

גיליון מקיף לבירורי הלכה ומנהג

אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום" רמת בית שמש, הקריה החרדית בית שמש, ביתר עילית, ברכפלד, בית וגן, רוממה, נוה יעקב, רמת שלמה, גאולה, רמת אשכול, גבעת שאול, קרית יובל, בני ברק, רכסים, קרית ספר, נתיבות, חיפה, רמות, אופקים, אשדוד, מעלה אדומים, אלעד, תל ציון, צפת, קרית הרצוג

המשך דיני מוקצה

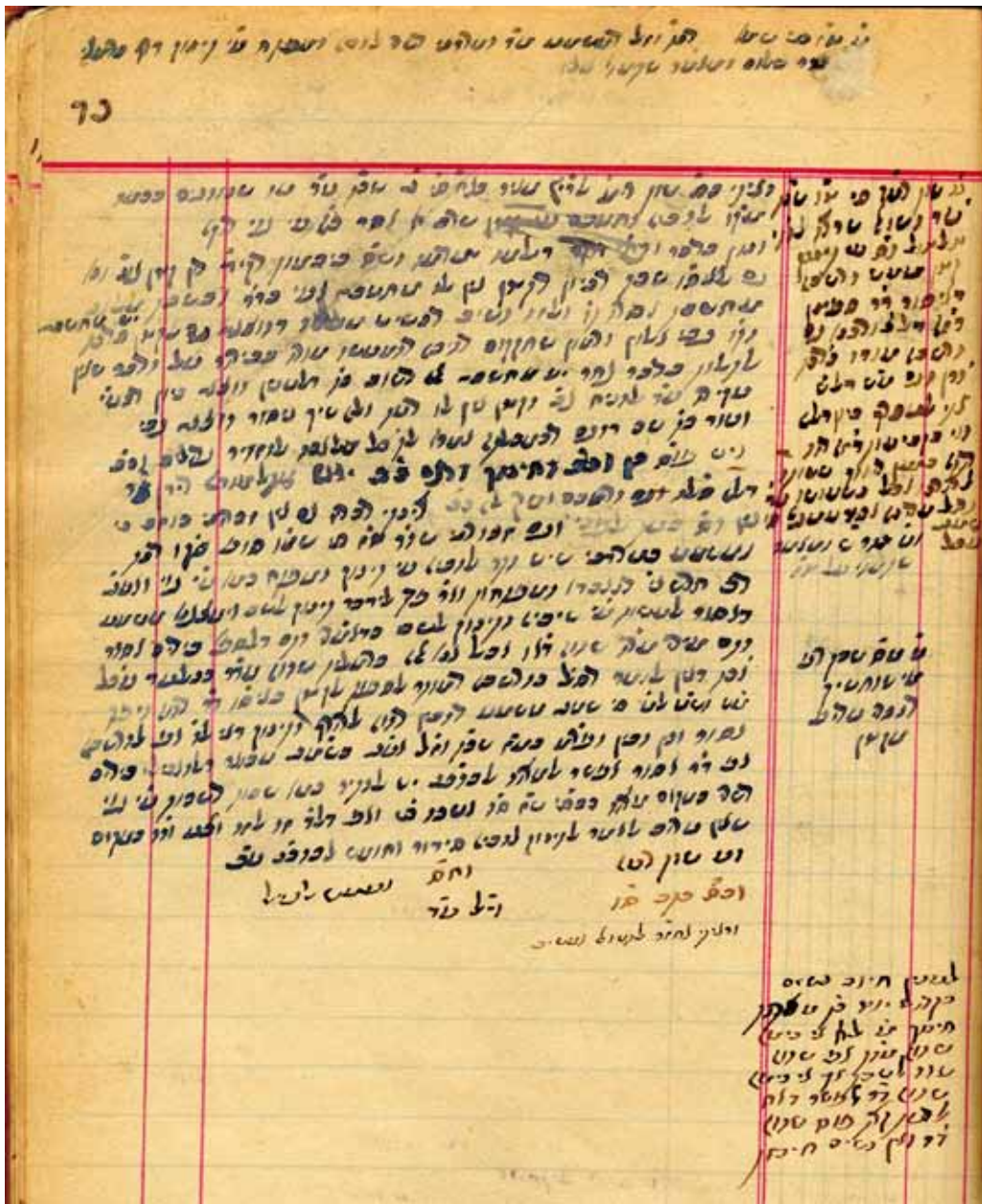
נוש"ע ומשנ"ב סימנים ש"ע - שיי"ב

גנזי הלכה

תשובות וחיידשים מכת"י רבותינו נ"ע
עורך: הרב שלום הלל

הגאון רבי שלמה אליעזר אלפנדארי זלה"ה

אב"ד קושטא, דמשק וצפת, ובסוף ימיו בעה"ק ירושלם ת"ו

מערכות מהרש"א אלפנדארי זלה"ה בכת"ק

יקהל שלמה

[עונג שבת]. עיין בפסקי הרא"ש פ"ק דשבת! דדחה סברת מ"ד דהא דאין מפליגין בספינה שהוא מפני תחומין, דא"כ אמאי לדבר מצוה שרי, והא העמידו דבריהם במקום עשה, כדתנן בפסחים דף צ"א דאונן טובל ואוכל פסחו בערב אבל לא לקדשים, ואמרינן עלה: גבי פסח לא העמידו דבריהם במקום כרת, אבל גבי תרומה וקדשים דהוי במקום עשה העמידו דבריהם. אלא היינו טעמא משום ביטול עונג שבת, דכל שלשה ימים הו"ל שינוי וסת מנענעו הספינה ולא יכול למעבד עונג שבת. והיינו טעמא דלדבר מצוה שרי דפטור ממצות עונג, דאמרינן העוסק במצוה פטור מן המצוה, ותנן שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה, ע"כ. וע"ע תשב"ץ ח"ב סי' קס"ז.

[שבת]. עיין מג"א סי' רנ"ג דכתב דהא לא אסיר מדאורייתא, ופירש בחידושי רע"א שם דכיון דתוספת שבת אין לו שיעור א"כ כשהקדים הוי דרבנן. ועמ"ש תלמידי רבינו יונה, ובמק"א כתבת באורך.

[אמריה לגוי]. עיין להריטב"א בחידושיו לשבת ריש פרק מי שהחשיך שכתב דכשם שאסור לומר לגוי לעשות לו מלאכה כך אסור לומר מערב שבת אלא אם כן קצץ.
1. סי' ל"ח. 2. ע"ב. 3. שם צ"ב ע"א. 4. סוכה כ"ה ע"א. 5. ס"ק כ"ו. 6. ברכות דף י"ח ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה רב. 7. שבת קנ"ג ע"א ד"ה מתנ"י.

הגה"ק שר התורה סבא קדישא רבינו שלמה אליעזר אלפנדארי זלה"ה, מגאוני הדורות האחרונים ומתקפי ארעא דישראל. נולד בקושטא בשנת תקפ"א לערך לאביו רבי יעקב אלפנדארי ז"ל. מצעירותו נדע שמו ברכים כגאון מופלא ושקדן עצום, וכיהן כיראתו אשר קדמה לחכמתו. וכך בעודו צעיר לימים הקים עבורו הגביר סי' אברהם פואה ז"ל מדרש וישיבה, אליה נתקבצו תלמידי חכמים רבים כאשר רבינו עומד עליהם כראש וכמנהיג. משיבה זו יצאו גדולי תורה מופלגים אשר נדעו ברבות הימים חכמים בעלי שם.

בשנת תרנ"ט כאשר נתפנה כסא הרבנות בדמשק נתמנה רבינו אב"ד וחכם באשי בדמשק. במשרה זו כיהן עד שנת תרס"ט. בשנת תר"ע עלה לארץ ישראל ונתיישב בצפת שם נבחר לראש הרבנים. את שנותיו האחרונות בילה בקדושה וטהרה בעה"ק ירושלם ת"ו בה חל"ש בשיבה טובה ביום כ"ב אייר תר"צ. על מצבתו נחרת: 'בקבר זה מקור חכמה נקבר ועולם בא בעורן, באו בני ציון ובמירדות עליו תלילו בשברון, כי חק ספוד ובכות עלי מקום בו נקברו לוחות וארון, ה"ה רבינו הגאון הגדול שר התורה מקור הבינות, ושמעו הלך בכל המדינות, צדיק יסוד עולם, מרן שלמה אליעזר אלפנדארי זצ"ל, משבט יהודה ממשפחת בצלאל. עלה ליישיבה עליזנה למנוחה שאננה זקן ושבע ימים ביום ג' כ"ב אייר שנת התר"ץ.

מתוך חיבורי הרבנים אשר הותיר אחריו בכת"י נדפסו אחר פטירתו: שו"ת מהרש"א (ירושלים תרצ"ב); שו"ת הסבא קדישא, ג' חלקים (שם תשל"ג-ד); 'לימוד זכות' בד"ץ אתרוג המורכב (שם תשל"ב); 'אפקעתא דמלאכ' בעניני שביעית בומן הזה (שם תשל"ט); 'אש"א עיני הגהות והוספות למערכות בעל דברי אמת (שם תשל"ז). אמנם רובי כתיבותיו נותרו עדיין בכת"י, ובהם ארצו בלום של ירושלים ונכבדים, ותשובות ופסקים נוספים, ובפרט חיבורו הגדול 'יקהל שלמה' הכולל זכרונות מערכות וכללים בכל מקצועות התורה. מתוך חיבורו זה האחרון עלה ונדפס בימים אלו כרך ראשון ע"י הוצאת אהבת שלום. לפנינו כמה ערכים בדיני שבת והלכותיה הרואים כזה אור לראשונה מכת"ק מתוך כרך נוסף הנמצא בשלבי עריכה מתקדמים.

בגיליון:

- פתיחת דלתות תגרי אפיה בשבת
בינת שמחה עמ' ח'
- אחיזת תינוק מהלך כשדינר ביזו
האיר המזרח עמ' מ"ז, הגהות הגר"ג קופשיץ
שליט"א עמ' כ"ז
- כביסה שהיתה רטובה בביה"ש אם יכול
לטלטלה בשבת לאחר שנתייבשה
מקור הלכה עמ' כ"ט
- אם מותר לטלטל עוף שמצפצף בקולו
להנאת האדם
מקור הלכה עמ' ל"א, תשובות מרפסן איגרי עמ'
ב"ז אות ב', הערות האורות עמ' קכ"ז
- מוקצה בספרי קודש וכתבי יד העומדים
לסחורה ובעלי הגהה
הוראת הלכה עמ' ל"ד, מכתבים ותגובות עמ' קמ"ה
- לטטול צרור מפתחות שיש בו מפתח של
מכונת וכדו'
הוראת הלכה עמ' ל"ה
- לטטול סכין של מילה בשבת לאחר
המילה
תשובות ופסקים עמ' ל"ז, המנהג וטעמו עמ' מ"ז,
ביני עמודי עמ' צ"ה
- מים הנוטפים ממוזג האם הוי מוקצה
הוראת הלכה עמ' ל"ה, תשובות ופסקים עמ' ל"ח,
נתיבי המנהגים עמ' מ"ב, ביני עמודי עמ' ק'
- לטטול צפרניים במקום שרבים מצויים
בשבת
נתיבי המנהגים עמ' מ"א
- תרופה שנשארה אחר שהשתמשו בה
אם הוי מוקצה
שיח הלכה עמ' ב'
- מה דעת החזו"א בהוצאת גרעינין
ועצמות מפיו בשבת
שיח הלכה עמ' ב'
- להניח קליפות ופיצוחים על הצלחת
ביום השבת
הוראת הלכה עמ' ל"ד, ביני עמודי עמ' פ"ב
- פתיחת דלת המקרר כשיש מוקצה על
גג המקרר
ביני עמודי עמ' פ"ג, הערות האורות
עמ' קמ"א
- בענין הנחת פסולת בשקית אשפה
ביני עמודי עמ' פ"ו, הערות האורות
עמ' קל"ז

רשת כוללי ערב

אליבא דהלכתא

שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

גליון זה יוצא לאור לעילוי נשמת הורי הנדיבים החשובים המסייעים והתומכים בהזקת רשת הכוללים

הרה"ח ר' נחום יואל
בהרה"ח חיים יעקב ע"ה
הלפרין
מנעו המהרש"ל ובעל סדר הדורות
ולב"ע בשם טוב
ביום ה' בכסלו תשמ"ז

מוה"ר פרץ
בן מוה"ר שמואל נטע ע"ה גראס
נלב"ע כ"ב בטבת תשמ"ז
וה' החשובה מרת יענטא
בת מוה"ר אשר ע"ה
נלב"ע י"א ניסן תשמ"ו

המרוחם
אברהם בן אלטון הררי ז"ל
נלב"ע כ"ו טבת תשמ"ב
וה' המרוחמת
שרה עליוזה טובה בת מנחם הררי נ"ע
נלב"ע ו' טבת תשמ"ן

ע"כ. וגם הנמוקי יוסף פרק השוכר את הפועלים⁸ הביא דברי הר"ן שהוכיח שאפילו לומר לגוי קודם השבת שיעשה מלאכתו בשבת אסור, מדהצרכו חז"ל לאשכוחי היתרא ליתן כיסו לגוי דמיירי מבעוד יום, אלא ודאי דגם מבעוד יום דאסור אמירה לגוי. וכן כתב הרא"ש גבי שילוח אגרות דאפילו קודם השבת אסור לומר לו שילך בשבת.

וראיתי בתוספת שבת ריש סי' רס"ו שהקשה על דברי הרא"ש שכתב שם בריש פרק מי שהחשיך דע"כ מיירי משחשיכה, דאם לא כן מאי פריך בש"ס מאי טעמא שרו רבנן, דמאי קמיבעי ליה והא בית הלל מתירין ליתן עורות לעבדן עם השמש ע"י קציצת שכר, אלא ודאי דמיירי משחשיכה, ע"כ. ותירץ דצ"ל דהרא"ש ס"ל דאין הכרח לומר דמיירי שאומר לו להוליך לו בשבת, ושפיר מייתי ראייה מזה. והר"ן ס"ל דמסתמא איירי דאיכא דררא דאיסורא, דומיא דנותן לחמורו דעביד איסורא ואפילו הכי שרי, ולכן קאמר מאי טעמא וכו'. ואין להקשות על הרא"ש דאכתי תקשי על המקשה דקאמר מאי טעמא, מאי קא מיבעי ליה דאימא דאיירי מבעוד יום ולהכי שרי, ד"ל דס"ל דפשטא דמתניתין מי שהחשיך נותן כיסו, משמע דמיירי אחר שהחשיך, אלא דרש"י והר"ן מוקי לה דאיירי שקרוב להחשיך ונותן לו מבעוד יום, ע"כ. וע"ע הרב מהר"ח ו' עטאר בשי', ובס' שמן המשחה הל' שבת, וזכרונות מהר"א ביטראן אות פ"י⁹.

וכתב ש"ע סי' ש"ז סעיף ד', מותר לתת לגוי מערב שבת לקנות לו ובלבד שלא יאמר קנה בשבת. וכתב תוספת שבת סק"ה וז"ל, ואם הוא דבר שאין מצוי לקנותו רק בשבת, אפילו אמר לו קנה סתם אסור, דהוי כאלו אומר לו בפירוש קנה בשבת. וכל זה מיירי בקצץ, דבלאו הכי אסור בכל גווני כמ"ש סי' רמ"ה ס"ה. והט"ז והע"ש כתבו דין זה מכח משמעות דברי סמ"ק, ולא זכרו דברי המחבר בס' רמ"ה.

ועיין חפץ ה' שיטה למסכת שבת להרב מהר"ח בן עטאר ריש פרק מי שהחשיך דנותן כיסו לגוי, דכתב וז"ל, דהיינו טעמא משום דלא קאמר ליה בהדיא להוליכם ארבע אמות, אלא שנותנם לו סתם והגוי מדנפשיה קא מוליכה, ולא הוי שבות גמור אלא דוקא כשאומר לו לגוי בהדיא לעשות מלאכה, כגון ההיא דלכתוב. ודוק דנותן כיסו סתם ואינו אומר לו כלום, ומשכחת לה אם ירצה הגוי לישב, אי נמי להוליכו הגוי פחות פחות מדי אמות דהוי גזירה לגזירה, אי נמי להניחה על החמור ידיה וכדומה, וא"כ אין כאן הכרח לומר במה שנותן לו זה הכיס לגוי שבהכרח לעשות מלאכה ולזה התירו וכו'. ומדברי הרא"ש דשרי על ידי קציצת שכר, ומשמע דשרי לומר להדיא, הא נמי שרי מטעם הנז' כיון דלא קאמר ליה להדיא להוליכה בשבת, ועדיין איכא כל הנהו צדדי היתר הנז'. ועוד נלע"ד דשאני האי מההיא דנפלה דליקה, דהתם דלא שרו חכמים היינו טעמא משום דלא חששו חכמים לשמא לכתחילה יקום יכבה דאמטו להכי תתירי לו שבות דאמירה, דדוקא הכא דכיסו עמו והוא הולך כדרכו וההליכה מותרת ואינו מוסיף ענין של איסור להדיא אלא אינו מרחיק מעליו האיסור לזה איכא למיחש. ואיכא נמי הפרש אחר, דהפסד דדליקה ממילא הוא, וכה"ג לא חיישין שיעבור האיסור, משא"כ הכא דאמרינן ליה דיקום וישליך מיידו הכיס ויפסיד ממונו בידיים בהדיא, ע"כ. ובמק"א כתבתי אי יש להתיר במקום הפסד. ועיין חתם סופר או"ח סי' ס'.

[שבת]. עיין להרב המגיד פ"ב דשבת ה"ד, דלכך בהיה עמו חש"ו היבין להו ולא על בהמתו, שאין אנו מצווים על שביתת אלו כמו שאנו מצווים על שביתת בהמתו, ע"ש. וי"ל דאי ר"ל על קטנים שאינם שלו גם כן גם בבמה שאינה שלו אינו מצווה, ואם הוא בבנו הקטן שלו ה"ה מצווה בעושה על דעת אביו, וצ"ל שהוא קטן כ"כ שאינו עושה על דעת אביו. אלא דאכתי קשה דזה דוקא כשהוא מעצמו אבל להאכילו בידיים אסור, ודוחק לומר דהכא שהוא בערב שבת לכן בשבת חמיר טפי בהמה מקטן.

[שבת]. שאלה. בקטן שהגיע זמנו לביל שבת להיות בר מצוה אחר צאת הכוכבים, אי יכול לקדש קידוש היום בזמן תוספת שבת. ואי קידש, אי צריך לחזור ולקדש אחר צאת הכוכבים, דלא יצא י"ח במה שכבר קידש מבעוד יום.

תשובה. הן קדם נבאר אי גם בגדול שהוא בר חיובא מצי לקדש לכתחילה בזמן תוספת שבת, ולכאורה נראה דזו אינה צריכה לפנים, דמלתא דפשיטא היא דשפיר דמי לקדש גם לכתחילה, כמבואר פרק תפלת השחר¹⁰ דאמר שם דרב מצלי של שבת בערב שבת, ושאלו שם אי אומר קדושה על הכוס או לא, ת"ש דאמר רב נתמן אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס, והלכתא כותיה, ע"כ. והכונה דהיה ס"ד לומר דדוקא לענין תפילה דהוי דרבנן הוא דמצי להתפלל מבעוד יום, אבל קידוש היום דהוי מן התורה לא, ומסיק שהיה אומר גם קדושה על הכוס, וכמ"ש הרא"ש בתוספותיו¹¹ משום דכתיב וזכור את יום השבת, דמשמע סמוך לכניסתו, מדלא כתיב ביום השבת, ע"כ. וכתב הרב בעל הטורים סי' רע"א, וכשיבא לביתו ימהר לאכול מיד. וכתב מרן בית יוסף שכי"כ הרא"ש בפרק תפלת השחר¹² ובריש פרק ערבי פסחים¹³ דבשבת וי"ט יכול להוסיף מחול על הקודש קודם שתחשך, כדאמרינן בפרק תפלת השחר מתפלל אדם של שבת בערב שבת. וכן כתב הרמב"ם בפרק פ"ק¹⁴ יש לו לאדם לקדש ערב שבת מבעוד יום אע"פ שלא נכנס שבת, וכן מבדיל וכו', ומשום זכירה לאומרה בין בשעת כניסתו ויצאתו בין קודם לשעה זו כמעט. וכתב הרשב"א בריש פרק תפלת השחר¹⁵ בשם רבינו האי והראב"ד,

דהא דאמר שמואל מתפלל וכו' ואומר קידוש, מיד קאמר ואפילו קודם שתחשך וכו', ע"כ¹⁶.

[שבת]. כתב בדרשות מהר"ל הלכות שבת דף ל"ח¹⁷ שאמר ח"ר מורקל שהקשה אבי העזרי דלפי מ"ש¹⁸ דשנים מותרים לקרות, יהיו ג"כ מותרים לרכב על סוס [דג"כ יזכרו אהדי ולא אתו לקצץ זמורה], וצ"ע. ועיין מה שכתבתי בזכרוי אות גזרה שמא יאכל.

[מוקצה]. מפני הפסד מרובה יש להתיר איסור מוקצה וזה"ה שבותים הקלים ממוקצה, חתם סופר או"ח סי' ס'.

[שבת]. במצטמק ורע לו ליכא משום בשול אח"כ גם בדבר לח, גם לסברת מרן, וישב מה שהקשה הרב קול אליהו על תשו' כנה"ג¹⁹, שם חדש דף ח"ן, והביא ממזבח אדמה²⁰.

[שבת]. להסיר השדרה של דג שקורין איספיני"ה בשבת, הרב מאמר מרדכי סי' שיי"ט אסור, ע"ש ס"ק (ט"ו"ב) [ז]. ובשם חדש ח"א דף ד"ן²¹ חלק על דבריו.

[שבת]. בסחיטת לימונים בשבת, עיין מ"ש מרן בית יוסף או"ח סי' ש"ך, ותשו' רדב"ז דפוס ויניציא סי' י"ד, ומור וקציעה שם וסי' תצ"ה.

[שבת]. במ"ש השער אפרים סי' כ"ו בשם ה"ר העשל, דאם באו ב' שבותים ביחד בבין השמשות לא גזרו, ואם אינם באים ביחד גזרו. ואבן העזר בחידושי לטוגיא דטבילת כלים בביצה²² כתב שבחידושי לעירובין האריך לר"ה, וכתב בהיפך, דדוקא בבת אחת גזר רבי, וזוה אחר זה לא גזר. כתב שואל ומשיב מהדורא ג' ח"א סוף סי' תס"א דדבריו תמוהים, דבאמת בדף ל"ב ה"ב שבותים באים (בבי"א) בבת אחת כמ"ש הגאון העשל, ובדף ל"ה אין באים אחת.

[שבת]. עיין בתי כהונה ח"ב בחידושי הש"ס דף ז"ך דמלאכה שאינה צריכה ופסיק רישיה לר' שמעון מותר במקום מצוה. ובספר אהלי יצחק בונאן בחידושי לכתובות דף ה' סוף ע"ב הקשה ממ"ש שם בדף ר"ו²⁴ אמר ליה אביי והא מודה ר' שמעון בפסיק רישיה. וע"ע מרכבת המשנה אשכנז.

[שבת]. שבת אי דחוייה היא אצל חולה, פני מבין דף קע"א.

[חצי שיעור]. חצי שיעור לענין שבת אי הוי דאורייתא, עיין מג"א ריש סי' ש"מ²⁵ דכתב דבאחד שער איסורא איכא כמו כל חצי שיעור, כן נראה לי פשוט, דלא כעולת שבת. ונראה דר"ל דהוי כמו חצי שיעור דהוי דאורייתא.

ועיין להרב ברכי יוסף שם²⁶ דהביא דברי אליה רבה דמדבריו מוכח דבאחת אסור מדרבנן, וכתב על דבריו וז"ל, ולי ההדיא אסור מן התורה, דק"ל כר' יוחנן דחצי שיעור אסור מן התורה, וה"ה לשיעורי שבת, כמ"ש רש"י פרק כלל גדול דף ע"ד ע"א, ובהגהות אשרי ריש פרק המוציא, ובספר משנה למלך פרק י"ח, ע"כ. גם הרב בעל ספר ערך השולחן באו"ח סי' שכ"ח²⁷ תמה על דברי הרדב"ז, דאף בחולב פחות מכשיעור אסור מן התורה דק"ל כר' יוחנן וכו', כמו שהוכיחו רבינו ירוחם נתיב י"ב חלק י"ד, והמרדכי, והגהות אשרי ריש פרק המוציא, מפרק כלל גדול דף ע"ד, וכפרש"י שם, וא"כ פשיטא דלא שרי חצי שיעור לחולה שאין בו סכנה, ע"כ. וראיתי להרב בעל פתח עינים שם בשבת דף ע"ד²⁸ דכתב וז"ל, ושמעתי משם גדול אחד שהוכיח שהרמב"ם סבר דלא אמרו חצי שיעור אסור מן התורה אלא באיסורי מאכלות, שהרי כתב בתחילת הלכות שבת²⁹ דכל פטור אבל אסור הוא מדברי סופרים, ובכלל הוא חצי שיעור דפטור מחטאת, אלמא לענין שבת מדרבנן הוא. ואני שמעתי ולא אבין, דדרך הרמב"ם לומר דברי סופרים אפילו על הלכה למשה מסיני ועל כל שאינו מפורש, כמ"ש מרן בכסף משנה³⁰, ופר"ח יו"ד סי' ט"ל, ע"כ. [עמ"ש סי' עמודי אש].

ולע"ד דיש פנים הנראים להוכיח אותו גדול מהרמב"ם, ואין לדחות כמ"ש הרב, משום דהרמב"ם מסיים שם והוא הרחקה מן המלאכה וכו'. וכן נראה שהענין הרב המגיד [וז"ל], ומ"ש וכו' מכת מדרות הוא מפני שיעור על לא תעשה של דבריהם, ע"כ. וכך נראה מר"ש הרב המגיד פ"ב דשביתת עשור ה"ב דכתב רבינו דמכין מכת מדרות על האוכל חצי שיעור, וק"ו הוא מדין איסורין של דבריהם דכתבתי פ"א דהלכות שבת, ע"כ. [ושב ראיתי מ"ש מהר"י עייאש בעפרא דארעא על דברי ארעא דרבנן אות בשר כבוש אות ע"א].

וראיתי להרמב"ם בפירוש המשניות פ"ק דשבת במשנה ראשונה דכתב ז"ל, וכל מה שאמרו בו חייב, הוא [חייב] סקילה אם הוא מזיד או קרבן חטאת אם הוא שוגג, וכל מה שאמרו בו פטור באיזה דבר שיהיה ממשפטי השבת, ר"ל פטור מן המיתה ויתחייב מלקות בהכרח אם הוא מזיד, אלא בהלכות ידועות שאמר בהם פטור על דרך השתוף אע"פ שהוא מותר, ע"כ. ואם הדברים כפשטן הם דברי תימה, אמנם נראה ברור דמ"ש מלקות דר"ל מכת מדרות, וכמ"ש בחבורו שם בהלכה ג'. והגם שכתב מרן בית יוסף ביו"ד סי' רצ"ז, דאע"ג דאמרו בש"ס מאל לוקא מכת מדרות, אין דרך הר"מ להוציא מכת מדרות בלשון מלקות, מלבד

מה ש"ל ממ"ש איהו גופיה בס' שע"א על דברי הכלבו דהאי לוקה לאו מדאורייתא, וזהו דברי הרמב"ם פ"ג דאבל דכתב הרי זה לוקה, ועוד זאת שבדבריו שבפירוש המשניות אין לדקדק בכך, דכבר פירש דבריו בחבורו כדכתיבנא. וראיתי להרב מהר"א יצחקי בספר זרע אברהם יו"ד סי' ט"ו ב דף ס"ט ע"ג, דעמד על דברי הרמב"ם דפ"ה מהלכות נזירות³¹ שכתב נזיר שנטמא למת טומאת שבעה [וכו'] בין בטומאות שאין הנזיר מגלח הרי זה לוקה, דאיהו ז"ל פסק בפ"ג מטומאת מת³² ד"ב טומאות שהנזיר מגלח עליהם, ובשאר כתב³³ ויראה לי שכולן טומאות אינה דין תורה, ומאחר שאינו דין תורה היכי לקי, ודוחק לומר דלקי דקאמר מכת מדרות, דאע"ג דאשכחן דגמר הכי בפרק נערה דאמרו מאי מלקות מכת מדרות, ועוד שם לקי דף ע' הביא דברי מרן בית יוסף ריש סי' שע"א הנ"ל, וכתב דעמו הסליחה רבה דודאי אין וסתו של הרמב"ם כן, דכל מקום שכתב לוקה ודאי דאורייתא הוא ע"ש. ולפי הנראה אשתמיט מיניה דברי מרן ב"י דס' רצ"ז הנ"ל. ובישוב דברי הרמב"ם, עיין להרב חזון נחום סוף טהרות קונטרס פסק הכהנים דף רנ"ה ע"ב, וכ"כ במק"א אכמ"ל.

ולפי האמרו יש סמך למ"ש הרב מהר"ץ³⁴ בס' פ"ו, הביאו דבריו רבני האחרונים, דבכל שאר איסורי תורה כגון תולש שער אחת בניזיר או בשבת או מוציא פחות מכשיעור, אין בו איסור תורה כלל, דטעמא דחזי לאצטרופי בלחוד לא מהני. והם ז"ל תמהו על דבריו ממ"ש רש"י פרק כלל גדול והגהות אשרי ריש פרק המוציא. וכמו כן תמה הרב ערך השולחן באו"ח סוף סי' שכ"ח³⁵ על דברי הרדב"ז שה"ד הרב ברכ"י, שנראה מדבריו דחולב פחות מכשיעור אין בו איסור תורה, שהוא היפך דברי רש"י ורבינו ירוחם והגהות אשרי והמרדכי, ע"ש.

אמנם נראה דלא כללא הוא לכל מילי דלאו מידי דמאכל דס"ל להרמב"ם דליכא חצי שיעור, שהרי כתב הרב פ"א דגנבה³⁶ דאף פחות מפרוטה אסור לגנוב מדאורייתא, וכתב הרב המגיד משום דהוי כדין חצי שיעור באיסור. וע"ע בש"ע (א"ח) יו"ד רס"ו קס"א דגם בפחות משהו פרוטה יש איסור רבית. וכתב בפרישה הטעם דחצי שיעור אסור מן התורה, כדאייתא בס' צ"ח דחצי זית של איסור שנתערב בהיתר צריך ב' חצאים, וכן גבי מומן בגנבה וגזלה כדאייתא בחו"מ סי' שמ"ח ושנ"ט, עש"ד. וע"ע לחם משנה פ"א מהלכות חמץ ה"ו שכתב דמ"ש הרב פ"ד מהלכות איסורי מובח³⁷ דשאר דבש אסורין בכל שהן היינו איסור תורה מדין חצי שיעור. וע"ע בנזר הקדש.

ושב אחר כמה שנים יצא לאור סי' ה' גבורת [ארין] על מסכת יומא וראיתי עמ"ש שם בדף ע"ד ד"ה חצי שיעור שכתב³⁸.

והן עתה חדש ממש יצא חידושי חתם סופר בסוגיות הש"ס, וראיתי בדף ל"ב בסוגיא דקטן אוכל נבלות, דכתב וז"ל, וזוה מיושב נמי מה שבש"ע, הא בשבת נמי כתיב³⁹ לא תעשה כל מלאכה, ולמה לי קרא, וצ"ל שכל מה של התורה משבת לא איתא שכן יש בו עונשים וכו', אבל לילך שבת מהני. וי"ל דהוה אמינא דם נמי גלי רחמנא דלא ליספי משום דעכ"פ חצי שיעור נמי אסור מן התורה, משא"כ שבת דהבאה פחות מד' אינו אסור מן התורה, ובלאו הכי כבר נסתפקו האחרונים בכל מידי דלאו אכילה אי שייך ביה איסור חצי שיעור, משום הכי הוצרך לאשמעינן בשבת לא תעשה מלאכה אתה ובנך, ע"כ. ולקע"ד הם דברים תמוהים. [עיין ערך השולחן יו"ד סי' פ"ו, ושערי רחמים ח"ב או"ח סי' י', שאגת אריה, ופני יהושע, ועטרת פז ריש ביצה, וש"ת מהר"ץ הירש חיות סי' ט"ז, ודגול מרבבה סי' תמ"ב, ותשובה מאהבה, שו"ת אריה דבי עלאי או"ח סי' ח', ובהגהות על מסכת שבת ממזהר"ה חיות לדה ע"ד, בן ימין בחידושי למנחות רפ"ג דף כ' מהספר. ועיין בסוף ספר מגינים ח"א, וע"ע באר יעקב ב"ד סי' קס"א, וע"ע מנחת חינוך לענין שביתת הבמה בחצי שיעור, קהלת יעקב אות חצי שיעור, לימודי ה' דף ק' ע"א ובהשמשות דף קט"ו, זרע אמת יו"ד סי' ע"ט ושם לענין ביעור].

וכתב יד דוד בחידושי ערובין דף י"ז⁴⁰, עיין טל אורות מה שהקשה בשם הרב מחנה יהודה דאם אמרת י"ב מיל דאורייתא הוי פחות מכאן כחצי שיעור, עיין ספר חקרי לב מדין חצי שיעור לשבת סי' ח"ן בארוכה, שם הביא גם כן דעת שאר אחרונים. וכתב מנחת חינוך מצוה י"ג⁴¹ דלמאן דס"ל דהוה דוקא במידי דמאכל, גם המאכיל לקטן אינו בכלל.

[חצי שיעור]. עיין חתם סופר או"ח סי' ס' דשקיל וטרי אי משום הפסד התירו איסור טלטול, וכתב וז"ל, והא דאמר ריש פרקין דהתירו לטלטל פחות מוד' אמות דאי לא שרית אתי לאתויי ד' אמות, משום פסידא פלא התירו פחות מד' אמות איסור חמור שהוא חצי שיעור מאיסור דאורייתא, ע"ש וי"ל. ושואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ג סי' צ"ט דף ג"ל כתב דנראה ברור דיותר מאלפים דאסור מן התורה מדין חצי שיעור. ועיין לקמן כמו אחר י' דפים מס' נפש חיה סי' ה', והן הן דברי חקרי לב סי' ח"ן, וי"ל על דבריהם. וע"ע במ"ש החק"ל או"ח סי' מ"ד.

[חצי שיעור]. עיין בפירוש המשניות להרמב"ם סוף פרק הבונה⁴² על מתני' הדכותב ב' אותיות בב' העלמות רבן גמליאל מחייב וחכמים פוטרין וז"ל, וחכמים אומרים יש ידיעה לחצי שיעור וכו', לפיכך הוא פטור מן הקרבן, אבל הוא חייב מכת מדרות על חצי שיעור כאשר ביארנו, כי אמרו פטור זהו כונתם, ע"כ. ועיין בפ"ו מהלכות שגגות ה"ה דכתב וז"ל, אכל כחצי זית ונודע לו וחזר ואכל וכו' בהעלם שני פטור, וכן אם כתב אות אחת בשבת וכו' וחזר וכתב אות א' סמוכה בהעלם שני פטור וכו'.

8. דף נ"ג ע"א. 9. שבת פ"א סי' ל"ו. 10. הוא ספרו 'זכור לטוב' כתי', וז"ל שם: שבת. עיין למרן הבי"א או"ח סי' רנ"ב ורמ"ז דכתב בשם הגאון מהר"י אבוהב דכתב בשם הרשב"א והכלבו דהא דשרינן בקצץ היינו לומר לו סתמא ולא שיאמר לו לעשות מלאכה בשבת ע"ש. ומוה"ר סבא דמשפטים כמהר"ר רפאל דוד הלוי זצוק"ל בתשו' כי נדפסה בס' שמן המשחה דף [י"ב] כתב דהריטב"א ר"פ מי שהחשיך מתיר בקצץ אפילו לומר לו לעשות בשבת ע"ש. ולענ"ד אי מהא לא איראי ויש לדחות דלא מייתי הריטב"א משולח איגרות אלא למגמר דאיסור אמירה לגוי הוא אפילו בערב שבת, דהתם מבואר דאסור לשלוח איגרות אפילו מערב שבת אא"כ קצץ, אלמא שמע מינה דאמירה לגוי אפילו מערב שבת אסור, ואה"נ דאפילו בקצץ אסור היכא דקובע לו מלאכה בשבת, וקצץ דהתם היינו להתיר אפילו בסתמא. ומיהו בדברי הרא"ש שם ר"פ מי שהחשיך במתני' מבואר דע"י קציצה שרי אפילו לקבוע לו שיעשה מלאכה ביום השבת כמבואר שם. ותמהני על מרן ז"ל איך לא זכר מדבריו, וגם יגדל התימא על מוה"ר ז"ל דחפש ופשפש מאד בזה כחא דהתרא ולא זכר שר מדברי הרא"ש, וצ"ע. 11. ברכות כ"ז ע"ב. 12. שם ד"ה אומר. 13. ברכות פ"ד סי' ו'. 14. סי' ב'. 15. ה"ל י"א. 16. כ"ז ע"ב ד"ה דאמר שמואל. 17. ע"כ מצאנו בכת"י. 18. סי' ל"ג. 19. שבת י"ב ע"ב. 20. סי' י"ז. 21. דף נ"ט ע"א ד"ה אמר המעתיק. ע"ב. 22. דף י"ח ע"א. 23. כתובות ו' ע"ב. 24. כתובות ו' ע"ב. 25. ס"ק ב'. 26. אות א'. 27. אות י"ג. 28. ע"א ד"ה וכו' מותר. 29. פ"א ה"ה. 30. ריש הל' אישות. 31. הל' ט"ו. 32. הל' א'. 33. שם ה"ג. 34. שו"ת חכם צבי. 35. אות י"ג. 36. ה"ב. 37. ה"א. 38. לא הושלם בכת"י. 39. שמות כ"י. 40. ע"ב ד"ה אבל. 41. אות ח' בהנ"מ. 42. שבת פ"ב מ"ו.

[חצי שיעור]. בענין הליכת פחות מד' אמות ברשות הרבים בשבת, נראה דליכא כי אם רק איסורא דרבנן, כמתבאר בריש פרק מי שהחשיך⁴³ דאם אין עמו חש"ו דמוליכו פחות מד' אמות, והיינו ודאי משום דליכא בזה איסורא דאורייתא כי אם רק משום שבות, ולא אמרו בזה חצי שיעור דאסור מן התורה, ואי הוה איסורא דאורייתא לא הוה שרי משום פסידא. אלא דמה ש"ל הוא למה הוא כך. וראיתי בספר נד"מ שו"ת נפש חיה דבאו"ח סי' ה' בתוך דבריו כתב ז"ל, והנה מאז שאלני הרב המה"ג אבד"ק קראסניבראד אי מעביר ב' אמות ברשות הרבים אם הוי כאוכל חצי שיעור. והשבתי לו שאין דינו כאוכל חצי שיעור, דבאוכל חצי שיעור עכ"פ אכילה הוי אך שאין בה כשיעור, אבל כאן מעביר ב' אמות אין כאן מלאכה כלל. וגם לטעם דאיתא ביומא⁴⁴ דחצי שיעור אסור משום דחזי לאצטרופי, גם זה לא שייך לומר דחזי לאצטרופי אם יעביר עוד ב' אמות יהיה חייב, דהא כל זמן שלא עשה הנחה רק עקירה [לא שייך לומר דחזי לאצטרופי וכו'], ואם עשה הנחה ג"כ לאחר שהעביר ב' אמות שוב אינו חזי לאצטרופי. עיין לעיל קודם כמה דפיס. ועיין חוות יאיר סי' ט"ו, דפחות מ"יב מיל אינו אסור מן התורה משום דאין חצי שיעור אסור בדבר המוכרז שיעורו כגון טלטול ד' אמות וכו' או ג' פרסאות, ע"ש. ובספר ווי העמודים לבעל ערך השולחן דף ח"ל ע"ד⁴⁵ למד מזה לברכת המזון דכתיב ואלת ואלת ושבעת הוי דבר המפורש.

[שבת]. עיין מכילתא פרשת יתרו⁴⁶ שאמרו, ר' אחאי בן יאשיה אומר, אתה ובנך ובתך אלו הקטנים, או אלו הגדולים, אמרת והלא כבר מזהירים הם, הא מה ת"ל אתה ובנך ובתך אלו הקטנים. וכתב הרב מוצל מאש ח"ב, והוא בס"ס מהר"י קצבי בסוף סי' ד', דהוקשה לו דבפרק חרש⁴⁷ הביאו ג' מקומות להזהיר גדולים על הקטנים חד בשרצים וחד בטומאת כהנים וחד בדם, ותירצו דלמה הוצרכו ג' מקומות, ותימה דלא הזכירו זה בגמ' וצ"ע. ועיין חינוך.

גם הרא"ם בספר יראים בעמוד זמנים סי' ק"א הביא המכילתא, וסיים וז"ל, והיינו דתנן בפרק כל כתב⁴⁸ קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששבתו עליך. וביבמות פרק חרש⁴⁹ מוקים לה בקטן העושה על דעת אביו, אבל אם הוא כל כך קטן שאינו עושה על דעת אביו, אינו מזהיר על שבתו, דאמרינן התם בפרק חרש קטן שבא לכבות אין בית דין מצוים עליו להפרישו. ובנך ובתך דקרא להזהיר גדולים על הקטנים, בקטן העושה לדעת אביו, פירוש לדעת אביו, יודע שלאביו נוח לו בעשותו כן, עכ"ל. וכ"כ רבתינו בעלי התוס' על התורה פרשת בא, על פסוק⁵⁰ כל מלאכה לא יעשה בהם, פ"ה אפילו על ידי אחרים, וקשה דאמרינן במסכת שבת⁵¹ אמירה לגוי שבות, וי"ל דאסמכתא בעלמא, א"נ

על ידי אחרים ר"ל על ידי בנו ובתו הקטנים, ואע"ג דמזהיר על שבתתם דכתיב⁵² לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך, י"ל שבת דוקא דחמיר איסוריה אבל יו"ט דקיל אימא לא קמ"ל. וכ"כ שם בתוס' הרא"ש⁵³ וז"ל, ואני הקשיתי למורי הרב א"כ מציונו וכו', ותידך אחרים קטנים, שכן גבי שבת הם מזהירים בפסוק האבות על הבנים, ע"כ. ועיין הרשב"א ריש פרק מי שהחשיך⁵⁴, דבעושה על דעת אביו, כלומר ועובר על לא תעשה כל מלאכה. ועמ"ש בספר מלא הרועים אות קטן אוכל נבלות, וחקרי לב או"ח מסי' ס"א ואילך.

[שבת]. מ"ש רמב"ם פרק כ"ד הלכות שבת⁵⁵ קטן העובר על שבות דרבנן אין בית דין מצווין להפרישו, והקשה טור סי' שמ"ג דגם בדאורייתא אין מצווין להפרישו, עיין מהר"ם מברכי ח"ב פרשת יתרו דף פ"ד, ועיין חקרי לב באו"ח.

[שבת]. עיין שו"ת רע"א סי' ט"ו, שכתב על דברי השואל שרצה להתיר טלטול הספרים ע"י תינוק קטן ממ"ש הרשב"א⁵⁶ דאיסור דרבנן ספינו, דזה אינו דלצורכנו גם הרשב"א מודה דכתיב הר"ן⁵⁷. וגם מ"ש דלא שייך אתי למסרך כיון דלא הוי בקביעות, דז"א דזה דוקא בזמן דיוה"כ⁵⁸ ששותה לצורכו, אבל כשעושה על דעת גדול מדינא אסור, עיין מג"א שמ"ג, עכ"ל. ועיין נהר שלום ומאמר מרדכי שתמהו על ט"ז⁵⁹.

[שבת]. עיין רש"י פרשת שלח⁶⁰, למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת עבודה זרה, לומר לך שמחלל שבת כאילו עובד עבודה זרה. ועיין מ"ש מהר"ם שיף סוף גיטין⁶¹.

[שבת]. הזאה בשבת יש בו איסור משום דהוי שבות דמתקן, צ"ח פסחים דף פ"ה ע"ג⁶², ועיין מ"ש שואל ומשיב⁶³.

[שבת]. עיין ט"ז סי' שמ"ו⁶⁴ דכתב וז"ל, דמשמע מדברי המרדכי דשרי להביא המפתח ע"י תינוק דרך כרמלית. ועיין נהר שלום ומאמר מרדכי שתמהו עליו.

[שבת]. ראיתי בספר שו"ת [ה"ר"מ לרי"ץ מאיר באו"ח סי' ג', שכתב ע"ד מה שנוהגים בכמה מקומות להביא החמין ע"י קטן [מבית האופה], שרב א' אסור כי אם ע"י גוי דוקא. ונשא ונתן בדבר, ותחילה חקר דלמה מדמה הש"ס ביבמות דף ק"י⁶⁵ דין קטן אוכל נבילות וכו' גם לאיסורי שבת, דכיון דקטן אין לו מחשבה אפילו בדרבנן, ובשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, ולזה השיב דכשיש [מעשה] דהוצאה גם לקטן

יש מחשבה, כדכתבו התוס' גבי אלון ורמון שחקקום, דהיכא דהמעשה מורה בבירור על הדבר שאין לתלות בדבר אחר יש מחשבה. אלא דשוב כתב דלענין הוצאה כיון דבעינן עקירה על דעת להניח א"כ הקטן אין לו דעת ולא שייך איסור הוצאה גביה. ועוד כתב שם, דהגם דבמכילתא אמרו לא תעשה כל מלאכה להזהיר גדולים וכו', ויש פוסקים כן, וכ"כ החינוך ורא"ם בס' יראים, מתלמודא דידן נראה דלא ס"ל הכי. וגם הרמב"ם ומרן לא כ"כ. ציינתי דבריו אם אין זכרוני כוזב, כי אין הספר כעת לפני. וגם זכרוני שהביא דברי ט"ז סי' שמ"ו סוף סק"ו, דכתב ומשמע במרדכי שיש היתר להביא ע"י תינוק המפתח כמו ע"י גוי, ואע"ג ד[ב]פרק חרש איתא דנאבדו המפתחות וא"ר פדת לידבר תינוק לשם וימצאנו, משמע דאסור לעשות ע"י שיביא תינוק לשם, כדאמרינן התם דלספד בידיים אסור, התם מיירי מרשות הרבים שהוא דאורייתא, אבל אנו אין לנו אלא כרמלית שהוא מדרבנן, כנלע"ד, עכ"ל. וכתב דאין לומר דס"ל כהרשב"א⁶⁶ דמותר לספות לקטן באיסור דרבנן, דהוא היפך מ"ש הש"ע לעיל סי' שמ"ג, משמע דהבין דהוא לצורך התינוק, דאי לא הכי אף להרשב"א אסור. וכן הבין הפרי מגדים במשבחות זהב⁶⁷ שכתב וז"ל, אע"ג [ד]בשמ"ג מבואר דלאאכילו בידיים אף דרבנן אסור, אפשר למצוא לבית הכנסת יש להתיר, כמו שבות דשבות ע"י גוי דשרי במקום מצוה כבסי' ש"ז ס"ה ושכ"ה ס"ו, ואף דלא דמי זה לזה וצ"ע. וה"ה במקום שאין עירוב לאמר לתינוק להביא סידור וחומש לבית הכנסת, ע"כ. ועיין שו"ת רע"א, וחתם סופר, ועיין מ"ש לעיל, ובספר כתב סופר, וי"ל ע"ד. וראיתי אחר זמן רב להשואל ומשיב⁶⁸.

[שבת]. עיין למרן בית יוסף או"ח סי' שמ"ח, שתמה על דברי הטור דכיון דהאיסור הוא גזרה משום שמא ישאנו אי"כ בכרמלית שרי דהוי גזרה לגזרה. ועיין מג"א סי' ש"ח ס"ק ע"א, ובשו"ת רע"א סי' כ"ח.

[שבת]. כתב בספר קרבן אשה סוף סי' י"א באו"ח וז"ל, דאעיקרא איסור זה דפחות מד' אמות בכרמלית לא נמצא מפורש, עיין מ"ש ברכי יוסף סי' שמ"ט, עכ"ל. וז"א וכ"כ במק"א.

[שבת]. לזרוק מרשות היחיד לרשות היחיד דרך כרמלית, עיין ש"ע ריש סי' שני' דמותר. וכ"כ הרב ברכי יוסף בשו"ת ברכה שם, שלא אסור בדבר שאינו משתבר אלא שמא יפול ויבא להביא, והואיל ואין איסור הוצאה אלא מדברי סופרים גזרה שמא יבא מרשות הרבים או יטלטל ברשות הרבים, אין גזרין גזרה לגזרה, ובוזה הסכימו קצת מחכמי דורנו, ע"ש שהוא מדברי הרשב"א.

43. דף קנ"ג ע"ב. 44. דף ע"ד ע"א. 45. עמוד היראה סי' כ"ד. 46. פרשה ז'. 47. יבמות ק"ד ע"א. 48. שבת קכ"א ע"א. 49. שם. 50. שמות י"ב ט"ז. 51. דף ק"ו ע"א. 52. שמות כ' י'. 53. פרשת בא ד"ה כל מלאכה. 54. שבת קנ"ג ע"ב ד"ה כשהיא מהלכת. 55. הל' י"א. 56. יבמות ק"ד ע"א. 57. שבת ק"ט ע"א. 58. עירובין מ' ע"ב. 59. סי' שמ"ו ס"ק ו'. 60. במדבר ט"ו מ"א. 61. דף צ' ע"ב ד"ה ובפרט. 62. פסחים ס"ו ע"א ע"ד רש"י ד"ה הזאה. 63. ח"א סי' ק"א. 64. ס"ק ו'. 65. ע"א. 66. חולין י"ב ע"ב ד"ה ותיבעי. 67. יבמות ק"ד ע"א. 68. סי' שמ"ו ס"ק ו'. 69. לא הושלם בכת"י.

גדולות אלישע

הגאון רבי אלישע נסים דגור זלה"ה אב"ד בנדא

תולדות גדולות אלישע

הגאון כמוהר"ר אלישע נסים דגור זלה"ה, אב"ד בנדא, מתלמידי הגאון רב רבנן כמוהר"ר עבדאללה סומך זלה"ה. נודע בעוצם גאונותו וחסידותו. כיהן כ'חכם באשי' ואב"ד בגדאד בין השנים תר"מ-תרמ"ו; תרמ"ט-תרנ"ד. החכם אהרן ששון כספרו זכרון לחיים כתי"י (תולדות חו"ר בבל) כתב אודותיו: 'הרה"ג המופלא החר"ף והשנון כמוהר"ר אלישע נסים בה"ר ששון דגור ז"ל היה לאב"ד בשנת ה"א תר"מ, אחר ח"ר ששון סמוחה הי"ו, ומשנהו היה הרה"ג ח"ר אברהם הלל הי"ו, והשלישי הרה"ג ח"ר יחזקאל משה הלוי הי"ו. ואחר פטירתו בשנת תרנ"ד היה הרה"ג ח"ר אברהם הלל לאב"ד, והשלישי הרה"ג ח"ר משה שמאש הי"ו. בשנת תר"מ היה הרה"ג ח"ר אלישע גם לחכם באשי אחר שהביאו לו מקושטא אות כבוד וכו', ויעש הישר והטוב בעיני אלהים ובעיני אנשי האמת שונאי הבעז, ככל אשר הורהו רבו הורה"ג מוהר"ר ח"ר עבדאללה סומך זלה"ה, וכמוהו לא היה חכם באשי משליך את עצמו מנגד על טובות הקהל. הוא נלחם על האמת והצדק בכל עוז, ולא נשא פני גדול, כי אם בצדק שפט את עמיתו, לכן לא ראה מנוחה והשקט עד שכל ימיו היו מכאובים וכו', כי אנשי און ואוהבי החמס והבעז גלגלו עליו צרות רבות ורעות עד אשר שמו את כל הקהל כמרקחה וכו'. ח"ר אלישע ז"ל כתב כמה ספרים, ומהם שיטה על מסכת ביצה, וספר לקוטי דינים (בדיני התפלה של כל השנה וכדומה). ויתר דברי ח"ר אלישע ז"ל והתלאות אשר עברו עליו, הלא הם כתובים על קונטרסי הר"ש צדקה ז"ל, זכר צדיק לברכה, ע"כ. מתוך כתביו אלו אשר הותר אחריו באו בדפוס: 'גדולות אלישע', הוצאת אהבת שלום, ירושלים תשל"ו; מעשה בית דין, שם תשמ"ח. נפטר ביום כ"ז אדר תרנ"ה. לפנינו ליקוטי דינים וחיזושי הלכות על סדר שולחן ערוך הלכות שבת סי' ש"ח.

אורח חיים

שח דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת. וכו' נ"ב סעיפים:

- א. כל הכלים נטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס כגון סכין של שחיטה או של מילה ואיזמל של ספרים וסכין של סופרים שמתקנים בהם הקולמוסים כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר אסור לטלטלו בשבת ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו. אהה ואפי' תחובים נזנן עס פאלר סכינים אסור לטלטלו (מהר"ל) וה"ה לקורנס של בשמים שמקפידים עליו שלא יתלכלך. אהה וה"ה כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם. (נ"ב נקס מיימוני פ"ה והמגיד פכ"ז).
- ב. כל כלי אפי' הוא גדול וכבד הרבה לא נתבטל שם כלי ממנו לא מפני גדלו ולא מפני כבדו.

----- גדולות אלישע -----

- א) סעיף א': כל הכלים ניטלים בשבת וכו' או של מילה וכו'. עיין בדברינו לקמן (סי' ש"ח אות י"ג).
- ב) הג"ה ואפי' תחובים נזנן עם שאר הסכינים אסור לטלטלו. פירוש אותו הסכין של סופרים אסור לטלטלו, דהו"א הואיל ותחוב עם שאר הסכינים לא קפיד עליה, קמ"ל דאסור, אבל הנדן עם הסכינים שרי לטלטל דהא נעשה בסיס לאיסור ולהיתר, מ"א (ס"ק א'), אולם אם האיסור חשוב יותר מן ההיתר אסור לטלטלו גם אם אפשר לנער ג"כ אסור, מחצית השקל (ס"ק א').
- ג) שם. וה"ה לקורנס של בשמים שמקפידים עליו שלא יתלכלך. אבל במקום שאין מקפידים עליו שרי, מ"א (ס"ק ב'), א"ר (ס"ק ד'). וכתב וכן בסכין שחיטה. ואינך הנ"ל אם הוא אינו מקפיד מותר ע"ש. והגם דהר"י מגן אברהם כתב במקום שאין מקפידים, משמע דתלוי במקום, לאו דוקא כמ"ש הר"י מחה"ש ולבוש שרד ע"ש.
- ד) שם. בהג"ה כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם. אבל אם אינו מקפיד שרי, מ"א (ס"ק ג'), ר"ז (אות ג').
- ה) כל דבר שדמיו יקרים אסור ובדבר שאין דמיו יקרים אם נתנם לאוצר אסור, מ"א שם, והיינו אם מקפיד עליהם. אלא שבדבר שדמיו יקרים אעפ"י שלא נתנו לאוצר ובדבר שאין דמיו יקרים בעי דוקא נתנו לאוצר, מחצית השקל שם.
- ו) כתב ר' עקיבא איגר דכלי שמוקצה מחמת חסרון כיס כגון סכין של מילה דאם בשבת רצונו שלא להחזיק עוד הסכין למילה אלא להחזיקו כשאר סכינים לכל דבר, בתחילה נסתפק בזה, והביא ראיה מן התוס' פ"ק דביצה (ד' ב) דאסור, וכתב דצ"ע גדול ע"ש. אבל הר"י רבינו זלמן (סעי' ד') פשיטא ליה דאם נמלך משחשיכה דאסור ע"ש.
- ז) עוד כתב דאף אם מערב שבת אמר שאינו רוצה עוד להחזיקו למילה אלא כשאר סכינים יש לומר דלא מהני, ומביא ראייה (מסימן ש"י ס"ז) בהג"ה מכיס של מעות שכתב מור"ם אסור לטלטל כיס של מעות אעפ"י שהוציא ממנו המעות מבעוד יום א"כ עשה בו מעשה שפתחו מלמטה ע"ש. אבל הר"י ר"ז שם פשיטא ליה דאם נמלך מבע"י מותר לטלטלו שמחשבה מועלת למוקצה ע"ש. ומה שהביא רע"ק איגר מכיס של מעות, יש לומר דלא דמי, דהתם כיון דמדי דמיעבד מעשה צריך מעשה, אבל גבי סכין דלאו בר מיעבד מעשה כיון שיחדו לכהן לעולם מהני ואפי' בלא מעשה, וכמ"ש מ"א לקמן (סעי' קטן מ"ד) ע"ש, וכ"כ ח"א (כלל ס"ו סעי' ט').
- ח) סעיף ב': כל כלי אפי' גדול או כבד הרבה לא נתבטל שם כלי ממנו וכו'. והוא הדין אבן גדולה או קורה גדולה אם יש תורת כלי עליה מותר, מ"א (ס"ק ד') בשם הרמב"ם, א"ר (ס"ק ה'), ר"ז (סעי' י"א).
- ט) סעיף ג': כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו וכו'. כלומר שמיחדת לדבר שאסור לעשות בשבת. מ"א (ס"ק ה'), א"ר (ס"ק ו').

ג. כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו (ואם נשתמש לאיסור צדין השמטות כגון נר שהולק ע"ל סי' רע"ט) בין לצורך גופו כגון קורנס של זהבים או נפחים לפצוע בו או גזוים קרדום לחתוך בו דבילה בין לצורך מקומו דהיינו שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם ומותר לו ליטול משם ולהניחו באיזה מקום שירצה אבל מחמה לצל דהיינו שאינו צריך לטלטלו אלא מפני שירא שישבר או יגנב שם אסור. הגה כל מוקפה אינו אסור אלא צלטולו אבל צנגיעה צעלמא שאינו מנדנדו שרי ולכן מותר ליגע צנגורה צצבית הכנסת שנתו דולקות עליו או צנתור שדולק בו אש וכן מותר ליקח דבר היתר המונח על דבר מוקפה (מדרכי פ' כל הכלים ורי"ז ח"ג והמגיד פכ"ה ות"ה סי' ס"ז וכל בו סוף דיני צנתו) וכן מותר לטלטל דבר מוקפה ע"י נפוח דלח או טלטול אלא כלאחר יד ולא מיקרי טלטול (תשובת מהרי"ו).

ד. כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו אפי' אינו אלא לצורך הכלי שמא ישבר או יגנב אבל שלא לצורך כלל אסור לטלטלה כתבי הקודש ואוכלין מותר לטלטלם אפי' שלא לצורך כלל. הגה ותפילין אין לטלטלם כי אם לצורך (תה"ד ועיין צ"ח) וזוהר אסור לטלטלו כי אם לצורך גופו או מקומו (הג"א ס"פ כמה מלוקין).

----- גדולות אלישע -----

י. שם. הגיה, ואם נשתמש לאיסור בבין השמשות וכי. פירוש שהיה מונח עליו דבר האסור דנעשה בסיס לדבר האיסור, אבל אם עשה מלאכה בקורנס פשיטא דמותר לטלטלו בשבת לצורך גופו או מקומו, מ"א (ס"ק ו').
יא. שם. ומותר לו ליטול משם ולהניחו באיזה מקום שירצה. דכיון שהוא בידו רשאי לטלטלו יותר. ונ"ל דאפי' שכח ונטלה בידו רשאי לטלטלו יותר. ומ"א (ס"ק ז'), א"ר (ס"ק ז'), ר"ז (סעי' י"ג), קיצור ש"ע (סי' פ"ח אות ה').
יב. כתב ר"ז שם ויש מי שאוסר במוקפה גמור דראוי לחוש לדבריו אלא א"כ במקום הפסד. והר"ם כרם שלמה (פרק א') בסיומן זה הביא משם הר"ם תוספת שבת דהראה פנים (בס"ו רס"ו) דברים המוקצים מחמת גופם לא אמרינן דיוליתם במקום שירצה ע"ש. אבל הר"ם מ"א (בס"ו רס"ו ס"ק י"ט) התיר אפי' בדברים שגופם אסור ע"ש. ולענין דינא ראו לפסוק כהר"ו דלכתחילה יש לחוש א"כ במקום הפסד. ודבר שאיסורו מחמת חסרון כיס כתב הר"ם אש"א (ס"ק ז') דכ"ש הוא, ולדעת האוסרים בדברים המוקצים מחמת גופם כל שכן דאסור במוקפה מחמת חסרון כיס ע"ש.

יג. כתב הר"ם כ"ש בשם תו"ש אף כשהמוקפה בידו הוא רשאי להוליכו לאיזה מקום שירצה מ"מ להשתמש במוקפה שבידו ודאי אסור דזה הו"ל כטלטול חדש ע"כ. ודבריו לכאורה אינם מובנים, דאי דבריו איירי בדבר שמלאכתו לאיסור ואין גופו אסור א"כ היאך כתב דאסור להשתמש בו, ואי איירי בדבר שגופו אסור הרי פסק לעיל משמו דאסור להוליכו למקום שירצה. וס' תו"ש אינו מצוי אצלינו לראות הדברים בשרשן. ונראה דהרב ז"ל לא פסיקא ליה בדבר שבגופו אסור דאסור להוליכו, אלא שהראה פנים לאסור, וא"כ כוונתו כנאך דאפי' להמתירין בדבר שגופו אסור להוליכו למקום שירצה להשתמש בו מחדש אסור.

יד. נראה פשוט דאף דרשאי לחזיק המוקפה בידו כל זמן שירצה מ"מ אסור להניחו מידו האחת לידו השנית דהוי טלטול מחדש, כרם שלמה שם.

טו. איתא בשבת (ד' קכ"ז) דמותר לטלטל מוקפה ברגליו דרך הילוכו. עיי' מ"ש (סי' ש"ה סעי' י"ח), מ"א (ס"ק ז'). כוונתו דבר זה הוא פלוגתא דרבוותא. דאיתא בב"י (סי' ש"א) דטלטול בגופו לצורך דבר האסור להרא"ש מותר, דדוקא טלטול מן הצד בידו צריך שיהיה לצורך דבר המותר אבל טלטול בגופו שאני ואפי' לצורך המוקפה מותר. אבל לפי סברת הר"ן ז"ל לא שניא ואפי' בגופו צריך שיהיה לצורך דבר המותר ע"ש. ולפ"ז הכא דאמרינן מותר לטלטל וכו' דרך הילוכו, לסברת הרא"ש לאו דוקא הילוכו אלא אפילו שלא בדרך הילוכו מותר ודרך הילוכו דנקט אורחא דמילתא ולפי סברת הר"ן ז"ל דוקא לצורך הליכתו מותר משום דהוי לצורך דבר המותר, אבל שלא לצורך הליכתו אסור וכמ"ש הר"ם מ"א (בס"ו ש"ה ס"ק ט') ע"ש. ולענין דינא כבר פסק מרן ז"ל לקמן (סי' ש"א סעי' ח') כהרא"ש ז"ל דטלטול בגופו אפי' לצורך דבר האסור מותר, ואנו אין לנו אלא דברי מרן ז"ל, וכ"כ הר"ם (סעי' ט"ו), וכן דעת הר"ם חיי אדם (כלל ס"ו סעי' י"ד) שסתם כדעת מרן ז"ל, כרם שלמה (בס"ו ש"ז ד' ל"ג).

טז. שם. אבל מחמה לצל אסור. אי בירושלמי פ"ה דביצה כשמחשב עליו לתשימש מותר לטלטלו אפי' עיקר כוונתו מחמה לצל, מ"א (ס"ק ח'), ר"ז (סוף ס"ב), ח"א (כלל ס"ו אות ד').

יז. הגיה, וכן מותר לטלטל דבר מוקפה ע"י נפוח. היינו אפי' לצורך דבר האסור דזה גרוע מטלטול בגופו, כ"כ ר"ז (סעי' ט"ו). ומה שהבין הר"ם עקיבא איגר מדברי מור"ם דאינו מותר רק לצורך גופו ומקומו ומש"ה הקשה עליו ע"ש, לא זכינו להבין דבריו, דמנ"ל למימר דאינו מותר רק לצורך גופו ומקשה עליו.

יח. סעיף ד': כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו וכי. וה"ה במלאכתו לאיסור ולהיתר, מ"א (ס"ק ט') משם ש"ג וכנה"ג, עולת שבת (ס"ק ו'), א"ר (ס"ק ח'), ר"ז (סעי' כ"א), ח"א (כלל ס"ו אות ג').

יט. יש להסתפק בקדרות שלנו שלפעמים מניחים [בהם] מים או מיני פירות אבל רוב השימוש לבישול דהיינו מלאכת האיסור, מי אמרינן דאולינן בתר רוב תשימוש כמ"ש גבי הגעלה דכל כלי הולכים בו אחר רוב תשימושו ה"ל לא שניא, והו"ל כלי שמלאכתו לאיסור ואינו מותר אלא לצורך גופו ומקומו אבל מחמה לצל אסור, או נימא דהכא שאני כיון שמשמש בו לפעמים דבר היתר אינו מקצה אותו מדעתו, דהמוקפה תלוי בדעת האדם, ומקרי כלי שמלאכתו להיתר ומותר אפי' מחמה לצל. ונראה להביא ראיה שהקדירה מקרי כלי שמלאכתו לאיסור מדברי מרן ז"ל בב"י שכתב בשם תשובת הרא"ש ז"ל וז"ל ח"ל כלי שמלאכתו לאיסור יש לו היתר אפי' מחמה לצל ע"כ ככר או תינוק, וזה ששינוי במדוכה אם יש עליה שום מטלטלין אותה וכו', ויש מי שתירץ מדוכה היינו טעמא דשרי לטלטלה אנב שום שעליה מפני שהמדוכה לשום כקדירה לתבשיל שהוא תשימוש לשום מבעוד יום וכו' ע"ש. משמע דאינו מותר לטלטל הקדירה אלא מפני התבשיל שבה, אבל בלא תבשיל אסור לטלטלה. משמע דלא מקריא כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר משום שרוב תשימושה לאיסור מקרי כלי שמלאכתו לאיסור. אבל אחר העיון נראה דאינה ראייה כל כך דאפשר דה"ק הרא"ש דכשם שהקדירה משועבדת למאכל כך המדוכה משועבדת לשום ומשום היתר המדוכה שמלאכתה דוקא לאיסור הוצרך לטעם זה אבל הקדירה בלא"ה מותרת משום דהקדירה מקרי מלאכתה לאיסור ולהיתר. אבל מדברי ח"י הרשב"א בגמ' שבת (ד' קכ"ג ע"א) נראה דקדירה מקרי מלאכתה לאיסור, שכתב בד"ה הא דתנן ז"ל יש מי שפירש דה"ה ע"י ככר וכו' וליתא וכו' והו"ל כקדירה המיטלטלת עם התבשיל ע"ש. משמע דהקדירה אינה מיטלטלת אלא ע"י התבשיל, וא"כ מסתמא דברי הרא"ש נמי הכי פירושו. וא"כ יצא לנו מזה דלדברי הרשב"א והרא"ש הקדירה מקרי כלי שמלאכתו לאיסור ואינו מותר אלא לצורך גופו ומקומו. אח"כ ראינו להר"ם אש"א (בס"ו ס"ק ט' ובס"ו רע"ט ס"ק ב') שנסתפק בזה הספק שכתבנו, ופשיט לה לאיסורא מדברי הרשב"א שכתבנו ע"ש. אח"כ ראינו להר"ם חיי אדם (כלל ס"ו אות ג') שכתב וז"ל כלים שמלאכתם להיתר או אפי' לאיסור ולהיתר כגון קערות וסכינים וכוסות וקדרות אעפ"י שמבשלים בו מ"מ דרך להשתמש בו בלא בישול וכל כיוצא בזה שאין אדם מקצה דעתו מלהשתמש בהם ע"ש. מבואר מדבריו דקדירה כיון שדרך להשתמש בה בלא בישול אינו מקצה דעתו ממנה ומקרי דבר שמלאכתו לאיסור ולהיתר. וכ"כ הר"ם קצ"ש הנד"מ (סי' פ"ח סעי' ח') דקדירה מקרי מלאכתה לאיסור ולהיתר ע"ש. וקשה דמה יענו לדברי הרא"ש ולדברי הרשב"א דמשמע מדבריהם דקדירה מקרי מלאכתה לאיסור. והגם שדברי הרא"ש אפשר לידחק כמו שכתבנו לעיל, אבל דברי הרשב"א שכתב קדירה המיטלטלת ע"י התבשיל, משמע דאינה מיטלטלת כי אם ע"י התבשיל, אבל ריקנית אסור משום דמקרי כלי שמלאכתו לאיסור. ואפשר לידחק ג"כ דברי הרשב"א כמו שאמרנו לדברי הרא"ש, דה"ק דכשם שהקדירה משועבדת לטלטול התבשיל כך המדוכה משועבדת לטלטול השום, ולא נחית לומר שהקדירה אינה ניתרת אלא ע"י התבשיל. ויש קצת דדוק לזה שלא כתב הרשב"א ז"ל כהקדירה דניתרת לטלטל עם התבשיל אלא כתב קדירה המיטלטלת ע"י התבשיל. וזה שהוכרחנו לתרץ שלא לומר אשתמיט להר"ם ח"א דברי הרשב"א והר"ם אש"א, הגם דבס"ו רע"ט הביא ראיה מדברי הרשב"א בפשיטות, בס"י ש"ח לא כתב בפשיטות אלא כתב קצת ראיה מחה"ר והיינו טעמא דאיכא למדחי כמ"ש.

ולענין דינא יש להחמיר בפשיטות דברי הרא"ש והרשב"א וכמו שהבין הרב אש"א, אלא שהמיקל לסמוך על דברי הר"ם ח"א וקש"ע לא הפסיד. ובעיריני פה בגדאד יע"א נהגים היתר לטלטל הקדירות אפי' מחמה לצל ויש להם על מה שיסמוכו.

כ. שם. וכתבי הקודש ואוכלים מותר לטלטלם אפי' שלא לצורך כלל. הרב באר היטב (ס"ק י"ד) משם שיירי כנה"ג בכוסות וקערות וצלוחיות וסכין קטן שעל גבי השלחן מותרים ג"כ אפי' שלא לצורך כלל ע"ש. וחיפשנו בשכנה"ג ולא מצאנו דין זה כלל. ואולי שהוא ט"ס וצ"ל ש"ג דדין זה הוא מהיר ש"ג פ' כל הכלים (ד' נ"ב ע"ב) ע"ש. אבל מדברי הרמב"ם ז"ל (פ' כ"ה מה' שבת) שכתב בהלכה א' ח"ל יש כלי שמלאכתו להיתר והוא הכלי שמותר לעשות בו בשבת דבר שנעשה לו בחול כגון כוס לשתות בו וקערה לאכול בה וסכין לחתוך בו וכו', אח"כ (בה' ג') כתב כל כלי שמלאכתו להיתר וכו' מותר לטלטלו בשבת בין בשביל עצמו של כלי בין לצורך מקומו בין לצורך גופו ע"ש. משמע דאפי' כוס לשתות בו וקערה לאכול בה וכו' אינו מותר אלא דוקא לפחות לצורך הכלי, אבל שלא לצורך הכלי אסור. וכן דקדק הרב המגיד שכתב וז"ל דעו שמדברי רבינו נראה שאין לטלטל שום כלי שלא לצורך כלל. וכן משמע מדבריו בפ"י המשניות הביאו הר"ם אליה רבה. וכן משמע מדברי הכלבו שכתב וז"ל וכל כלי שמלאכתו להיתר כגון כוס לשתות בו ניטל אפי' לצורך עצמו של כלי, משמע דאפי' כוס לשתות אינו מותר אלא לצורך עצמו של כלי, וכ"כ הר"ם המאירי ר"ש פ' כל הכלים ע"ש, וכ"כ הר"ם זלמן בפ"י (בסעי' י"ו ובסעי' י"ז), וכ"כ הר"ם ח"א (כלל ס"ו אות ג'). ומ"ש הר"ם א"ר (ס"ק י"ד) שמהתוספות שבת (ד' קכ"ג) משמע שס"ל כ"ש ע"ש, לא זכינו להבין דבריו דהרואה יראה שמדברי התו"א אין ראיה. וכיון דכל הני רבוותא שכתבנו לא ס"ל כה"ש"ג ודאי מותר ז"ל שכתב כתבי הקודש ואוכלים מותר לטלטלם, משמע דוקא הני, דאם איתא דס"ל למרן ז"ל דכוסות וצלוחיות ג"כ מותר הו"ל לפרש דבריו ולא לשתות, אלא משמע דס"ל דוקא כתבי הקודש ואוכלים מותר, נראה דהכי נקטינן להיתר לטלטל שום כלי שלא לצורך כלל אלא דוקא כתבי הקודש ואוכלים.

כא. שם. אבל שלא לצורך כלל אסור לטלטלו. ומ"מ מותר לאדם לישא הסכין אצלו אף כשהולך לבה"כ [בעיר שיש בה עירוב. מרן הר"ח זלה"ה בבן איש חי. פר' מקץ (אות א') בסופו]. אעפ"י שאין צריך שם לסכין כיון שיצטרך לו אח"כ בו ביום הוי לטלטלו לצורך, ט"ז (ס"ק ב'), ר"ז (סעי' י"ח), א"ר (ס"ק ט') וע"ש.

כב. שם. וכתבי הקודש. פ"י ספרים שמותר לקרות בהם, מ"א (ס"ק י"ד).

כג. נייר חלק הוי מוקפה מחמת חסרון כיס כיון דעומד לכתובה קפיד עליהו, מ"א שם, א"ר (ס"ק ד'), ר"ז (סעי' ו'), כרם שלמה פ' שני בדיני מוקפה, קצור ש"ע (סי' פ"ח סעי' ו').

כד. שם. ואוכלים מותר לטלטלם וכי. היינו דוקא כשהם מותרים באכילה או בהנאה, אבל מאכלות האסורים בהנאה שאינו יכול להאכילם אפי' לכלבים אסור לטלטלם אפי' לצורך גופם ומקומו, ר"ז (סעי' ט'), כסא אליהו (אות א') בשם ריב"ש (סי' ת"א).

כה. מאכלות האסורות באכילה ומותרות בהנאה אם מוכנים ועומדים לכלבים כגון נבילות וטרפיות מותר לטלטלם כשאר מאכלי בהמה, אבל אם אינם עומדים לכלבים כגון ביצה שנולדה בשבת וכן חלב שנחלב בשבת אסור לטלטלם אפי' לצורך גופם ומקומו, מקוצר מדברי ר"ז שם.

כו. גרעיני קאפ"ע (דהיינו שקורין קהוה) יש להחמיר לטלטל כיון דלא חזי בשבת למידי, כרם שלמה שם.

כז. מינה בשמים שאינם ראויים לאכילה אלא לרפואה אסור לטלטלם בשבת, הר"ם כסא אליהו (אות ג').

כח. כתב הר"ם אש"א (בס"ו תמ"ד ס"ק א') וז"ל יראה דמצת מצוה אסור לטלטל בשבת בע"פ דאסור באכילה מדרבנן בערב פסח הוו מוקצה, ושאר מצה יכול ליתן לעופות ולגוים משא"כ זו אין רוצה ע"ש, וכ"כ דין זה הר"ם כרם שלמה בשם אש"א. ולדעתו דין זה הוא צ"ע כיון דראוי להאכילו לקטן שאינו יודע מה שמספרים בלילה מיציאת מצרים כמ"ש ההג"ה (סי' תע"א ס"ב) אפשר דלא הוי מוקצה, וצ"ע לדינא.

כט. הנה לענין חטין בשבת מותר לטלטלם כמ"ש מרן לקמן (סי' ש"י ס"ב), והיינו טעמא כיון דראוי לכוס. ויש להסתפק באורז אי מקרי ראוי לכוס ומותר לטלטל בשבת או אין ראוי לכוס ואסור לטלטל בשבת. ונראה דמותר לטלטלו בשבת דראוי לכוס, וראיה לזה מדכתב מרן לעיל (סי' ר"ח ס"ד) אבל דגן חי וכו' שמברך פה"א, וגבי קמח (בסעי' ה') כתב אפי' של חטין מברך עליו שהכל והיינו טעמא דחטים כיון דראוי לכוס מברך עליו בפה"א, אבל קמח כיון דאין ראוי לאכול משו"ה מברך עליו שהכל כמבואר שם בב"י. ושם (בסעי' ז') כתב הכוסס את האורז מברך עליו בפה"א, ואם איתא דאין ראוי לאכול הו"ל לברך עליו שהכל, אלא ודאי משמע דאורז מקרי ראוי לאכול משו"ה מותר לטלטלו בשבת.

ל. קמח אינו מאכל אדם ואינו מאכל בהמה ואסור לטלטלו אפי' לצורך גופו ומקומו, ר"ז (סעי' ח').

לא. הגיה ותפילין אין לטלטלם כי אם לצורך. הנה מדברי מרן ז"ל בב"י משמע דס"ל דתפילין דינו ככלי שמלאכתו להיתר ואפי' שלא לצורך גופן ומקומון אלא לצורכו מותר. וכן דעת מור"ם ז"ל כמ"ש מ"א (ס"ק י"א). והיינו טעמא משום דס"ל דמה שאמרו יצאו שבתות וי"ט שהם גופם אות היינו שאין צריך להניחם בשבתות וי"ט, אבל אם מניחים אין איסור בדבר, ומשו"ה פסקו דהוי ככלי שמלאכתו להיתר. והר"ם מ"א (ס"ק י"א) וט"ז (ס"ק ג') הקשו על מרן ז"ל ומור"ם דכבר פסקו לעיל (סי' ל"א) דאסור להניחם בשבת כס' הזהוה, וכתב הר"ם א"ר (ס"ק י"א) וז"ל האחרונים מחמירין דדוקא לצורך גופו או מקומו מותר כיון דלדידן אסור להניחם בשבת וי"ט ע"ש, וכ"כ ר"ז (סעי' י"ט), וכ"כ קצור ש"ע (סי' פ"ח סעי' ה'). ולענין הלכה כיון דמרן פסק לעיל דאסור להניחם בשבת וי"ט וכל האחרונים שכתבנו הכי ס"ל, ודאי דהכי נקטינן דאסור לטלטלם כי אם לצורך גופן ומקומום.

לב. מיהו אם מונחים במקום בזיון שאפשר שיתנפו או בזיון אחר מותר לטלטלם, ר"ז שם, קצור ש"ע שם, חיי אדם (כלל ס"ו אות ב').

לג. כבר כתבנו דתפילין דוקא לצורך גופם ומקומו מותר לטלטלם. הנה יש בני אדם שהציצית שלהם של חול לובשים אותה בשבת, ולענין הטלטול שמטלטלו [לכיס הציצית שיש בו התפילין] בשעה שיש בו ציצית וסידור ודאי מותר לטלטלו אגב ההיתר, אבל אחר שלבש הציצית ולקח הסידור ונשאר התפילין לבדו היה נראה לכאורה דאסור לטלטל הכיס של ציצית שיש בו התפילין כיון שמטלטל אגב הכיס התפילין, והתפילין אסור לטלטל כי אם לצורך גופם ומקומום ודמי למוקפה שמונח בכיס שאסור לטלטלו אפי' בכיס. זה היה נראה לכאורה. אבל אחר העיון נראה דמותר לטלטלו אגב הכיס כיון דהתפילין בעצמו מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו כ"ש דמותר לטלטל הכיס לצורך גופו ומקומו, וזה הכיס צריך אליו לטלטלו להניח בו הציצית והסידור והו"ל צורך גופו, וממילא אף דמטלטל התפילין מותר. ויש להביא ראיה לזה ממ"ש מרן לקמן (סי' ש"ט סעי' ד' וסעי' ה') גבי אבן שעל גבי החבית ומעות שעל גבי הכר דאם אינו יכול לנערם וצריך למקום החבית והכר דמותר ליטלם עם האבן והמעות, וק"ו לנדון דידן, דהתם האבן והמעות גופם איסור ואפי"ה אם צריך למקום הכר והחבית מותר לטלטלם, כ"ש הכא דהתפילין אין גופם איסור, דאם צריך לגופם ולמקומום שרי, והכא צריך לגוף הכיס, כל שכן דשרי לטלטלו דלא חמיר גוף הכיס מן התפילין עצמו דשרי לצורך גופו ומקומו. וכ"ת התם לא שרינן אלא בא"י אפשר לנער והכא אפשר לנער התפילין מן הכיס, זה אינו דהכא נמי מקרי אי אפשר לנער משום דאם מנערו הוי בזיון לתפילין והוי כאי אפשר לנערו, ומכל שכן דהכא יש הרבה מתירין לטלטל התפילין בעצמו. והגם דלא קיימא לן כוותיהו מ"מ ככה"ג שרי זהו הנלע"ד.

לד. לענין לטלטל המגילה בט"ו שחל להיות בשבת דעת הרב פרי חדש (בס"י תרפ"ח ס"ק ו') לאסור כיון שהמגילה אין קורין בה בשבת משום גזירה דרבה, וכ"כ הר"ם ח"א בה' מגילה (כלל קנ"ה אות י"ד), וכן משמע מדברי הרב ערך השולחן (בס"י תרפ"ח אות ו') דלא התיר אלא ב"ד שחל להיות במוצאי שבת משום דלא שייך גזירה דרבה אלא במצוה מתוך שהוא בהול לצאת, אבל בט"ו שחל להיות בשבת משמע דס"ל דאסור לטלטלה ע"ש, אבל הר"ם אליה רבה (בס"י זה ס"ק י"ד ובס"י תרפ"ח ס"ק ג') התיר לטלטל המגילה אפי' בט"ו שחל בשבת, והר"ם אש"א (בס"י תרפ"ח ס"ק ח') הסכים לדברי הרב אליה רבה ע"ש, והר"ם שכנה"ג בס"י זה בהג"ה (בס"י תרפ"ח) בהג"ה"ט (אות

ה. יש מתירים לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפי' מחמה לצל ע"י ככר או תינוק.

ו. כל הכלים שנשברו אפילו בשבת מותר לטלטל שבריהם ובלבד שיהיו ראויים לשום מלאכה כגון שברי עריבה לכסות בה החבית ושברי זכוכית לכסות בה פי הפך אבל אם אינם ראויים לשום מלאכה לא. הגה ואם נשברו צינורים להזיק כגון זכוכית שנשברה על השלחן או צינור שזלזל זוקו צהם (כל צו והגות מרדכי וז"י צסס ארחות חיים).

ז. חתיכת חרס שנשברה בחול מכלי וראויה לכסות בה כלי מותר לטלטלה אפי' במקום שאין כלים מצויים שם לכסותם בה ואם זרקה מבע"י אסור לטלטלה כיון שבטלה מהיות עוד כלי. הגה ואפי' חזי לעני הוילוף והקלוהו הצעלים שלו אע"פ שהם עשירים דמוקפה לעני הוי מוקפה לעני כמו שיתבאר סוף הסימן. (ר"ן פ' צמה אשה) ודוקא חתיכת חרס משום דאתיא משברי כלי אבל דבר שאין בו שייכות כלי כגון צרורות או אבנים אע"פ שראויים לכסות בהם כלי אסור לטלטלם. הגה וכל דבר שאינו כלי כלל אסור לטלטלו אפי' לצורך גופו כ"ס לצורך מקומו. (מרדכי פ"ק דיו"ט).

ח. כל הכלים הנטלים בשבת דלתותיהן שנתפרקו מהם נטלים בין נתפרקו בחול בין נתפרקו בשבת.

----- גדולות אלישע -----

(ב) מסתפק בדבר. ולענין דינא כיון דהרוב אוסרים ודאי דיש להחמיר שלא לטלטל המגילה.

(לה) אבל י"ד שחל במוצאי שבת מותר לטלטל המגילה, ער"ה שם, ח"א שם, וכן כל האחרונים מתירים.

(לו) אף שהתירו לטלטל המגילה ב"ד שחל במוצאי שבת מ"מ אין נכון להביא המגילה בביהכ"נ אפי' במקום שערבו דמ"מ מכין משבת לחול, ח"א שם, וסיים ועיין (בכלל קנ"ג סעי' ו'). וכוונתו דשם הביא משם המ"א והלבוש דאסור להביא יין מ"י לחבירו, והוא חלק עליהם ס"ל דאין איסור בהבאה. ואח"כ כתב דבשעת הדחק לצורך מצוה מותרת ההבאה. ולפי דבריו הבאת המגילה כיון שהיא לצורך מצוה מותר, אלא שבכאן לא סמך על דבריו שבכלל קנ"ג. ולענין דינא כיון שהר"מ והלבוש אוסרים ההבאה, והרב חיי אדם לא החליט להיתר יש להחמיר. ומ"מ אם יביא המגילה בעוד יום בשבת ומענין בה וקורא בה מותר דלא הוי צורך חול, וכמדומה לי שראיתי זה בפוסקים.

(לז) **סעיף ה': יש מתירין לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור וכו' ע"י ככר ותינוק.** דין זה כתב מרן ז"ל בבי"ב בשם הרא"ש משם ראב"ן. ויש מי שמתרץ שהביא ב"י ס"ל דלא אמרו ככר ותינוק אלא למת בלבד ע"י. וסיים הבי"ב שם והכלבו כתב שדעת בעל ההשלמה לאסור ע"י. ומרן בשולחנו הטהור כיון שלא הביא דעת האוסרים נראה שדעתו להתיר. ומדברי הר"מ מ"א (ס"ק י"ג) שכתב והוא הדין אם נתן דבר אחר המותר לטלטל משמע קצת דס"ל כיש מתירין, דאם איתא דלא ס"ל כיש מתירין לא היה שתיק הר"מ. וכן משמע לקמן (ס"ק ס"א) ע"י. וכן הר"מ א"ר (ס"ק י"ג) הביא דברי הר"מ מ"א וסיים וכן משמע בסוף פרק הנוטל דרבא הניח סכינא אבר אווחא לטלטלה ע"י. וכן נראה דעת ח"א (כלל ס"ז סעי' י"ט) שלא הביא אלא דעת המתירים ע"י. אבל הר"מ ט"ז (ס"ק ד') כתב וז"ל נראה דאין להקל בזה. וכן דעת הר"מ ר"א ווילנא (ס"ק כ"ה) וכתב, דהרשב"א ז"ל רפ"ז פסק כדעת האוסרים. והר"ם זלמן (סעי' כ"ב) כתב העיקר כסברת האוסרים. ומ"מ במקום הפסד מרובה יש לסמוך על המתירין ע"י. ולענין דינא כיון שדעת מרן ז"ל להתיר ודאי דיש לסמוך על מרן ז"ל, אלא שהטוב והישר להחמיר כסברת הר"ם רבינו זלמן, דבמקום הפסד מרובה דוקא סמכינן אככר ותינוק.

(לח) הגה דברי מרן סתראי ניהו, דכאן פסק דכלי שמלאכתו לאסור אפי' מחמה לצל מותר לטלטלו ע"י ככר או תינוק, ולעיל (בסי' רע"ט סעי' ב') אסר. ואף אם נתן הלחם מבעוד יום עליו כתב מרן שאין לסמוך ע"י, ומאי שנא מהכא. והר"ם ט"ז (בסי' ש"א סוסיק ד') תירץ דשאני הכא דשרי לטלטלו להדיא לצורך גופו ומקומו רק מחמה לצל אסור בזה מועיל ככר או תינוק, משא"כ במנורה דאפי' לצורך גופו ומקומו אסור ע"כ לא מועיל ככר או תינוק, וכ"כ הר"ם חיי אדם (כלל ס"ז ס"ט) ע"י. ומדבריהם יוצא דכלי שאסורו מחמת חסרון כיס כיון שהוא אסור אף לצורך גופו ומקומו הו"ל כנר דאסור לטלטלו ע"י ככר או תינוק, והר"ם משי"ז (ס"ק ד') נסתפק בזה, ולפ"ד ה"טו"ו והח"א פשיטא דאסור ודלא כהר"ם עקיבא איגר.

(טל) **סעיף ו': כל הכלים שנשברו וכו' ובלבד שיהיו ראויים לשום מלאכה כגון שברי עריבה לכסות בה החבית ושברי זכוכית וכו'.** דוקא שברי עריבה לכסות בהם פי החבית אבל אם אינם ראויים לכסוי פי החבית אע"פ שראויים לכסוי פי כלי קטן מהחבית אין תורת כלי עליהם כלא לפי ששברי הקטנים של העריבה דרך לזורקם לאשפה ואין דרך כלל ליחדם לכסוי פי כלי קטן מחבית. אבל חתיכת חרס קטנה אפי' היא קטנה דרך הוא לפעמים לייחדה לכסוי פי כלי קטן, לפיכך יש תורת כלי עליה אע"פ שכל יחידה עדיין, ר"ז (סעי' כ"ט). וקשה דמה יש עריבה בין עריבה לכסוי דברייה נמי אם ראי חתיכת חרס לכסות בו כלי קטן למה יזרק אותו לאשפה. ואפשר דס"ל דדרך העריבה כיון שהיא עבה השברים שלה אינם יכולים לכסות בה אבל מדברי הר"ן בגמ' דשבת (ד' קכ"ד ע"ב) משמע דבעריבה כיון שהיא של עץ כיון שנשברה שברים קטנים מניחים אותם להיסק ע"י.

(מ) **שם. הג"ה, ואם נשברו במקום שיכולים להזיק כגון כלי זכוכית וכו'.** אבל אם הוא של חרס אסור לפנותו אע"פ שדורס עליהם ברגלים ומשברם מ"מ דבר שאין מתכוין הוא, ועוד דליכא איסורא בשבירתן, מ"א (ס"ק י"ו), ר"ז (סעי' כ"ח), דרישה ז"ל ח"א (כלל ס"ז אות י"ז). והגם דהר"ם א"ר (ס"ק י"ז) כתב וז"ל ובכלבו וא"ח מקור דין זה משמע לכאורה דגם בשל חרס מותר דלפעמים נתקל בה ע"י, מ"מ לדברי האוסרים שמעינו, ומה גם שהוא ג"כ כתב לכאורה, משמע דלא פסיקא ליה.

(מא) **סעיף ז': חתיכת חרס שנשברה בחול מכלי וראויה לכסות בה כלי מותר לטלטלה.** דין זה הוא מוקפה דמשמע דדוקא אם נשברה בחול אבל אם נשברה בשבת אע"פ שראויה לכסות בה כלי אסור לטלטלה. וקשה דהא לעיל (בסעי' ו') כתב דאפי' נשברה בשבת מותר לטלטלה. וקושיא זו הקשה מרן ז"ל בבי"ב על דברי הטור שכתב כלשון הש"ע ע"י. ותירץ וז"ל דהתם בכלים שנשברו, והכא בכלי שנשברה ממנו חתיכה, דכיון שהכלי עדיין משמש תשמישו הראשון וחתיכה זו שנשברה ממנו לא היתה ראויה לשמש בפני עצמה קודם שנשברה ועכשיו שנשברה היא ראויה לשמש בפני עצמה הוי נולד עכ"ל. פירושו דכלים שנשברו כמו שמקודם היה להם תשמיש אחד עכשיו ג"כ שנשברו אין להם אלא תשמיש אחד ולא הוי נולד, אבל חתיכה שנשברה קודם שנשברה היה לה תשמיש אחד עם הכלי אבל עכשיו שנשברה ותשמישו הראשון של הכלי עדיין במקומו וזה שנשבר הו"ל שמוש אחר לא כשימוש הא' הו"ל נולד, כן מתבאר מדברי חידושי הגהות מהר"ח.

והנה הרב ב"ה והרב עולת שבת (סוף ס"ק ט"ז) והר"ם מג"א (ס"ק י"ז) חלקו על מרן בזה, וכתב הר"ם מ"א דקשה לבדות חלוקים שלא נמצאו בשי"ס ובפוסקים, וכתב הר"ם אליה רבה (ס"ק י"ט) שכל האחרונים חלקו על ב"י בזה ע"ש. ולקושיא מרן שפסקה על הטור דלמה נקט שנשברה בחול וכו', תי' הר"ם ד"מ וז"ל דהא דנקט שנשברה בחול לאו דוקא, אלא נקט משום דבעינן זרקה לאשפה מבעוד יום, אבל אם לא זרקה עד שחשכה מאחר שכשקדש היום הוי מוכן ון לא פקע שם כלי כדאמרינן בגמ', לכן נקט שנשברה בחול משום סיפא עכ"ל, וכן כתב מ"א (ס"ק י"ז) ע"ש. וע"ז התירוף הקשה עליו הרב א"ר (בס"ק י"ח) וז"ל ותמהני הא בש"ג פ' כל הכלים דחה זה בשתי ידיים ע"ש. גם קשה דברמזים לא הזכיר דין זה זרק לאשפה ואפ"ה כתב שנשברה בחול ע"ש, וכן הר"ם יד אהרן בהגב"י דחה תירוף זה מכח הך קו', ועוד הך קושיא אחרות, וכן הקשה הרב נהר שלום ע"ש. והר"ם ב"ח סוף דבריו תי' תירוף אחר על קושיא זו דברייה דמייירי דנשברה בחצר אפי' נשברו בשבת כיון דחזי לכסות בו מנא ושכיחי מנא בחצר הילכך לא הו"ל נולד, אבל בסיפא איירי דנשברו בשבת ברשות הרבים הו"ל נולד כיון דאין ראויים לשום מלאכה זו אלא דוקא לקנח בו מנעלו ע"ש, וכן דעת ט"ז (ס"ק ו'), וכן הסכים הר"ם א"ר (ס"ק י"ח) וכתב שכן כתב לחם משנה פ' כל הכלים ע"ש.

והנה נ"מ בין ג' תירוצים אלו דלפי דברי מרן ז"ל יש קולא וחומרא, חומרא דחתיכה שנשברה מכלי בשבת אפי' שנשברה בחצר אסורה משום דהוי נולד, קולא דכלים שנשברו אפי' בשבת וברשות הרבים מותר ולדברי הב"ח והט"ז וא"ר יש קולא וחומרא, חומרא דאפי' כלים שנשברו בשבת אם הוא ברשות הרבים אסור, קולא דאפי' בחתיכה שנשברה מכלי אם הוא בחצר מותר אפי' נשברה בשבת. ולדברי הד"מ וב"ח תירץ הא' והר"ם מ"א כולם מותרים דאף בחתיכה שנשברה מכלי ואפי' בר"ה ובשבת מותר. ומדברי הר"ם ר"ז (סעי' כ"ט) נראה דמסכים לדברי הד"מ ומ"א ע"י. ודברי הד"מ ומ"א כבר כתבנו דהאחרונים דחו אותו, דברמזים כתוב כל חתיכה שנשברה מכלי בחול ולא כתוב הך סיפא אם זרקה לאשפה, ומוכרח לומר דחילוק זה אינו, וכ"ש דלהיתרא לא שמעינן לדברי המקילין כנגד מרן ז"ל. נשאר לנו לדעת לענין דינא אם נפסוק כמרן ז"ל כקולו וכחומרנו או נימא כיון שכל הפוסקים חלקו על מרן בחילוק זה לא סמכינן להתיר אפי' בר"ה, ואנן יתמי דיתמי אין בנו לפסוק לקולא, ומסתברא לפסוק כחומרת שניהם, דהיינו אם נשברה בר"ה בשבת אסור אפי' בכלים שנשברו, ובכלים שנשברו בחצר אינו מותר אלא דוקא בכלים שנשברו, אבל בחתיכה שנשברה מכלי בשבת אסורה ועיין (באות מ"ב).

(מב) כתב הר"ם מ"א (ס"ק י"ז) וז"ל וע"י סי' קצ"ה ד"א דנולד אסור בשבת ולכן אכתוב כל מקום שיש נולד ע"כ. מדבריו משמע דמרן ס"ל דנולד מותר בשבת, וכן משמע מדבריו (ס"ק ט"ו) דמרן ס"ל דנולד מותר בשבת. וקשה דבבי"ב משמע דס"ל דנולד אסור ממה שכתב על קושיא שהק' מדברי הטור על דברי הטור, ותי' וז"ל ושנא י"ל דהתם בכלים שנשברו וכו', וחתיכה זו שנשברה ממנו לא היתה ראויה לשמש בפני עצמה קודם שנשברה ועכשיו שנשברה היא ראויה לשמש בפני עצמה הוי נולד ע"כ. וכמו שהבאנו לעיל (אות מ"א) ע"י באורך. משמע בהדיא דס"ל דנולד אסור. וזה הלשון בעצמו שכתב הטור כתבו מרן בש"ע מלה במלה. אלא שיש להקשות על זה דאך כתב מרן כאן דנולד אסור בשבת הרי (בסי' תצ"ה) הביא מרן דברי הר"ף והרמב"ם דס"ל כאוקימתא דר' נחמן בריש פ"ק דביצה דלגבי י"ט סתם תנא כר"ש, ואמרינן התם דמאן דאית ליה מוקצה אית ליה נולד, ולמאן דלית ליה מוקצה לית ליה נולד, וכיון שפסקו הר"ף והרמב"ם כר"ש בשבת א"כ אפי' נולד מותר. וכתב ב"י על זה שם וז"ל ולענין הלכה כיון שהר"ף והרמב"ם מסכימין לדעת אחת וגם הכריעו כדבריהם אחרונים הכי נקטינן ע"י. וא"כ איך כתב כאן דנולד אסור. וגם לקמן (בסי' זה סעי' ל') כתב וז"ל גרעיני תמרים במקום שמאכלין אותם לבהמה מותר לטלטלם ואדם חשוב צריך להחמיר על עצמו וכו'. והאי גרעינין הוי נולד כדמשמע בגמ' דשבת (ד' כ"ט ע"א) ע"י, וכן משמע מדברי הרא"ש שהביא מרן ז"ל (בסי' תצ"ה) בבי"ב שכתב וז"ל ועוד דקדק ר"ת דנולד אסור מסתמא דתלמודא דבפי נוטל דאסר לטלטולי גרעיני תמרי פרסייתא ע"י, וכיון דהתיר בכאן גרעיני תמרים משמע דס"ל דנולד מותר. ואח"כ ראינו להר"ם מאמר מרדכי (ס"ק ה') שהקשה קושיא זו שהקשינו מסי' תצ"ה, וכתב ומכח זה היה נ"ל לומר דהכא אי הוויא נולד הוה אסיר נולד לכ"ע דחמירי טפי ע"י. ודברי הרב לא זכינו להבינם דלא באר לנו הטעם דמאי שנא דהכא אי הוי נולד חמיר טפי. והר"ם מחצית השקל (ס"ק ט"ו) שהאריך והוכיח דס"ל להר"ם מ"א שמרן כאן בש"ע חזר בו ממ"ש בבי"ב וס"ל דנולד מותר, ולפ"ז גם קו' שהקשינו לא קשה מידי דמרן חזר בו. ולפ"ז מ"ש לעיל (אות מ"א) לענין הלכה דחתיכה שנשברה מכלי בשבת אסור לפי דברי מרן ופסקינן לחומרא כדברי מרן ז"ל, לפי דברי הר"ם מ"א, ולפי מה שפי' הר"ם מחזה"ש גם זה מותר. וכן מ"ש לעיל (אות מ"א) דפסקינן לחומרא כסברת ט"ז דבר"ה הוי נולד אסור, לפי מ"ש גם זה מותר לפי דברי מ"א דס"ל דמרן חזר בו. אלא דזה דוחק גדול לומר דמרן הכא חזר בו דכיון דהביא דברי הטור בעצמו מלה במלה ולפי דבריו בבי"ב זה הלשון מורה דאית ליה נולד אסור, ואם איתא דחזר בו הו"ל לשנות הלשון לכתוב חתיכה שנשברה מכלי חרס אפי' בשבת או לפחות לכתוב סתם חתיכה שנשברה מכלי חרס סתם, אלא ודאי מדכתב לשון הטור בעצמו משמע דס"ל כמ"ש בבי"ב. והגם דאפשר לומר דחזר בו לקמן (בסעי' כ"ז) גבי עצמו ומכאן גרעינין (סעי' ל') ובסי' תצ"ה כמו שכתבנו, מ"מ בדין זה בעצמו היאך נוכל לומר דחזר בו ודברי הר"ם מאמר מרדכי שכתב דבעלמא אית ליה נולד מותר אלא דהכא שאני דנולד זה חמיר טפי, אם היינו יכולים למצוא טעם היתה מתרצת שפיר, אלא שאין אנתנו יכולים למצוא טעם ע"כ.

(מג) גוי שעשה כלי חדש בשבת מעצמו מותר לטלטלו ולהשתמש בו למ"ד נולד בשבת מותר כדמשמע מדברי מ"א (ס"ק ט"ו), וכן כתב ר' זלמן (סעיף כ"ג מ"ה), וכל זה בכלים המותרים בטלטול שנשברו אבל בכלים המוקצים מחמת חסרון כיס שנשברו אע"פ שהשברים אינם מוקצים מחמת חסרון כיס אם נשברו בשבת או ב"ט אסור לטלטלם בו ביום, שמתוך שהקצו מדעת האדם בביה"ש כשהיה הכלי המוקצה שלם עדיין הקצו לכל היום כולו, ר' זלמן (סעיף כ"ז). ואח"כ ראינו שכן כתב הר"ם ע"ש (ס"ק י"ד) ע"י, וכ"כ הר"ם מ"א (ס"ק י"ט) וז"ל ומה יש ללמוד וכו'. עיין באשל אברהם.

(מד) **שם. אבל דבר שאין בו שייכות כלי וכו'.** כגון עששית של ברזל או טבלה, מ"א (ס"ק י"ח) בשם מ"מ, וכן בקעת, מ"א שם, א"ר (ס"ק כ').

(מה) פתילה שלימה מקרי כלי, ושברי פתילה מקרי צרורות, וא"כ מותר לטלטל פתילה שלימה לצורך גופו ולצורך מקומו, מ"א שם. ושברי פתילה היינו שאין עומדים עוד להדלקה, אבל פתילה שלימה אפי' נדלקה כבר בחול או בשבת שעברה היא נקראת כלי ודינה ככלי שמלאכתו לאסור שמתור לטלטלו לצורך גופו ומקומו, אבל אם דלקה בביה"ש של שבת זו הוקצת לכל היום כולו, כן כתב ר' זלמן (סעיף ל"ג).

(מו) נר שלם של שעווה או של חלב אפי' נדלק כבר בחול או בשבת שעברה נקרא כלי שמלאכתו לאסור ומותר לצורך גופו ומקומו, מ"א שם, ר' זלמן שם.

(מז) כתב הר"ם ט"ז (סוף ס"ק ז') וז"ל ע"י גוי שרי דכל איסור טלטול מוקצה כמ"ש (סי' רע"ו סעי' ג') לענין טלטול נר עכ"ל. כוונתו עמ"ש שם בהג"ה וז"ל דמותר לומר לגוי לילך עמו ליטול נר דלוק כבר הואיל ואינו עושה רק טלטול נר בעלמא ע"כ. והנה דברי הג"ה האות יש להקשות (מסי' רע"ט סעי' ד') בהג"ה שכתב ונוהגים לטלטלו ע"י גוי ואין בזה משום אמירה לגוי הואיל והמנהג כך הוי כאילו התנה עליו מתחלה ושרי ע"כ, משמע דאינו מתיר אלא משום דהוי כאלו התנה משמע דבלא"ה האות יש להקשות (מסי' רע"ו) וכתב (בסי' רע"ו) התיר לטלטל המוקצה ע"י גוי. והר"ם מ"א שם (סק"א) תירץ בשם ש"ך וז"ל הואיל וגם הגוי צריך לו ע"י. ולפי דברי הש"ך אינו מותר שם לצורך גופו ומקומו אלא משום דהוא בעצמו צריך לו. אבל הר"ם מ"א שם הביא משם הגמ' בשם ר"ת תירוף אחר, דשם (בסי' רע"ו) טעמא כיון דאי בעי ישראל לטלטל בהיתר כגון טלטול מן הצד אי שקיל ליה גוי לית לן בה, אבל בסי' רע"ט מייירי שאינו עושה אלא לצורך הנר שלא יגנב זה אסור אפי' בטלטול מן הצד לגבי ישראל, ומש"ה לגבי ישראל, ומש"ה לגבי גוי לא התירו אלא משום דהוי כאלו התנה ע"י, וכן כתב הר"ם א"ר (בסי' ש"ז ס"ק מ"ט), וכ"כ ר"ז בסי' זה (סעי' ל"ב), ובסי' רע"ו סעי' ט' וסעי' י"ד), וכ"כ בהגהת הלבוש (סי' רע"ט סעי' ג'), וכ"כ הר"ם מאמר מרדכי (סי' רע"ו סעי' ו'). והר"ם עולת שבת (בסי' רע"ט ס"ק ד') תירץ דבסי' רע"ט מייירי בנר של שמן דאתקצאי ביה"ש דהא אסור לומר לגוי שיטלטל נר עם שמן דהא איכא בו משום שנוטה את הנר והוא מבעיר שהוא מלאכה דאורייתא וכו', אבל בסי' רע"ו דהתיר מייירי בנר שעווה ואין בו אלא משום טלטול ולא גזרו שבות לאסור אמירה לגוי באיסור טלטול לבד ע"י. ולפי דברי הר"ם ע"ש ז"ל אפי' שמטלטלו לצורך המוקצה מותר ע"י גוי דלא גזרו שבות ע"י גוי במוקצה ודברי הר"ם ט"ז כאן שכתב ע"י גוי שרי ככל איסור מוקצה פשוט דבריו משמע שס"ל כע"ש, וכן הבין דבריו הר"ם א"ר (ס"ק כ'). אבל הר"ם משי"ז (ס"ק ז') פירש דבריו דכוונתו כמו שהתירו לעיל לטלטלו הנר או משום לצורך לגוי כמו שתירץ הר"ם ש"ך או שיש לו היתר בטלטול מן הצד ע"י ישראל כס' הר"ם מ"א. ודברי הר"ם ע"ש דחה אותו הר"ם מ"א (סי' רע"ו ס"ק י"א), והר"ם א"ר ג"כ דחה אותו (בסי' רע"ט ס"ק ח') ע"י. ולענין הלכה כיון דרובא דרבותא מתיריין לצורך גופו ומקומו ואין אוסרים אלא לצורך הכלי שלא יגנב הכי נקטינן, ודלא כהר"ם ש"ך שאינו מתיר אלא בשביל שהגוי צריך לו, כיון שהיא סברה יחידית. ועיין בדברינו לעיל (סי' רע"ו אות ט"ז).

(מח) **סעיף ח': כל הכלים הניטלין בשבת דלתותיהן שנתפרקו וכו'.** דלתות הבית אע"פ שהם כלים לא הוכנו לטלטל לפיכך אם נתפרקו אפי' בשבת אין מטלטלין אותם, מ"א (ס"ק י"ט) בשם הרמב"ם (פ' כ"ה מהלכות שבת). ופי' דבריו וז"ל וצ"ע מאי אפי' דקאמר אדרבא אם נתפרקו בחול מוכן למלאכה אחרת מבע"י וכו', וצ"ל דהו"א כיון שביה"ש היה מטלטלו כשפותח ונוגע גם עתה ליתשרי. קמ"ל, וכן הביא דברי הרמב"ם א"ר (ס"ק כ"א), ר"ז (סעיף ל"ה).

ט. דלת של שידה תיבה ומגדל יכולים ליטלה מהם ואסור להחזירה גזירה שמא יתקע ושל לול של תרנגולים אסור בין ליטול בין להחזיר דכיון דמחבר לקרקע אית ביה בנין וסתירה.

י. כסוי בור ודות אין נוטלים א"כ יש להם בית אחיזה דאז מוכח שהוא כלי ושל כלים אפילו הם מחוברים בטיט יכולים ליטלם אפילו אין להם בית אחיזה והוא שתקנם ועשה בהם מעשה והכינם לכך או שנשמש בהם מבע"י וכסוי חביות הקבורות בקרקע לגמרי צריכות בית אחיזה.

יא. מחט שלימה מותר לטלטה ליטול בה את הקוץ ניטל חודה או חור שלה אסור וחדשה שלא ניקבה עדיין מותר.

יב. שירי מחצלאות מותר לטלטה דחזי לכסות בהו טינופא ואם זרקן לאשפה מבע"י אסור לטלטה.

יג. שירי מטלניות שבלו אם יש בהם ג' אצבעות על ג' מותר לטלטה וא"ל אסור ויש מתירין אפילו אין להם ג' על ג' ובלבד שלא יהיו טליות של מצוה.

יד. מנעל חדש מותר לשמטו מעל הדפוס אע"פ שמלאכתו לאיסור כיון דשם כלי עליו מותר לטלטה לצורך מקומו.

טו. סנדל שנפסקה רצועה הפנימית עדיין תורת כלי עליו ומותר לטלטה נפסקה החיצונה בטל מתורת כלי ואסור לטלטה ואם הוא בכרמלית מותר לכרוך עליו גמי לח שהוא מאכל בהמה לתקנו שלא יפול מרגלו ובחצר שהוא נשמר שם אסור.

טז. חלוק שכבסו אותו ותחבו בו קנה לייבשו יכול לשמטו מעל הקנה אבל ליקח הקנה מתוכו אסור לפי שאינו כלי ואם תחבו בו כלי מותר ליטלו מתוכו אפי' הוא מלאכתו לאיסור כירה שנשמטה אפילו אחת מירכותיה אסור לטלטה. הגה וכן ספסל ארוך שנשמט א' מרגליה כ"ף פתים לאסור לטלטה ולהניחה על ספסל אחרת ולקצב עליה אפילו נקברה מצע"י (תרומת הדשן סי' ע"א) א"כ יקצב עליה כך פעם אחת קודם הנשנה (ב"י סי' ק"ג) גם אסור להכניס הרגל לקס מקום בנין (ב"י סי' ק"ג).

יז. לבנים שנשארו מהבנין מותר לטלטה דמעתה לא קיימי לבנין אלא למזגא (פי' לסמוך ולקצת עליהן) עלייהו ואם סידרן זה על זה גלי אדעתיה שהקצן לבנין ואסור לטלטה.

יח. קוץ המונח בר"ה מותר לטלטה פחות פחות מד' אמות ובכרמלית מותר לטלטה להדיא משום דחיישינן שמא יזקו בו רבים ובמקום הזיקא דרבים לא גזור רבנן שבות.

יט. סולם של עלייה שהוא גדול ועשוי להטיח בו גגו אסור לטלטה אבל של שובך מותר לנטותו ממקום למקום אבל לא יוליכנו משובך לשובך כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבוא לצדו.

----- גדולות אלישע -----

מט) סעיף ט': דלת של שידה תיבה ומגדל יכולים ליטלה וכו' ושל לול של תרנגולים אסור וכו' דכיון דמחבר לקרקע אית ביה בנין וסתירה. מה שנוהגים בסעודות גדולות כדי להכניס אויר נוטלים בשבת ע"י גוי סתימת העששית מן החלון נראה דאסור, דדמי ללול של תרנגולים דאיכא משום בנין וסתירה כיון דמחברי בארעא, דהעיקר הוא כדעת רוב הפוסקים דכל דמחברי בארעא איכא משום בנין וסתירה, אע"ג דאינו תוקע, ב"ח (סוף סי' ט"ז), ט"ז (סי' ש"ג) ס"ק (ה), מ"א (סוף סי' כ"ב), ר"ז (סי' ש"ג לע"י ז"ל), א"ר (סי' כ"ב).

נ) סעיף י"ד: כסוי בור ודות אין נוטלים אלא אם כן יש להם בית אחיזה. פ"י אסור לטלטה, מ"א (סי' כ"ג). פ"י דבריו ה' לבושי שרד דחידש לנו הרב מגן אברהם דלא תימא אסור ליטול מהבור או להחזירן משום בנין וסתירה, אבל בטלטה מותר היכא דעבר ונטלו מהבור או שלא להניחו על הבור בשבת רק תיקנו לכיסוי מבע"י או שנשמש בו מבע"י דאינו מוקצה קמ"ל ה' מ"א דבטלטה נמי אסור.

נא) שם. ושל כלים אפי' הם מחוברים בטיט יכולים ליטלם אפי' אין להם בית אחיזה והוא שתיקנם ועשה בהם מעשה והכינם לכך או שנשמש בהם מבע"י וכו'. מסתימות דברי מרן נראה דהאי והוא שתיקנם וכו' או שנשמש בהם, לא קאי אלא על של כלים שאין להם בית אחיזה, אבל כסוי בור ודות שיש להם בית אחיזה מוכח שהוא כלי, וכן הבין ה' א"ר (סי' כ"ג) בדברי מרן ז"ל, וכתב שכן משמעות דברי הלבוש, אלא שהקשה על זה שמשמע לכא"ר סוף פרק כל הכלים דאף שיש לו בית אחיזה אין נותר אלא בתיקנו לכך, וכתב שכן משמע מהרמב"ם ז"ל ע"ש. ועי' לה' לבושי שרד שפ"י דברי ה' מ"א דהבין בדברי מרן דקאי אתרווייהו ואף בכיסוי בור ודות שיש להם בית אחיזה צריך לתקנם ע"ש. ומדברי ה' ז"ל שהביא ב"י ז"ל משמע דקאי דוקא על כסוי הכלים, אבל גבי כסוי בור ודות שיש להם בית אחיזה אין צריך תיקון ע"ש. ולענין דינא נראה דיש להחמיר כיון שכתב ה' אליה רבה שמשמעות הגמ' והרמב"ם ז"ל דבעינן תרווייהו, ומה גם לפי דברי הלב"ש שפ"י דברי ה' מ"א דהבין בדברי מרן ז"ל דבעינן תרווייהו, על כן יש להחמיר.

נב) סעיף י"א: מחט שלמה מותר לטלטה ליטול בה את הקוץ. אבל מחמה לצל אסור מפני שמחט מלאכתו לאסור, עולת שבת (סי' כ"ז), אליה רבה (סי' כ"ו), ר"ז (סעי' ל"ח), לבושי שרד על הש"ע.

נג) ובלבד שיהיה בנטילת הקוץ שיטלנו שלא יוציא דם בודאי ע"י נטילתו שיש בזה משום חובל אע"פ שאינו מתכוון לכך, כיון שנטולו בענין שהוא פסיק רישיה ולא ימות כגון אם נתהפך הקוץ בנטילתו וא"א להוציאו משם מבלי הוצאת הדם אסור להוציאו, ר"ז שם.

נד) שם. ניטל חודה או חור שלה אסור. ונראה דאם יחדן מבעוד יום לאיזה תשמיש דהוי כלי, ט"ז (סי' י"א), א"ר (סי' כ"ז), ר"ז שם ז"ל ומ"מ אם יחד מחט זו לאיזה תשמיש נעשה עליה תורת כלי ומותר לטלטה כדון כלי שמלאכתו להיתר אם יחודה לתשמיש המותר בשבת, וכ"כ ה' מ"ש" (סעי' י"א) דאם נשבר חודו או חורו ויחודה לתשמיש אחר שרי מחמה לצל ככל כלי היתר.

נה) סעיף י"ב: שירי מחצלאות מותר לטלטה וכו'. מדברי הרמב"ם (פ' כ"ו) משמע דאפי' אין בהם שלש על שלש שרי במחצלות, דלא בעינן ג' על ג' אלא במטלניות, ע"ש (סי' כ"ט), א"ר (סי' כ"ח).

נו) סעיף י"ג: שירי מטלניות שבלו אם יש בהם ג' על ג' אצבעות מותר לטלטה ואם לאו אסור. הא דיש בהם ג' על ג' דמותר דוקא לענינים ולא לעשירים א"ר (סי' כ"ט) בשם רבינו ירוחם (נ"ב). ואפי' לעשירים בבית עניים מותר, שם בשם תו' (דף קכ"ז). ואם הוא ג"ט על ג"ט אף לעשירים בביתם מותר, שם בשם רש"י (דף מ"ז), וכ"כ ה' ר"ז (סעי' מ"א). וכ' עוד שם דמטלניות של עשירים שהם פחות מג"ט על ג"ט אסורות אף לכל העניים שבעולם, כיון שהקצו לבעליהם העשירים מפני שאינו ראוי להם הקצו לכל העולם מפני שנעשו כאלו זרקו אותם בעליהם לאשפה.

נז) סעיף י"ד: מנעל חדש מותר לשמטו מעל הדפוס וכו' כיון דשם כלי עליו מותר לטלטה לצורך מקומו. ה' ט"ז (סי' י"ג) ס"ל דלא דוקא לשמטו המנעל מעל הדפוס דשרי אלא אפי' לשמוט הדפוס מעל המנעל שרי כיון דכלי הוא, ואפי' הוא רפוי דאפשר שלא ליגע בדפוס אפי' שרי דכיון דכלי הוא אפי' מלאכתו לאסור לצורך מקומו שרי. וכן משמעות הב"ח (סעי' ט') שכ' דבין לקח המנעל מעל הדפוס ובין הדפוס מעל המנעל שרי, ומדלא כתב אם הוא רפוי אסור ליקח הדפוס מן המנעל משמע דס"ל בכל גוונא שרי. וכן משמעות ה' ר"ז (סעי' מ"ב) וכן כתב ה' דרישה לפי תי' הא. אבל ה' אליה רבה (סי' ל"ב) ס"ל דברפוי כיון דאפשר לשמוט המנעל מעל הדפוס אסור לקח הדפוס מן המנעל, וכתב דאף הב"ח אפשר דמייירי באינו רפוי אבל ברפוי אפשר דמודה דאסור ע"ש. וכן לפי תי' הב' של הדרישה ג"כ ס"ל דברפוי הואיל ואפשר ליקח המנעל מן הדפוס כתב אפשר דאסור ליקח הדפוס מן המנעל ע"ש. ולענין דינא הגם דדברי ה' א"ר אין מבוררין אצלנו, מ"מ יש להחמיר כדבריו כיון דאפשר בלאו הכי. אח"ך ראינו לה' א"ר (סי' מ') שחזר מדבריו שבכאן וס"ל לענין חלוק שאף דאפשר בהשמטת הכתונת מותר לשמוט הקנה, וא"כ הוא הדין כאן.

נח) סעיף ט"ז: חלוק שכבסו אותו ותחבו בו קנה תלתו בו לייבשו יכול לשמטו מעל הקנה. כתב הרב לבושי שרד ז"ל אע"ג דבע"כ מטלטה גם הקנה הו"ל טלטה מן הצד דשרי לצורך דבר המותר ככסי' ש"א ס"ח, כן כתב בעל תוספת שבת. וקשה הא דבסעי' י"ד הוי אסור אי לאו דדפוס כלי הוא, אי"כ צ"ל לטלטה מעליה מקרי, ולכן צ"ל כמ"ש הא"ר דהכא מייירי שיכול לשמוט בלי טלטה הקנה עמו עכ"ל. ולא זכינו להבין דבריו דלמה לא מקרי טלטה מן הצד כיון דאינו אוחד בקנה אלא בחלוק וממילא מטלטה הקנה. ומה שכתב בשם ה' א"ר הרואה יראה דברי הא"ר מתבארים בפשיטות דכוונתו כך, דלעיל גבי מנעל דצריך לאחוז הדפוס משרי צריך להיות כלי, אבל הכא דאינו צריך לאחוז בקנה אלא בחלוק הגם דממילא מטלטה [הקנה] לית לן בה משום דהו"ל טלטה מן הצד.

נט) שם. אבל ליקח הקנה מתוכו אסור. הקנים שלנו המיוחדים לתלות עליו שרי, מ"א (סי' ל"א), א"ר (סי' ל"ח) בשם מ"מ ובי"ח, א"ר (סי' ל"ב).

ס) שם. כירה שנשמטה וכו'. הג"ה, וכן ספסל ארוך שנשמט אחד מרגליה וכו' וכ"ש שתיים דאסור לטלטה ולהניחה על ספסל אחר ולישב עליה וכו'. נ"ל דוקא שנשמט קאסר בזה דאפשר לחברו ואין בו איסור רק אם יתקע, ועל כן אסור אפי' בלא תקע דשמא יתקע. אבל אם נשברה רגל אחד דלא שייך בזה שמא יתקע אלא צריך לעשות רגל אחר ולזה לא חיישינן. ורמ"א דנקט כאן אפי' נשברה מבע"י לאו דוקא שנשמט קאסר. והה"ד אם אין כאן אותו הרגל שנאבד והספסל עומד כך בלא רגל אין איסור לסמוך אותו על ספסל אחר, ט"ז (סי' י"ד), א"ר (סי' מ"א), ר"ז (סעי' מ"ז), יד אהרן בהגה"ט, ח"א (כלל מ"ד אות ו'). וסיים ז"ל לכן נ"ל דמותר להניח על ספסלים או על חתיכת עץ שהכינם מע"ש לכך דלא שייך בזה שמא יתקע.

סא) שם. גם אסור להכניס הרגל לשם משום בנין. פ"י אפי' שלא בחזק משום חשש בנין אם יתקע, ט"ז (סי' ט"ו).

סב) ואם הוא לעולם רפוי שרי, מ"א (סי' ל"ד).

סג) סעיף י"ז: לבנים שנשארו מן הבנין מותר לטלטה דמעתה לא קיימי לבנין אלא למיזגא עלייהו וכו' ואם סדרן זה על זה גלי דעתיה שהוקצה לבנין ואסור לטלטה. דליכא תורת כלי עליה, מ"א (סי' ל"ו). ואפי' לצורך גופו ומקומו, פרישה. וכתב עליו ה' א"ר (סי' מ"ג) ומשמע דברי שא דמותר היינו לצורך גופו ומקומו וצ"ע. ולא זכינו להבין דבריו דמהיכא משמע ליה דברי שא דמותר היינו לצורך גופו ומקומו כיון דלא קיימי אלא למיזגא עלייהו הו"ל ככלי שמלאכתו להיתר ואפי' מחמה לצל שרי, וכ"כ הרמב"ם ז"ל (בפ' כ"ו מה' שבת ה' ב') וז"ל לבנים שנשארו מן הבנין הרי הן ככלי שמלאכתו להיתר ע"ש, וכ"כ אש"א (סי' ל"ו), וזה פשוט.

סד) שם. דמעתה לא קיימי לבנין אלא למיזגא עלייהו. משמע דמסתמא עומדת לכך ולא צריך מחשבה לזה, ודלא כמשמע מתשו' הרא"ש (כלל כ"ב) דבעי מחשבה ג"כ, א"ר (סי' מ"ג).

סה) שם. ואם סדרן זה על זה גלי אדעתיה שהקצן לבנין ואסור לטלטה. ומחשבה אינה מועלת לזה להתירא, א"ר שם.

סו. סעיף י"ח: קוץ המונח ברשות הרבים מותר לטלטה וכו'. נראה דלא התירו אלא בדבר שלא היה מונח בע"ש דא"כ יהיה מותר לסקל אבנים בשבת, מ"א (סוף סי' ל"ז). ולא נהירא דקוץ משמע מונח מע"ש, א"ר (סי' מ"ה). הנה לדברי ה' א"ר קוץ ואבן שוים דבמונח מע"ש אסור לטלטה ובהונחו בשבת מותר לטלטה ואם יש בהם היזק בין בקוץ בין באבן, ולדברי ה' א"ר אפי' הונחו בע"ש מותר לטלטה. וסתמות דברי מרן ז"ל שלא חילק בין הונחו מע"ש להונחו בשבת, משמע דס"ל דבכל גוונא מותר אם יש בהם היזק לרבים.

סז) שם. ובמקום הזיקא דרבים לא גזור רבנן שבות. מלשון זה משמע דדוקא בקוץ המונח ברשות הרבים או בכרמלית משום דרבים שכחי התם לא גזור שבות אבל אם היה בבית דלא שכחי רבים לא התירו משום היזק אנשי הבית, וכן לקמן (סוף סי' ש"ד) גבי גחלת כתב מרן גחלת המונחת במקום שרבים ניזוקים בה יכול לכבותה וכו', משמע דדוקא דמונחת ברשות הרבים שרבים ניזוקים בה. וקשה על זה שהרי לעיל כתב מרן בסי' זה ב"י ז"ל כתוב בא"ח שבירי כלים י"א אע"פ שאין ראויים למלאכה כלל נוטלים אם הם במקום הנוק כגון על השלחן או באמצע הבית מותר לפנותם מידי דהוה אקוץ בכרמלית עכ"ל, וכתבו מור"ם ז"ל בהג"ה (סעי' ו') ע"ש. משמע אף על השלחן או באמצע הבית דלא שכחי רבים מותר. וצ"ל דאף באנשי הבית מקרי היזק רבים ולא ממעטינן אלא היזק דיחיד, וכן נראה מדברי ה' זלמן (סעי' כ"ח) שכתב ז"ל כל השברים האסורים בטלטה אפי' אותם שאינם ראויים למלאכה אם הם מונחים במקום שיכולים להזיק כגון כלי זכוכית שנשברו על השלחן או במקום שהולכין מותר לטלטה השברים כדי לפנותם שלא יזיקו בהם רבים שבמקום היזק הגוף של רבים לא גזור על איסור מוקצה ע"כ ע"ש. משמע מדבריו דאפי' נשברו בבית על השולחן או בחצר קרי להו היזק של רבים ולא אתי לאפוקי אלא היכא דנשברו במקום דאין בני הבית דרכם לילך שם כגון בקרן זוית או בחדר מיוחד, וכן משמע מדברי ה' חיד"א בברכ"י לעיל (בס' רע"ט אות ז') שכתב ז"ל אם הנר עומד במקום שיזיקו בני הבית שיש בו מותר שמן ופתילות ומים מטופפים שמזיקים הבגדים מותר לטלטה אף בלא תנאי ע"ש. משמע בהדיא דהיזק בני הבית מקרי היזק לרבים, ועי' במ"ש אש"א (סי' ל"ז).

סח) סעיף י"ט: סולם של עלייה שהוא גדול וכו' אסור לטלטה. דוקא גדול אבל קטן של בית מותר כמבואר ב"י, וכ"כ ה' ע"ש (סי' תקי"ט סעי' ה').

סט) שם. אסור לטלטה. שאין עליו תורת כלי, הרמב"ם. ונראה לי דהיינו טעמא דהוי כאחד מדלתות הבית, מ"א (סי' ל"ח) וא"כ אפי' לצורך גופו ומקומו אסור, מחצית השקל (סי' ל"ח), אש"א (סי' ל"ח).

בענין נגיעה במוקצה

כ' השו"ע סי' ש"י סעי' ו': כל דבר שאסור לטלטלו אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאוסר הכלי בטלטול כו', אבל מותר לכפות עליו כלי ובלבד שלא יגע בו, עכ"ל.

וכ' המ"א סק"ג וז"ל: אע"ג דמוקצה מותר בנגיעה, וכמ"ש סי' ש"ח סעי' מ"ב, היינו כשהנגיעה היא לצורך דבר המותר, אבל הכא הנגיעה היא לצורך דבר המוקצה כו' [ב"י תרומת הדשן], עכ"ל. וכ"כ הט"ז בסק"ה. אבל הגר"א חלק ע"ד התה"ד שמתחלק בין אם הנגיעה לצורך דבר האסור או לצורך דבר המותר, והביא ראיה מלקמן סי' ש"יא סעי' ז' דכ' השו"ע מותר לטווח המת ולהדחיקו כו' ובלבד שלא יזיז בו שום אבר כו', דמבואר בשו"ע דשרי ליגע במת שהוא מוקצה אפילו לצורך המוקצה שהוא המת. ואין לומר דלעולם אסור נגיעת מוקצה לצורך המוקצה, ורק גבי מת התירו כמו שהתירו דברים אחרים גבי מת, דז"א, דהרי לא התירו במת דבר רק ע"י ככר ותינוק משום כבוד הבריות, כמ"ש הר"ן, וא"כ ע"כ הא דמותר לטווח וליגע בו ע"כ משום דמוקצה מותר בנגיעה, ואפילו לצורך המוקצה, והתה"ד למד ממקו"א היתר נגיעה במוקצה, ומשו"ה עלה בדעתו לחלק כמו בטלטול מן הצד דחלוק אם הוא לצורך דבר המותר או האסור, אבל מהנ"ל איכא ראיה דנגיעה במוקצה שרי, ולכן העיקר כתי' המ"מ שלא יגע בהביצה, וכמ"ש בסי' רס"ה סעי' ג' ואסור ליגע בנר כו' אע"פ כו' מ"מ אסור פן כו', עכ"ד הגר"א.

ביאור הענין הוא, דהנה א"י בירו' ביצה [ריש פ' משילין], הובא ברא"ש וריש ביצה, דביצה שנולדה בשבת אין מטלטלין כו', אבל כופה עליה את הכלי בשביל שלא תשבר, ובלבד שלא יגע בביצה. והק' המ"מ [פכ"ה מהל' שבת הל' כ"ג] וז"ל: ולא ידעתי טעם, וכי המוקצה והנוול אסור ליגע בהם כל שאינו מונענען, הא ודאי לא, ואפשר שמא יגע בהביצה ע"י כלי, עכ"ל.

והתרומת הדשן בסי' ס"ז חלק עליו, וס"ל דאין חילוק בין מתנדנד או לא, אלא שיש לחלק בנגיעה אם הנגיעה היא לצורך דבר המותר או מותר ליגע, ואם הנגיעה היא לצורך דבר האסור או אסור אפילו אינו מתנדנד. והשתא פליגי הגר"א והגר"א בדעת המחבר הנ"ל ובלבד שלא יגע בו, דהמ"א מפרש דמסתמית לשונו משמע דעתו כהתה"ד דכל מוקצה אסור ליגע בו [דלא כ' רק דבר המתנדנד], והגר"א מוכיח ממת דשרי נגיעה אף לצורך דבר האסור, ונוקט דהעיקר כהמ"מ דמשום שמא יגענע, ואיירי השו"ע בביצה וכדו' שהוא מתנענע דאסור ליגע שמא יתנדנד.

והנה בסו"ד הביא הגר"א ראיה כהמ"מ מדברי הרמ"א בסי' רס"ה סעי' ג', וז"ל הרמ"א שם: ואסור ליגע בנר דולק כשהוא תלוי אע"פ שאינו מטלטל, ואין בו משום מוקצה בנגיעה בעלמא, מ"מ אסור פן יתנדנד קצת מנגיעתו ויטה, עכ"ל. ומה מוכיח הגר"א דרואים כהמ"מ דחיישי' שמא יתנדנד ויטה דמשו"ה אסור ליגע בנר דולק שהוא תלוי.

אלא דלכאורה צ"ב, דהנה המג"א שם בסי' רס"ה סק"ד כ' בביאור דברי הרמ"א דצ"ל דס"ל להרמ"א כהתה"ד דכשהנגיעה לצורך דבר המותר מותר, ולצורך דבר האסור אסור, ומשו"ה כיון דאסור מוקצה ליה משום שמתנדנד, לכן דוקא בנר דולק הוא דאסור, דהחשש הוא שמא יטה, אבל נר שאינו דולק שרי, דאיירי שנוגע לצורך דבר המותר דשרי נגיעה משום איסור מוקצה, ורק בדלוק אסור משום הטייה.

אבל לדעת הרמ"א ליגע בביצה מפני שהוא מתנדנד, א"כ ה"ה ה"נ אפילו אין הנר דולק עליו אסור מחמת איסור מוקצה, דאסור אף נגיעה ככה"ג מפני שהוא מתנדנד, וממה שנקט הרמ"א דוקא בדלוק משמע דס"ל כהתה"ד, אלא דבסי' תקי"ג סעי' א' מוכיח המ"א דעת הרמ"א כהמ"מ, וא"כ צ"ע כאן מ"ש דנקט נר דולק, דאפילו באינו דולק אסור.

ומתוך המ"א ע"פ מה דאי' בדרכי משה בשם א"ז [דהוא מקור האי דין] וז"ל: היות מוקצה ליכא דהוי לטלטול מן הצד, עכ"ל. וצריך לומר דמיירי בדבר היתר מונח עליו ורוצה ליקח ממנו, ויהי טלטול מן הצד, דמשום מוקצה שרי האי נגיעה, ורק משום ויטה אסור, ושפיר אויל דברי הרמ"א כהמ"מ, אבל ליגע בו ממש [שלא ע"י לקיחת דבר המותר ממנו] אסור, עכ"ד המ"א, וכפי שתקין היד אפרים בלשונו.

ולכאורה המתבאר מהמ"א דדברי הרמ"א אולי טפי כהתה"ד, ורק המג"א מיישבו אף כהמ"מ, והיינו משום דהרמ"א עצמו הרי כ' דמה דחיישי' שמא יתנדנד הוא רק משום "ויטה", ודוקא בנר דולק אסור, וא"כ צ"ב מה הוכיח הגר"א מדברי הרמ"א אלו כהמ"מ לגבי טעם נגיעה במוקצה, הלא שם משום מוקצה ליכא בין להתה"ד ובין להמ"מ, כדכ' המ"א, ורק חשש אחר משום שמא יטה, ומה שייכות הוא לטעם איסור נגיעה במוקצה.

ולכאורה חזי' דהגר"א לא ס"ל כדברי המ"א, אלא סבר דמש"כ הרמ"א דאסור פן יתנדנד ויטה, הוא רק אליבא דהמ"מ דס"ל דטעם הנגיעה משום שמא יתנדנד, לכן גם כאן אסור שמא יתנדנד ויטה, אבל להתה"ד דאסור נגיעה אינו משום חשש דנדנד, שרי גם ליגע בנר דולק, ומשו"ה הוכיח מדברי רמ"א אלו כהמ"מ [אלא דצ"ב דהסבא בזה וכו'].

וכן מבואר בדברי הרמ"א בסי' רס"ה שם, דהבין דברי הרמ"א דאינו חשש סתם על הטייה, אלא נובע מדין מוקצה, דכ' דמקור דברי הרמ"א הוא ר"ף ורא"ש פ"ק דיו"ט בשם ירושלמי גבי אבל כופין כו' ובלבד שלא יגע בביצה, והיינו דלכאורה כונתו דמטעם איסור נגיעה בביצה דהוא שמא יתנדנד אסור גם כאן, דאי כהמ"א הרי כאן ליכא חשש דמוקצה משום דהוי טלטול מן הצד, וחשש אחר דשמא יטה הוא, ומה שייך לכאן הא דלא יגע בביצה, וע"כ כנ"ל דהוא רק לפי המ"מ דטעמא משום שמא יגענע, דמשו"ה גם כאן חשש שיתנדנד, אבל להתה"ד אי אסור גם כאן.

וכן מבואר מדברי הרמ"א בסי' תקי"ג סעי' א', דכ' השו"ע ביצה שנולדה ב"ט אסור ליגע בה, ומוסיף הרמ"א דהיינו לטלטלה כו', עכ"ל. והמ"א שם סק"ב מפרש דכונת הרמ"א הוא לומר טעם איסור הנגיעה שכ' השו"ע, שהוא מפני שהביצה מתגלגלת והוי טלטול, והיינו כהמ"מ, ודלא כהתה"ד דהאיסור הוא "ליגע" כשהוא לצורך דבר האסור, אלא מחמת איסור טלטול מוקצה אסור נגיעה בביצה, שהנגיעה בה הוי טלטול ע"י שמתגלגלת.

ולפי דברי המג"א בא הרמ"א להשיג על דברי המחבר, דהרי המחבר ס"ל כהתה"ד כמ"ש המג"א הנ"ל כאן בסי' ש"י סעי' ו', וע"ז בא הרמ"א לומר

דאינו מחמת שנאסר נגיעה, אלא משום שטלטול הוא וכהמ"מ. אבל הט"ז שם סק"א הבין דברי הרמ"א כפשוטו, שהוא בא לחלוק על השו"ע שאוסר נגיעה בביצה, אע"פ דמוקצה אינו אסור אלא בטלטול, ביצה שאני דהוי דבר המתגלגל, וחיישי' שמא יגענעו ע"י הנגיעה, והמחבר כהמ"מ ס"ל, והרמ"א חולק שאינו אסור אלא לטלטלה, אבל נגיעה שרי, ומקשה הט"ז על הרמ"א דבסי' רס"ה סעי' ג' הנ"ל פסק הרמ"א ג"כ כהמחבר דאסור ליגע בנר דולק כשהוא תלוי מחשש שחשש יתנדנד, וא"כ אמאי כאן לא אסר גם נגיעה מה"ט, ולמה נדחק לחלק בין ביצה למנורה התלויה, עכ"ד הט"ז.

והגר"א בביאורו שם גם הבין כהט"ז, דז"ל: דהיינו לטלטלה כמ"ש בגמ' אין מטלטלין לכסות כו', אבל בסי' רס"ה סעי' ג' דאפילו ליגע בכה"ג אסור שמא יגענע כו', עכ"ל. והיינו דהבין כהט"ז, והוק' לו קו' הט"ז מהרמ"א בסי' רס"ה, ולכאורה מוכח מאן דהגר"א הבין דדברי הרמ"א בסי' רס"ה לא אולי רק כהמ"מ דהחשש הוא שיתגענע, לכן גם שחשש שיתנדנד, אבל להתה"ד שרי, דאי ס"ל כהמ"א דלהתה"ד גם אסור, דכאן הוי חשש הטייה שגם להתה"ד אסור, א"כ מה הוק' לו מדברי הרמ"א בסי' תקי"ג על דברי הרמ"א בסי' רס"ה, הרי אדרבא כיון דהגר"א הבין דכונת הרמ"א "דהיינו לטלטלה" הוא טלטול ממש, אבל נגיעה שרי, והיינו משום דס"ל כהתה"ד דנגיעה במוקצה שרי לצורך דבר המותר, א"כ שפיר מתיישב דברי הרמ"א לשיטתו בסי' רס"ה שכ' דדוקא בנר דולק אסור, שיש חשש אחר דיטה, אבל נר שאינו דולק שרי משום דס"ל כהתה"ד, וכמ"ש המג"א בתחילת דבריו בסי' רס"ה הנ"ל, דלכאורה מדברי הרמ"א נראה דס"ל כהתה"ד, ולכן רק בדלוק אסור, ורק המג"א לשיטתו בסי' תקי"ג דמפרש דעת הרמ"א כהמ"מ, הוק' לו א"כ אפילו באינו דולק תיתסר פן יתנדנד, והוצרך לתרץ דאיירי בליקח דבר היתר המונח עליו, דמשום מוקצה שרי אף להמ"מ, ורק משום שמא יטה אסור, אבל להגר"א דדברי הרמ"א בסי' תקי"ג "דהיינו לטלטלה" הכונה כהתה"ד, א"כ אתיין שפיר דברי הרמ"א, ומה הוק' לו להגר"א.

ומוכח מאן דלמדו הגר"א דדברי הרמ"א בסי' רס"ה לא יתכן אלא להמ"מ, דלהתה"ד שרי, ומשו"ה הוק' לו דהרמ"א בסי' תקי"ג פ' כהתה"ד, וכאן בסי' רס"ה פ' כהמ"מ.

ולכאורה ביאור פלוגתת המ"א והגר"א יל"פ בביאור דעת התה"ד, האם מה דפליגי על המ"מ דאינו משום חשש נענעו, הוא משום דס"ל דלא חיישי' שמא יתגענע הביצה ע"ז [דהרי לא במכונן לנדנד איירי], או דודאי מודה הוא בזה להמ"מ דחיישי' שמא יתגענע, אלא דס"ל דאפילו יתגענע לא איכפ"ל, דלא אסור חז"ל במוקצה אלא טלטול בידים, וזה דע"י נגיעה ממילא הוא מתנדנד לא אסור חז"ל, ולי"ה כמו טלטול בידים, והמ"מ ס"ל דכיון דיש לחוש שיתגענע, דדבר עגול הוא ועלול בקל להתגענע, חשיב כטלטול בידים ואסור.

דהמ"א פ' דודאי גם להתה"ד יש חשש שיתנדנד, אלא דבמוקצה לא איכפ"ל מה שמתנדנד, א"כ בנר דולק ודאי יהיה אסור אף להתה"ד מפני חשש שמא יתנדנד, דכאן הוא איסור דאורייתא של מבעיר, ורק במוקצה שרי, דאפילו לו יאה שיתנדנד לא אסור חז"ל כ"א טלטול ממש בידים, ולכן כ' המג"א דבפשוטו ס"ל להרמ"א שאוסר בנר דולק פן יתנדנד כהתה"ד, דגם להתה"ד איכא האי חשש, וא"כ מדייק המ"א דדוקא להתה"ד אתיא מדנקט דווקא דולק, דהחשש הוא דאורייתא דהטייה, הא באינו דולק דהוא רק משום מוקצה שרי, וא"כ ריהטא דהרמ"א כהתה"ד, אלא כיון דהוק' לו מס' תקי"ג הוצרך לדחוק ולפרש דכאן בדבר היתר המונח על המוקצה מיירי, דאף להמ"מ שרי, ויאסר משום הטייה לחוד.

אבל הגר"א מפרש דלהתה"ד הטעם דלא חיישי' שיתנדנד, לכן לא מצוי אחיז דברי הרמ"א כהתה"ד, דלהתה"ד גם בנר דולק שרי כיון דבמוקצה אתיא דלא חיישי' שיתנדנד ה"ה כאן, וע"כ כהמ"מ אתיא לדלידיה לחוד איכא כזה חשש שמא יתנדנד, ומשו"ה הוק' לו דסתרי דברי הרמ"א אהרדי, דבביצה שרי נגיעה, ורק טלטול אסר משום דלא חיישי' שיתנדנד וכהתה"ד, ובנר דולק כן חושש הרמ"א שמא יתנדנד, וע"כ דסבר כהמ"מ דיש חשש נדנד.

ובזה מבואר גם מה שהגר"א הוכיח מדברי הרמ"א דס"ל רס"ה דס"ל כהמ"מ, משום דנקט דלהתה"ד אין חשש כזה של שמא יתנדנד, וא"כ ע"כ דכהמ"מ מתוקמא. ולכן כ' הגר"א בסי' רס"ה דמקור האי דין דהרמ"א דאסור פן יתנדנד, הוא מהירו דובלבד שלא יגע בביצה, דרק להמ"מ שמבאר בביצה דהטעם הוא דחיישי' שמא יתגענע, הוא דחזי' שיש חשש כזה של שמא יתנדנד, ולכן אסור בנר דולק, אבל להתה"ד דמפרש בביצה מטעם אחר, אין כל מקור להאי חשש שמא יתנדנד.

[ובאמת דהפמ"ג (סי' ש"ח א"א את ח' ועוד מקומות) ביאר יותר להמ"א בדעת המ"מ דאינו רק חשש שמא יתגענע, אלא דביצה כיון דעגולה היא אי"ע שלא יתגענע קצת ע"י נגיעתו ולכן אסור (אע"פ דלשון המ"מ שמא יגענע, וכן ל' הרמ"א פן יתנדנד), והתה"ד חולק ע"ז דאפילו דא"א שלא יתגענע, מ"מ לא נאסר אלא טלטול בידים, וא"כ ודאי דינא דהרמ"א בסי' רס"ה אתיא אף כהתה"ד, דהרי א"א שלא יתנדנד, וא"כ כשיש חשש שיטה הוי דאורייתא, ולא שייך טעם להתיר כמו במוקצה שאפילו שמתנדנד לא נאסר אלא טלטול בידים].

ומה שנקט הרמ"א בסי' רס"ה ואסור ליגע בנר דולק כו' פן יתנדנד קצת מנגיעתו ויטה, דלכאורה גם באינו דולק צריך להיות אסור, דכל החשש דפן יתנדנד הוא מיסוד איסור מוקצה שחיישי' שמא יתנדנד, ומה גם באינו דולק וכפו' המג"א, יש לומר דא"כ דגם באינו דולק אסור, ומה דנקט הרמ"א בדלוק, שבדלוק איכא משום תרת"י, פן יתנדנד מנגיעתו ואיכא איסור מוקצה, וגם ויטה דיהיה איסור הטייה [ועיין יד אפרים על הט"ז סי' תקי"ג].

ויש להוסיף דאולי להגר"א לא יוקשה כ"כ קו' המג"א, דדווקא המ"א לשיטתו דהחשש פן יתנדנד ויטה מצוי אתיא אף כהתה"ד, א"כ שפיר הוק' לו דיש לדייק מדברי הרמ"א אלו כהתה"ד מדמשמע דבאינו דולק אסור, ואי כהמ"מ גם באינו דולק תיתסר, וע"ז תי' המג"א דאיירי דשרי

משום מוקצה אף להמ"מ, ומשו"ה אין ראיה דסבר כהתה"ד, דאף כהמ"מ מצוי אתיא.

אבל להגר"א דכל דינא דהרמ"א "דפן יתנדנד" לא יתכן אלא להמ"מ, א"כ לא מצוי לאקשווי דמתפרש דברי הרמ"א כהתה"ד מדנקט דוקא דלוק, כיון דבהכרח לא אויל הרמ"א כהתה"ד מעצם דינו שאסר, שזוהו רק להמ"מ, לכן ע"כ דמה דנקט דלוק אין לדייק מינה כהתה"ד, אלא ל"ד, ונקט דלוק שיאסר מחמת האי חשש בתרת"י, ודלא כהתה"ד דשרי.

ובדרך החיים מבואר כן להדיא בדעת הגר"א דאסור ליגע אפילו באינו דולק משום חשש שמא יתנדנד, דז"ל [בהל' מוקצה דין מ"ה]: ליגע בדבר המוקצה אפילו לצורך דבר האסור מותר (מהרה"א מוילנא, ומוכיח מהא דסכין ומדיחין המת), אבל במנורה התלוי ומתנדנד אסור ליגע, דשמא יתנדנד מנגיעתו, וכן בכל דבר עגול המתנדנד אסור ליגע כו', עכ"ל. הרי שנקט בדעת הגר"א דאסור גם באינו דולק כשיש שיתנדנד, משום איסור מוקצה וכהמ"מ.

והנה המשנ"ב בסי' תקי"ג סק"ג כ' ע"ד הרמ"א שכ' "דהיינו לטלטלה", וז"ל: משמע מלשון זה שהוא חולק על המחבר, וס"ל דגם בביצה דוקא טלטול אסור, אבל נגיעה בעלמא שרי, אבל מכמה אחרונים משמע דס"ל דאפילו בנגיעה אסור, דמפני שהיא מתגלגלת מצוי להתגענע ע"י הנגיעה, עכ"ל. ובשעה"צ אות ה' פירט המשנ"ב מי הם האחרונים האוסרים בנגיעה, וז"ל:

המ"א וט"ז, וכן משמע מהגר"א שדעתו להחמיר, עכ"ל. והנה מה שבדעת הט"ז פשיטא ליה להמשנ"ב דאסור, ובדעת הגר"א לא בריירא ליה כ"כ, אלא רק משמע שדעתו להחמיר, ואע"פ ששניהם הן הט"ז והן הגר"א מקשים אותו הקו' על הרמ"א מסי' רס"ה כנ"ל, דמהו משמע דס"ל דאסור, משום דלשון הט"ז הוא "ולמה נדחק להקל ולחלק בין ביצה למנורה התלויה", דלשון זה משמע דהט"ז לא ס"ל לחלק ואסור, ולשון הגר"א הוא רק "אבל בסי' רס"ה סעי' ג' דאפילו ליגע בכה"ג אסור שמא יגענע", דמשמע רק דהרמ"א סותר עצמו, ולא בריירא ליה כ"כ שדעת הגר"א כהרמ"א בסי' רס"ה לאסור, או כמ"ש כאן, אלא רק משמע מל' "אבל" שנטוה יותר להחמיר.

אבל לכאורה צ"ב על המשנ"ב, דאה"נ דמהאי לישנא דהגר"א בסי' תקי"ג לא ברור כ"כ שאוסר, מ"מ הו"ל להמשנ"ב לאתיי מדברי הגר"א כאן בסי' ש"י סעי' ו' דנקט העיקר כהמ"מ, וא"כ הגר"א עצמו ודאי סובר שאסור אף נגיעה שמא יתגענע, וכמו שהעתיק הה"ח משמו כנ"ל דכל דבר עגול אסור בנגיעה שמא יתגענע, ואין לומר דהמשנ"ב הבין דדברי הגר"א בסי' ש"י אליבא דהמחבר איירי, אבל הוא עצמו אולי סבר דעת הרמ"א בסי' תקי"ג, וכביאור הגר"א שם דעת הרמ"א כהתה"ד, אלא כיון דהק' הגר"א דסותר עצמו בסי' רס"ה, לכן לא בריירא ליה להמשנ"ב בביאור דעת הגר"א.

דזה אינו, דהרי לשון הגר"א כאן בסי' ש"י מורה דנקט כהמ"מ דכ' "והעיקר כו", דמשמע דס"ל כן, וגם מביא וכמ"ש בסי' רס"ה כו', דמביא דברי הרמ"א דבסי' רס"ה, ומשמע דנקט כהאי רמ"א דסי' רס"ה דסובר כהמ"מ, וכן הוא לשון המשנ"ב בסי' ש"ח ס"ק י"ז שכ' עיין בסי' ש"י סעי' ו' ובמ"א שם דהיכא דהנגיעה היא לצורך דבר המוקצה, כגון שכופה כלי על המוקצה לשמרה, צריך ליוזר שלא ליגע בה, והגר"א שם בביאורו "פסק" כהרב המגיד דנגיעה בכל גונו שרי אם לא יבוא לנדנד ע"י הנגיעה, וכ"כ בדה"ח, עכ"ל. הרי שנקט בדעת הגר"א בביאור דעתו כהמ"מ, וא"כ אמאי בסי' תקי"ג כ' רק דכן משמע מהגר"א שדעתו להחמיר, וצ"ב.

[והנה בעצם הבנת הגר"א בדברי הרמ"א, היה אפ"ל דהגר"א נקט דהרמ"א ס"ל כהתה"ד, וכמ"ש "דהיינו לטלטלה" בסי' תקי"ג, אבל במקום שיש חשש הטייה שהוא איסור דאורייתא, מחמיר הרמ"א כדעת המ"מ לאסור נגיעה פן יתנדנד, והיינו דבסתם מוקצה כמו ביצה ס"ל להרמ"א דשרי נגיעה כהתה"ד, ולא חיישי' שיתנדנד, ולכן בסי' תקי"ג מתיר הרמ"א ליגע, ורק בסי' רס"ה דשם בנר דולק איירי דאיכא חשש הטייה, מחמיר הוא כהמ"מ לאסור. ואע"פ דגם בסי' רס"ה ל"ה אלא איסור דרבנן, וכמ"ש הפמ"ג שם דהוי מלאכה שאיצ"ל ואינו מתכוין, מ"מ מחמיר הרמ"א יותר כיון דהטייה הוא איסור דאורייתא, ומשו"ה נקט הרמ"א דווקא דלוק, דבאינו דולק שרי כהתה"ד, ורק בדלוק יש להחמיר כהמ"מ, וזהו כונת הגר"א בסי' תקי"ג אבל בסי' רס"ה כו', דכונתו דבגוונא דשם כן אסר הרמ"א, אף דס"ל להרמ"א כהתה"ד משום דחשש הטייה הוא, והגר"א עצמו נוקט כדעת המ"מ כמ"ש בסי' ש"י והעיקר כהמ"מ כו', ומה שהוכיח מדברי הרמ"א בסי' רס"ה הוא דשם פסק כהמ"מ, והוכיח מזה הגר"א דפסקי' כהמ"מ, אבל להרמ"א עצמו נוקט הגר"א דרק מחמיר כהמ"מ.

אלא דלכאורה א"א לפרש כן, דבסי' רע"ז סעי' ג' דכ' הרמ"א ומ"מ מותר ליגע בטבלא הואיל ואינו מטלטל הנר, וה"ה שמותר ליגע במנורה שבביה"כ"ג והנרות דולקות עליו ובלבד שלא יגענע, כ' ע"ז הגר"א: ע"ל סי' רס"ה סעי' ג' וכמה שאמר סכין ומדיחין. והיינו דכ' דמקור הרמ"א דשרי ליגע במנורה אע"פ שהוא מוקצה, דמוקצה מותר בנגיעה כמו דשרי סכין, ומדיחין למת אע"פ שהוא מוקצה, וכונתו לכמו שהאר"ך כאן הגר"א בסי' ש"י להוכיח כהמ"מ דנגיעה במוקצה שרי אף לצורך המוקצה, מהא דסכין ומדיחין, וכ"כ בסי' ש"ח סעי' ג'. ואי הוי ס"ל להגר"א דדעת הרמ"א כהתה"ד, ורק בדלוק מחמיר כהמ"מ, א"כ אמאי כ' דהמקור הוא מהא דסכין ומדיחין, הא מסכין ומדיחין חזי' בהמ"מ, כדהאר"ך הגר"א כאן בסי' ש"י דלפי התה"ד דאסור נגיעה במוקצה לצורך דבר האסור, מוכיח הוא דנגיעה שרי מסוגיא דעירובין, ומדציין הגר"א לדברי הרמ"א מסכין ומדיחין, חזי' דנקט דדעת הרמ"א כהמ"מ אף במוקצה שאינו דלוק, ומש"כ הגר"א בסי' תקי"ג "אבל בסי' רס"ה כו", כונתו דמשום הוי קו' ע"ד הרמ"א בסי' תקי"ג, והרמ"א סותר עצמו, ולא דהכונה דהרמ"א מחמיר כהמ"מ במקום חשש הטייה [אם לא שנאמר דמש"כ הגר"א וכמה שאמר סכין ומדיחין, אין כונתו לצייין מקור להרמ"א, אלא לגלות דעתו שהוא ס"ל דמקור נגיעה במוקצה הוא מסכין ומדיחין, שמזה יוצא דשרי אף לצורך המוקצה, ולא כהתה"ד דרק לצורך המותר, ודוק].

בינת שמחה

גאון רבי שמחה בונם ולדנברג
זצלה"ה

בדיני בסיס

בסיס כשהאיסור או ההיתר למטה מהבסיס

א) בסימן ש"ט בפרי מגדים מ"ו ס"ק א' ובחידושי הגרעק"א [סעיף ד', על הקושיא למה חבית שיש עליו אבן נעשה בסיס לאיסור, ולא אמרנו דנעשה בסיס לאיסור ולהיתר מפני היין שבחבית, וכתבו] הישוב בשם האחרונים שבחבית נעשה פה החבית בסיס לאיסור גרידא. וא"כ לכאורה לפי"ז **במניח נר על ארון קטן**, אע"ג שיש בתוכו דברי היתר, מ"מ הגג נעשה בסיס רק לאיסור, וא"כ אסור לטלטלו ממקומו משום דהרי מטלטל את הגג.

אבל לענין הדלתות את"ש, משום דהרי עד הגג הוא בסיס לשניהם, וגם הדלתות בהיתר. **ועוד** כמש"כ בתהלה לרוד [סימן ש"י ס"ק ז'] שלפ"י הסוברים שבמפה לא נעשה כולה בסיס דאפשר לקפל, ה"נ הדלת לא נעשה בסיס דהוי כמתקפלת לעצמה.

ובדלתות שתחת אבני השיש במטבחים, אולי עוד עדיפי שהם דלתות של מחובר, ומחובר לבית לא נעשה בסיס, כמש"כ הטור סימן תר"פ [בטעם היתר פתיחת דלת שקבוע עליו מנורה בשבת], ואולם לפי הסברה שכתב במשנ"ב סימן רע"ז [ס"ק ז'] שהדלת בטלה לבית שהיא תשמיישו, אולי דלתות אלו אינם שימושי הבית אלא כשימוש של ארון רגיל, אך אם ע"י זה מתכסה החלק התחתון שלא רצוי שיהא מגולה בגלל שיש שם מערכת צינורות וכדו', אולי כבר הוי כתשמישי הבית - ועיין פרי מגדים במ"ז סוף סימן רע"ז [דכלי זכוכית שנותן לתוכו נר, שאסור לסגור דלת הקטן שבו], אך שם גרע שהוי דלת של כלי שמלאכתו לאיסור.

אך צריך עיון, דאולי אפשר לומר שהגג משמש גם לאהל ללמטה, וא"כ הוי כבסיס לאיסור ולהיתר. והנה לפי הפשט הפשוט שבסיס הוי לענין מה שעליו, א"כ מה שממש גם כלפי מטה אין זה ענין להצילו מדין בסיס של מעלה, ואולם לפי"ד הפרי מגדים בפתיחה למ"ז סימן ש"ח ובס"ק י"ד שם, שדן לענין הכרע על פמטו שיהיה בסיס, אולי אפשר לומר ה"נ כאן שיהא השימוש של היתר כלפי מטה כמשקל נגדי לשמושו כלפי מעלה, והוי בסיס לאיסור ולהיתר, אך אפשר לומר שדברי הפמ"ג רק על ענין "הכרע" שהוא באמת ממש כ"כן" שמבסס ומחזיק את התחתון, משא"כ כאן שהוי רק מאהיל ומגין בעלמא. - והראני רמ"ש הי"ו שבערוך השולחן [בסעיף י"ב] מחדש לענין מפה שהיא בסיס גם להיתר בגלל שהיא מכסה את השלחן (וממילא גם השלחן משמש לה ולנר, וא"כ הוי בסיס לאיסור ולהיתר, ע"ש). והנה ראשית גם זה עדיף משמוש של הגנה ואהל, דממש מכסה לשלחן, ועוד דדברי הערוך השלחן חידוש הם, דהרי האחרונים דנו בזה בענין המפה, ולא כתבו זאת, ש"מ להדיא דלא ס"ל כן (- עיין בט"ז ובמשנ"ב).

ועיין בדעת תורה [סימן ש"ח סעיף ט"ז] בהג"ה של מוהר"ש שברדון (שליט"א) - [זצ"ל, ע"ד הפמ"ג בסי' ש"ח מ"ז ס"ק י"ד שכתב בשם הב"ח **דבסיס לא הוי אלא כאשר הוא משמש לאיסור, ולכן לא נעשה בסיס כשהאיסור מונח תחת ההיתר**. וכתב בזה דלכאורה תליא בפלוגתא הראשונים, דבבעל המאור מפורש שכן במש"כ בפרק תל כהלים (מ"ז ע"ב מודפי הרי"ף) שקדירה אינה נעשית בסיס להטמנה ולכסוי, לפי שהם תשמיש לקדרה, ואין הקדרה תשמיש להטמנה ולכסוי, ע"ש. והקשה מרש"י בדף נ"א ע"א ד"ה הרי"ז, שכתב דכשמניח כסוי שאינו ניטל ע"ג הקדירה, הוי הקדירה בסיס לאיסור, וכן הקשה ממש"כ התוס' בדף קכ"ג ד"ה פגה, שהחבית נעשה בסיס לאבן כשמניח, ומש"כ בשם גיסו [לייבש דבכה"ג דדרך הבסיס להיות למעלה, מודה הפמ"ג דאף שהמוקצה הוא משמש נעשה בסיס, יעו"ש].

ולכאורה אפשר לומר אדרבה דאפילו לרז"ה רק בתחתון מחלקינין בין משמש או לא, אבל עליון לא נעשה כלל בסיס בכל גונו ואפילו ב"הכרע", אמנם אפשר לומר איפכא שלרש"י בלמטה נעשה בסיס בכל גונו, וגם עליון עכ"פ ב"הכרע", אבל יש מקום לומר גם כנ"ל שאפילו לרז"ה עליון לא נעשה בסיס.

אך כלי ריקן שהונח עליו נר - כפריזידר - הרי כבר שייך לומר שכולו נעשה בסיס, בזה כשנדון על הדלתות היה אפשר לומר שהוי חלק של מוקצה, אך למש"כ התהלה לרוד לדמות למפה הנכפלת, א"כ ה"נ כאן אין איסור, אך זה לדעת הפמ"ג דלא נעשה בסיס בכל המפה, אבל לדעת הלבושי שרד שייך לומר שגם הדלת הוי בסיס. וע"ע בתהלה לרוד [ס"ק ז'] מש"כ לענין "ברז" של החבית אשר נעשה בסיס לאבן, שהברז לא אסור, ואת"ש כדבריו הנ"ל בדין דלת. - ועוד דהרי החבית למטה לא נעשה בסיס, ששם יש גם היתר.

בסיס במחובר

ב) ולענין אם שייך ש"עמוד" מחובר לקרקע המשמש כ"כ"ן" לתלית כלים אם נעשה בסיס, הנה לכאורה אם נימא כטור בסימן תר"פ, א"כ מחובר לקרקע לא הוי טלטול ולא בסיס, וכן אם נפרש שזו כונת תוס' פרק כל כתבי [ק"ב ע"ב ד"ה פותח, שכתבו דבנעילת דלת לא חשיב טלטול, וגם לא הוי בסיס לדבר האסור, דבית חשוב הוא וכו'], אלא שחלקו דבריהם לטירוגין בתחילה בדין טלטול ואח"כ בדין בסיס, ולא זז אף זה קאמרו, אבל אם נפרש בכונתם כמש"כ בתהלה לרוד [בסימן רע"ז ס"ק ג'] שבתחלה נתכונו להא דטלטול מן הצד - וע"כ העיר לענין דין ניעור - א"כ גם כאן שייך זה אי נימא שבערב שבת צריך להוריד האיסור, דלא גרע מדין ניעור (אך בזה עיין לקמן מש"כ בזה). ולפ"י"ד התהלה"ד יתכן דמה שכתבו אח"כ לענין בסיס, ג"כ לא הוי משום חיבור לקרקע, דא"כ למה נקטו לתירוץ א', וזלת דנימא דבאמת אח"כ כבר

לא צריך לתירוץ א' (ורק דהוי קשה ל"י להתהלה"ד אם בתחילה המכוון משום קרקע, למה נתקשו שוב בדין בסיס, אבל איפכא אין לומר שאחר שחידשו סברא הב' כבר לא צריך לסברא הא' - ועוד אפשר לומר שאולי לולא סברת טלטול מן הצד לא היה מהני הא דמחובר לענין עצם הטלטול של המוקצה, דהא סו"ס מטלטלו, ורק לדין בסיס מהני סברא זו - ולמש"כ לפרש בתוס' שכונתם בב' התירוצים כהא דטור, א"כ אדרבה בתחילה הוי ס"ל יותר פשוט שמהני סברת מחובר לענין עצם הטלטול, כיון דבו לא נוגע, ורק בבסיס שהינו הדלת שנוגע בה עוד היה קשה ל"י לתוס', עד שתי' שגם זה אתי שפיר. ואולם יתכן שלתהלה לרוד המכוון גם בת"י ב"כ לא כהטור משום מחובר, אלא כמ"ש במשנ"ב שהדלת הוי תשמישי הבית ובטלה לו, וא"כ אין זה משום מחובר גרידא כטור, וא"כ בהאי "עמוד" לא שייך כן, דהרי כל עיקרו בשביל הני כלים, א"כ יתכן שלתהלה"ד שייך בזה הן דין ניעור והן דין בסיס, ולטור יתכן דמותר, ולמש"כ אולי גם תוס' כטור.

כשדבר המוקצה מונח על בית יד של הכלי

ג) ולענין מונח על בית יד של כלי - עיין בחידושי הריטב"א (ר"ן) שכתב [בדף מ"ד ע"ב ד"ה ואין גוררין] שהוי כמוכני, ובאינה נשמטת לא נעשה הכלי בסיס. - ובחידושי הריטב"א הנדמ"ח [מ"ד ע"ב] כתב דבית יד של מחבת הוי כדבר אחד עם הכלי, ולכאורה פליגי (ודוחק לומר שרק **במחבת** שאני שיש הכרח לאופן שימושה בבית יד, ומחבת בלי בית יד לא ראויה כלל לשימוש בגלל שנתו השמן). ועיין דעת תורה סימן ש"ט שהביא לריטב"א (ר"ן), ומש"כ לענין סכין עם כמה להבים [שא' מהם מלאכתו לאיסור, שלפ"י הריטב"א י"ל דהוי כלי א' שמלאכתו לאיסור].

ועיין בחידושי הריטב"א הנדמ"ח בדברי המגיה שם, ותמוה שנידון הב"י בכיס התפור לגמרי, הרי יוצא שהמעות מונחות ממש על הבגד, והכיס הוא רק ציפוי ושמירה על גביהם שלא יפלו. - וא"כ הפלוגתא של בית יד לא שייכת לנידון הב"י.

עשיית בסיס לאיסור ולהיתר לכתחילה, וכשיכול להסיר המוקצה בער"ש

ד) בסימן רס"ה במגן אברהם בשם הגהות אשר"י [דאם יש בכלי דבר היתר שאי אפשר לנערו, מותר להניחו תחת הנר לקבל בו שמן, דהא יכול לטלטלו אגב ההיתר], ובחידושי הגרע"א [שהקשה דא"כ היכא משכחת אין נותנין כלי תחת השמן, דלא הוי ביטול כלי מהיכנו, כיון דכשירצה לטלטל הכלי יניח בו ההיתר]. - והנה צ"ע, דלכאורה כל היכי שאפשר לנער הרי צריך לנער, ולפי זה מסתבר דבערב שבת אסור להניח דבר שיהא בסיס עם שניהם, ובשבת לא יהא אפשרות לנער, דגם בערב שבת רמיא עליו שלא יוצרך לטלטל את האיסור, ועל כן בערב שבת כשזוכר צריך לסלק את המוקצה, וא"כ לפי זה צ"ע בדברי הגהות אשר"י למה מותר לו להניח הכלי עם ההיתר אשר אי אפשר לנער, ואח"כ זה לא יהא ביטול כלי מהיכנו, הרי אם רצונו לטלטל אח"כ הכלי עם האיסור, למה יותר לו להניח לקבל את האיסור, ואשר אח"כ יהא הדין של א"א לנער, לא יניח ולא יקבל את האיסור, ולמה לא יאסר מלעשות זאת לכתחילה.

אך אולי אפשר לומר כיון שסו"ס כעת יש רק היתר, אין שייך לאסור להניח כלי זה היכן שרוצה, ומשום ביטול כלי אין כאן, דאח"כ כשמאליו יפול לשם האיסור הרי באמת לא נאסר לטלטל. - אך צ"ע מדוע מקשה הגרעק"א שאם כן בטל איסור ביטול כלי מהיכנו, שהרי יוכל אח"כ לתת היתר שאי אפשר לנער, ולא יהא מוקצה משום מה שהיה בסיס שעה א' כיון דאין מוקצה לחצי שבת, דהרי בזה **שכבר יש בכלי איסור**, ומניח היתר אשר אי אפשר לנער, מדוע עדיף מהאופן שאפשר לנער את האיסור, גם כאן **דין זה** ימנע בעדו מלחבר ההיתר עם האיסור במטרה לטלטל את האיסור, וממילא כבר יהא כמבטל כלי מהיכנו.

אך רצ"ל הי"ו רצה לומר שענין אפשר לנער או אי אפשר לנער הוא כהסבר החזו"א, דכשאפשר לנער ולא מנער נראה כהטלטול לצורך האיסור, וכשא"א לנער נראה כטלטול לצורך ההיתר (- ולפ"י אולי באמת אין דין שצריך להסיר האיסור משם בערב שבת, שהרי כיון שבשבת יהא ניכר שאין הטלטול בגלל האיסור, שהרי אז א"א לנער, ויחשב הטלטול כלצורך ההיתר). ואם כן ס"ל להגרעק"א דבאמת אם נפרש כפשוטו בענין גרדי אפשר או א"א לנער, יהא קשה גם בדברי הגהות אשר"י למה יהא מותר, אלא ע"כ שהביאור כמש"כ החזו"א, וע"כ לא שייך לאסור להניח כעת את הכלי עם ההיתר, כי אח"כ כבר יהא מצב של אי אפשר לנער, ולא ייחוס הטלטול אל האיסור, ועל כן יקשה שאם כן בכל ביטול כלי מהיכנו נימא הכי דלא שייך לאסור לחברם, ואח"כ כשעומדים בפני מצב של אי אפשר לנער כבר מתיחס הטלטול להיתר.

א"כ צ"ל לפ"י שלולא דברי הגהות אשר"י היה הגרעק"א מפרש כפשוטו, והיה באמת אסור לעשות לכל אלו האופנים - וממילא אפשר לומר גם להצריך מערב שבת לקחת משם את האיסור, ורק לפ"י"ד הגהות אשר"י מתחדש שצריך לומר כהחזון איש, ע"כ מקשה כנ"ל. אך בכ"ז קשה, שגם אם ההסבר משום שאין לכתחילה לשאת את המוקצה גם כשהוא טפל, וכל שאפשר לעשות צריך לעשות (וכן מערב שבת צריך למנוע כנ"ל), אשר לפ"י"ד אפשר להקשות ע"ד הגהות אשר"י, מ"מ הרי שפיר אפשר לומר שעכ"פ יש סברא לחלק בזה כנ"ל, ושעכ"פ לא יהא הכרח להקשות שאם כן בטל כל איסור ביטול כלי

מהיכנו, דהרי יש מקום לחלק ביניהם. ועוד יש לעיין בזה גם אם נימא דההסבר כפשוטו, מ"מ מה שצריך לנער הוא דין של לכתחילה על הגברא, אבל לא עשו כאן דין איסור וקנס, וא"כ כשאנו דנים בדיני ביטול כלי מהיכנו שפיר אתי מה שכתבו הגהות אשר"י והגרעק"א, דאפילו תימא שברצונו באמת לטלטל, יש לו איסור גברא להביא עצמו לידי כך, כמו דיש עליו דין לנער האיסור, אבל איסור זה לא שייך להא דביטול כלי מהיכנו, כיון דסו"ס בהני תרי גווני לא ירבוץ איסור על הכלי לטלטלו. - אך רצ"ל הי"ו טען דהרי חזינן ביישובו של המהרש"ל שהביא המגן אברהם בסימן של"ח להא דהרמב"ם, והיינו דמשום איסור של אין עושין גרף לכתחילה, וכיון שהאדם צריך להשלים לא לטלטל, כבר נעשה איסור של ביטול כלי מהיכנו, אם כן ה"נ אם סו"ס יש איסור גברא הרי צריך להשלים לא לטלטל, ויהא כאן ביטול כלי מהיכנו.

ואולי אפשר לחלק בין הא דהגהות אשר"י לבין הא דהגרעק"א, דבהא דהגרעק"א סו"ס בתחילה הוי כמבטל כלי מהיכנו, אלא שאח"כ יעשה עצה של היתר והעצה אסורה ע"כ הוי כמבטל כלי מהיכנו, אבל בהא דהגהות אשר"י הרי כעת אין כאן שום ענין איסור להניחו כאן, ורק אח"כ יבוא האיסור ממילא, ולא הוי כמבטל כלי מהיכנו כיון דההיתר כבר מוכן. - אך רצ"ל הי"ו טען דאם סו"ס יש כאן ענין איסור כמו בהא דניעור, גם זה יגורם להשלמה להניחו כאן (היינו דסו"ס זה תלוי במה שכתבנו בתחילה אם לחלק בין הא דהגהות אשר"י להא דהגרעק"א או לא, ואם סבר"י לעיל לא לחלק לא נרויח כעת ע"י סברות אלו לחלק ביניהם).

בדין פתיחת דלתות תנורי אפיה

אם מוחמת הכירה שלמעלה מקרי בסיס לאיסור

בתנורים שלמעלה יש כירות של ביטול ולמטה תנורי אפיה - לענין פתיחת דלתות התנור למטה (בתנור שלא חם) ורוצה להוציא עוגות, כבר כתבתי כן במקום אחר שכמדומה יש היתר של טלטול לצורך גופו ומקומו, ואלא עוד עדיף יותר שהוי כמדוכה ושום, אלא שבזה יתכן לומר שבעינין שנשאר עוגה מעת האפיה - וצריך עיון בהוציא [אחר האפיה] לרגעים לחתוך משם, ועל מנת להחזיר או לשפצה וע"מ להחזיר [אם דמי לשום ומדוכה], דאולי סו"ס אין זה כסילוק, ולא הוי כנתן שם דבר אחר, אלא כעוד נשאר מהמאפה שהי' שם. - אך כשהכירה שלמעלה בוערת בשבת, א"כ י"ל דנימא דכל מבנה התנור הוי בסיס, ואך אפ"ל שכיון שיש למטה בתנורים עוגות, א"כ הוי בסיס לאיסור והיתר, והגם דהכירה למעלה הוי רק בסיס לאיסור, וכמ"ש הגרעק"א בסי' ש"ט בשם התו"ש דבאבן ע"פ חבית אע"ג דיש יין בתוכה, מ"מ ראש החבית הוי בסיס רק לאסור - אך גם שם אם יהא ברז בחבית למטה, יוצא שיהא מותר לטלטלו ולהוציא משם יין, כי בשטח התחתון הוי החבית בסיס לשניהם, ורק שלטלטל את החבית או התנור הנ"ל אסור משום שמתלטל את ראש העליון אשר הוא רק בסיס לאסור (ועי' תהלה"ד סי' ש"ט שכו' להדיא להתיר הוצאת יין מברז שבחבית - רמ"ש הי"ו).

- ואולם אכתי צ"ע, דהא בסי' רע"ט ס"ל דבמנורה לא מהני כשמשים ככר על גבה, דעיקר הוא השלהבת, יעו"ש במ"ב ס"ק י' - וא"כ לימא כן גם כאן - דלכאורה גם בכירה כששם על גבה דבר היתר, אמרי' דעיקר הוא השלהבת של החימום, ומה לי שלהבת של אור או שלהבת של חימום האוכל, דכמו דשם כיון דהמנורה עיקר עשייתה בשביל השלהבת, לכן תמיד היא טפל ובסיס לשלהבת, ה"נ נימא בכירה כיון דהא עיקר עשייתה בשביל שלהבת החימום.

- אך הנה זה רק במנורה, אבל כשיש טס ועליו מנורה כבר מהני להניח ככר על הטס, כיון דהטס אינו בעיקר למנורה (וצ"ע בטס העשוי במיוחד עבור המנורה - ואולי סו"ס אינו בעיקר בשביל זה) - וכהא דסי' ש"ט מ"ב ס"ק י"ח בענין שלחן שיש עליו מנורה ולחם - וא"כ הרי יתכן שאע"ג שכאן הוי התנור והכירה גוף א', וא"כ גרע מהא דטס ושלחן, והי' אפשר לומר שכולו כחפץ א', והוא כמנורה שעיקרה לשלהבת, מ"מ כיון דסו"ס יש כאן **ב' סוגי שימושים**, ורגילים להשתמש בתנור למטה לאחסנת העוגות אחר אפיתו, א"כ אין כל עיקר המבנה כעשוי רק לשלהבת של הכירה, וע"כ מהני אם למטה יש דבר היתר לענין אפשרות טלטול הדלתות. - ויתכן אפי' אם לא הי' הדרך להניח שם עוגות אחר האפיה אלא רק לשימוש בעת אפיה, מ"מ אם כעת יש דבר היתר הי' מציל, כיון דסו"ס אי' את כל המבנה לכירה, דהרי חזינן כשמיצרים כירות לבד הרי הן לא גרופות, ומניחים אותם על שלחן או איזה מבנה של עמודים, וכאן הורכבו ב' דברים, תנור וכירה, א"כ עיקר תכונת חלק התחתון עבור תנור אינו עשוי בשביל הכירה, ואפ"ת שהיא צריכה עמודים בצדדים, אבל הרי לא צריכה לדלתות ומדפים למטה, א"כ כל עיקר תכונת זה אינו עבורה, א"כ חלק זה יכול להיות מותר ע"י שיש בו דבר היתר - כאשר חלק זה לא בוער, וכל הנידון בגלל חלק העליון.

כשהתנור בוער אם הוי בסיס לשלהבת - בתנור מחובר ובתנור תלוי

אולם אם חלק התחתון בוער (וכגון באופן שאין שם איסור מדיני שימוש בחשמל בשבת, וגם לא דיני גוי'ק שהיה וחזרה), צריך עיון אם מותר לפתוח הדלת, דהרי היא חלק מכל התנור, והתנור הרי הוא בסיס לכך החשמל - כשנימא שדינו כשלהבת - או בתנורים כאלו שיש שם ממש שלהבת - ואשר לפ"י צריך להיות שאפ"י אם יניח שם

לטלטל שלא לצורך גופו ומקומו [-יעו"י בתהל"ד סימן רס"ו אות ז'] - ואולם כאן לא יאסר [הכלי בטלטול] גם מחמה לצל או שלא ישבר, דהרי יוכל לנער את האיסור, אך יש לדון משום שעכ"פ מבטלו משלא לצורך כלל.

אך שו"ר שהרי חזינן בראשונים דיון על זה גופא [אם כאשר יכול לנער אם חשיב כמבטל כלי מהיכנו], ויש צד בחידושי הרמב"ן שזה לא יקרא ביטול כלי מהיכנו, א"כ אפילו תימא שהיו ביטול כלי מהיכנו, אולי זה עכ"פ בדבר שעל ידי זה יאסר לטלטלו לצרכו מחמה לצל או שלא ישבר, דבזה אכתי מיחזי שמתבטל מאפשרות טלטול, אבל ממה שמתבטל מטלטול סתם בעלמא שלא לצורך שום ענין ומטרה, יתכן שאין זה כלל גדר של ביטול כלי מהיכנו. - ואולם אכתי אפשר לומר שבשכח ולקח **מוקצה מחמת גופו**, שלא יזרקנו מידו לכלל היתר שיש בו דבר היתר, דבזה כבר הו"ו מבטלו מהיכנו.

אך שו"ר דממ"נ, אי נימא לסברא הנ"ל שאי טלטול משוי בזה ביטול כלי מהיכנו, א"כ אפילו במוקצה מחמת גופו, מ"מ הרי גם כן לא מבטלו מטלטול, דהרי כיון שיש שם דבר היתר מותר לטלטלו גם לצורך הכלי, וההיתר כצורך של מחמה וצל ושלא ישבר, ורק סתם בעלמא יהא אסור אפילו על ידי ניעור, ועל זה גרידא לא הו"ו מבטלו מהיכנו. - ובפרט אם נסבור כרשב"א שאסור לטלטל כלי היתר שלא לצורך כלל, א"כ הרי שוב אין בזה ביטול כלי מהיכנו, דהרי שלא לצורך כלל בלא"ה אסור, ורק דהיה אפשר לדון במניח על גבי סכין וקערות שאין איסור של שלא לצורך כלל, מ"מ אפשר לומר כנ"ל שלבטלו מהיכנו רק במה שלא יוכל לטלטל סתם לא הו"ו ביטול כלי מהיכנו. ואם כן לפי"ז את"ש בפשיטות הא דהגהות אשר"י, אך א"כ צ"ע בהשגת הגרעק"א, דהא בנידון הגהות אשר"י אין זה ביטול כלי מהיכנו, דכשיש איזה צורך יכול לטלטל, אבל בכל ביטול כלי אכתי במצב זה אסור לטלטל, ורק שיכול להביאו לידי היתר ע"י שיניח שם היתר, וזה כעין מחוסר מעשה בגופו להחזירו להיכנו, אבל כשרק חסר הצורך אין זה כחסר מעשה בגופו להחזירו להיכנו [יעו"ע בזה בסימן רס"ה מדור בינת שמחה - גליון מ"ח].

בהשלכת אשפה בפח או על כלים שבפח אם יש בזה משום ביטול כלי מהיכנו

הנהגה יש לעיין לענין השלכת אשפה לפח שבמטבח, בשלמא פח גדול שבחוץ שבלא"ה כבר יש מוקצה בו, הו"ו מבטל מהיכנו, אבל פח שבבית לפעמים בבין השמשות עוד אין בו מוקצה, וכשמניח בשבת הרי מבטלו מהיכנו, **וכן לענין הניילון** הגדול המצופה בו לקבל שם האשפה, דהא הניילון כלי הוא (-ורמ"ש ה"ו רצה לומר סברא לענין ניילון, דאולי לא עדיף מכלי מוסתקי [-חבית רעועה שנדבקו שבריה שאין בה משום בנין וסתירה בסי' שיי"ד]), והתוספת שבת בסימן של"ה ס"ל להיתר בזה [דאין בזה משום ביטול כלי מהיכנו], אך צ"ע אם לא חזר בו - אך עי"ש שכמדומה בצד יש תוכן הפיקסא שיש שם חידוש, ומשמע דס"ל כן, והעתיקוהו במחזיק ברכה וכף החיים - אך עיין סימן שיי"ג בשעה"צ ס"ק ל"ז שחולק על הפמ"ג [שכתב דלא שייך ביטול כלי מהיכנו בדבר שאין שם כלי עליו, וס"ל דלא פלוג] אפילו בעץ בעלמא שיש לו תורת כלי, וכש"כ בהא דמוסתיק"י.

ואם יש צד לאסור בזה, ובפרט כשהנידון על עצם הפח שהוא ודאי בדין כלי, הרי ראוי להשיגה שבערב שבת כבר יהא שם מוקצה. - ומאידיך אם יש לו כיסוי המחובר ומתרום על ידי דחיקת כף הרגל על ברזל המרוממו, א"כ יתכן דדין **הבסיס** חל גם על הכיסוי משום שהוא חלק לא נפרד מהכלי, א"כ ראוי שיהא שם גם היתר, ועי"ז הו"ו בסיס לשניהם.

ואולם אם בשבת משליך עוד ועוד אשפה שאינה ראויה, עד ש"ל שהיא יותר חשובה מההיתר, הרי כבר נחשב רק כבסיס לאיסור, ואע"ג שלא היה בין השמשות, מ"מ לעתו ושעתו הו"ו בסיס אי נימא כותס"דף מ"ד, ואסור לטלטלו כל עוד שהוא בסיס של האיסור. - אבל להמגי"א [סימן רס"ו ס"ק י"ד] דאינו בדין בסיס כיון שלא היה בין השמשות, א"כ אסור לטלטלו רק עם האיסור, אבל מה שמטלטל רק חלק של הבסיס, ולא מתלטל כלום עם האיסור, אין בזה איסור. ובבה"ל סימן ש"י [ד"ה מטה] כתב דיש בזה נידון, ושבמג"א סימן רס"ה נוטה שמותר לנער, א"כ ה"ה בנידון הנ"ל מותר בטלטול הכיסוי.

- ואולם כשיש בו מערב שבת רק היתר, אזי לפי מש"כ לעיל בתחילה עוד היה מקום לחשוב שעצם השלכת האיסור קרוי ביטול כלי מהיכנו, אבל לפי הנ"ל מהגהות אשר"י יוצא שמותר - אבל אם בערב שבת הניח דבר היתר, ושוב השליך הרבה מוקצה, יתכן שכבר הו"ו כבסיס לאיסור גרידא - ונפק"מ לענין הכיסוי, אבל כמובן לענין ביטול כלי מהיכנו הרי כבר בלא"ה מבטול. - ואם בשבת נתרבה המוקצה, א"כ במוקצה הראשון לא היה ביטול כלי מהיכנו כיון שהיה היתר, אבל בריבוי האיסור אע"ג שלא נעשה בסיס בלי בין השמשות לדעת המגי"א (ולכן לא הו"ו חשש על טלטול הכיסוי), אבל אכתי צ"ע משום ביטול כלי מהיכנו, דהרי כבר כעת האיסור יותר חשוב, והו"ו כיש שם רק איסור גרידא, וכאן לא שייך הא דמג"א סימן רס"ה בדין הא' של הגהות אשר"י ביכול לנער [-את המוקצה שכבר לא מקרי ביטול כלי מהיכנו], דלפי"ד הגר"ז בקו"א סימן רס"ו (וכן לפי מש"כ הפמ"ג שם בסימן רס"ו אשר אפשר לכוון שיתנו עם שיטת הגר"ז), אזי יתכן שרק שם בהא דהגהות אשר"י שרוצה לנער של יפסד הכלי, משא"כ כשאין דעתו לכך, ובפרט כאשר מסתמא אסור לנער את המוקצה שבפח האשפה שאין בה שום צורך וענין, ודומה להא דדלף [דחשיב ביטול כלי מהיכנו כשמשים כלי תחת דלף שאינו ראוי], ובשלמא כשעוד לא נתרבה האיסור הו"ו כדן הב' של הגהות אשר"י [- שאם דבר היתר מונח בכלי כבר לא מקרי ביטול כלי מהיכנו-], אבל כשנתרבה יש לדמות רק לדיון הא'. - ובהא דהגהות אשר"י מותר לנער דהו"ו לצורך דבר היתר שלא יפסד [הכלי ע"י הניצוץ], אבל כאן שאסור לנער

בסיס גם לה, ושוב הו"ו בסיס לשניהם (הגם דהאיסור לא ניטל כלל, לא יקרא בשביל זה כאילו הו"ו בסיס יותר לאיסור, דהרי כשהם שניהם שם הו"ו הקדירה חשובה, ומה שזה יותר זמן מזה לא איכפת לפי סברת הגרעק"א שמה שנלקח לשעה לא מגרע מאתו את שם הבסיס עבורו). - וחשבתי שאולי אפ"ל בזה לפי המובא בשם הגר"מ איגרא זצ"ל, שאם דעתו להסיר את ההיתר באמצע שבת שבגלל זה יחשב כבסיס לאיסור גרידא, ועי' בדעת תורה [סימן ש"י ס"ח], ועיין בספר פסקי תשובה [ח"ג סי' ש"ח] מש"כ בשם מוהר"א מגור זצ"ל להשיג דמ"מ הו"ו בסיס רק מחצי שבת ואילך - אך רמ"ש ה"ו העיר דהרי טענת הגרמ"א זצ"ל שמה שעתידי להסתלק הו"ו כבר כאינו, ומה שישאר עד הסוף הוא העיקר, והו"ו כבר כעת כשרק איסור ולא היתר - וא"כ לכאורה גם כאן ניזיל בתר מה דדעתו להחזיר, ויחשב כאילו אין האיסור עד סוף שבת. (חשבתי זאת לגבי מ"ש לעיל אליבא דתו"י ביצה - והיינו דגם שנקבל טענת רמ"ש ה"ו דלא מהני מה שדעתו להחזיר שיחשב בפשטות כדעתו רק למקצת שבת - מ"מ גם לולא הסברא עפ"ד הגרעק"א - מ"מ ה"ו אפשר עפ"י הסברא של הגרמ"א זצ"ל שנימא גם איפכא, שכיון שדעתו לצרף היתר לא הו"ו כלכל השבת, דכמו בדעתו לסלק היתר מועילה המחשבה דהו"ו כהו"ו רק לאיסור, ה"ו איפכא ליהני מחשבה זו שהאיסור לא יהא שם כל הזמן לבד - אך לכאורה ז"א, דסו"ס כשנקבל הטענה שמה שעתידי לעשות לא מהני, גם בזה לא יועיל, ושאיני בהא דהגרמ"א זצ"ל דהו"ו איפכא, שמה שעתידי לסלק אין לו כבר כעת חשיבות, אבל זה ג"כ לא מהני מה שדעתו לצרף - ולפי הסברא הנ"ל עפ"ד הגרעק"א לכאורה עוד עדיף יותר מאשר היינו אומרים ע"פ סברת הגרמ"א זצ"ל (גם אילו ה"ו מקום לומר בדרך הנ"ל ע"פ סברתו), והיינו שעי"י סברת הגרמ"א זצ"ל היינו מועילים רק לענין דעת תו"י ביצה, אבל לפ"ד תוס' שבת מ"ד א"כ כיון דסו"ס יש קצת זמן לבד הו"ו בסיס, ואיך יפתח את הדלת (אע"ג שאם כבר נתן נסתלק הדין בסיס, אבל איך יפתח בתחלה), אבל עפ"י סברת הגרעק"א את"ש דהו"ו כבסיס ממש כל הזמן גם להיתר, וע"כ גם כשמוציא משם לא נעשה בסיס לאיסור, ויהא מותר לפתוח הדלת.

- אלא שאכתי צ"ע בזה, דאולי סברת הגרעק"א רק שם לחומרא דנחשב בדין איסור לכל היום, אבל כאן בדין היתר אפילו תימא דאפשר לומר כן אליבא דתוס' ביצה, משום דשפיר נקרא שאין זה לכל השבת כיון דסו"ס נתן שם, ולכן אפילו תימא דסתם דעתו לתת לא מהני, אבל מה שדעתו להחזיר מה שכבר הו"ו שפיר הו"ו קענין אחד, אבל לענין דעת תוס' שבת מ"ד יתכן אם סו"ס יש למעשה קצת זמן איסור לבד, הו"ו זה מציאות של בסיס לאיסור לבד, ואיך יפתח את הדלת - אולם מ"מ יש מקום לומר דשפיר לא קליש בזה דין בסיס [-גם להיתר].

- והעיר רמ"ש ה"ו דלולא הסברא עפ"ד הגרעק"א, א"כ אזי לפי סברת הגרמ"א זצ"ל ה"ו איפכא, שיהא כבר התנור בסיס אפילו בעת שהקדרה שם, כיון שבדעתו ליטלה, דגם לפי סברת הגרעק"א את"ש ביעתו להחזיר, אבל בדעתו שלא להחזיר הרי שפיר דמי שיקרא התנור כבר בתחלה בסיס לאיסור לבד, ואיך יפתח הדלת.

בדין טלטול כלי מהיכנו כאשר נשאר אפשרות טלטול ע"י ניעור או לצורך גופו ומקומו אם נחשב כמבטל כלי מהיכנו

לכאורה אפשר לומר שאפילו אם מניח מוקצה על כלי היתר שיש שם דבר היתר, הו"ו מבטל כלי מהיכנו, כיון דאסור לטלטל בלי צורך - דהרי מסתבר דהא דסימן ש"ט סעיף ג' שמנער את הכלכלה מן האבן אם יכול, כמש"כ במ"ב ס"ק י', הוא רק אם יש לו איזה צורך לטלטל את הכלכלה, ואשר בגלל זה הותר הניעור אע"ג שגם ניעור הוא דבר איסור, אבל בלי שום צורך מסתבר דאסור, משום דעושה מעשה ניעור שהוא ג"כ טלטול של מוקצה (ודוחק לומר שזה גופא שרוצה שהכלי של היתר יהא בלי האיסור, הו"ו כניעור לצורך היתר), ואם כן הרי יוצא שאם משים דבר איסור כנ"ל הו"ו מבטל כלי מהיכנו. (ובחידידושים וביאורים מועד סימן ג' [בהוצאה"ח סי' י"א] ס"ק י"א דן לענין **לקיחת** היתר מהכלי המשותף לאיסור והיתר, אם הו"ו מבטלו מהיכנו שכעת יהא עליו רק האיסור).

אך רמ"ש ה"ו טען שמקולת הגהות אשר"י [-כאשר יש בכלי דבר היתר דלא אפשר לנערו, דמותר להניחו תחת הנר לקבל בו את השמן, דהא יכול לטלטלו אגב היתר], אשר המגן אברהם והמ"ב פסקו כן בסימן רס"ה חזינן דלא ס"ל כן, דהרי שם מניח את הכלי עם ההיתר שסופו לנער עם השמן, ואע"ג דלא עומד להצטרך להם ולא עומד לנער האיסור ממש, א"כ חזינן דבאופן כזה לא הו"ו ביטול כלי מהיכנו. - ואמנם נתעוררו דהגרעק"א הקשה כן שם דא"כ בטלת תורת דין ביטול כלי מהיכנו, והתעוררתי עם הנ"ל דדעת הגרעק"א היא כן כנ"ל לאסור, ועל כן קשיא לי אם כנ"ל נסמוך על **האפשרות**, א"כ בכל ביטול כלי מהיכנו יש **אפשרות**, אבל בדעת הגהות אשר"י אפשר לומר שס"ל שזה כבר לא הו"ו בכלל כמבטל כלי מהיכנו.

- והנה לטעם של **ביטול שימוש** כמש"כ הפנ"י [-לדעת רש"י בדה"ק קנ"ד דאיסורו משום סותר, ביאר שם בפנ"י דאינו ראוי למלאכתו הראשונה], אפשר לומר דאין זה ביטול שימוש כיון דמשמש גם להיתר, וכן אין זה בגדר של **עושה מוקצה** [שכתב רש"י בדה"ק מ"ג] - עיין ראש יוסף ופרי מגדים. אבל לפי הטעם הפשוט של סותר או בונה בגלל **שאי אפשר לטלטל**, צ"ע איך נסביר זאת [למה א"י"ו בגדר ביטול כלי מהיכנו], וזאת דנימא דמ"מ כיון שעלול כל רגע שיהיה צורך, ויהא אפשר לנער, על כן כבר לא הו"ו ביטול כלי מהיכנו.

הנהגה אילו היינו אומרים כנ"ל בתחילה [דאפילו שיש שם דבר היתר מקרי ביטול כלי מהיכנו כשמניח שם דבר מוקצה], היה איסור להניח דבר איסור של **כלי שמלאכתו לאיסור** בתוך מגירה שיש שם היתר - לפי דברי הראשונים בפרק מי שהחשיך [שהובא בחי' הרמב"ן] שאסור לבטל כלי מהיכנו לכלי שמלאכתו לאיסור, כיון שכעת יאסר

איזה היתר שאין לו שייכות לחום התנור, שג"כ לא יועיל כיון שעיקר התנור עשוי לצורך שלהבת החימום. **ובשלמא** בתנורים הגדולים של האופים כיון שזה במחובר, יתכן שלא שייך כאן דין בסיס על הדלת, וכעין הא דסי' רע"ז ס"א - אך צ"ע דשם במ"ב ס"ק ז' איתא הסברא שהדלת משמשת לבית ובטלה אצלו ולא לנר - אבל בהני תנורים הרי עיקר הדלת בשביל התנור, וא"כ אם באמת גם במחובר שייך מוקצה הרי גם הדלת היא מוקצה - וזולת לפי מה שכתב המ"ב סי' שיי"ב ס"ק י"ט ושעה"צ ס"ק כ"ב כאחרונים ולא כמג"א, א"כ אין דין איסור טלטול במחובר. - ועי' בתו" פ' כל כתבי (קט"ז ע"ב) [-ק"כ ע"ב ד"ה פותח] - ועי' בתהלי"ד [סי' רע"ז ס"ק ג' ד] מ"ש בזה בביאור דברי תו"ו ובענין דברי הטור סי' (תרע"ד) [תר"פ], וכמדומה שכתב שלטור הטעם משום דמחובר לא נעשה בסיס, א"כ אולי זה אפ"י באופן שעשוי עבור זה, וצ"ע אם סברא זו היא כסברת האחרונים אשר פליגי על המג"א, ואתי עלה משום דאין איסור טלטול במחובר, או דילמא דזו סברא אחרת אשר אתיא שפיר גם למג"א, והיינו דמחובר לא שייך למימר שנעשה בסיס - אך לכאורה אם משום כך הרי צ"ל במ"ב משום דעשויה לבית, אבל כשעשוי לשם כך מדוע נימא שמחובר שאני - וכיון שלהמג"א יש איסור טלטול במחובר מדוע לא נימא שאסור - ואולי ככ"ז שייך למימר שיש סברא שדבר מחובר לא שייך שיחול עליו שם בסיס, וכן שיקבל עליו את דיני המוקצה, ולכן גם למג"א מהני - אבל עכ"פ בהתנורים התלושים צ"ע.

- ולכאורה מדברי הפוסקים בדיני שהי' והטמנה בענין דלתות של תנור, משמע להתייר עכ"פ במחובר - ובפשטות משמע גם בתנורים וכירות תלושים דמשמע דתנורים שפתחיהם מן הצד דינם ככירה, משמע גם בתלושים עם דלתות - ואולי כיון שזו היא דרך שימושם, א"כ אדרבה לא שייך למימר שנעשה בסיס, וצ"ע - או שנימא שדין בסיס שייך רק על המדף, ולא שכל מה שיש סביבו היינו קירותיו גגו ודלתותיו, וצ"ע (וכעין דבהא דחבית רק ראש העליון נעשה בסיס, אך משם אין ראיה, דשאני התם שלמטה יש דבר המותר, ע"כ נשאר רק הראש העליון בדין בסיס - אבל כשאין היתר לכאורה אין לחלק בין כל חלקי חלקיו).

אך שו"ר שיתכן לומר דבשלמא בנר יש רק שלהבת, ורק לה עיקר עשיית המנורה - אבל בכירה הרי עצם מאכל ההיתר שמתחמם על השלהבת לא גרע מהשלהבת, ואדרבה עיקר השלהבת היא בשביל המאכל המתחמם - אשר לעי"י יתכן שאפ"י כירה גרידא שעל גבה שלהבת ומאכל מותרת בטלטול - ואולי אפ"י בעת שבוער האש אין איסור טלטול, כיון שהיא בסיס לאיסור והיתר, דהרי לכיבוי אין לחוש כיון דפסקי' כר' שמעון דדבר שאין מתכוין מותר. (ומ"מ צ"ע אי נימא כהסבר החזו"א [סימן מ"ד ס"ק י"ג] דהקצאת השלהבת בגלל שבעת שבוער מוקצה מדעתו, ע"ש ב' הסבריו, א"כ שוב צ"ע איך מהני אפ"י כשיש היתר, מ"מ עיקר דעתו להקצות - ואולם לפ"ז גם בשלחן או טס שיש ע"ג מנורה וככר, ג"כ נימא שמי"מ מוקצה, ואם מוקצה בעת שבוער נימא כבר מיגו - ואולי כיון שסו"ס יש כאן ב' דברים על השולחן והטס לא שייך הקצאה - עכ"פ בנידונו דכירה לכאורה לא גרע משם, היינו אע"ג דכאן הקדירה על עצם הכירה לא גרע משם באופן של שלחן (טס).

- ולפי"ז כ"ש דמהני לגבי התנור למטה כשאינו בוער - וכן כשהתנור בוער אם יש בתוכו מאכל אין כאן בסיס, ומותר בפתחת הדלת (ואין צריך אפ"י להיתר של צורך גופו, דכיון שיש מאכל הרי זה כקדירה עם שום) - וא"ש לענין התנורים הן מחוברים והן תלושים.

כשמוציא את המאכל מהתנור ודעתו להחזיר

- **אולם** כשאין מאכל בתנור, אם בין השמשות ה"ו מאכל הרי לא איתקצאי, ואע"ג שאח"כ הוציא הקדירה, וכשמחזיר - עפ"י אופני היתר של סי' רנ"ג - יש לעי, דהנה אכן אחר שיחזיר חזר להיתרו, שכבר שוב הו"ו בסיס לאיסור והיתר, אבל כעת שהמאכל סולק הוא כבסיס רק לאיסור, ואיסור זה הוא של **הקצאת נר** שאסור גם לצו"ג, א"כ איך יפתח הדלת, ובשלמא אם כשלא היה בין השמשות לא הו"ו בסיס כדעת המג"א [סימן רס"ה ס"ק ב'] את"ש - וכן אם נימא כשמניח שלא לכל השבת לא נעשה בסיס [כדעת תוס' ביצה כ"ז] ג"כ את"ש, דכיון שהי' כונתו להחזיר הרי זה נחשב שהי' שם רק השלהבת למקצת שבת (ובלי ביה"ש), ע"כ לא נעשה בסיס - אבל לשיטת תוס' שבת מ"ד ע"ב שגם בלי ביה"ש ולא לכל השבת נעשה בסיס, איך יפתח הדלת. (אכן גם בזה שכבר החזיר לא נאמר מיגו דאיתקצאי גם למ"ד יש מוקצה לחצי שבת, משום דזה כגמרו בידי אדם שבידו להחזיר ההיתר לשם, מ"מ כשרוצה להחזיר ועדין הוא מוקצה בדין בסיס, איך יפתח הדלת. - ואגב צ"ע בכל מוקצה של בסיס נימא שהו"ו כגמרו בידי אדם להניח גם היתר שם, ונפק"מ גם לענין דידן במיגו של בין השמשות נימא דהו"ו כגמרו בידי אדם - וזולת שכלל זה הוא רק בעצמות המוקצה שיכול להסתלק עצם הקצאתו). - וכן נפק"מ בלא היה בין השמשות, ורוצה להניח בשבת ע"י שסילק ערב שבת, והיה דעתו להחזיר בשבת באופני ההיתר שבסימן רנ"ג - או שרוצה להניח קדירה ע"ג קדירה ריקנית, או הרי יוצא שהיה בין השמשות מוקצה, והו"ו כבר גם במיגו דאיתקצאי - ואולי בזה יש לזיזר - ועי"ז כבר אין הוכחה מסתמת הפוסקים בעניני התנור (אך באופן שיש תנור למטה וכירה למעלה שייך מ"ש לעיל).

- ורמ"ש ה"ו השיג על מ"ש לעיל, וטען כי זה לא יועיל מה שכונתו להחזיר ההיתר, דסו"ס כעת זה בסיס, והו"ו כעושה בסיס לכל השבת (וזה כעין הטענה הנ"ל שכל לענין שכל דגמרו ביד"א). אך העיר רמ"ש ה"ו שאפשר לומר בזה העי"ד הגרעק"א שבת"ת סוף סי' כ"ב, שכתב שאפילו דעתו להוציא האיסור באמצע שבת ושוב להחזירו, לא הו"ו כמניח רק למקצת שבת אלא כמניח לכל השבת, עי"ש, ועל זה העיר דאפ"ל גם איפכא, באופן שמוציא הקדירה ע"מ להחזירה, דמ"מ הו"ו

1. והעיר רמ"ש ה"ו על מה שבכף החיים סימן ש"י כתב כהמ"ב, ואילו בסימן שלי"ה כתב לדברי התוספת שבת והמחזיק ברכה.

הוא כמבטלו לכל השבת. (ויתכן שכאן גם לרז"ה אסור [אף דס"ל דלא מקרי ביטול כלי מהיכנו כשנותן ע"ד לשמטם - והו"ד במג"א שם], וכן בדלף הרי צ"ל שאסור גם לרז"ה).

- ונידון הנ"ל שייך גם כן לענין הכנסת חיתולים [-רב שימושים] רטובים עם כלכלך לתוך ניילון (אך אולי הגידון רק אם יש שם צואה, אבל אם רק מ"ר מסתמא ע"כ לא שייך החשש של שמא יסחוט דאין צריך להם, אך אולי משום טלטול המ"ר עצמם כשהם טופח ע"מ להטפיה), ואם יש כבר חיתול מערב שבת את"ש, אך כששם את זה בתחילה יש לעיין בזה כנ"ל.

וכן שייך לרון בענין פחי האשפה כשזורקים לשם בשבת ניילונים ושקיות נייר וצלחות, או כוסות של פלסטיק אשר הם בתורת כלי, ואח"כ משליכים עליהם אשפה של מוקצה שבזה נתבטלו הם מהיכנם - ובוה שייך הערתו של רמ"ש ה"ו מהא דתוספת שבת [אם יש להתיר ביטול כלי מהיכנו במוסקת], ואשר עוד יש לעיין אם נדמה אותם להא דמוסקת (-ועיין קצות השולחן [סימן ק"ט דין י"א בבד"ה ש"ס כ"ג] מש"כ לרון בכזאת לענין קרטוני חבילות המצות בדין קריעתם וסתיירתם) - וכאמור להמשנה ברורה אסור אפילו בעץ בעלמא שיש לו תורת כלי. (-וכן יש לעיין לענין הכנסת קליפות לתוך ניילונים או שקיות נייר, כאשר שכיח הדבר במטיליים) - וכאמור שלא שייך בזה טענה שאפשר לנער, דבאמת אסור לנער לפי"ד תוס' שבת דף מ"ה.

- אך שוב צ"ע הן בדין דלף והן בדין זה האחרון, הרי אם נסבור כהמג"א מותר לנער שאין בוה דין בסיס, ואולי כשזה באופן שא"א לנער כגון בדלף שלא יטנף הבית בניעורו, שוב הוא כביטול כלי מהיכנו - אם נימא שיכול לטלטלו, אבל לפי"ד תוס' קכ"ג [ד"ה האי פוגלא] אי אפשר לטלטל כיון דהוי מניח עכ"פ (והו"ד תוס' בשם הגרעק"א בבה"ל סי' ש"ט) - וא"כ הרי גם אסור לנער, אבל אם לא נימא כתוס' צ"ע, ואין לומר שמ"מ בלי צורך מיוחד לכלי אסור, דהרי לעיל כ' לחדש [עפ"י הגהות אשר"י] שביטול מהיכנו של טלטול שלא לצורך כלל אין זה ביטול, ואם מכאן מוכח שהוי ביטול, שוב יש לעיין בכל הנ"ל כשמתבטל רק משלא לצורך כלל, ואולי כאן גרע שלא שכיח אופן של צורך.

כשיכול לסלק את המוקצה אם מקרי בזה מבטול מהיכנו כשמניחו בכלי - בדברי הגר"ז בזה

הנה רמ"ש ה"ו העיר שלפי מש"כ הגר"ז בקונטרס אחרון לסימן רס"ו, אפשר לומר צד קולא לנידון הנ"ל של האשפה, דלפי"ד הגר"ז שם הרי יוצא שיש מחלוקת חדשה, ואיכא מזה, שהרז"ה מחמיר, והרמב"ם וטור ושו"ע מקילים, והיינו שלפי דברי הרז"ה אם **דעתו** שיהא כל היום **כבוקרה** [שסומכה ע"ג ספסל - שאוקמי בגמ' ברפוי, ולפי"ד היינו שדעתו לשומטו ובהכי לא הוי ביטול כלי מהיכנו], כשיחשוב להדיא כך או אפילו בסתמא (כמדומה שלענין סתמא יש שם דיון), יש כאן ביטול כלי מהיכנו גם בלי דין בסיס, ולרמב"ם וטור ושו"ע כיון **שיכול** לקחת לא הוי ביטול כלי מהיכנו. ורק בשמן וביצה גם להרמב"ם אסור כיון שלא ינער כדי שלא יפסיד, וע"ז העיר רמ"ש ה"ו שא"כ בנידון של האשפה הרי יכול לנער, וא"כ להרמב"ם וטור ושו"ע יהא כמו בקורה. אך לכאורה אפשר לומר שגם כאן לא ינער כדי שלא יטנף את הבית, ורק לענין הניילונים הקטנים שבתוך האשפה היה אפשר לומר שיכול לנער שם גופא, אך טען הנ"ל שמ"מ יכול לנער, ואין זה כהו דשמן שודאי לא יפסיד - ואכתי צ"ע דגם כאן בבירור שלא יטנף ביתו ולא עומד לנער, ואצל עשיר זה יותר בודאות שלא יטנף מביתו מאשר להציל קצת שמן, או חשש שבירת ביצה בנפילתה. - ואפילו בניילונים הקטנים הנ"ל אפשר לומר שברור לכל שלא ישנה מצבם שם, ורק בקורה יש סברא שזה ספסל שצריך אותו, כמו שכתב הגר"ז שם, וא"כ נידונו שפיר דמי לביצה ושמן.

ועוד יש לעיין, שהרי כאן יתכן שאסור לנער, והיינו לדעת התוס' שבת מ"ד שנעשה בסיס גם באמצע השבת, וא"כ אסור לנער, אלא שבבה"ל סימן ש"י כתב דהמג"א נוטה להיתר, אך הנ"ל ה"ו העיר שהחזיר"א [סימן מ"ח ס"ק ח'] לא ס"ל כהמג"א אלא כתוס', וס"ל דדעת הרז"ה יחידה היא שבלי בין המשתול לא הוי דין בסיס, ואם כן הרי אסור לנער כיון שמניח בסתמא לכל השבת הרי נעשה בסיס וטור ושו"ע לנער, ואפילו אם לא נעשה בסיס מ"מ לדעת תוס' קכ"ג אין לומר שיוציא ויטלטל וישליך בחוץ, דהרי בטלטול אסור, ולנער כאן באותו המקום הרי ידוע שלא יעשה כן ולא יטנף הבית, וא"כ גרע מקורה (ואלמלא הא דתוס' קכ"ג היה אפשר לומר שמ"מ אפשר שיטלטל וינער בחוץ אם בביתו לא רוצה לטנף, אבל לפי"ד תוס' הרי א"א לטלטל, והביאור הלכה סימן ש"ט הביא דבריהם בשם הגרעק"א, ועוד דלדעת תוס' ביצה ב' [ד"ה וביה] נעשה בסיס כיון שמסתמא הוי לכל השבת, ולתוס' שבת מ"ד סגי גם בלמקצת שבת).

ועוד יש לעיין כי לכאורה דברי הרז"ה [בפירושו דברי הגמ'] הם חידוש גדול במה שנוקט שבדין קורה יש בעצם ענין של ביטול כלי מהיכנו, וכל ההיתר רק כשדעתו להוציא משם, ומשוה לביצה בכלי שהיא רפה ע"ש, אבל לולא ד"ק לכאורה הוציא דברי הגמ' בפשטות [דמקשי' בגמ' בדף מ"ג על הא דאסור לבטל כלי מהיכנו מקורה שנשברה, ומכין אותה ע"ג ספסל, ודחי דרפי דאי בעי שקיל -], ששם שאפשר להוציא הקורה מבלי הזזה של הקורה כלל אין לספסל שום שייכות לקורה, ולא מתבטל כלל מהיכנו, ולא דמי לביצה בכלי שאע"ג שהוי רפה, מ"מ צריך מעשה נייעור שתוזז מהכלי. הן אמנם שאפ"ל אם כן מאי ס"ד דמקשה, הרי לפי הנ"ל אין לזה שום שייכות לנושא הסוגיא, אבל לרז"ה ניחא שיש לזה ג"כ שייכות, והמתרץ רק חידוש ענין של אי בעי שקיל, אך מ"מ לא נפלאות לומר שהמקשה היה ס"ד שזה ג"כ שייך לנושא הסוגיא, וסבר כעין סברת הרז"ה שגם בכה"ג שייך לנידון של ביטול כלי מהיכנו, והמתרץ העמידו שעל אופן כזה לא דנים כלל.

ולכאורה היה אפשר לומר שכן הוא דעת הרמב"ם והטור ושו"ע, ויתכן גם דעת שאר הראשונים מדלא הזכירו דבריו, אך אולי כיון שראו דבריו ולא השיגו אולי סבירא להו כותי, אבל בדעת הרמב"ם הרי אפשר לומר שלא ס"ל כן, ואשר לפי"ד יתכן שהטור ושו"ע פסקו כותי, **ואם כן** הרי יש מקום לצע"ג על מה שהגר"ז נקט בפשטות שסברת הרז"ה מוסכמת שדין קורה שייך לדין ביטול כלי מהיכנו, ואשר לכן יסד שיש כאן פלוגתא יסודית בין הרז"ה לבין הרמב"ם וטור ושו"ע בגדר ביטול כלי מהיכנו באופן כזה **שיכול** לסלק, אפילו אם למעשה דעתו שיהא שם כל היום - ואשר לפי"ד יוצא שלפי"ד הרמב"ם וטור ושו"ע נפל לבירא הרבה דיונים בדין ביטול כלי מהיכנו, אם הנידונים הם באופן **שיכול לסלק**, אע"ג שהיה דעתו לכל היום, אבל אם היינו אומרים לולא ד"ק כנ"ל שלהרמב"ם וטור ושו"ע טעמא דקורה שאני שאין זה כלל ביטול כלי מהיכנו, ובוה הוא דפליגי על הרז"ה, א"כ הרי אפשר לומר שאמנם בביטול דין ביטול כלי מהיכנו לא פליגי על הרז"ה, וג"כ ס"ל דאם דעתו לכל היום לא מהני מה שיכול לסלק, ועל כן אפילו נימא כהמג"א שלא נעשה בסיס בלי בין השמשות ויכול לנער, בכ"ז הוי ביטול כלי מהיכנו כיון שאין דעתו לנער.

ועיין חו"ב [סימן י"א ס"ק ט"ז] שדן איך אפשר לאכול ולהניח קליפות של מוקצה בקורה או על הטבלא, והרי מבטל כלי מהיכנו לשעתו שאסור למג"א בלי הפסד מרובה, ובפשטות הסוגיא בדף קמ"ג [בהא דמעבירין מעל השולחן עצמות וקליפין וכו'] משמע שאין איסור בזה, ואמנם להגר"ז ניחא אליבא דרמב"ם וטור ושו"ע כיון **שיכול** לנער, והיה אפשר לומר שיהא מכאן הוכחה לדבריו - אך אכתי גם לדבריו מה נימא אליבא דרז"ה.

בדברי הגר"ז בריש דבריו איתא לדעת בעל המאור בהא דקורה [שמייירי ברפוי שדעתו לשמטו אח"כ], וכתב שהר"ן כתב דבריו ואח"כ לחולקים עליו, וממשיך הגר"ז לרון בדעת הרמב"ם וטור ושו"ע, וכן אח"כ כשמזכיר לשיטת הרז"ה קרי לה "רז"ה ור"ן", ולפי הנראה מדבריו שהר"ן מביא לכל דברי הרז"ה, אך עיין שם שהזכיר רק ממה שכתב לענין ביטול כלי לשעתו [-בשליפי זוטרי דאין כאן ביטול כלי מהיכנו כיון שדעתו לשמטן], אבל לא הזכיר דבריו לענין קורה. ועיין בהגר"ז להלן שכתב דהמג"א שהביא להר"ן נתכוין רק לענין ביטול לשעה, אבל לא לענין הא דקורה, ותמוה דהרי זה גופא אפשר לומר גם בהר"ן שדבר זה לא הביא מהרז"ה.

ועיין עוד שם שהגר"ז כתב להוכיח מדברי תוס' שבידו להפריחם [אין בזה משום ביטול כמ"ה, ולכן כופין הסל לפני האפרוחין], וא"כ כשם דזה מהני בביטול של שעה [ה"ה], ולולא ד"ק היה אפשר לומר שמ"מ שיכול - וכמו שנקט בדעת הטור], ולולא ד"ק היה אפשר לומר שמ"מ בלכל היום שאני, דהוי ביטול גמור, ורק בביטול של שעה אזי אם בידו להפריח הוי כבר כמאן דליתא, ואשר לפי"ד היה ניחא ליישב הא דהנחת קליפות בקורה, כיון שאין כונתו לכל היום מהני מה שבידו לנער מיד.

ביטול כלי מהיכנו בהשלכת אשפה - לדעת הרמב"ם

ושו"ר שלרמ"ש ה"ו שרצה להשוות דין אשפה לדין קורה [דכיון שיכול לנער מותר להשליך את האשפה - לדעת הרמב"ם], א"כ הרי כבר אפשר לומר שגם לרז"ה מותר לפי מה דהגר"ז נוטה לומר שהרז"ה ס"ל כן רק בקורה משום שצריך שתהיה שם, משא"כ באינו חושש לנערם כמו בהא דנר להגהות אשר"י, וא"כ אם הא דאשפה הוי בגדר אינו חושש לנער מותר גם לרז"ה. - יש להגיש שההיתר של הגהות אשר"י הוא רק **באי אפשר לנער ההיתר**, וא"כ בפח אשפה גם כשיש כבר דבר המותר, מ"מ אם אפשר לנער הרי שוב אין היתר להוסיף שם דבר האסור, והיינו כיון שאפשר לנער ההיתר מיחזי כמבטלו לצורך המוקצה. ואשר לפי זה יצא שיש רק העצה של הנחת מוקצה בפח מערב שבת, שכבר יהא מבוטל מאז מהיכנו. (ועיין חו"ב מועד סימן ג' ס"ק י"א ד"ה וכו").

- ואם היינו אומרים שלא כהגר"ז, אזי צריך לומר דהא דסימן רס"ה בדינא להגהות אשר"י בנר איירי בדעתו באמת לנער כדי שלא יפסד הכלי, אבל להגר"ז לשיטתו שם כנראה סגי במה דאפשר לנער, אע"פ שאין דעתו לנער וכמש"כ שם.

ע"ש בהגר"ז שכתב סברא בביצה ושמן שלא יועיל לנער לכלי אחר דהוא [-הכלי השני] יתבטל, וכזה דכתב המהרש"א, מזה קצת סיוע לרמ"ש ה"ו שבאשפה הרי יכול לנער לארץ ולא יהא בכלי, אך אכתי אפשר לומר דעיקר דברי הגר"ז שם [-בביאור דעת הרמב"ם באיסור נתינת כלי תחת השמן ותחת הביצה], הוא ביטול מה שמחשבתו ניכרת בשעת נתינת הכלי [שאין דעתו לנער], וא"כ יש הכרח לסברא זו שגם כלי אחר לא מהני משום דאי לא"ה הרי שוב אין זה בגדר מחשבתו ניכרת, אבל באשפה אפשר לומר דפשטא שמחשבתו ניכרת שלא ינער.

אך אכתי אפשר לומר מנ"ל שמחשבתו ניכרת שלא יוציא לחוץ לכלי האשפה הגדול, שלא שייך שם לבטלו מהיכנו כיון שיש שם הרבה מוקצה מערב שבת, אלא שבזה שוב נחתינן לדינא דבסיס באמצע שבת אם יהא אסור להוציא לחוץ, וכן אם לא נעשה בסיס, דמ"מ לדעת תוס' דף קכ"ג אסור להוציא לחוץ, וא"כ לגבי אפשרות נייעור הרי מוכח שלא ינער במקום. [-יעוי' בסוה"ד מש"כ בזה].

- ובאופן שעלול להתמלאות שצריך להוציא לחוץ וע"י היתר של גרף של רעי, אולי אין זה ביטול כלי מהיכנו, וזה נפק"מ כשיש ב' מיים יו"ט ואח"כ שבת, ומצוי שביים טוב בערב צריך להוציא, אך אכתי זה שייך לדין של דלף ושל אין עושיין גרף של רעי לכתחילה, ואשר שוב בגלל זה שייך שעושה כאן ביטול כלי מהיכנו, וטעמא של הפסד הרי אין בזה, דהרי אפשר שיוציא כל קצת זבל מיד מהבית, ולא ימלא כל הכלי, ואולם איך יוציא כל קצת זבל, ע"כ על ידי היתר של גרף של

רעי, אם כן אולי עדיף שיטלטל הכל ביחד מלטלטל הרבה פעמים. אך אולי אין זו טענה, דמ"מ כעת אין לו לבטל הכלי מהיכנו, וזולת שנימא שענין זה שיש במטבח כל סוגי פסולת שמצטברים כל עת ושעה, זה בגדר של כבר יש טינוף בבית, וכן גרר של פסידא, ואין איסור של עשיית גרף לכתחילה, ואם כן אין בזה ביטול כלי מהיכנו כיון שעומד להוציא.

עיין שם בהגר"ז שכתב עוד חידוש, דההיתר של קורה להרמב"ם לשיטתו הנ"ל [-דבקורה הרי אין מחשבתו ניכרת בשעת נתינת הספסל שישירנה], היא בגלל **פסידא** של הקורה והבית, וא"כ לענין הערתו של רמ"ש ה"ו **יש להעיר** דאם נידונו אינו גרר של פסידא, א"כ הרי אסור גם להגר"ז להרמב"ם, אבל עיין לקמן מש"כ לדחות זאת.

במש"כ הגר"ז להכריח מדין דלף שגם בלשעתו אם דעתו לקבלו אסור בלי הפסד מרובה [מהא דאסר בשו"ע סי' של"ח ליתן כלי תחת הדלף, ולא התיר בדעתו לנער], ומשמע אע"ג שיכול [לנער] מ"מ כיון שסוף דעתו לקבלם - ואם כן הרי אשפה דומה ממש לזה, וחזונו שדעתו דוה עדיף מקורה, ובוה מהני גם לרמב"ם. - ואלם במש"כ בזה בדעתו לקצת שבת [דאסור היכא שדעתו לקבלו], זה כבר איכא - רק לרמב"ם, אבל לרז"ה חזונו שלמקצת שבת לא אסור כמו בשליפי זוטרי, אם כן [-להרז"ה] מה נימא בהא דדלף, וזולת שנימא ששם יש איסור וכמש"כ לעיל, אלא שאכתי הוכחתו את"ש, כיון דרמב"ם ושו"ע מחמירים גם במקצת שבת בשליפי זוטרי, ולא מחלקים בין איסור או לא, א"כ מוכח מהא דדלף שגם סגי במה שמוכח שמבטלו. אך אכתי צ"ע, דמ"מ לענין הוכחת המחשבה הרי גם לרמב"ם ושו"ע אפשר לומר דביש איסור ודאי מוכח מחשבתו, וא"כ עוד מוכח לשאר ענינים הוכחת מחשבתו.

ולכאורה אם ענין של גרף של רעי בדלף הוא כשיתמלא מימיו דישפך על הארץ, אם כן עד המילוי הוי כא"א לנער מחמת איסור, ואפשר לומר כנ"ל לרז"ה, וגם להקשות על מש"כ הגר"ז, אבל אי נימא כסברת הב"ח בסימן של"ח דעצם המים שאינם ראויים בתוך הדלי הם מאוסים, והוה גרף של רעי (ואשר כמדומה משמע שם שכן מהלך דרכם של ה"טו' ומג"א ע"ש), אם כן הרי אין כבר איסור אלא שניכר שאין עומד לנער מיד, וא"כ את"ש דברי הגר"ז. אך יהא צריך עיון איך יתרץ הרז"ה, וזולת שנימא שבאמת לרז"ה ההכרח לפרש שהגרף נעשה ע"י שישפך אח"כ מהמלוי, ובינתיים יש מצב של איסור, וא"כ אכתי אין ההכרח של הגר"ז להוכיח משו"ע שאופן זה שאני מהא דקורה, כיון שאפשר לומר שהא דדלף הוא שיש כבר איסור, ורק דלפי דרכו של הב"ח יצא דיש הוכחה מהשו"ע.

כנראה מה שהגר"ז כתב בהא דקורה שלרמב"ם התירו משום **פסידא דקורה ובית**, היינו כיון שלשיטת הרמב"ם גם בלמקצת שבת יש דין ביטול כלי מהיכנו שמותר רק בהפסד מרובה, וכיון שלהגר"ז קורה היא גם כן בדיון של ביטול כלי מהיכנו, ע"כ בהכרח שהטעם בגלל הפסד הבית, אבל להרז"ה סס"ל שבלמקצת שבת אין כלל איסור, א"כ אין צריך כלל לטעם של הפסד הבית, והיינו דהרי [הגר"ז] ממשיך לבאר שבדבר שניכר מחשבתו מודה הרמב"ם, וא"כ אף כי בקורה אין ניכרת מחשבתו, מ"מ היינו שלענין **כל השבת** אין הכרח מחשבתו, אבל עכ"פ בלמקצת השבת ניכרת מחשבתו, ולכן בעינין לטעם של הפסד מרובה. (ולהרז"ה מהני גם בלי הכרח מחשבתו, לכן בעינין שחישב בהדיא, וכשחישב כן כבר לא צריך להפסד מרובה).

וא"כ לענין מה שכתב הגר"ז **באין חושש לנער**, וכתב שאפשר לומר שגם לרז"ה לא הוי בזה כביטול [ולא הוי כמקצה מדעת], וגרע מהא דקורה [שצריך שיהא דוקא שם], א"כ הן בלמקצת שבת והן בלכל השבת מותר, הן לרז"ה והן לרמב"ם - וקורה בלמקצת שבת הוי בדוקא, ולכן בעינין הפסד מרובה להרמב"ם, אבל באין חושש לנער אין צריך הפסד מרובה אפילו בלכל השבת (וכשם דלהרז"ה שבלכל השבת אסור, ואין היתר של הפסד מרובה, בכל זאת באין חושש לנער מותר - גם להרמב"ם כן, הן בלכל השבת והן בלמקצת שבת).

ואם כן אולא מה שכתבתי לעיל, דלפי מה שכתב הגר"ז שבעינין הפסד מרובה בקורה, א"כ כבר א"א לומר כרמ"ש ה"ו לענין הא דנתינה לאשפה - אבל לפי"ד באין חושש לנער מותר לדין הפסד ג"כ, שוב אפשר לומר כדבריו. אלא שכתבתי י"ל לכאורה דלא עדיף מהא דדלף אשר צריך לומר להגר"ז שמחשבתו ניכרת שלא עשוי לנער מיד, דאי לא"ה למה נותן, וכמו שכתב להשוות דלף להא דביצה ושמן, יעו"ש, וא"כ גם באשפה לכאורה הוי הכי דע"כ נותן לשם לזמן מסויים.

- לענין מש"כ לעיל בהא דנידון דאשפה - להזכיר שיש בזה גם נידון דתוס' דף קכ"ג ע"א - הנה אם נימא דדבריהם רק בהונח מערב שבת, משא"כ בהונח בשבת הוי כהא דעצמות וקליפין שכתבו שמותר גם לטלטל ולא רק נייעור, א"כ יצא שלא שייך הערה הנ"ל - אבל אי נימא שכונתם רק כעצמות וקליפין, וכמו שכתבו "ילא מסתייה בלא"ה", א"כ לכאורה זה רק בכה"ג, אבל בדבר שאין הכרח להניחו שם אולי שייך גם בהניח בשבת לאסור לטלטלו, וא"כ שוב שייכת הערה הנ"ל. ועיין חזו"א שבת סימן כ' [-א"ו"ה מועד סימן מ"ח] ס"ק ח' שלפי הוכחתו מהא דשיורי כוסות, מוכח שגם במונח בשבת יש איסור של טלטול. (ועיין מש"כ ע"ד המ"ב סימן ש"י ס"ק ל"ז, ובחזו"ב מועד סימן ג' ס"ק י"ג ד"ה ולענין).

אך שו"ר שמ"מ י"ל שהערה הנ"ל לא שייכת, והיינו כשנימא שנידון האשפה הוי גם כן כהנידון של עצמות וקליפין דלא מסתייה בלא"ה, אך אולי זה שייך לענין עצם הפח או הניילון הקודם המצופה שבו, אבל לענין הניילונים וקופסאות שבתוך האשפה יתכן שלא שייך. ודוחק לומר שכיון שקשה להזהר בכל אלו יחשב כגדר לא מסתייה, ובפרט שנימא שגדר דברי תוס' הם כענין קנס, ונימא שבזה לא שייך כל כך למקנסיה - כי לכאורה דוחק לומר כן.

2. ויש ב' פלוגתות ביניהם, לענין שליפי זוטרי שזה ביטול לשעתו על ידי הכרח המציאות, אבל אין זה לכל היום, אזי להרז"ה קולא שבלשעתו אין ביטול כלי מהיכנו, ולהרמב"ם וטור ושו"ע צריך הפסד מרובה. ולענין כשבתמא לכל היום כבקורה, אזי להרז"ה חומרא שזה נקרא ביטול כלי מהיכנו, ולהרמב"ם וטור ושו"ע כיון שיכול לקחת אין זה ביטול כלי מהיכנו.

היתר טלטול האבן במקום חולי

סימן ט"ש סעיף א' בשו"ע. נוטל אדם את בנו והאבן בידו וכו' והוא שיש לו געגועין עליו שאם לא יטלנו יחלה. עיין לקמן סימן שכ"ח סעיף י"ז בשער הציון ס"ק ל"ד [בהא דהרמ"א מתיר שם אמירה לנוי לצורך קטן שאין לו מה יאכל, ובמג"א מוסיף דאם אין הקטן רוצה לאכול כ"א ע"י אמו מותר להאם להאכילו אף שהיא מטלטלת מוקצה, מביא במ"ב דבפמ"ג מצדד קצת דבעי שינוי, וכתב ע"ז בשעה"צ דלפי דבריו של הפמ"ג מיושב דלא תקשה מהא דהכא בסימן ש"ט ס"א], ועיין שם בבבאור הגר"א שכתב לבאר דכונת הרמ"א שם דבעי שינוי, ואם כן דינו כמו חולה שאין בו סכנה, וכתב מקור לרמ"א מהא דסימן ש"ט. [דו"ל הגר"א שם: מותר לומר כו' דסתם צרכי כו'. קמ"א ב' בתניוק שיש לו כו', והתירו לו שבות ע"י שינוי כמש"ל]. ואם כן ע"כ צריך לומר דכונתו כמו שכתב שם בדמשק אליעזר, שגם כאן הו"ע על ידי שינוי, וכונתו השעה"צ שם.

טלטול מוקצה לצורך דבר המותר כשהיה יכול להמנע מזה בער"ש

סעיף ג' מ"ב ס"ק י. אבל אם הם וכו'. כיון שיוכל באיזה עצה לתקן שלא יטלטל האבן לא הקילו בזה, אף שהוא בסיס לאיסור ולהיתר. **לכאורה** לפי זה אם בערב שבת יודע שבשבת יהא מצב של אי אפשר לנער, וכעת בערב שבת יכול לסלקו משם, צריך לעשות כן, ועיין חזו"א שבת סימן י"ט [או"ח מועד סימן מ"ז] ס"ק ה' [דבשכח או בבסיס לדבר האסור והמותר, אם אפשר לנער ואינו נמנע חשיב כמכויין לצורך דבר המוקצה לטלטול], ולפי"ד אולי אין חיוב לסלקו בערב שבת, ובשבת הרי יהא מצב של אי אפשר לנער, ולא נחשב כמטלטל לצורך המוקצה. - ועיין לקמן סימן ש"י שעה"צ ס"ק כ"ב ומש"כ שם. **ועיין** סימן רס"ה מג"א ס"ק ב' [בשם הג"א דאם יש בכלי דבר היתר שאי אפשר לנער, מותר להניחו תחת הנר לקבל בו שמן, דהא יכול לטלטלו אגב היתר] ובחידושי הגרעק"א שם [שהקשה דאי"כ לא משכחת אופן שאסור ליתן כלי תחת השמן, דהא אם ירצה לטלטל הכלי יניח בו דבר היתר ומטלטלו, ואין כאן ביטול כלי מהכינון], אשר לכאורה כשנפרש כהמ"ב אפשר להקשות על דבריהם, אבל לפי"ד החזו"א (העיר רצ"ל הי"ו) שאפשר להבין דבריהם - ואולי אדרבא הגרעק"א הקשה משום דמהג"א משמע שצ"ל פירוש חדש, והיינו כהחזו"א, אבל לולא דברי הג"א לא קשה משום דנפרש כהמשנה ברורה, וע"כ בכל גוונא אסור.

בורר בניעור האבן מהכלכלה עם הפירות

מ"ב ס"ק י. וכן אם יכול לנער האבן לבד מתוך הכלכלה ולהשליכו ג"כ מחוייב בזה.

עיין תהלה לדוד מה שכתב לענין בורר [שמביא דברי הגמ' בדף קמ"ב ע"א בהא דכלכלה מלאה פירות והאבן בתוכה, דמקשינן (לגירסת רש"י) ולינערינהו נעור, ופירש"י עד שיסתלקו הפירות מן האבן לתוך הכלכלה לצדדין, וישליך האבן לבדה בנעורתה, ומקשה **דלדעת המג"א** בסימן ש"ט ס"ק ט"ו אסור מטעם בורר] - ויתכן כונתו כי לולא דברי רש"י היה אפ"ל שינער עם קצת פירות (וכדעת המ"ב אליבא דט"ו דגם במאכל מהני כשלוקח הפסולת עם מקצת אוכל).

וכנראה המכוון שלדעת המגן אברהם שמה שיוצא הוא הנברר א"כ ברר פסולת, אבל לדעת הגר"ו לפי מש"כ בפסקי הסיידור את"ש, דמה שנשאר זהו הנברר, וא"כ ברר אוכל.

ויתכן דלדעת הגר"ו את"ש כאן ממ"נ, דלפי מש"כ בשו"ע הרב כהמגן אברהם, וג"כ שם ס"ל כט"ז דמהני ליקח הבורר עם קצת משקה, א"כ היינו מפרשים דהכונה לנער עם מקצת פירות (- ואולי גם בדעת רש"י אפשר לומר כן, ומה שכתב שהפירות יסתלקו מן האבן היינו עיקרם ורובם, אבל קצת ישארו עם האבן - אך שו"ר דברש"י א"א לומר כן, דהא כתב "האבן לבדו"), ולפי מה שחזר בפסקי הסיידור שלא לסבור כט"ז לענין ליקוח עם קצת משקה, הרי שינה גם שיטתו שלא לסבור כהמג"א, וע"כ יפרש כפשוטו שמנער האבן לבדה, ואין זה בורר כיון שהנשאר בידו הוא הנברר והיינו הפירות.

בקיצור - זאת אומרת כשסבור כהמג"א הוכרח לסבור גם כט"ז, ולפרש בדוחק בכונת רש"י דהמכוון עם פירות, ולמה שחזר מלסבור כט"ז הוכרח לשנות שיטתו מדעת המג"א, ומפרש ברש"י כפשוטו - וא"כ עכ"פ יוצא שלשיטתו בשו"ע הגר"ו צריך לסבור בסימן ש"ט שמנער האבן עם קצת פירות.

- ועיין מגילת ספר [סימן מ"ד אות כ' שכתב דכיון דאין כאן תערובת לא חשיב כבורר, ודימה לדברי החזו"א שכתב בסימן מ"ז ס"ק ט"ו שכתב בזה דדוקא כשיש תערובת לא חשיב טלטול הפסולת המועט כמוקצה, אלא תקון אוכל, משא"כ כשיאינו מעורב אין האוכל צריך לתקון זה] - ואין הכרח שכונת החזו"א למיגדר הגדרה במלאכת בורר, ושפיר יתכן דבמלאכת בורר גם זה יחשב לבורר.

המשך טלטול באבן כשהוא בכלכלה עם פירות וכשהוא על פי החבית מ"ב ס"ק י"ב. למקום הכלכלה. דאז א"א לנער דשמה יפול האבן למקום שצריך אליו, לכך יכול לטלטלו כמות שהיא עם האבן ולטלטלה עד מקום שירצה, וינער אותו שם או ינחנה.

לכאורה גם כאן תלוי בנידון חידושי הגרעק"א [בסעיף ד' בשכח אבן ע"פ חבית שבין החביות שמגביה כמו שהיא עם האבן - אם מותר לישא אותה עם האבן עד מקום שירצה] המובא לקמן בבה"ל ד"ה יכול, אך נתעוררת (ע"י רמ"ש הי"ו) דאולי כאן עדיף דהיתר הטלטול

היה על ידי שלא נחשב כלל כיון שבטל להיתר אשר שם, משא"כ שם הרי היה רק המוקצה. אולם מאידך אפשר לומר איפכא, דשם שיש רק מוקצה ובכל זאת מותר הו"י יותר בגדר התחיל לטלטל בהיתר, אבל כאן שאפ"ל שלא הו"י כמטלטל, א"כ אין זה בגדר התחיל בהיתר, וכעין דחזו"א באבן העוור סימן רס"ו שס"ל שגרעין שנשאר בידו מאכילת הפרי, לא נחשב כהתחיל בהיתר. והנה מקור דברי המ"ב הם מן התוספת שבת ס"ק י, וע"ע שם שאח"כ כתב חידוש שגם אחר שנטל ההיתר מטלטל את האבן כיון שהתחיל בהיתר, אם כן הרי כל שכן שכאן מותר - ומ"מ אולי אין זה הוכחה לנידון הגרעק"א וכנ"ל. - וצריך עיון דהרי התוספת שבת בסימן רס"ו ס"ל דבמוקצה מחמת גופו אין היתר בגלל תחילת טלטולו, וזאת דנימא רק שם שהנידון על ערב שבת, ולא כאן שבשבת עצמה יש היתר, אך לכאורה לא משמע כן בכונתו שם.

- ועיין כאן בחידושי הגרעק"א מה שכתב לענין דעת אבן העוור בסימן רס"ו. [דכאן דאירי בשכח והחבית לא נעשה בסיס לאבן, הרי גם לדעת אבן העוור שם מותר המשך הטלטול, וכשכח כיסו בשבת שכתב כן שם להדיא].

בסיס לאיסור ולהיתר כשע"י הניעור היא הפסד למוקצה

סעיף ד' מ"ב ס"ק י"ד. אבל אם אינו צריך להם כלל רק שחושש משום פסידת המוקצה גופא שלא יגנבום, אפילו ניעור אסור. **ובשעה"צ ס"ק י"ז.** ואין סתירה לזה מלקמן סימן ש"י ס"ח דכתב שם המ"א בשם הב"ח בס"ק י"א דאי **איכא הפסד במוקצה ע"י הניעור** [כן איתא בב"ח שם] א"צ לנער, אלא מטלטלה להיתר עם המוקצה ביחד וכו'.

עיין לקמן שם מ"ב ס"ק ל"ו [שכתב כלשון המג"א שם דאי איכא הפסד **בניעור** א"צ לנער], ועיין תהלה לדוד כאן בסוף הסימן [- סוף סימן ש"י] דס"ל דדעת המגן אברהם דלא כהב"ח [ואף במקום הפסד למוקצה צריך לנער] - ולפי זה את"ש מה דמהג"א בסוף סימן ש"י לא כתב אפילו להפסד של המוקצה [וכמש"כ הב"ח], אבל המ"ב מפרש דס"ל כהב"ח לגמרי.

- ועיין חזון איש שבת סימן י"ט [או"ח מועד סימן מ"ז] ס"ק כ"ב במוסגר מה שכתב אליבא דרש"י [דאפ"ל דס"ל דבמקום פסידא של המוקצה ע"י ניעור לא שרינן טלטול ההיתר עם האיסור].

ניעור מוקצה וטלטול מן הצד אם שוים בחומרם

בשעה"צ ס"ק י"ז. ודמי למאי דקי"ל בעלמא בטלטול מן הצד דאינו מותר כ"א לצורך דבר ההיתר, ולא בשביל דבר האסור, ואעפ"כ דין זה לא ברידא כולי האי דאפשר בניעור קיל טפי.

עיין תוס' דף קכ"ג [ע"א ד"ה האי פוגלא] דניעור קיל מטלטול מן הצד [שכתבו שם לענין טלטול העפר בטלטול מן הצד, י"א במניח אפילו ניעור לא שרי, כ"ש טלטול מן הצד] (-אך בבעל המאור שם כתב דהוא כטלטול מן הצד). והעיר רמ"ש הי"ו דתוס' דף מג"ע ע"ב (ד"ה דכו"ע) הקשו על רב ממועות שעל גבי הכר [דמוקי לה רב הא דמנער את הכר בשוכה, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור, והרי בטלטול מן הצד אסור גם בשכח], וא"כ לפי שיטתם מאי הקושיא, אלא ע"כ דכיון דבסוגיא [שם בדף מג"ע דאסר רב טלטול מה"צ] אירי לענין הפיכה ממטה למטה דהו"י ניעור, ע"כ הקשו מזה לזה, ובתירוץ חילקו בין דבר המותר ובין דבר האסור, א"כ מוכח שגם ניעור אסור לצורך דבר האסור.

- ושו"ר גם בתוס' בעירובין ע"ז ע"ב [ד"ה מקצת] מבואר כן להדיא, דסדר קושיתם שם להקשות דאם נימא דניעור אינו כטלטול מן הצד, למה אסרו בהיפוך המטה, ותירצו לחלק בין דבר האסור לדבר המותר. **ועיין** דו"ח להגרעק"א דף נ' ע"ב שכתב להוכיח בדעת תוס' דף מג"ע ע"ב [שכתבו דמעות שע"ג הכר כשדעתו ליטלם בשבת חשיב כשוכה, ומותר ע"י ניעור], שלא כמש"כ בדף קכ"ג ע"א [דמניח ע"ד ליטלו אע"ג שלא נעשה בסיס ע"י, מ"מ לענין טלטול מן הצד מקרי מניח אסור, ולא הותר רק הניעור], ועצם דבריו שכתב להכריח כן צ"ע, דהרי אי נימא שהפיכת מת ממטה למטה הו"י רק כמו ניעור, א"כ הרי אפשר לומר שגם כונת תוס' בדף מג"ע כדעתם בדף קכ"ג, והרי שם מוכח דרק בטלטול מן הצד אסרינן בפשע במניח למקצת שבת, אבל בניעור לא אסרו, וכדהוכיחו מהא דמנער את הקדרה - ואי נימא דס"ל להגרעק"א דהפיכת מת גרע מניעור, ולזה נתכוין שם בד"ה ועוד בסופו במש"כ הא וכו', דמדמי דין דהכא למעות שעל הכר, והיינו דדין דהכא במת גרע מניעור, ובכ"ז ס"ל להיתר במניח למקצת שבת - א"כ צ"ע בסוף הדברים שם בד"ה ונלענ"ד בבבאור אליבא דרבנן, מ"מ איך נדמה הפיכת מת לניעור כיון דגרע מניעור - ועוד ע"ש שם מש"כ דבלא"ה וכו' דעכ"פ שרי לנער, משמע שנידון בסוגיא הוא רק ענין ניעור. ואי נימא שהגרעק"א ס"ל דהפיכת מת גרע מניעור, יהא את"ש דאין להוכיח משם לענין איסור ניעור לצורך דבר האסור.

ניעור מוקצה לצורך המוקצה

מ"ב ס"ק י"ד. אבל אם אינו צריך להם כלל, רק שחושש משום פסידת המוקצה גופא שלא יגנבום, אפילו ניעור אסור. כ"כ מ"א בשם רי"ו. **ובשעה"צ ס"ק י"ז.** ואין סתירה לזה מלקמן סימן ש"י ס"ח דכתב שם המ"א בשם הב"ח דאי איכא הפסד במוקצה ע"י הניעור א"צ לנער וכו'. ואעפ"כ דין זה לא ברידא כולי האי, דאפשר בניעור קיל טפי, ומר"י"ו שהביא המ"א אין ראייה דהוא לא הזכיר שם ניעור וכו'. אח"כ מצאתי בספר בית מאיר [- בסימן זה] שגם הוא מתמיה על המ"א כדבריו

דמר"י"ו לא מוכח דין זה.

ועיין שם בבית מאיר בסימן ש"י דג"כ ס"ל כנ"ל בשם המג"א וב"ח סימן ש"י - ועיין שם שהגרעק"א מסתפק בזה היכא שההפסד הוא למוקצה - וכנראה שהמשניב ס"ל להיתר משום ודאו של הבית מאיר.

בסיס בכלי שמלאכתו לאיסור ובמוקצה מחמת חסרון כיס

סעיף ד' בשו"ע. שכח אבן ע"פ חבית וכו' ואם הניחם עליהם מדעתו ע"ד שישארו שם בכניסת השבת אסור להטות ולנער.

עיין פרי מגדים פתיחה למשבצות זהב סימן ש"ח לענין אם מונח עליו כלי **שמלאכתו לאיסור**, אם הבסיס נאסר לטלטל לצורך גופו ומקומו. ועיין בחידושי הר"ן ריש פרק כל הכלים שכתב דכלי שמלאכתו לאיסור לא הו"י בגדר "מוקצה", אלא רק שגזרו דיני איסור טלטול אטו הוצאה, וכן מבואר בבבאור הגר"א י"ד סימן רס"ו. וא"כ יתכן לבאר חקירת הפמ"ג דאולי דין **בסיס** הוא רק למוקצה, ולא לכלי שמלאכתו לאיסור שיש לו רק דיני איסור טלטול מסויימים, וצד השני יתכן לבאר משום "לא פלוג", דאע"ג דזה גדר אחר מ"מ כיון דדמי לדיני המוקצה לא חילקו בזה בדיני בסיס. ויתכן לבאר חקירת הפמ"ג בהא גופא, אי נימא כחידושי הר"ן והגר"א או לא, דאם נימא כותיהו אזי לא הו"י בסיס.

ועיין רמב"ן ורשב"א פרק כל הכלים מש"כ דאינו מוקצה מחמת מלאכה. - אך עיין רמב"ן פרק מי שהחשיך בדעה ב' דמשמע דנעשה בסיס, וכדהעיר בתהלה לדוד סימן רס"ו ס"ק ז' ד"ה היוצא - במוסגר, ובסימן ש"ח ס"ק א'.

ועיין בתהלה לדוד סימן ש"י ס"ק ז' לענין אם מונח מוקצה מחמת גופו עם כלי שמלאכתו לאיסור שיותר חשוב מן המוקצה מחמת גופו, שמותר לטלטל לצורך גופו ומקומו כשא"א לנער.

ועיין שם בפמ"ג לענין אם מוקצה **מחמת חסרון כיס** אסור את הבסיס גם בניעור וגם לאחר שניטל [דכפי הנראה חסרון כיס חמור מכולם ואין לו שום היתר]. ועיין כאן בפמ"ג מ"ז ס"ק ב' [שכתב שאם הניח כלי מוקצה מחמת חסרון כיס על דבר היתר, ושכח בין השמשות, אף דלא הו"י בסיס י"ל שאסור לנער] - ומשמע שבאמת לא הו"י בסיס, ורק שאסור לנער בעודו עליו, וא"כ אם נפל או ניטל ע"י גוי כבר לא הו"י כאן דין בסיס, אבל שם בסימן ש"ח בפתיחה משמע שלכן כבר שוב נימא מינו דאיתקצאי, כיון דבין השמשות אי אפשר לנער כבר אסור כל השבת, ע"ש. - וכעין זה כתב כאן בס"ק א' לחלק דין נר מדין אבן כיון שבין השמשות היה אסור בניעור [ולכן השולחן שעליו הנר הו"י בסיס].

- ועיין פמ"ג ס"י ש"ח במשבצות זהב בפתיחה שחצובה של קומקום [שמיוחדת להניח עליה הקומקום] דינה כמלאכתו לאיסור [דמשמשי הכלים ככלים הם]. - ועיין בראש יוסף פרק כירה מש"כ לענין מנורה [דאינו מוקצה מחמת עצמו] - ועיין שם בפני יהושע [שכתב דנר ומנורה לא מקרי מלאכתו לאיסור כיון שאין עושה המלאכה בגוף הכלי], ועיין בתוספת שבת סימן ש"י ס"ק י"ג.

ועיין הגהות הגרעק"א סוף סימן רע"ט [שלדעת התוס' נר מקרי מלאכתו לאיסור, ולדעת הרשב"א ורמב"ן בשם הראב"ד נר לא מקרי מלאכתו לאיסור אלא דנעשה בסיס אלא **בשהיתר** מונח על ס"ק ט"ז [בשם המג"א לענין נר והגר"א בענין מטה שיחדה למעות, דאף שאין עושה בה מעשה מקרי מלאכתו לאיסור].

בסיס כשמונח על גבי המוקצה

בשו"ע. ואם הניחם עליהם מדעתו ע"ד שישארו שם בכניסת השבת, אסור להטות ולנער.

אם כלי היתר מונח ע"ג כלי איסור לצורך הכרעה שלא יפול וכדומה, עיין פמ"ג מ"ז סימן ש"ח בסוף הפתיחה [שכתב צדדיים בזה] ובס"ק י"ד [שכתב להיתר עפ"ד הב"ח שם] (- ועיין דעת תורה ובהג"ה שם [שהביא דברי הב"ח - דלא נעשה בסיס אלא **בשהיתר** מונח על האיסור] - וצ"ל **כשאיסור** מונח על ההיתר, אבל אם הדבר המותר מונח על האיסור וכו').

בסיס לאיסור ולהיתר כשמניח ההיתר שלא בכונה או ע"ד ליטול

בשבת - וכשמניחו אחר

בשו"ע. ואם הניחם עליהם מדעתו ע"ד שישארו שם בכניסת השבת אסור להטות ולנער, וי"א דאפילו הניחם שם ע"ד שישארו שם בכניסת השבת כדי שיטלם בשבת וכו'.

עיין מנחת שבת סימן פ"ט ס"ק כ' לענין אם שכח דבר היתר מהני להואיל נגד האיסור.

ועיין דעת תורה [סימן ש"י ס"ח] בשם הגאון ר' משולם איגרא לענין אם לא היה דעתו להניח ההיתר לכל השבת, אם מהני להואיל נגד האיסור [דתלוי בבי' הדעות כאן בשו"ע], ועיין בזה בפסקי תשובה [ח"ג סימן ש"ח מש"כ להשיג בזה דכ"ז שלא סלקו צריך שיהא בסיס לכוי"ע] ובאו נדברו סימן ע"ז [שר"ל שא"צ שיהא דעתו ביה"ש שיהא מונח כל השבת, אלא העיקר שיהא דעתו בסיס גם להיתר כל השבת] ובארחות חיים [ספניקא] [סימן ש"ט אות ב' וסימן ש"י אות ח' - העיר שעכ"פ אם דעתו נמי שיסיר הנכרי את המוקצה בשבת הרי מ"מ"נ לא יהא בסיס לכוי"ע].

ולכאורה יש לעיין גם לענין אם אי הניח איסור על כלי, וחברו הניח דבר היתר, אם מהני **להתיר** דבר שאינו שלו, ואם יש בזה זכות לבעל החפץ, אולי מהני כעין מש"כ כאן המג"א סברא לאיסור [בהניח אחר

כלי שלו תחת הנר שלחן] שמהני לאסור כשיש לו תועלת מזה (-עיינ במ"ב סוף הסימן -) ס"ק כ"ז].

להניח ספר על השלחן או על הטס כדי שלא יהא בסיס רק לאיסור בשו"ע. ואם הניחם עליהם מדעתו ע"ד שישארו שם בכניסת השבת אסור וכו'.

אם מותר להניח ספר על גבי השולחן או על גבי הטס שתחת הנר כדי שלא יהא בסיס רק לנר, עיין בבית יוסף סימן שלי"ד (דף ק"ט ע"א ד"ה כתב בעה"ת) - בהיתר הצלת כיס של מעות כאשר יש בה גם תפילין, והסמ"ג והמרדכי הזכירו ההיתר באופן שהיו שם התפילין מונחים מערב שבת, וכתב הב"י דאפשר דה"ה אם הניחם שם בשבת, ומה שכתבו שהניחם שם ערב שבת אפשר לומר שדרך עצה טובה קאמרי שניחם שם מעריש, שאם תיפול דליקה יוכל להציל מיד, יעו"ש] ומשמע דאין בזה משום לזול בתפילין כאילו משתמש לצרכו, ובשלמה לענין שבת כשיש כבר דליקה אפשר לומר שבגלל הצלה מידית הותר, אבל להניח מערב שבת להיתר בטוח במעותיו אולי גרע, אך אפשר לומר איפכא דכשמניח בשבת ניכר יותר כעושה לצרכו, אבל במניח מערב שבת לא ניכר הדבר, ונפק"מ - הכא - לענין אם מותר להניח ספר על שלחן כדי שיהא בסיס גם להיתר ולא רק לאיסור דהיינו הנר, ולפי האמור אכתי משם אין להוכיח, דשם לא ניכר שמשתמש אבל כאן ניכר.

אך י"ל דגם כאן במניח על השלחן לא ניכר ד"ל דצריך לספר, אבל אם מניח על הטס שמונח ממש תחת הנרות אשר אין דרך גם בחול להניח שם, וניכר הדבר שהונח שם בגלל היתר טלטול, אולי מחזי כמשתמש לצרכו.

מניח מוקצה ע"ד שיהא שם בשבת ויטלנו ויחזירנו אם נחשב כבסיס בשו"ע. וי"א דאפילו הניחם שם ע"ד שישארו שם בכניסת השבת כדי וכו', ולא אסרו אלא במניחם ע"ד שישארו שם כל השבת. **עיינ** שו"ת הגרעק"א סוף סימן כ"ב דס"ל דאם מניח שם על מנת ליטול ולהחזיר אחר השימוש הוא כמניח לכל השבת - עיי"ש בנידון לענין סכין של מילה, ונפק"מ מזה לענין כלי שמלאכתו לאיסור המונח על דבר היתר לפי הצד של הפרי מגדים בפתיחה למשבצות זהב סימן ש"ח שגם בזה שייך דין בסיס [-הו"ד לעיל].

בסיס ע"י שאשתו או קטן מניחים את המוקצה בשו"ע. הגה וכו'. אם אדם הניח דבר מוקצה על של חברו לא אמרינן דנעשה בסיס לדבר האסור. **עיינ** דעת תורה לענין אם אשתו הניחה שם דבר אסור, ולענין אם קטן הניח. - עיינ בדבריו בקונטרס אהבת שלום שבמנחת שבת.

הנחת מוקצה על החבית והכר ער"ש בסתמא מ"ב ס"ק י"ח. אבל אם הניחם בכונה בחול ולא היה דעתו בפירוש שישארו שם בשבת ואח"כ שכחם שם, מקרי שוכח [כתבי מהרא"י], ודעת הב"י דאפילו הניחם בע"ש וכו', **ובשעה"צ ס"ק כ.** אמנם מלשון הרמב"ם משמע יותר כדעת מהרא"י דסתמא מהני עכ"פ בע"ש. **עיינ** בפרק כ"ה סוף הלכה י"ז [וה"ל: אבל אם הניח המעות מערב שבת על הכר וכו' שהרי נעשו בסיס לדבר האסור].

טלטול שלחן שהיה עליו מנורה ולחם, וסילק הלחם בעוד הנר על השלחן

מ"ב ס"ק י"ח. ובמפה התחנתה א"צ לכל זה דהלא בזמננו הדרך להניח עליה הלחם בין השמשות ונעשית בסיס לזה.

עיינ פרי מגדים במ"ז ס"ק א' בסופו [שכתב ויניח החלות קודם בין השמשות, ומונחים עד בוקר לאחר סילוק הנר], וצ"ע וכי לדין בסיס להיתר ולאיסור לא סגי בזה שבין השמשות יש היתר, והרי מה שהיה אחר בין השמשות רק הנרות הוא כהניח במקצת שבת, והרי נקטינן דאין מוקצה לחצי שבת, וכן משמע במ"ב דסגי במה דהלחם מונח בין השמשות. - והרא"י רמ"ש הי"ו שבשו"ע הגר"ז סימן רע"ז ס"ו באמת לא ס"ל כן, וכי"כ בסימן ש"י (ועיינ שם שכתב לחם **שלצורך השבת**, וכן עיינ שם מש"כ בדברים חשובים יותר מן **השלהבת**), ודבמנחת שבת ותהלה לדוד הביאו פלוגתת הגר"ז והפמ"ג.

ועיינ במנחת שבת [- סימן פ"ט ס"ק ז' שכתב דכשלא נשאר שמן בנר י"ל דגם להפמ"ג מותר] ובתהלה לדוד [סימן רע"ט ס"ק ב' שכתב כמו"כ] ובאז נדברו ח"א סימן ע"ז [דלהפמ"ג אין נפ"מ בזה שלא נשאר שמן בנר] וסימן ע"ט אות קצ"ה [שממקל בזה דכיון דדברי הפמ"ג אינו דבר מוסכם, וגם שנר הוא בסיס אינו מוסכם עיי"ש].

ועיינ בנור ישראל סימן ל"ח (חלק ג' לקוטי רימ"א ס"ק כ"ה) [- ח"ה ליקוטי רימ"א ס"ק ה' שכתב צ"ע ע"ד הפמ"ג, ומפרש דאפשר דכונתו דאם רוצה לטלטל השלחן בעוד הנרות עליו אזי צריך שיהא גם החלות עליו].

בדעת הט"ז במפה העליונה שע"ג מעמידים המנורה - שלא במקום הנרות

מ"ב ס"ק י"ח. ולפי"ז מה שנוהגין בשבת להסיר המפה העליונה מעל השלחן אחר שמסיר הא"י המנורה מעליה כדין עושין לפי וכו', ויש מחמירין בכל זה. **ובשעה"צ ס"ק כ"ד.** הוא הט"ז דמשמע דס"ל כמהרא"י בזה, ולדידיה משמע בפמ"ג דמפה עליונה אסור במקום העמדת המנורה. ובלבו"ש משמע דהט"ז מחמיר בכל המפה.

עיינ כאן בפמ"ג מ"ז ס"ק א' ולעיל בסימן רע"ט סוף ס"ק ב' - והעיר רמ"ש הי"ו שיתכן שהפמ"ג נתכוין בזה לדעת עצמו, אבל בכונת ט"ז יפרש כלבושי שרד מדכתב [כאן הט"ז לענין המפה שמעמידין עליה המנורה עם הנרות] שמטלטלים אחר קידוש, משמע אע"ג דאכתי דולק א"כ הנידון גם על המקום שאינו תחת הנרות.

ספק פלוגתא בהלכות מוקצה

מ"ב ס"ק י"ח. ובמקום הצורך נראה דיש להקל, דכמה אחרונים סוברים כוותיה כהמ"א. **ובשעה"צ ס"ק כ"ד.** ובפרט דמוקצה הוא דבר של דבריהם ושומעין להקל.

עיינ בפרי מגדים בפתיחה להלכות יו"ט במש"כ לענין דבעינן כל בין השמשות מטעם ספק דרבנן.

ועיינ בית יוסף סימן ש"י לענין מוקצה לחצי שבת דפסקינן להקל, והב"י בסימן שכ"ד למד מזה להקל גם בפלוגתא של האמוראים בדעת ר"ש, עיי"ש.

בחילוק בין נר הבסיס לשלהבת לבין מפה שעליה הנר

שעה"צ ס"ק כ"ד. ובלא כל זה במפה בודאי אין להחמיר, וכמו שהוכיח הבית מאיר וכו' שאינה עשויה אלא לכסות השלחן, והנר שהניח עליה לא להניחו על המפה נתכוין אלא להאיר על השלחן, ועיי"ש שתירץ מה שהקשה ט"ז.

ועיינ תוספת שבת סימן רע"ט ס"ק ד'.

מוקצה שנפל בשבת לכלי שהקצהו לכך מערב שבת

מ"ב ס"ק י"ח. קינה של תרנגולת ויש שם ביצה שיש בה אפרוח וכו', כיון שדרך הוא בכך הוא כמניח ולא הוא כשוכח.

ואם בבין השמשות אכתי לא היתה שם, עיינ במחצית השקל ס"ק ח' [לגבי טלטול כלי שהניח תחת הנר ונפל שם הנר בשבת, ואח"כ נפל הנר מהכלי, שמביא במג"א שנסתפק בזה האו"ז, ומבאר במחצית"ש דמסתפק דאע"ג דהנר הונח בכלי בשבת, וא"כ אחר שנפל הרי מותר לטלטל את הכלי, מ"מ יש להסתפק כיון דהניח הכלי תחת הנר, **הקצהו מער"ש** קודם בין השמשות שיפול לתוכו, א"כ אפשר דנחשב כמניח והוי בסיס אפילו אחר שנפל ממנו הנר]. ואם כן לפי"ז בקינה של תרנגולת יהא מקום ספק שאפילו אם נודע שבין השמשות עוד לא היה שם, מ"מ כיון **שעשוי לכך** הוא כהניח.

(אך בזה צריך עיון בהא דביצה דף ז' [-לגבי תרנגולת] שאינה יולדת בלילה, ואם כן הרי עשוי [הקינה] שלא יהא שם בבין השמשות בעת שכבר הוי לילה - והרי בין השמשות הוי ספק לילה, ואולי כיון דבין השמשות סו"ס אסור, א"כ אפילו תימא יולד בבין השמשות מכל מקום הרי לא נפשט לנו הספק, וסו"ס זמן זה היה אסור, מ"מ אולי לנידון דידן אין לומר הסברא של עשוי לכך).

ועיינ פמ"ג סימן ש"י א"א ס"ק ח' ד"ה נסתפקתי [לענין קינה שהטילו בה בשבת ביצים, והיה שם בין השמשות ביצים של היתר, דלדעת תוס' בשבת דהוי בסיס באמצע שבת, מ"מ הואיל והוא לא הקצהו לאיסור לחוד, ובין השמשות היה שם היתר, לכן אין כאן בסיס לאיסור לחדו], משמע שאם לא היה שם בין השמשות ביצי היתר, אע"ג דבשבת הונחו שם ביצי היתר לפני שנתערבו לא מהני. וצ"ע דהרי מה שכתב [בהמשך דבריו] ומודינא [שאם נתערבה בשבת והניחם כולם במזיד או ע"י עכו"ם שם הוי בסיס], שייך לענין אם הונחו אחר שכבר נתערבו, שכל התערבות אסורה משום דבר שיש לו מתירים והוי כולה מוקצה, אבל ככה"ג שכבר באו שם ביצי היתר לפני שנתערבו, נימא דמהני גם בהונחו תוך השבת, וזולת דנימא שאם בין השמשות לא היה שם ביצים שייך למימר דכיון דעשוי לביצים הוא כאילו הונחו שם כבר ביצים הנולדים אז. דצריך עיון, דלכאורה סברא זו שכתב [במ"ב] כאן [בשם] המג"א בסימן ש"ט שייכת היכא שבאמת היו שם ביצים שנולדו אז, ורק שהוא לא ידע מזה אמרינן שכיון שעשוי לכך הוי כאילו ידע, אבל אם באמת לא היה שם שום ביצים למה נימא דהוי כאילו הונחו. - ועיינ בלשונו [של הפמ"ג שם] במוסגר שמשמע שעל ידי מה שהיה שם ביצי היתר לכן לא הקצהו לאיסור לחוד, הא אם לא היה שם אמרינן שהוי **הקצהו** לאיסור לחוד, ומשמע לכאורה שסגי **בהקצהו** לכך כיון שברוך כלל עשוי לקבל ביצים חדשים הנולדים, א"כ כבר כל ענינו שהוא מוקצה לכך - ולכאורה זה חידוש גדול. (וע"ע מש"כ בגליון יד אפרים סימן רע"ט ע"ד הט"ז שם ס"ק ב' [- מובא להלן ע"ד מ"ב ס"ק כ"א]) - ועיינ לקמן מ"ב ס"ק כ"ז ושער הציון ס"ק ל"א משמע דלא ס"ל כהמחצית השקל.

בסיס כשברעתו להניחו קצת מזמן בין השמשות - לדעה הא'

מ"ב ס"ק י"ט. בכניסת השבת. היינו כל זמן בין השמשות. **עיינ** לקמן סימן ש"י מש"כ ע"ד השו"ע בסעיף ז' בשם הגר"ז והפמ"ג.

בסיס בדבר שיועד שיפול מעל הבסיס באמצע השבת

מ"ב ס"ק כ"א. וי"א דאפילו וכו' ס"ל דלא נעשה בסיס כלל כיון שחשב לסלק מעליו המוקצה אה"כ. ודע דאפילו לדעה זו מסתברא דדוקא כשחשב בהדיא לסלק אה"כ המוקצה בשבת, או דבר שדרכו בכך לסלק המוקצה אה"כ.

ואם דבר שדרכו שמסתלק מאליו משם, עיינ חידושי הרשב"א סוף פרק נטיל [במניח לדעת באמצע שבת ע"י נכרי או תינוק, ולא היה דעתו לנער ממנה בשבת, ואפילו עשויין ליפול משם מעצמן] וכו'.

ועיינ ט"ז סימן רע"ט ס"ק ב' [לענין טלטול הנר מע"ג השלחן, שכתב דכיון שמכוונים שלא יהא על השלחן רק בלילה, הרי לדברי בעל התרומות בסימן ש"ט לא הוי בסיס ככה"ג] וביד אפרים [שנתקשה דנר שבמנורה הוא בסיס לכ"ע, כיון **שכל עצמו של מנורה עשויה לכך**].

ועיינ רמב"ן ורשב"א סוף פרק נוטל, ועיינ שם בחידושי הר"ן במש"כ בשם הראב"ד לענין דבר שעשוי לכך [דאע"פ שלא יחדה הוי בסיס] - ושם אפילו לענין שוכח, ואם כן כשי"כ בזה [-בנר] שהוי מניח אלא שלא היה לכלל השבת, וכסברא דכאן [שכתב היד אפרים] - והיינו אפילו אם שם לא נקטינן כהוראב"י, עכ"פ כאן במניח שלא לכלל השבת ס"ל דעכ"פ שם עשוי לכך גם בזה אסור אפילו לבעל התרומות. ועוד אולי אפשר לומר עפ"י הרשב"א שם בסוף הפרק בתירוץ הב', אשר נראה מדבריו שמחלק שמניח באמצע שבת עד סוף השבת

הוי בסיס, ולא כמניח **על מנת ליטול** - ומשמע דוקא על מנת ליטול בעצמו בלא כשעומד להנטל מאליו, בזה מיקרי שנעשה בסיס עד סוף השבת (דהרי מוקינן שם דלא הוי איתקצאי למ"ד יש מוקצה לחצי שבת, משום דהוי כגמרו בידי אדם על ידי מה שעתידי להנטל על ידי הגוי, ובכל זאת הוי זה בתורת בסיס עד סוף השבת). וא"כ כשי"כ במניח בתחילת השבת ולא יטלנו בשבת, אלא שמעצמו ינטל, שהוי בסיס, וא"כ כאן שכבה בעצמו הוי כניטל מעצמו.

ועיינ במג"א (בסימן ש"ט) סוף ס"ק ו' שכתב בשם תוס' לענין עשוי לכך [- דקינה של תרנגולת כיון שעשויה לתרנגולת אם יש בו ביצת אפרוח אסור לטלטלה, דאין זה כשוכח אלא כמניח. ע"כ. וה"ה לכל כיו"ב]. - אך שם לכאורה המכוון כמו בביצה שעשוי שתהא בקינה, ואם היא שם כבר כונתו שתהא לכלל השבת, ורק הא דעשוי מהני כאילו הוא יודע ומניח מדעת.

ואולם עיינ בפרמ"ג א"א סימן ש"י ס"ק ז' ד"ה נסתפקתי, וכן עיינ מחצית השקל סימן ש"ט ס"ק ח' ומש"כ בזה [הו"ד לעיל ע"ד המ"ב ס"ק י"ח], אך מניח [כלי תחת הנר או בשביל הביצה] דאפשר לומר דשם הוי כהקצהו מדעתו לבין השמשות גם כשאין שם ביצה, אבל בנר הרי בסוף השבת יודע שכבר לא יהא דולק.

וגם מהא דחידושי הר"ן אפשר לומר דשאני התם שעכ"פ לא היה דעתו לקחת משם תוך השבת, וע"כ אם עשוי לכך הוי כמניח, הרי הוי לכלל השבת, אבל בדעתו בהדיא שלא יהא שם כלל השבת, אפילו בהניח להדיא אפשר לומר דגרע ואפילו בעשוי לכך, מ"מ הרי יודע שבסוף השבת לא יהא שם.

ושוב העירני רמ"ש הי"ו למה שכתב הרשב"א בריש מסכת ביצה לתרץ הקושיא מנר על שיטת התוס', ועיינ שם שאפשר להתאים דבריו עם מה שכתב בפרק נוטל, דעיינ שם שכתב לתרץ גם דמוכחי - וא"כ יתכן שמה שכתב שם בפרק נוטל שיש להעמיד הא דכירה בעומד להנטל מאליו, הוא בגלל התירוץ שמתרץ בריש מסכת ביצה שיהי' אפשר לומר שכונתו לתרץ קושיית התוס' בדף מ"ד מהא דנידון של מוקצה לחצי שבת - מ"מ יוצא שכתב יסוד הנ"ל אשר תואם עם מש"כ בריש מסכת ביצה - ועיינ רשב"א שבת דף נ"א.

מוקצה שדעתו לסלקו בין השמשות אי הוי בסיס לדעת הי"א

מ"ב ס"ק כ"ב. וה"ה אם חשב שיהא מונח עליו כל היום עד איזה זמן קודם שקיעת החמה וכו', אבל אם חשב לסלק בין השמשות הוי כמי שחשב על כל היום דבין השמשות ספק לילה [פמ"ג].

פרי מגדים - אשל אברהם ס"ק ז'. וצ"ע מאי טעמא לא נימא ספק דרבנן להקל, והוי כחשב שלא יהא לכלל השבת, וכעין שכתב הפמ"ג בפתיחה להלכות יו"ט [בחלק השני פ"א אות ד' חקירה ה'] לענין מיגו דאיתקצאי, שאם לא היה כל בין השמשות לא אמרינן כן משום ספיקא דרבנן, ואין לומר ששאני אפוקי יומא מעיולי יומא, וכעין הא דסימן שמ"ב במגן אברהם [שמסתפק בדברים האסורים מדברי סופרים שבין השמשות לא גזרו עליהם, אם בביה"ש דמוצאי שבת נמי אמרינן דלא גזרו] - דהרי אדרבה אם נימא שמספק לא פקע קדושה, הרי הוי כחושב שלא יהא מונח שם כלל השבת.

טלטול חבית שעל גבה אבן אגב היין שבתוכה

בה"ל ד"ה ואם הניחם. דאפילו יש בתוך החבית יין לא אמרינן דנעשה החבית בסיס לאיסור ולהיתר, וכתבו הטעם משום דפי החבית מלמעלה לא נעשה בסיס כ"א לאבן שמונח עליה.

עיינ אור שמח פרק כ"ה מהלכות שבת הלכה ט"ו שכתב טעם אחר. [דא"א לקבל היין בלא סילוק האבן, והר"ז בסיס לדבר האסור בלבד].

בסיס כשדעתו לסלק המוקצה בשבת - במניח ער"ש ובמניח בשבת

בה"ל ד"ה כדי שיטלם בשבת. עיינ בחידושי רע"א שמביא מדברי התוס' [- דף קכ"ג ע"א] דמ"מ לא הוי כשוכח גמור דשם וכו', משא"כ בזה אינו מותר בכל גוויי רק הניעור בלבד.

עיינ לקמן סימן ש"י מ"ב ס"ק ל"ז בסופו ומש"כ שם. ועיינ חידושים וביאורים מועד סימן ג' [בהוצאת סי' י"א] ס"ק א' ד"ה וצ"ע. [שמסתפק אם נקטינן כן להלכה לאסור טלטול אגב היתר במניח שלא נעשה בסיס]. ועיינ עוד שם בס"ק י"ג ד"ה ולענין [שנקט דאיסור טלטול במניח ע"ד ליטלו הוא רק במניח ערב שבת ע"מ ליטלו בשבת, אבל במניח בשבת ע"מ ליטלו בשבת מותר לטלטל] ועודן עליו - יעו"ש]. - ועל זה אין ראיה, אלא כנראה המכוון משום שדברי התוס' בדף קכ"ג [שמניח ע"ד לסלקו אסור לטלטל רק לנער, קאין על מה שעשה בערב שבת שלא היה לו להניח באופן כזה, אבל במניח בשבת דומה להא דקליפין שכתבו שמותר גם בטלטול.

- אך עיינ שם בתוס' שכתבו סברא [ועצמות וקליפין לא מסתייה דלא לינח בהן על גבי השלחן], א"כ לכאורה זה רק ככה"ג, אבל בדבר שאין הכרח להניחו שם אולי שייך גם במניח בשבת לאסור טלטולו.

ועיינ חזו"א שבת סימן כ' [או"ח מועד סימן מ"ז] ס"ק ח' במש"כ להוכיח מהא דשיורי כוסות כתוס', והרי שם איירי בתוך השבת, אלא ע"כ משום דלא דמי להא דעצמות וקליפין.

ועיינ דו"ח להגרעק"א נ" ע"ב שכתב להוכיח דדעת תוס' מ"ג ע"ב שלא כמו שכתבו בדף קכ"ג [אלא דינו כשוכח], וכתב דכן משמע **להדיא** בשו"ע סימן ש"ט (- אך סיים שכתב מזה בחידושי לשי"ע או"ח, וכאן לא כתב ע"ד תוס' שם ולא ע"ד תוס' נ"א ע"א שעל דבריהם סיים דלא יסתרו למש"כ בדף קכ"ג, משמע שס"ל כן לדניא, אך לא הזכיר משמעות השו"ע).

נר שנפל בשבת לכלי המוכן לכך מער"ש

מ"ב ס"ק כ"ז. אך אם עשה כן לטובת חברו ומן הסתם ניחא ליה בזה, כגון שנטל ראובן כלי והעמידו מבעו"י תחת הנר וכו', **ונפל הנר לתוכו קודם בין השמשות** וכו'. **ובשעה"צ ס"ק ל"א.** הגר"ז, דאי לא"ה לא נעשית בסיס לכלל השבת כולה.

עיינן מאמר מרדכי ובית מאיר שגם כן ס"ל כן, ולכן הקשו ע"ד המג"א, אבל במחצית השקל כתב ליישב כונת מגן אברהם [דכיון שהקצהו קודם בין השמשות שיפול לתוכו נר, הוי כאילו כבר נפל לתוכו ביה"ש ונקרא מניח והוי בסיס], ולפי"ד שם יוצא שגם אם נפל אחר בין השמשות הוי בסיס כיון שהקצהו לכך. - ועיין לעיל סימן מ"ב ס"ק י"ח מש"כ בדברי המחצה"ש ובדברי הפמ"ג סימן ש"י].

מוקצה מחמת מיאוס

סימן ש"י סעיף א' בשו"ע. עץ שתולין בו דגים אע"פ שהוא מאוס מותר לטלטלו.

עיינן לעיל סימן רס"ו במ"ב ס"ק כ"ה גדר ההיתר בזה ואימתי אסור. [דמותר רק היכא דמחזי לכסויי בה מנא, והיכא דלא חזי לכסויי בה וכגון כלי זכוכית המאוסים שאם יפלו ישברו, אסור]. - ועיין סימן תקנ"ח סעיף ג' מ"ב ס"ק י"ז [דכשאין עליו תורת כלי אסור לטלטלו היכא שהוא מאוס].

טלטול מחמה לצל במוקצה מחמת מיאוס

בה"ל ד"ה אע"פ. עיינן בפמ"ג שמסתפק אם דוקא לצורך גופו או מקומו או אפילו מחמה לצל.

פמ"ג - בסימן ש"י משבצות זהב ס"ק א'. ועיין עוד לעיל סימן רע"ט אשל אברהם ס"ק י"ד או"ק א'.

בענין הני"ל

בה"ל באו"ד. ועיין מה שכתבנו לעיל בסימן רע"ט בבה"ל בד"ה נר שלא הדליקו.

היינו שיש בזה פלוגתת הראשונים.

מוקצה במאכל הראוי לאכילה שמקפיד עליו

סעיף ב' בשו"ע. אין שום אוכל תלוש הראוי לאכילה מוקצה לשבת.

לענין מוקצה מחמת חסרון כיס, עיינן פרי מגדים סימן ש"ח א"א ס"ק ג'. - ועיין באור שמח [פרק כ"ה מהלכות שבת הלכה ט' שכתב לדבר פשוט דלא שייך במידי דאכילה מוקצה מחמת חסרון כיס] - ומש"כ שם מתוספות ישנים מ"ג ע"ב [שכתבו דהא דחלות הכוורת אינן מוקצים מחמת חסרון כיס, משום שיש שם הרבה - וכתב באו"ש שלפי מש"כ לק"מ, וא"צ לדחוק].

גרוגרות וצימוקים שהניחם קודם כניסת השבת - ליקח מהם בליל

שבת קודם שנידחו

מ"ב ס"ק ט'. משא"כ בגרוגרות וצימוקים כשהניחן ליבשן ונשתהו מעט, שוב אינן ראויין לאכילה עד שיתייבשו ובודאי הסיח דעתו מהם.

לכאורה משמע דרק אחר שנשתהו מעט, אבל אם הניחם שם בערב שבת בסוף היום, עוד יוכל לקחת משם בליל שבת. ובחזון איש סימן ט"ז [אר"ח מועד סימן מ"ד] ס"ק ו' כתב לאסור אפילו בלא נתקלקלו, עיינן שם מה שכתב בטעם הדבר [דגרע מחיטין שזרעו בקרקע וביצים שתחת התרנגולת, דכיון דסופן להשתבח לאכילה מסח דעתיה מלמילכו [השתא] - ואע"ג דגם חיטין משתבחין מצומחין מחדש, וכן מהביצים מתהוים אפרוחים, מ"מ שם הוי כפינים חדשות, ועל כן עוד יש לו תקוה לקחת מאלו ולא להניחם להעשות פנים חדשות, אבל בגרוגרות וצימוקים שהם גופייהו משתבחים הרי כבר הסיח דעתם מהם ורוצה בשבחים. - ואולי יש עוד סברא שלא תמיד יש הצלחה מהזריעה או הביצים, דיש שמתקלקלים ולא יועילו, ע"כ יש עוד תקוה שיקח ליהנות מיד ולא להכנס בספקות, משא"כ בגרוגרות וצימוקים הרי כולם סו"ס משתבחים.

והמ"ב שכתב ונשתהו מעט, משמע דדוקא באופן זה ולא כשהעלם שם בער"ש בערב ורוצה לקחת מהם בליל שבת, ודחוק לומר שהמכוון רק לבאר מה דשונה מתמרים [שבס"ק י"ט] ששם תמיד אפשר לקחת, וכאן אח"כ א"א לקחת, ואשר לכן כבר מסח דעתיה - ועיין רש"י ביצה כ"ו ע"ב.

גרוגרות וצימוקים של נכרי דחזו ולא חזו בכניסת השבת

מ"ב ס"ק י"ג. וע"כ מפרש דמייירי השו"ע דוקא בגרוגרות וצימוקין דחזו ולא חזו, וכדלקמן בס"ה דפוסק השו"ע שם דמהני הזמנה, בזה פסק הכלבו דבא"י אפילו אי לא הזמין מהני דאינו מקצה מדעתו.

עיינן פמ"ג א"א ס"ק ב' בסופו [דבחוזי ולא חזי אפשר דאף בעכו"ם אסור לישראל אי לא אומניה, ודיש ליישב דברי הכלבו בזה יעו"ש. עכ"ל].

גרוגרות וצימוקים של נכרי

בשעה"צ ס"ק י'. אף צע"ק מ"ט מתיר הרמ"א בגרוגרות וצימוקים, הלא שם ג"כ הזמנה לא מהני כדלקמן בס"ה, ואולי דגם הוא יפרש בחזו ולא חזו.

עיינן ביאור הגר"א לקמן סימן שכ"ה סעיף ד' ד"ה ו"מ, נראה שפירש בכונת הרמ"א כפשוטו, ובאמת מוכיח שם בזה דלא כדברי הרמ"א, עיינן שם [שכתב בדברי היש מתירים פת שאפה האיני יהודי לעצמו בשבת דאין בזה משום מוקצה כיון דגמרו בידי אדם, וכתב הגר"א ומשמע מדבריהם דגמרו בידי שמים אף בידי א"י אסור, כגון גרוגרות וצימוקים, דלא כמ"ש בסימן ש"י ס"ב בהג"ה].

מוקצה לחצי שבת בדיחוי גדול

סעיף ג'. מ"ב ס"ק ט"ו. אם אירע בו דבר וכו' כגון שירדו גשמים על הצימוקים ונתפחו עד שאינן ראויין לאכילה, ואח"כ שזפתן השמש ונתיבשו עד שנעשו ראויין, חזר להיתר.

ולענין דיחוי גדול בחצי שבת, עיינן במהרש"א ביצה כ"ו ע"ב בשם תוספות ישנים [דיחוי גדול ככבור שהומם ביו"ט דלא אסיק אדעתיה כלל, פשיטא דיש מוקצה]. ועיין פמ"ג סימן תצ"ח א"א ס"ק י"ט [ע"ד המג"א שכתב בהא דכבור שנולד במומו ועבר וראהו נשחט ביו"ט,

הוא כיון שהיה מוכן בין השמשות אגב אמו, כתב הפמ"ג דלכאורה לאו דוקא בנוול במומו הוי מוכן אגב אמו, אלא ה"ה בנוול תם והומם אחר שעה].

לכאורה אפשר לומר שלפי שיטת רש"י [ביצה כ"ו ע"א ד"ה אין זה מן המוכן, שכתב בדברי ר' שמעון שס"ל שכל שאין מומו ניכר מבעו"י אין זה מן המוכן] בטעם של דין או מתקן, גורם לאיסור דיעבד, א"כ הרי את"ש [מש"כ דוקא נולד במומו], דאע"ג שגם בנוול תם ביו"ט ואח"כ הומם לא הוי מוקצה לחצי שבת, מ"מ כיון שעברו על איסור דין דין או מתקן [כיון דהיה בתחילה תם הרי יש בזה הני איסורי] לכן אסור דיעבד. ודברי מהרש"א שם הם בשם תוספות ישנים, א"כ אפשר לומר דתוס' אולו לשיטתיהו [בד"ה בכור] שהני טעמי לא גורמים לאיסור דיעבד.

ואולם לפי מש"כ כאן בפמ"ג מדבריו בראש יוסף שהסוגיא [שם בדף כ"ו ע"ב] דאוקמי ביתבי דיני, התם הוי דוקא למ"ד מבקרין לכתחילה (וכנראה משום דאם אין מבקרין א"כ אידחי), וא"כ מסתמא גם בעל הסייעתא אזיל בהאי שיטה, א"כ את"ש, דאע"ג דסבר דאין מוקצה לחצי שבת, מ"מ הרי הפירוש כברייתא בבבא של נולד ביו"ט דמותר לבקר לכתחילה, א"כ א"א למיתני שם נולד תם ביו"ט והומם דאסור עכ"פ לכתחילה, ולפי"ז היא את"ש מה דלא נזכר בפוסקים חידושם של התוס' ישנים שיש דיחוי גמור גם במוקצה לחצי שבת, והיינו מפני שאולי נקטי כרש"י.

ולענין מש"כ הפמ"ג מדבריו בראש יוסף דדוקא למ"ד מבקרין לכתחילה, א"כ יוצא לפי"ז שאם נקטינן לדינא שאין מבקרין, א"כ מוכרח לנקוט דאין מוקצה לחצי שבת, ולא רק משום ספק בעיא בדרבנן לקולא - ועיין בב"י - ומאידיך לענין מה שכתב ב"י בשם מ"מ שיש פלוגתא אם עבר ובקרו בנוול בו מום בערב יו"ט, אם מותר או לא, אשר לכאורה דעת המתירים כברייתא אליבא דאדא בר אוכמי, ואשר ממילא לפי"ז בנוול הוא ומומו ביו"ט מבקרין לכתחילה, והרי לכאורה משמע נגמ' דדחינן לברייתא דאדא בר אוכמי, ואיך פסקו כותיה, אבל לפי"ד הפמ"ג את"ש, דהרי מסוגיא דבעיא אם יש מוקצה לחצי שבת ואיבעי ביתבי דיני התם, שזה אזיל כמ"ד מבקרין לכתחילה, הרי משם מוכח דנקטינן כברייתא דאדא בר אוכמי (ורק דלפי"ז מה דנקוט שאין מוקצה לחצי שבת הוא רק משום ספק בעיא לקולא).

ואולי לולא דברי הפמ"ג היה אפשר לומר דאפילו למ"ד אין מבקרין לכתחילה, מ"מ הרי כתב ט"ז ומג"א בשם מהרש"ל שמוותר לראותו בלי לפסוק בפה, א"כ כשישבי דיני התם **וראוהו** הרי כבר עכ"פ א"א לומר **שאידיחי**, ואם עברו והתירו בפה אין כאן מוקצה לחצי שבת (והפמ"ג כנראה סבר דסו"ס כיון שאסור להורות בפה הרי אידחי כעת. - מ"מ אם נרצה ליישב שסוגיא זו לא תסתור למה דדחו ברייתא של אדא בר אוכמי, הרי נצטרך לכאורה לומר כנ"ל).

שו"ר שם בביאור הלכה סעיף ט' ד"ה אבל שכתב כן בשם **המאירי**, שיש אופן שאמרינן יש מוקצה לחצי שבת. - ועיי"ש בשו"ע הגר"ז ס"ח שכתב כהפרי חדש.

גרוגרות וצימוקים שיודע שיתייבשו באמצע השבת מאליהם

סעיף ד' בשו"ע. גרוגרות וצימוקים שהיו מוקצים, וכשהגיע ביה"ש כבר נתייבשו והם ראויים לאכילה, אע"פ שלא ידעו הבעלים באותה שעה שנתייבשו, ואח"כ נודע להם שביה"ש כבר היו יבשים מותר.

עיינן תהלה לדוד ס"ק ד' מש"כ בשם מנורה הטהורה לענין גרוגרות וצימוקים שידע **ודאי** שיתייבשו באמצע השבת **אף שלא יהיה חמה** [דהוי גמרו בידי אדם, ולא אמרינן בזה מיגו דאיתקצאי], ומש"כ על דבריו בזה [דד"ז צע"ג].

בדינא דגמרו בידי אדם - ובענין בשר קפוא המונח ביה"ש במקפאי

סעיף ה'. מ"ב ס"ק י"ט. כתבו הפוסקים אימתי דאיתקצאי לכין השמשות דוקא דברים שגמרו בידי שמים וכו', אבל דבר שנגמר בידי אדם כגון תמרים שנתן עליהם מים בע"ש אף וכו'.

עיינן בסימן שכ"ה במג"א ס"ק י' מש"כ בשם מהרש"ל לחלק אם כבר התחיל קודם שבת או לא [דס"ל דלא אמרינן גמרו בידי אדם מותר רק בהתחיל ער"ש], ועיין שם בשו"ע הגר"ז סעיף ו' שהביא חילוק זה, אך עיינן במחצית השקל שם שכנראה מפרש שתנאי זה הוא רק בגונא של נולד. ואולם לכאורה אפילו החילוק הוא בכל גווי, מ"מ בתמרים במים הוי כהותחל כבר דלא צריך לעשות שום פעולה עבורם, אך נפק"מ לענין בשר חי הנמצא בין השמשות במקרר והוא קפוא, דעוד צריך פעולת אדם להוציאו משם, אך לפי דברי מחצית השקל הנ"ל את"ש - וצ"ע בזה בענין דעת הגר"ז.

ור"ס הי"ו העיר דמ"מ בבין השמשות הוי כמרוצה לכך, ודמיא להא דאפרוחים ולא להא דקדירות (- לפי מש"כ התוס' דף מ"ג ע"א עיי"ש). - ורמ"ש הי"ו העיר שמרוצה במידת הקור אבל לא בקיפאון כאבן.

בדין גמרו בידי אדם - בתמרים שנתן במים

מ"ב ס"ק י"ט. אבל דבר שנגמר בידי אדם כגון תמרים שנתן עליהם מים בערב שבת, **אף דבדואי אינם ראויים** וכו'. **ובשעה"צ ס"ק ט"ז.** כ"כ המאמר מרדכי והחמד משה והלבושי שרד ליישב דברי הכל בו מהשגת הב"י דהקשה פשיטא דשרי, ואמרו וכו'.

עיינן שם בב"י שחוץ מקושייתו זאת הקשה עוד שאין זה גמרו בידי אדם, דדעת הב"י שבעינן גמרו בידי אדם כגון בקדירות שיכול לקררן, כמש"כ התוס' פרק כירה דף מ"ג ע"א, ולא כגון הכי שמוכרח עכ"פ לחכות זמן מסויים. - אבל לדעת האחרונים גם אופן זה מקרי בידי אדם.

נגיעה במוקצה - במת - ובביצה

סעיף ו'. מ"ב ס"ק כ"ב. שלא יגע בו. ואע"ג דמותר ליגע במוקצה כדלעיל בסימן ש"ח ס"ג, הכא אביצה קאי וכדי שלא יגענו אותה, אבל דבר שאינו מתנדנד ע"י הנגיעה שרי [בה"ג והגר"א והביא ראיה

לזה וכו'].

עיינן לקמן סימן ש"א מ"ב ס"ק כ"א [דסכין ומדיחין את המת, דאין זה חשיב טלטול אלא נגיעה לבד דמותר - וזו היא ראיית הגר"א כאן] - ועיין כאן באליה רבה ס"ק ו' שג"כ כתב לראיה זו.

- ועיינן סימן תקי"ג מ"ב ס"ק ג' ושעה"צ שם [דלדעת הט"ז, הרמ"א שכתב שאסור לטלטל את הביצה שנולדה ביו"ט חולק על המחבר שאוסר אף ליגע בה, וביאור בדעת המחבר ושכן דעת כמה אחרונים דכיון שמצוי להתגעגע ע"י הנגיעה, אסרו בה אפילו הנגיעה]. - ועיין כאן בעולת שבת ס"ק ז' ומאמר מרדכי סוף ס"ק ח' [שהביא דברי העולת שבת דמפרש דברי השו"ע כאן שאוסר בנגיעה, דהוא מפני שמכוסה איכא למיחש דבנטילת הכיסוי יגע בביצה]. - וא"כ יתכן שלפי דברי הט"ז בסימן תקי"ג בביאור דעת הרמ"א [שאינו חושש בנגיעה גם בביצה], צ"ל שישכור כהא דעולת שבת כי היכא דלא יסתור.

שו"ר בלבוש כאן ובסימן תקי"ג שס"ל שהאיסור רק להניח בצמצום את הכלי כדי שאח"כ בנטילתו לא יזיז את המוקצה (וצ"ע שהרי אפילו יטלטל יהא רק טלטול מן הצד לצורך דבר המותר).

עיינן שו"ת נודע ביהודה תנינא חא"ח סימן כ"ז, ועיין שם לענין נוגע על ידי דבר אחר, ומה שכתב ע"ד מג"א סימן שכ"א ס"ק ז' [-] שאוסר להדיח בשר שלא נמלח כיון שאסור לטלטלו, ומפרש בנו"ב דע"כ צ"ל דכונתו משום דחשיב כנוגע בבשר ע"י ששופך המים, והקשה שזה נוגע ע"י דבר אחר]. ועיין תהלה לדוד סימן שכ"א ס"ק ו' שכתב דאיתא כאן בב"י בנוגע ע"י הכלי.

ועיינן דרישה [-] בפרישה] סימן ש"א ס"ק ט' שכתב לתרץ [לדברי התרומת הדשן שמפרש כאן דאיסור שמא יגע בביצה הוא משום דנגיעה לצורך המוקצה אסור, וא"כ איך מדיחין את המת] דבמת הקילו (ועיין שם שכתב עוד תירוץ ודחה אותו) - ועיין תהלה לדוד סימן ש"א ס"ק ט'. וכן כתב בפרי מגדים סימן ש"א ס"ק י"ט דלצורך כבוד המת התירו.

מיגו דאיתקצאי כשהיה עליו המוקצה רק מקצת של בין השמשות

סעיף ז' בשו"ע. מטה שיש עליה מעות או אפילו אין עליה עתה והיה עליה בין השמשות, אסור לטלטלה דמיגו דאיתקצאי וכו'.

עיינן פרי מגדים סימן רע"ט א"א ס"ק ג' ד"ה משמע, שרק אם היה בין השמשות, אבל אם היה בזמן קבלת שבת ונסתלק משם לפני בין השמשות, לא אמרינן מיגו דאיתקצאי, וע"ע שם שנסתפק אם היה רק מקצת של בין השמשות, וכן נסתפק בזה בפתיחה להלכות יום טוב פרק ג' חלק ב' אות ד' בראשו ובראש אות ה'.

- ועיין שו"ע הגר"ז כאן סעיף ז' שכתב דבעינן כל בין השמשות - ועיין בתהלה לדוד כאן ס"ק ג' ומש"כ להוכיח מדרכי משה סימן תרל"ח דלא בעינן כל בין השמשות [שכתב שם דהמתנה תנאי על נוי סוכה שאינו בודל מהם כל ימי החג, צריך להתנות קודם ביה"ש של כניסת החג] - ולפי דברי הפמ"ג בפתיחה שם אין הוכחה מהתם, דהרי שם הוי דין מוקצה דאורייתא של מוקצה מחמת מצוה, לכן אמרינן ספק דאורייתא לחומרא, אבל בדיני מוקצה של דרבנן אמרינן ספק דרבנן להקל - וכמש"כ הפמ"ג. - ועיין שבת הלוי ח"ה סימן מ"ג אות ב' שכתב לתרץ כנ"ל, וכתב דאע"ג דניי סוכה הוי מדרבנן, מ"מ מדרבנן יש לו דין עצי סוכה שהוא מוקצה מן התורה.

- ועיין לעיל סימן ש"ט מ"ב ס"ק י"ט [שכתב דבסיס נעשה ע"י שמניח עליו דבר המוקצה ע"ד שישאר שם כל זמן ביה"ש].

ועיינן כאן בבית יוסף (דף ס"ט ריש ע"ב) במוקצה שיבש כל בין השמשות, א"כ משמע דמחמיר אם נתייבשו בתוך בין השמשות, וצריך עיון הרי הפמ"ג אתי עלה משום ספק דרבנן, והרי לעיל [בב"י בדבור הקודם] אמרינן לענין אין מוקצה לחצי שבת להקל מטעם זה, ובב"י סימן שכ"ד השוה מזה [שכתב הרא"ש להקל במוקצה לחצי שבת משום דספק דרבנן הוא] לפסוק להקל בפלוגתת האמוראים אליבא דר' שמעון [להאכיל נבילה לכלבים גם בבריאה שנתנבלה היום]. - ועיין לעיל סימן רע"ט בבית יוסף (דף ל"ז סוף ע"א) שהביא לענין תנאי [שיואיל לטלטל הנר בשבת אחר שכבה, כתב בשם האורחות חיים] שצריך להיות **קודם** בין השמשות, א"כ מוכח גם כן כמו שכתב כאן, דאי לא"ה ליהני גם תוך בין השמשות - וזולת דנימא שכן תקנו לדין התנאי.

דיני טלטול הבסיס

מ"ב ס"ק כ"ז. ואפילו לצורך גופו. דדין הבסיס כאותו המוקצה שעליו. **עיינן** פמ"ג פתיחה למשבצות זהב סימן ש"ח לענין כלי שמלאכתו לאיסור אם עושה דין בסיס [דכיון דלצורך גופו ומקומו שרי לטלטל, א"כ אפ"ל דכבר לא נעשה בסיס]. ומה שכתב לענין שכח במוקצה מחמת חסרון כיס [-] לפי דעתו במוקצה מחת"כ שאין לו שום אופן להיתר טלטול גם בגופו - ולכן לא יועיל מה ששכח].

דין מטה וכיס שיחודה למעות להרמ"א שפסק כר"ח

מ"ב ס"ק כ"ה. וכתב המ"א ולפי"ז אפילו לצורך גו"מ אסור, ונשאר בתמימה על הרמ"א שכתב לשיטה זו דלצורך גופו או מקומו מותר.

עיינן תוספת שבת ס"ק י"ג מה שכתב בזה ליישב [ע"פ יסודו שמוקצה מחמת חסרון כיס מעלה חומרתו בדרגא א', ולכן מטה שאין מלאכתה לאיסור אלא שמייוחדת לאיסור, כשעולה חד דרגא הרי הוא כמוקצה שמלאכתו לאיסור שלא נאסר בו הטלטול לצורך גופו ומקומו].

ועיין אבן העזר סימן רס"ו [דנקט בדעת הרמ"א דדין הכיס כשלא היה דעתו שיהא מונח בו המעות בכניסת השבת ולא נעשה בסיס למעות - כמלאכתו לאיסור], ועיין לעיל שם במ"ב סעיף י"ב בה"ל ד"ה יכול בשם הדרך החיים [במי ששכח כיסו עליו בשבת, דמותר להמשיך לטלטלו להצניעו כיון דאינו מוקצה מחמת גופו, דהרי הכיס הוא כלי, וגם אינו בסיס למעות כיון שהניחה בשכחה - ומשמע דלא הוי נמי מוקצה מחמת חסרון כיס אלא מליא].

ועיין חידושי בית מאיר מה שכתב להשיג ע"ד התוספת שבת [שכתב בדעת הרשב"א דמטה שיחדה למעות לא מקרי כלי שמלאכתו לאיסור, כיון שהמטה אינו עושה שום מלאכה] - עיין שם בד"ה מטה [דכיון שמשמש גוף האיסור הר"י מלאכתה לאיסור].
 - וע"ע בד"ה הג"ה מה שכתב לחלק בין מטה לבין כיס [דמטה שמיחד לה מקום מקרי לר"ת מוקצה מחמת חסרון כיס, משא"כ כיס אין מיחד לה מקום, ואיסורו משום מלאכתו לאיסור דעבידא לתשמיש מעות].
 ועיין שם מש"כ בביאור דעת הר"ף והמחבר [דמטה שאין עליה מעות בביה"ש לא הוי מוקצה, משום דמטה אין עיקרו למעות והוי כלי שמלאכתו היתר, והקצאתו למעות לאו כלום לר' שמעון דק"ל כות"י].

ללבוש בגד עם הפצים או מעות ערב שבת

מ"ב ס"ק כ"ט. אבל אם שכת. כונתו העיקר לברר לנו והואיל ויש עדיין מעות בהכיס אסור ללבושו שמא ישכח ויצא.

עיין לעיל סימן רנ"ב סעיף ז' בה"ל ד"ה מצוה [דלמשמש בבגדיו ערב שבת אינו חייב מדינא אלא מצוה] - וכאן בהג"ה ובמ"ב משמע דדינא הוא שלא ללבוש בגד שיש בו חפץ, ולפי המבואר שם יוצא דזה רק מצוה לפי דברי השו"ע (והרמ"א שתיק שם).

- ואולי כאן גרע דאיירי במעות שהם מוקצה, א"כ הרי כשיצטרך לצאת לא סגי במשמוש ולהוציא החפץ בידי מהכיס, דהרי זה מוקצה ויצטרך לפשטו ולנערו, וכיון שלובש הבגד אדעתא ללכת בו להיכן שיצטרך, כבר רמ"א עליה כעת שלא ללבוש כך, דבזה חיישינן שמא לא יפשטו לנערו.

- וע"ע כאן בשעה"צ ס"ק כ"ב במש"כ בשם המג"א [דנקט הרמ"א שכתב משום דלכתחילה אין להניח מעות שמא ישכח ויצא]. אשר יוצא לפי זה שאין להניח דבר בבגד גם כשעדיין לא לובש את הבגד שמא ישכח ויצא - אך צריך לומר שמסתמא איירי בבגד אשר עלול ללבוש בשבת.

ליתן מעות בבגדי שבת

שעה"צ ס"ק כ"ב. מ"א. וכתב דמה דנקט הרמ"א שכתב משום דלכתחילה אין להניח מעות שמא ישכח ויצא [ובעניי לא ידעתי מקור לזה].

ולכאורה זה לדעת השו"ע שאין צריך ניעור [ומותר לטלטל הבגד עם המעות]. על כן אי אפשר לומר שלכתחילה אין להניח כמו שיש דין ניעור, דהרי אין גם דין ניעור, הרי כבר אפשר לומר שגם לכתחילה אפשר להניח. אבל לדעת הרמב"ם שצריך לנער, א"כ שפיר אפשר לומר שבערב שבת אסור לו להניח על סמך שבשבת ינער, וא"כ לפי מה שכתב להלן [במ"ב בהמשך דבריו] לחוש לדעת הרמב"ם באפשר, א"כ גם בערב שבת כבר צריך לחוש לזה ולא להניח לכתחילה.

דבר היתר חשוב המונח ע"ג השלחן אם מועיל לתיבה הנשלפת מהשלחן כאשר יש בה מעות

מ"ב ס"ק ל"א. וכן התיבה אם יכולין להוציאו לגמרי מן השלחן, וא"כ כל אחד ואחד כלי בפ"ע ולא נתבטל לגבי השלחן, וממילא אסור לטלטל הבגד והשלחן, שהרי הם נעשים בסיס להמעות וכו' - אם לא שמונח על השלחן דבר היתר שחשוב יותר ונעשה השלחן בסיס לו.

צ"ע מדוע מועיל זה לגבי התיבה, הרי היא דבר בפני עצמו, ואיך מועיל ההיתר שעל גבי השלחן, וביותר דגם לגבי השלחן לא הועיל ההיתר, דהרי השלחן בלא"ה לא הוי בסיס, דהרי כל עיקר האיסור רק משום שהטלטול נחשב כטלטול אחד ישיר גם להתייחס לתיבה, ואילו היה יכול לפרקם (בדרך היתר) מבלי טלטול התיבה לכאורה היה מותר לטלטל את השלחן כי לא נעשה בסיס, וכל הנדון רק משום שמקרי שטלטול לתיבה, וא"כ מה הועיל על ידי שיש היתר על השלחן - וכן ביש ב' תיבות בא' היתר ובא' איסור, לכאורה לא מהני וכנ"ל, **ובפמ"ג** א"א ס"ק ז' נסתפק אם ההיתר [שע"ג השלחן] יועיל אפילו לטלטל התיבה בפני עצמה - עיין בשעה"צ [ס"ק כ"ח], וזה יותר תמוה כיון דנחשב כדבר בפני עצמו.

ועוד דהרי לפירוש רבינו אפרים שבחידושי הרשב"א [מ"ד ע"ב ד"ה ואין גוררין - שמפרש שבו בדברי הגמ' דהא דגוררין שידה שיש במוכני מעות אם אינה נשמטת, דוקא כשיש בשידה פירות או כלים], חזינן שההיתר מהני באינה נשמטת כשהוא בשידה, משמע דבנשמטת לא מהני, ולמה נעשה בזה פלוגתא בינו לבין התוס', דהרי אין הכרח לומר שגם בזה פליגי, אלא פליגי רק אם באינה נשמטת בעינן שיש היתר בשידה, ודוחק לומר שפליגי על רבינו אפרים בגלל זה שאם יש היתר הרי שהיה צריך להיות מותר גם בנשמטת - ומש"כ במ"ב דהבגד והשלחן נעשים בסיס צ"ע כנ"ל.

ומ"מ אכתי תמוה, דאפילו נימא הכי מ"מ נימא דמועיל ההיתר רק לגבי השלחן ולא לגבי התיבה, זולת דנימא דמפרש שהאיסור [בטלטול השלחן] רק מטעם בסיס, אבל כשהשלחן אינו בסיס בגלל ההיתר שעליו לא איכפת לו במה שגם התיבה והכיס מתטלטלים, ולא נחשב כמטלטל להדיא אלא נטפלים, וכל החילוק בין נשמט לאין נשמט לענין אם השלחן והבגד מקבלים דין בסיס, דבאין נשמט נטפלים לגמרי, ולא הוי השלחן ובגד אפילו בגדר בסיס, ובנשמט אמרינן שהוי בסיס, אבל כשאין לו דין בסיס שוב אמרינן דלענין עצם הכיס ותיבה הם נטפלים - וצ"ע.

ועיין חזון איש סימן י"ט [-או"ח מועד סימן מ"ז] ס"ק ה' [לענין מוכני שיש בה מעות, שכתב דכשאינה נשמטת מהשידה לא חשיב טלטול השידה כטלטול המעות - ולכן גם א"צ לנער, משא"כ בנשמטת אף שאין השידה נעשה בסיס למוכני שמונח בו המעות, מ"מ אסור לטלטל השידה, דהטלטול הוא גם לצורך המוכני לסייע טלטול השידה, וחשיב כטלטול לצורך דבר המוקצה אסור - ומסיים שם דלפ"ז י"ל **דבשכח** מטלטל השידה, א"ע דמעות על המוכני ואפשר לנער א"צ לנער, כיון **דאין המוכני בסיס לדבר האסור**, אלא טלטול המוכני בפני עצמה אסור] - וצ"ע דהרי גם בנשמטת כתב דאין השידה נעשית בסיס למוכני [ואפ"ה אסור לטלטל את השידה] - אולם כנראה דהחזו"א אויל לשיטתו, שמבאר שם דבנשמטת אסור משום שהמוכני צריכה לשידה,

והוי טלטול לצורך המוכני - ואשר לפי זה בכיס קשור לכאורה מותר, דגם בזה נחשב שהטלטול הוא רק לבגד ולא לכיס, דהיינו דבר שאינו מעיקר דבר הנישא, ככה"ג לא נחשב כמטלטל במישרין, על כן ס"ל דלענין המעות עצמן תמיד נחשב כאינו מטלטל להדיא, ורק בנשמט אסרינן במוכני משום דאז נחשב כמטלטל המוכני, כיון שבאמת צריך לו לצורך סיוע טלטול השידה.

אבל כשנפרש כהמג"א ואסור בכיס קשור, א"כ עיקר הטעם דהטלטול תמיד מתייחס לכל מה שנושא אתו, ורק באינה נשמטת נטפל ולא חשיב, וא"כ ביש מעות על המוכני ושכח צריך לנער, דהרי הטלטול מתייחס להם, דרק באינה נשמטת כשם שהמוכני נטפלת גם מעות שעליה נטפלים, אבל בנשמטת לא שייך למימר שהמעות נטפלים. [- וע"ע מש"כ בזה עוד לקמן בהמשך דברי המ"ב].

ניעור מעות כשאינם חשובים

מ"ב ס"ק ל"א. ואם שכח ליטלם מע"ש עכ"פ צריך מדינא ניעור מתחלה. אך אם יש בתוכם רק איזה פרוטות בטלים וכו', דאין אדם מבטל בגדו ושלחנו בשביל איזה פרוטות.

צריך עיון אם קאי גם על דינא דניעור, שבאופן זה גם ניעור אין צריך, וכעין סברת הרשב"א בריש פרק נוטל בדרך הא' [- בד"ה אמר, דבחישיבא קצת צריך לנערה היכא דאפשר], או שקא' להיכא דאי אפשר בניעור.

- ועיין לקמן סימן שכ"ג מ"ב ס"ק ל"ז [דמותר לטלטל כיס ששתה בו נכרי יין, אף אם לא ניער את שיורי הכוס], וגם משם אין מוכרע לענין זה, דאפשר לומר דהטעם שם משום דא"א בניעור, כמש"כ הרשב"א בסוף פרק כירה דהם דבוקים לכוס.

טלטול שלחן ובגד כשיש שם תיבה או בכיס איזה פרוטות

מ"ב ס"ק ל"א. אך אם יש בתוכם רק איזה פרוטות בטלים לגבי הבגד והשלחן, דאין אדם מבטל בגדו ושלחנו בשביל איזה פרוטות. ח"א.

משמע דתיבתו וכיסו מבטל - א"כ היתר זה הוא לפי שיטתו שאתינן עלה משום דהשלחן הוי בסיס, אבל אם נימא דהאיסור [בטלטול השלחן והבגד] משום שזה טלטול אחד לשלחן ולתיבה ולבגד ולכיס, א"כ גם ככה"ג סו"ס יש כאן טלטול ישר לתיבה ולכיס - ועיין מש"כ לעיל.

טלטול שלחן עם תיבה שהיא כעת בסיס לאיסור

מ"ב ס"ק ל"א. עוד כתב דנ"ל וכו' אבל כשהתיבה התלויה בשלחן עשויה תמיד להניח בה לחם וסכנינן ואירע וכו', א"ע"ג דהטישקעסט"ל ודאי אסור לטלטל, אבל מותר לטלטל השלחן, שהרי גם הטישקעסט"ל הוא כעצם כלי שמלאכתו להיתר, וא"כ נעשה השלחן בסיס לאיסור ולהיתר.

צ"ע הא מ"מ כעת נעשה הטישקעסט"ל בסיס, ושוב הוי כיש כאן רק איסור, וכמו בנר שמן ופתילה דכולהו בסיס לנר, וכמו שכתב בחידושי בית מאיר סימן ש"ט ד"ה הט"ז בסופו (-ואמנם שם דן להשיג על דברי האי"ר הדומים לדברי החיי אדם - כהערת רמ"ש הי"ז).

ניעור מעות שנפלו בשבת ע"ג המטה

בה"ל ד"ה מטה. משמע אפילו לא היו המעות עליה בין השמשות אסור לטלטלה בעודן עליה, **ומשכחת לה** שהניחן א"י או תינוק המעות בשבת **לדעת ישראל.** ואם מותר לנער אז המעות מעליה, עיין בסימן ש"ח סק"ג במ"א וכו'.

לכאורה לזה הוצרכו רק התוס' בדף מ"ד ע"ב [ד"ה יש] שס"ל שאסור בניעור, וזה רק **במניח**, על כן הוצרכו לומר אופנים שיש להם דין מניח, אבל לפי דברי המג"א א"כ אין כאן חילוק בין מניח לבין שוכח, כשהונח שם אחר בין השמשות, א"כ שפיר משכחת להאי דינא בנפלו מאליהם - אלא דגם ככה"ג של מניח על דעת ישראל מותר על ידי ניעור.

בסיס כשלא היה עליו בבין השמשות

בה"ל באו"ד. משמע אפילו לא היו המעות עליה בין השמשות אסור לטלטלה וכו', ועיין בסימן רס"ה סק"ב במ"א משמע שדעתו נוטה דלא נעשה בסיס כיון שלא היו עליה בין השמשות ומותר לנער. **עיין** לעיל סימן רס"ו במ"ב ס"ק כ"ו שפסק כהמג"א.

ועיין לקמן מ"ב ס"ק ל"ז בסופו ומש"כ שם, ועיין חזון איש שבת סימן כ' [או"ח מועד סימן מ"ח] ס"ק ח' דלא כמג"א, וכ"כ בתהלה לדוד סימן ש"ח ס"ק ל"ג דדעת הראשונים כותס' [דף מ"ד דבמניח בשבת אסור לנער] ולא כרו"ה. - שו"ר בחזו"א שדחה ראייתו מרמב"ן ור"ן ע"ש.

ניעור האיסור מכלי שיש בו דבר האסור ודבר המותר

סעיף ח' בשו"ע. הגה. וכן אם יוכל לנער האיסור לחוד ינעורנו, ולא יטלטלנו על היתר.

עיין מ"ב סימן ש"ט [ס"ק י']. ועיין שם בתהלה לדוד מש"כ לענין בורר - ועיין מש"כ שם.

כשדעתו בבין השמשות להניח דבר היתר בכלי שיש בו כבר דבר אסור ברמ"א. וכל זה לא מייירי אלא שהיה ההיתר עם האיסור מבעוד יום, אבל אם היה האיסור עליו לבד לא מהני מה שהניח אצלו בהיתר בשבת.

עיין בספר דברי חיים (אויערבאך) בקונטרס מים חיים לבעל הדברי משפט סימן ח', שכתב לחדש דזה דוקא שלא היה דעתו בין השמשות להניח דבר היתר, ואז דומה למה שכתבו תוס' שבת מ"ג ע"א בענין כפיית סל לפני האפרוחים [- בד"ה בעודן - דאף דבידו להפריחם, הוי מוקצה כשהיו על הסל בבין השמשות, כיון שרצונו היה שיעלו על הסל], אבל בהיה דעתו לכך בין השמשות מהני והוי כגמרו בידי אדם.

באיסור נולד בשבת

מ"ב ס"ק ל"ב. כתב החיי אדם ג"ל דמים הנוטפין מן האילנות בימי ניסן אסורין ג"כ משום נולד.

עיין לקמן סימן של"ח מ"ב ס"ק ל'. [דגשם היורד אין עליו שם מוקצה - וזה דלא כמש"כ במנחת שבת סימן פ"ח ס"ק כ' בשם הפמ"ג].

בסיס לאיסור ולהיתר כששניהם שוים

מ"ב ס"ק ל"ג. חשוב מדבר האסור. ואם שניהם שוים אסור. **ובשעה"צ ס"ק ל'.** בית מאיר ותו"ש ולבו"ש וח"א.

עיין בערוך השלחן [- סט"ו שכתב לדחות ראיית התו"ש מלשון השו"ע, וכתב דע"פ הסברא ושכן משמע מלשון הגהות מיימוניות דבשוים והיינו שאין האיסור יותר חשוב מההיתר מותר].

בטלטול כנונא אגב קיטמא - מה שא"צ לנער את השברי עצים

מ"ב ס"ק ל"ד. דשברי עצים היינו שברים קטנים או פחמין קטנים שאי אפשר ליטול האפר מבלעד. **ובשעה"צ ס"ק ל"ג.** ולא העתקתי מש"כ המ"א **בסק"י**, דלדברי התוס' א"צ לזה, דכמה אחרונים מפקפקין עליו בזה, עיין בספר חמד משה ובתו"ש ובא"ר.

עיין מחצית השקל סימן ש"ט ס"ק ד' וכאן ס"ק י' [ליישב דברי המג"א דכונתו דלפ"ד התוס' א"צ שלא יהא אפשר, אלא כיון דהטרחא מרובה בזה ללקט האפר שהוא דק אחר הניעור - ושכן כונת התו"ש שהביא התו"ש].

בסיס לדבר המותר ולדבר האסור לטלטלו כשיש בניעור הפסד לדבר המוקצה

מ"ב ס"ק ל"ו. ואי איכא הפסד בניעור א"צ לנער וכמ"ש סימן ש"ט ס"ג. **היינו** אפילו הפסד למוקצה, וכמו שכתב שם בשעה"צ ס"ק י"ז - ועיין מש"כ שם בסוף הס"ק בגליון.

- ועיין כאן בחידושי בית מאיר בתשובות הגרעק"א ובתשובותיו. - ועיין תהלה לדוד סוף סימן ש"ט דסבירא ליה דהמג"א לא ס"ל כהב"ח, ואסור באופן של הפסד למוקצה.

ניעור וטלטול כלי שהונח עליו בשבת דבר איסור

מ"ב ס"ק ל"ז. אבל אם בשבת הונח עליו דבר איסור, הואיל וביה"ש לא איתקצאי, וק"ל דאין מוקצה לחצי שבת, אלא כל זמן שהאיסור מונח עליו אסור בטלטול, ע"כ מותר להניח עליו דבר של היתר החשוב יותר, ומטלטל הכל ביחד אם אי אפשר לו לנער האיסור משם. - **ובשעה"צ ס"ק ל"ד.** ט"ז.

כיון דמסיים דאי אפשר בניעור, משמע דבלי דבר היתר אסור בטלטול בלי ניעור, א"כ משמע דס"ל כתוס' ביצה ב' [ע"א ד"ה ובית הלל] ותוס' שבת מ"ד [ע"ב ד"ה יש] שיש דין בסיס גם בלי בין השמשות, ולא כמג"א סימן ש"ח סעיף כ"ז, אך לפי מש"כ בביאור הלכה לעיל סימן ש"ט סעיף ד' ד"ה כדי [מהגרעק"א בשם תוס', דבמניח ערי"ש ע"ד ליטלם בשבת דלא הוי בסיס לדעת הי"א, מ"מ אין מותר לטלטל אלא לנער], א"כ אכתי אפשר לומר שלא הוי בסיס, אלא שגם בזה אסור בטלטול ומותר רק ניעור, וכמש"כ הגרעק"א בשם תוס' דף קכ"ג, ולפי זה כבר אפשר לומר שאם אפשר בניעור יכול לנער גם בלי להשים שם את דבר ההיתר.

ואולם אי נימא שכונת תוס' רק במניח מערב שבת שהיה יכול לעשות באופן אחר, משא"כ במניח בשבת [מותר גם בטלטול], ובפרט שם לענין עצמות וקליפין, א"כ שוב יהא מוכח דס"ל להט"ז [שאוסר טלטול בלא שיהא עליו גם דבר היתר] דנעשה בסיס. - אך עיין שם בלשון התוס' דלכאורה אפשר לומר שכתב כן רק בעצמות וקליפין שא"א בלא"ה.

ועיין חידושים וביאורים מועד סימן ג' [בהוצא"ח סימן י"א] ס"ק י"ג ד"ה ולענין [שנקט דאיסור לטלטול במניח ע"ד ליטלו הוא רק במניח בער"ש ע"ד ליטלו בשבת, אבל מניח בשבת ע"ד ליטלו בשבת מותר גם בטלטול - ע"ע מש"כ בזה לעיל ס"י ש"ט במ"ב ס"ק כ"ז], ועיין חזו"א שבת סימן כ' [- או"ח מועד סימן מ"ז] ס"ק ח' במש"כ להוכיח מהא דשיו"ר כוסות כתוס'. והרי שם איירי בתוך השבת, אלא ע"כ משום דלא דמי להא דעצמות וקליפין.

ועיין פרי מגדים סימן ש"ח א"א ס"ק נ"א דאולי משמע שם שמפרש שט"ז ס"ל דנעשה בסיס, כי אח"כ סיים בדברי התוס' ביצה דלא נעשה בסיס.

- ועיין תהלה לדוד סימן ש"ח ס"ק ל"ד שמפרש דעת הט"ז שנעשה בסיס, ועיין מנחת שבת סימן פ"ט ס"ק ט"ז שכתב כן, וכתב שם דהישועות יעקב פסק כהט"ז ע"ש.

טלטול מת ע"י חפץ

סימן ש"א סעיף א'. **במ"ב ס"ק א'.** ככר או תינוק, וה"ה שאר חפץ שמותר לטלטל. **ובשעה"צ ס"ק א'.** כל הפוסקים.

עיין תוס' ר"ד מ"ג ע"ב שכתב רק ככר או תינוק [אבל שאר כלים לא, דאיכא למימר שהם נקברים עמו - יעו"ש]. ועיין בספר החיים להגרש"ק זצ"ל סימן רע"ט.

הצלת מת לכרמלית מפני הדלקה - בדעת המחבר

בה"ל ד"ה וכל זה באותו רשות. ומש"כ במ"ב אבל הרבה אחרונים הם הלבוש והב"ח וכו'.

וכן כתב בחידושי בית מאיר [וכתב לדייק גם מלשון הרמב"ם שכתב בפכ"ו הכ"א ואם אין שם ככר ולא תינוק מצילין אותו מן הדליקה **מכל מקום**, שמא יבוא לכבות מפני וכו', דהכונה במכל מקום לכל הצלה שאינה דאורייתא אשר היא קלה מכובי החמור].

עוד בהנ"ל

בה"ל באו"ד. ובאמת מדברי המחבר עצמו בסוף ס"ב שכתב וכו' או

זאת מותר גם להרשב"א [שמצריך יחוד לעולם] כיון דזה כל אפשרות שימוש הרי זה **עולמו** של עפר זה, והוי כאילו יחוד לעולם. אך יתכן דזה אינו, דגירי שפיר חזי לקנח עוד כמה פעמים או לעשות בו אח"כ דברים אחרים, אך הרי לענין כתיבה כבר ודאי לא יעמוד, א"כ הרי הוי זה כבר ממילא כנתבטל לעולם מהיות מוקצה מחמת חסרון כיס, וא"כ צ"ע במש"כ התוספת שבת שבעינין יחוד לעולם, ובנייר גס סגי בלשבת אחת, הרי גם בחלק כשיחד לשבת אחת הוי כבר ממילא ביטול לגמרי מקפידתו.

היתר של כבוד הבריות במוקצה מחמת חסרון כיס

מ"ב ס"ק ו. וה"ה נייר חלק שמקפיד עליו וכו', ואם לא יחדן אינו מותר להכניס לביה"ס שאינו קבוע רק כפי צרכו וכו'. לפי"ז גם במוקצה מחמת חסרון כיס יש היתר של כבוד הבריות, ועיין תהלה לדוד סימן ש"ח ס"ק ב' ג'.

דחיית ב' איסורים מדרבנן משום כבוד הבריות

בה"ל ד"ה דהא. ואף שיש בזה שני איסורין דרבנן טלטול מוקצה וגם מכרמלית לרה"י, אפ"ה כבוד הבריות דוחה אותן. עיין פמ"ג סימן ש"א א"א ס"ק ה' ד"ה והוי [שכתב דתליא באם עשה דוחה נמי ב' לא תעשה יחד] - ועיין בדבריו הקודמין. ועיין כאן בתוספת שבת ס"ק ה' ו' [בדחיית ב' איסורי דרבנן משום כבוד הבריות].

ליקח צרור שעלו בו עשבים כשיש לו ביהכ"ס מיוחד לו בלבד

סעיף ג'. מ"ב ס"ק י"ב. משמע דאפילו מונח על הארץ מותר ליטלו, ואף דיש בזה עכ"פ לכו"ע איסור תלישה מדרבנן דמחזי כתולש, הכא משום כבוד הבריות לא גזרו. עיין תוספת שבת ס"ק ז' [-] דבאבנים שנטבעו ע"י הגשמים שמותר ליטול כדי לקנח בם, הוא אע"פ שבעלמא יש בזה איסור סותר מדרבנן - והיינו שנדחה כאן ב' איסורים דרבנן]. ועיין לעיל ס"ק ח' [במ"ב שנקט להקל טלטול אבן והוצאתו לכרמלית משום כבוד הבריות]. וצריך עיון אם גם כאן נחמיר במש"כ השעה"צ ס"ק י"ב [כשיש לו בית הכסא לעצמו והיה לו להכין מאתמול, שהא"ר מיקל בזה רק איסור טלטול מוקצה, אבל לא כשיש גם איסור הוצאה לכרמלית] - ואולם כשיש רק ב' איסורים של מוקצה ושל תלישה, אולי לא מחמירין גם בזה, דהרי לרש"י בזה מותר, ואילו באיסור מוקצה עם איסור כרמלית מחמיר - אך צריך עיון באופן שאין כאן מוקצה אלא רק איסור תלישה ואיסור כרמלית [כגון שצמחו על גבי אבנים מיוחדות], אם גם בזה חמיר כיון דאחד מן האיסורים הוא כרמלית, ועל כן מ"מ נחמיר ביש לו בית הכסא מיוחד, או דילמא דאיסור התלישה קיל מאיסור מוקצה, ולא חמיר גם בהצטרף עם עוד איסור, אך לכאורה לא מסתבר כן, וצ"ע. [ועיין בפרי מגדים סימן ש"א א"א ס"ק ה', וכמוכן שאם לרש"י אתינן עלה רק משום חומר כרמלית ולא משום ב' איסורי, א"כ אין נפ"מ בחקירה זו].

לקנח בחרס כשאין חשש כשפים

סעיף ה' מ"ב ס"ק ט"ז. לא התירו משום זה לקנח בצרור שהוא מוקצה כיון שיש לו חרס לקנח שאין בו משום מוקצה וכדמפרש, ובפרט לפי מש"כ רמ"א שם דהאינדא לא חיישינן בזה לכשפים. עיין פרי מגדים א"א ס"ק ד' דס"ל דלפי"ז האינדא חרס שאינו אוגני כלים עדיף מצרור, וכנראה משום דס"ל דרק כשיש תרתי טעמי לא מקנחין בחרס, משא"כ חרס האינדא יש רק טעם של מקרע הבשר, ולזה לחוד לא חיישינן, ואולי המ"ב לא הביא דבריו דס"ל דטעם של סכנה לחודא סגי.

דבר המחובר לקרקע אם הוא מוקצה

סעיף ו. מ"ב ס"ק י"ט. שלא יזיזם. היינו שלא ישמוט אותם ממקום חיבורם משום תלישה. **ובשעה"צ ס"ק כ"ב.** א"ר ותו"ש וש"א **דלא כמ"א.** בפרי מגדים א"א משמע לכאורה שמסכים עם המג"א [שכתב דלא יזיזם הוא משום דמחובר הוי מוקצה], ועיין במחצית השקל [שהביא דברי הא"ר והתו"ש שהשיגו ע"ד דאין העשבים מוקצים כלל] - ועיין לעיל סימן ש"ח מ"ב ס"ק פ"א ומש"כ שם. ועיין רש"י שבת דף פ"ב ע"א ד"ה ואינו מקנח בצרור, ובחידושי הר"ן שם משמע להדיא להתירא, עיין שם. - ועיין בספר אז נדברו ח"א סי' ע"ו שכתב בשם הט"ז הפמ"ג הגר"ז והתפא"י לאיסור, ועיין בט"ז סימן של"ו ס"ק ד'. ועיין חלקת יעקב ח"ב סימן מ"ה מה שמעיר שיש סוברים כהמג"א [וציין לט"ז סימן של"ו ס"ק ד'], וכן עיי"ש מש"כ שלא ללמוד מעשבים לענין שאר דברים שמחוברים לקרקע. - ועיין במנחת שבת [-] סימן פ' ס"ק קצ"ב-קצ"ד].

מחיצה בדרך בנין לצורך כבוד הבריות

סעיף י' בשו"ע. אבנים גדולות שמצדדין אותן כמין מושב חלול, ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא, מותר לצדודן. עיין לקמן סימן שט"ו סעיף א' בה"ל ד"ה ואין, ומש"כ שם בגליון.

דחיית איסור משום כבוד הבריות כשאפשר באופן של היתר

מ"ב ס"ק כ"ו. אבל להניח אבן למעלה על שתיהן אסור משום אהל, אף דאהל ארעי הוא, כ"כ מ"א, אבל הא"ר ומא"מ מתירין גם בזה. עיין במחצית השקל [שנתקשה בהיתר זה שמתירים משום כבוד הבריות, דהרי אפשר להעמיד את האבן העליון קודם שמשים את הדפנות, ולא יהא בזה אהל כלל, וא"צ שידחה איסור משום כבוד הבריות].

המטה], ועיין בחזון איש שבת סימן י"ט [-]א"ח מועד סימן מ"ז] ס"ק כ"ג [שכתב דרק היכא דמטלטל את המוקצה וההיתר נישא על ידו, דנראה כאילו המוקצה טפילה להככר, והמוקצה בסיס להככר, משא"כ כשההיתר תחת המוקצה כמטה למת].

- ועיין ש"ת הגרע"ק סימן כ"ב בסופו [אחר שכתב לדון בהיתר טלטול סכין של מילה ע"י ככר או תינוק, כתב דכל זה לטלטל בסכין עצמו ע"י כא"ת, אבל לא לשומו בתיק ולטלטלו ע"י התיק, כי התיק עצמו הוא בסיס, עיי"ש], וכנראה דאזיל שם בשיטת קושיתו כאן בחידושו ובגליון הש"ס דף מ"ג ע"ב, אבל לפי"ד בה"ל כאן א"כ גם שם אפשר לומר דהנדון טפל לסכינים, ולא יכול להואיל בתורת ככר או תינוק גם לולא סברת הגרע"ק שם אשר כתב שלא מהני עיי"ש.

בטעם היתר לסוך ולהדיח מת בשבת

סעיף ז. מ"ב ס"ק כ"א. לסוך המת ולהדיחו וכו'. והטעם בכל זה שהתירו דוהו לאו בכלל טלטול אלא נגיעה בעלמא. עיין סימן ש"י סעיף ו' בביאור הגר"א [שמוכיח מכאן דנגיעה לבד מותר אפילו לצורך המוקצה] ובמ"ב ס"ק כ"ב - ובמש"כ שם.

טלטול מן הצד

סעיף ח' בשו"ע. טלטול מן הצד לצורך דבר המותר מותר. עיין בתוספת שבת בהקדמה לסימן ש"ח אם ביכול לישא בידו אחת ונושא בב' ידיו, או שנים שנושאים דבר מוקצה וזה יכול וזה יכול, אי הוי טלטול מן הצד. ועיין בדעת תורה סימן ש"ח.

בסיס באוכלים

ברמ"א. דאין באוכלין משום בסיס לדבר האסור (כל בו). עיין תוס' דף קכ"ג ע"א ד"ה פגה וד"ה האי [דבפגה שהטמינה ופוגלא שהטמינה בארץ אם הוא באופן שמניח לכל השבת הוי הצנון והתאנה בסיס לדבר האסור]. - ועיין אור שמח פרק כ"ה הלכה ט"ו [שעמד ע"ד התוס' דלא מצאנו בסיס באוכלים, וכדברי הרמ"א בשם הכל בו]. ועיין א"ר ס"ק כ"ו שהוכיח מכל בו כפירוש המג"א בדבריו [דבכל גווי אין אוכל נעשה בסיס גם בגומר בדעתו שלא יאכל מהם בשבת].

זרעים שנתנם בקרקע לזריעה ונמלך לאוכלם בשבת

מ"ב ס"ק כ"ז. ועיין במ"א שהקשה ע"ז מהא דקי"ל בגמ' דחיתין שזרען בקרקע ועדיין לא השרישו, דמותר ללקטן ולאכלן. ומ"מ אין לזוז מפסק המחבר, דכן נמצא מכמה ראשונים. וההיא דלעיל תירץ המאירי דמייירי כשלא היו הזרעים עדיין מכוסין בעפר. עיין סימן של"ו מ"ב ס"ק מ' ושעה"צ ס"ק ל"א. **- ועיין פמ"ג א"א ס"ק כ"ב** בתחילת דבריו דכנראה נתכוין לתירוץ זה. - ועיין תוס' הרא"ש מ"ה ע"א שכתב דהחיתים מקצתן מגולין - ואולי נקט כן משום דין גומא, לכן כתב מקצתן מגולין.

לקיחת צנון הטמון בעפר המוכן שבבית

מ"ב ס"ק כ"ח. כתבו האחרונים דההיתר דלקיחת הצנון מהארץ מיירי כשטמונין בשדה, דאי בבית אסור שמה וכו' - ואך אם הם טמונין בחול ועפר שמונחין בקרן וזית, והכניסן לעשות בו צרכו, מותר להוציאן ואפילו לא היה מגולה כלל מלמעלה, וכמו שנתבאר לעיל בסימן ש"ח סל"ח. עיין שם במ"ב ס"ק קמ"ג מש"כ התנאים בזה שלא יהא משום עושה גומא [-] שיטול בשוה או בחול דק או תיחוח], וא"כ באופן של כאן שהיה מכוסה, הרי יש משום עשיית גומא, כמו שכתב לעיל בס"ק כ"ה בשם המגיד משנה [לדיטול צנון הטמון כשאין עליו מגולין נראה כעושה גומא], וע"כ צריך לכאורה לתנאים שכתב שם. - ואולי י"ל כיון שלהמגיד משנה הוי כאן רק נראה כעושה גומא, על כן בעפר מוכן קיל יותר - ודוחק לומר כן. - ועיין לעיל בס"ק כ"ה שכתב שיש מקילין.

כשיש לו בית הכסא המיוחד רק לו ולא הכין אבנים מער"ש

סימן ש"ב סעיף א'. מ"ב ס"ק ב. אבל אם היה סמוך לו לביתו וגם מיוחד לו לעצמו וכו' אין להתיר להכניס שם אבנים כלל, דהיה לו להכין מאתמול. עיין חידושי הגרע"ק שכתב דאם **שכח** להזמין מאתמול י"ל דשרי עיי"ש. [ועיין לקמן סימן שכ"ב מ"ב ס"ק י"ד ומש"ש בגליון].

שיעור האבנים שהותר בביהכ"ס שאינו קבוע

מ"ב ס"ק ד'. כשיעור בוכנא קטנה. ברי"ף ורא"ש איתא כשיעור ראש בוכנא קטנה שדכין בו וכו'. **אולם** אין הכרח שיש ט"ס בשו"ע, כי יתכן דס"ל כר"ן שפירש דהיינו כמשקל של בוכנא קטנה - עיין ב"י וב"ח.

יחוד בנייר שמקפיד עליו

מ"ב ס"ק ו. וה"ה נייר חלק שמקפיד עליו דיש בו משום מוקצה, ג"כ מהני יחוד מע"ש, דעי"ז הוסר מעליו שם מוקצה. עיין חידושי הגרע"ק ריש סימן ש"ח לענין יחוד במוקצה מחמת חסרון כיס [דצריך מעשה לבטל יחוד הראשון], ועיין שם בדבריו ע"ד השו"ע סעיף כ"ב שכתב שם בשם התוספת שבת כאן שבנייר חלק בעינין יחוד לעולם.

והיינו אפילו למש"כ כאן בשעה"צ ס"ק ז' [דלדעה הראשונה שהיא העיקרית מועיל יחוד לשבת אחת בדבר שדרכו בכך], מ"מ לכתחילה יעקב כן לצאת לכו"ט, דהרי לעיל בסימן ש"ח כתב בס"ק צ"ז דבעת הצורך סמכין על המתירים [דסגי ביחוד לשבת אחת], א"כ לענין לכתחילה ראוי שתהא ההזמנה לעולם, ולכאורה בנייר כיון שנשתמש פעם א' כבר לא חזי, והוי **כעולמו** של הנייר - ועיין סימן ש"ח בלבושי שרד ס"ק ס"ה לענין עפר [דכיון דלא חזי אחר שמכסה בו רוק, לא שייך לומר דבעי יחוד לעולם, דהא לא חזי אלא לפעם א'], אלא דבכל

המחבר בעצמו חזר מזה לבסוף והחזיק בסעיף ב' את שיטת רש"י לדינא וכו'.

עיין לקמן שער הציון ס"ק י"א [שהביא לדברי הגר"א, וכתב דלפי"ד ע"כ שחזר בו הב"י בסעיף ב' ממש"כ בסעיף א'].

הוצאת מת לכרמלית שלא במקום בזיון

בה"ל באו"ד. וגם התוס' וכו' והרמב"ן בתורת האדם דמתירים להוציא לכרמלית אפילו במחמה לצל, ודליקה בודאי לא גריע. עיין בית יוסף, וב"ח (דף ע' ע"ב סוף ד"ה הא) [שסיים דשמעינן מדבריו דבמוטל בחמה נמי שרי לכרמלית], וע"ע שם סוף ע"א [שכתב כמו"כ שמהרמב"ן בתורת האדם משמע דס"ל כרש"י להיתר].

טלטול והוצאה מה חמור יותר

בה"ל ד"ה לא יטלטלנו. וי"א משום דאיסור טלטול חמיר מאיסור הוצאה לכרמלית. עיין פרי מגדים א"א ס"ק ה'.

תינוק שמוציאין על ידו מת לרשות הרבים

סעיף ב'. מ"ב ס"ק י"א. ע"י תינוק דוקא שהוא גדול קצת דשייך בו חי נושא את עצמו וכו', משא"כ בקטן ביותר הוא שוה לככר, ו**חייב** על הוצאתם גופא.

לכאורה ככה"ג שמוציאים בגלל המת, סוף סוף הוי רק מלאכה שאינה צריכה לגופה ופטור - אלא דקרוב להתחייב עליהם.

הוצאת תינוק גדול לרה"ר

מ"ב ס"ק י"א. משא"כ בקטן ביותר הוא שוה לככר וחייב על הוצאתם גופא. **ובשעה"צ ס"ק י"ז.** ואף דבט"ז משמע דהוא פטור על התינוק בכל גווי, מ"ב"ח ולבוש מוכח וכו'. כנראה דמפרש דטעמו של הט"ז הוא גם לענין לפטור, ולכאורה בטעם לפטור הוי רק משום דסו"ס ככה"א גוונא שמוציא בגלל המת, הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, אלא שבכ"ז ס"ל להט"ז דמקילים בזה רק ככה"ג שאפשר לומר שטפל למת.

בהיתר אמירה לנכרי בהוצאת מת לכרמלית - ולרשות הרבים

מ"ב ס"ק י"ב. וה"ה דמותרים לומר לא"י וכו', וממילא משמע קצת מלשון זה דדוקא לכרמלית, אבל לר"ה דאסור לרוב פוסקים ע"י ישראל אף ע"י ככר או תינוק, אפילו ע"י א"י אסור, וכ"כ במ"א. **ובשעה"צ ס"ק י"ח.** ונראה דבר"ה שלנו יש להקל ע"י א"י, ונוכל לצרף לזה גם דעת הרמב"ן שמתיר אפילו ע"י ישראל לרשות הרבים משום וכו'. עיין חידושי הגרע"ק ע"ד המג"א ס"ק י"ד [שהקשה דאם מותר ע"י ישראל בטלטול מן הצד כדברי המג"א, הרי ע"י נכרי מותר לגמרי לפי"מ דאיתא בסימן רע"ז, ולמה מתיר הרמ"א טלטול מת ע"י נכרי רק לצורך]. ולפי"מ שכתב במ"ב שמשמע קצת שמותר לפי"ד הרמ"א גם לכרמלית, וכן משמע במג"א, א"כ יש לומר דהרמ"א הוצרך לאשמעינן משום זה [ענין של צורך, דלכרמלית מותר רק ככה"ג].

- וצ"ע אם האי כללא דסימן רע"ז שייך גם בשאר איסורים, דאם שייך הוי כבר אפשר לומר שגם מה שמתירים אמירה לכרמלית הוא כיון ששייך היתרא ע"י ישראל ע"י ככר או תינוק, וע"כ אע"ג דעכו"ם עביד באיסור לא איכפת לן, כעין הא דסימן רע"ז.

ולפי הנ"ל אתי שפיר ג"כ לתלות דין אמירה ברה"ר ג"כ בהא דרמב"ן, דבכל אופן שאפשר ע"י ישראל בהיתר מותר באמירה לגוי, ואשר לכאורה משמע קצת כונת השעה"צ כאן - ואולם לדעת הרמב"ן עצמו יתכן דכאן גרע, כיון דהוי רה"ר הוי כאיסור המתפרש, עיי"ש.

כפיית הקרובים להוציא המת מן הבית בשבת

מ"ב ס"ק י"ג. אם לא נבפל דליכא משום כבוד, י"א דיכולין לכופן להוציא מן הבית בשביל הכהנים וע"פ האופנים וכו'. עיין מחצית השקל ס"ק י"ד פלוגתת ש"ך וט"ז ביו"ד סימן שע"א [דלהט"ז אין כופין אפילו בנפל].

כפיית הקרובים בהוצאת המת כשיש כהן חולה בבית

מ"ב ס"ק י"ג. וכתבו האחרונים וכו' ועיין מה שכתב המ"א עוד בענין זה.

כנראה המכוון למה שכתב שם לענין אם הכהן חולה [שכופין את הקרובים להוציא את המת שלא יעבור החולה על דאורייתא] - כי כל שאר הדינים הובאו כאן.

הוצאת המת לרשות הרבים ע"י תינוק

בה"ל ד"ה ויש מי שמתיר להוציא אף לרה"ע ע"י תינוק וכו'. עיין בפרישה שהקשה דהלא זו היא דעת הרמב"ן, והוא בעצמו הלא סובר מתחילה דאפילו לכרמלית אין כדאי להרבות בהוצאה, וא"כ כ"ש לרה"ה. עיין פמ"ג א"א סוף ס"ק ח', שכנראה כונתו לתרץ זאת, שכאן איירי בתינוק קטן וכאן בתינוק גדול, וכנראה שכונתו לבאר שהמג"א נתכוין לזה [עיין מגן אברהם ס"ק י' שכתב דוקא תינוק גדול קצת], ועיין שם בא"א שציין למה שכתב בס"ק ח'.

נגד בסיס וטפל במת ובמוקצה

סעיף ד'. בה"ל ד"ה יש מי שאומר. אבל כ"ז דחוק מאוד, דהלא כסותו בודאי בעת שהוא לבוש בה צריך לה לשמשי גופו יותר ממטתו שהוא מושב בה אחר מיתתו, ואפ"ה גם במטתו אף דבודאי עתיד לסלקו וכו', אם רוצה לטלטלו צריך ככר או תינוק או וכו', ולא התירו משום המטה גופא. עיין חידושי הגרע"ק ע"ד השו"ע סעיף א' שהקשה למה לא נחשוב המטה עצמה שלא נעשית בסיס, כמו כיכר או תינוק, ויטלטל על ידי

כאשר יתקן שם המלך
יבטל יציע הייה לו מלכות סוף
אז כי הנה לא ידע סוף כל קול המלך
פ"ק ע"פ

בעזה"י י"א טבת תש"ע
הנה ידידנו הרה"ח בן שמעון סידר כל מנהגי הספרדים והמקובלים על
או"ח כי המ"ב לא דיבר בדרך כלל רק על מנהגי האשכנזים ויפה סידרם
חיים קנייבסקי

סימן שט. טלטול ע"י דבר אחר אם מותר בשבת

א תינוק שיש בידו אבן או שאר מוקצה אסור לאביו ליטול את התינוק דהוי כאילו מטלטל להמוקצה ואם יש להתינוק עצבון וגעגועים על אביו ואם לא יטלנו יחלה ואם ישליך האבן מידו יבכה התינוק לאביו ליטלו בחצר והאבן בידו [אבל לא ברה"ר משום הוצאה] ואם נפל האבן אסור להגביהו וליתנו לו אלא יוריד התינוק ויגביה התינוק האבן ויטלנו ודוקא אבן אבל אם דינר בידו אסור שמא יפול ויבא אביו להביאו וטלטול מוקצה בידים לא התירו אפי' במקום חשש חולי הבן כ"ז שאין חשש סכנת נפש ויש מחמירין [א] שאסור אפי' לאחוז התינוק בידו והוא מהלך ברגליו כשיש דינר בידו ובא"ר כתב שיש לסמוך על המקילין בזה משום סכנת חולי (ס"א וסק"א ב' ג' ד' ובה"ל ד"ה וי"א וע"ל סי' שכ"ח דין כ"ה).

ב אם הניח לפני השבת דבר מוקצה על דבר היתר על דעת שישארו שם בכניסת השבת כל זמן בין השמשות נעשה ההיתר בסיס לדבר האסור ולא מהני לנער המוקצה דאפי' ניטל המוקצה ממנו אסור לטלטל הכלי שהי' בסיס כיון שהוקצה ביה"ש [וכן הדין בכל מוקצה שהוקצה ביה"ש נאסר לכל השבת כדלקמן סי' ש"י] אבל אם שכח את המוקצה על ההיתר לא נעשה בסיס ומותר לנער כדלקמן ואם הניחם בכונה בע"ש ולא הי' דעתו בפירוש שישאר שם בכניסת השבת ואח"כ שכחם שם מקרי שוכח וי"א [ב] שאם הניחם בע"ש אפי' אם מניחם בסתמא כל שלא חשב בפירוש לסלק לפני השבת נעשה בסיס אבל אם הניחם לפני ע"ש גם לדעה זו לא נעשה בסיס בכה"ג (ס"ד וסק"ח י"ט ושה"צ).

ג קינה של תרנגולת ויש שם ביצה שיש בה אפרוח נעשית הקינה בסיס להביצה שהיא מוקצה אף שלא ידע מבעוד יום שיהי' שם הביצה כיון שדרך הוא בכך הוי כמניח וכן כל מקום כיו"ב בדבר שדרכו להיות המוקצה עליו למעלה הוי כמניח (סק"ח ושה"צ).

ד במקום פסידא יש לסמוך על המקילין [ג] שאפי' הניח ע"ד שישארו שם בכניסת השבת אם הי' בדעתו לטלם בשבת אפי' למחר סמוך לשקיעת החמה לא הוי בסיס ומותר לנער כשרוצה [אבל חשב לסלק למחר בין השמשות לא מהני דהוי ספק לילה] ומ"מ לא הוי כשוכח גמור שאם צריך למקומו מותר להגביהו עם המוקצה כדלקמן אבל כאן אין מותר אלא שינער המוקצה וכ"ז דוקא כשחשב בהדיא לסלק המוקצה אח"כ בשבת ע"י נייעור או ע"י גוי או דבר שדרכו בכך לסלק המוקצה אח"כ אבל אם חשב בסתמא שיהא מונח עליו המוקצה נעשה בסיס אף שלא חשב בהדיא שיהא מונח עליו כל השבת (ס"ד וסק"א כ"ב ובה"ל ד"ה כדי וע"ל סי' רע"ז דין ו' בשם החזו"א ועי' בבה"ל סי' רע"ט ד"ה אפילו שאם אין בדעתו להסיר עד שיכלה מעצמו לכיו"ע נעשה בסיס וכן אם יש לו צורך שיהי' שם ביה"ש כמו נר אף שדעתו להסיר אח"כ נעשה בסיס לכו"ע).

ה המניח דבר מוקצה על של חברו אפי' המוקצה ג"כ של חברו לא נעשה בסיס שאין אדם אסור דבר שאינו שלו שלא מדעתו ומותר לטלטל הכלי כשצריך לה אחר שינער המוקצה ממנה ואם עשה לטובת חברו כגון שנטל כלי והעמידו בבית חברו תחת הנר שיפול לתוכו ולא תהי' דליקה ונפל הנר לתוכו קודם ביה"ש והי' בתוכו עד אחר ביה"ש נעשה בסיס דמסתמא ניחא ל"י ובדה"ח מצדד שאם הי' דעתו לסלק אח"כ המוקצה בשבת יש לצרף דעת המקילין דבכה"ג לא הוי בסיס (ס"ד וסק"ה כ"ז).

ו דבר שנעשה ביה"ש בסיס לאיסור ולהיתר אם ההיתר חשוב אצלו יותר מהאיסור לא נעשה בסיס ויתבאר בסי' ש"י דין א' בע"ה ומ"מ אם הניח אבן ע"פ החבית אע"פ שיש יין בתוך החבית מ"מ פי החבית למעלה נעשה בסיס לאיסור בלבד ואסור לטלטל החבית אפי' ניטל המוקצה מעליה (בה"ל ד"ה ואם).

ז כתב המג"א לא נקרא בסיס אפי' הניח עליו דבר המוקצה בשביל שיתיישב עליו בטוב אבל מה שמניחין בדרך אקראי כמו שרגילין להשים בתיבה חפצים אלו על אלו מפני שאין לו ריוח לפנות לכל חפץ מקום בשולי התיבה לא חשיב מניח אלא שוכח ומותר לטלטל חפץ המותר אחר שנייער המוקצה מעליו ומ"מ התיבה גופא הוי בסיס אם המוקצה חשוב יותר שהרי דעתו הי' עכ"פ שיהא מונח המוקצה בתיבה ולפי"ז מה שנוהגין בשבת להסיר המפה העליונה מעל השלחן אחר שהסיר הגוי המנורה מעליה מותר לפי שאין צריך שתהא המנורה דוקא על המפה אלא על השלחן ואינו מעמידה על המפה אלא מפני שא"י לו לפנות מקום להמנורה בגוף השלחן עצמו או שאינו חושש לפנות לה מקום ולא נעשית המפה בסיס [ובמפה התחתונה א"צ לכל זה דהלא בזמנינו הדרך להניח עלי' הלחם ביה"ש ונעשית בסיס לזה שהוא חשוב יותר וע"ל סי' רע"ז דין ו'] ויש מחמירין בכל זה [ד] ובמקום הצורך יש להקל אבל במקום שאין צורך אין לטלטל המפה במקום העמדת המנורה אבל שאר המפה כמה אחרונים מקילין לכו"ע ועוד במפה יש להקל מטעם אחר גם במקום העמדת המנורה דלא נעשית כלל בסיס להן שלא נעשית אלא לכסות השלחן והנר שהניח עליה לא להניח על המפה נתכוין אלא להאיר על השלחן (סק"ח ושה"צ).

ח שכח אבן ע"פ החבית או מעות על הכר [וכן בכל האופנים הנ"ל שלא נעשית בסיס] אם א"צ להשתמש בהבסיס רק משום פסידת המוקצה שלא יגנבו אסור אפי' לנער את המוקצה [ולהטות החבית בגופו ולא בידו ע"ל סי' ש"ח דין ז'] אבל אם צריך ליקח מהחבית מה שבתוכו או לשכב על הכר מטה החבית על צדה והאבן נופלת ומנער הכר והמעות נופלים ואח"כ יכול לטלטל החבית והכר שהרי לא נעשה בסיס כנ"ל ואם צריך למקום החבית והכר ואין יכול לנער שצריך שיהא המקום פנוי לגמרי או שהחבית בין החביות שאם יטה אותה חושש שיפלו על החביות וישברם יכול להגביהה כמו שהיא עם האבן למקום אחר להטותה שם כדי שיפול מעלי דטלטול מן הצד לצורך דבר המותר התינוק במקום שא"א בנייעור ועי' בחי' ריק"א אם כשהיתה בין החביות מותר לישא אותה עם האבן עד מקום שרוצה לפנותה או רק לסלקה מבין החביות (ס"ד ה' וסק"ד ט"ו ט"ז י"ז כ"ח כ"ט ובה"ל ד"ה יכול).

ט כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה [שאינן הכלכלה בסיס כיון שההיתר חשוב יותר כנ"ל דין ו'] אם הם פירות שאינם נפסדים לא יטלנה עמהם אלא ינערום וינער גם האבן עמהם ואח"כ יחזור ויניחם לכלכלה אם רוצה להגיעם לשלחן [אך יזהר שלא יתפורזו אחת הנה וא' הנה דאל"ה אסור ללקטם אח"כ לתוך הכלכלה כדלקמן סי' של"ה דין ד' וע"ל סי' ש"מ דין ל"ו] אבל אם הם פירות רטובים כגון תאנים וענבים שאם ינערום יפסדו יטול אותה כמות שהיא וא"צ ללקט הפירות מהסל בידו פן יפלו ואם הפירות מונחים בסלים קטנים תוך הכלכלה יטלם בידו מתוך הכלכלה וכ"ז כשצריך לפירות או לכלכלה אבל אם צריך למקום הכלכלה דאו א"א לנער מטלטלה כמות שהיא עד מקום שירצה וינערה שם או יניחנה שם כמות שהיא (ס"ג וסק"ט י"א י"ב).

י כלכלה שהיתה נקובה וסתמה באבן מותר לטלטלה שהרי נעשה כדופנה ודוקא אם הדקה יפה להכלכלה או שקשר הא לאו הכי אסור וכן דלעת יבשה וחלולה שממלאים בה מים ומפני שהיא קלה וצפה ע"פ המים תולין בה אבן כדי להכבידה למלאות בה מים אם הוא קשור או מהודק יפה שאינו נופל מותר למלאות בה אפי' תלוי האבן על הדלעת מבחוץ שהוא כמו הדלעת עצמה שהוא בטל אנבה ואם לאו אסור שהדלעת עצמה נעשית בסיס לדבר האסור (ס"ב וסק"ו ז' ח' ושה"צ).

יא מותר ללמוד בשבת על השלחן אפי' בעוד שיש עליו מעות או שאר דבר מוקצה מצד אחר אע"ג דדרך לנענע עם לימודו מ"מ לא הוי פסיק רישא ואם יהי' לו הפסד ע"י הנייעור מותר אף אם הוא פסיק רישא וא"צ לנער (סקט"ו ושה"צ וע"ל סי' רע"ז דין ו').

יב נר הקבוע בדלת מותר לטלטל הדלת [באופן שאין בו משום כיבוי כנ"ל סי' רע"ז דין ג'] ואין הדלת נעשה בסיס להנר לפי שהדלת חשובה שמשמשת להבית ובטלה אצלו ולא להנר ובירושלמי מחמיר בזה וצ"ע למעשה (סי' רע"ז סי"א וסק"ז ובה"ל ד"ה אע"פ וע"ל סי' רנ"ט דין ה' שאם כיסה קדירה בדבר המוקצה אין הקדירה נעשה בסיס לפי שאין הקדירה משמש להמוקצה משמש להקדירה וכן בסי' ש"א דין א' וע"ל סי' שכ"ג דין ט' דפירורין האסורין בהנאה הנמצאים בכוס אין הכוס נעשה בסיס להן לפי שבטלן לגבי הכוס והחזו"א חולק ע"ז הטעם ע"ש וע"ל דין ז' שיש דעות במוקצה המונח על המפה אם כל המפה נעשה בסיס או רק המקום שהמוקצה מונח יותר דיני בסיס יתבאר בסי' הסמוך בעזה"י).

סימן שי. דיני מוקצה בשבת

א כלי שיש עליו בין השמשות דבר המותר ודבר האסור [אפי' הוא מאיסורי הנאה כן מצדד החזו"א או"ח סי' מ"ח סק"ו וכ"כ בשה"צ סי' שכ"ה אות א'] כגון תיבה שיש בה דבר המותר לטלטל ומעות אם דבר המותר חשוב מדבר האסור לא נעשה בסיס ואם יוכל לנער האיסור ינערונו ואם לאו מותר לטלטלו עם האיסור וכנ"ל סי' ש"ט דין ט' ואם דבר האיסור חשוב יותר מדבר המותר בטל אצלו ונעשה בסיס ואסור לטלטלו אפי' לצורך גופו ומקומו אפי' ניטל האיסור משם דדין הבסיס כאותו המוקצה שעליו ואם שניהם שוין בין שניהם חשובים או אינם חשובים אסור ואם לכל העולם ההיתר חשוב יותר ולדידי' אינו חשוב או להיפך אזלי' בתר דידי' וכ"ז כשהיו שניהם עליו ביה"ש אבל אם ביה"ש הי' עליו האיסור לבד כבר נעשה בסיס ולא מהני מה שניח אצלו ההיתר שאפי' ניטל משם האיסור אסור לטלטלו (ס"ח ט' וסק"ד ל"ג ל"ז ושה"צ וע"ל סי' רע"ז דין ו' דדבר הצריך לשבת יותר מקרי חשוב יותר וע"ל סי' רע"ט דין א' שאם עיקרו נעשה בשביל המוקצה לא מהני מה שמונח עליו היתר שחשוב יותר וע"ל סי' רע"ז דין ו' בשם החזו"א).

ב ואם בשבת הונח עליו דבר איסור כ"ז שהאיסור מונח עליו אסור בטלטול אבל אם הורידו האיסור מותר שלא נעשה בסיס כיון שלא הי' עליו ביה"ש לכן יכול להניח עליו דבר של היתר החשוב יותר ומטלטל הכל ביחד אם א"א לו לנער האיסור משם ואם הניח בכונה האיסור עליו כגון גוי או קטן שהניחו מעות על המטה בשבת לדעת ישראל יש דעות בזה אם מותר לנער ודעת המג"א נוטה שמותר לנער [א] כיון שלא הי' עליו ביה"ש (ס"ז וסק"ז ובה"ל ד"ה מטה) ודעת החזו"א שאסור לנער [אוי"ח סי' מ"ח סק"ח וע"ש שאם יניח עליו עכשיו ג"כ היתר מתני' הט"ז לנער].

ג מחתה שיש עלי' מבעו"י אפר שמותר לטלטלו לכסות בו רוק או צואה ויש עלי' ג"כ שברי עצים שהם אסורים בטלטול אם האפר חשוב אצלו יותר לא נעשה בסיס לאיסור ולכן אם יוכל לנער האיסור לבדו ינערונו ואם אין יכול שלא יוכל לאסוף אח"כ האפר לבדו כגון שמעורב בו שברים או פחמים קטנים או שצריך למקום המחתה א"צ לנער ויכול לטלטלה כמות שהיא ואם אין צריך אלא לגוף המחתה לא יטלטלנו כמו שהיא אלא ינער האפר ושברי העצים במקומם ויטול המחתה ואם יש הפסד בנייעור א"צ לנער כנ"ל סי' ש"ט דין ח' (ס"ח וסק"ד ל"ו).

ד אפר שהוסק בשבת אסור לטלטלו משום נולד שנעשה מעשה חדש מעצים לאפר ואם נתערב עפר המותר באפר האסור אם הי' ניכר האיסור קודם שנתערב לא בטל כדן דבר שיש לו מתירין ואם לא הי' ניכר בטל ברוב וכן מים הנוטפין מהאילנות בימי ניסן אסורין משום נולד ואפי' יש כבר כלי עם מים מע"ש שנוטף לתוכו אסור כיון דטיפה הנוטפת היתה ניכרת קודם שנתערב במים לא בטל כדן דבר שיש לו מתירין (סק"ב) ומטר היורד אינו נולד ולא מוקצה ומותר לשותו ולרחוץ ממנו (סי' של"ח סק"ל וע"ל סי' שכ"ב דין י' דין ביצה שנולדה בשבת).

ה כל דבר היתר שמונח עליו איסור כגון מטה שהניח עלי' מעות והוי עלי' ביה"ש אסורה כל היום בטלטול דהוי בסיס כנ"ל אבל אם אין עלי' איסור וגם לא הי' עלי' ביה"ש מותר לטלטלה אפי' יחדה למעות והניח עלי' מבעו"י כיון שסילקן קודם ביה"ש ואפי' אם גם בשבת הניח עלי' ואח"כ סילקן ממנה מותר ויש אסורין [ב] ביחד המטה למעות והניחם עלי' אע"פ שסילקן מבעו"י דמסתמא מקפיד שלא להשתמש בה תשמיש אחר והוי

שערי הלכות

לצל כדן כלי שמלאכתו להיתר, דהלא כתב הב"י לדעת ר"ת שאסור ביחודה גם לר"ש, דאסור רק כדן כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל, אבל לצורך גופו ומקומו שרי, וא"כ להמתירים שרי אפילו מחמה לצל, אבל המג"א סק"ה הוכיח מר"ת דהשוה דינו למוקצה מחמת ח"כ, וכ"כ הגר"א והבית מאיר. ועיין תוספת שבת ס"ק י"ג שיישב דעת מרן יעו"ש"ב, והעולה מדבריו לדעת השו"ע דכיון דהמטה ל"ה כדן כלי שמלאכתו לאיסור, וע"כ אין לה דין של חסרון כ"ס, דדוקא בדבר שהקצה דעתו ממנו מחמת האיסור, אם נוסף בו עוד הקצאה

דלא מצאתי בדברי האחרונים שיעירו בזה דלא ס"ל כדברי המג"א. וע"ע במג"א שהביא ראיה לדבריו מדברי הב"י בסו"ס ש"י, וצ"ע.

סימן ש"י

א. ועיין לעיל סי' רס"ה דין ה' ובשע"ה שם אות ב' לדעת מרן, דאסור לנער שלא במקום הפסד.

ב. מרן פסק כשי' הרי"ף והרמב"ם דאפילו ביחדה, כיון שלא היו עליה מעות בין השמשות שרי, ומבואר דעת מרן דשרי אפילו מחמה

סימן ש"ט

א. בשו"ע סתם כדעת המחמירים, והביא דעת המתירים ב"א.

ב. כ"ד מהרא"י, אבל בב"י נחלק עליו וס"ל דאף בער"ש סתמא לא הוי כמניח, ועיין במשנ"ב.

ג. בשו"ע כתב דאם היה דעתו ליטלם בשבת הוי מניח, והביא דעה המקילה ב"א, ועיין מש"כ לעיל בשע"ה בסי' רע"ז אות י"א.

ד. והוא כדעת מהרא"י דדחה סברא זו, והובא במג"א סק"ו, והנה הב"י הביא דברי מהרא"י ולא כתב עליו כלום, ולכאורה ס"ל כוותיה, אלא

כמוקצה מחמת חסרון כיס דאפי לצורך גופו ומקומו אסור אבל ביחוד בעלמא בלי שנתן לתוכה עדיין מעות לכ"ע מותר (ס"ז וסק"ג כ"ה ובה"ל ד"ה והניחם וע"ל סי' רע"ט דין ו'. וק"ל כדעה השני' כן מבואר בסי' רס"ה סק"ז וכ"ג דעת הרמ"א כאן).

ו ולכן אסור לטלטל כיס של מעות [ג] אע"פ שהוציא המעות ממנו מבעו"י כדן כלי שמלאכתו לאיסור מיהו לצורך גופו או מקומו מותר כיון שאין דרך להקפיד להניח בו דברים אחרים לא הוי מוקצה מחמת חסרון כיס וי"א דאפי' דרכו להקפיד שלא להניח בו דברים אחרים כיון שאין מייחד לו מקום לא הוי מוקצה מחמת ח"כ [ד] ואם עשה בו מעשה שפתחו מלמטה וסלקו מן היחוד נסתלק שם מוקצה ממנו (ס"ז וסק"ז ושה"צ).

ז כיס התפור בבגדו הואיל ועיקר הבגד עומד לכוש אם הוציא המעות משם מותר לכוש הבגד דהכיס בטל אצלו ומותר לצאת בו אפי' לרה"ר ולא הוי משוי ומותר ליתן בתוך הכיס וליטול ממנו שהרי אין מקפיד גם בחול להניח בהם דברים אחרים (ס"ז וסק"ח וע"ל סי' ש"א דין ל"ב).

ח אבל אם יש מעות בהכיס יש חילוק שאם הכיס תפור כולו בהבגד נעשה כל הבגד בסיס אם הניח בכונה ואם שכח צריך עכ"פ לנער מתחלה אבל אם רק פיו לבד תפור בהבגד לא נעשה הבגד בסיס להמעות כיון שאין המעות על עיקר הבגד ומותר לטלטלו אבל אין לכושו שמא יצא בו (וע"ל סי' ש"א דין נ') ומ"מ אסור להכניס ידו להכניס אם הניח בכונה דעכ"פ הכיס נעשה בסיס להמעות ואפי' לאחר שהוסרו המעות משם דאיתקצאי ביה"ש [ולכתחלה אם אפשר בניעור יראה לנער מתחלה אם רוצה לטלטל הבגד ואפי' בשכח] ואם קשר כיס מלא מעות לבגד הוא כלי בפני עצמו ואין בטל להבגד וממילא אסור לטלטל הבגד שנעשה בסיס להמעות אם הניח מע"ש על דעת שיהיו שם בשבת ואם שכח צריך עכ"פ נייעור מתחלה [ובחזו"א סי' מ"ז סק"ה מצדד דא"צ נייעור ע"ש] אך אם יש בתוכו רק איזה פרוטות בטלים להבגד דאין אדם מבטל בגדו בשביל איזה פרוטות וע"ל סי' רס"ו אם שכח כיסו אצלו בשבת מה דינו (ס"ז וסק"ט ל"א).

ט כשיש מעות תוך התיבה שבשלחן שקורין טישקעסט"ל ועשוי בענין שא"א להוציאו לגמרי מהשלחן נתבטל לעיקר השלחן בסיס ומותר לטלטל השלחן אם א"א לנער המוקצה כנ"ל בכיס אבל אם יכולין להוציאו לגמרי מהשלחן הוי כלי בפ"ע והוי גם השלחן בסיס להמעות אם הניח בכונה ע"ד שיהיו שם בשבת [ואם שכח צריך נייעור וע"י בדין ח' בשם החזו"א] אם לא שמונח על השלחן דבר היתר שחשוב יותר נעשה השלחן בסיס להיתר ומ"מ לטלטל התיבה צ"ע אם מותר בזה ואם יש בתוכו רק איזה פרוטות אין נעשה בסיס כנ"ל בכיס וכתב בחיי אדם דכ"ז כשהתיבה שבשלחן מיוחד תמיד למעות או שאר דבר המוקצה אבל אם עשוי תמיד להניח בה לחם וסכנין ואירע שהניח בה מעות אע"ג דהתיבה ודאי אסור לטלטל אבל מותר לטלטל השלחן שהרי התיבה עצמה הוא כלי שמלאכתו להיתר ונעשה השלחן בסיס להיתר ולאסור וצ"ע (סק"א ושה"צ ואם מותר להוציא הטישקעסט"ל ע"ל סי' שט"ו דין כ"ט).

י י"א שאין להשים לכתחלה מעות בבגד אפי' אין לכושו שמא ישכח ויצא בו וצ"ע מנ"ל הא (שה"צ אות כ"ב וע"ל סי' רנ"ב דין כ"ו).

יא דבר שהי' מחובר מבעו"י ונתלש בשבת הוא מוקצה ואסור באכילה ובטלטול (סק"ג וע"ל סי' ש"ח דין ט' אם הי' דעתו לתולשו לחולה שיש בו סכנה אם הוא מוקצה אח"כ וע"ל סי' שכ"ב דין י"א אם הי' של גוי והי' דעתו לתולשו וע"ל סי' שכ"ה דין כ"ג אם פת שאפה גוי בשבת הוא מוקצה וע"ל סי' ש"ח דין כ"ה בבהמת גוי שנשחטה וע"ל דין י"ג י"ח י"ט) דבר שהי' היתר ומונח בתוך בית סגור שא"א לפותחו אלא ע"י מלאכה ופתחו גוי י"א שאין הפירות מוקצה ואין לסמוך ע"ז אלא בשעת הדחק (סי' תקי"ח סקמ"ה).

יב אין שום אוכל תלוש הראוי לאכילה מוקצה לשבת ואפי' תמרים ושקדים ושאר פירות העומדים לסחורה מותר לאכל מהם בשבת דדעתו עליהם לאכל מהם כשירצה ואפי' חטים שזרעם בקרקע ועדיין לא השרישו ולא היו מכוסין עדיין בעפר [ה] (וע"ל סי' של"ז דין י') וביצים שתחת התרנגולת שהושיבה עליהן מבעו"י כדי לגדל אפרוחין (וע"ל סי' ש"ט דין ג' וסי' שכ"ב דין י') וכן תמרים הלוקטין קודם בישולן וכונסין אותם בסלים והם מתבשלין מאליהן וכן כל הפירות שהעלן לגג לייבשן דכיון דכל הני חזי לאכילה ואיכא דאכלי להו הכי אינו מוקצה חוץ מגרוגרות וצמוקים שמניחין אותן ברחבה שאחורי הבתים לייבשן דכיון שהן מסריחות קודם שיתייבשו אסורין בשבת משום מוקצה ואפי' בטלטול כעצים ואבנים דכיון דאיכא תרתי דלא חזו וגם דחינהו בידיים שיוודע שיסריחו הוי מוקצה ולא מהני אפי' הזמין לאכל מהם אח"כ ואפי' הי' אוכל מהענבים עד שחשכה והותר והניחן ברחבה או העלן לגג לייבשן אע"ג שעדיין לא נתקלקלו אסח דעת' מינייהו והוי מוקצה וכל אלו אפי' נעשו אח"כ ראויין בשבת הוי מוקצה מיגו דאיתקצאי בין השמשות ודוקא בדברים שגמרו בידי שמים כגון גרוגרות שנגמרו ע"י החמה ושמה יהי' יום מעונן ואסח דעת' אבל דבר שנגמר בידי אדם כגון תמרים [ו] שנתן עליהם מים בע"ש אף שאין ראויין ביה"ש לא התמרים ולא המים כיון שבידו להשהותן עד אחר שיקלטו טעם התמרים למחר לא אסח דעת' ואינו מוקצה (ס"ב ה' ו' סק"ד ה' ו' ח' ט' י' י"א י"ט).

יג גרוגרות וצמוקים שנתייבשו קצת על הגג מבעו"י ואיכא אינשי דאכלי ליה הכי אם הזמין יצאו מתורת מוקצה (וע"ל סי' תצ"ה דין ט' [ז] ד"א שצריך לרשום) ואי לא הזמין אסורין כיון דאיכא דלא אכלי ליה ואם הם של גוי אע"ג שלא הזמין מותר [ח] דשל גוי א"צ הזמנה וכן גרוגרות וצמוקים של גוי שהעלן מבעו"י לייבשן ועדיין לא נתקלקלו מותרין אבל אם כבר נתקלקלו ביה"ש ואין ראויין כלל לאכילה גם של גוי אסורין [ט] אע"ג שחזרו ונתקנו בשבת דהוי כאבנים ומעות וכי"ב וכן דבר שהי' ביה"ש מחובר או מחוסר צידה או נולד בשבת אין נ"מ בין של גוי לשל ישראל (ס"ב ה' ו' סק"ד ה' ו' ח' ט' י' י"א י"ט).

יד גרוגרות וצמוקים שהיו מוקצים וכשהגיע ביה"ש כבר נתייבשו והם ראויים לאכילה אע"פ שלא ידעו הבעלים באותה שעה שנתייבשו ואח"כ נודע להם שביה"ש היו יבשים מותר (ס"ד) וכן כל דבר שהי' סבור ביה"ש שהוא איסור ואח"כ נתגלה שהוא טעות אינו מוקצה (חזו"א או"ח סי' מ"ט סק"ג).

טו כל דבר שהי' ראוי ביה"ש ואירע בו דבר שנתקלקל בו ביום וחזר ונתקן בו ביום כגון שירדו גשמים על הצמוקים ונתפחו עד שאינן ראויין לאכילה ואח"כ שזפתן השמש עד שנעשו ראויין חזר להתירו ומותר לאכלו שאין מוקצה לחצי שבת כיון שביה"ש היו ראויין (ס"ג וסק"ד ט"ו).

טז איזמל שמל בו בשבת אין לטלטלו אחר המילה שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס ובעוד האיזמל בידו לא יניחנו מידו עד שיניחנו במקום המשתמר או שיוליכנו לביתו ואם הוא ג"כ פורע וצריך להניח האיזמל מידו יקבל אחר מידו [ז] והוא יוליכנו שם למקום המשתמר ומ"מ בדיעבד אם הניחו מידו ויש חשש שלא יגנב שם יש לסמוך על המקלין לטלטלו (סקט"ו) וכן מצדד בחזו"א להקל כיון שהוא כלי והי' עומד ביה"ש למצותו (או"ח סי' מ"ג סק"ז וסי' מ"ט סק"ט).

יז עץ שתולין בו דגים הוי כלי כיון שמייוחד לתלות בו דגים ומותר לטלטלו אע"פ שהוא מאוס וצ"ע אם דוקא לצורך גופו ומקומו או אפי' מחמה לצל וע"ל סי' רע"ט דין ו' [יא] שיש דעות בזה (ס"א וסק"א ובה"ל ד"ה אע"פ).

יח ישראל שנתאכסן בבית גוי והדליק הגוי נר ביה"ש לצורך ישראל נעשה בסיס לכל השבת אבל אם הדליק שלא לצורך ישראל וכבה אח"כ מותר הישראל לטלטל המנורה (בה"ל ד"ה בשל) ובחזו"א מפקפק ע"ז דכיון דבשעה שדולק אסור מתסר גם אח"כ (או"ח סי' מ"ד סק"ב).

יט גוי שעשה כלי מעצים של ישראל בשבת אם הי' מצפה ע"ז מע"ש מותר לטלטלו ואם לאו אסור (חזו"א או"ח סי' מ"ג סק"א וע"ל סי' ש"ח דין כ"ה [יב]).

כ כל דבר שאסור לטלטלו אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו מפני שאוסר הכלי בטלטול ונמצא מבטל כלי מהיכנו דהוי כסותר הכלי אבל מותר לכפות עליו כלי ובלבד שלא יגע בו כדי שלא ינענע אותה [יג] אבל דבר שאין מתנדנד ע"י הנגיעה מותר ליגע בו כנ"ל סי' ש"ח דין ב' (ס"ו וסק"כ כ"ב וע"ל סי' ש"ח דין כ"ז וסי' רס"ה דין ג' ד' ה' ו' וסי' רס"ו דין ח' ובסי' ש"ג דין י"א ובסי' של"ה דין ג' וסי' של"ח דין ט"ו דיני ביטול כלי מהיכנו).

סימן שיא. דיני מת בשבת ושאר טלטול מן הצד

א טלטול מן הצד לצורך דבר האסור אסור [כמשנ"ת בסי' ש"ח דין ח'] אבל לצורך דבר המותר מותר כגון פירות הטמונים בתבן או בקש המוקצים יכול לתחוב בהן מחט או כוש ונוטלם והקש ננער מאליו [ולא אמרי' דהפירות נעשין בסיס להתבן אפי' הי' דעתו שישארו שם כל השבת משום שלא היתה כונתו בהטמנה שהאוכל ישמש להתבן אלא אדרבה שהתבן ישמש להאוכל] וכ"ז כשהי' טמון בתבן המוקצה שמונח במקומו ועומד להסקה אבל אם לקח בע"ש מקצת ממנו והטמין בו פירות נסתלק ממנו שם מוקצה וכן אם הזמין התבן למאכל בהמה או לשכיבה ומותר לטלטלו להדיא ובמקומותינו סתם תבן מיוחד למאכל בהמה ובמקומות שחבילי תבן סתמן עומדים לכסות הגנות הם מוקצה וצריך הזמנה ואם טמונים בחול ועפר הצבור בבית להשתמש בו ע"ל סי' ש"ח דין כ"ו (ס"ט וסק"ל"ו ל"ז ל"ח כ"ט וסי' ש"ח ס"ק קי"ח).

ב צנן שטמן בארץ אם השריש אע"פ שלא נתכוין לזריעה ואפי' גוף הצנן מגולה למעלה אסור להזיזו משום תולש ואם נתכוין לזריעה אע"פ שלא השריש כיון שטמון בקרקע כדרך הזריעה אסור להזיזו אבל אם לא השריש וגם לא נתכוין לזריעה אם הוי מקצת עליו מגולים נוטלו אע"פ שבנטילתו מוזי עפר ממקומו דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר ואע"פ שהוסיף מחמת לחלוותי הקרקע מותר [ואינו בסיס אפי' הניחו ע"ד שיהי' שם כל השבת כנ"ל דין א'] אבל אם לא הוי מקצת עליו מגולים אסור אפי' ע"י תחיבת מחט או כוש דרך העפר בצנן וליתלו משום שנראה כעושה גומא ויש מקילין ע"י תחיבת מחט או כוש [א]. וכ"ז כשטמונין בשדה אבל בבית אסור בכל גוונא שמא יבא אח"כ להשוות הגומות אא"כ טמונין בחול ועפר המונחין בקרן זווית שהכניסן לעשות בהן צרכיו שאז מותר להוציאן אפי' לא הי' מגולה כלל למעלה כנ"ל סי' ש"ח דין כ"ו (ס"ח וסק"ה כ"ו כ"ז כ"ח כ"ט וע"ל סי' של"ז דין ח' ודין עמודי האורג כתיבנו בסי' ש"ח דין ל"א).

ג טלטול בגופו או בשאר אבריו חוץ מידי אפי' לצורך דבר האסור מותר הלכך קש שעל המטה שסתמו עומד להסקה במקומות שמסיקין בקש מנענעו בגופו כדי שיהא צף ורך לשכב עליו ואם הונח מבעו"י על המטה

שערי הלכות

הבי"ד רבינו ירוחם שמתיר, וכ"כ הרמ"א שם בהגהה, אך לא נתבאר שם להדיא אם גם לאחר שהניחו מידו מותר, ומ"מ חוץ מהאחרונים שהביא המשנ"ב יש עוד שהקילו בזה, עיין נה"ש סק"ב, וע"ע ברב פעלים ח"ג סי' י"ח שהתיר מטעם הואיל ואישתי אישתרי, יעו"ש. ובאור לציון פרק כ"ז תשובה י"ד נתן עצה שיניחנו בתוך תיק שיש בו חפצי היתר יקרים יותר, ויטלנו אח"כ [ואמנם הכא הוי מוקצה מחמת ח"כ, ועמש"כ לעיל ברס"י ש"ח בשע"ה בזה, מ"מ נראה דיש להקל בזה בצירוף שיטות המתירים].
 יא. יעו"ש בשע"ה.
 יב. יעו"ש בשע"ה.
 יג. כ"כ הטעם במשנ"ב, וכגון ביצה שמתנועעת ע"י הנגיעה, אבל לשון השו"ע שאמר כל דבר שאסור לטלטלו [וכמ"ש כאן בריש דין זה] משמע דמייירי בכל מוקצה, ודעת התה"ד דבכל מוקצה אסור ליגע אם הוא לצורך המוקצה, וכ"מ דעתו בב"י, יעו"ש. ומש"כ בסי' ש"ח סעי' מ"ב להתיר ליגע, כתב המג"א דהיינו לצורך דבר המותר, וכ"ה בכה"ח ס"ק ל"א מהת"ש. ועיין ביאור הגר"א שם דהוכיח שלא כהמג"א, והביא ראיה מלקמן סי' ש"א סעי' ז', והוא גם דעת מרן [והמג"א יסבור דבמת הקילון]. וכ"כ המאמ"ר סק"ח לדעת השו"ע דבכ"ג מותר ליגע כשאינו מטלטלנו, כסתמא דלעיל סי' ש"ח סעי' מ"ב דלא כתב בשו"ע דהוא רק לצורך דבר המותר. ועיין מש"כ בזה בפתח הדברי כאן סק"ב ומט"י סי' רע"ז סק"י.

דין של כלי שמלאכתו לאיסור, אולם בב"י בסוף הסימן כתוב דפשוט שהכיס אסור רק לש"י ר"ת, ולשאר פוסקים אפילו יחדה למעות, כל שאין עליה מעות ולא היה עליה שרי לטלטולה. ודוחק לומר דמ"ש דשרי לטלטולה היינו דוקא לצורך גו"מ. ובע"כ דצ"ל דמייירי בכיס שעיקרו להיתר ולא למעות, ודומיא דמטה, אבל בכיס שעיקרו למעות הו"ל כלי שמלאכתו לאיסור, וצ"ע.
 ד. עמש"כ לעיל בשע"ה בסי' ש"ח אות כ"ה.
 ה. הוא מדברי המאירי, ועיין מאמ"ר סק"ג שהעמיד בשהיו מכוסין ונתגלו, וחדש בזה דאף דבביה"ש היו מכוסין, לא חשיב דחינהו בידיים ולא חזי כל זמן שלא השרישו, אף דאסור ליטלו כשהעפר מעליו, וביה"ש היה העפר מעליו ולא אסיק אדעתיה שיתגלו, מ"מ כיון שאיסור דרבנן הוא שרי, יעו"ש מילתא בטעמא.
 ו. עיין ב"י דס"ל דתמרים ל"ה גמרו בידי אדם, ומ"מ אין נ"מ לדינא, דגם הבי"י נתן טעם אחר להיתר. ועיין מאמ"ר סק"ה.
 ז. יעו"ש בשע"ה.
 ח. כ"כ הרמ"א כאן בהגהה, ומרן הביאו בב"י כאן ולעיל בסוסי" ש"ח בד"ה כתב הר"ן בסו"פ כל כתבי, וכתב המאמ"ר סק"ו והפר"ח בסי' תצ"ז ס"ק ט"ו דכן ס"ל למרן להלכה. וע"ע לקמן באות הבאה.
 ט. ע"ל באות הקודמת, ונראה דעתו שלא חילק בזה, ובכ"ג בגרוגרות וצמוקים שרי בשל גוי, יעו"ש בב"י בסוסי" ש"ח, ובמאמ"ר סק"ו, וחילוק זה כתבו כאן מדברי הגר"ז מכח קושיית הבית מאיר, וצ"ע.
 י. עיין מחצית השקל בסי' של"א סק"ה דתמה מאי מהני אחר, דאיך האחר יקחנה הלא הוא טלטול חדש, ומאי נ"מ אם יקח מע"ג השלחן או מידו של המוהל. ולעיקר הדין הנה מרן בב"י ביוד"י סי' רס"ו סו"ב

מחמת חסרון כיס הרי מוסיף בו איסור אף לצורך גופו ומקומו, אבל כלי שמלאכתו להיתר לא מקצה דעתו ממנו מחמת חסרון כיס, אלא דעתו להשתמש בו כדרך שמשמש בו בחול, ול"ה מוקצה [ועיין אור לציון פרק כ"ו תשובה א' ב' וש"כ פרק כ' הערה מ"ט], ומ"מ אהני יחדה לאוסרה מחמה לצל. וכן כתב בחמד משה, וטעמא דל"ח מלאכתה לאיסור, דכיון דאין המטה עושה מעשה איסור אלא רק שהאיסור מונח ע"ג, והיינו טעמא דלר"ש שרי אף מחמה לצל, והביא כן מהרשב"א, ובבית מאיר דחה דבריו, והביא ראיה דס"ל להרמב"ם [והביאו הבי"י בסי' רע"ט] דבכה"ג הו"ל מלאכתו לאיסור, וגם דחה ראיית התו"ש מהרשב"א, יעו"ש. וע"ל בסי' רע"ט בשע"ה צ"א אות ט"ז דכן ס"ל לעוד אחרונים, דאף אם אינו עושה מעשה איסור בפועל הו"ל כלי שמלאכתו לאיסור, וכ"כ במאמ"ר כאן סק"ב. ועמש"כ בשע"ה שם אות ג' לדעת מרן. ועפ"י י"ע מ"ט המטה ל"ח מלאכתה לאיסור, וכתב הבית מאיר שם והראש יוסף ברך מ"ד סו"ב, דכיון שעיקר מלאכתה של המטה היא להיתר, אלא רק מכח יחודה אסורה, בזה לר"ש לא מהני ושרי אפילו מחמה לצל, ולדעת ר"ת כיון שקפיד מלהשתמש בה לדבר אחר אהני יחודה לאוסרה מחמה לצל וכנ"ל, וע"ש בתו"ש. ונ"מ בין שני הטעמים הנ"ל גבי כיס של מעות, דמצד אחד אינו פועל פעולה של איסור, ומאידך דרך השימוש שלו למעות ומתני יחודה. וע"ע באות הבאה.
 ג. ע"ל באות הקודמת לדעת רוב האחרונים, ושם למדו גם לדעת השו"ע דאף בדבר שלא פועל פעולה איסור בפועל, חשיב כלי שמלאכתו לאיסור, ובע"כ דטעם שטמה ל"ה מלאכתו לאיסור, כיון שאינה מיוחדת מצד עצמה למעות, ועפ"י צ"ל שכיס שהוא מיוחד למעות יהא לו

לשם שכבה או אפי' הניחו בסתמא ואח"כ חשב מבעו"י לשכב עליו או שהניח עליו מבעו"י כר או כסת אפי' לא חשב בהדיא לשכב עליו ונתלק ממנו שם מוקצה ומנענעו אפי' בידו ובמקומו ונתנו סתם קש עומד למאכל בהמה או לשכבה ומותר לנענעו אפי' ביד [ב] (ס"ח וסק"ל ל"א ל"ב ל"ג ל"ד ושה"צ) ודעת החזו"א דדוקא בכה"ג שהוא דרך שכבה ואין ע"ז שם טלטול מותר אף שדעתו ע"ז לנענעו את הקש אבל להזיז מוקצה בהדיא ע"י רגלו או גופו אין היתר כלל (או"ח סי' מ"ז וסק"ב י"ג וכו"ל סי' ש"ח דין ז).

ד מת שמוטל במקום שירא עליו מפני הדליקה אם יש ככר או תינוק אפי' קטן ביותר או שאר חפץ שמוטר לטלטלו אפי' אחד מהכלים שהמת הי' לבוש בו מתחלה מניחו עליו או אצלו ומטלטלו עמו [ויש מקילין שאם המת לבוש בכסותו שעתיד להפשיטו מעליו סגי ויש לפקפק ע"ז טובא ג] ואם אין לו ככר או דבר היתר אם יש לו שתי מטות הופכו ממטה למטה אפי' דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר האסור [שאם הי' צריך למקום המת או לדבר שהמת מונח עליו מותר להופכו ממטה למטה אפי' אם יש לו ככר או תינוק] היתרו במת שאם לא נתיר יבא לכבות מתוך שאדם בהול על מתו [ולטלטל המטה אחר שסילק המת ממנה אם הי' חי בין השמשות מותר אך אם מת בע"ש יש דעות בזה ואם הי' דעתו תחלה שיהא המת מונח עליו כל השבת ואח"כ סלקוהו ממנה לכ"ע נעשה המטה בסיס ואסור לטלטלה] ואם אין לו לא זה ולא זה מטלטלו טלטול גמור (ס"א ג' ד' ה' וסק"א ב' ג' ט"ו ט"ז י"ז ובה"ל ד"ה יש וד"ה יש השני ושה"צ אות י"ז וע"ל סי' של"ד דין ל"ב).

ה וכמו שהתירו איסור מוקצה מפני הדליקה כך התירו להוציא לחרמלית או לחצר שלא עירבו [ד] ע"י ככר או תינוק ואם אין לו מותר להוציא אף בלא כו"ת אם הדליקה בכל החצר אבל לא לרה"ר [ה] ואפי' לרה"ר שלנו בין בכו"ת ובין בלא כו"ת אבל מותר לומר לגוי להוציא לרה"ר שלנו [ו] וא"צ ככר או תינוק (סק"ד ט' י"ב ושה"צ) אבל אסור לקבור מת בשבת אפי' ע"י גוי ואפי' להוציא על ידו ולהניחו בחפירה העשויה מאתמול (סי' תקכ"ו ס"ג וע"ל סי' שכ"ה דין ל').

ו מת המוטל בחמה וחושש פן יסריח מטלטלו מחמה לצל ע"י ככר או תינוק אבל אם אין לו ככר או תינוק לא התירו לא לצורך דבר האסור רק בדליקה אבל באים ב' בנ"א ויושבים מב' צדדי חם להם מלמטה זה מביא מטתו ויושב עליו להפסיק בינו לקרקע זה מביא מטתו ויושב עליו להפסיק בידם רק לשמוט הכרים מתחתיו וגם זה משמע בגמ' דלא הותר אלא בשביל שלא יסריח ואסור להזיז בו שום אבר ופורס על גביו ואח"כ זה זוקף מטתו ומסירה [ז] ונשמת מתחת המחצלת והולך לו וכן השני והמחצלת שהוא קשה וזוקף נשאר ממילא כאהל על המת שהרי מחצלת זה ומחצלת זה גביהן סמוכות זו לזו ושני קצותיהן על הקרקע משני צדי המת [ועצה זו מותר אפי' יש להם ככר או תינוק אם אין רוצים לטלטלו] ואם מתיירא שלא יסריח המת ויצטרכו לצאת מותר לפרוס עליו מחצלת להדיא אך שיהי' בלי עשיית אהל [ח] (סי' ו' וסק"ה י"ט כ"ז). ויש מקילין בזה גם בלי שיצטרכו לצאת כך בשביל המת לבד (שה"צ).

ז מותר להוציא המת לחרמלית כדי שלא יסריח [אם הוא קרוב להסריח [ט] כגון שמוטל בחמה] ע"י ככר או תינוק וכן מת שהסריח ומתבזה בין החיים או שהוא בספינה והגויים מתאספים שמה וכן כל כיו"ב שהוא בבזיון [י] מותר להוציא לחרמלית ע"י ככר או תינוק [יא] [ואפי' יכולין לצאת ולא יהא בזיון לו מותר להוציא] ואם אין ככר או תינוק מותר להוציא אף בלא ככר ותינוק ורה"ר אסור להוציא [יב] בין עם ככר ותינוק ובין בלי כו"ת וע"י גוי מותר להוציא לרה"ר שלנו וא"צ כו"ת (ס"ב וסק"ה ז' ט' י' י"ב ושה"צ).

ח אסור לטלטל המת ע"י ככר או תינוק אלא לצורך המת אבל לצורך ד"א כגון לצורך המטה או אסור מיהו ע"י טלטול מן הצד להופכו ממטה למטה כנ"ל דין ד' או ע"י גוי יש להתיר לצורך מצוה או חתונה או לצורך הכהנים שיוכלו להיות בבתיהם אם הקרובים רוצים אבל אין יכול לכופן להוציא מהבית שהמת שם [אם לא שהמנהג לשאתו מיד במקום שמטהרים אותו יכול לכופן] ואפי' הי' ביהכ"נ תחת גג א' עם המת והכהנים מעוכבים ע"י לילך לבהכ"נ [יג] אם לא בנפל י"א שיכולין לכופן להוציא מהבית בשביל הכהנים ע"פ האופנים המבוארים למעלה (ס"ב וסק"ה י"ד).

ט מותר לזלף חומץ ע"ג בגדים של מת בשביל שלא יסריח למו"ש ויכולו להתעסק בטהרתו ומותר לסוך המת בשמן ולהדחיו במים קרים ולשמוט הכר מתחתיו כדי שלא יסריח ע"י חום הכרים והכסות אבל אסור לשמוט המת מע"ג הכר ויש נוהגין להגביהו מעל הכרים ע"י ככר אף במקום שאין לחוש שיסריח ויש למחות בידם רק לשמוט הכרים מתחתיו וגם זה משמע בגמ' דלא הותר אלא בשביל שלא יסריח ואסור להזיז בו שום אבר ולהעצים עיניו ואם הי' פיו נפתח והולך קושר את הלחי בענין שלא יוסיף להפתח אבל לא כדי שיסגר מה שנפתח או קצתו ואותם שנהגו להעצים עיניו אין למחות בהן שיש להן סמך ע"פ הוזהר אבל לישר האברים שלא יתעקמו אין שום סמך ובמקום שנוהגין להקל בזה כדי שלא יהא בזיון למת ניחו על אותן האברים ככר או שאר דבר שמוטר לטלטל ודוחק עליו עד שיפשוטו אבריו (ס"ז וסק"א כ"ב כ"ג ושה"צ).

י אם הי' המת מלוכלך בטיט וצואה עד שמאוס בעיני רואיו מותר לטלטלו ע"י ככר או תינוק ולרחצו במים בידו ולא ע"י מפה משום חסיטה אבל בלא"ה אסור בכל זה ואפי' ע"י גוי אסור (סק"ד).
יא לא התירו לטלטל ע"י ככר או תינוק אלא מת בלבד אבל לא בשאר מוקצה (וע"ל סי' ש"ח דין ל"ז [יז] דמיקל במקום הפסד מרובה בכלי שמלאכתו לאיסור) ואפי' לדחוף מוקצה ע"י קנה אסור ואם צריך למקומו ע"ל סי' ש"ח דין ח' (סי' ו' וסק"ו).

סימן שיב. הנצרך לנקיבו במה מקנה בשבת

א משום כבוד הבריות התירו לטלטל אבנים או צרורות וכה"ג שאר דבר דלאו בר טלטול הוא לקנה ואפי' להעלותם לגג עמו דהוי טירחא יתירא מותר ומי שיש לו מקום מיוחד לבהכ"ס שקבוע לו לכנוס שם תמיד אף שאינו מיוחד לו לעצמו ואפשר שיקחו אחרים את האבנים לקנה בהם יכול להכניס עמו אבנים לקנה מלא היד ואפי' ד' וה' אבנים ואפי' היו גדולות יותר מכביצה ואם הוא סמוך לביתו וגם מיוחד לו לעצמו שאין נכנסין אחרים שם אפי' מבני ביתו י"א שאין להתיר להכניס שם אבנים כלל [א] שהי' לו להכין מאתמול והא"ר מצדד להקל בזה (ס"א וסק"א ב' ג' ושה"צ).

ב ואם אין לו מקום קבוע מכניס עמו כשיעור ראש בוכנא קטנה שדכין בו את הבושם שהוא השיעור שצריך לו בודאי לפעם א' שאם יכניס יותר וישתיר נמצא טלטל שלא לצורך ואף שיכול להועיל לאחרים לא התירו לו ואם ניכר באבן שקנחו בו מע"ש מותר להכניסו אפי' הוא גדול הרבה או אפי' הם הרבה ממלא היד מותר ליטול כולו דכיון שקנחו בהם הוכנו לכך (וע"ל סי' ג' דין מ"ד) אבל אם אינו ניכר אף שידוע שקנח בו אסור ליקח ממנו מלא היד אם אין לו מקום קבוע ויש מקילין בזה דכיון שידוע שקנח בו הוי כניכר ואפשר דדוקא באבנים קטנים מקילין (ס"א וסק"ב ד' ה' ושה"צ).

ג וכ"ז כשלא יחדן בפירוש מע"ש לכך אבל אם יחדן אפי' לא קינח בהן מעולם מותר להכניסן כמה שירצה וכן נייר חלק סתמא אינו מוקצה [ויש מחמירין בזה דצריך יחדן] ואם מקפיד עליו שהוא מוקצה מהני יחוד מע"ש ומותר להכניס לבהכ"ס כמה שירצה ואם לא יחדן אין מותר להכניס לבהכ"ס שאינו קבוע רק כדי צרכו לפעם זה בלבד ואסור לקרוע הגייר בשבת כדלקמן סי' ש"מ דין מ"ו (סק"ו ושה"צ).

ד וכמו שהתירו לטלטל מוקצה כך התירו להכניסו מחרמלית לרה"י [ב] מפני כבוד הבריות [ואע"ג שיש בזה ב' איסורים שהוא ג"כ מוקצה] ומ"מ אם יש לו בהכ"ס לעצמו שאין אחר נכנס לשם אין להקל בזה וברה"ר דידן אין להקל כלל [ג] (ס"א וסק"ה ובה"ל ד"ה דהא ושה"צ).

ה לא ימשמש בצרור של הקינוח ההחליקו שלא ישרט בשרו כדרך שהוא עושה בחול משום ממחק אלא כלאחר יד (סק"ב).
ו לא יטלטל רגב אדמה לקנה בו מפני שאינה ראוי לקינוח לפי שהיא נפרכת ואם הוא רגב קשה כאבנים שאינה עשויה להתפרך מותר אך לא יחליקנו שיוכל להתפרך (ס"ד ובה"ל ד"ה רגב ושה"צ אות כ"ד).
ז אם ירדו גשמים על האבנים שהכניסן תחלה לקנה בהן ונטבעו בקרקע או בטיט אם ניכרין למעלה מהקרקע ולא נטבעו בקרקע לגמרי מותר ליטול כדי לקנה ואין בזה משום סותר אפי' הי' זה באיזה רצפה שבחצר ולא משום טוחן בנטיילתו את העפר שסביבו (ס"ב וסק"ט י' י"א).

ח מקנחים בשבת בעשבים לחים אפי' הם מחוברים ואין בזה משום משתמש במחובר שלא אסרו אלא באילן ולא בירק ובלבד שלא ישמוט אותם ממקום חיבורם משום תלישה (ס"ו וסק"ט וע"ל סי' של"ו דין י"ח י"ט ד[ד]).
ט צרור שעלו בו עשבים מותר לקנה בו ומותר ליטלו אפי' מונח על הארץ משום כבוד הבריות ולא חיישינן שמא יתלשו העשבים שאפי' יתלשו אין איסור דדבר שאין מתכוין הוא ולא פסיק רש"י הוא (ס"ג וסק"ב י"ג).

י אסור לקנח בחרס ואפי' בחול משום סכנה שלא ינתק שיני המעיים התלולים בפי הטבעת ומוטב יותר לקנח בצרור אפי' שהוא מוקצה ואם הי' אונן חרס חלקים שאין בזה סכנה יקנח באונן החרס שאינו מוקצה שראוי לכסות בו פי הכלי ולא בצרור ואם הי' לו צרור ועשבים אם הם לחים יקנח בעשבים שאינם מוקצה אבל אם הם יבשים מוטב שיקנח בצרור אף שהוא מוקצה שהיבשים חדים ומחתיכין את הבשר (ס"ד ה' וסק"ט ט"ז י"ז י"ח).
יא היתה לו גומא וטממה או גבשושית ונטלה בבית חייב משום בונה שמתקן הבית בכך ובשדה חייב משום חורש שהשוה בזה פני הקרקע שהוא טוב לזריעה (סק"ד וע"ל סי' של"ד דין ד').

יב אסור לפנות בשבת בשדה שנחרשת חרישה ראשונה ועומדת לזריעה שמה יבא להשוות גומות אבל בשדה שלא נחרש עדיין או שנחרש חרישה שני' שלאחר הזריעה מותר דלא חיישי' בזה שמה יבא להשוות הגומות ובשדה חברו אסור אפי' בחול ואפי' בחרישה שני' שאחר הזריעה מפני שמקלקל השדה (ס"ט וסק"ד ובה"ל ד"ה בשדה וד"ה ואם וע"ש מה שהביא מב"ק ועי' חזו"א שביעית סי' י"ח וסק"ב ולקמן סי' של"ו דין ב').
יג מותר לפנות אחרי הגדר בשדה חברו ומותר ליטול צרור לקנח אפי' בשבת מן השדה אבל לא יטול מן הגדר אפי' בגדר עב שאין עושה נקב שנראה כסותר ועי' במאירי (סק"ה).

יד הי' צריך לנקיבו ואינו יכול לפנות למשמש בפי הטבעת בצרור והנקב נפתח לא יאחו הצרור בכל היד משום השרת נימין דפסיק רישי' הוא [ה] אלא יאחו הצרור בב' אצבעותיו ומשמש בנחת (ס"ז וסק"כ כ"א).
טו וכן אם ממשמש בפי הטבעת בברז שיש או בפתילה שקורין צעפ"ל שמכניסין בפי הטבעת לא יאחזנה אלא בב' אצבעותיו ואסור לצאת בברז אפי' תחובה כולה בגוף שכיון דדרכו לחזור ולהוציאה אינה בטלה לגוף והי' כמוציא בפיו ובמרפקו שאסור מד"ס אבל דבר הבלוע בגוף מותר לצאת בו כגון בלוע מרגלית או זהב ולצאת בו לרה"ר (ס"ח וסק"ב כ"ג ושה"צ וע"ל סי' שכ"ח דין פ"ח).
טז אבנים גדולות שמצדדין אותן כמין מושב חלול ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבהכ"ס מותר להעמיד הדפנות מכאן ומכאן ואע"ג שבנין ארעי הוא משום כבוד הבריות אבל להניח אבן למעלה על שתיהן אסור כ"כ המג"א אבל א"ר ומאמר מרדכי מתירין גם בזה וי"א דכ"ז דוקא אם האבנים מוכנים מכבר לזה דאל"ה לא הותר איסור מוקצה בשביל זה (סי' וסק"ה כ"ו) ועי' בסי' ש"ח דין י"ג וסי' שני"ה דין ח' י"ד וסי' ת"ו.

שערי הלכות

<p>י. יעו"ש מש"כ בשע"ה.</p> <p>סימן שי"ב</p> <p>א. עיין ביאור"ה ד"ה דהוי שכתב דדעת השו"ע להחמיר בזה, וכ"נ שמצדד המאמר סק"ב גם לדעת השו"ע. ולכאורה מדברי הבי" בסוף הסימן שכתב דמסתמת הפוסקים לא שנה בין זימנא לזימנא, אי"כ גם חילוק זה נראה דאינו, וכ"כ בכה"ח סק"ו, וצ"ע.</p> <p>ב. בשו"ע הזכיר רק את היתר טלטול האבנים, ולא הביא שיטת התוס' ודעימיה לטלטל ד"א בכרמלית ולהכניסו לרה"י, ונראה דס"ל להחמיר בזה. ועיין כה"ח ס"ק י"ז שהביא מהגר"ז דמ"מ להוליך פחות פחות מד"א שרי אף לדעה זו, ולכאורה נראה להתיר גם ד"א בשינוי, דהוי תרי דרבנן, ולא גרע מהא דהתירו מוקצה, וצ"ע.</p> <p>ג. כיון דאיכא דס"ל דהוי רה"ר, וגם שי' רש"י שהתירו רק טלטול, ואסור להביא אף לחרמלית. ולפמ"ש"כ לקמן בשע"ה על סי' שמ"ה בשוה"ל דין י"ד, דבמצאיאות של הערים דידן לכ"ע יש להקל, יל"ע אם יש להקל גם בזה. ומ"מ לדידן אין נ"מ בזה עפ"י המבואר באות הקודמת.</p> <p>ד. יעו"ש מש"כ בשע"ה.</p> <p>ה. עיין שש"כ במבוא פרק א' הערה נ"ה דהוכיח מכאן לאסור פס"ר דלא ניחא ליה בדרבנן, ונראה דסבר דהו"ל כלאחר יד, אבל בב"ח כתב כאן דהוי דאורייתא, ועפ"י"ז אין ראייה מכאן. ועמ"ש"כ בשע"ה לקמן בסי' שט"ז על השוה"ל בדין כ'. ומ"מ יש ראייה דלא כערך, ועיין לקמן בסי' ש"כ בשע"ה על השוה"ל בדין כ"ד.</p>	<p>השקל ביאר באופן אחר דיעשה מלמעלה למטה, ולכאורה הוא דלא כב"י, יעו"ש.</p> <p>ט. דעת מרן דוקא אם ככר הסריח, שהחיים מתבזים ממנו, ולכן אסור דוקא אם אין להם מקום אחר לצאת משם, אבל אם יש להם מקום לצאת לא יטלטלו את המת, ועיין משנ"ב סק"ז.</p> <p>י. דוקא בכה"ג דאיכא בזיון גדול, אבל באין בזיון גדול לדעת מרן אסור, דהלא לדעת מרן כל ההיתר מצד שהחיים מתבזים ממנו, וכנ"ל באות הקודמת, אבל אם אין החיים מתבזים ממנו שרי רק בבזיון גדול, ועיין מג"א ומחצית השקל בס"ק י"ב.</p> <p>יא. בביאור לשון מרן בשו"ע עיין מאמר סק"ד, ומ"מ אף דיש בתרא בשו"ע ס"ל דמוטב להוציא בלא ככר או תינוק כסברת הרמב"ן, מ"מ כמה ראשונים הסכימו דלא כהרמב"ן, וכן כתבו כמה אחרונים, עיין כה"ח ס"ק כ'. וכן בלשון מרן בב"י דהביא דהרמב"ן כתב דמשמע מהרמב"ם כסברתו, והבי" כתב דאין בדבריו הכרעה, ומאידך הביא ראשונים שהסכימו דלא כהרמב"ן, וגם בשו"ע הביא דעת הרמב"ן בלשון יחיד ויש מי שאומר, ודברי החולקים הביא ביש אומרים, לומר דכן הוא הלכה.</p> <p>יב. עיין כה"ח ס"ק כ"א מש"כ לדעת השו"ע, וצ"ע. ובמאמר סק"ו האריך לבאר דברי השו"ע, ולהלכה ס"ל כמ"ש כאן להתיר רק בכרמלית דכ"ה לרוה"פ, וכמ"ש במשנ"ב סק"ו וסק"י י"ב, וכן סתם בשו"ע בריש הסעף, והביא י"א בסוף הסעף.</p> <p>יג. וכן כה"ח חולה שאינו יכול לצאת מביתו. כה"ח ס"ק ל'.</p>
--	---

בענין שברי כלים הראויין למעין מלאכה אחרת (סי' ש"ח סעי' ו') ביאור לישנא קמא דמחלוקת התנאים לגבי נשבר מע"ש, ובנשבר בשבת לכרע' מותר לטלטל

א) שבת דף קכ"ד ע"ב, מתני' כל הכלים הניטלים בשבת שבריהן ניטלין עמהן, ובלבד שיהו עושי' מעין מלאכה, ר"י אומר בלבד שיהו עושי' מעין מלאכתן, ובגמ' אר"י א"ש מחלוקת שנשברו מערב שבת, דמר סבר מעין מלאכתן אין, מעין מלאכה אחרת לא, ומ"ס אפי' מעין מלאכה אחרת, אבל נשברו בשבת ד"ה מותרין, הואיל ומוכנין ע"ג אביהן מותר. לפי דברי גמ' אלו דפולגותן בע"ש, היינו דתיק' ס"ל דמעין מלאכה נמי נשאר תורת כלי עליה, ולר"י לא הו' תורת כלי עליה, לכאורה הביאור משום דלר"י רק לתשמיש שעמד מקודם אמרינן דעומד גם כשנשבר, ודעתיה עליה לאישתמושי ביה, משא"כ בלא חזי למלאכתן הראשונה ל"א דעומד לתשמיש ב', דלא הו' מוכן, ולרבנן גם ככה"ג אמרינן דעומדין לתשמיש כיון דבא מכלי, כל שראוי כלל לשום דבר ודרך בני"א ליהנות לזה, אמרינן דדעתיה עילויה. ולפי"ז מה שאמרו בגמ' נשבר בשבת כ"ע לא פליגי דמותר, הואיל ומוכן אגב אביהן, היינו דלר"י אף שאין עומד לזה מ"מ מותר, דהו' מוכן אגב אביו. ולכאורה לפי"ז ה"ה באינו ראוי למלאכה כלל לא הו' מוקצה, דהא לר"י באין ראוי למלאכתן הראשונה לא מקרי כלי, ובכ"ז נשבר בשבת מותר, והיינו דאף דלא הו' כלי, מ"מ מוכן אגב אביו, א"כ גם באין ראוי למלאכה כלל הדין כן. ומיהו אפשר דבאין ראוי כלל אין מטלטלין, דאז בטל שם כלי מזה לגמרי.

והנה אח"כ מקשה מותר רב זוטראי מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים, דנשברו אימת, אילימא דנשברו מעיו"ט עצים בעלמא נינהו, אלא לא ביו"ט, וקתני מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים. והנה אם נימא דבגמ' בהו"א ס"ל דאפי' אין ראוי כלל למלאכה מותר לכרע, א"ש הקושיא, דבע"כ מבואר כאן דאין מסיקין בשברי כלים שנשברו בשבת, אבל אם נימא דגם בהו"א בעינן עכ"פ דחזי מעין מלאכה, א"כ מאי קשיא כלל מהא דאין מסיקין בשברי כלים, הא אפשי"ל דרק התם דהו' עצים בעלמא, ולכן אין מסיקין בהן דלא הו' כלי כלל, אבל במתני' דעושי' מעין מלאכה שפיר לכרע' מותר, וליכא למימר דמשום דחזיין להסקה נמי, דהא הו' דאפי' בכרע' דף לג. ועי' בשבת קכד. חזינן דעצים להסקה ליכא שום שם כלי ע"ז, ואסור לטלטל רק להסקה, ובע"כ חזינן מזה דגם כשאין עושי' כלל מלאכה, ה"ה הו"א דכיון דמוכנים אגב אביהן כשקדש היום שוב לא הו' מוקצה. ומיהו אפשי"ל דגם בהו"א צריך להיות חזי למידי, היינו דאלי"כ ודאי הו' מוקצה, דאף כלי אם אינו ראוי לכלום הו' מוקצה, כמבואר לעיל דף מ"ו דשרגא דנפטא אף דהו' כלי הו' מוקצה, דאין ראוי לכלום אי לאו דראוי לכסויי ביה מנא. וכ"כ רש"י קכ"ג ע"ב במוקצה מחמת חסרון כיס, דהטעם דהו' מוקצה דכיון דמקפיד לא להשתמש בהן לא חזו, והו' מוקצה מחמת דלא חזו. והא דמקשה משברי כלים, היינו דלענין חזי למידי בזה סגי דראוי להסקה. ואף דמאי דחזי להסקה לא משוה לזה שם כלי, מ"מ כיון דאמרת דמוכנים אגב אביהן א"כ שם כלי הו' עליהם, משום דקאתו מכלי, וכיון דיש עליהן תורת כלי מותר כל שראוי למידי, וה"נ ראויין להסקה.

ביאור לישנא בתרא דמחלוקת שנשברו בשבת, וביור הדין למאן דאית ליה נולד אי מקרי נולד (ויתבאר מזה אי פליגי ל"ק ולי"ב אי בעינן ראוי לאיזה מלאכה)

ב) וקאמר בגמ' אלא אי אתמר הכי אתמר, אר"י א"ש מחלוקת שנשברו בשבת, דמר סבר מוכן הוא ומר סבר נולד הוא, אבל מע"ש דברי הכל מותרין הואיל והוכנו למלאכה מבע"כ.

והנה נחלקו האחרונים בזה, דדעת הב"ח והט"ו וה"א"ר דהמחלוקת של ר"י ות"ק אי ראו למלאכה אחרת מקרי נולד או לא מקרי נולד, דגם ת"ק אית ליה נולד, אלא דס"ל דכל שראוי למלאכה לא הו' נולד, ור"י סבר דהו' נולד, ופסקינן כת"ק דלא הו' נולד. ולפי"ז גם מאן דס"ל נולד וגם ביו"ט דס"ל נולד, וכן לדין דס"ל נולד ביו"ט, מ"מ שברי כלים הראויים למלאכה אחרת אי"ז נולד ומותר.

אולם דעת המ"א וכן הסכים במאמר ושע"ה"מ הלכות יו"ט פרק ב' ה"ב ע"ש, דהמחלוקת בין ת"ק לר"י אי נולד אסור או מותר [ועי' עוד במרכבת המשנה פ"ב מהיו"ט שכתב לפרש הפלוגתא כהב"י אי מקרי נולד או לא, וכתב דקיי"ל כר"י דמיקרי נולד וכדעת רב צמח גאון, ומלשונן משמע דבשבת לא קיי"ל כוותיה, וזה צ"ע דא"צ לזה דבלא"ה בשבת קיי"ל דנולד מותר, וא"כ אף דהו' נולד שרי, ורב צמח גאון עצמו משחמיר בשבת ס"ל כבה"ג דנולד בשבת אסור, עי' שע"ה"מ הג"ל, ולדין אין נפק"מ אלא ביו"ט], ולפי"ז למאן דפסק דנולד אסור בשבת בעי דוקא מעין מלאכתן הראשונה, וכן ביו"ט דמחמירין בנולד, כל שאין ראוי למלאכתן הראשונה אסור. ועי' חזו"א סי' מ"ג סק"ד דהכריח דבע"כ מעין מלאכה מקרי נולד, והתיק' סובר דלא מיתסר נולד, דאלי"כ מאי פריך מהא דשברי כלים, הא שפיר אפשי"ל דבע"ש פליגי, ובשבת לכרע' שרי אי חזי מעין מלאכה, ומ"מ בשברי כלים הו' נולד דלא חזי לכלום, רק להסקה, ובהכרח דגם מעין מלאכה מקרי נולד, וא"כ לא מצי לתרץ דאין חילוק בין ראוי למלאכה אחרת ללא חזי למידי, ולפמ"ש לעיל סק"א יש לדחות ראיות, דודאי מקשה שפיר, דכיון דחזינן דר"י אינו מתיר במעין מלאכה מע"ש, משום דהו' מוכן למלאכה אחרת, ובכ"ז מתיר בשבת, חזינן דמותר אפי' לדבר שאינו עומד, א"כ גם בשברי כלים צריך להיות מותר, אפי' אינו ראוי כלל לשום מלאכה, וא"כ אף אם יש לחלק ביניהם לגבי שם נולד, מ"מ לדינא לגבי סברת מוכן אגב אביהן אין מקום לחלק ביניהם, ושפיר הקשו בגמ'. אלא דהחזו"א הבין דגם בהו"א דבשבת כ"ע מודים הואיל ומוכן ע"ג אביו, הוא דוקא היכא דחזי לאיזה מלאכה וכמ"ש, דאל"ה לא הו' שם כלי עלה, ובטל שם כלי מיניה, ושפיר קשיא

מאי ראייה, ואמאי לא מחלקים בין ראויין לאיזה מלאכה לבין אינן ראויין אלא להסקה, אלא בע"כ דאי אמרינן נולד כל שאינו ראוי לאותה מלאכה מקרי נולד, והיינו טעמא דלא מצי לתרץ ולחלק כנ"ל. ובאמת שגם בלא דברינן יש לדחות ראיות החזו"א, דהרמב"ן ריש ביצה כתב דאין מסיקין בשברי כלים, סתמא מיירי דאפי' חזי לכסות מנא, וא"כ שפיר מקשה בגמ'. אלא ד"ל דאי משום הא ה"י יכול לדחות דהכא מיירי דלא ה"י ראוי כלל.

ועי' בר"ח דכתב דהלכתא כלישנא בתרא וכת"ק, וצ"ע מאי ה"י צריך לומר דהלכתא כלישנא בתרא, כיון דפסק כת"ק, א"כ בין לישנא קמא בין לישנא בתרא מותר. [ומיהו אי סברינן דבעינן מלאכה הו' נולד, נ"מ לגבי יו"ט, דללישנא קמא לא ה"י אסור משום נולד, ולל"ב אסור, אבל זה דוחק]. ולדברינן א"ש דצריך למימר דל"ק אף דלא חזי כלל מותר, אבל ללישנא בתרא דפליגי בנשבר בשבת, ודאי לת"ק נמי עכ"פ צריך מעין מלאכה. ולפי"ז שפיר אפשי"ל דפליגי אי מקרי נולד, וכן משמע בלשון הר"ח.

ועי' חזו"א דמביא רא"י לדעת החולקים על המ"א מדברי הר"ף והרא"ש בסוגיין דהביאו דברי רב צמח גאון דפסק כר"י, והם חולקים עליו דהלכתא כת"ק, ואי נימא דמחלוקת דתיק' ור"י אי נולד אסור או נולד מותר, א"כ מאי הו' צריכים לדון בזה, הא כבר נפסק דין זה במק"א, דפסקינן כר"ש במוקצה בשבת, וביו"ט פסקינן דאסור לדעת הר"ף, ע"ש. וכ"כ להוכיח הבית מאיר בסי' ש"ח סעי' ו' ע"ש.

ולכאורה כן משמע בגמ', דאח"כ מביא סתירת הברייתות, וקאמר הא ר"י והא ר"ש, ואמאי שביק דברי ת"ק דהכא דמדברים ממנו דמותר, אלא משום דמסיקין בשברי כלים מיירי בכל גווני, בין דחזי מעין מלאכה בין דלא חזי, ולהכי צריך לומר ר"ש, דאי לת"ק רק בדחזי מעין מלאכה מתיר, דאז לא מקרי נולד לדידה. ונמצא דיש ג' שיטות בדבר זה, ודו"ק. אולם באמת ברמב"ן במלחמות ריש ביצה שם מפורש דמעין מלאכה מקרי נולד, ואסור ביו"ט לדעת הר"ף, וכן כתב הרשב"א בעבוה"ק הביאו בשע"ה צ"ח סי' תק"א אות כ"ח. ועי"ע בחולין נ"ה. תוס' ד"ה שיעורן דכתבו ג"כ דלת"ק ל"ל נולד. [ועי' עוד בתוס' שבת קכד: ד"ה ורבא, ע"ש היטב, ודו"ק].

בענין נשבר מע"ש דבעינן שיהא ראוי לאיזה מלאכה אי סגי במה דחזי להסקה

ג) והנה לעיל כתבנו דאף אי נימא דבעינן גם בהו"א ראוי לאיזה מלאכה, אבל לא משום דע"ז יהי' שם כלי ע"ז, אלא דצריך שיהי' חזי, דאלי"כ אף בכלי כל דלא חזי אסור, ולזה גם סגי מאי דחזי להסקה. הנה נראה דהוא מחלוקת הראשונים, וכאשר יתבאר לפנינו.

דהנה יש לעי' תמיד בשברי כלים שנשברו בע"ש, דשרי כל דחזי לכסות בו מנא, ולכאורה צריך לומר הביאור משום דשברי כלים עומדים לזה, והו' לזה שם כלי מחמת עצמו כיון דעומד לזה, והטעם דרק בשברי כלים אמרינן כן, ובעצים ואבנים אין מועיל מאי דחזי לכסות מנא, משום דסתמא בשברי כלים דעתיה לאשתמושי בכל מאי דאפשר, דכיון דבא מכלי עבידי להשתמש בזה, וכ"כ בחזו"א כמה פעמים. המיחסים להר"ן בסוגיין, וכ"כ בחזו"א כמה פעמים. אולם מדברי הר"ן ע"ש בסוגיין, משמע דהטעם דכל שבא מכלי לא פקע מזה שם כלי אף דאין עומד כבר לשמוש, והא דבעי חזי היינו דכל שאינו ראוי אין מועיל אף דאיכא שם כלי ע"ז.

ולכאורה יש לתלות זה בפלוגתא הפוסקים, דהנה הראב"ד הובא בר"ן ובמ"מ פכ"ו ה"ו כתב הא דאמר רב יוצא א"ר שירי פרוזמיות אסור לטלטלן בשבת, וקאמר אביי במטלגיות שאין בהן גע"ג דלא חזיין לא לעניינים ולא לעשירים, דמיירי דוקא טליתות של מצוה, דאסור לעשות בהן תשמיש בזוי, אבל בסתם מטלגיות מותר דלא גרע מחרס קטנה דחזי לקנח בה טינוף. וכתב המ"מ דמדברי הרמב"ם מבואר דבכל בגדים הדין כן דדוקא דנשאר גע"ג, ולכאורה טעם דהרמב"ם דבחרס קטנה רק היכא דחזי לכסויי מנא דע"ז יש לזה חשיבות כלי, אבל בהניח טינופא לא הו' ע"ז שם כלי ע"ז. וכן ראיתי דמפרשים כן. והראב"ד ס"ל דכל דאתי מכח כלי לא פקע מיניה הכינתו כ"ז שראוי לאיזה תשמיש, אף דע"ז לא מקבל שם כלי, וכן נראה מדברי רש"י דף קכ"ד ע"ב דקאמר מ"ד דבכרמלית מותר לטלטל חרס דראוי לכסות בו ווק, וכן כתב דברה"ר נמי ה"י מותר משום קינוח, אלא כיון דלא שכיח הרי שם כלי עליו בחצר. חזינן מדברי רש"י דקינח לבד נמי ה"י משוי לזה כלי, אלא כיון דלא שכיח ברה"ר דיתבי שם כמ"ש לעיל, מבואר דבעי רק שיהי' חזי למשהו. ורש"י לשיטתו בין כך מוכרח לומר, דהא לדידיה דבף קכ"ו ע"ב כתב דכיסוי כלי לא הו' כלי, וצריך שיהא כלי לדבר אחר, וכאן מועיל מה דראוי לכסות בו מנא. אלא בע"כ כמ"ש הר"ן דבאמת כאן הו' כלי מחמת אביו דבא מכלי, ומה דצריך שיהי' ראוי לכסויי ביה מנא או לקינוח, היינו דצריך שיהי' ראוי למידי. אבל הרמב"ם ס"ל דצריך שיהי' חזי לדבר שע"ז יקבל שם כלי ע"ז, והיינו דכל המעלה בשברי כלים משום דמסתמא עומד לתשמיש כל שראוי למלאכה, ולכן בשברי כלים בעינן דראוי לכסויי מנא דמשוי לה כלי ע"ז, אבל לכסויי טינופא לא הו' כלי ע"ז.

וכן נראה מדברי הר"ח דכתב דהא דמותר בכרמלית מותר, דכיון דהוא רק דרבנן זמנין לעילי לה לחצר חזוי ליה, והיינו דס"ל דכל שעומד לכסות מנא אף דעתה אין ראוי, כיון דהו' רק איסורא דרבנן אמרינן דחזי ליה. [ועי' בחידושי הר"ן].

שברי כלים הראויין למעין מלאכה ונשברו מע"ש, וביו"ט נשברו לגמרי אי מקרי נולד

ד) כתב במ"ב סי' תק"א סק"ט דכלים שנשברו בעיו"ט ועושי' מלאכתן

ראשונה דינן כשלמין, ואם מסיק בהן אסור להפוך בהן אח"כ לאחר שהודלקו במקצת, כמ"ש הרמ"א לעיל שם. ומבואר מדבריו דאם אין עושי' מעין מלאכתן ראשונה ונשברו מע"ש, מותר להפוך בהן. והבין החזו"א סי' מ"ג סקט"ו שכתב כן לדברי המ"א דס"ל דבאין ראוי למלאכתן הראשונה הו"ל נולד, א"כ לאו כלי הוא ומותר להפוך בהן אח"כ כיון דכבר לא ה"י כלי מעיו"ט, ותמה ע"ז דבנשבר מעיו"ט לכרע' כלי הוא כל שראוי למלאכה, וא"כ גם כשאין ראוי למלאכתן ראשונה, כשמסיק בהן ונעשי' ע"ז אין ראוי למלאכה, הו"ל נולד ואסור להפוך.

ואפשי"ל דדעת המ"ב דשברי כלים אף דמקרי מוכן בנשבר בע"ש, אבל אין זה משום דעומד לשימוש כיון דה"י כלי פעם, אלא דכל שה"י כלי לא נפקע שם כלי מיניה, ודעתו עליה כשיהי' חזי למשהו, אבל עומד נמי להסקה כשצריך לזה לא פחות משימוש אחר, וא"כ לא מקרי נולד, דנולד מקרי רק כשכעת עומד לדבר שלא עמד מתחילה, וכעת אינו ראוי לזה שעומד מקודם. אבל בשברי כלים אף דלא הו' מוקצה כשנשברו מעיו"ט, מ"מ לא מקרי נולד, דשברי כלים עומד נמי להסקה. והנה לדעת הראב"ד וסייעתיה שכתבנו לעיל דסגי בכ"ש שהוא חזי, א"כ לא גרע הסקה נמי, וא"כ כל שברי כלים שנשברו מע"ש דאמרינן דלא הו' מוקצה אינו משום דעומד דוקא לזה, וא"כ ה"נ כן, ואפי' דהרמב"ם דבעי תשמיש חשוב למקרי שם כלי ע"ז, אבל אינו מוכרח דעומד דוקא לזה אלא דס"ל דסגי במה שדעתיה עילויה למקרי כלי ע"ז, אבל מ"מ בנשבר השבר הזה אין זה נולד, דמקודם נמי עמד להסקה.

ולפי"ז גם לחולקים על המ"א וס"ל דבנשבר ביו"ט סגי במעין מלאכה, אבל מ"מ בנשבר בעיו"ט ועכשיו נשבר לגמרי אין זה נולד, דמ"מ עמד נמי להסקה, ואדרבה לדידהו' עוד עדיף, דכמו דחזינן דלא בעי מעין מלאכתן הראשונה, משום דס"ל דלשימוש אחר נמי ה"י מוכן מקודם ולכן לא הו' נולד, וא"כ ה"נ בנשבר מעיו"ט וראוי למלאכה, דאף דנימא דעומד עוד לשימוש מלאכה, מ"מ עומד נמי להסקה, וא"כ לא הו' נולד כשנשבר. ולדברי המ"א דמקרי נולד כשעומד למלאכה, צ"ל (הכא) דרק התם דעיקר שימושו הוא למלאכתו, אבל הכא בשברי כלים שימושו להסקה הוא לא פחות מלמלאכה, ולכן לא הו' נולד כשנשבר.

בענין דלתות הבית (סי' ש"ח סעי' ט"ו-י')

ביאור שיטת רש"י בטעם דלתות הבית שנתפרקו הו' מוקצה משום שאינו כלי

א) שבת דף קכ"ב ע"ב, מתני' כל הכלים ניטלין בשבת, ודלתותיהן עמהן אע"פ שנתפרקו, שאינן דומיין לדלתות הבית לפי שאינן מן המוכן. יש להבין אמאי דלתות הבית אינן מן המוכן, הא דרכן לטלטלן תמיד בפתיחת ונעילת הדלת ועומד לשימוש, וכיון דעומד לשימוש הו' כלי, ומאי גרע דהו' מחובר לקרקע.

וברש"י כתב ואע"פ שנתפרקו הדלתות מן הכלים ניטלין, ואין דומיין לדלתות הבית שאין ניטלין לפי שדלתות הבית אינן מן המוכן לטלטלן שאינן כלי, אבל אלו הן כלי אגב אביהן, עכ"ל.

והביאור ברש"י דהטעם שדלתות הבית הו' מוקצה, היינו משום דכעת אחר הפירוק אינו כלי, ואף דראוי לשימוש בתורת כלי כעת, כגון לישב עליו ולתת עליו מזונות לתינוק, דבלא"ה גם בדלתות הכלים אסור בטלטול לר"י, כמ"ש רש"י לקמן קכ"ו ע"ב ד"ה ה"ג ואמר רב יהודה ע"ש, מ"מ כיון דאין עומד לשמש בתורת כלי בפ"ע, אלא לחברם עם דלתות הבית, לאו שם כלי ע"ז בתורת עצמו. ומ"מ בדלתות הכלים אף דלא מקרי כל מחמת עצמו, כיון דעומד לחברם עם הכלים מ"מ הו' כלי אגב אביו, כיון דהוא חלק של כלי מקרי מוכן אגב אביו. משא"כ בדלתות הבית, כיון דלא הו' כלי מחמת עצמו כיון דעומד להתחבר, ומחמת אביו דהו' חלק של בית נמי לאו כלי הוא, דלא הו' חלק של כלי, א"כ הו' מוקצה, והו' כעצים ואבנים דלאו כלי הוא. ואף בנתפרקו בשבת דהי עומד לשימוש בכניסת השבת, מ"מ בעינן שיהי' גם עכשיו שם כלי עליו, דהא הטעם בשברי כלים דמותר לטלטלם אף דהוא אינו כלי כעת, ואף בזרקן באשפה בשבת כדאיתא קכ"ד ע"ב, מ"מ לא פקע שם כלי ממנו, דמוכן הוא אגב אביו. וכיון דזה ה"י חלק מכלי בכניסת השבת, שפיר דמי. אבל בדלתות הבית לא שייך כלל שיהי' מוכן אגב אביו, דהא הו' קרקע, ומחמת עצמו לאו כלי הוא כיון דאין עומד לשימוש עצמו רק לחברם לבית.

ועדיין יש לעי', דמ"מ כיון דעדיין עומד לשמש בתורת דלת, וכשהוא מחובר מותר בטלטול, וא"כ שיהי' מקרי כלי מחמת עצמו שעומד לשימוש דלת. וליכא למימר כיון דבשבת אסור להחזיר לא מקרי שעומד לשימוש בשבת, ושאינו מדלתות הכלים, דאף דנמי אסור להחזיר, מ"מ מוכן אגב אביו שאני, כיון דהוא חלק של כלי כלי מקרי, וכמו דחזינן מכלים שנשברו בשבת דהו' חלק מכלי אף שאינו עומד לשימוש, כיון דהכלי הוא מוכן, כל חלק ממנו מקרי כלי. משא"כ בדלת של בית שיהי' לזה שם כלי בעצמו, כיון שעומד להתחבר ולהיות עומד לשימוש, בזה כיון שאסור לעשות כן בשבת לא מקרי כלי, דמ"מ בניטל בשבת דהי לזה שם כלי בעצמו בשבת אמאי הו' מוקצה, דמ"ש מכל כלים שנשברו בשבת, כל שראוי לתשמיש כ"ש מותר לטלטלם אף דאינו עומד להיות כלי כלל, דאף בזרקן לאשפה מותר אף דאינו עומד כלל לשימוש, ומ"מ כיון דהי בכניסת השבת כלי הראוי לטלטול לא נתבטל הכנתו. ה"נ בדלתות הבית הא בכניסת השבת עומד לשימוש, והי' מוכן לטלטול מצד עצמה, ואמאי נתבטל הכנתו. ועי' מ"א סי' ש"ח סק"ט דכתב על מה דכתב הרמב"ם בדלת בית אפי' ניטלו בשבת, דקמ"ל אע"פ דעמד לשימוש בשבת, ע"ש. וצ"ע באמת אמאי באמת הו' מוקצה.

אולם ברש"י דף קכ"ו ע"ב מבואר דכיסוי כלים לא מקרי כלים, ולהכי בעי ר"י שם כלי ע"ז, ולא אמרינן כיסוי כלי הו' כלי. והביאור ברש"י

דאף דהוי מוכן טלטול אגב אביו בכיסוי כלי, מ"מ צריך שיהי' ראוי לשימוש בעצמו בתורת כלי, ואף דאינו עומד אלא להיות כיסוי לכלי, מ"מ בדיני מוקצה בעי' ב' דברים, א' דיהי' מוכן לשימוש, וגם דצריך להיות ראוי לשימוש, כמו בכל שברי כלים דצריך עכ"פ ראוי לשימוש, ובוזו ס"ל לרש"י דבעי' שיהי' ראוי לשימוש בתורת כלי, ולכן בכיסוי כלים אף דראוי לשימוש בתורת כיסוי, לא מקרי ראוי לשימוש כלי, ורק מה שהוא מוכן סגי אגב אביו. ועכ"פ מבואר ברש"י דמה שמשמש לכלי לא מקרי כלי מחמת עצמו, וגם התוס' דפליגי ארש"י שם, היינו כמש"כ תוס' שם דכשהוא ראוי לשימוש בתורת כיסוי כלי נמי סגי, אבל בזה אפשר דמודים דמה שמשמש לכיסוי כלי לית עליה שם כלי בעצמו, והוי רק חלק בכלי, וא"כ ה"נ בדלתות הבית אין עליהו שם כלי בעצמו, אלא הוי תשמיש לבית, ולא כלי הוא. ומה שמותר לטלטל לפתוח ולנעול היכא שהוא מחובר לבית, אף דלא שם כלי ע"ז, היינו דלמאי שהוא עומד לשימוש לא הוי מוקצה לזה אף דלא הוי ע"ז שם כלי, וכה"ג כתב הר"ן בביצה פ' המביא דף ל"ג ע"א והר"ז שם, דבקעת הוי מוקצה ביו"ט משום דלאו כלי הוא, דמה שעומד להסקה לאו שם כלי ע"ז, ומ"מ מותר לטלטל להסקה כיון שעומד לזה, ע"ש. וע"פ ברמב"ן במלחמות סוף פרקין כה"ג.

ספק בדין דלתות הבית שנתפרקו ואין עומד להתחבר וראוי לתשמיש [בנשבר בשבת ובנשבר מערש]

ב) והנה כ"ז הוא דוקא אם הדלת עדיין עומד להתחבר לבית, אבל אם אין עומד כבר להתחבר לבית, והוא ראוי לתשמיש, לכאורה נראה דאם נתפרק בחול דמותר בטלטול, דלא גרע מכלים שנשברו בחול דמותר בטלטול כיון דראוי לכסות בו מנא, אף דלא שייך אצלם מוכנים ע"ג אביהן דהרי נשברו בע"ש, מ"מ כיון דראוי לשימוש לכסות בו מנא, הוי עומד לזה כ"ז שלא זרקן לאשפה, ושאיני מעצים ואבנים סתמא, דאף דראויים לכסות מנא הוי מוקצה, משום דסתמא דעצים ואבנים אין עומדים לזה, אבל שברי כלים, כיון דעמד לשימוש בתורת כלים, גם כשנשברו עומדים לשימוש הראוי להם כ"ז שלא זרקן לאשפה. וא"כ גם בדלתות הבית כיון דעמדו לשימוש, אף דלא ה"י כלי, דה"י שימוש של קרקע, מ"מ כשנשברו חזוי לשימוש לכסות בו מנא מקרו כלי, משום דסתמא עומד לזה. ואף בשבת עצמו אפשר דמותר בזה, לפי מאי דפסקינן כר"ש דלא אמרינן מיגו דאיתקצאי היכא דלא דחאו בידיה, ומיהו בנשבר הדלת בשבת, אף דעומד לשימוש אחרינא אסור דהוי נולד, כיון דקודם לכן לא הוי כלי וכעת הוא כלי. ולמ"ד דס"ל נולד בשבת אסור, דהוי כגוי שעשה כלי בשבת דהוי נולד, ע"י בה"ל סי' ס"ו ד"ה לשום. [ועי' להלן ס"ק ג' ד' מה שיתבאר עוד בענין זה דינו של נשבר בשבת, ולהלן סק"ה יתבאר דינו של נשבר מערש].

שו"ר דדברינו לגבי שבת הוא פלוגתא דמ"א ורעק"א, דהנה המ"א סי' ש"ח סק"ט כתב דמהא דלתות הבית שנתפרקו אפי' בשבת אין מטלטלין אותן, מזה יש ללמוד דה"ה כלים המוקצים שנשברו בשבת, אע"ג דעכשיו אין מוקצים אסורים, וכתב עליו הגרע"ק שם: לענ"ד אין רא", דהכא דעדיין (הפתח) (הדלת עומד (כצ"ל)) להחזיר לבית לתשמישו הראשון, ואין שם כלי עליו. ועי' מג"א סק"ח, אבל בכלי שמוקצה מחמת חסרון כיס שנשבר בשבת, דעתה עומד למלאכה אחרת, לא הוי מוקצה אלא לר"י מטעם מגו דאיתקצאי בה"ש, אבל לר"ש שרי כמבואר בריש ביצה, וזהו דינא דלקמן רס"י תק"א, עכ"ל.

הנה ממש"כ הגרע"ק דשאני דלתות הבית דעדיין עומד להחזיר לתשמישו הראשון, מבואר דכשנשבר ואין ראוי לתשמישו הראשון מותר גם כשנשבר בשבת. ולדעת המ"א דלמד מזה לכלי מוקצה שנשבר שאסור, מבואר דגם בדלתות הבית גם כשנשבר הוי מוקצה.

ביאור פלוגת המ"א והגרע"ק בטעם דלתות הבית שנתפרקו, ואם אפשר ללמוד מזה למוקצה שנשבר בשבת (ונלמד מזה מחלוקת לענין דלתות שנשברו בשבת ואין עומד להחזיר)

ג) אולם באמת נראה דספק הנ"ל אינו תלוי בפלוגתא זו אלא לגבי נשבר בשבת ולא לגבי נשבר בחול, דהנה יעוי"ש בלשון המ"א, ומפורש שלא כתב לאסור רק בכלי מוקצה שנשבר בשבת, וביארו האחרונים בא"ר ובשו"ע הרב ועוד דהוי משום מיגו דאיתקצאי, אבל בנשבר בחול מותר. והסברא פשוטה בזה, דכיון דעומד לשימוש, וזה ה"י ג"כ כלי מקודם, א"כ פשיטא דנשבר בחול דמותר, כיון דכעת לאו מוקצה, ומינה דגם דלתות הבית שנשברו א"כ נשבר בחול מותר לטלטל בשבת. ואף דה"ה הביא ראי' לדינו בדלתות הבית שנתפרקו, ושם הדין דבין בחול בין בשבת דאסורין לטלטל, ואף דה"י מוכן מבעו"י כמש"כ המ"א בתחלת דבריו. מיהו צ"ל דודאי ס"ל להמ"א הסברא דרעק"א כיון דעומד להתחבר לבית הוי מוקצה, ולהכי גם שנתפרקו בחול אסור. ומ"מ מביא המ"א ראי' לכלי שנשבר, וכמו שיתבאר.

דהנה המ"א הקשה שם לעיל מיניה מש"כ הרמב"ם דלתות הבית שנתפרקו אפי' בשבת אסור לטלטל, והקשה המ"א מאי אפי', הא אם נתפרקו מבעו"י הוי חידוש יותר כיון דמוכנים מבעו"י. ועי' תי' דקמ"ל דאפי' בשבת כיון דבה"ש ה"י מטלטלו כשפותח ונועל, גם עתה לישתרי קמ"ל, ומזה יש ללמוד דה"ה כלים המוקצים שנשברו בשבת, אע"ג דעכשיו אין מוקצים אסורים, עכ"ד המ"א. ומבואר במ"א דמה שכתב הרמב"ם אפי' בשבת, והיינו דלפי מש"כ המ"א דקמ"ל אפי' בשבת, היינו שה"י עומד לטלטל בביהש"מ, משמע דהטעם דנתפרקו בשבת אינו משום דעדיין עומד להתחבר, דא"כ עדיין קשה כיון דזהו סיבת המוקצה מה שעומד להתחבר, איך יתכן הו"א דכיון דה"י מחובר בביה"ש דיהי' מותר יותר, הא אדרבה זה סיבת האיסור. ובע"כ חזינן דבנתפרקו בשבת הפירוש דהוי מוקצה, לא מפני דאינו עומד לתשמיש ולא כלי, אלא דאף דהוי עומד לתשמיש הוי מוקצה, דהדין הוא במחובר דהוי מוקצה, וכמו דיש מוקצה מחמת חסרון כיס ומוקצה מחמת איסור, איכא שם מוקצה על מחובר. ומזה למד המ"א דחזינן דאף דכעת אינו מחובר, כיון דה"ה מחובר ביהש"מ הוי מוקצה לכל השבת אף דאינו מחובר, וא"כ ה"ה בכלי הכלים המוקצים שנשברו אף דכעת אינם מוקצים דאסורים, ובנתפרקו בחול דלא הוי מחובר היינו טעמא דאסור כיון דעומד להתחבר לבית אינו

עומד לתשמיש אחר, ולכן הוי מוקצה, אבל בנשברו בחול א"כ כבר אינו עומד להתחבר לבית, א"כ פשיטא דמותר, כמו כל הכלים המוקצים שנשברו בחול, ועומד למלאכה דלא הוי מוקצה.

זה מה דהקשה הגרע"ק במתק לשונו על המ"א, דכתב לענ"ד אין רא", דהכא עדיין עומד הדלת להחזיר לבית לתשמישו הראשון, ואין שם כלי עליו ע"י מג"א סק"ח וכו', והיינו דבמ"א סק"ח מביא טעם הרמב"ם דסולם עלייה אסור לטלטלו שאין תורת כלי עליו, וכתב ע"ז המ"א ונ"ל טעמא דהוי כא' מדלתות הבית, עכ"ל. הנה מבואר במ"א דלתות הבית דלאו תורת כלי עליו, ולכאורה דברי רעק"א אלו אך למותר, הא כיון דכתב דשאני דלתות הבית דעדיין עומד להתחבר, ושאיני מכלים המוקצים שנשברו, משום מאי צריך לומר דהטעם משום דאינו כלי, ולהוכיח זה ממי"א, דמאי איכפת אי משום דהוי אינו כלי או משום דהוי מוקצה, הא החילוק כבר מבואר בלא"ה דהכא עדיין עומד להיות במצב הקודם, משא"כ בכלים מוקצים שנשברו. ולדברינו ודאי ה"י צריך רעק"א לזה לומר דא"א לומר דבדלתות הבית הטעם דמחובר הוי מוקצה, ולא משום דאינו כלי, דאי משום מוקצה דמחובר לא ה"י מועיל חילוק דמשום דעומד להתחבר דמקרי מחובר, דסוף כל סוף אינו מחובר, וא"כ אמאי הוי מוקצה, הא כיון דעמד לשימוש ביהש"מ וכעת אינו מחובר, ובע"כ ראי' דאמרינן דכלים המוקצים אף דכעת אינם מוקצים אסור. ולכן כתב הגרע"ק דהטעם דמחובר הוא משום דאינו כלי, משום דהשתמשות דמחובר אין נותן ע"ז שם כלי, וא"כ כשנתפרקו כיון דעומד להתחבר ועומד לתשמיש דמחובר, אינו מקבל שם כלי ע"ז, משא"כ בכלים המוקצים דהוי כלי, אלא דהוי מוקצה כשנסתלק שם מוקצה מזה מותר. וזה באמת קושיא עצומה על המ"א, דכיון דהמ"א כתב בסק"ח משום דלאו כלי הוא, דזהו הטעם בדלתות הבית, וא"כ כ"ז שעומד לתשמישו לאו כלי הוא, ועוד קשה על המ"א, דהא התם כיון דלאו כלי הוא, ודאי נשאר בסיבת הקצאתו, ואף דנאמר דע"י הפירוק יש שם כלי א"כ הוי נולד, וכמש"כ לעיל, ומיהו זה לא קשה, דהא הרמב"ם לית ליה נולד כלל בשבת, ובע"כ בדלתות הבית אין הטעם משום נולד, אבל קושית הגרע"ק היא קושיא עצומה, דהא דלתות הבית הטעם הוא משום דלאו כלי הוא, וכן מפורש ברש"י במתני' דלאו כלי הוא.

ביאור מחלוקת רש"י והרמב"ם בטעם איסור דלתות הבית שנתפרקו (ואם יש חילוק בטעם האיסור בין נתפרקו בשבת לנתפרקו מערש, ויישוב הסתייה במ"א הנ"ל סק"ג)

ד) אמנם ברמב"ם מפורש כדברי המ"א, דלתות הבית לאו משום דלאו כלי הוא, אלא דהוי כלי מוקצה, דז"ל פכ"ה ה"ו: דלתות הבית אע"פ שהן כלים לא הוכנו לטלטל, לפיכך אם נתפרקו אפי' בשבת אין מטלטלין אותן. ועי"ש במ"מ ח"ל: ופירש רבינו אע"פ שהן כלים לא הוכנו לטלטל, אבל רש"י פי' אינן מן המוכן לטלטל לפי שאינן כלי, עכ"ל.

הנה מבואר להדיא דפלוגתא זו בין המ"א והגרע"ק אם הטעם בדלתות הבית משום דהוי מוקצה אע"פ שהן כלי, או דהטעם משום דלא הוי כלי, הוא פלוגתא קדומה דהרמב"ם ורש"י, ודברי המ"א הוא כהרמב"ם. וצ"ל דמה שכתב המ"א סק"ח על הא דכתב הרמב"ם בסולם של עלייה דלאו תורת כלי עליה, וכתב המ"א דהוי כדלתות הבית, אין כוונתו דלא הוי כלי, אלא דמפרש לשון הרמב"ם דלאו "תורת" כלי עליה, היינו דהוי כלי, אלא דאין לו תורת כלי שאין לו דיני כלים שמוותר בטלטול, וזה אין לו תורת כלי כיון שעומד לשימוש הבית. מיהו מזה חזינן דלאו משום מחובר הוי הדלת מוקצה, דהא סולם של עלייה לא הוי מחובר, אלא כיון דהוא תשמיש לבית הוי מוקצה, וצ"ע. ועוד אפשר דכוונת המ"א דהוי כדלתות הבית שנתפרקו מע"ש, דאין עלייהו תורת כלי כיון שעומד לחברם לבית, אף ראוי לתשמיש אחר, וה"נ סולם של עליה, ודרי"ק. ועי' בה"ל סי' ש"ח ס"ד כ"ה כיסוי דני"מ בין להרמב"ם ורש"י, דלרש"י היכא דאיכא תורת כלי בדלתות הבית לא הוי מוקצה, ולרמב"ם הוי מוקצה. והחזו"א סי' מ"ו סק"ד תמה עליו, דודאי מחובר אין עליו תורת כלי אף במשופין ומתוקנים, וכתב דדעת הרמב"ם ורש"י חדא הוא, דמש"כ רש"י לאו כלי היינו דתשמיש מחובר לא חשיב כלי, ומש"כ הרמב"ם אע"פ שהן כלי שלא הוכנו לטלטל, ג"כ כוונתו דכלי מחובר לא חשיב מוכן, וכתב דכוונת הה"מ עלומה מאתנו, ע"ש.

והנה לפי מה שביארנו ודאי הדין הוא כמש"כ בחזו"א דכל שתשמישו למחובר לרש"י לא מקרי שם כלי. [ולענ"ד דגם הבה"ל לא נתכוין לזה דתשמיש מחובר הוי ע"ז שם כלי, אלא דכוונתו הכא דיש לו שם כלי לעצמו כשאינו רק דתשמיש במחובר, והנ"מ בכיסוי בור ודו"ת היכא דיש לו תשמיש אחר לדעת רש"י קכ"ו ע"ב, ולדעת שאר הראשונים דמתוקן לפתוח ולנעול את הבור, דיש ע"ז תורת כלי ע"י]. אלא דהנ"מ דלרש"י הטעם דתשמיש מחובר ליכא ע"ז שם כלי ע"ז, ולהרמב"ם ע"י תשמיש מחובר איכא שם כלי, אלא דהוי מוקצה, והנ"מ בנשבר דאין עומד לחברם לבית, דלפי דעת רש"י דלאו שם כלי ע"ז, עכ"פ בנשבר בשבת אסור למאן דאית ליה נולד, ולרמב"ם אפשר דמותר דהוי ככל כלי מוקצה שנשבר, דלדעת הגרע"ק לא הוי מוקצה. מיהו המ"א הביא ראי' מאן גופה דהוי מוקצה, ומשמע מזה דגם בנשבר הדין כן כמש"כ בכלים מוקצים. אולם אם לא נימא כהמ"א, ונאמר דהכא הטעם משום דעתידי להחזירה, וע"כ נשאר בו סיבת הקצאתו, א"כ בנשבר ואין עומד להחזירו להרמב"ם מותר.

עוד בענין נשבר בחול ואין עומד להחזירו לבית, אי תלוי ג"כ בפלוגתא הנ"ל או לא

ה) והנה מה שכתבנו לעיל בפשיטות דנשבר בחול הדלת של הבית מותר, והיינו דכיון דהטעם בשברי כלים משום דסתמא עומד לתשמיש, ה"נ בדלתות הבית כן, אף אם נימא כרש"י דלתות הבית לאו שם כלי עלה, מ"מ מסתברא דכשנשבר שם כלי עלה. ולא דמי לעצים ואבנים, דהכא כיון שעמד לשימוש עומד עדיין לשימוש עליה, והיינו דפירשנו הטעם דבשברי כלים דמותר, ולא דמי לעצים ואבנים דאין מועיל חזי לכסות בה מנא, משום דבכלים שנשברו סתמא עומד לעשות בה איזה תשמיש, ועדיין הוי חשיבותא עליה.

הנה מדברי הר"ן [דף מ"ח ע"ב מדפי הרי"ף] פ' כל הכלים לא משמע

כן, דכתב גבי הא דחרס קטנה דמותר לטלטלה, ומקשו הכא וכי עדיפא חרס קטנה מכיסוי כלים שיש להם בית אחיזה, דלא שרי לטלטלינהו אלא א"כ יש תורת כלי עליהן. [והיינו שתקנו באופן שיהי' נראה עומד לזה, כמש"כ הר"ן סוף פירקין]. יש לומר אה"נ היינו טעמא משום דהך חרס קטנה כיון דמעיקרא הוי כלי גמור, אע"ג דהשתא הוי שבר כלי, כל שהיא ראוייה למלאכה עדיין הכנתה ותורת כלי שהיתה בה עליה, משא"כ בכיסוי כלים שמעולם לא היו כלים גמורים, ומש"ה בעינן שיהא תורת כלי עליהן, ע"כ. הנה משמע מלשון הר"ן דהטעם בשברי כלים אינו משום דכעת עומדין לכסות בהן מנא, אלא כיון דה"י תורת כלי עליהן לא פקע שם כלי מזה, כל דחזי לאישתמושי בזה, ולא משום דכעת עומד לתשמיש, וא"כ בדלתות הבית שלא היה עליו שם כלי מתחילה לפי רש"י לא סגי במה שעומד כעת לתשמיש, ודרי"ק. וא"כ נמצא דלתות הבית שנשברו בחול ואין עומד להחזירן, ועומדין לתשמיש אחר, תלוי בפלוגתא רש"י ורמב"ם הנ"ל, ודרי"ק.

בענין בסיס על דעת ליטלו בשבת (סי' ש"ט)

שבת דף מ"ד ע"ב, אר"י א"ר מטה שיחיה למעות, הניח עליה מעות אסור לטלטלה, לא הניח עליה מעות מותר לטלטלה, לא יחיה למעות יש עליה מעות אסור לטלטלה, אין עליה מעות מותר לטלטלה, והוא שלא ה"י עליה כל בין השמשות.

ובתוס' ד"ה יש ע"כ במניח מיירי, דבשכח תנן פרק נוטל מנער את הכר והן נפלות, ובמניח בשבת איירי, דבמניח מבעו"י והיו עליה בין השמשות אפי' אין עליה מעות אסור וכו'. וא"ת אמאי לא מוכח מהכא דאין מוקצה לחצי שבת, וי"ל דאיכא לאוקמא כגון שהניחם לדעת ישראל כדי להסירם אחר שעה, והוי כגמרו בידי אדם.

ועי' מהרש"א שהקשה דאם דעתו להסירם אחר שעה, הא כתבו התוס' לעיל דף מ"ד דכל דבר שדעתו ליטלו בשבת לא הוי בסיס, וא"כ אמאי בהיו עליו ביהש"מ אסור, הא לא הוי בסיס ולא איתקצאי בהש"מ, והגרע"ק א"ר בד"ח הוסיף להקשות ביותר מהא דמי שהחשיך, דבשליפי זוטרי דאפשר לנער מותר ולא הוי בסיס, א"כ בע"כ או דצריך לומר דבמניח בשבת לא הוי בסיס, וכדעת המ"א סי' רס"ה סק"ב וסי' ש"ח סק"ג, אף דאין דעתו להניחו לכל השבת לא הוי בסיס. וכן הקשה בגליון רעק"א על המ"א סי' רס"ה. וכן הקשה על תוס' ביצה כה"ג. והנה קושית הגרע"ק יש ליישב, דודאי במניח ע"מ לנערה לא הוי בסיס, וכמש"כ הר"ן סוף נוטל והרשב"א שם [ובדבריהם מבואר דלא כמ"א הנ"ל, דהתם מיירי בהניח בשבת, והקשו ותירצו דבמניח ע"מ לנערה לא הוי בסיס]. והיינו דהיכא דההנחה ה"י כדי שיהא מונח ע"ז, אף דהניח בשבת וגם לא יהי' עליו כל השבת, הוי בסיס [אם לא נסבור כדעת תוס' וסה"ת], אבל מ"מ צריך להיות כוונה שיהי' מונח עליו, אבל אם הכוונה היה רק שמיניח את זה ע"מ שיוכל לנער אותן, ואין רצונו כלל שיהי' מונח עליו, זה לא הוי כלל בסיס. וכה"ג מוכח במ"מ ברס"י ש"יא, עיי"ש בא"א. אולם קושית המהרש"א קשה, דהא דעת תוס' הוא כסה"ת, דבדעתו ליטלו בשבת לא הוי בסיס, וא"כ אמאי הוי כן בסיס, ועי' רשב"א ריש ביצה דמקשה כבר קושיא מעין זו על שיטת ר"ת וסה"ת, דכל שדעתו ליטלה בשבת לא הוי מוקצה, מהא דמוכני דאיתא דבהיתה עליה ביהש"מ אסור כל השבת משום בסיס. ובע"כ מיירי דדעתו שלא יהי' עליו כל השבת, דא"כ גם לר"ש צריך להיות מוקצה לכל השבת כמו כוס וקערה ועשית דאינו יושב ומצפה. וכן הקשה נמר, דאיתא בגמ' דף מ"ז דאסור משום בסיס, אף דלא ה"י כל השבת, ותירץ לגבי מעות דאף דמיירי דיושב ומצפה מתי ינטלו המעות מאליהן, כיון דאין בדעתו ליטול המעות שפיר הוי בסיס, ורק היכא שבדעתו לנער המעות ויכול לעשותו. וכן בנר כיון דאין בידו לכבות, אף דודאי יכבה מ"מ הוי בסיס. ואח"כ כתב דבנר אפשר עוד לומר דה"נ לר' יהודה לאו מדין בסיס הוא, אלא משום מוקצה מחמת איסור, כדאיתא בגמ' דף מ"ה, אלא לר"ש קאמר הגמ' דף מ"ז דהוי משום בסיס, ומיהו הקשה דעכ"פ חזינן לר"ש דהוי בסיס, אף דלא יהי' עליו כל השבת.

ומיהו לשיטת תוס' זה לא קשה כלל, לפי מש"כ תוס' דף קכ"ג ד"ה האי פוגלא, דהא דבדעתו ליטלה בשבת דלא הוי בסיס, היינו רק דהבסיס עצמו לא נאסר, אבל כ"ז שהמוקצה עליו אסור לטלטלה עם המוקצה. וביארנו במקום אחר דהפירוש הוא דבבסיס נאמר ב' דברים, א' דעצם הדבר נעשה מוקצה, ועוד נאמר דאינו יכול למקרי מה שמתטלטל המוקצה דהוי טלטול מן הצד, משום דממילא מתטלטל המוקצה, דכיון דהניח מדעתו וכאן הוא מקומו, א"כ טלטול הבסיס מקרי טלטול המוקצה, דאמרינן דכשמטלטל את בסיסו של כלי דמתטלטל כל הכלי, ולא מקרי דמתטלטל ממילא, וא"כ בדעתו ליטלו בשבת דלא מקרי בסיס, היינו דכיון דלא ביטל את החפץ להיות משמש כל השבת למוקצה, לא נעשה הבסיס עצמו מוקצה. אבל לגבי זה דלטול הבסיס מקרי טלטול המוקצה ממש, שפיר מקרי בסיס כ"ז שמונח המוקצה עליו, כיון דעשאו לבסיס לזמן שמונח החפץ עליו. וא"כ ה"נ בנר קאמר הגמ' לר"ש דהוי בסיס, היינו דלטולו מקרי טלטול השלהבת דהוי מוקצה.

ולפ"ז א"ש נמי מאי דקאמר בגמ' הנח לנר ופתילה דנעשה בסיס לדבר האסור, דמשמע דרבא חידש זאת, והא היא גמ' ערוכה בפ' נוטל מימרא דרב ומימרא דר"י, אלא דרבא חידש דין בסיס זה דאף דדעתו ליטול בשבת, מ"מ כ"ז שהנר מונח עליו מקרי בסיס, ולטולו מקרי טלטול השלהבת, ולא אמרינן דהשלהבת מתטלטל ממילא כדאמרינן בפ' נוטל באבן שע"פ החבית ומעות שעל הכר, דבשכח יכול ליטלו בעודן עליו בא"א לנער, משום דהתם לא מתייחס לטולו למוקצה, אבל הכא שהניח מדעת, אף דזה עצמו לא נעשה מוקצה, אבל טלטולו מה שמתטלטל המוקצה עמו מקרי טלטול גמור של המוקצה. אולם לפ"ז ה"י צריך להיות מותר לדידן אחר שכבה, כיון דלא ס"ל כר"י דבנר שאין מתכוין, וא"כ הנר לא הוי מוקצה מחמת איסור רק משום בסיס. וכיון דלא הוי לכל השבת, א"כ אחר שנכבה מותר כיון דהנר עצמו לא הוי בסיס, ולהדיא פסקינן בדף קנ"ז ע"א דבנר שהדליקו באותו השבת, דאסור משום מוקצה מחמת איסור. אלא דבאמת חזינן התם דבנר הוי הטעם משום מוקצה מחמת איסור ולא מטעם בסיס, וא"כ חזינן מהתם כדעת התוס' דהיכא דלא הוי לכל השבת דלא הוי בסיס, דא"כ מאי צריך

לומר התם משום מוקצה מחמת איסור, כיון דאמרינן דנעשה בסיס, וכיון דאתקצאי ביהש"מ איתקצאי לכולי יומא, ולא מוקצה מחמת איסור הוא אלא בסיס.

והנה בדף מ"ג ע"א איתא דאם אפרוחין היו על הסל כל בין השמשות, אסור לטלטלו אף אחר שירדו, משום מגו דאיתקצאי לביהש"מ, וגם מכאן לכאורה קשה לדעת ר"ת וסוה"ת דבדעתו ליטלן לא היה בסיס ואמאי אסור, ומ"ש מההיא דבמה טומנים דף נ"א דמשם הוא מקור לדברי ר"ת, דאף דהיו עליו ביהש"מ מותר כיון דדעתן ליטלן.

ועי' בחזו"א סי' מ"ז סק"טז דכתב דמיירי דלא הקפיד שיהיו על הסל כל השבת, אבל אם הי' דעתו להפריחם מותר לנערם, ולא היה בסיס (מוקצה) לדעת התוס', וא"כ הוא מוקצה. וצ"ע דא"כ מאי מקשים תוס' דליהי כגמור בידי אדם, כמו קדירות ורתוחות, ותיירץ דשאני באפרוחין דהוקצו לכל ביהש"מ לצרכן, משא"כ קדירות ורתוחות לא הקצה אותן כלל. ומאי הי' צריך לזה, הא כאן כיון דהי' דעתו שיהי' כל השבת הי' בסיס ואסור, ומאי שייכות לגמרון בידי אדם. ומיהו בחזו"א כתב דאין מקפיד שיהיו עליו, משמע דכדי שיהי' בסיס אין צריך ממש שיקצהו לזה, אלא כל שמסכים שיהיו שם שפיר הי' בסיס (אבל א"כ אין לזה שייכות לגמרון בידי אדם). ואולי כוונתו דכיון דטעם דבסיס משום דנטפל למוקצה, ונעשה עצמו כמוקצה דאין ראוי, וכיון דבידו להפריחן א"כ בידו לעשותו לראוי, אבל זה דוחק גדול.

והנה כתב הרמב"ם פכ"ה ה"י: כל כלי שהוקצה האיסור אסור לטלטלו, כגון נר שהדליק בו בשבת, והמנורה שהי' נר עליו ושלחן שהיו עליו מעות, אע"פ שכבה הנר או שפנלה המעות אסור לטלטלו, שכל כלי שהי' אסור לטלטלו ביהש"מ נאסר לטלטלו כל השבת כלה, אע"פ שהלך הדבר שגרם לו האיסור.

ושם בה"י: חבית ששכח אבן על פיה וכו', וכן השוכח מעות על הכר וצריך לכר וכו', אבל אם הניח המעות מערב שבת על הכר או הניח האבן עפ"י החבית, הרי אלו אסורין לטלטלן, ואפי' ניטלו המעות והאבן, שהרי נעשו בסיס לדבר האסור, ע"כ.

חזינן בדברי הרמב"ם דחילק זה לב' הלכות הא דנר ומטה של מעות, דהתם כתב הטעם דהוי מוקצה מחמת איסור, ומגו דאיתקצאי, והיינו כר"י דפסקינן כוותיה במוקצה מחמת איסור, והיינו דאמרינן במוקצה מחמת איסור מגו דאיתקצאי לביהש"מ איתקצאי לכולי יומא. ובה"י כתב הטעם דהוי בסיס, כיון דזה עצמו הי' בסיס, והוא טעם לאסור הניעור ולאסור אחר שניטלו המעות.

ובאמת חזינן בגמ' כן, דבדף קנ"ז איתא דנר משום מוקצה מחמת איסור אתי' עלה, ובאבן שע"פ החבית איתא משום דהוי בסיס לדבר האסור. ונראה מזה דבנר בע"כ הטעם לאסור משום מוקצה מחמת איסור ולא משום בסיס, וכמש"כ התוס' כיון דלא יהי' על כל השבת, וא"כ מטעם בסיס, בסיס אי"א לאסור אחר שנכבה, ואה"נ כ"ז דהוי בסיס אסור מטעם בסיס, וכמשנ"ת דמקרי טלטולו טלטול המוקצה, וזה גופא מקרי מוקצה מחמת איסור, והיינו כיון דהוי אסור לטלטלו ביהש"מ מחמת המוקצה שעליו, נאסר לכל השבת. וזה דבאבן שע"פ החבית נאסר רק מטעם בסיס, ורק בדעתו שיהי' כל השבת, היינו דודאי באבן שע"פ חבית לא הקצה את החבית עם היין מדעתו דנימא דהוי מוקצה, וא"כ כ"ז דהחבית עצמו לא הוי בסיס לא מקרי מוקצה, אף דהי' אסור לטלטלו ביהש"מ, מ"מ מוקצה לא הוי אלא דהוי כקפץ עליו איסור שבת, וכמש"כ הרמב"ן במלחמות חולין פ"ק ופ"ב דביצה. וכ"כ בח"י הרשב"א בחולין דף י"ד בשם הרמב"ן, דבהמה העומדת לאכילה לא הוי מוקצה, אף דאסור לשוחטו בשבת, כיון דלא הקצהו רק איסור שבת קפץ עליו, ליכא בזה מוקצה, וכל שהותר האיסור הוי מוכן ולא הוי מוקצה, וא"כ ה"נ באבן שע"פ החבית ודאי שלא הקצה את החבית עם היין, וא"כ אף דאסור לטלטלו ביהש"מ מחמת דהוא מטלטל את האבן, ע"י טלטולו לא הוי מוקצה, וכל שניטל האבן מותר, רק דיש עוד דין דבסיס, והיינו דכיון דהחבית משמש לאבן נעשה בסיס לאבן ונטפל לו, וזה הדין הוא רק בדעתו שיהיה כל השבת, והיינו דלא הי' איכפת ליה שיהי' כל השבת, דבזה סגי שיהי' בסיס, וכמש"כ החזו"א שהבאנו לעיל, ואז נעשה החבית עצמו מוקצה מטעם בסיס, אבל כשדעתו ליטלו בשבת לא הוי בסיס, דהיינו לומר שהחבית עצמו נעשה מוקצה ע"י, ולכך כשניטלה האבן או לנער האבן דלא מקרי טלטול מותר. וכן צ"ל במעות שע"ג הכר, דלא הקצה את הכר למעות, ולכן לא נאסר אלא מטעם בסיס, אבל בנר הא הוי הקצאת הנר עבור הפתילה והשלהבת, אלא דהוקצה לבד לא נאסר. אבל כיון דאסור לטלטלו מחמת התשמן והפתילה והשלהבת [דלגבי זה מקרי בסיס, אף דלא הי' כל השבת, שטלטלו מקרי טלטול המוקצה], שפיר הוי מוקצה מחמת איסור, ואמרינן מגו דאיתקצאי לביהש"מ איתקצאי לכולי יומי. וכן במטה שהיו עליה מעות ובמוכני הוי הקצאה לזה, דבגמ' משמע שהיו מיחדים מטה למעות [וברמב"ם איתא שולחן], והכא אף דלא יחדו מ"מ הקצהו לביהש"מ עבור המעות, שפיר אמרינן מגו דאיתקצאי מחמת מוקצה מחמת איסור איתקצאי לכולי יומא. ומאי דהגמ' קאמר בדף מ"ז מטעם בסיס, היינו דנעשה בסיס דטלטולו מקרי טלטול המוקצה, ולהכי הוי מוקצה מחמת איסור. ולר"י דפסקינן כוותיה אמרינן מגו דאיתקצאי לביהש"מ איתקצאי לכולי יומא, וכדחזינן בדף קנ"ז דנר שהדליקו בו, משום מוקצה מחמת איסור קאתי' עלה.

וכן בסל לפני האפרוחים, היינו דהקצה את הסל לאפרוחים, וכמש"כ התוס' להדיא בדף מ"ג. ד"ה בעודן, וא"כ ודאי אמרינן מגו דאיתקצאי לביהש"מ איתקצאי לכולי יומא. והא דכתבו תוס' מ"ד ע"ב לגבי מטה שמייירי במניח, דבשכח מותר כדאיתא בפי' נוטל, אף דהכא מטעם מוקצה מחמת איסור אסור **אתי'** עלה, היינו דכיון דבשכח מטלטלו ועודן עליו, ולא הוי כלל בסיס אף בטלטול גמור, א"כ לא הוקצה מחמת איסור. אבל במניח דאסור עכ"פ בעודן עליו, אף דלא מקרי בסיס זה עצמו, אבל כיון דהי' אסור לטלטלו ביהש"מ בעודן עליו, אי"כ הכא דהקצה אותו הוי מוקצה מחמת איסור ונאסר כל ביהש"מ, ומיגו דאיתקצאי לביהש"מ איתקצאי לכולי יומא. ואף דמטעם הבסיס הי' מותר לנער כיון דלא הוי בסיס ממש, מ"מ כיון דלא הי' בדעתו לנער, דהרי הקצה אותם למעות בעודן עליו, וכמו שהקצה עם המעות אסור לטלטלו, שפיר הוי מוקצה

מחמת איסור.

והנה מש"כ לעיל דמה שמקשה הרשב"א על דברי התוס' מהא דנר, לא קשה, משום דבאמת אסור לטלטל הבסיס ועודן עליו. והרשב"א דלא ניחא ליה, היינו דמקשה מהא דמסלק את הטבלא, דמבואר דמותר לסלק את הטבלא ממש, והיינו לטלטלו עם הקליפין, ומבואר דמותר לטלטל את הטבלא עם הקליפין, וכמבואר ברשב"א בביצה שם דא"צ אפי' לנער, ולכן שפיר מקשה. אולם התוס' בדף קכ"ג בעצמו הקשו על עצמם משם, דמשמע דמותר לטלטל ממש, ותיירצו דעצמות וקליפין לא מיסתייה דלא לינח בהן ע"ג השולחן, ונראה דכוונתם דכיון דעביד כן בשביל לנערם, ומוכרח לעשות כן להניח על השולחן בשביל לנערם, לא אקרי מקומן כלל, והוי כשכח ממש, דכל הטעם דבמניח לא לכל השבת דמ"מ אסור לטלטל בעודן עליו, משום דכ"ז שמונחין עליו זה מקומן, וטלטולו מקרי טלטול המוקצה כמו שביארנו, אבל כל שהוא אדעתא לנערן לא מקרי מקומן על השולחן, והוא כמו שכתב הרשב"א בס"פ נוטל וכן בר"ן, דכל שמניח ע"מ לנערן שרי.

ובדברי הרשב"א בס"פ נוטל מבואר דמסכים לדעת תוס', אלא דצריך דוקא שיונח בשבת ודעתו לנערן בשבת עיי"ש, ואז לא נעשה בסיס, ורק דן א"כ מותר לטלטל בעודן עליו [והיינו דבה"י מונח ביהש"מ הי' אסור משום מגו דאיתקצאי לביהש"מ, כדמשמע מדבריו], ותי' שם כמה תירווצים עיי"ש.

[והנה כעת אחר זמן רב, ראיתי בחי' הריטב"א החדשים בדף מ"ט ע"א דכתב דברי ר"ת, בדעתו לנערן בשבת דלא הוי בסיס, הוא דוקא היכא דלא הניחו עבור המוקצה רק עבור החבית, ובוה חילוק בין דעתו לכל השבת לאין דעתו לכל השבת, אבל בדעתו עבור המוקצה משמע מדבריו דהוי בכל אופן בסיס. ולפ"ד מובן מאד, דאם הוא צורך המוקצה אי"כ הקצה את הבסיס, והוי מוקצה מחמת איסור, אבל אם אינו לצורך המוקצה דלא הקצהו, אז הוי בסיס רק בהניחו לכל השבת. אולם בדברי הריטב"א משמע דהכל הוא דין בבסיס, ולפ"ד מיושב כל הקושיות מכופין סל לפני האפרוחין וממוכני ומנר, ולא דמי לחבית, עיי"ש, וכמו שכתב שם המגיה].

ולפ"ד מיושב מה ששקש לאכאורה בסוגיא, דמקשה על רב דאמר דאם הי' עליו ביהש"מ אסור מהא דמוכני, ומתירץ דאתא כר"ש, ואינו מובן אטו הגמ' לא ידעה דין דמגו דאתקצאי לביהש"מ איתקצאי לכולי יומי ודין בסיס. אולם לפ"ד סברה הגמ' דכיון דאפשר לנער לא מקרי אתקצאי כיון דיכול לנער, ולכן מקשה ממוכני דל"א מגו, וקסבר המקשה דטעמא דמוכני משום דיכול לנער. אבל רב ס"ל דאף דיכול לנער, כיון דאין ברצונו לנער הוי הקצאה ומגו דאתקצאי וכמש"כ. (וכן מוכח ממה דמקשה תוס' דלוקמי בשכח ובגוונא דאפשר לנער, כמבואר בדברי התוס', והיינו דבע"כ סוגית הגמ' מיירי באפשר לנער).

בענין בסיס לאיסור ולהיתר (סי' ש"ט וסוף סי' ש"י)

שבת דף קמ"ב. נוטל אדם כלכלה והאבן בתוכה, ואמאי תיהוי כלכלה בסיס לדבר האסור, אר"ב"ח אר"י"ה הכא בכלכלה מלאה פירות עסקינן, ולישדיניהו לפירי ונשדי לאבן וניגניקטניהו בידים, כד"ר"א א"ר בפירות המטפנין וכו'. וכתב הרשב"א ח"ל: היכי דמי, אי באבן שאינה חשובה למה ליה דשדי לה, דהא בטילה ולא חשובה, וכדאמרינן גבי כנונא בשליה פ' כירה דף מ"ז מטלטלין כנונא אגב קיטמא, ואע"ג דאיכא שברי עצים, משום דלא חשיבא, ואי באבן חשובה אע"ג דמלאה פירות תתסר, וכדאמרינן גבי מוכני שיש עליה מעות מ"ד ע"ב, שאסור לטלטלה אע"ג דהוי בסיס לדבר המותר ולדבר האסור. וכן גמי בתיק הספר עם הספר אע"פ שיש בתוכו מעות, ודוקא משום הוצאת כתבי הקודש, כדאיתא פ' כתבי (דף קי"ז א'). וי"ל דמעות חשיבין ולא בטילי, ולעולם נעשה כלי בסיס להן ואע"פ שהן מעורבין עם כלים. אבל אבן כיון שיש עמה פירות, אין הכלי נעשית בסיס לה אלא לפירות. ומיהו כל היכא דמצוי לנערה מנערה, דחשיבה קצת. ועי"ל דאפי' דלא חשיבא, כל דמצוי לנערה מנערה, וכנונא לא אפשר לנער שברי עצים שבתוכה כדי שלא יתפור האפר שבתוכה, ע"כ. הנה לכאורה מבואר ברשב"א דליכא כלל היתר דבסיס לאיסור ולהיתר, ואפי' היתר יותר חשוב ליכא היתר, אלא דוקא אם האיסור אין לו חשיבות דאז מתבטל, דלא כמש"כ הטור סוף סי' ש"י דכתב כל שההיתר חשוב יותר לא הוי בסיס. ועי' באחרונים שם.

וצ"ע דהנה הרשב"א בדף מ"ד ע"ב גבי מוכני דאיתא בגמ' שם דבזמן שהיא נשמטת דאין גוררין אותה בשבת בזמן שיש עליה מעות, ובזמן שאינה נשמטת מותר לטלטלה בשבת כדאיתא במתני' כולם, וכתב הרשב"א שם ח"ל: אלא בזמן שיש עליה מעות אע"פ שאינה נשמטת ממנו מפני מה גוררין אותה בשבת, תירץ רבנו אפרים בשיש פירות או כלים בשידה, והלכך בשאינה נשמטת הו"ל הכל כלי אחד, ונעשה בסיס לדבר האסור ולדבר המותר ומותר לגוררה, וכדתנן נוטל אדם כלכלה מלאה פירות והאבן בתוכה. ובתוס' פירשו דבזמן שהיא נשמטת אינו בטל לגבי השידה, וכיון דנעשית בסיס לדבר האסור לגוררה, אבל בזמן שאינה נשמטת הרי הוא בטל לגבי השידה, ואע"פ שנעשה הוא בסיס לדבר האסור לא חשיבין השידה לבסיס לו, מפני שהמוכני טפלה לשידה, ע"כ.

הנה מבואר ברשב"א בת"י רבינו אפרים דאדרבה כשנעשית בסיס לדבר האסור והמותר מותר, ולכן כשיש פירות מותר אף שיש מעות, אלא דבנשמטת המוכני הוי כלי בפ"ע, וזה לא הי' בסיס רק לאיסור, ומבואר עכ"פ דבבסיס לאיסור ולהיתר לא הוי בסיס, והוא להיפך ממש"כ בדף קמ"ב דממוכני ראי' דבסיס לאיסור ולהיתר אסור. ולתי' התוס' דמיירי דאין כלל פירות, אלא דבאינו נשמטת לא הוי בסיס דהמוכני טפילה לשידה, ולכן לא הוי השידה בסיס לו, וכמש"כ תוס' כיון דלא הי' על עיקר הכלי, ובנשמטת אסורה כיון דהוי כלי בפ"ע, אי"כ אינו מבואר כלל דבסיס לאיסור ולהיתר הוי בסיס, ומאי ראייה מביא מהכא דבסיס לאיסור ולהיתר הוי בסיס. וכבר העיר כן בס' בית מאיר סי' ש"י בתשובתו להגרעק"א. וכן העיר שם על ראייה ה"ב הרשב"א דחזינן מודף קי"ז דבסיס לאיסור ולהיתר אסור, דס"ת המונח בתיק שיש בו מעות אסור לטלטלו אי לאו הצלת כתבי הקודש, מתשו"ה הרשב"א שהובא בב"י סי' של"ד ד"ה ומ"ש

בשם סמ"ג, דמדמה תיק הספר עם הספר אע"פ שיש בתוכו מעות, להא דכלכלה מלאה פירות דמותר אם הוא לצורך הספר, ולא רק משום כתיב הקודש, ועי"ש דכתב ותיבה שיש בה מעות כיו"ב, עיי"ש. ועוד צ"ע מתשו"ה הרשב"א סי' תתמ"ו, הובא בב"י סס"י ש"י, דכתב הרשב"א דשק שיש בו כיס מעות שרי לטלטל בשבת כמו כנונא אגב קיטמא, ומבואר דגם במעות אמרינן דבטל אגב שאר דברים. והב"מ כתב דהרשב"א חזר בו מזה דדף קמ"ב, וצ"ע לומר דבר זה, ועוד צ"ע דמ"מ מהא דמוכני מאי הי' ההו"א דהרשב"א להביא ראי' משם, ובפרט כשהוא בעצמו כתב שם להיפך, וכן מהא דדף קי"ז דמקשה כן בפשיטות, כשהוא בעצמו במק"א פשיטא ליה בהך גמ' גופא להיפך, וצ"ע.

אולם באמת מהא דמביא הרשב"א ראייה מודף קי"ז דאסור בבסיס לאיסור ולהיתר, אי לאו משום הצלת כתבי הקודש, הוא ראייה רק דיש איסור לטלטול הספר והמעות ביחד, אבל לגבי שנעשה התיק בסיס מבואר שם להיפך, דקאמר התם דרבנן קאמרי דכמו דמצילין תיק הספר עם הספר אע"פ שיש בתוכו מעות, ה"נ מטלטלין עור אגב בשר אע"פ דהוי מוקצה, וקאמר מי דמי, התם נעשית בסיס לאיסור ולהיתר, הכא כולו נעשה בסיס לדבר האסור, אלא הכי קאמרי ליה, אם מביאין תיק שיש בתוכו מעות מעלמא להציל ס"ת, לא נטלטל עור אגב בשר, ע"כ. ואם נימא דבסיס לאיסור ולהיתר הוי בסיס, אי"כ מאי שנא תיק שיש בתוכו מעות בלבד או מעות עם ס"ת, הא מ"מ הוי התיק בסיס לדבר האסור, וכולו אסור לטלטול. אלא בע"כ מבואר דודאי לא הוי בסיס התיק עצמו כיון דהוא בסיס נמי להיתר, אלא דס"ל להרשב"א דמ"מ מבואר דאף דלא נעשה התיק בסיס, ולא נאסר, מ"מ כיון דהוי נמי בסיס לאיסור מקרי לטלטול מוקצה, ואסור לטלטלו משום המעות. ולקמן נבאר זה בעזה"י (ומיהו בגמ' שם מקשה והיא גופא מנלן, פי' מנלן דמביאין תיק שיש בתוכו מעות כדי להציל ס"ת, אילימא דמהיכי דאית ביה לא שדי להו, איתויי נמי מיייתנין, מי דמי, התם אדהכי והכי נפלה דליקה, הכא אדהכי והכי לישדינן, ומקשה שם בתוס' ואת' אמאי לא קאמר מי דמי, הכא נעשה בסיס לאיסור ולהיתר, הכא נעשה בסיס לאיסור גרידא, ותיירצו דאין נראה לו לחלק כיון דהשתא סבור שיכול לנער המעות מן הכיס, ואפי"ה א"צ לנער ושירי כל שהוא עושה להצלת ס"ת, ה"ה דשרי להביא תיק שיש בתוכו מעות גרידא, ע"כ. והיה אפשר"ל דהרשב"א מפרש משום דהא דלא חילקו, משום דבספר ומעות גמי הוי התיק בסיס, ולכן רק חילקו משום דיכול לנער, אולם ליכא למימר הכי דמשום דהתיק עצמו נעשה בסיס קאמר, דאם משום התיק מאי קאמר אדהכי והכי לישדינן, הא מ"מ התיק נשאר מוקצה דהוי בסיס, ואין מועיל ניעור דהוא עצמו אסור. ועדיין היה אפשר לומר הפירוש, דאף דמוכרח לטלטל הכיס שהוא עצמו מוקצה משום הצלת ס"ת, אבל מ"מ טלטול המעות שיער, אלא דצ"ע, דאם נימא דנשאר בסיס גם אחר הניעור, א"כ הוי דומיא דעור

אגב בשר, לפי מה שכתבו בתוס' שם דרק העור הוי בסיס, דהוי בסיס לכהמה מחייה, אבל הבשר הוא מותר, אלא בע"כ דמיירי כאן דלא הוי בסיס ביהש"מ, או דאולי כאן לר"ש דלית ליה מגו דאיתקצאי, וכדאמר בגמ' מ"ד ע"ב גבי מוכני ע"י"ש, וממילא לכשינעור המעות אין התיק עצמו אסור. ומיהו הרשב"א אינו מפרש בתוס', אבל מ"מ מוכרחים לומר דכאן הדין לגבי טלטול המעות ולא לגבי התיק, דהתיק אם נימא דהוי בסיס לא הי' מועיל ניעור, וא"כ בהכרח ראייה הרשב"א דמקרי בסיס רק לגבי דמקרי טלטול המעות, ונמצא הטעם שאין התיק אסור מצד עצמו גם לכשינער משום שיש בו היתר, וכל תורת בסיס האמור כאן אינו דין בסיס האוסר את התיק עצמו, אלא לענין להחשיב את טלטולו כטלטול המעות שעליו, וא"כ בין לתוס' ובין לרשב"א נידון הסוגיא מחמת טלטול המעות, וע"כ הקשו שינער את המעות, רק התוס' פירשו משום שיכול לנער, ולפי הרשב"א אף אי לא יוכל לנער מ"מ מקרי כאן טלטול מוקצה מעות, ואין מותר רק משום הצלת כתבי קודש). והטעם דכיון דהמעות הוי דבר חשוב אינו מתבטל, וא"כ כשנטול התיק עם המעות הוי טלטול מוקצה אף דיש שם ס"ת.

והביאור הוא דזה ודאי מסתבר דנעשה בסיס לאיסור ולהיתר דהבסיס עצמו לא נאסר, דכל הטעם דהבסיס נאסר היינו משום דנעשה טפל לגבי הדבר שמונח עליו כיון שהוא משמש לזה, וכיון דמה שעליו הוא מוקצה גם זה הוי מוקצה, אבל כיון דהוי נמי בסיס להיתר מותר שיהי' נעשה מוקצה, הא מ"מ נעשה טפל להיתר ג"כ, ולכל היותר יכול למקרי כלי שמלאכתו לאיסור כיון דהוי תשמיש לאיסור, אבל שיתבטל כלפי האיסור אין שום סברה כיון דהוי נמי בסיס להיתר. ומיהו כיון דסוף כל סוף הוי נמי בסיס לאיסור כל דהוי האיסור עליו, כשמתלטלו מקרי שמטלטל לאיסור, כיון דזה הוי מקומן, ולא מקרי לטלטול מן הצד בזה, דכיון דכאן הוא מקום המוקצה והוי בסיס למוקצה, כל שמטלטלו מקרי שמטלטל מה שעליו, כמו שמטלטל בסיסו של כלי מקרי שמטלטל כל הכלי, ולא אמרינן שהוא מטלטל רק המושב, וממילא מתלטל כל הכלי, וה"נ כאן דהוי בסיס לאיסור כשמתלטלו מקרי שמטלטל האיסור, אבל מ"מ עצם הבסיס לא נאסר, דמ"מ הוא בסיס נמי להיתר, ולא שייך לומר שהוא טפל רק לאיסור וכמש"כ.

וכה"ג צריך לפרש בדברי התוס' דף קכ"ג. ד"ה האי פוגלא, דכתבו דהיכא שהניחו ע"מ ליטלו בשבת כיון דלא הניחו לכל השבת לא הוי בסיס והוי כשכח, ומותר בניעור, מ"מ לטלטלו ממש עם המוקצה אסור לר"א ב"ת, ולרבנן דס"ל דטלטול מן הצד הוי לטלטול אסור גם לטלטול מן הצד, ורק ניעור מותר, וכתבו הטעם דלא הי' לו להניח באותו ענין שיצטרך לטלטול מן הצד, עיי"ש. ולכאורה כוונת התוס' משום דפשע, וקנסין ליה. אך באמת ליכא למימר הכי, דהא בבסיס לאיסור ולהיתר מותר אפי' במניח לדעת התוס' היכא דאי"א בניעור, וכמו שכתבו תוס' דף קי"ז הג"ל [אף בטלטול גמור דהיינו שמטלטל את התיק עם המעות, דגרע מטלטול מן הצד כמש"כ תוס' דף קכ"ג שם], וכ"כ תוס' דף מ"ז ע"א ד"ה הנח, דבכנונא אגב קיטמא מותר משום דהוי בסיס לאסור ולהיתר. וכן מפורש במתני' דנוטל, דנוטל את הכלכלה והאבן בתוכה, משום דהוי בסיס לאיסור ולהיתר, ומיירי אף במניח, דבשוכח מותר בכ"ז היכא דאי"א בניעור, וכמש"כ הרשב"א ריש נוטל, ובכ"ז מותר לטלטלו, וחזינן דלאו משום דגרע לזה אסרינן, אלא דהביאור בתוס' נראה פשוט, דכ"ז שמניח

בכונה אפי' דלא הניחו לכל השבת, מ"מ עשאו בסיס לזמן שהניח, ומה שאינו נאסר הבסיס היינו דכיון דהי' דעתו לסלקו קודם, א"כ לא ביטלו ואקצייה לגמרי שיהי' משמש רק לבסיס לדבר האסור, ולכן עצם הבסיס לא נעשה מוקצה כיון דעומד נמי למלאכת היתר, אבל מ"מ הוי בסיס לגבי זה, דכשמטלטלו מקרי טלטול המוקצה. וזה כונת התוס' דלא הי' לו להניח באותו ענין שיצטרך טלטול מן הצד [היינו לרבנן דאסרי בטלטול מן הצד], ור"ל דכיון דהניח כה"ג א"כ שוייה לבסיס דמקרי טלטול הבסיס כטלטול החפץ עצמו [וזה אליבא דרבנן דטלטול מן הצד אסור, ולר"א בן תדאי כה"ג אם מונח ממש עליו ג"כ אסור, וכמש"כ הגרעק"א בשו"ע סוף סי' ש"ט ע"ש, אבל בטלטול מן הצד ס"ל דלא מקרי טלטול כלל כה"ג שהוא לצורך דבר היתר]. וכן מבואר ברש"י לפי ביאורו דהגרעק"א במתני' דנטול וברד"ח רעק"א דף קכ"ה ע"ב ע"ש, דכשמונח ע"ד כיסוי דלא הוי בסיס כמש"כ דף מ"ט ע"א, ומ"מ לענין שאסור לטלטלו מקרי בסיס כמש"כ רש"י דף קכ"ה ע"ב, וביאר הגרעק"א דס"ל כל שמניחו ע"ד כיסוי ניעור מותר וטלטול אסור, כמו שכתבו התוס' במניחם ע"ד ליטלו בשבת. ובוזה ביאר דברי רש"י בכמה מקומות, עיי"ש בהגרעק"א. ועיי"ש מש"כ לבאר דברי רש"י בדף קכ"ה ע"ב דרק טלטול אסור אבל ניעור מותר, דמייירי במניח ע"ד כיסוי, ועיי"ש בגמ' דקרי ליה בסיס, וא"כ י"ל דכמו דמניח ע"ד כיסוי דלרש"י אינו אלא איסור טלטול מחמת מה שעליו נקרא בגמ' בסיס, והכונה בסיס לענין זה, הינו י"ל בד' תוס' דכונתם לאסור טלטול במניח ע"ד ליטלו באמצע שבת מטעם בסיס, אף דהבסיס עצמו לא נאסר, אבל מ"מ מקרי בסיס, דכל שמטלטלו מקרי טלטול למה שעליו וכמש"כ.

וזה הביאור גם ברש"י עצמו לפי ביאורו דהגרעק"א, דבמניח ע"ד כיסוי דלא הוי בסיס למיסר עצם הכלי, והטעם כמש"כ דאין הכלי נעשה לשמש לאבן או להטמנה, רק ההטמנה משמש לכלי, וכמש"כ הר"ה בעה"מ בפרק כל הכלים, וא"כ לא נעשה טפל אליו, אבל מ"מ כיון דהניח מדעתו ועשאו למקומו של האבן, כל שמטלטל החבית מקרי שמטלטל האבן, והיינו לא מטעם דנעשה טפל, אלא מטעם דהוי הכל כדבר אחד, וכל שמטלטל לאחד מקרי טלטול של השני ג"כ, ועי' חזו"א סי' מ"ו.

וזה גם כונת הרשב"א בדף קמ"ב דבסיס לאיסור ולהיתר, ודאי לא הוי הבסיס עצמו מוקצה, וכמש"כ הרשב"א בעצמו שם לעיל והטעם בכלכלה מלאה פירות דלא הוי בסיס, משום דהוי בסיס לאיסור ולהיתר. אלא דס"ל דאף דהוי בסיס לאיסור ולהיתר, מ"מ אסור הטלטול, דכיון דהוי בסיס גם לאיסור א"כ טלטולו הוי טלטול מוקצה, ולכן אסור, ורק באבן שאינה חשובה דמתבטל מותר. והא דמביא ראי' לזה ממוכני, נראה דשם איתא דבזמן שהיא נשמטת אסור לטלטלה בשבת, והטעם דהוי כלי בפ"ע, וצ"ע דאף דהוי כלי בפ"ע, מ"מ המוכני בסיס גם לשידה עם הפירות. ואף לפי פירוש הב' שם ברשב"א, מ"מ הוי בסיס לשידה דהוא דבר היתר. וכ"ש לפי הרשב"א שם בדף מ"ד ע"ב ד"ה מוכני, דכתב דהפירוש המחזור כמו שפי' ר"ח ור"ת שהמוכני הוא בסיס שהשידה יושבת עליו, וא"כ ודאי הוי בסיס לשידה, והוי בסיס לאיסור ולהיתר, ומבואר דבסיס לאיסור ולהיתר אסור לטלטלה. והא דבא"ה נשמטת מותר, משום דעיקר הטלטול של המוכני הוא עבור השידה עם מה שבתוכה, ולכן הוי כמו אבן עם פירות דנעשה בטל לפירות, דאין עיקר טלטול אלא משום מה שמונח בשידה, וזה רק כשאינה נשמטת, והוי הכל ככלי אחד, ועיקר הדבר הוא טלטול למה שבתוך השידה, משא"כ כשהם ב' כלים א"כ המוכני הוא כלי בפ"ע, ויש על המוכני מעות דהוי בסיס להם. ואף דהוי גם בסיס לשידה, מ"מ אסור כיון דהוי בסיס גם לאיסור, ובטלטולו מקרי נמי טלטול המעות, והיינו דכשהם כלי אחד גרירת המוכני מתייחס לשידה, וכל שיש בתוכו פירות א"כ הטלטול של דבר זה הוא עיקר טלטול הפירות, כיון דזה עיקר טלטול של השידה עם המוכני. משא"כ כשהמוכני הוא כלי בפ"ע, א"כ גרירת המוכני מתייחס רק למוכני, אלא דע"י המוכני נגררים המעות וגם השידה מתלטל ע"י, והיינו דהוי בסיס לאיסור ולהיתר ואסור, דלגבי גרירת המוכני השידה והמעות שוים. וכשהם כלי אחד מקרי גרירת השידה, ואף דהוי על חלק מהשידה מעות מותר לטלטלו, דהוי ככלכלה מלאה פירות והאבן בתוכה. וזה כונת הרשב"א שם דכתב דביש בשידה פירות או כלים מייירי, והלכך בשאינה נשמטת ה"ל כלי א' ונעשה בסיס לאיסור ולהיתר ומותר לגוררה, וכדתנן נוטל אדם כלכלה והאבן בתוכה, ע"כ. והיינו דאה"נ כשאין בתוכה פירות ס"ל לר"א דכל דעל חלק מהכלי מונח מעות, הוי כל הכלי בסיס. אבל כשיש בתוכה פירות, א"כ כל השידה הוי בסיס לאיסור לבד, וכיון שכן כיון דהכל כלי אחד, ובעיקר הכלי מונח פירות, א"כ המעות שבמוכני הוי אבן שבכלכלה משמונח שם פירות. ולפי פ"י הב' חידש רק דא"צ מלאה פירות, דכל שאין מונח על גוף הכלי אלא על טפילו לא הוי הכלי בסיס למעות, וכשנשמטת דהוי כלי בפ"ע ועיקר הגרירה, וא"כ אם המוכני הוי בסיס לאיסור, ואף דהוי נמי בסיס לשידה מ"מ אסור לטלטלה. ורבינו אפרים ס"ל דגם כשמונח על טפילות הכלי אסור כל דלא הוי בסיס גם להיתר בעיקר הכלי, ואז עיקר טלטולו נחשב למה שבעיקר הכלי. ונמצא שעיקר המחלוקת לגבי אינה נשמטת אי בעינן פירות בתוך השידה או לא, אבל לגבי נשמטת כו"ע מודו דאף דהמוכני בסיס למעות ושידה אסור לטלטלה, וכד' הרשב"א בדף קמ"ב. ועי' תוס' הרא"ש בדף מ"ד: מש"כ בזה.

ולפ"י גם לא קשה מה שהקשה הב"מ מדברי הרשב"א בתשו' סי' תתמ"ו, דכתב דשק שיש בו כיס מעות שרי לטלטולו כמו כינונא אגב קיטמא, וחזינו דגם מעות בטילי, וזה דלא כמש"כ בדף קמ"ב דמעות לא בטילי, והוי בסיס לאיסור, עיי"ש. ולפי מש"כ דודאי דעצם הבסיס שלא יהי' מוקצה, ודאי אף במונח מעות כל שיש גם דבר היתר לא הוי מוקצה, אלא דכונתו דלא בטילי דמחשב נמי טלטול המוקצה, כיון דהוי בסיס גם לזה, ובאבן מותר דבטילי אגב הפירות, ובמעות אינו בטל. א"כ אפשר לומר דכ"ז רק כשהוא במקום הרגיל להם, אבל בשק מלאה פירות והניח שם כיס מעות, ודאי דלא מקרי עיקר טלטול השק עבור המעות, ולכן שפיר מותר כמו אבן שבכלכלה.

וכן כתב הרשב"א דף מ"ז דבגמ' התם איתא דמותר לטלטל כנונא אגב קיטמא, אע"ג דהוי עלה שברי עצים, משום דשברי עצים בטילי אגב אפר, ומקשה בגמ' מהא דאיתא ושויין אם יש עליו שברי פתילה שאסור

לטלטל, ומקשה הרשב"א אדמקשה משברי פתילה ליסייעיה מהאבן שבכלכלה שמותר לטלטל האבן אגב הכלכלה, י"ל דשברי עצים דמו לשברי פתילה, דדין הוא שלא יהיו שברי עצים בטלים לגבי כנונא, כי היכי דשברי פתילה בטיילים לגבי נר ושמון, לפי שהן חשובין לגבן, משא"כ בכלכלה דפירות חשובין, והאבן אינה חשובה. ועוד, דעיקר הטלטול אינה אלא מחמת הפירות ולא מחמת האבן, ואין האבן עשויה לינטל בכלכלה, אבל עצים בכינונא ושברי פתילה במקומן הן, ועשוין לינטל באותן הכלים, ע"כ. מבואר ברשב"א להדיא, דכל שאין זה עיקר מקומו, שפיר מתבטל הטלטול שלהם כלפי הדבר שהוא עיקר מקומו, וה"נ בכיס מעות בשק דעיקר השק עשוי לטלטל פירות, שפיר מתבטל הטלטול הכיס. ובוזה אפשר לבאר נמי הא דמוכני, דכשהמוכני הוא כלי אחד עם השידה, והשידה עיקר טלטולו הוא עבור הפירות דהוא מקומו, ולא למעות שאין עשוי לטלטל השידה בשביל המעות, אבל כשהמוכני הוא כלי בפ"ע א"כ המוכני עשוי לטלטל עליו מעות ושאר חפצים, ואף דהוי גם בסיס לשידה אין המעות מתבטלין. נמצא לפ"י דאיכא ב' דינים בהא דבסיס לאיסור ולהיתר, דלגבי שלא יהי' גוף הבסיס מוקצה, סגי בודאי ע"י היתר אפי' שוה, דכל דהוי תשמיש לאיסור הוי מוקצה, אבל כד הוי נמי תשמיש להיתר, א"כ עצם הבסיס לא הוי מוקצה בעצמו. אבל מ"מ אסור לטלטלו עם מעות כיון דהוי בסיס לו, א"כ אסור לטלטלו דמקרי דמטלטל המעות, וצריך דוקא שיתבטל אותו דבר, כגון כנונא אגב קיטמא ויש עליו שברי עצים, דמתבטל הטלטול כלפי היתר, ולא מיתחשב הטלטול כלפיו, וכן אבן שבכלכלה מלאה פירות ומוכני בזמן שאינה נשמטת.

אולם מה שכתבנו דבסיס לאיסור ולהיתר, ועצם הבסיס לא נעשית מוקצה צ"ע, דהא במוכני איתא בגמ' דאף דאין עליה מעות אסור לר"י משום מגו דאיתקצא, ואמאי, ולכאורה ראייה דזה עצמה נעשה מוקצה, דאליכ לא שייך מיגו דאיתקצא, דניעור שרי. אולם לפי מה שכתבנו במקום אחר (בשני הסימנים הקודמים מבואר ד"ז) דסוגיא זו הוא משום מוקצה מחמת איסור, והיינו דכל שנעשה בסיס לענין זה דאסור בטלטול מחמת המוקצה שעליו אפי' אפשר לנער, כיון דהקצה זה למעות ואינו חפץ לנער אמרינן מגו דאיתקצא, א"ש היטב, ודאן כיון דעכ"פ אסור לטלטל המוכני משום דהוי בסיס לאיסור ג"כ, ולטלטלו מקרי טלטול המוקצה, אף דאפשר לנער כיון דלא הי' דעתו לנער, וכל שאינו מנער אסור לטלטלו בכ"ג אף לצורך מקומו, נתקצה זה, ואמרינן מגו דאיתקצא לביה"ש וכי'.

ואף דהרשב"א בריש ביצה מקשה על דברי התוס', דס"ל דכל שדעתו ליטלו בשבת לא הוי בסיס מהא דמוכני, דבע"כ מייירי דדעתו ליטלו, דאליכ גם לר"ש אסור כיון דאין יושב ומצפה, והוי ככוס וקערה, ע"ש. ואם נימא דקאתי מצד מוקצה מחמת איסור ולא מטעם בסיס, מאי קא קשיא ליה על דברי התוס', וכמו שביארנו סוגיא זו לדעת התוס', היינו משום דהרשב"א הי' ס"ל בדעת התוס' דכל שדעתו לנער מותר לטלטלו אפי' בעודו עליו, וכדחזינו דמדמקשה שם אמאי אסור לר"ש נר הדולק לטלטל כיון דעתיד ליכבות, ואנו ביארנו דלפי דעת התוס' בדף קכ"ג דמבואר להדיא דלגבי זה הוי בסיס דאסור לטלטלו, ועודן עליו, שפיר אתי סוגיא דמוכני משום מגו דאיתקצא, ובין כך צריך לומר כן, משום הא דטלטול השידה עצמה שנאסר כמש"כ במק"א, וא"כ ה"ה לדעת הרשב"א דכל שבסיס לאיסור והיתר, מ"מ אסור לטלטל כל שהאיסור לא נתבטל, ואסור לטלטלו בעודו עליו, וא"כ אמרינן מגו דאיתקצא לביה"ש"מ איתקצא לכולי יומא, כיון דהקצה את המוכני למעות, ואסור לטלטלו מחמת איסור אמרינן מגו דאיתקצא לביה"ש"מ אתקצא לכולי יומא.

בענין חובת ניעור כשאינו יכול לנער מחמת פסידא דמוקצה, ובענין טלטול לצורך ההיתר והאיסור [לגבי טלטול היתר שעליו איסור ולגבי בסיס לאיסור ולהיתר]

גדר חובת הניעור

א) מתני' שבת דף קמ"ב ע"ב. האבן שעל פי החבית מטה על צידה והיא נופלת, היתה בין החביות מגביה ומטה על צידה והיא נופלת. ובגמ' אוקמה בשוכת, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור. והנה מבואר כאן במתני' דהיכא דאפשר לנער צריך לנער, ורק כשאי אפשר מותר גם לטלטלה טלטול גמור ע"י הכלי.

והנה יש לפרש בהאי דינא דצריך לנער לכתחילה, בב' אופנים, א. דכשאפשר לנער ואינו מנער מקרי טלטול מוקצה, דרק היכא דא"א לנער, כיון דכל טלטולו הוא משום היין דצריך ליטול יין ומטלטלו כדי שיוכל ליקח היין, ואגב מתלטל גם האבן, לא נחשב טלטולו לאבן, אבל כשיכול לנער ואינו מנער א"כ טלטולו נחשב גם לגבי האבן. וכ"כ בחזו"א סי' מ"ו. וכן נראה בטלטול מן הצד דכתבו תוס' דף מ"ד דאנן פסקינן דטלטול מן הצד לצורך דבר האסור אסור, ולצורך דבר המותר מותר. וכ"כ הרמב"ם פ"ה ה"ט, וכ"כ הר"ף והר"ן שם פ' כירה, והטעם לכאורה נראה פשוט, דטלטול מן הצד כשהוא לצורך דבר האסור, טלטולו מתייחס לדבר האסור, וכשהוא לצורך דבר המותר לא מתייחס פעולתו למוקצה, וממילא מתלטל המוקצה ולכן מותר, וכ"ה לשון הרמב"ם שם, ע"ש. וה"ה הכא פשיטא דלצורך הדבר האסור דאסור, דהא בזה גרע מטלטול מן הצד, וכמש"כ תוס' דף קכ"ג ד"ה האסור פוגלא, עיי"ש. וכ"כ רש"י במתני' דצריך ליטול מייזין, אבל לצורך האבן אסור. וא"כ אפשר דנהי' דמותר לצורך דבר המותר, אבל היכא דיכול לנער ואינו מנער, א"כ מתייחס טלטולו גם לדבר המוקצה, ומקרי טלטול מוקצה. ב. או אפשר לומר דודאי כל שמטלטל לצורך דבר היתר, הותר טלטול המוקצה עמו כיון דלא הוי טלטול בידיים, אלא דכל שיכול לנער מצריכין אותו לנער, ואין מתירין לו אפי' טלטול שלא בידיים.

וכה"נ כתב הרשב"א דף קמ"ב דכל דהוי בסיס לאיסור ולהיתר, דמותר בטלטול בכלכלה מלאה פירות והאבן בתוכה, וכתב הרשב"א דהטעם דמותר לטלטלם, דהאבן בטל כלפי הפירות, ומ"מ כל היכא דמצוי לנער צריך לנער, עיי"ש. ולכא"ו בזה א"א לומר כצד א. הנ"ל דאם אין מנער מתייחס הטלטול לאבן, דהרי האבן בטל לגבי הפירות, ובהכרח בזה צ"ל כצד ב., ומעתה אולי י"ל גם בשוכת אבן ע"פ החבית דלא נעשה בסיס,

והאבן מתבטל כלפי טלטול החבית, ומ"מ כל היכא דאפשר לנער צריך לנער.

והנה בהא דכתבנו לגבי טלטול מן הצד דלצורך דבר המותר דמותר, הביאור הוא משום דהטלטול אינו מתייחס לדבר האסור, ולצורך דבר האסור אסור דמתייחס לטלטול לדבר האסור, הנה מצאתי באו"ז ה' שבת סי' פ"ו אות ג' דבאמת טלטול מן הצד לא שמהי טלטול כלל, והא דלצורך דבר האסור אסור משום דגזרינן שמא יטלטלו להדיא. ועי' בהגהות ר"ד עראמה על הרמב"ם פכ"ה ה"ד בדינא דטלטול מן הצד דלצורך דבר האסור אסור, ולצורך דבר המותר מותר, וכתב דיש להסתפק מאי הדין אם הטלטול לצורך דבר האסור ולדבר המותר, ונשאר בצ"ע. והיינו דספיקתו הוא, אם הא דאסרינן טלטול מן הצד נעשה דבר האסור, משום דאז מתייחס טלטולו לזה, א"כ גם כשהוא לצורך שניהם אסור, או דהטעם משום דטלטול גרוע כזה הותר כשהוא לצורך דבר המותר, וגם כשהוא מטלטל מן הצד לצורך דבר האסור הוא טלטול גרוע, אלא דלא התירו את זה לצורך דבר האסור בלבד, אבל כשהוא גם לצורך דבר המותר שפיר דמי. [ולדברי האו"ז לכאורה גם לצורך שניהם צריך לאסור, דהא איכא גזירה שמא יטלטלו בעצמו, ויש לעי'].

בענין טלטול לצורך ההיתר והאיסור במטלטל היתר שעליו מוקצה (בשוכת)

ב) והנה ספיקו של הר"ד עראמה אפשר לשאלו גם לגבי אבן שע"פ החבית בשוכת, או אבן שבכלכלה מלאה פירות, אם כונתו לצורך שניהם אם מותר. ומיהו אפשר דהכא ודאי אסור דמקרי טלטול האיסור אם כונתו גם לאיסור, ורק בטלטול מן הצד דהוא טלטול גרוע, וא"כ אפשר"ל דכל שהוא גם לצורך דבר המותר שפיר דמי. אבל באבן שע"פ החבית הוי טלטול גמור, כמש"כ התוס' בדף קכ"ג ע"א ד"ה האי פוגלא, ומתהו"ס יוצא לדינא דלדידן דמתיירין טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, א"כ במניח שלא לכל השבת, דס"ל לתוס' דלא נעשה בסיס, בטלטול מן הצד שרי, אבל בטלטול גמור דהיינו שהוא נוטל החבית למקום אחר בשצריך למקומה, או כשהיא בין החביות אסור, וכ"כ הגרעק"א בשו"ע סי' ש"ט ס"ד וברד"ח בדף ג"א, עיי"ש.

[והביאור נראה לי בזה, דכיון דהניח זה מדעתו, אף דלא נעשה בסיס, מ"מ לגבי זה נקרא בסיס, דטלטולו מקרי טלטול המוקצה שעליו כיון דעשאו למקומו כ"ז שמונח עליו, וכמו שאדם מטלטל בסיס של כלי מקרי טלטולו של כל הכלי, הינו כן, ואף דהכלי לא נעשה בסיס, היינו דכיון דלא הניח לכל השבת, א"כ לא הקצה אותו לגמרי להיות בסיס רק לאבן, וממילא אינו נעשה טפל לאבן, אבל לגבי טלטולו דמקרי טלטול האבן ודאי דמקרי בסיס, וזה נראה כונת התוס' במש"כ דלא הי' לו להניח, עיי"ש. ועי' חזו"א סי' מ"ז ס"ק ז' דלולי דברי התוס' הי' מפרש כן, ולכאורה גם בתוס' אפשר להעמיס בכונתם כן.

וכן צ"ל בדברי רש"י לפי דברי הגרעק"א במשניות פ' נוטל וברד"ח דף קכ"ה, דכתב בדברי רש"י דכתב בדף מ"ט דכל דהבסיס אינו משמש למוקצה אלא המוקצה משמש לבסיס, דלא מקרי בסיס, ומ"מ לטלטלה אסור, ורק ניעור מותר, ומפרש כן דברי רש"י דף קכ"ה דמש"כ דהוי בסיס הוא רק לגבי ההגבהה, ולא לגבי שזה עצמו יהי' בסיס. ולפ"י יהי' מדוקדק מאד דברי רש"י דף ג"א, עיי"ש בדבריו הנפלאים. והנה רש"י בדף קכ"ה קרי ליה בסיס, וכן בדף ג"א, ואף דזה עצמו לא נעשה בסיס כמו שפירש הגרעק"א, וכמו שבמבואר מדברי רש"י, אלא היינו דלגבי זה מקרי בסיס למוקצה שעליו, דטלטולו מקרי טלטול המוקצה, ולא מקרי דממילא מתלטל].

ועכ"פ מבואר בתוס' דטלטול דבר מה שעליו, חמור מטלטול מן הצד, והיינו דטלטול מן הצד לא הוי טלטול גמור, אבל זה הוי טלטול גמור. וצריך לומר דהא דמותר בשכח לטלטל את החבית היכא דא"א לנער, אף דמקרי טלטול גמור, מ"מ כיון דמטלטל לצורך ההיתר, וגם ההיתר לא הוי כלל בסיס, א"כ אינו מתייחס הטלטול כלפי האבן, אבל אם מטלטל לצורך האיסור ודאי מתייחס הטלטול לאבן. וא"כ ה"ה היכא דהוא לצורך שניהם צריך להיות אסור, דמ"מ מטלטל לצורך דבר האסור ג"כ, ומקרי שגם המוקצה בכלל טלטולו שהרי גם זה בכלל כונת טלטולו, ולא הוי טלטול מן הצד אלא טלטול גמור.

אם אפשר לנער מחמת פסידא דמוקצה

ג) והנה הב"ח בסוף סי' ש"י כתב בדעת הפוסד, דהא דהיכא דאיכא פסידא א"צ לנער ומותר לטלטלה בתוך עליו, הוא לא דוקא שהוא פסידא לדבר ההיתר, אלא דה"ה אם הוי פסידא למוקצה אם ינער, מותר לטלטל בעודו עליו כיון דלא הוי בסיס, והוא מטלטל לצורך ההיתר. והביאו המ"א שם בסק"א. ועי' בשע"צ סי' ש"ט אות י"ז דכתב דאף דכתב המ"א סי' ש"ט דאפי' ניעור לצורך דבר המוקצה אסור, וכ"ש בטלטול גמור, מ"מ יש לחלק היכא שכל פעולתו לצורך המוקצה אסור, אבל הכא עיקר טלטולו עושה לדבר ההיתר, אלא דאין רוצה שיפסד האיסור, לכן אינו מנער, אבל מ"מ הטלטול אינו עבור המוקצה, והיינו דאף דלכתחילה הצריכו ניעור, אבל כל שא"א לנער מותר הטלטול, וכשאיכא פסידא מקרי א"א לנער, כמבואר בגמ', וא"כ אין חילוק בין אם הפסידא יהי' בדבר המוקצה או בדבר אחר, ולכאורה הוא סברא פשוטה. [וכמו דאיתא בגמ' דף קמ"ב ע"ב דהיתה כלי זכוכית מונחים תחתיה, וירא שמא תפול עליהם וישברו, מותר להגביה במקום אחר, וסתמא קתני, ומשמע דאפי' הם מוקצים דמותר לסלק את החבית, ואין צריך לנער, וה"נ אם הפסד למעות עצמן לא הצריכו לנער]. כיון דע"י הניעור יהי' לו הפסד מותר לטלטלם, כיון דמטלטל לצורך ההיתר. אולם כ"ז אם נאמר דהא דצריך לנער כשיכול, אינו משום דאם אינו מנער מורה על טלטולו שהוא לצורך המוקצה, אלא דבאמת מותר בעיקר הדין לטלטל המוקצה היכא דמטלטל עבור ההיתר, רק חכמים הצריכו לטלטל, דמ"מ היכא דיכול לנער עדיף שיענע שלא יהי' טלטול בזה כלל, ומשום פסידא לא הצריכו, ואין חילוק מאי יהי' הפסידא. אבל אם נאמר דכל היכא דיכול לנער ואינו מנער מורה על טלטולו דהוא לצורך המוקצה, ואם אינו יכול לנער ואינו פסידא לא מקרי טלטולו משום דבר המוקצה אלא משום דבר ההיתר, ומשום דבר ההיתר מותר לטלטלו אף דהמוקצה על הכלי. אבל אם ע"י

בטלטול, והוא דהוא רק לצורך ההיתר דצריך לנער, היינו כמש"כ הרשב"א בדף קמ"ב דאין זה משום דאז בלא הניעור מקרי טלטול לצורך האיסור, כמש"כ בחזו"א סי' מ"ז סק"ב, אלא ההחמירו דצריך לנער היכא דאפשר, ובמקום פסידא הקילו, וכמו דמשמע מדברי הרמב"ם פכ"ה ה"ו, וכמו שהבאנו לעיל, וא"כ גם כשההפסד הוא במקוזה, מ"מ לא החמירו, כיון שהטלטול הוא לצורך ההיתר, ובמקום הפסד לא הצריכו לנער, ופשוט. ולפי"ז ס"ל לבית מאיר דהא דטלטול לצורך האיסור וההיתר דאסור, הוא מפורש בגמ' בדף ק"ז, דבלא הצלת כתבי הקדש אסור לטלטל לצורך שניהם. אולם בדברי הרשב"א בדף קמ"ב דהוכיח מגמ' זו דבסיס לאיסור ולהיתר אסור לטלטל אפי' לצורך היתר, ורק באבן מתבטל, ע"ש. והבאנו דבריו בסוגיא דמוכני, אך באמת הבית מאיר לשיטתו, דעיין בבית מאיר שם דכותב דהרשב"א חזר בו.

**בירור סוגיא דמצילין תיק הספר עם הספר
אע"פ שיש בו מעות עפ"י הנ"ל**

(ז) והנה הגרעק"א בדו"ח דף ק"ז הקשה בהא דאיתא שם בגמ' דמצילין תיק הספר עם הספר אף שיש בתוכו מעות, ומביא רא"י דמותר לטלטל עור אגב בשר אף דהוי מוקצה, ומקשה בגמ' מי דמי, התם בסיס לאיסור ולהיתר, הכא בסיס לאיסור לבד. וקאמר בגמ' דהרא"י היא מהא דמביאין תיק שיש בתוכו מעות מעלמא להציל ס"ת, וקאמר בגמ' והתם גופא מנלן [ר"ל מנין לנו דמותר להביא תיק עם מעות להציל ס"ת], אילימא דמדהכי דאית ביה לא שרי להו, איתווי נמי מיימינן. מי דמי, התם אדהכי והכי נפלה דליקה, הכא אדהכי והכי לשידנן, והקשה הגרעק"א דמשמע דאם אינו יכול לנער המעות מהתיק, מותר להביא תיק הספר שיש בתוכו מעות להציל ספר, וכי"כ בתוס' שם, ושפיר הוי רא"י מהא דמצילין תיק הספר עם הספר ויש בתוכו מעות. ומאי רא"י, דהא בתיק הספר עם הספר, ויש בתוכו מעות, כשיש חשש דאדהכי נפלה דליקה הוא היתר גמור, כמו בכל מקום בגוונא דלא נעשה בסיס, כגון בשוכח או בסיס לאיסור והיתר דמותר בא"א לנער, משא"כ להביא תיק עם מעות דהוי בסיס לאיסור לחוד, ואסור בכ"מ אף דא"א לנער, ונשאר בצע"ג.

וביותר קשה בדברי התוס', דהתוס' בד"ה מי מקשים כן מקושיית הגמ' דמאי צריך לחילוק של אדהכי והכי, הו"ל למימר התם נעשה בסיס לאיסור והיתר, הכא נעשה בסיס לבר האסור גרידא. ותירצו דכיון דהשתא סבור דיכול לנער מעות מן הכיס, ואפי"ה א"צ לנער, ושרי כל שהוא עושה להצלת ס"ת, ה"ה דשרי להביא תיק שיש בו מעות גרידא, ע"כ. ולפי דברי תוס' אלו מבואר דלתירוץ הגמ' דבאמת אינו יכול לנער משום דאדהכי והכי, א"כ הוא היתר גמור, וא"כ למאי צריך הגמ' לומר אבל הכא אדהכי והכי לשידנן, דמשמע הא אין יכול לשידנן דמותר, וכמש"כ תוס' באמת, ומאי רא"י, הא היכא דהוי בסיס לאיסור ולהיתר מותר בכל מקום היכא דלא אפשר, אבל בבסיס לאיסור לבד ודאי אסור תמיד, ומאי רא"י דמשום הצלת כתבי קודש מותר.

אולם אם נימא כדברי הבי"מ דלטלטל לצורך שניהם אסור אפי' משום הצלת ההיתר, הנה ודאי אנו צריכים גם כאן לטעם דמשום הצלת כתבי הקודש. ובאמת רמז לזה הבי"מ בסוף תפ"ה הב', ומדברי התוס' דהבאנו דהקשה נימא דהתם הוי בסיס לאיסור ולהיתר, הכא הוי בסיס לאיסור לחוד, ומתריך כיון דבהו"א ה"י דאפשר לנער, ובכ"ז א"צ לנער, הכא נמי שרי ולא שנא, דמשמע דאם א"א לנער באמת יכול לדחות, אינו משום דבא"א לנער הוי היתר גמור, ואי"צ להיתירא דהצלת כתבי הקדש, דא"כ מאי קמ"ל דמצילין תיק הספר עם הספר אף שיש בתוכו מעות. וליכא למימר דהחידוש הוא משום חצר שאינו מעורב, דא"כ מאי החידוש מה שיש בתוכו מעות, הא משום המעות הוא היתר גמור, ומשום חצר שאינו מעורב, כך החידוש בדבר היתר כמו במקוזה, ואמאי נקטו מעות, אלא משמע דגם במעות שיש איסור של מוקצה ג"כ מותר משום הצלה. אלא הביאור בקושיית התוס', דמ"מ בבסיס לאיסור ולהיתר הוא יותר קל, דהתיק עצמו לא הוי בסיס, ובעיקר הדבר ה"י מותר רק דעי"ז נמצא מטלטל גם המעות, משא"כ היכא דהתיק עצמו בסיס דהוי טלטול מוקצה בידיים, אולי לא שרו משום הצלת כתבי הקדש. וכן חזינו בריש פ' נוטל דליטול בנו עם האבן בידו, אע"פ דאסור משום געגועין שרי, ולענין לטלטל מוקצה בידיים אין מתירין משום געגועין, כמבואר שם בגמ', וכמבואר ברש"י ותוס' שם. ועי"ז מתרצים תוס' כיון דסבר דאפשר לנער ובכ"ז מותר, וא"כ חזינו דהיתר הטלטול אינו משום החשש דכתבי הקודש, אלא דהיכא דעושה להצלת כתבי הקדש שרי, והיינו דהתירו איסוריים כשמתעסק בהצלת כתבי הקדש, ה"י דשרי מוקצה ממש. והגמ' דדחתה דבאמת רק משום הצלת כתבי הקודש התירו, דיש חשש דיפסדו כתבי הקדש, אה"נ דהיתה יכולה לדחות דרק בסיס לאיסור ולהיתר התירו כחשש דפסידא, אבל טלטול מוקצה גמור **לא התירו**. אלא דהגמ' דחתה דעדיפה מינה, דאין חשש כאן כלל דמשום הצלת כתבי הקדש, דאדהכי והכי יכול לישדות, ואין צורך לכתבי הקדש בטלטול, ומדחתה הגמ' באמת כן למד באמת התוס' דבאין יכול לזרוק מותר טלטול מוקצה בידיים נמי, משום חשש דכתבי הקדש, דאל"כ היה צריך הגמ' לדחות כמש"כ תוס' לעיל דהכא יותר קיל, כיון דלא הוי טלטול מוקצה בידיים, דלא נטעה, אלא דמשמע דס"ל להגמ' דמשום הצלת כתבי הקדש מותר גם טלטול בידיים. ולזה כתבו התוס' דמדחתה הגמ' כן, משמע דבאמת מותר גם טלטול בידיים היכא דא"א לנער.

והנה לפי דעת הגרעק"א דס"ל דהיכא דמטלטל לצורך שניהם, נמי מותר לטלטל היכא דא"א לנער, א"כ צ"ע טובא דמאי קמ"ל דמצילין תיק הספר עם הספר ויש בתוכו מעות כיון דא"א לנער, דיש חשש דליקה. וצ"ל באמת לדידיה נמי הא דקאמר הגמ' אדהכי והכי נפלה דליקה, אינו חשש כא"כ דמשו"ה הוי כהפסד דבר היתר בניעור, דא"כ גם באוכלין כה"ג יהי מותר, והגרעק"א בתשו' מדייק מדברי הרשב"א בתשו', הובא בב"י סי' של"ד דבאוכלין אסור, אלא דבהצלת כתבי הקודש חששו אפי' לחששא רחוקה, דלא ישרפו כתבי הקודש. אבל מ"מ שפיר הקשה הגרעק"א בגמ' דהוי היתר גמור, דאחרי דחז"ל חששו באמת משום חשש כתבי הקודש, א"כ הוא היתר גמור, דהא דאין מנער משום דצריך לחשוש לכתבי הקודש, וא"כ מקרי א"א לנער, ושפיר מקשה דאין נלמד כלל

הוציא תינוק חי וכיס תלוי לו בצוארו, דחייב על הכיס, וקאמר בגמ' דכיס לגבי תינוק לא מבטל ליה, ואינו דומה לנושא חי במטה דפטור אף על המטה, דבטל המטה לגביה האדם, ומקשה בגמ' דא"כ אמאי נוטל אדם את בנו והאבן בידו, כיון דאינו בטל [ומתריך דהתירו משום געגועים וסכנת חולי], וכן פירשו התוס' ושאר הראשונים.

והנה ודאי אין בהו"א של הגמ' שהביטול תהי' שעצם האבן בטל לתינוק, דא"כ כל אדם שנושא אבן נימא שבטל לגביו, אלא הכוונה דכלפי טלטול אין נחשב לטלטול האבן, דכיון דעיקר התעסקותו בטלטול בנו, והאבן מתבטל בטלטולו, ר"ל דלא נחשב טלטול כלפי האבן, דהאבן מתבטל בטלטול התינוק. ולכן בתינוק מת אינו חייב על הכיס, דאגב מרריה בטולי בטליה, ולא לגבי תינוק שמת, ולא חשיב ליה ההיא שעתא כמש"כ רש"י, והיינו דלא חשיב ליה טלטול הכיס כלל, ולכן מתבטל בטלטול, ואין נחשב לטלטול הכיס.

וזה גם כוונת רש"י בקושיית הגמ' דנוטל אדם בנו והאבן בידו, וכתב רש"י מדשרי ליה בטלטול בחצר ש"מ לאו כמאן דנקיט לה איהו לאבן דמי, ולגבי כיס היכי מחייבת ליה, עכ"ל. מבואר דעיקר הביטול דאין נחשב שאהו מטלטל האבן, והיינו דכלפי הטלטול מתבטל האבן ולא נחשב דמטלטלו.

ולפי"ז נראה דגם בבסיס לאיסור ולהיתר, וכשההיתר חשוב דמתירין משום ביטול, היינו דלא נחשב טלטול כלפי הדבר האסור, ועיקר טלטולו מקרי שמטלטל דבר המותר, ולפי"ז כשמטלטל לצורך דבר האסור גם כן, א"כ לכאורה מקרי טלטול המוקצה, דלא שייך לומר שזה מתבטל בטלטול, כיון דכוונתו בטלטול גם לזה.

בחילוק שבין נטילת תינוק ואבן בידו לכלכלה שאבן ופירות בתוכה עפ"י הנ"ל בגדר טלטול בסיס לאיסור ולהיתר

(ה) ובתוס' ד"ה ונשדינהו **כתבו** ז"ל: וא"ת מ"ש דלא שרינן לטלטל תינוק אלא כשיש לו געגועין, תיבטל אבן אגב תינוק כמו שהיא בטלה אגב כלכלה מלאה פירות. וי"ל דאינו צריך כ"כ טלטול התינוק, ע"כ. והגרעק"א במשניות הקשה דא"כ כשיש לו געגועין דיש לו צורך, מותר ככלכלה מלאה פירות, ומותר מעיקר הדין, וא"כ מאי מקשה א"ה דינר נמי. ומפרש תוס' לעיל דכיון דמשום צער התינוק מתירין, גם נתייר אפי' בנינר שיבא לאתווי, כיון דמתירין טלטול מוקצה. וכן מפרש רש"י דההיתר דגעגועין הוא משום סכנת חולי, והא ביש לו געגועין מותר מעיקר הדין ככלכלה מלאה פירות. והיטב אשר דיבר בזה בתפארת ירושלים על דברי הגרעק"א שם, דכוונת התוס' דכיון דהוא עצמו אין לו צורך בתינוק, אלא משום געגועי התינוק יש לו צורך בטילטולו, א"כ יש לו צורך נמי בטלטול האבן, דהתינוק רוצה את האבן, וכמש"כ תוס' לעיל דאינו יכול לנער שהתינוק יכבה. ולא שייך שיתבטל האבן לתינוק, משום דכמה דיש לו צורך בטלטול התינוק, יש לו צורך בטלטול האבן. ועי' חזו"א סי' מ"ז סק"ב, וכ"כ בהדיא שם סק"ה דמפרש נמי כה"ג בעצמו.

[אבל בדברי התוס' אין מפרש כן, ע"ש]. והנה מבואר בדבריהם, דכשהטלטול הוא גם לצורך דבר האסור אסור, ולא שייך ביטול. אמנם הגרעק"א לשיטתו, דפשיטא ליה בתשובתו להבית מאיר דבסיס לאיסור ולהיתר חשוב, מותר הטלטול גם לצורך שניהם. ולכן הוכיח מהא דף ק"ז דה"י צריך להיות מותר כשהוא לצורך הספר וגם לצורך המעות, והוכיח מזה דאסור, דהיכא דהוי הפסד למוקצה צריך לנער, ולא הותר לטלטל רק כשא"א לנער דיופסד, ופסידת המוקצה לא הוי א"א לנער. והב"מ דדחה ראיתו היינו משום דס"ל דכשהוא מטלטל לצורך שניהם אסור, ואפי' בגוונא דא"א לנער כלל, או יופסד דבר ההיתר ע"י הניעור, ג"כ אסור, ולכן שם ה"י אסור אי לאו הצלת כתבי הקודש, עי' בסוף התשו' הב' דהב"מ. אבל כשכוונתו בטלטול רק לצורך ההיתר, אלא דיש דין דכשיכול לנער המוקצה צריך לנער, ומשום פסידא מקרי א"א לנער, גם כשהפסידא הוא לדבר המוקצה מותר.

**בירור ב' המחלוקות שבין הגרעק"א לבית מאיר
א. לנער משום הפסד מוקצה ב. טלטול לצורך איסור והיתר
עפ"י מה דפליגי בגדר בסיס לאיסור והיתר**

(ו) ומתוך דברי הגרעק"א בתחלת תשו' הב', נראה דעדיף עוד יותר כשהוא להצלת המעות ג"כ, דמותר יותר ואי"צ לנער, ממה דאין לו צורך כלל לטלטול המעות, ע"ש.

והיינו דהגרעק"א ס"ל דעיקר הדבר דבסיס לאיסור ולהיתר דמותר לטלטל כשהוא לצורך ההיתר, הוא משום דכיון דלא הוי טלטול גמור למוקצה, דעצם המוקצה מתבטל כלפי ההיתר, אבל לא התירו את זה בכל גוונא, רק לצורך היתר, וכשהוא לצורך היתר מותר בכל גוונא, אע"פ שהוא גם לצורך איסור, דמ"מ הוא לצורך היתר, והותר לטלטול כזה לצורך היתר, ומאי גרע דיש לו עוד צורך, אדרבה זה סיבה יותר להתיר, אלא דלא מספיק להתיר היכא דהוא לצורך דבר האיסור, אבל כשיש כאן צורך היתר ודאי מותר. והנה איכא דין דכשאפשר לנער צריך לנער, היינו כיון דחזינו דלא התירו זה רק לצורך היתר, וכשאפשר לנער המוקצה, א"כ טלטול המוקצה אינו לצורך היתר דהא אפשר לנער. והיכא דיופסד ההיתר ע"י נייעור, שוב נעשה לטלטול המוקצה לצורך היתר, אבל אם יופסד רק המוקצה, א"כ מה שאינו מנער ומטלטל הוי כלצורך המוקצה, אע"פ דזה עדיף, דמ"מ עיקר טלטולו הוא לצורך דבר ההיתר, וכמו שזמננו הגרעק"א בתשובתו הראשונה שם, דחלוק זה מהא דכתב המ"א דאסור אפי' לנער לצורך המוקצה, דשם עיקר הטלטול הוא עבור המוקצה, משא"כ כאן עיקר הטלטול סוף כל סוף אינו רק עבור ההיתר. ומ"מ מצדד לאסור בזה, והיינו דמשום דהיכא דאינו מנער משום הפסד המוקצה, א"כ מקרי שהטלטול של המוקצה רק לצורך המוקצה, ולא הותר גם טלטול גרוע לצורך דבר המוקצה, ונמצא דלהגרעק"א תלוי היתר טלטול המוקצה כשיש בטלטולו של המוקצה צורך להיתר או לא. אבל הבי"מ לומד דבסיס לאיסור ולהיתר חשוב, דהאיסור בטיל, דכיון דהטלטול הוא רק לצורך ההיתר א"כ לא נחשב כלל הטלטול לגבי האיסור, ולכן היכא דהטלטול הוא גם לצורך האיסור, א"כ הוי טלטול גמור לגבי האיסור, דכיון דאיכא צורך בטילטול האיסור לא שייך שיתבטל

הניעור יהי' הפסד רק למוקצה אפשר דאסור, דמ"מ כעת אינו מנער עבור המוקצה, ולא מקרי א"א לנער. ומאי דא"א לנער משום דיהי' הפסד למוקצה, בזה לא הותר לטלטל בעודן עליו.

והנה כ"ז כתבנו בשכח ע"פ חבית, אבל בכלכלה מלאה פירות והאבן בתוכה דנמי איכא דין דצריך לנער אם אפשר, ושם מבואר להדיא ברשב"א דמעיקר הדין מותר לטלטל כיון דהאבן בטל, אלא דכל היכא דאפשר לנער צריך לנער, והיכא דאיכא פסידא מותר כדאיתא בגמ' בפירות המטנפין, וא"כ פשיטא דה"ה היכא דאיכא פסידא אפי' למוקצה מותר, כיון דמטלטל לצורך דבר ההיתר, ונייעור צריך רק היכא דאפשר. וכן משמע לשון הרמב"ם פכ"ה ה"ו הט"ו בכלכלה מלאה פירות והאבן בתוכה, דאם הוא פירות המטנפין א"צ לנער, וכתב דבמקום הפסד לא גזרו, והיינו דבמקום הפסד לא הצריכו לנער משום דמעיקר הדין מותר לטלטל עם האבן דבטל, אלא דהצריכו נייעור, וכל היכא דמיופסד א"צ נייעור. ועי' חזו"א סי' מ"ז דף כ"ב דמקשה על הרמב"ם דלא יטלטל ולא ינער אם חושש להפסד, וכתב דכוונתו דהיכא דהוי הפסד ניכר שאין בטלטולו משום המוקצה, ע"ש. והוא דוחק גדול בלשון הרמב"ם. אולם הברור דכוונתו כמש"כ, דמעיקר הדין מותר לטלטל עם האבן היכא דמטלטל לצורך הפירות, דאל"ה לא התירו טלטול מוקצה משום הפסד, וכל היכא דצריך להיתר התירו לטלטלו. אלא דחז"ל הצריכו לנער לכתחילה, ובמקום הפסד לא הצריכו, ומשמע בין הפסד המותר ובין הפסד האסור, דמשום הפסד ההיתר, ושו"ר דדברי הב"ח בסי' ש"י אמורים להדיא לגבי בסיס לאיסור ולהיתר, ולפמ"ש"כ אין ללמוד מזה לשוכח אבן ע"פ חבית, ד"ל דלפי דברי תוס' אסור וכנ"ל.

וכן כתב המ"ב בסי' רע"ז סוף סק"ח בשם הפמ"ג, דהיכא דהוי בסיס לאיסור ולהיתר דלא הוי בסיס, ומיהו צריך לנער, אבל היכא דיהי' הפסד למנורה דהוא דבר האסור א"צ לנער.

אולם בסי' בית מאיר סי' ש"י הביא שם תשובת הגאון רעק"א דס"ל דכל שהניעור יגרום פסידא רק למוקצה, צריך לנער. והביא רא"י לזה מיהו ק"ז, דאיתא שם דמצילין מן הדליקה תיק הספר עם הספר אף שיש בתוכה מעות, משום דיש חשש דאדהכי והכי שינער את המעות נפלה דליקה, משמע דבא"ה היינו דאין חשש לכתבי הקודש, לא שרי להיתר לטלטל משום הפסד המעות, וצריך לנער אף דהמעות יופסדו. ועי"ש בבית מאיר בתשובה הב' דדחה ראיתו, דהתם אין הנייעור גורם להפסד, דבלא הנייעור ה"י מופסד מפני הדליקה, אלא דהוא רוצה להציל את המוקצה מפני הדליקה, והדין באמת דאסור, אלא דהוא רוצה להצילו אגב ההיתר, ומיגו דמותר לו להציל את ההיתר יצילו ג"כ. ובזה ודאי כיון דאפשר לנער, ואין צורך לכתבי הקדש להצלת המעות, וא"כ ודאי אסור להציל את המעות וצריך לנער, אי לאו דיש חשש דאדהכי והכי נפיל דליקה ויופסד הכתבי הקודש.

והנה הגרעק"א בתשו' הב' שם מדייק עוד יותר מתשו' הרשב"א שבב"י סוף סי' של"ד, דרק בכתבי הקדש התירו משום דאדהכי נפלה דליקה, אבל באוכלין שמוותר להציל ומונח הם מעות צריך לנער, ולכא"ו כוונתו דס"ל דאיתא דהיכא נפלה דליקה לא הוי חשש כ"כ, דמשום זה יהי' מותר משום דהוי חשש להפסד ההיתר. ובאמת ע"י שם בב"מ בסוף תשובתו דהקשה על הרעק"א כיון דאיכא חשש אדהכי וכו', והוא חשש פסידא להיתר, א"כ צריך להיות מותר. ועי"ש בבית מאיר בתשו' הב' דס"ל דבאמת הוי חשש הפסד לאוכל וכן לכתבי הקודש, ובכ"ז ס"ל דלא התירו בזה, והיינו דכיון דהטלטול עושה גם עבור דבר המוקצה, ודאי אסור. ומשמעות דבריו דעד כאן לא התירו בבסיס לאיסור ולהיתר אלא כשמתכוין רק להיתר, ורק האיסור מתטלטל עמו, אבל כשהוא מטלטל גם עבור האיסור לא הותר, אף דיש לו צורך גם להיתר, ומדייק כן מדברי הרמב"ם פכ"ה ה"ד, ע"ש. ונראה דכוונתו הרמב"ם כתב שם ז"ל: שני דברים, אחד אסור לטלטל אסור מותר לטלטלו וכו', ובזמן שמטלטלין אחד מהם טלטל השני אם ה"י צריך לדבר שמוותר לטלטלו מטלטלו, ואע"פ שדבר האסור מיטלטל עמו, ואם צריך לטלטל דבר האסור לא יטלטלנו באותו דבר המותר, ע"כ. והיינו דמדכתב הרמב"ם שצריך לדבר המותר, והאיסור מיטלטל עמו, משמע דאין לו צורך באיסור אלא ממילא מיתטלטל, וכן מדכתב ואם צריך לטלטל דבר האסור, ולא כתב ואם צריך רק לדבר האסור, או ואם אינו צריך לדבר המותר אסור, משמע דאפי' כשגם צריך לדבר המותר, אלא דגם צריך לדבר האסור, אסור.

אם יש מקום לחלק לגבי טלטול לצורך היתר ואיסור בין בסיס לאיסור והיתר לשוכח איסור ע"ג היתר (ובעיקר גדר בסיס לאיסור והיתר)

(ד) והנה לעיל הבאנו שהוא ספיקו של ר"ד עראמה זצ"ל, ומה דמספקא לר"ד עראמה פשיטא ליה להב"מ להך גיסא, ולהגרעק"א לאידך גיסא, דמראיתו דהגרעק"א חזינו דהיכא דהוא לצורך שניהם מותר אם יהי' פסידא להיתר בנייעורו. ולכאורה משמעות הרמב"ם משמע כהב"מ, ולעיל כתבנו דאפי' נאמר בטלטול מן הצד שמוותר גם כשהוא לצורך שניהם, מ"מ בטלטול גמור ע"י דבר אחר כאבן ע"פ חבית וכמעות שעל הכר, ודאי אסור כשהוא לצורך שניהם. מיהו אפשר דכ"ז הוא בגוונא דשכח, דהדין שלא הוי בסיס, אבל מ"מ לא נתבטל האבן והמעות, ולכן כשמטלטלו לצורך האיסור מקרי טלטול האיסור, ואף דהוי גם לצורך ההיתר, אבל בבסיס לאיסור ולהיתר, וההיתר חשוב, ולכן מותר אפי' במניח, דהאיסור מתבטל כלפי ההיתר, וכמש"כ הרשב"א בר"פ נוטל, וכדמבואר בסוגיית הגמ' דף מ"ז, ע"ש וברש"י ותוס'. א"כ אפשר דאף דלצורך האיסור אסור, אבל כשהיא לצורך ההיתר ג"כ הותר בזה, ואף דהוא גם לצורך האיסור, מ"מ באמת האיסור בטל, אלא דחז"ל לא התירו גם בזה רק כשיש לו צורך לדבר היתר.

ומיהו נראה דלאו מילתא היא, דלכא"ו יש לדחות חילוק זה, דהכא אין ענין הביטול שהאבן עצמו מתבטל כלפי הפירות. וכן בכינונא אגב קיטמא בדף מ"ז אף דיש שברי עצים, אין הפירוש דעצם השברי עצים בטלים, אלא דהביטול הוא בטלטולו, דכשכוונתו לטלטל הפירות הוא דבר חשוב, אין טלטולו נחשב לגבי האבן, והוא בטול בטלטולו. וכן צריך לומר בריש פ' נוטל דף קמ"א ע"ב, דבהו"א של הגמ' הא דנוטל אדם בנו והאבן בידו הוא משום ביטול, ומקשה בגמ' מהא דאמר רבא

דמותר טלטול מוקצה משום כתיב קודש, ודו"ק היטב. אח"כ ראיתי דפלוגתת הגרעק"א והב"מ לצורך האסור והמותר אם מותר, הוא מחלוקת הראשונים, עי' מש"כ בסימן שי"א.

נפק"מ מהנ"ל לענין מטלטל היתר שעליו איסור ואינו יכול לנער במקומו אם מחוייב לנער מיד כשיכול

(ח) והנה בדף קמ"ב ע"ב במתני' היתה בין החביות מגביה ומטה על צידה, ופירש"י מגביה לחבית כולה ומסלקה מבין החביות ושם מטה על צדה. וכתב הגרעק"א בדו"ח וכן בשו"ע בסי' ש"ט ס"ד, דמלשון רש"י משמע דמיד שסלקה מבין החביות צריך לנער, ולא התירו לטלטל יותר כיון דאפשר לנער. וקשה הא כיון דהמוקצה בידו יכול לטלטל לכל מקום שירצה כדלעיל סי' רס"ו ס"ב, ואף להאבן העזר דחולק על המ"א דבמוקצה גמור היכא דאסור אפי' לצורך גופו ומקומו לא מהני מה שהוא כבר בידו, מ"מ הכא דהחבית עם האבן מותר לטלטל לצורך גופו ומקומו כמו בכיס ומעות בשוכח [בשו"ע סי' רס"ו שם], כיון דלא הוי בסיס ומותר לצורך גוי"מ, אם הוא בידו מותר לטלטל, וה"ל לשתריי לטלטל לאיזה מקום שירצה, ע"כ.

ואני אוסיף דאפי' לגר"א דפליג על הרמ"א בסי' רס"ו ס"ב, וס"ל דגם בכיס ומעות אסור, היינו משום דשם תחילת הטלטול ה"ו באיסור, וכמו שכתב הגר"א דמי שאכל שום יחזור ויאכל שום. וכן ביאר במ"ב סי' ש"ח סק"ג את דברי הגר"א, דצריך רק שיתחיל לטלטל ברשות [ועי' חו"א סי' מ"ט סק"ח], מ"מ הכא הרי הוא בהיתר, אי"כ צריך להיות מותר לכל מקום שירצה כיון דבהיתר הגביהו.

ונראה דכ"ז הוא לשיטת הגרעק"א דכל היכא דמטלטל דבר היתר, ודבר מוקצה שעליו, הביאור דאין טלטול מוקצה גמור, ולצורך דבר היתר התירו, והיינו דהתירו לטלטל לצורך גופו ומקומו, והוי דינו כמו כלי שמלאכתו לאיסור [ועי' רעק"א על שו"ע סוף סי' רס"ו בדברי האהע"ז שם], דמבואר בתוס' ריש ביצה ובר"ן שם דמותר כל היכא דבידו לטלטל לכל מקום שירצה.

אבל לפי דעת הבי"מ דהביאור דכל שמטלטלו לצורך היתר לא נחשב הטלטול כליף האיסור, אבל כשמטלטלו לצורך האיסור מקרי טלטול גמור של האיסור, ולהכי אף שהוא גם לצורך דבר המותר אסור, דכיון דגם כוונתו לאיסור מקרי טלטול גמור לאיסור, אי"כ לכאורה לא שייך כלל לדמות זה לכלי שמלאכתו לאיסור, דהתם חפץ זה מותר לצורך גוי"מ, אבל בכיס ומעות הרי טלטול המעות לא הותר כלל, וכל שמטלטל לצורך המעות אי"כ מקרי טלטול המעות, ואין לזה היתר לצורך גופו ומקומו, וא"כ צריך לזרוק מיד. ונראה דזה כוונת החזו"א סי' מ"ט סק"י בקושייתו על דברי הדה"ח המובא בבה"ל בסי' רס"ו, דג"כ כתב כהאהע"ז, דבכיס ומעות בשכח מותר כמו כל כלי שמלאכתו לאיסור, עיי"ש ודו"ק. וצ"ל דדעת האהע"ז והדה"ח דכל שיש היכי תמצוי שמותר לטלטלו, יש היתר מתי שהוא כבר בידו, דחזו"ן דהוי יותר קיל [ועי' ברעק"א סוף סי' רס"ו ג"כ מה שדן שאינו ממש כמו כלי שמלאכתו לאיסור, דבכ"ל שמלאכתו לאיסור יותר קיל, דהא חזו"ן דמותר בו ע"י ככר ותינוק, משא"כ בזה, עיי"ש]. אח"כ ראיתי בתוס' רעק"א דמאי פ"ז מ"ב אות ע"א, דהקשה על ירושלמי, ומבואר בדבריו דאפי' נעשה מוקצה בידו מותר לטלטל כ"מ שירצה, עיי"ש.

אולם נראה דכ"ז בשכח כ"ס ומעות עליו, דכבר עבר על טלטול, בזה כל שהוא בידו מותר לטלטל לכל מקום שירצה, לדעת האהע"ז והדה"ח. אבל באבן שע"פ החבית, לפי מה שביארנו בדברי הבי"מ דכל שמטלטלו לצורך היתר אינו מתייחס לטלטולו למוקצה, וכשהוא מטלטל לצורך איסור מקרי טלטול גמור של המוקצה, אי"כ אם יטלטלו למקום שירצה לא לצורך ההיתר אלא לצורך המוקצה, מקרי שעכשיו מתחיל לטלטל את המוקצה ולא מקרי שכבר בידו, דמה שהגביה מבין החביות לא מקרי כלל שטלטל את האיסור, וכעת שישמש לטלטל מקרי שמטלטל את האיסור, ומקרי התחלת טלטול. אבל הגרעק"א לשיטתו שפיר דימה זה לכ"ס עם מעות דסי' רס"ו וכנ"ל.

בענין ביטול כלי מהיכנו (סי' ש"י סעי' ו')

גדר איסור ביטול כלי מהיכנו יסודו משום ביטול הכלי למוקצה (ובטעם היתר ליתן כלי תחת טבל)

(א) **שבת מ"ג ע"א**, טבל מוכן הוא אצל שבת, שאם עבר ותקנו מתוקן. פרש"י שאין בו מוקצה והיא איסורו, ואם בא אחד ועבר על דברי חכמים שאסרו לתרום בשבת ותקנו מתוקן, ומותר לטלטלו ולאכול, הלכך לאו מבטל כלי מהיכנו, ע"כ. וצ"ע דהא מ"מ אין יכול לטלטל הכלי, ואין עומד להיתקן הטבל, וא"כ כיון שאסר את הכלי בטלטול הוי מבטל כלי מהיכנו, יהי מאיזה סיבה שיהי, כדחזו"ן דאסור לסמוך קורה בספסל היכא דמהודק, דמבטל כלי מהיכנו דלא יוכל ליטלו, וכן אי' בפרק מי שהחשיך דף קנ"ד: דאסור להביא כרים תחת חביות של דבש, דמיטפני הכרים ולא חזי לטלטול, חזו"ן דכל שביטלו מטילטולו אסור, וא"כ מאי מועיל דאם עבר ותקיננו, הא מ"מ אסור בטלטול, וכן צ"ע בפ' מנפנין קכ"ח ע"ב בכרים וכסתות, עיי"ש. ועי' רמב"ם פכ"ה ה"ו ובמ"מ שם.

בתוס' הקשו דכי היכי דאמר דאם עבר ותקיננו מתוקן, ה"ל כשמניח כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה נמצא אם עבר והסירו הביצה מותר הכלי לטלטל, וא"כ ביטול תורת ביטול כלי מהיכנו, וכתבו דלאו פירכא היא, דהא כמו שהכלי עם הביצה אין לה היתר, אבל טבל יש לה היתר ע"י תיקון. וצ"ע כוונתם, הא מ"מ אין ראוי לטלטל כ"ז שלא תיקן, ומה הבדל בין אם יש תיקון למוקצה עצמו או שרק הכלי יש לו תיקון.

והנראה בזה, דבאמת דין ביטול כלי מהיכנו אינו רק משום דאסור בטלטול, וזהו האיסור לאסור דבר בטלטול, אלא דהאיסור הוא שמבטל כלי לדבר שאינו מוכן לו, ומתי מקרי מבטל לדבר שאין מוכן לו, רק כשאסרו בטלטול עיי"ז, דאם עדיין יכול לטלטלו ולהשתמש בו לא ביטלו. אבל יסוד הדבר הוא ביטול כלי לשאין מוכן לו. וזה ביאור הגמ' טבל מוכן הוא אצל שבת, והיינו דלא מקרי דביטול הכלי לדבר מוכן, וטבל מקרי דבר מוכן, וכיון דהוי דבר מוכן לא איכפת לי דאסר הכלי בטלטול, דלא מקרי ביטול כלי "מהיכנו" אלא "להיכנו", כיון דטבל מוכן הוא, וזהו השתמשות של הכלי שיהי בו דברים מוכנים. ועי' ח"י הריטב"א.

זה כוונת רש"י שאין בו מוקצה אלא איסורו, וא"כ אין מקרי שאינו מוכן, וכיון דטבל מקרי מוכן א"כ ביטל הכלי לדבר המוכן ואינו אסור. ועי' ברמב"ם פכ"ה הכ"ה הואיל ואם עבר ותקנו מתוקן הרי הוא כמתוקן. ובה מובן מאד דברי התוס' דכיון דהמוקצה עצמו יהי מותר אחר שיתקן, א"כ מוכח דהוי מוכן, וא"כ אינו מקרי דמבטל הכלי לדבר שאינו מוכן, אבל מה שבידו ליטול מ"מ כ"ז שלא נטלו הוא בטל למוקצה, ומקרי מבטל כלי מהיכנו. ואם ה"ו מותר ליטול ממנו ה"ו מותר, דלא מקרי שמבטלו אליו, אבל כיון שאסור ליטלו א"כ מבטלו אליו ולא חזי, וא"כ הוי מבטל כלי לדבר שאינו מוכן, וכן מפורש ברמב"ם פכ"ה הכ"ג דכיון דיכול ליטלו לא ביטלו.

ביטול כלי מהיכנו לזמן

(ב) והנה בתוס' ד"ה בעודן מבואר דאיסור לבטל כלי מהיכנו הוא אפי' כשלא מבטל לכל השבת, ולכן כתבו דגם לר"ש אסור להניח כלי תחת הנר לקבל השמן, אף דאח"כ שיכבה הנר יהי מותר השמן, מ"מ הוי ביטול כלי מהיכנו, ושאינו מאפרוחים דכיון דבידו להפריחם לאו ביטול כלי הוא, דכיון דיכול להפריחם בהיתר לא מקרי שמבטל הכלי לאפרוחים. ועי' ר"ן בפ' מי שהחשיך דאפי' יכול לנער ודעתו לנער, מ"מ איכא איסור ביטול כלי מהיכנו, רק דבזה מתירין לצורך הפסד מרובה, עיי"ש.

ובהג"א כאן כתב דתחת נר של שעוה מותר לתת כלי, כיון דיכול לנער מיד, ומשמע דס"ל דאם מנער מיד לא מקרי כלל ביטול כלי מהיכנו, וזה דוקא אם רוצה לנער מיד כמש"כ דודאי ינער, ולעיל מזה מפרש כן הא דשליפי זוטרי כיון דיכול לנער מיד, והא דבשמן אסור משום דאין רוצה לנערו שמפסיד השמן. וכתב עוד דאם יש דבר היתר בכלי, מותר לתת אותו לקבל השמן, או הנר עצמו שיפול שם דיכול לטלטלו לכל הפחות כשיכבה אגב היתר, כמו כינונא אגב קיטמא וכו'. ומשמע לכאורה מדבריו דאף דאין יכול לטלטל מיד רק כשיכבה, לא מקרי בכמ"ה, ועי' מ"א סי' רס"ה סק"ב שהביא דברי הג"א דבנר מותר כיון דיכול לנער, והביא מה שהקשה על זה בתשו' מהרי"ל סי' ל"ב דמאי מקשה הגמ' מהא דנותן כלי תחת ניצוצות, דהרי אפשר לתרץ דטעם ההיתר משום דאפשר לנער הניצוצות. וכתב המ"א ע"ז דלש"מ, דעכ"פ אי"כ לנער מיד עד שיכבו, ומשני דאין בהם ממש ומיד הם כבים, ע"כ. וצ"ע, דהא בהג"א כתב דבמניח היתר מותר כיון דיכול לטלטלו אחר שיכבה, מבואר דמה שצריך להמתין עד שיכבו לא מקרי מבטל כלי מהיכנו, וא"כ מאי מועיל הא דבניצוצות צריך להמתין, והדרא קושיית המהרי"ל.

ונראה בזה דודאי גם דעת הג"א דכל שמבטלו לזמן ג"כ אסור, ולא התיר אלא כשמנער מיד, וכמבואר מהא דניצוצות, אולם כ"ז כשהכלי בעצם עומד לדבר איסור הוי מבטל כלי, ואף לזמן, מ"מ בזמן הזה מבטלו, אבל בגונא דהג"א מותר, דמונח דבר המותר בכלי, וא"כ הכלי לא נעשה אסור בטלטול, והיינו דלא נתבטל לאיסור, אי"כ מה שצריך להמתין עד שיכבה משום חשש כיבוי, א"כ זה ביטול כלי. ואף דאם מבטל הכלי שלא מחמת מוקצה נמי אסור, משום דעכ"פ ביטל הכלי, זה דוקא אם יהי אסור לכל השבת, כיון דאסור יהי מאיזה סיבה שיהי ביטל הכלי לניצוצות, דמחמת הניצוצות שדולקים א"א לטלטלו, אבל כשהוא רק לזמן לא מקרי ביטול כלי כלל, דודאי כל שימוש שמשתמש עם הכלי באותו שעה מבטלו משימושים אחרים, ואין זה ביטול כלי, ורק היכא שנעשה מוקצה עכ"פ כ"ז שמונח בתוכו, דבאמת מבטל הכלי, אלא דאם יכול לנער מיד לא מקרי ביטול כיון דיכול לנער. ובהא אם אינו יכול לנער אפי' לזמן, אי"כ ביטלו לשעה, דכ"ז שמונח בתוך הכלי נתבטל מהיכנו. אבל אם הכלי אינו מוקצה, ומצד עצמו אינו מבטל, אלא דאם אין היכי תמצוי לטלטלו בעי"כ ביטלו מהיכנו, וכמו דארמין בגמ' דף קנ"ה דאם טנפני הכרים, דלא חזי לאשתמושי ביה, מקרי מבטל כלי מהיכנו. אבל אם הוא רק לשעה, בזה לא מקרי ביטול כלי מהיכנו, דעכשיו משתמש בזה ואח"כ ישתמש דבר אחר.

האם איסור ביטול כלי מהיכנו תלוי אם הכלי נעשה בסיס לאיסור או לא

1) והנה ההיתר שכתב בהג"א שניח דבר היתר בתוך הכלי ויוכל לטלטלו, משום דלא נעשה בסיס דיכול לטלטלו עם זה, וכן הסכים במ"א. ודברי המ"א צ"ע, דהא המ"א ס"ל הכא דבשבת לא נעשה בסיס, ומוכיח מהא דשליפי זוטרי דפ' מי שהחשיך. וכן כתב בסי' ש"ח ס"ק נ"ו. ואפי' הוי בכמ"ה כיון דאין רוצה לנער, וא"כ מאי מועיל דבר היתר. ול"ל דהכא מותר לטלטלו כן משום דא"ל לנער, הא גם בשמן לבד א"א לנער ויפסד השמן, וכתב המ"א סי' ש"י בשם הב"ח דגם אם הפסד יהי במוקצה מקרי א"א לנער, ומותר לטלטל בעודן עליו, וא"כ גם הכלי עם שמן לבד יהי מותר לטלטל לצורך גופו ומקומו, ואמאי מקרי בכמ"ה. ועי' במ"א סי' ש"ח סק"ב דמבואר בדבריו דבמניח בשבת מותר לטלטלו לטלטול גמור בצריך למקומו, וא"כ ה"ה בצורך גופו וא"א לנער, וא"כ אמאי אסור הכא, הא מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו. ואפשר דע"כ לא שרי המ"א שם לטלטל בעודן עליו היכא דא"א לנער, הוא דוקא בקליפין ועצמות, דמצד עצמן אין מקומן של קליפים על השלחן, וכל האיסור הוא אם השולחן נעשית בסיס להן, ובמניח באמצע שבת שלא נעשה בסיס להן מותר, אבל בשמן בכלי דכל טלטול השמן הוא ע"י כלי, וליטולו השמן והכלי חד, ובא"כ אסור אפי' אי אפשר לנער, ולהכי הוה ביטול כלי מהיכנו דהא באמת נאסר בטלטול. ורק כשיש דבר היתר, וההיתר חשוב, דהשמן מתבטל כלפי ההיתר, לא מקרי טלטול השמן, וכיון שמותר לטלטל ממילא אין בו איסור ביטול כלי מהיכנו. [ובזה אפשר ליישב מה שהקשה החזו"א סי' מ"ז על דברי המ"א מדברי הגמ' מ"ה ע"ב, דמבואר דאסור, והיינו דכלום עשוי אלא לתרנגולים, ולדברינו גם המ"א מודה לאיסור ככה"ג וכנ"ל].

ועוד אפשר דס"ל להמ"א דאף דמותר לטלטל לצורך גופו, מ"מ כיון שאין רצונו להוציא השמן מהכלי, אי"כ ביטל אותו מהיכנו, דאין לו שום השתמשות בכלי כל השמן בו, אי"כ ביטל הכלי מהיכנו. [ועי' מהרש"א דף מ"ג, ונראה דזה כוונתו]. אבל במונח היתר א"כ הכלי בטל להיתר ג"כ, ואי משום דאסור לטלטלו הא מותר לטלטלו לצורך ההיתר, וא"כ לא ביטל הכלי מהיכנו. והא דכתב דא"א לנער, היינו דאם יכול

לנער ההיתר הי' צריך להוציא ההיתר כדאיאת בדף קמ"ב, דאם תרומה טהורה למעלה צריך להוציא את הטהורה [ולפי"ז מה שהגרעק"א בתשו' להב"מ (נדפס בבית מאיר בסי' ש"י) הוכיח מדברי הג"א דהיכא דיהי רק פסידא למוקצה אם ינער אין היתר לטלטל, מדהצריך הג"א שיהי פסידא להיתר, והא להשמן דאי א"א לנער, ולפי מש"כ כוונת הג"א דאי"כ לנער את ההיתר לבד מחמת פסידא דמוקצה, וא"כ שפיר מבי' דבא"א לנער משום פסידא דמוקצה מיקרי א"א לנער. ולפי מה שהגיה הב"ח בדברי הג"א בלא"ה ליכא ראי' כלל, ודו"ק].

ועי' בהגה' רעק"א על השו"ע בסי' רס"ה דהקשה דלפי הג"א אי"כ נתבטל כלי מהיכנו, דהא תמיד יכול להניח היתר ויהי בסיס לאיסור ולהיתר, דהא לא ה"ו ביהש"מ, ויהי מותר לטלטל. ודבריו צ"ע, דודאי אסור להניח היתר כדי לטלטלו, דהא אפי' במונח כבר אם יכול להוציא ההיתר בלא פסידא אסור לטלטלו, כמבואר בדף קמ"ב, וכן פסק הרמב"ם פכ"ה ה"כ. וכ"ז לפי דברי המ"א דהכלי לא נעשה בסיס בשבת, וכל הנידון רק מצד דאסור בטלטול וכנ"ל, אך אפילו לפי דברי הראשונים דנעשה בסיס בשבת אף דלא ה"ו ביהש"מ, ולדידהו י"ל טעם איסור ביטול כלי מהיכנו משום שנעשה בסיס, ולפי"ז לכא' היה מקום לדון כקושיית הגרעק"א, שהרי אם ניח דבר היתר יהי נעשה בסיס לאיסור ולהיתר, מ"מ לכאורה אין מועיל מה שיכול להניח דבר היתר ויהי מותר, דהא מ"מ כ"ז שלא הניח ההיתר נעשה מוקצה וביטל הכלי מהיכנו, ומאי מועיל דיכול לבטל הביטול. וכמו שכתבנו דרק היכא דלא נעשה מוקצה, וכל הביטול הוא מחמת דאינו יכול להשתמש בזה כל שיש לו ה"ת להשתמש לא ביטול אותו, אבל אם נעשה מוקצה ע"י שנעשה בסיס ונתבטל להמוקצה, לא מהני מה שיש היכא תמצוי להשתמש או לטלטל, וא"כ להראשונים שנעשה בסיס באמצע שבת הרי נעשה מוקצה שנתבטל למוקצה, וא"כ מה יועיל מה שיכול להפקיע ביטולו, דעצם מה שנתבטל עכשיו למוקצה זהו עצם האיסור דביטול כלי מהיכנו, מה שמבטל הכלי למוקצה, וכנ"ל סק"א.

עוד הוכחה לגדר איסור ביטול כלי מהיכנו שאינו מצד איסור טלטול אלא מצד ביטול הכלי למוקצה

(ד) ועי' רשב"א דהקשה, דלר"ש כיון דמותר להשמן שבנר לאחר שכבה מותר, א"כ לא הוי בכמ"ה, כיון דהשמן עצמו יהי מותר כמו בטבל, ותי' דשאני בנר דבעוד שהוא דלוק מיהא הוי איסור דאורייתא. ואע"ג דשמן המטפטף גופיה מדרבנן, מ"מ כיון דאיכא איסור כיבוי מדאורייתא חמירו, עכ"ל. ולכאורה אינו מוכן, דהא טלטול הנר הוא רק איסור דרבנן, ורק להסתפק מן השמן הוא איסור דאורייתא, וה"ל לאכול טבל הוא איסור דאורייתא.

וחזו"ן מהרשב"א ג"כ דאין בכמ"ה הוא האיסור טלטול, אלא דמבטל את הכלי לדבר שאינו מוכן לשימוש, וכיון שאסור להסתפק מהשמן, השמן מקרי דבר שאינו מוכן, והוא מבטל את הכלי לשמן. ועי' מקשה שיהי כמו טבל כיון דהשמן יהי מותר, ועי' כתב דמ"מ אין בידו להתיר את השמן רק ע"י איסור דאורייתא, משא"כ בטבל יש בידו להתיר את הטבל ע"י שיעשר, שהוא איסור דרבנן.

ובזה מובן מאד דברי המהרש"א בסוגין דף מג. עיי"ש היטב, דהשמן שבנר מותר לטלטלו רק אסור להנות ממנו, ומ"מ מקרי מבטל כ"מ דהוא מבטל לשמן שאינו מוכן לשימוש.

בסוגיא דמוכני והמסתעף (סי' ש"י ס"ז)

שבת דף מ"ד ע"ב, מוכני שלה בזמן שהיא נשמטת אין חיבור לה וכו', ואין גוררין אותה בשבת בזמן שיש עליה מעות, ובמתני' שם בכלים בסיפא דבזמן שאינה נשמטת מותר לגוררה בשבת אפי' יש עליה מעות. ובתוס' ד"ה אין גוררין מפרש ר"י דכשהיא נשמטת היא כלי בפני עצמה, אבל כשהיא נשמטת מותר לגוררה אע"פ שיש עליה מעות, דכיון שאינם ע"ג השידה שהיא עיקר הכלי שרי, ע"כ. והנה המ"א סי' ש"י סק"ז מפרש דהא בזמן שהיא נשמטת דאסור לגררה, היינו את השידה, ויש לעי' אמאי יאסור השידה, משום שמונח מעות על המוכני, אטו כשהיא נשמטת המוכני נעשית עיקר הכלי, הא רק נעשית כלי בפ"ע, וא"כ היא עצמה הוי בסיס דנעשית בסיס למעות, אבל אמאי נעשית השידה בסיס למעות, הא אדרבה כיון דהמוכני הוא כלי בפ"ע, יותר מסתבר לומר דהשידה אינה בסיס. וכבר הקשה כן בנשמת אדם כלל ס"ז אות ד', וכן הקשה ב"משנה אחרונה" בפ"י מכלים מ"ב.

וביותר קשה לפי דברי הרשב"י שהקשה כקושיית התוס', אמאי כשהיא נשמטת גוררין אותה, וז"ל: תי' ר' אפרים ז"ל בשיש בשידה פירות או כלים, והלכך בשאינה נשמטת הו"ל הכל כלי אחד, ונעשה בסיס לדבר האסור ולדבר המותר ומותר לגוררה, וכדתנן נוטל אדם את הכלכלה מלאה פירות. ובתוס' פירשו בזמן שהיא נשמטת אינו בטל לגבי השידה, וכיון דנעשה בסיס לדבר האסור אסור לגוררה, אבל בזמן שאינה נשמטת הרי הוא בטל לגבי השידה, ואע"פ שנעשה הוא בסיס לדבר האסור לא חשבינן השידה לבסיס לו, מפני שהמוכני טפלה לשידה, עכ"ל. והנה לתי' רבינו אפרים דמייירי שיש פירות או כלים בשידה, אי"כ בנשמטת נמי מייירי ככה"ג. ואיך אפשר לומר דכל השידה אסורה, הא השידה עצמה הוי בסיס להיתר ג"כ, אלא בעי"כ דמייירי לגבי המוכני אם מותרת לגוררה או אסורה. וא"כ ה"ה לתי' התוס' דאפי' אין פירות, מ"מ כיון דמונח במוכני דאינה עיקר הכלי לא נעשית בסיס, כיון שהכל כלי אחד, ובנשמטת דהוי מוכני כלי בפ"ע, אי"כ היא בעצמה נעשית בסיס, אבל מהיכי תיתי נימא דגם השידה תהי אסורה [ומיהו מלשון הרשב"א בסופו דקאמר דלא חשבינן השידה לבסיס לו, מפני שהמוכני טפלה לשידה, משמע הא בנשמטת דאין המוכני טפילה לשידה השידה עצמה נעשה בסיס לו, ויש לדחות, ועי' נ"א ובמ"א שם].

ועי' חזו"א סי' מ"ז סק"ה דכתב דאף דהשידה אינה נעשית בסיס למוכני, מ"מ אסור לטלטל השידה, דהרי הטלטול הוא גם לצורך המוכני לסייע לטלטל השידה, וכל שמטלטל לצורך דבר המוקצה אסור, וכמש"כ תוס' מ"ד א' [ר"ל דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר האסור דאסור, ודבר זה היכא דבסיס לאיסור ולהיתר ומטלטל לצורך שניהם, אי אסור או מותר, כבר כתבנו במק"א דהוא במחלוקת שנויה בין הגרעק"א להב"מ,

דהעיקר דאם עיקר טלטולו הוא עבור המוקצה אסור, ואם עיקר טלטולו הוא עבור היתר, וממילא מוכרח לטלטל האיסור, מותר. ולפי דבריו כל שכונת הטלטול הוא עבור המוקצה אסור, דמקרי טלטול המוקצה.

ולפי דברי הר"ף מיושב מה שהקשה הרבני יונה שהביא הרא"ש מגמ' דף קמ"א, דקש שעל המטה מותר לנענע בגופו, ופרש"י דמנענעו כדי שיהי צף ורך, ויהי ראוי לשכב עליו, וקאמר בגמ' משום דטלטול מן הצד לא שמה טלטול, והקשה הר"ף דהא הוי לצורך דבר האסור, ולפי"ד בדברי הר"ף א"ש, דהתם הוא כדי להשתמש בו ויהי יכול לשכב עליו שפיר דמי, ורק כשהוא לצורך המוקצה שלא יפסד וכדו' אסור. והרא"ש תירץ דהתם טלטול בגופו מותר אפי' לצורך דבר האסור, דלאו טלטול הוא, ומה דהגמ' מדמה היינו דהגמ' מדמה טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, כטלטול בגופו לצורך דבר האסור. ושוב ראיתי במ"א סי' ש"א סק"ד דהקשה על דברי הרא"ש והר"ף שהוכיח מדין קש שעל המטה היתר לטלטל בגופו לצורך דבר האסור, והקשה עליהם המ"א שהרי בקש שעל המטה אין עיקר טלטולו בשביל המוקצה, וכתב דאפשר כיון דצריך הקש לשכב עליו הוי לצורך המוקצה. אבל כתב דברא"ש משמע דכל שרוצה לטלטל המוקצה אף לצורך מקומו אסור, עיי"ש ובמהח"ש. והיינו דהמ"א לשיטתו בסי' רע"ט דס"ל דטלטול מן הצד לצורך שימוש במוקצה מותר, ולכן הקשה על הרא"ש, וכתב דס"ל לרא"ש דלצורך מקומו נמי אסור כל שעיקר טלטולו הוא המוקצה, ומיהו אפשר דטלטול דשימוש הקש בידיים גרע משימוש זהו. והיינו דהרא"ש מפרש כדברי הר"ף אם העיקר לטלטול לצורך דבר האסור או לצורך דבר המותר, והביאור בזה דהיכא דעיקר טלטולו לצורך דבר המותר, וממילא מתטלטל הדבר האסור, לא מקרי טלטול גמור, ואנו מתירין בזה דלא מקרי טלטול, והגמ' מדמה בגופו, דבגופו תמיד לא מקרי טלטול גמור דהוי כלאחר יד, וכיון דחזינן דבלא טלטול גמור מותר, ה"ה טלטול מן הצד כשכוונתו לדבר המותר, לא מקרי טלטול גמור ומותר. והר"ף כתב דהוי לצורך מקומו, והיינו דמפרש בקש שעל המטה דרוצה לנער הקש. וכ"ז לפי חילוקם דהרא"ש והר"ף, אבל לפי דברי הר"ף א"ש כמו שכתבנו.

והנה בחי' הרשב"א הביא דברי הר"ף, והקשה לפי דבריו מקש שעל המטה הוי כאבנים, אולם בדבריו שהביא דברי הר"ף מבואר דעיקר חילוקו של הר"ף הוא אם מטלטל ב' דברים, וא' מותר וא' אסור, או שמטלטל רק את המטה. [ובמ"א שהבאנו לעיל משמע ג"כ שהבין כן בדעת הרא"ש, ולהכי כתב דס"ל לרא"ש דטלטול המת לצורך מקומו אסור]. ולפי"ד שפיר הקשה הרשב"א דהוא מפרש בקש שעל המטה דצריך למטה, ומנער הקש מהמטה כדי שיוכל לשכב על המטה, והא הכא דמטלטל מן הצד את הקש בלבד, ולכן כתב דתלוי אם טלטול לצורך ההיתר או לצורך האיסור, וכתב דאפשר דזה כוונת הר"ף, ולכאורה משמע מלשונו דתלוי באם צריך לדבר המותר, ולא אם עיקר טלטולו הוא ההיתר, והיינו כמו שביארנו בדברי הר"ף, ולפי"ד באמת כל שהוא צורך תשמיש, אף התשמיש הוא לדבר האסור שפיר דמי. ויעוי' בתוס' [מ"ג ע"ב מ"ד ע"א] מש"כ בזה, ויליע' אם לפרש כוונתם כר"ף ורשב"א או כר"ן ורא"ש, ועיי' להלן.

ולכאורה יהי ג"מ מה הדין בטלטול מן הצד לצורך דבר המותר והאסור, דלטעם שכתבנו בדעת הר"ף שפיר דמי, דכיון דכוונתו נמי לצורך דבר היתר שפיר דמי, אבל לפי טעם הר"ן והרא"ש דעיקר כוונת טלטולו הוא לצורך האסור, מקרי טלטול האיסור, אינו מועיל מה שכונתו נמי להיתר. ועי' הג' רד"ע על הרמב"ם פכ"ה ה"ה דמסתפק בדבר זה אם כוונתו לשניהם, אם מותר או אסור, וזה תלוי בדבר זה בביאור טלטול מן הצד לצורך דבר המותר. מיהו כ"ז בטלטול מן הצד, אבל בטלטול גמור שמונח האיסור על ההיתר, לכאורה לכו"ע כ"ז שמטלטל לצורך האיסור מקרי טלטול האיסור. [ובמקומו הארכת בנין זה, וכתבתי דזהו פלוגתא בין הגרעק"א להב"מ, דהגרעק"א משמע דס"ל דגם בזה לצורך שניהם מותר]. ולכאורה בדברי תוס' ישנים ריש נוטל שהבאנו באבן שבכלכלה הא לא הוי טלטול מן הצד, ובכ"ז כתבו תוס' דמותר, מבואר דאפי' בטלטול גמור נמי מותר. וצ"ל דגם בטלטול גמור כיון דהוי בסיס לדבר המותר ג"כ, והמותר הוא יותר חשוב, ומתבטל דבר האסור בטלטולו לדבר המותר, הוי כטלטול מן הצד, דעיקר טלטולו מתייחס לפירות אף דצריך נמי לאבן, ולפי"ד מבואר בדברי תוס' ישנים כהגרעק"א דטלטול לצורך שניהם בבסיס לאיסור והיתר, וההיתר חשוב יותר, מותר, אבל שם בדברי תוס' שם בדף קמב. בד"ה ולישידינהו, לגבי תינוק דצריך סכנת חולי, והקשה הגרעק"א דאמאי צריך סכנת חולי, הא כיון דא"א לנער דהתינוק יבכה א"כ מותר מעיקר הדין, ואמאי צריך לסכנת חולי, וכתבנו במק"א ביישוב הויתר תוס' דלכא"ל כוונתם דכיון דאין צריך טלטול התינוק רק משום געגועי הבן, וא"כ צריך נמי לטלטול האבן דיבכה, וא"כ מטלטל נמי לצורך האבן, בזה שפיר אמרינן דאסור, דהתם האבן אינו מתבטל לתינוק כמבואר שם בגמ', וא"כ הוי טלטול גמור לאבן, וכל שהוא ג"כ לצורך האבן אסור.

וכן יש להוכיח מדברי הרשב"א דס"ל בתוס' ישנים, דהקשה בכלכלה מלאה פירות והאבן בתוכה דמותר כיון דהוי בסיס לאיסור ולהיתר, והא בדף ק"י איתא דאי לאו משום הצלת כתבי הקודש להציל תיק הספר עם הספר ויש בתוכו מעות, וכתב דאבן שאני דמתבטל כלפי הפירות. והנה התם בדף ק"י הא מטלטל נמי לצורך המעות, וכ"כ הב"מ דזה הטעם דאסור [והגרעק"א כתב משום דכל דהניעור הוא רק פסידא למוקצה אסור, וכתבנו מזה בסוגיא שם], ומאי מביא ראי' הרשב"א מהתם, אלא בע"כ דס"ל דאם מותר, מותר נמי לצורך שניהם, כיון דאמרינן דמתבטל האיסור כלפי ההיתר. [ובב"מ שם כתב דהרשב"א בתשו' חזר בו, וכתבנו במק"א דלא יתכן לומר דבר זה, ועיי"ש מש"כ]. ועכ"פ מבואר ברשב"א כהגרעק"א דלצורך שניהם מותר כל שאיכא היתר חשוב יותר, דהוי בסיס לאיסור ולהיתר, אלא דהתם אף דהוי בסיס לאיסור ולהיתר, כיון דהוי מעות אין מתבטל, ומקרי טלטול גמור אף אם הוא לצורך ההיתר, וכמש"כ לעיל, ולא כמש"כ הגרעק"א משום דהוי פסידא למוקצה.

יי"ש"כ מרובה להרה"ג בן ציון גרינהויז שליט"א על סייעו המרובה בעריכת המזוז

מן הצד, דאגב מתטלטל המעות, ודו"ק. ולפי"ד ודאי דאף דהדין העיקר על המוכני אם הוי בסיס או לא, אבל כל שהמוכני אסור ממילא גם השידה נאסר לטלטל, דעי' טלטול השידה מקרי שמטלטל המוכני. אבל ודאי כשאינה נשמטת גם המוכני עצמה מותר לטלטל, וכדעת המשנה אחרונה בזה דלא כהמג"א, וכמבואר להדיא בחי' הרמב"ן ותוס' הרא"ש. ולפי"ד נראה, דהא דאסרו בגמ' כשהיו עליו מעות ביהש"מ אף שניטל לר"י, לכאורה ה"י צריך לאסור רק המוכני דנעשה בסיס, אבל השידה לא. אבל באמת גם השידה אסור משום מוקצה מחמת איסור, דכיון דהמוכני קבוע בשידה, הוי כהקצה את השידה למוכני, ונאסר השידה מחמת מוקצה מחמת איסור, ולהכי מדמה הגמ' למטה שהיו עליה ביהש"מ שהוא מוקצה מחמת איסור, וכמו שביארנו במק"א (בסימן הקודם) לדברי התוס' דמייירי בגוונא דהמטה לא נעשית בסיס גמור, דה"י דעתו ליטלה בשבת כמש"כ תוס', אלא דאסור אף לאחר שניטל המעות משום מוקצה מחמת איסור, וה"נ בשידה כה"ג דכיון דהמוכני הוי בסיס לדבר האסור, והשידה הוקצה למוכני כיון דרוצה שיהי' בתוך השידה, וא"כ השידה הוי מוקצה מחמת איסור, וכל סוגיא זו דנה במגו דאתקצאי במוקצה מחמת איסור, ולהכי מקשה מהא דמוכני לרב, ומתוך דמתני' זו אויל כר"ש. ובזה א"ש מש"כ שם דסוגיא זו אינה דין בסיס ממש, אלא דין מוקצה מחמת איסור, וכמבואר בדברי הרמב"ם ודברי הר"ף דכתבו דמטה שיש עליה מעות ביהש"מ אסור משום מוקצה מחמת איסור, ומיגו דאתקצאי ביהש"מ איתקצאי לכולי יומא, וא"כ א"ש היטב הדמיון בין מטה למוכני, דתרווייהו משום מוקצה מחמת איסור, ודו"ק.

במה דכתב החזו"א סי' מ"ז סק"ה [הובא לעיל] דהשידה אסור בטלטול כיון דצריך למוכני שיסייעו, וא"כ מקרי טלטולו לצורך המוכני, נסתר מדברי תוס' דף קמ"ב ד"ה ונשידינהו, דכתבו שהאבן נעשה דופן לכלכלה, ואם ינער האבן לא יוכל להחזיק הפירות בכלכלה, מבואר להדיא דאף דצריך לאבן שיסייע בטלטול הפירות, לא מקרי הטלטול לצורך דבר האסור. וכן מבואר במ"א סי' רע"ט סק"ט דטלטול הנר לצורך השתמשות מקרי לצורך דבר היתר, ומותר בטלטול מן הצד, עיי"ש וברעק"א. ולפי"ד גם לא קשה מה שהקשה בחזו"א סי' מ"ז סק"י דל"ל בנר הדולק משום בסיס, תיפול דאסור לטלטל הנר כיון דמטלטל לצורך השלבתה, ואסור אפי' בלא בסיס, עיי"ש. ולפי"ד המ"א דטלטול להשתמש עם דבר המוקצה לא מקרי לצורך דבר האסור, ורק שלא יפסד המוקצה מקרי לצורך דבר האסור, אבל צ"ע בעצם הדבר אמאי לא מקרי לצורך דבר האסור, וצ"ע.

וכל קושיא זו מ"ש מוכני מאבן שבכלכלה לא קשה אלא לפי דרך החזו"א, אבל לפי"ד שכתבנו שבמוכני טעם האיסור דכיון שהוא מקומו מקרי טלטול השידה כטלטול המוכני, א"כ לק"מ דשאני באבן שבכלכלה דהאבן בטל כלפי הפירות, וממילא א"י נחשב שמטלטל האבן כלל, דהטלטול מתייחס רק לפירות, וכן בטלטול מן הצד לא מקרי טלטול, דאין כוונתו לזה. [ומ"מ לא יישבנו עדיין טעם היתר טלטול לצורך השתמשות במוקצה וכנ"ל].

בגוד היתר טלטול מן הצד לצורך דבר המותר (סי' ש"א)

ברסי' ש"א איתא בשו"ע דבמת המוטל בחמה מותר לטלטלו ע"י ככר או תינוק, אבל טלטול מן הצד דהיינו להפכו ממטה למטה אסור, דטלטול מן הצד לצורך דבר האסור אסור, כדאיתא בגמ' דף מ"ג ע"ב. והקשה הגרעק"א דחזינן דכא"ת קיל מן טלטול מן הצד, ולצורך מקומו או לצורך כהנים איתא בס"ב דאסור ע"י ככר או תינוק, ובטלטול מן הצד שרי לצורך מקומו או לצורך כהנים, כדאיתא בס"ה ובמ"א סק"ד.

והנה לכא"י יש ליישב קושיית הגרעק"א, דטלטול מן הצד לצורך דבר האסור מקרי טלטול גמור דמתייחס לטלטול, אלא במת אין היתר בטלטול גמור, ורק ע"י ככר או תינוק דמתייחס לטלטול לכא"ת ג"כ היתר במת, אבל לצורך מקומו דהוי לצורך דבר ההיתר טלטול מן הצד ל"ש טלטול. ועי' תרי"מ מ"ד ע"א דכתב כן.

אולם צ"ע בזה, דבמ"א סי' רע"ט סק"ט כתב דטלטול מן הצד של נר לצורך להשתמש בנר, מקרי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר ומותר, עיי"ש ובהגהות רעק"א שם, ואם נימא דטלטול מן הצד לצורך דבר האיסור אסור הוא משום דמתייחס לטלטול לדבר האסור, א"כ גם להשתמש בנר הוי לצורך דבר האסור, ובשלמא אם נימא דטלטול מן הצד הוי טלטול גרוע אף לצורך דבר האסור, אלא דטלטול גרוע היתרו חז"ל רק לצורך דבר היתר ולא לצורך דבר האסור, א"כ אפשר' דלצורך השתמשות מקרי צורך דבר היתר. דלכאורה בבואר בזה דלצורך דבר היתר הוי כלא צורך שבת, אבל לצורך שלא יפסד דבר האיסור לא הוי לצורך שבת, וא"כ אם רוצה להשתמש בנר להאיר לו ודאי הוי צורך שבת, אבל אם נימא דלצורך דבר האסור הביאור כיון דכוונתו לדבר האסור, מתייחס לטלטול לדבר האסור, א"כ לצורך השתמשות ג"כ מקרי צורך האיסור. ועי' תוס' ישנים דף קמ"ב ד"ה ולשידינהו, דמבואר נמי כהמ"א בכלכלה מלאה פירות והאבן בתוכה, דאם צריך להאבן לתשמיש בכלכלה פחותה, וצריך לאבן שלא יפלו הפירות, מותר לטלטל, ומבואר דמה שצריך דבר המוקצה להשתמשות מותר, ולא מקרי לצורך דבר האסור ג"כ. וזה דלא כמש"כ בחזו"א סי' מ"ז סק"ה במוכני, דכיון דהשידה צריך למוכני מקרי טלטול השידה לצורך המוכני, והוי דבר האסור.

אולם באמת בדברי הר"ף בפי' כירה דכתב לחלק בטלטול מן הצד, כתב וז"ל: ופסקינן כי אמרינן טלטול מן הצד שמה טלטול, ה"מ כגון אבנים וכי"ב דיאין לצורך שבת, דאסור לטלטל ממקום למקום דומיא דמת וכו', אבל פגה שטמנה בתבן ופוגלה וחררה שטמנה ברמץ וכי"ב דאוכלין הן, וצריך לאוכלן בשבת, טלטול מן הצד בכל כי הא מלתא לא שמה טלטול. הנה מלשון הר"ף מבואר דטלטול מן הצד לדבר המותר, היינו משום דצריך לתשמישו, ולא לצורך דבר המוקצה. וכן מבואר בדברי הרמב"ן במלחמות, דמה שצריך לתשמישו, ולכן מטלטל מן הצד מותר. ועי' בחי' הרמב"ן מה שכתב בדברי הר"ף, עיי"ש.

וא"כ לדברי הר"ף בע"כ הא דטלטול מן הצד מותר לצורך דבר המותר, הטעם הוא משום דכל שהוא לתשמישו מותר, וא"כ ה"ה אפי' הוא כדי להשתמש במוקצה מ"מ מותר.

אולם הר"ן כתב שם דלא נתברר לו דברי הר"ף כל הצורך, וכתב

דלהגרעק"א פשיטא ליה דמותר היכא דא"א לנער מחמת פסידת המוקצה, ולבית מאיר אסור, עי' מש"כ בסוגיא בריש נוטל במתני' דהאבן שעפ"י החבית [דברי הגרעק"א והב"מ הם ב"מ סי' ש"י], והבאנו שם דהרד"ע בביאורו להרמב"ם מסתפק בזה לענין טלטול מן הצד לצורך דבר המותר והאסור, עיי"ש]. וכ"ז היכא דהמוכני הוא בסיס לדבר האסור, אבל היכא שלא נעשית בסיס כגון בשכח, א"כ מותר אפי' כשאפשר לנער, וכמו באינה נשמטת דלא נעשית בסיס, מבואר בתוס' ד"ה הא ורשב"א דאפי' אפשר לנער מותר, וכ"כ הגרעק"א בשו"ע סי' ש"י ובמהח"ש שם סק"ז, ה"ה בנשמטת אם לא נעשה בסיס, מ"מ לטלטל השידה לא נאסר כיון דמטלטל השידה, וממילא נסחב המעות והוי טלטול מן הצד ממש, דמותר כל שהוא לצורך דבר המותר. ואפי' באפשר לנער, דלדידן דטלטול מן הצד שרי הוי כמו נייעור. וכן מבואר בטור סי' ש"א דטלטול מן הצד ונייעור שוין, עיי"ש [ובחזו"א כתב דהוי כמו שיורי כוסות, ואינו מובן דבשיורי כוסות משום דלא חשיבי כלל, אבל הכא המעות חשיבי, אלא דהטלטול לא מתייחס לזה כלל, ודומה ממש לטלטול מן הצד. וכן ראיתי בס' תהלה לדוד דהוא משום טלטול מן הצד. אלא דמה שהקשה דמ"מ כל שאפשר לנער צריך לנער אפי' בטלטול מן הצד, לא נראה, וכמש"כ].

ולפי"ד נראה להדיא מבואר בתוס' וברשב"א דהנידון הוא לגבי מוכני עצמה, דא"כ מאי מקשו לוקמא בשכח, ולהכא אסור ביש עליה מעות דהוי טלטול גמור, ובשלמא אי איירינן לגבי טלטול המוכני הוי מעות, גמור, אבל אי איירי לגבי טלטול השידה אמאי אסור ביש עליה מעות, הא הוי נמי טלטול מן הצד. ובאמת החזו"א מיישב קושיית תוס' עפ"י, דמייירי בטלטול השידה, ולהכי א"א לאוקמי בשכח, דא"כ מותר גם ביש עליה מעות, אבל מדברי תוס' חזינן להדיא דמייירי לגבי טלטול המוכני, ולהכי שפיר מקשים לוקמי בשכח.

וכעת מצאתי בחי' הרמב"ן להדיא כן, דהקשה אמאי גוררין באינה נשמטת, ות"י בשם ר"א כמש"כ הרשב"א, וכתב ורבותינו הצרפתים מפרשים בתוס' דבזמן שהיא נשמטת "נעשית מוכני שהוא כלי בפ"ע בסיס לדבר האסור", אבל בזמן שאינה נשמטת כיון שהשידה עיקר הכל מותר, עכ"ל. ומצאתי גם בחי' הריטב"א החדשים דהדין הוא רק לגבי המוכני.

הנה מבואר להדיא בדברי הרמב"ן דרק המוכני נעשית בסיס, והדין הוא רק בטלטול המוכני, ועי' בתוס' הרא"ש ד"ה ואין גוררין וכו' וז"ל: משא"כ באינה נשמטת מותר לגוררה אע"פ שיש עליה מעות, כיון דאינה על גבי השידה שהיא עיקר הכלי. ודבר תימא הוא שאם יש דבר אחד מחובר לכלי ויש בו מעות שהיא מותר לטלטלו, דאף הכלי עצמו נראה דאסור לטלטלו כיון שיש מעות במה שמחובר לו. וצריך לומר כגון שיש ככר או תינוק בתוך השידה או אוכלין, ואם אינה נשמטת בטילה היא לגבי השידה, והשידה מותרת לטלטל דהוי בסיס לדבר האסור ולדבר המותר, עכ"ל. הנה מבואר להדיא, דכל הדין הוא לגבי גרירת המוכני עצמה, אלא דתמיה לו דבר זה, דכל שאין על עיקר הכלי לא נעשית בסיס, לא זה עצמו ולא הכלי. ועכ"פ מבואר מכל הראשונים כדברי הג"א והמשנה אחרונה. ועוד חזינן בדבריהם דכל שאינה נשמטת אף המוכני עצמה מותר, וכמש"כ המשנה אחרונה שם, דזה עצמה מותר, דלא כמש"כ המ"א דהמוכני עצמה אסור בכל גווי כיון דהיא עכ"פ בסיס, וזה להדיא דלא כהרמב"ן דכתב דהכל מותר ועכ"פ כשאינה נשמטת [ולפי' ת"י ר"א עכ"פ כשיש פירות בשידה מותר גם המוכני, דכיון דהוי חלק מהכלי א"כ היא עצמה נמי נעשית בסיס לאיסור ולהיתר].

והביאור בזה דא"א לומר שנעשה בסיס, והיינו לומר שנטפלת למעות, כיון דבעיקר עשויה עבור הכלי והיא טפילה לו, א"א לומר שתהי' טפילה למעות. ודימה המשנה אחרונה זה למש"כ תוס' בפ' כל כתבי דף ק"כ ע"ב ד"ה פותח, הובא בדריהם במ"א ר"ס רע"ז, דנר הקבוע בדלת מותר לטלטל הדלת, והדלת טפל לבית ולא נעשית טפל לנר. וכן מדמה לדברי רש"י דף מ"ט כפי ביאורו, דהיינו טעמא דהכיסוי לא נעשה בסיס לגיזין, כיון שהוא תשמיש הכלי, עיי"ש. ואולם המשנה אחרונה כתב דלפי"ד אין לדמות תיבה שבשולחן למוכני, דתיבה שבשולחן אינה תשמיש לשולחן, ובין מחובר ובין אין מחובר נעשה בסיס. ולפי"ד אדרבה במחובר עוד עדיפא, דכל השולחן נעשה בסיס עיי"ז כיון שהוא כלי אחד. ולפי"ד המשנה אחרונה ה"ה כ"ס שבבגד לא אמרינן שנעשה טפל לבגד, כיון שאינו תשמיש הבגד. אולם בתה"ד שהביא הרמ"א בסי' ש"י מדמה זה למוכני, וכתב דכיון דאינו עיקר הכלי והוי טפל לבגד, לא נעשה בסיס. והנה בנ"א שם, מסכים לדעה המג"א בתבנית התלויה בשולחן דגם השולחן אסור, דהשולחן נעשה בסיס לתיבה והתיבה למעות, וא"כ הכל הוי בסיס, עיי"ש. ולפי הבנתו עדיין קשה, דמ"מ כיון דאמרינן באינה נשמטת דהתיבה הוי טפל לשולחן, א"כ גם בנשמטת איך אמרינן דהשולחן נעשה בסיס לו, הא כלפי השולחן עדיין הוי טפל, ואיך נימא דהשולחן נעשה בסיס לזה. ויש לפרש כוונתו דכיון דנשמטת הוי כלי בפ"ע, לא שייך לומר שהיא נטפלת, וממילא השולחן נעשה בסיס לתיבה. והנראה בזה, דודאי מה שנעשה בסיס בנשמטת, הוא רק המוכני, וכמבואר בדברי הראשונים, אבל מ"מ כל השידה אסורה בטלטול, דכל זמן שהמוכני מחובר לשידה, א"כ טלטול השידה והמוכני הכל אחד, וכיון שמטלטל השידה מקרי טלטול המוכני, ולא כמו שפירש החזו"א משום דהוי לצורך המוכני, והוי לצורך דבר האסור, אלא דטלטולו מקרי ממש טלטול המוכני, כיון דמקומו של המוכני הוא בשידה, וכמו שביארנו לפירש"י כפי מה שפי' הגרעק"א, דבאבן שע"פ החבית, אף דהחבית לא נעשה בסיס לאבן כיון דהאבן הוא תשמיש לחבית, מ"מ לטלטול להדיא אסור, משום דעכ"פ לגבי זה הוי בסיס דזה מקומו, וטלטולו מקרי טלטול האבן, וא"כ ה"נ המוכני מקומו הוא בשידה, וא"כ טלטול השידה מקרי טלטול המוכני, ולכן כל שהמוכני בסיס אסור לטלטל השידה. וגם בשכח דאין המוכני בסיס, מ"מ כל שאפשר לנער אסור לטלטל המוכני, וכמבואר בפ' נוטל, וא"כ גם השידה אסור בטלטול, דטלטולו וטלטול המוכני הוא אחד, וכשמטלטל השידה מטלטל המוכני, אבל כשאינה נשמטת אז שרי לטלטל אפי' אפשר לנער, כמבואר בדברי תוס' ורשב"א והרמב"ן, וכמש"כ המ"א והגרעק"א, והטעם דכיון דהמוכני אינה כלי בפ"ע, ואין המוכני בסיס כלל, ולגבי המעות כיון דאינה על עיקר הכלי מקרי טלטול

הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א נורא דאתרא הקריה החרדית בית שמש ומרבי בית ההוראה "אהבת שלום"

הערות והארות וצינונים על סדר משנה ברורה

מעברת סרק על פני חברתה

סי' ש"ג סעיף כ"ה ביאור"ל ד"ה משום צובעי: ש"ס פרק המצניע - לענין ט"ס הוא בא"ר וצ"ל ש"ג [שלטי גבורים] ס"פ המצניע, והוא שם באות ג, ועי"ש באות ב' לגבי גודלת עיי"ש, וכ"ז הוא בסק"מ בא"ר, ועי"ש בסק"מ דמצוין באמת ש"ג מאן.

אינו מתקיים במלאכות שבת

סי' ש"ג סעיף כ"ו שעה"צ אות ס"ח: וגם לענין כתיבה ק"ל וכו' דמה שהמשנה פוטרת בכתב שאינו של קיימא כגון במשקין ומי פירות היינו משום שאינו מתקיים כלל - מה שמדמה כתב לכל המלאכות לכאורה אינו דומה, ובכל המלאכות אתינן עלה משום מלאכת מחשבת, משא"כ בכתב לא מקרי כתב באינו של קיימא, וגם לגבי גט פסול בכתב שאינו של קיימא, והיינו דלא מקרי כתב, וא"כ אפשר דאפי' קיים יותר משבת מ"מ פסול, דלאו של קיימא הוא, ודו"ק, ומש"כ בדרש"י שכתב דבשבת אעושה מלאכה קאי משמע דמתקיים צריך לעולם, תמוה דרש"י הא מפרש מלאכתו מתקיימת היינו שמלאכתו מתקיימת במקום אחר, והיינו דאף דכונתו למלאכה גדולה התחיל במלאכה, כל שבמקום אחר עושין כאן חייב, וא"כ מוכרח לפרש דבשבת אעושה מלאכה קאי, אבל ליכא שום הוכחה ברש"י דצריך מלאכה מתקיימת לעולם, ולרש"י אין שום מקור דצריך כלל מלאכה מתקיימת. תדע לך דתוס' כתבו זה דלהכי לא היו אורג משום דלא מתקיים, וקשה דא"כ אמאי בונה היו, ומשמע דבבונה לא איכפת לי אי מתקיים או לא, והכי איתא בירושלמי, ואילו מתני' דמלאכתו מתקיימת איתא במתני' בפ' הבונה גבי בונה, אלא דתוס' מפרשים כרש"י, והמשנה לא מיירי כלל ממלאכה מתקיימת.

חייב משום גזוז כשא"צ לשער

סי' ש"ג סעיף כ"ז שעה"צ אות ע"ב: וכ"כ בחידושי הר"ן שבת צ"ד בשם הרא"ה - בדרך צ"ד כתב כן בשם פירש"י ולא בשם הרא"ה, והביאו בבה"ל ריש סי' ש"מ, ואך בדרך ק"ו כתב כן נמי בשם הרא"ה בשם הרמב"ן, וכ"כ הרמב"ן בחי' שם, ועי' בס"י ש"מ בבה"ל דנראה דנעלם ממנו דבר זה. [שמוכיח שם בסעיף א' ד"ה וחייב שדעת הרמב"ן כהריב"ט, ולא הביא ממש"כ כן להדיא].

אמירה לעכ"ם בלשון נוכח - בדליקה

סי' ש"ז סעיף י"ט שעה"צ אות ע"ח: ומה שכתב הא"ר בדבליקה מותר לומר אם תכבה בלשון נוכח לענין וכו' - עי' סי' של"ד שעה"צ אות נ"ה.

כל שמלאכתו לאיסור ולהיתר

סי' ש"ח סעיף ג' ביאור"ל ד"ה קורדום לחתוך: אבל אם דרך הכלי להשתמש בה לשניהם, ורק שלאיסור משתמשין בה יותר, מנלן דמקצה דעתיה מניה. - לכאורה בכלי שמלאכתו לאיסור אין הטעם משום הקצאה, ד???[נדצ"ל: דשרי] גם לצורך גופו ומקומו, אלא כדי שלא יבא לעשות מלאכה כמש"כ בפתיחה בשם הרמב"ם.

המשך טלטול במקצה ששכח ונטלה בידו

סי' ש"ח משנ"ב ס"ק י"ג: ובביאור הגר"א לעיל סימן רס"ו ס"ב חולק על המ"א, וס"ל דלא התיירו אלא כשהתחיל לטלטל ברשות - ועי' בבהג"א י"ד סי' רס"ו ס"ג, ועי' חזו"א או"ח סי' מ"ט סק"ח [ומש"כ שם בגליון].

טלטול בגופו לצורך דבר המוקצה

סי' ש"ח משנ"ב ס"ק י"ג: מותר לחפפו בגליון כדי שלא יבוא לידי הפסד - עי' חזו"א סי' מ"ז סק"ג.

טלטול כלי שמלאכה לצורך גופו כשיש לו כלי היתר

סי' ש"ח שעה"צ אות י"ג: כן מוכח בשבת קכ"ד ע"א וכו' - וכן הוכיח הגר"א ד"ה זצ"ל בהגהותיו בגמ' שם, אבל היעב"ץ כתב שם דהטעם דלא מהני יחוד בקנים, וזה דלא כמ"א סי' זה סק"א [הו"ד במשנ"ב ס"ק ס"ה דמועיל יחוד בקנה לתלות בו חלוקן], ועי' תוס' דף קכ"ז ד"ה והמונת, ודו"ק.

המשך טלטול במקצה מחמת חסרון כיס

סי' ש"ח שעה"צ אות י"ד: ולדידיה אפילו במקצה מחמת חסרון כיס דינא הכי, וכמו שכתב בסיומן שלי"א לענין איזמל מילה - צ"ע דלקי בסי' ש"י סקט"ו משמע דמכריע כמותו, והכא כתב דהאחרונים הכריעו דבמוקצה גמור לא אמרינן הכי, ועי' לעיל בסי' רס"ו ביה"ל ד"ה יכול.

טלטול מוקצה ע"י ניפוח

סי' ש"ח ש"ע סעי' ג': וכן מותר לטלטל דבר מוקצה ע"י ניפוח דלאו הו"ל טלטול וכו' - ומיהו מקרי טלטול מן הצד, ולצורך דבר האסור אסור, כ"מ בבה"ל סוף סי' של"ז ד"ה ולא מדיחין עיי"ש.

ככר או תינוק בכלי שמלאכתו לאיסור

סי' ש"ח סעיף ה' משנ"ב ס"ק כ"ו: וכן הכריעו - והמחבר בס"י ש"א ס"ה סתם ג"כ לאסור.

איסור שבידת חרסים

סי' ש"ח סעיף ה' משנ"ב ס"ק ל': ואע"פ שכשהוא דורס עליהן משברן - צ"ע דאזיה מלאכה היא זו לשבור חרס, ועי' סי' ש"מ ס"ג ובמשנ"ב סק"ו, והיינו רק התם דעושהו ראוי לתשמיש, משא"כ כאן איזיה איסור הוא זה. שו"ר במ"א כאן מש"כ בזה עיי"ש.

טלטול שברי כלים

סי' ש"ח סעיף ו' ביאור"ל ד"ה לשום מלאכה וכו': כתב המ"א דלפי מה וכו' בעינן כשנשבר בשבת שיהא ראוי למלאכתו הראשונה - עי' חזו"א סי' מ"ג סק"ד דכתב דדברי המ"א מוכרחים, אולם מדברי הר"ף והרא"ש מבואר דחולקין על המ"א, עיי"ש. ומיהו דעת המ"א לאו יחידאה הוא, דכ"ד הפר"ח בסי' תק"א סק"ו, וכ"ד השע"מ פ"ב מהו יו"ט, וכ"כ הרה"מ שם, וכן הסכים המאמר וכן הגר"א סכ"ד, ועי' משנ"ב סי' תק"א שעה"צ אות כ"ח דכתב דכ"ה דעת הרשב"א והמאירי, ועיי"ש אות כ"ט.

כלי שנשבר ברה"ר

סי' ש"ח סעיף ז' ביאור"ל ד"ה מבע"י: דשמא לא נזרקה כלל מבית דלימא שבטלה בזה - צ"ע דא"כ אם נשבר כלי ברה"ר לא יהי' שם מוקצה ע"ז, ולכא"ו כיון דלא הנביהו בטלו. גם מה שכתבו שמא היום נזרקה צ"ע, מהיכא תיתי דנימא דעבר על איסור הוצאה לרה"ר או לכרמלית [ואולי דילמא על ידי גוי הוא, ומהא דרבה ליכא ???[נדצ"ל: ראינה], דאפשר דידע והכיר את החרס שנשבר בשבת].

מוקצה מחמת חסרון כיס שנשבר בשבת

סי' ש"ח סעיף ח' משנ"ב ס"ק ל"ה: כתב המ"א כלים המוקצים שנשברו בשבת, אע"ג דעכשיו אין מוקצים אסורים, ור"ל כגון שהיה מוקצה מחמת חסרון כיס - עי' ח"י רעק"א, ועי' חזו"א סי' מ"ג סק"ב.

כלי שמלאכתו לאיסור ונשבר בשבת

סי' ש"ח משנ"ב ס"ק ל"ה: כתב המ"א כלים וכו' כגון שהיה מוקצה מחמת חסרון כיס, דכשנשברה שוב אין מקפיד וכו' אפ"ה אסורים - ה"ה אפשר לומר בכלי שמלאכתו לאיסור ועכשיו מלאכתו להיתר, דאסור מחמה לצל, אלא דבמ"א אי אפשר לומר כן, דהא דעתו דצריך שיהא ראוי למלאכתו הראשונה, ואל"ה אסור משום גולד, אבל לדידן דס"ל דאין צריך ראוי למלאכתו הראשונה (עי' בה"ל לעיל ד"ה לשום), שייך שפיר גם בכלי שמלאכתו לאיסור, וצ"ע. שוב מצאתי בפמ"ג מ"ז אחרי אות ט"ז ד"ה אבל, מסתפק בכלי שמלאכתו לאיסור ושבריו מלאכתו להיתר, ומביא בשם הא"ר דאסור, והוא מביא רא"י מהרמב"ם דמותר, אולם מסתפק אם דוקא נשברו מע"ש או אפי' נשברו בשבת, ע"כ.

מחט שניטל חודה או עוקצה

סי' ש"ח סעיף י"א משנ"ב ס"ק מ"ח: ואם יחודה מבעוד יום - ודוקא לעולם כדלק' סכ"ב, עי' חזו"א סי' י"ג סק"ג.

שיירי מטלניות שיש בהם ג' על ג'

סי' ש"ח סעיף י"ג שעה"צ אות נ"ה: לפענ"ד דבהניחין בקופסא אפילו לעשירים מותר - עי' חזו"א סי' מ"ג סק"ט דכתב דצריך ג"כ יחוד לתשמיש והניחו בקופסא.

חיבור רגל שנשמת מספסל

סי' ש"ח סעיף ט"ז משנ"ב ס"ק ע"ב: כתב המ"א דאם דרך הרגל להיות לעולם רפוי אצלו מותר להכניסו ברפיון, וכ"ז ברפוי ממש אבל רפוי ולא רפוי אסור - פ"י דאסור להכניסו רפוי ואינו רפוי, אבל אם הכניסו רפוי ודרכו להיות רפוי ואינו רפוי אפשר דמותר, עי' סי' ש"ג משנ"ב סק"מ. ועיי"ש משנ"ב סק"מ"ה ושעה"צ אות ל"ח.

רגילות תשמיש באבן ובקעת כשלא יחזן

סי' ש"ח סעיף כ"ב משנ"ב ס"ק צ"ג: ואם היה רגיל בימות החול להשתמש בהן איזיה תשמיש, סגי אפילו לא יחזן בפירושו - עי' חזו"א סי' מ"ב סק"ט דפליג ע"ז.

מאכל בהמה במקום שאין מאכילין בהמות

סי' ש"ח סעיף ל' משנ"ב ס"ק קכ"ב: אסור לטלטלם אע"ג דחזו לבהמה - עי' לקמן סי' שכ"ב סק"ט ובה"ל ד"ה אוכל.

לדדות בעלי חיים

סי' ש"ח סעיף מ' משנ"ב ס"ק ק"ב: ומ"מ נראה דבעגלים גדולים מותר לדדות בכרמלית - עי' חזו"א סי' מ"ה סק"א דכתב דגם קטנים מותר, וכתב עוד דאפשר דאפי' ברה"ר מותר.

לדחות תרנגולים שיכנסו לבית במקום הפסד

סי' ש"ח שעה"צ אות קכ"א: ואפילו אם ברחה לרה"ה - וכן הסכים החזו"א סי' מ"ה סק"ב.

אחיזת תינוק מהלך כשדינר בידו

סי' ש"ח סעיף א' ביאור"ל ד"ה וי"א שלא אסור: בב"ח כתב דנקטינן לחומרא כסברא הראשונה - והביאו העו"ש והכהנ"ג, וכ"פ הגר"ו.

טלטול המוקצה אגב ההיתר שלא יפסד המוקצה

סי' ש"ח סעיף ד' שעה"צ אות י"ז: דאי איכא הפסד במוקצה - עי' מש"כ בס"י ש"י משנ"ב סק"ט בגליון.

ניעור המוקצה אם עדיף על טלטול מן הצד

סי' ש"ח שעה"צ אות י"ז: א"צ לנער אלא מטלטלה להיתר עם המוקצה ביחד, וזה גרע מסתם ניעור דעלמא, וכ"ש הכא יש לחלק וכו' - עי' בטור סי' ש"א דכתב כן להדיא דניעור שוה לטלטול מן הצד לזה, וז"ל: טלטול מן הצד לצורך דבר המותר מותר, הלכך מעות ששכח על הכר נוער את הכר והן נופלות, וכן צנון וכו', הנה השהו ממש דין ניעור לטלטול מן הצד דמותר רק לצורך דבר המותר.

טלטול ע"י ד"א במניח על מנת ליטלה בשבת

סי' ש"ח ביאור"ל ד"ה כדי שיטלם בשבת: עיין בחידושי רע"א שמביא מדברי התוספות - שבת דף קכ"ג, וגם מדברי התוס' נ"א ד"ה או אין סתירה לזה עיי"ש, ועי' ד"ה לרעק"א על דף נ' ע"ב דכתב דמתוס' דף מ"ג ע"ב ד"ה דכו"ע בדרך מ"ד משמע דגם להגביה מותר בזה כשכח ממש, וכתב דהכי משמע להדיא בשו"ע סי' ש"ט. ועי' חזו"א סי' מ"ז סק"ז דגם תוס' דדף מ"ד ס"ל דרק ניעור מותר.

הנחת מוקצה בער"ש טמא - בדעת הרמב"ם

סי' ש"ח שעה"צ אות כ': מהני - נראה דצ"ל לא מהני.

מוקצה בין השמשות בשל נכרי

סי' ש"ח סעיף ב' ביאור"ל ד"ה י"א דאין הכנה שייך וכו': עיין בא"ר שכתב דאפשר דגם דעה ראשונה סוברת כן - וכן הפר"ח הובא בב"מ.

טלטול מנורה של נכרי שכבה

סי' ש"ח ביאור"ל ד"ה בשל א"י: ולפי"ז א"י שהדליק נר בביה"ש וכבה אח"כ מותר וכו' - עי' חזו"א סי' מ"ד סק"ב מה שהקשה ע"ז.

טלטול האיזמל אחר המילה

סי' ש"ח סעיף ג' משנ"ב ס"ק ט"ו: אין לטלטלו אחר המילה - וכן פסק הגר"א בי"ד סי' רס"ו סק"ג עיי"ש, ועי' גם בבהג"א או"ח סי' רס"ו ס"ב ומה שכתבתי שם בגליון.

בדעת המג"א בטלטול הסכין אחר המילה

סי' ש"ח משנ"ב ס"ק ט"ו: אך דעתו שיש להחמיר - להקל כצ"ל.

טעם איסור ביטול כלי מהיכנו

סי' ש"ח סעיף ו' משנ"ב ס"ק כ': כסותר הכלי - עי' ביה"ל סי' רס"ה ד"ה מפני.

מניח המוקצה בשבת אי הוי בסיס

סי' ש"ח סעיף ז' ביאור"ל ד"ה מטה שיש עליה: ועיין בסיומן רס"ה סק"ב במ"א משמע שדעתו נוטה דלא נעשה בסיס כיון שלא היו עליה ביה"ש - וכן בס"י רס"ו סק"ד במ"א משמע הכי, אולם ברשב"א ור"ן ס"פ נוטל דמקשים בקליפיים ועצמות שיהי' בסיס, מבואר דגם במניח בשבת הוי בסיס, וכ"מ בחי' הרמב"ן, וע"ע ברשב"א ריש ביצה דמבואר כן. ועי' חזו"א סי' מ"ח סק"ח דכתב דכל הראשונים מלבד הרה"ה ס"ל דהוי בסיס, וכתב דגם לדעת הרה"ה רק ניעור מותר, אבל לטלטל בעודן עליו אפי' א"א לנער אסור עיי"ש, ובמ"א לא משמע כן, עי' מ"א סי' ש"ח סק"ו ז'.

טלטול מטה שיש עליה מעות לצורך גר"מ

סי' ש"ח שעה"צ אות י"ט: וכיס המיוחד למעות הלא אין דרך להקפיד לייחד לו מקום, ועי"כ הוי דינו רק כשאר וכו' - ובמטה כיון דיחידו לכך ודרך ליחד לו מקום אסר, עיי"ש בב"ח.

בלשון הרמ"א אם "שכח" בו מעות מותר לטלטל הבגד

סי' ש"ח שעה"צ אות כ"ב: ולענ"ד משום דרצה להשמיענו לדיוקא דהיכא דהמעות על עיקר הבגד כגון שהכיס תפור לארוכו, אפילו שכח צריך לנער - עי' במ"א דכתב בתחילה כן, אבל אח"כ הביא דהרמב"ם מצריך לנער אפי' אינם על עיקר הבגד, ולכן ה"י צריך ליתן טעם אחר למה נקט שכח עיי"ש.

טלטול שלחן כשהתיבה שמונה בה המעות מיוחד לדברי היתר

סי' ש"ח משנ"ב ס"ק ל"א: אבל מותר לטלטל השלחן שהרי גם הטישקעסט"ל הוא בעצם כלי שמלאכתו להיתר - אין מובן דהא הטישקעסט"ל הוי בסיס לאיסור, וא"כ הוא לא דבר המותר.

ביטול תערובת מוקצה בשבת

סי' ש"ח סעיף ח' משנ"ב ס"ק ל"ב: ואם נתערב אפר המותר באפר האסור, והאיסור לא היה ניכר - עי' לקי' סי' ש"כ בשו"ע ס"ב ובבאר הגולה ובמשנ"ב סק"ד.

מוקצה שא"א לנערו מהכלי משום הפסד המוקצה - לטלטלו עם דבר היתר

סי' ש"ח משנ"ב ס"ק ל"ו: ואי איכא הפסד בניעור א"צ לנער - אפי' יהי' הפסד לדבר המוקצה, כ"ה בב"ח שממנו מקור הדין שהביא מ"א, וכ"כ בח"א כלל ס"ז דין ב' ודין ג' בהג"ה, וכ"כ בשעה"צ לעיל סי' ש"ט אות י"ז וי"ט. ועי' בב"מ סי' ש"ח דגם דעתו כן, והביא שם תשו' הגרעק"א שדעתו לאסור בזה, ועי' מש"כ בח"י.

טלטול כלי שהונח עליו מוקצה באמצע השבת וא"א לנער

סי' ש"ח משנ"ב ס"ק ל"ז: עי"כ מותר להניח עליו דבר של היתר החשוב יותר ומטלטל הכל ביחד אם אי אפשר לו לנער האיסור ממש - משמע דבלא זה אסור, ולפי דברי המ"א סי' ש"ח סק"ז שהביא בה"ל לעיל ד"ה מטה, דלא נעשה בסיס באמצע השבת, אם א"א לנער מותר אפי' בלא הנחת היתר, וכ"מ במ"א סי' ש"ח סק"ב, ועי' מש"כ בגליון בה"ל לעיל, ועי' ח"י רעק"א סי' רס"ה.

טלטול מטה שהיה עליו מת בבין השמשות

סי' ש"ח סעיף א' משנ"ב ס"ק ג': ולענין טלטול המטה אחר שסילק המת ממנה תלוי בזה אם היה חי בה"ש וכו', אך אם מת בע"ש הרא"ש אסור והמאור מתיר, ואם היה דעתו וכו' לכריע נעשית המטה בסיס ואסור לטלטלה [תריש] - ולפי"ז הרא"ש דאסור היינו דס"ל כדעה א' בסי' ש"ט ס"ד [דאף שאין דעתו לכל השבת נעשה בסיס ואסור], ועיי"ש במשנ"ב סק"א דבמקום פסידא יש להקל, ומיהו אפשר דהכא המחלוקת הוא בסתמא, ועיי"ש במשנ"ב דבסתמא אין מתירין, והכא דעת הבעה"מ משום דבסתמא אין דעתו שישאר על המטה כל השבת דיסריה. ומיהו בעצם דברי התו"ש דכתב דהרא"ש אסור אין מוכרח, דהרא"ש כתב כן דרך קושיא ואליבא דכו"ע. ועי' תוס' דף מ"ד, ותראה דכן הוא, עיי"ש.

טלטול מת מפני הדליקה ע"י שאר חפצים חוץ ממכר או תינוק

סי' ש"ח סעיף א' שעה"צ אות א': כל הפוסקים - בהגמ"ר ותוס' רי"ד ורובא"ה כתבו דדוקא ככר או תינוק.

בגדי הע"ה אם היו מצילים לטלטל אותו

סי' ש"ח סעיף ד' באר היטב ס"ק י"א: דשורפין על המלכים - עי' בתו"ש מש"כ בזה.

טלטול מת ע"י בגדו שהונח עליו

סי' ש"ח סעיף ג' ביאור"ל ד"ה יש מי שאומר שאם נתן וכו': דבאמת הכל מודים דדבר פשוט הוא כיון שאינו לבוש המת עתה בהן הוא כשאר כלי שמלאכתו להיתר - עי' מש"כ לעיל שעה"צ אות א'.

הא דאין המטה יכולה להיות בסיס למת

סי' ש"ח סעיף ד' ביאור"ל ד"ה יש מי שאומר וכו' אלא למת ערום וכו': ולא התיירו משום המטה גופא וכו' כ"ז ששוכב עליה חשיבה טפלה - וכוזה מתורץ קושיית הגרעק"א בגליון הש"ס [דף מ"ג ע"ב שהקשה למה לא הוי המטה עצמה במקום ככר או תינוק]. ועי' ח"י הריטב"א החדשים דכתב דהיתר ככר ותינוק דהמת בטל לגביהו, מיהו יש לחלק בין מטה לבגדים, דבמטה צריך לו לעצם טלטול הזה, דמטלטלם לצורך המת ולכן הוא טפל, וכמו אוכלים בכלי, אבל בבגדים אין צורך בטלטול המת לבגדים שעליו, ולכן כל שעתיד להפשיטו אין זה בגדי המת.

משמוש בפתיחה אם צריך שינוי

סי' ש"ח משנ"ב סעיף ח' ס"ק כ"ב: למשמש בברזא פי של עץ וה"ה בפתיחה וכו' וכמו שמבואר בסוף סימן ש"ח - עיי"ש בה"ל ד"ה לשום דמפקפק בזה לגבי פתילה.

צדוד אבנים כדי לשבת עליהן

סי' ש"ח ש"ע סעי' י': ואע"ג דבנין ארעי הוא לא גזרו ביה רבנן משום כבוד הבריות - עי' לקמן סי' שט"ו ס"א בה"ל ד"ה ואין, ומש"כ בגליון ובחידושי.

יישר כח מרובה להרה"ג יצחק זאב טוקר שליט"א מכולל "אליבא ההלכתא" רוממה על סיועו המרובה בעריכת הערות הגר"נ שליט"א

כירורים בידי מוקצה בשברי כלים

א בגמ' שבת ק"ב ע"א ר' ירמיה הוה קאזיל בתריה דר' אבהו בכרמלית, איפסיק ליי רצועה דסנדליה, אמר ליה מאי ניעבד לה, א"ל שקול גמי לח דחוי למאכל בהמה וכרוך עילויה. אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף [בבבא]. איפסיק ליה רצועה, אמר ליה מאי איעביד ליה, א"ל שבקיה, מאי שנא מדרב ירמיה, התם לא מנטר הכא מנטר. ומבואר שם בגמ' דמייירי בנפסקה התרסית החיצונה ואינו הגון לתקנו, ואליבא דרב יהודה דאין עליו שם כלי טומאה וממילא הוי מוקצה. ובסנדל דרב ירמיה אינו מבואר בגמ' אם הוי רצועה חיצונה או פנימית, והיה נראה להוכיח מלשון רש"י ד"ה דאי שכתב "והך דאביי חיצונה איפסיק משום הכי אסריה רב יוסף אפילו לטלטלו", משמע דברב ירמיה היה רצועה פנימית, וצ"ע דלפ"ז כששאל אביי את רב יוסף מ"ש מדר' ירמיה, הו"ל לרב יוסף לומר לאביי דשלך נפסקה הרצועה החיצונה, ומשום כך אסור לטלטלו דהוי מוקצה, ול"ד לרב ירמיה דהוי רצועה פנימית, ולמה היה צריך לתרץ הכא מינטר הכא לא מינטר.

ומוכח מזה דגם בדבר ירמיה נפסקה הרצועה החיצונה, וכ"ה להדיא ברשב"א, וגם משמעות הסוגיא היא דעד ששאלו והא מנא הוא, לא דנו בענין מוקצה. ומעתה יש לעיין דא"כ איך התירו לרב ירמיה לנועלו ולהכניסו ע"י גמי, והא בכדי לנועלו מוכרח גם לטלטלו, והרי הוא מטלטל מוקצה. וא"ת דהיינו דאמר רב יוסף דהוה בכרמלית ובמקום דלא מינטר, צ"ע דלא מצאנו שהתירו מוקצה משום הפסד, ורק הא דפרק מי שהחשיך דמשום דבהול על ממונו אתו לכבויה ולא בסתם הפסד. [וכ"כ להדיא הרשב"א דמשום הפסד לא התירן].

ובר"ן על הר"ף ביאר הדבר בשם הראב"ד וז"ל: "והיינו טעמא דשרי, משום דכרמלית דלא מינטר לא מקצי ליה איניש, אלא דעתיה עלויה לטלטוליה על ידי גמי לח, אבל בחצר דמינטר מקצי ליה איניש מדעתיה עד דמתקן ליה, ולא משום הפסד ממון נגעו בה", עכ"ל. ובחידושי הרשב"א כתב וז"ל: "וא"ת אמאי לא שרי ליה רב יוסף לאביי לטלטל, ואע"ג דלא מנא הוא. דהא כיון דאפסיק השתא בשבת ואכתי חזי למלאכה קצת, דהא חזי לכסויי בה מנא ולמסמך בה כרעי המטה" [והיינו לשיטתו דבשניהם מייירי דנפסקה החיצונה]. ותירץ בשם הראב"ד "דוקא בסנדל שנפסקה אחת מאזונו דלא מבטיל ליה איניש ממלאכתו, בהכי לחודיה לכיסויי בה מנא או לסמוך בה כרעי המטה, אלא דעתו לתקוני ולאחזורי למלאכתו, הלכך כיון דלא חזי ליה לנועלה לכולה שבת מוקצה הוא, ומשום הכי אמר ליה רב יוסף שבקיה דלא מנא הוא", עכ"ל. והנה בדברי הראשונים הנ"ל לא מבואר החילוק בין מינטר ללא מינטר, דלכא"ו כשם שבכרמלית אינו מוקצה משום דדעתו לנועלו ע"י גמי, ה"נ בחצר לבית נימא דדעתו לנועלו ע"י גמי.

והריטב"א כתב וז"ל: כי יצא מכלל סנדל, ולכלל כלי תשמיש אחר הגיע [כיון שבדעתו לתקנו ולא לכסות בו כלי] הוה מוקצה, עכ"ל, ועי' במאירי, ונראה מדבריהם דבחצר היות וראוי להשאירו במקומו לא היה בדעתו לנועלו ע"י גמי, וממילא מוקצה דעתו ממנו, רק דהקשה מאי שנא מר' ירמיה שהיה מותר בטלטול כדי לנועלו, והוא מותר לטלטלו ביד אף בחצר, ותירצו דהתם כיון דדעתו לנועלו ממילא הוי סנדל ע"י הדחק [לשון הריטב"א], משא"כ בחצר כבר אין עליו תורת סנדל ואסור לטלטלו. **אמנם** ברש"י משמע דאביי רצה לנועלו, וצ"ע דא"כ מה איכפ"ל אם מינטר או לא מינטר. ועי' ברש"י מה שהביא מדברי רש"י בסוף המסכת. ועי' בביא"ה"ל סוף סי' ש"ז דדעת רש"י דבגמ' לח אינו קשר של קיימא, ולכן התירו במקום מצוה, וא"כ י"ל דהוה ההיתר כאן משום דלא מינטר לקשור בגמי לח, משא"כ בחצר. ועי' בשו"ע הגר"ז, ובמשנ"ב סי' ש"ח ס"ק ס' ס"א משמע דבגמ' לח אין בו קשר כלל, ומה שהתירו בכרמלית הוא משום שלא יאבד. ומה שתמהו הראשונים דבמקום הפסד לא התירו מוקצה רק דמי שהחשיך, צ"ע. ועי' בפיר"ח ובמאירי וצ"ע.

ב **ומדברי** הראב"ד הנ"ל למדנו, דשבר כלי שראוי למלאכה אחת כגון לכסות בו וכו', ואין בדעתו לשימוש כזה אלא עתיד לתקנו ואינו מבטלו למלאכה אחרת, הוי מוקצה בשבת. ויש לעיין לפ"ז בשעון שנעצר מלכת ועומד למלאכתו, וכעת אינו עומד לשימוש אחר, דלפי הנ"ל הוי מוקצה. אבל אינו נכון, דבשעון שנעצר הוי כלי ולא שבר כלי ואינו מוקצה. אמנם יל"ע בשעון שנפל הבורג שממלא בו השעון, דיל"ל דחשיב השעון כשבר כלי שעתיד לתקנו, ודמי לסנדל, ולא אמרינן דחוי לכסות בו מנא או איזה שימוש אחר שהרי דעתו לתקנו, ולפ"ז הוי מוקצה, וצ"ע.

הנהגה כשי"ח ס"ח כל הכלים הניטלים בשבת דלתותיהן שנפתרו מהם ניטלים, בין נתפרקו בחול בין נתפרקו בשבת. ובמשנ"ב ס"ק ל"ה [מתוס' בשבת קכ"ב ע"ב] כ' בין נתפרקו בחול פי' ולא מיבעיא נתפרקו בשבת דמותר, דמוכנין הן על גבי אביהן כי עייל שבתא, אלא אפילו בחול מותר משום דאכתי כלי הוא שראוי להתחבר עם הכלי, ועל כן מותר לטלטלו וכו' אפילו כשאין ראויין למלאכה אחרת כלל. והנה בשברי כלים מבואר בגמ' ובשו"ע דכל היתר הטלטול הוא בזה שהם ראויים למלאכה, והוי עלייהו שם כלי, אמנם כאן בדלתות הכלים כתב המשנ"ב דגם כשאין ראויין למלאכה אחרת כלל, אעפ"כ הוי עליה שם כלי במה שעומד להחזירו כלל.

ואמנם יש ראשונים [חידושי הר"ן ומאירי] דס"ל דגם כאן הוא כמו בסעיף הקודם בשבר כלי, ובענין שיהיו ראויין למלאכה, ועיקר המשנה בשבת הוא בדלתות הבית דאסור "לפי שאינו מן המוכין", שאין תורת כלי עליהם,

שחיבורן לקרקע מפקיען מתורת כלי [מאירי], משא"כ שבר כלי ודלת כלי באו מכלי, וכשראויין למלאכה נשאר עליו שם כלי, ולא כמו דלתות הבית, ולדעת הראשונים האלו אין היתר דנתפרק יותר משבר, ומותר רק בראוי למלאכה [ערוה"ש].

אבל רוב הראשונים ס"ל כמש"כ המשנ"ב כאן, והוא ברמב"ם פכ"ה הי"ב כל הכלים הניטלין בשבת שנפתרו דלתותיהן כגון וכו', מותר לטלטל אותן דלתות, וכן כל הכלים הניטלין בשבת שנשברו וכו' שבריהן ניטלין, והוא שיהיו שבריהן עושין מעין מלאכה, וכ"ה בתוס' שם דהכא אכתי כלי הוא שעדיין עומד למלאכה ראשונה, וראוי להתחבר הכיסוי עם הכלי. ועי' בט"ז שביאר דראוי להתחבר זה הסיבה, ומפורש כן בריטב"א שם דאף אם אינן ראיות כלל ומטעם הנ"ל. וכן סתמו הפוסקים. [וראיתי בתוס' רי"ד שכתב להדיא אע"פ שאין ראויין למלאכה, והוסיף דבשברי כלים אינו יכולן להחזירם ולהדביקם, וכמו"כ בדלתות הכלים אם היה צריך מעשה אומן להחזירם אסורין עד שיהיו ראויין לאיזו מלאכה, עיישה"ט, וצ"ע].

ויש להסתפק בשבר כלי שעדיין עומד לתקנו מה דינו, דיל"ל דרק בדלתות כלי דעיקר הכלי שעדיין קיים משוי לדלת שם של כלי בזה שעומד להחזירו לעיקר הכלי, אבל כאן שכולו נשבר אף שעומד להחזירו הרי פנים חדשות באו לכאן, וכן מסתבר. [וכ"ה בפשטות לשון המשנ"ב, וכ"ה בלשונו של הגר"ז דדוקא ביש כלי רק נתפרק חלק מהכלי, אבל אם כל הכלי נתפרק אע"פ שעומד לחזור אין היתר. ובמנח"ש מסתפק בזה].

אמנם יל"ע בזה, מהא דמבואר בסעיף ט"ו סנדל שנפסקה רצועה הפנימית עדיין תורת כלי עליו ומותר לטלטלו, ומשום דעדיין חזי לתקנו ולהחזירו לשימוש, והקשה הב"י דא"כ גם בנפסקה החיצונה אמאי גרע משברי כלים, ומיישב דסנדל לא חזי למלאכה, ומשמע דבנפסקה הפנימית אף דקעת אינו ראוי לשום מלאכה, אבל אכתי שם כלי עליו בזה שראוי ועומד לתקנו, ומוכח דאף אם נשבר הכלי, אם צורתו עדיין קיימת וראוי וגם עומד לתקנו, נשאר עליו שם כלי, ומשום דאין כאן פנים חדשות. ועפ"ז לכאורה בשעון שעומד מלכת או אף אם נתקלקל, מותר בטלטול כיון שעדיין שם כלי עליו ועתיד לתקנו. [ויתכן שגם סנדל כמו שהוא ראוי לשימוש ע"י כריכת גמי לח, אבל בשו"ע הגר"ז מבאר דלכן בחצר בנפסקה החיצונה אין לכרוך גמי לח שמה ישאירו כן].

אבל יש לחלק דלהיתר טלטול צריך ב' תנאים: א) שם כלי, ב) שיהיה שייך בו איזה השתמשות, וכמו שמצאנו במוקצה מחמת חסרון כיס דאף דהוי עליה שם כלי, אבל הכלי אינו עומד לשימוש, ואדם קובע לו מקום ולכן הוי מוקצה. ולפ"ז נראה דהא דבשברי כלים צריך שיהא ראוי לאיזה מלאכה או לכסות כלי, הוא בכדי לאשוויי לשבר שם כלי, ובהו מבואר בסעיף ט"ו דאם עומד וראוי לחזור ולתקנו, הוי עליה שם כלי, וכן בדלת ע"י שעומד להחזירו הוי עליה שם כלי, אבל זה אינו מספיק, וצריך שיהיה מוכן כעת לשימוש השתמשות - וכגון בסנדל לפצוע בו אגוזים וכדומה, שאינו מקצהו מזה, וכן בדלת לשבת ולשכב עליו [רק להשימושים האלו אינם מספיקים כדי לאשוויי להם שם כלי, וביחס לזה נאמר בסנדל שכל זמן שאינו מיוחד לשימוש מלאכה אין עליו שם כלי], ומש"כ במשנ"ב דאינו ראוי לשום מלאכה, היינו מלאכה מסוימת המשוי לדלת שם של כלי, אבל אפשר למצוא איזה שימוש בו וכנ"ל [ועי' רש"י ס"פ כל הכלים], משא"כ בשעון שהאדם מקצה אותו, ומקפיד שלא להשתמש בו בשימושים אחרים, אף דעתיד לחזור ולמלאות, אבל כל זמן שאינו פועל הרי הוא כמוקצה מחמת חסרון כוס, וכבר כתב בזה במנחת שבת. ועוד שמעתי דיתכן דבשעון שנעמד הוא כמו ספסל שנשבר וכ"ה שנשמטה ריכה בסעיף ט"ו, ושגור חז"ל דאסור לטלטלן שמה יבוא לתקן.

ובתה"ד מסתפק בשבר של כלי אם דינו כמו דלת ע"י שצריך תיקון. ויש לפשוט מדברי התוס' רי"ד הנ"ל בשבת קכ"ב שכתב אע"ג דבכלים הנשברים וכו', הכא בדלתות אע"ג דלא חזו למלאכה שרי, מפני שהוא יכול להחזירם שם, אבל השברים אינו יכול לחזור ולהדביקם, ואם היה צריך מעשה אומן להחזירם אסורין עד שיהיו ראויין למלאכה, עכ"כ. ומבואר בדבר שצריך אומן לתקנו הוי מוקצה.

ג **קיי"ל** דכל כלי של פרקים שדרכו להיות מהודק בחוזה, אין להחזירו כשנתפרק גם לא בדרך של רפוי. ומבואר בסי' רע"ט סעיף ז' דכל כלי של פרקים שדרכו להתפרק כשנפסל, אסור לטלטלו שמה יפול ויתפרק ויחזירנה ונמצא עושה כלי, ואף כשאין דרכו להתפרק רק שדומה לכלי של פרקים איסור, משום דמיחלף בשל פרקים, וכ"ז כשעדיין לא נתפרק, ובנתפרק מבואר בסי' ש"ח סעיף ט"ז דכירה שנשמטה אחת מירכותיה, וספסל ארוך שנשמט אחד מרגליו, דאסור לטלטל את הספסל והכלי שמה יבוא לתקוע את הרגל. ומבואר שם דאם נשבר או נאבד הרגל דלא שייך שמה יתקע, מותר לטלטל את הכירה והספסל.

ויסוד הדברים הוא בסוגיא דשבת קל"ח ע"ב, דבריייתא תני דאם נשמטו שתי הרגלים אסור, ואחת מותר, ורב אמר דאפילו אחת אסור. ורש"י כתב דבחד לא חיישינן כולי האי שיבוא לתקע, ורב אמר דאפי' בחד חיישינן שמה יתקע, אבל בערוך ובר"ח פירשו דבניטלו שתי תורת כלי עליה, ולכן הוי מוקצה, משא"כ באחת עדיין תורת כלי עליה שיכולה לעמוד בשלש, ורב הוסיף גזירה דיתקע באחת. ובערוך ובר"ח שם כתבו דבחד מותר לטלטלה לצורך מקומה [דכירה היא כלי שמלאכתו לאיסור], וממילא לפ"ז בפשוטו לרב דאסור היינו אפילו לצורך מקומה. אבל בשו"ע

הגר"ז כתב דבגזירת טלטול שמה יתקע נאסר רק לצורך גופה, אבל לצורך מקומה מותר, וכבר העיר עליו בס' תה"ל"ד מדברי הר"ח והערוך הנ"ל. [ויתכן שהערוך והר"ח כתבו כן, לאפוקי בנשמטו ב' דלא הוי עלייהו שם כלי דאסור לטלטל גם לצורך מקומו]. ונראה יסוד האיסור הוא השתמשות, וממילא הוי מוקצה גמור לאסור גם לצורך מקומה [וצ"ע ממש"כ בביא"הו"ל כאן ד"ה דאסור]. ולפ"ז הא דמבואר בסעיף ט"ו דסנדל שנפסקה רצועה הפנימית מותר לטלטלו, וכתב המשנ"ב ס"ק נ"ח דאין חילוק בין נקרע בחול לנקרע בשבת, צ"ל דמייירי שהרצועה נקרעה או נאבדה ואין בידו להחזירה כעת.

וכל הנ"ל הוא לגבי כירה, וברמ"א הביא מהתרה"ד סי' ע"א [הובא בב"י סוף סי' ש"ג] דה"ה בספסל, דבתחילה כתב התרה"ד לחלק דכירה אין אפשרות להשתמש אלא ע"י תקיעת הירך, ובספסל אפשר להשתמש ע"י סמיכתו לספסל אחר, ושוב כתב דמדחלקו בגמ' בין ירך א' לב', משמע דבירך א' ג"כ אפשר בשימוש ע"י סמיכה, ואעפ"כ כיון שאין נוח להשתמש במצבו זה גזרו בכך, וה"ה בספסל.

הנהגה בסעיף ח' מצאנו בדלתות הכלים דאינם דומים לשברי כלים, דמבואר בסעיף ה' דאין היתר לטלטל את השבר אא"כ הוא ראוי לאיזו מלאכה, משא"כ בדלתות הכלים מותר אפי' אם אינו ראוי לשימוש מלאכה אחרת כלל [כמ"ש במשנ"ב שם ס"ק ל"ה], דאכתי כלי הוא שראוי ועומד להתחבר עם הכלי. ולפי הנ"ל צ"ע, דאכתי נגזרו על הכלי עצמו שמה יבוא לתקוע ולחבר את הדלת, וממילא נאסור גם את הדלת [דלכאורה נראה דגם כאן אסור לטלטל את הרגל של הספסל, וצ"ע].

וצ"ל דשם מייירי בכלי ששימוש הכלי עצמו עומד גם כעת בתיקונו, ועדיין אפשר להשתמש עמו בנוחיות, רק שיש עוד שימוש נוסף של כיסוי שזה אינו נחוץ כ"כ לשימוש של הכלי, והדלת והכלי הם ב' שימושים, ורק אם הקלקול הוא באחתו שימוש ממש גזרו חז"ל.

ועי"כ ידית של משקפים שנשברה או שנפלה הזכוכית, שהשימוש הוא בדרך של הידוק דאסור להחזירו, הוי ככירה שנשמטה ירכה וספסל שנשמטה רגלו, דגם כאן אף שיכול להשתמש, אבל אם פירוק החלקים הנ"ל מפריע לו בשימוש, או משום שמתבייש לילך כך, הרי כל הכלי אסור ככירה, ואם הידית או הזכוכית נשברה או אבדה, מותר לו להשתמש. והנ"מ כשעדיין ראוי לשימוש בזכוכית אחת או בידית אחת דאו הוי ככירה, אבל אם שניהם נשמטו כבר אינו ראוי לכלום וכולו מוקצה.

ועי"פ הנ"ל יש לעורר על מה שכתבו האחרונים [עי' מנחת שבת] דכפתור בגד שנפל, והוא חשוב שעתידי להתחבר לבגד, מותר לטלטלו כעין דלת כלי, ולמדו כן מהא דדלתות הכלים הנ"ל [ואף דבהחזרת דלת לכלי האיסור הוא רק מדרבנן, ומדאורייתא הוא ראוי להחזירו בשבת, ומי יימר דגם באיסור תורה - וכמו בכפתור דצריך תפירה - הוי עליה שם כלי במה שעומד להחזירו, אך מריש כל הכלים מוכח להדיא דגם באיסור תורה הוא כן לפי הס"ד דיש בנין בכלים עיי"ש, וגם מסתבר דאין לחלק, דסו"ס הוי אינו ראוי להחזירו בשבת], ולפי הנ"ל זה תלוי בנוחיות של השימוש בבגד בלי הכפתור. [ובר"ח ובערוך הנ"ל משמע דבנפל רק א' ראוי להשתמש בו כמו שהוא בלי שום סיוע, ולדברי הר"ח גם אם ראוי לשימוש כך, אבל יותר טוב ע"י סיוע, חיישינן, וי"ל].

ויש להסתפק אם נתפרקה הידית של הדלת, דלכאורה לפי המבואר בדלתות הבית אסור לטלטל את הידית [וצריך להסביר כאן האיסור מוקצה של דלתות הבית], ולהנ"ל יהא אסור לפתוח ולסגור גם את הדלת עצמה דהוי טלטול מוקצה [דגם במחובר יש איסור לטלטל], וכאן הרי הדלת עצמה אינה ראויה כ"כ לשימושה בדומה לכירה. וצ"ל דהסגירה במנעול היא שימוש נוסף, ואם נפלה מער"ש וכבר השתמש כך מותר כמבואר ברמ"א כאן.

עגלת ילדים שנתפרק הגלגל, לכאורה משמע דהגזירה היא שמה יתקע ויבוא לאיסור תורה, וממילא זה תלוי אם הגלגל דרכו לפרק ולהחזירו בלחיצה קלה, אף דהוי הידוק ואסור גם ברפוי, אבל זהו רק מדרבנן ובהו לא גזרו, אבל אם תקוע ע"י בורג הוי איסור תורה, ואסור לטלטל גם את העגלה.

ההיתר של הרמ"א בנשתמש מבע"י נאמר בספסל או כירה שסמכם למקום אחר, אבל בעגלה או במשקפים שמשמש באופן מוגבל [רק אם קשר הגלגל עראי או המשקפים] צ"ע אם מותר.

ד **שם** קכ"ז ע"ב אמר רב נחמן אמר שמואל חרס קטנה מותר לטלטלה בחצר. וכ"ה בשו"ע סי' ש"ח ס"ח חתיכת חרס שנשברה בחול מכלי, וראויה לכסות בה כלי, מותר לטלטלה. ויל"ע בזה, דהרי מבואר במשנה שם שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית, הרי דצריך להיות ראוי לכסות כלי גדול כחבית, ורק ככה"ג אינו מוקצה, ולא סגי בזה שראויה לכסות אפי' כלי קטן כמו בחתיכת חרס, ומאי שנא הכא דסגי בזה.

ועי' בשו"ע הגר"ז סי' ש"ח סעיף כ"ט שכתב וז"ל: חתיכת חרס שנשברה מכלי וכו' והיא ראויה לכסות בה כלי מותר לטלטלה וכו', וכן הדין בשברי שאר כלים, אלא ששאר כלים יש מהן שאין שבריהם מותרים בטלטול אא"כ גדולים קצת, כגון שברי עריבה לכסות בהם פי חבית, אבל אם אינם ראויים לכסות פי חבית, אע"פ שראויים לכיסוי פי כלי קטן מחבית אין תורת כלי עליהם כלל, לפי ששברים הקטנים של העריבה דרך לוורקם לאשפה, ואין דרך כלל ליחדם לכיסוי פי כלי קטן מחבית, אבל חתיכת חרס אפילו היא קטנה דרך הוא לפעמים ליחדה לכיסוי פי כלי קטן,

1. מה שתירץ בב"י דסנדל אינו עומד לשימוש אחר, עיין במג"א שתמה ע"ז, ובמשנ"ב ס"ק נ"ח הביא בשם תו"ש ולבו"ש דחוי למלאכה רק משום דהדרך לזורקו לאשפה, אך ברשב"א ומאירי וריטב"א בשבת קכ"ב ע"א מפרשים דאדרבה משום דרוצה לתקנו ואינו מייחדו לשימוש אחר, וכל שלא נתקן דאינו חזי לנועלו אינו ראוי לשימוש מלאכה, ואעפ"כ דרבנן או לר' יהודה בנפסקה הפנימי אף דאינו עומד לשימוש, מ"מ אינו מוקצה ומשום דנשאר עליו שם כלי בנעל [וצ"ל דהשם נעל נקבע לפי דרכן של בנ"א, ולכן בנפסקה החיצונה דאין דרכן לתקנו בטל ממנו שם נעל, ובפנימיים עדיין תורת כלי עלין], ובשעון שנתקלקל לא אפי' נעמד, אף דבדואי נשאר עליו שם כלי הוי מוקצה מחמת ח"כ, וכמש"כ דבנעל ודלת אינו מקפיד להשתמש בהם תשמיש אחר, אבל בשעון כל זמן שאינו עומד לשימוש הרי הוא מקפיד מלהשתמש בו תשמיש אחר. ועי' בתוס' רי"ד שביא להלן.

לפיכך יש תורת כלי עליה אע"פ שלא יחדה עדיין, עכ"ל. [ובצינונים שם אות ח' כתב דאל"כ מאי רבותא דשמואל, אלא ודאי חתיכה קטנה אתא לאשמועינן].

ושמעיו מהכא דכל שבר כלי שהדרך לזורקו לאשפה הוא מוקצה, ואע"פ שראוי לעשות בה איזה שימוש, מ"מ כיון שאין דרך לייחדו לכך הוא מוקצה. וכן מצוינו בגמ' קכ"ב ע"א מחט שניטל חורה או עוקצה הוא מוקצה, שכן אדם זורקה לבין הגרוטאות, ואע"פ שראויה עדיין ליטול בה את הקוץ מ"מ הוא מוקצה, כיון שאין רגילות לייחדה לתשימש. וע"י בזה בשו"ע הגר"ז סי' ש"ח סעיף ל"ט.

ה) בגמ' שם נחלקו בדין טלטול שברי חרס קטנה, לדעת שמואל מותר לטלטלה רק בחצר, רב נחמן אמר אפילו בכרמלית, רבא אמר אפילו ברשות הרבים. ובטעמו של רבא דשרי לטלטל אפי' ברה"ר נחלקו הראשונים, דרש"י כתב בד"ה ורבא כיון דבבבא כלי הוא, בעלמא נמי לא פקע שם כלי מיניה, אבל רבנו חננאל שם כתב ורבא אפי' ברה"ר חזי לכפורי ביה טינא, ושרי לטלטולי, והיינו שהמובא בגמ' שם שקל חספא וקא מכפר ליה היינו טעמא דרבא. ופירוש רש"י צ"ע, בדגמ' משמע שזהו טעמו של רבא כדברי הר"ח, שכן אמרו "הכא נמי חזיא לדידי", עיי"ש בגמ', ולפירוש"י הו"ל למימר דשרי לטלטלו משום שראוי לכסות בה כלי בחצר, ולא נזקק לטעמא דחזי לכפורי ביה טינא.

ו) דלדעת רש"י רק שימוש חשוב ותדיר כגון כיסוי כלי חשיב להפקיע שם מוקצה מהשבר כלי, ולכפורי ביה טינא הוא שימוש חרוק, ולא חזי משום כך להחזיר לטלטלו, ולכן כתב רש"י שעיקר ההיתר לטלטל משום דחזי לכסות בה כלי בחצר. אמנם אם ברה"ר לית ליה שום שימוש, כיון שאין שם כלים לכסות ולא מצאנו שום תשימש כלל, הוא כאלו זרק את החתיכה, ולא מהני שאפשר לכסות בה ברה"ר, ומשום כך נזקקה הגמ' לטעם שחזי לכפורי ביה טינא ברה"ר, אבל עיקר ההיתר הוא משום דחזי לכסות בה כלי בחצר.

ולדעת רש"י צ"ל דלכפורי ביה טינא הוא תשימש פחות מכיסוי הרוק

[שר"ג התיר משום כך לטלטל בכרמלית], וטעם הדבר אפשר דכיסוי הרוק הוא מעין מלאכתו בחצר לכסות בו הכלים, וה"ג מכסה את הרוק, משא"כ לכפורי ביה טינא הוא שימוש חדש וגרע טפי.

ו) שם קכ"ה ע"א אמר שמואל קרומיות של מחצלת מותר לטלטלם בשבת, מ"ט מחצלת גופא למאי חזיא לכסויי ביה עפרא, הני נמי חזיין לכסויי בהו טינופת. שם ד"ה מחצלת כתבו דלרוחא דמילתא מפרש דשרי משום דחזי לכסות טינופת, שכן אנו פוסקים דלא בעי מעין מלאכתם הראשונה, ודי שחזי לאיזה שימוש שהוא דלא יהיו מוקצה. אבל הרשב"א כתב וז"ל: דדוקא כשעושים מעין מלאכתן הראשונה, וכן דוקא בנשברה המחצלת בשבת, אבל בער"ש לא כיון דאין דרך להשתמש במחצלת הזו אלא זורקין לאשפה או מייחדן להסקה, ובכה"ג בעינן שיעשו מעין מלאכתן הראשונה ושיהיו מוכנין אגב אביהם.

וברשב"א שם כתב עוד דמשום כך מחט שניטל חודה או חורה (שבת קכ"ג ע"א) אסור לטלטלה, אע"פ שעושה מעין מלאכתן הראשונה דהיינו להוציא הקוץ, כיון דאיירי שנשברה מער"ש, ובכה"ג שדרך להשליך לגרוטאות הוא מוקצה מבע"י ולא היה מוכן אגב אביהם, אך אם נשבר המחט בשבת שרי לטלטלו דומיא דמחצלת, אע"פ שהדרך לזרוקו. אולם הריטב"א סבר שהמחט מוקצה לעולם אפי' בנשברה בשבת, ולא חשיב הוצאת הקוץ שעושה מעין מלאכתו הראשונה, אלא הוא מלאכה אחרית, ומשום כך לעולם המחט מוקצה, ובמקום שעושה מלאכתו הראשונה שרי לטלטלו, בין שנשבר בשבת ובין מבע"י.

הנהגה בשו"ע סי' ש"ח סעיף י"ב שירי מחצלות מותר לטלטלם, דחזי לכסות בהו טינופא, ואם זרקן לאשפה מבע"י אסור לטלטלם. ומוכח מה דס"ל דלא כהרשב"א, ולדעתו אפילו בלא שזרקן לאשפה הוא מוקצה כיון שנשבר מבע"י, ורק בנשבר בשבת שרי. וע"י בהגהות רעק"א בשו"ע. וצ"ל דהשו"ע סבר כדעת הריטב"א דבעושה מעין מלאכתו הראשונה שרי אפי' בנשבר מבע"י, או דסבר כדעת התוס' שאין דרך לזרוק המחצלת באשפה. ודין זה הוא נפק"מ לזה"ו דבנ"א דרכן לזרוק השברי כלים, אבל

עדיין עושין מעין מלאכתן הראשונה, דבכה"ג לדעת הרשב"א אם נשבר בשבת הוא כלי, ומותר לטלטלו כ"ז שלא זרקן, אבל אם נשבר מער"ש לא, ולדעת הריטב"א גם כשנשבר מבע"י שרי לטלטל כיון שעושה מעין מלאכתו הראשונה, אבל לדעת התוס' יתכן דכל שבנ"א זורקין הוא מוקצה גם אם נשבר בשבת ועושין מעין מלאכתם הראשונה.

ובכלים שלמים כמו בזמנינו בבקבוקי פלסטיק ושקיות חלב שהדרך לזרוקן אחר השימוש, ע"י בשלמי יהודה בשם מו"ח שליט"א, ובתיקונים ומילואים פ"ט בשם אממ"ר זצוק"ל, דשקית חלב אחרי שהתרוקנה היא מוקצה. ולהרשב"א ולהריטב"א הנ"ל הדברים צ"ע, דהרי עושין מעין מלאכתן הראשונה, ואף להתוס' צריך מקור לכך שה"ה בכלי שלם שהדרך לזרוקו אסור, דהרי תוס' דיברו בשברי כלים. אמנם מהביאה"ל משמע כן, דבס"י ש"ח ס"ז ד"ה ואם, כתב דהטעם שכלי שלם שזרקו לאשפה לא הוא מוקצה, שכן בטלה דעתו אצל כל אדם [וכ"כ במשנ"ב שם ס"ק נ"א בשם התוס'], ומשמע דאם כולם דרכם לזרוק הוא מוקצה אפי' בכלי שלם. [אולם יש לעיין דהנימ' כשזרקן ממש לאשפה או שם מאחורי הדלת, אבל בשקית חלב ובקבוק פלסטיק הרי עדיין הם נמצאים על השולחן, ולא עשה בהם שום מעשה המוכיח שדעתו לבטלו, ובכה"ג מנין לאסור כשעושה מעין מלאכתו הראשונה].

ויל"ע בתוס' שבת קכ"ג ע"א ד"ה מדלענין, ושם מ"ט ע"ב בתוד"ה לא אמרי, דמה שבני אדם זורקין היינו דבזה חלוק משבר כלי, דבכל שבר כלי מהני ייחוד לקבל טומאה, ולכך מותר לטלטל גם בלי חוד, משא"כ כלי שבנ"א זורקין בע"י תיקון לקבל טומאה, ולכך אסור בטלטול עד שיתקן, וא"כ בכלים שלמים אף שבנ"א זורקין אכתי הוא כלי אם נשבר בשבת, ורק אם זרק מבע"י הוא מוקצה. ובמג"א שם ס"ק כ"ד הביא תוס' בזבחים, ומשמע במג"א דכל שעומד לזרוקו הוא סברא לעצמה דליהו מוקצה, וממילא בכל דבר שבנ"א זורקין גם בכלים שלמים יתכן דהוי מוקצה, אולם מהרשב"א והריטב"א הנ"ל משמע כתוס' בשבת, ודוק.

מקור הלכה

האגן רבי שלום כהן שליט"א
ראש ישיבת פורת יוסף

סימן ש"ח סעיף ח'

כלי המוקצה שנשבר בשבת וראוי לתשימש היתר אם מותר לטלטלו שו"ע. כל הכלים הניטלים בשבת דלתותיהן שנתפרקו מהם ניטלים, בין נתפרקו בחול בין נתפרקו בשבת.

ע"י מ"א (ס"ק י"ט) דכ' בשם הר"מ (פכ"ה הל' ו') דדלתות הבית שנתפרקו אפי' בשבת אסורים בטלטול, דאע"פ שהן כלים מ"מ לא הוכחו לטלטל, אלא דרך תשימשם בחיבורם לבית, לכן אסורים בטלטול אפי' נתפרקו בשבת. והק' ע"ז מאי אפי' נתפרקו בשבת דקאמר הרמב"ם, דהא אי נתפרקו קודם השבת איכא חיידוש טפי, דאע"פ דהכינם למלאכה אחרת אסור. ותי"ד בס"ד דכיון דבה"ש היה מטלטל הדלת ע"י שפוחת ונועל, אי"כ אף אחר שנתפרקה שריא, קמ"ל דאסורה. והוסיף דמזה יש ללמוד על כל הכלים המוקצים אם נשברו בשבת, אע"פ דאחר שנשברו אינם מוקצים עוד, מ"מ אסורים בטלטול.

ובלבושי שרד ביאר כוונת המ"א דר"ל כלים המוקצים מחמת ח"כ, דאחר שנשברו אף שראויים למלאכה, ואין מקפיד עליהם כמו כשהיו שלמים, מ"מ עדיין אסורים בטלטול כיון דבה"ש הקפיד עליהם והקצה אותם. וזה דלא כרעק"א (הובא לעיל) בדרו"ח ביצה ב: דכ' על סכין של מילה שנשבר בשבת שבתלה הקצאתו. (ועיי"ש מה שצדדנו בדבריו.) וע"י בהגהות רעק"א כאן דפליג על המ"א, וכ' דכלי המוקצה מחמת ח"כ שנשבר בשבת אינו מוקצה לר"ש, אלא לר' יהודה דאית ליה מיגו דאתקצאי, ושאינו הכא בדלת שכיון שעומד להחזירה לתשימשה הראשון, ואין עליה תורת כלי, וכעין מש"כ המג"א להלן ס"ק ל"ח.

אולם בפמ"ג (עה"מ) ביאר כוונת המ"א, כלים המוקצים היינו מחמת ח"כ או כלי שמלאכתו לאיסור, דתרווייהו אם נשברו בשבת אף דכעת אין מקפיד על ח"כ, וכן אין מיוחד לאיסור, מ"מ עדיין הם מוקצים (וע"י לעיל ע"י ו' מש"כ בזה).

וע"י תוס' רי"ד ר"פ כל הכלים, דכ' ע"ד המשנה אע"פ שנתפרקו בשבת מותרים, דהחילוק בין דלתות כלים לכלים שנשברו, דאע"פ דבשברי כלים אינם מותרים בטלטול אא"כ יהיו ראויים למלאכה, מ"מ בדלתות שנתפרקו, אע"פ דאין ראויים לשום מלאכה בכ"ז מותרים, הואיל וראויים להחזירם ולחברם לכלים, משא"כ השברים אין יכול להדביקם. אך הוסיף דאם צריכין אומן כדי להחזירם, לא מיקרי ראויים להחזיר, ואסורים עד שיהיו ראויים למלאכה כדן שברי כלים.

ומשמע מדבריו דמה דאמרין לעיל סעי' ו' דשברי כלים אסורים בטלטול עד שיהיו ראויים למלאכה, ה"מ באינם ראויים להתחבר שוב לכלי ע"י דבק וכדו', אך אם ראויים להתחבר לכלי שלא ע"י אומן, רשאי לטלטלם אף באין ראויים למלאכה, וצ"ע בזה.

סעיף ט'

כפתור שנפל מהבגד אי שרי לטלטלו

ולכא"י יש ללמוד מדברי התור"י לגבי כפתור הנופל מן הבגד בשבת, אף דאין הכפתור ראי לשום מלאכה, הואיל ועתיד להחזירו לבגד שרי לטלטלו. וכ"כ בס' מנחת שבת (ס' פ"ח ס"ב) דשרי הואיל ואין צריך מעשה אומן כדי להחזירו.

אך עדיין יש להעיר, דמה דשרי לטלטל חלק המתפרק מכלי כאשר ראי להחזירו, הוא רק היכא דאין חשש שיחזירו בשבת, אך דבר דדרך להחזירו מיד כשמתפרק, כיון שא"א לכלי לעמוד בלא התיקון, אין

לטלטלו שמה יתקנו, וכמ"ש בשו"ע לקמן (סעי' ט"ז) כירה שנשמטה אחת מירכותיה אסור לטלטלה, והטעם שם שמה יתקע, כמ"ש המ"א שם (ס"ק ל"ב). ולפ"י י"ל שבכפתור שהוא צריך לבגד, וא"א ללבושו בלעדיו, לכא"ו יש לאסור לטלטלו, וצ"ע למעשה. וכן ה"ה בדלתות הכלים דשרי לטלטלם אף באין ראויים לשום מלאכה אם ראי להחזירם, ה"מ כאשר אין חשש שיחזירם בשבת, וכאשר א"צ מעשה אומן לתקנם.

וע"י לקמן (סעי' ט"ו) שכ' השו"ע דסנדל שנפסקה רצועה הפנימית שלו, עדיין תורת כלי עליו ומותר לטלטלו, אך אם נפסקה החיצונה אסור, דבטל ממנו תורת כלי, וע"י במשנ"ב (שם ס"ק נ"ח) דטעם החילוק הוא משום דרצועה חיצונה הנפסקת אין דרך להחזיר, דהוא נראה לעין ולכך אין מחזירין, אך כאשר נפסקה הפנימית הדרך להחזיר, ולכא"ו הוא כדברי התוס' רי"ד הנ"ל דכאשר ראי להחזיר, אף דעתה אין ראי הסנדל לכלום, דלא שייך לילך בלא הרצועה, מ"מ שרי בטלטול הואיל וראוי להחזיר, וה"ה שברי כלים וכנ"ל.

סעיף י'

אי שרי לטלטל כיסויי בור דות שהתקין לכך ואין להם בית אחיזה

שו"ע. כסוי בור דות אין ניטלין אא"כ יש להם בית אחיזה, דאז מוכח שהוא כלי, ושל כלים... יכולים ליטלם אפי' אין להם בית אחיזה, והוא שתקנם וכו' או שמשתמש בהם מבע"י, וכסוי חביות הקבורות בקרקע לגמרי צריכות בית אחיזה. כלומר כיסויי הקרקעות או כלים הטמונים בקרקע לגמרי, אסור ליטלם אא"כ יש להם בית אחיזה, ואם לאו אסור דמיחזי כבונה וסותר, אך כיסוי של כלים אפי' שמחברים לקרקע שרי בניכר שזה אינו בקרקע, אלא דמ"מ אם אינו מתוקן לכך או שלא נשתמש מעולם אסור מדיני מוקצה.

ובביאה"ל (גם אין ניטלין) הביא דברי המג"א (ס"ק כ"ג) שבכיסויי בור דות בעינן גם תורת כלי עליהם, וגם שיהיה להם בית אחיזה, ואם לאו אסור לטלטלם כלל, ור"ל כמ"ש בלבו"ש שאפי' אם לא היה הכיסוי על הבור בביה"ש, וא"כ אין איסור בונה וסותר בנטילתו, מ"מ אם אין לו בית אחיזה ואין לו תורת כלי אסור לטלטלו, והביא הביאה"ל שבפמ"ג מבואר שאם יש לו תורת כלי, אף שאין לו בית אחיזה מותר לטלטלו היכא שאין איסור בונה. אמנם סברת המג"א לאסור, דהוי כדלתות הבית שכתב הרמב"ם (פכ"ה ה"ו) שאסור לטלטלן אפי' שהם כלים, לפי שאינו מן המוכן, והיינו שאינם עומדים לטלטול בעלמא אלא להתחבר לקרקע, והכא נמי בכיסויי הקרקעות שאע"פ שאינם מחוברים לקרקע, מ"מ אינם עומדים אלא לכיסוי הבור, ומאחר ואסור לכסות בהם כשאין להם בית אחיזה אסורים בטלטול.

אלא שכתב הביאה"ל שמדברי המ"מ שם מבואר שרש"י ס"ל שדלתות הבית היינו טעמא לפי שאינם כלי, ומבאר הביאה"ל דר"ל דדוקא כשאין עליהם תורת כלי אסור לטלטלם, אבל כשיש עליהם תורת כלי שרי לטלטלן, ולפ"י נפקא לן פלוגתא בין רש"י לרמב"ם, שלפי רש"י אם התקין לכיסוי הקרקע יש עליהם תורת כלי, וכל היכא שאין לו איסור בונה שרי לטלטלן, משא"כ לדעת הרמב"ם אסור בכל גוונא אא"כ התקין להם בית אחיזה וכנ"ל.

ולכא"ו לוי"ד המ"מ היה אפשר לומר דרש"י אינו חולק על הרמב"ם, ומש"כ שאינם כלי היינו שלא הוכחו לטלטל אלא במחבר לקרקע (וכעין מש"כ המאירי שנביא דבריו להלן), ואי נימא הכי אף כשיש עליהם תורת כלי אכתי אסורים בטלטול, וכדעת הרמב"ם, וצ"ב.

וע"ע בחי' המאירי ר"פ כל הכלים שביאר הטעם שאסור לטלטל את דלתות הבית, וז"ל: לפי שדלתות הבית אינן מן המוכן לטלטל, שאין תורת כלי עליהם, שחבורם לקרקע מפיקים מתורת כלי, עכ"ל. ומבואר שאפי' היה עליהם תורת כלי הרי הור מתבטל, ולפ"י י"ל שא"א ללמוד ממש"כ הרמב"ם לגבי דלתות הבית לכיסויי הקרקעות, דשאני דלתות הבית שהם מחוברים לקרקע, ולכך מתבטל שם כלי מעליהם, משא"כ כיסויי הקרקעות שאינם מחוברים לקרקע, אם יש עליהם תורת כלי שרי לטלטלן אף לדעת הרמב"ם. (ומש"כ הרמב"ם שם בה"ג בכיסויי הקרקעות, שאם אין להם בית אחיזה אין מטלטלין אותם, היינו להניחם על הקרקע ולהסירם מהקרקע, ומטעם דמיחזי כבונה ולא מטעם מוקצה, ודו"ק).

סעיף י"א

בדין המחט שניטל חודה

שו"ע. מחט שלימה מותר לטלטלה ליטול בה את הקוץ, ניטל חודה או חור שלה אסור, וחדשה שלא ניקבה עדיין מותר.

דין מחט שלימה הוא פשוט, וככל דין כלי שמלאכתו לאיסור לצוגו"מ. ודין מחט שניטל חורה או חודה, בגמ' (שבת קכג.) איבעיא מחט שניטל חורה שאין ראויה למלאכתה הראשונה, אי שריא בטלטול אי לא, והסיק רבא דמדמינן דין שבת לדין טומאה, ומה דחשיב כלי לענין טומאה ומקבל טומאה, חשיב נמי כלי לענין שבת ושרי בטלטול, וגבי מחט איתא במשנה בכלים דאי ניטל חורה או עוקצה טהורה, והיינו דאין מקבלת טומאה, ולכך אסורה נמי בטלטול.

הק' עליו שם מהא דתנן מחט בין נקובה ובין שאינה נקובה מותר לטלטלה, ולא אמרו נקובה אלא לענין טומאה, ומשמע דאין לדמות שבת לטומאה, ותי"ב אביי דשם איירי במחט שלא ניקבה עדיין, ולכן שרי לטלטלה אף דעדיין אין מקבלת טומאה, משום דזימנין דאדם נמלך עליה ואינו נקובה, ומייחדה לנטילת הקוץ, ולכך מותרת בטלטול אף דאינה נקובה, וכל מה שרבה השהו דין שבת לטומאה, הוא רק גבי מחט שניטל חורה או עוקצה, דדרך אדם לזרוק בין שברי מתכות, ואין מייחדה לכלום, עכתי"ד הגמ' שם.

ובתוס' שם (ד"ה מדלענין טומאה) הק' מאי שנא מחט שנשברה משאר כלים שנשברו, דקי"ל דאי ראויים השברים לשום מלאכה מותרים בטלטול, ואמאי אין תלוי הדבר בדין טומאה, דהא גבי טומאה אין שברי כלי מקבלים טומאה אא"כ מייחדם בפירוש לתשימש אחר, ובכ"ז בשבת שרי לטלטלם אף בלא ייחוד. ואילו גבי מחט אמרינן דמדלענין טומאה אין חשיב כלי, ה"ה לגבי שבת, ומשמע דלא מהני אף אי ייחד את המחט בשבת לתשימש אחר. ותי"ד דהק' מדלענין טומאה לאו מנא, היינו דמחט שנשברה אינה חשובה כלי לטומאה, אף אי מייחד לה לשום מלאכה, גבי שבת נמי אינה כלי ואף אי מייחד לה. אך שאר שברי כלים דמהני להו ייחוד גבי טומאה להחשיבם כלי, אי"כ מותרים בטלטול בשבת אף בלא ייחוד, עיי"ש ואכמ"ל.

וע"י עוד בתוס' שם (מט: ד"ה לא אמרו) שהק' עמש"כ רש"י שם שאין עור מקבל טומאה עד לאחר העיבוד, דהא איתא בזבחים דעור מקבל טומאה מעת שהופשט ואף בלא עיבוד, ותי"ב דשם איירי בשייחוד לשייבה, ולכך מקבל טומאה אף בעודו לח, אך אי לא מייחד ליה לשייבה אין מקבל טומאה בעודו לח, ואילו הגמ' בשבת איירי בשלא ייחדו לשייבה, וע"ז כתב רש"י שאינו מקבל טומאה, ומ"מ לענין שבת אף בלא ייחדו שרי

בטלטול, דכיון דמהני ליה לעור ייחוד לענין טומאה, א"כ לענין שבת שרי בטלטול אף בלא ייחוד. וביארו שם התוס' דזהו מה שאמר רבא מדלענין טומאה לאו מנא הוא, לענין שבת נמי לאו מנא הוא וכנ"ל. אלא דהק' ע"ז ממשנה דכלים דאיתא דמחט שהתקינה למיתוח מקבל טומאה, ומשמע דאף בנשברה מהני לה ייחוד לענין טומאה, ואמאי לענין שבת אין מהני. ותי' דכשמתקין למיתוח בעי לעשות מעשה בגוף המחט כדי לתקנה למיתוח, ובייחוד בעלמא אין מטמא לה עד שיתקנה בפועל, ולכך אף לענין שבת לא מהני עד שיתקנה בפועל. ובמג"א (ס"ק כ"ד) הביא דברי התוס' בדף מט: וכנ"ל, וכתב ע"ז שהתוס' בזבחים (צד): כתבו דעור לח אע"פ דמקבל טומאה במחשבה, פי' דמהני ליה ייחוד לטומאה, מ"מ לענין שבת אין מותר בטלטול אי לא מייחד ליה, והטעם דאין דרך לייחדו לשיבה בעודו לח. וכתבו עוד דכן צ"ל גבי מחט שניטל חורה או עוקצה, דאע"ג דאם התקינה למיתוח מהני לה לקבל טומאה, מ"מ לענין שבת בעינן ייחוד ואסור לטלטלה בלא ייחוד, ואינה כשאר שברי כלים דמטלטלין להו אף בלא ייחוד, משום דמחט שנשברה אין דרך בני אדם לייחד לה למלאכה אלא זורקין אותה. וביאר המ"א דכוונתם דדווקא בשברי כלים דדרך לייחדם לתשמיש, שרי לטלטלם בלא ייחוד, אך כאשר אין דרך לייחדם לתשמיש כגון עור לח או מחט שבורה, בזה אין מטלטלין אלא בייחוד, אבל לעולם אי מייחד לה למחט לתשמיש מקבלת טומאה, ולכך מהני לה ייחוד לענין שבת. ומה דאיתא דמחט שנשברה אין מקבלת טומאה אלא אי התקינה למיתוח, ביאר המ"א בדעתם דהוא מייחד לה בלא שום מעשה. ולפי"ז פליגי תוס' בזבחים אטוס' בשבת לגבי מחט שנשברה, בין לענין טומאה ובין לענין שבת, שהתוס' בזבחים ס"ל דמחט שנשברה מהני לה ייחוד לטומאה וה"ה לשבת, והתוס' בשבת ס"ל דבעינן מעשה. וכ"פ המ"א כתוס' בזבחים. וע"ע חזו"א סי' מ"ג ס"ק י"ג וכ"ד מ"ש"כ בזה.

אי מהני לייחוד המחט בשבת

ויש לדון בדעת המ"א אי מהני למחט ייחוד אף בשבת, דהא לדברי התוס' בשבת דבעי מעשה ודאי דלא שייך בשבת, אבל לדברי התוס' בזבחים שמהני ייחוד, לכאזי מהני אפי' בשבת, ומאי דק' גיטא י"ל דלא שניא משאר אבנים וצורות דבעינן ייחוד מע"ש, ומ"ש מחט משאר מוקצה מחמ"ג. ו"ל דשאני מחט דסוף סוף איתא מתורת כלי, דמעיקרא היתה כלי, משא"כ שאר אבנים וצורות דלא אתו מתורת כלי כלל. ואי נימא הכי, ניחא מה שהאר"ק המג"א כ"כ להביא דברי התוס' בזבחים, דלכאזי אין נפק"מ בזה לענין שבת אלא לענין טומאה, דהא ייחוד מבוע"י ודאי דמהני במחט אפי' לדעת התוס' בשבת, דלא גרע מעצים ואבנים, ומה דלא מהני ייחוד במחט היינו בשבת גופא, וא"כ אי נימא דגם לדעת התוס' בזבחים לא מהני ייחוד בשבת לא נפקא לן מידי במחלוקתם, ודו"ק.

אמנם בט"ז (ס"ק י"א) דכ' גבי מחט שניטל חודה או עוקצה בזה"ל: ונראה דאם ייחודה מבע"י לאיזה תשמיש, דהוי כלי, עכ"ל. הרי דס"ל דבשבת אין מהני ייחוד במחט שנשברה, ודלא כמ"ש לחדש בדעת המג"א, וכ"כ המשנ"ב (ס"ק מ"ח) בפשיטות. (א"ה, ע"י בפמ"ג עה"מ) שכתב שהמג"א האריך טובא להשמיענו שאסור לטלטל את העור כ"ז שלא ייחודו לשיבה, ודלא כהתוס' בשבת ע"ש, ודו"ק.

בדין המסמר אי חשוב ככלי שמל"א או שאינו בתורת כלי

ויש לדון לגבי מסמר אי הוי ככלי שמלאכתו לאיסור, או דאין תורת כלי עליו כלל ואסור, ע"י בס' מעשה נסים להר"י נסים כדורי זצ"ל (עמ' קכ"ג) דכ' להוכיח ממשנה בכלים דאיתא שם דמסמר אין מקבל טומאה, ולכך משמע דאינו כלי, וכ"ה לשון הר"מ בהל' אבות הטומאות דמסמרים גדולים העומדים להתקע בקורות הבית, אין מקבלים טומאה, וכאן במחט חזינן דשוה דין טומאה לשבת, ולכן כתב דלמעשה מסמר אסור בטלטול אף לצווג"מ.

והביא שם מש"כ הרב בא"ח (שנה שניה פר' ויקהל אות ט') גבי תיבה הנעולה במנעול ואבד המפתח, דאין לשבר המנעול דהוי סותר, אלא יפתח ע"י מחט או מסמר, ומשמע דהמסמר דינו ככלי שמל"א, וכתב ד"ל דכוונת הבא"ח כשייחד המסמר מע"ש.

והרב המגיה בס' מעשה נסים כ' ע"ז דכן משמע מדברי הרב בא"ח בספרו תורה לשמה סי' ע"ז, דמסמר אינו כלי כלל, ואין לטלטלו אי לא מייחדו מע"ש.

ונראה דזה דוחק גדול לומר כן בדעת הבא"ח, דהו"ל לפרש דמייירי שנשבר מבע"י והכין מפתח, דלא מסתבר דמייירי שחשש דיאבד המפתח כדי שייחד המסמר מבע"י, וצ"ע. וכן מה שכתב הרב המגיה להוכיח מהתורה לשמה זה אינו, דהמדקדק בלשונו שם יראה דמשמע דמסמר הוי כלי שמלאכתו לאיסור, שכתב שם לדון אם השימוש במסמר כסימניה הוי לייחוד לתשמיש היתר, וע"ז הוכיח שם דלא סגי בתשמיש כזה, אלא צריך תשמיש חשוב, וסיים שבוה א"א להעתיקו מתשמישו ואשון, ושם בשאלה כתב שהוא ככלי שמל"א, ע"ש ודו"ק. ומש"כ הרב מעשה נסים להוכיח מדברי הרמב"ם גבי מסמרים גדולים, י"ל דאולי כוונת הר"מ דווקא למסמרים הגדולים העומדים להתקינן בקורות הבית, דזה הוי צורך מחובר ואין עליו תורת כלי, אך שאר מסמרים או ברגים וכדו' העומדים לצורך כלים המטלטלים, נראה דיש עליהם תורת כלי, ומותר לטלטלם לצווג"מ, וכסתמות דברי הבא"ח.

סעיף י"ג

דבר הראוי לענינים אי שרי לעשירים לטלטלו

שו"ע. שייירי מטלניות שבלו אם יש בהם ג' על ג' אצבעות מותר וכו', ואם לאו אסור, ויש מתירין וכו'. ובמשנ"ב (ס"ק נ"ב) כ' דבוה יש חשיבות לעניים, ועי' שו"ע הגר"ז (ס"ק מ"א) שראוי לעשיית טלאי בבגדיהם. וכתב עוד במשנ"ב בשם אחרונים דלעשירים אסור לטלטלן אף בראוי לעניים, אא"כ יש בהם ג' טפחים על ג"ט. ובשעה"צ (אות נ"ה) הוסיף דנראה דאם סוגרם בקופסא דמראה שמחשיבן, אף לעשירים מותר.

ועי' לק' סוף הסי' במשנ"ב ס"ק ק"ע דהא דמבואר כאן שלעניים אי"ז מוקצה, ולעשירים מוקצה, הוא דוקא כשזה שייך לעניים, ואפי"ה לעשירים דעלמא חשיב מוקצה, אבל לעשירים שגרים בבית העני מותר להם לטלטל, שנגררים אחרי בעה"ב, אך בחזו"א (סי' מ"ג ס"ק כ') כ' שאם זה שייך לעשירים זהו מוקצה לכר"ע, וכשזה שייך לעניים הותר בטלטול לכר"ע, הואיל וסו"ס זה עומד כעת לתשמיש אדם, ע"ש, ואי"ה בסוף הסי' נבאר זה בהרחבה.

סעיף ט"ז

ביאור ההיתר לטלטל הסנדל בכרמלית, ואי מייירי בנפסקה רצועה פנימית או החיצונה

שו"ע. סנדל שנפסקה רצועה הפנימית, עדיין תורת כלי עליו ומותר לטלטלו, נפסקה החיצונה בטל מתורת כלי ואסור לטלטלו. ואם הוא בכרמלית מותר לכרוך עליו גמי לח שהוא מאכל בהמה, לתקנו שלא יפול מרגלו, ובחצר שהוא נשמר שם אסור. ובמשנ"ב (ס"ק נ"ח) מבואר טעם החילוק בין נפסקה רצועה החיצונה לפנימית, משום דאיירי בסנדל של זמן התלמוד, דלא היה סגור מלמעלה, אלא יש בו רק מקום הנחת הרגל, ונתפס ע"י רצועות שלא יפול. וכשהיתה נפסקת הרצועה הפנימית, שהיא לצד שבין שתי הרגלים, אע"פ דאחר שמתקנו אינו יפה, מ"מ כיון דאינו נראה היו רגילים לתקן, אך בנפסקה הרצועה שהיא לצד חוץ, דאז ניכר הגנאי לעין, אין הדרך לתקן אלא זורקין לאשפה, ולכך בטל מתורת כלי ואסור בטלטול. ואח"כ כתב שבכרמלית התירו כדי שלא יאבד, אבל בחצר שהוא נשמר אסור משום מוקצה.

והנה מה שהתירו בכרמלית לכאזי איירי בנפסקה החיצונה שבטל מתורת כלי, ולכך אסור לטלטלו בחצר, דאי איירי בנפסקה הפנימית א"כ הואיל ויש עליו תורת כלי הו"ל להתירו בטלטול, ובע"כ דאיירי בנפסקה חיצונה, וא"כ תיקשי הא בטל מתורת כלי, ומה אכפת לן אי הוי בכרמלית או בחצר, ומה בכך אי אינו משתמר.

ובמג"א (ס"ק כ"ח) הביא קו' המ"מ דאמאי בנפסקה החיצונה בטל משם כלי, ומ"ש מכל שברי כלים. והב"י תי' דכיון דמאיס אין מסכים בו כלים. והמ"א דחה תי' הב"י, דהא בסנדל המסומר אמרי' בגמ' (שבת ס:) שמותר לטלטלו כדי לכסות בו כלי או לסמוך כרעי המטה, אלא כתב המ"א ליישב עפ"י דין מחט האמור לעיל סי"א, דכ' שם המ"א בשם התוס' דכיון דרגילות לזרוק המחט שנשברה לאשפה, אף דחזיא לנטילת הקוץ, מ"מ בטל ממנה שם כלי משום דדרך לזרוקה, ה"נ בסנדל אף דראוי לשאר תשמישים, כיון דדרך לזרוקו בטל מתורת כלי, עכ"ל. ועי' בלבושי שרד ומחאה"ש. ומבואר בדבריו שהסנדל לאחר שנקרע הרצועה החיצונה בטל ממנו תורת כלי לגמרי, הואיל ודרך בנ"א לזרוק, ולפי"ז ליכא למימר דכיון דחושב לתקנו אינו מוקצה, דבטלה דעתו אצל כל אדם.

ועי' ר"ן על הר"ף (מא: מדפי הר"ף סוף ד"ה ר' רימיה) דכ' בשם הראב"ד לחלק בין כרמלית לחצר, דבכרמלית דאינו מקום המשתמר אינו מוקצה דעתו מיניה אף אי נפסק, ואילו בחצר דהוא מקום המשתמר, דרך להסיח דעתו מיניה עד שיתקנו, ולכך בחצר חשיב מוקצה.

וכן הביא בהגהות הרעק"א (עה"מ) בשם הרשב"א בחידושי, והוסיף דסנדל כיון דראוי לחזור לנעולו ע"י שיתקנו, אינו מייחדו לשום תשמיש, אלא מקצהו מדעתו עד שמתקנו, ולכך כיון דבכרמלית אינו משתמר, א"כ דעתו לטלטלו ע"י גמי לח כדי שיתקנו, אך בחצר דמשתמר, מסיח דעתו עד שיתקנו, עכ"ל.

ולפי"ז י"ל דאיירי בנפסקה הרצועה הפנימית, והא דאסור לטלטלו בחצר ה"ט דכל עוד ואין מתקנו אינו ראוי לבישה כלל, ואף דראוי לתשמיש אחר, מ"מ אין דרך לייחודו לתשמיש אחר, ומקצהו מדעתו עד שיתקנו, וחשיב אין ראוי לכלום, ולכך בחצר דהוא משתמר מקצה דעתו עד שיתקנו, אך בכרמלית דאינו משתמר אינו מסיח דעתו, דרוצה לטלטלו ע"י גמי. אבל בנפסקה הרצועה החיצונה לעולם אסור, ואפי' אם דעתו לתקן הסנדל בטלה דעתו וכנ"ל.

ולעיל (ס"ח) הביא דברי תוס' ר"ד דאף כלים שנשברו, אי ראויים השברים לחזור ולהדיבם ויחזרו להיות כלי מותרים בטלטול, אע"פ דעתה אין ראויים כלל למלאכה היות וראויים לחזור. ולדבריו בנפסקה רצועה הפנימית שראוי לתיקון, היה לנו להתיר אף בחצר, משום דאף דאין ראוי כלל ללבשו בלא תיקון, וגם אין דרך לייחודו לתשמיש אחר, מ"מ כיון דראוי לתקנו אינו מוקצה לדבריו, ולכאזי דברי הר"ן בשם הראב"ד הרשב"א שהביאו הרעק"א דלא כתוס' ר"ד.

ובעיקר מה שביארנו בשו"ע דמייירי בנפסקה הפנימית, הנה בפשטות מלשון השו"ע משמע דאיירי בחיצונה, וא"כ אין מיושב אמאי בכרמלית שרי, וע"ע בגמ' (שבת קיב) דמשמע שאפי' בנפסקה החיצונה ג"כ שרי בכרמלית, דהא אביי נפסקה לו החיצונה, וע"ז אמרו דהואיל למינטר אסור לטלטלו, ומשמע שבכרמלית מותר. וכן משמע שם שפנימית בכל גונו מותר לטלטל, מדאקשו ליה אביי שהוא יהפוך את סנדלו הימנית לשמאלית, וכך הרצועה הקרועה תיהפך לרצועה הפנימית, ע"ש ודו"ק היטב. ולפי"ז הדק"ל אמאי מותר בכרמלית, הא זה מוקצה. ואולי אפשר לחלק דבסנדל אע"פ דדרך לזרוקו, מ"מ מצוי שדעתו בכ"ז לתקנו ולחזור ללבושו, ולא בטלה דעתו, אך זה דוחק, דא"כ ה"ה בחצר, וצ"ב בכ"ז. ולכך אין ללמוד מהאי דינא דסנדל לשאר דיני מוקצה דשאר כלים.

סעיף ט"ז

כביסה שהיתה רטובה בביה"ש אם יכול לטלטלה בשבת לאחר שנתייבשה

שו"ע. חלוק שכבסו אותו ותחבו בו קנה לייבשו יכול לשמטו מעל הקנה וכו'. ובמשנ"ב (ס"ק ס"ג) ביאר דתחבו מע"ש, וכן איירי שנתייבש מעט מבע"י, ובביה"ש לא היה בבגד מים כשיעור טופח ע"מ להטפיה, דאי היה בו בביה"ש טופח ע"מ להטפיה הרי היה אסור אז בטלטול, ומיגו

דאתקצאי לביה"ש וכו', וכדלעיל סי' ש"א סעי' מ"ו בהג"ה, עכ"ד. והן אמת דשם כ' הרמ"א דאסור לטלטל בגדים שנשרו במים שמת יסוחו, אולם שם איירי הרמ"א בבגד השרוי כעת במים, וודאי דשייך ביה סחיטה, אך אם רק היה שרוי בביה"ש יש לדון אי אסור בשבת כשנתייבש מטעם מיגו דאתקצאי, דהא לקמן (סי' ש"י ס"ק י"ט) כ' המשנ"ב בשם הפוסקים דלא אמרינן מיגו דאתקצאי אלא בדבר שגומרו בידי שמים, דכיון דתלוי בידי שמים אסח דעתיה מיניה לאותה שבת, דאינו יודע אי יגמר או לא, כגון המניח גרוגרות וצימוקים להתייבש בחמה, ואינו יודע אי תזרח השמש או שמה יהיה יום מעונן, לכך חשיב היסח הדעת ומוקצה לכל השבת, אף אי לבסוף נגמר בשבת וראוי לאכילה, אך דבר דגומרו בידי אדם כגון תמרים ששראן במים כדי ליתן טעם במים, דידוע דאחר כמה שעות כבר ראויים המים לשתות, אין אומרים מיגו אף אי בביה"ש לא היו המים ראויים.

וכן מבואר בגמ' ביצה (כו:): דנסתפקו שם אי יש מוקצה לחצי שבת, והביאה הגמ' לפשוט האיבעיא מהא דפולין ועדשים, דקודם בישולם ראויים לאכילה כשהם חיים ע"י כסיסה, ואחר שהרתיחן שוב אין ראויים לאכילה עד גמר בישולן, ואף שנגמר בישולן בשבת שרי לאכול מהן. ואמרו שם דאין ראיה מפולין ועדשים, דהא רוב קדרות בביה"ש ורחותות הן, וא"א לאכול מהן כשהם ורחותות, אף שהאוכל ראי לאכילה, וא"כ כולן היו צריכות להיות אסורות לטלטל בשבת, אלא בקדירה הטעם דמותרת הוא משום דגמרו בידי אדם, ובכה"ג לא נסתפקו כלל אי יש מוקצה לחצי שבת אי לאו, אלא בגוונא דגמרו בידי שמים.

ומכל הנ"ל חזינן דגמרו בידי אדם היינו דידוע דאחר זמן מסויים תיגמר מלאכתו ויהיה ראוי, ואף דלא עושה האדם בעצמו המלאכה אלא נעשית מאליה, כגון פולין ועדשים שצריך להמתין לגמר בישולם, מ"מ חשיב גמרו בידי אדם, ורק בדבר דאין ידוע מתי תגמר מלאכתו ויהיה ראוי כגון גרוגרות וצימוקים, דאין ידוע אי יהיו מוכנים למחר, דללא לא תזרח עליהם השמש, בזה חשיב בידי שמים.

והכא נמי בבגדים שהיו רטובים בביה"ש, והיה בהם שיעור טופח ע"מ להטפיה, חשיב ג"כ גומרו בידי אדם, משום דידוע דאחר כמה שעות יתייבשו, ואין תלויים בדבר אחר, ובכה"ג לא אמרינן מיגו. וקצת תימה על המשנ"ב דאמר מיגו בכה"ג, ולכל הפחות הו"ל לחלק שתלוי לפי הענין, כגון שרטוב הרבה והכביסה בבית, שאז יש מקרים שבאמת אינו מתייבש, אך מ"מ עפ"י רוב עד אמצע שבת ודאי שכיח שכבר אינה רטובה כ"כ שיש בה סחיטה, ואז כבר שרי לטלטלה, ולא הסיח דעתו ממנה, וצ"ע.

ועי' חזו"א (סי' מ"א אות ט"ז) דכ' לחדש, דדבר שגמרו בידי אדם מותר בטלטול אף בשעה שעדיין אינו ראוי, כגון בשר שעדיין לא נתבשל ותמרים שלא נגמרה עדיין שרייתן וכדו', הואיל וידוע דעומד להגמר, ושם תמה אמאי אין מטלטלים נר שמן ופתילה אחר שכבה הנר, דהא נר הדולק חשיב גמרו בידי אדם כיון דידוע שעומד ליכבות, ואין דולק כל השבת, וכ' דבשעה שדולק הנר אסור לטלטל משום דהוי בסיס לשלהבת, אך אי לאו האי טעמא לא היה לנו לאסור, עכ"ל. ולפי"ז כל דבר שגמרו בידי אדם שרי אף בשעה שעדיין לא ראוי, וכ"ש דלא נאמר מיגו דאתקצאי אחר דנעשה ראוי, ואע"פ דכשלא היה ראוי היתה סיבה המונעת מטלטול, כגון בגד רטוב דעלול לסחוט וכדו', מ"מ כיון דגמרו בידי אדם מותר. ועי' שו"ע (סי' שבי"ה סעי' ו') שכתב ענין דברי החזו"א, שדבר שגמרו בידי אדם אינו מוקצה אף בביה"ש בזמן שעדיין אינו ראוי, כיון שבידו לתקנו אינו מקצה דעתו ממנו כלל.

וכבר חלקו מפוסקי זמנינו על המשנ"ב גבי בגדים שנשרו, וכתבו דאחר שנתייבשו מותרים בטלטול, ולא אמרינן מיגו כיון דגמרו בידי אדם. ואולי יש ליישב דברי המשנ"ב כמ"ש התוס' גבי כופין סל בפני האפרוחין, דאיתא בגמ' (שבת מג.) דנעשה הסל מוקצה מטעם מיגו דאתקצאי כשהיו עליו בביה"ש, ובתוס' שם (ד"ה בעודן עליו) הק' דאמאי אמרינן מיגו, והא הוי גומרן בידי אדם לפי שיכול להפריחן, והביאו ראיה מגמ' ביצה הנ"ל, ותירצו דשאני סל שבשעה שנמצאים האפרוחים שם רוצה שיעלו עליו, ואינו רוצה להפריחן, וחשיב דחייה בידיים, משא"כ בקדרות אי היה רוצה בהן היה מקררן מתי שירצה, לכך אין חשיב דחייה בידיים, עכ"ד.

ולפי"ז י"ל דגם בגדים שכיבסן חשיב דחייה בידיים, הואיל ומטרת רטיבותן היא כדי לכבסן, וא"א לכיבוס בלא רטיבות, וחפץ בזמן שהם רטובים, ובכה"ג דדחייה בידיים אף בגמרו בידי אדם אמרי' מיגו, משא"כ בקדירה שהניחה על האש, אין כוונתו על שעת רתיחתה אלא לאכול האוכל אחר שיהיה ראוי, ולא חשיב דחייה בידיים, וכן תמרים ששראן כוונתו לאחר שיהיו ראויים לשתות המים.

אך זה אינו, דכמו דא"א לכיבוס בלא מים, כך אי"א לבישול בלא רתיחה, וא"כ אמאי בבישול אין חשיב דרוצה בזמן הרתיחה, אלא שכבר כתבו שם התוס' גבי פולין ועדשים שאינו חפץ בהמתנת זמן הבישול, משא"כ בסל עם האפרוחים הוא חפץ בזמן שעולין על הסל, ע"ש. וא"כ גם גבי בגדים הרי אינו חפץ בזמן ייבוש הכביסה, אלא רק בהרטבתה בשעת הכיבוס גופא, וכעת בביה"ש אינו עוסק בכיבוס, וא"כ אינו חפץ כעת אלא שיתייבשו במהירות, וצ"ע.

כלי שנשמט אחד מרגליו מתי אסור לטלטלו, ובדין ידית של דלת

שנתפקה בשבת

שו"ע. כירה שנשמטה אחת מירכותיה אסור לטלטלה, עכ"ל. ובמ"א (ס"ק ל"ב) כ' הטעם משום דגורינן שמא יתקע הרגל לשם והוי בונה, ובמשנ"ב (ס"ק ס"ח) כ' דכ"ש אי נשמטו שתיים מירכותיה דאז אין לה עמידה כלל, וחיישין שמא יתקע, ולעיל (ס"ק ל"ז) כ' דשמה יתקע היינו במסמר או ביתד, וחייב או משום בונה או משום מכב בפטשי, אך כ' המשנ"ב (ס"ק ט"ט) בשם ה"ט"ז גבי רגל ספסל שנשמטה, שאסור רק כשיש לו את הרגל שנשברה אצלו, אך אם נאבדה הרגל או נשברה באופן שא"א להחזירה לספסל וכדו', שרי לטלטל הספסל, דתו לא חיישין שמא יתקע, וה"ה גבי כירה.

הג"ה. כ' הרמ"א: וכן ספסל ארוך שנשמטה אחת מרגליו וכ"ש שתיים,

אסור לטלטלו ולהניחו על ספסל אחר לישב עליו, אפי' נשבר מבעו"י, אא"כ ישב עליו כך פעם אחת מע"ש, דאז אמרי' שכבר רגיל להשתמש בו באופן הזה, ולא חיישי' שיתקע.

ועוד כתב הרמ"א: גם אסור להכניס הרגל לשם משום בניין, וביאר המשנ"ב (ס"ק ע"ב) דכוונתו דאף אי השתמש בו קודם השבת כך דאז שרי לטלטל הספסל, מ"מ אין להכניס הרגל לשם אפי' ברפיון שמא יתקענה בחזק, דאי איידי בלא נשתמש בו קודם השבת, הא אסור הספסל אפי' בטלטול, והטעם בזה דכיון דדרך הספסלים להיות רגליהן מהודקים בחזק, אי נתיר להכניס הרגל ברפיון אתי לתקוע.

ועי' מג"א (ס"ק ל"ד) דאם הוא לעולם רפוי שרי, כמ"ש סי' ש"ג סעי' ו', ועכ"ל.

ובמשנ"ב (ס"ק ע"ב) ביאר בדברי המ"א דיאריי בספסל הרגיל להיות רפוי אצל אותו אדם, ולכך כתב ע"ז בביאה"ל (ד"ה גם אסור להכניס) דלא ברידא דינו של המ"א, ד"ל שאינו תלוי בדעתו אלא ברגילות העולם, ואין ראייה מסי' ש"ג, דשם איידי במיטה של פרקים דדרכה אצל כל העולם להיות רפויה, ולכך התירו לחברה בשבת, אך בכלי דרגיל להיות רפוי אצל אדם מסויים י"ל דאסור.

אולם המעיין בדברי המ"א יראה דלא כ' תיבת אצלו, ורק המשנ"ב ביאר כך בדבריו, ואפשר דבאמת נתכוון המ"א לכלי הרגיל להיות רפוי אצל כל העולם, ולא מובן מי הכריחו להמשנ"ב לבאר כך בדברי המ"א.

ומכל הנ"ל יש ללמוד לגבי דיית שנשמטה מן הדלת, שאסור להחזירה דלמא יתקנה במסמך שלה, ומה"ט אסור נמי לטלטלה כמו דאסור לטלטל הכירה שנשמטה וכו'. ואם נאבד המסמך ואין לו אחר, לכאוי היה מקום לומר דדמי למש"כ המשנ"ב בשם הט"ז שאם נאבדה הרגל מותר לטלטל הספסל, אך ז"א, ד"ל דהתם אין מצוי כלל רגל דומה לזה, ועליו להזמין מהנגר, משא"כ מסמך הוא מצוי אצל כל אדם, וצ"ע בזה. ובאופן שנפל המסמך ועדיין תקועה הידיית בדלת, ודאי דשרי לפתוח ולסגור הדלת דעדיין לא נתפרקה. ואף מי שרגיל להשתמש בידית ללא המסמך, דחשיב לעולם רפוי אצלו, מ"מ כיון דדרך העולם להשתמש במסמך בטלה דעתו וכנ"ל, אך אם רגיל להוציא הידיית בכל פעם, ומכניסה רק כאשר רוצה לפתוח הדלת, ודאי שרי להכניס ולהוציא, וכן לטלטל הידיית, משום דהו"ל כדון מפתח ממש.

סעיף י"ח

בהיתר טלטול דבר המוקצה אי בעינן היזק דרבים

שו"ע. קוף המונח ברה"ר מותר לטלטלו פחות פחות מדי"א, ובכרמלית מותר לטלטלו להדיא משום דחיישינן וכו', ובמקום היזק דרבים לא גזרו רבנן שבות.

ובמשנ"ב (ס"ק ע"ז) כ' הטעם לחלק בין האי דינא דקוף דשרי רק משום היזק דרבים, לבין שברי זכוכית לעיל סעי' ו', דשם איתא דאם איכא חשש שייקו השברים מותר לפנותם ביד, ואף דלא שייך התם שיוקו בו רבים, דהא איידי בבית ואין מצויים שם רבים, אלא משום דשם הוא רק ענין מוקצה לכך התירו אף בהיקף מועט, משא"כ כאן דהוא ענין טלטול ד"א ברה"ר חמיר יותר, ואפי' לטלטל ד"א בכרמלית או ברה"ר פחות מדי"א חמור מאיסור מוקצה.

והנה המשנ"ב ציין שמקור דבריו בפמ"ג שמצדד כן, ובפמ"ג (א"א ס"ק ל"ז) כתב שתחילה היה סבור לומר כן, אך במקור הדין שהוא הארחות חיים כתב ללמוד דין הזכוכית מידי דהו"א אקוף ברה"ר, וא"כ משמע כשם שבקוף התירו משום היזק דרבים, אף כאן בעי' היזק דרבים, ונשאר בצ"ע. ומ"מ במשנ"ב נקט כן למעשה משום שאם התירו בבית, היינו מקום שאין שם רבים, ובעי"כ שצריך לחלק בחומרת האיסור.

ועי' בשו"ע הגר"ו (סעי' כ"ח) שכתב על שברי זכוכית שהתירו לטלטל במקום היזק דרבים ע"ש, ולפי"ז בבית דלא שכיח רבים אין היתר, וקשה ע"ז דהא להדיא התירו הראשונים אף בבית, וצ"ע ק.

סעיף י"ט

אי שרי לטלטל סולם של צבעי בשבת

שו"ע. סולם של עליה העשוי להטיח בו גגו והוא גדול אסור לטלטלו וכו'. וכתב המשנ"ב (ס"ק פ') בשם הפמ"ג דלשיטת הר"מ אף לצוגו"מ אסור לטלטלו.

וביאר דבריו דכ' הטור סולם אפי' של עליה שהוא גדול מותר לטלטלו בחצר, והרמב"ם ז"ל אסרו. וכתב בב"י דהטור ס"ל שטעם האיסור בסולם של עליה, שמא יאמרו לטוח גגו הוא עולה, כלומר משום מראית העין לכך אין לטלטלו ברה"ר, אבל בחצר ובבית דאין חשש שמא יאמרו שרי לטלטלו. והרמב"ם דאוסר אף בחצר, טעמו לפי שאין עליו תורת כלי, וביאר המ"א (ס"ק ל"ח) דכיון דעשוי רק לעלות לגג ואין מטלטלין אותו ממקום למקום, אין עליו תורת כלי, דחשיב כאחד מדלתות הבית דיאין מן המוכן לטלטל.

ובאופן דמיועד הסולם למלאכות אסורות, אך מטלטלין אותו ממקום למקום, וכגון סולם של צבעי וכדו', לדעת הר"מ דהטעם משום דאינו מן המוכן, הרי זה מן המוכן ושרי בטלטול, אך לדעת הטור דהטעם שמא יאמרו דעושה מלאכת איסור בשבת, לכאוי בזה יש לאסור אף בבית ובחצר שמא יאמרו וכו', אמנם נראה דכיון שהרגילות להשתמש בבית גם לשאר דברים, לדעת הטור נמי שרי.

וזהו שכתב המשנ"ב (ס"ק ע"ח) שסולמות שלנו המצויים בבתיים, ודאי דשרי לכוי"ע, שהרי הדרך להשתמש בהם לצרכי הבית, וכן אין קבועים במקומם.

סעיף כ'

אי איכא איסור מוקצה במחובר לקרקע

שו"ע. חריות של דקל שקצצם לשריפה, מוקצים הם ואסור לטלטלן. ישב עליהם מעט מבעו"י מותר לישב עליהם וכו', או אם חשב עליהם מבעו"י לישב עליהם.

ובמשנ"ב (ס"ק פ"א) הביא דברי המ"א (ס"ק ל"ט) גבי זמורה שיש בראשה עקמימות כעין מזלג, וראויה לתלות בה הדלי כדי לשאוב בו

מים, דלא מהני ייחוד במחשבה לזמורה זו, אלא בעינן שיקשור בה הדלי מע"ש, וכך מותר לו לשאוב בשבת. וכ"ז בזמורה רכה שמתוך שנחזה לקטימה חיישי' שיקטום ויעבור על מכה בפטיש, אבל בקשה מהני מחשבה לחוד. ועוד כתב שאם הזמורה מחוברת לקרקע אסור להשתמש בה אא"כ היא פחות מגו"ט לקרקע, וגם בעי' שיקשור, ובייחוד דעלמא לא מהני במחובר.

ועי' לקמן (סי' ש"י"ב סעי' ו') דכ' בשו"ע מקנחין בעשבים לחים, ובלבד שלא יזיזם ממקומם, וליכא משום משתמש במחובר משום דהוא רק באילן ולא בירק. ובמ"א שם (ס"ק ו') כ' שלא יזיזם משום דהם מוקצים, וביאר הפמ"ג דבריו דלא יטלטל העשבים בידו ויקנח, אלא מנענע גופו עליהם ומקנח דהוי טלטול בגופו, ע"ש.

אכן במחצה"ש שם הביא שהתו"ש והא"ר פליגי בזה ע"ד המ"א, וס"ל דליכא במחובר משום מוקצה כשאין איסור השתמשות במחובר או בפירות הנושרים מן האילן וכדו', ומש"כ השו"ע שיזהר שלא יזיזם היינו שיזהר שלא יתלוש העשבים. ויש לבאר דבריהם לפמ"ש"כ הראב"ד דעיקר איסור מוקצה משום הוצאה, ולכך במחובר דליתא לחשש הוצאה ליתא לאיסור מוקצה, ודו"ק.

וכ"כ שם במשנ"ב (ס"ק י"ט ובשעה"צ ס"ק כ"ב) כתו"ש וא"ר, ודלא כמ"א, ומשמע דס"ל נמי דליכא במחובר איסור מוקצה.

ולכאוי יש להעיר על הא"ר והתו"ש והמשנ"ב מהאי דינא דזמורה שאפי' בפחות מג' טפחים לקרקע שאין איסור להשתמש במחובר, מ"מ אסור לטלטל אא"כ ייחודה לכך מבעו"י ועשה בה מעשה, וחזו"י דיש איסור מוקצה במחובר לקרקע, וצ"ע.

ועי' עוד להלן בשו"ע (סי' של"ו סעי' י') הדס מחובר מותר להריח בו, אבל אתרוג ותפוח לא, דחיישינן דלמא אתי לקוף ולאכול, ובהדס לא חששו דהא אין ראוי לאכילה אלא רק להריח, ויכול להריח אף במחובר (מ"א שם ס"ק י').

וכתב שם משנ"ב (ס"ק מ"ח) שמתור לטלטל ההדס בידו כדי להריחו, דינו כקנים הרכים דמבואר ברמ"א שם ס"א דשרי לטלטלם אף דמחוברים, דדינם כירק ולא כאילן, והיה"ה הדס, ובשעה"צ שם (אות מ"ב) כ' דהוא דעת הא"ר והתו"ש, והוסיף דאף דהמ"א לעיל סי' ש"י"ב אסר גבי עשבים לטלטלם במחובר, כבר הק' עליו הרבה אחרונים, ע"ש, וחזו"י נמי גבי הדס דאין איסור לטלטל מחובר ודלא כהמ"א, וצריכים אנו לבאר אמילוק בין זמורה לעשבים והדס, ובשלמא לדעת המג"א בכל המקרים ס"ל דאסור לטלטל מחובר לקרקע, אבל לדעת האחרונים שחלקו עליו צ"ב.

והנה הר"ן על הר"ף (כ"ג). מדפי הר"ף ד"ה ונשאל הרשב"א) הביא דס"ל להרשב"א שאם רוצה ליקח אבן לפצוע בה אגוזים בעינן ייחוד לעולם, ולא מהני ייחוד לשבת אחת, וכמו דאיתא גבי אבן לכסות בה פי החבית לקמן פי נוטל דבלא ייחוד לעולם אסור לטלטל, וה"ה באבן לפצוע אגוזים. אך הר"ן פליגי עליה וס"ל דכיון דדרך בניא לייחד אבן לפצוע אגוזים, לכך סגי בייחוד לשבת אחת, משא"כ לכסות פי החבית דאין דרך לייחד אבן, לכך בעינן ייחוד לעולם.

ועי' עוד בהר"ן פי נוטל (נט: מדפי הר"ף בראש העמוד ואם תאמר) לגבי מי ששכח אבן על פי החבית, ואסור לטלטל את האבן, ואמרו שם שיטה החבית על צדה והיא נופלת, ולכאוי איידי באדם שנסה החבית בע"ש באבן, ואעפ"כ האבן אסורה בטלטול, ולכך בעינן שיטה החבית. והק' הר"ן דמאי שנא מחריות של דקל דסגי להו בייחוד לשבת אחת, וכן סגי אם ישב עליהם פעם אחת, ולא בעינן שום תיקון בחריות, ואמאי אין סגי במה דהניח האבן עפ"י החבית להתירה בטלטול, כמו דמהני הישיבה לחריות, ותי' דשאני חריות משום דעבידי לשייבה, לכך סגי להו בשייבה בלא תיקון, משא"כ אבן לא עבידא לכיסוי החבית, לכן לא סגי בהנחה, ומשמע דכוונתו דאבן בעיא תיקון מע"ש.

ועי' חזו"א (סי' מ"ב אות ז') דהביא דברי הר"ן בפ' במה טומנין הנ"ל, דמשמע מדבריו דאף באבן לכסות החבית דלא מהני ייחוד לשבת אחת, מ"מ אי מייחד לעולם מהני. והק' מדין זמורה הנ"ל דשם משמע דמייחד הזמורה לעולם, ובכ"ז אין היתר בלא מעשה לתקנה מע"ש ולקשור הספית, ואמאי כ' הר"ן להתיר באבן בייחוד לעולם אף בלא תיקון.

ותי', דמה דמהני ייחוד בלא תיקון הוא רק בדברים דאי"צ אחר ייחודן שום תיקון, אלא ראויים מיד לאותו תשמיש, כגון חריות לישב עליהן, דמיד אחר שייחודן ראויים לשייבה, ולא צריכים שום תיקון, וכן רגילים ג"כ לישב עליהם דזה מהני ייחוד אף ללא מעשה, משא"כ זמורה, דאף אחר שייחודה עדיין צריכה תיקון, בזה לא מהני ייחוד בלי מעשה תיקון, ואפי' לעולם, ומה דמהני ייחוד לעולם באבן עפ"י החבית אף בלא תיקון, י"ל דהוא משום דאין צריכה תיקון אחר הייחוד אלא ראויה מיד, רק דאין דרך לייחודה לתשמיש זה, ולכך אף דאין צריכה תיקון במעשה, מ"מ ייחוד לעולם צריכה, עכת"ד.

ועפ"י החילוקים הנ"ל יש לבאר הדין דשרי לטלטל הדס המחובר שהקשינו ע"ז מזמורה, דבהדס הרי עומד להריח דזהו תשמישו (אם לא שנטעו לצורך אחר), וכן אי"צ שום תיקון כדי להריח בו, ולאחר שתלשו מריח בו בלא שום תיקון, ואין שום הבדל בין תלוש למחובר, לכך שרי לטלטלו אף בלא תיקון ובלא ייחוד כלל, ומה שאין צריך ייחוד בהדס אפי' לא לשבת אחת, י"ל דהדס חשיב מיוחד לכך משעה שנטעו כיון דעומד לכך, משא"כ חריות יש מהן לשייבה ויש מהן לשריפה, וכמ"ש המשנ"ב, לכך בעו"י ייחוד.

אלא דעדיין אין מיושב הקו' מעשבים, דהא א"א לומר דעומדים לקינוח, וכן אין משמע שייחודן לכך, וא"כ אמאי שרי לקנח אף בטלטול. וממשי"כ השעה"צ בסי' של"ו הנז"ל, משמע שדין העשבים שוה לדין ההדס, וא"כ משמע שלא מטעם זה התירו, והדרא קו' לדוכתיה, וצ"ע.

אי מותר לישב על המוקצה אף כשאינו מטלטלו בידיים

עי' משנ"ב (ס"ק פ"ב) דכ' דדווקא אי בעי לטלטל חריות בידיים בשבת, בעי ייחוד במחשבה, אך אי בעי לישב עליהם בלא טלטול ודאי דשרי אף בלא ייחוד, וכ' המשנ"ב דכ"כ המאירי, ואף אי מוזין מעט ע"י ישיבתו מצדד המ"א להקל, ועי' לקמן סי' שכ"ה סעי' ד' דפת שאפאה עכו"ם

ולא אפאה בשביל ישראל, יש אוסרים ויש מתירין, ובהגהות רעק"א שם הביא דברי הרשב"א בחידושי' (שבת כ"ט) דכ' דאסור ליהנות ממוקצה או לאכול אף בלא שיטלטלו, כגון לסמוך בו כרעי המטה וכדו' או לישב עליו, ורק הנהא דממילא מותרת כגון ליהנות מאור הנר, ומשמע דהרשב"א פליגי אדברי המאירי ואוסר לישב ע"ג אבנים אם לא ייחדן, עיי"ש.

סעיף כ"ח

מאכל בהמה אי מותר בטלטול שלא לצורך

שו"ע. חבילי עצים וקש שהתיקנן למאכל בהמה, אפי' הם גדולים הרבה מותר לטלטלן. משמע מדברי השו"ע דשרי לטלטלן בכל גווני, ואף שלא לצורך, כדון אוכלין דמבואר לעיל סי' דמותר לטלטל אוכלין וכתבי הקודש אף שלא לצורך כלל.

ועי' בפמ"ג (א"א אות י') דכ' דמאכל בהמה אינו כדון שאר אוכלין, הלכך אין לטלטלו אלא לצורך. ולדבריו צ"ל דמה דשרי הכא לטלטל מאכל בהמה היינו לצורך.

ויש לסייע דבריו מדברי הרשב"א (ביצה לו: דהק' דלדברי ר' יצחק דס"ל אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל, א"כ היאך שרי להלעיט הנמל, והא הבהמה היא דבר שאינו ניטל, והו"ל לאסור טלטול האוכל לצרכה. ותי' דבהמה מיקרי דבר הניטל כיון דיכול לדחפה (ועי' עוד בדבריו שבת מג.).

ולכאוי מאי קשיא להרשב"א, הא אוכלי בהמה מותרים בטלטול אף שלא לצורך, וטלטול לצורך דבר שאינו ניטל הוי לכל היותר כטלטול שלא לצורך, וזה שרי במאכל בהמה, ואין הקשה לר' יצחק ממאכל בהמה, ובע"כ דס"ל להרשב"א דבמאכל בהמה בעינן טלטול לצורך. וזהו כסברת הפמ"ג.

וכן נראה משלטי גיבורים (דף ס' מדפי הר"ף אות ג) דכ' דגרעיני תמרים שנשאר עליהן מעט אוכל, שרי לטלטלן ע"י אוכל שעליהם אף שלא לצורך כדון אוכלין, אך אם ניטל כל האוכל מהם ולא נשאר עליהם כלום, הו"ל גולד, משום דמיוחדים התמרים למאכל אדם, וכאשר נפרד האוכל מן הגרעינים ראויים הם רק למאכל בהמה ואין, והו"ל גולד, ולכך אין מותרים בטלטול אלא לצורך כמבואר בקונטרס הראיות, עכ"ד. ומשמע מדבריו דכאשר אין ראויים אלא למאכל בהמה אין מטלטלין אותם אלא לצורך, וכדברי הפמ"ג.

אלא דדברי הש"ג צריכים ביאור כשלעצמם, דכ' דכשנפרד האוכל מן הגרעינים הו"ל גולד, וא"כ אמאי התיר בטלטול לצורך, והא גולד אסור אפי' לצורך. ואולי מש"כ והוי גולד אין כונתו לאיסור גולד, אך אי"ז משמעות דבריו דהרי טרח לבאר מדוע הוי גולד, וצ"ע.

סעיף כ"ט

שו"ע. כל שהוא ראוי למאכל חיה ועוף המצויים מטלטלין אותו, ואם אינו ראוי אלא למאכל חיה ועוף שאינם מצויים אין מטלטלין אותו, אא"כ יש לו מאותו מין חיה ועוף, ואי לא לא. ומשמע דבראוי לחיה ועוף המצויים, אע"פ דאין לו חיה ועוף כלל מותר לטלטל.

וכ' הרמ"א בהג"ה דלפי"ז שרי לטלטל עצמות שנתפרקו מן הבשר מע"ש, כיון דראויים לכלבים וכלבים מצויים. וכ' דמקורו הוא בב"י דלא כהר"ן, וכוונתו למש"כ בדרכ"מ לתרץ דברי הר"ן שכתב שאם נתפרקו מע"ש אפי' ר"ש מודה, והב"י רוצה לגרוס אפי' ר"י מודה, אך הדרכ"מ מיישב דהר"ן פשיטא ליה דנתפרקו מע"ש הוי חמור טפי מאם נתפרקו בשבת, משום דאי נתפרקו בשבת הא מ"מ היו ראויים בביה"ש לטלטל יחד עם הבשר, אך אי בעי"ש נתפרקו א"כ מע"ש לא היו ראויים למאכל אדם, לכך אף דבשבת הם ראויים למאכל בהמה מצויה, מ"מ אסור לטלטלן משום מיגו, אא"כ יש לו כלבים, דאז בכל גווני שרי לטלטל בראויים.

וזה שכל הרמ"א דמקורו הוא מב"י דלא כהר"ן, דלפי מה דביאר הוא בדעת הר"ן אין ס"ל להר"ן הכי, אך לפי מה דביאר והגיה הב"י בהר"ן א"כ זו היא דעת הר"ן גופא.

ועי' משנ"ב (ס"ק קכ"א) דכ' דמותר לטלטל עצמות שנתפרקו בע"ש, וכ"ש אי נתפרקו בשבת, וצ"ב אמאי כ' כ"ש, והא לפי מה דביאר הב"י דעת הר"ן הוי סיבה להחמיר אי נתפרקו בשבת. וצ"ל דהמשנ"ב ביאר דעת הר"ן כדביאר הדי"מ, וזהו שכל בשעה"צ אות ק' דזה גם להר"ן. ואף שבבאה"ל (ד"ה ב"י) נר' דס"ל כהב"י וכסברת רוב האחרונים, מ"מ כאן כשמבאר דעת הרמ"א כתב בלשון זו, ודו"ק.

סעיף ל'

שו"ע. גרעיני תמרים במקום שמאכלים אותם לבהמה מותר לטלטלן וכו', משמע לכאוי דהוא תנאי נוסף למש"כ בסכ"ט, ששם התבאר דבעינן שיהיה ראוי למאכל בהמה ושיהיו מצויים בהמות, וכאן הוסיף השו"ע דבעינן שהרגילות להאכיל להם מאכל זה.

אולם בב"ה"ל (ד"ה גרעיני תמרים) כ' דשמא כ"ז הוא רק בגרעיני תמרים דאין נאכלין לבהמה אלא ע"י הדחק, אך בגרעיני שאר פירות אפשר דסגי במה שראויים לבהמה, אף דבאותו מקום אין דרך להאכילן, משום דנאכלין אף שלא ע"י הדחק.

ועמשי"כ השו"ע דאדם חשוב צריך להחמיר ע"ע, ולא לטלטלן אלא דרך שנינו, הוא מדברי הגמ' (קמג.), דאיתא שם על כמה אמוראים דהוי משנים בגרעיני פירות, עיי"ש. ועי' חזו"א (סי' מ"ח ס"ק ד') דהק' אמאי סתם השו"ע להחמיר, ומה שמצינו שכמה אמוראים החמירו ע"ע, נראה דאין ללמוד מהם כלל, כיון שהם ראו צורך להחמיר לעצמם, אך לא כדי ללמד דין לאחרים, עיי"ש.

סעיף ל"א

ביאור מחלוקת האחרונים אי שרי לטלטל מאכל העומד לאכילת אדם אך אינו ראוי לאדם אלא לבהמה

שו"ע. בשר חי אפי' תפל שאינו מלוח מותר לטלטלו, משום דחזי לאומצא וכו'.

כולו אין מטלטלין אף מקצתו, וכ' דלפיכך נראה דרק משום צב"ח נגעו בה, ורק אי צריכים הבע"ח לכך אין, ואי לא לא. וע"ע בספר כלכלת השבת סוף הל' מוקצה אות ד' וה'.

ועי' לקמן בשו"ע (סי' של"ו סעי' י') שמוטר להריח בהדס מחובר, וכתב המשנ"ב שם (ס"ק מ"ח) דלענין טלטול ההדס בידיים דינו כדון קנים הרכים שם בס"א, דכ' הרמ"א שם דאין איסור שימוש במחובר בקנים רכים, דאין דין הירק כדון אילן, וכל האיסור הוא רק באילן. ומשמע דכוונת המשנ"ב להתיר לטלטל ההדס אף בידיים, וכמו הותר לקנח בעשבים (סי' ש"ב ס"ו). וכ' האחרונים שם (הט"ו ועוד) דאין מוקצה כלל על המחובר אי לאו איסור שימוש במחובר משום שמא יקוף, וכיון דאין איסור שימוש במחובר דירק לכך מותר להשתמש, ואף לטלטל בידיים ע"מ לקנח שרי. (ודלא כהמ"א דכ' שם דלא הותר אלא לקנח בלא טלטול בידו, עיי"ש בשעה"צ).

ובשביה"ש (מלאכת קוצר באר רחובות ס"ק ל"ז) כ' דשאלו את מהר"י עייאש מח"ס בית יהודה אי מותר לאחוז ההדס ביד כשמרחים בו או לא, וכ' להתיר, ועיי"ש הטעם דבבר מחובר אין אדם מקצהו מדעתו מלהשתמש בו כשהוא מחובר. ויש ליתן טעם לדבריו לפמש"כ הראב"ד דטעם שאסרו חכמים לטלטל מוקצה הוא משום גדר וסייג למלאכת הוצאה, שלא יבוא להוציא, א"כ ודאי דאין שייך האי טעמא במחובר דאינו בהוצאה.

והק' השבה"ש שם על דברי הבית יהודה מכמה דוכתי, דהרי גם בתלוש מצניו דהתירו לטלטל במקצת המוקצה, כגון מה דאיתא בסי' ש"ב (סי"ב) דמי שנתלכלכה ידו בטיט מקנח בזנב הסוס וזנב הפרה, והוא שם מטלטל מקצת הבהמה, ואף הבהמה אינה מחוברת. ולעומת זאת קיי"ל גבי מת (סי' ש"א סעי' ז) דמותר לטכסו ובלבד שלא יזוז בו אבר, וכן אין מעמצין עיניו של מת שהוא טלטול במקצת, והוי כטלטול כולו, וכמ"ש הר"ן בנר"ד, וא"כ מה דחילק הבית יהודה בין מחובר לתלוש אין מיישב הא דסי' ש"ב. (ועי' בבה"ל שם (סי' ש"ב) שכ' בשם תו"ש דאיי"ר בזנב תלוש, אך דחה דבריו, עיי"ש. והוא עצמו כ' דאין איסור לטלטל בבהמה אלא בגופה של בהמה ולא בשערה, דשערה מותר).

אך בשביה"ש כ' ליישב, דנראה דכל טלטול מקצת המוקצה דינו כטלטול מן הצד, דקיי"ל דלצורך דבר המותר מותר, ולצורך דבר האסור אסור (סי' ש"א ס"ה), וא"כ מה דהתירו בהדס ועשבים הוא משום דאין מוקצה במחובר, ומה דהתירו בזנב הסוס וזנב הפרה הוא משום דהוא לצורך דבר המותר, והוא מטלטול מן הצד, לכך שרי. משא"כ בדידיו בע"ח שהוא לצרכו, חשיב לצורך דבר האסור, לכך צריכינו לטעם צב"ח, עכ"ד עיי"ש.

ולכא' מדברי הר"ן נר' דלא ס"ל כדברי שבה"ש, משום דהק' היאך מדין בהמה חיה ועוף, והוא כל שאסור לטלטל כולו אסור לטלטל מקצתו. והיה לו לומר היאך מטלטלין מקצת הבהמה, והוא היה לצורך דבר האסור, וע"ז היה מתרץ דמשום צב"ח התירו, והעיקר חסר מן הספר.

ובעיקר דברי שבה"ש דכ' דדין טלטול במקצת דינו כטלטול מן הצד צ"ב, דהא טלטול מן הצד הוי ע"ז דבר אחר, ואילו כאן מטלטל המוקצה בידיים, ואפשר דלכך כ' אי לא מסתפינא כיון דדבריו חידוש גדול, וצ"ע.

בטעם האיסור לטלטל חיה ועוף, ואם מותר לטלטל לצחק בו התינוק

בענין טלטול בהמה חיה ועוף, עי' שו"ע הגר"ז (כאן סעי' ע"ח) דכ' דאין לטלטל בהמה חיה ועוף משום דאינם ראויים כשהם חיים, והוסיף דאפי' עוף שראוי לצחק בו התינוק כשבוכה ג"כ אסור, ולא כ' הטעם והמקור לדין זה דעוף הראוי לצחק התינוק.

ועי' בגמ' שבת מה: במימרא דרבב"ח דאמר דס"ל לר' יוחנן כר"ש במקצה, והק' בגמ' דהא בעא מיניה ההוא סבא מר' יוחנן מהו לטלטל קינה של תרנגולת, וא"ל דכיון דעשויה רק לתרנגולת אסור, ומוכח דלא ס"ל כר"ש, דאי ס"ל כר"ש אע"ג דבביה"ש היה מיוחד לתרנגולים, מי"מ אין אומרים מיגו דאתקצאי ויכול להמלך עליו. ות"י הגמ' הכא במאי עסקינן דאית ביה אפרוח מת, ובע"ח שמתו בשבת אף לא את ליה מוקצה, משום דלאו אדעתיה כלל עליהם בביה"ש, ואע"פ דהתיר לחתך הנבלה לפני הכלבים, ה"מ בבהמה שהיתה מסוכנת בע"ש ומתה בשבת, דא חישב עליה כבר מע"ש לכלבים, אך בבהמה שהיתה בריאה בביה"ש מודה ר"ש דהוא מוקצה, וא"כ ה"ה אפרוח שמת בשבת הוי מוקצה לר"ש, ואי מונח על קינה של התרנגולת אין לטלטל הקן. ובתוס' שם ד"ה הכא במאי עסקינן, כתבו בשם הר"ר יוסף דהא דלא נקט דאית בה אפרוח חי, משום דאפרוח חי לא הוי מוקצה, משום דראוי לצחק בו התינוק כשבוכה. ודחו התוס' את דבריו, משום דמוכח בההיא דכופין את הסל לפני האפרוחים דכל זמן דמצויים על הסל אסור בטלטול, ואי לא הוו מוקצה בעודן חיים משום דראויים לתינוק, א"כ אמאי אסור הסל בטלטול.

ובתוס' ישנים שם כתבו דהא דלא נקט אפרוח חי, משום דאפשר להפריחו ולטלטל הקן, ומוכח ג"כ מדבריהם דאפרוח אסור בטלטול, ודלא כהר"ר יוסף, דאי ס"ל דמותר בטלטול אמאי אמרו משום דיכול להפריחו, הו"ל למימר ומשום דחי אינו מוקצה, אלא ודאי דכל אפרוח חי הוי מוקצה.

ואפשר דדברי תוס' אלו, הם מקור דינו של שו"ע הגר"ז דאסור לטלטל אפרוח אף דראוי לתינוק לצחקו.

אם מותר לטלטל עוף שמצפצף בקולו להנאת האדם

ויש לעי' אי שרי לטלטל עופות המצפצפים בקולם או דעשויים לנוי בעלמא, ולטלטל העוף עצמו בידיים לא קמבעיא לן, דהא הר"מ (הובא במ"א ס"ק ס"ח) כ' דאין לדדות העופות משום דתולש הנוצות שלהם, ואף דאין מתכוון מי"מ הוי פס"ר, אלא יש לדון אי שרי לטלטל בכלובן, דאז אין נוגע בהם ואין תולש נוצות. וכן יש להסתפק גבי אקווריום של דגים שעשוי לנוי.

ועי' בשו"ת מהר"ח א"ו (סוס"י פ"א) דכ' בזה"ל: הודיעוני רבותי דאע"פ

דבעינן מעשה, מודים דכאן לא בעינן מעשה, משום דעפר לא שייך לעשות בו מעשה המוכיח שמייחדו לתשמיש. והוא דברי הגמ' שם בסוגיא. ובסיום דבריו כ' המ"א ע"י מש"כ לעיל.

והוא הלבושי שרד ע"ד המ"א דכוונתו למש"כ בס"ק מ"ד, דהיכא דבעינן מעשה וייחוד לעולם, אף בדבר דלאו בר מעבד מעשה, אמנם אי"צ מעשה מי"מ ייחוד לעולם בעי. וא"כ הכא ג"כ בעינן ייחוד לעולם, ואמאי לא הצריך זאת השו"ע, אלא מיישב הלבושי דבעפר לא שייך ייחוד לעולם, משום דכאשר נשתמש בעפר לכסות בו מידי, שוב אין ראוי להשתמש בו. ואת"ל דהכוונה על כל קופת העפר שמייחדה לכמה שבתות עד שתכלה, וא"כ שייך ייחוד לעולם, י"ל דזה לא מיקרי ייחוד לעולם, משום דבדרבנן יש ברייה, וא"כ כל עפר שמוציא מן הקופה להשתמש בו הוברר דזה העפר שייחד ולא שאר הקופה, דהא אי"צ את שאר הקופה לשבת זו, והא אותו עפר שהוציא ונשתמש בו אין שייך לייחוד לעולם, דגמר תשמישו, עכ"ד.

ועי' שו"ע בהל' יו"ט ס"י תצ"ח, דמבואר שם (סעי' ט"ז י"ז) דיש חילוק בין מכניס מעט עפר למכניס הרבה, וכן בין מכניס בסתם למכניס לצורך משהו, דאם הכניס הרבה עפר יותר מלא הקופה, אף אי הכניס לצורך גינתו דאז בעלמא הוי מוקצה, מי"מ כל עוד הוא צבור כ' השו"ע דדעתו להשתמש בו לכל מה שיצטרך, ואם הכניס מעט כלומר רק מלא קופתו, אם הכניס בסתם ולא ייחוד לגינתו וכדו' מותר לעשות בו כל תשמישו. ואם לצורך גינתו דמיוחד לתשמיש האסור, הוי מוקצה ואסור להשתמש בו, ובמשנ"ב שם (ס"ק פ"ו) כ' דיש אומרים דדווקא אם הכניס בסתם שרי להשתמש תשמיש שאינו מצוי, כגון לכסות צואה או רוק, אך אם ייחודו לתשמיש מסויים והוא תשמיש המצוי, אין להשתמש בו לתשמיש שאין מצוי, כגון אי הכניס לצורך כיסוי דם עוף שעתיד לשחוט ביו"ט, אסור לכסות בו צואה. אך יש מקילין גם בזה, ומ"מ מבואר מדרך דבהכניס הרבה אפי' לצורך גינתו מותר לעשות בו כל מה שיצטרך, ואפי' תשמיש שאינו מצוי כגון לכסות צואה, ומשום שדעתו עליו, ויש לעיין האם כשהכניס הרבה עפר דינו ככלי שמלאכתו להיות, ושירי בטלטול אף מחמה לצל, או דרק כשרוצה להשתמש בו שרי. וממש"כ השו"ע שמוטר לכסות בו משום שדעתו עליו וכו', משמע קצת דינו ככלי שמלאכתו להיות, אלא שאם רוצה להשתמש בו רשא.

אך בשו"ע הגר"ז (ס"י תצ"ח סעי' כ"ז) כ' דהמכניס עפר הרבה אפי' לצורך גינתו או חורבתו מותר לטלטלו, לפי שאינו מוקצה כלל, משום דכל עוד שהוא צבור דעתו עליו לכל מה שיצטרך. ולכאוי מדבריו נראה יותר דאין העפר מוקצה כלל ככלי שמלאכתו להיות, ודינו כאבן שייחודה לפצוע בה אגוזים, וכן כתב מותר לטלטלו, ולא נקט כלשון השו"ע מותר לכסות בו, וצ"ב אם נחלקו בזה.

סעיף ל"ט

בביאור הגדר אימתי אמרינן מיגו דאיתקצאי

שו"ע. אסור לטלטל בהמה חיה ועוף, ואעפ"כ מותר לכפות את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו בו, ובעודן עליו אסור לטלטלו. ומה שמוטר לכפות הסל וכו', היינו משום דלא קיי"ל כר' יצחק דאמר אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל, אלא אף דהאפרוחים אין ניטלין, מי"מ מותר לכפות הסל לצרכו, ומה שאינו חשוב מבטל כלי מהיכנו, הוא משום דכל אימת שירצה את הסל יכול להפריחם. ומבטל כלי מהיכנו אינו אלא היכא דאחר שינוח המוקצה על הכלי, לא יוכל ליטול הכלי.

כ' במשנ"ב (ס"ק קמ"ח) דאם היו האפרוחים מונחים על הסל כל בין השמשות, אסור לטלטל הסל משום מיגו דאתקצאי לביה"ש וכו'.

ולכאוי אמאי נעשה הסל בסיס ונאסר בטלטול, דהא מאותו טעם דאין חשיב מבטל כלי מהיכנו אינו נעשה בסיס, שהרי יכל בביה"ש להפריחם מן הסל וליטלו, ובכה"ג לא אמרי' מיגו דאתקצאי.

וכן מצניו לעיל (ס"י רס"ה ס"ג) דכ' השו"ע דאין נותנין כלי תחת הנר כדי לקבל שמן הנוטף, מפני שמבטל כלי מהיכנו, דהא השמן מוקצה. וכ' המשנ"ב שם (ס"ק ה') דמותר ליתן בשבת כלי תחת נר שעוה או חלב כדי שיקבל את הנוטף מן הנר, ואין חשיב מבטל כלי מהיכנו משום דיכול לנער השעוה מיד, דאין צריך לכך שתהיה בכלי אלא רק לרנע הנפילה שלא יפול על כלים וכדו' וידליק אותם. ומשמע דדבר שיכול לנער לא חשיב מבטל כלי מהיכנו, וכן אין אוסר את בסיסו אם היה מונח עליו כל ביה"ש. וא"כ אמאי אין הדין כן גבי אפרוחים, והא אף דהיו מונחים על הס"ל כל ביה"ש, מי"מ יכל לנערם מתי שירצה.

ועי' תוס' (שבת מג. ד"ה בעודן עליו) דהק' כן, הא אפרוחים יכול היה להפריחם מתי שירצה, ואמאי מיקרי מיגו דאתקצאי אי היו על הסל כל ביה"ש, ודמי לקדרות דשרי לטלטלן אף ברותחות בביה"ש, משום דיכול להסירן מהאש מתי שיחפוץ, וה"ה לסל שכופה תחת האפרוחים. ות"י בתוס' דיש לחלק בין אפרוחים לקדירות, דבקדרות עיקר מטרת האדם הוא במה שיוכל לאכול אח"כ התבשיל, ורצונו שיתבשלו בלא שום דיחוי, ואינו רוצה כלל שייחדו מאכילה, רק דא"א לבשלו בלא שיהיה איזה זמן של דיחוי, לכך מבשלו, אך לא בזה הוא חפץ אלא במה שיבוא אח"כ, משא"כ באפרוחים אינו כן, ואדרבא זה רצונו שיעלו האפרוחים על הסל, וזמן הדיחוי הוא מטרתו, ובוה הוא חפץ, לכך לא מהני מה דיכול להפריחם וליקח הסל, וכ"ז שלא הפריחם גילה דעתו שרצונו וחפצו שיהיה הסל דחוי כל ביה"ש, ולכן אידיהי לכל השבת.

סעיף מ'

אם מותר לטלטל מקצת המוקצה

שו"ע. כל בהמה חיה ועוף מדדין אותם בחצר, דהיינו שאחוז בצווארון ובצדדין ומוליכן אף צריכים הבע"ח לכך, ובלבד שלא יגביהם וכו'.

וממש"כ השו"ע אמר צריכים הבע"ח לכך, משמע דבלא צורך אסור, ורק משום צעב"ח התירו. והטעם כ' במשנ"ב (ס"ק קנ"א) משום דהדידיו חשיב טלטול מקצת המוקצה, וקו"ל דכל מוקצה כשם שאסור לטלטל כולו כך אין לטלטל מקצתו, כמ"ש סי' ש"א גבי מת דאסור להזיז אפי' אחד מאבריו. והוא מדברי הב"י בשם הר"ן דהק' היאך התירו לדדות בהמה חיה ועוף כלל ואפי' בחצר, והא קיי"ל דכל מוקצה דאין מטלטלין

כתב המג"א (ס"ק נ"ו) שהשו"ע איירי בבשר רך דראוי לכסיסה, אך אי אין ראוי לכוס אע"פ דראוי לכלבים אסור, משום דלא התירו מאכל הראוי לכלבים אלא במידי דמיועד לכלבים, כגון עצמות שנתפרקו מן הבשר דראויים לכלבים ועומדים לכלבים, אך בשר חי דאין עומד לכלבים אלא לאדם, בעינן דיהיה ראוי לאדם לכה"פ לכסיסה. וכן ביאר הלב"ש בדבריו.

ועי' ט"ז (ס"ק כ') דתמה אמאי כ' השו"ע בשר חי בסתם, והא בגמ' משמע דדווקא בר אווזא חזי לאומצא ותו לא, דהא בגמ' (קכ"ח) הק' על ר"ח דאסור לטלטל בשר חי, דא"כ היאך שרי לטלטל בר אווזא, ות"י בגמ' שאני בר אווזא דחזי לאומצא, ומשמע דדווקא הוא חזי לאומצא ולא סתם בשר, ועוד תמה על הר"מ (פכ"ו) דכ' דמטלטלין בשר חי בין מלוח בין תפל משום דחזי לאומצא, דהא בגמ' משמע דדווקא בר אווזא חזי, וכתב הט"ז דמה דאוקמיה בגמ' בבר אווזא הוא רק לר' יהודה, אך לר"ש שרי כל בשר ואפי' אין חזי לאומצא, וסגי דראוי לכלבים ואע"פ דאין עומד לכלבים, ודלא כהמ"א.

ועי' בהגר"א דהסכים ג"כ דהדין כן בכל בשר, אך לא מטעמיה דהט"ז, אלא דס"ל כהר"מ דכל בשר חי חזי לאומצא ולא רק בר אווזא.

והנה בסעי' ל"ב מבואר דג מלוח מותר לטלטלו, ושאין מלוח אסור לטלטלו, וכ' הט"ז דאסור משום דאין ראוי לכלבים, דאי היה ראוי לכלבים היה מותר אף דאין עומד לכך. אך המ"א כ' דאסור משום דאין ראוי לאדם, ואע"פ דראוי לכלבים, מי"מ כיון דאין עומד לכלבים לא מהני דראוי להם. והיינו דאולי לשיטתם גבי בשר חי.

ובמשנ"ב (ס"ק קכ"ו) לגבי דג נר' שנטה יותר לדברי המ"א, שהטעם שאסור הוא משום דאין ראוי לאדם. ואף דלעיל (ס"ק קכ"ה) גבי בשר כתב בשעת הדחק יש לסמוך על המקילין דשרי בכל סוגי בשר, מ"מ לאו משום דס"ל כהט"ז דסגי במה דראוי לכלבים אף באין עומד להם ואין ראוי לאדם, אלא דס"ל כהגר"א דבשר חי ראוי לאדם לאומצא ואפי' לא בר אווזא.

ולכך אסר המשנ"ב לטלטל שומן צונן, משום דאדם אין אוכלו צונן אלא חם, וכעת אין ראוי לאדם, ואע"פ דלכלבים ראוי אפי' בצונן, מ"מ אין עומד לכלבים ואסור, וכדעת המ"א.

ובעיקר מחלוקת המ"א והט"ז יש להביא ראיה לסברת המ"א מלשון השו"ע דכ' דבשר חי מותר משום דחזי לאומצא, משמע דאין סגי במה דראוי לבהמה, אלא בעינן דיהיה ראוי לאדם.

ועי' ב"י כאן (ד"ה בשר חי) דמשמע ג"כ מלשונו דכ"כ בשו"ע דטעם ההיתר משום דחזי לאומצא, וכן מלשון רש"י (קכח). דהביא הב"י משמע הכי, דכ' רש"י דבשר תפל אסור לטלטלו משום דאין ראוי לכלום, ולכלבים לאו דעתיה למשדייה (כלומר דאין מיועד לכלבים) ומש"ה אסור, משא"כ מליח נאכל חי ע"ז מלוח, ומבואר בדבריו דרק אי נאכל חי לאדם שרי. אולם מלשון הטור משמע לכא' כהט"ז, משום דכ' טעם ההיתר לטלטל בשר תפל משום דחזי לכלבים, ומשמע אף דלא חזי לאדם. ועי' ר"ן (ד"ו נ' מדפי הר"ף) דכ' כרש"י דשרי משום דחזי לאומצא. ועיי"ש במלחמות והמאור (נט: מדפי הר"ף) במש"כ בזה.

מאכל הראוי לבהמה אם צריך שיהיה בהמות מצויות להאכילן בהיתר

ומש"כ השו"ע דבשר תפוח מותר בטלטול משום דראוי לכלבים, זה לכ"ע משום דעומד לכלבים דהא הסריח.

אך יש לעי' אי בעינן דיהיה לו כלבים, או דכיון דכלבים מצויים שרי אף באין לו כלבים. ובפשטות אי כלבים מצויים שרי אף באין לו כלבים, כמ"ש הרמ"א סכ"ט, וכן כתב השו"ע גבי סתם בהמה חיה ועוף המצויים. ולכאוי בעינן דיהיו מצויים אצל בעלים, ולא סגי שמצויים ברחוב, דהא סתם בהמות שברחוב אסור להאכילן משום דאין מוזנותן עליו, כמ"ש סי' שכ"ד (ס"א), אמנם גבי כלב אין הדין כן, דאפי' אינו שלו יכול להאכילו משום דאין מוזנותיו מצויין ומצוה להאכילו, כמ"ש המ"א (שם ס"ק ז'), אך שאר בהמה אי אינה ביד בעלים הא מצויין מוזנותיה, דכל דין דמוזנותיה עליו הוא משום דכיון דמחזיקן ברשותו א"כ מונע מהם למצוא מוזנות, לכך צריך לזונן, דאי היו חופשיים היו מוצאים בנקל, ולפ"ז כל שיש להם בעלים, אף שאינן שלו אלא של חבירו, מותר ליתן להם, וכשהם ביד בעלים מיקרו דאין מוזנותיהן מצויים, אך שאר בהמות דמצויות רק ברחוב ולא אצל אנשים בבתיים, צ"ע אי שרי לטלטל אוכל הראוי להם, דהא אסור ליתן להם בשבת משום טרחה יתירה.

ואמנם שמעתי בשם הגר"ש אלישיב שליט"א דמדינא אסור משום דאסור ליתן להם, אך יש לעיין בזה, דלכאוי אף דאסור ליתן להם בשבת, מ"מ זהו איסור צדדי שלא לטרוח טרחה יתירה בשבת, אך עדיין לא פקע מינייהו שם מאכל בהמה דשרי בטלטול. אלא ד"ל דס"ס מקצה דעתו מזה דאין לו מה להשתמש בזה בשבת, וצ"ע.

וגבי בשר חי דאין ראוי לאומצא וראוי לבהמה, דכ' מרן דאסור בטלטול, עי' הגהות רעק"א כאן דכ' דאי רוצה בפועל להשליכו לכלבים שרי, דכל מה דאסור הוא בטלטול סתם, משום דאין חושב ליתנו לכלבים, אך אי נמלך עליו ליתנו לכלבים פקע מיניה מוקצה ושרי. ועיי"ש מה שהביא ראיה לזה. והוה לשיטתו בתחילת הסי' שכל מוקצה שראוי מצד עצמו לשימוש, אלא שתלוי בדעת האדם, מהני שימלך באמצע השבת, ועיי"ש מה שהארכנו בזה.

סעיף ל"ח

שמייחד לעפר קרן זוית אם נחשב כייחוד לעולם ואי נהפך עי"ז להחשב ככלי של היתר

שו"ע. מכניס אדם מלא קופתו עפר ומייחד לו קרן זוית, ועושה בו כל צרכיו בשבת וכו'.

מקור הדין בגמ' (שבת נ. במימרא דרב יהודה עיי"ש, וכ"ז רק אי מייחד לו קרן זוית, דאל"ה בטל אנב עפר הבית ומוקצה. וכשנוטל ממנו לכסות בו, מיידי שנוטל באופן שאין עושה גומא, כגון שנוטל בצורה שווה או בעפר תיחוח שאין נעשה בו גומא.

ועי' מ"א (ס"ק ס"ה) דכ' דאף להסוברים בסעי' כ"א גבי נדבך של אבנים

שבעלי חיים מוקצים ניהו, מ"מ נ"ל להתיר עופות המצפצפים בקול נאה בכלוב, דליכא למיחש דילמא שמיט גדפיהו (ישיר נוצותיהם), כיון שבני אדם נהנים בקולם לאו מוקצים ניהו, מידי דהוה אסליקוסתא (ר"ל כדאיתא בשבת נ. דשרי לטלטלה ע"ש) שהיא למראה, וקול ומראה כי הדדי ניהו לענין מעילה. וצא ולמד מכל כלי שיר דאי לאו גזירה דשמא תפסק נימה, היה מותר לטלטל ולשורר בהם, עכ"ל. ומוכח דמתיר טלטול כל דבר המיועד לקול או מראה.

אולם השיבו הרא"ש בתשו' (שם סי' פ"ב) בזה"ל: ועל העופות לא מלאני ליבי להתיר, שאין ללמוד היתר שימוש בבע"ח מהיתר כלים, דבכלים אף כלי שמלאכתו לאיסור מותר בטלטול לצוג'ו"מ, אבל צורות שבחצר אפי' צריך להם צורך גדול אסור לטלטלם, משום שאין תורת כלי עליהם, וה"נ בע"ח, ויש לאסור יותר בבע"ח כי אין משתמשין בבע"ח, ולא פלוג רבנן בבע"ח.

וא"כ דין זה שנוי במחלוקת ראשונים, אולם אף למהר"ח או"ז התיר, אין להכריח דס"ל כר' יוסף בתוס' דלעיל דהתיר טלטול אפרוח הראוי לצחק התינוק, משום דאף דהתיר כאן טלטול עופות המצפצפים, מ"מ י"ל דה"מ בשייחוד לקול או מראה דווקא אז שרי. אך באפרוח סתם שלא ייחוד לתינוק, מהיכ"ת דיהיה עליו תורת כלי, והוי כצורות שבחצר דאף דראיים לתשמישים הרבה, מ"מ אי לא ייחוד אסורים דליכא עלייהו תורת כלי.

ויש לבאר דברי הרא"ש דכ' דיש להחמיר בבע"ח משום דאין משתמש בגופן, משום דדבר העשוי למראה או לקול אין מיקרי דמשתמש בגופו, דהא מלבד ההסתכלות בו אין יכול לעשות בו כלום, וכן בעוף המיוחד לקול אין הדבר תלוי באדם אלא בעוף אם ברצונו להשמיע קול אם לאו, ואין חשיב שהאדם הוא המשתמש, ואינו ככלי שנטול אדם בידו ומשתמש בו כרצונו.

וגבי אפרוח נראה פשוט דאם ייחודו מע"ש לצחק התינוק דודאי שרי למהר"ח או"ז, משום דאף בעופות המיוחדים לקול ומראה התיר בשייחוד, ואף דאין חשיב כ"כ משתמש בגופו, וכמו שביארנו בדעת הרא"ש, וא"כ כ"ש באפרוח דמשחק התינוק בגוף האפרוח ומהני ייחוד, דומיא דס"כ"ג דאיתא שם דמותר לחתוך ענף מן הדקל בע"ש כדי להבריח בו הזבובים מעל השולחן בשבת, דכיון דלצורך חתכו איכא עליה תורת כלי, ומוכח דדבר שייחודו לשימוש בגופו איכא תורת כלי עליו, וה"ה אפרוח. ואפשר דאפי' לתוס' יהיה זה מותר, דעד כאן לא אסרו תוס' אלא באפרוח סתם שלא ייחודו מע"ש לתינוק, אך אם ייחודו יתכן דאף תוס' מודו.

אך להרא"ש דודאי אין ס"ל כהר' יוסף, י"ל דיאסור אף בייחוד האפרוח לכך מע"ש, משום דמשמע מדבריו דזהו דינם של בע"ח דאין מקבלים תורת כלי בשום אופן.

ויש להעיר על ראיית האו"ז מההיא דסליקוסתא דמיוחדת למראה ואפ"ה אינה מוקצה, דהא כ' רש"י שם דמיוחדת למראה ולהירח בה, וריח חשיב טפי שימוש בגוף הדבר, ואינו כמראה וקול, ואף לענין מעילה קיי"ל דמראה וקול אין בהם משום מעילה, ואילו ריח קיי"ל דאסור ליהנות מריח הקטורת דאית ביה משום מעילה, וא"כ הא דאין הסליקוסתא מוקצה הוא משום דמיוחדת אף לריח וחשיב משתמש בגופה.

ויש שרצו ללמוד ממש"כ התוס' (ב"מ מו:): לענין קניין חליפין אי שייך לעשותו ע"י בע"ח, וכ' התוס' (ד"ה ופירי) דשור ופרה חיים חשיבי כלי חשוב לפי שמשתמש בהן לחרישה ומשו, וא"כ אף לענין טלטול הווי כלי שמלאכתו לאיסור, וא"כ כל בע"ח שמשתמשים בגופן לכאו' מותרים בטלטול לצוג'ו"מ כדין כל כלי שמלאכתו לאיסור, וא"כ מה דאסר מרן לטלטל בע"ח הוי רק בבע"ח שאין רגלין להשתמש בגופן. אך יש לדחות דאין לדמות כלל דיני מוקצה לדיני קניינים, ובפרט דמרן ז"ל לא חילק בסוגי בע"ח ומשמע דכולם אסורים.

עכ"פ לדינא נר' דיש לחשוש לדעת הרא"ש שאסר להדיא כל טלטול בע"ח, הלכך אין להתיר טלטול עופות או שאר בע"ח המיוחדים לקול או מראה, כגון דגים צבעוניים הנתונים באקווריום וכדו' (ועי' בקצוה"ש להגר"ח נאה (סי' קכ"א בבדי השולחן אות ד') שהתיר לטלטל אקווריום עם דגים, דהואיל ועשוי לנוי הו"ל ככלי שמלאכתו להתיר, אך לפי הנ"ל הדבר שנוי במחלוקת ראשונים, ולהרא"ש אסור).

סעיף מ"א

בדין חי נושא את עצמו

שו"ע. האשה מדדה את בנה אפי' ברה"י, ובלבד שלא תגררהו, אלא יהא מגביה רגלו אחת ויניח השניה על הארץ וכו'. ואע"ג דגבי בהמה בסעי' דלעיל התיר מרן לדדותה רק בחצר, מ"מ כיון דגבי אדם קיי"ל דחי נושא את עצמו, וליכא בטלטול ברה"י אלא איסור דרבנן בלבד, לכך לא גזרו שלא לדדות הקטן שאינו טלטול גמור, דהוי גזירה לגזרה, משא"כ בבהמה דלית בה דין חי נושא א"ע, משום דמשרבט עצמה לרדת לארץ, לכך אי יטלטלה בידיים הוי דאו, לכך אף הדידיו לא התירו אלא בחצר.

ובביאור דין חי נושא א"ע, עי' תוס' (שבת צד. ד"ה שהחי) דהק' אמאי פטור הנושא את החי, דאי משום דהחי מיקל עצמו מעט הרי מה בכך שנעשה קל יותר ממה שהוא, והרי גם דבר קל אסור לטלטל ברה"י, ואי משום דחשיב שניים שעשאוהו, א"כ הרי כאן חשיב כדין זה יכול זה אינו יכול, משום דהנישא אין יכול להגביהו עצמו באויר בלא הנושא, ואילו הנושא יכול להגביהו אפי' אי היה מת, וא"כ חשיב דהנושא עושה הכל. ותי' בתוס' דממשכחן ילפינן, דשם לא היו נושאים דבר חי משום דהתחשבים היו הולכים בעצמם, והחילוון היו פוצעים אותו מיד וכו', לכך אין חייבים על נשיאת חי.

ועי' עוד בתוס' שם (ד"ה אבל אדם חי) דהק' דאמאי אמרו בגמ' כאן דלא פליגי רבנן עליה דר' נתן אלא בבהמה, אבל אדם חי נושא א"ע לכו"ע, והא בגמ' בריש נוטל (קמא): איתא דרבא אמר דהוציא תינוק חי וכיס תלוי בצוארו חייב משום כיס, ומשמע דמשום התינוק אין חייב, ואמרי' שם בגמ' דרבא ס"ל כר' נתן דחי נושא א"ע, ומשמע דבתינוק פליגי רבנן

על ר' נתן, ומשו"ה אמרו דרבא ס"ל כר' נתן. ותי' בתוס' דווקא בתינוק פליגי רבנן ומחייבי, משום דדמי לבהמה דמשרבט נפשיה, ובגדול מודו. אך הק' התוס' דבגמ' (קכח:): איתא דהאשה מדדה את בנה אפי' ברה"י, ולא גזרינן שמא תגביהו, ומשמע דאף אי תגביהו הוי דרבנן משום חי נושא א"ע, והא שם איירי בקטן, ואמאי לא פליגי רבנן שם, דהא בפ' נוטל פליגי בתינוק, ותי' דהיה דפ' נוטל איירי בתינוק בן יומו, דהוי כבהמה ולית ליה כלל דין חי נושא א"ע, ואילו בפ' מפנין איירי בשגדל מעט, ומבואר בדבריהם דבקטן בן יומו פליגי ר' נתן ורבנן כדפליגי בבהמה.

ויש לדון האם כוונת התוס' דווקא לקטן בן יומו, או כל קטן שאין יודע להרים רגל ולהניח רגל, דבפ' ר' אליעזר דמילה (קל.) איתא דהתיר ר"א לעשות מלאכה אף לצורך מכשירי מילה, כגון הבאת הסכין דרך רה"י וכדו', והק' בתוס' שם בריש פירקא אמאי יביאו הסכין אצל התינוק ויחללו שבת, הא אפשר להביא התינוק אצל הסכין, וליכא איסורא דאו' משום דחי נושא א"ע. ומשמע מדבריהם דתינוק בן ח' ימים כבר אמרינן ביה חי נושא א"ע, ולפ"ז מש"כ התוס' בדף צ"ד על ההיא דריש נוטל דאיירי בתינוק בן יומו, י"ל דכוונתם דוקא בן יומו לא חשיב נושא א"ע. ובגליון הש"ס לגרעק"א ציינן שם את דברי התוס' בדף צ"ד, ולא ביאר דבריו אם רצונו לומר דיש סתירה בדבריהם, וא"כ צ"ל דהבין דמש"כ בדף צ"ד דבבן יומו לא אמרינן נושא א"ע, לאו דווקא בן יומו, אלא כל שאין יכול לעשות פעולות מעצמו כלל, וא"כ ה"ה בן ח' ימים, ולכך הוי סתירה למש"כ בפ' ר"א דבן ח' ימים חשיב חי נושא א"ע, או שר"ל שלפ"ז יש לבאר דברי התוס' בדף צ"ד דכוונתם דווקא לבן יומו וליכא סתירה, אמנם זה דחוק מאד, דמאי הבדל איכא בין תינוק בן יומו לתינוק בן ח' ימים, וצ"ע.

ועי' בדברי הר"ן המובאים בב"י כאן, דכ' דאם היה הקטן גורר את רגליו אסור לדדותו, אלא דווקא במרים רגל ומניח רגל, אך אם אינו יכול להרים ולהניח אלא מגרר, לא מודו רבנן בהכי ולא מיקרי חי נושא א"ע, ומשמע מדבריו דלדדות קטן המגרר הוי איסורא דאורייתא, משום דגריה חשיבא כנשיאה גמורה, וכיון דקטן כזה לית ליה כלל דין חי נושא א"ע, חשיב שנושאתו בידיה והוי איסור דאו'.

וכתב הב"י על דברי הר"ן: וכ"כ ר"יו וז"ל, דווקא שנוטל אחד ומניח אחד, כלומר שהתינוק מניע רגלו כשמגביה האחד מניח האחר, אבל גורר שני רגליו אסור מפני שנושאתו, ואותם שאומרים שמותר לישא תינוק כשגורר רגליו משום דחי נושא א"ע, טעות הוא בידם, דלא אמרו חי נושא א"ע, אלא לפוטרו מחטאת, אבל איסורא איכא וכו', עכ"ל. ולכאו' משמע מדבריו דאף דאין יכול להרים ולהניח, מ"מ אית עליה דין חי נושא א"ע, אלא דכיון דאף בחי נושא א"ע איכא איסורא דרבנן לשאתו בידיים, לכך בעינן ידיע להרים ולהניח, דאל"ה חשיב שאימו נושאתו והוי איסור דרבנן, ומ"מ משמע דלא ס"ל כהר"ן, דלהר"ן משמע דבאינו יודע להרים ולהניח אין חשיב כלל נושא א"ע, והוי איסור דאורייתא אי גוררו. ואילו לר"י משמע דאף באין יודע להרים ולהניח חשיב נושא א"ע, רק עדיין אסור לגררו משום דהוי איסורא דרבנן.

וקצת תימה על הב"י דכ' אחר דברי הר"ן וכ"כ ר"יו, דהא משמע מר"יו דאינו אלא איסורא דרבנן. ואפשר דכוונת הב"י דלדברי שניהם אסור לגרר קטן שאין יודע להרים אחד ולהניח אחד, רק דלהר"ן הוי דאו' ולר"י דרבנן.

ובביאור מחלוקתם נר' לבאר, דהר"ן ס"ל דהוי איסור דאו', משום דס"ל דמה דאמר ר' יהודה שם במשנה דעד כאן לא התירו אלא במרים אחד ומניח אחד, כוונת ר' יהודה דבלא מרים ומניח לא חשיב כלל נושא א"ע, וממילא הנושא עובר איסור דאו', אך ר"יו ביאר דר"י בא לפרש דברי ת"ק דגם בלא מרים ומניח חשיב נושא א"ע, ומ"מ עדיין איכא איסורא דרבנן אי אין יודע להרים ולהניח.

סעיף מ"ב

בטעם איסור נגיעה במוקצה הנפק"מ לדינא

שו"ע. דבר שהוא מוקצה מותר לנגוע בו, ובלבד שלא יהא מנענע אפי' מקצתו. (וכבר נזכר דין זה בהג"ה לעיל סי' א'). ומקור דין זה, בב"י הביא בשם המרדכי דמותר לטול חפץ המונח ע"ג המוקצה, דכל מוקצה אין אסור לנגוע בו אלא לטלטלו, והביא דכ"כ ר"יו והרה"מ (בפכ"ה הכ"ג).

ועי' בטור סי' ש"י כל דבר שאסור לטלטלו אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שמבטל כלי מהיכנו וכו', אבל מותר לכסותו ובלבד שלא יגע בו.

וכ' הב"י שם דמקור דינו של הטור שכי' דלא יגע בו, הוא מדברי הרא"ש פ"ק דביצה גבי כפיית כלי על הביצה שנולדה בימינו, וכ' דכן איתא בירושלמי הובא בראב"ד פכ"ה הכ"ג. ותמה הרה"מ שם דמהיכא שמעינן דיהיה אסור לנגוע במוקצה בלא לטלטלו, והא מוקצה אין אסור אלא בטלטול, ופי' דכוונת הירושלמי היא רק גבי ביצה, כיון דודאי שאם יגע הכלי בביצה תזוז הביצה לכך אסור, ומשמע דהיכא דאין חשש דינענע המוקצה שרי אף לנגוע בו.

ובתה"ד (סי' ס"ז) כ' דדוחק הוא לחלק כן, אלא אף היכא דלא ינענע המוקצה, מ"מ כיון דנוגע לצורך המוקצה חשיב לצורך דבר האסור ואסור, אף היכא דמניח לצורך דבר המותר, אף דממילא נוגע במוקצה מותר, ולדברי תה"ד נראה דכל היכא דעושה לצורך דבר המותר, אף אם ינענע המוקצה שרי, והיכא דהוא לצורך דבר האסור אף אם לא ינענע אסור לנגוע.

ומבואר דפליגי הרה"מ ותה"ד, האם האסור הוא הצורך או הנענוע, דלתה"ד אי הוי לצורך דבר האסור אסור לנגוע אף בלא נענוע, אך להרה"מ תלוי בנענוע, דאי אין חשש שיענע שרי אף לצורך דבר האסור, ואם עלול לנענע אסור אף לצורך דבר המותר. וכ' תה"ד דיש ללמוד יסוד זה ממש"כ התוס' מג. לגבי טלטול מן הצד, דלצורך דבר האסור אסור, ולצורך דבר המותר מותר ע"ש.

ועי' להלן סי' ש"י סי' דכ' השו"ע לאסור הנגיעה במוקצה, ולכאו' סותר למש"כ השו"ע בסי' ש"ה, וביאור המ"א והט"ז דס"ל למרן כתה"ד, ולפ"ז

יש לבאר דבסי' ש"ח איירי בנגיעה במוקצה לצורך דבר המותר, ובסי' ש"י איירי בנגיעה לצורך המוקצה.

בביאור דעת הרמ"א באיסור נגיעה במוקצה

ועי' סי' רס"ה סי' ג בהג"ה דכ' רמ"א בשם או"ז דאסור לנגוע בנר דולק כשהוא תלוי, ואף דאין מטלטל בנגיעתו, ומוקצה אינו אסור בנגיעה, מ"מ חיישינן פן יתנדנד מנגיעתו ויטה, ואיכא איסור מבעיר.

ומשמע מדברי הרמ"א דאי לא חשש דשמא יטה מותר לנגוע אף אי יתנדנד, כגון אי היה הנר כבוי. ובמ"א שם ס"ק ד' כ' דצ"ל דס"ל לרמ"א כהר"מ א"כ כל שמנענע המוקצה אף דהוא לצורך דבר המותר אסור, ואף בנר כבוי היה צ"ל דאסור משום דמנענעו בנגיעתו.

ולפ"ז מייירי הכא דנוגע בנר לצורך דבר המותר, ועי' כתב הרמ"א שאסור משום שמא יטה, אבל איסור טלטול מוקצה ליתא ככה"ג.

ומבואר מדברי המג"א דלדעת תה"ד מותר לנגוע במוקצה לצורך דבר המותר אפי' אי מנענע, ואפי' בידו ולא רק ע"י דבר אחר.

ועי' להלן (סי' תקי"ג סעי' א) שכת' השו"ע: ביצה שנולדה ביו"ט אסור לנגוע בה, וכ' הרמ"א דהיינו לטלטלה, ומדנחית הרמ"א לפרש דאיסור נגיעה בביצה הוא הטלטול שבה, משמע להדיא דס"ל כהרה"מ דאע"פ דתהיה הנגיעה לצורך דבר המותר, מ"מ אי מטלטל על ידה אסור.

וכן משמע מלשונו בסימן דידן סי' ג דכ': כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטולו, אבל בנגיעה בעלמא שאינו מטלטלו מותר, ולכן מותר לנגוע במנורה וכו'. ומשמע דעיקר האיסור הוא הטלטול ולא הנגיעה. ולכאו' סותר הרמ"א למש"כ בס' רס"ה, דשם משמע דאי לא חשש דשמא יטה הנר כגון נר כבוי וכדו', היה מותר לנגוע אף אי ינענעו כדברי תה"ד, ואילו בסי' תקי"ג משמע דעיקר האיסור הוא הטלטול, וכבר הקשה כן המג"א בסי' רס"ה הנז"ל.

ובמ"א בסי' תקי"ג (ס"ק ב') הביא דברי הר"מ בסי' רס"ה דכ' בשם או"ז וז"ל: ראיתי כתוב בשם ר"ת שהתיר לנגוע בנר תלוי בשעה שהוא דולק, דמאחר שאין מכוון להבעיר הוי דבר שאין מתכוון, ומשום מוקצה ליכא, דהא טלטול מן הצד הוא ולא שמיה טלטול, עכ"ל. וביאר המ"א דמייירי בשמונח דבר היתר על הנר, ורוצה ליטלו ועי' כך מנענעו. וכונתו דאי שרינן משום דהוי טלטול מן הצד, א"כ בעינן דיהיה לצורך דבר המותר, לכך העמיד דמייירי במונח דבר היתר עליו. ואף דבלשון או"ז לא מוזכר דכן איירי, מ"מ כ' המ"א דכן צ"ל, ולפ"ז י"ל דמש"כ הרמ"א בסי' רס"ה שאסור לנגוע בנר הדולק, ומשמע דאי אינו דולק מותר אף אי ינענעו, אינו משום דס"ל כתה"ד, דלעולם ס"ל כהרה"מ, ומה דמותר שם אי לא היה דולק מייירי בשמונח עליו דבר היתר והוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר ושרי, אלא דאכתי תקשי אי ס"ל להרמ"א כהמ"מ, אמאי כ' דאסור לנגוע בנר דולק שמא ינענעו, והא להמ"מ אף נר כבוי אסור לנגוע אי מנענע משום מוקצה, ורק אי עביד טלטול מן הצד שרי.

ובמחצה"ש שם (סי' תקי"ג) הרגיש בקו' זו, וכ' דהרמ"א נקט מלתא דפסיקתא, דכיון דנר כבוי פעמים שמותר לנגוע אפי' שמנדנד, כגון באופן דעביד טלטול מן הצד, אך נר דולק בכל גווני אסור לנגוע אי עלול לנענע משום דהוי מבעיר, אך אה"נ דאף בנר כבוי אי לא עביד טלטול מן הצד אסור לרמ"א.

רק דהעיר המ"א שם על הרמ"א דאי ס"ל כהמ"מ, א"כ בסי' ש"י סי' דשם סתם השו"ע וכתב שאסור לנגוע בכל מוקצה, ולא חילק בין דבר העשוי להתנדנד בנגיעתו לבין דבר אחר, ומפני זה כתב שם המג"א שהשו"ע ס"ל כתה"ד, היה לו לרמ"א לחלוק ולבאר שדוקא בדבר עגול, ונשאר בצ"ע.

ובמש"ב (סי' רס"ה ס"ק י') הביא דברי המ"א דמייירי שדבר היתר מונח על המנורה, ובא ליטלו ועי' כך מנדנד הנר, ולכך מיקרי טלטול מן הצד, אך לנגוע ממש ביד במנורה התלויה אסור, ואפי' אין הנר דולק בתוכה. ובביה"ל שם (ד"ה פן יתנדנד כ'): עי' מש"כ בשם מג"א, והעתיקו דבריו כמה אחרונים, אמנם באו"ז שממנו נובע דין זה מצאתי דאפי' נוגע במנורה תלויה מיקרי טלטול מן הצד, ועי"ש, ועתה מיושב הד"מ כפשוטו, עכ"ל הבה"ל. ומשמע קצת שדעתו שמותר לנגוע אף במוקצה עצמו, ודלא כהמג"א, אכן למעשה במשנ"ב העתיק את דעת המג"א, וצ"ל שלמעשה חשש לדעת המ"א.

אך אכתי צל"ע בזה, דהנה בסי' ש"ב סי' איתא מקנחין בעשבים לחים בשבת אפי' הם מחוברים, ובלבד שלא יזיזם, ומשום משתמש במחובר ליכא וכו', והמ"א שם (ס"ק ו') כ' דלא יזיזם היינו משום דהם מוקצים, וביאר הלושי שרד דבריו, דכיון דהם מוקצים אין להחזיקן בידי ולקנח, אלא מוליד ומביא את עצמו מע"ג העשבים וכך מתקנח. אך הא"ר והתור"ש חלקו על המ"א, וס"ל דאין דין מוקצה במחובר, הלכך שרי לקנח ע"י שמחזיקן בידו ממש. דמוקצה אינו אלא בתלוש שנתלש בשבת וכדו', ולא במחובר. וכן העתיק המשנ"ב שם (ס"ק י"ט) דמש"כ השו"ע שלא יזיזם, היינו שלא ישמטן ממקום חיבורן דהוי תולש, וכמ"ש הא"ר והאו"ז.

וכן בסי' של"ז סעי' י' כ' מרן: הדס מחובר מותר להריח בו וכו', ובמשנ"ב שם (ס"ק מ"ח) כ' ולענין ליטול בידו ולהריח בו דינו כקנים הרכים בסעי' א', דשם ביאר רמ"א דדינים כעשבים, ולית בהו משום משתמש באילן. ומבואר מדברי המשנ"ב דכל היכא דליכא משום שימוש באילן, אף מוקצה ליכא, דאין מוקצה במחובר. ובשעה"צ שם (אות מ"ב) העלה להקל בטלטול עשבים מחוברים, שכן כתבו הא"ר והתור"ש, ודלא כט"ז, ואף דהמ"א לא ס"ל הכי, כבר הקשו עליו הרבה אחרונים, עכת"ד.

והנה דמייירי בסי' רס"ה ס"ק ד' שביאר דברי הרמ"א עפ"י האו"ז המובא בד"מ, דמייירי שדבר היתר מונח על דבר האיסור ורוצה ליטלו, והו"ל לטלטול מן הצד לצורך דבר המותר מותר, וכמ"ש המ"א בסי' תקי"ג וכנ"ל, והיינו שהמנורה חשיב דבר מוקצה, ואסור לטלטלה אלא באופן המותר, ולכאו' תיקשי דהרי מנורה זו מחוברת לקרקע, ואמאי אסורה משום מוקצה, ובעי"כ שהמג"א או"ל לשיטתיה שאיכא איסור מוקצה אף במחובר.

ולפ"ז יש להעיר על המשנ"ב, אמאי או"ל כאן כשיטתו של המג"א

לאסור נגיעה במוקצה דמחומר, הרי הוא אינו סובר כמוהו במוקצה דמחומר, וגם כאן הרי הוכיח מהא"ז גופיה דשרי, ומדוע חשש למג"א, וצ"ב בכ"ז.

ולעיל הבאנו דברי שביית השבת (מלאכת קוצר ס"ק ל"ז) דכ' דכל טלטול במקצת דינו כטלטול מן הצד, ולכאן לפי מה דביאר הבה"ל בדברי הא"ז י"ל דס"ל לאו"ז כדברי שביית"ש, אכן נראה דיש לחלק בין טלטול בידיים לבין סתם דנדוד, וכן יש לחלק בין לצורך דבר המותר לצורך דבר האסור, ואכמ"ל ועי'.

סעיף מג

ש"ע. מותר לטלטל מוקצה ע"י נפיחה, וכו' הרמ"א דכבר נתבאר בר"ש הסימן. והוא בסעי' ג' דכ' הרמ"א שם בשם תשו' מהרי"ל דמותר לטלטל מוקצה ע"י נפוח, דלא הו' טלטול אלא כלאחר יד, ולא מיקרי טלטול. ובב"י כאן הביא תשובת מהרי"ל ח"ל: לטלטל מוקצה ע"י נפיחה, אע"ג דכתבתי לעיל דכחו כגופו דמי, מ"מ אין נראה לאסור זה, דהכא תלינן באורחיה לטלטל כה"ג, וטלטול מן הצד וע"י שינוי כלאחר יד שרי, ואין לך כלאח"י גדול מזה, עכ"ל. וצ"ב מאי רבותא במש"כ אע"ג דכחו כגופו, והא אפי' אי נימא דכחו כגופו, אך כאשר המעשה מתייחס לטלטול כלל, אפי' לצורך דבר האסור.

ולעיל גבי מחלוקת הרא"ש והר"ן אי טלטול בגופו שרי לצורך דבר האסור או לא, הבאנו דברי החזו"א (סי' מ"ז ס"ק י"ב י"ג) דכ' דאף הרא"ש דהתיר טלטול קש שע"ג המטה, אין כוונתו להתיר כל טלטול בגופו לצורך דבר האסור, אלא רק בקש הואיל ואין הטלטול מתייחס למוקצה כלל, אלא דע"י השכיבה מתגעגע הקש, לכן לא חשיב לטלטול כלל, אפי' הולך לפעול במוקצה, אך כאשר המעשה מתייחס למוקצה אף הרא"ש מודה דאסור אפי' בשינוי, וע"כ אסר החזו"א לטלטל מוקצה ברגלו וכדו'. אך המשנ"ב ריש הסי' (ס"ק י"ג) התיר בזה, דס"ל בהרא"ש כפשט הדברים להתיר.

ואי נימא דמהרי"ל ס"ל כהחזו"א, א"ש דכוונתו דטלטול בגופו לצורך דבר האסור אסור כדברי החזו"א, ובא לחדש דאפי' ע"י נפיחה שרי, כיון דחשיב שינוי טפי משאר טלטול בגופו, ואינו טלטול כלל, ואכתי צ"לע"י בזה.

סעיף מה

נטעם האיסור לשחק בכדור, ואם יש להתיר כשמיחדו למשחק

ש"ע. אסור לשחק בשבת ויו"ט בכדור, והרמ"א כ' ויש מתירין, ונהגו להקל.

ובב"י הביא דין זה מהאגור בשם שבולי הלקט, אלא דלא הביא את כל לשונו של שבה"ל. ועי' בשבה"ל (ענין שבת אות קכ"א) דהביא מה דאיתא בסנהדרין (סח). דשאלו את ר' אליעזר הגדול גבי הכדור והאימום אי מקבלי טומאה או לא. ופי' רש"י שם (ד"ה אמרו לו) דכדור הוא מחופה עור, ומלא בתוכו צמר של איל בדוחק, כלומר דדוחקין בתוכו צמר איל כדי למלאתו, ופליגי בה ר"א וחכמים בסדר טהרות (מס' כלים פכ"ג מ"א), דלחכמים הואיל וכלי עור אינם מקבלים טומאה עד שיהיה להם בית קיבול, והאי בית קיבול שלו עשוי למלאת, הלכך אין חשיב בית קיבול, ולר"א אפי' חשיב בית קיבול. ועוד פליגי לענין טבילה אי יכול להטבילו כמות שהוא, או דאמרינן דמה שבתוכו חוצץ, דלר"א אין מה שבתוכו חוצץ משום דהכל כלי אחד הוא, ולרבנן מה שבתוכו חוצץ, וא"א להטבילו עם מה שבתוכו. ועי' בפ"י ר"ש על המשניות (כלים שם) דכ' דאין חולקין אי מה שבתוכו חוצץ אלא בכדור שנקרע, ולא בכדור שלם, ועי"ש בדבריו ואכמ"ל. אולם בכדור שאין חללו מלא, אלא נשאר בו חלל נפוח ונראה חללו, כ' שבה"ל דמדודו רבנן דחשיב בית קיבול ומקבל טומאה.

וכ' שבה"ל דנראה להוכיח מכאן דיש שם כלי על הכדור, דעד כאן לא פליגי אלא לענין קבלת טומאה וטבילה, אך כו"ע מודו דאיכא שם כלי. וכ' בשם רבו דרק בכדורים ההם איכא שם כלי, משום דהיה מעיקרא בית קיבול ומילאהו, לכן פליגי לענין קבלת טומאה אי מקבל טומאה בעשוי למלאת, אך שם כלי ודאי יש, אך בכדורים שלנו ודאי אין שם כלי עליהם. (ונראה דאיירי בכדורים העשויים באופן דאף מעיקרא לא היה בית קיבול, ולא חשיבי כלים כלל). ואף שחשיב עליו מבעו"י לשחק בו אין מועילה מחשבתו, ונראה כוונתו דכיון דאין שם כלי עליו, איכ' דינו כאבנים דאין מחשבה מועילה להם אלא בעינן מעשה. ע"כ דברי רבו של שבה"ל דס"ל דכדורים שלנו לית להו שם כלי.

אולם השבה"ל כ' דלא שנא, דבין אי אית עליה תורת כלי ובין אי ליכא תורת כלי, מ"מ אסור לשחק בו בשבת ויו"ט משום שאין צריך בטלטול, דהיינו דטלטול לשם משחק וכדו' אין חשיב טלטול לצורך, דמשחק אינו צורך. ולשאר תשמישים כגון לצור עפ"י צלוחיתו, אינו ראוי, משום דמאיס ומטונף מטיט ועפר, וכן כדור של עץ אסור לטלטלו ולשחק בו, ומצנינו למדרש איכה דטור שמעון למה חרב, משום דהו' שוחקין בכדור בשבת, עכ"ל השבולי הלקט.

והנה האגור (שהביאו הב"י) כתב בשם שבה"ל שאין לטלטל את הכדור כיון שאינו ראוי לצור ע"פ צלוחיתו וכו', ולכאן הרי בשבה"ל מבואר שאפי' היה עליו תורת כלי אין לטלטלו, כיון שאין שום צורך חשוב להשתמש בו, אלא מוכח מהאגור דעיקר טעמו של השבה"ל שאינו ראוי לשום דבר, אבל אם היה ראוי להשתמש בו, אף אם בפועל אינו משמש לצורך חשוב, ודאי שיש עליו תורת כלי ומותר לטלטלו.

ועי' בגמ' שבת (קכג). גבי מחט שניטל חורה או עוקצה, דקס"ד לדמות שבת לדיני טומאה, דכיון דלענין טומאה אינו כלי ואין מקבל טומאה, כך לענין שבת אינו כלי, אך לגבי מחט שלא נקבה עדיין מבואר שם דאף דלענין טומאה עדיין אינו כלי עד שיקבנה, מ"מ גבי שבת מידי דחוי בעינן, ומשמע לכאן דאף דלענין טומאה אינו כלי, מ"מ לענין שבת הו' כלי, אך אם לענין טומאה הו' כלי כ"ש דלענין שבת דיהיה כלי, וא"כ צ"ב מה דכ' השבה"ל דאף אי חשיב כדור כלי לענין טומאה, מ"מ לענין שבת אינו כלי, והא שם מבואר דאי לטומאה הוא כלי כ"ש לענין שבת. ואף שבגמ' לכאן מבואר דבעינן דחוי למידי, הני"מ דבבר שאין עליו

תורת כלי לגבי טומאה, אבל אם יש עליו תורת כלי לגבי טומאה שפיר דינו ככלי, אף אם בפועל אין במה להשתמש בו, וצ"ע.

ועי' מג"א (ס"ק ע"ב) דכ' ואסור לטלטלו, דבמחשבתו לא משוי ליה כלי, ועי' סעי' כ"א, עכ"ל. ונראה דכוונת המ"א היא לטלטל לצורך תשמיש אחר ולא לצורך משחק, ואפי' אסור משום דליכא עליה תורת כלי, וזהו שכתב לעי' בסעי' כ"א שנתבאר שם שכל שאין עליו תורת כלי כגון אבנים וכיו"ב, אפי' אי ראוי לאיזה תשמיש, מ"מ בלא מעשה מע"ש אין לטלטלו, ולא מהני מחשבה. וכן ביאר דבריו המחצה"ש ולבו"ש.

אולם בא"ר (אות פ"ו) כ' דהמ"א טעה בדברי שבה"ל, ור"ל דמהמ"א נראה דאסור לטלטל משום דאינו כלי, ומשמע דאם היה כלי היה מותר, ואילו בשבה"ל כ' דאף אי אית עליה שם כלי אסור לטלטלו. אמנם לפי מש"כ המחצה"ש והלבו"ש בהבנת המג"א שהכדור הרי הוא כאבן, לק"מ, ודר"ק.

ועי' פמ"ג (אי"א ס"ק ע"ב) מש"כ על דברי המ"א, ומשמע מדבריו דכל מה דאסר הש"ע הוא רק בכדור דלא ייחדו לכך גדול מע"ש, אך אם שיחק בכדור מעט חשיב כהוכן לכך ומותר לשחק בו, ונראין דבריו שאפי' לדעת מרן שאסר, אם הכינו לכך מהני. אך קשה מאד לומר כן בדעת מרן, שהרי משה"ל משמע דאין האיסור משום דלא ייחדו למשחק, אלא משום דמשחק אינו חשוב צורך, וא"כ אף אם הכינו למשחק אין מקבל תורת כלי. ועוד צ"ב, דאי לדעת האוסרים יש להתיר בשייחודו למשחק, א"כ לדעת המקילין מבואר דהתירו אף כשלא ייחדו למשחק, וזהו דוחק, דאי ליכא עליה תורת כלי, מהיכ"ת להתיר בלא ייחוד, וצריך ביאור בדברי הפמ"ג, והי"ע.

סעיף מ"ח

ביאור הרבותא שיש בהיתר טלטול המניפה

ש"ע. מותר לטלטל מניפה בשבת להבריח הזבובים. ולכאן צ"ב, דאי מיוחדת להבריח הזבובים איכ' מאי רבותא דהו"ל כלי שמלאכתו להיות, וודאי דשרי. ויש שרצו לומר דמיירי במניפה המיוחדת ללבות הגחלים, דהו"ל מלאכתו לאיסור. ועוד רצו לומר דמיירי במיוחדת להרוג הזבובים, וג"כ מיקרי מלאכתו לאיסור. אך זה אינו מחזור, דאי מיוחדת להרוג זבובים אמאי מיקריא מניפה. ואף לביאור הראשון דמיוחדת ללבות גחלים אין מחזור, דאף אי הו' כלי שמלאכתו לאיסור, מאי רבותא במה שהתיר מרן לצורך גופו לתשמיש המותר.

אמנם עי' בלשון הב"י כאן דהביא דין זה בשם הכלבו, וכ' דמותר לטלטל המניפה דכלי הוא, ומשמע דהרבותא היא דהו' כלי, וצ"ב אמאי לא יקרא כלי, ואולי משום דדבר העשוי רק לרוח בעלמא אין חשיב שמשתמשים בגופו, אלא באויר שהוא מוציא, ואין בו ממשות כל כך, ולכן לא ייקרא כלי, ועי' חידש הכל בו דאפי' הו' כלי, ואכתי צ"לע"י בזה.

סעיף נ'

אם להרמב"ם אסור להביט באצטרולוב

ש"ע. הרשב"א מתיר לטלטל האצטרולוב וכן ספרי חכמה, ולדעת הרמב"ם יש להסתפק בדבר.

בביאור הדברים כ' המשנ"ב (ס"ק קס"ד) דהוא לפמש"כ לעיל (סי' ש"ז ס"י"ז) מחלוקת הר"מ והרשב"א גבי לימוד בספרי חכמות, דלהר"מ אין ללמוד בשבת אלא דברי תורה, ולהרשב"א מותר, ולכן להרשב"א מותר אף להביט באצטרולוב דהוא לימוד חכמה, שע"ז לומד חכמת המזלות והכוכבים. וכ' הרמ"א שם דמותר אף לטלטלו ולהפכו מצד לצד כדי להביט בו.

והנה בדעת הרמב"ם שאסור לקרוא בספרי חכמות, כ' הרה"מ (פכ"ג הי"ט) דהטעם הוא דלא ניתנו שבתות אלא ללמוד תורה (ועי' ערוה"ש סי' ש"ז אות י"א), ויש שכתבו הטעם משום שמא יבוא לקרוא בשטרי הדיוטות (עי' שו"ע הגר"ז סי' ש"ז אות ל"א), ולכאן איכא נפק"מ גבי חכמות שלומדים אותם שלא ע"י קריאה, כגון אצטרולוב או שח-מט, דאי מטעם שלא ניתנו שבתות אלא לתורה הכל אסור ואף חכמות אלו, ואי מטעם שטרי הדיוטות יש לצדד להתיר אף להר"מ, משום דלא גורנין אטו שטרי הדיוטות אלא היכא שקורא דבר הכתוב בכתב, אך כשלומד שלא ע"י כתב לא אתי למחלף בשטרות.

ועי' לעיל סי' ש"ז ס"ז דלא כ' מרן מה דין אצטרולוב לדעת הר"מ, אלא כ' דספרי חכמות אסורים, ולהרשב"א אצטרולוב מותר, וא"כ לא נתברר לנו דין אצטרולוב לדעת הרמב"ם. ובמשחק השחמט יש עוד לצדד להתיר אף לסברת המ"מ דלא ניתנו שבתות אלא לתורה, דכל האיסור ללמוד חכמה אחרת זולת חכמת התורה וכגון חכמת המזלות, אולם כשלומד דבר שהוא לא חכמה מסויימת אלא רק מחדד שכלו, ואינו ידיעה באיזו חכמה כדוגמת שחמט, אולי יש להתיר.

סעיף נ"א

ביורו היתר טלטול השעון

ש"ע. מה שמורה על השעות וכו' בין שהוא של חול וכו' יש להסתפק אם מותר לטלטלו, וכ' הרמ"א וכבר פשט המנהג לאסור.

ובמשנ"ב (ס"ק קס"ז) ביאר דטעם הספק הוא דלמא מיקרי השעון כלי מדידה, וכיון דמדידה אסורה בשבת הו' מוקצה, או דלמא דכיון דאין מודד אלא זמן לא מיקרי מדידה, דלא הו' דבר ממש, ומ"מ לצורך גופו או מקומו בודאי מותר, וככל כלי שמלאכתו לאיסור.

ועמש"כ הרמ"א דפשט המנהג לאסור, כ' המשנ"ב (ס"ק קס"ח) בשם הפמ"ג ועוד, דבשעונים שלנו (שהם קטנים) יש להתיר.

ולכאן לדעת מרן יש להסתפק בכל סוגי השעונים, וגם בשעונים שלנו, וכמו שכ' בלשונו בין שהוא של חול בין שהוא של מין אחר, והוא משום דאיכא צד לומר דשעון מיקרי כלי מדידה. והאחרונים שהתירו בשעונים שלנו הוא משום דס"ל דמצד מדידה אין לאסור, דודאי אין מיקרי כלי מדידה, וכל הטעם לאסור הוא רק אם השעון גדול וכו', דאין רגילות לטלטלו, ונאסר משום דמקצה ממנו דעתו, ואינו מן המוכן לטלטל, וממילא מודו בשעוני חול או שמש דאי' לטלטלם, משום דע"י הטלטול

מתקלקל השעה, אלא צריכים לעמוד במקומו, ואף שעונים שלנו דאינם של שמש או חול אלא ע"י קפיץ וכדו', אם גדולים הם ודרכם לעמוד במקומו אף הם אסורים, אך אין הטעם משום כלי מדידה, ולכן הקטנים שלנו שאינם של שמש וחול מותרים בטלטול, ודלא כמרן דנסתפק.

ועי' בשע"ת כאן (ס"ק מ"ט) דהביא דעות בזה בין האחרונים, ונהרא נהרא ופשטיה והכל כמנהג המקומות, ופוק חזי מאי עמא דבר דרגילים לטלטל השעונים הקטנים שעל היד. (ואמנם בשעונים עם ספרות דיגיטליים, י"ל דלא שייך כלל ענין המדידה, ודלא כשעוני מחוגים, ודר"ק).

ועי"ש דהביא דברי המחזיק ברכה בשם שאלת יעב"ץ, דאותם שעונים גדולים העומדים על התיבה יש לאסור לטלטלם אם לא לצורך מקומו. ויש להבין לכאן אמאי לצורך מקומו יא מותר, דאי טעם האיסור הוא משום דאין רגילות לטלטלו, א"כ דינו כמוקצה מחמת ח"כ, ואף לצו"מ אסור. ואם הטעם משום דהו' כלי מדידה, א"כ אמאי רק הגדולים העומדים על התיבה אסורים, דהא מהאי טעמא יש לאסור אף הקטנים, וצ"ע.

ובעיקר הענין שאם קובע לו מקום נאסר בטלטול, אף אם הוא כלי שמלאכתו להיות, כבר נתבאר לעיל בסעי' ב' בהרחבה עי"ש.

סעיף נ"ב

ביאור שיטות הראשונים בדין מוקצה לבעה"ב אי מוקצה לכל העולם

ש"ע. מוקצה לעשירים הו' מוקצה, ואפי' עניים אין מטלטלין.

בגמ' (שבת מז.) אמר ר' זירא... אמר ר' חנינא אמר ר' רומנוס לי התיר רבי לטלטל מחתה באפרה, וביאר רש"י דהרבותא היא דהאפר הוא מוקצה משום דאין צריכין לו, וס"ד דהתיר רבי הטלטול אגב המחתה דאיכא תורת כלי עליה.

ופריך ר' זירא והא תנן נוטל אדם כלכלה והאבן בתוכה, ואוקמוה דווקא באיכא פירי, ומשמע דבלא"ה אסור, וא"כ איך התיר לטלטל האפר אגב המחתה. ופרקינן דהכא נמי איירי במחנתה דאית בה קרטין עם האפר. ופי' רש"י דהוא מעט לבונה שנשארה במחנתה, ועדיין ראויה להריח בה, ואגב הקרטין הותר אף האפר לטלטל יחד עם המחנתה. ופריך אביי וכי קרטין בי רבי מי חשיבי, והא היה עשיר ולגביו לא שוה כלל. וכ"ת חזו לעניים, והא תניא בגדי עניים לעניים ועשירים לעשירים, אבל דעניים לעשירים לא. ואסיק אביי דהתיר רבי לא מטעם דחזי הקרטין לעניים, אלא מידי דהוה אגרף של רעי.

וכ' הר"ן (דף כא. מדפ"ר הר"ף) דמהא שמעינן דמוקצה לעשירים הו' מוקצה, ואף דראוי לעניים, כיון דשייך לעשירים, ולהם אין ראוי, א"כ הו' מוקצה, ולא עוד אלא דאפי' העניים דראוי להם אסורים לטלטל, כיון דהוקצו מדעתו של בעה"ב.

ונראה דראיית הר"ן היא מר' רומנוס שלא היה עשיר כרבי, וממילא הו' הקרטין ראוי לו ככל שאר העניים, ואפי' הוצרכו לתרץ דדמי לגרף של רעי, ובלא זה היה אסור אף לר' רומנוס לטלטל, ומשמע דאם הו' מוקצה לעשירים, אף לעניים דראוי להם אסור לטלטל, משום דאולינן בתר בעה"ב.

ועוד הוכיח הר"ן כן, מסוגיא דלעיל (מו:): דאיתא דמפריין נדרים לצורך השבת, כגון אשה שנדרה שלא תאכל, והקי' בגמ' אף דהתיר לה בעל או חכם, מ"מ ליתטר משום מוקצה, משום שבשעה שנדרה הסיחה דעתה לגמרי משום דלא ידעה שיזדמן לה בעל או חכם. ותי' הגמ' דכל הנודרת ע"ד בעלה נודרת, וסמכה דעתה דישמע ויפר לה. ומשמע דבלא זה היה האוכל נעשה מוקצה מחמת הנדר, ואף דאין אסור אלא עליה, עכ"ל הר"ן.

ולכאן ראייה זו יש לדחות, דמנא לן דכוונת הגמ' דיהיה מוקצה אף לאחרים, דלמא האוכל מוקצה רק לה שאסרה על עצמה, ושמא מחמת דלא שייך דיהיה מותר לאחרים באכילה, ולה אסור בטלטול, דדבר הראוי לאחרים באכילה מותר לכולם בטלטול, מידי דהוה אתחומין דקיי"ל דדבר המובא מחוץ לתחום אסור לאכול למי שהובא בשבילו, אך מותר לטלטל משום דלאחרים מותר באכילה, וא"כ היה צריך להיות דמותר לה לטלטל אף דאסור לה לאכול, ואי נימא דאסור לה לטלטל בהכרח אף לאחרים אין ראוי אותו אוכל, ומשמע דאולינן בתר בעה"ב. אך עדיין אין מיושב כ"כ, דהא כ"ז שייך אם אסרה על עצמה אוכל השייך לה, אך אם אסרה סתם אוכל דעלמא, מאי קס"ד דיאסר על אחרים, וליכא שום ראייה, דהא לא מוכח בגמ' איזה אוכל אסרה ע"ע, וצ"ע.

ועי' בתוס' שם (ד"ה מי יימר דמזדיקין) דהק' דהא אין האוכל שאסרה על עצמה נאסר על אחרים, וראוי להם לאכילה, וא"כ צריך להיות מותר אף לה בטלטול אף דאסורה לאכול, וכמ"ש לעיל דדבר הראוי לאחרים באכילה, מותר בטלטול אף לאותם שאסורים לאכול, ותי' התוס' דבאמת לא מיירי לענין הקצאה האוסרת בטלטול, דבטלטול שריא, אך באכילה ס"ד לאסור משום דבביה"ש היתה אסורה באכילה. ועוד תי' דמיירי בפירות שלה שאסרתן על אחרים, לכך כיון דאסורים על כולם באכילה הו"ל לאוסרן אף עליה בטלטול. ומשמע דאי היתה אוסרת באכילה רק על עצמה, אפי' אי היו אלה פירותיה, מ"מ לא היו נאסרים על אחרים לא באכילה ולא בטלטול, ואפי' היא היתה מותרת בטלטול, ודלא כהר"ן דכ' דאולינן בתר בעה"ב.

ואולי יש להוכיח כן אף מלשון רש"י ודלא כהר"ן, דכ' רש"י (ד"ה ואמאי) ואמאי מותרת לאכול, ומשמע כתי' א' של תוס' דעיקר האיסור באכילה, ובעינן ולא בטלטול, דבטלטול ודאי שרי משום דחזי לאחרים באכילה, ובעינן שיהא אסור לכולם באכילה כדי לאסור בטלטול.

ובמשנה ר"פ מפנין איתא מפנין תרומה טהורה וכו', ובגמ' שם (קכ"ז) אמרו ע"ד המשנה דלכאן מאי רבותא, והא חזיא לכהן ופשיטא דמותרת בטלטול, ותי' דאיירי בתרומה ביד ישראל דאסור לאכול, והו"א כיון דלא חזיא ליה אסור לטלטלה, קמ"ל דכיון דחזיא לכהן שריא אף לישראל בטלטול.

ועי' בתוס' שם (ד"ה כיון) דהק' מגמ' דלעיל (מו:): דאיתא דבגדי עניים לעשירים אסורים לטלטל, וקשה דלכאן מאי שנא מתרומה דאע"ג דאין

ראויה לירשאל, מ"מ מותרת משום דחזיא לכהן, וא"כ אף בגדי עניים יהיו מותרים כיון דחזו לעניים. ותי' תוס' דיש לחלק בין תרומה לבגד, דתרומה מצד עצמה ראויה אף לישראל, רק דאיסורא הוא דרביע עליה, משא"כ בגדי עניים אין ראוים לעשירים מצד גריעותא בגופן, לכך אין מותרין לעשירים. וא"כ לכא' יש להביא ראייה מסוגיא דמפנין לדברי תוס' דס"ל דדבר האסור על אדם מסויים אינו אסור בטלטול לשאר בנ"א, ואפי' לו עצמו מותר, ודלא כהר"ן דאסר טלטול אוכל שאסרה אשה על עצמה בנדר.

ועי' בשלטי גיבורים (שם כא: מדפי הרי"ף אמצע אות א') דמשמע ג"כ דהבין דפליגי תוס' והר"ן גבי מוקצה לאדם אחד, דלתוס' אין אסור לכל העולם ולהר"ן אסור. אלא דצ"ע בדבריו דכ' בדעת תוס' דבעה"ב שאסר על עצמו חפץ וכדו', אין אסור לכל העולם, אך לבעה"ב עצמו אסור. אולם מדברי תוס' מו: אין משמע כן, דכתבו דאף האשה עצמה מותרת לטלטל האוכל שאסרה על עצמה, והאיסור באכילה, וכבר העיר זאת הב"ח שם ע"ד הש"ג, עיי"ש. וביותר יש להעיר על הש"ג שהביא מסוגיא דר"פ מפנין ראייה כנגד דברי הר"ן, ולפי הבנתו בדברי תוס' אף על התוס' קשה משם, וצ"ב.

ומבואר דהר"ן ותוס' פליגי בתרתי, חדא בדבר הראוי מצד מציאותו לכל העולם ואף לבעה"ב, ורק איסורא הוא דרביע עליה, כגון אשה שנדרה מחפץ מסויים, דלהר"ן אזלינן בזה בתר בעה"ב ואסור לכ"ע, ולהתוס' אין הולכין אחר בעה"ב, ואע"פ דלבעה"ב אסור מ"מ מותר לכ"ע. משא"כ בדבר דאינו ראוי לבעה"ב מצד מציאותו, כגון קרטין בבית רבי, בזה אזלינן בתר בעה"ב, ואסור אף לאחרים אפי' דראוי להם. ועוד פליגי תוס' והר"ן כאשר אזלינן בתר בעה"ב, האם הכוונה על כל העולם דנמשכים אחר בעה"ב, או רק לאחרים הנמצאים בביתו, דלתוס' אף בגוונא דדעת בעה"ב קובעת כגון בקרטין דנאסר אף לעניים אפי' דראוי להם, מ"מ אינו אלא לעניים שבבית רבי, אבל לעניים שחוץ לביתו שרי. ומסתמא דאף אם בעה"ב עני אין מותר דבר הראוי לעניים בטלטול אלא לעשירים שבביתו, אך עשירים שמוחוץ לביתו כיון דאין ראוי להם אסורים לטלטל. אך להר"ן דעת בעה"ב קובעת, וכל העולם ואף אלו שאין בבית בעה"ב, בין להקל בין להחמיר, דאם אין ראוי לבעה"ב אסור

לכל העניים שבעולם. ואם ראוי לבעה"ב אף דאין ראוי לעשירים מותר לכל העשירים שבעולם. ונמצא דכל אחד מן החולקים יש צד בדעתו לחומרא ויש לקולא. כך ביאר מחלוקתם הש"ג שם.

אך הב"ח שם בהגהות הבין בדברי הר"ן דלא פליגי כלל אתוס', אלא כוונתו במש"כ דמוקצה לעשירים הוא מוקצה אף לעניים, משום דכבר הוקצה מדעת בעה"ב, והיינו דעניים שבביתו נמשכים אחריו, ואה"נ דלשאר עניים דעלמא שרי בטלטול משום דחזו להו, וכדברי תוס'.

ומש"כ להביא ראייה מסוגיא דלעיל גבי אשה שנדרה, אין כוונתו דהוי מוקצה אף בדבר הראוי מצד מציאותו, ואיסורא הוא דרביע עליה, אלא לומר דיתכן דיחול שם מוקצה אף בדבר דאינו אסור אלא לאדם אחד, וכן אין כוונתו דאסור בטלטול אלא רק באכילה, וכמ"ש תוס', וכך לא יקשה מסוגיא דמפנין גבי תרומה.

ואע"ג דפשוט דברי הר"ן אין משמע כן, אלא מסתברא כהבנת הש"ג, מ"מ מכח הקושיות הוכרח הב"ח לפרש כן. וא"כ ליכא פלוגתא כלל בין הר"ן לתוס' לשיטת הב"ח (עי' בדבריו שם בהגהות על הר"ף (כא:)) אות ה' ו', וכן בפירושו על הטור סי' ש"ח באמצע הסימן גבי שיירי מטלניות ומחצלאות בסעי' י"ג בשו"ע).

ואיכא עוד שיטה שלישית בביאור דברי תוס' והר"ן, והיא שיטת הט"ז (ס"ק כ"ה) דביאר ג"כ דתוס' והר"ן לא פליגי, ואמנם ס"ל כהבנת הר"ן כביאור הש"ג ובכ"ז כ' דלא פליגי, וכך הוא ביאור הדברים, דלהר"ן בדבר שהוקצה מדעת בעה"ב משום דאין ראוי מחמת מציאותו כגון קרטין בי רבי, א"כ אסור אף לעניים שמוחוץ לביתו וכביאור הש"ג בהר"ן, והוסיף הט"ז דבזה אפי' תוס' מודו, משום דדבר המוקצה מצד בעה"ב משום דאין ראוי לו, הוא כאילו זרקו לאשפה מע"ש, דקיי"ל לעיל ס"ז דאסור לעני לטלו בשבת, דהואיל והושלך מע"ש הוא דינו כצורות ואבנים ואסור. וכן הוא דין הקרטין, וע"כ אין לחלק בין עניים שבביתו לעניים דעלמא ולכולם אסור. והכריח זאת הט"ז מסוגיא דר' רומנוס, דאמאי הק' בגמ' על מה דהתיר רבי לר' רומנוס לטלטל, דדלמא ר' רומנוס היה מעניי דעלמא ולא מעניי ביתו, ולכך הותר לו, אלא ודאי כיון דלבעה"ב אין ראוי, נאסר על כל עניי העולם. ומש"כ תוס' דעשירים בבית עניים שרו, ומשמע לכא' דיש לחלק בין עניים שבבית עשירים לבין

עניי דעלמא, זה אינו, דכל החילוק הוא בדבר הראוי רק לעניים, וא"כ לעשירים הו"ל מוקצה, בזה כתבו תוס' דלעשירים שבבית העני והעני בעה"ב, שרי לטלטל, משום דכשהם אצלו חשיב ראוי להם, משא"כ בהיפך אם יהיו עניים בבית עשירים, כיון דאין ראוי לבעה"ב דהוא עשיר, אין ראוי אף לעניים ואפי' שבביתו. ולא נתבאר בדבריו מה הדין בדבר שאין ראוי מחמת איסור, כגון תרומה וכיו"ב, אי ס"ל כהש"ג דכ' דאף בזה פליגי תוס' והר"ן, או כהב"ח דכ' דבזה לא פליגי, עיי"ש.

ובמשנ"ב (ס"ק ק"ע) העתיק כדברי הט"ז להלכה שיש חילוק בין עשיר שבבית העני לעשיר דעלמא.

ובחזו"א (סי' מ"ג ס"ק כ') פליגי אט"ז דכ' דאם הקצה בעה"ב את הקרטין וכדו' אסור לכל עניים שבעולם, בין לתוס' בין להר"ן, וחדש החזו"א דיש לחלק בין קרטין ובגד ג' אצבעות וכלי, דבקרטיין כל זמן שנמצא בבית העשיר ואין עומד לשימוש כלל, אסור לכל העניים, אך אם יזרוק העשיר את הקרטין לאשפה יהיה מותר לעניים משום דראוי להם, והביאור בזה דשברי כלים מצד עצמם בטל מהם שם כלי, ורק אי ראוי לכסויי מנא ורוצה לכסות בו, משוי ליה שם כלי, ולכך אי זרקו לאשפה בטל לגמרי שם כלי ממנו והוי כאבן, אך בגד ג' אצבעות או קרטין, לגבי עניים הוי כלי מצד עצמו, דעני מלכתחילה קונה בגד ג' אצבעות, ולכך אף אי יזרוק העשיר הבגד לאשפה לגבי עני חשיב כלי, והוי כאדם שזרק כלי שלם לאשפה דמבואר לעיל ס"ז (בה"ל ד"ה ואם זרקה) דמותר לכל אדם לבוא לטלו בשבת, משום דלא בטל שם כלי ע"י זריקתו, דבטלה דעתו אצל כל אדם, וה"ה הקרטין או המטלניות, ורק אי מצויים עדיין בבית העשיר דאז אין יכולין העניים להשתמש בהם, חשיב אין ראוי להם והוי מוקצה. וכן אם בעה"ב עני כ' החזו"א דאין מוקצה לשום אדם בעולם. ומש"כ תוס' (קכז:)) אי"נ אפי' עשירים בבית עניים, ר"ל דכיון שהיא של עניים שרי לעשירים לטלטל אף דלהם אין ראוי, ואין לחלק בין עשירים שבבית עניים לעשירים דעלמא, ודלא כט"ז שכ' דאי הוי של עניים אסור לכל עשירים דעלמא, ומותר רק לעשירים שבבית עניים, עכתי"ד יעוי"ש.

נערך ונסדר מכתבי הלמדנים ובאחריותם, מתוך שיעורים שנמסרו בישיבה על סדר השו"ע והמשנה ברורה

הוראת הלכה

חמצי ורבי בית ההוראה שעי"י ישיבת "חברת אהבת שלום" בעריכת הרה"ג רבי אשר חנניה שליט"א

כ"א), וס' שלמי יהודה (פי"ב ס"א) בשם הגר"ש אלישיב שליט"א עיי"ש, וכ"נ העיקר להלכה.

פתיחת מגירה של שולחן מוקצה, ופתיחת דלת של ארון מוקצה שאלה: שולחן שהוא בסיס לדבר האסור, האם מותר לפתוח מגירה שתחתיו, וכן האם מותר לפתוח דלת של ארון שהוא מוקצה או דלת של ארון חשמל וכדו'.

תשובה: בס' שש"כ (פ"כ סנ"ט וס"ט) כתב דאין המגירה נעשית בסיס למוקצה, ומותר לפתוח ולסגור את המגירה לצורך. וארון יקר שהוא מוקצה מחמת חסרון כס, הדלת שלו אינה מוקצה, כיון שהיא מיועדת לפתוח ולסגור לפי הצורך, כמבואר בפוסקים, שולחן שלמה (אויערבאך סי' ש"ח סק"ח), שלמי יהודה (פ"ב הערה ס"ו) ועוד רבים. ודלת של ארון חשמל, בשו"ת אז נדברו ח"א (סי' כ"א) כתב דאינו מוקצה, וכ"כ בס' שלמי יהודה (פ"א סו"ס ה'), אלא שבהערה י"ז הוסיף שדעת הגר"ש אלישיב שליט"א שזהו דוקא אם לפעמים שומר מפתח לארון חשמל, אבל בלא"ה הוי מוקצה. עיי"ש. אך נר' דכיון שיש נידון גדול בפוסקים אם יש מוקצה במחובר כנודע, וע"ע בשו"ת דברי שלום (מזרחי ח"ג סי' קכ"ה) ושאר חכמי דורינו במה שהאריכו בזה, בני"ד דלת של ארון חשמל שיש עוד ספק אם נעשה בסיס למוקצה, נר' דיש להקל בכל גוונא דלא הוי מוקצה.

דבר שחשב עליו בשבת שהוא מוקצה ונתברר שאינו מוקצה שאלה: כתב בשו"ע סי' ש"י ס"ד: גרוגרות וצמוקים שהיו מוקצים, וכשהגיע ביה"ש כבר נתייבשו והם ראוים לאכילה, אע"פ שלא ידעו הבעלים באותה שעה שנתייבשו ואח"כ נודע להם שביה"ש כבר היו יבשים, מותר. ונסתפקנו לפ"ז האם דבר שחשב עליו בשבת שהוא מוקצה, כגון שחשב שפירותיו ערלה, ואח"כ בשבת נתברר לו שאינם ערלה, האם ג"כ חשבינן לזה כמוקצה בטעות ומותרים או לא. **תשובה:** מדברי הלבוש (סי' ש"י ס"ד) משמע דאף ככה"ג לא הוי מוקצה, ובפמ"ג (שם מש"ז סק"ד) הסתפק בזה, דכיון שאינו יושב ומצפה שיהיה מותר, אפשר דהוי מוקצה, ונוטה בסוף לדעת הלבוש והניח בצ"ע, אך הגרש"א זצ"ל הכריע בזה דאף ככה"ג לא הוי מוקצה, והובאו דבריו בשש"כ (פכ"ב הערה ל'), ובס' שולחן שלמה (סי' ש"י ס"ק י"ג) עיי"ש. וכ"מ מהחזו"א (סי' מ"ט ס"ק י"ג) ב"ד"ה ונר', עיי"ש.

דין בסיס לדבר האסור במוצא בשבת מוקצה בכיס של בגדי השבת שאלה: כ' הרמ"א סי' ש"י ס"ח דאם שכח בו מעות מותר לטלטל הבגד. ונסתפקנו מה הדין במוצא בשבת מוקצה בכיס של בגדי השבת שלו האם יש בו דין בסיס, ומה הדין בנסתפק אם הניחו מדעתו או לא.

תשובה: במוצא מוקצה בשבת בכיס של בגדי השבת, ודאי דחשיב כשכח ולא הוי בסיס, וכ"כ בס' שש"כ (פ"כ סע"ב) עיי"ש. ובנסתפק אם הניחו מדעתו על כלי היתר והוי בסיס, נראה דהוא תלוי במחלוקת הצ"ח בפסחים (דף ט' ע"ב וביצה דף ד'), והשפת אמת (שבת דף קכ"ד ע"ב) עם הגר"ע אבידושו, הובאו דבריו בביאור"ל

בסיס לדבר האסור כשההיתר מעל האיסור ומשמש להאיסור

שאלה: בענין בסיס לדבר האסור המבואר בסי' ש"ט ס"ד שפירושו שהאיסור מונח על ההיתר, האם גם כשההיתר מונח על האיסור ומשמש להאיסור חשיב נמי בסיס לדבר האסור או לא.

תשובה: דעת הב"ח (סי' ש"ח סק"י) דלא הוי בסיס, וכ"כ בשו"ת אז נדברו ח"א (סי' פ"א) וח"ט (סי' כ"ו), אך בפמ"ג בהקדמה (לסי' ש"ח) שדן בכלי היתר שמונח על פמוט להחזיקו, צידד דהוי בסיס, אלא שסיים בסוף דצ"ע. וכ"ה דעת הפרישה (בסי' תרי"ג), אלא דס"ל שזהו דוקא אם נוגע במוקצה, והוא חידוש, ובפרט מה שמשמע לכא' מדבריו דאפי' בהניחו לא באקראי לשמשו הוי בסיס, אינו מוסכם כדלהלן, עיי"ש. וכ"ה דעת הגריש"א שליט"א דהוי בסיס, והובא בס' שלמי יהודה (פ"ב ס"ב והערה י"א), והוסיף שכעין זה שמע מהגרש"א זצ"ל, עיי"ש. ונר' דאף לדעתם אינו נעשה בסיס, אא"כ ייחדו לשמש את המוקצה, ואינו עשוי לטלו לשום תשמיש אחר, ובוה נתיישבו הקושיות שעל שיטה זו, ובכה"ג יש להחמיר דהוי בסיס, אבל בהניח עליו באקראי לשמשו לא הוי בסיס, כמבואר כ"ז בשו"ת שערי יוסר ח"ב (סי' מ"ז ס"ק ו' ז') עיי"ש. וכעין זה פסק בשש"כ (פ"ג סמ"א) באהיל של מנורה שמויחד לשמשה, דהוי מוקצה כמוותה עיי"ש. וע"ע בס' שלמי יהודה הנ"ל (הערה י"ב), ובס' נחלת ישראל (מעמוד שע"ד והלאה) מה שנו"נ באורך בזה.

האם פמוטים הופכים את כל המפה לבסיס לדבר האסור

שאלה: האם הפמוטים העומדים על המפה הופכים את כל המפה לבסיס לדבר האסור, או רק מקום עמידת הפמוטים ישנו בדין בסיס לדבר האסור.

תשובה: דעת הלב"ש (בסי' ש"ט ס"ד) דהופכים את כל המפה לבסיס, ודעת הפמ"ג דרק חלק המפה שהפמוטים עומדים עליו נהפך לבסיס, ודעת המג"א שגם החלק הזה לא נעשה בסיס, ובמשנ"ב (שם ס"ק י"ח) כתב דבמקום צורך יש להקל כהמג"א ודעימיה, עיי"ש.

האם בכלי שמלאכתו לאיסור שייך דין בסיס לדבר האסור

שאלה: האם דין בסיס לדבר האסור שייך רק במוקצה מחמת גופו ומוקצה מחמת חסרון כס דאסורים בטלטול אף לצורך גופם ומקומם, או דילמא אף בכלי שמלאכתו לאיסור שייך דין בסיס לדבר האסור.

תשובה: בס' מנחת שבת (סי' פ"ט סק"ב) הביא לדברי הישועות יעקב דלא הוי בסיס, ולפמ"ג בהקדמה (לסי' ש"ח) שהסתפק בזה ולא הכריע, אך סיים שבתה"ל"ד (סי' ש"ח סק"א) כתב דהוי בסיס, ועיין בתה"ל"ד שצ"י (בסי' רס"ו סק"ז) שהאר"ך שם להוכיח מדברי הראשונים דהוי בסיס, עיי"ש. וכ"כ (בסי' ש"י סק"ז) עיי"ש, וכ"כ בערוה"ש (סי' ש"י ס"ט), עיי"ש. וכן נר' העיקר להלכה.

בסיס לדבר האסור בקטן או אשה או שותפים

שאלה: נסתפקנו האם קטן שהניח דבר איסור על היתר מהני להחיל עליו שם בסיס לדבר האסור, ומה הדין כה"ג באשה שהניחה מוקצה על היתר ללא רשות בעלה, ומה הדין כה"ג בחפץ של שותפים

(בסי' ש"ח ס"ז) בד"ה מבע"י, האם בשימוש בכלי אמרינן דמוקצה חשיב כדבר שיש לו מתירין וספיקו להחמיר, או שבשימוש בכלי חשיב כדבר שאין לו מתירין, ואזלינן בספיקו להקל ככל ספיקא דרבנן לקולא. ונר' העיקר להלכה כדעת הצ"ח ודעימיה, דבכה"ג לא חשיב כדבר שיש לו מתירין, וספיקו להקל ככל ספיקא דרבנן לקולא. וע"ע במש"כ בזה בשו"ת בהלכה (שבגליון זה) בענין זרק כלים חד פעמיים לאשפה בשבת או בע"ש (סק"ג), עיי"ש, דאכמ"ל.

היה דעתו להניח היתר ליד האיסור המונח על הכלי ושכח להניחו שאלה: בענין בסיס לדבר האסור והמותר המבואר בסי' ש"א ס"ח, מה הדין כשהיה בדעתו להניח דבר היתר יחד עם האיסור שהניחו על הכלי אך לבסוף שכח ולא הניחו, האם גם בכה"ג שייך היתר דבסיס לדבר האסור והמותר, או דילמא בכה"ג כיון שלמעשה לא הניח את הדבר היתר הוי בסיס רק לדבר האסור.

תשובה: דעת הגרש"א זצ"ל דכיון שאינו רוצה שהבסיס ישמש למוקצה בלבד, אלא גם להיתר החשוב ממנו, דינו כשכח, ולא הוי בסיס למוקצה, והובאו דבריו בשש"כ (פ"כ הערה צ'), ובשולחן שלמה (סי' ש"י ס"ק כ"ו), וכן ס"ל למקצת חכמי הישיבה, אך בשו"ת אג"מ א"ח ח"ג (סי' נ"א) כתב דבכה"ג הוי בסיס, ובטעם הדבר כתב שהרי כשהניח האיסור על ההיתר התכוון לעשותו בסיס לאיסור, ועשאו בסיס לאיסור, אלא שהיה דעתו לעשותו גם בסיס להיתר יותר חשוב ממנו, עכ"פ ששכח לעשותו, כן, זה לא יכול להחשב כאילו נעשה, וממילא נשאר רק מה שעשאו תחילה בסיס לאיסור. וכ"כ בס' שבות יצחק (בס"פ ט"ו) בשם הגר"ש אלישיב שליט"א, עיי"ש. ונר' דיש להחמיר כדבריהם, דמסתברא מאד טעמייהו.

הוצאת דברים המוקצים מדלת המקרר קודם השבת שאלה: האם יש צורך לכתחילה להוציא מערב שבת את הדברים המוקצים מדלת המקרר משום טלטול מן הצד.

תשובה: בס' שבות יצחק (פ"ב ס"א) כתב בשם הגר"ש אלישיב שליט"א שצריך להוציא, אך בס' שולחן שלמה (אויערבאך סי' ש"ח הערה י"ג) כתב שא"צ, וכ"כ בשו"ת שבט הקהתי ח"ג (סי' קכ"ג), ושו"ת שערי יושר ח"ג (ס"ס ס"ד), ועיי"ש במש"כ להוכיח דכשא"א לנער את המוקצה, מותר לכתחילה לטלטלו בשבת בטלטול מן הצד לצורך דבר המותר, ולכן א"צ לדאוג להוציאו מע"ש. וכ"כ העיקר להלכה.

טלטול צרור מפתחות שיש בו מפתח של מכונית וכדו' שאלה: מה הדין של צרור מפתחות שיש בו מפתח לבית שהוא מחוץ לתחום, או מפתח של מכונית וכדו', והוא צריך להשתמש

באחד משאר המפתחות.
תשובה: מפתח של דירה שמחוץ לתחום אינו מוקצה, כמש"נ בקיצור נמרץ בגליון אליבא דהלכתא בהוראת הלכה בסוף עמוד כ"ה עיי"ש, ואין שום ענין להוציאו מהצד. ובמפתח של מכונית הוא נחשב לכשמל"א, כמש"נ בהוראת הלכה הנ"ל, וזה תלוי במחלוקת שנתבאר בתשובה הקודמת, וכבר נתבאר שהעיקר להלכה כדעת המקילים שא"צ להוציא, ובשש"כ הנדמ"ח (פ"כ ספ"ו) כתב דטוב יעשה אם יוציא את המפתח של המכונית בע"ש, עיי"ש.

תינוק שלקח מוקצה בעל ערך ויכול לקלקלו שאלה: תינוק שלקח מוקצה בעל ערך ויכול לקלקלו, מה יעשה.
תשובה: יסורנו מידו כלאחר יד.

שימוש בשבת במים היוצאים מן המזגן שאלה: הנותן כלי לקבל את המים היוצאים מן המזגן, והתמלא בשבת, כיצד יעשה.

תשובה: כיון שהמים היוצאים מהמזגן הם מוקצה, יניח בתוך הכלי שמניח לקבל את המים, כלי אחר כגון סכ"ם, כדי שהכלי יהיה בסיס לדבר היתר חשוב יותר מהמים, ועי"ז לא יעבור על איסור דביטול כמ"ה במה שמניח כלי לקבל את מי המזגן, וכשהכלי יתמלא מים, והמים עומדים להשפך ברצפה, הו"ל כגוף של רעי, ומותר לפנות את הכלי לשפוך את המים שבתוכו.

שימוש בשבת במים היוצאים מן המזגן שהעברים למיכל של בית הכסא שאלה: צינור של המים היוצאים מן המזגן שהעבירו למיכל של בית הכסא, האם מותר להשתמש במים ההם בשבת.

תשובה: בפשטות נראה דכיון שהמים של המזגן הם מוקצה, והו"ל דבר שיש לו מתירין דאפי' באלף לא בטיל, א"כ נאסרו כל המים שבמיכל, אך בס' הלכות שבת בשבת ח"ב (פכ"א הערה 44) כתב בשם הגר"ש אלישיב שליט"א דכיון שהמים הנכנסים מהמזגן הם מועטים, ואין בהם שיעור המספיק לשטיפת האסלה, מותר להשתמש במים שבמיכל, עיי"ש. ואף דיש לדון בזה טובא, דסוף סוף כיון דהוי דבר שיש לו מתירין, א"כ אוסרין את כל המים שבמיכל, ואי אפשר להשתמש בהם לשטיפת האסלה, עכ"פ הרוצה לסמוך ע"ז בשעת הדחק, יקשה כל פעם להביא מים ממקום אחר לשטוף את האסלה, אפשר דיש לו ע"מ שיסמוך.

האם צריך מע"ש לפנות מוקצה כדי שלא יעשה נייעור בשבת שאלה: האם צריך מע"ש לפנות מוקצה כדי שלא יעשה נייעור

בשבת, או דילמא נייעור בשבת הוא היתר לכתחילה.
תשובה: כבר נתבאר לעיל (בתשובה י"א) דאפי' בטלטול מן הצד, העיקר כדעת המקילים, שלא צריך לדאוג מע"ש שלא יגיע בשבת לידי טלטול מן הצד, א"כ כ"ש בנייעור דקיל טובא מטלטול מן הצד, ודאי שא"צ לדאוג מע"ש שלא יבוא לידי נייעור בשבת.

טלטול מן הצד בדבר שדרכו לטלטלו מן הצד שאלה: נסתפקנו האם היתר טלטול מן הצד הוא בכל גווני, או דילמא דבר שהרגילות לטלטלו מן הצד יאסר לטלטלו אף בכה"ג.

תשובה: בחי"א (כלל ס"ז בנש"א סק"ד) כתב בביאור דעת הרא"ש דס"ל שבטלטול מן הצד שדרכו בכך, חשיב כטלטול גמור, ואסור אפי' לצורך דבר המותר, עיי"ש. וכ"מ מש"כ הראשונים והאחרונים דמה שאסור ליטול את בנו שהאבן בידו, אם אין לו געגועים עליו [שבת (דף קמ"א ע"ב) ושו"ע (סי' ש"ט ס"א) עיי"ש], היינו משום דכיון שדרכו בכך, הו"ל כאילו מטלטל לאבן בידים, עיי"ש בראשונים ובמשנ"ב (שם סק"ג). ועיין בס' תו"ש (סי' של"ז סק"ו) שהסתפק בדעת הרשב"א והרמב"ן במש"כ להתיר כיבוד הבית מכל מיני טעמים, ולא כתבו מטעם דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, האם הוא משום דס"ל דכיון שדרכו בכך אסור, או מטעם אחר, עיי"ש. ובס' שש"כ (פכ"ב הערה צ"ט) כתב בשם הגרש"א זצ"ל דבדרכו בכך אסור, אלא שציין לתוס' ר"ד ופסקי הר"ד שכתב, דאף בדרכו בכך חשיב כטלטול מן הצד שמותר, עיי"ש. ולדינא נר' דבדרכו לגמרי בכך, צריך להחמיר דאסור אפי' לצורך דבר המותר, ומה שמצינו לט"ז (סי' ש"ח ס"ק י"ח) ודעימיה ומשנ"ב (שם ס"ק קט"ו) שכתבו, שמותר לגרוור את הקליפות שעל השולחן בסכין וכיו"ב כשצריך לשולחן נקי עיי"ש, י"ל דלא חשיב כדרכו לגמרי בכך, דמצוי שגוררים אותם גם בדברים אחרים.

טלטול גליל נייר טואלט שאלה: האם שרי בימינו לטלטל גליל נייר טואלט מוקצה לקינוח כשם שהתיר בשו"ע סי' ש"יב ס"א לטלטל אבנים לקנח משום כבוד הבריות.

תשובה: נראה דמותר לטלטלו כדי לקנח בו, כמו שהתירו לטלטל אבנים שהם מוקצה כדי לקנח בהם משום כבוד הבריות, בפרט שבגליל נייר טואלט אינו מוסכם דחשיב מוקצה, דאע"פ שבס' שלמי יהודה (פ"י ס"ט) כתב בשם הגר"ש אלישיב שליט"א דהוי מוקצה, בס' חוט שני ח"ג (פ"ח סק"ג) כתב דאינו מוקצה כיון שניתן להשתמש בו, עיי"ש, א"כ פשוט שמותר לטלטלו כדי לקנח בו משום כבוד הבריות.

שו"ת בהלכה

הרה"ג רבי אשר חנוניה שליט"א

מרבני בית ההוראה שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"

י"ל דזהו דוקא במניח חפץ על חפץ, שדרך החפצים להיות בסיס א' לשני, לכן אפי' כשמניח בסתם, דעתו שהחפץ התחתון יהיה מוקצה כהחפץ העליון, כמו שבסתמא החפץ התחתון בא כבסיס לחפץ העליון, אבל באוכלין שאין דרך לעשותם תשימש לדבר אחר, ואדם לא מקצה דעתו מהר מהם, מאחר ולהוט אחר אכילה, כדמצינו באוכלין שעומדים לסחורה שאינם מוקצה, כיון שאין אדם מקצה דעתו מהר מאוכלין, בזה גם התה"ד יודה שאם מניח באקראי אבן על הפירות שבכלכלה, רק מחמת שאין לו מקום בתחתית הכלכלה, הפירות שבכלכלה לא נעשים בסיס לאבן, לפ"ז י"ל שכוונת הראשונים לומר, שאפי' מי שסובר שבמניח מוקצה על חפץ של היתר, בלי כוונה שהתחתון ישמש את העליון, רק באקראי מחמת שאין לו מקום אחר, בכ"ז התחתון נהפך כבסיס לעליון, מאחר שבדרך כלל הכלי התחתון בא לשמש את העליון, עכ"פ באוכלין שהניח עליהן מוקצה רק באקראי מחמת שאין לו מקום אחר, יודה שאין האוכלין נעשין בסיס למוקצה, מאחר שאין דרכם של האוכלין לשמש דברים אחרים.

ובכה"ג ודאי שגם המג"א מודה שהאוכלין לא נעשים בסיס למוקצה, דהרי אפי' באופן של התה"ד שהניח מוקצה על חפץ שבמגירה רק מחמת שאין מקום בתחתית המגירה, המג"א (בסי' ש"ט ס"ק ו') חלק על התה"ד, והביא ראיות מהראשונים דבכה"ג הכלי התחתון לא נעשה בסיס למוקצה עיי"ש, א"כ באוכלין שיש עוד סברא גדולה לומר דלא הוו בסיס למוקצה כנ"ל, ודאי שלמג"א האוכלין לא נעשים בסיס למוקצה, ומש"כ המג"א דאוכלין נעשים בסיס למוקצה, היינו כשהם באים לשמש את המוקצה, ובכה"ג דבריו מסתברים מאד, מאחר שזהו כל היסוד של בסיס למוקצה לדעת בעה"מ ורוב הראשונים כמשנ"ל, וכוותייהו נקט המג"א בפשטות (בסי' רנ"ט ס"ק ו' ט'), עיי"ש. ואף שבחזו"ע שם הביא כמה אחרונים שחלקו על המג"א, שכי"מ בס' מרכבת המשנה (פכ"ה משבת הל' ט'), ואור שמח (שם הל' ט"ו), ומנורה הטהורה (סי' ש"י ס"ק ח'), לענ"ד אין דברי אחרונים אלו בכדי לחלוק על דברי המג"א שהיה גדול האחרונים, ודבריו מבוססים היטב על דברי הראשונים כמשנ"ל מעט מזה, ובפרט שהסכימו לדבריו עוד הרבה מגדולי האחרונים, כהתו"ש (סי' ש"א ס"ק כ"ו), שו"ע הרב (סי"ד), משנ"ב (סי' כ"ט), כה"ח (סי' ס"ז), שש"כ (פ"כ סע"ח) עיי"ש, ועוד אחרונים.

היוצא מדברינו בקיצור, שדוקא בהניח מוקצה באקראי או בסתם על האוכלין, מחמת שלא היה לו מקום להניחם בתחתית הכלי,

למוקצה, דהיינו שבכה"ג שהמוקצה בא לשמש את האוכלין, לעולם אין האוכלין נעשים בסיס למוקצה, אבל באופן שהאוכלין באים לשמש את המוקצה, בזה אין שום גילוי בדבריהם שהאוכלין לא נעשין בסיס למוקצה, ואדרבא כיון שכל היסוד דבסיס הוא, שמי שבא לשמש את השני, הוא טפל ומתבטל אליו להיות כמותו, כמבואר ברש"י (דף מ"ז ע"א) בד"ה והא ליכא, וז"ל: דכלי נעשה בסיס לאבן וטפלה לו" עיי"ש, וכ"כ בס' המאורות (שם) וז"ל: כי העפר "הוא טפל" ללפת, ולא הלפת "טפל לעפר", עיי"ש. וכ"כ הריטב"א (בדף קכ"ג ע"א) בד"ה א' ר"נ, וז"ל: אדרבא "הגחלים בטלים לגבי החררה" וכו', עיי"ש, וכ"ה בשאר הראשונים דס"ל כבעה"מ, א"כ כשאוכלין באים לשמש את המוקצה, כגון שטמן מטבעות באוכלין כדי לשומרם מהגנבים שלא יכירו בהם וכיו"ב, ודאי שהאוכלין נעשים בסיס למטבעות.

וכן מה שהביא לחידושי הר"ן והריטב"א שבת (דף קמ"ב ע"א) שכתבו בכלכלה מלאה פירות ואבן, אפי' במניח את האבן עליהן לא הוו הפירות בסיס לאבן, לפי שאין דרך פירות להיות בסיס לאבן, אלא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, והמאירי (שם) שכתב וז"ל: ואין אומרין שהפירות יהיו בסיס לאבן, לפי שאין לפירות צורך באבן כלל, ועוד שאין אוכלין נעשין בסיס, עכ"ל. אף בזה נר' דמאחר שהר"ן והריטב"א והמאירי ס"ל ליסוד דבעה"מ, כמבואר בדבריהם (בשבת דף מ"ט ע"ב, נ"א ע"א, קכ"ג ע"א) עיי"ש, א"כ באופן שהאוכלין באים לשמש את המוקצה פשוט שהם נעשין בסיס למוקצה, מאחר וזהו כל היסוד דבסיס לשיטתם כמשנ"ת, ומש"כ באבן שהניחה על הפירות שבכלכלה, דהפירות לא הוו בסיס לאבן, היינו בהניח האבן על הפירות רק מחמת שאין לו מקום פנוי בתחתית הכלכלה, ולא מחמת שרוצה שהפירות ישמשו את האבן, ע"ז קאמרו דכיון שאין דרך לעשות את הפירות בסיס לדבר אחר, אין האוכלין נעשין בסיס, דהיינו דכיון שבדרך כלל הכלים או כל דבר אחר באים לשמש את האוכלין, ולא האוכלין באים לשמש אותם, וניכר לכל שלא נתכוון לעשות את הפירות בסיס לאבן, ורק מחמת שאין לו מקום פנוי בכלכלה הניח את האבן על הפירות, לכן לא הוו בסיס לאבן.

(ב) והנה דעת תה"ד בח"ב (סי' קצ"ג) שאפי' במניח בדרך אקראי מוקצה על חפץ היתר שבמגירה, מפני שאין לו מקום פנוי בתחתית המגירה, עכ"פ כיון שיועד שהמוקצה יהיה מונח עליו בשבת, מקצה דעתו ממנו והו"ל לתחתון כבסיס לעליון, עיי"ש, והביאו ב"י (בסי' ש"ט), ולפמשנ"ת בשם הר"ן והריטב"א והמאירי

כעוגה שהיה מונח עליה נרות דולקים בשבת האם נעשית בסיס למוקצה שאלה

נשאלתי בעוגת יום הולדת שהניחו עליה נירונים דולקים מע"ש כמספר השנים של הילד, באופן מיוחד שלא יטנף את העוגה, האם מותר לאכול מהעוגה לאחר שהנירונים כבו בשבת, או שהעוגה נעשית בסיס למוקצה של השלהבת בנירונים ואסור לאכול ממנה.

תשובה
(א) בפשטות נראה שכיון שהניחו את הנירונים על דעת שישארו על העוגה כל בין השמשות ועד שיתכבו, כדי להורות בזה את שנותיו של הילד שעושים לו יום הולדת, העוגה נעשתה בסיס לשלהבת, דהוי מוקצה מחמת גופו, ומיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא, וכמבואר במג"א (סי' ש"א ס"ק כ"ג) שאף באוכלין, אם הניח עליהם מוקצה על דעת שההיתר ישמש אותו, הו"ל האוכלין בסיס למוקצה, וא"כ ה"ה בני"ד כיון שהניח מדעת את הנירונים על העוגה של היום הולדת, כדי להבליט את מספר שנותיו של הילד על העוגה של היום הולדת, העוגה נעשתה בסיס לשלהבת ואסור לאכול ממנה בשבת. אלא שראיתי בס' חזו"ע שבת ח"ג (עמוד קל"ט) שכתב דבאוכלין שהניח עליהם דבר מוקצה, פוסקים רבים סוברים שאין במאכלים דין בסיס, ובמקום צורך יש לסמוך עליהם להקל, ובמקורות שם כתב דכ"כ האו"ח (הל' שבת ס"ק שניו), והכל בו הל' שבת (דף ל"ב ע"ב) וז"ל: כתב בעל ההשלמה כללו של דבר אין אוכל נעשה בסיס לדבר האסור, עכ"ל. וכ"כ בס' המאורות (שבת קכ"ג ע"א, עמוד קס"ג בדפה"ס), עיי"ש, וכ"ה דעת עוד כמה ראשונים כדלהלן, לכן אע"פ שהמג"א (בסי' ש"א ס"ק כ"ג) ביאר למש"כ הרמ"א (שם ס"ח) דאין באוכלין משום בסיס לדבר האסור (כל בו), דהיינו משום שלא היתה כוונתו שהאוכל ישמש למוקצה, אלא שהמוקצה ישמש את האוכל, אבל באמת אף אוכלין נעשין בסיס למוקצה כמו כלים, עכתו"ד. עכ"פ כיון שפשט דברי הרמ"א מורים כדברי כל הראשונים הנ"ל, המיקל בזה במקום הצורך יכול לסמוך על דברי כל הפוסקים הנ"ל, עכתו"ד עיי"ש.

ואתהמ"ר מכת"ר אין מכל הראשונים האלו ראה לחידוש זה, דבהשלמה והכל בו והראשונים הנ"ל כתבו כלל זה על היסוד דבעה"מ, דכיון שהמוקצה בא לשמש את האוכלין, ולא האוכלין באין לשמש את המוקצה, לכן אין האוכלין נעשין בסיס למוקצה, ועל זה כתבו דכללו של דבר, דאין האוכלין נעשין לעולם בסיס

כמו אבן שמונחת על הפירות שבכלכלה וכיו"ב, בזה נר' דהוא מוסכם בפוסקים דאין הפירות נעשים בסיס למוקצה, אבל באופן שהאוכלין באים לשמש את המוקצה, נר' העיקר להל' שהאוכלין נחשבים בסיס למוקצה, ומקבלים דין כמו המוקצה שמונח עליהם, כדעת המג"א ועוד הרבה אחרונים, ולפ"ז נר' דה"ה בני"ד בעוגה שהניחו עליה נירונים כל ביהש"מ מדעת, הו"ל העוגה מוקצה, ומיגו דאיתקצאי לביהש"מ איתקצאי לכולי יומא, ואסור לאכול ממנה בשבת, אלא שאם הוא מבני ספרד, נר' שמהני בזה להתנות מע"ש שיאכל ממנה לכשיתכבו הנרות, כמש"כ השו"ע (בסי"ר רע"ט ס"ד) שמהני להתנות מע"ש לטלטל את הכלי של השמן או פמוט לאחר שיכבו הנרות, עיי"ש. והנר' לעני"ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הלכה.

הדינים העולים מהנ"ל

א. נקטינן העיקר להלכה דאף באוכלין שהתכוון לעשותם בסיס שישמשו את המוקצה, הם נעשים בסיס למוקצה, ולכן אם החביא כסף בתוך אוכלין כדי לשומרו מהגנבים שלא ירגישו בו, האוכלין נהפכים למוקצה מחמת גופו כדין המעות, וכן אם הניח נירונים דולקים בכניסת שבת על עוגת יום הולדת להורות בזה את מספר שנותיו של הילד שעושים לו יום הולדת, נראה שהעוגה נעשית בסיס למוקצה, אלא שאם הוא מבני ספרד יכול להתנות מע"ש שיאכל ממנה לאחר שיכבו הנרות, וע"י זה יהיה מותר לאכול ממנה לאחר שיכבו הנרות, ואם הוא מבני אשכנז לא מהני להתנות כן.

ב. הניח מוקצה על פירות או אוכלין שבכלי רק באקראי, מפני שאין לו מקום בתחתית הכלי, ולא כדי שהפירות ישמשו את המוקצה, נראה דלכו"ע הפירות לא נעשו בסיס למוקצה, אפי' לתה"ד ודעימיה דס"ל דבמניח באקראי מוקצה על כלי, הכלי נעשה בסיס למוקצה.

זרק כלים חד פעמיים לאשפה בשבת או אפי' מע"ש האם הם מוקצה שאלה

אדם שהשתמש בכלים חד פעמיים כגון בקבוקי שתיה, כוסות וצלחות וכיו"ב, וזרקם בשבת לאשפה המיוחדת בעיקר לכלים חד פעמיים, או אשפה נקיה, או שהניחם בשקית ע"מ לזרוקם לאשפה, ואפי' זרקם לאשפה כנ"ל מע"ש, האם הם מוקצה בשבת, או לא.

תשובה

הנה באופן שגמר להשתמש בכלים חד פעמיים בשבת, ואינו חושב להשתמש בהם יותר, כבר הוכחתי בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ג (סי' ס"א) בראיות ברורות כשמש דאינם מוקצה [וייתבאר גם מעט מזה בתוך דברינו כאן], ואגב מש"כ בס' מאור השבת ח"ב בהערה למכתב כ"ד מהגרשז"א זצ"ל, שגם דעת הגר"י ישר זצ"ל דהוה מוקצה, שאלתי את בנו הגדול המכהן כיום במקומו הגר"א פישר שליט"א האם הם מוקצה, והשיב דכיון שבקל אפשר לשוטפם מעט ולחזור ולהשתמש בהם עוד הרבה פעמים, מהיכא תיתי לומר שהם מוקצה, וטענתי לו שבמאור השבת כתב שדעת אביו זצ"ל דהוה מוקצה, ומה דעת אביו בזה, והשיב שלא ידוע לו כלל שאביו החמיר להחשיב אותם למוקצה. ואף בזרק כלים חד פעמיים לאשפה נקיה בשבת, צדדתי בעוניי (שם ס"ק ט') מסברא דלא הוה מוקצה, ודלא כס' שולחן שלמה (אויצרבאך סי' ש"ח ס"ק ל"ז אות א') שכתב שנראה דבזרקן לאשפה בשבת הוה מוקצה עיי"ש [וכ"כ עוד מחכמי דורינו, הלא בספרותם].

וכעת ראיתי שיש ראייה ברורה לזה, דבזרקן לאשפה נקיה בשבת לא הוה מוקצה, מדברי הר"ן בביצה (דף ט"ו ע"ב מדפי הרי"ף) שדן מהו הטעם דשיפוד שצלו בו ביו"ט הוה מוקצה לאחר שצלו בו, וכתב בד"ה ומכאן מביאין וז"ל: ונ"ל דהכא ל"ש לפלוגתיהו דר"י ור"ש במוקצה מחמת מיאוס וכו', דבשיפוד וכו' שמערב יו"ט ראוי היה, ובאמצע יו"ט הוא שנדחה, לפיכך כל שהוא רוצה להשתמש בו אי אתה יכול לאוסרו עליו, אא"כ תאמר "דלא חזי כלל", כאילו אין תורת כלי עליו, עד שהרוצה להשתמש בו בטלה דעתו, הוה ליה כי היא דאמינן לעיל (דף כ"ו) "אי דלא חזי כי אומין מאי הו", ובכי האי גוונא לא שייכא פלוגתיהו דרבי יהודה ורבי שמעון במוקצה כלל, עכ"ל. והביאו היש"ש בפ"ג דביצה (סי' כ"ד), והוסיף לבאר בדבריו, דאע"פ שכתב דהו"ל כגרוטאה בעלמא, שהרוצה להשתמש בו בטלה דעתו, זהו בסתם שלא חושב עליו כלום, אבל כשחושב בפועל לחזור ולהשתמש בו, וחוזר ומשתמש בו, נתגלה למפרע דלא בטל ממנו תורת כלי, ומיירי בלקח עץ מבין העצים לשיפוד ביו"ט ולא יחדה לכך מעיו"ט, כמש"כ הב"י, עכתו"ד לענינו עיי"ש. ומבואר מדבריהם דאפי' בעץ בעלמא שבין העצים, כשהחליט עליו ביו"ט לעשותו שיפוד חשיב ככלי, ולא מתבטל ממנו שם כלי, אא"כ נהיה מאוס כ"כ עד שסתם דעת בני אדם הוא שאינו כלי כלל, ומי שחושב שהוא כלי בטלה דעתו אצל כל אדם, ואע"פ"כ אם בפועל חוזר ומשתמש בו ככלי, מתגלה למפרע שהוא כלי. ומזה יש ללמוד דכ"ש בכלים חד פעמיים שהם מתוקנים ככלים גמורים, ובמה שהשתמש בהם מעט וזרק אותם לאשפה נקיה, ודאי שאינו מאוס בעיני העולם עד שנחשב בעיניהם שאינו כלי כלל, וודאי שמי שחושב שהוא כלי לא בטלה דעתו אצל כל אדם, דארבא רוב ככל העולם ודאי מחשיבים אותם לכלים גם כשהם זרוקים באשפה נקיה, אלא שלא נוהגים לחזור ולהשתמש בהם, כיון שיש להם כלים אחרים נקיים, א"כ פשוט דלא הוה מוקצה אפי' זרקם לאשפה בשבת.

וכי"מ קצת מהב"י הנ"ל שכתב דמיירי בעץ שאינו מיוחד לשיפוד,

דאילו מיוחד לשיפוד תורת כלי עליו, ומותר לטלטלו בכל ענין שירצה, עכ"ל. דמשמע דכשתורת כלי עליו מותר לטלטלו אפי' זרקו לאשפה, כדרך העולם לזרוק את השיפוד אחר השימוש, מחמת שהוא מלוכלך ומאוס, וזהו שהדגיש וכתב בכל ענין, דאל"כ מה בא לומר במש"כ בכל ענין, וא"כ אם בעץ בעלמא שייחד אותו לשיפוד מעיו"ט, כיון שחל עליו שם כלי לא בטל ממנו שם כלי גם לאחר שהשתמש בו ונמאס זרוק אותו לאשפה, כ"ש בכלים חד פעמיים המתוקנים היטב ככלים גמורים, ואחרי השימוש בהם והזריקה לאשפה נקיה אינם מאוסים, רק שהעולם נמנע להשתמש בהם מחמת שמתעצלים לטטול אותם, כיון שיש להם כלים נקיים כאלו, ודאי שהם לא מוקצה.

שו"ר ש"כ בס' חוט שני שבת ח"ג (עמוד ק"ו) מסברא דנפשיה, שאם זרק כלים חד פעמיים לאשפה בשבת לא הוה מוקצה, וכ"כ בס' אורחות שבת (פ"ט סוף הערה ר"א) עיי"ש [ובדעת מרן הגריש"א שליט"א עיין בס' אשרי האיש (פ"ט ספ"ט), ובס' שלמי יהונתן ח"ג (פ"ה סצ"ב) שיש סתירה במה שכל א' כותב בשמו בזה, ומא' מבאי ביתו של מרן שמעתי דס"ל דבזרק לאשפה נקיה בשבת לא הוה מוקצה]. ובאמת שאף בסברא נראה כן, דכיון שהיה עליו שם כלי, וגם לאחר השימוש לא בטל ממנו שם כלי, א"כ הזריקה בשבת לאשפה נקיה לא מבטלת ממנו שם כלי, אך מאחר ויש מחכמי דורינו שחולקים ע"ז מסברא, וס"ל שבזרקם לאשפה אפי' בשבת הוה מוקצה, לכן הבאנו ראיות מראשונים וגדולי הפוסקים [הר"ן וכו' ומהרש"ל] דלא הוה מוקצה.

ב) אמנם בזרקם לאשפה מע"ש, כתבתי שם דנר' שהם מוקצה כמש"כ בס' שלמי יהודה (פ"ו סכ"ג והערה ס'), ובס' שבות יצחק (ס"פ ד') בשם מרן הגר"י אלישיב שליט"א, דאם זרקם לאשפה מע"ש לאחר שהשתמש בהם הם מוקצה, מאחר ומה שבכלים שלמים זרקם לאשפה לא הוה מוקצה, היינו משום דאמינן שבטלה דעתו אצל כל אדם, כמבואר בביה"ל (בסי' ש"ח ס"ז) בד"ה ואם זרקה, א"כ בכלים חד פעמיים כיון שדרך לזרוקם לאשפה לאחר השימוש, ולא בטלה דעתו במה זרקם לאשפה, הם מוקצה, ובשב"י הוסיף דלפי דברי הביה"ל (שם בד"ה לאשפה, שכתב דזרקם לאשפה לאו דוקא, וה"ה אם הניחם אחרי הדלת מע"ש לזרוקם לאשפה חשיב זרקם לאשפה, א"כ ה"ה בכלים חד פעמיים, עכתו"ד עיי"ש. וכ"כ בחוט שני הנ"ל, ובאורחות שבת הנ"ל (הערה ר"ג) עיי"ש.

וכעת התבוננתי שאע"פ שיש מקום לדברים אלו, בכ"ז יש מה לדון בהם, דהנה מצינו למג"א (סי' ש"ב ס"ק ב') שהביא לקושית הש"ג שהקשה דמ"ש אבן מחריות, דלמה בחריות שישב עליהם מבעוד יום לא הוה מוקצה, אפי' שלא ניכר שישב עליהם מע"ש, ובאבן צריך שיהיה ניכר שקינחו בו מע"ש כדי שלא יהיה מוקצה בשבת, וכתב וז"ל: ול"נ דקושיא מעיקרא ליתא, דבשלמא חריות כיון שישב עליהן מבע"י והניחו במקומן כדי לישב עליהם עוד, לא הוה מוקצה, אבל אבן שקנח בו והשליכו, שוב לא היה דעתו עליו לתשמיש, לכן בעינן שיהא ניכר בו הקינוח, עכ"ל. ומבואר בדבריו דאע"פ שודאי לא בטלה דעתו במה זרק מע"ש את האבן שקינח בה, כדרכו של עולם לזרוק אחרי הקינוח, ולא היתה דעתו להשתמש בו יותר, בכ"ז כיון שניכר עליו הקינוח, וממילא ניכר שעומד לקינוח, לא הוה מוקצה, לפ"ז י"ל דה"ה בכלים חד פעמיים אע"פ שלא בטלה דעתו במה זרקם לאשפה מע"ש, כדרכו של עולם לזרוקם לאשפה לאחר גמר השימוש בהם, עכ"פ כיון שחזותו מוכיח עליו שהוא כלי שניתן להשתמש בו אם ירצו אותו קצת, י"ל דלא הוה מוקצה, אע"פ שזרקם והסיח דעתו מלהשתמש בהם, כמו באבן שקינח בו וזרקו כנ"ל.

יש להביא עוד דמות ראייה לזה, ממש"כ המשנ"ב (בסי' ש"ח בשעה"צ ס"ק נ"ו) גבי שיירי מטלניות שבלו, ויש בהם ג' טפחים על ג"ט, דאינם מוקצה אפי' לעשירים, וז"ל: ואפשר דבזה אפילו זרקן לאשפה [מע"ש] מותר, לפי מה שכתבו התוספות בשבת (דף כ"ו ע"ב) דג"ט על ג' טפחים חשוב כלי כד' וה' אמות, וידוע מה שכתבו התוספות דבגלימא אפילו זרקן לאשפה מותר לטלטל, עכ"ל. ובפשוט נר' דעשיר שזרק שיירי מטלניות שבלו שיש בהם ג"ט על ג"ט, לא בטלה דעתו אצל שאר עשירים, דפוק חזי בימינו שרוב העולם חשיבי כעשירים לענין זה, ורובא דינשי דרכם לזרוק שיירי מטלניות שיש בהם ג"ט על ג"ט לאשפה, ואע"פ"כ המשנ"ב טוען שאפי' זרקם לאשפה מע"ש, לא הוה מוקצה כיון שסו"ס הם נחשבים לבגד. ואע"פ שבשעה"צ סיימ: ואפשר לדחות דרק לענין טומאה חשוב ג"ט על ג"ט כד' וה' אמות, עכ"ל, עכ"פ מזה שניסה לדחות חידוש זה, רק מצד דשמא התוס' לא אמרו דחשיב ככלי גמור רק לענין טומאה ולא לענין טלטול מוקצה, ולא דחה חידוש זה מצד דכיון שלא בטלה דעתו אצל העשירים במה זרקו לאשפה מע"ש, לכן הוה מוקצה, ש"מ דלא ס"ל למשנ"ב סברא זו, אלא ס"ל דכל שחשיב לכלי אפי' שלא בטלה דעתו במה זרקו מע"ש, בכ"ז לא חשיב למוקצה כנ"ל.

לפ"ז נר' לומר דמש"כ המשנ"ב (בסי' ש"ח ס"ו) בביה"ל ואם זרקה, וכן במשנ"ב (ס"ק נ"א) דבכלי שלם זרקו לאשפה מע"ש בטלה דעתו אצל כל אדם, עיי"ש, היינו דבכלי שלם שניתן להשתמש בו כמו שהשתמשו בו עד כעת, אפי' שדרך העולם לזרוק אותו לאשפה מכל מיני סיבות, חשיב שבטלה דעתו במה זרקו לאשפה והקצה דעתו לגמרי מזה, דהבטלה דעתו אינו על עצם הזריקה, דבעצם הזריקה לא בטלה דעתו, דמצוי שרגילי על לזרוק את זה לאשפה, אלא הבטלה דעתו הוא מה שמקצה דעתו לגמרי מזה, כאילו הוא גרוטאה בעלמא. בזה בטלה דעתו, מאחר ולפי המציאות האמיתית של הדבר הוא כלי שראוי לשימוש כמו שהשתמשו בו עד כעת, דמחשבת האדם וזריקתו לאשפה לאשווי לגרוטאה ומוקצה, לא מהני נגד המציאות שהוא כלי שלם הראוי

לשימוש כמו לפני זרקו לאשפה, ורק בשבר כלי שאינו כלי, וכשהוא זרוק באשפה הוא גרוטאה בעלמא, אלא כשבא מכלי שלם שנשבר, יש ששומרים אותו לאיזה תשמישים, ויש שזורקים אותו לאשפה, בזה מהני דעת האדם לקבוע אם יפקע ממנו שם כלי ע"י שיזרקנו לאשפה, או לא יפקע ממנו שם כלי שהיה לו לפני"כ, ע"י שישמרנו להשתמש בו איזה תשמישים [וכן מהני דעת סוגי בני אדם עניים או עשירים, לקבוע איזה סוג שבר כלי יחשב עדיין לכלי], ולכן אם זרקו לאשפה מע"ש, אמרינן דלא בטלה דעתו אצל כל אדם, במה זרקו לאשפה ומשווי ליה לגרוטאה בעלמא, ככל שבר כלי הזרוק באשפה דהוי גרוטאה בעלמא, ודו"ק היטב כי הוא יסוד אמיתי, דלמאי דקיי"ל במוקצה כר"ש, לא מצינו בשום כלי שלם אפי' גרוע וישן מאד זרקו לאשפה מע"ש דהוי מוקצה, אע"פ שדרך העולם לזרוק לאשפה לגודל פחיתותו וישנותו, וכדמוכח מאבן שקינח בה וזרקה לאשפה מע"ש, דהוי כלי גרוע ביותר וקצת מטונף, ואע"פ"כ לא הוה מוקצה, לפ"ז נר' לומר שהוא הדין בני"ד בכלים חד פעמיים שדרך לזרוקם לאשפה, אם זרקם לאשפה נקיה, שבשטיפה קלה ניתן להשתמש בהם כמו שהשתמשו בהם עד כעת, י"ל דלא הוה מוקצה אפי' זרקם לאשפה מע"ש, או הניחם מע"ש בשקית כדי לזרוקם באשפה. שו"ר באלבא דהלכתא (גליון ז') בתשובות ופסקים להרה"ג יוסף זונדל שוב שליט"א עמוד ל') שהביא ממשנ"ב למעשה (סי' ש"ח עמוד ק"כ אות ע') שכתב בשם הגר"ש וואזנר שליט"א דבכלים חד פעמיים זרקם לאשפה, אפי' מבעוד יום אינם מוקצה, עיי"ש. ושמתחיל שכוונתי לדעתו הרמה.

ג) סוף דבר נר' דאע"פ שהבאנו ראיות דבכלים חד פעמיים שהשתמש בהם זרקם לאשפה נקיה מע"ש, לא הוה מוקצה, ומצאנו חברים לדעה זו בגדולי הפוסקים בימינו, וכ"נ לעני"ד דהעיקר להלכה, בכ"ז כיון שמצינו לכמה מגדולי הפוסקים בדורינו שהחמירו בזה להחשיבם למוקצה, איני רוצה להכריע בזה, והמעין יבחר. ועכ"פ באופן שרואה כלים חד פעמיים באשפה נקיה בשבת, ואינו יודע אימתי נזרק לאשפה, אם מע"ש או בשבת, אף שבביה"ל (סי' ש"ח ס"ז) בד"ה מבעו"י, הביא לגרע"א בחידושיו שהסתפק קצת בזה, כיון דמוקצה הוה דבר שיש לו מתיריים, ואולינן בספיקו להחמיר, והביה"ל לא הכריע בזה, עכ"פ בני"ד דכלים חד פעמיים זרקם לאשפה נקיה שיש עוד סברא לקולא, שאפי' אם זרקם לאשפה מע"ש י"ל דאינם מוקצה כנ"ל, נר' שאם יש לו צורך בכלים חד פעמיים אלו, ואינו יודע מתי נזרקו לאשפה, מותר לקחת אותם מהאשפה להשתמש בהם בשבת. בפרט דבלא"ה אף בספיקו של הגרע"א, דאולי יש להחמיר בספק מתי נזרק כיון דמוקצה הוה דבר שיש לו מתיריים, נר' העיקר כדעת הצ"ח בפסחים (דף ט' ע"ב) דבכשמל"א כיון שכל שימוש הוא דבר בפניע, ולשימוש של שבת לא יהיה מתיריים, לא חשיב כדבר שיש לו מתיריים, וכ"מ מהמשנ"ב (בסי' ש"ל ס"ק ל"א) דלגבי טלטול מוקצה לא חשבינן ליה כדבר שיש לו מתירין, ואולינן בספיקו להקל, עיי"ש, אלא שזה קצת סותר לדבריו כאן בביה"ל שנר' שחשש להגרע"א, וצ"ע. וכ"כ בס' תה"ד (סי' ש"א ס"ק ג'), וש"ש (פ"כ הערה ז'), וש"ת שער יושר ח"ד (סי' נ"ה ס"ק א'), עיי"ש. וש"ר ש"כ בשו"ת שבת הלוי ח"ג (סי' ל'), אלא שהוסיף שבפ"ת יו"ד (סי' ק"ב ס"ק ו') מבואר שהגרע"א לא סובר כהצ"ח, עיי"ש, א"כ אפי' אם נחוש בזה לדעת הגרע"א, בני"ד שיש עוד ספק להקל כנ"ל, יש להקל בזה בפשוט.

אך בזרק כלים חד פעמיים לאשפה מלוכלכת, והכלים התלכלכו באופן שקשה קצת לנקותם, וגם הוא קצת מאוס בעיני העולם לחזור ולהשתמש בהם שוב אפי' אחרי הניקוי, י"ל דחשיבי כשבר כלי שאינו ראוי כ"כ לשימוש, וכשזרקם לאשפה מע"ש הם מוקצה בשבת. ואפשר דאפי' זרקם לאשפה מלוכלכת בשבת, חשיבי כשבר כלי שאין דרך להשתמש בו בימינו, והם מוקצה, כמש"כ כמה מחכמי דורינו [שלמי יהודה (פ"ג סו"ס ד'), ושבות יצחק (פ"ד ס"ו ס"ק א') אות א'] ועוד] גבי שברי כלים שנשברו בשבת, וראויים לכסות בהם משהו, דבימינו הם מוקצה, דאע"פ שבשו"ע (סי' ש"ח ס"ז) פסק דשברי כלים שלא זרקם לאשפה מע"ש אינם מוקצים, כיון שראוי לכסות בהם ולצורם ע"פ צלוחית, עכ"פ בימינו שאין דרך לצורם ע"פ צלוחיתו, הם מוקצה, א"כ ה"ה בני"ד כיון שנתלכלכו ונתקלקלו קצת, ואין דרך להשתמש בהם יותר, י"ל שהם מוקצה. והנר' לעני"ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הלכה.

הדינים העולים מהנ"ל

א. אם זרק בשבת כלים חד פעמיים, כגון בקבוקי שתיה וכוסות וסכו"ם וכיו"ב, לאשפה נקיה, יש אומרים שהם נחשבים למוקצה, ויש אומרים שאינם נחשבים למוקצה, וכן נראה העיקר להלכה. ב. אם זרק מערב שבת כלים חד פעמיים לאשפה נקיה, או הניחם בשקית כדי לזרוקם לאשפה, יש אומרים שהם מוקצה, ויש אומרים שאינם מוקצה, והרוצה להקל בזה יש לו על מה שיסמוך, ועכ"פ הוהא בשבת כלים חד פעמיים באשפה נקיה, שבשטיפה קלה יכול לחזור ולהשתמש בהם, ויש ספק אם נזרקו לאשפה מערב שבת או בשבת, יש להקל בפשוט שאינם מוקצה, ומותר להשתמש בהם בשבת לצורך. ג. אם זרק כלים חד פעמיים לאשפה מלוכלכת, והכלים נתלכלכו עד שקשה קצת לנקותם, י"ל שבין זרקם לאשפה מערב שבת, ובין זרקם לאשפה בשבת, חשיבי כשברי כלים והם מוקצה, כמו שכתבו הפוסקים שבימינו כיון שאין דרך העולם להשתמש בשברי כלים, א"כ אפי' כלים שנשברו בשבת והשברים ראויים לאיזה מלאכה, בכ"ז הם מוקצה, א"כ הוא הדין בנידון דידן.

אחד מבני הבית שהניח דבר מוקצה בע"ש על כלי האם נאסר מדין בסיס

ברמ"א (סימן ש"ט סעיף ד') איתא: אם אדם הניח דבר מוקצה על של חבירו, לא אמרינן שנעשה בסיס לדבר האסור [היינו דמותו לטלטל הכלי כשצריך לו אחר שינער המוקצה ממנה - משנה ברורה ס"ק כ"ו], דאין אדם אוסר של חבירו שלא מדעתו.

ובמשנה ברורה (ס"ק כ"ז) כתב: אם עשה כן לטובת חבירו ומן הסתם ניחא ליה בזה, כגון שנטל ראובן כלי והעמידו מבעוד יום תחת הנר בבית שמעון כדי שיפול הנר לתוכו ולא תהיה דליקה, ונפל הנר לתוכו קודם בין השמשות, והיה בתוכו עד אחר בין השמשות, נעשית הכלי בסיס להנר, ואסור לטלטלה כל השבת אף לאחר שנסתלק הנר. כן כתבו הרבה אחרונים, ובדרך החיים מצדד דאם היה בדעתו לסלק אחר כך המוקצה בשבת, ונכל לצרף בזה דעת היש אומרים הנ"ל [בשו"ע שם] דבזה לא מקרי בסיס כלל.

ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק כ' הערה ר"א) כתב בשם מרן הגרש"ו אויערבאך זצוק"ל דאע"ג דאם היו הבעלים כאן, היו מניחים גם דבר שמותר בטלטול, כדי שלא יהפך לבסיס לדבר האסור, מכל מקום הואיל ולא היה כאן, שפיר ניחא להו גם בבסיס זה [ובהערה ר"ב שם כתב בשם מרן זצוק"ל: דאפשר הדמוליק נר של חבירו שלא מדעתו, אע"ג דלא ניח"ל, מכל מקום כיון שאסור לנער את השלהבת נעשה בסיס בע"כ של הבעלים, ואסור לטלטל את הנר בשעה שהוא דולק אף בכה"ג שאין לחשוש לכיבוי, אולם לאחר שכבה, יתכן דשפיר מותר להשתמש עם הנר אפילו אם היה דולק כל בין השמשות, כיון שהבעלים לא דחו אותו בידים. גם נראה דאף בשעה שדולק רק הנר עצמו אסור בטלטול, משום דחשיב כמטלטל להדיא את השלהבת, אבל המגש או השלחן שהנר עומד עליהם שפיר מותר בטלטול, וחשיב רק כטלטול מן הצד].

ובמנחת שבת (סימן פ"ט ס"ק כ"ב) כתב: יש לעיין באם הניחה אשתו דבר מוקצה על כלי שלו, אם נעשה בסיס על ידי זה גם לבעלה ולשאר בני ביתו. וכמו כן יש להסתפק באם אחד מבניו הניחו המוקצה על כלי שלו, אם נעשה בסיס על ידי זה גם לאביהם.

ובדעת תורה (סימן ש"ט סעיף ד') כתב: הרב בעל מנחת שבת בסימן פ"ט ס"ק כ"ב נסתפק בהניחה אשתו של בעל הכלי דבר מוקצה על כלי, אי נאסר הכלי משום בסיס, או דגם בכה"ג אמרינן אין אדם אוסר דבר, ולא באיסורא, ע"ש. והנה בירושלמי פרק ה' דכלאים הלכה ה' מבואר דפועל שקיים כלאים לטובת בעל הבית נאסרו לכל, אפילו לר"ש דס"ל אין אדם מקדש דבר שאינו שלו, ע"ש, הרי דפועל שעשה בשביל בעל הבית הוי כשלו, ומכ"ש באשתו. מיהו כל זה אם נעשה לצורך הבעלים, אבל אם לא עשתה לצורך הבעל, אף דיד אשה כיד בעלה, הרי מבואר ברשב"א קידושין כ"ג בהא דיד עבד כיד רבו, דדוקא לזכותו ולא לחובתו, ע"ש. והא דאמרינן בב"מ צ"ו ע"א ושם צ"ט ע"ב גם לחובתו יד עבד כיד רבו, כבר כתבו האחרונים דהתם הטעם משום דלעת עתה אינו חוב, כעין מה שכתב הר"ן פרק ד' דגיטין גבי פרוזבול, ועוד, הרי מבואר באס"ז ל"ב מ"ב צ"ו שם בשם הרמב"ד דדוקא בממונא יד עבד כיד רבו ולא באיסורא, והכי נמי לענין יד אשתו [כ"ד בעלה צ"ל דדוקא לענין ממונא ולא לאיסורא]. ואף דלענין אין אדם חוטא ולא לו קי"ל דאשתו כגופו, כדאיתא בבכורות ל"ה ע"א, מכל מקום אין בידה לאסור את של בעלה, ואם הניחה על דבר שהוא מנכסי מלוג שלה וכו', ועל כל פנים בנכסי מלוג, כשותפות דמא, ואם הניחה האשה דבר מוקצה על מאכל שהיא נזוונת בו, דהא גם אוכלין נעשין בסיס [עיין בשמירת שבת כהלכתה מהדורה מחודשת פרק כ' הערה רצ"ד מה שכתב בענין אם אוכלין נעשין בסיס], נראה דהאשה יכולה לאסור, דהוי כשותף. ואם הניח קטן, עיין תוספת שבת בפתחה לסימן ש"ח מדברי מג"א סימן מ"ב ס"ק ד' [וז"ל התוס' שבת: ועוד כלל אחד אומר אני דבכל מקום שנזכר דמהני מחשבה לענין מוקצה, הן לאיסור הן להיתר, צריך שתדע דמיידי דוקא בגדול ולא בקטן, דקיי"ל קטן יש לו מעשה ואין לו מחשבה, כדאיתא בחולין דף י"ב, וכה"ג כתב המג"א סימן מ"ב, מיהו אם הוא בן י"ג שנה ולא ידעין אם הביא ב' שערות, אז לענין איסור פשיטא דמהני, דחיישנן שמא נשרו, וגם לענין היתר אמרינן דחזקה שהביא ב' שערות, דברבנן אמרינן חזקה שהביא ב' שערות כדאיתא בסימן קצ"ט].

ובהלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' ס"א) כתב בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א: דנראה שיש חילוק בזה, דודאי אם נתן לאשתו ובני ביתו כלי קטן לשימוש בו כרצונם, ואם כן הם יכולים לאוסרו מדין מוקצה כל זמן שמשתמשים בו כיון דניתן להם לשימושם, ולכן כל זמן שבעל הבית נתן להם לשימוש לדעתם ואין הוא רגיל להשתמש בו, כגון כרית שמשתמשים בה למיטותיהם, אע"פ שאינו מקנה להם אותה אף הם אוסרים אותה, וכל שכן בספרי לימוד וקריאה או משחקים שברשותם, אבל אם הוא דבר שבעל הבית עצמו רגיל להשתמש בו, ולא נתן להם כלל הכלי לשימוש, לאו כל כמיניהו לאסור עליו אפילו אשתו ובני ביתו.

וכן בחוט שני (שבת ח"ג עמ' קנ"ה אות ו') כתב: אשה או ילדים שהניחו מוקצה על איזה דבר, אם הוא דבר שמסור ברשותם לעשות, מיקרי שעשו על דעת בעל הבית והוי בסיס, ואם לאו אינו בסיס, וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א.

ובעמ' קנ"ו אות ט' כתב שם בחוט שני: סטנדר שנמצא במקום ציבורי כמו בית הכנסת או ישיבה, אע"פ שיש לו רשות בשעת השימוש בו להניח שם את חפציו, מכל מקום מסתברא דהציבור מקפידין שלא ישאירו שם אחר כך חפצים, אם כן אף אם הניחם על דעת שישארו בשבת הוי כשכח כלפי הציבור, ואינו נעשה בסיס, דאין אדם אוסר דבר

שאינו שלו. וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א.

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דאשה או ילדים שהניחו מוקצה על איזה דבר, לכאורה נעשה בסיס לדבר האסור, ולא אמרינן בזה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו כיון דהם בני בית, והיה מותר להם להשתמש בזה. ויל"ע אם בחור בישיבה יכול לאסור סטנדר או כסא וכדו', דיש לומר שלא על דעת זה נתנו לו להשתמש בזה.

ובארחות שבת (פרק י"ט הערה שצ"ה) הביאו את דברי המנחת שבת והמהרש"ם, וכתבו על זה: ולולא דבריהם היה מקום לומר דלא אזלינן בזה בתר הבעלות הממונית אלא בתר הרגלי השימוש, ולכן חפצים המיוחדים לשימושם כגון סטנדר וכיוצ"ב מסתבר שאין האשה אוסרת, שכן בסתמא האיש הוא הקובע אלו חפצים יהיו מונחים שם, וכן אפשר שאין האיש אוסר חפצים המיוחדים לשימוש אשתו אף אם הם שייכים לו מצד דיני הממון, הואיל והוא מאפשר לה להחליט כיצד להשתמש בחפצים אלו. ולגבי חפצים המיוחדים לשניהם, הרי זה כעין חפץ של שותפים. ויל"ע בחפץ של שותפים אם יכול האחד לעשותו בסיס, או דגם זה בכלל הא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו [שורש הספק בזה הוא אם הא דאין אדם עושה דבר שאינו שלו לבסיס הוא משום חסרון הבעלות, והכא הוא בעלים, או דעיקר הכוונה בזה דרק הבעלים יכולים לייחד את החפץ לכל השבת להיותו משמש לחפץ אחר, מה שאין כן אדם זר שאינו שליט בחפץ, ולגבי שותפין כל אחד זכאי להניח על החפץ את חפציו, אך אין אחד רשאי לייחד את החפץ להחזקת דבר מוקצה באופן שימנע משותפו את טלטולו ואת השימוש בו לכל משך השבת]. שו"ר דפשיטא ליה למהרש"ם דשותף יכול לעשות בסיס, ולכאורה מסתבר שצריך לדון כל מקרה לגופו עד כמה נחשב ייחוד החפץ להיות טפל למוקצה לכל השבת, כשימוש סביר בחפץ השותפות. ולענין קטן, עיין בספר מנחת שבת סימן פ"ח ס"ק ס"ג שכתב דאין מחשבה לקטן, וכן כתב בספר דעת תורה סימן ש"ט אות ד', ולכאורה נראה גם בזה שאם יש מגירה מיוחדת לקטן והוא מניח בה את חפציו שם כרצונו, והרי זה כאילו הונח על דעת האב, גם יש לדון דאפשר שאין זה בגדר מחשבה גרידא אלא כעין מחשבה הניכרת מתוך מעשיו, עיין בגמ' חולין י"ג, ועיין פ"מ"ג בפתחה להלכות יו"ט פ"ג ח"ב אות א'. ולענין בחורים בישיבה, נראה שאם בחור הניח דברי מוקצה [כגון כלים אסורים בטלטול או קליפות וכיוצ"ב] על גבי סטנדר לא חל בזה דין בסיס, והטעם משום שאין בידו לייחד את הסטנדר לדברי מוקצה לכל השבת, שהרי הוא שייך לכלל בני הישיבה, ולא נועד להיות מיוחד בשבת לתשמיש כזה כלל. ולגבי דבר מוקצה שהונח על גבי השולחן או הכסאות בחדר בו ישנים הבחורים, נראה שדינם כשותפים שדינם כנ"ל. וכן הדין באדם שהניח מוקצה על גבי סטנדר בבית כנסת או על שולחן במקום ציבורי. ולענין אורח שהניח חפצי מוקצה על גבי חפצי בעל הבית, לכאורה הדבר תלוי אם בעל הבית מסכים לכך או שאין דעתו נוחה מזה, שאם אין לבעל הבית קפידי בזה ויש רשות לאורח לעשות זאת, הרי הוא עושה את חפצי בעל הבית לבסיס, ואם אין דעת בעל הבית נוחה מזה אין חפציו נעשין בסיס. ועיין תוס' רע"א למשניות דמאי פ"ו מ"ב שנקט דאורח המתארח אצל ע"ה, ומפריש מזהין תרומת מעשר (שהיא מוקצה משום שהיא תרומה טמאה), אינו עושה את הכוס לבסיס לדבר האסור כיון שאין הכוס שלו, ותמה מכה זה על הירושלמי שהקשה שיש בזה איסור טלטול מוקצה, ונקט רע"א דאין דעת בעל הבית נוחה מזה שהאורח עושה את הכוס שלו לבסיס למוקצה.

טלטול סכין של מילה בשבת לאחר המילה

ברמ"א (יו"ד סימן רפ"ו סעיף ב') איתא: ומותר לטלטל האיזמל לאחר המילה להצניעו בחצר המעורב, אף על גב דאינו צריך לו עוד באותו שבת, דהא לא הוקצה בין השמשות מאחר דהיה צריך לו באותו שבת, כן נראה לי.

ובט"ז (ס"ק א') כתב: כן כתב ב"י בשם רבינו ירוחם, ובמהרי"ל כתב שציוה מהר"י סג"ל שתיכף אחר המילה יסירו מידם כל צורכי המילה, דחשובים מוקצה להלאה, וגם המוהל לא יחזור לטול האיזמל מן החול שהטיל שם הערלה בהיותו בהול על הפריעה, עכ"ל. ורש"ל בתשובה כתב גם כן להיתר כמו שכתב רמ"א כאן, מטעם שכיון שהיה ראוי בין השמשות הותר לכל היום, דאין מוקצה לחצי שבת, ואיני כדאי להכריע בין הרים גדולים, אבל נראה לי מבורר לאיסור. וע"ש מה שהאריך ומסיים: וכל שכן האיזמל אחר המילה אם לא להצניעו באותו חדר, שכל שם ותו לא, ואפילו לפני המילה אין לטלטלו בחינם כל שאינו לצורך המילה.

והש"ך בנקודות הכסף השיג על הט"ז ודעתו מסכמת עם הרמ"א, אך סיים וכתב, ומכל מקום משמע מדברי רמ"א דלא התיר אלא כדי להצניעו בחצר המעורב, אבל לטלטלו בתנאים.

ובביאור הגר"א כתב: אבל מהרי"ל כתב דמיד אחר המילה יורוק האיזמל מידו, ודרכי משה כתב שנראה לו דברי רבינו ירוחם, ואשתמיטתהו דברי תוספתא וירושלמי מפורש כדברי מהרי"ל וכו', וכן השיגו בט"ז ע"ש. וגם מה שכתב מהרי"ל שצריך לזרוק מידו הדין עמו, ואע"ג דגבי מלאכתו לאיסור כמטלטלו לצורך מקומו מותר להצניעו, כמו שכתוב באו"ח סימן ש"ח סעיף ג', כאן אסור וכו', ודלא כט"ז.

ובביאור הלכה (סימן רס"ו סעיף י"ב ד"ה יכול) כתב: איזמל של מילה אף שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס, ואסור לטלטלו אפילו לצורך גופו, כשהוא בידו יכול להניחו באותו חדר במקום שירצה, דאם ירצה להשליך האיזמל מידו וישבר ממנו ולא מהיל.

ובמשנה ברורה (סימן ש"י ס"ק ט"ו) כתב: כתב הט"ז איזמל שמל בו בשבת אין לטלטלו אחר המילה, דהא מוקצה הוא מחמת חסרון כיס,

דהא אדם מקפיד שלא להשתמש בו דבר אחר, ודלא כהמקלין לטלטל אותו מטעם דאין מוקצה לחצי שבת, דהא בין השמשות גם כן היה מוקצה מחמת חסרון כיס, ואין לטלטלו אז לשום דבר, ועל כן אף על פי שעומד למחר למלאכת מילה, מכל מקום אחר גמר צורך שלו חוזר לאיסור טלטול של בין השמשות, על כן יצניעו באותו חדר שהוא מל שם. והמגן אברהם בסימן שלי"א ס"ק ה' מסכים עמו גם כן בעיקר הדין, אך דעתו שיש להחמיר שבעוד שהאיזמל בידו לא יניחנו מידו עד שיניחנו במקום המשתמר, או שיוליכנו לביתו, דכל מוקצה שהוא בידו מטלטלו לאיזה מקום שירצה, וכדלעיל בסימן ש"ח סעיף ג', ואם הוא גם כן פורע, וצריך להניח האיזמל מידו, כתב הא"ר שיקבל אחר מידו והוא יוליכנו שם למקום המשתמר, ומכל מקום בדיעבד אם הניחו מידו, ויש חשש שלא יגנב שם, מצדד הא"ר דיש לסמוך על רמ"א וש"ך דמותר לטלטלו, והביאו החכמת אדם בהלכות מילה.

ובשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן פ"ג אות ג') כתב: ובדבר טלטול הסכין של מילה, כבר ראו עיניך במג"א ובאחרונים שאסרו לטלטל אחר המילה, ורק ששאלת שבמקום שהמוהל הוא בעצמו הפורע אם כן מוכרח להניח תיכף לאחר המילה את הסכין, ואם כן שוב יהיה אסור לו לטלטלו להניחו למקומו. והיה מקום להעיר גם כן ממה דאמרינן בראש השנה דעדים שבאו מחו"ל להעיד על החודש, היה אסור להם לזוז מתוך ד' אמות שלהם כדין מי שהוציאוהו מחו"ל, ושוב תיקן רבן גמליאל הזקן שכיון שיצאו ברשות יהיה דינם כאנשי העיר, ומותרים לילך אלפים אמה לכל רוח, ואם כן יש לומר דהוא הדין סכין של מילה כיון דמתחילה לקח אותה ברשות, יהיה מותר אחר כך לטלטלו להניחו במקומו. אבל מכל מקום לא ידעתי אם הדברים דומים אהדדי, ואפשר במקום דתקנו חכמ"ל כן תיקנו, ובמקום דלא תקנו לא תקנו. וגם מהאחרונים שלא העירו בזה נראה דס"ל כן דאין לנו לומר כן אלא במקום שאמרו חכמ"ל, לכן נראה דבאם יש מילה בשבת והמוהל הוא בעצמו הפורע, והוא מוכרח להניח הסכין של מילה כדי שיעשה הפריעה בשתי ידיו, אז יניח הסכין בתוך איזה כלי שיש עליה גם דבר היתר, והיה בסיס להיתר ולאיסור, ואז יהיה מותר לו אחר כך לטלטל הכלי והסכין אשר עליה כדי להניחה במקום המוצע.

והנה על זה בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק כ' הערה נ"ג) דצריך לומר דמותר לטלטל את הכלי דוקא אם צריך למקום הכלי או לגופו במקום אחר, כי אז מותר לטלטלו אם אי אפשר לנער את המוקצה מחשש שמא יתקלקל, עיי"ש בסעיף מ"ט.

ובשם מרן הגרש"ו אויערבאך זצוק"ל כתב על צעה זו: דמכיון דבדיעבד חייב בניעור, ממילא לכתחילה אסור לעשות כן, וכן מוכח מהט"ז סוס"י ש"י, שמתיר רק להניח דבר היתר בתוך כלי שיש בו מוקצה לחצי שבת, ע"ש, משא"כ להניח מוקצה שאי אפשר לנערו, בתוך כלי שיש בו היתר, כדי לטלטל אחר"כ בלי נייעור דאסור. וגם לא דמי לנותן כלי שיש בו דבר המותר בכדי לקבל את השמן הנוטף מן הנר (סימן רס"ה מ"ב ס"ק ו'), דהתם על כל פנים אינו מטלטל את המוקצה בידים, וגם לא מבטל הכלי מהיכנו.

ובשבות יצחק (מוקצה פרק י"ב) כתב בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א דאפשר לנהוג כעצת המהרש"ג, בצירוף דעת הסוברים דאיזמל של מילה אינו מוקצה.

וכן שמעתי מכ"ק אדמו"ר מאונגואר שליט"א שאביו הגה"ק בעל המשנה הלכות זצ"ל שהיה מוהל, נהג כעצת המהרש"ג להניח את הסכין על חיתול שהיה בו גם דברי היתר, ואחרי הברית הכניסו את החיתול עם הסכין ודברי היתר שבו לתוך התיק.

וכן בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק כ"ו סעיף י"ד) כתב: המל את התינוק יש לו להניח את הסכין מיד לאחר השימוש בו לתוך תיק שיש בו דברי היתר חשובים, ואם כבר הניחו בפני עצמו, יאמרו לקטן להניחו בתיק זה, ויסמוך על הפוסקים המתירים לטלטל את הסכין.

וכן בחוט שני (שבת ח"ג עמ' ס"ג) כתב: ולהלכה כתב המשנה ברורה כהט"ז דאסור לטלטל סכין של מילה לאחר המילה, דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס, עיי"ש. מכל מקום בדיעבד אם הניחו מידו ויש חשש שיגנב, יש לסמוך על הרמ"א והש"ך דסברי דמותר לטלטלו אחר המילה, עיי"ש. ונראה דמה שכתב המהרי"ל דמיד אחר המילה יורוק הסכין מידו משום מוקצה, כוונתו דניחא הסכין תיכף אחר המילה בלא לברור באיזה מקום מניחו, אבל אין צריך לזרוק הסכין מידו, דהנהגה על המקום שאוחז מעליו לא מקרי שמטלטלו, אלא שעושה מעשה הנחה, והא דכתב במהרי"ל הלשון "וריקה", היינו משום דהנהגה המיידית במקום שנמצא נמי הוי כעין וריקה. ומוהל שמל בשבת ורוצה ליקח אחר המילה את סכין המילה, העצה היותר טובה היא שמיד אחר המילה יניח את הסכין בתוך כיסו שבבגדו שלובש אז, עד שיגמור את המילה ויצניענו. ואם אי אפשר לו לעשות כן מחמת שצריך למהר לעשות תיכף את הפריעה, יש לו למוסרו לחבירו, וחבירו יקחנו למקום אחר ויצניענו.

וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א דסכין של מילה הוי מוקצה מחמת חסרון כיס, לכן העצה הראויה כדי שיוכל לקחת את זה חזרה לביתו [כשאין לו עוד ברית בשבת], שיניח את הסכין מיד אחר החיתוך לתוך תיק שיש בו דברי היתר.

ובשונה הלכות (סימן ש"ו סעיף ט"ז) כתב: וכן מצדד בחזו"א (או"ח סימן מ"ג ס"ק ז' וסימן מ"ט ס"ק ט') להקל כיון שהוא כלי, והיה עומד בין השמשות למצותו.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד סימן קל"ה אות ב') כתב: ובמה ששאל איך לנהוג לכתחילה עם כלי המילה בשבת - אעבור פרשתא דא בקיצור - הנה ד' דעות לפנינו - דעת הרמב"ן ורבינו ירוחם והעתיקו גם כן הב"י סימן רס"ו והרמ"א שם סעיף ב', דמותר לטלטל הסכין אחרי המילה, דמאחר שטלטל הכלי בהיתר מחזירו לאיזה מקום שירצה. ב', דעת המהרי"ל דיסירו מידו מיד, פירוש גם לא לטלטלו בעודו בידו, וכן הוא

שיטת הגר"א סימן רס"ו אות ג'. ג'. שיטת המג"א או"ח סימן של"א דמותר להסירו דוקא בעודו בידו, כדין מוקצה בעודו בידו. דל שיטת הט"ז דדוקא להצניעו באותו חדר שמל בו כדי שלא יאבד, והמהרש"ל בתשובה מיקל כדעת הרמ"א. והנה ההוכחות נגד דעת המקילין הם: א. מביצה י"א ואו"ח ס"ס תצ"ט דאסור לטלטל העלי אחרי שקצב עליו בשר. ב. מביצה כ"ח ע"ב ואו"ח סימן תקי"ח דאסור לטלטל השפוד אחרי צלייתו. ג. מירושלמי סוכה סופ"ג דהניחו הלולב על הארץ אסור לטלטלו, הרי דחוזר לאיסורו באמצע היום, וכן מדין שופר דאסור לטלטלו אחר מצותו, עיי"ן ט"ז וגר"א ביו"ד שם. ובעניוית לדעת הרמב"ן ורבינו ירוחם ושאר המקילין כל הראיות אינן דומות לכאן, דעלי הוא כלי שמלאכתו לאיסור, ושם זה לא ישתנה בשעת תשמישו לצורך, ולא הורדנו משם איסורו כלום, רק לאחר תשמיש כיון שאין צורך עוד לגופו ומקומו, חוזר לאיסורו דרך לצורך גופו ומקומו. והאי דשפוד בסימן תקי"ח הלא הוא מוקצה גמור, דאין עליו תורת כלי כלל, והוא הדין באבנים וצורות, ופשיטא דלאחר צלייתו חל עליו שם מוקצה גמור כיון שהוא מוקצה במציאות, וכן לולב דאינו כלי כלל, ולאחר המצוה אי אפשר לשנות המציאות שלו דהוא מוקצה בעצם לדעת הירושלמי, ובשופר גם כן אי אפשר לשנות המציאות שהוא על כל פנים כלי שמלאכתו לאיסור. משא"כ בסכין של מילה דסכין בעלמא מותר לטלטל, אלא דסכין של מילה נעשה מוקצה מחמת חסרון כיס, וכבר כתב הגרעק"א בחידושו סימן ש"ח באו"ח דהא דבממליך מתשמיש חסרון כיס באמצע השבת, דאעפ"כ אסור לטלטלו, הוא רק מדין מגו דאיתקצאי לבין השמשות, אבל ביסוד הדבר אפשר לשנות שמו, וכן הלא בין השמשות עמד לכך להשתמש למחר כמש"כ הרמ"א, וכמו דעומד להשתמש כן עומד להצניע, והוא סוף תשמיש שלו ולצורכו, ולא איתקצו כלל מתשמיש זה וטלטל זה, ואין אנו מתירין כאן נגד המציאות ועצם מוקצה, אלא אנו דנין אם נשאר עומד בהקצאתו מחמת חסרון כיס, לזה דעת המתירין דבנידון דידן לא הקצה עצמו בבין השמשות מהנ"ל. והמג"א סימן של"א דנטה לדעת האוסרין מהאי דעלי, נלענ"ד דלשיטתו אזיל שכתב ס"ס תצ"ט דעלי מיירי מדין מוקצה מחמת חסרון כיס, והתרנו לצורך ולא אח"כ, אם כן דומה להאי דסכין דידן, אבל כבר כתב בביאור הלכה שם דהסכמת הראשונים יראה יותר דדין עלי רק ככל כלי שמלאכתו לאיסור, ולא התרנו שום היתר מחודש, ואם כן פשיטא דלאחר תשמישו נשאר במצבו של רק לצורך גופו ומקומו. ולהלכה דעת המקילין הלא המה הרמב"ן ורבינו ירוחם הב"י הרמ"א והמהרש"ל, שהם רוב בנין ומנין בהוראה, והלכה כמותן, ואעפ"כ מה"ש מג"א הגר"א חולקים, כבר נהגו העולם להקל להצניע עכ"פ, ומש"כ שגם עצתו של כבודו לטלטל אח"כ על ידי בסיס לדבר המותר ודבר האסור, וזוהי יראה לי שגם לטלטל לקיים מנהג ישראל להניח סכין תחת ראש התינוק, יראה לכאורה להתיר, דזה בכלל הכנת הסכין בפרט לפני המילה, ולא חל עליו מוקצה דחסרון כיס בבין השמשות. ואף אם לא נקיל כנ"ל, מצטרף כל מה שכתבנו להקל על כל פנים בעודו בידו כדעת המגן אברהם והתוס' שבת סימן של"א ותשובת הגרעק"א סימן כ"ב, אבל העיקר יראה כנ"ל. וע"ע מה שכתב בחלק ח' סימן צ"א.

[ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק כ' הערה נ"ג) כתב: יש לעיין למה לא נתיר לטלטל סכין של מילה אחרי המילה, דילמא יצטרך עוד למול, דומיא דשופר, עיי"ן סימן תצ"ט במשנה ברורה ס"ק ג'. וכתב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, דאין זה מצוי כל כך שלא ידע מאתמול שיצטרך למול, ולכן חמיר טפי, משא"כ שופר שיצטרך לתקוע לחבירו בלי ידיעה מוקדמת].

מים הנוטפים ממזגן האם הוי מוקצה

במשנה ברורה (סימן ש"י ס"ק ל"ב) כתב בשם החיי אדם: נראה לי דמים הנוטפים מן האילנות בימי ניסן אסורין גם כן משום נולד, ואפילו יש כבר עלי עם מים מערב שבת שנוטף לתוכו, אפילו הכי אסור, ולא אמרינן דבטל, דהא טפה המנוטפת היתה ניכר קודם שנתערב בהמים, וקיימא לן דדבר שיש לן מתירין אפילו באלף לא בטיל.

ועל פי זה כתב בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק י"ג סעיף ל"ט) בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, דמים הנוטפים מן המזגן, הרי הם מוקצה ואסורים בטלטול, וכן שמעתי מפ"ק של מרן זצוק"ל.

וכן כתב מרן זצוק"ל במנחת שלמה (ח"ב סימן ל"ד אות כ"ט): לדעתי בודאי מוקצה המים הנוטפים מהמזגן, שזה ודאי נולד. ועיי"ן בספר החשוב ברכת רצה להגאון רצה"ה אורנשטיין זצ"ל שהאריך לבאר פירוש הגמ' (עירובין מ"ה ע"ב) מ"א בעיבא מינד נייד, והקשה שהמים הבאים מעננים שלא היו בערב שבת היו צריכים להיות אסור משום נולד, ויש על זה הרבה תירוצים, אבל כאן במזגן בודאי אסור שהרי לא היה מקודם כלום. וידוע דעת הגאון מטשעביץ זצ"ל שאוסר להכניס מים למקרר כדי לעשותם קרח, משום שאחר כך יהיה עליהם איסור נולד, אולם לענ"ד אין איסור נולד כשעושה ממים קרח, ורק כשעושה מקרח מים אז יש איסור נולד. אבל במזגן שכאילו הוא עושה יש מאין, שהרי עושה מדבר שכאילו אינו כלום מים, בודאי הוי נולד ומוקצה, וכן קרח המתהווה בתא ההקפאה אפשר דהוי נולד ומוקצה, דרך בעשיית קרח ממים של מקום ההתפק, כיון שהמים נשתנו למצב שאינו נקרא לא אוכל ולא משקה, אבל במזגן שעושים מים בודאי הוי נולד ומוקצה.

וכן כתב בהלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' רפ"ד) בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, דמים הנוטפים בשבת מן המזגן דינם כנולד גמור והוי מוקצה, ובהערות כתב לבאר: מים שבמזגן הבאים מלחות האויר גריעי טובא וכנולד גמור הן, ואף גריעי ממים הנוטפים מהאילנות שנבלעו המים באילנות, ואף ממיא בעיבא דמיבלע בליעי, והטעם דגשמים לדידן אינן מוקצה משום דמינד נייד, והעננים מלאים מים וזוים ממקום למקום, ולא נוצרו בשבת מהאדים, אבל מים הנוצרים בשבת מן הלחות שבאוויר בטל מהם שם מים, וכשיצאו מהמזגן כבר פנים חדשות הן ללא ספק, וגם בעצים ואפר כתבו הראשונים דזה חשיב פנים חדשות ונולד גמור, ועל אחת כמה וכמה במים דחשיבי כנולד גמור.

וכן בשו"ת באר משה (ח"ו קונטרס עלעקטריק סימן מ"א אות ו') כתב דמים הנוטפים מהמזגן אסורין משום נולד. וכן בחוט שני (שבת ח"ג עמ' ק"צ) כתב: מים היוצאין מן המזגן אסורין בטלטול והשתמשות, דהוי נולד גמור. וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דמים הנוטפים מהמזגן אסורים בשבת בטלטול והשתמשות, דהוי נולד. וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א, הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א והגאון רבי אפרים גרינבלט שליט"א, דמים הנוטפים ממזגן הוי נולד, ואסורים בטלטול והשתמשות. וע"ע מש"כ לרדן בזה בספר שלמי יהונתן (מוקצה ח"ג סימן ע'), ובתשובת הגר"צ וובר שליט"א שם, ובס' סוגיא דמוקצה (אכילה והשתמשות במוקצה) סימן ב'.

שימוש בניאגרה בשבת כשיש בו מים מהמזגן

בהלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' רפ"ה) כתב: יש שמחברים את צינור מי המזגן לאסלה של הבית, וצ"ע אם אוסר את כל המים שבניאגרה, ולכאורה יש להתיר, שאין להם ענין בביטול המים בניאגרה, דמים מועטים הם, ועיקר כונתם שלא יטנפו המים בחוץ, ואין זה קרוי משתמש בהם, דאין רצוננו במים אלו כלל, ולא מהני כלל לרחיצת האסלה. אך באמת הא ליתא, דכיון דהמוקצה לא נתבטל בשאר, אי הכל נהפך לאיסור, ואינו יכול לומר שאין לו ענין רק במוקצה עצמו, דע"י התוספת הכל נהפך למוקצה. וכן מבואר בביצה דף ב' ע"א דעצים שנשרו מן הדקל לתוך התנור, מרבה עליהם עצים מוכנין ומבטלין, ופריך דהוי דבר שיש לו מתירין ולא בטל, יעו"ש, והרי שם אין צריך לעצים שנשרו, שהרי מרבה עליהם עצי היתר, וסגי ליה בכי, אלא משום דלא בטל הכל נהפך לאיסור, ולזה פריך דהוי דבר שיש לו מתירין. ומכל מקום יש להתיר משום כבוד הבריות וכגוף של רעי, שהרי התירו גם אבנים מקורזלות לקינוח בית הכסא, וכל שכן שלא לאסור את כל המים המוכנין עליו משום כן, דלא גרע מגוף של רעי, ואין לאסור מדין עושה גרף של רעי לכתחילה, כיון שלא עשה כן על מנת לבטלין, ואין עושה המעשה על מנת להתירו מדין גרף של רעי, רק עשה כן בחול כדי שלא ילכלכו ויטנפו את הבית, ולא עשה כלום לצורך שבת, וגם לא היתה כונתו לכך כדי להתיר לו להשתמש בהן מדין גרף של רעי, דאנו דנין רק לאסור את המים בשבת על ידי היתר גרף של רעי. אך העיקר נראה בכל זה דהא ודאי גרגיר של חול אינו פוסל קערה של אפר מוכן מבעוד יום לכיסוי מדין דבר שיש לו מתירין, והטעם דבודאי יש בזה איזה שיעור לומר שמתייחס אליו כלטול, וכיון שאין גרגיר חול ראוי לכסות בו וכן הטלטול על מנת לכסות מתייחס אליו כלל, ואינו מעלה או מוריד, וגם במים אלו אם הנידון במעט מים שמטפסין אזי הטיפות הנכנסות לאסלה אין ראויות כלל לניקוי, ואף אם יהיו בניאגרה אין יכול להורידן, וממילא אין הטלטול מתייחס אליו כלל, וכל שאין שם כמות מים שראויים להשתמש בהם ולהוריד המים על ידה, אין זה נחשב שהטלטול מתייחס אליו, ובפרט במוקצה דהכנה שאינו מוכן כנולד גמור במים אלו [ולא במוקצה מחמת איסור דדחייה בידים], וכזה מעט אינו חשוב לאיסור, וכמו שמצינו בטיט שעל גבי בגדו שמכסכסו בצפורנו אע"ג דהטיט מוקצה, דזה לא חשוב להתייחס אליו הטלטול רק לבגד, וכל שכן בנידוננו שהוא בתערובת שאינו חשוב לשימוש, ולכן מדינא נהי' להתיר בזה. וכן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א דאף דאוסר התערובת הכל מדין דבר שיש לו מתירין, מכל מקום מעט מים אין אוסרים הכל, דאינו ראוי לאסור, ואין זה מתייחס אליהם כלל, ומכל מקום המחמיר להוריד המים ע"י שינוי כלאחר יד תבוא עליו ברכה, וכל שכן שתבוא ברכה למי שנמנע לגמרי מלהכיר מי המזגן דרך הניאגרה, וכמ"ש ה"תוס' בביצה דף י"ד ע"א ע"ש.

אמנם בצוהר ח"א מובא תשובה ארוכה מהג"ר יהונתן וינר שליט"א לאסור להשתמש במים שהם מוקצה שטוף את האסלה, ונחשב כעושה מעשה בגוף המוקצה אסור, ואפילו לא היה מזוים, ובסופו מביא תשובה מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שכתב בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א: מזגן המחובר לצינור שיוור דרכו מים להשתמש בהם בשירותים, ומי המזגן הם מוקצה של נולד, אינו רואה היתר, ורק אם מי המזגן ביציאתם יהיו מעורבים עם המים בזה דומה לענבים הנסחטים בתוך הגיגית בסימן ש"כ.

בספר נחלת ישראל (מהדורת תשס"ח עמ' שצ"ט) כתב: המחברים הצנור הדק שמוציא המים ממערכת מזגן מרכזי, לתוך הניאגרה (מיכל המים) שמעל הבית הכסא, שיטפטפו המים של המזגן לתוכו, יש לדון בזה כממה בעמים האם השימוש בניאגרה מותר או לא כדלהלן. וראשית נבאר בקצרה אופן פעולתו. כל זמן שהמזגן פועל, המים מטפטפים לניאגרה, ובמקרה שהניאגרה כבר מלא, המים המיוותרים יורדים לבית הכסא (דרך הצינור שבניאגרה) באופן שמוריד המים לבית הכסא על ידי משיכת הידית המיועד לזה, וכל המיכל מתרוקן, המים שחוזרים וממלאים המיכל הם בעיקר המים הרגילים של היתר שנכנסים דרך הצינור הרגיל כמו שיש בכל בית הכסא, בצירוף קצת מים שנכנסים מהמזגן. מיהו באופן שהבית הכסא לא היה בשימוש לזמן רב (וכגון משך שעות הלילה), והניאגרה הוציא כבר כמות גדולה של מים המיוותרים, ומתמלא הניאגרה כל הזמן רק מהמים של המזגן, קשה לדעת האם עיקר המים הנמצאים בניאגרה הם המים של היתר שנכנסו מהצינור הרגיל מאז שהוריד הידית בפעם האחרונה, ומה שיצאו לבית הכסא משך הלילה הם המים של המזגן, או שמשך הלילה יצאו המים של היתר לתוך הבית הכסא, ומה שנשאר בניאגרה הם המים של מוקצה מהמזגן שנכנסו משך כל הלילה. והנה שמעתי שהרבה מחמירים בזה, דהרי אי אפשר לומר שהמים של המזגן מיד מתבטלים לתוך המים המרובים של היתר, דהרי מין במינו אינו בטל בדבר שיש לו מתירין. והא דהמים האלו נחשבים לדבר שיש לו מתירין, היינו משום ששימושם הוא רק חד פעמי (לנקות הבית הכסא), ודינם כדבר העומד לאכילה (ולא כדבר העומד לטלטול) [ושמעתי מעירי' דאע"פ שיש לומר דהמים של מוקצה הוא כדבר שיש לו מתירין (וכמדי' דאכילה), מכל מקום אם נאסור הורדת המים לבית הכסא כבר לא יוכל להשתמש

בבית הכסא משך השבת, וזה ודאי ענין של טלטול (דיכול להשתמש בניאגרה גם היום וגם מחר), ואם כן נימא דיש כאן ביטול וכדבר שיש לו מתירין. מיהו לכאורה דבר זה אינו, דהרי אנו דנים בגוף התערובת אם הוי כדבר שיש לו מתירין או כדבר שאין לו מתירין, ואילו השימוש בבית הכסא הוא כדבר צדדי, ומצד המים בניאגרה שפיר יש לומר דהוי כדבר שיש לו מתירין וכנ"ל]. ואע"פ שאופן הורדת המים לבית הכסא הוא ע"י משיכת הידית ולא בידיים ממש, מכל מקום זה הוי כעין טלטול מן הצד כשדרכו בכך, ובפרק י"ג אות ח' מובא דברי האחרונים שס"ל שאין זה נחשב לטלטול מן הצד. ועוד, דאפילו אם תמצא לומר דגם בכה"ג יש להחשיבו כלטול מן הצד, ואין חסרון של דרכו בכך, ואם כן אינו עובר על טלטול מוקצה, מכל מקום בנידון דידן שמשמש במים של מוקצה יש לומר דגרע טפי, כמבואר שם בפרק י"ג הערה כ"ט, דשימוש במוקצה אסור אפילו אם עושה כן על ידי טלטול מן הצד. מיהו באופן שיש רק קצת מים מהמזגן בניאגרה, אין דבר זה כל כך ברור לאיסורא, דהרי הקצת מים של מוקצה אינם מועילים לנקות הבית הכסא (דגם בלי זה יש לו מספיק מים של היתר), ויש לומר דזה לא נחשב לשימוש, ואם כן אין כאן חשש של שימוש במוקצה, וכן שמעתי מהגר"ש וואנר שליט"א שצדד כן. ואע"ג דלכאורה עדיין קא מטלטל המים של מוקצה וכנ"ל, מכל מקום אולי יש להשוותו למה שכתב החו"א (סימן מ"ז אות ט"ו) דבכיון שעיקר התעסקותו הוא במים המרובים של היתר, בכה"ג לא גזרו על טלטול המיעוט של מוקצה. ואולי יש לומר עוד דאין לחשוש לטלטול המים, דיש כמה סוגי ניאגרות דכפי הנראה אין המים זזים ממקומם על ידי משיכת הידית, שנימא דשכשוכן היינו טלטולן, אלא על ידי משיכת הידית הוא מרים כעין שסתום ופקק בתחתית הניאגרה, ונפתח כעין חור והמים יוצאים, וזה אולי נחשב כהסרת מנוע ולא כמעשה טלטול של האדם. ואפילו באלו שכפי הנראה שפיר נגרם קצת תזוזה למים על ידי זה שמושך הידית, יש מקום לומר שאם מושך הידית בשעה שהמים מהמזגן מטפטפין לניאגרה, הרי בין כה המים זזים ממקומן (ע"י פטטוף מי המזגן), וקשה להבחין שבאמת נגרם תוספת שכשוכן למים על ידי משיכת הידית, והוי כספק טלטול מן הצד ואין צריך להחמיר. ועוד העירו לי, דאולי יש להתיר [אפילו אם נימא דזה שפיר מיטלטל ע"י משיכת הידית] על פי הא דסימן תק"ו סעיף ב', דעצים של מוקצה שנפלו לתנור ביו"ט, מרבה עליהם עצים מוכנים ומבטלים, ומבאר המשנה ברורה (שם ס"ק ח') דאע"פ שהעצים הם דבר שיש לו מתירין, ואפילו באלף לא בטל, ואפילו באיסורי דרבנן, מכל מקום כאן קילא טפי שהרי עיקר הנאת העצים בא לאחר ההסקה שאופה בו או מחמם ביתו, ואז האיסור אינו בעין (דכבר נשרפו העצים), ובכגון זה לא החמירו חכמים, ואם כן בנידון דידן דבכלל אינו נהנה מהמים של המזגן (וכנ"ל, מכיון שזה רק כמות קטנה, ויש לו מספיק מים בלי זה לנקות הבית הכסא), והם מיועדים להיות כלים מן העולם (שיוצאים דרך הבית הכסא למערכת הביוב בחוץ). בכה"ג שפיר מתבטלים המים של מוקצה, וכבר הותר הטלטול מיד כשהתבטלו מכיון שבטלטולו הוא לא נהנה, ואחר כך זה נכלה מן העולם. [אלא דיל"ע האם יש להשוות נידון דידן להא דסימן תק"ו, דאולי אין להחשיב המים של מוקצה לדבר שנכלה מן העולם, ובפרט שיש לחשוש שהמים הנקיים שנמצאים בבית הכסא לאחר השטיפה, הם גם כן מהמים של המזגן]. והנה כל מש"כ איירי באופן שע"י השימוש התדירי בבית הכסא, המים של המזגן הם תמיד רק מעט, אבל עדיין צ"ע באופן שהבית הכסא לא היה בשימוש לכמה שעות (וכגון משך הלילה), והמזגן שפעל כל הזמן הכניס לניאגרה כמות חשובה של מים מבלי שיכנסו המים של היתר מצינור הרגיל של מי ברו, דבכה"ג לכאורה יש לחשוש שרוב המים בניאגרה הם באמת של המזגן, וא"כ במציאות הוא נהנה ממוקצה ומשתמש בו [ואע"פ שלא ניחא ליה, דהרי אילולי המזגן היה לו גם כן מים מהצינור הרגיל], ואיך מותר להוריד המים לבית הכסא בכה"ג, וצ"ע. ושמעתי עצה מת"ח אחד שליט"א, דבשבת בבוקר לפני שמשמש בבית הכסא יוריד המים שיש בניאגרה, ואין בזה חשש שימוש אלא טלטול, והוי כצורך דבר המותר לאפשר השימוש בבית הכסא משך השבת. מיהו דבר זה תלוי על מש"כ לעיל בענין טלטול מן הצד כשדרכו בכך.

ועי"ש בהערה ס"ו שכתב בשם הגאון רבי שמואל הלוי וואנר שליט"א שלכתחילה ישתדל להתקין הצינור של המזגן במקום אחר, וכגון שיטפטפו המים לכיוו, או שירכיבו לצינור הרחב שמאחורי הבית הכסא שמוציא המים למערכת הביוב.

ובספר שלמי יהונתן (ח"ג הוצאה שניה סימן ע') כתב: כהיום נהנינו בתים רבים המתקיימים בביתם מזגן מרכזי לכל הבית, וצינור ניקוח המים מתחבר לניאגרה שבשירותים, ומתערבים מי המזגן עם המים שבניאגרה, וכיון שמי המזגן מוקצים הרי שאסורים את כל המים שבניאגרה, ואע"פ שבדרך כלל רוב המים מותרים כיון שרובם מהניאגרה, מכל מקום חשיבי "דבר שיש לו מתירין", ואפילו באלף לא בטיל, ונמצא שכל המים שבניאגרה מים המוקצים שנאסרו בטלטול ושימוש, וכפי שכתב הח"א במים הנוטפין מהאילנות לתוך כלי עם מים. ודע דביסוד איסורי מוקצה מצינו ג' נידונים לאיסור: א. איסור טלטול מוקצה. ב. איסור אכילת מוקצה. ג. איסור השתמשות במוקצה. ומעתה נדון בע"ה אחת לאחת איזה נידוני איסור שייכים בהורקת הניאגרה לאסלה, ואיזה נידונים יש להתיר.

באיסור אכילת מוקצה קיי"ל שיסוד האיסור בעצם אכילת המוקצה, ואינו שייך לאיסורי טלטול כלל, וגם אם ישקעו בתוך גרונו אוכל מוקצה ולא טלטל אותו כלל כבר עבר על איסור אכילת מוקצה, ומעתה כל מי מזגן שנתערבו בכלי שיש בו מים של היתר, כיון שנקטינן דחשיבי דבר שיש לו מתירין ולא בטיל ברוב, יש איסור להשתותם מדין אכילת מוקצה, ואפילו ישתה אותם בלא טלטול בידיו כלל, ועל זה קאי החיי אדם בדין מים הנוטפים מהאילנות שנתערבו במים של היתר שאסור לשתותם, וכוונתו מדין אכילת מוקצה. ולפי זה היה נראה שאף להשתמש במים שבניאגרה לצורך שטיפת האסלה יש לדון לאוסרם מדין "אכילת מוקצה", שכן כסוגיא דפסחים מוכח שאף הבערת עצי מוקצה חשיבא "אכילת מוקצה", דכל שנהנה ממנו בדרך כילוי הוי בדרך

"אכילה", ואינו דין דוקא בהנאת גרונו. אכן עוררוני בזה שיתכן ואין לדון כאן איסור אכילה, שהרי אופן השימוש במים הוא ע"י שעוברים את האסלה ומנקים אותה, ויתכן מאוד שראויים לשימוש נוסף להשקיית שדות וכיו"ב, ומה שאנו בפועל לא משתמשים במים אלו אינו מספיק לדונם כאכילה. אכן שמעתי שבאמת אין המים ראויים כבר להשקאה, ופעמים אף מקלקלות הצמחים, ומה שיכולים לזקקם בודאי אין סברא לנידון דין, ולכן מסתבר שיש לדמותם לאכילה. אמנם עדיין יש לדון שמא אינו נידון כאכילה לפי שהווייתם ומציאותם של המים קיימים בעולם, ורק שנפסלו משמוש, ואולי משום כך לא יחשב כאכילה, אך גם זו סברא מחודשת שיש להביא עליה ראייה, וצ"ע לענין מעשה. המורם לפי"ז שלשלתות את המים ודאי יש איסור, ובהכי קאי החיי אדם במים הנוטפין מן האילנות, ואילו להשתמש בהם ולשתיק האסלה יש לצדד לאסור, וכדין אכילת מוקצה, אך יש לעיין קצת שמא יש להקל בזה שאינו כאכילה, וצ"ע.

אם יש איסור טלטול במים המעורבים במי מזוג. ביסוד איסור "טלטול מוקצה" קיי"ל להלכה דטלטול מהצד לצורך דבר המותר התיירי חכמים, והיינו שאם מטלטל את המוקצה ע"י חפץ של היתר, והמוקצה נגרר מאליו, וכל מטרט טלטולו הוא לצורך שמוש בהיתר ולא לצורך המוקצה שרי, וכן מפורש בשו"ע סימן ש"ט סעיף ד' שאם מונחת אבן על החבית באופן שהחבית אינה נחשבת בסיס לדבר האסור, מותר לנער החבית, ואם אי אפשר לנער יכול להגביה החבית אם זקוק למזוג יין מתוכה, או שחפץ להשתמש במקומה של החבית, והוא המכונה בלשון הפוסקים "טלטול מהצד לצורך דבר המותר". ועיין במשנה ברורה סימן ש"ח ס"ק קט"ו שפסק כדברי הט"ז שמותר לגרר מעל השולחן קליפין המוקצים ע"י סכין וכיו"ב, אם חפץ להשתמש בשולחן, לפי שנחשב גם כן טלטול מהצד לצורך דבר המותר, ומעתה היה נראה שאף בנידון דין יש להתיר להוריד מים ע"י ידית הניאגרה, שכן ביחס לטלטול המים נחשב כטלטול מהצד לצורך דבר המותר, שכל מטרטו לנקות את האסלה ודאי דמי לנגרד מוקצה לצורך ניקוי השולחן. אכן יפה העירו שבאן מטרט טלטול המים לנקות עם המים המוקצים את הניאגרה, ונמצא שעושה טלטול מהצד לצורך שמוש במוקצה, וידוע שנחלקו הגר"ז והפמ"ג אם טלטול מהצד לצורך "שמוש במוקצה" חשיב כטלטול לצורך דבר המותר או לצורך דבר האסור, ואפילו באופן שעצם השמוש מותר, וכגון מטלטל מנורה בטלטול מהצד לחדר חשוך על מנת להשתמש לאורה שעצם השמוש מותר, ועיין בשלמי יהונתן סימן שי"א ס"ק י"ג שנתבאר ענין זה באורך, ושם הבאנו שמסקנת הפוסקים למעשה לא בריירא, ולשיטת החזו"א ודאי שיש לאסור בזה, עיי"ש. אכן אכתי נראה שיתכן להקל בזה, לפי שכאן עדיף מטלטול מהצד, שהרי לא עושה טלטול בהדיא במים, אלא על ידי הסרת מעצור נשפכים המים למקומם, וחשיב "בידקא דמיא" דיתכן וקילא טפי מטלטול מהצד, דאע"פ שכח ראשון ככחו ולא כגראמא, מכל מקום עדיף ממגרר ששם כחו פועל בעצם הטלטול, ולכן יתכן להקל אפילו שלא חשיב טלטול לצורך דבר המותר. אמנם יש להבחין שאמנם רוב המים יורדים מכח בידקא דמיא שמשחרר מעצור והם נופלים מאלוהין, אך מכל מקום בהורדת הידית מזיו מוט הנמצא בתוך המים, והוא מחובר ממש לידיה, ומטלטל טיפות מים הסמוכות לידיה בכוחו ממש ולא בבידקא דמיא, ובזה יש להחשיבו כטלטול מהצד רגיל ולא כבידקא דמיא, וא"כ יש לאסור הורדת הידית מכח טלטול טיפות אלו, ומכל מקום מסתבר שאין איסור בדבר, שהרי את אותן טיפות מועטות וסמוכות לידיה אין לו ענין שהם ישטפו האסלה, ויתכן שאף אין בכוחן לשטוף האסלה, ועליהן לא שייך לדון כטלטול לצורך השמוש בהם, ולא חשיב באותן הטיפות "טלטול מהצד לצורך דבר האסור", ולכן הנטיה שאין כאן "איסור טלטול", דבמים שעושים טלטול מהצד אין לו ענין "שמוש", ועל רוב המים שמעורב בהם מי המזוג המוקצים חשיב רק בידקא דמיא, דעדיף וקיל מטלטול מהצד, ולכן יש להקל בדבר לכאורה, ודו"ק, אכן נראה פשוט שכל זה במים המעורבים בניאגרה, אך במי מזוג המעורבים "בתוך כלי" עם מים המותרים, אין זה היתר לטלטול הכלי, ואע"פ שבכלי שיש בו קליפין מוקצים מותר לטלטלו כדין טלטול מהצד, אם לא נעשה הכלי בסיס לדבר האסור, מכל מקום במשקין שבכלי לא שייך דין "טלטול מהצד", דכיון שאין אופן אחר לשאת מים אלא על ידי הכלי, לא חשיב טלטול על ידי דבר אחר, ועיין מה שכתבתי בזה בשלמי יהונתן סימן ש"י ס"ק כ"א, וגם על זה קאי החיי אדם במים הנוטפין מהאילנות ונתערבו בכלי במים המותרין, דכיון דלא בטילי יש לאוסרם גם בטלטול, וזה ברור.

אלא שיש נידון שלישי בהלכות מוקצה שלכאורה יגרום איסור בנידון דין, והוא "שמוש במוקצה", הדנה ברשב"א שבת כ"ט ע"א כתב ז"ל: שלא אסור אלא לטלטלו או לאכלו, ואפילו להשתמש בו בידים כגון הדלקה או לסמוך בו כרעי המטה, ואפילו במקומו שאינו מזיו ומטלטלו, אבל הנאה הבאה ממילא שפיר דמי, עכ"ל. ומבואר שמלבד איסור אכילה ואיסור טלטול יש "איסור השתמשות" במוקצה, ועיין רעק"א בגליון שו"ע סימן שכ"ה שלפי הרשב"א אסור לשבת אפילו על אבן בשבת, אכן עיין ברמב"ן קכ"ב ע"א דגוי שעשה כבש בשבת מותר להלך עליו, "וליא משום מוקצה, דמשתמש בעלמא הוא, וכיושב על האבן דמי", ומבואר שלשבת על אבן מותר. ועיין בגר"ז בקונטרס אחרון סימן תקט"ט ס"ק ג' דבמה שכתב הרשב"א לאסור לשבת על אבן, לא נקטינו כוותיה, וכן מפורש במ"א סימן ש"ח ס"ק מ"א שמותר לשבת על אבן, אכן שמוש שעושה שינוי במוקצה ודאי אסור, וכגון במבעיר עצי מוקצה יש לאוסרו כדיון "שמוש במוקצה", ואע"פ שלא טלטלם. וכן מפורש במשנה ברורה סימן תק"א ס"ק כ"ג על עצים שהיה בהם איסור נולד, כתב ז"ל: "ולכן אסור להסיק בהם, ואפילו אין מטלטלן כלל אלא שורפן במקומן שמונחין שם, גם כן אסור, דמעשה ההדלקה שעושה בכלי שנדלקת על ידו חשיב טלטול", ובהכרח שהיסוד כמו שכתב הרשב"א בשבת, שכל שמשמש בידים אסור, והכי חשיב שמוש בידים שעושה פעולה לקחת השמוש, ורק הנאה דממילא ממש יש להתיר, וכגון אש בוערת ומכלה כלים ומוקצים מאלוה, או נשרו עצי מוקצה לאש, יכול ליהנות מאש שהוא שמוש בלא מעשה של

הגברא, ולא חשיב שמוש האסור. ויסוד זה הגדיר הגר"ז במתק לשונו בסימן תק"ט ס"ק ט"ז: ואסרו להשתמש בכל דבר שהוא מוקצה, בד"א כשעושה מעשה בגוף המוקצה, כגון שמטלטל את האבן לסמוך בה את הקדרה, או שמסיק בעצים המוקצים אע"פ שאינו מזיום ממקומם, מכל מקום כיון שנתן תחתיהם אש ומבעיר אותם הרי עושה מעשה בגוף המוקצה, אבל מותר להשתמש במוקצה כשאינו עושה שום מעשה בגוף המוקצה, כגון להתחמם כנגד המדורה הנעשית מעצי מוקצה, או להשתמש לאורן ואע"פ שהוא נהנה מהמוקצה, מכל מקום כיון שהנאה בו לו מאלוה, שאינו עושה שום מעשה בגוף המוקצה בהנאתו ממנה, לא גזרו חכמים, עכ"ל. ועיין היטב במשנה ברורה סימן תק"א ס"ק כ"ג שהביא את דברי הגר"ז להלכה. ובשער הציון ס"ק ל"א הביא את דברי הרשב"א, ועורר שברש"י מוכח שאין כלל איסור של שמוש במוקצה, ותמה עליו מגמ' ערוכה, עיי"ש. הא קמן דברים מפורשים שתלי אם עושה מעשה לצורך השמוש או שבא השמוש מאלוה, ולפי"ז נלע"ד כיון שמוריד את ידיה הניאגרה חשיב שעושה מעשה להשתמש, ולא כהנאה הבאה מאלוה, ואם כן אף על פי שאינו נחשב כאכילה, וכן בכללי טלטול חשיב מהצד, אך מדין "שמוש במוקצה" יש לאוסרו. אכן עדיין יש מקום להתיר פתיחת המים של הניאגרה מדין גרף של רעי, דיעוין בשו"ע סימן ש"ח סעיף ל"ד דכל דבר מיאוס הנמצא במקום שהיית בני אדם, התיירו חכמים לטלטלו מפני כבוד הבריות ואע"פ שהוא מוקצה נגזר, ועיין בשלמי יהונתן סימן ש"ח ס"ק נ"ח שהבאנו את ספיקו של הגר"צ פראנק זללה"ה אם מותר לטלטל מוקצה כדי לכסות דבר מיאוס, או דילמא התיירו לטלטל רק את המיאוס עצמו, עיי"ש. ולפי זה מצאנו מקור היתר לטלטל ולהשתמש במים המוקצים, שכן חשיב כמטלטל ומשתמש במוקצה לצורך סילוק הטינוף, ואף בנידון הגר"צ"פ מטלטל ומשתמש, שהרי מיירי שם לטלטל עפר לכסות צואה, ואם כן גם מטלטל וגם משתמש במוקצה, ואף באופן שעדיין אינו מאוס כל כך יתכן ויש להתיר, כיון שסופו להיות מאוס, ולפי זה מצאנו צד היתר לפתוח ברז הניאגרה מהיתר דגרף של רעי. אכן עיי"ש שהבאנו בשם מרן הגר"ש" אוערבאך צוק"ל שדן בדבר, ולא בריירא ליה כולי האי אם מותר לטלטל מוקצה לכסות דבר המיאוס. ועוד יש לעורר שכל זה אינו היתר לכתחילה, שכן בשלמי יהונתן סימן ש"ח ס"ק נ"ו הבאנו להוכיח מדברי הפוסקים שהיתר גרף של רעי כדעבד, ואם יכול לפנות הרעי על ידי גוי ודאי שעדיף, וק"ו שלא יעשה מעשה מערב שבת שיגרום לו לטלטל מיאוס בשבת, ולכן קשה לסמוך על היתר זה.

ורבים שנתנו עיונם בדבר אמרו שבמציאות אין צורך באותן טיפי מים שנכנסים לניאגרה, ולא חשיב שמשמש באותן טיפות, כיון שבלאו הכי יש מים מרובים של הים ששוטפים את האסלה, ולכן יש לדון שמים אלו רק עוברים יחד עם מי היתר, ולא חשיב שמוש במוקצה. ולענ"ד נוסח זה אינו נכון, שכן סוף כל סוף שמשמש במים אלו, ומה שיכול לשטוף את האסלה מבלעדו אינו סיבה וסברא להתיר. אמנם יתכן לחדש כאן גדר היתר, דכיון שאיסור השתמשות הוא רק אם עשה מעשה להשתמש במים, ואילו הנאה דממילא שריא, אם כן יש לומר שמעשה הורדת הידית של הניאגרה מיוחס כולו למים של היתר, וכיון שאין לו צורך כלל באותן טיפי מים המוקצים לא מייחסים כלל את מעשהו למי המוקצה. ואין לדמות למה שכתב המשנה ברורה בתערובת עצים שמבעיר לאורה, ויש לאסור, ששם יש לו תועלת וצורך גם בעצי האיסור שיש בהם שמוש ותוספת אורה, ולכן מעשה השתמשות מיוחס לכל העצים, משא"כ בנידון דין שאין לו ענין באותם טיפין לא מייחס את מעשה הורדת הידית למי המוקצה. אכן גם בזה יש לשים לב ולבחון המציאות, שפעמים יתכן ויש מים בשיעור הנצרך לשיטפה, ואין המציאות קבועה וברורה כל כך, וכל שיהא שם טיפין מרובין יש לחוש לאיסור. אמנם נלע"ד שעדיין יש להתיישב טובא לדון היתר, שהרי יסוד אסור השתמשות הוא דוקא בא על ידי מעשה, ויתכן דדוקא "האחת אש" בעצי מוקצה חשיבא מעשה לפי שגורמת שינוי מהותי בעצים, אך הסרת המוצר והיינו ידית מיכל המים, יתכן ואינה בגדר "מעשה השתמשות", שהרי לא פועל שינוי בגופם של מים, וכיון שלא פעל בהם שינוי יש לדון בגדר "הנאה דאתיא ממיאלא", ובאמת נשאלתי בזה שלפי זה אם יהא נר דולק, ומחיצה חוצצת בין הנר לעצי המוקצה, ויסיר המחיצה ועל ידי זה תפגע השלהבת בעצים, יחשב כמעשה השתמשות במוקצה ויאסור, ונטיית הענין לענ"ד שיש לאסור בזה, לפי שאין היסוד משום דבעי "מעשה", אלא כל שאינו הנאה דממילא מהמוקצה כבר אסור, ומשום הכי יש לאסור כאן, ובפרט שנראה שהורדת הידית נחשבת מעשה יותר מהסרת מחיצת השלהבת, וצ"ע. אמנם יש להבחין היטב שאם נדון לאסור כאן מדין "אכילת מוקצה", וכפי שהבאנו לעיל, הרי יש לאסור בכל גווני, וצ"ע לענין מעשה. ומהיות טוב ודאי ראוי לחוש שלא להתקין הצינור לניאגרה עד אשר יורו רבותינו דבר ה' זו הלכה לידע המעשה אשר נעשה.

ובעמ' רפ"ו מובא מכתב מהגר"צ וובר שליט"א שכתב לדון שאין ברור שמי מזוג אסורין משום נולד. עוד כתב דיש לדון דאפילו אם נאסור המים מותר לטלטל המוקצה כדי לנקות גרף של רעי, וכיון שכן מותר לטלטל המים לנקות הצואה. וזה אין לומר דכמו שאין עושין גרף של רעי לכתחילה, כן צריך שיעשה פעולה קודם השבת כדי למנוע כניסה בניאגרה, דעיין בתהלה לדוד סי' ש"ח ס"ק מ' שכתב דגרף של רעי אין צריך להחמיר לעשות כלאחר יד, ומותר לעשות כדרכו אע"פ שיכול בכלאחר יד, ולפי"ז נלע"ד דודאי אין צורך למנוע היתר הגרף קודם שבת, ואף שברשב"א קמ"ג ע"א בתירוץ השני מבואר שם שבגרף יש דין לכתחילה לעשות כלאחר יד, עם כל זה יתכן שמודה הרשב"א שאין צריך לטרוח מבעוד יום למנוע היתר גרף של רעי. אך יש לעיין, דיתכן כיון שאין לו צורך במי המזוג אלא לנקות את הרעי, כיון שיש הרבה מים בניאגרה, ורק שאין יכול להפריד מים אלו משאר המים שבניאגרה, אבל בעצם את המים האלו אין צריך לנקות את הגרף, וכיון שאינו צריך למים אלו לא נחשב שהוא משתמש בשאר המים, ואין כאן איסור שמוש במוקצה, ורק שיש לדון מצד טלטול מוקצה, שבהורדת המים מטלטל מים אלו. אך נראה שהוא טלטול מוקצה שלא לצורך דבר האסור, אחרי שאין צריך לכמות קטנה זו של המים, שבלא מים

אלו בא לתכליתו המבוקש. ובצירוף כל טעמים אלו נראה שיש להתיר להשתמש בניאגרה שנכנסים לתוכה מי המזוג. ועיין מה שכתב להעיר על דבריו בספר סוגיה דמוקצה (אכילה והשתמשות במוקצה) סימן ב'. ועיי"ש עוד מה שהאריך בנידון זה.

ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק י"ג הערה קל"א) כתב בשם הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א לגבי להניח כלי תחת מקום מוצאם של המים מהמזוג משום ביטול כלי מהיכנו: דאם נתן בכלי שמתחת למוצא המזוג, קצת מים רגילים, לא יהא בהנחת הכלי משום מבטל כלי מהיכנו, דמי המזוג הם שונים מן המים שבכלי, ועיין יור"ד סימן ק"ב ובש"ך שם ס"ק ג', דלגבי דבר שיש לו מתירין אולינן בתר שמא, וכרבא לגבי אביי, והרי מי המזוג שמים מים מזוקקים, והם כאינם מינים לגבי מים הרגילים שבכלי, וקמא קמא בטיל. ולפי זה הוא הדין שמותר להשתמש במי הניאגרה, שצינור מי המזוג נכנסים לשם, דנתבטלו מי המזוג במים שבתוך הניאגרה. ועיין מה שכתב בענין זה בספר נחלת ישראל פרק י"א הערה נ"א.

וכן מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א שמעתי להתיר להשתמש בניאגרה שמי המזוג נכנסים לשם, דזה לא חשיב השתמשות.

ומהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א שמעתי דאין להכניס את הצינור של המזוג לתוך הניאגרה, אולם בדיעבד הנכנס לבית הכסא בשבת שהכניסו בו את הצינור של המזוג לתוך הניאגרה, מותר להשתמש שם ולהוריד שם את המים אח"כ משום כבוד הבריות.

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דאין להכניס את הצינור של המזוג למיכל בית הכסא, דיהא אסור אח"כ להשתמש בזה.

וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל אוערבאך שליט"א והגאון רבי אפרים גרינבלט שליט"א, דאין להכניס את הצינור של המזוג למיכל בית הכסא, דיהא אסור להשתמש בזה בשבת, דהוי דבר שיש לו מתירין ואינו מתבטל ברוב.

האם יש להוציא בערב שבת את כל המוקצה מדלת המקרר וכדי

בשו"ע (סימן ש"י סעיף ח') איתא: כלי שיש עליו דבר האסור ודבר המותר מותר לטלטלו. וברמ"א (שם) איתא: אם יוכל לנער האיסור לחוד ינערנו, ולא יטלטלנו עם ההיתר.

ובשבות יצחק (מוקצה פרק י"ב אות א') מביא את דברי השו"ע בסימן ש"ט סעיף ג': כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה, אם הם פירות רטובים כגון תאנים וענבים יטול אותה כמו שהוא, שאם ינער הפירות מתוכה יפסדו, אבל אם הם פירות שאינם נפסדים ינערם, וינער גם את האבן עמהם, ולא יטלנה עמהם. וכתב המשנה ברורה בס"ק י' דהטעם שחייב לנער כשאין הפסד בפירות, הוא מכיון שיוכל באיזה עצה לתקן שלא יטלטל האבן לא הקילו בזה.

ועל פי זה כתב שם בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א דכמו שאם יכול לנער אסור לטלטל כיון שיכול להמנע מזה, כך גם יש להסיר מבעוד יום מוקצה שמונח עם היתר החשוב ממנו על בסיס, אם יודע שיצטרך לטלטלו, ולא לסמוך על זה שלא יוכל לנער ויטלטלנו כמות שהיא. ואפילו באופן שיוכל לנער יש להסיר המוקצה מבעוד יום, ולא לסמוך על כך שינער המוקצה בשבת, שהרי אף הניעור חשיב טלטול מן הצד, וכיון שאפשר יש להמנע אף מניעור. ולפי זה מגירה שיש בה מוקצה וגם דבר היתר החשוב ממנו, אע"פ שלא נעשית המגירה בסיס לאיסור, מכל מקום אם יודע שיצטרך לפתוחה בשבת אין לו לסמוך על זה, דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, אלא יש להסיר המוקצה מבעוד יום, וכן בדלת המקרר יש להסיר ממנה מבעוד יום דברים שהם מוקצה, כגון קמח או קטניות שאינם ראויים לאכילה וכיו"ב, אפילו כשיש בדלת גם דבר היתר החשוב מן האיסור. וכן צרור מפתחות שיש בו גם מוקצה כגון קוצץ צפרניים, או מפתח שהוא מוקצה כגון מפתח מעלית או מכונית, יש להפריד מבעוד יום את מפתחות ההיתר מן המוקצה, כדי לימנע מטלטול מן הצד.

וכן כתב בהלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' שצ"ג) בשם מרן שליט"א, שמי שיודע שיצטרך לטלטל בשבת את האיסור עם ההיתר, כגון לצורך מקומו או כשאי אפשר לנער, יש לפנות המוקצה מבעוד יום, ולכן יש לפנות כל דברי המוקצה מדלת המקרר מערב שבת, אף שיש שם דבר המותר ולא נעשה כבסיס, ומכל מקום אם לא פינה מבעוד יום מותר לפתוח דלת המקרר בשבת כדרכו.

[ובמאור השבת (ח"ד סימן י"ד הערה צ"ג) כתב בשם מרן שליט"א לגבי כרטיס מגנטי או שלט העשוי לפתיחת שערים חשמליים, שבשבת אסור להשתמש בו כשמונח בתוך צרור עם שאר המפתחות של היתר, שהיירא את דבר ה' יוציא מערב שבת, אבל אם יש לו טרחה להוציא מערב שבת, אין צריך להוציאן].

וכן בשו"ת באר משה (ח"ח סימן קפ"ה) כתב לגבי טבעת של מפתחות וביניהם המפתח של המכונית, דשרי לטלטלו: וכל זה בדיעבד כשכבר נמצא המפתח בטבעת של המפתחות, אבל לכתחילה מחויב להסיר מפתח של המוקצה מערב שבת.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון רבי אפרים גרינבלט שליט"א, דלכתחילה יש להסיר את דברי המוקצה מהדלת של המקרר בערב שבת.

ובשולחן שלמה (סימן ש"ח הערה י"ג) כתב דהשיב מרן הגר"ש"ז אוערבאך צוק"ל לשואל, דבכה"ג שיש דברים מוקצים בדלת המקרר כמו תרופות שאין בהם צורך בשבת, הרי שאם יש דברים נוספים בדלת שאינם מוקצים אינו צריך להוציא את המוקצה מערב שבת, כיון שהדלת עשויה לפתוח ולסגור הרי זה טלטול מן הצד, הלכך כשיש אסור ומותר אינו צריך להוציא. ומוסיף שם: אמנם בערוב ימיו כתב מרן צוק"ל לשואל אחר: אם יש רק מוקצה בלבד חשבתי שזה בסיס, ולכן צריך להוציא מערב שבת, ולא דמי לדלת של בית דבטל לבית, משא"כ דלת של כלי, אך טעיתי בכך, ושפיר בטל גם למקרר, ולכן מותר אפילו אם יש רק מוקצה.

וכן בארחות שבת (פרק י"ט הערה שפ"ו) כתבו: במקרה שהמוקצה לא הפך את הכלי לבסיס, יליע אם חייב אדם להסיר מערב שבת את דבר המוקצה מהחפץ עליו הונח מערב שבת, כדי שלא יצטרך לנער

או לטלטלו על ידי העברת החפץ בשבת, דשמה י"ל דכמו שהצריכו לענר את המוקצה קודם שיטלטל את החפץ עליו הוא מונח, והיינו שהעדיפו חז"ל להמנע מטלטול מן הצד אף באופן המותר, כן אפשר שצריך להסיר את המוקצה מהבסיס מערב שבת, כדי שלא יצטרך לענרו בשבת. וריהטת הפוסקים היא שאין צריך לדקדק בכך, שאם כן היו צריכים לכתוב בנר שעל גבי הדלת [סימן רע"ז סעיף א'] שאם יש לו מקום אחר ליתן בו את הנר אל יתנו אחרי הדלת, משום שמכניס את עצמו לטלטול מן הצד. וכן בגמ' שבת דף קמ"ב ע"א בנוטל אדם כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה, לא הצריכו בגמ' ובפוסקים להוציא לכתחילה את האבן מבעוד יום, אף שמירי באופן שהניח את האבן בכלכלה על מנת שתהא בה בשבת ולא שכחה שם, כמבואר בגמ' שם. וכן שם בהא דמטלטלין תרומה טמאה עם טהורה. ובביאור הדבר יש לומר בתרתי, א' אם דבר המוקצה מונח במקום בו הוא רגיל להניחו בימות החול, כגון במגירה שבמטבח או בדלת המקרר [או מפתח שהוא מוקצה המונח בתוך צרור המפתחות], מסתבר שלא הטריחוהו חכמים לשנות מבעוד יום את מקומו הקבוע, אלא רשאי הוא להשאיר המוקצה במקומו, ובהכנס השבת ינהג בו כפי הכללים המבוארים בשו"ע, שאם אפשר לענרו יענרנו, ואם אין בידו לענרו יטלטלנו בלא ניעור. ב' ועוד יש לומר דאף אם חפץ המוקצה אינו נמצא במקומו הקבוע, ואין זו טריחה מרובה להסירו מערב שבת, מכל מקום לא מצינו שיוצרך אדם לעשות פעולות בערב שבת כדי להמנע מניעור מוקצה המותר בשבת, ורק בשבת גופא אמרו חכמים שאם יכול לענר את המוקצה יש לו להמנע מלהגביה את הבסיס עם המוקצה שעליו.

וכן כתבו שם בשם מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל דפשוט הוא שאין צריך לסלק המוקצה מבעוד יום.

וכן בספר שלמי יהונתן (ח"ג סימן מ') כתב ששמע שמרן זצוק"ל נקט שאין צריך להחמיר מערב שבת לפנות המוקצין. ועיי"ש עוד מה שכתב בזה.

[ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק כ' סעיף ע"ז) כתב בשם מרן זצוק"ל לגבי דלת של ארון או של בית שתלה בה חפץ של מוקצה, אף שאין הדלת נאסרת מדיון בסיס, ומותר לפתחה ולסגרה, וזאת מפני חשיבותה של הדלת, והרי היא מעיקר הארון או הבית, ואינה בטלה לגבי המוקצה שתלוי בה, מכל מקום רצוי להוריד את המוקצה קודם השבת מהדלת.]

בירור הלכה

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א רו"ח תורת רפאל - אהבת שלום

ביטול בששים לענין א. מוקצה ב. איסורי הנאה ג. בל יראה

[בר"ף לו. בסופן] בדין ביטול איסור הנאה, דדעת הראב"ד דבטל ברוב ולא בששים, וביאר דאזיל לשיטתו [הובאה שיטתו ברשב"א חולין צח:]: ביטול דין טעם כעיקר, דאין חשיבות אוכל אלא בטעמו, דכתיב חזק אוכל יטעם, וטעימתו זוהי הכרתו, וביאר בקוב"ש דמה"ט היתיר נהפך להיות אסור שהרי טועם האיסור, וכ"ז אינו שייך אלא לענין אכילה ולא באיסורו".

[ואם כי יש לדון, עפ"י הנקודה הנפלאה שישד הר"מ בפיה"מ בכריתות (דף ג:), דאיסור הנאה הוא מעין חצי שיעור מאיסור אכילה, שהתורה אסרה הנאת אכילה ואף שאר הנאות, באופן ד"ל דכל שאינו בטל לענין איסור אכילה, אסור בהנאה, אך באמת דהר"מ מירי אף לענין ע"ז, אשר בזה אין שייך לומר כהנ"ל, שהרי איסור הנאה דע"ז עומד בפני עצמו, מדכתיב לא ידבק, כמו שהארכתי בפרשת נח (פ"ו פכ"א), ואכ"מ].

ולענין בל יראה דנו האחרונים בדין חתיכה שיש בה טעם חמץ, אם חייב לבערה כשם שאסור לאלכה, ובמ"ב [סי' תמ"ב סק"א] הביא בשם האחרונים דתלוי בפלוגתא דטעם כעיקר, דלמ"ד דאורייתא אינו בטל ברוב וחייב לבער, וכ"ה בחזו"א [או"ח סי' קט"ז סק"א], דכיון שאסור באכילה אסור בבל יראה, והוא עפ"י דברי הר"ן [ריש פסחים] דמה שהחמירה תורה לענין חמץ בבל יראה הוא כדי שלא יבוא לאכול, ויעוין במנחת ברוך [סי' נ"ו], והאריך בזה בקה"י פסחים [סי' כ"ב], ועפ"ר"ח [סי' תל"ז].

וכ"ז תלוי גם ביטול איסור טעם כעיקר, אם הוא לפי שהטעם אסור, או דכיון שטעמו ניכר הוא כמו שאינו בתערובת כלל, ויבואר בזה מה שנחלקו הראשונים בחולין [דף צח:]. אם לוקין על טעם כעיקר, או דגוף האיסור בטל, ואיסור טעם איסור חדש הוא, ועי' ח"י ר"ח הלוי [פ"י מעה"ק הי"ב ופ"ט מאכ"א] ה"א ופ"י"ג תרומות ה"ט ופ"י חמץ ומצה הי"ב], ויעוין בלקח טוב [כלל ג'] ובמנחת ברוך [סי' ס"ט], ואכ"מ.

אכן באמת עיקר דברי הגר"ע"א תמוהים מאד כמו שתמה בחידושי מרן ר"י הלוי [פ"א טומאת צרעת], דמשנה ערוכה היא בזבחים [דף עז:]: וחולין [דף פז:]. בדין הדם לענין זריקת קדשים ולענין כיסוי הדם, דאם נתערב הדם במים תלוי בחזו"א, וכל שאין חזו"א של דם ניכרת בו פסול לזריקת קדשים ונדחה ממצות כיסוי הדם, אף דלענין מאכלות אסורות חשיב דם עד ששים, משום דדין ששים לא נאמר אלא במאכ"א"ס. ולזה כתב הגר"י"ז בביאור דברי הגר"ע"א, דודאי דין ששים לא נאמר אלא במאכ"א"ס, ואך דלא איכפת לן כלל מה דהדם בטל במים, מאחר שכך קבעה תורה שיהא הדם מעורב במים, אלא דממה שהתורה קראה לה טבילה בדם למדנו דעדיין שם דם עליו, ולזה סגי לן מה דאיקרי דם לענין מאכלות אסורות, ולכן כתב הגר"ע"א דעד ששים דשם דם עליו לענין מאכ"א"ס יתקיים לשון הכתוב, משא"כ לדם וריקה וכיסוי בעיני דם שאינו בטל.

נמצא מכל זה, דביטול הלח בשאר דיני התורה [כגון לזריקת דם קדשים ולכיסוי הדם וכדו'] לכ"ע תלי בחזו"א. ובדין ביטול היבש במיילי שאינם מאכלות אסורות נחלקו רבוותא, דדעת הראשונים דאין ביטול בששים אלא במאכלות אסורות, ודעת הגמ"א דאף מיילי דאינם אוכל כלל דין ביטולן בששים, והפמ"ג השיג עליו דביטולן ברוב ולא בששים [א].

במ"א [סי' תצ"ח סק"ח] דן כמה שיעור ביטול אפר מוקצה בתוך אפר של היתר, דבפשוטו כיון דנידון כלח בלח שיעורו בששים, והכריע להקל דבטל ברוב משום דאינו אלא איסור דרבנן, ובפמ"ג שם השיג עליו, שהרי לא נאמר דין ביטול בששים אלא במאכלות אסורות, משום דבששים בטל טעמו, אך דין הביטול לענין איסור מוקצה, הוי כמו ברזל בברזל לענין טומאה, דדין ביטולו הוא ברוב, ולא בביטול הטעם בששים.

והנה בתוס' סוטה [דף טז: ד"ה מביא] הקשו קושיא חמורה במה דכתיב בפרשת מצורע ולקח את עץ הארוז ואת האזוב ואת שני התולעת ואת הצפור החיה וטבל אותם בדם הצפור השחוטה ובמים החיים, הלא הדבר ידוע שהמים מרובים מן הדם, ונמצא שהדם בטל במים, וא"כ היאך תתקיים כאן טבילה בדם ובמים, וכמו שאמרו במנחות [דף כב:]. בהא דכתיב בהזאות דיוה"כ ולקח מדם הפר ומדם השעיר וגו', שאף שהיה מערבן עדיין נקרא דם פר ודם שעיר, והרי הדבר ידוע שדם פר מרובה מדם שעיר ומבטלו, וא"כ ה"ג נימא דהמים מבטל את הדם, וצ"ע, ותירצו בתוס' דכיון דממשותו של דם ניכר במים אינו בטל, [ובגליון הש"ס תמה דזה רק לר' יהודה דבעינן שיהא היכר דם בתוך המים, אך חכמים שם ס"ל דא"צ שיהא הדם ניכר במים, וא"כ לדידהו יקשה דהדם יתבטל במים, ותירצו האחרונים דלדעת חכמים באמת אין צריך טבילה במים לחוד, והדין הוא להזות מהתערובת של הדם והמים, וכל קושית התוס' היא רק לדעת ר"י דצריך שיהא ניכר, וע"ז תירצו שפיר].

והגר"ע"א בגליון הש"ס כתב ליישב קושית התוס', דהא דם במים הוה מין בשאינו מינו, ובאינו מינו ק"ל דאינו בטל עד ששים מדאורייתא, והאוכל תערובת זו של מים ודם חייב משום דם מדאורייתא, ולכן שפיר נקרא דם עד שיהא אחד מששים מן המים, משא"כ בדם הפר והשעיר הוה מין במינו, דק"ל דשיעור ביטולו לענין מאכלות אסורות ברוב, בזה שפיר פריך, דהדבר ידוע דדם הפר מרובה מדם השעיר, עכ"ז הגר"ע"א.

מדברי הגר"ע"א למדנו דשיעורא דששים נאמר לאו דוקא לענין מאכלות אסורות, אלא אף לענין דין דם האמור כאן בהזאת דם הציפור, ובדבר זה, אם מצינו דין ביטול ששים במיילי דלאו מאכלות ניהו נחלקו, ובמג"א הנ"ל כתב דלא.

ברם יש לחלק בין הענינים, דהלא אפר באמת אין לו דין אוכל כלל, וא"כ ודאי דאין לדון שישנו בדין טעם כעיקר, ברם לענין דם שביסודו הוי מאכל ומשקה [כמו שהאריך בנו"ב מהדו"ת י"ד סי' ק"ח], אזי אף כשהנידון הוא לענין דם טהרת מצורע, מ"מ כיון דלענין מאכלות אסורות יש לתערובת שם דם [מדין טעם כעיקר], א"כ שפיר י"ל דיש לה שם דם לכל דיני התורה, וא"כ השגת הפמ"ג נכונה אף לשיטת הגר"ע"א הנ"ל.

אמנם באמת כבר כתבו בתוס' בכורות [דף כב: ד"ה הנך] ובר"ש טבול יום [פ"ב מ"ג] דאין דין טעם אלא במאכ"א"ס, אך לענין טומאה ליכא דין טעם כעיקר אף במאכלות, ולכן דין ביטול נבילה לענין טומאה הוא ברוב ולא בששים, וכן מורה לשון הפמ"ג שם בהשגתו על המג"א, דאין שייך דין ביטול בששים אלא דוקא באיסורי אכילה דעיקרן מחמת הטעם, וכל שאין בהיתר פי ששים מהאיסור עדיין יש בו טעם איסור, משא"כ בשאר דיני התורה.

ובקוב"ש פסחים [אות קע"ה] הביא פלוגתת הראשונים בשילה ע"ז

ומשמע דאילו דברי הפמ"ג אין ענין להוציאם, אע"ג דידוע דבשבת יטלטל הדפים אגב הספר. שוב העירו לי דלפי דברי החזו"א (סימן מ"ז ס"ק כ"ב) אתי שפיר בפשיטות הא דאין צריך לסלק המוקצה מבעוד יום, שלא יצטרך לעשות טלטול מן הצד בשבת, דהרי החזו"א מבאר דהא דאסור לעשות טלטול מן הצד כשאפשר לענר, אין זה מחמת שחייב למעט בטלטול מוקצה, אלא דבכה"ג ניכר הטלטול שהוא לצורך המוקצה, ואין זה נחשב כטלטול אגב היתר, משא"כ כשאי אפשר לענר, ניכר הדבר שטלטול ההיתר אינו לצורך המוקצה, אלא דבע"כ מטלטלו אגב היתר. ולפ"ז כשאי אפשר לענר, גם לכתחילה יכול לעשות טלטול מן הצד בשבת, דהרי בכה"ג חז"ל היתרו, ולא מצאנו להשתדל למעט בזה. וע"ע מש"כ שם בעמ' תפ"ו.

וכן בשו"ת שבט הקהתי (ח"ג סימן קכ"ג) כתב: הא דקיי"ל דבסיס לדבר איסור והיתר אם ההיתר חשוב יותר מותר לטלטל הבסיס, אבל צריך לענר המוקצה שעליו אם אפשר כדאיתא (בסימן ש"י סעיף ח'). נשאלתי אם צריך להסיר מערב שבת המוקצה מעל הבסיס באופן שאינו צריך שישאר המוקצה על הבסיס בשבת, אם יודע שיצטרך לטלטל בשבת הבסיס עם המוקצה. ונראה דלא אישתמיט בהפוסקים שיאמרו שיש חיוב מערב שבת להסיר המוקצה מעל הבסיס, כדי שלא יצטרך לטלטל הבסיס בשבת. ואע"ג דלגבי כלי שמלאכתו לאיסור דמותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, כתב המשנה ברורה (בסימן ש"ח ס"ק י"ב) דאיירי שאין לו כלי היתר לתשמיש זה, דאי לא הכי אין לו להשתמש בכלי זה, ועיי"ש בשער הציון (ס"ק י"ג) שהביא לזה ראייה משבת (קכ"ד) עיי"ש, אלמא דאפילו מוקצה דמותר בטלטול אם אפשר למנוע מלטלטל המוקצה יש למנוע, וא"כ הכי נמי אפשר לו להסיר המוקצה מערב שבת מעל הבסיס. [ועיי"ן בתוס' שבת דאע"ג דאפשר לטלטל בדרך היתר, מותר לצורך גופו ומקומו]. אכן לא דמי, דבשלמא בשבת יש לו לעשות באופן שלא יצטרך לטלטל המוקצה אפילו בדרך היתר, אבל מערב שבת יש לומר דאין שום חיוב להסיר המוקצה מעל הבסיס, ואע"ג שיצטרך לטלטל בשבת ויצטרך לענרו, מכל מקום יש לומר דאין חיוב בערב שבת להסיר המוקצה. וכן משמע (בסו"ס ש"י) תיבה שיש בה מעות ודבר המותר, אם המעות אינם עיקר מותר לטלטלה, ולא קתני בהפוסקים שם דצריך להסיר המוקצה מערב שבת.

דאין ביטול בס' אלא באוכל, ב. דאין ביטול בס' אלא במאכלות אסורות, וכמש"ן].

והנה דבר מחודש כתבו האחרונים בשיטת הר"מ [פ"טו מאכ"א ס' ה"ה ואילך] בגדר דין ביטול בששים ובמאה ובמאתים, דיסודו בהיות המיעוט בטל בעוצם מיעוטו, ושיטתו דיסוד דין ביטול בששים אינו מהלכות הטעם בלבד, אלא הוא דין מסוים שבטל בעוצם מיעוטו, כדן ביטול במאה ומאתים האמור לענין תרומה וכלאי הכרם, שאינו ענין לביטול הטעם, אלא שמחמת עוצם מיעוטו הרי הוא בטל וכמאן דליתא. והעירני הרי"י טרכטמן לבאר דהנה מצינו בהרבה ענינים בש"ס שדבר מסוים הוא אחד מששים מדבר אחר, כגון חלום א' מששים בנבואה, ושינה אחד מששים במיתה, ואילו היתה השינה א' מס"א בנבואה לא היה בו טעם הנבואה אלא היה ענין אחר [והעירני דבת"ח (בי"ק צב:). מבואר להיפוך, ושכ"מ ברש"א נדרים (דף לט: ד"ה נוטל)], וכמו"כ בביטול א' בששים אף אילו היה טעם, מ"מ א"י" טעם של האיסור עצמו, וא"כ האי דינא דביטול אחד בששים אינו דוקא בחפצא של מאכלות אסורות, אלא אף בשאר איסורי תורה.

וכבר הביאו המחברים מש"כ הר"מ בפירושו המשנה בב"ק [דף נה:]: דבר מחודש מאד, דבהמה שאכלה ערוגה בין הערוגות משלמת מה שהזיקה, ושמין את הזיקת בששים, וכלהו הר"מ וזה לשונו, ואמנם שיעור זה בששים, כמו שרוב השעורים אצלנו בששים כמו שנבאר במסכת חולין, עכ"ל. וכיוון לזה מעצמו באבן האזל [פ"ד נ"מ ה"ג ד"ה ונראה], ובפשוטו אין שום מובן מה ענין שומת הזיקה לביטול מאכלות בששים. אשר מוכרח דהר"מ אזיל לטעמיה, דשיעור ששים הוא מחמת לתא דביטול החפצא בעוצם מיעוטו, וא"כ מאחר שאמרה תורה לשום הזיקה אגב שדה אחר, אזי שיעור השומא הוא אחד בששים, שבוה בטלה תורת שומא של הערוגה בפני עצמה, ואינה נישומה אלא אגב כל השדה, ואמנם לפי הראב"ד הנ"ל דשיעור ששים במאכלות הוא משום טעמו, אין מקום לסברת הר"מ, ובאמת הראב"ד בשיטתו ב"ק [דף נח:]: נתקשה במקור דין שומא בששים, וכתב דקבלה היא בידם.

והדברים מבוארים במשנת החת"ס בחולין [דף צח:]: בשיטת רש"י וז"ל, שיעור ס' דאורייתא או קרוב לדאורייתא מרובע ששלה, וילפוטא גמורה היא, ואפ"י ליכא טעמא [צריך שיהא ששים בהיתר לבטל האיסור], או אפ"י איכא טעמא [הרי זה בטל בששים], הא טעם כעיקר לאו דאורייתא לרש"י, ואע"ג דאיכא ס' מ"מ אפשר שיתן טעם, דאין כאן קבלה שיפסוק הטעם בששים, אלא שיעור ס' גזירת תורה היא.

וביאר דבריו הוא כדברי הר"מ, דיסוד מה שצריך ביטול בס' הוא משום דבכך בטל האיסור בעוצם מיעוטו, וכל עיקר דין טעם כעיקר הוא מדבריהם, ולכן אם יש קפילא צריך ליתן לו לטעום שמה יש בו עדיין טעם איסור, ואסור מדרבנן אף שבטל בס', אכן מן התורה דין ביטול הוא לבטל את החפצא דאיסורא בעוצם מיעוטו בס', באופן דלפ"ז לכאורה אין זה שייך דוקא במאכלות, דבכל איסורי תורה שייך שיעור זה. הלא מעתה יש לקיים עיקר שיטת המג"א דיש ביטול בששים אף בשאר דיני תורה שלא במאכלות אסורות, שכן ביטול ששים לא נאמר מהלכות ביטול הטעם בלבד, אלא מהלכות ביטול עצמו, וכמש"ן.

נתיבי המנהגים

הרה"ג אליקים דבורקס שליט"א מו"צ בד"ץ "שארית ישראל"

האם דבר מוקצה מותר לחולה שאין בו סכנה

פירות שהיו מחוברים לאילן בכניסת השבת ונשרו ממנו בשבת, אסורים באכילה ובטלטול במשך כל השבת, שני טעמים מצינו על כך: א. גזירת פירות הנושרים שגורו חז"ל דאין לאכול פרי שנשר בשבת מחמת גזירה שמה יתלשנו מהעץ בשבת. ב. מיגו דאיתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולא יומא (עי' סימן שכ"ב ס"ג ומשנ"ב ס"ק ז' דנחשב כמו שדחה בידים את הפירות, מדלא לקט הפירות מערב שבת הקצה אותם לא להשתמש בזה, וכמבואר ברש"י ביצה דף כ"ד ד"ה אבל). הגאון רעק"א בתשובותיו סימן ה' דן לגבי חולה שאין בו סכנה, ונצרך לרפואה פירות שנשרו מן הדקל בשבת ויו"ט, האם הם מותרים לו באכילה לרפואה, וביאר טעם הספק כיון דקיי"ל דחולה שאין בו סכנה מותר לחלל שבת עבורו באיסור דרבנן, ואעפ"כ אסור לו לאכול מאכלות אסורות מדרבנן, וא"כ בפירות אלו יש לומר כיון דהאיסור נצמח מגזירה דחילול שבת, הוא כחילול שבת באיסור דרבנן ומותר, או מכיון דפירות אלו נאסרו באכילה יהיה לטעם שיהיה נחשב כמאכלות אסורות דרבנן ואסור. ומציינ דבריו דכיון דהמאכל בעצמו מותר, אלא דיומא קא גרים לה מצד איסור שבת, יש לומר דמותר.

סברא זו כבר כתב הפרי מגדים באו"ח סימן שכ"ח בא"א ס"ק י"א, דכל שאין איסורו מחמת עצמו רשאי החולה שאין בו סכנה לאכול ממנו, ואח"כ דחה סברא זו מסתם יינם. בישועות יעקב או"ח סוף סימן ש"ט כתב דמותר להאכיל לחולה שאין בו סכנה מוקצה, ואין זה דומה למש"כ בשו"ע יור"ד סימן קנ"ה דאכילת איסור דרבנן אסור לחולה שאין בו סכנה, דשם אכילה האסורה היא מצד עצמה, וכאן מחמת איסור שבת דרביע עליה, ולא עדיף מאיסור שבות, וכעין מה שהבאנו בשם רעק"א הנ"ל.

בשו"ת הרב"ז יור"ד סימן ק"ד כתב לציין דמבואר ברא"ה בבדק הבית בית ג' שער ז' דמוקצה אסור לחולה שאין בו סכנה. והנה במג"א סימן שכ"ח ס"ק ט"ו כתב בשם או"ח וז"ל: "ומותר להאכילו (לקטן) מוקצה בידים אם אי אפשר במין אחר", וההסבר הוא דהיתר הקטן מפורש ברמ"א דהוא כחולה שאין בו סכנה, וא"כ מבואר דמותר לחולה שאין בו סכנה לאכול איסורי מוקצה, ובפמ"ג שם כתב "שרי להאכילו בידים כחולה שאין בו סכנה, ואע"ג דגדול אסור לאכול כביו"ד סימן קנ"ה, מ"מ בקטן הקילו", ומוכח מדבריו שהפמ"ג סובר דמוקצה אסור לחולה שאין בו סכנה, דאל"כ לא קשה קושיתו שהקשה על המג"א, דאולי איסור מוקצה שונה ואף גדול מותר לאכול. וכוונת דברי הפמ"ג דבאמת הקטן מצד עצמו אינו מותר כלל, ומותר בכל האיסורים, אינו כר חובא כלל, ואף בהגיע לחינוך כתב הר"ן בפ"ב דמגילה בשם הרמב"ן דאינו מחויב כלל, ורק יש מצות חינוך על האב, ולכן מותר להאכיל לקטן אוכל מוקצה משום דהקטן לא מוזהר בעצמו, אבל בגדול שהוא חולה שאין בו סכנה דמוזהר בעצמו לאכול, יש לומר דאסור ככל מאכלות אסורות דרבנן, ואין רא"י מהיתר הקטן להתיר לגדול. והיוצא לדעת הפמ"ג מוקצה אסור לחולה שאין בו סכנה, וכן כתבו בחיי אדם כלל ס"ט בנשמת אדם אות ב' והשלטי גיבורים שבת פרק חבית, ודלא כישועות יעקב סימן ש"ט ובשו"ת דברי יעקב (שור) סימן ג'.

בשו"ת דברי יעקב הנ"ל כתב לציין מש"כ הר"ן בפ"ב דעבודה זרה בסוגיא דהכל מתרפאין, שהעלה שם דבישולי עכו"ם מותר לחולה שאין בו סכנה, דהגם דבכה"ג נאסר המאכל, מ"מ אינו דומה לשאר איסור דרבנן, כמו סתם יינם וחלב עכו"ם שאסור גוף המאכל לחולה שאין בו סכנה, דשונה בישולי עכו"ם כיון שהדבר בעצמו מותר, ורק משום חשש גזירת חתנות דגורו לא החמירו בזה יותר מכל מלאכת שבת דדבריהם, דמותר לחולה שאין בו סכנה.

ונראה אף שגם איסורי דרבנן המה איסור חפצא, שהאיסור כרוך בחתיכה עצמה, עכ"ז י"ל דדברים המותרים בעצם אלא דאסרו חכמים מצד איזו גזירה, ולא מחמת איסור תורה בגוף הדבר, כל אלה המה איסורי גברא שגורו חכמים על האדם להזהר מזה, אבל לא יתכן לומר שהטילו איסור בגוף החתיכה, דכיון שאין בעצמותו שום חשש איסור אין כח ביד חז"ל להוסיף איסור בדברים המותרים מבלי שום חשש בעצם, כעין מש"כ הט"ז ביור"ד סימן קט"ז דדבר שהתירה התורה בפירוש אין כח ביד חז"ל לאסור, ומעתה י"ל בשלמא איסורי גברא יש לחלק בין בריא לחולה שאין בו סכנה, דלא גזרו חכמים רק על אדם בריא ולא על החולה, משא"כ באיסורי חפצא איך שייך לומר בזה שלא נאסר החתיכה רק בעודה ביד אדם בריא, ובהגיע ליד חולה נהפך להיות היתר, וכי איסור שבה להיכן הלך, ולכן זה אסור גם בחולה שאין בו סכנה, שהרי אין איסורים נדחים רק לחולה שיש בו סכנה, אבל בחולה שאין בו סכנה אסור, ואין הבדל בין איסורי תורה לאיסורי דרבנן, כיון שמ"מ הדבר אסור. ולכן גבי פירות מוקצים ובישולי עכו"ם וכל דדומה לו, מותר המאכל בעצמו גם באכילה ושתיה, שהרי המאכל בעצם היתר הוא בלי חשש איסור בגוף המאכל, ורק גזירות חכמים שגזרו על האדם, ובמקום חולה לא העמידו דבריהם (עי' שו"ת פרי יצחק (בלוז) סימן י"ד ובשו"ת גבעת הלבונה סימן ל"ט).

האם מותר ליהנות מן המוקצה

הפרי מגדים בפתיחה להלכות יו"ט דן האם מוקצה אסור בהנאה או

לא, ומציינ שזה מחלוקת הראשונים כפי שהובא בבית יוסף סימן תקי"ז לגבי פת שאפה עכו"ם בעצים שנתלשו ביו"ט, האם מותר ליהנות מזה, דעת התוס' ע"ז דף ע"א ע"א דמותר, דאפילו למ"ד שיש שבח עצים בפת זהו דווקא באיסורי הנאה, אבל מוקצה מותר בהנאה, אבל הגהות מיימוני אוסר פת שאפה עכו"ם בעצי מוקצה, ומוכח שסובר דמוקצה אסור בהנאה (עי' שו"ת בית הלוי סימן י"ב). בחידושי המאירי ביצה ד"ד ע"ב מביא מש"כ הראב"ד בעצים שנשרו לתוך התנור ביו"ט, דמרבח עליהם עצים מוכנים, דאם לא ריבה עליהם עצים ואפה בו את הפת הפת אסורה, והמאירי מקשה עליו דהרי מוקצה מותר בהנאה. וכן מובא בשערי תשובה סימן תקי"ז ס"א בשם הברכי יוסף, שבספר בית מועד הביא בשם הראב"ד דפת שאפאו בעצי מוקצה הפת אסור כאילו אפאו באיסורי הנאה, שיש שבח עצים בפת. בחידושי הרשב"א בשבת דף כ"ט דן לגבי הנאה ממוקצה, ומוכיח מכמה מקומות מהש"ס דמוקצה מותר בהנאה, עי' בהגהות רעק"א סימן שכ"ה שמפלפל בדברי הרשב"א (עי' קהילות יעקב על מסכת ביצה סימן ד' ובס' אור השבת אריכות גדולה בסימן קפ"א).

אף דהרשב"א ס"ל דמוקצה מותר בהנאה, מ"מ להשתמש במוקצה כגון לסמוך במוקצה כרעי המטה אפילו במקומו שאינו מזו"ז אסור, ועפ"ז כתב בהגהות רעק"א סימן שכ"ה דודאי אסור לישב על אבן אף שאינו מזו"ז כלל, עי' בשער הציון סימן תק"א סעיף ו' שהביא רא"י לדברי הרשב"א, והאריכו בזה בשו"ת מים חיים סימן צ"ד ובשו"ת תשורת שי ח"ב סימן קע"ט ובחזו"א סימן מ"ז אות י"ב.

טלטול צפרנים במקום שרבים מצוים בשבת

בס' בית היין על עניני מוקצה (עמ' קמ"ז) מביא תשובת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א לגבי טלטול צפרנים במקום שרבים הולכים שם, והרי מבואר בגמ' נדה שהזורק צפרנים רשע, ומוזק לאשה מעוברת העוברת עליהם, וא"כ זה דומה למה שפסק הרמ"א בסימן ש"ח ס"ו דמותר לטלטל שברי זכוכית שלא יזקו בהם, ומסיק מרן שליט"א דכיון שכתב הים של שלמה בחולין (פרק ח' סימן י"ב) דמה שהזירו משום רוחות כולן לא שכיח האידנא, ונקט כן המג"א להלכה, ועי' בארצות החיים סימן ד' בארץ יהודה ס"ק ד' מה שהאריך בזה, אף כי ברור הדבר שלמעשה אין להורות כן ולהקל, מ"מ במקום הנוגע לטלטול מוקצה ולחוש משום היזק יש להחמיר כאותם שיטות, ואעפ"י שמקובל אצל רבים כדבר המזיק, מ"מ לא יקל לטלטלו בידיו אלא יסירו בדבר אחר כגון ע"י מגבת, ודי לו בזה (דאין זה נקרא עובר עליו אלא כשעובר עליהם בהדיא, דאין לך אלא מה שאמרו חז"ל, וכמו שמצינו שהתירו שהפוסקים לעבור על צפרנים היכן שכבר עקרו הצפרנים ממקום שנפלו (עי' קובץ תשובות למרן הגרי"ש שליט"א ח"א סימן ל"ה).

בס' חוט שני מהגר"ן קרליץ שליט"א הלכות שבת ח"ג עמ' ק"ח כתב בענין זה וז"ל: "ודע דכל מה דאמרינן לענין היוקא הוא דווקא היוקא שבדרך הטבע, אבל היוקא רוחני של רוח רעה וכדומה אין זה בכלל ההיתר מחשש שיזיקו, ולכן אם נפלו צפרנים בערב שבת במקום שהולכים בו, אסור לסלקם בשבת למקום אחר אא"כ יטלם באופן המותר". והיוצא לדעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שלא מתיר לטלטל הצפרנים, לא מטעמו של הגר"ן שליט"א, משום דגם היוקא רוחני הוא בכלל דבר המזיק שהתירו חז"ל לטלטל כדי שלא יזקו, ורק משום שאין זה מוסכם שהוא מזיק וכדברי היש"ש. (עי' שו"ת אגרות משה יור"ד ח"ג סימן ס').

טלטול ונגיעה במוקצה

מובא בירושלמי ביצה פ"א ה"א: ביצה שנולדה ביו"ט סומכין לה כלי בשביל שלא תתגלגל, אבל אין כופין עליה כלי, ושמואל אמר כופין עליה כלי, א"ר מנא ובלבד שלא יהא כלי נוגע בגופה של ביצה. הרמב"ם בפכ"ה מהלכות שבת הכ"ג כתב: "אין נותנין כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה, אבל כופין את הכלי עליה", ובהשגות הראב"ד (שם) כתב "א"א בירושלמי ביצה פ"ה ה"א ובלבד שלא יגע בביצה", וכוונתו להשיג דמהרמב"ם משמע דגם אם נוגע בביצה מותר (עי' רא"ש ביצה פ"א סימן א'), וכתב הרב המגיד ז"ל: ולא ידעתי טעם מדוע אסור לגעת בביצה, וכי המוקצה והנוול אסור ליגע בהם כל שאינו מנוענע, הא ודאי לא, ואפשר שמה ינענע הביצה על ידי הכלי, וכוונת דבריו דבדבר עגול כמו ביצה יש לחוש דע"י נגיעתו יטלטלנו, ובכה"ג אסור חז"ל גם נגיעה. וכ"כ בשו"ת הרדב"ז (אלף תק"ד-קלא) וז"ל: "ואני אומר יפה דקדק הירושלמי והראב"ד, לפי שכל דבר עגול בשעה שאדם נוגע בו בע"כ הוא מתנועע תנועה כל דהו, לפי שהדבר עגול נקודה היא מושבו, ובנגיעה קלה הוא נד כל דהו, והביצה עגולגולת היא אעפ"י שאינה עגולה ככדור", ומשמע מדבריו דאיסור נגיעה הנאמר בירושלמי הוא רק בדבר העגול כמו ביצה, ולא שאר דברים, ולפ"ז יוצא שאין איסור בנגיעת מוקצה, אולם מדברי תרומת הדשן סימן ס"ז משמע דלא כהרב המגיד והרדב"ז שחוששים שמה יטלטל ע"י הנגיעה כיון דהוא דבר העגול, אלא דהנגיעה עצמה אסורה.

והנה הרמ"א בסימן רס"ה ס"ג כתב: ואסור ליגע בנר הדולק כשהוא תלוי, אעפ"י שאינו מטלטלו ואין בו משום מוקצה בנגיעה

בעלמא, מ"מ אסור פן יתנדנד קצת מנגיעתו ויטה, ומקורו מהאור זרוע הלכות ערב שבת סימן ל"ג. ובסימן תקי"ג ס"א כתב המחבר: ביצה שנולדה ביו"ט אסור ליגע בה, והגיה הרמ"א דהיינו לטלטלה, והמג"א כתב דכוונת הרמ"א לפרש דנגיעה אסורה משום שהביצה מתגלגלת והוא טלטול גמור, ולא שאסורה בנגיעה. הרמ"א בריש סימן ש"ח כתב: "כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטול, אבל בנגיעה בעלמא שאינו מנדנדו מותר, ולכן מותר ליגע במנורה שבבית הכנסת שנרות דולקות עליו".

והגר"א מעיר דהשו"ע בסימן ש"א סעיף ז' סובר שמותר לסוך את המת, ובלבד שלא יזיז שום אבר, הרי שנגיעה לצורך המת מותרת, ועי' במג"א סימן שכ"א סקי"ג שכתב שהתירו במת משום כבודו.

לדעת תרומת הדשן סימן ס"ז נגיעה במוקצה לצורך דבר המותר מותר, ולצורך המוקצה אסור, וכן כתב המג"א סימן ש"י סק"ג בדעת השו"ע, והעירו האחרונים לדעת התרה"ד איך התירו הנחת הככר על המת, הרי הוא נגיעה במוקצה לצורך דבר האסור, וצ"ל לדעת תרה"ד דאינו מניח הככר על המת אלא לצדו, וממילא אינו נוגע במוקצה, וכן הובא במשנ"ב סימן ש"א סקי"ב עליו או אצלו, ואולי אפשר לומר דאינו נוגע במת, אלא רק מניח הככר על המת, א"כ אינו נוגע במוקצה עצמו.

החזו"א בסימן מ"ז סקי"ג כתב שהיתר בככר או תינוק הוא "שהמת נטפל לככר או תינוק", וזה שייך רק כשהככר או התינוק נמצאים מעל המת ונישאים על ידו, דאז המת משמש את הככר והתינוק, אבל כשהככר והתינוק מתחת המת אין היתר של ככר או תינוק, ומשמע מדבריו שצריך להניח על המת ולא לצדו, כדי שיהא המת בכיס לתינוק וככר, ובהו"ה מיישב קושיית רעק"א בגליון הש"ס שבת דף מ"ג ע"ב ובחידושי רעק"א בשו"ע או"ח סימן ש"א, למה המיטה עצמה של המת לא יהא כמו ככר או תינוק, וכבר כתב המג"א סימן ש"א ס"ק ט"ו דככר ותינוק לאו דוקא דה"ה כלי, וביאר כיון שהמטה היא תחת המת, ולא מועיל אלא אם הככר הוא מעל המת. ומחידושי הריטב"א מ"ג ע"ב מבואר כדברי החזו"א, שכתב "שעושה המת טפל לככר או תינוק", משמע שהככר והתינוק עליו, וכן מבואר ברשב"א שבת דף קמ"ג שכתב "כגון מניח ככר על המת, ומראה עצמו כרוצה לטלטל את ההיתר והעושה לו האיסור בסיס", הרי מבואר שהככר היינו על המת (עי' שו"ת סולם יעקב סימן כ"א).

טלטול מת בשבת ברשע מפורסם

המת הוא מוקצה בשבת ואין לטלטלו כלל שלא לצורך, עכ"ז נפסק בשו"ע או"ח סימן ש"א שאם מוטל במקום שירא עליו מפני הדליקה, או שהמת מוטל בבזיון, כגון שהוא מוטל בתוכה ועלול להסריח, מותר לטלטלו למקום אחר ע"י שמניח עליו ככר או תינוק. וכתב המשנ"ב (שם) דה"ה שאר חפץ שמותר לטלטל, דהיינו שהמת נטפל לחפצי ההיתר. בכף החיים סימן ש"א ס"ק ל"ג כתב לחדש דאף שאפשר לטלטל המת ע"י אמירה לנכרי במקום שיש חשש בזיון המת, עכ"ז כשאפשר לעשותו באופן שיש היתר לעשותו ע"י ככר או תינוק, עדיף לעשותו כך מאשר ע"י נכרי, **דכבוד המת הוא**

שיחעסק בו יהודי ולא נכרי.

ויש לדון כשהמת היה מפורסם שהוא רשע, האם גם ככה"ג מותר לטלטל המת ע"י ככר ותינוק במקום של חשש בזיון. והנה הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל בהגהותיו חכמת שלמה בסימן ש"א, כתב לחדש חידוש בענין טלטול המת, וז"ל: "הנה מלשון הפוסקים משמע דכל מת מותר לטלטלו מפני הדליקה או בזיון אחר, אך הנה במד"ר פרשת ויקרא פ"ה ובירושלמי תרומות פ"ח הלכה ג' ועבודה זרה פ"ב ה"ג מובא וז"ל: "א"ר אייבו מעשה בטבח אחד בצפורי שהיה מאכיל טריפות ונבילות לישראל, פעם אחת עיו"כ אכל ושתה ונשתכר, ועלה לראש הגג ונפל ומת, התחילו הכלבים מלקקין את דמו, אתון ושיילין לר"ח מהו לאעבריה יתיה מן קדמיהון, אמר להון כתיב ואנשי קודש תהיון לי ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכוו אותן, זה שהיה גוזל את הכלבים ומאכיל נבילות וטריפות לישראל וכו', מדידהון אינון אכלין". ועי' במפרשים (שם) שהשאלה אם מותר להעבירו מלפניהם, ומוכח דברשע המאכיל טריפות וכדומה אין לחלל שבת ויוה"כ עבורו לטלטלו משום בזיון, דבע"כ מדובר ע"י ככר ותינוק, דבלא ככר ותינוק אף אם מת אדם כשר אסור, ובע"כ מדובר ע"י ככר ותינוק ואעפ"כ אסור לטלטלו, ומוכח דברשע לא מתחשבים בבזיון שלו. ואף דאין למדין הלכה מפני מדרש, היינו רק היכן שהמדרש דורש כן דרך הלכה ולא עפ"י מעשה, אבל כשהיה מעשה ממש, ואין מוכח בש"ס להיפך, ודאי למדין ממנו הדין כיון שמפורש בו שהורה הלכה למעשה, ולכן נראה דכך הדין **דברשע מפורסם אין לחלל שבת מפני בזיונו** אף ע"י תינוק וככר", עכ"ד.

בשו"ת ציץ אליעזר ח"א סימן ל"ה כתב להעיר **דלא טוב נוהגין בבתי ישראל ובבתי חולים... שמטלטלין אותו ומוציאין אותו ממטתו, ומשכיבין אותו במקום המיועד על הארץ, וזאת גם כשידוע שהנפטר היה רשע מפורסם**. ויותר מזאת מוכיח שבדברי המדרש לא מדובר כלל לענין טלטול מת רשע לגבי שבת, אלא לגבי התעסקות בו האם יש מצוה להתעסק בקבורתו, וכך משמע באור זרוע הלכות אבילות סימן תכ"ב. וכך משמע בס' דברי שאול על יור"ד בסימן

שמ"ה, שכתב לפרש דברי הירושלמי שהמעשה היה בע"ש, ושכל אופן היה תשובת ר"ח שאסור להבריא אפילו את הכלבים, ומה שמכוח שם הוא **דווקא על מוכר טריפות בחזקת כשירות, ולא בעובר שאר עבירות**. יותר מזאת נוהגין בכל תפוצות ישראל כן להתעסק בקבורתו של איש רשע ובעל עבירות, ואפילו בהמצאת תכריכין וצרכי קבורה.

בש"ת חתם סופר חיו"ד סימן שמ"א ובש"ת טוב טעם ודעת מהדורא תליתאה ח"ב סימן ר"ב כתבו שדברי הירושלמי מוסבים לגבי חיוב קבורה של אדם רשע כזה שמוכר טריפות, ויותר מזאת נראה שזה היה הוראת שעה, ובעל הסיבות ית"ש סיבב גלות קלונו של זה ברבים כדי לפרסם הדבר עד כמה קשה עונשו, וכדי שידעו להזהר מכאן ואילך (עי' שו"ת חיים ביד סימן ק"ט). ולאור כל זה נראה דלא כדברי הגר"ש, ובכל מת מותר לטלטלו מפני הזיון, ולהוריד אותו מהמטה ולהשכיבו לארץ ע"י ככר ותינוק, וגם ברשע מפורסם (עי' שדי חמד מערכת אבילות אות קכ"ח באריכות ובש"ת קנין תורה ח"ו סימן כ"א).

בש"ת בשמים ראש כתב דמה שאמרו בירושלמי מדידהו אינון אכלין, אין ללמוד מזה מעשה **באדם שנברא בצלם אלוקים**, ולא להלכה אמרו אלא שאמר להם דרך צחות, או שמה הוראת שעה היתה לגדר באחד שהכשיל הרבים, שיראו רבים ויפחדו מעונש שמים. הב"ח בסוף סימן שמ"ב הביא דברי האור זרוע שפסק שאסור להתעסק בקבורתו של רשע, ואפילו כלבים אוכלים את בשרו אין להבריחן מעליו, והרי בגמ' סנהדרין מובא דאין קוברין רשע אצל צדיק, מוכח להדיא דמתעסקין בקבורתו של רשע.

כשהמת לבוש בבגדיו האם צריך ככר או תינוק

מובא בשו"ע סימן ש"א סעיף ד': יש מי שאומר שלא הצריכו ככר או תינוק אלא למת ערום, אבל אם הוא בכסותו א"צ ככר או תינוק. המקור לזה הוא מדברי המרדכי שבת פרק כירה סימן ש"ב, שכתב בשם ה"ר אביגדור דהא דבעינן ככר או תינוק היינו למת ערום, אך אם לבוש מטלטלין אותו אגב כסותו. מרן הב"י בסימן ש"א אות ג'-ד הביא את דברי רבי אביגדור, וכתב ששמעו מרש"י והראשונים שלא סברו כן, וסיים "אעפ"י שכתב הרמב"ן בספר תורת האדם דיכול ליתן עליו ככר או תינוק או אחד מהכלים שהוא לבוש וכיוצא בהם, יש לומר דאעפ"י שכלי שהוא נתון עליו אינו בטל לגביה, **כסותו ממש בטל הוא לגביה**". והביאור הלכה שם כותב דאף דהמחבר כתב שיטה זו של רבי אביגדור בשם יש מי שאומר, אין כוונתו שאחרים חולקין ע"ז.

השלה"ק שבת פרק נר מצוה סימן ס"ח מביא את דברי הב"י, וכתב ע"ז: ובעיני אין נראין כלל דברי המרדכי, ויש לי תשובה ניצחת על דבריו מדברי הגמ' בשבת ד"ל ע"ב שדוד המלך נפטר בשבת, ולכן שלח שלמה לבית המדרש אבא מת ומוטל בחמה, וכלבים של בית אבא רעבים, מה אעשה, שלחו לו חתוך נבילה והנח לפני הכלבים, ואביך הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו. ודוד המלך כשמת היה בכסותו, וכפי שמואב בגמ' (שם) שדוד היה עולה על המדרגה, והמדרגה נפלה מתחת לרגליו ואי צאה נשמתו, ובודאי לא היה הולך ערום על המדרגה חס וחלילה, וזו ודאי קושיא גדולה על המרדכי. ואין לומר שדוד המלך ע"ה אף שנשתתק בזמן שנפל מהמדרגה, לא היה מת באותו זמן, רק נשאוהו וחלצו בגדיו והניחוהו במטה ערום כדי לטוף אותו באיזה סיכה לרפואה ומת ערום, דאי"כ קשה מלך כמותו איך הניחוהו בחמה, שהרי אמר אבא מת ומוטל בחמה, אלא ע"כ צריך לומר דמת באותו רגע שהמדרגה נפלה מתחת לרגליו, והמדרגה היתה במקום החמה, ולכן נראה שצריך דווקא ככר או תינוק. המג"א מביא את קושיית השלה"ק, וכותב ע"ז וז"ל: "ושמעתי דבגדי דוד היו מוקצין, דאסור לכל אדם ללבשן דשורפין על המלכים, אבל שאר בגדים לאו מוקצין הם. ומשי"כ הב"י י"ל עפ"מ"ש בגמ' חולין דף קנ"ה מת בכסותו פירוש תכריכין מבטל ליה, האי לא מבטל ליה, וא"כ הולכים אחרי מחשבתו, וה"נ לא מבטל בגדי המת אלא בעתיד להפשיטו ולהלבישו תכריכין", וכע"ז כתב הט"ז.

במחצית השקל מביא בשם תוספת שבת קושיא בשם מוהרש"ק, דמה דשורפין על המלכים אינו חובה מכיון שלאדם אחר אסור ללבשן, אבל מותרים למלך אחר, וא"כ בגדי דוד לא היו מוקצין, ולכן מסיק בשם גדול אחד דכיון שפנסק ביו"ד סי' שס"ד כדעת המהרי"ל דאם נפל מן הגג יקברנו עם בגדיו, ודוד ג"כ כיון שנפחתה המדרגה מתחתיו ומת, דהיינו נפל מן הגג, ומדינא צריך לקבור עם בגדיו, ולכן בגדי דוד היו מוקצין, עכ"ל.

אולם המחצית השקל מעיר ע"ז דהרי טעמו של המהרי"ל בנפל מהגג, מבואר שם כיון דיצא ממנו דם ונבלע בבגדיו, ושמה נבלע בבגדיו רביעית דם שהנפש יצאה בו וצריך קבורה, ולכן אם נפל מהגג ויצא ממנו דם, אבל לא מת מיד אלא לאחר כמה ימים על מטתו, וכן מי שמת בקור גדול דלא יצא ממנו דם, קוברים אותו בתכריכים כשאר בני אדם, ודוד כפי משמעות הדברים לפי פשוטו לא מת מן הנפילה, דרק המדרגה נפחתה ולא יצא ממנו דם, ויותר מזאת מדברי הגמ' משמע דע"י שנפחתה המדרגה נבהל ושתק מללמוד לפי שעה, ועי"ז היה יכול מלאך המות לשלוט בו, ומת ע"י מלאך המות כדרך כל הארץ ולא ע"י הנפילה, ולא היה צריך לקברו בבגדיו.

ומה שהקשה המהרש"ק שזה ראוי למלך אחר, ולא נחשב מוקצה, יש לומר דמהידוע שמלבוש המתוקן לאדם אחד בקושי ימצא אדם שיהיו הבגדים כמדתו, זה ארוך וזה קצר, זה עב ושמן וזה דל ורזה, ואם אדם אחד יצאה ללבשן צריכים תיקון שיהא במדתו. ובשלמא אם בגדי דוד היו מותרים לכל אדם ברוב עם, אי אפשר שלא ימצא

אחד שיהיה כמדתו, אבל עכשיו שאסורים לכל אדם, ולא היו ראויים כי אם לשלמה, אפשר שלא היה כמדתו, והיו צריכים תיקון, לכן בשבת דאין ראויים ללבישה בלי תיקון הרי הם מוקצין.

בשו"ת אבן השוהם סימן ל"א האריך לדון בתירוץ שהביא המג"א לקושיית השלה"ק, ומוכיח משאלו שהלביש את דוד המלך בגדיו לפני שהלך להלחם עם גלית, שבאמת מותר ללבוש בגדי מלך, וכל מה שאמרו ששורפין על המלכים הוא שעשו לכבודם, אך אין חיוב לעשות כן, והחידוש שיותר לעשות כן ואין בכך משום דרכי האמורי, ודלא כמש"כ הט"ז או"ח סימן ש"א ס"ק ד' ששורפין על המלכים הוא חיוב. וע"י שו"ת לב חיים ח"ב סימן ע"א. ולפי"ז היה מותר להשתמש עם בגדי דוד. וכתב לתרץ כפי שהבאנו לעיל, כיון שדוד ע"ה נפל, ויצא ממנו דם יחד עם בגדיו, ולא מלבישים לו תכריכין כיון שהדם הוא להנפש שיצאה בו, עלול להיות ספוג בבגדיו, ולכן בגדיו בטלים וא"א לטלטל אגבם, וזה מה ששלח שלמה לשאלו בביהמ"ד, וענו לו שמשום מראית עין יטלטל דווקא ע"י תינוק וככר (עי' שו"ת מהר"ל סימן ס"ה וב"ח יור"ד סוף סימן שס"ד).

ויש עוד להעיר לפי המבואר בגמ' סנהדרין דף כ"א דלמלך הי' ב' ספרי תורה, אחת שהיתה מונחת בבית גזיו, והאחת שיוצאת ונכנסת עמו, וזו עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו, א"כ יקשה דודאי גם דוד לא הלך בלי ס"ת בזרועו, והיה להם לטלטלו אגב הס"ת. וכן כתב להקשות קושיא זו בספר איל המילואים על הלכות ס"ת סימן ר"ע, ורצה להביא מזה ראיה לרמב"ם דלא כתב הדין של תולה ס"ת בזרועו.

בשו"ת מי יהודה או"ח סימן מ"ו ובשו"ת גנזי יוסף סימן ה' כתבו ליישב לפי התוספתא, מובא בלחם משנה בפ"ג מהלכות מלכים, דבס"ת של מלך אסור לאחר לקרות בו שנאמר וקרא בו ולא אחר (עי' מנ"ח סוף מצוה תק"ג), א"כ י"ל ע"ד תירוץ של המג"א בענין הבגדים, כן י"ל לגבי הס"ת דנחשב מוקצה כיון דלא היה ראוי לקרות בו להדיא, אולם עדיין יש להעיר, דבשלמא גבי בגדי מלך תירץ המחצית השקל דאין שוה גופו של מלך זה למלך אחר, ובשבת אסור לתקן ולכן נחשב מוקצה, אבל לגבי ס"ת אם נאמר דהמיעוט דקרא בו ולא אחר היינו דווקא להדיא משום כבודו של המלך, אבל מלך אחר מותר לקרות בו, וא"כ היה ראוי הס"ת לשלמה, ולא היה הס"ת מוקצה, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא למה לא טלטלו אותו אגב הס"ת. וכתב בגנזי יוסף הנ"ל דהרי שלמה היה אונן ואסור בד"ת, ושוב לא יכול לטלטל אגב הס"ת. וע"י בס' דברי שאול על יור"ד סוף סימן שצ"ט שכתב כן, וז"ל: "כיון דהיה מוטל בחמה, והיה צריך לטלטלו ממקום למקום, ככה"ג ודאי חל אנינות לעסוק עמו ואסור בד"ת, כיון שלענין זה חל אנינות". ובשו"ת מי יהודה הנ"ל כתב לתרץ, דהנה מה שהוצרך להיות הס"ת תלוי בזרועו של מלך, היה רק בעת שלא היה לו מלך בו בספר, אבל כעת שהיה צריך לקרות וללמוד ממנו לא היה כרוך בו כקמיע בזרועו, אלא היה מוטל על שולחנו, ודוד המלך באותו יום הפסיק מלימודו, ולמד אז מס"ת שלו, וכאשר שמע קול נענוע האילן, והלך לראות מה זה קול הנענוע, והלך ע"מ לחזור ללימודו, על רגע זה בודאי הניח הס"ת מונח לפניו, ולא היה אז פנאי לכרוכו ולתלותו על זרועו.

כבוד הבריות במת

בדבר התעסקות במת מצוה יש ללמוד בחינה נוספת בכבוד האדם, דבגמ' ברכות דף כ' ע"א רואה בהתעסקות במת מצוה משום כבוד הבריות, וא"כ יוצא שכבוד המת הוא בכלל כבוד הבריות. אמנם נראה שיש בזה מחלוקת ראשונים, בעל ההשלמה (מובא מכתב יד בערת המהדיר לבית הבחירה שבת דף מ"ג ע"ב) כתב וז"ל: "הא מילתא קבלתי מאבא מרי ז"ל שמפני כבוד החיים הוא שהתירו, לא מפני כבוד המתים, והוא שכבא דהוה בדווקת לא היה שכינים יכולים לסבול את ריחו, וכבוד החיים הוא כבוד הבריות שדווחה לא תעשה לבתורה שהיא לאו דלא תסור, אבל **כבוד המת אינו כבוד הבריות**".

אולם המאירי בשבת דף מ"ג ע"א כתב שאף לכבוד המתים התיירו, וראייתו הוא מהסוגיא ברכות דף כ' ע"א לגבי מת מצוה, וכמו שכתב בחידושי לברכות דף כ' וז"ל: "ולפי דרכך למדת שכבוד הבריות לא סוף דבר לכבוד החיים כמו שחשבו קצת מפרשים, **אלא אף לכבוד המת** כמו שכתבנו בשבת דף מ"ג". ובחידושי לשבת דף צ"ד ע"ב כתב וז"ל: "שמא ממה שכתבו אתה למד שלא נאמר גדול כבוד הבריות אלא לכבוד החיים, הרבה מפרשים כתבו כן בפירוש שבמת המוטל בחמה לא התיירו במקום שאין ככר או תינוק לטלטלו, מפני שאין שם כבוד החיים, ומת ביו"ט שני יתעסקו בו ישראל לכבוד החיים, ואין זה כלום, שהרי במת מצוה התיירו משום כבוד הבריות בהולך לשחוט את פסחו ובמקרא מגילה, ומת מצוה מאי כבוד החיים איכא. ואם תאמר שכל שהמת מוטל בבזיון ולזול החיים הוא, אינו כן אלא כשמסרית, אלא כל כבוד הבריות הותר **הן לכבוד המת הן לכבוד החיים, וכל שראוי לקברו ומשהין אותו ולזול המת הוא**".

בשו"ת חלקת יעקב (ברייש) או"ח סימן קנ"ז דן בענין להציל מת מבזיון ניתוח שלאחר המות, האם מותר לטלפן בשבת ע"י ישראל כנהוג בקהילות שעושין כן. והנה בגמ' שבת דף צ"ד מובא "ההוא שכבא דהוה בדווקא, שרא רנב"י לאפוקיה לכרמלית דגדול כבוד הבריות שדווחה ל"ת שבתורה", ורש"י (שם) כתב שהמת היה מוטל בבזיון או בדליקה או בחמה, לא תעשה לאו דלא תסור. ובשו"ע סימן ש"א ס"ב מובאים שתי דעות האם דווקא לכרמלית או אף לר"ה, משום דהוא מלאכה שאין צריך לגופה והוה ג"כ דרבנן, ובשו"ע הרב סימן ש"א ס"ק ה' כתב דהעיקר כדעת האוסרים להוציא לר"ה, אולם בערוך השלחן סימן ש"א ס"ק י' כתב דיש לסמוך על הדעה

המתירה אף לר"ה, דעיקרו מדאורייתא, ומשום שאין צריך לגופה הוא מדרבנן, וכבוד הבריות דוחה לזה. וכן בתוס' שבועות דף ל' ע"ב ד"ה אבל, כתבו דבמת מצוה שאין לו קוברין, דזה גנאי גדול, דוחה כבוד הבריות אפילו לאיסור תורה ממש בשוא"ת (עי' משנה למלך פ"ד מהלכות מלוה ה"ג).

ולכן בנידון להציל מת מבזיון ניתוח שלאחר המות, **אין לך כבוד הבריות גדול מזה**, ע"י בחולין דף י"א ע"ב וכ"ת דבדקנין ליה הא קמינוול, וע"י בשו"ת נודע ביהודה תנינא יו"ד סימן ה'. ומשו"ה נראה דהיות ולתח המת זה בגדר גנאי גדול, ולטלפן מותר היות זה רק איסור דרבנן, ואולם עדיף שאיזה קטן יקבל הטלפון במקומו, ואח"כ ידבר הגדול, והנחת הטלפון על מקומו ג"כ יעשה ע"י קטן. (עי' שו"ת שאילת שלום (טויבש) ח"א סימן ק"א, שו"ת תורת מרדכי סימן פ"ט, שו"ת דבר שמואל סימן קס"ח וסימן ש"ז, ושו"ת אבני זכרון חלק ג' סימן נ"ה אות ג').

טלטול ע"י ככר ותינוק בכלים

מובא בגמ' שבת דף קמ"ג ע"ב: אמר רב אושעיא שכח ארנק בחצר מניח עליה ככר או תינוק ומטלטלה, אמר רב יצחק שכח לבינה בחצר מניח עליה ככר או תינוק ומטלטלה, אמר מר זוטרא הלכתא ככל הני שמעתתא בשוכח, רב אשי אמר אפילו שוכח נמי, ולא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד. ופירש"י אלא **למת משום כבוד הבריות כשמוטל בחמה**. כתב רבינו ניסים - מכאן אתה למד כי אלו האנשים הנותנים ככר על גבי מנורה שהדליקו בה בשבת, ומטלטלין אותה ממקום למקום, **שאינן עושין יפה**. וכ"ה בפסקי הרא"ש שבת דף קמ"ב - לא התיירו ככר או תינוק אלא למת, אבל להתיר לטלטל מנורה וארנק לא. וכן פסק הטור בסימן ש"א סעיף ה' וז"ל: "אבל שאר דברים האסורים לטלטל לא התיירו ע"י ככר או תינוק, הלכך אותם שמתטללים מנורה שהדליקו עליה בשבת ע"י ככר ותינוק לא מועיל". הב"י בסימן ש"ח ס"ה כתב וז"ל: "הרא"ש בתשובה (כלל כ"ב סימן ח') כתב דכלי שמלאכה לאיסור יש לו היתר אפילו מחמה לצל ע"י ככר ותינוק, וזה ששינוי בשבת דף קכ"ג דמדוכה אם יש עליה שום מטלטלין אותה, ואע"ג דלא אמרו בשבת דף קמ"ב ע"ב ככר או תינוק אלא למת, התם במוקצה מחמת גופו כאבנים וכיוצא בהם דהוו כמת, אי נמי בארנק מלאה מעות דבטל לגבי מעות דהוו כמו אבנים, אבל מדוכה כיון שיש עליה שם תורת כלי, שרי לטלטלה אגב אוכלין שעליה, כן נראה לרמב"ן. ויש מי שמתרץ במשנה שיותר לטלטלה אגב השום שעליה, מפני שהמדוכה לשום כקדירה לתבשיל, שהוא תשמיש לשום, לכן מותר לטלטלה אפילו מחמה לצל". בחידושי הרשב"א שבת דף קכ"ג כתב: "הא דתנן מדוכה בזמן שיש בה שום מטלטלין אותה, יש מי שפירש דהיינו ע"י ככר, ואע"ג דאמרו בשבת מ"ג ע"א לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד, ה"מ היכא דליכא תורת כלי, אבל כל מידי דאית בה תורת כלי מטלטל הוא ע"י ככר, וליכא, אלא אין לך מוקצה מטלטל ע"י ככר, ולא אמרו כאן אלא בשום וכיוצא בו הנידוכין, והיינו טעמא משום דכיון דאין בו איסורא אלא מחמת מלאכה, ועכשיו משמש היתר במלאכתו, הרי מה שאוסרה הוא מתירה, דהו"ל כקדירה המטלטלת עם התבשיל".

השו"ע סימן ש"א סעיף ה' פוסק דלא התיירו לטלטל ע"י ככר ותינוק אלא במת בלבד, אבל לא בשאר דברים האסורים לטלטל, ואילו בסימן ש"ח ס"ה כתב: יש מתירים לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפילו מחמה לצל ע"י ככר או תינוק, וע"י בט"ז סימן ש"א ס"ק ה' מה שכתב ליישב בזה, דהכא שאני דכיון דהוקצה מחמת גופו הוא כאבן, משא"כ שם עכ"פ כלי הוא. בהגהות רעק"א סימן ש"ח סעיף ה' כתב דה"ה כלי שהוא מוקצה מחמת חסרון כ"ס, נראה דמותר לטלטלו ע"י ככר או תינוק, אף שאין בו היתר לעצמו לצורך גופו ומקומו, דהרי מקור דין זה יצא ממדוכה דיש בו שום, והרי בריש פרק כל הכלים רצה להרוויח מזה הברייאת דכלי שמלאכה לאיסור אסור לצורך גופו ומקומו, הרי אף דאין לו היתר כלל אפ"ה מטלטל אגב השום (עי' שו"ת רעק"א סימן כ"ב).

שימוש במים הנוטפים ממזגן בשבת

יש שיש להם צינור ניקוז של מזגן המחובר לניאגרה שע"ג השירותים, והמים שנוצרים מהמזגן נכנסים לניאגרה, ויוצא משמשתמש במים אלו בשבת שהם מוקצין, שהרי מי המזגן חשובים נולד. מובא בספר שמירת שבת כהלכתה פרק י"ג סעיף ל"ט בשם מרן הגר"שז אויערבאך זצ"ל, דמים הנוטפין מן המזגן הרי הם מוקצה ואסורים בטלטול, דהוי נולד גמור, ודומה למים הנוטפים מן האילנות שהם מוקצה כמבואר בסימן ש"י במשנ"ב ס"ק ל"ב. וע"י שו"ת מנחת שלמה ח"ב סימן י"ח ס"ק ה' ובספר מאור השבת ח"א דף תק"י. ואין לומר שאם היו ככר מים בכלי מבעוד יום, ועכשיו נתוספו עליהם מי המזגן יתבטלו, דקמא קמא בטיל, זה אינו, כיון שמי המזגן כבר היו ניכרים בתחילה, ורק אח"כ נתערבו, הרי נשאר עליהם דין דבר שיש לו מתירין דאינם בטלים (עי' קובץ צהר חלק י"א מאמרו של הרה"ג יהונתן וינר שליט"א שהאריך בזה). בס' שלמי מנחם (עמ' ס"ב) מציין דברי הגמ' בעירוין דף מ"ה ע"ב באם מים בעננים נחשבים כבלועים, ממילא מי הגשמים נחשבים כנולד ואסורים, אולם הגמ' מסיקה דמים בעננים "מינדי ניידי" ולא נחשב נולד, וגם בעננים שנעשו בשבת לא נחשב נולד, דאעפ"י דהעננים נעשו מהאדים שעולים ממי הים, מ"מ מים שנעשו מאדים זה לא נחשב נולד, ולכאורה לפי"ז מי המזגן שנעשים מלחות האויר לא נחשב נולד, ויהיה מותר לטלטל ולהשתמש בהם בשבת כיון דהם ראויים לשימוש, ולא נחשב מוקצה מחמת גופו. (עי' שו"ת באר משה חלק ו' סימן ס"ה).

א. טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו כשיכול להשתמש בכלי היתר. ב. טלטול סכין של מילה לאחר המילה. ג. מסמר שהניחו מע"ש לסימן בתוך הספר האם בטל ממנו דין מוקצה.

א

טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו כשיכול להשתמש בכלי היתר

בגמ' שבת דף קכ"ג ע"ב איתא, אמר ר' אלעזר קנין ומקלות קודם התרת כלים נשנו, קנין דתנן, לא סידור הקנין ולא נטילתן דוחה את השבת. מקלות דתנן, מקלות דקין חלקין היו שם, ומניחו על כתפו ועל כתף חבירו ותולה ומפשיט. אמר רבי אלעזר ארבעה עשר שחל להיות בשבת, מניח ידו על כתף חבירו ויד חבירו על כתפו ותולה ומפשיט. אמר רבה ממאי, דילמא לעולם אימא לך לאחר התרת כלים נשנו, קנים טעמא מאי משום איעפוש, בהאי פורתא לא מיעפש. מקלות אפשר כר' אלעזר, ע"כ.

ובהגהות הרא"מ הורביץ כתב, דמדין קנין ילפינן לדין לכלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו, דכל דאפשר בלאו הכי אסור, ע"ש. ויש לעיין אם כוונתו דכל דאפשר בלאו כלי כלל, אין להשתמש בכלי וכצורך בגמ'. או דכוונתו דכל דאפשר בלאו כלי אסור וסגי בכלי היתר, אין להשתמש בכלי היתר. ובשער הציון אות י"ג כתב להדיא, דמה שהותר טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו, היינו דוקא שאין לו כלי היתר לתשמיש זה, דאי לאו הכי אסור להשתמש בכלי אסור. וראיה לזה מדין מקלות, דאף שמוכנין היו לזה מע"ש ושם כלי היתר עליהם, אפילו הכי אסור כיון דאפשר בלעדס, וכ"ש בזה שהוא כלי שמלאכתו לאיסור, ע"ש.

והאחרונים כתבו להקשות, דשאני ההיא דמקלות דאפשר להסתדר בלאו כלי כלל, וע"ז אמרינן בגמ' דכיון דאפשר בלאו טלטול כלי, אין להתיר לטלטל כלי בכדי. אך בנידון השעה"צ דבכל גונא צריך לטלטל כלי, אין נפ"מ אם יטלטל כלי היתר או כלי אסור. ועיין בקצות השולחן סימן ק"ח בדה"ש ס"ק י"ד.

ונראה בזה, דהנה מצאנו חילוק בין כלי שמלאכתו לאיסור לכלי שמלאכתו להיתר בטלטול מחמה לצל, דכלי אסור אין לטלטלו וכלי היתר מותר לטלטלו. ובביאור הגר"א יור"ד סימן רס"ו אות ג' כתב, דכלי שמלאכתו לאיסור אינו מוקצה, ורק אסור לטלטלו שלא לצורך, וכדין כלי היתר שאסור לטלטלו שלא לצורך, ולכן לצורך גופו ומקומו מותר לטלטלו, כיון שמטלטלו לצורך, ע"ש.

אך אכתי צ"ב למה כלי היתר מותר לטלטלו מחמה לצל, וכלי שמלאכתו לאיסור אסור לטלטלו מחמה לצל, וממ"נ אי חשיב צורך יש להתיר בשניהם, ואי לא חשיב צורך יש לאסור בשניהם. ואולי בכלי אסור החמירו להצריך צורך גדול. ונראה דהנה בספר

ההשלמה דף קכ"ג ע"ב ד"ה מסקנא דשמעתא, כתב וז"ל, ומחמה לצל אסור דבר שמלאכתו לאיסור אפילו לר' שמעון דלית ליה מוקצה, דכיון שמלאכתו לאיסור אינו עשוי בסתמא להשתמש בו בשבת, ואם מטלטלן מחמה לצל כמטלטלו משבת לחול הוא. ולא דמי לדבר שמלאכתו להיתר, דהתם כשמטלטלו מחמה לצל

סתמיה לצורך שבת הוא, שהרי עשוי להשתמש בו היום. אבל דבר שמלאכתו לאיסור סתמיה אינו עשוי להשתמש בו היום, ואם מטלטלו מחמה לצל כמטלטלו משבת לחול דמי, עכ"ל. וכ"כ בספר המאורות דף קכ"ג ע"א ובמאירי דף קכ"ד. ומבואר דאסור לטלטול מחמה לצל הוא משום מכין, ואינו משום דלא חשיב טלטול לצורך, ומיושבים שפיר דברי הגר"א ז"ל.

ומבואר דאין שום הבדל בדיני טלטול בין כלי שמלאכתו לאיסור לכלי שמלאכתו להיתר. ולפ"ז שפיר הקשו על השעה"צ, דבדין מקלות מבואר דאין להשתמש בכלי היכן שאפשר להסתדר בלא טלטול כלי כלל. אבל היכא דבכל מקרה הוא צריך להשתמש בכלי, אין חילוק בין כלי שמלאכתו לאיסור לכלי שמלאכתו להיתר, דשניהם דינם שווה.

ובדעת השעה"צ יש לומר, דכלי היתר וכלי אסור חלוקים בדרגת איסורם בדיני מוקצה, ויש לבאר ע"פ משי"כ הבעל המאור בריש פ"ז וז"ל, והא דתניא בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת, מקצוע של דבליה וזוהמא ליסטרון וסכין קטנה, לא הוצרכו לומר אלא כלים שפעמים מצויין במלאכת אסור, אבל כלים המיוחדים למלאכת היתר, כגון שולחן וכוס וקערה, לא הוצרכו לומר, שלא עלתה על דעת אדם מעולם שיהו אסורים, עכ"ל. וכע"ז כתב בחידושים הגדפסים ע"ש הר"ן דף קכ"ג ע"ב.

ונראה כוונתם, דטעם איסור טלטול מוקצה הוא מחשש שמא יבוא לעשות מלאכה, וכמו שכתב הרמב"ם בפכ"ד הי"ג בחד טעמא, וס"ל דבכלי שמלאכתו לאיסור ישנו חשש גדול שמא יבוא לעשות בו מלאכה, ובכלי שעיקר מלאכתו להיתר אבל עושים בו לפעמים איסור, ישנו חשש קצת שיעשה בו איסור, וגם אותו אסור מחשש זה, וכלי היתר שאין עושים בו איסור, אין חשש כלל שע"י טלטולו יעשה בו איסור. ולפ"ז יוצא שכלי שמלאכתו לאיסור חמיר טפי מכלי שרוב מלאכתו להיתר, ושפיר

כתב השעה"צ דיש להעדיף להשתמש בכלי היתר ולא בכלי אסור. ועוד י"ל דכלי היתר אין איסור לטלטלו משום מוקצה

אלא רק מחשש הוצאה, ודלא ככלי אסור שאסור לטלטלו גם משום מוקצה, ולכן יש להעדיף להשתמש בכלי היתר ולא בכלי אסור, וכמו שכתב השעה"צ.

והנה בשמירת שבת כהלכתה פ"כ הערה י"ט [ובנד"מ הערה כ'] כתב להקשות על דברי השעה"צ, דהא אין הלכה כר"א, ושרינן להפשיט בשבת על גבי מקלות אף שאפשר בידו, ע"ש. ודבריו צ"ע, דיעויין ברמב"ם בפה"מ פסחים פ"ה מ"ט שכתב, שאין הלכה כר"א דאין שבות במקדש. וכ"כ הרע"ב שם. ומבואר דכו"ע מודו דכל דאפשר בענין אחר יש איסור להשתמש בכלי, ורק ת"ק ס"ל דבמקדש שרי דאין שבות במקדש, אבל במדינה אין להשתמש וכדברי השעה"צ.

ב

טלטול סכין של מילה לאחר המילה

השו"ע סימן ש"ח ס"א כתב, כל הכלים ניטלים בשבת, חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס, כגון סכין של שחיטה או של מילה ואיזמל של ספרים וסכין של סופרים שמתקנים בה הקולמוסים, כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר אסור לטלטלו בשבת, ואפילו לצורך מקומו או גופו.

והבית יוסף יור"ד סימן רס"ו (ס"ב) כתב וז"ל, כתב רבינו ירוחם (גי'א ח"ב י"ד ע"א) בשם הרמב"ן, מותר לטלטל הכלי ולהחזירו לאחר המילה, דמאחר שטלטל הכלי בהיתר מחזירו לאיזה מקום שירצה, אף על פי שאין לו תינוק אחר למול, עכ"ל. והדרכי משה שם כתב, ובמהרי"ל הלכות מילה מחמיר דמיד אחר המילה יזרוק האיזמל מידו משום מוקצה, וה"ה כל צרכי מילה, וכן ביום טוב, עכ"ל. ולי נראה דברי רבינו ירוחם, דמאחר שלא הוקצה לבין השמשות יוכל לטלטלו לאיזה מקום שירצה, ע"ש. וכ"כ הרמ"א בהגה שם וז"ל, ומותר לטלטל האיזמל לאחר המילה להצניעו בחצר המעורבת, אע"ג דאינו צריך לו עוד באותו שבת, דהא לא הוקצה בין השמשות מאחר דהיה צריך לו באותו שבת, כן נראה לי, ע"ש. וכ"כ המהרש"ל בתשובה סימן מ' להתיר מטעם שכתב

הרמ"א, שכיון שהיה ראוי בבין השמשות הותר לכל היום, שאין מוקצה לחצי שבת.

והט"ז שם סק"א כתב שאין שייך הכא היתר משום מוקצה לחצי שבת, וטעמא דהרמב"ן הוא משום שהתירו סופו משום תחילתו שלא ימנעו מלמול, ועל כן אין להתיר אלא להצניעו אח"כ באותו חדר שמל שם כדי שלא יהא אבוד, אבל לא למקום אחר. וכ"כ באו"ח סימן ש"י סק"ג.

והמ"א או"ח סימן שלי"א סק"ה כתב לבאר את דברי הרמב"ן, דכל מוקצה שהוא בידו מטלטלו לאיזה מקום שירצה, וכמו שכתב השו"ע סימן ש"ח ס"ג גבי כלי שמלאכתו לאיסור, שמותר לטלטלו לצורך מקומו, ומותר ליטלו ולהניחו באיזה מקום שירצה, ע"כ. והמ"א לשיטתו סימן רס"ו ס"ק י"ט שהיתר טלטול בעודו בידו נאמר בכל סוגי המוקצה, ולא דוקא בכלי שמלאכתו לאיסור. והמחצית השקל שם כתב דלטעם המ"א אם הניחו מידו שוב אסור לטלטלו, ולטעם הט"ז שרי. ומאידך גיסא לטעם המ"א מותר לטלטלו גם לחדר אחר, ולטעם הט"ז שרי להצניעו רק באותו חדר.

ויש לעורר על דברי המ"א, שהרי הרמב"ן כתב להתיר לטלטל את הסכין "מאחר שטלטל הכלי בהיתר", ואי תימא שטעמו מדין עוודו בידו, אם כן אין נפ"מ אם נטלו בהיתר או באיסור, וכמבואר במ"א סימן ש"ח סק"ז שגם אם שכח ונטלה בידו רשאי לטלטל יותר. ורק אם נטלו במזיד אסור להמשיך לטלטלו, וכמשי"כ בחכמת שלמה שם, ואין זה במשמעות הלשון כיון שנטלה בהיתר. שו"ר

בנתיב חיים סימן שלי"א שכתב לעורר על המ"א וז"ל, וצ"ע דאם כוונתו כפירוש, אין שייך זה נתינת טעם דמאחר שטלטל בהיתר, אף כי טלטל באיסור בעוד המוקצה בידו מטלטלו לאיזה מקום שירצה, ע"ש. ולפי סגנון קושיתו היה מקום ליישב שהמ"א סובר שדין עוודו בידו נאמר רק בטלטל בהיתר, וכמו שבאמת דעת הגר"א סימן רס"ו ס"ב. אך לפי מה שכתבנו הרי המ"א גופא ס"ל שדין עוודו בידו נאמר גם בנטלו שלא בהיתר, וא"כ איך יתכן לפרש דברי רי"ו והרמב"ן שהוא מדין עוודו בידו, וצ"ע.

ובשו"ת רב פעלים ח"ג סימן י"ח כתב בדעת הרמב"ן, דכוונתו להתיר מדין הואיל ואשתרי אשתרי, וכן מורה לשונו שכתב מאחר שטלטל הכלי בהיתר. והוכחה לדבר מגמ' ביצה דף י"ח ע"ב גבי החושש בשינוי וכו', ע"ש. [ועיין להגמ"ז בשו"ת דברי שלום יור"ד סימן ק"ח סק"א מש"כ לעורר. וי"ל בזה, ועיין היטב בשו"ת רב פעלים ח"א או"ח סימן ט'].
העולה מן המבואר:

א. דעת המהרי"ל ה' מילה והגר"א יור"ד סימן רס"ו, שאחר המילה צריך מיד להניח הסכין מידו, ואין לו היתר לטלטל כלל.

ב. דעת רבינו ירוחם והרמב"ן (וסתמות דברי הב"י) שמותר

לטלטל הסכין לאחר המילה.

ג. הרמ"א והמהרש"ל ביארו כוונתם, דאין מוקצה לחצי שבת, וממילא אין הסכין מוקצה כלל, ומותר לטלטלו לאיזה מקום שירצה, וכן אם הניחו מידו מותר לטלטלו להצניעו.

ד. המ"א ביאר כוונתם, מדין מוקצה שעודנו בידו, שמותר לטלטלו לאיזה מקום שירצה. ויוצא שאם הניחו מידו, שוב יהיה אסור לטלטלו. והא"ר סימן של"א כתב להתיר ליתנו לחבירו, והוא יניחנו במקומו. והמחצית השקל שם תמה עליו. והחתם סופר ביצה מהדו"ת דף י"א ע"ב כתב לחזק את דברי הא"ר.

ה. הרב פעלים כתב לבאר, שסיבת ההיתר היא מדין כיון דאשתרי אשתרי, ולא ברירא מילתא אם התיר גם בהניח הסכין מידו, עיין שם ד"ה ואיך, שנראה שיש להתיר גם אחר שהניחה מידו, אך בסו"ד דחה ראייה זו, וכמו שעורר בשו"ת דברי שלום יור"ד סימן ק"ח סק"ה.

ו. בשו"ת מהרש"ג ח"ב סימן פ"ג כתב, שמיד לאחר החיתוך יתן את הסכין לתוך תיק שיש בתוכו דבר היתר חשוב יותר מהסכין, ואז יהיה מותר לטלטל הסכין יחד עם התיק. ועיין בשמירת שבת כהלכתה פ"כ הערה נ"ג מש"כ להעיר בשם הגרש"ז אויערבאך ז"ל.

ג

מסמר שהניחו מע"ש לסימן בתוך ספר, האם בטל ממנו דין מוקצה

בשו"ת תורה לשמה סימן ע"ד נשאל באחד שהיה לומד בע"ש בספר, ואחר לימודו הניח מסמר אחד קטן ודק בתוך הספר במקום שפסק כדי שידע אח"כ היכן פסק, ובא ביום שבת ג"כ ללמוד בתוך אותו הספר, אי שרי ליה לטלטל המסמר ההוא ולהניחו ג"כ באותו הספר במקום שפסק ביום שבת, כי אע"ג שהמסמר הוא כלי שמלאכתו לאיסור, הא הוא הניחו לתשמיש של היתר שהניחו לסימן, והשיב, דכיון שהוא לא עשה במסמר איזה שנוי בגופו, אע"פ שהוא השתמש בו קודם שבת בענין של היתר, עכ"ז אין זה תשמיש גמור אלא הוא הניחו לסימן בעלמא, על כן אינו יוצא בזה מדין איסור דמוקצה כלל. וראיה לזה ממ"ש

במשנה דכלים פרק י"ב מסמר שהתקינו להיות פותח ונועל בו טמא, העשוי לשמירה טהור. ופירש הרמב"ם בפירושו המשנה, העשוי לשמירה נשאר לסימן, כגון שעשאו בשער או במקום שירצה, ואם מצא אותו נעתק ממקומו אשר הוא עליו, ידע שכבר נכנס אדם בבית או במקום ההוא, ע"כ. וכן פירש רע"ב ז"ל, העשוי לשמירה לסימן לראות אם נכנס אדם שם או לאו, שאם לא ימצאנו במקום שהניחו בידוע שאדם בא לשם, ע"כ. וזו הלכה פסוקה בהרמב"ם ה' כלים פרק י" וז"ל, ואם התקינו להיות כלי בפ"ע מקבל טומאה, כיצד מסמר שהתקינו להיות פותח ונועל בה, או להוציא את הפתילה או שנתנו ברחיים של יד או של חמור, ה"ז מקבל טומאה וכו'. מסמר העשוי לסימן לשמירת הפתח אינו מקבל טומאה, עכ"ל. נמצא אם עשאו להוציא בו הפתילה, כיון שהוא ענין תשמיש, ה"ז נחשב כלי בפ"ע לדבר זה של התשמיש. אבל אם הניחו לסימן דוקא לשמירה, אין זה חשוב תשמיש כלל, ואין דבר זה כדאי לשנותו ממה שהיה להעתיקו

מתשמישו הראשון לדבר חדש, אלא נשאר כמו שהיה. וכן ה"ה בני"ד אע"ג שעסק זה שעשה בו הוא עסק של היתר, מ"מ הואיל והוא ענין של סימן, אינו כדאי עסק זה להעתיקו מעסק האיסור שהיה קרוי עליו, להביאו לעסק של היתר שיהיה מותר בעבור זה בטלטול, כיון שעסק זה החדש הוא אינו עסק גמור אלא הוא ענין סימן בעלמא, ע"ש.

ויש לעורר, דלכאורה כיון שמסמר כלי שמלאכתו לאיסור וכמו שכתב התורה לשמה, אם כן מעיקרא אין כאן נידון כלל, דכלי שמלאכתו לאיסור שרי לטלטלו לצורך גופו ומקומו, ושרי לטלטל את המסמר כדי להשתמש בו גם אם נשאר כדינו הראשון. ואולי יש לומר דהנה מסמר אין לו תשמיש היתר, והראשונים נחלקו בדין כלי שמלאכתו לאיסור שאין לו תשמיש היתר, האם שרי לטלטלו לצורך גופו ומקומו, או דכיון שאין לו שימוש היתר דינו כמוקצה מחמת גופו, ועיין ברשב"א ובבעל המאור שבת דף קנ"ד, ובמ"א ס"ק י"ח ובגליון רע"א בפה"מ ס"פ כירה. ואפשר שהתורה לשמה חשש לזה, ולכן לא נחית להקל לטלטל את המסמר מדין כלי שמלאכתו לאיסור.

ועוד יש לעורר על ראייתו, דיעוין בחסדי דוד בתוספתא כלים ב"מ פ"ד הי"ד שכתב בביאור המשנה, דמסמר לשמירה אינו מקבל טומאה, דכל דלשמירה הוי משמש עם הקרקע ואינו מקבל טומאה, ע"ש. ולפ"ז אין מזה ראייה לנידון דידן. ובתפארת ישראל כלים פ"ב אות ס"ו כתב בביאור המשנה, דמסמר לשמירה אינו תשמיש חשוב שיחשב תשמיש לקבלת טומאה, ע"ש.

לקט הלכה

הרה"ג צבי יוסבלום שליט"א נולד "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

המשך דיני מוקצה

טלטול ע"י דבר אחר (מסי ש"ט)

א. טלטול ע"י דבר אחר: היינו כשנושא המוקצה ע"י דבר היתר נחשב טלטול מן הצד, וכגון שהמוקצה מונח ע"ג ההיתר הנושא שניהם יחד, ונתבאר בסי' ש"א ס"ח דדינו כן: דלצורך דבר המותר מותר לטלטלו, אבל לצורך דבר האסור אסור (ונוכר בס"ד בוקדמה למוקצה, ובמש"כ בסו"ס ש"א ע"י"ש). ולפעמים גם חפץ ההיתר נחשב כ"בסיס לדבר האסור", ואסור מחמתו כן לטלטלו אף הוא בעצמו.

יש עוד ב' אופנים בנדון טלטול ע"י דבר אחר, והם **א. טלטול תינוק** כשנושא דבר מוקצה. **ב.** באופן שהמוקצה משמש ובטל לדבר ההיתר, ככלכלה נקובה שסתמו הנקב ע"י אבן וכיו"ב.

ב. נשיאת תינוק האוחז אבן: בן שיש לו "געגועים על אביו", דהיינו שמצטער ומתעצב כשאינו עם אביו, התירו חכמים לשאתו בידיו או כתפו אף כשאוחז אבן בידו, והטעם דהוי טלטול שלא בידים במקום סכנת חולי, ודוקא באופן שאם ישליך מידי את האבן יצעק ויבכה, **ואם נפל האבן מידי לא יגיבנהה האב,** אלא יסיר התינוק מכתפו לארץ ויגיבנהה התינוק ויחזור וישאנו (ס"א וסק"ב).

אבל תינוק שאין לו געגועים על אביו, לא ישאנו כ"ז שהאבן בידו (ס"א וסק"ג).

וכל זה באוחז "אבן", אבל באוחז "דינר", אפילו לאוחז בידו והוא מהלך בעצמו ברגליו ג"כ אסור, דחיישינן שמא יפול הדינר ויבוא האב להגביהו בידים, ואף שיש חשש חולי לא התירו בזה, כיון דאינו חשש סכנת נפש. **וי"א** דדוקא לשאתו כשהדינר בידו אסור (דחיישינן שיטעה לומר דכשם שמותר לשאתו עם הדינר - כן מותר להגביה הדינר כדי להחזיר לבן), אבל לאוחז בידיו והוא מהלך ברגליו מותר, ובכ"ח נקט כדעה קמא האוסרת אפילו לאוחז בידו, אבל הא"י כ' דיש לסמוך על המקילין בזה, ושכן ד' הרמב"ן והר"ן (סק"ה ה' וביאוריה"ל ד"ה ו"א).

וכ"ז בנשיאתו **בחצר** ומשום אסור "טלטול", **אבל בהר"ר** אסור ליטול אפילו כשהאבן בידו, דהוי כמוציא האבן בידו (וחיובא איכא - מלבד האיסור דרבנן של נשיאת התינוק אפילו באופן שנחשב כחי הנושא את עצמו) (סק"א).

ג. כלכלה נקובה שסתמה באבן: אם הדקה יפה או שקשרה אליה, מותר לטלטלה דנעשית ע"י כדפנה, **וכן דלעת** שתולין בה אבן כדי להכבידה למלאות בה מים, אם קשורה יפה ואינה נופלת מותר לטלטלה ובטל לגביה (ודייק בשעה"צ סק"א דבל' הגמ' והמשנה משמע דדוקא בקשור מבפנים, שכתבו "דנחשב כדפנה", אבל ל' השו"ע ש' דבטל אגבה משמע דה"ה בקשור לה מבחוץ). **ואם אין האבן קשורה יפה,** גם הדלעת אסורה בטלטול כדון "בסיס" (ס"ב ומשנ"ב).

בסיס לדבר האסור

בכללי "בסיס" ומה נחשב "מניח"

א. בסיס לדבר האסור: המניח חפץ שהוא מוקצה מחמת גופו על דבר היתר כדי שיהא מונח עליו בשבת, נעשה דבר ההיתר עצמו "בסיס" (פן ומושב) להמוקצה שעליו, **ונחשב הוא עצמו מוקצה ואסור לטלטול,** ואפילו לצורך גופו או מקומו (וכדון המוקצה שעליו) (סי' ש"י ס"ז ברמ"א). וכל זה כשדעתו היתה שיהיו מונחים שם בשבת, ועל דעת כן הניחו (וזהו "מניח"), ובסמוך יתבאר בעזרה"ת הדעת הנצרכת לזה ליחשב "מניח". עוד הצריכו בזה הפוסקים "בצורת ההנחה" שיחשב בסיס, וא"י"ה יבואר בהמשך (ס"ד). [א.ה. ולענין בסיס "לכלי שמלאכתו לאיסור", אם נחשב כמותו ואסור לטלטלו רק לצורך גופו ומקומו, או שאין נחשב בסיס כלל, עיין פמ"ג משב"ז בהקדמה לסי' ש"ח (אות ד')] שמצדד דכיון שיכול להסיר המוקצה לצורך גופו, אין נחשב בסיס כלל].

ב. ואפילו הוטר חפץ האיסור מע"ג ההיתר: אסור לטלטל את דבר ההיתר באופן שה"י נחשב מקודם ל"בסיס" לאיסור, כיון שנעשה הוא עצמו איסור, וה"י אסור בכניסת השבת, נאסר לכל השבת (רמ"א ס"ד).

ג. ודוקא מניח, אבל בשוכה ולא הניחו שם לדעת שיהא עליו בשבת, מותר בטלטול, ופרטי דין שוכח יתבאר א"ה לקמן.

ד. מה נחשב מניח: אם הניחם עליה מדעתו, כגון המניח אבן ע"פ החבית או מעות על הכר, **ודעתו שישארו שם כל זמן ביה"ש של כניסת השבת** (וה"י שם כל ביה"ש), אפילו חשב לסלק המוקצה ממנו באמצע השבת, וכגון ע"י גוי או ע"י ניעור, כיון שה"י כוונתו שיה"י עליו כל ביה"ש (וה"י שם) **נאסרו לכל השבת,** דמגו דאתקצאי לביה"ש אתקצאי לכולי יומא (ואף שסלקו להמוקצה עדיין שם בסיס עליו, וכנ"ל אות ב') (ס"ד).

יש אומרים דאין נחשב "בסיס" אא"כ דעתו שיהיו שם כל השבת דוקא, אבל אם הי' דעתו לסלק ממנו המוקצה בשבת, ואפילו מעט קודם שקיעת החמה של יום השבת, **אין נחשב בסיס,** ולכן מותר לנעור ממנו ולטלטל ההיתר, ואפילו מקדים לנעור קודם הזמן שחשב לסלקו, ג"כ מותר, דסו"ס לא נעשה בסיס. **ואם חשב לסלקם רק בביה"ש** שבין שבת למוצ"ש, הוי כדעתו שיהיו שם כל היום **הוי בסיס,** דביה"ש ספק לילה (סק"ב).

דוקא כשה"י דעתו להדיא לסלקם ממנו, או שהוא דבר שדרכו בכך לסלק המוקצה בשבת, אבל אם חשב בסתמא שיה"י מונח עליו המוקצה "בשבת", אף שלא חשב בהדיא שיה"י מונח עליו "כל השבת", לכ"כ נעשה בסיס (סק"א).

וכ' הגרע"ק דאף לדעה זו **לא הותר אלא הניעור במקומו** (ואח"כ לטלטל ההיתר), אבל **אסור להגביהו** עם המוקצה כדי לנעור במקום אחר וכיו"ב, דאין דומה לגמרי לשוכה (ביאוריה"ל ס"ד ד"ה כד').

הביא המשנ"ב דכ' הב"ח דבמקום פסידא יש לסמוך על דעה זו דאין

נחשב בסיס רק בדעתו **לכל השבת,** ולא סגי בדעתו שיהיו מונחים בביה"ש לבד, וכגון במקום שנהגו שהגוי מסיר הנרות מהשולחן כשכבו, אם נפל נר שעוה וחלב דולק על השולחן ואין גוי מזומן לפניו, יכול לנער השולחן, דכיון דאיכא פסידא סמכינן על הי"א דאין נחשב "מניח" (סקכ"א, וסי רע"ז סק"ח יעו"ש).

ה. הניחו עליו "בחול" בכונה, ולא הי' דעתו בפירוש שיה"י שם בשבת, ושכח ונשאר שם בשבת: נחשב שוכח, אף באופן שהוא "סתמא", שלא הי' דעתו בפירוש לסלקם קודם שבת, ואין נחשב בזה ל"מניח" אא"כ הי' דעתו בפירוש בשעת ההנחה שישארו שם לשבת (דאו אפילו הניחו שם בתחילת השבוע הוי מניח).

ואם הניחו עליו "בע"ש" בכונה, ולא הי' דעתו בפירוש שישאר גם לשבת: לדעת תורה"ד, וכ"מ ברמב"ם, דבכה"ג שהניחם בע"ש, אף שהוא בשבת שם בסתמא **חשוב "מניח",** אא"כ הי' דעתו להדיא לסלקו קודם שבת ושכח, דאו אף בהניחו בע"ש חשיב שוכח, **וד' הב"י** (ע"פ רש"י) דאף במניח בסתמא בע"ש, כל שלא הי' דעתו בפירוש שיה"י שם בשבת, ובביה"ש שכח לסלקו, **הוי שוכח** (סק"ח ושעה"צ ס"ק כ' וכ"א, ושם נוטה כהתרה"ד - וכמשמעות הרמב"ם).

ו. המניח דבר מוקצה ע"ג היתר של חבירו: אפילו המוקצה ג"כ של חבירו, **אין נחשב "בסיס"** לדבר האסור, דאין אדם אוסר של חבירו שלא מדעתו (ומותר אח"כ לנעור ממנו ולטלטל כלי ההיתר).

ואם עשה כן לטובת חבירו, ומסתמא ניהא ליה בזה: וכגון שנטל ראובן כלי, והעמידו מבע"י תחת הנר בבית שמעון כדי שיפול לתוכו ולא תהא דליקה, ונפל לתוכו הנר קודם ביה"ש, וה"י שם עד אחר ביה"ש, נעשה הכלי "בסיס", ואסור לטלטלו אף אם נסתלק הנר אח"כ, **ובדה"ח** מצדד דבכה"ג אם הי' דעתו לסלקו אח"כ בשבת מהכלי, ונכל לצרף בזה דעת הי"א דאין נחשב בסיס כלל (רמ"א ס"ד וסקכ"ו כ"ז).

ז. הניחו דבר מוקצה בשבת ע"ג היתר, ולא הי' עליו בבין השמשות של ע"ש: וכגון שהניחו ע"י גוי או תינוק **לדעת ישראל** (דאל"ה הוי כשוכח), אסור לטלטלו בעודן עליו, ודן במג"א אם מותר לנעור ממנו או דנחשב בסיס, והביא דעות בזה (שלדעת התוס' עכ"פ כ"ז שהמוקצה עליו חשיב בסיס ואסור לטלטלו, ובס"י רס"ה נקט המג"א דמותר לנעור, ואין נעשה בסיס כל שלא הי' שם בביה"ש, וה"ה דמותר להניח עליו עתה גם דבר המותר ולטלטלו ע"י"ז). (ביאוריה"ל סי' ש"י ס"ז ד"ה מטה, ובשעה"צ סי' ש"ט סק"א וסי' ש"י סק"ז וסי' ש"ח ס"ק קט"ז) [א.ה. ולכאורה היינו דאפילו להגביהו עם המוקצה וליטלו למקום אחר שרי בצריך למקום זה, וכ"כ בשו"ע הגר"ז. וע"ע בסי' ש"ח סעיף כ"ז ביאוריה"ל ד"ה מנער. ויל"ע מדין איסור ביטול כלי מהיכנו, ואולי מחמת שאוסרו עכ"פ כשאין צריך למקום ההיתר].

ח. איסור ביטול כלי מהיכנו: כל דבר שאסור לטלטלו, אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאסור הכלי בטלטול ונמצא מבטל כלי מהיכנו, והוי כסותר הכלי, ויש שפירשו שהוא כקובע הכל ומחברו בטיט, ואיסורו דמדי לבונה (ואף שאינו נאסר לגמרי כיון שלא הי' עליו בביה"ש, מ"מ כיון דכשהוא עליו אסור לטלטלו עד שינעורנו, הוי כביטול לאותה שעה ואסור), אבל מותר לכפות כלי על המוקצה ובלבד שלא יגע בה - אם עלול להתנונע ע"י הנגיעה כבציה (המוקצית) וכדו', ובלא"ה גם בנוגע מותר (ודלא כמג"א האוסר) (סי' ש"י ס"ז ומשנ"ב וסי' רס"ה ס"ג ביאוריה"ל ד"ה מפני, וע"ע במשנ"ב סק"ו עוד פרטים ואופני היתר, וע"ע בסי' רס"ו ס"ט וסי' ש"ה סעיף י"ט).

ט. אין הכנה בשל גוי: ולפי זה גוי שהדליק נר בביה"ש, בבית הגוי, מותר לישראל לטלטל המנורה (לצורך גוי"מ - כדון כשמל"א) אחר שכבה הנר, דהגוי לא מקצה מדעתה אא"כ הדליקו הגוי לצורך ישראל, דאו נחשב כבסיס לכל השבת (סי' ש"י ס"ב ביאוריה"ל ד"ה בשל א"י, ועיי"ש בד"ה י"א דאף שהרמ"א כ' בל' י"א, מסתפק הא"ר דאולי הוא לכ"כ).

צורת ההנחה שיהחשב בסיס

א. כשהמוקצה משמש את דבר ההיתר ונעשו עבורו: אין נחשב בסיס לדבר האסור אא"כ ההיתר משמש להאיסור דאו בטל אליו, אבל אם האיסור מונח על ההיתר לצורך ההיתר ומשמש אותו, כפירות הטמונים בקש (המוקצה) או בעפר כדי שישתמרו בתוכו, אפילו הי' דעתו שיהיו מונחים שם כל השבת, וכן קדירה הטמונה בגיז צמר (המוקצים) לשמור חומה, אין נחשבים לבסיס להקש והעפר והגיזים המוקצים שמונחים עליהם (ואין חילוק בזה בין אוכלים לכלים, ותלוי רק אם משמש האיסור להיתר או להיפך) (סי' ש"א ס"ח וסקכ"ט, ועיי"ש שעה"צ שם, וסי' רנ"ט סוס"א וסק"ט).

ב. כשמנוח האיסור על ההיתר בדרך אקראי: כ' המג"א דלא מקרי "בסיס" אא"כ הניח עליו דבר המוקצה בשביל שיתיישב עליו בטוב, אבל **מה שמניחין בדרך אקראי,** כמו שהיגלים לשים בתיבה חפצים זה עג"ז מפני שאין לו רווח לפנות לכל חפץ מקום בשולי התיבה (וה"י מונח בתוכה חפץ איסור ע"ג ההיתר), **כה"ג לא חשיב מניח אלא שוכח,** ומותר לטלטל חפץ המותר אחר שניערו המוקצה ממנה, ומ"מ התיבה עצמה חשובה בסיס לדבר האסור שבתוכה (אם הוא חשוב יותר מההיתר - דאל"ה הוי בסיס לאיסור והיתר), דהרי עכ"פ דעתו שיה"י מונח המוקצה בתיבה (סק"ח) [א.ה. וחלוק על התורה"ד המובא בב"י שדחה סברא זו].

ג. מפה שע"ג השולחן: להמבואר באות הקודמת מה שנוהגים בשבת להסיר המפה העליונה מעל השולחן אחר שהסיר הגוי המנורה מעליה, כדון עושים (דאין המפה נחשבת "בסיס"), לפי שא"צ שתהא המנורה דוקא על המפה אלא על השולחן, ולא העמידה עליה רק משום דא"י (או שאין חושש) לפנות לה מקום על השולחן עצמו, ולכן אין המפה נחשבת

בסיס (זה במפה העליונה שלא הי' רגילות להניח עליה דבר היתר חשוב מבע"י, וכ"ש דשרי במפה התחתונה בזמנינו שדרך להניח עליה ביה"ש הלחם, ונעשית בסיס לההיתר שהוא חשוב יותר מהנרות, דודאי יכול לטלטלה אחר שהסירו הנרות ממנה - או ניערם). **וד' הט"ז להחמיר במפה** (העליונה, שלא הי' עליה ג"כ היתר) דנחשב בסיס, **ובשיטתו יש ב' דעות באחרונים:** **ד"א דרך המקום שתחת הנרות** הוי בסיס, אבל שאר המפה מותרת בטלטול (ויכול לקפלה עד שם וכדו'), **וי"א דכל המפה נחשבת בסיס, וכן חששו כמה אחרונים להחמיר** (עכ"פ במקום העמדת הנרות), **ומסיק המשנ"ב** דבמקום הצורך **יש להקל כהמג"א** שכן ד' כמה אחרונים (סק"ח, ושעה"צ סקכ"ד, ועיי"ש שהביא עוד טעם להחזיר כיון דהנרות עשויין להאיר על השולחן ומשמש אותו, וכעין הדין דלעיל את א' יעו"ש ביאורו).

ד. קינה של תרנגולת: ויש שם ביצה שיש שם אפרוח, שאותה ביצה אסורה בטלטול, אף שלא ידע מבע"י שיה"י שם הביצה, מ"מ **כיון שדרך הוא בכך, הוי כמניח ולא כשוכח,** וכן בכל מקום כיו"ב שדרך המוקצה להיות עליו מלמעלה הוי כמניח (סוסק"ח).

ה. אבן המונחת ע"פ החבית, אינ"פ שיש בחבית יין אין חשובה בסיס לדבר האיסור וההיתר, **הטעם** משום ד"פי החבית" מלמעלה לא נעשה בסיס אלא להאבן שעליו (ביאוריה"ל ס"ד ד"ה ואם).

ו. מוקצה המונח על היתר הנתון ע"ג היתר אחר: גם היתר התחתון חשוב בסיס להמוקצה, וכגון כ"ס של מעות "הקשור" אל הבגד, הוי הבגד כולו בסיס, כיון שהיתר שמונח עליו המוקצה אינו מתבטל אל היתר התחתון, ואם ההיתר שמונח בו המוקצה טפל להיתר התחתון, בזה אין נחשב התחתון בסיס להמוקצה, ופרטי ד"ז יתבאר א"ה בסמוך בדין כ"ס התפור לבגד וטיש קעסטיל.

ז. מוקצה שאין חשוב כלל: כגון איזה פרוטות שאינם חשובות לו המונחות ע"ג שולחן או בבגד, אין נחשב בסיס מחמתו, דאין אדם מבטל בגדו ושולחנו בשביל איזה פרוטות (ויתבאר בסמוך בכ"ס הקשור לבגד ובטיש קעסטיל).

בדין מטה שעליה מעות, וכ"ס שבבגד, וטיש קעסטיל (מסי ש"י ס"ז)

א. מטה ש"הניח" עליה מעות והיו שם כל ביה"ש, אסור לטלטלה אף שעתה אינם עליה (וזהו כדעה א' לענין מניח דסגי בביה"ש לבד), כדון "בסיס". **ואם יש עליה עתה ולא הי' עליה בביה"ש** (והניחם גוי וכיו"ב עליה בשבת לדעת הישראל), ג"כ אסור לטלטלה בעודן עליה, ואם הוסרו ממנה מותר. ולענין אם מותר לנער, במג"א מצדד דל"ה בסיס כלל ומותר לנער (ס"ז וסקכ"ג וביאוריה"ל ד"ה מיטה - וכתבנו מזה לעיל). **ב. מיטה שיחידה למעות:** אם לא הניח עליה עדיין מעות לכ"כ אינה מוקצה, דהזמנה לאו מילתא.

ואם יחידה והניח עליה מעות מבע"י וסלקן קודם שבת: לדי' השו"ע גם בזה מותר לטלטלה, דאין היחוד מועיל לזה כלום. ואפילו הניח מעות בשבת עצמה והסירים ג"כ מותר, כל שלא הי' בביה"ש, **ודעת הרמ"א** דנוהגים כ"ש אסורים בי"ח והניח מעות, אף שלא הי' עליה בביה"ש, **ולכן אסור לטלטל כ"ס של מעות** אינ"פ שהוציא ממנו המעות, אא"כ בטלו ע"י מעשה, וכגון שפתחו מלמטה וסלקו מן היחוד. **ובטעם האוסרים:** דכיון דיחידה לכך מסתמא מקפיד עליה ומיחד לה מקום, ודינה **כמוקצה מחמת חס"כ, וכ' האחרונים** דלפ"ז גם לצורך גופו ומקומו אסור, **ודלא כמ"ש הרמ"א דלצורך גוי"מ מותר, ובא"ר** יישב ד' רמ"א דכיון שאין מקפיד לתת בו גם שאר דברים, ל"ה אלא ככשמל"א ולא חס"כ, ובכ"מ ג"כ מקיים דבריו (ומטעם אחר, דסובר דאין נחשב חס"כ בכ"ס של מעות, כיון דאין רגילות לייחד לו מקום) (ס"ז וסקכ"ה כ"ז ושעה"צ סק"ט).

ג. כ"ס התפור בבגד (העשוי כעין כ"ס של מכנסים וכדו'), שרק פיו מלמעלה תפור לבגד, והכ"ס כולו תלוי בו: אם הוציא ממנו המעות בע"ש, מותר ללבשו הבגד בשבת, דהכ"ס בטל אצלו, ואפילו לצאת בו לרה"ר מותר, וכן אפילו להאוסרים ביחוד המעות - לטלטלו אפילו לצורך גוי"מ, מותר ליתן בתוך הכ"ס וליטול ממנו, דאין נחשב מוקצה מחמת חס"כ, דבכ"ס של בגד ודאי רגילות לתת בו גם שאר דברים (סקכ"ח וסק"ל).

ואם השאיר בתוכו המעות על דעת שיהיו שם בשבת: אף דהכ"ס עצמו נחשב בסיס, מ"מ **מותר לטלטל הבגד אף כשהמעות עומדים בכ"ס** (היינו בידיו, אבל לא ליבשנו שמא ישכח ויצא בו לרה"ר), דכיון דאינם על עיקר הבגד, אין נעשה הבגד בסיס להמעות שבכ"ס, והכ"ס מתבטל לבגד וטפל אליו, ולכן אין יכול לאסרו, ומ"מ אם אפשר לנעור תחילה ינעורנו (לחוש להמצריכים ניעור עכ"פ). **דוקא טלטול הבגד מותר, אבל אסור להכניס ידו בהכ"ס** ואפילו הוסרו ממנו המעות, **דהכ"ס עצמו הוא בסיס** להמעות כיון שהיו בו כל ביה"ש (ובמג"א דייק ברמ"א דמ"מ לכתחילה אסור להניח מעות בכ"ס הבגד, מטעם שמא ישכח ויצא - ובשעה"צ כ' ע"ז דלא ידע מקור לאסור בזה) (סקכ"ב). [א.ה. והעירונ"י לסי' רנ"ב ס"ז, וי"ל (רמ"א ס"ז וסקכ"ח כ"ט).

"ובשוכה" מעות בכ"ס זה, בזה ג"כ פשיטא דאין הבגד חשוב בסיס להמעות אף שעודם בתוכו, ומותר לטלטלו בידיו (אבל לא ליבשנו וכנ"ל), **והכ"ס עצמו אסור להשתמש בו** כל שהמעות בתוכו, ואחר שסלקם מותר להשתמש אפילו בתוך הכ"ס כיון דאיידי בשוכה.

ד. כ"ס התפור לארכו בבגד (והבגד עצמו משמש כאחד מדפני הכ"ס - וכמצוי בכ"ס של חולצה): אם הניח בו מעות חשיב גם הבגד בסיס להם כיון שמונח עליו המוקצה, **ואפילו בשוכה,** מ"מ לכ"כ צריך לנעור מהמעות תחילה (משא"כ בכ"ס שרק פיו תפור לבגד ותלוי בו, והכ"ס כעומד בפני עצמו, דהעיקר שמונח אפילו עומד בכ"ס, ורק לחומר דראוי לנעורו) (סק"ל ושעה"צ סקכ"ז).

מידו, והוא יולכנו למקום המשומר. **ובדיעבד אם הניחו מידו** ויש חשש שיגנב, מצדד הא"ר דיש לסמוך על הרמ"א ועוד המתירים לטלטלו, וכ"ה בחכמ"א.

בדיני מת בשבת (מסי' שי"א)
בדיני עשיית צרכי המת וטלטולו

א. מת: נחשב "מוקצה מחמת גופו" (הקדמה לסי' ש"ח), ולכן אסור לטלטלו ואפילו לצורך מקומו, אכן ע"י טלטול מן הצד מותר לצורך מקומו, כגון שצריך למיטה ששוכב עליה וכדו' [היינו באופן שאין היא עצמה חשובה כבסיס, וכדלקמן אות ו'] (אבל לצורך המת בלבד אפילו בטלטול מן הצד אסור, דלא הותר טלטול מן הצד לצורך דבר האסור) (סי"ה), **ואפילו להזיז בו אבר אחד** ג"כ אסור (סי"ז).

ופעמים שהתירו חז"ל לטלטלו מפני כבודו שלא יתבזה או יסריח וכדו', או מפני "**כבוד החיים**", ופעמים שהותר אפילו **הוצאתו לרשות אחרת**, וא"ה יבואר.

ב. כיכר או תינוק (המתיר על ידו טלטול המת באופנים מסויימים): היינו שמניחם אצל המת או עליו ומטלטלו עמו, דכיון שמטלטל שניהם כאחד לא מנכר כ"כ טלטול המוקצה (דהמת), ודוקא במת הקילו באופן זה משום ביונו, אבל בשאר דברי מוקצה לא התירו ע"י כיכר וכדו' (סק"ג) (וזלת ד' הרא"ש בכשמ"א להתירו מחמה לצל ע"י כיכר או תינוק, כמבואר סי' ש"ח ס"ה, ועיי"ש דהכרעת הפוסקים לאסור, ויעו"ע ש"ש בשעה"צ סק"ד לענין הפס"מ).

ולאו דוקא "כיכר או תינוק", אלא ה"ה כל חפצי היתר המותרים בטלטול ככלים שמלאכתן להיתר ובגדים, ואפילו בגד שה"י לבוש בו המת מקודם (סעיף ג' משנ"ב וביאור"ל וסק"א) (ותינוק דהכא אפילו הוא בן יומו - דאירינן לענין טלטול - שעה"צ סק"ז).

ולענין בגד שלבוש בו עתה: י"א דגם בזה דינו ככיכר ותינוק **ומותר** (ולדבריהם שאר היתרים הנזכרים כשאין כיכר ותינוק היינו במת ערום, דבלבוש הרי זה כטלטול ע"י כיכר), **ובמג"א** מחלק בין **חכריכים** הלבוש בהם דהם בטלים אליו ואסור, ובין **מלבושי** שהיו עליו **מחיים** שעתידי להפשטין מעליו שאינם בטלים והוו ככיכר, **ובביאור"ל מצדד כהחולקים דאף במלבושי** שהיו עליו **מחיים**, מ"מ טפלים הם לו כל זמן שלבוש בהם, **ואסור לטלטלו** על ידם, דלא עדיפי ממיטה ששוכב עליה שאין מתירה לטלטול על ידה (ס"ד משנ"ב וביאור"ל) [א.ה. ועיינן בהגהות רעק"א אות ג' שהעיר לענין מיטה עצמה למה אין מטלטלין על ידה, וכן הק"י בנהש"ס שבת מ"ג ע"ב, והניח בצ"ע].

ג. עשיית צרכי המת: מותר לסוך המת בשבת בשמן, או להדיחו במים קרים, כשאין מזיז בו שום אבר, דנגיעה בעלמא במוקצה מותרת, ואם ה"י פיו נפתח והולך, קושר את הלחי בענין שלא יוסיף להפתח, אבל לא שיסגר מה שנפתח או קצתו, שהרי אסור להזיז בו אבר, ומטעם זה אסור ג"כ להעצים עינו או ליישר אבריו.

ומה שנהגו במקצת מקומות להעצים עינו אין למחות בידם, כיון שיש להם סמך ע"פ זוהר (שהוא סכנה), אף דאין לדבר שורש מן הדין (דבמשנה וכ"כ כל הראשונים וכפסק השו"ע אסור בזה). **ומ"מ מה שמיישרים אבריו** שלא יתעקמו, ואומרים ג"כ דהוא ע"פ זוהר, באמת אין לזה שום סמך בזוהר (דלא נזכר סכנה רק בעינים). **ובא"ר** כ' דבמקום שנהגו להקל בישור אבריו כדי שלא יתא בידו למת, יעשו באופן שמניח כיכר (וכי"ב) על אותם האברים, ודוחק עליו עד שיתפשטו אבריו (ס"ז וסק"א-כ"ב).

ומותר לשמוט הכר מתחתיו כדי שלא יסריח ע"י חום הכרים והכסותו, וכן מותר לזלף חומץ על בגדיו שבביל שלא יסריח למוצ"ש, ויוכלו להתעסק בטהרתו (סק"ג), **אבל לשמוט "המת" מעל הכר** אסור דהוא טלטול ממש **(ובמקום שאין חשש שיסריח** (כגון ססמוך לצאת השבת - או במקום קור וכדו'), משמעות המשנה וכן ל' השו"ע נר' דאפילו הניעור אסור, ובמג"א והאחרונים משמע שהקילו בזה - סק"ב ושעה"צ סק"כ) [א.ה. ומה שהותר ניעור, לכאורה היינו ד"ניעור" מוקצה מעל ההיתר קיל טפי (אפילו מטלטול מן הצד), וכדמצינו לענין שוכב בס' ש"ט ס"ג וס"ד, וע"ע שם בשעה"צ סק"ז].

ד. להגביה מת במקום שאין חשש שיסריח: אסור אפילו ע"י כיכר או תינוק, ואפילו ע"י גוי אסור, ויש למחות במה שנהגו העולם להקל בזה להגביהו מעל הכרים ע"י כיכר. **ואם ה"י המת מלוכלך** בטיט וצואה, עד שמאוס בעיני רואיו, מותר לטלטלו ע"י כיכר ותינוק, ולרחצו במים "בידו", אבל לא ב"מפה" - משום סחיטה (סק"ב וכ"ד).

ה. אם צריך למקום המת או לדבר שהמת מונח עליו: מותר לטלטלו מן הצד, דהיינו שהופכו ממיטה למיטה, וכן מותר לדחפו ע"י קנה, דכיון דהטלטול לצורך המקום או הדבר ולא לצורך המת, ה"י טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, משא"כ כשאין צריך למקום זה דאסור להפכו ממיטה למיטה ולא לדחפו ע"י קנה, דלא הותר טלטול מן הצד לצורך דבר האסור (סי"ה ומשנ"ב וסק"ו) [ועיינן סי' ש"ח ס"ק קט"ו לענין העברת קליפין ע"י סכין, והעירנו שם מודעת הגר"ז והחזו"א דפליגי בזה, ולכאורה ה"ה לענין קנה, והט"ז לשיטתו דהתם].

ו. מיטה ששכב בה המת - אחר שפינהו ממנה: אם היה חי בביה"ש לכוי"ע מותר לטלטלה, דלא היתה בביה"ש "בסיס", **ואם מת מבעו"י:** אם ה"י דעתו שיה"י עליה כל השבת לכוי"ע חשובה כבסיס, **ובסתמא** להרז"ה מותרת בטלטול (דאין המיטה צריכה למת, דכל עצמו א"צ אלא להטילו ע"ג קרקע כדתנן שומטין וכו', ולי"ה בסיס), **והרא"ש אסר** דה"י כמניח והיא בסיס (סק"ג).

ז. טלטול מת ע"י גוי דינו כטלטול ע"י כיכר או תינוק, ומותר באופנים שמותר בהניל, וכשאסור ע"י כיכר גם ע"י גוי אסור וכנ"ל, מלבד בטלטול לצורך כהנים שהותר ע"י גוי אף שאסור ע"י כיכר (באופנים שיבוארו א"י"ה) (רמ"א ס"ב וסק"ב-י"ד, וסק"ד).

עושה הניעור בגופו ולא בידו (כלאחר יד) מותר אפילו לצורך דבר האסור (סק"ד ושעה"צ סק"ז וי"ח). [א.ה. ועיינן מש"כ לעיל ד' החזו"א בזה (בכללי המוקצה - בדין טלטול בגופו - כלאחר יד)].

ג. אם צריך להחבית והכר (כגון ליקח מיין שבה או לשכב על הכר): אם יכול לנער מהם האבן והמעוט במקום זה ינער מקודם ואח"כ יטלטלם, ולא יטלטלם בעודם עליו (סק"ד ט"ו).

ד. ואם אין יכול לנער במקום זה: וכגון שהחבית מונחת בין החביות ועלויות לישבר ע"י ניעור האבן, מותר להגביהה כשהאבן עליה למקום אחר להטותה שם כדי שיפול מעליה, **וברע"א מסתפק** אם ככה"ג מותר להוסיף ולשאתה עד מקום שרוצה לפנותה, או שצריך לנערה תיכף כשסלקה מדין החביות (סק"ז י"ז, וביאור"ל ס"ד ד"ה יכול). **וה"ה אם צריך "למקום זה" שהחבית וכו' מונחים בו,** דאין יכול לנער שם האבן דהרי צריך להמקום, ג"כ מותר להגביהה עם האבן שעליה כיון דאין החבית בסיס, וה"י טלטול מהצד לצורך דבר המותר (סי' ש"ט ס"ה).

מוקצה מחמת מיאוס ומוקצה באוכלים (מסי' שי"ב)

א. עץ שתולים בו דגים, והוא כלי מיוחד לכך, ומאוס דריחו רע, מותר לטלטלו כיון שהוא כלי, ואף שמאוס, קי"ל כר"ש **דמוקצה מחמת מיאוס מותר** בטלטול (ס"א). **ובפמ"ג מסתפק** אם מותר לטלטלו אפילו **מחמה לצל** (כשמלאכתו להיתר), ומצדד דיש בזה מחלוקת ראשונים (ביאור"ל ד"ה אע"פ וסי' רע"ט ס"ו ד"ה נר).

ב. אין מוקצה באוכלים (חוץ מגורגרות וצימוקים שהעלן לייבשן): **אין שום אוכל תלוש הראוי לאכילה מוקצה לשבת** (אבל אם אינו תלוש או שאינו ראוי לאכילה ה"י מוקצה, ואפילו נתלש בשבת ה"י מוקצה כשה"י מחובר מבעו"י - ואפילו הוא של גוי, וכגון:

- 1. פירות העומדים לסחורה:** מותר לאכול מהם בשבת, דמ"מ דעתו עליו לאכול הימנו כשירצה (סק"ד).
- 2. חטים שזרעם בקרקע:** ועדיין לא השרישו (דבהשרישו ה"י קוצר), אף שדחאן בידים מותר לאכול מהם, וכי המאירי דהיינו בלא כיסם בעפר, דאם כיסה מבואר (והובא לקמן סי' שי"א ס"ח) דצונן שטמנו בארץ אם כוונתו לזרעה אף שלא השריש אסור להוציאו (סק"ה-ז).
- 3. ביצים שתחת התרנגולת** שהניחם שם כדי לגדל אפרוחים, אף שדחאן בידים מותרים (סק"ח).
- 4. תמרים שנלקטו קודם בישולן:** וכונסים אותם בסלים ומתבשלים שם, אף שאין ראויים כ"כ לאכילה מ"מ מותרים, כיון דאיכא דאכל להו הכי (סק"ט).
- 5. שאר פירות שהעלן לייבשן:** ג"כ מותרים, דחזו לאכילה גם קודם שיתייבשו (סוסק"ט).

ג. גורגרות וצימוקים (היינו תאנים וענבים) שמניחים אותם במקום המיועד לייבוש, ונשתהו שם מעט, שוב נחשבים **כמוקצה מחמת גופו, והטעם** דיש בהם תרת"י לגרעיותא, **א. דלא חזו** אז כלל שמסריחין. **ב. שדחאם בידים** ע"י שנתנם שם, **ואפילו ה"י אוכל הענבים בע"ש**, וקודם שבת הניח הנותר בגו וכי"ב לייבשו, ג"כ ה"י מוקצה, דכיון שהניחם עתה אסח דעתיה מינייהו (ס"א וסק"י י"א).

ואפילו אם נתייבשו באמצע שבת ונעשו ראויים לאכילה, כיון שבביה"ש לא ה"י ראויים, מיגו דאתקצאי לביה"ש אתקצאי לכולי יומא (סי' ש"ט סק"ד). **אבל אם בביה"ש כבר ה"י יבשים,** אע"פ **שהבעלים לא ידעו** אז ואח"כ נודע לו, **מותרים**, דלא הסיח דעתו מהם אלא כדי שיתייבשו, והרי כבר נתייבשו והוכן מבעו"י (ס"ד ומשנ"ב).

ד. גורגרות וצימוקים שהעלן לייבשן וכבר נתייבשו קצת, ואיכא קצת בני אדם שאוכלים אותם ע"י יבוש זה (חזו ולא חזו), אם חשב עליהם לאלכלן בשבת, נחשב ע"י הזמנה זו כאוכל יוצא מתורת מוקצה, ואם לא אזמניה אסורים.

אבל אם עדיין אין ראויים כלל: לא מהני אפילו הזמינם, דהזמנה ככה"ג אינה כלום, דהרי הם כאבנים ועפר (סי"ה וסק"י"ח).

ה. גורגרות וצימוקים של "גוי" שהעלן לייבשן: כ"י רמ"א ד"א **דאין הכנה שייד בשל גוי**, ואפילו גורגרות וצימוקים שבידו מותרים, והיינו **דבדר שאסור ביה"ש משום דאתקצאי ביה"ש ולא ההומן מבעו"י**, זה אינו שייך בגוי, שאינו מקצה כלום מדעתו (**אבל** דבר שאסור משום **מחובר**, או **מחוסר צידה**, או **נולד**, **אין הבדל בין של גוי או של ישראל**) (ובא"ר מסתפק דאפשר דאין בזה חולקים).

מבואר דעת הרמ"א דגורגרות של גוי מותרים, דלא חל עלייהו שם מוקצה אף שדחאם בידים. **ובב"מ** פקפק בזה הרבה, דכיון דדחאם, וגם לא חזו, אטו וכי משום דגוי הוא נותר דעתו יותר לזה, **וכן דעת הגר"ז**, ומפרש את כוונת הרמ"א דאכן לא איירי בלא חזו לגמרי, רק **כוונת הרמ"א** באופן דכבר **חזו ולא חזו** שבוה מועיל הזמנה (כדלעיל אות ד'), כשהם ביד גוי לא בעינן אזמניה דאינו מקצן מדעתו אז (רמ"א ס"ב וסק"ב י"ג וביאור"ל ד"ה י"א, ועיינן שעה"צ סק"י מה שהעיר בזה).

ו. דברים שדחאם וגומרם ביד אדם: כ"י הפוסקים דוקא גורגרות וצימוקין וכדו' דגמון ביד שמים ע"י חום החמה, ושמה יאה ענן בשבת, ולכן מסיח דעתו.

אבל דבר שנגמר ביד אדם, כגון תמרים שנתן עליהם מים בע"ש, אף דביה"ש אינם ראויים לא התמרים ולא המים (שעדיין לא קלטו טעם התמרים), מ"מ אינו מסיח דעת מהם, כיון שבידו להשוותן עד למחר שיגמרו ויקלטו טעם התמרים, ואינם מוקצה (סק"ט).

ז. דבר שה"י ראוי בביה"ש ונתקלקל בשבת, חזרו ונתקן בו ביום, חזרו להיתר, בין לענין איסור טלטול ובין לאכילה, וכגון צימוקים שה"י יבשים מבעו"י, וירדו בשבת גשמים עליהם ונתפחו ואינם ראויים, וחזרו ונתייבשו בשמש עד שנעשו ראויים, דכיון דביה"ש ה"י ראויים לטלטול אחר המילה, דהוא **ח. אומל שמל בו בשבת: כ"י הט"ז** דאסור לטלטלו אחר המילה, דהוא מוקצה מחמת חס"כ, ואין שייך בזה "אין מוקצה לחצי שבת", דהא גם בביה"ש לא ה"י ראוי לשום דבר, ולכן אחר גמר צורך שלו להמילה חזר לאיסור הטלטול של ביה"ש, ע"כ יציניעו באותו חדר שמל שם, וכן מסכים המג"א בעיקר הדין, אלא דס"ל דבעודו בידו קודם שהניחו יכול להוליכו ולהניחו במקום שירצה. ואם פורע וצריך להניח הסכין מידו, יקבלנו אחר

ה. כיס מלא מעות "הקשור" בבגד: נחשב ככלי בפני עצמו ואין בטל לגבי הבגד, **וממילא אסור גם הבגד**, דגם הוא נחשב בסיס למעות, ובשוכח יצטרך ניעור מעיקר הדין. **ואם אין בכיס רק איזה פרוטות,** בזה אין נחשב לבסיס, דבטלים לגבי הבגד, דאין אדם מבטל בגדו שבביל איזה פרוטות (סק"ל"א).

ו. טיש קעסטיל" (כמדו' דהיינו מגירה שבשולחן) שיש בו מעות: אם הוא עשוי באופן שאין יכול להוציאו לגמרי, דינו "ככיס שפיו תפור לבגד", דאין השולחן נחשב עבורו לבסיס, דהמגירה בטלה להשולחן, ומותר לטלטל השולחן אף כשיש מעות במגירה.

ואם אפשר להוציאה ממנו: ה"י "ככיס הקשור לבגד" שנחשב כלי בפ"ע, ואז אין בטל להשולחן, וה"י גם השולחן בסיס למעות שבו, **אא"כ מונח על השולחן דבר היתר החשוב ממנו**, דאז ה"י השולחן בסיס להיתר ג"כ (ובפמ"ג מסתפק באופן זה אם מהני גם למגירה, או דבעינן דוקא שיהא דבר היתר מונח בתוכה, ונשאר בצ"ע). וכשאין בה רק איזה פרוטות, אין השולחן בסיס לו, דאין אדם מבטל שולחנו שבביל איזה פרוטות.

דוקא כשהמגירה מיוחדת רק למעות, אבל אם עשויה להניח בה תמיד דברי היתר, ואירע שהניח בה מעות, ולא ה"י שם דבר המותר, אף שהמגירה נחשבת בסיס למעות, מ"מ אפשר דגם המגירה עצמה מהני להשולחן להיתרו, דהרי גם היא עצמה חשובה כלי שמלאכתה להיתר, וצ"ע (סק"א ושעה"צ).

בסיס לאיסור ולהיתר (מסי' שי"ג ס"ח וס"ט)

א. בסיס לאיסור ולהיתר: כלי שיש עליו דבר האסור ודבר המותר, וה"י שניהם מונחים עליו מבעו"י, **אם דבר המותר חשוב מן האיסור**, אין נחשב הכלי שתחתיהם בסיס לדבר האסור, ומותר לטלטלו עם האיסור וההיתר.

ואם האיסור חשוב טפי, או ששניהם שוים בחשיבות, נחשב מה שתחתיהם ל"בסיס", דבטל אצל האיסור.

ונקרא "חשוב" בתר ידידה, דהיינו אם לכל העולם הוא חשוב טפי, ולדידיה אינו חשוב, אזלינן בתר ידידה, וכן להיפך, אם אצלו הוא חשוב אע"פ שלגבי העולם אינו חשוב, נחשב ל"חשוב".

וכל זה דוקא כשצריך לדבר ההיתר שע"ג, **וא"א לנער** שתיהם ולחזור ולטול ההיתר, או באופן שצריך למקום ה"בסיס", בזה התירו להגביהו עם האיסור וההיתר יחדיו, מחמת שחשיב בסיס גם לההיתר, **אבל אם אי"צ אלא להבסיס עצמו**, או שצריך לההיתר שעל הבסיס, ויכול לנער שתיהם ולאספו בפ"ע, ואינו נפסד בכך, ינער ואח"כ יטלטל הבסיס (וכדן שוכה). **ואם נגרם לההיתר הפסד** ע"י הניעור, ג"כ אי"צ לנער (ס"ח וסק"ג-ל"ז).

ב. אם בביה"ש ה"י מונח עליו רק האיסור, לא מהני מה שייניח עליו בשבת גם היתר, דהרי כבר נחשב בסיס בפ"ע, ואסור לטלטלו אפילו כשאין האיסור עליו, ומה יחייב הוספת ההיתר, **ואם האיסור לא ה"י מונח עליו בביה"ש** והונח עליו בשבת, אף שבעוד האיסור עליו אסור לטלטלו (אא"כ ינער), מ"מ מותר להניח עליו עתה דבר היתר חשוב ולטלטל הכל ביחד (כשא"א לנער האיסור) (סק"ז). [א.ה. ועיינן סי' ש"ח ס"ק קט"ז].

ג. מחתה שיש עליה אפר (של היתר - מבעו"י) ושברי עצים (האסורים בטלטול): אם צריך לאפר עצמו מותר לטלטלו ע"י המחתה, אף שיש עליה ג"כ השברי עצים, דהוא חשוב יותר וה"י בסיס לדבר המותר, ומיירי כשהם שברי עצים קטנים שאם ינער הכל ג"כ לא יוכל לאספו בלעדם (משא"כ כשהם גדולים וניכרים שיכול לאספו בפ"ע, ינער המחתה ויחזור ויאספנו בפ"ע). **וכן אם צריך למקום שהמחתה מונחת**, דאינו יכול לנער ממנה שיפלו שם, מותר להגביהה עם שניהם, **וכן באופן שיגרם הפסד** (אפילו להמוקצה) ע"י הניעור אי"צ לנער וכנ"ל (ועיינן שעה"צ סי' ש"ט סק"ז).

ואם אי"צ אלא להמחתה, ואין נגרם הפסד לאפר ע"י הניעור, לא יטלנה עד שינערם ממנה (סק"ד-ל"ה).

ד. אפר: אם האפר הוא ממנה שהוסק בשבת, גם הוא מוקצה משום נולד, ואם האפר ה"י מוכן מבעו"י מותר לטלטלו לכסות בו רוק או צואה, ואם ה"י אפר מבעו"י ונתערב בו אפר מהמוסק בשבת, אם לא ה"י ניכר האפר החדש בפני עצמו, שתיכף שנתהוה ה"י מעורב באפר המותר, בטל ברוב ההיתר ומותר. ואם ה"י ניכר מקודם בפ"ע ואח"כ נתערב בההיתר, אינו בטל, דה"י דשיל"מ דאין בטל אפילו באלף. **ומי"ם הנוטפים** מן האילנות בימי ניסן אסורים משום נולד, ואפילו אם מונח תחתיהם כלי עם מים מע"ש שנוטף לתוכו, מ"מ כיון שניכרו קודם שנתערבו אינם בטלים (סק"ל"ב).

ה. כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה: ה"י כבסיס לאיסור והיתר ומותרת בטלטול, כיון שההיתר חשוב טפי, **אם יכול לנער האבן מתוכה לבדה, וכן** אם יש בה **פירות שאין נפסדים** ע"י ניעורם לארץ, ינערם עם האבן ואח"כ יאספם שוב לכלכלה (ובלבד שלא נתפזרו הנה והנה, דאז אסור ללקטם משום עובדין דחול).

אבל אם צריך למקום הכלכלה: שאין יכול לנער שם האבן, או שהפירות רטובים כתאנים וענבים שיכולים ליפסד ע"י הניעור, מותר לטלטל הכלכלה כשהאבן בתוכה, דה"י בסיס לאיסור והיתר. ואם יכול להוציא הפירות מהכלכלה בלי שיפסדו (וכגון שמונחים בה בתוך סלים קטנים שיכול להוציאם בלי שיפלו לארץ), יוציאם, ואח"כ ינער האבן ויחזור וכינסים (סי' ש"ט ס"ג ומשנ"ב).

בדין "שוכח" מוקצה ע"ג דבר היתר (מסי' ש"ט ס"ד-ה')

א. שכח אבן ע"פ חבית או מעות על הכר, כיון דלא הניחם ע"ד שיהיו נחשבים כל השבת, אין הכר והחבית נחשבים "בסיס" להאיסור (ופרטי מה שנהגו מניח ומה שניחם שוכח, מבואר לעיל בתחילת דיני בסיס לדבר האסור), ולכן אם כבר אינם עליהם אין שום איסור בטלטולם בפני עצמם, אבל בעודם עליהם יש בזה כמה פרטי דינים באופני טלטולם וכדלקמן.

ב. ניעור חפץ המוקצה שע"ג ההיתר לצורך דבר המוקצה: כגון שחושש שהמעות שעל הכר יגנבו, ורוצה לנער הכר שיפלו לארץ לשמרם, כ"י המג"א דבזה **אפילו ניעור אסור**, וכדן טלטול מן הצד שאסור לצורך דבר האסור, **ובשעה"צ** מפקפק קצת דאפשר דע"י ניעור קיל טפי, **ואם**

כאותה חצר עצמה) ובין לכרמלית (אם צריך לכך כדי למנוע מהביון).
וכשמציאו לכרמלית: י"א דגם באופן זה יטלטלו ע"י כיכר או תינוק, כדי לתקן ע"ז עכ"פ איסור טלטול המוקצה, וי"א דמוטב להוציאו שלא ע"י כיכר ותינוק, כדן ד' הרבה פוסקים, **וכ' המשני' דמי' כשאין לו כיכר** ותינוק מותר להוציאו בלעד, דגם לדעה הא' יתכן שלא הצריכו אותם לעיכובא (בהוצאה לכרמלית) (ס"ב וסק"ח ע').

ויש מי שמתיר אפילו להוציא לרה"ר, ויעשה ע"י תינוק גדול קצת (שיכול לילך בעצמו וכדו'), דשייך בו "חי נושא את עצמו" (אבל לא תינוק קטן (או כיכר) שאז יהי חייב על הוצאתם עצמם), וסוברים הדוהרה הוצאת המת לרה"ר כיון דהו"ל **מלאכה שאי"צ לגופה**, דקיי"ל כר"ש דפטר (והו"ל רק מדרבנן), **ובמת לא גזרו מפני כבוד הבריות** (א.ה.) והתינוק הוא לכאורה כדי למנוע עכ"פ איסור המוקצה, (וזו ד' רמב"ן - ופירש המאמר ד"תינוק" שהצריך הוא לרש"י דמצריך כן בכרמלית, אבל לדידיה דגם בכרמלית למעוטי בהוצאה עדיף, כ"ש דברה"ר ויציאנו בלי תינוק דוקא), **ונקט המשני' לעיקר ההלכה כרוה"פ האוסרים לרה"ר לגמרי**, כיון דאית ליה עיקר בדאורייתא (ובפרט דיש פוסקים דמסא"ל ג"כ חייב), **ואפילו ע"י גוי אסור, ובא"ר מצדד להקל ע"י גוי** גם לרה"ר, **ונראה דברה"ר דידן** יש להקל ע"י גוי (דלא חשיבא הרה"ר גמורה). (סק"י"ב ושעה"צ סק"י"ה, וע"ע שעה"צ סק"י"ז).

ב. מת שמוטל במקום שירא עליו מפני הדליקה: אם יש לו כיכר או תינוק יטלטלו על ידיהם, הדקילו לטלטלו מפני חשש ביונו, **ואם אין לו כיכר ודכו"ר**, אם יש לו שתי מיטות, מטלטלו ע"י שיהפכו ממיטה למיטה (ואף טלטול מן הצד לצורך דבר המוקצה אסור - הכא בדליקה הקילו מטעם דאדם בהול על מתו, ואי לא שרית ליה אתי לכבויה). **ואם אין לו לא כיכר ולא ב' מיטות**, מותר לטלטלו בפני עצמו טלטול גמור, וכל זה באותה חצר ולענין "טלטול מוקצה" (ס"א וסק"ג).

ולענין "הוצאה" לחצר שאינה מעורבת עמו או לכרמלית: ל' הש"ע משמע דבזה לא הותר, **אבל הרבה אחרונים** הסכימו דגם לרשות אחרת וכרמלית מותר להוציא מפני הביון (היכא שמוכרח להוציאו מן החצר כגון שהדליקה בכל החצר), ויש שכתבו דאף להמחבר הדין כן, ומש"כ "באותו רשות" היינו דבזה לכ"ע צריך לעשות לתחילה "ע"י כיכר", משא"כ לכרמלית דבמחלוקת שניה אם לעשות ע"י כיכר או לאו (סק"ד וביאור"ה ד"ה וכל זה, עיי"ש דבריו בזה באורך).

ג. מת המוטל בחמה ועדיין לא הסריח, וחושש שמא יסריח, יכול לטלטלו מתחמה לצל באותה רשות ע"י כיכר או תינוק, **ואם אין לו כיכר** לא יטלטלו כלל, ואפילו להפכו ממיטה למיטה אסור (א"כ צריך להמיטה וכדו', דאז הו"ל טלטול מן הצד לצורך דבר המותר).

ולענין הוצאתו לכרמלית: להש"ע אסור כל שלא הסריח עדיין, וסובר כרמב"ם דלא הותרה הוצאה אלא כשיש ג"כ כבוד החיים וכגון שהסריח, או כשיש ביון גדול, ובכה"ג אין נחשב ביון גדול כ"כ. **ולהרמ"א** אם קרוב להסריח מותר להוציאו לכרמלית כדי למנוע ביונו, דגם משום ביון המת סגי להתיר ההוצאה, ויש בזה קולא טפי מהסריח, דכאן אפילו יהי' להחיים להיכן לצאת, מ"מ מותר להוציאו כדי שלא יסריח ויתבזה (ואף באותה רשות לא התרנו אלא ע"י כיכר וכי - הוצאה כשא"א בענין אחר מותרת, אבל טלטול כיון דע"פ רוב אפשר לתקוני ע"י כיכר, לא פלוג אפילו היכא דאין לו, ואסרוהו, וי"א משום דאיסור טלטול חמיר מהוצאה לכרמלית) (שו"ע ס"א, ורמ"א ס"ב, סק"ה וסק"ו, וביאור"ה ד"ה לא יטלטלו).

ואם אין להם מקום לטלטלו, או שלא רצו להזיזו ממקומו, באין ב' בני אדם ויושבים מב' צדדין, חם להם מלמטה, זה מביא מיטתו ויושב עליה (להפסיק בינו ולקרקע) וזה מביא וכו', חם להם מלמעלה, זה מביא מחצלת ופורס על גביו, וזה מביא וכו', זה זוקף מיטתו ונשמת הוולך לו, וזה זוקף וכו' (ומסירים המיטות משם), נמצאת מחיצה עשו"י מאליה, שהרי מחצלת זה ומחצלת זה גביהם סמוכות זו לזו, ושתי קצותיהן על הקרקע מב' צידי המת (ומיירי במחצלות קשות שנשארות זקופות כאהל בשפוע להיות לו לצל), (ומה שהצריכו למיטות בתחילה אף שאין משמשות תחת כלום, שהרי נטלים משם, ולמה לא הביאו מתחילה רק המחצלות מעליהם, י"ל דהוא כדי שלא יהא ניכר שעושה לצורך המת, ואסור לעשות אהל ארעי לצורך מת, אבל השתא שהביאו מתחילה מיטות ניכר טפי שעשו לצורך עצמם, ויאמרו שגם המחצלת עשו לצורכן), **ודי המג"א** דאם מתיירא סיסריח ויצטרכו לצאת משם, **שרי לפרוס עליו מחצלת בהדיא**, אך שיהי' בלא עשיית אהל, ובשעה"צ העיר בזה מהא"ר דגם כשלא יצטרכו לצאת מותר, למאי דנקטינן דכלי ניטל לצורך דבר המוקצה, ויש מיישבים.

ואם מותר להוציאו לכרמלית כשיכולים לעשות התיקון דפריסת מחצלת: משמעות המג"א (וההולכים בשיטתו) דכשיכולים לתקן באותה רשות ע"י מחצלת, לא הותרה ההוצאה לכרמלית, ובמשנ"ב נראה דנוטה דגם בכה"ג מותר להוציאו לכרמלית (נט"ה ושעה"צ סק"ח יעו"ש).

ד. מת שהסריח בבית, ונמצא מתבזה בין החיים והם מתבזים ממנו, **אם יש להם מקום לצאת** יצאו הם וישאר הוא במקום שמונח (ואף שמוטל בחמה אין ביון כ"כ, כיון שכבר הסריח ממילא), **ואם אין להם מקום לצאת** מותר להוציאו לכרמלית וכי' לכ"ע, מפני כבוד החיים והמת.

ה. מת המונח בספינה והגויים מתאספין סביבו (וכיו"ב מדברים שיש חשש שיתבזה ביון גדול), אפילו יש להם מקום לצאת מותר להוציאו משם כדי שלא יתבזה (ולד' הגר"א, להרמב"ם אסור בכה"ג דאין משום כבוד החיים, וס"ל דהשו"ע שמביא דין זה חזר בו ממה שנקט כהרמב"ם, ולפ"י יהי' מותר גם לדידיה במקום שירא מדליקה, או במונח בחמה וחושש שמא יסריח) (שו"ע ס"ב וסק"ז ושעה"צ סק"י"א).

ו. טלטול מת לצורך הכנים (שיכולו להיות בבתיהם שהיו באותו גג של המת) או לצורך חתונה וכדו': אסור לטלטלו אפילו ע"י כיכר או תינוק כיון שאין הטלטול לצורך המת, אכן ע"י טלטול מן הצד וכגון להפכו ממטה למטה מותר לצורך הכהנים וכדו', דטלטול מן הצד מותר לצורך מקומו, **וכי רמ"א דע"י גוי** יש מתירין לצורך מצוה או חתונה וכדו', ושכן ראה נוהגים דהוי שבות דשבות לצורך מצוה, והי"ה לצורך גדול.

ומ"מ כל זה דוקא אם הקרובים רוצים, כיון שאין כאן משום ביון המת, שהרי יכולים לטהרו כאן, **אבל אין יכולים לכופם**, ואפילו יש ביהכ"נ תחת אותו גג, והכהנים מעוכבין מליכנס בו מחמתו, משום **דזהו כבוד הקרובים** שיטהרו ויעשו צרכי המת בביתם, אא"כ במקום שהמנהג לשאתו מיד למקום שמתהרין אותו דאז אפשר לכופם, **ובנפל** שאין שייך משום "כבוד", י"א דיכולים לכופם להוציאו מן הבית בשביל הכהנים, באופנים המבוארים (סק"י"ג וסק"ד).

בדין טלטול מן הצד וטלטול בגופו

א. טלטול מן הצד: היינו שמתלטל המוקצה בידי, אלא שאין אחז בהמוקצה רק מטלטלו ע"י דבר אחר של היתר, כגון להגביה חפץ היתר שעליו דבר האיסור (והיינו בשוכה וכדו' - בענין שאין הוא עצמו בסיס), או לדחפו ע"י סכין וקנה וכדו'.

ודינן: שמותר לטלטל לצורך דבר היתר, וכגון שצריך למקום שמונח בו וכדו' (ודוקא כשאין יכול ע"י יעור לבד), אבל אסור לטלטלו לצורך דבר האסור, וכגון שלא יגנבו את המוקצה וכדו'. **ולענין טלטול ע"י יעור לצורך דבר האסור,** עיין שעה"צ סי' ש"ט סק"י"ז שנסתפק דאולי יעור קיל טפי ומותר (וכע"י"ז יש לפרש סתימת האחרונים המתירים לשמוט כר מתחת המת, גם כשאין חשש שיסריח, עיין ס"ו זה סק"ב, ושעה"צ סק"ח).

ב. צנן שטמנו בארץ ומקצת עליו מגולים: אם לא השריש עדיין, וגם לא נתכוין לזריעה, אפילו אם הוסיף מחמת לחות הקרקע, **יכול לנטולו** משם ע"י שיאחו בעלים המגולים וימשכנו לחוץ, **ואף שע"י מוזי העפר ממקומו,** מ"מ כיון שכונתו רק ללקיחת הצנן, הו"ל טלטול מן הצד לצורך דבר המותר דשרי, **ואפילו הניחו בארץ ע"י שיהי' מונח שם כל השבת אין נחשב הצנן "בסיס"** להעפר שעי"ג. דבכה"ג שאין האוכל משמש להעפר, אלא אדרבה העפר המוקצה משמש להאוכל, מותר (ודלא כט"ז המחמיר בזה).

ודוקא בשדה: אבל בקרקע הבית אסור, דחיישינן שמא יבוא לאשוויי אח"כ הגומות שנעשו ע"י. **ואם טמונים בחול ועפר** המונחים בקרן זוית שהכניסם לעשות בו צרכיו, מותר לטלטל העפר להדיא, שהרי אינו מוקצה (ועיין סי' ש"ח ס"ק קמ"ג דמ"ג גם בכה"ג בעינן שיהא באופן שלא יעשה גומא, וכגון חול דק ותיחוח שנופל מיד וסותמה) (סק"ח-כ"ט).

ובאופן שאין עליו מגולים: אסור להוציאו, ואפילו לתחוב מחט וכוש דרך העפר בצנן וליטלו ג"כ אסור, אף דהוא טלטול מן הצד, מטעם **דנ"י כעושה גומא**, ויש מקילין ע"י מחט וכוש (סק"ה, ועיין שעה"צ סק"ב).

ואם השריש: אפילו גוף הצנן מגולה אסור משום תולש (סק"ז). **ואם נתכוין לזרעו** אף שלא השרישו, ג"כ אסור ללקטן, ואף שבמג"א הקשה מחיטין שזרעם בקרקע דמותרין, אין לזוז מפסק הש"ע כאן דאוסר, וכן ד' הרבה ראשונים (וקושיא זו תי' במאירי דאירי בחיטין כשאין הזרעים מכוסין בעפר) (סק"ז).

ג. פירות הטמונים בתבן או קש המוקצים (וכגון שעומדים להסקה במקום המיוחד לכך וטמנו שם): יכול לתחוב בהם מחט או כוש וליטלם, והקש נעור מאליו, דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר. **ובאופן שאינם מוקצה,** כגון שהזמינם למאכל בהמה (וכן הוא סתמם במקומותינו) או לשכיבה, והי"ו לשלקח מקצת מהתבן העומד להסקה, ונטלו כדי לטמון בו הפירות, **שפיר דמי לטלטל** הקש ותבן **בידיו להדיא**, מאחר שאינם מוקצים (ס"ט ומשנ"ב).

ד. מה שנהגו איזה אנשים למכור בשבת, ולקבל המעות בכלי או ע"י בגד או גורר בסכין: לבד ממה שעוברים על איסור מקח וממכר בשבת, עוברים ג"כ על איסור טלטול, דאף שהוא מן הצד, הרי לא הותר לצורך דבר האסור (סק"ל"ז).

ה. טלטול בגופו: היינו שאינו נוגע בידו, כ"א בגופו או בשאר אבריו (ואף שנוגע במוקצה ממש), ונקרא ג"כ טלטול כלאחר יד, **מותר אפילו לצורך דבר האסור**, ולכן קש שע"ג המיטה (כשעומד להסקה - דאז הוא מוקצה - והניחו על המיטה שלא לשם שכיבה), מותר לנענעו בגופו שישכב עליו. **ואם עומד למאכל בהמה,** או שהניחו על המיטה לצורך שכיבה, או שנתן עליו מבעו"י כר וכסת, או שחשב עליו מבעו"י לשכיבה, **אינו מוקצה**, ומותר לטלטלו אפילו בידים (סק"ל-ל"ד).

בדיני בית הכסא בשבת (מסי' ש"ב)

א. בית הכסא: הקילו חכמים בכמה דברים (האסורים מדרבנן) בנצרך לפנות משום **כבוד הבריות**, כגון לענין טלטול מוקצה לקנה בו, ולענין בנין ארעי, ועוד.

ב. טלטול אבנים לקנה בהם: כשלא הכינם לכך (או צרוות וכדו') שהם "מוקצה": 1. אם יש לו מקום מיוחד לבה"כ (בה"כ קבוע), ונכנסים שם גם אחרים, אפילו הם רק מבני ביתו, יכול להכניס עמו אבנים לקנה כשיעור מלא היד, ואפילו ד' והי' מבנים (ואפילו אבנים גדולות יותר מכביצה מותרים, כשאין בין כולם יותר מכמלא היד), **דהתירו לטלטל מפני כבוד הבריות**, וכיון שהוא בה"כ קבוע אין נחשב טלטול שלא לצורך מה שהכניס כמה אבנים, מפני שאפילו אם ישתירו לו ערבית, יוכל לקנה בהם שחרית (הוא או אחרים, ואפשר שיצטרכם הוא עצמו), **ואפילו להעלותם לגג** דהוי טירחא יתירה ג"כ מותר (ס"א וסק"א-ג' ושעה"צ סק"ד), ויזהר באבן וצרוור של הקינוח שלא יחליקם בידי כדרך שהוא עושה בחול משום ממחק, אלא יעשה כן כלאחר יד (סק"ב).

2. ואם אין לו בה"כ קבוע: והולך פעם למקום זה ופעם למקום אחר, מנכיס עמו אבן **כשיעור ראש בוכנא קטנה** (שדכין בה את הבושם) (ובשו"ע כ' כשיעור בוכנא קטנה), ולא יכניס יותר משיעור זה שצריך לו ודאי לפעם אחת, דשמא ישתיר, ונמצא שטלטל שלא לצורך, ואף שיכול להועיל לאחרים, אין מתירין לו מחמת כן הטלטול לכתחילה (וגם דהם יוכלו להכניס בעצמם) (סק"ב ד' ושעה"צ סק"ב).

3. ואם יש לו בה"כ קבוע, והוא סמוך לביתו, ומיוחד לו לבדו, ואין אחרים נכנסים שם כלל אפילו מבני ביתו: **להמג"א אסור** להכניס שם אבנים בשבת כלל, דהיה לו להכין מאתמול (משא"כ כשגם אחרים נפנים שם דלא הו"ל להכניס, דחשש שמא יטלום הם, ובפרט כשהוא בשדה דטירחא להכין שם מע"ש דרחוקה היא), **והא"ר וכ"ד הלבוש** מצדד

להקל בזה, משום דלא מסיק אדעתיה להכין שם מאתמול (סק"ב, ועיין בביאור"ה ל"ד דהוי טירחא שמצדד דאפשר דגם הגר"א מודה להמג"א - ואף שלכאורה משמע דלא ס"ל סברא זו דמקום מיוחד לו, אולי שם מיירי שגם ב"ב נכנסים שם עכ"פ, יעו"ש).

ג. ואם הם אבנים שיחדם לכך (אפילו יחדם לכך לשבת אחת): אינם מוקצה, ומותר להכניס מהם לבה"כ בשבת אפילו הרבה. **וכן אם ניכר באבן שקנחו בה** (אף שלא יחדום לכך), ג"כ אינם מוקצים ומותר להכניס מהם הרבה. **ואם קנחו בהם, אבל אין ניכר עליהם:** למשמעות המחבר דינם כאבנים של מוקצה, ויש מקילים בזה (ובשעה"צ מסתפק דאולי דוקא באבנים קטנות מותר, אבל באבן גדולה (דאינה עומדת לקינוח כלל) בעינן רישומם ניכר דוקא). (ואבן שקנחו בה - היינו שקינח בה הוא, או שסקינח חבירו ויבש, או שמקנה מצד אחר, דבלא"ה יש בו סכנה) (ס"א וסק"ה-ז' ושעה"צ סק"ו-ז, וסי' ג' סק"ט).

ד. רגב אדמה אין ראוי לקינוח - שנפרך ואין בו היתר טלטול כלל, ובמאירי כ' דאם הוא **רגב קשה** כאבנים מותר (ומה דאסרו ברגב רך) (ס"ד סק"ד וביאור"ה ל"ה רגב), ויזהר שלא ימשמש (ברגב זה הקשה) כדי להחליקו משום כתישה (עי' שעה"צ סק"ד).

ה. חורס: אין מקנחין בו לא בחול ולא בשבת, מפני הסכנה שהוא חד ויכול לינתק שיני הכרכשתא, וגם סכנת כשפים, ואף שצריך לטלטל מחמת כן אבן וצרוור שהם מוקצה (בדרך שנתבאר לעיל), **אבל אזני כלי חרס:** שאין בו סכנת כרכשתא (דחלקים הם), אף שיש בו משום כשפים, **יקנה בהם** שאינם מוקצה - ואל יקנה באבן וצרוור המוקצים (ובפרט למש"כ רמ"א דהאינא לא חיישינן לכשפים) (ס"ד וסי"ה, סק"טו ט"ו, וביאור"ה ל"ה אפילו וד"ה משום).

ו. עשבים לחים: מקנחים בהם בשבת ואפילו הם מחוברים, רק שיזהר שלא יתלשם, ומשום איסור משתמש במחובר ליכא, דאינו אלא באילן ולא בירק, **ועדיף לקנה בהם מבאבן** מפני דאינם מוקצים, **אבל עשבים יבשים** אין מקנחים בהם כלל, שהם חדים ומחכתין את הבשר (ולכן יקנה בצרוור ואף שהוא מוקצה ולא בהם) (ס"ה וסי"ו סק"י-י"ט). [א.ה. ובמג"א פ"י דעשבים לחים המחוברים אסור להזיזם משום מוקצה, ומ"מ עדיף לקנה בהם בעודם בחיבורם ולא יזיזם בידי - מלקנח בצרוור ואבן שיצטרך לטלטלו בידו - ע"פ הגר"ז ס"ט. ועיין לבושי שרד דהוא רחוק במציאות - ובמשנ"ב נקט כהפוסקים דאינם מוקצה (כדרך שאין בהם איסור משתמש במחובר)].

ז. נייר: בסתמא אינו מוקצה (דעומד לכסות פי הפך) (ובתוס"ש משמע דהוא מוקצה), אבל נייר חלק שמקפיד עליו, ידוש בו משום מוקצה, אם יחדו מבעו"י לקנחו מותר, דשוב אינו מוקצה, ואם לא יחדו (והוא מוקצה) אין מותר להכניס ממנו לבה"כ שאינו קבוע, רק כפי הנצרך לפעם זה בלבד, ואסור לקרעו בשבת (סק"ו ושעה"צ סק"ט).

ח. הכנסת אבנים לקנחו מכרמלית לרה"י: י"א דאסור (ודוקא טלטול בחצר התיירו), **וי"א דגם מכרמלית לרה"י שרי**, דכבוד הבריות דוחה אפילו לאלו ב' איסורי דרבנן, **וכן עיקר להתיר** (וכי' הא"ר דמ"מ בזה יש להחמיר כשיש לו מיוחד לעצמו בלבד - אף שבחצר ס"ל דמותר וכנ"ל אות ב' מס' 3), **אבל לרה"ר דידן** אף שלהרבה פוסקים היא ככרמלית אין להקל (רמ"א ס"א וסק"ח, ושעה"צ, וביאור"ה).

ט. אבנים שירדו עליהם ונטבעו בקרקע: אם הם אבנים שהכניסם לקינוח, ולא נטבעו בקרקע לגמרי רק ניכרים למעלה מהקרקע, מותר ליטלן כדי לקנח, ואין בזה משום "סותר" אף כשהוא באיזה רצפה שבחצר, וכן אין "טוחן" בנטילת העפר שסביבם (ס"ב ומשנ"ב).

י. צרוור שעלו בו עשבים מותר לקנח בו, ואפילו מונח על הארץ מותר ליטלו כדי לקנח (אף שיש בעצם נטילה זו משום תלישה מדרבנן, משום כבוד הבריות לא גזרו, ועיין סי' שליו ס"ח בביאור"ה דלהרמב"ם הוא דאורייתא - והשו"ע לא נקט כן), ואף שיש בתלישת העשבים מן הצרוור איסור דאורייתא, לא חיישינן שמא יתלשו מהצרוור, דהוי דבר שאינו מתכוין - ואינו פס"ד שיתלשו (ס"ג ומשנ"ב).

יא. מותר ליפנות אחורי הגדר דשדה חבירו: ויכול ליקח צרוור מן השדה ולקנח בו אפילו בשבת, אבל מן הגדר אפילו גדר עב לא יטול ממנה בשבת, מפני שנראה כסותר (סק"ח).

ובשדה ניר: שנחרשת ועומדת לזריעה (היינו החרישה הראשונה - ולא בחרישה השניה שאחר הזריעה), **אפילו היא שלו** אסור ליפנות בשבת, דמאחר דחרושה ועומדת לזריעה מצויים בה רגבים וגומות, וכיון שכן חיישינן שמא בעת שיפנה ישכח ויטול מהרגבים שלפניו, וישליך למקום הגומות להשוותם (ואם יעשה כן יהי' חיובא (בשדה) משום חורש). ואם הי' שדה ניר דחבירו אפילו בחול אסור, מפני שמקלקל נירו (וכי' המג"ג דבשדה חבירו אפילו בחרישה שניה אסור, ובב"ק משמע דתלוי בירידת הטל) (ס"ט משנ"ב וביאור"ה).

יב. אבנים גדולות שמצדדין אותן כמין מושב חלול, ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבה"כ: מותר לצדדן, דהיינו להעמיד דופן מכאן ומכאן, דבאהל ארעי כזה לא אסרו משום כבוד הבריות, **אבל להניח אבן למעלה על שניהם אסור** משום אהל, אף דעראי הוא, **ויש מתירין** גם בזה, **וכי רש"ל** דדוקא באבנים מוכנות התירו עשיית האהל ארעי הנ"ל, אבל באין מוכנות - **לא הותר מוקצה בשביל זה** (אלא לקנוח בלבד), ובשעה"צ מפקפק קצת במקור דבריו (ס"י משנ"ב ושעה"צ).

יג. הנצרך לנקיבו ואין יכול ליפנות: שרפואתו למשמש בפי הטבעת בצרוור והנבק נפתח, לא ימשמש בשבת כדרך שעושה בחול שאחז הצרוור בכל היד, מפני דמשרי נימין והוא פס"ר לזו, רק ימשמש כלאחר יד, דהיינו שיאחו הצרוור בבי' אצבעותיו וימשמש ובנחת, וגם לא יחליק הצרוור במשמושו כדרך שעושה בחול, משום ממחק - רק יעשה כלאחר יד.

וכן כשממשמש בברזא של עץ, או בפתילה, ג"כ דינא הכי שיאחו בב' אצבעותיו, **ואסור לצאת לרה"ר בברזא:** אפילו תחובה כולה בגוף, דכיון שמכניסה (תדיר) כדי לחזור ולהוציאה אח"כ בעצמו, אינה בטלה אצל הגוף, והוי כהוצאה כלאחר יד - האסורה מדרבנן, **אבל דבר הבלוע בגוף** כגון שבלע זהב ומרגלית, מותר לצאת בו לרה"ר (ס"ז וח' ומשנ"ב ושעה"צ).

האיר המזרח

שאינ לאדם ליתן די לבנו שאוחז דינר בשבת

כתב מרן (סי' ש"ט ס"א) "נוטל אדם את בנו והאבן בידו, ולא חשיב מטלטל לאבן, והוא שיש לו געגועין עליו שאם לא יטלנו יחלה, אבל אם אין לו געגועין עליו לא. ואפילו כשיש לו געגועין עליו לא התירו אלא באבן, אבל אם דינר בידו אפילו לאחוז התינוק בידו והוא מהלך ברגליו אסור, דחיישינן דלמא נפיל ואתי אבוח לאתווי". וי"א שלא אסרו אלא כשהוא נושא התינוק עם דינר בידו, אבל לאחוז התינוק בידו אע"פ שדינר ביד התינוק אין בכך כלום, ע"כ. הנה מרן פסק לחומרא בסתם, והיא דעת רש"י. והבה"ל (ד"ה וי"א שלא) הביא שהא"ר כתב דיש לסמוך על הדיעה המקילה שהיא דעת הרמב"ן משום סכנת חולי, ע"ש. הנה ידוע דאנן נקטינן כדעת מרן שפסק כדעת רש"י, וכ"כ רבינו יוסף חיים זיע"א בספרו בן איש חי (ש"ש פרשת ויגש את ט'), וע"ע בכך החיים (אות ה').

בדין מניח חפץ על חפץ באקראי

כתב המ"ב (סי' ש"ט ס"ק י"ח) שבעיקר דין בסיס מסיק המ"א דלא מקרי בסיס א"כ הניח עליו דבר המוקצה בשביל שיתיישב עליו בטוב, אבל מה שמניחים בדרך אקראי כמו שרגילין להשים בתיבה חפצים אלו על אלו, מפני שאין לו רווח לפנות לכל חפץ מקום בשולי התיבה, כה"ג לא חשיב מניח אלא שוכח, ומותר לטלטל החפץ המותר אחר שניערו המוקצה מעליו, והביא שהט"ו מחמיר בזה, שפסק בזה כהתרומת הדשן, וכתב המ"ב שבמקום הצורך יש להקל. הנה רבינו יוסף חיים זיע"א בספרו בן איש חי (ש"ש פרשת ויגש את י"ג) פסק בזה לקולא כהמ"א, ומי"מ כתב שבספרו מקבצ"אל כתב שאם היתה כונתו להניח חפצי האיסור למעלה מפני שהוא צריך להם תמיד שיהיה נוח לו להוציאם ולהכניסם בנקל תיכף ומיד כל שעה שיצטרך להם, וחפצי ההיתר אינו צריך להם ולכך הניח למטה, הנה בזה חשיב הניחם בכונה לצורך, ואע"פ שהוא לצורך מנוחת גופו, ובוהו נעשו חפצי ההיתר בסיס לדבר האסור, ואסור לעזר חפצי ההיתר כדי לקחתם בשבת, ע"ש.

בדין טלטול סכין של מילה לאחר המילה

כתב המ"ב (סי' ש"י ס"ק ט"ו) שכתב הט"ו (א"ח ס"י ש"י ס"ק ג', י"ד סי' רס"ו ס"ק א') לגבי סכין של מילה שמל בו בשבת, שאין לטלטלו לאחר המילה שהרי הוא מוקצה מחמת חסרון כיס, ושהמ"א (סי' של"א ס"ק ה') כתב שבעוד שהאיזמל בידו לא ניחאנו מידו עד שיניחנו במקום המשתמר או שיוליכנו לבינתו, ע"ש. הנה כתב מרן בב"י (י"ד סי' רס"ו ד"ה כתב רבינו ירוחם) לדברי רבינו ירוחם בשם הרמב"ן, שכתב שמותר לטלטל הכלי לאחר המילה, דמאחר שטלטל הכלי בהיתר מחזירו לאי זה מקום שירצה, אע"פ שאין לו תינוק אחר למול, ע"כ. וע"ב בביאור שיטתו בשו"ת רב פעלים (א"ח ח"ג ס"י י"ח) שהוא מדין הואיל ואשתרי אשתרי, עש"ב. ולמעשה כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"כ"ו שאלה י"ד) שלכתחילה יש להמנע מלטלטל הסכין לאחר המילה, ויניחנו בתוך תיק שיש בו דברי היתר שהם חשובים יותר מהסכין, ובדיעבד שלא עשה כן יאמר לקטן שיקח את הסכין ויניחנו בתיק, ויסמוך על הפוסקים המתירים לטלטל את הסכין.

שהמל בשבת יפרע בעצמו

כתב המ"ב (סי' ש"י ס"ק ט"ו) שאם המוהל הוא גם כן פורע, וצריך להניח

האיזמל מידו, כתב הא"ר שיקבל אחר מידו, והוא יוליכנו שם למקום המשתמר, ע"כ. משמע שאינו חייב להקפיד שהמוהל יהיה בעצמו הפורע. וכ"ז לשיטת הרמ"א ביו"ד (סי' רס"ו סעיף י"ד) שכתב שמעיקר הדין אין בזה קפידיא, ושרק טוב להחמיר בזה לכתחילה, ע"ש. אבל מרן כתב (שם) וז"ל: "יש לזהר שלא ימולו שני מוהלים מילה אחת בשבת, שזה ימול וזה יפרע, אלא המל הוא עצמו יפרע", ע"כ.

בדין אין מוקצה לר"ש אלא גרוגרות וצמוקים, ובגדר גמרו בידי אדם

כתב המ"ב (סי' ש"י ס"ק י"ט) שכתבו הפוסקים אימתי אמרינן דאתקצי לבין השמשות, דוקא דברים שגמרו בידי שמים כגון גרוגרות דאין נגמרים אלא ע"י חום החמה, ושמא יהיה יום מעונן בשבת ואסח דעתיה מינייהו, אבל דבר שנגמר בידי אדם כגון תמרים שנתן עליהם מים בע"ש, אף דבדואי אינם ראויים בבין השמשות לא התמרים ולא המים, דהא לא קלטו טעם התמרים שיהו ראויין לשתייה, וגם התמרים לעת עתה לא חזיין, אפילו הכי לא אסח דעתיה מינייהו על יום השבת שיהא מוקצה מחמת זה, דהא בידו להשהותן עד למחר שיקלטו טעם התמרים, ע"כ. הנה מרן בב"י (ד"ה כתב הכל בו) הביא לדברי הכלבו שכתב וז"ל: "כל דבר שגמרו בידי אדם אינו מוקצה (ביצה כז.), ואית דבעי למימר שאלה התמרים שנותנין עליהם מים בניגית בערב שבת או בערב יום טוב, ונדחו ע"י זה מיד, אי חזו להו בתר הכי בליל שבת או בליל יום טוב שלקחו טעם היין, מותר לשתותן בו ביום, שגמרו בידי אדם מיקרי אם שהו שם כפי הצורך", ע"כ. וכתב ע"ז מרן בב"י וז"ל: "ודבריו תמוהין, דהא אמרינן בנמרא פרק כירה (מה). דשאר פירות בר מגרוגרות וצמוקים לית בהו מוקצה, ואם כן למה הוצרך ליתן טעם מפני שגמרו בידי אדם, ועוד דהני ודאי לא הוי גמרו בידי אדם", ע"כ. והנה לפי דברי מרן שאר דברים חוץ מגרוגרות וצמוקים כלל אינם מוקצים, ונהי שהקשו האחרונים על מרן שהרי סוף סוף אין התמרים ראויים כמו גרוגרות וצמוקים, ואיכא תרתי, דחינהו בידיים ולא חזו, וכמו שכתבו החמוד משה, הלבושי שרד, הדרושה (ס"ק ד') והמאמר מרדכי (ס"ק ה'), וכמו שהביא בשער הציון (ס"ק ט"ז), מ"מ למרן לא קשה, וכמש"כ הוא ז"ל בב"י (ד"ה ומ"ש רבינו דלית) בשם התוס' בשם הירושלמי, שהטעם בגרוגרות וצמוקים כיון שמסריחים וכ"כ הטור וז"ל: "והן מסריחות קודם שיתייבשו, דכיון שידוע שסריחו ודאי הסיח דעתו מהם", ע"כ. וכ"כ בספר מאמר מרדכי (שם) שזה טעם השגת הב"י על הכל בו ששאר פירות לא מסריחים, ע"ש. והנה אף שלכתחילה יש לחוש לכל בו הואיל וכל האחרונים הביאו דבריו, וא"כ לדידהו לאו דוקא גרוגרות וצמוקים הוי מוקצה, אלא כל פירות שדחינהו בידיים ולא חזו, ואף שאינם מסריחים, מ"מ לגבי מה שכתבו המאמר מרדכי (ס"ק ה') והלבושי שרד שהביא המ"ב (שם), לבאר בדעת הכל בו שהגדר או לגמרו בידי שמים כמו גרוגרות שאין נגמרים אלא ע"י חום החמה, ושמא יהיה יום מעונן בשבת ואסח דעתיה מינייהו, משא"כ בגמרו בידי אדם נמי התמרים האלו אף שבדואי לא ראויים בין השמשות לא התמרים ולא המים, אפילו הכי לא אסח דעתיה מינהו על יום השבת שיהיה מוקצה מחמת זה, דהא בידו להשהותן עד למחר שיקלטו טעם התמרים, ע"ש. וכ"ז לבאר דעת הכל בו, שלמרן יש גדר אחר בגמרו בידי אדם, שהרי דחה לדברי הכל בו, וע"כ הגדר

הוא כפשט לשון רש"י בגמ' (ביצה כז. ד"ה אלא מידי) וז"ל: "דכיון דבידו לתקנו בו ביום לא מקצה ליה מדעתיה מפני דחייתו", ע"כ. הרי שהגדר הוא שבידו לתקנו בו ביום (ודלא כהלבושי שרד שכתב שלשון רש"י הוא לאו דוקא). ולדידן דאזלינן בתר מרן, כגדר זה הוי לן למנטק.

שמת המוטל בחמה ועדיין לא הסריח אין להוציאו לרשות אחרת

כתב מרן (סי' ש"י"א ס"א) "מת שמוטל במקום שירא עליו מפני הדליקה, אם יש ככר או תינוק מטלטלו על ידיהם, ואם אין לו ככר או תינוק, אם יש לו שתי מטות מטלטלו ע"י שיהפכנו ממטה למטה, דהוי טלטול מן הצד, ואם אין לו לא זה ולא זה מטלטלו טלטול גמור. וכל זה באותו רשות. מת המוטל בחמה מטלטלו מחמה לצל באותו רשות ע"י ככר או תינוק, ואם אין לו ככר או תינוק לא יטלטלו כלל אפילו להפכו ממטה למטה, דטלטול מן הצד שמיה טלטול", ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ה') לגבי מת המוטל בחמה דמיירי שעדיין לא הסריח אלא שחושש פן יסריח, ולכך החמיר השו"ע דדוקא באותו רשות מותר להוציא, וכמש"כ בסעיף ב' שסובר כדעת הרמב"ם שלא הותר להוציאו לרשות אחרת אלא משום בזיון החיים, ולא משום בזיון המת, אבל לדעת הרמ"א (שם) והרבה אחרונים גם במוטל בחמה שהוא קרוב להסריח, נמי שרי להוציאו לרשות אחר, שס"ל כדעת רש"י שגם משום בזיון המת מותר להוציאו לרשות אחרת, והביא שכ"פ הבי"ח להקל, ע"כ. הנה ידוע שאנן קי"ל בכ"מ כדעת מרן, וגם כאן אין מותר להוציאו לרשות אחרת אלא כשכבר הסריח, שרק אז יש בזיון לחיים. והנה אף שבבה"ל (ד"ה וכל זה) כתב לדייק מלשון מרן בסעיף ב' שסיים "וה"ה אם הוא בבזיון אחר כגון שהיה בספינה", שס"ל כדעת רש"י שגם משום בזיון המת מותר להוציאו לרשות אחרת, מרן כ"כ רק בלשון יש מי שמתיר, ובסתם פסק שם מרן לאיסורא עד שיהיה בזיון לחיים ולא בזיון למת, וכדעת הרמב"ם, וקי"ל דכל היכי שסותם השו"ע ואח"כ כותב ויש מי שמתיר, הלכה כסתם (ולענין מת המוטל בדליקה יש מקום לדברי הבה"ל הנ"ל שיהיה מותר להוציאו אפילו לרשות אחרת, זאת משום שגם בדעת מרן לא פסיקא לן למימר שמחמיר שלא להוציאו לרשות אחרת, וכמש"כ במ"ב (ס"ק ד') שכך מבנינים מן האחרונים בדעת מרן, וזאת בצירוף כל מש"כ בבה"ל הנ"ל. אבל לגבי מת המוטל בחמה, ויש רק בזיון למת ולא לחיים, נקטינן כסתם מרן בסעיף ב' שאין להוציאו לרשות אחרת). וכ"כ הכה"ח (אות ט"ו) שאנן קי"ל להחמיר כדעת השו"ע דדוקא בהסריח מותר להוציאו לרשות אחרת.

דין עקירת דלת העשויה מלוח אחד או שאין לה אסקופה התחתונה

כתב מרן (סי' ש"י"ג ס"ד) "דלת העשויה מלוח אחד או שאין לה אסקופה התחתונה, וכשפותחים שומטין אותה ועוקרים אותה, אין נועלים בה אפילו יש לה ציר", ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ל"א) שדעת הרמב"ם דלא אסור אלא בתרתי לריעותא, דהיינו שהוא מלוח אחד וגם אין לה אסקופה. וכתב המ"ב שבפתח העשויה לכניסה ויצאה תדיר, מצדדים האחרונים דיש לסמוך על שיטתו להקל, ע"כ. וידוע דאנן קי"ל בכל מקום כדעת מרן, וגם כאן אין להתיר אלא בתרתי לטיבותא, דהיינו שעשויה משני לוחות ויש לו אסקופה.

הרב אליהו נכט

כולל "אליבא דהלכתא" קריית ספר

בענין טלטול סכין המילה לאחר המילה

וכן בשו"ת מהרש"ל סימן מ' האריך להתיר וז"ל: שאלה: האיזמל שמלין בו בשבת, אי שרי לטלטלו או להצניעו מיד אחר המילה, כי נמצא כתוב בדרשות מהר"ל שנהג בו איסור. תשובה: יראה דשרי לטלטלו או להצניעו, אף על גב דהיכא דליכא מילה בודאי אסור לטלטלו משום מוקצה דחסרון כיס, כמו סכינא דאוסכיפי דמודה בה רבי שמעון דאסור, מכל מקום הכא שרי, דהא דאוסכיפין בפרק אין צדין [כ"ו ע"ב] ללישנא בתרא דהלכתא כוותיה דאין מוקצה לחצי שבת, דמאחר שהיה מוכן בין השמשות אף על גב דאידיחי אחר כך, מכל מקום היכא דחזי ואתחזי שרי, כל שכן זה שלא הודחה כלל אלא שנעשה בו מלאכתו. ואין לחלק ולומר דווקא התם הוא דשרי משום דשוב אתחזי, ועדיף מהכא דאחר המילה לא אתחזי, והוי מוקצה מחמת חסרון כיס דחייס עליה, או נימא דלא הוכן מעולם אלא למילה ולא לדבר אחר, זה אינו, דס"ס מ"ש מהשוחט לחולה בשבת והבריא [חולין ט"ו ע"ב], פ"י והבריא כבר קודם ששחט והוא לא ידע, דשרי לר"מ לאכול לבשר חי אף לבריא, ואף רבי יהודה לא פליג אלא משום דקניס שוגג אטו מזיד, ומשום איסור שבת, אבל משום מוקצה לא נאסר, הואיל והיה מוכן בין השמשות לחולה לא חשוב מוקצה אפילו לאחר, ואף שיש לחלק ולומר דווקא גבי חולה שרגילות הוא שחוזר לחליו, ומשום הכי לא הוי מוקצה, והוי כמו גומרו בידי אדם דשרי, וכן כתבו התוספות בחד שינוי, מכל מקום באידך שינוייא לא רצו לחלק בין חולה והבריא, וכתבו דמשום אין מוקצה לחצי שבת הוא דשרי לר"מ. ועוד מקושת התוספות יש להוכיח דכל כהאי גוונא שהיה מוכן בין השמשות, אפילו עבר אחר כך היתרו, אפילו הכי

כתב במשנ"ב סי' ש"י ס"ק ט"ו וז"ל: כתב הט"ו איזמל שמל בו בשבת אין לטלטלו אחר המילה, דהא מוקצה הוא מחמת חסרון כיס, דהא אדם מקפיד שלא להשתמש בו דבר אחר, ודלא כהמקילין לטלטלו אותו מטעם דאין מוקצה לחצי שבת, דהא בין השמשות ג"כ היה מוקצה מחמת חסרון כיס, ואין לטלטלו אז לשום דבר, וע"כ אע"פ שעומד למחר למלאכת מילה, מ"מ אחר גמר צורך שלו חוזר לאיסור טלטול של בין השמשות, ע"כ יצניעו באותו חדר שהוא מל שם. והמ"א בסימן של"א סק"ה מסכים עמו ג"כ בעיקר הדין, אך דעתו שיש להחמיר שבעוד שהאיזמל בידו לא ניחאנו מידו עד שיניחנו במקום המשתמר, או שיוליכנו לבינתו, דכל מוקצה שהוא בידו מטלטלו לאיזה מקום שירצה וכדלעיל בסימן ש"ח ס"ג. ואם הוא ג"כ פורע וצריך להניח האיזמל מידו, כתב הא"ר שיקבל אחר מידו, והוא יוליכנו שם למקום המשתמר. ומ"מ בדיעבד אם הניחו מידו ויש חשש שלא יגנב שם, מצדד הא"ר דיש לסמוך על רמ"א וש"ך דסוברים דמותר לטלטלו, והביאו החכמת אדם בהלכות מילה.

ובאמת בדבר זה נחלקו כבר בראשונים, וז"ל רי"ו בנתיב א' חלק ב': ומותר לטלטל הסכין ולהסירו אחר המילה, דמאחר שטלטל הכלי בהיתר מחזירו לאיזה מקום שירצה, אף על פי שאין לו תינוק אחר למול, כך כתב הרמב"ן בתשובה. וכן פסק הרמ"א ביו"ד סי' רס"ו סעי' ב' וז"ל: ומותר לטלטל האיזמל לאחר המילה להצניעו בחצר המעורב, אף על גב דאינו צריך לו עוד באותו שבת, דהא לא הוקצה בין השמשות מאחר דהיה צריך לו באותו שבת, כן נראה ל'.

כו'. כמו שכתוב בפרק ג' דיו"ט (ביצה כ"ו ע"ב) אין מוקצה כו', אבל מהרי"ל (הלכות מילה עמוד תפ"ו) כתב דמדי אחר המילה יזוק האומל מידו, ודרכי משה [אות א'] כתב שנראה לו דברי רבינו ירוחם [נתיב א' ח"ב י"ד, א'], ואשתמיטתהו דברי תוספתא וירושלמי מפורש כדברי מהרי"ל, שבתוספתא סוף פרק ב' דסוכה רבי יוסי אומר יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, כיון שיצא ידי חובתו בו אסור לטלטלו, ובירושלמי [סוכה] סוף פרק ג' שם [הלכה י"א] הניחו בארץ אסור לטלטלו. ולא שייך כאן אין מוקצה, דבאמת מוקצה הוא, אלא שמותר משום צורך מצוה, וכן השיגו בט"ז [ס"ק א'], ע"ש. וגם מה שכתב מהרי"ל שצריך לזרוק מידו, הדין עמו, ואע"ג דגבי מלאכתו לאיסור כשמטלטלו לצורך מקומו מותר להצניעו, כמו שכתוב באו"ח סימן ש"ח סעיף ג', כאן אסור, וראיה ממה ששמע מסוף פרק ב' דשבת [ל"ה ע"ב] שמעתי שאם בא כו' מקום כו' [ועיין מגן אברהם סימן רס"ו ס"ק י"ט ובדברי רבינו שם ס"ק ט"ז], דדוקא בכלי שמלאכתו לאיסור שאינו מוקצה, שמותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, רק מחמה לצל אסור דהוי שלא לצורך, דאפילו רבי שמעון דלית ליה מוקצה כלל מודה בזה, כמו שכתבו תוספות סוף פרק ב' דשבת שם [ל"ו ע"א ד"ה הא ר' שמעון] דאינו מחמת מוקצה, וכמו כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל, בזה מותר כיון שמטלטל לצורך, מה שאין כן במה שאסור לטלטל אף לצורך מקומו, וברייתא דשם אוקמוה כרבי נחמיה, ובה מתורץ קושיית תוספות שם ל"ה ע"ב ד"ה והתניא, תימא כו', וליתא, דאילו היה מותר לצורך גופו ומקומו היה מותר גם כן להצניעו כנוצר לעיל, וזהו שכתוב בברייתא [שם ל"ה ע"ב] לפי שאין מטלטלין כו', ר"ל לגמרי, כמו שכתבו תוספות שם, ולפירוש תוספות הוא מיותר, אפילו היה מותר לטלטל כדברי רבי שמעון, מכל מקום אסור להצניע, ודלא כט"ז [הג"ל], ומה שכתב [הט"ז] סופן משום תחלתו, אינו ענין לכאן, דלא אמרו אלא בשמחת יום טוב, ובירושלמי הנוצר לעיל הניחו בארץ כו', ובינים טוב מתירין להחזיר התריסין [סימן תקי"ט סעיף א'] וליתן לפני הדורסן [סימן תצ"ט סעיף ג'].

ועיין בט"ז שם ס"ק א' שכתב דמדינא אסור, והתיר רק באותו החצר דילמא מימנע ולא מהיל, וז"ל: ובמהרי"ל [הלכות מילה עמוד תפ"ו] כתב שזו מהרי"ל סג"ל שתיכף אחר המילה יסירו מידם כל צורכי המילה, דחשובים מוקצה להלאה, וגם המוהל לא יחזור ליטול האיזמל מן החול שהטיל שם הערלה בהיותו בהול על הפריעה, ע"ל. ורש"ל בתשובה [סימן מ'] כתב גם כן להיתר כמו שכתב רמ"א כאן, מטעם שכיון שהיה ראוי בין השמשות הותר לכל היום, דאין מוקצה לחצי שבת. ואינו כדאי להכריע בין הרים גדולים, אבל נראה לי מבורר לאיסור, וראיה ברורה מתלמוד ערוך פרק קמא דביצה דף (י"ט) [י"א] [ע"א] תנא ושיון שאם קצב עליו בשר שאסור לטלטלו, פירוש, התם קאי על כלי שמלאכתו לאיסור לכתוש במכתשת, ואפילו הכי מתירין בית הלל לקצב עליו בשר לצורך יום טוב, ועל זה אמר דאחר שעשה בו צורך יום טוב אסור לטלטלו. ועוד ראיה מפרק אין צדין [שם] דף כ"ח [ע"ב] שפוד שצלו בו בשר אסור לטלטלו ביום טוב לפי שנמאס ומוקצה, וכבר נעשה צורך יום טוב, והאי איזמל ממש הוא כוונתייהו דהנך, דאחר שנעשה בו המצוה חזר לאיסור מוקצה, ומה שכתב רש"ל דאין מוקצה לחצי שבת אינו ענין לזה, דבך אין מוקצה לחצי שבת הוא בפרק אין צדין [שם] דף כ"ו [ע"ב], בענין שהיה ראוי בבין השמשות וביום השבת אידחי וחזר ונעשה ראוי, דאין איסור מוקצה בזה, מה שאין כן כאן שמתחילה בבין השמשות לא היה עליו שם ראוי אלא לעשות צורך יום טוב ולא אחר כך. ומה שכתב ב"י [שם] בשם רבינו ירוחם [שם] בשם הרמב"ן דמותר לטלטלו אחר המילה, דמאחר שטלטל בהיתר מחזירה לאיזה מקום שירצה כו', נראה טעמו, דאי היה צריך להשליך האיזמל אחר כך ויהיה אבוד, ודאי מימנע ולא מהיל, וזה עדיף טפי מהנך שלשה דברים שאמר עולא פרק (אין צדין) [קמא דביצה] [י"א ע"ב] שהתירו סופן משום תחלתו, ולא חשב עולא כי פשוט הוא, והנך שלשה יש בהו חידוש כדאיתא שם. ועל כן נראה דלא התיר הרמב"ן אלא להצניעו אחר כך באותו חדר שמל שם כדי שלא יהיה אבוד, אבל לא למקום אחר, מטעם שאמרנו כיון שסגי בלאו הכי. וגם בשופר של ראש השנה אחר התקיעה, כתב רש"ל שם שראה שנהגו איסור לטלטלו אחר כך, ותמה הוא על זה שהרי ראוי לתקוע בו כל היום. ולפי מה שכתבתי נחא, שהרי גם העלי והשפוד שרי לעשות בהם צורך יום טוב פעם שנית אם ירצה, ואפילו הכי אסור כל שאינו לצורך יום טוב, והכא נמי דכוותיה שאין לטלטל השופר אם הוא שלא לצורך תקיעה, וכל שכן האיזמל אחר המילה אם לא להצניעו באותו חדר שמל שם ותו לא, ואפילו לפני המילה אין לטלטלו בחנם כל שאינו לצורך המילה, כן נראה לענ"ד.

ועיין בנקודות הכסף שם שכתב שכל ההיתר של הרמ"א רק בשביל להצניעו, אבל סתם אסור, וז"ל: הקשה על רמ"א ומהרש"ל. ולא קשה מידי, דעלי שקצב עליה בשר שאני, דמלאכתו לאיסור, וגם אם כן מיד שפסק מלקצוב עליה בשר הרי מלאכתו לאיסור, וגם לא היה בין השמשות מתוקן לכך שהרי אין מלאכתו לכך. ושפוד שצלו בו בשר נמי שאני, דמיד שצלו בו בשר נמאס, והרי מוקצה מחמת מיאוס. והרי רמ"א בדרכי משה [אות א'] ומהרש"ל בתשובה [סימן מ'] מביאים דברי מהרי"ל וחולקים עליו. ומכל מקום משמע מדברי רמ"א דלא התיר אלא כדי להצניעו בחצר המעורב, אבל לטלטלו בחנם לא.

ועיין בראשון לציון שם שפסק כדברי הט"ז וז"ל: לענ"ד נראה בהיפך, שהרי אסור לטלטל האיזמל בין השמשות בשום אופן

אפילו למול, דהא אפילו איתרמי שלא מלו מי שנולד ביום שישי עד בין השמשות של ערב שבת אסור למולו משום דהוי ספק כו', ואין מחללין שבת אלא שנמול בזמנו דכתיב [ויקרא יב, ג] וביום השמיני, ואם כן אין שום אופן למולו בין השמשות, והוקצה בין השמשות. אלא דהגם דמוקצה גמור הוא לכל השבת, אפילו הכי התורה התירה לדחות שבת בין לגבי מילה, ואין צריך לומר לענין איסור טלטול, ואחר שגמר המילה הרי הוא באיסורו כדקאי קאי ואסור לטלטל. אלא אפשר משום שלא יאבד יצניעהו שם במקומו מטעם שלא יבא לידי מניעה, וכן נראה פשוט.

אמנם עיין במ"א או"ח סי' של"א סק"ה שהתיר רק כ"ז שזה בידו וז"ל: כתוב ב"ד סי' רס"ו דמותר לטלטל הסכין לאחר המילה וכו', והוא מר"ו נ"א ח"ב וז"ל: מותר לטלטל הסכין להחזירו לאחר המילה, דמאחר שטלטל הכלי בהיתר מחזירו לאיזו מקום שירצה, וכ"כ הרמב"ן, ע"ל. וכוונתו דק"ל דכל מוקצה שהוא בידו מטלטלו לאיזו מקום שירצה, וכמ"ש סי' ש"ח ס"ג, אבל לאחר שהניחו מידו אסור לטלטלו כמ"ש רס"י ש"ח, וכ"כ מהרי"ל, וכ"כ רש"ל בתשובה וביש"ש בביצה פ"ג בשם מהר"א מפראג, אלא שהוא חולק עליו וסובר דאין מוקצה לחצי שבת, ע"ש. ול"ל להחמיר, וכמ"ס ס"י תצ"ט דהא עלי הוי מוקצה מחמת חסרון כ"ס, כדאיתא בגמ' דף קכ"ג ומותר לטלטלו לקצב עליו בשר לצורך י"ט, ואח"כ אסור לטלטלו, ה"נ ל"ש. וכמ"ס מ"ש ס"י תרנ"א בשם הירושלמי, והא דק"ל דאין מוקצה לחצי שבת, היינו בדברים שאסורים מחמת שהקצה אותם מדעתו, אמרינן כיון שהיה דעתו עליהם בה"ש שרי היכא דהדר ואחזו, כמ"ש סי' ש"י, אבל הכא לאחר שמל בו חזר לאיסורו, דמוקצה מחמת חסרון כ"ס הוא, והוי כפירות שהיו ראויין בה"ש ועכשיו אינם ראויים דאסור לטלטלם, ה"נ כן, וכן כלי שמלאכתו לאיסור שנשתמש בו היתר, אסור אח"כ לטלטלו מחמה לצל מהאי טעמא דיש לו דין כלי שמלאכתו לאיסור. וכן משמע בהדיא מ"ש סי' תקכ"ו סי' בשם הרמב"ן, ה"נ אע"פ שנשתמש בו להיתר, מ"מ ה"ל דין כלי שמוקצה מחמת חסרון כ"ס. וכתב המב"ט ח"ב סימן פ"ט: מי שרחץ הסכין אחר המילה איכא איסורא כיון שאינו לצורך שבת (ע"ש שכ"ג ס"ו), אבל מוקצה ליכא כיון שעודו בידו, עכ"ל. לכן יש להחמיר שלא יניחנו מידו עד שיוליכנו לביתו להצניעו.

ועיין באליה רבה סי' של"א סק"ו שהתיר גם לתת לאדם אחר וז"ל: ולענין טלטול סכין לאחר המילה האריך הט"ז י"ד סימן רס"ו ולעיל סימן ש"ט דאסור, אלא להצניע באותו חדר מותר כדי שלא יאבד, והתירו סופו משום תחלתו שלא ימנע למול, ומגן אברהם מתיר כל זמן שהוא בידו לטלטל לאיזה מקום שירצה, אבל לאחר שהניחו מידו אסור לטלטלו, עד כאן. ולפי זה כשיש מוהל אחד, ועל כרחק צריך להניח הסכין כדי שיפצע, אסור לטלטלו, לכן טוב שיתן ליד אדם אחר. וכדאי גונא איתא בירושלמי פרק לולב הגזול דמותר ליקח אחר כך מיד חבירו ולטלטל הלולב. גם נראה לי להקל כשיש חשש שיאבד, ואז כיון שחזר ונטל בידו מתירין לו אפילו לשאת לביתו, כדלעיל סימן ש"ח סעיף ב' בשאר מוקצה, ועוד הא רמ"א ביו"ד משמע דבכל ענין מותר לטלטל משום דלא הוקצה לבין השמשות, מאחר דהיה צריך לו באותו שבת, וראיות שהקצה ט"ז ומגן אברהם לאיסור מעלי משפוד יש לדחותן, דשאני סכין שמוכן לטלטלו זה, וידוע מאתמול שצריך בודאי לכך, ודו"ק. וכן בספר נקודות הכסף שם משמע דמקיל בכל ענין, ועיין סימן תרנ"ג לרחוץ סכין מילה אסור (מלבושי יום טוב).

ועיין במחצית השקל שם שהקשה על דברי האליה רבה שיועיל לתת לאדם אחר וז"ל: ובספר אליה רבה [ס"ק ה'] כתב וז"ל, ומ"א מתיר כל זמן שהוא בידו כו', ולפי זה כשיש מוהל אחד, ועל כרחק צריך להניח הסכין כדי שיפצע, אסור לטלטלו, לכן טוב שיתן ליד אדם אחר. וכדאי גונא איתא בירושלמי [סוכה פ"ג הלכה י"א] כו' לענין טלטול לולב, עכ"ל. והנה הירושלמי אינו תחת ידי. ולא הבנתי דבריו מה יועיל בזה שיתנו לאדם אחר, דכמו שאם הניחו מידו אסור לטלטלו לדעת מ"א, הוא הדין דאסור ליתנו לאדם אחר, דדוקא הוא שכבר הוא בידו מותר לטלטלו ואינו צריך להשליכו, אבל הנתינה לאדם אחר האריך הותר, הא לגבי אחר הוא טלטול חדש, ואיך שרי לאחר לטלטל המוקצה. לכן כשיש מוהל אחד אין להתיר כי אם משום תחלתו, כנוצר לעיל, אם כן יכול להניחו אחר החיתוך ושוב ליטלו, כן נראה לי.

ועיין בתהלה לדוד שם ס"ק ל"ו שביאר דברי האליה רבה וז"ל: איזמל. עמ"א סק"ה לענין טלטול הסכין של מילה לאחר המילה, ועמ"ש סי' ש"ח סק"ט דנראה דבנעשה בשבת מוקצה מחמת ח"כ מותר להשתמש בו, דאין מוקצה לחצי שבת. ואף דבעינן הדר אחזי, כיון שרוצה להשתמש בו היינו הדר אחזי. ולכן דברי המ"א בכאן צריכין הבנה. וכפי הנראה דעתו דכאן הוי מוקצה מחמת ח"כ אף ביה"ש, ודו"ק. ולכאורה אפשר לומר דדוקא כשרוצה להשתמש בו היינו הדר אחזי, אבל כשאינו רוצה להשתמש בו, ואינו רוצה לטלטלו אלא לצורך גופו של כלי, לא הוי הדר אחזי, דאדרבא הוא מקצהו מדעתו שלא ישתמש בו, וצ"ע. ועי' בא"ר שהביא הירושלמי שמותר ליתנו לאדם אחר. והמה"ש כתב שהירושלמי אינו ת"י, ולכן חלק עליו, והוא פלא. וז"ל הירושלמי פרק לולב הגזול ה' י"א: נכנס לבקר את החולה ולולבו בידו, לשאת כפיו ולקרית בתורה, ונתנו לחבירו. הניחו לארץ, אסור לטלטלו, ע"כ. והא דנתנו לחבירו היא משנה מפורשת בסוכה דף מ"ב ע"א מקבלת אשה מיד בנו וכו', וכן בדרף מ"א ע"ב נכנס לביהמ"ד משגר לולבו ביד בנו וביד שלוחו, אלא דהא דהניחו לארץ אסור לטלטלו הביא הד"מ בסי' תרנ"ב, וכתב עליו וצ"ע דהא אין מוקצה

לחצי שבת. והביאו המ"א בסי' תרנ"א ס"ק כ"ח, וצוה לעיין בכאן, ע"ש. ועבא"ר סי' תרנ"ב ס"ק ג' שהיא תוספתא ספ"ב דסוכה. ועי' בש"ל סי' שכ"ח דבלולב פשיטא לי' דאסור לטלטלו לאחר שהניחו מידו. ולפ"ז יהי' ראי' מכאן דמוקצה שהוא בידו, כי היכי דהוא יכול להניחה באיזה מקום שירצה, ע"ש"ש במ"א סק"ז, ה"נ יכול ליתנו לאחר, וה"ט דנתנו לחבירו, וכ"ש ליתנו מידו אחת לידו הב', ודלא כהתו"ש ברס"י ש"ח. ולכאורה לולב שאני דכל זמן שאוחזו בידו משום חיוב מצוה אינו מוקצה, אלא בהניחו לארץ כיון דגלי דעתו דשוב אינו רוצה לחבב נעשה מוקצה, עיין חסדי דוד. וא"ש הא דנתנו לחבירו, כיון דלאחר שישא כפיו וכו' יטלנו ממנו לחיוב מצוה לא הוי מוקצה, ואין ללמוד מזה לשאר מוקצה, אלא דמהא דמקבלת אשה וכו' ומחזירה למים מבואר דאף שאינו רוצה עוד לחבב המצוה מ"מ מותר. וז"ל הש"ל אחר שנעשה מצותו אסור לטלטלו, ורשאי לתת אותו ביד אשתו, וצ"ע.

ודע דמכ"ז צ"ע לדעת הפרישה שהבאתי בסי' כ"א ס"ק ג' שכ' דלולב כ"ז שלוקח אותו בידו כאלו עושה אותו פעם המצוה, אף שכבר יצא י"ח אותו יום.

ועיין בחתם סופר מהדורא תליתאה ביצה דף י"א שכתב שהאדם המקבל מהמוהל את הסכין נעשה שותף בעשיית המילה וז"ל: תנא ושיון שאם קצב עליו בשר שאסור לטלטלו. הרמ"א ב"ד סי' רס"ו [ס"ב] וכן המהרש"ל שם ס"ל דסכין של מילה כשם שמותר לטלטלו למול, כך מותר לטלטלו אחר המילה, כי מאחר דלא איתקצי לדבר זה בין השמשות, שוב לא תחול עליו הקצאה באמצע היום, והט"ז שם [סק"א] ובא"ח סי' ש"י [סק"ג] וכן המג"א סי' של"א [סק"ה] פליגי ואוסרים, וראיה משמעתי' ושיון שאם קצב עליו בשר אסור לטלטלו, דחזור להקצאתו הראשונה. אלא שהעלה באליה רבה [סי' של"א סק"ה], וכן הסכים במחצית השקל [שם סק"ה], שאם המל הוא הפורע, וע"כ ניח הסכין מידו בין חתוך לפריעה, ואם יהיה אסור לחזור ולקחתו יאבד וימנע מלהיות מוהל, התירו סופו משום תחלתו לחזור ולקחתו ולהביאו לביתו להצניעו.

ואני מוסיף על דברי רבותינו שאין צריך כאן היתר סופו משום תחלתו, כבעלמא דמתירין איסור להחזיר תריסין או לתת עור לפני הדורסן וכדומה משום תחלתו, אבל הכא שאין כאן איסור אלא ההקצאה מדעתו משום חשיבותו מיוחד לו מקום, ואמנם ליטול למול לא הוקצה מעולם, שהרי היינו חשיבותו והקצאת מקומו להיות מוכן למול, והשתא כיון שיודע שצריך גם להחזירו לביתו, שאם לא כן לא יקבל עליו למול, אי"כ מעיקרא לא הוקצה לזה, ואדעתא דהכא מיוחד ליה מקום לשיהיה מוכן ומזומן לו למול ולהחזירו למקומו המיוחד, ואין כאן היתר איסור בסופו משום תחלתו. אמנם עוד כתב אליה רבה שלא יניחנו מידו אלא יתנו לאחר, ושכ"כ בירושלמי פ' לולב הגזול, וכתב מחצית השקל שהירושלמי לא ראה, אבל הדבר אינו מובן וכי אחר יכול לטלטלו - וראינו הירושלמי שם סוף הלכה י"א מיירי מיקירי ירושלים שהיו נושאים הלולב כל היום, אמר שם לשאת את כפיו או לעלות לתורה ונתנו לחבירו, הניחו בארץ אסור לטלטלו ע"ש, ס"ל להירושלמי דמשביטל מצותו בהנחתו על הארץ שוב אסור לטלטלו ולהגביהו, אלא נותנו לחבירו - והתם מילתא אחריית היא דגם חבירו עושה מצוה בהחזקת לולב בידו, ע"כ לא נתבטלה מצותו, משא"כ בהניחו על הארץ, ואינו ענין לסכין של מילה - אמנם אין חכם כבעל נסיון המל ופורע, ויניח הסכין מידו בין חתוך לפריעה, הרי צריך להבחין להיכן יניח האיזמל שלא יתקלקל ושלא יזוק אדם בו, וא"א להיות זריז כי הוא בהיל לפרוע כמעט רגע טרם יבואו הדמים - וע"כ תמיד אי' מוכן עומד על ימינו שממחר וזריז ליטול האיזמל מידו כרגע שלא יצטרך לפנות ימין או שמאל, ואותו האחר הוא סניף למצוה ושייך לה יותר שממחר וזריז ליטול האיזמל מידו כרגע שלא יצטרך לפנות זה, ואותו האחר כיון שכבר הוא בידו לא יוציאנו עוד מידו, ויניחנו בתוך התיק ויביאו אל הבית להצניעו שם, וכן נכון וישר - אלא שיש קצת לעיין כי בשומו לתוך התיק מבטל כלי מהיכנו, שהרי התיק היה ראוי לטלטל לצורך גופו ומקומו, וע"י הנחת האיזמל לתוכו מבטל, וע"ז צ"ל התירו סופו משום תחלתו כי יתקלקל בלא תיק.

ועיין בספר זוכר הברית שיחזיק הסכין בפיו ואח"כ יצניע, וז"ל: עי' ט"ו שהשיג ודעתו לאסור, ונה"ך מתרץ, והט"ז חיזק דבריו בא"ח סי' ש"י סק"ג. ועי' מג"א סי' של"א סק"ה ויש"ש ביצה כ"ו וביאור הגר"א מ"ש בזה לאסור, והט"ז אסור אף קודם המילה לטלטלו בחנם, ועי' סי' רס"ה ס"ק נ"ה [מיהו בעת הברכות צריך לאחזו, עי' סי' רס"ד ס"ק י"ד]. והקרבן נתנאל שבת פ' כל הכלים כתב שמצא

ולדרך זו יתכן שהרמ"א סבר שתשמיש של מצוה נותן "שם כלי", וכיון שמבעוד יום היה מוכן למילה נחשב ככלי גמור, וה"ג לולב יש לדונו ככלי, ורק לאחר שגמר את עסק המילה שמעתה לא נעמד למילה, ולא סגי "שראוי" למילה, חוזר להקצאתו, ובאמת שברש"י בסוכה מ' ע"א פליג על תוס', וסבר שתשמיש המצוה נותן "שם כלי".

אכן נלענ"ד דוחק גדול לבאר כך את שיטת הגר"א, חדא דשיטת תוס' בסוכה מחודשת, דיעויין ברש"ש בסוכה וכן בחזו"א יו"ד סו"ס רי"ז, שתמהו על שיטת התוס' מכמה אנפי, וכפי הנזכר גם רש"י סוכה מ' ע"א פליג על תוס', וביותר נראה לעורר על דרך זו, שבאמת אין שייכות בין מש"כ תוס' בלולב לנידון סכין של מילה, שכן בתוס' ביארו דסברתם לפי שללולב אין תורת כלי, ור"ל שמצד עצמותו אין בו "תואר כלי" והוי כעץ בעלמא, ובוה לא יהני מה שישמשו לקיום מצוה כדי לקובעו ככלי, אך בדבר אשר הוא בעצמו "כלי" וכאיזמל שנעשה לחיתוך, ורק שמייחד את השימוש שבו לקיום מצוה, אמאי שיגרע שמו ויפקע "מתורת כלי".

ובר מן דין נראה שלא דמי סכין ללולב, שכן גבי מילה צורת קיום המצוה הוא ע"י שיחתוך הערלה, ונמצא שיחתוך למילה לא סותר את עצם תכליתו ככלי של חיתוך, וה"ג בלולב אשר בתכונתו ראוי לכבד בו את הבית, אם אכן היה מצוה לכבד בו הבית מסתבר דהיה לו שם כלי, אכן עתה שכל קיום המצוה ע"י הגבהה גרידא, בזה חידשו תוס' שצורת שימוש זו לא תתן לו מעלת כלי.

ואשר נראה בעה"ת, דהנה במ"א להלן סק"ט כתב בדבר שהיה מוקצה דחסרון כיס בבין השמשות, ובשבת כבר לא קפיד עליו, מ"מ הוי מוקצה, דמיגו דאתקצאי בין השמשות איתקצאי לכוליה יומא, ועיין בגי' רעק"א שם שחלק עליו, וכן בריש סימן ש"ח פליג על המ"א בזה, ומ"מ סתימת הפוסקים כהמ"א, וכ"פ במ"ב להלן סק"ה בלא חולק.

והנה בגמ' ביצה כ"ו ע"ב מסקו דבגרוגרות וצמוקים שהעלן לגג דהווי מוקצים ואפילו לר' שמעון, כיון דדחינהו בידים הווי מוקצה, ואמרו שם דאפילו שהזמינן להדיא לאוכלם למחר לא מהני, ופירש רש"י שם מידי דהוי אעפר ואבנים דלא מהני הזמנה, וכן פסק בשו"ע סימן ש"י ס"ה שאם לא חזו לא מהני הזמנה, עיי"ש.

ומעתה נראה דבאמת הגר"א ס"ל שכל מוקצה דחסרון כיס גדרו דהוי כמוקצה מחמת גופו, ולכן כל כלי שיש לו תשמיש היתר בשבת לא יחשב מוקצה דח"כ כלל, שכן לא שייך לדונו כאבן, וכפי שנבאר להלן בס"ה, ובאמת תשמיש של מצוה היה צריך להפקיע שם אבן מהדבר, אלא דאיזמל של מילה שאני מכל כלי שמלאכתו להיתר, דכיון ד"בבין השמשות" לא ראוי "למילה", שהרי לילה לאו זמן מילה, נמצא שבבין השמשות "לא חזי למידי", וחל דין מיגו דאיתקצאי לבה"ש איתקצאי לכוליה יומא, ונהי נמי שמזמין הסכין למול בו למחר, הרי אמרו דמידי דבבין השמשות לא חזי כלל לא מהני הזמנה, ושפיר גם לגבי המילה הוי מוקצה מחמת בין השמשות.

ובזה נראה דא"ש הגר"א גבי לולב, דגם אי נימא שיש ללולב "תורת כלי", מ"מ כיון שכל תשמישו למצוה, ובבין השמשות לא חזי למצוה, הוי אז כצורות ואבנים, וחל ביה מיגו דאיתקצאי בין השמשות איתקצאי לכוליה יומא, ולכן גם לגבי המצוה חשיב מוקצה, ורק משום המצוה היתרו.

ומעתה נראה דהרמ"א דפליג על הגר"א, ס"ל דגדר מוקצה דחסרון כיס לא כמוקצה דגופו, אלא משום "הקצאת הגברא", לפי שסבר שכל שהכלי מצד עצמו ראוי לשימוש לא איכפת לן מקפידתו, ולפיכך א"ש דהכא שבבין השמשות לא אסח דעתיה מיניה, שיודע שיש מילה למחר, הרי שלא חל עליו תורת מוקצה, ומה שבבין השמשות לא ראוי למצותו לא איכפת לן, שכן יש לו "תורת כלי" גמור אעפ"י שקפיד עליו, ולא שייך נידון זה לגרוגרות וצמוקים ששם גופן פגום ולא חזי למידי, ולכן הזמנתו לאו כלום, אך כאן שכל דין המוקצה הוא מכח הקצאתו, כל שדעתו לטלטלו ומזמנו לכך לא חלה הקצאתו.

ולכן כתב הרמ"א שלאחר המילה חוזר דין המוקצה, לפי שכל הזמנה שעשה היינו למילה וכל צרכיה, ובכלל זה גם הצנעת הסכין, אך ליותר מזה לא הזמינו, ולכן חוזר דין המוקצה עליו, וכמדומה שכן ראיתי בחידושי חת"ס עמ"ס ביצה שלא הקצה דעתו מוטלטל הסכין למילה וכל צרכיה והיינו ההצנעה, ודו"ק היטב. וא"ש עם מש"כ לעיל שכל דברי הרמ"א בהיתה מילה מבעוד יום, והבן.

תהילה לה"ת שכדברים האלו ממש מצאתי ביש"ש עמ"ס ביצה פ"ג סט"ז, דבתר דמייתי דינא דגרוגרות וצמוקים שלא מהני בהו הזמנה, כתב וז"ל: ויש שרוצים ללמוד מזה שהאיזמל שמלין בו בשבת או ביו"ט אסור לטלטלו כ"א למול בו, אפילו עומד למילה בשבת הוי כאילו הזמינו לכך, מ"מ מאחר שבין השמשות א"א למול בו שהרי אין מלין בלילה, אי"כ מוקצה מחמת חסרון כיס... וכל דבר שאין ראוי בין השמשות אין מועיל לו הזמנה, עכ"ל. ומפורש שסברת האוסרים משום מיגו דאיתקצאי, ושלא מהני אפילו הזמנה וכגרוגרות וצמוקים.

ועי"ש ביש"ש בהמשך שיצא לחלוק ולהתיר לטלטל הסכין וכדעת הרמ"א, וכתב לסתור האוסרים וז"ל: ונראה דלא דמי כלל, דהתם גבי גרוגרות וצמוקים אינן ראויים כלל, דהא מסרח סריחי ואקצי דעתיה לגמרי, אבל האי איזמל ראוי לאכול בו ולעשות בו תשמיש המותר, אלא שהוא מכינו למול בו ולא לתשמיש אחר, מ"מ אינו מוקצה בזה דסו"ס מכינו לשבת, עכ"ל. הא קמ"ל שכל הנ"ל מפורש ביש"ש, ועומק המחלוקת אם לדמות איזמל לגרוגרות תלי בחקירה ביסוד מוקצה דח"כ, ודו"ק.

לענין היתר טלטול ע"י ככר או תינוק.

אולם כל זה לטלטל האיזמל ע"י איזה דבר שמותר בטלטול, אבל לשומו בתיק המיוחד לסכין ולטלטלו אחר כך ע"י התיק ההוא, זה לא נראה לי, דהא גם התיק עצמו מוקצה, והוי בסיס לדבר אסור, ואף להפוסקים (סי' ש"ט ס"ד) דאם אינו מניח על דעת שישאר שם כל השבת לא מיקרי בסיס, וכיון דדעתו לקחת האיזמל מהתיק למול בו בשבת לא הוי בסיס, לענ"ד אינו מהדומה, דיש לומר דוקא כשאינו מניח לכל השבת רק לקצת זמן, זה לא מיקרי בסיס, אבל בזה דדעתו לחזור אחר המילה לשומו בהתיק, זהו מיקרי מניח לכל השבת, כיון דמוכן להיות שם כל השבת, רק בעת שצריך להסכין נוטלו לפי שעה, כן נראה לענ"ד בעזה"י.

ועיין בשמירת שבת כהלכתה בנד"מ פרק כ' אות נ"ג שכתב שכל ההיתר רק בצריך לגופו או למקומו, והקשה בשם הגרש"ז שהרי צריך נייעור, וממילא אסור לעשות כן לכתחילה, וז"ל: ועיין סי' ש"י במ"ב ס"ק ט"ו וסי' רס"ו סעי' י"ב בביה"ל ד"ה יכול, ושו"ת רע"א סי' כ"ב לענין מל בשבת, מה יעשה בסכין אחרי שאין עוד צורך בה. ולכאורה יש עצה פשוטה, שניחנה מיד אחרי המילה לתוך כלי שיש בו גם היתר, וההיתר חשוב לו יותר (אבל לא יניחנה לתוך הנרתיק שלה, מכיון שזה עצמו אסור לטלטלו, משום דביה"ש היה בסיס לסכין), וממילא מותר יהיה לטלטל אח"כ את הכלי יחד עם הסכין, וכהא דסי' ש"י סעי' ח'. וב"ה מצאתי כן בשו"ת מהרש"ג ח"ב סוס"י פ"ג. אלא דצ"ל דמותר לטלטל את הכלי דוקא אם צריך למקום הכלי או לגופו במקומו, וכדלהלן סעי' מ"ט, כי אז מותר לטלטלו אם א"א לנער את המוקצה מחשש שמא יתקלקל, וכדלהלן הערה קצ"ג. ומהגרש"ז אויערבאך צ"ל שמעתי, דמכיון דבדיעבד חייב בנייעור, ממילא לכתחילה אסור לעשות כן. וכן מוכח מה"טו סוס"י ש"י, שמתיר רק להניח דבר היתר בתוך כלי שיש בו מוקצה לחצי שבת, ע"ש, משא"כ להניח מוקצה שא"א לנעורו, בתוך כלי שיש בו היתר, כדי לטלטל אח"כ בלי נייעור דאסור. וגם לא דמי לנותן כלי שיש בו דבר המותר בכדי לקבל את השמן הנוטף מן הנר (סי' רס"ה מ"ב ס"ק ו'), דהתם עכ"פ אינו מטלטל את המוקצה בידים, וגם לא מבטל הכלי מהיכנו, עכ"ל (וקצ"ע בס"י רס"ה במ"ב ס"ק ו', ואם יש בכלי, ועיין גם סי' ש"י במ"ב ס"ק ל"ז). - עוד יל"ע, למה לא נתיר לטלטל סכין של מילה אחרי המילה, דילמא שיצטרך עוד למול, דומיא דשופר, עיין סי' תקצ"ו במ"ב ס"ק ג'. ושמעתי מהגרש"ז צ"ל, דאין זה מצוי כ"כ שלא ידע מאתמול שיצטרך למול, ולכן חמיר טפי, משא"כ שופר דמצוי שיצטרך לתקוע לחבירו בלי ידיעה מוקדמת.

ועיין בספר שלמי יהונתן שביאר המחלוקת בין הרמ"א להגר"א בכמה אופנים וז"ל: ברמ"א יו"ד סי' רס"ו סעיף ב' וז"ל: ומותר לטלטל האיזמל לאחר המילה להצניעו בחצר המעורבת, אע"ג דאינו צריך לו עוד באותה שבת, דהא לא הוקצה בין השמשות מאחר דהיה צריך לו באותו שבת, כן נראה לי, עכ"ל.

ובביאור כוונת הרמ"א עיין בשו"ת המב"ט ח"ג סי' פ"ט שמוכח שאם היתה מילה מזומנת מע"ש לא חשיבא הסכין מוקצה, ועיין לעיל שהארכנו שכל כלי שיש לו תשמיש היתר בשבת לא שייך שיחול בו מוקצה דח"כ, וכיון שמילה מזומנת יש לסכין "תשמיש היתר", ולא חל עליה מוקצה כלל, ולפי"ז יעלה חידוש שסכין של מילה אינה מוקצה כלל, ומותר לטלטלה אף שלא לצורך המילה, וכל דברי השו"ע כאן שסכין של מילה מוקצה דח"כ היינו כשאין מילה מזומנת, ומה ש"ראויה" הסכין למילה לא סגי בזה, לפי שאין תשמישה מצוי כ"כ לא סגי בראוי לשימוש נדיר ליתן שם כלי, ולפי"ז לאחר שהצניעה שמכאן אינה נעמדת למילה כלל, יש לדונה כמוקצה מעתה וככלי שנשבר. ואע"פ שכתב מהרש"ל בפ"ג דביצה סי' ט"ז דאין מוקצה לחצי שבת, כבר השיגו המ"א להלן סי' של"א סק"ה ששייך מוקצה לחצי שבת אם לא חזר והותר, אלא הוא מוקצה עד סוף השבת, עיי"ש.

ולדרך זו י"ל שאם נזדמנה למוהל מילה בשבת שלא היתה מזומנת לו מע"ש, יש לדונה כמוקצה, ומ"מ יכול למול דמצות המילה תדחה איסור המוקצה, ונ"מ שמיד שלאחר המילה ישליך הסכין מידו, שכן כיון שגמר המצוה אין מה שידחה את איסור הטלטול, ובאמת שבלשון הרמ"א קצת משמע שכונתו בהיתה מילה ידועה מע"ש.

אכן בגר"א שם יצא לחלוק על הרמ"א, וכתב שמיד לאחר המילה ישליכנו מידו, ושכ"כ מהרי"ל, ומשמע שאפילו בהיתה מילה מזומנת יש לדונו כמוקצה, וגם לגבי המילה הוא מוקצה גמור, ועיין להלן סק"ה מה שהייתי סבור לפרש כוונתו ונדחה שם. ועי"ע בגר"א שתמד דבריו מהא דאמרו בתוספתא בנוטל לולב בשבת, שבתר נטילתו מניחנו על הארץ, ומוכח שם דמטעם מוקצה איתנן עלה, ולכן בתר שסיים המצוה ישליכנו מידו, דרק עצם קיום המצוה דוחה האיסור. וצ"ב במה נחלקו הרמ"א והגר"א.

והנה בתוס' ריש פ"ד סוכה ד"ה טלטול, כתבו דלולב חשיב מוקצה, ולא אמרינן דע"י המצוה יחשב "כלי". וראיתי מי שכתב בביאור שיטת הגר"א דסבר שגדר מוקצה דחסרון כיס הוי כמוקצה מחמת גופו, וה"ג איזמל של מילה כיון דקפיד עליו הוי כצורות ואבנים. וכת' סו"ס הכא חזי למצות מילה, י"ל דס"ל להגר"א כהתוס' "שתשמיש מצוה" ל"ח לאשווי ליה תורת כלי, ולכן אף לגבי המילה חשיב כמוקצה, ורק המצוה דוחה איסור מוקצה. ובוה ביאר גם מה שהוכיח הגר"א שיטתו מהא דאמרו גבי לולב בשבת נטלו מניחו ודיו משום דהוי מוקצה, דסבר שלא סגי במצוה ליתן תורת כלי. ולפי דברינו לעיל יש להוסיף בזה, שאע"פ שמזומן השבת למילה כיון שהוא "שימוש מצוה" לא נחית ביה "תורת כלי", ונשאר כאבן גם לגבי המצוה.

מפורש לאסור בירושלמי פ' לולב הגזול אף בסכין של מילה כן ע"ש, וסבור דהכונה לענין טלטול הסכין קאי, וכן פי' הק"ע פסחים פ"ו, וכבר השיגו במתא דירושלים דסותר עצמו למ"ש בשבת פ"ט וביבמות פ"ח דקאי לענין אם הוציאו לרה"ר, ועי' יד שאול כאן ובעמודי אש מבאפהאל סי' ה' אות ד' ובעמודי ירושלים שם מוע"ק פ"א ה"ד. ולא תטעה דהרי הוא כמבואר ג"כ במחבר סי' ש"ח דסכין מילה אסור לטלטלו ואפילו לצורך מקומו וגופו, דשם מיירי כשאין מילה באותו שבת. והנה במ"ש ה"ט דדוקא באותו חדר שמל מותר לטלטלו להצניעו, השיגו אותו במכשירי מילה דאין זה כוונת הרמב"ן ור"י, ואף באיזה מקום שירצה מותר, אמנם להלכה נראה שאין לטלטלו אף להצניעו באותו חדר שמל, וזלת כשהוא עדיין בידו מותר להוליכו במקום המשתמר, וכשהוא ג"כ פורע ורוצה להצניעו יתפוס אותו בפיו ואח"כ יטלנו בידו, והא"ר כתב שיתננו לאחר והוא יוליכו, וצ"ע.

ועיין בשו"ת רעק"א סימן כ"ב שכתב לטלטל הסכין ע"י ככר או תינוק וז"ל: אשר כתב חתני לדון להתיר לטלטל סכין של מילה בשבת אחר המילה ע"י ככר או תינוק, ומדמה לי להאי דשו"ע (סי' ש"ח ס"ה).

גם אנכי דנתי כן ובתוספות ביאור, דלכאורה אין רא"י משם, דהא יסוד הדין (ריש סי' ש"ח) יש מתירים לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור על ידי ככר או תינוק, מקורו בתשובת הרא"ש [כלל כ"ב אות ח' ד"ה בענין], הובא בבית יוסף שם, דמה דאמרינן [שבת דקמ"ב ב'] לא הותר ככר או תינוק אלא למת בלבד, היינו במוקצה מחמת גופו כאבנים, דהוי דומיא דמת עיי"ש, ובוה יש לדון אם יסוד דמוקצה מחמת גופו היינו מה שאין לו היתר טלטול כלל, כמו אבנים ומת, משא"כ כלי שמלאכתו לאיסור דיש לו היתר טלטול לצורך גופו ומקומו, לא מיקרי מוקצה מחמת גופו, משום הכי לא דמי למת, וא"כ זהו דוקא כלי שמלאכתו לאיסור, אבל כלי שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס, דאין לו היתר טלטול לצורך גופו ומקומו, מיקרי מוקצה מחמת גופו, ודמי לאבנים ומת, ואינו מותר ע"י ככר או תינוק, ומדוקדק לשון השו"ע "לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור", ולא נקט סתם כלי שהוא מוקצה, משמע שבא למעט כלי שמוקצה מחמת חסרון כיס. או דעיקר החילוק, דדבר שיש תורת כלי עליו לא מיקרי מוקצה מחמת גופו, ואינו דומה למת, ומותר ע"י ככר או תינוק, והכי דייקא לכאורה לישנא דהרא"ש שכתב אי נמי בארנקי מליאה מעות דבטל הכיס לגבי המעות, ודמי לאבנים, ע"ש, משמע דאי לא דבטל הכיס למעות היה מותר ע"י ככר או תינוק, אף דמ"מ אין לו היתר טלטול להכיס לצורך גופו ומקומו, שהוא בסיס לדבר האיסור, כיון דמ"מ שם כלי עליו.

ולכאורה נראה ראייה ברורה דבכל ענין שרו, דהרי בריש פרק כל הכלים (דף קכ"ג ע"א) איתביה אביי לרבה מדוכה אם יש בה שום וכו', הרי דלמד אביי דכלי שמלאכתו לאיסור אין לו היתר טלטול לצורך גופו ומקומו, וא"כ מוכח דמותר לטלטל ע"י השום, דע"י ככר או תינוק שרי, וא"כ הוא הדין לדין בכלי שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס. ואף דלא קים לן כאביי בהא, אלא דכלי שמלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו ומקומו, מ"מ ביסוד זה מה דסבירא ליה לאביי דכלי שאין לו היתר טלטול כלל, דמותר על ידי ככר או תינוק, לא מצינו חולק.

אמנם יש לדחות דיש לומר דזהו סברא חלוטה לכולי עלמא דכלי שאין לו היתר טלטול כלל דמי לאבנים ומת, אלא דאביי כרבי יוחנן בפרק נוטל (דף קמ"ב ע"ב), דסבירא ליה דאף בדסקיא מליאה מעות מותר ע"י ככר או תינוק, ולא סבירא ליה לכלל דלא הותר אלא למת בלבד, ואף דאמרינן שם אמר רב יוסף כמה חריפי [שמעתתא ד]דרדקי וכו', אמר אביי אי לאו דאדם חשוב אנה, כפא אכיפי למה לי, הא (חזי למזגי עליה) [חזו למזגי עליהו], דמשמע דבלאו הכי לא היה מתיר על ידי כפא, יש לומר היינו משום קושיא דרב יוסף דאימור דוקא בשוכה, אבל במניח לא, ובשוכה יסבור דמותר ע"י ככר או תינוק אפילו בעלמא דלא חזי לכלום. אבל לדין דלא הותר ככר או תינוק אלא למת בלבד, יש לומר דכלי שמוקצה מחמת חסרון כיס דאין לו שום היתר טלטול, דומה לאבנים, והכי מוכח מדקיי"ל (סימן רע"ט ס"ג) לטלטל [נר] ע"י שנותנים עליו לחם בשבת אסור, ואמאי אינו מותר ע"י הלחם, דהוי טלטול ע"י ככר, אלא על כרחך, כיון דהדליקו עליו אסור בטלטול לצורך גופו ומקומו, ולא הותר ע"י ככר או תינוק אף דתורת כלי עליו. [וראיתי] אחר כך שכן כתב הט"ז סי' ש"א סק"ה, ומכח הוכחה זו, אלא ד[מ] מג"א סי' ש"ח ס"ק ס"א [נראה לא כן], ממה שכתב שם ולי נראה דלא קשה מידי דכלי שרי כמ"ש ס"ה, והתם דהוי כלי גרף של רעי דאין לו היתר לצורך גופו ומקומו, ואעפ"כ שרי ע"י ככר או תינוק, דשם כלי עליו].

וא"כ בנידון דידן באיזמל של מילה אדרבא יש לאסור, כיון דאין לו היתר טלטול כלל, אינו מותר ע"י ככר או תינוק, ודמי למנורה.

אמנם אעפ"כ יש לדון להתיר, והיינו דהא מבואר ביו"ד (סי' רס"ו) דעכ"פ כל זמן דלא הסיר הסכין מידו, שרי להוליכו למקום שהוא רוצה, ובספר תוספת שבת כתב עלה [ב[און]] סי' של"א ס"ק י"ג), דאף למ"ש לעיל [התוספת שבת] בסי' רס"ו דהיתירא דעודה בידו [בשו"ע סי' ש"ח ס"ג] הוא רק בכלי שמלאכתו לאיסור, שיש בו היתר טלטול לצורך גופו ומקומו, אבל באבנים ומעות לא [וזהו] ג"כ דעת האבן העזר שם (בסי' רס"ו סכ"ט), דלא כהמ"א (סי' של"א ס"ה)], וא"כ הוא הדין נמי באיזמל של מילה, צריך לומר דאיזמל עדיף טפי, כיון דיש בו היתר לצורך מילה, ע"ש, הרי כיון דיש לו היתר לצורך מילה לא דמי לאבנים ומעות, אלא דומה לכלי שמלאכתו לאיסור דמותר בעודה בידו, א"כ יש לי לומר, דהכי נמי

שי"ח הלכה

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א עורך ע"י הרב אברהם חיים שצ"גל כולל "אליבא דהלכתא" - קרית ספר

דיני מוקצה מחמת גופו

הטעם שדעת מרן החזו"א שעתיון מוקצה בשבת

שאלה: הנה דעת מרן החזו"א ומרן הסטייפלר זצוק"ל, שעתיון הוא מוקצה בשבת, ואסור בטלטול, וצריך לברר מהו טעמם, וצ"ע.

תשובה: נקטו שאין לו תורת כלי (והוי כעצים ואבנים). (שלמי יהונתן מוקצה, ח"ג עמוד כ"ט).

[א"ה: המחבר שם ביאר סברת מרן שליט"א, שמכיון שאחרי הקריאה זורקים את העיתון, והוא שימוש חד פעמי, ממילא אין לו חשיבות כלי כלל, וצ"ע בטעם זה מ"ש מכל כלים "חד פעמיים", שכן נחשבים כלי, וצ"ע.

ובפשטות הטעם שהוא מוקצה, הוא מפני שאסור לקרות בהם מדין "שטרי הדיוטות", וממילא הם מוקצה, אבל לשון מרן שליט"א שנקטו שאין לו תורת כלי, לא משמע כן כל כך, וצ"ע].

עיתון שיש בו ד"ת האם הוא מוקצה

שאלה: צריך לברר, האם נכונה השמועה שדעת מרן החזו"א ומרן הסטייפלר זצוק"ל, שעתיון הוא מוקצה, וא"כ האם זה גם בעיתון שיש בו ד"ת, או לא.

תשובה: זה נכון, אבל אם יש שם מאמרי חז"ל וד"ת יתכן שמותר. (לוח המוקצה השלם (שלמי יהונתן), עמוד קס"ה).

[א"ה: וכן הבאנו מפורש כמה תשובות ממרן שליט"א, באליבא דהלכתא (גליון נ"ז) ע"ש, ובמ"ב דרשו (סי' ש"ז מס' 70) הביאו, שדעת מרן הגר"נ קרליץ שליט"א, שהד"ת גם כן מוקצה, ומהאורחות רבינו בשם החזו"א הביאו, שגם "ברובו" ד"ת אסור להרימו מהרצפה, ע"ש, וצ"ע].

דין צואת האף והאוזן אם היא מוקצה

שאלה: יש להסתפק בצואת האף והאוזן, האם נחשב מוקצה, או לא.

תשובה: אחר שהוציאוהו הוא מוקצה. (דרורי יקרא, שפ"ג).

[א"ה: וצריך לברר את דיני מוקצה של "עודו בידו", במוקצה מחמת גופו, כשהתחיל בהיתר, אם צריך למהר להשליכו, או לא, ודו"ק].

בתי תפילין אם נחשבים מוקצה

שאלה: ידועים דברי המ"ב (סי' ש"ז) שגט אינו מוקצה, מחמת שיכולים ללמוד ממנו הלכות גט, ויש להסתפק "בבתי תפילין" אם הם מוקצה, או לא, ששמה נאמר שאינו מוקצה, שראויין ללמוד מהם הלכות הבתים, וצ"ע.

תשובה: אם מטעם זה לא יחשב מוקצה, א"כ כל בהמה לא תחשב מוקצה, שיכולים ללמוד ממנה דיני שחיטה וטריפות. (לוח המוקצה השלם, עמוד ע"ח).

[א"ה: ובאליבא דהלכתא (גליון נ"ז עמוד מ"ח), הבאנו בשם מרן שליט"א, על שטר מכירת חמץ ושטר כתובה, שכן דומה לגט ומותר (מטעם שיכולים ללמוד הלכות).

ובספר שלמי יהודה (פ"א סעי' א'), הביא גם כן ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א, שבתים של תפילין נחשבים מוקצה, ע"ש].

מי נט"י שחריט ומים אחרונים אם היא מוקצה

שאלה: הנה הבה"ל (סו"ס של"ח) הביא ב' תירוצים, אם מי נט"י שחריט ומים אחרונים נחשבים מוקצה או לא, ובתי ראשון כתב שנחשב מוקצה שאסור בשימוש, ובתי שני כתב שמכיון שהוא רק רוח רעה, אבל אין חסרון בגוף המים עצמם, לכן אינם מוקצה, וצ"ע איך קיי"ל בזה.

תשובה: דעת הבה"ל נוטה להתיר. (לוח המוקצה השלם, עמוד צ"ט).

[א"ה: ובספר שלמי יהודה (פרק י' אות י"ג) הביא גם כן בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, שמים אחרונים אינם מוקצה, ע"ש].

אבן תקומה המשמש כסגולה ללידה קלה האם מוקצה

שאלה: הנה [אבן תקומה", מבואר ברבינו בחיי שזהו סגולה ללידה קלה, ויש לדון בומינה שנהוגות נשים לקחת אבן זו, האם נחשב מוקצה או לא, ויש שמועה שמרן הקה"י גילה דעתו בענין האבן תקומה, וצ"ע.

תשובה: אמר"ר אמר שמי שסומך שזו האבן יכול להוציאה מרשות לרשות (ובכללו שאינו מוקצה). (לוח המוקצה, עמוד ג').

[א"ה: באליבא דהלכתא (גליון נ"ז) הבאנו תשובה ממרן שליט"א על מטבע של אדמו"ר שמשמש כסגולה, אם הוא מוקצה, וענה מרן שליט"א שהוא מוקצה, ושאלנו מ"ש מקמיע מאינו מומחה, שמבואר בפוסקים שאינו מוקצה.

והנה מצאתי באורחות שבת (פ"ט) שמביא, במטבע שייחדו לשימוש לעולם, שדעת המ"ב (סי' ש"ג ס"ק ע"ד) שאינו מוקצה, אבל החזו"א (סי' מ"ב ס"ק י"ג) סובר שלא מועיל ייחוד במטבע לעולם, שאין דרך בן אדם לייחד מטבע לעולם, ובסוף בוודאי ישתמש בו כמטבע.

ולדעת החזו"א מבואר שיטת מרן שליט"א במטבע של אדמו"ר שהוא מוקצה, שלא מועיל ייחוד לעולם במטבע (והוא דין מיוחד במטבע), ודו"ק].

גט שמקפיד עליו אימתי הוא מוקצה

שאלה: במ"ב (סי' ש"ז ס"ק ס"ג) כותב שגט אינו מוקצה, שראוי ללמוד ממנו דיני הגט.

וצ"ע שבשה"צ שם (ס"ק ע') כתב בשם הפמ"ג, שאם מקפיד עליו שלא לצור הוא מוקצה, וצ"ע שעדיין יש סברא של ראוי ללמוד ממנו דיני הגט,

ומה איכפת לי שאינו צר בו, וצ"ע.

תשובה: אם מקפיד שלא להשתמש בו שימוש אחר. (לוח המוקצה, עמוד ל"ב).

[א"ה: הכוונה שבכלל לא משתמש "שום שימוש", וכולל גם לא ללמוד מהגט דיני הגט, ודו"ק].

בידור המעשה שהיה עם מרן שליט"א עם דף גניזה מספר בשבת

שאלה: יש לברר מהו המעשה שהיה עם מרן שליט"א בדף גניזה בשבת, ופסק מרן החזו"א בזה.

תשובה: ראיתי ברחוב חלק דף מספר קודש, ואמרו"ר אמר לי להרימו ולהניחו על אבן תוך ד' אמות, והחזו"א פסק שזה מוקצה, ואסור להרימו. (אורחות רבינו, ח"א עמוד קמ"ב).

[א"ה: וטעמו של מרן הסטייפלר זצוק"ל, או שסבר שאינו מוקצה, או שסבר שהוא מוקצה, רק שמותר להרימו מפני כבוד הגניזה, וכמו שהביאו במ"ב דרשו (סי' ש"ח מס' 30) שכן דעת מרן הגר"ש אלישיב שליט"א ומרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל (שמותר להרים מפני כבוד הגניזה), ע"ש.

ובאליבא דהלכתא (גליון נ"ז) הבאנו כמה תשובות ממרן שליט"א, שאם הדף התלוש ראוי לשימוש בפני עצמו, אינו מוקצה].

תרופה שנשארה אחר שהשתמשו בה אם היא מוקצה

שאלה: יש לברר מה דעת מרן החזו"א על תרופה לאחר שהשתמשו בה בשבת, האם נחשבת מוקצה.

תשובה: העידו בשם מרן החזו"א שאין לטלטל תרופה אחר שהשתמשו בה. (אורחות רבינו ח"ג, עמוד רל"ט).

[א"ה: וכן כתב בחוט שני בשם מרן החזו"א, הובא במ"ב דרשו (סי' ש"ח מס' 24), ומיקל שם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א בתרופה שצריכה קירור, להחזיר למקרר, ע"ש.

ומרן הגר"ש אלישיב שליט"א (בספר שלמי יהודה פרק י' אות ט"ו) מיקל בתרופות "שכחות" כגון אקמול וכדומה, שאינו מוקצה, מטעם שחולי שאין בו סכנה שכיח, וממילא אינו מוקצה גם כשאין חולה כלל בבית, ורק נעשה חולה באמצע השבת, ע"ש.

ועוד הביא שם בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, שמותר לאחרים לטלטל תרופה אפי' כשהוא שלא לצורך החולה, כשיש חולה, וזוהי משמע שפליג על מרן החזו"א, וסובר שאין תרופה כלל מוקצה, כשיש חולה בבית.

ובספר אורחות שבת (פרק י"ט אות קכ"ז) נוקט לעיקר כדעת מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, שכשיש חולה בבית שצריך תרופות, אין התרופות מוקצה, ומדמה זאת לבשר בהמה שחטוהו לחולה בשבת, שאינו מוקצה, ע"ש, ומאידך מאריך בשיטת מרן החזו"א מדוע סובר שהוא כן מוקצה, ע"ש].

החזרת תרופות למקומם אחר השימוש

שאלה: יש להסתפק, האם מותר להחזיר תרופות לאחר גמר השימוש בהם בשבת למקומן, שהרי אינם ראויים לאכילה, וצ"ע.

תשובה: כמו שמותר להשתמש בהן, כך מותר לו להחזירן למקומן. (אשיחה, ח"ב בכת"י).

[א"ה: ע"י שלמי יהונתן (ח"ג עמ' קפ"א). וצ"ע טעם ההיתר להחזיר התרופות למקומן, לשיטת החזו"א, שאחרי השימוש נחשבות התרופות מוקצה, וצ"ע.

ולעיל כתבנו בשם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א שתרופות שצריכות מקרר, מותר להחזירם למקרר, משמע שסתם לארון תרופות אסור להחזיר, וצ"ע].

מה דעת החזו"א בהוצאת גרעינין ועצמות מפיו בשבת

שאלה: יש לברר מהי דעתו של מרן החזו"א, לענין הוצאת הגרעינין והעצמות מפיו בשבת.

תשובה: מרן החזו"א היה זורק את גרעיני השיניים ועצמות הדגים, מפיו לצלחת שהעמיד על ידו. (אורחות רבינו ח"ג, עמוד רל"ט).

[א"ה: במ"ב דרשו (סי' ש"ח מס' 126) הביא כן גם בשם מרן הגאון ר' משה פיינשטיין, וכן דעת השו"ע הרב, ע"ש.

ועוד הביא מרן שליט"א במקום אחר, שמרן החזו"א אמר לו שאחרי שמכניס דג עם עצמות לפה, מותר להוציא עם היד מתוך הפה העצמות, ואין בו משום איסור בורר ומוקצה. ומרן החזו"א לעצמו החמיר בזה. (אורחות רבינו ח"ד עמוד קס"ד).

ובספר אורחות שבת (פ"ט אות קנ"ה) האריך בביאור השיטות בזה, האם נעשה העצמות מוקצה בתוך הפה, או רק כשיצאו מהפה, ע"ש].

הוצאת שערות מתוך הספר בשבת כיצד

שאלה: יש להסתפק בשערות הנמצאות בתוך ספר קודש בשבת, ומפריע לו, האם מותר לו להוציאם, או לא.

תשובה: בנשיבת פיו. (אשיחה, ח"ב בכת"י).

[א"ה: וכ"כ גם בספר שבת בשבתו, והוא ע"פ הרמ"א (סי' ש"ח סעי' ג') שמוקצה מותר בנפיה, ע"ש. והוסיף להאריך לאסור לטמון שערות זקנו בתוך ספרי קודש. וכן דעת מרן שליט"א לאסור להניח שערות בתוך הספר].

חוטי ציצית קרועים אם הם מוקצה

שאלה: יש להסתפק, חוטי ציצית קרועים, שעדיין לא הכניסם לגניזה, האם הם מוקצה או לא, ועוד יש להסתפק מה הדין כאשר משתמש בהם בתור סימניה בספר, וצ"ע.

תשובה: אם משתמש בהם מותר. (אשיחה, ח"ב בכת"י).

בגד שלא נבדק משעטנו האם הוא מוקצה

שאלה: יש להסתפק בבגד שעוד לא נבדק משעטנו, האם הוא מוקצה בשבת או לא, שבבגד שהוא ודאי שעטנו מבואר בשו"ע (סי' ש"ח סעיף מ"ז) ב' דיעות אם הוא מוקצה, והמ"ב מחמיר, אבל כשהוא רק ספק שלא נבדק משעטנו אולי קיל יותר, וצ"ע.

תשובה: יתכן (ויתכן שלא דחוי לכיסיי בה מיד), (אשיחה, ח"ב בכת"י).

[א"ה: ובמ"ב דרשו (סי' ש"ח מס' 168) הביא גם כן בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, שבגד שלא נבדק משעטנו נחשב מוקצה, שסו"ס אין יכולים להשתמש בו כל זמן שלא נבדק.

ומש"כ מרן שליט"א בסוגריים ששמה אינו מוקצה, "שיכולים להשתמש בו לכסות בו דברים", צ"ע שא"כ גם בגד של שעטנו גמור לא יחשב מוקצה מטעם זה, וצ"ע.

ואולי נאמר דבשעטנו ודאי מפחד להחזיקו לכיסוי, שמא ילבשו ויכשל באיסור, ועומד להזרק, אבל כאן שרוצה לבדוקו ואינו זורקו, א"כ בינתיים הוא יכול להשתמש בו לכיסוי, ואינו מוקצה, ודו"ק].

חשש שעטנו בבגד של גוי אם הוא מוקצה

שאלה: יש להסתפק בבגד של גוי שבא לביתו של יהודי בשבת, ויש בו חשש שעטנו, האם מותר לקבל ממנו ולתלותו על המתלה, או לא, שנחשב מוקצה ואסור בטלטול.

תשובה: למה לא. (אשיחה, ח"ב בכת"י).

[א"ה: לכאורה קשה, שאם יש בו חשש שעטנו יאסר ליגע בו מטעם מוקצה, וכמו בבגד שעטנו של ישראל (ושמא בעכו"ם אין דין מוקצה כמבואר בפוסקים), וצ"ע.

ובמ"ב (סי' ש"ח ס"ק קס"א) אסר משכונן של גוי שעטנו, ע"ש, וצ"ע. ויש שחלקו שבמשכונן יש קנין לישראל, ונחשב כבגד שעטנו של ישראל.

ומביאים שבשו"ע הרב כתב, באיסור מוקצה של שעטנו, "בגד של ישראל", משמע מדבריו שבגד של עכו"ם אין איסור, וצ"ע. ובאורחות שבת (פ"ט אות ת"ח) האריך בשם מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל בביאור ענין זה, ע"ש].

דיני בסיס

בחור שהניח מוקצה בסטנדר אם נאסר מדין בסיס

שאלה: הנה קיי"ל (ברמ"א סי' ש"ט סעיף ד') שבדין איסור בסיס צריך להיות שלו, ואם אינו שלו אינו יכול לאסרו בכסיס, שאין אדם אסור דבר שאינו שלו.

ויש להסתפק בבחור בישיבה שהניח ב"סטנדר" מוקצה, האם אסור בכסיס או לא, ויסוד הספק האם נחשב שיש לבחור בעלות זכות השתמשות בסטנדר, וממילא יכול לאסרו מדין בסיס, או שאין לו בעלות זכויות, ואין יכול לאסרו, וצ"ע.

תשובה: מסתבר דאוסר. (נור החיים, עמוד קפ"ד).

[א"ה: במ"ב דרשו (סי' ש"ט מס' 33) הביא בשם מרן הגר"ש וואזנר שליט"א, שאין בחור בישיבה יכול לאסור את "הסטנדר" ע"י בסיס, שאינו שלו, ורק במטה המיוחדת לו בזה יש לו אפשרות לאסור, ע"ש. ולדעת מרן שליט"א צ"ל, יש לכל בחור זכות שימוש בסטנדר שמשמש בו, ויכול לאסרו, ואולי נאמר מהלך נוסף, שקיי"ל שחפץ של הפקר יכול לעשותו בסיס, א"כ חזינן שאין דין "בעלים" כדי לאסור בכסיס, רק שדבר שאין שלו אין אסור, ולכן סובר מרן שליט"א שאפי' אם נאמר שאין הסטנדר נחשב שלו [שלא התחייבו לתת לו דווקא הסטנדר הזה], אבל לומר שנחשב אינו שלו גם לא שייך, שסוף סוף יש לו זכות לקחת סטנדר אחד לשימוש יום שלם, ואינו נקרא אינו שלו, ודו"ק].

ולענין סתם מתפלל שהניח מוקצה "בסטנדר", הבאנו באליבא דהלכתא (גליון נ"ז) בשם מרן שליט"א, שאין אסור את הסטנדר בכסיס, ע"ש].

דין בסיס בכלי שמלאכתו לאיסור

שאלה: הנה נחלקו הפוסקים אם יש דין בסיס בכלי שמלאכתו לאיסור (שיאסר בטלטול סתם, ויהיה מותר רק לצורך גופו ומקומו), או לא, ויש לברר איך קיי"ל בזה, וצ"ע.

תשובה: עושה דין בסיס. (נור החיים, קפ"ד).

[א"ה: הרב המגיה שם כתב, שדעת התהלה לדוד שיש דין בסיס בכלי שמלאכתו לאיסור, ודעת המנחת שבת והישועות יעקב שאין דין בסיס, והפמ"ג מסתפק, ע"ש.

ומרן הגר"ש אלישיב שליט"א פסק בספר אשרי האיש (עמוד קע"ג), להחמיר כספק הפמ"ג, שיש בסיס בכלי שמלאכתו לאיסור.

ובאליבא דהלכתא (גליון נ"ז) הבאנו גם שדעת מרן שליט"א, שכשיש תפילין על תלית, נחשב תלית בסיס לתפילין, ואסור בטלטול רק לצורך גופו ומקומו, כמו התפילין, שנחשב כלי שמלאכתו לאיסור, ע"ש].

המנהג בהנחת החלות על שולחן של הנרות בשבת

שאלה: יש לברר כיצד המנהג בהנחת "חפץ של היתר" על השולחן,

[א"ה: ולענין דין "מוקצה" בהזות המקרר עצמו, הבאנו באליבא דהלכתא (גליון נ"ז עמוד מ"ט) שדעת מרן שליט"א שמותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, ואין בו דין מוקצה של חסרון כיס, ע"ש. אולם בספר אשרי האישי (עמוד ק"פ) כתב בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, שמקרה כן נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס, ומ"מ מתיר לפתוח הדלת של המקרר, ואין בזה חשש מוקצה כלל, ע"ש. והנה יש לעיין בדעת מרן שליט"א שסובר שאין מקרר מוקצה, מ"ש משעון קיר שפוסק מרן שליט"א שאם אין דרך להורידו ולטלטלו הוי מוקצה, וא"כ גם מקרר אין דרך להזיזו, וצ"ע. ושמה שעון קיר זהו החלטה לא להזיזו, אבל מקרר אין החלטה לא להזיזו, רק מחמת כובדו נמנעים מלהזיזו, ודו"ק].

חוקי ציצית שלא נתלו בבגד אם מוקצה

שאלה: יש להסתפק בחוקי ציצית שלא נתלו עדיין בבגד, האם הם מוקצה, או לא.

תשובה: יתכן. (אשיחה, ח"ב בכת"י).

[א"ה: בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק כ' סעיף כ"ב) הביא בשם המנחת שבת שהחוטמים מוקצים מחמת חסרון כיס].

דיני כלי שמלאכתו לאיסור

מגב אם הוי מוקצה

שאלה: יש לדון האם מגב הוא מוקצה בשבת, או לא, וצ"ע.

תשובה: הגאון ר' גדליה נדל פסק שאינו מוקצה. (אורחות רבינו ח"ה, עמוד ק"ד).

[א"ה: ובספר שלמי יהודה (פ"ט סעי' ה') הביא שדעת מרן הגר"ש אלישיב שליט"א שמגב נחשב כלי שמלאכתו לאיסור (מכיון שאסור לנגב מים שנשפכו על הרצפה עם מגב), ודעת הגאון ר' בנימין זילבר זצוק"ל שמותר, כדעת הגאון ר' גדליה נדל זצוק"ל, ע"ש הטעם. והנה יש לדון במגב של שיש (של המטבח), לשיטת מרן הגר"ש אלישיב שליט"א שסתם מגב רצפה נחשב כלי שמלאכתו לאיסור, האם גם מגב של שיש הדין כן, או לא.

ומצאתי במ"ב דרשו (סי' של"ח מס' 26) שכתבו בשם מרן הגר"ש וואזנר שליט"א והגר"נ קרליץ שליט"א, שמותר לנגב ולהדיח את השיש של המטבח, ע"ש. וא"כ בוודאי שמגב של השיש נחשב כלי שמלאכתו להיות לכו"ע, ודו"ק].

ע"פ בקשת מרן שליט"א

אין להורות הלכה למעשה ע"פ התשובות

השולחן מלהיות בסיס, או לא.

תשובה: אולי. (אשיחה, ח"ב בכת"י).

[א"ה: ע"י אורחות שבת (פ"ט סעי' רפ"ז) שהאריך בזה, האם תלוי בחשיבות של השווי הממוני, או בחשיבות של צורך השבת, ע"ש].

דיני מוקצה מחמת חסרון כיס

שעון הקבוע בקיר אם נחשב מוקצה

שאלה: הנה מרן החזו"א (בסי' מ"א ס"ק ט"ז) ייסד, שכל דבר שקובע לו מקום לשימוש שלא בטלטול, אין לו תורת כלי לטלטול כלל.

ויש להסתפק לפ"ז, בשעון שמניחים על הקיר האם הוי בכלל זה, שיאסר טלטולו מחמת ששימושו שלא בטלטול או לא, וצ"ע.

תשובה: אם צריך להוריד לפעמים אינו מוקצה. (לוח המוקצה השלם, עמוד קצ"ז).

[א"ה: לכאורה לפ"ז בשעון קיר רגיל, שאין רגילים להורידו לפעמים (רק להחליף בטריה פעם בזמן מרובה), יאסר טלטולו. (זה לכאורה כוונת תשובת מרן שליט"א).

ובשלמי יהודה (פ"ג אות ט') הביא כעין זה בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, לענין לוחות של משיב הרוח (וטל ומטר ויעלה ויבוא) התולים בבית כנסת, שאינם מוקצה, מטעם שרגילים לפעמים להוציאם ולהכניסם, והוא כסברא שכתב מרן שליט"א.

(ובשעון חדש שלא קבעו עדיין על הקיר, כתב בלוח המוקצה (שם) בשם מרן שליט"א, שאין ברור לאיסור לדעת החזו"א).

ובמ"ב דרשו (סי' ש"ח מס' 5) כתבו גם כן בשם מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל, ששעון קיר נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס, ע"ש.

ובספר שלמי יהודה (פ"ב אות ה') הביא דין זה של מוקצה בשעון קיר ממרן החזו"א, ע"ש. וכן הביא בשלמי יהודה (פ"ג אות ט') לענין תמונות קיר, ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א, שהם מוקצה, מכיון שעשויים לקביעות. אולם סיים שם, שיסוד זה מוסכם על החיי אדם והראש יוסף, אולם הפנ"י חולק בזה, ע"ש].

פתיחת מקרר בשבת כשהמנוע פועל לדעת החזו"א

שאלה: הנה מרן הגאון ר' ניסים קרליץ שליט"א מביא בשם החזו"א, שאסור לפתוח מקרר בשבת גם כשהמנוע פועל, גזירה שמא יבוא לפתוח כשהמנוע לא פועל, ויש לברר איך ראוי לנהוג למעשה בזה, שמנהג העולם לפתוח מקרר כשהמנוע פועל, וצ"ע.

תשובה: גם החזו"א מתיר לפתוח מקרר כשהמנוע פועל, ורק בסוף ימיו החמיר על עצמו, ולא כהוראה לרבים. (וגם מרן הקה"י מיקל, ומרן שליט"א עצמו מיקל). (דרור יקרא, עמודים תק"ו תק"ח).

להצלת איסור מוקצה ובסיס של הנרות בשבת, שהנה המ"ב (סי' רע"ז ס"ק י"ח) כתב בשם המגן אברהם, שאם היה מונח על השולחן בבין השמשות ככרות (או שאר דברים שצריך לשבת), פשיטא שהם חשובים יותר מן הנר והשלהבת הדולקת, ונעשה בסיס להיתר ומותר, וכדין בסיס לאיסור והיתר, כשהיתר חשוב יותר, שמותר.

ומסיים המ"ב, שמזה נובע מנהג הנשים שנוהרות להניח ככר שצריך לשבת על שולחן הנרות קודם הדלקת נרות, ומנהג נכון הוא.

ובשעה"צ שם כתב, שבספר מעשה רב מחמיר בזה, ומ"מ מסיים שמנהג העולם להקל, כמו המגן אברהם, ע"ש. וא"כ צ"ע כיצד יש לנהוג למעשה בזה.

תשובה: מנהג אמורי להניח החלות בשבת על שולחן הנרות, שיוכלו לטלטל השולחן אח"כ כמ"ב, ומרן החזו"א הסביר הטעם שנחשב החלה יותר חשובה משום שרצוה לאוכלה (כמ"ב סי' רע"ז), ומעשה רב מחמיר. (אורחות רבינו ח"ה, עמוד ק"ג).

[א"ה: במ"ב דרשו (סי' רע"ז מס' 28) הביאו שדעת מרן החזו"א (אורחות רבינו ח"ה עמוד ק"ט), שאפי' כשהכרות שוות פחות משווי הפמוטות והנרות, מ"מ הכרות שנצרך להם בשבת חשוב יותר לענין בסיס, ע"ש. והוסיפו (שם) בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, שאפי' אם יש לו ככרות נוספות, כל שדעתו לאכול ככר זה בשבת, מציל שלא יחשב בסיס.

ועוד הוסיפו בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, שגם הנחת יין מועיל להציל מבסיס, שע"י יין יוכל לקדש ולסעוד סעודת השבת, ולכן נחשב שיש לו חשיבות של סעודת שבת, ע"ש.

ומשמע שסתם מאכלים של שבת לא יועיל, וצ"ע מלשון המ"ב ככרות או שאר דברים שצריך לשבת, וצ"ע].

הנחת ספרי קודש על שולחן עם נרות להציל מבסיס

שאלה: הנה קי"ל ששולחן שהונחו עליו נרות שבת, נעשה בסיס לדבר האסור. ויש להסתפק אם מותר להניח ספרי קודש על גבי השולחן, להתיר בזה את השולחן מלהיות בסיס לנרות (וילמוד קצת בספר שלא יה"י ביזוי כתבי הקודש), או לא.

תשובה: כך נהוג. (אשיחה, ח"ב בכת"י).

[א"ה: ע"י אורחות שבת (פ"ט סעי' רפ"ז) שכן פסק מרן הגר"ש אלישיב שליט"א].

שעון זהב שמונח על שולחן הנרות אם מציל מבסיס

שאלה: הנה קי"ל ששולחן שהונחו עליו נרות שבת, נעשה בסיס לדבר האסור. ויש להסתפק אם מניח שעון זהב על השולחן, האם יתיר

מרפסן איגרי

א

באיסור מוקצה במקום מצוה

בסימן ש"ח בהקדמה כתב טעם איסור מוקצה, דאם הזהירו נביאים שלא יהיה הילוכך בשבת כהילוכך בחול ולא שיחת שבת כשיחת חול שנאמר ודבר דבר, ק"ו שלא יהיה טלטול של שבת כטלטול של חול. והנה דין ודבר דבר מבואר בסימן ש"ו ס"ק כ"ה וסק"ח וס"ק מ"ח שמוותר לצורך מצוה, כיון שאינו הילוך דידך אלא הילוך לצורכי שמים, ואילו מוקצה מבואר בסימן תקפ"ו ס"ק פ"ח שאסור לתקוע משופר שעשה העכו"ם ביו"ט מקרן של ישראל, משום מוקצה. וכן בשו"ע סימן תמ"ו סעי' א' מבואר שהמוצא חמץ ביו"ט מעיקר הדין היה צריך להוציאו מביתו, כמבואר שם במשנ"ב סק"ד, אמנם כיון שאינו יכול לטלטלו ביו"ט התירו לו להשהותו בביתו, ולכפות עליו כלי עד מוצאי יו"ט, והטעם שאסור לטלטלו מבואר שם במשנ"ב סק"ה דמוקצה הוא דהא אסור באכילה והנאה, ומבואר במשנ"ב דמוקצה אסור אפילו לצורך מצוה, ולא הביא המשנ"ב דיש מי שחולק ע"ז.

אולם יש לעיין, דבביאורה"ל סוף סימן רס"ו ד"ה איסור ליטלו, דן שם במוצא אבידה בשבת, והחפץ מוקצה, ורוצה ליטלו ולהחזירו לקיים מצות השבת אבידה, וכ' שם לעיין בביאור הגר"א בסימן תקפ"ו סעיף כ"ב, וכוונתו לדמות להא דמבואר שם בביאור הגר"א דמותר לטלטל שופר מוקצה בשביל לתקוע בו, והוא כיון דמוקצה לטלטל בשביל מצוה, ומאי שנא דגבי מצות ביעור חמץ לא הביא דעת הגר"א.

אמנם בדין שופר הנה המשנ"ב עצמו בסימן תקפ"ו ס"ק פ"ח כתב שבמקום מצוה יש לסמוך על הפוסקים שאין איסור נולד ביו"ט, ומבואר שאיסור מוקצה ודאי אין להתיר לצורך מצוה.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

ב

בטלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו במקום דאיכא כלי היתר

במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק י"ב כתב שאין לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו, אם אפשר לטלטל כלי שמלאכתו להיתר לצורך זה. ומאידך בס"ק נ"ז התייר המשנ"ב לטלטל הדפוס לצורך מקומו כדעת הט"ז, וז"ל: כיון דשם כלי וכו' לפי טעם זה הוא הדין דמותר לשמוט הדפוס מתוך המנעל, בין שהוא תקוע בו בחזוק ובין ברפוי, וא"ר מפקפק ברפוי דלמה יטלטל הדפוס, טוב יותר שישימיט המנעל מעליו אחרי שהוא רפוי, ולא יטלטלו בידיים, ובמקום שקשה להשימיט המנעל בודאי אין להחמיר, עכ"ל המשנ"ב.

ולכאורה לפי הראיה של המקלות שהמשנ"ב מביא בשער הציון ס"ק י"ג,

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש

מדור השאלות	הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש
<p>א</p> <p>בטלטול מוקצה בגופו</p> <p>בסימן ש"ח ס"ק י"ג מבואר במשנ"ב שמוותר (עכ"פ במקום הפסד) לטלטל מוקצה בגופו, אפילו כשכל כוונתו לטלטל המוקצה לצורך הצלת מוקצה. ומקשים העולם שהרי בסימן ש"ב ס"ק כ"ז ובשעה"צ ס"ק ל"ה משמע דאסור לקנח בגדו באבן אם מוזה האבן ע"י כך. וכן קשה בסימן של"ו ס"ק מ"ז גבי צינור שיש בו קשקשים דממעכין ברגלו, וכתב המשנ"ב בשם המאירי דלהסירם הנה והנה אסור אפילו ברגלו, ועיין במאירי שהטעם דמזוי מוקצה ודרכו בכך.</p> <p>חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש</p>	<p>מתירין.</p> <p>[א.ה. ע"י הגהות רעק"א שממנו הביא הבה"ל דזהו הנידון אם לסמוך על חזקת הגוף במקום דיש לו מתיריים, ומ"מ צ"ע דא"כ דאין לסמוך א"כ מה מהני בהצטרף עוד ספק כדעת הבה"ל].</p> <p>חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש</p>
<p>ג</p> <p>בטלטול כלי שמלאכתו לאיסור שלא יפסד ע"י גוי</p> <p>כתב במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק ט"ו: וע"י גוי י"ל דשרי לטלטל מוקצה כדי שלא יגנב ולא יפסד. והנה טעם היתר טלטול מוקצה ע"י גוי מבואר בסימן רע"ו ס"ק ל"א שמוותר אפילו במוקצה מחמת גופו (שלהבת), ובלבד שצריך למוקצה גופא או לצורך מקומו, ולא רק כדי שלא יפסד, והטעם כיון שיוכל אפילו הישראל עצמו לקחתו ע"י טלטול מן הצד, א"כ אף שמביאו אינו יהודי בידיים אין בזה איסור, דהגוי נחשב מן הצד. והנה סתר משנתו, שכאן הביא להתיר אפילו כדי שלא יפסד ולא יגנב (וכנראה ר"ל שבכלי שמלאכתו לאיסור יש להקל ע"י גוי בטלטול אפילו שלא יפסד).</p> <p>[א.ה. כ"ה להדיא בפמ"ג (שהוא מקור הדין) בא"א סי' ש"ז סק"ט. וע"י בהגהות הגרעק"א סי' רע"ט על המ"א סק"ט].</p> <p>חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש</p>	<p>א</p> <p>כלי שמלאכתו לאיסור שאין לו שום שימוש היתר</p> <p>במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק ל"ד כתב דבספר מור וקציעה מחמיר שאפילו נר שלם לצורך מקומו אסור לטלטל. והנה בסימן תרנ"ח סק"ד כתב הטעם ששופר בשבת מותר לטלטלו לצורך גופו, ואינו חשוב כאבן, כיון שהוא ראוי גם לשאוב בו מים. ועיין שש"כ בשם הגר"ש שלפ"ז היום שאין שואבים מים, אסור אפילו לצורך גופו ומקומו.</p> <p>והנה דברי המשנ"ב הם חידוש גדול, כי מבואר שאם איננו ראוי לשאוב בו מים אינו כלי שמלאכתו לאיסור, אלא מוקצה מחמת גופו, אף שהשופר הוא כלי גמור ראוי לתקוע בו, אולם כיון שהשימוש הזה הוא שימוש של איסור הו"ל מוקצה מחמת גופו.</p> <p>והנה הוא כשיטתו כאן שפסק כמו"ק שדבר שאין לו שום שימוש בהיתר בשבת, ממילא אינו נחשב כלי כלל בשבת. אולם ידוע כי סתר משנתו בזה, שבסימן רע"ט שעה"צ סק"ד כתב דלא כמו"ק, שגר אינו נחשב אלא כלי שמלאכתו לאיסור, והנה בסימן תרנ"ח סתם כמו"ק.</p> <p>חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש</p>
<p>ד</p> <p>טלטול מנעל חדש שלא נוסה בתחילה</p> <p>בביאורה"ל סימן ש"ח סעיף י"ד ד"ה מנעל חדש, לענין מנעל חדש שלא נוסה בתחילה, הסתפק שהוא מוקצה כיון שאסור לילך עמו בחוף, ואפילו בבית יש שמחמירין בזה, אפשר דצריך להיזהר ג"כ. ומשמע שעצם הספק הוא אפילו למקילין בבית, שכך הוא עיקר להלכה, כמבואר בסימן ש"ג שם שאפילו לבעל נפש אין להחמיר בזה, וצ"ע מה הצד להחמיר אם מותר בבית.</p> <p>חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש</p>	<p>ב</p> <p>בהא דשרי לישב על חריות אע"פ שמיטלטלין ע"י</p> <p>במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק פ"ב כתב לענין חריות שהם מוקצים, שמותר לישב עליהם, ואפילו כשמזויזים ע"י ישיבתו מצדד המג"א להקל כיון שהוא</p>
<p>ה</p> <p>המוצא כלי באשפה וספק אם נורק מבעו"י</p> <p>בסימן ש"ח סעיף ז' בביאורה"ל ד"ה מבעוד יום כ' דאם המוצא אינו יודע אם נורקה בשבת או בער"ש, אפשר שיש להקל, וצ"ע ממש"כ לקמן בסימן שכה" ס"ק ל"ב שספק מוקצה אסור כיון דהוי ליה דבר שיש לו</p>	<p>ה</p> <p>חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש</p>
<p>ו</p>	<p>ו</p>

טלטול מן הצד. ואילו לעיל בסימן ש"ב שעה"צ ס"ק ל"ה נקט לדינא שלקנה באבן, אם ע"י הקינוח היא מתנענעת אסור (ואולי בקינוח כיון שדרכו בנענוע, רק הוא מקנה באופן שהוא מתנענע ע"י האבן, א"כ אם האבן נעה לא הוי טלטול מן הצד, משא"כ בישיבה שמעצם עניינה אין ענין להנעת האבן).

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

ט

מוקצה מחמת גופו שרגיל להשתמש בו בחול

במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק צ"ג כתב דאבן או בקעת באופן שרגיל להשתמש בהם בחול איזה תשמיש, אינו מוקצה. אולם עיין בסימן רנ"ט בביאור"ל ד"ה צריך שהביא מהב"ח שרק בדבר שיש בו שימוש כמוכין הוא שמהני כשהשתמש בהם בימות החול, אולם באבן שאין בו שימוש כלל אין מועיל אפילו השתמש בהם כמה פעמים בימי החול, וצ"ע.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

י

טלטול מן הצד כדי שיהא ביתו נקי בלבד ולא משתמש שם

במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק קט"ו התיר לנקות מקום בטלטול מן הצד, אם הוא צריך להשתמש במקום שמונח. והנה מדבריו מבואר שדווקא כאשר הוא צריך את אותו המקום נחשב טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, ומשמע שאם הוא רק מעוניין שיהיה נקי (ואינו צריך למקום) אסור, אולם בסימן של"ז בביאור"ל ד"ה ויש כתב שמותר לטאטא בשבת, שהוא טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, אף שהוא רק מעוניין שיהיה נקי, שזה עצמו נחשב לצורך דבר המותר.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

יא

גרירת קליפין ע"י סכין אם חשיב טלטול מן הצד

במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק קט"ו כתב שמותר לנקות השולחן מהקליפים בטלטול מן הצד, כגון שהוא מנערם ע"י דבר אחר, כגון שהוא מגרר אותם עם סכין, דזה מייקר טלטול מן הצד ושרי אם הוא לצורך דבר המותר, ומבואר בדבריו שכה"ג שהוא מטלטלו ע"י דבר אחר הוא נחשב טלטול מן הצד. אולם לקמן סי' ש"יא ס"ק ל"ח נראה שהוא כמסתפק בזה קצת גבי גרירת מעות ע"י סכין, וז"ל: דאף כשנימא דזהו טלטול מן הצד, ועי"ש בשעה"צ ס"ק מ"ג (ושמא הספק הוא על המתפחת ולא על סכין).

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

יב

בטלטול ע"י סכין וכדי אם בעיניו לצורך שבת

לכאורה יש סתירה בגדר של ה"דבר אחר" שעל ידו מותר לטלטל לצורך דבר המותר, בין הדין של הט"ז בסימן ש"ח, ה"ד במ"ב ס"ק קט"ו, להתיר להעביר לכלוך מן השולחן ע"י סכין, לבין ההיתר של הראשונים המובא להלן בסימן של"ז לטאטא את הבית באמצעות מטאטא בשבת, שנת' שם בבאור"ל שגדר ההיתר הוא דוקא לצורך שבת, ומשמע שמצד עצם ההיתר דלטלטול מן הצד לצורך דבר המותר לא היה גני בזה התם, אילולא היי' הדבר לצורך שבת, וצ"ע מאי שנא מסכין.

לומדי כולל אליבא דהלכתא - קריית יובל

יג

טלטול תינוק ע"י גוי ברה"ר דידן

משנ"ב סימן ש"ח ס"ק קנ"ד התיר לטלטל תינוק ע"י אינו יהודי ברה"ר, לדידן שאין מצוי אצלנו רה"ר. וטעם ההיתר לכאורה אינו מבורר, שהרי אף שאין רה"ר בזה"ז (שגם בזה לא הכריע לעיל בסימן ש"ג סעיף י"ח בביאור"ל ד"ה והשתא, שדעת השו"ע לפי דבריו שם שיש רה"ר בזה"ז, וצ"ע), מ"מ אכתי קשה שהרי שבות דשבות הוא (שבות דאמירה לעכו"ם ושבות דרה"ר בזה"ז), ושבות דשבות לא הותר אלא במקום מצוה או חולי או רבים, כמבואר בסימן ש"ז סעיף ה'.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

יד

בדבר שאין לו שימוש כלל מחמת איסור אי חשיב מוקצה מחמת גופו

בסימן ש"ח ס"ק קס"ד נקט כדעת הגר"א שספרי חכמה כיון שהם כלי, אף לרמב"ם שהם אסורים בקריאה, מ"מ הם מותרים בטלטול כיון שיש עליהם שם כלי, ואילו גבי בגד שעטנו פסק המשנ"ב בס"ק קנ"א לעיקר שהוא מוקצה מחמת שאסור להשתמש בו.

[א.ה. ע"י בבהגר"א דחשיב כלי כיון דשרי להשתמש בו בחול].

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

טו

גדר שעוני תיבה

בשעון תיבה התיר היעב"ץ במור וקציעה רק לצורך מקומו, והביאו המ"ב בסי' ש"ח ס"ק קס"ו, וצ"ע בכונתו כיון שמתו"ד שם נראה שלא הסכים כלל עם המהרי"ל שישוד המוקצה בשעון הוא משום האיסור דמדידת הזמן, וביותר מפורש דלא סבירא לי' כן בשאלת יעב"ץ ח"א ס" מ"א, וא"כ מדוע לא הותרו שעוני תיבה רק לצורך מקומו, וצ"ע.

לומדי כולל אליבא דהלכתא - קריית יובל

טז

טלטול מוקצה במקום חולי

במשנ"ב בסימן ש"ח ס"ק קס"ד כתב שמוקצה בידיים לא התירו אפילו במקום שנוגע לחשש חולי הבן, כיון שאינו סכנת נפשית, וכן לקמן סימן שכ"ח שעה"צ ס"ק ל"ד שהוכיח מכאן שאסרו טלטול מוקצה אפילו הוא לצורך הקטן, שהוא נחשב חולה שאין בו סכנה, ולא הותר אלא ע"י שינוי.

וצ"ע שלקמן בסימן תרנ"ח שעה"צ ס"ק ג כתב שמה שהתירו בירושלמי להניף ערבה לחולה בשבת, היינו משום שאין איסור טלטול מוקצה בשביל חולה בשבת.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

יז

בסיס לאיסור שהונח לשמש את ההיתר

בסימן ש"ח ס"ק קס"ח מבואר שהאבן שנמצאת בתוך הדלעת כדי להכביד עליה, הדלעת עצמה מוקצה שנעשית בסיס לדבר האסור.

וצ"ע שהרי גבי צנן שטמנו בקרקע ומקצת מעליו מגולים, כתב במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק כ"ט שאף שהצנן הוא בסיס לקרקע אין בו משום בסיס, כיון שאין הצנן משמש לקרקע אלא אדרבה הקרקע משמשת לצנן. וכן לעיל סימן רנ"ט ס"ק לענין גזי צמר, ולקמן בשעה"צ ס"ק כ"ג. וא"כ צ"ע מדוע אנו אוסרים כאן, הרי כאן האבן משמשת את הדלעת, ולא הדלעת משמשת את האבן. וכן צ"ע לקמן בסמוך ס"ק י"ג דבמניח בכוונה עפ"י חבית הרי החבית גופא היא דבר המוקצה, ולכאורה גם שם האבן משמשת לחבית, וצ"ע המציאות (ומדברי רעק"א סוף פרק נוטל מוכח שהבין שהאבן משמשת את החבית).

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

יח

במינו דאיתקצאי בין השמשות אם בעיניו כל בין השמשות

במ"ב סימן ש"ח ס"ק כ"ז כתב דאם הנר היה בתוכו קודם בין השמשות עד אחר בין השמשות אסור, ובשעה"צ ס"ק ל"א כ' שאל"ה לא נעשה בסיס לכל השבת, ומבואר שכדי לאסור צריך שיהיה אסור כל בין השמשות. וצ"ע שהרי בסימן תרל"ח סעיף ב' מבואר שצריך לומר איני בודל ממנו כל בין השמשות, ומבואר שאם היה בודל אפילו מקצת בין השמשות הוא אסור.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

יט

אם שרי לטלטל מוקצה מחמת מיאוס שלא לצורך גופו

ק"ל בריש סימן ש"י כר"ש דלית ליה מוקצה מחמת מיאוס, ובביאור"ל ד"ה אע"פ הביא ספיקו דהפמ"ג האם מותר לדידן רק לצורך גופו ומקומו, או אפילו מחמת לצל, ובסוף סי' רע"ט הביא דד"ו שנוי במחלוקת הרמב"ם ובעה"מ, ע"ש. וצ"ע בטעמא דמילתא, דהא דין טלטול לצוגו"מ מצינו רק בכלי שמלאכתו לאיסור, אך במוקצה מחמת מיאוס, כיון דקיי"ל דלאו מוקצה הוא כלל, אמאי לא שרי לטלטלו אף מחמת לצל, ואי חיישי' לשיטת ר"י מטעם כלשהו הו"ל למיסר לטלטלו לחלוטין, ומאי פשרה היא זו לאשווי דינו כשש"א, וצ"ע.

מרדכי ברגר - אלעד

כ

בהא דפירות של גוי שתלשן בשבת הוי מוקצה

בסימן ש"י ס"ק י"ב כתב שפרי של גוי שהיה מחובר, ותלשו האיני יהודי בשבת אסור, וקשה כמו שהעיר בזה השעה"צ בסימן שכ"ד ס"ק ט"ו, שעיקר הטעם שאנו אוסרים שבפירות אוסרים מולא קצצו דחיה, ואילו בבהמה שנשחטה היא מותרת, הוא משום שבפירות אמרינן מדלא קצצו בער"ש שהוא דבר קל מוכח שאינו רוצה בו, משא"כ בבהמה שהוא דבר קשה. והנה הגוי לא היה לו לקצצו, ולמה הוא מוקצה. ותירץ השעה"צ בסימן שכ"ד ס"ק ט"ו שגם בזה (דהיינו בגוי) אסור משום לא פלוג. ולא הבנתי, דאם משום לא פלוג נימא גם בגרוגרות וצימוקים שבידי העכו"ם כן, ולמה בגרוגרות וצימוקים פסק הרמ"א כאן להתיר בשל גוי.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

כא

בדין טלטול מוקצה של גוי

כתב הרמ"א בסי' ש"י סעי' ב': י"א דאין הכנה שייך בשל אינו יהודי, ואפילו גרוגרות וצימוקים שבידו מותרים, ופי' המשנ"ב בטעם הדבר דאין הא"י מקצה מדעתו כלום, ועפ"י כתבו הפוסקים (עיין ארח"ש ח"ב עמוד רי"ז) דבעצים ואבנים של נכרי בודאי דיש דין מוקצה, כיון דמצד עצמם מוקצים הם ואינם זקוקים להקצאתו. ועוד כתב בערוה"ש עפ"י, דכלי שמלאכתו לאיסור השייך לנכרי נמי מוקצה הוא, דמצד עצמו ומהותו שעומד למלאכת איסור נאסר, ע"ש.

ויש להעיר, דביאור"ל ד"ה בשל א"י כתב דנר של א"י אין בו דין מוקצה, ע"ש, ולכאורה הא נר הוא כלי שמלאכתו לאיסור, כדאיתא במשנ"ב סי' ש"ח ס"ק ל"ד ע"ש, ומדוע לא נאסר לטלטלו מדין כשלי"א של גוי כמי"ש ערוה"ש.

מרדכי ברגר - אלעד

כב

בהעלה גרוגרות וצימוקין לגן ואכל מהן עד שחשיכה

בסימן ש"י ס"ב כתב המחבר: וכיון דאיכא תרתי דחינהו בידיים ולא חזו, הוי מוקצה, וכ' במ"ב שגרוגרות וצימוקים מוקצים הם כשהניחן ליבשן ונשתהו מעט, דשוב אינם ראויים לאכילה עד שתיבשו, מוכח דבאופן שהם עדיין טריים שהעלן ליבשן בסמוך ממש לשבת, ל"ה מוקצים, דבעינן בצירוף לדחינן בידיים גם שיהיו קצת לא ראויים, ובס"ק י' כתב ואפילו הי' אוכל מן הענבים עד שחשכה והותיר, והניחן במוקצה או העלן לגן ליבשן, אפ"ה שם מוקצה עליהם, וצ"ע למה הרי כ' בסק"ט ונשתהו מעט, וכי"מ בש"ע.

אליעזר וילנר - קריית ספר

כג

בהא דנר של גוי לא חשיב מוקצה

בביאור"ל סימן ש"י ס"ב ד"ה בשל אינו יהודי, כתב: ולפי"ז נכרי שהדליק

נר בביה"ש וכבה אח"כ, מותר לישראל לטלטל המנורה אח"כ בנתאכסן ישראל בבית גוי. ודבריו תמוהים, שהרי בס"ק י"ג נקט שלא אמרינן אין הכנה בשל עכו"ם כגרוגרות וצימוקין דלא חזו לגמרי, וא"כ נר דומה להם שהרי הוא דחוי לגמרי, ולמה התיר ע"י מה שהוא של עכו"ם.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

כד

בטעם היתר טלטול סכין של מילה

בסימן ש"י ס"ק ט"ו כתב דטעם מה שמותר לטלטל הסכין של מילה אחרי שגמר למול, דכל מוקצה שהוא בידו מטלטלו לאיזה מקום שירצה. והנה כאן משמע שזהו ההיתר, ועיין סימן ש"ח ס"ק י"ג מחלוקת בזה אם במקצת גופו מותר לטלטל בעודו בידו.

אמנם לעיל בסימן רס"ו בביאור"ל ד"ה יכול לילך כ' שאפילו לדעת הגר"א (שהמשנ"ב נטה אליו בכמה מקומות, עיין סימן ש"ח ס"ק י"ג) שדווקא כלי שמלאכתו לאיסור שיש בו היתר של צורך גופו ומקומו הוא שמותר לטלטל כשלקח בהיתר, מ"מ בסכין של מילה מותר, דכיון שאם לא נתיר לו לטלטל ויצטרך לזרוק ויתקלקל, לא ימול, ונמצא שהוא נגד הטעם שכתב כאן.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

כה

בטעם הדין דמינו דאיתקצאי לביה"ש איתקצאי לכולי יומא

בסימן ש"י ס"ק ט"ז כתב דהטעם שאומרים מינו דאיתקצאי בבין השמשות איתקצאי לכולי יומא, כיון דכתיב והכינו את אשר יביאו, וזה לא היה מוכן מבעוד יום. ודבריו צ"ע, דאגן קיי"ל כר"ש, ואי היה טעמא דר"ש משום והכינו מה החילוק בין דחיא בידיים ללא דחיא בידיים.

ובלא"ה הוא תמוה, דהאי טעמא לא שייך אלא במידי דאכילה, כדמשמע בלשון רש"י ביצה ב' ע"א, ובלא"ה בעינן סיבה לשאר מינו כמו בבסיס בסימן ש"ט, וא"כ מה הועיל עם טעם זה. ועיין בחת"ס בהקדמה לביצה שרק במידי אכילה שייך והכינו, ואז הוא דאורייתא או קרוב לדאורייתא. משא"כ שאר מינו.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

כו

בענין מוקצה בטעות ומוקצה מחמת יום שעבר

בסימן ש"י ס"ק י"ז בדין מוקצה בטעות, הנה בסימן תצ"ח ס"ק כ"ט בוולד הבהמה שצריך להמתין עליו שבעה ימים כדי לברר שאינו נפל, ומבואר שם שאם באמצע יו"ט עבר השבעה ימים הוא מוקצה מחמת מינו, ואף שהיה טעות, שהרי קצת התברר למפרע שאינו נפל.

ועי' בחזו"א שהעיר שכל מוקצה מחמת יום שעבר בשני יו"ט של גליות, שאיננו אוסרים אף שלמעשה היה אסור לטלטלו בבין השמשות, הוא מדין מוקצה בטעות, וחזינן דס"ל שגם טעות בדין ואפילו ספק לכל ישראל נחשב כטעות, וא"כ הוא הדין בוולד, וצ"ע.

אמנם עצם דברי החזו"א תמוהים, שהרי כבר הוכיח הגרעק"א שהטעם במוקצה מחמת יום שעבר אינו משום טעות, שהרי בבא מחוץ לתחום הוא אסור אפילו בזמן שהוא כבר יום הבא בוודאי, מחמת שלא עבר כדי שיעשו, ואעפ"כ אסור, וא"כ כל בין השמשות הוא לא מחמת ספק, אלא בודאי דהוא בתוך כדי שיעשו שאסור אפילו ביום הבא בוודאי.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

כז

בהא דאין מוקצה בדבר שאין ראוי שעתיד להיות ראוי בשבת

בסימן ש"י ס"ק י"ט ביאר הטעם שבגרוגרות וצימוקין אוסרים מינו דאיתקצאי, אף שממילא יהיו ראויים בשבת, וכתב הטעם כיון דאין נגמרינן אלא ע"י החמה ושמא יהיה ענן בשבת. אולם לעיל סימן ש"ח ס"ק ס"ג כתב שאם היה בגד שהיה טופח על מנת להטפח בער"ש בין השמשות, אסור לטלטל החלוק בשבת, וכבר העירו האחרונים שכאן מבואר שדבר שיעשה ודאי הו"ל כגמרו בידו אדם, ולא אמרינן ביה מינו דאיתקצאי, והרי שם וודאי יתייבש.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

כח

בענין הנ"ל

בסימן ש"י ס"ק י"ט ביאר הטעם שבגרוגרות וצימוקין אוסרים מינו דאיתקצאי, אף שממילא יהיו ראויים בשבת, וכתב הטעם כיון דאין נגמרינן אלא ע"י החמה ושמא יהיה ענן בשבת. מבואר שדווקא בגרוגרות וצימוקין שהם נגמרים ע"י חום החמה, כה"ג הוא דאמרינן מינו דאיתקצאי, אבל דבר שגמרו בידי אדם כה"ג לא אמרינן מינו, ולפי"ז לכאורה כ"ש שאומרים מינו כה"ג שהוא נגמר ודאי, ואין תלוי אלא בזמן.

וקשה הרי כל נר יגמר מאליו, ולא יוכל לדלוק כל השבת, ומדוע הוא מוקצה אחר שכבה. ועיין לעיל בסימן רע"ט בביאור"ל ד"ה אפילו לצורך גופו ומקומו, שאדרבה כה"ג שהוא יכבה מאליו גרע טפי, שאפילו לר"ת שדעתו לסלקו מותר, ולא אמרינן מינו, מ"מ כה"ג שיתבטל מאליו הוא אסור.

והנה יש להקשות שהרי אדרבה כה"ג שהוא מתבטל ממילא, ואין צריך מעשה בידיים כדי לסלקו, אינו מוקצה, דכה"ג שהוא ברי שישתלק האיסור הרי אין כאן מינו דאיתקצאי כלל, כמבואר בסימן תצ"ח ס"ק כ"ט שבהמה שעברו ביו"ט עצמן ח' ימים מעת לעת מהלידה, לא אמרינן מינו דאיתקצאי כיון דבודאי יתבטל המוקצה.

עוד בהג"ל בסימן תצ"ח ס"ק כ"ט שבהמה שעברו ביו"ט עצמן ח' ימים מעת לעת מהלידה, לא אמרינן מינו דאיתקצאי כיון דבודאי יתבטל המוקצה, והקד"ה בביצה סימן ב' הקשה עוד בכל מינו מחמת יום שעבר (כה"ג שאסור כגון דאי בעי השתא למצוותו), מדוע לא נימא כיון שהוא מוגבל בזמן ודאי יגמר, דומיא דהאי דסימן תצ"ח, ותירץ

שיש חילוק שדווקא כשהוא מחמת איסור מועיל, אבל במוקצה מדעתו לא מהני.

אמנם היישוב הנכון בזה שמעתי ממו"ר הגר"נ קופשיץ שליט"א עפ"י דברי רש"י בביצה שכתב שהסברא שאנו מתירים בגרוגרות וצימוקים כשחשב שהם היו דחויים, ונתברר שלא היו דחויים, וכתב הטעם כיון שבשביל זה העלם לגג כדי שיתבשל, עכ"ד. ולפי"ז י"ל לעניינינו גם כן שהכל תלוי בזה, וכל שכל הדיחוי היה כדי להשוותו ראוי, כה"ג הוא מותר בגמרו בידי אדם או בידוע שוודאי יבוא, משא"כ כשהוא ממילא יהיה ראוי.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

כט

טעם איסור נגיעה בביצה מוקצה
בסימן ש"י ס"ק כ"ב כתב טעם שבביצה אסור אפילו לנגוע בה בלא טלטול, כדי שלא יגענו אותה, שכיון שהיא קלה להתגעגע גזרו בה. והנה כאן נקט שכל האיסור הוא גזירה שמא יגענו, אולם עיין לעיל סימן ש"ח ס"ק י"ז שהביא מחלוקת בזה, שהמג"א הוכיח מדין הביצה שאע"פ שכתב הרמ"א שם שאין איסור נגיעה במוקצה, רק טלטול אסור, הני מילי כשהוא לצורך דבר אחר, משא"כ הכא הוא צורך הביצה, עכ"ד. וצ"ע שהוא דלא כטעם המשנ"ב כאן שמא יגענו.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

ל

אם בעיני במוקצה מחמת חסרון כיס שייחד לו מקום
בסימן ש"י שעה"צ ס"ק י"ט ביאר בשם הבית מאיר הטעם שכיס המיוחד למעות אינו מוקצה מחמת חסרון כיס, כיון שאין דרך להקפיד לייחד לו מקום.

הנה לעיל בסימן ש"ח סק"ג מבואר שבנייר חלק הוא נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס, והנה נייד חלק אף שאין משתמשים בו לדבר אחר, מ"מ הרי אין מייחדין לו מקום, וכן הוכיח בספר טלטולי שבת בשם הגר"מ

מרפסן איגרי

ברכת יישר כח מרובה למורן ורבנן הגאונים רבי חיים קניבסקי שליט"א ורבי נתן קופשיץ שליט"א ששמו עינם הטובה ליישב תמיהות האברכים כיד ה' הטובה עליהם.

א

טלטול מוקצה במקום הפסד
בה"ל סי' ש"ה ס"ח ס"ד"ה ומטעם: "היכא דאפשר לסלקם שלא ע"י טלטול ממש אסור לטלטלם בידים", משמע דאם יש משאוי על הבהמה שאסור בטלטול, וא"א לסלקו אלא ע"י טלטול ממש, שרי לטלטלו בידים, וכן דעת הב"מ סי' רס"ו דזה כונת הש"ע סי' רס"ו ס"ט פורקין בנחת, ודלא כמג"א דפירש דמטלטלן קצת, והב"מ כתב דלא מובן מהו, אכן תהלי"ד פירש דמתיד החבלים ומחזיקים רפויים בידו, ועי"ז המשא נופל עד שמגיע לארץ. וצ"ע דבס' רס"ו ס"ט דן הבה"ל ד"ה ולא יניחם, אם מותר לבטל כלי מהיכנו היכא דא"א לפרקן בנחת, משמע דבנחת אינו טלטול בידים, דזה כמעט לא משכחת לה שא"א לפרקו ביד, וחזי שנוקט כמג"א.

דוד שיפריץ - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כנראה שהמשנ"ב פי' כן דברי המ"א דטלטול קצת לא מקרי בידים.

ב

בירור בדעת רש"י והרמב"ם אם אגרות שלום הן כשטרי הדיעות ממש ע"י ט"ז (סי' ש"ז סק"א) דדעת רש"י לאסור גם באגרות שלום מצד שטרי הדיעות, והרמב"ם סבר דאין בכלל שטרי הדיעות אלא שטרי מקח וממכר, וצ"ע כן ממש הב"י, וע"ש מש"ב במחלוקתם.

אמנם הנה בענייניו לכאן אעיקרא דמילתא פירכא, חדא, דמשמע דמיידי בשטרי הדיעות עצמם, ולא בגזירה אטו שטרי הדיעות, וא"כ דעת רש"י אינו מוכרח כן, דהא אף שמתבאר כן בדבריו (שבת קט"ז:), מ"מ בדבריו (שם קמ"ט.) לא הזכיר אגרות שלום כ"א שטרי מו"מ, וכבר העירו בזה התוס' (קט"ז:), וביותר דשם (קמ"ט.) ת"ר כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיקנאות אסור לקרותו בשבת, ופרש"י "שמא יקרא בשטרי הדיעות", ולכאן אי נימא בדעתו שאף באגרות שלום אסור משום שטרי הדיעות עצמם, אמאי בכתב שתחת הצורה הוי רק גזירה [ובאמת ע"י ברוך (מ"ג: מדפי הרי"ף) שנקט לאסור אף באגרות שלום דשמא ימחקו, ולהלן מזה (ס"ג: מדפי הרי"ף) פי' האיסור בכתב שתחת הצורה "שמא ימחקו"].

ועוד, דמה שכי' בשם הרמב"ם, הנה לכאן בדבריו מתבאר איפכא, שכי' (פיהמי"ש שבת ריש פכ"ג) "טעם מה שאסרו למנות מן הכתב [-אורחיו ופרפורותיו], גזירה שמא יקרא אגרת שלום בשבת, והוא אסור, כי לבד ספרי הנבואות או פירושיהם אסור לקרות בשבת או ביו"ט, ואפי' היה אותו הספר בחכמה מן החכמות", ומשמע דס"ל דאגרות שלום הן שטרי הדיעות גמורים. ועוד, דצ"ע כן ממש הב"י, ולפינו כי בב"י משם המג"מ (שבת פכ"ג ה"ט) דדעת הרמב"ם לאסור אף באגרות הרשות, וצ"ע בדברי הטי"ז.

שלמה ידידיה בן שמעון - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: דברי ר"ת משמע דהוי דאי כשטרי הדיעות, אלא דהוא היתר שמא יש בו גם צ"ג, ולכן צריך צ"ג ופיקו"ג, והמשנ"ב מביא דהיכא דהוא צורך הגוף לא הוי שטרי הדיעות, והיינו דהוא ספק שטרי הדיעות, ודכ"ע צורך הגוף לא מקרי שטרי הדיעות, ורק צורך ממון מקרי שטרי הדיעות.

פיינשטיין שמנייר חלק מוכח שאין צריך יחוד מקום, וצ"ע שכאן מבואר בשעה"צ שבעינינו גם יחוד מקום, ולא סגי במקפיד עליו.

(ועיין בחזו"א סימן מ"ג אות ז' שהביא מהמאירי שחלק ע"ז שאין צריך לתנאי של יחוד מקום, וכל זה שלא כדברי הבית מאיר שהביא המשנ"ב גבי כיס, וכן הא"ר שהובא במשנ"ב בסימן ש"י ס"ק כ"ז שהוצרך לסברא שהוא מניח בתוך הכיס דברים אחרים, וודאי לא ס"ל סברת הבית מאיר, וכן המג"א שאסר למעשה בכיס לא ס"ל סברא זו).

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

לא

בהא דמגירת השולחן שיש בה מוקצה חשיב השולחן כביס לאיסור ולהיתר

במשנ"ב סימן ש"י ס"ק ל"א כתב שארון שבתוכו יש מגירה, ובתוך המגירה יש איסור, הארון נחשב כביס לדבר היתר, שהרי גם הטיש קעסטיל הוא בעצם כלי שמלאכתו להיתר, וא"כ נעשה השולחן כביס לדבר ההיתר ולדבר איסור.

וצ"ע א"כ מפני מה צריך לעיל בסימן רע"ז ס"ק י"ח כשיש נר ע"ג השולחן שיניח פת ע"ג השולחן, הרי רק השלהבת היא מוקצה, והנר אינו אלא כביס, וא"כ השולחן הוא כביס להיתר שהוא הנר, ולשלהבת שהיא איסור.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

לב

טלטול מן הצד במח

במ"ב סי' ש"א סק"ג מבואר שעל אף שלעולם טלטול מן הצד לא הותר אלא לצורך דבר המותר, בדליקה הקילו מחשש שהוא בהול ויבא לכבות ולטלטל אף לצורך דבר האסור, ומבואר א"כ שבאמת טלטול מן הצד מצ"ע הוא טלטול קל יותר, אלא דבעלמא הותר לצורך דבר המותר. וצ"ע דבתורה"ד מבואר שגדר טלטול מן הצד הוא כנגיעה האסורה כאשר מתעסק עם המוקצה, והלא נגיעה אינה טלטול כלל, ומ"מ ע"י ההתעסקות עם המוקצה נהפכת לטלטול, וא"כ כאן נמי מה אע"פ שבעלמא מן הצד

אינו טלטול, הלא ע"י מה שמתעסק עם המוקצה זה גופא גורם שנהפך להיות כטלטול גמור.

לומדי כולל אליבא דהלכתא - קרית יובל

לג

אי אמירה לגוי לעשות מלאכה שאינה צריכה לגופה הוי שבות דשבות
במשנ"ב סימן ש"א ס"ק י"ב כתב דלהוציא את המת לרה"ר ע"י ככר ותינוק, אפילו ע"י אינו יהודי אסור. והנה הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה כמבואר בס"ק י' (מלבד שלענין שבות דשבות קיי"ל אין רה"ר בזה"ז בדוכתי טובא, כמו בסימן ש"ח ס"ק קנ"ד ועוד הרבה דוכתי), ואעפ"כ אסר ע"י אינו יהודי אף שהוא בכלל כבוד הבריות כמבואר בס"ק י', ושבות דשבות מותר במקום כבוד הבריות.

ואף שכל שבות ע"י עכו"ם מותר במקום כבוד הבריות, כמבואר בסימן ש"ב ס"ק ל"ו, ביאר בשעה"צ סימן של"ד ס"ק נ"ז דמ"מ כאן הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהוא שבות חמור שלא התירו במקום חולה, כמבואר בסימן רע"ח ביאודה"ל ד"ה מותר, ולא התירו בבין השמשות כמבואר בסימן שמי"ב סק"א.

אמנם צ"ע, שלענין שבות דשבות מבואר בכמה דוכתי שהתירו אפילו במלאכה שאינה צריכה לגופה, ע"י כסי' ש"ב משנ"ב ס"ק ל"ו ושער הציון ס"ק מ"ד, ומבואר דאף שאסור לגרר הטיט בגלל איסור טוחן, היכא דאינו צריך לטיט שהתפורר דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, וגם יש צד היתר משום כבוד הבריות, לכן מותר ע"י נכרי.

ובסימן ש"מ סק"ג התייר המשנ"ב לומר לעכו"ם ליטול ציפורניים לאשה לצורך טבילת מצוה משום שבות דשבות, הרי שמשאצ"ל נחשבת שבות דשבות.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

ייש"כ להרה"ג יהודה לוי שליט"א מכולל אליבא דהלכתא רמב"ש על סיועו המרובה בעריכת מדור זה

הערות ותתיבות שנתעוררו בבית המדרש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: הרשב"א מיידי שבדרך כלל בהלואה אין תובעם פחות מל' יום, אע"פ שהתנה שיוכל לחבוע, מ"מ לא מינכרא מלתא בין עומד לחבוע ללא עומד לחבוע, וזה כונת הפמ"ג ל"פ, והמ"א מיידי שבדרך כלל הלואה הוא תוך ל', אלא א"כ לא שייך בכלל הגזירה. והביאוד"ל מקשה רק על המ"א דחזו"ן דגם בשאלה ה"י צריך לאסור כיון שלפעמים לא קפיד.

ז
מדוע לשון חזרה קל מלשון שאלה
במשנ"ב סי' ש"ז ס"ק מ"ו הביא דהתוס' כתבו דאם אמר בלשון חזרה ולא בלשון פריעה מהני, וצ"ע שלכאן זהו להחוס' שענין השאלני הוא היכר, אולם להשריע והטור והמשנ"ב שגר' שפסקו כרש"י שההיתר בנוי ע"ז שסתם הלואה לזמן מרובה ושאלה לזמן מועט, א"כ בפריעה מאי שייך כן, וצ"ע. יעקב שפיגל - נוה יעקב

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: ס"ל דהכל ענין היכר. תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: לכאורה לפי השריע והטור צריך שני דברים, שיוכל לתובע תוך ל', וגם היכר בלשון כדאינתא בגמ', א"כ גם בפריעה אם ההלואה ה"י שיוכל לתובע תוך ל' מותר להחזיר בלשון חזרה.

ח
בטעמו של הרמב"ם באיסור טלטול
המשנ"ב בהקדמתו לסימן ש"ח הביא את דברי הרמב"ם בסוף פרק כ"ד זה לשונו: אסור חכמים לטלטל מוקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול, ומפני מה נגעו באיסור זה, אמרו ומה אם הזחירו הנביאים וצוה שלא יהא הלוכך בשבת כהלוכך בחול, ולא שיחת השבת כשיחת החול, שנאמר ודבר דבר, קל וחומר שלא יהא טלטול בשבת כטלטול בחול, כדי שלא יהא כיום חול בעיניו, ויבוא להגביה ולתקן כלים מפניה לפניה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהם, שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו, ונמצא שלא שבת, ובטלה טעם שאמרה תורה למען ינחו, עכ"ל. ויש להקשות דלכאורה כיון שהרמב"ם מבאר בתחילת דבריו דאיסור טלטול זה כמו איסור דבר דבר, שלא יתנהו כדרך שהוא עושה בחול, א"כ מדוע צריך להמשיך לבאר שזה שמא יבוא להגביה ולתקן כלים מפניה לפניה, דלכאורה זהו טעם נוסף לאיסור טלטול.

רפאל בן לולו - נוה יעקב

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: הרמב"ם לא מדמה ל"דבר דבר", דא"כ ה"י מותר לטלטל לצורך מצוה דהוי חפצי שמים, אלא טעם שראוי לאסור טלטול באופן כללי, ואח"כ מבאר את גדר הגזירה.

יעויין בקונטרס "דברי סופרים" להגר"א וסרמן (ס"א אות י"ז) דעמד במ"ש הרמב"ם דבטל טעם למען ינחו, דאין הכוונה בזה לביטול עשה ממש, אלא ביטול רצון התורה, ע"ש. ונראה דחידוש זה למדו הרמב"ם מהא דאסור לדבר ולילך בשבת כבחול מ"דובר דבר", וס"ל ד"רצון התורה" במנוחה הוא נמי עדי"ז דלא לעשות השבת כחול, ואחר דחזו"ן כן בדיבור והילוך, "קל וחומר" הוא (כל' הרמב"ם) דבטלטול נמי כן הדין, וי"ל בזה.

מרדכי ברגר - אלעד

אינו טעם נוסף אלא המשך הסבר על טעמו הראשון, דסתם לטלטל בידי כלי אינו נראה עדיין כעובדא דחול, ולכן מסביר דיתקן מפניה לפניה וכו',

מדור התשובות

ד

הלואה כשאומר לו בלשון תן לי
כתב בש"ע סי' ש"ז סעי' י"א דבלשון לע"ז שאין רגילים בין הלויני להשאלני, יאמר תן לי, ויל"ע הרי אינו פחות מל' יום, שהרי סתם הלואה ל' יום לא מכח הלשון אלא מכח המציאות של הלואה, וא"כ מ"ש מהלויני [ואולי סתם תן לי קאי אשאלה, או דמכיון שא"ל לומר תן לי כונת חז"ל שיעשה כדיון שאלה]. וברעת תוס' ריש פרק השואל שביארו שענין השאלני הוא בתורת היכר בעלמא, שלשון שאלה הוא באופן שחוזרת, ולא כותבים שטר כה"ג, יל"ע בזה אי מהני, וצ"ל דמהני דתן הוא לשון מתנה, וזה אין כותבים שטר.

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: נכון. תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בגמ' מבואר דהשאלני הוא היכר אפי' בגזנת דלא קפיד להחזיר מיד, וא"כ כ"ש תן דהוא היכר.

ה

אי מהני הלואה ליום אחד
בביאוד"ל סי' ש"ז סעי' י"א תמה על המ"א דס"ל דמהני הלואה ליום אחד, שבגמ' נר' דההיתר משום היכירא, וכאן ליכא היכירא, ותמוה דהרי הטושרע וגם המשנ"ב נקטו כפי רש"י דעניינו משום דסתם הלואה ל' יום, וכשאמר בלשון שאלה הוי כאומר שיתבענו כשירצה, וא"כ כ"ש כשפירש להדיא וכדברי המ"א [ועיין רשב"א קל"ח ע"ב דס"ל להדיא דרש"י יכול לתובעו מפחות מל'), א"כ מה תמוה המ"א, ומבואר דביאוד"ל ס"ל דהוי היכר בעלמא, וצ"ע. יעקב שפיגל - נוה יעקב

ז

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: כ"ז משום היכר. תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: המ"א מתייר רק היכר שדרך דלא הוי סתם הלואה ל' יום, ועי"ז מקשה הביאוד"ל דכמו בשאלה מקשה בגמ' דהיכא דלא קפיד ה"י לאסור, וקאמר בגמ' דאיכא היכרא.

ו

בענין הלואה בשבת
במשנ"ב סי' ש"ז ס"ק מ"ג הביא בשם הרשב"א דבלשון הלואה אסור ללוות, אפילו אם מתנה עמו שמלוה רק לזמן מועט, דלא פלוג רבנן. ויל"ע דהמיעין ברשב"א יראה דהטעם משום שבדרך כלל לא יתבענו בתוך ל' יום, ולא מינכר מילתא. עוד יל"ע דגם כשאומר השאלני אין המלוה תובעו בפועל תוך שלושים, אלא שנתן לזה דין שאלה וכדפירש"י שם "שיכול" לתובעו תוך זמנו, אבל למעשה לא יתבענו, א"כ לכאן כשאומר הלויני ליום אחד בענין הנ"ל שלא יתבענו תוך שלושים, כיון דאמר במפורש שיהא דינו כשאלה לענין זה כבר יותר לו [ובשלמא להתוס' שם שהוא ענין אחר יש להבין זאת, אבל לרש"י דעת רשב"א כרש"י שהפירוש בהשאלני שיש כאן דין שאלה א"כ מה גרע], ואולי מכח זה נייד הפמ"ג מפ"י הפשוט בדברי הרשב"א.

עוד צ"ע דבס"ק מ"ב כתב המשנ"ב בשם המ"א שבמקום שנוהגים סתם הלואה רשאי לתבע לאלתר רשאי לומר הלויני, ובשמעו אפילו שכל מקום נוהגים כן, ומ"ש מהרשב"א דלהפמ"ג לא פלוג, והרי ודאי גם כה"ג לא יתבענו לאלתר, רק יכול לתובעו לאלתר. ואח"כ מצאתי להפמ"ג שהביא דברי הרשב"א, והביא שנחלק בזה על המ"א, ותמוה דהמשנ"ב צ"ע אית שניהם.

יעקב שפיגל - נוה יעקב

כלומר שיסדר את ביתו לשים חפציו כל דבר במקומו וכו'.

משה פיליפ - בני ברק

הכל הוא טעם א', דע"י שנתיר לו טלטול מוקצה יטלטל כל היום אבנים וכלים כסוף דבריו, ולכן הוא עושה שבתו חול כמו 'דבר דבר' ופשוט.

שמעון בן גיגי - רוממה

ט

הגדרת מוקצה מחמת חסרון כיס

לענין מוקצה מחמת חסרון כיס, השלחן ערוך (סימן ש"ח סעיף א') כתב "כיון שמקפידים שלא לעשות תשמיש אחר", וגם במשנ"ב לא הזכיר תנאי נוסף, אולם בביאורו (ר"ה חוץ ממוקצה) כתב בסופו: ובכולהו הטעם דכיון דקפיד עלייהו מייחד להו מקום, עכ"ל. ומשמע דלא סגי שיקפיד אלא גם שייחד מקום, ויש לעיין בזה אם אכן זה בדוקא דבעי ייחוד מקום, או שבדרך כלל כשמקפיד מייחד מקום, אבל אין הכי נמי, אף אם לא מייחד מקום חשיב מקפיד, וצריך עיון בזה.

רפאל בן לולו - נוה יעקב

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: תפוס לשון אחרון.

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: התנאי הוא מקפיד, והטעם הוא מייחד ליה מקום. אלא דיש לעי' מתי שאנו יודעים שאין מייחד אע"פ שמקפיד, ולכאורה זה המחלוקת בכיס של מעות, דמקפיד ואין מייחד, אם הוי חסרון כיס כבי"ש ש"ט.

יעוין כבי"ש ש"י בשעה"צ ס"ק י"ט דהביא דעת הב"מ בזה, דחסי"כ נקרא כל שדרך להקפיד ולייחד לו מקום, ואם לא מייחד ליה מקום דינו ככש"ל"א, ע"י"ש. ונראה בפשטות דאין כן דעת שאר פוסקים, וס"ל דיחוד מקום הוא רק סימן והוכחה לקפידא, אמנם יעוין מש"כ בזה בארח"ש (פ"ט הערה ק"), ואכמ"ל בזה.

מרדכי ברגר - אלעד

ייחוד מקום הוא לסימנא דמילתא שמקפיד בו להשתמש.

שמעון בן גיגי - רוממה

י

טלטול כלי שמלאכתו לאיסור כשיש לו כלי היתר

בשלחן ערוך סימן ש"ח סעיף ב' כתב דכלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך גופו, ובמשנ"ב (ס"ק י"ב) כתב דמיידי שאין לו כלי היתר לתשמיש זה, דאי לא הכי אין לו להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור. (ועיין שער הציון ס"ק י"ג שהביא לכך מקור מהגמ' דף קכ"ד ע"א). ויש לעיין בזה, דלהלן בסעיף י"ב כתב השלחן ערוך שמנגעל חדש מותר לשומטו מעל הדפוס, ואף על פי שמלאכתו לאיסור, כיון דשם כלי עליו מותר לטלטלו לצורך מקומו. וכתב המשנ"ב (ס"ק נ"ז) דלפי טעם זה שכתב השלחן ערוך, שכיון שהוא כלי מותר לטלטלו לצורך מקומו, הוא הדין שמוותר לשמוט הדפוס מתוך המנגעל בין שהוא תקוע בחוק ובין ברפוי. והוסיף המשנ"ב שהאליה רבה מפקפק ברפוי, דלמה יטלטל בדפוס, טוב יותר שישמיט המנגעל מעליו אחרי שהוא רפוי ולא יטלטלו בידיים, ובמקום שקשה להשמיט המנגעל בודאי אין להחמיר, ע"כ. הרי חזינו דאף ברפוי שיכול להסתדר בלי טלטול הכלי שמלאכתו לאיסור, יש מחלוקת אם צריך להמנע מטלטול הכלי שמלאכתו לאיסור או לא, שהדיעה הראשונה שמביא המשנ"ב (שהיא דעת ה"ט"ו כמבואר בשער הציון ס"ק נ"ט) סוברת שאין צריך, והאליה רבה חולק, וא"כ מדוע לעיל (ס"ק י"ב) כתב המשנ"ב בפשטות להחמיר כשיש לו כלי היתר, וצ"ע (ועכ"פ ביש לו כלי היתר, אלא התשמיש בו לא נוח, ויותר קל להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור, יש לכאורה ללמוד מדברי המשנ"ב בס"ק נ"ז שלכולי עלמא מותר, שהרי אף האליה רבה שאמר ברפוי, התייר לשמוט הדפוס מהמנגעל היכא שקשה לשמוט המנגעל מהדפוס).

רפאל בן לולו - נוה יעקב

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: דאי רק שבכלי שמלאכתו להיתר הוא תחת ידו ואין צריך לחזר, ובדפוס הדין אם זה נקרא בקלות או לא.

יש שחילקו בזה בין טלטול לצורך גופו לטלטול לצורך מקומו, דלצו"מ הותר אף ביש לו אפשרות אחרת, יעוין כבי"ש ארח"ש (פ"ט הערה מ"א) בשם הגר"ש אויערבאך, וב"אליבא דהלכתא" גליון נ"ז (עמוד ל"ז) מש"כ בזה ידידי הרה"ג רבי ישראל מאיר פלמן שליט"א (בהערה 4). אמנם יעו"ש במדור "ביני עמודי" (עמוד ק"א) דהארכתי בזה, ותורף הדברים, דל"ש צו"מ מצו"ג לענין זה, ויישוב דברי המשנ"ב הוא, דכיון דמוכח בנידון מנעל הדפוס דלאו טלטול מן הצד מיקרי, ע"י"ש היטב, ממילא כיון דבכל ענין יטלטל הדפוס, אי"ז נחשב כלל ועיקר לטלטול עם אפשרות בענין אחר, ומשו"ה שפיר פסק המשנ"ב דיכול לטלטל הדפוס, ורק "טוב" דיטלטל המנגעל, ודו"ק.

מרדכי ברגר - אלעד

בס"ק י"ב כיון שיש לו אפשרות שלא יעשה טלטול כלל, שהרי יש לו כלי היתר לתשמיש זה, ולא צריך כלל לטלטל הכלי שמלאכתו לאיסור, פסק המשנ"ב שאסור לטלטל הכלי שמלאכתו לאיסור, שהרי אם יטלטל הרי טלטל שלא לצורך. משא"כ בס"ק נ"ז אין אפשרות שיעשה ללא טלטול כלל, אלא כוונת המשנ"ב בשם הא"ר שברפוי יש לו אפשרות להשמיט המנגעל, ועי"ז יצא שיטלטל הדפוס [שהוא כלי שמלאכתו לאיסור] ע"י טלטול מן הצד ולא ע"י טלטול בידיים, ולכן מפקפק הא"ר "למה יטלטל הדפוס, טוב יותר שישמיט המנגעל ולא יטלטל בידיים". וכן משמע להדיא בס"ק נ"ז שברפוי היינו שיטלטל הדפוס ע"י טלטול מן הצד, ולא שאז אין טלטול כלל, שהרי כתב חז"ל: וכ"ש כשהמנגעל ישן שהוא רפוי, ויכול לשמוט המנגעל מעליו בלי "טלטול הדפוס בידיים" דשרי, עכ"ל, משמע שבחדש הטלטול הוא בידיים, ובישן לא ממש בידיים אלא ע"י טלטול מן הצד, דאלי"כ מה שייך לומר "כ"ש דשרי", הרי אין כלל טלטול שצריך להתיר, אלא ע"כ שיש כאן טלטול אלא שהוא מן הצד. ולפי"ז א"ש, שכיון שבכל אופן יעשה טלטול, אין זה שייך כלל לנידון דס"ק י"ב [דשם יש אפשרות ללא טלטול כלל], אלא זה נידון חדש דדבר שמוותר בטלטול [שהרי מותר לצורך מקומו], אלא יש לו אפשרות לעשות ע"י טלטול מן הצד, האם צריך להחמיר לעשות כך, דה"ט"ז

ס"ל דאין צריך להחמיר אלא מתיר לטלטל בידיים, והא"ר מפקפק שאולי צריך להחמיר, ולכן כתב "טוב יותר", שרק יש ענין להחמיר אבל לא מעיקר הדין, ולכן אם קשה בודאי אין להחמיר. וכן כתב הפמ"ג במשכנות זבח ס"ק י"ג ובא"א ס"ק כ"ז דכוונת ה"ט"ז להתיר לטלטל הדפוס "בידיים", ואין צריך לטלטל המנגעל שע"י"ז יטלטל הדפוס ע"י "טלטול מן הצד", אבל לא מיירי שיש אפשרות בלא טלטול כלל. ולכן לא הזכיר המשנ"ב בס"ק י"ב את דברי ה"ט"ז והא"ר, כיון שזה נידון אחר לגמרי.

ועפ"י"ז יוצא לדינא דביש לו כלי היתר, אלא שהתשמיש בו לא נוח, ויותר קל להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור, "אין" להתיר בשום אופן להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור, שבזה אף ה"ט"ז יודה שאסור, דכיון שיש לו אפשרות לעשות בלי טלטול כלל של הכלי שמלאכתו לאיסור, אם יטלטלנו יהי זה טלטול שלא לצורך כלל שאסור.

מאיר פרידמן - חיפה

יא

היתר צורך גופו וצורך מקומו כשיש אפשרות אחרת

חידש המ"ב כבי"ש ש"ח סק"ב דאין היתר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו, אם יש לו כלי אחר, ומקורו כתב בשעה"צ מדגבי הפשטת העור שאסור במקלות כיון דאפשר בידיים, ומבואר שגם במקום קושי אין היתר. ולכאורה קשה מאי שנא מצורך מקומו שבו מבואר במ"ב בסק"נ"ז דהיכא שיכול להרוויח את צורך מקומו בלי לטלטל את המוקצה, שנחלקו בדבר ה"ט"ז והא"ר, וכתב שם המ"ב שבמקום קושי אין להחמיר.

לומדי כולל אליבא דהלכתא - קריית יובל

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: גם כאן במקום קושי אין להחמיר.

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כנראה במקלות לא מקרי כ"כ בקושי.

אין שום חילוק בין צורך גופו לצורך מקומו כמו שהבינו השואלים, אלא כמו שכתבנו לעיל בתשובה י' שזה ב' נושאים נפרדים לגמרי, בס"ק י"ב מיירי המשנ"ב שיש לו אפשרות בלי לטלטל הכלי שמלאכתו לאיסור כלל, ולכן אסר באופן מוחלט, משא"כ בס"ק נ"ז השאלה האם להעדיף טלטול מן הצד על טלטול בידיים [כשהתירו לו לצורך מקומו], שע"ז נחלקו ה"ט"ז והא"ר, ופסק המשנ"ב שבמקום קושי אין להחמיר.

מאיר פרידמן - חיפה

כנ"ל בתשובה לשאלה י'.

מרדכי ברגר - אלעד

יב

בענין טלטול כשמלא"א כשיש לו כלי היתר

במ"ב סי' ש"ח ס"ק י"ב כתב דכלי שמלאכתו לאיסור שהתירו לצורך גופו, הוא דווקא שאין לו כלי היתר לשימוש זה, וצ"ע דבס"ק נ"ז מביא בשם ה"ט"ז דאף שיכול לשמוט המנגעל מהדפוס, מ"מ יכול גם לשמוט הדפוס מהמנגעל מדין כלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו, וגם הא"ר דפליג שם משמע דהוא חומרא בעלמא, הרי דמתירים כשמלא"א לצורך מקומו גם כשיכול לטלטל את ההיתר.

דוד שיפריץ - קריית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כנ"ל י'.

יעיין בתשובות הנ"ל.

מאיר פרידמן - חיפה

כנ"ל בתשובה לשאלה י'.

מרדכי ברגר - אלעד

יג

טלטול כלי שמלאכתו לאיסור כשיש לו אחר

במ"ב סי' ש"ח סק"ב כ' דאין היתר להשתמש בכשמלא"א לצורך גופו כשיש לו כלי אחר של היתר, ויל"ע מהמ"ב להלן (סקנ"ז) לגבי דפוס שבתוך המנגעל, ורפוי שאפשר להשמיט המנגעל בלא לטלטל הדפוס, דהביא ב' דעות, דלה"ט"ז מותר לטלטל הדפוס, והא"ר מפקפק כיון שיכול להשמיט המנגעל, ומ"ש הכא שכ' שכשיש אפשרות לא לטלטל אסור.

יחיאל שטרנפלד - נוה יעקב

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כנ"ל.

יעיין בתשובות הנ"ל.

מאיר פרידמן - חיפה

כנ"ל בתשובה לשאלה י'.

מרדכי ברגר - אלעד

לפמשנ"ת בעריות בגליון הנ"ל, אין הכוונה בדין זה דהמשנ"ב דלצורך גופו הוא דחיה לאיסור כלי שמלאכתו לאיסור, ולכן כשיש אפשרות אחרת לא מקילים, אלא דכלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו הוא התורה וכלל לא אסח דעתיה מיניה, אלא דכל שיכול בכלי של היתר א"כ אי"ז לצורך גופו וממילא לא התירו [דהרי ע"י שישתמש בכלי היתר א"כ נמצא שא"צ זאת לצורך גופו, ודו"ק]. אך בלצורך מקומו כיון שגם אחרי שיטול את המנגעל ולא את הדפוס הוא לצורך מקומו [דהיינו שמשתמש במקום המנגעל], א"כ שוב מותר בכל גווני, ואין צורך למנוע זאת ע"י שיטול דוקא המנגעל, ודו"ק היטב.

שמעון בן גיגי - רוממה

יד

איסור השתמשות בכלי שמלאכתו לאיסור כשאינו מוכרח

במשנ"ב סי' ש"ח ס"ק י"ב הביא דאם יש לו כלי שמלאכתו להיתר, לא ישתמש בכלי המייחד לאיסור, ובשעה"צ הוכיח כן מגמ' דקנים, ע"י"ש, ובסעיף י"ד לגבי

המנגעל מעל הדפוס דמותר לשמוטו, מביא במשנ"ב ס"ק נ"ז בשם האליה רבה, דאם אפשר להוציא את המנגעל בלי לטלטל את הדפוס אז יעשה כך, כדי שלא יטלטל הדפוס בחינם, ולכא"ו הם דינים שווים, והעיקרון הוא דביכול להסתדר בלי לטלטל את הכלי שמלאכתו לאיסור, אסור לטלטל סתם הכלי שמלאכתו לאיסור. וצ"ע למה כאן אין מציין את הגמ' הנ"ל, ושם אין מציין את האליה רבה, ונראה שסבר שא"א לילף אחד מהשני, וצ"ב בסברתו.

משה פיליפ - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: עי' לעיל י'.

עיין בתשובות הנ"ל, ועפ"י"ז מיושב היטב מדוע בס"ק נ"ז לא מציין את הגמ' דשבת הנ"ל, דבגמ' מיירי שיש אפשרות בלי טלטול כלל עי"י"ש, ולכן שייך זה רק לנידון דס"ק י"ב. וגם בס"ק י"ב לא מציין את ה"ט"ז והא"ר, כיון שהם מיירי שבכל אופן יעשה טלטול אלא או בידיים או מן הצד, ואין זה שייך לנידון דס"ק י"ב שיש לו אפשרות בלי שיטלטל כלל את הכלי שמלאכתו לאיסור.

מאיר פרידמן - חיפה

כנ"ל בתשובה לשאלה י'.

מרדכי ברגר - אלעד

להנ"ל א"ש דב' דינים הם.

שמעון בן גיגי - רוממה

טז

קטן שטלטל כשמלא"א לדעת אביו

הסתפקנו בדינא דהגר"א שהובא במ"ב כבי"ש ש"ח סק"ב דלא התירו עודן בידו אא"כ נטלן ברשות, מה יהיה בקטן שבקשו אביו להביא לו ספר קודש, וטעה בהבנת דברי אביו והביא לו תפילין, אי מותר להורות לו להחזיר התפילין למקומו, דיש להסתפק אם חשיב כטלטול לצורך גופו כה"ג, דהוא עשה כן לדעת אביו, ואף שסתם טלטולו הוא למלאכתו האסורה, מ"מ הוא לא כיון למלאכה אסורה אלא לקיום רצון אביו.

לומדי כולל אליבא דהלכתא - קריית יובל

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בביצה דף ט"ו דמותר לשלוח תפילין ביו"ט אע"פ שאין עומד לשימוש.

אולי הוי צד היתר כיון דטעה בדבר מצוה, וכמבואר בשבת קלז. ובפסחים עב., ושם רק מבואר דפטור, אך לא דמותר, וצ"ב.

משה פיליפ - בני ברק

יעוין שש"כ (פ"כ הערה כ"ח) דהאריך טובא בנידון כע"ז בשם הגרשז"א, ודן דלכאורה כל טלטול בחפץ של חבירו מחמה לצל יהא מותר מדין צורך גופו, דזה קיום מצוה דהשבת אבידה, והסיק דאין להתיר בזה ע"י"ש.

מרדכי ברגר - אלעד

לכאורה הדבר תלוי אם יש היתר על הטלטול, ולא בכוונה.

שמעון בן גיגי - רוממה

טז

כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גר"מ כשאפשר לו בכלי היתר

כשמלא"א דשרי לצורך גר"מ, כתב המשנ"ב (סי' ש"ח ס"ק י"ב) דהיינו דוקא בגונא שאין לו כלי היתר לתשמיש זה, דאלי"ה אין לו להשתמש בכלי זה. ומצינו במשנ"ב כמה סתירות בזה, א. דבס"ק נ"ז לענין לשמוט הדפוס מתוך המנגעל דשרי מטעם דהוי כשמלא"א לצורך מקומו, דאיכא פלוגתא באחרונים במקום שהמנגעל רפוי שיכול לשמוט המנגעל בלי לטלטל הדפוס אי שרי לטלטל הדפוס, והסיק דבמקום שקשה להשמיט המנגעל בודאי אין להחמיר. ב. בס"ק י"ג כתב דטלטול בגופו לא חשיב טלטול כלל, וא"כ קשה דבכלי שמלאכתו לאיסור לא יהיה שרי לטלטל לצורך מקומו בגונא שיכול לטלטל בגופו, שהרי לדעת המשנ"ב במקום שיכול שלא לטלטל הכלי שמלאכתו לאיסור, ליכא היתרא דצורך גר"מ, וא"כ לעולם יצטרכו לטלטל בגופו, וד"ז לא שמענו. ישראל מאיר פלמן - אלעד

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: שצריך לעשות באופן משונה לא מקרי אפשר.

א. כנ"ל בתשובה לשאלה י'.

ב. י"ל עפ"י מש"כ המשנ"ב כבי"ש ש"ח ס"ק י"ג דטלטול בגופו מותר "כדי שלא יבוא להפסד", והיינו דאין היתר טלטול בגופו שלא במקום הפסד, וא"כ אין טלטול זה נחשב כאפשרות טלטול בהיתר בכדי לאסור טלטול כשלי"א לצו"גו"מ. (אמנם עיקר דברי המשנ"ב צ"ב, כמשנ"ת בקושיא י"ז ע"י"ש).

מרדכי ברגר - אלעד

לפי משנ"ת לעיל תשובות י"ד דאין הטעם לדין זה משום דההיתר לצורך גופו הוא דחוייה, ולכן לא שרי' באופן שאפשר אחרת, אלא דבכה"ג ל"ח לצורך גופו, אך כשהוא כן לצורך שוב הוא היתר, וכיון שגם אם יטלטלנו בגופו אכתי הוא לצורך גופו, שוב אין צורך למעט בפעולה כיון שהוא הותרה ולא דחוייה.

שמעון בן גיגי - רוממה

יז

בדין טלטול מוקצה בגופו

כתב המשנ"ב כבי"ש ש"ח ס"ק י"ג: איתא בסימן ש"א סעי' ח' דטלטול מוקצה בגופו אפילו לצורך דבר המוקצה מותר, דזה לא נקרא טלטול כלל, ולפי"ז אם מונח איזה דבר מוקצה על הארץ מותר לדחפו ברגליו כדי שלא יבוא להפסד, עכ"ל. ובשעה"צ הביא דעת הח"א דחושש להאסורין, ודחאו ע"י"ש. וצ"ע, דפתח ב"לא נקרא טלטול כלל", וסיים ב"כדי שלא יבוא להפסד", דהא אם הותר לחלוטין מדוע הגביל המשנ"ב בהיתר רק למניעת הפסד. ועוד מצינו כע"י"ז בלשון הביאורה"ל סוף סימן רס"ו, דכתב בדי"ה פן יעל ידי טלטול ברגל

מרדכי ברגר, 1977

מרדכי ברגר, 1977

עמדו בזה בספר "ארחות שבת" (פ"יט הערה נ"ה), ועי"ש באריכות הדברים במה שנדחקו ליישב, ובמה שהביאו חידוש גדול מהגרש"ז א בזה.

מרדכי ברגר - אלעד

כג
טלטול תפילין לצורך גופן

נתבאר במ"ב סי' ש"ח סקכ"ד דיש מחלוקת אחרונים אם שרי לטלטל תפילין שלא יגנבו וכדו', או רק לצורך גופן או מקומן, ומסיק המ"ב דרק במקום הדחק יש להקל כדעה דמותר לצורך עצמן. ולכאורה קשה באיזה ציור לצורך עצמן הוא לא מקום הדחק, הלא אם יש לו צורך שלא יגנבו או יפסדו ודאי הוא גם מקום הדחק.

לומדי כולל אליבא דהלכתא - קרית יובל

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כגון שיש לו עצה שלא יגנבו באופן מותר, אלא שהוא טירחא.

בסעיף י"ח מצינו מחלוקת המג"א והאליה רבה, והובא במשנ"ב שם ס"ק ע"ו, אם קוץ שהיה ברה"ר כבר מע"ש מותר לטלטלו, או שמא אסור מכיון שהיה יכול ליטלו כבר מע"ש, עי"ש. אך זה דווקא שם במקוצה מחמת גופו, אך לכא' במקוצה שמלאכתו לאיסור, אז מותר בשבת לצורך ג"מ, אפי' אם היה יודע שיצטרך לטלטלו בשבת, כיון שלגוי'מ הוי היתר גמור, רק דהמשנ"ב בס"ק י"ב אומר דאם יש לו כלי אחר אסור לטלטלו, דשוב אינו נקרא לצורך גופו כיון שיש לו אחר. ולפי"ז פשוט דמקום הדחק הוי דווקא היכא שלא היה יכול ליטלו מע"ש מחשש גניבה וכי', אך אם היה יודע יהיה אסור לו לקחת, כיון שהוי מלאכתו לאיסור, ופשוט.

משה פיליפ - בני ברק

כד
אימתי לשברי כלים יש דין כלי

סי' ש"ח סעי' ו': **כלים שנשברו מותר לטלטל שבריהם, ובלבד שיהיו ראויים לשום מלאכה, ומאיך בסעי' י"א כ' שמחט אף חדשה שלא ניקבה עדיין מותר לטלטלה, דזמנין נמלך עלה ואינו נוקבה, ומי"מ בניטל חורה או עוקצה אסור לטלטלה דבטל שם כלי מינה, דאז דרך לזורקה בין שברי מתכות (לשון המ"ב ס"ק מ"ח). משמע דשברי כלים רגילות להשתמש בהם ולא לזורקן, וע"כ יש להם תורת כלי, אא"כ זרקן לאשפה מבער"י דתו לא קיימי כלל לשימוש, ובכניסת השבת אין להם תורת כלי. ולפי כ"ז צ"ע מה שפשוט לביאה"ל בסעי' ז ד"ה מבע"י, דרק כלי שנשבר בבית חורקו לחוץ מבער"י הוי מוקצה. אבל אם נשבר ברחוב והניחו שם מבער"י לא הוי מוקצה. ולא הבנתי, דלכאורה אדם המניח שברי כליו ברחוב לפני שבת, ודאי אין דעתו עליהם כלל, וא"צ כלל מעשה שיבטלו מתורת כלי, וגם מסתמא אין רגילות לאסוף שברי כליו ולהביאן לביתו כל ש"צ א"ז להן עתה (ועכ"פ היכא דאין רגילות לכאורה יש לאסור).**

דוד שיפרין - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: אולי לא הספיק לאספו כשנשבר, אבל דעתו דאם ימצאהו אחר השבת ישתמש בו. והא ע"ז קאי דמצאו ברחוב שברי כלים, ורוצים להשתמש בהם.
--

כה
מה בין טלטול שברי כלים לטלטול שפוד

בסי' תקי"ח ס"ג כתב דשפוד שאסור לטלטלו אחר שצלו בו, שומטו (בגרידה וטלטול מן הצד) ומניחו בקרן זזית שלא יזוקו בו, ובשעה"צ שם סקכ"ח כתב דקוץ מותר לטלטלו שלא יזיק, וא"צ טלטול מן הצד, דשאני שפוד שאין הזיקו מצוי, ובביאה"ל שם מסתפק אם שברי כלים שבבית שהתירו בסי' ש"ח ס"ו, הזיקו מצוי טפי משפוד, ומביא בשם הער"ש דאה"נ צריך לטלטול מן הצד בשאפשר, אם בשברי זכוכית. וצ"ע דא"כ אינו לגמרי שפוד, דהרי המ"ב כתב שם דשפוד הנמצא ברה"ו אסור לטלטלו פחות פחות מד"א, והיינו כיון דאין הזיקו מצוי לא שמענו להקל אלא בטלטול מן הצד ולא בהוצאה, אף שא"א בענין אחר. ולכאורה טלטול פחות פחות מד"א לא חמור מטלטול מוקצה בידיים, א"כ שפוד גם כשא"א מן הצד אסור לטלטל בידיים, ומגלגל גדר אמצעי בשברי זכוכית שיצטרך טלטול מן הצד רק כשאפשר, וכשא"א נתיר טלטול בידיים.

דוד שיפרין - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: לכאורה פחות פחות מד"א חמור מטלטול מוקצה, כמבואר בסי' רס"ו בבא בדרך ועוד מקומות.

כו
דין מוקצה בנרות

בסי' ש"ח סעיף ז' במג"א ס"ק י"ח מביא בשם הבי"ב בשם בנו של הרשב"ש נידון הנרות שמביאים התינוקות לביהכ"נ בפעם ראשונה שמגיעים לשם, ודנים שם להתיר או משום דחשבו ע"ז קודם שבת, או משום דהם קטנים וא"צ להפרישם, אך לכא' למה אינו מותר משום דהוי כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו, דהיינו דמפני שכך היה המנהגו שבפעם ראשונה שהקטן מגיע לביהכ"נ מביא עמו גר משום איוושהי סיבה, הוי זה הדבר כלצורך גופו, וכמו שכתב המשנ"ב ס"ק כ"ד דלטלטל התפילין כדי שישמרוהו מהמזיקים מיקרי לצורך גופו, אעפ"י שלמעשה אינו משתמש בגוף הדבר ממש.

ואה"נ לפי מה שמביא המשנ"ב ס"ק ל"ד דהמור וקציעה סובר שאינו כלי כלל, אך הוא רק יחידאה בשיטה זו לפי המתבאר כאן.

משה פיליפ - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: זה צורך האדם לשמור את התפילין שהוא בכלל בזיון כה"כ.

יעויין "אליבא דהלכתא" גליון נ"ז (עמוד ל"ז) דבגדר היתרא דצוי"ג האריך מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א, והסיק שם דרק צורך כ"שמחת יו"ט" (כלשון תוס'), או "שמחת חתן" (כלשון רמ"א) נחשב צוי"ג שהותר בטלטול, ולא שאר צורך חיצוני, עי"ש בכ"ד, ולזה י"ל דה"נ בני"ד דאי"ז נחשב צורך מספיק. **מרדכי ברגר - אלעד**

בכל זה, ע"כ, והיינו דעי" גוי הותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל, משום דבאפשר בהיתר בישראל לצורך גופו ומקומו לא אסרו עי"י גוי, ומשמע דמוקצה מחמת גופו אין להתיר עי"י גוי, וכן מוקצה מח"כ, דאין להם היתר בטלטול לצווג'מ, וכ"כ המשנ"ב להדיא בכ"מ, בסי' ש"ז ס"ק ע"ז, ושם בס"ק ס"ח עי"ש. ויעויין עוד בסי' רע"ו במשנ"ב ס"ק ל"א להתיר עי"י גוי באופן שהיה מותר לישראל בטלטול מן הצד, אך רק כשזה לצורך דבר המותר, ככל טלטול מן הצד והותר רק לצורך דבר המותר, עי"ש.

וצ"ע, אמאי לא הותר לטלטל כל מוקצה עי"י גוי משום דעי"י הישראל יש לו היתר בטלטול בגופו, והותר אף לצורך דבר האסור כדקי"ל בסי' ש"יא סעי' ח' ובמשנ"ב בכ"מ, ובפרט דלשון המשנ"ב בסי' רע"ו היא דשקיל הישראל עי"י טלטול מן הצד "כגון באחורי ידיו או בין אצילי ידיו וכיוצא בזה", הא דוגמאות אלו הם מותרות מדין טלטול בגופו, ולא מדין טלטול מן הצד דעניינו טלטול המוקצה עי"י דבר אחר, וצ"ע. [ויש שאמרו בעיקר הדבר, דאין להתיר עי"י סברת היתר טלטול בגופו משום ד"אין זה טלטול כלל", אך לכאורה נסתר זה מדהתנה המשנ"ב היתר זה רק במקום הפסד, וצ"ע].

מרדכי ברגר - אלעד

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: טלטול בגופו לא מקרי טלטול כלל לדעת הרא"ש, וטלטול אחורי ידיו הוא גדר טלטול מן הצד דמותר לצורך גר"מ.
--

השו"ע הרב מקשה קושיא זו בסי' רע"ו סעיף י', ומתרץ דכיון דכל ההיתר הזה דמותר לומר לגוי כיון דהוא יכול בטלטול מן הצד, מקורו מר"ת וכמו שהובא שם בב"י, והוא עצמו הרי אסור טלטול בגופו, ולכן א"א להקל יותר מהם, ועי"ש באריכות בקונטרס אחרון (אות ג') שמבאר דבר זה.

משה פיליפ - בני ברק

גם אי נימא דוהו סברת הפמ"ג, וגם את"ל דטלטול בגופו הותר רק לצורך הפסד, מ"מ היינו בגדר שלצורך הפסד התירו איסור זה [יתכן דהיינו משום דסמכינן על המתירים רק בכה"ג], אך לצורך גופו ומקומו שהוא כלל לא אסור והוי היתר, בזה שייך להתיר בגוי.
--

שמעון בן גיגי - רוממה

י"ל דסובר המשנ"ב דטלטול בגופו לא נחשב כלל טלטול, ולכאורה א"כ למה לא התיר אלא במקום הפסד, ע"ז עיין בשו"ת שבה"ל ח"ח סי' נ' אות ג' דסובר המשנ"ב דבמקום שאין צורך אין לדחוף מוקצה ברגלו להדיא, אלא רק לטלטלו דרך הילוכו. וכ"כ המאירי שאם אין צורך בדבר, אין לשבת ע"ג דבר מוקצה שזו עי"י ישיבתו.
--

שמעון בן גיגי - רוממה

י"ל דסובר המשנ"ב דטלטול בגופו לא נחשב כלל טלטול, ולכאורה א"כ למה לא התיר אלא במקום הפסד, ע"ז עיין בשו"ת שבה"ל ח"ח סי' נ' אות ג' דסובר המשנ"ב דבמקום שאין צורך אין לדחוף מוקצה ברגלו להדיא, אלא רק לטלטלו דרך הילוכו. וכ"כ המאירי שאם אין צורך בדבר, אין לשבת ע"ג דבר מוקצה שזו עי"י ישיבתו.

שמעון שיף - בני ברק

כא
בטעם ששופר ותפילין נקראים כלי שמלאכתו לאיסור

קי"ל בסי' ש"ח ס"ד דשופר הוי כלי שמלאכתו לאיסור, ושרי לטלטלו לצורך גר"מ, ומשמע גם שופר דמצוה, וצ"ע לדעת הב"ח שאסור להשתמש בו כל השנה שימוש אחר כיון שמויחד למצוה, א"כ הוי כלי שאין לו שום תשמיש היתר, ולהר"ה (בדין קרנא דאומנא) הוי מוקצה ואסור גם לצורך גר"מ. וכן קשה לסוברים דאסור להניח תפילין גם שלא לשם מצוה, אמאי מותר לטלטלם לצורך מקומן, דלכאורה אין להם תשמיש היתר דאסור להשתמש בתשמישי קדושה.

דוד שיפרין - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: יש לו היתר להשתמש בו לצורך מצוה, וכן בתפילין יש היתר לצורך שמירה.

א. בעיקר דין כשלי"א שאין לו תשמישי היתר, נראה דבזה נחלקו המ"א והמו"ק דהו"ד במשנ"ב סס"ק ל"ד לגבי נר, ועי"ש דנראה דהכריע המשנ"ב להקל, וכן להדיא בשעה"צ סי' רע"ט סק"ד עי"ש. וכן נקטו להלכה הגר"ז (סי' ש"ח סקפ"ה) והבית מאיר (סי' ש"י ס"ז), וא"כ י"ל דהכי סבירא נמי להב"ח.
ב. י"ל"ד בזה, דנראה דסברת האוסרים בזה, דבכה"ג כמוקצה מחמת גופו חשיב, וא"כ יש לחלק בין אופן דמצד המציאות אין לו תשמיש היתר, לבין היכא דמצד הדין לא משתמשין בו תשמיש היתר, כשופר ותפילין, דיש לדמותו לדין טלטול חדש דכתב האו"ש "הו"ד בשלמי יהודה פ"ח) דבאיסור "גברא" אין איסור מוקצה, וה"נ הכא, ויל"ע בזה.

מרדכי ברגר - אלעד

לענין שופר עיין שש"כ פכ"ח הערה פ' שאסור לטלטלו אפילו לצורך גו"מ, דבזמנינו אין שואבים מים בשופר, וגם אולי יתכן שנחשב כמוקצה מחמת חסרון כיס, כיון שמקפידים ע"ז ומייחדים לו מקום.

ומה שהקשה אמאי מותר לטלטל תפילין לצורך מקומן, דלכאורה אין להם תשמיש היתר, עיין בילקוט מפרשים על השו"ע (הדרת קודש) בשם ספר תפארת זקנים, דהואיל ועצם הנחת תפילין אינה אסורה, אלא רק המחשבה לשם מצוה היא האסורה, א"כ השימוש עצמו אינו איסור.

שמעון שיף - בני ברק

כב
בדין טלטול תפילין בשבת

הרמ"א סי' ש"ח ס"ד סתם דאין לטלטל תפילין אלא לצורך, וכהב"י דלא הוז מוקצה, ומש"כ לצורך ביאר המג"א כדי שלא יהיה טלטול סתם, דחשיבי כלי, ולא ככתבי הקודש דשרי אפילו לטלטל סתם.

הט"ו והמג"א הקשו דהרי אסור להניח תפילין בשבת, כמש"כ הש"ע בסי' ל"א, ובמ"ב שם פירש דעת הט"ו דאפילו שלא לשם מצוה אסור. ולא ידעתי מנ"ל, דכלי שמלאכתו לאיסור חשוב גם אם מותר שלא לשם מצוה, כיון דעיקר מלאכתו לאיסור, וממילא אסור מחמה לצל. וכעין זה קשה עמש"כ הפמ"ג סי' ש"ח מ"ז סק"ג דסברת המתירים לטלטל תפילין מחמה לצל, דאפשר להניח לשמרו מן המזיקין, וקשה דהרי עיקר מלאכתם לאיסור להניח לשם מצוה.

דוד שיפרין - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: המצוה הוא לא דבר אסור ח"ו, וכיון דהלבישה מותר א"כ עיקר מה שהוא תורת כלי הוא דבר המותר.
--

מרדכי ברגר, 1977

יש להקל', ובדבר המותר לחלוטין אין דרכו דהמשנ"ב לנקוט לשון זו. ומאיך, בסי' ש"ט ס"ק י"ד סתם בפשיטות להתיר בזה. (אמנם התם יש הפסד, עי"ש). וכן בביאהו"ל סימן ש"ה ד"ה ומטעם התיר בזה ללא הגבלה, ובמקור הדין בסי' ש"יא סעי' ח' נמי לא התנה המשנ"ב על דין השו"ע המתיר בזה דיהא הפסד בדבר, וצ"ע בכ"ז.

מרדכי ברגר - אלעד

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: דאי ללא צורך אין לטלטל בגופו, ובפרט דאיכא ראשונים ואחרונים דאסרי.

מש"כ המשנ"ב דלא חשיב טלטול כלל, כוונתו לאפוקי דאי"ז גדר דטלטול מן הצד, אך אין כוונתו לענין דל"ח טלטול כלל לענין הכרעה שאין אוסרם, ודו"ק, וגם מש"כ לצורך הפסד, לא מוכרח שכוונתו רק לצורך הפסד, אלא אורחא דמילתא.

שמעון בן גיגי - רוממה

יש ליישב המשנ"ב כמו שכתבנו בתשובה כ'.
--

שמעון שיף - בני ברק

יח
טלטול בגופו שלא לצורך כלל

במשנ"ב מבואר דטלטול מוקצה בגופו מותר רק מחמה לצל, אבל שלא לצורך כלל אסור, וזה שכתב (סי' ש"ח ס"ק י"ג) דטלטול בגופו שרי רק כדי שלא יבוא להפסד. וק"ק דלפמש"כ (שם) המשנ"ב דטלטול בגופו לא חשיב טלטול כלל, אי"כ אף שלא לצורך כלל יהיה מותר. ומידידי הגר"מ ברגר שמעתי להקשות דהמשנ"ב סתר משנתו, דבסי' ש"ה סעי' י"ח (ביאהו"ל ד"ה ומטעם זה) כתב דטלטול בגופו שרי אף שלא לצורך כלל, וצ"ע.

ישראל מאיר פלמן - אלעד

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ודאי ללא צורך אין לעשות, והמשנ"ב בסי' ש"ח לא כתב "יק" שלא יבא לידי הפסד, אלא פי' לצורך המוקצה, אבל שלא לצורך ודאי אין לעשות, וכנ"ל י"ז.

עיין היטב בטעמים דכתב המשנ"ב בהקדמה, ולפי"ז מתיישב שפיר אמאי התירו טלטול בגופו דוקא במקום הפסד או צורך, ומה שכתב המשנ"ב דלא חשיב טלטול היינו במקום דאיכא הפסד או צורך, ודו"ק היטב. ומה שהקשה מידידו הגר"מ ברגר, עיין בביאהו"ל היטב בסוף דבריו ולא קשה, והאמת דכל הפוסקים ס"ל דדוקא במקום הפסד או צורך, עי"ש.

אשר פרץ - אשדוד

עיין לעיל אות י"ז.

שמעון בן גיגי - רוממה

יט
התחיל לטלטל מוקצה בהיתר האם מותר להמשיך לטלטל גם במוקצה מחמת גופו

בדין התחיל לטלטל מוקצה בהיתר שמוחר להמשיך לטלטל, לשון המ"ב (סי' ש"ח ס"ק י"ג) משמע דנוקט להחמיר דבמוקצה מחמת גופו אין היתר זה, וצ"ע שבסי' תקי"ו סקכ"ט כתב דהמפריש חלה ביר"ט רשאי לטלטלה בעודה בידו, ואחר שהניחה היא מוקצה, ועיין שש"כ פ"א הערה ס"ט (בישן הערה ס"ו) שהאריך בזה להקל בנטילה בהיתר גמור, כיון דבשעת נטילה לא היה ע"ז שם חלה כלל, אכן באבן העזר כתב להדיא שלא כדבריו. (וגוף הדין דחלת חו"ל חשיבא מוקצה צ"ע, דהא חזיא מעיקר הדין לכהן קטון).

דוד שיפרין - קרית ספר

יעויין באבן העזר שם (בס"ס רס"ו) דמיירי בחלה הראויה לכהן, אלא שאין כהן בעיר, והשווה דינה לדין כלי שמלאכתו לאיסור, עי"ש בדבריו, ובדין כשלי"א לא נאמר כלל איסור המשך טלטול בעודה בידו כשנטלו בהיתר (ואף בנטלו באיסור נסתפקו בארח"ש - בירווי הלכה סימן ג' - לדעת אבהעו"ז אם נאסר, עי"ש). ולפי"ז, בנידון המשנ"ב בסי' תקי"ו דמיירי בחלק למאה, דאין לדמותה לכשלי"א, אפשר דמודה אבהעו"ז לסברת הגרש"זא דבנטילה בהיתר גמור לא נאסר, ולא הוצרך לזה בדבר הדומה לכשלי"א משום דס"ל דבזה לא נאמר כלל איסור זה, ועיין.

מרדכי ברגר - אלעד

א' - נראה דכמו במילה כתב המשנ"ב שמותר להוליכו, וביארו הפוסקים דכיון דחוששים לשמא ישבר ולא ימול התירו, אולי הכא נמי אם לא יניח את החלה במקום שמור, כדי לשמור על קדושתו ושלא יתערבב עם שאר הלחם, או שהקטנים לא יגעו בזה, ואם לא נתיר לו ימנע מלהפריש חלה, וימנע ממצות סעודה או ממצות עונג שבת, התירו, ולפי"ז בכל מקום שאיכא צורך מצוה שחוששים שימנע שרי. ב' - ועוד נראה דיש לחקור כשמוותר לו לטלטל, האם הותר הדבר או שאינו אסור במצוה זה, דהיינו האם זה מוקצה והותר או שזה לא מוקצה כלל, כמו החקירה המפורסמת אי דחוויה או הותרה. ולפי"ז בעיסה כיון שקודם לא היה מוקצה כלל לא נאסר עליו, אבל כאן כיון שזה רק היתר היום, התירו דוקא במקום שיש חשש שלא ימול וכדו', ומה שכתב שהאבן העזר כתב אחרת משש"כ, במה שמביא השש"כ לא נכנס כלל כיון שהוא מדבר על מקרה אחר, ופשוט.

אשר פרץ - אשדוד

לא מובן כ"כ מה הקו מאבן העזר על דברי המשנ"ב, דברור החי' בין נטלה באיסור לנטלה בהיתר, וכ"ש כאן דהוא לא רק היתר אלא אין כאן שם מוקצה.

שמעון בן גיגי - רוממה

כ
בדין טלטול מוקצה עי"י גוי

כתב המשנ"ב סי' ש"ח ס"ק ט"ו בשם הפמ"ג: ועל ידי אינו יהודי י"ל דשרי

י"ל דאפילו נאמר דנר הוי כלי ומותר לצורך גו"מ, מ"מ אין היתר שמביאים התינוקות נרות לביה"כ בפעם ראשונה שמגיעים לשם, דדבר זה לא נקרא לצורך גופו שאינו משמש שום ענין, ואינו דומה לתפילין דמותר לטלטלו כדי שישמרוהו מהמוזיקים, דזה נקרא לצורך גופו, דזה משמש להאדם לשמירה, משא"כ להביא נרות זהו רק מנהג, ולא עושה שום דבר, ולא משתמש בהנר עצמו לכלום.

שמעון שיף - בני ברק

כז

אם פתילה הוי כלי

במשנ"ב סי' ש"ח ס"ק ל"ד מביא דפתילה הוי כלי, וצ"ב מה שונה ממה שמובא בסי' רס"ד סעיף ח' בביה"ל ד"ה רוב מה שיוצא, דמדובר שם מפתילה, ומבואר שם דבפחות מג' על ג' אצבעות הוי שבר כלי, וכאן מדובר לכאורה בפתילה הפחותה מג' על ג', וצ"ע.

משה פיליפ - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בסי' רס"ד מ"ירי דה"י בגד מקודם, ולגבי הבגד שמקודם הוא שבר כלי, ומה שנעשה כעת פתילה הוא נולד, ולחיי נקט שם חתיכת בגד, אבל אם ה"י פתילה מקודם שפ"ד, כמבואר שם.

כח

אם מותר לטלטל נר לצורך גופו ומקומו

המ"ב בסי' ש"ח ס"ק ל"ד מביא מחלוקת המג"א והיע"ב"ץ אם נר מותר לצורך גו"מ או שאין לו תורת כלי, ובסי' רע"ט בשע"צ ס"ק"ד סתם להקל, וצ"ע הא נר אין לו שום שימוש היתר, ועיין פמ"ג א"א סק"ב דפשיטא ליה כהר"ה, דכשאין לו שימוש היתר אסור לצורך גו"מ, ולכא"פ בזמנינו דאי אין לנר ופתילה שום שימוש היתר כלל, שר"י שעמד בזה החזו"א סי' מ"ד סק"ג דהכל תלוי לפי המקום והזמן, ובמקומינו אין שום שימוש בנרות לצורך גופן.

דוד שיפריץ - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: היכן מבואר בסי' רע"ט סק"ד דמ"ירי בנרות. ואפי' נימא דמ"ירי, שם כתב רק דכ"ג נעשה בסיס.

אף דהפמ"ג נקט כהר"ה בזה, וכן נקט החזו"א להלכה, מ"מ המשנ"ב ס"ל כדעת הרשב"א בזה, וכן נקט בדעת המ"א לענין נר, וכן פסקו הגר"ו והב"מ, וע"ע ארח"ש (פ"ט הערה כ"א) במה שהביאו דעת האג"מ ושבת הלוי בנידון זה להלכה.

מורדכי ברגר - אלעד

איה"נ דהיום בזמנינו דאין שום שימוש בנרות לצורך גופן כנ"ל, אין שום היתר לטלטל נרות.

שמעון שיף - בני ברק

כט

טלטול ספסל ששמש אחד מרגליו

בביאור"ה ס"ל ש"ח סעיף ט' ד"ה דאסור לטלטלו, כתב שאם נשמת הרגל מהספסל וירא שלא תיפול ויוק, מותר לטלטלו ולסומכו על ספסל אחר, אך שיהיה כשיושב עליו שלא יטלטלנו בשיבתו. וצ"ע שהרי הוי טלטול בגופו, וכלאחר די חשיבא, ומ"ש מש"י המשנ"ב שמוותר לטלטל ברגלו, וכ"כ המשנ"ב בס"ק פ"ב בשם המ"א שמוותר לישב על חריות אע"פ שיש חשש שיטלטלנו בשיבתו, רק הביא בשם המאירי שיש לפרוש במקום שאין צורך (גם זה תמוה איך הביא כך בשם המאירי אם התיר טלטול בגופו).

יעקב שפיגל - נוה יעקב

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: אם מטלטל בשיבתו מקרי שימוש במקצה, ויותר חמור מטלטול, וגם זה מקרי כדרך ולא מקרי כלאחר יד, משא"כ בחריות שאינו שייך לשיבה, ומ"מ אינו כ"כ כלאחר יד.

י"ל דאף דהתיר המשנ"ב טלטול בגופו, מ"מ יסוד היתר זה מחמת השינוי שבזה, אך בדבר שכן הדרך לטלטלו לא הותר הטלטול בגופו, ומקור לזה נראה מדברי השו"ע סי' ש"ח סעי' מ"ו דאסור לשאת תחת אציליו וזע התולעים שעושים המשי משום שאסור בטלטול, והא תחת אצילי ידיו הוא "טלטול בגופו" ואמאי אסור, ונראה כנ"ל, והנ"י י"ל בנ"ד, דנדנדו הספסל אגב ישיבה עליו חשיב טלטול כדרך ולא כטלטול משונה. ויש לבאר עפ"י"ז גם דברי השע"צ בסי' ש"ב ס"ק ל"ה לענין קינוח טיט שעל רגלו באבן, דאסור באופן שתתנדנן ע"י קינוחו, ע"ש, ויל"ב כנ"ל, ועדיין יל"ע בזה. עוד י"ל בזה כדהובא לעיל דבכ"מ משמע מהמשנ"ב דלא התיר בשופי טלטול בגופו אלא רק במקום הפסד, ומשו"ה הוזהר שלא יתנדנן הספסל בשיבתו.

מורדכי ברגר - אלעד

ל

בענין טלטול מנעל חדש בשבת

בביאה"ל סי' ש"ח סט"ו ד"ה מנעל כתב דאפשר דצריך ליהרר שלא לטלטל מנעל חדש של אשה, דיח סוברים בסי' ש"ג ס"י"ח דאפי' בבית אסור ללבוש דברים שאסור לצאת בהם. וצ"ע דבסי' ש"ג ס"ק ס"ה ושם שע"צ סק"ג"ה כתב דאפי' בעל נפש א"צ להחמיר בזה, ולכאורה גם הרוצה להחמיר עכ"פ מוקצה ודאי לא הוי, כיון דקיי"ל דמעיקר הדין מותר ללבושו בבית.

דוד שיפריץ - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: מש"כ היינו שלא לצורך, אבל ודאי אם רוצה ללבוש בבית מותר, ומחמה לצל לא שכח.

אולי י"ל עפ"י דקדוק לשון הביאור"ה בזה, דאסור לטלטל המנעל "אחרי שאסורה לצאת בו", והיינו שהוא מוקצה משום שאסור לצאת בו לרה"ר, ולא משום החומרא דאסור ללבושו בבית, ואולי יל"ב בזה, דס"ל דעיקר לבישת המנעל בזמננו היתה לצורך יציאה לרה"ר, ובבית לבשו אנפילאות וכיוצ"ב,

וכדנהגו רבים היום, וא"כ נחשב מנעל זה ד"עיקר" מלאכתו לאיסור, ושפיר חשיב כשל"א.

מורדכי ברגר - אלעד

לא

לשמוט בגד או מנעל מע"ג מוקצה מחמת גופו

בסי' ש"ח בסעיף י"ד וט"ז מתבאר בשו"ע ובמשנ"ב דמותר לשמוט בגד או מנעל מע"ג מוקצה מחמת גופו, רק אם הוא בלא לטלטל את המוקצה, וצ"ע שהרי הוי טלטול מן הצד. ושמעתי מחכ"א בלאר שהבגד נעשה בסיס, דכיון שהניחו באופן שיודע שיצטרך לטלטל מוקצה כדי להשתמש בו, הרי זה כמקצהו מדעתו מלטלטלו בשבת. וקשה דזו סברת תרוה"ד המובא בסי' ש"ט, והמשנ"ב שם פסק (בס"ק י"ח) להקל במקום צורך כדעת המ"א שחלק על תרוה"ד, יעו"ש בדין בסיס באקראי, ומוכח דלא ס"ל דחשיב בסיס ככה"ג ומדוע סתם כאן.

ועוד צ"ע בגוף דברי המשנ"ב כאן בס"ק ס"ד, שכתב דמוכח בסעיף י"ד שאי לאו שהדפוס היה כלי היה אסור לשמוט המנעל, הרי כבר כתב המשנ"ב שם במש"כ השו"ע "מנעל חדש", הוא מפני שיש רבותא שהוא מהודק, וממילא מוכרח לטלטל הדפוס בידיים. וא"כ בקנה יש לתרץ פשוט ששמוט הבגד אע"פ שמוטלטל הקנה, אבל בלבד שלא יטלטל בידיים, אבל שיוח הקנה לית לן בה. וכמה אחרונים גו"כ השו"ע הבינו כהמשנ"ב, וצ"ע"ג אמאי לא תירצו כנ"ל.

הראל צוברי - נתיבות

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כיון שזה מקומו של הבגד או המנעל הוי טלטול להדיא, דומיא דמוכני הנשמטת בזמן שיש עליה מעות, דאסור גם לטלטל את כל העגלה. ואולי זה כוונת החכ"א.

א. בעיקר הקושיא דהא טלטול מן הצד הוא, יעו"ש "אליבא דהלכתא" גליון נ"ו (עמוד ק"א) במה שהארכנו ליישב הענין.
ב. בבואור הוכחת המשנ"ב מדין מנעל, י"ל דאף דנקט השו"ע מנעל חדש לרבותא, מ"מ בודאי דכן הדין אף במנעל ישן, כמבואר במשנ"ב שם, וס"ל להמשנ"ב דבפשוטו הטעם דנקט השו"ע קאי גם על מנעל ישן, ואיננו טעם למנעל חדש בלבד, וא"כ אי"ש דמוכח דאין לטלטל אף טלטול מן הצד ללא שם כלי.

מורדכי ברגר - אלעד

לב

בהיתר לטלטל סנדל שנפסק בכרמלית

בסי' ש"ח סעיף ט"ו מבואר דהתירו לטלטל בכרמלית את הסנדל שנפסקה רצועתו החיצונה, וכ' המ"ב ס"ק ס' משום שלא יאבד התירו לו איסור מוקצה [ועי' לעיל סי' ש"א סעי' ל"א ברמ"א וביאור"ה ד"ה אם ולעיל ס"ס רס"ו]. וצ"ע דהרי מבואר בשו"ע דסנדל זה הוי מוקצה משום שאין לו שום תיקון ודרך לזורקו באשפה, וא"כ היאך התירו לו משום הפסד בדבר שדרכו לילך לאשפה. ואין לומר דהיתיר שלא יתבייש ללכת בלא מנעל, דלהדיא מבואר דהוא כדי שלא יאבד, וכן א"א לומר דהדרך לשמור המנעל בשביל החומר שהוא עשוי ממנו, אע"פ שאכתי' הוא מוקצה, משום שהוא כלי אחר מה שיעשה ממנו, וכן יש ליישב את עיקר הדין דהגמ"ו שו"ע, אך במ"ב מבואר דדרך לזורקו לאשפה, וא"כ צ"ע, ודחוק לומר דלאו דוקא.

שמעון בן גיגי - רוממה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כבר הקשו הראשונים לשיטת רש"י כן.

לג

ישיבה על ספסל שבור

איתא ברמ"א סי' ש"ח סט"ז דספסל שנשמת א' מרגליו אסור לטלטלו, משום דחיישינן שמא יתקע. וכתב המשנ"ב דדוקא לטלטלו אסור, אבל לישב עליו בלי לטלטלו פשיטא דשרי. וצ"ע אמאי פשיטא, הא שפיר יש מקום לומר שכל התעסקות עם הספסל אסור חכמים משום שמא יתקע, ואדרבה כשיושב עליו ומפריע לו חסרון הרגל, טפי יש לחוש שמא יתקע. ועוד קשה דהרמ"א כ' שאם ישב על הספסל השבור מבער"י מותר לטלטלו, דאז לא חיישינן שמא יתקע, ואי נימא דלשבת מותר בכל גווני, משכח"ל האי היתרא גם בישב בשבת, ואמאי נקט הרמ"א מבער"י.

והיה מקום לומר שלכן לא מהני ישיבה בשבת משום מיגו דאתקצאי, כלומר כיון דבביה"ש היה אסור בטלטול נאסר לכל השבת. אמנם דבר זה תלוי במחלוקת האחרונים לגבי בגד שהיה רטוב בביה"ש ואסור בטלטול, אם אומרים בזה מיגו דאתקצאי, שדעת המשנ"ב סי' ש"ח ס"ק ס"ג שאומרים, ויש אחרונים [ראה משנ"ב מהר"ד דרשו] דס"ל שכיון דאי"ז מוקצה אלא איסור טלטול משום גזרה, לא נאמר בזה מיגו דאתקצאי. והוא הדין בנדר"ד דאינו מוקצה בעצם אלא אסור לטלטלו משום גזרה.

א. ד. - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: משום גזירה שמא יתקע נתנו לו דין מוקצה. 2. בנשמת בשבת ל"ש מיגו דאתקצאי.

לד

בגדר ביטול תורת כלי בשבר הראוי לתקנו

בשעה"צ סי' ש"ח סט"ז סקס"ט כתב בשם הערוך דאע"פ שהותר ספסל שנשמת א' מרגליו לטלטל באופן דנשתמש בהם מבער"י [ולכא"ל למגור שמא יתקנו], מ"מ בנשתבר ב' רגליו לא הוי תורת כלי ואסור. והיינו דלא מהני מה דמותר לתקנו. וצ"ע דמש' מסנדל בסעי' ט"ו דהייא דנפסק רצועתו הפנימית מותר לטלטלו, ואע"פ דשם ג"כ א"א להשתמש כלל ללא תיקון רצועה, מ"מ לא בטל ממנו שם כלי ומותר, ומ"ש ממטה דכיון דאינה ראויה לשבת על ב' רגלים בטל שם כלי ממנה [וכן יל"ע מדלת בסעי' ח' שמוותר לטלטלה אע"פ שבה אין שימוש כלל, דבשלמא בארון יש שימוש ללא דלת, אך דלת ללא ארון לא חזי כלל. אמנם בזה הביאור לכאורה דחשיב אגב אביו כחלק מהכלי, ויל"ע אכתי' בבי' דלתות לארון א' איזה דלת תותר בטלטול או תרווייהו], אך כאן במטה ק' מ"ש מסנדל, וצ"ע.

שמעון בן גיגי - רוממה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: סברת הערוך דכל שאינו ראוי כלל הוי מוקצה, ומה שמתיר להחזיר פנים חדשות באו לכאן, וכן כתב הרשב"א בשם הראב"ד לגבי סנדל ברצועה החיצונה דף ק"ב, ואינה דומה לדלת.

לה

בענין טלטול בגופו ספסל שנשבר

בסי' ש"ח סעיף ט"ז בביה"ל ד"ה דאסור לטלטלה, כתב דבספסל הנשבר שסומכו על ספסל אחר באופן המותר, ע"ש דמסיק דיהרר שלא יטלטלה בישיבתו, וצ"ב ממה דמבואר בהדיא במשנ"ב בסעיף כ' וכ"א דבישיבה מותר לטלטל דהוי טלטול בגופו, ואולי כוונתו למאירי שמביא שם שאם א"צ לזה ראוי לפרוש מזה, ודחוק, וצ"ע.

משה פיליפ - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: עיין לעיל אות כ"ט.

י"ל באמת כמו שכתב דכוונתו להמאירי שאם א"צ לזה ראוי לפרוש מזה, ואינו דחוק דבין כך צ"ל דהמשנ"ב סובר דבמקום שאין צורך אין לדחוף מוקצה אפילו ברגלו להדיא, אלא דרך הילוכו, ולכן אינו מתיר טלטול בגופו אלא במקום הפסד.

שמעון שיף - בני ברק

לו

טלטול מן הצד במנעל ודפוס ובחלוק וקנה

פסק השו"ע בסי' ש"ח סעיף ט"ו: חלוק שכבסו אותו ותחבו בו קנה ליבשו, יכול לשמטו מעל הקנה, אבל ליקח הקנה מתוכו אסור לפי שאינו כלי, ע"כ. וכתב המשנ"ב ע"ז בס"ק ס"ד בשם הא"ר: לכאורה הלא מטלטל ע"ז גם הקנה, ובסעיף י"ד מוכח דהיה אסור לשמוט המנעל מפני דמטלטל ע"ז הדפוס אי לאו דדפוס היה כלי, וקנה לאו כלי הוא, י"ל דהכא מיירי שיכול לשמוט הכתונת בלי טלטול הקנה עמו, עכ"ל.

וצ"ע, הלא קי"ל בכ"ד דלטלטול מן הצד שרי לצורך דבר המותר, והכא כשנוטל החלוק מעל הקנה הא אין מטלטל הקנה בצורה שיהיה אלא רק ע"י טלטול החלוק, והוי טלטול מן הצד, וכיון דכל טלטול זה למטרת החלוק הוא, אי"כ נחשב הוא לצורך דבר המותר, ומדוע נדחק המשנ"ב להעמיד דברי השו"ע באוקימתא דחוקה דמיירי דכלל לא מטלטל הקנה. והן אמת דהוכחתו מסי"ד אלימתא היא, ע"ש, אך ע"ז גופא נמי יל"ק כנ"ל. ויעו"ש בלבושי שרד דכתב ככל הנ"ל בשם התו"ש, וכתב ע"ז דהכא "טלטול מעליא מקרי", ולא פירש דבריו, וצ"ע.

מורדכי ברגר - אלעד

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: עי' לעיל אות ל"א.

לז

מיגו דאתקצאי בבגד לח

במשנ"ב סי' ש"ח ס"ק ט"ג כתב דבגד לח שהיה בביה"ש טופח ע"מ להטפיה, אסור בכל השבת משום מיגו דאתקצאי בביה"ש, ולכא"ר קשה מאור ממה שמבואר להדיא בסי' ש"י ס"ק י"ט, דבגמרו בידי אדם לא אמרי' מיגו דאתקצאי, וא"כ כאן הלא הוי גמרו בידי אדם, כיון שבמשך השבת דאי יתייבש הבגד עד שיהיה ראוי ללבישה, וצ"ע משום מה אסור המשנ"ב.

משה פיליפ - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: אולי המשנ"ב מיירי בנתנו במים סמוך לשבת, דהוי דחייא בידיים דומיא דנר, וצ"ע.

יעו"ש משנ"ב מהדורות "דרשו" שהביאו בזה דברי פוסקי זמנינו, ד"י"א דאכן מיירי המשנ"ב באופן שאין ודאות שהבגד יתייבש בשבת, וע"כ בביה"ש מקצהו מדעתו, וי"א דכיון דאיסור טלטולו משום איסור סחיטה, ולא מחמת שאיננו ראוי לשימוש, לא נאמר בזה דין 'גמרו בידי אדם', ע"ש.

מורדכי ברגר - אלעד

מה שאסור המשנ"ב איירי באופן שלא ודאי שיתייבש, כך כתב בשו"ת מנח"י והגרשו"א זצ"ל ובשו"ת שבט הלוי, הובאו דבריהם במשנ"ב דרשו הערה 89, ואה"נ שבימים חמים שוודאי יתייבש מותר. ובשם הגרי"ש ה' ירפאהו ויחלימו מביאים שאסור גם ככה"ג, וע"ש עוד שהרחיבו בזה.

י. מ. פ. - אשדוד

מה שהקשה הרב פיליפ על המשנ"ב סי' ש"ח ס"ק ס"ג, עיין שו"ת מנח"י וכן בשו"ת מנחת שלמה ובהש"ל סי' ס"ב דאם ודאי יתייבש הבגד אין דינו כמוקצה, וכאן מיירי המשנ"ב באופן שאין ודאות שיתייבש בשבת, ולכן מקצה הבעלים אותה מדעתו. ועיין בספר שבות יצחק בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שלא אמרינן גמרו בידי אדם אלא בחפץ שאינו ראוי לשימוש, ולא שנאסר מחמת איסור, וכאן הבגד הרי ה' אסור בביה"ש מחמת איסור שמא יסחוט, ובוהו ל"א גמרו בידי אדם, ואפילו יתייבש אסור משום מיגו דאתקצאי.

שמעון שיף - בני ברק

לח

טלטול מן הצד

במשנ"ב סי' ש"ח ס"ק ס"ד מביא בשם האליה רבה דבחלוק התלוי על קנה ורוצה להורידו, דאם אין יכול להורידו בלי שיטלטל ג"כ הקנה עמו אסור, ולכא"ר קשה מאד, דמה איסור יש כאן, הלא זה בסך הכל טלטול מן הצד לצורך דבר היתר, והיינו שהוא לוקח הבגד, וע"י לקיחתו מתנדנן קנת הקנה. ומבואר בסי' ש"א סעיף ח' במחבר בהדיא דמותר לכתחילה באופן זה, ובסעיף י"ד המדובר שם במנעל שעל הדפוס, שהביא שם המשנ"ב בשם האליה רבה דלמה יטלטל הדפוס סתם, שם מדובר שמוטלטל הדפוס בידיים, וצ"ע.

משה פיליפ - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: עי' לעיל ל"א.

כניל בתשובה לשאלה ל"א.

מרדכי ברגר - אלעד

כוונת המשנ"ב דאם אין יכול להוריד החלוק, אלא אם מטלטל את הקנה "בידים" עימו אסור, וכמו שפירש המשנ"ב בסעיף י"ד את הלשון "לשמטו" דמיירי בחדש, דאז מהודק שפיר ומטלטל הדפוס בידיים, כאן ג"כ הבין המשנ"ב והא"ר דכוונת המחבר "לשמטו" מעל הקנה, ומטלטל הקנה "בידים" עימו, ולכן הקשה המשנ"ב שצריך להיות אסור, וע"ז תירץ דמיירי באופן כזה שאין טלטול בידיים אלא טלטול מן הצד.

מאיר פרידמן - חיפה

לט

בענין היתר טלטול חלוק מעל הקנה

כתב המשנ"ב סי' ש"ח ס"ק ס"ד שכל ההיתר לטלטל חלוק מעל הקנה, הוא כשהקנה לא מיטלטל עמו, דאל"ה הרי מטלטל מוקצה. וצ"ע דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, ומה שהביא ראיה מנעל שעל הדפוס שצריך שיהא כלי, זה רק כדי שיוכל לטלטל הדפוס בעצמו.

יעקב שפיגל - נוה יעקב

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כניל.

כניל בתשובה לשאלה ל"א.

כניל בתשובה לשאלה הקודמת.

מ

באיסור טלטול כירה שנפרק א' מרגליו

במ"ב סי' ש"ח סק"ע כתב דפשיטא שמותר לשבת ללא טלטול בהך פסל שנשבר א' מרגליו, ולכאז צ"ע דכיון דאיז משום איסור מוקצה דמלאכתו לאיסור בתיקונו, אלא משום שמה יתקנו [משום מוקצה לא אסרי, דכיון דתשמישו בהיתר אפי' שהתקין גופי' הוא איסור אי"ז מלאכתו לאיסור, וכמבואר בסעי' ח' דמותר לטלטל דלתות הכלים שנתפרקו, ואע"פ שחיבורם אסור בשבת מ"מ מותר, והיינו מהאי טעמא, דוקן]. א"כ אמאי מותר להשתמש ללא טלטול, והרי אכתי ניהוש שיתקנו, ולכאז מבואר דגדר האיסור בזה הוא מוקצה אע"פ שהסיבה הוא משום חשש תיקון. וצ"ע מ"ט הוא כן. וכן משמע ממש"כ הבה"ל סוד"ה דאסור, דמותר לטלטלו אחר שבא לידו כדון מוקצה המותר בטלטול, ולכאז היאך מהני, דהרי שוב חיישין שיתקנו, וצ"ל ג"כ כניל דהוא גדר מוקצה, וצ"ע מ"ט הוא כן.

שמעון בן גיגי - רוממה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: עי' לעיל אות ל"ג. ומש"כ דאי"ז מוקצה, אדרבה אם אפשר להשתמש רק ע"י איסור הוי מוקצה מחמת איסור (ולא רק כשמל"א) כמו בע"ח, ודלתות הכלים הוא משום מוק' אגב אביז.

מא

האם טלטול מן הצד קיל מטלטול פחות פחות מד"א

סי' ש"ח סעי' י"ח: קוף המונח ברה"ר מותר לטלטלו וכו', וכתב התוס' שבת דיש לדון אם אפשר בטלטול מן הצד אם נתיר לו לטלטל בהדיא, וכתב לתלות זאת במחלוקת הרמב"ן והתוס' אם טלטול בכרמלית חמור מטלטול מוקצה, ולהסוברים שחמור יש ללמוד כמו שבכרמלית שרי, וא"צ לשנות פחות פחות מד"א, כש"כ בטלטול מוקצה. וקצ"ע דפחות פחות מד"א אין שם העברה עליו, ומ"מ מדרבנן אסור, ולא משום שינוי קאתו עלה. ובסי' תקי"ח כתב המ"ב בשם המאירי דבשיפור התיירו טלטול מן הצד אבל לא פחות פחות מד"א. וקצת משמע דגם לא בכרמלית, ומשמע דטלטול מן הצד קיל מפחות פחות מד"א. דוד שיפריץ - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: דאי' פחות פחות מד"א הוי שבת חמור. אבל מש"כ התו"ש דחזוין דכל שהותר דבר דרבנן, לא מחפשי' להוריד מן האיסור.

מב

לטטול סולם לצורך גופו ומקומו

משנ"ב סי' ש"ח סקע"ח: סולמות שבבית שעשוין לטלטל לאיזה תשמיש, מותר לטלטלו כדי להוציא על ידו איזה דבר מן העליה או להעלותו. משמע מדבריו דהותר לצורך גופו ולצורך מקומו בלבד, מדפיט ולא כתב סתם מותר לטלטל, וצ"ב מדוע שונה הוא משאר כלי שמלאכתו להיתר.

יעקב שפיגל - נוה יעקב

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: המשנ"ב דיבר בהוה, ועכ"פ שלא לצורך כלל אסור, וכלפי שבסולם של עלי פסק בשו"ע שאסור אפי' לצורך גופו ומקומו כמש"כ במשנ"ב סק"פ, כתב דזה מותר.

כוונת המשנ"ב לאפוקי מהטחת גגו, דע"ז איירי' שם בסעיף, וע"ז ביאר המשנ"ב לאורחא דמילתא שזהו מה שמותר בסולם של בית [ואע"פ שבלא"ה ידעי' שאסור להטיח גגו, רק הוא אורחא דמילתא].

שמעון בן גיגי - רוממה

מג

מה בין ישיבה על חריות שלא הוכנו לישיבה על פסל שנשברה רגלו

במ"ב סי' ש"ח ס"ק פ"ב כ' דחריות שלא הוכנו ואסור לטלטלם, מ"מ שרי לישב עליהם, ואפילו כשמזוין ע"י ישיבתו מצדד המג"א להקל כל שאין מזוין בידים, ומצאתי במאירי שהסכים לזה, רק כתב דמקום שאין צורך ראוי לפרוש מזה, עכ"ד. וצ"ע מש"כ לעיל סט"ז בה"ל ד"ה דאסור, בדון פסל שנשברה רגלו שאסור לטלטלו, שאם סמכו על פסל אחר שרי לישב עליו, אך שיהיה שלא יטלטלנו בישיבתו.

דוד שיפריץ - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: עי' לעיל אות כ"ט.

מד

מה בין טלטול פיזורים לטלטול גרעיני פירות

סי' ש"ח סעי' כ"ז: פיזורים שאין בהם כוית מותר לטלטלם, דחזו למאכל בהמה, ומשמע דלא חזו למאכל אדם, ואף דהיא בשעת אכילה מצוי שגומר גם הפיזורים, מ"מ אחר אכילתו לא רגילים לשומרם אלא זורקם, דאין להם חשיבות. וכעין זה משמע בביאה"ל סעי' ד' ד"ה כלי, דכתב דקדירה שפניה מתבשיל היא מוקצה, אף דלכאורה רחוק מאד שלא ישאר בה כלל מהתבשיל, ולענין עירובי תבשילין אמרו שמונח על הסכין גוררו, וסומך עליו משום עירובי תבשילין (ואולי לכן אמרו גוררו, דעל הסכין לא חשוב, וסתמו מוקצה ולא חזי לעירוב). וצ"ע דהרי אמרו בשבת כט. בגרעינים של תמרים ארמייתא שרי לטלטל, ופרש"י תמרים רעים שנשאר קצת מהפרי על הגרעין, אף דהיא דאין דעתו לאכול את זה. עוד קשה ממש"כ בביאה"ל שם ד"ה גרעיני תמרים, שגרעיני תפוחים אפשר להקל דחזו למאכל אדם, ולפעמים אוכלים אותם ביחוד, וכ"ש גרעיני פירות שקורים פלומען שיש בתוכן אוכל, בודאי מותר לאוכלן לדברי הכל, אף שאין בדעתו לאוכלן. וצ"ע במה עדיף גרעיני פירות מפיזורים שאין בהם כוית.

ויתכן לומר דפיזורים מאיסי קצת אחר אכילה, בפרט דמצוי דמטנפי קצת מחוממת המאכל, אבל אם לא נשתנו כלל לא הוי מוקצה אף שדעתו לזורקן. אך צ"ע דבגמ' סוף פ' נוטל מדמי דין מוקצה להא שמוותר לאבד פיזורים, ושם משמע דמחמת קטנותן שרי לאבדן גם כשאינם מאוסיים.

דוד שיפריץ - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בקדירה המוקצה הוא משום דקדירה שהוא כלי שמלא"ס, ואינה בטילה לתבשיל, אבל התבשיל עצמו מותר לטלטל, משא"כ בגרעיני פירות הגרעין בטל למאכל שנשאר שהוא העיקר. והטעם בפירוש משום דמאיסי.

בפיזורים אין דרכו ולא דרך שאר בני"א לאוכלם. ובתמרים גם את"ל שאין דעתו לאכול [ולא ידענא מהיכא בריא ליה שכן]. מ"מ דרך בני"א שיכולים לאוכלם, וגם אם נמנעם הוא מחמת הקושי לגמור, וכל חלק ראוי להיאכל ויכול להיאכל ע"י אחרים. וגם בתפוחים כוונת המשנ"ב אף שאין אוכלו אך אחרים אוכלים, דהרי זה אוכל ולמה לא יאכלו, משא"כ פיזורים.

שמעון בן גיגי - רוממה

מה

לטטול עצמות וקליפין שע"ג השולחן

איתא בשרע' סי' ש"ח סכ"ז דעצמות וקליפין שאינם ראויים למאכל בהמה, מותר לנער את השולחן כדי שיפלו לארץ. ואם היה צריך למקום השולחן, ר"ל למקום שהשולחן עומד בו, מותר גם להגביהו למקום אחר ולנערו שם. ודייק הביאור"ל שברישא שא"צ למקומו לא שרי הגבהה אלא רק ניעורו במקומו, דהיינו שאוחז בצד א' של השולחן, וצד שני נשאר במקומו ומנערו, ורק כשצריך למקום השולחן ולא סגי ליה בניעורו אז מותר להגביהו. ועוד כתב הביאור"ל שברישא אחרי שניעורו לארץ מותר לכבדו ע"י כלי. וביאר בטעם הדבר בביאור"ל סי' של"ז ד"ה ויש, משום דזה גופא חשיב צורך שתהא הרצפה נקיה, והוה לטלטול מן הצד לצורך דבר המותר.

והנה זה אין לשאול דכיון שסופו לכבדו מהקרעק, למה לא יגביהו וינעורו מלכתחילה במקום אחר, דכיון דהגבהה חמורה מניעור, כל שיכול להסתפק בניעור וכיבוד בלי הגבהה כך צריך לעשות. אמנם יש לשאול ע"ד השרע' שמתיר להגביה את השולחן כשצריך למקומו, אמאי, הרי יכול לנערו במקומו ואח"כ לכבדו הקרעק, ולא יצטרך להגיע להגבהה. ולכאורה מוכח מזה דלא מטרחינן ליה כולי האי, דכיון דסופו לסלקו למקום אחר שרינן ליה מתחילה להגביהו לשם, ודלא כדמשמע בביאור"ל.

א. ד. - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כשצריך למקומו, גם להגביה נקרא טלטול מן הצד, כיון שעושהו כשביל מקומו.

מו

בענין בסיס כשהניח בשבת

סימן ש"ח סכ"ז: אבל אם וכו' אלא מנער את הטבלה וכו'. ידוע דעת המ"א (בסי' רס"ה סק"ב ובסי' רס"ו סק"י"ד וכאן סק"ג) דהמניח באמצע שבת מוקצה אפי' בכונה, אין נהי' בסיס ושרי לנער, ודלא כדעת התוס' (שבת מד: וביצה ב.), והובאו ב' הדעות בביה"ל לק' (סי' ש"י ס"ז ד"ה מטה), והנה המ"ב להלן (סי' ש"י סק"י"ז) בסר"ד כ': אבל אם בשבת הונח עליו וכו' אסור בטלטול וכו', ומשמע דעתו דלא כמש"כ המ"א. אמנם באמת יש לדחות, דלדעה שהובא בשרע' (סי' ש"ט ס"ד) דאין נהי' בסיס אם מניח כדי ליתלם בשבת, כ' רע"א (הביאו הביה"ל שם ד"ה כדי) דמ"מ אין מותר הטלטול רק הניעור, ע"ש, וא"כ י"ל דה"נ למ"א דאין נהי' בסיס כיון שלא הי' ביה"ש, מ"מ שרי רק הניעור, ודמי להני"ל, והמ"ב איירי לגבי טלטול ולכן סתם לאסור. ובאמת אי נימא הכי, מבואר (למ"א) דמש"כ בשרע' כאן מנער את הטבלה וכו', שרי דוקא הניעור ולא הטלטול, ואי לא נימא הכי לכאז זה יהי' תלוי בת"י התוס' בריש ביצה אי חשיב כשוכח או משום דאין דעתו להניחם כל היום, והביה"ל כאן הביא דתליא בבי' ת"י הרשב"א. יחיאל שטרנפלד - נוה יעקב

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: דאי' המ"א אינו מתיר רק ניעור, דכ"ז שערך עליו דאי' אסור לטלטל, דאל"כ ביטלת ביטול כלי מהיכנו.

מו

בענין טלטול מאכל הראוי לכלבים

סימן ש"ח סעיף כ"ט: כל שהוא ראוי למאכל חיה ועוף המצויים, מטלטלין אותו. יל"ע הרי מיירי אפילו שהוא עצמו אין לו את הבעל חי וזורקו לאשפה, ולכאורה מאי איכפת לן שישנם כלבים בעיר, הרי האדם מקצה מדעתו דבר זה, ומ"ש ממש"כ המשנ"ב ס"ק ק"ע שמוקצה לעשירים הוי מוקצה אפילו שישנם הרבה עניים, ואולינן בתר מי שבעליו, ויש לחלק.

יעקב שפיגל - נוה יעקב

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: במוקצה לעשירים היינו משום דאינו עומד ליתנו לעניים, אבל מאכל הראוי לכלבים הדבר עומד לכלבים, אע"פ שאין דעתו.

קודם כל ודאי מדובר שיש לו מאותו מין חיה, הלא במחבר כתוב ברור דאפי' אין לו מאותו מין, דאח"כ כותב דאם ראוי רק לחיות שאינם מצויות, אז דווקא דיש לו מאותו מין אינו מוקצה, מוכח בהדיא דבראוי להיות מצויות, אפי' אין לו מאותו המין מותר לטלטלו. וההסבר על הנ"ל ג"כ פשוט, דלא מצוינו במוקצה בחפץ שבעצם הוא ראוי לשימוש, אך לאדם זה אין לו אופן משום איזשהו סיבה להשתמש עם החפץ שיהא מוקצה, רק בסעיף ל' כתוב דגרעיני תמרים צריך שיהיה הדרך להאכיל לבע"ח, ומסביר הביה"ל דרק בגרעיני תמרים צריך שיהיה דרך, ואין מספיק מה שראוי, מפני שאין ראוי אלא ע"י הדחק, ושאינו הדבר ממוקצה לעשירים, דשם מקצה עצמו מצד גריעות הדבר, וכמבואר שם במשנ"ב, משא"כ בדבר שאין גרוע מצד עצמו, אלא שלבע"ח אין שום השתמשות דאינו מתקצה.

משה פיליפ - בני ברק

מח

בענין קמיע לבהמה

כתב השרע' סי' ש"ח סעיף ל"ג: "קמיע שאינו מומחה אע"פ שאין יוצאים בו מטלטלין אותו", ע"כ. ובמשנ"ב ס"ק קכ"ט כתב שאין יוצאים בו לרשות הרבים אבל לכרמלית שרי, דאף לרה"ר ליכא חיוב חטאת דדרך מלבוש הוא, ולא אסור רק מדרבנן, ע"כ.

ולפ"ז קשיא לן מלעיל בסימן ש"ה סעיף י"ו בהגה שפסק שאין לבהמה לצאת בשבת בקמיע שאינו מומחה, ואפילו הומחה לאדם, והלא כיון שאפילו לאדם אין איסור מה"ת, בבהמה ליטתרי לכתחילה, דכל שבחבירו פטור בבהמה מותר לכתחילה.

לומדי כולל אליבא דהלכתא - אשדוד

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: וכי כל הדברים שבהמה אסורה לצאת בו, אסור לאדם מדאורייתא.

בשאלתך התקשה כבר הגרשז"א וצ"ל, הובאו דבריו במשנ"ב דרשו בסימן ש"ה סעי' י"ז הערה 12, וביאר שדווקא אדם שמאמין בסגולת הקמיע ורוצה בו נחשב לו הקמיע כלבוש, מה שאין כן בבהמה שאין לה דעת ואין לה רצון, בזה לא נחשב קמיע שאינו מומחה כלבוש אלא כמשא.

י. מ. פ. - אשדוד

מט

עבר ועשה גרף של רעי לכתחילה

כתב מרן השלחן ערוך סימן ש"ח סעיף ל"ו: אין עושין גרף של רעי לכתחילה, דהיינו להביא דבר שעתיד לימאס כדי להוציאו לכשימאס, ואם עבר ועשאו מותר להוציאו, עכ"ל. ויש לעיין לדעת המגן אברהם מדוע בעבר ועשאו מותר להוציאו, והרי לגבי קוף המונח ברשות הרבים שמוותר לטלטלו פחות פחות מד' אמות כדי שלא ייק, כמבואר בשלחן ערוך (סימן ש"ח סעיף י"ח), דעת המגן אברהם שאם היה הקוף מונח בערב שבת אסור לו לסלקו בשבת, דהיה לו לסלקו בערב שבת (כן כתב המשנ"ב ס"ק ע"ו בדעת המגן אברהם), ואם כן הדברים קל וחומר, ומה התם שלא עשה שום איסור, אלא רק שנמנע מלסלק בערב שבת, אעפ"כ אסור לו לסלקו בשבת, כ"ש הכא בדון גרף של רעי, שעשה איסור בכך שגרם לכתחילה שיהיה כאן גרף של רעי, שיש לאסור לו להוציאו, וצ"ע. (וסברא זו של המגן אברהם מציינו נמי בסימן ש"ב במשנ"ב סק"ב זה לשונו: וכתב המגן אברהם בשם הפוסקים, דהא דמתירין בבית הכסא קבוע להכניס שם אבנים בשבת, היינו דוקא בשאינו מיוחד לו לעצמו אלא כנכנסין גם אחרים שם, דלא היה לו להכין בערב שבת, דחשש שמא יטלוהו אחרים, ובפרט אם הוא בבית הכסא שבשדה, דטרחה הוא להכין בערב שבת דרחוקה היא, אבל אם היה סמוך לו לביתו, וגם מיוחד לו לעצמו דאין נכנסין אחרים לשם, ואפילו מבני ביתו, אין להתיר להכניס שם אבנים כלל, דהיה לו להכין מאתמול, עכ"ל. הרי שגם בזה מבואר דכשהיה לו להכין ולא הכין לא התירו, וא"כ כ"ש בגרף של רעי שעשאו באיסור שיש לאסור לו להוציאו, וצ"ע).

רפאל בן לולו - נוה יעקב

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: אין מדמין גזירות חכמים, והרי המ"א הביא רא' מהא דמותר ליטול קיסם מן המוקצה כשביל לחצוץ שינוי מפני כבוד הבריות, וכן באבנים של ביה"כ, אלא בע"כ דטעם דכלים הוא אינו חושש מי יחשוש לו. אבל גרף של רעי הוא מציאות, ולא כל כמינה לא לחשוש לזה.

נ

לטטול חיות מחמד

מרן השלחן ערוך סימן ש"ח סעיף ל"ט פסק שאסור לטלטל בשבת בהמה חיה ועוף, וביאר המשנ"ב (ס"ק קמ"ו) שזה משום שהם מוקצה כעצים ואבנים, דהא לא חזו. והנה יש לעיין בחיות מחמד שמיעדיים למשחק, ורוצה לנחוק בהם גם בשבת, אם הם מוקצה כמו שאר בהמה חיה ועוף, או כיון שמיחידים למשחק פקע מהם שם מוקצה, וצ"ע. (כמובן שכל ספק זה לדעת הסוברים דדבר שמיעוד למשחק אינו מוקצה בשבת, עיין בזה בשלחן ערוך סימן ש"ח סעיף מ"ה שנחלק עם הרמ"א לגבי כדור, ובאחרונים שם שהאריכו טובא בענין משחק בשבת אם הוא מוקצה).

רפאל בן לולו - נוה יעקב

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: עי' תוס' פ' כירה דף מ"ה ע"ב ד"ה הכא.

נא

גרידה בכרמלית

בביה"ל סי' ש"ח סמ"א ד"ה תגררהו ביאר דרש"י והר"ן פליגי אמאי אסור לגרור קטן, לרש"י מפני דגריירה הוי כנשיאה, ולפ"ז אף בכרמלית אסור, ולהר"ן גרידה אינה כנשיאה, והאיסור הוא משום גזירה שמא ישאנו, ולפ"ז בכרמלית שרי דהוי גזירה לגזירה.

והקשו בביהמ"ד ד"כ להר"ן יהא שרי לגרור חפצים בכרמלית, דהא גרידה אינה כנשיאה ואסורה רק משום גזירה, וא"כ בכרמלית הוי גזירה לגזירה, זה אינו כמבואר בתוס' שבת ח: ד"ה לא, ובאמת החזו"א מבאר דלא מיירי בגרידה ממש, אלא מיירי בקטן שגורר רגליו מעט מעט, אכן להביה"ל דביאר דמיירי בגרידה ממש, דהא פי דלרש"י אסור משום דגרידה כנשיאה, צ"ב. לומדי "כולל אליבא דהלכתא" - אשדוד

תשובת הגר"ן קופשיץ שליט"א: אולי רק בבע"ח לא הוי גרידה כנשיאה.

גב
בענין מחאה בקטנים

בשריע סי' ש"ח סמ"ה כתב דאסור לחשוך בכדור, וכתב הרמ"א ויש מתירין ונהגו להקל. ובמשנ"ב ס"ק קנ"ח כתב שכל הקולא כשלא שיחק ע"ג קרקע, אבל ע"ג קרקע לכו"ע אסור משום חשש אשוויי וגומות, ומ"מ אין למחות בנשים וקטנים, דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזוידין.

והא ניחא נשים כיון שמצוות ולא ישמעו, אמרינן מוטב שיהיו שוגגין וכו', אבל קטנים שאינם מצווים אפילו שוגגים לא הוו, ומה בכך אם נמחה בהם ולא ישמעו, ולכאורה גדולה מזאת שמענו בסימן ש"מ"ג שכל שהוא קטן בר הבנה מחוייב אביו להפרישו מאיסורים אפילו דרבנן, ומן הסתם אם לא סגי בגערה צריך למונעו בידיים, ולמה כתב הכא שמוטב שיהיו שוגגין.

לומדי כולל אליבא דהלכתא - אשדוד

תשובת הגר"ן קופשיץ שליט"א: אם יודעים שלא יזיעל מוטב שלא לומר, וכ"ש כאן שרואים שהנשים מקליין.

לכאורה איירי גם בקטנים שהגיעו לחינוך דומיא דנשים, ואע"ג דאין תמיד אפשרות למונעם, ודוקא באביו שייך כן ואמרי הכי, משא"כ בסתם קטן. שמעון בן גיגי - רוממה

גג
קטן שאין יכול לילך בעצמו

כתב המשנ"ב סימן ש"ח ס"ק קנ"ד וזה לשונו: וקטן שאין יכול לילך בעצמו כלל, חייב לרוב הפוסקים כשנשאו ברשות הרבים, עכ"ל. יש לעיין מה הכוונה אין יכול לילך בעצמו כלל, האם הכוונה שאין יכול לילך על רגליו, ואע"פ שידוע לחול, מ"מ כיון שאינו מהלך ברגליו נחשב שאין יכול לילך בעצמו וחייב, או שאם יודע לחול ג"כ חשיב שידוע לילך בעצמו, דסו"ס יכול ללכת

ממקום למקום ע"י זחילה, ורק כשאינו יודע אף לזחול, אז חייב על נשיאתו מדאורייתא לרוב הפוסקים, ויל"ע בזה.

רפאל בן לולו - נוה יעקב

תשובת הגר"ן קופשיץ שליט"א: לכאורה אם יודע לזחול מקרי שיכול ללכת.

גד

מדוע מניפה נחשבת כלי שמלאכתו לאיסור

בשריע סימן ש"ח סעיף מ"ח כתב דמותר לטלטל המניפה להבריח הזבובים, וכתב ע"ז המשנ"ב ס"ק קס"ב "ככל כלי שמלאכתו לאיסור". וצ"ב מדוע מניפה נחשבת כלי שמלאכתו לאיסור, דמסתמא סתם מניפה היא להניף על פניו מן החום, ומה איסור יש בזה, וצריך עיון.

אחד מבני החבורה - נוה יעקב

תשובת הגר"ן קופשיץ שליט"א: כנראה שהיו רגילים לזרות עם המניפה.

לפי הכל בו המובא בב"י סעיף מ"ח דיזוהר שלא להרגם, אולי מובן, כיון שאולי מדובר שהיה מיוחד להרוג בזה זבובים וכדו'.

משה פיליפ - בני ברק

בשאלה זו תמה כבר בשבט הלוי, הובא במשנ"ב דרשו הערה 169, והביאו שם שבאז נדברו ביאר שמדובר במניפה המיועדת בימות החול להרוג בה זבובים, ולכן נחשבת ככלי שמלאכתו לאיסור.

י. מ. פ. - אשדוד

גה

היתר טלטול תפילין כדי שלא יגבנו

כתב הפמ"ג סי' ש"ח במ"ז סק"ג, דהא דאיתא בסי' ש"א סמ"ו דהמוצא תפילין בשדה מכניסן זוג זוג, ולא חיישינן למוקצה להמג"א והט"ז דתפילין הוו כלי שמלאכתו לאיסור, משום דבמקום בוין מקילים, וה"ה שלא יגבנו הוי כבויון, והמ"ב סי' ל"א כתב דלטלטל תפילין שלא יפלו או שלא יגבנו תלוי במחלוקת הפוסקים, משמע דסובר דהיתר דמוצא תפילין הוא דווקא במוצא בשדה דהוי בויון גדול, או מטעם אחר, אבל שלא יגבנו לא דמי למוצא תפילין בשדה ואסור להמג"א והט"ז, ומיקל שם במ"ב לדינא בשעה"ד, ומשמע דשעה"ד היינו דקרויב מאוד שיפלו או יגבנו, ובוה סומך על המקליין. אכן בה"ה שם מצרף שיטת הפמ"ג להקל, ומדבריו לא שמענו להקל מחמה לצל בדליכא בויון, דוחק לומר דבאמת לא היקל במקום הדחוק אלא באיכא חשש בויון, גם בסי' ש"ח סק"ד סתם להקל בשעת הדחק, ומיירי גם בשלא יתקלקלו,

ולזה אין שום מקור בפמ"ג. עוד צ"ע בד"ן תפילין, אמאי לא הוו מוקצה מחמת חסרון כיס.

דוד שיפרין - קרית ספר

תשובת הגר"ן קופשיץ שליט"א: אולי בכה"כ ל"א מוקצה, וטו בס"ת פסול יהי מוקצה מחמת ח"כ, ומעשים בכ"י שעושים הקפות עם ס"ת פסולים. ואולי משום דראוי ללמוד ממנו במקום שכשר, אע"פ דלא שכיח, וכן בתפילין אפשר ללמוד דינים, כגון הריבוע ושי"ן של ראש ותפירות, כמו דאמרינן בגט בסי' ש"ז סק"ג במשנ"ב, וכן באגרות של חתובים בלה"ק דמתירין משום שיכול ללמוד ממנו.

גו

האם מוקצה מחמת חסרון כיס הוא רק בכלי שמלאכתו להיתר

כתב הגר"ז בסי' ש"ח דמוקצה מחמת חסרון כיס הוא רק בכלי שמלאכתו לאיסור, וכן נקטו רבים, וצ"ע משנ"ב בסי' ש"ז סמ"ו דאגרת שמותר לטלטלה, מ"מ אם מקפיד עליה לצור ע"פ צלוחיתו אסור לטלטלה, ומשמע אף שכלי ההקפדה חשיבא ככלי שמלאכתו להיתר, וכעין זה בסי' ש"ז בשעה"צ סק"ע מסתפק לענין גט שמקפיד עליו.

דוד שיפרין - קרית ספר

תשובת הגר"ן קופשיץ שליט"א: באגרת אין לו שום שימוש אם מקפיד, אבל בכלי שמל"ה יש לו שימוש, ואה"נ במוקצה לסחורה גם הגר"ז מודה, וחברי הפמ"ג בגט שמביא בשעה"צ צ"ע, ולכאורה הפמ"ג קאי על אלו שאסורים גט, מ"מ מותר אם אין מקפיד לצור ע"פ צלוחיתו.

התירוץ פשוט, שהרי בעיקרון איגרת לא חשיב כלי כמש"כ המשנ"ב שם בס"ק נ"ה, מחמת שראוי לצור ע"פ צלוחיתו אינו מוקצה, אבל באופנים שצ"ע שמקפיד אז לא יצור, א"כ חוזר להיות מוקצה כי אין לו שם כלי.

י. מ. פ. - אשדוד

יש לחלק בין מוקצה מחמת חסרון כיס עדיין משתמש בו, אלא שהוא מיחדו מחמת חשיבותו, ובוה מחלקים בין איסור להיתר, דבאיסור א"כ אין שום תשמיש בשבת, דלאיסור הרי אסור, ולהיתר אחר הרי מקצהו. אך אגרת שאין לה תשמיש אלא לצור, ואינו משתמש כלל, א"כ כל שאין לה שום תשמיש מכח יחודו בזה אסור, וכן נקטו שבכלי שכלל לא משתמש בו מחמת יחודו, בזה אסור גם במלאכתו להיתר [ומה שיכול לקרוא באגרת, צ"ל דא"י תשמיש לענין זה, כיון שכבר קראה, ושוב הרי היא מיוחדת ללא שום תשמיש].

שמעון בן גיגי - רוממה

מקור הלכה

הרה"ג יוסף חשדי שליט"א כולל "אליבא דהלכתא" בני ברק, ומו"צ בד"ץ "שארית ישראל"

סימן ש"ט

עוד מדיני מוקצה

א. אסור לטלטל ילד קטן בשבת כשיש בידו מוקצה, כגון שהקטן אוחז אבן או מטבע וכיוצא. משום שנחשב כאילו הוא בעצמו מטלטל את המוקצה.¹

ואם הוא קטן שיש לו געגועין על אביו, באופן שאם אביו לא ירמנו יש חשש שהוא יחלה, התירו חז"ל להרימו אע"פ שיש בידו אבן, שמאחר שאינו טלטול בידיים לא אסור במקום חולי² (ועיין בהערה)³.

יש בזה כמה תנאים:

- א. לא התירו אלא במקום שיש צורך לכך, והיינו כשיש חשש סכנת חולי, אבל בלא זה אסור. וכמו כן אם אפשר להשליך את האבן מיד התינוק ע"י שינערנו, צריך לעשות כן, אבל אם התינוק יצעק ויבכה שהוא רוצה את האבן, אין צריך להשליכה ממנו.⁴
- ב. לא התירו אלא להרים את התינוק, ואע"פ שבידו האבן, מאחר שאינו טלטול בידיים, אבל לטלטל את המוקצה בידי אסור.⁵ ואפילו אם נפל האבן מהתינוק, והוא צריך אותה, אסור להרימה ליתנו לו, אלא יוריד את התינוק ממנו, והתינוק יקח את האבן, ואחר כך יחזור וירמנו.⁶

אלא צער ובכי בעלמא, אולם מצוי אצל ילדים שמרוב בכי גורם להם הקאות ומיחושים, ולכן כשיש געגועין גורם לקטן בכי גדול המביאו לידי חולי, אלא שמדברי המפ"י משמע שעצם הבכי ה"ז כחולי, ומותר]. ובחוט שני פע"א כתב שסכנת חולי זו היינו רק באופן שמחמת הגעגועים אין יכולת להרגיעו מבכיו עד שישארו אביו. (וע"ע שם דמסתבר דמיירי כאן בקטן שאינו בר חינוך, עיי"ש. וכבר הערנו בזה להלן בהערה ד"ה ולכאו' בענין זה, שא"צ למחות בבו שנוטל מוקצה). ובאמת שיל"ד בכ"ז דאם זו סכנת חולי, מאי שנא ממשנ"ת לעיל בסעיף ו' שמותר לפנות מוקצה בידיים כדי שלא ינוקו בהם, וא"כ ק"ו כאן שאינו אלא חשש שיבא לטלטל מוקצה, ולכאו' על כרחך לומר דאינו סכנה ממש, אלא צער בעלמא, ושמא י"ל דשאני התם שמסלק את המוקצה, וזה התירו, משא"כ כאן שהוא מביא את המוקצה, וה"ז כמו השתמשות בו שאסור. וש"ב בזה דאשכחן להלן בסי' שכ"ח סק"ח שמותר לטלטל מוקצה כדי להאכיל קטן שדינו כחולה שאיב"ס, וכתב שם בשם הפמ"ג דמצד קצת דבעי שנינו, וכתב בשעה"צ שם אות ל"ד דמיישב בזה דלא תיקשי מדהכא בסי' ש"ט, עיי"ש. ובשולחן שלמה כאן סק"ב אכן העיר בזה דמאי שנא מטלטול שברי זכוכית למנוע נזק, וה"נ נימא כן, עיי"ש. ואולי י"ל כנ"ל, דבהשתמשות במוקצה לא התירו שזה כעין ריפוי בעבירה, ורק בסילוק הקילו. ועיין בהערה שאחרי הבאה מה שהערנו.

3. עיין בחי' רע"א (ר"ס ש"ט) דנראה מד' התוס' שמותר אף בלא סכנת חולי כל שיש צורך. וע"ע גם בשו"ע הגר"ז כאן (ס"א) שהעתיק טעם התוס' בזה. ועיין בתה"ל"ד סוף אות א' מש"כ בזה.

4. וכוננו לעיל, והערנו שם דמשמעות הפוסקים שא"צ חולי ממש, אלא עצם הבכי הוא כמו חולי.

5. כ"כ התוס' בשבת (קמב.). וכ"ה במשנ"ב (סק"ב) וז"ל: וא"ת ישליך האבן מידו כמש"כ בסעיף ג' שצריך לנער את האבן מהכלכלה, יש לומר שיצחק התינוק ויבכה, ע"כ. (וכתב הבה"ח ומשמע שאם לא יצעק צריך להשליכו ממנו). ולכאו' יש לדקדק דהא ביארנו בהערה הקודמת שלא התירו אלא במקום שחש סכנת חולי, אבל מה שהוא יבכה ויצעק אינו סיבה להתיר. ויש לומר דיש חשש שיצחק ויבכה ושוב בא לידי חולי. והיה אפשר לומר דשאני הכא שזה כבר בידו, ולא הצריכוהו להשליכו ממנו אא"כ אפשר בקל (וכע"ז) גם להלן בסעיף ג' גבי כלכלה, שדווקא אם אפשר לעשות כן חייב). ולכן גם כשהתינוק בוכה מותר. אולם ז"א,

1. כן מתבאר בגמ' (ר"פ נוטל) ובשו"ע (סימן ש"ט ס"א) שלא התירו להרים את התינוק, אלא משום סכנת חולי כשיש לו געגועין, אבל בלא"ה אסור. וכן ביאר הבה"ח כאן, דסתם כך הוי כאילו נקט ליה איהו לאבן, וכדאמר רבא הוציא תינוק חי לרה"ר, וכיס תלוי בצוארו, חייב וכו', עיי"ש. ויש לבאר דכאן מוכח שזה טלטול גמור, ורק מפני הגעגועין וכו' הקילו, ויש לבאר בזה דלא דמי לטלטול מן הצד או טלטול בגופו דאשכחן להלן (סימן ש"א) דמותו, דשאני הכא שהוא מרים את התינוק כדרכו, ונחשב כאילו הוא מטלטל את האבן בעצמו, (וע"ע להלן בסעיף ג' גבי כלכלה), וש"ויר שכבר עמדו בזה האחרונים, דבחו"א (סימן מ"ז סק"ב) כתב שבאמת הוא נחשב לטלטול מן הצד, אלא שמכיון שהוא רוצה בכך שתהא האבן ביד התינוק כדי שישתעשע בה, ה"ז נחשב כטלטול לצורך דבר האסור. וע"ע בשבה"ל ח"ה סי' מ"ג ע"ז. וע"ע בגר"ז כאן ס"א. אולם מאידך גיסא מצאתי בספר שולחן שלמה אות א' שכתב כדברינו, שכיון שאין זה שינוי ורגילים בכך ל"ח טלטול מן הצד. וע"ע מש"ש. וכ"כ עוד מן האחרונים. (ומ"מ לא הקילו לגמרי שיטלטל האב בידו, דאין זה צורך, וגם הוא טלטול להדיא ואסור). וע"ע בתוס' שם ר"פ נוטל, ומ"מ ודאי דקיל הוה ממוקצה בידיים.

וכל זה דווקא כשמרימו בידיים, אבל לאחוז בידו ולהוליכו ה"ז מותר, שהרי הקטן הולך מעצמו, והוא זה שמטלטל (ורק אם הוא אוחז דינר בידו יש אוסרים, וכדלהלן מחשש שמא יבוא האב ליטלו בידיים, אבל מ"מ אינו טלטול בעת שמוליכו).

2. כ"ה בגמ' שם (סוף דף קמא): ובפרש"י. וכ"פ בשו"ע (סימן ש"ט ס"א). ובגדר החולי בזה, יש לעיין אם הוא חשש שיחלה ממש, או שגם בעצם העיצבון שיש לו התירו במקום צערא דינוקא. והנה מלשון השו"ע שהחשש הוא "שמה יחלה", משמע דווקא מחשש חולי ממש התירו, ולא בגלל העיצבון שיש לו, אלא שהעיצבון גורם לחולי ולכן התירו. ויתירה מזו יעוין בלשון רש"י (שם) שכתב שהתירו חז"ל במקום "סכנה" ואע"פ שאינו סכנת נפש, מ"מ הוי "סכנת חולי", עכ"ד. ויש לציין עוד למבואר בגמ' פ' במה אשה (סב): שבן שיש לו געגועין על אביו ישנה רפואה סגולית ליטול רצועה מהמנעל וכו', ואמרו, שאם לא יעשה את הרפואה כראוי, יש חשש "סכנה", ופרש"י משום שיתגעגע יותר מדאי, ע"כ (וע"ע ברש"י שם ד"ה געגועין). אבל סתם צער בעלמא אה"נ שלא התירו [ועדיין צ"ע ד"כ כמעט ולא אשכחן שיגורם חולי, שבד"כ אינו

שהרי לאביו ג"כ אסור להרימו ללא צורך, ועל כרחך כאמור שכיון שמ"מ יבכה התירו, ה"ז כאותו היתר האמור שמותר במקום חולי.

6. רש"י, וה"ד במשנ"ב (סק"ב).

7. משנ"ב שם.

ולכאו' יש להקשות איך מותר לאב להניח לקטן לאחוז מוקצה, הלא מבואר בשו"ע (סי' שמ"ג) שהאב מצווה להפריש את בנו מאיסור ולגעור בו. ואמנם משמע שם בשו"ע שרק באיסור דאי מצווה להפרישו. אולם המשנ"ב (שם סק"ג) כתב שבאמת אפילו מאיסורא דרבנן חייב להפרישו, כמו שצריך לחנכו במצוות דרבנן. והנפ"מ רק שאם לא עשה כן האב אין מוחים בידו. וכ"ה דעת הרמב"ם שחייב למחות בו באיסור דרבנן בכל אופן, וכ"ה דעת השו"ע, כמבואר בכל הפוסקים. (ולהלן כתב המשנ"ב שם שהחינוך בלא תעשה בין של תורה, ובין של דבריהם הוא בכל תינוק שהוא בר הבנה שמבין שאומרים לו שדבר זה אסור לעשות), ויש לומר דמיירי בתינוק שאינו בר הבנה כלל, שאז אין אביו מצווה למונעו בעל כורחו, משום איסור, וכמבואר שם במשנ"ב ובכה"ח אות י"א משם האחרונים, דכל כה"ג לא שייך בו חינוך וא"צ למחות בו. וזה מפורש כבר בריטב"א ביבמות (דף קיד): ועוד ראשונים [וגיל שהוא בר הבנה היינו שידע שדבר זה אסור ליהודי, וגם שלא בפני אביו לא יעשה כן. עיין בחקרי לב סימן ע' ד"ה והנה ראיתי, ועוד מן האחרונים, והגר"י גויבירט שליט"א בספר חינוך הבנים למצוות סלי"ח ציין למבואר בתוס' שבת (דף קכא). ד"ה שמע, דהוא עד גיל שנתיים שלש, עיי"ש. ואמנם ז"א מוכרח, ומ"מ מן הסתם הכי הוא].

אולם עדיין קשה איך כתב המשנ"ב שיכול להורידו מכתפו כדי שיקח את המוקצה, הלא מבואר בשו"ע (שם) שאסור להאכיל לקטן, ובידים שום איסור, ואפילו דברים שאסורים מדברי סופרים. ועיין במשנ"ב (שם סק"ג) שכתב שאפילו בתינוק שאינו בר הבנה אסור לספות לו שום איסור, כיעו"ש (וע"ע בשעה"צ שם אות ו' מה שהקשה על ספר איסור והיתר), וי"ל שמה שמורידו מכתפו והקטן לוקח בעצמו אינו נחשב שספי ליה, אלא נחשב שהקטן לוקח בעצמו, והאב שמורידו מכתפו הוא רק מסיר את המונע מהקטן לקחת את החפץ. וע"ע ביבמות דף קיד. ודו"ק. [ולכאו' יש לומר עוד דהתירו בזה משום דהוי כמו צורך הקטן, שכתב בביה"ל (שם ד"ה מדברי) שדעת הרשב"א והר"ן שאם התינוק צריך לכך מותר אפילו לספות לו בידיים דבר שהוא אסור מדרבנן, אולם שכבר כתב שם

ג. כל ההיתר הוא בביתו ובחצרו, שאין בו איסור אלא משום מוקצה, אבל ברשות הרבים אסור לישא את התינוק כשאבן בידו, משום איסור הוצאה ברה"ר.¹³

ד. לא התירו לישא את הקטן אלא כשיש בידו אבן או חתיכת עץ וכדו, אבל אם יש בידו מטבע (או איזה חפץ שמקפידים עליו) אסור להרימו, משום שיש חשש שמא יפול המטבע מידי, ויבוא האב להרימו (ועיין בהלכה הבאה).¹⁴ ועיין בהערה¹⁵.

וזכרון שאין כאן חשש סכנת נפשות, לא התירו אלא באופנים האמורים¹⁶.

ב. יש אומרים שכמו שאסור להרים את הקטן, כשיש בידו מטבע או איזה חפץ מוקצה וכנ"ל, כך אסור גם לאחוז ביד הקטן שבידו מוקצה, ואפילו כשהקטן הולך בעצמו, משום שיש חשש שמא יפול המטבע או החפץ מידי, והאב יקחנו ויעבור על איסור מוקצה. ויש אומרים שמותר לאחוז בידו כשהוא הולך בעצמו, ורק להרימו בידים אסור¹⁷. ודעת השו"ע שיש להחמיר לכתחילה, ובשעת הדחק אפשר להקל¹⁸.

בסיס לדבר האסור

הקדמה קצרה לדיני בסיס

ג. "בסיס לדבר האסור אסור", דהיינו דבר שמותר בטלטול ששמו עליו דבר מוקצה, אסור לטלטל גם את הדבר המותר. ואם המוקצה היה עליו בבין השמשות הרי הוא מוקצה כל השבת, ואפילו אם ניטל ממנו המוקצה משום שנעשה הבסיס בעצמו מוקצה, ויש בזה הרבה פרטים אימתי נעשה בסיס לאיסור [ועיקרי דיני בסיס לאיסור יבואר בסעיף ד', ובסימן ש"ו ס"ז]¹⁹.

בסיס לאיסור ולהיתר מותר, דהיינו כשיש על הדבר המותר גם חפץ שהוא מוקצה וגם דבר היתר, מותר לטלטלו. ודווקא אם הדבר המותר שעליו הוא חשוב יותר מן המוקצה, ואז הרי הוא כבסיס להיתר [ויבואר בסימן ש"ו ס"ח]²⁰. פירוש "בסיס", היינו מקום מושב החפץ. וכל שיש עליו חפץ אחר הרי הוא נקרא בסיס²¹, וכתבו הפו"ש שאינו נעשה בסיס אלא אם כן ההיתר משמש את האיסור, אבל אם האיסור מונח על ההיתר כדי לשמש את ההיתר, אינו נעשה בסיס²². גם בסיס לבסיס אסור כמו המוקצה²³.

ולהלן יבוארו דיני בסיס, ובעיקר מסעיף ד-ה, ולאחר מכן בסימן ש"ו ס"ז-ט, ולאחר מכן שאר ההלכות.

ד. כלי שהיה בו נקב וסתמו על ידי אבן, מותר לטלטל את הכלי, שהרי האבן נעשה כדופן הכלי²⁴. ודווקא אם הדקו לכלי היטב, או שקשרו אליו שלא יפול, מותר, אבל בלא זה אסור לטלטל את הכלי²⁵. אא"כ ייחדה לכו"כ²⁶. כלי שממלאים בו מים מן הבאר, וכדי שישקע הכלי תולים בו אבן להכבידו, אם קשר בו את האבן היטב מותר לטלטלו, משום שהוא בטל לכלי²⁷. ואם לא עשה כן אסור לטלטלו²⁸. אמנם אם יחדה לעולם לשימוש מותר²⁹.

ה. אע"פ שמותר לטלטל בסיס לאיסור והיתר, מכל מקום אם אפשר להמנע מכך צריך לעשות כן, כדי שלא לטלטל שלא לצורך³⁰, כגון: א. אם יש עיצה להסיר את המוקצה מן הבסיס.

דברים, אלא הכוונה בדברים שהמוקצה בא לשמשם (כגון לצורך בישול הפירות, שבכה"ג אינו נעשה בסיס, כיון שההיתר אינו משמש לאיסור). וכן פירש המשנ"ב שם (סק"ט) בשם האחרונים, וכן כתב הכה"ח (שם אות ס"ו ס"ז) בשם האחרונים (וכוונתו למשנ"ב כידוע), וכאמור דכה"ג כתבו הפוסקים בסי"ר ור"ט ועוד. (וע"ע מה שכתבנו להלן בסי"א ש"א ס"ח).

ודוגמא מצויה לדבר, באופן שהניח על הספר איזה מוקצה כדי שלא יעופו הדפים, א"נ לשומרו, וכל כה"ג, שבדאי אינו נעשה בסיס [ובעצם הדבר אם מותר להניח דבר חול על ספר כשמטרתו שלא יעופו הדפים, נראה בפשטות דאע"פ שאין להניח דברי חול על הספרים, אולם אם זה לשימוש הלימוד באמת שפיר דמי].

18. כדאשכחן בנר שבסיס להשבת וכן השולחן שתחתיו וכו', וכ"כ בכ"ז. אמנם המפה שעל השולחן יש מתירים, וכמו שיתבאר להלן, שהיא אינה משמשת לנר אלא לשולחן.

19. שו"ע (סעיף ב'). וממילא אינו נחשב בסיס, ולכא"ר קשה דתיפוק ליה שמותר מפני שיחדה לכן, וכבר נתבאר לעיל (סעיף כ"ב) שאם יחדה לעולם מותר. ואפשר דזה גופא קאמר שו"ע שנעשה כדופנה הוי יחוד לשימוש ככלי ולכך מותר. וק"ק הלשון שההיתר הוא בגלל שבטל לדופן, והיה אפ"ל דכל כה"ג אינו נחשב שימוש בכדי שיעיל לו יחוד, שהרי אינו פועל שום פעולה, ואינו אלא כלבנים לבנות בהם, וכשאר חומר לעשיית מלאכה, ועמש"כ לעיל בהערה לסכ"ב. ואינו נהירא. ולכן י"ל שאה"נ אם מיוחד לעולם פשוט שמותר, וכאן מיירי באינו מיוחד, ולכן הו"א שאסור, ורק בגלל שכעת נעשה חלק מן הכלי היתר. וא"ת היא גופא איך התירו מאחר שאינו לעולם, וי"ל שנקבע בו ונטפל אליו. ואמנם בכל זה הוא בלא קשירה. וצ"ע.

20. משנ"ב (סק"ו), שדין זה הוא כמו דין הדלעת דלהלן, וממילא בבי' אופנים אלו מותר, דהיינו בקשירה, וה"ה בהידוק שהוא קשירה, אבל בלא זה אסור [ועיין בכה"ח אות ו' דמ"מ לא הוי בסיס, וש"י בניעור וכמ"ש להלן בסי"ד, וע"ע שם].

21. עיין בשו"ע הגר"ז.

22. שו"ע שם, ובשו"ע איתא דלעת יבשה, ואנו כתבנו כפי המצוי בכלי בעלמא (הפוסקים שנקטו דלעת, הוא משום שבד"כ בכלי א"צ להשקיעו דבלא"ה הוא שוקע, ונקטו דלעת שהיא קלה, וכמ"ש המפ"י). ועיין בשעה"צ שהוסיף, א' שהוא הדין שמועיל הידוק יפה כמו קשירה, אלא שאינו מצוי בלא קשירה (שם אות י'). ב' דמשמע מהשו"ע דלא דווקא כשהאבן נתון בתוך הדלעת אלא ה"ה כשתלוי על הדלעת מבחוץ דבכל גווני בטל (שם אות י"א).

23. שו"ע שם, והיינו שנעשה בסיס לדבר האסור, וכמש"כ המשנ"ב וכה"ח בשם הראשונים [ועיין בחי' הרש"ש (שבת קכה). שהקשה מהא דלעיל (מט). גבי כיסוי הקדירה דלא הוי בסיס עיי"ש].

24. כה"ח (אות ט') בשם הגר"ז, ועמש"כ לעיל בהערה ראשונה בס"ב. עיין שו"ע סימן ש"ט ס"ג.

וכל המדובר כאן הוא אפילו באופן שהניח את האבן מדעת שאו נעשה בסיס לאיסור, ואפ"ה כיון שנעשה בסיס גם להיתר מותר. אבל כשלא הניח מדעת, אינו בכלל דין בסיס, ועיין להלן סעיף ד'. וגם אם שכח הדין כן.

ובטעם הדבר שצריך לסלק את המוקצה כמו אבן שבכלכלה של פירות, יש לעיין הרי יש בכלי גם דברי היתר, ומצאנו לעיל בסעיף כ"ז שאם יש על השולחן קליפות, אפשר לשים פת ולטלטל הכל אגב ההיתר, והיה אפשר לומר משום שכאן האבן היתה בכלי בביהש"מ, משא"כ בקליפות שהונחו בשבת, אולם ז"א, חדא דכיון שזה בסיס גם להיתר, מה בכך שהיה בביהש"מ איסור. ועוד דאם יש לזה שם "בסיס", א"כ מה הרווחנו בזה שמסלק את המוקצה, הלא כבר אתקצאי בהיותו בסיס, אכן כבר הבאנו לעיל בסעיף כ"ז מדברי הרשב"א שעמד בזה, וכתב דמיירי הכא באבן חשובה, ולכן צריך לסלקה, משא"כ שם שאינו אלא פסולת בעלמא שאין לזה חשיבות כלל. אלא שזה חידוש גדול דכל הפוסקים כאן סתמו דבריהם, ומשמע שבכל אבן מיירי (וכן באבן הנוכרת בס"א הלא מדובר בסתם אבן, ואם הוא באבן חשובה, הלא אדרבה יש לומר שאסור כמו בדנינו שאסור שם, אמנם מאידך אפשר שיש לדמות לאבן שעל פי חבית, דמסתמא היא אבן החשובה לשימוש, וה"נ גם כאן, ורק אם היא אבן פשוטה מותר). ולפי"ד הרשב"א יוצא שבסתם אבן אה"נ שא"צ להסיר. ובאמת הבאנו שבשיטמ"ק הקשה ע"ז כיעו"ש, ומ"מ כיון שהרשב"א פסק כן והוא רב מובהק וגדול בהוראה (וכמש"כ בבי" בכמה דוכתי), שפיר י"ל כן. וזה מוכרח גם בגלל הקושיא הנוכרת.

וכתב אבל הא"ר כתב שיש לסמוך על הי"א במקום סכנת חולי, ועוד דהרמב"ן בתראה הוא והר"ן הביאו, עכ"ד [והיה אפשר להוסיף עוד, שכבר כתבו הרבה מן האחרונים שרש"י אינו פוסק אלא מפרש, וכיעוין ביד מלאכי ובשד"ח בכללי הפוסקים, ועוד, אמנם י"ל דשאני הכא דנחית לדבר הלכה ולא רק לפירוש בעלמא, ועו"ל, ואכמ"ל]. ועי" בכה"ח שם שהביא שגם בגר"ז פסק לחומרא כהב"ח, וגם בשכנה"ג הביא דברי הב"ח, וכאמור שכן נראה דעת השו"ע, ולכן יש להחמיר לכתחילה. ומ"מ י"ל שבשעה"ד בודאי יש להקל כדעת הראשונים.

14. הקדמנו להזכיר את עיקר דין בסיס לאיסור, ופרטי הדין מבוארים בסימן ש"ט ס"ד. ובסימן ש"ו מסעיף ז"ו והלאה.

15. עיין בזה בסימן ש"ו סעיף ח"ט, ונזכר בפוסקים כאן בס"ג, ובמשנ"ב סק"ט.

ויסוד דין הבסיס משמע בגמ' ובראשונים, דהיינו שהמושב נעשה טפל למוקצה, וממילא הכל נידון כמוקצה. וכיעוין בדרף מזו. ובפרש"י שם הנח לנר וכו', עיי"ש ובתוס'. וע"ע גם במג"א ובט"ז בסימן רע"ט שמבואר כן [והאריכו האחרונים שם ובסימן רע"ז בענין ההיתר של הנחת דבר היתר אצל הטס של הנרות, וכיעוין במג"א ונו"כ ובפמ"ג ושי"א]. ובה תלוי ג"כ ההיתר של בסיס לאיסור ולהיתר. ומבואר בפוסקים דהיינו כשההיתר חשוב יותר, וכדלהלן בסימן ש"ו ס"ח, וע"ע במשנ"ב שם משם הח"א (ומקורו מד' התוס' בשבת). והיינו שו"ע שההיתר חשוב נעשו שאר הדברים טפלים לו. (וע"ע בלשון המשנ"ב להלן בסימן זה סק"ט). ובכלל זה יבוארו הרבה דינים ופרטים בדיני בסיס, שתלוי אם נעשה טפל אליו או לא. ותן לחכם וכו'.

16. הנה בעלמא בסיס היינו שיש מעליו חפץ, ובסיס הוא תרגום לכן (מקום מושב), וכמש"כ רש"י בשבת (מזו), וכוננו במשנ"ב להלן (סק"כ). ובכלל זה גם דבר שתלוי עליו חפץ מוקצה הרי הוא נחשב בסיס לאיסור, וכמבואר דוגמתו לעיל (סימן רע"ז ובמשנ"ב סק"ז) גבי דלת שתלוי עליה מוקצה, עיי"ש, שמ"מ הרי הוא מוקצה (וע"ע בשש"כ פ"כ הערה קנ"ו). וע"ע בשו"ת אגרות משה (ח"ד סימן ע"ב) שאם נתן דפים המוכנים לכתובה בתוך הספר נעשה הספר בסיס לאיסור (ועמש"כ בזה להלן סו"ס ש"ט).

17. הנה בפשטות בסיס היינו מקום מושב וכנ"ל, ומשמע דדווקא כשהאיסור מונח על ההיתר אסור, אולם יש לדחות דאורחא דמילתא נקט. וכפי שהבאנו לעיל גם כשתלוי וע"ז הוי בסיס, וכבר האריכו בזה הפוסקים טובא, עיין בשש"כ פ"כ בהערה קנ"ז. ונראה בפשטות דשרי כיון שיכול ליתלו בכל עת שירצה. וע"ע מה שכתבנו להלן לענין בסיס לכלי שמלאכתו לאיסור, וכע"ז י"ל כאן בסברא. אמנם אם א"א אסור, עי" משנ"ב לעיל סי' רע"ז סק"ז.

ומצאנו שנחלקו הראשונים באופן שהדבר המותר אינו משמש לאיסור, אלא הדבר האסור הונח ע"ג הדבר המותר כדי לשמש את הדבר המותר, כגון הטומן קדירה בגיזי צמר מוקצה וכדו, שדעת הרז"ה והמאירי בשבת (קכג.) שאינו נעשה בסיס בכך. וכ"כ הרשב"א והר"ן בשבת (נא), ועוד. ואילו הרמב"ן במלחמות (שבת קכה): הרבה להשיב ע"ד הרז"ה (ועיין בחי' רע"א בשבת דף קכה: בביאור שיטת רש"י עפ"ד הרז"ה). ויש להאריך בזה טובא. ובמה דנחלקו בגדר בסיס. ומ"מ דעת רוב הראשונים דבכה"ג אינו בסיס לאיסור. וכ"פ הרבה אחרונים, וכיעוין בהגה (סימן ש"א ס"ח) ובבהגר"א שם. וכ"כ המג"א (בסימן רנ"ט סק"ו), ועוד הרבה אחרונים שם. וכן פסק המשנ"ב בסימן רנ"ט סק"ט, ובסימן ש"א סק"כ"ט, שאם אין ההיתר משמש לאיסור לא נעשה בסיס.

ועיין בזה בבי" (סימן ש"א) שכתב בהא דפגה שטמנה בתבן וכו', שכתבו התוס' דמיירי כשהניחם שם ע"מ ליטלם, אבל אם הניחם לכל השבת הוי בסיס, ושכ"כ הרא"ש בתשו'. אלא שהוסיף הרא"ש עוד הסבר, דשאני הכא שאפילו הניח מ"מ לא נעשית החררה בסיס, אלא לצורך האפיה ולסלקה, ע"כ. וכתב הב"י שכן יש לתרץ ההיא דפגה, וכתב דאפשר שכן דעת הפוסקים, וסיים שלדינא יש להקל כדרך זו, ויש לבאר שכוונתו כדרך הנ"ל, דכיון שהמוקצה שעליו אינו אלא לשמש את ההיתר, א"כ אינו נעשה בסיס, אולם ה"טו" (סק"י) הביין בכוונת הב"י והראשונים בענין אחר, שכוונתם למחלוקת הנוכרת להלן (סעיף ד') במניח ע"ד ליטול באמצע שבת, עיי"ש. ולכן הקשה על הב"י, אולם דברי הב"י ברורים כמשנ"ת, דכוונתו שאם המוקצה משמש להיתר ל"ח בסיס לאיסור, וכבר השיגו על ה"טו" האחרונים, וכמבואר בא"ד ובמאמר, וה"ד בשעה"צ (שם אות ל"ג), עיי"ש. וכך פירשו האחרונים את דברי הרמ"א (בסימן ש"א ס"ח) שכתב לבאר שאינו נעשה בסיס לאיסור, משום שאין באוכלין משום בסיס, ע"כ. וביארו דבאמת אין חילוק בין אוכלים לשאר

השמחבר סתם לדינא כדעת החולקים עליהם ואוסרים בכל גווני, וע"ע שם משם תשו"ר ע"א. ויל"ב. ועוד יל"ע אם זה נחשב צורך הקטן כדהתם, אמנם בפשטות כדי שלא יבכה שפיר דמי].

8. משנ"ב (סק"א) מפרש"י שברה"ר אסור משום הוצאה, דכשנושא את התינוק הוי כאילו נושא את האבן בידו. ע"כ.

ויש להעיר שגם לולי זה שיש אבן בידו ג"כ יש בזה איסור טלטול, וכמשנ"ת לעיל בסימן ש"א בסופו בעניני חי נושא את עצמו. וכן לעיל בסימן ש"ח סמ"א. אלא ששם הוא איסור מדרבנן, וכאן כנראה דמיירי בדא"ר. אלא שעדיין צ"ב למה המשנ"ב נקט האיסור רק ברה"ר דא"ר, הלא גם בכרמלית אסור, ואולי דמיירי במקום צורך, וכגון שהקטן ברה"ר ובוכה, שבכה"ג יש מקום להקל גם בכרמלית. וכמו שכתבנו לעיל בסימן ש"א בסוף הל' הוצאה בדין חי נושא את עצמו, וכן לעיל בסי"א ש"ח סמ"א, עיי"ש. אמנם יש לדחות דהמשנ"ב העתיק דין הגמרא שנה"ל לגבי רה"ר, ואידך זיל גמור שאסור גם בכרמלית כמו רה"ר, אלא שברה"ר הוא דא"ר ובכרמלית הוא מדרבנן. ועו"ל. ולא נחית למקרה שיש צורך בנשיאת הקטן.

9. שו"ע (ס"א) דבאוחז דינר בידו אסור, דחיישין דלמא נפיל ואתי אבוה לאתווי, וא"ת הלא הוי גזירה לגזירה שחוששים שמא יפול, ואף אם יקחנו אינו אלא איסור דרבנן דמוקצה, וי"ל דכבר כתב הרמב"ן בחידושו בטעמא דמילתא, דכיון שטלטול כשהו ביד הקטן כטלטול ידיה דמי, אתי לאחלופי בטלטול בידים אי נפיל ליה, עיי"ש, וכיון שכן ה"ז טעות מצד דאתי לאחלופי ואינו גזירה בעלמא, אלא יבואו לדמות באותו דבר עצמו, וצ"ע. והיה אפ"ל דכל כה"ג דשכיח הטעות גוזרים (וכה"ג מצאנו בכ"מ). וכע"ז מצאנו בעירובין (סב): גבי ידית גוי בדליתיה, דלא נאסר, ואמרו משום דהכל הוא גזירה שמא ילמד וכו'. ובדליתיה לא גזרו. ואעפ"כ באתי ביזמיה גזרינן, וכמו שפרש"י שם (ד"ה דאתי) דאי שרית להו קודם שיבא, יטלטלו גם אחר שיבא ולא מסקי אדעתיהו, וזה למרות דהתם הוי גזירה לגזירה, וכמש"כ כמה מן המפ"י. ואף הסוברים שאינו גזירה לגזירה, מ"מ ודאי שהוא מפני תוספת גזירה, ולא מוסיפין על הגזירה הקודמת. ואעפ"כ כשלא מסקי אדעתיהו חיישינן, ודו"ק. וע"ע עד"ז בעירובין (עט). וברש"י ד"ה מאכילין, עיין שם, ועוד כה"ג. וגם מצאנו טובא דברים יוצאים מן הכלל לפי ראות עיני חז"ל, ואכמ"ל. (ועיין בהלכה הבאה לענין אחיזת קטן שהולך בעצמו).

והוספנו דה"ה אם יש איזה חפץ שמקפידים עליו, אסור, דהא לא שנא (ועיין כה"ח אות ג'). ואמנם הלא כל חפץ אדם מקפיד עליו, ונראה דאה"נ שכל חפץ שמקפידים עליו אסור, ולא הותר אלא בדבר שאינו כלי כמו עצים ואבנים. ודווקא נקט קטן שאוחז אבן בידו. (אמנם י"ל דנקט רבותא דאפילו במוקצה החמור דמחמת גופו נמי מותר, ולא דווקא בשאר כלים שמלאכתו לאיסור, וכיצא, א"נ דאורחא דמילתא ששומרים על החפצים מעיקרא שלא יבואו לידי הקטן). ואף שאפשר לומר דשאני מטבע שזהו ממונו של אדם ומקפידים טפי, אולם כיון שבמציאות מקפידים גם על חפצים, ולפעמים יותר מדינר, אסור.

ואמנם הדבר תלוי לפי ענינו, שאם זה דבר שיכול להאבד י"ל שאדם אינו מקפיד כ"כ בחפצים, ואינו כמו מטבע שאין בו סימן, וכמו"כ בבית אין חשש כ"כ. אולם ז"א מוכרח. ועכ"פ אם עלול החפץ להנוק ודאי שאדם מקפיד, עיין בהערה הבאה.

10. יש לדון במוקצה שתלוי בצואר הקטן כמו שרשרת, שבאופן זה הרי אין חשש שיאבד, אולם נראה שאם הוא דבר שעשוי להתקלקל כמו מצלמה, אסור אפילו כשהיא על צוארו של הקטן, שהרי יש חשש שיפול ותיפול המצלמה עימו, או שהיא תתנדנד ותפגע בכתלים וחינוק.

11. רש"י בשבת (קמא); אבל במקום חשש סכנת נפש ודאי מותר בכל אופן שהוא. [ולעיל הערנו דכיון דמ"מ יש בזה סכנת חולי מפני שיש לו געגועין וכנ"ל, אמאי לא תניר מוקצה, כדרך שהתירו לעיל בס"ו לטלטל מוקצה מחשש נזק, ועמש"ש].

12. הם ב' דיעות בשו"ע. והיא פלוגתא דרש"י והרמב"ן, וכמובא בבי" כאן. (ומה שכתבנו או איזה חפץ מוקצה, עיין בהלכה הקודמת ובהערה).

13. הנה השו"ע סתם כדעה ראשונה שאסור אפילו כשהקטן הולך בעצמו, אבל הביא בשם י"א גם הדעה השניה, וקיי"ל שהלכה כסתם, וכ"כ הכה"ח (אות ה') שלדעת השו"ע אסור, ובשעת הדחק יש לסמוך על הי"א, עכ"ד. ולכא"ר קשה, הלא כאן הוי חשש סכנת חולי בתינוק שיש לו געגועין וכנ"ל, והוי גופא שעת הדחק, ואעפ"כ לא התיר השו"ע, אלא סתם כדעה ראשונה. ושמא יש לחלק בין דרגות הדחק, שבדוחק גדול אה"נ שמותר.

ועיין בביה"ל ד"ה וי"א שהביא שהב"ח פסק לחומרא כדעה ראשונה,

[ב. אם אפשר לקחת רק את הדבר המותר ולהניח את המוקצה במקומו, ובהלכה הבאה יבואר דוגמאות לכך²⁶.
 ו. כלי שיש בתוכו גם פירות וגם אבן שהיא מוקצה, מותר לטלטל את כל הכלי, כדין בסיס לאיסור והיתר, וכיון שהפירות חשובים יותר מהאבן מותר לטלטל, אולם אם הוא יכול לנער את כל הפירות עם האבן שבתוכה, ואחר כך לחזור ולאסוף את הפירות והאבן תשאר בחוץ, צריך לעשות כן²⁷.
 והיינו דווקא אם אפשר לנער, ואין לו צורך בטלטול עם המוקצה, אבל אם יש לו צורך בטלטול המוקצה, כגון באופן שיש חשש שיהיה לו הפסד אם ינער, כגון שהם פירות רכים שאם ינערם יתקלקלו, יכול לטלטל כמות שהם ואין צורך לנער. וכן אם הוא צריך את המקום שנמצא בו הכלי, ואינו יכול לנער שם, שמא יפול האבן לאותו מקום, מותר לטלטל את הכלי כמות שהוא עם האבן²⁸, ולטלטלו עד מקום שירצה וינער אותה שם, או יניחנה כמות שהיא²⁹.
 וכן אם יכול לנער את האבן לבדה מתוך הכלי, צריך לעשות כן, ולא יטלטל את הכלי עם האבן שבתוכה³⁰.
 וכן אם הוא יכול ללקט את הפירות מתוך הסל, צריך לעשות כן, אולם אם קטנים וכדו' והוא חושש שמא יפלו לארץ ויתקלקלו, יכול לטלטל את הסל כמות שהוא, אמנם אם אפשר לעשות כן וכגון שהפירות מונחים בסלים קטנים בתוך הכלי שהאבן בתוכו, יטול את הסלים הקטנים ולא יטלטל את כל הכלי³¹. (ועיי'ן בהערה א' מותר גם באופן שיש טירחא)³².
 ויש אומרים עוד שאם אינו דחוק ומוכרח לטלטל את האיסור עם ההיתר, יש להמנע מכך³³.

ז. ובאופנים הנזכרים כשהוא מנער את הפירות, יש להזהר:
 א. שלא יתפורז הפירות אחת הנה ואחת הנה, משום שאז אסור ללקט אותם ולאוספם, וכפי הפרטים שיבוארו להלן בסימן של"ה³⁴.
 ב. שלא יעבור על איסור בורר, לברור הפסולת מתוך האוכל (וגם אם הוא בורר את האוכל יזהר שיהיה לאלתר, וככל הפרטים המבוארים להלן בסימן ש"ט), ולכן אם האבן מעורבת עם הפירות אסור לנער אותה מן הפירות³⁵.
 ח. מותר ללמוד בשבת על השולחן, אף על פי שיש עליו מעות או שאר דבר מוקצה בצד האחר של השולחן, שהרי אינו מזיז את השולחן. ואפילו כשהוא מתנענע בעת לימודו, מותר, משום שאינו פסיק רישא³⁶.
 ואם זה באופן שהוא פסיק רישא, כגון שבודאי הוא מזיז את השולחן תוך כדי לימודו, אזי אם אפשר לנער צריך לנער, ואע"פ שהוא טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, מכל מקום כשאפשר לנער את המוקצה צריך לנער. אולם אם אי אפשר לנער, או שחושש שיהיה לו הפסד מכך, הרי זה מותר אפילו כשהוא פסיק רישא³⁷. ויש מתירים בכל אופן אפילו כשהוא פסיק רישא. ואין צורך לנער, כיון שאינו מתכוון³⁸.
 דע, שכל האמור הוא באופן שהמוקצה לא הונח על השולחן בכונה, אלא כגון ששכח וכדו', באופן שלא נעשה השולחן בסיס לאיסור, אבל אם הונח עליו בכונה וכמו נרות, ונעשה בסיס, א"כ השולחן עצמו מוקצה, ואסור להזיז בשום אופן³⁹, אבל מותר ללמוד עליו, וככל האמור⁴⁰.
 מכאן יבוארו עיקרי הדינים של בסיס לאיסור.

ט. בסיס לדבר האסור אסור, היינו דווקא אם הניח עליו את המוקצה מדעתו, על דעת שיסאר שם בשבת, וכמו שיבואר להלן. אבל אם היה בדעתו להסירו משם, ואחר כך שכח עליו את המוקצה, אינו נחשב בסיס לאיסור⁴¹. ובהלכות הבאות יבוארו הדינים, א'. בשכח. ב'. במניח.
 דע, שיש אומרים שאין דין בסיס לאיסור אלא רק כשהיה עליו מוקצה מחמת גופו או מוקצה מחמת חסרון כיס, אבל כלי שמלאכתו לאיסור אינו נחשב בסיס, כיון שאפשר לטלטל את הכלי לצורך גופו ומקומו. ויש אומרים שאף בכלי שמלאכתו לאיסור הרי זה בסיס, ומותר לטלטלו רק לצורך גופו ומקומו. ודעת מרן הב"י כדעה ראשונה שאין בזה דין בסיס, וכן הלכה⁴².

26. ועיי'ן להלן כמה אופנים שהצריכו לעשות כדי שלא יטלטל עם המוקצה.
 27. כ"ז מתבאר בשו"ע (סעיף ג') ובמשנ"ב.
 ויל"ע דלכא' בכל כלי שיש בו פירות מצוי שיש בו גם פסולת כגון חתיכות עצים ועלים, ולא מצאנו שהקפידו להסירם, ובפשטות י"ל משום שהם מעורבים, וה"ז טירחא (ועיי'ן להלן מה שכתבנו אם הותר משום טירחא), ויותר נראה דכיון שהוא מעורב ואורחיהו בהכי (עיי'ן במשנה דבבא בתרא צג:), והיינו רבותיהו, והוי כבטל לכללות הפירות, ולא חשיבי (ועיי'ן בתוס' שבת מז. גבי שירי כוסות). ומצאנו עוד מעין זה לעיל בסי' מ"ו בסוף הל' הוצאה גבי עפר או אבק או לכלוך שנתפס בבגד או במנעלים וכדו', שאם הוא דבר קטן שאין מקפידין עליו אין בזה איסור הוצאה. ובדבר גדול אסור, שבאופן זה יש לו משמעות מיוחדת. וה"נ י"ל כאן עד"ז. ועיי'ן בכה"ח (אות י') בשם שה"ג שכל דבר שאין לתלות שאותו פסולת שייך באוכל, לא נחשב פסולת עם האוכל להתיר טלטולן, כשהאוכל מרובה, עכ"ל.
 ועיי'ן לעיל בהערה שלפני הקודמת שהבאנו מהרשב"א שביאר שכאן המדובר הוא באבן חשובה, כאבני גזית הנצרכים לו, ולכן צריך לנער. ואם באמת היה זה סתם אבן אה"נ שמותר לטלטל הכל יחד, וכדלעיל בסעיף כ"ו. ולפי"ז שפיר י"ל שלא הקפידו בשאר פסולת ורק בדבר חשוב, ודו"ק.
 28. שו"ע שם. ובכלל זה כל סיבה שא"ל לו לנער מחמתה [בין אם הוא מחמת המציאות שחושש שלא ישבר וכדו', או כשצריך את המקום להשתמש בו או להלך בו (או שמתכוון בכך באופנים מסוימים)]. וכן אם זה מחמת איסור, וכגון נר שחושש שיכבה, וכל כיוצא"ב]. ועי' חזו"א סי' מ"ז.

29. משנ"ב (סוף סק"יב), ועיי'ן מ"ש בזה בכה"ח (אות ט"ו"ב).
 ובאופן שהוא מנער את האבן צריך לנער במקום שהכלכלה נמצאת, וכגון שיטנה על צדה והאבן תיפול ולא יטלטלה לאיזה מקום וינערה, שהרי הוא מטלטל שלא לצורך, ולא התיירו אלא כשאינו יכול לנער במקומו (וכמבואר בשבת קמב. ובפוסקים כאן). אבל אם אי"א לנער במקומו, יכול לטלטלו כדי לנער במקום אחר, ועיי'ן חזו"א סי' קנ"ו ובהשטות שם.
 ועיי'ן בכה"ח (אות י"ח) בשם התו"ש שאם לאחר שנטל את הכלכלה עם הפירות והאבן בתוכה, לקט את הפירות כולם בעודה בידו, ולא נשאר כי אם האבן, אי"צ לנער את האבן מן הכלי, שמאחר שהוא כבר בידו, יכול להוליכו לאיזה מקום שירצה, וכמש"כ בסימן ש"ח ס"ג, ע"כ. ועיי'ן מה שכתבנו בזה בכללי המוקצה בר"ס ש"ח. ושם כתבנו דבמוקצה מחמת גופו הרבה פוסקים שמחמירין להניחו מידו, ואפילו כשנטלו בהיתר, משום שכל רגע ורגע ה"ו כמטלטל מוקצה, וכמ"ש הגר"ח ביו"ד סי' רס"ו. וא"כ היה בנידון זה שיש להניח מיד לדעת כל אותם פוסקים, וה"ז כדין קליפות ועצמות שנשארו בידו מן האכילה שצריך לזרוק מידו, אמנם יש אומרים שא"צ להקפיד בכך מאחר שהם בידו. וע"ע שם.
 30. משנ"ב (סק"ג), וכמבואר להלן בסימן ש"ח ס"ח בהגה. וכן נזכר בב"י כאן. ועיי'ן בשם רש"י וכו'. [ואם חושש מפסידת האבן, כגון באבן חשובה דמיירי בה, יש להקל, וכדלהלן בסו"ס שיי"ן].
 31. עיי'ן משנ"ב כאן (סוף סק"ט) וא"צ וכו'. ועפ"י כתבנו ככל האמור. ומה שהוספנו פן יפלו ויפסדו, הוא עפ"ד התו"ש, כיעוין שם בתוך דבריו. וה"ד במחה"ש (והרי מקור המשנ"ב הוא מהתו"ש כמ"ש בשעה"צ. ועי' להלן בסמוך). ואילו לדי' המג"א דלהלן בסמוך, יש להתיר אפילו אם יש טירחא בעלמא.
 ועיי'ן בכה"ח (אות ט"ו) בשם הגר"ז שאם צריך לטלטל את גוף הכלי למקום אחר להשתמש בו, יטול הסלים מתוכו וינער האבן, ואז י"כ ישתמש בו.
 32. הנה במג"א (סימן ש"ט סק"ד) כתב בזה"ל: ואין מטרין אתו לטול הפירות מתוך הסל בידו וכו', ע"כ. וציי'ן לדי' התוס' (והיינו מדי' התוס' בשבת קמ"ב), שחילקו בין מונחים בסלים קטנים לבין סל גדול. ומבואר דכל היכא דאיכא טירחא שרי. וכן להלן (בסימן ש"י סק"י) הביא המג"א מדברי הב"י שביאר האז מותר לטלטל את האפר עם הקסמין, משום דא"א לטול האפר מבלעד, וכתב ע"ז המג"א דלפמ"ש בסימן ש"ט סק"ד בשם התוס' א"צ לזה, עכ"ל. והיינו דלשיטתו כל טירחא מותרת, אולם בתו"ש השיג על המג"א שהרי בתו"ש שהביא המהרש"ל מבואר שהטעם הוא פן יפסדו הפירות. וכי כך יש לפרש ד' התוס' בפשיטות עיי"ש, ועיי'ן במחה"ש בסימן ש"ט שכתב ליישב ד' המג"א, דכוונתו שאחרי הכל אנו צריכים לטעם וטירחא, עיי"ש, ודווקא.

ועכ"פ הנה המשנ"ב כאן נקט כדברי התו"ש ולא כמג"א, וכן יש להוכיח מדי' הב"י הנ"ל דלא ס"ל כהמג"א. וע"ע גם בשעה"צ להלן (בסימן ש"י סק"ג) שהביא דברי הב"י, וכתב דלא העתיק מש"כ המג"א (בסק"י) דלדברי התוס' א"צ לזה, דכמה אחרונים מפקפקים עליו בזה, וציי'ן לתו"ש וחמד משה וא"ר, ע"כ. ומבואר אפוא דמשום טירחא לא הקילו. וע"ע בכה"ח סימן ש"י אות נ"ו שביאר התם דמוכרחים להגיע לדי' הב"י, וא"צ לדי' המג"א. אולם מ"מ בעיקר סברתו לא פליגי.
 33. כ"כ בערוה"ש (ס"ו) שלא הותר לטלטל ולהגביה רק בשעת הדחק שמוכרח לכך, עיי"ש. אולם יש להעיר דלא מצאנו שצריך להחמיר במקום שהוא צריך לו, ואין ענין להחמיר על עצמו, ורק שלא לצורך כל אה"נ דיש להמנע מטלטולו.
 34. כן העירו המשנ"ב כאן (סק"א) והכה"ח (אות ט"ז) בשם התו"ש, ויבוארו הפרטים בסימן של"ה.
 35. הנה יש לדקדק כאן בכל הנידון שמנער את האבן מן הכלכלה, דהלא יש בזה איסור בורר במה שזורק האבן מתוך הפירות, ובשלא אם הוא זורק את הכל ביחד באופן שמתפורזים (בלא שאוספם, וכנ"ל בהערה הקודמת), ואז אינם בתערובת, שפיר דמי שנמצא שלא ברר זה מזה אלא פיזור (ועיי'ן בפרט זה בשו"ש בסימן ש"ט וש"א שם, ובמש"ש). ואם כן כשהוא מנער הכל מותר, וזהו שכתב השו"ע שאם הם פירות שאינם נפסדים, ינערם וינער גם האבן עמהם.
 אבל באופן השני שהבאנו שאם יכול לנער את האבן מתוך הפירות יעשה כן, ה"ז קשה הכיצד יעשה כן הרי הוא בורר. ועי' בב"י שהביא ההי"נ שינער את הקערה עד שתהיה האבן לבדה ואז ינערה, עיי"ש. והנה מה שמנער אותה לבסוף, י"ל שמדובר שהאבן נשארה בצד באופן שאינה מעורבת, אולם הקושיא תהיה באופן זה על השלב שבו הוא מפריד את האבן מבין הפירות, והלא הוא בורר גמור, וי"ל דמיירי בדווקא שמנער את הפירות מן האבן, ובה מותר דהוי נייעור אוכל מתוך פסולת (אלא שצריך שיהיה על דעת לאכלם לאלתר). וא"נ דמיירי באבן גדולה וניכרת לעצמה, וכל כה"ג, וכמשנ"ת בסי' ש"ט. ואת"ש.
 אלא שעדיין י"ל בזה ממשמעות הפוסקים כהאי גוונא להלן בסימן ש"י ס"ח גבי נייעור שבירי העצים שנמצאים ביחד עם האפר, ובפשטות הוא בתערובת, וא"כ אמאי לא חששו לבורר, וזה כשלעצמו אפשר לדחות דמיירי שהיו מונחים זה בצד זה, ואכן יעוין בחי' רע"א כאן שהעמיד אוקימתא כזו ולהשיב על המג"א, עיי"ש. ומ"מ הדבר קשה מה דלא אשתמיט בפוסקים להזהיר ע"ז מדין בורר, ולברור האוכל מתוך הפסולת וכדו', ואדרבה כתב שם הרמ"א לנער האיסור, וצ"ע. [והיה אפ"ל דמיירי שאינו צריך להם כלל, אלא רק את הכלי שהם בו, וממילא ה"ז כמו פסולת מפסולת שמבואר להלן סי' ש"ט שמותר, אולם ז"א מחוור, דהא בזה יש לו תועלת בעתיד שהוטר הפסולת מן האוכל, וצ"ע]. ומ"מ הגם שלא מצאנו בפוסקים שהזהירו בזה (והוא כשלעצמו קשה, שסתמו כ"כ בדבר שמצוי הרבה, ולא הזהירו אלא שאם אינו יכול לנער מחמת שלא יפסד וכו', ולא שאם אינו יכול לנער מחמת איסור בורר), מ"מ הדין ברור. ולכן נראה שאסור לנער את האבן המעורבת עם הפירות, וכן יש להזהר בכל נייעור מוקצה.

36. עיי'ן משנ"ב (סימן ש"ט סק"ט) בשם המהרי"ל, ויבואר, שעצם ההשתמשות בשולחן מותר. ואפילו כשהוא מוקצה בעצמו ע"י בסיס, עי' לעיל בר"ס ש"ח בכללי המוקצה שמוותרת השתמשות והנאה מהמוקצה], ואם הוא היה ממנע את השולחן ה"ז אסור, שהרי כל נדנדוד מוקצה אסור (וכמבואר בסימן ש"ח ס"ג ובסעיף מ"ב).
 [ובזה יש לבאר את ההיתר לשבת ליד השולחן כשעליו נרות (וכפי המבואר בסי' רס"ג ובכ"ד שהיו נוהגים להדליק נרות על השולחן). ואמנם בדרך כלל אין השולחן נחשב בסיס לאיסור שהרי מניחים עליו פת וכו', וכל כה"ג הוי בסיס לאיסור ולהיתר, ומותר לטלטלו (ועיי'ן בזה במשנ"ב סימן רע"ז סק"ח שהאר"י, עיי'ן שם, וע"ע בסי' רע"ט ובסי' ש"ט סק"ט, ובמה שנת' להלן בסי' ש"י בדין בסיס לאיסור ולהיתר). אולם באופן שאין שם דבר היתר בכדי שישב בסיס לדבר היתר, אם כן דינו ככל הנ"ל לגבי מעות. וע"ע להלן דין בסיס].
 ויש לבאר כאן, שהנידון אם מותר או אסור, היינו אפילו באופן שלפעמים מזיזו "בידים", שמ"מ אינו פסיק רישא ומותר. אבל מה שלפעמים מזיזו בגופו, בלא"ה אין חשש בזה, שהרי הוא טלטול בגופו דקיי"ל שמותר, עיי'ן להלן סימן ש"י ש"א. וע"ע בסימן ש"ח ס"ב ובמשנ"ב שם.
 ויש להעיר, דהנה מצאנו שיש לדון בפסיק רישא, באופן שהוא עושה

37. כן מתבאר בדברי השעה"צ (סק"יט) בתוספת ביאור, דאם הוא פסיק רישא, אזי היה צריך להיות מותר שהרי זה טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, דהיינו לצורך הלימוד, אולם מאחר שאפשר לנער את המוקצה הרי אסור לטלטלו אף לצורך דבר המותר, וכמשנ"ת לעיל בסעיף ג'. אולם אם אי אפשר לנער מחשש הפסד, אה"נ שמותר אפילו כשהוא פסיק רישא, וה"ה אם יש לו צורך מיוחד, כפי שנתבאר בסימן ש"ט ס"ג ובסימן ש"י ס"ח.
 38. הנה בשעה"צ אות י"ט כתב שהמהרי"ל סובר שפסיק רישא בדרבנן אסור, ולכן לא התיר אלא כשאינו פסיק רישא. אכן ד"ז שנוי בפלוגתא, וכמו שהארכנו להלן בר"ס ש"ד שדעת רבים בדעת השו"ע שסובר שפסיק בדרבנן מותר, ובפרט בלא ניח"ל וכו', עיי"ש. ולפי דברי המתירים שם א"כ ה"נ יש להתיר, ואפילו אם הוא בגוונא שהוא פסיק רישא.
 39. הנה יש לבאר שבכל הנידון הנ"ל מדובר שהניח שם על השולחן את המוקצה בלא כוונה, שאין דין השולחן כבסיס, אי"נ שהיו שם גם דברי היתר באופן שאין השולחן נעשה בסיס, ולכן כתב בשעה"צ (סק"ט) שאם אפשר לנער ינער, וכדלהלן בהערה הבאה, ואילו היה בסיס היה אסור לנער, וז"פ. (ולכן כתבו המשנ"ב ברישא של הסעיף המדבר לגבי שחכ). והוצרכו להגיע לכך שההיתר הוא משום שאינו פסיק רישא, משום שאם היה פסיק רישא היה אסור, ואע"פ שהוא טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, דהא מ"מ בעי נייעור וכנ"ל בסעיף ג', וכן ביאר השעה"צ שם. ולכן יוצא, שבמניח אסור להזיזו בשום אופן [אבל מותר לשבת לידו כשאינו פסיק רישא], אבל בשכח מותר וצריך לנער [א"כ הוא צריך את מקומו ואינו רוצה שיפול שם המוקצה, או שיש חשש שיפסד שאז אי"צ לנער].
 40. והיינו באופן שאינו פסיק רישא, ויחזיקו השולחן, וכמש"כ המשנ"ב, או אפילו כשהוא פסיק רישא, למ"ד שפסיק בדרבנן מותר.
 41. כן מבואר בשו"ע (סעיף ד') והלן יבוארו עוד פרטים בזה, ובכה"ח (אות י"ט) כתב, שכח וכו'. פירוש, אם שכח, שהיה דעתו לטלטל מבע"י בשעה שהניחה שם ושכח שם (טור), וכן אם לא הניחם שם במזיד, זה אינו נקרא בסיס לדבר האסור, הואיל ולא הניחו לשם זה, ע"כ. ועיי'ן עוד להלן.
 42. הנה בב"י בהקדמה לסימן ש"ח כתב והדגיש בב' מקומות שדיבר בענין בסיס, שהמקרה הוא במוקצה מחמת גופו שהיה על דבר היתר, עיי"ש. (איברא שהמשנ"ב שם בר"ס ש"ח שג"כ כתב כדרכו של הב"י, השמיט מילים אלו שהונח עליו מוקצה מחמת גופו, כיעו"ש, ואולי אך קיצור הוא, כיון שאינו מקומו, ולא חש להאריך). ומדויק מזה שבכלי שמלאכתו לאיסור פשיטא ליה שאין בזה דין בסיס (ואכן בכל דוכתא לא אשכחן דין בסיס במלאכתו לאיסור), וצ"ל דכיון שיש אפשרות לטלטלו לצורך גו"מ לא הוי דין בסיס בדבר המוחלט, כפי שצריך בדין בסיס, וראיתי שכבר עמד בזה בפמ"ג (ר"ס ש"ח במש"ז אות ד') ונסתפק בזה ונוטה להקל. וע"ע במנח"ש (סימן פ"ט סק"ב) שכתב בשם הישועות יעקב דאינו נעשה בסיס לכלי שמלאכתו לאיסור, שהרי אינו הכרח שיעמד עליו כל הזמן כבסיס, שהרי יכול לטלטלו לצורך גו"מ, אולם

י. שכח אבן על חבית או מעות על הכר, מותר להטות את החבית על צדה כדי שהאבן תיפול, ואז יוכל להשתמש בחבית, וכן מנער את הכר והמעות נופלים, ואז יוכל להשתמש בכר.⁴³ ואם אי אפשר לנער את החבית במקומה, כגון שיש חשש שהאבן תיפול על החבית שלידיה, יכול להגביהה כמות שהיא עם האבן למקום אחר להטותה שם כדי שיפול מעליה,⁴⁴ וכן אם הוא חושש שמא יהיה איזה הפסד, יכול לטלטל למקום אחר ולנער שם בנחת.⁴⁵ והוא הדין אם הוא צריך את מקום החבית והכר, ואין מספיק לו בהטיה או בניעור, יכול לטלטל עם האבן ועם המעות שעליהם כדי לפנות את מקומם.⁴⁶ [אמנם אם מספיק לו בהטיה או בניעור, אין להגביהם, אלא יטה או ינער אותם במקומם].⁴⁷

ודע, שאם הוא מטלטל בידי את החבית או את הכר כשעליהם המוקצה, הרי זה מותר רק לצורך דבר המותר, וכגון כדי להשתמש בהם, אבל אם אינו צריך להם כלל, ורק הוא חושש שלא יגב או יפסד המוקצה, אסור אפילו להטותם ולנערם כשעליהם המוקצה.⁴⁸ אמנם אם הוא מטה את החבית והכר בגופו ולא בידו, הרי זה מותר אפילו כדי שלא יגב או יפסד.⁴⁹

י"א. המניח אבן על החבית, או מעות על הכר, אם הניחם מדעתו על דעת שישארו שם בשבת, נעשה גם החבית וגם הכר מוקצה כדין בסיס לדבר האסור, ואסור לטלטל את החבית או את הכר, ואפילו להטותה או לנער את הכר כדי שיפול ממנה המוקצה, אסור, שהרי החבית או הכר נעשו בעצמם מוקצה. (ועיין בהערה)⁵⁰.

ואפילו אם נוטל משם האיסור, אסור לטלטל את הכלי, שמאחר שהוקצה בבין השמשות, הוקצה לכל השבת.⁵¹ ואם בבין השמשות לא היה עליו המוקצה, ובשבת הונח עליו ואחר כך הוסר ממנו, מותר.⁵² וכמה זמן יהיה מונח בבין השמשות, יבואר בסימן ש"י הלכה ב'.

י"ב. אם הניח את המוקצה על ההיתר בסתם, דהיינו שלא היה דעתו בפירוש שישארו שם בשבת, ואחר כך שכחו שם, ה"ז נקרא שוכח.⁵³ בד"א, כשהניחם בשאר ימות השבוע, אבל אם הניחם שם בערב שבת בסתם, ואח"כ שכחו, יש אומרים שדינו כמניח, ואסור. ויש אומרים שדינו כשוכח ואינו נחשב בסיס, משום שלא היה דעתו בפירוש שישארו שם בכניסת השבת, ובבין השמשות שכחו, וכן דעת הבית יוסף.⁵⁴ אמנם אם היה בדעתו בפירוש שישארו שם בשבת, אע"פ ששכח אחר כך, ה"ז בסיס לאיסור.⁵⁵

י"ג. דבר שדרכו בכך שיהיה עליו מוקצה, אף על פי שהוא לא ידע מבעוד יום שיהיה שם מוקצה, דינו כמניח, והרי הוא בסיס לאיסור.⁵⁶ ולכן ארנק או קופת צדקה וכן שולחן המיועד למכשיר חשמלי וכדו', ה"ז בסיס לאיסור בכל אופן. ודין בסיס הוא אפילו אם האדם לא הניח בו את המוקצה בידיים.⁵⁷

י"ד. פח אשפה אינו נעשה בסיס לאשפה המוקצה. וכן אם תלה שקית אשפה על ידיה הדלת אינו נעשה בסיס.⁵⁸ אמנם שקית שהניחו בה מוקצה, כמו טיטול, ומיועד כולו לזריקה, הרי כולו מוקצה, ואסור לטלטלו, ורק כדין גרף של רעי מותר, כמבואר בסי' ש"ח.

ט"ו. אם הניח את המוקצה על דבר היתר, אבל לא היה לו סיבה מיוחדת שיהיה עליו, אלא הניחו עליו באקראי, כגון מחוסר מקום, או בלא תשומת הלב וכדומה, יש אומרים שאינו כמניח ככוונה, אלא דינו כשוכח, ורק אם הניחו עליו כדי שיתיישב שם היטב ה"ז כמניח ואסור.⁵⁹ ויש מחמירין שגם אם הניחו באקראי הרי הוא כמניח.⁶⁰ ובמקום צורך יש להקל.⁶¹

החבית וכיוצא, שלפי סברת הערוה"ש הוי בסיס, ואילו לדברי האחרונים הנ"ל לא הוי בסיס, ודו"ק.

51. כ"ה בהגה (שם), ובמשנ"ב (סק"ג). והוסיף הרמ"א שכן הדין בכל מוקצה שאם הוקצה ביהש"מ הוקצה לכל השבת, וכמבואר בסימן ש"י.

52. עיין בב"י כאן. וכן להלן בסימן ש"י סעיף ז"י והלאה. והטעם דאין מוקצה לחצי שבת. וכ"פ המשנ"ב סי' רס"ה סק"ה, ובכ"ה"ח סימן ש"ח אות קפ"ב, וכ"כ הרבה אחרונים. [אמנם כל זמן שהמוקצה עליו ולא ניערו, מצאנו שיש שאוסרים, עיין בב"ה"ל סימן ש"ח סעיף כ"ז ד"ה ומנער שכ"מ בשו"ע. ועיין בח"י רע"א ע"ד השו"ע כאן בסימן ש"ט ס"ד ובדעה השניה, עיי"ש. ולכא"ו מ"מ אינו נחשב בסיס לדבר האסור, ושמה דהוי כעין קנס, וכ"מ בלשון התוס' (שבת קכג). דלא התיירו לו בכך, אבל בטבאל צ"ע. ועי"ע מה שהארננו בזה להלן בסימן ש"י ס"ז בהלכה שניה].

53. עיין בכתבי מהר"א המובא בב"י, וזכור במשנ"ב (בסק"ח), ועי"ע במשנ"ב סק"א, ובשעה"צ שם אות כ"ז.

54. עיין בב"י שהביא מכתבי מהר"א שאם הניחם בחול, ולא היה דעתו בפירוש שישארו שם בשבת ואח"כ שכחו, מקרי שוכח, וכתב ע"ז הבי"ש שאפילו אם שכחו בערב שבת ג"כ הוא בכלל שוכח, כיון שלא היה דעתו בפירוש שישארו שם בכניסת שבת ואח"כ שכחו, וה"ד במשנ"ב (רסק"ח), ומבואר שנתלקו בד"ה המניח בסתם בערב שבת. ועי"ע בב"י שכ"מ ברש"י ודלא כתרומה"ד.

ולדינא, הנה במשנ"ב לא הכריע בזה, אולם בדבריו בשעה"צ (אות כ') משמע שנוטה לדברי תרומה"ד, ושכן משמע דעת הרמב"ם כדבריו. וכן נראה מד' המג"א (רסק"ו) כתרומה"ד. אולם אנו לדידן קי"ל כדעת הבי"ש שקיבלנו הוראותיו. וכן משמע בכ"ה"ח (אות כ"ה) דנקט כדעת הבי"י. וכ"מ במג"א וגר"א ועוד באחרונים.

55. פשוט. וכ"כ שעה"צ (אות כ"א). ואם חשב לסלק קודם שבת ואח"כ שכח, לכ"ז אינו בסיס, אף בהניחו בער"ש, עיין שעה"צ אות כ'. וכבר כתבנו שההלכה כהב"י.

56. משנ"ב (סוף סק"ח). ולכן קינה של תרנגולת שיש שם ביצה שיש בה אפרוח, הוי בסיס לאיסור, שהרי הביצה אסורה בטלטול כיון שיש בה אפרוח ואינה ראויה. ולכן אע"פ שהוא לא ידע מזה הוי כמניח, עיי"ש.

(וכתב במשנ"ב ובשעה"צ אות כ"ז שדברים שבתיהם אינם נחשבים בסיס למוקצה שעליהם, אע"פ שהדרך לשים מוקצה בתיהם, שהרי מ"מ אין הכרח שישים את המוקצה עליהם, והנחת המוקצה עליו הוי באקראי ולא הוי בסיס וכדלהלן בסמוך).

57. כדמוכח מביצה שבקו, ועי"ע להלן לענין בסיס שחבירו הניח על חפץ שלו וניחא ליה.

58. שבעומד לזריקה ל"ח בסיס, וה"ז כמו שהניחו באקראי ולא שיתיישב שם בטוב, ועי"ל. ושוב ראיתי כמה אחרונים בזמנינו כע"ז, ועצם טלטול הפח כשיש בו מוקצה נתבאר בסימן ש"ח. וכאן הנידון מצד בסיס, וכגון שסילק ממנו האשפה וכו'.

59. כ"כ המג"א (סימן ש"ט סק"ו) דבאקראי לא הוי בסיס, וה"ד במשנ"ב (סק"ח), וכתב שדעת כמה אחרונים כוונתה דהמג"א, ועי"ע בשעה"צ (אות כ"ד), עיי"ש. ובכ"ה"ח (אות כ"ה) העתיק דברי המג"א בזה (ועי"ע בט"ז להלן סו"ס ש"י"א בסק"י).

ולדעתם אינו מוקצה אא"כ הניחו כדי שיתיישב עליו בטוב (משנ"ב שם). וכן אם היתה כוונתו להניח האיסור למעלה כדי שיהא נוח לו להוציאו ולהכניסו בנקל, כיון שצריך לו יותר מהדבר המותר, ה"ז נחשב שהניחו מדעת והוי בסיס, ואסור לנער כדי לקחתו, כ"כ בבא"ח פרשת ויגש אות י"ג. וכתב (שם) שצריך להשיג כל אחד בביתו, שדברים אלו מצויים, ע"כ. איברא דמה דפשיט"ל לרבינו הב"ח, צ"ל קצת, מאחר דמ"מ לא הניחו כדי שיתיישב עליו, אלא מפני שאין לו ברירה מרוב הדברים ששם (ושו"י אח"כ) בשב"י פ"ח ס"ג שהביא מהגר"ש"א דכל כה"ג לא הוי בסיס, כיון שאינו משמש את המוקצה).

60. ט"ז (סק"א) וזכור במשנ"ב. ועי"ע בשעה"צ שם.

ועיין במשנ"ב (שם) שלפ"י"ד המג"א הנ"ל, מוכן הדבר שאין המפה שמניחים עליה את הנרות מוקצה. ולא מבעיא במפה התחנותה שדרך לשים עליה דברי היתר כגון לחם וכו', שה"ז בסיס לאיסור ולהיתר, אלא אפילו במפה העליונה נמי אינו מוקצה מטעם זה שאינו מעמיד את הנרות על המפה, אלא מפני שא"א לו לפנות מקום על השולחן עצמו, או מפני שאינו חושש לפנות לה מקום (והיינו אקראי). וכ"ז לפי המג"א הנ"ל, אבל להט"ז צריך להיות אסור באופן זה. ודברי המג"א יתבאר טפי כמש"כ המפ' שבסיס הוא רק כשבא לשמש את המוקצה, וזה ניחא במגש של הפמותות והשולחן וכו', אבל המפה עצמה הרי לא באה אלא בשביל

בסימן ש"ח (סקפ"ב) שאפילו בטלטול בגופו לא הותר אלא במקום צורך קצת, כיעוין שם בדבריו, וכן משמע בדבריו בסק"ג, כיעוין שם היטב (ועי"ע בדבריו שם ובר"ס ש"ח בכללי המוקצה), וכך היה אפשר לדקדק גם כאן. אולם באמת מכאן אין הכרח כ"כ דנקט כן אגב הנידון דאיירי ביה. ובלשון הפוסקים ג"כ איתא שמותה"א אפילו לצורך דבר האסור, ומ"מ שלא לצורך כלל יש להחמיר.

נ"ב. מה שכתב המשנ"ב (סקפ"ו) לענין לימוד על שולחן שיש עליו מעות, ועי"ע בשעה"צ שם, נתבאר כל זה לעיל בסוף סעיף ג', כיעוין שם.

50. כמבואר כ"ז בשו"ע (סעיף ד"). והנה עיין בח"י הרש"ש בשבת (קכה): מה שהעיר מההיא דלעיל (דף מט). בגיזי צמר וכו'. וכן העירו במפרשים דאמאי החבית נחשבת בסיס לאבן, הלא כל שאין הבסיס משמש את ההיתר לא חשיב בסיס, וכגיזי צמר המכסים את הקדירה (וכדפרש"י בשבת שם, וכ"ה בפוסקים בסי' רנ"ט), ותירצו שאכן כאן מדובר שהחבית משמשת את האבן, עיין ברצ"ה בשבת (דף מז, מדפי הר"ף). וכן ביאר בח"י רע"א שם (ועי"ע בח"י הריטב"א בשבת דף מט. דס"ל דמיידי שהחבית מכסה, וי"ל). ועי"ע להלן, ובח"י רע"א שם בדין דפוגלא, כתב דמניח ע"מ ליטול בשבת לא הוי בסיס גמור ומותר לנער, ומ"מ אסור לטלטל החבית והאבן עליו, וה"נ בנידו"ד אע"פ שאם אינו משמש לאיסור לא הוי בסיס מ"מ אסור לטלטלו, ועי"ע מש"כ שם, ואמנם י"ל דאינו דומה לתוס' שם אם כוונתם כעין קנס, וכמשנ"ת להלן בענין דעתו לטלו, וי"ל. ועי"ע בח"י רע"א להלן סי' ש"ט ס"ד.

והנה ברש"י מבואר שמדובר שהיה יין בחבית, וכ"מ בגמ' ובראשונים, והקשה בח"י רע"א שאם כך למה יהיה אסור לטלטל החבית, הלא היא בסיס לאיסור והיתר, שהיין בודאי יותר חשוב, והביא מהמקור ברוך שפי החבית מלמעלה לא נעשה בסיס כי אם לאבן שמונח עליה עיי"ש, וכן ביאר במחצית השקל בשם האחרונים. וה"ד כה"ח אות כ"ג, וכן הביאו בביאור הלכה (ד"ה ואם), אמנם עדיין צ"ל למה לא יחשב הכל כאחד בכדי שיקרא בסיס לאיסור ולהיתר. ואפשר דמיידי שהכיסוי עומד על החבית בנפרד מן החבית, ואינו כחלק אחד עם החבית.

יש לציין דרע"א כתב על המקור ברוך שזד דוחק (ודלא כב"ה"ל שהביאו בפשטות), וציין לתוספת שבת. ואכן בתוספת שבת (המובא במחצית השקל) תירץ בלשון אחר, דכיון דהחבית הוא גבוה מן היין, והאבן מונח על החבית לא נעשה החבית בסיס כי אם לאבן, (וגם הלשון "פי החבית" י"ל כן). [ויש בזה נפ"מ כשהיין עולה עד למעלה, וצ"ע]. אמנם גם לדבריו ק"ק לי למה לא יחשב הכל כאחת, וי"ל.

עוד יש לדקדק, הדנה מצאנו במשנ"ב (סימן ש"ח סק"א) בשם הח"י אדם שאם יש על הבסיס רק איזה פרוטות, בטלים הם לגבי הבגד, כיון שאין אדם מבטל בגדו ושולחנו בשביל איזה פרוטות, עיי"ש. (וכ"כ כ"ה"ח אות מ"ב). ולכא"ו הכי נמי בחבית שיש עליה אבן, הרי אבן אין לה חשיבות, ולמה נעשה הכל בסיס לדבר האסור. ואפשר דמיידי באבן מיוחדת שנועדה להכביד על החבית שלא יטלטלו, וכל כה"ג. וגם יש להעיר כן גבי אבן שבכלכלה, עיין לעיל בסעיף ג' ובמשנ"ב שם, אולם השתא לפמשנ"ת לעיל בסמוך דיש לדון את האבן שהיא בסיס כלפי פי החבית, ולא כלפי שאר החבית והיין שבה, א"כ יש מקום ליישב טפי דאדם עשוי לבטל פי החבית בשביל האבן, שהניחה עליה למטרה מסוימת כל שהיא, אמנם כך יש לנו לתרץ את דין האבן בכלכלה דמיידי שהונחה למטרה מסוימת, ובפשטות יש לומר כן שבאמת יש לה חשיבות לאבן, ואכן לעיל ברה"ס הארנו בענין האבן הוזהר שמוכח בראשונים שהיא חשובה, ואת"ש. אך עיין מש"כ שם. ועי"ע במאירי כאן, ודו"ק. ועי"ע מה שכתבנו שם במקומו ע"ד המשנ"ב משם הח"א.

ומכל מקום אפילו להאמור דהחבית הוי בסיס בגלל האבן, מ"מ היין שבתוכה אינו מוקצה, ואם הוא יכול להוציא את היין בלא להסיר את המכסה [כגון שיש לחבית ברוז, או שהמכסה נפל מאליו, או על ידי גוין], מותר להוציאו ולטלטלו, וכמש"כ בשש"כ פ"כ סנ"ח בשם האחרונים, ועי" בהערה שם אות ר"ב. ונראה לכא"ו דכ"ז הוא לאו דווקא להאמור לעיל דהכיסוי הוא בנפרד מן החבית, אלא אפילו אם נאמר דהחבית עם הכיסוי כדבר אחד, מ"מ היין עצמו הוא דבר נפרד ואינו שייך לאותו בסיס, ודו"ק, ואמנם בערוה"ש כאן פירש באו"א, דכיון שאי אפשר ליטול את היין אא"כ הסייר את האבן המונח שם, על כן נחשב כאילו האבן עומד על היין עצמו, ונעשה אף היין בסיס לאבן, עיי"ש. ולפ"ז גם היין נאסר. אולם העירוני דאדרבה אם יש שם ברוז אזי בזה מעיקרא לא אמר ערוה"ש שנאסר, שהרי כל מה שנאסר הוא בגלל שא"א ליטול את היין מבלי להסיר את האבן, משא"כ באופן שאפשר לקחת את היין ע"י ברוז שבחבית, א"כ לעולם לא נעשה בסיס לאיסור. אולם עדיין יש נפ"מ באופן שנתפקעה

כמה אחרונים פליגי ע"ז, כיעוין בתה"ל"ד סימן ש"ח סק"א ובסימן ש"י סק"ז, וערוה"ש סי' ש"י ס"ט (ועיין באגר"מ ח"ד סו"ס ע"ב שנקט דהוי בסיס בדבר שהוא חסרון כיס, ומשמע קצת דכוונתו שם דאילו הוי מלאכתו לאיסור אינו נעשה בסיס, ויש לדחות דאם היה מלאכתו לאיסור היה מותר לצורך גו"מ). ועי"ע מש"כ בזה בשש"כ פ"כ סמ"ח ובדפו"ח ס"ב. עיי"ש. ונראה בפשטות שכיון שמרן הבי"י הכי ס"ל, וכ"כ כמה אחרונים, יש להקל בזה מדינא [והיינו מותר לטלטלו אפילו מחמה לצל, שאילו ליטלו לצורך גופו ומקומו ודאי מותר, דלא גרע מהמוקצה שעליו].

ולפיה"א שאין בסיס בכלי שמלאכתו לאיסור, כל שכן הוא שאין בסיס בטלית שהיה מונח עליה תפילין, וזה מלבד ש"א שאין בתפילין מוקצה כלל.

43. שו"ע (סימן ש"ט ס"ד), שמאחר שהוא שכח ולא הניח ככוונה אין זה נחשב בסיס ומותר לנער ממנו את המוקצה, ולאחר שהסיר ממנו את המוקצה מותר להשתמש בו כדרכו.

44. שו"ע (שם) בחבית שבין החביות וכו', ובמשנ"ב סקט"ז. ועיין בב"ה"ל (ד"ה יכול) שהביא מח"י רע"א שדייק בלשון השו"ע שמוותר להגביה את החבית מבין החביות למקום אחר וכו'. ומשמע קצת שאינו מותר אלא רק להסירה מהיין החביות, אבל לא יקחנה למקום אחר, והקשה רע"א דלמה לא יהיה מותר לו להגביה את החבית לכל מקום שירצה, שהרי היא כבר בידו, עיי"ש. אולם באמת יעוין לעיל בכללי המוקצה שהארנו בכמה דוגמאות של מוקצה מחמת גופו, שנטלם בהיתר, ואעפ"כ כתבנו שיש לצדד שאסור להמשיך לטלטלם למקום אחר אע"פ שהם כבר בידו, ומשום שכל רגע ורגע ה"ז טלטול בפני עצמו (וכמו"כ כשאין צורך אסור לטלטל סתם כך אע"פ שהתירו לו מתחלה, שכל שאין צורך אסור, יעוין שם), וא"כ ה"נ בנידו"ד יש להחמיר לדעתם, ולא להמשיך ולטלטלו אע"פ שהוא כבר בידו. אמנם בנידו"ד שאינו מטלטל את המוקצה בהדיא אלא על ידי דבר אחר, יש מקום לצדד דקיל טפי. ועי"ע בתוספת שבת כאן שמיקל בגדולה מזה (ועי"ע בשולחן שלמה כאן כ"ח מש"כ בזה ליישב), ואכמ"ל.

45. כן כתב במש"כ להלן (בסימן ש"י סק"ו) בשם האחרונים. וכ"ה בכ"ה"ח שם אות נ"ח. וה"ז כיון חבית שבין החביות.

וכל האמור באופן שעושה כן לצורך דבר ההיתר, אבל אם הוא מטלטל את המוקצה כדי שהוא לא יגב וכדו', ה"ז אסור, שהרי זה טלטול לצורך דבר האסור. ולכן, כשמטלטל עם האבן כדי להשתמש בו במקום אחר אפילו לצורך גופו, ה"ז אסור (שהרי האבן אינה מותרת לצורך גו"מ), וכ"כ הגר"י (בסימן ש"י"א ס"ד) ועוד אחרונים. ועיין במשנ"ב (סימן רע"ז סוף סק"ח) שמבואר שאף בכדי שלא יפסד המוקצה מותר, וא"צ לנער. וי"ל שאם לא כן לא ינער וחשיב צורך ההיתר. ועוד מצאנו בשעה"צ כאן (אות י"ז) בשם המג"א (סימן ש"י"א סק"א) בשם הב"ח, שאם יש הפסד במוקצה ע"י הניעור א"צ לנערה, ומבואר שגם כדי שלא יפסד האבן מותר, ועיין שם בשעה"צ. אמנם גם בזה משמע דעת הגר"י בסעיף ד" לאסור. ואף השעה"צ דן בזה, כיעוין ש"י.

46. שו"ע (סעיף ה') עיי"ש, ועיין לעיל בסימן ש"ח סעיף כ"ז לענין קליפין ועצמות שנשארו על השולחן, שמבואר כמו כן. [ומה שהערנו בהערה הקודמת ד"ה ועיין שייך גם לכאן].

47. כן משמע בשו"ע (בסעיף ד') ובסעיף ה'. ועי"ע בסי' ש"ח סכ"ז, וכ"כ המשנ"ב (סק"ז).

48. כ"כ בב"י בשם ר"י. וכ"ה במג"א. וכן הובא במשנ"ב (סק"ד). ואמנם בשעה"צ (אות י"ז) האריך לדון בזה, ושגם בבית מאיר תמה על המג"א. אולם בתוך דבריו שם כתב שכן משמע בלשון הגמ' כהמג"א, ע"כ. וכ"פ בכ"ה"ח (אות כ"ב). שמאחר שהוא לצורך המוקצה אסור, אמנם אם כדי שלא יגב ויפסד החבית או הכר ה"ז מותר, שה"ז לצורך דבר המותר. [אמנם יש היכי תמצו שגם לצורך המוקצה נחשב לצורך דבר המותר, וכגון שצריך אותו להשתמש בו כדרך היתר, כגון לצורך גופו ומקומו, וה"ז נחשב צורך דבר המותר, אולם לפמשנ"ת לעיל דקיי"ל שבכלי שמלאכתו לאיסור אין בסיס, א"כ למעשה ליתא להאי נפ"מ].

49. כ"כ משנ"ב (שם בסוף סק"ד). וכ"כ כה"ח שם. וטעם הדבר שבאופן שמטלטלן בידיים, הרי זה טלטול מן הצד, ומותר לצורך דבר המותר דווקא, דהיינו להשתמש בחבית או בכר, אבל כדי שלא יפסד או יגב אסור, אולם כשעושה כן בגופו, הרי טלטול בגופו מותר אף לצורך דבר האסור, וכמבואר כ"ז להלן בסימן ש"י"א.

ויש לדקדק קצת בלשון המשנ"ב שכתב שבטלטול בגופו מותר אפילו "באופן זה", והיינו כדי שלא יגב ושלא יפסד, ולכאורה היה לו לכתוב שמותר בכל אופן, ומכאן יש לדקדק כמו שכתבנו לדקדק ע"ד המשנ"ב

ט"ז. יש אומרים שהמניח את המוקצה על דעת שישארו שם בכניסת השבת, הרי זה בסיס לאיסור. ויש אומרים שאינו נחשב בסיס לאיסור באופן זה, אלא רק אם הניחם על דעת שישארו שם כל השבת⁶², עד השקיעה⁶³, אבל אם חשב לסלקם באמצע השבת, או אפילו זמן מועט קודם השקיעה, אינו נחשב בסיס לאיסור כלל. ובמקום הפסד או צורך גדול יש להקל כדעה זו⁶⁴.

ומכל מקום אין להקל אלא רק אם חשב במפורש לסלק אחר כך את המוקצה בשבת, כגון: בטלטול בגופו או על ידי ניעור, או על ידי גוי, וכן אם הוא דבר שדרכו בכך לסלק את המוקצה. אבל אם חשב בסתם שיהיה מונח עליו המוקצה בשבת, אף שלא חשב במפורש שיהיה מונח עליו כל השבת, הרי זה נחשב בסיס לאיסור לכל הדעות, ואין להקל בזה כלל⁶⁵. וכן אם חשב בדעתו ליטלו להשתמש בו ואחר כך להחזירו למקומו, הרי זה נמניח לכל השבת, ואסור לכל הדעות⁶⁶. ועיין בהערה הנפ"מ בזה⁶⁷.

י"ז. אם אדם הניח מוקצה על דבר היתר של חבירו, אין הדבר המותר נעשה בסיס לאיסור, ואפילו אם גם המוקצה הוא של חבירו, משום שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו⁶⁸. ולכן מותר לטלטל את הכלי כשרוצה להשתמש בו, לאחר שניער ממנו את המוקצה⁶⁹.

אמנם, אם האדם הניח את המוקצה מדעת חבירו, וכן אם הניחו לטובת חבירו ומן הסתם ניחא ליה בזה, כגון שנטל אדם אחר כלי והעמידו מבעוד יום תחת הנר של חבירו כדי שיפול הנר לתוכו ולא תהיה שריפה, נעשה הכלי בסיס לאיסור⁷⁰.

י"ח. אשה שהניחה מוקצה על דבר היתר של בעלה, אם לא ניחא ליה בזה, אינו נעשה בסיס לאיסור, ועיין בהערה⁷¹, אבל חפץ של שותפין שהניח עליו אחד מן השותפין דבר מוקצה, הרי הוא נעשה בסיס⁷². וכן המניח מוקצה על דבר הפקר, הרי הוא נעשה בסיס⁷³.

י"ט. קטן שהניח מוקצה על חפץ שלו אינו נחשב בסיס לאיסור⁷⁴, אבל אם הניח את המוקצה לצורך היהודי, וניחא ליה ליהודי בכך, הרי זה נעשה בסיס⁷⁵.

כ. אשה או איש שהדליקו נרות על שולחן או כסא, באופן שנעשה השולחן או הכסא בסיס, הרי הוא מוקצה ואסור לטלטל⁷⁶. והיינו דווקא כשהדליקו ברשות, וכנוכר⁷⁷.

והאם אירע שנתערב הכסא בכסאות אחרים, יש להחמיר שלא לטלטל שום כסא, ואין זה בטל בין הכסאות⁷⁸, אבל יוכל להזיזם ברגל או כלאחר יד, וכן אפשר לשבת עליהם בלא להזיזם בידיים⁷⁹.

כ"א. המניח דבר מוקצה על ספר תורה אין הספר תורה נעשה בסיס, אפילו אם הספר תורה שלו, שמאחר שעושה בזיון גדול, והוא דבר נגד הקדושה, הרי זה כמו שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו (ועיין בהערה)⁸⁰. אבל אם הניח מוקצה על גבי ספר קודש שאינו ספר תורה, הרי זה נעשה בסיס ואסור לטלטלו בשבת⁸¹, אמנם אם היה דעתו לסלקו באמצע השבת, כגון על ידי ניעור או על ידי גוי, יש להקל שאינו נחשב בסיס⁸².

ויש להמנע מלהניח דפים המיועדים לכתובה בתוך הספר. ומכל מקום בדיעבד אפשר להקל במקום צורך שאין הספר נעשה בסיס לאיסור⁸³.

75. כן כתב בדעת"ש בשם התו"ש בהקדמה לסימן ש"ח. וע"ע במה שכתבנו בזה לעיל בסימן ש"ח סעיף ב' בהערה ד"ה ועוד יש להעיר.

76. עיין בהגה סימן ש"ח ס"ב. ובביה"ל שם. וכ"פ בשש"כ פ"כ סע"ט.

77. כן מבואר בביה"ל שם ד"ה בשל. וכ"פ בשש"כ שם.

78. פשוט. ולהלן בסימן ש"ח הבאנו כל הפרטים מתי נעשה בסיס מחמת הנרות, עי"ש.

79. והיינו שאם זה שלהם, ואחר הדליק בלא רשות אינו רשאי, ולא נעשה בסיס, וככל הנ"ל.

80. נשאלתי בזה, אודות מעשה שהיה במחנה נופש לבנות, שהדליקו נרות בערב שבת על כסא אחד בחדר האוכל, ולאחר הסעודה בא הגוי המנקה והסיר את הנרות, והכניס את הכסא בין הכסאות ולא ידוע איזה הוא, והבנות ידעו כנראה מדין בסיס, ולא נגעו בכל הכסאות, ואכלו כל השבת והיא בעמידה (וכשלעצמו הוא קידוש ה' גדול), ע"כ. ואחר שבת באו לשאול. וכתבנו ע"ז בתשו' במק"א, שבאמת מן הדין אין זה בטל, שהרי הוא דבר שיש לו מתירין, אולם אעפ"כ יש לצדד עפ"ד חידושו של הנודע ביהודה בצל"ח בפסחים (דף ט:). ובתשו' נוב"ת האע"ז ס"ל"ח שכל שאינו בטל הוא רק דבר של אכילה, דאמרינן בו שעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר (כרש"י בביצה דף ג:). משא"כ בדבר שאפשר להשתמש בו גם עתה וגם מחר. אלא שאין זה מוסכם, והרבה באחרונים פליגי ע"ז [וגם יש לדון בזה ע"פ טעמו של הר"ן בנדרים בדין דשיל"מ, וביטול היתר בהיתר]. ושוא בשע"ד אפשר לסמוך ע"ז מספק דרבנן (ואח"כ ראינו באחרונים שכבר עמדו בזה, ע"י משנת יוסף ח"ה סי' ע"ו), ומ"מ היה להם אפשרות לטלטל ברגל ולשבת עליו בלא להזיזו בידיים, וכדלהלן בסמוך. ובאופן שלא יודעים שאסור, י"ל שא"צ להפרישם דהוי מתעסק, ונת' במק"א.

81. ככל המבואר בסי' ש"ח בריש הסימן בכללי המוקצה, ודו"ק.

82. כ"כ בשו"ת אגרות משה ח"ד (סימן ע"ב) שכך מסתבר, שכיין שהוא דבר נגד הקדושה הרי הוא כאינו בעלים, ולכן אינו יכול לעשות את הס"ת בסיס להמוקצה, עי"ש. ומיירי אפילו שהספר תורה שלו. איברא שדבריו דברי חידוש, וי"ל. ונראה שיש להוסיף עוד, דכיון שהוא בזיון גדול לס"ת, ה"ז כעין מש"כ הפוסקים שדבר שהוא פחות ערך כלפי הבסיס, ואין אדם מבטלו בשביל המוקצה, אינו נחשב בסיס. וכיעוין במשנ"ב (סימן ש"י סק"א) בשם החיי אדם דאין הבגד או השולחן נעשה בסיס בשביל איזה פרוטות (וע"ע בשש"כ פ"כ סנ"ד). וה"נ אין אדם מבטל ס"ת בשביל הדבר המוקצה. ולא מבעיא אם אינו חשוב כ"כ, אלא אפילו כשהוא חשוב י"ל דכלפי קדושת הס"ת לא חשיב, ועיין.

[יש לבאר עוד דכל הנידון הוא במניח על הס"ת עצמו, וכמו שמצוי בס"ת שאשכנזים, אבל בס"ת של ספרדים שהוא עם קופסא (וכדמוכח מדברי האר"י בשע"כ בדרוש קריאת ס"ת לענין פתיחתו בארון, ולענין אחיזה בברכות, ועוד), י"ל שבוה ודאי שאינו בסיס, ואדרבה הקופסא הוא היא בסיס גם להיתר שבה, וכן העיר ידידי הגר"א רפאל הכהן שליט"א]. ומיירי אפילו כשהס"ת הוא שלו, וכמו שהדגשנו בפנים, שהרי בדרך כלל הספר תורה אינו שלו ואינו נחשב בסיס, ובאופן זה הרי ודאי שאינו נעשה בסיס, כמש"כ הרמ"א הנ"ל בסימן ש"ט ס"ד. ובפשוט היה נראה שאפילו אם הס"ת הוא שלו וממונו, אבל הוא מיועד לקריאת התורה של ציבור, מ"מ אינו נעשה בסיס, שהרי דעתו של אותו אדם היא כדעת הציבור, ואילו היה יודע שלא יוכלו לקרוא בס"ת בגלל המוקצה לא היה מניחו שם, וה"ז כשוכח, שהרי הוא תולה דעתו בדעת הקהל. אכן זו סברא שיש לדון בה בעלמא אם בסתם אסור, דבכה"ג י"ל דלכו"ע סתמא אינו אוסר, דהוי כטעות, ורק ככוונה יש לדון כ"ל.

83. שם, שאע"פ שיש קדושה לספרים שלנו הנדפסים, מ"מ הוי בסיס, ובמקומו נתי' שנחלקו האחרונים בעצם עיקר קדושת הספרים הנדפסים כיום, ש"י שבספרים שלנו שעשויים בצילום גרידא אין בהם כ"כ קדושה (אם לא כתשמיש מצוה עכ"פ המסייע ללימוד וכיוצא), ובודאי דהוי בסיס.

84. שם. דאע"פ שמצאנו בזה פלוגתא בשו"ע (סעיף ד'), מ"מ הרי כתבו המשנ"ב והכה"ח שם דבמקום צורך יש להקל, וא"כ הכי נמי הוי כמקום צורך שלא יהיה על הספר בבזיון (ויש לדון בזה לפי הפוסקים הנ"ל בהערה הקודמת, ונראה שיש להקל אף לדעתם, דמ"מ יש בזה קדושה, שלמעשה בודאי קי"ל שצריך לנהוג בהם קדושה).

85. עיין באגר"מ שם (ד"ה ולכן) שהעיר כן שאם נתן שם דפים המיועדים לכתובה בתוך הספר כדי שיתיישב שם בטוב, הוי בסיס לדבר האסור, שהרי דפים הם מוקצה מחמת חסרון כיס וכו', עי"ש.

במקום הצורך לטלטל לכל הפחות דרך טלטול מן הצד, כיעו"ש, אולם באמת מש"כ שם בדעת הרא"ש זה אינו כהבנת הב"י שם, דהט"ז הבין בדעת הרא"ש דכוונתו שאינו בסיס בפירות שטמנן שהוא מטעם שדעתו לסלקו, ולכן תמה על הב"י. אולם הב"י שם הבין באו"א דכוונת הרא"ש שאינו בסיס, מפני שאין ההיתר משמש לאיסור, אלא בהיפוך שהאיסור משמש להיתר (וכמש"כ הרמ"א שם בס"ח והמשנ"ב בסקכ"ט בשם האחרונים), והט"ז נראה שלא נחית להבנתו [זו]. וע"ע בסימן רע"ז במשנ"ב סק"ח כיצ"ב בנר שנפל על השולחן.

ועיין בחי' רע"א כאן שהוכיח מהתוס' בשבת (קכג). שאפילו לדעה זו שאינו נחשב בסיס אם היה בדעתו ליטלה, מ"מ אינו כשוכח גמור, דבשוכח גמור מותר לנער וגם להגביה במקום צורך כשצריך את הכר או את החבית (כמבואר בסעיף ה'), אבל באופן זה שלא שכח לגמרי לא התירו לו אלא את הניעור, עי"ש. (וה"ד בביה"ל סו"ס ט"ט). ועיין בחי' רע"א שהאריך בזה. וי"ל לדעה זו שלא התירו הגבהה, אם הטעם הוא מפני דהוי כבסיס לענין זה, ואע"פ שהתירו ניעור מ"מ להגביה אסור. ויותר נראה דודאי אינו בסיס, שא"כ גם ניעור היה אסור, אלא הוי כעין קנס וכלשון התוס' המובא ברע"א שם, שלא היה לו להניח שם (ושמא הוי כעין בסיס במקצת, וע"י בחי' רע"א בשבת קכה: בביאור שיטת רש"י, ודו"ק). ועיין בשו"ע סימן ש"ח סכ"ז ובביה"ל, וי"ל ב.

65. כ"ז במשנ"ב (סקכ"א). ועיין בשע"ד צ"ע שם.

66. כה"ח (אות ל"א) בשם שו"ת הרמ"א סו"ס כ"ב, עי"ש.

67. והנה כשרוצה לקחת ולשוב ולהחזירו, בד"כ אין בזה נפ"מ אלא בכלי שמלאכתו לאיסור, שלוקחו להשתמש בו לצורך גוי, אלא שבוה הרי כתבנו לעיל שאין דין בסיס במלא"א, אלא רק במוקצה מחמת גופו וכו', אמנם גם בזה יש היכי תימצי, ויש לציין בזה נפ"מ במוהל שלוקח את הסכין (שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס) לצורך המילה, ואח"כ מחזירו לשם, וכ"ה בתשו' רע"א (מהדו"ק סימן כ"ב), ודו"ק.

68. כ"כ הרמ"א (סימן ש"ט ס"ד). והוסיף המשנ"ב (סקכ"ה) דזה אפילו כשהמוקצה הוא ג"כ של חבירו, דהא מ"מ אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ופשוט.

69. משנ"ב (סקכ"ו). ומ"מ צריך לנער ממנו את המוקצה, שכל עוד שהמוקצה עליו הרי הוא אסור בטלטול, וה"ז כדן חבית הנ"ל, עיין בסעיף ג' ד'.

70. עיין משנ"ב (סקכ"ז). והוסיף המשנ"ב בסו"ד בשם דה"ח, שאם היה בדעתו לסלק אחר"כ את המוקצה בשבת, אפשר לצרף בזה דעת הי"א הנ"ל דבזה לא נקרא בסיס.

71. במנחת שבת (סימן פ"ט סקכ"ב) נסתפק בזה שאשתו או אחד מבני ביתו הניחו שם מוקצה על חפץ שלו שלא מדעתו, אם נעשה בסיס, ובאה"ש שם בסו"ה מס"ק שאם האשה הניחה חפץ על של בעלה יש להקל, ואם היא הניחה את החפץ על דבר מאכל שגם היא אוכלת ממנו, או שהניחה על חפץ שהוא נכסי מילוג שלה, יש להחמיר, עכ"ד. וה"ד בשש"כ פ"כ הערה קע"ג. ויש לפלפל בדבריו. וע"ע למהרש"ם בדעת"ש סעיף ד', וכן בתשובותיו (ח"ח סימן מ"ד). שהביא ראה מהירושלימי שפועל שקיים כלאים לטובת בעה"ב אסור לכל, וק"ו באשה, עי"ש. אולם כשלא ניחא ליה בחפץ שלו בודאי לא מהני.

אמנם ברור שכל זה הוא רק דבר שעשוי לבעה"ב בלבד, ומיוחד לו שבוה אינה יכולה לאסור עליו, אולם דבר שבעה"ב נותן לאשתו להשתמש בו כרצונה, וכן לבני ביתו, יש כח בידם לעשותו מוקצה, ואף אם דרכו להשתמש בו גם כן אפשר שמתור, כדן שותפין דלהלן, ואף שאין זה ממש כמו שיש לה חלק כשותפין, ודו"ק.

72. אז נדברו ח"י ס"ג, ה"ד בפ"ת כאן אות ד'. והו"ט שהרי יש לו חלק בזה, והרי הוא אוסר את שלו (וע"ע לעיל בהערה הקודמת). ויש ראה לזה ממה דאשכחן ברמב"ם פ"ו מחובל ה"ז ששותף מנסך היין, ע"כ. ודוחק לומר שבאיסור שאני.

73. דהא בזה אין מי שיערב עליו, וש"י שכי"כ בדעת"ת.

74. הנה בחפץ ציבור מסתבר שאינו יכול לאסור על הכלל. וכ"כ כמה מן האחרונים בזמנינו. ונראה שאפילו לפיה"א בהערה הקודמת שגם חפץ של שותפין אדם יכול לאסור, ולכא"ו ה"נ הלא הוא כמו שותף. אולם ז"א, דהתם יש לו חלק בזה ממש ואסור חלקו, אולם כאן אין לו חלק בזה אלא רשות שימוש, אבל לאסורו אינו יכול בשום אופן.

ואמנם במקום המיוחד לו, י"ל דכיון דמושאל לו הרי הוא כשלו ויכול לאסור, ודווקא במקום מיוחד לו, אולם אם יש לו רק רשות באחת הכסאות, או באחד השולחנות, אינו יכול לאסורם.

השולחן ולא בשביל המוקצה. וכ"כ עוד באחרונים.

אכן עיין בשע"ד (אות כ"ד) דמ"מ יש לדון אם כל המפה כולה נאסרה או לא, והביא ש"א שלא כל המפה כולה נאסרה, אלא רק החלק שמתחת לנרות, ויש לדקדק שכיון שרק החלק שמתחת לנרות הוא מוקצה, אי"כ מ"מ יהיה מותר לאחזו בחלק המפה שלא נאסר, ושאר החלק שאסר הוי טלטול כלאחר יד וטלטול מן הצד, וש"י שכבר העיר כן הגאון מבוטשאטש בספרו, וכמובא בשש"כ פ"כ הערה רכ"ב, והוסיף שמ"מ בשו"ע בהגהותיו הוא נוטה להחמיר בכה"ג, ולכא"ו כן משמע מד' האחרונים הנ"ל דממילא נאסר, ואסור להזיזו אפילו ע"י החלק האחר של המפה, ורק את החלק המותר שעל המפה יוכל להזיז. אולם זה צ"ע, ועוד שהרי זה טלטול מן הצד ותשתרי, ויש לדון בזה מהמבואר להלן בסימן ש"י ס"ז גבי כיס שבבגד שהוא בסיס, והבגד אינו בסיס, דמבואר בפוסקים שאסור להכניס ידו לכיס, אמנם הבגד עצמו מותר, אולם כבר כתבו שם דה"ט משום דהוא בטל לבגד, וצ"ע. וש"י בשש"כ הערה ר"מ שהביא מהגרש"א שעמד ע"ז, וביאר דשאני מפה שאפשר לטלטל החלק שאין עליו נרות בלא לטלטל החלק המוקצה, משא"כ בגד שא"ל להשתמש בו בלא לטלטל גם את הכיס ביחד, ע"כ. ודפח"ח. וע"ע בשו"ת אגר"מ ח"ג סימן ע"ד מש"כ בביאור הענין בבסיס המפה.

[ויש לדון ככל זה גם לגבי מה שמצוי שיש בשולחנות כנפיים פלטות שאפשר להאריך בהם את השולחן, ויש לדון ג"כ אם הם נאסרים כמו השולחן מדין בסיס (ועיין בדברינו בסי' ש"יג אי שרי להשתמש בהם בשבת מצד בונה). והנה כאשר הם מתחת לשולחן, פשיטא שאין הם בסיס, אבל כשהם מחוברים בשולחן יש לדון, ועיין בחוט שני רפע"ג שנתתק בזה, ובפשוטות לפיה"א ה"ז כדן חלק המפה הנ"ל, וכפי ביאור הגרש"א הנ"ל, שכל שאפשר להשתמש בו בפ"ע אינו בסיס, אמנם כאן הוא מחובר ואפשר שנחשב כחלק אחד, אע"פ שאפשר לעשות איזה פעולה לפרקו ולהפרידו, ואינו מוכרח, והגרש"ח כתב להחמיר, ובשש"כ פ"כ סנ"ט להקל בזה].

61. משנ"ב שם, משום שכמה אחרונים הסכימו לדעת המג"א, וכמש"כ בשע"ד צ"ע שם שכן דעת הבית מאיר והגר"ז, וכן צידד במור וקציעה, ובפרט דמוקצה הוא דבר של דבריהם ושומעין להקל, עכ"ד. וכאן דקדק המשנ"ב שיש להקל במקום צורך, ואין צריך בזה דווקא צורך גדול או הפסד, ודו"ק. [ועיין בשו"ת אגר"מ ח"ד סי' ע"ג מש"כ בביאור ד' המשנ"ב כאן סק"ח].

ולענין טלטול המפה שעליה הנרות, הנה כאמור לעיל בהערה הקודמת דלפ"ד המג"א מותר, אכן עיין בפוסקים שדנו דאף לסברת הט"ז (שסובר שגם באקראי אסור), מ"מ לענין מפה יש כמה סברות להקל, וכיעוין במשנ"ב שם ובשע"ד צ"ע שם. וע"ע גם בכה"ח כאן (אות כ"ח). ועיין בכה"ח שסיים דלפי מה שנתבאר לעיל (בכה"ח ר"ס רס"ב) שהמנורה תהיה שלא על השולחן, א"כ העושה כן בלא"ה יציל מכל ממשול (וכבר הארכנו בזה במקומו שכן ראוי שלא לשים הנרות על השולחן, אלא שיש שנהגו בזה לתוספת אורה ושמחה, עי"ש). ועמש"כ בזה לעיל בסי' רס"ה.

62. עיין בטור ובב"י שנוכרו ב' דעות אלו, שדעת הטור שנחשב בסיס כשחשב שיהיה שם בכניסת השבת, ואילו דעת ספר התרומות שאינו נחשב בסיס אא"כ חשב שיהיה שם כל השבת. וע"י בב"י שברש"י (שבת גא.) מוכח דכל שהוא נמצא בכניסת השבת, אע"פ שדעתו ליטול בשבת הרי זה נקרא מניח, אבל תוס' שם בשם ר"ת חלקו על רש"י, ולכן ביארו ההיא דגיי צמר באו"א. וכ"כ הסמ"ג בשם ר"י ועוד ראשונים. ובשו"ע הביא דעה ראשונה בסתם דכל שהניחם שיהיו שם בביה"ש הוי בסיס, והוסיף בשם י"א דאינו בסיס עד שיהיו שם כל השבת, ומשמע שדעתו לפסוק כדעה ראשונה.

63. כ"כ המשנ"ב (ס"ב ק"ב) בשם הפמ"ג שלדעה שניה אפילו אם הניחם על דעת שיהיה שם כל היום עד איזה זמן קודם שקיעת החמה, ואחר כך לסלקם, אינו נחשב בסיס, ואז מותר לסלקם בשבת על ידי ניעור אפילו אם הוא רוצה להשתמש בהם מקודם לכן או בתחלת השבת, משום שממילא אינו בסיס כלל, וכתב דכ"ו דווקא אם חשב לסלק קודם השקיעה, אבל אם חשב לסלק בבין השמשות הוי כמי שחשב על כל היום, דבין השמשות הוא ספק לילה.

64. כ"כ המשנ"ב (סקכ"א) בשם האחרונים. (וע"ע במשנ"ב סוף סקכ"ז בשם דה"ח. ושם איירי אפילו שלא לצורך גדול). וכ"כ בכה"ח (אות ל') שבמקום הפסד יש להקל. [ועיין בט"ז סו"ס סק"י שכתב שדעת הרא"ש כדעת סו"ת דלא חשיב מניח כשחושב ליטלו בשבת, ושכן דעת ר"ת בתוס', ושכ"כ הב"י בשם ס"ג. ולכן סיים שכדאי הם לסמוך עליהם

סימן ש"י

- א. דין הבסיס כדין המוקצה שעליו. ולכן מטה או שולחן וכל דבר שהוא, שהניח עליו מעות, נעשה המטה או השולחן בסיס לאיסור, ואסור לטלטלו אפילו לצורך גופ ומקומו⁸⁶. ואם הוא כלי שמלאכתו לאיסור, אינו נעשה בסיס עליו כלל⁸⁷.
- ב. בסיס לאיסור היינו דווקא אם המוקצה היה עליו כל זמן בין השמשות⁸⁸, ובאופן זה נעשה הבסיס עצמו מוקצה, ואסור לטלטלו אפילו אם נסתלק ממנו המוקצה שעליו⁸⁹, אבל אם המוקצה הונח עליו בשבת עצמה ואחר כך נסתלק ממנו, מותר לטלטל אותו⁹⁰.
- אמנם, באופן שהונח בשבת דבר מוקצה, כגון על ידי גוי או קטן, והונח שם בכונה לדעת בעל החפץ⁹¹, יש אומרים שהרי הוא כבסיס לאיסור כל זמן שהמוקצה עליו, ואסור להזיז ולנערו כלל, ורק אם הוסר ממנו המוקצה (כגון על ידי גוי, או בטלטול בגופו, או שנפל ממנו) אז מותר לטלטל את הבסיס⁹². ויש אומרים שלעולם אינו נעשה בסיס, אלא אם כן הונח עליו בבין השמשות⁹³. ועיין בהערה⁹⁴.
- ג. מטה או כסא שיחד אותו לשים בו מעות או שאר מוקצה, וכן כ"ס (ארנק) המיוחד למעות⁹⁵, וכן תיק המיוחד למוקצה, וכל כיוצא ב: לדעת השו"ע - מותר בטלטול, ודינו ככלי שמלאכתו להיתר, מפני שלא היה עליו המוקצה בבין השמשות, ואפילו אם הניח עליו מוקצה בשבת ואחר כך שילקו, הרי זה מותר⁹⁷.
- לדעת הרמ"א - כיון שיחד אותו למוקצה, וגם הניח בו מוקצה באיזה פעם, הרי הוא מוקצה ואסור בטלטול, למרות שלא היה עליו המוקצה בבין השמשות⁹⁶.
- ונחלקו הפוסקים לדעת הרמ"א איזה דין מוקצה יש לזה, יש אומרים שדינו כמוקצה מחמת חסרון כ"ס, ואסור לטלטלו בשום אופן, ויש אומרים שדינו ככלי שמלאכתו לאיסור, ומותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו⁹⁸.
- ולמעשה, אם מקפידים עליו ולא מניחים בו דברים אחרים, הרי זה כמוקצה מחמת חסרון כ"ס, אבל אם אין מקפידים עליו ומניחים בו גם דברים אחרים, דינו ככלי שמלאכתו לאיסור¹⁰⁰, ולדעת השו"ע מותר לטלטלו ככלי שמלאכתו להיתר¹⁰¹. ועיין בהערה¹⁰².
- ואם עשה בו מעשה לסלקו מן היחוד, כגון שפתח את הכיס מלמטה וכדו', הרי זה מותר אף לדעת הרמ"א¹⁰³.
- ד. כ"ס התפור בבגד, ורגילים לשים שם מעות או שאר דברי מוקצה, אם לא היה בו מוקצה בביהש"מ דינו כפי האמור לעיל בהלכה הקודמת, שנחלקו בזה הפוסקים¹⁰⁴. אבל אם היה בו מוקצה בבין השמשות, אם הניחו בכונה נעשה הכיס בסיס לדבר האסור, ואסור ליגע בו אפילו לאחר שהוסר ממנו המוקצה, אבל אם שכח בו את המוקצה אינו נעשה בסיס לדבר האסור¹⁰⁵. ובהלכה הבאה יבואר דין הבגד שיש בו כ"ס.
- ה. בגד שיש בו כ"ס שהוא מוקצה, כגון שנעשה הכיס בסיס לדבר האסור, יש בו ג' אופנים:
- אופ' א'. כשהכיס אינו תפור בבגד מכל צדדיו, אלא רק פי הכיס תפור בבגד, וכל הכיס תלוי בו (כגון כ"ס של מכנסיים), אין הבגד כולו נעשה בסיס לדבר האסור, משום שאין המוקצה נמצא על עיקר הבגד, ולכן מותר לטלטל את הבגד

- שאינו נאסר בהזמנה בעלמא, מ"מ בעשוי ומיוחד לכך נאסר, וכמשנת בס"י ש"ח ס"ג.
96. כ"ז מבואר בשו"ע שם שביחוד לבד אינו נאסר, ואפילו עם מעשה שהונח עליו מבעוד יום, אא"כ היה עליו המוקצה בבין השמשות, ואז נאסר כשאר דין בסיס, אבל בלא"ה אינו אלא כשאר חפץ של היתר, וכן הוא פשוט דברי השו"ע, וכן הבינו האחרונים שלדעתו מותר בכה"ג, אלא דבמג"א מבואר שלכו"ע יש לאסור עכ"פ ככלי שמלאכתו לאיסור. ואילו לר"ת אסור כמוקצה מחמת חסרון כ"ס, וע"ע במח"ש. אולם הרבה אחרונים לא הבינו כן, וע"ע בנהר שלום, ודו"ק. וע"ע בחי"רע"א על המג"א (סק"ה) שצ"ע לדבריו בסימן רע"ט בשם הרשב"א (בשבת קכב), וכן התשב"ץ בשם הראב"ד, דסברי שאינו ככלי שמלאכתו לאיסור כלל, כיון שאין עושים בו איסור אלא רק מניחים עליו (ולפי"ז מבואר שפיר דעת השו"ע שהתיר), וא"כ לאו כו"ע מודו בזה, ושכ"מ בלבוש, עיי"ש. וכ"מ בכמה אחרונים שהבינו כן שלדעת השו"ע מותר בשופי. וע"ע להלן.
97. ביה"ל (ד"ה והניחם), דהוי"מ להשמיענו רבותא זו.
98. כ"ה בהגה שם כדעת ר"ת, ומבואר שכן המנהג.
- ומ"מ אינו אסור אא"כ בנוסף ליחוד עשה בו מעשה שהניח בו מעות (ואפילו מבעוד יום), אבל יחוד בעלמא בלא מעשה אינו אסור כלל, דהזמנה לאו מילתא. וכ"כ המשנ"ב (סק"ה). וכ"כ בכה"ח אות ל"ו.
99. הנה הרמ"א שם כתב דאע"פ דקיי"ל כר"ת לאסור, מיהו לצורך גופו ומקומו מותר. וכ"כ בבית יוסף כאן לדעת ר"ת, אולם המגן אברהם (סק"ה) תמה ע"ז דהא מבואר לדעת ר"ת דדמי למוקצה מחמת חסרון כ"ס, וא"כ אפילו לצורך גופו ומקומו יהיה אסור. וכן כתב בפרישה. וכן הסכימו הגר"א בביאורו. והגר"ז ועוד אחרונים. וע"ע משנ"ב סק"ה כ"ז.
100. כן הכריע הא"ר דלמעשה תלוי אם מקפידים עליו שלא להניח בו דברים אחרים, שאז דינו כמוקצה מחמת חסרון כ"ס, ואם לאו הרי הוא כסתם כלי שמלאכתו לאיסור. וה"ד בכה"ח (אות ל"ח), וכ"פ המשנ"ב (סק"ז) ושכ"כ הבית מאיר.
101. כמשנ"ת לעיל. ואם מקפידים עליו, לכאן ה"ז ככל דיני מוקצה מחמת חסרון כ"ס המבואר בסימן ש"ח ס"א. אולם כתבנו שם שבדבר היתר אינו מוקצה מח"כ, ואף שכאן עשוי למעות [ובלא"ה הנה מן הסתם במציאות אין מקפידים על כ"ס מעות].
102. כלוב של עופות המיטלטל, אסור לטלטלו כי אם לצורך גופו ומקומו. ואפילו אם לא היה בו עוף בבין השמשות, ואפילו אם הוא ריק עכשיו, כ"כ בבן איש חי, וה"ד בכה"ח (אות ל"ח). והיינו דפסק בהרמ"א. וצ"ע למה לא פסק כהשו"ע להתיר ביחוד בעלמא, אכן כבר הבאנו לעיל שלדעת המג"א לכו"ע אסור עכ"פ ככלי שמלאכתו לאיסור, וכנראה דהכי ס"ל, אולם הרי בב"י מבואר שלדעת המתירים הרי הוא מותר לגמרי, ודלא כהמג"א, וכ"כ שאר אחרונים בדעת מרן דס"ל דהוי ככלי שמלאכתו להיתר, וא"כ הבא"ח נטה מדו' השו"ע לחומרא, אבל אגן שקיבלנו הוראות מרן ה"ו מותר.
- ועיין במשנ"ב (סימן רס"ה סק"ז) גבי נתן כלי תחת הנר, שכתב הא"ר שאף נטף לתוכה שמן מבעו"י מתקיים מחשבתו שחשב עליה, ומקרי כלי שמלאכתו לאיסור, אף אם אח"כ נשפך השמן, "וכמו אם הניח מעות על כלי מבעו"י אף שנטלו מבעו"י, מ"מ הוי מיוחד לאיסור והוי מוקצה", וכל' דבכ"ז אלו מבוארים על שיטת הרמ"א הנ"ל, דאלו לשו"ע הוי ככלי שמלאכתו להיתר. וכמו"כ אף לדעת הרמ"א הרי הא"ר חילק אם מקפידים עליו אם לאו.
103. כמבואר בהגה שם. וכ"ז לדעת הרמ"א, דאילו לשאר פוסקים אפילו יחדו מותר. כ"כ הבי"י.
- ועיין בחי"רע"א כאן שצ"ע לדבריו בסימן ש"ח ס"א, והיינו ששם דייק הגרע"א מדברי הרמ"א כאן שאינו מועיל לבטלו מתורת מוקצה אלא רק במעשה, אבל באמירה בלבד אינו מועיל, וכתב דאע"פ שכתבו הפוסקים דבחירות מועיל לחשוב עליהם להוציאם מתורת מוקצה, שאני התם שיש עומדים לשימוש ויש שעומדין לשריפה, ומחשבה מוציאתן מידי מחשבה, ומשא"כ כאן שיחדה וגם הניח בה מעות דהוי מעשה צריך שיעשה מעשה להתירן, אבל באמירה אינו מותר.
104. והיינו דלפי השו"ע אינו מוקצה כלל, ואילו להרמ"א הרי הוא מוקצה, וכפי שנתבאר כל שמקפידים עליו מלהניח בו דברים אחרים הרי הוא מוקצה מחמת חסרון כ"ס, ואם לא מקפידים עליו הרי הוא ככלי שמלאכתו לאיסור. ועיין בהגה כאן (סעיף ז') שכתב וכן בכ"ס התפור בבגד וכו', וע"ע במשנ"ב (סק"ח) שביאר כן.
105. כן מבואר בהגה, ובמשנ"ב (סק"ט). ובשעה"צ (סק"א), עיין שם.

- [ומה שכתבנו דמירי כגון שהניח גוי או קטן לדעת ישראל, כ"ה בתוס' (שבת מד:). ולא רצו לומר דמירי בגדול שעבר והניח, דלאו ברשיעי עסקינן].
92. כן מבואר בתוס' שבת מד: ד"ה יש, ובתוס' בביצה דף ב. ד"ה וכו'. ועוד. (ועיין בחזו"א סימן מ"ח אות ח' מ"ש בדעת הראשונים בזה). וכן יל"פ בכונת הפמ"ג סו"ס רע"ט בא"א, ובמש"ז סק"א. וע"ע להלן בהערה הבאה שכן יל"פ בדעת השו"ע.
- ומכל מקום לאחר שהוסר ממנו המוקצה, לכו"ע מותר, משום שלא נעשה בסיס כיון שלא היה עליו בבין השמשות, וכ"כ מג"א שם, וכו' בגמ'.]
93. כן דעת בעה"מ בשבת קנד: ה"ד ברין שם, ועוד, וכן מצאנו שכתבו הרבה אחרונים להלכה, וכיעוין במגן אברהם (בסימן ש"ח סק"ז) שהביא את דברי התוס' הנ"ל בהערה הקודמת דאפילו מניח בשבת אסור לנער, וכתב ע"ז המג"א דלפמ"ש"כ לעיל בס"מ רס"ו ס"ט לא הוי בסיס אא"כ הוי עליו בביהש"מ בער"ש, וכ"מ ר"ס ש"א וכו', ע"כ. (וע"ע גם במג"א סימן רס"ה סק"ב, וכן במג"א סימן ש"י סק"ד). וכן פסקו המשנ"ב (בסימן רס"ה סק"ה). וע"ע בסימן רס"ו סק"ז, וכ"פ בכה"ח (סימן ש"ח אות קפ"ב). וע"ע בביה"ל כאן בסימן ש"י ס"ו ד"ה מטה. וע"ע בהערה הבאה.
94. ולענין הלכה, הנה הבאנו דהמשנ"ב והכה"ח פסקו להקל כדעת המג"א. אולם יש לדון בזה בדעת השו"ע, א.]. דבשו"ע כאן (בסימן ש"י ס"ז) כתב בזה"ל: מטה שיש עליה מעות, או אפילו אין עליה עתה, והוי עליה בבין השמשות, אסור לטלטלה וכו', ע"כ. וממה שכתב בתח"ד מטה שיש עליה מעות, משמע דמירי אפילו כשהונח בשבת עצמה, ורק אח"כ הוסיף דכל שהיה בביהש"מ אסור. ואם גם ברישא היה מדובר בבין השמשות, הא פשיטא בק"ו דבכה"ח הוי בסיס גמור. וכן דקדק המג"א (סק"ד) דהכי משמע בשו"ע, אלא שצ"ע לדבריו בסימן ש"ח וכו', שדעתו להתיר ניעור כל שלא היה עליו בבין השמשות, עיי"ש. וע"ע בביה"ל כאן (ד"ה מטה) שגם כן דקדק הכי בדעת השו"ע, אלא שהוסיף שלדעת המג"א מותר לנער, עיי"ש. ואמנם היה מקום לדחות בשו"ע דכונתו בדרך לא זו אף זו, ולעולם גם הרישא מירי שהונח בבין השמשות, וע"ז הוסיף שאפילו הוסר ממנו אח"כ גם כן אסור כל שהיה שם בביהש"מ (ועל תרוייהו הביא את הטעם של מיגו דאתקצאי), ודו"ק. ב.]. ועוד יש לדקדק כן מהמשך דברי השו"ע כאן בסעיף ז', שכתב אבל אם אין עליה מעות וגם לא היה עליה בבין השמשות מותר לטלטלה, עכ"ל. ומשמע איפוא שאם יש עליה עתה מעות, אע"פ שלא היו עליה בבין השמשות, אלא שכל זמן שהאיסור עליו אסור בטלטול, ובאופן זה מותר להניח עליו דברים של היתר חשובים מן האיסור ומטלטלם, ע"כ. וכ"ה במשנ"ב (שם בסוה"ס). ובפשוט יש לומר דהיתר זה אתי אף לפי המחמירים הנ"ל דס"ל שנעשה בסיס. ומ"מ כיון שהוא נעשה בסיס כעת בשבת, הלא כעת ששם היתר נעשה גם בסיס להיתר ומותר. ואמנם זה אינו מוכרח, דמאחר ולשיטתם נעשה בסיס לאיסור הרי נאסר, ולא יועיל שישים עליו דבר היתר. וכן מבואר מדברי האחרונים שם בהדיא דאדרבה אינו נעשה בסיס באמצע השבת, ולכן כתבו שאם אפשר לנער ינער (וה"ז כשיטתם שפסקו להקל שאינו נעשה בסיס בשבת עצמה, וכו"ל). אמנם אף להשו"ע הלא אם יפול ממנו מוקצה מותר, וכו"ל. וה"נ י"ל בנידו"ד].
95. בשו"ע (סעיף ז') נקט מטה, והרמ"א הוסיף דוגמא בכ"ס של מעות. ויש להוסיף דוגמא מצויה כגון נרתיק של לולב. (וע"ע להלן בהערה שמינית לענין כלוב של עופות).
- ויש לבאר דהנה מטה שעשויה בדרך כלל לשאר שימושי הבית, אינה בכלל הנידון להחשב מוקצה אא"כ יחדה בהדיא, אבל כ"ס של מעות העשוי לכך, כגון ארנק שלנו, נ"פ שא"צ לזה יחוד בהדיא ש"ה"ז כמיוחד ועומד. וע"ע להלן דמבואר בהגה שיחוד לבד אינו אסור אלא רק עם מעשה שהניח בו מעות, וכמו"כ לגבי כל דיני מוקצה נמי, אע"פ דקיי"ל

- [וראיתי הלום במנחת שבת (סימן פ"ח ס"ק ס"ז) שכתב דאם דף מונח בתוך הספר, אפשר לנפחו ממנו להוציאו משם, כיון דהוי מוקצה מחמת חסרון כ"ס, ולא עדיף מטלטול כלאחר יד שכתב הפמ"ג שאין לו שום היתר אפילו בטלטול מן הצד וטלטול בגופו, עיין שם. ומזה כשלעצמו אין ראייה שדף המונח בספר אינו בסיס, דאפשר לדחוק דמירי ששכח אותו שם וכיוצא (ועיין להלן שכתבנו בד"י). אמנם בעיקר דבריו יש להעיר, חדא, דכמה פוסקים כתבו שבזה"ז נייר חלק אינו מוקצה מחמת חסרון כ"ס, וכדלהלן. וגם בעיקר דבריו שסמך ע"ד הפמ"ג שמוקצה מחמת חסרון כ"ס אין לו שום היתר, יעוין בדברינו בפתיחה להל' מוקצה שהארכנו בד"י, וכי משמעות כל הפוסקים להקל בזה בטלטול מן הצד או בגופו אפילו במוקצה מחמת חסרון כ"ס].
- ולפע"ז נראה שיש להקל בזה בדיעבד, חדא דבעצם דין נייר חלק בזה"ז, יש הרבה מן הפוסקים שטורים שבזמן הזה אינו נחשב מוקצה מחמת חסרון כ"ס, ולפעמים כשנצרך לו דף הוא משתמש בו לצרכים אחרים (ועיין במשנ"ב לעיל בסימן ש"ח סק"ג, ובמשנ"ת שם), וממילא אין איסור (אמנם עיין בדברינו בסימן ש"ח הגדרת דף נייר שתלוי לפי ענינו ומהותו). ואפילו אם נאמר שהוא ככלי שמלאכתו לאיסור, הא בצריך לספר לצורך גופו ומקומו ודאי שרי (ובלא"ה כתבנו לעיל להלכה שאין דין בסיס ככלי שמלאכתו לאיסור). ועוד אפשר לומר שאפילו לדעתו דהוי מוקצה מחמת חסרון כ"ס, מ"מ אין הספר נעשה בסיס בעבור דפים אלו, וכעין מה שכתב המשנ"ב (בסימן ש"י סק"א) בשם הח"א שאין אדם מבטל בגדו או שולחנו בעבור איזה פרוטות, וה"נ ל"ש [אמנם יעוין שם במקומו מה שהערנו בזה מדו' הח"א בנשמ"א, והרי לשיטתו אדרבה הוי מוקצה מחמת חסרון כ"ס, ובדאי שחשיב לו, וי"ל]. אמנם לכתחילה יש להמנע מכך, גם מפני כבוד הספרים, וכמשי"כ המשנ"ב בסימן קנ"ד סק"א שלא יניח קונטרסים שלא נכתבו בהם ד"ת בספר, וע"ע בשו"ת תורה לשמה ועוד. ואע"פ שיש מלמדים זכות על העושים כן, וכיעוין בשו"ת מהרש"ג ח"ב סימן ע"ג, דבספרים הנדפסים יש להקל, מ"מ ראוי להמנע מכך. (וכמו"כ גם בסוף הספר אין לעשות כן, שהרי מ"מ הוא משתמש בקדושה לצורך חול).
86. עיין שו"ע (סעיף ז') ובמשנ"ב סק"ד.
87. הנה אם הונח עליה כלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלה לצורך גופה ומקומו, דלא חמור יותר מהמוקצה עצמו, אלא שכל זה הוא למחמירים בזה, אולם כבר כתבנו לעיל (בסימן ש"ח סק"ד) שההלכה היא שבכה"ג אינו נעשה בסיס כלל, וא"כ אין בזה נפ"מ, ובכל אופן יוכל להסיק את המוקצה גם על מנת להשתמש בבסיס, דה"ז לצורך גו"מ, והרי הבסיס הוא היתר.
88. שו"ע (סעיף ז'). והיינו שמלאו כל תנאי דין בסיס, כלומר שהניח מדעת וכו'.
- והוספנו דאינו נאסר אא"כ היה עליו "כל בין השמשות", והיינו מפני שבכל דוכתא מוכח שהדין תלוי בכל זמן ביהש"מ, וכיעוין בגמ' דשבת (גג). בעודו עליו כל ביהש"מ, עיי"ש. ועיין במשנ"ב (סימן ש"ח סק"ט) שכתב כן בפשיטות לענין דין מניח על דעת שיהיה כל בין השמשות. וכ"כ המשנ"ב בסי' ש"ט להלן סק"ז בשם הגר"ז, עיי"ש ובשעה"צ שם בפשיטות. וכן מצאתי להפמ"ג במש"ז (סו"ס רע"ט) שהעיר מזה, עיי"ש. וע"ע גם בדבריו בפתיחה להל' יו"ט (פ"ג ח"ב אות ה') שכתב כן. וע"ע בתהלי"ח כאן אות ג'. וע"ע במנחת שלמה ח"א ס"י ובשו"ת שבה"ל ח"ה סימן מ"ג [ושם ביאר שכו"ז בסתם מוקצה, משא"כ בנוי סוכה, עיי"ש]. וכ"ז דלא כמו שיש מן האחרונים בזמנינו שאסרו אפילו במקצת ביהש"מ. עוד מבואר שהכל תלוי בביהש"מ דווקא (וכפי האמור בכל זמן ביהש"מ, מהשקיעה עד צאה"כ), אבל אם קיבל שבת מבעו"י אינו נעשה בסיס כלל [וז"ב, וכ"כ בפמ"ג סו"ס רע"ט, ומשי"כ המשנ"ב ועוד אחרונים בסי' רע"ז להניח החלות קודם הדלקת הנרות, ל"ד הוא, אלא שכך נהגו כדי שלא לשכוח, וכיוצא בכתב במנח"ש על קיצושו"ע פ"ט ו' ע"ד הח"א שהוא מקור המשנ"ב. וע"ע מש"כ בזה בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סימן ל"ד אות כ"ז].
89. שו"ע שם, דמיגו דאתקצאי וכו'.
90. כמבואר שם ובכ"ד, שאין מוקצה לחצי שבת, וע"ע להלן דאיכא פלוגתא אם בכלל נעשה בסיס בעודו עליו. [ומ"מ להניחו בביהש"מ גופיה אין לעשות כן, דהא ביהש"מ הוא ספק בכל רגע, והרי מה"ט יש שחששו שנעשה בסיס אפילו במקצת ביהש"מ, ולכן יש להזהר בזה].
91. ובאופן זה שהניחו לדעת בעל הבסיס, ה"ז נחשב מניח מדעת ונעשה בסיס (וכמשנ"ת בסימן ש"ט ובמשנ"ב סק"ז), ואילו היה מונח שם בבין השמשות ה"ז בסיס לאיסור, אבל כאן מדובר שהונח רק בשבת, ובזה נחלקו הפוסקים אם נעשה בסיס לאיסור בעודו עליו.

ו"להשתמש" ב"100. (אבל הכיס עצמו הרי הוא בסיס לאיסור, ואסור להכניס בו את ידו, ויש חולקים)¹⁰⁷. ומכל מקום אם אפשר לנער ממנו את המוקצה, ראוי שיעשה כן¹⁰⁸. אופן ב'. כשהכיס תפור כולו בבגד (כגון כיס של חולצה), אם הניח בו מוקצה ונשאר שם בבין השמשות, נעשה כל הבגד כולו בסיס לדבר האסור, ואסור לטלטל את הבגד כלל, ואם שכח בו את המוקצה אינו נעשה בסיס, ומותר לטלטל את הבגד, מכל מקום צריך לנער ממנו את המוקצה¹⁰⁹. אופן ג'. כשהכיס אינו תפור בבגד, אלא הוא קשור בו בלבד, הרי הוא כלי בפני עצמו ואינו בטל לבגד, ואסור לטלטל את הבגד משום שנעשה בסיס כשהניח שם את המוקצה, ואם שכח שם את המוקצה אינו נעשה בסיס ומותר בטלטול, אבל צריך לנער שם את המוקצה¹¹⁰. ואם הכיס קשור לבגד בקשר של קיימא, אפשר שדינו כתפור¹¹¹. ו'. אין הבגד נעשה בסיס לאיסור, אלא מלאו כל התנאים לאיסור בסיס. והמוצא מוקצה בבגדי השבת שהוא לבוש בהם, אין צריך לחוש משום בסיס כלל, שמן הסתם לא היה דעתו שיהיה מונח שם בשבת, אלא ששכח להוציאו מבעו¹¹². ואם אפשר לנער שם במקומו צריך לעשות כן¹¹³. אבל אם הוא חושש מפני הפסד, או שמתיישב לנער בגדיו שם, מותר להמשיך וללכת עימו כך (במקום שיש עירוב), עד שיעברנו במקום שיוכל¹¹⁴. ז'. ודע, שאסור ללבוש בשבת בגד שיש בו איזה חפץ בכיס, ואפילו כשהחפץ אינו מוקצה, משום שיש חשש שמא יצא בו לרשות הרבים¹¹⁵. ולכן צריך להסירו משם, ואם הוא דבר מוקצה ששכח בכיס, ינער את הבגד כדי שיפול ממנו המוקצה. וכן צריך ליהדר שלא לשים בכיס בשבת כלום, כגון מטפחת אף, ושעוץ¹¹⁶. ועיין בהערה.

ח'. שולחן שיש בו מגירה עם דברי מוקצה, אם המגירה עשויה באופן שאי אפשר להוציאה מן השולחן, אין השולחן נעשה בסיס, ומותר לטלטלו¹¹⁷. [אבל המגירה עצמה אסורה בטלטול, ואסור להזיזה כלל, מפני שהיא בסיס לדבר האסור, ויש חולקים]¹¹⁸. ואם אפשר להוציא את המגירה מן השולחן, נעשה גם השולחן בסיס לדבר האסור, ואסור להזיזו¹¹⁹. אמנם אם היה מונח על השולחן דבר היתר שחשוב יותר, אינו נעשה בסיס לאיסור¹²⁰. (ועיין בהערה עוד דינים לענין מגירה ושולחן)¹²¹.

ט'. יש אומרים שאם יש בבגד או בשולחן רק כמה פרוטות, הרי הם בטלים לגבי הבגד והשולחן, ואינו נעשה בסיס לאיסור, משום שאין אדם מבטל בגדו ושולחנו בשביל איזה פרוטות¹²². ונראה דהיינו דווקא באדם עשיר שאין הפרוטות הללו חשובות לו כלל, או באופן שזה מטבע פחות ערך שאין בני אדם מחשיבים אותו¹²³.

י'. מאכלים שאינם ראויים למאכל אדם והם מוקצה (כגון תפוחי אדמה חיים, ואורז וקטניות חיים וכדו')¹²⁴, שמנחים על דברי מאכל הראויים, אם נתכונן שיהיה שם בכדי שיתיישב המוקצה על המאכל הראוי, נעשה המאכל הראוי בסיס לאיסור¹²⁵. אולם אם הניחם על המאכל בדרך אקראי, כגון שלא היה לו מקום מיוחד להניחו, אינו נעשה בסיס בשום אופן¹²⁶. וכן אם האיסור בא לשמש את האוכלין¹²⁷.

יא'. שולחן שהדליקו עליו נרות מבעוד יום, אסור לטלטל את השולחן, ואפילו לאחר שכבו הנרות, משום שנעשה בסיס לדבר האסור, ואפילו כשהיו הנרות מונחים על גבי מגש, נעשה הכל בסיס לאיסור¹²⁸. וישנם אופנים שמוותר לטלטל את השולחן, ואינו נעשה בסיס:

א. אם הניח שם מבעוד יום גם דבר היתר החשוב לו יותר מהנרות, כגון שהניח שם את הלחם הצריך לשבת (וכך נוהגים לעשות שמניחים שם את החלות וכדו' מבעוד יום)¹²⁹. ונתבאר בסימן רע"ז.

ב. אם דעתו ליטול משם את הנרות בשבת ע"י גוי, ובמקום הפסד וצורך גדול יש להקל בזה¹³⁰.

בנשמת אדם שם (אות ג') שכתב דנראה שזה דומה להא דאמרינן בבבא ז' וטלטל שיורי כוסות אגב כסא. וכתבו תוס' (שם ובשבת) דכיון דשיורי כוסות לא חשיבי כלל נתבטל לגבי כוס, אע"ג שאין בו דבר היתר, ע"כ. והנה לנו שראייתו מהא דשיורי כוסות, וא"כ תמוה, דהלא שאני התם שאין לזה חשיבות כלל, שהרי עומדים לזריקה (וכעין מה שכתבנו לעיל בסימן ש"ח סכ"ז, שיש חשיבות לפירור לחם יותר מכל כמות של קליפין ועצמות שבשולחן), משא"כ מעות שיש להם חשיבות אפילו כשהם מועטים. והיה אפשר לומר דמ"מ ס"ל דכמו שבשיורי כוסות עיקר ההיתר הוא מפני דלא חשיבי, ה"נ אינו חשוב כלפי הבגד. אולם לענ"ד צ"ע מהיכא תיתי, דדלמא שאני שיורי כוסות דאין להם חשיבות בעולם כלל, והוי כעין שוכח שהרי אדרבה מפריע לו, משא"כ במניח פרוטות, דמ"מ יש לו מטרה בהנחה זו, והוי בסיס אפילו כשאינם חשובים יותר מהבגד [וכמו"כ בכל אופן שהוא עשה מעשה להניח שם, הרי הראיה שהוא רוצה בכך, ורק אם זה מן הסתם י"ל כן]. ועיין.

ובאמת שהנשמת גופיה סיים שם בזה"ל: והכי נמי אם הוא אדם "שאינו חשוב לו כלל" איזה פרוטות בטלים, "ודווקא אם אינם חשובים לו כלל" כמש"כ בכללים, עכ"ל, ומשמע איפוא דהוא נמי ס"ל שזה דווקא באינו חשוב לו כלל (וכמו שכתבנו בפנים כגון באדם עשיר שאינו מחזיק בכיסו איזה פרוטות, שאדרבה זה מפריע לו), ואת"ש הראיה משיורי כוסות, וא"כ צ"ע למה הפוסקים לא הביאו מדבריו בנשמתו שמבואר ד"ז רק באינו חשוב כלל. אכן נראה שהם הבינו ככוונת הנשמת שאינו חשוב כלל, דהיינו כלפי הבגד, וראיה לדבר שגם הח"א לא היה לו לסתום כי"כ, ואדרבה בנשמתו עצמו כתב שדבריו הם כמש"כ בכללים. ושם בכללים הרי לא כתב מזה ולא מידי, וע"כ כוונתו שאינו חשוב כלפי הבגד. אולם לענ"ד זה דחוק, מאחר דבנשמתו הצריך שלא יהיה לו חשיבות בעצם הפרוטות, ואילו בח"א תלה זאת שלא יהיה חשוב כלפי הבגד, וצ"ע.

124. כמשנ"ל לעיל בסימן ש"ח סכ"ט והלאה.

125. עיין להלן בסימן ש"ח סעיף ח" בהגה ובד' האחרונים שם שביארו שגם באוכלין יש דין בסיס, וכמשנ"ל שם בס"ד, וממילא כל הדינים בזה ככל דיני בסיס [ומצוי דבר זה בהקפאה, ובארונות וכיוצא], ודלא כהאומרים שאין בסיס באוכלין (ובאמת ש"כ"ה במאירי שבת קמב), אולם בכל שאר הראשונים שם ובכ"ז כהרמב"ן ורשב"א וריטב"א ורא"ש ושאר מבואר שיש בסיס באוכלין, וכ"כ כל הפוסקים וכמו שהאריכו באחרונים, ואכמ"ל.

126. ככל דיני בסיס, עיין לעיל ולהלן.

127. כן הוא ביאור הרמ"א בסעיף ח" גבי צנן שטמנו בעפר, וכמש"כ באחרונים טובא, וכן עיקר, ולא מצד בסיס כלל.

128. עיין בשו"ע (סימן רע"ז ס"ג) ובמשנ"ב שם (סק"ח). וכן מתבאר גם מכל האמור לעיל בהגה בסימן ש"ח ס"ז ובמשנ"ב שם והאחרונים. ויעוין בשו"ת אג"מ ח"ג סימן נ"א שהשולחן אסור גם אם שם נרות ע"ג טס (וע"ע בח"ד סי' ע"ג). ועיין לעיל בהקדמה בסי' ש"ט, שגם בסיס לבסיס אסור, וכ"מ מנר שהכוס והמגש והשולחן וכו' הכל אסור (ובמפה כתבו הרבה פוסקים להחזיר, מפני שבא להשמש את השולחן ולא את הנה, וכמשנ"ל במקומו).

וכל הנידון הוא לאסור את הטלטול של השולחן, אבל מותר לשבת עליו לאכול או ללמוד וכדו', ועיין במשנ"ב (סימן ש"ט סקט"ו), ובמשנ"ל שם בס"ג בענ"ז.

וכן עיקר הקפידא הוא שלא לטלטל את המקום שעליו נמצאים הנרות, אבל מותר לפתוח את מגירת השולחן המותרת ולהשתמש בה. וכן מותר להאריך או לקצר את השולחן באמצעות תוספת המדפים המיועדים לכך, ובלבד שלא יטלטל את מקום הנרות עצמו, שש"כ פ"כ סנ"ט. (וע"ע בשעה"צ סימן ש"ט אות כ"ד בשם האחרונים לענין מפה, שעיקר האיסור הוא רק בחלק שעליו נמצאת המפה).

129. שאו הוא נעשה בסיס להיתר, וכמבואר בסימן ש"ח ס"ח, וכ"כ המשנ"ב (בסימן רע"ז סק"ח), ושכך נוהגים לעשות (ומ"מ יזהר שיהיה דווקא לחם הצריך לשבת, וכמש"כ במשנ"ב שם, שהרי ע"ז נחשב שההיתר חשוב לו יותר). ומנהג זה הוא העיצה הנכונה ביותר, שהרי בשאר האופנים הוא שנוי במחלוקת.

130. הנה בשו"ע (סימן ש"ט ס"ד) הובאו ב' דעות בזה. וכתבו האחרונים (ה"ד במשנ"ב וכה"ח שם) דבמקום הפסד וצורך גדול יש להקל, וכמשנ"ל שם וע"ע במשנ"ב סימן רע"ז סק"ח, ודו"ק.

מזה ראה דאיכא למיחש שמא יצא בו. ועוד י"ל כן גם מהמבואר לעיל (בסימן ש"ג ס"ז) שלא יביאמפתח בחגורתו, שמא ישכח ויוציאה לרה"ר, עיי"ש. וק"ק שהרמ"א לא הביא מקור לדבריו מאן, וצ"ע.

ובעיקר הדין יש לומר דבזה"ל דלדעת הרבה פוסקים אין לנו רה"ר (עיין בסימן שמ"ה ס"ז), א"כ אין לחוש כ"כ לשמא יצא בו דהוי כגזירה לגזירה. אולם ז"א פשוט, דלדעת הרבה פוסקים בדעת מרן השו"ע גם בזה"ל יש לנו רה"ר. וכן העיר המשנ"ב בסי' רנ"ב סק"ג בשם התו"ש, עיי"ש. ושו"ר שכן העיר הכה"ח כאן (אות מ"ח), אלא שהוא נקט זאת כמסתפק (ויבואר לפמשנ"ל במקומו שדעת רזה"ל, להקל וכי כך היה המנהג, דלא כהשו"ע). אבל למ"ד דאין לנו רה"ר בזה"ל, אה"כ שצריך להיות מותר בכה"ג דלא גזרינן גזירה לגזירה, וכמבואר בכ"ז. וכ"ה בהדיא בנידונינו בשבת (דף יא: יב), ובפוסקים בסימן רנ"ב. [וזה מלבד שעצם החשש שמא יצא בו הוא חשש קל, שהרי כבר הקשו תוס' שאף אם יזכר אינו אלא מתעסק, ותירצו דשמא יזכר ויהיה ניחא ליה וכו', ובסברא זה חשש קל, ועיין]. וע"ע בדברינו ס"ס רנ"ב. (ושם הבאנו שהגר"א חשש גם בכרמלית סמוך לחשיכה, וכ"ש בשבת).

117. משנ"ב (סק"א). משום שהמגירה נתבטל לעיקר השולחן.

118. וה"ז כעין מש"כ המשנ"ב (סק"ט במוסגר) גבי כיס, עיין שם. ורק אם הניח במגירה דבר היתר מותר, שאז אינו נעשה בסיס לאיסור, וכדלהלן בסעיף ח', אבל בלא"ה אסור. ועיין בשעה"צ (אות כ"ח) משם הפמ"ג שנסתפק אם מועיל מה שיש על השולחן דבר היתר החשוב מן המוקצה, דאפשר שצריך שיהא דווקא מונח בתוך התיבה, ונשאר בצ"ע, עיי"ש. ולכן צריך להניח במגירה דבר היתר כדי שיוכל לטלטל. (אמנם לכתחילה צריך להסיר את המוקצה כשאפשר לו אם צריך לטלטל את המגירה).

וסתמא דמילתא המניח במגירה הוי מניח, ונעשה בסיס לאיסור. ואין להתיר מצד דין שוכח המבואר במשנ"ב (סק"ח) במחלוקת הבי"ת ותרו"ד וש"א, שהרי מקומה של המגירה עשוי לדברי מוקצה ונעשה בסיס בכל אופן, וכמבואר במשנ"ב סוף סק"ח. (ומ"מ כשיש בו דברי היתר חשובים ושם עליהם דבר איסור במגירה, אינם נעשים בסיס לאיסור, וכמשנ"ל לעיל בסי' ש"ט ס"ז, שהרי מה שהניח עליהם את המוקצה הוי באקראי שלא טרח לפנות להם מקום, ובאופן זה אינו בסיס).

אמנם בעיקר הדין כבר כתבנו לעיל גבי כיס שיש חולקים בעיקר הדין, שאין הטפל נעשה בסיס אם העיקר אינו כן, ועמש"ש.

119. משנ"ב (סק"א).

120. משנ"ב שם, וכדלהלן בסעיף ח'. אבל לענין המגירה עצמה, עיין בשעה"צ (אות כ"ח) בשם הפמ"ג שיש ספק אם צריך דווקא שההיתר יהיה מונח בתוכה, אבל מה שההיתר על השולחן אפשר שאינו מתייר את טלטול המגירה, וכן הובא בכה"ח (אות מ"א).

121. והנה מצאנו בחיי אדם (כלל ס"ז ס"א) ב' חידושי דינים [אמנם לא הכנסנום בפנים מפני שאינם קשורים לעיקר הדין הנ"ל, וגם יש לרדן בזה], א. שכל הדין הנ"ל שהשולחן נעשה בסיס למגירה, היינו דווקא במגירה העומדת לדברי מוקצה, אבל אם זו מגירה המיועדת לדבר היתר, כגון שמניחים בה תמיד לחם וסכין, ואירע באותו שבת שהניח בה מוקצה, אין השולחן נעשה בסיס לאיסור, אמנם המגירה עצמה בודאי אסור לטלטל (אמנם בח"א כתב על ד"ו צריך עיון, והעתיקו במשנ"ב סוף סק"א, וזאת צ"ע בסברא זו דהלא מ"מ כעת הונח עליו מוקצה והוי בסיס). ב'. עוד כתב הח"א שם, שאם המגירה קבועה ברגלי השולחן ואינו תלי בשולחן, נראה שמוותר לטלטל השולחן עם הרגלים אע"פ שאין דף השולחן קבוע ברגלים, ומכ"ש כשמחובר עד שא"א לטלטלו בלא רגליים, אבל הרגליים לבד אסור לטלטל, עכ"ל. וע"ע בנשמת"א שם (ודין זה השמיטו המשנ"ב, אבל הובא בכה"ח אות מ"ג).

122. כ"כ המשנ"ב (סק"א) משם החיי אדם. וכ"כ הכה"ח (סוף אות מ"ב) משמו. ועיין לעיל בסימן ש"ט שהקשינו ע"ז מהמבואר (שם בס"ג) דאבן על פי החבית הוי בסיס, ותירצנו ששם זו אבן חשובה המיוחדת לכיסוי, ועוד כתבנו שאפשר לבאר עפ"י הגרע"א בח"י שם בשם האחרונים, שהבסיס לאבן היינו הכיסוי בלבד ולא כל החבית עצמה, שאל"כ תיקשי דהוי בסיס לאיסור ולהיתר, עיי"ש.

123. הנה היה ק"ל דין זה מדין האבן שעל פי החבית. וע"י בהערה הקודמת. ועויק לי דהלא בפשטות הוי דין בסיס מעצם זה שרצה להניחו שם, ומאי איכ"פ לאינו חשוב כלפיו. ונפנית לעיין בפנים הח"א, וראיתי

106. עיין בהגה (סעיף ז'), ובביאור דבריו במשנ"ב (סק"ט) שאפילו כשהניח בו מוקצה ככוונה מבעוד יום על דעת שישאר שם בשבת והכיס נעשה בסיס, אעפ"כ מותר לטלטל את הבגד עצמו שהוא אינו נעשה בסיס כיון שהמוקצה אינו על עיקר הבגד. [ואף בזה"ל שלא כ"כ הבגד נחשב פגום, מ"מ אין כולו בסיס, ע"י שש"כ פכ"א הערה רמ"א ובמאווה"ש מכתב י"א אות ו']. ומה שכתבנו שמוותר "להשתמש" בו, היינו כל שימוש שלא בדרך לבישה, אבל אם לובשו ה"ז אסור כל עוד שהמוקצה עליו, משום שיש חשש שמא יצא בו לרה"ר, וכמו שיבואר בהלכה הבאה.

107. עיין מג"א סק"ו שהחמיר, וכ"ה במשנ"ב, אולם בנשמת"א כלל ס"ז סק"ד פליג, וכ"ה בחזו"א סימן מ"ז סק"ה ועוד באחרונים. (וע"ע לעיל סימן ש"ט ובמשנ"ב סק"ח ובשעה"צ שם לענין מפה, די"א שחלקה נאסר. וע"ע מש"כ שם. ויל"ב). וסתמנו אגב המשנ"ב, אך כאמור שיש חולקים, ויל"ב.

108. כ"כ המשנ"ב (סוף סק"ט) שאם אפשר בניער יראה לנער מתחלה, משום שיש חולקים על הרמ"א, וסוברים שאף כשהמעות אינם על עיקר הבגד ג"כ צריך לנער קודם שיטלטל הבגד, בין בהניח ובין בשכח, ע"כ. והוא כמבואר במג"א (סק"ז) בשם הרמב"ם בפינה"ש. וכ"כ כה"ח (אות מ"ד) מהא"ר. וע"ע גם במשנ"ב (סוף סק"ל) ובשעה"צ. אולם מ"מ מן הדין אינו חייב בכך, וכדעת הרמ"א, ולכן כתב המשנ"ב בלשון "יראה לנער מתחילה". ויעוין עוד בשו"ע הגר"ז (סי"ד, ובסי' רס"ו סי"ט) שמתיר ללכת עם הבגד להיכן שירצה, וא"צ לנער את המוקצה, כיון שאינו מטלטל את הבגד במיוחד בשביל המוקצה, עיי"ש. וע"ע בחזו"א סימן מ"ז.

109. משנ"ב (סק"ל).

נמצא שיש חילוק בין כיס התפור בבגד לגמרי, ובין כיס התלוי בבגד, א'. לענין הבגד עצמו אם נעשה בסיס לאיסור או לא. ב'. באופן ששכח בו מעות וכדו', אם חייב לנער ממנו, שבכיס התפור חייב, אבל בכיס התלוי אינו חייב (אמנם יש מחמירים לנער לכתחילה, משנ"ב סוף סק"ל, וע"ע בסוף סק"ט). וכמבואר כ"ז במשנ"ב וכה"ח.

110. עיין בכ"ז במשנ"ב (סק"א).

111. כה"ח (סוף אות מ') בדרך אפשר. ואכן בכ"ד חזינן דקשור לגמרי דינו כתפור. אמנם לע"ד דמשמעות הפוסקים כאן משמע דקשור בכל אופן אינו כתפור בעניינו, ואינו מוכרח.

112. כ"כ בשש"כ (פ"כ סעיף ע"ב). וכן נתבאר לעיל (בסימן ש"ט סק"ח), עיין שם. ולא דווקא בבגדי שבת המיוחדים מותר, דה"ה בשאר בגדי שבת שלובש, שהרי מ"מ בודאי לא ניח"ל שיהיה שם, והוי כשוכח, ורק אם היה דעתו להניחם שישאר שם בביהש"מ אז אסור. אמנם בגד שעשוי גם לחול וגם לשבת י"ל שיש בו בסיס, ורק בבגדים שרגילים בהם לשבת אין דין בסיס [ולפי האול"צ פכ"ו ס"ב אם היה לבוש בו בביהש"מ י"ל שבלא"ה אינו מוקצה].

113. עיין משנ"ב (סימן ש"י סכ"ט-ל). ותלוי באיזה סוגי כיס.

114. כדרך שנתבאר לעיל בסימן ש"ט ס"ג ובסימן ש"י ס"ח.

115. עיין בהגה (סעיף ז') שאף באופן שמוותר לטלטל את הבגד שיש בו מעות, מ"מ אין ללבוש בשבת, דחיישנן שמא יצא בו, וכדלעיל בסי' ש"א ס"ג, עכ"ד. וע"ע בהערה הבאה. ולכן ינער ממנו. וע"י כה"ח אות מ"ו. (ומה שכתבנו בהלכה הקודמת שיכול להמשיך וללכת עם זה, שמא יש להקל שכבר לבוש שיוכל ללכת עם זה למקום אחר ולהצניעו. וכיון שכבר לבשו קיל טפי, ובפרט שהוא מחזר עליו להסירו, ואין חשש שיצא בו. אמנם יש נפ"מ באופן שאינו מחזר להצניעו, והתירו לו כדרכו לגמרי כשאין לו אפשרות, ואסור א"כ יש עירוב, א"ב כשהוא בדרך ושם אסור לו להוציא דהוי הנחה. וצ"ע).

116. כן מבואר לפי טעמו של הרמ"א שאסור לשים בכיס שום חפץ. וע"ע בשעה"צ (אות כ"ב) שהביא מהמג"א דמה דנקט הרמ"א שכה, משום דלכתחילה אין להניח מעות שמא ישכח ויצא, וכתב ע"י השעה"צ ובעניי לא ידעתו מקור לזה, ע"כ. והנה אמנם סתם כך לשים בבגד אין חשש, אולם כשידע שילבשו, ובפרט כשלובוש באותו עת ממש הא ודאי שאסור לשים בו שום חפץ. ודין זה מתבאר מדברי הפוסקים כנ"ל, וצ"ב מה הוקשה להמשנ"ב (וע"ע מה שכתבנו בסימן ש"א בפתיחה ג' לדיני הוצאה).

ויש להוסיף שדין זה של שמא ישכח ויצא, כבר מצאנוהו לעיל (בסימן רנ"ב ס"ו ס"ז) כיעוין שם. ואפילו עכ"ר שבת. ומזה נלמד בק"ו לנידון דידן. וע"ע במשנ"ב ובכה"ח שם, ודו"ק, וק"ק שהרמ"א לא הביא

ג. אם עשה תנאי מערב שבת על הנר שיטלטלנו לאחר שיכבה, לדעת מרן השו"ע - מותר לטלטלו לאחר שכבה, ולדעת הרמ"א - אינו מועיל התנאי, ואסור לטלטלו¹³¹. ויש להקל עוד לדעת השו"ע, שמספיק שיעשה תנאי פעם אחת בשנה, ואינו חייב לעשות בכל ערב שבת¹³². אמנם, יש לבאר שאין התנאי מועיל לכולי עלמא, אלא בכלל שעשוי גם לשימושי היתר, וכגון כוס הראוי לשתיה, שעל ידי התנאי מותר לטלטלו בכל אופן, או אם הוא כלי שמלאכתו לאיסור שעל ידי התנאי מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו¹³³. ובפמוטים שלנו אין מצוי להיתר בתנאי, וכמו שנתבאר בסימן רע"ט.

דין בסיס לאיסור ולהיתר

י"ב. בסיס לדבר האסור ולדבר המותר, מותר לטלטלו. כגון, כלי או תיבה שיש בה דברים המוקצים וגם דברים שאינם מוקצים¹³⁴. ודווקא כשהדבר המותר חשוב יותר מן הדבר האסור, אבל אם דבר האסור חשוב יותר מדבר המותר, אסור לטלטלו¹³⁵. ואפילו אם שניהם שוים אסור לטלטלו¹³⁶, בין ששניהם חשובים ובין ששניהם אינם חשובים¹³⁷. ויש אומרים שאפילו אם שניהם שוים, מותר¹³⁸.

והולכים תמיד אחר דעת הבעלים. ולכן אם הדבר המותר חשוב לכל העולם והוא אינו מחשיבו, ה"ז אסור. וכן להיפך אם בשבילו ההיתר חשוב יותר, ה"ז מותר¹³⁹. והגדרת החשיבות נחלקו הפוסקים, שיש אומרים שהחשיבות נמדדת באם היה צריך לוותר על אחד מאותם החפצים, על איזה מהם היה מעדיף לוותר, ואותו חפץ שהיה מעדיף לוותר עליו הוא הפחות חשוב, ויש אומרים שהדבר תלוי לפי מה שחשוב אצל האדם באותו עת, ולא לפי ערך הממוני של החפץ, כגון משקפיים, וכן חלות שהוא צריך לשבת, וכיוצא¹⁴⁰.

י"ג. גם באופן שהוא בסיס לאיסור והיתר, ומותר לטלטלו, מכל מקום אם אפשר לנער ממנו את המוקצה, צריך לעשות כן¹⁴¹. וכן אם אפשר לנער ממנו את כל מה שבתוכו או עליו, ואחר כך לקחת את ההיתר, צריך לעשות כן¹⁴². אבל אם אי אפשר להסיר ממנו את המוקצה, כגון שהוא מעורב עימו¹⁴³, או באופן שהוא צריך את המקום ואינו יכול לנער שם את המוקצה, יכול לטלטלו כמות שהוא¹⁴⁴. וכן אם הוא חושש שלא יארע לו הפסד, מותר¹⁴⁵. י"ד. באופן שהיה מונח דבר מוקצה על החפץ בבין השמשות, ונעשה בסיס לדבר האסור, אין מועיל שישים עליו גם דבר היתר, משום שבבין השמשות נעשה בסיס לדבר האסור, ומתוך כך הרי הוא מוקצה לכל השבת, ואפילו לאחר שהוסר ממנו המוקצה אסור לטלטלו עוד באותה שבת¹⁴⁶.

אמנם אם הניחו עליו מוקצה בשבת עצמה, ולא היה שם בבין השמשות, אינו נעשה מוקצה, אבל כל זמן שהמוקצה עליו אסור לטלטלו. ובאופן זה מותר לשים עליו גם דבר היתר החשוב יותר מן האסור, ואז יוכל לטלטל הכל ביחד¹⁴⁷. ואם אפשר לנער את המוקצה ממנו צריך לנער¹⁴⁸.

ט"ו. אם היה בדעתו לפני שבת לשים דבר היתר, כגון מה שמצוי ששמים את הלחם על מגש הנרות, ושכח, יש אומרים שנחשב שוכח, ויש חולקים¹⁴⁹. ט"ז. מגירה שבמטבח שיש בה כלי סכ"ם וכיוצא, ומשתמש בהם בשבת, ויש במגירה גם דברי מוקצה כגון סכינים וקולף וכלי מלאכה האסורים בשבת, יש אומרים שצריך לכתחילה להוציא את המוקצה מהמגירה בערב שבת, ויש אומרים שא"צ לעשות כן, ויש להקל בזה. ולכל הדיעות אם לא עשה כן, מותר לפתוח את המגירה להשתמש בכלים הנצרכים לו בשבת. וכמו כן אם אין לו מקום לכלי המוקצה, או שזה מפריעו באיזה ענין, מותר להשאירם במגירה לכל הדיעות.

וכן הדין בפתיחת דלת של מקרר או הקפאה, אע"פ שיש בהם מוקצה כמו דברי מאכל שאינם ראויים לאכילה חיים, וכיוצא. וכן הדין בעגלה שיש בתא שתחתיה דברי מוקצה¹⁵⁰.

וכן הדין במחזיק מפתחות שיש בו מפתחות המותרים, ומפתחות המוקצים, או שלט של רכב, וכיוצא, וכן אולר שיש בו סכינים של היתר ביחד עם סכינים מוקצים, מותר לטלטל אותם כשהם ביחד, ומ"מ לכתחילה ראוי להוציא את המוקצה מהצדור, אם אפשר לעשות כן¹⁵¹.

קיצור דיני בסיס לאיסור¹⁵²

- י"ז. אין החפץ המותר נעשה בסיס לאיסור, אא"כ בתנאים הבאים:
 - א. שיניח את המוקצה עליו בכונה כדי שיתיישב עליו, אבל אם שכח שם את המוקצה אינו נחשב בסיס. וכן אם הניחו שם באקראי מחמת שלא היה לו מקום, אינו בסיס, אולם אם הוא מקומו המיוחד לו, הרי זה בסיס לאיסור.
 - ב. שיניח את המוקצה מבעוד יום על דעת שישאר שם כל זמן בין השמשות, אבל אם הניחו סתם ולא על דעת להשאירו שם במשך ביהש"מ, או שהניחו על דעת שיוסר משם לפני סוף ביהש"מ (ע"י ניעור או גוי), אינו נעשה בסיס לאיסור. (ויש אומרים שגם אם הניחו על דעת שיהיה בבין השמשות, אלא שכונתו שיוסר משם במשך השבת, אינו נעשה בסיס, ובמקום הפסד אפשר להקל).
 - והוא אינו נעשה בסיס אא"כ היה שם המוקצה כל זמן בין השמשות, אבל אם הוא הוסר משם באמצע בין השמשות, או שלא הונח עליו מבעוד יום, אינו נעשה בסיס לאיסור.
- ג. אין הבסיס נאסר, אא"כ המוקצה הונח עליו על ידי בעל הבסיס, או על ידי אדם אחד שקבל ממנו רשות להניחו שם, או שעשה זאת לטובת הבעלים באופן שנח להם ממעשה זה, אבל אם לא נעשה הדבר לדעת הבעלים או לטובתם אינו נעשה בסיס, שאין אדם אסור דבר שאינו שלו.
- ד. אין הבסיס נאסר אא"כ הניח את המוקצה על ההיתר, מכיון שהוא רוצה שהדבר המותר ישמש את המוקצה, כגון פמוטים שעל השולחן וכדו', אבל אם המוקצה משמש את הדבר המותר, כגון ששם אבן על פי חבית שלא יפתחוהו בעלי חיים, או ששם מוקצה על דפים שלא יתפורזו ברוח, מותר.
- ה. אם יש על הבסיס גם דברי היתר, והדבר המותר חשוב לו יותר מן המוקצה, אינו נעשה בסיס, כגון שמניח לחם על המגש של הפמוטים.
- ו. אין הבסיס נאסר בטלטול אא"כ הניחו את המוקצה על עיקר הבסיס, אבל אם הניחו ע"ג דבר הטפל לבסיס, כגון כיס התפור בקצהו לבגד והוא תלוי בבגד, לא נעשה כל הבגד בסיס לאיסור, ורק הכיס לבדו נעשה בסיס.
- ז. מוקצה שאין לו שום חשיבות וערך כלפי הבסיס, אינו נעשה בסיס לאיסור. אמנם עיין לעיל מש"כ בזה. ועוד פרטים נתבארו בפנים.

בסיס לאיסור. ושו"ר שכן דעת הגרש"א בשש"כ פ"כ הערה ד'. ובח"ג שם. אולם באג"מ ח"ג סי' נ"א אסר. וכ"כ בשב"י בשם הגריש"א ועוד מן האחרונים. [ועיין בביה"ל סימן רע"ט בשם האחרונים]. ומצאתי בספר קרואי מועד (סוכות ע' תצ"ד) שחקר הגר"ג שליט"א בכה"ג ששכח לשים דבר היתר על השולחן שמדליק בו נרות, וכתב לפשוט הספק מדב"ק של הג"ר ישראל סלנטר (בחד"ת משמו בקו' התכונה), שחקר בהניח קדירה עם בשר על האש ביו"ט, ובאמצע הבישול הגיס בטעות בכף חלבית, האם מותר להוריד את הסיר מיד מהאש כדי שלא יעבור איסור בב"ח, או דלמא שמכיון שמדברנן כבר נאסר המאכל הוי מוקצה, ואין למנוע איסור בב"ח ע"י טלטול מוקצה, ע"כ. ולכא' הרי בודאי לא נעשית הקדירה בסיס למאכל האסור, שהרי דעתו שהיא תשמש להיתר (והיא עצמה הרי כלי היתר בכל אופן שיכול להשתמש בה בצונן, איבאר ש"כ בדרך ארעי וכמש"כ הפוסקים ביו"ד). ועל כרחק שמכיון שבמציאות נהפך לאיסור, אזי גם הקדירה בסיס לאיסור, והיינו דהכלל הוא שלעולם הולכים אחר מציאות מעשיו שנעשה ולא אחר כוונתו, וה"ה בנידון הנ"ל דאינו נחשב שוכח, כיון שבמציאות לא הניח שם דבר היתר. [ושם כתב לדון כן לגבי שעון שנעצר, שאע"פ שדעתו שהשולחן ישמש את השעון כשעובד, מ"מ במציאות שנעצר נעשה השולחן בסיס].

150. הנה בכל אלו הדינים דנו הפוסקים, ונציין שמקור נפתח לזה בגמ' בשבת (דף מד:) בדין מוכני, ועי' פפר"ש שם, אולם התוס' פירשו מדין בסיס. ויש לדון טובא בדברי הראשונים בזה במה שמבואר שאין בסיס בשידה, האם גם במוכני הטפלה דינא הכי, וכבר הזכרנו לעיל שחלקו בזה הפוסקים גבי כיס ומגירה, אם כמו שעיקר הכלי לא מוקצה כך הטפל, והרבה באחרונים שמקילים.

ומבואר עוד שבאופן זה נגדרת עם מעות שעליה כמש"כ באחרונים, וא"צ לנער, ומוזה יש ללמוד שה"צ לנער ככל הנ"ל שאינם עיקר הכלי, וגם הלום ראיתי שנחלקו בזה לענין מגירה ודלת של מקרר וצדור מפתחות וכיוצא, שהגריש"א מחמיר לכתחילה, וכמש"כ בשמו בשב"י רפ"ב להוציא מער"ש. אולם להבחי"ח הגרש"א בשו"ש סי' ש"ח י"ג ס"ל שמותר, ועי' באר"ש פ"ט הערה שפ"ו שכתב לבאר בזה להקל, וכ"ה בשו"ת שבט הקהתי ח"ג סי' קכ"ג ועוד אחרונים. [ומכל מקום גם לאוסרים, הנה כשיש קושי מסוים א"צ לנער כדחזינו בפוסקים, וה"ה לסיבת טרחא מיוחדת, וכל כיוצא ב].

151. הנה כשלעצמו הוי בסיס לאיסור ולהיתר ומותר לטלטל כולו יחד, אלא שלכתחילה יש להוציאו מערב שבת, ככל דבר שצריך לנער, ואין זה ככלי אחד שבטל כלפי שאר הכלי, שאכן כל מפתח הוא עומד בפני עצמו, וה"ז כשאר האופנים של בסיס לאיסור ולהיתר שצריך להוציא את האיסור (וגם במגירה יש לדון בנשמטת או לא, וי"ל). ועי' בשו"ת באר משה ח"ח סי' קפ"ה ומנח"י ח"ח סי' כ"ב ובשש"כ פ"כ ספ"ו, והזכרנו מזה לעיל בסי' ש"ח.

152. פרטים אלו נתבארו לעיל, וכתבנו בסגנון קצר ובלשון אחרת כפי המצוי, ועי' שש"כ ע' רנ"א והלאה. ועוד פרטים נוספים נתבארו לעיל.

אולם מלשון המשנ"ב (בסימן רע"ז סק"ח) שכתב שאם היה מונח על השולחן ביהש"מ גם ככרות ושאר דברים "שצריך לשבת", פשיטא שהם חשובים יותר מהנר, וכ"ה בלשון החיי אדם כלל ס"ז ס"ד ועוד רבים, ומשמע שתלוי במה שצריך לו, וכ"ד החזו"א. וכמו שהראוני בספר ארח"י עמוד קי"ט שאינו תלוי בשווי הממוני, אלא במה שנצרך לו לשימוש בשבת, וכ"כ בשו"ת אגרי"מ ח"ה סימן כ"ב אות ה' ובשו"ת שבט הלוי ח"ח סימן נ"ב, וכ"ה בשב"י פט"ז אות ה' מהגר"ש"א ועוד. ועי' גם בשש"כ פ"כ הערה ר"ג, ונראה שכתב כן ע"פ המשנ"ב הנ"ל. וכמדומה שכן המנהג שסומכים על הנחת החלות על המגש, אפילו שיש בו פמוטים יקרים, וי"ל.

[ועוד דנו בספר קודש אם נחשב שיש לו חשיבות יותר מהכל, עיין בספר פתחי הלכה בשוה"מ, ובספר נחלת ישראל].

141. כ"כ הרמ"א בהגה (סימן ש"י ס"ח). וכן נתבאר בסימן ש"ט ס"ג.

142. שו"ע (סימן ש"י ס"ח). וכ"ה בסימן ש"ט ס"ג.

143. כגון מחתה שיש בה אפר מוכן המותר בטלטול ומעורב בה שברי עצים, וכמבואר בשו"ע שם. ועי' בב"י. וה"ד במשנ"ב (סקל"ד).

144. שו"ע שם. וכן נתבאר בסימן ש"ט ס"ג.

145. משנ"ב (סקל"ז). וכן בכה"ח (אות נ"ה) בשם האחרונים. וכן נתבאר בסימן ש"ט ס"ג.

ובאופן שיש חשש מפסידת המוקצה עצמו יש אוסרים ויש מתירים, וכמשנ"ת במקומו. ועיין בחי' רע"א כאן סו"ס ש"י שהאריך בכיוצא בזה. ובשעה"כ בסימן ש"ט (אות י"ז) הביא מהב"ח להקל בזה, מאחר שמ"מ עיקר הטלטול הוא לצורך ההיתר.

ובאופן שיש לו טרחא, עיין במג"א שיש להקל שאינו צריך לנער ממנו את המוקצה. אולם כמה אחרונים פקפקו על דבריו, וכנזכר בשעה"כ כאן אות י"ג. ונתבאר עוד לעיל בסימן ש"ט ס"ג בהערה.

146. הגה (סימן ש"י ס"ח).

147. משנ"ב (סקל"ז) וכה"ח. ועי' לעיל בסי' רע"ט סעיף ג', עיין שם בשו"ע ואחרונים. (ועי' הערה מ"מ נמשך האיסור לכל השבת).

148. כ"כ האחרונים שם, והיינו כנ"ל בהלכה הקודמת.

149. הנה אם היה בדעתו לפני שבת להניח דבר היתר על הכלי שיש עליו מוקצה, כדי שיהיה בסיס לאיסור והיתר, ואח"כ שכח, לכא' נראה שאינו נעשה בסיס בכך, שה"ז כעין שוכח, שהרי לא היה ניח"ל שיהיה

131. עיין בשו"ע (סימן רע"ט ס"ד) ובהגה שם. וא"כ לבני ספרד יש להקל בזה. ובני אשכנז צריכים להחמיר.

132. כ"כ החיד"א בברכ"י שם. וה"ד בכה"ח אות ט"ו ואות ט"ב שהמיקל יש לו על מה לסמוך, עיי"ש. ומן הדין אפשר לסמוך ע"ז, וכמשנ"ת רס"י רע"ט.

133. עיין בכל זה במה שכתבנו בס"ד לעיל לענין טלטול נר ע"י תנאי, שכל התנאי מועיל לענין האיסור שמצד השלהבת, שמאחר שעומד ליכבות מהני תנאי להחירו לגמרי, אבל כשהוא כלי שמלאכתו לאיסור ה"ז מוקצה בעצם, ומה יועיל התנאי (ומכל מקום בכה"ג יועיל רק להחיר לצורך גופו ומקומו). ואם הוא מוקצה מחמת חסרון כיס או מחמת גופו, שאינו ראוי לכלום לפי דעת הרבה פוסקים [כפי המצוי בדרך כלל בכל הפמוטים כיום, וכמו שכתבנו שם בהערה], ה"ז אסור אפילו לצורך גו"מ ואפילו בתנאי. וכן נתבאר לעיל בסימן רע"ט.

134. שו"ע (סימן ש"י ס"ח) לענין כלי כגון מחתה שיש עליה אפר המוכן, וגם שברי עצים עיין שם. וכן להלן (בסעיף ט') גבי תיבה שיש בה דבר המותר לטלטל ומעות, שהולכים אחר העיקר.

135. שו"ע (סעיף ח"), שאם האסור חשוב יותר ה"ז בטל אצלו. ועיין בב"י שד"י הוא כדברי ר"ת ודלא כרש"י, עיי"ש. וצ"ב הלא גם רש"י מודה לעיקר הדין. ושו"ר שכבר תמה בזה בנשמ"א כלל ס"ז ס"ח וכתב לבאר, דלרש"י משמע שתלוי החשיבות באיסור, דאם האיסור חשוב אסור, ואם אינו חשוב מותר אע"פ שגם ההיתר אינו חשוב, ואילו ר"ת אסר בזה, וס"ל לב"י בדעת הטור שבשניהן שוים אסור וכי', עיי"ש. וכן נקטו האחרונים וכדלהלן בסמוך.

136. משנ"ב (סקל"ג) בשם האחרונים, וכן הוכיחו הח"א כלל ס"ז ס"ח ובנשמ"א (וכנ"ל בהערה הקודמת). וכן בבית מאיר סק"ח. (ושכן מוכח בשבת מז). וכ"כ הכה"ח (אות נ"ג) בשם האחרונים. [וקצת י"ל בלשון המשנ"ב דנקט ב' הקצוות. ועי' בספר ההשלמה והמאורות (בשבת שם) וצ"ע. ועי' בחי' הר"ן].

137. שעה"כ (אות ל') משם הח"א.

138. הנה אמנם כמה אחרונים כתבו להחמיר וכנ"ל, אולם מאידך מפשטות הגמ' דמטלטלינן כנונא, משמע שאף בשוים דינא הכי, וכמו שהעירו בספר מגילת ספר סמ"ד ט"ז ועוד באחרונים טובא, ושכ"מ בר"ן בשבת (דף מז). ועוד ראשונים, ואכמ"ל. ועי' בערוה"ש סי' ש"י סט"ו שכ"מ מפשטות השו"ע סו"ס ש"י (ועי' בתורת שבת שם סק"ח ומצטרף הכלי להיתר). ואפשר לסמוך על זה.

139. משנ"ב (סקל"ג), וכה"ח אות נ"ד.

140. הנה בשולחן שלמה (סימן ש"י סק"ח אות ג') כתב כפי שהבאנו בדעה ראשונה. (והעיר ידידי הגר"א רפאל כהן שליט"א שלכאורה יש ראייה לזה מלשון השו"ע בסו"ס ש"י שכתב אם המעות אינם עיקר מותר וכו', ועל כרחק ששייך שיהיו המעות עיקר יותר, וזה מחמת חשיבותם הממונית יותר מן ההיתר, אבל אם נפרש כדברי הגאונים דלהלן שתלוי לפי צורך השימוש בשבת, א"כ מה שייך שימוש במעות, והלא לעולם אינם עיקר). ועי' גם בספר נחלת ישראל.

פרטי דינים בהלכות מוקצה

- א. דבר מאוס שריוח רע וכיוצא, אינו מוקצה, ומותר לטלטלו אם יש עליו תורת כלל¹⁵³. ועיין בהערה¹⁵⁴. אמנם דבר שמואס ביותר כמו גרף של רעי ועביט של מי רגליים הרי הם מוקצה¹⁵⁵, ונתבאר פריטיהו בסמ"ח ש"ח.
- ב. כל דבר מאכל הראוי לאכילה, אינו מוקצה בשום אופן, ואפילו כשהוא עומד ומוכן לסחורה, מותר לאכול מהם בשבת¹⁵⁶. ואפילו אוצר של תבואה מותר להסתפק ממנה בשבת¹⁵⁷. [אמנם אתרוגים העומדים למצות לולב בסוכות, הרי הם מוקצה]¹⁵⁸.
- וכל זה באוכל שהיה תלוש מערב שבת, אבל דבר שהיה מחובר ונתלש בשבת, ה"ז מוקצה¹⁵⁹. וכן דבר שהיה מחוסר צידה וניצוד בשבת, כגון דגים שניצודו בשבת, הרי זה מוקצה¹⁶⁰.
- ג. בשני תנאים נעשה מוקצה אף בדבר מאכל התלוש¹⁶¹: א. באופן שדחה אותם בידיים מלהשתמש בהם¹⁶². ב. באופן שאינם ראויים כלל לשימוש¹⁶³, כגון גרוגרות וצימוקים שמניחים אותם במקום מסוים כדי ליבש¹⁶⁴, הרי הם אסורים משום מוקצה, משום שהם אינם ראויים כלל מפני שמסריחים, וגם הוא דחה אותם בידיים.
- שאר פירות שאין בהם שני התנאים הנזכרים, אינם מוקצה, ולכן אפילו פירות שדחאם בידיים, אם הם ראויים לאכילה אינם מוקצה, כגון ביצים שנולדו לפני שבת, והושבים תחת התרנגולת, והם תוך ג' ימים לשיבתה, הרי הם מותרים¹⁶⁵. וכן חיטים שזרעם בקרקע ולא השרישו, מותרים. אמנם אם הם מכוסים בעפר אסור¹⁶⁶. וגרעין אבוקדו במים הרי הוא מוקצה¹⁶⁷.
- ד. גרוגרות וצימוקים שהניחם ליבוש הרי הם מוקצה, מפני שהם מסריחים ואינם ראויים כלל, וכנזכר לעיל.
- אבל גרוגרות וצימוקים שראויים ואינם ראויים, שיש בני אדם שאוכלים מהם ויש שאינם אוכלים מהם, אזי אם הזמינם אינם מוקצה, ואם לא הזמינם הרי הם מוקצה¹⁶⁸. וצריך לסמן את הפירות שרוצה להשתמש בהם בשבת¹⁶⁹.
- ה. פירות שהניחם ליבוש, ויש בני אדם שאוכלים מהם, אינם מוקצה¹⁷⁰.
- ירקות שהניחם בחומץ ומלח כדי לכושם, אינם מוקצה, שהרי גם לפני גמר כבישתן הם ראויים קצת לאכילה¹⁷¹.
- ו. אין שייך הכנה והזמנה לדבר מוקצה על ידי גוי¹⁷². ודווקא באופן שהם ראויים ולא ראויים כל כך¹⁷³. אבל אם אינם ראויים כלל כגון גרוגרות וצימוקים המסריחים שהעלן לג לייבוש, ה"ז מוקצה גם בגוי¹⁷⁴. וכן אבנים ומעות של גוי הרי הם מוקצה¹⁷⁵. ומוקצה מחמת חסרון כוונה, אינו מוקצה¹⁷⁶.
- דבר שהוא מוקצה מחמת אסור, הרי זה מוקצה גם אם הוא של גוי, כגון פירות מחוברים שנתלשו בשבת. וכן דגים שניצודו בשבת¹⁷⁷. וכמו כן באיסור נולד אסור גם בגוי¹⁷⁸.
- ז. דבר שהיה ראוי בבין השמשות ונתקלקל, ואח"כ חזר ונתקן ביום, מותר, הן בטלטול והן באכילה¹⁷⁹. משום שאין מוקצה לחצי שבת, כיון שהיה ראוי בבין השמשות¹⁸⁰.
- ודבר שהיה מוקצה בבין השמשות, ה"ז אסור אפילו כשנתקן אח"כ, שמתוך שהוקצה בבין השמשות הוקצה לכל היום¹⁸¹, אמנם באופן שהדבר הוא מוקצה בבין השמשות מחמת עצמו, ולא דחה אותו בידיים, אם נסתלק ממנו סיבת המוקצה, מותר לטלטלו בשבת, כגון בעלי חיים ששחטן בשבת לצורך חולה, מותר לבריא לאכול מהם ח"ו¹⁸².
- ח. כתבו הפוסקים, שכל הדין של מתוך שהוקצה בבין השמשות הוקצה לכל השבת, היינו דווקא בדבר שנגמר בידי שמים, כגון גרוגרות וצימוקים שהניחם בחמה ליבוש, שמאחר שהתקין שלהם נעשה על ידי השמש, ואפשר שלא יהיה שמש, הרי זה מוקצה, אבל דבר שנגמר בידי אדם, כגון ששם מים על מיני פירות, כדי שיקבלו טעם מן הפירות, ובתחלה אינם ראויים ואחר כך הם נתקנים, אינו מוקצה, שהרי במשך הזמן הם נתקנים מאליהם¹⁸³. ולכן מותרים בטלטול

153. עיין בשו"ע (סימן ש"י ס"א) עץ שתולין בו דגים אע"פ שהוא מאוס מותר לטלטלו, והיינו דאע"פ שנחלקו בוה ר"י ור"ש, אנו קיי"ל כר"ש שמוותר (וע"י בטור וב"ב) כאן באריכות משי"ב בפלוגתא דר"י ור"ש. וע"ע בט"ז ובפמ"ג. וע"ע משנת"ל לעיל בר"ס ש"ח בפתיחה לדיני מוקצה (ובהערות).
- יש לבאר, הדנה בשו"ע כאן הביא הדוגמא כגון עץ שתולין בו דגים וכו', ולי"ד: א. לעיל בסימן ש"ח ס"ז כתב השו"ע שאסור לטלטל קנה שתול בו החולק, ע"י"ש. אולם שם איתא בהדיא מפני שאינו כלי, והיינו שאינו מיועד לכך, וכגון שבכל פעם לוקחים קנה אחר, ואה"נ אם הוא מיועד לכך מותר. ב. ועדיין יש לעיין, הלא משמע כאן שתולים בו דגים חיים, והרי הם מוקצה (לדעת רה"פ). עיין בזה לעיל בסימן ש"ח ס"ב, וא"כ הרי הוא משמש לאיסור. ולפ"ד השו"ע להלן בסימן ש"י ס"ז ינחא, שכיון שאין עושים בו מוקצה ממש אלא רק מניחים עליו מוקצה, אינו נחשב בוה כלי שמלאכתו לאיסור, אבל להמשיב"ב ע"פ הפוסקים שאסור קשה, וצ"ל דמיירי בדגים הראויים לאכילה שאינם מוקצה, וכגון דג מלוח וכדו' כמבואר בס"י ש"ח.
154. בביה"ל כאן (ד"ה אע"פ) ציין שהפמ"ג מסתפק אם מותר לטלטל דבר מאוס דווקא לצורך גופו ומקומו, או שמותר לטלטל אפילו מחמה לצל. וע"י בביה"ל (בסימן רע"ט) ד"ה נר שלא הדליקו, שהביא מהפמ"ג שם דהוי מחילוקת ראשונים בוה. (וע"ע בזה בפמ"ג כאן במש"ז ר"ס ש"י, ובסימן רע"ט בא"א סק"ג ובסק"ד). ועיין בפמ"ג שציין שהדרישה כתב בפשיטות דר"ש מתיר אפילו מחמה לצל, ע"י"ש. ובפשיטות גם משמעות השו"ע ושאר פוסקים דלא הוי מוקצה כלל.
155. עיין בסימן ש"ח ס"ד ובמשנ"ב ס"ק קל"ו.
156. שו"ע (סעיף ב'). והטעם דאע"פ שהם עומדים לסחורה, מ"מ דעתו של אדם עליהם לאכול מהם כשירצה, משנ"ב סק"ד וכה"ח אות ז', והוא הדין בשאר אריות מאכל המיועדים לסחורה, כגון אריות הנעשים במפעלים וכדו', משום שדעתו של אדם לאכול מהם כשירצה, וע"ע להלן בהלכה הבאה לגבי ביצים שנתחת התרנגולת וחיטים שזרעם, שאינו מוקצה.
- ועיין לעיל בסימן ש"ח ס"ד גבי כתבי הקודש ואוכלין שאינו מוקצה אפילו בסחורה, וביארנו שאף בדברים של תענוג מותר, ומעולם לא אסרום, ולכן אע"פ שאינו הכרח מותר. וע"ע מש"כ שם שגם בשמים בכלל ההיתר, וגם בכתבי הקודש מצאנו ש"ח שמותר אפילו בעומד לסחורה.
157. ע"י בשו"ע כאן. וע"י בב"י כאן בשם הרמב"ם (פכ"ו הי"ד) שאפילו תבואה צבורה מתחיל להסתפק ממנה וכו'. ועיין בזה בגמ' דשבת (קכז: קכז). ויש לציין דלהלן (בסימן ש"ג) נפסק שאסור לפנות אוצר של תבואה אלא לצורך מצוה, וכאן איירי שעושה כן כדי להסתפק ממנו וש"י, וכמש"כ המשנ"ב שם סק"א.
158. עיין לעיל בסימן ש"ח סעיף א' שהבאנו כו"כ פרטים בדין אתרוג, הן בעשוי למצוה, והן בעשוי לסחורה. וע"ע שם בסעיף ה', ואכמ"ל. ולענין מצות בער"פ, ה"ז תלוי אם יש לו הרבה ואינו מקפיד עליהם, שאז אינו מוקצה, אבל כשמקפיד יש מקום לחוש ולא לטלטלם בשבת, אמנם יש שהתירו בכל אופן, וכמשנ"ת שם.
159. כן מדויק בשו"ע. וכמבואר בב"י בדמחבר אסור לכו"ע (ועיין משנ"ב ובה"ח אות ו' י"ד). ועיין בב"י טעם הדבר שרש"י בביצה (כד): כתב דדמי לגרוגרות וצימוקים, דמדלא לקטן מאתמול הקצה אותם מדעתו, וכדחניהו בידיים הוא. אבל ה"ר"ן שם כתב בשם הר"ה שא"צ לכך, אלא בכל מוקצה מחמת איסור אין דעתו עליו, ואף ר"ש מודה.
160. כן כתב בב"י שיש ללמוד דין זה מדין אוכל שנתלש בשבת. ועיין להלן (בסימן ש"כה) בדין גוי שהביא דגים לישראל, וכן אם נתפסו הדגים במצודה הרי הם אסורים בשבת. ועיין שם.
161. תנאים אלו מבוארים בשו"ע (סימן ש"י ס"ב), ומבואר שם דאינו אסור אלא בצירוף ב' תנאים אלו.
162. כפי הדוגמא שהבאנו היינו שהניחן לייבוש. ועיין במשנ"ב (סק"י) שאפילו אם היה אוכל בענבים עד שחשיכה, והותר מהם והניחם שם או העלן לגג ליבוש ג"כ, ה"ז מוקצה, דמאחר שהניחם ליבוש הרי הסיח דעתו מהם. (ומש"כ "עד שחשיכה" היינו קצת לפני שחשיכה, באופן שבביה"ש איתקצא).
163. אבל בראוי כ"כ שיש בני אדם שאוכלים ממנו, אינו מוקצה, וכמבואר בשו"ע ס"ב ובמשנ"ב סק"ט. (וע"ע להלן בסעיף ה' בחזו ולא חזו, ושם זו דרגה אמצעית שצריך בכה"ג הזמנה).

164. בשו"ע נקט שמניחים אותם "במוקצה" לייבוש, וכתב המשנ"ב (סק"י) דמוקצה היינו רחבה שאחורי הבתים (וכ"ה בעירובין דף יח. ובפרש"י שם וכו"ה בכ"מ). אבל בכה"ח (אות י"א) הביא מהלבוש שפירש דר"ל שהקצה להם מקום עד שיתייבשו, ע"כ. ואין נפ"מ בין הפירושים שהרי מכל מקום דחניהו בידיים.
165. בשו"ע נקט דוגמא של ביצים שנתחת התרנגולת, והיינו שנולדו לפני שבת (וכמש"כ המשנ"ב סק"ח וכה"ח אות י'), דאל"כ אסור לטלטל משום מוקצה. ועיין שו"ע ר"ס ש"כ"ב. והוא הושיבם תחת התרנגולת להליד אפרוחים, ואע"פ"כ אינו מוקצה כיון שהם אוכל, ודעתו של אדם לאכול מהם כשירצה. ומה שכתבנו דמיירי תוך ג' לשיבתה, כ"כ בכה"ח שם בשם האחרונים. ואם נוצר בהן אפרוח, הרי לא חזו והם מוקצה.
166. הנה בשו"ע כאן (בסימן ש"י ס"ב) נקט שחיטים שזרעם בקרקע ועדיין לא השרישו (ג"כ). עיין במשנ"ב ס"י של"ו סק"ט גבי עשבים שעד ג"י לא השריש, אולם בשאר דברים עשוי להשתנות) אינו מוקצה, ע"כ. (והיינו שאם השרישו אסור בודאי משום עוקר דבר מגידולו). אולם הדבר צ"ע, שהרי בשו"ע להלן (סימן ש"א ס"ח) כתב דצנון שטמנו בקרקע מותר ליטלו אם לא השריש וגם לא נתכוין לזריעה, עכ"ל. ומבואר שם נתכון לזריעה ה"ז אסור, ואע"פ שלא השריש, כיון שמתחלה היה רוצה בהשרישו, וכמש"כ במשנ"ב שם. והקשה המג"א (שם סק"ב) דצריך עיון גדול מהמבואר כאן בסימן ש"י בחיטין שזרען שמתורים, וביאר דלענין שבת שאינו דאפילו נתכון לזריעה מותר כל שלא השרישו, ושכ"ה בתוס', ע"כ. וע"ע בחי"ר ע"א שם סק"ז שהוכיח כן מד' התוס', אולם לעיל בסק"ו ציין רע"א שהלבוש חילק בין חיטים לצנון, דחיטין השרשה ניכרת בה, ולא אחי לעקור דבר מגידולו, משא"כ בצנון חיישינן, או דמיירי בנתווסף מחמת לחות, ע"י"ש, וה"ד גם בפמ"ג שם בא"א. וכמו"כ בנתיב חיים שם העיר על הרע"א מדברי הרשב"א, וכי על כרחינו לחלק דדווקא לפת וצנון אם נתכון לזריעה אין ניטלין, דרגילות הוא שמתוספין מחמת לחולות הקרקע, וא"כ נתגדלו ע"י כוונת זריעה, משא"כ בחיטין גם שנתכוונו לזריעה, ע"כ. וכמו"כ כתב בנחלת צבי, ה"ד בפמ"ג שם. וכ"כ בקרבן נתנאל על הרע"א (פ"ד סימן י"א אות ק').
- ודברי המג"א אינם מיושבים לפי השו"ע, שהרי הוא סובר דמיירי בשבת ולא בשביעית, ועל כן יש לתרץ כדברי האחרונים הנ"ל, וא"נ יש ליישב כיעוין במשנ"ב (סימן ש"א סק"ז) שהביא קושית המג"א הנ"ל, וכתב דהעיקר כדברי השו"ע, ומה שכתב בשו"ע סימן ש"י, כבר תירץ המאירי דמיירי כשלא היו הזרעים עדיין מכוסים בעפר, ע"כ. וכן כתב עוד בשעה"צ להלן (בסימן של"ו אות ל"א), בהא דמוכח שם שאם נתכון לזריעה אסור. וכתב דהא דהקשה המג"א, כבר תירץ המאירי שם דמיירי שהיו החיטין מגולין למעלה, ע"כ. וכן במשנ"ב אצלינו (בסימן ש"י סק"ו) כתב בפשיטות בשם המאירי דדווקא כשלא היו הזרעים מכוסים בעפר, ע"כ. וע"ע בפמ"ג בסימן ש"י"א בא"א שם שכתב מדפנשיה שיש לחלק בין נתונים תחת עפר או למעלה.
- ואמנם בהמשך דבריו של הפמ"ג הנ"ל, נקט בשם האחרונים דיש לחלק בין נתוספו מחמת לחות הקרקע או לא. וע"ע בכה"ח (בסימן ש"א ס"ה) שהאריך בזה בשם הפוסקים באיזה אופן מיירי, וסיים שיש להחמיר בצנון בנתכוון לזריעה בכל אופן, ואפילו נתלש ע"י גוי וכו', ע"י"ש. וציין שגם בהיהא דלעיל בסימן ש"י הביא שם באות ח' שיש פוסקים המחמירים גם בחיטין שזרעם, כיעו"ש. ועכ"פ העיקר כדברי השו"ע שבחיטין מותר כל שלא השרישו, ואפילו שזרעם בקרקע. ומשמע בפשיטות שאפילו נתכון לזריעה מותר. ומה שסותר עצמו, כבר הביא המשנ"ב מדברי המאירי לחלק כנ"ל, ולכן תפסנו בפנים כדברי המאירי. וע"י בכה"ח (סימן ש"י"א אות ס"ד) שהעיקר כסתם דברי השו"ע שאסור בנתכוון לזריעה, ואפילו אם תלשן עכ"רם או נתגלו ע"י הרוח.
167. עיין שש"כ ח"ג פכ"ו הערה ט' מהגרשו"א שאף טרם שהיכה שרשים, כולו מוקצה כדין בסיס.
168. שו"ע (סעיף ה'). ויש לבאר דאינו דומה למבואר בסעיף ב' ובמשנ"ב סק"ט גבי תמרים הלקוטים, דשאני הכא שהם עדיין סרוחים, שהרי הקפידא הוא בגרוגרות וצימוקים בלבד כמבואר בגמ'.
169. ועיין בכה"ח (אות כ"ו) שהביא מהמג"א (סימן תצ"ה) דצריך שירשום מער"ש ויאמר מכאן אני נוטל למחר, משום דאיכא למיחש דלמא שביק את הרעים ונטול את היפים, ומטלטל מידי דלא חזי ליה, ע"כ. וה"ד בתו"ש. אולם לכאן י"ל דשאני התם שאינו מומין את כולם, משא"כ כאן שכאשר הוא מומין מומין את כולם. וי"ל. ועיין עוד בכה"ח

153. עיין בשו"ע (סימן ש"י ס"א) עץ שתולין בו דגים אע"פ שהוא מאוס מותר לטלטלו, והיינו דאע"פ שנחלקו בוה ר"י ור"ש, אנו קיי"ל כר"ש שמוותר (וע"י בטור וב"ב) כאן באריכות משי"ב בפלוגתא דר"י ור"ש. וע"ע בט"ז ובפמ"ג. וע"ע משנת"ל לעיל בר"ס ש"ח בפתיחה לדיני מוקצה (ובהערות).
- יש לבאר, הדנה בשו"ע כאן הביא הדוגמא כגון עץ שתולין בו דגים וכו', ולי"ד: א. לעיל בסימן ש"ח ס"ז כתב השו"ע שאסור לטלטל קנה שתול בו החולק, ע"י"ש. אולם שם איתא בהדיא מפני שאינו כלי, והיינו שאינו מיועד לכך, וכגון שבכל פעם לוקחים קנה אחר, ואה"נ אם הוא מיועד לכך מותר. ב. ועדיין יש לעיין, הלא משמע כאן שתולים בו דגים חיים, והרי הם מוקצה (לדעת רה"פ). עיין בזה לעיל בסימן ש"ח ס"ב, וא"כ הרי הוא משמש לאיסור. ולפ"ד השו"ע להלן בסימן ש"י ס"ז ינחא, שכיון שאין עושים בו מוקצה ממש אלא רק מניחים עליו מוקצה, אינו נחשב בוה כלי שמלאכתו לאיסור, אבל להמשיב"ב ע"פ הפוסקים שאסור קשה, וצ"ל דמיירי בדגים הראויים לאכילה שאינם מוקצה, וכגון דג מלוח וכדו' כמבואר בס"י ש"ח.
154. בביה"ל כאן (ד"ה אע"פ) ציין שהפמ"ג מסתפק אם מותר לטלטל דבר מאוס דווקא לצורך גופו ומקומו, או שמותר לטלטל אפילו מחמה לצל. וע"י בביה"ל (בסימן רע"ט) ד"ה נר שלא הדליקו, שהביא מהפמ"ג שם דהוי מחילוקת ראשונים בוה. (וע"ע בזה בפמ"ג כאן במש"ז ר"ס ש"י, ובסימן רע"ט בא"א סק"ג ובסק"ד). ועיין בפמ"ג שציין שהדרישה כתב בפשיטות דר"ש מתיר אפילו מחמה לצל, ע"י"ש. ובפשיטות גם משמעות השו"ע ושאר פוסקים דלא הוי מוקצה כלל.
155. עיין בסימן ש"ח ס"ד ובמשנ"ב ס"ק קל"ו.
156. שו"ע (סעיף ב'). והטעם דאע"פ שהם עומדים לסחורה, מ"מ דעתו של אדם עליהם לאכול מהם כשירצה, משנ"ב סק"ד וכה"ח אות ז', והוא הדין בשאר אריות מאכל המיועדים לסחורה, כגון אריות הנעשים במפעלים וכדו', משום שדעתו של אדם לאכול מהם כשירצה, וע"ע להלן בהלכה הבאה לגבי ביצים שנתחת התרנגולת וחיטים שזרעם, שאינו מוקצה.
- ועיין לעיל בסימן ש"ח ס"ד גבי כתבי הקודש ואוכלין שאינו מוקצה אפילו בסחורה, וביארנו שאף בדברים של תענוג מותר, ומעולם לא אסרום, ולכן אע"פ שאינו הכרח מותר. וע"ע מש"כ שם שגם בשמים בכלל ההיתר, וגם בכתבי הקודש מצאנו ש"ח שמותר אפילו בעומד לסחורה.
157. ע"י בשו"ע כאן. וע"י בב"י כאן בשם הרמב"ם (פכ"ו הי"ד) שאפילו תבואה צבורה מתחיל להסתפק ממנה וכו'. ועיין בזה בגמ' דשבת (קכז: קכז). ויש לציין דלהלן (בסימן ש"ג) נפסק שאסור לפנות אוצר של תבואה אלא לצורך מצוה, וכאן איירי שעושה כן כדי להסתפק ממנו וש"י, וכמש"כ המשנ"ב שם סק"א.
158. עיין לעיל בסימן ש"ח סעיף א' שהבאנו כו"כ פרטים בדין אתרוג, הן בעשוי למצוה, והן בעשוי לסחורה. וע"ע שם בסעיף ה', ואכמ"ל. ולענין מצות בער"פ, ה"ז תלוי אם יש לו הרבה ואינו מקפיד עליהם, שאז אינו מוקצה, אבל כשמקפיד יש מקום לחוש ולא לטלטלם בשבת, אמנם יש שהתירו בכל אופן, וכמשנ"ת שם.
159. כן מדויק בשו"ע. וכמבואר בב"י בדמחבר אסור לכו"ע (ועיין משנ"ב ובה"ח אות ו' י"ד). ועיין בב"י טעם הדבר שרש"י בביצה (כד): כתב דדמי לגרוגרות וצימוקים, דמדלא לקטן מאתמול הקצה אותם מדעתו, וכדחניהו בידיים הוא. אבל ה"ר"ן שם כתב בשם הר"ה שא"צ לכך, אלא בכל מוקצה מחמת איסור אין דעתו עליו, ואף ר"ש מודה.
160. כן כתב בב"י שיש ללמוד דין זה מדין אוכל שנתלש בשבת. ועיין להלן (בסימן ש"כה) בדין גוי שהביא דגים לישראל, וכן אם נתפסו הדגים במצודה הרי הם אסורים בשבת. ועיין שם.
161. תנאים אלו מבוארים בשו"ע (סימן ש"י ס"ב), ומבואר שם דאינו אסור אלא בצירוף ב' תנאים אלו.
162. כפי הדוגמא שהבאנו היינו שהניחן לייבוש. ועיין במשנ"ב (סק"י) שאפילו אם היה אוכל בענבים עד שחשיכה, והותר מהם והניחם שם או העלן לגג ליבוש ג"כ, ה"ז מוקצה, דמאחר שהניחם ליבוש הרי הסיח דעתו מהם. (ומש"כ "עד שחשיכה" היינו קצת לפני שחשיכה, באופן שבביה"ש איתקצא).
163. אבל בראוי כ"כ שיש בני אדם שאוכלים ממנו, אינו מוקצה, וכמבואר בשו"ע ס"ב ובמשנ"ב סק"ט. (וע"ע להלן בסעיף ה' בחזו ולא חזו, ושם זו דרגה אמצעית שצריך בכה"ג הזמנה).

אפילו בזמן שעדיין לא נתקנו. ויש חולקים ומתירים רק כשהם מתוקנים¹⁸⁶.

וישנם אופנים שגם כאשר גומרו בידי אדם הרי זה מוקצה¹⁸⁵: א. אם רצונו של האדם במצב שבו הוא אינו ראוי לטלטול, כגון גרות הדולקים, ולכן אסור לטלטלם כל השבת ואפילו לאחר שיכבו. ב. באופן שסיבת האיסור בבין השמשות הוא בגלל האיסור שבו, כגון גרות הדולקים, ולא בגלל מה שאינו ראוי.

ט. דבר שהיה מתוקן וראוי בבין השמשות, למרות שהבעלים לא ידעו מזה באותו העת, וחשבו שהוא מוקצה, אעפ"כ מותר לטלטלו. ולכן גרוגרות וצימוקין שהניחם ליבוש ונתיבשו כבר בבין השמשות, מותרים, אע"פ שהבעלים לא ידעו מזה¹⁸⁶.

יש מפרשים שההיתר הוא מפני שאינו מוקצה אותו מדעתו, שהרי בדעתו שאם יתייבשו יטלם, ויש מפרשים משום שמוקצה בטעות, אינו נחשב מוקצה, ויש להקל כדעה שניה¹⁸⁷.

ולכן, מי שחשב שפירותיו אסורים באכילה, משום איסור ערלה, וכדומה, ובשבת נודע לו שהם מותרים באכילה, מותר. וקל וחומר אם היתה לו שאלה על המאכל, ושאל לחכם והורה לו להיתר, שהדבר מותר. וכן אם נפל איסור להיתר ונאסר המאכל, ואחר כך נתוסף עליו עוד היתר, מותר¹⁸⁸.

י. כשם שמוקצה בטעות אינו מוקצה, כך להיפך, שאם הבעלים חשבו שהדבר מותר, ואחר כך בשבת נתברר להם שהוא מוקצה, הרי זה מוקצה, והולכים לפי האמת¹⁸⁹.

יא. כל דבר שאסור לטלטלו אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאוסר את הכלי בטלטול, ונמצא שהוא מבטל כלי מהיכנו¹⁹⁰. ולכן אסור ליתן כלי תחת הנר המטפף. ונתבאר לעיל בסימן רס"ה¹⁹¹. וכן אסור ליתן כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה, אבל מותר לכסות את הביצה בכלי, ובלבד שיזהר שלא יגע בביצה ויזינה¹⁹².

דין מוקצה ו'נולד' בשבת ויום טוב

יב. לדעת השו"ע¹⁹³ - אע"פ שישנם סוגי מוקצה המתירים בשבת (כגון מוקצה שעומד לסחורה, או כשהכניסו לאוצר ואין דעתו להסתפק ממנו עד לאחר זמן, וכן מוקצה מחמת מיאוס, ועוד)¹⁹⁴, מכל מקום ביום טוב החמירו חז"ל ואסרו כל מוקצה¹⁹⁵.

ולדעת הרמ"א¹⁹⁶ - מוקצה מותר גם ביום טוב ודינו כשבת.

יג. נולד אע"פ שמותר בשבת¹⁹⁷, מכל מקום ביום טוב אסור לכולי עלמא¹⁹⁸, ולכן אסור לטלטל ביו"ט עצמות שנתפרקו מן הבשר, ואפילו כשהם ראויים למאכל בהמה¹⁹⁹. וכשחלל יום טוב בשבת עצמה מותר לטלטל, ולא אומרים לא פלוג²⁰⁰.

יד. ישנם כמה סוגי נולד²⁰¹:

א. נולד גמור שלא היה כלל בעולם מבעוד יום, ה"ו אסור בטלטול בין בשבת ובין ביום טוב²⁰², כגון: אפר שנעשה מעצים שהוסקו בשבת או ביום טוב²⁰³. וכן מים הנוטפים מן האילנות בימי ניסוף²⁰⁴. וכן פירות שהלכו וגדלו בשבת (עי' בהערה)²⁰⁵.

ב. נולד שאינו דבר חדש לגמרי, ולא נשתנה ממה שהיה בתחלה, אלא נשתנה ממה שהיה מיוחד בבין השמשות, הדין הוא: שבשבת מותר בטלטול, וביום טוב אסור, כגון: עצמות שנתפרקו מן הבשר והן ראיות למאכל בהמה²⁰⁶. וכן בהמה שנתבלה בשבת והיתה בריאה מבעוד יום²⁰⁷. וכן כלי שנשבר בשבת ואינו ראוי למלאכתו הראשונה (עי' בהערה)²⁰⁸.

לשתות בו ביום, שגמרו בידי אדם מקרי אם שהו כפי הצורך, ע"כ. וכן העתיק המשנ"ב להלן (סק"ט), וכן כתב בכה"ח (אות כ"א) בשם הא"ר. ושוב חזר ע"ז להלן (אות כ"ז) משם הכל בו, והיינו הך.

ואמנם בב"י כתב להעיר על דבריו דבריו תמוהים, דהא אמרינן בגמ' (שבת מה). דשאר פירות חוץ מגרוגרות וצימוקין אינם מוקצה, ולמה הוצרך לטעם דגמרו בידי אדם, ועוד דהני דואי לא הוו גמרו בידי אדם, ע"כ. אולם כבר כתב הכה"ח (שם) דבעיקר הדין גם הב"י מודה דגמרו בידי אדם מותר, אלא שחלק עליו בטעם הדין כאן. (וקצת קשה שהרי בשאלתו השניה של הב"י פליג גם על עצם הדין, ועכ"פ אין זה מוכרח שהוא חולק אלא מעיר בעלמא, וע"י להלן). ובאשר לקושיית הב"י, עיין באחרונים שהאריכו כיעוין בדרישה, ומאמר ועוד אחרונים, וכמו שהזכירם בשע"צ אות ט"ז, ע"ש.

ומשה"ק הב"י בסו"ד דאינו נחשב גומרו ביד"א, כוונתו בפשטות דכמו שבגרוגרות וצימוקין ל"ח בידי אדם מאחר שתלוי לפי המשמש אם תיבשם או לא, א"כ גם כאן אפשר שע"י שינויי מזג האויר לא יהיה ראוי כ"כ. וכן ביאר הפמ"ג (בפתחיה לסי' ש"ח בדניני מוקצה פ"א אות כ"ו), והיינו שידוע שע"י החום הם קולטים את הטעם מהר יותר, ואילו בקור אינו כן. אולם יש ליישב בפשטות דמ"מ בדרך כלל למחרת היום בודאי יהיה ראוי, וכל שינויי מזג האויר יכולים לשנות במעט את מהירות התיקון, אבל מ"מ בשבת עצמו בודאי יקלוט הטעם, וא"כ ה"ו גמרו בידי אדם שבודאי יהיה מתוקן למחר. וכן נראה כוונת המשנ"ב (הני"ל) שנתכוון לתרץ כן, שכתב דהא בידו להשהות עד למחר שיקלטו טעם התמרים, וד"ק. ואכן בעיקר שאלה זו ע"י במאירי (ביצה כו). שביאר באו"א שאע"פ שאין התיקון בידי אדם, כל שמעשה שלו גרם גמר שלו, גמרו בידי אדם הוא קרוי, ע"כ. אמנם לפי"ד המפ' משמע שאף התיקון עצמו חשיב בידי אדם, והיינו שבודאי יהיה מתוקן, וחשיב גומרו בידי אדם, ולאפוקי מדבר התלוי בידי שמים, ואפשר שלא יהיה.

אולם קשה לי בזה, שהרי מצאנו בשבת (מג). דכופין את הסל לפני האפרוחים ואין בו משום מבטל כלי מהיכנו, והיינו דכיון שעשויים לירד שרי, ונזכר בב"י כאן בסו"ו, וכתב הב"י שם דמיהו אם היו האפרוחים על הסל כל בין השמשות, אע"פ שירדו אח"כ אסור לטלטלו, דמגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולא יומא, והכי אמרינן פרק כירה, ע"כ. וצ"ע לפי הני"ל, דהלא נתבאר שכל דבר שעשוי להשהותו, ובודאי יסתלק ממנו המוקצה, שוב אינו מוקצה והוי כגומרו בידי אדם, וא"כ קשה דמאחר שמבואר דבודאי ירדו האפרוחים, ומה"ט אין בו משום מבטל כלי מהיכנו, וכמש"כ הב"י, א"כ הוי כגומרו בידי אדם, ולמה יש בו מיגו דאתקצאי (והיה אפשר לומר דאה"נ, והב"י לשיטתו דפליג על הכלבו וס"ל שאינו כגומרו ביד"א). ונראה שירידת האפרוחים אינו דבר שמוכרח לגמרי, ונרע מקליטת הטעם של התמרים בנידון הני"ל, ולכן לא חשיב גומרו בידי אדם, אלא משום היתרו הפורחים מעצם זה שעשויים לרדת, שהרי אינו כביצה שאינה זזה והביטול גמור, וכ"מ בב"י הני"ל. ועכ"פ כיון שאינו בודאי שיעשה כן, לא חשיב גומרו בידי אדם, לפי הסברא שכתבנו לעיל ע"פ המבואר במשנ"ב כאן. ונוסף על זאת שכתוס' שם מבואר דיש לצדד שאינו נחשב מבטל כלי מהיכנו כלל, מאחר שבידו להפריחם בכל שעה שירצה, וכן מצאנו בפוסקים בכ"ד שנקטו כטעם זה, ואת"ש.

[ויל"ע עוד בדברי המשנ"ב הני"ל לגבי תמרים שהניחם במים לקלוט הטעם, שכתב דהא לא חזו לא המים ולא התמרים, ומ"מ מותר כיון שבידו להשהות למחר שבודאי יקלוט הטעם. ויל"ד, א). הרי מים שנותנים בהם תמרים ופירות הם קולטים הטעם במשך הזמן, ומ"מ הם ראויים קצת, ויל"ע. ומצד שראויים לשתיה בהמה לא חשיב היתר, וכדאשכחן לעיל בסימן ש"ח סל"ב בדבר שראוי לאדם ואין דעתו לבהמה, עי"ש ובמשנ"ב. ב). יל"ד שבתחילה נקט תמרים ומים ולבסוף מסיים במים בלבד, ואפשר דעיקרו בשביל המים, וא"נ שגם התמרים יהיו ראויים לבסוף].

184. ע"י בחזו"א (סימן מ"א סקט"ו). וכן מבואר בפמ"ג במש"ז (סו"ס ש"ח), אמנם יעוין בתה"ל"ד (סימן רג"ט סק"י) דס"ל שבביהש"מ גופיה אסור.

ונפ"מ לקדירה שלא היתה מבושלת בביהש"מ, שמותרת בטלטול אף קודם שנגמר בישולה. וכן העיר מזה בפמ"ג (במש"ז סו"ס ש"ח). וכתב דמ"מ קדירה זו בעודה כך שאינה מבושלת לגמרי, אינו כאוכל גמור שמותר לטלטלו אף שלא לצורך כלל, כמבואר בסימן ש"ח ס"ה, אלא

מותר רק לצורך, כגון מחמה לצל. 185. כן ביארו האחרונים בטעמים אלו מה שגר הדולק אסור, ולא חשיב גומרו בידי אדם. ע"י באחרונים סי' רע"ט, ובאו דבריו ח"א סימן ה'.

וכמו"כ יש לדון בדין בגד שהניחו להתייבש, דחזינו במשנ"ב (סימן ש"ח סקט"ג) דאסר משום מיגו דאתקצאי. ולכא"ו נימא דגומרו בידי אדם, שהרי בודאי יהיה מתוקן. ויש לצדד שהמשנ"ב דיבר במקומו במדינות הקרות שאפשר שירדו גשמים וכדו', וה"ו ממש כגרוגרות וצימוקין שתלוי בשמש, אכן במקומו נתבאר שיש להקל מטעמא אחריתא, עיין לעיל סו"ס ש"א. וקעת ראיתי בספר שבות יצחק שהאריך ע"ד המשנ"ב הני"ל, והעיר מהסברא הני"ל. והביא מהגריש"א ליישב את דבריו מב' הקושיות שהקשינו ע"ז, אמנם רוה"פ לא נקטו כן, והתירו, וכמשנ"ת במקומו. נ"ב. דין סכין של מילה שהובא במשנ"ב כאן, כתבנוהו בסימן ש"ח ס"א, יעוין שם.

186. שו"ע (סימן ש"י ס"ג).

187. הנה ברש"י (ביצה כו): ד"ה ממש כתב בשם השאלות שההיתר הוא מפני שעיקר העלאתן לגג היתה כדי ליבשן, והרי כבר נתיבש והוכן מבעוד יום, ע"כ. (וה"ד במשנ"ב סק"ז). ומשמע דההיתר הוא מפני שהוא דבר שהוא עצמו מצפה לכך שיהיה מתוקן. [ולכא"ו יש לפרש דה"ו דומה קצת לדון גומרו בידי אדם שהבאנו לעיל בסעיף ג' מדי הב"י בשם הכלבון]. וכתב הפמ"ג (במש"ז סק"ד) דלפי"ז אם הוא דבר איסור שאירע בו תוספת היתר אח"כ, הוי מוקצה, שהרי הוא לא היה מצפה בו להיתר, והביא הפמ"ג דבלבוש כתב טעם אחר שמוקצה בטעות לא הוי מוקצה, וא"כ ה"ו מותר, וסיים בצ"ע. (והובאו דבריו בכה"ח אות כ"ד). וע"ע בספרו ראש יוסף בביצה שם.

וכתבנו דאפשר להקל כדעה שניה, עפמש"כ הגרש"א בשולחן שלמה (אות י"ג) דאף דמשמע מרש"י שרק דבר שמצפה לכך מותר, מ"מ נראה דאפילו בכה"ג שטעה וחשב שאסור באכילה ולגמרי הקצה אותם מדעתו, אפ"ה מותר כשנתברר שטעה, דבכוונת רש"י נראה דנתכוון רק לומר שההקצה היתה רק מפני שלא ידע שיתבשו, וה"נ גם כאן לא הקצה אלא בטעות, עי"ש. וגם בחזון איש נקט בפשטות שהטעם הוא מפני שמוקצה בטעות לא הוי מוקצה, עיין בדבריו בסימן מ"ט סק"ג.

188. דוגמא השלישית לענין איסור שנתוסף עליו ההיתר הוזכר בפמ"ג שם, ועמש"כ שם, ודוגמא הראשונה נזכרה בשו"ש הני"ל. והדוגמא השניה נלמדת בקו"י, שהרי אכתי לא היה מוקצה (ועיין בזה בפמ"ג סימן תצ"ח במש"ז סק"ט עי"ש), ונראה שדוגמא זו מותרת אף לפי ההבנה הפשוטה ברש"י הני"ל בשם השאלות.

189. כ"כ בשש"כ (פכ"ב ס"ז), ובשו"ש כאן. אלא שהוסף שמצא בפסקי הרי"ד (בביצה לא). שאם טעה וחשב שהבית פתוח, ובאמת היה סתום ונפתח אח"כ, דאין זה מוקצה, כיון שגם בביתו"ש לא הקצה דעתו, ע"כ. אמנם באופן שהוא נשאר מוקצה במהותו, ודאי אסור גם אם טעה, וזה פשוט לכ"ע, שהרי מ"מ כעת אינו ראוי, ופשוט.

190. שו"ע (סימן ש"י ס"ו), והאריכו האחרונים טובא לדון בגדר האיסור של מבטל כלי מהיכנו, אם מטעם סותר או בונה וכו', ועמשנ"ת בס"י רס"ה.

191. ועוד נתבאר שם בהערה דין ביטול כלי מהיכנו בקליפות ועצמות הניתנים בתוך כלי ריק, והזכרנו מזה גם לעיל בסימן ש"ח בב' ההלכות האחרונות של סעיף כ"ז, כיעוין שם. וע"ע בסימן רס"ה שנת' עוד פריטים בדין ביטול כלי מהיכנו, ונתבאר שיש מחמירים בזה, אולם מאידך יש כמה צדדים שאפשר לסמוך לקולא, וכמש"כ באחרונים, מצד שיכול לנער, א"נ משום שאין לפסולת הזו שום חשיבות והוי כשיורי כוסות, ועוד.

192. שו"ע ס"ו. ודין נגיעה במוקצה נתבאר לעיל בהקדמה להל' מוקצה. 193. שו"ע (סימן תצ"ה ס"ד). וכן עיקר למעשה וכמש"כ הרבה אחרונים, ה"ד בכה"ח (שם אות ל"א ל"ד). וכן מנהג בני ספרד להחמיר בזה.

194. דוגמאות אלו נזכרו במשנ"ב (שם סקט"ו). וכפי שנתבאר לעיל בשו"ע (בסימן ש"י ס"א וס"ב).

195. ולכן בהמה העומדת לחלבה ותרנגולת לביצתה, ושור של חרישה, אסור לשחטן ביו"ט עד שיכין אותם לכך מעיו"ט, וכן כל כה"ג צריך הכנה מבעוד יום. משנ"ב סימן תצ"ה שם.

196. שם. וכן פסקו הרבה אחרונים, וכמש"כ המשנ"ב (שם סקט"ו).

197. כ"כ הפוסקים וכמובא במשנ"ב (סימן תצ"ה סק"ז) ובכה"ח (אות ל"ה ל"ו).

ולהלן יבואר שיש סוגי נולד האסורים גם בשבת, כגון נולד שלא היה כלל בעולם.

198. ולא מביא לשו"ע הני"ל, דכ"ש שאסור נולד (משנ"ב סוף סקט"ו), אלא אפילו לדעת הרמ"א הני"ל שמתיר מוקצה, מ"מ בנולד ס"ל להחמיר, וכמבואר שם בהגה. ואמנם יש המתירים גם נולד ביו"ט, אולם לא קיי"ל כוותיהו, וכמש"כ המשנ"ב שם סק"ו.

199. משנ"ב (סק"ז).

200. כן פסק בבן איש חי (פ' במדבר) ובשו"ת רב פעלים שלו (ח"א סימן ל'), והובאו דבריו בכה"ח (שם אות ל"ז). וכן כתב הגרש"ק בשו"ת האלף לך שלמה (סימן של"ב) ובשו"ת זית רענן (ח"ב סימן ז'), וע"ע גם בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ד סימן ס"ז). וע"ע בשש"כ (פכ"א ס"ו). אמנם יש מי שחולק ואוסר אף כשחלל יו"ט בשבת, ע"י בשו"ת שו"מ מהדו"ת ח"א סי' ס"א.

201. הארכנו בדנינים אלו אנב מה שהובא במשנ"ב סימן ש"י סקל"ב גבי אפר ומים הנוטפים, וחילקנו זאת לכמה חלקים, וכיצ"ב בשש"כ ע' ר"צ בהערה.

202. הנה בדין נולד נחלקו ר"ש ור"י (ריש ביצה), דר"י אוסר ור"ש מתיר, ומחלוקתם היינו באופן השני שהזכרנו, דהיינו שלא נשתנה לגמרי, ובאופן זה קיי"ל להלכה שבשבת מותר וביום טוב אסור. (עי' בסימן תצ"ה ס"ד. ובמשנ"ב שם סק"ז, ובמה שיבואר להלן). אבל בנולד גמור, דהיינו באופן הראשון שהזכרנו, לכ"ע אסור משום נולד בין בשבת ובין ביו"ט, וכיעוין בתוס' בביצה (דף ב. ד"ה קס"ד, שנוולד שמתחילה לא היה בעולם אף ר"ש מודה לאיסור, וכן מוכח בעירובין (מה:): שאפילו ר"ש מודה בנולד שלא היה כלל בעולם, וכ"ה בתוס' (עירובין מו.), ועיין בשע"צ (סימן תצ"ה אות כ"ו) שכתב, ודע, שבמוקצה דנולד שלא היה כלל בעולם מתחלה, כגון אפר וכו', אפילו ר"ש מודה דזהו מוקצה גמור, וכדלקמן בס"י תצ"ח סט"ו, ע"כ. וע"ע בכה"ח סי' תצ"ח אות קכ"ד.

203. כמבואר בשו"ע (סימן תצ"ח סט"ו) לענין יו"ט, וע"י במשנ"ב שם סקע"ז. וכן כתב המשנ"ב כאן בהל' שבת (סימן ש"י סקל"ב) דאפר מעצים שהוסקו בשבת אסורים משום נולד.

204. משנ"ב (סימן ש"י סקל"ב) בשם הח"י אדם. והיינו כגון שרף האילנות, או בנוסף מן הפירות וכדו'.

205. היינו, שאע"פ שמותר לתלוש אותם לצורך חולה שיש בו סכנה, מ"מ אסורים בטלטול שלא לצורך החולה, כיעוין בסימן ש"ח ס"ב בהגה.

ובאחרונים שם. וע"י בשש"כ ע' ר"צ בהערה מש"כ בזה.

206. הנה מצאנו בזה שבשבת מותר לטלטלם אם הם ראויים למאכל בהמה, וכמבואר לעיל (בסימן ש"ח ס"ו). וע"ע במה שנתבאר שם. אולם ביום טוב הרי הם אסורים משום נולד, וכמבואר בסימן תצ"ה (במשנ"ב סק"ז) שאסור אף לדעת הרמ"א, וכנ"ל בהלכה הקודמת.

וכן קליפות, יעוין בשו"ע (סו"ס תק"א), ששקדים ואגוזים שאוכלם ביו"ט אסור להסיק בקליפיהם, וכתב המשנ"ב (סק"ל) דהיינו משום נולד, שהרי מעיקרא היה אוכל (דכיון שהיה מחובר וטפל לאוכל נחשב כאוכל), ועכשיו אינו ראוי לאכילת אדם. ולכן כתב המשנ"ב שם שאפילו אם הקליפין והגרעינים ראויים למאכל בהמה אסור לטלטלם ביו"ט. (ורק אם יש עליהם מעט אוכל מותר לטלטלם אגב האוכל).

207. עיין בשו"ע (סימן שכ"ד ס"ז) דמחתכין ונבילה לפני הכלבים אפילו נתנבלה היום, בין שהיתה מסוכנת ובין שהיתה בריאה (וע"י במשנ"ב שם סק"ז) משם האחרונים, ואנן קיי"ל כהשו"ע). אולם ביו"ט אסור כבה"א גונא, וכמבואר בשו"ע (סימן תקי"ח ס"ו) שאם לא היתה מסוכנת, אע"פ שהיתה חולה, ה"ו מוקצה (וע"י בביה"ל שם). [וע"ע בסימן תצ"ח ס"ה לענין עגל שנוולד ביו"ט, ובמשנ"ב שם].

208. הנה בדין שברי כלים, א. באינו ראוי למלאכתו הראשונה, מצאנו לעיל (סימן ש"ח ס"ו) שמותר לטלטלם בשבת, ובלבד שיהיה ראוי לשום מלאכה, וכיעו"ש. אבל ביו"ט מבואר בשו"ע (סימן תק"א ס"ו) שאסור להסיק בכלים שבורים. וע"י במשנ"ב שם סק"ב כ"ג.

ב. ואם הם ראויים לכעין מלאכתם הראשונה, אין בזה איסור נולד, ומותר אפילו ביו"ט, וכמש"כ המשנ"ב (שם) ובשער הציון שם, עיין שם. וכבר הובא בביה"ל (בסימן ש"ח ס"ו) שדעת המג"א להחמיר דבעינן כשנשבר

- ג. נולד שמתחלה היה ראוי גם כן לאכילה, מותר לטלטלו ואף לאוכלו, בין בשבת ובין ביום טוב, כגון: משקין שזבו מן הפירות הראויים לאכילה, מותר לשתות את המשקה שלהם²¹⁰. וכן רוטב דגים שנקרש מותר לאוכלו²¹¹.
- ד. ביצה שנולדה בשבת או ביום טוב, אסורה, משום גזירה²¹². וחלב שנחלב בשבת או ביום טוב עיין בהערה²¹³.
- דע, שיש איסור מוליד בשבת וביום טוב, ויש בזה כמה אופנים²¹⁴.
- ט"ו. דבר האסור שנתערב עם דבר המותר, כגון אפר של עצים שהוסקו בשבת וכו', שנתערב עם אפר שהיה מוכן מבעוד יום, אם לא היה ניכר באיסורו, כגון שהוסק בעודו עם האפר, ה"ז בטל ברוב²¹⁵. אבל אם היה ניכר לפני כן ואח"כ נתערב, אינו בטל אפילו באלף²¹⁶.
- ט"ז. מטר היורד בשבת אין בו משום מוקצה או נולד, ומותר לשתותו ולהשתמש בו²¹⁷. וכן שלג היורד בשבת מותר²¹⁸.
- י"ז. מים הנוטפים מן המזגן בשבת, אין להשתמש בהם ולטלטלם, משום מוקצה דנולד²¹⁹. ועיין בהערה עוד דוגמאות²²⁰.
- ולכן, יש להזהר שלא ליתן כלי ריק תחת המזגן, כדי שהמים הנוטפים יפלו לתוכו, משום מבטל כלי מהיכנו, אבל יכול ליתן לתוכו איזה פרי או איזה כלי סעודה וכדו', המותר בטלול, ואחר כך יוכל לטלטל את הכלי ולרוקן אותו, ולשוב להחזירו בדרך זו²²¹.
- ואם שם כלי עם מעט מים המותרים בתוכו, ונטף לתוכו ממי המזגן, אסור לטלטלו לגמרי משום מוקצה ואפילו באלף לא בטל²²². וכן מי מזגן הנוטפים למיכל המים בבית הכסא, נעשו כל המים מוקצה, ועיין בהערה²²³.
- הקדמה²²⁴:**
- שני דברים שהאחד מותר בטלול והשני אסור בטלול, וכשמטלטל את האחד מיטלטל גם השני עימו²²⁵, יש בזה ב' אופנים:
- א. כשמטלטל את האיסור וההיתר מיטלטל עימו, הרי זה אסור, ולא התירו אלא במת בלבד²²⁶. ויש מתירים גם בכלי שמלאכתו לאיסור²²⁷.
- ב. שמטלטל את ההיתר והאיסור מיטלטל עימו, הרי זה מותר בג' תנאים: א'. שיהיה לצורך דבר המותר, אבל לצורך דבר האסור, אסור²²⁸. ב'. שלא יהיה ההיתר בסיס לדבר האסור²²⁹. ג'. ואף אם לא נעשה בסיס לאיסור, מכל מקום אם אפשר לנער את המוקצה צריך לנער²³⁰.

222. כדחזינו הכא במשנ"ב (סימן ש"י סק"ב) גבי אפר שאם היה המוקצה ניכר ואח"כ נתערב עם ההיתר, אינו בטל ברוב משום דהוי דבר שיש לו מתירין, וכנ"ל.

והנה שמעתי מח"א שישנה עיצה לקחת את צינור המזגן שממנו נוטפים המים, ולהכניסו בתוך המים המותרים ששם או לתוך מי המזגן שהיו בו מער"ש, וכיצא, ואז ממילא נמצא שהמוקצה מתערב מיד במים המותרים, ולא היה ניכר בפני עצמו, וממילא יתבטל ברוב ומותר. [ומצד הדין דמבטל איסור לכתחילה, יש לדון באו"א, שאם עושה כן בעת שהמים נוטפים בצינור ומכניסו למי ההיתר, אה"נ דהוי מבטל איסור לכתחילה (מלבד איסור טלול מוקצה מן הצד), אולם אם עושה כן קודם שהמזגן התחיל לפעול י"ל דשרי]. אולם באמת כל זה אינו, דעד כאן לא כתבו המשנ"ב והאחרונים דיש ביטול ברוב כשאינו ניכר, היינו דווקא כשמעולם לא היה ניכר באיסורו בפני עצמו, ומיד כשנוצר ונתהווה היה בתוך התערובת ונתבטל בה. אבל כאן שהיו הטיפות מהלכות בתוך הצינור, ודאי היה בכלל ניכר ואסור, וכמו"כ אם יתבטל בכך.

223. הנה יש לדון במה שמצוי, שיש כאלה שמחברים את צינור המזגן למיכל בית הכסא, ובאופן זה הרי נעשים כל המים שבמיכל מוקצה, וכדרך שכתבנו בהערה הקודמת [ואמנם ראיתי בספר הל' שבת בשבת שהביא בשם הגרי"א שאין מים אלו אסורים את המיכל, כיון שהם מועטים, ואין בהם שיעור המספיק לשיטת האסלה, ולכן מותר להשתמש בהם, ע"כ. ולא הבנתי, חדא, מנא לן להתיר בדבר מועט, ומאי שנא מאפר וכל כה"ג, ואיברא שמצאנו שיש אומרים שבדבר מועט הקילו, וכנ"ל לפני ב' הערות, אולם שאני התם שאינם חשובים כלל וטפלים ובטלים הם לחלו, וכמש"ש. וזאת ועוד, הלא כידוע מים אלו עשויים להיות בכמות נכבדה]. וכעת יש לדון: א. האם מותר להוריד את הידית של המיכל, ולכא"ו לנזול להתיר מצד דהוי טלול מן הצד לצורך דבר המותר, אלא שיש לומר דכל כה"ג הוי אורחיה, וכל שאורחיה בהכי לא התירו טלול מן הצד, וכמשנ"ב במקומו. (איברא שזו מחלוקת פוסקים אם אסור טלול מן הצד באורחיה). ב. האם מותר לגעת במים אלו ולהשתמש בהם כגון לצורך קינוח עצמו, דלפיה"א דהוי מוקצה אסור.

וכעת יש לדון: א. האם מותר להוריד את הידית של המיכל, ולכא"ו היה לנו להתיר מצד דהוי טלול מן הצד לצורך דבר המותר, אלא שיש לומר דכל כה"ג הוי אורחיה, וכל שאורחיה בהכי לא התירו טלול מן הצד, וכמשנ"ב במקומו. (איברא שזו מחלוקת פוסקים אם אסור טלול מן הצד באורחיה). ב. האם מותר לגעת במים אלו ולהשתמש בהם כגון לצורך קינוח עצמו, דלפיה"א דהוי מוקצה אסור.

224. והקדמה זו היא כלל המקשר בין סימנים ש"ש-ש"י לסימן ש"א שבו יבואר דין טלול ע"י כיכר או תינוק.

225. ואין נפ"מ אם עליו (מבואר בכל דוכתי באופן הפשוט), או שנמצא זה בתוך זה (עיין בפוסקים סי' ש"ח ס"ה ובסי' ש"י ש"א, וכ"מ במשנ"ב סו"ס ש"א עיי"ש). או שאחד תלוי על השני (עיין משנ"ב סי' רע"ז סק"ז). וע"ע במשנ"ב (להלן סי' ש"א סק"ב) בטלול מת, שמותר ע"י כיכר או תינוק בין אם מניח עליו או אצלו, ועמש"ש.

226. שו"ע (סימן ש"א), ועמש"ש שם. ועיין בחי' רע"א (שם רה"ס ע"ד השו"ע) אם טלול ע"י כיכר ותינוק קל יותר מטלול כלאחר יד. וע"ע בלבו"ש סק"ו מש"כ בזה מהפמ"ג.

227. ואף במת לא התירו לטלטל סתם כך אלא מפני כבוד הבריות. ויש בזה ב' אופנים, א'. כבוד החיים שמצטערים בריחו וכו' (וכמבואר בסעיף ב'). ב'. כבוד המת שלא יתבזה (וכפי המבואר בסעיף א' ובסעיף ב'). אבל לצורך החיים מסיבות אחרות אסור, ואפילו לצורך כהנים, וכמו שיבואר בסימן ש"א סעיף ב'.

228. עיין שו"ע (סימן ש"ח ס"ה) ובמשנ"ב שם. ועמש"כ שם לענין דינא.

229. והוא דין טלול מן הצד, המבואר בשו"ע (בסימן ש"א ס"ח). והוא לעיל בסימן ש"ח. ועוד נתבאר לעיל בכללי מוקצה בהקדמה לס' ש"ח.

229. וכמשנ"ב בסימן ש"ח ס"ד בתנאי דיני בסיס. וכן בסימן ש"ח.

230. כמשנ"ב בסימן ש"ח ס"ד ובסימן ש"ח ס"ח.

דנהרות המושכין ומעיינות הנובעים שאינם מוקצה, עיי"ש. אמנם ברי"ף וברא"ש (שם) יש להם גירסא אחרת, וס"ל דהוי מוקצה (ומותר לסלקו רק מפני דהוי גרף של רעי). ויעוין במג"א סימן ש"ח סק"ט, ודו"ק.

219. הנה לא אשכחן לעיל אלא מי גשמים וכדו' דמותרים, אבל מי מזגן שהם מתהווים מהאיר ה"ז נולד, שהרי לפני כן לא ניכרו בעולם כלל, וה"ז כאלו נוצרו יש מאין, וכ"כ הגר"ש"א במאור השבת ח"א מכתב י"ב ובשו"ת מנחת שלמה ח"ב. וע"ע גם בשבט הלוי ח"ט סי' קכ"ח. וכ"כ בספר הל' שבת בשבת בשם הגרי"א, וכ"כ עוד מן האחרונים בזמנינו. וכפי שביארנו, דאע"פ שנוצר מן האור וההבל, מ"מ אין זה ניכר ולא חשיב בעולם [ועיין בגמרא בשבת (דף קא:): דנהרות המושכין ומעיינות הנובעין הרי הם כרגלי כל אדם, עיי"ש. ומבואר דלא הוי נולד. ופרש"י דאע"ג דמאמול לא הוי הני קמן, כיון דאורחיהו בהכי דעתיה עלייהו וכו', עיי"ש. אולם מי מזגן אפילו את"ל דהוי אורחיהו בהכי, הגם ש"ל שכיון שאינו בדרך הטבע ל"ח אורחיהו לענ"ז, מ"מ כיון שלא היו כלל הוי נולד].

220. ונשאלתי בזה, דלפיה"א שמי מזגן הוי מוקצה, א"כ כך גם לענין אדים העולים למעלה מן המאכל, ונוצרים טיפות במכסה הסיר, הרי הם מוקצה (ויהיה אסור לטלטלם רק באופן שהוא טלול מן הצד לצורך דבר המותר, וכמו שהוא בדרך כלל כשמטלטלים את המכסה לצורך היתר). אולם באמת זה אינו מוקצה כלל, משום שהם נוצרים מדבר ההווה, שהרי יש מים במאכל, ואותם המים בזמן החום מתנפחים ונפרדים לחלקים דקים העולים למעלה, והם האדים, ומהם נוצרים המים שבמכסה, ואין זה נחשב נולד כלל, וגם אם זה מאכל יבש י"ל כן, וגם יש לדון בזה כדון משקין שזבו.

ונוסף על כל זה, הנה מצאנו להלן בסימן ס"ד במשנ"ב ובפוסקים שדנו אם מותר לכתוב באצבעו כמין אותיות על החלון זכוכית בימי הקור שהם לחים מן הקור, כיעוין שם, ומשמע שמצד מוקצה פשיטא להו שאין בזה איסור, ואע"פ שיש ממשות של מים, וצ"ע אמאי לא הוי מוקצה דנולד, ויש שתייצו שאין איסור באדים המתאספים על חלון, מאחר שאינם חשובים ובטלים הם לחלון, אין על זה שם טלול. עיין להגר"ש"א שם מש"כ בזה. ולפ"י ה"ג י"ל לגבי טיפות שנוצרות על המכסה של הסיר דבטלים. אלא שיל"ע בחידוש זה מהיכא תיתי (ומצאנו בחזו"א דס"ל שמותר לטאטא מוקצה מן הארץ דבטלי לקרקע, אולם מלבד שבראשונים מבואר שאין ההיתר מטעם זה, אלא רק משום דהוי כעין גרף של רעי, עוד בה י"ל כן). ויל"ב.

וממילא נפ"מ בזה שאם נטפו מים אלו לתוך המאכל, אין זה אסור את המאכל משום מוקצה, ומותר גם לטלטלו ולהסירו וכדו' [אמנם אם הוא רוצה להשתמש בו, הנה במים שעל החלון י"ל שאסור, שהרי ככה"ג הוא מחשיב אותם (אלא שיל"ד בזה מד' הפוסקים ככותב אותיות על החלון של זכוכית, שהרי הוא משתמש במים ומחשיבם, ולא אסורם, וצ"ע). אבל באדים של המאכל בלא"ה אין בזה חשש כלל, וכנ"ל משום שאינם נולד כלל כיון שנתהוו מן המאכל הקיים בעין]. ונראה שאף להגר"ש"א, אם הוא רוצה את המים האלה, אסור, כיון שמחשיב אותם (ואף ברוצה לנקות יש לדון לאסור וכנ"ל).

221. עיין לעיל בסי' רס"ה, ולעיל בסימן ש"ח ס"ז דין ביטול כלי מהיכנו, נתבאר שמן הדין אין איסור ביטול כלי מהיכנו, אם הוא יכול לנער מיד את האיסור, אמנם יש מחמירים, וזאת ועוד שהרי כאן אינו יכול לנער המים שהרי יש חשש שיויק לו וכיצא, ולכן ראוי לשים דבר היתר, ואז יוכל לטלטל אגב אותו דבר, וכפי הפרטים שנתבאר בסי' ש"ח בענין.

הערה: יש לדון באופן שהמים נוטפים מן הצינור או מגוף המזגן ועומד לטנף את הבית, שיש לדון להתיר להניח תחתיו כלי משום גרף של רעי, שלא יטנף הבית. אולם ז"א, שהרי המים שבכלי אינם מאוסים ואינם כגוף, וכל כה"ג לא יוכל לטלטלם אח"כ משום מוקצה, ונמצא מבטל כלי מהיכנו, וכיעוין להלן (סו"ס שלי"ח) ובביה"ל שם ד"ה אסור, ודו"ק. (וגם יש לדון אי שרי על סמך שימאס בעתיד, וכדלהלן). אבל אם כבר נטפו המים והכלי מלא, ועוד מעט ישפך לרצפה, בזה י"ל שמותר לרוקן אותו כדי שלא ישפך לרצפה וימאס, אולם אם מילתא תליא כמו שהעירו לעיל בסימן ש"ח סל"ד, ממ"ש בסל"ז שהיתר טלול גרף של רעי הוא רק כשנמצא בפועל, ולא כשעתיד לימאס, אולם יש לדון בזה, ועמש"כ שם משם הא"א וכו'. ואולם עכ"פ בעלמא א"צ לכל זה, שהרי אח"כ לא יוכל לשים שם כלי אלא רק אם ישים בו דבר היתר משום דין דביטול כלי מהיכנו, ושוב יוכל לעשות כן גם עתה שיתן בו דבר היתר ויטלטלנו אגב היתר, אלא שלפעמים לא יוכל לעשות כן, שאם ישים בו חפץ היתר ישפכו המים לחוץ, וככה"ג אה"נ שיש להתירו משום גרף של רעי שלא ימאס אח"כ, ותלוי בנידון הנ"ל, ודו"ק. [וזה ודאי פשוט שאם כבר התלכלכה הרצפה במים אלו שמותר לנקותו ככל גרף של רעי, וגם מעשה יעשים שדנו הראשונים והאחרונים בהיתר כיבוד הבית].

בשבת שיהא ראוי למלאכתו הראשונה דווקא (למ"ד שנוולד אסור בשבת). אולם כתב שם שדעת שאר האחרונים דכיון שעדיין ראוי לשום מלאכה לאו נולד הוא, ובכלל מוכן הוא. והוסיף אך אם עשה הגוי כלי בשבת זה ודאי נולד הוא, ואסור לטלטלו "לדעה זו", ע"כ. והיינו דאינו כנולד הגמור. (ועיין בביה"ל סימן שכה"ה סי' ד"ה ויש אסור, מש"כ לענין מנועלים עשה הגוי, ותלוי את החתול מבעו"י אם לא).

209. שבאופן זה הרי הוא כחלק מן המאכל גופיה, עיין בתוס' עירובין (מו.) ד"ה כלי.

210. עיין בשו"ע (סימן ש"כ ס"א).

211. ע"י בשש"כ פ"א הערה ק"ט. ועו"ל.

212. בשבת אסורה (כמבואר בשו"ע סימן שכ"ב ס"א) גזירה משום שבת שאחר יו"ט, שאז ביצה הנוולדת בה אסורה באכילה מדא"ו, משום הכנה, וכמש"כ במשנ"ב (שם סק"א). וע"ע בביה"ל שם. וכמו כן ביו"ט אסורה (כמבואר בשו"ע סימן תקי"ג ס"א), גזירה משום יו"ט שחל אחר השבת, וע"י במשנ"ב שם.

213. עיין בשו"ע (סימן תק"ה) באיזה אופן מותר לחלוב אותה אם לאוכל או גם לקדירה, ותלוי אם הבהמה עומדת לחליבה או לגדל ולדות, או אם היא עומדת לאכילה. עיין במשנ"ב (שם בהקדמה), ושם הובא במשנ"ב שדנו בזה האחרונים אם אסור משום נולד, דמעיקרא אוכל והשתא משקה, ובה תלוי ג"כ הדין בשבת, ואכמ"ל. והזכרנו מזה לעיל בסו"ס ש"ג בדין חליבה בשבת.

214. עיין בשש"כ ע' רצ"א בפירוט חמשה אופנים בזה, ובעו"ה יבוארו להלן במקומו. אך יש לציין שלדעת מרן השו"ע יש להקל בכמה ענינים במוליד, ואכמ"ל.

215. משנ"ב (סק"ב) בשם המג"א. וכתב דאע"פ דהוי לח בלח ובעינין שישים, מ"מ הכא עיקר איסורו מדבריהם וסגי ברובא, ע"כ. וע"ע בכה"ח (אות נ"ב) מש"כ בזה בשם הערה"ש. ומ"מ לדינא הסכים עם המג"א, וזאת בו להלן סי' תצ"ח. ויעוין בחי' רע"א כאן (הנד"מ מכבוד חכמים) שהעיר עוד דטעמא דבעינן שישים הוא משום נתינת טעם, והכא לא שייך, וע"ע שם.

216. משום שהוא דבר שיש לו מתירים, וכמש"כ האחרונים הנ"ל.

ויש לציין דמצאנו להצ"ח (בביצה ד. ובפסחים ט.) ובספרו נודע ביהודה חאה"ע"ז סי' ל"ז דבמדי דאינו אכילה אמרינן בטל ברוב אף בדבר שיש לו מתירין, ואמנם הרבה אחרונים פליגי ע"ז, וכיעוין ביו"ד סימן ק"ב ובפ"ת שם סק"ו ועוד. וכן מבואר אצלינו בדברי האחרונים דאינו בטל, אולם מאידך יש הרבה באחרונים הסוברים כחידושו של הנו"ב, ומצריפין ליה לקולא, וכמשנ"ב במקומו בענין מוקצה שנתערב בין דברים המותרים. ומ"מ בשימוש חד פעמי אסור לכו"ע. ואם כן אפר זה ששימושו הוא לכסות בו איזה טינוף וכדו', ה"ז שימוש חד פעמי, ואסור.

217. עיין בבית יוסף (סו"ס ש"י) בשם שבלי הלקט שכתב בשם רב צמח גאון, שמטר היורד בשבת וביו"ט, אע"ג דמאמול לא היו עבים מותר לרחוץ ולשתות מהם, דאיסקנא בעירובין (מו): דמייא בעבים מינד ניידי ולא הוי מוקצה, השתא דאתית להכי מים דאוקיינוס מינד ניידי ושרו וכו', ע"כ. [וע"ע בשבת קא: ודו"ק]. וכן כתב בכה"ח (סימן ש"י אות נ"ב) בשם המהריק"ש שמי גשמים אינם מוקצה, ושכ"כ בשכנה"ג סימן ש"ח בהגב"י בשם שה"ג, עיי"ש. וכן כתב המשנ"ב (בסימן שלי"ח סק"ל) בשם ספר זכור לאברהם, עיי"ש. [וצ"ע שכל האחרונים הנ"ל לא הזכירו את דברי הבי"ן]. ואמנם הפמ"ג (בפתיחה כוללת להל' מוקצה אות כ"ט) כתב לאסור בזה, וצ"ע לתוס' בביצה (ב). דמאי בעבים מבלעי בלעי והוי נולד, עיי"ש. אולם כבר העיר בשו"ת הר צבי בקונטרס טל מלאכת מלאכת סותר, דכ"ז הוא רק לס"ד דגמ', עיי"ש. ובאמת מכמה דוכתי מבואר שמותר ואין בזה חשש כלל, וכמש"כ בשו"ת באר משה ח"א סימן כ'. וכ"מ בשו"ע ובפוסקים שלא אסרו בזה משום מוקצה, ודו"ק.

218. עיין באשל אברהם (מהדו"ב סי' ש"ב), שכתב דשלג אינו מוקצה, כיון שראוי ליתנו לעופות במקום שתיה וכנהוג וכו', עיי"ש. אמנם לא נחית להא דנעשה בשבת, ואפשר דמירי בשלג שנשאר שם מערב שבת, ועכ"פ לפי האמור דמטר אינו מוקצה, א"כ מסתבר דה"ה בשלג. וכך אפשר ללמוד מפשטות דברי הפוסקים, כיעוין בביה"ל ר"ס ש"ב גבי ניעור שלג מן הבגדים, וע"ע בדברינו בסו"ס ש"א גבי הוצאה בשלג (אמנם ככ"ז לא מבואר בטלול בידיים). וע"ע גם להלן בסימן ש"כ בדין קרח ושלג, עיי"ש. ושור' בעצם הדין שכ"כ כמה אחרונים דשרי בשלג, וכיעוין בשו"ת הר צבי בקונטרס טל מלאכות שם ח"א ע' רפ"א, ובשו"ת מחזה אליהו סימן ס"ח. וכ"פ הגר"ש"א בשש"כ פט"ז הערה ק'. וכ"ד יבלי"א הגרי"א. ועוד באחרונים. ודלא כמש"כ באגר"מ ח"ה סי' כ"ב אות ל"ז.

ועיין בגמ' (שבת קא:): שצואת קטן אינה מוקצה, מפני דחזיא לכלבים, והוסיפו שאין לאסור משום נולד, מאחר דאורחיהו בהכי, ודומיא

המוקצה, מ"מ במת התייר²⁵⁰. ואם הוא מטלטל את המת מפני שצריך את מקומו או לצורך שאר דבר היתר, הרי זה מותר בכל אופן²⁵¹. וטלטול המטה לאחר שהסירו את המת ממנה, הרי זה תלוי אם נעשתה בסיס לאיסור, שאם היה חי בבין השמשות אין המטה נעשית בסיס, ומותר לטלטלה אחר שהוסר ממנה המת²⁵². ואם היה מת כל בין השמשות, אזי: אם היה דעתו שיהיה מונח שם כל השבת ואח"כ סלקוהו, נעשית המטה בסיס לאיסור ואסור לטלטלה²⁵³, אבל אם לא היה דעתו בפירוש שישאר שם, יש להקל שאינה נעשית בסיס לאיסור²⁵⁴. ג. אם אין אפשרות להפכו ממטה למטה, התייר חז"ל לטלטלו טלטול גמור, כדי שלא ישרף²⁵⁵. ואם צריך להוציא את המת לרשות אחרת, התייר חז"ל להוציא לשם אע"פ שלא עשו עירוב. וכן לכרמלית מותר²⁵⁶. ומכל מקום יטלטלוהו עם ככר ותינוק משום איסור מוקצה²⁵⁷. אבל לרשות הרבים אסור להוציא בשום אופן²⁵⁸. ולטלטל ע"י גוי גם כן מותר, ויבואר להלן.

ג. מת המוטל בחמה וחוששים שמא יסריח, מותר להעבירו לצל, על ידי שיניח אצלו ככר או תינוק, וכדרך שנתבאר בהלכה הקודמת באות א²⁵⁹. ואם אין לו דבר היתר להניח שם, אסור לטלטלו כלל, ואפילו להפכו ממטה למטה כדרך שנתבאר לעיל באות ב', הרי זה אסור²⁶⁰. ואפשר לעשות תקנה שיהיה לו צל, וכמו שיבאר להלן בסעיף ו'. (ועיין בהערה שהבאנו עוד ענין זה.)²⁶¹

ואם המת נמצא בחמה ברשות אחת, וצריך להעבירו לצל ברשות אחרת, או לכרמלית, לדעת השו"ע - מותר רק אם הוא כבר הסריח ובני האדם מצטערין ממנו, אבל אם עדיין הוא לא הסריח אסור להוציא לרשות אחרת²⁶², ולדעת הרמ"א - אפילו אם עדיין לא הסריח, מכל מקום כיון שהוא מוטל בחמה במקום שיכול להסריח, מותר להוציא משום כבוד המת²⁶³. ודווקא על ידי כיכר או תינוק²⁶⁴. ולומר לגוי שיטלטלו מפני החמה, אסור, ורק אם כבר הסריח, או מפני הדליקה, מותר לומר לגוי להפעיל מאוורר או מזגן קירור בחדר המת²⁶⁵. כמו שהתירו לטלטלו מפני החמה שלא יסריח, כן מותר לטלטלו גם אם הוא נמצא על כרים וכסתות, ויש חשש שיתחמם ויסריח²⁶⁶.

ו. נהגין שמפשיטים ממנו את כל המלבושים כדי שלא יסריח²⁶⁷. ואם אירע שבגדי תפורין, באופן שאי אפשר לפושטן אם לא ע"י קריעה, אם יש חשש שיסריח מותר ע"י גוי²⁶⁸. וכיום אין כולם נוהגין להפשיט את המת²⁷⁰. אם המקום צר, ואין הקרובין יכולים לישב אצלו, מותר לטלטלו בזה ע"י ככר ותינוק, ועיין בהערה²⁷¹.

ה. מת שהסריח בבית, ונמצא מתבזה בין החיים והם מתבזים ממנו, לדעת השו"ע - מותר להוציא לכרמלית רק אם הוא כבר הסריח, והחיים מתבזים ממנו, אבל אם לא הסריח עדיין, אסור להוציא אפילו אם הוא מוטל בחמה, וגם במקום שכבר הסריח אם יש להם מקום לצאת לשם אין מוציאין אותו, אלא מניחים אותו במקומו ויוצאים ה"מ²⁷². לדעת הרמ"א - מותר להוציא גם אם עדיין לא הסריח, שמאחר שהוא מוטל בחמה או במקום שיכול להסריח, מותר,

או איזה חפץ אחר, וכנזכר במשנ"ב (סק"ו). וע"ע לעיל בסימן ש"ח סכ"ז. ומש"כ ממטה למטה או מחצלת, לאו דווקא.

250. משנ"ב סק"ג וש"א.

251. שו"ע להלן (סעיף ה') שטלטול מן הצד לצורך דבר המותר מותר, עיין שם. והיינו שמוותר בכהאי גוונא אף אם יש לו ככר ותינוק, וא"צ לשים עליו, ואף ללא סיבה שסריח וכיוצא ג"כ מותר, וש"ר שכ"כ כיוצ"ב בשולחן שלמה כאן סק"ב, שאם צריך לפנות את המת מן המטה כדי להשתמש בה במקום אחר, ה"ז עדיף לטלטל מן הצד, שמוותר לעשות כן לצורך דבר המותר, וה"ז עדיף מטלטול ע"י כיכר ותינוק.

252. משנ"ב (סק"ג) וכה"ח אות ה'.

253. משנ"ב שם בסו"ד בשם התו"ש, שאם היה דעתו מתחלה שיהיה מונח עליה כל השבת ואח"כ סלקוהו, לכו"ע ה"ו בסיס, ע"כ. [ועיין בכה"ח (אות ה') דמ"מ הופכו ממטה למטה, ולא יטלטלו בהדיא, דהכי עדיף טפי לעשות בהיתרא, עיי"ש. וצ"ב. ואם ה"ו בסיס הלא אסור גם להזיז את המטה ככל מוקצה (וע"י בחי רע"א על המג"א סק"ב בסו"ד מה שהקשה ע"פ סברא זו, וע"י בטרתה ששולחן בחי"י בסופו השו"ע משי"כ בזה). ואפשר דאפילו אם ה"ו בסיס לאיסור, מכל מקום עדיף לטלטל בטלטול מן הצד מאשר לטלטלו בהדיא (וע"י ברש"י שבת קכ"ה ד"ה לא שנו וכו', שפירש במגביה ולא בנייעור, ומשמע דנייעור קל טפי, אולם בנידו"ד י"ל שאסור בכל גווניו)].

ויש לדקדק בלשון האחרונים דאינו נעשה בסיס א"כ היה דעתו שיהיה מונח שם "כל השבת", דמשמע שבביהש"מ בלבד שרי. וקשה דהא זו פלוגתא בשו"ע לעיל (סימן ש"ט סו"ד), וקיי"ל לכתחילה לחומרא שכל שחשב שיהיה שם בביהש"מ ה"ו בסיס, ויש לומר דכאן אם לא יחשוב על כל השבת אינו נחשב בסיס, כיון שדרכו להסירו משם, וחשיב כאילו אין זה מקומו אלא באקראי ולא ה"ו בסיס, וכסברת בעל המאור, ועיין. ועוד יש לומר דבמת הקילו בזה, והרי ק"כ דבמקום צורך מקילים כדעה שניה (וכמש"כ שם הפוסקים), ובנידו"ד ה"ו בביהש"מ מותר לטלטל המטה, וכמש"כ הרא"ש, ומשמע שאם היה מת בביהש"מ אסור, אבל המאור כתב דאפילו היה מת בביהש"מ לא נעשה המטה בסיס, דאין המטה צריכה למת, דכל עצמו צריך להטילו ע"ג קרקע, ע"כ, וה"ד במשנ"ב (שם). ולכא"ו מדהביאו דברי המאור באחרונה הכי ס"ל, וכ"מ בלשון האחרונים, ובפרט בדברבנן נקטינן לקולא. ועוד דאפשר שאף הרא"ש מודה לזה, שלא אסר אלא באופן שהיה דעתו מתחילה שיהיה שם כל השבת, שבזה אה"נ שאסור, אבל מן הסתם ודאי שאינו מוקצה, שהרי הדרך להטילו לרצפה שלא יסריח [וכבר מצאנו ב"י בשם הגה"מ בשם הר"מ שהתירו לטלטלו מהחמה כדי שלא יסריח, הוא לאו דווקא, אלא הוא הדין אם הוא מוטל על כרים וכסתות וכו', עיי"ש, וכל כה"ג הרי זה כבסיס ואין מקומו שם דהוי כשוכח ולא מניח, ואינו נעשה בסיס]. ואם היה דעתו בהדיא שיהיה שם כל השבת אה"נ דה"ו בסיס, וכנ"ל. (וע"ע בחי רע"א כאן מה שהעיר בטלטול המת עם המטה).

255. שו"ע סעיף א'.

256. הנה בשו"ע כתב שמוותר לטלטל וכו', "וכל זה באותו רשות", ומשמע מזה שאסור להוציא לרשות אחרת (וכ"כ במג"א סק"ג), אולם הרבה אחרונים תמהו על השו"ע, דהא אפילו מפני הבזיון התירו להוציא לרשות אחרת, וכדלהלן בסעיף ב', וכ"ש בכדי שלא ישרף, וכיעוין בלבוש וב"ח וט"ו ותו"ש וא"ר ופמ"ג. וכמו שהביא בביה"ל (ד"ה וכל זה), עיין שם. והוסיף שכן משמע דעת השו"ע עצמו שכתב שם ר"ס"ב דהוא הדין שמוותר בבזיון אחר וכו', וסיים "וכן כל כיוצא בזה", ומוכח דה"ה לענין שריפת המת, ואמנם המג"א שם כתב לתרץ דשריפת המת אין בו כ"כ בזיון, וא"כ אף שיש חשש שישאר אסור להוציא לרשות אחרת. אולם כבר כתב התו"ש ועוד אחרונים שהוא דחוק מאד, דאדרבה אין לך בזיון גדול מזה (אמנם עיין במחצית השקל שהאריך לבאר דברי המג"א בפשיטות). וכ"כ בפתח הדביר (ה"ד בכה"ח אות ח') שאינו דומה למש"כ הרמ"א ביו"ד (סימן שס"ג) שמוותר ליתן עליו סיד לעכל את הבשר, דשאני שריפה שהוא בזיון גדול. וע"ע במנחת פיתים שהקשה דהא קבורה בקרקע היא מצוה דא"ו. וע"ע מש"ש.

ומה שכתב השו"ע שכל זה דווקא באותו רשות, מצאנו באחרונים שעמדו ע"ז, א'. בלבוש"ש כתב דהוא ט"ס. ב'. ועוד יש מפרשים דהכי פירוש ד' השו"ע, דמה שכתבנו שצריך לכתחילה ככר או תינוק היינו באותו רשות, אבל כשמוציא לרשות אחרת (שהוא מותר) אזי הוא שנוי במחלוקת, וכאותם דיעות שהובאו להלן בסעיף ב'. (וע"ע מה שכתבנו שם). וכן הובא תירוץ זה במשנ"ב (סק"ד) ובביה"ל שם, ועיין עוד בכה"ח אות ח' דכוונתו לחלק בין אם הדליקה מסוכנת או לא, עיי"ש. והוא תירוץ אחר, ודו"ק. ג. וע"ע בביה"ל שם שכתב דאפשר שהשו"ע בעצמו חזר בו להלן בסעיף ב' וס"ל להתיר בכל בזיון, וזה בהיפך ממה שכתב בס"א (א"נ דהוי

כדרך יש ויש שהלכה כבתרא). אולם יותר מחזור לתרץ כדרך השניה מאשר לומר שחזר בו כולי האי.

ולדינא יוצא ע"פ כל הני תירוצים שגם לדעת השו"ע מותר להוציא לרשות אחרת. וכן דעת רוב האחרונים. וע"ע בביה"ל (שם) דאפילו אם נימא דהרמב"ם מחמיר בזה, מ"מ לדינא יש להקל, דמוכח מכמה גדולי הראשונים דפליגי עליה, וכמו שהביא שם. (ומה שכתב שם הביה"ל בתוך דבריו דיש מתירים מחמה לצל, ובדאי דליקה לא גרוע מזה. וצ"ע להמג"א עצמו שכתב שחמה ודליקה שוים. אולם יעוין במחמ"ש שביאר שם דאינם שוים לגמרי בשאר הדינים). והוסיף בביה"ל דכרמלית ה"ו דרבנן ושומעין להקל. וכ"פ בכה"ח (אות ח'), וכאמור דיש להקל בזה אף לדעת השו"ע. וכ"מ בשו"ע שכתב בס"ב "וכן כל כיוצא בזה".

257. עיין להלן בשו"ע (סעיף ב') שהביא פלוגתא בזה באופן שמוציאו לרשות אחרת, אם צריך ככר או תינוק משום איסור מוקצה, או שאדרבה עדיף למעט בהוצאה, וביארנו שם להלכה כדעה קמייתא שצריך ככר או תינוק, וה"נ כתבנו כאן. והנה יעוין במשנ"ב (סק"ד) שהביא מהאחרונים שביארו את השו"ע שהתיר דווקא באותו רשות, דכוונתו דהא דכתבנו במילתא דפסיקתא שצריך ככר ותינוק הוא דווקא באותו רשות, אבל לרשות אחרת לאו מילתא דפסיקתא הוא, דהא י"א שעדיף למעט בהוצאה, עיי"ש. ומשמע דנוטה לזה שלא צריך ככר ותינוק, אולם ז"א, דאין כוונתו לפסוק כדעתם, אלא לומר שדין זה שנוי במחלוקת (וכן נקט המשנ"ב דהוא לאו מילתא דפסיקתא). ולענין הלכה אה"נ הדין הוא כדמוכח התם, וכמו שביארנו שם להלכה כדעה קמייתא.

258. הנה היה נראה דיש להקל גם ברה"ר, וכאותם שיטות בסעיף ב', וק"ו כאן שהוא בזיון גדול, ובפרט שכאן יש חשש שמא יבא לכבות מתוך שבהול על מתו, והקילו בזה טפי כדי שלא יעבור איסור דא"ו (וכמש"כ המ"פ דחיישין שמא יתכוון לפחמים). וא"כ ה"נ יש לחוש לכך, ואילו ההוצאה עצמה אינה אלא איסור דרבנן, דהוי מלאכה שא"צ לגופה. אולם לא אינו מוכרח כלל, ובפרט שלדעת הרמב"ם מלאכה שא"צ לגופה איסור דא"ו, וכל זה מלבד שגם בעצם ההיתר להוציא לרשות אחרת חזינן דאיכא פלוגתא, וגם הרי פשטות השו"ע כאן בס"א משמע שאסור להוציא לרשות אחרת, והאחרונים נתחבטו בזה וכנ"ל. וא"כ ה"ו דלא להוסיף ולטלטל גם ברה"ר, דבכה"ג אפשר שלכו"ע אסור. וזה מלבד שאף בסעיף ב' במת שהסריח פסקו האחרונים שלא להקל בזה, ומהיכא תיתי להקל כאן, ודו"ק. וע"ע בביה"ל (סו"ד"ה וכו') שכתב דגם כרמלית הוא דבר של דבריהם ושומעין להקל, הא לרשות הרבים ממש אסור.

ובזה"ז שלדעת הרבה פוסקים אין לנו רה"ר גמורה, אפשר שמוותר להוציא לשם, וכדרך שכתב בשעה"צ להלן (סק"ח) דהויא ככרמלית. אולם ז"א פשוט, דהא לדעת השו"ע (בסימן שמה"ס ז') יש לנו רה"ר בזה"ז. (אולם ע"י דברינו שם, וכן לעיל בסימן ש"א בפתחיה לה"ה הוצאה). ובפרט שנתבאר לעיל שיש אחרונים שביארו בדעת השו"ע כאן שבדליקה לא התירו להוציא כלל אפילו לכרמלית (דס"ל דלא ה"ו בגדר בזיון גדול למת ולא התירו, וכבוד החיים הא ליכא). וא"כ ה"ו דלא להוסיף עלה.

259. שו"ע (סימן ש"א ס"א).

260. שם. שבה לא התירו לטלטל מן הצד, שהרי כמעט לא ימצא שלא יהיה לו ככר או תינוק או שאר דבר היתר, ואף אם כעת אין לו דבר היתר, מ"מ לא פלוג רבנן, ואסרוהו (וכמו"כ אפשר בתקנה וכיעוין בס"ו).

261. נראה דאפשר להקל באופן שיחשבו בדעתם שרוצים להשתמש במקום שהמת נמצא שם, וממילא יוכלו לטלטלו בטלטול מן הצד, דהא ה"ו לצורך דבר המותר, וכבר מצאנו בפוסקים שנתנו עצה זו בכ"ד, כגון בתפילין שפנלו וכדו', ונת' במקומו. וכע"ז מצאנו במשנ"ב (בסימן ש"ח סק"ז) ובשם המג"א דמותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור בהערמה לצורך גופו ומקומו, עיי"ש. (ובשבת בפ' תולין ובכ"ד אשכחן דהערמה בדברבנן שריא). ונראה דהכי נמי יש להקל בנידו"ד, ודו"ק.

262. בשו"ע כאן (סעיף א') כתב שטלטלו מחמה לצל באותו רשות, ומבואר שלרשות אחרת אסור. וכבר ביאר המשנ"ב (סק"ה) דכוונת השו"ע משום שעדיין לא הסריח, ולכן לא התירו אלא באותו רשות, והשו"ע לשיטתו להלן (סעיף ב') שלא התירו לרשות אחרת א"כ הסריח כבר, וכשיטתו ב"י שם, ודלא כהרמ"א שם (ומ"מ אפשר לעשות את העצה הנזכרת בשו"ע סעיף ו').

263. משנ"ב (סק"ה) עפ"ד הרמ"א בסעיף ב', וכבר נתבאר לעיל בהקדמה.

264. ע"י ביה"ל (ד"ה לא יטלטלנו) דעכ"פ הוא דווקא ע"י כיכר או תינוק, שמכיון שעל פי רוב אפשר ע"י כיכר או תינוק, לא הקילו בזה כלל. [ועוד הביא מהתו"ש דטלטול חמור מהוצאה לכרמלית (ויש לבאר עפמש"כ בשבת (קכ"ד): דטלטול צורך הוצאה, אולם מאידך גם כרמלית כע"ז ויל"ב). אמנם הערנו בזה לעיל בריש כללי מוקצה שבס"י ש"ח בהערה, ועוד בהלכה שאחרי הבאה בהערה. ואכמ"ל].

265. כה"ח אות ו"ב.

אמנם ע"י בא"ר שם שהביא מהמלבושי יו"ט שכתב דט"ס בלבוש, וצ"ל שמוותר. והא"ר השיגו, עיי"ש. וי"ל דהבין המלבושי"ט מפשטות ד' הרמ"א בסו"ב שכל מקום שמוותר ע"י ככר ותינוק, צריך להיות מותר ע"י גוי. אולם כבר ביארו שם האחרונים דכוונת הרמ"א לומר שע"י גוי עדיף אפילו בלא ככר ותינוק, ולי"ד שתלוי זב"ז.

266. כ"ה לפ"ד רוב הפוסקים שאין בזה מלאכה דא"ו כל שאין בו חוט להט או גוף חימום, וכמשנ"ט במקומו. ואף שבספר חוט שני החמיר בזה עפ"ד החזו"א, אולם לשאר פוסקים דלא ס"ל לאסור משום בונה וכו', אינו אסור אלא מדרבנן, וש"ר ע"י גוי. (ועיין להלן שכן הורה הגר"ח ק"ש שליט"א בעת פטירת אביו הגאון זצ"ל בליל שבת להדליק מאוורר ע"י גוי, ומשמע שאף להחזו"א ס"ל להקל).

267. כ"כ ב"י בשם הגה"מ בשם הר"מ, ושכן כתב הכל בו. ואכן נראה פשוט שאין לחלק בכ"ז, אלא כל היכא שיש חשש שיסריח מותר. אולם הוסיף הבי"ד דהיינו בענין שא"א לשמוט את הכר מתחתיו, דאל"כ אסור לטלטלו, אלא שומט הכר מתחתיו, ע"כ. ועיין עוד להלן בסעיף ז'. וכן מבואר שם במג"א והאחרונים, שאם יש חשש שיסריח שפיר דמי. אבל כשאין חשש שיסריח אסור, ויש למחות בידם.

268. עיין כה"ח (אות ל"ב ואות נ"ח). וכ"ה בגשר החיים ועוד אחרונים. והיינו שמושך אותם ממנו בלא להזיזו כלל (שהרי מבואר להלן בשו"ע שאסור להזיז ממנו שום אבר). ולא רק בהזזת הגוף או האבר אסור, אלא אף בעת שמושך את הבגד צריך להזהר בכך, ואע"פ שבד"כ זו מגופו מנע, אין בזה איסור כל עוד שהוא במקומו, וכדרך שנתבאר להלן (בסעיף ז') לענין סיכה והדחה, ולענין השמטת הכר, עיי"ש. ואם יש חשש שיסריח, מותר בכל אופן בטלטול מן הצד. (ולפמשנ"ט שם יש מתירים בשופי בכל אופן. וכ"כ בהדיא בס' גשה"ח פ"ג ס"ב. אולם לכתחילה אין להקל בזה, אא"כ יש חשש שיסריח).

269. כה"ח (אות ל"ב). וע"ע בכה"ח אות מ'.

270. כ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א, וכן נהגו אצל אביו הסטייפלר זצ"ל שנפטר בליל שבת, ורק הורידוהו לארץ, ע"כ. (אמנם הורה הגר"ח שליט"א שיקראו לגוי להדליק המאורר). ואולי יש מנהגים שונים בזה. א"כ במקום שחם. ובפרט כשאין מה שיצנן להפעילו ע"י גוי. וכיוצא.

271. כה"ח (אות ט'). ולעני"ד צריך עיון איך מותר בכה"ג, ולא מבעיא לדעת השו"ע שלא התירו מפני בזיון המת אלא מפני כבוד החיים, וא"כ כאן נראה פשוט דלא חשיב כבוד החיים, אלא אפילו לדעת הרמ"א שהתירו משום בזיון המת, צ"ע, דהלא לא אשכחן אלא במוטל בחמה כדי שלא יסריח וכיוצא, אבל במה שיושבים אצלו אינו אלא תוספת כבוד בעלמא.

אכן, מצאנו ששמרו את המת מן העכברים (כמבואר בגמ' דברכות ועוד), ואם כן לפי זה שפיר ה"ו למנוע בזיון וש"ר. ועיין ביו"ד (סימן שע"ג ס"ה) שהשימור הוא כדי שלא יבא לידי בזיון. וש"ר שכן כתב בגשה"ח (פ"ב פ"ה) דהוא חשש מפני העכברים. אולם מה שכתב עוד שם (בפ"ה ס"ד) שיש בשמירה זו משום כבודו של הנפטר, נראה כאמור שאין להקל בזה, דאינו אלא תוספת כבוד בעלמא (וכמו"כ מש"כ שם טעם ע"פ הקבלה, ג"כ נראה דאין להקל לטלטלו מה"ט). ונפקא מינה באופן שהוא במקום סגור, שבדאי אין מגיעים לשם עכברים ושאר בזיון אחר, שנראה איפוא שאין לטלטלו ע"י ככר ותינוק, ובאמת שאף בשמירה מן העכברים הלא סגי באחד שישב אצלו, וצ"ע איפוא מנא לן להתיר כדי שישבו קרוביו אצלו.

272. כן מבואר כ"ז בשו"ע (סעיף ב'), וע"י ב"י. ועיין לעיל בהקדמה שנתבאר ד"ו. [וע"ע לעיל בהלכה שלפני הסמוכה, שכבר נתבאר שם בדרך אגב פרטי הדין].

ולכאורה היה מקום להקשות למה לא התירו בזה ככל דיני גרף של רעי שמוותר להוציא בידים, ואפילו אם יש מקום אחר ללכת לשם לא הצריכו אותם לכך, וא"כ גם כאן כיון שהוא מסריח היה לנו להתיר להוציא בכל אופן, ולמה לא התירו כשאפשר ללכת למקום אחר, ובפשטות לק"מ, דלא מצאנו שהתירו אלא מוקצה במקום גרף של רעי, אבל טלטול בכרמלית לא מצאנו שהתירו.

אולם לכא"ו עדיין יש להקשות למבואר בביה"ל כאן בס"א סו"ד"ה לא יטלטלנו, שאיסור טלטול מוקצה חמור מאיסור הוצאה לכרמלית, עיי"ש. (ובאמת שהוא מפורש בתוס' בסוכה לו': שמוקצה חמור). וא"כ היה לנו להתיר גרף של רעי גם בהוצאה לכרמלית, איברא שמצאנו שאין מדמין שבותין זל"ז, אולם הרי אפשר ללמוד כן מקל וחומר, אכן מצאנו גם דברים שמוקצה קל יותר מהוצאה, וכיעוין לעיל בסימן ש"ח במשנ"ב סקע"ז ובדברינו שם גבי חשש היוקא, וכבר הערנו בזה לעיל בר"ס ש"ח בכללי המוקצה בהלכה א' ובהערה שם. ועוד מצאנו בשעה"צ להלן בס"י שיי"ב אות י"ב שמבואר שהחמירו בכרמלית יותר ממוקצה. [וע"ע להלן

משום שהתירו גם מפני כבוד המת²⁷³. אמנם אם כבר הסריח, ויש להם מקום אחר לצאת לשם, אסור להוציאו, ורק אם אין להם מקום אחר לצאת לשם והם מצטערים בריחו, מותר²⁷⁴.

ואם יש בזיון גדול למת, מותר אף לדעת השו"ע לטלטלו לכרמלית, משום בזיונו, כגון אם היה בספינה והיו הגויים מתאספים שם²⁷⁵, וכן מחשש דליקה²⁷⁶, וכיצא²⁷⁷.

ו. באופן שמוציאו לכרמלית, יש אומרים שיטלטלנו עם כיכר ותינוק משום אסור מוקצה, ויש אומרים שבאופן זה עדיף להוציאו בלא ככר ותינוק כדי למעט באיסור הוצאה²⁷⁸. והלכה כדעה ראשונה²⁷⁹. ומכל מקום אם אין כיכר ותינוק מותר להוציאו כמות שהוא²⁸⁰.

יש מי שמתיר להוציאו אף לרשות הרבים על ידי תינוק שגדול קצת שיכול ללכת בעצמו²⁸¹, ויש אומרים שאין להוציאו לרה"ר, ורק לכרמלית התיירו, וכן הלכה²⁸². ואפשר שיש להקל ברשות הרבים שלג²⁸³.

ז. מותר לטלטל מת ע"י גוי, באופן שיש בזיון המת, ובכל מקום שהתירו לטלטל ע"י כיכר ותינוק, מותר לומר לגוי שיטלטלו ואפילו ללא כיכר ותינוק²⁸⁴. ודווקא לכרמלית, אבל לרה"ר יש אומרים²⁸⁵, ויש מתירים²⁸⁶, ובמקום צורך אפשר להקל ולומר לגוי שיעביר את המת לחדר קירור²⁸⁷.

ומכל מקום באופן שיש היתר לעשותו על ידי יהודי (ע"י כיכר או תינוק), אין לעשותו ע"י גוי, משום זילותא למת שיתעסקו בו גויים²⁸⁸.

ח. להציל מת מניחוחי מתים יש להקל לטלטלו אפילו לדעת השו"ע, מפני שנחשב בזיון גדול²⁸⁹. ומותר ליסע עם גוי ברכב כדי למנוע את נתיחתו²⁹⁰.

מתנדרים העוסקים בטיפול במת ובחלקי גופות, מותרים ליסע למקום האירוע, על ידי גוי ברכב²⁹¹, ומותר להם ללקט את חלקי הגופות כדי להצילם מבזיון²⁹².

טלטול מת לצורך החיים

ט. אם צריך לטלטל את המת מפני צורך החיים, כגון לצורך כהנים שיהיו יכולים להיות בבתיהם, שהמת תחת גג אחד עם בתיהם, נחלקו הפוסקים²⁹³.

ולמעשה: א] על ידי ככר או תינוק אסור²⁹⁴. ב] בטלטול מן הצד להפכו ממטה למטה, מותר²⁹⁵. ג] על ידי גוי מותר, ואפילו בלא ככר או תינוק²⁹⁶. [ואם הכהן שבבית חולה, יש להקל להוציא את המת אף על ידי יהודי ע"י כיכר ותינוק²⁹⁷, וכן כל כיצא בזה²⁹⁸].

וכל זה דווקא באופן שהקרובים מסכימים לפנות את המת משם, אבל אין יכולין לכופין להוציאו מהבית שמת שם, ואפילו אם היה בית הכנסת תחת גג אחד עם המת, והכהנים מעוכבין על ידי זה לילך לבהכניס, משום שזהו כבוד הקרובים שיטהרו ויעשה צרכי המת בביתם, אולם במקום שהמנהג לשאתו מיד למקום שמטהרין אותו, אפשר לכופין (ועיין בהערה). וכן בנפל שאין בו משום כבוד, יש אומרים שאפשר לכופין להוציאו בשביל הכהנים, והיינו על פי האופנים הנזכרים לעיל²⁹⁹.

בסי' ש"ז כתבנו שבמקום צורך גדול אפשר להחשיבו כשבות ולהתירו באמירה (לגוי). ב. שהרי רה"ר שלנו קילא טפי, ואינה רה"ר גמורה, וכמו שכתב בשעה"צ כאן (אות י"ח), וכ"כ עוד הרבה פוסקים. (עיין בדברינו לעיל בסי' ש"א בפתחה להל' הוצאה). ודו"ק, וגם הרי כן מוכח בב"י, וכן עיקר [ואמנם בדברי השעה"צ שם מבואר שצירף דעת הרמב"ן שמתיר אפילו ע"י ישראל דהוי מלאכה שאצל"ג, אולם אפשר שכונתו רק לומר שזה היתר מיוחד שמותר אפילו בדאו', ול"ד מצד דהוי מלאכה שאצל"ג, ומי"מ לדינא יש להקל, וכנ"ל].

ברה"ר שלנו יש להקל יותר ע"י אינו יהודי, וכמש"כ בשעה"צ (אות י"ח), עיין שם. וע"ע מש"כ לעיל.

287. הנה בעצם טלטולו יש להקל כדי שלא יסריח, וכדברי הרמ"א הנ"ל. ולפי האמור יש להקל אף ברשות הרבים.

ואם צריך לשם כך ליסוע ברכב, נראה שאסור לומר לגוי לעשות זאת [שהרי כל ההיתר הנ"ל בהערה הקודמת הוא מצד דהוי מלאכה שאצל"ג, ובדיעבד אמרינן שדינו כמו שבות דשבות, אבל כאן ברכב ה"ז הבערה גמורה, וצריכה לגופה], ולכא"ו היה אפשר ליעץ לומר לגוי שיקחנו באיזה דרך שהיא, ולא לומר לו שישע ברכב, ואז אף אם יסע ברכב אין בזה איסור אמירה לגוי, כיון שלא אמר לו ברכב, ואדעתיה דנפשיה קעבדי, שהרי הוא יכול לקחתו באופן אחר ברגליו או ברכיבה על בהמה, או על אופניים. אולם כבר ביארנו בסי' ש"ז דא"ג, אלא שהיתר בזה הוא רק בדבר שיש רגילות לעשות אותו בהיתר, אולם דבר שהדרק היא רק ברכב אסור, שה"ז כמו שאומר לו ליסע עימו, עיי"ש. ועוד בדברינו בסי' רע"ו.

ואם הוא בזיון גדול, י"ל שמותר לומר לגוי אפילו במלאכה דאורייתא.

288. כה"ח (אות ל"ג) עיין שם. וכיוצא"ב כתב במשנ"ב הל' יו"ט (סימן תקכ"ו סק"ט). ועמש"כ להלן בהערה אחרונה לסי' ב.

289. כ"כ בחלקת יעקב (סימן קנ"ז) ובש"ש"כ (פרק ס"ד). וכן כתב בתשובות והנהגות (ח"ב סי' קע"ב) שמותר לחטוף את הגופה כדי למנוע ניתוחי מתים, עיי"ש. אמנם לכתחילה צריך לטלטלו רק ע"י כיכר או תינוק, ובדיעבד אפשר לסמוך על המקילים דהוי בזיון גדול ולטלטלו בהדיא.

290. עיין בשו"ת תשוה"נ (הנ"ל) שמותר ליסע עם גוי ברכב כדי לקבל צו מניעה לניתוח הגופה, עיי"ש. אולם לכא"ו יש להקשות לפיה"א בהלכה הקודמת ובהערה שאסור לומר לגוי לעשות מלאכה דאו' עבור המת, ואף המשנ"ב סק"ב שהביא פוסקים שהקילו, הלא ביאר בשעה"צ אות י"ח שהתיר רק בגלל כמה צירופים שאינו דאו', אבל נסיעה ברכב הלא הוא איסור דאו' גמור, וי"ל שבזיון גדול מותר, וכמו שהתירו בדליקה לעיל בס"א. ויותר י"ל דשאני התם דהוי כמת מצוה, וכמש"ש.

291. כנ"ל בהערה הקודמת בדו"א הוי מת מצוה.

292. כדרך שנתבאר לעיל, ונראה דה"נ ראוי לכתחילה ללקט עם ע"י כיכר ותינוק (כלומר ע"י חפץ קטן שנייחו על כל חלק, אם אפשר). או עכ"פ בטלטול מן הצד ע"י כלי וכדו', ויקבלו הכל ע"י כלי לתוך שק, וה"ז נחשב טלטול מן הצד (וכהא דמשנ"ב סו"ס שיי"א). אלא שבד"כ קשה לעשות כן. ועוד ששהיה זו היא ג"כ בזיון גדול.

ובכל הנ"ל אפשר להקל אף ברה"ר שבוה"ז, דיש לסמוך ע"ז דהוי ככרמלית, כ"כ האחרונים. ועמש"כ בזה לעיל.

293. עיין מג"א (סק"ח), ועיין בכה"ח (אות ר"ט) משם שר"ת משאת משה, דלמעשה הוא תלוי במנהגים, אולם להלן הבאנו את הכרעת הפוסקים בזה.

294. כ"כ הרמ"א בהגה סעיף ב'.

ועיין בכה"ח (אות ל"ג) בשם האחרונים שהתירו לטלטל מת מהמרחץ לצורך טבילת נשים, ע"י ישראל וכיכר או תינוק, עיי"ש. וצ"ב מאי שנא ממה שאסרו הפוסקים לעשות כן לצורך מצות נשיאות כפי"ם, ואולי משום שיש בזה צורך חיים וצורך גדול, וצ"ע.

295. מג"א שם, וכ"כ המשנ"ב סק"י"ג ובכה"ח שם, דהוי לצורך דבר המותר.

296. בהגה כתב שיש מתירין ע"י גוי. ועי' בחי' רע"א שם. ועיין במשנ"ב (סק"ד) שההיתר הוא משום דהוי שבות דשבות לצורך מצוה (וכמש"כ בסי' ש"ז ס"ה). ומבואר אפוא שאפילו בלא ככר ותינוק מותר.

297. עיין בכה"ח, ובש"ש"כ פס"ד ס"י"ד. ושם כתב שמותר אף למקום שאסור לטלטל בו, אם אינו רה"ר גמורה.

298. כגון תינוק קטן הצריך לאימו, מותר לסלק המת באופן זה (פתחי תשובה יו"ד סי' שע"א סק"ב). ואכן תינוק כחולה שאיב"ס דמי (וכמש"כ להלן סי' שכ"ח ס"ו). וכן זקנים כהנים בבתי אבות, מותר לסלק המת משם באופן זה (עי' שבה"ל ח"ו סי' נ').

299. כ"ז ע"פ המשנ"ב (סק"ג) בשם המג"א והאחרונים.

ודע, א]. לענין נפל, המשנ"ב נקט בלשון "יש אומרים" שאין בו משום

בכה"ח אות י"ח. שו"ע (סעיף ז) בשם יש מי שמתיר. ודווקא ע"י תינוק שהוא גדול קצת ויכול ללכת בעצמו, וכמש"כ המשנ"ב (סק"א), שאז יש בו דין חי נושא את עצמו ומותר מן התורה, אבל ע"י כיכר יתחייב אף על הכיכר עצמו.

ועיין בביה"ל שהביא מהפרישה שהקשה שהלא זו היא דעת הרמב"ן, והוא בעצמו סובר שאפילו לכרמלית אין כדאי להרבות בהוצאה, ואם כן כל שכן לרה"ר. וע"ע בביה"ל שם בשם המאמ"ד דמסיק שכ"ז כתב הרמב"ן לדעת רש"י, וליה לא ס"ל (ועיין בבי"ח דנקטינן לאסור. ועי' בט"ז סק"ג שהעיר על השו"ע שהיה לו לסיים שהר"ח אסור. אכן י"ל דזה משמע ממילא לפי מה שהביא לעיל מיניה מחלוקת הפוסקים בכרמלית, ומשמע מכל ריהטת דבריו שסובר שרק בכרמלית מותר). ולכא"ו י"ל דאדרבה דווקא ברה"ר עדיף לקחת תינוק חי הנושא את עצמו, למרות שבכרמלית אין לעשות כן, והיינו משום שחי נושא את עצמו הוא איסור דרבנן כשאר איסורים דרבנן, ואם יקח את המת עם התינוק הרי הוא מוסיף באיסור הוצאה, ומאי חזית להקל באיסור מוקצה ולעבור על איסור הוצאה, אע"פ דתריייהו דרבנן (ועוד דאף מצד איסור מוקצה אינו אלא היתר מיוחד במת, ויל"ב). אבל לגבי הוצאה לרה"ר אדרבה עדיף לעשות כן, שהרי מלבד שהוא מתקן באיסור מוקצה, ה"ז תקנה גם באיסור הוצאה, שהרי הוצאת המת היא מלאכה שא"צ לגופה, ולדעת הרמב"ם חייב ע"ז מה"ת, ואפילו לדידן דהוי דרבנן וכמש"כ השו"ע בכ"מ, אכתי ה"ז איסור חמור משאר איסורי דרבנן, וכמש"כ הפוסקים בסי' רע"ח. וא"כ ע"י שיקחנו עם התינוק חי נושא את עצמו, ה"ז איסור דרבנן גרידא, ואפשר שיעיל אף לגבי טלטול המת שיהיה כטפל לתינוק, וירד מדרגת מלאכה שאצל"ג לאיסור דרבנן רגיל. ושור"ר שכן כתב בפרישה ובדרישה, כיעוי"ש. אולם באמת לא קשה, דהא לא מצאנו דין טפל אלא באופן שהדבר צריך לו (עי' שבת צג.). ומש"כ כאן שאין היתר צריך לו, אולם אם ישים אותו עליו כמו כסא ומטה, נראה ודאי שהוא כמטה הטפלה לשוכב עליה, ושפיר דמי. אבל אם הוא על מטה בצידו, מנא לן להתיר, ואף שהמטה משמשת גם את המת וגם את החי.

282. משנ"ב (סק"י). וע"ע בכה"ח אות כ"א כ"ב. [וכן נראה ריהטת השו"ע בכל תחלת דבריו שאינו מותר אלא בכרמלית, ורק לבסוף הביא דעת היש מי שמתיר (עיין בהערה הבאה), וכאמור שכן כתבו הפוסקים שאסור ברה"ר].

283. כן נראה מדברי הכה"ח (אות כ"א), כיעוי"ן שם היטב. אולם לע"ד ז"א מוכרח כלל, ומדברי השו"ע כאן אין שום הכרח, דמה שהביא דעת היש מי שמתיר אינו אלא כסתם ויש להלכה כסתם, וכמו שהביא לפני"כ כענין בפני עצמו שרק לכרמלית מותר (אלא שנחלקו שם בענין אופ"כ ההוצאה). וכ"מ מלשונו שאין להקל ברה"ר אלא בכרמלית. וכן נראה דעת המשנ"ב (סק"י לעומת מש"כ בסק"ב). וע"ע בשעה"צ (אות י"ח). ומ"מ נראה שיש לסמוך ע"ז בשעת הדחק גדול, כגון להצילו משריפה או מקבורה עם גויים, או מניחוחי מתים, וכיוצא.

ובאופן זה שמוציאו לרשות אחרת, לכא"ו יש להוציאו בבגדים שעליו (שבוה נקל באיסור טלטול מוקצה, דהוי כעין כיכר ותינוק לדעת כמה פוסקים, ועמשנ"ת בסעיף א'). אולם למבואר לעיל לדעת המתירים צריך דווקא תינוק וכנ"ל, וא"כ לכא"ו ה"ה בזה, ויל"ב. (ושור"ר הלום אחרי כתבי שטע"ז נסתפק בשש"כ פס"ד הערה נ"ט לגבי כל הוצאה לכרמלית, דאע"פ שנתבאר שיש להקל, מ"מ אפשר שבכה"ג יש לסמוך על הפוסקים שמועיל לטלטלו בכסותו, עיי"ש. אולם כ"ז בכרמלית, אבל ברה"ר ודאי אסור).

284. הגה בסעיף ב'. וכפירושו המשנ"ב (סק"ב), עיי"ש [ועפ"ז שבגוי שרי אפילו בלא ככר ותינוק, יש ליישב משה"ק התו"ש (ה"ד בכה"ח אות כ"ו), אמנם י"ל דמי"מ קיל טפי].

285. כן דייקו האחרונים מד' הרמ"א, וכיעוי"ן במשנ"ב (סק"י"ב).

286. כ"כ המשנ"ב (שם) בשם הא"ר שמצדד כן בשם כמה פוסקים. וכבר העירו האחרונים שיש בזה סברא גדולה, שהרי בישראל התיירו שבות אחת (דהיינו הוצאה לכרמלית), וא"כ ה"נ היה לנו להתיר בגוי להוציאו לרה"ר, ובפרט שאף הוצאה זו אינה דאו' למאי דקיי"ל דהוי מלאכה שא"צ לגופה, ודו"ק. וע"ע גם בכה"ח (אות כ"ח) שהביא כן בשם הפוסקים, עיין שם, וכן דעת הבי"ב בשם המרדכי ושבלי הלקט, כיעוי"ש.

יש לזקק שבאמת היה לנו להתיר בשופי כדן שבות דשבות, שהרי זו מלאכה שאצל"ג דקיי"ל כר"ש שהוא איסור דרבנן (וכמו שסתם השו"ע בכ"מ, ודלא כהרמב"ם), אכן יעוי"ן לעיל בסימן ש"ז ס"ה בדיני שבות דשבות, שהבאנו דעת כמה פוסקים שלא התיירו במלאכה שאצל"ג כדן שבות דשבות, משום דהוי שבות חמור, עיי"ש, ואת"ש דלכך לא הקילו. ולדינא נראה שיש להקל בזה, א]. די"ל דהוי כשבות דשבות (ושם

בהלכה הבאה ובהערה שהקשינו באו"א ממה שמבואר בפוסקים, שאף כשמוציאים אותו לכרמלית יוציא אותו ע"י כיכר או תינוק, ונחלקו בזה, ולכא"ו לפיה"א דהוי כגוף של רעי יהיה מותר בלא"ה, והערונו בזה להלן בהלכה הבאה בהערה [שם].

273. עיין בהגה שם, ובמשנ"ת בהקדמה. [ואף אם מחמת שהייתו עתה הוא יסריח במוצ"ש, מותר, ואע"פ שאינו בשבת, מ"מ מותר משום בזיון המת].

274. שבוה שיש להם מקום אחר לצאת לשם, וכבר הסריח, אין היתר לא משום בזיון המת ולא משום בזיון החיים (והרי הרמ"א לא הגיה על המשך דברי השו"ע כלום, ולא חלק עליו אלא באופן שלא הסריח ועומד להסריח).

275. שו"ע (שם), וכמשנ"ת שמשום בזיון גדול מותר לכ"ו, וכ"כ המשנ"ב סק"ז.

276. כמשנ"ת לעיל בסעיף א', וביארנו שם דיש להקל אף לדעת השו"ע. ולהלן הבאנו דוגמא לכך, כגון מחשש ניתוחי מתים, או במקרה של פיגוע ח"ו.

278. בשו"ע (סעיף ב') הובאו ב' דיעות אלו.

ובעיקר הדין שטלטל ומוסיף לטלטל בו עוד דבר אחר (כדי להתירו מאיסור מוקצה), כבר דנו כאן הפוסקים שהלא הוא מרבה בהוצאה, וכמש"כ השו"ע. אכן יש לדון בזה, א]. בעצם דין מרבה בשיעורים, והארכנו במקומו (לעיל בסימן ש"ג בסוף הל' הוצאה) בדין מרבה בשיעורים באיסורי הוצאה. ב]. דאפילו שהוא עובר איסור מרבה בהוצאה, מ"מ עדיף להציל מאיסור מוקצה יותר מאשר איסור הוצאה לכרמלית, וכדחזינו בביה"ל לעיל (סוד"ה לא יטלטלנו) שאיסור מוקצה חמור טפי, עיי"ש. אלא שמאידך כבר הערנו מהמשנ"ב בסי' ש"ח סק"ע"ז דמוכח שמוקצה קל יותר מאיסור הוצאה. וכבר עוררנו בזה לעיל בר"ס ש"ח בכללי המוקצה בהערה, עיי"ש. ונתבאר שזה נראה שנוי במחלוקת. ואמנם כאן שהקילו בזה י"ל דכיון שכרמלית דרבנן, וגם הוי ריבוי בהוצאה, לכן הקילו, והאוסרים בזה יסברו בפשטות דמ"מ איסור הוצאה חמור טפי, ודו"ק.

ועוד יש לעיין בהאי מילתא, דכיון שמדובר באופן שהסריח, והוא מתבזה מן החיים והם מתבזים ממנו, וכמש"כ השו"ע בתח"ד בס"ב, א"כ למה צריך כיכר ותינוק כדי להוציאו, הלא קיי"ל שגוף של רעי מותר להוציאו להדיא (וכדלעיל בסי' ש"ח סל"ד, עיי"ש. ואף אם אין זה כבודו של מת להקרא בשם גרף של רעי, מ"מ ההיתר ברור משום כבוד הבריות), וכמו"כ יקשה למה כתב השו"ע עוד שאם יש מקום אחר שיכולים לצאת לשם צריכים לצאת, הלא בגוף של רעי התיירו בכל אופן, ושמא דשאני מת שחשבו, וצ"ע.

ויל"ד במשנ"ב סק"ז שהבזיון של החיים הוא מחמת שהמת נתבזה, ומשמע שאין הנידון מצד הריח, שאם מצד הריח אה"נ שמותר ככל גרף של רעי, ובאמת מצאנו בביה"ל סי' תקכ"ו ס"ד ד"ה ואסור בשם המאירי, גבי נפל שנשתהה וכו' שמותר לפנותו כדן גרף של רעי, עיי"ש. ובדאי שכן היה צריך להיות בכל מת, וכאמור.

279. משנ"ב (סק"ט) בשם הא"ר, שהכריע כדעה ראשונה משום שהרבה פוסקים סוברים כן. וכן כתב בכה"ח (אות כ') עיי"ש. ולכא"ו י"ל לדעת השו"ע דהוי כמו יש ויש דהלכה כבתרא, וכפי הכללים הידועים [ואיברא שכלל זה אינו מוחלט, ומצאנו הרבה באחרונים דלא חששו לכלל זה שהלכה כיש בתרא (ורק בסתם ויש הסכימו שהלכה כסתם), אולם מ"מ רבותינו נקטו כן להלכה, וכמו שייסדו בזה הכנה"ג ועוד, וכן נקט בכה"ח בכ"ד, וגם המשנ"ב בסימן תרמ"ח סק"ד הזכיר האי כללא, הגם שבשאר דוכתי לא כתב כן, וכבר מצאתי שכיוצא"ב וגדולה מזו דקדק הבי"ב בסי' של"ח]. אולם באמת הכא שאני, משום שהיש הראשון נקט בלשון רבים יש אומרים, ואילו היש השני נקט בלשון יחיד יש מי שאומר, ובכה"ג אדרבה משמע דהלכה כרבים, וכמש"כ בשד"ח בכללי הפוסקים (סימן י"ג אות י"ד). וכ"כ עוד אחרונים. והזכרנו מזה בכ"מ בהל' שבת ועוד.

[וא"ת דמ"מ הרי בתח"ד סתם שמוציא לכרמלית, ולא הזכיר שיהיה ע"י כיכר ותינוק, י"ל שבוה לא נחית לכך כלל, וה"ז כמו סתם והדר מפרש, ואינה מחלוקת, ורק אח"כ הביא את המחלוקת, ופשוט].

ועיין בכה"ח (אות י"ט) משם הפמ"ג דהאי תינוק שמותר להוציא על ידו מת לכרמלית, היינו בקטן ממש, שאילו בגדול ה"ז מותר אף לדעת הרמב"ן, ומשום שתינוק עדיף דאין פוגם בהוצאה כלל ומתקן הטלטול, ע"כ. ואע"פ שמבואר בפוסקים (בסימן ש"ח סמ"א) שחי נושא את עצמו אסור מדרבנן ואפילו בכרמלית, ומשמע שחי נושא את עצמו אסור בשווה הן ברה"ר והן בכרמלית, דהוי כתקנה קבועה לאוסרו, מ"מ זה עדיף ממת, וכאן הקילו.

280. משנ"ב (שם) שאף לדעה הראשונה אין הכרע שהוא לעיכובא. וע"ע

י. מותר לסתום ולפקוק את החלון בשבת, מפני המת, שלא יכנס הטומאה לבית, ואין בזה כל חשש, ואין חילוק בין קודם שימות המת, לבין אם כבר המת נמצא שם³⁰⁰.
 יא. מותר לומר לגוי לטלטל מת לצורך מצוה, כגון לצורך סעודת נישואין וכדו'³⁰¹. וכן מותר לומר לו לטלטל מת באופן שיש צורך גדול³⁰², אבל שלא לצורך אסור³⁰³.
 יב. מת המוטל בחמה וחוששים שמא יסריח, ישנה עיניו³⁰⁴, שיבואו שני בני אדם, ויושבים בצידו, כדי לשומר³⁰⁵, וכשיהיה חם להם מלמטה, יביאו כל אחד מטה או כסא לשבת עליו, ואחר כך כשיהיה חם להם מלמעלה יביאו כל אחד מחצלת לפרוס על ראשם³⁰⁷. ואחר כך יקחו כל אחד את המטה או הכסא שישבו עליו וילכו להם³⁰⁸, והמחצלות שהם קשים יאשרו זקופים על המת כמו אהל³⁰⁹, ולא ישאיר שם את המטה או הכסא³¹⁰.
 כל זה באופן שאין להם מקום לטלטלו לשם ע"י כיכר או תינוק, אבל אם יש אפשרות לטלטלו ע"י כיכר או תינוק הרי זה עדיף. ומכל מקום אם לא רצו להזיזו ממקומו יכולים לעשות כפי העיצה הנ"ל, ועיין בהערה³¹¹.
 ואם רוצים לפרוס על המת מחצלת וכדו' כדי לכסותו, הרי זה מותר בכל אופן שהוא, ובלבד שלא יהיה נעשה כאהל³¹².

טיפול בצרכי המת וענייניו

יג. מותר לסייג את המת בשמן, וכן מותר להדיחו במים קרים³¹³.
 והיינו דווקא בנגיעה בלבד במקומו, בלא לטלטלו כלל³¹⁴, ואפילו להזיז בו איבר אסור, משום שדבר בטלול אסור לטלטל אפילו מקצת³¹⁵, ואפילו על ידי ככר או תינוק אסור לטלטלו כדי לרחצו³¹⁶, ואפילו על ידי גוי אסור³¹⁷.
 ואם המת מלוכלך בטיט וצואה עד שמאוס בעיני רואיו, מותר לטלטלו על ידי ככר ותינוק, ולרחצו במים בידו³¹⁸, ואם אינו מזיזו מותר לנקותו גם ללא ככר ותינוק, וכן מותר להוציא מחטים וצינורות של אינפוזיה וכדו' בלא להזיזו³¹⁹.
 ובכל אופן כשרוחצו, יש לזוהר שלא יעשה ע"י בגד או מפה משום חשש סחיטה³²⁰.
 יד. מותר לזלף חומץ על הבגדים של המת כדי שלא יסריח למוציא שבת, ויכול להתעסק בטהרתו³²¹.
 ומותר לשים קרח על המת כדי שלא יסריח, ועיין בהערה³²².
 טו. מותר לשמוט את הכר והמזרון מתחת המת, כדי שלא יסריח³²³. אבל אסור לשמוט את המת בעצמו מעל גבי הכר והמזרון, שהרי זה טלול גמור³²⁴.

בכוונתו כאן. ועיין עוד מה שכתבנו לעיל בסוף סעיף א' ובהערה עיין פשיטת הבגדים, וכן להלן בהלכה הבאה ובהערות שם. ושם הבאנו עוד ישוב נאה דכיון שהוא מתעסק בסיכה ולא בהזזת המת, א"כ הזזת המת הוי כפסיק רישיה בדברנו ושרי. ונשו"ר הלום גם בשולחן שלמה כאן אות ח' שנגרש בזה, וכתב כעין האמור, שכיון שאינו מתעסק במת להזיזו, ל"ח אף אם אז במקצת].
 314. כן מבואר בשו"ע שם, שאפילו להזיז איבר אסור, אבל נגיעה בלבד שרי.
 והנה נתבאר לעיל בריש סימן ש"ח בכללי הדינים, שאמנם נגיעה במקוזה שריא, אולם נחלקו הפוסקים אם מותר בנגיעה גם לצורך דבר המוקצה, אם לאו. ואמנם כתבנו שם שלמעשה יש להקל, ולפי"ז לק"מ, אבל לאוסרים בזה צ"ל דבמת הקילו. וכ"כ הכה"ח כאן בשם האחרונים (זהה כשיטתו שאסור לנגוע במקוזה לצורך דבר המוקצה). והמשנ"ב כאן פירש שאינו טלול כלל (זהה לשיטתו שמתיר כל נגיעה).
 315. שו"ע שם. (ועיין בביה"ל סימן ש"ב ס"א ד"ה מקנחה, ועיין עוד מה שביאר בזה באול"צ פכ"ו תשו"ד).
 316. כה"ח (אות נ"ה) בשם המג"א משם הרד"ק. וע"ע במשנ"ב סק"ב.
 317. כמשנ"ת לעיל שלא התירו אמירה לגוי אלא מפני הדליקה וכיוצא, ועי' במשנ"ב (סק"ד) ש"ללא סיבת ביון המת שמאוס אסור אפילו ע"י גוי, אולם ע"י כה"ח (אות נ"ה) שהביא מהא"ר דמשמע להקל, וי"ל.
 318. משנ"ב (סק"ד) וכה"ח אות נ"ה. וגם צ"ע"ע אם יש להקל בזה אף לדעת השו"ע שפסק כהרמב"ם, וצ"ע. ולכא"ו יש לעיין למה צריך לרחצו, ולמה לא די בכיסוי, שהרי בלא"ה הדרך לכסות את המת, ואולי מיירי כשאין בגד לכסותו, אולם זה קשה שהרי לא במת ערטילאי עסקינו, וכמו שהעירו הפוסקים לעיל בענין טלול המת אנב בגדיו. ואולי י"ל דמיירי שאף אם הוא מכוסה, מ"מ הוא מטונף מן הצואה וריחו נודף. אך ק"ק ממש"כ שהוא מאוס "בעיני רואיו", אולם נראה דל"ד בעיני רואיו, אלא היינו בעיני יודעיו (ומצאנו ראייה בעין השכל, וה"נ ל"ש). ודו"ק. וידידי הגר"א אמר באו"א, דאולי מאחר שכבר ראו שהוא מטונף לא מועיל כיסוי, ואחר שכבר יודעים שהוא מטונף, וראיה לדבר מכל דין גרף של רעי, וכגון שיש עצמות וקליפות על השולחן, דלא אמרינן שיכסה אותם. ודו"ק.
 ובעיקר ההיתר משמע שיכול להניח את הככר על חלק אחד בגופו, ולהדיח את החלק השני, שהרי הכל נחשב כדבר אחד שמותר לטלטל. וע"ע בב"י לענין הפשטת איבריו שלא יתקשו (ויובא לאחר ההלכה הסמוכה), שמבואר כהאי גוונא. וע"ע מש"כ שם.
 319. שאם אינו מזיזו כלל מותר בכל אופן, ובסיכה והדחה הנ"ל. וכן כתב כ"ז בשש"כ פרק ס"ד ס"ט.
 320. משנ"ב וכה"ח שם. ולכן יכול לעשות זאת עם כפפות גומי או ניילון (שש"כ שם. וכן כתבנו בס"י דבכה"ג אין חשש כלל).
 321. משנ"ב (סק"ג), וכה"ח (אות נ"ג) בשם האחרונים.
 322. הנה עיין בשש"כ (פרק ס"ד ס"ט) שכתב שמותר לשים קרח על המת (כדי שלא יסריח), אולם לכא"ו יש לדון בזה מב' אופנים.
 א. מצד איסור מחשש שמא יחטוט, המבואר לעיל בס"ס ש"א, וכן הזכרנו בסימן ש"ב. וא"כ ה"נ נחוש שמא יבא לטחוט. ואין נראה לתרץ דהוי גרמא (שהרי הקרח נמשך רק אחר זמן מה, ונימא שמותר דהוי פסיק רישא בגרמא, ובפרט דלא נ"ח"ל וכו', דכל כה"ג מותר), שהרי חשש שמא יחטוט אסור גם בגרמא, כיון שזו מציאות שיש לחוש לה, ולכן חזינן ברמ"א בס"י ש"א סמ"ד לאסור ללכת במקום שיכול להחליק במים, וצ"ל בפשטות דלק"מ, דבמת לא קפדי אינשי כ"כ, ולכן לא חוששים לשמא יחטוט, ושו"ר שש"כ כיוצ"ב במח"ש.
 ב. עוד יש לדקדק הלא יש לחוש מ"מ לאיסור שרייתו זהו כיבוסו, שהרי עד כאן לא התירו המג"א ומשנ"ב וכל האחרונים אלא בחומץ, אבל במים הלא יש חשש לחוש לשרייה, וכן העיר באמת במח"ש, עיי"ש. ולפי"ז יהיה אסור לשים על בגדיו קרח.
 אולם נראה ליישב להתיר, ולא מבעיא על גופו אלא אפילו על בגדיו י"ל שמותר, שהרי הקרח לא נמשך מיד, והוי גרמא, וכיון שלא איכפת ליה מהכיבוס, וגם לא מתכוון למעשה שעושה, ה"ז מותר (ובפרט שיש מתירים כל גרמא בכל אופן, כידוע בראשונים טובא), ודו"ק. [ומ"מ מסתבר שיותר טוב לשים הקרח על שקית ניילון וכדו', ובלבד שלא יהיה חשש קשירה, עיין להלן ס"י ש"ז].
 323. שו"ע (סעיף ז'). ועיין במשנה דשבת (קנא). דשומטים אותו לארץ (ומבואר במפ' שם שזה נעשה ע"י שמיטת הכר הנזכרת). ולכא"ו הלא אסור להזיז מת אם לא מחמת ביון המת, וכנ"ל בסעיף א' [ויבאר עוד דבמשנה בשבת (דף קנא). איתא עושין כל צרכי מת, סכין ומדיחין ובלבד שלא יזיז בו איבר, ורק אח"כ כתבה המשנה ששומטין וכו', ומשמע שהקפידא שלא להזיז איבר קאי רק על סכין ומדיחין, ולא קאי על שומטין. (והיה אפשר לבאר החילוק בזה, שהרי באמת בשומטין הוא

יביאו תחלה בגד עליהם יהיה ניכר יותר שהוא למת.
 [וכבר עמדו בזה האחרונים, דהא אף לצורך החי לא שרי לעשות גג עראי להגן, וכדלהלן בס"י שט"ו ובמשנ"ב סק"כ. ורק בגלל שמתחילה הנהו מהמחצלת, והיא ביד ולא מונח על שום דבר, מותר, עיין בבית מאיר שם ובתה"ל"ד סק"ט וחזו"ר ס"י נ"ד סק"ב וסק"ו].
 308. בגמ' איתא זה זוקף מטתו, וכפי הפשטות היינו שיעשה האהל ע"י המטות ועליהם המחצלות וכדפרש"י, אולם בב"י הביא מהרמב"ם שמפרש דהיינו שלוקחים את המטות, וא"ת למה לי בכלל שיביאו מיטות, כיון שאח"כ לוקחם, י"ל דהוא כדי לעשות היכרא שהוא לצורך החי, ואת"ש. וכן מבואר לפי דברי המפ" אליבא דהרמב"ם וכמבואר בב"י, וכן מצאתי שכתב הט"ז סק"ו, עיין שם. וכן נראה ע"ד"ז בכוונת המג"א (סק"ט), וכמשי"כ הלב"ש, וכ"כ המשנ"ב, ועכ"פ בשו"ע העתיק להלכה כפירושו של הרמב"ם.
 309. כן יש לפרש לפי שיטת הרמב"ם הנ"ל, שהאהל שנעשה הוא ע"י המחצלות הקשין, וכ"כ האחרונים. וה"ד במשנ"ב (סק"כ).
 310. כן צידד בב"י לדעת הרמב"ם שבדווקא צריך לזקוף ולהסיר, וכ"כ הכה"ח אות מ"ח. וכן משמעות שאר הפוסקים.
 311. הנה בשו"ע (סעיף ו') פתח בזה"ל: מת המוטל בחמה, ואין להם מקום לטלטלו, או שלא רצו להזיזו וכו', ע"כ. ומשמע שאם היה להם מקום לטלטלו (והיינו ע"י כיכר או תינוק), הרי זה עדיף טפי מעשיית העיצה הנ"ל (שהיא עשיית אהל לצורך המת, או כדברי התוס' והראשונים שיש בה ריעותא שמתעסק בצרכי המת, וכד' הט"ז סק"ו), ועיין בא"ר (אות י"ח) שצייד בזה לכאן ולכאן, וה"ד בכה"ח (אות מ"ה), וכתב שמהגמ' משמע קצת שאם יש מקום לצאת אין עושין מחיצה.
 אולם נלענ"ד שאינו אלא עדיפות בעלמא, ואין בזה קפידא, שהרי השו"ע כתב עוד דכמו"כ הדין כן כשלא רצו להזיזו, ודו"ק. וזה מלבד דבעיקר הדין איכא פלוגתא, שהרי לדעת התניא שהביא הא"ר (וכ"ה דעת שבלי הלקט), אדרבה עדיף עשיית מחיצה, ויותר נלענ"ד לדעת השו"ע שאין נפ"מ ביניהם כלל, ויעשה איך שהוא רוצה (וכך יש לפרש את דברי השו"ע בב' האופנים שנקט, או שאין מקום, או שלא רצו, ומ"מ כתבנו בלשון עדיפות אנב ד' הא"ר. וי"ל).
 והנה כתב המג"א (סק"א) בזה"ל: שאם הוא מתיירא שמא יסריח ויצטרכו לצאת, מותר לפרוס על המת להדיא, "ובלבד שלא יעשה אוהל", ע"כ. והוא מבואר בתוס' עירובין (דף מד.) וה"ד במשנ"ב וכה"ח. והיינו דכל דברי השו"ע שצריך להביא מיטות וכו', היינו כשלא יצטרכו לצאת. ומי"מ יש לבאר מהו ובלבד שלא יעשה אוהל, שאם הכוונה שלא יעשה אוהל קבע, הא פשיטא. וצ"ל דהיינו שיהיה לעשות אוהל עראי כמדורתא, דהיינו מלמעלה למטה ולא להיפך, וכמשי"כ הב"י. וכ"ה במח"ש "ובלבוש".
 ועיין באחרונים שדנו אם מותר לעשות כן גם בשביל המת לבד, ואף בלא שיצטרכו החיים לצאת משם, שבשעה"צ כאן אות כ"ד הביא מהא"ר דמשמע שיש להתיר גם בלא שיצטרכו לצאת, והעיר ע"ז, והביא מהתו"ש שמיישב זה, ובפשטות היינו מש"כ התו"ש בסק"ט שבעלמא אסור לעשות כן, מחשש שמא מתוך שבהול על מתו יבא לעשות באיסור (ובפשטות היינו חשש שיבא לעשות אהל כדרכו באופן האסור, אמנם בט"ז י"ל שהחשש מטלטול מוקצה), ולכן לצורך החיים אסור, וע"ע בלבוש ובכה"ח אות מ"ט.
 312. זה פשוט לכוי"ע שכיסוי בעלמא מותר בכל אופן, דקיי"ל שכלי ניטל אף לצורך דבר שאינו ניטל (וכל הנידון כאן הוא רק כשבא לעשות אהל), ומצד נגיעה במקוזה קיי"ל שמותר, עיין בדברינו בס"י ש"ח בכללי המוקצה. ואף למחמירים שם, כאן הקילו, וכמשי"כ הפרישה אות ט' והפמ"ג ועוד.
 313. שו"ע סעיף ז', וכפירוש המשנ"ב (סק"א). וכ"ה באחרונים, כמ"ש הכה"ח (אות נ"א). ומשי"כ אבל לא במים חמים, בפשטות דעיצה טובה קמ"ל שלא יסריח, דהא מצד איסור רחיצה לא שייך במת, אלא שהפוסקים כתבו לאיסור מחשש שמא יחמם קרים, עיין בתה"ל"ד סק"י בשם הרד"ק, אולם מצד איסור רחיצה הלא בודאי אין איסור במת, ובהול על מתו בשביל לרוחצו במים חמים לא שייך כלל, וצ"ע.
 וא"ת איך התירו להדיחו ולטוכו הרי הוא מזיז אותו (ואין מדובר שמולפים עליו מהאור ופשוט, וכמו"כ דווקא לומר דמיירי שהשמן או המים עליו, והוא רק מזיז אותם מכאן לכאן). [וראיתו להתפא"י (על המשניות בפכ"ג אות ל"ה) שנגרש בזה, וכתב משום דאינו מטלטל איבר שלם, ולכא"ו צ"ע דהרי גם הוזהר במעט אסורה, וי"ל דבמת הקילו, ובאמת גם לשון המשנה הוא ובלבד "שלא יזיז ממנו איבר", אולם באמת הביאור הוא שס"ל שכל כה"ג שאינו מזיזו ממקום למקום אלא נע במקומו, לא חשיב טלול כלל, שהרי הוא עומד במקומו, וזה חידוש גדול בהל' מוקצה דאע"פ שאסור להזיז אפילו מקצתו, מ"מ כשהוא עומד במקומו לא חשיב, ועיין בפתחה להל' מוקצה שהבאנו מדבריו מכלכלת שבת שביאר כן, ויש לפרש כן

כבוד, ומותר לכופף את הקרובים, והיינו משום דאמנם המג"א כאן כתב בפשיטות שמותר, ושכ"כ הבי"ח ביו"ד (סימן שע"א ס"ד), אולם הט"ז שם השיגו וכתב שגם בנפל אין כופין (וכן הובא בכה"ח אות ל'). ועוד יש לדעת שאף לדעת הסוברים שאפשר לכפות את הקרובים בנפל, מ"מ יש לנהוג בו כבוד. ב]. ועיין בכה"ח (סוף אות ל') שאם אפשר לסתום את הפתחים צריך לעשות כן. ג]. עוד כתב הכה"ח (אות ל"ד) בשם שו"ת מהרצ"א, שאם יש חשש שיתבטלו הכהנים ממצוות דאו', כגון בליל פסח שאינם יכולים לקחת המצות, כופין אפילו במת גדול.
 והנה כתבנו בדמקום שדרך לשאתו מיד למקום שמתהרין אותו אפשר לכופף, ובזמן הזה כידוע נוהגים לעשות את הטהרה במקום מיוחד ולא בבית, וא"כ נראה שאפשר לכופף, שהרי בלא"ה אין זה מקומו. אולם יש לדקדק בלשון המשנ"ב שכתב אם לא במקום שהמנהג לשאתו "מיד" במקום שמתהרין אותו, ע"כ. ומשמע שאם אין דרך לשאתו מיד א"א לכופף, וא"כ לפי"ז גם בזמן הזה שעושים הטהרה במקום אחר, מכל מקום אם הדרך להשכיבו בבית, ולהדליק נרות ולקרוא דברים לע"ג וכיוצא, א"כ אינם יכולים לכופף, שהרי יש להם צורך שיהיה שם. ואפשר דאינו חשוב צורך כ"כ, ודווקא העסק בטהרתו וכיוצא נחשב צורך חשוב, אבל השהיה לידו קודם הטהרה אינה נחשבת ואפשר לכופף.
 [עוד יש להעיר בכל הנידון שע"פ המציאות אין כ"כ נפ"מ בזה, דבד"כ אם מת במעבדים או בדרך, ודאי שאפשר לכפות את הקרובים כיון שאינו מקומו, ואף הקרובים בודאי ירצו בכך, ואם הוא בביתו הרי אפשר לסתום את הפתחים, וכנ"ל בדברי הכה"ח].
 300. כ"כ המג"א להלן (ר"ס ש"יג), ודלא כדברי מהר"י הלוי, עיי"ש ובמחצת"ש. וכן הסכים הברכ"י כהמג"א, וכמשי"כ בשע"ת שם. וכ"ה במשנ"ב שם. וכן בכה"ח שם (אות ב'), כיעוין שם. (וכ"ה ג"כ פשטות וסתומת הגמ' להתיר בכל אופן). והטעם שהרי אינו מתקן בזה כלום, שהרי מה שנטמא כבר נטמא, והוא אינו מטהרו בזה (דאילו היה כמטבילו במקוה אה"נ שהיה אסור כמתקן, וכעין הא דמבואר בס"י ש"כג, וע"ע בסימן ש"ח). והרי הוא רק מועיל שלא יטמא מכאן ולהבא. ועיין בפרי מגדים (בא"א סק"א), שצייץ אליו המשנ"ב (סו"ד) שהקשה אמאי לא תחשב הסתימה כמחיצה המתרת, אפילו שהיא מצילה מכאן ולהבא, ונשאר בצ"ע. עיי"ש. אולם להלן בס"י שט"ו כבר כתבנו לבאר שפיר, דאין בזה דין מחיצה המתרת, כיון שאין שם דין מחיצה, רק סתימה בעלמא יהיה איזה שיהיה, וע"ע שם.
 301. הרמ"א (סעיף ב'). וכמשי"כ המשנ"ב סק"ד מטעם דהוי שבות דשבות במקום מצוה (וכ"כ הכה"ח אות ל"ו).
 302. משנ"ב וכה"ח שם, שהרי התירו שבות דשבות לצורך גדול וכמבואר בסימן ש"ז ס"ה. וע"ע שם עוד פרטים ושייך לכאן.
 303. ועיין בחי"ר רע"א שכתב שכל שיש היתר לישראל ע"י טלול מן הצד, מותר לומר לגוי לעשותו בהדיא. (וכדלעיל בסימן רע"ו ס"ג). ומשמע מדבריו שרוצה להתיר אפילו שלא לצורך מצוה או צורך גדול, אלא כל שהוא לדבר היתר שרי, וכע"ז נתבאר לעיל בכללי הדינים בסימן ש"ז בפתחה לדיני אמירה לגוי, עיין שם. אולם מדברי הפוסקים כאן מוכח דלא ס"ל כן. וצ"ע באמת מאי שנא מהמבואר שם.
 304. כמשי"כ בשו"ע (סעיף ה'). ויש בזה אופן לטלטלו ע"י הפיכה ממטה למטה, וכן ישנה אפשרות לטלטלו ע"י חפץ (וכנ"ל בסעיף א').
 וי"ל ע"פ המשנ"ת לעיל (בהלכה שלפני הסמוכה) שבכל מקום שאפשר לעשות ע"י ישראל בהיתר, לא יעשו ע"י גוי משום זילותא, דלכא"ו בכה"ג שמטלטלו ע"י הפיכה ממטה למטה הוי ג"כ זילותא, וא"כ אפשר שעדיף ע"י גוי. ועוד נ"ל דעיקר הקפידא שלא לעשות ע"י גוי, היינו דווקא בעסקי הטהרה וצרכי המת, משא"כ כאן שבאים לסלקו ממקום שהוא נמצא בו, בזה אין כ"כ קפידא אם יעשו זאת ע"י גוי. (אמנם מד' הכה"ח אות ל"ג משמע דגם בכה"ג עדיף ע"י ישראל, וי"ל).
 305. ועיקר הדברים ע"פ השו"ע (סעיף ו'). ויש בזה ב' שיטות בראשונים בביאור הגמ', והשו"ע נקט כהרמב"ם וכדלהלן.
 306. כ"כ הבי"ח שהם יושבים לשומר, ה"ד בכה"ח (אות ט"ו), ונראה דלאו דווקא הוא, שהרי לשמירה סגי באחד. ובלא"ה הנה השו"ע וכל הפוסקים סתמו בזה, ומשמע שעצם השיבה שם מתירה, והסברא בזה דשוב ניכר שהוא לצורך החיים, וכמשי"כ בב"י והמפ" ודו"ק. ולכן מותר בכל אופן.
 307. דווקא באופן זה מותר, דהיינו שישבו שם ויהיה להם חם, ורק אח"כ יביאו מטה, וכמדוקדק בגמ'. וכ"כ התוס' בשבת (מג): ועוד, וכמובא בב"י כאן. והטעם כדי שיהיה היכר שהוא לצורך החי, והוא הדין לגבי פריסה על ראשם, צריך שיהיה חם להם מלמעלה אח"כ יבואו לפרוס על ראשם. ונראה דה"ה שצריך להקפיד על הסדר, שיהיה קודם חם מלמטה, ויביאו מטות ואח"כ יפרסו על ראשם, וכמדוקדק בגמ', דזה נמי בכלל הקפידא שהקפידו לעשות היכר, וכלשון התוס' "בכל מאי דאפשר", וגם כאן אם

ומה שנוהגים העולם להגביה אותו מעל הכרים על ידי כיכר או שאר דבר, הרי זה אסור, אלא אם כן יש חשש שיסריח³²⁵. ובאותם המקומות שעושים את זה מן הסתם, יש אומרים שאין למחות בידם, מפני שמצוי שיסריח, ואין מדקדקין בדבר³²⁶.

נוהגים לשמטו מן המטה לארץ על ידי כיכר ותינוק, כדי שלא יסריח³²⁷. אמנם אם הוא נפטר סמוך לצאת השבת, ימתניו ולא יעשו כלום עד מוצאי שבת³²⁸. [ודין הפשט הבגדים נתבאר לעיל]³²⁹. ט"ו. אסור להזיז מן המת שום איבר, ואם היה פיו נפתח קושרים את הלחי לראשו בתחבושת. ודווקא כדי שלא יוסף להפתח, אבל לא כדי שיסגר מה שנפתח או מקצתו, שהרי אסור להזיז ממנו שום איבר³³⁰. [ויש להזהר בקשירה, שלא לקשור בקשר של קיימא]³³¹.

ומביאין כלי מתכות או כלי זכוכית ומניחים על כריסו כדי שלא יתפח, וסותמין נקביו העליונים והתחתונים בבגד או בשום דבר כדי שלא תכנס בהם הרוח ויתפחו³³². ואם חוששים שמא יתקשו איבריו, ואז לא יוכלו לפשוט את איבריו, ויהיה בזיון למת, מותר להניח עליו ככר או תינוק עד שיפשוטו את איבריו על ידי הכיכר בעצמו או שאר חפץ של היתר, והיינו שידחקו אותו על האיברים עד שיתפשטו³³⁴. ועל ידי גוי מותר בכל אופן³³⁵.

י"ז. אין מעצמין עיניו של מת בשבת³³⁶. והרצוה שיתעצמו, נופח לו יין בחוטמו ונותן שמן בין ריסי עיניו, ואוחז בשני גודלי רגליו, והם מתעצמים מאליהם³³⁷. על פי הוזהר הקדוש צריך להעצים עיניו של המת, משום סכנה³³⁸. ואף על פי שמדברי השו"ע והפוסקים מבואר שאסור לעשות כן בשבת, מכל מקום הנהגים לעשות כן בשבת אין למחות בידם³³⁹. אולם יותר נכון להעצים עיניו על ידי שיקח כיכר או שאר חפץ היתר, וידחק את הככר על עיניו להעצים³⁴⁰.

י"ח. כל עסק הטהרה עם המת, כגון פשיטת בגדיו והורדתו לארץ, ונקיטו, נעשים על ידי יהודים וכמו שנתבאר לעיל, ואפילו במקום שיש גוי, יש לעשותם על ידי יהודים, משום כבודו³⁴¹. י"ט. קבורת מת מצוה אסורה בשבת ויום טוב³⁴². ואין להתיר לומר לגוי שיקברוהו בשבת, ואפילו להניחו בקבר העשוי מאתמול אסור³⁴³. [ודין קבורת מת ביום טוב מבואר בסימן תקכ"ו]³⁴⁴. וכן אסור לומר לגוי לעשות שאר איסורים לצורך המת, ואפילו הם איסורים מדרבנן, משום שאין כבודו של מת שיאמרו שנתחלל שבת על ידו³⁴⁵.

דין טלטול מן הצד וטלטול בגופו

כ'. טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, מותר, כגון שהוא לוקח או נוגע בדבר היתר, ומחמת זה אז המוקצה שנגע בדבר היתר, ודווקא אם עושה כן לצורך דבר היתר, כגון לצרכו שרוצה לשכב שם וכדו', מותר, אבל אם עושה כן לצורך המוקצה, הרי זה אסור³⁴⁶.

טלטול שלא בידיים, אלא בגופו או באחד מאיבריו, הרי זה מותר, אפילו כשעושה כן לצורך דבר האסור³⁴⁷. [ונחלקו הפוסקים כאשר דרך טלטול המוקצה הוא בגופו באחד מאיבריו, אם מותר לטלטלו כדין טלטול מוקצה בגופו, ויש

הכר מתחתיו, דכל כה"ג הוא דבר שאינו מתכוון (שהרי אינו מתכוון להזות הגודלים אלא לסגירת העיניים), ובדרבנן הקילו, ומשום בזיון המת קיל טפי. אולם זה דוחק, ומסתבר לדינא שאין לעשות כן, כנלענ"ד.

338. כ"ה בזה"ק (פ' ויחי דף רכ"ו) עה"פ ויוסף ישיה ידו על עיניך, והובא בפוסקים, כיעוין בכה"ח אות נ"ו, ובמשנ"ב סק"ג. [ועיין באבן עזרא עה"ת פ' ויחי שצ"ע על הפסוק הנ"ל שכך מנהג החיים עם המתים, ומשמע שהוא מנהג דרך ארץ גרידא, אולם ז"א, דהתם מיירי קודם מתן תורה (וכה"ג כתב האב"ע לגבי ז' ימי המשתה זו ימי אבילות, כמבואר בס' בראשית בכ"מ), ובלא"ה לא נחית לד' הוזהר (ע"י שם הגדולים אות א'), וגם לא נחית אלא לפשט].

339. משנ"ב (סק"ב), והדגיש שכל זה דווקא לגבי העיניים, אבל לגבי שאר האיברים אין להם שום סמך.

340. כה"ח (אות נ"ו) בשם הא"י, שהנהגים להקל יעשו זאת ע"י ככר שידחקו על האבר עד שיתפשט, עיי"ש. וקצת משמע מלשונו שאינו לכתחילה אלא לנוהגים כן. וי"ל משום שאין בזה בזיון, ורק משום הסכנה הנוכרת בוזהר, וזה הרי בהיפך מדברי הש"ס והפוסקים שאסרו לעשות זאת בשבת, ולכן כתב שכ"ז לנוהגים להקל, ואינו בשופי כ"כ. אמנם למה דמשמע במשנ"ב נראה דיש להקל באופן זה בשופי, אלא דק"ק למה המשנ"ב לא כתב עיצה זו, ואפשר דלכך סיים משם המרדכי שידחק בכיכר על האיברים, וקאי גם על עצימת עיניו.

ועיין במשנ"ב שם שגם לענין ישור איברים, אע"פ שלא שייך בזה דברי הוזהר, מ"מ במקום שנוהגים בזה כדי שלא יהיה בזיון למת, יעשו ע"י טלטול מן הצד.

איברא שבעצם הדין בזה כבר הערנו לעיל בהלכה הקודמת שלכא"ו יש לתמוה היאך כתבו המשנ"ב והכה"ח הנ"ל שיישר את האיברים ע"י כיכר או תינוק, הלא כל כה"ג ה"ז טלטול מן הצד לצורך דבר האסור, ואסור ככל טלטול מוקצה, וכל ההיתר של כיכר ותינוק, הוא רק כשמטלטל את שניהם יחד, וטלטול המת מתייחס לטלטול ההיתר ולכן מותר, אולם כאן זה ממש טלטול מן הצד דעלמא, ואף אמנם שמצאנו שהתירו לטלטול מן הצד בדליקה, וכנ"ל ברה"ס, שאני התם שהוא בזיון גדול, אבל כאן הלא אינו בזיון כ"כ, וכבר מצאנו שאפילו במוטל בחמה לא התירו לטלטול מן הצד וכנ"ל בס"א, ויותר טוב היה להזיזו כלאחר יד או במרפק וכדו', וצ"ע.

341. כמשנ"ת לעיל בס"ב. עפ"ד הכה"ח שם אות ל"ג ומשנ"ב סי' תקכ"ו. 342. עיין בסנהדרין (דף לה). דפשיטא שאסור קבורת מת בשבת, ודנו שם לענין מת מצוה (וא"ת מאי שנא מת מצוה, הא בכל מת אפשר להשהותו למוצ"ש, ע"י בתורת חיים שם ובמצפה איתן מש"כ בזה). וכ"מ ברי"ה (דף כ.ז) ועוד בכ"ד, וע"ע בתוס' בב"ק (דף פ. פא.). וע"י כה"ח אות א'.

343. כן מבואר בראשונים, וה"ד במשנ"ב סימן תקכ"ו סק"ו שאפילו אם יש חפירה אסור להניחו עד אחר יו"ט. ואמנם אם אין בזה טלטול המת, שאין מפנים אותו למקום אחר, עיין שם ובשעה"צ וש"א.

344. וביו"ט מצאנו שהקילו טפי (וי"ל מפני שמצוי שסמוך לשבת והוא זמן ארוך, ומה שהקילו בכה"ג ביו"ט ולא בשבת, משום שלא יבואו להתיר בכל שבת רגילה).

345. מג"א (סק"ג), וה"ד בכה"ח (אות כ"ז). והיינו באופנים שלא התירו חיז"ל, וכדלהלן.

אמנם מש"כ המג"א (שם) דעפ"ז אסור אפילו בגונוי שיש בזיון למת, ואסר שם הוצאה ע"י גוי לרה"ר, עיין שם, הנה בב"י בשם המרדכי מוכח דמותר, וכ"כ בב"י בשם שבה"ל, והו"ד בכה"ח שם. וע"ע שם מש"כ בשם הא"ר. וע"י בשעה"צ (אות י"ח) דיש להקל ברה"ר שלנו [והעתקנו את לשון המג"א בפנים, בשביל עיקרי הדברים, אבל בגונוי שיש בזיון למת, ה"ז שנוי בפלוגתא, וכנ"ל]. וכן בשאר אופנים שהתירו וכנ"ל, אין חשש. 346. שו"ע (סעיף ח'), וכגון צנון שטמן בארץ או פירות שטמן בתבן, וכדלהלן. [ומבואר בזה שאף אם מזיז את המוקצה ומסדרו לצרכו, ה"ז בכלל צורך דבר האסור משום שיעקר עסקו הוא במוקצה, ואינו מותר בכה"ג אלא בטלטול בגופו (עיין כה"ח אות ס"ט)]. ולכן אסור לנענע קש שעל המטה כדי לסדרו שיוכל לשכב שם, ורק טלטול בגופו התירו ולא טלטול מן הצד].

347. שו"ע (שם). והוא קל יותר מטלטול מן הצד, ולכן התירו בו גם לצורך דבר האסור, וכמש"כ המשנ"ב סק"ל (וכ"ה בכה"ח אות ס"ח משם האחרונים, וכוונתו למשנ"ב). ובכ"מ משמע דל"ח טלטול כלל בכה"ג, ולכן הקילו בו טפי. [וכבר כתבנו בכ"מ דלא קי"ל כדעת החזו"א שאסר לטלטול בגופו כאשר ניכר שהוא מתכוון לטלטל המוקצה, והעיקר כהבנת

כחפצא דהיתרא, ואז מותר להזיז את איבריו אגב זה [והיה אפשר לפרש באופן אחר שמרימים את המת, והכוויד של הכיכר או התינוק מפשיט את האיבר, וא"כ שעצם שמניחו עליו ה"ז גורם להפשיט איבריו]. וע"ע בהערה הבאה.

ואמנם הדרכי משה (אות ג) העיר על הבי" שבהגהות המרדכי שם איתא משם הר"ב שאסור להזיז איבר ע"י ככר ותינוק [והיינו דכיון שכל ההיתר של כיכר ותינוק הוא שע"י לא יהיה ניכר כטלטול המת להדיא, א"כ כ"ז רק כשמטלטלו ביחד, אבל כשמניחו עליו ומתעסק באיבר, הרי ניכר שהתעסקותו הוא רק במת], אולם האחרונים הסכימו לדברי הבי" וכדלהלן בסמוך, ועכ"פ באופן המובא להלן דמיירי לדחוק את הככר וע"י מפשיט איבריו, י"ל שמותר לכ"ע.

334. הנה כאמור דהבי" משם המרדכי שמניח עליו ככר, ואז יפשיט איבריו (וכן משמע בהגהות מרדכי הנו" ב"מ), וכן מבואר בשו"ת הרד"ך (בית י"ח חדר ד'), וה"ז בהגה"ו, אבל במרדכי לפנינו איתא שמפשיט את האיברים ע"י הכיכר עצמו, שדוחקו על האיברים כדי שיתפשטו, וכן העתיק הא"ר. וכן כתב בפשיטות במשנ"ב (סוף סק"ב) שיעשו כמש"כ המרדכי שמניח ככר על אותן האיברים, ודוחק עליו עד שיתפשטו, עיי"ש. ואמנם בכה"ח (אות נ"ו) הביא ד' הבי" כפי המובא לפנינו, והביא אח"כ את דברי הד"מ, עיי"ש. ושלעצמו היה נראה לדידן דקי"ל כבי" מותר בכל אופן, אולם מאחר שבמקור הדברים לפנינו אינו כן, וגם יש חולקים, לכן לכתחילה יש לעשות באופן זה, וכד' המשנ"ב.

אלא שמבחינה אחרת יש להקשות בזה, דהיאך מותר לדחוק על המת ע"י כיכר ותינוק, הלא זה ממש טלטול מן הצד לצורך דבר האסור [ומבחינה זו היה עדיף הדרך הקודמת בהערה הקודמת, שישים על המת את הכיכר ותינוק שבוה יתייחס המת אל ההיתר, ואילו כאן הלא זה ככל חפץ שמוזיז בו מוקצה], ומאי הענין בהיתר זה (והלשון כיכר ותינוק יתפרש בודאי לכל חפץ, ולשון מושאל אגב כל הענין בסימן זה), וה"ז ממש כמו כל חפץ שלוקחו ומזיז בו את המוקצה, ואין לומר שמותר כי זה בזיון גדול, שהרי לא התירו לטלטול מן הצד משום בזיון אלא בדליקה דווקא וכנ"ל, אבל במת בחמה שיש חשש שיסריח, הרי מפורש לעיל בס"ב שאסור לטלטול מן הצד לצורך דבר האסור (שהרי לכן מבואר שם שאסור להופכו ממטה למטה), ואטו זה בזיון כ"כ מאשר שיסריח בחמה, ואף את"ל כן הרי גם בחמה לא התירו לטלטול מן הצד רק בדליקה, וצ"ע.

ויותר טוב היה ליעץ להזיז האיבר כלאחר יד או במרפק (ובודאי אינו בזיון כ"כ מאשר חפץ אחר), וזה יתבאר רק עפ"משינ"ת לעיל בכללי המוקצה שבר"ס ש"ח שגם באחורי ידיו ומרפקו ה"ז כלאח"י, אלא שלא ראינו בפוסקים שיעצו כן. [והיה אפשר לומר מב' אופנים: א). דסבירא להו שכל שהוא מתעסק בידי לא חשיב לטלטול בגופו, וכאמור דאמר הכי, עיין לעיל בכללי המוקצה. ב). וא"כ כהחזו"א דס"ל שאף לטלטול בגופו לא הותר, כאשר ניכר שכל כוונתו לצורך המוקצה]. וצ"ע.

335. ערוה"ש סי"ח. 336. שו"ע סוף סעיף ז'.

337. גמרא בשבת (קנא:), וה"ד בכה"ח אות ס'. [ולפנינו בגמ' הוגה ע"פ המהרש"ל שאוחז בגודלי רגליו, ולא באצבעותיו]. ועיין בכה"ח שם משם הא"ר שאפשר לעשות כן אפילו בשבת, ושכ"מ בתוספתא, עיי"ש.

ולענ"ד יל"ע בעיקר הדבר איך הוא פועל, וכפי הנראה לי הוא דבר סגולי גרידא ואינו דבר טבעי כלל (שהרי כבר בטלו כל הרגשותיו בעודו מת, ואיך יתעצמו מאליו), וה"ז כדרך שאר דברים סגוליים המוזכרים בש"ס טובא (ובפרט במס' שבת בכמה מקומות), ומעתה נלענ"ד דלא מבעיא דאפשר שבוה"ז אינו מועיל כלל, אלא דאפשר שאסור לעשות כן, עפ"מ"ש הפוסקים שיש תקנת קדמונים שלא לעשות את הסגולות והרפואות שבתלמוד (עיין בשד"ח בענ"ז, והארכנו זה טובא במקומו בניטין ר"פ מי שאחזו, וע"ע מה שהזכרנו בקיצור לעיל בס"י סכ"ד כ"ה), ולא רק בשבת שלא יעשה כן אלא אף בחול אין לעשות כן, אלא שכפי הנ"ל הרי הכה"ח הביא כן בשם ר"יו ועוד פוסקים, ומשמע דלא ס"ל כן, אולם ז"א מוכרח, ועכ"פ לפי הידוע שאין לעשות סגולות ורפואות שבתלמוד, נ"ל דאפשר דה"ה בזה נמי, ולכן השמיטו שאר הפוסקים ענין זה, ודו"ק, ולפ"ז שעושה זאת בשבת, נראה א"כ שיהיה שלא להזיז את גודליו כשאוחז בהם, שהרי אסור להזיז איבר, וצ"ע דסתמא דמילתא יוזזו איבריו בנגיעתו, וא"כ איך התירו ליעג בו, והלא ה"ז כדין הביצה בשו"ע (סימן שכ"ב ס"א), וכמש"כ המפ"ש שאסור ליגע בה משום שהיא מתנדנדת בנגיעתו, ואפ"ל כדרך שכתבנו לעיל בהערה גבי סיכת המת וגבי שמיטת

מזיז, אלא שהוא בטלטול מן הצד, וא"כ אפשר שאף שטלטול מן הצד לצורך דבר האסור אסור, מ"מ במת היתיר, ומצאנו כה"ג). אולם בשו"ע כתב "ובלבד שלא יזיז" גם על שומטין]. שו"ר בח"י שבסוף השו"ע בשם הדעת שלום דאינו מתכוון, והו"י רק פסיק רישא בדרבנן דשרי, עיי"ש. (ואמנם יל"ד בזה, דכמה פוסקים כתבו שאין להתיר פסיק רישא בדרבנן, וכמבואר בסימן ש"ד עיי"ש. וי"ל דמ"מ במת קיל טפי, וש"י לכ"ע). ועיין בתפא"י (פכ"ג אות ל"ז) שכתב דאע"ג שע"ז יזוז במקומו, שרי. ומשמע קצת דכל שהוא במקומו לא חשיב טלטול, ומיירי בכה"ג שהוא מוטל במקומו. ויבואר עוד לפמש"כ התפא"י בכלכלת שבת מוקצה, שלא בכל גונוי שזז מעט במקומו ה"ז טלטול מוקצה, עיי"ש. והזכרנוהו לעיל בר"ס ש"ח בכללי המוקצה בענין נגיעה במוקצה, עיי"ש. וכן הזכרנו זה לעיל בסימן זה סי' ש"א בסוף סעיף א' בהערה, עיי"ש. ועו"ל בכ"ז שבמת הקילו טפי.

324. משנ"ב (סק"ב) וכה"ח אות נ"ד. וע"ע בב"י, ובמשנ"ת לעיל ס"א בהלכה המתחלת כמו שהתירו.

325. כן מבואר באחרונים שם, וכמשנ"ת בהלכה הנזכרת בס"א.

והנה במשנ"ב שם כתב למחות באותם שמטלטלים המת אע"פ שאין לחוש שמא יסריח, וכתב שרק לשמוט הכרים מתחתיו מותר, ע"כ. ולכא"ו צ"ב, דכיון דמיירי שאינו מסריח, א"כ מ"מ מותר לשמוט את הכר, והרי בשו"ע משמע שבאופן זה שאינו בחשש שיסריח אסור לשמוט הכר, וכבר העיר כן בשעה"צ (אות כ"ח). ואעפ"כ כתב ד"ז במשנ"ב (ומקורו במג"א), וצ"ע. ובכלל מה הענין בזה כשאין חשש שיסריח, ואולי מיירי בחשש רחוק (וע"ע בהערה הבאה), אולם מלשונו משמע דאין לחוש שיסריח.

326. עיין כה"ח (אות נ"ח) מה שהביא מפתח הדביר, שכתב ליישב מנהג החברא קדישא במקומותם שנהגו להתעסק במת להגביהו ע"י ככר ותינוק וכו', וכ"ה בספר גשר החיים פ"ב ממנהג איזמיר.

ואולם יש לתמוה על המנהג, דהא מבואר במג"א ובמשנ"ב (סק"ב) בשם האחרונים שאסור לעשות כן, ויש למחות בידם, אא"כ יש חשש שיסריח. שו"ר שכע"ז שמה שבטל ה"ז (ח"ד סימן ל' אות ג) על המקלים בכיוצ"ב שהוא נגד תהומות הלכה, ואין לסמוך על המקלים, אלא רק בהשמטת הכר וכיסי סדינים כנהוג, אולם נ"ל דפתה"ד מיירי במקומות החמים שהדבר מצוי שיסריח, ולכן לא הקפידו לאמוד את הדברים ולדקדק בהם, והרי קשה לאמוד את טבעי המזג והאוויר, ולכן הקילו מן הסתם, ועכ"פ בכדי שלא למחות בהם, והכל כראות עיני החכם, ואכן לכתחילה אין להקל בזה אא"כ יש חשש שיסריח דווקא.

ולמעשה בודאי שיש לנהוג לכתחילה כדברי הפוסקים שרק אם הוא חשש שיבא לסירחון שרי, וממילא זה תלוי לפי הענין, כגון: א). אם הוא קיץ וחם או חורף וכיוצא. ב). וכן תלוי אם מת בתחלת השבת או באמצעיתה או בסופה. ג). עיין בביה"ל בהל' יו"ט סי' תקנ"ו שהביא מהי"ש שבתינוק מת אין חשש כ"כ שיסריח, כיון שבשר ילד אין מתקלקל כ"כ מהר, ע"כ. וע"ע שם בפוסקים, וכל כה"ג.

327. כן הוא מבואר במשנה בשבת (שם) דשומטים הכר, והוא מוטל לארץ, ומבואר שם במפרשים שע"י שמיטת הכר הוא נופל לארץ. (וק"ק שלא פירשו כן המפרשים כאן דבהכי מיירי בשמיטת הכר). וע"י בח"י רע"א שם משם הר"ן שטבע החול להוסיף איכות על איכותו, שאם הוא דבר חם מחמם ואם קר מקרר, וע"י בתפא"י שם. [ומה שכאן יש לעשות ע"י כיכר ותינוק, כיון שנחשב לטלטול גמור, וחמיר מהשמטת הכר הנ"ל].

328. כן העיר לנכון בשש"כ פס"ד סי"א. ובשבת ה"ז כתב שכה"ג היה כשנפטר החזו"א, ורק הוציאו את הכר וכיסוהו בסדין. והוספנו שלא יעשו כלום, משום שנראה דקאי גם על כל שאר הנהגות שעושים במת שאם אין צורך אין לעשותם, דהא יכולים להתמין מעט ולעשותם בחול, וכדרך שכתבנו בהערה שלפני הקודמת.

329. עיין לעיל סוף סעיף א' ובהערה. 330. שו"ע (סעיף ז').

331. כן העיר בשש"כ (פס"ד ס"ח) שלא יקשור בקשר כפול אלא יקשור בקשר עניבה, או יתחוב את הקצה פנימה. ועוד פרטים בהל' קושר יבואר להלן בס' ש"י.

332. עיין בכה"ח (אות נ"ט) מש"כ בזה משם הא"ר (ועיין בזה בגמ' בשבת קנא:), ומ"מ דברים אלו אפשר לעשות אף בשבת, שהרי אינו מזיז אותו ע"י.

333. כ"כ הבי" בשם המרדכי בשם הראב"ה, וה"ד בכה"ח (אות נ"ז). והיינו בפשטות שהוא שם את הכיכר על המת, ושוב נעשה המת

להחמיר³⁴⁸]

ונתבאר עוד דינים אלו לעיל בכללי דיני מוקצה שבתחילת סימן ש"ח.

כ"א. טמן פרי או ירק בארץ, ומקצת העלים שבראשו מגולים, מותר למושכו ע"י העלים מן הארץ³⁴⁹ [באופן שאין חשש איסור תולש, עיין בהערה³⁵⁰]. ואע"פ שעל ידי הוצאת הירק הרי הוא מזוי עפר שהוא מוקצה מותר, והרי זה טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, ואם היה טמון בבית אסור להוציאו כלל, אלא אם כן הוא טמון בחול או בעפר שמונח בקרן זוית, ועשוי להשתמש בו לצרכיו³⁵¹.

וכן אם טמן פירות בתבן או קש המוקצים כדי שיתבשלו, אם מקצת העלים שלהם מגולים, מושך אותם ומוציאם, ואם כולו טמון יכול לתחוב בהם מחט או שיפוד להוציאם, והרי זה טלטול מן הצד לצורך דבר המותר³⁵². אבל בדין הקודם לגבי פירות הטמונים בקרקע, אסור לתחוב בהם כדי להוציאם, משום שנראה כעושה גומא בקרקע³⁵³. ויש מתירים גם אם הם טמונים בקרקע³⁵⁴, ודווקא בשדה ולא בבית³⁵⁵.

כ"ב. פירות שטמנם בעפר או בתבן המוקצה כדי לשמרם וכיוצא, אינם אסורים כדי "בסיס לאיסור", משום שאין הפרי משמש את המוקצה שיתיישב עליו, אלא המוקצה משמש את ההיתר³⁵⁶. ויש אומרים שאין דברי מאכל נאסרים מדין בסיס בשום אופן, ואפילו אם הם משמשים את המוקצה שיהיה עליהם, ועיין בהערה³⁵⁷.

כ"ג. קש ותבן שהוא מוקצה שנמצא על המטה, יכול לנענעו בגופו כדי לשכב שם³⁵⁸.

וסתם תבן וקש בזמן הזה אינו מוקצה, משום שהוא עשוי למאכל בהמה³⁵⁹. אולם במקומותינו בעיירות תבן וקש הרי הוא כמוקצה מחמת גופו, והדבר תלוי במנהג המקומות³⁶⁰.

ואפילו במקום שהוא מוקצה, אם נטל ממנו כדי להשתמש בו, או שהניחו על המטה כדי לשכב שם, הרי נסתלק ממנו שם מוקצה³⁶¹. וכן אם היה על המטה תבן וקש והניח שם כר וכסת, הרי זה גילה בדעתו שעשוי לשכיבה ונסתלק ממנו שם מוקצה³⁶². וכן אם חשב עליו שיהיה לשכיבה, מותר³⁶³.

כ"ד. מה שנוהגים איזה אנשים שמוכרים בשבת, ובכדי שלא לטלטל מוקצה הם מקבלים את הכסף בכלי, או שגוררים אותו בסכין ולא בידים, הרי זו טעות והם עוברים על איסור מוקצה, שהרי הם עושים טלטול מן הצד לצורך דבר האסור, שהוא המעות, והרי זה איסור גמור³⁶⁴. וכל זה הוא מלבד הרעה הגדולה שעוברים על איסור מקח וממכר בשבת³⁶⁵.

סימן ש"ב

כמה דברים שהתירו חז"ל לצורך קנינה

א. משום כבוד הבריות, התירו חז"ל כמה איסורים של דבריהם משום שגדול כבוד הבריות³⁶⁶, ואפילו כשצריך לעבור על שני איסורים ביחד, התיירו³⁶⁷.

כגון מי שנצרך לנקיבו צריך לקנח את עצמו, ואין לו נייר הראוי לקנינה, התיירו לו חז"ל לקנח בדבר המוקצה (כמו שיבואר להלן בהלכה ב). וכן התיירו לטלטל מכרמלית לרה"י (וכמו שיבואר להלן בהלכה ג).

הפוסקים שמתירים בכל גווני, וע"ע מה שכתבנו בהקדמה לסימן ש"ח].

348. הנה לפי הנראה מדי הפוסקים בהיתר טלטול בגופו משום דהוי שינוי, אי"כ לכא"כ כאשר דרכו בכך לא הוי שינוי. ויבואר שפיר לפי טעם איסור הוצאה שנתבאר בהקדמה להל' מוקצה בר"ס ש"ח שהוא משום חשש הוצאה וכו', וככל כה"ג שעושה בשינוי לא חיישינו, משום דע"ז יזכור, אי"נ דכשעושה בשינוי אף אם יוציא לא יתחייב מן התורה (וכמש"כ במנחת שלמה סימן י"ד עיי"ש), וממילא כאשר הוא דבר שדרכו בכך יש לחוש לאיסור.

וכבר נחלקו בזה הפוסקים, שדעת הגר"ז דכל שהוא בגופו לא גזרו (וכיעוין בדבריו בסימן רס"ו ס"ט במוסגר, וכן בסימן ש"א סל"ט ובקו"א שם, עיי"ש). וכן דעת הא"א מבוטשטש בסימן ש"ט ס"ד, אבל בתוספת שבת (סימן ש"ח סק"י"ח) ס"ל שכל שדרכו בכך אפילו שהוא בגופו חשיב טלטול ואסור, וע"י בהערות שם, וכן צידדו עוד אחרונים, ועיין במאירי בשבת לו. דמשמע הכי, אולם מהרמב"ן מוכח דגם ככה"ג מותר, וכ"מ מברכי האשונים גבי ישיבה על חריות, אולם י"ל דגרע משאר טלטול, ויותר נראה דהתם ל"ח דרכו בכך, ולדינא נראה להחמיר. וכן כתבנו בסי' ש"ח להוכיח מהמשנ"ב לאסור בזה, ע"י שם בסט"ו וסט"ו.

ונפ"מ בזה, כגון א'. כדור, שנת' בסימן ש"ח שדעת השו"ע שאסור משום מוקצה, דממילא נראה שאין לטלטלו ברגל שהרי כך הוא אופן טלטולו (ואף כשאינו משחק בו אסור). ב'. עיין בשש"כ פכ"ח הערה נ"ט בשם הגרש"א שדן בכיוצ"ב לגבי שעון שפסק מלפעול, דאינו נחשב טלטול מן הצד, כיון שזה דרך טלטולו, עיי"ש. אכן אפשר דכיון שפסק מלפעול שוב אין זה נחשב דרכו בכך, שכל שהפסק מלפעול אין הדרך לשומו על היד (וכה"ג כתבו הפוסקים בסימן ש"א גבי איסור הוצאה בשעון זהב וכו'). ג'. עיין עוד כמה שכתבנו בסי' בסימן ש"ח סעיף מ"ו בביאור ד' השו"ע שאסר לישא רוע תולעים באצילי דיו.

349. שו"ע (סעיף ח').

350. עיין בשו"ע שכתב שכ"ז באופן שלא השריש ולא נתכוון לזריעה, ומבואר, א'. שזיהר שלא להוציא ירק שהשריש באדמה משום תולש [ולהלן בסימן ש"ו סעיף ו' ובהערה שם ביארנו באיזה אופן יש לחוש (בזה). ב'. אף אם לא השריש, מ"מ אם נתכוון לזריעה אסור. וכבר עמדו ע"ז האחרונים, מהמבואר (בסימן ש"ו ס"ב) שחטיטו שזרעו בקרקע מותר להוציאם אם לא השרישו, ואפילו נתכוון לזריעה. ובאחרונים כתבו כמה תירוצים, ועיין ככה"ח כאן (אות ס"ד) שמסיק לאסור בכל אופן כסתמת דברי השו"ע, אולם המשנ"ב (סק"ז) בשם המאירי כתב שהדבר תלוי אם כיסהו בעפר אסור, ואם לא מותר. [והזכרנו עוד מדין זה לעיל בסי' ש"ו ס"ב בהערה, עיי"ש]. ג'. עוד כתב בשו"ע דאף שהוסיף מחמת לחות הקרקע מותר כשלא השריש. וע"ע להלן בסימן ש"ו ס"ו ובהערה שם ביאור הדברים.

351. משנ"ב (סק"ח), שבבית יש חשש שמא יבא השוות גומות (ומקורו מדי' הגמ"א כאן, ואכן כ"מ ראינו שחששו חז"ל לאשווי גומות, ועמש"כ בסימן ש"ב ס"ו), ודווקא בשדה מותר, והוסיף שגם בבית אם הוא בעפר המונח בקרן זוית מותר, והיינו דבכאי גוונא לא מקפידים על הגומא, שהרי בלא"ה הוא עשוי להשתמש בו.

וכן אם טמן אותו בעציץ שבבית, ג"כ אין בזה חשש אשווי גומות, שאין אדם מקפיד אלא על גומא שבקרקעית ביתו. וע"ע מה שנתבאר בזה להלן בסימן ש"ו בהקדמה ד' למלאכת חורש.

352. שו"ע (סעיף ט'), והוספנו ביאור שהנידון כאן באופן שכולו טמון, אבל במקצת עליו מגולים, היינו הדין הקודם בסעיף א'.

ועיין במשנ"ב שבזה"ו סתם תבן וקש עומד למאכל בהמה ואינו מוקצה, ואפילו כשהוא מוקצה אם נטלו להשתמש בו שרי, וע"ע להלן. אמנם בזמנינו סתם קש ותבן בעיירות שלנו שאין מצויים בהמות, אי"כ אינו עשוי למאכל בהמה, והרי הוא מוקצה מחמת גופו כצורות ואבנים, ורק אם הזמינו לכך או שנטלו להשתמש בו ה"ז סילק ממנו שם מוקצה.

353. כ"כ בבי"ב בשם המ"מ, ולכן לא הוזכר שם דין זה.

354. מג"א (סק"א) בשם התוס', ושכ"מ בירושלמי. (ומה שלא הוזכר בהלכה הקודמת, הוא מפני ששם יש אפשרויות אחרות בשופי שהרי עליו מגולים). וכ"כ ככה"ח (אות ס"א) בשם הפוסקים, ומשמע דנוטה לדעתם, אולם המשנ"ב (סק"ה) סתם בדבריו כדעת הבי"י, וע"ע בשע"צ אות ל"ב. [וע"ע גם להלן בסימן ש"ו ס"ו, ודו"ק].

355. כן נראה פשוט, והרי זה ככל האמור לעיל דבבית איכא חשש אשווי גומות.

356. עיין בהגה (סעיף ח') שכתב שאין באוכלין משום בסיס, וביארו האחרונים דהכוונה שכיון שעשוי לשמש את ההיתר ל"ח בסיס, וכיעוין במשנ"ב. וכן הסכים הכה"ח. (ונתבאר לעיל בסימן ש"ח בהקדמה לדיני

בסיס, וכמובא שם קודם סעיף ב'). אבל באמת אין חילוק בין אוכלים לשאר דברי היתר, שאם הונח מוקצה על המאכל כדי שיתיישב עליו היטב הוי בסיס גם באוכל (וכמש"כ בשע"צ אות ל"ג).

וע"ע בט"ז שפירש באופן אחר, שמה שאינו בסיס הוא מפני שבדעתו היתה ליטלו לכשיצטרך, ולא הניחו על דעת שיאשר כל השבת, עיי"ש, אבל אם היה רוצה שיהיה שם כל השבת הוי בסיס, אולם כאמור דהמג"א ושאר מפרשים פירשו דלעולם אינו בסיס, כיון שאינו בא אלא לשמש את ההיתר, ועכ"פ יוצא לדברי הכל שדין בסיס שייך גם באוכלין, שאם הניח עליהם מעות או שאר מוקצה כדי שיתיישב עליהם, נעשה המאכל בסיס לאיסור. [ויש לציין שאפילו להתוס' (דסמ"ך ה"ט) על דבריהם] אינו אלא בחשב שיהיה כן כל השבת, ולא במקצת השבת, שהרי התוס' סבירא להו כדעת בעל התרומות שבסימן ש"ט ס"ד].

ואמנם היה אפשר לפרש את דברי הרמ"א כפשוטו, לפי מה שמצאנו (ר"ס ש"י) שאין באוכלין דין מוקצה אפילו בנתנו לסחורה וכו', כיעו"ש, וא"כ היה אפשר לומר דהכי נמי לענין בסיס, משום שכל אשר לו יתן בעד נפשו, והאדם יודע שאם יצטרך למאכל הוא יסלק ממנו את המוקצה (באיזה דרך המותרת), ויאכל את המאכל, וא"כ י"ל שאינו נחשב הנחה מעלייתא ולא חשיב בסיס, ולפ"ז את"ש פשוטו לשון הרמ"א שכתב בפשיטות שאין בסיס באוכלין, אולם מאחר שאף הדר"מ שהביא ד"ז מהכלב העתיקו על דברי הבי"י, אי"כ יש לפרש בדין זה כפי שנתבאר לדעת הבי"י, ולעולם אין חילוק בין אוכלים לשאר דברים בדיני בסיס, וכן מבואר דעת האחרונים, וכנ"ל. וע"י בהערה הבאה.

357. נתעוררתי בזאת בגמ' דשבת (דף קמב). בתרומה טהורה וטמאה זה על זה, שאין המאכל נעשה בסיס לאיסור שעליו. אולם אפ"ל דמיירי בשוכח דלא חשיב בסיס כלל, ושוב מצאתי להמאירי בשבת שם שכתב שאין הפירות נעשים בסיס וכו', ועוד שאין אוכלין נעשים בסיס, וכן לקמיה [לענין תרומה הנ"ל] כתב בפשיטות הואיל ואוכלים הם אין אוכל נעשה בסיס לדבר האסור אע"פ שהוא עליו, עיי"ש. ומוכח דס"ל בפשיטות שאין אוכל נעשה בסיס, ואין לפרש בדברי המאירי ככל דברי האחרונים הנ"ל שזה מסיבות צדדיות, דז"א במשמע, וכיעוין. [ועל כרחק הסברא בזה כמו שכתבנו לעיל בסי' ב", על דרך המבואר בר"ס ש"י]. ובהו יבואר גם פשוטו לשון הכל בו שהובא ברמ"א שאין מוקצה באוכלין.

והיה נראה שיש לסמוך על דבריהם עכ"פ בשעת הדחק (שהרי חזינון כן במאירי ובפשוטו הלשון של הכל בו). ושוי"ר שכ"כ בספר מנחת שבת (בשיו"מ סי' ס"ט סק"ד) בשם ספר פסקי דינים, שיש להקל בזה בשעת הדחק שדברי מאכל אינם נעשים בסיס כלל. [ונפ"מ בזה במה שמצוי במקור או בארון שמונח עליהם דברי מאכל שאינם ראויים לאכילה, כגון קמח, אורז ותפוחי אדמה חיים וכדו', שבזה נעשה מה שתחתיהם בסיס, אלא שבד"כ אין זה מונח ככוונה וכו', וככל דיני בסיס דלעיל בסי' ש"ט]. אולם באמת ז"א פשוט, דמאחר שהרמב"ן והרשב"א וריטב"א ורא"ש ועוד רבים סוברים שיש באוכלין בסיס, וכ"כ באחרונים טובא, וצ"ל דלא דמי לפירות כסחורה שאין מוקצה, דשאני הכא שנעשו בסיס, ונעשו פטלים לאיסור, וכחלק ממנו הם, ויש להחמיר.

358. שו"ע (סעיף ח'). ועיין ככה"ח (אות ס"ט) בשם התו"ש.

וכבר נתבאר במקומו שנחלקו רבותינו בביאור דברי הרא"ש (בשבת מג.), שכתב שטלטול הקש שעל המטה מותר כיון שהוא נעשה בגופו וכלאחר יד, והוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר. (ונזכר בבי"י, והוא מקור דברי השו"ע כאן בסעיף ח'). שדעת המשנ"ב כפשוטו השו"ע שטלטול בגופו מותר בכל אופן, ואפילו כשעושה כן לצורך דבר המוקצה (וכלשונו שאינו נחשב טלטול כלל), ולכן ס"ל שמותר לטלטל כל מוקצה ברגליו או במרפקו וכדו', אולם החזו"א (סימן מ"ז) סובר שטלטול בגופו ג"כ נחשב טלטול, ולכן אסור לטלטל מוקצה ברגליו וכדו', וכוונת הרא"ש בהיתר לשכב על המטה הוא משום שאין כוונתו לטלטל כלל אלא רק לשכב שם, והטלטול נעשה ממילא. ונת' במקומו שסוגיין דעלמא כדעת המשנ"ב, וכ"מ בראשונים, ואכמ"ל.

359. משנ"ב (סקל"א), ולהלן (סקל"ו), וכדבריו בסימן ש"ח סעיף כ"ח, שכיום אינו עשוי אלא לבהמה, ולא למלאכות איסור.

360. כ"כ ככה"ח (סוף אות ע"ב) שהדבר תלוי במנהג המקומות, וכן כתב הכה"ח לעיל, וכדבריו בסימן ש"ח שם, והוספנו דבמקומותינו בעיירות הגדולות אין מאכילים קש ותבן לבהמה, וסתמו הרי הוא מוקצה מחמת גופו (וע"י לעיל בסימן ש"ח סעיף כ"ח שאינו נחשב ראוי למאכל בהמה אא"כ מצויים בהמות באותו מקום וכו'). וכן הערנו בהלכה שלפני הקודמת בהערה.

361. משנ"ב (סקל"ז). וכע"ז במשנ"ב לעיל (סקל"א).

362. שו"ע (סעיף ח'). והיינו אפילו שלא חשב עליו בפירוש לשכב עליו,

מ"מ ע"י מעשה זה נחשב כאילו הוא חשב, וכמש"כ המשנ"ב. 363. כ"כ הרמ"א (שם). ואופן זה הרי הוא עדיף מן הכל, משום שבאופנים הקודמים אינו יחיד במחשבתו, אלא מהני מן הסתם.

364. משנ"ב (בסוף סימן ש"א) וכה"ח (אות ע"ז) בשם הח"א [ועיין במשנ"ב שם ששינה מלשון הח"א בענין נפילת המוקצה לארץ].

365. שם. וע"ע בדבריו בדין מקח וממכר לעיל בסי' ש"ו. וע"ע להלן בסי' ש"ט.

366. עיין בברכות (דף יט): גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה, וביארו בגמ' דהיינו שדוחה לאו דלא תסור, והיינו כל מילי דרבנן דאסמכניה על לאו דלא תסור, ומשום כבודו התיירו רבנן, עיי"ש. אבל שאר איסור דאו' אינו דוחה [אלא שאמרו לקמיה (דף כ.) דבמילי דאו' דוחה בשב ואל תעשה, ועיין בהגהות המהרש"ם (בדף יט):], ועיין עוד בשד"ח בכללי הגימל אותיות י"ט-כ"ג ובפאת השדה שם, שהאריך בזה אם דוחה גם מילי דאו', אבל איסור דרבנן ה"ו דוחה גם בקום ועשה, וכגון מה שהובא שם בגמ' דברכות (יט):, וכן במה שהתירו כאן (בסימן ש"ב) לטלטל אבנים משום כבוד הבריות, וכן טלטול בכרמלית. וע"ע לעיל (בסימן ש"ח) שהתירו גרף של רעי מהאי טעמא, וכמו"כ לעיל (בסימן ש"א) שהתירו לטלטל מת ועוד טובא. וע"י במאירי נתיב בברכות (שם). וע"ע להלן בדין טלטול ברה"ר או בכרמלית שהבאנו מדברי רבותינו שדנו בענין איסור דרבנן שיש לו עיקר מן התורה.

ובביאור הא ד"גדול" כבוד הבריות, עיין בפמ"ג במש"ז כאן (ר"ס ש"ב) שכתב שהחידוש הוא בזה שהוא דוחה בד"ת בקום ועשה לאו שאין שווה בכל, או שבדרבנן דוחה לכמה לאוין ועשין, עיי"ש, וע"י בהערה הבאה (ויש לציין דעצם מה שדוחה כמה לאוין אינו חידוש כ"כ, שהרי אף בדאו' בדין עדל"ת מצאנו להרבה דעות שדוחה ב' לאוין, וכמשנ"ת במקומו, עיין בספר יוסף תואר עמ"ס יבמות). ועוד כתב שהחידוש הוא במה שדוחה אפילו שלא בעדיניה, דלא כמו כל עדל"ת, עכ"ד. ולענ"ד י"ל בפשיטות שהחידוש הוא בעצם זה שדוחה איסורי דרבנן, למרות שאינו אלא צורך האדם, ובשלמא אם היה במעשה זה צורך מצוה, שפיר היינו אומרים שידחה כדן עדל"ת, אבל משום כבוד הבריות שאינו אלא צורך האדם, לא היה לנו לדחות איסורים, והרי נא' כל הנברא בשמי לכבודי בראתיו וכו', וא"כ ה"ו חידוש גדול, וק"ק למה לא הסביר כן הפמ"ג בפשיטות, ואולי דהוה פשיטא ליה שהתורה חסה על כבודו של האדם, וכדחזינון במשנה דביכורים (פ"ג מ"ז), עיין שם. וע"ע בסוטה (לב): תקנו תפלה בלחש שלא לבייש עוברי עבירה, שהרי לא חלק הכתוב מקום וכו', וכל כה"ג, וה"ו מעין מה שראינו שפקוח נפש או סכנת איבר מחללין שבת, וכעין מה שראינו שמחללין שבת בשבותין אפילו בחולה שאב"ס, עיין בסימן שכ"ח, וה"ו משום כבודו. ועדיין נ"ל דלפי פשוטו יש לפרש כדאמרן, ודו"ק.

ובעצם הדין דכבוד הבריות, מצאנו שיש דברים שלא הקילו בהם, וכדלעיל בסימן ש"ב ס"ו גבי טיט שעל בגדו, שיש אומרים שאסור לשפשף משום טוחן, ואע"פ שזו מלאכה שא"צ לגופה, דקיי"ל שאיסורה דרבנן, כמשנ"ת בכ"ד. אעפ"כ לא התירו הגם שיש בזה משום כבוד הבריות, וכדמוכח במשנ"ב (שם סקל"ו), וביתר ביאור בשער הציון שם (אות מ"ד), שלא התירו משום כבוד הבריות אלא באמירה לעכו"ם דהוי שבות דשבות וכו', עיי"ש. ומשמע שעצם הדבר דהוי מלאכה שאצ"ל לא התירו משום כבוד הבריות, והיה אפשר ללמוד מזה כלל לכל מקום שאין מתירין מלאכה שאצ"ל משום כבוד הבריות, ויבואר לפמ"ש במקומו דהוי שבות חמור (ומהאי טעמא כתבנו בסימן ש"ז בדין אמירה לגוי בשם כמה פוסקים, שלא התירו איסור אמירה במלאכה שאצ"ל ככל דין שבות דשבות, משום דחמיר משאר שבותין). אולם ז"א מוכרח, שהרי כמו כן נוכל לשאול שאף מצד עצם האמירה למה הוצרכו לצרף הא דהוי מלאכה שאצ"ל, הלא אמירה לגוי דרבנן, וכבר בזה נימא שמותר מפני כבוד הבריות (וכמו שכתבנו בסימן ש"ז שבאמת יש להתיר אמירה לעכו"ם משום כבוד הבריות, וכ"מ ככה"ח בסי' ש"ב לקנח הקיטל שנתנף בליל יוה"כ וכו'). ובפשוטו י"ל שהוסיפו כן לרווחא דמילתא, אולם אפשר עוד דכאן לא הוי כ"כ צורך דכבוד הבריות, והוא תלוי בכל מקום לפי ענינו, ולכן שם לא התירו בשופי, ורק כאן שהוא צורך גדול מותר בכל גווני. [עוד יש לרזן בכל זה, ממה שנתבאר בהלכה הקודמת שלא התירו מלאכה שאצ"ל משום כבוד הבריות, במת שהסריח, ורק ע"י אמירה לגוי התירו, עיין במשנ"ב שם סק"ב ובשע"צ אות י"ח, ומשמע אכן שבמלאכה שאצ"ל לא התירו משום כבוד הבריות, ויל"ב].

367. עיין בביה"ל (סימן ש"י"ב ס"א) ד"ה דהא, בשם הישועות יעקב, דאף שיש בזה שני איסורין דרבנן, טלטול מוקצה, וגם מכרמלית לרה"י, אפ"ה כבוד הבריות דוחה אותן (וכ"ה ככה"ח אות י"ח), וע"ע להלן (סעיף

והוא הדין לאדם מצונן שלקה בנולת, וצריך לקנח את אפו, מותר לו להשתמש לצורך כך באיסורי דרבנן, משום שגדול כבוד הבריות.³⁶⁸

יש מי שאומר שאע"פ שהתירו חז"ל כמה איסורים משום כבוד הבריות, מכל מקום צריך כפרה. אולם מדברי הפוסקים נראה להלכה שאין צריך כפרה.³⁶⁹ ומכל מקום צריך להזהר לכתחילה בכל מה שאפשר שיהיה בהיתר.³⁷⁰ ועיין בהערה שהבאנו הערה חשובה בהקשר לכל דינים אלו.³⁷¹

ב. הנצרך לנקבו ואין לו במה לקנח, התירו לו חז"ל לטלטל מוקצה משום כבוד הבריות. כגון בזמנם שהיו מקנחים באבנים, התירו לו חז"ל לטלטל אבנים.³⁷² (ולהלן יבוארו הפרטים בזה)³⁷³. וכן בזמן הזה שמקנחים בנייר, אם אין לו נייר המוכן לקינוח, מותר לו לקחת אפילו ניירות שהם מוקצה.³⁷⁴ כגון דפים שהוא מקפיד עליהם שלא יפסדו, שדינם כמוקצה מחמת חסרון כיס.³⁷⁵ וקל וחומר שמותר לקנח בדפים העשויים לכתביה, וכן דפים העשויים לחשבונות, וכן דפים שאסור לקרוא בהם בשבת, וכל כיוצא בזה.³⁷⁶ [ואפילו אם כתוב בדפים אותיות או ציורים, מותר לקנח בהם, ואין בזה חשש מחיקה].³⁷⁷ ולהלן יבואר כמה פרטי דינים בטלטול המוקצה. **ג.** עוד התירו לטלטל את הדברים הנצרכים לו לקינוח, אפילו מכרמלית לבית הכסא שברשות היחיד.³⁷⁸ וכמו כן מותר לטלטל ד' אמות בכרמלית (אמנם אם אפשר לטלטל בפחות פחות מד' אמות, ראוי להחמיר ולא לטלטל ד' אמות בפעם אחת, ועיין בהערה).³⁷⁹

אבל ברשות הרבים אסור לטלטל, ואפילו ברשות הרבים שלנו.³⁸⁰ אולם אם הוא מטלטל בפחות פחות מד' אמות נראה שמותר.³⁸¹ [ודין טלטול פחות פחות מד' אמות, מבואר להלן בסימן שמי"ט]. **ד.** אם על ידי הקינוח יצא ממנו דם, אע"פ מותר לקנח, ואין לחוש.³⁸² וגם אין חשש כלל מצד מה שנייר הקינוח נצבע, ואין צריך לטרוח ולקנח במים דווקא.³⁸³

ועיין בכה"ח (אות י"ז) שכתב דלדעה א' צריך להעביר פחות מד"א, ולכן היכא דאפשר יש להחמיר כסברא א', ואין לטלטל כי אם פחות פחות מד"א, והוא פשוט, ע"כ. ולכאורה אם כן היה לו להחמיר גם לעיל בטלטול מכרמלית לרה"י, ולמה כתב שם בשם האחרונים שהעיקר להקל, ועוד יליד שהרי משמעות הפוסקים דשרי לכתחילה, כיון שהוא איסור דרבנן ושירי משום כבוד הבריות, וע"ע בכה"ח לעיל (אות ג') בשם ספר קרבן אשה שמי שהולך במדבר והוצרך לנקבו, דשרי לטלטולי נטלא של מים פחות פחות מד"א כדי לקנח, ע"כ. והרי מדבר הוא כרמלית כמבואר בגמ' דשבט (דף ו:), וכן נקטו כל הפוסקים [ואמנם הרמב"ם כתב דהוי דאו', אולם כבר האריכו האחרונים לבאר כוונתו, דהיינו רק כשרבים עוברים שם, וכמו שביארו הב"ח בס"מ בס"מ, וכן החזו"א בס"מ ס"ב סק"ו ועוד]. ומוכח דאף בכרמלית החמירו.

אכן, בכלי דוכתא חזינו דאפילו בדברים שהתירו בהם חז"ל, מ"מ אם אפשר להקל מן האיסור הרי זה עדיף, והקל הקל תחילה בעינינו, ולפי"ז את"ש שהצריכו בכרמלית לטלטל בפחות פחות מד' אמות, והיינו שהרי אפשר לו לעשות כן בהיתר, אבל מכרמלית לרה"י לא הצריך הכה"ח להחמיר בזה, שהרי שם אין לו אפשרות לעשות בדרך היתר, וה"ז מוכרח לעשות באופן זה ומותר. ולכן רק בטלטול בכרמלית, כתב הכה"ח שאם אפשר יטלטל בפחות פחות מד"א, ודו"ק. ומה שכתב היכא דאפשר, נראה דהיינו באופן נדחק כ"כ לנקבו, שהרי אם הוא נדחק הרי הוא עובר על איסור בל תשקצו, וכל כה"ג נראה שלא הטיחוהו לדקדק בפחות פחות מד"א, ונוסף על כך דהא הוי סכנתא, וכמ"ש בגמ' דברכות (סב:): עמוד החוזר מביא וגו', וע"ע בשבת (דף לג.) וברש"י שם.

ועדיין צ"ע אם יש להחמיר בזה בעלמא אחרי דקי"ל כסברת התוס' להתיר בשופי טלטול בכרמלית (וכנ"ל), וא"כ אפשר דאין לחוש לדברי רש"י בזה, וכמשנת', והיינו דהכה"ח מירי לחוש לדעת רש"י. ובשלמא אם היה אומר כדברינו מצד דהקל הקל תחילה שפיר, אולם אי מהא דחושש לרש"י הרי לא קי"ל כותיה, וכנ"ל בהערה הקודמת.

380. משנ"ב (סק"ט). והיינו דהוי ספק דאורייתא, שהרי השו"ע (בסימן שמ"ה ס"ז) סתם דיש לנו רה"ר בזה"ז, וכ"כ הרבה אחרונים. וכמ"ש בכה"ח שם כיעו"ש, וא"כ אע"פ דמקילים בזה, וכמ"ש בהמשנ"ב שם שכן המנהג וכו', ו"מ דינו להקל בכרמלית ולא ברה"ר זו, ובפרט שיש הרבה שמתמיימים בהשו"ע שסתם להחמיר בזה, וכמשנת' במקומו, וכל זה מלכא שדעת רש"י אף בכרמלית אסור, וא"כ הבו דלא לוספי עלה, ושור"ר שכ"כ הכה"ח (אות ט"ז), עיין שם [ויש לציין, שמקור דברי המשנ"ב להחמיר ברה"ר הוא מהתו"ש, וכבר ידוע שהתו"ש חלק על המג"א בכמה דוכתי שכתב שדעת השו"ע שאין לנו רה"ר בזה"ז, וכתב עליו התו"ש דליתא, וא"כ נראה דהתו"ש כאן הוא לשיטתו. ולכן כתב להחמיר, אבל המשנ"ב והכה"ח בכ"ד העתיקו כהמג"א, אולם כבר ביארנו במקומו בעניני דיני רה"ר שלדינא יסברו להחמיר בזה, ובפרט לדעת השו"ע. ומה שהעתיקו את המג"א היינו לעיקר דבריו, או בדרך העתקה בעלמא. ועכ"פ לענין המנהג, ולא לעיקר הדין. אלא שמי"מ יש להקל בזה מטעמים אחרים מלבד כל הנ"ל, וכמשנת' לעיל בסימן ש"א בפתיחה להל' הוצאה, ועוד נ"ת דמק"א. ולכן מן הדין מותר, ומ"מ מצאנו בכ"ד שהחמירו שפי ברה"ר דילן, ולא הקילו בזה בכרמלית ממש, ורק לפעמים הקילו בזה, עיין לעיל בסי' ש"א גבי מת ועוד כהנה, ואכמ"ל]. ומ"מ בנידו"ד נראה שהמיקל יש לו ע"מ לסמוך אחר דלא קי"ל כרש"י וכנ"ל, ובשעה"ד אפשר להקל בזה. ועכ"פ יותר טוב בפחות פחות מד"א, וכדלהלן.

381. הנה בפמ"ג (במש"ז סק"א) נסתפק בזה שהרי הוא שבות חמור, וכתב לדקדק מרש"י (בשבת פא.) שכתב שמותר להכניסם תוך ד"א, והרי בתוך ד"א אין איסור ולכו"ע שרי, אלא פחות פחות נמי התירו וכו', עיי"ש. ומשמע שדעתו להקל בזה, דמ"מ הוי איסור דרבנן, אלא שעיקר אייתו אינו מובן לי, דהא זה גופא רש"י בא לומר דמירי שעושה בדרך היתר, וצ"ע. ואולי יש לו בזה כוונה אחרת, וכידוע שדבריו קוצר גדול, ונ"ל דמ"מ יש להקל בזה בצירוף הא שרבים הסוברים דכל רה"ר שלנו דינה ככרמלית (עי' בסי' שמ"ה ס"ז), ובהערה הקודמת, ובמקומו הארכנו).

וכיון דהוי דרבנן יש להקל משום כבוד הבריות. ויש להוסיף בזאת, דהנה הרי"ן (בשבת צד:): כתב דהא דאמרינן גדול כבוד הבריות וכו', לא התירו אלא בדבר שעיקרו מה"ת, ע"כ. וכן ראיתי בשד"ח (מערכת הגימל כלל כ"ב) בשם הרשב"א, ולכן אסר אמירה לגוי, ולפי"ז הוקשה לי דלמא בכלל זה יש לאסור כל פחות פחות מד"א, ודלא כמו שכתבנו לעיל, אלא דמאיך גיסא אם כן גם כרמלית היה לנו לאסור, דהא הוא נאסר אטו רה"ר. ואפשר דפחות פחות ברה"ר חמור טפי, שהרי באותו ענין עצמו יכול לבוא לידי דאו', ודו"ק, ושור"ר בשד"ח שם שהעיר שגם כרמלית לכא"ו הוי עיקרו מה"ת, ולפי"ז שולח"י י"ל דה"ח בפחות פחות ברה"ר. וע"ע בפאת הצירה שם מרש"י בזה. אולם כאמור דיש מקום לחלק בין הדברים, דכרמלית קיל טפי מפחות פחות ברה"ר, וצ"ע. ועכ"פ נ"ל דברה"ר שלנו אפשר לסמוך להקל.

382. הנה ראיתי שיש מן האחרונים בזמנינו שדנו בזה, אולם באמת אין בזה חשש כלל, כיון שהוצאת הדם א"צ לגופה (עיין להלן סי' שט"ז), וגם אינו מכוון לכך (עיין שם ובסי' ש"כ). ולכן אף אם הוא פסיק רישא מותר, כיון שיש בזה משום כבוד הבריות [וגם מצד צערא מצאנו כה"ג שהתירו בהוצאת הקוף, אע"פ שפסי"ד שיצא דם, וכמשנת' לעיל בסי' ש"ח ע"ד

שמלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו ומקומו. (ואין זה בגדר כליי המוקצה דקי"ל שאסור, וכמשנת' בר"ס ש"ח בכללי המוקצה, משום שאינו אלא שימוש בו והנאה ממילא, וגם הוא ראוי לפעם אחרת, כיעוין בשו"ע לעיל בסימן ג' ובאחרונים, וע"ע כאן בשו"ע בגווני שניכר בהם הקינוח וכו', וגם י"ל מעיקרא שבמלאכתו לאיסור לא אמרינן הכי). ומ"מ כתבנו דין זה אגב שאר הפרטים. [ומכל מקום לכתחילה אין ראוי להקל גם בזה, אא"כ אין לו נייר אחר המותר בשימוש, שהרי אף כלי שמלאכתו לאיסור, שמותר לצורך גופו ומקומו, כתב המשנ"ב לעיל (בסימן ש"ח ס"ג) שאם יש לו כלי היתר לא יקח את הכלי שמלאכתו לאיסור. אמנם רבים החולקים ע"י, וכמש"ש].

377. נהגו נסתפקתי בדין זה כשמקנח בעיתון, ועשוי להמחק ממנו אותיות, כגון מחמת הרטיבות, או מעצם הקינוח, אם מותר, ונראה שיש להקל בזה, דהא אינו מוחק על מנת לכתוב, וגם הויא מחיקה כלאחר יד, ומאחר שאינו אלא דרבנן, והוא אינו מתכוון למחוק, יש להקל בזה (ועי' להלן בסי' ש"ד שנחלקו הפוסקים בפסיק רישא דרבנן), ואפשר שיש להקל בזה אפילו באופן שיש לו נייר אחר (ובאופן שנייר זה שמקנח בו אינו מוקצה, או באופן שהוא מקנח בו כשימוש לצורך גופו), ולמרות שאין בזה משום כבוד הבריות מותר, דהא מ"מ הוי תרי דרבנן ואינו מתכוון (ועיין להלן בסי' ש"ט), אמנם יש אוסרים גם בזה). אמנם יש מחמירים גם בזה אף בתרי דרבנן, וא"כ אם יש לו נייר אחר בודאי עדיף, ועכ"פ אם אין לו נייר אחר, ודאי מותר לקנח בו, ודו"ק.

שוב מצאתי שכבר דנו בה האחרונים, שהדעת תורה (בסימן ש"מ סק"ג) אסור. וכ"כ בברית עולם (מוחק אות ה'), ואילו בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן מ"א) כתב שאין איסור מוחק אלא ע"מ לכתוב, ובזה הרי הוא מקלקל ומשחית את הנייר, עיי"ש. וה"ד בפ"ת בסימן ש"מ אות ה', והוסף משם השש"כ (פכ"ג), דמכל מקום במקרה שאין לו נייר חתוך, ורק נייר זה שיש עליו אותיות, אז אף להמחמירים הנ"ל עדיף להשתמש בנייר זה מאשר לחתוך נייר, דהא הוי כלאחר יד שלא ע"מ לכתוב ודרך קלקול, ע"כ. [ועיקר הקפידא בנשחת מהרטיבות וכדו', אולם אם זה מחמת הקינוח עצמו י"ל שאינו בכלל מחיקה כלל, אלא זה ככיוסו, וכמו שדנו הפוסקים בשעוה על ספר, עיין להלן סימן ש"מ, ואכמ"ל].

ויש לציין, א. שיש מהפוסקים שכתבו דמ"מ ראוי להזהר לנהוג כבוד בכתב אשורי, כיעוין בבי"י (י"ד סו"ס רפ"ג) בשם תשו הרמב"ם (בשו"ת פאר הדור סימן ז') שכתביה אשורית שניתנה בה תורה, ובה נכתבו הלוחות מנוגה מאד להשתמש בה אלא רק בכתבי הקודש, וע"ע שם. וכ"פ הרמ"א שם בסימן רפ"ד. וכ"פ הרדב"ז בתשו"י ח"ד סי' מ"ה. ומשמע שיש לנהוג דרך כבוד בכתב זה (ואדרבה יש שרצו למנוע כתיבת הזמנות בכתב אשורי, וכמו שדן בשו"ת רב פעלים ח"ד חיו"ד סי' ל"ב, ושם יש כמה טעמים להיתר מן הדין, ועיין באג"מ ח"ב י"ד סי' ע"ו, ובצ"א ח"ד סימן ז', וביבי"א ח"י סנ"ח אות י"ז מדברי הפוסקים). ובשו"ת שאלת יעב"ץ ח"א סי' י' מבואר שהיקל להכניס ספרים אשורית לבית הכסא, עיי"ש. אולם לפיה"א יש חוששים לכבודו, ועכ"פ בנידו"ד לקנח בהם נראה ודאי שיש להמנע, שאין לך בזיון גדול מזה, וכ"כ בפת"ת ביר"ד שם סק"כ שאסור לקנח בהם וכו', עיי"ש. אלא שבמקום צורך ודחק יש מקום להקל קצת, מאחר שלא נכתב לשום ענין קדושה, וגם אינו אשורי ממש. וגם הוא נעשה בצילום ולא בקלף ודיו, ואף לא ע"י סופר כזמון קדם. (ועיין בפת"ת שם ובדברינו לעיל בסי' ש"א סכ"ד גבי קמיע). ואין להאריך. ועיין בזה בפ"ת י"ד (סימן רע"א סק"כ) שנחלקו האחרונים מלבד עצם הכתב גם בזה שהכתביה עשויה בדפוס, ואכמ"ל. ב. עיתון חילוני אין ראוי לקנח בו, לא מבעיא בשבת שהוא מוקצה, שהרי אסור להשתמש בו, אלא אף בחול אין ראוי לגעת בו, וסחור סחור אמרינן לנזירא לכרמא לא תקרב. ועוד כתוב אל תקרב אל פתח ביתה, והיצה"ר לפתח חטאת רובץ, והבא ליטרה מסייעין אותו.

378. עיין בהנהגה (סעיף א') שהביא ב' דעות בדבר, שרש"י פירש שאינו מותר אלא דווקא בחצר, אבל התוס' כתבו שמותר אפילו מכרמלית לרה"י, שהרי אינו אלא צורך דרבנן, ושרי משום כבוד הבריות, עיי"ש. ומדהזכירו באחרונה נראה דהכי ס"ל, וע"ע במשנ"ב (סק"ח) משם הא"ר שכן עיקר להקל. וכ"כ הכה"ח (אות ט"ו) בשם האחרונים. ועיין בהגהות יגל יעקב שהעיר על רש"י דמכמה דוכתי מוכח דיש להקל גם בכרמלית, וכמבואר לעיל בסימן י"ג ס"ג, והוא מגמ' דמנחות (לח.), וגם רש"י בעצמו בברכות (יט:): כתב דהתירו לטלטל אבנים והוצאת כרמלית כמנחות שם, וכי גם בשבת (צד:): איתא בהדיא לכרמלית קאמינא גדול כבוד הבריות שדוחה וכו', עיי"ש, וצ"ע, ועכ"פ כאמור דהפוסקים נקטו דשרי. [וזה כולל בין מרה"י לכרמלית ובין מכרמלית לרה"י, וכמש"כ בבי"י, ופשוט]. והיינו בבית הכסא המוקף מחיצות שבוה הוא כרה"י.

והוסיף שהש"ע שם (אות י"ב) משם הא"ר, דמ"מ אין להקל בזה כשאותו מקום מיוחד לו ואין אחרים נכנסים לשם (ואע"פ שלענין טלטול המוקצה ס"ל להקל בזה, מ"מ בנידו"ד ה"ז חמור טפי). וכ"ה בכה"ח (שם). והוסיף שכיון שאין אחר הולך לשם הו"ל להזמינו מאתמול, ולכן אין להקל, אבל אם שכח ולא הכין מערב שבת דבר לקנח בו, או שהכין ונטלו משם, או במקום שאף שיכין יקחוהו אחרים, מותר להוציא מרה"י לכרמלית כפי מה שצריך לקנח, ע"כ משם הח"א.

379. והיתר זה הוא מוכח כן בבי"י דלדעת המתירין הנ"ל, ה"ה שמותר ד' אמות בכרמלית.

ג) דמבואר עוד כהאי גוונא שמותר לטלטל, אע"פ שמגביהו מן הארץ ועובר על איסור דרבנן דתולש, וגם עובר על איסור מוקצה, אפ"ה התירו לו (וע"ע בהגהות חקל יעקב על השו"ע בס"א בביאור ד' רש"י, דהא מילתא גם רש"י מודה, ודבריו ברורים, ומה שהחמיר בכרמלית הוא משום דהוצאה חמירא ליה טפי. ואמנם מצאנו שטלטול מוקצה חמור יותר, עיין בבי"י סו"ס ש"א ובבה"ל ר"ס ש"א ועוד, ועיין מה שכתבנו שם, ויל"ב). וכבר הבאנו בהערה הקודמת שכ"כ הפמ"ג, וביאר שזה גופא מה שאמרו "גדול" כבוד הבריות.

368. כן נראה פשוט שאין לחלק בין קינוח בהכ"ס לזה, אמנם בודאי שכו"ז בדבר שהוא מוכרח הרבה, אבל אם הוא מסתדר לפעמים בלא זה אסור. וכבר ידוע שכבוד הבריות תלוי בכל מקרה לגופו, ולפי הענין, וכעין שנתבאר לעיל בסי' רע"ט ובסי' ש"ח סל"ד גבי גרף של רעי, עיי"ש. ודו"ק. וכן הערנו להלן בהערה אחרונה בהלכה זו.

והנפ"מ בכל זה שמותר לאדם כזה לטלטל נייר מוקצה ולקנח בו, וכן מותר לו לקחת בכיסו נייר טישו ולטלטלו ברחובות שהם כרמלית, או ברה"ר בפחות פחות מד"א, וכמו שיבואר להלן. [וכן כתבנו הלכה זו לעיל בהל' הוצאה סימן ש"א בהלכה ס"ט, עיין שם ובהערה].

ואמנם אם אינו צריך להרבה ניירות, אין לו ליקח אלא רק הנצרך לו בצמצום. וכמו"כ אם אפשר להכין יש לעשות כן. ועי' להלן בענין הכנת אבנים לבית הכסא.

369. כ"כ בתו"ש סק"א, דלא כהח"ו"י בתשו"י סימן רל"ו שכתב שצריך כפרה. וה"ד בכה"ח (אות ב.), וכן משמע מדברי הפמ"ג במש"ז סק"א, וכ"מ מרה"ט דברי הגמ' והמפ' כמובא בבי"י כאן וכן בפוסקים, ופעמים שגם לא הטיחוהו למנוע עצמו מזה, וכיעוין היטב. ומזה נראה ברור שא"צ כפרה.

370. כה"ח (שם), וכן ראינו להלן בכמה דברים שאם אפשר לו בדרך היתר צריך לעשות כן (ועי' בסעיף ה' ובכה"ח שם אות ט' משם הגר"ז). וע"ע להלן שיש מחלוקת הפוסקים באופן שהיה לו להכין מער"ש ולא הכין, אם קנסוהו, ועיין בזה בכה"ח (אות ח').

ואם עבר במזיד ולא הכין את המוקצה באופן שיכל להכינו בשופי (בגווני שאין חשש שיקחו לו האחרים, וכיוצא), נראה דבכה"ג לכו"ע צריך כפרה, אע"פ שהתירו משום כבוד הבריות.

371. יש העירי שכבוד הבריות היינו באופן שהוא מוכרח לעשות כן, וכ"מ בפוסקים שאם יש דרכים אחרים של היתר אין להקל בדברים אלו שהתירו משום כבוד הבריות, וממילא אם יש לו איזה דבר לקנח אע"פ שאינו רגיל בזה, מ"מ לא יעבור שום איסור כדי לקחת את מה שרגיל בו, כגון שדרכו להשתמש בנייר מסויים וכדו', אלא ישתמש במה שיש לפניו. (וכעין זה הערנו לעיל גבי המצונן).

וכמו כן העירונו שבוה"ז שבכל בית הכסא יש מים, א"כ אין הנייר דבר מוכרח לקינוח, שהרי יכול לקנח במים, והיא הערה נכונה, אך אמרתי ליישב (וכן משמעות אחרונה זמנינו דאעפ"כ שייך בזה קצת משום כבוד הבריות) שעצם הדבר שצריך להשתמש בדבר כזה שלא רגיל בו, יש בזה ג"כ משום כבוד הבריות (שהרי מצאנו בגמ' בעירובין שגם כדי שלא יצטרך האדם לעמוד על מקומו זמן רב ולהמתין לצאת שבת וכדו', ה"ז נחשב כבוד הבריות), וממילא אם דרכו לקנח לפני הרחיצה, וא"כ ה"ז מאוס לו, מותר, והכל לפי הענין.

372. שו"ע (סימן ש"י"ב ס"א) שהתירו לטלטל אבנים לקנח. והוסיף השו"ע (שם) שאפילו להעלותם לגג עימו, דהוי טירחא יתירה, מותר, ועיין בביה"ל (ד"ה דהוי) דהשו"ע השמיט דברי התוס' שסוברים שכל ההיתר הוא דווקא כשנמצא במקום חוקי, אבל אסור להעלותם לביהכ"ס שבגגו שהיה לו לייחדם מבעו"י, ואף טירחא יתירא מותר, ע"כ. (נראה דהוי כב' איסורים והתירו, דהיינו טלטול מוקצה וטירחא, ומבואר כמו שכתבנו בהלכה הקודמת שהתירו משום כבוד הבריות אפילו כמה לאוין).

373. והבאנו אותם להלן בחדא מחתא, מסעיף א' עד סעיף י' כל הפרטים הקשורים לקינוח באבנים עיי"ש, וכאן קירבנו הדברים למציאות בניירות. 374. משנ"ב (סק"ו), וכה"ח (אות י"ד), וע"ע מה שכתבנו להלן בענין מי שלא הכין מער"ש, שנחלקו בזה האחרונים, כיעוין במשנ"ב (סק"ב). וכתבנו לדון אודות זמנינו, דשמא בזה"ז חמור טפי.

375. כן מבואר במשנ"ב (שם), דאפילו בנייר שמקפיד עליו מותר, ואע"פ שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס, מ"מ התירו בו משום כבוד הבריות, ולא גרע מאבנים שהם מוקצה מחמת גופו והתירו.

[לפי מה שנתבאר לעיל בסימן ש"ח ס"א סתם ניירות שלנו אין מקפידים עליהם כל כך, ואינם מוקצה מחמת חסרון כיס, אבל חבילת דפים שלימה, וכן נייר חשוב שמקפידים עליו, כגון בלוק לכתביה, וכל כה"ג, הרי זה מוקצה מחמת חסרון כיס, וכאמור משום כבוד הבריות מותר לטלטל לקנח בהם].

376. כל אלו הם מוקצה ככלי שמלאכתו לאיסור, הן בדברים העשויים לכתביה, והן בדברים שאסור לקרוא בהם משום שטרי הדיוטות (וכן עיונים מסחריים), שהם ככלי שמלאכתו לאיסור, והרי הם מותרים לשימוש בהם ככל כלי שמלאכתו לאיסור, שמותר לצורך גופו, ולכן כתבנו דק"ו הוא שמותר להשתמש בהם לקינוח.

ובאמת שיש להתיר לקנח בהם בשופי, ולא היינו צריכים להיתר מיוחד משום כבוד הבריות, שהרי דינם ככלי שמלאכתו לאיסור, וקי"ל שכלי

ה'. לא התירו לטלטל דברי מוקצה לקנח בהם, אלא רק כפי השיעור שקבעו חז"ל³⁸⁴, והיינו, שאם אין לו מקום קבוע ליפנות שם, ולפעמים הוא נפנה במקום אחר, אסור לו לטלטל ולהכניס עימו אלא רק כמות הנצרכת לו לאותו פעם בלבד, אבל אם הוא מקום קבוע שנפנה בו, מותר לו להכניס יותר מכדי צורכו בפעם זו, משום שאם ישארו לו עכשיו יוכל להשתמש בהם לאחר זמן³⁸⁵. ואסור לטלטל מוקצה בשביל האחרים, אלא כשהם יצטרכו ליפנות ימינו בעצמם³⁸⁶.

ו'. יש אומרים שלא התירו לטלטל מוקצה לקנח בו, אלא רק בבית הכסא שהוא מותרת גם לאחרים, שבאופן זה לא היה יכול להכין מערב שבת נייר המותר בטלטול, שהרי הוא חושש שיקחוהו אחרים, ובפרט אם בית הכסא רחוק שיש לו טירחה להכין מערב שבת, אבל אם היה בית הכסא סמוך לביתו, וגם מיוחד לו לעצמו, ואין אחרים נכנסים שם כלל, אסור לו לטלטל מוקצה בשבת, משום שהיה לו להכין מאתמול³⁸⁷. יש אומרים שמותר לטלטל בכל אופן שלא הכין³⁸⁸, ובפרט אם שכח להכין³⁸⁹, ומכל מקום לכתחילה יש להשתדל ולהכין מערב שבת³⁹⁰. ועיין בהערה, שבזמנינו שהדרך להכין נייר תמיד, אם אירע שלא הכין, אפשר שאסור לטלטל נייר מוקצה, ולמעשה יש להקל אם לא פשע³⁹¹.

ז'. אדם הרואה בערב שבת שאין לו נייר לקינוח, הרי הוא יכול להכין ניירות שהם מוקצה כדי להשתמש בהן, כגון דפי כתיבה חשובים, למרות שהם מוקצה מחמת חסרון כיס, אבל צריך לייחד אותם מערב שבת להשתמש בהם³⁹², והיינו: שאם הם דפים העומדים לכתובה בלבד, צריך לייחד אותם לעולם לשימוש היתר, ואם הם דפים שעשויים לפעמים גם להשתמש בהם לדבר היתר, מספיק לייחד אותם לשבת זו בלבד³⁹³.

ובאופן שייחד אותם להשתמש בהם, נסתלק מהם שם מוקצה, ויכול ליטול מהם כמה שירצה³⁹⁴.

ח'. אסור לקרוע נייר בשבת³⁹⁵, ולכן צריך להכין מערב שבת נייר חתוך לבית הכסא³⁹⁶.

ואם אירע שלא הכינו נייר חתוך, מותר לקרועו בשינוי, דהיינו במרפוק או ברגליו, או בפיו וכדומה³⁹⁷, ויש לזהר שלא לקרוע במדה מסוימת. ולכן ראוי שלא לקרוע במקום הנקבים³⁹⁸, ויותר טוב שלא יקרע את הנייר כלל, אלא יקנח בו בלא לקרועו, ואחר כך יניחו בתוך האסלה, וכשמוריד את המים נקרע הנייר בעצמו³⁹⁹. ועיין בהערה⁴⁰⁰.

ומותר לקנח עצמו בנייר טישו דק, ואין לחוש אם יקרע⁴⁰¹.

הביה"ל, וכן להלן בס"י ש"כ"ח]. ובפרט אם מנקח בנחת אין חשש, ובפרט אם יקנח במים ואח"כ רק ינגב שבוזה אין חשש כלל.

383. גם בזה דנו במנחת שבת על הקיצושי' ועוד מן האחרונים, ולמעשה אין לחוש, שהרי בעצם הדיו בצביעה דרך לכלוך רבו המתירים, עיין להלן ס"ו ס"כ. ונוסף ע"ז הרי מבואר בגר"ז שבנייר העומד לזריקה בכלל אין חשש ולכן יש להקל, וא"צ להטריח במים, ובפרט מי שאינו רגיל בזה, ש"ל שלדידיה הוי בכלל כבוד הבריות, ואין להאריך.

384. עיין שו"ע (סימן ש"י"ב ס"א) שכתב השיעור לגבי אבנים ונוזיר זאת להלן. ומזה יש ללמוד לענין נייר המוקצה, וכ"כ המשנ"ב (סק"ו), שבנייר המוקצה אינו מותר אלא כפי צרכו לפעם זו בלבד אם אינו בית הכסא הקבוע לו, עיי"ש. ומוכח שאם הוא מקום קבוע מותר אף יתר מזה, וכמו שיבואר.

385. כנ"ל בהערה הקודמת דהוא דומיא דאבנים, והנה באבנים התירו לו כמלאה היד (וכמ"ש השו"ע שם), וממילא ה"ה בנייר שאינו מותר אלא רק בשיעור מסוים, והיינו באופן שיש סברא שאם ישאר לו מאותו פעם ישתמש בו בהמשך השבת, שהרי כך כתבו הראשונים, וכ"כ המג"א וט"ז והאחרונים שההיתר של כמלאה היד הוא משום שאם ישאר לו ערבית יקנח בו שחרית, עיי"ש. וא"כ הכי נמי אין להקל אלא באופן שמסתבר שיצטרך להם [אבל אם הוא מכין הרבה באופן שישאר למוצ"ש אסור, וכן אם הוא נפנה סמוך לצאת שבת וכדו', באופן שבודאי לא יצטרך ליפנות שנית בשבת, א"כ נראה מכל זה שאסור, ובדוקא נקטו שאם ישאר לו "ערבית", יוכל לקנח בהם שחרית, והיה אפשר לומר שלא דווקא, ואף בשחרית מותר שמו יצטרך במנחה, ורק במנחה אסור, ובאמת שנראה שאף ערבית בדווקא נקט, משום שמצאנו בכ"מ בש"ס שהיתה הרגילות ליפנות שחרית וערבית, וכמ"ש (בברכות דף סב.) שלעולם ירגיל אדם עצמו ליפנות שחרית וערבית, ודו"ק. והאידנא שאין קבע לכאן יש לומר שמותר, אולם כיון שבד"כ אינו נפנה פעמיים ביום, לא הותר, והכל לפי הענין].

386. כן מבואר במשנ"ב (סק"ב), ובשער הציון (אות ב') שאין להתיר במה שיכול להועיל לאחרים, וגם יכולים להכין בעצמם, עיי"ש. ולכן במקום שאינו קבוע לו, אע"פ שקבוע לאחרים אסור, כיעוי"ש [הנהגה יעוין בכה"ח (סוף אות ד') משם הנה"ש שכתב באו"א שהאיסור הוא משום שמה לא ישתמש בו, ונמצא שטלטל שלא לצורך, עיי"ש. ויש נפ"מ בין הפירושים האלו, באופן שברור לו שהאחרים ישתמשו בו, שלפי השעה"צ משמע דאף בכה"ג לא יכין להם אלא הם יכינו בעצמם (אמנם יש לפרש בכונתו שכל כה"ג אינו מעלה כ"כ ולא התירו לו, באופן שלא יועיל גם לעצמו). ולפ"ד הנה"ש ה"ז מותר כיון שיועיל להם בודאי. והיה אפשר לומר שאף המשנ"ב יודה לזה, ומה שלא התירו שמועיל לאחרים הוא ג"כ מה"ט שאינו בודאי שישתמשו, אולם ז"א, ויותר משמע שהוא מפני שלא התירו חז"ל לצורך אחרים (ועי' בבי"ח), הגם שהוא חידוש, ודו"ק, אולם לכאן יל"ד בדברי הנה"ש, דהלא גם כשמכין בעצמו בערבית ואפשר שישתמש בשחרית, נמי אפשר דשמא לא ישתמש, וי"ל דמ"מ לדידיה שהוא מקום קבוע תלינן שישתמש, משא"כ בדבר שהוא לשימוש הכלל].

387. מג"א (סק"א) בשם הפוסקים, וה"ש במשנ"ב (סק"ב). ועי"ע בכה"ח (אות ח'). ויל"ע מהו הקולא בטירחא, ומשמע קצת דכל טעם בפני עצמו הוא סיבה להקל, וכדלקמיה שאם מותר לביתו אסור, והלא מסתבר שאדם צריך לטרוח כדי שימנע מאיסור, וי"ל דבכל התירו חכמים משום כבוד הבריות, וכמו שיבואר בהערה הבאה, ודו"ק.

388. כן כתב המשנ"ב (שם) בשם הא"ר והלבוש, והטעם שלא מסיק איניש להכין שם אבנים מערב שבת. ועי"ע בכה"ח (שם) שכן נראה מדברי הבי"ה להקל, [ולכא"ז משמע דמכל מקום אם זה היה במזיד אין בזה היתר]. ועי' בביה"ל ד"ה דהוי שבגג יש החמירו טפי וכו'.

389. כן היה נ"ל ללמוד מדברי הרמ"א (בסימן שג"ה ס"ג) גבי בית הכסא שביין ב' בתים וכדו', וכתב הרמ"א וכו' לכתחילה, אבל בדיעבד ששכחו ולא עירבו (או שלא היה אפשר לעשות תיקון, משנ"ב ואחרונים שם), הרי זה מותר משום שגדול כבוד הבריות, ע"כ. וש"ר שכבר העיר כן בחי"ר ע"א, כאן, ולפ"ז י"ל שאף המג"א יודה להתיר, ודו"ק.

אולם צ"ע אם גם במה נחלקו המג"א והאחרונים, והרי אם גם במזיד מסתבר שאסור לכו"ע, וכמו שכתבנו לעיל, שהרי טעם ההיתר הוא כמ"ש"כ הא"ר דלא מסיק איניש אדעתיה וכו', ובמזיד מסתבר שלא הותר לו. ויש לפרש שהמחלוקת באופן שלא הזיד, אבל לא טרח בעצמו להתבונן בדבר כדי להכין.

390. כן נראה לפמשנ"ת לעיל בהלכה א', דאע"פ שהתירו משום כבוד הבריות, מ"מ יש להשתדל במה שאפשר שלא יצטרך לידי כך, ועד שיעשה באיסור יעשנו בהיתר. ואמנם לפמש"כ הא"ר דלא מסיק איניש אדעתיה, משמע שעשה כדון ולא הצריכוהו חז"ל, וי"ל דמ"מ אינו אלא דיעבד, ועי"ע מה שכתבנו לעיל בהלכה א', ודו"ק.

אמנם אם הוא במקום שנפנים שם אנשים אחרים, אינו מחויב להכין לכו"ע, שהרי יכולים לקחת לו, וכמבואר באחרונים כאן. ומבואר עוד במג"א שאפילו אם בני ביתו יכולים לקחת לו, ג"כ אין עליו קפידא (וכנזכר במשנ"ב סק"ב, ובשעה"צ אות ג'), אלא שנראה מכל מקום שמן הראוי לסדר באופן שכולם ישתמשו בהיתרא, ולא גרע ממה שאדם מצווה להפריש את חבריו מאיסורא (ובפרט שהם מבני ביתו וצריך לשומרם יותר כפי המוטל עליו, וה"ז בכלל שבידו למחות וכו'), והרי אפשר לסדר ולמנות בכל פעם אדם אחר שיכין נייר, או שיקחו בשותפות, וכל כיוצא בזה.

391. הנה העירוני דרון בזמנינו כשלא הכין נייר, אם מותר לטלטל נייר שהוא מוקצה, וזאת מלבד שהדבר שנוי בפלוגתא, וכנזכר לעיל, עוד בה דאף לשיטת המקילים הרי סברתם הוא משום דלא מסיק איניש אדעתיה להכין אבנים וכו', וכנזכר לעיל, וא"כ בזמנינו שהדרך בכל המקומות להכין נייר, א"כ אפשר שאם לא הכין אין להקל, אולם לפענ"ד יש לצדד דאף בזה"ז נמי דינא הכי, דהא הא"ר נקט מצד דלא מסיק איניש אדעתיה וכו'. ויש לפרש איפוא דהיינו שאין אדם מחשב ומתבונן אודות יציאותיו, שאין הדבר ניאות בעיניו כדי לחשוב עליו, ולכן אין דעתו ע"ז, ולפ"ז ה"ה בנייר נמי.

אולם עדיין צ"ע, דמאחר שהדרך הוא בכל מקום להכין נייר, אפשר שנחשב דמסקי אדעתיה. ועוד דהא חזינן בברכות (סב.) ולעולם יפנה אדם שחרית וכו', עיי"ש. ומשמע דמסקי אדעתיה, ואפשר שיש טעם אחר. והיינו דבפשטות לא קנסוהו והקילו בזה, וצריך עיון. וכמו"כ אפשר שאין להקל מטעם שאינו מקום המיוחד לו. ונתבאר לעיל שבכה"ג אין מחויב להכין נייר, שהרי הוא חושש שהאחרים יקחו לו, דהא כיון שהדרך תמיד להכין לכולם, והוא מכין לעצמו בכלל מה שמכין לכולם, וכעת לא עשה כן, ה"ז אסור, וצ"ע.

אכן בעיקר סברת הא"ר דלא מסיק איניש אדעתיה, אפשר לפרש שאין פירושו שאינו חושב ע"ז כלל, אלא שאינו יכול לאמוד את הצורך כמה יצטרך, ולכן גם כשהוא עם בני ביתו שיכולים להשתמש, הרי אינו יכול לאמוד המידה הנצרכת, ולפי פירוש זה יוצא שהעיקר תלוי אם הכין מעט אלא שלא יכל לאמוד, ובשבת רואה שחסר שבכה"ג מותר, אבל אם לא הכין כלל אין להתיר לו לטלטל מוקצה בשבת, וגם לא לטלטל בכרמלית.

אמנם כבר הבאנו מד' רע"א שהוכיח מהרמ"א (בסימן שנה"ה) שגם אם שכח ולא פשע מותר, משום כבוד הבריות.

392. משנ"ב (סק"ו), וכפי התנאים המבוארים לעיל בסימן ש"ח מסעיף י"ז כ' והלאה.

393. עיין שעה"צ (אות ז') דקיי"ל (בסימן ש"ח סעיף כ"ב) כהסוברים שבדבר שדרכו בכך לפעמים די ביחוד אפילו לשבת אחת (וכדעה הראשונה שם שהיא העיקרית), ולכן כתב דסגי ביחוד לשבת, ולא הזכיר במשנ"ב שצריך יחוד "לעולם", וכיעוין. (והיינו משום דמיירי באבנים כאלה שדרך לקחתם לקינוח, וכך גם כאן בנייר כתבנו שהכל לפי הענין, ואם הוא דבר שדרכו בכך להשתמש בו לפעמים לדבר היתר, סגי ביחוד לשבת זו. ועי"ע גם בכה"ח (אות י"ד) בשם התו"ש שנייר חלק העומד לכתובה בעיני יחוד לעולם, כיון דלאו אורחיה בהכי, ונייר גסה סגי ביחוד לשבת אחת כיון דאורחיה בהכי, כמו באבן לפצוע בו אגוזים, ע"כ. ואכן סתם ניירות העומדים לכתובה בזה"ז, אין דרך להשתמש בהם לדבר היתר, וצריך יחוד לעולם.

ויש לציין למה שכתבנו לעיל בהערה (בסימן ש"ח סוף סעיף כ"ב) שדבר שהוא כלה בפעם אחת שמשמשים בו י"ל דהוי כיחוד לעולם, שהרי מכאן והלאה הוא כלה לעולם, ושוכן אינו אלא כדבר שעומד להיתר, ולפ"ז לא היינו צריכים יחוד לעולם. ואילו מד' התו"ש הנ"ל (וכ"ה בחי"ר ע"א שם בסימן ש"ח) מוכח דצריך יחוד לעולם גם בנייר לקינוח, וכתבנו שם שאפשר דמיירי בנייר לקינוח שהוא ראוי גם לשימוש בפעמים אחרות (וכדחזינן הכא במג"א סק"ב וש"א. ועי"ע לעיל בסימן ג'), א"נ דמיירי בנייר גדול שלוקחים ממנו בכל פעם, וכמו שכתבנו שם לצדד בזה [איברא שבעיקר חידוש זה, אף שהנ"ל כן פשוט מסביר דהוי כיחוד לעולם, מ"מ מריהטת הפוסקים משמע דלא נחתי לסבירא זו, וכמו שהבאנו שם, ואפשר דלא ס"ל כן. אך שוב מצאנו סיוע לדברינו שכי"כ בשב"ל, והוכרנוהו שם]. וממילא אם זה נייר שנגמר שימוש בפעם אחת, אה"נ ש"א צ"ע יחוד לעולם, שזה עצמו כיחוד לעולם.

394. משנ"ב (סק"ו), ופשוט דהא נסתלק מהם שם מוקצה (ועי"ע מה שכתבנו שם לדון שבכה"ג מותר להשתמש בה גם לדברי היתר אחרים).

395. עיין בשו"ע (סימן ש"מ ס"ג) שאסור לקרוע נייר מפני שהוא כמתקן כלי, ועי"ע בביה"ל שם שדן מצד איסור קרוע, וכן נזכר דין זה במשנ"ב כאן (סק"ו), ובכה"ח (אות י"ד), ומקורו בפמ"ג כאן, ועיין עוד במשנ"ב (סימן ש"מ סקמ"א) שאם קרוע נייר לקרעים כדי לקנח את עצמו בהן או לשאר תשמיש, ה"ז חייב משום קרוע, משום שזה קרוע על מנת לתקן, ובביה"ל הנ"ל צידד שזה רק כשחותך ב' חתיכות

להשתמש בשתייהן, אבל כשחותך חתיכה אחת קטנה, ונשאר החלק הגדול שאינו ראוי לשימוש כמו שהוא, אינו אסור מה"ת (רק לדעת רש"י), אבל אסור מדרבנן בכל אופן, עיי"ש. ובעיקר הדין בזה יבואר במקומו.

396. עי' מה שכתבנו לעיל שצריך להשתדל בזה שלא להגיע לידי צורך ויעבור על דברי חז"ל, למרות שהתירו משום כבוד הבריות, וכמו"כ אדם צריך לפקח על בני ביתו שינהגו כדון.

397. הנה בעיקר איסור קרוע, הא קיי"ל שאינו חייב מן התורה א"כ יש צורך בקריעת הבגד לצורך תיקונו וכדו', שבכאהי גוונא אינו קלקול גמור אלא קלקול לצורך תיקון, וכמו במלאכת המשכן שהיה לצורך, וכמבואר בשבת (דף עה. וברש"י). ובאופן שחותך חתיכה להשתמש בה בפני עצמה, אפשר דאינו חייב תיקון ופטור, ואמנם במשנ"ב (סימן ש"מ סקמ"א) כתב שאם קרוע נייר לקרעים כדי לקנח עצמו חייב משום קרוע וכו'. והאריכו בזה האחרונים. (ועי' בביה"ל ד"ה אין שהביא משם אחד מן האחרונים שרצה לומר שלא שייך קריעה כי אם בדבר הנתפר ונארג שנדבק מגופים רבים, ולא בדבר מגוף אחד כמו עור ונייר. ומקור דבריו מהגר"ז סי"ז, והאריכו האחרונים טובא, אולם ניירות שלנו עשויים ג"כ מגופים רבים). וכן כתבו האחרונים שהחותך להשתמש בחתיכה שקרע ה"ז אסור מדרבנן, וכדמוכח בביצה (לב): אין חותכין את הנייר משום מתקן מנא, ולא הזכירו איסור קרוע. ויש להאריך בזה, ואכ"מ.

וכשלעצמו סתם קריעת נייר ה"ז אסור אפילו בשינוי, דמ"מ אסור מדרבנן, אולם באופן שאין לו נייר אחר, נראה שיש להקל בזה, כמו שהתירו שאר דברים משום כבוד הבריות. וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סימן קכ"ג), ועי"ע בצי"א ח"א סימן ל"ו, ועי"ע בשש"כ פכ"ג סט"ז ובהערות שם מש"כ בזה משם האחרונים. וש"ר באר"ש ומנו"א עוד מן האחרונים בזמנינו שכתבו להקל לקרוע בשינוי.

ועיין בחלק"י שם שהביא מספר עצי עדן על המשניות, שכתב שלא לעשות כן בפני עם הארץ, והיינו כדי שלא יבואו להקל בשאר איסורים (וכדחזינן בכמה דוכתי במסכת שבת ועוד שהתירו איזה דברים רק לבני תורה שלא יבואו לזלזל בשאר איסורים, אבל לשאינם בני תורה אסור להם). וכמו"כ יבואר הדבר עפמ"ש"כ הברכ"י ועוד שלא להורות הלכה התמוהה לרבים, ועכ"פ כאן עיקר הקפידא שלא יבואו לטעות.

398. שהרי כתב המשנ"ב (סימן ש"מ סקמ"א) שאם הוא מקפיד לחתוך את הנייר במדה, ה"ז חייב גם משום מחתך, עיי"ש ובשעה"צ (וש"ר) שכי"כ בחלק"י שם לאסור בנידונינו עיי"ש, ועי"ע בשבט הלוי ח"א סימן קט"ז מש"כ בזה), ומכל מקום לגבי עצם הקריעה בנייר טואלט במקום הנקבים יש לדון דאינו נחשב כקורע לפי מדה, אלא שמאחר שבלאו הכי בנייר טואלט הוא צריך לחתוך, ה"ז חותך במקום הנקב, ולא חשיב לפי מדה, והרי גם בלאו הכי היה נקרע, ולכן כתבנו בלשון "ראוי", אולם למעשה יש לחוש ולאסור בזה, מאחר דלפעמים אדם חפץ לחתוך בדווקא לפי הנקבים כדי שלא יהיו ציצין ורצועות בולטים ויוצאים משם, ומ"מ אם אירע שנקרע לו דרך הנקבים אין בזה חשש, ולא עבר איסור.

399. כן נראה להקל בזה דרך גרמא באיסור דרבנן, וש"ר שכי"כ באז נדברו (ח"ב סימן ע"ט אות ק"ט), ועוד מן האחרונים. ונראה שזה עדיף מהאופן הקודם בדרך שינוי. [ורק אם אינו יכול כלל להשתמש בו בעודו שלם אז אפשר להקל לקרוע בשינוי וכנ"ל]. ונראה שדבר זה מותר לכתחילה מעיקר הדין, שהרי אינו אלא דרבנן, הן שאינו צריך לזה, והן שהוא כקורע כלאחר יד ועוד, וגרמא בדרבנן לרואה"פ מותר לכתחילה, ומ"מ אם יש נייר חתוך יקחנו לצאת מידי כל חשש.

ויש להוסיף שאין ראוי להניח את זה כך כדי שאחרים יבואו ויפתחו את המים, אלא יעשה זאת בעצמו (ואין עדיפות כלל ע"י אחרים), וגם הרי הוי משום כבוד הבריות [ולכן אם לא נקרע במים, אפשר לקרוע בעצמו בשינוי מה"ט, עיין בחוט שני].

400. יש להסתפק אם יש לו ב' אפשריות, האחת לטלטל מוקצה, או לטלטל ד"א בכרמלית, והשנית לקרוע בשינוי או דרך גרמא, מה עדיף, ונ"ל פשוט שעדיף בשינוי או גרמא, וכמשנ"ת, דאילו איסור מוקצה או לטלטל בכרמלית חמור טפי, דהוי איסור דרבנן גמור, ואע"פ שהתירו משום כבוד הבריות, הלא נתבאר לעיל בהלכה א' שעדיף לעשות הקל תחילה, ולכן עדיף לעשות בגרמא, שלדעת הרבה ראשונים אין בזה איסור כלל (וכפשטות לשון הגמ' בשבת כק; ויבואר במקומו). וגם אם עושה בשינוי, ה"ז עדיף משאר איסור דרבנן (וכמש"כ רש"י בפסחים דף סו: דהוי שבות קל, וכ"כ הר"ן בדף קנה).

401. דהא אינו פסיק רישא שיקרע (וכבר כתבנו במקומו שמבואר בראשונים שפס"ד היינו בדבר שהוא ודאי שיהיה). ואפילו אם הוי פס"ד, י"ל דשרי דהוי קרוע כלאחר יד, וגם אינו מתכוון ולא נח"ל, וגם אינו צריך לקריעה זו, ואדרבה הוא קלקול, ולכן אף ללא סיבת כבוד הבריות מותר.

שימוש באבנים ופרטיהן

הקדמה: בזמן קודם היו רגילים לקנח באבנים, ויש בזה כמה דינים בהלכות שבת [ויש מזה נפקא מינה גם לזמנינו]⁴⁰². ויש עוד פרטים בדיו קינוח בית הכסא, המבוארים לעיל בסימן ג'. ט'. התיירו חז"ל לטלטל אבנים בשבת כדי לקנח בהם⁴⁰³, וכפי השיעור שקבעו חז"ל, והיינו שאם יש לו מקום קבוע שנפנה בו, מותר לטלטל אבנים כמלא היד, ואפילו ארבע וחמש אבנים, ואם אין לו מקום קבוע מותר לטלטל רק בשיעור בוכנא קטנה, הראוי לקינוח פעם אחת⁴⁰⁴ [ועיין בהערה כמה הערות בהל' מוקצה].

ואם ניכר באבן שקנחו בו כבר מלפני שבת, מותר לטלטלו אפילו הוא גדול הרבה, או אפילו הם הרבה יותר ממלא היד, שמאחר שקינחו בהן הרי הם מוכנים לכך, אבל אם לא ניכר בהן אסור⁴⁰⁵. ויש מקילים גם אם ידוע שקנחו בהן, אע"פ שאינו ניכר⁴⁰⁶. ומכל מקום אם ייחד אבנים מערב שבת, מותר לטלטל מהם כמה שירצה⁴⁰⁷.

י. אם ירדו גשמים, ונטבעו האבנים בקרקע או בטיט, אם רישומן ניכר, שנראים במקצת מעל הארץ, מותר ליטולן כדי לקנח בהן, ואין בזה לא משום סותר ולא משום טוחן⁴⁰⁸. ומכל מקום אסור ליטולן אלא אם כן הם מגולים במקצת עד שיוכל לאחוז בהן ולא יגע בעפר⁴⁰⁹.

אבל אם נטבעו לגמרי בקרקע ואינם ניכרים מלמעלה, אסור ליטולן, ואפילו אם הכניסן מתחלה כדי לקנח בהם⁴¹⁰.

ודע, שכל הנידון כאן באבנים שנטבעו בקרקע, היינו באבנים שהכינם והזמינם לכך מתחילה לקנח בהם, ואינם מוקצה, ועיין בהערה⁴¹¹.

יא. צרור (כעין אבנים וסלעים המעורבים באדמה) שעלו בו עשבים, אסור להגביהו מן הקרקע עם העשבים שעליו, משום איסור תולש מדרבנן⁴¹². ומכל מקום הקילו בזה חז"ל באופן שצריך לקנח בו⁴¹³. והעשבים שעל הצרור, אסור מן התורה לתולשם ממנו, ואפילו כשהצרור הגובה מן הקרקע⁴¹⁴. ומכל מקום מותר לקנח בו, ואין חוששים שמה יתלשו ממנו עשבים⁴¹⁵.

יב. לא התיירו לטלטל מוקצה אלא כשהוא ראוי לקינוח, כגון אבנים, אבל רגב אדמה שעשוי להתפרך אסור לטלטלו בשום אופן⁴¹⁶, ואם הוא רגב אדמה קשה מותר⁴¹⁷, וכן לגבי שאר דברי מוקצה, לא התיירו לטלטלם אלא כשהם ראויים לקינוח⁴¹⁸.

402. מכאן יבוארו הדינים על סדר השו"ע סימן ש"ב והלאה, בענין קינוח באבנים כפי שהיה נהוג בזמן קודם.

ורוב הדינים שנזכרו בשו"ע ובמשנ"ב קירבנו אותם לזמנינו, וכתבנום לעיל לענין טלטול נייר מוקצה וכדו', כפי הנהוג בזמנינו. ויש עוד נפ"מ גם ממה שזכיר להלן, ועיין.

403. שו"ע (סימן ש"ב ס"א) משום כבוד הבריות [ושאר פרטים הנזכרים בשו"ע והאחרונים נזכרו לעיל לענין נייר].

404. עיין בכ"ז בשו"ע שם, ובמשנ"ב שם. ולכאן נראה ששיעור זה קבעו חז"ל לסתם אדם, אולם אם הוא צריך כמות גדולה יותר, וכגון שיש לו איזה חולי שעשוי להתלכלך יותר, אה"נ שיוכל לטלטל יותר משום כבוד הבריות, ושמה לא התיירו אלא בדוקא בשיעור זה להיכרא שהוא היתר מיוחד, וא"נ שנקטו שיעור בינוני, וכפי ששיערו חז"ל ששיעור זה מספיק לרוב בני אדם, ואה"נ אם באמת הוא יצטרך יותר מותר, שהרי זיל בתר טעמא דכבוד הבריות, ותלוי לפי הענין [ובשיעור "מלא היד" עיין בכה"ח (אות ד' ה') בשם האחרונים דהיינו כשיעור יד שמאלו שמקנח בה].

ויש להוסיף דלפי המבואר בהמשך דברי השו"ע, אם הוא מטלטל אבן אחת אין לטלטל אם היא גדולה (ולכן רק בניכר שקנחו בו התיירו להכניסו אפילו גדול הרבה), ועיין בזה בגמ' דשבת (פא). ונזכר בכ"ז באן. ולפי"ז יש ללמוד במי שלוקח נייר מוקצה לצורך קינוח (כגון נייר אפיה או נייר כתיבה חשוב וכדו'), שיהיה לקחת קטן ולא גדול. ואמנם לפיה"א אפשר לדחות דשאני אבנים שהוא דבר שהיה מצוי בזמננו, והגדירו חז"ל מה מותר כדי שלא יטעו לקחת יותר שלא לצורך, משא"כ נייר שהוא ככל טלטול מוקצה לצורך, ולא הגדירו חז"ל כמה לקחת.

והנה לכאורה היה מקום ללמוד מכאן עוד לכל דיני מוקצה, שאם יש לו צורך לטלטל דבר מוקצה באופן המותר, כגון לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו וכו', עדיף לטלטל חפץ קטן ולא חפץ גדול. אולם יש לדחות דשאני הכא שקבעו חז"ל כן כדי שיהיה ניכר שהוא היתר מיוחד. וא"נ כדי שלא יבואו לטעות ולקחת שלא לצורך וכמשנ"ת, ולכן אמרו גדר ברור, משא"כ בנטילת חפץ לצורך גופו, וחז"ל התיירו את השימוש בחפץ, ולא מצאנו חילוק בזה. ויבואר עוד משום שבשימוש לצורך גופו, הרי השימוש נעשה בכל החפץ כאחת. ועוד אפשר דשאני הכא שהוא מוקצה, אלא שנדחה מפני כבוד הבריות, משא"כ שם שהותר לגמרי לצורך גוי"מ, ולא גורו עליו כלל (לבסוף אחר שהתיירו). [ועיין לעיל בסימן ש"ח ס"ג שנחלקו הפוסקים גבי כלי שמלאכתו לאיסור שמותר לצורך גופו, אם יש לו כלי היתר אחר, האם מותר לו לקחת את הכלי שמלאכ"א, עיי"ש. ולפי המתירים שם, גם כאן אין לדקדק בזה בפשטות, ומ"מ בלאו הכי נראה למעשה שיש להקל לכ"ע, וכאמור].

וכמו כן אין שיעור לטלטול מוקצה, ואסור לטלטל מוקצה אפילו משהו (וכמו שמצאנו בפוסקים שכתבו שיש איסור טלטול בחוטי שער, וכן בפרעוש נמי, וכמש"כ בהקדמה לסימן ש"ח בכללי המוקצה, ובמקומו הבאנו לדון בטלטול אבק אם נחשב שיש בו ממש, וע"ע לעיל בסימן רס"ה לענין ניצוצות הנוטפים מן הנהר, ובמה שכתבנו שם). וש"ר שכ"כ ביסודי ישרון בהל' מוקצה בשם שו"ת שאילות משה, שהוכיח כן מגמ' דחולין בכי"ש הדם וכו', דמוכח שאסור אפילו בכל שהוא.

עוד יש להאיר עדי"ו, ממה שראינו שהתיירו לטלטל רק כמות מסוימת, ומשמע שרק משום כבוד הבריות התיירו, אבל בלאו הכי אסור. ולמרות שהוא בלאו הכי מטלטל, מ"מ אסור להוסיף ולטלטל ב' חפצי מוקצה. ואע"פ שזה טלטול בפעם אחת וביד אחת, משום שכל חפץ וחפץ ה"ז איסור בפני עצמו. אולם לפי הסברה שהזכרנו דאפשר שכאן קבעו חז"ל גדרים כדי שיהיה ניכר שהוא היתר מיוחד דכבוד הבריות, אפשר לדחות גם כאן שבעלמא אין הבדל בזה בין ב' חפצים לחפץ אחד, ושאינו הכא שחז"ל קבעו שיעור לאיסור, ומכל מקום הדין דין אמת דכל מה שמטלטל ה"ז אסור, ואין נפ"מ במה שהוא ביד אחד, שהרי בכל פעם שמרים חפצי מוקצה הוא איסור נוסף, וכה"ג מצאנו בהל' הוצאה שיש איסור על כל חפץ וחפץ בפני עצמו, אע"פ שהוא בפעם אחת, וה"ה כאן.

405. שו"ע שם. ונראה איפוא שמותר בין אם הוא קינוח שלו ובין של אחרים (וע"י בכה"ח אות י"א מש"כ בזה). ובטעם הדבר יבואר בהערה הבאה. [ולעצם הדבר לקנח בדבר שקינחו בו כבר, יעוין בשו"ע ריש אר"ח סימן ג'].

406. הנה לשון השו"ע משמע שאינו מותר אלא בניכר דווקא, וכשלעצמו בסברה היה נראה דלאו דווקא, דהא מ"מ הוי מוכן, אולם באמת בדברי הגמ' מוכח דדווקא הוא, שהרי דנו בגמ' בנויני שנטשטשו אם הוא מותר (ופרש"י שם דהיינו שנטשטשו הקינוח, ואע"פ שיש מהראשונים שפירשו בא"א, ע"י להלן סעיף ב', מ"מ בהא מילתא לא פליגי, ואפשר שכולם מודים שצריך ניכר דווקא). וש"ר במשנ"ב (סק"ה) שהביא דברי הא"ר שמיקל גם בידוע שקנחו בו, ובשעה"צ העיר עליו דבגמ' לא משמע כן, ונראה כוונתו לכדאמרו. אולם השעה"צ יישב את דבריו לפי"ד שה"ג דמייירי באבנים קטנות.

ובביאור הדברים יש לדקדק: א]. הלא כל דבר שאינו כלי שגמר להשתמש בו וזרקו, בטלה הקצאתו וחזר להיות מוקצה. עיין לעיל בשו"ע סימן ש"ח

ס"ו. ב]. דמה הענין שיש עליו עד, הלא גם בלא עד, כיון שהיו משתמשים בו, והוכח לכך ה"ז מותר, ואדרבה הלא כשיש עליו עד זו סיבה שפחות ישתמשו בו. והנראה בזה בהכרח שהיו אלו אבנים מיוחדות הראויות לקינוח. (וכדמוכח במפ', עיין בכ"ז, ולכן כתבו הפוסקים דסגי ביחוד לשבת אחת, עיין משנ"ב ושעה"צ אות ז' וכיוצא). והיה רגילות שהיו בני אדם שיקחו וישתמשו בזה טוב, ולכן כל עוד שיש ע"ז עד ה"ז מזכיר לבני אדם שהיא אבן הראויה ויקחה טוב, משא"כ כשאין עליה עד הרי היא נהפכת בין שאר הצרורות שבשדה, וה"ז כמו שזרקה לאשפה. ודו"ק, (והסוברים שאפילו בלא עד מותר, י"ל דכיון שהוכח סגי בהכי, שימצאנה איש ויקחה).

ומכל מקום לפי פשטות הגמ' והשו"ע משמע שאינו מותר אלא בניכר דווקא, ולכן סתמנו להחמיר בזה.

ועיין בכה"ח (אות י') דאפשר שאפילו בספק יש להכשיר משום כבוד הבריות, עיי"ש, ויש לפרש זאת גם לפי"ד הפוסקים שצריך ניכר, והיינו שיש לו ספק אם אותו היכר הוא מצוואה או מלכלוך אחר. (ולפי הפוסקים שמותר גם באינו ניכר, לכאן יש לנו לדון דהוי ס"ס לחומרא דשמה צריך ניכר, ושמה אינו מוכן).

407. משנ"ב (סק"ו), וע"ע מש"כ לעיל בדיו הנייר.

408. עיין בשבת (פא). ירדו עליה גשמים ונטשטשו וכו', ומצאנו בזה כמה פירושים, א'. רש"י מפרש שמדובר במדוכה של בשמים שיחדה לקינוח, ובאופן שיש עליה עד ונטשטשו, שאם ניכר הרושם מותר. ב'. והרי"ף מפרש שמדובר באבנים מקורזלות שנטבעו, ונסתפקו אם יש חשש טוחן או סותר, ואמרו דשרי (ועיין בכ"ז שכן דעת הרמב"ם בפכ"ו, ויל"ע בחת"ס בשבת דף פא). ג'. במאירי מפרש דאם רישומן ניכר, היינו שהוא מכיר סביבות האבן שעדיין מי גשמים תחתיה או מותר, שעדיין לא נתחברה כ"כ (וה"ד בכה"ח אות כ').

ובשו"ע העתיק כפירוש הרי"ף [אבל כפירוש רש"י לא ס"ל, שהרי שאר הראשונים מפרשים בסוגיא דלא כוותיה, ודלא מייירי במקנח במדוכה עצמה, וגם סתמא לא מייירי בעד שנטשטשו, וע"ע בכ"ז שגרס ירדו "עליהם"], והיינו שאם ניכרים במקצת למעלה מן הקרקע מותר (כן פירש המשנ"ב סק"י), ואם לאו אסור. ויש לבאר, דאם ניכרים מלמעלה שרי, שאז אין בו סותר, שהרי הוא ניכר כדבר העומד בפני עצמו, וה"ז כנוטל חפץ מן הקרקע. אבל באינו ניכר הוי כסדנא דארעא חד, וכשמוציא אותו הוי כסותר, והאיסור בטוחן נראה שהוא מצד שכשמוציא האבן מתפורר העפר שעל גבה, והוי טוחן, משא"כ כשרישומו ניכר. וצ"ע דהא מ"מ מתפורר מהצד. ושמה בכה"ג שהוא מן הצד אינו נטחן. וא"נ דאינו אלא מדרבנן או דמיהזי כטוחן, וצ"ע.

וביאר הדבר שיש חשש טוחן או סותר, עיין משנ"ב (סקמ"א), ונראה כוונתו שהם ב' אופנים שונים, שאם המדובר ברצפה שבחצר, אזי יש חשש סתירה במה שסותר את הרצפה שבחצר. [אבל בדרך עפר שאינה מרוצפת, אין שייך סותר]. ואם המדובר במקום עפר בחצר או בשדה יש בו משום טוחן, שטוחן בנטילתו את העפר שסביבו. ואפשר שגם כשהוא על הרצפה שייך איסור טוחן, וכגון שהיה על הרצפה עפר ונדבק עליו אבן באופן שנעשה כחלק ממנו, או שזו רצפה שאינה ישרה, ונתפס אבן עם חול באיזו גומא, או שהאבן נעמדה בצמוד לרצפה, וא"נ י"ל לאידך גיסא שהאבן היתה בקרקע עפר (וכ"מ מרהיטת לשון הערוה"ש דמייירי בכה"ג). ויתבאר כגון חצר העשויה לשימוש בני אדם, שדינה כקרקע הבית, שעליו אמרו שחייב בבית משום בונה, ולא כבשדה משום חורש (וכן מוכח להלן בסוף הסימן בחצר שנתקלקלה), וממילא שייך בו סתירה, דו"ק. ובכל אלו האופנים אם רישומו ניכר מותר, שהרי הוא כדבר בפני עצמו, אבל אם אין רישומו ניכר אסור, שבכה"ג יש לחוש לטוחן או סותר שהרי הוא כחלק אחד מן הארץ ונמצא סותר או טוחן [ועיין להלן בסוף ההלכה בהערה מה שהעירו בדיו זה].

409. כ"כ כה"ח (אות י"ט) בשם הלבו"ש, ודומיא דצנן המבואר לעיל (בסימן ש"א ס"ח), ונראה דזה גופא מה שהביאו המשנ"ב (סק"י) והכה"ח משם הא"ר דרישומן ניכר היינו שניכרין למעלה מן הקרקע, וכל כה"ג שאפשר לאחוז בהן שרי.

וא"ת הא התיירו מוקצה משום כבוד הבריות (ובשלמא מצד טוחן או סותר ניחא, ועמש"כ בהערה הקודמת ויש לפלפל, אבל לדעתו הנידון מצד מוקצה כמו בצנן, והרי התיירו). וי"ל דלא התיירו אלא טלטול האבן ולא העפר, וה"ז כמו היתר דהיתר, שאם התיירו את האבן לא התיירו את העפר, ואם טלטל את העפר, נמצא שהוא כעושה מכשיירי הדבר, והרי לא הותר אלא הדבר גופיה ולא מכשיירי, וה"נ בנידו"ד.

[אמנם בכה"ג שהקפידא מצד מוקצה, אפשר להזיז ברגל הדיו טלטול בגופו (וכמש"כ בסו"ס ש"א), ואפשר שגם טלטול מן הצד ע"י מקל וכדו' מותר (שכיון שהתיירו לטלטל האבן, ה"ז נחשב כמותו, אולם אפשר שז"א אלא דחזיה ולא חשיב לצורך דבר ה"מותר", ושמה לענין זה נחשב גם כמותו. אמנם באמת בנידו"ד לק"מ, שהרי כתב המשנ"ב שמדובר באבנים שהוכנו לכך, אך מ"מ יש ללמוד מזה למקומות אחרים אם זה נחשב כצורך דבר ה"מותר" גם בדברים שהם דחוייה, וכגון בסכין של מילה וכל כה"ג,

וצ"ע). אלא שלכא"ז צ"ע מה עם איסור טוחן שבוה].
410. פשוט דהא מ"מ אסור מצד טוחן או סותר וכנ"ל (בד"ה וביאור). וע"ע במשנ"ב (סק"ט), ונראה איפוא דה"ז רבותא דאפ"ה אם אין רישומן ניכר אסורים.

411. יש להוסיף בכל הנידון כאן הערה חשובה, שגם באופן שרישומן ניכר, היאך מותר להוציא את האבן ממקומה, הרי הוא עושה גומא בכך, וקיי"ל שהעושה גומא חייב בשדה משום חורש ובבית משום בונה (עיין להלן סי' של"ז), ואמנם מצאנו לעיל בסו"ס ש"א שמותר לקחת צנן מהעפר, ולא חששו לעושה גומא (והמשנ"ב שם כתב שכ"ז רק בשדה, אבל בבית יש איסור שמה יטעה גומות, ומבואר דל"ח לעצם עשיית הגומא, וה"נ נימא הכא שבשדה אין חשש כלל). אולם יש לחלק דשאני צנן שאינו נחשב חלק מן הקרקע, משא"כ אבנים שנראה שהם חלק מן הקרקע, ובהוצאתו ה"ז כמוציא קרקע, וכעושה גומא דמי. ויש ליישב, א]. ע"פ המאירי שרישומן ניכר היינו שלא נטבעו, ועדיין מי גשמים תחתיה (וכמו שהבאנו לעיל), ולפי"ז לק"מ, אלא שכל זה לשיטת המאירי, אולם לדין אין הפירוש כן וכמשנ"ת לעיל. ב]. ולכן צ"ל דמייירי באבנים המוכנות לקינוח, וכמש"כ המשנ"ב (סק"ט ובשעה"צ אות י"ד) דמייירי באבנים שהוכנו לכך מתחילה, וממילא אה"נ שזה כמו צנן, ואפשר שזו גופא כל כוונת המשנ"ב שכתב דמייירי באבנים שמוכנות לכך, ודו"ק.

412. עיין בכ"ז כאן דנחלקו בזה רש"י והרמב"ם, דלרש"י אינו אלא איסור דרבנן, וכן דעת הר"ן, וע"ע במג"א (סק"ג) וכן מוכח לקמן (סימן של"ו ס"ח) ודלא כהרמב"ם. וכתב עוד שכן היא דעת השו"ע כאן שסתם והתיר לעשות כן כדי לקנח בו, ומוכח דהוי רק איסור דרבנן, וע"ע במשנ"ב ושעה"צ ובביה"ל, ושאר פוסקים בסימן של"ו בסעיף ז' ובסעיף ח', מש"כ בענין זה, ואכ"מ, [ובטעם הדבר שאסור מדרבנן, כתב המשנ"ב כאן דמחזי כתולש, אמנם להלן בסי' של"ו סקמ"ג כתב מפני שמפסיק יניקתו מעט, והוא טעם אחר, ואכמ"ל].

413. כן דקדק המג"א (הנ"ל) מסתימת דברי השו"ע (בסעיף ג'), וכן העתיקוהו המשנ"ב והכה"ח כאן.

ועיין בהערה הבאה שיש להזהר שלא יפסיק בידו או בגופו בין הצרור לבין הקרקע, משום שבוה הוא תולש ממש.

414. כן כתב המג"א (שם) וכן שאר האחרונים שבתולש ממנו עשבים ה"ז חייב לכ"ע (משום שעוקר דבר מגידולו), וע"ע להלן בסימן של"ו ס"ה. ואפילו הוא מוגבה מן הקרקע ומונח ע"ג יתדות או בעליה, הרי זה חייב (פמ"ג בח"א סק"ג).

ועיין בכה"ח (אות כ"ד) שהביא מהתו"ש והגר"ז שהטעם שחייב בתולש ממנו, משום שאף לאחר שנטולו מן הארץ לא הוי הפסק בין הצרור לארץ אלא אוריא בעלמא, ועדיין יונק מלחלוחית הקרקע עיי"ש, ומשמע שאם הפסיקו לגמרי מן הקרקע אין יונק כלל, וגרע מהניח ע"ג יתדות, עיי"ש. וכ"כ הפמ"ג (שם), ולכן כתב שאם הוא לוקח צרור בידו ומפסיקו לגמרי אסור לקנח בו, דלא התיירו בכה"ג. והוא חידוש גדול (וצ"ע שלא הזכירו הפוסקים איסור זה, ובפרט שהוא דבר המצוי בעת הקינוח, וצ"ע).

415. שו"ע (סעיף ג'), שאין חוששים שמה יתלשו, משום שהוא דבר שאינו מתכוון ולא הוי פסיק רישא.

416. ש"ע (סעיף ד'), שכיון שאינו ראוי לקינוח, איסור טלטול בדוכתיה קאי, וכמש"כ המשנ"ב. ומשמע שאפילו כשהוא בעצמו רוצה לקנח בו ג"כ אסור, שמאחר שאינו ראוי לא התיירו, והרי זה כאילו קבעו חז"ל איזה דברים מותר לטלטלם ואיזה אסור. ויותר נראה לפי פשוטו דכיון דלפי האמת אינו מועיל לו, הרי במציאות הוא מטלטל שלא לצורך.

ויש להעיר שלכא"ז תיפוק ליה לאסור גם מצד טחניה (עיין לעיל בסימן ש"ב ס"ו-ז'). וי"ל דהא לא ניחא ליה, ואדרבה אינו רוצה בכך, ועדיף מלא איכפת ליה, וזאת ועוד שהוא כלאחר יד, ובפרט שיש בזה משום כבוד הבריות דשרי, קמ"ל.

417. ביה"ל (ד"ה רגב) משם המאירי, שאם הוא קשה כמו אבן מותר, ודווקא רגב של אדמה רכה כשל בכל אסור, וכ"כ הכה"ח (אות כ"ו), ויש לבאר דלאו דווקא שיהיה קשה כאבן רגילה, שהרי בתוס' (סוכה לו:) כתבו דאבנים מקורזלות הם אבנים רכות, וא"כ די לנו שיהיו כאותם אבנים (ועי' בכ"ז רה"ס בשם המ"מ שפירש מקורזלות היינו חדות, וע"ע שם). אכן אף לפירוש התוס' בודאי שיש בהם קושי האבן, ובודאי שאף אבן רכה זו היא קשה כאבן (ומה שאמרו "רכה", היינו נוחה לשימוש). ומכל מקום נראה דהעיקר תלוי אם נפרכת או לא, ופשוט.

418. עיין בכה"ח (אות ל"ב) גבי עשבים יבשים שנפרכים, שגם ללא הסיבה שמחתכים את הבשר אסור, עיי"ש. ויש לציין, דמ"מ מה שאינם ראויים מחמת שיכולים להזיק לא חשוב אינו ראוי לקינוח, שהרי מ"מ הוא ראוי לקינוח, אלא שיש בו חשש אחר, וכדמוכח להלן (בסעיף ה') גבי חרס חד, ועשבים המחתיכים את הבשר, דשרי לקנח בהם, עכ"פ בדרגה אחרונה, וכמשנ"ת שם.

נ"ב. עיין בשו"ע עוד, ושמה לענין זה נחשב כצורך (ואפשר שהזכר כאן אגב רגב אדמה, ששניהם אינם ראויים לקינוח, וי"ל). והזכרנו כ"ז להלן בסעיף ה'.

י"ג. סדר העדיפות בטלטול מוקצה לצורך קינוח: א]. אם יש לו חתיכת חרס חלקה שאינה מחתכת את הבשר, עדיף לקנח בה, ולא בשאר אבנים⁴¹⁹. ב]. אם יש עשבים לחים שאינם מחתכין את הבשר, עדיף לקנח בהם ולא באבנים⁴²⁰ (ועיין בהלכה הבאה). ג]. אם יש לו אבנים וצורות שהם מוקצה מחמת גופו, ויש לו גם חתיכת חרס חדה, או עשבים יבשים, יקנח באבנים וצורות, ולא בחרס ובעשבים היבשים, משום הסכנה שלא יחתכו את הבשר⁴²¹. ועיין עוד לעיל בסיומן ג'⁴²².

י"ד. מותר לקנח בעשבים לחים בשבת, ואפילו אם הם מחוברים, ואין לאסור בזה משום משתמש במחובר, משום שלא אסרו חז"ל אלא שימוש באילן, ולא אסרו שימוש בירק ועשבים⁴²³. ומכל מקום יש להזהר שלא ישמוט אותם ממקום חיבורם, משום איסור תולש⁴²⁴. ויש אומרים שלא יטלטלם כלל בידו משום מוקצה, אלא יקנח בהם בגופו בלא לגעת בידו, ועיין בהערה⁴²⁵. ט"ז. מותר ליפנות אחורי הגדר של שדה חבירו, ומותר ליטול צרור מן השדה של חבירו בשבת כדי לקנח בה⁴²⁶, אולם אסור ליטול צרור או אבן מן הגדר, בין שהוא גדר עבה ובין שהוא גדר דק, משום שנראה כסותר⁴²⁷.

עוד פרטים בבית הכסא

ט"ז. היה צריך לנקיטו ואינו יכול ליפנות מחמת עצירות, רפואתו למשמש בפי הטבעת ע"י צרור או חתיכת עץ עגולה וכדומה⁴²⁸. וכשעושה כן בשבת, לא ימשמש כדרכו בחול שאחוזו בכל היד וממשמש⁴²⁹, אלא רק בשינוי וכלאחר יד, דהיינו שיאחזו את הצרור בשתי אצבעותיו וימשמש⁴³⁰. וכן צריך למשמש בנחת⁴³¹. וכן אסור לשים פתילה בפי הטבעת כדרך שעושים למי שהוא עצור, אלא אם כן ישים אותה בשינוי שיאחזנה בשתי אצבעותיו ויניחנה בנחת⁴³². ויש לזהר שלא לעשות את הפתילה עצמה בשבת⁴³³. י"ז. אסור למשמש בצרור שרוצה לקנח בו כדי להחליקו מן העוקצין בו שלא ישרט בשרו, משום איסור ממחוק⁴³⁴. אבל יש להקל להחליקו בשינוי שלא כדרכו בחול⁴³⁵. י"ח. שדה שנחרשה ועומדת לזריעה, ומצוי בה על ידי החרישה רגבי עפר וגומות, אסור ליפנות בה בשבת⁴³⁶, מחשש שמא בעת שיפנה ישכח ויטול מהרגבים שלפניו וישליך למקום הגומות⁴³⁷ [ואמרו בנמרא היתה לו גומא וסתם אותה, או שהיתה לו גבשושית ונטלה, אם זה בבית חייב משום בונה (מפני שמתקן בכך את הבית), ואם עשה זאת בשדה חייב משום חורש (שהשוה את פני הקרקע ונעשה טוב לזריעה)]⁴³⁸. ודע, שאם השדה הוא של חבירו, והיא נחרשה ועשויה לזריעה, אסור ליפנות בה אפילו בחול, מפני שהוא מקלקל את החרישה⁴³⁹. י"ט. אבנים גדולות שמסדרין אותם כמו מושב חלול, ויושבים עליהם בשדה במקום המיוחד לבית הכסא, מותר לסדרן בשבת, ואף על פי שבנין עראי אסור בשבת, מ"מ הקילו בזה חז"ל משום כבוד הבריות⁴⁴⁰. ויש אומרים שכל זה דווקא באבנים המוכנים לכך, שאין בזה איסור מוקצה, אבל אם הם אבנים שלא הוכנו לכך לא התירו חז"ל איסור מוקצה, ואסור להזיזם כלל (ועיין בהערה)⁴⁴¹. עוד כתבו האחרונים שיש להזהר שלא להעמיד אבנים בצדדים ועליהם אבן מלמעלה, משום איסור אהל, אולם יש מתירין גם בזה⁴⁴², ומ"מ נכון לכתחילה להגביה את האבן העליונה ואחר כך להעמיד את האבנים שבצדדים, ובהו מותר לכל הדיעות⁴⁴³.

434. כן פירש רבינו חננאל בד' הגמ' (וה"ד בב"י). ואמנם רש"י ורי"ו פירשו באו"א. ובש"ע פסק כמותם, אולם לדינא שניהם אמת, והוא הוא איתא, וכן פסקו המג"א והמשנ"ב (סק"ב). וכתב שהאיסור הוא משום ממחוק, וע"ע בשע"ה צ.

435. משנ"ב שם, ע"פ ד' הר"ח בביאור הגמ'.

436. שו"ע (סעיף ט'). וכביאור המשנ"ב.

ועיין בביה"ל (ד"ה בשדה) שביאר שבדווקא כתב רש"י והובא בט"ז, דמירי בחרישה לזריעה, אבל שאר שדה שלא נחרש עדיין, או בחרישה שניה שלאחר הזריעה לא חוששים להשוות גומות, והטעם מפני שאז לא מצוי כ"כ רגבים, עכת"ד.

והנה במג"א (סק"ט) כתב דנראה שבבית מותר ליפנות, ובמלתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן, ע"כ (וה"ד בכה"ח אות מ"ג ושכ"כ הת"ש). וקשה לי דאם איתא כדברי הביה"ל שדווקא חרישה ראשונה אסורה (וכן משמע ברש"י ובט"ז), אי"כ פשיטא שבבית אין שום חשש, וצ"ע. ונראה שלכן השמיט המשנ"ב את דברי המג"א, אמנם הפמ"ג במש"ז (סק"ג) הזכירו בסו"ד, ולא העיר בזה, וצ"ע ק.

437. משנ"ב (סקכ"ד). והיה אפשר להבין דהיינו דהחשש שמא יתעסק בעפר בעודו פנוי (וכהיא דשלהי שבת דיתיב באוונא דמאי), ויבא לאשוויי גומות, אולם נראה דיש לחוש גם שמא ע"י הקינוח יבא להשוות גומות, שירוק למקום הגומא, והיינו שישכח מהאיסור, וכה"ג בס"י ש"ב ועוד.

438. גמרא בשבת (דף פא), ותוספת הביאור שבסוגריים הוא במשנ"ב. ויבואר כ"ז להלן בסיומן שלי"ז במלאכת חורש.

439. שו"ע (סעיף ט').

ועיין בביה"ל (ד"ה ואם) בשם הפמ"ג שבשדה חבירו אסור אפילו בחרישה שניה, והוסיף שזה תלוי בירידת הטל.

440. שו"ע (סעיף י').

441. כן כתב המשנ"ב (סקכ"ה) בשם האחרונים, והיינו טעמא שלא התירו איסור מוקצה אלא לקנח בלבד (וכנ"ל בסעיפים הקודמים), ולא בשביל מושב בעלמא, ע"כ. וכן הובא בכה"ח (אות מ"ד) בשם האחרונים, ולאורה כן יש לדייק מלשון השו"ע שהוסיף וכתב שזה "במקום המיוחד לבית הכסא", וי"ל איפוא דכוונתו לומר שכיון שהוא מיוחד, ממילא אותם אבנים מיוחדים לכך, ולכן מותר.

אמנם לענ"ד יל"ע בזה, דמאחר שראינו שהתירו חז"ל איסור בנין עראי, משום כבוד הבריות, ומוכח שיש בזה כבוד הבריות, אי"כ למה לא נתיר איסור מוקצה. ואין לחלק ולומר שיש בזה כבוד הבריות מועט, ואילו בקינוח יש בזה כבוד הבריות גדול, ולכן התירו שם ולא כאן, דמהיכא תיתי לחלק בסוגי כבוד הבריות, ומאחר דחזינן כאן שנקטו בהדיא שיש בזה כבוד הבריות, וכמו"כ ראינו שהתירו בגללו איסור, אי"כ מנא לן שאיסור מוקצה אסור בכה"ח גוונא, וצ"ע. ונראה שהמשנ"ב נרגש בהערה זו, ולכן הביאם רק בלשון "יש אומרים", ולא כתבם בסתמא, ואדרבה סתימת שאר הפוסקים משמע להקל בכל אופן. אולם ז"א מוכרח, שהרי כתבנו לדייק מלשון השו"ע כדע"ז.

ובעצם הקושיא יש לומר דאה"נ שיש לחלק בכבוד הבריות בין זה לזה, ואמנם חזינן שהתירו מוקצה במקום כבוד הבריות, וכנ"ל ברה"ט. אולם י"ל שכ"ז רק כדי לקנח, שהוא באמת צורך גדול, ולא בכדי שיוכל לשבת בנח. ומה שהתירו לבנות אהל עראי, י"ל שלדבר זה שיהיה לו נח התירו אהל עראי, אבל את המוקצה לא התירו, שהרי איסור מוקצה חמור, וכמש"כ התוס' בסוכה (דף לו:) שהוא חמור מכרמלית, עיי"ש. ואפשר דה"נ חמור מאהל עראי, ודו"ק.

442. עיין במג"א (סק"י) שכתב דמ"מ אסור לעשות כמין אהל, ואע"פ שהוא אהל עראי. [וצ"ע לדעתו מאי שנא מבנין עראי שהתירו, ואילו אהל עראי לא התירו, וי"ל דעיקר הצורך הוא בעצם הבנין שיהיה לו צורת ישיבה כראוי לו, ומאחר שיש לו מקום ישיבה די בכך, ושוב אין בו כבוד הבריות, ולכן לא התירו שאר איסורים, שיהיה גם כאהל למעלה, ודו"ק]. אולם במשנ"ב (סקכ"ו) סיים בדברי הא"י ומאמר מרדכי שמתירין גם בזה, ויש להוסיף שכן כתבו התוס' (סקט"ז), וע"ע בא"ר מה שצ"ן בזה להטור ולבוש, ולכן מן הדין יש להקל בזה. וע"ע בהערה הבאה.

443. כן העיר המחזה"ש (סוה"ס) דמה כבוד הבריות יש בזה, הלא אפשר לעשות בדרך היתר, דהיינו שישים הגג תחלה ואח"כ יעמיד את האבנים בצדדים. ועי' בכה"ח (אות מ"ה) שסיים בדברי המחזה"ש. ולכן כתבנו שכן נכון לעשות לכתחילה. (וק"ק על המשנ"ב שלא כתב עיצה זו, ואמנם בא"ר ותו"ש לא חששו לכך משום כבוד הבריות, אולם הלא בסברא טענת המחזה"ש חזקה, ודוחק לומר שיש בזה טירחא, שהרי בל אפ"כ לעשות כן, ואפשר דמירי באבנים גדולות, וכמו שבאמת כתב רש"י בבב"ב (דף לב:), וכ"ה בשו"ע. וממילא את"ש שהוא טירחא, ולכן לא אמרו כן, ובפרט שהוא נמצא שם לבד, (ואפשר גם שזה גם כבוד הבריות), ואה"נ שאם הם אבנים קטנות באמת ראוי לכו"ע לעשות כן, ולכן כתבנו שלכתחילה נכון לעשות כן, ותלוי לפי הענין.

אך דא נקיטנא בלשון י"א, וזה כאמור מפני ש"א שבנידו"ד מותר, או דאין מוקצה במחובר (אף דלא קיי"ל כן), או דכאן התירוהו משום כבוד הבריות. 425. עיין בהערה הקודמת, ביאור הדברים שמשום איסור תולש ודאי אסור, ושלענין מוקצה י"א שאסור, אך הוא שנוי במחלוקת, וכמשנ"ט. ולעצם דין מוקצה במחובר דעלמא, כתבנו להלן בר"ס שלי"ו שיש להחמיר, וכ"פ הכה"ח שם [ובכה"ח כאן אות ל"ד נראה שסבר כהמתירים, אולם להלן הביא מהפמ"ג]. וע"ע שם.

426. משנ"ב (סקי"ח) וכה"ח (אות ל"ג) מגמ' ופוסקים [ועיין עוד להלן בסעיף ט' לענין שדה ניר].

427. כ"כ הפוסקים הנ"ל. (וגם מצוי האידנא שמקפידים ע"ז, ואסור).

428. שו"ע (סעיף ז' ח'). וע"ע להלן לענין פתילה.

429. שו"ע (שם). וכתב הטעם משום חשש השרת נימין, שהוא בכלל תולש, וכתב המשנ"ב (סק"ב) דאע"ג דאינו מכוין לזה, מ"מ פסיק רישא הוא, והוא מל' המג"א (סק"ז) שהקשה שהרי מותר לקנח בחרס ולא חוששים להתרות נימין, ותירץ שבמשמש היו פסיק רישא, ע"כ [ומה שהקשה מחרס, ולא הקשה מקינוח בצרור המבואר לעיל, ויקשה מצרור על צרור, יש לומר דרבנותא מקשה, שהרי אפילו בחרס שהוא חד שרי (עיין לבושי שרד), וא"כ ק"ו שיהיה מותר למשמש בצרור שאינו חד, ולזה תירץ שמשמוש חמור הרבה שאסור אפילו כשאינו חד כ"כ. אמנם עדיין צ"ב, מאחר שבשו"ע והפוסקים מבואר שאסור לקנח בחרס חד כלל, ואולי כוונת הלבו"ש באינו חד ממש, ודוחק, ועיין גם במג"א עצמו שצ"ן לסימן ג].

ועיין בשע"ה צ (אות כ"ג) שהקשה לשיטת הערוך שמתיר פסיק רישא ואינו מתכוון (ועי' בתוס' שבת דף קג), ותירץ שהוא יסבור דהוי פסיק רישא דניחא ליה [והיינו שנח לו להסיר השערות הללו שלא יעכב, ולא יטנפו וכו', וא"נ דהוי כעין תיקון גווי, וכהיא דחזינן ביו"ד (סימן קפ"ב) שהמעביר שיער בית הערוה עובר משום לא ילבש]. ועוד תירץ דאפשר שהוא יסבור כפירוש הר"ח שהובא בתוס' ורא"ש, ע"כ. והיינו שהוא יפרש דאין הטעם כלל משום השרת נימין אלא משום סכנה, ויש לציין שבאמת כך הקשה בהדיא הריטב"א בשבת (דף פא). לשיטת הערוך, ותירץ ע"פ שיטת הר"ח, ועי"פ בשו"ע מבואר שהטעם משום השרת נימין וכנ"ל.

[ויש לבאר, דנראה מכאן שאע"פ שבכל פעולה שפועלה כשלעצמה אינו פסיק רישא בפני עצמו, מ"מ בהצטרף שאר המשמושים היו פסיק רישא, ואפ"ה חשיב ככל פסיק רישא, ובמקומו הבאנו פלוגתא בזה בין הראשונים והאחרונים, עיין להלן בסיומן שט"ז ועוד. ויש לדון גם מהא דלעיל בר"ס רע"ז, אולם שם חמור טפי, ומ"מ מכאן שפיר יש להוכיח כן, ודו"ק].

430. שו"ע (סעיף ז' ח'). ויש לבאר דלכא"כ כ"ז אינו להיכרא בעלמא, אלא דמפני שיש בזה חשש תולש אמרו חז"ל שיעשה בשינוי להקל מן האיסור, ובכה"ג אף אם יתלש היו איסור דרבנן ולא עיישנין. וא"ת הא מ"מ ה"ז משיר נימין, וי"ל דפסיק רישא דרבנן שרי, עיין בזה להלן סי' ש"ז, ואף המתמירים בפס"ד דרבנן י"ל שכאן מותר, ובפרט דהוי תרי דרבנן, שבוה מקילים טפי, ודו"ק, אי"נ דהקילו בכה"ג לצורך רפואה, שלא יסתכן (אלא דבנידו"ד ל"ק בלא"ה, לפי המבואר להלן דהכי נמי צריך לעשות בנחת, וממילא לא יהיה פסיק רישא, ועי' בהערה הבאה). וע"ע להלן בטור משם תשו' המהר"ם מרטנבורג שנקט נמי דהוי בשינוי וכו'.

431. כן כתב בב"י כאן בשם רבינו ירוחם, וה"ד כאן המשנ"ב (סקכ"א) ובכה"ח (אות ל"ח).

וכשלעצמו יש להקשות בזה, דהא משמע בב"י דפירוש רש"י ופירוש ר"ן הם ב' פירושים נפרדים, ודל"ש אחוזו בשתי אצבעותיו היינו שיהיה שינוי, ולר"ן היינו שיעשה בנחת (אכן לפי ב' פירושים אלו אינו פסיק רישא, אולם המשנ"ב כאן לא פירש כן), וכיעוין היטב בדברי הב"י. וא"כ מאחר שהשו"ע נקט כפרש"י, למה הביאו האחרונים הנ"ל את פירוש ר"ן, וצ"ע.

איברא שהאחרונים הנ"ל ציינו שכן מבואר להלן (סו"ס שכ"ח) לענין פתילה, ואכן שם הדין בפתילה הוא ממש כמו הדין דהכא, וא"כ שפיר גם כאן הוא דווקא בנחת, אלא דהא גופא קשיא לי למה לא כתב כן השו"ע כאן שיהיה בנחת, ואמנם שם נזכר בפוסקים גם בנחת, אולם גם כאן היה לו לפרש כן, ואולי חזר בו השו"ע בס"י שכ"ח, וס"ל שצריך שיהיה גם בנחת, ולא כמו שכתב כאן שיהיה שינוי ולא הזכיר שיהיה בנחת, וצ"ע.

[ולכא"ו יש להקשות בזה מק"ו, שאם שם בפתילה שהוא דבר רך צריך בנחת, אי"כ כ"ש כאן שהוא קשה צריך בנחת, וידידי הגר"א רפאל הכהן הוסיף שיש לומר שאדרבה כאן לא הצרכי, כיון שהוא פסי"ר בלא"ה מאחר שהוא קשה, וכמש"כ המשנ"ב דהוי פסי"ר, ולכן לא אמרו לעשות בנחת כיון שבלא"ה לא יועיל, וא"ת הרי מ"מ עדיף למעט בכל הסרת נימין בפני עצמם, שהרי כל אחד הוא איסור בפ"ע, ואפשר שהקילו בזה, ולכן השו"ע לא כתב כאן שיהיה "בנחת", כמו שכתב בסו"ס שכ"ח, וצ"ע].

432. שו"ע (סו"ס שכ"ח). ועי' בביה"ל שם מה שהקשה. ולחומר הקושיא כתב שהקפידא בפתילה הוא רק בגלל שמוציא ומכניס, אבל בעצם הנחתו אין חשש, והרי הוא דבר רך, ואין בו חשש של השרת נימין, ועיי"ש עוד מש"כ בזה.

433. עי' בזה במשנ"ב שם.

419. שו"ע (סעיף ה'). משום שחתיכת החרס ראויה לכסות בה פי הכלי (אמנם בזה"ז שאין רגלים לכסות כלים בחרסים, אפשר דאין נפ"מ בזה, וכיעוין דבריינו בזה בסיומן ש"ח ס"ו).

420. שו"ע (שם).

והנה מצאנו בזה ב' טעמים, א'. המשנ"ב (סקי"ז) כתב משום שאינם מוקצה. ב'. והכה"ח (אות ל"א) הביא פירוש א' (כדברי המשנ"ב) בשם יש מפרשים, והוסיף שיש מפרשים שאע"פ שהם מוקצה, מ"מ עדיף להשתמש בהם, כיון שאינו מזיזם כלל, אלא מקנח בהם בגופו בלא לטלטלם, ע"כ. והם ב' הפירושים שמבוארים בפוסקים להלן (בסעיף ו'), בהא דכתב השו"ע שלא יזיזם, והיינו שהמשנ"ב לשיטתו שפירש שם שלא יתלוש מהם, אבל עצם הטלטול שרי, ולכן כתב כאן שאינו מוקצה, אבל הכה"ח שם הביא פירוש הפמ"ג שפירש דהיינו שישתמש בהם בגופו בלא לטלטל ביד, וכדברי האחרונים דהוי מוקצה.

421. כן מבואר כל זה בשו"ע (סעיף ה') ובמשנ"ב (וע"ע במשנ"ב ובביה"ל ובכה"ח, בהא דיש בזה חשש כשפים). ויל"ע בעיקר הדבר, דכיון שיש בזה חשש סכנה איך מותר לקנח בזה, ובפשטות י"ל דאה"נ שאין מקנחים בה כלל אפילו בחול, אלא שיל"ד בלשון הביה"ל ד"ה משום הסכנה שנקט בלשון "עדיף", וי"ל שמתחילה העדיפו כן חז"ל, אולם לאחר מכן כבר אסור בלא"ה. ואמנם אפשר דשמה אין זו סכנה קרובה כ"כ, ובודאי שאינו חשש פיקו"ג, אלא היא סכנה רחוקה, ובמקום צורך יכול לעשות כן, ויזהר בעצמו שלא יבא לידי סכנה, ואפ"ה חששו לסכנה זו והקילו לטלטל ולקנח באבנים ולא בהם. [וענין סכנה בחרס נזכר לעיל בס"ד]. וע"ע בכה"ח (אות ל"ג) שנתעורר אמאי נקט השו"ע טעם דמתחכין את הבשר, ולא הטעם דשינוי נושרות בגלל שמקנח במה שהוא שולט, ומה שתירץ דחוק קצת, דמ"מ אמאי עזב טעם הש"ס ונקט טעם חדש, וצ"ע.

422. שם נתבאר בשו"ע ובפוסקים כו"כ עניינים בקינוח ביה"כס בענין ההלכתי, וסדר ההנהגה, וגם מצד הרפואה.

423. שו"ע כאן (סעיף ו'). ועיין עוד להלן (בסיומן שלי"ו) כל דיני שימוש באילן ובירק ועשבים.

ועיין בכה"ח (אות ל"ה) בשם האחרונים דאפשר שאפילו באילן מותר משום כבוד הבריות, ובלבד שיהיה שלא לתלוש עלים וענפים, עיי"ש. ולכא"כ צ"ב, הרי השו"ע לא התיר אלא עשבים, ולכן הוסיף שם משם הגר"ז שמכל מקום אם יש צרור או אבן לקנח בו, ה"ז עדיף מאשר להשתמש באילן, עיי"ש. ולפי"ז מובן מה שהשו"ע הדגיש להיתר רק בעשבים, שזה רק עדיפות לכתחילה, ואה"נ שאם אין אבן וכדו' מותר גם באילן ככל איסורי דרבנן שהתירו משום כבוד הבריות.

424. עיין בשו"ע שכתב "ובלבד שלא יזיזם", וצ"ב אי"כ איך יקנח בהם, אולם הנה המשנ"ב פירש דהיינו שלא ישמטם ממקום חיבורם, ואת"ש, דאילו הנהיגה בהם לצורך הקינוח, הרי הוא מוכרח והתירו חז"ל, ואולם המג"א מפרש שבאמת זה מוקצה, ולכן צריך לקנח בלא להזיזם. וראיתי ב' פירושים באחרונים לפרש דבריו, א'. דכוונתו שיגע בהם בידים בלא להזיזם, וכמש"כ הלבו"ש, אלא שכתב שזה רחוק במציאות (אא"כ הוא עשב קשה כ"כ). ב'. בפמ"ג בא"א כתב דהכוונה היא שטלטל בגופו, ולא יגע בידו (וה"ד בכה"ח אות ל"ד). וכן דקדק הגר"ז שהאיסור הוא בידיו, וביאורים אלו נאמרו כדי ליישב את לשון השו"ע שכתב "שלא יזיזם", ומשמע כפשוטו שלא יזיזם בידיו.

נמצא שבביאור ד' השו"ע במילים "לא יזיזם", יש שני ביאורים, א'. המג"א מפרש כפשוטו שהכוונה שלא יזיזם מצד איסור מוקצה (ובביאור דבריו יש שני פירושים באחרונים אם כפשוטו או בגופו), וכ"כ עוד אחרונים. ב'. הא"ר מפרש שלא יזיזם היינו שלא יתלשם, וכן הסכימו התו"ש ועוד. ואמנם הלשון קצת דחוק, שא"כ הול"ל כפשוטו שלא יתלשם (ועיין במאמר"ד סק"ט שפירש נמי ע"ז דהכוונה שלא יזיזם ממקום חיבורם, ואת"ש קצת הלשון), והמשנ"ב פסק כדברי הא"ר בזה.

ובפשטות יש לומר שמחלוקת זו נובעת ממחלוקת אחרת אם יש מוקצה במחובר, שנחלקו בזה ראשונים ואחרונים (וכמו שהבאנו להלן בר"ס שלי"ו), ולכן האחרונים שפירשו בשו"ע כפשוטו את"ש, משום שיש מוקצה במחובר, ולכן הוצרך לפרש דהיינו שלא יתלשם, אמנם באמת י"ל שלכו"ע יש מוקצה במחובר, ומה שהוצרך לפרש שלא יתלשם, הוא משום דמצד מוקצה לא אסרו כלל, שהרי הותר מוקצה מפני כבוד הבריות, וכמש"כ הנאמר"ד שם סק"ט, ואת"ש, ונמצא שבעלמא לכו"ע יש מוקצה במחובר [נוסף על כל זה ראינו שהגרשז"א בשבת לישראל עי' ש"ג ולהבחיל"ח בחוט שני פמ"א, שביארו דהמשנ"ב כאן לא חשש משום מוקצה, הגם שלעיל בס"י ש"ח סקפ"א כתב שזמורה המחוברת לקרקע נחשבת מוקצה, ושלא"ה שזמורה היא מוקצה גם בתלוש, ולכן גם במחובר היא מוקצה, משא"ה עשבים שאם הם תלושים הם ראוים למאכל בהמה, וכשהם מחוברים ג"כ אין עליהם איסור מוקצה, ע"כ. וע"ע בשו"ת מנח"י ח"ה סימן מ"ב סקי"ג, ודו"ק].

ונמצא שלנידון ידיו יש קפידא מצד תולש, וזה מוסכם לכו"ע בלא חילוק, ולכן כתבנוהו בסתמא. ולפינו בהערה הבאה נוסף עוד גם דין מוקצה,

ביני עמודי

חמורים שונים שנתלבו בני עמודי דנוללי "אליבא דהלכתא"

**הרה"ג שלמה גבאי שליט"א
כולל "אליבא דהלכתא" אופקים**

בביאור טעם וגדר איסור מוקצה מדינא דהכנה ובביאור דברי הרמב"ם והראב"ד

- א. מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בטעם איסור מוקצה.
- ב. פליאת הרמ"ך על הרמב"ם למה שבק גמרא מפורשת ומאין הוציא דבריו.
- ג. קשה לדעת הרמב"ם איך מנה מוקצה מחמת גופו וגזירת כלים בחדא מחתא.
- ד. קשה לדעת הראב"ד למה אסרו רק טלטול ולא שאר מלאכות.
- ה. קשה לדעת הרמב"ם למה לא הותר טלטול מוקצה לצורך מצוה.
- ו. בין לרמב"ם ובין לראב"ד קשה לשון "מוקצה" שמשמע שהוא מטעם הקצאה.
- ז. צ"ב מאי טעמא מוקצה מחמת ח"כ חמיר טפי, שלדברי הראשונים היה צ"ל איפכא.
- ח. דברי הגמרא שיסוד דין מוקצה הוא מחמת חסרון הכנה, וצ"ב דברי הראשונים.
- ט. דברי האפיקי ים בשם הרמב"ן שאיסור מוקצה הוא מטעמא דמחוסר הכנה.
- י. דברי החיי אדם שגם הרמב"ם והראב"ד מודים לדינא דהכנה.
- יא. ביאור חדש עפ"י דרכו של החיי אדם - שכל דבר צריך הכנה.
- יב. הטעמים שזכרו הראשונים המה רק סיבה להחיל דינא דהכנה.
- יג. יישוב הקושיות ולימוד זכות על מנהג העולם.

א. כתב הרמב"ם בהלכות שבת פרק כ"ד הלכה י"ב ו"ג: "אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול, ומפני מה נגעו באיסור זה, אמרו ומה אם זהויה נביאים וציוו שלא יהיה הילוכך בשבת כהילוכך בחול, ולא שיחת השבת כשיחת החול שנאמר ודבר דבר, קל וחומר שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחול כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו, ויבא להגביה ולתקן כלים מפינה לפינה או מבית לבית, או להצניע אבנים וכיוצא בהן, שהרי הוא בטל ויושב בביתו, ויבקש דבר שיתעסק בו, ונמצא שלא שבת, ובטל הטעם שנאמר בתורה (דברים ה') למען ינוח.

ועוד, כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה, ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומניות אלא בטלין כל ימיהן, כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהן הן שובתים ממלאכה, ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים נמצא שלא שבת שבייתה הניכרת, לפיכך שבייתה מדברים אלו היא שבייתה השוה בכל אדם, ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול, ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים הצריך להם כמו שיתבאר, עכ"ל. ובהשגות הראב"ד שם כתב וז"ל: "ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול, ואסרו שלא יטלטל אלא הכלים הצריך להם כמו שיתבאר. א"א עוד אמרו (שבת קכ"ד) אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא, ועוד אמרו (שבת קכ"ג) בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו, שאמרו שלשה כלים קטנים ניטלים על השלחן, נמצא כי מפני חיוב הוצאה אסרו בטלטול מה שאסרו שהוא גדר להוצאה, עכ"ל הראב"ד.

ב. ולכאורה היא תימה רבתי על דברי הרמב"ם, שמאחר והמה גמרות מפורשות כדברי הראב"ד, מאי טעמא חיפש הרמב"ם טעמים אחרים. וכן הקשה בהגהות הרמ"ך על דברי הרמב"ם וז"ל: "לא ידעתי מאין הוציא זה, ובגמרא מפרש דטלטול אינו אסור כי אם משום הוצאה שמא יטלטל ויוציא, וצ"ע, עכ"ל.

ג. עוד צ"ב לשיטת הרמב"ם, שממה שכתב בהמשך דבריו "ועוד כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור, אפשר שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה", ומשמע מכך שמה שקדם קודם "ויבא להגביה ולתקן (א.ה.) נ"ל דלתקן היינו לסדר) כלים מפינה לפינה או מבית לבית", איירי בכלים שמלאכתם להיתר.

וקשה, שהרי כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטל מחמה לצל, ואיך אסרו הרמב"ם. ואי נמצא שהרמב"ם איירי בטלטול שלא מחמה לצל, אלא בטלטול שלא לצורך כלל או לסדר את הבית, וס"ל שג"ז אסור. ג"כ קשה איך כלל הרמב"ם דבר זה בהדי דינא דמוקצה מחמת גופו, והרי דין זה דאיסור טלטול כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל, בפשטות אינו מעיקר דיני מוקצה אלא מגזירת נחמיה כמובאר בגמרא (שבת קכ"ג), וקודם לגזירת נחמיה לא היה איסור זה, והגם שדיני מוקצה מחמת גופו היו נוהגים עוד מלפניו, כמובאר בסוגיית הגמרא (שבת ל:) במעשה דדוד המלך, וא"כ לכאורה המה ב' דינים נפרדים, וגזירת כלים אינו שייך לכל הטעמים שכתב הרמב"ם, שהרי לכאורה אינם מוקצה מצ"ע, שהרי מותרים בטלטול מחמה לצל, או לצורך גופו ומקומו, ורק שאסרו לטלטל מכיון שראו שהיה הדור חלש בשמירת השבת, וצ"ב מה שכלל אותם הרמב"ם בחדא מחתא.

ד. וגם לשיטת הראב"ד קשה, שהרי הגמרא שהביא הראב"ד שאיסור טלטול הוא משום הוצאה, מביאה דברי הפסוק בנחמיה (ג, ט"ו) "בימים ההמה ראיית ביהודה דורכים גתות בשבת ומביאים הערמות ועומסים על החמורים ואף יין ענבים ותאנים וכל משא ומביאים ירושלם ביום השבת ואעיד ביום מחרם ציד". ומבואר בדברי הפסוק שלא רק במלאכת

הוצאה לא היו זהירים, אלא בכל מלאכות שבת, כסוחט ומעמר ומחמר ומשא ומתן. ויעו"ש במלבי"ם שכתב וז"ל: "חשב מן החמור אל הקל, דריכת גתות איסור סקילה, ומביאים הערמות ועומסים - י"ל שהעמיסו בע"ש והביאו בשבת ועברו על שביחת בהמתן, ואעיד ביום מחרם ציד - שקבעו את השבת ליום השוק, והעיד בם ביום הקבוע להם למכירת ציד ומזון שלא ימכרו באותו יום", עכ"ל. וא"כ מה ראו לאסור דוקא טלטול משום הוצאה, והו"ל למיגדר מילתא בכל המלאכות כולם.

ה. עוד קשה לדעת הרמב"ם, שהרי כל מה שנלמד מהפסוק הנ"ל דעשות דרכיך ומצואו חפצך וכו', מותר לצורך מצוה, וכגון הא דלא יהא הילוכך בשבת כהילוכך בחול, שנלמד מזה שאסור לפסוע פסיעה גסה בשבת, כמובאר בסיומן ש"א, מכל מקום לצורך מצוה מותר לרוץ, כגון לרוץ לבית הכנסת כמובאר שם. ואפילו בחורים המתענגים בריצתם מותר להם לרוץ משום עונג שבת, שחשיב ג"כ צורך מצוה. וכן הא שלא יהא דיבורך בשבת כדיבורך בחול, מותר לדבר בדברי מלאכה גמורים אם הוא צורך מצוה. וכן הא דסימן ש"ו דממצוא חפצך שרי לדבר מצוה. וכן איסור שטרי הדיוטות שנאסר ג"כ משום עובדין דחול, מותר לדבר מצוה, כמובאר בדברי הרמ"א סימן ש"ז סעיף ט"ו, ומשו"ה נהגו בהרבה בתי כנסת לחלק בשבת למתפללים קבלות על תרומות שתרמו לפניו. וכן הדין של טירחא יתירה בשבת, שאסרו חז"ל לפנות את האוצר בשבת כמובאר בסיומן של"ג ס"א, ומבואר ב"ח שם שהוא משום עובדין דחול, ג"כ מותר לצורך מצוה, כמובאר שם. ועיין בפרי מגדים (אשל אברהם סימן ש"א אות ד), שמבואר בדבריו שכל מה שאסרו חכמים מן הדברים האלו, מותר לצורך מצוה.

ולפי זה היה צ"ל הדין שגם מוקצה אליבא דהרמב"ם, שנלמד מאותו הפסוק, יהיה מותר לטלטל לצורך מצוה. אמנם לא אישתייטתיה לשום אחד מן הפוסקים והרמב"ם מכללם, שהתירו דבר זה.

ועיין בפרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן של"ג אות א', שהביא ראה ברורה מן המשנה וסוגיית הגמרא, שאסור לטלטל מוקצה אף לדבר מצוה, שהרי לרב חסדא שמעמיד את המשנה דאין מפנין את האוצר כרבי יהודה ומטעם מוקצה, מוכח שטלטול מוקצה אסור אף לדבר מצוה. [וז"ל הפמ"ג: "והנה לרב חסדא שם דמוקי מתניתין כרבי יהודה מוקצה, לא האוצר שלא יתחיל, אף למצוה אסור מוקצה"], וצ"ע אליבא דהרמב"ם למה לא יהיה מותר לטלטל מוקצה לצורך מצוה.

ו. ובין לדברי הרמב"ם ובין לדברי הראב"ד קשה, שנמצא לפי דבריהם, שיסוד הדין לאיסור מוקצה הוא או מטעם הוצאה כמש"כ הראב"ד, או כדברי הרמב"ם דשמא לא ישבות, או שמא יבוא לידי מלאכה וכו'. וקשה, שלפ"ז אין מתאים הלשון "מוקצה", שמשמע שהוא מופרש ומוברל מדעתו וזוהי סיבת איסורו. ולפי דברי הראשונים אין זו הסיבה כלל אלא שמא יבוא לידי מלאכה, ואין כאן שום ענין של מוקצה.

ועיין בדברי הגמרא (שבת מה). "ומה היכא דלא דחייה בידים אית ליה מוקצה, היכא דדחייה בידים לא כל שכן. אלא לאו רבי שמעון היא. לעולם רבי יהודה, ואוכל אצטריכא ליה, סלקא דעתך אמינא, כיון דקאכיל ואויל לא ליבעי הזמנה, קמשמע לן, כיון דהעלן לגג אסוחי אסחי לדעתיה מנייהו", עכ"ל הגמרא. ומשמע מדברי הגמרא שההקצאה והיסח הדעת היא גופא סיבת האיסור, וצ"ע לדברי הראשונים.

ז. עוד צריך ביאור, שלפי דברי הראשונים אין מובן לכאורה לכל חילוקי הדינים שקבעו חכמים בדיני מוקצה, שלכאורה לכל סוגי המוקצה היה צריך להיות דין אחד.

ובפרט קשה, שכפי המבואר בהלכה, מוקצה מחמת חסרון כיס הוא מסוגי המוקצה החמורים יותר, שאסור בטלטול אפילו לצורך גופו ומקומו. ואילו לפי דברי הראשונים לכאורה איפכא מסתברא, שהרי במוקצה מחמת חסרון כיס יש פחות חשש שיבוא לידי מלאכה, שהרי מקפיד עליו ולא עושה בו מלאכה. וכן יש פחות חשש של הוצאה, שהרי מקפיד עליו ומייחד לו מקום, והיה צריך להיות הדין שאין בו דין מוקצה כלל, וצ"ע לבאר דבר זה אליבא דמש"כ הראשונים.

ח. ונראה לבאר בכל זה, ההנה יסוד כל גידון הראשונים לטעם איסור מוקצה הוא לכאורה לפלא, שהרי יש גמרא מפורשת שאומרת טעם אחר לגמרי באיסור מוקצה. וביאור הדברים, הנהגה איתא בגמרא פסחים מ"ז: "אלא אפיק הבערה ועייל עצי מוקצה, ומוקצה דאורייתא הוא, אמר ליה אין, דכתיב והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו, ואזהרתה מהא - מלא תעשה כל מלאכה", עכ"ל הגמרא. ומבואר בדברי הגמרא דאיכא למאן דס"ל מוקצה דאורייתא, ולומד זאת מן הפסוק "והכינו את אשר יביאו", ולומדים שכל מה שהוא מחוסר הכנה אסור בשבת. ולפ"ז היה נראה פשוט, שגם לדין שס"ל שמוקצה לאו דאורייתא, מכל מקום מסתבר שחכמים אסרו מוקצה באותו הגדר, והסמיכוהו נמי על אותו פסוק, והגם שמבואר במפרשים שמוקצה דאורייתא הוא דוקא במידי דאכילה (או שימוש של כילוי כמו הבערת עצי מוקצה), אבל מידי דטלטול אינו דאורייתא, מכל מקום חכמים הרחיבו את דין ההכנה גם לגבי טלטול, ובאופן שיש לנו טעם פשוט ומקור מפסוק ואסמכתא לדין מוקצה, מה ראו הראשונים לחפש בזה טעמים חדשים. (וכן קשה גם על דברי הגמרא שאיסור מוקצה הוא מטעם הוצאה, למה צריכים לזה, תיפוק ליה משום מחוסר הכנה).

ט. ויעיין בספר אפיקי ים (ח"ב סימן י"ט) ד"ה ביסוד דין מוקצה שכתב וז"ל: "יסוד המוקצה ביאר לנו רש"י ז"ל (בביצה דכו"י ע"ב) בד"ה ואי דלא אחזו, וזה לשונו: אי דלא אחזו בין השמשות ודאי אסורין, דאין כאן הכנה מבעוד יום. ומאן דאית ליה מוקצה, הכנה מבעוד יום בעי, כדכתיב ביום הששי והכינו את אשר יביאו, עד כאן לשונו. וכבר ביארנו לעיל סי' י"ז

שיטת רש"י ז"ל, דנראה דסבירא ל"י דמוקצה לאכילה מן התורה להלכה, כיון דטעמי דרבה בהכנה מקרא זה דוהכינן, ורבה לטעמי דמוקצה דאורייתא, כמו שכתב רש"י ז"ל בדף ב' ע"ב בד"ה דאמר, אם כן אנן דקי"ל כרבה בהכנה, ממילא גם מוקצה לדידן מן התורה. ועיין בהעמק שאלה סימן מ"ז שגם שיטת הרי"ף ז"ל דמוקצה מן התורה. **אכן אף לדעת הראשונים ז"ל, דנראה דעתם דמוקצה רק מדרבנן אסור, מכל מקום נראה דסמכו בזה חז"ל אקרא דוהכינן, ומצאתי בהדיא כן בדברי רמב"ן ז"ל במלחמות ריש ביצה.**

ונראה דזהו הטעם בהא דאמרינן מגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולא יומא, וצריך טעם דמאי שנא דתלוי בבין השמשות, ומשום בין השמשות אסור לכולא יומא. אכן למ"ש ניהו, דבין נאמר דמוקצה מן התורה מקרא דוהכינן, ובין דנאמר דאינו אלא מדרבנן, וסמכוהו אקרא דוהכינן, על כל פנים עיקר יסוד וטעם מוקצה משום דבעי הכנה מבעוד יום, א"כ העיקר תלוי בבין השמשות, דאם בין השמשות ה"י מוקצה הרי חסרה הכנה מבעוד יום, וממילא דאתקצאי לכולא יומא, עכ"ל האפיקי ים.

הרי מבואר בדברי האפיקי ים כמשנ"ת לעיל, שיסוד איסור מוקצה הוא משום חסרון הכנה, והסמיכוהו על הפסוק דוהכינן את אשר יביאו. (ומבאר בזה דינא דמיגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולא יומא, שלפי הטעמים שהביאו הרמב"ם והראב"ד לכאורה אין לו מובן, שהרי כעת אינו מוקצה ומה טעם יש לאוסרו, וצ"ל לדבריהם שהוא דין נוסף שצ"ב טעמו. אולם לדין הכנה אתי שפיר, שבין השמשות קובע אם מוכן לשבת או לא). עכ"פ צ"ב למה הביאו הרמב"ם והראב"ד טעמים אחרים, ולא טעם זה המוזכר בגמרא.

י. ועיין בחיי אדם (חלק שני כלל ס"ו) שאחרי שהביא את דברי הרמב"ם והראב"ד כתב וז"ל: "ואמנם עם כל זה לא זכינו לידע טעם שחלקו חכמים לאסור מוקצה א' יותר מחבירו כאשר נבאר פרטיהם. **ונ"ל להוסיף עוד טעם, שכיון שראו חכמים לאסור המוקצה מטעמים הנוכרים, סמכו דבריהם על פסוק והכינו את אשר יביאו, דאיכא מאן דיליי בגמרא מפסוק זה דמוקצה הוא דאורייתא, כיון שלא היה מוכן מערב שבת, ולכן אף דלא קיי"ל הכי, מכל מקום סמך גדול סמכו על פסוק זה שלא לטלטל אלא מה שהוא מוכן מערב שבת, או ממילא או שהכין במחשבה או במעשה בכל דבר לפי תשמישו, וזהו הטעם עצמו דאמרינן מגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולא יומא, דכיון דלא היה מוכן מערב שבת, נשאר באיסורו, ולכן חלקו חכמים בדבר ואסרו", עכ"ל החיי אדם.**

ומשמע מדברי החיי אדם שסבירא ליה שטעם זה של הכנה אינו עומד בסתירה לדברי הראשונים, אלא ב' הדברים נכונים, ופירש הוא שחכמים אסרו את המוקצה בגלל הטעמים שהזכירו הראשונים, ושהסמיכוהו על הפסוק דוהכינן את אשר יביאו.

וצריך לבאר בדברי החיי אדם, שיש חילוק בין סיבת תקנת מוקצה לבין גדר תקנת מוקצה, שאמנם סיבת האיסור היא מהטעמים הנוכרים בראשונים, אמנם הגדר בו אסרו חכמים מוקצה הוא בגדר של חסרון הכנה, וכל מה שראו חכמים לאסור מכח הסיבות הנוכרות, אמרו שאסור בשימוש שבת משום שהוא מחוסר הכנה, ולא התירו להשתמש אלא במה שהוא מוכן מערב שבת.

ושמעתי בכגון זה ממור"ד הג"ר אריה לוי שליט"א ראש ישיבת הנגב, שבדברי ותקנות חכמים צריך להבחין בב' עניינים, חדא הוא **סיבת התקנה**, ואידך הוא **צורת התקנה**, והיינו שאין הכרח שצורת התקנה תהיה מותאמת לסיבת התקנה, אלא אפשר שחכמים ראו לתקן תקנה מסיבות שראו לנכון, ומכל מקום תקנו זאת בגדר אחר מטעמים שהיו נראים להם. ואמר הוא שיסוד זה הוא מפתח להבנת גזירות ותקנות חכמים בהרבה מקומות.

יא. ולולי דמסתפינא הוא אמינא לבאר בכל זה על פי דרכו של החיי אדם שב' הטעמים איתנהו, אמנם בהיפוך הדברים, והוא ביאור מיוחד, אבל לענ"ד אמיני בעומק דעת חז"ל הקדושים, דבאמת למדו חז"ל מן הפסוק דוהכינן את אשר יביאו, שכל דבר ודבר צריך הכנה לכבוד שב"ק, והיינו שמגודל קדושת השבת שהיא מעין עולם הבא, צריך כל דבר שרוצה להשתמש בו לעשות לו הכנה מקודם, וכמו שאי אפשר לבוא אל השבת בלבוש יום חול, ה"נ כל שאר צרכי והשתמשויות האדם צריכים הכנה לכבוד שב"ק. והגם שמוקצה לאו דאורייתא, וכש"כ השתמשות בעלמא שאינה אכילה, מ"מ ראו חכמים בדברי הפסוק שרצון התורה הוא שבכל דבר תהיה הכנה לכבוד שב"ק.

[ועיין בדברי הבן איש חי (ש"ב לך לך אות י"א) שכתב בשם האריז"ל, שגם **את הדיבור והמחשבה צריך להכין** בסוד הכנה לשב"ק, מכח הפסוק הנ"ל דוהכינן את אשר יביאו, ומשו"ה זמן קריאת שמות"ת הוא בעיקר ביום ששי שהוא המכין לשב"ק, כדכתיב בקרא "והיה ביום הששי והכינו וכו'". ועיין שם עוד בסעיף י"ח ג"כ בשם האריז"ל, שכשלוש המלוש של שבת צריך לכין בכונה מיוחדת שלובשו לכבוד שבת. ועיין בפע"ח שער השבת פרק ד' שכתב מהר"ח "בענין המלבושים של שבת, אמר לי מורי ז"ל ענין א' שצריך לכין, ונלע"ד כי גם לזולתו תועיל הכוונה, והוא שטוב מאוד **ששום מלבוש או כיוצא בו, מכל מה שהאדם לובש בשבת, אין ראוי שהיה עליו בימי החול**, ואפילו החלוק של שבת אין ראוי ללבוש בימי החול", ומזה נראה שבאמת כל דבר צריך הכנה, וכל מה שמכין טפי ומייחד דברים לכבוד שבת קודש, הרי זה משובח וזוכה ביותר לתוספת הארת שבת. ושמעתי על גדולים שהיה מיוחד אצלם חדר שלם עם כל אביזריו לכבוד שב"ק, **ורבים יש המיחדים מערכת כלים מיוחדת לכבוד שבת**, למרות שאין בזה שום קפידיא מן הדין, שכל הכלים הם כלי

אוכל שמלאכתם להיתר, אלא בהכרח שבני ישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם, ומקובל אצלם שכל מה שמכין לשבת יותר הרי זה משובח, והכל הוא מכח הפסוק הנ"ל דוהכינו את אשר יביאו, שכל דבר ראוי שתהיה בו הכנה לכבוד שב"ק].

יב. ורק שבאמת לא שייך לאסור את כל הדברים שלא עשה בהם הכנה, שזהו בבחינת גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה, ושייך רק לחסידים קדושי עליון שהם עצמם בבחינת שבת, ומכילים כל דבר לכבוד שבת. ולפיכך כל שראו חכמים איזה טעם לאסור הטלטול באותו דבר, שוב הדר דינא שאסור בשימוש מטעם שהוא מחוסר הכנה, וכמו שהיה צ"ל באמת מעיקר הענין. ובאופן שכל הטעמים שמנו הראשונים אינם סיבת האיסור ולא גדר האיסור, ורק שהם סיבה לחכמים להחיל באותם הדברים את הדין של מחוסר הכנה.

ומדוקדק בזה לשון הרמב"ם שכתב: "ומפני מה נגעו באיסור זה", "ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול", שלשון זה צ"ב, שהיה צ"ל ומפני טעמים אלו אסרו את הטלטול, ומה הפשט בלשון נגעו. אלא הפשט כמשנ"ת, שחכמים ראו שלא לגעת בדין זה של מחוסר הכנה מפני שאין זה דבר השווה בכל, ומפני מה החליטו בדברים מסוימים כן לגעת באותו הדין, ומבאר הרמב"ם שזהו מהטעמים הנזכרים.

יג. ולפי האמור מובן מה שחכמים קראו בכל מקום לאיסור זה "מוקצה" או "אינו מן המוכן", שלפי הטעמים של הרמב"ם והראב"ד אינו מובן לכאורה, ולהאמור א"ש, שיסוד וגדר האיסור הוא מחוסר הכנה, והטעמים שזכרו הראשונים הם רק בתורת סיבה לחכמים להחיל דינא במחוסר הכנה גם בדברים אלו.

וכן מיושב מה שלא הותר טלטול מוקצה לצורך מצוה, שאם יסוד האיסור הוא מהפסוק דבר דבר, היה צ"ל מותר. אלא אפ"ל שהרמב"ם לומד מן הפסוק, שאם בדיבור יש קפיא שיהיה מתאים לשבת, וכן בהליכת האדם יש קפיא, ה"נ יש קפיא במה שמשמשת בו שיהיה מוכן לכבוד שבת, ולכן קעת מה שלא הכין איסורו הוא מדינא דהכנה, וזה לא מצוה שהותר לצורך מצוה.

ומובן היטב כל חילוקי הדינים שיש במוקצה, משום שכל אחד הוא מחוסר הכנה לפי דרגת הקצאתו, ושייך שזה מוקצה טפי.

וכן מובן מה שמוקצה מחמת חסרון כיס חמיר טפי משאר דיני מוקצה, למרות שהטעמים שזכרו הראשונים לא כ"כ שייכים בו, וזהו משום שהוא מוקצה טפי מדעת האדם, שמחמת חסרון הכיס מקצה אותו טפי מדעתו, והוא ביותר מחוסר הכנה.

וכן מובן מה שבימי נחמיה לא גזר אלא על טלטול מוקצה, ולא גזר על שאר מלאכות שלא היו זהירים בהם, וזהו משום שאין זה טעם האיסור העיקרי, אלא רק סיבה להחיל בו דינא במחוסר הכנה, ולכן שייך רק לאסור בטלטול. וכן מובן מה שמנה הרמב"ם דינא דמוקצה מחמת גופו בהדי דינא דדברים האסורים בטלטול מחמת גזירת כלים, שהכל חזא טעמא הוא דמחוסר הכנה.

ומה שלא זכר הרמב"ם דברי הגמרא דטלטול מטעם הוצאה, נראה לומר שהרמב"ם מנה זאת בטעם השני שיש בדברים האסורים בטלטול משום שמא יבוא לידי מלאכה, ומפרש דטלטול לאו דוקא, אלא אפילו טלטול וכשי"כ שאר מלאכות. ומיושב בזה משה"ק לעיל ע"ד הראב"ד למה דוקא הוצאה, והרי בנביא מוכח שעברו על עזר מלאכות, ולהרמב"ם אה"נ שכל מה שיכול לבוא על ידו לידי מלאכה אסור בטלטול.

והנה יש להעיר על דברינו, דמה שייך לומר שגם גזירת כלים איסורה הוא משום מחוסר הכנה, והרי לכאורה הכלי אינו מוקצה כלל, שמותר בטלטול מחמה לצל, ורק שלא לצורך כלל אסור, וא"כ לכאורה אינו מוקצה אלא גזירה בעלמא של טלטול, וצ"ע. ושמה אפשר לחדש ששייך דינא דהכנה לחצאין, ולגבי שימושים שהם לצורך השבת הוי מוכן, אבל שימושים שאינם לצורך השבת אינו מוכן להם. ומש"כ האפיקי"ם לבאר עפ"י דינא דמיגו דאיתקצאי, היינו משום שבכניסת השבת אסור לכל השימושים או לאותו שימוש, ובזה לא שייך לחלק מאחר ובכניסת שבת היה אסור ונאסר לכל השבת. אבל בנ"ד בכניסת השבת מותר הוא לאותו שימוש, והוא מוכן לגבי שימושים אלו.

ולפי האמור שגם גזירת כלים יסודה הוא משום חסרון הכנה, יש מקום לחדש חידוש גדול, שכל מה שאסרו לטלטל כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל, היינו דוקא בכלי שלא עשה בו הכנה לכבוד שבת, או בכלי שאינו מיוחד מצד עצמו לכבוד שבת. אבל כלי שהכינו ע"י מעשה בגופו לשבת, או שמועד לשימוש רק בשבת, והיינו שהיתה בו הכנה בקום ועשה לכבוד שבת, תו לא יהיה בו איסור כלל.

ובזה יש ללמד זכות על מה שמתעסקים בכלי האוכל שעל השולחן שלא לצורך כלל, שאסור לדעת הרבה אחרונים אפי" בזה (עיי' בא"ח ש"ב מקץ ה"א), מ"מ מאחר ובד"כ המה כלים המיוחדים לכבוד שבת, הוה הכנה מעליא ואינם בכלל האיסור.

הרה"ג שאול בוסקילה שליט"א

קריית ספר

בענין בסיס הנמצא על גבי האיסור כארונות חשמל

א. יתבאר פלוגתת רש"י ובענין"אם הוי בסיס באופן שהמוקצה משמש את היתר.

ב. יתבאר יישוב הסתירה בדברי רש"י במתני"אבן שע"פ החבית (בהא דאמרו לא שנו אלא בשוכה, אבל במניח נעשה בסיס, אי קאי על הרישא דמטה את החבית או קאי על הסיפא דהיתה בין החביות).

ג. עוד יתבאר יישוב תמיהת המאמ"ד על המ"א [סי' רנ"ט סק"ו] בביאור דברי רש"י במתני"א נוטל את הכיסוי והם נופלות (ידון אם פי' כבעה"מ שאין הקדירה משמשת את הגזיזים, או כפי הבי"ד לא הוי בסיס כשכוונתו להטמין).

ד. בסיס הנמצא ע"ג האיסור כארונות חשמל וכיסוי כלי מוקצה.

בדין בסיס לדבר האסור מצוה פלוגתא בראשונים כאשר דבר האסור

משמש את היתר שנמצא תחתיו אם נחשב בסיס, וכמו שיבואר, דהנה בסוגיא שבת נ"א טמן וכיסה [את הקדירה] בדבר הניטל בשבת, או טמן בדבר שאינו ניטל בשבת וכיסה בדבר הניטל בשבת, או טמן בדבר שאינו ניטל בשבת, או שטמן בדבר הניטל בשבת וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת, אם היה מגולה מקצתו נוטל ומחזיר, ואם לאו אינו ומחזיר.

ורש"י פירש וז"ל: הרי זה נוטל ומחזיר - והואיל והכיסוי ניטל, מגלה הקדירה ואוחזה. אבל טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל, או אפילו טמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל, אם אין מקצת פיה מגולה לא יטול, דאין לו במה יאחזנה. ואם תאמר יפנה סביבותיה, הואיל ודבר הניטל הוא, ויאחזנה בדופניה [ויגבינהה] ויטנה על צידה ויפול הכיסוי, כי ההיא דתנן לקמן [פרק נוטל דף קמ"ב] האבן שע"פ החבית מטה על צידה והיא נופלת, ואם היתה בין החביות מגביהה ומטה על צידה והיא נופלת, הא אוקימנא התם בשכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור, והיכא דמגולה מקצתו אין זה טלטול, שמצדדו והכיסוי נופל מאליו.

מבואר בדברי רש"י שכאשר הוא מכסה בדבר שאינו ניטל בשבת את הקדירה כדי לשמור חומה, הרי שהקדירה נעשית בסיס, ולפיכך אסור לו לאחוז את הקדירה בדופניה ולהטותה כדי שהכיסוי יפול, ולג"י הבי"ח להגביהה ולהטותה. אבל כאשר יש לו במה לאחוז בקדירה באופן שמקצתה מגולית, מותר לו לצדדה והכיסוי נופל מאליו.

ודבריו צ"ב, מאי שנא אם מקצתה מגולה או לאו, אם למעשה הנחת הכיסוי יוצרת את הקדירה לבסיס, וכדברי רש"י שאם מניח הוי בסיס, וכבר עמדו בזה התוס' בדי"ה או שטמן וז"ל: אי חשיב הכא כמניח, אי"כ במגולה מקצתה היתך נוטל ומחזיר, מה בין זה לאבן שע"פ החבית דאסרינן במניח אפילו להטותה על צידה. עוד הקשה ר"ת דהא תנן נוער את הכיסוי והם נופלות, אפילו אינם מגולות מקצתם [כלומר שא"א להחשיב את הכיסוי לבסיס].

ובאמת שרש"י בפירושו למשנה התם בדין מ"ט סותר לדבריו הכא, וז"ל בדי"ה נוטל כיסוי - של קדירה שיש תורת כלי עליה. ואע"ג שהם עליה לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להם, שאין עשוי אלא לכסות קדירה. מבואר שאין גזיז הצמר המונחים על הכיסוי לצורך הטמנה עושים בסיס, ודלא כפי שפירש בכיסה בדבר שאינו ניטל אם אין מגולה מקצתה הוי בסיס.

והבעה"מ בריש כל הכלים כתב הטעם שאם מגולה מקצתה נוטל ומחזיר, לפי שאין הקדירה נעשית בסיס לכיסוי, אדרבא הכיסוי משמש את הקדירה, והוסף שפירושו זה דלא כפי שפירשה הרב שלמה ז"ל. חזינן שלדעת רש"י אע"ג שהכיסוי משמש את הקדירה ולא הקדירה את הכיסוי, בכ"א נעשית הקדירה בסיס. עוד חזינן מדעת רש"י שאע"ג שדעתו ליטול את הכיסוי בשבת כשירצה לקחת את האוכל מהקדירה, אפי"ה הוי בסיס, דכל שבכניסת השבת הוא מונח איתקצאי לכולי יומא. ועיין בתוס' שם שסברו שאם מניח על דעת ליטול לא הוי מניח אלא כשכח, והשו"ע בסי' ש"ט ס"ד הביא ב' הסברות הנ"ל.

כשהמוקצה משמש לדבר המותר זה לא היתר גמור אלא לגבי ניעור

והנראה בביאור שיטת רש"י ע"פ מה שפירש בסוגיא דחבית דף ק"ה:., דנתן התם אבן שע"פ החבית מטה על צידה והיא נופלת, אמר רבה אבד ר' אמי א"ר יוחנן לא שנו אלא בשוכה, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור, ופירש רש"י וז"ל: לא שנו דמותר לטלטל החבית והאבן עליה, דקתני ואם היתה בין החביות שירא להטותה שם שלא תיפול האבן על החבית שבצידה, מגביה ומטה על צידה והיא נופלת. ובדברי רש"י עמדו המהרש"א והגאון רע"א, דמה הכריחו לרש"י לפרש מימרא דר' יוחנן על הסיפא של המשנה דף קמ"ב: היתה בין החביות מגביה ומטה על צידה והיא נופלת, שעל זה אמר ר' יוחנן לא שנו אלא בשוכה, אבל במניח נעשה בסיס, הרי דברי ר' יוחנן בדין ק"ה: אמורים על הרישא אבן שע"פ החבית מטה על צידה והיא נופלת, וביותר שרש"י בעצמו בדין קמ"ב פירש דברי ר' יוחנן על הרישא.

אלא אפשר לומר דמה שהתחדש לדעת רש"י בדין בסיס, הוא דווקא באופן שרוצה לטלטל את החבית עצמה עם האבן שעליה, ובשלמא כאשר מניח בתורת בסיס, ורוצה לשומרה כמו אבן גזית שכתב הרשב"א, אלא אף במניח ע"ד כיסוי לחבית אסור לטלטל, וזה ביאור דבריו שכל שהוא מניח הוי בסיס. ודבר זה מדוקדק ברש"י בדין נ"א בענין כיסוי הקדירה, שהקשה מדוע לא יאחזנה בדופניה ויטנה, והביא ראיה מהיתה החבית בין החביות מטלטלה ומטה על צידה, ולכאורה לאיזה צורך היה צריך לכתוב כאן האופן במה המדובר, מדוע חזר לפרש כאן את פירושו בדין ק"ה, והו"ל לציין מראה מקום ותו לא, אבל להאמור א"ש, שדווקא באופן שרוצה לטלטל אסור לו אף כשהניח לצורך דבר המותר, ומטלטל לצורך דבר המותר, עכ"פ לא התירו לטלטל להדיא במניח אלא ניעור, וא"ש ג"י הבי"ח והמהרש"א ויגבינהה ויטנה, שאף בענין הכיסוי הסבירו באופן שרוצה לטלטל להדיא כחבית בין החביות.

אבל באופן שמטה על צידה והמוקצה נופל, בזה חלוק הענין לאיזו מטרה הוא הניח את המוקצה, אם מניחו כדי שישמש את היתר המונח תחתיו ככיסוי לקדירה, יכול להטותה לצידה, והמוקצה נופל מאליו כדין טלטול מן הצד לצורך דבר המותר. אבל אם מניח לצורך המוקצה כמו מעות על הכר כדי לשומרו, וכן אבן ע"פ החבית האמור בדין קמ"ב שהניח למטרת בסיס, באופן זה דווקא אין היתר להטותה על צידה כדין בסיס לדבר האסור, שאם הניח אסור לנער (כלומר בדין ניעור המוקצה מהבסיס יסביר רש"י כדעת בעה"מ שאם מניח ע"ד בסיס לכ"ע הוי בסיס, ודלא כהרמב"ם במלחמות שחלק עליו שלא"זה צורך יש לו להניח ע"ד בסיס, וכי לשומרה מן העכברים הוא צריך, עכ"פ יסכים רש"י עם בעה"מ שלפעמים יש לו צורך כאבן גזית חסובה שרוצה לשומרה). ובעיקר הדבר צ"ל שכאשר מנער לצורך דבר המותר הוי טלטול מן הצד ומותר לנער, ואע"ג שהוא "מניח", אבל כל שמניח ע"ד ליטול אפילו שכתב רש"י דהוי מניח (בדין נ"א), היינו לענין לטלטל ממש, אבל לענין ניעור כל שעושה לצורך דבר המותר, וכמו"כ שרוצה לשמור חום הקדירה, הרי שלצורך כך הניח המוקצה שישמש את הקדירה, הוי

כשוכח ומותר בטלטול מן הצד.

ובזה מתורצת הסתירה ברש"י במה איירי דברי ר' יוחנן "לא שנו אלא בשוכה אבל במניח נעשה בסיס", לפירושו בדין נ"א, דאף שמטרתו לשמור חום הקדירה, והיינו שהמוקצה משמש להיתר, וכן בדין ק"ה לענין טלטול חבית בין החביות, כשעוסקים לגבי טלטול ממש אין היתר לטלטל כשהניח ואף ע"ד ליטול, גם כאשר המוקצה משמש את היתר.

אבל מה שפירש בדין קמ"ב לענין ניעור המעות מן הכר או ניעור האבן מהחבית, הוא באופן שהניח לצורך המוקצה עצמו, כלומר באופן של ניעור ולא טלטול ממש כמו להטותה על צידה, בזה מותר אם הוא באופן ששכח.

ולפ"י יש לבאר בטוב טעם שיטת רש"י במשנה טמן בגזיז צמר מנער את הכיסוי והם נופלים, הדיות שאמנם כוונתו שהכיסוי יהיה בסיס לגזיז הצמר המוקצים, אבל גם בסיס לקדירה שהוא משמש לקדירה וזהו עיקר שימוש, כלומר שדבר המותר חשוב מדבר האסור, וביותר שדבר האסור בעצמו משמש לדבר המותר, ע"כ בסיס לדבר האסור והמותר כל שאוחז בדבר המותר ומטלטל את הדבר האסור בטלטול מן הצד מותר.

וזה שכתב רש"י דלא נעשית הקדירה בסיס להם, לפי שאין עשוי אלא לכסות את הקדירה, והיינו אפילו שהניח המוקצה על הכיסוי, אבל היות שעיקר שימושו לכסות הקדירה, גם אם הניח גזיז צמר על הכיסוי לא נעשה בסיס לאיסור לבד, וע"י שנוטל את הכיסוי שאוחז בידו והגזיזים נופלים מאליהם מותר.

יישוב הסתירה ברש"י אם הקדירה נהיית בסיס לכיסוי

ולפ"י מתורצת הסתירה בדברי רש"י אהר"י, שבדין נ"א כתב שאם כיסה בדבר שאינו ניטל הוי מניח, היינו לטלטל להדיא, ובציור של אבן ע"פ החבית הוא באופן שהיתה בין החביות, ואם הניח אסור לטלטל. ומה שפירש בדין מ"ט שאע"ג שהניח גזיזים על הכיסוי מותר לטלטלם, היינו בטלטול מן הצד לצורך דבר המותר להוציא אוכלים מהקדירה, ומשום שהוי בסיס לדבר האסור והמותר, ועיקר הבסיס לצורך דבר המותר, הוי זה נוטל ומחזיר.

וחזיתי הלום מה שכתב הג"ר מאיר קרליץ בספר חוט שני (אביו של בעה"מ, בהל' שבת ח"ג, מאמר בדין בסיס, והוא ביאור נפלא) בהא דמנער את הכיסוי אם מגולה מקצתה, דתליא בפלוגתא דר' יהודה ור' שמעון, כלומר לטלטל ממש כהיתה חבית בין החביות שמגביהה ומטה לכ"ע אסור אם הניח מדעת משום דהוי בסיס, אבל כשלא היתה בין החביות דאיכא חובת ניעור, היות והיה בדעתו ליטול מן הקדירה, ויש בידו לנערה בלי חשש שיפול מסביבה, הו"ל כשכח, ואע"ג שהניח מדעת בכניסת השבת מותר לנער, והיינו לר' שמעון, אבל לר' יהודה אמרינן מיגו דאיתקצאי לביה"ש איתקצאי לכולא יומא, כלומר אע"ג שגם לר' שמעון אמרינן בסיס, אבל דווקא באופן דחיייה בידיים, כלומר שהניחה ע"ד שישאר לכל השבת, אבל באופן שיכול ודעתו לנער לא הו"ל דחיייה, ולא אמרינן מיגו דאיתקצאי. וע"פ האמור כתב ליישב הסתירה ברש"י מ"ש בדין ק"ה וכן בדין נ"א בהסבר דברי ר' יוחנן, דקאי על הסיפא שהחבית היתה בין החביות, והתירו בשכח אף לטלטל, משום דר' יוחנן פסק בדין קנ"ז כר' שמעון, אבל מה שרש"י הסביר בדין קמ"ב בדברי רב הונא אמר רב לא שנו אלא בשוכה, אבל במניח נעשה בסיס, והסביר דאילו על הרישא שיכול לנער, הוא משום דהשמיעה בשם רב, והרי רב פסק כר' יהודה, אי"כ במניח הוי בסיס, ולא התירו לנער הגם שבדעתו ליטול מן החבית ויכול לנער.

הנה הגאון ר"ע איגר בחידושויו על דף ק"ה עמד על דברי רש"י, ואביא דבריו בקיצור, דתמוה מדוע הסביר דברי ר' יוחנן דקאי על הסיפא דהיתה בין החביות, והרי אפשר לבארם דקאי על הרישא דמטה על צידה, ועוד שרש"י סותר את עצמו בדין קמ"ב שפירש דקאי על הרישא, וכמו"כ פירש במעות שעל הכר דמנערם. וכתב ליישב פירושו ע"פ מה שפירש במתני"א דף מ"ט, טומנין בגזיז צמר ואין מטלטלים אותם, כיצד הוא עושה נוטל את הכיסוי והם נופלות, וז"ל שם: נוטל הכיסוי של קדירה שיש תורת כלי עליה, ואע"ג שהן (הגזיז צמר) עליה לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להן, שאין עשוי אלא לכסות את הקדירה. וביאור דבריו מדוע לא נעשית בסיס לגזיזים, ע"פ מה שכתב הר"ז"ה בריש כל הכלים שאין הקדירה בסיס להטמנה והכיסוי, אדרבא הם תשמישים לקדירה (ושם הר"ז"ה פירש מדוע אם מניח נעשה החבית בסיס, אמנם אין על האבן תורת כלי, אבל החבית אינה משמשת את האבן, וביאר שהניח האבן שלא על דעת כיסוי אלא לשם בסיס, אבל במניח ע"ד כיסוי הו"ל כשכח).

אלא שהקשה לפירושו אם מניח ע"ד כיסוי הוא כשכח, א"כ לא היה לר' יוחנן לומר בשכח אלא בהניח, ותלוי אם הניח ע"ד כיסוי או ע"ד בסיס, וע"כ ביאר שיטת רש"י ע"פ מה שחידשו התוס' ק"ה ד"ה פוגלא, לחלק בין שכח שמותר בטלטול, לבין מניח על מנת ליטול שאסור בטלטול, שאע"ג דלא הוי בסיס, אבל לא היה לו להניח באופן שיצטרך לטלטל, ע"כ בטלטול אסור ובניעור מותר, כלומר שאין דינו כשכח. ויוצא שישנם ג' מצבים: מניח, שכח, מניח ע"מ ליטול שרק בניעור מותר.

ועפ"ו מובנים דברי רש"י ואין סתירה בדבריו, מה דאמר רבה אבל במניח נעשה בסיס, היינו אף במניח ע"ד כיסוי, ולא דווקא במניח על דעת בסיס, ומה שפירש לא שנו אלא בשכח, דקאי על הסיפא, כלומר אם שכח מותר אף לטלטל באופן שהחבית בין החביות והוצרך להגביה, אבל על הרישא שמותר לנער הרי אפילו הניח ע"מ ליטול שאין דינו כשכח, אפי"ה מותר בניעור, מהטעם שכתב הר"ז"ה שאין החבית משמשת לאבן. ומה שפירש רש"י בדין קמ"ב במימרא דרב דקאי על הרישא, משום ששם אפשר לפרש במניח היינו שלא ע"מ ליטול אלא ע"ד בסיס (משום שע"ד כיסוי נעשה כלי כר' א"ס), אבל בשכח כלומר ע"ד ליטול מותר רק בניעור ולא בטלטול.

כלומר עיקר הדבר תלוי איך ההסבר מהו המניח, אם הכוונה מניח אף על מנת כיסוי, ולא דווקא ע"ד בסיס, א"כ הביאור אם שכח היינו כפשוטו, ולגבי היתר טלטול ממש החבית כשהאבן עליה, אבל אם הביאור בהניח היינו על דעת בסיס דווקא, אי"כ שכח ביאורו על מנת

כתב בשו"ע סי' רע"ז ס"א: נר שמונח אחורי הדלת אסור לפתוח שמא יכבנו הרוח... ואם קבוע בדלת עצמו שפתיחתו ונעילתו מקרב השמן או מרחיקו ממנו, אסור לפותחו ולנועלו. הגה: ובנר של שעה מותר לפתוח ולנועלו אע"פ שהוא קבוע בדלת, וכתב במ"ב ס"ק ז' ואין אסור בטלטול הדלת משום הנר המוקצה הקבוע בה, לפי שהדלת לא נעשית בסיס לנר לפי שהיא חשובה, משמשת לבית ובטלה אצלו ולא לנר (בשעה צ"צ ציין למרדכי שהביא בב"י).

ועיין בביה"ל ד"ה אע"פ דכתב, הנה לא התנה הרמ"א בזה דווקא אם שכח, כמו לגבי הדין נר שע"ג הטבלא שהתירו לנער אם שכח, משום שהדלת בטלה לבית ולא לנר, ולא נעשה בסיס בכה"ג, וכתירוץ הראשון בתוס' דף ק"כ ד"ה פותח. ועיין בספר שיורי קרבן שתמה דהרי מבואר להדיא דווקא באופן ששכח, והיה נראה שהבבלי חולק על הירושלמי, ולמעשה צריך עיון. חזינן מדבריו שלמעשה צריך להיות את הכללים המבוארים בדין בסיס, דווקא אם שכח מותר בטלטול הדלת, מכ"ש מנר שע"ג הטבלא.

ובנד"ד דלת המקרר כאשר נמצא בה מוקצה, לפי המבואר במ"ב ע"פ התוס' והמרדכי שאין הדלת נחשבת בסיס לאיסור, היות ובטלה בשימושה למקרר עצמו, ובכה"ג טלטול מן הצד מותר. ובד"ר נפח המקרר מחזיק מ' סאה, ואז הוא כמו המבואר בראשונים בדלת הבית. אולם לפי מה שנשאר הביה"ל בצ"ע לדינא, שהירושלמי שהעמיד בנר שאחורי הדלת באופן ששכח, א"כ אי"א יהיה להתיר פתיחת ונעילת דלת המקרר באופן שהניח מדעת, מלבד אם שכח או שמונח בה דבר היתר שחשוב יותר, עכ"פ בשכח הרי שחל חובת נייעור, ולפ"ז לכאורה יהיה צריך להוציא המוקצה מער"ש.

והיה מקום להחמיר בזה, שהרי בגמ' דף קמ"ב בדין כלכלה של פירות והאבן בתוכה, הקשו איך התירו טלטול, ולישידיניהו לפירי ונישידי לאבן, ותירצו בפירות המיטנפים דאיכא פסידא, ועפ"ז פסק בשו"ע סי' ש"ט סעיף ג' אם הם פירות שאינם נפסדים ינערם, וינער גם האבן עמהם, ובמ"ב סק"י הסביר מכיון שיכול באיזה עיצה לתקן שלא יטלטל את האבן לא הקילו, ולכאורה ה"ה כשאפשר לראונו לזה מער"ש יעשה כן, ויוציא את המוקצה. שו"ר בשבט יצחק שר"ל כן, אלא הדוסיף שפתיחת דלת המקרר היא לא כמו טלטול גמור, והיה מקום להקל, והוא ע"פ תוס' קכ"ג ד"ה פוגלא לענין טלטול מן הצד כשהניח צנזן בעפר ע"ד ליטול, אמנם לא נעשה בסיס, אבל עכ"פ אסור לטלטל להדיא, שלא היה לו להניח בענין שיצטרך לטלטול מן הצד, וכתב רע"א בח"י לוף קכ"ה שלדעת ה"א בשו"ע סי' ש"ט ס"ד במניח ע"ד ליטול לאחר כתיבת שבת לא הוי כמניח, עכ"פ אין לו לטלטל בצריך למקומו, דאמנם לא הוי כמניח, אבל גם לא כשוכח. ולכאורה קשה לדבריו, הרי השו"ע פסק בסי' ש"א ס"ח שמותר ליטול הצנזן בטלטול מן הצד, אלא שיש לחלק בין נייעור להגבהה. והנה בדלת המקרר שמניח על דעת טלטול מן הצד, אבל היות ולא מטלטל באופן גמור יש להתיר. [וביותר אם צריך ליטול המוקצה לכתחילה, מדוע לא מצינו בשום פוסק דבר זה מבואר להדיא, אלא גם בגמ' והראשונים עסקו בדין שכבר היה מונח].

בידאים (במודפס כיום בדרך קמ"ד) מצינו דהביא דברי הירושלמי דרב ושמואל פתרו בשוכח, ומקללין מאן דעבד הכי, ואע"ג דאמרין בפרק כירה נר אע"פ שלא ככתה שרי לטלטולה לר' שמעון (פמ"א שיהי דבר שאינו מתכווין), דלא אשכחן לה איסור אלא משום שנעשה בסיס לדבר האסור, ומהאי טעמא הוי ליה למישרי גבי דלת, דהרי לא מטלטל לה, ומ"מ אסור דהא אשכחן דקללו רב ושמואל, עכ"ד. מבואר דאע"ג דר' שמעון אין איסור מצד מכבה ומבעיר, עכ"פ מצד איסור טלטול קללו רב ושמואל, אפילו שלגבי דלת לא שייך בה טלטול. ועיין בהגהות תועפות ראם שם שהביא לשון הסמ"ג וז"ל: תנא נר שאחורי הדלת, נר שנקבע בגוף הדלת כמו שרגילים להניח נרות חנוכה בדלת, פותח ונועל כדרכו, לייט עליה רב על מאן דעבד הכי, דהוי פס"ד דבדודא יכבהו, ודווקא שפותח ונועל כדרכו, אבל בנחת ונוהר בשעה שפותח ונועל מותר, וכ"כ הרמב"ם. תניא בירושלמי דפרק כירה נר המונח כנגד הדלת, פותח ונועל בשבת, ובלבד שלא יתכוון להבעיר, ורב ושמואל פתרו בשכח ומקללין אע"פ שהיו עליה בביה"ש, וקשה על רב דפסק מנו דאיתקצאי וכו', ומשני ההיא ר' שמעון ורב כר' יהודה. [מוכני הוא אופן העגלה של מרכב האנשים או של השידה, כך פירש רש"י, ור"ת לא נראה לו שהוא גלגל, לפי שאין דרך להניח מעות על גלגל, ופירש שהוא מושב בפניע שהשידה מונחת עליו (כלומר - כן או דף). וברמב"ן הביא שהר"ח פירש: כן הוא בסיס, כלומר מוכני מלשון כיוור - כלי קיבול, והיות שאינה מחוברת אינה מקבלת טומאה עם המרכב, ואין מצלת באהל המת, ואם יש עליה מעות אין גוררין אותה בשבת]. בזמן שהיא נשמטת, כלומר שאינה מחוברת לשידה אלא יכול לפרקה, הרי שהיא כלי בפניע ולא בטלה לשידה, לכן אם יש עליה מעות על המוכני אסור לטלטלה, אבל אין עליה מעות מותר לטלטלה, ואע"ג שהיו עליה בביה"ש, נקשתי לרב. ודייקן התוס' בדר"ה אין גוררין וז"ל: מפרש ר"י דכשהיא נשמטת היא כלי בפניע עצמה, אבל כשהיא נשמטת מותר לגוררה אע"פ שיש עליה מעות, כיון שאינם ע"ג השידה שהיא עיקר הכלי שרי. מבואר דאע"ג דהמעות מונחים ע"ג דבר המחובר לשידה, וכשהוא גורר את השידה בהכרח שמטלטל המעות המונחים ע"ג המוכני, אפ"ה מותר, מזה למד תרה"ד דה"ה כיס התפורה לבגד והוא תלוי, אפילו יש בתוכו מעות מותר

נתכוון אלא להטמין הקדירה, הלכך ליכא למימר בהו נעשה בסיס כדשי"ך למימר במניח אבן ע"פ חבית ומעות על הכר, עכ"ל. א"כ צ"ב מדוע כתב רש"י לענין כיסוי בדרך ג"א שהקדירה נעשית בסיס, ואינו יכול לפנות סביבות הקדירה ולאחוז ולנערה מהכיסוי, אלא א"כ מגולה מקצתה, דאז מטה על צידה והכיסוי נופל מאליו. אלא בעי"כ צ"ל כהגהת המהרש"א והב"ח בדברי רש"י, שהשאלה מדוע לא הותר לפנותה מהטמנה כדי לאחוז ולהגביה ויטנה, כלומר שאין שאלה על הטיה ונייעור, אלא שיהיה מותר לטלטלה.

ולפ"ז אפשר ליישב דברי המ"א מתמיהת המאמר, שאף רש"י מסכים לייסוד שכתב בעה"מ שכאשר המוקצה משמש את ההיתר אין נעשה בסיס, אבל לאיזה צורך, אם לנער מותר, אבל כאשר רוצה להגביה אסור. וכיסוד שהביא רע"א מהתוס' כיון שהניח מדעת, אמנם בסיס לא הוי, עכ"פ לא הוי כשכח שהתירו לו לטלטל, לפ"ז כתב המ"א הטעם שאין הקדירה נעשית בסיס לגיזים, לפי שאין הכיסוי תשמיש לצמר, אדרבא בהיפוך, ר"ל סיבת ההיתר לפי שאין ההיתר משמש למוקצה לפיכך התירו בנייעור. וכאמור לעיל בהסבר הדבר שהכיסוי מלבד שהוא משמש לקדירה לכסותה, הוא גם בסיס למוקצה, א"כ הוי בסיס לדבר האסור והמותר, ודבר המותר חשוב מדבר האסור, ואדרבא מה שצריך להיותו בסיס לדבר האסור לצורך המותר, בכה"ג מותר לנערו שהניחו על דעת ליטול.

עכ"פ הרווחנו שאין דברי בעה"מ רחוקים כרחוק מזורח ממערב מדברי רש"י, אלא שעדיין יש חילוק בדבריהם, שלפי בעה"מ כשהאיסור משמש את ההיתר מותר לטלטל להדיא לפי שלא נעשה בסיס כלל, ואילו לשיטת רש"י הותר רק לנער ולא לטלטל, משום שהניח מדעת, וא"כ צדקו דברי המ"א לדמותם שהטעם הוא אחד אלא שחלוקים בדינם. ולפיכך מה שהביא המאמר נ"מ אם טמן בדבר הניטל, שלדברי המ"א מותר לפנות ולאחוז בקדירה ולהטותה, ואילו לדברי רש"י אסור, הרי שיתבאר דאף לדברי רש"י מותר להטות ולנער מהטעם שכתב הרז"ה כל שהכיסוי משמש להיתר ולא להיפך.

אמנם היה מקום לומר שחילוקי הבי"ו והמ"א בביאור דברי רש"י, והיינו שלדברי הבי"ו ליכא תורת בסיס כלל, ואילו לדברי המ"א הגם שהניח מדעת והוי בסיס, אבל מכיון שהאיסור משמש להיתר מותר, וכיוצא ממשמעות המאמר. אבל על פי המבואר א"צ להכי, וליכא פלוגתא בין הבי"ו להמ"א בביאור דברי רש"י, אלא דהפלוגתא בין שיטת רש"י לשיטת בעה"מ, ונימ' לענין טלטול ממש במקום שהאיסור משמש להיתר, ודויק.

כיסוי כלי מוקצה שעל גביהם

הנה נחלקו הפוסקים אם אמרינן בסיס לדבר האסור כאשר דבר ההיתר על גבי האסור, והיא פלוגתת הפמ"ג והב"ח, הפמ"ג כתב דבריו במשב"ז ריש סי' ש"ח לענין פמוט שנוטה ומניח עליו דבר המותר ליישרו, והסיק דאע"ג שדבר המותר הוא ע"ג דבר האסור אמרינן בסיס, וציון לדברי הב"ח בסעיף ט"ו לענין תכונת שע"ג הקנה, שסבר דלא הוי בסיס משום שהיא ע"ג, עיי"ש.

ומפלוגתא זו יצאו לדין לענין כיסוי כלי מוקצה וכן ארונות החשמל, ושאלו דברים הממשמשים את המוקצה ואינם מתחתיו, אם הוו בסיס, דאמנם לפמ"ג אמרינן בסיס גם כשדבר המותר ע"ג האסור, אבל אפשר שרק בכה"ג כמו לענין פמוט שדבר המותר מעמיד לדבר האסור, דאז אפשר לומר שבטל אליו ע"י שמשמשו, אבל לא בכל גווני שמשמש את המוקצה יקבל דין כמוקצה, או דילמא לא שניא.

ופוסקי זמנינו דנו בזה ע"פ דברי רש"י במתני' דף מ"ט, שאין הקדירה נעשית בסיס לצמר, שאינה אלא לכסות, ובביאור דברי רש"י אליבא דהמ"א דאזיל בסברת הרז"ה שאין הקדירה משמשת למוקצה, ולפ"ז הכיסוי משמש את המוקצה גם כשהוא עליו, אבל אם כפי שהבי"ו למד ברש"י שאין כוונתו שהכיסוי יהיה בסיס לצמר, אלא הניח כדי להטמין, ה"ה הכא אינו רצה שהכיסוי יהיה בסיס אלא לשמור את המוקצה. ועי"פ האמור לעיל ר' הלסביר שאין מחלוקת מן הקצה לקצה בין פירוש הבי"ו לבין פירוש המ"א, ולעולם רש"י סובר שכל שהאיסור משמש את הדבר המותר יהיה מותר בנייעור, וכדברי בעה"מ בחלק הזה, וממילא גם הבי"ו יסבור שאינו נעשה בסיס משום שהאיסור משמש למותר, ועפ"ז אם המודד מי משמש את מי לכוי"ע, א"כ בכה"ג שדבר ההיתר משמש את דבר המותר יש לאסור לטלטלו. אלא שנימא דלא מצינו כה"ג שדבר ההיתר נמצא ע"ג המותר אלא מתחתיו, שלזה יקרא בסיס.

מוקצה שהניחו בדלת מקרר ומקפאי

איתא בפרק כל כתבי דף ק"כ: נר שע"ג הטבלא מנער הטבלא והיא נופלת, ואם כתבה ככתה, אמרי דבי רב ינאי לא שנו אלא בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור. ופירש רש"י נעשה בסיס - ואסור לטלטלה כדי לנערה. ובתוס' פי' דאיירי שלכא שמן בנר, שאם איכא שמן חיוב, והברייתא אתא לאשמועינן היתר לטלטול ע"י נייעור (לר' יהודה שאסור לטלטל נר שכבה, אבל לר' שמעון דוקא בנר גדול, או קערה ועששית שהסיח דעתיה מנייהו, ובכ"א נייעור הותר בהם).

עוד מבואר בגמ' דין שני: נר שאחורי הדלת פותח ונועל כדרכו, אם כתבה ככתה. לייט עליה רב (קללתו של רב היתה משום שאם פותח ונועל יש בזה פסיק רישא שמכבה ומבעיר). ואמרו התוס' פותח ונועל - ואע"פ שעל ידי כך מתנגד הנר, והשמן מתרחק ומתקרב לשלהבת, והוי מכבה ומבעיר, אבל משום טלטול אין לאסור, שבנעילת הדלת לא חשיב טלטול, וגם לא הוי בסיס לדבר האסור משום שהבית חשיב והדלת בטלה אגב הבית, א"נ באופן ששכח. מבואר שבדין הא' התירו נייעור מותר מהטבלא במקום ששכח, ובדין ב' תוס' הביאו ב' הסברים מדוע מותר הטלטול, ובירושלמי בפרק כירה דף כ"ז ע"א נר שמונח אחרי הדלת פותח ונועל בשבת, ובלבד שלא יתכוון לא לכבות ולא להבעיר, ורב ושמואל פתרו בשוכח ומקללין מאן דעבד הכי, והסביר הקרבן עדה שהקללה משום פסיק רישא כמבואר בבבלי, אבל היתר הטלטול הוא באופן ששכח. ולכן התוס' ע"פ הסבר הירושלמי אמרו שהאופן המדובר בנר שאחרי הדלת, כמו האופן המדובר בנר שע"ג הטבלא ששכח.

ליטול ולא כפשוטו, ומה שהתירו הוא רק נייעור ולא טלטול. חזינן השתא שלפי הגרע"א ישנם ב' מצבים וחלוקים בדיניהם, א. בשכח כפשוטו דאז מותר אף בטלטול שא"א באופן שינער. ב. על מנת ליטול שאמנם לא הוי בסיס, אבל גם לא הוי כשכח, ומותר בנייעור דווקא. ובשני המצבים סיבת ההיתר שאינו בסיס, לפי שאין ההיתר משמש את המוקצה, ועפ"ז תירץ את הסתירה ברש"י. עכ"פ דבריו מבוססים ע"פ יסודו של הרז"ה שסיבת היותו בסיס לפי שההיתר משמש את האיסור, ומאידך גם סיבת ההיתר תלויה בזה.

תמיהה בדברי הגרע"א הכיצד מפרש דברי רש"י כבעה"מ

וישוב הענין

ובהיותי בזה תמהתי הכיצד הגרע"א מפרנס שיטת רש"י ע"פ דברי הרז"ה, כאשר הרז"ה כותב להדיא שפירשו דלא כרש"י, וז"ל: שהטמנה וכיסוי הם תשמישים לקדירה, ואין הקדירה תשמיש להטמנה ולכיסוי, לפיכך אין נעשה בסיס. ומה שכתב הר"ד שלמה בענין ההוא בפרק במה טומנין, אין נכון, ולפי שהקדירה אינה נעשית בסיס לפיכך התירו לו לנער את ההטמנה ע"י כיסוי הקדירה, כשטמן בדבר שאינו ניטל וכיסה בדבר הניטל, עכ"ל בעה"מ. חזינן שמה שרש"י קבע שהקדירה נעשית בסיס להטמנה, דחה ד"ז בעה"מ לפי שאין הקדירה משמשת את ההטמנה אלא איפכא, ואיך אי"כ הגרע"א ביאר פירושו של רש"י ע"פ בעה"מ בב' מקומות: במתני' האבן שע"פ החבית במניח ע"ד כיסוי, וסיבת היתר הנייעור לפי שלא נעשית בסיס משום שאין החבית משמשת את האבן, וזה הטעם בשכח שהותר אפילו בטלטול. וכן פירש בדברי רש"י כדברי הרז"ה במתני' דף מ"ט נוטל את הכיסוי, שאין הקדירה נעשית בסיס לגיזים לפי שאינה משמשת אותם, אדרבא הם את הקדירה. ואם רש"י מסכים לייסוד זה, מדוע א"כ בדרך ג"א נ"א רש"י סבר שהקדירה נעשית בסיס להטמנה, והרי הכיסוי משמש את הקדירה ולא הקדירה את הכיסוי, כפי שדחה בעה"מ, אתמהה.

והיה מקום אתי ליישב ע"פ מה שכתבנו לחדש בס"ד, שאליבא דאמת גם רש"י בונה את פירושו ע"פ יסודו של בעה"מ, השאלה מי משמש את מי, אולם רש"י אינו סובר שכאשר המוקצה משמש את ההיתר אינו נעשה בסיס בכל מצב, וכמו שהבין בעה"מ, אלא שיסוד דבריו בנויים כאשר מניח על דעת כיסוי, שא"א לו לנער אלא א"כ יטלטל ממש, כלומר את הבסיס כשהמוקצה עליו בזה לא התירו. וכך פירש בדרך ג"א ששאלתו היא מדוע שלא יפנה סביבות הקדירה ויגביהה ויטנה, והביא ראה לך מהיתה בלא החביות, וכפי שהארכנו בזה לעיל, ועי"ז תירץ שהו"ל מניח, ואף שהוא ע"מ ליטול, וצ"ל לדעתו שלא התירו לטלטל להדיא אף אם הניח ע"ד כיסוי, וכ"ש ע"ד בסיס, הגם שאין ההיתר משמש את המוקצה, וכדכתב רע"א ע"פ התוס', שאמנם אינו בסיס אבל אין דינו כשכח, משא"כ להתיר בנייעור חלוק הדבר לשם מה היתה הנחתה על הקדירה, אם שהכיסוי ישמש את הקדירה בזה נוטל את הכיסוי והם נופלים, וכפירוש רש"י בדרך ג"א לפי שאין הקדירה נעשית בסיס לצמר, כלומר שאין הקדירה משמשת אותם, אבל עכ"פ הותר נייעור ותו לא, אבל כאשר הניח לצורך המוקצה לשומרו או ע"ד בסיס, כלומר שההיתר ישמש את המוקצה, בזה לא התירו אפילו נייעור, מלבד אם שכח כמבואר בדרך קמ"ב, וכפי שפירש רש"י דאזיל על הרישא לענין נייעור.

היצא מן האמור שאמנם רש"י לא מסכים כאשר המוקצה משמש את ההיתר, שיהיה מותר לטלטל כל שהניח מדעת (כסברת בעה"מ), אפילו שעל מנת ליטול באמצע השבת, עכ"פ מותר להטות והמוקצה נופל מאליו, ואף זה לא הותר רק משום שלא הניחו ע"ד בסיס לשומרו, אלא הניחו לצורך ההיתר והוא משמשו, ועי"כ סבר רש"י שכאשר המוקצה משמש את ההיתר מותר לנער בלי להגביה ובלו לטלטל, ועפ"ז פירש נוטל את הכיסוי לפי שאין נעשית בסיס.

יישוב דברי המ"א בביאורו ברש"י מתמיהת המאמר

ואם כנים אנו בדברינו נתרץ על פי זה קושיית המאמר מרדכי על המ"א, דהנה השו"ע בס' ר"ט סעיף א' בטמן בגיז צמר מנער הכיסוי והם נופלות, שנוטל כיסוי הקדירה שיש תורת כלי עליה, ואע"פ שהם עליה לא איכפת לן דלא נעשית בסיס להם. הנה השו"ע הביא דינא דהמשנה והסברו של רש"י, ובמ"א ס"ק ו' כתב דלא נעשית בסיס להם, דהא אין הכיסוי תשמיש לצמר, אדרבא הצמר משמש לקדירה לחממו, מבואר שהסביר פירוש רש"י ע"פ יסוד בעה"מ, וכדרכו של רע"א בחידושי. וכתב במאמר דיש לתמוה על המ"א, שלפי טעם זה אם כיסה הקדירה בדבר שאינו ניטל וטמן בדבר הניטל, יכול לאחוז הקדירה מסביבותיה ולהטותה על צידה והכיסוי נופל, לפי שלא נעשית בסיס, אדרבא המוקצה משמש את הקדירה. וכך פסק המ"א להדיא בס"ק ט' בשם הר"ן, והמעייין במקור הדברים יראה שהר"ן נמשך אחר פירוש הרז"ה שנחלק שם עם רש"י, והם רחוקים כרחוק מזורח ממערב, שלרש"י הטעם להיתר משום שהכיסוי לא הונח אלא לכסות את הקדירה, הא לאו הכי אסור להטות הקדירה משום שנעשה בסיס, שלפיכך אסור רש"י בדרך ג"א לאחוז בדופני הקדירה ולהטותה משום שהוי בסיס. וכך מבואר להדיא בב"י בסי' ש"ט ד"ה שכח אבן, דהא לא הביא בב"י מדברי רז"ה כלום, ולפ"ז יש לתמוה על המ"א שכתב היפך מזה, ועיין בלבוש, עכת"ד.

העולה מדבריו שצדקנו בתמיהתנו הכיצד למד רע"א דברי רש"י אלו כדברי הרז"ה וכדבריו, שפירוש רש"י רחוק כרחוק מזורח ממערב מפירוש הרז"ה. דבר נוסף העולה מדינא מחילוק הפירושים, שלדברי הרז"ה בטמן בדבר הניטל מותר להטות הקדירה, ולפירוש רש"י אסור משום דהוי בסיס.

וניחזי אנו במה שפירש רש"י שאין הקדירה נעשית בסיס לצמר, כוונתו בזה שלכא תורת בסיס, כלומר דאף לא הוי כשכח דהוי בסיס במקצת, שמחמת זה התירו רק בנייעור ולא בטלטול. ועי"פ הבנה זו הסביר הבי"ו סי' ש"ט ד"ה שכח אבן, שיש לתרץ שיטת רש"י שהקדירה נעשית בסיס לכיסוי שאינו ניטל, ותמהו התוס' ממתני' נוער את הכיסוי והם נופלות, ותירץ הבי"ו שהוא ז"ל נזהר מקושיא זאת, ולפיכך כתב שאין הקדירה נעשית בסיס להם, כלומר גדיזין הללו לא להניחם על כיסוי הקדירה

לטלטל הבגד, לפי שאין המעות על עיקר הבגד, והכיס בטל לגבי הבגד, והרמ"א הביא דין זה. ועיין בתוס' שם שפירשו את הסוגיא שאף במניח על המוכני מדעת מותר לגוררה בזמן שאינה נשמטת, ולא דווקא בשכח, ע"פ סברתם שאין המעות על עיקר הבגד, אמנם ברבי אפרים המובא ברש"א פירש דהוי בסיס לדבר המותר והאסור, שמלבד המעות מונחים בשידה גם בגדי או אוכלים, כלומר שהראשונים חלקים בעיקר הסברא הניל. עכ"פ מבואר במ"א סי' ז', וכן הביא המ"ב סי' כ"ט במה שכתב הרמ"א אם שכח והניח מעות בכיס, שמותר לטלטל הבגד, לאו דווקא בשכח אלא אף בהניח ע"פ התוס' הניל, ובגיד"ד דלת המקרר אינה נשמטת מהמקרר, ודינה כהניח מעות בכיס הבגדים המבואר שמותר לטלטל הבגד.

כלל העולה שיש ב' סברות להקל, אם ע"פ פסק תורה"ד לענין מוקצה הנמצא בכיס הבגד הנלמד ממוכני שאינה נשמטת, שהיות שאין המוקצה על עיקר הכלי מותר לגרור את השידה עם המוכני, או ע"פ המדרכי המובא בסי' רע"ז במ"ב ובב"י שדלת הבית משמשת את הבית וטפילה אליו, וה"ה בדלת המקרר, וכן ע"פ המבואר בתוס' דף ק"כ שבנעילת הדלת לא חשיב טלטול, וגם לא הוי בסיס משום שהדלת בטילה לבית. ואם נרצה לחלק בין דלת הבית לדלת חפץ המטלטל, הנה יש להביא ראיה ממה שכתב המהר"ם מרוטנבורג בתשו' קע"ז (הובא בטור הלכות חנוכה סי' תר"פ, וכן הביאו המ"א כאן בס"ק ז' בסופו, וכבר הובא תשו' זאת בב"י סי' רע"ז מתוך הגהות מיימוניות): כשהיית בצרפת ראתי את מורי הרב שמואל שלא היה לו מקום אחורי הדלת להדליק נרות חנוכה, והיה קובע אותם בדלת עצמה אחורי הדלת, ונתן טעם לדבר כיון שהדלת בטילה לגבי בית חשיבא כמחומר לקרקע, ולא חשיב כמטלטל הנה כשפותח ונועל הדלת. ודבר זה למדו ממוכני בזמן שאינה נשמטת גוררין אותה, לפי שהיא בטילה לשידה, ואע"ג שיש עליה מעות, וה"ה הכא הדלת בטילה לבית, ואע"ג שיש עליה נרות מותר לפותחה ולסוגרה. חזינן שהמהר"ם השווה אותם להדדי, ואדרבא למד דין הבית ממוכני המטלטל.

והיה מקום לדון שהרי דלת המקרר נעשית בסיס למוקצה, ובפתיחתה ובסגירתה הוא מטלטלה, ומה בכך שהדלת בטילה לעיקר, בכ"א הוא מטלטלה בפני"ע (ושונה הדבר מכיס שבבגד, דהתם הוא מטלטל את הבגד והכיס טפל אליו), ליישב זה נבאר המקור, ועפ"ז יתבאר.

בגוף הסוגיא מוכני כפי הנראה מהמ"א מפשטות לשונו שכתב כשאינה נשמטת, ואפילו הניח עליה ככוונה מותר לטלטל השידה, כלומר שעוסקים בגרירת השידה, אבל המעיין בראשונים במשנה בכלים והם הרא"ש, וכן משמע ברמב"ם, מבואר שהדין על גרירת המוכני, וכבר עמד ע"ד במשנה אחרונה על המ"א במשנה שם, ועוד הקשה שהמשמעות ואין גוררין אותה אמוכני קאי, מדלא קאמר ואין נגרת עימה (עם השידה). עוד יש לשאול מלשון התוס' שהוכיח ממנו המ"א, שכתבו כיון שהשידה עיקר הכלי הכל מותר, כלומר גם טלטול המוכני ולא דווקא השידה. וכ"מ ברמב"ן בח"י שהקשה מדוע בזמן שאינה נשמטת גוררין, והרי היא בסיס לדבר האסור (והיינו שהקשה על גרירת המוכני שהוא בסיס), ותי' בשם הרב אפרים שיש דבר היתר על השידה, ורבותינו הצרפתים תי' בזמן שאינה נשמטת נעשית המוכני בסיס, לפי שהיא כלי בפני"ע, אבל בזמן שאינה נשמטת כיון שהשידה עיקר הכל מותר, מבואר שהדרי"ד לענין המוכני אם תורת בסיס עליה או לאו. וכעין זה מבואר בח"י הרשב"א, והוסיף אבל בזמן שאינה נשמטת הרי הוא בטל לגבי השידה, ואע"פ שנעשה הוא בסיס לדבר האסור לא חשבינן השידה לבסיס לו, מפני שהמוכני טפילה לשידה. ומתבאר בדבריו להדיא שעסקינן בגרירת המוכני, ואין השידה נעשית בסיס למוכני, אי"כ צריך להבין מ"ש המ"א לענין היתר טלטול השידה. ונראה בפשטות לכאן דבריו, ושו"ר שהחזיק בזה בספר אז נדברו ח"ח סימן ל"ד, והיות והמ"א עוסק כאשר מונח בכיס הבגד מעות, אם מותר לטלטל את הבגד, ולמד ממוכני שגם כאשר מונח במוכני מעות מותר לטלטל את השידה, וה"ה שמותר לטלטל את הבגד שעיקרו עשוי ללבישה ולא להניח בו מעות, לכן המ"א עסק בטלטול השידה, היינו שבזה גופא תלוי בזמן שאינה נשמטת הוי כלי אחד, ואף את השידה מותר לטלטל לענין המ"א, זה מה שנצרך ללמוד משם, ואי"נ שגם טלטול המוכני תלוי בזה שאינה נשמטת מותר לטלטל, אבל לדברי המשנה אחרונה שהבין בדברי המ"א כפשוטו, שרק את השידה מותר לטלטל, יקשה כנ"ל, ולדברינו המ"א הוצרך להשתמש לענין השידה כלפי היתר טלטול הבגד וא"ש. ועיין באז נדברו שדייק מהמ"א בהקדמתו לדין הניל, דמוכני היינו דף שהשידה מונחת עליו, אי"כ באינה נשמטת מה שייך לדון טלטול לענין הדף היות והוא מחובר לשידה, לכן נקט המ"א שמותר לטלטל השידה שהמוכני בכלל, אבל אם נסביר שמוכני היינו אופן, בזה אפשר שעצם גלגול האופן הוי טלטול גם כאשר אינו נשמט מהשידה, ותיירך ליישב קושיית הנשמת אדם ע"ד המ"א שעוסקים לענין טלטול השידה, שהקשה מדוע בנשמטת אסור לטלטל את השידה, הרי היא כלי בפני"ע, וקשה להסבר המ"א, שאילו ממשמעות המשנה ואין גוררין היינו את המוכני בלבד, אבל את השידה גוררין, ותיירך בס' הנו' שהלא סו"ס המוכני בסיס לשידה, ומה בכך שהיא כלי בפני"ע, וביותר לפי מה שהסביר המ"א שמוכני הוא דף, אי"כ השידה מונחת עליו.

והנה בעיקר ההיתר דאינה נשמטת שהתירו טלטול, יש לחקור אם ההיתר מדין טלטול מן הצד, או"ד היותו ועיקר הכלי הוא השידה אין נחשב לטלטול למוכני הטפל אליה, וכמו"כ יש לדון לענין מוקצה שע"ג הדלת עצמה, וכפי המתבאר מתשובת מהר"ם המובא וז"ל: כיון שהדלת בטילה לגבי בית חשיבא כמחומר לקרקע, ולא חשיב כמטלטל הנה כשפותח ונועל הדלת. ודבר זה למדו ממוכני בזמן שאינה נשמטת גוררין אותה, לפי שהיא בטילה לשידה, ואע"ג שיש עליה מעות, וה"ה הכא הדלת בטילה לבית, ואע"ג שיש עליה נרות מותר לפותחה ולסוגרה. מתבאר שלא חשיב טלטול כלל, ולא כטלטול מן הצד. וכ"מ מלשון התוס' בנר ע"ג הדלת, שכתבו: אבל בנעילת הדלת לא חשיב טלטול, וגם לא הוי בסיס לדבר האסור, מבואר שרתתי קאמרי, חדא דלא חשיב טלטול, ועוד דלא הוי בסיס (משום דאם הוי בסיס אי"כ הדלת אסורה

בטלטול כדון מוקצה), וכתבו התוס' הטעם דבית חשוב הוא ובטל אגב הבית, וכנראה בראשונים שהדלת מתבטלת לבית, ע"כ לא הוי טלטול, וכמו"כ המוכני מתבטל לשידה.

ועיין בחזו"א בכלים סי' כ"ד סי"ב ק' שמפרש את המשנה בזמן שהיא נשמטת אין גוררין אותה, כהסבר המ"א, וז"ל: בגרירת כל השידה איירי ואפ"ה אסור, ואע"ג דא"א לנער המוכני מהשידה, ואמרו בשבת קמ"ב דאם א"א לנער מטלטלו ועודן עליו, ואין סברא שהשידה יחשב כבסיס למוכני, י"ל דהכא הטלטול הוא גם לצורך המוכני, כיון שהמוכני בסיס למעות, ומטלטל לצורך דבר האסור אסור, אבל באינה נשמטת דחשיב כחד כלי, והטלטול הוא בשידה, אין לאסור אם לא שכולו בסיס למעות, וכיון שאין השידה כולה בסיס למעות שרי לטלטלה, וגם המוכני לא חשיב בסיס למעות כיון שהיא נטפלת לכל השידה, עכ"ל. חזינן מדבריו שהבין דמתורת טלטול מן הצד נגזר בה. [הן אמת שהחזו"א בשבת סימן מ"ז סק"ב כתב שבאינה נשמטת הו"ל כשיורי כוסות, שכתבו התוס' דף מ"ז שלא חשיבי, ואין נחשב שהכוס משמש אותם משום שגרעי, בפשטות זה יותר טוב מאשר טלטול מן הצד]. והלכך בנשמטת אסור לטלטל, דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר האסור לצורך המעות, אבל באינה נשמטת היות והמוכני בטילה לשידה מותר. עכ"פ הוכחנו מלשון התוס' לענין נר שבדלת, וכן מהמהר"ם לענין מוכני, דלא חשיב טלטול כלל.

ובדבר המונח בדלת אם לא נחשב לטלטול או שהוא טלטול מן הצד, עמד בקונטרס אחרון בשו"ע הגר"ז לסימן רע"ז אות ג', שתלוי בלשונות הראשונים, שהטור בהלכות חנוכה בסי' תר"פ והגהות מיימוניות שהביא דין האמור לענין הנחת הנרות בדלת, לא הסבירו מדוע אין לחשיב הדלת כבסיס, והסתפקו בכך שהדלת מחוברת לבית דלא הוי טלטול, אבל התוס' והמדרכי שהסבירו שהדלת חשובה מצד שימושה לבית, ואין מתבטלת למוקצה, מוכח שסבירא להו שלענין דבר המונח בדלת חשיב כטלטול, וסיבת ההיתר דהוי טלטול מן הצד שמותר היות ומתכוין לדבר המותר לפתיחה וסגירה, כלומר שלפי הטור וההגהות אף שמתכוין בנעילת הדלת לצורך נרות החנוכה, כגון שהיה לו יותר פרסומי ניסא, ג"כ מותר היות ולא משום טלטול מן הצד הוא אלא דלא הוי טלטול, עכ"ל ע"ש.

העולה לדינא מהאמור: מהמשנה דכלים "מוכני בזמן שאינה נשמטת גוררין אותה בשבת", למדנו שעסקינן כאשר הטלטול בכלי המחומר לעיקר שנמצא עליו המוקצה, כמו המוכני שהיא כלי המחומר אבל טפל לכלי העיקרי, מותר הטלטול בו, ולא דווקא לענין גרירת השידה, וה"ה פתיחת דלת המקרר וסגירתה. כך מתבאר מהראשונים במשנה מלבד המ"א. עוד מתבאר כאשר המוקצה לא על הדבר העיקרי אלא על הטפל, וכן על הדלת, ולא דווקא דלת המחוברת לבנין, כאשר אינה נשמטת היתר הטלטול לא מדין טלטול מן הצד, אלא שלא חשיב טלטול כלל. כך מבואר ממשמעות מהר"ם תוס' והמדרכי, דלא כהחזו"א.

דעת המ"ב בהנ"ל

ויתכן לפי הנ"ל שלכך המ"ב דייק שאין הדלת נעשית בסיס לנר, לפי שהיא חשובה משמשת את הבית ולא את הנר, ולא הביא לשון שהיא מחוברת, כלומר שלא הוי טלטול, ואולי אפשר שחשש שהוי כטלטול מן הצד, ולפ"ז יצא חומרא שתלוי אם לצורך דבר המותר או לא, אלא במה שהבין בקו"א לדעת התוס' שהלכו מצד טלטול מן הצד, לעיל כתבנו בדעת התוס' שדבריהם תואמים לדברי המהר"ם מרוטנבורג (ואולי לשיטתייהו לענין מוכני, ולא דוקא לענין דלת המחוברת), כלומר עיקר הסיבה שאין הדלת נחשבת בסיס לנר, לפי שעיקרה לשמש את הבית, מאותה סיבה אין נחשב טלטול כלל, וז"ל תוס' בדף ק"כ ד"ה פותח: משום טלטול אין לאסור, דבנעילת דלת לא חשיב טלטול, וגם לא הוי בסיס לדבר האסור, דבית חשוב הוא ובטל אגב בית. הנה מבואר בתוס' שתלו הטעם שלא הוי טלטול וגם לא הוי בסיס, לפי שהדלת בטילה לבית שהוא חשוב, ואם כפי הקו"א בהסבר התוס' מה שאין הדלת נחשבת בסיס הוי דבר בפני"ע, ואם כפי הקו"א בהסבר התוס' מה שאין הדלת בטילה לשידה, משום שמאותו טעם שלא הוי בסיס גם לא הוי טלטול, ולא משום דהוי טלטול מן הצד. ואם נתבונן בלשון המדרכי שהוא המקור כדכתב בשעה"צ, והביאו הב"י לשם, וז"ל: דנעילת הדלת לא חשיב טלטול הנר, וגם לא נעשה בסיס לנר, דחשיב ובטיל לגבי בית ולא לגבי הנר. הרי שתלה הסיבה במה שאין הדלת מתבטלת לנר "דחשיב ובטיל לגבי בית", יותר נראה שמדבר בענין הבסיס, אבל מתחילה נקט דנעילת הדלת לא חשיב טלטול הנר שלא מענין בסיס, ובה קצת משמע כהתוס'. ועכ"פ לשון זה אינו מורה כלל על טלטול מן הצד. ואף אם צדקו דברי הקו"א בדברי המדרכי, אבל לא בדברי התוס', כך שלכאורה אי"ל לדייק בדברי המ"ב שהביא הטעם מהמדרכי, היות שבתחילת דברי המדרכי עסק מדוע אין נחשב טלטול הנר בנעילת הדלת.

הרב פנחס בכור

כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

להניח קליפות ופיצוחים על הצלחת ביום השבת

א) בנידון זה בפשטות היינו אומרים שאסור משום מבטל כלי מהיכנו, עיין שו"ע סי' ש"י סעי' ו' שכו' "כל דבר שאסור לטלטלו, אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאסור לבטל כלי מטלטול ונמצא מבטל כלי מהיכנו". וראים שאסור להניח כל דבר שהוא מוקצה לתוך הצלחת כלי, שלא השבת, משום מבטל כלי מהיכנו, אמנם אין זה פשוט כ"כ, וכדי לברר ענין זה אנו צריכים להסביר מהו איסור מבטל כלי מהיכנו, ובאיזה מקרה אסור, וממילא יוצא בריר לשאלתינו.

ב) רש"י במס' שבת (דף מ"ג ע"א) בדה"ה מפני שמבטל כלי מהיכנו, כתב "שהיה מוכן מתחלה לטלטלו ועכשיו עושהו מוקצה", ומשמע שהאיסור

הוא אם עושה מעשה שלא יכול לטלטל את הכלי, והשאלה היא האם נכלל באיסור מבטל כלי מהיכנו כשרק מבטל שימוש הכלי (ואע"פ שמותר בטלטול).

ג) ובפשטות זו היא מחלוקת ראשונים, דהגמרא במס' שבת (דף קכ"ח ע"ב) אומרת "אמר ר"י אמר רב בהמה שנפלה לאמת המים מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, ואם עלתה עלתה". ומקשה הגמ' "הא קא מבטל כלי מהיכנו, (ומתירץ) סבר מבטל כלי מהיכנו דרבנן, וצער בעלי חיים דאורייתא, ואתי דאורייתא ודחי דרבנן". הראשונים חולקים באיזה ענין הוא מבטל, דהרמב"ם (פרק כ"ה מהלכות שבת הלכה כ"ו) כ' "בהמה שנפלה לבור או לאמת המים, אם יכול ליתן לה פרנסה במקומה מפרנסין אותה עד מוצאי שבת, ואם לאו מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, ואם עלתה עלתה. ואע"פ שמבטל כלי מהיכנו, שהרי משליכו לבור לתוך המים, מפני צער בעלי חיים לא גזרו". ומשמע מהרמב"ם שאיסורו משום שלא יכול לשמש, כי המים עליהם, וכמו שפי' דבריו ה"ה. אבל רש"י שם מפרש שהקושיא של הגמרא היתה "שמשנהיחם תחתיה אין יכול לטלטלו, דדומה לסותר בנין מדרבנן", ומשמע דסיבת האיסור הוא משום שלא יכול לטלטלו. וכ"כ בה"ה שם שרש"י חולק על הרמב"ם. (אבל זה פשוט שהרמב"ם ודאי סובר שגם אם יבטל אותו מטלטול, ג"כ יש איסור מבטל כלי מהיכנו, וטעם שהרמב"ם נקט טעם של שימוש, כדי לתרץ קושיית הרשב"א שמקשה למה זה חלוק מכפיית הסל לפני אפרוחים שמותר, וכמו שפי' ה"ה שם). ובאמת כל א' הולך לשיטתו איך הוא לומד איסור מבטל כלי מהיכנו, דרש"י בדף מ"ב ע"א מסביר שהוי קובע לו מקום ומחברו בטיט, ודמי למלאכה. והריב"א שם אחר שמביא הפשט של רש"י, מוסיף "שהוא כעין בונה מדרבנן". אבל הרמב"ם (פרק כ"ה מהלכות שבת הלכה כ"ג) כתב "אסור לבטל כלי מהיכנו מפני שהוא סותר". ולפי זה אפשר לומר שרש"י שלמד שהאיסור הוא משום שדומה לבונה, סובר שהאיסור הוא במה שקובעו במקומו ומפקיע ממנו את אפשרות הטלטול, ואע"פ שעדיין יש לו השימוש, ולא נתבטל ע"י שקבע לו מקום. אבל הרמב"ם סובר דהאיסור הוא משום סותר, וא"כ אם יבטל אותו משימוש הכלי ג"כ נכלל בסתירת הכלי. ובאמת מצאתי בראש יוסף מס' שבת דף מ"ג ע"א שהסביר שזו הנפקא מינה בין שני הטעמים (ואי"ה להלן נבאר הדברים ביתר ביאור).

[וקצת קשה כי בכמה מקומות גם רש"י אומר שהאיסור הוא משום סותר, ובאמת תוס' שם בשבת והפמ"ג והביאוה"ל בסי' רס"ה מעוררים בסתירה זו ברש"י].

ד) ונראה שדבר זה מחלוקת בין המ"א ורע"א, דהש"ך ביו"ד סי' כ"ח סק"י כתב דאע"פ שאם שחט ביו"ט ספק חיה ספק בהמה אסור לכסותו, מ"מ יכול ליכנס הדם בתוך הכלי ויכנסו לערב. ורע"א שם מקשה דכשנותן הדם בתוך הכלי מבטל כלי מהיכנו (ופשטות הדם מוקצה הוא), ומתירץ רע"א דמייירי בכלי שהוא מחובר לקרקע, שאין אסור אותו בטלטול, כיון שבלאו הכי מחובר הוא ואי"א לטלטלו. והמ"א סי' של"ה סק"ד סובר שאסור ליתן הדלף (שהוא מוקצה) לכלי המחובר לקרקע, משום מבטל כלי מהיכנו, ורע"א עצמו ביו"ד ואור"ח שם מעורר על המ"א שלכאורה בלאו הכי לא יכול לטלטלו, ולמה יש איסור. ולפי הנ"ל אפשר לפרש מחלוקתם, דהמ"א סובר דאיסור מבטל כלי מהיכנו הוא אפילו רק מבטלו מתשמיש כלי ולא מבטלו מלטלטלו, וא"כ אפילו הכלי מחובר לקרקע ואינו מבטלו מטלטלו, כיון שמבטלו מתשמישו אסור משום מבטל כלי מהיכנו. אבל רע"א סובר שלא נכלל באיסור מבטל כלי מהיכנו לבטל תשמיש הכלי כל זמן שיכול לטלטלו, ולכן סובר שבמחומר לקרקע אין איסור מבטל כלי מהיכנו. (והנה לפי מה שהגמרא אומרת שמותר לבטל כלי מהיכנו משום הפסד, והובא להלכה במ"א והפוסקים אחריו, אי"כ לא צריך לומר כדוחק של רע"א שמדברים שהכלי מחובר לקרקע, ואפשר לומר דכיון שאין הפסד יותר גדול מזה שלא יכול לקיים מצות כסוי הדם, לכן אפילו בכלי שאינו מחובר לקרקע ג"כ מותר להכניס את הדם. ולפי זה אפילו המ"א שסובר דאסור לבטל תשמיש הכלי משום מבטל כלי מהיכנו, יכול לסבור שיכול להכניס הדם בתוך הכלי ולשמור אותו לערב. ועוד אפשר לומר שכמו שהגמרא אומרת שאפשר לבטל כלי מהיכנו לצער בעלי חיים כי הוא דאורייתא, ה"ה דגם אפשר לבטל כלי מהיכנו למצות כסוי הדם, אע"פ שהוא ספק אם מחוייב מן התורה או לאו).

ולפי הנ"ל אפשר להבין מחלוקת רע"א והמהרש"א במס' שבת דף מ"ג ע"א, דהגמרא שם אומרת "אי"ר חסדא אין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה בשבת", ור"י יוסף אמר טעמא דר' חסדא משום דקא מבטל כלי מהיכנו, ומקשה הגמ' מכופין את הסל לפני אפרוחין שעלו וירדו, ומתירצת בעודן עליו. ותוס' שם בדה"ה בעודן עליו מקשים לפי ר' יוסף (שמפרש המשנה שאומרת אין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו את השמן, משום אין מבטלין כלי מהיכנו) דהמשנה לא תהיה כר"ש, כי לפי ר"ש לא מבטל כלי מהיכנו כיון ששרי לאחר שכבה, כי היכי שלא חשבינן כפיית הסל לפני אפרוחין ביטול כלי מהיכנו משום דשרי לאחר שירדו. ומתירצים התוס' דאפרוחין מיד שבאו לסל בידו להפריחם ולהבריחם, משם הכי לא נחשב ביטול כלי מהיכנו, והמהרש"א מסביר שכלי שתחת הנר מקרי מבטל כלי מהיכנו, כיון שאסור לכבות את הנר. והנה מדברים בשמן המטפס שמותר לטלטלו, אלא שאין נהנין ממנו, ואע"פ כן מקרי מבטל כלי מהיכנו, כי כל זמן שהנר דולק אסור ליהנות משמן המטפס בתוך הכלי דהוקצה למצותו (ולא יכול להניח שום דבר אחר בתוכו), ואם מריקו מכלי זה לכלי אחר מבטל כלי שני מהיכנו. והמהרש"א בדף מ"ב ע"ב לומד פשט בתוס' ד"ה ואין נאותין, שלפי ר"ש אין איסור טלטול בנר כשהוא דולק משום הוקצה למצותו, כי אין ביטול מצוה ע"י טלטול אלא רק הנאה, ואיסור טלטול משום בסיס לדבר אסור, כי הנר ושמן ופתילה הם נעשו בסיס לשלשהבית שהוא דבר אסור. לכן המהרש"א לשיטתו סובר דבשמן שמתפסף לתוך הכלי אסור לטלטל כלל, שלא נעשית בסיס לדבר אסור. ורע"א שם סובר דכיון שאינו ראוי לאכילה ממש באותה שעה הוי מוקצה מחמת גופו, כדן כל מאכל שאינו חזי לאכילה, וא"כ אסור בטלטול אפילו לאחר שנכבה או ניטף לתוך הכלי. ומסיים רע"א דלפי זה אין מוכרח מה שהמהרש"א אומר בדף מ"ג כי אפילו אם יהיה מותר בטלטול, יש איסור מבטל כלי משום שלא יכול

להשתמש. ורואים שרע"א הלך לפי שיטתו דאם אין איסור בטלטול לא שייך ביטול כלי מהיכנו, אע"פ שלא יכול להשתמש בכלי זה, והמהרש"א סובר כהמ"א שאע"פ שמותר בטלטול, מ"מ אם לא יכול להשתמש בו ג"כ מקרי ביטול כלי מהיכנו.

(ה) אבל עדין קשה, כי מהגמרא במס' שבת דף קנ"ד ע"ב מוכח שאפילו לבטל מתשמיש הכלי ג"כ אסור משום מבטל כלי מהיכנו, דהגמרא שם אומרת "חמורו של רבן גמליאל היתה טעונה דבש, ולא רצה לפורקה עד למוצאי שבת וכו', ויביא כרים וכסתות ויניח תחתיהן, מטנפי וקא מבטל כלי מהיכנו". ורש"י מפרש "מטנפי בדבר הנשפך עליהם, וקא מבטל כלי מהיכנו דשוב אין ראוין לכו ביום לכולם". רואים מהגמרא ופי' רש"י שאפילו לא מבטל אותו מטלטול, אלא רק מבטלו מהשתמשות הכלי, ג"כ יש איסור מבטל כלי מהיכנו. (ואין לומר דכיון שמתנפי באמת הם מוקצים ומבטלו מטלטול, כי כמו שדלתות הכלים שנתפרקו מותר לטלטלם כי עומדים לחזור ולחבר לכלים, ה"ה כאן שיכול לרחוץ הכרים וכסתות לאחר שבת, ולהחזיר אותם למצב הראשון שראויים לשימוש). (ו) ולכן בהכרח צריך לומר שגם רש"י מודה שאפילו לא אסר הכלי בטלטול, אלא רק לא יכול להשתמש בכלי, ג"כ אסור משום מבטל כלי מהיכנו, ומה שפי' בנותן כלים לאמת המים משום איסור טלטול, כי למעשה הכלים ג"כ נעשו בסיס תחת הבהמה ואסורים בטלטול, לכן רש"י נקט דבר פשוט שודאי אסור משום מבטל כלי מהיכנו, אבל באמת לא דווקא משום איסור טלטול. ולכן בסוגיא של רבן גמליאל בדבש ששם לא שייך איסור טלטול, רש"י פי' משום שמבטל השתמשות כל הכרים, ויש איסור מבטל כלי מהיכנו. לפי זה אין מחלוקת בין רש"י ובין הרמב"ם. ומובן יותר המ"א שכן שאפילו אם הכלי מחובר ג"כ אין להניח דבר שמבטל שימוש הכלי, משום איסור מבטל כלי מהיכנו.

(ז) ואפשר לומר שגם רע"א מסכים שאם מבטל שימוש של הכלי ג"כ אסור משום מבטל כלי מהיכנו, כי נראה מכמה פוסקים שכל כלי שמשתמש עתה לאחד מיעודיו של הכלי ביום החול, לא שייך לדון בו משום מבטל כלי מהיכנו, וא"כ אם ביטל את הכלי "מטלטול" זה, בודאי לא משתמש ביעודו של הכלי בימות החול, שבחול היה מותר לטלטלו ועכשיו נעשה אסור, ולכן בכלי שהוא מחובר לקרקע ולא מבטל אותו מטלטול, אלא מניח בתוכו דלף או דם, הרי משתמש לאחד משמושי שנועד הכלי להיות בית קיבול, ולא נחשב לביטול כלי מהיכנו. וכן בכלי שהוא תחת הנר לקבל הניח, נועד לקבל שמן, ולא נחשב שמבטל הכלי מתשמיש, משא"כ להניח דבש או מים על כרים וכסתות ששימושם הוא לשכב עליהם, ואם שונף מים או דבש לא יכול להשתמש בשימוש שנועדו, גם רע"א מסכים שנחשב מבטל כלי, אע"פ שיכול לטלטל הכרים. והמ"א סובר דכיון שלמעשה עכשיו נעשה מוגבל בשימוש הכלי שלא יכול להשתמש רק לשימוש א', כי לא יכול לשפוך המים או הדם מתוכו, זה נחשב למבטל כלי. ולפי זה כשמניח ביצה שנולדה בשבת או שמן הנוטף, לפי המ"א נחשב לביטול כלי מהיכנו משני סיבות, או משום שאסור בטלטול, או משום שביטל השתמשות הכלי אע"פ שנועד לקבל, ולפי רע"א האיסור הוא רק משום שמבטל אותו מטלטול, ולא משום שמבטל הכלי משימושו, כי השתמשות לא מדברים שהכלי נועדו אין זה ביטול כלי מהיכנו. ולפי הנ"ל שמשם עם ניירות לקנה האף, יהיה תלוי במחלוקת רע"א והמ"א, דלפי רע"א מותר להשתמש עם ניירות לקנה האף אע"פ שמבטל הנייר מתשמישו, כיון שנועד לתשמיש זה לא נחשב למבטל כלי מהיכנו, ולפי המ"א לא משנה ויהיה אסור. אבל נראה לומר שאף להמ"א ג"כ מותר, כי הניירות בדרך כלל יש להם תשמיש א' לנקות האף או שאר אברי הגוף, וא"כ נחשב שהשתמש לכל מה שהכלי נועד, ולא נעשה מוגבל רק לתשמיש א', ובכ"ה אין איסור מבטל כלי מהיכנו. (ח) וכעת צריך לפרש מה הדין להניח מוקצה על הכלי ביום השבת, הנה הגמרא בשבת דף קנ"ד ע"ב אומרת "א"ר הונא היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית, מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, ומתיר את החבלים והשקין נופלין. והאנן תנן נוטל הכלים הניטלין בשבת, כי קאמר ר' הונא בקרני דאומני דלא חזיא ליה. והא קאשמיש כלי מהיכנו, בשליפי זוטרי. מתיבי היתה בהמתו טעונה טבל עשויים, מתיר את החבלים והשקין נופלין ואע"פ שמתברין, התם בכלוסא". ומפרש רש"י בד"ה כולסא, שהם חתיכות רחבות של זכוכית שאינם כלים, ועושיין מהן חלונות, וכיון דליכא פסידא בשבירתן, וסופן להחתך בחתיכות קטנות, לא שרו להביא כרים ולהניח תחתיהן. ומשמע דמותר לבטל כלי מהיכנו אם יש הפסד, ואם אין הפסד אינו יכול. וקשה כיון שיכול לנער ולא נעשתה בסיס (כי לא היתה עליו בבין השמשות), א"כ לא נעשה מוקצה ומותר בטלטול, וגם השתמשות הכלי לא נתבטל כיון שיכול לנער, ולמה יש איסור מבטל כלי מהיכנו, ולדוגמא מי שמניח ספרים על מיטתו האם אומרים שיחשב לביטול כלי מהיכנו כיון שכעת לא יכול לשכב עליו, בודאי לא כיון שיכול ליקח הספרים בכל זמן שרוצה, ולהחזיר המטה לשימוש שהיה לו מקודם, לא נחשב שמבטל כלי מהיכנו, וא"כ ה"ה כאן כיון שיכול לנער באיזה זמן שירצה למה יהיה נחשב מבטל כלי מהיכנו. וקושיא זו קשה גם על השו"ע סי' ש"י סעי' ו' שכל דבר שאסור לטלטלו, אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאסור לבטל כלי מטלטול ונמצא מבטל כלי מהיכנו, דלמה יהיה איסור מבטל כלי מהיכנו כיון שיכול לעשות ניעור, שלא נעשה בסיס בבין השמשות, וגם לא מבטלו מתשמישו של הכלי.

(ט) ונראה לומר שיש הבדל בין אם יכול לנער אותו מיד, לבין כשאינו יכול לנער באיזה זמן שירצה אפילו באותו רגע שמונח שם, אין זה נחשב שביטול, כמו שאמרנו דוגמא של ספרים. אבל אם מוכרח מאיזה סיבה שהיא להניח אותו שם, ולא יכול לנער ולהזיז אותו אפילו לכמה רגעים, א"כ ביטל תשמישו של כלי לאותם רגעים (או משום איסור טלטול או משום ביטול תשמיש החפץ), ואסור משום מבטל כלי מהיכנו. וב"ה אח"כ מצאתי בחידושי הר"ן ב"ה קנ"ד ע"ב שכן כדברינו, וז"ל הר"ן: "ולפי שיטה זו (היינו שיש איסור מבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה), הא דמקשינן התם בפרק כירה מכופין את הסל לפני אפרוחים כדי שיעלו ושירדו, ומפרקינן משום דמותר לטלטלו אחר שירדו, דאלמא לא חיישינן

למבטל כלי מהיכנו לשעה, התם היינו טעמא דכיון דבידו להפריחם כל שעה שירצה, ואין צריך לטלטלם אפילו מן הצד, לאו ביטול כלי מהיכנו הוא כלל". וכן מוכח פשט זה בתוס' שבת דף מ"ג ע"א, והבאנו דבריהם לעיל.

ויסוד זה מוכח גם מהמ"א סי' רס"ה סק"ב שכ' "אבל מותר לתת נר של שעוה, דכיון שאפשר לנער האיסור מתוך הכלי לא חשיב מבטל כלי מהיכנו, ולא דמי לשמן (אין מניחין כלי תחת הנר כדי שיטפסף השמן) שאינו רוצה לנער ולהפסידו. ופסקו כמותו בשו"ע הגר"ו שם ובמשנ"ב סק"ה.

(י) ומובן הדין דשליפי זוטרי דאע"פ שיכול לנער בכל רגע שירצה, כיון שלא נעשית בסיס, מ"מ כיון שמשתבר אם לא ינער בנחת, וא"כ מוכרח להניחו מספר רגעים ומתבטל מלהשתמש בכרים וכסתות לאותן רגעים, יש איסור מבטל כלי מהיכנו, ורק אם זה לצורך השבת יש הפסד התירו ביטול כלי מהיכנו. ולפי זה מדויק לשון המשנ"ב בסי' רס"ו ס"ק כ"ז שכ' "ואע"ג שקודם שיספיק לשמטן כולם בנחת שלא ישברו כלים, הרי הם מבוטלים באותה שעה ע"י זה, אפילו הכי התירו חכמים לעשות כן כדי שלא יהיה הפסד ע"י שבידה". ולפי זה אפשר לומר שגם השו"ע בסי' ש"י מדבר רק באופן כזה שמוכרח להניח מספר רגעים, אבל אם יכול לנערו באיזה רגע שרוצה אין איסור מבטל כלי מהיכנו.

(יא) ועיין משנ"ב סי' רס"ו סק"ה שכ' דאסור ליתן כלי תחת הפחם שבראש הפתילה כדי שיפול לתוכו, ואע"פ שלאחר שיכבו יכול לנער מן הכלי, מ"מ חשיב ביטול כלי מהיכנו לפי שעה על כל פנים. ושם ס"ק י"ד כ' המשנ"ב "מותר לטלטל הכלי אף אחר שנפלו ניצוצות לתוכו, ואין כאן ביטול כלי מהיכנו אף לשעה מועטת". ולפי הנ"ל החילוק פשוט, דבפחם שיש לו איסור לנער מיד עד שיכבה, א"כ מוכרח להניחו מספר רגעים, ומבטל תשמישו של כלי לאותן רגעים, משא"כ בניצוצות שאין בהם ממש ויכול לנער מיד ואין עיכוב, בזה אין בעיה של ביטול כלי מהיכנו. (יב) והנה כל מה שאמרנו הוא רק אם סוברים שאין בסיס באמצע השבת, ואפילו מניח מדעתו. וכן מפרש בעל המאור בדף קנ"ד ע"ב לגבי להביא כרים וכסתות להניח תחת כלי זכוכית, וכמו שבמביאים שיטתו הרשב"א והריטב"א והר"ן שם. וכן סובר המ"א בסי' רס"ו סק"ב. אבל הרבה ראשונים סוברים שיש בסיס אפילו באמצע השבת (ומ"מ מותר לנער או לעשות טלטול מן הצד, שאינו חמור כמו אם נעשה בסיס מהתחלת השבת). וכן משמע מרש"י ב"ה מ"ג ע"א בד"ה שמבטל שכ' "שהיה מוכן מתחלה לטלטלו, ועכשיו עושה מוקצה". וכן מוכח משיטת הרשב"א, הריטב"א וחיידושי הר"ן ב"ה קמ"א.

ונראה לומר שבאמת יש מחלוקת ראשונים במס' שבת דף נ"א בבסיס שהניחו בבין השמשות, האם מועיל להפקיע דין בסיס ממנו אם דעתו לנער ולקחו משם באמצע השבת, דשיטת רש"י והרבה מראשונים שלא מועיל, אבל שיטת ר"ת שמועיל, ובשו"ע סי' ש"ט סעי' ד' הביא שיטה זו בשם י"א, ובמשנ"ב שם ס"ק כ"א סובר שבשעת הדחק יכול לסמוך על זה. ולכן נראה דלגבי בסיס באמצע השבת תלוי במחלוקת, ויש מי שסובר שלא נעשית בסיס, א"כ אם היה דעתו לנער ולקחם משם מותר, ולא נעשה בסיס. ועוד, שאפילו לסוברים שנעשית בסיס, יש בו קולות ע"י ניעור וטלטול מן הצד. וכן מצאתי בהר"ן בסוף פרק נוטל דף קמ"ג ממש כדברינו.

(ג) אמנם מהב"י בסי' רס"ה נראה שלא סובר כמו שכתבתי, דשם כ' דמה שמותר להניח כלי תחת נר שעוה זהו רק לשיטת ר"ת שסובר דדעתו מועיל לנער הכלי, ולכן אין זה ביטול כלי מהיכנו, אבל לפי שיטת רש"י ושאר ראשונים הוי בסיס לדבר איסור, ויש איסור ביטול כלי מהיכנו.

(ד) ומעתה נחזור לדין הנחת קליפות ופיצוחים על צלחת ביום השבת, שלפי הנ"ל לא מבעיא לשיטת בעל המאור שסובר שאין ביטול כלי מהיכנו אלא א"כ דעתו שישאר לכל השבת, א"כ פשוט שמותר, ולפי המ"א ג"כ יהיה מותר אפילו לא סובר כבעל המאור, כיון שאין אומרים בסיס באמצע השבת, ויכול לנער מיד ואין עיכוב בדבר, אלא אפילו לפי הראשונים שסוברים שיש בסיס באמצע שבת ג"כ כתבנו דכיון שדעתו לנער יהיה מותר. אמנם מי שרוצה לחוש לשיטת הב"י שסובר שיש בסיס באמצע שבת, וסובר שאין אומרים דכיון שדעתו לנער מציל מאיסור ביטול כלי מהיכנו, צריך שיניח על הצלחת קודם הנחת קליפות דבר היתר, כדי שהצלחת יהיה בסיס לדבר היתר ואיסור, ולא נעשה בסיס. ובאמת ראייתו בבן איש שמחמיר בזה, וסובר שלא יניח קליפות שאינם ראויים לאכילה בתוך הצלחת, אלא א"כ יש דבר היתר שם.

פתיחת דלת המקור כשיש מוקצה על גג המקור

יל"ע אם אחד הניח כבונה דבר מוקצה על גג המקור האם יכול לפתוח את הדלת, כיון שבפשטות המקור נעשה בסיס לאיסור. והנה יש כמה נקודות שתלויות בשאלה זו, ונשתדל לבארם.

(א) האם באמת המקור נעשה בסיס לאיסור ולטלטלו. ובהשקפה ראשונה היינו אומרים שאין המקור נעשית בסיס, כיון שיש מאכלים בתוך המקור והם דברים מותרים. המקור נעשה בסיס לאיסור ולהיתר, ודבר היתר יותר חשוב מדבר איסור אין המקור נעשית בסיס למוקצה שהניח על גגו.

אבל מ"מ אין זה פשוט, דהמשנה במס' שבת דף קמ"ב ע"ב אומרת שאם הניח האבן על החבית, מנער את האבן, ואח"כ מותר להגביה את החבית ולטלטלו לאיזה מקום שירצה. והגמרא שם אומרת שכל זה בשכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר איסור. וקשה למה נעשית בסיס, הא יש יין בתוך החבית (כמו שרש"י מפרש במשנה), והחבית נעשית בסיס לדבר איסור והיתר, וההיתר יותר חשוב מן האבן. ומצאתי לרע"א בהגהותיו על שו"ע סי' ש"ט סעי' ד' שהקשה קושיא זו, ותיירץ בשם המקור ברוך דכיון שפי' החבית נעשית בסיס לאבן בלבד ולא ליין, אסור לטלטל החבית, משא"כ בכלכלה והאבן בתוכה ששניהם בתוך הכלכלה. וההסבר לזה, דהמכסה של החבית נעשית בסיס לאיסור בלבד, ואע"פ שהחבית נעשית בסיס לדבר איסור (מכסה) והיתר (יין), אינו מותר לטלטלו, כיון שע"י טלטול החבית מיטלטל גם הכסוי לא יכול לטלטל החבית. ואע"פ שטלטול החבית עם הכסוי שהוא מוקצה, הוא טלטול מן הצד לצורך

דבר היתר, מ"מ כיון שהמכסה והחבית אחוזים זה לזה אין היתר של טלטול מן הצד. והראיה משו"ע סי' ש"ח סעי' ט"ז שכ' "חלוק שכבסו אותו ותחבו בו קנה ליבשו, יכול לשמטו מעל הקנה". והמשנ"ב שם ס"ק ס"ד הקשה למה מותר לשמטו החלוק, הא מטלטל גם הקנה, ותיירץ המשנ"ב דמותר רק אם יכול ליקח את החלוק בלי טלטול הקנה עמו. ומשמע מהמשנ"ב שאם אי אפשר לקחת את החלוק בלי טלטול הקנה, אסור ליקח את החלוק, וזה תמוה, מה בכך שמטלטל הקנה, טלטול הקנה הוא רק טלטול מן הצד לצורך דבר היתר, ולמה יהיה אסור ליקח את החלוק אם אי אפשר בלי הזזת הקנה. ובהכרח צריך לומר שיסוד היתר טלטול מן הצד הוא באופן שהמוקצה מונח על ההיתר, ועיקרו של טלטול חשיב בשביל דבר היתר, אלא שהאיסור נגרר עמו, ובזה הקילו לטלטל לצורך דבר היתר. אבל בחלוק שהוא חיבור ואחוז לקנה, חשיבי כחפץ אחד, ולא שייך לדון את המוקצה שנגרר בתר היתר, ושיהיה מותר לטלטל הקנה מדין טלטול מן הצד.

אח"כ מצאתי שגם הפמ"ג סי' ש"י במ"ז סק"א ותוספת שבת ס"ק י"ד ומחצית השקל סק"ו תירצו כתירוץ של רע"א, וגם הביאווה"ל שם מביא תירוץ של רע"א. ולפי זה ה"ה אם יש מוקצה על המקור, אע"פ שרק הגג של מקור נעשית בסיס, מ"מ המקור אסור בטלטול כיון שהוא חלק מהמקור, ואי אפשר לטלטל המקור בלי שיזיז את גגו.

והלבוש שם ס"ג כתב שהמשנה בפרק הנוטל מיירי בחבית שהוא ריקן, ומשמע מהלבוש שאם היה יין בתוכו החבית היתה מותרת בטלטול מדין בסיס להיתר ואיסור. ולפי זה המקור יהיה מותר בטלטול, כי לא נעשית בסיס לדבר איסור בלבד. אבל עיין פמ"ג ותוספת שבת שם שלומדים שכוונת הלבוש הוא כמו תירוץ של רע"א.

והמאירי בתירוץ על קושיא רע"א אומר "תירצו בה שהאבן על פי החבית, אחר שאינו יכול להוציא האוכלים אלא דרך פיו ממילא נאסר". וכן הוא בדבר שמואל סי' קע"ט שכ' שהטעם שמותר לטלטל החפץ שהוא בסיס לאיסור ולהיתר, משום שאיסור עצמו לא מבטל תשמישו של החפץ שעליו, כגון מחתה שיש עליה אפר ושברי עצים, שאין שברי עצים מבטלין המחתה מתשמישה. אבל באבן שעל פי חבית, האבן מבטלת את החבית מתשמישה, שהרי אי אפשר להוציא היין מן החבית בלי שיסלק את האבן, ולכן החמירו לאסור אפילו כשהחבית בסיס להיתר ולאיסור. ואפשר לומר שהמאירי למד שחבית אין לו כסוי, והאבן צריך הוא לכסוי הכלי, וכיון שאי אפשר להוציא את המאכל בלי זה, א"כ האבן לו חשיבות גדולה, והחבית נעשית בסיס לאבן ואסור בטלטול.

וכמו בדין בסיס לדבר איסור והיתר, דאע"פ שצריך שההיתר יהיה יותר חשוב מהאיסור, מ"מ הרבה פוסקים אומרים שחשיבות אינו נערכת לפי ערך שווי כספי של החפץ, אלא לפי צורך הדבר באותו שעה. ובערוך השולחן לומד שזהו באמת פשט בתוספת שבת (והמעייין שם יראה שאין משמעות ק"ו). ולפי זה המקור לא נעשית בסיס לאיסור, כיון שאפשר להוציא המאכלים מן המקור בלי טלטול המוקצה. ומ"מ נראה שקשה לסמוך על זה לכתחלה, כיון שהרבה פוסקים ומכללם המשנ"ב סוברים שנעשית בסיס לאיסור, וכמו שהזכרנו שיטתם לעיל.

(ב) יש מי שרוצה להתיר טלטול המקור, כי אין אדם מבטל המקור שלו למה שעליו אלא א"כ המוקצה חשוב מאוד. ולא נראה לענינו דעת, כי לפי זה גם אם יש על השולחן והניח אותו בכונה, נאמר שלא נעשה בסיס כי השולחן יותר חשוב, ואין א' מבטל שולחן שלו לטע שאינו שיה אלא כמה פרוטות. וכן מוכח מהמשנה שמדבר באבן בתוך הכלכלה בדיני בסיס, האם א' מבטל הכלכלה שלו לאבן שאינו שיה כולם, או מוקצה בתוך דלת המקור שהפוסקים דנו אם להתיר או לאו, האם א' מבטל את הדלת למוקצה שאינו שיה הרבה, ויש הרבה דוגמאות כה"ג, וכמעט עוקרים בזה הרבה דיני בסיס.

ואין לדמות לנר שהוא קבוע בדלת ואין הדלת אסור בטלטול, כדאיתא במשנ"ב סי' רע"ו סק"ז וביאווה"ל שם ד"ה אע"פ וכו', כי שם מ"מ מסביר טעם שמותר משום שהדלת לא נעשית בסיס לנר, לפי שהיא חשובה משמשת לבית, ובטלה אצלו ולא להנר, והיינו ששם הבית עיקר, והנידון אם לומר שהדלת מתבטלת למוקצה שקבוע עליו או שמתבטלת לבית, ואז אומרים שודאי נעשית בטלה להבית ולא מוקצה שעליו, כי זהו עיקר תשמישו. אבל כאן שהמוקצה מונח על עיקר החפץ בכונה, בודאי שנעשית בסיס למה שהניחו עליו.

וכן אין להוכיח מהמשנ"ב סי' ש"י ס"ק ל"א שכ' שאם יש בתוך התיבה רק איזה פרוטות, בטלים לגבי בגד ושולחן, שאין אדם מבטל בגדו ושולחנו בשביל איזה פרוטות. כי מקורו הוא מח"א כלל ס"ז ס"י, ושם בנשמת אדם סק"ג מסביר שמדבר באדם שאינו חשוב לו כלל איזה פרוטות, והיינו שהפרוטות אין להם שום ערך ושיות, ולכן אומרים שבטל. אבל דבר שיש לו קצת חשיבות, אלא שהבסיס שהוא מונח עליו יותר חשוב, ודאי אין אומרים שבטל ונעשה בסיס.

(ג) יש מי שרוצה להתיר משום שהוא מחובר לקרקע, ומקורו בתוס' מס' שבת דף ק"ב ע"ב ד"ה פותח ונועל, שהנר שהוא קבוע בתוך הדלת, מותר לנער ולפתוח הדלת, ולא נעשה בסיס לנר משום שבטל אבן הבית, וא"כ ה"ה כאן שחוט החשמל מחובר לשקע שבקיר, נחשב למחובר ולא נעשה בסיס. אבל נראה שזהו טעות גדול להתיר משום זה, ובאמת בענין טבילת מכשירי חשמל יש שאלה בפוסקים אם נחשב כלי זה מחובר לקרקע (משום חוט חשמל שמחובר הוא לשקע שבקיר) כדי לפטור אותו מטבילה או לאו (שבטל הלוי ח"ב סי' נ"ז אות ג', באר משה ח"ד סי' ק', ויברך דוד סי' צ"ה ומשנה הלכות ח"ט סי' קס"ב), כולם סוברים שזה הבל ורעות רוח ואינו נחשב למחובר, וא"כ ודאי לגבי עניני שבת לא נחשב למחובר, אלא אפילו לפי סברת חלקת יעקב ח"א סי' קכ"ו שסובר נחשב למחובר ופטור מטבילה, מ"מ אינו ראהי לכאן, כי שם כדי לפטור צריך להיות שלא יקבל טומאה, ולכן אומרים כיון שמחובר לקרקע לא מקבל טומאה, ואפילו החיבור אינו חיבור חזק כ"כ, ולכן פטור מטבילה. אבל לענין שבת והלכות מוקצה, הפטור הוא משום שהדלת מחובר לבית בטל לגבי בית ולא לגבי נרות, וכמו שכתב המרדכי, ומביא בביאווה"ל ומשנ"ב סי' קע"ז סק"ו, וא"כ בודאי שאין אומרים שחיבור חוט חשמלי לשקע שבקיר מבטל כל תשמישו של המקור להבית ולא נעשה

לבסיס, כי המקרה יש לו תשמיש בפני עצמו ולא שייך לקיר כלל. ונראה שאפילו המקרה עצמו ג"כ יהיה מחובר לקיר, המקרה נעשה בסיס, כי בשלמא בנר שבדלת הדלת הוא תשמישו של בית, ולכן נעשית בטלה לבית, אבל מקרה אינו תשמישו של הבית שיתבטל לבית, אלא הוא א' מהרהיטים הצריכים לבית, ובודאי לא נשמע כזה לומר שהמקרה נעשה בטל לבית.

ד) והנה אם מסכימים שהמקרה אסור בטלול משום שנעשית בסיס, צריך להסביר האם דבר שנעשה משי חלקים, החלק שנעשה בסיס גורר חלק אחרת שלא נעשית בסיס לאיסור, ולבאר זה צריך להסביר משנה בכלים (פ"ח מ"ב), דשם איתא "מוכני שלה (של שידה) בזמן שהיא נשמטת אינה חיבור לה, ואין גוררין אותה בשבת בזמן שיש בתוכה מעות. ואם אינה נשמטת, חבור לה וגוררין אותה בשבת, אע"פ שיש בתוכה מעות." ותוס' במס' שבת דף מ"ד ע"ב והרשב"א שם לומדים שמוכני היא ענין מגש שהשידה מונחת עליו, ויש שמחברים אותו בחיבור שנשמטת, ויש שמחברים בחיבור שאינו נשמטת. ומיירי שהניח מעות על המוכני הזה, וכיון שנעשית בסיס לכסף אסור בטלול. והמשנה מחלקת, אם היא נשמטת א"כ היא כלי בפני עצמו ואינו קשור לשידה ואסור בטלול, אבל אם היא אינו נשמטת נעשית חלק מהשידה ויכול לטלטל אותו.

המ"א ס"י ש"י לומד שכשהמוכני נשמטת ויש כסף עליו, אין גוררין את השידה ג"כ. ואם אינו נשמטת אע"פ שהשידה מותר בטלול, אבל המוכני אינו מותרת בטלול, אבל התוס' במס' שבת דף מ"ד ע"ב כ' שגם המוכני מותר בטלול. ובאמת פשוט המשנה משמע ג"כ כהתוס', כי לשון של המשנה "גוררין אותה" בפשוט הולכת על מוכני, וכן כל הנידון של המשנה הוא על המוכני, שברישא המשנה באה לומר שמוכני אסור, ובסיפא באה לומר שהמוכני מותר. וכן לומד הרע"ב והמשנה אחרונה שם. והמשנה אחרונה תמה על המ"א שאסור טלול של מוכני, כי אין המוכני עיקר הכלי אלא טפילה ובטילה לגבי השידה, וכיון שהעיקר של הכלי לא נעשית בסיס, גם החלק שנעשית טפל ובטל לעיקר לא נעשית בסיס.

וראים שהמוכני כלי בפני עצמו, ואם היא נשמטת יש לו כח כ"כ שאסור אפילו לטלטל השידה, ואע"פ כן אם אינה נשמטת מהשידה, המוכני נעשית חלק מהשידה לטלטל המוכני, ואע"פ שהוא קולא. א"כ ק"ו אם הניח כסף על השידה, והשידה נעשית בסיס לאיסור, שלחומרא אומרים המוכני נעשית אסור בטלול כי הוא חלק מן השידה. וכן מוכח מלשון תוס' שם ש"כ "אבל כשאני נשמטת מותר לגררה אע"פ שיש ליה מעות, דכיון שאינם על גבי שידה שהיא עיקר הכלי", ומשמע שאם היה על השידה אסור לטלטל אפילו המוכני. ולפי תוס' הרא"ש והרמב"ן והרשב"א שם דבר זה יותר מוכרח, כי הם חולקים על תוס' וסוברים שאם מוכני אינו נשמטת ויש כסף עליו, בודאי יש לאסור אפילו השידה, ודמי למניח מוקצה על כלי שאפילו מניח על חלק מהכלי אסור את כל הכלי מדין בסיס. ולכן פירשו מדברים שיש בשידה דבר היתר שמזיל את המוכני מאיסור טלול, כיון שהוא כלי א' שמונח עליו היתר ואיסור, מותר לטלטל. ולפי ראשונים אלו אפילו יש מוקצה על המוכני אסור כל השידה, ק"ו שאסור אם המוקצה הוא על השידה. על כל פנים רואים מכל אלו ראשונים שהמוכני נעשית בטל וטפל לשידה, שאם השידה נעשית בסיס גם המוכני נעשית בסיס, וא"כ ה"ה בנידון דידן כיון שהמקרה נעשית בסיס, אסור לפתוח גם הדלת של המקרה, כי הדלת טפל למקרה. ה) יש מי שרוצה להתיר לפתוח הדלת, כיון שהדלת לא משתמש לבסיס. אבל נראה שאין זה פשוט כ"כ, ועוד במקרה אפשר שלא שייך היתר זה, וננסה לבאר. ראשונה צריכים לברר, למשל אם יש לאחד ארגו או ארון שהוא בסיס לדבר איסור, האם יש איסור לפתוח את הדלת מדין בסיס. עיין בפמ"ג ס"י ע"ד א"א סק"ג ש"כ בעששית שמונח בתוכו הנר דלוק, אסור לפתוח את הדלת, ורואים אע"פ שאין הדלת משמש לנר אלא זהו חלק מהעששית, גם הדלת נעשה בסיס. אבל אין זה הוכחה כ"כ, כי הפמ"ג שם לומד שהעששית נעשה כלי שמלאכתו לאיסור ולא משום בסיס, וא"כ יש סברא לחלק שלגבי מוקצה כל חלק מהמוקצה אסור בטלול. אבל בדין בסיס אפשר שגם החלק שמשמש לבסיס אסור, אבל החלק שלא משמש לבסיס אינו אסור. ושוב מצאתי בתהלה לדוד ס"י ש"י סק"ז ש"כ "תיבה שיש בה דבר אסור בטלול ונעשית בסיס, אעפ"כ מותר לפותחה ולסוגרה שאין צריך בפתחה לבסיס". ובאמת ההיתר שלו נתייחד על פי הפמ"ג ס"י ש"ט. אבל אין זה פשוט, וכדי לבאר הענין מוכרחים להאריך קצת.

המ"א ס"י ש"ט סק"ו מסיק שלא מקרי מסיס אלא א"כ הניח עליו דבר מוקצה בשביל שיתיישב עליו בטוב, אבל מה שמניחין בדרך אקראי, כמו שרגילין להשים בתוך התיבה חפצים אלו על אלו מפני שאין לו רוח לפנות לכל חפץ מקום בשולי תיבה, כהאי גוונא לא חשיב מניח אלא שוכח, ומותר לטלטל חפץ המותר אחר שניערו המוקצה מעליו (ואת התיבה בכל אופן אסור לטלטל). ב"שוע"ק הגר"ז ס"ט (ומביאו המשנ"ב ס"ק י"ח) כ' שעל פי זה אם הגוי מסיר המנורה מעל מפה עליונה, מותר להסיר המפה מעל השולחן, לפי שאין צריך שתהא המנורה על המפה אלא על השולחן, ואינו מניחה על המפה אלא מפני שאי אפשר לו לפנות מקום להמנורה בגוף השולחן עצמו. אבל התרומת הדשן והט"ז שם סק"א חולקים על המ"א וסוברים שאסור, ולפי זה אין היתר להסיר המפה הנ"ל. הפמ"ג במ"ז סק"א כ' "הנה מפה עליונה אם אין עליה כלים של היתר וכדומה, י"ל שמקום העמדת הנר הוא בסיס, ושאר (המפה) מותר לקפל שאין צריך בשאר לבסיס". ומשמע מהפמ"ג שרק המקום שמשמש לבסיס אסור, ולא שאר מקומות. והנה סברת הפמ"ג קשה מאוד להבין, שלא מוצאים נעושים מקום דבר שנעשית בסיס, והוא גוף א', שרק החלק שמוקצה עליו נעשה בסיס ולא שאר. ועוד שם בפמ"ג כ' שבמפה תחתונה אם יש לחם או דבר היתר אחר, כל המפה מותר אפילו אותו חלק שהנורות עליו. ולכאורה אינו מובן, שאם החלק שהנורות עליו נידון שהוא דבר בפני עצמו, איך נעשה מותר ע"י שיש דבר היתר על חלק אחר. ובאמת בלבושי השרד חלק על הפמ"ג, וכ' שכל המפה נעשית בסיס ואסור להסירו. ואפילו המשנ"ב שמביא את הפמ"ג הנ"ל,

אינו סומך עליו רק במקום הצורך, ובשער הציון מסביר דכיון שיש צירופים אחרים הקיל במפה בשעת הצורך, וא"כ אין להקל לכתחילה רק בשעת הצורך. וגם ראיתי בשלמי יהונתן שלומד שהפמ"ג מדבר דוקא במפה עליונה שעיקרו משמש לכיסוי החלות, ועתה נטל חלק ממנה להיות בסיס לנרות, שזה תשמיש נפרד ושונה מכל המפה, וסובר הפמ"ג שהחלק שהנורות עליו הוא כדבר בפני עצמו. אבל בכל דבר אחר שהוא מתחת איזה מוקצה, בודאי דנים אותו כחלק א', כיון שכל שימושה עתה הוא שימוש א'. ולפי זה אפילו מהפמ"ג אין לנו שום הוכחה שחלק הבסיס שלא משמש למוקצה יהיה מותר בטלול.

ונראה לומר שהפמ"ג והתהלה לדוד מסכימים שבמקרה יהיה אסור לפתוח את הדלת, אע"פ שלא משמש כבסיס למוקצה, שהם מדברים בכגון זה שחלק א' לא צריך לחלק השני, ויכול להשתמש בחלק א' אפילו אין חלק שני קיים, כגון מפה שאין חלק א' צריך לחלק השני, או כגון דלת ארון שיכול להשתמש בארון בלי דלת. אבל במקרה שבלי דלת לא יכול להשתמש במקרה ולא שוה כלום, ואם אין לו דלת משליכים אותו חוצה, גם הפמ"ג והתהלה לדוד מסכימים שהדלת נעשית חלק מהבסיס, ואסור לפתוח את הדלת כשהמקרה נעשה בסיס.

ו) האם אפשר להתיר משום טלול במקצה, היינו כיון שאינו מטלטל כל המוקצה רק חלק ממנו, ואינו מוזי כל המוקצה, אפשר שטלול במקצה מותר. וראיתי באור לציון ח"ב פרק כ"ו אות ד' שמתיר טלול חלק מן המוקצה, והוכחתו ממה שהשו"ע בסי' ש"ב סעי' י"א כ': "מי שנתלככה ידו בטיט, מקנחה בזנב הסוס ובזנב הפרה". וקשה איך מותר לקנח בזנב כיון שהבהמה מוקצה, אלא מוכרח שטלול חלק מן המוקצה מותר. ומסיים שם דהוה רק אם מטלטל לצורך דבר היתר, כי לטלטל חלק מן המוקצה נחשב כטלול מן הצד. ובוה לא קשה למה אסור להזיז אבר מן המת או להעצים עיניו, כי שם הוא טלול מן הצד לצורך דבר האסור. אבל מכמה אחרונים משמע שאסור לטלטל אפילו חלק מן המוקצה, דתוס' שבת שם ס"ק ל"ד לומד שמדברים בזנב סוס שאינו מחובר משום טלול מוקצה. ורואים בהדיא שטלול חלק מן המוקצה אסור. וגם הכף החיים מתרץ שעשה מהזנב הזה כלי, ומשמע שאם היה מחובר יהיה אסור בטלול, ואפילו לפי ביאור"ה שם שמתרץ שלא אסור רק גופן דבעלי חיים, ולא שערן שהוא מחובר הן, משמע שזה דין מיוחד בבעל ח'י, אבל בכל מקום מסכים שאסור לטלטל חלק מן המוקצה. למסקנא הלהכה ודאי מי שסומך לכתחילה ופותח דלת המקרה שיש מוקצה על גגו, אין למחות בידו כיון שיש פוסקים שאפשר לסמוך עליהם כנ"ל. ומ"מ נראה לעניות דעתי שלכתחילה צריך להסיר המוקצה קודם שבת, כיון שהוכחנו מהרבה פוסקים שסוברים שהמקרה נעשית בסיס כתירוץ של רע"א. ובפרט שהביאור"ה כ' שם שרוב האחרונים סוברים כמותו, אבל בדיעבד שלא הסיר ודאי מותר לפתוח את הדלת, ולסמוך על כל הקולות שכתבנו לעיל. ונראה שאם רק מונח על המקרה כלי שמלאכתו לאיסור, יכול לפתוח הדלת אפילו לכתחילה, ואין צריך להסיר המוקצה קודם שבת, כי יש מחלוקת גדולה אם יש דין בסיס לכלי שמלאכתו לאיסור. וכיון שאין פשוט כלל אם המקרה נעשה בסיס, או אם אסור לפתוח את הדלת, א"כ אפשר לסמוך ולא להסיר את המוקצה שהוא כלי שמלאכתו לאיסור מערב שבת.

הרב יהודה ברזילי
כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

בדין בסיס באוכלין

הנה יש לדון באדם שהניח בערב שבת מוקצה ע"ג מאכל, וכגון שהניח במקפא בצק או גדים שאינם מבושלים וכיוצא' דברים שהם מוקצה, ע"ג דברי היתר כגון לחם ותבשיל - ומיירי באופן שנתקיימו כל תנאי דין בסיס, דהיינו שהבעלים הניחם קודם בין השמשות על דעת שישארו שם כל השבת, ולא הניחם על היתר באקראי [דבכה"ג פסק המשנ"ב סי' ש"ט סק"י"ח להקל בצורך גדול] אלא כדי שיתיישבו בטוב [ויש לידע שהבן איש חי פי' ויגש ס"ג הוסיף דף אם סיבת הנחתו כאן אינה כדי שהמוקצה ישב טוב, אלא כי 'הוא' נוח לו שחפצי האיסור למעלה מפני שהוא צריך להם תמיד, ומנוחת גופו שיוכל להוציאם בנקל תיכף ומיד כל שעה שיצטרך להם, ג"כ חשיב מניח בכונה ולא באקראי, ועי' בשבות יצחק עמ' ר"ח מש"כ בזה], וכן שאר תנאי בסיס - ורוצה בשבת להוציא את המאכל ע"י שמושכו מלמטה, האם נימא שהמאכלים הנפכו לבסיס וחשיבי מוקצה ואין לטלטלם, או דלמא אינם בסיס, וחשיב טלול מן הצד לצורך דבר המותר, ומותר להוציאם והמוקצה יפול מאליו, דיש מקום לומר דבאוכלין ל"ש כלל דין בסיס, וזה החלי בס"ד.

א. הרמ"א בסי' ש"יא סעי' ח' הביא בשם הכלבו, דמש"כ השו"ע דצנזן שטמן בארץ מותר לטולו אעפ"י שמוזי את העפר, כיון דהוי טלול מן הצד לצורך דבר המותר, וזה אפילו אם הניחו שם מבעוד יום להיות שם כל השבת, משום שאין באוכלין משום בסיס לדבר האסור, עכ"ד. ולכאורה מבואר שאין אוכלין נעשין בסיס לדבר האסור.

ב. ויש להקשות ע"ז מסוגיא ערוכה בשבת מ"ז, דאיתא בטעמא דאסור לטלטל נר דולק, דהנר שמן ופתילה הוו בסיס לשלהבת, וכתבו שם התוס' דמוכרח דגם השמן הוי בסיס, דא"ל"ה גם הנר לא היה נאסר, דהיה נחשב בסיס לאיסור ולהיתר, וע"כ דגם השמן חשיב בסיס. ובפשוט מיירי גם בשמן הראוי לאכילה, ואפילו הכי חשיב בסיס, ומבואר דיש בסיס באוכלין, וכבר עמד בזה האור שמח (פרק כ"ה מהלכות שבת הלכה ט"ו).

ג. ונראה להכריח זאת דמיירי בשמן הראוי לאכילה, מהא דכתבו התוס' דאם השמן לא היה נחשב בסיס, הוא היה נחשב 'דבר המותר', ואי נימא דמיירי בשמן שאינו ראוי לאכילה, י"ל דהוי מוקצה מחמת גופו ואסור בטלול אף בלא דין בסיס, וע"כ דמיירי בראוי לאכילה.

והטעם בהא דשמן שאינו ראוי למאכל הוי מוקצה מחמת גופו, י"ל עפ"י מש"כ הגרש"י זצ"ל בספר מאורי אש (דף לג, ב) לגבי השאלה שנתחבטו בה האחרונים ע"ד הגמ' הנ"ל, מדוע השלהבת חשיבא דבר האסור,

הרי היא משמשת להאיר, ובמה היא שונה מהנר שמן ופתילה, וביאר דהחיסרון הוא מצד אופן השימוש, דמשתמש בו בדרך כילוי.

וביאר הדברים, דהנה בשבת קכד, א מבואר דבקעת של עץ העומדת להסקה בחול אסור לטלטלה בשבת לסמוך בה דלת, משום דאין עליה תורת כלי, ול"ש בה היתר דלצורך גופו. ובביצה לג, א מבואר שאפילו ביו"ט שתשמיש הבקעת להסקה הוא תשמיש של היתר, אעפ"כ לפי ר"י אסור לטלטלה לסמוך בה את הדלת.

והקשה שם הרשב"א מדוע להסקה מותר לטלטלם, הרי הם כאבנים שאין להם תואר כלי, ותירץ דלצורך אוכל נפש התירו. ומבואר ברשב"א שאף עצים שעומדים לשימוש של הסקה, אחתי חשיבי כאבנים שאסור לטלטלם לתשמיש שאינו צורך או"י.

וילע"י מדוע תשמיש זה דמסיק בהם לא נותן להם תורת כלי [לענין דיני מוקצה ואכמ"ל], וביותר צ"ב מ"ש מעפר שיחדו לתשמיש, דמבואר בשבת נ, א דמותר לטלטלו לכל צורכו.

וביאר שם הגרש"י, "דלא חל שם כלי כי אם ראוי להשתמש בו פעמים הרבה, או אפי' אם רק פעם אחת, מ"מ בעינן שישאר הכלי קיים גם לאחר שגמר בו תשמישו, משא"כ בקעת דתשמישו היינו שריפתו וביעורו, לא חשיב בכך כלי כיון דעיקר הנאתו הוא מהכילוי", ואף בספר שבות יצחק (עמ' מ"ב) ביאר כן בשם הגרש"א שליט"א דחלוק עפר ששימושו הוא לכיסוי כמו שימושי כלי, מעצי הסקה שתשמישם הוא בדרך כילוי, דא"י"ז כתשמיש כלי, ומשו"ה עפר מותר מדינא ועצי הסקה אסורים, רק שיש היתר מיוחד ביו"ט.

ומבואר דגם דבר שעומד לשימוש צריך שיהא משמש שימושי כלי, אך אם משמש שימושי כילוי אי"ז תשמיש שנותן שם כלי.

ועפ"י מבואר החילוק בין השלהבת לנר שמן ופתילה, דשלהבת שכל צורת ההשתמשות בה הוא בצורת כילוי אי"ז תשמיש שנותן שם כלי, משא"כ הנר והפתילה שבעיקרם הם עומדים לתשמישם של כלי, הנר לקבל דברים, והפתילה לכרוך בה ולצור ע"פ צלוחיתו, יש לתשמישם חשיבות ליתן להם שם כלי, עכ"ד.

והנה לפי"ד לכאן צ"ב אמאי אוכל אינו מוקצה, הרי כל מהותו היא שימוש בדרך כילוי, ופשוט שכל דבריו הם בכלים שצורת שימושם אינה בדרך כילוי, משא"כ באוכלין.

ולפי"ז נראה מוכרח דהא דשמן חשיב דבר המותר ונאסר רק מדין בסיס לשלהבת, אעפ"י דגם הוא משמש בדרך כילוי, ודמי ממש לבקעת העומדת להסקה, זהו משום דמיירי בשמן הראוי לאכילה, ולכן אעפ"י שאינו כלי, מ"מ הוא אוכל ולא חל עליו שם מוקצה.

ובאמת אם הדליק בשמן למאור שאין לו שם אוכל, יהא לו דין מוקצה מחמת גופו ואסור אף בלא דין בסיס. [שו"ר בשבוי" עמ' מ"ו ובשלמי יהונתן ח"א עמ' רצ"ג, שכתבו סברא זו לגבי נפט דחשיב מוקצה מחמת גופו].

איברא, דכל מהלך זה את"ש לדעת הרשב"א, אולם דעת הרמב"ן (במלחמות ביצה יח, ב מודפי הרי"ף) דעצים כיון שהם מוכנים להסקה יצאו מתורת אבנים, והא דאסור לטלטלם זהו משום שהם מיוחדים למלאכת איסור (בשבת, וביו"ט גזרו אטו שבת), וכמו שופר שאדם מיוחד לתקיעה ואין משתמשין בו לדבר אחר, נעשה מוקצה לשאר דברים, וכ"ל דאית ליה מוקצה, אבל לר"ש מותר, והלכה כמותו (בשבת ולא ביו"ט), ע"כ. ומבואר דלית ליה סברא הנ"ל, אלא אף שימוש של כילוי נותן לחפץ תורת כלי, ובשבת דהלכה כר"ש בדין כלי המיוחד לאיסור [סי' ש"י ס"ז] מותר לטלטלו.

ולפי"ז גם בשלהבת ובשמן שאינו ראוי לאכילה יש שם כלי, ויהא מותר לטלטלו [והדק"ל מדוע שלהבת אסורה, ואכ"מ], ושוב נוכל לומר דדברי התוס' מיירי אף בשמן שאינו ראוי לאכילה, ואפ"ה חשיב דבר המותר, דאע"ג שהוא מיוחד למלאכת איסור כבקעת מותר לטלטלו לדעת ר"ש, ומ"מ כיון שאינו אוכל שפיר חשיב בסיס, ולק"מ מדין בסיס באוכלין.

ומ"מ אם ננקוט דהתוס' ס"ל כהרשב"א דבקעת הוי מוקצה מחמת גופו, הרי מוכרח דהסוגיא מיירי בשמן שראוי לאכילה, וא"כ הקושיא במקומה עומדת אין השמן נעשה בסיס.

[והנה הרשב"א ועו"ר בשבת קכח, א יסדו שבדיני מוקצה לדעת רב, יש חילוק בין דבר שראוי לאכילה לבין דבר שלא ראוי, דבדבר שאינו ראוי רב סובר כר"י שהוא מוקצה בין מאכילה ובין מטלטול, אבל בדבר שראוי רב סובר כר"ש שמקצהו רק מאכילה ולא מטלטול, ובחי' הר"ן בדף מד, ב ביאר הסברא בזה בזה"ל: "דרב ס"ל שכשארם מקצה דעתו מדבר העומד לאכילה, אין אדם מקצה דעתו ממנה, אלא מאכילה מפני שהוא עומד לכך, אבל אין דעתו שיהא מוקצה לו אפילו מטלטול, אבל בדבר שאינו עומד לאכילה אלא לטלטול, כמטה שייחדה למעות, רב כר"י ס"ל דכיון שאינה ראויה אלא לטלטול, עיקר הקצאתה אינו אלא מטלטול", וכו', עכ"ד.

והקשו לפי"ה היכי קאמר רב בדף מה, א שמניחין נר ע"ג דקל בשבת [והיינו שסובר כר' יהודה שאין לטלטלו, וממילא אין חשש שיבוא להשתמש באילן, וכמו שנפסק בסי' רע"ז סעי' ד'], הרי השמן שבנר הוי מאכל, ולרב זה אסור רק באכילה ולא בטלטול, וא"כ אחתי ניחוש שישתמש באילן ע"י שיטלטל את השמן. [וצ"ל דקושייתם היא, דאעפ"י שאת הנר אסור לו לטלטל, מ"מ יטלטל את השמן ע"י כפית, וגם זה נקרא משתמש באילן. ועיין ברמ"א ס"י של"ו בשם ה"ה, דמשמע שהשתמשות היא עצם הנטילה של החפץ מהאילן, אך בחי' החת"ס הביא בשם ספר בינה לעיתים שדקדק בלשון רש"י שכתב "דשקיל ומנח", דאין החשש משום הנטילה אלא משום דיניו, ע"ש. ובמ"גא שם הביא את הרא"ש דסובר שהטעם אינו מדין משתמש באילן, אלא זו גזירה שמא יעלה באילן, ע"ש]. ותירצו דהשמן שבנר אינו ראוי לאכילה, ולכן אסור גם בטלטול.

ונראה דא"י"ז שייך לדברינו הנ"ל, חדא דהם יסדו זאת רק לפי רב, אך לדעת ר"י שאין חילוק בין אכילה לטלטול, אפ"ל דמיירי אף בשמן שראוי לאכילה, ותו נראה דאף לרב א"י"ז שייך לסוגיין, דהתם מיירי בנר שכבה [דבשעה שדולק ודאי אסור ליטול שמן דהוי מכבה], ומשו"ה י"ל דהשמן אינו ראוי לאכילה, דמיירי שכבה אחר שנמאס, משא"כ כאן

דמיירי בתחילת דליקתו, אכן יעוין בפמ"ג (סי' ש"י אות א' וכ"ה בראש יוסף שבת מה, א) דנקט דאף מותר השמן לאחר שכבה חשיב ראוי לאכילה, ע"ש].

ד. והיה מקום לומר דאף אם הדליק בשמן הראוי לאכילה, מ"מ כיון שע"י שדולק הוא נמאס, בטל מיניה שם אוכל, ומשו"ה חשיב בסיס לשלהבת. אכן זה אינו, שהרי התוס' כתבו דלולי שהשמן היה בסיס הוא נחשב דבר המותר, ומבואר דכל סיבת האיסור זה הדין בסיס, ולכאוף אם ע"י דליקתו הוא נמאס, הרי לפי סברת הרשב"א הנ"ל חשיב דבר האסור אף בלא דין בסיס, ולמאי הוצרכה הגמ' לבסיס, וע"כ דבגמ' מיירי באופן שאינו מאוס וראוי לאכילה, ולכן חשיב דבר המותר, וכל איסורו זה מדין בסיס. ולפי"ז הדק"ל הא אין בסיס באוכלין.

ובעצם הנידון האם מאכל שהונח עליו מוקצה והתקלקל בשבת חשיב בסיס, ע"י מש"כ להלן אות ט"ז.

ה. וכדי ליישב קושיא זו, נקדים דמקור דברי השו"ע הוא מהסוגיא בשבת קכג, א, וכבר בראשונים שם הקשו מדוע הפגה והחררה ל"ה בסיס ומותר לטלטלם מהצד, ומצינו ג' תירוצים: א - המאירי בתחילת דבריו הביא מ"מ דמיירי בשכח, והיינו אעפ"י שכשטמנום זה היה מדעתו, אך לא היה בדעתו שישארו שם בשבת [וע"ע במשנ"ב סי' ש"ט סק"יח]. ב - ה"ה כתבו דמיירי במניח ע"ד ליטלו, וכיסוד ר"ת בדף נא, א. ג - הבעל המאור (מו, ב מדפי ה"ר), והו"ד ג"כ ברשב"א בדף נא, א, וכ"ה בר"ן בדף מג, ב, וכ"כ המאירי כאן, דרק היכא שההיתור משמש את האיסור חשיב בסיס, אך היכא שהאיסור משמש את ההיתור אי"ז בסיס, וכאן העפר והתבן משמשים את האוכל, ע"ש.

ומבואר בראשונים שבעיקרון אין חילוק בין אוכלין לכלים, אלא היכא דשייך סברות הנ"ל גם בכלים או יהא דין בסיס, ומאיך היכא דלי"ש סברות הנ"ל גם באוכלין יש בסיס. וכ"מ בדבריהם בדף קמג, א לגבי גרעינים אגב ריפתא [דחלק מהראשונים פי' שזה היתר אפי' אם חשבינן להגרעינים מוקצה, ואי"ז שינוי בעלמא בגלל אדם חשוב], שהקשו מדוע הפת לא הוי בסיס, ולא תירצו דאין בסיס באוכלין.

ו. ועתה נבוא לברר כונת הרמ"א, הדנה בלשונו מפורש דמיירי במניח ולא בשוכח, אך מש"כ 'דאין בסיס באוכלין צ"ב, דמשמע דזה דוקא באוכלין, ומצינו בזה ג' דרכים:

א - המג"א בסי"ק כ"ג והג"ר ביארו דאין כוונתו לחלק בין אוכלים לכלים, אלא כסברת בעל המאור שצריך שהבסיס ישמש את המוקצה, וכאן האוכל אינו משמש את העפר אלא העפר משמש את האוכל.

והנה סברא זו הביאה המג"א כבר לעיל סי' רנ"ט בביאור דברי השו"ע, שכתב דהטומן בגיזי צמר אין הקדירה נעשית בסיס, וביאר שם המג"א הטעם דאין הקדירה משמשת להגזין, אלא הגזין משמשים להקדירה לחממה, והובא ג"כ במשנ"ב שם.

ויש לעיין לפי דבריהם דכשהמוקצה לא משמש את האוכל יש בסיס באוכלין, מהסוגיא בדף קמג, א לגבי כלכלה שיש בה פירות ואבן על גביהן, דחשבינן הכלכלה בסיס לדבר האסור והמותר, ואמאי לא נימא דהפירות הוו בסיס להאבן, ובוזה ליכא למימר את סברת הבעה"מ, דהא האבן אינה משמשת להפירות.

ומצאתי שהמאירי שם עמד בזה, ותירץ בתירוץו הא' "שאין לפירות צורך באבן", ודבריו צ"ב, הרי לפי הבעה"מ דוקא ככה"ג שאין לחפץ צורך במוקצה שעליו חשיב בסיס, דאם היה לו צורך בו והמוקצה היה משמשו, הוא לא היה נחשב בסיס.

ונראה בזה עפ"י המג"א בסי' ש"ט סק"ו, שהקשה כע"ז על המשך הסוגיא הנ"ל, לגבי תרומה טמאה המונחת ע"ג תרומה טהורה בתוך כלי, דמבואר שם שמותר לטלטלו, משום דחשיב בסיס לאיסור ולהיתר, ולכאוף אמאי ל"א דחשיבא הטהורה בסיס לטמאה.

וביאר עפ"י סברת השואל שבתרומת הדשן (ח"ב סי' קצ"ג) דבסיס באקראי [כגון שהניח מוקצה בתיבה שיש בה חפצים, ואין כונתו שהמוקצה יהא דוקא עליהם, רק שיהא בתוך התיבה] ל"ח בסיס, וממילא בסוגיין שדעתו היתה רק שהטמאה תהיה בכלכלה, אך לאו דוקא על הטהורה, ומה שהניחה למעלה הוי באקראי זכ ל"ח בסיס.

ולפי"ז יתבאר ג"כ דברי המאירי, דכונתו דחשיב בסיס באקראי, והיינו דכיון שאין לפירות צורך באבן, ע"כ שכשהניח את האבן לא היה בדעתו להניחה דוקא על הפירות, אלא העיקר שתהיה בתוך הכלכלה, ובאקראי הניחה על הפירות, ולזה אין דין בסיס.

נמצא שלדעת המג"א מלבד סברת בעה"מ יש את סברת השואל הנ"ל, ויש לבאר את החילוק בין הסברות [וע"ש במג"א שכתב דאף הרמב"ן דפליג על בעה"מ, מודה לסברת השואל], דבסיס באקראי היינו כונתו להניח כאן, אך אין לו ענין שיהא דוקא על 'חפץ' זה אלא 'במקום' זה, משא"כ בנידון הבעה"מ מיירי שרוצה שהמוקצה יהא בדוקא על 'חפץ' זה, רק שאין רצונו להשתמש בחפץ התחתון כמחזיק של העליון, אלא לשמש את התחתון, ובוזה חידש הבעה"מ דאעפ"י שרוצה שהמוקצה יהא על הבסיס, מ"מ כיון שהמטרה היא לשמשו ל"ח בסיס.

ב - ה"ט"ז בסק"י ביאר כהתוס' דאוכלין דעתו ליטלם, וע"ש שדחק זאת בלשון הרמ"א. והמשנ"ב שם בסק"ב כ"ט ובשע"צ נקט כהמג"א, דאף כשהניח ע"ד שלא ליטלו כל השבת, אם המוקצה משמש את האוכל אי"ז בסיס, ודלא כה"ט"ז, ובלא"ה יש להוסיף דהשו"ע בסי' ש"ט ס"ד סתם כלא כדעת התוס'.

ג - האור שמח (פרק כ"ה מהלכות שבת הלכה ט"ו) והאליה רבה בסי' ש"א ס"ח, נקטו בדעת הרמ"א והכלבו דלא כהנ"ל, אלא כפשוטו דאין בסיס באוכלין. ויסוד זה מובא כבר בדברי המאירי הנ"ל לגבי כלכלה והאבן בתוכה, שחארי תירוץו הנ"ל כתב 'יעוד שאין בסיס באוכלין', ומבואר דמלבד סברא הנ"ל יש טעם מיוחד באוכלין דלי"ש בהו בסיס. וכן בהמשך דבריו שם כתב, 'ומה שאמרו בתרומות, שאם אלא שהתרומה הטהורה למטה והטמאה למעלה, שא"א לטהורה בלא טלטול האיסור, הואיל ואוכלין הם' אין אוכל נעשה בסיס לדבר האסור' אעפ"י שהוא עליו, אבל אבן שעפ"י חבית הכלי נעשה בסיס לה".

וקצת צ"ע ע"ד האוי"ש שכתב זאת לגבי פגה וחררה, דהתם אינם אוכל כ"כ, דהא מיירי בתאנה שלא נתבשלה כל צרכה ובחררה שלא נאפתה

דיו, ואי"ז כהפירות שדיבר בהם המאירי, ויתכן דמשו"ה המאירי בדף קכג, א הנ"ל לא ת"י כן שם. ובדברי המאירי ילע"י מדוע בדף קמג, א לגבי גרעינים אגב ריפתא כתב כהראשונים הנ"ל אות ה', הא הול"ל בפשטות דאין בסיס באוכלין, וצ"ע.

ז. והמע"יין בלשון הכלבו שהוא מקור דברי הרמ"א, יראה שיש מקום להסתפק בכונתו, דז"ל (בהל' שבת סי' ל"א בדי"ה הטומן) "חררה שטמנה בגזילים תוחבה בכוש והיא נעורת מאליה, משום דגבי אוכלין טלטול מן הצד ל"ש טלטול, ואע"ג דקיי"ל גבי אבן שע"ג החבית ובמניח דנעשה בסיס לדבר האסור, וחררה ע"ג גזילים מניח הוי, אעפ"י לא נאסרה משום בסיס, שלא הניחו שם ע"ד בסיס, 'דאדרבה הגזילים הם צריכין, וכן בטומן לפת וצנון בעפר' צריך להם לשמרון, וכ"כ בעל ההשלמה, כללו של דבר אין אוכל נעשה בסיס לדבר האסור", עכ"ל.

והנה מתחילת דבריו משמע כבעה"מ, שזה מצד שהמוקצה משמש את האוכל, ומסוף דבריו משמע שזה כלל באוכלין, וצ"ע.

ואף בספר ההשלמה שהוא מקור הדברים כפי שציין הכלבו, צ"ע כנ"ל דתחילת דבריו כבעה"מ, ובסו"ד הוסיף "כללו של דבר 'לעולם' אין אוכל נעשה בסיס". וע"ע בספר המאורות (שבת קכ"ג עמ' קס"ג) שהיה תלמידו של ההשלמה שג"כ כתב כנ"ל, וצ"ע.

ח. והנה לפי ביאורו של המג"א לק"מ משמן שבנר, דהתם השמן משמש את השלהבת שהיא מוקצה, וכן כתב המאירי ע"ד הראשונים הנ"ל. וכמו כן לפי"ד ה"ט"ז ג"כ מיושב הא דשמן שבנר הוי בסיס, דהא אין דעתו ליטלו משם כל השבת. [וע"י בביאור' ריש סי' רע"ט]. אבל לפי דעת האוי"ש והמאירי שאין כלל בסיס באוכלין, אכתי קשה מ"ש משמן שבנר. ט. והנראה בזה בהקדם ביאור סברתם דאין בסיס באוכלין, ומה הפלוגתא בזה.

ובהשקפה ראשונה היה נראה דהסברא הפשוטה היא כהמאירי דאין בסיס באוכלין, משום דאין מוקצה באוכלין, וכמש"כ השו"ע בסי' ש"ח ס"ד, דאעפ"י שכלים שמלאכתן להיתר אסור לטלטלם שלא לצורך כלל, מ"מ אוכלין וכתבי הקדש אינם בכלל זה, ומקורו בחי' הר"ן (בדף מח, א מופי ה"ר), ושם ביאר הטעם "לפי שכלים שנאסרו מתחילה אין לנו להתירן אלא מה שפירשו חכמים, אבל כתבי הקודש ואוכלין שלא נאסרו מעולם, כל המחמיר עליו להביא ראיה", עכ"ל. ולכאוף מבואר מדבריו דאוכלין לא נכללו בגזירת מוקצה, ועיין בחי"א (כלל ס"ו ס"ב) שביאר טעמו "וכל כתבי הקודש ואוכלין ומשקין כיון שהם 'לצורך שבת' לא רצו לגזור".

אולם נראה, דדברי הר"ן אינם שייכים לנד"ד, דאינו בא להגדיר אם אוכלין שהוקצו חשיבי מוקצה או לא, דזה ברור דאוכלין שאינם ראויים הוו מוקצה [וכדאייתא בסי' ש"ח סעיף ל"ב לגבי דג שאינו מבושל, ובמ"מ פ"ד מהל' עירובין הי"ד לגבי טבל דחשיב מוקצה מחמת גופו ועוד], רק כונת הר"ן לומר דהגזירה שהיתה בכלים המותרים שלא לטלטלם שלא לצורך, אינה כוללת אוכלין וספרים, דאותם מותר לטלטל אף שלא לצורך כלל. וע"י בשו"ע הרב סי' ש"ח ס"ז שגם ביאר כך את דברי הר"ן, והוסיף לחדש דבאמת הו"ב גזירות במוקצה, ונתקנו בב' זמנים, א - בימי דוד ושלמה גזרו על טלטול דברים המוקצים מדעת האדם משום שאינם ראויים, כגון מת וכדו'. ב - בימי נחמיה בן חכליה הוסיפו לגזור משום פיצת הדור על כל הכלים, אפי' שמלאכתן להיתר ואינם מוקצים שאין לטלטלם, אלא שאח"כ חזרו והתירו בהגבלות מסוימות כגון דוקא לצורך או לצורך גו"מ. ודברי הר"ן הם כלפי גזירת כלים וכמשנ"ח.

ולפי"ז אין הוכחה לנד"ד, דאף אי ליכא גזירת כלים באוכלין, אכתי ישנם דיני מוקצה באוכלין, ושוב יש מקום לומר שיש בסיס.

אמנם אכתי יש לדון, דהא אף הגזירה הקדומה שכל דבר שאינו ראוי הוי מוקצה, דנאמרה אף באוכלין, וזה באופן שאינם ראויים מצד עצמם, דאן הוו מוקצים מחמת גופם, אך באוכל הראוי שיש בו הקצאה מצד דמסיח דעתיה מיניה, בזה מצינו שנחלקו ר' יהודה ור' שמעון בדף יט, ב לגבי פירות העומדים לסחורה (ובעוד מקומות), והשו"ע בסי' ש"י ס"ב פסק דבשבת הלכה כר' שמעון דאין שום אוכל 'הראוי' מוקצה, חוץ מגרונות וצימוקים [ומ"ש בסי' ש"כ"ב דביצה שנולדה אסורה, אי"ז מדין מוקצה או נולד אלא מהכנה דרבה, וע"ע בסי' תצ"ח], והטעם ביאר המשנ"ב דאע"ג דעומדים לסחורה דעתו עליהם לאכול מהם כשירצה [ובחיי אדם הנ"ל ביאר את דין פירות העומדים לסחורה, עפ"י סברת הר"ן הנ"ל, אך זה פלא כמשנ"ח].

ועפ"י"ז י"ל דה"ה בנד"ד דלי"ש בסיס באוכלין משום דמיירי שהניח המוקצה על אוכלין הראויים, ואין מוקצה באוכלין הראויים.

ובאמת שכך ביאר האוי"ש את שיטתו דאין בסיס באוכלין, דהוא משום 'דכל מידי דחזי לאיניש לא מקצי דעתיה מיניה' (ביצה דף ו, ב), וע"ע בדבריו שם בהל' ט', במש"כ דלגבי אוכלין ל"ש מוקצה מחמת חסרון כיס, ואף פירות יקרים שמקפיד עליהם שלא לאוכלם דעומדים למוכרם מותרים, וביאר 'דכל אשר לו יתן האדם בעד נפשו, וכיון דאם לא יהא לו למיכל מידי אחריתא ודאי אכיל אף אם מפסיד ע"ז הון, אינו מקצוהו מדעתו. ומבואר, דאוכל הוא יותר מסתם חזי ליה, משום שהוא חיות האדם, ולכן לא מסח דעתיה מיניה בשום אופן.

י. אכן לפי"ז צ"ב מה היא סברת הראשונים דיש בסיס באוכלין.

ולפום ריהטא יש לתלות זאת בחקירה הידועה בגדר המוקצה דבסיס, דהצד הפשוט הוא דכיון שהבסיס לכשעצמו הוא דבר הראוי, א"כ כל חלות המוקצה הוא מכח הקצאת הבעלים, דכיון שמניח מוקצה על חפץ ומעמידו לשמש את המוקצה, מסח דעתיה מיניה [ולכן אסור אף לנער], אך אי"ז מצד החפצא כמוקצה מחמת גופו, שהוא אסור מצד עצמו, ובאוכלין של"ש המוקצה ל"ש דין בסיס.

אולם מדברי רש"י בשבת דף מז, א נראה דגדר המוקצה בבסיס אינו מכח הקצאת דעתו, אלא הדנחת המוקצה גורמת שהבסיס יטפל אליו, ויחשב כדבר שאינו ראוי דהוי מומ"ג, דז"ל לגבי נר: "שהכלי טפל לשלהבת בעודה בו", וכן בהמשך שם בד"ה הא, שכתב לגבי כלי שיש עליו אבן בזה"ל: "דכלי נעשה בסיס לאבן וטפלה לו, ובטל תורת כלי דידיה". ומפורש בלשונו דכלי שנעשה בסיס למוקצה מחמת גופו, מתבטל ממנו השם כלי, וחשיב מוקצה מחמת גופו כמוהו, ובע"כ דאי"ז מכח הקצאתו,

אלא מעצם מציאותו שהוא משמש את המוקצה להכי נטפל אליו, ולפי"ז שפיר י"ל דאף באוכלין כן הוא, דהאוכל נטפל למוקצה ומקבל דין בסיס, והרי כבר הוכחנו דמומ"ג ודאי שיש באוכלין, וזוהי סברת הראשונים דיש בסיס באוכלין.

יא. אמנם נראה דאף אי הגדר בבסיס הוא כרש"י, י"ל דאין בסיס באוכלין. ומצאתי שכתב כן במרכבת המשנה (בפכ"ה ה"ט"ו) בדעת הרמב"ם, דאין בסיס באוכלין, וביאר דהא דלי"ש בסיס אלא בכלי, לפי שעיקר הכלי עשוי לקבל חפצים, וכיון שהניח עליו דבר איסור כל ביהש"מ הרי הוא בטל לגבי החפץ, משא"כ באוכלין, והוכיח את יסודו שאוכל לא מתבטל מדין הוצאה (שבת צג, ב), עיי"ש. ונראה מדבריו דאף אי גדר בסיס הוא שהבסיס נטפל למוקצה, מ"מ רק בכלים שייך לומר שהם נטפלים אך לא באוכלין.

ובטעמא דמילתא נראה בזה, עפ"י השיטה להר"ן בסוגיא דכלכלה הנ"ל שכתב בד"ה מלאה פירות בזה"ל: "ואין הפירות נעשין בסיס להאבן, לפי שאין דרך פירות להיות בסיס לאבן, אלא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי", עכ"ל. ומבואר דהא דאין אוכלין נעשין בסיס, זהו משום שאין דרכם לשמש כבסיס, ומשו"ה חזינו להו כהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי.

והיינו דדוקא כלים שעומדים לשמש, שייך ע"י שמעמידם לשמש מוקצה להטפל אליו, אך אוכלין שאין דרכם לשמש כבסיס, דהא אוכל מהותו אינה להשתמש בו אלא לאוכלו, לא שייך לומר שהאוכל נטפל לחפץ שעליו, אלא אדרבה חשיב דהאי לחודיה וכו', ובמצב של האי לחודיה וכו' ל"ש בסיס, לפי"ד רש"י הנ"ל דכל יסוד דין בסיס זהו שהחפץ התחתון נטפל למוקצה.

יב. העולה מהאמור, דלפי ב' הצדדים בגדר בסיס יש לבאר הסברא דאין בסיס באוכלין, דאם בסיס זה הקצאה כ' האוי"ש דאין הקצאה מאוכלין ראויים, ואם בסיס זה מומ"ג מכח ההטפלות למוקצה, י"ל דאוכלין לא נטפלים משום דאינם עומדים לתשמיש.

יג. ועתה נבוא ליישב הקו' משמן שבנר, והנה האוי"ש כתב ליישב דשאני שמן שיש איסור להסתפק ממנו בעודו דולק, כיון שהוא מכבה, והוי כמידי דלא חזי ליה, דמסח דעתיה מיניה ולהכי הוי בסיס, אך בשאר אוכלין דחזו לאכילה לית בהו דין בסיס, וסיים האוי"ש "זוה האמת", עכ"ד. ומבואר דשמן שבנר שאני, משום שהוא אוכל שאסור ליהנות ממנו והוי מידי דלא חזי ליה, והוי כאוכלין שאינם ראויים, ולהכי שייך ביה דין בסיס. וילע"י בדבריו, דאם חשיב מידי דלא חזי ליה אמאי צריך לדין בסיס, ואמאי כתב התוס' דלולי דין בסיס היה נחשב דבר המותר, הרי יש לו שם של מוקצה בפנ"ע, כמש"כ השו"ע הרב בסי' רע"ט ס"ב דמותר השמן לאחר שכבה הנר אסור בטלטול, משום דהוי מידי דלא חזי לכלום, וכן היא דעת הגרע"א, וכ"כ שם המשנ"ב בסק"ג.

ונראה פשוט, דדברי שו"ע הרב נאמרו רק כשכבה הנר, שאז השמן אינו ראוי לכלום, אך כשהנר דולק נהי דאסור להסתפק ממנו, מ"מ כיון שכשהוא בתוך הנר הוא משמש להאיר, שפיר חשיב מידי דחזי ליה דמותר לטלטלו [ותדע דכה"ג כתבו התוס' בדף מב, ב לגבי מוקצה למצותו, דאעפ"י שאסור להסתפק ממנו משום שהשמן מוקצה למצותו, מ"מ כיון שאין ביטול מצוה במה שמטלטלו, מותר לטלטלו ולא אמרי' דלא חזי ליה, וע"ע בגיליון הש"ס שם ובתוספותיו למשניות]. ורק כונת האוי"ש דלא חזי ליה כ'אוכל', ול"ש ביה סברת אין בסיס באוכלין, וז"פ.

ואת עיקר היסוד של האוי"ש שהאיסור להסתפק מהשמן הוא זה שנותן את האפשרות לומר שהוא בסיס, נראה להוכיח, דהנה בגמ' מד, א דעת ר' אלעזר בר"ש שמותר להסתפק מן הנר הדולק בשעה שהוא הולך וכבה, דככה"ג ליכא איסור מכבה בהוצאת השמן. והקשה הראש יוסף הא אף אי ליכא מכבה שיאסר מטעם בסיס, דכל זמן שהשמן בנר הוי בסיס לשלהבת, וע"ש מה שתי'. ולפי"ד האוי"ש לק"מ, דכל הדין בסיס שיש על השמן נובע מחמת זה דלא חזי למידי, כי יש עליו איסור להסתפק ממנו, אבל לראבר"ש שסובר דבשעה שהנר כבה והולך ליכא איסור להסתפק, והיינו דחזי ליה, תו לא שייך נמי דין בסיס, דאין בסיס באוכלין כיון דהוי מידי דחזי ליה, וכנ"ל.

יד. אמנם נראה דכל מה שהוצרך האוי"ש לסברא זו שהשמן בעצמו אינו ראוי, זה רק לשיטתו בגדר בסיס ובביאור דין בסיס באוכלין, אולם לפי מה שנתבאר בדברי מרכבת המשנה שזו סברא בהטפלות של הבסיס, יש ליישב בפשיטות אף בלא לומר שהשמן אינו ראוי, והוא דשאני השמן שבנר מפירות שבכלכלה, דפירות שבכלכלה שהם עומדים לאכילה, שפיר י"ל דאינם נעשים בסיס, וכמשנ"ח דהמהות שלהם כאוכלין גורמת שאינם נטפלים למוקצה, משא"כ שמן שבנר שאין יעודו לאכילה, אלא הוא מיוחד להדלקה, ובה לשמש את השלהבת שהיא מוקצה, ובוזה ודאי ששייך לומר שהוא נטפל לשלהבת וחשיב בסיס.

שו"ר בשולחן שלמה להגרש"ז זצ"ל (בסי' ש"י אות ו'), שכתב כן לגבי גרעין של אבוקוד שהונח על מים [ועדין לא השריש דאין בנטילתו עוקר דבר מגידולו], דאסור לנערו משום שהכלי ההמים נעשו בסיס אליו שהוא מוקצה מחמת גופו, ואע"ג דאין באוכלין משום בסיס, מ"מ הכא שיחדן לקלוט את האבוקוד שהוא מוקצה חשיב בסיס, ולדברינו הוא מבואר היטב.

טו. ולפי"ז יתישב מה שהערנו מדוע המאירי לא כתב את יסודו דאין בסיס באוכלין לגבי פגה וחררה, דהא מבואר שם שאינם מתוקנים כ"כ לאכילה, וממילא י"ל דרק לסברת האוי"ש דלא מסח דעתיה שייך לומר זאת ככה"ג, דכיון שבשבת יתוקנו שפיר, כבר מבין השמשות לא מסח דעתיה, אבל למאירי שזה מצד המהות של האוכלין, יתכן שזה רק כשהם ראויים לאכילה בפועל.

עוד נפ"מ יתכן, בחפצים שבמהותם לא עומדים לקבל חפצים, וכגון כלי נוי עדין [שאינו חסרון כיס], דלפי האוי"ש שזו סברא מיוחדת באוכלין א"כ כאן זה ל"ש, אך לפי המאירי יתכן דג"כ ככה"ג לא יהא דין בסיס. טז. והנה לדעת המאירי והאוי"ש דאין בסיס באוכלין, יש לדון אם הניח בער"ש מוקצה ע"ג אוכל, ובמשך השבת הוא התקלקל ונתבטל משם אוכל, האם נימא דמעתה יחול עליו שם בסיס או לא.

ולכאוף זה תלוי בפלוגתת הראשונים אי בסיס חל אף באמצע השבת,

דבתוס' מד, ב מבואר שאם גוי או קטן הניחו מוקצה באמצע שבת לדעת ישראל חשיב בסיס, ואסור לנערו או לטלטל לצורך מקומו, אולם בבעל המאור בפרק מי שהחשיך מבואר דבסיס לא חל באמצע שבת [ועי' במג"א סי' ש"ח סק"ג], ולפי"ז בנד"ד לתוס' הוי בסיס ולדו"ה ל"ה בסיס. אמנם יתכן לומר דדוקא שהניח בידים באמצע שבת ס"ל לתוס' דהוי בסיס, אבל כאן דנעשה ממילא לכ"ע ל"ה בסיס, וכפי שהרש"ש בביצה ב, א כתב לבאר בדעת התוס' שם, שכתבו לגבי טבלא שיש עליה קליפין דהא דמותר לטלטלה ול"ה בסיס לדבר האסור, זהו משום 'דהוה שם אוכלין, והו"ל בסיס לדבר האסור והמותר', וקשה הלא עתה אין אוכלין, והוי בסיס רק לדבר האסור, וביאר הרש"ש דכיון שהניחם מדעתו היו שם ג"כ אוכלין, ואח"כ בשבת שניטלו האוכלין, הפסולת נשארו שם ממילא, אי"ז חשיב בסיס.

אכן מצאנו באחרונים שנחלקו גם בכה"ג, דבגליון הגרע"א סי' ש"ח ע"ד המג"א סק"ז כתב דל"ה בסיס [ואף בשו"ע הרב בסי' רע"ז ס"ו מבואר כן אך לא מטעם הנ"ל, אלא דס"ל אף במניח כדעת הרד"ה, עי' בדבריו סי' ש"ח סס"ב וסי' ש"י ס"א], אבל התהילה לדוד דייק מלשון השו"ע בסי' רע"ט ס"ג שאסור לטלטל את הבסיס עם המוקצה לאחר שהוסר דבר ההיתר ממנו, וכן דעת הפמ"ג בא"א ס"ס רע"ט ובמשב"ז סי' ש"ט סוסק"א, ולכא' אולי כדעת התוס' דבסיס חל אף באמצע שבת, ומבואר דאף באופן שאינו 'מניח' את המוקצה באמצע שבת חל דין בסיס.

אמנם אכתי יש לחלק, דהתם הלא הניח את המוקצה ע"ג הבסיס מער"ש, ומצד מהות הבסיס שייך שיטפל למוקצה, אלא שהניח גם דבר היתר שמונע מהבסיס להטפל למוקצה, וזוהו אמרי' דכשהוסר המונע שפיר חשיב בסיס מכח הנחתו שבער"ש, משא"כ כאן שהניח את המוקצה ע"ג דבר שבמהותו אינו נטפל למוקצה שעליו, מה שבאמצע שבת התחדש מצב שהוא נהיה ראוי להטפל למוקצה אי"ז סיבה שיחול דין בסיס.

ועוד יתכן לומר דאף אי נימא דגם בכה"ג חל דין בסיס באמצע שבת, מ"מ כאן שדעתו בשעת ההנחה היתה דאי"ז בסיס [דאין בסיס באוכלין], מה שנמאס ושוב שייך לתת לו דין בסיס, אי"ז חשיב כמניח אלא כשוכח, ומצאתי סעד לזה בדברי החת"ס [א"ח"ס ס"ס ע"ח] שדן במניח מאכל היתר בקדירה ואח"כ נהפך לאיסור, כגון בשיהיה בלא גר"ק, אם הקדירה נהפכת לבסיס, ונטוה לומר דחשיב שוכח ואי"ז בסיס, כיון שבשעת ההנחה היה מותר. [ואין להקשות ע"ז מהמשנ"ב שם סק"ח שכתב, דא"כ בלא מעשה הנחה, דלא דמי להכא שדעתו שישאר ביהיתר, ודו"ק]. חשיב מניח מדעת, אלא דמי להכא שדעתו שישאר ביהיתר, ודו"ק]. ו. ולאור האמור לדעת הסוברים דאין בסיס באוכלין, זהו אף באופן שהאוכל התקלקל באמצע שבת ואינו חשוב אוכל, יש להוסיף דגם באופן שהתקלקל בבין השמשות, י"ל הכי, דמספק תלינן לקולא דכבר נכנס שבת, וחשיב בסיס באמצע שבת.

וראיה לזה יש להביא מהמשנ"ב (סי' ש"ט סק"ט) שכתב דלסוברים דסגי במניח ע"ז שישארו בכניסת השבת כדי שיחשב בסיס, בעינן שהמוקצה יאה מונח עליו במשך 'כל' זמן בין השמשות, ולכא' אמאי לא סגי בסוף ביהש"מ, ועי"כ דחיישנן שכבר נכנס שבת והוי בסיס באמצע שבת.

איברא דבדעת המשנ"ב דין בסיס באמצע השבת יש מבוכה, דבסי' רס"ו סק"ו העתיק את המג"א שנקט כבעה"מ דלא חל כלל בסיס באמצע שבת, ועי"ע בסי' רע"ז סק"ח (ובגר"ז שם), ואילו בסי' ש"י סק"ז העתיק את הט"ו דנקט דחל בסיס באמצע שבת, ובכה"ל שם ד"ה מטה הדברים סותרים, וצ"ע בזה.

אלא שראיתי בספר מנחת אריאל בעמ' רס"ג שדן גם אם במידי דאכילה שייך לתלות לקולא כנ"ל, עיי"ש.

יח. והאת תורת העולה:

א - 'אוכלין שעומדים לאכילה' שהנחה עליהם מוקצה לפי כל תנאי בסיס, לדעת רוב הראשונים והאחרונים וכן נקט המשנ"ב, חשיב בסיס ככלים, ואסורים באכילה ובטלטול כדן המוקצה שעליהם, ואף אם הוסר מעליהם המוקצה אסורים, דמגו דאיתקצאי וכו' (כמבואר בסי' ש"י ס"ז וברמ"א סי' ש"ט ס"ד), ומותר לטלטלם רק מן הצד לצורך דבר המותר או בגוף (כמבואר בסי' ש"א).

אמנם דעת המאירי [והר"ן] ומרכבת המשנה והאור שמח, דלא חל דין בסיס באוכלין, ומותר לנער מעליהם את המוקצה ולטלטלם ולאכולם, וכן מותר לטלטלם עם המוקצה לצורך מקומם (כמבואר בסי' ש"ט ס"ג). וראיתי בשש"כ (מהדו"ח) פ"כ הערה רצ"ד דנקט שבשעת הדחק יש להקל דאין האוכלין נעשין בסיס, ונסמך ע"ד המאירי והא"ש הנ"ל, וציון עוד את ספר מנחת שבת [שעל הקיצור שו"ע להגר"ש] בשו"ר המנחה (סי' פ"ט סק"ד), ועיינתי שם שמקורו מספר תהילים עם פירוש דגלי הודיה והמצוה (שנת תרל"ד) מזמור מ"ז עמ' 142, ושם ראיתי שציון את המקור מספר שלחן עצי שטיים לבעל מרכבת המשנה, ושם הביא את דבריו הנ"ל באות י"א, אך כתב דכיון שהמג"א אוסר, יש לסמוך ע"ז רק בשעת הדחק, ומבואר דאף מרכה"מ דנחת לסברת המתירים לא סמך ע"ז לכתחילה.

עוד אציין בזה את דברי המנחת שלמה ח"ב סי' ל"ג שדן לפי מאי דקיי"ל דיש בסיס באוכלין, אם ביו"ט יאה מותר לטלטל לצורך אוכל נפש, ועי' גם בשש"כ פרק כ"א הערה ט"ו, וגם בשלמי יונתן סי' ס"ז דן בזה, ועוד חזון למועד.

[ומ"מ כשהמוקצה בא לשמשם נחלקו בזה הבעה"מ והרמב"ן, והמג"א נקט דאי"ז בסיס, וכ"ד המשנ"ב, ובהונח באקראי המ"ב היקל רק בשעת הדחק].

ב - 'אוכלין דחזו ולא חזו' כפגה וחררה, יתכן דבזה אף למאירי חשיב בסיס ודלא כאור שמח.

ג - 'אוכלין שיש עליהם איסור אכילה' ומותרים בטלטול, לכ"ע חשיבי בסיס.

ד - אוכלין שיחזון לשמש את המוקצה או שכן הדרך, חשיבי בסיס. ה - אוכלין שהתקלקלו בתוך השבת לא חל עליהם דין בסיס באמצע שבת, אך בנתקלקלו באמצע שבת, צ"ע.

יט. ולסיום אכתוב הערה שראיתי בספר נחלת ישראל, דהנה קי"ל (סי' תקט"ו משנ"ב סק"ה) דבירך והכניס מאכל מוקצה לתוך פיו, ל"ש שוגג

ול"ש מזיד אסור לבולעו, ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' כ"ד אות א') הוסיף דה"ה אף באופן שהמוקצה הוא מחמת חומרא שיש לה מקור, משום שאינו מחויב לעבור על קבלת החומרא בקום ועשה, וצריך שיאמר בשכמל"ו.

ולפי"ז גם באוכלין שנעשו בסיס שיש מקום גדול להחמיר ה"ה כן, ואינו צריך לסמוך בדיעבד על המקילים לטעום ממנו.

הרב אהרן זר כני ברק

בגדר ביטול כלי מהיכנו

יש להסתפק בגדר ביטול כלי מהיכנו שאסור או משום סתירה או משום בונה, האם זהו דווקא שמבטלו מטלטלו, שע"י ששם עליו מוקצה יש איסור בטלטלו, או דילמא אף אם יכול לטלטלו אך אינו יכול להשתמש בו, כגון בגד ששם במים שמנוע מלהשתמש בו אע"פ שיכול לטלטלו.

בגמ' [קנ"ד:] גבי היתה בהמתו טעונה שליף של תבואה, מניח ראשו תחתיה ומסלקו לצד אחר והוא נופל מאליו, חמורו של ר"ג היתה טעונה דבש, ולא רצה לפורקה עד מוצ"ש, למוצ"ש מתה, והאגן תנן נוטל כלים הניטלים, כשהדביש, הדביש למאי חזי, לכתיתא דגמלי, ויתיר חבלים ויפלו שקין, מיצטרו זיקי, ויביא כרים וכסתות ויניח תחתיהם, מטפני וקמבטל כלי מהיכנו.

ופרשי' [בד"ה מטפני] דבדר הנשפך עליהם, וקא מבטל כלי מהיכנו, דשוב אין ראויים לבו ביום לכלום, ומשמע להדיא שאף שמבטלו משימוש חשיב מבטל כלי מהיכנו, דהא הכא ראוי לטלטל את הבגד, ובכ"ז הוי מבטל כלי מחמת שלא יכול להשתמש בו.

וכיוצ"ב מצינו במשנה [קכ"ח:] אמר ר' יהודה אמר רב בהמה שנפלה לאמת המים, מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, ואם עלתה עלתה, ומק' הגמי והא קמבטל כלי מהיכנו, וביאר הרמב"ם [פכ"ה הכ"ו] שמבטל כלי מהיכנו, שהרי משליכו לבור לתוך אמת המים. ומשמע מדבריו שהביטול הוא מחמת שמבטלו משימוש ע"י ששמו באמת המים, ואע"פ שראוי לטלטלו.

אך רש"י [בד"ה והא קמבטל] ביאר דמשהניחם תחתיה אין יכול לטלטלן. ומשמע מדבריו דכיון שאינו יכול לטלטל את הכרים והכסתות מחמת שצריך לטלטל את הבהמה, חשיב ביטול כלי מהיכנו, ולא ביאר כדברי הרמב"ם מחמת ששמו את הכרים והכסתות במים.

וכן מבואר בדברי הרשב"א שביאר שלא דמי לכופין את הסל לפני האפרוחים, דהתירו אפי' כמ"ד אסור לבטל כלי מהיכנו, משום דהתם לא קיימי אפרוחים אלא לפי שעה ויכול הוא להפריחם, אבל הכא דילמא לא תעלה הבהמה והוי מבטל כלי מהיכנו אע"פ שיש כאן ספק, ומשמע מדבריו מזה שלא ביאר שהביטול כלי כהרמב"ם, משמע שהבין שביטול כלי הוא רק אם ביטלו מטלטלו, אך אם ביטלו משימוש לא הוי ביטול כלי. וכן ביאר הרב המגיד שרש"י והרשב"א ביארו שלא כדברי הרמב"ם.

אך קשה, דהרי רש"י לגבי דבש ביאר שהטעם שאסור להפילו משום דמטפני, ומדוע צ"ל ביאר כדברי הרמב"ם שאסור מפני שמבטלו באמת המים. וצ"ל שרש"י דקדק בדבריו וכתב בד"ה מטפני דבדר הנשפך עליהם וכו', דשוב אין ראויים לבו ביום לכלום, חזינן שהטעם הוא מפני שבגד מטונף מחמת דבש הוי מוקצה מחמת שביטולו מכל שימוש לגמרי מחמת טינופו, משא"כ לגבי כרים וכסתות אף ששם אותם בתוך אמת המים לא חשיב שבטלו משימוש, דיכול לכסות בו חבית או צלוחית וכדו', משא"כ הרמב"ם ס"ל שכל שביטלו משימוש העיקרי יחשב ביטול כלי אף שראוי לתשמישים אחרים.

אך ברמב"ם קשה, שבהכ"ג ביאר כיצד ביטול כמ"ה, לא יתן כלי תחת הנר בשבת לקבל את השמן הנוטף, שהשמן שבנר אסור לטלטלו, וכשיפול לכלי יאסר לטלטל הכלי שהיה מותר, וכן כל כיו"ב, משמע מדבריו שכל ביטול כלי מהיכנו זהו רק אם ביטלו מחמת איסור, ואילו גבי בהמה שנפלה לבור או לאמת המים ביאר שביטול כלי מהיכנו זהו מחמת שמשליכו לבור לתוך אמת המים, משמע שזה פשוט שחשיב ביטול כלי, ולא כמו שביאר שזה מחמת איסור.

וצ"ל בדבריו שהבין בפשטות שביטול כמ"ה זהו אם מבטלו מתשמישו, שיש לפניו כלי וביטל אותו משימוש, אך אם הכלי קיים ורק הניח עליו מוקצה, היה צד לומר שלא חשיב ביטול כמ"ה, דהכלי עצמו ראוי לתשמיש, ורק מונח עליו מוקצה. לכך ביאר שגדר ביטול כלי מהיכנו זהו מחמת איסור, שאפ"י שלא ביטלו משימוש אלא רק הניח עליו איסור חשיב ביטול כמ"ה, ולכך לגבי בהמה שנפלה לאמת המים כתב בפשיטות שהביטול מחמת שאינו ראוי להשתמש בו בגלל המים הספוגים בו.

והמג"א [סי' ש"ה סע' י"ט סק"י"א] כ' שדווקא בכרים וכסתות אינם ראויים כ"ז שהמים עליהם, אלא בגדר מלבוש ראויים להשתמש כמבואר בסי' ש"א סע"י מ"ה גבי מי שנשרו כליו במים הולך בהם ואינו חושש שמא יבוא לידי חסיתה, וראים שאין בזה משום ביטול כמ"ה, אך הא"ר דחה זאת, דהתם כשאין לו אחר ומשום כבוד הבריות לכך התיירו, אך לשים במים לכתחילה אפשר דאסור משום ביטול כלי מהיכנו.

ובסי' של"ה ס"ד כתב גבי דלף שזב מגיגית של ענבים, דאסור לשים כלי תחתיו מפני שמבטל כמ"ה, אלא ישים שם מיטתו או שלחנו, ואז יהיה לפניו הדלף כגוף של רעי ושרי, אך לא יעבירו לכלי אחר שלא יבטלו מהיכנו, ובמג"א ס"ק ד' שאל דאם יש לו כלי אחר יניח אותו כלי תחתיו, ולא יטלטל המוקצה בידים, ואפשר דמייירי שא"א להעמידו כאן כגון שהוא מחובר שם במקומה, וברע"א הק' דבשופך לתוך כלי מחובר מה שייכות יש לביטול כמ"ה, הא בלאו הכי א"א לטלטלו. ואפשר להסביר את מחלוקתם, דהמג"א ס"ל שביטול כמ"ה פ"י ביטול מתשמישים, ולכך אפ"י שהכלי מחובר חשיב ביטול כמ"ה, אך הרע"א ס"ל שביטול כמ"ה פ"י לבטלו מטלטלו, ולכך אם הכלי מחובר שבלאו הכי א"א לטלטלו, לא חשיב ביטול כמ"ה במה שמבטלו משימוש.

ולהלכה אסור לבטל כלי מהיכנו בין משימוש בין מטלטלו, ולכך בגד

שרוצים לנקות עמו לכולך וכדו', ועי"ז יטנף כל הבגד ולא יהיה ראוי יותר לשימוש, חשיב מבטל כלי מהיכנו, וא"כ מיועד לכך שזהו צורת שימוש זהו ייעודו, ולא ביטול כלל.

בענין הנחת פסולת בשקית אשפה

יש לבאר בגדר ביטול כלי מהיכנו האם הוא נאמר בכל כלי שמותר לטלטלו לפני שבת, ועתה בשבת מניח עליו דבר אסור ואסורו בטלטול, וחשיב מבטלו מהיכנו, או"ד זה נאמר רק על כלי שיעודו להיתר, ועי" ששם עליו דבר אסור מבטלו מתשמישו המותרים, אך דבר שעומד לשים עליו דברים אסורים כגון שקית אשפה, אף שלפני שבת היה עומד לבטלו לא חשיב מבטלו מהיכנו, וטרם שנבוא לדון בנ"ל יש לברר מהו האיסור של מבטל כלי מהיכנו.

אי' במשנה בשבת [מ"ב:] אין נותנים כלי תחת הנר לקבל בו את השמן, ואם נתנוה מבעו"י מותר, ופרשי' [בד"ה כלי תחת הנר] א"נ קסבר אסור לבטל כלי מהיכנו להושיב כלי במקום שלא יוכל עוד ליטלו משם, דהוי כקובע לו מקום ומחברו בטיט ודמי למלאכה, משמע מדבריו דחשיב כבונה, ולקמן [קנ"ד:] גבי לתת כרים וכסתות להניח תחת בהמתו כדי שיפלו הכלי זכוכית עליהם שלא ישברו, אומרת הגמ' שיש לאסור משום מבטל כמ"ה, ופרשי': מבטל כלי כרים וכסתות כשמניחן תחת דבר שאין ניטל מבטלן מהיכנו, דשוב לא יטלם משם ודמי לסותר, וכן העירו התוס' [ג"ג]. וכל הראשונים. ובריטב"א ביאר את החילוק, שגבי כלי שנתן תחת הנר שעומד לכך חשיב כבונה משום שקובעו במקומו, משא"כ גבי כרים שלא עומדים לתת עליהם כלים אלא לשכב עליהם, א"כ חשיב כסותר משום שמבטלו מתשמישו, ומסיים שהנכון לפרש שהטעם משום שממעת בכבוד שבת שאוסר כלים המותרים.

ועתה נבוא לבאר מהו ביטול כלי מהיכנו, דמפרשי' שהבאנו לעיל שכתב שבמה שקובע לו מקום שלא יוכל ליטלו עוד, משמע שבמה שאסורו בטלטול חשיב כבונה, ואין נפק"מ למה היה מיועד, וכן מפרשי' לקמן [מ"ג]. ד"ה מפני] שכתב שהיה מוכן מתחילה לטלטלו ועכשיו עושהו מוקצה, משמע כמו שכתבנו שהביטול שאסורו לטלטל חשיב בונה [אך יש מקום לדייק בדברי רש"י שפ"י שהיה מוכן לטלטל לתשמישים המותרים, ודו"ק].

והרמב"ם [פכ"ה הכ"ג] כתב: אסור לבטל כלי מהיכנו מפני שהוא כסותר, כיצד, לא יתן כלי תחת הנר בשבת לקבל את השמן הנוטף, שהשמן שברו אסור לטלטלו, וכשיפול לכלי יאסר לטלטל הכלי שהיה מותר, וכן כל כיו"ב, משמע מדבריו שכל כלי שהיה מותר לטלטול ועכשיו נאסר חשיב מבטל כלי, ואין נפק"מ למה היה מיועד.

ובמאירי [מ"ב:] כתב בגדר מבטל כמ"ה, ר"ל להושיב כלי הראוי לטלטל במקום שיהא אסור בטלטלו, מפני שזה קובע לו מקום ומחברו, משמע מדבריו כמו שפ"י הרמב"ם שהאיסור משום שמבטלו מטלטלו, ומהמשך דבריו משמע להיפך, שכתב ולמדת שאין מכאן טענה להסיר אותו כלי העשוי לקבל שמן המטפף באלו המנורות של נחושת אע"פ שהוא מטלטל, או ליתן שתי נרות של חרס אחד על חברו, שלא נאמר אלא תחת הנר על השלחן, אבל אלו זהו מקומן כל השנה, משמע מדבריו שסיבת ההיתר במנורות של נחושת לתת מתחתם כלי לקבל את השמן מכיון שעומד לכך, וממילא אין כאן סותר, ולא כמ"ש שכל שמבטלו מטלטלו חשיב סותר.

וצ"ע בדבריו [וכן מבואר במנחת אהבה ח"ג במלואים] שמה שכתב כלי הראוי לטלטל במקום שיהא אסור בטלטלו, היינו כלי שדרכו לטלטלו ממקום למקום, וקובעו במקומו ע"י נתינת הפסולת, ולכך אסור לתת כלי תחת השולחן לקבל את השמן, כיון שהדרך לטלטל את הכלי ועתה קובעו במקומו, משא"כ כלי שתמיד נמצא במקום קבוע כמו כלי העשוי לקבל שמן המטפף מהמנורות של נחושת, מותר בשבת לתת כלי לקבל תחתיו את השמן, ואע"פ שמבטלו מטלטלו, מ"מ לא מחזי כקובעו במקומו כיון שאף בחול לא מזיזו ממקומו, וא"כ בשבת נראה כמחזירו למקומו, ולפי"ז יש לאסור לתת קליפות בפח אשפה כיון שדרך לקחת את הפח לשים בתוכו פסולת, וא"כ בשעת שימוש מזיזו ממקומו, לכך יש לאסור לשים בתוכו קליפות המבטלות אותו מטלטלו וחשיב כקובעו במקומו. אך מורינו ר"ח חלק על דבריו, דהוק' לו מהו שכתב המאירי להושיב כלי הראוי לטלטל, דמשמע שעומד לכך, והרי לפי דברי המג"א הסברא היא משום שבפועל מטלטלים אותו לכך חשיב ביטול כלי, ולא מה שעומד לכך, ולכך ביאר בדבריו שביאורו כלי הראוי לטלטל היינו שמיועד לטלטל בשבת לצורך תשמישים המותרים, אך אם אינו מיועד לטלטל בשבת לצורך התשמישים לא חשיב ביטול כמ"ה, והוה שכתב: ומאן למדת לענין לשים כלי תחת הנר נחושת שמותר, כיון שמונח כאן לצורך לקבל בו שמן לא חשיב ביטול כמ"ה, כיון שעומד לכך, משא"כ לשים נר תחת השולחן לקבל את השמן אסור כיון שאינו עומד לכך. ולפי"ז שקית אשפה שמיועדת לשים בתוכה אשפה, מותר להניח בו פסולת. אך יש לתרץ שמה שכתב הראוי לטלטל היינו שמיועד בשביל להזיזו ממקום למקום, וכן מדויק מסו"ד שכתב: אבל אלו זהו מקומן כל השנה, משמע שמתייחס מצד שמונח במקום בקביעות, לכך לא חשיב ביטול כמ"ה, משא"כ נר שע"ג השולחן שמיועד לטלטל ממקום למקום חשיב ביטול כמ"ה דקובעו במקומו.

ומדברי הריטב"א יש לדייק לאסור, שכתב שמה שאסור להניח הכלי תחת הנר בשבת משום בונה, שקובעו במקומו שלא יוכל לטלטלו, וא"כ ה"ה הכא בשקית אשפה אף שמיועד לכך, מ"מ קובעו במקומו. אך לפי הטעם שמשום כבוד השבת שלא יבטל כלי שמיועד לטלטלו, אך אם הכלי מיועד לכך לא חשיב מבטל כבוד שבת, דלא עומד למלאכה היתר, ולכך בשקית אשפה יש להתייר.

ובקובץ שיטות קמאי [בדף מ"ג] הביא דברי הריטב"ן שכתב שהאיסור לתת כלי תחת הנר שמבטלו מתשמישו המוכן לו עד עתה, משמע מדבריו משום שמבטלו מתשמישו, אך אם מיועד לאיסור לא חשיב שמבטל כלי מהיכנו.

ובשפת אמת ובגור אריה למהרי"ל הק' מהו שכתבה המשנה שאם נתן את הכלי מבעו"י מותר, הא פשיטא היא ששרי כיון שבשבת לא עשה

לאיסור נעשה בסיס לדבר האסור אף בשווים, דהרי מיירי שהיה להם שמן והוא חשוב להם, אפי"ה כיון ששברי הפתילה חשוב אצלם נאסר בטלטול, והיכן ראה הב"י מחלוקת בין רש"י לר"ת. ויישב דרש"י שהדגיש שכל סיבת היותו בסיס זהו אם האיסור חשוב, משמע שתלוי בחשיבות האיסור, ואם האיסור אינו חשוב אף אם גם ההיתר אינו חשוב מותר, ורק בשניהם חשובים אע"ג ששוים אסור, אך לר"ת תמיד צריך שההיתר יהיה יותר חשוב, ואם שווים האיסור וההיתר נאסר בטלטול אע"ג דשניהם שווים, והטור שפסק כגון שההיתר חשוב לו, משמע דווקא שההיתר יותר חשוב מותר, אבל שניהם שווים אסור, ואף שלכא"ו כתב בסיפא אבל אם דבר האסור חשוב יותר מדבר המותר בטל אצלו, משמע שאם שניהם שווים מותר, וקשיא רישא לסיפא, כתב ליישב בבית מאיר דמזה שבסעי' ט' פסק השו"ע את דברי הגה"מ דלעיל שאם המעות אינם עיקר מותר לטלטל, משמע שאם המעות חשובים אסור לטלטל, ואף שהאוכל שמונח שם מסתמא חשוב בעיניו, אפי"ה חזינן שאסור אף בשניהם שווים, ומביא ראייה מהמ"מ [פכ"ו הי"ג] שכתב שכל שחשוב אע"פ שיש עמו דבר המותר לא בטל ואסור לטלטלו, משמע שאף ששניהם שווים אסור לטלטל משום חשיבות האיסור [ועי' במנוח"א שדייק מדברי הגה"מ שבשו"ן מותר].

ובשו"ע [סי' ש"י ס"ח] פסק כהטור שבסיס לדבר האסור והמותר, אם האיסור יותר חשוב או ששניהם שווים אסור לטלטלו, וכמ"ש הב"י [וכן כתב בהקדמה לסי' ש"ח], וכ"כ המשנ"ב [ס"ק ל"ג] שבשניהם שווים אסור, ובשע"צ כתב [בס"ק ל'] שכ"כ הבית מאיר והתור"ש והלבוש, ורק אם ההיתר יותר חשוב מותר לטלטל. ועתה יש לדון איך מודדים מה יותר חשוב, האם מה שבשבת האדם חפץ בשימוש נקרא חשוב יותר מדבר האסור, ולפ"ז כמעט ולא ימצא בסיס לדבר האסור והמותר שאסור, משום שתמיד האדם חשוב לו בשבת דבר ההיתר שנצרך לו עתה [ואפ"ל במקרה שדבר ההיתר לא נצרך לו עתה], או דילמא שהחשיבות נמדדת לפי ערך הדבר הכללי שהאדם מעריכו מבלי השבת.

הב"י [סי' רע"ט] הביא דברי הריב"ש שדן גבי פמוט שיש עליו נר שהוא איסור, ולחם שהוא דבר המותר, שלכא"ו צריך להיות מותר, כיון שההיתר חשוב לו מן האיסור, ומסיק לאסור כיון שהשמן שבנר חשוב לו לעולם יותר מהדבר המותר שנתן בו, לפי שהוא צריך לו עתה בעוד שהוא דולק, משמע מדבריו שהולכים לפי החשיבות שעתה חפץ בה, אף שבעלמא ההיתר יש לו חשיבות יותר מהאיסור, וכ"כ בט"ז [ס"ק ד'] ע"ד השו"ע שפסק לטלטל נר ע"י שנותנים עליו לחם בשבת דאסור, ואם נתן עליו הלחם מבעו"י יש מי שמתיר לטלטלו בשבת ע"י לחם זה, ואין לסמוך עליו, ובטעם הדבר כתב הט"ז שהשמן שבנר חשוב לו יותר מן הלחם לפי שצריך לו, וא"כ בטל דבר ההיתר נגד האיסור של הנר, והוי בסיס לאיסור לחוד.

אך במג"א [ס"ק ה'] כתב שהטעם שאולינן בתר האיסור מה שצריך עתה, אף שהלחם יותר חשוב, הוא משום שהפמוט עיקר תשמישו הוא לנר ולא ללחם, ולכך אמרינן שההיתר טפל, והביאור מכיון שהדבר מיועד עבור המוקצה, אמרינן שעיקר הקצאת מחשבת האדם היא לתשמישו המיוחד לו, אף שההיתר יותר חשוב, ואה"נ אם הבסיס מיוחד להיתר כגון ארון בגדים שמויחד לבגדים, ושמו שם כסף, לא חשיב בסיס, ומותר לפתוח את דלת הארון לקחת בגדים וחשיב בסיס להיתר. אך אם הבסיס אינו מיוחד להיתר או לאיסור, אה"נ שהולכים בתר מה שחשוב לו בעלמא, וכמ"ש המג"א גבי שולחן שמונח עליו פמוט ולחם, שמותר לטלטל את השולחן, ולא הוי בסיס לפמוט אע"פ שצריך לו עתה, מכיון שאין השולחן מיוחד לפמוט אזלינן בתר מה שחשוב לו בעלמא שזהו הלחם, וכן יש לפסוק, והראיה מהגה"מ שכתב גבי מעות שאם אין הם עיקר מותר לטלטל את התיבה, אך משמע שאם המעות הם עיקר מותרת התיבה בטלטול, וכן פסק השו"ע, ואף שעתה צריך לאוכל חזינן שאולינן בתר שווי בעלמא, ולא מה ששווה לו עתה.

העולה מן האמור: א'. בסיס לדבר האסור והמותר, אם האיסור יותר חשוב מההיתר או אפי' שווה להיות, אסור לטלטלו, אא"כ ההיתר יותר חשוב מהאיסור. ב'. גדר חשוב הוא לא מה שצריך עתה, אלא לפי מה שבעלמא חשוב אצלו, אפי' אם זה דבר שאין לו חשיבות ממונית אלא ערכית, כגון ירושה מאבותיו וכדו, אף שהאיסור שווה יותר אזלינן בתר החשוב יותר לאדם. ג'. אם הבסיס מיוחד להיתר או לאיסור, אזלינן בתר עיקר שימושו של הבסיס אף שהשני יותר מהעיקר, ובתנאי שצריך לו עתה [ולא כמ"ש באגרו"מ או"ח ח"ח סי' י"ז שאולינן בתר מה שחשוב לו עתה בשבת] [ועי' במחצה"ש].

בסיס במקום הטפל [סוגית מוכני]

עשה בסיס לדבר האסור במקום הטפל לכלי, האם נאסר הכלי בטלטול, כגון הניח מעות במגירת השולחן האם כל השולחן אסור בטלטול, ומה דין המגירה.

במשנה [כלים פ"ח מ"ב] מוכני שלה בזמן שהיא נשמטת אינה חיבור לה, ואינה נמדדת עימה, ואינה מצלת עימה באוהל המת, ואין גוררים אותה בשבת בזמן שיש בתוכה מעות, ואם אינה נשמטת חיבור לה ונמדדת עימה ומצלת עימה באוהל המת, וגוררין אותה בשבת אע"פ שיש בתוכה מעות, משמע מלשון המשנה שכל הנידון הוא לגבי המוכני שיש חילוק בין נשמטת לאינה נשמטת, אך גבי שידה משמע שפשיטא ליה למתני' שמטלטלין בין אם המוכני נשמט ובין שאינו נשמט.

ובפ"י המשניות לרמב"ם [שם] פ"י ח"ל: מוכני שלה פ"י תיבה קטנה שיש בה, כי עושים לרוב בתיבות השולחנים וברוב המגדלים תיבות קטנים מהן שיוצאות ומורדות מן השידה או מהמגדל, ומתן שאינן נחלקות ממנו אלא יוצאות עד גבול ידוע, ויש להם מעצור מלצאת, אבל אם היתה מוכני זו נפרדת ממנה אינה נחשבת בכללה בשום דבר מדינים אלו, ומותר לגרור מוכני זו בשבת ואע"פ שיש בה מעות שאסור לטלטלן, כיון שמוכני זו אינה נחשבת בפני עצמה, וכשמושך המוכני ובה המעות, הואיל ואינו יכול להוציאה ולהפרידה מן השידה ה"ז כאילו לא טלטל המעות, אא"כ הגביה את השידה בכללה או גרר אותה ממקום למקום

היו שקים קטנים מביא כרים וכסתות ומניח תחתיהם, והשקין נופלים על הכרים, שהרי אם ירצה לשלוף הכר שולף מפני שהשקין קטנים וקלים, ונמצא שלא ביטל כמ"ה. היתה טעונה עששיות של זכוכית, מתיר השקין והן נופלים, שאע"פ שישברו אין בכך הפסד גדול, שהרי הכל להתכה עומד, משמע מדבריו שכל ההיתר הוא משום הפסד מרובה, אך בהפסד מועט לא התרנו, וכן פ"י המ"מ שם.

ובהגהות אשר"י [פ"ג סי"ח] כתב שמותר לתת כלי תחת הנר של שעוה, דכיון דאפשר לנער האיסור מתוך הכלי לא חשיב מבטל כמ"ה, ולא דמי לשמן שאינו רוצה לנערו ולהפסידו, ומש"ה הוי מבטל כמ"ה, אבל האי נר ודאי ינער קודם שיאחו האור בכלי, עכ"ל. משמע מדבריו כדברי הר"ז"ה שמותר לבטל כמ"ה לשעוה, וכ"כ הב"י שהגה"ה ס"ל כדעת בעל התרומות, והביאו הטור [בסי' שי"ט], דלא מקרי מניח אפי' הניח האיסור מדעתו, אא"כ דעתו שינוח שם כל השבת, משא"כ אם דעתו להסירו בשבת לא חשיב בסיס לדבר האסור, ומותר לנער את המעות מע"ג הכר, אך חולקים על בעל התרומה שכל שהניח מדעתו חשיב מניח אפי' באמצע השבת.

ובמג"א [ס"ק ב'] הק' ע"ד הב"י, דהא כו"ע מודו שאם הניח דשרי לנער דלא מקרי בסיס לדבר האסור, כיון שלא היה עליו בביה"ש, ולפ"ד הב"י שאף באמצע השבת יש בסיס מאי שנא בין משואות קטנים לגדולים, שאף בשליפי' זוטרי צריך להיות הדין שאסור לנער כיון שהוי בסיס לדבר האסור, ולכך מפרש שלדעת הרשב"א והר"ן שאסור לבטל כמ"ה לשעוה אא"כ יש הפסד מרובה, זהו משום שרוצה שהמוקצה ישעה ע"ג ההיתר, אך במקום שלא רוצה שהאיסור ינוח על ההיתר, אלא מיד שיפול מנערו, לא חשיב ביטול כמ"ה, ומטעם זה התיר לתת כלי תחת הנר של שעוה כדי שיפול לתוכו, שהרי מיד שיפול רצונו לנער, משא"כ אם נופלים פחמים לתוך הכלי אסור לנער את הכלי, דהרי לא יכול לנערו מיד אלא עד שיכבו, חזינן מדבריו שבכ"מ שבמציאות אינו יכול או אינו רוצה רגע אחד ליטול את הכלי המותר שנתן עליו את המוקצה, בגלל שנתן עליו את המוקצה הו"ל ביטול כמ"ה לשעוה ואסור, אבל אם במציאות יכול ליטול את הכלי המותר בכל עת שירצה, ואפי' מיד לאחר נתינת הכלי, לא חשיב ביטול כמ"ה אפי' אם מנער המוקצה לאחר שעוה, ובשליפי' זוטרי צ"ל לדעת הרשב"א והר"ן שאמרו שחשיב ביטול כמ"ה, ושרי רק במקום הפסד מרובה אף שיכול לשומטו מיד, צ"ל שאינו יכול לשומטו מיד בשעוה שנופלים עליהם, שחושש שמה ישברו ונמצא שנתבטלו לזמן מה, ובישוב דעת הב"י כתב המאמר"ד [סי' רס"ה ס"ק ג'] דאע"פ שלא היו עליו בביה"ש, מ"מ כל שעדן המוקצה עליו לא גרע אמר היה עליו בביה"ש וניטל משם, שכל החומרא אם היה מונח עליו בביה"ש זהו שאף אם ניטל מעליו המוקצה אסור לטלטל את הכלי של ההיתר, דהוי עליו שם בסיס, אך אם מונח עליו באמצע השבת וניטל לא הוי מוקצה. אך מ"מ כ"ז שהמוקצה מונח עליו חשיב בסיס, ומה שהותר לנער שליפי' זוטרי אף שהוי בסיס לדבר האסור כ"ז שהמוקצה מונח עליו, דס"ל דאם יש הפסד מותר לנער בסיס לדבר האסור.

אך באו"ז כתב שכל דין ביטול כמ"ה שאסור, זהו דווקא אם ע"י טלטול ההיתר מוכרח לטלטל את האיסור, כגון ביצה בתוך הכלי או יין ושמן וכי"ב, אלא במקום שיכול להסיר הכלי מתחת האיסור בלא טלטול האיסור ודאי שרי, ופי' הדברים דאם ע"י טלטול ההיתר גורם להזות המוקצה אסור ההיתר בטלטול משום ביטול כמ"ה, אך אם יכול להזות את כלי ההיתר מבלי לטלטל את האיסור ה"ז מותר, וזהו הביאור בדברי הב"י שבשליפי' זוטרי מותר לטלטל, דהתם אין הוא מזיז כלאחר יד ע"י שליפי' זוטרי, אלא שולף את השליפי' ללא טלטול האיסור. ולהלכה: אסור לבטל כמ"ה לשעוה וכמו שפי' הב"י, אא"כ טלטול ההיתר לא גורם להזות האיסור וכמ"ש באו"ז, ולא כמאמר"ד שפי' לפ"ד הב"י.

בסיס לדבר האסור והמותר

יש לדון בענין בסיס לדבר האסור והמותר, האם בשביל שיחשב בסיס לדבר המותר בעינן שהדבר המותר יהא יותר חשוב ומדוע, ומה הכוונה חשוב יותר האם לשבת זו או בעלמא.

בגמ' [שבת מ"ז] אלא אמר רבא כי הוינן בי ר' נחמן הוה מטלטלינן כנונא אגב קיטמא, ואע"ג דאיכא עליה שברי עצים, מיתביי ושויין שאם יש בה שברי פתילה שאסור לטלטל, אמר אביי בגלילא שנו, וברש"י [ד"ה בגלילא] פ"י שחשובות להם שברי פתילה, שאין בגדים של פשתן מצויין להם, הלכך לא בטלי ונעשה נר בסיס להן, ומהו שלא התייחס לשמן משמע שכל שיש חשיבות לאיסור נעשה בסיס, וגם בשו"ן אסור, אא"כ האיסור שוה פחות מההיתר.

אך בריטב"א [במיוחסות לר"ן מ"ז] למד בדברי רש"י שכל האיסור זהו שהאיסור חשוב יותר מדבר ההיתר, אך אם כי הדדי ניהו האיסור וההיתר מותר לטלטל. וכן פ"י בהשלמה שאם האיסור וההיתר כי הדדי ניהו לא חשיב לדבר האסור ומותר לטלטל, וכן פ"י האו"ז, ובתוס' [ד"ה בגלילא שנו] הק' על פ"י רש"י שאמר שאין בגדי פשתן מצויין להם, והרי שנינו שהוי לוקחים מן הנשים כלי צמר ביהודה וכלי פשתן בגליל, משמע שמצוי שם הרבה פשתן, ומפרש ר"ת: בגלילא שנו שהיה להם רוב שמן, ולהכי לא בטלי שברי פתילה אגב שמן, פ"י שהאיסור חשוב יותר, ולכך לא בטל אגב ההיתר, אך בשו"ן לעולם יהיה אסור, ורק אם האיסור שווה פחות מותר ולא חשיב בסיס.

ובהגה"מ כתב וז"ל: אמר רבא כי הוינן בי ר"נ הוינן מטלטלינן כנונא אגב קיטמא, אע"ג דאיכא עליה שברי עצים, ולפיכך תיבה שיש בה אוכלים ומעות אם המעות אינן עיקר מטלטלין התיבה עם המעות, משמע מדבריו שאם המעות הם העיקר חשיב בסיס לדבר האסור.

ובטור [סי' ש"י ס"ח] כתב: ואם יש עליו דבר האסור ודבר המותר, כגון מחתה שיש עליה אפר שמותר לטלטלו לכסות בו הרוק, ויש עליה גם שברי עצים שאסור לטלטלן, מותר, וכגון שדבר המותר חשוב מדבר האסור, אבל אם דבר האסור חשוב יותר מדבר המותר בטל אצלו ואסור לטלטלו. ובב"י כתב שדברי הטור כדברי ר"ת שאמר שצריך שהאיסור יהיה יותר חשוב מההיתר, אך אם האיסור חשוב כמו ההיתר וכ"ש אם שווה אסור לטלטלו.

ובנשמת אדם [כלל סי' ס"ח אות ב'] הק' דהרי גם לרש"י אם יש חשיבות

שום מעשה, אלא מסכירים שכונת המשנה לומר שאם מבעו"י ישתמש בו לדברים האסורים בשבת, כגון לתת בו שמן הנוטף מהנר. ולכא"ו היה נראה להביא ראייה מדברי ר"ח [קנ"ד:]: שכתב שאסור לתת כרים תחת הבהמה שלא ישברו הכלים, משום שאסור להשתמש בכרים כל זמן שהכלים עליהם ואינו יכול לישן בהם, משמע מדבריו שטעם האיסור שמבטלו מתשמישו, וא"כ אם חזי להכי לתשמישים האסורים לא חשיב ביטול כמ"ה. אך א"ל שכונתו כפי' הריטב"א שבכרים הטעם משום סותר דמבטלו מתשמישו, משא"כ גבי כלי תחת הנר הטעם משום סותר, ובאמת למעיין ברי"ח [דף מ"ג] שכתב שהטעם שאסור לתת כלי לקבל את הביצה משום שביטלו, שאינו יכול לטלטלו והביצה מתוכו, משמע להדיא שהטעם משום שמבטלו מטלטלו.

השו"ע [סי' ש"י ס"ן] פסק: כל דבר שאסור לטלטלו אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאסור הכלי בטלטול ונמצא מבטל כלי מהיכנו, משמע מדבריו שמה שמבטלו שלא יכול לטלטל חשיב ביטול כמ"ה, אף אם מיועד לשים בו איסור.

אך בלבוש כתב: פ"י ואסור משום סותר, סותר זה הכלי ממה שהיה ראוי ומוכן, משמע מדבריו שסיבת האיסור הוא דווקא שמבטלו משימוש, אך אם מבטלו מטלטלו ומיועד לתשמיש אסור לא חשיב ביטול כלי מהיכנו. וכן בסי' רס"ה ס"ג כתב: אסור ליתן בשבת כלי אפי' ריקן תחת הנר לקבל שמן שהוא נוטף ממנו, מפני שמבטל כמ"ה, "שאין סתם כלי עומד לזה", משמע שכל האיסור הוא דווקא כלי שלא עומד לכך, אך אם עומד לכך אין מבטל כמ"ה.

וכן יש להביא ראייה מהמשנ"ב [סי' ש"ה ס"ק ס"ט] שגזרו שלא לבטל בשבת כלי ממה שהיא מוכנת, משמע שאם היא מוכנת לקבל קליפות שרי [אך יש מקום לדחות שזהו רק בכרים משום סותר, משא"כ בנר, וכמו שכתבנו על הריטב"א ור"ח].

ולענין הלכה: בפשטות לשון השו"ע משמע שכיון שמבטלו מטלטלו חשיב ביטול כלי מהיכנו, ולכך בשקית אשפה לכא"ו יש לאסור דמבטלו מטלטלו, אע"פ שמיועד לשים בו אשפה.

ביטול כלי מהיכנו לשעוה

יש להסתפק אי שרי לשים מוקצה על כלי של היתר באמצע השבת, ולאחר זמן יסירונו, דנמצא שמבטלו לזמן, האם נחשב ביטול כמ"ה, דס"ס יש זמן שאינו ראוי להשתמש בו, או דילמא ביטול כמ"ה נקרא רק אם מבטלו לכל השבת, משא"כ אם מבטלו חלק מהשבת לא חשיב ביטול כמ"ה.

בגמ' [קנ"ד:]: אמר ר"ה הגיע בהמתו טעונה כלי זכוכית, מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ומתיר החבלים והשקין נופלים, והאנן תנן נוטל את הכלים הניטלים בשבת, כי קאמר ר"ה בקרני דאומנא דלא חזיא ליה, והא קמבטל כלי מהיכנו, בשליפי' זוטרי, מיתביי היתה בהמתו טעונה טבל ועששיות, מתיר את החבלים והשקין נופלים ואע"פ שמשתברים, התם בכלסא, דיקא נמי דקתני דומיא דטבל, מה טבל דלא חזי ליה אף ה"נ לא חזי ליה, ומאי אע"פ שמשתברים, מהו דתימא להפסד מועט נמי חששו קמ"ל.

ופרש"י [על הרי"ף ד"ה שליפי' זוטרי] משואות קטנים, דאי בעי שמיט הכר מתחתיהם ונופלים על הכר השני, וכן עד שמגיעים לארץ, משמע מדבריו שמה שלא חשיב ביטול כמ"ה כיון דבידו לשמוט את הכרים, ומכיון שהוי ביטול לזמן לא חשיב ביטול [ואין לומר שצריך בפועל לשמוט את הכרים, אלא סגי שבדעתו לשמוט את הכרים ול"ה ביטול כמ"ה].

ובר"ן הק' היכי שרי לשמוט את הכלים והכסתות, והלא מדעת הניחן, וקי"ל שבמניח נעשה בסיס לדבר האסור, וי"ל דלא מקרי מניח אלא בשהניחה על דעת שיעמוד שם, אבל הכא לא נתכוין אלא על דעת לשמוטן ליכא משום ביטול כמ"ה, דביטול לשעוה אינו ביטול אא"כ נתבטל לכולי יומא.

וכן ת"י הרז"ה, והביא בדבריו עוד ת"י שלא נעשה בסיס כיון שלא היה עליהם בביה"ש, וא"ל בדבריו שבת"י השני שהביאו הר"ן בא לומר שדווקא אם בעית לשמוטן לא הוי בסיס ושרי, ומשמע שאם אין דעתו לשמוטן הוי בסיס אף באמצע השבת, אלא ר"ל דאף אם היה עליו בביה"ש לא הוי בסיס כיון דדעתו לשמוטן, אך באמצע השבת בכל גונו לא הוי בסיס [וכן ביארו המחצה"ש בסי' רס"ן]. וצ"ל לפי דברי הרז"ה מה שאמרה הגמ' לגבי כולסא שלהפסד מועט לא חששו, ומשמע שכל ההיתר בשליפי' זוטרי הוא רק בשליפי' רברבי, צ"ל דזהו רק להסביר שכל ההיתר לטלטל כלי לצורך דבר שלא ניטל זהו בהפסד מרובה, אך בהפסד מועט אסור, אך לעולם בשליפי' זוטרי מותר ולא חשיב ביטול כמ"ה.

אך הרשב"א הק' ע"ד הרז"ה שהעמיד שכל דברי הגמ' בשבת מ"ג מיירי שהקצה אותו לכל היום, מדוע הגמ' הק' ע"ד ר' יוסף שאמר שאסור משום מבטל כמ"ה ממתני' דנותנים כלי תחת הנר, ות"י שניצוצות אין בהם ממש, הו"ל לתרוצי דמיירי שלא ביטל את הכלי לכל היום, ולכך אין ביטול כמ"ה, או שגם ביטול כמ"ה לשעוה יש איסור, וכל ההיתר בשליפי' זוטרי זהו משום הפסד מרובה, אך בהפסד מועט אסור, אך בשליפי' רברבי שדעתו לבטל לכל השבת אף בהפסד מרובה אסור.

אך בריטב"א ת"י שאה"נ שהגמ' בשבת מ"ג יכלה לחלק בין ביטול לכל היום או לשעוה, אך ניחא ליה לפרושי שאף אם ביטל לכל השבת אפי"ה לא הוי ביטול, כמבואר שם.

עוד הק' הרשב"א הרי גבי כופין את הסל לפני האפרוחים אמרינן שכיון שאחרי שירדו מותר לטלטלן, לא הוי ביטול כמ"ה, והתם מאי הפסד איכא, ות"י דהתם נמי יש הפסד מרובה, שאם לא יעלו לקניניהם הם מתפזרים אילך ואילך ויאבדו, א"נ כיון שעשוין לרדת מבלי שיטלטלם אפי' מן הצד לא הוי ביטול כמ"ה, חזינן מדבריו שכל איסור ביטול כמ"ה זהו רק אם כתוצאה מכך יצטרך לטלטל את הכלי, משא"כ אם מאליו יותר הכלי שרי, ולא הוי ביטול כמ"ה.

ודעת הרמב"ן [קנ"ד:]: שביטול כמ"ה זהו רק אם ביטלו לכל השבת, אך ביטול לשעוה לא הוי ביטול כלי, ולכך גבי שליפי' זוטרי שדעתו להניחן עד שיפלו השקין, ולאחר מכן דעתו ליטלו מיד, לכך שרי, משא"כ בשליפי' רברבי, וכן כלי קיבול ניצוצות שדעתו שיהיה שם כל היום חשיב בכמ"ה. וכן פסק הרמב"ם [פכ"א הי"ן ח"ל:]: הוי בשקין דברים המשתברים, אם

אז נמצא שטלטל המעות, משמע מדבריו שהמוכני נשאר בסיס, אך לא חשיב טלטול מחמת שהוא מחובר לשידה, וחשיב כמוזיו במקומו, וטלטול פי' לנתקו ממקומו ולהזיזו למקום אחר, א"כ יזיז את כל השידה ממקומה למקום אחר או חשיב שטלטל את המעות, אך השידה לא נעשית בסיס, ונפק"מ אם המגירה תישמט ממקומה יהיה מותר לטלטל את השידה דרך המוכני חשיב בסיס.

והרא"ש [בפיה"מ שם] פי' בזמן שיש בתוכה מעות, דכלי בפני עצמו היא, ונעשית בסיס לדבר האסור, אבל אם אינה נשמטת שרי א"ע"פ שיש בתוכה מעות, שהיא בטלה לגבי השידה, וכיון שאין בשידה מעות מותר לגרור המוכני ובלבד שלא יזיז השידה ממקומה, וממה שכתב שהיא בטלה לגבי השידה משמע דלא ס"ל כהרמב"ם שהמוכני חשיב בסיס, אלא המוכני בטל לשידה, והכל נחשב כלי אחד, וכיון שהמעות לא נמצאים על השידה לא חשיב השידה בסיס, וכל הנידון הוא כלפי המוכני, וקשה מהו שסיים ובלבד שלא יזיז השידה ממקומה, והרי השידה לא חשיב כלל בסיס ומדוע אסור להזיזה, ואם התיר לטלטל את המוכני כ"ש דשרי לטלטל את השידה, ומכח קושיא זו כתב התה"ד צריך לגרוס בדברי הרא"ש דמותר לגרור השידה ובלבד שלא יזיז המוכני, וזהו פלא, והרא"ש להדיא כתב שהמוכני בטל לשידה ולא חשיב בסיס ומותר לטלטל, וצ"ע.

ובריטב"א [מ"ד: ד"ה והא דקתני] כתב דכיון שהיא נשמטת, אם יש עליה מעות אין גוררים אותו בשבת, משמע שאם היתה נשמטת ממנה היו גוררים אותה בשבת, וק"ל טובא אמאי, דאפ"ה בסיס לדבר האסור היא, ויש שתי' דכשאינה נשמטת והיא טפלה ומתבטלת לגבי השידה, כשם שהשידה אינה בסיס לדבר האסור כך המוכני אינו נאסר, והק' בתוס' אדורבתי כיון שהמוכני חיבור לה תהא אסורה אפי' השידה עצמה, דאטו אם נתנו מעות על בית יד של מחבת לא יהא אסורה לטלטל כל המחבת, וי"ל דהתם הכל כלי אחד ממש, אבל הכא שני כלים הם, ואין השידה מתבטלת למוכני, אדרבה המוכני משתרי אגב השידה, וגם מדבריו משמע שהמוכני בטל לשידה, וכמו שהשידה לא נעשית בסיס ה"ה שהמוכני לא נעשה בסיס, ואין הטפל עושה את העיקר בסיס וכמ"ש הרא"ש.

וברשב"א [ב"ד"ה ואין גוררים אותה] כתב וז"ל: וא"ת בזמן שיש עליה מעות א"ע"פ שאינה נשמטת ממנו מפני מה גוררים אותה, ות"י ר' אפרים דמייירי שיש בשידה פירות או כלים, ולכן באינה נשמטת הו"ל הכל כלי אחד, ונעשה בסיס לדבר האסור ולדבר המותר ומותר לגוררה, וכדתנן נוטל אדם כלכלה מלאה פירות והאבן בתוכה, ואה"נ אם אין בה פירות חשיב השידה בסיס לדבר האסור ואסור לטלטלה, ובתוס' ת"י דבזמן שהיא נשמטת אינו בטל לגבי השידה, וכיון שנעשית בסיס לדבר האסור אסור לגוררה, אבל בזמן שאינה נשמטת הרי הוא בטל לגבי השידה, ואע"פ שנעשה הוא בסיס לדבר האסור לא חשיבין השידה לבסיס לו, מפני שהמוכני טפלה לשידה, וביאור דבריו, שכל הנידון הוא גבי המוכני, שבזמן שהוא נשמט אינו בטל לשידה ולכן חשיב בסיס, אך בזמן שאינו נשמט הרי הוא בטל לשידה, ולא אמרינן דסו"ס מונחים על המוכני מעות ותעשה כל השידה בסיס לדבר האסור, פי' כיון שהמוכני מחובר לשידה הכל נעשה כלי אחד, ונאמר שהשידה תיאסר מכח המוכני מכיון שהמוכני טפילה לשידה, ואין הטפל עושה את העיקר בסיס, אך ודאי שהשידה לא נעשית בסיס בין אם המוכני נשמט ובין שאינו נשמט, וכל החילוק הוא גבי המוכני.

ובתרוה"ד [ס"ט] שאל: אחד שכח מעות בכיס שבכובע, האם מותר לטלטל את הכובע בעוד שהמעות במוטע או לא, ותשובה: מהא דקתני דמוכני שלה בזמן שהיא נשמטת אין גוררים אותה בשבת בזמן שיש עליה מעות, וכשאינה נשמטת מותר לגוררה א"ע"פ שיש עליה מעות, כיון שאין המעות על השידה שהיא עיקר הכלי, אלמא אזלינן בתר עיקר הכלי, ה"נ שרי לטלטל את הכובע א"ע"פ שהכיס מונח בתוכו עם המעות, כיון שאין המוקצה על עיקר הכלי.

ובב"י הביאו, ודייק ממנו לכיס של חולצה שאינה תפורה כולה בבגד שמותר לטלטל בשבת את המלבוש, אך ללבושו עליו יהיה אסור שמא יצא לרה"ר ונמצא מטלטל המעות.

וברמ"א [סי' ש"י ס"ז] פסק: וכן בכיס התפור בבגד, הואיל ועיקר הבגד עומד ללבוש, הוא הוציא המעות משם מותר ללבוש הבגד, דלא אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס להמעות הואיל ואין המעות על עיקר הבגד, אבל אין ללבושו בשבת דחיישינן שמא יצא בו.

ובמג"א [ס"ק ז] הקשה מדוע אם הוא תפור כולו בבגד אמרינן שכל הבגד נעשה בסיס, הרי מיירי בשכח, וא"כ אפי' הוא על עיקר הבגד לא נעשה בסיס, ות"י דאף אם אינו נעשה בסיס היה צריך לנער המעות, אבל כיון דאינו מונח על עיקר הבגד אינו צריך לנער, אך מהרמב"ם משמע שדווקא אם א"א לנער אא"כ יטלטל השידה עם המעות, ולכן מותר לגוררה, ומשמע ממנו דהיא דאפשר צריך לנער המעות, וכך מסיק בתה"ד דמה לי אם יכול לנערה או לא יכול לנערה, הרי הוא טלטול מן הצד וחייב לנער בכל מצב.

עוד כתב המג"א שאם הניח מדעת אסור להכניס בו ידו, דעכ"פ הכיס נעשה בסיס, ועוד מחדש דמוכני בזמן שהיא נשמטת הוי כלי בפני עצמו, ואין גוררים השידה בזמן שיש מעות על המוכני, וה"ה כיס מלא מעות קשור בבגד אסור לטלטל הבגד, כיון שהכיס הוא כלי בפני עצמו, וה"ה כשיש מעות בתוכו השולחן אסור לטלטל השולחן א"כ יש עליו דבר היתר, חזינן מדבריו שהבין בדברי המשנה שכתוב שאין גוררים אותה בשבת, אין זה הולך על המוכני אלא על השידה, ובזמן שהמוכני נשמט השידה הוי בסיס, ובזמן שאינה נשמטת הוי הכל כלי אחד, ומותר לטלטל השידה.

והמה ראו כן תמהו, שבכל הראשונים שהבאנו לעיל התבאר להדיא שכל הנידון במשנה הוא גבי המוכני, ואילו השידה לית מאן דפליג שמותר, דאין הטפל עושה את העיקר בסיס, וכן ע"י במשנה אחרונה שתמה על דברי המג"א בחידושו הראשון מהיכא תיתי שבאינה נשמטת שהמוכני נעשה בסיס, הרי התוס' בפ"י כתבו שאם אין המעות על עיקר הכלי אין הכלי נעשה בסיס, וה"נ כיון שאין המעות על עיקר הבגד אלא בכיס שתפור לבגד לא חשיב הבגד בסיס, ומותר לטלטל הבגד.

ופלא הוא, שאחרי המג"א הלכו הכלבו המ"ב כה"ח ומנוחת אהבה, ופסקו שמגירה בתוך שולחן שאינה נשמטת או כיס התפור בבגד ותלוי בו, כנון

כיס של מכנסים שנמצאים שם מעות, א"ע"פ שהשולחן והמכנסים אינם מוקצים, מ"מ המגירה או הכיס חשיב בסיס ואסור לטלטלם, ואם המגירה נשמטת גם השולחן נאסר, והרי דברי הראשונים הנ"ל סותרים משנתם. ולכן למסקנא: אם המגירה אינה נשמטת, בין המגירה ובין השולחן מותרים לטלטל, והמגירה לא חשיב בסיס, והכיס של מכנסים לא הוי בסיס ומותר לטלטלו, ואם המגירה כולה נשמטת המגירה הוי בסיס, אך השולחן מותר לטלטלו [באופן שהמגירה יצאה ממנו], ורק אם הכיס תפור כולו כגון חולצה אסור לטלטל החולצה, דחשיב המעות כמונחים על כל החולצה, דיש להם שם כלי אחד.

בענין דלת ארון שמונח בו מוקצה אי שרי לפותחו

יש לדון גבי ארון שמונח בו מוקצה ללא היתר, אי שרי לפתוח בשבת את ארון הדלת, או דילמא אסור משום שמחובר לבסיס, ומקבל את דינו שאסור לטלטלו.

השו"ע [בסי' ש"ט ס"ד] פסק: שכח אבן ע"פ החבית או מעות על הכר וכו', אם הניח עליהם מדעתו ע"ד שישארו שם בכניסת השבת אסור להטות ולנער, ובט"ז [ס"ק א'] הביא את הב"י שביאר לדעתו זו אפי' אם יש בדעתו בודאי לטול משם אחר ביה"ש אסור, וא"כ תימה על מנהגינו שמעמידיים המנורה עם הנרות על המפה שעל לחם משנה, ואחר הקידוש מסלקים המפה ההיא, ולפ"ז יש על המפה ההיא דין בסיס לדבר האסור כיון שהיה עליה בכניסת שבת.

ובלבושי שרד העמיד את דברי הט"ז ששאלתו לא רק על חלק המפה שעליו הנרות, אלא אף על שאר המפה שאין עליו נרות, משום שכל המפה מחוברת ובסיס לנרות. אך הפמ"ג [משב"ז ס"ק א'] העמיד את שאלת הט"ז רק על חלק המפה שעליו מונח הנרות, אך על שאר המפה שאין עליו נרות מותר לקפלו באופן שאינו מזיז את מקום הנחת הנר.

וא"כ יוצא שהנידון הנ"ל תלוי ועומד במחלוקת הלבושי שרד והפמ"ג, דלדעת הלבושי שכל המחובר לבסיס נחשב כבסיס, ה"ה דלת ארון שמחוברת לבסיס יש לאסור לפותחה, אך לפמ"ג שרק מקום הנחת הנר חשיב בסיס ולא שאר המפה, וסברתו שכל דין בסיס שאסור לטלטלו משום שכרוך לטלטול האיסור, אך אם לא מטלטל את האיסור יש להתיר, וכאן שאין הוא מטלטל את האיסור בפתיחת הארון יש להתיר, דאין הקצאה רק על מקום הבסיס.

אך ע"י בסי' רע"ז בפמ"ג א"א אות ג' שכתב וז"ל: ומיהו עשית שקורין לאנטרא מלאכה לאיסור, ואפי' דלת הקבוע בו אסור לפותחו ולנועלו בשבת. ולכא"ו הוא סתירה למ"ש לעיל שדין מוקצה הוא רק בבסיס ולא במחובר אליו, וכאן כתב שאף הדלת המחוברת אליו אסור לפותחו, ומשמע שיש על החיבור שם מלאכתו לאיסור.

והיה מקום לחלק, שמה שאסר הפמ"ג לפתוח את דלת העשית, הוא משום שהדלת עצמה משתמשים בה לאיסור שלא יתכבה הנר וכו', ואין סיבת איסורו משום חיבורו למוקצה, אלא שהוא עצמו עושים בו איסור, אך בסיס שהוא רק מחובר שרי.

אלא שיש לדייק בדבריו שאסר דלת אף שאינה מלאכתו לאיסור, מזה שכתב ואפי' דלת בקבוע יש לאסור, ואם מיירי שהדלת משמש לאיסור פשיטא שיש לאסור, אלא ודאי מזה שכתב ואפי', משמע שמיירי אף בדלת שלא עושים בה איסורים, אלא מחוברת לאיסור, אך אינה משמשת את האיסור אלא מונחת לגוי וכו', ואפי' אסור משום דין דלתות הכלים, שכל המחובר למוקצה ומשמשו חשיב כמותו, משא"כ במפה שהחיבור לא משמש את מקום הנחת הנר, אלא כך היה מעשה אריגתם, ולכן אין שאר המפה נחשב בסיס. ובאמת אם יניחו מפה לגוי כדי שע"ז ישימו פמוט ויהיה יפה, יהיה אסור לטלטלו מדין בסיס אף את המפה שאין הפמוט מונח עליו, וכ"פ במנוחת אהבה. וע"י בתה"ד בסי' ש"ט הנ"ל, אך לאחר העיון בפמ"ג בסי' רע"ז יש לחלק כנ"ל ולאסור.

בענין הנחה באקראי

בב"י הביא בשם תרוה"ד [סי' קצ"ו] דלא מקרי מניח אלא כשמוניח בע"ש, אבל אם הניח קודם לכן שרי משום דבע"ש נעשה שוכח, וכן מדוקדק מדברי הרמב"ם [בכפ"ה] וז"ל: אבל הניח מעות על הכר בע"ש אסור, אך דוחה הב"י דאין זו ראייה, דכל קמי שבתא ע"ש קרי ליה, אך הביא עוד ראייה ממה דפרש"י לא שנו אלא בשוכח, ששכח האבן עליו ביה"ש ולא מדעתו, אך כ' הב"י שלפ"ז יצא שאפי' הניח בע"ש מקרי שוכח, דכל ששכח ביה"ש הו"ל למשרי.

אך בתרוה"ד [סי' קצ"ג] הביא ששאלוהו אם הונח דבר מוקצה על איזה חפץ לפני שבוע או יותר, כמו שרגילים להניח חפצים וע"ז תביבה, האם מותר לנער המוקצה מן החפץ הואיל ולא הניחו עליו במתכוין לא נעשה בסיס, ומשיבו תרוה"ד דמלשונך משמע שלא נעשה שום דבר בסיס א"כ הניח על דבר מוקצה בשביל שיהא מתיישב עליו בטוב, דהיינו שיש לו עניין שהאיסור ישב על היתר, אך אם הניחו בדרך אקראי כמו שרגילים לשים בתבה חפצים אלו על אלו מפני שאין לו רווח לפנות לכל חפץ מקום בשולי התיבה לעצמו, כה"ג לא חשיב מניח אלא שוכח, ודוחהו התרוה"ד שכל דין שוכח זהו דווקא שהניחו עליו לפני שבת אפי' בכוונה, ובע"ש שכח ששם עליו את המוקצה, אבל במניח בע"ש אפי' באקראי, הואיל וידוע שהמוקצה יהא נח על החפץ בשבת גם החפץ נעשה מוקצה, מפני שמקצה דעתו ממנו, ובב"י הביאו בסתמות ומשמע שפסק כמוהו, אך במג"א פסק כדברי השואל שכל שהניחו באקראי לא מקרי מניח, אא"כ הניחו בכוונה תחילה בשביל שהתיישב עליו בטוב.

ומביא ראיות לדבריו: א'. הגמ' [מ"ז] מביאה שטלטלים כנונא אגב קיטמא, פי' כלי נחושת שמביאים בו האור לפני השרים להתחמם, אגב אפרו, שהיו צריכים לאפרו לכסות רוק או צואה, ואע"ג שיש עליה שברי עצים אפ"ה שרי כמו כלכלה והאבן בתוכה. ולכא"ו הכוונה היא בסיס לעצים, אלא משום שהניחו באקראי אמרינן דלא הוי בסיס, ומותר לטלטלו אגב אפרו. ב'. מטלטלים תרומה טהורה א"ע"פ שהטמאה מונחת עליה, ולי"א שהטהורה בסיס לטמאה, ומיירי שם שמניחו בכוונה, דאי בשוכח אפי' אם הטמאה מונחת לבדה שרי, אלא ודאי משום שהניחו באקראי בלא שום עניין לכך אמרינן דלא הוי בסיס. ואף לדעת המאור שכל מניח זה שהתחתון

משמש את העליון, זהו במניח בכוונה, אך במניח באקראי לא חשיב מניח, והחידוש שגם לדעת המלחמות שלא צריך משמש בשביל שיקרא בסיס, אלא אף אם העליון שהוא האיסור משמש את התחתון חשיב בסיס. מ"מ זהו במניח בכוונה, אך באקראי לא חשיב מניח.

אך באחרונים ישבו את ראיותיו של המג"א, א'. הרע"א יישב את ראיותיו מכנונא, דאפ"ל דאין שברי עצים מכסים לכל האפר, אלא דמונח בכמה מקומות שברי עצים, ונהי דבמקום העצים י"ל שהאפר שתחתיהם הוי בסיס, מ"מ האפר שבצדדים לא הוי בסיס, דאין האפר גוש אחד שיהיה הכל בסיס. ב'. בא"ר יישב את הראיה הראשונה של המג"א, דאפ"ל שהכנונא הוא בסיס לאיסור ולהיתר, דהיינו לאפר ולשברי עצים, ומש"ה התרנו לטלטל את הכנונא מכיון שהאפר יותר חשוב משברי העצים, והאיסור כמי שאינו, משא"כ במקרה של התרוה"ד שהמוקצה מונח בתביבה ורוצה לטלטל את התביבה, בזה אמרינן שאסור מדין בסיס אפי' אם הניחו באקראי. אך בתו"ש דחה דבריו, דבכה"ג אמרינן שהאפר והכנונא נעשים בסיס לשברי עצים משום שהאפר מונח על גביהם, וכן את ראיתו השניה מתרומה דוחה הא"ר, מטעם שהכלי נעשה בסיס לדבר האסור והמותר, וע"י בתו"ש שדחה את דחיתו של הא"ר.

אך יש עוד מקום לדחות את ראיותו של המג"א מתרומה, דהרי המאירי [שבת קמ"ב], גבי טלטול תרומה טמאה עם הטהורה, שאמרו בגמ' ל"ש אלא שטהורה למטה וטמאה למעלה, שכ' ואע"פ שא"א לקחת הטהורה בלא טלטול האיסור, מ"מ הואיל ואוכלים הם אין אוכל נעשה בסיס לדבר האסור א"ע"פ שהוא עליו, וכ"כ הריטב"א ה"ר"ן, וא"כ אין ראייה משם כמ"ש המג"א שסיבת היתר הטלטול הוא משום טלטול עראי, ל"ש טלטול אלא שיש בסיס באוכלים, אך לעולם אם היתר מונח על איסור אף בדרך עראי הוי טלטול.

ולכן להלכה י"ל דאף בדרך עראי הוי בסיס, אך בתנאי שביה"ש היה דעתו שהיתר ישר על האיסור, אך אם שכחו בביה"ש אף שבע"ש היה דעתו על כך, חשיב שוכח, וכ"פ השו"ע [סי' ש"ט ס"ג].

ולענין אם יש בסיס באוכלים, ע"י בספר ההשלמה שכתב וז"ל: ת"ר פגה שטמנה בתבן וחררה שהטמינה בבחלים, אם מגולה מקצתה מותר לטלטלה, ואם לאו אסור לטלטלה, ואיכא דמוקים לה בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור כדאמרינן באבן שע"פ חבית ובמעות שעל הכר, ומסתברא דאפי' במניח אין החררה נעשית בסיס לגחלים, אדרבה הגחלים הם הצריכים לחררה וכו', כללו דבר לעולם אין אוכלים נעשים בסיס לדבר האסור. חזינן מדבריו שמה שכתב כללו של דבר, אין פי' שתמיד אין אוכל נעשה בסיס, אלא כיון שדין שוכח הוא מטעם שאמש, בדרך כלל אוכל לא משמש את מה שעליו, וכן ע"י בכלבו ובא"ח [ה' שבת סי' ש] שכתבו כבעל ההשלמה, ועפ"ז פסק הרמ"א שאין אוכלים נעשים בסיס לדבר האסור.

אך אפ"ל שמהב"י מוכח שס"ל כתוס' שיש בסיס באוכלים, דהרי הב"י לא ס"ל הטעם של משמש, אלא כל שהאיסור בא לצורך ההיתר או הפוך נעשה בסיס, וא"כ באוכלים אף שאין הוא נעשה בסיס, מ"מ אם האיסור בא לצורכו יחשב בסיס, וכן יש לדייק מדברי הב"י שהביא דברי תוס' גבי פוגלא ששאלו ה"ד, אי במניח מי"ט שרי מלמטה למעלה, הא נייעור אסור וכ"ש ששאלו מן הצד, ואי בשוכח מי"ט דמאן דאסר, דאפי' טלטול גמור שרי, יי"ל דמניח ע"מ ליטלה אפי' דברי תוס' דשכח משום דאין מניח לכל השבת וכו', מ"מ חזינן מזה שהביא דברי תוס' ששאלו מדוע פוגלא שרי, משמע שמבין כדבריהם שיש בסיס באוכלים, דאל"כ י"ל דפוגלא שרי דאין בסיס לאוכלים, אלא ודאי כדאמרינן.

בגדר חשיבות של בסיס לדבר האסור

יש לדון גבי הא דקי"ל בסיס לדבר האסור, האם כל מוקצה מחמת גופו עושה את ההיתר לבסיס, אף אם אין לו שום חשיבות, או דילמא בענין שעכ"פ המוקצה יהיה לו מקצת חשיבות בשביל לאסור את ההיתר שעליו עומד.

בגמ' [ביצה ב.] מגביהים מעל השולחן עצמות וקליפין, ובי"ה אומרים מסלק את הטבלא כולה ומנערה, ובתו"ד ובי"ה שאלו תימה והלא היא בסיס לדבר האסור, דהא לא שכח הואיל והניחם שם מדעתו, וחזינן שהתוס' הבינו כדברי השואל בדברי תרוה"ד שדין בסיס לא תליא אם יש לו ענין בהנחה, אלא אף אם אין לו שום ענין בכ"ז הוי בסיס [וע"י במאירי שתי' על השאלה של תוס' שכל דין בסיס נאמר שהונחו ע"ד בסיס כמו אבן שע"פ החבית ומעות שע"ג הכר, משא"כ הכא לא הונחו הקליפות ע"ד בסיס, חזינן שהבין ששאלת תוס' שלא בענין שיונח ע"ד בסיס]. ות"י תוס' ג' תי': א'. דלפי פי' ר"ת שפי' שדין בסיס לדבר האסור זהו דווקא שדעתו להניח את המוקצה כל יום השבת, הכא שדעתו לסלק את הקליפות לאחר גמר אכילתו לא חשיב בסיס. ב'. א"נ כיון שנשארו אוכלים ע"ג השולחן הו"ל בסיס לדבר האסור והמותר, ושרי כיון שהאוכל יותר חשוב מהקליפות. ג'. כל דין בסיס נאמר שמניח בכוונה ע"ג השולחן, אך הכא אינו חושש אם יפלו ע"ג השולחן או הריצפה, ולכן לא הוי בסיס, חזינן דס"ל כהשואל של תרוה"ד שדין בסיס הוא דווקא היכא שמדקדק היכן להניח את המוקצה, אך היכא שלא איכפת ליה שהאיסור יהיה מונח על ההיתר שרי, וזהו שאמרו תוס' הכא שסיבת ההיתר לטלטל את השולחן כיון שלא איכפת ליה היכא ינוחו הקליפות. עכ"פ חזינן מדברי תוס' שאף דבבר שאינו חשוב יש דין בסיס, ומה שכאן לא הוי בסיס זהו מחמת שלא שייך כאן דין בסיס כנ"ל.

וברשב"א תי' על קושית תוס' שכל דין בסיס נאמר שיש לו ענין בהצנעתם כמעות שע"ג הכר ואבן שע"פ החבית, שאדם מצניעה מחמת שצריך אותה לבנין, וחס עליה שלא תישבר, ולכן במניח נעשה בסיס, ובשוכח נעשה בסיס קצת, ולכן אינו מסלק אלא מנער והן נופלים מאליהם, אבל עצמות וקליפין שאינו מצניעם כלל מחמת שיש לו שימוש בהם, אלא כדי שלא יטנף הבית, לכך אין הטבלא בסיס להם אלא מסלק הטבלה ומנערה. וכ"כ הרשב"א [בעבוה"ק] וז"ל: יראה לי שבין כך ובין כך מסלק את הטבלא ומנערה, שאין העצמות והקליפיים חשובים להיות הטבלא בסיס להם. ובדברי הרשב"א צ"ל שאין כאן כלל דין בסיס, ונחשב כאוויר בעלמא, דוגמה לדבר אבק שיש ע"ג השולחן שמותר לטלטלו, ולי"א שהאבק

וחררה שטמנה בגחלים, אם מגולה מקצתה מותר לטלטלה, ואם לאו אסור לטלטלה, וכתבו התוס' דמיירי כשהניחם שם ע"מ לטלם, אבל אם הניחם שם לכל השבת הוא בסיס לדבר האסור, כדאמרינן באבן שע"פ החבית. וכ"כ הרא"ש בתשו' (כלל כ"ב סי' ח'). וכתב עוד: אינן אפי' במניח, ושאינן הכא שלא נעשית החררה בסיס אלא לצורך האפייה ולסלקה, עכ"ל. וטענה זו אפשר דמהני גם לפנה שטמנה בתבן שלא נעשית הפגה בסיס לתבן, אלא לצורך שתתבשל בתבן ולסלקה אח"כ, ואפשר שדעת הפו' כן, ומש"ה סתמו דבריהם ולא חילקו בדין זה בין שוכח למניח. ומשמע מדבריו שהרא"ש הסכים עם התוס' בחילוק אם הניחו לכל השבת או ע"מ לטלו בשבת, ובא"נ ת"י שהטעם שאין החררה בסיס לגחלים משום שדעתו לסלקו, משמע שהטעם הוא משום שאין החררה משמשת את הגחלים, אלא הגחלים משמשים את החררה, וע"ז מסכים שאפשר שדעת הפו' כן, והכי נקטינן, משמע דס"ל שהטעם על בסיס משום משמש, ולא כדכתב בסי' ש"ט.

ות"י מורינו רה"כ שאין הפשט בדברי הב"י במה שכתב משום משמש, אלא שבא לומר שכיוון שבהכרח יסלק לבסוף את החררה מהגחלים, וכן את הפגה מהתבן כדי שלא יתבשל יותר מדאי, לא הוא בסיס, דהטעם של בסיס בעלמא הוא משום שרצונו להניח את האיסור עם ההיתר, ואף אם לבסוף מסלקו אין זה גורע בשם בסיס, אף היכא שהמצב מכריח שלבסוף יסלקו את הגחלים מהחררה, וכן מבואר בט"ז [סי' ש"יא]. ולהלכה פסק השו"ע [סי' ש"ט ס"ד] שכתב אבן עז"ר החבית או מעות על הכר, מטה חבית על צידה והאבן נופלת, ומנער את הכר והמעות נופלים וכו', ואם הניחם עליהם מדעתו ע"ד שישארו שם בכניסת השבת, אסור להטות ולנער, ומשמע שפסק כשיטת רש"י שעצם ההנחה על החבית עושה בסיס, ואפי"ן אם אין דעתו שיהיה עליו כל השבת, וכמו שביאר הב"י.

בדין מוקצה במחומר

יש לדון גבי דבר המחומר לקרקע ורוצה להניחו ממקום למקום אך לא עוקרו ממקומו, האם יש בזה דין טלטול מוקצה ככל מוקצה שאסור לטלטלו, דמה לי מקצתו ומה לי רובו, או דילמא שכל גזירת טלטול מוקצה הוא שמא יטלטלו ממקום למקום ויוציאו מרשות לרשות, אך דבר המחומר אין חשש שיבוא להוציאו מכיון שמחומר, ולכך לא גזרו ביה טלטול, וכמ"ש בשו"ת בית יהודה [ח"א סי' י"א] דל"ש הקצאה אלא בדבר שיכול להיטלטל כולו שהוא תלוש, אבל מחומר אי לא אסורא דשמא יתלוש לא הוי לן למיסר מטעם מוקצה, דלא שמענו מעולם שום הקצאה במחומר בעודנו עומד בקרקע, ועוד דהטעמים שנאמרו באיסור מוקצה לא שייכי בעודו מחומר, ובפרט טעם הראב"ד שאמר שטלטול דברים המוקצים נאסר מפני גדר ההוצאה, דל"ש הוצאה אלא בדבר שיכול לטלטלו כולו, ואז יאסר אפי' בטלטול מקצתו, וי"ל דכבריו שהאיסור הוא על כל דבר שהוא מחומר בקרקע, דהיינו שתקוע במקומו, בזה אמרינן שמותר לטלטל, דכל האיסור של טלטול במקצת הוא בדבר ששייך לגזור בו משום הוצאה, משא"כ בדבר שתקוע במקומו לא גזרו על טלטול מקצתו, דלא חיישינן שמא יבוא להוציאו [משא"כ דבר המטלטל ורק מחומר עם חוט ארוך, בזה גורנין שמא יתלוש].

ויש לכאור להביא ראיה שיש מוקצה במחומר, במהגמ' [ק"ה:]: זמורה שהיא קשורה בטפיה ממלאים בה בשבת, ובגמ' שם קשורה אין, לא קשורה לא, לימא מתני' דלא כרשב"ג, דתניא חריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהן לשיבה, צריך לקשור, רשב"ג אומר אין צריך לקשור, אמר ר' ששת אפי' תימא רשב"ג, הב"ע במחוברת באביה, א"ה קא משתמש במחומר לקרקע, הב"ע למטה משלשה, ר' אשי אמר אפי' תימא בתלושה, גזירה שמא יקטום, וכן הרי"ף והרא"ש והרמב"ם הביאו אוקימתא דר' אשי דבתלושה מיירי, וגזירה שמא יקטום. אך אפ"ל שמוזה שלא הביאו את דברי ר' ששת משמע שלא פסקוהו, דהרי המג"א והלבוש והתו"ש והמשנ"ב [בסי' ש"ח ס"ק פ"א] כתבו שאף אם מיירי בזמורה קשה שאין חשש קטימה, אפי"ה אסור להשתמש בה אפי"ה דהיא קשורה בדלי' משום מוקצה, דבמחומר לקרקע לא מהני מחשבה להוציאה מתורת מוקצה, משמע להדיא שיש מוקצה במחומר, דמשמע שאם לא יקשור יהיה אסור לטלטלו מדין מוקצה, אפי"ה אם הוא קשור, ור' אשי שתי' אפי' תימא בתלוש גזירה שמא יקטום, לא פליג על ר' ששת בעיקר הדין, וכ"כ ההשלמה ומחצה"ש [סי' ש"ח ס"ק ל"ט].

ובגמ' [ק"כ:]: תנא נר שאחורי הדלת פותח ונועל כדרכו, ובתוד"ה פותח כתבו דאע"פ שע"י כן מתנדנד הנר ומתרחק השמן מן השלהבת או מתקרב, והוי מכבה או מבעיר, אבל אין לפרש דהיה אסור משום טלטול, דבנעילת הדלת לא חשיב טלטול, וגם לא הוי בסיס לדבר האסור, דבית חשוב הוא ובטל אגב הבית. ולכאור היה נראה פי' דברי התוס', דנעילת דלת לא חשיב טלטול משום דהוא מחומר, וא"כ נביא מכאן ראיה שאין לטלטל במחומר, דא"כ מהו דממשך שלא הוי בסיס, הרי במציאות אין כאן טלטול משום דהוא מחומר, ואף אם הדלת בסיס מותר לנעול את הדלת, דלא חשיב טלטול מכיון שהדלת מחוברת, אלא ודאי צ"ל שמה שתי' דנעילת דלת לא חשיב טלטול, פי' לא חשיב טלטול הנר. ועי' במרדכי שכ"כ במפורש. אלא הוי טלטול מן הצד, אך באמת חשיב טלטול אפי' כשהוא מחומר, ולכך שואלים תוס' דא"כ יאסר מדין בסיס, פי' דנאסור טלטול דלת עצמו מכיון שהוי בסיס לנר, וע"ז מתרצים הדלת לא חשיב בסיס כיון שהיא בטלה לבית, ולא חשיב בסיס לנר, וכמ"ש במוכני. מ"מ חזינו להדיא מדבריהם שטלטול הדלת חשיב טלטול אף כשהיא מחוברת. בן באו"ז [ח"ב סי' ל"ג] כתב: ראיתי כתוב בשם ר"ת שהתיר ליגע בשבת בנר תלוי כשהוא דולק, מ"ט, דהוי בסיס לדבר האסור, ש"מ מדלא קאמר מפני שמתה וחי"ב חטאת, ש"מ שאין כאן חשש הטיה וכו', ומשום מוקצה נמי ליכא שמהויל והנר תלוי, טלטולו ממקום למקום הוי טלטול מן הצד ולא שמהי טלטול. אך האו"ז חולק ואומר: ובמלכותינו בארץ כנען נזהרים שלא ליגע בנר תלויה בשבת אפי' בשל שעוה, וכ"ש שצריך לזהר בנר של שמן שכולו נמשך אחר הפתילה, שאם מטה את הנר הרי השמן שבו מתנדנד, וקרוב בעיני לחייבו משום מכבה ומשום מדליק. מוכח מדבריו שאם הנר כבוי שאז אין שום חשש להטיית השמן, אין שום איסור

אף במניח משום דלא הוי בסיס, דאין ההיתר משמש את האיסור, אך לקמן דמיירי במניח ע"מ להצניע ביאר רש"י שהל"ש מיירי על הרישא שאסור במניח אף לנער, משום דהוי בסיס גמור שהאיסור משמש את ההיתר [אך לקמן יתבאר דהב"י למד ברש"י דלא ס"ל טעם משמש, וגם בלא"ה הוי בסיס, ונשאר בקושיא].

ובמאירי ביאר שמניח אבן ע"פ החבית היינו להצניעה, וכן באבן שע"פ קירייה ביאר דהואיל ואינה מהודקת לשם אף הוא מניחה עליה להשתמר שם, שתהא מזומנת לה כל זמן שירצה לשאוב, אך אם הניחה ע"מ כיסוי לא חשיב כמניח אלא כשוכח, ולא הוי בסיס.

ובגמ' [נ"א]. טמן וכיסה בדבר הניטל בשבת, או טמן בדבר שאינו ניטל בשבת וכיסה בדבר הניטל בשבת, הרי זה נוטל ומחזיר. טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת, או שטמן בדבר הניטל בשבת וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת, אם היה מגולה מקצתו נוטל ומחזיר, ואם לאו אינו נוטל ומחזיר, ופרש"י: טמן קרוי מה שנתן סביבות הקדירה, וכיסוי קרוי מה שנותן על פיה, והלכך כשטמן בדבר שאינו ניטל, אם כיסה בדבר שניטל מגלה הקדירה ואוחזה, אבל טמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל, אם אין מקצת פיה מגולה לא יטול, דאין לו במה יאחזנה, וליטול מלמטה ולנער את הכיסוי דומיא דאבן שע"פ החבית א"א, משום דהו"ל מניח, ולא התירו אלא בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור, והיכא דהוה מקצת פיה מגולה אין זה טלטול, שמצדדו והכיסוי נופל מאליו. ומקשה הרשב"א דא"כ אפי' מקצת פיה מגולה היאך יטלטל, והלא נעשה בסיס לדבר האסור, דאטו נר שע"ג הטבלא פנוי מי ינער את הטבלא, וכן במעות שע"ג הכר מגולה ובמניח לא יגע בו, ומתוך ששמו של הראב"ד שיש חילוק אם מקצת פיה מגולה לא נעשה האוכל בסיס לדבר האסור, והקדירה נעשה בסיס לדבר האסור ולדבר המותר, כגון כלכלה מלאה פירות והאבן בתוכה שמותר לטלטלה אפי' במניח, אך אם כולה מכוסה נעשה בסיס לדבר האסור. ובסברת החילוק צ"ל כשכל הכיסוי מכסה את כל הקדירה בזה אמרינן שזהו בסיס לדבר האסור, כיון שאין באפשרותו להגיע להיתר אלא ע"י הזות האיסור, בזה אמרינן שגם האוכל לו אפשרות להגיע לאוכל, בזה אמרינן שהקדירה נעשית בסיס לדבר האסור והמותר. ויוצא נפק"מ שאם יש ברו חבית, אף שכל האבן מכסה את הקדירה לא אמרינן שהחבית בסיס לדבר האסור, מכיון שיכול להגיע להיתר מבלי לטלטל את האיסור, אך עי"ש שדחה את דברי הראב"ד ומסיק כדברי הר"ז, שלפי שאין הקדירה נעשית בסיס להטמנה ולכיסוי ואינה תשמיש להם, אלא אדרבה הם תשמישים לקדירה, והו"ל כפגה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים שהתבן והגחלים תשמיש לפגה וחררה, ואין הפגה וחררה תשמיש להם.

ובתוד"ה [או שטמן] פ"ת דגדר בסיס הוא דווקא בדבר שדעתו להניח כל השבת, אך אם אין דעתו להניח שם כל השבת לא חשיב בסיס, והכא גבי הטמנה מיירי שכיסה את כל הקדירה בדבר שאינו ניטל, ולכך אם מגולה מקצת ואין הכיסוי מגיע עד הקרקע, נוטל את הקדירה דרך אותו מקום המגולה וינער הכיסוי מעליו, דטלטול מן הצד מותר ואין כאן בעיה של בסיס, מכיון שבהטמנה אין דעתו שישאר שם כל השבת, אך אם אינו מגולה כלל הרי אין לו שום מקום שיוכל לאחוז בדבר הניטל, ולפיכך אסור.

ובריטב"א [מ"ט:]: ביאר מדוע נוטל את הכיסוי והן נופלות ולא הוי בסיס, ד"ל דכיון שלא הונח שם לצורך הקדירה אין הקדירה והכיסוי נעשה להם בסיס. וא"ת ומ"ש מאבן שע"פ החבית שהניחה לכיסוי, ואפ"ה חשיב החבית בסיס לדבר האסור, ותיירץ ר"ת דשאני הכא שהונחה שם האבן להיות שם עד מוצ"ש, אבל בכאן שהונחה לסלקה משם בשבת אין הקדירה נעשית בסיס לה. ואחרים ת"י דהתם מיירי באבן הצריך לו, שהניחו שם להרגיעו, ואם איתא דלא ס"ל את שיטת ר"ת איך הביאו בצורה סתומה ללא גילוי שחזור בו, ועוד שרק לאחר מכן מביא את ת"י של אחרים וע"ז ת"י וכו'.

ומרינו רה"כ ת"י דדעת הריטב"א דבסיס פי' גם שישמש ההיתר את האיסור, ואף אם אינו משמש דווקא אם אין דעתו להניח את הכיסוי כל השבת, אך אם דעתו שההיתר יהיה מונח על האיסור כל השבת חשיב בסיס, אף אם אינו משמש, אך אם משמש הוי בסיס אף אם אינו מונח כל השבת. ואפ"ל בדעת הריטב"א לקולא דבעי משמש, וגם שדעתו יהיה להניחה כל השבת, דהרי הריטב"א כ' את דבריו על הצד שהחבית הינו לא משמש את כיסוי החבית, ומדוע הוי בסיס, וע"ז כ' כיון שדעתו להניחו כל השבת, משמע שאם משמשו אף אם אינו לכל השבת הוי בסיס.

ובשיטת רש"י, הנה רש"י [נ"א] שאל מדוע אם אין מקצת פיה מגולה לא יטול, דאין לו במה יאחזנה, יפנה סביבותיה הואיל ודבר הניטל הוא, יאחזנה בדפנותיה ויטנה על צידה ויפול הכיסוי, וכמו שמצינו גבי חבית שיש עליה אבן שמתה על צידה והיא נופלת, ות"י דהתם בשכח, אבל במניח נעשה לדבר האסור, והכא הוי מניח והוי בסיס, ומשמע מדבריו דיסוד דין בסיס שאבן הניחו מדעתו ולא שכחו חשיב בסיס, ולא בעי שההיתר ישמש את האיסור.

וקשה, דרש"י [מ"ט. בד"ה נוטל כיסוי] כתב וז"ל: נוטל כיסוי של קדירה שיש תורת כלי עליה, ואע"ג שהן עליה לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להן, שאין עשוי אלא לכסות הקדירה, משמע מתוך דבריו שהטעם שאין הכיסוי בסיס לחבית, משום שאין ההיתר משמש את האיסור, אלא הכיסוי שהוא האיסור משמש את הקדירה שהיא היתר.

אך הב"י [סי' ש"ט] כתב בביאור דברי רש"י [בדף מ"ט. וז"ל: כלומר דגזינו הללו לא להניחם על כיסוי הקדירה נתכווין, אלא להטמין הקדירה, הילכך ליכא למימר בהו נעשה בסיס לדבר האסור כדשייך למימר במניח אבן ע"פ חבית ומעות על הכר, משמע מדבריו שאין הטעם משום משמש, אלא שאין כוונתו להטמין את הכיסוי אלא את האוכל שבתוך הקדירה, ומבחינתו היה להטמין את האוכל ללא הכיסוי, וכל מה ששמים את הכיסוי זהו בשביל להחזיק את הגזיזים שלא יפלו לתוך הקדירה. ועי' במאמר"ד [סי' רנ"ט אות ד'] שכן הבין בשיטת רש"י, ותמה על המג"א שביאר בשיטת רש"י שהטעם הוא משום משמש, עיי"ש.

אך קשה, דהב"י [בסי' ש"יא ס"ט] כתב וז"ל: ת"ר פנה שטמנה בתבן

כשלעצמו אסור בטלטול ויעשה את השולחן בסיס, אלא כיון שאין לו חשיבות ל"א שהשולחן יהוה לו בסיס. וכן מדוקדק מדברי הרשב"א שכתב שבמניח נעשה בסיס, ובשוכח נעשה בסיס קצת, משמע מדבריו שעצמות וקליפים אף בלא שוכח לא הוי בסיס כלל ונחשב כאויר. וכ"כ המאירי בשם גדולי הדור שמתירים בסילוק אף בלא צורך מקום, מפני שאין לדברים אלו חשיבות שיאמר עליהם שיהא מקומן בסיס להם, עכ"פ חזינו שכל דין בסיס שאוסר זהו שלדבר המוקצה ישנה חשיבות בהצנעה, משא"כ עצמות וקליפים שאינם חשובים, ואין לו ענין בהצנעתם אלא שלא יטנף הבית, לא הוי בסיס [אך אה"נ אם יש לו ענין בהצנעת הקליפות כמו שמצוי שמבשלים אותם עם סוכר וכדו', הוי בסיס כיון שיש לו ענין בהצנעתם].

ובשטמ"ק [ביצה ב.]: דחה את דברי הרשב"א, והביא את דברי הרמב"ן שיש שני סוגי בסיס, א. אם יש חשיבות בסיס עליו אע"פ שהכר אינו צריך למעות. ב. אע"פ שהאיסור אינו חשוב, אך עכ"פ ההיתר צריך שיהיה ע"ג, כמו אבן שע"פ החבית שהחבית צריכה את האבן עליה בשביל לכסות, וכן כגון אבן שע"פ קרויה, אך בעצמות וקליפים שגם אין לו חשיבות בסיסית, וגם אין הטבלא צריכה להם, לא נעשה בסיס להם ומותר לנערה. ובמאירי כתב לתרץ וז"ל: ולי נראה שאף זו כשוכח הוא, שלא הניח העצמות והקליפים אלא שאכל הבשר והפרי ונשארו מאליהם, ולא שכיון בהם להניחם. וק"ק מדבריו, שמשמע בתחילת דבריו שלא הניח בידיים את העצמות והקליפים אלא שהונחו מאליהם, ובסו"ד שכתב ולא שכיון הוא בהם להניחם, משמע שהיתה הנחה מצידו רק ללא כוונת הנחה. ומורינו רה"כ רצה ליישב שמכיון שבעת שאכל לא הניח את הקליפות על השולחן, לא נאסר השולחן כיון שהיו מונחים עליו אוכלים, א"כ אף שהניח בידיים לא היתה זו הנחה האוסרת, ולכך לא הוי בסיס אף בעת שהסירו את ההיתר כיון שאין זו הנחה האוסרת, והוה קצת דוחק דהו"ל למכתב ולא שכיון בהם להניחם לבדם, מדבריו משמע שמכיון שאכל את הבשר, והעצמות נשארו מאליהם ללא שהניחם, לכך לא הוי בסיס, ועי'.

ובתוס' [ביצה כא: ד"ה כנונא] שאלו ע"ד הגמ' שהתירה לטלטל כנונא אגב קיטמא, אע"ג דאיכא עליה שבירי עצים, ומכח זה רצתה להתיר אף כוס עם שיריים, שלכאור לא דמיא, דלמא שאני הכא שיש בו דבר המטלטל כגון קיטמא שראוי לכסות בו צואה או רוק, אבל בלא קיטמא לא שרי משום דהוי בסיס לדבר האסור, וא"כ הכא בכוס שיש בו דבר שאסור לטלטלו לא. ומתריס ב' ת"י: א. כיון ששיירי הכוס מתבטלים אגב הכוס, כמו שבירי עצים אגב קיטמא. ב. ור"ת פי' דלא מקרי בסיס לדבר המועט שאינו נקבע, כגון שבירי עצים ושירי כוסות, ומה דבעינן קיטמא היינו דבלא קיטמא הו"ל לנער את המוקצה, אבל אי איכא קיטמא לא היה יכול לנערם שלא יפול הקיטמא, וכן שירי כוסות כיון שא"א לנערם שרי לטלטול, אך לפי ת"י א' משמע שלא צריך היכי תימצי לנער את השיריים, כיון דמבין דכדרי הרשב"א שלאיסור אין שום חשיבות בסיס ולא עושה בסיס, ולכך מותר לטלטלו.

ובטור [סי' ש"ח סכ"ז] כתב: עצמות שראויים לכלבים וקליפות שראויין למאכל בהמה, ופירורים שאין בהם כוית, מותר להעבירם מעל השולחן, אבל כל דבר שאינו מאכל בהמה אין מטלטלים אותו, אלא מנער את הטבלא והן נופלים, ומביא ב"ה מהרא"ש [בתשו' כלל כ"ב סי"ח] שהטעם שמותר לטלטל את השולחן עם העצמות, מפני שהם בטלים אגב הפת, ויש כאן בסיס לדבר האסור והמותר דשרי, אך לשיטת הסמ"ג שכתב אבל דברים שאינם ראויים למאכל בהמה אסורים להגביהם, אלא לנער השולחן או המפה, לכאור פליג על הרא"ש. ואפ"ל דהסמ"ג מיירי שאין עליו פת ולכך אסור בטלטול, משא"כ הרא"ש מיירי שיש עליו פת ולכך שרי לטלטלו. וכן פסק השו"ע [בסי' ש"ח סכ"ז] וז"ל: עצמות שראויים לכלבים וכו', אבל אם אין הקליפות ראויים למאכל בהמה אסור לטלטלם, אלא מנער את הטבלא והם נופלים, ואם יש פת על השולחן מותר להגביה את הטבלא ולטלטלה עם הקליפות שאינם מאכל בהמה, שהם בטלים אגב הפת.

ביסוד דין בסיס לדבר האסור

יש לדון מהו בסיס לדבר האסור, א. האם בכל אופן שהאיסור מונח על ההיתר, או דווקא אם ההיתר משמש את האיסור. ב. אם ההיתר מונח על האיסור ומשמשו, האם חשיב בסיס, או דילמא דווקא אם האיסור מונח על ההיתר. ג. האם דווקא במניח בכוונה או גם בשוכח. ד. האם בשביל שיחשב בסיס בעיני שיונח עליו כל השבת, או אף לחלק מהשבת חשיב בסיס.

והנה תנן במשנה [קמ"ב:]: האבן שע"פ החבית מטה על צידה והיא נופלת, היתה בין החביות מגביה ומטה על צידה והיא נופלת, מעות שעל הכר מנער את הכר והן נופלות, אמר ר"ה אמר ר' לא שנו אלא בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור, ופרש"י: ל"ש מטה על צידה דחבית אלא בשכח, ששכח שאבן עליה ביה"ש מוקצה, ומדעת נעשה בסיס לדבר האסור, ואסור להטותה שהן החבית מוקצה, חזינו בדין בסיס שההיתר מקבל את דינו של האיסור, וכמו שהאיסור אסור בטלטול ה"ה ההיתר נאסר בטלטול.

ולכאור דבריו סותרים למאי דאמר בדף קכ"ה, דביאר דל"ש דמותר לטלטל החבית והאבן עליה וכו', משמע שלהטות אף במניח שרי, ועי' ברע"א ובמהרש"א מה שיישבו קושיא זו.

וברע"א יישב דרש"י ס"ל כפי' תוס' שאף שאין בסיס, מ"מ אם הניח בכוונה תחילה אסור לטלטל מן הצד, דלא היה לו להניח מתחילה שיצטרך טלטול מן הצד, אך לנער מותר, ואף רש"י יחלק לשיטתו דנהי דהיכא דההיתר אינו משמש לאיסור לא מקרי בסיס, מ"מ מותר רק בניעור אבל לא בטלטול, וחלוק בזה משוכח, ומש"ה מה שאמר רבה בדף קכ"ה אבל במניח ע"כ מיירי אף במניח ע"ד כיסוי, ומקאמר רבה ומותבינן אשמעתין גבי האבן שבקירייה אם ממלאים בה ואינה נופלת ממלאים בה, משמע שלא מיירי שההיתר משמש את האיסור אלא האבן משמשת את הקירייה, ואפ"ה הקשה, אלא ודאי דגם בכיסוי שע"פ החבית מיירי במניח ע"ד כיסוי, ולכך פרש"י דהל"ש הולך על הסיפא, שכל ההיתר לטלטל את החבית עם האבן זהו בשוכח, אבל במניח אסור לטלטל, אך לנער מותר

משום מוקצה. וכ"כ המשנ"ב [סי' רס"ה ס"ק י']. ואע"פ שהמג"א שם כתב שהמ"א מיירי שיש דבר היתר מונח עליו, ורוצה לטלו משם, שאז חשוב כטלטול מן הצד, משא"כ בנגיעה ממש בנר, אולם כבר כתב הבה"ל שם שהמעייין במקור דברי הרמ"א שהוא האו"ו, משמע שאף ליגע בנר עצמו שרי, והיינו טעמא משום שעיקר הטעם של איסור מוקצה הוא משום הוצאה, ולפי שאין איסור הוצאה מן התורה אלא עד שיוציא את כל החפץ כולו, לכן כל דבר שהוא מחובר או תלוי וקשור בקשר אמיץ, ל"ש בו איסור מוקצה כיון דליכא למיגור ביה משום הוצאה.

ובגמ' [שבת פ"ב.] היו לפניו צרור ועשבים, ר' חסדא ור' המנונא, חד אמר מקנה בצרור ואין מקנה בעשבים, וחד אמר מקנה בעשבים ואין מקנה בצרור, ופרש"י דלא בר טלטול הוא, הלכך מקנה בעשבים כשהן במחובר ולא יזיזום, ומשום שימוש במחובר ליכא כדאמרין בעירובין דברי אסור ולא באילן וקנים עוורדים לפי שהן קשים. ובב"י הביא את דברי רש"י, וסיים וכ"כ רי"ו, ושם ביאר שפי' ולא יזיזום, פי' שיהיה תוך כדי שימוש ולא יבוא לידי תלישה. וכ"כ בשו"ע שם [ס"ו] וז"ל: מקנחים בשבת בעשבים לחים אפי' הם מחוברים, ובלבד שלא יזיזום, ומשום משתמש במחובר ליכא שלא אמרו אלא באילן אבל לא בירק, משמע שאין איסור השתמשות בעודו מחובר, ול"ג משום מוקצה, ולא כדברי המג"א שכתב שמדברי רש"י שכתב ובלבד שלא יזיזום משמע שיש מוקצה במחובר, דהבין בדבריו שאסור אפי' להזיז, דא"כ איך אפשר לקנח בלא שיזיזם כלל, וכן הק' בלבוש, אלא ודאי כדאמרן. ואפ"ל שמה שהתירו לקנח בעשבים משום שראויים למאכל בהמה, ולא היה מוקצה, לעולם כל היכא שהיו מוקצה כמו בטפיח יהיה אסור לטלטלם, ז"א, דהרי האו"ו כתב במפורש טוף פרק המוציא יין שמותר לקנח בעשבים המחוברים, ואין לקנח בצרור שהוא מוקצה, אבל טלטול העשבים אינו טלטול כיון שהם מחוברים, ואין חוששים שמא יתלשם בקינוחו, שדבר שאין מתכוין מותר, ע"כ. משמע להדיא שטעם ההיתר משום שהם מחוברים, ולא חשיב טלטול במחובר. וכן מוכח מדברי המאירי [סוכה ל"ז:] שכתב: מי"מ אין די' המשתמש במחובר נאמר אלא בשכופף את ענפיו או נשען עליהם וכו'. ואפ"ל שההיתר הוא משום שההדס עומד לריח, ואין בטלטולו משום מוקצה, דבהמשך דבריו מביא את ה"מ שאף להריח לבד היה אוסר, ומפני הטלטול, ומפני שהם סוברים שלא הותר להריח הדס במחובר אלא שלא בטלטול ומגע, משמע להדיא שהמתירים אין להם את הבעיה של טלטול ההדס, משום שאין מוקצה במחובר [ומשמע שהנידון כאן לא אם מותר השתמשות במחובר, אלא אם יש בטלטולו משום מוקצה, וצ"ל שבעודו מחובר אינו עומד לריח].

ובט"ז [סי' של"ו ס"ק י'] כתב ע"ד השו"ע שהתיר להריח הדס מחובר, היינו שלא בטלטול, דלטלטול בידו אסור כמ"ש גבי ירק שאסור להשתמש בירק, וכן פסק כה"ח [סי' של"ו אות ט"ו ס"ב פ"ט]. אך לפמ"ש לעיל גבי עשבים שאין טלטול במחובר, וכמ"ש הרי"ז ופסקי הרי"ד, וכן מהמאירי לעיל שהתיר לאחוז בהדס בעת שמריח, מוכח דלא כדברי ה"ט, וכן כתב לדחות הא"ר שלא משמע כדברי ה"ט מדברי כל הפו', וכ"כ לדחות במחצית [סי' ש"ב ס"ק ו']. ובמשנ"ב יש להקשות מסי' רס"ה ס"ק י' שכתב שכל האיסור לנדנד נר דלוק משום שמא יטה, אבל בלא החשש שמא יטה אין לחוש משום איסור מוקצה, ואילו גבי טפיח בסי' ש"ח ס"ק פ"א כתב שאפי' אם הזמורה קשה דליכא חשש שמם יקטום, אפי' אסור משום מוקצה, ומשמע שיש מוקצה במחובר, ולגבי עשבים בסי' ש"ב ס"ק י"ט כתב שמה שמוותר לקנח בעשבים מחוברים ובלבד שלא יזיזום, פי' שלא ישמוט אותם ממקום חיבורם, ומשמע שמשום איסור טלטול מוקצה לא חושש, ולא כהמג"א שביאר משום מוקצה. אך זה אפשר ליישב דעשבים אף בעודם מחוברים ראויים לקינוח, ולכך אין בעיה מצד מוקצה, אך מה שהקשינו לעיל קשיא.

העולה לדינא שמוקצה המחובר אין איסור בטלטולו בעודו מחובר, וכמ"ש גבי עשבים כדפי' הרי"ז, וכמבואר בב"י בשם רי"ו, אך מהיות טוב יש להתנות עליו מבעו"י שחפץ להשתמש בו בשבת.

נגיעה במוקצה

יש לדון גבי נגיעה במוקצה, האם כל האיסור הוא רק בטלטולו, אך נגיעתו מותרת, או דילמא אף נגיעה בכלל איסור טלטול מוקצה ואסור בכל גוונא. וצדדי הספק, דהרי שנינו במתני' [קנ"א.] עושין כל צורכי המת, סכין ומדיחין אותו, ובלבד שלא יזיז בו אבר, ומדייקים הראשונים הר"ן והרשב"א ועוד שמהא שמעין דאפי' טלטול במקצת שמיה טלטול, שלא תאמר עד שיגביה או עד שיגור, אלא כיון שמוזי ראשו של דבר שאינו ניטל אסור, ומשמע שטלטול מקצתו אין הוא נאסר, שמתעם חשש שמא יטלטל את כולו ויבוא להוציא לרשות אחרת, אלא שהוא עצמו חשיב טלטול, ואף שטלטול רק מקצתו ולא מטלטל כולו אמרין כולה חזקה גזירה היא, וחישישין שמא יבוא לטלטל את המוקצה ולהוציא לרשות, וא"כ ה"ה אם נוגע במוקצה אף שלא מטלטלו אמרין שאף זה נאסר בכלל גזירת טלטול מוקצה, או דילמא שכל גזירת טלטול זהו רק שטלטולו בפועל, אך אם נוגע בו יש להתיר, דסו"ס אין מטלטלו.

אך יש להביא ראיה לכא' שמוותר, מהמשנה עושין כל צורכי המת וכו' ובלבד שלא יזיז בו אבר, וזוהי שהמשנה לא כתבה ובלבד שלא יגע בו משמע שאין איסור נגיעה במוקצה, אלא רק איסור טלטול. וא"ת שזהו רק מפני כבוד המת, מדוע לא התירו אף להזיז בו אבר, ועוד שהגמ' שואלת מתלמידי שו"ר"מ שנכנס אחריו לבית המרחץ, וביקש להדיח קרקע, אמר לו אין מדיחין לטוף קרקע, הרי אצילינו זהו מפני כבוד המת, אלא ודאי שההיתר במשנתנו משום שעל נגיעה אין איסור מוקצה. ויש שרצו להביא ראיה מהמשנה שכתבה סכין ומדיחין אותו, משמע שמוותר ליגע במת, אך התם י"ל שלא נוגע במת אלא שופך עליו את השמן [ויש לעי' אי פי' סיכה זהו לטוף ולהבליע את השמן בגוף], ואפ"ל שנגיעה חשיב כטלטול מן הצד, דהיינו טלטול גרוע, מפני שבנגיעה מתעסק במוקצה עצמו וחישישין שיבוא לטלטל, משא"כ טלטול מן הצד שלא נוגע במוקצה עצמו אמרין שמוותר. אך בירושלמי [פ"ה מביצה ה"א] א"י: ביצה שנולדה ביו"ט סומכין לה כלי בשביל שלא תתגלגל, אבל אין כופין עליה כלי, ושמואל אמר כופין עליה כלי, א"י מנא ובלבד שלא יהא הכלי נוגע בגופה של ביצה, ובקרוב העדה

פי' ב' פירושים, כיון דהנחת הכלי אינו אלא לצורך דבר המוקצה, לכך אסור אפי' הנגיעה, א"נ לפי שהביצה מתגלגלת וא"א שלא יזיזנה בנגיעה, ויוצא נפק"מ בין ב' הפי' אם הנגיעה לצורך המוקצה במקום שאין חשש שיניד את המוקצה, דלטעם הראשון יהיה אסור שעצם הנגיעה נאסרה, ולטעם השני מותר, דכל האיסור בביצה זהו שמא ינידנה, משא"כ במקום שאין חשש שיניד מותר, דהנגיעה לא נאסרה. וברמב"ם [פכ"ה הכ"ג] פסק: לפיכך אין נותנים כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה, אבל כופה הוא הכלי עליה, ובראב"ד כתב: ובירושלמי כתב ובלבד שלא יגע בביצה, ובה"מ פי': ולא ידעתי טעם, וכי המוקצה והגולד אסור ליגע בהם כל שאינו מנוענע, הא ודאי לא, ואפשר שמא ינענע הביצה ע"י הכלי, יוצא לפי"ד שהבין כהפי' השני של קה"ע שהחשש שמא ינידנו, אך בלא"ה שרי הנגיעה.

ובמרדכי [סי' תרמ"ה] כתב וז"ל: כתב רבינו מאיר דאם חפץ או שום דבר מונח על המעות או על שאר מוקצה בשבת, והוא צריך לאותו חפץ, מותר לטלו משם, כי דבר מוקצה אינו אסור רק בטלטולו ממקום למקום, אבל ליגע בו מותר, משמע להדיא מדבריו שכל האיסור הוא בטלטול המוקצה, אך בנגיעתו שרי. וכ"כ ברבינו ירוחם: עמוד שהנר עליו מותר ליגע בעמוד בשבת, משום דאין מטלטל. וכ"כ המאירי [דף קכ"ה] שמוותר לשבת על האבנים, שאין זה טלטול אלא נגיעה בעלמא כנגיעה בכותלים או בקרקע, וכל שנאסר בטלטול מותר הוא בנגיעה לבד, שאין הנגיעה כלום, אלא שבדברים שאפשר לנגיעה שתבוא לידי טלטול ראוי להפריש, הואיל ואין צריך לנגיעתו. חזינן להדיא בדבריו שכל חשש נגיעה הוא שמא יניד את הביצה, אך בלא"ה שרי.

אך בתרוה"ד [סי' ט"ז] שאל גבי שקין שיש בהם מעות מונחים בתיבה, אם שרי להניח עליהם חגורות או שאר חפצים שאינם מוקצים, וכן ליקח מעליהם או לאו, והשיב יראה דשרי, וכדמוכח בעירובין [פ"ד]. דמוקי לה התם בבור מליאה בפירות של טבל דמוקצה הן, ואפי"ה שרי לבני מרפסת להשתמש ע"ג פירות שבתוך הבור, וכן מצינו בשם אחד מהגדולים משום ר"ם שמוותר ליגע במעמד שלפני ארון הקודש אפי' בשעה שהנרות דולקים עליו, דאע"פ שהוא תשמיש מוקצה אין איסור בנגיעה אלא בטלטול. ולפי"ז קשה מהירושלמי שכופין כלי על הביצה שנולדה ביו"ט כדי שלא תשבר, וצריך לזוהר שלא יגע הכלי בביצה, ואמאי הא מותר אף ליגע בידיים במוקצה, ודוחק לתרץ כיון דביצה דבר המתגלגל הוא, אם היה כלי נוגע בה א"א היה שלא יזיזנה ממקומה, ובמחצית"ש [סי' תק"ג ס"ק ב'] ביאר שהדוחק משום דס"ל לה"ה דאין לאסור הנגיעה מה"ט, דהא היה דבר שאין מתכוין, וגם לא היה פ"ר, ואף אם היה פ"ר י"ל דס"ל לתה"ד דפ"ר בדרבנן שרי, אלא כתב לחלק אם הנחת הכלי על הביצה היא לצורך הביצה דהוי דבר המוקצה, ולכך אסור ליגע בה, משא"כ בנידו"ד. וכן הנהו דמייתי ראייה מנייהו, התם ההנחה והתשמיש אינו אלא לצורך דבר שאינו מוקצה, ולכך אפי' אם נגע ע"י ההנחה שרי, וכמ"ש שחילוק התוס' לענין טלטול מן הצד שאם הוא לצורך דבר המותר שרי, ואי לצורך דבר האסור טלטול מן הצד נאסר, וה"ה הכא הנגיעה חשיב כטלטול גרוע כמו מן הצד, ולכך יש חילוק כדהתם.

ובב"י [סי' ש"ח סמ"ב] הביא את כל השיטות המתירים ליגע במוקצה, ואף שהביא בתוכם את התרוה"ד שמתיר ליגע, זהו רק מה שהביא בשם הר"ם בנגיעה מותרת, אך לא סובר כך. וכן פסק בשו"ע בסעי' מ"ב וז"ל: דבר שהוא מוקצה מותר ליגע בו, ובלבד שלא יהא מנוענע אפי' מקצתו, ומשמע שכל נגיעה מותרת אפי' לצורך המוקצה. וכן בריש סי' תקי"ג פסק השו"ע: ביצה שנולדה ביו"ט מותר לכפות עליה כלי, ובלבד שלא יגע, והרמ"א ביאר דהיינו שלא לטלטלה, אך בנגיעה אין איסור. וכן נראה דעת הרמ"א בסי' ש"ח ס"ג שכתב: כל מוקצה אינו אסור בשבת אלא בטלטול, אבל בנגיעה בעלמא מותר. אך קשה, דבסי' ש"י ס"ו כתב: כל דבר שאסור לטלטלו אסור ליתן תחתיו כלי וכו', אבל מותר לכפות עליו כלי ובלבד שלא יגע בו, ומשמע שיש איסור בנגיעה, ומחמת כן כתב המג"א דאע"ג שכתב בסי' ש"ח שנגיעה במוקצה מותרת, היינו לצורך דבר המותר, אבל הכא הנגיעה היא לצורך דבר המוקצה. אך הגר"א שם הק' עליו דאשתמיטתיה של"כ מותר לטוף את המת ולהדיחו ולשמוט הכר מתחתיו, ובלבד שלא יזיז בו אבר, אלמא שאפי' שהיא לצורך המוקצה עצמו מותרת [וא"ת שבמת הקילו משום כבוד המת, וכמ"ש הפרישה, ז"א וכמ"ש לעיל, דא"כ מדוע להזיז בו אבר אסור]. ומה שכתב כאן השו"ע ובלבד שלא יגע בו, היינו לגבי כפיית כלי, מתוך שהוא צר יבוא להזיזו, ולכך נראה שדעת השו"ע להקל בנגיעת המוקצה. ועוד מוכיח המאמר [סי' ש"י ס"ק ח'] דלפ"ד המג"א שביאר דברי השו"ע לפי תה"ד שכל ההיתר של נגיעה משום שהוא לצורך דבר המותר, מדוע בסי' ש"ח כתב שמוותר ליגע ובלבד שלא ינענע מקצתו, הרי לא היה אלא טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, וכשהתיר ליגע משמע בסתמא בין בכלי ובין ביד, אלא ודאי דדעת השו"ע שבכל ענין שרי ליגע. ועוד, דאם השו"ע ס"ל כתה"ד, מדוע הרמ"א שלכו"ע מתיר לא הגיה עליו בשום מקום. ועוד, בסי' ש"ח סעי' מ"ב ששם עיקר ההלכה השו"ע כתב גבי נגיעה, והיה לו לפרש כדברי תה"ד, וזוהי שסתם משמע שבכל ענין מותר, ובסי' ש"י אין זה עיקר ההלכה, ולכך עדיף לפרש שם כמ"ש המאמר לעיל. סוף דבר, שרי נגיעה במוקצה אפי' לצורך המוקצה.

**הרב אברהם שקלאר
כולל "אליבא דהלכתא" ברכפלד**

איסור מוקצה בדעת רבי שמעון והמסתעף לענין טלטול בעלי חיים בשבת
א איתא בשבת (דף מה.) בעא מיניה ריש לקיש מרבי יוחנן, חטיס שזרען בקרקע וביצים שתחת תרנגולת מהו, כי לית ליה לריש מוקצה היכא דלא דחיה בידיים, היכא דדחיה בידיים אית לה מוקצה, או"ד לא שגא. א"ל אין מוקצה לריש"ש אלא שמן שבנר בשעה שהוא דולק, הואיל והוקצה למצותו. ואמר"י עלה אמר ר"י אין מוקצה לריש"ש אלא כעין שמן שבנר בשעה שהוא דולק, הואיל והוקצה למצותו הוקצה לאיסורו. ופירש"י "הוקצה לאיסורו" - כיבוי.

עוד שנינו (שם) בגמ' אמר ר"י אמר שמואל אין מוקצה לריש"ש אלא גרורות וצימוקים, ופירש"י שהעלך לגג לייבשן, ומשנשתהו שם מעט אין ראויים לאכילה עד שיתייבשו בלבד.

ולדינא איפלגו בגמ' (דף קנז.) ר' אחא ורבינא, חד אמר בכל השבת כולה הלכה כריש"ש לבר ממוקצה מחמת איסור, ומאי ניהו נר ישן, וחד אמר במוקצה מחמת מיאוס נמי הלכה כריש"ש לבר ממוקצה מחמת איסור, ומאי ניהו נר שהדליקו בה באותו שבת, אבל ממוכ"כ אפי' ריש"ש מודה דהוי מוקצה.

וכתב הרי"ף (דף סז:) דקי"ל דכל היכא דפליגי ר' אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל, וכן הכרעת כל הפוסקים דהלכה כריש"ש אפי' במוקצה מחמת מיאוס, כמבואר בטוש"ע ריש סי' ש"י.

ב וכתבו התוס' (קנז. ד"ה לבר) מאי ניהו מוקצה מחמת איסור דמודה בו ריש"ש, וז"ל: וכגון איסור דדחיה בידיים, כגון נר שהדליקו באותו שבת, עכ"ל. ומבואר דרק במקום דדחיה בידיים קי"ל כר' יהודה דהוי מוקצה לכל השבת, אבל באופן שלא דחיה בידיים הלכה כריש"ש.

והדבר מפורש יותר בדבריהם לעיל (מה: ד"ה אין) בבאור דברי ר' יוחנן דאמר אנו אין לנו אלא בנר כריש"ש, וז"ל: פי' במוקצה מחמת מיאוס דהיינו נר ישן שלא הדליקו בה באותו שבת, ולעיל דפסיק כריש"ש היינו בהדליקו בה באותו שבת דהוי מוקצה מחמת איסור, והא דפסיק (קנז:) כריש"ש בבבילה לפני הכלבים, אע"ג דבבילה מוקצה מחמת איסור היא כדפר"ת, התם לא דחיה בידיים, אבל הכא דדחיה בידיים סבר כריש"ש וכו', עכ"ל [ובערוה"ש בהק' לסי' ש"ח הביא מהאו"ז דהטעם דקי"ל כריש"ש בנר שהדליקו בה באותו שבת, הוא משום דגם ר"מ בדף מד. ס"ל הכי, והו"ל ריש"ש יחיד נגד רבים ר"י ור"מ, ועי"ש].

ג נמצינו למידין בשיטת התוס' דרק איסור דחיה בידיים, בהא קי"ל כריש"ש, אבל בשאר איסורים דלא דחיין בידיים הלכה כריש"ש דאין עליו תורת מוקצה, ול"א מיגו דאתקצאי. והא דקי"ל כריש"ש באיסור דחיה בידיים, היינו אפי' ביושב ומצפה שיסתלק האיסור, אבל באינו יושב ומצפה גם ריש"ש מודה דאמר"י מיגו דאתקצאי לכל השבת, כמבואר בגמ' (דף מד.) אמר מר זוטרא מותר השמן שבנר שמתיר ריש"ש, מיירי בנר זוטא דדעתיה עלויה, אבל בכוס קערה ועששית לא יזיזום ממקומם כיון דנפיש, ופירש"י לא אסיק אדעתיה שיכבו כל היום.

ובתדו"ה שבנר מבואר דיסוד החילוק בין נר קטן לנר גדול ובין נר שבת לנר חנוכה, דנר שבת להנאותו בא ויושב ומצפה שיכבה, משא"כ נר חנוכה משום חביבותא דנר אינו מצפה שיכבה. [ועיין באפי"ק ח"ב סי' י"ט שהעלה דלעולא (שם מד.) דאוקים סיפא כריש"ש, ש"מ דסבר בדעת ריש"ש דאפי' בדחיה בידיים ואינו יושב ומצפה (כגון כוס וקערה וכו'), לית ליה לריש"ש מוקצה, וצ"ב טעמו, ועי"ש].

ד והכי מוקמינן אליבא דריש"ש במס' ביצה (ל:) אהא דתניא אין נוטלין עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה, וריש"ש מתיר, מוקמי לריש"ש בסוכה רעועה דמאתמול דעתיה עלויה, ופירש"י דמסיק אדעתיה דנפלה ולמחר נפלה, הלכך לריש"ש מוקצה ליכא, עכ"ל. אבל בסוכה בריאה דאינו יושב ומצפה אימתי תיפול סוכתו, וכן בשאר איסורים דאינו יושב ומצפה, גם ריש"ש מודה דהוי מוקצה לכל השבת, וכגון רגורגרות וצימוקים דאיכא תרתין, דחיה בידיים ולא חזי, וכיון דלא אסיק אדעתיה שיהיו מוכנים לאכילה בשבת ה"ה מוקצים לכל השבת גם אחר שנתקנו, וכבר הרי"ך בזה החזו"א דיש בזה ג' חלוקות וכולן לאיסור (ויתבאר א"ה בסמוך אות י"ד).

ה והנה עד עתה שמעין דריש"ש מודה דישנו איסור מוקצה רק באופן שדחיה בידיים ואינו יושב ומצפה, וכגון כוס קערה ועששית שדחה אותם בידיים בשעה שהדליקם, אבל אכתי יש לברר מה סברת ריש"ש באופן שלא דחה אותם כלל, ואינו יושב ומצפה שיסתלק תורת מוקצה מינייהו. והנה שנינו בפסחים (דף מז.) המבשל גיה"ג בחלב ביו"ט ואוכלו לוקה חמש וכו', ושקו"ט בגמ' על אלו ה' לאוין לוקה, וקאמר אלא אפיק הבערה ועייל עצי מוקצה, ומקשה הגמ' ומוקצה דאורייתא, ומשני אין דכתיב "והיה ביום השישי והכיניו את אשר יביאו", ופירש"י וכיון דלאו מזומן הוא והכתוב קראו הכנה, הו"ל מלאכה, ועובר עליה משום ל"ת כל מלאכה, עכ"ל. ובביצה (כו:) אמר"י בגמ' היה אוכל בענבים והותיר וכו' לא יאכל מהו עד שימזין מבעו"י, ה"ד, אי דחזי למ"ל להמנה, אי דלא חזו כי אומין להו מאי הוי, ופירש"י (ד"ה ואי) וז"ל: ביה"ש ודאי אסורין דאין כאן הכנה מבעו"י, ומאן דהו"ל מוקצה והכנה מבעו"י בעי כדכתיב ביום השישי "והכיניו את אשר יביאו", עכ"ל. הרי מבואר דאיסור מוקצה יסודו משום חיסרון בהכנה והזמנה מבעו"י.

וכן נקט החי"י אדם (כלל ס"ו ס"א) לדינא וז"ל: ונ"ל להוסיף עוד טעם שכיון שראו חכמים וכו' סמכו דבריהם על פסוק "והכיניו" וכו', דאיכא מ"ד בגמ' מפסוק זה דמוקצה הוא דאורייתא כיון שלא היה מוכן מע"ש, ואף דלא קי"ל הכי, מ"מ סמך גדול סמכו על פסוק זה שלא לטלטל אלא מה שהוא מוכן מע"ש וכו', עכ"ל. ונראה שבגדרי דין זה נחלקו ריש"ש ורי"י, דריש"ש סבר דכל שהוא יושב ומצפה לא נחית ע"ז תורת מוקצה, אחר שחזר להיתרו, ונמצא שלא חסר בהכנתו כלום, אבל רי"י סבר כל שבביה"ש היה אסור בטלטול ובשימוש משום תורת מוקצה שעליו, הרי הוא נאסר על כל השבת, ולא מהני מה שהוא יושב ומצפה כיון שהיה חסר הכנה בער"ש, ומעתה לפי"ז כל שאינו יושב ומצפה אפי' לא דחיין בידיים מודה ריש"ש דאסור.

ו ולכא"ר נראה לתלות הדבר בפלוגתא מהו סיבת הטעם דמודה ריש"ש בכוס וקערה ועששית דהוי מוקצה, דהנה בחי' הר"ן המיוחסים לריטב"א (דף מה.) כתב בשם הרמב"ן שהוא מדין מיגו דאתקצאי לביה"ש איתקצאי לכולי יומא, אבל הריטב"א (דף מד:) כתב להדיא דריש"ש ל"ל מיגו דאתקצאי, אלא טעמו דריש"ש משום דאקציה לכוליה שבת שאינו עומד ומצפה אימתי תכבה, עכ"ד. ולכא"ר נראה דהטעם דמיאן הריטב"א בטעם דמיגו דאתקצאי מהו, דא"כ קשה איך פליג ר"י שמעון על רי"י ביושב ומצפה, הלא סו"ס היה חסר בהכנתו כלום, והר"ן סבר דזה גופא שיישב ומצפה שיסתלק תורת מוקצה ממנו, גם זה בכלל הכנה יחשב שלא ליתן ע"ז תורת מוקצה. ומעתה לסברת הריטב"א איכא למימר דרק בדחייה שייך לומר הסברא דאסח דעתיה, אבל הטעם דמיגו דאתקצאי שייך גם באופן שלא דחיה

ס"ל, והרא"ש לא ס"ל כן, ואנן בתר הרא"ש גרין, לכן אין להקל בכריאה, וצ"ע, עכ"ל. ובתו"ש (סי' שכ"ד סק"א) ראיתי דבר חידוש, שכ' בשם המהרש"א סוף פרק נוטל דנבילה דמי לנוול, ולמה שנתבאר בסי' תצ"ה דנולד אסור בשבת ה"נ נבילה צריכה להיות אסורה בשבת, אך כ' ע"ז דמסתמת הפו' לא משמע כן, וצ"ל שטעם סתימתם לפי שהבהמה קיימא בעולם, ודמי לגשמים שמערי"ש כבר נמצאים בעננים, אמנם בתהלי"ד (סק"י) כתב הדה"ר הכריע כמהרש"א, וצ"ע.

כב) ובדעת המ"ב יש גם כן תימא, דבסי' ש"ח סק"ח נקט בפשיטות דלדין כיון דלא דחיה לבהמה בידיים שרי אפי' חלה היום, ומאיך בסי' שכ"ד סק"ז הביא לדברי הא"ר והגר"א שנסתפקו בזה, ולא ברירא להם דעת ר"ש בזה, וצ"ע דטעמא דר"ש גבי חולה שחלה בשבת שייך נמי גבי נבילה, ואי קיי"ל כר"ש בחולה למה לא ברירא ליה כן גם נבילה, הא לכא' ב' הדינים דמיא לאהדדי.

כג) ומוכרחים אנו לחילוקו של החזו"א (סי' מ"א סק"ד) דכתב שיש לחלק בשורש הדין מאיזה טעם לא היה הדבר מוכן לשימוש בזמן ביה"ש, דאם רק מחמת האיסור לא היה הדבר מוכן בזמן ביה"ש [וכגון בהמה שנשחטה בשבת], בכה"ג קיי"ל דכל שלא דחיה בידיים ל"א מיגו דאיתקצאי אף אם אינו יושב ומצפה, שכיון שנסתלק האיסור חזר להיותו אף אם לא היה עומד מתחילה שיתלק האיסור, אבל בדבר שאינו עומד לכך לא מצד איסורו אלא מצד מציאותו, כמו סוכה שנפלה דמודה בה ר"ש דכל זמן שלא נפלה אינו עומדת להסקה אפי' בחול, וכן נר כ"ז שהוא דולק, וכן בכור תם דאינו עומד לאכילה, כל הנהו לא חשיב מוכן לר"ש אלא רק אם דעתו עליהם.

כד) ושורש חילוק זה כבר נמצא ברשב"א בחי' לחולין (יד). שכתב אליבא דאביי וז"ל: דאין מוקצה אלא מה שמקצה האדם מדעתו, והקצאת בהמה בחייה אינה באה מדעת האדם אלא דאריא דאיסורא רכיב עליה, וכיון שנשחטה הותרה, ומאיך בטעמא דמ"ד מודה ר"ש בבע"ח שמתו כתב הטעם משום דמוכן לאדם לא היה מוכן לכלבים, כלומר דמחמת המציאות אינו עומד לכלבים ולא משום איסורא. וכך לישנא נקט במשמרת הבית שלו, והעתיקו בא"ר (סי' ש"ח סק"ז), וז"ל: שלא הקצה הוא אותן אלא איסורא הוא דרכיב עליהו, וכל שיתלק האיסור ושלא בעבירה חזר להכשרו, עכ"ל.

כה) וביאר בכך הא"ר דברי הלבוש (שם) שכ' אליבא דהשו"ע, דאין לומר דבהמה זו היתה מוקצה מחמת איסור שחזיטה, שהרי מאתמול ביה"ש עדיין לא היה חולה שחזיטה ראויה לו לשחוט, אלא כיון דלא דחין בידיים ל"ל מוקצה לר"ש, והו"ט כמשנ"ת.

כו) אמנם מדברי ה"ט בריש סי' ש"י (ושם סק"ב) נראה שהלך בדרך אחרת, שנתקשה טובא בדברי הב"י שכ' בס' ש"י דמודה ר"ש בכל מוקצה מחמת איסור, בין אם הוא מחמת דלא חזי לתשמיש היתר מצד עצמו, או מצד דבר שעליו דהוי מוקצה, ולא מקיל ר"ש אלא בדבר שנאסר בביה"ש ונסתלק ממנו דבר האיסור, והוא דבר העשוי להסתלק בשבת, ואנן לא קיי"ל כוותי' בהא אלא מיגו דאתקצאי בה"ש אתקצאי לכולי שבתא, עכ"ד. ותמה עליו ה"ט: וק"ל הא בסי' ש"ח פסק דהשוחט לחולה מותר לבריא, עכ"ל. ובסי' ש"ח חזר ה"ט על קושיתו, ותי' דהא דלא קיי"ל כר"ש בהיתר שבא מחמת שנסתלק האיסור, היינו דווקא במידי דבא ההיתר בשבת מחמת שינוי שנשנתה האיסור מכמות שהיה, היינו נר שהדליקו אותו שבת, דאע"פ שככה אסור לטלטלו, דאנו אומרים כיון שהיה דולק ביום ה"ז כאילו דולק עתה, אבל משא"כ שוחט בשבת לחולה דבהמה כמות שהיא וכמו שהיתה ביה"ש כן היא עתה, רק שנתחדש מצד אחר שנחלה אדם אחד, ואף אם היה חולה ביה"ש היה לו ג"כ היתר זה, נמצא דלא חל עליו שם מוקצה כלל, עכ"ל.

כז) ובא"ר (שם) דחה חילוק ה"ט לגמרי, חדא דלפמשנ"ת ברשב"א לחינם האריך ה"ט לחמוה כאן ושם, דהא לטעמא דאיסורא רכיב עליה לק"מ, ועוד שלט"ז לא נתיישב שריותא דבהמה שנתנבלה בשבת, הא התם השינוי נולד בבהמה עצמה, ואיך פסק השו"ע דמותר להאכילה לכלבים אפי' נתנבלה היום. אמנם לסברת הרשב"א והחזו"א לק"מ, דהא התם נמי לא דחין בידיים, ורק איסורא הוא דרכיב עליה, דבהמה לאכילה עומדת, ומ"ל חלה הוא ומ"ל חלתה היא וכמשנ"ת, ודו"ק.

כח) ועתה נבוא לדון בדעת המ"א, דהנה בהל' יו"ט (סי' תק"א) כתב השו"ע: אין מבקעין עצים מן הקורות שעומדות לבנין, ולא מקורה שנשברה ביו"ט, אפי' אם היתה רעועה מעיו"ט וקרובה להשבר, וכ' עליו המ"א (סק"ב) וז"ל: זהו אליבא דר"י, אבל לר"ש מותר ברעועה, ונ"ל דאפי' לפי מ"ש סי' שכ"ד ס"ז דבהמה בריאה שמתה מותר לר"ש, היינו משום דמ"מ יושב ומצפה שמא ישחטנו חשו"כ כמ"ש התוס' בחולין (שם), אבל קורה בריאה שנשברה לכ"ע אסור, דהא פריך סתמא דתלמודא (בביצה דף ל.), ולא קאמר הניחא למ"ד כמ"ש דף כ"ו, אלא ע"כ כ"ע מודים בזה דאסור וכו', עכ"ל [שוב כ' שם דנ"ל דכלי אפילו היה שלם אתמול ונשבר ביו"ט שרי לר"ש, דכלי עשוי להשבר משא"כ קורה, יעו"ש].

נמצינו למידין דלעולם אף ר"ש מודה דלולי שהיה יושב ומצפה היה עליו תורת מוקצה, ומעתה לפי"ז צריך להעמיד דינא דהשוחט לחולה שחלה היום גם כן ביושב ומצפה, וכדברי התוס' בחולין (ואפי' אם נפרש דבריהם דאירי נבילה שנתנבלה היום, לכא' חד טעמא ניהו). אך א"כ יש לתמוה למה סתם המ"א בסי' ש"ח, ולא רמז מידי דבעי' שיהיה יושב ומצפה.

וראיתי בספר "כללי מוקצה" שעמד על הערה זו למה במ"א בסי' ש"ח אין משמעות לזה, דלא כ' אלא דאין מוקצה לר"ש אלא כשדחאו בידיים, ולא הזכיר לתנאי דיושב ומצפה, ועל כן רצה לחלק בין בהמה בריאה שמתה בשבת דהתם הוצרך המ"א לטעם דיושב ומצפה, ואילו בשוחט לחולה דהוי מוקצה מחמת איסור דלא דחיה בידיים בזה א"צ לטעמא דיושב ומצפה, דאף דאין יושב ומצפה ל"א מיגו דאתקצאי, ודבריו צ"ב, דכבר הוכחנו דרוב הראשונים ס"ל דגם בלא דחיה בידיים אם אינו יושב ומצפה מודה ר"ש דאסור, ועוד שמקושיית הרשב"א בביצה (ל): מוכח בהדיא לא כן, שהק' אהא דאמר' בגמ' דגבי סוכה נמי יושב ומצפה אימתי תיפול סוכתו, וז"ל: ואפי' למר ב"י דאמר חלוק היה ר"ש אפי' בבע"ח שמתו, לא דמיא סוכה לבע"ח, דמיתה בבע"ח שכיחא, עכ"ל.

וצימוקים, משמע קצת דלא סגי ליה באינו יושב ומצפה לחוד, אלא צריך ג"כ שידחנו בידיו, וי"ל].

ד) ומעתה צריך להבין סוגיית פצעילי תמרה למה ר"ש מתיר אע"פ שאינו יושב ומצפה לתיקונם בשבת, ומ"ש מגרורות וצימוקים, והנה בחזו"א (סי' מ"ד סק"ו) כבר הוכיח דלא קמ"ל שמואל על גרורות וצימוקים דלא חזין כלל, דזהו מילתא דפשיטא דהוי כשאר צרורות ואבנים, אלא שמואל איירי בגרורות וצימוקים דאחזי ולא אחזי, ואשמועי' דאע"ג דכבר חזין מע"ש אפי"ה אסירי, משום דאסחי דעת' מינייהו, ולכן אפי' נגמר תיקונם בשבת הרי הן אסורים, דגרע מקורה רעועה ונר שככה דיושב ומצפה שישולק מהם תורת מוקצה. ויסוד זה כבר נזכר בר"ן (דף מה). בהדיא וז"ל: וא"ת והא נר דדחיה בידיים, ואפי"ה אמר ר"ש דאם כבה מותר לטלטלו, לאו ק"ו, דאנן ה"ק היכא דדחיה בידיים ועדיין עומד בדחיו כחטים שזרען בקרקע וכו', משא"כ בנר דכיון שככה נתבטל דחיו, עכ"ל. ומעתה לפי"ז צריך להבין למה פצעילי תמרה מותרים לגמרי, הא גם בהנהו אסח דעתיה ומצפה על תיקונם.

טו) וכבר עמד על כך רש"י בביצה (דף מ: ד"ה אלא), והעלה בחילוקו כך, וז"ל: גרורות וצימוקים מתחילה הן ראוין לאכילה, והוא דחה אותן בידיים וכו', אבל אלו לא דחה אותן בידיים, ואיכא דאכלי מנייהו הכי וכו', עכ"ל. והחזו"א (שם) כתב כן מנפשיה דשאני' פצעילי תמרה דלא נדחו מעולם, משא"כ גרורות וצימוקים לא מעלה על דעתו דנתקנו כבר בשבת.

והעולה בידינו עד עתה דמוקצה מחמת איסור דדחיה בידיים אפי' יושב ומצפה קיי"ל כר"י, אבל אם לא דחיהו בידיים ואינו יושב ומצפה הלכה כר"ש דאינו מוקצה, אבל באינו יושב ומצפה שהאיסור יסתלק, אע"פ שלא דחיהו בידיים דעת רבותינו בעלי התוס' ודעמייה דאף ר"ש מודה דהוי מוקצה.

טז) אכן דעת הרמב"ן במלחמות ריש פ"ג (יג). דחלוק ר"ש גם באופן שלא דחאו בידיים ואינו יושב ומצפה, דגם בכה"ג ל"ל מוקצה, וכך עולה מדבריו שכ' וז"ל: מתוך דברים אלו נלמוד שלא הודה ר"ש במוקצה מחמת איסור אלא כשהקצה אותו לאיסורו, כגון שמן שבכוס וכו', דאיהו דחיה בידיים וכו', וטעמו של ר"ש בכבוד לפי שא"א לעולם בלא איסור וכו', הא בפירות שנשרו אינן אלא גזירה שמא יעלה ויתלוש, ושתלשן הנכרי נמי בכלל גזירה זו וכו', עכ"ל. ומבואר מיניה דס"ל דר"ש מיקל טפי, דכל שלא דחין בידיים אע"פ שאינו יושב ומצפה לא נחית עלייהו תורת מוקצה, ולפיכך הוצרכנו לאסור פירות הנצחים משום גזירה דשמא יעלה ויתלוש, דמשום מוקצה אין לאוסרם. ואין להק' מבכור דהוי מוקצה אע"פ דלא דחין, דשאני בכור שא"א שהאיסור יסתלק א"כ יעבור החכם איסור, ומיהי"כ שיעבור החכם איסור עבורו, והשתא לפי דבריו לק"מ שריותא דפצעילי תמרה, דאפי' נימא דאינו יושב ומצפה, מ"מ גם לא דחין בידיים, ומשו"ה לא נחית ע"ז תורת מוקצה.

יז) ומהי"א דפירות הנושרים ג"כ לק"מ, דהתוס' גופיה כבר עמדו על כך בביצה (ג. ד"ה גזירה), ותי' דאף לשיטתם הוצרכו לגזירה זו, כיון דמיירי הכא בחצר דהוי מוכן לעורבים, ומוכן לעורבים חשיב מוכן לאדם, ולפיכך כל חל ע"ז תורת מוקצה. ובשבת (קכב. ד"ה איני) תי' הקו' באופ"א, דשמא במוקצה דמחובר מודה ר"ש, וכסברת רש"י בביצה (כד: ד"ה א) דפירות המחוברים כגורורות וצימוקים דמי, מדלא קי"ן מאתמול אקציננהו מדעתיה, ע"ש.

יח) אכן הרשב"א בחי' לחולין (טו. ד"ה ע"כ, והביאו הב"י סי' ש"ח ס"ב) הביא בזה מחלוקת, דעה ראשונה ס"ל לחלק בין בהמה שמתה לבהמה שנשחטה, דגבי בהמה שמתה סבר ר"ש דאפי' מתה היום מותר להאכילה לכלבים, משום דיושב ומצפה אימתי תמות בהמתו, דמיתה שכיחא, אבל השוחט לחולה בשבת דווקא בחלה מבע"ח, דדבר רחוק שיהא יושב ומצפה אימתי תשחט בהמתו, אבל דעת רבו נר"ו דל"ל לר"ש מוקצה מחמת איסור אלא באיכא תרתי לגרעותא, חדא דדחיה בידיים, ועוד שאינו יושב ומצפה לכבייתן מחמת גודלן ככוס קערה, ולכן גם חולה שחלה היום מותר לבריא לאכול ממנה, דאין עליה תורת מוקצה.

יט) ובדעת הרא"ש ישנו מבוכה גדולה, דבחולין (פ"ה סי' כ) נקט דלדין דקיי"ל כר"ש דל"ל מוקצה מחמת איסור אלא בנר שהדליקו בשבת דדחיה בידיים, והילכך אפי' חלה בשבת מותר לבריא.

ומאיך הרא"ש בפ"ג סבר כמר בר אמימר דקאמר מודה ר"ש בבע"ח שמתו שאסורים, ולדידי' אוקים הגמ' באית ביה אפרוח מת, אלמא דהרא"ש נקט גם כהך מ"ד, ומבוכה זו ישנו ג"כ בדעת הטור, דגבי חולה נקט הטור בפשיטות כדעת רוב הראשונים דמיירי אפי' חלה היום, וכן נקט בהדיא בסי' שכ"ד (ס"ז) דמיירי גם בנתנבלה היום, משום דסבר כר"ש דל"ל מוקצה, ומיהו בסי' תקי"ח כ' דבהמה בריאה ומתה אפי' לר"ש אסור לטלטלה, אלמא ס"ל דהלכה כמר ב"א דמודה ר"ש בבע"ח שמתו בשבת שאסורים. ולגודל הדחק כ' הב"י דע"כ צ"ל שהטור כאן סמך עמש"כ בהל' יו"ט, והוא דוחק שיכתוב להיפך ויסמוך על מה שיחזור בו בהל' יו"ט, ותו צריך ליתן טעם למה פסק להחמיר בפלוגתא דבע"ח, הלא מוקצה אינו אלא מדרבנן.

כ) ועל הסתירה בדעת הרא"ש העמידנו הגר"א בביאורו (סי' שכ"ד) שתמה על הב"י דאשתמיטתיה מיניה דברי הרא"ש שהעמיד דברי ר"ש כמר ב"א, ושכן כתבו הטור והסמ"ג והמרדכי, וראיתם מסוכה רעועה דדוקא ביושב ומצפה, וה"נ בעי' שתהיה חולה מבע"ח, וכ"כ הרשב"א בעבוה"ק שאין אדם מצפה אימתי תמות בהמתו, וה"ו כגורורות וצימוקים שאין דעתו עליהם כלל, ומאיך בשוחט לחולה בשבת פסקו אלו הראשונים דמיירי אפי' חלה היום, וא"כ כ"ש מתה מאליה, דהא שוחט לא אסיק אדעתיה כלל. ושוב כ' הגר"א לתלות הסוגיית דנבילה שנתנבלה וחולה שחלה בשבת אהדי', דאמוראי דפליגי בשחיטה פליגי נמי בפלוגתא דאמוראי גבי בע"ח שמתו, וכיון דר' דימי בתראה הוא, ומיניה משמע דאפי' חלה בשבת שרי, לכן ראוי לפסוק כמר בריה דר"י דחלוק ר"ש אפי' בבע"ח שמתו, עכ"ד. ומכל הנך טעמי ועוד פסקו המחבר ודעמי' הן בסי' ש"ח והן בסי' שכ"ד כר"ש דמותר להאכילם, הן בחלה היום והן בחלתה היום.

כא) אמנם בא"ר (סי' שכ"ד סק"ח) הניח סתירה זו בצ"ע, שהעתיק דברי המלבושי יו"ט שכ' על דינו של המחבר וז"ל: ואני הוכחתי דלאו כ"ע הכי

בידיים ככל מוקצה מחמת גופו (אמנם גם הריטב"א מסכים דכלל ממו"ג מודה ר"ש משום דישנו דחיו כללי, דיש דברים שהם דחיים מעיקרא וא"צ לדחיתו).

ז) ונראה לתלות בזה פלוגתא דאמוראי, דהנה שנינו לק' במשנה (קנו:): פלוגתא דת"ק ור"י אימתי מחתכין את הנבילה לפני הכלבים, דלת"ק אפי' נתנבלה בשבת, ולר"י אם לא היתה הנבילה מוכנה מער"ש אסור לחותכה, לפני שאינה מן המוכן, ופירש"י דלת"ק אפי' נתנבלה היום וביה"ש היתה עומדת לאדם, אפי"ה מחתכין אותה לפני הכלבים.

ובסוגיין (מה:): נחלקו אמוראי בדעת ר"ש, דמר בר אמימר סבר דמודה היה ר"ש בבע"ח שמתו שאסורים, ופירש"י דאע"ג דאמר מחתכין נבלה, ה"מ במסוכנת דדעתיה עליה מאתמול לכלבים, משא"כ בבריאים שמתו היום דאסורים. אבל מר בריה דר' יוסף סבר חלוק היה ר"ש אפי' בבע"ח שמתו שהן מותרים, והנה סתם בע"ח לא דחין בידיים, ואינו יושב ומצפה על מיתתם, ובוה באנו לידי פלוגתא דאמוראי, דמר בר אמימר סבר דאע"פ דלא דחין בידיים, מ"מ כיון דאינו יושב ומצפה על מיתתם ולא היה דעתו עליהם מאתמול, לפיכך אפי' מתו אכתי קיימי באיסורם, אבל מר בריה דר"י סבר דכיון דלא דחין בידיים לא נחית ליה תורת מוקצה, אע"פ דאינו יושב ומצפה.

ח) אמנם דעת התוס' בחולין (דף יד. ד"ה מחתכין) דכל שאינו יושב ומצפה אפי' לא דחיהו בידיים מודה ר"ש דהוי מוקצה, דכתבו בפשיטות וז"ל: ובהמה נמי איירי ביושב ומצפה שמא ישחטנה חשו"ו ואחרים רואין אותם, וכן צ"ל ע"כ, דהא בביצה (ל): מוכח דכל היכא דאין יושב ומצפה אית ליה לר"ש מוקצה, עכ"ל. שמעינן מהא דאף לר"ש כל שאינו יושב ומצפה אע"פ שלא דחין בידיים הוי מוקצה, ולכן הוצרכו לומר דהטעם שהתיר ר"ש בבהמה הוא משום דיושב ומצפה.

ט) ונסתפק החזו"א (סי' מ"א סק"ב) על מה דברו התוס' במש"כ דיושב ומצפה, האם קאי אמתי' דמחתכין הנבילה, וכמר בריה דר"י דחלוק היה ר"ש אף בבע"ח שמתו, ולכן התקשו איך יפלוג ר"ש בכריאה שמתה, הא מודה ר"ש בסוכה בריאה שנפלה, ולפיכך פ"י משנתנו ביושב ומצפה שמא ישחטנה חשו"ו, וע"כ צ"ל דמיירי שהיה חשו"ו בביתם הרגילים לשחוט, והוא מסתפק עליהם שישחטו היום דלא שייך מצפה בעיני אחר, אך לפי"ז הניח בצ"ע את טעמו של מר ב"א דלמה א"כ פליג ר"ש בכריאה שמתה, ודוח"ל דנחלקו בגדרי יושב ומצפה, דמר ב"א סבר דכה"ג ל"ח יושב ומצפה, ואע"פ דלא דחין הוי מוקצה [ואין לומר דמיירי שיש לו דיר בהמות, והגם דחשו"ו רגילים לשחוט בביתו, מ"מ אין דעתו ורצונו שישחטו עצים מן הבהמות שבביתו ולא מן הקורה שנשברה ביו"ט, וז"ל: ואת מכל הבהמות מלבד אחת, וז"א, דהא אמר' בגמ' בחולין (שם) דבהמה עומדת לאכילה ולגדל, נשחטה הובררה דלאכילה עומדת, לא נשחטה הוברר דלגדל עומדת, וה"נ זו שנשחטה היא זאת שהובררה דלשחיטה עומדת].

ושוב העלה החזו"א צד השני, דאפשר דדבריהם קיימי אסוגיא דחולה שנשחטה בהמה עבורו בשבת, דבחולין (דף טו:): איפלוגו בהו אמוראי אי מיירי בחלה מבע"ח או אפי' בשבת, ומסקנת הסוגיא דלר"י דוקא חלה מבע"ח מותר, ולר"ש שרי אפי' חלה היום, ונתקשו התוס' הא אף לר"ש בעי' יושב ומצפה וליכא, ועל כך תי' דמיירי במצפה לחשו"ו וכמשנ"ת. והכי מוכח נמי בתוס' ביצה (ב: ד"ה א) דהא דחיהו אהא דתנן התם אין מבקעין עצים לא מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה ביו"ט, וז"ל: ואת הוא ר"ש אינו מתיר אלא ביושב ומצפה, וי"ל דה"נ הואיל ונשתברה ביו"ט מסתמא היתה רעועה מאתמול, והוי כיושב ומצפה מתי תשבר קורתו ותהיה ראויה להסקה.

י) וכבר גילה כן דעתו ר"ש בהדיא בגמ' (מו:): דאמר כל שאין מומו ניכר מעיו"ט אין זה מן המוכן, ול"א דיושב ומצפה מתי יפול בו מום, דמימר אמר מי יימר דנפיל ביה מומא, ואת"ל דנפיל מי יימר דנפיל ביה מום קבוע, ואת"ל מום קבוע מי יימר דמזדקק ליה חכם, אלמא בהמה אע"פ שלא דחין בידיים, מ"מ סגי בהא דאינו יושב ומצפה להחיל עליו תורת מוקצה לכל השבת.

יא) וכן כ' הר"ן בביצה (יג). בשם הר"ז"ה אהא דאמר ר"פ הילכתא נכרי שהביא דורון לישראל, אם יש מאותו המין במחובר אסורין, ופירש"י דאסורים משום מוקצה אפי' לר"ש דמחובר אסח דעתיה מיניה כל שלא לקטן מבערב, וכגורורות וצימוקים דמי, וכ' עליו הר"ז"ה שלא היה צריך לכל זה, כי ברור הוא דמודה ר"ש בכל מוקצה מחמת איסור שאין דעתו עליו כגון כוס קערה וכו', והוה טעמו בכבוד וכו', ודבריו נראין לי עיקר, עכ"ל. שמעי' מהא דדעת הר"ז"ה והר"ן דעצם הדבר דאינו יושב ומצפה מחיל עליו תורת מוקצה.

יב) וכדברים אלו נתבאר ברמב"ן (בחי' לשבת דף קנו:), אבל במלחמות חולק וכמשנ"ת) במש"כ לחלק בין בהמה שמתה דנחלקו בו ר"ש ור"י, לבכור ודלועין דלכ"ע שרי רק בנתלשו מער"ש, וז"ל: ה"ט דמודה בדלועין דמה שנתלש מן המחובר אסור לר"ה, שאין אדם מצפה מתי יתלש, והו"ל בכבוד שנפל בו מום וכו' שא"א מצפה מתי יפול בו מום וכו', ובנבילה שנתנבלה בשבת דשרי אע"ג דאית לן למימר שא"א מצפה מתי תמות, פליגי בה אמוראי וכו', ואיכא מ"ד שאין ר"ש מודה בבע"ח שמתו, דכיון דבהמה למיתה קיימא אפשר שהוא מצפה למיתתה אע"פ שהיא בריאה, ואינו דומה למום בבהמה שאינו מצוי ולא עביד דאתי, עכ"ל. והם הם הדברים, דפירות מחוברין ובכור אע"פ דלא דחין בידיים, כל שאינו יושב ומצפה תורת מוקצה עליהן.

יג) וכן מוכח בתוס' בביצה (ו. ד"ה הואיל), דהנה מצינו שנחלקו שם בגמ' רב ושמואל באפרוח שנולד ביו"ט, דרב אסר ושמואל מתיר לאוכלו הואיל ומתיר עצמו בשחיטה, ועל כך הקשו התוס' למ"ל הך טעמא, תיפול' משום דלית להו מוקצה, דכר"ש ס"ל, ות"י וז"ל: אי"ו אצטרך אפי' לר"ש מודה בהא מוקצה דהכי דהוי כגורורות וצימוקים, עכ"ל. אלמא אפרוח כיון שעומד לגדל אינו יושב ומצפה לשחטה, ולכן הוצרכו להתירו משום סברת רש"י. וכע"ז מצינו בתוס' בשבת (דף מה: ד"ה אית ביה) דביצת אפרוח אינו יושב ומצפה לאכילה לכלבים (ונסתלק ממילא קושיית התו"י שם). [אמנם מדברי הרשב"א בעבוה"ק (בי"מ שע"ה פ"ב ה"ג, הובא בבהגר"א סי' שכ"ד ס"ז) דדימה בהמה שנתנבלה לגרורות

משמע מהכא דכל היכא שאינו יושב ומצפה, אע"פ שלא דחיין בידיים מודה דהוי מוקצה, דאלת"ה למה לא תי' הרשב"א דשאני סוכה שדחיין בידיים, משא"כ בע"ח שלא דחיין כלל, אלא מוכח דס"ל דעצם בניית הסוכה אינו מחשיבו כדחייה בידיים [וכבר העירו באפיק"י (ח"ב ס"י י"ט) ועוד שהרשב"א בחולין (דף ט"ו) וכן בביצה (כו: ד"ה מה) נקט דרך בתרתי לגרעיותא מודה ר"ש, דהיינו דחייה בידיים ואינו יושב ומצפה, וצ"ע].

ל ואכתי צריך לדון בדברי המ"א בס"י ש"ה (סק"י"ב) דכתב שם שהחלב שנחלב בשבת, אפי' חלבו לתוך אוכל היו החלב מוקצה, וכיון שהבהמה אינו ראוייה לאכילה אף החלב היוצא ממנו הוי מוקצה. ותמה הגר"ז (שם בקו"א אות ב') על כך, הא אנו ל"ל מוקצה מחמת איסור אלא היכא דדחייה בידיים, ותי' דאיסורו משום דהוי נולד גמור, דמיא למיא בעיבא דמיבלע דלא היה החלב בעולם כלל, ובתהלי"ד (שם סק"י"ז) הביאו ותמה עליו דלמה יחשב לנולד גמור (וטעמא דמשקין שזבו ודאי לא שייך בחולב לתוך האוכל יעו"ש). והניחו בצ"ע.

[ובשב"ה"ש (מלאכת דש בא"ר אות ע"ז) הביא מהגרצ"פ פראנק שתיירץ קו' הגר"ז עפ"ד התוס' בחולין יד. דלא אמרו דבריהם אלא ביו"ט ולא בשבת, דבשבת אינו ראוי מצד איסור שחיטה, ושוב אהני מחשבתו לגדל לשויה מוקצה, יעו"ש. ודבריו צ"ע, דהלא השו"ע בס"י ש"ח ובס"י שכ"ד מיירי בשבת, ואורבה לא יהיה יושב ומצפה על החלב, וצ"ע].

לא והנה בתו"ש (שם) כתב ג"כ כהך דינא, אך לפו"ד נסתלק מאליה תמיהת הגר"ז שכי' וז"ל: והחלב אסור אפי' חולב לתוך אוכלים, דכיון שהבהמה אינה ראוייה לאכילה מחמת איסור שחיטה, והוי גם על החלב שם איסור נולד מחמת אמה, ואף דקיי"ל דאין מוקצה אלא היכי דדחייה בידיים, וגבי בהמה לא מקרי דחייה בידיים כמי"ש בס"י ש"ח, שאני הכא שכבר נשחטה ונסתלק האיסור ממנה, אבל הכא היא עדיין בחייה והחלב כרוך אחריה, עכ"ל. הנה מדבריו עולה יסוד גדול, דלא קיי"ל כר"ש אלא באופן שנסתלק האיסור לגמרי, כהיא דחולה בשבת ובהמה שחלתה ונתנבלה, דהתם כיון שהבהמה עדיין בחייה, וכשם שיש איסור מוקצה דבע"ח על הבהמה לכר"ע, כן ישנו איסור מוקצה על החלב, וכבר נתבאר דר"ש מודה במוקצה דמחמת גופו, ואף בע"ח דינם כממח"ג כמבואר בתוד"ה הכא (מה:): ובטו"ש"ע (סי' ש"ה ס"י"ט, וסי' ש"ו ס"א, וסי' ש"ח ס"מ) (אכן התהלי"ד לא ניח"ל כ"כ בתי' זה, ויתכן דק"ל דכיון שהחלב פירש מן הבהמה תו לא גריר בתר הבהמה, ואין לו דין אבר מן החי, וצ"ב).

לב ונראה ע"פ היסוד שהנחיל לנו התו"ש, ליישב קושיית העולם דמקשים לסברת ר' יוסף (בתוד"ה הכא דף מה:): שישפ' דהטעם דאוקמי בגמ' באפרוח מת משום דחוי לשחק בו תינוק כשבוכה, ואף שהתוס' פליגי ע"ז והוכיחו בראיות דבע"ח דינם כגורגורות וצימוקים, מ"מ כ"ז בבע"ח שאין עומדים לשחק, אבל בבע"ח המיועדים לצחק בהם תינוקות למה לא יועיל בהם יחוד למלאכתם, ובעיקר תיקשי לר"ש דל"ל מוקצה, הלא לכא"ו גם אם בשבת יחליט לשחק בהם יפקע מהם תורת מוקצה כל זמן שלא דחיין בידיים, ומי' מחולה שנחלה בשבת. ועפ"י התו"ש לק"מ, דשאני חולה ששחטו עברו בשבת ובהמה שנתנבלה בשבת, דנסתלקו הבע"ח מארץ החיים ואין המוקצה בעולם, משא"כ ברוצה להשתעשע עמהם (ע"י ליתוף והאלכה) וכן ליהנות מקולם וממראיתם, כיון שעדיין עומדים בחיותם לא נפקע מהם תורת מוקצה.

ונראה להוסיף בזה ביאור, דאפי' אם נניח דינם בע"ח שעומדים ג"כ למשחק ושעשוע, מ"מ אינם עומדים רק לשם כך, דיש בהם עוד תועלת מלבד השעשוע בהם, ולפיכך יש לדמותם לעצים ואבנים שנתבאר דינם בס"י רנ"ט ס"ב (ועיי"ש בבה"ל ד"ה צריך) ובס"י ש"ח סכ"ב דבשביל לסלק מהם תורת מוקצה צריך יחוד לעולם, והטעם משום שהדרך לזרוקן אחר השימוש לבין הגרוטאות ולבין האבנים, אבל אם רגיל להשתמש עמהם בימות החול תשמיש של היתר, כגון אבנים המונחים ע"ג הכירה תמיד אינם מוקצים, ואם עשה בו מעשה המוכיח שעומד למלאכה המתרת מהני לבטל ממנו תורת מוקצה (כמבואר שם במ"ב ס"ק צ"ד ובס"י ש"ד ס"ק ע"ה), אך כיון שמבואר בשו"ע (סי' ש"ב ס"א) ובמ"ב (סק"ה) דצריך שיהיה ניכר בגוף האבן וכיוצ"ב, ומבואר דרק בכך מיקרי מוכן לכך, אי"כ כל זה לא שייך בבע"ח, דלא שייך בהם יחוד לעולם כיון דבגמרא המשחק חוזרים להיות ככל שאר בע"ח, ותו דלא ניכר עליהם יחודם דלא משחק משאר בע"ח, וה"ה דומים לשאר בע"ח, ודוח"ל דעצם הנחתם בכלוב בבית או בחצר מעשה זה מוכיח עליהם דשונים הם משאר בע"ח, דז"א, דיש שמעמידים אותם לראותם בלבד, ולא לשם שעשוע וכדו'. ונראה שלסברא זו כיוונו הגר"ז (סע"ה) והכה"ח (ס"ק רל"ה) שכתבו שאף בבע"ח ביתיים דינם כממח"ג, וכונתם לשלול סברא הנ"ל.

לג ולא יועיל ולא יציל דברי התהלי"ד שתמה אליבא דר"ש למה בכל ממח"ג לא יועיל מה שיחליט להשתמש עמו בשבת לצורך דבר המותר, הלא לא כל ממח"ג דחינוה בידיים (וכעין סברת הרעק"א בריש סי' ש"ח גבי ממח"כ), ותי' דכיון דלא ייחודו לכך מער"ש ה"ז גופא חשיב כדחייה בידיים, וכסברת רש"י (ביצה כד:): ונתי' פירות מחוברים דמדלא לקטן מאתמול אקצינהו מדעתיה, עכ"ד. ומעתה ה"נ בכל בע"ח ביתיים נימא הכי, דמדלא ייחודו לשחק בו תינוק מער"ש ה"ז חשיב כדחייה בידיים, אמנם לדברינו אפי' ייחודו מער"ש לא מהני ייחודו, כיון שחוזר לאיסורו מפני שלא ניכר עליו ייחודו וכמשנ"ת.

לד וכבר מצינו בזה פלוגתא דרבוותא, שבשו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' פ"א) כתב וז"ל: ועוד הודיעוני כי נ"ל אע"פ שבעלי חיים מוקצים ניהו, מ"מ נ"ל להתיר לטלטל עופות המצפצפים בקול נאה בכלובן, דליכא למיחש דילמא שמיט גרפיהו, כיון שבני אדם נהנים בקולם לאו מוקצים ניהו, מידי דהוי אסליקוסתא שהיא למראה, וקול ומראה כי הדדי ניהו לענין מעילה, וצא ולמד מהל כל שיר דאי לאו גזירה שמתא תפסק שמתא היה מותר לטלטל ולשורר בהן, עכ"ל.

ושוב הביא בסו"ס פ"ב תשובת הרא"ש שהשיב על כך וז"ל: ועל העופות לא מלאני לבי להתיר, דאין ללמוד היתר שמוש בעלי חיים מהיתר כלים, דאף כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו מותר, אבל צורות שבהצד אפילו צריך מהם צורך גדול אסור לטלטל, משום דאין תורת כלי עליהם, הכי נמי בבעלי חיים, ויש לאסור יותר בבעלי חיים, ולא פלוג רבנן בבעלי חיים, עכ"ל.

ולכא"ו היה מקום לומר דמהר"ח או"ז נקט כדעת ר' יוסף בתוס' (שם) דכל בע"ח ביתיים בכלל, ולא דווקא עופות שיר הכלואים בכלובן, אבל הרא"ש נקט בפשיטות כדעת רבותינו בעלי התוס' דכל בע"ח מוקצים, ל"ש בכלובן ל"ש בני תרבות הדירים בבית כבשדה. וסברת הרא"ש כיון דרוב בע"ח אינם עומדים לשעשוע וכדו', אפי' אם מצינו איזה בע"ח שעומדים ג"כ לשעשוע התינוקות, וכדאשכחן במתני' שבת (דף צ:): חגב חי שמצניעין אותו לקטן לשחק בו, מ"מ לא פלוג רבנן וגזרו על כל הבע"ח משום מוקצה. ויש להוסיף עוד דהא מצינו בשבת (קנד:): דאביי אשכחיה לרבה דקא משפסף ליה לבריה אגבא דחמרא, ופירש"י בשבת היה לשעשוע התינוק, עכ"ל. הנה מצינו שבכל בע"ח שייך איזה ענין שעשוע, ולא יעלה על הדעת שמשום כך יסתלק מזה תורת מוקצה, ודו"ק. אכן יש לומר דלא קאי מהר"ח או"ז אלא על עופות שבכלוב, שכל מטרם הוא רק כדי ליהנות מקולן, אבל על שאר בע"ח (כגון צב וארנבת וכדו') מודה דהוי מוקצה, דלא ניכר עליהם יחודן, ואין עומדים רק לשם שעשוע, אמנם דברי הרא"ש קשה לחלק בין ציפורי שיר לשאר עופות, דיותר נראה מסתימת דבריו דהלא פלוג קאי על כל הבע"ח, בין הרומשים על הארץ ובין בעלי הכנף, דגם מהם ישנם הרבה שלא מצפצפים בקול נאה, ודו"ק. והרא"ש בזה לשיטתו כמש"כ בתוס' הרא"ש (מה: ד"ה דאית) דסבירא ליה דאפרוח מוקצה הוא, דלא גרע מאבן יפה שאסורה בטלטול.

לה ובשו"ת הלכות קטנות (סי' מ"ה) ערך שאלה בענין זה, והעלה דכל הבע"ח העומדים לשעשוע תינוקות מותר לטלטלן, וז"ל: אם מותר לטלטל בהמה חיה ועוף לתינוק לשחק בו בשבת. תשובה. מדברי התוס' בב"מ (מו: ד"ה פיירי) נראה דק"ל לשור כלל, דכל שעושין בו איזה שימוש ומיוחד לכך כלי מיקרי, והא דארמ"י שבת קכח: ובשו"ע סי' ש"ח ח"ד דמדורין עגלים וסייחים אבל לא מגביהין, משום דלא צורך גו"מ הוא אלא לצורך עצמו של איסור, עכ"ל. והעולה מדבריו שנקט לדינא דהעיקר כדעת ר' יוסף וכדעת מהר"ח או"ז, דבע"ח העומדים למשחק מותר לטלטלם בשבת, ולא נחית לחלק בין עופות שבכלוב לבין שאר בע"ח, ודו"ק, וכן מפורש בראש יוסף (מה:): שלסברת הר"י יוסף אף תרגולת ראי לשחק בו תינוק. **לו** ושור' בספר בית היין (ע' קמ"ה) שהביא תשו' ממרן הגריש"א (ה' ירפאהו ויחיייהו בתושח"י) בנידון שלנו, ביש לו בע"ח שמויחד להשתעשע בו האם מותר לטלטלו, והשיב שבמקום שמקובל הדבר שיש להם בע"ח להשתעשע בהם, אפשר לסמוך להקל על דעת ר' יוסף בתוס' (שם), ובודאי שפיטא שלצורך עיור להדריכו, וכלב זה הוא יד ימינו, דסומכים להקל, עכ"ל.

ואם נאמין שהדברים יצאו מפיו, עכ"פ נראה מלשונו שנוהר מרן הגריש"א להתיר בשופי, אלא התיר רק במקום שמקובל הדבר שיש להם כאלה בע"ח להשתעשע בהם, והיינו משום דיתכן שבכ"ג חשיב יחוד לעולם וניכר יחודו, ויתכן דבכ"ג לא שייך טעמא דהרא"ש דלא פלוג רבנן, כיון שהדבר ניכר וידוע לכל שישנם בע"ח שעומדים לשם שעשוע, ועל כן מהני יחודם, ועצ"ב.

ושוב מצאתי סברא כעין זו בשש"כ (פרק כ"ז הערה י"ג) בשם הגרשז"א לענין דגים שבאקווריום, שמותר לטלטל הכלי עם הדגים, משום דמסתבר דהרא"ש לא היה מחמיר בכ"ג כיון שהכלי והדגים עשויים ומיוחדים לנוי, ובפרט אם הדרך לטלטל את האקווריום מקום למקום, אבל בלא"ה אסור משום ממח"כ, וכן דעת הקצוה"ש (סי' קכ"א) והמנח"ש (סי' פ"ח סק"י), ובשו"ת או נדברו (ח"ט סי' כ"ז) לא התיר אלא במקום צורך גדול, אמנם דעת האגרו"מ (או"ח ח"ד סי' ט"ז) שהדבר מוקצה ואסור לטלטלו, וכסתימת הרא"ש. וכן סתמו בארחו"ש (פ"ט סק"ד).

הרב יצחק מרסיאנו
כולל "אליבא דהלכתא" בני ברק

כלי שמלאכתו לאיסור

טעם האיסור

א. פסק השו"ע (סי' ש"ח ס"ג) שכלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, ואסור לטלטלו מחמת לצל, עיי"ש. והנה יל"ע בדין זה, שהרי מוקצה מחמת גופו וכן במוקצה מחמת חסרון כיס אסורים בטלטול בכל גוונא, ואפי' לצורך גו"מ, והטעם לזה משום שהאדם הקצה דעתו מהם לגמרי, ואין הם מוכנים אצלו לשימוש כלל. ולפ"ז צ"ב הדין דכשמלא"א, שאם האדם הקצה דעתו ממנו אי"כ יש לאוסרו אפי' לצורך גו"מ, ואם לא הקצה דעתו ממנו אי"כ אף מחמתו לצל יש להתירו.

וראה בהשגות הראב"ד על בעה"מ בריש ביצה שכתב וז"ל: דדבר שמלאכתו לאיסור, מה שאסרו בו לא באו לו משום מוקצה, אלא משום דמיחזי כרוצה לעשות בו מלאכתו, ע"כ. (וראה בהשגות הראב"ד סוף פכ"ד מהלכות שבת). וכן הוא בריטב"א (קכד: ד"ה ולענין הלכה) שכתב שאפי' לרבי שמעון שלית ליה מוקצה, מ"מ מודה הוא בכשמלא"א שאסור לצורך גו"מ, והטעם משום ד"כלים שמלאכתו לאיסור לא מידי מוקצה נגעו בהם לאיסור, אלא טלטול הוא שאסרו, גזירה משום הוצאה, וכשם שגזרו בימי נחמיה בן חכליה אפי' בכלים שמלאכתם להתיר". הרי מבואר מדבריהם שלא אסרו כשמלא"א משום מוקצה, אלא אסרוהו מטעם אחר, או כדי שלא יראה כהולך לעשות מלאכתו כמ"ש הראב"ד, או משום דחיישינן שמא יוציא לרה"ר כמ"ש הריטב"א. וביאר הריטב"א דבריו דאיסור כשמלא"א הוא כאיסור כלי שמלאכתו להתיר שגזרו בזמן נחמיה בן חכליה, וכלי היתר ודאי אין איסורם משום מוקצה, שהרי ודאי אין אדם מוקצה דעתו מכלי היתר, דהרי הוא מוכן ועומד לשימוש בשבת, אלא שמי"מ אסרום חכמים בטלטול משום סרך איסור, אי"כ ה"ה בכשמלא"א נמי לא נאסרו משום מוקצה אלא משום סרך איסור. ונראה דהוצרכו הראב"ד והריטב"א לומר כן, משום דס"ל שאין אדם מוקצה דעתו מכשמלא"א, וזה מפני שיש בו שימושי היתר, ולכן אין לאוסרו משום מוקצה, אלא שנחמיה וב"ד אסרום משום סרך איסור. ואח"כ כשראו שאכשור דרי, התירו לטלטל כשמלא"א לצורך גו"מ, ומפני שאין לחוש כ"כ לאיסור. אבל אי נימא שאיסור כשמלא"א הוא משום מוקצה, ס"ל לראב"ד ולהריטב"א דלא שייך להתירו לחצאין,

דאם אדם מוקצה דעתו ממנו, אי"כ בכל גוונא יש לאוסרו כמוקצה מחמת גופו ומחמת ח"כ, אלא ודאי שאין איסורו משום מוקצה.

וכן הוא דעת הגר"א (יור"ד סי' רס"ו ס"ק ג') שמה שמותר לטלטל כשמלא"א לצורך גו"מ, ומה שרבי שמעון מודה באיסור כשמלא"א, הוא מפני שאין איסורו משום מוקצה, וכשם שכלי שמלאכתו להתיר מה שאסור לטלטלו שלא לצורך כלל, הוא ודאי לא משום איסור מוקצה, אלא גזירה הוא שגזרו על טלטול כלים, ה"נ בכשמלא"א, עיי"ש. ובוזה מתבאר דעת הראב"ד הריטב"א והגר"א שגזירת כשמלא"א אינה כגזירת שאר מוקצה, שכן הם נאסרו משום מוקצה, כלומר שאין דעת האדם עליהם משום שאין הם מוכנים לשימוש, ואילו גזירת כשמלא"א הוא משום שגדרו ע"ז גדר לאיסור. אולם י"ל שגזירות אלו שונות לא רק בענינים אלא גם בזמניהם, וכל אחד נאסר בזמן אחר, דראה בגמ' (שבת קכג:): דמבואר שאיסור טלטול כלים הוא מזמן נחמיה בן חכליה, ואילו לעיל (שם ל:): מבואר שכבר בזמן דוד ושלמה היו דברים שאסורים בטלטול, עיי"ש בגמ' שבעת פטירתו של דוד המלך ע"ה לא התירו לטלטלו אלא ע"ז כיכר או תינוק, הרי שדברים אלו נאסרו הרבה לפני נחמיה בן חכליה. וראה בגר"ז (סי' ש"ח ס"י"ז) דמבואר מדבריו שדברים שאינם ראויים לשימוש, נאסרו אף בזמן דוד ושלמה ואולי אף קודם לכן, ואילו הכלים לא נאסרו אלא בזמן נחמיה בן חכליה, עיי"ש. וכן משמע קצת מרש"י (שבת קכג: ד"ה ג' כלים) שכתב שם וז"ל: דבימי נחמיה בן חכליה בבית שני גזרו על טלטול כל הכלים כדי לגדור גדר וכו', ע"כ. הרי לכאורה שגזרו אז רק על הכלים, וא"כ מתבאר דעל דברים שאינם כלים גזרו כבר לפני כן. וא"כ י"ל דכשם שהם שתי גזירות שונות בזמניהם, כן שונות הם גם בענינים, שמה שגזרו בזמנים הקדמונים דברים שאינם ראויים לשימוש, זה משום שאדם מוקצה דעתו מלהשתמש בהם, אחר שממילא אינם ראויים לשימוש. ואילו על כשמלא"א לא גזרו אז, וזה מפני שהם ראויים לשימוש, ואין אדם מוקצה דעתו מהם. אלא שאחר כמה דורות בזמן נחמיה בן חכליה, שראו שקצת מאיסורי שבת אינם חמורים כ"כ בעיניהם, נתחדשה גזירה זו, ולא משום מוקצה, אלא משום סרך איסור.

ב. אולם ראה בתוס' ר"ד (קכג:): דמבואר פשוט דס"ל שכשמלא"א הוא איסור מוקצה, ולכן תלה את דיני כשמלא"א במחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון במוקצה, עיי"ש. וכן מבואר (סי' ש"ח ס"ב) דכשמלא"א הוא איסור מוקצה, וז"ל: וקיימא לן דכמה דברים אסורים משום מוקצה מחמת איסור, וכמו שנתבאר בס"י ש"ח, ע"כ. עיי"ש דכוונתו לכשמלא"א (ועיי' בח"א דלהלן בסמוך). וכן חזר ע"ז שם עוד כמה פעמים, וקרא לכשמלא"א מוקצה מחמת איסור. וכתב שם דגם רבי שמעון מודה דכשמלא"א אינו מותר אלא רק לצורך גו"מ, ולא מחמה לצל (ודלא כתוס' ר"ד הנו'). וכן כתב בתו"ש (סי' ש"ח ס"ק י"ג) שכשמלא"א נאסר משום שאדם מוקצה דעתו ממנו, וכ"כ בפשיטות בח"א (כלל ס"ה ס"ד) שכשמלא"א הוא איסור מוקצה. וכן משמע מהמ"ב בהקדמה לסימן ש"ח שהביא את סוגי המוקצה שכתב הב"י הנו', ומשמע אי"כ שהוא משום מוקצה, וכ"מ מדבריו בס"ק כ', וכן משמע מבה"ל (סי' ש"ח ס"ג סוד"ה קרדום וכו'). והיינו דס"ל שכשמלא"א אסור, מפני שמקצה אדם דעתו ממנו.

וא"כ קשה הטעם שחילקו בכשמלא"א בין צורך גו"מ שמותר לבין שמירת הכלי שאסור, שאם תאמר שאדם מוקצה מדעתו כשמלא"א, אי"כ אמאי יש אופנים שמותר לטלטלו אחר שהוקצה מדעת הבעלים. וכן העיר הגר"א שם שמה שמותר לטלטל כשמלא"א לצורך גו"מ, הוא רק אי נימא שאין איסורו משום מוקצה, דאל"ה היה אסור בטלטול לגמרי, עיי"ש, ועיי' בלשון התו"ש שם. וראה בח"א (כלל ס"ו ס"ד) דכתב בטעם דאיכא בכשמלא"א אופני היתר ואיסור בטלטול, זה משום שהוא מוקצה דעתו מחמת איסורן, וגם יש לחוש שמא יבוא לעשות מלאכה בהן, ולכן אסור לטלטל וכו' שלא יפסד או יגבג, ולא התירו אי"כ הוא צורך לשבת וכו' או וכו' צריך למקום הכלי, דלתשמישים אלו אינו מוקצה מדעתו". הרי מבואר בהדיא שאופני ההיתר והאיסור בכשמלא"א תלי בדעתו של האדם, שמחד גיסא הוא מוקצה דעתו מהם מחמת איסורן, ולכן אסור מחמה לצל, ומאידך גיסא אינו מוקצה דעתו מהם מחמת שימושי היתר שבהם, שמשתמש בהם לעיתים אף בחול, והיינו שמקצה דעתו מהם ממה שאינו צורך שבת, וממה שהוא צורך שבת אינו מוקצה דעתו מהם.

ולפ"ז אין הפרש בין הדברים האסורים בטלטול, אלא כולם אסורים משום מוקצה, מפני שהאדם מוקצה דעתו מהם. ולפ"ז קשה, דאם כבר בזמן דוד ושלמה היו דברים האסורים בטלטול משום שאדם מוקצה דעתו מהם, ולכן אסור מוקצה מחמת גופו בטלטול, אי"כ אמאי לא נאסר כבר אז בטלטול גם כשמלא"א משום האי טעמא גופא. שאדם מוקצה דעתו מהן מחמת איסורן. וי"ל שלא תיקנו לאסור משום מוקצה אלא דבר שהקצאתו גמורה כמוקצה מחמת גופו, אבל דבר שאין הקצאתו גמורה כשמלא"א, אע"פ שאדם מוקצה דעתו מהם ממה שאינו צורך שבת, ורק בזמן נחמיה בן חכליה אסרו גם דברים שאין הקצאתם גמורה, משום שלא היו איסורי שבת חמורים בעיניהם כ"כ. אלא שברעת הרמב"ם א"א לומר שמוקצה מחמת גופו היא גזירה קדומה, אלא מוכח דס"ל שבזמן נחמיה בן חכליה גזרו על מוקצה מחמת גופו, מדכתב (בפכ"ד ה"י"ב) שאחר שראו חכמים שהזהירו הנביאים שלא יהא הילוכך בשבת כהילוכך בחול וכו' (והוא מדברי ישעיה שהיה הרבה לפני דורו של נחמיה בן חכליה), למדו ק"ו מזה שגם הטלטול בשבת לא יהא כטלטול בחול, וזה כדי שלא יבוא ויטלטל כלים מפניה לפניה בביתו, "או להצניע אבנים וכיוצא בהן" וכו', ומבואר אי"כ שחכמים שאחרי ישעיה, כלומר נחמיה וב"ד, גזרו על האבנים. ותימא דהרי אבנים הם מוקצה מחמת גופו, ומבואר בגמ' שכבר בזמן דוד ושלמה נאסר מוקצה מחמת גופו.

וי"ל ע"פ הגהות חת"ס (סי' ש"י"א סי"ב, הובא באוצה"מ הוצאת מכון ירושלים שם אות א') שכתב לחדש שמה שהוצרכו לטלטל את דוד המלך ע"ה אחר פטירתו ע"י תינוק, אלא משום מוקצה נגעו בו, אלא משום הוצאה מרשות לרשות, שרצו להוציאו לרשות אחרת, לכן הניחו עליו תינוק כדי שיהא המת כמיטה לתינוק, והוי כמוציא חי הנושא את עצמו במיטה, שליכא ביה איסור דאורייתא, עיי"ש מש"כ ליישב עפ"ז. ולפי דבריו י"ל שבזמנים הקדמונים לא היתה גזירת מוקצה כלל, ולכן כל הנידון גבי דוד המלך ע"ה היה רק משום הוצאה מרשות לרשות, ורק בזמן נחמיה וב"ד

נתחדשה גזירה זו, שתקנו שכל מה שאדם מקצה דעתו ממנו קודם השבת, אסור לטלטלו בשבת. ולפי"ו י"ל שהפוסקים שס"ל שאיסורי כשמל"א הוא משום מוקצה, ס"ל כן שכל איסורי טלטול נתחדשו בזמן נחמיה ובי"ד, ואסורם משום מוקצה, היינו שאסרו כל דבר שאדם מקצה דעתו ממנו, בין אם הקצאתו גמורה ובין שאינה גמורה. אלא שמהש"ל ומג"א (סי' ש"א ס"ק ט"ז) מבואר דס"ל דמעשה דדוד הוא משום איסור מוקצה, עיי"ש, ומבואר א"כ שכבר הייתה גזירה קדומה של מוקצה, ולכן צ"ל כהתירוץ הראשון שכתבנו, שבתחילה הייתה גזירה על מוקצה שהקצאתו גמורה, ואח"כ גזרו גם על מוקצה שאין הקצאתו גמורה.

ולכאורה י"ל נפ"מ אי כשמל"א נאסר משום מוקצה או משום סרך של איסור, והוא בגוונא שיכול להשתמש בכלי של היתר ולא בכשמל"א, אי מותר בכה"ג להשתמש בכשמל"א (עיי"ן להלן אות ו'), דאם איסור דכשמל"א הוא משום מוקצה, והיינו דתלי בדעתו של האדם שמחמת שכלי זה מיוחד למלאכת איסור לכן הוא מקצה דעתו ממנו, הא חזינן בח"א דזה רק מדבר שאינו צורך שבת, אבל דבר שהוא צורך שבת אינו מקצה דעתו ממנו, ואדרבה דעתו עליו להשתמש בו לצרכי שבת, וא"כ י"ל שאף שיש לו כלי היתר, מי"מ הא לא הקצה דעתו ממנו ולא הוי מוקצה. אבל אי נימא שכשמל"א לא תליא בדעתו, אלא חכמים גזרו עליו משום סרך איסור, והם התירו לצורך גו"מ, א"כ י"ל שלא התירו אלא בגוונא שאינו יכול בדרך של היתר, אבל ביכול בדרך של היתר לא התירו איסור כשמל"א ככה"ג.

אלא שמהמ"ב לא משמע כן, שכן אע"פ שמתבאר מדבריו בכמה מקומות (וכנ"ל בריש אות ב') שאיסור כשמל"א הוא איסור מוקצה, מי"מ כתב בס"ק י"ב שביש לו כלי של היתר אסור לו להשתמש בכשמל"א, עיי"ש, ומתבאר דכשמל"א ביש לו כלי של היתר אינו תלוי במחלוקת מה יסוד איסור דכשמל"א. והטעם הוא משום דאף אי נימא דכשמל"א הוא מטעם מוקצה, ולצורך שבת לא הקצה האדם דעתו ממנו, מי"מ ביש לו כלי של היתר לא חשיב השימוש בכשמל"א צורך שבת, שהרי יכול להשתמש לצורך שבת בשל היתר, וא"כ ככה"ג הקצה האדם דעתו מהכלי של איסור.

טלטול כשמל"א בשאר אופנים

ג. והנה כשמל"א התירו לצורך גו"מ ואסור מחמה לצל, והיינו שאסור לטלטלו לצורך שמירתו, והנה יל"ע בזה, שהרי יש עוד שימושים שאינם לא לצורך גו"מ ולא לצורך שמירה, כגון טלטול למניעת בזיון, או שמאיה סביבה אינו רוצה שידעו שיש לו אותו החפץ, או שהכשמל"א טעון על בהמה, ויש מחמת זה צער בע"ח אם יסור טעון עליה כל השבת, ועוד כיוצ"ב אופנים שאין לטלטלם לא לצורך גו"מ ולא לצורך שמירה. והנה חז"ל לא דיברו בזה, אלא הזכירו רק ב' אופני היתר, ואופן אחד של איסור, ויל"ע בשאר האופנים אי הם בכלל אופני ההיתר, או שהם בכלל אופן האיסור.

וראה בשבת (קנ"ד): שמבואר שמותר לפרוק משא שהוא מוקצה מעל הבהמה בשבת, רק אי נימא צער בע"ח דאורייתא, עיי"ש, ונפסק כן בשו"ע (סי' ש"ה ס"ח), אלא שהוסף שם שלא יפרוק המשא בידיים אלא בגופו, עיי"ש, ומבואר דבלא איסור דצער בע"ח דאורייתא, היה אסור לפרוק המשא מעליה, ואמאי הא אינו פורק המשא לצורך שמירתו, אלא למנוע צער מהבהמה.

ואין לומר דהתם לא איירי במוקצה מחמת איסור, אלא בשאר מוקצה, כגון מחמת גופו או מחמת חסרון כיס שאסורים בטלטול בכל גוונא, ורק משום צע"ב דאורייתא מותר לפרוקם, שכן מחמורו של ר"ג (שבת קנ"ד): נראה שאף בכשמל"א איירינן התם, עיי"ש. ואף אם תדחה ותאמר שגוונא דהתם לא חשיב כשמל"א עיי"ש, מ"מ מוסתם השו"ע משמע דאיירי אף בכשמל"א, ואפ"ה לא הותר אלא משום צער בע"ח דאורייתא, וגם זה שרי רק אם יפרוק בגופו ולא בידי, ואמאי הא אינו פורק לשמירת המשא אלא למניעת צער מהבהמה. ומוכח מזה לכאורה שלא רק לצורך שמירה אסור, אלא ה"ה שאם האופנים אסורים בטלטול, ולכן אסרינן התם על פריקת הכשמל"א, משום שאינו מטלטלו לצורך גו"מ אלא לצורך אחר, וכל צורך אחר הוי כטלטול לשמירה ואסור.

וכן משמע בבה"ל (סימן ל"א ס"א ד"ה אסור להניח) שהביא מחלוקת אי מותר לטלטל תפילין כדי שלא יפלו וכדו', עיי"ש שתלה מחלוקת זו במה שנחלקו אי מותר להניח תפילין שלא לשם מצוה, שלמתירים הוו תפילין ככלי שמלאכתו להיתר, ומותר לטלטלם כדי שלא יפלו (עיי"ן פמ"ג סי' ש"ח משב"ז ס"ק ג', וח"א כלל ס"ו ס"ב). והתכוין הפמ"ג ליישב בזה אמאי פסקו הב"י והרמ"א שתפילין הוו כלי שמלאכתו להיתר, אע"פ שפסק השו"ע לעיל סי' ל"א ס"א שאסור להניח תפילין בשבת, ועו"י תירץ דכיון שלא למצוה מותר, א"כ לא הוי כשמל"א. ולאסורים להניח תפילין בשבת אפי' שלא לשם מצוה, א"כ הוו תפילין כשמל"א, ואסור לטלטלם שלא יפלו (עיי"ן ט"ו סי' ש"ח ס"ק ג', ומג"א ס"ק י"א), עיי"ש. והנה בנפילת תפילין אין רק החשש שיגזקו שהוא צורך שמירתם, אלא יש בנפילתם גם בזיון, ואעפ"כ כתב הבה"ל שלמ"ד דתפילין הוו כשמל"א, אסור לטלטל תפילין כדי שלא יפלו, ואף שיש בזה בזיון לתפילין. ובוזה מבואר דס"ל לבה"ל שרק טלטול לצורך גו"מ שרי, ואילו כל שאר הטלטולים דינם כטלטול לצורך שמירה ואסור.

ד. אלא שמש"כ הפמ"ג (סי' ש"ח משב"ז ס"ק ג') והבה"ל (סי' ל"א) שלהסוברים שמותר להניח תפילין שלא לשם מצוה, א"כ הוו התפילין כלי שמלאכתו להיתר, הוא תמוה מאוד, שהרי כתב הפמ"ג (סי' ש"ח א"א ס"ק ט) שכלי שרוב תשמישו לאיסור הוי כשמל"א, ואפי' שיש לו מיעוט תשמישי היתר, וכן פסק המ"ב (סי' ש"ח ס"ק י') עיי"ש. והא ודאי שרוב ככל השימוש בתפילין הוא לצורך מצוה, וא"כ אף אי נימא שמשמשים בהם לעתים שלא לצורך מצוה אלא לצורך אחר, מ"מ שם כשמל"א עליהם משום שרוב תשמישם הוא למצוה. וכן נראה מדברי המג"א, שאע"פ שלעיל (סי' כ"ט סוס"ק א') כתב שאין איסור להניח תפילין שלא לצורך מצוה, מ"מ נראה מדבריו כאן (סי' ש"ח ס"ק י"א) שכיון שאסור להניח תפילין בשבת, א"כ הוו תפילין כשמל"א. [וזה סותר לכאורה את

מש"כ הבה"ל שהסוברים שמותר להניח תפילין בשבת שלא לשם מצוה, ס"ל בהכרח שתפילין הוו כלי שמלאכתו להיתר. אולם עיי"ן בה"ל (סי' ל"א ס"א בד"ה היה זלזול) שכתב שאפשר שלהמג"א אסור מדרבנן אף שלא לשם מצוה עיי"ש, וכיון שיש צד במג"א שבכל גוונא אסור להניח תפילין בשבת, ואפי' שלא לשם מצוה, לכן חשיב ליה הבה"ל כשמל"א, ועיי"ן]. וכן נראה בהדיא בגר"ז (סי' ש"ח ס"ט), שאף שמבואר מדבריו שכל האיסור להניח תפילין בשבת הוא רק כשמניחם לשם מצוה, אבל שלא לשם מצוה מותר להניחם, אעפ"כ כתב שתפילין הוו כשמל"א, כיון שהם מיוחדים לשם מצוה, עיי"ש. הרי שס"ל להמג"א והגר"ז שאף בתפילין אזלינן בתר רוב שימושו, וכיון שרוב שימושו הוא לשם מצוה, לכן חשיבו התפילין כשמל"א. וא"כ מש"כ הפמ"ג והבה"ל שלהסוברים שמותר להניח תפילין שלא לשם מצוה, הוו התפילין לדידהו כלי שמלאכתו להיתר, אע"פ שרוב שימושו הוא לאיסור, לכאורה סותרים הם בזה את דברי עצמם ז"ל, שפסקו שאזלינן בכלי אחר רוב תשמישו.

ואפשר ש"ל שהרי אופני ההיתר והאיסור בהנחת תפילין בשבת אינם אופנים שונים, אלא השימוש הוא אותו שימוש, שמניח התפילין על ידו ועל ראשו במקומם הקבוע. וכל החילוק בין ההיתר והאיסור הוא רק בכונתו, שאם מכוין לשם מצוה אסור, ושלא לשם מצוה מותר. משא"כ בכשמל"א אופני ההיתר והאיסור שונים, כגון בקורנס של זבאים, שבשימושי האיסור הוא מרדד בו את הזבוב, ובשימושי ההיתר הוא פוצע בו את האגוזים, הרי ששימושי ההיתר והאיסור שונים. וס"ל לפמ"ג ובה"ל שרק בכה"ג ששימושי ההיתר והאיסור שונים, אזלינן בתר רוב תשמישו, אבל בגוונא שאופני השימוש הן בהיתר והן באיסור הוא אותו אופן, וההפרש ביניהם הוא רק בכוונה, ככה"ג לא אזלינן בתר רוב הכוונה, והסברה בזה י"ל שהרי אין האיסור בתפילין מצד עצם ההנחה בשבת, והרא"י שהרי יש אופן שהיא מותרת, א"כ אין בעצם ההנחה שום איסור, וכיון שהפעולה אינה אסורה מצד עצמה, חשיבא הפעולה כמלאכת היתר, ועיי"ן. שו"ר מש"כ המנח"ש (ביצה טו. ד"ה ובעיקר) ליישב מה שהקשו הט"ז והמג"א על שיטת הרמ"א שתפילין הוו כלי שמלאכתו להיתר, והרי אסור להניח תפילין בשבת, ותירץ המנח"ש דכיון שאין איסור על הליבישה אלא רק כשמטכזין לשם מצוה, א"כ רק המחשבה אסורה, עיי"ש. ונראה כוונתו דכיון שאין איסור על המעשה אלא רק על המחשבה, א"כ לא ישיך לומר מלאכתו לאיסור על המחשבה. ולפי דבריו לא תיקשי על הפמ"ג והבה"ל, משום דאע"פ שרוב שימושי התפילין הוא באופן האסור בשבת, מי"מ כיון שאופן זה אסור רק מפני המחשבה, א"כ לא ישיך לומר מפני זה שמלאכתו לאיסור, ועיי"ן.

ה. אלא שמה שנתבאר שכשמל"א לא הותר אלא לצורך גו"מ, ואילו כל שאר הטלטולים הוו כמחמה לצל ואסורים, צ"ע ממה שדנה הגמ' בפרק כירה (מה). אי רב פסק כרבי יהודה במיגו דאיתקצאי ביה"ש דאיתקצאי לכולי יומא, שהרי רב התיר לטלטל נר חנוכה אחר שכבה מפני אימת הגויים שהיו מקפידים שלא ידליקו גרות חוץ מבית ע"ז שלהם (עיי"ש רש"י ד"ה מקמי חברי), וזה אע"פ שהנר איתקצאי ביה"ש, א"כ מוכח לכאורה דלית ליה לרב מיגו דאיתקצאי וכו'. והסיקה הגמ' שרב התיר משום דשאני התם שהוא שעת הדחק, וכדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק, עיי"ש. והיינו שבשעה"ד לא אמרינן מיגו דאיתקצאי וכו', ולכן שרי אז לטלטל הנר משום שככה"ג אין בו משום מוקצה. וזה צ"ב, שהרי אף אם ליכא מוקצה דמיגו דאיתקצאי, הא עדיין איכא מוקצה דכשמל"א, שהרי הנר הוא כלי המשמש לאיסור. ובשלמא לתוס' ר"ד (הובא לעיל אות ב') דס"ל דליכא לרבי שמעון מוקצה דכשמל"א, א"כ י"ל דזה כלול בדברי רב, שבשעה"ד סמכינן על רבי שמעון גם לענין זה דלא חיישינן למוקצה דכשמל"א. אבל למה שהסיק הב"י (הובא שם) שאף לרבי שמעון איכא מוקצה דכשמל"א, א"כ אמאי לא אסרינן לטלטל הנר אחר שכבה מצד כשמל"א. ומזה מוכח לכאורה דכשמל"א אינו אסור אלא מחמה לצל, אבל כל שאר הטלטולים, וכגון שצריך לטלטל מפני אימת הגוי, הוי כצורך גו"מ ושרי. וזה קשה למה שהתבאר לעיל שמוכח מהשו"ע ופוסקים דכשמל"א לא הותר אלא לצורך גו"מ דוקא, ולא לשאר טלטולים.

ובשלמא להרמב"ן והרשב"א (שבת קכ"ב סע"ב) שכתבו בשם הראב"ד שכלי שאין עושיין בו מלאכת איסור, אלא הוא רק מיוחד להיות בסיס לאיסור כגון נר, לא חשיב כשמל"א ומותר אפי' מחמה לצל. [וראה בהגהות רעק"א (סי' ש"י ס"ז על המג"א ס"ק ה') שמדבריו מתבאר ש"ל שכן ס"ל להב"י והג"ה, עיי"ש, ואכמ"ל בזה]. א"כ לא קשיא, שכן אחר שלא אמרינן בזה בשעה"ד מיגו דאיתקצאי, א"כ הוי הנר היתר גמור ושרי אפי' מחמה לצל, ולעולם כשמל"א ממש לא הותר אלא לצורך גו"מ דוקא. אבל לתוס' (לו. ד"ה הא רבי יהודה) דמבואר מדבריהם שגר הוי כשמל"א, והיינו דס"ל דגם כלי המיוחד רק להיות בסיס לאיסור, אע"פ שאינו פועל לאיסור בעצמו, מי"מ חשיב כשמל"א, ואפ"ה התיר רב לטלטלו בשעה"ד, א"כ מוכח לכאורה דכשמל"א מותר לא רק לצורך גו"מ אלא גם לשאר טלטולים, ורק מחמה לצל אסור. וליכא למימר שמה שאינו חפץ שיראו הגויים את הנר הוי כצורך מקומו דשרי בכשמל"א, שכן צריך הוא שיהא המקום פנוי מן הנר, ז"א, שהרי לא איכפת ליה אם חפץ אחר היה מונח שם, ורק על הנר הוא מקפיד, הרי שאינו צריך למקומו, אלא צריך רק שהחפץ הזה בדוקא לא יחא שם, א"כ לא חשיב כה"ג צורך מקומו (ועיי"ן אג"מ או"ח ח"ה סי' כ"ב אות ל"א, ונראה שסברתו כמבואר).

והנה סוגיא זו דפרק כירה נפסקה בהלכה בשלטי הגיבורים והאחרונים (הובאו במ"ב לעיל סי' רע"ט ס"ק א' עיי"ש). ובוזה מתבאר דלהלכה שאר טלטולים בכשמל"א מותרים, ורק טלטול לשמירה אסור. וא"כ זה סותר למה שהתבאר לעיל (אות ג') שמוכח לכאורה מהפוסקים שכשמל"א רק לצורך גו"מ מותר, ואילו שאר טלטולים דינם כטלטול לשמירה ואסור, וצ"ע כעת.

טלטול כשמל"א כשיש אופני היתר

ו. עוד יש לחקור בכלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גו"מ, יל"ע אי מותר רק כשאין לו כלי היתר, דשמא ההיתר לצורך גו"מ אינו היתר גמור, ולא הותר אלא בא"י לו בענין אחר, או דילמא שהוא היתר

גמור, דלצורך גו"מ לא הוי מוקצה כלל, ואף שיש לו כלי היתר מ"מ מותר כשמל"א לצורך גו"מ. וראה בדרישה (סי' ש"ח ס"ק ו') שזן בלשון הטור שכתב שמנועל חדש שעל הדפוס "מותר לשומטו מעל הדפוס", דמשמע שרק את המנועל מותר לשמוט מבלי שיעז בדפוס שהוא כשמל"א. וכתב שבאמת כיון שהדפוס הוא כלי, א"כ "יכול ליקח הדפוס בידיים, דלשון לשומטו לאו דוקא. א"נ דלא התירו אלא מה שהוא צורך, דהיינו לטלטל הדפוס אגב המנועל בשעת השמטת המנועל ממנו, אבל ליגע וליקח הדפוס אפשר דאסור, הואיל ואפשר זולתו". ופשטות דבריו שאיירי בגוונא שאפשר לשמוט המנועל הן ע"י נטילת המנועל גרידא, והן ע"י נטילת הדפוס גרידא. ובתירוץ הראשון כתב דאף ע"י נטילת הדפוס גרידא שרי, דכיון שכשמל"א שרי לצורך גו"מ, א"כ הוי ככה"ג היתר גמור, ושרי לטלטלו אף שיכול לשמוט המנועל גרידא. ובתירוץ השני כתב שלא הותר אלא לטלטל המנועל גרידא, וזה מותר אע"פ שאגב כן מטלטל הדפוס. אבל נטילת הדפוס גרידא אסור, כיון שאפשר לשמוט המנועל בלא"ה. ומבואר דנקט בתירוץ השני שכשמל"א לא הותר אלא בא"י בענין אחר, ואפשר שכיון שכן תירץ באחרונה, א"כ כן נקט לעיקר. אולם מהט"ז נראה דפליג על התירוץ השני של הדרישה, שכתב (בס"ק י"ג) דבמנועל רפוי "אין צריך שישימוט המנועל ממנו, אלא נוטל הדפוס מן המנועל". ומש"כ הט"ש"ע ששומט המנועל, זה מפני שאיירי במנועל חדש שמהודק שפיר, וא"א ליטול הדפוס אא"כ שומט המנועל, כן פירש שם, עיי"ש. ומבואר שאף שיכול לשמוט המנועל, מי"מ אין צריך שיעשה כן, אלא אם רצה נוטל הדפוס אע"פ שהוא כשמל"א. ומבואר א"כ דס"ל דכשמל"א לצורך גו"מ הוא היתר גמור, ומותר אף שאפשר בכלי של היתר, וכתירוץ הראשון של הדרישה.

וכדבריו כן מוכח לכאורה ממה שאמרו בגמ' (קמ"ו.): ונפסק בטוש"ע להלן (סט"ז), שאם תלה חלוק בכלי של איסור א"צ ליטול החלוק, אלא יכול ליטול הכלי, עיי"ש. ומבואר שאף שיכול ליטול החלוק בלא שיטלטל המוקצה, מי"מ שרי לטלטלו באופני ההיתר של כשמל"א, והיינו דכשמל"א לצורך גו"מ לא הוי מוקצה כלל, ושרי לכתחילה. אלא דראה בא"י (ס"ק ל"ב) שכתב שאין להביא רא"י להט"ז מחלוק, דאפשר דאיירי התם בא"י בענין אחר, עיי"ש. וזה דחוק לכאורה מלשון הגמ' והטוש"ע, שכן ברישא בגוונא שתחבו החלוק בקנה שאינו כלי, כתבו שיטול החלוק ולא הקנה, והיינו דאף שיכול ליטול בשני האופנים, מי"מ יטול רק את החלוק. ועו"י אמרו שבתחבו החלוק בכשמל"א, יכול ליטול הכשמל"א, והיינו ודאי דומיא דרישא, דאף שיכול ליטול החלוק, אפ"ה אם ירצה יכול ליטול הכשמל"א. דכיון שהוא לצורך מקומו שרי, וצ"ב.

עוד תירץ הא"ר שבחלוק איירי באופן שא"א ליטלו בלי לטלטל הכשמל"א עמו, ובה"ג שממילא מטלטל הכשמל"א, א"כ מותר לטלטל גם הכשמל"א לחוד, כיון שלא אפשר בלא טלטול האיסור, עיי"ש. ותירוץ זה הוא לא כתירוץ השני של הדרישה הנו', שמבואר בדבריו שגם באופן שע"י השמטת המנועל מטלטל בדרך אגב גם את הדפוס, אפ"ה אסור בכה"ג ליטול הדפוס גרידא, וכן מתבאר בלשון הא"ר שם שהדרישה מחמיר יותר. מי"מ עיי"ש דנראה דעת הא"ר שאין לטלטל כשמל"א לצורך גו"מ, היכא שאפשר בלא טלטול, ודלא כהט"ז.

והנה התירוץ הראשון של הא"ר הוא לחומרא, דלתירוץ זה כל שאפשר בלא טלטול הכשמל"א אסור לטלטלו, ואפי' שאגב נטילת ההיתר הוא מטלטל הכשמל"א, וכהתירוץ השני של הדרישה וכנו'. והתירוץ השני של הא"ר הוא לקולא יותר, דכל שאגב ההיתר מטלטל האיסור, מותר לטלטל האיסור בהדיא, ורק באופן שיכול ליטול ההיתר בלי שמטלטל האיסור כלל, אז אסור ליטול האיסור אלא יטול רק את ההיתר, והנה יל"ע איזה תירוץ נקט הא"ר כעיקר. וראה להלן (בס"ק מ') שהביא הא"ר קושית הבה"ח (ס"ו) דמה החידוש שיכול ליטול הכשמל"א ולא החלוק, הא כשמל"א לצורך מקומו מותר. ותירץ הא"ר שם וז"ל: וי"ל קמ"ל אף דאפשר בהשמטת הכתונת מותר לשמוט הקנה, ע"כ. והנה לתירוץ הראשון של הא"ר לעיל (ס"ק ל"ב) זה ודאי לא אפשר, דס"ל בתירוץ זה דכל היכא שאפשר בלא שיטול הכשמל"א אסור ליטלו, והיאך כתב דאף התירוץ השני (בס"ק ל"ב), שכל שממילא מטלטל הכשמל"א אגב הכתונת, מותר בכה"ג לטלטל הכשמל"א בהדיא. ולפ"ז כתב הא"ר בס"ק מ' שזה מה שמתחדש בחלוק התלוי בכשמל"א, שבכה"ג שממילא מטלטל הכשמל"א (אמנם עיי"ש ס"ק ל"ז, וי"ל), א"כ יטול מה שירצה החלוק או הכשמל"א, ובוזה מתבאר שהעיקר בדעתו כהתירוץ השני. ולפ"ז מתבאר שכל מחלוקת הט"ז והא"ר הוא בגוונא שיכול ליטול ההיתר בלא שמטלטל כלל אגב כן את האיסור, דלהט"ז אפי' ככה"ג שרי ליטול האיסור, והא"ר אסור, דאילו בגוונא שממילא מיטלטל האיסור, א"כ לכ"ע שרי לטלטל הכשמל"א בהדיא.

ובדעת המ"ב בטלטול כשמל"א כשיש אופני היתר יל"ע, דבס"ק י"ב כתב שהיתר לטלטל כשמל"א הוא רק באין לו כלי היתר, אבל ביש לו כלי היתר אסור לטלטל הכשמל"א, וכתב כן כדבר פשוט בלי מקור, ולא הביא בזה שום מחלוקת, ואף הביא בשעה"צ (ס"ק י"ג) ראי' לכך מגמ', עיי"ש. ואילו בס"ק נ"ז הביא את מחלוקת הט"ז והא"ר הנ"ל, ולא כתב שהעיקר לאסור, וכמ"ש להוכיח בשעה"צ הנז'. ומתבאר מזה דלמד המ"ב דהם ב' מקרים נפרדים, ואין מחלוקת הט"ז והא"ר נוגעת כלל למש"כ בס"ק י"ב. וליכא למימר שבס"ק י"ב איירי המ"ב באופן שיכול לטלטל ההיתר בלא שמטלטל אגב כן את האיסור, ולכן נקט כדבר פשוט בלא חולק שיטול אז רק את ההיתר, ואילו בס"ק נ"ז איירי שע"י טלטול ההיתר מטלטל אגב כן את האיסור, וא"כ י"ל דבכה"ג יכול ליטול האיסור גרידא, ולכן נחלקו בזה הט"ז והא"ר. ז"א, שהרי התבאר לעיל שנראה שבגוונא שמטלטל את האיסור אגב ההיתר, כו"ע מודו ששרי ליטול האיסור גרידא, ולא נחלקו הט"ז והא"ר אלא בגוונא שע"י נטילת ההיתר לא מטלטל האיסור כלל, ואפ"ה כתב המ"ב בס"ק י"ב כדבר פשוט שיטול ההיתר ולא האיסור בלא מחלוקת, וא"כ צ"ב מ"ש ס"ק י"ב מס"ק נ"ז.

וי"ל דס"ל למ"ב דיש לחלק בין אופן שיש לפניו כשמל"א עם היתר אחוים זה בזה, לבין היכא שהכשמל"א בפני עצמו וההיתר בפני עצמו, דבגוונא שההיתר והאיסור אחוים זה בזה, י"ל דבכה"ג אפשר דלא חייבוהו חז"ל

לטרוח ולדקדק מה ליטול, ההיתר או הכשמל"א, אלא בכה"ג יטול כפי חפצו, וכן ס"ל לט"ו, והאי"ר פליג גם בהכי. אבל בגוונא שיש לפניו ב' כלים נפרדים זה מזה, אחד היתר ואחד כשמל"א, ורוצה להשתמש באחד מהם, פשיטא ליה להמ"ב שאף ה"ט יודה דבכה"ג לא יטול הכשמל"א, כל זמן שיכול להשתמש בכלי של היתר, דלמה יטול האיסור בזמן שיש לו היתר העומד בפני עצמו, כן נראה לבאר דעת המ"ב.

מוקצה מחמת איסור

ז. עוד יל"ע במוקצה מחמת איסור, והיינו דברים שאסרום חכמים בטלטול כדי שלא יבוא לידי איסור [ובגמ' שבת (קנז). שאמרו 'מוקצה מחמת איסור', הכוונה למיגו דאיתקצאי וכו', והיינו דהוא מוקצה בשבת מחמת האיסור שהיה עליו בביה"ש (ועיין ברמ"א סי' ש"ח ס"ג ובמ"ב סי' רע"ט ס"ק א'). והב"י (הובא לעיל ריש אות ב') השתמש בלשון 'מוקצה מחמת איסור' על כשמל"א, שכן מחמת מלאכת הכלי שהיא אסורה, נעשה הכלי מוקצה. ואילו כאן נקטנו לשון זה של מוקצה מחמת איסור על דבר שנעשה מוקצה מחמת שאסרו חכמים את טלטולו, וכן הוא בח"א (כלל ס"ה ס"ד)], וכגון כירה שנשמטה אחת מירכותיה שאסור לטלטלה שמה יתקע הירך לכירה (ראה סי' ש"ח ס"ט), וכיוצא ברינו כמה וכמה דברים שאסרום חכמים בטלטול משום סרך איסור, אי"כ יל"ע כאיזה מוקצה הם נחשבים, דלכאורה לא אפשר להחשיבם ככשמל"א, מפני שאז יהיו מותרים לצורך גו"מ, וזה לכאורה אין להתיר, דהא עדיין יש לחוש בשעה שמטלטלים לצורך גו"מ, שמה יבוא בהם לידי איסור. ואי"כ י"ל שדברים אלו אסורים חכמים אפי' לצורך גו"מ, ואי"כ הו"כ ככלי שאין בו שום שימושי היתר בשבת, ואפי' לא לצורך גו"מ, והוא דינם לפ"ו כמוקצה מחמת גופו, שאפי' לצורך גו"מ אסור.

אלא דנראה להוכיח מהראב"ד ומהריטב"א (הובאו לעיל ריש אות א') דדין מוקצה זה כדין כשמל"א, שכן ס"ל להראב"ד והריטב"א שכל כשמל"א לא נאסר משום מוקצה, אלא אסור משום דמיחזי שבא לעשות מלאכה להראב"ד, ולהריטב"א משום שמה יבוא לידי איסור הוצאה, הרי שלדידהו כל כשמל"א נאסר מחמת סרך איסור, ואפי"ה לא אסרוהו לצורך גו"מ. הרי שגם בדבר שאסרוהו בטלטול משום סרך של איסור, מ"מ לא חששו לאוסרו לגמרי, ולא אסרו אלא שאר טלטולים, אבל לצורך גו"מ התיירו. והטעם י"ל משום שהחשש של סרך איסור אינו חשש גדול כי"כ עד שיש לאוסרו לגמרי, אלא כל שאינו מטלטלו כהיתר, אלא מטלטלו רק לצורך גו"מ, סגי. ולהריטב"א י"ל עוד שכיון ששאר טלטולים אסורים, ורק לצורך גו"מ שרי, אי"כ אית ליה בזה היכרא ולא יבוא לידי איסור הוצאה.

ואף דהרא"י דמוקצה מחמת איסור דינו ככשמל"א, היא רק למאן דס"ל דאיסור כשמל"א אינו משום איסור מוקצה, מ"מ אין לומר דהסוברים שאיסור כשמל"א הוא משום איסור מוקצה יחלקו בדבר שנאסר בטלטול משום סרך איסור, ויסברו שאין גדריו כגדרי כשמל"א, דמהיכא תיתי לומר כן, אלא כיון דחזינן למאן דס"ל דינו ככשמל"א, אי"כ י"ל דכו"ע מודו בזה, ואין לתלות דין מוקצה מחמת איסור במחלוקת אי כשמל"א אסור משום מוקצה או לא. וכן מבואר בהדיא בח"א (כלל ס"ה ס"ד), שאף שס"ל שם שאיסור כשמל"א הוא איסור מוקצה, אפי"ה כתב שם שדבר הנאסר בטלטול משום סרך איסור, דינו כדין כשמל"א ממש עיי"ש. ומתבאר בזה דאף מאן דס"ל דכשמל"א משום מוקצה נגעו בה, מ"מ מודה הוא דמוקצה מחמת איסור דינו ככשמל"א, הרי דכו"ע מודו בזה.

**הרב דוד חביב עמאר
כולל "אליבא דהלכתא" קרית יובל**

מוקצה מחמת חסרון כיס

איתא במשנה שבת דף קכג: "רבי יוסי אומר כל הכלים ניטלין, חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה", ע"כ. ופירש"י: מסר הגדול - מגירה הגדולה (משור) שעשויה לקצוץ קורות. ויתד של מחרישה - הוא כלי גדול העשוי כסכין, שבו עושין חריץ של תלם המענה. והטעם לאיסורם כתב רש"י: הדגן קפיד עלייהו ומייחד להם מקום, דלא חזו למלאכה אחרת, עכ"ל. הנה יש לנו הגדרה של מוקצה מחמת חסרון כיס, אותם כלים שהם יקרים ולכן האדם מקפיד עליהם ונותן אותם במקום מסוים, ואי"כ הם לא ראויים למלאכה אחרת, לכן הם מוקצים לכל עניין שלא מלאכתם. והנה בגמרא שבת קנז. איתא דמוקצה מחמת חסרון כיס אפילו רבי שמעון מודה (אף ר"ש דקט"ב בעלמא שאין מוקצה, במוקצה כזה שהוא מחמת חסרון כיס מודה שאסור), דהגן כל הכלים ניטלים בשבת חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה, ע"כ. ופירש"י: כל הכלים ניטלין - אפילו מלאכתם לאיסור, ורבי שמעון היא. חוץ מן המסר הגדול - מגירה שהיא לאומנין לקוץ בה עצים, ומוקצה מחמת חסרון כיס הוא שלא ישתברו חריצים, שהוא עשוי כסכין מלא פגיונות, ע"כ. הנה מבואר כאן ברש"י שלא מחייב שהקפידיא על הכלי הוא מחמת קירותו, אלא מחמת שאם השתמשו בו למלאכה או דבר אחר יתקלקל הכלי, כמו זה המסור שיש בו שיניים חדות שכאשר ישתמש בו לחתוך דבר שלא יועד לכך, יכהו או ישתברו השיניים ועי"כ יפסד הכלי, ולכן מקפידים בו שלא להשתמש בו לחתוך אלא למלאכתו. ובגמרא כתב: איתא, אמר רב נחמן האי אוכלא דקצרי כיתד של מחרישה דמאי (רש"י: כלי נחושת העשוי כנפה נקבים נקבים, והוא של כובסים, ונותנו על הבגדים ומזלף בו את המים עליהם, ויש מפרשים שהוא כלי שמניחים אותו מעל המוגמר של הגחלים המבושמים, והבושם עולה דרך הנקבים לבגדים). ועוד סוגי מוקצה מחמת חסרון כיס מביאה הגמרא: אמר אביי חרבא דאושכפי (סכין של רצענים) וסכינא דאשכבתא (סכין של בית המקולין שהקצבין מקצבין בו בשר) וחצינא דגנרי (הוא המעצד של הנגרים) - כיתד של מחרישה דמי. (מפרש"י) דכל הני כלים אדם מקפיד עליהם מחמת חשש שמא יפגמו, ולכן מקצה אותם בידיים). ורבינו חננאל כתב דכל הני כיון דקפיד על פגמייהו קובע להם מקום, ומסיח דעתו מלעשות בהם מלאכה אחרת, הללו וכיוצא בהם שהם מוקצה

מחמת חסרון כיס אסור לטלטלם בשבת. והנה עוד איתא בגמרא דף קכג. הכל מודים בסיכי זיירי ומוזרי, דכיון דקפיד עלייהו מיחד להו מקום, ומפרש"י דהם כלי צבעים. ורבינו הלוי מפרש שהם כלי האורגין. סיכי - הם העמודים. זיירי - הם הקנים שבשתי. ומוזרי - הוא הכובד התחתון. ומבאר עוד רש"י דקפיד עלייהו - האומן מקפיד עלייהו שלא יתלכלכו ושלא יתעקמו. ומייחד להו מקום - מקצה להם בידיים. הנה שרש"י מבין דמה שמקצה מקום מיוחד לכלים יקרים או שחושש לקלקולן, הו"ה הקצאה בידיים, ולכן הוא מוקצה שאסור לטלטלו בכל גוונא. ופסק הרי"ף בדף מו: להלכה גמרות אלו. והרא"ש (סימן ד') גי"כ הביא גמרות אלה להלכה, וכתב: "חרבא דאושכפי וסכינא דאשכבא וחצינא דגנרי, כיתד של מחרישה דמי, טעמא משום דהני קפדי עלייהו שלא יפגמו, וכן נמי סכין של מילה ואיזמל של ספרין, וסכין של הסופרים שמתקנין בו את הקולמוסים, כיון שמקפידין מלעשות בהן תשימש אחר אסור לטלטלן בשבת", עכ"ל. הנה שלפי הרא"ש ההגדרה של מוקצה מחמת חסרון כיס הוא כל כלי שמקפידין בו שלא להשתמש לדבר שלא מיועד לו (והדבר שמיועד לו אסור בשבת), מקצה אותו ממנו ולכן אסור לטלטלו בשבת.

והרמב"ם כתב בפרק כ"ה ה"ט וז"ל: "כל כלי שמקפיד עליו שמה יפחתו דמיו, כגון כלים המוקצים לסחורה וכלים היקרים ביותר שמקפיד עליהן שמה יפסדו, אסור לטלטלן בשבת, והוא הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס, כגון המסר הגדול ויתד של מחרישה וסכין של טבחים וחרב של אושכפים וחצין החרשים וקורנס של בשמים, וכיוצא בהן", עכ"ל.

הנה שהרמב"ם ביאר בהגדרת מוקצה מחמת חסרון כיס: (א) או שהקצה אותם בידיים לסחורה, ולכן גילה בדעתו שאין משתמש בהם לשום דבר אחר, ולכן הו"ה מוקצה אף שבפועל ראויים לשימוש. (ב) כלים יקרים ביותר, ומחמת יוקרם יש עליהם הקפדה שמה יתקלקלו או יפסדו, ולכן לא משתמש בהם לשאר תשימישים, ולכן הו"ה מוקצה מחמת חסרון כיס.

והנה לכאורה יש לעיין בזה, דהרי כל מה שראינו לעיל ומפירושו רש"י שהוא כלי שמקפיד לא להשתמש בו לשימוש אחר מחמת שמה ישבר או יתקלקל, אך לא התנו בוה יוקרו של הכלי, ומשמע אף כלי שאינו יקר הדין כן. ואילו להרמב"ם ההגדרה של זה המוקצה הוא כלי יקר ביותר, ושכל ההקפדה באה מצד היוקר. ואי"כ כלי שהוא זול ואעפ"כ מקפיד עליו, לא

הו"ה מוקצה מחמת חסרון כיס. וחשבתי שאולי ניתן לומר בהבנת הרמב"ם שדיבר במציאות הסתמית, ומסתמא דווקא כלים יקרים ביותר אנשים מקפידים בהם שלא להשתמש בהם לדברים אחרים מחמת שחוששים עליהם, אך כאשר הכלים וזלים אף שיש חשש לקלקולם אין האדם מקפיד להשתמש בהם שימושים אחרים, אך אין הכי נמי אם באמת אף כלי שאינו יקר בדמיו אך האדם יקפיד עליו שלא להשתמש בו, מסתבר שאף הרמב"ם יודה בזה לרש"י ודעימיה, ואין כאן מחלוקת, רק שהרמב"ם דיבר בסתמא. ועוד כלים לסחורה שכתב הרמב"ם, כמו שלא כתב שהם יקרים, אלא כל כלי שהקצה אותם לסחורה, ואף כפית ומולגות וכוסות שמקצה אותם לסחורה ולא משתמש בהם בשום אופן, אי"כ יהיו מוקצים מחמת חסרון כיס, כמו שכתב הר"מ בריש דבריו, ע"כ שאין התנאי תלוי דווקא ביוקר הכלים אלא בדעת האדם, ומסתמא כך דעתו שדווקא בכלים יקרי ערך יקפיד שלא להשתמש בהם, משא"כ בכלים פשוטים, ודו"ק.

והנה עוד חילוק מצנין בין הרמב"ם לרש"י, שרש"י ציין בכמה דוכתי שצריך לייחד להם מקום מסוים, ועי"כ הוא מקצה אותם בידיים, כמו שהבאנו לעיל, אך הרמב"ם לא זכר דבר מזה שצריך ליעד להם מקום מיוחד, אלא רק שמקפיד על הכלי ודי בזה, ואי"כ שוב לא הו"ה מוקצה מחמת חסרון כיס. וכן מוכח מדברי רבינו חננאל שהבאנו לעיל שכתב 'כיון דקפיד על פגמייהו קובע להם מקום, מסיח דעתו מלעשות בהם מלאכה אחרת', עכ"ד. הנה מוכח שדווקא ע"י קביעת מקום עושה הסחת הדעת מהכלי, ולכן נעשה מוקצה מחמת ח"כ, משא"כ אם לא קובע לו מקום לא נעשה בזה הסחת הדעת או הקצאה בידיים לדעת רש"י.

אך הנה יקשה לשיטת הרמב"ם איך יפרש גמרא מפורשת שהבאנו לעיל שבת קכג. דיהכל מודים בסיכי זיירי ומוזרי דכיון דקפיד עלייהו מייחד להו מקום, מבואר בגמרא גי"כ שקביעת ייחוד המקום הוא מעשה ההקצאה, ואי"כ קשה בזה לדעת הרמב"ם שהשמיט תנאי זה.

ונראה לעני"ד שאפשר ליישב את הרמב"ם ע"פ התוספות במסכת שבת דף קכג. ד"ה 'בסיכי', שכתב שם 'סיכי זיירי ומוזרי וכו'... ואלו כלים מקפיד עליהם שלא יתעקמו ולא יתפגמו, שלא יתקלקל הבדים והמשי, ומסיח דעתו מלטלטלן', עכ"ד. הנה מבואר בדעת התוספות שהשמיט את הצריכות לייחד מקום, את הגמ' הניל דיהכל מודים בסיכי זיירי ומוזרי דכיון דקפיד עלייהו מייחד להם מקום, מבארים בתוספות שעצם הסחת דעתו מלהשתמש ולטלטל את הכלים מפחד שמה יתקלקלו, הו"ה כאילו מייחד להם מקום, ואי"כ יוצא שהבינו התוספות שאין צריך תנאי למוקצה מחמת חסרון כיס שייחד מקום בדווקא, כמו שהבינו רש"י ורי"ח בגמרא הזאת, אלא די בזה שמיח דעתו מלטלטל הכלים מחמת שחושש לפגמם וקלקולם וכיוצא, וכבר הו"ה עליה דין מוקצה מחמת חסרון כיס, ואי"כ את הרמב"ם אפשר לבאר כן שעצם הסחת הדעת מטלטול הכלי מחשש שמה יפחתו דמיו, הו"ה שפיר כמייחד מקום ואסור לטלטלו. ולפיכך יוצא שהתוספות והרמב"ם מחמירין יותר מרש"י ורי"ח, דלשיטת רש"י ורי"ח כל זמן שלא ייחד מקום ממש עדיין לא הו"ה בגדר מוקצה מחמת חסרון כיס, אך לדעת הר"מ והתוס' אף דלא ייחד מקום די בהסחת הדעת כדי שיחשב מוקצה מחמת חסרון כיס.

והנה הטור פסק בריש סימן ש"ח וז"ל: "כל הכלים ניטלים בשבת, חוץ מכלים שאדם חס עליהם, כגון סכין של שחיטה ומילה ושל ספרים דהוי ליה כאילו הקצם כיון שמקפיד עליהם שלא יטלטלם כדי שלא יפגמו, וכן כל כיוצא בזה", עכ"ל. הנה להדיא לפנינו שהטור לא הזכיר ייחוד מקום כרש"י ורי"ח, אלא כדעת הרמב"ם והתוספות ואביו הרא"ש שעי"י הקפדה שיקפיד עליהם לא לטלטלם הו"ה היסוח הדעת, וכאילו הקצם שלא להשתמש בהם בשבת, ואי"כ שפיר הו"ה מוקצה מחמת חסרון כיס.

וכן מרן בשולחן הטהור סימן ש"ח ס"א כתב וז"ל: "כל הכלים ניטלין בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס, כגון סכין של שחיטה או של מילה ואיזמל של ספרים וסכין של סופרים שמתקנים בה הקולמוסים, כיון

שמקפידים שלא לעשות בהם תשימש אחר אסור לטלטלו בשבת, ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו", עכ"ל. הנה שדעת מרן גי"כ כדעת הרמב"ם והרא"ש והטור. הנה בספר 'תוספת שבת' כתב דכיון שמקפיד עליהם קובע להם מקום שלא יזיזם ממקומו, ויש להסתפק בדבריו האם רוצה לבאר בדברי מרן כדברי הרמב"ם ודעימיה שלא צריך קביעות מקום, אלא עצם ההקפדה הו"ה קובע המקום, ואז הו"ה היסח הדעת דלא להשתמש בכלי בשבת, או שמא רוצה לבאר דברי מרן כרש"י ודעימיה שעל כרחך אם הוא מקפיד עליהם הוא צריך לקבוע להם מקום, שלא יהיו מונחים כאבן הנגדרת, שאז מוכח שאינו מקפיד, וצ"ע.

אך עיין בשו"ע הרב סימן ש"ח (סעיפים ג-ה) שלא מזכיר מענין קביעת מקום, וכן במשנה ברורה ושאר אחרונים, עי"כ כמו שכתבנו בדעת הטור ושו"ע עיקר כדעת הרמב"ם והרא"ש והתוס', שהעיקר היא ההקפדה, ואז הו"ה היסח הדעת ואסור לטלטלו.

מוקצה מחמת חסרון כיס - בדין סכין של מילה

הנה ראינו לעיל שמרן פוסק ע"פ הרא"ש דסכין של שחיטה ושל מילה ושל ספרים וסכין של סופרים, הו"ה מוקצה מחמת חסרון כיס. ויש לדון בדין סכין של מילה הנערכת ביום שבת לאחר הברית, אי חוזר להיות מוקצה מחמת חסרון כיס.

הנה כתב רבינו ירוחם (גי"ב ח"ב י"ד) בשם הרמב"ן (מביאו הבי"י בסימן רס"ו בי"ד הלכות מילה בשבת) וז"ל: "מותר לטלטל הכלי (הסכין של המילה) ולהחזירו לאחר המילה, דמאחר שמטלטל הכלי בהיתר מחזירו לאיזה מקום שירצה, אע"פ שאין לו תינוק אחר למולו", עכ"ל.

ובדרכי משה הביא דברי מהרי"ל (בהלכות מילה סז) שמחמיר דמיד אחר המילה יזרוק האיזמל מידו משום מוקצה, והוא הדין כל צרכי המילה, וכן בי"ט, עכ"ל. וסיים בדרכי משה וז"ל: "ול"י נראה דברי רבינו ירוחם, דמאחר שלא הוקצה בין השמשות ויכול לטלטלם לאיזה מקום שירצה", עכ"ל. וכן פוסק הרמ"א בשו"ע י"ד סימן רס"ו סעיף ב': "ומותר לטלטל האיזמל לאחר המילה להצניעו בחצר המעורב, אע"ג דאינו צריך לו עוד באותו שבת, שהוא לא הוקצה בין השמשות מאחר דהיה צריך לו באותו שבת, כן נראה ל"י", עכ"ל.

הנה בהבנה ראשונה בדברי רבינו ירוחם יוצא שאכן הסכין של מילה היא מוקצה ואף בשבת של מילה, אך מכיון שהוא מטלטלה בהיתר לעשות הברית, לכן כל זמן שהסכין בידו רשאי להחזירה למקום שחפץ, אך לאחר שהירידה מידו אי"כ מיד חוזר האיסור של מוקצה מחמת חסרון כיס ואסורה בטלטול, אך לאחר שרואים אנו את דברי הרמ"א בדרכי משה ובשו"ע, מבואר שהבין דברי רבינו ירוחם בצורה שונה לגמרי, והוא שאכן מחמת שהשבת הזאת שיש הברית עתיד המוהל לטלטלה, אי"כ דעתו עליה בין השמשות, והואיל וכן אין עליה שם מוקצה מחמת חסרון כיס, ורשאי לטלטלה לאיזה מקום שירצה, ואף לאחר שהוריד הסכין מידו. ואי"כ לפי דברי הרמ"א יש לנו לבאר את דברי רבינו ירוחם שכתב "דמאחר שטלטל הכלי בהיתר מחזירו למקום שירצה", כוונתו שטלטל הכלי בהיתר מחמת שאין עליו שם מוקצה מחמת ח"כ מחמת שבין השמשות דעתו היתה על הסכין לטלטלו בשבת לצורך המילה, ולכן הואיל וכך רשאי להחזירו לאיזה מקום שירצה.

אך לאחר העיון בדברי הרמ"א עדיין יוקשה, וכי מחמת שיש לו ברית באותה שבת כבר הופך הסכין לכלי שמלאכתו להיות, והואיל ואין מוקצה לחצי שבת אז אף לאחר המילה שרי לטלטלו, ואי"כ אף כאשר ירצה בלילה קודם הברית לחתוך עם הסכין של מילה לחם או פירות, רשאי מחמת שדעתו להשתמש בו לברית מילה, וזה קשה, וכי עדיין אין לו קפידיא בדבר להשתמש בו שאר תשימישים, דהרי כל מה שדעתו היתה זה רק על המילה גרידא ולא על שאר תשימישים, ואי"כ מדוע הופכו לכלי שמלאכתו להיות דשרי אף לטלטלו ללא הגבלה.

אין מוקצה לחצי שבת

והנה כדי להרחיב את העניין יש לבאר את ההלכה שאין מוקצה לחצי שבת, דהנה איתא בגמרא ביצה דף כו. ששאל רב הלל מרבא (ויש גורסים מרבא) האם יש מוקצה לחצי שבת או אין מוקצה לחצי שבת, ופירש רש"י "יש מוקצה לחצי שבת" - משום חצי שבת אם הוקצה בחציו, מי הו"ה מוקצה לכולי שבת או לא. שואלת הגמרא: היכי דמי (ופירש"י הרי סתם מוקצה הו"ה גרוגרות וצימוקים שמעלה אותן על מנת ליבשן, ומוקצה אותן לכך, ומשמחחילין להתייבש כבר אין ראויים לאכילה עד שיתייבשו לגמרי, וזה לוקח זמן יותר מחצי שבת, ואי"כ היכי דמי שיקרה מקרה כזה), וממשיכה הגמרא לבאר את השאלה: דהרי אם היו ראויין בין השמשות או אינם מוקצים, ואין כאן אפילו חצי שבת בהקצאה כלל, ואם לא היו ראויים בין השמשות או אי"כ הם מוקצים ע"כ לכל השבת כולה, ואף שיהיו ראויין בתוך השבת, ומבאר רש"י דודאי אסורין מפני שאין הכנה מבעוד יום, דמי שיש לו איסור מוקצה מצריך הכנה מבעוד יום, שנאמר "והיה ביום השישי" וכו', ואי"כ היכי דמי מוקצה לחצי שבת. מתרצת הגמרא: "לא צריכא, דאחזי והדר אדחי והדר אחזי מאי", כלומר היו ראויים לאכילה בין השמשות, אך קרה מקרה והנה ביום שבת נדחו, שנהיו לא ראויים, ופירש"י ע"י שירדו עליהם גשמים ותפחו, אך בהמשך אותה שבת חזרו להיות ראויין מחמת שזרחה עליהם השמש. ושואלת הגמרא האם אותה שעה שהיתה בתוך השבת שהם התקצו, אסרה אותם לכל השבת או לא, ומתרץ רבא לפי האיכא דאמרי הראשון: שיש מוקצה לחצי שבת, ואי"כ הדבר נאסר לכל השבת, אך לפי האיכא דאמרי השני בהמשך הגמרא רבא תירץ לרב הלל דאין מוקצה לחצי שבת.

והנה הרמב"ם והרי"ף לא הביאו סוגיא זו להלכה, וכתב הרא"ש (פרק אין צדן ע"ז): "ומסתבר שהלכתא כלישנא בתרא, דבשל סופרים הלך אחר המקיל, ולכן לא הביאה הרי"ף". (וכן הרמב"ם מחמת שהדבר ברור שהספק הוא באיסור דרבנן לקולא, וכל זה דלא כרש"י בסוגיא שהרי האיסור הוא מצד הכנה, וכבר ביארנו באורך שדעת רש"י שאיסור הכנה במוקצה הוא מדאורייתא, אך אף ברש"י יש להסתפק, דהרי סוף כל סוף

הכלי בהיתר וכו', כוונתו דקאי דכל מוקצה שהוא בידו מטלטלו לאיזה מקום שירצה, וכמו שכתב מרן בסימן ש"ח ס"ג, אבל לאחר שהניחו מידו אסור לטלטלו. וכן כתב הרש"ל בתשובה בשם המהר"ל מפראג, על אף שהרש"ל חולק עליו שם כמו הט"ז דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס, שלאחר השימוש בו לצורך יו"ט חוזר לאיסור, וכן כאן הסכין לאחר שמל בו חוזר לאיסורו, דמוקצה שמשמש בו בהיתר אסור אח"כ לטלטלו מחמה לצל מהאי טעמא דיש לו דין שמלאכתו לאיסור, עכת"ד. ושמתחתי כמוצא שלל רב שכן ביארנו אנו בתחילה ג"כ להבין דברי הרמב"ן ורבינו ירוחם, וזכינו לכון לדעת המ"א. וא"כ יוצא שאף המ"א אזיל בשיטת הט"ז להדיא, ודלא כהרש"ל והרמ"א והש"ך. וכתב הפמ"ג (א"א ס"ק ה') שיצא לנו דין מחודש מדברי המ"א, שהדין שכל זמן שהכלי בידו שרי להניחו בכל מקום שירצה, הוא אף במוקצה מחמת חסרון כיס.

והנה המשנה ברורה בסימן ש"ח ס"ק ט"ו הביא את שיטת הט"ז הנ"ל, וכתב וכן דעת המ"א הנ"ל, והוסיף שעי"פ המ"א צריך להחמיר לא להורידו מידו עד שיניחנו במקום משתמר או שיוליכנו לביתו, דכל מוקצה שהוא בידו שרי ליתנו היכן שירצה.

מה דין הלולב בחג הסוכות לאחר שגמר מצותו

הנה איתא בירושלמי דסוכה פרק לולב הגזול (ה"א) וז"ל: "כך היה המנהג בירושלים, אדם הולך לבית הכנסת ולולבו בידו, קורא את שמע ומתפלל ולולבו בידו, נכנס לבקר את החולה ולולבו בידו, לשאת את כפיו ולקרות בתורה נותנו לחבירו, הניחו בארץ אסור לטלטלו". הנה מפשט דברי הירושלמי עולה דכל זמן שאדם מקיים מצוות הלולב, והוא עושה בידו, אז רשאי לילך עמו לאן שיחפוץ, אך לאחר שהניח את הלולב מידו כבר אסור לטלטלו משום שהוא מוקצה.

והנה המ"א סימן שלי"א (ס"ק ה') הביא את הירושלמי הזה כראיה נגד הרש"ל, דהנה אף שהיה הלולב מותר בחלק מן היום, הנה לאחר שהורידו מידו מיד נעשה הלולב מוקצה ואסור בטלטלו, אי"כ אנו רואים דלא שייך בזה הכלל שאין מוקצה לחצי שבת. וכתב הפמ"ג בסימן תרנ"א א"א ס"ק כ"ח, דהא דאין מוקצה לחצי שבת, כתב המ"א בסימן שלי"א דמוקצה מחמת חסרון כיס או כלי שמלאכתו לאיסור יש מוקצה לחצי שבת, והביא עוד שהדרכי משה בסימן תרנ"ב הביא דברי הירושלמי הנ"ל והניח בצ"ע, דהרי ק"ל אין מוקצה לחצי שבת, אך לפי המ"א הדברים מיושבים להפליא.

אי"כ יוצא לנו חידוש דין לפי הירושלמי הנ"ל, ולפי הדרכי משה והמ"א והפמ"ג, שביו"ט ראשון של חג הסוכות אף שטלטל את הלולב בהיתר מפני מצותו, לאחר שיניחו על הקרקע או על השולחן (כ"כ הפמ"ג שקרקע שכתב המ"א לאו דווקא) כבר לא יכול שוב לחזור ולטלטלו, וא"כ צריך להזהר בזה מאוד לאחר שגומרים ההושענות מניחים את הלולב כל זמן קריאת התורה, וכן תפילת מוסף, וכשבאים לילך כל איש לביתו נוטלים הלולב להחזירו לביתו, שהדבר אסור משום טלטול מוקצה, וכן כתב הבאר היטב על אתר בדברי המ"א הנ"ל.

והנה בספר כף החיים סימן תרנ"א בסופו, הביא את הדרכי משה הנ"ל שנשאר בצ"ע, והביא דברי המ"א הנ"ל, אך שייך: מיהו הש"א (השולחן של אברהם) הקשה על זה, ועיין שם מה שהביא פולגאט בזה, והוא דעתו כהאוסרים, אלא שכתב שגנאה פשוט דדבר זה ליתא אלא אחר שהניחו להצניעו (את הלולב הניח כדי להצניע אותו, אז הוי עליו דין של מוקצה), אבל אם הניחו על גבי קרקע בבית הכנסת לא הוי מוקצה, כיון שדעתו לפנותו משם, יעו"ש. עכ"ד. ואנא עבדא קשיא לי טובא על דברי השולחן של אברהם הנ"ל, דמה כל כך פשוט ליה דבכה"ג שהניחו בקרקע ביהכ"נ לא הוי מוקצה מחמת שדעתו לפנותו, והרי אם הוא מוקצה לאחר שירד מידו מה לי כוונתו לפנותו, והרי הוא כבר לא בידו, ומנין לנו חילוק זה. ועוד יש לי להביא ראיה מהירושלמי הנ"ל להיפך, דהרי בירושלמי איתא שכאשר הנושא את הלולב עולה לתורה אז נותן את הלולב לחברו לאחוזו, ועל זה כתב שאם הניחו על הארץ אסור לטלטלו, אי"כ אף הנחה ארעית כגון עליה לתורה שבודאי דעתו ליקח הלולב לאחר שירד מן התיבה למקומו, אפילו הכי שפיר הוי עליה שם מוקצה, ואסור לטלטלו מפני שכבר הוציאו מידו, דאי"כ מדוע היה צריך הירושלמי להשמיענו שיתנו לאחר, היה לו להשמיענו רבותא שאף שמניחו בקרקע כאשר יעלה לתורה, אלא על כרחך שדווקא נתנו לאחר ולא הניחו על גבי קרקע, וזה ממש כנגד דברי השולחן של אברהם הנ"ל. ועוד שלא מצאנו שיחלקו בזה המ"א, הבאר היטב ושאר פוסקים, אלא על כרחך הדין כמו שכתבנו שאף שמוריד הלולב לרגע קטן, ואף שדעתו להחזירו לידו, אם עשה כן לאחר שגמר המצוה אסור לטלטלו משום מוקצה.

והנה הדבר צריך תלמוד, דהא איתא במשנה דמסכת סוכה (מב.) "מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזירתו למים", ופירש"י מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה - את לולביהו, ולא אמרינן קמיטלטלא מיד דלא חזי. ובגמרא אמרינן פשיטא, מהו דתימא הואיל ואשה לאו בת חיובא היא אימא לא תקבל, קמ"ל, ופירש"י הואיל ואשה פטורה מנטילת לולב אימא לא תקבל - כלומר שלגבה יש איסור טלטול, קמ"ל שמותרת. ופירש"י כיון שראוי לנטילת אנשים תורת כלי עליו, ומותר בטלטול לכל, עכ"ל. הנה מבואר מדברי רש"י שהלולב ביו"ט יש עליו תורת כלי, והוא ראוי לתשמיש, שהרי נטילתו זהו תשמישו, וא"כ אין עליו דין תורת מוקצה. והנה קשיא טובא על רש"י מהגמ' בדף מב. שהמשנה שם אומרת שבזמן שבית המקדש קיים לולב וערבה ששה ושבעה, כלומר לפעמים ששה ימים לפעמים שבעה ימים, ומפרטת המשנה כיצד, יו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת לולב שבעה, ושאר כל הימים ששה. כלומר אם חל יו"ט הראשון של חג בשבת, אז הואיל והוי מצוה דאורייתא שרי לטלטל את הלולב, ואז החיוב הוא שבעה ימים, אך אם חל יו"ט הראשון ביום חול, כך שבתוך ימי הסוכות יש שבת, אז בשבת זו אסור לטלטל את הלולב, וא"כ יש לנו רק ששה ימים לולב. שואלת הגמ' על זה מדוע אם יחול יו"ט בחול יהיה אסור לטלטל את הלולב ביום שבת של חול המועד, והרי יש כאן איסור טלטול בעלמא וידחה את השבת, ומפרש"י דהרי אין בו צד איסור אלא כמטלטל עצים, וכיון שהוא במקדש מן התורה כל שבעה למה אסרוהו, ומה סייג לתורה מצאו בו.

רק שמחמת שבאותה שבת דעתו היתה עליו לשימוש, אי"כ שוב הלכה ההגדרה של חסרון כיס מחמת שאי אפשר לחלק באותה שבת, דאין מוקצה לחצי שבת, ולכן מותר בטלטול כל אותה שבת. וכן הקשה הש"ך על הט"ז הנ"ל בספרו 'נקודות הכסף' וז"ל: "ולא קשה מידי דעלי שקצב עליה בשר שאני דמלאכתו לאיסור, אי"כ מיד שפסק מלקצוב עליו בשר הרי מלאכתו לאיסור, וגם לא היה בין השמשות מתוקן לכך, שהרי אין מלאכתו לכך", עכ"ל.

הראיה השניה של הט"ז נגד הרמ"א והרש"ל: איתא בגמרא ביצה כח. אמר רב יהודה אמר שמואל, שפוד שצלו בו בשר אסור לטלטלו ביום טוב, ומפרש"י אסור לטלטלו מיד לאחר שנצלה צלי, לפי שנמאס ומוקצה וכבר נעשה צורך יו"ט, עכ"ל. הנה רואים מכאן שהשיפוד על אף שהיה מותר בשימוש ביו"ט וצלו בו בשר, מיד כשגמר השימוש בו נאסר בטלטול, ולא אמרינן אין מוקצה לחצי שבת ונתירו, וא"כ זה הסכין של מילה דומה בדיוק לשיפוד ולעלי הנ"ל, וא"כ לאחר שנעשה בו המצוה מיד חוזר לאיסורו להיות מוקצה. (אך עדיין בשי"ך בנקודות הכסף שהשיג על הט"ז אף בראיה הזאת של שיפוד שצלו בו בשר, דאינו דומה כלל לסכין של מילה מחמת שהוא נעשה מוקצה מחמת מיאוס, וזה לא שייך בסכין שאינו נמאס לאחר המילה, וגם הט"ז כתב שהסכין חוזר לאיסורו שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס, וא"כ מכאן אין ראיה לזה כלל.) וממשיך הט"ז בהשגתו על הרש"ל, דהראיה שהביא ממסכת ביצה כו: דאין מוקצה לחצי שבת אין ענין לסכין של מילה כלל, מחמת דשם איירי בדבר שהיה ראוי בין השמשות, וביום השבת נדחה חזרו ונעשה ראוי, דאין איסור מוקצה בזה, דאין מוקצה (שהיה ראוי בין השמשות) לחצי שבת. משא"כ הכא (בסכין של מילה) שמתחילה בבין השמשות לא היה עליו שם ראוי אלא לעשות צורך יו"ט ולא אח"כ (כלומר הט"ז מבין שאכן אין השוואה בין דבר שעומד ומוכן בין השמשות לאכילה או לשימוש ממש, אלא שקרה מקרה ונהיה לא ראוי, ואח"כ חזר לקדמותו והוא ראוי כבתחילה, משא"כ בסכין שיש עליו דין מוקצה מחמת חסרון כיס, ואין כוונתו של אדם להשתמש בו אף בין השמשות לשום דבר, דהרי מקפיד על כך, אלא ידע שיש לו בו צורך מסוים שהוא מיועד לכך, אך בודאי לא לשני צרכים, אי"כ יוצא שהוא עומד באיסורו אסור מוקצה מחמת חסרון כיס, רק כאשר הגיע זמן המצוה הוא מותר כי לכך מיועד וזה צורכו, אך לאחר המילה מיד הוא חוזר להיות בגדר הראשוני שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס, וא"כ אסור לטלטלו).

ונבאר עוד הט"ז דמה שכתב הב"י בשם רבינו ירוחם בשם הרמב"ן שמותר לטלטלו אחר המילה, דמאחר שטלטלו בהיתר מחזירו לאיזה מקום שירצה, נראה דטעמו שאם היה צריך המוהל לזרוק את הסכין מיד לאחר המילה ויהיה הסכין אבוד, ודאי ימנע המוהל ולא יעשה את ברית המילה, וזה עדיף יותר מג' דברים שהתירו חכמים סופן משום תחילתו, וא"כ לא התיר הרמב"ן אלא להצניעו אח"כ באותו חדר שמל שם כדי שלא יהיה אבוד, אבל לא למקום אחר.

בדין שופר בראש השנה

והמשיך שם עוד הט"ז והביא בשם תשובת הרש"ל הנ"ל, שבשופר ברי"ה לאחר התקיעות שנהגו אסור לטלטל השופר, והרש"ל תמה על זה דמדוע אסור לטלטלו לאן שיחפוץ, והרי כל היום ראו לתקוע בו, ולכן כתב שמותר לטלטלו לאחר התקיעות, אך הט"ז משיב על זה דלפי מה שהסביר לעיל שהרי גם העלי וגם השיפוד שרי לעשות בהם לצורך יו"ט פעם שנית אם ירצה, אך בפועל כל זמן שאינו צריך את זה לצורך יו"ט נאסרו לטלטל, אי"כ אף בשופר כן שאסור לטלטלו לאחר התקיעות אם לא לצורך התקיעות, וכ"ש הסכין לאחר המילה אם לא להצניעו מיד לאחר המילה, ואף לפני המילה אסור לטלטלו בחינם כל שאינו לצורך הברית, עכ"ל.

וכבר הבאנו לעיל שבספר נקודות הכסף חולק בזה על הט"ז, ודוחה את הראיות שלו מעלי ושיפוד הנ"ל, ובסוף דבריו כתב וז"ל: הרמ"א והרש"ל מביאים דברי מהר"ל וחולקים עליו, ומכל מקום משמע מדברי הרמ"א דלא התיר אלא כדי להצניעו בחצר המעורבת, אבל לטלטלו בחינם לא, עכ"ל. הנה שאף הש"ך לא התיר בדעת הרמ"א לטלטל אותו בהדיא בחינם, אלא כל הטלטול שהותר הוא רק להצניעו.

והנה ודאי לא נעלם מדברי קודש הט"ז ז"ע דברי הש"ך הנ"ל, דמצניעו שהביא הט"ז בסימן ש"י ס"ק ג' על דברי מרן שכל שהיה ראוי בין השמשות אם אירע בו דבר שנתקלקל בו ביום וחזרו ונתקן בו ביום חזר להתירו, שם הביא הט"ז שעלי הוי כמוקצה מחמת חסרון כיס מחמת שנקפיד עליו מייחד לו מקום, והוי כמו סיכי יזירי ומזורי. והשיפוד הינו עץ בעלמא שלקחו לשיפוד, ואין שם כלי עליו (וכתב בלבושי שרד דהוי מוקצה מחמת גופו), וע"כ הם גרועים מכלי שמלאכתו לאיסור. ואע"ג שבין השמשות היה עומד למלאכה לצורך יו"ט, חזר לאיסורו של מוקצה, ה"נ בסכין של המילה שבין השמשות היה מוקצה מחמת חסרון כיס, דזה פשוט דאדם מקפיד הרבה שלא להשתמש באותו סכין לדבר אחר שלא יתקלקל, וכל שכן שאין אוכל עמו שזה נגד הטבע של בן אדם, אע"פ שעומד למלאכת המילה למחר, מכל מקום אחר גמר הצורך שלו חוזר לאיסורו ואסור לטלטלו. (הנה הט"ז מבין לגמרי לא כמו הש"ך את גדר העלי, שהש"ך החשיבו כלי שמלאכתו לאיסור, ואילו הט"ז מחשיבו מוקצה מחמת חסרון כיס, מפני שמקפיד עליו ומייחד לו מקום, ועוד שהש"ך הביא בסוגיא בבב"ב יא. הנ"ל שלא חשב על העלי בין השמשות, ואילו הט"ז מבין בגמרא שכן חשב עליו בין השמשות, ואעפ"כ לאחר השימוש בו נאסר שחוזר לאיסורו.) ולגבי שיפוד שכתב הש"ך לדחות הט"ז דהוי מוקצה מחמת מיאוס, כבר הביא הט"ז את דברי מהרש"ל שכתב כן שאין ללמוד משיפוד שצלו בו מחמת שהוא מאוס, והכא בסכין של מילה אינו מאוס מחמת שמקנחו לאחר המילה, והט"ז כתב שלא כן, אלא השיפוד הוא מוקצה מחמת גופו, וחשב עליו בין השמשות, ואעפ"כ לאחר גמר השימוש בו נאסר.

והנה אחר כותבי זאת מצאתי בס"ד במגן אברהם בסימן שלי"א ס"ק ה' שדן בענין הסכין של המילה לאחר הברית, וכתב לבאר את דברי רבינו ירוחם והרמב"ן שלאחר המילה מותר לטלטל הסכין, דמאחר שטלטל

היתה הכנה קודם השבת, ורק בתוך השבת נדחה הדבר, האם נאמר שכל ההכנה שהיתה התבטלה לגמרי, וא"כ שוב לא הוי מוכן, וא"כ יש כאן חוסר בהכנה והוי דאורייתא, או שמא יש לומר בדעת רש"י שמחמת שכבר היתה הכנה לא פקעה ממנו אף שנדחה, וא"כ ג"כ הוי ספק באיסור דרבנן, וצ"ע). ואף הרי"ן על הרי"ף פוסק לקולא, וכן פוסק הרשב"א בתשובה ח"ג סימן רס"ח גבי נר שהדליקו בשבת ליולדת או לחולה, דאינו מוקצה מחמת שאין מוקצה לחצי שבת, דהוי ספק דרבנן לקולא. וכ"כ הטור להלכה בסימן ש"ח ס"ג וז"ל: "ואין מוקצה לחצי שבת, בין באיסור אכילה בין באיסור טלטול, הלכך כל דבר שהיה ראוי בין השמשות, אם אירע בו דבר שנתקלקל בו ביום וחזרו ונתקן שרי, אבל כל דבר שהוקצה בין השמשות אסור לכל היום", עכ"ל.

עוד כתב הרא"ש שם (הביאו בב"י על אתר) שכל הספק בגמרא האם יש מוקצה לחצי שבת, זה דווקא במידי לאכילה, אבל במידי לטלטול (כגון חפצים כלים וכיוצא בזה) פשיטא שאין מוקצה לחצי שבת, והראיה מהמשנה קכח: "כופין את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו", ותניא בדף מג. שמותר לטלטל את הסל כאשר אין האפרוחים עליו, והוא שלא היו עליו האפרוחים כל בין השמשות. ועוד ראה שאין מוקצה לחצי שבת במידי דטלטול, מהגמרא דף מד: אמר רב מטה שיש עליה מעות אסור לטלטלה, אין עליה מעות מותר לטלטלה, והוא שלא היו עליה כל בין השמשות, ע"כ.

ומרן פוסק בשולחן הטהור סימן ש"ח סעיף ג' וז"ל: "בין באיסור אכילה בין באיסור טלטול, כל דבר שהיה ראוי בין השמשות אם אירע בו דבר שנתקלקל בו ביום וחזרו ונתקן בו ביום חזר להתירו, אבל דבר שהוקצה בין השמשות אסור כל היום", עכ"ל. הנה שמרן פוסק כדעת הרא"ש הטור הרי"ן ועוד שאין מוקצה לחצי שבת. והנה כתב הט"ז סק"ג דהטעם שאין מוקצה לחצי שבת, משום שבין השמשות היה ראוי.

חשובת הרש"ל בדין סכין של מילה

והנה הרש"ל בתשובה סי' מ' נשאל לגבי סכין של מילה שמלין בו בשבת, האם מותר לטלטלו או להצניעו מיד לאחר המילה, כי נמצא כתוב בדרשות מהר"ל שנהג בו איסור. ותשובת הרש"ל בזה שמותר לטלטל הסכין של מילה, ואף שביום שאין מילה בודאי הוא מוקצה מחמת ח"כ, מכל מקום בכה"ג שהיה ברית בשבת מותר. וראייתו ממסכת ביצה כו: דאין מוקצה לחצי שבת, ושכן נפסק להלכה, מאחר שהיה מוכן בבין השמשות אע"ג שנדחה אח"כ, כלומר בסוגיא שם איירי בגרוגרות וצימקים על אף שהודחו משימוש משום שהסריחו לאחר בין השמשות, אפ"ה הואיל והוי מותרין בבין השמשות לא הוקצו, וכל שכן הסכין כאן שלא הודחה כלל שהרי תמיד ראוי לשימוש, אלא שכבר נעשתה מלאכת המילה, ודאי שלא ידחה מטלטול. וא"ת להקשות א' שאין זה דומה, שהרי בגרוגרות וצימקים בפועל הם ראויים ממש לאכילה, ואף שהודחו חזרו באותה שבת להיות ראויים לאכילה, וא"כ חזר להיות עליה שם מוקצה מחמת חסרון כיס שהוא חס עליו. ב' או שמא תאמר עוד שאין זה דומה מחמת שהסכין לא כיון אותה לשבת, אלא רק למילה ולא לשום דבר אחר, כגון לחתוך בו לחם וכיוצא, וא"כ לא דומה לגרוגרות וצימקים שאינו מוקצה לחצי שבת.

ומתוך הרש"ל שזה אינו, שסוף סוף מה זה שונה מהשוטח לאדם חולה בשבת כדאייתא בגמרא חולין טו., והאדם החולה הזה הבריא כבר קודם שהוא שחט, ורק שהוא לא ידע מהדבר, שאלבא דרבי מאיר מותר לאכול את הבשר החי אף לאדם בריא, ורבי יהודה אסור, אבל רק משום קנס שוגג אטו מויד משום איסור שבת, אבל לא אסר רבי יהודה את הבשר משום איסור מוקצה, הואיל והבשר היה עומד ומוכן בין השמשות לחולה לא נחשב זה למוקצה אפילו לאדם אחר, כ"כ התוספות שם בתירוץ שני לבאר את רבי מאיר, משום שאין מוקצה לחצי שבת. ועוד אמר הרש"ל דאלבא דהתוספות והרא"ש אפילו למאן דסבירא ליה דיש מוקצה לחצי שבת, הני מילי לענין אכילה, אבל לענין טלטול ודאי מודה דשרי, וא"כ בנידון דידן שהוא לענין טלטול פשיטא דשרי.

וסיים שם הרש"ל שלאחר שהוא כתב תשובה זו, מצא כתוב ברבינו ירוחם בשם הרמב"ם כדבריו דמותר לטלטל הכלי להסירו לאחר המילה, דמאחר שטלטל הכלי בהיתר והחזירו לאיזה מקום שירצה, אע"פ שאין לו תינוק אחר למול, ע"כ. הנה מבואר שאף הרש"ל הבין בדברי רבינו ירוחם שאין איסור טלטול בסכין זו מחמת שאין מוקצה לחצי שבת, שהואיל ודעתו היה עליו בין השמשות מותר לכל השבת, וכדברי הרמ"א ביו"ד שם.

הנה בט"ז בסימן רס"ו ס"ק מ' הביא את הרש"ל הנ"ל שהתירו לטלטל הסכין לאחר המילה, אך הט"ז כתב להסיג על דבריהם, והביא ראיה ברורה ממסכת ביצה דף יא. דאייתא במשנה מחלוקת בין ב"ש לב"ה האם מותר ליטול את העלי כדי לקצב עליו בשר ביו"ט, שלדעת ב"ש אין נוטלין את העלי לקצב עליו בשר, ובית הלל מתירין, ופירש"י דעלי הוא כלי שמלאכתו לאיסור לתכוש במכתש, ולכן בית שמאי אסורים אותו. ולכאורה יש להקשות, וכי אין להם לבית שמאי כלי שמלאכתו לאיסור דשרי לצורך גופו ומקומו, ועוד שאם בוז המחלוקת ביניהם מדוע לא כותבת המשנה להדיא כן, ומדוע מביאה מקרה כזה מיוחד של עלי לקצב בשרו. אך כתב הרי"ן על הרי"ף וז"ל: "אין נוטלין את העלי לקצב בו בשר - העלי הוא דף עבה וכבד שכותשין בו את החיטין וטיגריס וטיסני (כלומר כותשים את החיטה לג' חלקים או לד' חלקים), וקסברי ב"ש דאע"ג שכלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו מותר, בהא אסור משום דדמי לעובדין דחול, וב"ה לא חיישי להכי. ובגמרא איתא תנא ושיון שאם קצב עליו בשר שאסור לטלטלו, ופרש"י דאתעביד ליה צורך יו"ט. והנה מכאן רוצה הט"ז להוכיח שאף שהכלי היה מותר בשימוש אליבא דב"ה, אפ"ה לאחר שימוש חוזר לאיסורו, ואין חיוב לומר שמתוך שהותר לחלק מן השבת אז יו"ט הותר כולו. אך לכאורה קשה על הט"ז לאחר עיון הדברים, מחמת דכאן אין הנידון דומה, מחמת שהכלי המדובר כאן שהוא העלי הוא כלי שמלאכתו לאיסור, ומיד שגמר השימוש בו חזר הוא להיות כלי לאיסור, וא"כ אסור לטלטלו שלא לצורך גופו ומקומו, וזה אינו דומה לנידון דידן דמיידי בכלי שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס,

הנה מוכח להדיא מסוגיא זו שלולב הוא מוקצה, ואין עליו תורת כלי, וא"כ איך כתב רש"י כן. וכן כתבו התוספות להדיא בד"ה טלטול בעלמא הוא וז"ל: "אע"ג דחזי למצוה שייך ביה איסור מוקצה לטלטול, מאחר דאין עשוי כלי, כדאשכחן גבי קנים של לחם הפנים דחשיב להו מוקצה, אע"ג שראויים לשים את הלחם על גבם." וכ"כ הר"ן להדיא דכדברי התוספות. אך בפירושו למשנה דלעיל שהאשה מקבלת את הלולב מיד בנה או בעלה, כתב: "דכיון דראוי לנטילת אנשים מותר לטלטל לכלל וכו'. והשמיט את ההוספה שכתב רש"י שיש עליו תורת כלי, וכל ההיתר הוא רק מחמת שראוי לאנשים אחרים.

והנה ראיתי שהקשה הרש"י על רש"י וז"ל: "וקשה לי (איך שכתב רש"י דיש עליו תורת כלי), דלקמן מוכח שאף שראוי למצוה, מכל מקום תורת מוקצה עליו, וכן לקמן דף מג. אמרינן איצטרך קרא למשרי טלטול, משמע שאיסור טלטול רביע עליה (כלומר רובץ על הלולב איסור טלטול), אלא שהמצוה לקחת לולב והיא דוחה את איסור הטלטול, וא"כ לאשה שאין מצוה תאסר לטלטל את הלולב. ולשיטת ר"ת שנשים מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא, אתי שפיר מה שמותרות בטלטול וכו'. הנה קשיא לי טובא על רש"י בזה שאיך יתכן שיהיה עליו תורת כלי, ונפקא מינה אם אין בו צורך כלל לעוד אנשים באותו יום, טוב יחזור להיות עליו איסור מוקצה, וזה ממש כשיטת המ"א בסימן של"א ס"ק ה' שהביא שם דין הלולב מן הירושלמי, שלאחר שקיים מצוות שוב חוזר עליו להיות אף ביו"ט עצמו שם מוקצה.

והנה צריך לעיין בשיטת המ"א הנ"ל, א"כ מדוע אשה מקבלת הלולב מיד בעלה, והרי לה הוי מוקצה. והנה בסימן תרנ"ד סעיף א' כתב מרן "מקבלת אשה הלולב מיד בנה או מיד בעלה ומחזירתו למים" וכו', וכתב המ"א ס"ק א' וז"ל: "מקבלת האשה וכו' אע"ג דאינה חייבת בלולב, מכל מקום ראית לטלו", עכ"ל. אך עדיין קשה דמדוע ראית לטלו, והרי הוי מוקצה אגבה. והנראה שאפשר לתרץ זאת על פי המגן אברהם בסוף סימן תרנ"ח ס"ק י"א, שכתב שאשה יכולה לברך על הלולב, וכ"כ הט"ז להדיא שם בס"ק ו', וא"כ לפי זה יש לומר שאשה יכולה לטלו הלולב מיד בעלה כדי שתוכל לברך עליו, ואף לשיטת מרן שאין האשה מברכת על מצוות עשה שהזמן גרמא, אפילו הכי שרי ליה, דאף לפי מרן אם טיטול הלולב בודאי תקיים מצוה, וכ"כ להדיא הפרי מגדים לבאר בדברי המ"א הנ"ל (בסימן תרנ"ד ס"ק א') וז"ל: "מקבלת אשה - ועיין בסימן תרנ"ח במ"א ובט"ז דנשים רשאות לברך על מצוה עשה שהזמן גרמא, קמ"ל דרשאות לטלו", עכ"ל. וא"כ יש כאן נפקא מינה לדינא, שאם אכן האשה לא רוצה לקיים המצוה של נטילת לולב או לברך לשיטת המ"א והט"ז, אז א"כ אסורה היא לטלו הלולב מיד בעלה דהוי מוקצה אגבה.

והנה ראיתי שכתב הט"ז בסימן תרנ"ח על דברי הרמ"א שאסור לטלטל הלולב בשבת דהוי כאבן, כתב הט"ז ס"ק ג' שהרמ"א בסימן תקפ"ח כתב שאסור לטלטל שופר כי אם לצורך גופו ומקומו, וא"כ אף כאן בלולב נמי שרי לטלטלו לצורך גופו ומקומו, ע"ש. וזה קשה ביותר, דהרי הלולב אין עליו תורת כלי כמו השופר. וכן ראיתי שהקשה הפמ"ג במשבצות זהב דהרי כן השופר שהוא כלי שמלאכתו לאיסור שרי, משא"כ לולב שאין עליו תורת כלי, והוא לא יועד לשבת שאסור לטלטלו, ונשאר בצ"ע.

הבנת האליהו רבה בדברי הירושלמי

הנה הבאנו לעיל את דברי הירושלמי בפרק לולב הגזול, וראינו שם שכל זמן שהלולב מצוי בידו מותר לטלטלו לכל מקום שיחפוץ, אך לאחר שהניחו מידו כבר הוי מוקצה ואסור לטלטלו. ואומר שם הירושלמי שכאשר יעלה לתורה יתן את הלולב לחבירו. והנה יש להבין איך יתכן שיתן הלולב לחבירו, שהרי אתה מחשיבו כמוקצה, אך כל זמן שהוא בידך אתה מתירו והואיל ובא אליך בהיתר, אך מדוע שיהיה מותר לחבירו, שאצלו כעת אין שום מצוה לקבל את הלולב מחבירו.

והנה ראיתי שכתב האליהו רבה בסימן של"א אות ה' לענין טלטול הסכין לאחר המילה, לאחר שהביא דברי הט"ז והמ"א שאוסרים לטלטל את הסכין לאחר שהורידו מידו בסיום הברית, כתב וז"ל: "ולפי זה שיש מוהל אחר, ועל כורחך צריך להניח את הסכין כדי שיתרע אסור לטלטלו, לכן טוב שיתן הסכין לאדם אחר, וכדאי גוונא איתא בירושלמי סוכה פרק לולב הגזול (ה"א) שמותר ליקח אח"כ מיד חבירו ולטלטל הלולב", עכ"ל. הנה הא"ר לומד מהירושלמי הזה הלכה, שכאשר הכלי שנמצא בידו לאחר שהניחו לא רשאי לטלטלו משום מוקצה, ורשאי הוא להעבירו ליד חבירו, וממילא נחשב הדבר שלא הורידו מידו, ושרי לאחר מכן לחזור ולטלטלו, וכן פוסק לענין הסכין של המילה הנ"ל.

אך אגב עניא קשיא לי, מדוע שדבר זה יהיה מותר להעביר לאדם אחר שבשבילו ודאי סכין זה מוקצה, וכן לולב זה, דהרי לי הותר מפני מצוותי, ומה לו לחברי ליקח אותו מידי, ובפרט לאחר שאני מורידו מידי נאסר עלי משום מוקצה, ועוד דהרי חבירו גוף אחר, וא"כ מדוע שלא יחשב כהורידו מידו ממש ויאסר ג"כ משום מוקצה.

והנה אחרי יוסטאן זאת מצאתי דבריו של המחצית השקל על המגן אברהם בסימן של"א ס"ק ה' וז"ל: לאחר שהביא דברי האליהו רבה הנ"ל שמתיר להעביר הסכין לאדם אחר, כתב: "והנה הירושלמי אינו תחת ידי, ולא הבנתי דבריו מאי יועיל בזה שיתנו לאדם אחר, דכמו שאם הניחו מידו אסור לטלטלו לדעת מגן אברהם, הוא הדין שאסור ליתנו לאדם אחר, דדווקא הוא שכבר הוא בידו מותר לטלטלו ואין צריך להשליכו, אבל התינה לאדם אחר היאך הותר, הא לגבי אחר הוא טלטול חוש, ואיך שרי לטלטל לאחר המוקצה", עכ"ל. והנה שמחתי שזכיתי ממש לכיון לקושייתו של המחצית השקל על הא"ר בשם הירושלמי, אך הדבר צריך עיון איך התיר כן הירושלמי.

והנה ראיתי בס"ד דברי הפמ"ג באשל אברהם ס"ק ה' שהביא דברי האליהו רבה הנ"ל ואת ראיתו מהירושלמי הנ"ל, וכתב: שאין כ"כ ראיה לדברי האליהו רבה (שמותר ליתנו לאחר) מדברי הירושלמי, מחמת שאת הירושלמי יש לבאר אחרת, והוא דאם הניחו על הארץ אסור, אך כשעולה לתורה או לשאת כפיו ונותנו לאחר כדי שאותו אחר יוליך את הלולב לביתו של זה, ולבסוף נשאר בזה בצריך עיון אם אכן ניתן לולבו של חבירו שעתיד ליקח לו את הלולב לביתו, אם אין חבירו לבסוף רוצה לילך עמו

האם רשאי לחזור וליקח הלולב ממנו בחזרה.

הנה שהפמ"ג מבין את הירושלמי באופן שונה לגמרי, ולשיטתו אין היתר לעולם ליתן מוקצה לחבירו, והרי חבירו אסור בלקיחתו, ואת הירושלמי צריך לבאר דאיירי באותו אחד שלוקח את הלולב כאשר עולה לתורה הוא זה שמוליך לביתו. אך אגב עבדא עדיין קשיא לי, דמה התיר בזה שהוא יקח את הלולב לביתו את איסור המוקצה להעביר מידו לידו של אדם אחר, דבשלמא אותו אחד שנטל הלולב כדי לברך עליו או לנענע, וכל זמן שהוא בידו שרי להוליכו, אך זה שנותן לו את הלולב הרי זו נטילה חדשה שאינה לצורך, והוי איסור מוקצה. ואולי אפשר לתרץ בדברי הפמ"ג דאיירי שחבירו נטלו ג"כ לנענעו, ודרך אגב הוא מוליכו לביתו. אך בכל גוונא אנו רואים שאף הפמ"ג חולק על דברי האליהו רבה הנ"ל שמתיר להעביר את הלולב ליד חבירו, ולחזור וליטלו בעצמו.

והנה נגלה לפנינו בס"ד ספר תהילה לרוד בסימן של"א ס"ק ז' שדן בירושלמי זה, וכתב בשם שיבולי הלקט סימן שכ"ח שבלולב פשיטא ליה שאסור לטלטלו לאחר שהניחו מידו. ועוד הוסיף שלפי זה יהיה ראיה מכאן שמוקצה שהוא בידו, כמו שהוא יכול להניחו באיזה מקום שירצה (וכן כתב המ"א ס"י ש"ח ס"ק ז'), הכא נמי יכול ליתנו לאחר ממה שכתוב בירושלמי דנתנו לחבירו. וכל שכן ליתנו מידו אחת לידו השניה, וזה דלא כספר תוספת שבת בתחילת סימן ש"ח שאוסר בזה.

והוסיף עוד הרב שלכאורה יש לחלק בין לולב לשאר מוקצה, ואין ללמוד מלולב על שאר דברים, ומה המיוחד בלולב שכל זמן שהוא אוהז בידו משום חיוב מצוה אז אינו מוקצה, רק כאשר הניחו ע"ג הקרקע נגלה דעתו בזה דשוב אינו חפץ לחבב המצוה, ולכן נעשה מוקצה. ולכן אתי שפיר הא דנתנו לחבירו, כיון שלאחר שישא את כפיו יחזור ויטלנו ממנו לחיוב מצוה, ולכן לא הוי מוקצה, וא"כ אין ללמוד מצוה על שאר מוקצה כמו שלמד האליהו רבה, אך הרב מקשה דלפי זה יקשה מהמשנה ושו"ע דמקבלת האשה את הלולב מיד בנה או בעלה ומחזירה אותו למים, ומבואר שאף שאינו רוצה עוד לחבב המצוה, מכל מקום מותר להעביר לאדם אחר, וצ"ע.

אך לפי מה שהבאנו לעיל בשם המגן אברהם שמה שמקבלת האשה מיד בעלה מחמת שהיא רשאית לקיים המצוה, א"כ אין כאן קושיא כלל, דאכן להעביר לחבירו את הלולב לזמן קצר שיעלה לתורה וכיוצא, שרי לחבירו לקבלו מחמת שהוא חפץ עדיין להמשיך להחזיקו משום חיוב מצוה, וא"כ עדיין לא ירד עליו שם מוקצה. אך כל זה עדיין קשיא לי בדברי התיילה לרוד, שאם אכן עדיין לא ירד עליו שם מוקצה לגבי זה שמקבל הלולב, הרי הוא לא מקיים בזה שום מצוה, ואף לא מקיים בזה חביבות מצוה אלא לעזור לזולתו בזמן שעולה לתורה או נושא כפיו, וא"כ לגבי הוי שפיר מוקצה, וא"כ מדוע מותר לו לקבל הלולב מיד בעליו, וצ"ע.

והנה האליהו רבה בסימן של"א הנ"ל בעצמו מצדד להקל לטלטל הסכין של מילה, משום דלא ברירא ליה הדלכתא כהט"ז ומ"א, דהרי הרמ"א התיר ואף נשאר בזה כאן גבי הלולב בצ"ע, ולא הביא להלכה, וכן בנקודות הכסף דחה דבריהם והקיל להלכתא. אך הנה האליהו רבה בעצמו בסימן תרנ"ב ס"ק ג' שוב הדר תבריה לגויזה, דלאחר שהביא להקל כתב וז"ל: מיהו מצאתי בספר תניא סוף סימן פ"ה שפסק לזה הירושלמי להלכתא, והבאתי בספרי מילה וזוטא, עכ"ל. והנה בספרו אליהו זוטא אות ב' כתב וז"ל: "כתב בדרכי אשה לישן הירושלמי הניחו ע"ג קרקע שוב אסור לטלטלו, משמע דסבירא ליה דלאחר גמר מצות הלולב אם הניחו על הארץ שוב אסור לטלטלו ביו"ט, וצ"ע והא ק"ל אין מוקצה לחצי שבת, וצ"ע, עכ"ל הדרכי משה. וכתב עליו: ולענ"ד בזה נאמר (שאין מוקצה לחצי שבת) לעיל סימן ש"י ס"ג לענין פירות שנדחו ואח"כ נהיו ראויים לאכילה, אבל כאן שאין צריך בלולב כלל אסור לטלטלו. וכן מצאתי בספר תניא סימן פ"ה, שפסק דאסור לטלטל לולב ושאר מינין אחר שיצא בו כדנינו, אבל אתרוג מותר", עכ"ל. והא דאתרוג מותר מחמת שאינו מוקצה, דהרי פוסק מרן שמתיר להריח בו, משא"כ בהדסים שהם מיועדים רק לריח ולכן הוקצו למצוה. וכן פוסק מרן בסימן תרנ"ג וז"ל: "הדס של מצוה אסור להריח בו, אבל אתרוג של מצוה מותר להריח בו מן הדין, אלא לפי שנחלקו אם מברכים עליו אם לאו יש למנוע להריח בו", עכ"ל. וכתב המגן אברהם שכל הבעיה בברכתו היא דווקא כאשר נטלו לשם מצוה, וא"כ מחלוקת הפוסקים האם אפשר לברך עליו הנותן ריח טוב בפירות, אך אם עושה זאת קודם המצוה או לאחריה שפיר דמי לכ"ע. וא"כ מובן מדוע האתרוג אינו מוקצה כלל. אך הנה ראיתי בספר שמירת שבת כהלכתה בפרק כ"ב הערה נ"ד שכתב בשם הגרש"ז איערבאך צ"ל, שכיום אין מנהג אף אדם לברך על האתרוג שבחג סוכות, וא"כ הוי האתרוג מוקצה מחמת חסרון כיס, ודו"ק.

המורם מכל האמור (לענין סכין של מילה)

- (א) סכין של מילה בשבת לאחר הברית מילה, כל זמן שהיא נמצאת בידו רשאי לטלטלה לאן שיחפוץ, וליתן אותה במקום המשתמר.
- (ב) אם צריך המוהל עצמו לפרוע את המילה, ולכן רוצה הוי להניח את הסכין, יש לו ליתן הסכין לתוך התיק של הברית מילה, ויניח בו קודם השבת דבר שהוא יקר יותר מהסכין, דאז הוי בסיס לדבר האסור והמותר.
- (ג) אין למוהל ליתן הסכין ליד אדם אחר, דבשביל האחר הוי שפיר מוקצה.
- (ד) אם בכל זאת הניח המוהל את הסכין על השולחן, יכסהו בבגד וכיוצא בו עד למוצאי שבת קודש, אך אם ליבו נוקפו וחס על הסכין, יש להתיר לו לטלטלו, כמו שכתב הפמ"ג בסימן של"א א"א ס"ק ה', משום דהתירו סופן משום תחילתו, שאי לא תתיר לו להחזיר את הסכין יבוא להימנע מלמול.
- (ה) מוהל המטלטל הסכין ביום שבת של המילה לאחר המילה, אין למחות בידו, שיש לו על מה שיסמוך, ודווקא שמטלטלו לצורך הצנעתו, אך שלא לצורך יש למחות בידו, ודו"ק.

הנה ראינו דברי הירושלמי הנ"ל שסובר שכל זמן שהלולב נמצא עדיין בידו של הנוטל אותו, אז שפיר מצי לטלטלו לאן שיחפוץ, וכך אכן היה מנהג אנשי ירושלים. והטעם הוא משום חיוב מצוה והידור, אך כאשר יוריד הלולב מידו, כבר אין רשאי לטלטל משום מוקצה, וניחא מה שמטלטל לצורך מצוה דאורייתא. אך בעת שהוא רק חיוב מצוה שוב אינו רשאי לטלטל המוקצה מחדש, ולכן כאשר יעלה לספר תורה או לישא את כפיו (אם הוא כהן) אז צריך ליתן הלולב לחבירו (ואף בזה נתקשינו דמה היתר

זה ליתן לחבירו, והרי זה מוקצה בשביל חבירו, ואמרנו שאפשר לתרץ אולי חבירו ג"כ צריך לקיים המצוה, ונשארנו בצ"ע). וראינו שהרמ"א בדרכי משה ס"י תרנ"ב הביא דברי הירושלמי הנ"ל, ונשאר בצ"ע דהרי אין מוקצה לחצי שבת, וכן כתב הרש"ל. אך ראינו דברי המגן אברהם על אתר, ושלא ג"כ לסימן של"א, ושם יישב הקושיא, ולשיטתו אכן הלולב הוא מוקצה ביו"ט לאחר שהסתיימה המצוה, וכ"כ הט"ז. וראינו עוד שהאליהו רבה על אף שפקפק בזה בסימן של"א, כבר הדר הוא לכל חסידיו, וחזר בו בסימן תרנ"ב (ס"ק ג') לאחר שנגלה לו ספר התניא, וכן פסק שם להדיא בספרו אליהו זוטא (ס"ק ב'). וכן פסק הבאר היטב את הירושלמי והמ"א להלכתא בסימן תרנ"ב (ס"ק ב'), ע"ש. הנה לפי כל האמור יוצא שאכן יש לאסור להחזיר את הלולב ביו"ט הראשון של סוכות מביה"כ לביתו, מחמת דאזלא לה המצוה. אך הקשו עלי והרי מנהג העולם לא כך, ואיך אפשר לשוויי לכו"ע טועים ח"ו, ולכן תרתי לחפש יותר בספרי הפוסקים למצוא סמך לקולא זו, ואכן מצאנו בס"ד.

הנה בספר דברי מרדכי בתשובה ל"ח נשאל בזה שאין העולם נוהרים מלטלטל את הלולב ביו"ט אחר שיצאו בו ידי חובה, וכן את השופר בראש השנה אחר שתקע בו, והביא הרב שם את הסוגיא בסוכה מב. "דמקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזירתו למים, ושואלת הגמרא פשיטא, מהו דתינא האיל ואשה לאו בת חיובה היא אימא לא תיטול, קמ"ל". ופירש"י כיון דראוי לנטילת אנשים תורת כלי עליו בטלטול, ומותר לטלטל הכלי, ע"כ. הרי להדיא יוצא מרש"י דאין איסור טלטול אף לאחר שיצא בו, כיון דראוי לנטילת אנשים ביום זה של יו"ט, ואף לאשה מותר משום שתורת כלי עליו, ולפי זה אף לטלטלו מחמתו לצל מותר. ואח"כ הביא שיטת התוספות שם שחולקים על דברי רש"י, וסוברים שאין בלולב תורת כלי וא"כ אסור בטלטול, אך לפי התוספות איך מעביר לאשתו את הלולב, ומתרץ הרב ע"פ מה שכתבו התוספות בביצה ג. ד"ה אבל, דאם התחיל לטלטל בשביל שצריך לצורך גופו או מקומו, מותר להוליכו אפילו לחדרו. והביא עוד את הא"ר הנ"ל סימן של"א גבי איזמל של מילה לאחר הברית שטוב ליתן אותו ביד אחר, ולפי זה מותר לאשה ליקח הלולב מיד בעלה כל זמן שלא הורידו לארץ. (אך עיין לעיל שכבר הקשינו על אוקימתא זו מה ההיתר להעביר דבר מוקצה לאדם אחר, ואת קושיית המחצית השקל על זה, וכן הפמ"ג והתהילה לדוד, עיי"ש בזה).

אך הנה קשה על רש"י מהירושלמי הנ"ל וכן מן התוספתא, דאיתא בתוספתא בסוף פרק לולב הגזול: רבי יוסי אומר יו"ט הראשון של חג כיון שיצא בו ידי חובה אסור לטלטלו, ע"כ. וליישב את התוספתא אפשר ע"פ גירסת הגר"א שבתוספתא איתא שיד"ש ראשון חל בשבת, ובה שפיר יש לומר שלא הותר לטלטלו בשבת רק לצורך המצוה, ואח"כ אסור לטלטלו דחיישינן שמא יוציאנו לחוץ כגזירת רבה. משא"כ ביו"ט שחל ביום חול, דורייזן במצוות אוהזין אותו כל היום, ואז אף כאשר הניחו מותר לחזור ולטלטלו, דתורת כלי עליו לרש"י.

אך עדיין קשה מהירושלמי דכתב שאם הניחו על הארץ אסור לטלטלו, והנה המפרש על הירושלמי כתב לבאר אף את הירושלמי הזה דאיירי בשבת, להשוותו לגירסת הגר"א בתוספתא. ואף אגב עבדא שראיתי זה המפרש קשיא לי טובא על דבריו, דהרי אם אתה מסבירו דאיירי ביום טוב שחל בשבת, א"כ היכי דמי שאומר הירושלמי שהוי הולכים עימו לבקר את החולה, והרי יש כאן טלטול בשבת, וכעת ראיתי שאף הדברי מרדכי דחה המפרש מכח קושייתו הנ"ל, וכן מוכח מהדרכי משה (סימן תרנ"ב) דאיירי אף ביום חול. ומתרץ הדברי מרדכי תירוצו א' דאיירי שהוא רוצה להגביה הלולב פעם שנית כדי להשתמש בו להנאתו שלא קשורה למצוה, וקמ"ל דאסור משום איסור הנאה. (ולענ"ד זה דוחק גדול באוקימתא זו, שמה ענין זה בעולה לתורה או לברכת כהנים וכיוצא, ואף משמעות הירושלמי ודאי אינו כן). תירוצו ב' והוא עיקר, שאפשר לומר שהירושלמי חולק על הבבלי, דהרי בבבלי במסכת סוכה דף מא: איתא להדיא: "תניא רבי אלעזר ברבי צדוק אומר, כך היה מנהגן של אנשי ירושלים, אדם יוצא מביתו ולולבו בידו, הולך לביה"כ ולולבו בידו, קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו, קורא בתורה ונושא כפיו מניחו על גבי הקרקע, הולך לבקר חולים ולנחם אבלים ולולבו בידו, וכנס לבית המדרש משגר לולבו ביד בנו וביד עבדו וביד שלוחו", ע"כ. הנה דאיתא להדיא דלאחר שמניחו בביה"כ לקרא בתורה שרי ליה לחזור ולקחתו, וזה בשונה מלשון הירושלמי דאיתא שם שצריך ליתנו לחבירו ולא להניחו ע"ג קרקע. א"כ נמצא שיש כאן מחלוקת בבלי וירושלמי, וא"כ הכלל הוא הדלכתא כהבבלי. ועוד האריך שם הרב בתשובה ליישב שיטת רש"י, וכן להצילו מקושיית התוספות, ע"ש, ובסוף תשובתו כתב וז"ל: "היוצא מכל הדברים דיש מקום להמקילים בזה לסמוך על שיטת רש"י והר"ן הנ"ל, והמחמיר בזה תבוא עליו ברכה, כי גדולי האחרונים מחמירים בזה", עכ"ל. הנה שהרב מביא שם את שיטות הפוסקים המחמירים, המ"א הט"ז הדרכי משה ועוד, ולכן אין ההיתר חלק לגמרי, לכן מי שיחמיר בזה כשיטות הפוסקים הנ"ל תבוא עליו ברכה. והנה ראיתי שכתב בספר חסדי דוד (פארדו) דף ק"ג (בחיזושי על מסכת סוכה) שהביא את הראיה שכתב הדברי מרדכי הנ"ל, שמוזה שכתוב בסוכה מא: דקורא ק"ש וכו', קורא בתורה ונושא את כפיו מניחו על גבי קרקע, ואח"כ קאמר שהולך לבקר החולה, משמע מכאן שאין עליו דין מוקצה אלא תורת כלי עליו, ועל זה קאמר החסדי דוד דאינו כן, דהלולב הוא מוקצה לאחר שגמר את שימושו בו ואין עליו תורת כלי, אלא מחדש בזה שע"פ הגמרא שלנו כשמניחו זמן קצר כדי לעלות לתורה או לישא כפיו עדיין לא מסיח דעתו ממנו, ואף רבי יוסי בתוספתא סיכים עם זה. ואם אכן יניחנו לאחר שישתמש בו ויסיח דעתו ממנו, שוב אינו רשאי לטלטלו באותו היום. אך הרב לא עמד בדבריו בין החילוק שיש בין הבבלי לירושלמי, שאף לשעה קטנה נחשב היסח הדעת. אך מכל מקום אף שלפי דברי החסדי דוד דברי הדברי מרדכי דחויים, ואין היתר לטלטל הלולב לאחר שהסיח דעתו ממנו, עדיין יש מקום להקל מחמת שלפי הבבלי כל זמן שאדם מוריד את הלולב בבית הכנסת לזמן קצר, ודעתו לחזור לקחתו לאחר מכן, מבואר שאין היסח הדעת ושפיר דמי לחזור לקחתו לביתו. ואף זה סמך למנהג הנוהגים להקל, רק שיש להזהר שכאשר יבוא לביתו לא יניחנו מידו עד שישנימו במקומו, מחמת דשם בודאי הוי היסח הדעת ואסור לחזור ולטלטלו.

נחשב שינוי, ומאידך הרי שלא טלטל בידיו, ואם כל מה שאסרו חז"ל היינו דוקא טלטול בידים הרי שבכ"ג נמי לא היה טלטול. ומלשון המהרי"ל בתשובה נראה שהוא נידון של שינוי, דו"ל בשו"ת סימן ר: "לטלטל מוקצה על ידי נפיקה, אף על גב דכתבתי לעיל דכחו כגופו דמי, מכל מקום אין נראה לאסור זה, דהכא תלי באורחא לטלטל בכ"ג, וטלטול מן הצד ועל ידי שינוי כלאחר יד שרינו, דתנן הקש שעל המטה וכו". וכן כ' בהדיא הגר"ז בס"י ש"ח סט"ו: "כל מוקצה אינו אסור אלא לטלטלו כדרכו בחול, דהיינו בידיו, אבל מותר לטלטלו בגופו כמו שיתבאר בס"י ש"א, וזהו נקרא טלטול כלאחר יד שהוא בשינוי מדרך החול". וכן כ' הגר"ש"י במנחת שלמה ח"א סימן י"ד, וכן בהערה שבסו"ס ש"ש, בטעם היתר טלטול בגופו, חז"ל: "וטעמא דמלתא נראה דכיון שאיסור מוקצה הוא גזירה אטו הוצאה, לכן כל שמטלטל בגופו וכלאח"י כיון דבכ"ג בהוצאה פטור מחטאת, מפני שאין דרך הוצאה בכך, ה"ה נמי דלא גזרו בכ"ג איסור מוקצה... ואין ה"ג דאם מטלטל ברגליו מוקצה כזה שרגילים לטלטל ברגל, דאין זה קרוי מן הצד רק טלטול גמור". וע"ש שיישב לפי"ז מה דמבואר בשבת ק"י"ב דאסור לטלטל מנעל קרוע ע"ג רגלו, אמנם התקשה בדברי המג"א ס"י ש"ח סכ"א שכתב דמותר לישב ע"ג אבנים כיון שמטלטל בגופו, ולכאורה הלא כן הוא דרך טלטול ואמאי שרי, ועי"ש מה ששייב.

ועפ"י"ל של שזהו פשר מה דמצינו מבוכה בדבר אם טלטול בגופו הוא "היתר" או דלא הוא טלטול כלל, וי"ל שבאמת חז"ל לא הגדירו טלטול בגופו כטלטול כלל, אמנם סיבת הדבר מיה דלא הגדירו הדבר כטלטול היינו מחמת הסבא הכללית שקיימת בידי התורה דנחשב הדבר שינוי מהדרך הרגילה, ומה שבעלמא שינוי הוא היתר, כאן היה הדבר סיבה לכך שחז"ל לא גזרו כלל על טלטול משונה כזה, ולכן לא היה כלל בכלל טלטול.

ובדבר הזה יש כאן נקודת דמיון לטלטול מן הצד, וכמבואר במהרי"ל הנ"ל שגם טלטול מן הצד יסוד היתרו מחמת השינוי שבו, דו"ל: "דהכא תלי באורחא לטלטל בכ"ג, וטלטול מן הצד ועל ידי שינוי כלאחר יד שרינו", ומבואר שגם בטלטול מן הצד סיבת ההיתר היא מצד דלאו כאורח"י היא, אלא ששם יתכן שהוא "היתר" מחמת דאינו כאורח"י, ואילו בטלטול בגופו בכלל לא גזרו מחמת כן.

ולפי הגדרה זו נראה שבאמת היום לא בעינן שיהיה לגמרי באופן של שינוי, אלא כל שברוך כלל צורת טלטול כזו היא משונה, גם אם בסיטואציה המסוימת הזו זו היא צורת הטלטול הרגילה, וכגון בשיבה על אבנים, ג"כ הר"ז בכלל היתר טלטול בגופו, כיון שחז"ל לא גזרו כלל על סוג טלטול כזה שבדרך כלל הוא טלטול משונה. [אלא דאכתי לא נעלה ארוכה בהגדרה זו לדברי הגר"ז בסיומ"ו ס"ט, שכ' דלטלטול בכיסו חשיב טלטול בגופו, ולכאורה אין כאן שום שינוי מדרך הטלטול הרגילה, אא"כ נימא שכל טלטול שאינו בידים חשיב כבר שינוי מצורת הטלטול הרגילה ביותר, וצ"ע].

והשתא דאתינן להכי נראה פשוט שההיתר הזה של טלטול בגופו, לפי מאי דקיי"ל כהרא"ש, הרי הוא היתר גמור בשופי, ואין צריך כלל למעט בו, או להמנע ממנו.

[ויש שטעו בדברי המ"ב בס"י ש"ח סק"ג כאילו היתר זה דלטלטול בגופו הוא רק בכדי שלא יבא לידי הפסד, וזה ודאי אינו כדמוכח למעיין הישר שם, שכונת המ"ב שם להתיר אפילו אם כונתו לצורך שלא יפסד המוקצה, דהוא צורך דבר האסור, ואעפ"כ ע"י טלטול בגופו מותר. ובעיני מה שיש לדקדק בדבר זה מהמ"ב בס"י רע"ו סק"א, עיין בדברי הגר"ז שם ובקו"א, ולק"מ.]

והנה בב' מקומות התייחס המ"ב לטלטול בגופו כקולא, דו"ל בביאור"ל סימן רס"ד ד"ה פן, אודות מי שמצא ארנקי בשבת: "ועי" טלטול ברגל יש להקל", וכן בסיומ"ו ש"א סק"ל כ' המ"ב: "וטלטול בגופו - פירוש שאינו נוגע בידו כ"א בגופו או בשאר אבריו, מקילין בו יותר משאר טלטול מן הצד, וע"כ מותר אפילו לצורך דבר האסור", ולהנ"ל צ"ע דא"י קולא, אלא היתר גמור שלא היה כלל בכלל גזירת טלטול.

אמנם נראה לומר דיש חילוק בין לשונותיו של המ"ב, בדסימן ש"א סק"ל אין כונתו לקולא מצד גדר הדין אלא מצד התוצאה, שסו"ס הוא יותר קל מטלטול מן הצד, ושורש הדבר שהוא יותר קל הוא באמת מחמת שהיו היתר גמור. ומה דכתב בביאור"ל בסיומ"ו רס"ו רק לשון "יש להקל", אולי חשש יותר בטלטול ברגל שהיה מקום לחוש בו שפעמים זו דרך הטלטול הרגילה של בני אדם, לדחוף דבר המונח ע"ג הקרקע ברגלם [ואינו דומה למה דמצינו שעושה שביל ברגלו, דהתם אי"ז כדרך טלטול ודחיפה של דבר ברגל, וגם מה שהתיר הפמ"ג בס"י ש"ל"ו במ"ז סק"ד לילך ע"ג עשבים מחמת טלטול ברגל, גם הוא לא דיבר על דחיפה ברגל], וע"כ רק כתב "יש להקל" (ועי" גם בחי"א אדם כלל ס"ז סעיף י"ג שג"כ מתיר בכ"ג).

ומש"כ המ"ב בס"י ש"ח סקפ"ב בשם המאירי להחמיר כשאין צורך לישב על האבנים על אף דהווי טלטול בגופו, כונתו למאירי בשבת קכ"ה ב', עי"ש היטב, ולפי הבנת המ"ב בו נראה בבירור שכל מה שהחמיר שם היינו במקום שיכול לבא לידי טלטול בידים מחמת כן, וכנראה שהרגילות שם היתה לטלטל האבנים לישב עליהם, ולכן יש להחמיר שם, ומ"מ זו חומרא מקומית בסוגיא שם, ואין להקיש ממנה לכל מקום].

ב. טלטול מן הצד לצורך דבר המותר

ובעינין טלטול מן הצד שהתירו בו לצורך דבר המותר, יש לעיין האם הוא היתר גמור או לא, דמחד התבאר בתוס' בדף מ"ג ב' ד"ה דכו"ע, וכן ברא"ש הנ"ל, שיסוד ההיתר דלטלטול מן הצד לצורך דבר המותר הוא מדברי הגמרא בדף קכ"ג, שבה מבואר דלטלטול מן הצד לאו שמי טלטול. ומבואר דאף שלצורך דבר המותר כ' הגמ' בדף מ"ג ב' ד"שמי טלטול", מ"מ כאשר הוא לצורך דבר המותר לאו שמי טלטול כלל.

[ובאמת דבר זה צריך ביאור בפני עצמו, דמשמע שהצורך קובע את עצם הדבר אי שמי טלטול או לא, ולכאורה היה נראה שצורך דבר המותר הוא קולא בטלטול כזה, ואינו משנה את עצם מהות הטלטול].

ואמנם מצינו בכמה מקומות דלכתחילה יש להמנע מטלטול מן הצד

לנכרי, פס"ר דלא ניח"ל וכדו), חלקם בעצם צורת הטלטול, וחלקם באופנים בהם התירו חז"ל את הטלטול, ואלו הם: א. טלטול בגופו - כלאחר יד. ב. טלטול מן הצד (ע"י דבר אחר) לצורך דבר המותר. ג. כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או מקומו. ד. ע"י כיכר או תינוק [במת, ובאופנים מסוימים בכשמלא"ה, עי" מ"ב סקכ"ו]. ה. כלי שמלאכתו להיתר לצורך הכלי. ו. גרף של רעי. ז. מחובר לקרקע. ח. נגיעה. ט. עודה בידו. י. כשחששו שיבא לאיסור תורה (מפני דליקה וגנבים וכדו). י"א. במקום בזיון כתבי הקודש. י"ב. משום כבוד הבריות (אבנים לקנח בהם). י"ג. בזיון המת. י"ד. טלטול שלא בידים במקום חולי (נטל אדם בנו והאבן בידו במקום געגועין). ט"ו. טלטול במקצת במקום צעב"ח. ט"ז. במקום נזק [ואפילו במקום שאינו נזק דרבים, שלא התירו כל שבות, כמבואר במ"ב ס"י ש"ח סקע"ו].

בכולם יש לדון האם היתרים הללו הינם היתרים לכתחילה, או רק באופן שאין לו אפשרות אחרת ובמקום הפסד וכדו, אבל לכתחילה יש להמנע מהם ככל שניתן.

וזה החלי בה' מיני היתרים הראשונים שזכרנו, ועוד חזון למועד:

א. טלטול בגופו

כתב השולחן ערוך בסיומ"ו ש"א סעיף ח': "טלטול בגופו אפי' לצורך דבר האסור מותר, הילכך קש שעל המטה, דסתמו מוקצה להסקה, מנענעו בגופו".

הנה יסוד ההיתר דלטלטול בגופו הוא מדינא דקש שע"ג המיטה שנתבאר במשנה בדף קמ"א א' שאסור לנענעו בידו אלא מנענעו בגופו. ובאמת שם הגמרא קראה לטלטול זה "טלטול מן הצד", וברא"ש בפרק כירה סימן י"ט הקשה בשם רבינו יונה, דאם כאן מיירי בטלטול כשאר כל טלטול מן הצד (פ"י טלטול באמצעות דבר אחר), הרי שהיה צריך לחול כאן הכלל שרק לצורך דבר המותר שרי טלטול מן הצד. ותירץ הרא"ש חז"ל: "ולא קשה, דהתם (פ"י בקש שע"ג המיטה) אף טלטול אין כאן, (ואי"ז) כמו פגה וחררה ופוגלא שהוא מטלטל בידו, ואנבן מטלטליו דבר אסור, אבל בקש אינו מטלטל אלא בגופו כלאחר יד, הלכך אף על גב דלקש שהוא מוקצה הוא צריך, מדמה ליה לטלטול מן הצד שהוא צורך לדבר המותר", עכ"ל. ואמנם הר"ן בדף כ' ב' מדפי הר"ף כתב שבאמת אין כלל היתר כללי יותר של טלטול בגופו, וכל טלטול באמצעות הגוף גדרו כטלטול מן הצד רגיל, ובקש מיירי לצורך דבר המותר דהיינו לצורך המיטה. אמנם הטור והשו"ע פסקו כהרא"ש שטלטול ע"י הגוף הוא טלטול קל יותר, ומותר גם לצורך הדבר האסור.

אלא דבבואנו לדון האם טלטול זה אליבא דהרא"ש, והיאך דקיי"ל להלכה, האם הוא היתר גמור דלטלטול שלא בידים אינו חשוב טלטול כלל, או שהוא היתר שהתירו, ויש לדון אם בכלל אופן התירו או רק אם אין ברירה אחרת, דלכאורה מצינו לשונות בראשונים שמורים לכאן ולכאן, מחד לשון הרשב"א בחידושיו לשבת קנ"ד ב' בסוגיא דמכניס ראשו תחתיה ומסלקו לצד אחד, שכ' ז"ל: "דטלטול מן הצד הוא שאינו מטלטלו ביד אלא בראשו, התיירו". ומאידך לשון הרמב"ן שם: "ויותר נראה לומר דמכניס ראשו תחתיה אפי' בעלמא בליכא צער בע"ח שרי, משום שטלטול בגופו לא גזרו בו רבנו, כדתנן בפ' תולין הקש שע"ג המטה לא ינענענו בידו, אבל מנענעו בגופו", עכ"ל.

ובאמת נראה לכאורה שיש בזה מבוכה בלשונותיו של הרא"ש גופא, דמחד גיסא כתב הרא"ש דלא נקרא טלטול כלל, והיינו שסבירא לן דכל מה דאסרו חז"ל לטלטל מוקצה היינו דוקא בידים, אבל שלא בידים אינו בכלל טלטול מוקצה שנאסר, ומאידך סוף לשונו מורה שמדמינן לטלטול מן הצד לצורך דבר המותר, ומשמע לכאורה שכן יש כאן טלטול אלא שהוא מותר, דומיא דטלטול מן הצד שהוא מותר לצורך דבר המותר, ושם הלא הוי טלטול גמור, אלא שכשהוא לצורך דבר המותר אז הוא מותר, כדבעינן למיכתב לקמן, וא"כ צ"ע למה מדמה הרא"ש טלטול בגופו לטלטול מן הצד.

ובאמת לא על הרא"ש תלונתינו, דהוא רק בא להצדיק לשון הגמרא דקוראת לטלטול בגופו טלטול מן הצד, ואם רצתה הגמרא להשמיענו שטלטול בגופו הוא היתר גמור מחמת שאין זה צורת הטלטול עליה דברו חז"ל, א"כ מדוע היה לה לומר לנו דחשיב כטלטול מן הצד.

[גם שיטת הר"ן צ"ב, דמדמה ההיתר דלטלטול בגופו לטלטול מן הצד שהוא מותר לצורך דבר המותר, ויש לשאול דבשלמא כאשר מטלטל מן הצד איכא למימר דכיון שאינו מטלטל בעצמו כלל אלא באמצעות דבר אחר, אזי אם מטרתו איננה הדבר האסור הרי"ז מותר, אבל מנלן לומר כן גם לענין היכא שמטלטל בעצמו רק באמצעות איבר אחר מאיבריו, דגם כן יהיה נפק"מ דבבר בין דבר המותר לדבר האסור, דהלא ממנ"פ, אם כשאסרו חז"ל לטלטל מוקצה אסרו כל הזות מוקצה ע"י האדם, ולא דוקא בידיו, א"כ מדוע שיהיה יותר קל כלפי ההיתר לצורך דבר המותר, ואם לאו חשיב בכלל טלטול שאסרו חז"ל, א"כ למה שלצורך דבר האסור יהיה איסור בזה.

ואולי אפשר לבאר שהבנת הר"ן היתה דבאמת יסוד ההיתר בגופו שוה לטלטול מן הצד, וטעמא דמילתא שלא אסרו חז"ל אלא את הטלטול בהדיא דוקא, אבל כאשר גורם לטלטול המוקצה אזי כל האיסור הוא רק באופן שמטרתו היא הדבר האסור, ובוזה שוה טלטול בגופו וטלטול מן הצד, דשניהם אינם טלטול בהדיא.

אמנם בדברי הרא"ש כאמור צ"ע בגדר המדויק בזה, שהלא הוא התייחס לטלטול מן הצד כטלטול גמור בידים של הדבר המותר, שאגביו מטלטל את האסור, ולא נראה שראה בזה חסרון ב"בהדיא", וא"כ צריך להבין אליבא דהרא"ש מה הדמיון בין לטלטול בגופו לטלטול מן הצד.

והנה בכדי להבין יסוד הענין דלטלטול בגופו, יש לנו להקדים ולדון ביסוד ההיתר דלטלטול בגופו האם הוא משום שינוי, דוהוי קולא בכל התורה כולה שכאשר עושה העבירה בשינוי אי"ז איסור מדאורייתא, וקצת נראה כן מהדמיון ללשון "כלאחר יד" שמצאנוהו בשאר איסורי תורה, או שזהו דין מיוחד בטלטול מוקצה דלטלטול היינו בידים דווקא.

ונפקי"מ יש בדבר להיכ"ת שהרגילות היא לטלטל שלא בידים, דמחד אי"ז

ועוד קשה לי על הדברי מרדכי קושית הרש"ש שהבאנו לעיל על רש"י ונשאר בצ"ע, דא"כ כתב רש"י דהוי תורת כלי, הרי מבואר להדיא בגמ' בהמשך שאסור בטלטול, וא"כ אף דברי רש"י שמהם סומך הדברי מרדכי את שיטתו לא כ"כ מובהרים ומוכנים היטב, ודו"ק.

אך הנה יש עוד מקום לצדד להקל לאחר שנגלה לעינינו דברי הגאון הנורא בעל הכנסת הגדולה, דבשו"ת בעי חיי ח"ב סימן מ"ז כתב לענין ההדס דאף שיוציאים ידי חובה בהדס אחד שהוא שלם ושניים קטומים, ובדיעבד אף בהדס אחד ועוד קטום, אך מצוה מובחרת הוא ב' הדסים, וכן אח"כ כתב שאף מי שנטל ב' הדסים יש לו לחזור וליטול אם אפשר לו אח"כ ג' הדסים כדעת הגאונים, וכתב שאין שום מניעה הלכתית לחזור וליקח שוב את הלולב עם ההדסים, וסיים חז"ל: "והאומרים דאינו נוטל משום הדלולב הוא מוקצה, לא ידעו ולא יבינו, דאין הלולב מוקצה אלא בשבת אינו יכול לנטול משום גזירה דרבה, אבל ביו"ט שהוא ניטל לא הוי מוקצה, ותמה על עצמך אם הלולב הוא מוקצה אחר גמור מצוותו, היאך אנו עושים נענועים ב"הודו" וב"אנא ה'", כיון שכבר יצאו ידי חובתן, והרי אמרו בפרק לולב הגזול תניא ר"א בר' צדוק אומר כך היה מנהגן של אנשי ירושלים, אדם יוצא מביתו ולולב בידו, הולך לביה"כ ולולבו בידו, קורא ק"ש ומתפלל ולולבו בידו, ע"כ. ואם הלולב הוא מוקצה, היאך נוגע בלולב לאחר שיצא ידי חובה. חז"ל הרב בעל הלבוש בהלכות ר"ה סימן תקפ"ה בסוף סעיף ג': "ואין בתקיעות מיושב משום בל תוסיף, חדא וכו' ועוד דאטו יום תרועה פעם אחת כתיב, "יום תרועה יהיה לכם" כתיב, ביום תלה רחמנא, ואפילו כמה פעמים שירצו וכו', וכן הוא הטעם באתרוג ולולב שנטולים אותו כמה פעמים ביום אחד, שכן משמע ו"לקחתם לכם" - כמה פעמים שתרצו" וכו', עכ"ל. הנה מבואר להדיא מדברי מרן החב"ב בעל הכנסת הגדולה, שאין הלולב בחג הסוכות מוקצה כלל מחמת שמיעוד הוא לדבר מצוה הנוהגת באותו היום, ואכן כל היום הוא בגדר מצוה, ואין עליו שום איסור כלל.

והנה ראיתי בס"ד בספר שדי חמד מערכת הלמ"ד אות נ"ד שהביא כמה פוסקים, ואף את הדברי מרדכי הנ"ל, וצידד לחלוק על דבריו כדעת רבי דוד פארדו בחסדי דוד שא"א לומר בזה מחלוקת בבלי וירושלמי, אלא הבבלי איירי שהניחו על דעת להתעסק בו עוד, ולכן לא הסיח דעתו ממנו, אך אין הכי נמי אם הניחו מידו על מנת שלא להתעסק בו עוד בו ביום, יש לומר דמדומה שיש שלנו דאסור לטלטלו, ולא חולקים ב' התלמודים זה על זה. והוסיף עוד השדי חמד שאכן זה היתרו של השולחן של אברהם בסיומ"ו תרנ"א, שביאר שכל האיסור בירושלמי משום דאיירי שהניחו מידו על מנת שלא להתעסק בו, אך אם הניחו ע"מ לחזור ולקחתו וא"כ לא הסיח דעתו ממנו שרי לחזור ולקחתו.

והנה אף שהבאנו בריש דברינו בענין זה את השולחן של אברהם בסיומ"ו תרנ"ב, וכתבנו להשיג על דבריו, דקשה והרי אין לך ארעי מזה שאדם עולה לתורה או נושא כפיו, ובודאי שלא מסיח דעתו ממנו, וא"כ מדוע הוצרך הירושלמי שיתן את זה לאדם אחר, הרי שרי ליה להניחו ע"מ לחזור ולקחתו. ולכן יש כאן דוחק להעמיד דברי הירושלמי בכ"ג. אך הנה אף השדי חמד מסיק להלכה בסוף דבריו חז"ל: "נראה פשוט דדין זה ליתא אלא אחר שהניחו להצניעו, אבל אם הניחו בארץ בבית הכנסת לא הוי מוקצה, דעדיין דעתו לפנותו משם", ע"כ. והן ג"כ דברי החסדי דוד הנ"ל.

ועוד יש לעני"ד להקשות על הדברי מרדכי, שהרי איתא להדיא בתשובות הרשב"א ח"ד ס"י ע"ג חז"ל: "דהא דהתירו להחזיר הלולב בשבת למים כדי שלא יכמוש, הוא משום הידור מצוה, דאפילו ביו"ט לאחר מצותו שהניחו בקרקע אסור לטלטלו כדאיתא בירושלמי, עכ"ל. הנה שהרשב"א להדיא פוסק כהירושלמי, ואם היה מבין הרשב"א שהבבלי והירושלמי חולקים לא היה לו לפסוק כהירושלמי, אלא ע"כ אין כאן מחלוקת. והנה הדברי מרדכי הנ"ל לא הזכיר את דברי הרשב"א כלל.

וא"כ יוצא לנו היתר זה של הדברי מרדכי להלכתא. וכעת אני רואה שאף ההיתר של הכנסת הגדולה הנ"ל קשה, שהתיר להדיא את טלטול הלולב, וזה דלא כתשובת הרשב"א, דהרי אי הוה סבירא ליה להרשב"א דכל היום מצוותו זמן טלטולו, לא הוה ליה למיסר לטלטלו לאחר שהניחו מידו כהירושלמי.

והנה לפי זה הדברים לא פשוטים להקל בכך, אך עדיין נשאר לנו ההיתר של רבי דוד פארדו בחסדי דוד הנ"ל וכן השולחן של אברהם והשדי חמד, שכל שלא הניחו רק לזמן קצר וארעי ודעתו עליו, א"כ לא הסיח דעתו ממנו, ולכן מותר לחזור ולטלטלו לביתו.

לכן מסקנת ההלכה:

- א) יש להזהר שכאשר האדם מוריד ומניח הלולב ביו"ט ראשון של חג מידו לאחר גמור מצוותו, שאסור לו לחזור ולטלטלו מפני שנהפך להיות מוקצה.
- ב) הקהל לאחר שגמרו ליטול הלולב בשחרית, והנענועים בהלל וההושענות, שמורידים הלולב לקריאת התורה ומוסף, יש להם להשאיר את הלולבים בביה"כ עד לאחר מוצאי יו"ט, ורק אז לחזור לקחתו.
- ג) אדם שבכל זאת רוצה לקחת את הלולב עמו, או שיש לו בעיה שלאחר יו"ט לא יוכל לחזור לביה"כ, לכתחילה יש לעשות כן, שכאשר ישוב לביתו יתן לאחד מבאי ביתו כגון אשתו ובנותיו לנענע בלולב על מנת לקיים המצוה, וא"כ שפיר דמי להחזיר לצורכן כמו דאיתא בט"ז ומ"א.
- ד) מי שמחזיר הלולב לביתו ביו"ט ראשון, ואף שלא נותן לאדם אחר לנענעו, אין למחות בידו. דיש לו על מה שיסמוך, וכן נהגו העם ואין למחות בידם.

**הרב מרדכי רוטנברג
כולל "אליבא דהלכתא" קרית יובל**

היתרי מוקצה - לכתחילה או בדיעבד

ששה עשר מיני היתרים ישנם בידי טלטול מוקצה (לבד מההיתרים הכלליים בכל השבועים כבחולה שאי"ס, במקום היקא דרבים, אמירה

לצורך דבר המותר, ראשית יש להבין כן את דברי הגמ' בדף קמ"ב א' ע"ד המשנה נוטל אדם את הכלכלה והאבן בתוכה, והקשתה הגמ' "ואמאי תיהו כלכלה בסיס לדבר האסור, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הכא בכלכלה מלאה פירות עסקינן, ולישדינהו לפירי ונישדי לאבן וניקטינהו בידים, כדרכי אלעי אמר רב בפירות המיטנפין, הכא נמי בפירות המיטנפין". ומבואר דאין היתר לטלטל את הכלכלה אא"כ במקום הפסד הפירות, על אף דהוי טלטול מן הצד, דהלא לא מטלטל את האבן באופן ישיר אלא באמצעות הכלכלה.

וכן מצינו גם ברא"ש בתשובה כלל כ"ב סימן ח' וז"ל: "מותר לטלטל ההיתר בעוד שהאסור עליו, ואפילו במניח שנעשה בסיס לו, והוא שיהיה בסיס כמו כן לדבר ההיתר... ודוקא בפירות המיטנפין, דאי אפשר למשדינהו ולמינקט תרומה טהורה, הילכך מטלטל להו בתוך הכלכלה עד דזריק לכולהו לפתורא, ושקיל ליה לטהורה ואכיל לה, **לפי שכל דבר המוקצה... אינו מותר לטלטלו אפילו עם ההיתר, כל היכא דמצי לנעוריה ולמשדיה ולמנקטיה**". ופסק השו"ע לדבר זה בסי' ש"י ס"ח.

אלא דא"כ קשה מה דנתנו עצה היאך לנקות השולחן לגררם ע"י הסכין (עי' ט"ז סי' ש"ח סק"יח), ומשמע דהוא היתר גמור לכתחילה, גם שלא במקום הפסד.

גם מדברי התוס' בשבת קכ"ג א' ד"ה האי פוגלא, נראה דלדידן דקיי"ל דטלטול מן הצד ל"ש טלטול, מותר אפילו מער"ש לתכנן טלטול כזה, שכן שם בא לבאר למ"ד דאף לצורך דבר המותר אסור, מ"ט באמת אסור, וכו' וז"ל: "ואי בשכח מ"ט דמאן דאסר אפי' טלטול גמור שרי לצורך לטלטל אבן היתר... וז"ל דמניח על מנת ליטלה איירי אף על גב דכשכח דמי... **מ"מ לא היה לו להניח באותו ענין שיצטרך טלטול מן הצד**", עכ"ל, ומשמע אי"כ שלדידן אין כלל תביעה כזו להמנע לכתחילה מער"ש מטלטול כזה, והוי טלטול גמור לכתחילה.

[אמנם יש לידע שהגרעק"א בגליון השו"ע בסי' ש"ט הביא לדברי התוס' הללו להלכה (וגם ציין לדבריו בביאור"ל בסי' ש"ט ס"ד), ולכאורה דבריו קשין מאד, שנראה בעליל שתוס' נקטו כן רק להו"א, אבל להלכה הדר בה ר"נ מההיא, ובי"ה שראיתי שכבר התעוררו בזה במשנת השבת מוקצה, והביאו מהמהרש"א שמשמע מדבריו כדברינו שכל דברי התוס' אינם אלא להו"א].

והנראה ליישב ע"פ מה שהארכנו במקו"א ע"פ התרוה"ד והגר"א שהשוו לטלטול מן הצד לאיסור נגיעה במוקצה לצורך דבר האסור, ומבואר דגדר לטלטול מן הצד הוא שאינו נחשב ככל טלטול, וכלשון הגמרא הנ"ל, אלא שבמקום שעושה הטלטול לצורך הדבר האסור הרי"ז חשוב כעין טלטול ואסור. וגדר הדבר שלא רצו חז"ל שיתעסק אדם עם הדבר האסור, ומ"מ כל היכא דיכול לטלטל את הדבר המותר בלי צורך לטלטל את הדבר האסור, הרי שהדבר נראה דמטלטל לצורך הדבר האסור, ובאמת לטלטול זה הוא טלטול מותר, דסו"ס לא מטלטל כלל לצורך דבר האסור, אלא דבכ"ו החמירו בכה"ג, והראיה שזו רק חומרא דהא במקום פסידא לא החמירו עליו.

והשתא לפי"ז ניחא כאשר הטלטול הוא טלטול מן הצד רגיל, באופן שאין מקום לרואה לטעות כאלו הוא לצורך הדבר האסור, אז הוא היתר גמור לכתחילה, וממילא מותר לכתחילה לטלטל באופן זה, ואף אין צריך לדאוג מער"ש שלא יגיע לידו צורך הדבר ההיתר הזה.

אמנם העומד לנגדנו הוא דברי הפמ"ג בסימן של"ז בא"א סק"ב שכתב בטעם היתר כיבוד הבית בשבת, ושאינן לחשוש בזה לאיסור מוקצה, וז"ל: "איסור מוקצה יש להתיר ע"י דבר אחר מהצד **לצורך יום טוב ושבת**", עכ"ל. והעתיקו המ"ב שם בביאור"ל ד"ה ויש מחמירין, והשעה"צ שם בסק"ז, ובשני המקומות מדגיש שההיתר הוא דוקא "לצורך שבת" (שו"ר שמקור הדבר הוא כבר מהרמב"ן במלחמות (מ"ח: מדפי ה"ר"ף) וז"ל: "**היתרו לטלטול מן הצד שתהא להם ידירה נאה לכבוד שבת**"). והלא דבר הוא מדוע הוצרך להגיע לזה, ומאי שנא מניקוי השולחן שהגדרתו בפשיטות היא לטלטול מן הצד לצורך דבר המותר, והלא גם כאן בכיבוד הבית הוא צורך דבר המותר, שחפץ שלא יתא ביתו מלוכלך, וא"כ מדוע הוצרך להגיע בזה לצורך שבת ויו"ט, ולכאורה מורה הדבר דלכתחילה אי"ז כ"כ פשוט להתיר לטלטול מן הצד לצורך דבר המותר, ואולי גם ניקוי השולחן הוא רק מחמת צורך כבוד השבת שבזה.

אמנם ניתן לבאר בדרך אחרת, דבאמת אי"ז כ"כ פשוט לראות את הטלטול באופן כזה של דחיפת המוקצה באמצעות דבר אחר כטלטול מן הצד גמור, או עכ"פ אין להחשיבו לגמרי כצורך דבר המותר, מדמצינו בסימן תמ"ה דאין לדחוף חפץ ע"י מקל בשבת מגנו לגג הגוי. ואפשר לבאר הדבר בשני אופנים, או דהוי כעין ידא אירכתא, או שכאשר עיקר התעסקותו עם המוקצה לא חשיב לגמרי צורך דבר המותר.

ועפ"י ז"ל דמה שכתב הפמ"ג בזה "צורך שבת", זהו דווקא באופן כזה של טלטול מהצד, או דה"צורך שבת" מגדיר את ההתעסקות עם כבוד הבית ולא עם פינוי המוקצה, או דבצירוף "צורך שבת" שרינן גם טלטול מהצד כזה שהוא ע"י ידא אירכתא.

אמנם ראיתי בספר ש"כ בסו"פ כ"ב שכתב להקפיד להוציא מפתח מוקצה מצרור מפתחות בער"ש, הגם שכאשר מטלטל בשבת את כלל הצרור אי"ז אלא טלטול מהצד שבדרך כלל הוא לצורך דבר המותר, וצ"ע. שוב הראוני לדברי הריטב"א בשבת מ"ד א', שכתב שם לתרץ החילוק שבין מת לקש, וז"ל: "דלא דמו, דהכא לצורך דבר האסור כגון מת לטלטול מן הצד שמהי טלטול ואסור, אבל כוליה אייך דאמרינן בעלמא הוו **לצורך דבר המותר ולצורך שבת**, ולפיכך היתירו בו טלטול מן הצד". וכן כתב גם בדף ק"מ ב' בסוגיא דקש שע"ג המיטה וז"ל: "פי' דטלטול מן הצד **לצורך עונג שבת** לא שמהי טלטול, כדכתיבנא בכמה דוכתי". ולכאורה מורים דבריו דכל ההיתר הוא רק לצורך עונג שבת, וכעין דברי הפמ"ג הנ"ל לענין כיבוד הבית, ובאן לא יועילו תירוציו בדברי הריטב"א, שהלא הוא אומר דז' ככלל יסודי בהלכות טלטול מן הצד.

ובאמת נראה שיש לדקדק היטב בלשון הריטב"א שבדף ק"מ, הגם שרומז ליסודו שבדף מ"ד לא כתב אלא את הסברא של "צורך שבת", והשמיט את עיקר הסברא שכתב בדף מ"ד שישוד ההיתר הוא משום דהוי צורך דבר המותר, בשונה מצורך דבר האיסור שבמת, והלא דבר הוא.

ושמא דבר זה מלמדנו שבאמת אי"ז ב' כסרות נפרדות, "צורך דבר המותר" ו"צורך שבת", אלא שמחמת צורך שבת בדבר המותר יש לנו לראות את מעשיו כטלטול לצורך המותר, שה"צורך שבת" שיש בדבר המותר גורם לנו להחשיבו בכדי שיתחשב הדבר כאלו איננו מתעסק עם הדבר האסור כלל, אלא עם הדבר המותר.

ואם כנים אנחנו, הרי שגם מדברי הריטב"א לא תהיה פירכא למשמעות הפשוטה בפוס' שהיתר זה הינו היתר לכתחילה, ושאינן צורך להמנע ממנו, עכ"פ כל היכא דיש בדבר צורך שבת שמחשיב בעינינו את הצורך שבדבר המותר.

ג. כשמל"א לצורך גופו ומקומו

ובענין כלי שמלאכתו לאיסור שהותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו, היה מקום לבאר בגדר ההיתר דכלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או מקומו, שכל שיש לו צורך למלאכת היתר בדבר התירו לו את טלטול הדבר מחמת הצורך שיש לו בזה, אמנם מדכתב הרמב"ם סוף פרק כ"ד משבת **"אסור לטלטל כלים בשבת אלא כלים הצריך להם"**, נראה לדייק שכשצריך את החפץ אי"ז בכלל האיסור כלל. וכן נראה מדברי הערוה"ש בסימן ש"ח סעיף ח' וז"ל: "אלא מהו זה המוקצות שנחלקו בו ר"י ור"ט, **והלכה כר"ש**" [א.ה. שאין מוקצה]. וזה בדבר שראוי לתשמיש עתה אלא שיש עליו מוקצה בפועל או בשם, כגון מוקצה מחמת מיאוס כמו נר של חרס שהדליקו בו בחול דהוא מאוס, וכן מוקצה מחמת אוצר, **וכן דבר שמלאכתו לאיסור לעשות בו מלאכת היתר**, ואיפסקא הלכתא כר"ש דדבר שמלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו או צורך מקומו, **ומה שאסור מחמה לצל משום דאין להאדם צורך בזה, והוי כצוררות ועפר**, אמנם יש היתר לזה אם ירצה להצילה מהפסד החמה יראה להשתמש בה איזה דבר, כמו שיכתבא לפנינו, עכ"ל.

ומבואר בערוה"ש שלצורך גופו או מקומו לא חשיב כלל כמוקצה, ומה שלא לצורך גופו או מקומו הוא מוקצה, היינו משום שלענין זה הוי כצוררות או עפר, היינו כמוקצה מח"ג, ומבואר דסבירא לי' שלצורך גו"מ זהו היתר גמור.

וביאר שיתנו בזה מתבררת היטב עפ"ד לעיל מינה בסעיף ה' וז"ל: "ולפי"ז **גם איסורי מוקצות היו מאז שניתנה תורה, והיה דינם אז אחר שחזרו והתירו וחזרו והתירו, וכדמפרש בגמ' שם שהתירו דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו והוא מחמה לצל**, ודבר שמלאכתו היתר אפילו מחמה לצל כמו שביינינו יום, כמו שיכתבא בס"ד בסימנים אלו, אך בימי נחמיה בן חכליה שהיו פורצים בחילול שבתות מהזמן שהיו בבבל, עמד הוא ועזרא וחגי זכריה ומלאכי ואנשי כנסת הגדולה, וגזרו על דורם עוד חומרות, ולא התירו רק ג' כלים, ולא היו גזירות קבועות לדורות, וכ"כ מפורש רבותינו בעלי התוס' בב"ק [צ"ד: ד"ה בימין] שלא גזרו זה רק על דור זה, ולכן אח"כ כשראו שחזרו להזהר בשבת התירו וחזרו והתירו עד שנשאר כפי הדינים הקודמים וכפי ההלכה אצלנו, עכ"ל.

הרי שבעיקר דין המוקצה עוד מאז שניתנה תורה נאמר מוקצה בכשמל"א רק כאשר איננו לצורך גופו או מקומו.

ולפי הגדרה זו יובן מה שלא מצינו בפוסקים שיצריכו לטלטל כשמל"א בשינוי או כלאחר יד, וכן נמצא במנחת שבת סי' פ"ח סק"ג ובחזו"א סי' מ"ט סק"ח שכתבו להדיא להתיר הטלטול בידים ממש בכשמל"א לצורך גו"מ, ולפי המתבאר א"ש, דבאמת הוא היתר גמור, ואין צריך למעט בהיתר הזה.

אלא דלכאורה קשה מאד מדינו דהמ"ב בסק"ב דאסור להשתמש בכשמל"א לצורך גופו כשיש לו כלי אחר. וצריך לומר דמה דלא נאסר לטלטול היינו כאשר מוגדר הדבר שיש לו "צורך", ואם יש לו כלי אחר הרי שלא מוגדר שיש לו צורך בזה, אבל אם יש סיבה שמעונין דוקא בכלי הזה הרי שסו"ס ודאי הצורך הוא צורך.

וע"כ נראה דבאמת לא בעינן שממש לא יהיה בידו להשיג כלי של היתר, אלא כל שיש לו ניחוחת בשימוש בכלי של איסור כבר חשיב הדבר שיש לו צורך. וכן מורים דברי האגרות משה באו"ח חלק ה' סימן כ"א, וז"ל: "והנה מה שמוזכר במ"ב סימן ש"ח ס"ק י"ב [דדווקא באין לו כלי היתר מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו], נראה שאין לטרוח הרבה בהשגת כלי היתר, ורק אם נמצא בקירוב מקום בלי טרוח רב, יש לו לשמש בכלי היתר ולא בכלי שמלאכתו לאיסור. ומסתבר דאם אין לו כלי היתר, אף שיכול לשאול אצל אחר מותר [לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור]. דלכן לא כתב המ"ב ומיירי שאין יכול להשיג, אלא כתב ומיירי שאין לו". והנה בענין ההיתר ב"צורך מקומו" כשאפשר בלעדיו, נראה שהדבר תלוי במחלוקת אחרונים גבי נטילת המנעל מעל הדפוס, שאנו דנין אותו כשמל"א, והמנעל נחשב כ"מקומו", וע"כ נפסק דמותר לשמוט הדפוס מהמנעל, וכתב הט"ז דאפילו אם יש באפשרותו לשמוט המנעל מהדפוס בלי להזדקק לטלטול הדפוס, ג"כ שרי לטלטל הדפוס דוקא, ומבואר שהבין שצורך מקומו הוא היתר גמור.

אמנם היא"ר שם פסקק בזה וז"ל: "הנה הט"ז כתב ונראה דאם היה רפוי אין צריך שישימוט המנעל ממנו, אלא נוטל להדפוס מן המנעל כמו גבי חלוק. אלא כאן מיירי בחדש שהוא מהודק שפיר, ואי אפשר ליטול הדפוס אלא אי"כ שומט מנעל, להכי נקט שומטו במנעל, ע"כ. וצ"ע הא פרש"י סוף פרק תולין [קמ"א ע"ב ד"ה ברפוי] שהוא רפוי המנעל נשטמ מאלו, וא"צ לטלטל האמום, ע"כ, אי"כ אמאי יטלטל האמום בחנם, **וצריך למקומו דמותר אפשר באי אפשר בענין אחר**... וגדולה מזו מצאתי ברד"ש [סק"ו] זה לשונו, לא התירו אלא מה שהוא לצורך, דהיינו לטלטל הדפוס אגב המנעל בשעת השמטת המנעל ממנו, אבל ליגע ולקח הדפוס אפשר דאסור, הואיל אפשר לזולתו, ע"כ". אמנם יעויין גם בהמשך דבריו בסק"מ שם שלא הוי פשיטא ל"י דבר זה.

ובמ"ב בסי' ש"ח סק"ז הביא מחלוקת זו וז"ל: "לפי טעם זה ה"ה דמותר לשמט הדפוס מתוך המנעל, בין שהוא תקוע בו בחוזק ובין ברפוי. והא"ר מפקפק ברפוי דלמה יטלטל הדפוס, טוב יותר שישימיט המנעל מעליו אחרי שהוא רפוי ולא יטלטלו בידים. ובמקום שקשה להשמיט המנעל, בודאי אין להחמיר".

והדבר צ"ב, מאי שנא להמ"ב "צורך גופו" דהוי פשיטא לי' דאם יש כלי

אחר שאין היתר לטלטל לצורך גופו, לבין צורך מקומו שמביא בזה את מחלוקת הט"ז והא"ר אם יכול להסתדר מבלי לטלטל, אם מותר לו לטלטל גם בכה"ג.

ונראה ליישב בפשיטות דחילוק גדול יש, דבצורך גופו ה"צורך" שיש לאדם איננו גוף המוקצה, אלא הדבר שבשבילו צריך את המוקצה, וכגון בפטיש לפצח אגוזים, הגדרת הצורך שיש לאדם הוא שצריך לפיצוח האגוזים, ורק התיור לו לצורך זה להשתמש במוקצה, אמנם כ"ז כאשר אין לו כלי אחר, שאז אפשר לומר שהצורך שלו בפיצוח האגוזים הוא דוקא לפטיש הזה, כיון שאין לו דרך אחרת, אבל אם יש לו דרך אחרת א"ש, שבאמת הצורך שלו איננו לפטיש דוקא כיון שיש לו כלי אחר, וממילא אין כאן את ההיתר של צורך גופו.

אמנם בצירור המנעל שהצורך הוא במנעל שהוא נחשב למקומו של המוקצה, הרי גם אם יש לו אפשרות להשתמש במנעל גם בלי לטלטל המוקצה, מ"מ אי"ז אומר שאין לו צורך במקומו היינו המנעל, דלעולם יש לו "צורך" בדבר, ולכן יותר פשוט דיש להתיר לו לטלטל גם אם אין צורך בו, כיון שלעולם יש כאן צורך מקומו.

ובזה ניתן ליישב מה דמצינו לכאורה לאידך גיסא שיש חומרא בצורך מקומו וקולא בצורך גופו, דהנה בערוה"ש הנ"ל בסעיף ח' אחר שהביא ההיתר דצורך גופו ומקומו, וביאר שלענין זה לא הוי מוקצה כלל, כתב דהיכא שאין לו צורך גו"מ אכתי יש תקנה: **"אמנם יש היתר לזה, אם ירצה להצילה מהפסד החמה יראה להשתמש בה איזה דבר, כמו שיכתבא לפנינו בס"ד"**. ומקורו טהור מהמג"א בשם הירושלמי, כמבואר בהמשך דבריו בסעיף י"ד: "איתא בירושלמי בפ"ד [ה"ב] וביצה [רפ"ה] דמצודות היו פרוסות בחמה, ומתקלקלין מפני החום, והם מלאכתם לאיסור דאסור מחמה לצל. ושאלו לרב מה לעשות, ואמר להם שיחשבו עתה להניחן תחת ראשיהן, והוה לצורך גופו ומותר, ע"ש. ולמדנו מזה שכל מלאכתו לאיסור שרוצה לטלטלו בשביל שלא יגב או מחמה לצל, אם יכול למצוא בהם דבר שמותר להשתמש בשבת יחשוב לעשות כן ויעשה כן, ואף על גב דזהו הערמה, מ"מ מותר בשביל הפסד", עכ"ל.

ולכאורה קשה למה לא נתנו עצה כזו גם ב"צורך מקומו", היינו שיחליט שרוצה להשתמש במקום שהמוקצה מונח בו, וממילא יהיה לו צורך מקומו [אמנם בשם החזו"א ידוע שהתיר לעשות כן במקום ביזוי כתבי הקודש, שו"ר גם בגר"ז סי' ש"ח ס"ב שכ' וז"ל: "ואם מחשב עליו להשתמש בו תשמיש במקום אחר, או שמחשב להשתמש איזה תשמיש במקום זה **שחלל מונח שם**, מותר לו לטלטלו ממקום זה, **אף על פי שצריך כוונתו בטלטולו הוא כדי שלא יגב או ישבר במקום זה**", הרי שלמד שההיתר הזה קאי גם אצורך מקומו].

ונראה לחלק חילוק ברור, דכאשר מחליט להשתמש בדבר וליצור צורך גופו, הרי שבאמת כעת זהו צורך גופו, אבל כשמחליט להשתמש במקום ויש לו הרבה מקומות אחרים, אין זה מוגדר שיש לו צורך במקום, דהלא יש לו הרבה מקומות אחרים, ונמצא שאליבא דאמת אין כאן צורך מקומו. [ובביאור דעת החזו"א בזה, ע"י בארחו"ש מש"כ בשם הגר"ש איערבאך לבאר בזה].

עכ"פ מוכח מכל הנ"ל ובפרט מהדין הזה, שניתן להערים וליצור "צורך גופו", שכאשר יש לאדם באמת צורך בגוף המוקצה או במקומו, הרי שאז ההיתר לטלטלם הוא היתר גמור לכתחילה.

ד. ע"י כיכר או חניוק

הנה עיקר ההיתר דכיכר ותינוק לא נאמר לדעת רוב הראשונים אלא למת בלבד [ויבואר בעו"ה להלן], ולא לאף מוקצה אחר, אמנם דעת הרא"ש וכ"כ השו"ע בסי' ש"ח ס"ד להתיר בכל כלי שמלאכתו לאיסור נמי, אלא שררבה חלקו על כך, וביאורו הגמרא כפשוטה, ואמנם בגר"ז כתב שאפשר לסמוך ע"כ בשעת הדחק.

ואמנם ישנו היתר שהוא לכו"ע, והוא המבואר בגמרא בשבת קכ"ג א' לטלטל מדוכה אגב השום שבתוכה, למרות היותה כשמל"א, ובביאור טעם היתר בזה ישנו הבדל לכאורה בין המבואר בבי"ב בסי' ש"ח לבין המבואר בגר"ז בסי' ש"ח ס"ב, דו"ל הבי"ב: "מדוכה היינו טעמא דשרי לטלטלה אגב שום שעליה, מפני שהמדוכה לשום כקדרה לתבשיל, שהוא תשמיש לשום מבעוד יום, הילכך שרי לטלטלה אפילו מחמה לצל", עכ"ל. הרי שהבין שיסוד ההיתר הוא מצד עצם השם מוקצה של המדוכה, שאם מבעוד יום היה תשמיש להיתר לא חשיב מוקצה, וע"כ פסק דדינה ככלי שמלאכתו להיתר שמותר לטלטלו לצורך אפילו מחמה לצל.

אמנם בגר"ז נראה שדרך בדרך אחרת, שכ' וז"ל: "לפי **שהמדוכה היא טפלה ובטלה להשום** שבתוכה, כמו שהקדרה טפלה להתבשיל שבתוכה, והרי זה כאלו מטלטל את השום בלבדו שמותר לטלטלו **אף שלא לצורך כלל**". הרי שביאר דיסוד ההיתר הוא מצד טפלות לשום, ולא שניתן כשמל"ה דבעינן עכ"פ צורך קצת, אלא דיינינן לה כאוכל שאפילו שלא לצורך כלל מותר לטלטלו.

אמנם בדברי הראשונים נראה יותר כדרכו של הבי"ב, ובעיקר מפורש הדבר במאירי דף קכ"א א' וז"ל: "שהמדוכה כל שיש שום בתוכה הרי היא **כמלאכתו להיתר**, מפני שהוא כקדירה ובשר בתוכה", עכ"ל.

ובביאור הדבר היאך חשיב כשמל"ה, נתפרש בדברי הרשב"א בחידושי שם וז"ל: "והיינו טעמא משום דכיון דאין זו אסורה אלא מחמת מלאכה, ועכשיו משמש היתר במלאכתה, הרי מה שאוסרה הוא מתירה, והוה ליה כקדירה המטלטלת עם התבשיל", הרי שלמד דהוי כשמל"ה. אמנם צ"ב מה כוונתו בלשון "מה שאוסרה הוא מתירה", ונראה לפרש דבריו ע"פ המבואר בריטב"א שם וז"ל: "ויטעמא דהכא מפני שהמדוכה עיקרה לדיכת שומין וכיוצא בו, והוא העושה אותה כלי שמלאכתו לאיסור, **הא ודאי טפלה היא אצלו, וכשמשתמשת עמו היתר במלאכה הרי היא מותרת, ומה שאוסרה הוא מתירה**, והוה ליה כקדרה שמטלטלת עם התבשיל, ואפי' מחמה לצל".

הרי שנתבאר בריטב"א מעין יסודו דהגר"ז דהכלי טפל לשום, אבל לא שמחמת כן הוא מותר בטלטול, אלא שמחמת כן הגדרתו נקבעת ע"פ מלאכת השום, שכאשר הוא במצב של מלאכת טחינה הקדירה שותפה עמו ביעודה למלאכת טחינה, וכאשר השום שובת ממלאכה גם הגדרת

משום פסידא אף דהו"ל ביטול כלי מהיכנו, ופירש"י כשמניחין תחת דבר שאין ניטל מבטלן מהיכנו, דשוב לא יטלן ודמי לסותר, וכן בדף קכ"ח ע"ב גבי בהמה שנפלה לאמת המים דהתירו להניח כרים במים שתעלה עליהם, אע"פ שיש כאן ביטול כלי מהיכנו משום צער בע"ח, פירש"י וז"ל: דמשהניחם תחתיה אין יכול לטלטלן, דדומה לסותר בנין מדרבנן, עכ"ל. ובאמת בתוס' חולקים וס"ל דגם בדין נתינת כלי תחת הביצה או השמן, יש לפרש משום שנראה כסותר, וכן מפורש ברמב"ם פכ"ה משבת הי"ג שיסוד הדין לאסור מדין סותר, וצ"ב במה נחלקו הרמב"ם והתוס' עם רש"י.

בפנ"י (בדף מ"ג ע"א) כתב לתרץ את סתירת רש"י דגבי כלי עם שמן דלא סתר שימוש של הכלי, שהרי יכול להניח בו דברים גם עתה כשיש בו שמן, נקט רש"י טעמא דבונה לפי שביטולו את טלטולו של הכלי, אבל היכא דהביטול כלי מהיכנו הוא משום דשוב א"א להשתמש בכלי, וכגבי נתינת כרים וכסתות באמת המים שעתה לא יוכל לשכב עליהם כלל, כתב רש"י הטעם דהוי כסותר הכלי. ועוד ביאור מבארים האחרונים דיש לחלק חילוק נוסף, דבנותן כרים תחת כלי המוקצה כתב הטעם משום סותר, כיון דבכרים וכסתות אין בהם דרך בנין, ולכן אין שייכות לטעם בונה, משא"כ בכלי דדרך בנין הוא שייך משום בונה.

ז) טעם ג' בביטול כלי מהיכנו כתב רש"י (מ"ג ע"א) ד"ה מפני וז"ל: שהיה מוכן מתחילה לטלטלו, ועכשיו עושהו מוקצה, עכ"ל. ובפרמ"ג במ"ז סימן רס"ה סק"א תמה מרש"י במשנה שמפרש באופן אחר.

טעם ד' מבואר בריטב"א החדשים, שע"י שאוסר את הכלי משימוש וטלטול ביטל עונג שבת, וביאור דבריו דמכלל עונג שבת שיהיה לו אפשרות שימוש בכלים מרובים, וכיון שמייעטם ביטל מעונג שבת.

ח) ויל"ע בגדר תקנת חכמים שאסור לבטל כלי מהיכנו, האם הוא משום שמבטל הכלי מטלטלו, כמדוייק ברש"י גבי נותן כרים לאמת המים וז"ל "שלא יוכל לטלטלו", וכמבואר בלשונו (בדף מ"ג ע"א) "שעושהו מוקצה", והיינו שגורם איסור טלטול דמוקצה בחפץ, ולא שמבטל את אפשרות השימוש המציאותי בכלי. ולטעם א' איסורו דדמי לבונה, היינו שמפקיע הטלטול, ולטעם ב' משום סותר והיינו שמבטלו משימוש, וכן ברמב"ם פירש דאף מה שמבטלו משימוש, אפילו שלא ביטלו מטלטול נחשב לביטול כלי מהיכנו, וז"ל הרמב"ם פכ"ה הכ"ו: "אע"פ שמבטל כלי מהיכנו, שהרי משליכו לבור לתוך המים, מפני צער בע"ח לא גזור".

ועפ"י? מבואר במה נחלקו רש"י והרמב"ם (באות ו'), דלרמב"ם יסוד ביטול כלי מהיכנו כשבטלו משימוש, וזהו הטעם שחכמים אמרו לאסור, ולכן בשני המקרים כתב הטעם משום סותר, אבל רש"י למד כשני הביאורים דלעיל, או כדברי הפני"א או כביאור השני שמבארים האחרונים. ובזה יבואר אות ג', דהרמב"ם לשיטתו דגדר ביטול כלי מהיכנו הוא ביטול מתשמיש, דהיינו דביטל בפועל את התשמיש ממה שהיה מיועד, וכיון שכשהבהמה תרד מהכרים והכסתות, אע"פ שיש ספק בדבר, מ"מ לא חשיב ביטול כלי מהיכנו מחמת זה, ורק מטעם אחר שייך ביטול כלי מהיכנו, דהיינו שנותן הכלים במים וגורטבים.

אבל הרשב"א למד דביטול כלי מהיכנו הוא מטלטול, ממילא כשיש לו ספק אם הבהמה תרד מ"מ חשיב ביטול, דיתכן שלא יוכל לטלטלו כלל, וגרם לאיסור מוקצה ולכן אסור.

ובזה יבואר אות א', דבין אם נאמר שביטול כלי מהיכנו הוא שגרם שלא יהיה אפשר לטלטלו, ובין אם נאמר שגרם שלא יהיה אפשר להשתמש בו, כאשר הדבר ברור שיוכל להשתמש בו אחר זמן או לטלטלו לאחר זמן לא נחשב לביטול כלי מהיכנו, ומותר לטלטלו כיון דהאפרוחים עשויים לרדת מהכלי.

ובזה מבואר גם אות ב', שבבהמה טעונה כלי זכוכית יחדש יותר דאפילו אם הוא ע"י טלטול מן הצד יוריד את הכלי זכוכית שנפלו על הכרים וכסתות, ובקלות יורידם, וכיון דהם קטנים לא נחשב לביטול כלי מהיכנו כיון שלא ביטלו לא מתשמיש ולא מטלטול לגמרי.

ובזה מבואר אות ה', וזה יהיה הנפק"מ בין אם תיקנו חז"ל שאסור לבטל כלי מהיכנו מחמת שביטולו משימוש, או"כ גם במחובר ביטולו משימוש, וממילא פסק המ"א דאסור לתוך דלף גם לכלי מחובר לקרקע, שהרי ביטולו משימוש, אבל אם נאמר שגדר תקנת חז"ל שגורם שיהיה אסור לטלטלו ע"י שמבטלו מהיכנו, ובמחובר לא שייך זאת כיון דבלא"ה לא היה אפשר לטלטלו, ולכן לרעק"א בכה"ג העמיד את הרא"ש דלא נחשב ביטול כלי מהיכנו.

ובזה מבואר אות ד' בכלי תחת הדלף, דהמ"א לשיטתו דביטול כלי מהיכנו גדר תקנת חז"ל הוא במה שביטלו מתשמיש, ולכן כתב בדעת הרמב"ם דכיון שמתרצה בדעתו להניח זאת כאן, נחשב לביטול כלי מהיכנו כיון שביטולו משימוש. משא"כ בה"י למד דגדר ביטול כלי מהיכנו משום דמבטלו מטלטלו, ובדלף שאינו ראוי כיון דלבסוף יהיה מותר לטלטלו, לא נחשב ביטול כלי מהיכנו.

ובזה מבואר אות ז', טעם ג' שכתב רש"י בביטול כלי מהיכנו, ומדוייק ברש"י שכתב שהיה מוכן לטלטלו ועכשיו עושהו מוקצה, דהיינו דגדר מה שאסרו חז"ל ביטול כלי מהיכנו, משום שאסרו בטלטול וממילא נעשה מוקצה, ולא מחמת שאוסרו בתשמיש שאינו נעשה ע"י זה מוקצה, כיון שמיד שיהיה אפשרות בשימוש אינו מוקצה.

היצוא למעשה

ביטול כלי מהיכנו לשעה

אסור לבטל כלי מהיכנו לשעה מועטת, כגון שרוצה להניח דבר המוקצה בכלי ואח"כ לנער ע"י טלטול מן הצד, אא"כ יש אפשרות לסלק המוקצה לא ע"י טלטול מן הצד כגון לכפות סל לפני האפרוחים, שאע"פ שבשעה שעומדים על הסל אסור בטלטול, כיון שיכול להפריחם בתנועת ידיו מבלי לגעת בסל מותר.

במקום הפסד מרובה או צער בעלי חיים

בשו"ע סימן רס"ו סעיף ט' מבואר דבמקום הפסד מרובה, כגון שרוצים להניח כלי תחת הנר של שעוה להציל מדליקה, ואח"כ לנער בנחת ע"י טלטול מן הצד, מותר. וכן בשו"ע סימן ש"ה סעיף י"ט מבואר דהתירו

ביצתה, ונחלקו בגמ' מה הטעם, האם הוא כר' יצחק שאין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל, או משום שמבטל כלי מהיכנו, וע"ז פסק בשו"ע דהטעם הוא משום דמבטל כלי מהיכנו, ופירשו רש"י ותוס' דטעם האיסור הוא משום דמיחזי כסותר, או דחשיב כאילו מחברו שם בטיט, ובדף מ"ג ע"א בגמ' מובא דווקא כאן דעשוי הכלי להשאר מוקצה כל השבת, דאין הביצה עשויה לזון, אבל לתת סל תחת האפרוחים שיעלו עליו, היות ועשויים לרדת מותר. ומ"מ אם היו האפרוחים על הסל כל בין השמשות נאסר הסל, דמיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא. וצריך להבין מדוע בביטול כלי מהיכנו יש חילוק בין אם הוא לזמן או לכל השבת, הרי כשביטלו משימוש גם לזמן נחשב ביטול ומדוע מותר.

בהמה טעונה כלי זכוכית

ב) עוד בגמ' דף קנ"ד ע"ב: אמר רב הונא היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, ומתיר החבלים והשקים ונפלים, שואלת הגמ' והרי מבואר במשנה דנוטל את הכלים הניטלין בשבת, ומדוע לא נוטל את הכלי זכוכית בידו, ותריץ ק' קאמר רב הונא בקרני דאומנא דלא חזיא ליה, דהיינו כלים של מקוץ דם שאינם ראויים, שואלת הגמ' והא קא מבטל כלי מהיכנו, ותריץ בשליפי זוטרי, ופירש"י משאות קטנים ששומט הכר מתחתיהם ונפלים על הכר השני, וכן עד שמגיע לארץ.

וצ"ב כנ"ל מדוע במשאות קטנים שמבטלם לזמן מותר, ואין איסור בזה משום סותר לזמן או בונה לזמן.

בהמה שנפלה לאמת המים

ג) עוד בגמ' בדף קכ"ח ע"ב: אמר רב יהודה אמר רב בהמה שנפלה לאמת המים מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, ואם עלתה עלתה וכו', שואלת הגמ' והא קא מבטל כלי מהיכנו, ותריץ סבר מבטל כלי מהיכנו דרבנן, צער בע"ח דאורייתא ולכן מותר, ופירש"י ד"ה והא קא מבטל כלי מהיכנו - דמשהניחם תחתיה אין יכול לטלטלם, דדומה לסותר הבנין, ותמה הרשב"א מדוע גבי אפרוחים התירו לכפות הסל שיעלו עליו לפי שלא קיימי אלא שעה, ואמאי הכא אסור, ותריץ דכאן בבהמה יש ספק שמא לא תרד כלל, ולכן יש לאסור, ורק משום צער בע"ח התירו.

ברמב"ם [פכ"ה משבת הכ"ו] פירש אחרת את הטעם של ביטול כלי מהיכנו כאן, דכתב דביטול הכלי הוא בעצם מה שנותן הכלים במים ונרטבים, וכתב המ"מ דהרמב"ם בא ליישב את קשיית הרשב"א, דבאמת רק אם מבטל כלי מהיכנו בתורת ודאי נחשב לביטול, אבל אם ספק יתבטל אין איסור של ביטול כלי מהיכנו. וצריך להבין במה נחלקו הרמב"ם והרשב"א אם ביטול כלי מהיכנו בספק אסור או מותר.

כלי תחת הדלף

ד) בגמ' מ"ג ע"ב נותנים כלי תחת הדלף בשבת, והלא מבטל כלי מהיכנו, ותירצו בדלף הראוי, מבואר דאם הדלף אינו ראוי הוי מבטל כלי מהיכנו. ובטור ס"ו"ש של"ח הביא דהרמב"ם פכ"ה הכ"ד פסק שנותנים כלי תחת הדלף, ודווקא דלף הראוי, ותמה הטור הרי בגמ' ביצה דף ל"ו ע"א העמידו זאת רק אליבא דר' יצחק שאסר לטלטל כלי לצורך דבר שאינו ניטל, ואנן לא קיי"ל כוותיה, ולכן התיר הטור אפילו בדלף שאינו ראוי, ונחלקו האחרונים בטעם ההיתר, לב"ח התירו משום טינוף הבית, ולט"ז סק"י התירו משום גרף של רעי, ולא חשיב לעושה גרף של רעי לכתחילה כיון שהדלף קיים. ונחלקו האחרונים בטעם הרמב"ם שאסר להניח כלי תחת הדלף שאינו ראוי, לב"י הטעם משום שאין עושים גרף של רעי לכתחילה, ולא משום ביטול כלי מהיכנו, דכיון שלבסוף יהיה מותר לטלטלו מדין גרף של רעי, לכן לא נחשב ביטול כלי מהיכנו. ובט"ז סק"ד תמה ע"ד, דהרי אם עשה גרף של רעי לכתחילה מותר לטלטל רק בדיעבד, וא"כ חשיב מבטל כלי מהיכנו דמותר לטלטלו רק בדיעבד. ובמ"א ביאר דברי הרמב"ם, דכיון דמחוייב להתרצות להשאיר את הכלי כאן, שהרי אין עושים גרף לכתחילה, שמתרצה בדעתו להניח זאת כאן, חשיב ביטול כלי מהיכנו.

וצריך להבין במה נחלקו הב"י והמ"א בדעת הרמב"ם אם הסיבה שאסור להניח כלי תחת הדלף שאינו ראוי נחשב ביטול כלי מהיכנו למ"א, ואילו לב"י לא נחשב ביטול כלי מהיכנו.

שוחט ביו"ט לתוך הכלי

ה) בש"ך ביו"ד סימן כ"ח סק"י הביא דברי הרא"ש בשוחט ביו"ט ספק חיה ספק בהמה, דיכול לקיים כסיוו הדם ע"י שיכנוס הדם לכלי ויכנוס לערב, ותמה בגליון רעק"א הרי מבטל כלי מהיכנו, ותריץ דדברי הרא"ש איירי בכלי מחובר, כיון דבלא"ה הכלי מחובר וא"א לטלטלו. ובמ"א סימן של"ה סק"ד כתב שאסור ליתן דלף לכלי מחובר לקרקע, משום ביטול כלי מהיכנו, רואים שגם במחובר יש איסור ביטול כלי מהיכנו. וצ"ב במה נחלקו הש"ך והמ"א אם שייך ביטול כלי מהיכנו במחובר.

כלי תחת הנר

ו) בדף מ"ב ע"ב טנן אין נותנים כלי תחת הנר לקבל בו את השמן, ואם נתנה מבעו"י מותר, ובגמ' אמר רב חסדא אע"פ שאמרו אין נותנים כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה, אבל כופה עליה כלי שלא תשבר, ואמר רב יוסף היינו טעמא דרב חסדא משום דמבטל כלי מהיכנו, ופירש"י בדף מ"ז ע"ב שהיה מוכן מתחילה לטלטלו, ועכשיו עושהו מוקצה וכונתו שנעשה בסיס.

ובמשנה פירש"י אסור לבטל כלי מהיכנו להושיב כלי במקום שלא יוכל עוד ליטלו משם, דהו"ל כקובע לו מקום ומחברו בטיט, ודמי למלאכה, וכלי זה שטיפול בו השמן המוקצה יהיה אסור לטלטלו. ובריטב"א מוסיף דהוא כעין "בונה מדרבנן", ובלשון המאירי כתב דהוא תולדת בונה. ובתוס' (דף מ"ג ע"א) ד"ה דמיתחזי הקשו על רש"י, דרש"י עצמו פירש באופן אחר, דיעויין בגמ' קנ"ד ע"ב דהתירו לפרוק בהמה מכלי מוקצה שעליה ע"י שיתירו החבלים ויפלו הכלים על כרים וכסתות, והתירו

הקדירה כעת היא ככלי שמלאכתו להיתר שמותר לטלטלו. בין כך ובין כך נראה ברור שהיתר זה הוא היתר לכתחילה, משום דלא חשיב כלל כמוקצה בכה"ג.

ה. כלי שמלאכתו להיתר לצורך

נפסק בשו"ע סי' ש"ח ס"ד שכלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו אפי' לצורך שלא יפסד כמחמחה לצל, אמנם שלא לצורך כלל אסור לטלטלו. ויש לדון בגדר כלי שמלאכתו להיתר, האם גם הוא מהווה סוג של מוקצה, ורק היתרו רחבים יותר, או דאינו מוקצה כלל, ומ"מ ישנו דין צדדי שאינו מהלכות מוקצה שלעולם אין לטלטל כלי בשבת שלא לצורך כלל.

הנה מקור הדין הזה הינו מדברי המשנה בשבת קכ"ד א': "כל הכלים ניטלין לצורך ושלא לצורך", וקיי"ל כרבא שם שביאר "לצורך - דבר שמלאכתו להיתר, בין לצורך גופו בין לצורך מקומו. שלא לצורך - ואפילו מחמחה לצל, ודבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו - אין, מחמחה לצל - לא".

ובפי' הר"ן על הר"ף שם הביא הוכחה לדבר זה מסדר איסורי מוקצה המבואר שם בגמרא להלן מינה, וז"ל: "ואיכא מ"ד דנהי שמלאכתו להיתר מחמחה לצל שרי, אפי"ה שלא לצורך כלל אסור, וראיה לדבר מדתנאי בגמ' [דף קכ"ג ב'] בראשונה היו אומרים ג' כלים ניטלין בשבת, מקצוע של דבילה וזוהמא ליסתרון של קדרה וסכין קטנה שע"ג שולחן, כלומר דבימי נחמיה בן חכליה מתוך שהיו פרוצין בהלכות שבת לא התירו להם לטלטל אלא ג' כלים הללו שהן צריכין ביותר, וקתני בתר הכי כשנמנעו מלהקל בהלכות שבת התירו וחזרו והתירו, ומפרשינן בגמ' התירו דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו בין לצורך מקומו, ולא מחמחה לצל, וחזרו והתירו מחמחה לצל, ומדלא קאמר וחזרו והתירו לגמרי משמע דשלא לצורך כלל אסור, שכיון שמתחלה נאסרו כולן בכל ענין חוץ מג' כלים הללו, אין לנו אלא מה שהתירו חכמים בהם, וכל המתיר יותר מכן עליו להביא הראיה".

מבואר איפוא בדברי הר"ן שהיחס אל כלים שמלאכתן להיתר, הוא כאל מוקצה גמור כמו שהיה בימי נחמיה, ומה שמצינו שהתירו בהם התירו ותו לא.

אך א"כ לכאורה קשה מאד לזונו של הבי" בריש סימן ש"ח וז"ל: "והנה כלל הדברים המוקצים שאסורין לטלטל מתחלקים לששה חלקים: הא' כלי שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס דהיינו כו', הב' כלי שמלאכתו לאיסור, הג' כל דבר שאינו כלי וכו' וזהו מוקצה מחמת גופו, הד' כלי שמלאכתו להיתר ומונח עליו אחד מהדברים המוקצים מחמת גופם כגון כו', הה' דבר שהיה בין השמשות מחובר או מחוסר צידה, הו' מוקצה מחמת מצותו כגון כו" [והעתיקו המ"ב בהקדמה לסימן], וצ"ע אם כשמל"ה הינו מוקצה גמור, למה לא מונה הבי" **שבעה** סוגי מוקצה, שהאחד מהם הוא כשמל"ה.

והנראה לכאר ע"פ יסודו דהערוה"ש שהובא לעיל באות ג', דבאמת מעיקר תקנת מוקצה כשניתנה תורה היו ההיתרים כבר אז כפי שהם היום, וממילא גם כשמל"ה מעיקרא נאמר בו ההיתר לטלטלו לאיזה צורך שנרצה, אלא שלאחר זמן גזר נחמיה על בני דורו שלא יטלטלו כלל אפילו לא כשמל"ה, ולאחר זמן התירו וחזרו והתירו, עד שעמדו הדברים כמו שהיה קודם התקנה.

ונמצא אי"כ שמעיקר דין הכשמל"ה אמור להיות **שכן** יהיה מותר לטלטלו לכל צורך שהוא, ומשום הכי נראה שאינו נגדר בגדרי מוקצה, דאטו בשופטני עסקינן שמטלטלין שלא לצורך כלל, אלא דמייירי במתעסק, שגם לו אסור לטלטל כשמל"ה שלא לצורך כלל, ומ"מ שאני לגמרי מגדרי הכלים האחרים, שאפילו אם יש לו צורך אסור לו לטלטלם, וזהו הנקרא "מוקצה".

ואמנם מוכח לכאורה מדברי הגמרא בדף קכ"ג ב' שגם מההיתר דכשמל"ה לצורך עדיף להמנע, וז"ל המאירי שם בביאור דברי הגמרא: "הפסח לאחר שנשחט תולין אותו ומפשיטין אותו, ומסמרות היו קבועים בעזרה לתלותו לשם, ומי שלא מצא מקום לתלות נוטל מקלות דקים וחזקים שהיו שם, ומניח על כתפו ועל כתף חבירו ותולה ומפשיט, ואם היה שבת מניח ידו על כתף חבירו ויד חבירו על כתפו ותולה ומפשיט, **ואף על פי שהמקל ראוי לטלטל, הואיל ואפשר בכך לא הקילו**, ויש חולקים בזו מצד שחכמים לא הודו בה, וכן נראה הדברים", עכ"ל. ובאמת זהו מקורו של השעה"צ בסקי"ג אודות חידושו הגדול בכשמל"א הנזכר, דכל שיש לו כלי אחר אין לו היתר לטלטל לצורך גופו. [אמנם מהמאירי לכאורה משמע דכשמל"ה לא קיי"ל הכין].

ולפי הגדר הנ"ל בכשמל"א, נאמר כן גם כאן דאחר שכל ההיתר לטלטל כשמל"ה הוא רק אם יש לו צורך בדבר, לפיכך כל שיכול להשיג את מבוקשו בדרך אחרת, לא נחשב הדבר שיש לו צורך בקנים דוקא, ולפיכך אסור לטלטלם.

ואחתום הענין בקולא ידועה המיוחסת לבית בריסק בענין טלטול כשמל"ה, ומצאתיה כבר בערוה"ש כאן, וז"ל: "ואינו מובן, הא כיון שמטלטלין ודאי יש לו איזה כונה בזה, וצ"ל כגון דאינו אלא מתעסק בעלמא ואין לו שום כונה בטלטולו, **אך אם יש לו תענוג במה שמטלטלו, נהי דבמלאכתו לאיסור לא נחשוב זה צורך הגוף, מ"מ במלאכתו להיתר ודאי דמותר**", ע"כ.

הרב משה אלחזד כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

בדין ביטול כלי מהיכנו

א) בשו"ע סימן ש"י סעיף ו' כתב וז"ל: "כל דבר שאסור לטלטלו אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאוסר הכלי בטלטול, ונמצא מבטל כלי מהיכנו, אבל מותר לכפות עליו כלי ובלבד שלא יגע בו".

מקור הדין

בגמ' שבת מ"ב ע"א איתא במשנה אין נותנים כלי תחת התרנגולת לקבל

ביטול כלי מהיכנו משום צער בעלי חיים, אפילו מבטלו כל השבת.

נתינת קליפות בצלחת

דעת הבן איש חי (שנה שניה פרשת מקץ אות ט"ז) שגם פסולת שאינה חשובה מבטלת כלי מהיכנו, ולכן צריך להניח דבר היתר בצלחת קודם שהניח הפסולת. ודעת המנוחת אהבה ח"א (עמוד שס"ג-שס"ד) דדווקא אם יש חשיבות למוקצה, כגון שמן הנוסף מהנהר או מעות או אבן שצריכים לבנין, גורמים לביטול כלי מהיכנו, אבל אם אין חשיבות לדבר כגון קליפות ועצמות שאינם ראויים, אינם בסיס לבטל שם כלי מהצלחת, ואם ירצה לטלטל הצלחת יניח מזוג או פת שיעור כזית כדי להתיר לטלטלם.

נטילת מים אחרונים לכלי

בביאור הלכה סוף סימן של"ח הקשה דהרי ע"י שנטל מים אחרונים לכלי ה"ל מבטל כלי מהיכנו. ונחלקו האחרונים בזה, דעת המנוחת אהבה (ח"א עמוד שס"ה) לאסור מכח זה שאסור ליטול ידיים לתוך כלי, ודעת השולחן שלמה (ח"ב עמוד ק"ה) דכל כלי אם זה הייעוד שלו לא שייך בו ביטול כלי מהיכנו.

ליתן כלי לקבל מי גשמים או מי מזגן

כתב בב"י סוף סימן ש"י בשם השיבולי הלקט בשם רב צמח גאון, דגשם היורד בשבת ובי"ט, אע"ג דמתאמול לא היו עננים, מותר לרחוץ ולשתות מהם, דאמרינן בעירובין (מ"ו ע"א) מ"א בעיבא מינד ניידי, ולא הוי מוקצה דכבר היו בעולם, ולפי"ז מותר לתת כוס בחלון לקבל מי גשמים, אבל במי מזגן כתב בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סימן ל"ד אות כ"ט שמי מזגן דאי מוקצה משום נולד, דכל יצירתם ע"י ניגוד של קור וחום, ולכן אסור להניח כלי שלא מיוחד לכך, כגון כוס לקבל את מי המזגן.

ביטול כלי מהיכנו בחד פעמי מפלסטיק

מובא בשמירת שבת כהלכתה (פרק כ' ס"ק מ"ז) דבכלי ששימושו הוא כילוי, כגון שימוש בנייר טישו חתוך לקינוח האף, אין בזה ביטול כלי מהיכנו, שהרי עומד הוא לכך, ואין בכך "סותר" בכלי זה, שהרי אינו עשוי להשתמש בו עוד פעם, וכן בכלי חד פעמי שאחרי השימוש נזרק לזבל, ולא ישתמש בו עוד, לא נחשב ביטול כלי מהיכנו. וכן בשקית ניילון חד פעמית מותר לשים בתוכה זבל, אפילו הוא מוקצה, כיון שהשקית מיועדת לכך, ואין זה נחשב מבטל כלי מהיכנו. כך מובא בשולחן שלמה סימן ש"י הערה ז'.

הרב שמעון פרג כולל "אליבא דהלכתא" קרית יובל

בענין טלטול מן הצד

- א. מחלוקת הראשונים בביאור הא דשרי לנענע קש שע"ג המיטה, וביאור מחלוקתם אליבא דהמג"א והחזו"א.
- ב. בענין אי שרי לקחת כלי היתר ולטלטל מן הצד מוקצה, מחלוקת הפוסקים בזה, והוצא מזה לגדר דין טלטול מן הצד. ספק בדעת הט"ז בענין ניקוי השולחן במגב המיועד לכך, והנהגת החזו"א בזה ושלשה ביאורים בזה.
- ג. בענין אי שרי לטלטל מן הצד לצורך שימוש המותר במוקצה, דעת המג"א והחידושי בזה בגדר ההיתר של טלטול מן הצד, דעת השו"ע הרב, וביאור שיטות הראשונים לפי"ז.
- ד. מר"מ בראיות של המחלוקת הנ"ל, וכן ארבעה נפק"מ בזה, א גבי משאוי שע"ג הבהמה. ב. טלטול בידיו בשינוי. ג. טלטול המוקצה ברגלו. ד. טלטול מנעל מוקצה ע"ג רגלו.
- ה. גדר ההיתר של טלטול אבן בכלכלה של פירות, והוצא מזה דיש שני דינים בטלטול מן הצד לפי הט"ז ושאר רבוותא, ודין אחד לפי החזו"א.
- ו. בגדר הניעור דאבן שע"פ החבית [וכן בכלכלה] האם הוי מדינא דטלטול מן הצד.
- ז. ביאור יסודי בדבריו של מרן החזו"א מדוע לדבריו ניעור החבית וכן הגבהתה לא יחשבו ככוונה לטלטל המוקצה.

א. ישנם שני משניות שבהם הותר לטלטל מוקצה אגב ההיתר, המשנה הראשונה נמצאת בשבת דף קמ"א ע"א "הקש שעל גבי המיטה לא ינענעו בידו, אלא מנענעו בגופו", ופירש"י "דקש סתמא עומד להסקה ומוקצה הוא, ובא לשכב עליו, ומנענעו כדי שיהיה צף ורך לשכב", דהיינו דגדר ההיתר הוא שהיתר הוא לא מטלטל את הקש בידים אלא אגב שכבתי במיטה שרי, והמשנה השניה היא בדף קמ"ב ע"ב "האבן שעפ"י החבית [והוא רוצה לשתות יין מן החבית] מטה על צידה והיא נופלת, מעות שעל הכר מנער את הכר והן נופלות", והגמ"מ מעמידה שאיירי בכה"ג ששכח את האבן ואת המעות, דאז אין היכר, אז החבית נעשית בסיס לדבר האסור. ועוד מוסיפה הגמ"מ דהא דבעי דווקא ניעור, היינו אם צריך לגופו של כר כגון לשכב עליו או לשתות מן החבית [והאבן מפריעה לזה], אבל אם צריך למקומו של הכר או החבית, שרי לטלטל את הכר או את החבית אפילו שהמוקצה מונח עליו, דזה ג"כ נחשב לטלטול מן הצד דשרי. והקשו התוס' בדף מ"ג ע"ב דבהנ"ל משמע דלכו"ע טלטול מן הצד לא שמייה טלטול ושרי, ואילו בדף מ"ג ע"ב גבי מת המוטל בחמה, דהגמ"מ דנה אי שרי להופכו ממיטה למיטה בכדי להביא למקום צל, והגמ"מ מעמידה מחלוקת בזה, ותולה זאת בשאלה האם טלטול מן הצד שמייה טלטול אם לאו, ומשמעות הגמ"מ שם דנפסק להלכה דטלטול מן הצד שמייה טלטול ואסור, ותירצו בתוס' "ואומר ר"י דיש לחלק, דהכא [גבי מת להופכו ממיטה למיטה] עיקר הטיטול לצורך מת, ולא דמי לכל הנהו שעושה עיקר הטיטול לצורך כר וחבית, ולא לצורך מעות ואבן", ע"כ. ומבואר מתוס' לחלק בדינא דטלטול מן הצד [רש"י בדף מ"ג ע"ב כותב מן הצד, פירוש כלאחר יד, ורש"י בדף מ"ז ע"ב כותב שהיו שינוי, ועוד נבאר בזה בס"ד], דהיכי דהוי לצורך דבר המותר שרי, והיכי שהוי הטיטול לצורך דבר האסור לא שרי, ולכן במת כיון שעיקר הטיטול של המיטה נעשה לצורך המת שרוצה להעבירו לצל, חשיב שעיקר הטיטול הוא לצורך

המוקצה ואסור. וכעין הדברים האלו מבואר ברי"ף [בדף כ' ע"ב מדפי הרי"ף].

אולם הראשונים הוסיפו להקשות, דעדיין לא מיושב המשנה של קש שע"ג המיטה, דשרי לנענעו בגופו, דהרי שם מתכוין לטלטל את הקש, ולכאורה שיהיה חשוב שמטלטל מן הצד לצורך דבר האסור, ותירץ הר"ן "היינו טעמא נמי לפי שאינו מטלטל את הקש מפני שצריך לו, אלא מפני שהוא צריך למיטה, ואי אפשר לו בלא טלטול הקש, ומשום הכי כיון דלא מטלטל ליה בהדיא אלא כלאחר יד שרי", עכ"ל. ובפשוטו כוונתו דכיון שהוא רוצה לשכב במיטה חשיב טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, דשכיבה על מיטה אפילו שהקש מוקצה שרי בשבת. כן ביאר בלבושי שרד בביאור דברי המג"א בסי' ש"א. [ועיין בסימן ג' במה שהרחבנו בזה דיש שני שיטות בכוונת תירוצי הר"ן, יעו"ש]. והרא"ש תירץ אחרת וז"ל: "ולא קשה דהתם אף טלטול אין כאן כמו פנה [דהיינו פנה שהטמינה בקרקע דשרי להוציאה על אף שהעפר מטלטל] חררה ופוגלא שהוא מטלטל בידו, ואגבן מטלטלין דבר האסור, אבל בקש אינו מטלטל אלא בגופו כלאחר יד, הלכך אע"ג דלקש שהוא מוקצה הוא צריך, מרמה ליה לטלטול מן הצד שהוא לצורך דבר המותר", וביאר המג"א (בסימן ש"א סק"ט) דכוונתו דחולק על הר"ן דס"ל דחשיב הכא הנענעו של הקש טלטול לצורך המוקצה, כיון שרוצה שיהיה נוח לו השכיבה על הקש [כן מבואר בלבושי שרד], ולכן מחדש הרא"ש דכל טלטול מוקצה שהוא עושה בגופו ולא בידיו שרי בכל גוונא, אפילו לצורך דבר האסור, וכתב שכן פסק השו"ע שם דכתב "טלטול מן הצד שרי רק לצורך דבר המותר", ואילו גבי קש כתב דהוי טלטול בגופו דשרי אף לצורך דבר האסור. ויוצא איפוא מהדברים האלו דיש שני פרשיות, פרשה אחת טלטול מוקצה בידיו באמצעות כלי היתר, וזה נחשב טלטול מן הצד שהותר רק לצורך דבר המותר, ויש פרשה שניה טלטול בגופו, דכל היכי שלא מטלטל המוקצה בידיו אלא בשאר חלקי גופו, שרי אפילו לצורך המוקצה בעצמו [ועוד נרחיב בזה בס"ד בסימנים ב' וג' בביאור הדברים]. והחזו"א [בסימן מ"ז ס"ק י"ב] חולק על דברי המג"א, וס"ל דאין כוונת הרא"ש לחלק בין טלטול ביד לטלטול בגופו, ומוסיף "דכי היכי דבטלטול גמור אין חילוק אי מטלטל ביד או בשאר איבריו, וכדאמר בדף ק"ב דאסור לטלטל המנעל ע"ג רגלו, ה"נ לענין טלטול מן הצד אין לחלק בין יד לשאר אבר", ומוסיף לבאר דכוונת הרא"ש דאין על מעשה שכיבה על הקש שם טלטול הקש, אלא "שם תשמיש שכיבה", הילכך אף אין כוונת השוכב לנער את הקש מותר, מפני שהוא פועל יוצא מפעולת השכיבה, משא"כ בטלטול מת ע"י הפיכת המיטה יש כאן טלטול שפועל [טלטול המיטה וטלטול המת], ולפי"ז שמהם מכוון אליו מתייחס עיקר הטיטול, וכתב דכעין זה כתבו הרשב"א והריטב"א והר"ן, ואין הבדל ביניהם. ועוד כתב דאולי כן יש חילוק בין תירוצו של הר"ן לתירוצו של הרא"ש, דאפשר דכל דברי הר"ן איירי שאינו מתכוין כלל לקש אלא לשכיבה על עצם המיטה, אבל אם מתכוון בנענוע כדי לסדר את הקש שיהיה נוח לשכיבה, אפשר דלר"ן אסור. אולם הרא"ש ס"ל דשרי כיון שבעצם פעולתו היא פעולת שכיבה [וצריך להוסיף בדבריו דזה דווקא אם בזמן תחילת שכיבתו מנענע, אז אפשר דחשיב פעולת שכיבה הנענעו של הקש, אולם לאחר שכבר נשכב אם מנענע עוד פעם בשביל לסדר את הקש, אפשר דזה כן יחשב לפעולת טלטול המוקצה, וצ"ע]. אולם לאחר מכן שוב כתב דאפשר "דגם לשאר רבותינו אף בכוונת נענוע שרי, וכוונתם שבמעשיו אין היכר טלטול אלא שכיבה על המיטה, והילכך הוי כטלטול מן הצד בדבר המותר, ועפ"י"ז אין מחלוקת ראשונים ז"ל בדברי", והיינו דהחזו"א חולק על דברי המג"א בהסבר דברי הרא"ש, דאין כוונתו לומר "דטלטול בגופו" הוי פרשה אחרת מטלטול מן הצד, דשניהם שם אחד להם, ורק שכיבה על מיטה שאני, דעל אף שמתכוון גם לנענע את המוקצה [דהיינו הקש] שרי, משום דזה לא נכלל ונחשב בצורת הפעולה שלו, דשם הפעולה שלו בכל כוונה אפשרית תמיד יחשב לפעולת שכיבה על מיטה שהיא מותרת, וכל תוצאה שיצא מזה תמיד יחשב לדבר משני, דצורה כזאת הותר בדין טלטול מן הצד, משא"כ במת שהופך את המת ממיטה למיטה, אם נתכוון לצורך המת הפעולה נראית ממש כטלטול מת גמור, ולכן שם בענין דיתכוון רק לצורך דבר המותר, ושלא יתכוון כלל למוקצה, דאז טלטול המוקצה יחשב לדבר משני. והוה חילוקו של הרא"ש. אולם כל טלטול בגופו בצורה ישירה על המוקצה אסור לדברי החזו"א, דאין חילוק בין טלטול בידיו לבין טלטול בשארי גופו, ויוצא איפוא דהחזו"א חולק על א'. דברי השו"ע בסימן ש"א סעי' ח' שכתב דטלטול בגופו שרי אפילו לצורך דבר האסור, דלדברי החזו"א אין חילוק, וטלטול בגופו שרי רק לצורך דבר המותר [או היכי שצורת הפעולה היא פעולה המותרת, דאז לא איכפת ליה כלל למה מתכוון, וכמו שביארנו], או אפשר דהחזו"א ידחוק בדברי השו"ע דכל כוונתו דשרי בטלטול בגופו לצורך דבר האסור, היינו דווקא בשכיבה ע"ג קש, ולא בשאר טלטול בגופו, וצ"ע. ב'. כמו"כ חולק החזו"א על דברי המג"א הנ"ל בביאור דברי הרא"ש דשרי לטלטול בגופו בכל גוונא, וכמשי"כ על דברי המג"א בסימן רל"ח דמתיר בטלטול מן הצד לטלטל נר דלוק בשביל להאיר, דהיינו דשרי בטלטול מן הצד אפילו היכי שמתכוון למוקצה עצמו, אם עושה זאת בשביל שימוש המותר במוקצה, וכמו שנבאר בסימן ג', ולדברי החזו"א בודאי יהיה אסור, דזה נחשב ממש טלטול המוקצה.

ג'. כמו"כ חולק החזו"א על דברי הט"ז שמתיר לקחת לכתחילה סכין של היתר, ולסלק בזה מוקצה לצורך דבר המותר, דלדברי החזו"א אסור כיון שמכוון בפעולתו לטלטול המוקצה, וכמו שנבאר בסימן ב'.

ובהמשך נרחיב בזה שכדברי החזו"א בטלטול מן הצד, מצינו שכן דעת שו"ע הרב, וכן משמעות דברי הרמב"ם, ובטלטול בגופו מצינו את דעת הר"ן והרמב"ן גבי טלטול בראשו במשאוי שע"ג הבהמה, וכמו שיבואר בעו"ה בסימן ד'.

ובאמת שם דג' משמעות מדברי הרא"ש כדברי החזו"א, דכתב "אבל בקש אינו אלא בגופו כלאחר יד, הלכך אע"ג דלקש שהוא מוקצה הוא צריך, מדמה ליה לטלטול מן הצד שהוא לצורך דבר המותר", ולדברי החזו"א הדברים מבוארים יפה, דפעולת שכיבה על קש אפילו שמתכוון למוקצה, מ"מ שם הפעולה היא שכיבה, וטלטול המוקצה הוא דבר משני, ומי לאותה תוצאה של טלטול מן הצד בכה"ג שמתכוון להיתר, דשם ג"כ

מחמת זה הפעולה נחשבת להיתר, וטלטול המוקצה נחשב לדבר משני, אולם לדברי המג"א צ"ע קצת, דלדבריו אין שייכות כלל בין דינא דטלטול מן הצד שאירי שסוף סוף מטלטל המוקצה בידיו, ולכן התירו לו רק לצורך דבר המותר, לבין טלטול החפץ בגופו דאינו כלל מהצורה הרגילה של הזות חפצים וכלים, ולכן לא שייכא כלל לפרשת איסור טלטול.

ובאמת נסתפקתי בדעת השו"ע והמג"א דטלטול בגופו לא חשיב כלל טלטול, האם יהיה שרי לטלטל בגופו חפץ מוקצה גם ללא צורך כלל, דמסבא לכאורה צ"ל דכיון דלא הוי חפצא של טלטול אי"כ שרי בכל גוונא. אולם מלשון השו"ע שכתב "דטלטול בגופו שרי אפילו לצורך דבר האסור", ולא כתב סתם הלכה כללית "דטלטול בגופו לאו שמייה טלטול", משמע דרק לצורך הותר טלטול בגופו, ואפילו צורך המוקצה גופא, אולם לא הותר סתם הטלטול, וכן משמעות דברי המשנ"ב שכן הבין בדברי השו"ע דכתב [בסימן ש"ח ס"ק י"ג] "איתא בסימן ש"א סעיף ח' דטלטול מוקצה בגופו אפילו לצורך דבר המוקצה מותר, דזה לא נקרא טלטול כלל, ולפי"ז אם מונח איזה דבר מוקצה על הארץ מותר לדחפו ברגליו כדי שלא יבוא לידי הפסד", והיינו דאף דהמשנ"ב לומד בדברי השו"ע דטלטול בגופו לא נחשב לטלטול כלל, ובכל זאת כל ההיתר לטלטל את המוקצה ברגליו זה רק כדי שלא יבוא לידי הפסד, ומשמע דרק לצורך הותר הטלטול בגופו, ולא טלטול סתם בלי צורך כלל.

וביותר דייקתי מדברי הביאור הלכה [סי' רס"ו סעיף י"ג] גבי "מצא ארנקי בשבת אסור ליטלו אע"פ שירא פן יקדמנו אחר", וכתב הביאור הלכה [בד"ה פן] "וע"י טלטול ברגל ב"ה לקל", משמע מדבריו דהוא רק בדיעבד כיון שיש לו הפסד יש להקל לטלטל ברגלו, אולם זה אינו היתר לכתחילה, דטלטול בגופו לא שייכא כלל לפרשת טלטול, ואינו נחשב כלל לטלטול, אלא לומד המשנ"ב דטלטול בגופו הוי ג"כ היתר של רבנן, שבטלטול מן הצד התירו לו רק לצורך דבר המותר, וטלטול בגופו התירו לו אף לצורך דבר האסור. אולם כל ההיתר זה דווקא אם זה לצורך או שיש הפסד, אבל סתם כך אסור, ובסימן ג' נבאר דגדר ההיתר לפי המג"א הוא כעין כלי שמלאכתו לאיסור, שהותר לצורך שימוש המותר בגופו ולצורך מקומו, ולפי הדברים שאנו מבארים כאן בדברי המשנ"ב טלטול בגופו הוי כעין היתר לטלטל כלי שמלאכתו להיתר, שהותר אפילו לצורך הכלי בעצמו לשומרו מהפסד [כגון מחמה לצל], ואותו הדבר טלטול בגופו כיון שהוי שינוי גדול מהטלטול הרגיל הותר אפילו לצורך המוקצה ושמירת המוקצה מהפסד, אבל שלא לצורך כלל עדיין נשאר באיסור הטלטול [ועיקר דבריו של המשנ"ב שטלטול ברגלו נחשב לטלטול בגופו, הוא מדברי החיי אדם, והביא שבע"ה חציין דכן שגמלו מדברי הדרך החיים, אולם יעויין בסימן ד' מה שהבאנו בשם החזו"א להקשות ע"ז מהגמ' בשבת קכ"ז, וכן ראיתי שבאורחות שבת הקשו מהגמ' בדף קמ"ב גבי ארנק שנשכח ברה"ר שלא מצאו לו היתר, ולמה לא אמרו ששרי לטלטל ברגלו].

ויוצא עוד חילוק בין המג"א והט"ז לחזו"א בהסבר המילים "טלטול מן הצד לצורך דבר המותר", דלשיטת המג"א והט"ז הוי קרינן זאת מהסוף להתחלה שלצורך דבר המותר התירו חכמים לטלטל המוקצה מן הצד, ואילו לדברי החזו"א [וכן השו"ע הרב] קרינן זאת מהתחלה לסוף, דטלטול מן הצד שבא בצורה של טלטול דבר המותר אז שרי.

כתב השו"ע [סימן ש"ח סעיף כ"ז] "עצמות שראויין לכלבים וקליפין שראויין למאכל בהמה, מותר להעבירם מעל השולחן, אבל אם אין הקליפין ראויים למאכל בהמה [כגון קליפי אגוזים ובצינן] אסור לטלטלם, אלא מנער את הטבלא והם נופלים וכו', ואם היה צריך למקום השולחן מותר להגביה הטבלא ולטלטלם" וכו', והביאור בזה דחשיב טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, לכך עדיף בהתחלה לנער המוקצה [כמו מעות שעל הכר שמנערם], ואם צריך למקומו שרי אף לטלטל ולהגביה ממש את ההיתר, אף דע"י זה מטלטל את המוקצה, וכתב הט"ז [בסי' י"ח] "נראה דהוא הדין אם מעבירים על ידי דבר אחר, כגון שהוא מגרר אותם ע"י סכין מן המפה, דמותר, דכיון דלא נגע בהם הוי ליה טלטול מן הצד ומותר", עכ"ל. והקשה עליו הבאר היטב [בסי' ל"ד] "וקשה דבסימן ש"א סק"ב אוסר הט"ז לדחוף דבר שהוא מוקצה ע"י קנה", ותירץ המשנ"ב [בשם הפמ"ג] דכאן איירי שצריך להשתמש במקום שבו נחשבים שם העצמות והקליפין, ולכן הגרידה נחשבת לטלטול מן הצד לצורך דבר המותר, משא"כ שם איירי הט"ז שרוצה סתם להזיז את המוקצה ע"י קנה, וזה אסור דקי"ל טלטול מן הצד לצורך דבר האסור [דהיינו לצורך המוקצה] אסור, ועכ"פ חזינו חידושי גדול בדברי הט"ז, דאם עד עכשיו למדנו שטלטול מן הצד הוא שקרה שדבר היתר נמצא מתחת לדבר אסור [בכה"ג ששכח שלא נעשה בסיס], אז צמוד אליו, באופן שכשזיז את ההיתר מטלטל ג"כ את האיסור, דיסוד ההיתר דכיון דעיקר כוונתו במעשה הוא בשביל דבר המותר שרי, ולא איכפת ליה במה שנגם האיסור מטלטל, אולם הט"ז מחדש שאפשר לכתחילה לקחת כלי המותר ולהזיז בו את המוקצה, והסיבה היא "דכיון דלא נגע בהם הוי ליה טלטול מן הצד דמותר", והמבואר דהט"ז לומד דעיקר איסור טלטול מוקצה נאמר שאסור לטלטל את המוקצה בידיו, וכל עוד שעושה זאת ע"י כלי או דבר אחר שרי, היכי שעושה זאת לצורך דבר המותר. והנראה לבאר בזה דהט"ז לומד דסיבת ההיתר של טלטול מן הצד הוא מצד דהוי שינוי מהדרך הרגילה של טלטול החפצים, דזה לשון רש"י בשבת דף מ"ג ע"ב "טלטול מן הצד כלאחר יד", וכן בדף מ"ז ע"ב גבי איסור של בונה הגמ"מ מזכירה "מן הצד", ורש"י מפרש שם דמן הצד הוא שינוי מהדרך הרגילה, ויסוד ההיתר דטלטול מן הצד דהוא שינוי מהדרך הרגילה של הטלטול, שהאורחיה לטלטל את המוקצה בידיו, ועכשיו עושה זאת בשינוי ע"י דבר אחר, וסיבת ההיתר הוא מצד בין אם נאמר שהטעם של איסור מוקצה "שלא יהיה הילוכך בשבת כהילוכך בחול", אפשר דכיון שהוי שינוי מהדרך הרגילה יש מקום להקל, דסוף סוף עושה זאת בצורה אחרת מהחול, בין אם נימא דהסיבה היא "גזירה אטו הוצאה", אפשר דכיון דהוצאה בשינוי פטור, לכך הקילו בטלטול בשינוי [אור שמח פכ"ד משבת]. ולכן ס"ל לט"ז דדין ההיתר הוי ג"כ לכתחילה, ואם רוצה לטלטל המוקצה לצורך דבר המותר שרי לטלטלו ע"י שינוי, כגון ע"י כלי אחר. והדברים מתבארים ביתר ביאור אם נלך כשיטת המג"א בסימן רע"ט דשרי לטלטל מן הצד לצורך השתמשות במוקצה עצמו תשמיש היתר, והביאור שם דהמג"א לומד דיסוד ההיתר של טלטול מן

הצד הוא כעין ההיתר של כלי שמלאכתו לאיסור, דכמו דשם שרי לטלטל לצורך השתמשות בגופו ומקומו, אותו הדבר בטלטול מן הצד, שהוא למד דטלטול מן הצד הוי קולא של רבנן, דכיון שהוי קצת שינוי התיירו לו רבנן לטלטל המוקצה לצורך גופו ומקומו, ומאותה סיבה אפשר דגם ה"טו" לומד דשרי לעשות כן לכתחילה להביא כלי היתר ולטלטל בו את המוקצה [ונבאר זאת בהמשך].

והשו"ע הרב [בסימן ש"ח ס"ק ט'] חולק על דברי ה"טו, וס"ל דאסור להעביר את הקליפין [שהן מוקצה] "בין בידיו בין בדבר אחר כגון לגררן בסכין וכיוצא בו, ולא התיירו טלטול על ידי דבר אחר אלא כשהדבר האסור כבר מונח על דבר המותר, והוא מטלטל בידיו הדבר המותר, והדבר האסור מיטלטל מאליו, כגון שמנער בידיו את הטבלא או את המפה שהקליפות מונחות עליה כבר, והן נעירות ג"כ ונפלות מאליהן וכו', משא"כ כשמגררן בסכין אינם מטלטלים מאליהן, אלא הוא מטלטל ע"י הסכין שנעשה לו כדי ארוכה", עכ"ד. והיינו דעיקר הטענה של השו"ע הרב היא בזה שכל מה דמצינו בגמ' את ההיתר של טלטול מן הצד, היינו דווקא אם כבר נמצא הכלי היתר ליד הכלי איסור או מעליו, וממילא כל גדר ההיתר שהותר לו היה דכיון דצריך לטלטל את ההיתר [לצורך ההיתר], לא איכפת ליה במה שהמוקצה מטלטל, וזה כל גדר השינוי שהותר בטלטול מן הצד, דחשיב דלא מתעסק עם המוקצה אלא מתעסק עם ההיתר, ולכן אף שמנער את המעות מהחבית, וכוונתו להוריד המעות מהחבית, מ"מ כיון שעיקר כוונתו זה בשביל לשתות מים, רואים את הפעולה הזאת כפעולה של הכנת החבית כדי שיוכלו לשתות ממנה, וכן אם צריך למקומו של החבית או של המוקצה, רואים את הזאת החבית כעיקר והמוקצה כטפל, אבל אם מטלטל את המוקצה בכוונה תחילה ע"י שמביא כלי היתר בשביל לטלטלו, על אף שהוי קצת שינוי שלא הוי בידיו, מ"מ לא מצינו שהותר טלטול מן הצד בכה"ג, דהכלי היתר בכה"ג חשיב כידו ארוכה, וחשיב כאילו מזיז הכלי בידיו. ולא איכפת ליה שהוי קצת בשינוי, דס"ל דזה לא הותר. וכן כתב החזו"א [או"ח סי' מ"ז סק"ד] לחלוק על דברי ה"טו, דגרידת סכין היית וכל עיקר טלטולו של הכלי היתר הוא בשביל האיסור [דלכך הביאו לכאן], אסור [ובפרק ו' ביארנו חילוק בדבריהם].

אולם יש להוסיף דבטלטול בגופו יש הבדל בין החזו"א לשו"ע הרב, דהחזו"א לומד שגם טלטול בגופו הוא מאותה משפחה של טלטול מן הצד, וגם שם כל גדר ההיתר של השינוי זה דווקא אם שם הפעולה היא אחרת, כגון שכיבה על המיטה וכו', דאז לא איכפת ליה אם יוצא גם פעולה של טלטול מוקצה, משא"כ אם הטלטול בגופו היה מיעוט ומכוון לטלטול המוקצה, וזהו ג"כ שם הפעולה, לא איכפת ליה במה שהוא קצת משונה שעושה בגופו דאסור, היות ושם הפעולה הוא טלטול מוקצה, ולא הותר בכה"ג שום טלטול בכל צורה שהיא, משא"כ דעת השו"ע הרב [בסימן ש"ח סעיף ט"ו] דטלטול בגופו שרי אפילו שמתכוין לאיסור, וכן בסימן ש"ח סעיף כ"ד גבי משאוי המונח ע"ג בהמה בשבת, דהלכתא דמכניס ראשו תחת המשאוי ומסלקו לצד אחר, והמשאוי נופל מאליו, כתב דהטעם דשרי "משום דאין איסור מוקצה אלא בידיו", והיינו דלומד דטלטול בגופו אינו שייך לדינא דטלטול מן הצד, אלא מכיון שאינו משתמש כלל בידיו בטלטול המוקצה שרי בכל גונא, דלא הוי כלל צורת טלטול, ושרי אפילו לצורך דבר האסור, ודלא כדברי החזו"א [ויעיין בפרק הבא בהמשך ביאור דבריו של השו"ע הרב, ובפרק ו' בהוספה חשובה מאוד בבירור דבריו של החזו"א].

ויש להביא ראיה לדברי השו"ע הרב והחזו"א בטלטול מן הצד, מדברי הרמב"ם בפרק כ"ה מהלכות שבת הלכה י"ד: "שני דברים אחד אסור לטלטלו ואחד מותר לטלטלו, והן סמוכים זה לזה או זה על זה או זה בזה, ובוזמן שמתטלין אחד מהן מטלטל השני, אם היה צריך לדבר שמותר מטלטלו, ואע"פ שדבר האסור מיטלטל עמו" וכו', ומבואר להדיא בדברי הרמב"ם דכל צורת ההיתר זה דווקא היכי שקרה מיפגש בין המוקצה וההיתר, דאז פעולת טלטול ההיתר לא תחשב כפעולה לאיסור, משא"כ היכי שהוא לכתחילה לקח שבת לטלטל את האיסור, דאז כן יחשב כפעולת טלטול של האיסור, וכמו שביארנו.

נסתפקת בדעת ה"טו א שרי בזמנינו להוריד את הפסולת במגב קטן המיועד לכך [במקום שאין את ההיתר של גרף של רעין], דלפי דבריינו גם ה"טו סובר שעיקר ההיתר של טלטול מן הצד הוא משום דחשיב שינוי, וכדברי רש"י בדף מ"ז ע"ב שהבאנו לעיל, וא"כ במגב הנ"ל דוז היא הצורה הרגילה לגרוף בו את הפסולת מהשולחן יחשב לאורחיה, ולכאורה יהיה אסור. והיה מקום להביא ראיה מדברי המשנ"ב בסימן של"ז גבי המחלוקת אי שרי לכבד את הבית אם לאו, שכתב גבי האי שיטה דס"ל "ויש מתירין [לכבד] אפילו אינו מרוצף", כתב בשער הציון סק"ז "ולאיסור מוקצה של טלטול עפר ג"כ לא חייש, דהוי ליה טלטול מן הצד ע"י דבר אחר לצורך השבת, וכמו שכתב בפמ"ג א"א סק"ב", ע"כ. ולכאורה גם שם נימא דכך הוא הדרך לכבד את הבית, ובכל אופן לומד הפמ"ג דחשיב טלטול מן הצד. אולם יש לדקדק שבהמשך הדברים גבי דברי הרמ"א "דלכו"ע שרי לכבד הבית ע"י בגד או כנף אוויו", כתב המשנ"ב "ואפילו יש בבית קליפי אגוזים וכיוצא בהם מדברים האסורים בטלטול, אפילו הכי מותר לכבד, דהוי ליה לדידיה גרף של רעין" וכו', ולא הזכיר המשנ"ב כלל מענינא דטלטול מן הצד כמו שכתב למעלה. והיה נראה לעיני' לבאר בדבריו, דלמעלה איירי בכה"ג דהמטאטא מטלטל עפר, ואפשר דכיון דהרגילות לטלטל את עצם העפר [לדוגמא בשביל להשתמש בו], לא נעשה ע"י מטאטא, וכאן עיקר הטלטול הוא בשביל יפוי הבית ותיקונו, ולכן כלפי עצם טלטול העפר נחשב המטאטא לשינוי מסויים, ולכן יכל המשנ"ב להביא את טעמא דטלטול מן הצד שרי לצורך דבר המותר. אולם כלפי פסולת שמונחת על הרצפה, הרי הדרך הרגילה היא לאוספם ולקבצם ע"י מטאטא [ולא משנה איזה סוג], ולכן ע"י באמת לא יכל להביא טעמא של טלטול מן הצד, כיון שהוי אורחיה גמור, ולאמי הדברים האלו יהיה ראיה להיפך כדבריינו, דכל היכי שהוי אורחיה מודה ה"טו שאסור, ולכן גם יהיה אסור לנקות הפסולת במגב קטן [כל היכי שלא הוי גרף של רעין].

אולם דבריינו נסתרים מדברי הביאור הלכה [בד"ה ויש] שכתב: "אולם מדסיים הרמ"א להקל בכנף אוויו משום דהוא דבר קל ואינו משווה גומות

וכו', ולפי"ז אין להחמיר בשכל בתי העיר מרוצף וכו', וגם לאיסור מוקצה אין לחוש, אחד מזכתב הרשב"א דהוי ליה גרף של רעין, ועוד דהוי ליה טלטול מן הצד ע"י דבר אחר לצורך השבת", עכ"ל. והמבואר דאפילו במטאטא כלפי טלטול עצם המוקצה שרי מטעם טלטול מן הצד, אע"פ שלכאורה הוי דרך ואורחיה בהכי. ובשער הציון בסק"ג משמע שבוזה גופא נחלקו שני המ"ד האם יש איסור טלטול עפר ע"י המטאטא [לדעת הגר"א]. ויעיין בשש"כ [פכ"ב סלי"ח] שהתיר לנקות השולחן אפילו במברשת הראייה לכך.

והנה לענין כיבוד הבית ע"י מטאטא שמתלטל את העפר, כתב הרמב"ן במלחמות [דף מ"ח ע"ב מדפי הרי"ף] בתירוץ הראשון דינא דגרף של רעין שבני אדם מצטערים מן ההבל והאבק, דמיירי במקום הסעודה של האדם, ותירוץ שני "א"ל התיירו טלטול מן הצד כדי שתהא להם דירה נאה לכבוד שבת". ולכאורה יש להביא ראיה מזה נגד דברי ה"טו, דהרי איירי שאינו מטלטל בידיו אלא ע"י מכבדות, ובכל אופן כל ההיתר בתירוץ השני היה מחמת היתר מיוחד לכבוד השבת, ואין זה בכלל הדין הכללי של טלטול מן הצד. ואפשר לדחות ראיה זו מתרי אנפי, או שאפשר לומר דכיון דעושה זאת ע"י מטאטא חשיב אורחיה ואסור, וא"כ זה יוצא נגד הדברים שביארנו במשנ"ב, שמתאטא ביחס לטלטול גוף העפר לא נחשב לאורחיה, ואז יצא קשה דברי המשנ"ב שכתב דההיתר של טלטול הבית הוא מפני טלטול מן הצד, ולא כתב דהוי טעם מיוחד בדירה נאה לכבוד השבת. או דאפשר לומר כמו שראיתי באורחות שבת, דזה גופא הענין שיהיה דירה נאה לשבת קודש חשיב לצורך דבר המותר, ומחמת זה הותר כאן טלטול מן הצד, וזה הפשט בהוספה של דברי הרמב"ן דרצה לפרש מהו הצורך דבר המותר שיש כאן, ואז חזינו איפכא דיש ראיה לעצם דברי ה"טו דמהני טלטול ע"י דבר אסור להחשיבו לטלטול מן הצד, לכן הביאו שם ראיה לתירוצם מדברי הריטב"א בשבת דף מ"ד ע"א שכתב "דהתיירו טלטול מן הצד לצורך דבר המותר ולצורך עונג שבת", משמע שקורא לעונג שבת דבר המותר.

והנה כתב החזו"א [סימן מ"ז סעיף כ"א] "ויש לעיין לפי"ז למה מותר לכבד הבית ולטלטל העפר והמוקצה, ואפשר דהוי כגוף, אי"נ דעפר ומוקצה שעל הארץ בטליון כמו אוכל מרובה על הפסולת, ואין ע"ז שם טלטול", עכ"ד. והיינו דהחזו"א לדבריו אין היתר של טלטול המוקצה ע"י דבר אחר, ולכן צריך להגיע שהא דשרי לכבד הבית היינו או משום דהוי גרף של רעין, או במצב שעדיין זה לא הגיע לדרגה הזאת חשיב שהעפר והמוקצה שאל הארץ בטליון, וממילא אין איסור טלטול. ובעיקר דבריו יש לעיין, דמקור דבריו הוא מדברי התוס' בדף קמ"ב דב"ט דשרי לברורו אם יש אוכל מרובה על הפסולת, שרי להוציא את הפסולת, ולא חשיב טלטול מוקצה משום דהמוקצה מתבטל, וביאר החזו"א [בס"ק ט"ו] "דאינו ענין לביטול ברוב של תערובות, אלא ענינו הוא דאוכל המעוכב ע"י מוקצה מותר להפריש המוקצה מהאוכל, ולא חשיב טלטול מוקצה אלא תיקון אוכל, ולא גזרו חכמים ע"ז משום מוקצה", עכ"ל. והנה איך לפי"ז נגדיר את הביטול של הפסולת, דהרי א"א לומר דהוי בטל לקרקע משום דזה הוי גדר של ביטול ברוב.

והנראה לבאר בדבריו, דגם כאן אפשר לומר דשם הפעולה היא נקיון הרצפה וגילוי וסידור דבר, משא"כ היכי שהפסולת מרובה שאז בעצם הפסולת היא עומדת כדבר עצמאי ונפרד, וממילא שם הפעולה יהיה קודם סילוק הפסולת, ולאחר מכן ניקוי פניה, וזה יהיה מותר מדינא דהיה של רעין. ודבריינו הם כעין דברי החזו"א בשכיבה על הקש, שכיון שעיקר שם פעולתו הוא שכיבה, לא איכפת ליה במה שגם יוצא טלטול של המוקצה, ואותו הדבר יש לפי החזו"א כעין זה בטלטול מן הצד, דעושה פעולה ששמה הוא נקיון, ומחמת זה יוצא פועל יוצא של טלטול המוקצה. ובתמצית הדברים, דכוונת החזו"א דאי חשיכותו של הפסולת המועטת על הקרקע ביחס לעצם הקרקע מגדיר את שם הפעולה, כפעולה של נקיון הריצפה ולא כטלטול הפסולת, משא"כ היכי שהפסולת מרובה מחמת זה מוגדרת הפעולה עצמה כטלטול הפסולת עצמה.

בנהגת החזו"א בניקוי השולחן בשב"ק

בספר "טעמא דקרא" למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א מובא הנהגת החזו"א "דאין להוריד בשבת הפירורין והפסולת מהשולחן בידיים, ולא בכלי המיועד לכך, רק ע"י נייר או דבר אחר, ומציין הגר"ח את המשנ"ב בסימן ש"ח ס"ק קט"ו, ומוסיף שכמדומה שאמר שכן נוהגים, עכ"ד. ויש להסתפק בדבריו, דאם כוונתו להא דס"ל למשנ"ב כדעת ה"טו דשרי לגרר את הפסולת מהשולחן בסכין, משום דחשיב טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, והרי החזו"א גופא חולק על דברי ה"טו וכמבואר לעיל, ואי נימא דכוונתו להיתר הנוסף שמביא המשנ"ב דאפשר לנקות הפסולת מצד גרף של רעין, א"כ למה הורה החזו"א דווקא לנקות ע"י נייר או דבר אחר, ולא באמצעות ידיו גופא, דגרף של רעין שרי לטלטולי בידיו ממש, ואפשר ליישב את דברי החזו"א בכמה אנפי:

א. דכמו שסובר דשרי לכבד את הבית מצד שהפסולת בטלה, וכמו שביארנו בדעתו דהפעולה נחשבת לניקוי הרצפה, ולא מוגדרת כטלטול המוקצה, אפשר דגם כאן ס"ל דהפסולת בטלה, והפעולה נחשבת לנקיון, ולכן בעצם שרי לנקות השולחן. אולם זה קשה בתרתי, א) דאין הכרח, ואפשר דדוקא פסולת ביחס לריצפה נחשב לבטל, אולם פסולת על השולחן נחשב לדבר בפני עצמו. ב) מדוע א"כ לא התייר החזו"א לנקות השולחן בכלי המיועד לכך, כמו דשרי לנקות הרצפה במטאטא שהוי הכלי המיועד לכך.

ב. אפשר דהסתמך על דברי הרמב"ן שהובאו לעיל, דשרי לכבד את הבית לכבוד שבת, ולכן התיירו הטלטול מן הצד על אף שבעצם במקרה רגיל כזה דבר נחשב לטלטול [וכמו שביארנו לעיל בדברי הרמב"ן נגד דברי ה"טו]. וגם זה קשה, א) דהחזו"א בספרו דהקשה למה שרי לכבד את הבית, לא הביא את דברי הרמב"ן האלו. ב) דא"כ למה אסר לנקות בכלי המיועד לכך, כמו שהרמב"ן התייר לנקות במטאטא שמייעד לכך.

ג. והנראה לעיני' דביאור הנהגתו של החזו"א, דבעיקר ההיתר לנקות השולחן נסתמך ע"ז שהפסולת ע"ג השולחן נחשבת לגרף של רעין, ושרי לטלטלה אפילו בידיים, אולם חשש שלפעמים אין הפסולת מרובה באופן

שיחשב גרף של רעין [כגון שאנשי הבית מועטים ואין כללוך כ"כ על השולחן], לכך בתוך הוראה כללית לסדר ניקוי השולחן הורה שינקו על ידי כלי שאינו מיועד לכך, שהוי שינוי, ואז גם אם יקרה לפעמים שלא הוי בתורת גרף של רעין יהיה אפשר להסתמך על דברי ה"טו דשרי כה"ג מצד טלטול מן הצד, והיינו דלכתחילה חלק על דברי ה"טו, אולם בדיעבד בתור שיטה שאפשר להסתמך ע"ז, נקט שאפשר לסמוך עליו. ובספר "אורחות רבינו" [הנהגות של מרן הקה"י זצ"ל] חלק א' כתב: "מרן החזו"א הורה שיורידו את הקליפות והפירורי לחם הדקים מהשולחן שבת עם מטלית, ואמר שגרף של רעין מותר להסיר עם היד, מ"מ כך המנהג להוריד עם מטלית". ומוסיף הרב הורביץ [כותב הדברים] "ומצאתי כתוב אצלי בעוד מקום שהטעם כדי שיהיה טלטול מוקצה כלאחר יד", ומוסיף בסוגריים "אמנם בחזו"א בסימן מ"ז משמע כהטעם הראשון", עכ"ד. ומשמע להדיא דעיקר סברת החזו"א להתייר הטלטול, הוא משום דחשיב גרף של רעין, ורק כתב דהמנהג להוריד עם מטלית ולא עם היד, וכנראה שהביאור בזה כמו שאמרנו, דלפעמים אין כ"כ גרף של רעין, דאז בדיעבד אפשר להסתמך על שיטת ה"טו להתייר הטלטול של המוקצה להדיא באמצעות הבאת כלי היתר וטלטולו.

עכ"פ חזינו דהחזו"א הבין בדעת ה"טו דכל מה דשרי לנקות את השולחן, היינו דווקא ע"י כלי שאינו מיועד לכך [וכלשונו של ה"טעמא דקרא], דהבין בט"ז שכל ההיתר הוא מצד שינוי, וכמו הצד הראשון שנקטנו מקודם.

ובדברי הגרש"ז יש עדיין מקום להסתפק בזה, דבהערה בסוף ספר שש"כ מצד אחד כלפי קושיית החזו"א מהא דאיאת דאסור לטלטל סנדל [שנספקה רצועתו] המוקצה ע"ג רגלו, ולא התיירו מטעם טלטול בגופו, כתב ע"ז הגרש"ז וז"ל: "יש לומר דשאני מנעל שכן דרך טלטולו, כמו שאסור לטלטל מוקצה בכיסו או על גבו", ומשמע דכל דבר שאורחיה בהכי לא חשיב כלל טלטול מן הצד דהוי אורחיה. אולם בסוף ההערה הנ"ל כתב גבי הא דמותר לנענע הקש בגופו אנה ואנה בשביל לשכב על המיטה, "וא"כ מוכח דאע"ג דמשכחת שניכר לכל אדם שתנועתו הן רק כדי לטלטל את המוקצה, ואפילו הכי שרי לצורך מקומו שהוא לצורך דבר המותר, הואיל ואינו נוגע בגוף המוקצה ממש בידיו, ואף שנחלקו האחרונים בדוחף את המוקצה בקנה אי חשיב כטלטול מן הצד, מ"מ אם דוחפו בדבר שאין דרכו בכך אפשר דדמי לניעור ולכו"ע שרי". ומבואר מדבריו דהמתירים טלטול ע"י קנה וכו', היינו אפילו במקום שדרכו בכך, ע"צ.

ויעיין בסימן ה' שהבאנו שבדיון טלטול מן הצד נאמרו שני דינים, א. שינוי מדרג הטלטול והיינו וכמו ניעור וכיוצא בו. ב. היכי שכוונתו לטלטל את ההיתר לא איכפת ליה במה שגם המוקצה מיטלטל עמו, על אף שלא הוי שינוי כלל בצורת טלטול המוקצה, וכההיא בכלכלה של פירות דשם אין שינוי בעצם בטלטול האבן, או פירות התרומה טמאה, וכל ההיתר הוא מצד שאינו מתכוון לטלטל כלל המוקצה, ויעיין מחלוקת הראשונים בענין טלטול מוקצה ע"י קדירה.

הגמ' בשבת נ' ע"ב איירי לענין הטמנת קדירות בגיזי צמר שהן מוקצה, והחזרתן באופן שלא תהיה בעיה של טלטול מוקצה, "הכל מודים שאם נתקלקלה הגומא [שנפלו הגיזין לתוך מושב הקדירה] שאסור להחזיר [את הקדירה]", וכתבו התוס' [בד"ה הכל] "ואפילו לר"א בן תדאי דאמר בפרק כל הכלים תוחב בכוש או בכרכר והן נענרות מאליהן, דטלטול מן הצד לא שמיא לטלטול, וכן ק"ל הא, עדיף טפי מטלטול מן הצד שצריך לטלטל אילך ואילך כשרוצין להטמין".

ויש להסתפק בכוונתם האם הפשט הוא שכיון שמזיז עם הקדירה את המוקצה לכתחילה, דהיינו שלוקח הקדירה בכוונה תחילה כדי להזיז המוקצה [אמנם לצורך דבר המותר כדי להושיב את הקדירה], וזה לדעת התוס' אסור בדניא דטלטול מן הצד, וא"כ יש ראיה מהתוס' דלא כה"טו, אולם הרא"ש כתב דסיבת האיסור להחזיר הקדירה בנתקלקלה הגומא, "דודאי יטלטל הגיזין בידו לתקן מושב הקדירה, וע"י הקדירה לא יטלטל פן ישפך התבשיל אם ינענע הצמר ע"י הקדירה", ומבואר להדיא דס"ל לרא"ש דבעצם לטלטל את הצמר באמצעות נענוע הקדירה דחשיב טלטול מן הצד, וכל סיבת האיסור להחזיר הקדירה שמא יבוא לטלטל את הגיזי צמר בידיו, ויוצא איפוא דמחלוקת ה"טו ושו"ע הרב תלויה במחלוקת הראשונים.

אולם צ"ע קצת דברי המשנ"ב, דבסימן ש"ח פסק כה"טו דשרי לגרור הפסולת [שהיא מוקצה] ע"י סכין [בשביל להשתמש במקומו], משום דחשיב טלטול מן הצד, ואילו בסימן רנ"ט בשער הציון סק"י הביא את דברי המג"א שמביא את דעת התוס' הנ"ל, דלא שרי כיון שמתלטל את הגיזין ע"י נענוע הקדירה. אולם אליבא דאמת אין כ"כ קושיא, שגם מביא שם את דברי הרא"ש הנ"ל, ואפשר דרק הביא את דברי התוס' לציון מקום בעלמא, ולא לפסוק כמוהו. ואולי אפשר לדחוק ולומר בדברי התוס' דאולי אפילו לפי ה"טו, דגם לדבריו ביארנו דיסוד ההיתר בטלטול מן הצד הוא השינוי [וכדברי רש"י בדף מ"ז ע"ב דמן הצד ביאורו הוא שינוי], ולכן בדבר שהרגילות לטלטל באמצעות כלי אחר [המיועד לכך], חשיב טלטול גמור ואסור. ואפשר לומר דהדרך היתה לעשות הגומא בגיזי צמר על ידי סיבוב הקדירה אילך ואילך בתוך הגיזי צמר, דע"ז זה נוצרת גומא המיועדת לקדירה, ולכן ס"ל לתוס' דהוי אורחיה ואסור, דחשיב טלטול גמור, ועיקר דברי ה"טו היה כלפי גרירת פסולת ע"י סכין שאינה מיועדת לכך, דחשיב שינוי וכמו שביארנו.

ובעיקר דברי ה"טו, הנה לעיל הבאנו בשם הפמ"ג לתרץ הסתירה בדברי ה"טו, דבגרירת סכין התייר, ואילו טלטול מוקצה ע"י קנה אסר, דבגרירת סכין את הפסולת הוי לצורך דבר המותר, דאיירי שרוצה להשתמש במקום הפסולת, ואילו סתם טלטול מוקצה ע"י קנה איירי שרוצה לטלטל לצורך המוקצה דזה אסור. ויש להקשות קצת, וכי ה"טו מביא עוד ציורים של טלטול מן הצד לצורך דבר האסור, דהרי ידענו שטלטול מן הצד לצורך המוקצה אסור, ומה בא להשמיע, ובשלמא אם נימא דבא להשמיע דכה"ג שדוחפו ע"י קנה לא חשיב טלטול מן הצד הוי חידוש, אולם סתם להוסיף דוגמאות לטלטול מן הצד שאסור היכי שהוי לצורך המוקצה זה צ"ע קצת.

וכן יש להקשות מעיקר דבריו בטלטול ע"י קנה, דשם כתב דמקור דבריו

ממה שכתוב בסימן תמ"ו גבי "גג של אינו יהודי שהיה סמוך לגגו של ישראל, ונתגלגל החמץ מגגו של הגוי לגגו של הישראלי, דוחפו בקנה, ואם היה שבת או יו"ט כופה עליו כלי", ומוסיף הרמ"א "משום דאסור לטלטלו בשבת ויו"ט", וכתב שם הט"ז "דאסור לטלטל החמץ בשבת ויו"ט דהוי מוקצה, ואסור לטלטלו אף ע"י דחיפה בקנה, דטלטול מן הצד שמיה טלטול", וקשה דהלא לפי דברי הפמ"ג היכי שהוי לצורך דבר המותר הוי שרי, וא"כ גם כאן נימא דהוי לצורך דבר המותר, דכיון דמחמת החמץ לא יכול להשתמש בגג משום גזירה דילמא אתי למיכל מיניה, א"כ חשיב שהמוקצה מפריע לו מלהשתמש ברשותו, ויהיה חשיב טלטול מן הצד לצורך דבר המותר [וכעין זה הקשה בבאר היטב שם, רק דהוא הקשה סתם מ"ש מסכין דשרי לגרור בו את הקליפין, ואנחנו מוסיפים להקשות דהיה חשיב לצורך דבר המותר, דכאן אין את חילוקו של הפמ"ג]. ואולי אפשר דכיון דסגי בכפית כלי על החמץ [לכה"פ בדיעבד], מ"מ שוב אין לו צורך בטלטול מן הצד, ולא חשיב לצורך דבר המותר, דלצורך דבר המותר חשיב רק אם אין לו אפשרות אחרת אלא לטלטל בצורה כזאת, אולם כשיש לו אפשרות אחרת לא נחשב לצורך דבר המותר. אולם דבר זה צ"ע, לפי דברי המג"א דשרי לגמרי טלטול בגופו, איך שרי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, דיטלטל בגופו דזה לא חשיב טלטול, ואז לא יהיה לו שום צורך בטלטול מן הצד.

ובאמת לדעת המג"א שנביא בסימן ג', דהיתר של טלטול מן הצד הוי כעין ההיתר בכלי שמלאכתו לאיסור, דהותר השימוש בצורה כזאת לצורך גופו ומקומו, וכן לפי דברי הט"ז דשרי לגרור בסכין, משמע שהוי דין לכתחילה, דהיכי שצריך לטלטל מוקצה שרי בטלטול מן הצד [ונכון שבגמ' מבואר שעדיף שבהתחלה יעשה נייעור, ורק אם לא יכול יעשה טלטול, זה הכל דווקא בדרגת הטלטול, אבל זה שטלטול מן הצד שרי לכתחילה היכי שצריך, זה לכאורה ברור לדברי המג"א והט"ז], וא"כ ישאר שפיר הקושיא שהקשינו דהיה שרי לטלטל בקנה החמץ, כיון דהוי לצורך דבר המותר דרוצה להשתמש ברשותו, וצ"ע.

טלטול מן הצד לצורך שימוש המותר במוקצה

ג. כתב הרמ"א [סימן רע"ו סעי' ג'] "ומותר לומר לגוי לילך עמו ליטול נר דלוק כבר, והאיל ואינו עושה רק טלטול הנר בעלמא", ומשמע מדבריו דבאיסור טלטול מוקצה אין איסור אמירה לעכו"ם, ואילו בסימן רע"ט גבי נר שכבה בשבת כתב הרמ"א "והוגהין לטלטלו על ידי גוים, ואין בזה משום איסור אמירה לעכו"ם, והאיל והמנהג כן הוי כאילו התנה עליו מתחילה [שאם יכבה יטלטל] ושרי", וחזו"ן דיש בעיקרון איסור אמירה לעכו"ם בטלטול מוקצה, ורק בנר שכבה הותר משום שנחשב כאילו התנה ע"ז מפורש.

ותירץ ע"ז המג"א [סי' רע"ט סק"ט] דווקא גבי נר שדולק הותר לומר לעכו"ם לטלטל, משום דהישראל בעצמו יכל לטלטל את הנר מן הצד לצורך השימוש בו, דנחשב השימוש מאור הנר כשימוש מותר, ושרי טלטול מן הצד לצורך זה, וכל היכי שהישראל יכול לעשותו יכול ג"כ לומר לגוי לעשותו [על אף שלא עושה מן הצד, דאיך שהגוי עושה את הפעולה זה כבר קשור לגוי]. אולם בסימן רע"ט איירי הרמ"א בנר שכבה, וכל סיבת טלטולו הוא בשביל לשמור על הנר שלא יפסד, ולצורך זה אסור ליהודי לטלטלו מן הצד, דחשיב לצורך דבר המותר [ועיני"ש ברעיק"א שיעקב סברא זו בנויה על דברי ר"ת בתוס' שבת קכ"ד, שכל מלאכה שהישראל יכול לעשות בהיתר אין בזה איסור אמירה לעכו"ם, אפילו שהגוי עושה באיסור, וכ"ז דווקא בענין אחד, כגון שרוצה לטלטלו לצורך אותו ענין שהיה יכול לטלטלו, אבל להתיר לו לומר לגוי לטלטל לצורך ענין אחר שליהודי עצמו אסור באותו ענין לא שרי, דהוי שני ענינים].

ונסתפקת בדברי המג"א אם ככה"ג שיוכל לטלטל את הנר שכבה ע"י טלטול בגופו [שהנר לא ישבר וכדומה], דשרי לטלטלו ככה"ג אף לצורך דבר האסור, אם יהיה שרי לומר לגוי לטלטל, והא לא איירי בזה הרמ"א, דאיירי בנרות של פעם שהיו עשויים מחרס, ולכך אם מטלטל בגופו יכולים לישבר, ולכך לא נחשב לאפשרות, וצ"ע.

עכ"פ יוצא מדברי המג"א דהא דהיתרו טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, איירי אפילו לצורך שימוש המותר במוקצה עצמו, דזה ג"כ נחשב לצורך דבר המותר [וזה בודאי שלא כדברי השו"ע הרב והחזו"א, שלפי דבריהם כל ההיתר זה דווקא אם מתכוין לטלטל את ההיתר, דאם מתכוין לאיסור הוי טלטול גמור].

וכדברים האלה דייק זאת הפמ"ג [משבצות זהב סי' ש"ח אות י"ח] מדברי המג"א הנ"ל, וביאר הטעם "דכל שכן הוא, אם לצורך מקומו מותר כל שכן לצורך גופו [דהיינו להשתמש במוקצה שימוש המותר] דקיל טפי", ומביא ראייה לזה בכלי שמלאכתו לאיסור דיש צד בגמ' להתיר רק לצורך גופו ולא לצורך מקומו, חזו"ן דלצורך גופו עדיף טפי על צורך מקומו, ולכך כיון שטלטול מן הצד הותר לצורך מקומו [דשרי לטלטל את החבית עם האבן אם צריך למקומו], כל שכן לצורך שימוש [המותר] בגופו, עכ"ד.

והנראה לענ"ד בבאור הענין כמו שבאירנו לעיל, דטלטול מן הצד הוא ממש כעין דינא דכלי שמלאכתו לאיסור, דעיקר דינא דרבנן התירו לצורך שימוש [היתר] בגופו ולצורך מקומו, כמו"כ גם בטלטול מן הצד רבנן התירו [מחמת שהוי שינוי קצת מהדרך הרגילה] לצורך שימוש בגופו או לצורך מקומו, אבל לצורך הצלת המוקצה כעין מחמה לצל אסור.

אולם בלבושי שרד [סי' ש"א סק"ט] איתא דבנידון הנ"ל נחלקו הר"ן והרא"ש גבי ההסבר על המשנה של קש שע"ג המיטה דמותר לנענעו בגופו, דהר"ן [המובא לעיל] למד דסיבת ההיתר הוא משום דחשיב טלטול מן הצד לצורך דבר המותר דשרי [דלפי הר"ן אין חילוק של טלטול בגופו, ותמיד קרינן ליה טלטול מן הצד], והסיבה דחשיב לצורך דבר המותר הוא משום דרוצה לשכב על המיטה, וא"כ חשיב שימוש המותר בקש [שהוא מוקצה] דשרי לטלטל מן הצד [אמנם הדברים לא מוכרחים בדבריהם, דאפשר דכוונת הר"ן דאין רצונו בקש עצמו, אלא רצונו לשכב על המיטה גופא, וכן דעת השו"ע הרב, ונראה שמה שהכריח את הלבושי שרד לבאר אחרת זהו דברי רש"י שם בדף קמ"א ע"א, שכתב דמנענעו הקש כדי שהקש יהיה נוח לשכיבה, ולכך חשיב כמתכוין להשתמש בקש שהוא בעצם מוקצה, ולכך למד דכוונת הר"ן דרצונו בשכיבה ובהשתמשות המותרת

במוקצה דזה שרי, ולא סתם לסדר ולהזיז את המוקצה]. אולם הרא"ש לא היה נוח לו בתירוץ זה, משום דס"ל דהשתמשות אפילו המותרת במוקצה לא הותר כלל בטלטול מן הצד, ולכך הגיע לחידוש שההיתר בקש שע"ג המיטה הוא משום דהוי בגופו, דשרי אף לצורך דבר האסור.

ובשו"ע הרב בסימן ש"א פוסק כהרא"ש גבי טלטול בגופו, דשרי אף לצורך דבר האסור, ובסימן ש"ח פסק דבטלטול מן הצד אם מתכוין באמצעות הכלי היתר לטלטל את האיסור אסור [וחולק על הט"ז], והיינו דלמד ברא"ש שטלטול מן הצד גדר היתרו הוא כדאמרן לעיל, שאם עושה פעולה המותרת שאגב זה יוצא טלטול מוקצה שרי, ולכך היכי שמתכוין לאיסור [ואפילו בשביל להשתמש בו שימוש המותר] חשיב כמטלטל את האיסור, משא"כ טלטול בגופו שאני הותר בכלל [ובזה חולק על דברי החזו"א].

שוב מצאתי הדשו"ע הרב בסימן רע"ו גבי ההיתר לומר לנכרי שיביא לו נר הדלוק כבר במקום אחר [משום דשרי ליהודי ע"י טלטול מן הצד], כתב בקונטרס אחרון דישנם שלושה שיטות: שיטה ראשונה דעת התוס' ור"ת דטלטול מן הצד שרי לצורך דבר המותר, ואפילו להשתמש שימוש המותר במוקצה [וכמו מה שכתבנו למעלה בדברי הר"ן], ולכך לומד דמרא דשמעתתא של ההיתר לומר לנכרי לטלטל הנר הוא ר"ת, והוא עצמו לומד דכל מה דשרי טלטול מן הצד היינו דווקא לצורך שימוש במוקצה, אבל בשביל להציל את המוקצה מהפסד אסור אפילו ע"י טלטול בגופו, משום דלפי ר"ת ותוס' אין חילוק בין טלטול בגופו לטלטול מן הצד, וא"א להשתמש בהיתר של ר"ת לפי שיטות אחרות [ולפי"ז גם יוצא פשיטות לספק שכתבנו למעלה בדעת המג"א, למה בנר שכבה לא יותר לומר לגוי לטלטל אטו שהישראל היה יכול לטלטל בגופו, והתשובה היא כדאמרן], ועיקר תירוץ התוס' דבקש שרי כמו דברי רש"י אף לנענע את הקש כדי לרככו לשכיבה, משום דהוי לצורך שימוש מותר, ולכך שאני ממת דהוי טלטול לצורת הצלת המת מהפסד. [וכמו שלמד הלבושי שרד בדברי הר"ן].

שיטה שניה היא דעת הר"ן, דתירץ דעיקר כוונתו בשכיבה היא למיטה, ואינו מתכוין כלל לנענע הקש, אלא עושה פעולת שכיבה ואגב זה מתנועעו הקש, ולפי דבריו אסור לטלטל לצורך שימוש במוקצה עצמו, וכן אסור לטלטל בגופו כה"ג. [דלא כהלבושי שרד שהבאנו לעיל אלא כמו הצד השני].

שיטה שלישית היא הרא"ש, דבטלטול מן הצד מודה לדברי הר"ן דשרי רק אם מתכוין לטלטל המותר, והאיסור מטלטל כפעולה אגבית, ורק חולק וס"ל דבטלטול בגופו שרי אפילו לצורך דבר האסור, דלא חשיב טלטול כלל, וזה סיבת ההיתר בקש, שכיון שעושה זאת בגופו שרי אפילו אם עושה זאת לצורך סידור הקש שיהיה נוח לשכיבה, והשו"ע הרב פוסק בסימן ש"א כדברי הרא"ש, ולכך אסר בסימן ש"ח טלטול מן הצד היכי שמתכוין בטלטול לאיסור, אפילו שרצונו הוא לפנות את המקום וכדאמרן. וצ"ע בדעת המג"א שהתיר מצד אחד טלטול מן הצד אפילו לצורך שימוש במוקצה עצמו, ומצד שני ס"ל דטלטול בגופו שרי בכל גוונא, כמו איזה צד בראשונים נוקט, דאם כדברי הר"ן או התוס' [לפי כל אחד מהצדדים] הרי טלטול בגופו לדבריהם לא שונה מדין טלטול מן הצד. ואי ס"ל כהרא"ש, הרי הסיבה שהרא"ש היה צריך לומר אחרת מדברי הר"ן, ולתירץ בקש שהוי משום דהוי לטלטול בגופו, ושרי בכל גוונא אפילו לצורך איסור, היה משום דהרא"ש לא הסכים אם התירוץ שבקש שרי משום דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, דלמד הרא"ש דלא הותר טלטול מן הצד לצורך שימוש [המותר] במוקצה עצמו, וכל סיבת ההיתר בקש הוא משום דשרי לגמרי טלטול בגופו, דגרע מטלטול מן הצד, ואיך אפשר לומר שנקט בטלטול מן הצד כהר"ן [או לדעת שו"ע הרב כר"ת ותוס'], דשרי אף לצורך שימוש במוקצה, ובטלטול בגופו נקט כהרא"ש, וצ"ע.

נידון בראיות ובנפק"מ התלויים במחלוקת הנ"ל

ד. החזו"א [סי' מ"ז סק"כ] מביא עוד כמה ראיות נגד דברי הט"ז והמג"א, דלפי דבריהם יוצא שיש אפשרות לטלטל המוקצה או ע"י דבר אחר [לט"ז] או ע"י גופו [למג"א], והקשה החזו"א מכמה מקומות שהגמ' דנה איך שרי לטלטל מוקצה, ולפי דבריהם הגמ' יכלה לתירץ דאפשר לטלטל ע"י דבר אחר או ע"י גופו:

- א. ביצה דף ל"א ע"ב בית מלא פירות שנפחת [והנידון הוא האם מותר להשתמש בפירות] וכו', ור"מ שרי אף להיתר פוחת והולך לכתחילה כדי לקחת הפירות [ביו"ט], והגמ' מעמידה דאירי שהבית עשוי מערימה של לבנים המונחים זה על זה ללא טיט, וחשיב סתירה רק מדרבנן, והקילו לצורך יו"ט, ומקשה הגמ' דהוי מוקצה ואיך שרי לטלטל אותם [ותירצה שאף זה התירו לצורך יו"ט], והקשה החזו"א דהגמ' תעמיד שאירי שמזיז את האבנים ע"י קנה או דבר אחר. ואולי אפשר לתירץ ע"ז דלשון המשנה משמע שעושה בידיו - "פוחת והולך", או דאפשר לתירץ דהיות והגמ' מעמידה שאירי באבנים שבנויים אחד על השני בלא טיט, אם יזיז את האבנים ע"י כלי או חפץ יכול לגרום שכל האבנים יתמוטטו, והגמ' הבינה שמטלטל את האבנים ביד כדי לעשות זאת מדויק בשביל להוציא הפירות, ולא להרוס את כל הבנין. או ד"ל דאם יעשה זאת ע"י קנה עלול להזיק לפירות שבתוכו, אם יפלו האבנים על הפירות בצורה לא מסודרת, ולכך הגמ' הבינה שאירי שלוקח את האבנים הצרוכות במדויק בידיו.
- ב. הגמ' בשבת דף מ"ה ע"א דרב שרי להניח נר ע"ג דקל [מע"ש], משום דאין חשש שמא ישתמש באלן, שס"ל כ"י דהנר מוקצה גם לאחר שכבה, ומקשה הגמ' מהא דרב התיר לטלטל נר של חנוכה [בשבת] לאחר שכבה, מפחד האומה שנקראת "חבריים", והגמ' תירצה דשעת הדחק שאני. והקשה החזו"א דהגמ' תתירץ שאירי שלוקח את הנר ע"י דבר אחר, וחשיב לצורך דבר המותר משום דהוי חשש סכנה, או שיטלטל ע"י גופו דאז ודאי

שרי בכל גוונא. ואפשר לתירץ ע"ז כעין הדברים שכתבנו לעיל, דיותר משמע שרב התיר לטלטל ביד, משום דאם מטלטל הנר [שברוב הפעמים היה עשוי מחרס] ע"י דבר אחר או גופו, יכול לשוברו [דהרי איירי שהניח הנר מבחוץ, ורוצה להכניסו לביתו], ולכך יותר משמע שרב התיר לקחת ולטלטל את הנר בידים.

ג. בגמ' בשבת דף נ"א ע"א איתא דאם טמן קדירה בדבר שאינו ניטל בשבת, וכן אף את הקדירה כיסה בדבר שאינו ניטל, אינו נוטל ומחזיר, משום דהכיסוי עפ"י הקדירה הוי מוקצה, והקשה החזו"א דהא ס"ל להט"ז דאסור להוריד את הכיסוי של המוקצה ע"י דבר אחר. ואפשר לתירץ לרש"י שם דס"ל דחשיב הקדירה עצמה בסיס למוקצה שעליו, כיון שאירי בהניח ממש מבעוד יום את כיסוי המוקצה מעל הקדירה, ולכך לפי שיטתו גם אם יצילח להוריד את הכיסוי ע"י דבר אחר, הרי הקדירה בעצמה תשאר מוקצה, ויהיה אסור ליהנות ממנה. ולתוס' שם שהעמידו "דאיירי שטמן הקדירה בתוך קופה, ולמעלה מן הקדירה מילא את כל הקופה בדבר שאינו ניטל, שאי אפשר לו להגיע לקדירה אם לא יטלטל דבר שאינו ניטל בידים", עכ"ל, ואפשר לומר דאפילו אם יצילח להזיז קצת מהמוקצה ע"י דבר אחר, אבל מ"מ כשירצה ליטול ממש את הקדירה בידים לא יתכן אלא אי"כ יזיז או יטלטל איזה דבר מהמוקצה, וזה אסור.

ד. שבת קנ"ז ע"ב איתא דלוי סבר הלכה כר"י במוקצה, לכך "כי הוו מייתי טריפנא לקמיה ביו"ט לא הוי חזי לה, אלא כי יתיב אקילקליתא [היה רואה את הטריפה בעודו יושב על האשפה], דאמר לא מתכשרא ואפילו לכלבים לא חזיא", ולכך ראה ע"ג האשפה כדי שמיד יוכל לשמוט את הטריפה מידי. והקשה החזו"א "דמשמע קצת דאין תקנה למוקצה", דלכך הוצרך לשבת על האשפה. ואולי אפשר לתירץ דע"י דבר אחר יהיה אסור לטלטלו, כי חשיב טלטול לצורך דבר האסור, וגם אי נימא שהוי לצורך דבר המותר, כגון שצריך למקום הנבילה, אפשר דקשה לסחוב הנבילה ע"י דבר אחר, שאין הדרך בזה לקחת בשר [דבדבר דהדרך בזה לא הוי שינוי וכדאמרן], וכן ע"י טלטול בגופו יקשה מאוד, לכך לוי העדיף לראות את הטריפה על האשפה, שמיד שתמצא טריפה ישמוט מידי ללא כל קושי.

ה. בשבת מ"ב ע"ב איתא דאין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו את השמן, ובגמ' מבואר לחד מ"ד דהטעם דאסור לבטל בשבת כלי מהכינו, שע"י שהמוקצה נופל לתוך הכלי לא יוכל לטלטל הכלי, ומפרש רש"י "דהוי כקובע לו מקום ומחברו בטיט ודמי למלאכה", והקשה החזו"א דלמה יחשב כך, הרי יכול לטלטל השמן או המוקצה ע"י דבר אחר, ולמה יחשב שכלי ההיתר נתבטל מהכינו.

והנראה לענ"ד לתירץ, דהרי גם לפי החזו"א אם יצטרך להשתמש בכלי ההיתר בשבת יהיה מותר לו לנער הכלי ולהפיל המוקצה, וא"כ גם לדברי החזו"א קשה, שהרי סוף סוף ישנה אפשרות של טלטול הכלי היתר גם לאחר שנפל בו המוקצה, ועל כרחך צריך לומר דסוף סוף כל עוד שאין סיבת היתר להזיז את הכלי, אסור לטלטלו, וזה סגי להגדירו כביטול כלי, אז אי"כ מה איכפת ליה שיש עוד אפשרות לט"ז דאפשר להזיז את המוקצה גם ע"י דבר אחר, ככה"ג שהוי לצורך דבר המותר.

שוב ראיתי שאין הכרח לדחיה, דהחזו"א גופיה לומד שיש בסיס בשבת לענין שאסור להרים את הבסיס אלא רק לנערו, ולכך אפשר שס"ל שנחשב "מבטל כלי מהכינו", דהכלי היתר לאחר שהאיסור נח עליו לא יכול לזוז ממקומו בשום מצב [אלא רק שרי לנערו], וצ"ע בנפק"מ התלויים במחלוקת הנ"ל [ושיתת הראשונים בזה].

טלטול בראשו

איתא בשבת קנ"ד ע"ב "היתה בהמה טעונה שליף של תבואה, מכניס ראשו תחתיו ומסלקו לצד אחר, והוא נופל מאליה", וכתב הר"ן [ס"ו ע"א] משום צער בעלי חיים הוא דשרינן טלטול כה"ג. וכ"כ הרמב"ן בדף קנ"א ע"א. אמנם הרמב"ן בדף קנ"ד [מייחסים זאת לתלמיד הרמב"ן] מבאר טעם ההיתר משום דהוי טלטול בגופו, דלא גזרו בו רבנן. ולכאורה פלוגתתם תליא במחלוקת הנ"ל, דהר"ן והרמב"ן למדו שאין היתר מיוחד של טלטול בגופו, ובאמת כל סיבת ההיתר הוא משום טלטול מן הצד דשרי רק לצורך דבר המותר, וכאן שהוי צורך בהמה חשיב לצורך דבר האסור, ותלמיד הרמב"ן ס"ל דכן נאמר היתר מיוחד בגופו דלא חשיב טלטול כלל, וכן לומד המג"א בסימן ש"ה סק"ט דהר"ן לשיטתו דס"ל דההיתר בקש הוא משום דמתכוין לשכיבה, וחשיב לצורך דבר המותר.

אולם במשאוי הוי טלטול בגופו לצורך דבר האסור דלא שרי, ולכך צריך להגיע לטעמא דהקילו משום צער בעלי חיים, משא"כ לשיטת הרא"ש דס"ל דטלטול בגופו שרי בכל גוונא, לא צריכין לטעמא דצער בעלי חיים. והמג"א לשיטתו דס"ל דלדעת הרא"ש הותר טלטול בגופו אפילו לצורך דבר האסור. אולם לדעת החזו"א דאין חילוק במחלוקת הראשונים, יהיה חייב לסבור שסיבת ההיתר הוא מטעם צער בעלי חיים, ויוצא אפוא דדעת החזו"א היא בודאי לא כדעת [תלמיד] הרמב"ן דשרי טלטול בגופו בכל גוונא.

הביאור הלכה בסימן ש"ה דן מדוע המחבר שפוסק בסימן ש"א [כהרא"ש] דטלטול בגופו שרי אפילו לצורך דבר האסור, ואילו בסימן ש"ה גבי פריקת משאוי מע"ג הבהמה בשבת דמכניס ראשו תחת המשאוי ומסלקו לצד אחר, והוא נופל מאליו, משמעות דבריו דהטעם משום צער בעלי חיים, תיפוק ליה דחשיב טלטול בגופו דשרי אפילו לצורך דבר האסור. ומוסיף דמקור הדברים הוא מהרמב"ם בפכ"א מהלכות שבת [ולכך זה גם כן דוחק שהמחבר פסק הלכה כהרא"ש דשרי בכל גוונא, אחרי דהרמב"ם והר"ן חלוקים עליו], ותירץ דהטור והמחבר קיצרו בלשונם בהעתקת כל דברי הרמב"ם בסימן זה, וסמכו על מה שהעתיקו סוף דבריו בסימן רס"ט סעי' ט', דהרמב"ם כתב בפרק כ"א מהלכות שבת ה"ט [בסופו] "וכן פורקין המשאוי מעל הבהמה בשבת משום צער בעלי חיים", ובהלכה י' כתב דאפילו אם מעל הבהמה גדולים ומלאים כלי וכוכית, שא"א להניח שיפלו בהם ישתברו, ואין שום אפשרות להורידן מהבהמה אלא ע"י שיוירדן בידיו ממש, אפילו הכי שרי משום צער בעלי חיים, ולכך בתחילת הדין כתב שהטעם משום צער בעלי חיים כדי שנבין למה בדיעבד כשאין אפשרות אחרת מותר להוריד בידיו ממש, אבל בתחילת סעיף י' כתב דאם אפשר שלא ע"י ידיו אלא ע"י ראשו אסור לטלטלם בידים, דהו טלטול דשרי

מעוות על הכר, מטה חבית על צדה והאבן נופלת, דאם היתה החבית בין החביות בענין שאינו יכול להטות אותה במקומה, מפני שחושש שהאבן תיפול על אחת מהחביות וישברם, יכול להגביה את החבית כמו שהיא עם האבן למקום אחר להטותה שם, כדי שיפול מעליה [וכן נפסק בש"ע סימן ט"ש סעיף ד'], משום דחשיב טלטול מן הצד, כיון שאינו מטלטל את המוקצה בידי רוק עם ההיתר, וכונתו בשביל להיתר. ויש להסתפק בגדר הניעור, האם אינו נחשב כלל לטלטול מוקצה כיון שהויה בגדר של השמטת המוקצה מהכלי, ואינו עושה שום פעולה בעצם של טלטול החפץ, ואפשר לומר בדרך אחרת דאינו מטלטל כלל החבית, אלא רק מתקן את החבית כדי לשתות ממנה, או דאפשר לומר דגם ניעור נחשב לטלטול מוקצה מן הצד, רק דיש שני דרגות בטלטול מן הצד, הדרגה ראשונה של ניעור המוקצה, וזוהו כעין טלטול במקצה, ויש דרגה שניה בטלטול מן הצד שמטלטל ע"י ההיתר את המוקצה להדיא ממקום למקום לצורך דבר המותר, ורק נאמר הלכה דכיון דניעור הוא פחות טלטול להדיא מהגבהה, עדיף להתחיל ממנו מאשר לטלטל להדיא המוקצה.

כתב המג"א [בסימן ט"ש סק"ה] בשם רבינו ירוחם גבי דינא דניעור, דהא דרשי לנער החבית או את הכר היינו דווקא שרוצה ליקח יין מהחבית [והאבן מונעת ממנו], או בכר כגון שרוצה לשכב עליו והמעוות מפריעים, אבל אם אינו צריך כלל לכר או לחבית, רק שחושש לפסידת המוקצה [כגון שמפחד שהמעוות על הכר יגבון], אפילו ניעור אסור. והביאור בזה, דהמג"א לומד דניעור ג"כ נחשב לצורה של טלטול מן הצד, וממילא שרי הניעור דווקא לצורך דבר המותר, ולא לצורך שמירת המוקצה מפני הפסד דהו צורך דבר האסור.

אולם השער הציון [בס"ק י"ז] כתב ע"ז "ואע"פ כן דין זה לא ברירא כולי האי, דאפשר דניעור קיל טפי, ומרבינו ירוחם שהביא המג"א אין ראיה, דהוא לא הזכיר שם ניעור, ואפשר דמירי לענין טלטול הכר ממש עם המעוות, אך מלשון הגמ' דאמר שם לא שנו [דסגי בניעור] אלא לצורך גופה, אבל לצורך מקומה שרי להגביה וכו', משמע כהמג"א [דמשמע דרק לצורך גופה הותר בניעור, ולא לצורך שמירה מהפסד המוקצה]. אח"כ מצאתי בספר בית מאיר שגם הוא מתמיה על המג"א כדברינו. דמרבינו ירוחם לא מוכח דין זה, עכ"ל. והיינו דמבאר בשערי הציון דניעור אינו נחשב כלל לטלטול, ולא צריכים להגיע בזה להיתר של טלטול מן הצד דשרי רק לצורך דבר האסור, אלא כיון שלא חשיב לטלטול כלל איהו שרי אף לצורך הצלת המוקצה מפני הפסד דהו צורך דבר האסור. וזהו להלכה למעשה לא נראה שהמשנ"ב חלק על המג"א, ולהלכה לא התיר ניעור לצורך הצלת המוקצה, אלא רק חולק עליו שמרבינו ירוחם לא מוכרח ענין זה, ולהלכה למעשה בניעור ג"כ צריך להגיע להיתר של טלטול מן הצד, ושרי רק לצורך דבר המותר.

הערה בדבר החזו"א גבי ניעור והגבהה ויישוב לזה

ז. כתב החזו"א: "והט"ז סימן ש"ח וכו' התיר לגרר מוקצה בסכין, וחשיב ליה טלטול מן הצד לצורך מקומו, מיהו י"ל דזה לא מקרי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, דלא אמרו אלא בשכח אבן בכלי דמטלטל הכל עם האבן, דשם הטלטול על הכלי, אלא הכא עיקר הטלטול בשביל המוקצה, אף שכונתו לנקות השולחן אסור, עכ"ל. והיינו דאם שכח האבן בכלי ורוצה להזיז את הכלי, א"כ עיקר כונתו להזיז את הכלי, ולא איכפת ליה במה שנמצא מעליו אבן, דאין לזה שום שייכות עם כונת הטלטול, משא"כ אם לוקח כלי היתר לנקות השולחן להמוקצה, דזה חשיב שמתכוין לטלטל בפועל המוקצה, דזה אסור על אף שכונתו הוא בשביל להשתמש במקום השולחן.

וצ"ע דבריו, דבשלמא גבי כלכלה שיש בה פירות, ויש בה גם אבן שהיא מוקצה, ומטלטל הכלכלה בשביל שרוצה בטלטול הפירות, א"כ אפשר לומר שעיקר טלטול הכלכלה היא בשביל טלטול הפירות, משום דאין לו שום ענין בטלטול האבן [וגם בעצם אינה חשובה], אולם באבן ע"ג החבית דשרי לנער החבית בשביל שהאבן תיפול, הרי עיקר כונת הניעור היא בשביל לטלטל ולהוריד את האבן מעל החבית, ונכון שכונתו בשביל לשתות מן החבית, מ"מ פעולת הניעור נעשית בכונת תחילה להוריד ולטלטל האבן, ואי תימא כמו שכתבנו מקודם דאפשר דניעור לא חשיב כלל כמעשה טלטול, נקשה מהמשך דברי המשנה דאם "היתה החבית בין החביות", ופירש"י שם [בדף קמ"ב] דאינו יכול לנער את החבית מחמת שמפחד שהאבן תיפול על אחד מן החביות שם ותפסיד אותה, ושרי להגביה החבית ולנער במקום אחר, ויוצא שעיקר הגבהת החבית היא בשביל ניעור האבן מהחבית [דאין לו שום ענין לטלטלה מצד עצמה למקום אחר, אלא מחמת שכאן במקומה לא יכול לנער האבן], וא"כ לפי דברי החזו"א היה צריך להחשב כטלטול דבר האסור, ומ"ש מסכין אליבא דהט"ז [ובשלמא לפי דברי ש"ע הרב עיקר הנקודה הוא בזה שהסכין נחשב ל"ידא אריכתא", אפשר לחלק דכאן החבית לא נחשב כידו ביחס לפעולת המוקצה, וסכין ביד הויה יותר "ידא אריכתא" מאשר זה].

והנראה לענ"ד דעיקר הטענה של החזו"א נגד דברי הט"ז, הוא במה שגרירת הסכין את המוקצה היא פעולה נפרדת ועצמאית ביחס לשולחן, ואז ממילא נדון את פעולת הסכין כפעולה של טלטול מוקצה בשביל תוצאה שרוצה להשיג בשולחן, וזה אסור לדעת החזו"א, דהפעולה בעצמה נחשבת לטלטול מוקצה, אולם בהגבהת החבית וטלטולה כיון שאיירי בפעולה בהיתר עצמו, א"כ אפשר להגדיר את הפעולה כהכנת החבית לשתיה ממנה, דכיון דהמטרה נמצאת בפעולה עצמה, א"כ אפשר לשתיה ושרי, כעין מה שכתב החזו"א בדברי הרא"ש גבי נענוע הקש, דאם היה רק מנענע הקש בגופו ולא נשכב על המיטה עכשיו, היה אסור מחמת שטלטול בגופו אסור בכונתו תחילה לטלטל המוקצה, אבל כיון שפעולת הנענוע נעשית בצורה של שכבה על המיטה, א"כ אפשר להגדיר את שם הפעולה עצמה כפעולה המותרת, דהיינו שכבה על המיטה, א"כ לא איכפת לן במה שהקש מטלטל בכונתו בשכיבתו, כיון דאינו מעשה טלטול להדיא.

ואין להקשות מדברי החזו"א בהמשך [בס"ק ט"ו] גבי ביאור דברי התוס'

דברי החזו"א היה בכה"ג שעושה הטלטול בידי בשינוי קצת ע"י כלי של היתר, או שעושה בגופו, דאין נראה לו לחלק ולומר שיתירו רבנן טלטול בכה"ג, אבל ניפוח באויר הויה דין אחר, דאינו שייכא כלל בפרשת טלטול, ולא דמי לטלטול ושרי.

אולם מקור הדברים של הרמ"א הם מדברי המהר"ל [בתשובה ר'] דהתיר לטלטול ע"י ניפוח, ומוסיף "אע"ג דכתבתי לעיל דכחו כגופו דמי, מ"מ אין נראה לאסור, דהכא תלוי באורחיה לטלטל בכה"ג, וטלטול מן הצד ע"י שינוי כלאחר יד שרינו, דתנן הקש שע"ג המיטה מנענעו בגופו", ומבאר להדיא מדברי המהר"ל דטלטול מן הצד חשיב לשינוי, וכן ההיתר של קש שע"ג המיטה הוא מדין דהויה שינוי בטלטול המוקצה, ודלא כדברי החזו"א.

טלטול אבן בכלכלה ופירות

ה. איתא בשבת קמ"ב "נוטל אדם וכו' וכלכלה והאבן בתוכה, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הכא בכלכלה מלאה פירות עסקינו, ולישדינהו לפירי ונישדי לאבן וכו', כדברי אלעאי אמר רב בפירות המיטפנין, ולינערינהו נעורי, אמר רב חייה בר אשי אמר רבא בכלכלה פחותה עסקינו, דאבן גופא נעשית דופן לכלכלה, ע"כ. ולהלכה נפסק הענין כשני התירוצים, א. שבכה"ג שהפירות יופסדו אם ינער שרי לטלטל ביחד. ב. שאם האבן נעשית דופן לכלכלה שרי ג"כ לטלטול. והנה בתירוץ הראשון צריך לדון שני נידונים, א. מדוע הכלכלה לא נעשית בסיס. ב. למה שרי לטלטל, הרי סוף סוף מטלטל גם את האבן. והנה פירש"י שם דכיון "דעיקר נעשית בסיס לפירות, הלכך אבן מיטלטלת אגב כלי ופירות שהוא מותר", ורש"י לכאורה הכניס כאן שני טעמים שהכלכלה לא נחשבת לבסיס לאיסור מחמת האבן, מפני שהיות והפירות חשובים והם העיקר, ממילא הכלכלה נחשבת בסיס רק להיתר. וכן מבאר בתוס' ד"ה ונישדינהו, שהאבן בטלה אגב הפירות, ומחמת זה שרי לטלטל הכלכלה, ולא חשיב טלטול מוקצה להדיא מפני שעיקר מעשה הטלטול היא טלטול פירות, ואגב זה מיטלטל אף האבן. ויש לדון האם צריכים להגיע לדינא דטלטול מן הצד, וצדדי הספק דהרי רש"י בדף מ"ג ע"א כתב דטלטול מן הצד הויה כלאחר יד, וכן בדף מ"ז ע"ב כתב דהויה שינוי מהדרך הרגילה, וא"כ לכאורה כאן הרי לא משנה כלל מדרך הטלטול הרגילה, ואי נימא דיש קצת שינוי שאבן נמצאת בתוך כלכלה, הרי בהמשך המשנה מביאה עוד ציור כה"ג "שכלכלה שיש בה תרומה טמאה עם תרומה טהורה" דג"כ שרי לטלטול, והרי שם הויה ממש אורחיה, שפירות [המוקצים] נמצאים ומיטלטלים בתוך הכלכלה, וביתור שהגמ' שם בהמשך מדמה את כלכלה [לצורך גופו או מקומו] לשרי שיש עליו מעוות, וכן חבית שיש עליה אבן, דהויה דינא דטלטול מן הצד דשרי לנער, ואם אינו יכול שרי אף לטלטלם. וצריך לומר דאף לדברי הט"ז וסייעתו ישנם שני הלכות בטלטול מן הצד, יש דין ראשון שאם עושה את הטלטול מוקצה בשינוי שרי לטלטלו, ויש דין שני שאם מטלטל את ההיתר וא"צ כלל לאיסור, שרי לטלטל, דטלטול האיסור נחשב לדבר אגבי ומשני. אולם צריך להוסיף שהא דרש"י ותוס' צריכים להגיע לזה שהאבן מתבטלת לפירות, מפני שאם לא היתה מתבטלת אז דבר ראשון היה נחשב לבסיס לאיסור, ודבר שני לא היה שייך ליחס את הטלטול של הכלכלה רק לפירות ולא למעוות, דהם שווים בזה. ומוסיף החזו"א עוד שאם היה שייך לנער את האבן ולא נינער, ממילא ג"כ נחשב שהטלטול של הכלכלה מתייחס אף לאבן. אולם מדברי המשנ"ב בסימן ט"ש סק"י שכתב דהטעם ביכול לנער, דכיון דיכול לנער את האבן לא הקילו לו בזה, אף שהוא בסיס לאיסור ולהיתר, והיינו דהמשנ"ב לומד דהויה מדינא דטלטול מן הצד וכדאמרו, וכמו ששם אם יכול לנער אין היתר לטלטל, אף בכלכלה נמי אם יכול לנער לא התירו לטלטל.

וכן כדברינו משמע מדברי הדרך החיים, גבי דברי הרמ"א בסימן רס"ו סעיף י"ב "ומי ששכח כיסו עליו בשבת, אם הוא בביתו יכול לילך עמו לחדר להתיר חגורו וליפול שם להצניעו", ובמשנ"ב הביא שני טעמים, ואחד מהם הוא הדרך החיים "דבכיס שיש עליו תורת כלי, והוא לא נעשה בסיס למעוות כיון שהנחה בשכחה [אלא נעשה בסיס], ומותר לטלטל לצורך מקומו, ולכן אם צריך לנער לא התירו לו, והלכה הקשה לו שיינו שאפילו שיש מעוות בתוכה, כיון שעיקר הטלטול הוא בשביל הכיס, דצריך למקום הכיס, שרי לטלטול אף שיש מעוות, ולא הויה שינוי במה שיש מעוות, והיינו כמו שאמרנו דאם עיקר הטלטול הוא בשביל הכלי היתר [ולא אפשר לנעורו כגון שצריך למקומו], לא איכפת לן במה שהמוקצה מטלטל כדרכו.

וכן משמע מדברי התוס' ר"ד להדיא בסוגייתו, דחולק על דברי רש"י ותוס' שהעמידו שהאבן בטילה לפירות, ולכך לא נחשב הכלכלה לבסיס, וכתב וז"ל: "ופתרון המורה שפירש טעם הפירות, משום דעיקרה נעשית בסיס לפירות, והלכך אבן מיטלטלת אגב כלי שהוא מותר אינו נראה לי, דאין כאן שום בסיס כלל, דבשוכח מיירי מתניתין, וטעם ההיתר משום טלטול מן הצד, ובלא צורך לא התירו לו, והלכה הקשה לו שיינו שאפילו האבן, ותירץ לו מפני שהיא מלאה פירות וא"א לו להטותה" וכו', והיינו דכיון דמעמיד הסוגיא בשוכח, א"כ לא צריך לטעמא שהאבן בטלה לפירות, אלא הכלכלה לא נעשית בסיס, והויה כלי המותר דשרי לטלטלה מדינא דטלטול מן הצד [לצורך גופה או מקומו], והיינו דלומד התוס' ר"ד כמו שאמרנו דדינא דטלטול מן הצד לא נאמר רק דינא דשינוי, אלא נאמר גם דינא דכל עוד שמטלטל ההיתר, וזהו כונתו לא איכפת לי מה שגם האיסור מטלטל, משא"כ אם יכול להטותה ולהפיל האבן, א"כ אין צריך לטלטול הכלכלה עם האבן אם יכול לנער, וזה דינא דטלטול מן הצד בכה"ג שינער האבן וכו'.

עכ"פ חזינו מכל הנ"ל דהחזו"א לומד דינא דטלטול מן הצד הוא רק כעין ההיתר בכלכלה, שעיקר כונתו הוא בטלטול ההיתר, ודעת שאר רבותא דיש שני דינים, כמו כלכלה דדין ההיתר כיון שעיקר כונתו בטלטול ההיתר, וכן יש עוד דין של טלטול האיסור ע"י שינוי דזה גם שרי.

בגדר הניעור בטלטול מן הצד [וכן בכלכלה]

מבואר בגמ' בשבת [דף קמ"א ע"ב] גבי שכח אבן על פי החבית או

מטעם שהויה בגופו ולא בידי, ועיקר הטעם של צער בעלי חיים זה בשביל להתיר בידי במקרה הצורך, אבל בגופו שרי בכל מקום אפילו בלא טעמא דצער בעלי חיים. אולם יש להעיר שכל דבריו הם בדעת הרמב"ם, אבל בר"ן מפורש שהטעם הוא משום צער בעלי חיים.

טלטול בידי בשינוי

איתא בשבת מ"ג ע"ב "מת המוטל בחמה [ומתירא שלא יסריח], רבי יהודא אומר הופכו ממיטה למיטה", ובהמשך הגמ' מדמה זאת לטלטול מן הצד דשרי אפילו לצורך דבר האסור [לחד מ"ד], ובר"ן מובא שם חידוש וז"ל: "שאוחז במיטה ומנער המת מעליה למיטה אחרת עד שמגיע לצל. ומדברי רש"י ז"ל נראה שאפילו הופך המת ממש, כיון שהוא מטלטלו כלאחר יד טלטול מן הצד מקרי", עכ"ל. ורצה הגרש"ז צ"ל [בהערה בסוף ספר שש"כ] להביא ראיה דלא כהחזו"א, דכל שינוי מדרך הטלטול הרגיל אפילו אם עדיין מטלטל בידי חשיב לטלטול מן הצד. וראיתי שבספר אורחות שבת דחו ראיה זו, דכל דברי הר"ן איירי למ"ד לטלטול מן הצד לא שמה טלטול, ואפילו היכי שמתכוין לדבר האסור [דאיירי שמטלטל לצורך המת], ולכך להאי מ"ד כל שינוי מדרך הטלטול שרי, ובשיטה זו החזו"א לא איירי כלל, משא"כ להלכה דק"י"ל דטלטול מן הצד אסור לצורך דבר האסור, היינו טעמא דכל שמתכוין לטלטל את האסור אין נפק"מ באיזה צורה עושה זאת, ואפילו הויה בשינוי קצת אסור דחשיב לטלטול, וכל ההיתר היה בכה"ג שעיקר שם פעולתו היא מחמת דבר המותר, וטלטול המוקצה הינה פעולת אגבית, בזה לא חשיב לטלטול ושרי.

טלטול ברגלו

דעת המשנ"ב [בריש סי' ש"ח ס"ק י"ג] דשרי לטלטל המוקצה ברגלו, דחשיב לטלטול בגופו דשרי בכל גוונא, אפילו לצורך דבר האסור, והקשה ע"ז החזו"א מהגמ' בשבת דף קכ"ז ע"א "אין מתחילין [לפנות] אוצר תבואה [דהויה מוקצה], אלא עושה שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו", ומקדק החזו"א דומן ההיתר הוא רק בזמן שנכנס ויוצא, דאגב פעולת הכניסה או היציאה שרי לטלטל את המוקצה ברגלו, אבל סתם לטלטל את המוקצה ברגלו שלא בזמן פעולת הכניסה והיציאה אסור, דלא כדברי המשנ"ב. וכן פירש"י שם "מפנה ברגלו לכאן ולכאן דרך הליכתו דלא הויה לטלטול", ומשמע עוד דדווקא ב"דרך הליכתו" הוא דלא איהו לטלטול, משא"כ סתם להזיז ברגליו דיחשב בעלמא. ויש שרצו לתרץ ע"ז דאפשר דהיה דרכם לפנות את התבואה ע"י רגלו, לכך חשיב אורחיה בכך דלא הויה שינוי כלל, ולכך צריכים להגיע להיתר של טלטול בדרך כניסתו ויציאתו. אולם יש לציין שדברים אלו דחוקים, דמנין לחדש שכך היה נוהגים לסלק באופן זה את התבואה, וצריך הוכחה לכך, עכ"פ לפום ריהטא נראה מזה כדעת החזו"א עכ"פ לגבי טלטול ברגלו [דאפשר דכיון דברגלו הויה קצת דרך נאסר, ולא נאסר בשאר גופן].

טלטול המנעל ע"ג רגלו [היכי דחשיב מוקצה]

כתב החזו"א "דאין כונת הרא"ש לחלק בין טלטול ביד לטלטול בגוף, דכי היכי דבטלטול גמור אין חילוק אי מטלטל ביד או בשאר אבריו, וכדאמר בדף ק"ב דאסור לטלטל המנעל ע"ג רגלו, הכא נמי לענין טלטול מן הצד אין לחלק בין די לרגל", עכ"ל. ולכאורה הויה ראיה מפורשת דאם המנעל מוקצה אסור לטלטלו ע"ג רגלו, ותירץ ע"ז הגרש"ז [בהערה בסוף ספר שש"כ] דשאני מנעל שכך הוא דרך טלטולו, כמו שאסור לטלטל המוקצה בתוך כיסו, דהיות ויסוד ההיתר של טלטול בגופו דהויה שינוי מהדרך הרגילה, ממילא אם הדרך לטלטל בגופו יחשב לטלטול רגיל שאסור. ויש עוד לדחות הראיה מצד אחר, דאיתא שם דרבי אבהו אמר לרבי ירמיה [שנפסקה רצועתו בכרמלית] שקול גמי לח דחזי למאכל בהמה וכרוך על הסנדל, ומוכיחה הגמ' שהסנדל שרי בטלטול, וביאר המאירי את הראיה "שהרי התיר טלטולו קודם שיהא ראוי לנעילה, שהרי על כרחי היה לו לטלטל את המנעל להדק בו את הגמ"י, ומבואר מדברי המאירי דעיקר הראיה של הגמ' דשרי לטלטלו היא לא מחמת הלבישה עצמה של המנעל, אלא זה דשרי לפני שיהיה ראוי לנעול בו לטלטול [בידין] כדי להכניס בו את הגמ"י, ומבואר דזה הנידון של הטלטול בסוגיא שם, ולא עצם לבישת המנעל ע"ג רגלו [דזה אינו נחשב לטלטול מחמת שהויה ברגלו, דלא כהחזו"א], ולפיכך גם להצד במסקנא שברה"י לא התירו, הויה מחמת שברה"י מינטר [דרוצה לתקנו, וממילא לא מחשיב את זה לכלי במצב העכשווי], וחשיב מוקצה, ואסור לטלטלו מטעמא דשמא יבוא לתקנו ולטלטל המנעל עצמו. וכן מבואר להדיא כך בדברי רש"י שהנידון שם בסוגיא הוא טלטול המנעל ביד ולא ברגל, דכתב ב"ה שבקיה [ברה"י] - במקום שנפל מרגלך ולא תטלנו בידך להצניעו. ובאמת היה קצת קשה לי על תירוץ הגרש"ז הנ"ל, דהיות והויה אורחיה אסור לטלטל את המנעל המוקצה ברגלו, והרי עיקר הסיבה שהתירו לטלטל בגופו משום דגזירת טלטול הוא מגזירה אטו הוצאה, לכך כל שמטלטל בגופו לא הויה דרך הוצאה ופטור, וא"כ גם אם נימא שהסנדל מוקצה מזה איכפת ליה שלובש ברגלו, והרי כיון שהויה דרך לבישה א"כ לעולם אין איסור הוצאה כשאדם לובש בגד או מלבוש בדרך לבישה, ולהיפך כיון שהויה אורחיה כך לצאת עם מנעל זה סיבה שיהיה פטור לפי דבריו, וקושיית החזו"א אלימא. ולכך לפי דבריו חייבים לומר את הדברים הנ"ל שהבאנו בשם רש"י והמאירי, שנידון הסוגיא היה רק כלפי שמא יטלטל המנעל בידי, ולא על טלטול המנעל ברגלו. ושוב ראיתי שרומז לדברים האלו בהמשך דבריו שם.

טלטול מוקצה ע"י ניפוח

כתב הרמ"א בסימן ש"ח סעי' ג': "וכן מותר לטלטל דבר מוקצה ע"י ניפוח, דלא הויה טלטול אלא כלאחר יד ולא מקרי טלטול". ויש שרצו להביא ראיה משם נגד דברי החזו"א, דהרי שם איירי דמתכוין לטלטל את המוקצה להדיא ע"י הניפוח, ולכאורה לפי דברי החזו"א חשיב בכה"ג לטלטול ואסור. אמנם מזה לבד אין כ"כ ראיה, דאפשר דניפוח לא שייכא כלל בפרשת טלטול, דלא דמי כלל לכל צורת הטלטול שרבנן אסרו, וכל

בדף קמ"ב, שכתב דב"ח ט"ו [דאין בעיה של איסור בורר] שרי לברור ולהוציא הפסולת מתוך האוכל היכי שהאוכל מרובה, ואין בעיה של טלטול מוקצה משום הפסולת בטה, משא"כ היכי שהפסולת מרובה אסור להוציא הפסולת דלא בטלה והוי מוקצה, וה"נ בדין שגם אבן שע"ג החבית היתה בטלה ביחס לחבית, וממילא היה שייך ליטלה בידיים, אולם כיון שעכשיו בעוד שנמצאת על החבית אי"א להוציא את האוכל [דהיינו היין], אי"כ לא חשיב שהאוכל מבורר לעצמו ולא בטלה האבן, ומבאר החו"א את דברי התוס' "ונראה דהאי ביטול דפסולת המועט שלא יהא חשיב מוקצה, אינו בענין של ביטול תערובות, דהא באבן ע"פ החבית אין כאן תערובות, ולא שייך ביטול, אלא ענינו דאוכל המעוכב ע"י המוקצה מותר להפריש המוקצה מהאוכל, ולא חשיב טלטול מוקצה אלא תיקון אוכל, ולא גזרו חכמים ע"ז משום מוקצה, והלכך באוכל מרובה שרי להפריש המוקצה, ומהאי טעמא הוי שרי למישקל אבן אם לא דחשיב פסולת מרובה". וא"כ יוצא מדברי החו"א דא"א להחשיב את הסרת האבן מע"פ החבית כתיקון אוכל, וקשה על דברינו לעיל.

ואפשר לענין לחלק, דהתוס' איירי שנתיר לו לטלטל את האבן בידינו, וזה יחשב כתיקון האוכל, וע"ז מבאר החו"א את תוס' שכיון שהאוכל לא ניכר בפנינו, וא"א להגיע אליו בלי סילוק האבן, אי"כ אי"א להחשיב את הפעולה של טלטול האבן כהכשרת ותיקון האוכלין, אם עדיין הם לא עומדים לעצמם לאכילה [וצריך להוסיף שבעצם הפעולה היא פעולה נפרדת מההחבית, ונחשבת לטלטול מוקצה], אולם בניעור החבית או טלטולה הוי מעשה בגוף החבית עצמה, וע"ז לכ"ע שייך להחשיב ולהגדיר פעולה בחבית [ולא באבן] כפעולת הכשרת החבית עצמה לשתיה, וזהו כוונתו וזהו ג"כ שם פעולתו, וד"ק.

בענין אם אין אפשרות לנער מחמת הפסד המוקצה

יש להסתפק אי איירי במוקצה שנמצא או בתוך כלכלה או ע"ג החבית, ואין אפשרות לנער מחמת הפסד המוקצה עצמו, האם גם אז נתיר לו לטלטל הכלכלה עם המוקצה, וכן לדוגמא בחבית נתיר לו לטלטל למקום שיוכל לנער בלי הפסד [כגון לתוך כרית וכדומה], וצדדי הספק האם מזה שקי"ל דשרי לטלטל החבית עם האבן במקום שיהיה הפסד לשאר החביות אם ינער את האבן, וא"כ גם בהפסד של המוקצה עצמו יהיה שרי לא לנער אלא לטלטל החבית, או דנימא דכיון דמתכוין סוף סוף להצלת המוקצה שאינו רוצה שיפסד, חשיב לצורך דבר האסור.

והנה המג"א בסימן ש"י ס"ח הביא את דברי הב"ח דמחמת שיש עליה אפר שהוא מותר, דחוי לכסות בה, ושברי עצים ביום מוקצה, דהמחמת לא נחשבת לבסיס מחמת שהאפר יותר חשוב מהשברי עצים, ומעיקר הדין [כמו בכלכלה] צריך לנער את השברי עצים מהמחמת, מ"מ לא חייבוהו הכי משום דהוי הפסד לשברי עצים, דהם קצת חשובים, וע"י הניעור הם מתפורזים ונאבדים, לא החמירו עליו לנער המחמת, אלא סגי בטלטול המחמת דשרי מחמת האפר שנמצא.

והיה נראה לענין דכאן כ"ע מודו לט"ז, ואפילו החו"א דס"ל דאם יכול לנער הכלכלה מהאבן ולא מנער, ממילא הטלטול מתייחס אף לאבן, מ"מ כאן שאני, דהרי סוף סוף אין לו ענין כלל בטלטול השברי עצים במחמת, דהרי לא רוצה להטלטל, וסביב הטלטול מפני שרוצה את ההיתר שזה האפר במקום אחר, ורק מה הטענה שניער את מה שלא צריך ואסור משום מוקצה, כאן חידש הב"ח שאין לו שום חיוב להפסיד בידיים את המוקצה, דעד כדי כך לא חייבוהו בניעור מאותו סיבה שלא חייבוהו בניעור להזיק חביות שעומדות לו, וממילא אחרי סברא זו אין מקום לטעון שמוזה שיוכל לנער ולא ינער, סימן שהטלטול מתייחס גם למוקצה, דלא נחשב שיש לו אפשרות כזאת.

הוספת דברים בביאור החו"א

כתבנו לעיל דהגדרת הגבהת החבית בשביל לנער את האבן, נחשב למעשה של תיקון החבית לשתיה, ולכך מותר, ויש להוסיף את ביאור החו"א [סימן מ"ז סק"ז] גבי דברי התוס' בשבת דף קכ"ג, דיש לחלק דהגבהת החבית לנער את האבן שרי רק היכי דשכח האבן על החבית בערב שבת, משא"כ אם הניח בערב שבת על החבית אפילו בכה"ג שהחבית לא נהפכה לבסיס [לשיטת ר"ת דבעינן כוונה להניח לכל השבת, והוא הניח על דעת לנער דלא נעשה בסיס], אסור להגביה החבית אלא רק נייעור, דבהניח אסור להגביה את החבית, מפני שכיון שהניח את האבן בכוונה בער"ש, אי"כ כשעכשיו מטלטל את החבית נראה כמטלטל את החבית לצורך המוקצה, והביאור לפי דברינו דהיות הניח בכוונה את האבן על החבית, אי"כ כבר קשה להגדיר את פעולת ההגבהה של החבית כהכשר לשתיה, דהרי כיון שהניח את האבן יש משמעות לעצם המציאות שהאבן נמצאת על החבית, וממילא אפשר גם לראות את פעולת ההגבהה כפעולה לטלטול האבן, ולכך אסור. אולם נייעור תמיד יהיה מותר [בכה"ג שאין דין בסיס], משום דעצם פעולת הניעור חזינן דהיא פעולת ההכשרת החבית לשתיה, ולא פעולה שמכוונת לטלטול המוקצה.

אולם אם שכח את האבן, אי"כ אין שום יחס בין החבית למוקצה שמעליו, דאנו מתייחסים אל האבן והחבית כמפגש אקראי, ולכך הגבהת החבית לצורך נייעור האבן תמיד יוגדר כמעשה של הכשרת החבית לשתיה דשרי, כיון שאינו מתכוין ואינו נראה כלל כמטלטל מוקצה.

ויש להוסיף דכן דרך החו"א לפסוק להלכה כדברי התוס' בדף קכ"ג, ומבאר בואת גם את דברי הבעל המאור דאם הניח בכוונה [ע"י גוי או קטן] בשבת מוקצה על היתר, אין היתר של הגבהת היתר אלא רק נייעור המוקצה בלבד.

בענין בסיס לדבר האסור

א. חקירה בדין בסיס האם הוי סוג מוקצה חדש, או דחשיב חלק מהכלי של המוקצה, או דחשיב הקצאה בידיים, וראיה מדברי רש"י והר"מ דברי רעק"א בזה.

ב. בסיס שהניח על דעת לטלטלו באמצע שבת, מחלוקת הראשונים בזה, וביאור ע"פ החקירה הנ"ל.

ג. בענין בסיס שהניח עליו המוקצה באמצע שבת, ביאור ע"פ החקירה הנ"ל.

ד. בענין הכוונה בבסיס, האם בעינן שינוי בערב שבת על דעת [במפורש] שישאר כך לשבת.

ה. בענין היחוד בבסיס, האם צריך לכוין שבדווקא המוקצה יהיה על כלי היתר זה.

ו. בענין עשיית בסיס בממון חבירו.

ז. קושיא חמורה על הצד שדין בסיס הוי הקצאה בידיים.

א. איתא בשבת דף קמ"ב "האבן שע"פ החבית מטה על צידה והיא נופלת", ובגמ' "אמר רב הונא לא שנו אלא בשוכה, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור", ע"כ. והיינו שכל דבר היתר שנמצא עליו [בכוונה] דבר מוקצה, הרי הוא מוגדר כבסיס לדבר האסור, ואסור לטלטלו.

והיינו שנתחדש שלא רק המוקצה עצמו אסור בטלטול, אלא גם הכלי שעליו מונח המוקצה נחשב למוקצה, ויש לחקור בהאי דינא האם הוי דין מוקצה חדש, דרבנן גזרו דין מוקצה חדש על כלים שעליהם מוקצה, ולפיכך יוצא דיש עוד סוג מוקצה. כמו שיש מוקצה מחמת גופו או מוקצה מחמת חסרון כיס, כמו"כ יש ג"כ מוקצה דבסיס, דהיות והאדם שם בכוונה את המוקצה ע"ז הבסיס, אי"כ טלטול הבסיס נראה כטלטול המוקצה גופא, ולכך רבנן גזרו שלא לטלטל הבסיס, או דנימא דיסוד ההקצאה הוא שהאדם מקצה את הבסיס משאר שימושיו, ומיוחדם רק לצורך המוקצה, והוי כעין דחייב בידיים שבטלטל את הכלי ומיוחדו למוקצה, ואפשר לומר בנוסח קצת שונה, דהוי כעין הרחבה של הכלי המוקצה, דמחשיב את הבסיס לחלק מהכלי האסור, וממילא הבסיס נאסר מחמת שקיבל את שם הכלי של המוקצה.

ועתה נדון בראיות מדברי הראשונים והאחרונים בזה.

רש"י בשבת בדף מ"ז ע"א גבי כלכלה שיש בה אבן שהיא נחשבת לבסיס, כתב וז"ל: "דכלי נעשה בסיס לאבן וטפלה לו, ובטל תורת כלי דידיה", ומשמע מדברי רש"י דעצם המציאות שהכלי נהיה בסיס לכלכלה, הרי הוא נטפל למוקצה, ובטל ממנו שם כלי דידיה, וממילא נחשב למוקצה, ומשמע כמו הצד השני. אולם יש שדחו ראייה זו, שאפשר שכונתו שלכך רבנן גזרו על הבסיס דין מוקצה, מחמת שכך זה נראה שהכלי טפל למוקצה, וממילא זה נחשב ע"ז טלטול הבסיס כטלטול של המוקצה בעצמו, ולכך רבנן גזרו על הבסיס שאסור לטלטלו [ואין הכרח שלא הוי דין חדש של מוקצה].

ומדברי הרמב"ם בפרק כ"ה מהלכות שבת משמע כמו הצד השני, דבריש הפרק הביא את סוגי המוקצה, ובהלכה ב' הביא את דינא דכלי שמלאכתו לאיסור, ובהלכה ו' הביא את מוקצה מחמת גופו, ובהלכה ט' הביא את דינא דמוקצה מחמת חסרון כיס, ולאחר מכן מונה הרמב"ם כל מיני מקרים היכן שהמוקצה נמצא, ובהלכה י"ד הביא מקרה שבו המוקצה נמצא ליד דבר היתר, דע"י טלטול ההיתר מטלטל האיסור דהוי טלטול מן הצד ושרי, ובהלכה י"ז הביא את המקרה של מוקצה שנמצא ע"ג דבר היתר, כגון אבן שנמצאת על גבי החבית, ואז מחלק בין שכח דאז שרי לנער, לבין הניח דאז אסור מדינא דבסיס. והיוצא מכל דברי הר"מ דינא דבסיס אינו דין מוקצה חדש, דא"כ היה צריך למנות אותו בראשית דבריו היכן שנמנה את שאר סוגי המוקצה, אלא משמע כמו הצד השני [באופן השני] בחקירה הנ"ל, דהוי רק דין בשם כלי של המוקצה, שכיון שהמוקצה נמצא בכוונה עליו הוי טפל לו, ונחשב לחלק מהמוקצה, ולכך אסור לטלטלו.

הב"י בריש סימן ש"ח מונה ששה סוגי מוקצה, כגון מוקצה מחמת גופו ומוקצה מחמת חסרון כיס וכו', ובהמשך כתב "והרביעי כלי שמלאכתו להיתר ומונח עליו אחר הדברים המוקצים מחמת גופם, כגון חבית שיש עליה אבן וכו' שיש עליו מעות", ומבואר להדיא כמו הצד הראשון, דהב"י מגדיר את הבסיס כסוג מוקצה חדש.

כתב הרעק"א [בהגהותיו לשר"ע ס"ו רנ"ג סעי' ב'] "ואין לדמות זה למש"כ המג"א בסימן ט"ש סק"ח דאינו יכול לעשות חפץ חבירו בסיס לדבר האסור, דשאני התם דבסיס הוא מדין ביטול ויחוד חפץ להיות בסיס להמוקצה, ואיך יוכל לבטל חפץ חבירו", ומשמע להדיא מדבריו כמו הצד השני, דכל דינא דבסיס הוא דין בבעלים של הכלי, שמבטל את הכלי והעמדתו להיות משמש למוקצה, ולכך ס"ל לרעק"א דדבר זה שייך רק לבעלים, דאין בזכות אדם אחר שאינו בעלים לעשות כן [דהוי כעין דין ממוני בכלל]. וצריך להוסיף דבריו רעק"א, דזה ודאי ידחוד לבד על הבעלים לא מהני אלא אי"כ עשה כן בפועל, דהיינו ששם במציאות את המוקצה על הבסיס, דהיינו שבעינן שני דברים, א. שייחוד את הבסיס למוקצה. ב. שישם כך את המוקצה על הבסיס, וע"י שני הדברים נחשב שהכלי של הבסיס נתבטל במציאות לכלי של המוקצה [והא דכתב הרמ"א שיטה אחרת, דיש אוסרים בייחוד לכך והניח בהם, אע"פ שסילק את המעות מבעוד יום, כבר ביאר במשנ"ב בשם הפוסקים [בס"ק כ"ה] דהוא מטעם דכיון דייחוד להדיא לצורך המעות, מסתמא מייחוד להו מקום, וחשיב כמוקצה מחמת חסרון כיס, והוסיף ע"ז המג"א "דלפ"ז אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו", דהיינו שבאמת לא הוי מדינא דבסיס, דבדינא דבסיס צריך גם שמציאות החפץ של הבסיס יתבטל לאיסור, ולא סגי בייחוד].

בסיס שהניח ע"ד לטלטלו באמצע שבת

ב. איתא בשבת דף נ"א ע"ב גבי קדירה שהטמינה וכיסה אותה בדבר שאינו ניטל בשבת, דאסור ליטול את הקדירה בשבת, ומבאר רש"י שהיות ואיירי במניח לכתחילה חשיב שהקדירה בסיס לכיסוי המוקצה. והראשונים נחלקו ע"ז, דר"ת כתב "דלא חשיב מניח כיון שדעתו ליטלו בשבת", ולכך מעמיד שאיירי באופן שא"א לעשות טלטול מן הצד [שאר הראשונים פליגי על רש"י, דחשיב דהאיסור משמש להיתר ולא להיפך, ולכך לא נחשב לבסיס, ועוד נכתוב בזה בס"ד]. עכ"פ חזינן דיש מחלוקת ראשונים אי אדם שהניח מוקצה על בסיס, ונתכוון להורידו בשבת ע"י נייעור או ע"י גוי, אי חשיב כבסיס או לא, והביא המחבר את שני השיטות האלו בסימן ט"ש סעיף ד' וז"ל: "ואם הניחם עליהם מדעתו ע"ד שישארו שם בכניסת השבת, אסור להטות ולנער, ויש אומרים דאפילו הניחם שם ע"ד שישארו שם בכניסת השבת כדי שיתלם בשבת, מותר להטות ולנער בשבת, ולא אסור אלא במניחם ע"ד שישארו שם כל השבת".

ואפשר לבאר פלוגתתם, דרש"י לומד דיסוד דין בסיס הוא איסור מוקצה ככל סוגי המוקצה הקיימים, וכל היכא שבבין השמשות שם בסיס עליו, ממילא לא פקע ממנו שם המוקצה כל השבת, כמו מוקצה מחמת גופו

שאפילו פקע ממנו שם המוקצה בשבת, כיון שבבין השמשות הכלי היה מוקצה ממילא הוי מוקצה לכל השבת.

אולם שיטת ר"ת דהוי דין הקצאה וביטול הכלי של האדם, שהאדם ע"י ששם את המוקצה על הבסיס, מבטל מהבסיס את השם כלי היתר [שראוי לכל השימושים], ומיוחדו לשימוש המוקצה, וע"י זה נחשב כעין דחייב בידיים, ולכך בעינן כדי להחשיבו לשם בסיס שידחה את הכלי משימוש לכל השבת, וכעין מה שמצינו במשנ"ב בסימן ש"י בס"ק י"ט בשם הפוסקים, דהא דיש הלכה בגורגרות וצימוקים שהיכא שדחייב בידיים מער"ש ושם אותם על ראש הגג, הוי מוקצין ואסורים, היינו דווקא דבדברים שגמרו בידי שמים, שאינו יודע מתי הם יהיו מוכנים לאכילה, אבל דברים שנגמרים בידי אדם כגון תמרים ששרן במים, דכיון דיגמרו בבירור בשבת שרי, דלא אסר דעתיהו מיניהו. ואפשר דזה ס"ל לר"ת דהיות ויסוד דינא דבסיס הוא ההקצאה של האדם משימוש בו, ממילא כל עוד שדעתו על הבסיס שמתכוון להשתמש בו ע"י שינער את המוקצה מעליו, לא חשיב הקצאה גמורה, ולכך לא חשיב כבסיס.

והרשב"א הקשה על ר"ת דמבואר בשבת מ"ז ע"א דנר אסור בטלטול משום שהוא בסיס לשלהבת, והרי הנר עתיד לכבות, ולר"ת לא צריך להאסר מדין בסיס. ובביאור הלכה ס"ו רע"ט סעי' ב' ד"ה אפילו, הביא את תירוצי האחרונים, דבתוספת שבת כתב שר"ת אמר את דבריו רק היכי שדעתו לעשות מעשה, ולהסיר את המוקצה מהבסיס באמצע שבת, והפמ"ג תירץ דהיינו דווקא בנר, כיון שלא יכל לנער את המוקצה כלל בין השמשות, והחו"א חילק דשאני נר דהוא מקום המיוחד לשלהבת ולכן אסור.

בענין בסיס באמצע שבת

ג. איתא בגמ' בריש ביצה "והתנן בית שמאי אומרים מגביהין מעל השולחן עצמות וקליפין [שהן מוקצה], ובי"ה אומרים מסלק את הטבלא כולה ומנערה", והקשו התוס' "תימה והלא היא בסיס לדבר האסור, דהא לא שכח והניחם שם מדעתו, וי"ל דלפירוש ר"ת דלא הוי בסיס לדבר האסור אלא כשדעתו להניחם שם כל היום וכו', ועוד דאין זה בכוונה דאינו חושש היכן יפלו". והמג"א בסימן ש"ח ס"ק ג' מדייק מדברי תוס' אלו דהרי איירי דהקליפות והפסולת נוצרו בשבת, וא"כ חזינן דהתוס' ס"ל דיש בסיס גם אם נהיה באמצע שבת, ולכך היה קשה ליה איך מנער את הטבלא שעכשיו נהייתה בסיס, וכן הביא את התוס' בשבת דף מ"ד ע"ב ד"ה יש שכתב דאם הניח על המיטה באמצעות נכרי או קטן מעות בשבת, אסור לטלטל את המיטה, ומשמע שאפילו לנערה אסור דנחשבת לבסיס, ומוסיף המג"א "ולפי מה שכתבתי בסימן רס"ו לא הוי בסיס אלא אי"כ הוי עליו בין השמשות", דשם הביא את דברי הבעל המאור גבי מי שהחשיך על הדרך, ויש לו חמור עם כלי זכוכית קטנים, יכול להניח תחתיהו כרים וכסתות ולאחר מכן לשומטן מהן, והקשו הראשונים וזה הוי עכשיו הכרים והכסתות בסיס לדבר האסור, ותירץ וז"ל: "ולא נאסרו מטעם בסיס לדבר האסור, כיון שלא היו עליהן בין השמשות, ועוד שלא נתנן תחתיהן אלא על דעת לשומטן", ומשמע מדברי המג"א דלמדו בדברי הבעל המאור דהוי שני תירוצים, ובתירוץ קמא אין בסיס כלל באמצע שבת, ממה שכתב בסימן רס"ה [סק"ב] דמקשה שם על הב"י "וצ"ע דהא כולי עלמא מודו דאם הניח בשבת דשרי לנער, דלא מיקרי בסיס לדבר האסור כיון שלא היו עליו בין השמשות, דאם לא כן נתבטל הכלי לכל השבת, וא"כ מ"ש [שם בתירוץ הגמ'] בין משאיות גדולות לקטנות", דהיינו דלמדו דאם יהיה בסיס יהיה אסור לנער כלל את המשאיות אפילו הקטנים, ולכך ס"ל למג"א כתירוץ הראשון של הבעל המאור שאין בסיס כלל באמצע שבת [החידוש של המג"א, דאפשר היה ללמוד בדברי הבעל המאור שהוי תירוץ אחד דבעינן שני תנאים, א. שלא היה בין השמשות. ב. שמתכוון להורידו, אולם לשון המג"א "דלא מיקרי בסיס אם לא היה עליו בין השמשות"].

היוצא מכל זה דיש מחלוקת ראשונים האם יש דינא דבסיס באמצע שבת, דלדעת התוס' יש, ואפילו אם הניח ע"ד להוריד זאת לאחר מכן, ודעת הבעל המאור דאין בסיס כלל באמצע שבת. והנראה לבאר פלוגתתם, דדעת הבעל המאור דיסוד דינא דבסיס הוא דין חדש של מוקצה, ולכך בשבת לא נתחדש שום דין מוקצה חדש, כגון מוקצה מחמת חסרון כיס, אם בערב שבת זה לא היה חסרון כיס ועכשיו נולד הקפידא לא הוי מוקצה בשבת, כיון שהיה ראוי ומוכן מבעוד יום, ורק בדברים מציאותיים כגון כלי שנסבר ואין בו כל שימושים, דהשברים הם כלום, וממילא דבר שאין בו כלום הוי מוקצה. וכן יש להוסיף דהשברים הם דבר חדש שלא הוכנו מאתמול, אבל כלי שלא היה מוקצה בערב שבת לא יכול לחול עליו באמצע שבת דין מוקצה. אולם התוס' למדו דיסוד דין בסיס הוא מצב מציאותי שבו מבטל את הבסיס לעיקרו, ועכשיו הבסיס נחשב לחלק מהמוקצה, ולכך זה אינו החלת שם חדש של מוקצה על הכלי, דביחס למציאות הכלי שהיה מקודם איננו, ועכשיו זה מצב חדש שנהיה חלק מהכלי המוקצה, ועוד דאין גם כאן החלת שם מוקצה חדש אלא רק הרחבה, דאחרי שהכלי ההיתר נהפך לחלק מציאותי מהכלי האסור, ממילא המוקצה נחשב שגם נמצא עליו, ויש להוסיף דלהצד דיש בסיס באמצע שבת מוכן דווקא לאופן השני, דיסוד הבסיס הוי טפילות לעיקר, אולם אי נימא דהוי הקצאה בידיים של הבעלים קשה איך אפשר לחדש מוקצה חדש בשבת.

בענין הכוונה בבסיס

ד. דין בסיס נאמר דווקא כאשר בעל החפץ הניח את המוקצה על ההיתר בכוונה כדי שיהיה מונח עליו בשבת, ובשכח אין ההיתר נעשה בסיס. והביאור בזה בין אם נאמר דהוי דין מוקצה חדש בכל אופן לא נחשב ההיתר לבסיס, משום שמה שנמצא מתחת לאיסור הוא דבר אקראי, ולמעשה אין שום יחס בינו לבין המוקצה, ובין אם נאמר שהוי דין הקצאה של האדם, בודאי שלא חשיב בשכח דהקצה את הבסיס, כיון שבאמת לא כיון לזה.

ובמשנ"ב בסימן ט"ש ס"ק י"ח הביא מחלוקת בענין אם הניח את דבר המוקצה בערב שבת בסתמא בלי כוונה מפורשת לסלקו, דדעת התרומת הדשן שבכה"ג נעשה ההיתר בסיס לדבר האסור, ודעת הב"י דאינו נעשה בסיס לדבר האסור כיון שלא הניחו בכוונה מפורשת שישאר בשבת. והיינו דמחלוקתם האם בערב שבת צריך כוונה מפורשת שהבסיס יהיה שם

מבטל עשה גמור, ודוק.

העולה מהדברים ג' פשטים באיסור הדברים שאינם מל"ט מלאכות, וביניהם איסור טלטול מוקצה בדעת הרמב"ם דהכא מצד ביטול למען ינוח, או דהוי איסור דאורייתא גמור, דהיינו ביטול עשה כדמשמע בלשון הרמב"ן בפי' לתורה, וכן למד המ"מ בפרק כ"א פשט א' בדעת הרמב"ם. או דהוי איסור דרבנן וסמך מן התורה, והוי רק נגד רצון התורה אבל לא עשה גמור כפשט א' ברמב"ם בקוב"ש, ופשט ב' דהמ"מ ברמב"ם. או דאיסור דרבנן חמור כאיסור תורה אבל לא דאורייתא ממש, כדברי הריטב"א המובא בערוה"ש. עכ"פ מבואר ברמב"ם דטעם מוקצה או משום שמבטל למען ינוח, ולא סגי בק"ו דייבור והילוך, משום דאי מהתם הו"א דלצורך שבת מותר כמו בדיבור והילוך, כדמבואר ברדרישה.

ועיין בפמ"ג במשב"ז ריש סי' ש"ח שכתב דטעם הק"ו לא מספיק, דאפילו אחר הק"ו דיו לבא מן הדיו להיות כנידון, ולצורך מצוה יהיה מותר טלטול, דהא חפצי שמים מותרים [בדיבור והילוך], ולפיכך כתב הרמב"ם שאר הטעמים שנביא בהמשך. אך באמת אפשר יותר מזה, דעוד לפי הטעמים הבאים מבואר דזה שכתב הרמב"ם מצד למען ינוח, דמצד זה אפילו לצורך מצוה יהיה אסור, ע"כ.

ב. עוד מצאתי ברמב"ם שני טעמים נוספים לאיסור טלטול מוקצה בה"ג שם, וז"ל: א. ועוד כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהן מעט, ויבוא לידי מלאכה. ב. ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומניות אלא בטלין כל ימיהן, כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהן הן שובתים ממלאכה, ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים, נמצא שלא שבת שבייתה הניכרת, לפיכך שבייתה מדברים אלו היא שבייתה השווה בכל אדם, ו"ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול, ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים הצריך להם, כמו שיתבאר", עכ"ל.

ובט"ז בסי' ש"ח ס"א כתב וז"ל: כתב ב"י בשם רמב"ם הרבה טעמים לאיסור טלטול מוקצה, ואחד מהם שיהיה ניכר שבייתה שבת להטייליים ששובתים גם בחול ממלאכה, ע"כ. וצ"ב מדוע נקט ה"ט דוקא הטעם הב' של הרמב"ם.

ובספר לחמי השלחן ביאר משום דטעם הב' שייך רק בכלי שמלאכתו לאיסור, אבל בכלי שמלאכתו להיתר ובאבנים לא מהווה טעם לאסור, לפיכך כתב טעם הג' דמהווה טעם לאסור כל הכלים. [וכן טעם הא' אינו אלא באופן שאינו צריך הדבר המטלטל, וטעם ג' שייך אפילו בדבר המטלטל, אך זה אינו, משום דבטעם א' הוסיף מלבד הק"ו שמבטל למען ינוח, ובוזה מתבאר דאפילו לצורך אסור כמו שכתב הרדרישה.

ואי נימא דבטעם א' לא מתבאר דיהיה אסור בלצורך מצוה, מצד דיו לבא מן הדין להיות כנידון, ולפיכך צריך טעמים הבאים וכמו שכתב להדיא הפמ"ג במשב"ז שהבאתי, גם זה צ"ע, דבמה שהוסיף הרמב"ם שמבטל למען ינוח בטעם א', כבר מהווה סיבה דאפילו לצורך מצוה אסור על דרך הרדרישה, ואולי למד הפמ"ג דבמה שכתב הרמב"ם שמבטל למען ינוח, אינו עשה גמור אלא אסמכתא בעלמא, ולא הוה כלל טעם בפני עצמו, אלא דהוא הסבר לק"ו מדיבור והילוך, וכל הלימוד הוא הק"ו, ואי אמרינן דיו לא ילפינן דבצורך מצוה יאסר טלטול, ודוק].

ג. והנה בראב"ד במקום השיג על דברי הרמב"ם וז"ל: א"א, עוד אמרו (קכ"ד ע"ב) אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא, ועוד אמרו (קכ"ג ע"ב) בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו, שאמרו שלשה כלים קטנים ניטלים על השלחן, ונמצא כי מפני חיוב הוצאה אסרו בטלטול מה שאסרו, שהוא גדר להוצאה, עכ"ל.

ביאור דבריו, דבגמ' (קכ"ד ע"ב) מבואר על טלטול מוקצה בזה"ל: וטלטול גופיה לא משום הוצאה הוא, משמע להדיא איסור טלטול משום הוצאה, ולא משום טעמו דהרמב"ם, וכן כתב הריטב"א (קכ"ד ע"ב) בד"ה לא משום הוצאה הוא וז"ל: פי' דכל טלטולים שאסרו חכמים היינו כדי לעשות גדר להוצאות דשבת.

וברש"י בביצה (ל"ו ע"א) בד"ה טלטול, ביאר יותר וז"ל: תחילת הוצאה ע"י טלטול היא, וכל מה שגזרו אינו אלא משום הוצאה, והאי דלא גזרו על טלטול כלים ואוכלים מפני שלא יוכלו לעמוד בהן לבטל עונג שבת ושמחת יו"ט, עכ"ל.

וכן ברש"י (קכ"ד ע"ב) בד"ה טלטול כי וז"ל: הלכך אי מזולת בטלטול מזולת בהוצאה, עכ"ל. מבואר מכל הנ"ל בדברי הגמ', דאיסור טלטול הוא משום דלטול תחילת הוצאה, ואם נתיר טלטול יבוא לידי הוצאה, לפיכך אסרו לטלטל מוקצה בשבת, וזהו שכתב הראב"ד שמה שאסרו טלטול הוא גדר להוצאה. (כן הקשה הב"ח מנפשיה בסי' ש"א ס"ב על ה"ט, ובסוף דבריו כתב שמצא דהרמב"ם כתב כה"ט, וצ"ע לעיין במ"מ ובראב"ד בהשגות, ע"ש).

ובקושיתו השניה של הראב"ד מהא דנחמיה בן חכליה שגזרו על טלטול, צ"ב דמנין להראב"ד דמה שאסרו טלטול בימי נחמיה הוא משום הוצאה, דילמא הוא מצד טעמו של הרמב"ם. ואי נימא משום דכתבי נחמיה י"ג ט"ו בפסוק ממנו למזים הגזירה: בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גיתות בשבת ומביאים הערמות ועומסים על החמורים ואף יין ענבים ותאנים וכל משא ומביאים לירושלים ביום השבת וכו', הרי מבואר דלא היו זהירים בהוצאה שהיו מביאים הכל לירושלים בשבת, ולכן גזר עליהם נחמיה לטלטל שמביא לידי הוצאה, כדי שלא יבואו להוצאה שלא זהירים בה, הא מ"מ מבואר בפסוק שגם דרכו גיתות בשבת דהוא איסור דישא, ומנין דמצד הוצאה אסרו, ונראה דעכ"פ מהפסוק נראה דכל הבעיה בדריכה הוא שדרכו והביאו הכל לירושלים, שהבעיה הוא במה שבסוף הביאווה לירושלים, ודוק.

וכן מבואר להדיא בראשונים דמה שגזרו בימי נחמיה הוא משום שלא היו זהירים בהוצאה, והוא בריטב"א (קכ"ג ע"ב) בד"ה ת"ר וז"ל: ולקמן אמרו"י כי בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו, "שהיו מזולתין בהוצאה בשבת", ועשו גדר וסייג ותקנה וכו', ע"ש. וכן בפסקי הרא"ה ה"א אות ד' כתב וז"ל: בימי נחמיה וכו' והחמירו להם שלא לטלטל כל דבר שאינו צריך לו, "שמא יטלטלנו מרה"י לרה"ר" וכו', ע"ש.

ועיין עוד בב"ח בסי' ש"א ס"ב, דבטור כתב טעם איסור טלטול מוקצה כטעם א' דהרמב"ם, והקשה עליו הב"ח מהגמ' וטלטול גופיה לאו משום

"וכי אין הבעלים רוצה שיהא יכול להניח שם עוד דברים בשבת, וכן שלחן שיש עליו גרות [בלבד], וכי לא היה רוצה שיהא יכול לטלטלו לצורך גופו ומקומו", דהיינו דאיך אפשר לומר דהבעלים מייחד את הבסיס רק למוקצה שעליו, וכי לא רוצה להניח עליו עוד דברים, וכן האם לא רוצה לטלטל את עצם הבסיס, דבשלמא אם היה איירי רק באיזה בסיס שאפשר להניח עליו רק דבר אחד, והניח עליו המוקצה, אפשר דרוצה דהבסיס ישמש רק למוקצה, אבל אם איירי בבסיס גדול, והניח עליו בערב שבת רק מוקצה, מפני מה חשבינן דמבטל את הבסיס רק למוקצה, וכי לא רוצה להניח עוד דברים. וזו קושיא חמורה על כל הצד הנ"ל, דבהכרח צריך לומר דהוי דינא דרבנן, דכיון דעכשיו מתכוון להשאיר את המוקצה על הבסיס בשבת, וייחדו לכך, רבנן גזרו על הבסיס דין מוקצה, וכמו שביארנו בצד הראשון.

הרב צוריאל אוהיון כולל "אליבא דהלכתא" אלעד

עניני מוקצה

יבאר א. מקור דין מוקצה וטעמו. ב. מוקצה מחמת חסרון כיס. ג. כלי שמלאכתו לאיסור. ד. כלי שמלאכתו להיתר. ה. דין דלתות הבית והכלים.

א. מקור דין מוקצה וטעמו

כתב הרמב"ם בפרק כ"ד מהלכות שבת הלכה י"ב וז"ל: אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול, ומפני מה נגעו באיסור זה, אמרו ומה אם הזהירו הנביאים וצונו שלא יהיה הילוך בשבת כהילוך בחול, ולא שירות השבת כשירות החול, שנאמר ודבר דבר, קל וחומר שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחול, כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו ויבוא להגביה ולתקן כלים מפניה לפניה או מבית לבית, או להצניע אבנים וכיוצא בהן, שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו, ונמצא שלא שבת, ובטל הטעם שנאמר בתורה למען ינוח, עכ"ל.

ולכאורה בדברי הרמב"ם הללו יש ב' טעמים לאסור טלטול מוקצה, (א) מצד ק"ו מדיבור והילוך בשבת שלא יהיה כבחול. (ב) מצד דאם נתיר לטלטל יבוא לטלטל ולהתעסק בחפציו כל השבת, ויבטל מה שנאמר בתורה למען ינוח.

ובדרישה בסי' ש"א סק"ג (ד"ה כדי) הקשה וז"ל: יש לדקדק דלמה צריך לכל זה, הלא זה פשוט דכל שכן הוא, דיותר מסתבר לאסור טלטול שהוא מלאכה משיחה והילוך [היינו למה צריך הרמב"ם לכתוב שיהיה כחול בעיניו ויבטל למען ינוח]. וי"ל דלטלטל אסור אע"פ שהוא לצורך שבת, כגון לטלטל אבן וכיוצא בזה אפילו לצורך גופו, לאפוקי שיחה דלצורך שבת מותר, משי"ה צריך לתת טעם לאיסור טלטול, וק"ל, עכ"ל. נמצא דהק"ו מלמד לאסור טלטול שלא לצורך, והטעם דלמען ינוח מלמד לאסור אפילו לצורך.

ובביאור הא דכתב הרמב"ם שמבטל למען ינוח, כתב בקוב"ש בקונ' דברי סופרים סי' א' אות י"ז וז"ל: ונראה דאין כוונת הרמב"ם דככה"ג עובר בעשה דלמען ינוח, דהך עשה אינה אלא בעושה מלאכות האסורות בשבת, ולא במטלטל אבנים מפנה לפנה, אבל כוונתו דזהו נגד רצון התורה אף דליכא אזהרה מפורשת ע"ז.

ואח"כ כתב בהשטמה וז"ל: עיין רמב"ן בפ' חמישי פסוק כ"ד שכתב שם שנצטוונו מן התורה להיות לנו מנוחה בשבת וי"ט אפילו מדברים שאינם מלאכה, עיי"ש בדבריו, ואפשר לפרש כוונת הרמב"ם עפ"י דברי הרמב"ן הנ"ל, וצ"ע, עכ"ל.

נמצא ב' אפשרויות בדברי הרמב"ם, או דלא עובר ממש על עשה אלא רק דעושה נגד רצון התורה, או דעובר על עשה גמור בזה.

ועיין ברמב"ם בפרק כ"א מהלכות שבת הלכה א' שכתב וז"ל: "נאמר בתורה תשבות, אפילו מדברים שאינם מלאכה חייב לשבות מהן, ודברים הרבה הן שאסרו חכמים משום שבות, מהן דברים אסורים מפני שהן דומים למלאכות, ומהן דברים אסורים גזירה שמא יבוא מהן איסור סקילה", עכ"ל. ובמ"מ כתב בדעת הרמב"ם וז"ל: כוונת רבינו הוא שהתורה אסרה פרטי המלאכות המבוארות ע"פ הדרך שנתבאר עניניהן ושיעוריהן, ויעדיין היה אדם יכול להיות עמל בדברים שאינם מלאכות כל היום, לכך אמרה תורה תשבות", וכן כתב הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה שלו: ובאו חכמים ואסרו הרבה דברים.

ובפירוש זה מבואר דמה שכתב הרמב"ם שבטל למען ינוח, היינו עשה גמור, והמשך המ"מ או תהיה כוונת רבינו שיש לשבותין של דבריהם סמך מן התורה מתשבות, וזה דרך הברייתות שבמכילתא, עכ"ל.

ופירוש זה היינו כצד הראשון שכתב בקוב"ש, שכוונת הרמב"ם שזהו נגד רצון התורה [ואע"פ דהרמב"ן על התורה לא דיבר על העשה דלמען ינוח, וכן הרמב"ם בפרק כ"א דיבר רק על תשבות, מ"מ הדין נותן דאם בתשבות היינו עשה גמור, הוא הדין בלמען ינוח, דאותו ענין הוא]. ועיין עוד בערוך השלחן בסי' רמ"ג ס"ג שהביא דברי הריטב"א וז"ל: וכ"כ הריטב"א בשם הרמב"ן דקבלה ביידינו ששבותי שבת אינם כשאר איסורי דרבנן, אלא הם כאיסורי תורה, וראיה לזה דאל"כ אלא נאמר דמן התורה אינו אסור אלא מלאכה ממש, אבל משא ומתן מותר, וכי לזה יקרא יום מנוחה ושבייתה שכל אחד יעסוק במסחרו וישב בתנוותו וכו', אלא עיקר הענין הוא דעל מלאכה ממש חייבה התורה סקילה, ועל השבותים לא חייבה סקילה, אבל אסורין איסור גמור כאיסור תורה, עכ"ל.

ובלשונו משמע דלמד ברמב"ן דאיסור גמור "כאיסור תורה", אבל לא ממש דאורייתא, אמנם ברמב"ן על התורה שהבאתי משמע דהוא דאורייתא ממש, דז"ל: ונראה לי שהמדרש הזה לומר ש"נצטוונו מן התורה" להיות לו מנוחה ביו"ט אפילו מדברים שאינם מלאכה וכו', ע"ש. ועיין עוד בערוך השלחן שם ס"א ג' וכן בסי' ש"ח ס"ד. אמנם בטור בסי' ש"א כתב טעם א' דהרמב"ם באיסור טלטול מוקצה, ובסוף סיים ונמצא בטל משביחת שבת, ולא כתב שבטל למען ינוח, משמע דלמד דאינו

בשבת, או דסגי בסתמא, דאם מניח בערב שבת מסתמא הכוונה שישאר גם כן לשבת [והמניח באמצע השבוע תמיד יוגדר ביחס לשבת כשוכח, דהרי אדם שמניח דבר על חפץ אין דעתו שישאר שם כמה ימים, אלא א"כ מדובר בדבר שמיועד לכך, שאז באמת חשיב כן כבסיס. משנ"ב סי' ט"ש סוף ס"ק י"ח]. ולכאורה יש לתלות את זה בנידון שהבאנו, דאם הוי דין מוקצה חדש אפשר דגם כאן כיון שסוף סוף כיון שהניח בערב שבת, ומסתמא גם מתכוון שישאר שם בשבת, ממילא חשיב בסיס והוי מוקצה, אולם דעת הב"י דבעינן דיהיה מעשה דחייב חיובי לגבי שבת, דרוחה את השימוש בכלי ההיתר ומיחדו לכלי האיסור, או דבעי ביטול מפורש של השימושים וכו', ולכן בעי שייחד בפירוש את הבסיס מערב שבת, דיחשב כהקצאה מפורשת וכדחייב בידיים בשבת.

בענין היחוד בבסיס

ה. המשנ"ב [הנ"ל] מביא את דברי המג"א דלא מיקרי בסיס אלא א"כ הניח, אבל מה שמניחים בדרך אקראי כמו שרגילים להשים בתיבה חפצים אלו על אלו, מפני שאין לו רווח לפנות לכל חפץ מקום בשולי התיבה, כה"ג לא חשיב מניח אלא שוכח, ואין החפץ שתחתיו נאסר מצד בסיס [אולם החיי אדם מוסיף דהמגירה בעצמה הוי בסיס אם הדבר האסור חשוב יותר, דהרי על כל פנים רצה שהמוקצה היה בתיבה]. ויעו"ש בשער הציון בס"ק כ"ד דכן דעת הבית מאיר והגר"ז, אולם דעת התרומת הדשן והט"ז להחמיר בזה, כיון שסוף סוף הניח את המוקצה ע"ג ההיתר מתוך ידיעה שיהיה על גביו בשבת, והוי כמניח בכוונה, ואפשר לתלות ג"כ מחלוקת זו בהנ"ל, דהמג"א וסיעתו ס"ל דבעינן יחוד לתחילה, שמיידא את החפץ המותר להיות בסיס למוקצה, וזה דווקא בעינן שיעשה זאת בתור כוונה חיובית רצונית, משא"כ אם כל הסיבה היא שרבנן גזרו דין מוקצה מחמת שנראה הבסיס כחלק מהמוקצה, אפשר דסגי בזה אם הניח בסתם בערב שבת ע"ד שישאר שם בשבת, ולא צריך כוונה חיובית ממש.

בענין עשיית בסיס בחפץ חבירו

ו. כתב הרמ"א [סי' ט"ש סק"ד] "אם אדם הניח דבר מוקצה על של חבירו, לא אמרינן דנעשה בסיס לדבר האסור, דאין אדם אוסר של חבירו שלא מדעתו", ומלשון הרמ"א משמע שדין הבסיס ודין מוקצה של דחייב בידיים, היינו כשמוקצה את הבסיס מדעתו לשימוש היתר, ולכך אם חבירו עושה זאת אינו מוקצה, דלא כל כמנייה לקבוע שכלי זה יהיה מוקצה. והמשנ"ב בס"ק כ"ז מוסיף: אך אם עשה כן לטובת חבירו, ומן הסתם ניחא ליה בזה, כגון שנטל ראובן כלי והעמידו מבעוד יום תחת הנר בבית שמעון, כדי שיפול הנר לתוכו ולא תהיה דליקה, ונפל הנר לתוכו קודם בין השמשות והיה בתוכו עד אחר בין השמשות, נעשית הכלי בסיס להנר, ואסור לטלטלה כל השבת אף לאחר שנשתלק הנר", והביא זאת מדברי המג"א והגר"ז.

והנה דבר זה קצת צ"ע לפי ההגדרה בצד השני שאמרנו למעלה, דאם דינא דבסיס הוא מדין דחייב בידיים, ולכך בסיס עושה רק הבעלים, דלו הזכות להקצות ולהחליט על מצב החפץ, א"כ איך שייך כלל לומר שאדם אחר יכול לעשות זאת גם אם נאמר שדעתו לכך, דכמו דאדם אינו יכול להקדיש או לאסור שום חפץ של חבירו, אלא א"כ הוא שלוהו וכו', הוא הדין כאן.

וצריך לומר דהביטוי של הרמ"א "אין אדם אוסר דבר שאינו שלו" ביחס לדין בסיס, הוא דוגמא בעלמא, ויסוד הסברא הוא שכדי להגדיר חפץ של היתר כבסיס אנו צריכים להגיע לשני דינים, א. שיש כאן מציאות שהחפץ של ההיתר מהווה בסיס למוקצה. ב. וכן שזה עכשיו יעודו לבטל ממנו שאר היעודים והשימושים, דהיינו שזה באמת מה שהולך להיות עם הכלי של היתר בשבת, והיינו דזה לא חפצא של ביטול השימושים, אלא מציאות ברורה שזה ודאי מה שיהיה עם החפץ בשבת, ולכך כל עוד שלא ברור בבין השמשות שמציאות זו תמשך הלאה בודאות, או מחמת שהבעלים שם את זה באקראי ויכול או ירצה להוריד זאת, או במקרה אצלנו שמישהו אחר שם את הבסיס, והבעלים באמת יכול או רוצה לשנות, ואז ממילא אין את המצב הודאי שדבר זה הולך להתקיים, וממילא לא נחשב שהבסיס בטל ממנו שימושי ההיתר, משא"כ היכי שהוי לרצונו של הבעלים, לדוגמא שהבעלים חפץ בהעמדת כלי שהנר לא יפול, וממילא גם לא יטלטל את זה וכו', א"כ יש כאן מציאות של ביטול שאר השימושים והעמדת החפץ אצל המוקצה.

ומעתה נפנה לכמה ספיקות שיש בנושאי בסיס.

המנחת שבת [סימן פ"ט ס"ק כ"ב] מסתפק בדין אשה או שאר בני הבית שהניחו דברי מוקצה על חפצי הבעל, ובפשטות אם נימא כמו ההבנה הראשונה, או כיון שהנכסים שייכים לבעל ולא לאשה והקטן, א"כ לא תוכל לעשות בסיס, אולם אי נימא כמו ההבנה השניה אפשר דכן יכולים לעשות בסיס, לדוגמא בדברים שהם בפועל משתמשים ע"ז, והם אחראים לזה, לכך אפשר דכיון שכשהם שמים את הבסיס כך זה באמת אמור להשאיר, וממילא נחשב לבסיס על אף שלא נעשה בהסכמה מפורשת של הבעל, דלא בעינן לזה.

ויש שדנו בכה"ג שאדם הניח מוקצה על דבר היתר בכוונה, ומצד שני בא אדם אחר או שאינו בעלים, או שהניח רק באקראי דבר היתר של הבסיס, האם נימא דהיות ומצד הבעלים הכלי הזה הוא בסיס לאיסור, ממילא הוי מוקצה, ואין שימת הדבר היתר יכול לבטלו כיון שלא נעשה ע"י הבעלים, וכן הוי שלא בכוונה, אולם לדברינו אפשר דכיון דסוף סוף מעשית א"א להגדיר חפץ זה כבסיס לאיסור, כיון שמונח עליו דבר היתר חשוב [שיותר חשוב מהאיסור], לכן לא נראה את הבסיס כבסיס לאיסור על אף שנתכוין לכך.

קושיא חמורה על החקירה הנ"ל

הנה לאורך כל הדברים הבאנו בצד השני דדינא דבסיס הוא דין דחייב של הבעלים, או ביטול הכלי למוקצה וכו', והקשה ע"ז הרה"ג פנחס דיק שליט"א ר"כ "נזר ישראל" קארלין סטולין בירושלים [הובא בקובץ בית אהרן וישראל גליון קנ"ב], דאם לדוגמא הניח במגירה סכום כסף גדול,

הוצאה היא, וע"ש שהקשה עוד על דבריו מהמדרכי בשם הראב"ה בריש אין צדיו, שכתב דבספק מוכן מחמירין משום דמוקצה יש לו עיקר מן התורה, משא"כ בתחומין, והקשה דלטעם הטור נמצא דמוקצה אין לו עיקר מן התורה, שלמד שאיסור מוקצה מצד הק"ו מדברי הנביא שלא יהא דיבורך וכו', ורק אי נימא שמשום הוצאה מובן שפיר דיש לו עיקר מן התורה. [והא דלא חשיב עיקר מן התורה משום שמבטל למען ינוח, היינו משום דהטור באמת לא הוסיף מה שכתב הרמב"ם שמבטל למען ינוח, אלא כתב רק ונמצא בטל משביתת שבת, משמע דלא ביטל עשה וכמו שדייקנו לעיל, ודו"ק]. (ע"ש מה שתיריך).

ובביאור דברי הרמב"ם מכל קושיות הנ"ל מצאנו כמה דרכים באחרונים: (א) בפמ"ג במש"ב סי' ש"ח ס"א כתב ליישב, דכל מה שהגמ' אמרה דטעם טלטול משום דצורך הוצאה הוא, הי דוקא לב"ש דלא התירו הוצאה שלא לצורך ביו"ט, דלית להו מתוך, וא"כ מובן שפיר, דטעם טלטול מוקצה הוא שמא יבוא לידי הוצאה, והוי טעם גם לאיסור טלטול מוקצה ביו"ט, דגם ביו"ט איכא איסור הוצאה מדאורייתא. אך לפי ב"ה דהותר הוצאה שלא לצורך ביו"ט מדאורייתא, מדין מתוך, ואסור רק מדרבנן, א"א לאסור טלטול מוקצה ביו"ט גזירה משום הוצאה, דכל הוצאה ביו"ט הוא דרבנן, והוי גזירה לגזירה, לפיכך ע"כ דלכ"ה טעם איסור טלטול מוקצה הוה משום ג' טעמי הרמב"ם. ולפיכך כתב הרמב"ם ג' טעמים אלו דקיי"ל כב"ה, ולפי ב"ה באיסור טלטול מוקצה ביו"ט חייב להגיע לטעמי הרמב"ם, ואם זה הטעם ביו"ט, א"כ הוי טעם גם לשבת שפיר [ולפ"ז נימא דגזירת נחמיה משום הוצאה היתה לב"ש].

(ב) במ"מ שם כתב ליישב דעת הרמב"ם ח"ל: ולא הזכיר רבנו טעם זה (ההוצאה), לפי שאע"פ שבתחילה נאסר הטלטול מפני גדר הוצאה בימי נחמיה בן חכליה שלא היו נוהגים בהוצאה, אח"כ התירו קצת כלים כמוזכר בגמ', ונאסרו השאר מפני הטעמים שכתב רבינו, ומה שאמרו אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא, רצו לומר כי סיבה ראשונה לאסור הטלטול מפני גדר ההוצאה, ואע"פ שבטל טעם לא בטלה הגזירה, ע"כ.

ונבאר דבריו, דבאמת גם הרמב"ם מסכים דהא דגזרו בימי נחמיה הוא משום שלא היו זורקים בהוצאה, וגזרו איסור הוצאה בכך שאסרו טלטול, אך כשהתירו הלא התירו משום שנהגו כבר באיסור הוצאה, וא"כ היה להם להתיר הכל, ומדוע השאירו דברים שלא התירו, והם הדברים האסורים כיום, וע"ז כתב הרמב"ם הטעמים שלו מדוע לא התירו השאר. ומעתה נמצא דבאמת מה שאסור היום מדין מוקצה הוא משום גזירת הוצאה, דבטל הטעם לא בטל התקנה, והרמב"ם נתן טעם מדוע לא התירו כשהתחילו להתיר את כל הכלים, וע"ז כתב טעמו, אך מאחר שלא התירו תהיה הסיבה מה שתהיה, נמצא שנשארה גזירה קמייא דנאסרה מתחילה משום הוצאה, ודו"ק.

(ג) עוד כתב המ"מ ח"ל: ואפשר שרבינו הזכיר טעמים אלו שחידש הוא ז"ל, ולא לומר שאין טעם אחר, וזה נראה יותר, ע"כ. והיינו דגם הרמב"ם ודאי מסכים להגזירה היתה משום הוצאה, אלא חדיש עוד טעמים מדידה.

ד. בערוה"ש בס"י ש"ח אות ג-ה, ביאר דברי הרמב"ם באופן אחר, ותמצית דבריו, דהנה הרמב"ם בפרק כ"א הלכה א' [הובאו דבריו לעיל] כתב דממה שנאמר בתורה תשבות, ילפינן דשבות אפילו מדברים שאינם מלאכה, וביאר הרמ"ם דברי הרמב"ם ע"פ הרמב"ן המובא לעיל דכוונת התורה לאסור דברים שאינם מלאכה, ומסרה להקמה מה לאסור, ומביא ח"ל: ולעיל הסברנו הברך בשם הרמב"ם ז"ל, דא"כ להיות כלל באופן אחר, דא"כ אין כאן שבת וכו', נמצא דאיסורי שבות הוו כדאורייתא.

ולפ"ז גם איסורי מוקצה היו מאז שניתנה תורה, והיה דינם אז כאחר שחזרו והתירו וחזרו והתירו כמו הדינים שבידינו היום, מצד הא דאסרה התורה אפילו דברים שאינם מלאכה, דא"כ אין כאן שבת שהרי כל היום עוסק בדברים. ובימי נחמיה בן חכליה שכאן שהדור פרוץ בהוצאה הוסיפו וגזרו על כל הכלים, וכשראו שנהגים חזרו והתירו וחזרו והתירו עד שנשארו כפי הדינים הקודמים שהיה לפני הגזירה, וכפי ההלכה שבידינו היום, וזהו שכתב הרמב"ם על טעמי המוקצה הקודמים קודם הגזירה, דאם אין מוקצה אין שבייתה ובטלה מנוחת השבת, וזה כלול הכל בתשבות האמור בתורה [ופשיטא שגם להוצאה הוא גדר גדול כדמבואר בגמ'], ע"כ. והנה לפי המתבאר בערוה"ש בודעת הרמב"ם, יוצא דכל איסורי טלטול מוקצה הנהוגים כיום בהלכה, בין כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל, בין כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל, ובין אבנים דמוקצה מחמת גופו, כולם אסורים מטעם דתשבות, ולא מצד גזירת טלטול כלים דנחמיה, דהרי הרמב"ם כלל בדבריו כל הדברים האסורים בטלטול ולא חילק, ובכולם כתב הטעם שביטל התשבות, וזהו הטעם עוד לפני גזירת נחמיה נשאר גם עתה [וגזירת נחמיה היתה רק לדורו כמו שכתב בתוך דבריו בערוה"ש], וכולם נכללים בשם מוקצה, ולא שייך כלל לגזירת נחמיה דטלטול כלים.

והנה בשו"ע הרב בס"י ש"ח סי"ו, התקשה דבגמ' [קכ"ג ע"ב] משמע דמוקצה נאסר רק מימי נחמיה בן חכליה ואילך, דגזרו על טלטול כלים, ובגמ' (ל' ע"ב) לעיל משמע דנאסר עוד הרבה זמן לפני כן, בימי דוד ושלמה דאסרו מבי מדרשה"ש בודעת הרמב"ם, יוצא דכל איסורי טלטול ככר או תינוק, דהוה מדין מוקצה [טלטול מת].

וכתב ח"ל: לפי שלא גזרו בימי נחמיה אלא על הכלים ולא על האוכלים וספרים, והרי הם עכשיו כמו קודם הגזירה שבימי נחמיה שהיה מותר לטלטל כל דבר שראוי בשבת אפילו שלא לצורך כלל, אבל דבר שאינו ראוי בשבת היה אסור לטלטל אף בימי דוד ושלמה או קודם לכן וכו', ע"ש. וביאור דבריו, דכל גזירת נחמיה בן חכליה היתה רק על כלים דהם ראויים למלאכה וגזר לאוסרם, אבל דבר שאינו ראוי למלאכה כגון אבנים היה אסור עוד בימי דוד ושלמה.

נמצא דאיכא ב' דינים, (א) דין מוקצה מצד שאדם מקצה הדבר מדעתו, כגון אבנים שאינם ראויים לכלום, וזה אסור עוד מימי דוד ושלמה, ומצד דאסמכיהו אקרא דהוכינה דבעי הכנה, ובמוקצה לא הכינו. (ב) גזירת טלטול כלים, וזהו טעם האיסור של טלטול כלי שמלאכתו להיתר וכלי שמלאכתו לאיסור, שאינו מדין מוקצה אלא מדין גזירת נחמיה שהיתה משום גדר להוצאה, ומה שלא חזרו והתירו נשאר בכלל הגזירה [ועוד אפשר ליישב קושיית הגר"ז ע"פ מה שמבואר בחת"ס בס"י ש"א ס"ב ח"ל: ומה שאמרו בשבת (ל' ע"ב) שהשיבו הסנהדרין אביך הנח עליו ככר או

תינוק, אשיגרת לישנא הוא, וככר כדי נקט, רק תינוק כדי להוציא מרשות לרשות ע"ש, וע"ש עוד בדבריו דלמד דמה שהוצרכו להניח תינוק הוא כדי להתיר איסור הוצאה שהמת כמטה לתינוק, ולא משום מוקצה, וא"כ שפיר אפשר דאז לא היה מוקצה].

נמצא, דלמרות שלהרמב"ם לא קשה קושיית השו"ע הרב דמוקצה נאסר עוד מימי דוד ושלמה, משום דלהרמב"ם אה"נ הכל היה אסור עוד לפני דוד ושלמה, וגזירת נחמיה היתה רק על שאר הדברים שלא אסורים היום [משום שכבר התירו], אך יש מחלוקת בגדר איסור טלטול, דלהרמב"ם משמע דכל הכלים אסורים מדין מוקצה, ולא מדין הגזירה דנחמיה, ומוקצה היינו מטעם דתשבות, ובשו"ע הרב מבואר דמוקצה וגזירת טלטול הוו ב' דינים שונים, דאבנים ודברים שלא ראויים אסורים מדין מוקצה עוד לפני גזירת נחמיה, ושאר הכלים שהינם כלים וראויים למלאכה כגון כלי שמלאכתו להיתר ולאיסור, דיני איסוריהם הינם כיום מדין גזירת טלטול. ובגר"א ביו"ד סי' רס"ו אות ג' כתב ח"ל: "דדוקא בכלי שמלאכתו לאיסור שאינו מוקצה שמוותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, רק מחמה לצל אסור והוי שלא לצורך, דאפילו ר"ש דל"ל מוקצה כלל מודה בזה, כמ"ש תוס' ספ"ב דשבת שם דאינו מחמת מוקצה, וכמו כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל וכו", ע"ש.

מבואר בדבריו, דכלי שמלאכתו לאיסור אינו אסור מדין מוקצה, דאי משום מוקצה מדוע מותר לצורך גופו ומקומו, הא מוקצה כגון אבנים משום שמקצם מדעתו אסור אפילו לצורך גופו ומקומו, אלא ע"כ שלא מדין מוקצה, אלא כמו כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל אסור, וזה ודאי לא משום מוקצה, דהא לא מקצהו מדעתו שהרי עומד להיתר הוא, אלא אסור מטעם גזירת נחמיה, הוא הדין בכלי שמלאכתו לאיסור שלא לצורך גופו אלא מחמה לצל, וגם ר"ש דלית ליה מוקצה מודה בזה דהא אינו מטעם מוקצה.

עכ"פ יוצא מדבריו דאיכא ב' דינים, דין מוקצה והוא במחמת גופו [או חסרון כ"ס] (דגם הוא מדין הקצאה, אי לאו דנימא דהוא מצד גזירת טלטול, דמדויק עד שאמרו דהכל מותר מלבד מסר הגדול דמשמע דהוא מצד הגזירה, ויש לעיין). ועוד דין כלי שמלאכתו להיתר ומלאכתו לאיסור, דהוא מצד גזירת טלטול כלים.

וכדבריהם מציאנו כבר בראשונים, דבריטב"א (קכ"ד ע"ב) בד"ה ולענין הלכה, כתב ח"ל: קיי"ל כר' יהודה דהוא בתרא דכלים שמלאכתם להיתר אפילו מחמה לצל מותר לטלטלם, וכלים שמלאכתם לאיסור לצורך גופם ולצורך מקומם מותר בלבד, "והא ודאי איתא אפילו לר"ש דלית ליה מוקצה וקיי"ל כותיה, דכלים שמלאכתם לאיסור לא מידי מוקצה נגעו בהם לאיסור, אלא טלטול הוא שאסרו גזירה משום הוצאה, וכשם שגזרו בימי נחמיה בן חכליה אפילו בכלים שמלאכתם להיתר, עכ"ל. הרי מבואר להדיא כהגר"א והגר"ז.

וכן משמע ברמב"ן (קכ"ג ע"ב) בד"ה הא דאותבוה, ח"ל: אלא מלאכתו לאיסור "כיון דלית ביה משום הקצאה" אלא איסור מלאכתו גורמת לו וכו', ע"ש. וכן כתב להדיא בשיטה להר"ן (קכ"ב ע"א) ד"ה אלא אמר רבה, וכן בתוס' (ל"ו ע"א) ד"ה הא ר' שמעון.

והנה מציאתי בפסקי הרי"ד (פ"ז דשבת ח"ל) אלא אמר רבא קורנס של נפחין לפצוע בו אגוזים, קסבר כלים שמלאכתן לאיסור לצורך גופן מותר, פ"י "ומתני ר' יהודה היא דאית ליה מוקצה", וכל כלים שמלאכתן לאיסור "הן מוקצין", אבל לצורך גופן מותר לטלטלן, עכ"ל. ועיין במאירי (קכ"ד ע"א) בד"ה מקצת, שהביא מקצת מפרשים כפסקי הרי"ד, וכתב דאין זה כלום, דמאחר דהוה מחמה לצל אין כאן צורך שבת, ונמצא מטלטל לחלו. מבואר להדיא בדבריו, דהדין דכלי שמלאכתו לאיסור אסור לטלטלו, ומותר רק לצורך גופו, הוא כר' יהודה דאית ליה מוקצה, דלר"ש דלית ליה מוקצה שרי, וכלי שמלאכתו לאיסור מדין מוקצה הוא, וזה דלא כהרמב"ן והרשב"א.

ולדבריו יצא דמוקצה דאבנים וכלי שמלאכתו לאיסור הוי מדין מוקצה, וכלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך הוי מגזירת נחמיה, שגם בכלי שמלאכתו להיתר אפשר דמשום מוקצה דמוקצה מדעתו לדברים דינים לצורך כלל. אך צ"ע לומר כן, דא"כ על מה היה צורך לגזור בימי נחמיה. וכן משמע בפמ"ג בשם הרשב"א שהביא המשנ"ב סי' ש"ח סק"כ ח"ל: והוא הדין אם היה מלאכתו לאיסור ולהיתר, ג"כ לא מקצה דעתיה מיניה, ע"כ. משמע דמלאכתו לאיסור גרידא היינו מצד הקצאה, וכן משמע בב"ה ח"ל ס"ג ד"ה קרדום. ואולי הפמ"ג דס"ל דאולינן בתר רוב תשמיש פליג ע"ז בזה גופא דאמרנו דמצד גזירת טלטול, ולפיכך אפילו שמיחד לשניהם כיון דרוב תשמישו לאיסור חשיב מלאכת איסור וגזירנן עליה, ולא אכפת לן מה שלא מקצהו דאין זה מצד מוקצה, ודו"ק. אך הוא גופא צ"ב מדוע כלי שמלאכתו לאיסור הוא מוקצה, מפני שמאחר שעומד למלאכת איסור מקצהו משאר מלאכות, אי"כ צ"ע מדוע לצורך גופו ומקומו שרי, ומ"ש ממוקצה מחמת גופו שמחמת הקצאתו אסירנן אפילו לצורך גופו [דבשלמא אם מדין גזירת כלים מותר לצורך גופו, משום דהכל אסור מדין הגזירה, והלא התירו וחזרו והתירו לצורך גופן].

וראיתי באורחות שבת ח"ב (בהקדמה למוקצה אות י') שביאר הטעם שכלי שמלאכתו לאיסור הוא אע"פ שהוא מדין מוקצה, מותר לצורך גופו, משום שהיות ויש לו תורת כלי, וגם פעמים שהוא ראוי לשימושים נוספים אין הקצאתו גמורה, ולכן נתנו בו חכמים דינים מיוחדים, ולא אסרוהו לגמרי כשאר מוקצה. ולאחר העיון מציאתי בחיי אדם כלל ס"ו ס"ד דכתב להדיא דמדין מוקצה הוא כהר"ד, וביאר באופ"א כהא"ח, והוא דלגופו ומקומו לא מקצם, שהרי גם בחול משתמש להם לפעמים.

והנה בס"ד מציאתי שיטה נוספת בענין זה, והוא בפסקי הרי"ז בפרק כל הכלים ה"א אות ד' שכתב ח"ל: בימי נחמיה בן חכליה היה הדור פרוץ והיו מחללין את השבת וכו', וכדי לגזור הדורות עשו סייג לתורה, והחמירו להם שלא לטלטל כל דבר שאינו צריך לו שמא יטלטלו מרה"י לרה"י, והעמידו התקנה בענין זה, "ואסרו להם טלטול אבנים ועצים שאין בהן תורת כלי לגמרי, ואע"פ שהן צריכין לו, והוא הנקרא איסור מוקצה שהוקצה שלא לטלטלו" וכו' [וכן משמע ברש"י בב"ב ע"א] דלטלטול אבנים אסור משום גזירת הוצאה, עיין באג"ט טוחן אות מ' שהביא דבריו בזה]. הרי שמבואר להדיא בדבריו דגם מוקצה מחמת גופו כגון אבנים, איסורו הוא

משום גזירת נחמיה בן חכליה שלא יבוא לידי הוצאה, וכן כל דיני ואיסורי מוקצה מדין גזירת נחמיה, ולא מצד ההקצאה דוהכינו (ואולי מה שגזרו בימי נחמיה חלוק, דעל אבנים גזרו משום שמקצם ומצד הוהכינו, ועל שאר כלים גזרו מדין שמא יבוא לידי הוצאה, וצ"ע). ולא קשה מהא דחזינן דבימי דוד ושלמה היה איסור מוקצה, דאפשר לומר כדברי החת"ס ששם לא היה בעיה של מוקצה אלא מדין הוצאה, הובאו דבריו לעיל בסוגריים. העולה לסיכום עד עתה ד' מהלכים בגדרי איסור טלטול:

(א) ברמב"ם לפי המבואר בערוה"ש, יוצא דכל איסורי טלטול בין דאבנים בין דמלאכתם להיתר ובין לאיסור, היינו מדין מוקצה דנאסר מצד שמבטל תשבות, ובלא קשר לגזירת נחמיה.

(ב) לפי המבואר בר"ן ובתוס' (ל"ו ע"א) בריטב"א וברמב"ן, וכן כתבו הגר"א והגר"ז שיש ב' דינים, א. מוקצה שהוא משום שמקצה מדעתו, וזה סיבת איסור אבנים ומוקצה מחמת ח"כ, ורק לר"י דלא כר"ש ומצד הוהכינו. ב. גזירת טלטול כלים דנחמיה דהוא על כלי שמלאכתו להיתר, וכן על כלי שמלאכתו לאיסור, ולפיכך טלטולם לצורך מותר, דע"ז חזרו והתירו.

(ג) בפסקי הרי"ד ישנה פשרה, באבנים דינם מדין מוקצה, וכן כלי שמלאכתו לאיסור מדין מוקצה, וכלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך יהיה מדין גזירת נחמיה בן חכליה.

(ד) ובפסקי ריא"ז מבואר דאפילו אבנים אסורים מדין גזירת נחמיה בן חכליה, שנגזרה כגדר להוצאה.

והנה עד עתה לכו"ע איסור טלטול מוקצה הוי איסור דרבנן מאיזה טעם שיהיה [רק לפי צד אחד ברמב"ם בקונטרס דברי סופרים ע"פ הרמב"ן, יצא שדאורייתא מצד ביטול עשה דלמען ינוח], אמנם מציאנו שיטת רש"י מחודשת בעיני, דהנה בגמ' בבב"ב (ב' ע"ב) איתא כוה"ל: ורבה לטעמיה דאמר רבה מאי דכתיב והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו וכו', וכתב רש"י בד"ה דאמר רבה ח"ל: דאמר רבה בפסחים (מ"ז ע"ב) "ויילפי מהכא דמוקצה דאורייתא", עכ"ל.

והיינו דבפסחים (מ"ז ע"ב) איתא דרבה ס"ל דאמרנן הואיל, ושם (מ"ז ע"ב) פריך עליה אביי מהמבשל גיד הנשה וכו', ורבה תריץ ליה אפיק הבערה ועייל עצי מוקצה, ופריך ליה אביי ומוקצה דאורייתא הוא [הא מבואר שם דלוקה עליה], וא"ל רבה אין דכתיב והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו וכו', ופריך עליה אביי דמדבריו דרבה גופיה במקום אחר משמע דלמד דאין מוקצה דאורייתא ע"ש, ומכאן זה הגמ' הסיקה אלא אפיק הבערה ועייל עצי אשרה במקום מוקצה, ע"ש. ולמד רש"י דרבה לא הדר ביה אף אחר דהקשה עליו אביי מדידה, ונשאר דמוקצה דאורייתא, ומה שאמר בבב"ב הוי לטעמיה דמוקצה דאורייתא. אך דברי רש"י הם תימה, ובאמת בתוס' בכמה מקומות פליגי עליה.

בתוס' בעירובין (ל"ח ע"ב) אמר רבה כתבו תוס', ח"ל: ורש"י פירש בבב"ב רבה לטעמיה דאמר אליביה באלו עוברין דמוקצה דאורייתא מהאי קרא, "ולא נהיירא", ועוד "דמשמע התם דהדר ביה". הרי דפלגי תוס' עליה וס"ל דמוקצה דרבנן, דכן מוכח בפסחים דאחר שהקשה אביי מרבה דידיה, הדר ביה רבה גופיה ועייל עצי אשרה, על דרך כל הגמ' התם דרבה העמיד באופן אחר על כל קושיא שהקשה עליו.

ועוד בתוס' בבב"ב (ד' ע"ב) בד"ה ותנן כתבו ח"ל: דהא דאמר דרבנן מבטלין היינו בדבר שעיקרו מדרבנן, כגון מוקצה דעיקרו אינו אלא מדרבנן" וכו', ע"ש. הרי מבואר להדיא בתוס' דלא די בכך דמוקצה דרבנן, אלא אפילו הוי דרבנן דאין לו עיקר מהתורה.

ועיין בב"ב בס"י ש"א ס"ב דהביא דברי המדרכי בשם הראב"ה דספק מוכן מחמירין, משא"כ בספק חוץ לתחום דלא מחמירין משום דתחומין דרבנן, וספק דרבנן לקולא, דהוי דרבנן דאין לו עיקר מן התורה, משא"כ ספק מוכן לחומרא, אע"ג דאיסור מוקצה הוי רק דרבנן, משום דאית ליה עיקר מן התורה, והעיקר הוא איסור הוצאה, דהא גזרו טלטול משום הוצאה. חזינן בדבריו אמנם דיש למוקצה עיקר מהתורה דלא כהתוס', אמנם גם הוא לא כתב דהעיקר מוהכינו אלא מהוצאה, חזינן דוהכינו לאו דרשא גמורה היא ללא דאורייתא, ואפילו לא עיקר מהתורה, ודו"ק.

ועוד דמציאנו בכל הראשונים שהבאנו עד עתה, וכן מפשטות הגמ', דמוקצה אינו אלא מדרבנן, וכהרמב"ם שכתב "אסורו חכמים לטלטול" וכו', וכן בסו"ד שמבאר דאיסור מוקצה הוא גזירה משום הוצאה, והוי גזירת נחמיה ולא דאורייתא, וכל הנ"ל שהבאנו עד עתה. ויתירה מזאת גם בדברי רש"י גופיה הלא כל דבריו הוה רק לרבה, והלא רבה נדחה בפסחים, דאפילו אי נימא דרבה גופיה לא הדר ביה, מ"מ דחוי הוא.

ועוד, דמציאנו באחרונים דבדעת רש"י גופיה אין הדבר ברור דלרבה כל מוקצה הוי דאורייתא, דבפנ"י בבב"ב (ב' ע"ב) כתב בדעת רש"י דאף למאי דקאמר רבה מעיקרא דעצי מוקצה דאורייתא מהכינו, לא ילפינן מיניה לכל מוקצה דהוה דאורייתא, דהא ככולהו תלמודא משמע דמוקצה דרבנן, אלא רבה דיבר רק על מוקצה חמור כגון עצי מוקצה שנסרו ביו"ט דהוה ליה א. נולד. ב. מוקצה מחמת איסור, דאסח אדעתיה משום איסור תלישה, אבל שאר מוקצה ודאי הוה דרבנן, ע"ש.

ועוד מציאנו בחת"ס או"ח סי' ע"ט שחילק דתרי גווני מוקצה איכא, א. אכילת מוקצה דהיינו דבר שלא הוכן מבעו"י והקצהו מדעתו, אסור לאוכלו בשבת, וזהו מוקצה דאורייתא דעליה קאי קרא דוהכינו את אשר יביאו. ב. איסור טלטול מוקצה שאינו מצד שלא הכינו, אלא מצד גזירת כלים דנחמיה בן חכליה, והוא רק איסור דרבנן (וכן כתב בהקדמתו למסכת ביצה מהדורא תנינא). וע"ע באג"ט במלאכת טוחן אות מ' שכתב כעין חילוק זה, ע"ש דבריו. ולפ"ז נמצא דכל מה שרש"י כתב דלרבה מוקצה דאורייתא, היינו אכילת מוקצה מוהכינו, אבל טלטול מוקצה לכו"ע הוי דרבנן, ע"כ. וקרא דוהכינו לפי כל הנ"ל דלאו דאורייתא, הוי רק אסמכתא, כדמבואר ברמב"ן במלחמות בבב"ב.

והנה לפי הדברים שכתבנו לעיל מהרשב"א והרמב"ן ושו"ע הרב והגר"א, נראה לבאר דברי תוס' ריש כל הכלים בד"ה רחת (קכ"ב ע"ב) באופן נפלא מאוד, דאיתא בגמ' לרב יהודה דבמתנ"י איירי בקורנס של אגוזים לפצע בו אגוזים, אבל קורנס של נפחים לפצע אגוזים אסור, דס"ל דכלי שמלאכתו לאיסור אסור אפילו לצורך גופו, ובתוס' פריך דמציאנו בב' מקומות אחרים דס"ל לר"י דכלי שמלאכתו לאיסור הותר לטלטלו לצורך גופו, בכלי קיזאי ונר של שמן, ותיצרו תוס' דכל מה שאסר ר"י קורנס של

נפחים לפצע אגוזים, היינו דוקא התם משום דפיצוץ אגוזים הוה מלאכה גרועה ביחס למלאכת הקורנס שמיחד למלאכה חשובה דניפוח, משא"כ בכלי קיזאי ושרגא דמשחא מותר לטלטלן לצורך גופן, דמלאכת היתר שמטלטל לצורכה חשובה יותר מפיצוץ אגוזים, ודבריו צ"ב מה הסברא לחלק בין אם המלאכת היתר גרועה או חשובה.

ונראה לבאר, דהנה בגרי"א ב"י"ד סי' רס"ו אות ב' שהבאתי לעיל, הוכיח דכלי שמלאכתו לאיסור אינו מדין מוקצה אלא מגזירת טלטול, משום דאי מדין מוקצה לא הוה מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, וא"כ לפי זה לרבי יהודה דס"ל דכלי שמלאכתו לאיסור אסור לצורך גופו, דהרי אסר קורנס של נפחין לפצע אגוזים, אפשר שפיר דס"ל דכלי שמלאכתו לאיסור אסור מדין מוקצה, והיינו דאסור משום דמאחר שעומד למלאכת איסור מקצה מדעתו שימוש לדברי היתר. וא"כ מובן שפיר חילוק התוס', דדוקא פיצוץ אגוזים הוה מלאכה גרועה ביחס למה שעומד הקורנס, אמרינן שפיר דמקצה הקורנס משמוש שאינו חשוב, אבל בכלי קיזאי שגם השימוש המותר חשוב, אע"פ דעיקרו עומד לאיסור לא מקצהו ממלאכה החשובה, ודו"ק.

וכן לפי הנ"ל יבואר שיטת רש"י בכלי קיזאי (ק"ג ע"א), אכתוב בקצרה כאן, ונאריך בזה בעז"ה במקומו, דהנה ברש"י שם כתב בד"ה מותר לטלטלן ח"ל: לשני הקנים לתשמיש אחר. "דאין גרדי מקפיד עליהם ולא הוי מלאכתו לאיסור", עכ"ל. וכן בכבוד העליון וכבוד התחתון שמתפקת הגמ' דילמא אסור, כתב בד"ה מהו ח"ל: מי אמרינן אידי דיקרי לא חזו סתמייהו לתשמיש אחר, "הוה ליה דבר שמלאכתו לאיסור", עכ"ל.

ובפשטות נראה מדברי רש"י דכל הנידון הוא האם הוא כלי שמלאכתו לאיסור, ולעולם לצורך גופו ומקומו, ונראה מדברי רש"י דתולה דין מלאכתו לאיסור לקפידא, דאם מקפיד לא להשתמש לדבר אחר הוי כלי שמלאכתו לאיסור, ואם לא מקפיד לא הוי כלי שמלאכתו לאיסור, ועיין ברע"א שהקשה ח"ל: קשה לי וכי בשביל שאינו מקפיד עליו לא מקרי מלאכתו לאיסור, דאינו מקפיד מועיל דלא הוי מוקצה מחח"כ, אבל מ"מ הוי מלאכתו לאיסור, ומיירי באמת לצורך גופו ומקומו [כמו שכתבו להדיא תוס' ק"ב ע"ב בד"ה רחת]. ולדברינו אפשר ליישב באופן פשוט, דהתם הסוגיא היא דברי ר' יהודה, ולר"י אסור כלי שמלאכתו לאיסור אפילו לצורך גופו, וע"כ משום דס"ל דמדין מוקצה הוא שמקצהו מדעתו שלא ישתמש בו לשאר מלאכות חוץ ממלאכתו כמו שכתבנו בתוס', וא"כ הוקשה לרש"י ד"ה נסתר (ק"ג ע"א), ששם התיר לטלטל כלי קיזאי לצורך גופו, ולפיכך תירץ דהתם לא מקפיד עליהם לתשמיש אחר ולא מקצה דעתו משמוש אחר, לפיכך גם לר"י לא הוי מלאכתו לאיסור, ומה שלא מקפיד טפי מאשר בקורנס שמקפיד לתשמיש אחר, אפשר משום דכלי קיזאי הוא לא הדבר שעושים בו המלאכה אלא רק הקנה המעמיד, אבל למה דקיי"ל דלא כר' יהודה אה"נ דכלי שמלאכתו לאיסור לא תלי בקפידא כלל, ע"כ.

ונראה לומר ב' נפק"מ לדינא בין ב' הצדדים, האם כלי שמלאכתו לאיסור איסור טלטולו הוא מדין הקצאה, או מדין גזירת טלטול כלים, א) דהנה יש דין של בסיס לדבר האסור, והוא דאם לדוגמא אבן דהוא מוקצה מחמת גופו נמצאת על מטה בשבת, אסור לטלטל המטה משום דבטלה למעות מאחר דבסיס היא להם, וכן מצינו בגמ' לעיל לענין נר. ומעתה יש לדון האם בכלי שמלאכתו לאיסור שמונח על גבי כלי שמלאכתו להיתר, האם יש דין בסיס ונאסר הכלי שמלאכתו להיתר מחמתו לצל, מאחר דהוי בסיס לדבר שמלאכתו לאיסור, או לא.

ולכאורה תלי ב' הצדדים, דאם כלי שמלאכתו לאיסור הוא מדין הקצאה, הוי ממש כמוקצה מחמת גופו, אלא דלא מקצהו לגמרי שהרי כלי הוא, ומשתמש בו גם בחול לצורך גופו ומקומו כמו שכתב הח"י אדם, וא"כ כמו דבמוקצה מחמת גופו איכא דין בסיס, הוא הדין הכא. משא"כ אם הוי מדין גזירת טלטול כלים אפשר דלא עושה בסיס, אבל לא דבר שהוא שמוקצה מצד עצמו שהקצהו מצינו דעושה בסיס, אבל לא דבר שהוא כלי. למרות דאין הדבר מוכרח, דאפשר דאפילו הוא מדין גזירת טלטול, סו"ס אסור ומהוה איסור למה שבסיס לו. ועיין בפמ"ג בסי' ש"ח במשב"ז סק"ד שהסתפק בזה, וכתב דאם כלי שמלאכתו לאיסור מונח על מלאכתו להיתר, צ"ע האם הוי בסיס, ע"ש.

ועיין בתהלה לדוד שכתב דבסי' רס"ו סק"ו הוכיח מדברי הרמב"ן והר"ה והרשב"א ר"פ מי שהחשיך, דאיכא דין בסיס לכלי שמלאכתו לאיסור, ואסור לטלטל הכלי המותר מחמתו לצל. ועיין עוד בישועות יעקב סי' ש"ח סק"ה משי"כ לדון בזה.

ב) עוד נפק"מ האם בכלי שמלאכתו לאיסור יש דין דמינו דאיתקצאי ביהש"מ איתקצאי לכולי יומא, דלכאורה תלי בזה, דאם איסורו מדין מוקצה דהקצה מהם דעתו, שייך שפיר דין דמינו דאיתקצאי, ואם איסורו מדין גזירת טלטול כלים לכאורה לא שייך בו דין דמינו דאיתקצאי, דהא אינו מקצה ביה"ש דעתו מהם [למרות דאפשר דלא מוכרח דמינו דאיתקצאי ביה"ש לאו דוקא באופן שהקצהו, אלא מינו דביה"ש נאסר, ואע"פ דנאסר מדין גזירת טלטול].

ובאמת דמצאנו בזה מחלוקת הראשונים, דבגמ' (ק"ג ע"א) מבואר דמדוכה שיש בה שום מותר לטלטלה, אע"פ דבאין בה שום אסור, והקשו הראשונים (ר"ן ריטב"א רמב"ן ועוד) דהא איתא בגמ' (קמ"ב ע"ב) דלא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד. ובשיטה להר"ן בד"ה מדוכה כתב ח"ל: וטעמא משום שום דאית בה, "והוה דאיתיה בה מע"ש", דאלו בנוותן בה בשבת לא מהני כלל, דלא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד, אבל כי איתיה מע"ש הויא המדוכה טפילה לשום וכו', ע"ש.

והנה מדוכה הוי כלי שמלאכתו לאיסור [עכ"פ בהר"א של הגמ', דמהר"א הכא מוכח דכלי שמלאכתו לאיסור כשיש בו שום שרי, וזה דוקא מע"ש כמו שכתב הר"ן, ודו"ק], ובכל זאת לא מה שהתיר הר"ן הוה דוקא בהניח כע"ש ולא נבנת, וע"כ משום דבהניח בשבת נאסרה מדין מינו דאיתקצאי, וא"כ נפקא דס"ל דבכלי שמלאכתו לאיסור יש דין של מינו דאיתקצאי, והיינו משום דס"ל דמדין מוקצה הוה.

משא"כ ברשב"א ד"ה הא דתנן (ק"ג ע"א), כתב ח"ל: והיינו טעמא משום דכיון דאין זו אסורה אלא מחמת מלאכה (מדוכה), ועכשיו משמש היתר במלאכתו, הרי מה שאוסרה הוה מתירה וכו'. חזינו דהתיר אפילו בהניח

בשבת, ומשום דחשיב ככה"ג שמינה השום כמלאכתו להיתר (מאירי), ולא אמרינן מינו דאיתקצאי, וע"כ משום דס"ל דמדין גזירת טלטול כלים אסרו כלי שמלאכתו לאיסור.

וכן נראה בשאר הראשונים, כגון הרמב"ן והרא"ש והריטב"א, דלא הזכירו חילוק זה דמע"ש, וצ"ע דבשיטה להר"ן (ק"ב ע"ב) בד"ה אלא אמר רבה, כתב להדיא ח"ל: ומיהו ודאי נראה דאפילו לר' שמעון דלית ליה מוקצה, מודה הוא בכלים שמלאכתו לאיסור שהן אסורין לטלטל וכו', דלאו משום מוקצה נגעו בהם אלא טלטול הוא שאסרו בשבת וכו'. חזינו דהר"ן גופיה למד דכלי שמלאכתו לאיסור מדין גזירת טלטול הוא, ואפ"ה סבר דיש בו מינו דאיתקצאי, חזינו דלא תלי הא בהא, ודו"ק.

[ובמאמר המוסגר באו"ז מבאר הדטעם דאין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל, הוא משום דגורו בגזירת נחמיה על כל הכלים, והתירו וחזרו והתירו, ומה שלא התירו נשאר בגזירה, ולצורך דבר שאינו ניטל לא התירו ונשאר בגזירת נחמיה].

ואפ"ה מצאנו בזה מחלוקת הפוסקים לדינא האם יש בכלי שמלאכתו לאיסור דין דמינו דאיתקצאי (דסו"ס מצאנו בזה מחלוקת הר"ן והראשונים האחרים, אע"פ דלאו מטעם שכתבנו האם מדין מוקצה או מדין גזירת טלטול), דהעו"ש והא"ר בסי' ש"ח ס"ק י"ד ס"ל דאסור לטלטלו מחמתו לצל, והפמ"ג בסי' ש"ח במשב"ז ס"ק ט"ז נטה להתיר (והם דיברו בכלי שהיה ביה"ש מלאכתו לאיסור, ובשבת נעשה למלאכתו להיתר).

ב. בענין מוקצה מחמת חסרון כיס

תנן בשבת (ק"ג ע"ב) ר' יוסי אומר כל הכלים ניטלין, חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה, ופי' רש"י בד"ה ויתד ח"ל: "דהנך קפיד עלייהו ומיחד להם מקום דלא חזו למלאכה אחרת", ובגמ' (ק"ג ע"א) בסוף מסכתין איתא בזה"ל: אבל מוקצה מחמת חסרון כיס אפילו ר"ש (דלית ליה מוקצה) מודה, דתנן כל הכלים ניטלין בשבת חוץ ממסר הגדול ויתד של מחרישה. מבואר מדברי הגמ' דמוקצה זה דמסר הגדול ויתד של מחרישה, מצד דקפיד עלייהו ומיחד מקום קרי ליה מוקצה מחמת חסרון כיס.

ואיתא עליה בגמ' (ק"ג ע"ב) אמר ר"נ האי אוכלא דקדרי כיתד של מחרישה דמיא (כלי העשוי לזלף דרכו מים על הבגדים לכבסו, או לגימור מוגמר תחתיו, רש"י). אמר אביי חרבא דאושכפי (סכין של רצענין) וסכינא דאושכבא וחצינא דנגרא (מערד), כיתד של מחרישה דמי, וכתב רש"י בד"ה וסכינא דאושכבא - סכין של בית המקדש שהקצינן מקצינן בו בשר. ובתוס' בד"ה וסכינא כתבו ח"ל: פירש בקונטרס סכין שהקצינן וכו', וי"מ סכין ששוחטין בה שמקפיד שלא תופגם. ויש להזהר שלא לטלטלו אפילו לצורך גופו, דהוי כיתד של מחרישה דאפילו ר"ש מודה, כדאמרינן בסוף מכלתין. וברש"י בד"ה חצינא כתב ח"ל: "כל הני קפדי עלייהו משום דמפגמי ומקצי להו בידים", עכ"ל.

ועוד איתא בגמ' (ק"ג ע"א) דאמר רב חיינא בר שלמיא משמיה דרב, הכל מודים בסיכי זיירי ומזורי דכיון דקפיד עלייהו מיחד להו מקום, וכתב רש"י בד"ה סיכי - כלי צבעין הן, ורבינו הלוי פירש כלי אורגין וכו'. ובד"ה דקפיד - "דקפיד עלייהו האומן שלא יתלכלכו ושלא יתעקמו". מיחד להו מקום - "מוקצה להו בידים", ע"כ. ובתוס' בד"ה בסיכי כ' ח"ל: ואלו כלים מקפיד עליהם יתעקמו ולא יתפגמו, שלא יתקלקלו הבגדים והמשי, ומסיח דעתו מלטלטלן.

והנה מצאתי חילוקי לשונות בראשונים בהגדרה של מוקצה זה, דברא"ש ריש כל הכלים ס"ד כתב ח"ל: אמר אביי חרבא דאושכפי וסכינא דאושכבא וכו', טעמא דהני משום דקפיד עלייהו שלא יפגמו, וכן גמי סכין של מילה ואיזמל של ספרין וסכין של סופרים שמתקנין בהן קולמוסין, "כיון שמקפידין מלעשות בהן תשמיש אחר" אסור לטלטלן בשבת, עכ"ל. מבואר מדבריו דטעם האיסור הוא משום שמקפידים לא להשתמש בו תשמיש אחר (והטעם שמקפידים הוא כדי שלא יפגם ויתקלקל).

ובטור בסי' ש"ח ס"א כתב ח"ל: כל הכלים ניטלין בשבת, חוץ מכלים שאדם חס עליהם כגון סכין של שחיטה ומילה ושל ספרים דהוה ליה כאלו הקצם, "כיון שמקפיד עליהם שלא יטלטלם" כדי שלא יפגמו, וכן כל כיוצא בזה [אמנם ב"ג בקורנס של בשמים כתב לשון: והוא דבר שמקפיד עליו שלא לעשות בו אלא מלאכתו].

ומבואר מדבריו, דאין הקפידא רק על תשמיש אחר כלשון הרא"ש, אלא מקפיד גם שלא לטלטלם ממקומם, ונהי דהקפידא הוא מאותו טעם, כדי שלא יפגמו, מ"מ נחלקו מה היא הקפידא, להרא"ש הקפידא לשימוש אחר, ולטור הקפידא מלטלטל בכלל כדי שלא יפגם.

ובלשון רש"י והתוס' שהבאנו לא הזכירו מה היא הקפידא, דרש"י כתב ח"ל: "דקפיד עלייהו האומן שלא יתלכלכו", ובתוס' "ואלו כלים מקפיד עליהם שלא יתעקמו ולא יתפגמו, שלא יתקלקלו הבגדים והמשי, ומסיח דעתו מלטלטלן". ובפסקי הרא"ה ה"ב אות ג' כתב ח"ל: חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה, "לפי שאדם מקפיד עליהם שלא יתקלקלו בטלטולן", ואלם מקצה להם מקום וכו', ע"ש. מבואר מדבריו כלשון הטור דהקפידא הוא מלטלטלן, משום דנפגמין בעצם הטלטול.

וברמב"ם בפרק כ"ה הלכה ט' כתב ח"ל: כל כלי שמקפיד עליו שמא יפחתו דמיו, כגון כלים המוקצים לסחורה, וכלים היקרים ביותר שמקפיד עליהם שמא יפסדו, אסור לטלטלן בשבת, וזה הוא הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס כגון המסר הגדול וכו', ע"ש. הרי דלא ביאר מה הוא מקפיד שלא לעשות, אלא רק שמקפיד שלא יפחתו דמיו, וכדכתבו רש"י ותוס' דמקפיד שלא יפגמו ולא יתלכלכו, ולא הזכירו את קפידתו.

ובשו"ע בסי' ש"ח ס"א נקט לשון הרא"ש, ח"ל: כל הכלים וכו' חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס כגון סכין של שחיטה וכו', "כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר" אסור לטלטלו בשבת, ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו, וה"ה לקורנס של בשמים שמקפידים עליו שלא יתלכלך, עכ"ל.

והנה כתב הב"י סי' ש"ח ס"א ח"ל: וכתבו התוס' (ק"ג ע"ב בד"ה וסכינא) דכלי המוקצה מחח"כ יש להזהר שלא לטלטלו אפילו לצורך גופו, וכן כתב הרא"ש בתשובות (כלל כ"ב ס"ח), וכיון דלצורך גופו אסור כ"ש לצורך מקומו, כדמשמע בגמ' (ק"ג ע"ב) דלצורך גופו עדיף מלצורך

מקומו. וכן נראה מדברי רבינו (הטור) שכתב בסמוך או אפילו אם צריך לו, והוא דבר שמקפיד עליו שלא לעשות בו אלא מלאכתו וכו' אסור, שהרי שאע"פ שצריך לו לגופו אסר מפני שמקפיד עליו, דהיינו מוקצה מחח"כ, וכנראה שהוא דעת הרמב"ם בפרק כ"ה הלכה ט' שלא הזכיר היתר טלטול לצורך גופו ולצורך מקומו במוקצה מחח"כ, כמו שהזכיר (ה"ה ז) בכלי שמלאכתו לאיסור, עכ"ל.

ובב"ח אות ב' הוסיף להוכיח ח"ל: ומשמע מדברי רבינו מוכתב אח"כ כלי שמלאכתו לאיסור יכול לטלטלו בין לצורך גופו וכו', מכלל דרישא במוקצה מחח"כ אפילו לצורך גופו ומקומו אסור, דהוה ליה כאילו הקצם בפירוש וכו', ע"ש.

המתבאר מדברי הב"י והב"ח, דמהטור עצמו מוכח להדיא דאסור בין לצורך גופו בין לצורך מקומו, א) מקורנס של בשמים דמשמע מהטור דכל צורך שהתיר במלאכתו לאיסור, והיינו גופו ומקומו, בקורנס בשמים אסור צורך זה, והיינו גמי צורך מקומו. ב) מזה דלא כתב הטור בס"א רק לצורך גופו ומקומו כבכלי שמלאכתו לאיסור. וכן מהרמב"ם דלא כתב היתר של גופו ומקומו בממח"כ, כדכתב בכלי שמלאכתו לאיסור, משמע דאין היתר כזה.

ובביאור הגר"א ס"א ד"ה ואפילו כתב ח"ל: תוס' שם בד"ה הנ"ל, וכ"ה בגמ' שם (ע"א) קסבר דבר שמלאכתו וכו' איתביה וכו' כיון דשמעה וכו', וכי בתה"א ור"ש לצורך מקומו דחמיר יותר, וכ"ה שם אמר אביי התירו וכו' (וקכ"ד ע"א) אמר רבה לצורך וכו', עכ"ל.

וביאור ראיתו האחרונה מאמר אביי התירו ואמר רבה, היא לכאורה גם על צורך מקומו, דבגמ' מבואר דהתירו וחזרו והתירו, עד שאמרו דמותר מלאכתו לאיסור לצורך גופו איך, לצורך מקומו לא, חוץ מן המסר הגדול וכו', דהם אסורים אפילו לצורך גופו, וכ"ש לצורך מקומו, דהא אפילו במלאכתו לאיסור לאביי אסור לצורך מקומו, ומסר גרע טפי, מלבד דהוה גופיה מלאכתו לאיסור.

וכן מרבא דמוכח כן דהתירו מלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו, חוץ מן המסר הגדול, והיינו דמסר אסור אפילו ככה"ג דהוה צורך גופו ומקומו (וכן לרבה לקמן מוכח כן), וגם בראיה זו לא צריך להגיע לר"ש, וראיתו הראשונה מגמ' (ק"ג ע"א) היינו דאקשינן לרבה דהתיר מלאכתו לאיסור לצורך גופו, ממדוכה דאסורה בטלטול ואפילו לצורך גופו, ודחינן דמדוכה הוי כסיכי זיירי ומזורי דהם מוקצה מחח"כ, ולפיכך אסור לצורך גופו, חזינו דצורך גופו אסור בממח"כ וכ"ש מקומו, ובראיה זו צריך להגיע לר"ש.

ובראיתו של הב"י מדברי התוס' דכתב דממח"כ כסכינא דאושכבא יש להזהר לטלטלו אפילו לצורך גופו, וכתב הב"י דכ"ש לצורך מקומו כדחזינו (ק"ג ע"ב), וכן בראית הגר"א הראשונה מגמ' (ק"ג ע"א), מבוססת הראיה על ק"ו מצורך גופו לצורך מקומו.

והנה בניירות שמשון בד"ה ואפילו לצורך מקומו, כתב על דברי השו"ע דאסר לצורך מקומו ח"ל: ול"ג להתיר עכ"פ לצורך מקומו, ומ"ש הב"י דכ"ש מצורך גופו זה אינו, דלרבה הם שווים במשקל, עיין בגמ' (ק"ג ע"ב). ועוד זיל תתר טעמא דמקפיד עליו לעשות בו מלאכה אחרת, אבל לטלטל ממקומו אינו מקפיד, וכיון שהוא כלי מותר לטלטלו לצורך מקומו, ולכן דייקו התוס' בלשונם שיש להזהר לטלטלו לצורך גופו (בדוקא) וכו'. וגם מ"ש הב"י מדלא כתב הרמב"ם ההיתר רק בכלי שמלאכתו לאיסור, אינו ראיה, ודרכו לילך בדרך הגמ', וכיון דבגמ' הזכירו שם גם הוא כתבו שם, עכ"ל.

וביאור דבריו (מהוסף להתחלה), דהא דהביא הב"י ראיה מדלא כתב הרמב"ם היתר גופו ומקומו רק בכלי שמלאכתו לאיסור, אינו ראיה, דמאחר דהיתר דגופו ומקומו מוכר בגמ' בפירוש רק על מלאכתו לאיסור, לפיכך כתבו הרמב"ם רק במלאכתו לאיסור, ודרכו לילך בדרך הגמ', אבל לעולם גם במוקצה מח"כ מותר לצורך מקומו.

ועל ראיתו הב"י מהתוס' דאם מותר לצורך גופו כ"ש לצורך מקומו דמוכח (ק"ג ע"ב), אדרבה בגמ' שם דעת רבא דמה לי צורך גופו מה לי צורך מקומו (דלא כאביי דרק גופו ולא מקומו), והיינו דשוים הם, וא"כ אע"פ דמבואר בתוס' דאסור לצורך גופו, אין כ"ש דגם לצורך מקומו, דגופו לא יותר סיבה להתיר.

ועוד הקשה דהא השו"ע נקט דהטעם דאסור דמקפיד שלא לעשות בו תשמיש אחר שלא יפגם, ולהאי טעמא כל הסיבה לאסור הוא רק במשתמש בגופו לתשמיש אחר, אבל לצורך מקומו שלא משתמש תשמיש אחר בחפץ אינו מקפיד, ואין סיבה לאסור. ואדרבה מדנקטו התוס' יש להזהר שלא לטלטלו אפילו לצורך גופו, ולא הזכירו מקומו, משמע דוקא גופו אבל מקומו לא.

ולכאורה לפי המבואר בטור דהקפידא היא "לא לטלטלו" כדי שלא יפגם, הדין נותן דאפילו לצורך מקומו אסור, דמאחר שחושש שיפגם מקפיד לא לטלטלו כלל ממקומו, דאולי יפסד בטלטולו, וא"כ לצורך מקומו גמי יש לאסור, דמקפיד לא להזיזו כלל ממקומו אפילו בלא שמשמש לתשמיש אחר, וכן משמע בפסקי רמ"ז שהבאנו לעיל. אך על השו"ע שפיר הקשה הנזירות שמשון, דהא נקט כיון שמקפידים "שלא לעשות בהם תשמיש אחר", וכלשון הרא"ש.

וכן בדברי התוס' רא"ש קשה, דבד"ה סכינא (ק"ג ע"ב) כתב ח"ל: פי' ששוחטין בו ומקפיד עליו שלא יפגם, מכאן יש להזהר מלטלטל סכין סופרים וסכין מילה, דכולהו קפיד עלייהו לעשות בו תשמיש אחר, דאפילו ר"ש מודה בהו וכו', עכ"ל.

ומסתיומת לשונו שכתב יש להזהר מלטלטל, ולא כתב לצורך גופו כפי שכתבו התוס', וכפי שדייק הנזירות שמשון מהתוס', משמע דאפילו לצורך מקומו אסור (וכן כתב הרא"ש בפסקים בסתמא אסור לטלטלן בשבת), והוא גופיה מסיים דכולהו קפיד עלייהו לעשות בו תשמיש אחר, ולכאורה אם זה הקפידא היה צריך להיות מותר לצורך מקומו.

ואולי צ"ל בדברי השו"ע והרא"ש, דבאמת לאו דוקא כתבו, דאין כוונתם דרק מקפיד שלא להשתמש לתשמיש אחר גרידא, אלא דמאחר שמקפיד להשתמש בהם בתשמישים אחרים, ממילא דעתו שלא יטלטלם כלל, דהא אין בהם שימוש בשבת. או דהיא גופא אתא הטור לבאר דברי הרא"ש, דאין כוונתו דכל הקפידא רק לא להשתמש תשמיש אחר, אלא

יש גם קפידיא לא לטלטל מהאי טעמא שלא יפגם. אך לומר כן הוי דחוק, דלשון הרא"ש והשו"ע בפשוטו משמע דכל הקפידיא היא רק משימוש. והנה בהגהות רעק"א בס"ס רס"ו [בד"ה אלא דלר' נחמיה] (ומובא בחידושים (ל"ו ע"א) בתד"ה הא ר"ג), כתב וז"ל: ודאי דשיעור דבריהם כך הוא, דכלים שמלאכתו לאיסור, ויש בהם תשמישי היתר דרגילים בחול, כמו קורנס לפצע אגוזים, בזה אף לצורך מקומו מותר, דכל שיש לו מציאות היתר טלטול בשבת לגופו היינו לתשמישים הרגילים בו בחול, מותר גם לצורך מקומו, אבל שופר דאין רגילים ליתן בו מים לתינוק, וליכא מציאות טלטול לגופו, בזה גם לצורך מקומו אסור, ומה"ט נחא דמשמעות הפוסקים דמוקצה מח"כ אסור לטלטל בשום ענין, ובניירות שמשון ר"ס ש"ח טען דלצורך מקומו לשתי דאין בזה חסרון כ"ס, ולפי הנ"ל נחא, דכל שאין מציאות היתר טלטול לצ"ג גם לצ"מ אסור, עכ"ל.

וביאור דבריו, דכל שאין לו היתר לצורך גופו, בין מצד המציאות דאין בו תשמישי היתר הרגילים בחול, ובין מצד הדין דאסור לצורך גופו, אסור נמי לצורך מקומו, ולפיכך אע"פ דמצד הסברא שמקפיד לא לעשות בו תשמישי אחר, יש לאסור רק לצורך גופו ולא לצורך מקומו, מ"מ פועל יוצא הוא דאם צורך גופו אסור, ממילא נאסר גם לצורך מקומו. וכדברי רע"א מצאנו בבעה"מ (קנ"ד ע"ב) וז"ל: וכיון דלא חזו לצורך גופן לשום דבר, אף לצורך מקומן אינן ראוין לטלטל וכו', ע"ש.

[וברשב"א התם פליג עליה דהבעה"מ וז"ל: ואינו מחזור בעיני, שהרי לר' נחמיה כלי שמלאכתו לאיסור אין ראוי לטלטלו לצורך גופו כלל, לפי שאין כלי ניטל לדידה אלא לצורך תשמישו המיוחד לו בלבד, ואפילו כן לצורך מקומו מטלטלין, וכפי פירושו של רש"י ז"ל כמו שכתבנו שם בס"ד, וכן נראה כדבריו, עכ"ל].

ומעתה מיושב שפיר דברי השו"ע והרא"ש, דאע"פ דהטעם שמקפיד הוא רק לאסור לצורך גופו, מ"מ מאחר דנאסר לצורך גופו ממילא אין לו היתר לצורך מקומו.

אך עדיין מה שהקשה הניירות שמשון מדברי רבא, דאמר מה לי צורך גופו מה לי מקומו, ומשמע דשווין הם, ואיך אמר הב"י ק"ו, דאם בתוס' מבואר שלצורך גופו אסור כ"ש לצורך מקומו, ועוד היא גופא צ"ב מדוע באמת תלי הא בהא, הרי כל הטעם של הקפידיא הוא סיבה רק לאסור לצורך גופו, ומדוע כל שאין לו היתר לצורך גופו אינו מותר אף לצורך מקומו. ונראה לומר, דהנה בריטב"א (קכ"ג ע"ב) בדברי רבא דאמר מה לי צורך גופו מה לי צורך מקומו, ובשניהם יש סיבה להתיר במלאכתו לאיסור, כתב וז"ל: פי לאו מלישנא דהתירו דייק רבא וכו', אלא רבא מסברא אתא עליה דליכא לאפלוגי בנייהו כלל, דכיון שהתירו להשתמש בהן לצורך גופן ולטלטלם, לכך ראוי הוא להתיר ג"כ שיוכל לסלקם משם לאחר תשמישם לצורך מקומם, כי צורך מקומם כך הוא צורך גדול לשבת כצורך גופם, עכ"ל.

וביאור דבריו, דהא גזרו על כל הכלים, וכשחזרו והתירו לצורך גופן הוצרכו להתיי מוכן זה גם לצורך מקומן, דאין סברא שישתמש לצורך גופן ויצטרך להשאיר החפץ במקום שימושו ולא לסלקו, ונמצא דההיתר לצורך מקומן הוא נובע מכך שהותר לצורך גופו, וא"א להשאירו אחר שימושו בגופו ללא לסלקו.

ומהאי טעמא הריטב"א (קכ"ד ע"א) בד"ה ואתא ר' נחמיה בסופו, הביא מחלוקת בדעת רש"י האם לר' נחמיה בכלי שמלאכתו לאיסור מותר לצורך מקומו, או אסור כלצורך גופו, והביא בשם ר"ת וז"ל: ור"ת ז"ל סובר דלדעת רש"י ז"ל אין היתר טלטול לר' נחמיה לצ"ג דבבר שמלאכתו לאיסור, וה"ה שאין לו היתר לצורך מקומו, דהא אפילו לרבא לא עדיף צורך מקומו מצורך גופו, ועוד דלא הוה רבא צורך מקומו לצורך גופו אלא מן הטעם שכתבנו למעלה (היינו מה שהבאתי), כי בכלל מה שהתרתו לצורך גופו, אתה צריך להתירו לסלקו ממקומו לאחר שנשתמש בו, שאף הוא עומד ומיוחד לכך, וא"כ במי שלא התרת לצורך גופו אין לך להתיר לצורך מקומו, עכ"ל.

ומעתה מבואר שפיר, דהא רע"א (ל"ו ע"א) בד"ה הא ר"ג, כתב בדעת התוס' דכל שאין לו היתר לצורך גופו אין לו היתר לצורך מקומו, וביאור הדבר יהיה כהריטב"א דכל ההיתר צורך מקומו נובע מהיתר גופו, וממילא כשאסור לצורך גופו אין מקום להתיר כלל צורך מקומו, וזהו גופיה הביאור בדברי רבא מה לי צורך גופו מה לי צורך מקומו.

וא"כ מובן שפיר דברי הב"י, דהא דכתב דאם לצורך גופו אסור כ"ש לצורך מקומו, כתב כן לדעת אב"י דלא תלי היתר מקומו בגופו, דהא אסר לצורך מקומו ולפיכך כתב כ"ש, אבל בדעת רבא שהשווה אותם לק"מ קושיית הנו"ש, דהפוך הוא, דברבא מבואר דכל היתר מקומו נובע מגופו, ולפיכך מאחר דתוס' כתבו דגופו אסור, ומטעם המבואר ברא"ש ובשו"ע, כ"ש הכא דאין שייך להתירו לצורך מקומו.

ובביאור דעת הניירות שמשון נראה, דלמד כהרשב"א (קנ"ד ע"ב) שהבאתי לעיל דפליג על הבעה"מ וס"ל דאין תלוי היתר מקומו בהיתר גופו, אלא אפילו באיסור לצורך גופו אפשר להתירו לצורך מקומו, וכן למד בר' נחמיה דאע"פ דאסור לצורך גופו שרי לצורך מקומו, ולמד כן ברש"י, דלא כר"ת שהביא הריטב"א.

וממילא אע"פ דמצד הקפידיא שלא להשתמש תשמישי אחר יש סיבה לאסור לצורך גופו, מ"מ אינה סיבה לאסור לצורך מקומו, וממילא אע"פ דאסור לצורך גופו אין זה סיבה לאסור מקומו, ומה שכתב רבא מה לי צורך גופו מה לי צורך מקומו, לא למד כהריטב"א דהיתר מקומו תלי בגופו.

אלא צ"ל דלמד כפי המבואר בחיי אדם כלל ס"ו (ס"ד) דכתב וז"ל: כלים שמלאכתם לאיסור וכו', דמהם מקצה דעתו מחמת איסורין, וגם דיש לחוש שמא יבוא לעשות מלאכה בהן וכו', ולא התירו אא"כ הוא צורך שבת כגון לפצוע בו אגוזים וכו', או אפילו אינו צריך לגוף הכלי אבל צריך למקום הכלי, דלתשמישם אלו אינו מקצה מדעתו, שהרי גם בחול לפעמים משתמש בהם לצורך גופם או מקומם וכו', עכ"ל.

ומבואר מדבריו, דהיתר מקומו לא תלי בגופו, אלא דכל טעם איסור הטלטול במלאכתו לאיסור הוא משום שמקצה מדעתו, וגופו ומקומו כל אחד בפנ"ע לא מקצה מהם, דדרך להשתמש לצורכם בחול.

וכך אפשר דלמד הניירות שמשון ברבא, דמה לי צורך גופו מה לי מקומו, לא מצד דתלי הא בהא, אלא דאין סברא לחלק ביניהם, דמשניהם לא

מקצה מדעתו, ולפיכך במוקצה מח"כ דהמציאות דמקצה מדעתו רק את השימוש לצורך גופו שהוא הנקרא תשמישי אחר, וכדי שלא יפגם, אבל למקומו אין סיבה שיקצה, דלא הוי תשמישי אחר ולא יתקלקל, וכדמשמע לשון השו"ע והרא"ש, אין סיבה לאסור לצורך מקומו. וכן ילמד הרשב"א דפליג על הבעה"מ בדברי רבא, ולפיכך לר' נחמיה אע"פ דאסור לצורך גופו שלא תשמישי המיוחד לו, אין סיבה לאסור לצורך מקומו דלית ביה האי טעמא, ולא תלו הא בהא, ודו"ק.

והנה מצאתי במרדכי שכתב וז"ל: חוץ מן המסר הגדול, מיהו לצורך גופו או לצורך מקומו מותר, כדמשמע פ' כל הכלים (קכ"ד ע"ב) וכו', אבל צורות ומעות וכל דכוותיהו שאין עליו תורת כלי ולא תורת אוכלים חמור מכולהו, ואפילו לצורך גופו או לצורך מקומו לא, וכ"פ ראב"ה, עכ"ל. ומבואר בדבריו דמוקצה מח"כ מותר לצורך גופו ומקומו, בשונה ממוקצה מחמת גופו דאסור אפילו לצורך גופו ומקומו.

ובבגדי ישע אט"ו הביא דברי המהרש"ל וז"ל: אבל הגאון המהרש"ל כתב בביאוריו על הסמ"ג וז"ל, והא דמודה ר"ש במוקצה מח"כ היינו אפילו לצורך גופו או מקומו, דבלא צורך גופו או מקומו אפילו מוקצה מחמת איסור לא שרי ר"ש, אלא דוקא בצורך גופו או מקומו כדמוכח לשם, וכן פ' התוס', ואל תשגיח בדברי המרדכי וכו' דזה אינו כדפי', והראיה שכל דבר שמלאכתו לאיסור אין מטלטלין אלא לצורך גופו או מקומו, כדמוכח להדיא בפכ"ה, וכן סבר ר"ש, דלא שרי ר"ש מוקצה אלא בצורך גופו ומקומו, וממילא כשמודה במוקצה מחמת איסור או שאר מוקצה דמחומר או וכו' אסור אפילו בצורך גופו ומקומו וכו', ע"ש.

ונראה מדבריו דקשיא ליה דאע"פ דמוכח נגמ" (קכ"ג ע"א וע"ב) דמוקצה מח"כ אסור לצורך גופו ומקומו, כפי שהבאנו לעיל מהגר"א, זה אינה ראייה, דאפשר דהוה לר' יהודה דאית ליה מוקצה, אבל לר"ש דלית ליה מוקצה שרי, והא דאיתא דמודה ר"ש במוקצה מח"כ (קנ"ד ע"א) היינו דאסור רק שלא לצורך גופו ומקומו. אלא הא קשיא, דמאחר דגם לר"ש כלי שמלאכתו לאיסור שרי לצורך גופו ומקומו, כדפי' התוס' (ל"ו ע"א), וכפי שהבאנו במקור טעם מוקצה עוד חבל ראשונים שלמדו כן, אי"כ כשכתוב שמודה במוקצה מח"כ היינו אפילו לצורך גופו ומקומו, דבלא גופו ומקומו בלאו הכי אסור אף לר"ש.

ובביאור המרדכי אפשר דלמד כהפסקי הר"ד שהבאנו במקור דין מוקצה. וכן הביא המאירי (קכ"ד ע"א) יש שפירש דר"ש פליג אף על איסור שלא לצוגו"מ בכלי שמלאכתו לאיסור, ושרי כלי שמלאכתו לאיסור בטלטול לגמרי, והיינו משום דס"ל דמלאכתו לאיסור לא מדין גזירת טלטול אלא מדין הקצאה, כפי המבואר בחיי אדם כלל ס"ו ס"ד שהבאנו לעיל, ולפיכך לר"ש דלית ליה מוקצה שרי. ולפי"ז מובן שפיר דלמד המרדכי דכל מה שכתוב דמודה ר"ש במוקצה מח"כ, היינו דוקא שלא לצורך גופו ומקומו, אבל לצורך גופו ומקומו שרי, דסו"ס כלי הוא, ואיסורו מדין הקצאה דלית ליה לר"ש.

העולה עד עתה, בדין מוקצה מח"כ האם יש לו היתר, וא"כ מהו ההיתר, (א) שיטת השו"ע והרא"ש (וכן למד הב"י ברמב"ם בתוס' ובטור) דאסור אפילו לצורך גופו ומקומו. (ב) בניירות שמשון מבואר דשרי לצורך מקומו, ורק לצוג"א אסור, ונימוקו הוא מטעם שכתב השו"ע קפידיא מלהשתמש בתשמישי אחר, אבל בטור שכתב שמקפיד לא לטלטל לכאורה יסכים דאסור אף לצורך מקומו. (ג) שיטת המרדכי דמח"כ מותר לצורך גופו ולצורך מקומו, וכמוכח דרך לדעת ר"ש.

ובהגדרה מהו מוקצה מח"כ, (א) ברא"ש ובשו"ע נקטו דמקפיד לא להשתמש בתשמישי אחר שלא יפגם. (ב) בטור כתב שמקפיד לא לטלטל כלל כדי שלא יפגם. וכן הוא בפסקי הרא"ה. (ג) ברש"י ובתוס' וברמב"ם סתמו שמקפיד שלא יפגם ולא יפחת דמיו, ולא פירשו מהו הקפידיא. והנה בשו"ע בס"י ש"ס ס"ז פסק דמטה שיחודה מבעו"ל למעות, ואפילו הניח עליה מעות מבעו"ל, כיון שסלקן קודם בין השמשות שרי לטלטולה. וברמ"א כתב עליו וז"ל: ויש אוסרין ביחד לכך והניח בהם אע"פ שסלקן מבעו"ל (טור בשם ר"ת), ולכן אסור לטלטל כ"ס של מעות אע"פ שהוציא המעות ממנו מבעו"ל, אא"כ עשה בו מעשה שפחתו מלמטה וסלקו מן היחוד וכו', מיהו לצוג"א או לצוג"מ מותר, ע"כ.

ובמשנ"ב בסקכ"ה על היש אוסרין, הביא בשם המ"א וז"ל: טעמו דהוא גריע משאר כלי שמלאכתו לאיסור, כיון שיחודה בהדיא לזה מסתמא מיוחד לה מקום, ומקפיד שלא להשתמש בה תשמישי אחר וזלת זה, ועל כן דינה כמוקצה מח"כ. כן כתבו הפוסקים. וכתב המ"א ולפי"ז אפילו לצוג"א ומקומו אסור, ונשאר בתימה על הרמ"א שכתב לשיטה זו דלצ"ג או מקומו מותר, דליתא, והביא ראיות לזה, וכן בפרישה ובביאור הגר"א מסכימים לדבריו. ובסקכ"ז הביא וז"ל: ומ"מ לדינא מסכים הא"ר דאף שהכיס מיוחד למעות, כל שאין דרכו להקפיד להניח בו דברים אחרים איננו בכלל מוקצה מח"כ, רק כסתם כלי שמלאכתו לאיסור, ושרי לצוג"א ומקומו, וכן הסכים בספר בית מאיר ע"ש, עכ"ל.

ובשעה"צ אות י"ט הביא וז"ל: ועיין שם (בבית מאיר) שהוא הקיל עוד ביותר מזה, שכתב דמח"כ נקרא כל שדרך להקפיד וליחד לו מקום כסיכי זיירי ומוזרי, וכיס המיוחד למעות הלא אין דרך להקפיד ליחד לו מקום, ועל כן הוי דינו רק כשאר כלי שמלאכתו לאיסור, עכ"ל.

ולמעין בדברי הבית מאיר דזה הטעם שחילק בין מטה לכיס, דבמטה מקפיד ליחד מקום ובכיס לא, נראה בדבריו דאפילו דבר שמקפיד לא להשתמש בו לתשמישי אחר, מ"מ עדיין לא נאסר מצד מוקצה מח"כ, אלא בעי דיקפיד נמי ליחד לו מקום מסויים. ולכן בארנקי אע"פ דנימא דמקפיד לא להשתמש לתשמישי אחר, מ"מ עיננו רואות שלא מקפידים ליחד לו מקום מסויים. וא"כ נפקא עוד שיטה בהגדרת מח"כ, דלא סגי במקפיד להשתמש ולא במקפיד לטלטל, אלא בעי נמי להקפיד ליחד לו מקום.

אמנם בשש"כ פ"כ ס"י"ט בהערה נ' הביא משי"כ הבית מאיר, ותמה עליו וכתב וז"ל: וצ"ע בדבריו, וכי אדם מביא מקום לגייר כתיבה וכו', ושמעתי מהגרש"ז אויערבאך דכוונת הבית מאיר לומר שהוא מקפיד על כל שינוי מקום שלא לצורך, עכ"ל. והיינו דאין כוונת הבית מאיר שבעי קפידיא ליחד לו מקום, אלא מקפיד שלא ישנו מקומו ממקום למקום שלא לצורך, אבל לא שיהיה לו דוקא מקום מיוחד. אמנם במשנ"ב משמע דלמד בבית מאיר כפשוטו, כדמשמע בבית מאיר דבעי קפידיא ליחד לו מקום מסויים.

בדין טלטול בגופו וטלטול מן הצד במוקצה מח"כ

כתב הב"י בס"י ש"ח ס"א בהקדמה, וז"ל: ומתוך דבריו פה יתבאר לך שמוקצה מחמת חסרון כ"ס אין לו צד היתר לטלטלו, אך שלשת חלקים הנשארים יש צדדי היתר בטלטולם על דרכים שונים, כי כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצוג"א וכו', ודבר שאסור לטלטלו מחמת גופו יש בו דרכי היתר י"ג, הח' התירו לטלטל המת מפני החמה ע"י ככר או תינוק, הי"ג התירו לטלטל האיסור בגופו שלא בנענוע ידיו, כדתנן הקש שע"ג המטה וכו', אבל אם ע"י נענוע ידיו מטלטל האיסור, ואפילו אם אינו נוגע, זה נקרא טלטול מן הצד, ואסור כל שהוא צריך לדבר האסור, עכ"ל.

ומשמע מדברי הב"י להדיא דבמוקצה מח"כ אין בו כל הי"ג היתרים שנאמרו במוקצה מחמת גופו, ויהיה אסור לטלטלו בגופו מן הצד, וכן יהיה אסור ע"י ככר או תינוק וע"י יחוד. וכן נראה להדיא דלמד הפמ"ג בדבריו, דבס"י ש"ח ס"א במשנ"ב כתב וז"ל: חסרון כ"ס מוקצה, העיד בו מן המשביר ז"ל שאין בו שום תקנה לטלטלו בשבת, ובס"י ת"ט ס"א גיזי צמר שנתנן לאוצר לסחורה מהני יחוד (וקשה והא משמע מהב"י דאפילו יחוד אסור, דאין לו צד היתר), ולכן פירשו דכל זמן שהוא בקפידתו ודאי מוקצה הוא, אם ייחד מע"ש שרי וכו', ע"ש. מבואר מדבריו דלמד בב"י שהכל אסור, ולפיכך הוקשה מיחוד דאחד מן הדברים שמנה הב"י במוקצה מחמת גופו, דמשמע דבמח"כ אין מותר, ותירץ, ע"כ. ומדהקשה רק ע"ז, משמע דשאר דברים שהותרו במוקצה מחמת גופו, אסור שפיר במח"כ. וכן למד התהלה לדוד סק"ב בפמ"ג וז"ל: וכתב עוד המ"ז דמוקצה מח"כ אסור בטלטול מן הצד או טלטול בגופו, ע"כ.

וכן כתב יותר להדיא הפמ"ג בס"י ש"ט סק"ב במשנ"ב וז"ל: אם הניח מוקצה מח"כ על דבר היתר ושכח בין השמשות, אף דלא הוה בס"י ז"ל דאסור לנער, כי הניעור הוא טלטול מן הצד לצורך דבר המותר לגופו או מקומו שרינו לה, וזה באבן ע"פ החבית, הא חסרון כ"ס משמע בב"י סי' ש"ח בהקדמתו דלית ביה דרכי ההיתר טלטול מן הצד, וכבר כתבתי בזה בריש סי' ש"ח, ועדיין צ"ע, עכ"ל.

והנה בתהלי"ד סי' ש"ח סק"ב כתב על הפמ"ג וז"ל: והא דמדייק המ"ז מדבריו הב"י שכתב דמוקצה מח"כ אין צד היתר לטלטלו, באמת דברי הב"י צע"ג דהא חשב תיכף בהדברים שיש למוקצה מחמת גופו, וכי יש דברים שמוותר לטלטלם ע"י מחשבה וכו', וקשה הא גם במוקצה מח"כ יש דברים שמוותר לטלטלם ע"י מחשבה כגון נסרים של אומן וכו' (הביא שם עוד היתרים שמנה במוקצה מחמת גופו ששייכים גם במוקצה מח"כ), ולכן לכאורה אין להוציא דין חדש מדברי הב"י האלו, צ"ע, עכ"ל.

מבואר מדברי התהלי"ד דלא כהפמ"ג, ובאמת שרי טלטול בגופו ומן הצד, ודברי הב"י צ"ע, דאע"פ דמשמע מהב"י כהפמ"ג, מ"מ אין להוציא מהם דין חדש, דהא משמע דברי הב"י לאו דוקא, דיש כמה היתרים שישנם גם במח"כ כבמוקצה מחמת גופו, ואפ"ה כתב הב"י דאין צד היתר לטלטלו. עוד מצאנו בהגהות רע"א בס"י ש"ח ס"ה, דכתב השו"ע: יש מתירים לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפילו מחמת צל ע"י ככר או תינוק, וכתב רע"א במקום וז"ל: וה"ה כלי שהוא מוקצה מח"כ נראה דמותר, אף דאין בו היתר לעצמו לצורך גופו ומקומו, דהא מקור דין זה יצא מההיא דמדוכה שיש בה שום, והרי בר"פ כל הכלים רצה להוכיח מזה הברייתא דכלי שמלאכתו לאיסור אסור לצוג"א ומקומו, הרי אף דאין לו היתר כלל אפ"ה מטלטל אגב השום וכו', ע"ש.

מבואר מדבריו להדיא דמוקצה מח"כ שרי ע"י ככר או תינוק, דזה אחד ההיתרים שמנה הב"י במוקצה מחמת גופו (היתר הח'), ולא מנה במח"כ, משמע דלאו דוקא דברי הב"י, וראיית רע"א היתה דאם הגמ' מביאה ראייה דמלאכתו לאיסור אסור לצוג"א ומקומו, ואפ"ה ע"י שום שרי, ה"ה במוקצה מח"כ דאסור לצוג"א ומקומו מותר ע"י שום.

ובאמת לפי המבואר ברש"י (קכ"ג ע"א) בד"ה הני נמי, הראיה יותר ישירה, דהגמ' מביאה דהטעם דעלי אסור דהוא כסיכי זיירי ומוזרי, דממח"כ נינהו, ורש"י מפרש דלשון הגמ' הני נמי קפיד עלייהו ומיחד להם מקום, קאי על עלי ומדוכה, והיינו דגם במדוכה מה שאסור משום דהוה מוקצה מח"כ, ואפ"ה ביש בה שום מותר, משמע להדיא מהגמ' דע"י שום שרי אפילו במח"כ. אמנם בתוס' (קכ"ג ע"א) בד"ה הא נמי מיחד להו מקום, משמע דחזור רק על עלי ולא על מדוכה, דגרס הא נמי, ולא הני נמי כגירסת רש"י, וכן דייק השפ"א בתוס' הכא, וכן המהרש"א (קכ"ג ע"ב) בד"ה איתבייה. (וכן משמע בחזו"א דכתב כרע"א דגם במוקצה מח"כ יש היתר דככר או תינוק).

עוד מצאנו בשו"ע בס"י ת"ט ס"א שכתב וז"ל: מוכין שטמן בהם דרך מקרה אסור לטלטלן, אלא מנער הכיסוי והן נופלות, וכגון שמקצתן מגולה שאין זה טלטול אלא מציורו. וכתב המשנ"ב בסק"ג דאסור לטלטלן דסתמן חשוּבין הן, ואדם מקצה דעתו מהן מפני שעומדין לעשות מהן לבדים, והן מוקצים מחמת חסרון כ"ס דמקפיד להשתמש בהן שאר דברים וכו'. הרי מבואר להדיא דהמשנ"ב למד דהוה מוקצים מח"כ, ואפ"ה שרו בניעור דהוא טלטול מן הצד, והרי להדיא דלא כהפמ"ג בב"י.

וכן מצאנו בכל החיים בס"י ש"ח אות י' שכתב וז"ל: מיהו ודאי ע"י טלטול מן הצד שרי, תו"ש אות ג'. ועיין בשש"כ פרק כ"ב הערה פ' דהביא ענין זה. עכ"פ העולה לדינא דברע"א ובחזו"א ובתהלי"ד ובמשנ"ב ובכ"פ החיים, מבואר דדברי הב"י לאו בדוקא, וכן משמע מהסוגיא (קנ"ג ע"א) לרש"י דהני נמי קאי על מדוכה, וכן הורו להקל בעל האיל משולש והגר"מ גרוס. ובביאור פולגותא דהפמ"ג ורע"א והתהלי"ד והשאר, נראה דהפמ"ג למד דאע"פ דבטלטול בגופו התחדש דלא הוי טלטול כלל, מ"מ דוקא במוקצה מחמת גופו שסיבה היותר מוקצה הוא משום דמסיח דעתו מלטלטלו משום דלא ראוי לשום שימוש, ואין לו דעת חיובית לאפוקי שלא רוצה להשתמש בזה אלא שלא חושב עליהם כלל, לפיכך באופן שמטלטלו בגופו לא חשיב טלטול ולפיכך שרי, משא"כ במוקצה מח"כ דסיבה המוקצה הוא שמקצה באופן נגדי, שלא רוצה להשתמש בזה כדי שלא יתקלקל, לפיכך קפידותו הוא לא להזיזו בשום צורה, ואפילו בצורה שלא תקרא טלטול וכדי שלא יתקלקל, וכלשון הטור שמקפיד שלא לטלטלו, ולפיכך אסור אפילו בגופו דמקפיד ע"ז. (ובגופו שלא מקפיד לא לטלטלו אלא לא חושב כלל, רק דבר ששם טלטול עליו אסור). משא"כ התהלי"ד ודעימיה ס"ל דכיון שטלטול בגופו לא שמהי טלטול אין סיבה לאסור, דרק טלטול אסור.

בענין האם מוקצה מח"כ הוי רק בכלי שמלאכתו לאיסור או גם במלאכתו להיתר

אימת בגמי' (מ"ה ע"ב) ור' יוחנן אמר אנו אין לנו אלא בנר כר"ש, אבל מנורה בין ניטלה בידו אחת בין ניטלה בשתי ידיו אסור לטלטלה, וטעמא מאי, רבה ור"י דאמרי תרווייהו הואיל ואדם קובע לה מקום, א"ל אביי לר"י והרי כילת חתנים דאדם קובע לו מקום, ואמר שמואל משום ר' חייה כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפרקה בשבת, אלא אמר אביי בשל חוליות וכו' (דהאיסור לא משום דקובע לה מקום אלא שמא יחזירה שתתפרק ועושה כלי). ובתוס' שם בד"ה אין לנו כתבו וז"ל: אך לפי"ז קשה לרשב"א דמשמע דנקט במנורה אין לנו כר"ש, אבל ר"ש מיהא שרי במנורה, ולמאי דמפרש טעמא דמנורה משום דאדם קובע לו מקום היכי שרי ר"ש, הא אמרי' בריש כל הכלים הכל מודים בסיכוי יזירי ומזורי כיון דקפיד עלייהו מייחד להו מקום. (ומכח זה תירצו דלעולם ס"ג גם לר"ש דבמנורה אסור, וביארו דאנו אין לנו כר"ש באופן אחר, ע"ש). ובד"ה והא כילת חתנים כתבו וז"ל: פי' הרשב"א דאדם קובע לה מקום כמו למנורה, ואפי"ה שרי שמואל, אלא ודאי לא חשיב קביעות שלה ושל מנורה קביעות, אלא היכא דקבע מקום לגמרי כדאמר בפ' כל הכלים, עכ"ל.

והנה מדדימה הרשב"א מנורה לסיכוי יזירי ומזורי, דאסור משום דקפיד עלייהו ומייחד להו מקום, והגמ' דימתה כילה למנורה, משמע ששלושתם שווים מדין מוקצה מח"כ.

וכן בתוס' שכתבו שרק משום שלא חשיב קביעות שלה קביעות, אבל היכא דקבע מקום לגמרי אסור כדאמר בכל הכלים, והיינו סיכוי יזירי ומזורי, משמע להדיא דגם במנורה וכליה באופן שיש קביעות מקום גמורה הוי מוקצה מחמת ח"כ. (ומשמע להדיא דמוקצה מח"כ הוי גם בכלי שמלאכתו להיתר, דהא כילה הוי כלי שמלאכתו להיתר. וכן מנורה לדברי הרשב"א (קכ"ב ע"ב) והרמב"ן לא הוי מלאכתו לאיסור, דלא עושים בה האיסור, ואפי"ה אסורים דהוי קביעות מקום גמור.

וכן הוכיח הראש יוסף בד"ה אלא (מ"ו ע"א) וז"ל: ודע שמ"ש התוס' ד"ה והא כילת פירש הרשב"א ז"ל וכו', לשיטתיה איל לעיל ד"ה אין לנו, דסובר דכילת חתנים ונר שוין הגמ', וה"ה סיכוי יזירי וכו', דאפילו כלי שמלאכתו להיתר נמי כל שקובע לו מקום מחמת חשיבותיה, מוקצה

דחסרון כיס הוה, ומודה ר"ש, ולא דוקא כלי שמלאכתו לאיסור, וא"כ בהכרח מפרש כאן דדבר אחד הם, מנורה בחד ידא וכלית חתנים כיון דלאו מלאכתו להיתר נמי הוי מוקצה אף לר"ש, עיין ר"מ בפרק כ"ה מהלכות שבת הלכה ט' כתב דדמיה יקרים, ולא התנה אם הן מלאכתו לאיסור אע"פ שהזכיר אח"כ כלים שמלאכתם לאיסור, ע"ש, עכ"ל.

מבואר להדיא בדבריו, דגם במלאכתו להיתר כל שקובע לו מקום מחמת חשיבותו אסור, ורק בדבר שלא חשוב כ"כ קביעותו לאו קביעות גמור, וכן הוכיח מהרמב"ם שסתם כל כלים יקרים ולא חילק, ובפנ"י (מ"ו ע"א) בא"ד אין לנו, הקשה על דברי הרשב"א וז"ל: ובר מן דין תמוה לי טובא במאי דמיי"ת הרשב"א ראה מסיכוי יזירי ומזורי (למנורה), לכאורה לא דמי כלל, דשאני התם שכלים הללו מלאכתן לאיסור, כפרש"י והתוס' שם שמויחזים לבית הבר ולאריגת בגדים, וא"כ נהי דכלים שמלאכתן לאיסור לצו"ג ומקומו שרי, היינו משום דחזו לתשמישי אחרים, משא"כ בהנך דקפיד עלייהו ומייחד להו מקום תו לא חזו לתשמישי אחרים, וא"כ לפי"ז במנורה וכלית חתנים דהכא שמלאכתן להיתר, וכמ"ש לעיל דנר ומנורה לא מקרי מלאכתן לאיסור וכו', א"כ מקשה אביי שפיר, דאי ס"ד דמטעם קביעות מקום אסור בטלטול אפילו במלאכתו להיתר, א"כ תיקשי מכילת חתנים, אלא ע"כ דבמלאכתו להיתר לא שייך לאיסור משום קביעות מקום, כמ"ש הטור והשו"ע בריש סי' ש"ח (ס"ב), וכדמשמע להדיא לקמן (קכ"ב ע"א) גבי פמוטות של בית רבי, כמ"ש התוס' והרא"ש שם וכו' ע"ש, עכ"ל.

המתבאר מדבריו, דנהי דברשב"א שהביאו התוס' משמע דקביעות מקום דמלאכתו להיתר נמי הוי קביעות, ומוקצה מח"כ הוה, מ"מ תימה הוה, דלא דמי מנורה דמלאכתה להיתר, לסיכוי יזירי ומזורי דמלאכתו לאיסור. ומבאר דהיא גופא פריך הגמ' מכילה ומנורה, דאם במנורה אע"פ שמלאכתו להיתר איכא אסור דממח"כ, א"כ גם בכליה שמלאכתה להיתר יאסר, אלא ע"כ דאין לאסור במלאכתו להיתר משום קביעות מקום, ואפילו בקביעות מקום גמור, ולא כהרשב"א דכתב דלא חשיב קביעות קביעות גמור דלא כ"כ חשובים להיתר, אלא דלא שייך כלל קביעות מקום במלאכתו, ומוכיח זאת מהטור והשו"ע סי' שכתבו שכל כלי אפילו הוא גדול וכבד הרבה לא נתבטל שם כלי ממנו, לא מפני גדלו ולא מפני כבדו, עכ"ל. ואע"פ דקובע לו מקום לא מהני דהוי מלאכתו להיתר, ובביאור דבריו מדוע חלוק מלאכתו לאיסור מלהיתר, דכתב דמלאכתו לאיסור כל מה שהותר לצו"ג ולצו"מ הוי רק משום דחזי לתשמישי אחרים, נראה ביאורו ע"פ המבואר בח"א כלל סי' ס"ד, דכלי שמלאכתו לאיסור בעצם מוקצה הוא מדין מוקצה דעתו משימוש מאחר שעומד לשימוש אסור, ומה שהותר לצו"ג ומקומו היינו משום דדרך להשתמש לצרכים אלה בחול, לפיכך לא מקצה שימוש זה מדעתו.

וא"כ מהאי טעמא כל ההיתר לצו"ג ומקומו הוי רק בדרך להשתמש בחול, אבל כשאין דרך להשתמש בחול לתשמישי אחרים, כגון שופר שאין דרך לגמע בו לתניוק, ובין משום שמקפיד שלא יפגם ע"י שימוש אחר, אין להתירו לצו"ג ומקומו, וזהו הטעם דבחסרון כיס אסור במלאכתו לאיסור, אבל במלאכתו להיתר דמה שהותר בטלטול אינו משום שדרך להשתמש בו לתשמישים אחרים לצו"ג ומקומו בחול, אלא משום דמלאכתו גופיה מותרת ואין כלל הקצאה לדבר, שהרי אפשר להשתמש בו לשימוש, לפיכך אע"פ דמקפיד לשימוש אחר בחול אין סיבה לאוסרו.

והנה בראש יוסף בסוף דבריו כתב וז"ל: אבל ראיתי לרבינו הגדול בפנ"י שכתב בטור ושו"ע סי' ש"ח משמע דמלאכתו להיתר אין אסורים אם קבעו מקום, וכעת לא מצאתי זה מבואר וכו' ע"ש, עכ"ל.

והיה אפשר לומר דהראש יוסף הסכים לדברי הרשב"א דמדמה מלאכתו להיתר למלאכתו לאיסור, משום דלמד דמלאכתו לאיסור אינו מדין הקצאה אלא מדין גזירת טלטול כלים, ולפיכך מה שהותר במלאכתו

לאיסור לצו"ג ולצו"מ, היינו משום דהוי צורך, ולא בגלל שדרך להשתמש בחול, וא"כ מה שנאסר במוקצה מח"כ היינו משום דמוקצה מדעתו כדי שלא יתקלקל ומוקצהו משימוש, ולפיכך אין סברא לחלק בין מלאכתו לאיסור להיתר, דגם בהיתר שייך האי טעמא.

והנה בחזו"א סי' מ"ג סק"ז כתב וז"ל: וכתבו תוס' (מ"ו ע"א) היכא דקבע מקום לגמרי לכוי"ע אסור כדאמר פ' כה"כ (קכ"ג ע"א), והיינו סיכוי יזירי ומזורי דקפיד עליה, ונראה מדבריהם דהאי קובע לו מקום דהכא היינו שאין משתמשין במנורה אלא מלאכתה, ותימה דא"כ מאי פריך מכילת חתנים, הלא הכא מנורה מלאכתה לאיסור, ולא הותר אלא לצורך גופו, ודוק בדרך לפעמים לשמש בו לצו"ג, אבל דבר שאין דרך לשמש בו כלל מודה ר"ש דאסור כמו סכינא דאשכבתא ויתד של מחרישה וכיו"ב, וא"כ דין הוא שמנורה אסורה לר"ש, אבל כילת חתנים מלאכתה להיתר. ואפשר לפרש "לולא דבריהם" ז"ל דהאי קובע לה מקום היינו שאין מטלטלין אותה, אלא משמשין בה במקומה, וכל שקובעין לה מקום לא חשיב כלי לטלטול, ופריך מכילת חתנים, ומיהו דקביעות מקום גמור כה"ג נמי אסור, וכמ"ש לעיל סי' מ"א סק"ז לענין נר שבת, וכ"כ האחרונים ז"ל דאסור לטלטל מורה שעות שעל הכותל, ע"י שעות סי' ש"ח סק"ה וכו', עכ"ל.

ובביאור דבריו נראה, דמהרשב"א שדימה מנורה וכליה בקביעות מקום גמור לסיכוי יזירי ומזורי, משמע דלמד דהקובע מקום שנאמר בהם היינו שאין משתמש בהן אלא למלאכתן, ודומיא דסיכוי וכו' דהקפידא וקביעות מקומם היינו לא להשתמש בהם אלא למלאכתם, ולפיכך הוקשה לו מה שאלה הגמ' מכילה למנורה, הא מנורה מלאכתה לאיסור ולפיכך אסור לטלטלה, מאחר דמקפיד לא להשתמש תשמישי אחר כפי שביארנו בפנ"י, משא"כ במלאכתה להיתר, ולפיכך כתב דלולא דברי הרשב"א הוה מפרש דקובע מקום דמנורה לאו משום דמקפיד לא להשתמש אלא למלאכתה (דזה לא סיבה לאסור במלאכתו להיתר, דסו"ס עומד לתשמישי היתר, וזה סיבה להתירו דלא מקצה מזה דעתו כלל), אלא הקפידא לקבוע לו מקום היינו להשתמש במקומו בלא טלטול, ומאחר דמשתמש במקומו בלא טלטול לא הוי כלי לגבי טלטול.

ובזה נפקא דבקביעות מקום גמור יהיה אסור, ולכן שעון קיר יאסר בטלטול, אע"פ דאין הקפידא מצד שלא ישתמש אלא למלאכתו, אלא הקפידא ששימושו יהיה רק במקומו.

ונפקא מדברי החזו"א דאיכא ב' סוגים דמוקצה מחמת חסרון כיס: א) המוקצה המבואר בגמ' בסיכוי יזירי ומזורי ומסר הגדול וכו', דהוה דברים שמלאכתם לאיסור, שהמוקצה הוא מדין שמקפיד לא להשתמש אלא למלאכתו ולפיכך אסור, דכל ההיתר לצו"ג ומקומו היינו משום דדרך להשתמש לצו"ג ומקומו בחול, ובהוה אין דרך מצד הקפידא לפיכך נאסר. ובסוג מוקצה זה במלאכתו להיתר מותר, דהיתרו לא משום דדרך להשתמש בו לצו"ג ומקומו בחול, אלא מצד שימוש שעומד לו בעצמו, ולפיכך אע"פ דאין דרך שימושים אחרים בחול, מ"מ מצד שימוש עצמו מותר.

ב) מוקצה מחמת ח"כ, מצד שמקפיד שהשימוש המיוחד לו יהיה במקומו בלי לטלטלו, כגון שעון קיר ששימושו הוא במקומו שלא מזיזו בשימוש כפי שמוזכר סכין מילה לדוגמא, ולפיכך מאחר דקובע לו מקום שלא לטלטלו אלא להשתמש במקומו, לא הוי כלי לגבי טלטול, וזה אפילו במלאכתו להיתר דהאי טעמא שייך גם בו, דאע"פ דעומד למלאכת היתר, מ"מ מאחר דמקפיד ששימושו יהיה במקומו בלא טלטול הוי מוקצה, ואע"פ דאין הקפידא שישתמש במקומו מצד הפסד שמא יופסד אם יזיזו, אלא אפילו אם מה שמקפיד הוא משום דזו הצורה שרוצה שיהא, כבשעון קיר שלא משום שיופסד לא משתמש בו אלא במקומו, אלא משום דרוצה שיהיה לו מקום קובע, דאין תשמישו בצורה שזו ממקום למקום.

אך מדבריו חזינא דכתב לולא דבריהם, משמע דבתוס' משמע דגם המוקצה הו"א דמצד שמקפיד לא להשתמש אלא למלאכתו שייך גם במלאכתו להיתר, וכפי שמוכח באמת מדברי התוס' שדימוהו לסיכוי יזירי ומזורי.

ומעתה אחר דברי החזו"א, יש להסתפק בדברי הראש יוסף דמה שכתב בדעת הרשב"א וז"ל: "דאפילו כלי שמלאכתו להיתר נמי כל שקובע לו מקום מחמת חשיבותיה מוקצה דחסרון כיס הוה ומודה ר"ש, ולא דוקא כלי שמלאכתו לאיסור", האם כוונתו דקובע לו מקום מחמת חשיבותו, שיהיה שימוש במקומו בלא טלטול, ולפיכך לאו כלי הוא לגבי טלטול, וכמוקצה ב' המבואר בחזו"א, רק מה שכאן מקפיד שיהיה שימוש במקומו הוא לא סתם משום שזהו מקומו, אלא משום שדבר חשוב הוא, ולפיכך רק שחשוב כ"כ קביעותו קביעות גמור, שבאמת רוצה שיהיה שימוש רק במקומו, או דלמא כוונתו כפי שהבין החזו"א בתוס', דקביעות מקום מחמת חשיבותו היינו לא להשתמש אלא במלאכתו מחמת החשיבות של החפץ, וגם במלאכתו להיתר אסור הוא.

ולפי הגמ' בפנ"י שכתב דבמנורה וכליה אין לאסור משום קביעות מקום, משמע דאפילו בקביעות מקום גמור מותר, ואין לאסור אפילו שדעתו להשתמש במקומו בלא טלטול, ודלא כהחזו"א, דהפנ"י מכח הקושיא מכילה מסיק דאין דין קביעות מקום במלאכתו להיתר, ולא כהחזו"א דאילו ע"ד התוס' דמכח הקושיא מסיק דרק בקביעות מקום גמור אסור במקפיד להשתמש במקומו. והנה באור לציון ח"ב פרק כ"ו ס"א הסיק דבתמונה אע"פ דאדם מקפיד שלא להשתמש בה תשמישי אחר, אין לה דין מוקצה מח"כ, דאין דין מוקצה מח"כ בכלי שמלאכתו להיתר, וע"ש שהאר"י בזה, וכתב דטעם הדבר דכלי שמלאכתו לאיסור שאדם מקפיד עליו שלא להשתמש בו לתשמישי אחר הוי מוקצה, "משום שבתל שם כלי מעליה", שהרי לעיקר מלאכתו אינו יכול להשתמש, דתשמישי אסור הוא, ולתשמישי אחר של היתר אינו עומד, שהרי מקפידים עליו שלא להשתמש בו לתשמישי אחר, וכיון שאינו ראוי לתשמישי כלל בטל ממנו תורת כלי והוה מוקצה, אבל כלי שמלאכתו להיתר, אע"פ שאינו עומד לתשמישי אחר שהרי מקפידים שלא להשתמש בו לתשמישי אחר, מ"מ עומד הוא לעיקר תשמישו כיון שתשמישו להיתר, וא"כ שם כלי עליו ולא הוי מוקצה.

וממשיך דדוקא תמונות רגילות אינו מוקצה, אבל תמונות הקבועות בקיר אסור לטלטול שהרי קבע להו מקום, וכל דבר שאדם קובע לו מקום אסור בטלטול. וראה בזה בשבת (מ"ה ע"ב) ובשע"ת סי' ש"ח סק"ה, ומטעם זה אסור לטלטל שעון קיר וכו', וכן בחזו"א סי' מ"ג סק"ז וכו'.

ובדבריו מתבאר גם כהחזו"א דיש ב' סוגי מוקצה מח"כ, רק בסוג מוקצה הראשון מבאר שונה מכפי הבנתנו בחזו"א, דבחו"א סיבת האיסור במלאכתו לאיסור משום דכל ההיתר לצו"ג ומקומו, משום דדרך להשתמש בו לזה בחול, משא"כ בדבר שאין דרך. וזה לא שייך במלאכתו להיתר דהיתרו מדין עצם עמידתו לשימוש, ולא מדין שדרך להשתמש בו לשאר תשמישים בחול.

ובאור לציון מבואר דהטעם דמלאכתו לאיסור דלא עומד בשבת לשום שימוש בטל מתורת כלי, משא"כ במלאכתו להיתר עומד לתשמישו זה גופא עושהו לכלי. ואפי"ה כותב דבתמונה התלויה בקיר אסור, דדבר שאדם קובע לו מקום לא להזיזו ממקומו אסור בכל גוונא.

ובאמת דבר זה מדויק בגמ', דהלשון דאדם קובע לה מקום כתוב רק במנורה וכליה, ולא בשאר מוקצה מחמת ח"כ, דשם הלשון כיון דקפיד עלייהו מייחד להו מקום, והיינו דשם האיסור מדין הקפידא משימוש אחר, וכאן מדין קביעת המקום גרידא.

ומעתה אפשר לבאר דברי המש"ב, דבסי' ש"ח סק"ח על דברי השו"ע דבכלי גדול הרבה שרי ולא בטל ממנו שם כלי, כתב וז"ל: ונראה דאם בימות החול הוא זהיר להניעה ממקומו כדי שלא תפסד ותתקלקל, ממילא הוא בכלל מוקצה מחמת ח"כ ואסור לטלטלה, עכ"ל.

ומבואר מדבריו דאף דהוא כלי שמלאכתו להיתר שייך בו מוקצה מח"כ, וע"פ החזו"א (והאור לציון) יבואר דלא הוי מדין המוקצה הא' שמקפיד לא להשתמש למלאכה אחרת, אלא מדין הב' מאחר שקובע שזה יהיה מקומו, ושימושו יהיה רק במקומו בלא טלטול, וסיבתו הוא משום דמקפיד שלא תפסד אם יזיזה, הוי מוקצה מח"כ וכדין שעון קיר, אלא דבשעון קיר קפידתו שזה יהיה מקומו ולא יזיזו אינה מצד פסידא, אלא דזהו מקומה, וכאן בכלי גדול קפידתו מצד שלא יפסד, אך הגדר אותו גדר.

והנה הא דכתב הרמב"ם בפרק כ"ה הלכה ט' דכלים המוקצים לסחורה שמקפיד עליהם שמא יפסדו אסור לטלטול בשבת, לכאורה מודתם משמע אפילו בכלים שמלאכתן להיתר, וא"כ נפקא דאפילו בכלי שמלאכתו להיתר איכא דין דמוקצה מח"כ.

וכן למד החזו"א בס' מ"ב סק"ז וז"ל: נראה דמיידי אף בכלים שמלאכתם להיתר, כגון כפות וסכינים שבחנותו, וכיון שמקפיד עלייהו לשמש בהן שלא יהיו נראים כישינים ויוזלו בעיני הלוקח, חשיב מוקצה אף לר"ש וכו' ע"ש (קאי על המ"א). ולכאורה מוקצה זה הוא המוקצה הא' מצד קפידא שלא ישמש אלא למלאכתו, ואפי"ה מבואר דהוי מוקצה אפילו במלאכתו להיתר.

והנראה דלא סותר כלל, דאע"פ שמלאכתו להיתר, מ"מ קפידתו לא להשתמש אפילו למלאכת היתר שבו, דמקפיד לא להשתמש בו כלל וכלל כדי שישאר לסחורה ולא יפסד, ומהאי טעמא לאור לציון בטל מיניה שם כלי, דרק מה שבמלאכתו להיתר אין דין דמוקצה מח"כ משום שעומד לעצם תשמישו, וזה משוהו לכלי, משא"כ בסחורה דגם לתשמישי היתר לא עומד.

ולפי"ז צ"ל דהא דכתב המ"א בס' ש"ח ס"א דכלים היקרים ביותר שמקפיד עליהם שלא יפסדו הוי מוקצה מחמת חסרון כיס, והוא מדברי הרמב"ם הנ"ל, ומשמע דאפילו כלים שמלאכתם להיתר, וכפי שדייק הראש יוסף מהרמב"ם, היינו דוקא באופן דמחמת יקרותם מקפיד שלא להשתמש בהם כלל ואפילו למלאכת היתר, אלא שיעמדו במקומם לנוי וכדומה, ולפיכך בטל שם כלי מיניהו, אבל אם משתמש בהן לשימוש ההיתר שלהם כתמונה, לכאורה אין סברא דיאסר, דהא מצד שראויים לתשמישי היתר ולא מקצה דעתו מזה כלי הוא. ונראה דמהאי טעמא כתב השו"ע הרב סי' ש"ח ס"ד וז"ל: וכל הכלים שהם עומדים לסחורה וכו', ואצ"ל כלים היקרים ביותר אע"פ שאינם לסחורה, "אלא שמלאכתם לאיסור" ומקפיד עליהם שלא להשתמש בהם תשמישי אחר וכו', וזהו הנקרא מוקצה מח"כ.

ונראה דהא דכתב דמלאכתו לאיסור אתא לאפוקי דבמלאכתו להיתר אע"פ שיקרים, כיון ש"מ"מ עומדים למלאכתם לא בטל מיניהו שם כלי ולא מקצם, אבל במקרה שיקצה גם ממלאכת היתר מחמת יוקרים יהיה אסור, וכפי שבעומדים לסחורה סתם ולא כתב מלאכתו לאיסור, משום דמקפיד שם אפילו ממלאכת היתר.

ונראה דזה כוונת רש"י (קכ"ג ע"ב) ב"ה ויתד של מחרישה, שכתב וז"ל: דהנך קפיד עלייהו ומייחד להם מקום "דלא חזי למלאכה אחרת", עכ"ל. וצ"ב מה הוסיף בזה. ונראה דכוונתו לאפוקי דאי חזו למלאכה אחרת של היתר, אע"פ שמקפיד מלהשתמש לכל תשמישי, תיפוק ליה דהוי כלי בגלל תשמישי שאפשר להשתמש, ולא בטל שם כלי מיניה.

[ועד עתה הבאנו ב' סברות מדוע במלאכתו להיתר עומד לשימוש ההיתר בשבת לא הוי מוקצה מח"כ, החזו"א והאור לציון, ובתו"ש סי' ש"י סק"ג וכו"מ ברא"ה (ביצה י"א ע"א) הטעם הוא כיון שיכול להשתמש בו תשמישי היתר, אע"פ דמקפיד לשאר מלאכתו לא מקצהו מדעתו כלל, ולא מצד שלא בטל שם כלי ולעולם חושב לא להשתמש בו, אלא דרק שיוודע שלא יכול להשתמש כלל כבמלאכתו לאיסור מקצה דעתו משימוש כלל, אבל שראוי לאיה שימוש לא מקצהו מדעתו, ולא מחלק בדעתו שלדבר אחד מקצה ולדבר אחר לא. ובשש"כ פרק כ' הערה מ"ח הביא עוד סברא מתו"ש סי' ש"י סק"ג דכיון דאית ביה תרי טעמי לאיסורא, חדא שמל"א דמכח זה מקצה דעתו מיניה, וגם הוא ח"כ דמחמת זה מקצה דעתו טפי מיניה, אסור גם לצו"ג ומ].

העולה מהדברים, דבאופן שקובע מקום להשתמש עליו שרי בטל בדבר טלטול, אסור אפילו במלאכתו להיתר לחזו"א, דלא כהפנ"י, אבל בדבר שלא קובע שימושו יהיה רק במקומו, אלא משתמש בשימושו אפילו לא במקומו כגון סכין מילה וכדומה, דוקא במלאכתו לאיסור דאין בו שימוש בשבת כלל, דלמלאכתו אסור, ולמלאכה אחרת מקפיד, אסור לטלטל, משא"כ במלאכתו להיתר דיכול להשתמש לשימוש ההיתר

שעומד לו בשבת, לא מקצהו ושם כלי עליה, ורק במלאכתו להיתר שלא משתמש גם להיתר שבו אז הוא מוקצה מח"כ.

אמנם ברע"א בביצה (ב' ע"ב) ד"ה אין מבקעין, מבואר דסקין של שחיטה ביו"ט הוא מוקצה מחמת חסרון כיס דמקפיד לא להשתמש בו לשימוש אחר, דדן שם בנשבר בשבת מה דינו. ולכאורה סכין שחיטה אף אי נימא דהוי כלי שמלאכתו לאיסור אפילו ביו"ט, דכיון שבשבת אסור לשחוט בו גם ביו"ט הוי מלאכתו לאיסור, ואסור מחמה לצל, וכפי שהוכיח הגרש"ז מהמאירי ביצה (כ"ח ע"ב) ד"ה שפוד (והביאו בשש"כ פרק כ' הערה מ"ח) משפוד, מ"מ הלא מותר ביו"ט לשחוט בו, וא"כ צריך להיות עליו שם כלי אפילו שמקפיד לא להשתמש לדברים אחרים, מצד עצם שימוש של שחיטה, ולא מקצה מחמת שימוש זה.

אלא ע"כ חזינא מדברי רע"א דאפילו בדבר שעומד לשימוש עצמו, כיון שמקפיד להשתמש בו לשאר דברים כדי שלא יפסד הוי מוקצה, ונאסור לטלטלו לכל דבר, דאפשר להגביל הקצאתו דמקצה לכל דבר חוץ מתשמישו, ולעולם לתשמיש המיוחד לו יהיה מותר כפי שמותר לשחוט ביו"ט. ולפי"ז נפקא דגם בכלי שמלאכתו להיתר שעומד לשימוש, מ"מ מאחר דמקפיד עליו לכל שימוש אחר הוי מוקצה מח"כ, ונאסר לכל השימושים מלבד שימוש העצמי.

וכעין זה מצאתי ע"פ הו"א אדם במלאכתו לאיסור דשייך להקצות מדעתו רק לשאר שימושים ולא לגופו ומקומו, וע"פ הקצאתו אסור רק למה שהקצה ולא למה שלא הקצה. ובפרט דזה משמעות התוס' (מ"ו ע"א) כפי שהבין בו החזו"א, דכילה הוי מדין מוקצה דסיכי זיירי ומזורי, ואפשר דהם גם דברי הראש יוסף שהבאנו (בדף מ"ו ע"א).

ואחר כל זאת נימא, דהא בגמ' מבואר דסכינא דאשכבא הוי מוקצה מח"כ, ורש"י פירש דהוא סכין של בית המקולין שמקצבין בו בשר, ובתוס' הביא י"מ דהוא סכין של שחיטה. ולכאורה הוה נראה דנחלקו האם בכלי שמלאכתו להיתר איכא דין דמוקצה מח"כ, דלרש"י דהוא סכין בית המקולין לכאורה הוי מלאכתו להיתר, ואפ"ה הוי מוקצה מח"כ. ולתוס' שסכין שחיטה הוי מלאכתו לאיסור, רק במלאכתו לאיסור הוי מוקצה מח"כ.

אלא דאין זה מוכרח, דאפשר דהא דאפילו שמלאכתו להיתר הוי מוקצה מח"כ, משום דסו"ס גם ממלאכת הקיצוב מקצה דעתו, משום דאסור לחתוך הבשר דמוקצה הוא, ולפיכך שפיר הוי מוקצה מח"כ. ועוד דבשש"כ בפרק כ' הערה ג"ב הביא בשם הגרש"ז דאף דבשר חזי לאומצא, ונמצא מלאכתו להיתר, הרי מכיון שמקצבין בה כדי למכור את הבשר, חשיב גם הסכין כעומד לסחורה, וחשיב כלי שמלאכתו לאיסור.

אלא דצ"ע לי דבריו, דאע"פ שבהגדרה הוא כלי שמלאכתו לאיסור, מ"מ יכול לחתוך בו הבשר שמקצב, דלאו מוקצה הבשר דחזי לאומצא, וא"כ שם כלי עליה מדין קיצוב הבשר שלזה לא מקצה דעתו. אלא חזינא מיניה כרע"א בביצה דלמד דאפילו שעומד לשימוש, מ"מ כיון שמקפיד לא להשתמש בדבר אחר אסור.

או דנימא דמחמת שהוי כעומד לסחורה אסור לחתוך בו הבשר, דהוי כחותך למכור, וכן נראה דהא בשש"כ נקט דבמלאכתו להיתר לא הוי מוקצה מח"כ, וא"כ מהאי טעמא גם במלאכתו לאיסור דאפשר להשתמש בו למלאכתו, אם הוא מלאכה מותרת הוי סיבה דלא יחא דבשר דמוקצה מח"כ. אמנם נראה דאין כל ראייה מדברי רע"א, דגם באור לציון הביא גדול אחד שהוכיח שמחמת"כ הוי גם במלאכתו להיתר, מסכין של שחיטה שאסור בטלטול ביו"ט, ודחה דבריו, ושרי לא הותרה שחיטה לגמרי ביו"ט, שהרי אסור לשחוט למכר ולנכר, ומש"ה חשיב כלי שמלאכתו לאיסור אלא שלצורך אוכל נפש מותר. ולכאורה צ"ע דבריו, דאע"פ דמוגדר מלאכתו לאיסור, מ"מ מאחר דעומד לתשמישו שהוא שחיטה ביו"ט שם כלי עליה, אלא ע"כ דלא חשיב עומד לתשמישו אלא באופן שעומד לתשמישו בכל אופן, אבל שלא בכל אופן אלא רק באופן מסויים לא חשיב "עומד" לתשמישו, ולא כלי הוא. וכן נבאר לרע"א, וע"כ צ"ל כן, דהא סכין של מילה ברא"ש מבואר דהוא ממח"כ אע"פ דעומד לתשמיש [אמנם לפי המבואר בנקודות הכסף יו"ד סי' רס"ו ס"א שסכין מילה הוי מלאכתו להיתר, לכאורה מוכח דמשמע בתוס' (מ"ו ע"א) שדייק החזו"א דממח"כ הוי גם בכלי שמלאכתו להיתר, אא"כ נאמר דאע"פ דמלאכתו להיתר, מ"מ מאחר שלא עומד לגמרי להיתר, שהרי יש מילות האסורות בשבת, לא חשיב כלי דבעי לתשמישו בכל אופן, דשם "עומד" הוה דוקא בעומד לגמרי, אמנם ברע"א (קכ"ד ע"א) משמע דסכין מילה הוי מלאכתו לאיסור].

בדין כלים המיוחדים לסחורה, וביחוד במוקצה מח"כ

כתב הרמב"ם בפרק כ"ה מהלכות שבת הלכה ט' וז"ל: כל כלי שמקפיד עליו שמא יפחתו דמיו, כגון כלים המוקצים לסחורה, וכלים היקרים ביותר שמקפיד עליהן שמא יפסדו, אסור לטלטלן בשבת, וזה הוא הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס וכו', ע"ש.

ובב"י בס"י ש"ח ס"א הקשה על דברי המ"מ, דברמב"ם בפרק כ"ו הלכה י"ד כתב וז"ל: שכן שישא מוחתת הקורה של בית הבד בשבת, וכן תמרים ושקדים המוכנים לסחורה, מותר לאכלם בשבת, ואפילו אוצר של תבואה או תבואה צבורה מתחיל להסתפק ממנה בשבת, שאין שם אוכל שהוא מוקצה בשבת כלל, אלא הכל מוכן הוא וכו'.

והיינו דפירות העומדים לסחורה מותר לאכול מהם בשבת, אע"פ דהקצה דעתו מהם, מאחר דרוצה לסחור בהם, מ"מ מאחר דידוע דלפעמים יצטרך לאוכלם לא מקצה לגמרי דעתו מהן, והיינו כר"ש דלית ליה מוקצה ומתיר תמרי דעסקא (י"ט ע"ב).

וכתב המ"מ וז"ל: ופי' תמרי דעסקא העומדים לסחורה, "וכ"ש כללים המוכנים לסחורה, שאם הוא צריך להם שמותר לטלטלם, שהרי פירות אלו הותרו אפילו באכילה", עכ"ל. ומבואר דבריו דאם תמרי דסחורה הותרו אפילו באכילה, כ"ש כלים העומדים לסחורה שיתירו לכל הפחות בשימוש, והביא הב"י ראייה מכרכי דוזי (י"ט ע"א) דשרי, אע"פ דלכחות הסחורה עשויים, והקשה הב"י על דבריו דהא הרמב"ם גופיה בפרק כ"ה שהזכרנו, כתב דכלים העומדים לסחורה הוי מוקצה ואפילו לר"ש, ואיך כותב המ"מ בדעת הרמב"ם דמותרים בטלטול מכ"ש מתמרי, ותיירי וז"ל: וצ"ל דהא דכתב הרמב"ם דכלים המוקצים לסחורה אסור לטלטלן, היינו

דוקא כשמקפיד עליהם שמא יפסדו, ומש"ה אע"פ שאינם יקרים ביותר כיון שהם מוקצים לסחורה אסור לטלטלם (דשמקפיד עליהם שמא יפסדו דקתני, קאי גם לכלים המוקצים לסחורה), הא אם אינו מקפיד עליהם, אע"פ שהם מוקצים לסחורה מותר לטלטלם, וכדברי הרב המגיד, עכ"ל. היוצא מדבריו, דבכלים העומדים לסחורה דוקא במקפיד עליהם שלא יפסדו אסור לטלטלן, אבל בלא מקפיד עליהם אע"פ שעומדים לסחורה מותר לטלטלן, וזהו טעם ההיתר בתמרי דעסקא דלא מקפיד שיפסדו, דמאחר שלא מקפיד שיפסדו לא מקצה לגמרי מדעתו מלהשתמש בכלים, אע"פ שעומדים לסחורה דלא מקפיד על הפסדם.

ובאגלי טל בס"ח ובשו"ת אבני נזר או"ח ח"ב סי' ת"ב הביא דברי הב"י, וכתב על ראייתו מכרכי דוזי וז"ל: ולפענ"ד הראיה שהביא מכרכי דוזי אין ענין להווא דהרמב"ם, דהתם במוכנים לכסות בהם פרקמטיא, והרמב"ם בכלים שמוכנים למכור ואינם עומדין להשתמש בהם, ובודאי מקפיד מלהשתמש בהם שלא יראו כישנים. ומכח זה כתב וז"ל: ומה שהקשה לה"מ לפענ"ד נראה דיש חילוק בין אם נמלך שלא למוכרם, רק להחזיקם לעצמם דמותר לטלטל לר"ש, אבל אם עדיין מחזיקם לעיסקא רק שלפי שעה רוצה להשתמש בהם, ככה"ג אוסר הרמב"ם, עכ"ל (אות ב' וג' שם).

וביאר דבריו, דהא דכתב הרמב"ם דכלים העומדים לסחורה הם מוקצה מח"כ, הוי בין במקפיד עליהם שמא יפסדו, ואפילו בלא מקפיד דסו"ס מקצם מחמת היותם עומדים לסחורה, וביתר דתמיד המציאות שמקפיד שלא להשתמש בהם שלא יראו כישנים ולא יוכל למוכרם, אלא החילוק הוא דמה שאסר הרמב"ם בפרק כ"ה הוי ככה"ג שרוצה להשתמש בהם לדבר אחר לצורך שעה, אבל עדיין מחזיקם לעיסקא, ממילא עדיין קיימו בהקצאתו דמקפיד שלא יפסדו, וגם לר"ש אסור, אבל באופן שנמלך לא למוכרם אלא להחזיקם לעצמם לתשמיש שעושה, עתה לא עומדים בהקצאתם ושרי לר"ש, דלא אמרינן מיגו דאתקצאי ביה"ש, וכן מראש העלה בדעתו (בדעת ר"ש) שמא ירצה להשתמש בהם לעצמו. ובאות ה' המשיך לבאר וז"ל: והיינו טעמא דר"ש דמתיר בתמרי דעסקא דכשנמלך עליהם לאכילה הרי לא ימכרם, ובטל המוקצה, ומהו הוכיח ה"מ דכלים המוכנים לסחורה, ושוב נמלך שלא למוכרם אלא להשתמש בהם, דמותר ג"כ אף דביה"ש היו עומדים למכור. אבל הרמב"ם דמייירי בכלים שעדיין הם מוכנים לסחורה, רק שרוצה להשתמש לפי שעה וכו'. וממשיך באות ו' וז"ל: והיינו טעמא דממח"כ בכל הכלים המנויים בגמ' (קכ"ג ע"א), דעדיין עומדים למלאכה הוי, ועל כן חשובים מוקצה, אבל אם ירצה ליחדם לתשמיש אחר נראה לפענ"ד דלר"ש מותר וכו' (ע"ש שהביא ראייה מחיטים שזוען בקרקע לר"ש).

היוצא מדבריו, דכל הידן דמוקצה מח"כ, בין בכלים המיוחדים לסחורה, בין בכלים המזכירים בגמ', שמקפיד לא להשתמש בהם תשמיש אחר שלא יפגם, כגון סיכי זיירי ומזורי, מסר הגדול וכו', הוי דוקא באופן שעדיין עומדים למלאכתם, ובכלים העומדים לסחורה דוקא במשאירם עדיין לסחורה, ורק לפי שעה משתמש בהם לדבר אחר, ומשום דבכה"ג עדיין בהקצאתם קיימי, שעדיין מקצם משום שמקפיד שלא ישתמשו בהם תשמיש אחר כדי שלא יפגמו למלאכתם שעומדים לה, ולא יתקלקלו שלא יוכל לסחור אותם. אבל באופן שלא רוצה להשתמש בהם יותר לתשמיש המיוחד, ומיחד אותם לתשמיש אחר, כגון סכין מילה שיחידו לסכין מטבח, אפילו שעושה זאת בשבת שרי, דהא בטלה הקצאתו, דעתה אין מקפיד עליה שהרי עושהו לתשמיש אחר (מטבח), ומיגו דאתקצאי ליתא כר"ש.

וכן כתב רעק"א בביצה (ב' ע"ב) בתוס' ד"ה אין מבקעין, וז"ל: ואני אומר באימה וברתת דאולי י"ל דהראיה ג"כ מרישא, והיינו הא דבעלמא מודה ר"ש בממח"כ היינו בסכין של שחיטה כיון דמחזיקו לדבר זה, אלא דלפי שעה רוצה לשמש בו דבר אחר, בזה אמרינן כיון דעומד לשחוט בו, והדרך להקפיד עליו שלא תפחת, אינו עומד לשום תשמיש. אבל הכא שמבקע הקורות ועושה מעשה שאינו מחזיקו עוד לבנין, וא"כ מאותה שעה ואילך אינם עומדים לבנין, וצריכים לבוא עליה מכח דאתקצאי לביה"ש, וזהו לא ס"ל לר"ש, דגם בממח"כ לא אמרינן מיגו דאתקצאי. ובאמת אם נשבר הסכין של שחיטה י"ל דמותר להשתמש, כיון דאינו עומד עתה לשחיטה אודה לה הקצאה וכו', ע"ש. (וע"ש שכתב דאפשר דגם התוס' ס"ל הכי.) ומשמע מדבריו דמסיק כהאבנ"ז, דבדבר שכבר לא מחזיקו לתשמישו הראשון, וכגון סכין שחשבו שנשבר בשבת, יהיה מותר אף דהוי מוקצה מח"כ, לר"ש דלית ליה מיגו דאתקצאי, ולא אמרינן דמודה ר"ש דיש מיגו דאתקצאי בממח"כ.

ובהגהות רעק"א סי' ש"ח ס"א כתב וז"ל: אם בשבת רצונו שלא להחזיק עוד הסכין למילה, אלא להחזיקו כשאר סכינים לכל דבר, י"ל דבזה נסתלק הקצאתו ומותר, למה דקיי"ל בשבת כר"ש דלא אמרינן מיגו דאתקצאי. אולם מדברי התוס' ריש ביצה ד"ה אין מבקעין וכו', דהוי מוקצה מח"כ, והרי עתה שרוצה לבקעו לעצים מבטלו מהקצאתו לבנין, ואפ"ה אף לר"ש אסור, וצ"ע, עכ"ל. משמע מדבריו דמסתפק בזה האם מותר או אסור, ומסיק דלתוס' אסור, ולא כפי שבביצה כתב דאפשר דגם לתוס' אפשר דיהיה מותר, ע"ש. ואל"כ הביא רעק"א דאפילו אי מהני ביטלו מתשמישו הראשון, מ"מ אפילו אם בע"ש אמר שאינו רוצה להחזיקו לסכין של מילה, בעי מעשה המוכיח שסלקו מתורת יחוד הראשון, כבארנ"ג בס"י ש"י ס"ז, ע"ש.

ועיין עוד באבנ"ז סימן הנזכר באות ז' וז' דמביא דברי רע"א וראייתו מהתוס' דאסור אפילו בביטל יחוד הראשון, ודחה ראייתו ע"ש, אבל בסוף דבריו כתב דמה דבעינן מעשה המוכיח לסלקו מתורת יחוד, זה נכון.

והנה השו"ע בס"י ש"ח ס"ט פסק וז"ל: כל הכלים הניטלים בשבת, דלתותיהן שנתפרקו מהם ניטלים, בין נתפרקו בחול בין נתפרקו בשבת. ובמ"א סקיי"ט הביא דברי הרמב"ם שכתב וז"ל: דלתות הבית אע"פ שהן כלים לא הוכנו לטלטל, לפיכך אם נתפרקו אפילו בשבת אין מטלטלין אותם, ותמה עליו וז"ל: וצ"ע מאי אפילו דקאמר, אדרבה אין נתפרקו בחול הוכנו למלאכה אחרת מבעו"י. ותיירי וז"ל: דה"ל כיון דביה"ש היה מטלטלו כשפותח ונועל, גם עתה לישתרי, קמ"ל. וכתב וז"ל: "ומוזה יש ללמוד דה"ל כלים המוקצים שנשברו בשבת, אע"ג דעכשיו אין מוקצים אסורים, ע"י ס"א וסי' ש"י ס"ג", עכ"ל.

ובלבושי שרד ביאר דבריו, וז"ל: דגם הדלת עכשיו שנתפרקה מהבית הוא

כלי, אלא דכיון דקודם שנתפרקה היתה מוקצה לטלטול אסורה גם אחר שנתפרקה, וטעם הדבר בס"י ש"י ס"ג דמיגו דאתקצאי לבה"ש וכו', ומ"ש המג"א ע"י ס"א ר"ל יצויר דבר זה במוקצה מח"כ דכשנשברה שוב אין מקפיד שלא לעשות בהם תשמיש אחר, א"כ עכשיו אינם מוקצים, עכ"ל.

ומבואר מדבריו, דבמוקצה מח"כ דנשבר בשבת ועתה אינו מקפיד עליו, דהוי ממש הציור של סכין שחיטה שנשבר בשבת, אסור, ואפילו לר"ש דלית ליה מיגו דאתקצאי כאן מודה דיש מיגו דאתקצאי, וזה בכלל מה שמודה ר"ש במוקצה מח"כ דאית במוקצה מח"כ דין דמיגו דאתקצאי, ודלא כהאבנ"ז ורע"א, דאי נימא דדברי המג"א הוה רק לר' יהודה דאית ליה מוקצה, יש לתמוה בתרת"י, א) דהיה לו לומר כן דהוה רק לר' יהודה. ב) ועוד דאי"כ מה חידש בזה דמכאן למדים דאסור בנשבר בשבת, וכי מה חידוש הוא, וכי רק מכאן למדים זאת, הא דין ברור הוא מיגו דאתקצאי לר' יהודה, אלא ודאי כפי שכתבנו דבריו הוי אפילו לר"ש דקיי"ל כותיה דלית ליה מיגו דאתקצאי, בממח"כ מודה דאמרינן מיגו דאתקצאי.

אמנם ברע"א על דברי המ"א כתב וז"ל: לענ"ד אין ראייה, דהכא דעדיין הפתח עומד להחזיר לבית לתשמישו הראשון ואין שם כלי עליו, ועי' מג"א בסמוך סקל"ח (והיינו דבדלת גם אחר שנתפרק הוי מוקצה לפיכך אסור, משא"כ במוקצה שנשבר דעתה אינו מוקצה), אבל בכלי שמוקצה מח"כ שנשבר בשבת, דעתה עומד למלאכה אחרת לא הוי מוקצה אלא לר"י מטעם מיגו דאתקצאי בה"ש, אבל לר"ש שרי כמבואר ריש ביצה וכו', עכ"ל.

ורע"א אזיל לשיטתו דלית ליה לר"ש מיגו דאתקצאי אפילו במוקצה מחמת ח"כ, ועוד משמע ברע"א דלמד במג"א כדבריו, דחידש המג"א דבמוקצה מח"כ איכא מיגו דאתקצאי אפילו לר"ש, וזה הוכיח מדלת, וע"ז משיב עליו רעק"א דלר"ש לית ליה מיגו דאתקצאי אף בח"כ, ע"כ.

והנה בתוס' הרא"ש (קכ"ב ע"ב) בדברי רב יהודה דאוסר בכלי שמלאכתו לאיסור אף לצורך גופו, ומעמיד המשנה בקורנס של אגוזים, כתב התוס' הרא"ש וז"ל: פירוש קורנס של נפחים שיחידו לפצוץ בו אגוזים, וקמ"ל דכלי שמלאכתו לאיסור ע"י יחוד מלאכת היתר משתרי, וכולה מתני' דשריא קרום וכו', מוקי לה ר' יהודה בשיחוד למלאכת היתר, וכן הא דתנן כל הכלים ניטלים חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה, מייירי שיחידו למלאכת היתר, אבל מסור ויתד לא מהני להו יחוד משום דקפיד עלייהו שמתקלקלים בדבר מועט וכו'.

ולכאורה מבואר בדבריו להדיא דלא כהאבנ"ז ורע"א דלא מהני בממח"כ יחוד למלאכת היתר, דמשמע מדבריו דאפילו ייחדם לעולם כפי שמיחד קורנס של נפחים לאגוזים, יהיה אסור, ואע"פ דעתה לא מקפיד בשימוש. אלא דאין ראייה, א) דאפשר דמאחר דהוי רק יחוד לא מהני, דבעי מעשה להפקיעו מיחודו הראשון, ואפילו ביחדו מע"ש לא מהני כפי שהסכימו האבנ"ז ורע"א, ולא הוי כנשבר בשבת דהוי כמעשה שמציאותו התבטלה מתורת שימוש הראשון. ב) דאפשר דהתוס' ראי' איירי באופן שלא מיחד שיה יהיה שימוש לעולם, אלא רק לצורך שעה מיחד להיתר, דהא לשון התוס' הרא"ש לא מהני יחוד משום דקפיד עלייהו שמתקלקלים, ובאופן שמיחדם לתשמיש אחר לעולם, דלא רוצה להחזירם אח"כ לשימוש הקודם, אין שום קפיידא כבר שיתקלקלו, וכפי סברת האבנ"ז.

אלא כוונת התוס' ראי' שלא מהני יחוד לשעה להיתר, משום דסו"ס מקפיד עתה לא להשתמש בו, דהא אח"כ מחזירו לתשמישו שעומד לו להתקלקל לשימוש, אם ישתמש תשמיש אחר.

העולה לסיכום הדברים

א) בב"י מבואר בדעת הרמב"ם דבכלים העומדים לסחורה יש חילוק, דאם מקפיד שלא יפסדו אסור לטלטלן, ואם לא מקפיד מותר.

ב) באבנ"ז מבואר דתמיד מקפיד על כלים של סחורה שלא יפסדו, ולפיכך אסור, אלא דהחילוק דבכה"ג שרצונו להשאירם לסחורה, ורק לעת עתה לצורך שעה צריך להשתמש, ובאופן שעושה מעשה לבטלו מיחודו הראשון, לכך קיי"ל דמותר.

ג) ברע"א בביצה (ב' ע"ב) כתב כהאבנ"ז, והוסיף דבתוס' לא משמע כך. ובסוף כתב דאפשר גם בתוס' לבאר דבכה"ג יהיה מותר. ובס"י ש"ח ס"ט על המ"א משמע בדבריו גם בתוס' להחזיר כהאבנ"ז. ובס"י ש"ח ס"א נראה כמסתפק, ונוקט דבתוס' בביצה מבואר דאסור במוקצה מח"כ אפילו בשינה יעודו.

ד) במ"א בס"י ש"ח ס"ח לפי איך שלמד בו הלבושי שרד וכן רע"א, משמע דבמוקצה מח"כ אפילו שינה יעודו אסור, דר"ש מודה נמי במיגו דאתקצאי במוקצה מח"כ, והביאו המשנ"ב סקל"ה להלכה. ובתוס' ראי' היה קצת משמעות כדברי המ"א, אלא דאין ראייה מוכרחת מדבריו, דאפשר לדחות בב' אנפי כדהבאתי.

והנה בחזו"א סי' מ"ב סקט"ז (על דברי המ"א סק"ג שכתב על הרמ"א וה"ה כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם, וכתב המ"א אבל אם אינו מקפיד עליו שרי), כתב וז"ל: נראה דמייירי אף בכלים שמלאכתו להיתר כגון כפות וסכינים שבחנותו, וכיון שמקפיד עליהן לשמש בהן שלא יהיו נראין כישנים ויחולו בעיני הלוך, חשיב מוקצה אף לר"ש, ואע"ג דלפעמים נשבר סכיניו בשבת, וחפצו ליקח לתשמיש ביתו מסכיניו חנותו, מ"מ חשיב מוקצה כיון דלא שכיח כלל, וחשיב כגורגורת וצימוקים, ולא דמי לתמרי דעיסקא, דהתם שכיח שיאכל מהן, אבל בלא מקפיד עליה חשיב כתמרי דעיסקא, אע"ג דלא שכיח שייחדו לתשמישו, מ"מ לא גרע מכלי שמלאכתו לאיסור דמותר לצו"ג, והכא עדיף כיון דמשמש בו עיקר תשמישו וכו', ונלמד מכאן דמטפחות שבחנות אם אינו מקפיד עליהן ללבושן לפעמים, שרי לטלטלינהו וללבושן בין בשבת בין ביו"ט, עכ"ל.

ובדבריו מבואר סברא דלא כהאבנ"ז, דהאבנ"ז מחלק בין כלים לתמרי דעיסקא, דתמרי דעיסקא כשאוכלם בטלה הקצאתם, משא"כ בכלים דנשאירם בהקצאתם שמקפיד עליהן לשמש בהן, ולכן באופן שמשנה יעודם שרי. ובחזו"א מבואר החילוק מתמרי דעיסקא, דתמרי דעיסקא שכיח שיאכל מהן לפיכך לא מקצה דעתו מזה, משא"כ כלים אע"ג דלפעמים נשבר סכיניו בשבת, וחפצו ליקח לתשמיש ביתו, מ"מ לא שכיח הוה שיקרה מקרה זה ויקח מחנותו. ובכלים דברר שלא מקפיד עליו, אע"ג דלא שכיח שיקחו לתשמיש, ולא דמי לתמרי דעיסקא, מ"מ שרי, דלא גרע מלמלאכתו לאיסור דשרי לצו"ג ומקומו, ואפשר דדברי החזו"א הם ביאר

חילוק ה"ב" בכלים העומדים לסחורה, בין מקפיד ללא, דע"כ קאי על דברי המ"א שכתב חילוק זה.

ג. בענין כלי שמלאכתו לאיסור

בשלט"ג [דף מ"ח ע"א מופי הרי"ף] אות ב' הביא מחלוקת הראשונים האם מותר לכבד הבית בשבת, דהרי"ף וה"ג ורי"ח ס"ל דמותר לכבד הבית בשבת אפילו ברצפה שאינה מרוצפת, וכתב דלשיטתם מכבדות של תמרה דעשוי לכיבוד הבית הוא כלי שמלאכתו להיתר, ומותר לטלטלם אפילו מחמה לצל. ולהסמ"ג והרא"ש דאסור לכבד הבית בשבת אפילו במרוצף, א"כ המכבדות הן כלי שמלאכתו לאיסור, ואסור לטלטלם אלא לצורך גופן ומקומן.

ובשיטת הרמב"ם כתב וז"ל: ואע"פ שמ"י בפרק כ"א מהלכות שבת כתב דאסור לכבד הבית במקום שאינו מרוצף, מ"מ ס"ל דמכבדות הוויין כלי שמלאכתו להיתר, כיון שכשהוא מרוצף מותר לכבד הבית, וכ"כ בפרק כ"ו מהלכות שבת (ה"ב דהוי כלי שמלאכתו להיתר). וז"ל: כל כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר מותר לטלטלו אפילו מחמה לצל, דומיא דמכבדות דהויין מלאכתן לאיסור גבי מקום שאינו מרוצף באבנים, ומלאכתן להיתר גבי מקום המרוצף באבנים, וש"י לטלטל לדברי מ"י כד"ן כל הכלים שמלאכתן להיתר, עכ"ל.

ובמ"א בסי' ש"ח סק"ט הביא דברי השלט"ג הלכה, וז"ל: וה"ה כשמלאכתו לאיסור ולהיתר. ובפמ"ג כתב עליה וז"ל: עמ"ג, ואם הרוב לאיסור אזלינן בתריה, ע"ד כל הכלים הולכין אחר רוב תשמישן, וקצת ראייה מהרשב"א (קכ"ג ע"א) מדוכה עם שום כקדירה המטלטלת עם תבשיל, אע"ג שלפעמים מניחין רק פירות הנה מלאכתה לאיסור, עכ"ל. וביאור דבריו, דברש"א מבואר דהא דהתירו מדוכה עם שום, אע"פ דבלא שום אסור משום דהוה מלאכתו לאיסור [בה"א דגמ']. ואסור לצורך גופו [דמהכא אקשינן בגמ' לרבה דהתיר לצורך גופן], משום דהמדוכה שבתוכה השום הוי כקדירה המטלטלת עם התבשיל, משמע מדבריו דהקדירה עם תבשיל דומה למדוכה עם שום, והיינו דבלא התבשיל משמע דאסור לטלטל הקדירה והיינו משום דהוה כמדוכה, דחשיבא מלאכתה לאיסור, ואע"פ שגמ"חין בה פירות, חזינן דאע"פ שמשמשים בה היתר, כיון דרוב שימושה לאיסור יהיה מלאכתה לאיסור.

ובביאור"ל בסי' ש"ח ס"ג ד"ה קרודם, הביא דברי הפמ"ג, וז"ל: ודע דכתב הפמ"ג דכלי שרוב מלאכתו לאיסור הוא ג"כ בכלל כלי שמלאכתו לאיסור, והביא ראייה מהרשב"א לענין קדירה, ע"ש.

ולע"ד היה נראה דזה דוקא אם עיקרה הוא רק למלאכת איסור, ורק לפעמים משתמש בה להיתר, ולענין זה יש ראייה מקדירה דמשמע מהרשב"א דהוא כלי שמלאכתו לאיסור דעיקרה נעשה לתבשיל, אבל אם דרך הכלי להשתמש בה לשניהם, ורק שלאיסור משתמשין בה יותר, מנלן דמקצה דעתה מיניה, דהלא עשויה למלאכת היתר ג"כ, וצ"ע, עכ"ל. ומדברי הביאור"ל משמע דלמדו בפמ"ג דאפילו בכלי שדרך להשתמש בו גם לאיסור וגם להיתר, ועיקרו עשוי בשביל שניהם, אם רוב שימוש הוא לאיסור הוה כלי שמלאכתו לאיסור, וע"פ פליג הביאור"ל וכתב דבכה"ג לא הוי מלאכתו לאיסור, דמנלן דמקצה דעתיה מיניה, דילמא לא מקצה דהא עשויה למלאכת היתר, ודוקא דעיקרו למלאכת איסור, ולפעמים משתמשים להיתר, אזלינן בתר רוב התשמיש איסור לעשותו כלי שמלאכתו לאיסור. ולכאורה צ"ב, דמנלן לביאור"ל דכוונת הפמ"ג הוא אפילו בעיקרו עשוי לאיסור ולהיתר, אולי גם כוונת הפמ"ג הוא כמו שכתב הביאור"ל גופיה, דאיירי בכה"ג שעיקרו עשוי למלאכת איסור. ונראה לומר בפשיטות, דהא הפמ"ג קאי על דברי המ"א, וכי דבריו בשיטת המ"א, ולכשנדייק הלא המקרה שדיבר עליו המ"א במלאכתו לאיסור ולהיתר דמותו, הוא מהשלט"ג, דהמקרה שהוכיח דבריו מהרמב"ם הוא ממכבדות של תמרה דעשויים לכבד הבית מרוצף ושאינו מרוצף, ואע"פ דשאינו מרוצף אסור להרמב"ם לכבדו, מ"מ כיון שעשוי גם לכבד מרוצף דשרי, חשיבנן ליה כלי שמלאכתו להיתר, והלא במקרה זה הוי מיוחד לאיסור ולהיתר, ועיקרו עשוי לאיסור ולהיתר, דהא עיקרו עומד לכיבוד, ומה משנה איוה בית ואיוה רצפה, וע"פ אמר הפמ"ג דאם רוב לאיסור הוי מלאכתו לאיסור, והיינו דאם רובם מכבדים בו בתים שאינם מרוצפים הוה מלאכתו לאיסור, ואע"פ שעיקרו עומד גם לכיבוד בית מרוצף באותה דרגה, וע"פ פליג הביאור"ל וס"ל דבכה"ג אע"פ דרוב שימוש לאיסור הוה מלאכתו להיתר, ואין ראייה מהרשב"א, ודו"ק.

ובביאור מחלוקת הפמ"ג והביאור"ל נראה דהנה נחלקו הראשונים והאחרונים בגדר איסור טלטול כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל, דבתוס' (ל"ו ע"א) ד"ה הא ר' שמעון כתב דאפילו ר"ש דלית ליה מוקצה, מודה דכלי שמלאכתו לאיסור אסור מחמה לצל, וביאר הגר"א ביו"ד ס"י רס"ו סק"ב דהטעם הוא משום דכלי שמלאכתו לאיסור אינו מדין הקצאה, אלא מדין גזירת טלטול כלים, והראיה דאם מדין הקצאה מדוע מותר לצורך גופו ומקומו, וכן כתב הריטב"א (קכ"ג ע"ב) והרמב"ן (קכ"ג ע"א) והמאירי (קכ"ד ע"א).

ומאידך בפסקי הרי"ד (קכ"ב ע"א) כתב דלר"ש דלית ליה מוקצה שרי לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפילו מחמה לצל, וכן הביא המאירי מקצת שפירשו כן, והיינו משום דס"ל דכלי שמלאכתו לאיסור מדין הקצאה נגועו בה. וכן כתב הח"י אדם בכלל ס"ו ס"ד דאסור מדין הקצאה, ולצורך גופו ומקומו שרי דלא מקצה דעתו משימושים אלו, דהא משתמש בהם גם בחול.

ומעתה אפשר דבזה נחלקו הפמ"ג והמשנ"ב, דהביאור"ל נימק טעמו דאם עיקרו עומד גם למלאכת היתר, אע"פ שרוב שימוש לאיסור, מנלן דמקצה דעתיה מיניה, דהלא עשויה למלאכת היתר. משמע להדיא דלמד דדין איסור טלטול דכלי שמלאכתו לאיסור, הוא מדין הקצאה, דמקצה דעתו משימושים אחרים כיון שעומד לאיסור, ולמלאכת היתר האיסור אסור להשתמש, ולפיכך כתב דאם עיקרו גם למלאכת היתר מה בכך שרוב שימוש לאיסור, סו"ס עיקרו גם להיתר, ומנלן דיקצה דעתו מיניה ממלאכת היתר, וזו, דדוקא שעיקרו רק לאיסור מקצה משאר תשמישים, דחושב על הכלי רק למה שעשוי. משא"כ הפמ"ג נימא דלמד כרוב הראשונים דכלי שמלאכתו לאיסור אין איסור מדין הקצאה, אלא

מדין גזירת טלטול כלים דימי נחמיה, וא"כ אפשר גזרו על דבר ששמו "מלאכתו לאיסור", ולמד הפמ"ג דהמגדיר שם מלאכתו לאיסור הוא אם רוב תשמישו לאיסור, וראייתו מקדירה, ואינו מחלק בין אם עיקרו לאיסור בלבד או גם להיתר, דאין זה מהווה סברא לחלק מאחר דאין איסור מדין הקצאה אלא מדין גזירה, ושם מלאכתו לאיסור נקבע לפי רוב תשמישו. והנה עד עתה התבאר דכלי שמלאכתו לאיסור הוא ברוב מלאכתו ותשמישו לאיסור, או דעיקרו רק לאיסור כהביאור"ל, או דאפילו עיקרו גם להיתר, אלא שרוב תשמישו לאיסור כהפמ"ג. ועתה יש לדון בכלי שכל כולו עומד למלאכת איסור, ואינו ראוי לתשמיש של היתר כלל [כגון מגהץ דאין ראוי כלל למלאכת היתר, שלא בדומה לקורנס דראוי למלאכת היתר דפיצוץ אגוזים]. והנה בתוס' (ל"ו ע"א) בד"ה הא ר' יהודה כתב וז"ל: אבל בחצוצרות אסור (ר' יהודה דאית ליה מוקצה), משום דכיון דלא חזי למלאכת היתר אלא מעט מקצה ליה לגמרי ממלאכת היתר, והוה כמטה שיחדה למעות והניח עליה מעות, דא"ר יהודה א"ר דאסור לטלטלה, ומוקי לה כר' יהודה וכו', דאסור לר' יהודה אפילו לצורך גופו ומקומו, עכ"ל.

מבואר מדברי תוס' דחצוצרות מאחר דלא חזו למלאכת היתר אלא מעט, אע"פ דר"י בעלמא מתיר מלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו, הכא אסר דמקצה ליה מדעתיה על מלאכת היתר, ור"ש דלית ליה מוקצה פליג עליה, וס"ל דאפילו בחצוצרות מותר כדמבואר בגמ'.
ובתוס' רעק"א בס"פ כירה במשניות ד"ה וז"ל: ואף דכתבו שם (התוס') דלר"ש שרי דוקא חצוצרות כיון דחזי קצת להיתר, אבל פתילה דלא חזי לשום היתר אפילו ר"ש מודה, וכמיטה שיחדה למעות דציידו התוס' (מ"ד ע"ב) דאפילו לר"ש אסור, ע"ש. מבואר מדברי רעק"א דכלי שמלאכתו לאיסור דלא חזי כלל למלאכת היתר, אסור לצורך גופו ומקומו.

וכן כתב בהגהות שו"ע בסי' רס"ו ס"יג בד"ה אלא דלר' נחמיה, ומובא בחידושי רעק"א (ל"ו ע"א) בתד"ה הא ר"ג, וז"ל: ושיעור דבריהם כך הוא, דאפילו כלי שמלאכתו לאיסור יש בהם תשמיש היתר הרגילים בחול, כגון קורנס לפצוץ אגוזים, בזה אף לצורך מקומו מותר, י"דכל שיש מציאות היתר בשבת לטלטל לגופיה, היינו לתשמישן הרגילין בחול, מותר אף לצורך מקומו, אבל שופר דאין רגילין ליתן בו מים לתינוק וכו', וליכא מציאות טלטול לגופיה, בזה גם לצורך מקומו אסור, ודו"ק, כללא דמילתא, דכל שאין לו מציאות היתר לצ"ג אין לו היתר בלצורך מקומו וכו', ע"ש [דמבאר לפי"ז סתימת הפוסקים דמוקצה מחכ"כ אסור לצורך מקומו, והוא משום דאין לו היתר לצורך גופן].

והנה ב' מקורות אלו בדברי רעק"א אינם מכריחים אחד את השני, ויש כאן ב' חלקים, א' דדבר שאין לו מציאות טלטול לצורך גופו אין לו היתר לצורך מקומו, ועדיין אפשר דאפילו שאינו ראוי לתשמיש היתר כגון שופר ליתן בו מים לתינוק, מ"מ יהיה אפשר ומותר להשתמש לצורך גופו וליתן בו מים לתינוק אם ירצה, אלא דלצורך מקומו אסור משום דהמציאות הוא שלא מטלטלים אותו לצורך גופו, דאין דרך בכך ותלי מקומו בגופו. ב' שאפילו לצורך גופו אסור, אע"פ דרוצה קצת לעשות בו תשמיש לא מצוי לגופו, דמאחר דאין ראוי למלאכת היתר ולא הוי מלאכה הרגיל לעשותה בחול, כדמוקצה מחמת גופו שלא ראוי לזה ואסור. ובחלק הא' דרע"א דתלי מקומו בגופו, נראה לבאר דבריו ע"פ הריטב"א, דבגמ' (קכ"ג ע"ב) איתא דא"ל רבא לאביי מכדי התירו קנני, מה לי צורך גופו מה לי צורך מקומו, וכתב הריטב"א וז"ל: אלא רבא מסברא אתא עליה דליכא לאפלוגי בנייהו (גופו למקומו) כלל, דכיון שהתירו להשתמש בהם לצורך גופן ולטלטלם, לכך ראוי הוא להתיר ג"כ שיוכל לסלקם משם לאחר תשמישם לצורך מקומו, כי צורך מקומום כך הוא דרך גדול לשבת כצורך גופם, עכ"ל.

וביאור דבריו נראה דמאחר שהתיר לטלטלם לצורך גופם, אתה צריך להתיר לאחר שהשתמש לגופו לסלק הכלי מהמקום ולהשתמש במקומו, דלא מסתבר שניתן לו להשתמש לגופו, ויצטרך להשאירו במקום אחר גמר שימוש.

וכן מבואר יותר בריטב"א (קכ"ד ע"א) בד"ה ואתר' נחמיה, שכתב דר"ת ס"ל דלר"ש כיון שאין היתר לצורך גופו במלאכתו לאיסור לר' נחמיה, ה"ה שאין לו היתר לצורך מקומו, ונימק הריטב"א וז"ל: ועוד דלא הוה רבא צורך מקומו לצורך גופו אלא מן הטעם שכתבנו למעלה [היינו מה שהבאתין]. כי בכלל מה שהתרתו לצורך גופו אתה צריך להתירו לסלקו ממקומו לאחר שנשתמש בו, שאף הוא עומד ומיוחד לכך, וא"כ במי שלא התיר לצורך גופו אין לך להתיר לצורך מקומו, עכ"ל.

ונראה דזו גופא כוונת רע"א דהא כל היתר צורך מקומו הוא כתוצאה מהא דהתירו לצורך גופו, וא"כ באופן שאין מציאות היתר טלטול לצורך גופו נפל הבסיס, ואין שום סיבה להתיר מקומו [ואף מאן דפליג התם וס"ל דלר' נחמיה מלאכתו לאיסור לגופו אסור ולמקומו מותר, משום דמלאכתו לאיסור לגופו אסור משום דאי אפשר, ואין דנין מקומו דאפשר מאי אפשר, משא"כ הכא דלא הוה אפשר מאי אפשר] כדכתב הריטב"א, ואין להקשות דא"כ יותר לצורך מקומו רק אחר שטלטל לצורך גופו, דאע"פ דזוהו טעם ההיתר דלא ישאירוהו בלא לסלקו, מ"מ אחר שהתירו התירו כל מקומו, אבל מ"מ שלא שייך כלל היתר גופו נפל בסיס ההיתר של מקומו, ודו"ק.

ולמעשה מצאנו דדבר זה המבואר ברע"א בדעת התוס' שנוי במחלוקת ראשונים, דאייתא בגמ' (קכ"ד ע"ב) אמר ר' הונא היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, ומתיר החבלים והשקין ונפלין, ופריך והתנן נוטל את הכלים הניטלין בשבת, ותריץ כי קאמר ר' הונא בקרני דאומנא דלא חזיא ליה, ופריך והא קמבטל כלי מהיכנו, ותריץ בשליפי זוטרא, ע"ש.

ובבעה"מ בדיה אמר ר' הונא, כתב וז"ל: אע"פ שהן קרני דאומני שהן מוקצין מחמת מיאוס ומחמת חסרון כיס, ולא חזי למידי אפילו לכסויי בהו מנא כשרגא דנפטא, משום דחס עלייהו שלא יפלו וישתברו, וכגון דלא חזו לצורך גופו לשום דבר, אף לצורך מקומו אינן ראויין לטלטל אלא מן הצד, ע"כ.

מבואר להדיא מדברי בעה"מ דכלי שלא ראוי לתשמיש גופו נאסר

בטלטול אף לצורך מקומו, וא"כ נפקא מדבריו דכלי שמלאכתו לאיסור דלא חזי לתשמיש היתר כלל, אסור לטלטלו אף לצורך מקומו.

אמנם ברשב"א התם כתב נמי דקרא דאומנא אינו ראוי אפילו לכסויי ביה מנא משום מאיסותו, וכן משום דחס שמא יפול וישבר, ואע"כ הביא דברי הר"ז ופליג עליה וז"ל: וראיתי להר"ז הלוי ז"ל שכתב דכל שאינו ראוי בשום צד לטלטלו לצורך גופו אין מטלטלין אותו לצורך מקומו, ואינו מחזור בעיני, שהרי לר' נחמיה כלי שמלאכתו לאיסור אין ראוי לטלטלו לצורך גופו כלל, לפי שאין כלי ניטל לדידה אלא לצורך תשמישו המיוחד לו בלבד, ואע"כ לצורך מקומו מטלטלין אותו, וכפי פירושו של רש"י ז"ל וכמו שכתבנו שם (קכ"ד ע"א) בס"ד, וכן נראה כדבריו, ע"כ.

מבואר להדיא מדבריו דאע"פ דאין ראוי לטלטול לצורך גופו שרי לצורך מקומו, וראייתו משיטת רש"י בר' נחמיה [ובאמת בריטב"א שהבאנו לעיל הביא בשם ר"ת דלמד ברש"י דאסור לצורך מקומו, דלא כהרשב"א], וא"כ ה"נ בכלי שמלאכתו לאיסור שלא חזי לתשמיש היתר יצא גם דשרי לצורך מקומו. ולכאורה כל מה שמצאנו בדבריהם, הוא רק לגבי טלטול למקומו, אבל לטלטל לצורך גופו לתשמיש חוקק שלא ראוי לו לא מצאנו בדבריהם אם אסור או לא, דאפשר דאפילו לבעה"מ דאסר לצורך מקומו, אולי לצורך גופו לתשמיש חוקק יתיר בכלי שמלאכתו לאיסור.

אך ברע"א בדעת תוס' (ל"ו ע"א) מצאנו להדיא דכלא ראוי לתשמיש היתר כלל אסור, בין לצורך גופו בין לצורך מקומו, דהא קאי על דברי התוס' דאמרו דבחצוצרות אסור לר"י בין ל"צורך גופו" בין לצורך מקומו, וע"ז אסור דבלא חזי כלל אף ר"ש מודה, והיינו לכל דברי התוס' שהוא גם בלצורך גופו, ודוק, [ועיין באורחות שבת ח"ג ס"א בסוף הספר שמאריך בנושא זה טובא].

הגדרת כלי שמלאכתו לאיסור

איתא בגמ' (קכ"ב ע"ב) אמר רב יהודה קורנס של אגוזין לפצע בו את האגוזין, אבל של נפחין לא, קסבר דבר שמלאכתו לאיסור אפילו לצורך גופו אסור. ובקצה"ה פריך מר' יהודה גופיה דהתיר כלי קיזאי (ק"יג ע"א) בטלטול לצורך גופו, אע"פ דהוה כלי שמלאכתו לאיסור, וכן מר' יהודה גופיה דהתיר שרגא דמשחא בטלטול (מ"ו ע"א), אע"פ דהוה כלי שמלאכתו לאיסור. ותריץ דלא אסר ר' יהודה אלא דומיא דפיצוץ אגוזים דהוה מלאכה גרועה לגבי קורנס שמיחיד למלאכה חשובה, משא"כ כלי קיזאי ושרגא דמשחא מותר לטלטל לצורך גופן, דמלאכה שלהן חשובה יותר מפיצוץ אגוזים [וביאורו דבריו בכיור טעם מוקצה], ע"כ. ונפקא מדבריו דלעולם שרגא דמשחא הוה כלי שמלאכתו לאיסור, ומאחר שמלאכתו חשובה שרי לצורך גופו.

והנה ברמב"ן בד"ה קורנס הקשה קושית תוס' בדעת ר' יהודה, והביא על זה רק ג' תירוצים, וז"ל: וי"מ דנרות לאו מלאכתו לאיסור הוא, שאינן אלא בסיס לפתילה ושמן ואין עושין מלאכה, ולא אמרו אלא כגון קורנס ומגרה שבהן עושין מלאכת איסור, ולהכי נמי לא קשיא בהא דנרות ופמוטות דר"מ ור"ש מתירין בהם, ור' יהודה אסר במוקצה מחמת מיאוס ואיסור היום, הא משום מלאכתן ד"ה מטלטלין, כ"כ הראב"ד ז"ל, ע"כ.

מבואר מדברי הראב"ד דדוקא דבר שעושין עמו את מלאכת האיסור הוה מלאכתו לאיסור, אבל דבר שאין עושין איתו את מלאכת האיסור, אלא דהוה בסיס לדבר שעושין בו האיסור, לא חשיב מלאכתו לאיסור, ומתוס' שלא תירצו כן משמע דס"ל דגם שרגא דמשחא הוה מלאכתו לאיסור, אע"פ דאין עושין אותו מלאכת האיסור וכמו שכתבתי.

ואולי אפשר לבאר מחלוקתם, דהתוס' למדו דגדר איסור כלי שמלאכתו לאיסור הוא מדין גזירת נחמיה, כמו שהבאנו דבריהם (ל"ו ע"א) בד"ה הא ר' שמעון, וא"כ אין סברא לחלק בין שעושין איתו האיסור לבין שמהוה בסיס לדבר שעושין בו האיסור, דבשניהם שייך טעם הגזירה שמא יבוא לידי הוצאה, ומה שהתירו הוא רק לצ"מ.

משא"כ הרמב"ן נימא דלמד דטעם איסורם הוא שמא יבוא לעשות בהם מלאכה, כמו שכתב הרמב"ם בפרק כ"ד מהלכות שבת הלכה י"ב, וכן כתב הח"י אדם בכלל ס"ו ס"ד, ולפיכך מאחר דזה טעם האיסור, זיל בתר טעמא דדוקא דבר שאינו עושין האיסור, אם נתייר לטלטלו יבוא לעשות איתו מלאכה, אבל דבר שאין עושין איתו את האיסור אלא נותנים בו דבר אסור, אין שום חשש שיעשה מלאכה, דהיינו שיתן בו דבר האסור, אם נתייר לטלטלו, ודו"ק.

אך א"א לומר כן, דהראב"ד גופיה השיג שם על הרמב"ם, וכתב דטעם איסור הטלטול הוא גזירה שמא יבוא לידי הוצאה. וברמב"ן הביא עוד תירוץ על קושית התוס', מדידיה, וז"ל: ול"נ שנרות משמשי שבת הן, ואין מלאכתו לאיסור, אלא כגון קורנס וכו' שאין להן תשמיש קבוע בשבת, ע"כ. וביאור דבריו, דכלי שמלאכתו לאיסור הוה דבר שאין לו תשמיש בשבת כלל, אבל דבר שמשמש בשבת, אע"פ דאם יתחיל השימוש בשבת אסור, דהא אסור להדליק הנר בשבת, מאחר דסו"ס משמש כל השבת ע"י שהודלק מעו"ש, לא הוה מלאכתו לאיסור. ובתירוץ ג' כתב וז"ל: אי נמי ר' יהודה ממתני' גופה איתותב והדר ביה, תדע דהא אמר לעיל כלי קיזאי מותר לטלטלן בשבת ומלאכתן לאיסור הן, עכ"ל.

העולה עד עתה, דלתוס' (ולתירוץ ג' דהרמב"ן) גם דבר שלא עושין איתו את האיסור אלא מהוה בסיס לדבר שעושין בו האיסור, חשיב כלי שמלאכתו לאיסור, ולראב"ד במהוה בסיס לא הוה מלאכתו לאיסור [ועוד מצאנו דלרמב"ן במשמשי שבת לא הוה מלאכתו לאיסור, וגם בזה פליגי התוס' דהא שרגא דמשחא משמשי שבת, ובכל זאת איתב התוס' לשרגא דמשחא מלאכתו לאיסור].

וכדברי התוס' מצאנו גם בשיטה להר"ן דכתב וז"ל: ומיהו ודאי לר' יהודה אפילו כלי שמלאכתו לאיסור ניטל הוא אליבא דנפשיה, וס"ל כר' יוסי וכו', וכדמשמע ליה בכמה דוכתי שהתיר כלי שמלאכתו לאיסור, אלא דמתנ"ג קשיתיה לפרושי הכין מוקתני ר' יוסי אומר כל הכלים וכו', מכלל דלח"ק לאו כל הכלים אלא כלים שמלאכתם להיתר, עכ"ל.

הרי משמע מדבריו, מדכתב כדמשמע ליה בכמה דוכתי שהתיר כלי שמלאכתו לאיסור, היינו מכלי קיזאי ושרגא דמשחא, הרי שלמד דשרגא דמשחא הוי מלאכתו לאיסור, דא"כ מהו הכמה דוכתי. [ואגב נפקא דלתוס' יש מקומות שר"י מתיר לצורך גופו ויש שאוסר, ולר"ן ולרמב"ן

יוצא שבדבר שמלאכתו לאיסור שרי בכל המקומות לצורך גופו, ובתוס' הרא"ש נפקא דאוסר בכל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו בלא יחוד]. ועיין ברשב"א שמביא כמה תירוצים בזה.

ובתוס' הרא"ש משמע קצת כהראב"ד והרמב"ן דשרגא דמשחא לא הוי מלאכתו לאיסור, דבד"ה אמר ר' יהודה ביאר דהא דשריא מתנ"י כוש וכרכר וכו' מוקי ר' יהודה ביחוד לכן, וכן במסר הגדול איירי ביחוד ואעפ"כ אסור, דס"ל דבמוקצה מחו"כ אסור אפילו ביחוד משום דקפיד עליה. והמשיך וז"ל: וכן הא דשרי ר' יהודה לעיל כלי קיואי כשיחיד למלאכת היתר, אבל כובד העליון וכובד התחתון לא מהני יחוד, עכ"ל.

ומדלא כתב דשרגא דמשחא איירי ביחוד, ולא הזכיר כלל שרגא דמשחא, משמע דמשחא דמשחא לא קשיא כלל, שמכח כך יצטרך להעמידו ביחוד, דבכלל לא הוה מלאכתו לאיסור וכהרמב"ן והראב"ד, או משום דרק בסיס או משום דמשמשי שבת הוא.

ואגב לפי דבריו יתורץ דברי הרמב"ן והראב"ד, דלכאורה קשיא עלייהו מכלי קיואי דעושיין בו האיסור, ואעפ"כ שרי ר' יהודה, עד כדי דהרמב"ן גופיה הביא תירוץ ג' מכח זה, ואמר דר' יהודה הדר ביה, ולפי דברי התוס' הרא"ש יבואר שפיר דהתם איירי ביחוד [ועיין ברשב"א ד"ה ויש מפרשים דהוא תירוץ הראב"ד, והקשה עליו מכלי קיואי כפי שכתבתי כאן, ומכח זה כתב דהדר ביה כתירוץ ג' ברמב"ן], ולפי דברי התוס' רא"ש שהבאנו מיושב שפיר].

ולענין הלכה פסק השו"ע בס"י רע"ט ס"ו וז"ל: נר שלא הדליקו בו באותה שבת, אפילו הוא של חרס דמאיס ואפילו הוא של נפט דמסריח, מותר לטלטלו, דמוקצה מחמת מיאוס מותר.

וכתב המשנ"ב בס"י וז"ל: מותר לטלטלו, ואף ד"הוא כלי שמלאכתו לאיסור, מ"מ לצורך גופו ומקומו מותר וכמ"ש ס"י ש"ח ס"ג. ובשעה"צ אות ט"ז כתב דזה מדברי המ"א, וכתב דכן מוכח מהמג"א בס"י ש"י סק"ה וכן מהגרי"א בס"י שם, שסובר דמטה שיחדה למעות הוא בכלל כלי שמלאכתו לאיסור, אע"ג דאין עושה בה מעשה, וממילא ה"ה גבי נר, וכן הוכיח שם מעוד, ע"ש.

אננם בהגהות רעק"א ס"י רע"ט ס"ד על דברי המג"א בסתירה בשו"ע שהאריך טובא, וכתב דאע"פ דלדינא נקטינן דאפילו בלא עושה בו מלאכת האיסור הוה מלאכתו לאיסור, מ"מ מביא שם ציור של צירוף בדרבנן דנתיר ע"פ דעת הרמב"ן הנ"ל דלא הוי מלאכתו לאיסור [רשב"א שם].

וביאר שיטת רש"י בסוגיא דכלי קיואי (ק"י"ג ע"א) [ובזה יבורר עוד הגדרה בכלי שמלאכתו לאיסור], איתא בגמ' (ק"י"ג ע"א) אמר ר' יהודה אמר שמואל כלי קיואי מותר לטלטל בשבת, בעו מיניה מר' יהודה כובד העליון וכובד התחתון מהו, אין ולא ורפיא בידיה וכו' [איתמר אר"נ אמר שמואל כלי קיואי מותר לטלטל בשבת, אפילו כובד העליון וכובד התחתון וכו'], בעא מיניה ר' יוחנן מר' יהודה בר לואי כלי קיואי כגון כובד העליון וכובד התחתון מהו לטלטל בשבת, אמר ליה אין מטלטלין, מה טעם לפי שאין ניטלין, ע"כ.

וכתב רש"י בד"ה כלי קיואי וז"ל: כלי אורגין וכו', ובד"ה מותר לטלטל וז"ל: לשני הקנים לתשמיש אחר, ואשמעינן דאין גרדי מקפיד עליהן ולא הוי מלאכתו לאיסור. ובכובד העליון בד"ה מהו כתב וז"ל: מי אמרינן אידי דיקרי 'לא חזו סתמייהו לתשמיש אחרין, והוה ליה דבר שמלאכתו לאיסור'. וכן במסקנת הגמ' בר' יהודה בר לואי, דבכובד העליון והתחתון אסור, בד"ה לפי שאין ניטלין כתב וז"ל: אף בחול מפני כובדו, הלכך כל מלאכתו לכן, עכ"ל.

חזינן מדברי רש"י בכל הסוגיא, דכלי שמלאכתו לאיסור הוא דבר שמקפיד עליו שלא להשתמש בו בתשמיש אחר מלבד תשמיש האיסור שעומד בשבילו, וכל הסוגיא דנה לגבי היתר דמחמה לצל, דכלי קיואי לא הוי מלאכתו לאיסור ושירי מחמה לצל, וכובד העליון הספק האם הוי מלאכתו לאיסור ושירי לצורך גופו ומקומו בלבד, אבל מחמה לצל אסור, או דילמא מלאכתו להיתר ומותר אפילו מחמה לצל.

וברע"א הקשה על דבריו וז"ל: קשה לי וכי בשביל שאינו מקפיד עליו לא מקרי מלאכתו לאיסור, דאינו מקפיד מועיל דלא הוי מוקצה מחמת חסרון כיס, אבל מ"מ הוי מלאכתו לאיסור, ומיירי באמת לצורך גופו ומקומו, עכ"ל.

והיינו דכל המושג של קפידא הוא במוקצה מחו"כ, ומה רש"י מערבו בכלי שמלאכתו לאיסור, הלא אפילו אם אינו מקפיד מלהשתמש בו בתשמיש אחרים, אם עיקרו עומד למלאכת איסור הוה מלאכתו לאיסור ואסור מחמה לצל.

וראיה לדברי רע"א דהא בסוגיין מבואר למסקנא דאיירי בקורנס של נפחים לפצע בו אגוזים דשרו, הרי חזינא דלא מקפיד להשתמש בפטיש לדברים אחרים, שהרי מפצע בו אגוזים, ואפ"ה הוי מלאכתו לאיסור והותר רק לצורך גופו [קכ"ב ע"ב וקכ"ג ע"א בדברי רבה]. עוד מצאנו בריטב"א (קכ"ג ע"א) דאיתא בגמ' משמיה דרב דהכל מודים בסיכי זיירי ומזורי דכיון דקפיד עלייהו מייחד להו מקום, ופירש"י בלשון אחד שהם כלי אורג העומדים, והקנים והכובדין כובד עליון וכובד תחתון, וכתב עליו הריטב"א בד"ה בסיכי וז"ל: ואינו נכון, דהא בפרק אלו קשרים (ק"י"ג ע"א) אמרינן דלכו"ע כלי קיואי שרי, ולא נחלקו אלא בכובד תחתון ועליון בלבד, והיכי לא אדכרוה התם להא דרב כלל, ע"כ.

ועוד מצאנו ברמב"ם בפרק כ"ו מהלכות שבת הלכה א' שכתב וז"ל: כל כלי האורג וחבלים וקנים שלו מותר לטלטל ככלי שמלאכתו לאיסור, חוץ מכובד העליון וכובד התחתון לפי שאין ניטלין מפני שהן תקועין, ע"כ. הרי מבואר מדבריו דכלי קיואי הוה מלאכתו לאיסור, ושירי רק לצורך גופו. וכן כתבו התוס' בד"ה רחח (קכ"ב ע"ב) וז"ל: והאמר ר' יהודה אמר שמואל בפרק אלו קשרים כלי קיואי מותר לטלטל בשבת, דהיינו לצורך גופו אע"פ שמלאכתו לאיסור, עכ"ל. הרי מבואר להדיא דלמדו דהוה מלאכתו לאיסור, וכל היתיר הוא רק לצורך גופו, ולא כרש"י דשרי לגמרי דלא הוי מלאכתו לאיסור.

ובמ"מ במקום כתב וז"ל: וכתב רבינו ששאר כלי האורג הן ככלים שמלאכתן לאיסור, והכובדין הרי הן כאילו אין עליהן תורת כלל, אבל רש"י ז"ל פירש כלי קיואי מותר לטלטל דחזי לתשמיש אחר, ואשמעינן דאין גרדי מקפיד עליהן, ולא הוי כלי שמלאכתו לאיסור, עכ"ל. וכובדין נראה

שהוא סבור שהם ככלים שמלאכתן לאיסור. ודברי רבינו נראין לי עיקר, דהא משמע פרק כל הכלים (קכ"ב ע"ב קכ"ג ע"א) בהדיא דכל דמיוחד לאיסור, אע"פ שאין מקפיד עליו אם משתמשין בו תשמיש אחר, הוי כלי שמלאכתו לאיסור (היינו כמו שכתבתי בקורנס של נפחין לפצע אגוזים בדעת רבה, דחזינן דמפצע בו אגוזים, ואעפ"כ הוי מלאכתו לאיסור), ואם מקפיד עליו שמא יפחת דמיו הוה ליה מוקצה מחמת חו"כ, כמו שמבואר בפרק כ"ה, עכ"ל. הרי מבואר להדיא מדבריו דס"ל דהרמב"ם פליג על רש"י, ולרש"י מלאכתו לאיסור דוקא במקפיד לא להשתמש תשמיש אחר, ומוכיח מהגמ' דלא כרש"י.

נמצא עד עתה דלפי הבנת המ"מ (וכן לפי הבנת רע"א) יוצא דשיטת רש"י דההגדרה של כלי שמלאכתו לאיסור הוא דוקא דבר שמקפיד עליו שלא ישתמש בו שום דבר אחר, מלבד המלאכת איסור שמיוחד בשבילה, ולהרמב"ם אפילו בלא מקפיד להשתמש תשמיש אחר, סו"ס מאחר דעיקרו למלאכת איסור הוה מלאכתו לאיסור.

ובביאור דעת רש"י שמעתי ליישב, א) דאין כוונת רש"י דכלי קיואי הוה כלים שמלאכתן להיתר, דודאי הוה כלים שמלאכתם לאיסור, וכוונת רש"י לומר דכלי קיואי אע"פ שמלאכתן לאיסור, מ"מ לא הוה כל מלאכתם רק לאיסור, דראויים גם לשימוש המותר.

ומדויק מלשונו שכתב ולא הוי מלאכתן לאיסור, ולא כתב ולא הוי "דבר" שמלאכתו לאיסור, דלשון הגמ' ב"ק (כ"ב ע"ב) "דבר", אלא צ"ל דכוונתו דודאי הוה כלי שמלאכתו לאיסור, רק לא הוה רק לאיסור, דאם הוה רק לאיסור היה אסור גם לצורך גופו ומקומו, דס"ל לרש"י דכלי שמלאכתו לאיסור דלא חזי למלאכת היתר, אסור לצורך גופו ומקומו, ובכובד העליון כתב דמאחר דמקפיד עליו הוה מלאכתו לאיסור, והיינו דאין לו תשמיש אחר כלל לפיכך אסור לגמרי.

ולפי"ז נפקא דאין רש"י חולק על הרמב"ם, וודאי דס"ל דכלי האורגים הם כלים שמלאכתם לאיסור, וכן לא קשה קושית רע"א, דאין כוונת רש"י בתליית הקפידא אלא רק כהיכי תמצוי שאין משתמשין בו להיתר, ולפיכך מאחר דלא ראוי לשימוש היתר כלל אסור אפילו לצורך גופו, אבל גם בלא הכי הוי כלי שמלאכתו לאיסור.

אך לכאורה א"א לומר כן, דהא בסוגיא בדף ל"ו ע"א כתבו התוס' דחצוצרות לר"י אסור אפילו לצורך גופו ומקומו, משום דלא חזי אלא מעט למלאכת היתר. וברש"י שם פליג עליה, וכתב בד"ה חצוצרות וז"ל: פשיטא דאינה ראויה אסור לתקוע, והוי דבר שמלאכתו לאיסור משום מוקצה. משמע מדבריו דס"ל דחצוצרות הוי כלי שמלאכתו לאיסור רגיל, ומותר לצורך גופו ומקומו לר"י.

ובפנ"י (מ"ה ע"ב) בסוגיא דקניה של תרנגולת הביא דכתב רש"י בד"ה אלא לתרנגולין, וז"ל: הלכך הו"ל מלאכתו לאיסור ואסור, אלמא אית ליה מוקצה, והתקשה שם בדבריו ע"ש, וניסה להעלות דכוונת רש"י דמאחר דלא ראוי למלאכת היתר אלא רק לתרנגולים, לפיכך אסור אפילו לצורך גופו ומקומו כתוס' (ל"ו ע"א), ודחה דא"א לומר כן, דמזה דפירש רש"י סוגיא דחצוצרות באופן אחר, משמע דפליג התם אתוס', וס"ל דאפילו בלא ראוי למלאכת היתר שרי לצורך גופו ומקומו, ע"כ.

ומעתה א"א לומר דזו כוונת רש"י הכא (ק"י"ג ע"א), דהא לרש"י אפילו במלאכתו רק לאיסור דלא חזי למלאכת היתר שרי לצורך גופו ומקומו לר' יהודה (דלא כרש"י), והורא קושיא לדוכתא.

ב) ובעוד אופן שמעתי ליישב דברי רש"י, דכוונתו דמאחר דלא מקפידים להשתמש בו לתשמיש אחר, א"כ אפשר דרוב שימוש הוא להיתר, ולפיכך לא הוי מלאכתו לאיסור, דאזלינן בתר רוב תשמיש, משא"כ בכובדים דקפיד עלייהו רוב תשמישו הוא לאיסור, לפיכך הוי מלאכתו לאיסור, ואפילו בשוה, ועיין פמ"ג וביאוריה"ל בס"ג בד"ה קרודם.

ג) ונראה לי ליישב דברי רש"י באופן אחר שבכך יתורץ כל הקושיות שהבאנו על דבריו, ונקדים, דנהג נחלקו הראשונים האם בכלי שמלאכתו לאיסור, איסור טלטולו מחמה לצל הוא מדין מוקצה, או מדין גזירת טלטול כלים. ובגרי"א בס"י רס"ו כתב בדעת התוס' דהא דכתבו התוס' (ל"ו ע"א) דלר"ש נמי איכא דין דכלי שמלאכתו לאיסור שרי רק לצורך גופו ומקומו, הוא משום דאין זה מדין מוקצה כלל, וראייתו דאם הוי מדין מוקצה מדוע מותר לצורך גופו ומקומו, והרי מוקצה אסור לגמרי מאחר שמקצהו מדעתו, אלא ע"כ שלא מדין הקצאה מדעתו אלא מדין גזירת טלטול, ולצורך גופו ומקומו לא גזרו. וא"כ לר' יהודה (קכ"ב ע"ב) דס"ל דכלי שמלאכתו לאיסור אסור אפילו לצורך גופו, א"כ אפשר שפיר דס"ל דכלי שמלאכתו לאיסור היינו מדין מוקצה, דמאחר דעומד למלאכת איסור מקצהו מכל שימושו מלבד המלאכה שעומד לה, והמלאכה שעומד לה אסורה בשבת, לפיכך אין לטלטל הכלי הזה כלל, ואסור אפילו לצורך גופו ומקומו כמוקצה מחמת גופו.

ולפי"ז מבואר דברי התוס' ד"ה ברחת דחילק בדעת ר' יהודה בין פיצוע אגוזים לבין שרגא דמשחא, דמלאכה גרועה אסור ומלאכה חשובה שרי. ולכאורה צ"ב דבריו דמה בכך בשביל לחלק בין זה לזה, ולפי הנ"ל מבואר, דהלא ר' יהודה ס"ל דכלי שמלאכתו לאיסור מדין הקצאה נעו בו, ולפיכך מלאכה חשובה של היתר לא מקצה מדעתו משאר מלאכה גרועה של היתר, ודוק.

ומעתה לפי הנ"ל נימא דלרש"י הוקשה קושית תוס', דמחז ר' יהודה אוסר כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו בקורנס (קכ"ב ע"ב), ומחד מתיר בכלי קיואי שהם כלי שמלאכתו לאיסור, וע"כ כתב רש"י בדעת ר' יהודה בכלי קיואי, דמאחר דלא קפיד עלייהו לא הוה מלאכתן לאיסור, והיינו דהלא לר' יהודה כלי שמלאכתו לאיסור מדין הקצאה נגעו בה. ולפיכך כתב רש"י בדעת ר' יהודה דכלי קיואי מאחר שלא מקפידים להשתמש בהם תשמיש אחר, ממילא לא מקצה מדעתו לתשמיש אחר, ולפיכך לא הוי מלאכתו לאיסור, דלר' יהודה מלאכתו לאיסור הוא רק שמקצהו לגמרי מכל שימוש, ולפיכך אסר אפילו לצורך גופו, וכאן שלא מקצה מתשמיש אחר אין מלאכתו לאיסור.

ובזה תירץ מה דבקורנס אסר במלאכתו לאיסור לצורך גופו, והסברא לחלק בין קורנס לבין כלי קיואי, דבקורנס מקצהו משאר תשמישים ובכלי קיואי לא, אפשר דרש"י ס"ל דקנים אלו (הכלי קיואי) לא היינו הקנים שאורגים אותם, אלא הקנים שמעמידים האריגה, שהם רק בסיס לאיסור (ע"ד

הראב"ד המובא ברמב"ן), ואע"פ דגם הם יחשבו כלי שמלאכתו לאיסור, מ"מ לא מקפיד עליהם כ"כ, דהא אין עושיין בהם המלאכה, משא"כ בקורנס דעושיין בו המלאכה מקפיד שלא ישתמשו בו לתשמיש אחר, ולא בדוקא מצד החסרון כיס אלא דמקצה מדעתו מאחר דעיקרו עומד לתשמישו.

וביתר ביאור במאירי (ק"י"ג ע"א) בד"ה כלי קיואי כתב וז"ל: כלי קיואי והם כל כלי האורג שחבל הגרדי בכללם, מותר לטלטלם בשבת, והוא שכלים אלו ראויים לשאר דברים, ואין דרך הגרדי להיות מקפיד עליהם עד שיהיו מיוחדים לאותה מלאכה, ויקראו מלאכתן לאיסור, והיתר טלטולן אף מחמה לצל ככלי שמלאכתו להיתר, עכ"ל. וזו היא שיטת רש"י.

ומבואר להדיא מדבריו דבעי שיהיה מיוחד לאותה מלאכה כדי שיהיה מלאכתן לאיסור, והכא דלא מיוחד לאותה מלאכה, דהא לא מקפיד לשאר מלאכות, לא הוי מלאכתו לאיסור. (ובאמת במאירי משמע יותר כהצד דהכא לא חשיב מיוחד רק לאיסור, אלא מיוחד גם להיתר מאחר דלא מקפיד, ובמיוחד להיתר אפילו רוב תשמישו לאיסור, מ"מ הוי מלאכתו להיתר, כדברי הביאוריה"ל סי' ש"ח ס"ג דלא כהפמ"ג, ובמקפיד הוי מיוחד רק לאיסור, לפיכך הוי מלאכתו לאיסור).

ומעתה לק"מ קושית רע"א ולא ראיית המ"מ מהגמ', דלעולם לפי האמת לפי מאי דקיי"ל דכלי שמלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו ומקומו כרבה, אה"נ דלא תלי מלאכתו לאיסור בקפידא כלל, ואפילו באופן שלא מקפיד לא להשתמש בתשמיש אחר, אפ"ה הוי מלאכתו לאיסור, וכמו שמוכח בגמ' שקורנס של נפחים לפצע בו אגוזים, דאע"פ דמפצעים בו אגוזים ולא מקפידים, אפ"ה הוי מלאכתו לאיסור, וכמו שפסק הרמב"ם דכלי האורגים הוי מלאכתו לאיסור, וכמו שהבינו רע"א והמ"מ.

ולזה גם רש"י מסכים, אלא דרש"י כתב כל דבריו רק בדעת ר' יהודה דאסר כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו, דמזה מוכח דס"ל דמדין הקצאה נגעו בה, ולפיכך כתב דבכלי קיואי שהתיר, ע"כ משום דלא מקפיד עלייהו, ולא הוי מלאכתו לאיסור.

ובאמת כל ראיית המ"מ מהגמ' היא מהמסקנא דרבה, אבל לר' יהודה באמת לא מוכח כן, דאדרבה הוא אמר קורנס של אגוזים לפצע אגוזים, אבל של נפחים לא, והיינו משום דבמיוחד לאסור מקצהו מכל השימושים, ולא עומד ולא משתמשים בו לפצוע כלל, ולא נחלקו הרמב"ם ורש"י כלל.

ואולי לפי"ז אפשר קצת ליישב קושית הריטב"א (קכ"ג ע"א) מדוע בגמ' (ק"י"ג ע"א) לא הביאו את דעת רב דאסר בכלי קיואי שהם סיכי זיירי ומזורי, משום דשם בגמ' (ק"י"ג ע"א) איירי בדעת ר' יהודה, ודברי רב הם לא שייכים לר' יהודה, דמה דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס ע"כ משום דס"ל לרב דהוה גם מלאכתו לאיסור, דמוקצה מחמת חסרון כיס שייך רק במלאכתו לאיסור (לחלק מהפוסקים), ור' יהודה לטעמיה לא שייך כלל לומר דהוה מלאכתן לאיסור. ולפי הנ"ל יתורץ קושית השפ"א על רש"י [וכן יובן דברי הרא"ש והרי"ף (ק"י"ג ע"א) דכתבו דכלי קיואי היינו חבל דגרדי, דמאחר דאמרינן דהוה חבל דגרדי, מובן היטב דבאמת דבר משתמשים בו גם לשאר דברים ולא כהובר שאורגים, באמת שאני מקורנס], ועיין בחזו"א סי' מ"ג סק"ב וכן בחת"ס שם, ונראה אולי דזה גופא כוונתם בדברי רש"י, אך לא מפורש כ"כ בדבריהם.

ד. בענין כלי שמלאכתו להיתר

אמרינן בגמ' (קכ"ג ע"ב) ת"ר בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת, מוקצו של דבילה, וזוהמא ליסטון של קדירה, וסכין קטנה שע"ג השלחן, התירו חזרו והתירו חזרו והתירו, עד שאמרו כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה, ע"כ.

ונחלקו אביי ורבה במה דהתירו חזרו והתירו, דאביי ס"ל התירו כלי שמלאכתו להיתר לצורך גופו, וחזרו והתירו לצורך מקומו, וחזרו והתירו מלאכתו לאיסור לצורך גופו, ועד שאמרו שהתירו גם דבר הניטל בשתי ידיו, ונפקא לדבריו, דכלי שמלאכתו להיתר מחמה לצל, וכלי שמלאכתו לאיסור אפילו לצורך מקומו לא התירו ונשאר בגזירה.

ורבא ס"ל דהתירו מלאכתו להיתר לצורך גופו ומקומו, וחזרו והתירו מחמה לצל, וחזרו והתירו מלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו, ועד שאמרו שהתירו אפילו ניטל בב' בני אדם, ונפקא לדבריו, דמלאכתו להיתר מותר אפילו מחמה לצל, ומלאכתו לאיסור אע"פ דמותר לצורך מקומו, מ"מ אסור מחמה לצל, דבזה נשאר הגזירה. וכן נחלקו באותו ענין רבה (כאביי) ורבא בביאור המשנה (קכ"ד ע"א) כל הכלים ניטלין לצורך ושלא לצורך, דלרבא שלא לצורך היינו מלאכתו להיתר מחמה לצל, ולהלכה קיי"ל כרבא, וכן פסק השו"ע סי' ש"ח ס"ג וס"ד ע"ש.

והנה מצינו בראשונים שנחלקו בכלי שמלאכתו להיתר, האם מותר לטלטלו שלא לצורך כלל, ברמב"ם בפרק כ"ה מהלכות שבת הלכה ג' כתב וז"ל: כל כלי שמלאכתו להיתר בין היה של עץ או של חרס או של אבן או של מתכת, מותר לטלטלו בשבת, 'בין בשביל עצמו של כלי (היינו מחמה לצל שלא יתקלקל) בין לצורך מקומו בין לצורך גופו' וכו', ע"כ. ומשמע מדבריו דדוקא בג' אופנים אלו מותר, אבל שלא לצורך כלל אסור, וכן כתב המ"מ במקום וז"ל: 'ודע שמדברי רבינו נראה שאין לטלטל שום כלי שלא לצורך כלל', ואף הרשב"א ז"ל כן העלה בפרק כירה (מ"ג ע"ב) שיש להחמיר שלא ליטול כלי שלא לצורך.

וכן בדין שהרי בגמרא נחלקו אביי ורבה על רבא, ואמרו דאפילו כלי שמלאכתו להיתר אינו מותר בשביל עצמו של כלי, דהיינו מחמה לצל וכו', ורבא בא והתיר ופי' שלא לצורך (דמתני') אפילו מחמה לצל, ואם דעת רבא הוא להתיר אפילו שלא לצורך כלל לא הוה לו להזכיר מחמה לצל, אלא היה לו לומר שלא לצורך דמשנתנו דהיינו שלא לצורך כלל, וכן הדברים מוכרעים שם לפי דעתו, 'ויש מפרשים מתירין כלי שמלאכתו להיתר אפילו שלא לצורך כלל, ואין להם על מה שיסמוכו', עכ"ל.

העולה מדבריו דלהרמב"ם והרשב"א כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל אסור, וראייתו מזה דרבא לא ביאר המשנה דשלא לצורך היינו שלא לצורך כלל. ויש שחלקו וס"ל דאפילו שלא לצורך כלל שרי, ואין לסמוך עליהם.

ולכאורה דברי הרמב"ם והרשב"א מוכרחים ומוכחים בעצם, דהא בגמ' מבואר (קכ"ג ע"ב) דגזרו בימי נחמיה על כל הכלים התירו וחזרו והתירו, ובחשבון פשוט נפקא דמה שלא חזרו והתירו נשאר בכלל הגזירה, ומאחר

בית קיבול, ולדבריו להשפיע צ"ע, אפילו אי נימא דוהומא ליסטון אין לו בית קיבול, מה הסברא לחלק בין בית קיבול ללא. ונראה לדבריו הפשט בתוס' הוא כמבואר בתוס' הרא"ש, שכתב בד"ה מקצוע וז"ל: לא חשיב אלא כלים שאין נותנין בהם כלום, ואין משמשין אלא דברים אחרים, דהא כוסות קערות קיתוניות וצלוחיות פשיטא שהיו מטלטלין, עכ"ל.

ונראה בביאור דברי התוס' הרא"ש, דשאני קערות כוסות וצלוחיות דנותנין בהם האוכל, ומשמשים בהם גופא ולא דמשמשים לדבר אחר, לפיכך חשיב טפי שימוש בדבר, לפיכך התירוהו בפשטות, משא"כ ג' כלים אלו הוצרכו לחדש דאפילו הם מותרים, דהא אין השימוש בהם גופא, אלא משמשים לדברים אחרים להוציא זוהמא לחתוך, אבל לא לאכול בהם גופא, לפיכך חשיב פחות שימוש בדבר, והוצרכו חידוש נוסף להתירו (ואולי אחרי הכל הסברא של שימוש בגופו לבין שימוש לדבר אחר הוא מצד הצורך שבדבר).

והנה מצאנו בר"ן [מ"ח ע"א מדפי הרי"ף] בד"ה ואיכא, דכתב דהא דהתירו ג' כלים אלו הוא מפני שהן צריכין ביותר, וז"ל: לא התירו להם לטלטל אלא ג' כלים הללו "שהן צריכין ביותר", עכ"ל. ולפי טעמו ה"ה דכוסות קערות וצלוחיות יהיה מותר מאהי טעמא דצריכין ביותר, והא דנקט דוקא ג' אלו, או דהוא רק כדוגמא בעלמא, או ע"ד השפ"א דהם פחות צורך מאשר כוסות, אבל מ"מ חשיבו צורך ביותר ביחס לשאר דברים.

ובריטב"א (קכ"ג ע"ב) בד"ה ת"ר כתב וז"ל: פי מורי ז"ל דודאי כלים המשמשים לעולם היתר בצורך אכילה ושתייה ושאר צורכי שבת שאין משמשין לעולם איסור, כולם היו מותרים לעולם דלא סגיא בלאו הכי. והק' כי מאתו כלים שרוב תשמישן להיתר, ופעמים משמששים בהם לאיסור, והם כמו כלי מלאכה, התירו בהם שלשה כלים אלו בלבד, ובשאר כלים הדומים להם ואין צריך לומר באותם שמלאכתם לאיסור, לעולם אסרו בהם טלטולו וכו', עכ"ל. מבואר בדבריו דהא דנקט ג' כלים אלו, הוא לאשמועינן דאפילו משמששים בהם גם לאיסור אפ"ה התירו לטלטלם, ומה שהתירו צ"ל משום שהם יותר צריכין מהשאר.

וכן כתב הבעה"מ וז"ל: והא דתניא בראשונה היו אומרים ג' כלים ניטלין בשבת וכו', "לא הוצרכו לומר אלא כלים שפעמים מצויין במלאכת איסור", אבל כלים המיוחדים למלאכת היתר כגון שולחן וכוס וקערה לא הוצרכו לומר, שלא עלתה על דעת האדם מעולם שיהיו אסורים, עכ"ל. אלא דיש הבדל בין הריטב"א לבעה"מ, דבכלים המיוחדים למלאכת היתר משמשים לעולם היתר, ולטעם שמוותרים בריטב"א כתב דלא רק מצד שלעולם משמשים היתר, דהוסיף שהם מצורכי שבת וא"א בלאו הכי, משא"כ בבעה"מ לא התנה זאת אלא כל עוד מלאכתם רק להיתר אין שום סיבה לאוסרם בלי צורך שבת, דלא סגיא בלאו הכי.

העולה מהדברים, דהא דנקט ג' כלים אלו, א' לרשי" משום דתדיין בתשמיש, ואיכא ב' צדדים בביאור דבריו, ובשפ"א משמע דלמד משום דהן צריכין ביותר, ואפשר לדבריו דלא גרעו מכוסות וקערות דצורך הן, ולפיכך כתב אותם, וזהו שכתב רש"י בד"ה ג' כלים וז"ל: ותו לא, והיינו משום דהם צורך גמור, לאפוקי שאר דברים.

ב' בתוס' מבואר דנקטו אלו אפילו דאין להם בית קיבול, וכ"ש ביש בית קיבול. וביאור דבריו ע"פ התוס' הרא"ש, או כדכתבנו מעיקרא ע"ד השפ"א.

ג) בריטב"א ובעה"מ כתבו דנקטו אלו לחדש אפילו דמשמשים לפעמים איסור, וכ"ש במשמש לעולם היתר דאו לריטב"א ודאי מותר מצד צורך שבת, ולא סגיא בלאו הכי, ולבעה"מ אפילו בלא זה.

ד) ובר"ן כתב דנקט ג' אלו מפני שהן צריכין ביותר, ובשו"ע הרב סי' ש"ח סט"ז כתב וז"ל: חוץ מן הכוסות וכו' מהכלים הצריכים ביותר לסעודת שבת [היינו דסיבת ההיתר שלא גזרו עליהם בימי נחמיה, היינו משום שצריכין ביותר לסעודת שבת כעין הריטב"א].

ואחר שהתבאר מדוע דוקא ג' כלים אלו נקט, ומדוע דוקא אותם התירו, יש לדון, דהנה בר"ן [מ"ח ע"א מדפי הרי"ף] בד"ה ומיהו כתב וז"ל: ומיהו אפילו אם נאמר כן דכלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל אסור לטלטלו, ה"מ בכלים, אבל בספרי הקודש ואוכלין אין לנו, לפי שכלים שנאסרו מתחילה אין לנו להתירן אלא מה שפירשו חכמים, אבל כתבי הקודש ואוכלין שלא נאסרו מעולם כל המחמיר עליו להביא ראיה, עכ"ל.

ומבואר מדבריו דמאחר דמעולם לא היו כתבי הקודש ואוכלין בגזירה, אין לאוסרם כלל ואפילו בשלא לצורך כלל, דמצבם הוא כמו כל הכלים קודם הגזירה דהיו מותרים בטלטול לגמרי. וכן פסק השו"ע בסי' ש"ח ס"ד וז"ל: כתבי הקודש ואוכלין מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל, עכ"ל. ועתה יש לדון האם ג' כלים אלו דלא גזרו עליהם, דכבר בראשונה היו אומרים דג' כלים מותרים, וכן קערות כוסות וצלוחיות דמבואר בראשונים דפשיטא דשרי בטלטול טפי מהג' כלים, האם מותרים בטלטול שלא לצורך כלל, דלכאורה מטעם שכתב הרי"ן באוכלין וכתבי הקודש להתיר שלא לצורך כלל, יש להתיר גם אלו שלא לצורך כלל, דהא לא גזרו עליהם מעולם, והוה ככל הכלים קודם גזירה.

וכן כתב להדיא השלטי"ג [מ"ח ע"א מדפי הרי"ף אות א] בדעת הרי"ן, וז"ל: כתב הרי"ן דספרי הקודש ואוכלין כיון שלא נאסרו מתחילה, מותרים לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל, ולפי"ז כוסות וקערות וצלוחיות ומקצוע של דבילה וזוהמא ליסטון של קדירה וסכין קטנה שע"ג השלחן, נ"ל שהיו מותרים לטלטלם שלא לצורך כלל, כיון שמתחילה לא נאסרו כדאימא בגמ' ובתוס', בכלים אלו לא אסרו לטלטלם ככלים שהיו בימי נחמיה, עכ"ל.

אמנם יש לדקדק דבר"ן כפי שציטטנו לשונו לעיל לא כתב דבג' כלים מותר שלא לצורך כלל, וכתב רק כתבי הקודש ואוכלין, ולכאורה אי כדברי השלטי"ג מדוע לא כתב הרי"ן גם ג' כלים הללו וקערות וצלוחיות. ונראה לומר בדעת הרי"ן דדוקא בכתבי הקודש שכתב היתר שלא לצורך כלל, אבל בג' כלים הללו שלא לצורך כלל אסור, וטעם הדבר הוא כפי המבואר בשו"ע הרב, דכתב בסי' ש"ח סט"ז דהטעם דלא גזרו על ג' כלים הוא משום "דהם מהכלים הצריכים ביותר לסעודת שבת", ובסי"ז כתב וז"ל: משא"כ כלים אפילו כוסות וקערות וסכין וכיוצא בהן כולן היו בכלל הגזרה, שגזרו גם עליהן שלא לטלטלם כי אם לצורך תשמישן,

ורבא גרסינן, הלא רבא מתיר מלאכתו להיתר מחמה לצל, והכא בקנים הוה כמחמה לצל, וצריך להיות מותר. וע"כ תירץ דרבה גרסינן דס"ל דמלאכתו להיתר אסור מחמה לצל, דהיינו שקנים לעולם סדורן הוא כמחמה לצל, ומה שאסור הוא לרבה, אבל לרבא שרי משום דמחמה לצל שרי, אבל לעולם שלא לצורך כלל אסור, וכדכתב הוא גופיה (הרשב"א מ"ג ע"ב), ודו"ק.

והא דחשיב הרשב"א סידור הקנין כמחמה לצל, הא לכאורה מאחר דבהאי פורתא לא מיעפשי אין בזה צורך כלל, והוי כלא לצורך כלל, אפשר לומר דחשיב צורך קצת משום דאע"פ שלא יתעפש בזמן מועט כזה, מ"מ ע"י סידור הקנין יצא הלחם טוב יותר וחשיב צורך קצת.

וכעין סברא זו מצאנו בערוה"ש סי' ש"ח סט"ו דהביא דברי הבי"ד דטלטול שלא לצורך כלל אסור אפילו במלאכתו להיתר (דהבי"ד הוציא דבריו מהמ"מ בשם הרמב"ם והרשב"א, וכן מדעת הרי"ן), והקשה וז"ל: ואינו מובן, הא כיון שמטלטלן ודאי יש לו איזה כוונה בזה. וצ"ל כגון דאינו אלא מתעסק בעלמא, ואין לו שום כוונה בטלטולו, אך אם יש לו תענוג במה שמטלטלו, נהי דבמלאכתו לאיסור לא נחשיב זה לצורך הגוף, מ"מ במלאכתו להיתר ודאי מותר, עכ"ל. חזינן מדבריו דאפילו דבר שאינו צורך ממשי אלא רק תענוג בעלמא, חשיב צורך לגבי מלאכתו להיתר, וה"ה נימא בדברי הרשב"א בקנים.

ומצאתי בריטב"א (החדש) דמשמע מדבריו, דבד"ה אמר רבא (קכ"ד ע"א) כתב וז"ל: פי וכיון דכן לא חשיב האי צורך גופו וצורך מקומו וכו', ויש מקשין אמאי גרע "האי צורך פורתא" מחמה לצל דשרי רבא, ולאו קושיא היא דהכא רבה גרסי' וכו'. חזינן להדיא בדבריו דהוי צורך פורתא בקנין (היינו כמו שכתבנו) בדרגה של מחמה לצל, ורק לרבה דמחמה לצל אסור אסור, אבל לרבא שרי. אמנם במאירי (קכ"ג ע"ב) כתב וז"ל: וכן אין סידור הקנים הנתונים בין חלה לחלה וכו' דוחה שבת, אלא נכנס מע"ש שומטו וכו', וזאע"פ שהקנים ראוים לטלטל, מ"מ אין כאן צורך כלל, וכל שאין בה צורך כלל אין ראוי לטלטלו בחנם, עכ"ל. חזינן מדבריו להדיא דלמד דסידור קנים חשיב שלא לצורך כלל, ואסור אפילו במלאכתו להיתר, ואפילו לרבא דקיי"ל כוותיה, ודלא כהריטב"א והרשב"א.

וכדבריו מצאנו בריטב"א הישן (קכ"ג ע"ב) בד"ה וחזרו, שהבאנו דהוכיח מסוגיא דלחם הפנים אי גרסינן רבא, דטלטול שלא לצורך כלל אסור אפילו במלאכתו להיתר, וכן יש להוכיח מדברי הרמב"ם בהלכות תמידין ומוסאפי פרק ה' הלכה י"א, שכתב וז"ל: לא סידור הקנים ולא נטילת דוחה את השבת וכו'.

וברמב"ם בפרק כ"ה מהלכות שבת הלכה ג' מבואר דכלי שמלאכתו להיתר מחמה לצל שרי, דכתב וז"ל: כל כלי שמלאכתו להיתר וכו' מותר לטלטלו בשבת, בין בשביל עצמו של כלי וכו', והיינו מחמה לצל. וא"כ צ"ע מדוע סידור הקנים אינו דוחה שבת, הא הוי כמחמה לצל, וכלי שמלאכתו להיתר שרי מחמה לצל, אלא ע"כ דלמד הרמב"ם דסידור הקנים חשוב שלא לצורך כלל כהמאירי. והרמב"ם לשיטתו כמו שלמד המ"מ, דמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל אסור, ולפיכך אסור סידור הקנים בשבת. ובספר בן אורי כתב דאין ראיה מהרמב"ם, דאפשר דס"ל כרש"י במנחות (צ"ז ע"א) ד"ה אמאי, דסידור קנים אסור משום דמיחזי כבונה. ועיין עוד בחת"ס בזה הענין, ולהלכה קיי"ל דכלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל אסור, דכן פסק השו"ע בסי' ש"ח ס"ד וז"ל: כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו אפילו אינו אלא לצורך הכלי וכו', אבל שלא לצורך כלל אסור לטלטלו.

ועתה יש לברר האם דין זה דשלא לצורך כלל אסור אפילו במלאכתו להיתר, הוא בכל הדברים שמלאכתם להיתר, וכן באוכלין וכתבי הקודש, או דילמא לא, דנחלקו בזה הפוסקים, ויש משמעויות בגמ' לכאן ולכאן, ונבאר, דהנה איתא בגמ' (קכ"ג ע"א) ת"ר בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת, מקצוע של דבילה וזוהמא ליסטון של קדרה וסכין קטנה שע"ג השלחן, התירו וחזרו והתירו וכו', עד שאמרו כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן המסך הגדול ויתד של מחרישה, ע"כ. ופירש רש"י מקצוע - איזמל המחטכין בו דבילה, וזוהמא ליסטון - כף גדולה שמסלקו בו וזוהמא של קדירה, וסכין קטן - שחוחתין בו לחם ובשר ואוכלין, וד"ה תדיין בתשמיש".

ומבואר מדברי רש"י דמה שלא גזרו בתחילה על ג' כלים אלו, משום דהם תדירים בתשמיש. ויש להסתפק האם כוונתו דמאחר דתדיר שימושם תמיד, ממילא הוי דבר הצריך ביותר, ולפיכך לא גזרו ע"ז דא"א לעמוד בזה [וכעין שכתב הרי"ן מ"ח ע"א מדפי הרי"ף], או דילמא כוונתו דמאחר דתדיר בתשמיש, שתמיד משתמשין בהם, אם יאסרו אותם בטלטול יבואו לידי מכשול דיבואו לטלטלם מחמת הרגלם שתמיד משתמשים בהם (ונפק"מ תבואר בהמשך). ובתוס' בד"ה מקצוע כתבו וז"ל: לא חשוב אלא כלים דלאו בני קיבול, דהא פשיטא דכוסות וקערות וצלוחיות היו מטלטלין, עכ"ל.

וביאור דבריו נראה דלא מבעיא כוסות וקערות דהיו מטלטלין ולא גזרו עליהם כלל, משום דא"א בלעדיהם דצורך גדול הוא, דבדרך כלל דברים שיש בהם בית קיבול כגון הם הוו דברים הנצרכין ביותר, אלא אפילו הני דאין להם בית קיבול הוי"א דאסור מאחר דאין צריך להם כדבר שיש בו בית קיבול, קמ"ל דגם הני התירו משום דסו"ס הוו צורך ביחס לכלים אחרים דאין בהם כ"כ צורך.

אמנם בשפ"א הקשה על תוס' דהא וזוהמא ליסטון היינו כף גדולה כדפ"י רש"י, וא"כ יש לה ג"כ בית קיבול, ולא היה צריך למיטני בהדי הני, וכתב וז"ל: ולולא דבריהם יש לפרש דלא אסרו כלל הכלים הצריכין לכל אדם לאכול ולהשתמש בהם, והכא קתני דאפילו מהכלים שאינם נצרכים כ"כ היתרו שלשה כלים אלו, וסכין קטן דקתני ג"כ לא שכיח להשתמש בו [אכן רש"י פירש דהני תדירים בתשמיש (ואגב חזינן מדבריו דלמד ברש"י דתדירין בתשמיש היינו שנצרכים ביותר, כצד הא' שכתבתי לעיל), ועיין בבעה"מ שפי' דהוצרכו לפרש הני כלים דלפעמים מצויין במלאכת איסור]. עכ"ל. חזינן בדבריו כהחילוק שכתבנו, והוא גופיה כתב "ולולא דבריהם", דהיינו שאין זה הפשט בתוס' אלא לולא דבריו, והיינו משום דלמד דבתוס' לא כתבו מענין זה כלל, דתוס' תלו הענין בבית קיבול ולא

דבתחילה גזרו על כלי שמלאכתו להיתר לגמרי, וכשהתירו מוזכר בגמ' לרבא דהתירו רק מחמה לצל ולא יותר, א"כ נשאר שלא לצורך כלל בכלל הגזירה ואסור, דלא מוזכר שהתירוהו, ודוקא מחמה לצל שהוא קצת צורך בשביל הכלי התירו, אבל שלא לצורך כלל לא.

וכן כתב להדיא השלטי"ג (מ"ח ע"א מדפי הרי"ף אות א) בטעם הרמב"ם, והוסיף שם דכן משמע בסמ"ג ובטור, ובעצם טעם זה מוזכר כבר בר"ן שם שכתב וז"ל: ואיכא מ"ד דנהי שמלאכתו להיתר מחמה לצל שרי, אפ"ה שלא לצורך כלל אסור, וראיה לדבר מדתניא בגמ' בראשונה היו אומרים ג' כלים ניטלים בשבת וכו', וקתני בטר הכי כשנמנעו מלהקל בהלכות שבת התירו וחזרו והתירו, ומפ' בגמ' התירו דבר שמלאכתו להיתר וכו', ומדלא קאמר וחזרו והתירו לגמרי משמע דשלא לצורך כלל אסור, שכיון שמתחילה נאסרו כולן בכל ענין חוץ מג' כלים הללו, אין לנו אלא מה שהתירו חכמים בהם, וכל המתיר יותר מכן עליו להביא ראיה, עכ"ל.

[ובשלטי"ג אות ב' הוסיף ביאור לכך, וז"ל: וכיון שחכמים לא התירו הטלטול בכלים שמלאכתן להיתר אלא מחמה לצל, "שהוא קצת צורך בשביל הכלי, אין לנו להתיר בו יותר, ולפיכך שלא לצורך כלל אסור לטלטלן", ע"כ. והיינו דיש סברא דדוקא מחמה לצל שרי, דסו"ס הוי קצת צורך ורק לצורך התירו, אבל שלא לצורך אולי לא התירו].

והנה במ"מ הביא י"מ דבמלאכתו להיתר מותר לטלטל אפילו שלא לצורך כלל, ובשלטי"ג אות א' כתב וז"ל: הרי"ן ומ"מ פרק כ"ה מהלכות שבת הביאו דברי ר"י שאומר דמותרין לטלטל אפילו שלא לצורך כלל, ע"כ.

ומצאתי בס"ד שיטה זו בשיטה להרי"ן, וכ"כ הריטב"א (קכ"ג ע"ב) בד"ה אלא אמר עולא, וז"ל: ויש שפי' דכל טלטול בכדי קרינן מחמה לצל, והיינו כמותו, וכן היה מפרש מורי ז"ל, עכ"ל. והיינו דלמד הרי"ן דמחמה לצל המוזכר בגמ' היינו בכדי שהוא שלא לצורך כלל, וטעם הדבר נראה דס"ל דמאחר דמחמה לצל אינו צורך שבת כלל, שלא צריך את הכלי או מקומו להיותם, אלא רק צורך הכלי שלא יתקלקל ולא צורך שבת כלל, לא חשיב צורך בכלי להתיר טלטולו, ולפיכך פירש היינו בכדי דע"כ דהתירו אפילו שלא לצורך כלל, דאין מחמה לצל חשיב צורך בכדי להתירו מדין צורך, אלא ע"כ דהתירו אפילו שלא לצורך משום דהיו זהירים, ומה שנקטה הגמ' מחמה לצל, הוה לאורחא דמילתא, דלאו בשופטני עסקינן דמטלטלים בלא צורך כלל, ולפיכך כתבה על מקרה מצוי של טלטול שלא לצורך.

ולפי דבריו מיושב שפיר ב' ההוכחות דאסור שלא לצורך, דממה דהוכיח הרי"ן מדהתירה הגמ' מחמה לצל ללא היתרא שלא לצורך כלל, ע"כ דנשאר בכלל הגזירה, אין ראיה כלל, דמחמה לצל דנקטה הגמ' היינו בכדי, ואורחא דמילתא נקט.

וכן בראיית המ"מ מהא דפירש רבא שלא לצורך דמתניתין היינו מחמה לצל, ולא פירש שלא לצורך כלל, לקי"מ, דמה שפירש מחמה לצל היינו משום דאורחא דמילתא הכי הוא, ולא שאדם מטלטל ללא צורך כלל, אבל אה"נ דשלא לצורך שרי. (ודלא כסברת השלטי"ג, דסו"ס יש לחלק דמחמה לצל הוי צורך קצת שהוא צורך הכלי, משא"כ בשלא לצורך כלי, דס"ל להרי"ן דצורך הכלי לא חשיב כלל צורך בכלי להתיר מדין צורך, דהא לאו צורך שבת ראיא). וכן כתב בערוה"ש (סי' ש"ח סט"ו) להשיג על ראיית המ"מ דלאו ראיא הוא.

עוד מצאנו בראשונים בזה הענין, דהנה איתא בגמ' (קכ"ג ע"ב) אמר ר' אלעזר קנין ומקלות גלוטטרא ומדוכה כולן קודם התרת כלים נשנו, קנין דתנן לא סידור הקנין ולא נטילתן דוחה את השבת [ואע"פ דהוה מלאכתו להיתר אסור לטלטלן, חזינן דקודם היתר כלים הוא]. ודחי בגמ' אמר רבה ממאי, דילמא לעולם אימא לך לאחר התרת כלים נשנו, קנים טעמא מאי משום איעפוש, בהאי פורתא לא מיעפש, ופירש"י בד"ה משום - ומשום ההוא פורתא שהישינה מתערבת בלא קנים מלילי שבת לשבת, והחדשה משבת למוצ"ש לא מיעפשי, ע"כ.

ובפשטות מבואר מדברי רבה דכלי שמלאכתו להיתר (קנים) שלא לצורך כלל אסור לטלטלו, מדאסור לסדר הקנין, משום דבלא"ה לא מיעפשי והוה שלא לצורך, וכן הוכיח הריטב"א (הישן) לגירסא דגרסינן רבא. והנה ברשב"א במקום בד"ה אמר רבא (דרס במקום רבה - רבא) כתב וז"ל: כלומר והלכך לאו צורך גופו מיקרי אלא הו"ל מחמה לצל, ואר"נ א"כ לישתרו דהא כלי שמלאכתו להיתר אפילו מחמה לצל שרי כדרבא, וי"ל דהכא רבה גרסי', דהא רבה בר נחמני דאסר אפילו כלי שמלאכתו להיתר במחמה לצל, עכ"ל.

ובאבנ"ז או"ח סי' ת"ג אות ב' כתב וז"ל: אך בחידושי הרשב"א שלפנינו הקשה בסוגיא הא כלי שמלאכתו להיתר אפילו מחמה לצל שרי, ותירץ דהכא רבה גרסינן דאסור מחמה לצל, הרי להדיא דסבירא ליה להרשב"א דאפילו שלא לצורך כלל מותר, עכ"ל. והיינו דלמד הרשב"א דמאחר דלא מיעפשי הוה טלטול שלא לצורך כלל, ומה שנקט הרשב"א לשון מחמה לצל כוונתו לכבדי, ומדגדרס רבה דאסר אפילו מחמה לצל, משמע דלרבא שרי ואפילו בטלטול קנים דהוי שלא לצורך כלל.

והדברים צ"ע, דהא הרשב"א גופיה (מ"ג ע"ב) בד"ה כבר תרגמה כתב להדיא דטלטול כלי שלא לצורך כלל אסור אפילו במלאכתו להיתר, וז"ל: ואפשר דשמעתין מוכחא דלכ"ע אין כלי ניטל שלא לצורך וכו', ע"ש. וכן הביא המ"מ בפרק כ"ה מהלכות שבת הלכה ג' וז"ל: ואף הרשב"א ז"ל כן העלה בפרק כירה (מ"ג ע"ב) שיש להחמיר שלא ליטול כלי שלא לצורך. והביא הבי"ד דבריו בסי' ש"ח ס"ד, ומן התימה לומר דהרשב"א סותר את עצמו [דבאבנ"ז מביא המ"מ בשם הרשב"א ומקשה מרשב"א דנן], ולפיכך נראה לומר דהנה בלשון הרשב"א מוכח להדיא כדבריו בדף מ"ג ע"ב.

ונבאר, דלשון הרשב"א היא כלומר והלכך לאו צורך גופו מיקרי אלא הו"ל מחמה לצל, מבואר מדבריו להדיא דלמד דטלטול קנים לסדרן הוה חשיב כמחמה לצל [ואין לומר שכונתו מחמה לצל, היינו בכדי, דאם היה לומד כן היה לו לפרש כן בגמ' בדברי רבא, כמו שפירשו הראשונים שסברו כן כדוגמת השיטה להרי"ן והריטב"א], ואע"פ דמשום האי פורתא לא מיעפשי, וע"ז הקשה וז"ל: א"כ לישתרי דהא כלי שמלאכתו להיתר אפילו מחמה לצל שרי כדרבא, והיינו דמאחר דהקנים מלאכתם להיתר,

ולא לצורך מקומן ולא לצורך גופן כשאנו תשמיש המיוחד להן, שהרי לא הוציאו אותן מכלל שאר כלים, אלא מפני הצורך שיש בתשמישן יותר מבתשמיש שאר כל הכלים, א"כ אין להתירן אלא לצורך תשמישן בלבד, ואח"כ כשהתירו וחזרו והתירו לטלטל כל כלי שמלאכתו להיתר אפילו לצורך הכלי עצמו, גם כוסות וקערות וסכין וכיוצא בהן היו בכלל זה, ולא הותרו אלא לטלטלן לצורך הכלי עצמו, אבל לא שלא לצורך כלל, עכ"ל. מבואר בדבריו להדיא דגם על ג' כלים גזרו שלא לצורך תשמישן, דכל מה שהתירו ג' כלים אלו הוא מפני שצריכים ביותר, לפיכך יש סיבה להתירם רק לצורך, אבל שלא לצורך הוא שפיר בכלל הגזירה, ולא הותר אח"כ אלא רק מחמה לצל, לפיכך שלא לצורך כלל אסור.

ונראה דכן למד הר"ן, ולפיכך כתב רק כתבי הקודש ואוכלין דכלל וכלל לא היו בכלל הגזירה, הדגירה היתה רק על כלים, וא"ש דהא הר"ן גופיה כתב הטעם דדוקא ג' כלים הותרו משום ש"צריכין ביותר", ולפי טעם זה ודאי שיש להתירו רק לצורך, שהרי זה הסיבה שהותרו, וכמו שכתב שו"ע הרב. וראיתי שמביאים מהמאמר מרדכי שכתב בסוף סק"ה וז"ל: והן אמת דבר"ן יש פנים לכאן ולכאן, אבל מסתמיות דברי מרן ז"ל בב"י ובשו"ע משמע דלא מחלקינן בין כלי לכלי, וכולן בכלל איסור זה, עכ"ל. משמע מדבריו דגם למד דאין דברי השל"ט מוכרחים, דבר"ן יש פנים לכאן ולכאן, וביותר דבשו"ע משמע דפסק דכל הכלים בכלל איסור דשלא לצורך.

אמנם במשנ"ב בס"ק כ"ג כתב דה"ה כוסות וקערות וכו' מותרים שלא לצורך כלל ככתבי הקודש בשם הש"ג, וסיים "ויש מחמירין אפילו בכלים אלו", ובשעה"צ אות כ"א כתב וז"ל: כן משמע מהרמב"ם בפרק כ"ה, עכ"ל. ונראה מדבריו דלמד הפשט בשו"ע דה"ה כוסות וקערות דמותר שלא לצורך, ומה שכתב דכן משמע מהרמב"ם, הוא דברמב"ם שם כתב וז"ל: כל כלי שמלאכתו להיתר וכו' מותר לטלטלו בשבת, בין בשביל עצמו של כלי בין לצורך מקומו בין לצורך גופו וכו', ע"כ. ומדלא כתב שלא לצורך כלל, משמע דאסור בזה וכמו שכתב שם המ"מ. ומדלא חילק וכתב כל כלי שמלאכתו להיתר, משמע אפילו בקערות וג' כלים, ואפ"ה התיר רק מחמה לצל, ובלא לצורך אסור, ודוק. נמצא דברמב"ם ובגר"ו וכן במאמר"ר בשו"ע נפקא דאפילו בג' כלים אסור שלא לצורך כלל, ובשל"ט ג' בשם הר"ן התיר אפילו שלא לצורך כלל.

ומעתה נראה לומר דאיכא נפק"מ עצומה בהא דכתבנו להסתפק בדעת רש"י דכתב דג' כלים אלו התירו מפני שתדירין בתשמיש, דאי תדירין בתשמיש היינו מפני שמאחר שתדירין הוא דבר הנצרך ביותר וכהר"ן, אפשר דמי"מ גזרו עליהם שלא לצורך תשמישן, דהא כל מה שהותרו מפני שצריכין, ובלא לצורכם אין סיבה להתיר, וכדברי השו"ע הרב, וא"כ יצא דשלא לצורך כלל אף אחר שהתירו ישראל אסורים, משא"כ אי תדירים בתשמיש, היינו דמאחר שתדיר שימושן אין לאוסרם שיבוא לידי תקלה לטלטלם מפני שרגיל בהם, א"כ הוא סיבה שלא לגזור עליהם כלל, ואפילו בלא לצורך, ויצא מזה דמאחר שלא היו כלל בגזירה יותר לטלטולם אפילו שלא לצורך.

ובפסקי הרא"ו משמע להדיא כדברי הגר"ו, דבגזירת נחמיה כתב שגזרו על טלטול שלא לצורך, ומדלא חילק בדבריו משמע דלמד דאפילו בכוסות וקערות וג' כלים גזרו על שלא לצורך, וכל מה שהתירו הוא רק לצורך תשמישם.

וא"כ נמצא לסיכום ב' מהלכים:

(א) דבשל"ט בדעת הר"ן לומד דג' כלים וכוסות וקערות שרי אפילו בלא לצורך כלל, וכן הביא המשנ"ב.

(ב) ובשו"ע הרב, וכן משמע ברמב"ם ובראי"ו, וכן כתב המאמר"ר בדעת השו"ע, כל הכלים ואפילו ג' כלים וכוסות וקערות אסור בלא צורך כלל, ואפשר דזה גם כוונת הר"ן במה שכתב דוקא כתבי הקודש ואוכלין, ולא הזכיר ג' כלים, וכמו דכתב המאמר"ר בדבריו הר"ן יש משמעות לכאן ולכאן, ונ"ע באבני"ו או"ח סי' ת"ג בענין טלטול שלא לצורך כלל בכלי שמלאכתו להיתר, הבאנו דבריו בדעת הרשב"א לעיל].

ה. בענין דלתות הכלים והבית

תנן בשבת (קכ"ב ע"ב) כל הכלים ניטלין בשבת ודלתותיהן עמהן אע"פ שנתפרקו, שאינו דומין לדלתות הבית לפי שאינו מן המוכן. ובגמ' פריך [דס"ד דהרבנותא אע"פ שנתפרקו הוא אע"פ שנתפרקו בשבת, ולא מבעיא בחול. עיי' רש"י במה שביאר מדוע ס"ד כך, ועיי' מהרש"א ור"ן וקרב"ב ע"ז] אדרבה בשבת מוכנין ע"ג אביהן, בחול אין מוכנין ע"ג אביהן, ותריץ אמר אב"י הרי קאמר כל הכלים ניטלין בשבת ודלתותיהן עמהן, ואע"פ שנתפרקו בחול ניטלין בשבת, ע"כ.

ונפקא מדברי הגמ' דאיכא טפי חידוש בנתפרק בחול שמותר בטלטול, מאשר נתפרק בשבת, משום דבשבת איכא סברא טפי להתיר משום הדוכנו אגב אביהן.

ובתוס' במקום בד"ה אדרבה כתבו וז"ל: אע"ג דלקמן בפירקין אמר איפכא גבי שברי כלי חרס דשרי לטלטל יותר כשנשברו בע"ש משנשברו בשבת (היינו דקשיא להו דלקמן בשברי כלי חרס מבואר דבנשברו בע"ש לכו"ע סגי בראויים לכעין מלאכה, ובנשברו בשבת נחלקו, דאיכא מ"ד דלא מהני בכעין מלאכה ובעי כעין מלאכתו ע"ש), "לא דמיא, דהכא אכתי כלי הוא שעדיין עומד למלאכה ראשונה, וראוי להתחבר הכיסוי עם הכלי, אבל לקמן לא חשיב כלי אלא מחמת שעומד למלאכה אחרת, הלכך כשנשבר בשבת אסור טפי דהוי נולד", עכ"ל.

ותורף התירוץ הוא דבשברי כלים דאינו כלי אלא משום דחזי למלאכה אחרת, אם נשבר בשבת הוי נולד, לפיכך בנשבר בחול איכא טפי סיבה להתיר, אבל הכא דאחר שנתפרק חזי למלאכה ראשונה ולא הוי נולד, איכא סברא טפי להתיר בשבת משום דהוכן אגב אבינו. אלא דיש להסתפק בכוונת התוס', האם זהו דהכא הוי כלי, הוא משום דמאחר שראוי להתחבר הכיסוי עם הכלי זהו תשמישו, שהכיסוי ראוי לשימוש של כלי, וזהו המחיל עליו שם כלי, והוי מעין מלאכה הראשונה של סתימתו וכיסוי הכלי. או דילמא לא משום דמה שראוי להתחבר לכסות עושהו כלי, משום היותו תשמיש בכיסוי (דאפשר דלא הוי שימוש כדי לעשותו כלי), אלא דמאחר שראוי להתחבר לכלי הוי כחלק מהכלי, ומסתכלים עליו כמחובר לכלי, ואיכא עליה שם כלי מכא הכלי שנתפרק ממנו בתחילה.

וכעין שמצאנו בגמ' (פ"ג ע"ב) בספק דר' חמא בר גוריא בע"ז האם ישנה לאברים או לא, דבדבר שלא צריך אומן להחזירו כמאן דמחברת דמי. וכמו שמצאנו בר"ן (ק"ב ע"ב) דהא דאין בנין בכלים היינו דוקא בכלי שנתפרק ואפשר להחזירו ע"י הדיוט, ומשום דלא בטל ממנו שם כלי, ונמצא שלא עשה כלום במה שהחזירו. וה"ה הכא מאחר שראוי הכיסוי להתחבר לכלי, ונימא דאיירי בהדיוט יכול להחזירו, הוי עליה שם כלי כמאן דמחברת מצד הכלי שנתפרק ממנו.

[ואע"פ דשיטת התוס' (קכ"ו ע"ב) בד"ה וכו', שתשמיש של כלי כלי הוי תשמיש לעשותו לכלי, דלא כרש"י שם, מ"מ אפשר דכוונתו הכא דאפילו בלא מה שראוי לכיסוי מצד שיעשהו תשמיש לכלי, עצם מה שראוי להתחבר מבטלו לכלי כצד ב' שכתבנו].

והנה בתוס' ר"ד בד"ה אע"פ כתב וז"ל: פי' אע"ג דבכלים הנשברים אומרים לקמן דבעינן שיהיו השברים עושין מעין מלאכה, הכא בדלתות "אע"ג דלא חזו למלאכה" שרי, "מפני שהוא יכול להחזירם שם", אבל השברים אינו יכול להחזירם ולהדביקם, "ואם היה צריך מעשה אומן להחזירם (דלתות הכלים) הוי אסורין עד שיהיו ראויים למלאכה", ע"כ. הרי דמבואר להדיא בדבריו, דהכא בדלתות הכלים אע"ג דאין ראויים לשום מלאכה אחרת, עצם זה שיכול להחזירם לכלי עושה לכלי, כדברי התוס' (דלא בעי ראוי למלאכה אחרת, וסגי במה שראוי להחזיר הכיסוי להכלי). ויתירה מזה משמע מדבריו כצד הב' שכתבנו בתוס', שמשלשנו שכתב "אע"ג דלא חזו למלאכה שרי מפני שהוא יכול להחזירם שם", משמע דאין על הכיסוי שם כלי מצד שראוי מלאכה, אלא מפני שראוי לחזור לכלי והוי כחלק מהכלי, ולא מצד שמאחר שראוי לכסות לכלי הוי תשמיש, המחיל עליו שם כלי. וכן בהמשך דכתב דאי בעי מעשה אומן להחזיר הדלת לכלי, בעי שיהיו ראויים הדלתות למלאכה, משמע דהנקודה שעושהו לכלי הוא דמה שעומד לחזור לכלי מבטלו לכלי, והוי כחלק מהכלי וכמאן דמחברת, ולכן כשבעי אומן להחזירו לא חשיב כמאן דמחברת, וכעין שמצאנו להדיא בגמ' בע"ז (פ"ג ע"א) דבאומן יכול להחזירו לא חשיב כמאן דמחברת, וכן בר"ן (ק"ב ע"ב) לגבי בנין בכלים. עכ"פ היוצא עד עתה דבין להתוס' ובין להתוס' ר"ד, דלתות הכלים הוי כלי אע"פ דאין ראויים לתשמיש ולמלאכה כלל, וסגי במה שיכול להחזירם למקומם.

כן משמע ברש"י הכא בד"ה ואע"פ, שכתב וז"ל: ואין דומין לדלתות הבית שאין ניטלין, לפי שדלתות הבית אינן מן המוכן לטלטל שאינן כלי, אבל אלו (דלת כלי) הן כלי אגב אביהן, עכ"ל. משמע להדיא דלעולם דלת אינה כלי, שאינה עומדת לשום תשמיש, ולפיכך דלת בית לאו כלי. ובדלת כלי הוי כלי משום דהוה כלי אגב אביהן, היינו משום שראוי להתחבר לכלי, לפיכך איכא עליה שם כלי מצד שבטל לאביו, וכצד הב' שכתבנו בתוס' [ונבאר בהמשך דברי רש"י ביתר ביאור], משמע להדיא דאפילו לא ראויה לתשמיש אחר הוי עליה שם כלי.

והנה בשיטה להר"ן בד"ה ואע"פ כתב וז"ל: דאע"ג דכשנכנס שבת לא הוי הדלתות דבקין עם הכלים, ולא היה בהן תורת כלי, מ"מ ראויין הן להטלטל בפני עצמן, שהרי יכולין הן לעשות "מעין" מלאכתן הראשונה "לכסות" בהן השידה והתיבה, וכ"ש אם נתפרקו בשבת דהן מוכנין ע"ג אביהן, ולא מיקרי שבר כלי כל זמן שראוי לכלי קצת, והרי ראויין הן לאותה מלאכה שהותקנו מתחילה לכסות בהן השידה והתיבה או למלאכה אחרת, עכ"ל. ויש לדקדק בלשונם שכתב שיכולין לעשות "מעין" מלאכתן הראשונה, ולא כתוב שכתבו וז"ל: שעדיין עומד "למלאכה הראשונה", ועוד דבר"ן מבואר שראויין "לכסות" בהן השידה והתיבה, משמע לא להתחבר ממש הדלת לתיבה כבתחילה, אלא רק "לכסות" בעלמא בלי חיבור, ובתוס' כתבו וז"ל: וראוי "להתחבר" הכיסוי עם הכלי, וכן בתוס' ר"ד כתב וז"ל: מפני שהוא יכול להחזירם שם, ולא כתב לכסות.

ומשמע מזה דהר"ן למד דהא דהוה הדלתות כלי, אינו מצד שהינם חלק מהכלי והותרו מצד הכלי, אלא מצד שעצם שימושם לכסות הכלי עושה לכלי, ולכן סגי בראוי לכסות ולא בעי להתחבר לכלי, דאי היה מצד שבטלים לכלי וכמאן דמחברת, היה לו לומר מפני שראוי להתחבר הכיסוי לכלי, או מפני שיכול להחזירם שם כהתוס' ר"ד, ומה שכתב רק שראוי לכסות שאינו מחובר לכלי, אלא שימוש בעלמא, משמע שאינן שראוי לשימוש נעשה כלי. [וכן בהמשך כתב הר"ן דבנתפרקו בשבת אין שבר כלי, מפני שראויין לאותה מלאכה שהותקנו מתחילה לכסות או למלאכה אחרת, משמע מדבריו דמה שעושה לכלי הוא שראויים למלאכה, ולא מצד שבטלים לכלי מפני שראויים להתחבר אליו והוי כחלק ממנו]. ומעתה נמצא דבתוס' משמע כצד הב' שכתבנו, דמצד שבטל להכלי מדכתב הלשון וראוי "להתחבר" הכיסוי עם הכלי, משמע מצד דהוי חלק מהכלי [וה"ה גמי דלתוס' בלא"ה הוי כלי מצד ששימוש של כליסוי עושהו לכלי].

וכן בפסקי הר"ד משמע דדלת כלי הוי כלי אפילו בלא ראויה לשום תשמיש, ומצד דבטל לכלי, דכתב כהתוס' ר"ד, והוסיף בלשונו אע"ג דלא חזו לשום מלאכה שרי מפני שהוא יכול להחזירם שם [דבתוס' ר"ד לא כתב המילה שום], משמע להדיא דאינו כלי מצד המלאכה שבו שראוי להחזירו לכיסוי, משום דחשיב שאינו ראוי לשום מלאכה, אלא מצד שבטל לכלי דחלק מהכלי.

ובפמ"ג בסי' ש"ח ס"ט במשנ"ב סק"ה כתב להדיא וז"ל: ודלתות הכלים אע"פ שאין ראויים כלל למלאכה אחרת מותרים מחמה לצל, דעדיין שם כלי עליהם שראויים להתחבר עם הכלים וכו', ע"ש. הרי מבואר להדיא בדבריו דבדלתות הכלי לא בעי שראויים למלאכה אחרת, וקצת משמע בדבריו כצד הב' מצד שהם כחלק מהכלי [והביאו המשנ"ב ס"ק ל"ה].

העולה עד עתה דבכל הראשונים מבואר דדלתות הכלים הוי כלי, אע"פ שאינם ראויים לתשמיש אחר אלא לתשמישם להחזירם למקומם, אלא דיש ראשונים שמשמעו על שנתנו משמע דהוה כלי מצד שמה שראויים לשימוש הכיסוי עושהו לכלי מצד שעומד לשימוש [שיטה להר"ן], ויש שמשמע בדבריהם שהוא מצד שמבטל לכלי והוה כחלק מהכלי, ולא מצד שחזי לתשמיש.

אמנם מצאנו ברש"י (קכ"ו ע"ב) בד"ה ואמר רב יהודה, שכתב להדיא דתשמיש דכיסוי בשביל לכסות לא הוה תשמיש לעשותו לכלי, וכל כליסוי כדי שיהיה כלי בעי שיהיה ראוי לתשמיש אחר (דלא כתוס' שם), וכתב

עפ"י וז"ל: ודלתות שידה תיבה ומגדל דתנא מתני' נוטלין, יש תורת כלי עליהן, דראויין לישב עליהן ולתת עליהן מנוחת לקטן. הרי דמבואר להדיא בדבריו דבדלתות כלים בעי ראויים לתשמיש אחר לעשותם לכלי. וזה לכאורה סותר דברי עצמו, שכתב בגמ' (קכ"ב ע"ב) בד"ה ואע"פ, דדלת אינה כלי, ובדלתות כלים הוה כלי מצד שהן כלי אגב אביהן, ולא מצד שראויים לתשמיש אחר. ויבוארו דבריו בהמשך.

ובביאור פלוגתא דהשיטה להר"ן והתוס' ר"ד והתוס', מה הטעם דמה שדלת הכלי עשויה לחזור למקומה עושהו לכלי, נראה דהר"ן למד דמה שעשויה להתחבר הכיסוי לכלי לא יכול לעשותו לכלי, מצד שבטל לכלי והוה כחלק מהכלי, דהרי בשבת דקיימין בה אסור להחזיר הדלת למקומה, דהא גם בדלת שידה תיבה ומגדל אסורין בגמ' להחזיר גזירה שמא יתקע, וא"כ איך יהיה כמחובר לכלי. ולפיכך ביאר דלא מצד דהוה כחלק מהכלי, אלא מאחר שראוי לכיסוי בעלמא בלא חיבור תשמיש, זה דכיסוי מחיל עליו שם כלי שלא מתבטל ממנו שם כלי דאביו. משא"כ התוס' ר"ד למד דאע"פ דאסור להחזיר מצד שמא יתקע, סו"ס כיון שעומד להתחבר ומקומו הוא כאן, אע"פ דבפועל אסור לחברו בשבת, סו"ס יחברוהו בחול, וזה מספיק להחשיבו כחלק מהכלי מעתה. עד עתה ביארנו דין דלתות הכלים, ועתה נבאר דין דלתות הבית.

בענין דלתות הבית מדוע הוה מוקצה

איתא במתני' "שאינן דומין לדלתות הבית לפי שאינן מן המוכן", וברש"י בד"ה ואע"פ שנתפרקו כתב וז"ל: ואין דומין לדלתות הבית שאין ניטלין, לפי שדלתות הבית אינן מן המוכן לטלטל, שאינן כלי, אבל אלו הן כלי אגב אביהן, עכ"ל.

ובפשטות נראה דכוונתו דלעולם דלת מצד עצמה אינה כלי, דאינה ראויה לשום תשמיש, ומה שראויה לכיסוי לא עושה אותה לכלי דלא הוי תשמיש, לשיטתו (קכ"ו ע"ב), וכל מה שיכול לעשותה לכלי הוא רק מה שעומד להתחבר לדבר ולהחשב כחלק ממנו, ולפיכך דוקא בדלת כלי הוה כלי מצד אגב אביהן, אבל בדלתות הבית אדרבה מה שמחובר לבית עושהו לפחות מכלי, דאין הבית כלי, ומצד עצמה הדלת לא כלי לפיכך אסורה בטלטול, ומשמע מדבריו דהא הדלת היתה מצד עצמה כלי, היינו שהיתה ראויה לתשמיש אחר והיתה מותרת בטלטול, אע"פ דהוה דלת של בית. וכן נראה דלמד בדבריו הביאור"ל בסי' ש"ח ס"ד ד"ה אין ניטלים והמ"מ בפרק כ"ה הלכה ו'.

והנה ברמב"ם בפרק כ"ה מהלכות שבת הלכה ו' כתב וז"ל: דלתות הבית אע"פ "שהן כלים" לא הוכנו לטלטל, לפיכך אם נתפרקו אפילו בשבת אין מטלטלין אותן, ע"כ. ובלבושי שרד סי' ש"ח ס"ט ס"ק י"ט על דברי המ"א שהביא לשון הרמב"ם, כתב בביאור דברי הרמב"ם וז"ל: אע"פ שהם כלים, ר"ל שראויים לתשמיש אחר והוה כלים, מ"מ כיון שלא הוכנו לכך אסור לטלטלם, עכ"ל.

חזינא להדיא בדבריו דלמד דכוונת הרמב"ם דדלתות הבית, אע"פ שהם כלים מצד עצמם מצד היותם ראויים לתשמיש אחר, אפ"ה אסורים בטלטול מפני שלא הוכנו לטלטלם, ולא מצד שאינן כלי. ומה שכיון מצד שלא הוכנו לטלטל, מבואר יותר בפיה"מ שכתב וז"ל: ואינו דומין לדלתות הבית שאם נעקרו שאינן מטלטלין, ואפילו נעקרו בשבת, "לפי שלא חשב לטלטל ולהניען ולא נעשו לזה, וזהו ענין אמרם לפי שאינו מן המוכן".

וביאר כוונתו הוא דאע"פ דהם כלי וראויים לשימוש אחר, מאחר דלא נעשו בשביל השימוש האחר, ועומד להחזירם למקומם לשימושם בתור דלת, ממילא אין הוא מכינו ולא חושב עליו לטלטול, ולפיכך הוה מוקצה. וכן נראה מדברי רעק"א שלמד בהרמב"ם בהגהות רעק"א סי' ש"ח ס"ט ס"ק י"ט על המ"א, שכתב וז"ל: דהכא דעדיין הפתח עומד להחזיר לבית לתשמישו הראשון, ואין שם כלי עליו, ע"כ. משמע להדיא כדברינו מצד שעומד להחזירו למקומו. וכן הביא המשנ"ב שם בס"ק ל"ה בשם רע"א וז"ל: אבל בדלתות הבית וכו' אע"פ שראויין לאיזה תשמיש וככלי חשובין, מ"מ כיון שלא הוכנו לכך אסורין בטלטול, "דסתמן עומדין להתחבר עם הבית". ובשעה"צ אות ל"ח ציין לרעק"א, שזוהו מקור הדבר. ובאמת מצאתי ברא"ש ובר"י דמלשונם משמע כדברי הרמב"ם, דבר"י בריש כל הכלים [מ"ז ע"א מדפי הר"ן] כתב וז"ל: ואינו דומין לדלתות הבית לפי שאינו מן המוכן, "שדלתות הבית קבועין הן ולא הוכנו לטלטל", וכן ברא"ש שם בסי' א' כתב וז"ל: "שדלתות הבית קבועין הן ולא הוכנו לטלטל".

חזינא דלא כתבו מצד שאינן כלי, אלא מצד שקבועין הן ולא הוכנו לטלטול, והיינו דמאחר שסתמן עומדים להתחבר ולהיות קבועין בבית, לא חשב עליהן לטלטול ולתשמיש אחר, וכפי שכתבנו בהרמב"ם.

והא דדלתות הכלים מותרים בטלטול להרמב"ם הרא"ש והר"ף, אע"פ דגם עליהם אפשר לומר דסתמן עומדים להתחבר לכלי, ולא הוכנו לטלטל מצד עצמם בנפרד לדבר אחר, מ"מ אפשר לטלטלם מצד דעצם זה שסתמן עומדים להתחבר עושהו לכלי דמתבטל לכלי, והוה כלי אגב אביהן דשם כלי עליהן.

ויתירה מזאת דוקא בדבר שעומד להתחבר לדבר שיאסר בטלטול, אמרינן דמה שעומד להתחבר דהוי סיבה שמקצהו מדעתו לטלטול, מהוה סיבה שהדבר הזה הוקצה לגמרי מטלטול, משא"כ כה"ג שהוקצה מטלטול עצמי מפני שעומד להתחבר לכלי, סו"ס הכלי עצמו שיתחבר אליו הדלת בעתיד יהיה מותר בטלטול, א"כ לא חשיב שהוקצה מטלטול, ומותר לטלטלו בפנ"ע בלא שמתחבר לכלי, דהקצה מטלטול בעי שעי" הקצאתו יהיה אסור בכל הצורות בטלטול שיקצהו מטלטול לגמרי, ודו"ק. עכ"פ העולה מהדברים מדברי הרמב"ם דלא כרש"י, דלרמב"ם אפילו שראויה הדלת של הבית לתשמיש אחר אסורה בטלטול, משום שלא חשב עליה לטלטלה, דעומדת להחזירה לבית, ולרש"י בראויה לתשמיש אחר מותרת בטלטול, וכל מה דאסורה הוה מצד שאינה כלי, ובדלת כלי מה שמהני משום דהוה כלי אגב אביהן.

ונראה דזה כוונת המ"מ שכתב בד"ה דלתות וז"ל: ופ' רבינו אע"פ שהן כלים לא הוכנו לטלטול, אבל רש"י ז"ל פירש אינו מן המוכן לטלטל לפי שאינן כלי, עכ"ל ודו"ק, וכן כתב הביאור"ל.

ומקור דברי הרמב"ם נבאר בהקדם, דבמשנה (קכ"ו ע"ב) איתא כל כליסוי

הרב משה כהן כולל "אליבא דהלכתא" נוה יעקב

בענין סכין מילה בשבת ודין הערלה

בשו"ע (ריש סימן ש"ח) פסק: כל הכלים ניטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס, כגון סכין של שחיטה או של מילה... כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר אסור לטלטלו בשבת, ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו.

והנה המשנ"ב (סימן ש"ח ס"ק ט"ו) כתב בשם הט"ז דאימל שמל בו בשבת אין לטלטלו אחר המילה, דהא מוקצה הוא מחמת חסרון כיס, דהא אדם מקפיד שלא להשתמש בו דבר אחר, ודלא כהמקילין לטלטלו אותו מטעם דאין מוקצה לחצי שבת, דהא בין השמשות ג"כ היה מוקצה מחמת חסרון כיס, ואין לטלטלו אז לשום דבר, וע"כ אע"פ שעומד למחר למלאכת מילה, מ"מ אחר גמר צורך שלו חוזר לאסור לטלטלו של בין השמשות, על כן יצניעו באותו שהוא מל שם, והמג"א (בסימן של"א סק"ה) מסכים עמו ג"כ בעיקר הדין, אך דעתו שיש להחמיר שבעוד שהאיזמל בידו לא יניחנו מידו עד שיניחנו במקום המשתמר, או שיוליכנו לביתו, דכל מוקצה שהוא בידו מטלטלו לאיזה מקום שירצה, וכדלעיל בסימן ש"ח סעיף ג'.

ובביאור הלכה (סימן רס"ו סעיף י"ב ד"ה יכול) כתב בשם דרך החיים, שאע"פ שברוך כלל אין היתר זה (דהיינו לטלטל מוקצה שבידו לאיזה מקום שירצה) נוהג אלא בכלי שמלאכתו לאיסור, ואילו שאר דברי מוקצה צריך לזרוקם מיד מידו, מ"מ בסכין של מילה לא הצריכוהו לעשות כן מחשש שמא ישבר הסכין וימנע ולא ימול, ולכן אע"פ שסכין של מילה הוא מוקצה מחמת חסרון כיס, התירו לו לטלטלו כל זמן שהסכין בידו מחשש שלא ימנע למול. ויש לציין שהפרי מגדים (סוף סימן של"ט במשבות וזב) כתב דאף דהתירו לו לטלטל לכל מקום שירצה, מ"מ כל שכבר יכול לטלטלו מידו מחוייב לטלטל, ולא יעכבו סתם בידו.

ובקרבן נתנאל (שבת פרק י"ז אות כ') כתב דיש להתיר להחזיר את הסכין מילה, והוא ע"פ הא דאיתא בגמ' עירובין (מ"ה ע"א) כל היוצאין להציל שנתנו להם רשות לחלל שבת, חוזרין למקומן הראשון, וה"ה בסכין של מילה דמותר להחזירו.

ומבואר דמאחר דטלטול הסכין היה בהיתר לצורך מצות מילה שהיא דוחה שבת, מותר להחזירו למקומו, ודומיא למה שפסק השו"ע (בסימן שכ"ט סעיף ט') דכל היוצאים להציל חוזרים בכלי זינים למקומו, וטעם הדבר כתב המשנ"ב כדי שלא להכשילם לעתיד לבוא שלא ירצו להציל עוד, הכא נמי מותר, דאלי"כ ימנע ולא ירצה למול כפירש הדרך החיים. וכ"כ הט"ז (יו"ד סימן רס"ו) דהטעם שהתירו לטלטל את הסכין, משום דאם היה צריך להשליך האיזמל אח"כ ויהיה אבוד, ודאי ממנע ולא מהיל. וכתב הכף החיים (אות ח') בשם ספר עיקרי הדי"ט, שכתב בשם הפחד יצחק שרק למוהל הותר לטלטל את הסכין מילה, ודווקא לצורך המילה, אבל לא לשאר בני אדם, ומ"מ יש להקל במסייעי מילה כפי מנהג איזה קהילות שמוכרים בהכרזה צורכי מילה, שאחד יש בידו טס כסף עם כל כלי המילה, ומושיט למוהל את אשר צריך, והטעם שמוותר משום שנוכל לומר דגם לו לא אתקצאי, וגם אפשר לומר דדוקא למוהל הוא האיזמל מוקצה מחמת חסרון כיס, ואין לו לטלטלו אחר שעשה מצותו, אבל לאחרים אינו אלא כשאר סכינים דעלמא.

ובספר כורת הברית (סימן רס"ה ס"ק נ"ה) כתב דאלו הנוהגים שאבי הבן נוטל הסכין, ומוטרו לפני המילה לידי המוהל, לא יעשו כן בשבת, והעיקרי הדי"ט (הל' שבת, והובא באוצר הברית חלק ב' פרק ט' סימן י' סעיף כ"ב) ס"ל דמותר לאבי הבן למסור הסכין לפני המילה למוהל משום סיוע למוהל.

ולכאורה צ"ע לדעת האוסרים לטלטל את הסכין של מילה אחר המילה בשבת משום דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס, לכאורה הרי הסכין הזה ראוי למול בו תינתקו אחרים בשבת זו, וא"כ אמאי אין לטלטלו.

וביאר החזו"א (או"ח סימן מ"ג סק"ז) דנחשב הסכין מוקצה (לשיטה זו), לפי שאין מצוי כלל שישתמשו בו שוב למלאכה זו בשבת, ולכן חזר להיות מוקצה מחמת חסרון כיס, ואף שלגבי שופר כתב המשנ"ב (בסימן תקצ"ו סק"ג) שאינו מוקצה לאחר שגמר לתקוע בו, כיון שראוי לתקוע בו להוציא אחרים שעדיין לא יצאו ידי חובת תקיעת שופר, ולכן מותר לטלטלו ביו"ט דר"ה ולהוציא אחרים ידי חובת תקיעה, התם שאני כמש"כ השמירת שבת כהלכתה (פרק כ' הערה כ"א) בשם הגר"ש אויערבאך זצ"ל, שבשופר מצוי שיצטרך לתקוע לחבירו בלא ידיעה מוקדמת, משא"כ בסכין של מילה שאינו דבר המצוי שיצטרך למול בו בשבת מבלי שידע על כך מאתמול. ועדיין צ"ע בזה.

וכבר נתלוקו הראשונים בדין טלטול הסכין אחר המילה בשבת, דדעת רבינו ירוחם (נתיב א' חלק ב') בשם הרמב"ן בתשובה דמותר לטלטל הסכין של מילה ולהסירו אחר המילה, דמאחר שטלטל הכלי בהיתר מחזירו לאיזה מקום שירצה, אע"פ שאין לו תינתק אחר למול, וכן הובא בבית יוסף (יו"ד סימן רס"ו ד"ה כתב רבינו ירוחם). אולם דעת המהר"ל (הלכות מילה דף ס"ז: והל' יו"ט דף כ"ה:) שציוה מהר"י סגל שתיכף אחר המילה יסירו מידם כל צורכי המילה דחשובים מוקצה להלאה, וגם המוהל לא יחזור לטול האיזמל מן החול שהטיל שם הערלה, בהיותו בהול על הפריעה.

והנה הדרכי משה (יו"ד סימן רס"ו אות א') שהמהר"ל מחמיר שמיד אחר המילה יזרוק האיזמל מידו משום מוקצה, ולי נראה דברי רבינו ירוחם, דמאחר שלא הוקצה לבין השמשות יוכל לטלטלו לאיזה מקום שירצה, וכן פסק הרמ"א (יו"ד סימן רס"ו סעיף ב') דמותר לטלטל האיזמל לאחר המילה להצניעו בחצר המעורב, אע"ג דאינו צריך לו עוד באותו שבת, דהא לא הוקצה בין השמשות, וכיון דהיה לו צורך בסכין באותו שבת ממילא שפיר מותר לטלטלו.

ומצינו טעם נוסף להתיר לטלטל הסכין מילה בשבת, והוא מש"כ המהר"ל בתשובה (סימן מ') דקיימ"ל אין מוקצה לחצי שבת, ומאחר והיה מוכן בין השמשות אע"פ שכבר נעשתה המילה אין נעשה מוקצה

ובדף קכ"ב ע"ב בד"ה ואע"פ גם כוונת רש"י כן, ונבאר, דמה שכתב דדלתות הבית אינן מן המוכן לפי שאינן כלי, היינו לפי שלא באו מכלי ולא היו כלי מעולם, לפיכך אפילו ראויים לתשמיש אחר לא הוו כלי, דהוו כאבן שאע"פ שראויה לכיסוי אינה כלי, דאין עומדת לכיסוי, ולא כהביאוה"ל שלמד ברש"י דבראוי לתשמיש אחר מותר לטלטל אפילו דלת בית, אלא אפילו בראויה לתשמיש אחר אינה כלי, משום דעומדת להתחבר לבית, ואין זה תשמישה העיקרי מה שראויה לתשמיש אחר, והוי כאבן דאע"פ שראויה לכיסוי אסור לטלטלה.

ומה שסיים רש"י אבל דלתות כלי הוו כלי אגב אביהן, היינו דוקא בצירוף שראויים לתשמיש אחר, שמאחר שראויים לתשמיש אחר ובאו מכלי, הוי כלי אגב אביהן, היינו משום שבאו מאביהן, דאי לא באו מכלי אפילו ראויים לתשמיש אחר אסור לטלטלם משום דהוי כאבן, ודו"ק.

ולאחר העיון שמעתי לבאר דאין כלל סתירה ברש"י באופן אחר, והוא דלעולם הפשט ברש"י (קכ"ב ע"ב) הוא כפשוטו, דדלת אינה כלי דאינה ראויה לשום תשמיש, ובכלי הוה כלי משום דראויה להתחבר לכלי ובטלה אליו, והוי כלי אגב אביהן. ומה שכתב רש"י (קכ"ו ע"ב) הוא אליבא דר' יוחנן, דר' יוחנן חידש שם בגמ' דבעי בכיסוי הכלים תורת כלי, ולכן כתב רש"י דלפי ר' יוחנן הפשט במשנה בדלתות שידה תיבה ומגדל הוא בראויים לתשמיש אחר דבעי תורת כלי, ובמשנה פירש כפשוטו בלא ר' יוחנן ופשוט בתכלית [ובדברי ר' יוחנן שפירש דאירי בראויים לתשמיש אחר, יהיה הפשט כפי שכתבנו בפשט האחרון דשאני דלת כלי מדלת בית, משום דדוקא בכלי הוה כלי משום שבא מכלי, והוי כשברי כלי חרס, ודו"ק].

והנה בפסקי הי"ד מצאנו פשט חדש בביאור החילוק בין דלתות הכלים לדלתות הבית, שביאר דבדלת שידה תיבה ומגדל מותר לטלטלה, וז"ל: הכא (בדלת כלי) אע"ג דלא חזו לשום מלאכה שרו, מפני שהוא יכול להחזירם שם, "שאינן בנין וסתירה בדבר שאינו צריך מעשה אומן", אבל אוסרו, ואינו דומין לדלתות הבית לפי שאינו מן המוכן, פ"י "שאסור להחזירן שם, דיש בנין וסתירה בקרקע, ואע"פ שאינו צריך מעשה אומן", ואע"ג דחזו למלאכה אסירי דהוה להו נולד אם נתפרקו בשבת, עכ"ל.

מבואר להדיא מדבריו דלמך דדלתות הבית מה שאסור לטלטלם מפני שלא ראויים עוד להתחבר לבית משום איסור בנין, משא"כ דלת כלי מה שמותר לטלטלה משום שמוותר להחזירה שם בשבת, מאחר דאין בנין וסתירה בכלים דבבר שאינו צריך מעשה אומן.

ולכאורה יש להקשות, דהא גם בדלתות כלי אסור להחזירם שמה יתקע, אלא ע"כ צ"ל דלעולם ס"ל דכדי שיתבטל לכלי ויחשב חלק ממנו לגבי טלטול, צריך שיהיה ראוי להתחבר בשבת עצמה, אלא דהדין דאורייתא קובע לשם כלי, דמאחר שמדאורייתא מותר להחזירו בשבת ובטל לגביה, חייל עליה שם כלי, אע"פ דמדברנן אסור להחזיר בשבת שמה יתקע. משא"כ בדלתות הבית דמדאורייתא אסור להחזירם בשבת, א"א לומר דיהיו כלי מצד דחזו לחבר לבית, וזהו יהיה שימוש, דהא מדאורייתא אסור להחזיר, ובאמת בראוי לתשמיש אחר והתפרק בחול הוה מותר בטלטול, כדמשמע בדבריו, וכן דייקנו בדברי התוס' ר"ד.

והנה בפסקי ריא"ז פירש הענין באופן אחר, וז"ל: כל הכלים ניטלין בשבת וכו' אע"פ שנתפרקו דלתותיהם מותר לטלטלם בשבת, "לפי שראוי לטלטלם על הכלים, ואע"פ שאסור לחברם שם הם ראויים לתשמיש אחר", אבל דלתות הבית שנתפרקו אסור לטלטלן, "לפי שאין תשמישן אלא אגב קרקע, ודומין לאבנים העומדין לבנין", עכ"ל. ובביאור דבריו נראה דלמד דלתות הכלים מותרים בטלטול, מפני שראויים לשימוש, ושימושם הוא כיסוי הכלים, ומדין ראוי לשימוש הוי כלי ולא מצד שבטלים לכלי, והוצרך לכך מצד מה שממשיך שאע"פ שהרי אסור לחברם, וא"כ איך יהיו לכלי מצד שיכולים להחזירם, וע"ז אמר שראויין לתשמיש אחר היינו לכיסוי בלא חיבור.

ובדלת בית מה שאסור הוא מצד סברא חדשה, דמאחר שעמד להחזירו לבית שהרי אין תשמישן אלא אגב קרקע, הוו כאבנים העומדין לבנין שמבואר בגמ' (קכ"ד ע"ב) בהני ליבני דשרגינהו, משום דמקצה אותם לבנין, ובנין הלא לא ראוי לטלטול.

העולה למסקנא כמה שיטות בראשונים בדין דלתות הכלים והבית: א) ברש"י מבואר דדלת אינה כלי מצד שאינה ראויה לשימוש, ושימוש דכיסוי לאו שימוש הוא. ודלת דכלי הוה כלי אגב אביהן והואיל וראויה להתחבר לכלי, ואע"פ שאסור לחברה בשבת לא מפריע, דאפילו שבשבת לא יכול לחבר, סו"ס מאחר שסופו להתחבר למקום זה ביום חול חשוב כחלק מהכלי. ובדלת הבית מה שעומד להתחבר לבית לא מוסיף אלא רק גורע, דיבטל ממנו שם כלי במה שמתחבר, שהרי כיסוי דבר לא הוי שימוש. ורש"י (קכ"ו ע"ב) ביאר אליבא דר"י דמצינן תורת כלי, והטעם שדלת חלוקה יהיה לפי מה שכתבנו, וביאר מצד דלת כלי באה מכלי, לפיכך נשאר עליה שם כלי, משא"כ דלת דהוה כאבן. ב) ברמב"ם מבואר דדלת בית לא הוי כלי אפילו בראויה לתשמיש אחר, משום דלא הוכנו לטלטול שהרי סופן להתחבר לבית, ובדלת כלי הוה כלי משום דגם כשיתחבר יהיה מותר לטלטל הכלי, לפיכך לא חשיב הקצאה מטלטול.

ג) במאירי מבואר דדלת בית אסורה בטלטול משום דאע"ג דראויה לשימוש ושם כלי עליה, מ"מ בטל מיניה שם כלי כיון שראויה להתחבר. ד) ובפסקי הי"ד מבואר דדלת בית אין מטלטלין מפני שאסור להחזירה מצד בנין, לפיכך לא ראוי לתשמיש בשבת, ודלת כלי הוה כלי מפני שיכול להחזירה בשבת, דאין בנין באינו מעשה אומן, וממילא בטל לכלי, והאיסור דרבנן לא מפריע בלהחיל שם כלי, ובשיטה להר"ן ובמאירי ובפסקי הרי"א"ז פירש משמע דגם מה שאסור מדרבנן להחזיר מעכב מלהחיל עליו שם כלי, לפיכך צריך להגיע לזה שראויה לתשמיש של כיסוי בלא חיבור, נמצא לרש"י אפילו איסור דאורייתא להחזיר לא מעכב משם כלי, ולפסקי הרי"ד דאורייתא מעכב, דרבנן לא, ולרי"א"ז אפילו דרבנן מעכב, ודו"ק.

הכלים שיש להם בית אחיזה ניטלין בשבת, אר"י בד"ה בכיסוי קרקעות וכו', ואיתא בגמ' א"ר יהודה בר שילא וכו' והוא שיש תורת כלי עליהן. וביארו שם התוס' בד"ה וכי שתורת כלי עליהן, היינו שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך (היינו לכיסוי), וכן פסק השו"ע בס"י ש"ח ס"ו ז"ל: כיסוי בור ודות אין ניטלין א"כ יש להם בית אחיזה, דאז מוכח שהוא כלי וכו' (דכן מבואר בגמ' דבכיסוי קרקעות בעי בית אחיזה).

ולכאורה בפשטות משמע מהגמ' דבכיסוי קרקעות אע"פ שיש תורת כלי עליהן בעי בית אחיזה, ובלא בית אחיזה אסורים בטלטול, ולכאורה צ"ע, דהא תורת כלי עליהן, אלא ע"כ דאע"פ שתורת כלי עליהן, כיון דהם כיסוי קרקע ועומדים להתחבר לקרקע, ממילא מקצה אותם ולא מצינן לטלטול, וזהו מקור הרמב"ם לדינו, וכן כתב הביאוה"ל ס"י ד"ה אין ניטלים. וכן כתב המ"א בביאור דברי השו"ע, דהא דכתב דאין ניטלין באין להם בית אחיזה, היינו אפילו בטלטול בעלמא.

אמנם בפמ"ג שם בס"י באשל אברהם כתב דמה שכתב השו"ע שאין ניטלין, היינו מצד סותר, דמצד מוקצה ליכא, דהא תיקנם ועשה בהם מעשה לעשותם כלי, ועיין בביאוה"ל שהביא דבריו, ודבריו תואמים לדברי רש"י דבכה"ג שיהיה על הדלת שם כלי מותר לטלטלה, ולא אמרינן שלא הוכנה לטלטול כיון שעומדת להחזירה לבית. ומה שמדויק בגמ' שבאין בית אחיזה אסור ליטלה אפילו בתקנה לשם כלי, היינו מצד איסור סותר, אבל מצד טלטול מוקצה ליכא.

והנה כשיטת רש"י מצאנו להדיא בתוס' ר"י בד"ה אע"פ שכתב דבדלתות הבית, וז"ל: אע"פ שראויים למלאכה הן אסורין, דהו"ל נולד, עכ"ל. מבואר בדבריו דאע"פ שראויים למלאכה אחרת אסורים בטלטול, משום דהוי נולד, והיינו באופן שנתפרקו בשבת, דבעודם מחוברים לאו כלי הם, דהא מחוברים הם, ובשבת דנעשה כלי מצד תשמיש אחר הוה נולד. ומשמע להדיא מדבריו, דאם נתפרק בחול דלא הוה נולד, הוה שפיר כלי לטלטול, ולא אמרינן שלא הוכנו לטלטל משום דעומדין להתחבר, הרי להדיא כדברי רש"י.

והנה במאירי מצאנו דרך אחרת לגמרי, דבד"ה והמשנה כתב וז"ל: לפי שאינם מן המוכן, כלומר אע"פ שנתפרקו הדלתות מן הכלים ניטלים הם, ואינם דומים לדלתות הבית לפי שדלתות הבית אינן מן המוכן לטלטל, "שאינן תורת כלי עליהם, שחיבורם לקרקע מפיקעם מתורת כלי", אבל אלו הם כלים ע"ג אביהן, ומתורת שבר כלי אי אתה אוסר, שהרי ראויים הם אף למלאכתם הראשונה וכו', ע"ש.

הרי דמבואר בדבריו דדלתות הבית אפילו בראויים לתשמיש אחר אסורים בטלטול כהרמב"ם, אך מטעמא אחרינא, דלהרמב"ם לעולם שם כלי עליהם ואסורים בטלטול מפני שלא הוכנו, ולמאירי אסורים בטלטול משום שאינם כלי, והא דאין כלי אע"פ שראויים לתשמיש אחר, ושם כלי עליהן, מאחר שעומדים להתחבר לקרקע, ואז לא יהיו כלים, חיבורם לקרקע מפיקעם מתורת כלי, ועתה אסורים בטלטול משום שאינם כלי, ודו"ק.

העולה מהדברים דג' מחלוקות בדבר: א) לרמב"ם אפילו בראויים לתשמיש אחר ושם כלי עליהם, אסורים בטלטול משום דלא הוכנו לכך. ב) לרש"י בראויים לשימוש אחר מותרים בטלטול, וכל מה שאסורים משום שאינם כלי, שאינם ראויים לשימוש. ג) למאירי אפילו בראויים לתשמיש אחר אסורים בטלטול, משום דבטל מהם שם כלי מאחר שעומדים להתחבר לקרקע.

והנה בשיטת רש"י הדברים צ"ע טובא, דברש"י (קכ"ב ע"ב) בד"ה ואע"פ שהבאנו עד עתה, משמע להדיא דדלת מצד עצמה אינה כלי, שאינה ראויה לשימוש, ומה שראויה לכיסוי לא הוי תשמיש לעשותה כלי, ולפיכך בדלת בית הוה מוקצה, דמה שעומדת להתחבר לבית רק גורע, שגורם רק לבטלה משם כלי, ועתה מצד עצמה אינה כלי, ובדלת כלי הוה כלי רק אגב אביהן, דמאחר שעומדת להתחבר לכלי הוה כחלק מהכלי, ומותרת מדין הכלי בטלטול.

ומאידך ברש"י (קכ"ו ע"ב) בד"ה ואמרו, כתוב להדיא דלת שידה תיבה ומגדל שמוותר בטלטול, הוה משום שראויה לתשמיש אחר לשבת עליה, או להאכיל בה קטן, וליא כתב מצד דהן כלי אגב אביהן. ועוד דמשמע דלת שידה תיבה איירי בראוי לתשמיש אחר, וא"כ ה"ה דלת הבית בדומה לה במשנה איירי בראויה לתשמיש אחר, ואפ"ה כתוב עליה במשנה שאינה מן המוכן, ולא כמו שמשמע ברש"י (קכ"ב ע"ב) שדוקא משום שאינה כלי, אבל בראויה לתשמיש אחר גם דלת בית מותרת בטלטול.

וע"כ נראה לומר (דלא כהביאוה"ל) ע"פ הא דמבואר בגמ' (קכ"ד ע"ב) דבשברי כלים בעי ראויים מעין מלאכתן, או לכל הפחות לכעין מלאכה לשיטה אחת, וביאור הענין שם שאבן לדוגמא אע"פ שראויה לכסות בה אסורה בצורה ברורה בלא מחלוקת בטלטול, משום שסתמה לא עומדת לכיסוי, אלא סתמה לא ראויה לכלום ואינה כלי, וכן מבואר להדיא דהא דשברי כלים שרי בטלטול, מאחר דחזי לכיסוי כמעין מלאכה, הוא משום דבאו מדבר שהיה עליו שם כלי, לפיכך לא מתבטל מהם שם כלי כל עוד שראויים קצת למלאכה. ולפי ה"ל בדלת הבית שהתפרקה מהבית, הלא בעודה מחוברת לבית אינה כלי, דבית אינו כלי, וא"כ עתה שהתפרקה לא חשיב כבאה מכלי, ואע"פ שראויה לתשמיש אחר אין זה עושה אותה לכלי, דהא לא עומדת לכך אלא לסגור הבית, והוה כאבן שאינה כלי ואסורה בטלטול. וזהו הסיבה שדלת בית אסורה בטלטול, ובדלת כלי מותרת בטלטול, רק משום דבאה מכלי ועתה ראויה לשימוש כיסוי, לפיכך לא בטל מינה שם כלי כשברי כלים.

ומעתה אפשר דזהו כוונת רש"י, ויבואר ע"פ זה דבריו בב' המקומות שכתב, דבגמ' (קכ"ו ע"ב) הצריך רש"י שדלת כלי תהיה ראויה לתשמיש אחר, ולא סגי במה שראויה להתחבר בחזרה, משום דמה שמוותרת הוא משום שבאה מכלי ועדיין ראויה לתשמיש [דלא סגי רק מה שראויה לתשמיש משום דלא עומדת לתשמיש זה, והוה כאבן שכתבנו]. ודייק מינה דדלת בית אפילו ראויה לתשמיש אחר אסורה בטלטול, והטעם משום דלא היה עליה שם כלי מעולם, דלא באה מכלי אלא מבית, ומה שראויה לתשמיש אחר לא מהני, משום דלא עומדת לכך אלא להתחבר והוה כאבן.

באמצע השבת, וכ"כ הרש"ל בספרו ים של שלמה (ביצה פרק ג' סימן ט"ז) דלא דמי לגרונות וצמיקות דאסור לטלטל בשבת כיון דאינם ראויים כלל, אבל האיזמל הזה של המילה ראוי לאכול בו ולעשות בו תשמיש המותר אפילו בין השמשות, אלא שהוא מכינו למול בו ולא לתשמיש אחר, ומ"מ אינו מוקצה דסוף סוף הוא מכינו לשבת עצמו.

ונראה לומר דהרש"ל בעצם כהרמ"א, דכתב הרמ"א דלא הוקצה בין השמשות, ממילא צ"ל דכוונתו דאין מוקצה לחצי שבת, וממילא מוכן הוא ושרי בטלטול, ועיין בט"ז (או"ח סימן ש"י סק"ג וי"ד סימן רס"ו סק"א) מה שהשיג על הרמ"א ורש"ל, ע"ש.

ולכאורה בדברי הרמ"א יש קצת סתירה וצריך להבין דעתו, שבדרכי משה כתב הרמ"א כרבינו ירוחם דיכול לטלטל לאיזה מקום שירצה, ואילו הרמ"א בהג"ה פסק דמותר לטלטל האיזמל לחצר המעורב, ומשמע מדבריו דאסור לטלטל לאיזה מקום שרוצה אלא רק לחצר המעורב, וא"כ דבריו צריכים ביאור מה דעתו בזה. ועיין מה שכתב בזה בספר אוצר הברית (חלק ב' עמ' קכ"ט הערה מ"ב) שהרמ"א בהג"ה התיר רק להצניע את הסכין בחצר המעורבת, מפני שחשש לסברת האוסרים לטלטל את הסכין, ולכן התיר רק להצניע את הסכין ששם שייך יותר סברא להתיר.

והנה לעיל הבאנו בשם המג"א והביאו המשנ"ב, שכל זמן שהסכין מילה ביד המוהל יכול להוליכו לביתו או שיניחנו במקום המשתמר, וכתב האליה רבה (בסימן של"א סק"ה) דכל היתר זה דווקא במקומות שנהגו ששני מוהלים מלים מילה אחת בשבת, שהאחד מל והשני פורע, אבל במקומות שמוהל אחד גם מל וגם פורע, וכדפסק השו"ע (י"ד סימן רס"ו סעיף י"ד, וכן דעת הרמ"א טוב להחמיר לכתחילה שאחד ימול ויפרע) ממילא ככה"ג דהמוהל מותר להניח את הסכין מיד לאחר המילה כדי לפרוע ולעשות שראו צורכי המילה, נמצא דלאחר שהניח את הסכין מידו שוב אינו יכול לטלטלו, ולכן מיד לאחר המילה ימסור המוהל את הסכין מידו לאדם אחר העומד לידו, והוא יוליכנו למקום המשתמר, ובדיעבד אם המוהל הניח את הסכין מידו, ואם ישאר שם את הסכין עד למוצאי שבת יש חשש שיגנב, או שיגעו בזה ילדים ויפגמו את הסכין, כתב האליה רבה דיש לסמוך על הרמ"א והשו"ך דס"ל דמותר לטלטל את הסכין, ויש לציין דלפי מה שכתב השבט הלוי (חלק ד' סימן קל"ה אות ב') דלהלכה דעת המקילין הלא המה הרמב"ן, ורבינו ירוחם, הבית יוסף, הרמ"א, ורש"ל, שהם רוב בנין ומנין בהוראה, והלכה כמותן דמותר לטלטל הסכין אחרי המילה, דמאחר שמטלטל הכלי בהיתר מחזירו לאיזה מקום שירצה, ואע"פ שהט"ז והמג"א והגר"א פליגי, כבר נתנו העולם להקל להצניע עכ"פ. ולפ"ז שפיר יש לסמוך על רוב בנין ומנין בהוראה, ואף אם הניח הסכין מידו יכול לטלטלו או להצניעו דההלכה כהמקילין. וכ"כ בספר לוי חן (סימן ל"ח) שהמנהג להתיר, וכמו שכתב בשו"ת שאלת יעקב (חלק ב' סוף סימן פ"ג), וכ"כ להתיר בספר כף החיים (סימן ש"ח אות ז), והחזו"א (או"ח סימן מג"א אות ז) ועוד אחרונים.

ועיין בחידושי החת"ס לביצה (י"א ע"א) דהוסיף על דברי האליה רבה, וכתב דכאן בסכין של מילה שאין איסור ממש בדבר, אלא ההקצאה מדעתו משום חשיבותו שיהיה מוכן למול בו, וכעת שיודע שצריך גם להחזירו לביתו לאחר המילה, דאלי"כ לא יקבל עליו למול, לכן מעיקרא לא הוקצה לזה, ואדעתא דהכא מייחד ליה מקום שיהיה מוכן ומוזמן לו למול ולהחזירו למקומו המיוחד. ולפ"ז שפיר יכול לטלטל הסכין אף לאחר שהניחו מידו, והאיל ולא הוציאו הסכין רק למילה, ודעתו על הסכין שיחזירו לאחר המילה ומייחד לו מקום מיוחד ושרי. ועוד כתב החת"ס שההיתר לתת את הסכין לחבירו נאמר דווקא לענין מילה, מפני שמקבל הסכין מסייע בכך למוהל, ונחשב בכך כסניף למצוה משום שע"ז יוכל המוהל להזדרז ולפרוע מיד.

ובשבט הלוי (שם) כתב לקיים את מנהג ישראל הנוהגים להניח את סכין המילה תחת ראש התינוק הנימול בליל הברית, דנראה דמותר לטלטל הסכין לצורך זה, דזה בכלל הכנת הסכין, ולא חל עליו מוקצה דחסרון כיס בבין השמשות.

ואגב שהבאנו דברי האליה רבה דכל היתר המג"א לטלטל סכין המילה דווקא במקומות שנוהגים ששני מוהלים מלים מילה אחת בשבת, שהאחד מל והשני פורע, ראיתי לנכון לבאר ענין זה בקצרה, דהנה בגמ' שבת (קל"ג ע"ב) איתא אמר רב כהנא אומן דהיינו מוהל שמל בשבת, ולא גמר את מילתו, שנשארו ציצין המעכבים את המילה, ונמצא שעדיין לא נתקיימה מצות מילה, וחילל את השבת בעשיית חבורה ולא עשה מצוה, ולכן עונשו בכרת משום חילול שבת, מתקיף לה רב פפא אומן לימא להו אנא עבדי פלגא דמצוה, אתון עבידתו פלגא דמצוה, פירוש המוהל מפני מה חייב כרת, והרי יאמר אני עשיתי חצי מצוה ואתם תעשו חצי מצוה, ואע"פ שלא גמר המצוה מ"מ כיון שהתחיל בה יאמר להם לכו אתם וסיימו את מלאכת המילה, ומדוע חייב כרת, עכ"ד הגמ'. וכתב בחכמת מנוח דמשמע מהגמ' דמותר למול בשבת ע"י ב' מוהלים, שהאחד מל והשני פורע.

והנה הבית יוסף (י"ד סוף סימן רס"ו) דיש לדקדק מדברי רש"י דנהי דחייבא כרת ליכא, מ"מ איסורא מיהא איכא כיון שלא גמר המצוה, ולפ"ז יש לזהר שלא ימולו שני אומנין מילה אחת לכתחילה בשבת, כגון שיתנו ביניהם שזה ימול וזה יפרע, אלא המל הוא הפורע, ובבדק הבית כתב דבאורחות חיים (הל' מילה) כתוב בשם בעל התרומה דשני מוהלים יכולים למול בשבת, ואין שום חיוב בראשון על החבורה שעשה ע"י עשיית המילה, כיון שהשני גמר המצוה, וכדאמר רב פפא אנא עבדיתי פלגא דמצוה, אתון עבידו אידיך פלגא. והדרכי משה כתב על הבית יוסף דאין ראיה מגמ' שבת, דשאני התם דלא נגמר המצוה, ולכן פירש"י אמאי חייב דמשמע שאיסורא איכא, אבל במקום שנגמר המצוה, ואדעתא דהכי הפסיקו בראשונה, נראה דשרי. וכן מצאתי בסוף ספר התרומה ישן שכתב בהדיא דשרי עכ"ז. ועיין בשו"ע (י"ד שם סעיף י"ד) דיש לזהר שלא ימולו שני מוהלים מילה אחת בשבת, שזה ימול וזה יפרע, אלא המל הוא עצמו פורע, וברמ"א כתב דלא מצאתי ראיה לדבריו, ואדרבה נראה לי דשרי, דהא מילה דוחה שבת כמו עבודה במקדש, שכמה כהנים היו עובדים ומחללים שבת, דמאחר דשבת ניתן לדחות הרי הוא כחול לכל דבר. ומסיים הרמ"א: אמנם מצאתי בקובץ שיש לאסור, ועל כן טוב להחמיר לכתחילה אע"פ שמדינא נ"ל מה שכתבתי.

וכן מציינו בגמ' שבת (ק"ל ע"א) במקומו של ר' אליעזר היו כורתין עצים בשבת לעשות פחמין לעשות ברזל, וכתבו התוס' ביבמות (י"ד ע"א) דבמתכונן היו מביאים עצמם שיהיו צריכים לכך משום חיוב מצוה. ולכאורה יש לעיין בזה, דישנה מחלוקת ידועה אם מילה בשבת הותרה או דחויה, שיטת השאגת אריה (סימן נ"ט) והרשב"ץ (ח"ג סימן ל"ז) והרמ"א בתשובה (סימן ע"ו) דהותרה, ושיטת הגר"א (י"ד סימן רס"ו סעיף י"ד) דדחויה, וצריך להבין דבין לטוברים דמילה בשבת דחויה ובין לטוברים דהותרה, לכאורה איך מותר לעשות כן לכתחילה, כדמשמע בגמ' שבמקומו של ר"א התירו לכתחילה לעשות פחמין בשבת כדי לעשות ברזל בשביל המילה, ואע"פ שהיו יכולים לעשות כן מע"ש, ואיך שרי. ועיין באור שמח (פרק א' מקרבן פסח הלכה י"ח) מה שביאר בזה, דאף שיכול לעשות מע"ש, בכל זאת הואיל ולא הגיע זמן חיוב מילה הרי כמו שלא הגיע חיובו, ואין צריך לדאוג ולהכין כלל צורכי מילה בשביל מחר. אבל במשנת ר' אהרן (מס' שבת סימן ט"ו) מבאר ע"פ מה שמצינו במכילתא (פרשת כי תשא פרשה א') על הפסוק 'ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם', ר"א אומר לעשות את השבת דבר שהברית כרותה לו, ואי זו, זו מילה, וכתב לבאר במלבי"ם דר"א מפרש לעשות ברית עולם, שיעשה בו המילה שהוא ברית עולם, שבעשיית המילה לא נקרא מחלל שבת, כי נכרת במילה ברית על השראת השכינה שהשבת מורה עליו. ולפ"ז לר"א מילה זו מהלכות השבת, ולכן מכשירין של המילה כיון דהוה כגוף המילה עדיף לכתחילה לעשותם בשבת, ואף דמילה בברזל זה רק הידור מצוה, וכדמוכח מהשו"ע (י"ד סימן רס"ד סעיף ב') בכל מלון ואפילו בצור ובזכוכית ובכל דבר הכרות... ומצוה מן המובחר למול בברזל בין בסכין בין במספריים, ונהגו למול בסכין. מבואר דלכתחילה מצוה מן המובחר למול בברזל, וא"כ מי אמר דמותר לחלל שבת בשביל הידור זה, ואע"פ מוכח דבמקומו של ר"א מחללין על כך את השבת, א"כ להדיא שאף בשביל הידור מילה מותר לחלל השבת, והשבת נדחית מפני כך, ומכאן ראה לרמ"א שכתב דמאחר דשבת ניתן לדחות בשביל מילה, הרי הוא כחול לכל דבר ושרי. וכל זה רק לפי שיטת ר"א, אבל להלכה קיי"ל כשיטת ר"ע, כדפסק השו"ע (סימן של"א סעיף ו') דמכשירי מילה שאפשר לעשותם מע"ש אינם דוחים את השבת.

ובשו"ת נודע ביהודה (תנינא סימן כ"ב) כתב איני מקבל להיות מוהל בשבת מחמת שאיני פורע, אבל לעצמי אני מחמיר וחי' להורות לאחרים, והביא שהרש"ל בים של שלמה עמ"ס בימות מחמיר בזה, וכתב לדחות דבריו עי"ש, והעלה והסמקנא וז"ל: ופוק חיזו מה עמא דבר בכל מדינת פולין תמיד הם שני מוהלים, זה חותך זה פורע, בין בחול ובין בשבת, עכ"ל. מבואר דלדעת הנועד ביהודה יש להקל בב' מוהלים, אך נלע"ד דלכאורה יש להחמיר בזה, ולכתחילה ראוי למול ולפרוע ע"י מוהל אחד, וכדפסק השו"ע כדלעיל, ואף הרמ"א הסכים עמו דלכתחילה טוב להחמיר, ומה שהביא הנועד ביהודה שבכל מדינת פולין תמיד מלין ע"י ב' מוהלים, ואף ביום חול, שאני מדינת פולין הויה אתריה דהרמ"א, ויש להם לסמוך על הרמ"א דדעתו היתה להתיר כמש"כ לעיל, וראייתו מעבודה במקדש שדוחה שבת, וכמה כהנים היו עובדים ומחללים שבת, דמאחר דשבת ניתן לדחות הרי הוא כחול לכל דבר, ואף הכא יש להתיר בב' מוהלים וכמו שסיים שם הרמ"א, אע"פ שמדינא נ"ל מה שכתבתי, וכיון דס"ל להרמ"א להתיר לכן סמכו עליו מדינת פולין, אך מאחר וגם הרמ"א הסכים עם מרן להחמיר בזה, וגם לא מציינו בשאר מקומות שנוהגין להקל בזה ולעשות את המילה בב' מוהלים, אלא מוהל אחד גם מל וגם פורע, שפיר יש לקיים את דבריו של הרש"ל ביש"ש ולהחמיר בזה. ועיין בבית יוסף (סוף הלכות מילה) דאסור לשני בני אדם למול בשבת, והשו"ך (י"ד סימן רס"ו ס"ק י"ח) כתב: בעטרת זהב האריך בזה, וסיום דבריו אף כי לא מלאני לבי להתיר לכתחילה לשואלין, והאיל הורה זקן הבית יוסף, והרב (כוונתו לרמ"א) סיים שיש להחמיר לכתחילה, מ"מ אין ל'ל' למחות ביד נהוגהין היתר אפילו לכתחילה, דהרמ"א עצמו דעתו להתיר, אלא שחש לאותו קובץ שמצא שאולי היה ברור לו שאותו קובץ נתלה באיזה אילן גדול, מיהו כבר פשט המנהג להתיר וכו', עי"ש. ולפ"ז לענין דידן הרוצה לסמוך על האליה רבה דכתב דכל היתרו של המג"א דווקא בב' מוהלים, שפיר יש לו בעד מי לסמוך, דחויגן דיש מתיירים אף לכתחילה. ועיין בסמוך מה שכתבנו דיש לחלק בין בני ספרד לבני אשכנז.

ובהשקפה ראשונה מתחילה רציתי לבאר במרן השו"ע (בסימן רס"ו סעיף י"ד) שכתב יש לזהר שלא ימולו שני מוהלים מילה אחת בשבת, דמשמע מדבריו שאין זה מעיקר הדין שלא ימולו ב' מוהלים, אלא זהו חומרא בעלמא דיש לזהר שלא ימולו ב' מוהלים, אך לא שזה לעיכובא, אך האיר ה' עיני בתורתו הקדושה, ומצאתי דמה שמרן כתוב יש לזהר אין כוונתו רק לחומרא בעלמא, אלא זהו מעיקר הדין דאין לעשות כן לכתחילה, כמש"כ בשדי חמד (כללי הפוסקים סימן ט"ז אות ג' ד' ה' וחלק ו' עמ' 113, ובט"ז או"ח סימן ל"ב ס"ק כ"ב כתב על השו"ע שפסק לענין כתיבת תפילין דיש לזהר שלא יכנס ראש הלמ"ד וכו', וכתב הט"ז: ב"ב" בשם רמב"ן כתב לשון פסולא, משמע אפילו בדיעבד, ואיני יודע למה כתב כאן לשון לכתחילה, ומוכח דהלשון יש לזהר זהו אף מעיקר הדין).

ובאור לציון (חלק ב' עמ' רס"ג) כתב: וכן עיקר דאנן בני ספרד פסקינן דאסור בשבת למול כשהאחד מל והאחד פורע, ובחת"ס (שו"ת חלק ו' סימן צ"ט) כתב דשומר נפשו ירחק מלמול בשבת ע"י ב' מוהלים, דהיינו שזה עושה המילה וזה עושה הפריעה.

ולפי האמור מבואר דיש לחלק בין בני ספרד לבני אשכנז בין מילה בב' מוהלים, שהאחד מל והשני פורע, דלבני ספרד אסור, דדעת מרן השו"ע שקבלנו הוראותיו דאין למול בב' מוהלים בשבת, אלא המל הוא עצמו יפרע, ולבני אשכנז היוצאים ביד רמ"א יש להם על מה לסמוך בדעת הרמ"א דמעיקר הדין מותר, ויש כאלה שנוהגים כן אף לכתחילה כמש"כ בספר אוצר הברית (חלק ב' עמ' פ"א) ע"ש, ולכן לבני אשכנז כל זמן שהשני לא סילק ידו מהפריעה, מותר לראשון לחזור אף על ציצין שאינם מעכבים את המילה, כמש"כ הכף החיים (סימן של"א סק"ב), ויש עוד מה להאריך בענין זה אך אין מקומו כאן, ועוד חזון למועד בעז"ה.

ונחזור לענינו בין טלטול הסכין של מילה בשבת, וחזינו טעם נוסף להתיר לטלטל את הסכין של מילה, והוא מה שכתב בשו"ת משיב דברים

(חלק י' סימן קנ"ו) שהעתיק תשובת הגאון בעל מתא דירושלים, שהתיר ע"פ הרמ"א לטלטל איזמל מילה בשבת, ע"פ מה דאמרינן בגמ' שבת (ס"ג ע"א) לא יצא האיש בסייף וכו', ר' אליעזר אומר תכשיטין הם לו, וחכמים אומרים אינם אלא לגנאי דכתיב וכתתו וכו', ובגמ' מבואר מאי טעמא, דכתיב 'חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך', ולכאורה רבנן מה ידרשו, והרי מוכח מהפסוק דזה תכשיט, אלא ע"פ מה דמבואר במדרש אתי שפיר, דאיתא במדרש חגור חרבך על ירך - זה מילה, הודך בעוה"ז והדרך לעוה"ב, וא"כ גם לרבנן איזמל של מילה הוא תכשיט, וממילא מותר לטלטלו בשבת. וכן כתב בספר לחמי השולחן (עמ' נ"ה) אחר שהביא את הגאון ממונקאטש בספר אות חיים שלום (סימן רס"ו סק"ב), שס"ל שבעיר גדולה שיש לומר שיהיה לו עוד למול היום, בודאי מותר לטלטל הסכין, אבל בעיר קטנה שאין לתלות כן אסור לטלטל הסכין, ועי"ש מש"כ בזה ואכמ"ל. וכתב בלחמי השולחן דהרבה מוהלים סומכים על דבריו, שמצד להתיר מטעם דנקרא תכשיט, או מטעם שיזדמן עוד ברית, וממילא לא חלה על זה עוד שם מוקצה כיון שיש עוד צורך בזה, ועוד יש היתר ברור מטעם היזקא וסכנה לילדים, והרוצה להחמיר ינהג כאלהי רבה שיתן הסכין אחר המילה לאדם אחר העומד לידו, וכיון שגם על זה יש חולקין, על כן המובחר ביותר כמו שכתב המהרש"ג (שו"ת חלק ב' סוף סימן פ"ג) ליתן בתוך כלי של היתר שיהא בסיס לדבר האסור והמותר לטלטל, והיא הלכה פסוקה ומבוארת ומוסכמת אליבא דכו"ע, ויוצא בזה לכל השיטות והדיעות כמבואר בשו"ע (סימן ש"י סעיף ח'), והעיר הגרעק"א (בתשובה סוף סימן כ"ב) דיוהר שלא יכניס את הסכין לתוך התיק המיוחד לסכין, שיהי התיק עצמו הוא מוקצה משום דבין השמשות היה בסיס לסכין. ובספר לקט ישר כתב שאמר מהרא"י (הוא תרומת הדשן) שאסור לטלטל הסכין בשבת אחר שמל בו, וטוב להניחו אחר שמל בשמן ומטלטלו אגב השמן.

אולם בספר מגילת ספר (סימן מ"ח אות ז) כתב לדחות את ההיתר הזה לטלטל את הסכין ע"י בסיס לדבר האסור והמותר, כיון דלא התירו לטלטל איסור אגב היתר אלא באופן שכונתו רק לטלטול ההיתר, ומצד האיסור לא איכפת לו להשאירו במקומו, משא"כ באופן שרוצה גם בטלטול האיסור, שאם יניחנו במקומו יגנב או יפסד, דזה נחשב שמטלטל גם לצורך האיסור, וכדמוכח בשבת (קכ"ז ע"א) לגבי טלטול תיק הספר עם הספר כשיש בתוכו מעות מטלטל הכל מפני הדליקה, ואף שמקילין שאין צורך לנער את המוקצה אם המוקצה ישבר בניעורו, היינו דווקא באופן זה שמצד המוקצה לא היה איכפת לו להניחו במקומו, אבל לא כשמעוניין לטלטלו, וממילא בסכין של מילה שאינו רוצה להשאירו במקומו, והטלטול הוא גם עבור הסכין, יש לאסור לטלטלו גם עם הדבר המותר.

ובספר אור לציון (חלק ב' פרק כ"ו הלכה י"ד) כתב דלכתחילה יש להימנע מלטלטל את הסכין, ויניחנו בתוך תיק שיש בו דברי היתר שהם חשובים יותר מהסכין, ובדיעבד שלא עשה כן יאמר לקטן שיקח את הסכין ויניחנו בתיק, ויטמוך על הפוסקים המתירים לטלטל את הסכין, וכ"כ בספר אוצר הברית (חלק ב' עמ' קל"ג סוף הערה נ') שיכול לתת את הסכין ליד הקטן, והוא יטלטלו למקום המשתמר, והוא ע"פ מה שכתב המג"א (סימן רס"ט סק"א) דדבר שיש פוסקים המתירים לגדול לעשותו, אזי אף אם לא נקטינן כן להלכה מ"מ מותר לתת לקטן לעשותו. ומקורו של המג"א הוא הבית יוסף (בסימן רע"ט ד"ה וכתבו הגהות מיימוניות) דלדברי האומרים לטלטלו איסורו דרבנן לא מאכילים לקטנים בידיהם, אפשר דכיון שיש מתירים לשתות בבית הכנסת אפילו לגדולים, אע"פ שהגדולים נוהגים כדברי האוסרים מ"מ לא חשיב איסור כולי האי שיאסר להשקותו לקטנים.

וישנה דרך נוספת בטלטול הסכין של מילה, והוא מה שכתב אאמ"ר בספרו מור דרור (על הל' מוקצה עמ' צ"ט) דיש לומר לגוי לטלטל את הסכין אחר המילה, וכמו שכתב המג"א (בסימן ש"ז סק"ז) ובמשנ"ב (סימן ש"ז ס"ק ס"ח, וסימן ש"ח ס"ק ט"ו) דמותר לצוות לנכרי לטלטל מוקצה במקום הפסד גדול וכו', כיון דהרבה מגדולי הפוסקים התירו את טלטול הסכין, פשוט שאפשר לומר לגוי שיטלטל הסכין, וכמש"כ בספר תורת היולדת (פרק ה' הלכה א' הערה א'), והוכיח זאת מגמ' שבת (ריש פרק מי שהחשיך) ומשו"ע (סימן רס"ו סעיף א') דמבואר שם שמאמירה לנכרי יותר קל מאמירה לקטן, עי"ש. וכן עיין באגרות משה (או"ח סימן כ"א אות ט') דכתב שעדיף שלא לטלטל ע"י קטן, שמה יחשוב הקטן שמותר לו לטלטל מוקצה.

העולה מהאמור דעד עתה נתבאר לנו ד' שיטות בענין טלטול הסכין של מילה בשבת:

א. שיטת הרמ"א והמהרש"ל והשו"ך שמותר לטלטל את הסכין של מילה, ודווקא כשהוא לצורך גופו או מקומו, או בשביל להצניעו במקום המשתמר, והטעם משום דלא הוקצה בין השמשות, וק"ל דאין מוקצה לחצי שבת. ב. שיטת רבינו ירוחם בשם הרמב"ן, והובא בבית יוסף, וכן כתב המג"א בשם הפוסקים, דכל עוד שהסכין בידו מותר לטלטלו, והואיל ומטלטל את הסכין בהיתר מותר להחזירו לאיזה מקום שירצה, אבל לאחר שהניח את הסכין מידו אסור לו לטלטלו והוי מוקצה. וכ"כ הבית מאיר (סימן ש"ח סעיף ג'), וסימן תמ"ו סעיף א' בהג"ה בדעת רבינו ירוחם).

ג. דעת הט"ז דכל ההיתר בטלטול הסכין של מילה כדי להצניעו במקום המשתמר, הוא דווקא באותו חדר שמל שם, אבל אסור לטלטלו למקום אחר.

ד. דעת המהר"ל שאסור לטלטלו כלל, וצריך לוורוק מידו, ואף המוהל לא יחזיר ליטול את הסכין מן החול שהטיל שם את הערלה בהיותו בהול על הפריעה, וכ"כ הגר"א דאסור לטלטל את הסכין של מילה בשבת כלל וכלל, ואף להצניעו במקום המשתמר ג"כ אסור, אלא צריך לוורוק מידו מיד בסיום המילה, וס"ל לגר"א דלא שייך הכא הטעם שמותר לטלטלו כל זמן שהוא בידו, משום שכל היתר זה נאמר בכלי שמלאכתו לאיסור, ולא במוקצה מחמת גופו ומחמת חסרון כיס, וכן ס"ל לגר"א דלא שייך הכא הטעם שהתירו לטלטל סופו משום תחילתו, וכן שייך רק ביו"ט ולא בשבת.

ולענין טלטול סכין של מילה ע"י ככר או תינוק, הנה הפמ"ג (סימן ש"ח במשבצות זהב סק"ד) מסתפק במוקצה מחמת חסרון כיס אם מותר לטלטלו ע"י ככר או תינוק, לדעת השו"ע (בסימן ש"ח סעיף ה') שפסק

ד' אמות ברה"ר בשבת, וכדגורין בשופר ולולב ומגילה דאין דוחין את השבת מגזירה דשמא יבוא להעבירם ד' אמות ברה"ר, וכדאייתא במגילה (ד"ע"ב).

וכתבו לתרץ בתוס' מגילה (ד' ע"ב ד"ה ויעבירנה) דלא גזרו במילה הואיל והיא חמורה, שכן נכרתו עליה י"ג בריתות, וגם אין אדם מל אלא א"כ הוא בקי, דסכנה יש בדבר, ואצל בקי לא חששו שמא ישכח איסור שבת. ובספר בית יצחק (במגילה שם) כתב לבאר דזה ודאי דלא היה קשה לתוס' שנגזרו שמא יוליך התינוק ברה"ר בשבת, כיון דאפילו אם יוליך את התינוק ק"ל חי נושא את עצמו, ואין כאן חיוב חטאת, וממילא לא שייך לגזור, אלא כל קושייתם היתה שנחששו שמא יוליך התינוק למול אצל הבקי, ואחרי המילה שאז יש לתינוק דין חולה, ודינו ככפות שאין בו היתר של חי נושא את עצמו, ולכן יש לגזור שמא אחר המילה יוליך האב את התינוק אצל אמו ויעבירנו ד' אמות ברה"ר, וע"ז תירצו התוס' דכיון שהמילה מתבצעת אצל הבקי, ממילא מאחר שהבקי הוא בקי בכל ההלכות, א"כ לא יניח את האב להוליך את הרך הנימול ברה"ר בשבת. ובטעם הדבר שבכפות או חולה לא אמרין חי נושא את עצמו, כתב רש"י בשבת (צ"ג ע"ב) שיסוד ההיתר הוא משום שבשעה שנושאים אדם בריא הוא מיקל את עצמו, וכביכול נושא את עצמו, שהרי משקלו קל ממשקלו של מת או חולה, משא"כ אדם שהוא כפות או חולה שהוא יותר מכביד, נמצא שאינו נושא את עצמו אלא רק האחרים נושאים אותו.

אולם הבעל המאור בשבת (נ"ט ע"א מדפי הר"ף) כתב דאין זה הטעם לכן, דכתב שתינוק שאינו רגיל לילך בגליו דמי לבהמה חיה ועוף דמשרבטי נפשיהו, שמעת מיניה דלתינה לההוא טעמא שכתב ה"ר שלמה ז"ל וכו' (וכונתו לטעם שרש"י כתב), ובשו"ת אב"מ (או"ח חלק ד' סימן צ"ו וי"ד חלק א' סימן ב') ביאר דלדברי הבעל המאור צ"ל שיסוד ההיתר הוא משום שהחי יכול להגיע למקום זה אף בלא שישאוהו, משא"כ כפות או חולה שאינו יכול להגיע למקומו אלא רק מחמת השני שנושא אותו לשם, ולפיכך הנושא חייב.

והמאירי במגילה (שם) תירץ דשופר ולולב ומגילה הם תלויים בזמן הקבוע ע"פ ראיית החודש, א' בתשרי לשופר, ט"ו בתשרי ללולב, י"ד באדר למגילה, ואפשר דאין זה זמן הודאי כיון דאין בקיין בקביעות החודש, לכן אין עשייתם דוחה שבת, משא"כ לגבי מילה בשבת לא גזרו משום דזמנה קבוע וידוע, ואין זה תלוי בדבר אחר שנחששו שאין זה זמנה הודאי, ולעולם בספק מילה אע"פ דוחה שבת.

ותבט עיני במג"א (סימן תרנ"א ס"ק כ"ח) דדימה דין טלטול סכין של מילה בשבת לאחר המילה, לדין טלטול לולב ביי"ט דחג סוכות לאחר נטילתו, דכשם שאסור לטלטל סכין של מילה כדס"ל (בסימן של"א סק"ה) שאין לטלטלו אחר המילה, אלא שבעוד שהאיזמל בידו לא יניחנו מידו, שיניחנו במקום המשתמר או שיליכנו לביתו, דכל מוקצה שהוא בידו מטלטלו לאיזה מקום שירצה, וממילא אף בלולב כתב בשם היושלים דאין לטלטלו אחר שהניחו מידו על הארץ דהוי מוקצה. והקשה המג"א והא אין מוקצה לחצי שבת, ותירץ ע"פ מה שכתב בסכין של מילה דכיון שנעשה עכשיו אינו ראוי, א"כ נעשה מוקצה באמצע השבת, וה"ה בלולב דכיון שכבר עכשיו אינו ראוי חשיב מוקצה, ואע"פ שהלולב נעשה מוקצה לאחר גמר מצותו, וכשהניחו לארץ אסור לטלטלו, מ"מ כל זמן שהלולב עדיין בידו מותר לטלטלו, ואף לתת לחבירו ואח"כ לקחת ממנו.

אולם לדינא כתבו האשל אברהם (בוטשאטש סימן תרנ"א), והמור וקציעה (סימן תקצ"ו) והחזו"א (או"ח סימן מ"ט אות ט'), דמותר לטלטלו, והטעם משום דיש לחלק בין סכין של מילה ללולב, שבסכין של מילה דלא שייך שיוזמן לו עוד מילה בשבת, לכן נעשה כמוקצה, אבל בלולב זה מצוי שיתן לחבירו שעדיין לא יצא בו יד"ח, וכן יש מצוה להחזיק את הלולב בידו כל היום, כדאייתא בסוכה (מ"א ע"א) באנשי ירושלים שהיו אווזים ולוביהם בידיהם כל היום.

ובעצם יש לתלות מחלוקת זו במחלוקת רש"י והתוס' בסוכה (מ"ב ע"א), דלרש"י מצותו משוי ליה שם כלי ומותר לטלטלו כל היום, ולתוס' (שם בע"ב) המצוה לא משוי ליה שם כלי, ואע"ג דראוי למצוה שייך ביה איסור מוקצה לטלטלו מאחר דאינו כלי. וכתב הפמ"ג (אשל אברהם סימן תרנ"ב סק"ג) דהבבלי פליג על היושלים (שהביא המג"א), ולדעת הבבלי אין הלולב מוקצה אחר שנעשה מצותו.

ובשו"ת תפלה למשה (סימן י"ט אות ז') כתב לחלק בין לולב לשאר מוקצה, דשאני לולב שהתירו חכמים לטלטלו לצורך מצותו, והקילו שכל שלא הסיח דעתו ממנו ודבר לטלטלו, והיינו אפילו אם הניחו מידו רק לדעתו לחזור ולטלו, ומה דאסור בירושלמי הניחו לארץ אסור לטלטלו, י"ל דווקא הניחו לארץ והסיח דעתו מלטלטלו יותר, אבל אם לא הניחו לארץ אף שהניחו מידו כגון ע"ג השולחן וכדו' שרי לטלטלו עוד. וכ"כ בחסדי דוד על התוספתא דסוכה (פ"ב ה"ג) שכל שלא הסיח דעתו ממנו מותר לטלטלו, ודווקא לאחר שהצניעו והניחו מידו אסור לטלטלו.

ולפ"ז נלענ"ד דלולב לא דמי לסכין של מילה, דלעולם לולב שרי לטלטלו אף לאחר שיצא יד"ח, וכדמצינו בסוכה (מ"ב ע"א) מקבלת אשה לולב מיד בנה ומיד בעלה וכו', וחזינו דאף לאחר שכבר יצא יד"ח נוטל הלולב ונותנו לאשתו וכו', ואף אם הניחו מידו מותר לו שוב ליטלו, שאני הא דכתב בירושלמי דאסור לטלטלו, דשם מיירי שהניחו על הארץ והוי דרך בזיון והסיח דעתו מזה, משא"כ סכין דמילה אף אם לא הניחו דרך בזיון אסור לטלטלו לאחר שהניחו מידו בירושלמי הניחו לארץ אסור לטלטלו, והנה בדין רחיצת הסכין בשבת אחר המילה מהדום שעל הסכין, כתב המג"א (בסימן של"א סק"ה) בשם שו"ת המב"ט (חלק ג' סימן פ"ד סוף סימן פ"ט) שאחר שהמוהל מל את התינוק כל זמן שהסכין בידו מותר לטלטלו, ואין בו איסור מוקצה, אבל אסור לרחוץ את הסכין מהדום שעליו, ואפילו כשהסכין בידו, דיש בזה איסור הכנה משבת לחול, כמבואר בשו"ע (סימן ש"ב סעיף ג') שאסור לקפל בגדים בשבת לצורך אחר השבת, וכ"כ הלבושי שרד בשם היעב"ץ במגדל עוז (נחל ז' אות ז'), וכן הובאו דבריו בפתחי תשובה (י"ד סימן רס"ו סק"ג), וכן דעת האליה רבה (הלכות מילה סימן רס"ו סק"ו), וטעמו דאסור לקנח את הסכין מהדום שעל גבי משום דהוי טירחא אצל לצורך.

ובאוצר הברית (חלק ב' עמ' קל"ז אות י"ג) כתב בשם ספר מלחמות ארי (י"ד סימן רס"ו) שדין רחיצת הסכין בשבת תליא במחלוקת הפוסקים אם סכין המילה אחר המילה חשיב מוקצה, דלדעת המהרש"ל שמתיר לטלטל את הסכין ולהשתמש בו, מותר ג"כ לרחוץ הסכין, ואין בו משום הכנה משבת לחול כיון שיכול להשתמש בו, ולאוסרים את הסכין בטלטול שייך לאסור בזה משום הכנה משבת לחול, שהרי בשבת עצמה הסכין

אסור בשימוש, דמקפיד עליו שלא להשתמש בו לצורך דברים אחרים. ולא זכיתי להבין דבריו מש"כ דלדעת המהרש"ל ליכא הכנה לחול כיון שיכול להשתמש בו, והרי א"א להשתמש בסכין זה דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס דמקפיד שלא להשתמש בו לדברים אחרים, וגם לומר דיכול להשתמש לעוד מילה בשבת זה דוחק כמו שיתבאר בהמשך דזה לא שכיח, וא"כ לאיזה שימוש הסכין ראוי, ובפרט דהמע"ץ בגרעק"א (בהגהות לשו"ע ריש סימן ש"ח) יראה שכתב דאם מע"ש אמר שאינו רוצה להחזיקו לסכין של מילה, אלא כשאר סכין, יש לומר דלא מהני, דהרי ברמ"א (בסימן ש"י סעיף ז') גבי כוס של מעות כתב דדווקא אם עשה בו מעשה שפתחו מלמטה וסלקו מתורת יחוד מהני ביטול, ומבואר דבכיס של מעות דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס, ולא מהני ביטול יחודו מע"ש דבדבר אלא רק במעשה, וא"כ בסכין של מילה ומל בו, וכן סכין של שחיטה ושחט בו, יש לומר דבאמירה לא נתבטל יחודו, אלא א"כ ע"י מעשה כגון לחתוך בו את הפת או איזה פרי. וחזינו דלא מהני אמירה או מחשבה אלא מעשה ממש כדי לבטל את שם המוקצה מהסכין, וצריך שמעשה ההשתמשות בסכין לצורך דבר אחר יהיה מע"ש, והכא ודאי שלא השתמש בו מע"ש לצורך דבר אחר, דא"כ הסכין נפגם או לפחות יכול להפגם, ולא מסתבר לומר שישתמש בו לדבר אחר בשעה שצריך את הסכין לצורך מילה בשבת, וא"כ צ"ע מה כוונת המלחמות ארי שכתב בדברי המהרש"ל שיכול להשתמש בסכין, ולכן התירו לו לרחוץ הסכין. ואם נבאר דבאמת כוונתו שיכול להשתמש בו, היינו לצורך עוד מילה בשבת, וכגון דמיירי בעיר גדולה, דכמה פעמים הוזמן שקרא למוהל למול ילד נוסף וכדלקמן, אתי שפיר דשרי לרחוץ הסכין, דלא שנוא מהא דכתב השו"ע (בסימן ש"כ סעיף ו') מדיחים כלים לצורך היום, כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול, וצ"ב.

ויש שרצו להתיר לקנח את הסכין בשבת לאחר המילה, מהטעם שכתב בשו"ת המהרש"ג (חלק א' סימן ס"א) שדבר שאם לא יעשהו עכשיו יבוא לידי הפסד לכן אין בו משום הכנה, וכל מה שאסרו משום הכנה דווקא כשכוונתו להרויח זמן שלא יצטרך לעשות בימי החול, כגון הדחת כלים או הצעת המטות, וכעין זה כתב בספר שערים המצויינים בהלכה (סימן פ"ה ס"ק י"א) דמותר לקנח את הסכין לאחר המילה, שאם לא מקנחים אותו נשאר חלודה, וחכמי הטבעיים אומרים שהוא סכנה, ולפעמים יכול להזדמן לו ברית מילה בו ביום, ולא יוכל למול מפני שלא קינח הסכין, על כן בעיר גדולה שאינה כמה פעמים בשבת שקוראים למוהל לעיין אם ימול ילד זה בשבת, וכשהכריעו שאפשר למולו לא אין הקינות חשיב כהכנה משבת לחול, אך בקהילות קטנות מאוד או בכפר שידוע בודאי שאין דר בו ישראל אחר שיהיה לו למול, לא שייך היתר זה, וא"כ אסור לקנח הסכין בשבת דהוי כהכנה משבת לחול, אבל יש להתיר לקנח ע"י תינוק (קטן) כיון שאין הקינות מלאכה כלל.

ובערך השולחן (או"ח סימן של"א אות ו', וי"ד סימן רס"ו אות י"ד-ט"ו) כתב בבאור דעת הרמ"א (בי"ד סימן רס"ו) שהתיר לטלטל האיזמל אחר המילה להצניעו בחצר המעורבת, נראה לומר דאילו הוקצה לבין השמשות הוא אמרין דאתקצאי לכולי יומא, ולא היה מותר לטלטל רק בשעת המילה ממש, אבל כיון דלא שייך הוקצה לבין השמשות אלא שהוא עצם המוקצה, ומוקצה הוא דרבנן, אמרין דהותרה לו טלטולה בשעת המילה, וגם לאחר המילה עד שמצניעו כראוי, והטעם לכך כיון דרבנן התירו מוקצה זה משום המילה, לכן כל מה ששייך למילה ולהכנתה בין מלפניה ובין מלאחריה נסתלקה המוקצה לשעה זו. והביא את שיטת הלבוש שאוסר לקנח האיזמל מן הדם בשבת, וכתב עליו הערוה"ש ולא נהגו כן, וגם מעיקר הדין נראה לי דמותר, דכיון דמותר לטלטלו לצורך המילה, בוודאי לכל מה ששייך לענין המילה לא שייך מוקצה, ובפרט דידוע דסכין של מילה אם לא חיזקוהו בנקיות זיוק לתינוקות, ועד שמנקים אותו לא שייך בו מוקצה דנקראת צורכי מילה.

ומבואר דשרי לרחוץ ולקנח את סכין המילה בשבת לאחר המילה, מצד זה שלא יזיק הסכין לתינוקות, וצריכים לשמור על נקיון הסכין, ולא התירו הפוסקים הנ"ל לנקותו.

אלא דלמעשה יש לעיין מה הדין בימינו שכל הכלים עשויים באיכות טובה, ובפרט הדסכין של מילה של ימינו אינו כמו הסכנים של פעם, וא"כ יש לעיין אם שרי לקנחו בשבת, דהרי לא חיישינן שיעלה חלודה בכזה זמן מועט שלא ינקו אותו, וגם אם יחליד יש בימינו חומרי חיטוי ברמה איכותית וטובה שאפשר על ידיהם להחזיר את הסכין לאיכותו, וא"כ יתכן שיש לאסור לרחוץ את הסכין בשבת כדעת האוסרים, הואיל וזהו טירחה שלא לצורך השבת, אולם לקנחו דאין בזה כל כך טירחה יתכן ויש יותר להקל, אך לדינא צ"ב. ומ"מ אפשר לצרף את סברת ה"טז דהבאנו לעיל לענין טלטול הסכין, משום דחיישינן דאם לא נתיר לטלטלו דילמא ימנע ולא ימול, הכא נמי ה"ה שנתיר לרחוץ את הסכין, דאם לא נתיר לנקותו חיישינן דילמא ימנע ולא ימול.

ועיין בלית חן (עמ' ק"ג) מה שכתב לענין קינוח הסכין בבגד אדום, דהמג"א כתב להחמיר יותר בבגד אדום משום צובע, והעלה שם בלית חן בשם ספר נימוקי או"ח להלכה שבבגד לבן יש להתיר אף לכתחילה, אבל בבגד אדום ממש שאין בו ציורים יש להחמיר לכתחילה, ועי"ש.

ובביאור הלכה (סימן של"א סעיף ו' ד"ה ועיין לעיל) כתב שיש מקליין אפילו במלאכה דאורייתא, כגון שנתקלקל הסכין וצריך לתקנו, דמותר ע"י אינו יהודי, ודעת המג"א דיש לסמוך עליהם לענין מילה, ובתשובות הכתב סופר (סימן מ"ט) כתב דהיינו דווקא בדליכא מוהל אחר, אבל אם איכא מוהל אחר שיש לו סכין מתוקן, אף שאינו רוצה להשאילו אין להתיר ע"י אינו יהודי, ומ"מ כבר הורה המג"א דדוקא בתנאי שהיה מאתמול הסכין מתוקן, אבל אם פשע ולא הכין מאתמול גם המג"א בעצמו אינו מתיר לתקן הסכין ע"י אינו יהודי. ולענין להעביר הסכין בשבת דרך ה"ר מותר אפילו דרך ה"ר דאורייתא היכא דלא פשע, ולהביא דרך כרמלית דרבנן אפילו הוא פושע שלא הביא מאתמול למקום הראוי מותר ע"י אינו יהודי לכו"ע.

ועתה יש לדון הא דמילה דוחה שבת, כדאמרין בשבת (קל"ב ע"א) "וביום השמיני ימול" - אפילו בשבת, ולכאורה מדוע לא גזרו חז"ל על מצות המילה בשבת מחשש שמא יבוא לטלטל את התינוק או את הסכין

כהרא"ש להקל שמותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפילו מחמה לצל ע"י ככר או תינוק, והא דאמרין בשבת (קמ"ב ע"ב) לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד, והו דווקא במוקצה מחמת גופו כגון אבנים, דהם דומיא דמת כיון דאין שם כלי עליהם, אבל בכלי שמלאכתו לאיסור כגון מדוכה שיש בה אוכלים, מותר לטלטלה אגב ככר או תינוק. ולכאורה ה"ה במוקצה מחמת חסרון כיס ששם כלי עליו, דמותר לטלטלו ע"י ככר או תינוק, או שמא לא התירו אלא בכלי שמלאכתו לאיסור דהוא קל יותר, שהרי מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו, ולכן ע"י ככר או תינוק שרי לטלטלו אפילו מחמה לצל, והו ספקו של הפמ"ג ונשאר בצ"ע.

והגרעק"א (בהגהות לשו"ע סימן ש"ח סעיף ה') הביא ראייה שגם במוקצה מחמת חסרון כיס מותר לטלטלו ע"י ככר או תינוק, ואף דאין בו היתר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, וראייתו ממדוכה שיש בו שום, דבשבת (קכ"ג ע"א) אמרין שבכלי שמלאכתו לאיסור אסור לטלטלו לצורך גופו ומקומו, ואפילו הכי מותר לטלטלו אגב השום, ולפ"ז ה"ה נר שהדליקו בו בשבת מותר לטלטלו ע"י ככר ותינוק.

ובשו"ת הרעק"א (סימן כ"ב) נשאל אם מותר לטלטל סכין של מילה בשבת אחר המילה ע"י ככר ותינוק, דלכאורה דין זה דומה למה שכתב השו"ע (בסימן ש"ח סעיף ה') בשם הרא"ש להתיר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור ע"י ככר או תינוק, ומבואר מתשובתו דיש לחלק בין כלי שמלאכתו לאיסור, דהותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו, ולכן מותר לטלטלו מחמה לצל ע"י ככר או תינוק, לבין מוקצה מחמת חסרון כיס דאין היתר לטלטלו לצורך גופו או מקומו, וממילא אין היתר לטלטלו ע"י ככר או תינוק, ודווקא בסכין של מילה יש להתיר לטלטלו ע"י ככר או תינוק לאחר המילה, כיון שיש לו היתר לטלטלו לצורך המילה עדיף טפי, ואינו דומה לאבנים ומעות, ולכן מותר לטלטל סכין של מילה אחר המילה ע"י ככר או תינוק, אולם דעת שאר הפוסקים דאין להקל בזה, ודין הסכין של מילה ככל מוקצה מחמת חסרון כיס, ולא מהני בזה היתר דטלטול ע"י ככר או תינוק.

ותבט עיני במג"א בהלכות לולב (סימן תרנ"א ס"ק כ"ח) דדימה דין טלטול סכין של מילה בשבת לאחר המילה, לדין טלטול לולב ביי"ט דחג סוכות לאחר נטילתו, דכשם שאסור לטלטל סכין של מילה כדס"ל (בסימן של"א סק"ה) שאין לטלטלו אחר המילה, אלא שבעוד שהאיזמל בידו לא יניחנו מידו, שיניחנו במקום המשתמר או שיליכנו לביתו, דכל מוקצה שהוא בידו מטלטלו לאיזה מקום שירצה, וממילא אף בלולב כתב בשם היושלים דאין לטלטלו אחר שהניחו מידו על הארץ דהוי מוקצה. והקשה המג"א והא אין מוקצה לחצי שבת, ותירץ ע"פ מה שכתב בסכין של מילה דכיון שנעשה עכשיו אינו ראוי, א"כ נעשה מוקצה באמצע השבת, וה"ה בלולב דכיון שכבר עכשיו אינו ראוי חשיב מוקצה, ואע"פ שהלולב נעשה מוקצה לאחר גמר מצותו, וכשהניחו לארץ אסור לטלטלו, מ"מ כל זמן שהלולב עדיין בידו מותר לטלטלו, ואף לתת לחבירו ואח"כ לקחת ממנו.

אולם לדינא כתבו האשל אברהם (בוטשאטש סימן תרנ"א), והמור וקציעה (סימן תקצ"ו) והחזו"א (או"ח סימן מ"ט אות ט'), דמותר לטלטלו, והטעם משום דיש לחלק בין סכין של מילה ללולב, שבסכין של מילה דלא שייך שיוזמן לו עוד מילה בשבת, לכן נעשה כמוקצה, אבל בלולב זה מצוי שיתן לחבירו שעדיין לא יצא בו יד"ח, וכן יש מצוה להחזיק את הלולב בידו כל היום, כדאייתא בסוכה (מ"א ע"א) באנשי ירושלים שהיו אווזים ולוביהם בידיהם כל היום.

ובעצם יש לתלות מחלוקת זו במחלוקת רש"י והתוס' בסוכה (מ"ב ע"א), דלרש"י מצותו משוי ליה שם כלי ומותר לטלטלו כל היום, ולתוס' (שם בע"ב) המצוה לא משוי ליה שם כלי, ואע"ג דראוי למצוה שייך ביה איסור מוקצה לטלטלו מאחר דאינו כלי. וכתב הפמ"ג (אשל אברהם סימן תרנ"ב סק"ג) דהבבלי פליג על היושלים (שהביא המג"א), ולדעת הבבלי אין הלולב מוקצה אחר שנעשה מצותו.

ובשו"ת תפלה למשה (סימן י"ט אות ז') כתב לחלק בין לולב לשאר מוקצה, דשאני לולב שהתירו חכמים לטלטלו לצורך מצותו, והקילו שכל שלא הסיח דעתו ממנו ודבר לטלטלו, והיינו אפילו אם הניחו מידו רק לדעתו לחזור ולטלו, ומה דאסור בירושלמי הניחו לארץ אסור לטלטלו, י"ל דווקא הניחו לארץ והסיח דעתו מלטלטלו יותר, אבל אם לא הניחו לארץ אף שהניחו מידו כגון ע"ג השולחן וכדו' שרי לטלטלו עוד. וכ"כ בחסדי דוד על התוספתא דסוכה (פ"ב ה"ג) שכל שלא הסיח דעתו ממנו מותר לטלטלו, ודווקא לאחר שהצניעו והניחו מידו אסור לטלטלו.

ולפ"ז נלענ"ד דלולב לא דמי לסכין של מילה, דלעולם לולב שרי לטלטלו אף לאחר שיצא יד"ח, וכדמצינו בסוכה (מ"ב ע"א) מקבלת אשה לולב מיד בנה ומיד בעלה וכו', וחזינו דאף לאחר שכבר יצא יד"ח נוטל הלולב ונותנו לאשתו וכו', ואף אם הניחו מידו מותר לו שוב ליטלו, שאני הא דכתב בירושלמי דאסור לטלטלו, דשם מיירי שהניחו על הארץ והוי דרך בזיון והסיח דעתו מזה, משא"כ סכין דמילה אף אם לא הניחו דרך בזיון אסור לטלטלו לאחר שהניחו מידו בירושלמי הניחו לארץ אסור לטלטלו, והנה בדין רחיצת הסכין בשבת אחר המילה מהדום שעל הסכין, כתב המג"א (בסימן של"א סק"ה) בשם שו"ת המב"ט (חלק ג' סימן פ"ד סוף סימן פ"ט) שאחר שהמוהל מל את התינוק כל זמן שהסכין בידו מותר לטלטלו, ואין בו איסור מוקצה, אבל אסור לרחוץ את הסכין מהדום שעליו, ואפילו כשהסכין בידו, דיש בזה איסור הכנה משבת לחול, כמבואר בשו"ע (סימן ש"ב סעיף ג') שאסור לקפל בגדים בשבת לצורך אחר השבת, וכ"כ הלבושי שרד בשם היעב"ץ במגדל עוז (נחל ז' אות ז'), וכן הובאו דבריו בפתחי תשובה (י"ד סימן רס"ו סק"ג), וכן דעת האליה רבה (הלכות מילה סימן רס"ו סק"ו), וטעמו דאסור לקנח את הסכין מהדום שעל גבי משום דהוי טירחא אצל לצורך.

ובאוצר הברית (חלק ב' עמ' קל"ז אות י"ג) כתב בשם ספר מלחמות ארי (י"ד סימן רס"ו) שדין רחיצת הסכין בשבת תליא במחלוקת הפוסקים אם סכין המילה אחר המילה חשיב מוקצה, דלדעת המהרש"ל שמתיר לטלטל את הסכין ולהשתמש בו, מותר ג"כ לרחוץ הסכין, ואין בו משום הכנה משבת לחול כיון שיכול להשתמש בו, ולאוסרים את הסכין בטלטול שייך לאסור בזה משום הכנה משבת לחול, שהרי בשבת עצמה הסכין

מבעוד יום, והרמ"א כתב שיש מקומות שנהגו שרוקקין דם המציצה אל העפר, וכ"כ הדרכי משה (אות י"א) בשם המהרי"ל (בהל' מילה ס"ז). וכתב הש"ך (ס"ק כ') דמה שכתב השו"ע שאם הוא שבת צריך שיהיה העפר מוכן מבעוד יום, היינו ע"פ מה שכתב הבית יוסף בפירוש דברי העיטור בשם רב יהודה גאון, אבל באמת נראה מדברי העיטור דאפילו אם העפר מוכן מבעוד יום אסור, גזירה שמא יביא עפר בשבת מבחוץ שאינו מוכן, וכ"כ הב"ח, וכן משמע בספר התניא (דף קל"ג) בשם רב יהודה גאון שכתב ובשבת לא יעשה כן שמא יביא עפר מבחוץ, וכתב הב"ח ומיהו העולם נהגו היתר בעפר מוכן מע"ש.

והכף החיים כתב (בסימן של"א אות י') שצריך להזמין את העפר מבעוד יום כמש"כ השו"ע, ואם לא הזמין מבעו"י יש לזרוק במקום שיש עפר תיחוח, או ליקח מעפר אם יש לו מוזמן מבעו"י לדבר אחר.

ולדעת הערוך השולחן (י"ד סימן רס"ו סוף סעיף ט"ו) שאם השליך את הערלה מידו אסור לטלטלה, ויש מי שמתיר כשלא השליכה לעפר לשוב ולטלטלה ולהניחה בעפר, ולא נראה לי כלל, עכ"ל הערוך השולחן.

ונראה לצדד ולומר דאם מטלטל הערלה בשינוי או כלאחר יד, שפיר שרי לזרוקה בעפר מדין טלטול בגופו. וכן יש סניף נוסף להקל לטלטל הערלה כמש"כ בספר מור דרור (הל' מוקצה עמ' ק"ב ועמ' תרי"ג), דלדעת הגר"ש אלישיב שליט"א מותר לטלטל הערלה מדין גרף של רעי.

והנה יש מוהלים הנוהגים להפוך את הערלה אחר המילה, והיא סגולה לתינוק שיהיה ת"ח, ויש לעיין בזה האם שרי, דלכאורה זה הו"י טלטול שלא לצורך, ובקושי את הערלה עצמה התירו לטלטלה כדי לתתה בעפר התירו כדלעיל, ואיך נתיר להפוך את הערלה. אמנם בשו"ת שבט הלוי (חלק ד' סימן קל"ה אות ג') כתב שהדבר פשוט דמותר בשבת להפוך את הערלה לאחר המילה, ולומר מה שאומרים לטובת הילד, ע"פ מה שכתב בשו"ת נודע ביהודה (שם) דאין הערלה נעשית מוקצה עד לאחר נתינתה בעפר, ועד אז היה דעתו עליה, א"כ כיון שדרכו להפוך הערלה לפני נתינתה בעפר מותר, ומן הסתם היה דעתו עליה גם לזה, ופשוט.

הרב שלמה ידידיה בן שמעון בני ברק

מתורת המוקצה (המשך מגליון נ"ז)

ד

בדין כלי שמלאכתו להיתר

ובקרבן ובהערותיו: **טלטול כשמל"ה שלא לצורך / כשנהנה מעצם הטלטול / להרגעת עצביו / מה נקרא צורך / בשביל אורחים שעלולים לבוא / בכתבי הקודש ובכלים שלא נאסרו מעולם / טעם היתר טלטול כלי שמל"ה / סידור קני השולחן ללחם הפנים - בשבת או בער"ש / סידור השולחן אחר הסעודה.**

כאמור בענף א' דמבואר בדברי רבותינו כמה טעמים לאיסור מוקצה, ואחת מן הנפק"מ שיתכן וישנם בין הטעמים, נראה דהו"י בהמטלטל כלי שמלאכתו להיתר, דאי משום חשש הוצאה אתו עלה לא שנא איזה כלי ואסור, וכ"ה לטעם קמא ובתרא דנקט הרמב"ם, אולם לטעמא מציעא דידיה י"ל דכיון דלא נועד הכלי למטרת מלאכת איסור, ליכא לחששא דיליה ושרי לטלטלו.

ובעצם דין כלי שמלאכתו להיתר, הנה הרמב"ם פ' (שבת פכ"ה ה"ג, והוא כמסקנת הגמ' דשבת קכ"ד. אליבא דת"ק, ושרו התם אף מחמה לצל, וע"ש דעת רבה וי"ג אביי) עליו "בין היה של עץ או של חרס או של אבן או של מתכת, מותר לטלטלו בשבת בין בשביל עצמו של כלי בין לצורך מקומו בין לצורך גופו", וכבר דקדק המג"מ דשלא לצורך כלל אסור לטלטלו, וציון עוד כן משם הרשב"א (מ"ג, אמנם ע"ש על דבריו ד"ה כבר תרגמה - "אפשר דשמעתין מוכחא דלכו"ע אין כלי ניטל שלא לצורך... ומיהו יש

דבבר לידן ולהקל... ומ"מ המחמיר תע"ב", ודו"ק, ור' להלן), והוסיף להוכיח כן, "וכן הדברים מוכרעים שם לפי דעת, ויש מפרשים מתירין כלי שמלאכתו להיתר אפי' שלא לצורך כלל, ואין להם על מה שיסמוכו", אלא שהרמ"ך בהגהותיו שם דקדק נמי מהרמב"ם כן, ונקט ד"לדבריו אסור להסיר המפה והסכין והקערה מעל השולחן, שהרי אינו מסיר כל אותם הדברים לא לצורך גופו ולא לצורך מקומו ולא בשביל עצמו של כלי", אבל "ומנהיגו ליטול לטלטל הסכין והקערות ממקום למקום", והוכיח כמנהגם משבת (קכ"ד): דרב מרי בר רחל הוה ליה ההיא בי סדיותא [-כרים של לבד] בשמשא, אתא לקמיה דרבא, א"ל מהו לטלטלינהו, א"ל שרי, אית לי אחרינא, חזי לאורחין, אית לי נמי לאורחים, א"ל גלית אדעתך דכרבה סבירא לך [-דאסר מחמה לצל], לכו"ע שרי, לדידך אסיר, הרי דמותר על אף דבי סדיותא הנו' אינם מתקלקלים בשמש, והוא הוזה ואמר שלא נצרך להם, והניח בצ"ע.

אמנם, ע"ש במאירי ד"כ כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו אף מחמה לצל... ואע"פ שאין לו בהם שום צורך, שהרי מ"מ לצורך עצמו הוא עושה שלא להפסד [-נ' דהיינו "לצורך גופו של כלי" שנקט הרמב"ם הנו'], ואם הוא דבר שאינו נפחת בחמה כ"כ, אינו מטלטלו אלא לאיזה צורך, ומ"מ היו לו בגדים בחמה הואיל ומלאכתן להיתר, אע"פ שאין נפחתים בחמה ושאין צריכין לו עכשיו מותר לטלטלם, שהרי אפשר שיבוא מי שישב עליהם ונמצא כאן קצת צורך".

ואשר לפי דבריו הרי נדחית ראיית הרמ"ך, ד"ל דעד כאן לא התיר רבא אלא משום דחזי לאורחים העלולים לבוא, ואף שיש לו כבר בשביל אורחים, מ"מ שמא יבואו הרבה ולא יהא לו די הצורך עבור כולם, ומ"מ שפיר יש להתיר לסלק המפה והכלים מן השולחן [בדבר שאינו מוקצה, דבמוקצה ע' ס"י ש"ח סכ"ז] משום עונג שבת וכבודה שיהא במקום נאה ומסודר, ובפרט אם צריך עוד לאכול שם (ואולי אפשר עוד דשמא יבואו אורחים ויתבייש בחוסר הסדר שבביתו, ובפרט בהמקפיד לסדר לשם כך בחול), והו"ל לצורך, ומ"מ בסיום סעודה שלישית סמוך לערב לא יסדר טרם צאת שבת. וביותר מזה, יעו"י ר"ן (מ"ח. מדפי הרי"ף) דאף אי אסור כלי שמל"ה שלא לצורך כלל, מ"מ היינו דווקא בכלים, כיון שנאסרו מתחילה, וע"כ אין לנו להתירן אלא ע"פ דברי חכמים, אבל ספרי הקודש וכלים שלא נאסרו מעולם "כל המחמיר עליו להביא ראיה", ואשר ע"פ"ו נקט בשלטה"ג (שם) דכוסות וקערות וצלוחיות, ומקצוע של דבילה, וזוהמא ליסטרון של קדירה, וסכין קטנה שע"ג השולחן שלא נאסרו מעולם, נמי יהא שרי [ואע"פ שבגמ' (קכ"ג): הוזכרו רק ג' כלים שתשמישן תדיר (ע"ש רש"י), כבר כתבו התוס' דה"ה לכל הכלים שתשמישן תדיר], ואשר לפ"ו הרי נדחית טענת הרמ"ך לכאו', דאיכא למימר דבכה"ג [כלים שע"ג השולחן ולצרכי סעודה] לא מיירי הרמב"ם, אלא דעי' מ"ב (ס"ק כ"ג) דהביא דעת השלטה"ג הנו', וסיים "ויש מחמירין אפי' בכלים אלו", ובשעה"צ (ס"ק כ"א) ציון דכ"ה משמעות דברי הרמב"ם [והביאור, דהזכיר בהל' א' גם כלי אכילה, ומשמע דגם ע"ז אזור דבריו שם בה"ג בדין כלי שמל"ה, ועע"ש הל' ד', ודו"ק], ויל"ע. ויעו"י בא"ר (ס"ק י') שציון להרמב"ם (פיהמ"ש דשבת פ"ז מ"ג) דמשמע דלא כהשלטה"ג [ונ' ראייתו מדברי הרמב"ם "ואמרו לצורך ושלא לצורך, רוצה בו בין לצורך גופו בין לצורך מקומו אפי' מחמה לצל, וצריך שיהיו אותן הכלים ראויין להשתמש בהם בשבת, כמו הסכינין והכסאות והקערות, והם נקראים דבר שמלאכתן להיתר"], אך ציון להתוס' (קכ"ג: ד"ה מקצוע) דמשמע כהשלטה"ג [דשם כתבו אודות 'מקצוע של דבילה' שהוא א' מג' כלים שהותרו מלכתחילה ולא נאסרו מעולם, בהאי לישנא "לא חשיב אלא כלים דלאו בני קיבול, דהא פשיטא דכוסות וקערות וצלוחיות היו מטלטלין", ומשמע דגם בזה מעיקרא נמי לא

גזרו], אך "כל האחרונים לא העירו מזה", ולבאר דעת האחרונים שלא הזכירו זה נ' דאמנם מדברי התוס' מתבאר שכל הכלים אשר שימושן תדירי לא נאסרו מעולם, אך מאן י"מא לן דדעת התוס' נמי דכל מה שלא נאסר בתחילה לא כללוהו אח"כ בכלל דיני כלי שמל"ה, אף מצד לא פלוג לבד. ולעצם הענין, יעו"י עוד במאמ"ר (ס"ק ה') דנקט בדעת מרן הב"י דלא כהשלטה"ג הנו', מדלא חילק בב"י ובשו"ע בין כלי לכלי, והרי ג' כלים יש שמעולם לא נאסרו, ואע"פ לא הוציאים מרן מכלל האיסור, וש"מ דיש לאסור בכולם משום לא פלוג.

אמנם, יש המתירין אף שלא לצורך כלל, ע"י בשיטה להר"ן (שבת קכ"ג): דהא דשרו "מחמה לצל" היינו בכדי, כלומר בסתם אף שא"צ לו כלל, וע"ש בדבריו (קכ"ו: ד"ה כי פליגי) שהוכיח כן מדלהלן (קמ"ב:), וציון שכ"ר הרא"ה, ויעו"י היטב בר"ן (מ"ח. מדפי הרי"ף), ודו"ק בלשונו ["ואיכא מ"ד... ועוד יש בזה הוכחה אחרת בגמ' וכתבתיה בחידושי, ומיהו אפי' אם נאמר כן..."].

והנה יעו"י בס' ההשלמה (שבת קכ"ג): דביאר ההיתר לטלטל מחמה לצל כלי שמל"ה, דהיינו משום דסתמיה לצורך שבת הוא, שהרי עשוי להשתמש בו היום, משא"כ בכלי שמל"ה, ומאידך ר' ל' הריטב"א (שם קכ"ד): "דכלים שמלאכתם לאיסור לא מידי מוקצה נגעו בהם לאיסור, אלא טלטול הוא שאסרו גזירה משום הוצאה, וכשם שגזרו בימי נחמיה בן חכליה אפי' בכלים שמלאכתם להיתר", ומבואר האיסור בכלי שמל"ה דהו"י משום חשש הוצאה".

והנראה דיתכן לומר דנידון הנו' - בטלטול כלי שמל"ה שלא לצורך כלל, יהא תלוי בהטעמים הנו', דאי כטעם בעל ההשלמה י"ל דכיון דעשוי להשתמש בו היום יהא מותר, אף הדשתא מטלטלו שלא לצורך כלל, אך הריטב"א אסר דהא איכא חשש הוצאה, ומה דלא התירו להדיא - כל שאינו אף מחמה לצל - יש לאסור".

ועוד נראה לומר דאפליגו בזה קמאי, דהנה תנן (מנחות צ"ו). דלא סידור קנים ולא נטילתם דוחה את השבת, אלא נכנס מער"ש ושומטן ונותנן לאורכו של שולחן, ומוקים לה רבא התם (צ"ו). אף בדאורייתא, והא דלא דחי שבת, היינו מדתנן (שבת ס"ג): כלל אר"ע כל מלאכה שאפשר לה לעשותה מער"ש אינה דוחה את השבת, והני נמי אפשר דלא דחי שבת עליהו, טעמא מאי - דלא ליעפש לחם, בכי האי שיעורא לא מיעפש, כדתניא, כיצד הוא עושה, נכנס מער"ש ושומטן ומניחן לארכו של שולחן, ומצו"ש נכנס, מגביה ראשיה של חלה ומכניס קנה תחתיה, וחוזר ומגביה ראשיה של חלה ומכניס קנה תחתיה, ובשבת (קכ"ג): אר"א דקודם התרת כלים נשנית משנה זו, אמנם רבה דחה דבריו (שם קכ"ד). דאיכא למימר דאחר היתר כלים נשנית, אלא דבהאי פורתא לא מיעפש, ונקט הרשב"א "והלכך לאו צורך גופו מיקרי אלא הו"ל כמחמה לצל, וא"ת א"כ לישתרי, דהא כלי שמל"ה אפי' מחמה לצל שרי כדברא, וי"ל דהכא רבה גרסינן, דהוא רבה בר נחמני דאסר אפי' כלי שמל"ה במחמה לצל". ולכאו' צ"ב, דאם אין הלחם יכול להתעפש בזמן מועט כזה, אזי אפי' כמחמה לצל לא הויא, ומאי קשיא ליה להרשב"א, ולכאו' היה נ' לומר לפ"ו דס"ל להרשב"א דהאי מחמה לצל היינו דשרי אפי' בשלא לצורך כלל, ובזה יבואר ביותר דבריו דלעיל מינה (שם מ"ג: והובאה לעיל), דמשמע דס"ל דאפשר להקל בזה, אלא שהמחמיר תע"ב, ודו"ק".

ושו"ר דהנה הרמב"ם (תמידין ומוספין פ"ה ה"א) פ' דלא סידור הקנים ולא נטילתן דוחה את השבת, אלא מער"ש נכנס ושומטן ונותנן לאורך השולחן, ובאחד בשבת נכנס ומכניס את הקנים בין החלות, והגרעק"א שם ציון לדברי הרשב"א הנו', והעיר ע"פ"ו דלמאי דקיי"ל דמחמה לצל שרי, על כרחך דהאי מתניתין קודם התרת כלים נשנית, וממילא לדינא נדחה דין זה מהלכה, ומותר סידור ונטילת הקנים בשבת".

- בעקבות שסימן א' דאמרו זה [דענין המוקצה] נדפס בס"ד בגליון חודש טבת-שבט, וחולק לבי' סימנים, אביא בזה הטעמים: בשבת (קכ"ד:): אי אמר דשמעת להו לבי"ש הוצאה, טלטול מי שמעת להו, ויישבו בלשון תימה - וטלטול גופיה לאו משום הוצאה היא, וכיון דמשם אחד נינהו, אם אסרו בטלטול גם במוקצה אסורים, ומבואר דטעם איסור מוקצה הו"י משום דחיישי' שמא יבוא להוציא, וכה"ג אי' נמי בביצה (ל"ו), וע"י רש"י (שם) "תחילת הוצאה ע"י טלטול היא, וכל מה שגזרו אינו אלא משום הוצאה". וע"ע כדברים הללו שם (ל"ב), רש"י ד"ה ליפלו תוס' ד"ה ה"ג, וכיו"ב נקט היראים (ס"י רע"ד) "אי מוקצה מחמת מיאוס למאן דאסר, מתוך שמאוס בעיניו יוציאנו לחוץ, ואי דבר שאין תורת כלי עליו, מתוך שאין בו צורך שבת שוכח שבת ומוציאו, ואי מוקצה מחמת איסור, מתוך שמטלטל דבר שמלאכתו ניכרת שוכח שבת ומוציאו", אלא שהרמב"ם (שבת פכ"ד ה"ב י"ג) נקט בזה טעמים אחרים: "אמרו, ומה אם הזהירו נביאים וצווי שלא יהא הלוכך בשבת כהילוכך בחול, ולא שיחת השבת כשיחת החול שנא' ודבר דבר, ק"ו שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחול, כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו, ויבוא להגביה לתקן כלים מפניה לפניה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיו"ב, שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו, ונמצא שלא שבת, ובטל הטעם שנאמר בתורה למען ינוח". ועוד, שכשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור עלול לבוא לעשות בהם המלאכה האסורה שעומדים בשבילה, ועוד, דיש אנשים שבטלין כל ימיהו ואינם בעלי אומנות, ואם יהא מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים, נמצא שלא שבת שבייתה הניכרת, "לפיכך שבייתה מדברים אלו היא שבייתה השוה בכל אדם". וכבר השיגו הראב"ד (שם, ור' שם בהגהות הרמ"ך) מגמ' דשבת הנו' דמשמע טעמא אחרינא, וציון עוד הראב"ד לדהתם (קכ"ג): שבימי נחמיה בן חכליה שנו דג' כלים ניטלין על השולחן, ופי' המג"מ דהתם אסרו יתר הכלים מפני שאז לא היו נוהרים בהוצאה, אלא דקשיא לי לכאו', דהתם מפורש בגמ' הטעם שאסרו בזמן נחמיה, דכתיב "בימים ההמה ראתי ביהודה דורכים גתות בשבת ומביאים הערימות", ופרש"י שאסרו עליהם "משום דהוו מזלזלים בשבתות", ועמש"כ בזה בס"ד בגליון הקודם.
- "והוא הכלי שמותר לעשות בו בשבת דבר שנעשה לו בחול, כגון כוס לשתות בו וקערה לאכול בה וסכין לחתוך בו בשר ופת, וקורדום לפצוע בו אוגזים וכיו"ב" - ל' הרמב"ם (שבת פכ"ה ה"א), "אבל של נפחים אע"פ שראוי לאגזים קרוי מלאכתו לאיסור, וכן מורה לי רבינו" (מג"מ שם).
- וע"י היטב מתני' שבת קי"ג, ורמב"ם שבת פכ"ג ה"ז, ושו"ע סי' ש"ב ס"ג וסי' שכ"ג ס"ו, ומג"א סי' ש"ב סק"ו וסי' שכ"ג סק"ח ט' ומחצה"ש בשתייהם, ובאה"ט ור"ר סי' רפ"ט סק"א, ומה שהביא הכה"ח שם ובסי' ש"ב אות כ"ג, ומשנ"ב סי' רפ"ט סק"א וסי' ש"ב סק"י"ט ושעה"צ סי' ש"ב סק"ב, ואכמ"ל בזה.
- ועו"י היטב בהגהות ראמ"ה לשבת (קכ"ג): מש"כ בדעת התוס' (שם ד"ה מקצוע).
- וכ"נ לדקדק בדעת רש"י (שם קכ"ד): שכי' "והלכה כרבא דאמר דבר שמלאכתו להיתר שרי לגמרי, ודבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו מותר, מחמה לצל ושלא יגב אסור", ויתכן דסבר דכשמל"ה שרי לגמרי היינו אף בכדי, וכשמל"ה אסור מחמה לצל ושלא יגב, ודו"ק.
- ואיסור טלטול משום חשש הוצאה, ע"י שבת קכ"ד: וביצה י"ב. ול"ז, ורובא"ד שבת פכ"ד ה"ב י"ג, וע"ע בזה בענף א' [ונשלח לגליון חודש טבת, יעו"ש].
- ועו"י חיי"א (הל' שבת כלל ס"ו סעי' ג') שכ' טעם לאסור שלא לצורך כלל, משום טרחה יתירה.
- ואע"ג דאין שבות במקדש, ע"ש רש"י ותוס' ובהגהות הרש"ש.
- ומצאתי שכבר עמד באבני' (א"וח"י סי' ת"ג) בדעת הרשב"א ע"פ דבריו נדמ"ג ובדקכ"ד, ועע"ש שהביא ראיה להתיר אף בשלא לצורך כלל, אמנם סיים בזה "נראה לי שהמתירין יש להם על מה שיסמוכו, ואף שאינני כדאי להכניס ראשי בין הראשונים ז"ל, כתבתי זה ללמד זכות על רוב העולם שאינם נוהרים בזה מלטלטל כלי שלא לצורך, זולת הלומדים, ולפענ"ד יש להם על מה שיסמוכו, ומנהג ישראל תורה הוא".
- ועו"ש שציון לדברי התוס' (סוכה מ"ב): דהא דסידור הקנים אינו דוחה שבת אף דחזי ללחם, היינו משום דאינו עשוי כלי, וע"כ חשיב מוקצה, ולפ"ו ה"נ איש דהאיסור הוא משום חסרון בתורת כלי שעליו. אמנם, הק' ע"ד התוס', דלפ"ד אמאי הוצרך הגמ' לומר דנשנית קודם התרת כלים או משום דלא מיעפש, תיפול"ל שאין שם כלי עליו וגרע מכלי שמל"ה, והניח בצ"ע [וע"י בהמפרשים בסוגיא דהתם שכבר עמדו בזה ע"ד התוס' דשם].

בפני" (שבת מ"ד). דהא דאמרו בגמ' דטלטול אסור משום הוצאה, לא דווקא הוצאה הוי, אלא כל מלאכות כגון כלים שמלאכתן לאיסור, וזו כונת הרמב"ם כאן, אלא דבשאר מוקצה כגון עצים ואבנים לא שייך ביה חששא אלא דאיסור הוצאה, ולהכי נקט ליה, ואשר לפ"ז אתי הרמב"ם נמי על יסוד הדעות דהוי משום חשש איסור בהדיא.

אמנם, הנה בעה"מ (ריש ביצה) נקט בתו"ד דכלי שמל"א משום מוקצה נגעו בו, והראב"ד עצמו כ' על דבריו "כ"ז שבוש הוא בידו, דדבר שמלאכתו לאיסור מה שאסרו בו לא באו לו משום מוקצה, אלא משום דמחזי כרוצה לעשות בו מלאכתו", והוא כעין דברי הרמב"ם הנו', וצ"ל דהשגתו שם על ב' הטעמים האחרים שכ' הרמב"ם הינם, דהא בטעם האיסור בכלי שמל"א אזיל ע"ד הרמב"ם דאסור משום המלאכה שבו, אלא שהרמב"ם חשש שהמטלטל יעשה בו מלאכה, ואילו להראב"ד הוא משום דמחזי כעושה בו מלאכה, ודו"ק.

אלא שבעה"מ אינו יחיד בדעתו, דהא רש"י (שבת ל"ה: ד"ה חצוצרות) כ' "ואינה ראוייה אלא לתקוע, והוי דבר שמלאכתו לאיסור ואסור משום מוקצה", ויעוי' עוד במאירי ד"מ כן.

[ב]. ובגדר כלי שמל"א, הנה המג"א (סי' ש"ח סק"ט) נקט כדעת השלטה"ג (שבת מ"ח. מדפי הרי"ף אות ב') והכנה"ג (הגהות הטור ד"ה כלי) דכלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר ככלי שמלאכתו להיתר דיינינן ליה, אך הפמ"ג (סי' רע"ט בא"א ס"ק י"ד דין ב'), ובפתיחה לסי' ש"ח במשב"ז ושם בא"א ס"ק ט') נטה לומר דאם משתמש בו רוב איסור ומעט היתר אזלי' בתר רובא, וסמך יתירותיו בזה ע"ד הרשב"א (שבת קכ"ג). דטעם ההיתר לטלטל מדוכה שיש בה שום, הוי משום דמטלטלת עם התבשיל, דעכשיו משתמש בו היתר¹², ומשמע דאם היתה הקדירה ריקנית אסור לטלטלה מחמה לצל, אע"ג דלפעמים נותנים בה פירות וכיו"ב, הואיל ורובה לבישול קיימא, וכ"פ במשנ"ב (סי' ש"ח ס"ק י'), אמנם בביאור"ל (ד"ה קורדום) צידד לומר דזה דווקא אם עיקרה הוא רק למלאכת איסור, אלא דלפעמים משתמש בה להיתר, וע"ז איכא רא"י מהרשב"א לאסור, דהרי הקדירה עיקרה נעשה לתבשיל, אלא שלפעמים מגיש בקדירה, אבל אם דרך הכלי להשתמש בה לשניהם, אלא שלאיסור משתמשין בה יותר, מנלו דמקצה דעתיה מיניה, הרי עשוי' למלאכת היתר נמי, והניח בצ"ע. ואף דהכא עלה ונסתפק בזה, הנה מדבריו לקמן מוכח לכא' שצידד כן למעשה, דפ' (סי' ש"ג סק"ט) דקנה שמוסקין בו זיתים אע"פ שמשתמשים בו ג"כ לנעילה מיקרי מלאכתו לאיסור, "כיון שעיקרו עשוי לכך הולכין אחר רוב תשמישו", ומתבאר דטעמא דמילתא דמיזל אזלי' בתר רוב תשמישו, היינו משום דעיקרו עשוי לכך, הא לא"ה שריא, אע"פ דרוב תשמישו לאיסור¹³. וראיתי כן נמי בתו"ש (סי' ש"ח סק"ז) שהק' על המג"א שהתיר נמי במלאכתו לאיסור ולהיתר מההיא דקנה שמוסקין בו זיתים, ויישב לזה מדנפשיה כהחילוק הנו' דהתם מייירי דהמטיקה היא עיקר, אלא דאגב נועלין בו ג"כ ומש"ה אסור, אבל היכא עשוי' מתחילה לצורך שניהם, וע"כ אוקים ליה לדברי המג"א בשרוב תשמישו לאיסור נמי ואפ"ה שריא, דאל"ה מאי קשיא ליה, הא אפש"ל כוונת המג"א דשרי היינו בשוין או שרובו היתר, ושאיני היא דקנה שרובו לאיסור, ודו"ק.

ואשר לפ"ז נ' לאסור טלטול ספר טלפונים בשבת, ולא מיבעיא לדעת הפמ"ג דאסור כיון שרוב תשמישו לאיסור [למציאת מספרי טלפון שיתקשר אליהם], אלא אף לדעת התו"ש והביאור"ל יש לאסור לכא' כיון דעיקר תשמישו לטלפונים ולא למציאת כתובות [ואף שמו מעיד עליו], ויש שהוסיף עוד מצד שטרי הדיוטות שהרי הקריאה בו בשבת אסורה¹⁴, אלא דבעצם הדבר יליד' דלעיתים חיפוש הכתובות הוי צורך הגוף, ויש מקום היתר לכמה מהפוסקים באופנים שונים¹⁵, ועוד איכא למידן בה כמו בכל הספרים המיועדים לפעוטות, דמחד גיסא ודאי דהו"ו שט"ה, ואסור לקוראם בשבת אף לצורך הסיפור לתינוק, אך מ"מ נ' דמוקצה לא הוי כיון דשפיר יכול

תשמישם, א"כ לטלטל המוקצה על ידם נמי שפיר הוי, ולפמשנ"ת י"ל דכל היתרא דהמג"א אינו אלא בכלים כגון אלו אשר לא נאסרו מעולם.

אמנם, להמבואר לעיל דעת הערוה"ש והסייעתא לדבריו, י"ל דלא קשיא מידי ע"ד המג"א, דהא כיון שע"ז יוכל לטלטל המת, הו"ל עכ"פ "צורך פורתא", ולהנאה כגון דא שרי לטלטל, ובוה יבואר שפיר פ' מרן ודעת המג"א, אלא דהשתא דאתינן להכי, הרי מתבאר עכ"פ דעת הפמ"ג והבני ציון דלא כדינו של הערוה"ש, ועי'.

ה

כלי שמלאכתו לאיסור

ובקרבנו ובהערותיו: **דין טלטול כשמל"א / טעם איסור טלטול כשמל"א - הוצאה או מוקצה / כשמל"א שאין לו תשמיש היתר כלל / כשתשמיש ההיתר שלו מועט / כשמל"א ולהיתר / בהיתר טלטול מדוכה ע"י שום וקדירה ע"י תבשיל / מתי מתירין ע"י ככר או תינוק / טלטול נר שהודלק לשבת זו ע"י ככר או תינוק / טלטול דבר שאסור לקרותו / דין ספר טלפונים / דין עלונים של קופות הצדקה למיניהם / דין 'קטלוגים' / כשמל"א שלא לצוגו"מ אגב אחר שהוא לצוגו"מ / שרץ מת במקדש, מהיכן, להיכן, וכיצד יטלטלנו / הדין אם נפל השרץ מידו / כשמל"א שמוותר להמשיך ולטלטלו עד המקום שרוצה להניחו, ונפל מידו בדרך, אם מותר להרימו ולהמשיך לטלטלו / כשמל"א שמוותר להמשיך ולטלטלו, אם הוא דווקא באותו חדר או אף מחדר לחדר / לימוד קבלה או זוהר בשבת / בירור והארת דעת הראשונים בגדר, טעם, ודין איסור קריאת שטרי הדיוטות בשבת / נט"י שחרית, כשהמים רחוקים יותר מד"א, מה יעשה.**

[א]. ת"ר (שבת קכ"ג): בראשונה היו אומרים ג' כלים ניטלין בשבת, מקצוע של דבילה וזוהמא ליסטרן של קדרה וסכין קטנה שע"ג השולחן, התירו וחזרו והתירו וחזרו והתירו עד שאמרו כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן מסר הגדול ויתד של מחרישה, ובמסקנא פירשה רבא התירו דבר שמל"ה בין לצורך גופו ובין לצורך מקומו, וחזרו והתירו מחמה לצל, וחזרו והתירו דבר שמל"א לצו"ג ולצו"מ אין, מחמה לצל לא, ועדיין באדם אחד אין, בב' בני"א לא, עד שאמרו כל הכלים ניטלין בשבת אפי' בב' בני"א, ושם (קכ"ד). תנן, כל הכלים ניטלין לצורך ושלא לצורך, ר' נחמיה אומר אין ניטלין אלא לצורך, ופירשה רבא, דלצורך היינו לצו"ג ולצו"מ, ושלא לצורך היינו מחמה לצל, ובדבר שמל"א לצו"ג ולצו"מ אין, מחמה לצל לא, ואתא רבי נחמיה למימר דאפי' דבר שמל"ה לצו"ג ולצו"מ אין, מחמה לצל לא.

ובטעם האיסור, הן ככר הובא לעיל (ענף ד') ל' הריטב"א (שם קכ"ד): "דכלים שמלאכתם לאיסור לא מידי מוקצה נגעו בהם לאיסור, אלא טלטול הוא שאסרו גזירה משום הוצאה, וכשם שגזרו בימי נחמיה בן חכליה אפי' בכלים שמלאכתם להיתר", ומבואר שאסרו לטלטל כלי שמל"א משום חשש הוצאה, וככר מבואר כן בתוס' (ביצה י"ב). "דהא לא נאסר בשום דבר טלטול אפי' דבר שמל"א וגם אינו צורך יו"ט כלל, אלא גזירה שמא יוציא", וכיו"ב מבואר בשיטה להר"ן (שבת קכ"ב): בהוסיפו דזה הוי אף לר"ש דלית ליה מוקצה, וז"ל: "ומיהו ודאי נראה דאפי' לר"ש דלי"ל מוקצה, מודה הוא בכלים שמל"א שהן אסורין לטלטל לצורך מקומן או מחמה לצל, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, דלאו משום מוקצה נגעו בהם, אלא טלטול הוא שאסרו בשבת בדבר שאין תשמישן רגיל, ומשום הוצאה הוא שגזרו".

וכבר הראת לדעת דברי הרמב"ם (פכ"ד משבת הי"ג, בטעם השני דאיסור מוקצה) ד"כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה", אלא דכבר השיגו הראב"ד משבת (קכ"ד): דמשמע דאיסור מוקצה משום חשש הוצאה נגעו בה [וכה"ג א"י נמי בביצה (ל"ז)], ועי' רש"י (שם) "תחילת הוצאה ע"י טלטול היא, וכל מה שגזרו אינו אלא משום הוצאה", ועי' כדברים הללו שם (י"ב). רש"י ד"ה ליפלגו ותוס' ד"ה הג', אך יעוי'

ואשר לפמשנ"ת נראה לומר דהרמב"ם פליג על הרשב"א בעיקרא דינא, וס"ל דכיון דלא מיעפש בזמן מועט כ"כ, הרי שטלטולו הוי שלא לצורך כלל, וגרע מהיתר דמחמה לצל, וטלטול סתם אף בכלי שמל"ה יש לאסור, וכמשי"כ המג"מ בדעת הרמב"ם דלעיל, ונמצא דלשיטתו אזיל, ושו"מ רמז וסמך לזה בדברי הרדב"ז (על הרמב"ם שם), ודו"ק. וכן מבואר במאירי "ואע"פ שהקנים ראויים לטלטל, מ"מ אין כאן צורך כלל, שהרי בשיעור זה אין העיפוש מצוי כלל, וכל שאין בו צורך כלל אין ראוי לטלטלו בחנם".

אמנם ראיתי בריטב"א דנקט האי לישנא "ויש מקשים, אמאי גרע האי צורך פורתא מחמה לצל דשרי רבא, ולא קו' היא, דהכא רבה גרסי' בנוסחי עתיקי", ומבואר מוקדוק נוסח ולשון הבאת השאלה דאה"נ בטלטול שלא לצורך כלל אסור אף בכלי שמל"ה, אלא דשאני הכא דאיכא "צורך פורתא".

ונראה לומר דמהכא ראייה וסמך לפסקו של הערוה"ש (סי' ש"ח סט"ו) דהא דאסור לטלטל סתם כלי שמל"ה, היינו דוקא ב"כגון דאינו אלא מתעסק בעלמא ואין לו שום כונה בטלטולו, אך אם יש לו תענוג במה שמטלטלו, נהי דבמלאכתו לאיסור לא נחשוב זה צורך הגוף, מ"מ במלאכתו להיתר ודאי דמותר", והביאור בזה יתכן דלא גרע הנאה מהיתר דמחמה לצל, ובתרווייהו איכא ליה תועלת פורתא, ויש להתיר אף במטלטל בשביל הנאתו, ודמי ל"צורך פורתא" דלחם הפנים, ועד"ז יתכן לומר דהרמב"ם שאסר להלכה לא פליג אעיקרא דדינא דהערוה"ש, אלא דס"ל דבסידור הקנים דלחם הפנים ליכא אפי' "צורך פורתא", כיון דבזמן מועט כ"כ לא מיעפש "כלל" [כהוספת המאירי הנו', דו"ק בלשוננו], והבן [אמנם, יעוי' היטב בבא"ח (ש"ב פ' מקץ הלכה א') דהזהיר הזהיר שלא לטלטל כוסות וקערות סכין ומזלג שע"ג השולחן בלא צורך, וזל"ק: "אדם היושב על השולחן שעליו קערות וכוסות ומזלג, אסור לטלטל אחד מכלים אלו מכאן לכאן אם אין לו צורך בטלטול זה כלל, כ"א רק ידיו עסקניות הם בעסק שלא לצורך, כיון דאין לו הפרש בין אם קערה זו מונחת בצד זה או בצד אחר, אבל אם יש לו צורך בכך, שבזה יהיה השולחן יפה יותר, חשיב זה לצורך", ויל"ע אם כוונתו לאסור אף כשיש לו בזה הנאה מועטת (כהערוה"ש הנו'), או שעושה כן להרגעת עצביו (כמבואר בשו"ע הגר"ז סעי' כ"ג), או"ד שכוונתו כשעושה כן שלא לצורך כלל, וכלשונו שם שהידים עסקניות הן].

אחר כל זה, הנה למעשה כבר פ' מרן (סי' ש"ח ס"ד) דשלא לצורך כלל אסור לטלטלו [אבל הט"ז חידש דלא אסרו כ"א בדבר שכל היום לא יצטרך לו, אבל דבר שעתידי להשתמש בו היום, ונושאו אצלו כדי שיהא מוכן לו בשעתו, אע"ג דהשתא אינו נצרך לו כלל שרי, וע"ע בדבריו סי' תקי"ח ס"ב לענין הוצאה ביו"ט].

אלא דהנה מרן (סי' ש"ח ס"ג) הביא ד"א שאם נתן על המת אחד מכלים שהוא לבוש, חשוב כנותן ככר או תינוק¹⁶, ובמג"א (סי' ט"ו) ציין לשבת (קמ"ב): דה"ה לשאר כלים שמלאכתן להיתר שאפשר לשימש לטלטל על ידם, אך הפמ"ג (שם א"א ס"ק ט"ו) העיר בזה דשלא לצורך כלל אסור, ודברי הט"ז דסגי בשיצטרך היום הרי לא שייכי אלא באוכלין ותינוק, והניח בצ"ע. וראיתי בבני ציון (סי' י') שעמד ג"כ בזה, והשיב עפ"ד הר"ן (שבת קכ"ג): דהא דאסור לטלטל כלי שמל"ה שלא לצורך כלל, היינו משום דמאחר דנאסר בימי נחמיה אין לנו להתיר אלא מה שפירשו חכמים, "אבל כתבי הקודש ואוכלין שלא נאסרו מעולם, כל המחמיר עליו להביא ראייה". ואשר לפ"ז י"ל דהנה א"י בגמ' (שבת קכ"ג): דג' כלים לא נאסרו אף בימי נחמיה: מקצוע של דבילה, זוהמא ליסטרן, וסכין קטן, והצד המשותף לשלשתן אשר מחמתו לא נאסרו, כ' רש"י דהוא דכלים אלו תשמישן תדיר [וכן הוא בכל הכלים שתשמישן תדיר, עי' תוס' שם], ואשר לפ"ז מתבאר היטב ההיא דשבת (קמ"ב): דהביא המג"א הנו', דהא התם א"י דאביי התיר לטלטל העומרין ע"י הכף, ורבא התיר טלטול הבר יונה ע"י הסכין, והיינו דכיון דסכין וכף שרי לטלטלן אף שלא לצורך כלל משום תדירות

11. להתיר ע"י טלטול המת, עי' שבת מ"ג: ובשו"ע שם סעי' א'.
12. אמנם, לא כל הראשונים נקטו כן, דהנה מתבאר בדברי הרא"ש (בתשו' כלל כ"ב אות ח' ד"ה המין הרביעי) דהיתר טלטול מדוכה ע"י שום, הוי כהיתר טלטול המת ע"י ככר או תינוק, והיינו שמכח ההיתר שבו ניתר לטלטל הכל, "ואע"ג דלא אמרו ככר או תינוק אלא במת (ר-י שבת קמ"ב): התם במוקצה כל שלא מחמת מלאכה, אבל במדוכה כיון שיש עליה תורת כלי שרי לטלטלה אגב אוכלין שעליה".
- ובעה"מ (מ"ז: מדפי הרי"ף) כ' מתחילה נמי כדברי הרא"ש, ודחה לזה, וזל"ק: "וכבר ראיתי א' מחכמי הדור שהתיר לטלטל נר שהדליקו בו באותו שבת ע"י ככר או תינוק, והיה נותן טעם לדבריו דהא דאמר רב אסי לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד, דוקא מת וכיו"ב כגון ארנקי או אבנים, וכל דבר שאין עליו תורת כלי, אבל דבר שיש עליו תורת כלי מותר, כדתניא מדוכה אם יש בה שום מטלטלין אותה [ונ' כוונתו לדברי הרא"ש הנו', אמנם מה שהזכיר גבי נר, יעוי' היטב ברא"ש (שבת פכ"א סי' ב') בשם ר"נ גאון, ודו"ק, ונתעורר בהאי עניינא הט"ז (סי' ש"ח ס"ק ד'), ויעוי' בביאור הגר"א (סי' ש"ח שם), וכתירוצו נקט נמי מדנפשיה בקרב"נ (על הרא"ש שם אות ו'), וכ"ה בתפארת שמואל (על גליון הרא"ש שם אות ב'), וזו טעות גדולה, שהמדוכה עם השום הרי היא כקדירה המטלטל עם התבשיל, וכאילו הוא דבר שמל"ה כ"ז שהתבשיל בה, וכן מדוכה כ"ז שהשום בה", וכדבריו מבואר ברמב"ן (שבת קכ"ג): "ולאו אגב שום, שהרי לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד ולא לשאר המוקצין נמי כגון נר וכיו"ב, אלא מלאכתו לאיסור כיון דלית ביה משום הקצאה אלא איסור מלאכתו גורמת לו, כ"ז שהוא משמש היתר מותר" [ומשמע מדבריו דאם דין כלי שמל"א משום מוקצה היה, לא הוה שרי אף כשהוא משתמש בו להיתר, ודו"ק לפ"ז בהאי ענינא להשיטות דס"ל דגם איסור טלטול כלי שמל"א משום מוקצה הוה, ור' מש"כ בזה לעיל בענף זה אות א' בס"ד. ועי' דין בדברי הרמב"ן "ודוקא שהוא במשמשין לו, אבל להניח עליו ככר ולטלטלו מחמה לצל אסור לעולם", וכן מבואר בדברי הרשב"א (שם). "משתמש היתר במלאכתו, הרי מה שאוסרה הוא מתירה", ויעו' בזה בפמ"ג (סי' ש"ח משב"ז ס"ק ד', ודו"ק בחזו"א סי' מ"ז אות י"א), וכדברי הרשב"א הנו' למעלה [ויעוי' עוד בשו"ת הרא"ש הנו' ד"א טעם ההיתר דמדוכה עם שום "מפני שהמדוכה לשום כקדירה לתבשיל שהוא תשמיש לשום מבעו"י, הילכך שרי לטלטלה אפי' מחמה לצל", וע"ע בשו"ע הגר"ז (סי' ש"ח סכ"ב) דהיתר טלטול מדוכה עם שום, הוא משום דהמדוכה טפלה ובטלה להשום שבתוכה כקדירה הטיפלה לתבשיל שבתוכה, והוי כמטלטל את השום לבדו דשרי לטלטלו אף שלא לצורך כלל].
13. ויעוי' מג"א (סי' ש"ג סק"ד) שנקט האי לישנא "אבל קנה שמוסקין בו זיתים, אע"פ שנועלין בו מ"מ מקרי מלאכתו לאיסור, וכ"מ ברמב"ם וב"י", ובלבושי שרד נקט הטעם "כיון שעיקרו עשוי לכך הולכין אחר רוב תשמישו", אך עי' היטב רמב"ם (פכ"ו ה"ז) ובב"י (סי' ש"ג ד"ה וכתב הרמב"ם דקנה שהתקינו), ודו"ק.
14. וכל שאסור לקרותו אסור אפי' לטלטלו (ט"ז סי' ש"ג סק"ג, וציין לבי"י סי' ש"ח ס"ג, ועי' בשו"ע שם פלוגתת הרשב"א והרמב"ם, ובמשנ"ב סי' ש"ז סק"ב וסי' ש"ח ס"ק קס"ד).
15. אגב: הנה אחת מן ההלכות השכיחות ביותר מידי שבת בשבתו פעמים רבות, היא סוגיית איסור הקריאה בשטרי הדיוטות, ובד בבד היא גם מרובה בחילוקים, ומורכבת משאלות וגדרים שונים, ובכל נידון לגופו, ולמרות כל זאת נותרה כמעט כספר החתום, כאחת מן הסוגיות היותר עמומות שבמקדש ההלכה, וכמעט נראית כאילו "משנת חסידים" שנו כאן, או דברי חומרות, ובאמת היא מעיקרא דינא והלכה מפורשת, וכמובן שבמאמר קטן הכמות זה לא נתימרתה להקיף הנושא כולו ולהורות בו, דבאופן כזה יארכו הדברים למאוד בהרבה פרטים ודוגמאות אשר יש לדון בהם לגופם, ובחלקם נחלקו הפוסקים מטעמים שונים, אך על כן באתי בחסד השי"ת להאיר לדידי ולדכוותי יסודות הנושא, ולציין מדעות הראשונים מה מותר ומה אסור, ואיזה דבר אסור משום גזירה, ומהמה יקיש המשכיל לכל כיו"ב, ובמקום הצורך ישאל לחכם, והשי"ת יעזרנו לכל נכשל בדבר הלכה.

מהתוס' הנו' (ל"ו), שדקדקו לכתוב שראי מעט למלאכת היתר, ובוזה אסר ר"ה, וכמ"ב בפמ"ג (סי' ש"ח) אשל אברהם אות י"ב) ד"כשאין ראוי לתשמיש בשבת ויו"ט אף תורת כלי עליו מה מהני, ואסור למקומו, וכ"ד הערוה"ש (סי' רע"ט ס"א) והחזו"א (סי' מ"ד סק"ג), ויעושה"ה שהעיר שלא כתבו מזה האחרונים, והניח בצ"ע, אולם בבירור נטה כן, אלא דכ"ז אינו מוסכם, ויעו"ה היטב במג"א (סי' ש"ח סק"ב) ומשנ"ב (שם סקל"ד), ודו"ק.

ג. חקר מרן הב"ח בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"א סי' כ"ד) בכלי גדול שמלאכתו לאיסור, אשר הוא צריך למקומו, וע"כ רוצה - ובהיתר - לטלטלו, אלא שבסמוך אליו עמד כלי קטן כסכין של הקזה שגם הוא כלי שמלא"א, אך א"צ לא לגופו ולא למקומו אלא שרוצה לטלטלו דשמא יגנב, ועלה ונסתפק דמאחר שהכלי הקטן סמוך ונוגע בכלי הגדול, אולי יותר לו לטלטל הכלי הקטן אגב הגדול שהותר לו לצו"מ, או"ד דאסור להוסיף על איסור המוקצה

(שבת ל"ו). דבחצוצרות אסר ר"ה אף לצורך גו"מ, דכיון דלא חזי למלאכת היתר אלא מעט, מקצה ליה לגמרי ממלאכת היתר, והוי כמטה שיחדה למעות והניח עליה מעות דאסור לטלטלה, ושנו משנתם בזה להלן (מ"ד). דאסור משום שמקצה להו ממלאכת היתר, וכן מבואר בח"י הרשב"א (שם) דכיון שאין החצוצרות ראויות לגמיע בהן מים כלל, אלא מיוחדות המה לתקיעה האסורה בשבת, אין לטלטלם כלל אליבא דר"ה, ור"ש מתיר, ובח"י הגרעק"א (שם מ"ז). נטה לומר דכ"ז דווקא בכלי שעדיין יש בו צד מלאכת היתר רחוקה, אבל כלי שכולו מיוחד אך ורק לאיסור ולא חזי להיתר כלל, אף לר"ש אסור לטלטלו ואפי' לצוגו"מ. וכן נקט באבנ"ז (סי' נ"ה) אות ב' דג' חילוקים יש בכשמלא"א: אם אינו ראוי כלל כ"א למלאכת איסור - הוי מוקצה גמור דאף ר"ש מודה בו, ואם ראוי מעט למלאכת היתר - נחלקו בו ר"י ור"ש, ואם הוא ראוי גמור למלאכת היתר אלא שעיקר עשייתו למלאכת איסור - אף ר"ה מודה להתיר, וחיליה

להסתכל בציורים שבספר בלא לקרוא הכתוב, וגם זה נקרא שימוש בספר, שהרי יכול לספר לילדו סיפור משלו, פרי דמיונו, ע"פ אותם הציורים, ועי"כ. ושמו ספר טלפונים שאני שהתמונות שבו נועדו למסחר, וני' לי עוד שכל מיני 'קטלוגים' למיניהם הנועדים להציג מוצרי החברה, הוו מוקצה גמור אף שרוצה להסתכל בהם בתמונות, כיון שעצם התמונות הם לצורך מסחר, ועפ"ז יל"ד בכל עלוני הצדקה למיניהם שיהיו אסורים בטלטול בשבת משום מוקצה, כיון שעיקרם נועד למלאכה האסורה בשבת, שיתרמו מעות [ומן הסתם יש לאסור גם לקרוא הכתוב בעלון בתיאור פרטי המקרה, הן מצד שט"ה, והן מצד צערא, שהרי אפי' הרהור אם גורם לו צער אסור בשבת, ושמו מיקרי צורך מצוה דיש מתירין בו האיסור דשטרי הדיוטות, ועי"כ]. ובפרט שמפרסמים מס' הטלפון של הקופה ואפשרויות התרומה ומצורף הוראת קבע, ולדינא צ"ע בזה.

אמנם, כלי שמלא"א שאין לו תשמיש היתר כלל, הנה מבואר בתוס'

בשבת (קמ"ט). ת"ר כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיקנאות אסור לקרותו בשבת, ופרש"י דהוי גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות, ומה"ט תניא דמונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו בפיו אבל לא מן הכתב. ובעיקר האיסור פירש"י "שמא יקרא בשט"ה של מקח וממכר קאמר", ושם (קט"ו). פירש האיסור דשט"ה "כגון של חשבונות או איגרות למצוא חפץ", והק' שם התוס' ממנהג העולם לקרות בכתב ואיגרות השלוחין ממקום למקום, ולטלטלן ודאי שרי דהא ראויין לצור ע"פ צלוחית, ונראה לר"י דשט"ה היינו דווקא שטרי חובות וכיו"ב, אבל אגרות שרי דפעמים יש בהם פקו"נ, ואף אם יודע שאין בהם פקו"נ מתיר ר"ת, דל"ה שט"ה כיון שא"צ למה שכתוב בה לפי שיועד מה שבאגרות, ואם אינו יודע אזי שמא יש בהם צורך גדול או פקו"נ ושרי, וע"ש דברי רבינו יהודה. והנה בדעת רש"י יל"ע, אמאי בההיא דקמ"ט. לא הזכיר באיסור נמי אגרות למצוא חפץ, אלא רק שטרי מקח וממכר, ובפרט דהנה התם אי' נמי דת"ר כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיקנאות אסור לקרותו בשבת, ופרש"י "שמא יקרא בשט"ה", ולכא"ו אי נימא בדעתו שאף באגרות שלום אסור משום שט"ה עצמם, אמאי בכתב שתחת הצורה הוי רק גזירה [ועמש"כ בהגהות ראמ"ה (שבת קט"ז): "לענ"ג אין כאן תימה מהמנהג וקושיא מהירושלמי וסתירה מדברי רש"י עצמו ז"ל, דודאי עיקר האיסור של שט"ה דפשיט בגמ' לאיסור מדינא, אינו אלא במו"מ בלבד, ומשום דידהו גזרינן בשארי אגרות, וגם בכתבי הקודש לרבי נחמיה (-ר' בגמ' קט"ז):], ובכלל הלשון דכש"כ בשטרי הדיוטות מכללן אגרות באמת, אך לא משום לתא דידהו מיגזרין], אבל עכ"פ הראית לדעת מתוך דברי ר"ת דאם יודע מה כתוב באגרת שרי לקרוא בה שוב, ואשר לפ"ז לכא"ו אם רואה תמונה ויודע את אשר רואים בה, יש להתיר לו לקרוא הכתב שתחתיה אף שלא קראהו מעולם, מאחר שיועד מה אמור להיות כתוב שם.

והרא"ש (שבת פט"ז סי' ב') הביא פי' רש"י דהיינו "אגרות של מצוא חפץ", ושתיק ליה, ומשמע דאודי ליה, אולם להלן (פכ"ג סי' א') הבי"ד ר"י דשט"ה היינו "שטרי מקח וממכר ושטרי חובות ומשכונות", והוכיח מדאסור למנות אורחיו ופרפרותיו שמא יקרא בשט"ה, ד"מסתברא ה"ה בכל אגרות הרשות", וכן מדאסרינן כתב המהלך תחת הצורה והדיקנאות משום שמא יקרא בשט"ה, "ני' דה"ה אגרות הרשות", ומה תווכח דלא ס"ל כרש"י אלא כהתוס', דעצם איסור קריאת שט"ה היינו בשל חשבונות, ומ"מ משום גזירה אסרו אף בדבר הרשות. אמנם אף כהתוס' לגמרי לא הוי, שהרי הם התירו להדיא לקרות באגרות השלוחות למצוא חפץ, ומ"מ לא קשיא עלייהו קו' הרא"ש, דאפש"ל דשניא התם - בנידון דידהו - דשמו הוי פקו"נ או שכבר קרא בהם בעבר, אבל בלא"ה אינו נמי מודו דמשום גזירה אסור לקרות אף בדבר הרשות, ושמו גם הרא"ש מודה בזה להתיר באגרות, ועי' קרב"נ (פט"ז אות ל'), וצל"ע.

וע"ע רמב"ן (קנ"א). דאגרות שלום לא מקרי שט"ה, וכיו"ב מבואר ל' הרשב"א (קמ"ט). דהיינו שטרות של מקח וממכר... לדברי רש"י ז"ל שפי' שט"ה אגרות שלום, ועי' תשו' הרשב"א (ח"א סי' תשע"ב וחו"ז סי' שמ"ו). וז"ל המרדכי (פ"ק דשבת רמז רנ"ד): "ולקרות כתבים המובאים בשבת יש אסרינן... וכן אין קורין בשט"ה, ונראה דעיון כתב בדרך העברה מותר, ואין אסור אלא היכא דאיכא למיגזר למוחק, ושטרי מו"מ כדאמר פ' בתרא דביצה (דל"ו):] גבי אין מקדישין ואין מעריכין, ואבי העזרי' כ' שמותר לקבל כתבים אפי' לישראל ששולחו לו בשבת, ומתבאר דס"ל דאגרות שלום אסור רק משום גזירה [שהרי הפרידים: "ולקרות כתבים... וכן אין קורין בשט"ה"], ושטרי מו"מ לבד אסור משום שט"ה, ואליבא דאבי העזרי' שרי באגרות שלום, ואף מצד גזירה ליכא. ועוד מבואר דס"ל דמשום חשש מוחק נגעו בה, וממילא לכא"ו קשיא רישא לסיפא, דמ"ש אגרות שלום משטרי מקח, ושמו באגרות שלום אין דרך אדם למחוק [ושו"ר כן בב"ח ד"ה כתב הרמב"ם]. וצ"ל שאף כתב שתחת הצורה שאסרו בגמ' לקרוא, וכנ"ו, איכא למיחש טפי למחיקה, וצל"ע.

ודעתו מבוררת עוד מדבריו (סופ"ק דביצה) "ואין לאסור לקרות בו [בכתבים המגיעים בשבת לאדם ע"י נכרי] שמא יקרא בשט"ה... דהני מילי שט"ח, ומונה אדם אורחיו דדומה לשט"ח שבדעתו לכתוב ולמנות אורחיו, הלכך גזרינן, אבל שאר כתבים לא. ל' אבי העזרי", והעבירו בשתיקה, ומשמע לכא"ו דאודי ליה, ומתבאר כהנ"ל.

אך ז"ל הרמב"ם (פיהמ"ש ריש פכ"ג) "טעם מה שאסרו למנות מן הכתב [-אורחיו ופרפרותיו] גזירה שמא יקרא אגרת שלום בשבת, והוא אסור, כי לבד ספרי הנבואות או פירושיהם אסור לקרות בשבת או ביו"ט, ואפי' היה אותו הספר בחכמה מן החכמות [-אגב דברי הרמב"ם על הלימוד בשבת ויו"ט: "טוב ללמוד בשבת קבלה כמו שהיו נוהגים הקדמונים, והטעם הוא כי הקבלה בעולם האצילות אשר הוא משפיע בתחתונים ביום שבת, והנה עולם האצילות הוא קודש גמור אשר אין שם קליפה כלל, וזה רמזו בפ' השתחוו לה' בהדרת קודש' ר"ת קבלה, והוא באצילות הנקרא קודש, וכן השבת נקרא קודש, והוא עולה עתה באצילות הנקרא קודש גמור אשר שם הוא סוד השתחוויה, לכן ירמוז בתיבות אלו קבלה" (כה"ח סי' ש"ז ס"ק ק"כ משם פע"ח שער ח"י פכ"א, והוסיף מרנא בעל כה"ח זלה"ה "ומי שאינו יודע קבלה ללמוד זוהר או אדרא או תיקונים, כידוע כי הקבלה היא מן הזוהר", וע"ע בדבריו סי' ר"צ ס"ק י"א). ובעצם מעלת הלימוד בשב"ק, ואם יש בו חילוק בין ת"ח לבעה"ב, ואם ילמד בעיון או בבקאות, ואם יעשה 'משמר' בליל שבת או לא, כבר הארכנו בס"ד לעיל סי' ר"ץ (ויבוא א"ה בספרנו על הל' שבת - שלמי ידידיה ח"ב העתיד לראות אור בע"ה, ובחלקו נדפס בס"ד במאמרי בגליון אליבא דהלכתא מ"ה (תשרי חשוון תשע"א), מעמ' צ"ז], ומשמע דס"ל כדעת רש"י דאגרות שלום הוו שט"ה גמורים [ועי' היטב דברי הט"ז ס"ק י"א שעשה מחלוקת בין רש"י להרמב"ם, ולכא"ו מש"כ בדעת הרמב"ם אינו כדלפנינו, ומשה"כ מהב"י ראיתי בב"י איפכא, ודבריו צע"ג אצלי, ומצוה ליישב], ובמשנה התורה אשר לו (שבת פכ"ג הי"ט) פ' "אסור לקרות בשט"ה בשבת, שלא יהא כדרך חול ויבוא למחוק", ומתבאר לפ"ז דלשיטתו אזיל, שהרי חשש מחיקה יתכן בכל כתב ואף באגרות שלום, וע"ע בהגה"מ (שם אות ט') דמכאן כ' האו"ז (ח"ב סי' ב') דאף כתב הבא לו מער"ש, ואפי' כתוב בו מברכים המותרים בשבת, כגון תינוקת ליארס, אסור, אך רבינו ברוך ממגנצא למרות שפי' לאסור כהאו"ז, מ"מ פסק דיכול להניח אגרת הרשות ביד הגוי שמביאו ולעיון בו בלא להוציא כפה, דהא קיי"ל דדיבור אסור הרהור מותר.

ול' המאירי (קט"ז): "שט"ה כגון של חשבונות וספורים אסור לקרות בהם בשבת, וגדולי הרבנים כתבו כן אף באגרות השלוחות, והרבה למדו מדבריהם שאגרות השלוחות אסור לטלטל, ומ"מ נהגו עכשיו לקראם מפני שכל שאין אדם יודע מה כתוב בה אינו קרוי שטר הדיוטות, שמא יש בה דברי תורה או צורך מצוה", הרי שהביא נמי דעת האוסרים אף באגרות השלוחות, אלא שיש היתר מפני ד"ת או צורך מצוה, וסיבת הקולא כנראה הויא משום דספק דרבנן לקולא, אבל בלא"ה אה"נ בזה נמי אסור מצד עצם שט"ה. ואכן, שם (קמ"ט). נקט "שמא יקרא בשט"ה שאין בהם תועלת קריאה ולא שום צורך יו"ט או שבת, וקריאת שט"ה אסורה מאיסור טלטול או שלא יהא בעיניו כחול ויבוא למחוק", הרי דנקט להדיא כהרמב"ם, וכן מבואר בר"ן (מ"ג: מדפי הרי"ף) שאסור אף באגרות שלום שמא ימחוק, ודו"ק לפ"ז שביאר טעם האיסור בקריאת כתב המהלך תחת הצורה (ס"ג: מדפי הרי"ף) דהוי שמא ימחוק.

והטור נקט "וכל שט"ה כגון שט"ח וחשבונות וכל שאילת שלום אסור לקרותן, ואפי' לעיון בלא קריאה אסור", ותמה על מהר"ם מרוטנבורג שהתיר לקרוא אגרת שהגיע לו בשבת בלא ליגע בה, וציון משם ר"ת שאחר שלא הובאה בשבילו יכול לקרותה, א"נ דשרי אף למי שהובא בשבילו כי השולח שלחו בשביל עצמו, ומ"מ אני תמה איך התיר הקריאה בשט"ה, ומצאתי כתוב מה שרגליון עתה שקורין בכתובים שהביאום בשבת, לפי שאין יודעים למה הביאום ושמו יש בהן צוה"ג, ול"ד לשט"ה שאי"ב צורך הגוף כלל, ואין נ"ל הטעם מספיק".

אחר כל הדברים האלה, הנה נראה בשורש פלוגתת רבוותא דמיתלא תלי וקאי בביאור טעמי האיסור, דאם איסור שט"ה הוי מחששא דשמו ימחוק, אזי אפי' שמצד איסור דיבור התירו ע"י הרהור, הכא יש לאסור דהא אכתי איכא למיחש שימחוק, וזו דעת הרמב"ם וסיעתו [אמנם רב"מ ס"ל דע"י שהוא ביד הגוי הו"ל כשומר שלא ימחוק, או דנקט כן משום חשש מוקצה, אך לכא"ו צ"ב דאי שרי למיקרא ביה אמאי יהוי מוקצה, ועי"כ]. אך בדעת התוס' וסיעתו י"ל דטעם האיסור הוי משום "ממצוא חפצך", ובוזה נאסר רק שטר דחשבונות, ד"חפצך" הוא, ומ"מ אם יקרא אגרות שלום בפה יעבור על "ודבר דבר", וכיון דקיי"ל שהרהור מותר, וכדלעיל, ע"כ התירו באגרות שלום בהרהור, אבל בכתבי חשבונות אסור אף בהרהור.

אמנם, עי' ברא"ש (פכ"ג סי' ב') משם רבינו יונה שהביאריה לאסור אף בקריאה בדרך הרהור, ועל אף דני' שם דהאיסור באגרות הרשות הוי משום גזירה, לא הזכיר טעם ד"ודבר דבר" לדון להתיר בשבילו בהרהור, ושמו יש לאסור מצד דהוי גזירה אטו "ממצוא חפצך", ועשיית חפציו נאסרה אף ע"י הרהור, שמצווה להיות כאילו כל מלאכתו עשויה, ועי"כ.

עכ"פ הנה מלי' הטור היה נ' לכא"ו לומר דלא ס"ל להתיר קריאה משום "צורך הגוף", אמנם אי"ז מוכרח, דהרי נקט ש"אין הטעם מספיק" להתיר באגרות משום דשמו אית בהו צוה"ג, אך אה"נ ביועד ודאי דיש בו צוה"ג [וכגון בהיודע שצריך לקבל מכתב בנוגע לדבר מה הנצרך לו, ועתה הגיע המכתב, ויודע המטרה היחידה שיכולה לישלח מאותו מקום, והוא צוה"ג], לכא"ו י"ל דאף הטור יודה דשרי משום זה. ועי' בדברי הב"י (לעיל מזה, ד"ה ורי"ו) שהבי"ד ר"י (נתיב י"ב) ד"מי ששולח אגרת בשבת מותר לקרותה, דשמו יש בה דבר שצריך ולא מיקרי שט"ה, ויותר הן מרשות, וכן ראיתי לרבותי נוהגין", ודקדק שכי' כן אף לאוסרים באגרות שלום (ע"ש), וסיים "ול"מ כן מדברי רבינו, אלא מאן דאסר, בכל גוונא אסר, אפי' הובאה בשבת וא"י אם יש בה צוה"ג", ולכא"ו יתכן דעל אף זה, אם יודע בבירור שיש צורך הגוף באגרת זו, יש להתיר [אמנם, מודה אני לפניך דאכתי יל"ע בזה בדעת הטור].

אמנם, הנה נ' מלשון רבינו ירוחם להתיר משום צורך הגוף אף כשאינו נוגע להיזק אם לא ידע, ושרי "שמא יש בו דבר שצריך", ומשמע דהיינו צורך כל דהו, אך הנה בתוס' הנו' לעיל משמע שהתיר ר"ת רק משום "שמא יש בו צורך גדול או פקו"נ", ומשמע שבצורך כל דהו אין להתיר, ואין היתר לצוה"ג אי"כ איכא למיחש שיבוא לו היזק, ודו"ק במשנ"ב (סי' ש"ז סקנ"ד) מש"כ בטעם היתר צוה"ג, ובשעה"צ (סקנ"ט), ועי"כ בזה. ועי' מג"א (סי' ש"ז סקט"ו), וכן מתבאר מדבריו בסי' שכ"ג סק"ה גבי גבאי צדקה, ועי' בזה במשנ"ב סי' ש"ז סקמ"ז ובשעה"צ שם סקנ"ד) דשרי לקרוא עבור מצוה, וע"ע שם (סי' שכ"ג סק"ה) "דאם כתב שם האיש לבדו מותר לקרות ולעשות נקבים, דל"מ שט"ה אלא שטר שכתוב בו איזה עסק", ודו"ק בזה. וע"ע מג"א (סי' ש"א סק"ד) לענין ראיית דיקנאות, שאם הראיה עונג היא לו שרי לראות, וכמדו' שראיתי בעבר שנחלקו פוסקי זמנינו בגזירת שט"ה אם שרי משום עונג, ועי' היטב בשעה"צ (סי' ש"א סק"ז).

והגר"ח"ק שליט"א כתב לי דאם הוא כתב שתחת התמונה בתוך ספר יש להקל, כיון שאינו 'שטר' הדיוטות, אלא ספר, ובתנאי שבספר מותר לקרוא בשבת, ושוב ראיתי כן משם הגריש"א שליט"א בהוסיפו אף לענין קריאת שמות בעלי השמחות באותו השבוע שתולים בביהכ"ס, דשרי בשבת כיון שאינו קורא אלא דרך העברה בעלמא, ובכה"ג לא אסרו.

ובענין לקרוא כשכתוב על הכותל, כבר בא האורח בס"ד במאמרי גבי איסור הקריאה וההשתמשות לאור הנר בליל שב"ק [ונדפס בס"ד בגליון אליבא דהלכתא נ' (ניסן התשע"א), מעמ' פ"א סימן א'], דון מינה ואוקי באתרין. וע"ע רשב"א (שבת קמ"ט. ד"ה וני"ל דהא') דנקט נפק"מ אם האיסור הוא משום שמא יקרא בשט"ה או משום שמא ימחוק, והוא אם יש להתיר בשקוראים שנים יחדיו. וע"ע בזה בפמ"ג (סי' ש"ז משבצ"ז סק"י) ובס' קובץ על הרמב"ם (שבת פכ"ג הי"ט) [אלא דכלל יל"ד אם מהני שנים שיהא הא' כשומר, בדבר שאינו למצוה, ועי' היטב במג"א (סי' ער"ה סק"ה), ואיכא דפליגי עליה, ועי' מה שהארכנו בזה בס"ד במאמרי גבי איסור הקריאה וההשתמשות לאור הנר בליל שב"ק, ונדפס בס"ד בגליון הנו', ושם סימן ד' אות א'), ודו"ק להכא, וממילא יש להוסיף דלכא"ו קשיא על המג"א דהתם מדברי הרשב"א דהכא, ומצוה ליישב], והדברים - הכללים והפרטים בזה - ארוכים, ויש לדון בכל מקרה לגופו, ולא כתבתי אלא להעיר ולהאיר כמראה מקום, ואתה עתה הרחב גבולך, ותרו"ן.

16. ושו"ר באול"צ ח"ב (פרק כ"ו סעי' ב') שפי' שתמונות שרשום עליהם כתב, כגון תמונות רבנים ששם הרב המופיע בהם כתוב עליהם, אסור לטלטלם בשבת, ובביאורים שם ציון שטעם מרן הגר"ב צ"ב בזה הוא משום שאסור לקרוא את הכתב בשבת, והרבה תמונות עיקרן הוא בשביל הכתב, לקרוא בהם ולידע את אשר בתמונה, ונחשב מלאכתו לאיסור ככל דבר שרובו לאיסור (יעו"ה פמ"ג סי' ש"ח אשל אברהם אות ט' שבת קמ"ט).

שהק' ע"ד הסמ"ג הנז' מסוגיא דגיטין דלהלן, ויעוי' בבית שמואל (שם ס"ק ח') מש"כ עפ"ז, ועי' קרב"נ (פ"ח מגיטין אות א') מה שיישב להקושיא.

ובהמסתעף ומתקשר בביאור הדברים הנז', יעוי' באבע"ז (שם) דאם נאלץ לגרש בשבת, כגון שכ"מ² שתקף עליו החולי, ורוצה לגרשה כדי שלא תזדקק ליבם, אם הגט ברשותו יקנה לה אותו [-את רשותו], ותזכה בו ובגט שבתוכו, ואם א"א בלא טלטול, כגון שאין הגט מונח ברשותו, יטלנו בידו ויתננו לה [והרמ"א הנז' הוסיף דלהסמ"ג דשרי לטלטל הגט, יכול ליתנו לה בכל ענין].

ובשורות הבאות נתמקד בס"ד בהאי הלכתא והמסתעף הימנה. הנה ז"ל מרן (סי' ש"ו ס"ט) "אסור לומר לא"י שילך חוץ לתחום בשבת אחר קרובי המת שיבואו להספידו, אבל חולה דתקיף ליה עלמא ואמר שישלחו בעד קרוביו, ודאי שרי", ובמג"א (ס"ק ח") הביא דאפי' לשכור שרי כדי שלא תטרף דעתו עליו, וביאר הלבושי שרד דהוי בכלל פקו"ג שדוחה שבת, ומקור הדברים מצוי במרדכי (שבת פ"ג רמז שי"ד) משם רבינו שמחה, דשרי לשכור שליח בשבת לקרוא לאוהבו של שכ"מ, משום דחיישי' שמא תטרף דעתו עליו, וחיליה מדרבי לוי (ב"ב קנ"ו): דקונין קנין משכ"מ אפי' בשבת, ולא משום שצריך קנין - דהא דברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמו - אלא בכדי להפיס דעתו שיקיימו דבריו ולא תטרף דעתו עליו, וכן מתבאר בהגהות אשר"י (ב"ב פ"ט לס"י ל"ו).

ועצם הדין האמור - דדברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמו (ר' גיטין י"ג. וש"ג, ור"א פליג, ר' מתני' ב"ב קנ"ו), והלכה כרובין דפליגי עליה), קבעוהו נמי מהאי טעמא דשמא תטרף דעתו, דהנה בב"ב (קמ"ז). אפליגו אמוראי מקורו מה"ת מנין, ובמסקנא (שם): אמר רבא אר"ג מתנת שכ"מ מדרבנן בעלמא היא, שמא תטרף דעתו עליו, וברשב"ם נקט ב' פ"י [והסכים עם פ"י הבין] - או "גזירה שמא עד שיבאו עדים לקנות תטרף דעתו של חולה קודם שיבואו, ולא יוכל להקנות ונמצאת צוואתו בטלה", או "שאם אין דבריו נקנין חיישינן שמא תטרף דעתו בחליו מתוך צער, שהוא יודע שלא יקיימו בניו צוואתו", ומסקנא דמילתא דאינה כשל תורה ועשאוה רבנן כשל תורה, וכן נקטו בפשיטות התוס' (שם ק"ג: ד"ה אורעה), וכ"פ הרמב"ם (הל' זכיה ומתנה פ"ח ה"ב, ושם כפ"י הבי' של הרשב"ם הנז').

וע"ע דמבואר כהאי עניינא בגיטין (ע"ז): דההוא שכ"מ דכתב לה גיטא לדביתהו בהדי פניא דמעלי שבתא, ולא הספיק למיתביה לה, למחר תקף ליה עלמא, אתו לקמיה דרבא, אמר להו²² זילו אמרו ליה ליקניה ניהלה לההוא דוכתא דיתבי ביה גיטא, ותיזיל איהי ותיחוד ותפתח ותחזיק ביה^{23,24}, ופרש"י והתור"ד (ע"ג) ד"היה ירא פן ימות ותזקק ליבם", אמנם הר"ן (שם ט"ל: מדפי הרי"ף) הביא להק' דכשם שחששו לאיסור טלטול הגט הוה להו לחשוש נמי לאיסור קנין בשבת, והכיצד שרא להו רבא למיקני מקום הגט בשבת²⁵, וכן הגירושין עצמן אסורין כדתנא בתוספתא (ביצה פ"ד ה"ג, יעושה ובונוסחאות כתי"י, וכ"ה להלכה באבע"ז סי' קל"ו ס"ז, וע"ש באם השעה צריכה לכך), ותי' דהכא מפני שהוא שכ"מ הקילו כדי שלא תטרף דעתו עליו²⁶, ומשו"ה התירו כל צוואת

בכוונה הוי כמו שעודנו בידו, ויכול להניחה בכ"מ שירצה" [ודוק"ק בזה לפמש"כ במאמרי הנז'], וע"ע בתשו' רב פעלים הנז' שהעיר לזה נמי, ואדרבה מסוגיא דעירובין הביא ראה להא דשרי לטלטל כשהגיע לידו בהיתר, דהא מוכח דכיון שהותר להוציא השרץ ממקום שיש חיוב כרת, הותר להוציא לחוץ לגמרי גם ממקום שאין חייבין עליו כרת, וא"כ ה"ה בכלי שמל"א דהותר לטלטלו לצורך מקומו, דיכול להניחו בכ"מ שירצה, והרואה יראה שהדברים ק"ו, דדין הירושלמי הוא בשרץ מת. שהוא דברים המוקצים מחמת מיאוס, והוי כ"ש לענין כלי שמל"א, וכשני נביאים שנתנבאו בסגנון אחד כ' גם הוא כחידושו של המקד"ד "גבי שרץ שנפל מידו מאליו ולא הניחו מדעתו, לא פסק בזה טלטול הראשון, וחשיב כאילו עודנו בידו, ולכך יכול ליטלו ולהניחו במקום שהיה דעתו תחילה להניחו", וכאמור יל"ע אם מוסכם הוא כן לדינא²⁸, ולע"ע לא מצאתי מדברים מזה עוד.

אמנם, שוב העירוני דהפמ"ג (סי' ש"ח אשל אברהם ס"ק ז') שקו"ט בדעת הראשונים אם דווקא באותו חדר שרי להמשיך ולטלטל, או אף מחדר לחדר, ואשר לפ"ז י"ל דס"ל להמשל"מ כמ"ד דדווקא באותו חדר שרי, וממילא א"ש ספיקו, ודוק".

1

גט בשבת, ובדין הנצרך לתיתו בו ביום - כדוגמת שכ"מ הרוצה להציל אשתו מכבלי העיגון

ובקרבנו ובהערותיו: **דין טלטול הגט בשבת, אם הוי מוקצה / שכ"מ שביקש לקרוא לאוהבו ממרחק בשבת / בהיתרא דרבא להקנות הגט דשכ"מ לאשתו ע"י שתקנה המקום / מ"ט איצטריך קנין, והא דברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמו / מדוע לא התיר טלטול הגט / הטעם שרבא התיר / דברי שכ"מ ככתובין כו' - אם קונה בשעת מיתה למפרע משעת אמירה / מקור למצוה לקיים דברי המת / אמאי צריך לה, הא דברי שכ"מ ככתובין כו' / אם מצוה זו עבידא קנין / קנין בשבת ע"י פתיחה וסגירה / מתנה בשבת / הקנאת הלולב לקטן ביו"ט א' דסוכות / אם אוהו הלולב ביחד עם הקטן / קנין דרבנן אי מהני לדאורייתא / דעת אחרת אם מהני בקטן לקנות מה"ת / לקדש אשה בחוב במעמד שלשתן / לקדש אשה בשט"ח / מעילה בקנין דרבנן, אם יוצא מרשות הקדש / קדושת בכור אם הוא רק מצד הקרבה או ששייך רק מצד מתנ"כ / הפקר ב"ד הפקר - מה"ת או מדרבנן / בהנ"ל, אם מהני גם להקנות לאחר.**

מבואר ברש"י (גיטין ע"ז): דאסור לטלטל גט בשבת [וכ"מ שם בסוגיא ומובא להלן], אולם במרדכי (שם פ"ח רמז תל"ו) נקט משם הסמ"ג דדווקא גט שמוקצה לדבר שיהא ראי' לגירושין הוי מוקצה, אבל שאר כתבים שראויין לצור ע"פ צלוחיתו מותרין לטלטל, ואפי' גט בזה"ז שנכתבה תורה שבע"פ מותר לטלטלו, לפי שאדם יכול ללמוד הימנו כמה הלכות²⁹, וכ"ה הרמ"א (אבע"ז סי' קל"ו ס"ז), וכ"ה בדרכ"מ - והביאו המג"א (או"ח סי' ש"ז סק"ד) משמו ולמשם המט"מ, דשרי לטלטל גט אע"פ שכתוב בלע"ז²⁹, לפי שיכול ללמוד ממנו דיני גט, אבל השליה אוסר, וכ"מ באגודה, ויעוי' עוד בטור (אבע"ז שם) להדיא דהוי מוקצה, ועי' בב"י שם

הכלי הגדול, ואע"ג דשניהם סמוכים ואחיהו אחת אוהו בשניהם, מ"מ הרי תרי גופי נינהו, ואם התירו לזה לא התירו לזה.

וציין בזה להירושלמי (שלהי עירובין פ"י ה"ד) גבי שרץ מת שנמצא במקדש, דשרי כהן להוציאו בשבת ממקום שחייבין עליו כרת באופן שלא יטמא הכהן³¹, ולא חיישינן לאיסור מוקצה, משום דאין שבות במקדש, ואמרו שם דפשיטא לן דאם הוציאו ממקום שחייבין עליו כרת, ונפל למקום שאין חייבין עליו כרת, מותר ללוקחו ולטלטלו משום דכבר נראית לצאת, ואם מצאת אחר בצידו [-במקום שאין חייבין עליו כרת] נסתפקו אם מוציא את שניהם, או שאינו מוציא אלא את הנראה לצאת, הוא היה אומר צבת בצבת עבד, צבתא קמיתא מה הוות, ביריה הוות, האמ"ר חנינא קומי ר' מנא, ומה את אמר לה, מצבתא אחת למדו כמה צבותות, וכא [-וכך] משביתה אחת למדו כמה שביתות, והיינו דכיון שהותר לו שבות אחת במקדש משום שנראה לצאת, הותר עוד שבות בהדיה, וכן פ"י הפני משה שם, אמנם ז"ל רבינו רב פעלים בתשו' הנז': "ולא אפשיט אבעיא זו, והנך רואה דספק החקירה דידן הוא דומה לספק הירושלמי שלא נפשט", וצ"ת דעל פניו נ' שנפשט הספק להיתרא, ועי'.

ובהמסתעף, הנה המשל"מ (ביאת מקדש פ"ג ה"כ) כ' ש"לא נתברר אצ"ל"י כשנמצא השרץ בעזרה [-שהוא מקום שחייבין עליו כרת], עד להיכן מותר להוציאו, אם צריך להשליכו מיד אחר עברו את שער ניקנור, דמהתם הו"ל מקום שאין חייבין עליו כרת, כיון שאם היה נמצא שם מעיקרא היה אסור לטלטלו כלל, או"ד דשרי להוציאו חוצה לגמרי, ושוב ציין לדברי הירושלמי הנז', ומטיק שמוציאין להשרץ חוצה מהר הבית, דאלת"ה מה שיעור יש בהוצאה זו, והרי מפתח הר הבית עד שער העזרה הכל מחנה לויה, וחדא קדושה היא (עכ"פ מדרבנן, עי' מתני' ריש כלים), ועוד דהיה לרבותינו לפרש הגבול להיכן מוציאין אותו, וע"ע בדבריו דדייק מרש"י (עירובין ק"ד): דמשום איסור טלטול נגעו בה [וע"ש בדברי המשל"מ שר"ל מתחילה שמשום איסור הוצאה אתו עלה, ושקו"ט עפ"ז], ונקט דכשהיה בעזרה ומוציאו לחוץ אינו מוציאו מחוץ להר הבית אלא למקום שרוצה בתוכי הר הבית, "ואפשר שהיה מוליכו במקום שאינו מדרך כף רגל, דכיון שהותר הטלטול משום דהיה בעזרה, הותר ג"כ אף כשמוציאו חוץ לעזרה", וכן אם נפל מידו שרי למיהדר וליטלו למקום שבו חפץ להניחו, אך אם נמצא חוץ לעזרה אינו מטלטלו אלא כופה עליו פסכתו.

והנה האחרונים נתחבטו מה נסתפק המשל"מ מעיקרא עד להיכן מותר להוציאו, והא כיון שבא לידו בהיתר שרי ליה להמשיך ולטלטלו כמבואר סי' ש"ח סעי' ג' ובנו"כ [ועמ"ש"כ בזה לעיל ענף ג' מסימן זה בס"ד (ונדפס בגליון קודם מעמ' קמ"ח בתוך סי' א' ממאמר זה)], ואכן המקד"ד (סי' ל"ח אות ב') נקט להדיא דזה שנמצא במקום שאינו בכרת אין מוציאין אותו בשבת משום מוקצה, וע"כ ננמצא במקום שזדונו כרת דשרי להוציאו משם, הרי בא לידו בהיתר ויכול להניחו בכ"מ שירצה, אמנם כ' שם דבר חידוש גדול לכאור', ולענין מעשה יש לברר זה, דהא דאמרו כן גבי נפל נמי "אפשר דבכל מוקצה כן, כל שנפל מידו שלא

ובביאוה"ל ד"ה קורדום, ור' מה שכתבתי בזה לעיל בענף זה אות ב' בס"ד), ודוק"ק לפ"ז לדעתו בנידו"ד דמצד הסברא אפשר לחלק, ומי חכם וידע.

17. הוא מתניתין שם (ובבבלי הוא בדרך ק"ד): שרץ שנמצא במקדש כהן מוציאו בהמינו שלא לשהות את הטומאה, דברי ר"י בן ברוקה, ריה"א צבת של עץ שלא להרבות את הטומאה, מהיכן מוציאין אותו, מן ההיכל ומן האולם ומבין האולם ולמזבח, דברי ר"ש בן ננס, רע"א מקום שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת משם מוציאין אותו, ושאר כל המקומות כופין עליו פסכתו, רש"א מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך, שלא התירו לך אלא משום שבות, והלכה כר"ע, וכ"פ הרמב"ם (ביאת המקדש פ"ג ה"כ), ויעוי' היטב פ"י ר"ע מברטנורא (תמיד פ"ה מה"ה), וכבר העיר עליו בתויו"ט (שם).

ואגב, הנה בגמ' בבלי שם ביארו פלוגתת ריוב"ב ורי"ה, דריב"ב סבר דאפשי טומאה עדיף מאשר להשהות, ורי"ה סבר שיהוי טומאה עדיף מריבוייה, ואשר לפ"ז הביא הפתה"ד ראי' דלא כהשע"ת בהל' נט"י, וזה תורף הדברים: במג"א (או"ח סי' ד') הביא דברי זוה"ק שההולך ד' אמות בלא נט"י שחרית חייב מיתה, והחיד"א (ברכ"י סי' א' ס"ק א') כ' דשמע מרבנן קשישי ז"ל דאם המים המוכנים לו לנט"י רחוקים ממנו מאד, הלוך ילך פחות פחות מד"א עדי הגיעו אל המים, אולם השע"ת (שם ס"ק ב') טען דלא נהירא, שהרי עדיף שילך במרוצה כדי שלא להשהות רוח רעה על ידיו, אמנם הפתה"ד (סי' ד' ס"ק א') טען לעומתו דטפי עדיף להשהות הטומאה משילך ד"א ויתחייב מיתה, וחיליה מסוגיא דעירובין הנז', ומהרמב"ם (שם) שפ' כרי"ה [ויש לתקן בס' פתה"ד דאגב ריהטא נדפס שם שהרמב"ם פ' כריב"ב, ואינו כן אלא כרי"ה, וכידוע לאחרונה האיר אור חדש בעולם התורה בהוצאתם לאור במהדורה מפוארת של כתבי רבינו הגאון המופלא בעל פתה"ד, ואינו תח"י האידנא לראות אם תיקנו זה שם], וציין להמל"מ שכ' בתו"ד דשרץ אינו מטמא במשא, ומש"ה ס"ל לריב"ב דמוציאו בהמינו, דאף שמתמאו במגע, מ"מ עדיף הוא מלחוד אחר צבת ולהשהות בינתיים להטומאה, ואינו מוציאו בידו משום דטפי עדיף שיטמא המיניו משיטמא גופו, דבבגדים טמאים ליכא כרת, ובאדם איכא כרת, ומתבאר דע"כ לא פליגי ריב"ב ורי"ה א שיהוי טומאה או ריבוייה גרע כ"א ככה"ג דבאפשי ליכא חיוב מיתה, ואפ"ה איפסיקא להלכתא כרי"ה דשיהוי טומאה עדיף, אבל להוציאו בידו דהוי חיוב כרת, ליכא מאן דסבר דכדי שלא להשהות את הטומאה יתחייב כרת, וא"כ הגם היתם טומאה והכא רוח רעה, מסתברא דלענין זה לא שני לן מידי, וממילא כיון שכשהולך ד"א בלא נט"י חייב מיתה, היאך נתיר לו לרוץ ולהתחייב מיתה כדי שלא ישעה רוי"ר עליו, ו"מזה נה' כסברת רבנן קשישי ז"ל שילך פחות פחות מד"א עדיף, הגם ששהיה את הטומאה ולא ילך ד"א בב"א, ויתחייב מיתה לשמים ח"ו, ועע"ש.

18. ושמה הוא תלוי בהטעמים דשרי להמשיך לטלטלו, דהנה הצ"ח (ביצה ג'): נקט הטעם דאיסור מוקצה הוא רק בשעת נטילתו בידו, והאו"ש (שבת פכ"ד הי"ב) כ' הטעם דכשהחפץ בידו תו ליכא למיחש להוצאה, כיון שלא תגביהו על דעת כן, ולפ"ז לכאור' י"ל דאם נפל אסור לשוב ולטלטלו, ויתכן לומר טעם אחר דכיון שהתירו לו מתחילה השאירו ההיתר על כנו, ואין לחלק ההיתר ולומר דעד גבול מסויים בלבד התירו, ולפ"ז יל"ד.

19. וכבר שקו"ט באחרונים (ר' ב"ח ודרכ"מ שלהי סי' ש"ז) אמאי לא נקט הטעם משום דכתובים בלשה"ק, להדעות דשרי לקרוא כתב סתם אם הוא כתוב בלשה"ק, אף דאלולי הכי בכלל שט"ה הוה מחשבינן ליה.

20. יעוי' גיטין י"ט: ופ"ז: דגט נכתב בכל לשון ובכל כתב, וכ"ה בטושו"ע אבהע"ז סי' קכ"ו ס"א, וע"ש המנהג.

21. "החולה שתשש כח כל גופו וכשל מחמת החולי, עד שאינו יכול להלך על רגליו בשוק, והרי הוא נופל על המטה, הוא הנקרא שכיב מרע" - ל' רמב"ם (הל' זכיה ומתנה פ"ח ה"ב, ועי' ב"ב קנ"ד, וכבר האריכו מזה, ואכ"מ).

22. ובטעם שלא הורה רבא לעשות הקנאת הגט ע"י שיפקיר השכ"מ למקום - וזה יש מתירין בשבת - והאשה תזכה בו, עמש"כ הגרעק"א בתשו' קע"ד [ובעצם דין הפקר בשבת, ע"ע מג"א או"ח סי' י"ג סוס"ק ח', ובגליון שו"ע להגרעק"א שם, ובמחנ"א (הל' שלוחין סי' ז'), ובשעה"מ (הל' לולב פ"ח ה"ח), ובקה"י (ח"ז סי' מ'), ובשיח השדה (שבת ק"כ), ואכמ"ל בזה].

23. ואם סגי בפתיחה או סגירה לבד, או דבעי' גם פתיחה וגם סגירה, כבר אפליגו הראשונים, עע"ד ובטור ונו"כ לחו"מ סי' קצ"ב, ואכ"מ.

וע"ע פלוגתת רשב"ם ותוס' בב"ב (נ"ג). בגדר נעילה שאמרו בקנין חזקה, ועע"ש בראשונים, ואכ"מ.

24. [ועי' בס' שבעה עינים להגר"ש קלוגר שהביא דברי בעל יד המלך על הרמב"ם שרצה להתיר נמי לכתוב גט ביו"ט שני של שבועות לשכ"מ דתקף ליה עלמא, משום עיגונא, שהיה היבם דר רחוק והאשה עניה ואין באפשרותה להגיע למקומו, וחיליה מסוגיא דגיטין הנז', וה"ה כתיבה ביו"ט שני של גלויות משום שיש בזה תיקון לנשמת המת שלא יאה רוחו מקשקש במעי האשה, ויו"ט ב' לגבי מת כחול שוויהו רבנן, ועוד משום תקנת עגונות ושלא תטרף דעת השכ"מ, ודחהו דישתקע הדבר ולא יאמר, דשאני ההיא דגיטין שהיה הגט כתוב מער"ש, וקנין מקום הגט קיל אפי' מטלטול מוקצה, אבל לכתוב לכתחילה גט ביו"ט ב' של גלויות בודאי שאין להתיר, ושכן הסכימו עמו לאסור כל חכמי ברודי, ועי' בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קמ"ה) דנקט נמי כדעת מוהרש"ק].

25. אמנם, עי' בשלטה"ג (שם אות ב') דהוכיח מהתם דקנין שאלה בשבת מותר, ולפ"ז אזדא קו' זו, ועע"ש.

26. ועי' בגיטין שם תוד"ה ותיזיל, ורשב"א ד"ה ואת, ומאידך עי' תוס' עירובין (ע"א. ד"ה ומקני), ובביצה (י"ז. ד"ה מ"ט), ובב"ב (נ"ב. ד"ה כיון), ובב"ב (נ"ג. ד"ה נעל, וקנ"ו: ד"ה קונין), וע"ע בגליון מהרש"א (גיטין שם) שכ' נפק"מ בין הטעמים. אמנם, עי' בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קמ"ה) דגם התוס' דגיטין נתכוונו כמש"כ בשאר דוכתי, וכוונתם שחושש שמא תפול לפני יבם, ומהאי חששא עלולה יותר ליטרף דעתו, ע"ש, אך יש מן הראשונים שחילקוהו בהדיא לב' תירוצים, וכדוגמת הרשב"א הנז'.

וכנז, תיפול דיש לקיים דבריו מצד מצוה זו, והוא נפק"מ לכמה דינים, ר' הערה³⁰].

ז

הארה בענין תפילין בשבת, ובהמסתעף לדין הנחתם בשבת או בחוה"מ, ולהולך במדבר וא"י מתי שבת - אם יניח תפילין ביום השביעי למניינו (עי' שבת ט"ו):

מ"ן בב"י (ריש סי' ש"ח) ציין לס' המקדש שהסיק דאסור לטלטל תפילין בשבת כ"א לצורך גופו ומקומו, דבוודאי לא דיינינן להו טפי מכלי שמל"א, ומשם מהרלב"ח הביא בב"י דמרגלא בפומייהו דאינשי שאסור לטלטל תפילין, ומקצתן אומרים דהוי מוקצה מחמת מצוה, אלא שכתב שהוא שיבוש גמור, וציין בתו"ד להתוס' (ביצה ט"ו). דאין איסור כלל להניח תפילין בשבת, ומש"א (מנחות ל"ו): דבשבת ויו"ט ליכא הנחת תפילין משום שהן עצמן אות, היינו שא"צ להניח, אבל אם רוצה אין איסור בדבר, ושכ"ד רש"י (שם) והר"ן (שם ח' מדפי הרי"ף), ושכ"כ התרוה"ד (סי' ע') דהיתר גמור הוא לטלטל תפילין בשבת אם יש צורך בדבר, וכפ' הרמ"א (סי' ש"ח ס"ד) דאין לטלטל תפילין כ"א לצורך.

אמנם, הט"ז (סי' ג') הק' דמ"ן גופיה פ' לעיל (סי' ל"א) כדעת הוה"ק שאסור להניח תפילין בשבת ויו"ט, ואם כהנ"ל שהיתר הטלטול נובע מהיתר ההנחה, אי"כ מ"ן לשיטתו היה צריך לפסוק לאסור טלטול התפילין בשבת כיון שאסור להניחם, והניח בצ"ע, ובמג"א נמי הק' לזה, וע"ש מה שהוסיף למישקל ולמיטרי בזה. ובהמסתעף לעצם הדברים דאין מניחין תפילין בשבת, הנה פ' מ"ן (סי' ל"א) דבשבת ויו"ט אסור להניח תפילין מפני שהם עצמם אות³¹, ואם מניחים בהם אות אחר הר"ז ולזול לאות שלהם, ובחווה"מ ג"כ אסור להניח מפני שאף הם נקראו אות, והרמ"א הביא

דעת הרא"ש שחווה"מ חייב בתפילין, וכ' דכן נוהגין במקומו, אלא שאין מברכים עליהם בקול רם בביהכנ"ס כבשאר ימות השנה. ובביאור פלוגתתם כתב הט"ז דדעת מ"ן דהאות היא מצד המצוות התלויות בהם, וזה שייך אף בחוה"מ, אך החולקים ס"ל דהאיסור מלאכה הוא האות של שבת ויו"ט, ומשו"ה בחוה"מ חייב, והפמ"ג (משב"ז סק"א) ביאר בעו"א דלכו"ע האות הוא מצד איסור מלאכה, אלא דדעת מ"ן דחווה"מ אסור מה"ת בקצת מלאכות, והחולקים ס"ל דהאיסור בחוה"מ מדרבנן הוא, והביא סמך לזה מהא"ר שכ' דהזוהר שהפליג מאוד בעונש המניחין בחוה"מ אזיל לשיטתיה דחווה"מ מה"ת הוא אסור.

והשתא דאתינן להכי, הרי שייך להציל להרמב"ן מקו' האחרונים, דהנה הרמב"ן (האמונה והבטחון פכ"א) כ' לבאר הא דאות התפילין מידחי מפני אות השבת ולא איפכא, דה"ט דהשבת התחילה בזמן שאין מצות תפילין נוהגת, דהיינו בלילה, וכיון שהתחילה מצות השבת אין לדחותה מפני אחרת [ולכא"ו לול"ד הרמב"ן היה מקום לבאר בזה באופ"א, דהשבת היא אות בעצמותה ללא מעשה של האדם, ואילו תפילין הופכים לאות ע"י הנחתן כדכ' לאות על ידך, וא"כ בכ"מ אות השבת חל, וע"כ נדחה אות תפילין דתלוי בהנחה].

ומוהר"י ענגיל בס' לקח טוב (כלל ז') הק' על הרמב"ן מעירובין צ"ו. דאי' להדיא דאפי' למ"ד דלילה זמן תפילין, עכ"ז שבת לאו זמן תפילין דהוא גופיה אות, וא"כ אין הפטור בזה קשור בלילה אלא בעצם מציאות השבת, וחלו יחדיו איסור התפילין והשבת כבר מן הלילה, שהוא לדעה זו זמן תפילין (וכ"מ מהרא"ש הל' קטנות, תפילין, אות כ"ט, ומרש"י ותוס' בקידושין ל"ד. דפליגי על הרמב"ן, ע"ש), ועע"ש שהק' מצד שכ' הראשונים שהאות הוא משום איסור מלאכה, והביא מהמכילתא (פ' יתרו) דאיסור מלאכה

דיום השבת הוא אזהרה בפ"ע, ואינו מטעם איסור הלילה (והביאו במצפ"א ביומא פ"א. וע"ש בתו"י), וא"כ חלים ב' האותות יחדיו, וע"ש שרוצה לטעון שדברי המכילתא נתונים בפלוגתא, ודוחה גם הרא"ה מהמכילתא.

ואשר נראה ביישוב קו' בתרייתא, דס"ל להרמב"ן דהאות נובע מצד המצוות שבהם, או דס"ל דחווה"מ אסור בקצת מלאכות מה"ת (עי' היטב ב"ח ומג"א ומחצה"ש בס' תק"ל), כביאור הט"ז והפמ"ג הנ"ל, ולפ"ז אף בחוה"מ לא יניח תפילין, ושו"מ בדברי הגרעק"א בהגהותיו לשו"ע שציין דכדעת מ"ן כתבו הרמ"ע סי' ק"ח והרמב"ן בתשו' והרדב"ז ח"א ס"ח והנזירות שמשון, והשתא א"ש דהרמב"ן לשיטתו אזיל (ועי' באה"ג וביאוהגר"א במקור דברי מ"ן)³².

[ולולי כ"ז יתכן לבאר ככוונת הרמב"ן ע"פ חקירת הדובב מישרים (ח"א תשו' קל"ג אות ב') למ"ד דלילה זמן תפילין מה"ת, האם סגי בהנחתם פ"א מעל"ע, או"י שצריך גם ביום וגם בלילה, ופשיט לה משבת דס"ב דאי' דאי' לילה ושבת הוי זמן תפילין הו"ל מ"ע שלא הז"ג ונשים חייבות, ואם צריך להניח תפילין ביום ובלילה הו"ל מ"ע שהז"ג, ע"פ יסוד השאג"א (סי' י"ב) לענין הזכרת יצ"מ, שאע"פ שחיובו תמיד, מ"מ חיוב נפרד הוא חיוב היום מחיוב הלילה, וכ"כ הפמ"ג (א"א סי' נ"ח) ליישב קו' המג"א על הכס"מ שם (ואמנם, עי' היטב מג"א ס"ע סק"א דאע"ג דנשים פטורות מק"ש, מ"מ חייבות באמת ויציב משום זכירת יצ"מ דהוי מ"ע שלהז"ג), ואשר לפ"ז אפשר לדה"נ ס"ל להרמב"ן, וממילא כיון שהניח תפילין בבוקר יום השישי אין עליו שוב חיוב להניח בלילה, אלא דבשאר הימים שרי ליה, וא"כ אתי אות השבת שהוא חיוב מצוה השתא, ודחי לתפילין דהוה רשות מצוה, ויש לדקדק בזה בל' הרמב"ן, ואכ"מ].

וע"כ ודאי שלא היה יוסף ממרה פי אביו, אך בדרשות הר"י אבן שועיב ביאר בשם הרמב"ן דמצד הדין היה מקיים משום דמצוה לקיים דברי המת [אולם, כאמור, ברמב"ן עה"ת שלפנינו, ליתא].

29. הנה בגיטין (ט"ו). מבואר דס"ל לר"מ דמצוה לקיים דברי המת, אך לחכמים ספוקי מספקא הא מילתא.

30. ויש לחקור בגדר האי מצוה אם הוי רק מצוה לקיים, שמוטל על האדם החי לקיים דברי המת, או"ד דמצוה זו גורמת לעשות ממילא לפעולת רצון המת, ודברי מת הוה קננין דאדם חי.

והנה התם (י"ג). תנן תנו מנה לאיש פלוני ומת יתנו לאחר מיתתו, ובגמ' קאמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב דמיירי שצבורין ומונחין בקרן זוית, ופריך הגמ' במאי עסקינן, אילמא בבריא כי צבורין מאי הוי הא לא משך כו', ותמהו בתוס' דהא קי"ל מצוה לקיים דברי המת, וא"כ נוקמא למתניתין בבריא וקנה משום דמצוה לקיים דברי המת, ותי' דאע"ג דהל' כר"מ, מ"מ לא בעי לאוקמא למתני' כיחידאה, ועוד דלא מצו לאוקמיה בטעם דמצוה לקיים דברי המת, דהא אי"כ מאי איריא צבורין [ורב דאוקמה בצבורין י"ל דס"ל כריו"ס בכתובות (ס"ט): ודלא כר"מ, ע"ש]. ועוד תי' ר"ת דמצוה לקיים דברי המת אמרי' דוקא בדבר שהושלש מתחילה לכך ביד שליט, והוסיף דבגר נמי ליתא להאי מצוה, דדוקא מאן דאיתיה בירושה מצוה לקיים דבריו, הואיל ולא פסק כוחו מאותו ממון דהא יורשיו מכוחו באים.

ואשר מוכח מקושייתם דס"ל דמצוה זו עבידא קנין, וע"כ אי אמרי' טעמא דמצוה לקיים דברי המת שפיר קונה אפי' אי לא משך, וכ"מ מרש"י (ד"ה בבריא) שכ' דסוגיא דהכא ליתא למ"ד מצוה לקיים דברי המת [ולכא"ו יל"ד לדחות הרא"י מרש"י ותוס', דהא איכא למימר דה"נ לא עבדא המצוה קנין, אלא שמכח המצוה כופין את היורשין למיהב ליה, וכדאיתא לקמן (מ'). דמי שאמר בשעת מיתתו פלונית שפחית קורת רוח עשתה לי, יעשה לה קורת רוח, כופין את היורשים ועושין לה קורת רוח, מ"ט. מצוה לקיים דברי המת, ועי' בתוס' רא"ש משה"ב מהירושלמי פלוגתא אם כופין בגלל מצוה לקיים דברי המת, ואליבא דרבנן אין כופין, ולפ"ז הדרא הרא"י, ועי' בכ"ז], ועי' במחנ"א (סי' כ"ט מהל' זכיה ומתנה) שדייק כן מדלקמן (י"ד): דאוקמינן בגמ' להא דמת מקבל יתן הנכסים ליורשי מי שנשתלחו לו, במת נותן בחיי מקבל, וכ' שם רש"י דהלכך משעת מיתת האדון זכה בהם המקבל משום דמצוה לקיים דברי המת ואפילו היה בריא, ומוכח נמי דהוי קנין, וע"ש מש"כ בדעת תוס', ודו"ק. איברא דהוכיח דהר"ן פליג בזה (ה': מדפי הרי"ף) וס"ל דמצוה זו לא עבידא קנין, וע"כ כ' דנפק"מ בין מצוה לקיים דברי המת לכללא דדברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמו הויא ביתומים קטנים שאינם בני מצוה, ועוד הוכיח כן בדעת המרדכי שכ' (ב"ב פ"ט ס" תר"ל) בשם רבינו שמחה דאע"ג דמצוה לקיים דברי המת, מ"מ המקבל מתנה לא זכה עד שתגיע לידיו, אלא שכופין היורשים או לשליש לתת להמקבל, אבל אם מת לא יתנו ליורשיו [וכפ"פ הרמ"א (ח"ו"מ סי' רנ"ב ס"ב) דהיכא דאיכא מצוה לקיים דברי המת וקדמו היורשים ומכרו, מה שעשו עשו], וביאר הגר"ר (בשיעורים אות רע"ט) דאף אי נימא דמצוה זו לא עבידא קנין, מ"מ אי"ז בגדר מצוה לשמים לבד שהמקבל אינו אלא היכ"ת לקיום המצוה, אלא דהוי מצוה ממונית על הדבר, ואע"פ שאין להמקבל זכות ממון עי"ז, מ"מ נהיה כבע"ד ומקבל זכות לתבוע הממון.

והתוס' בכתובות (ע'). הק' נמי למאי מהני הא דדברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמו, הרי כלל נקוט בידנו דמצוה לקיים דברי המת, ותי' בשם ר"ת כהנ"ל דהמצוה שייכא רק כשהושלש מתחילה לכך, א"נ דוקא במת נותן בחיי המקבל, אבל דברי שכ"מ בכל ענין ככתובין וכמסורין דמו. והגרעק"א (דרו"ח בכתובות שם) תי' קו' התוס', דאי מצד המצוה אפשר דאי איכא ליורשים מצות פריעת בע"ח, וליכא עמהם נכסים אחרים לפרוע חובם, יפרעו החוב ולא יקיימו דברי המת, ולזה בעי טעמא דדברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמו, וקנה הזוכה מיד, ואינם רשאים להוציא ממנו כדי לפרוע לבע"ח [וציין להרמ"א הנ"ל סי' רנ"ב בשם המרדכי], ועוד נפק"מ תהא באם קדמו היתומים ומכרו האם מוציאין מיד הלקוחות.

ואשר מתבאר דהתוס' דכתובות לשיטתייהו בגיטין אזלי, דמצוה זו קעבדא קנין, וע"כ לא תי' כדברי הגרעק"א, דהא גם מצד מצוה לקיים דברי המת יקיימו דוקא מצוה זו, ולא מצות פריעת בע"ח כיון דכבר זכה בהם, ומשו"ה נמי אם קדמו ומכרו יוציאין מיד הלקוחות, וע"כ ציין הגרעק"א להמרדכי והרמ"א דפליגי בזה על תוס' וכדברי המחנ"א.

והשתא דאתינן להכי, יש לחקור בדין דברי שכ"מ כו' האם קונה ברגע המיתה למפרע בשעת אמירתו, או"ד דקני רק בשעת מיתה מכח האמירה של השכ"מ בעודו חי [והא דקני רק בשעת מיתה ולא בהיותו שכ"מ, הוא פלוגתא בב"ב (קל"ז). אי הוי עם גמר מיתה או לאחר גמר מיתה, ולמעשה לא קנה אלא לאחר מיתה, דהא אפי' אביי חזר בו והסכים לזה, וכפ"פ הרמב"ם (פ"י"ב מזכיה ומתנה ה"י) ובטושו"ע (ח"ו"מ סי' רמ"ח ס"ד)]. ויש בזה דעות לשני הצדדים, דבתוס' לקמן (י"ד): כ' להדיא דדברי שכ"מ כשמת מסורין למקבל משעת נתינת שכ"מ או אמירתו, ומוכח בהדיא כצד קמא, וכ"מ מהרא"ש (סי' י"ט) שכ' דאע"ג דמת מקבל בחיי נותן, ויורשיו נולדו רק לאחר מיתת הנותן, זכו בהן כיון שקנה למפרע משעת אמירתו [וכ"ה בקצוה"ח (סי' ר"ג סק"א וסי' רמ"ה סק"ג), ועפ"ז רצה לתרץ שם דברי הרמב"ם, ועי' באו"ש (פ"ט מהל' זכיה ומתנה ה"י)].

ומאידיך, דעת הרשב"א דמתנת שכ"מ אינה קונה כ"א משעת מיתה ואילך, והא דמת מקבל בחיי נותן מהני במתנת שכ"מ, היינו משום דהולך כזכי בשכ"מ ואלימ דיבוריה [ובדעת הריטב"א יל"ע, דהנה הנמוקי" (ב"ב ע"א. מדפי הרי"ף) כ' בשמו דהא דשכ"מ שעמד חוזר בכל מתנותיו, לאו היינו 'חזרה', אלא שאם עמד נתבטל התנאי, ולכא"ו אי נימא דס"ל כהתוס' והרא"ש הוי בעי חזרה ממש, אך אי"ז מוכרח, דהא הנמוקי" שם כ' בטעמו דהוי כאילו התנה בפירוש, וממילא אפשר לדה"נ קונה מיד, אלא דהוי כמתנה שאם יעמוד לא תחול המתנה, אך אם מת מהני הקנין למפרע, ויש לפלפל], וע"ע בנתיה"מ (סי' ר"ג סק"א) שהבי"ד המהרי"ט (ח"ו"מ סי' ע"ד) דאין המקבל קונה ממש דליהו שלו למפרע, אלא שיש לו שעבוד מהיום.

ולכא"ו יל"ע דאי ס"ל להתוס' דקני משעת מיתה למפרע, מ"ט לא תי' כן בכתובות דבזה קונה מיד, ובמצוה לקיים דברי המת לא קני אלא לאחר מיתה, ועי' מצפ"א (בכתובות) שתי' כן עפ"ד תוס' דגיטין (י"ד): וצ"ת. אמנם, עלה במחשבתו בס"ד דאפש"ל דבהא אפליגו ר"ח והמרדכי משם הר"מ, דלדעת ר"ח אינו קונה למפרע, וע"כ הצריך רבא קנין, דאין גט לאחר מיתה, אמנם הר"ם פליג בזה, וע"כ לא סגי ליה בתי' הר"ח, והוצרך לתרץ באופ"א, דהוי קנין דרבנן, ודו"ק.

31. ונראה בדרך רמז, דהנה התורה הזהירה על שמירת שבת י"ב פעמים (עי' נדחי ישראל להח"ח פל"ו), ומילת 'אות' בגי' קטנה 11, ועם הכולל הר"ז 12, ועי'. ועוד רמז נפלא מצאתי ראיתי, דהנה ג' האותות: שבת ברית ותפילין, הוה ר"ת שבת.

32. ובהמסתעף, הנה בשבת (ס"ו: אר"ה, היה מהלך במדבר ואינו יודע אימתי שבת, מונה ששה ימים ומשמר יום אחד, חייא בר רב אומר משמר יום אחד ומונה ששה, במאי קמיפלגי, מ"ס כברייתו של עולם ומ"ס כאדם הראשון, מיתבי כו' תיובתא דחייא בר רב תיובתא, אמר רבא בכל יום ויום עושה לו כדי פרנסתו בר מההוא יומא, וההוא יומא לימות, דעביד מאתמול שתי פרנסות, ודילמא מאתמול שבת הוא, אלא כל יום ויום עושה לו פרנסתו אפי' ההוא יומא, וההוא יומא במאי מינכר ליה, בקידושא ואבדלתא [ובמקור"א הארכתי בהאי דינא בס"ד, ומקורו להלן סי' שד"מ].

וחדש הרדב"ז (ח"א תשו' ע"ו) דהשבת נמסרה לכ"א מישראל, הה"ד כי אות היא ביני וביניכם, מה אות הברית הוא לכא"ו מישראל, אף שבת כן, ומשו"ה בכ"מ שהוא מונה ו' ימים ולאחריהם עושה שבת, ורא"י לזה מהא דאחר שהגיע לישוב וידע שטעה ועשה מלאכה בשבת, לא חייבוהו להביא קרבן, לא חטאת ולא אשם ולא וידוי, הרי שקיים מצות שבת. ועוד, דהא עכו"ם ששבת חייב מיתה, ול"ד בשבת אלא אף אם קבע לו יום אחד לשביתה, ועע"ש [ומהר"ם חאגיז (משנת חכמים אות תקמ"ג) הביא מס' הקנה שהמהלך בדרך ושובת בשביעי, הקב"ה מקבל שביתתו כאילו שובת שבת בזמנה, וכי"ב כ' הגר"י ענגיל (גליוני הש"ס לשבת ס"ט): בשם ס' מגיד מישרים (דמ"ן הב"י, פ' משפטים) דאין שביתתו נחשבת כספק, אלא דהוא דבר עצמי דשביעי ששבת בו הוא הוא שבת שלו, ע"כ. ומ"מ יל"ע אם כוונתו כהרדב"ז, או דמיירו רק דאחר דאין לו ברירה ומצווה לשבות עכ"פ, יחשיב לו הקב"ה את שביתתו כאילו היתה בזמן הנכון, אבל לא שעצם קביעות שבת חדשה חלה כאן (וכצד זה לכא"ו מתבאר יותר בדברי ס' הקנה הנו"י)].

ועי' בביאוה"ל (סי' דש"מ) דדן לענין הנחת תפילין בים שביעי למנינו, והעלה להניח מכמה טעמי, חדא, דרוב הימים הם חול ואזלינן בתר רובא, והאי דאסור במלאכה אפשר משום דעשאוהו רבנן כקבוע, ואף את"ל דיום שבת הוא בכלל קבוע גמור מה"ת, והוי כמחצה על מחצה, מ"מ מידי ספיקא דאורייתא ודאי דלא נפקא, ועוד דהרי פטור תפילין בשבת הוא מפני שהם אות, וממילא זה שעושה מלאכה בשבת ואינו ניכר שבתו, הוי צריך אות אחר (והסכים דטעם ב' לא ברירא כ"כ), ועוד די"ל כמש"כ התוס' הנו"י בתי' ב', דגם בדבר שהוא בשוא"ת מיקרי מינכר, וא"כ מהא דלא תי' הגמ' דמינכר בהא דלא מניח תפילין, משמע שמניח, אולם הסיק דלא יניח בשעת תפילת השבת כדי שלא יהא תרתי דסתרי.

ולכא"ו יל"ד בדברי קדשו, דלכא"ו לפ"ד הרדב"ז והעומדים בסברתו לכא"ו וכנ"ל, דחל עליה שם שבת, לכא"ו י"ל דלא יניח תפילין, ודו"ק, אלא דאף בלא זה י"ל דעל הצד דהאות הוא מצד המצוות התלויות בהם, הרי יתכן דיש לו האות דשבת, וממילא לא יניח תפילין, ודו"ק [ושמא זה גופא הוי טעמו של הביאוה"ל, דטעם ב' לא ברירא כ"כ].

הערות והארות

סימן ש"ח

בדין מוקצה מחמת חסרון כיס במלאכתו להיתר • בגדר המוקצה מחמת חסרון כיס • בענין מוקצה מחמת ח"כ האם יסודו מגזירת כלים או מדין מוקצה • ביאור גדרי טלטול מוקצה • אי נעשה מוקצה מחמת שהוא אסור בשימוש • חובת ניעור בטבלא • האם שרי לטלטל בע"ח לצורך גופם • האם שרי לטלטל מוקצה משום צער בעלי חיים • מאוורר אם חשוב כלי שמלאכתו לאיסור כיון שאינו פועל כי אם על ידי הזלקה • בדין פתיחת דלת מקרר כשיש בה קטניות או תרופות מוקצה • השימוש בכף אשפה בשבת • טלטול מכסה פח האשפה בשבת • ביישוב הסתיירה בדעת מרן בדין טלטול התפליין • יחוד מקום לעפר בבית המרוצף באבנים או נסרים • בדין דלתות הכלים והבית • סוגיא דשברי כלים וביחודם לכלי

בדין מוקצה מחמת חסרון כיס במלאכתו להיתר

סי' ש"ח סעי' א': כל הכלים ניטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס וכו', וכתבו הפוסקים דבמלאכתו להיתר ליכא לחסרון דמוקצה מחמת חסרון כיס, עכ"פ היכא דעדיין משמש למלאכתו ההיתר. ולכאורה קשה משבת מ"ה ע"ב דדנה הגמ' אם לר"ש אסור מנורה אע"פ שקובע לה מקום, והוכיחה הגמ' שמותר מכילת חתנים שאע"פ שקובע לה מקום שרי. ופי' תוס' דע"כ דאי"ז קביעות מקום כשאר האסורים בקכ"ג ע"א, והיינו סיכי זיירי ומזורי שאסורים משום מוקצה מחמת חסרון כיס [פשוט]. וכ"כ בביאוריה"ל בריש הסימן]. ומבואר דהגמ' הוכיחה מכילת חתנים שאי"ז מוקצה מחמת חס"כ, משמע שאסר בקביעות מקום, ומבואר דבלאו הא טעמא היה אסור, ולכן הוכיחה הגמ' שפיר. ומבואר א"כ דגם במלאכתו להיתר שעדיין משמש את תשמישו המותר, איכא לחסרון דמוקצה מחמת חסרון כיס, דהרי איירי באהל שמותר להשתמש בו בשבת כמבואר שם ברש"י. והנה במוקצה מחמת חסרון כיס בדף קכ"ג ע"א מבואר דהנך דסיכי זיירי ומזורי משום קביעות מקום שלהם הוי חסרון כיס, וכ"כ בביאוריה"ל ד"ה חוץ דמשום הקפידא מייחד להו מקום. והנה לא משמע שבכל מוקצה מחמת חסרון כיס הוא משום קביעות מקומו, דהוא לכאורה רק סימן לקפידתו, ולא סיבת הקצאתו, ולדינא א"צ בדוקא קביעות מקום. אמנם בסוגיא הנ"ל בדף מ"ה ע"ב מבואר לכאורה דקביעות מקום הוא הקובע את סיבת היותו מוקצה מחמת חסרון כיס. ועדיין י"ל דהגרד כנ"ל, דהרי הוא סימן שלפי קביעות מקומו כך נקבע קפידתו. אמנם אי נימא דבאמת בתרי גווי משכח"ל למוקצה מחמת חס"כ, א. מצד קביעות מקומו. ב. מצד הפסדת תשמישו, א"כ י"ל דהגמ' בדף מ"ה ע"א דדנה משום קביעות המקום, שזהו הקובע את המוקצה מחמת חס"כ, ממילא הוא הדין במלאכתו להיתר, וכן הוא בסיכי וכו' בדף קכ"ג ע"א, ורק בהנך דדף קנ"ז ע"א דהוא מחמת תשמישו, בזה שפיר י"ל תשמיש בשבת, ולכן מותר. אמנם כ"ז הוא חידוש, וצ"ע.

שמעון בן גיגי - רוממה

בגדר המוקצה מחמת חסרון כיס

בגדרי הדין דמוקצה מח"כ מצינו לכאורה חילוקי גדריים המצריכים ביאור, הנה מבואר גר"ז סי' ש"ח ס"ד דישנו תנאי בסיסי במוקצה מחמת חסרון כיס, שיהיה סוג כלי כזה שגם לולא היותו מוקצה מח"כ הרי הוא כלי שמלאכתו לאיסור.

אמנם נראה ברור דכולי עלמא יודו שאי"ז הגדר היחידי למוקצה מח"כ, דהלא כלים העומדים לסחורה גם הם אסורים, ואע"ג שאינן כשמל"א, כאוכלין העומדים לסחורה שמבואר דינם להלן בסיומן ש"י סק"ד שלולא שאדם לא היה מקפיד עליהם היו מוקצה מח"כ.

דוגמא נוספת לגדר אחר במוקצה מחמת חסרון כיס, יש להביא ממה דמצינו בפוס' ששעון קיר יתכן דהוא מוקצה מח"כ (עי' מנחת שבת סי' פ' סק"ה), אע"ג שבפשטות נקטו שאיננו כשמל"א.

(ואמנם בשעון תיבה היתר היעב"ץ במור וקציעה רק לצורך מקומו, וצ"ע בכוונתו כיון שמתו"ד שם נראה שלא הסכים כלל עם המהרי"ל, שיסוד המוקצה בשעון הוא משום מדידת הזמן, וא"כ מדוע לא הותרו שעוני התיבה רק לצורך מקומו, וצ"ע). וצריך להבין כיצד יתכן הדבר שיטעם שני גדרי דינים הנכללים בכלל במוקצה מח"כ.

וצריך לבאר שיסוד מוקצה מח"כ היינו בזה שמקצה דעתו בעלמא לגמרי מהזות הדבר, ואינו כשמל"א שכל האיסור שלו הוא בזה שמלאכתו לאיסור, אמנם כיון שמשמשים בו לעיתים גם לדברים אחרים, הרי שלא מקצה דעתו מן החפץ לגמרי, וממילא הוא נשאר כלי. ובמוקצה מח"כ הענין הוא שמחמת שמלאכתו שממנה אינו מקצה את דעתו בעלמא היא מלאכת איסור, נמצא שבשבת הוא מקצה דעתו לגמרי מן החפץ.

[ונפק"מ יש בדבר לקבוע מיהו הקובע את תשמישי הדבר, דבחי"כ הולכים ע"פ כאו"א, כיון שבאמת הוא כלי ובמחשבתו מפקיע מלהיות כלי].

אלא שכדי להגיע לדרגה כזו צריך כאילו ב' שלבים, שראשית כל הוי הדבר מוקצה מדעתו בגלל שאין לו אפשרות להשתמש בדבר, ושנית כיון שמייחד לו מקום וחושש להזיזו הרי"ז חמור יותר, שהוא מקצה מזה דעתו לגמרי, ואילו היה לו תשמיש היתר בשבת הרי שלא מקצה לגמרי דעתו, כיון שסוכ"ס רגיל להזיזו לצורך דברים מסוימים המותרים בשבת.

יסוד זה שמוקצה מח"כ נפעל בבי' שלבים מתבאר היטב בלשונו של התוס' שבת וז"ל: "ואם הוא דבר שמקפיד עליו ביותר, כגון סכין של מילה **דאית ביה תרי טעמי לאיסורא, חדא שמלאכתו לאיסור דמכח זה מקצה דעתו מיניה, וגם הוא חסרון כיס דמחמת כן מקצה דעתו טפי מיניה**, אסרו גם לצורך גופו ומקומו. אך אם הוא דבר שמלאכתו להיתר, אף שיש בו חסרון כיס, לא נגרע כוחו בשביל זה, דכיון שיכול להשתמש בו בשבת כדרך תשמישו בחול, לא מקצה דעתיה מיניה כלל".

ולפי"ז נוכל להבין הדוגמאות האחרות של מוקצה מח"כ, דאם אף פעם אינו מוזיז, שצורת התשמיש שלו היא בצורה קבועה, הרי שגם אם מלאכתו להיתר, לגמרי מקצה דעתו מדבר זה, ולכך הוי מוקצה מח"כ. אלא דאכתי קשה א"כ למה ארון כבד לא יהיה בכלל זה.

י"ל בגדר יחוד מקום, דמחד נראה שזו המהות של מוקצה מח"כ, כמבואר בביאוריה"ל ומקורו מגמ' שבת קכ"ג א' ומתוס' בדף מ"ה ב'. ומאידך קשה מאד מנייר חלק העומד לכתובה שבמ"ב בסי' ש"ח סק"ג, ומשטרות כסף כמבואר במנחת שבת דהוי מוקצה מח"כ, ולכאורה שם לא מיירי בייחד לו מקום דייקא, דהלא דרך שטרות כסף שאין מייחדין להם בדוקא מקום מסוים, ועוד עיין היטב בשעה"צ בסי' ש"י בסק"ט שמשמע שהתנאי של יחוד מקום זוהי תוספת חידוש של הבית מאיר ולא שזה עיקר הטעם, וצ"ע.

עוד צריך להבין אם זו באמת המהות של המוקצה, א"כ למה זה שמייחד מקום מחמת כבדו אי"ז סיבה שיהיה מוקצה.

ונראה לבאר דשאני יחוד מקום דמוקצה מח"כ שאינו יחוד מקום פיזי, אלא הקצאה גמורה מטלטול שלא לצורך [וכ"כ הגרש"ז בשש"כ], וכן מורה משמעות לשון רש"י שבת קכ"ג א' מיחד להו מקום - מקצה להו בידים, היינו שיחוד המקום הוא רק סימן להקצאה בידים מדבר שעושין בו תשמישין נוספים [וניתן לקחת דוגמא לדבר מפלאפון, שאדם כן משתמש בו גם לשרטוט קוים ישרים, ואילו בשטרות כסף לא, או מבחן אחר אם משתמש בזה לצורך נתינתו לילד לשחק בן].

השתא לפי"ז נימא דבאמת אין הענין תלוי במציאות של יחוד מקום, אלא ב"רעיון" שהקצה מדעתו טלטול הדבר שלא לצורך, ובה יש לומר כמו שפתחנו שאליו זה כלי שמלאכתו להיתר הרי שלא מקצה הדבר כ"כ מדעתו, כיון שסו"ס משתמש בו לצרכי ההיתר, אבל כאשר הוא להיתר ובכל זאת לגמרי מסיח דעתו ממנו כגון שהוי לסחורה, או

שצורת השימוש שלו היא באופן שמחמת חשיבות השימוש לא משתמש בו לדברים אחרים כבשעון קיר, אז הוי מוקצה מח"כ.

מרדכי רוטנברג - קרית יובל

בענין מוקצה מחמת ח"כ האם יסודו מגזירת כלים או מדין מוקצה

א. במשנה [שבת דף קכג:] ר' יוסי אומר כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה, וברש"י ביאר הטעם דיתד של מחרישה ומסר הגדול לא ניטלין משום דמקפיד עליהן ומייחד להם מקום, דלא חזו למלאכה אחרת, ובגמ' הוסיפה עוד כלים שאין ניטלין, אוכלא דקצרי וחרבא דאושכפי וסכינא דאשכבתא וחצינא דנגרי, שכולם דומים ליתד של מחרישה, וביאר רש"י הטעם דכל הני קפיד עלייהו משום דנפגמים ומקצי להו בידים.

מבואר מדברי רש"י דבסוגיית **מוקצה** עסקינן, ומשום דמקפיד על הכלים הנ"ל מקצה אותם, ולכך אסורין בטלטול, וכן כ' רש"י לקמן [דף קנז]. על דברי הגמ' דאפי' ר"ש מודה בכלים הנ"ל שאין ניטלין, שכ' שם בד"ה חוץ ממסר הגדול **דמוקצה** מחמת ח"כ הוא שמקפיד שלא ישתברו החריצים, ולכך מקצה את הכלים מחמת ח"כ. ובאמת כן לשון הגמ' שם אבל **במוקצה** מחמת ח"כ אפי' ר"ש מודה, וכן בטור ריש סי' ש"ח כ' על הכלים הנזכרים דהוה ליה כאילו **הקצם**, כיון שמקפיד עליהם.

והנה בגמ' אמרינן: ת"ר בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת, מקצוע של דבילה וכו' התירו וחזרו והתירו וכו', עד שאמרו כל הכלים ניטלין חוץ מן מסר הגדול ויתד של מחרישה, וביאר רש"י דבראשונה התירו רק ג' כלים, וגזרו על כל טלטול הכלים בימי נחמיה בן חכליה, עד שהתירו חלק מהכלים באופנים מסוימים, ומ"מ מסר הגדול ויתד של מחרישה לא התירו, ומבואר מדברי הגמ' דגזרו על מסר גדול ויתד של מחרישה, ואסרו את טלטולם **בגזירת הכלים** של נחמיה בן חכליה.

וכבר ביאר הגר"א [יו"ד סי' רס"ו סק"ב] דגזירת כלים אינה משום איסור טלטול מוקצה, אלא גזירה על כלים אע"פ שאינם מוקצה, וכ' שם נפק"מ דבכלי שמל"א שטלטלו לצורך גו"מ מותר להמשיך לטלטלו ולהיכן שרוצה, כיון דאיסור טלטולו הוא משום גזירת כלים, והתירו גזירתם בנוטלו לצורך כגון לצורך גו"מ, ולכך יכול להצניעו היכן שירצה, משא"כ בסכין של מילה דאיסור טלטולו משום מוקצה, אחר שמל אסור להמשיך ולטלטלו, דדוקא בשעת המילה הותר, או נדחה דין מוקצה שבה, ולאחר המילה חזר לאיסורו דהוי מוקצה, ומוקצה לא הותר לטלטלו אע"פ שטלטלו לצורך, א"כ מבואר מדבריו דיש כלים וחפצים שאסור לטלטלן משום מוקצה, ויש כלים דאסור לטלטלן משום גזירת כלים שגזרו בזמן נחמיה בן חכליה. ולפי"ז ק' אמאי כ' רש"י דכלים שיש בהם חסרון כיס אסור לטלטלן משום **מוקצה**, וכן כ' הגר"א הנ"ל בסכין של מילה דאיסורו משום מוקצה מחמת ח"כ, וכן הגמ' בשבת דף קנ"ז, הרי מלשון הגמ' הכא משמע דאיסורו משום גזירת כלים, דהרי אמרינן בראשונה גזרו על כל הכלים, והתירו וחזרו והתירו כלשמ"ל עד שאמרו כל הכלים ניטלין חוץ ממסר הגדול וכו', מוכח דמסר הגדול דמקפיד עליו משום ח"כ לא התירו, אלא בגזירתם קיימא דאסור לטלטלן משום גזירת כלים, כיון שאין בכלים שמקפיד עליהם משום ח"כ לא התירו אותם מגזירת כלים. ולגר"א דיש שני איסורים מדברנן, חדא גזירת כלים, ועוד גזירת מוקצה, אמאי כלים דיש בהם ח"כ אסורין משום מוקצה ולא משום גזירת כלים, דכן מוכח מדברי הגמ' דנשאר בגזירתם.

[אמנם שיטת החת"ס בהקדמה לחידושו על ביצה מהדורא תנינא, דגזירת **טלטול** של מוקצה (לא אכילת מוקצה) הוי מגזירת כלים דנחמיה, ודלא כדס"ל לגר"א דשני גזירות הם, ולשיטתו לא קשה כלל, דהגמ' **דמוקצה** מחמת ח"כ והגמ' דגזירת כלים בחדא גזירה איירי].

ואפי' דאה"נ בכלים המוקצים מחמת ח"כ איסור

אברני רובני הנוללים
"אליבא דהלכתא"

טלטולם הוא משום תרתי, חדא גזירת כלים דנחמיה, ועוד איסור טלטול מוקצה, וצריכא לתרי האיסורים הנ"ל, ובסכין של מילה איכא נפק"מ לגר"א דס"ל דסכין של מילה אע"פ שמל בו בשבת הוי מוקצה, ואסור להמשיך ולטלטלו לכל מקום שירצה, דאם משום גזירת כלים דנחמיה היה מותר להמשיך ולטלטל את סכין המילה, כיון שנטלו לצורך למול את התינוק, ובמקום שנטלו לצורך משמע מלשון הגר"א יו"ד סי' רס"ו דהתירו משום לצורך (לצורך) התירו גזירת כלים כמו שהתירו כלי שמל"א לצורך גופו, וכן כלי היתר דיש בהם צורך שבתחלה אסרום ואח"כ התירו, שראו שהעם חזר לשמור שבת כראוי, ורק כלי שמוקצה מחמת ח"כ לא התירו דלא נצרך הוא, משא"כ סכין של מילה ודאי יתירו, דהרי לצורך נטלו, ומ"מ משום מוקצה נאסר להמשיך ולטלטלו, דמוקצה לא התירו לטלטל גם לצורך.

ומדברי החיי אדם כלל ס"ו נמי משמע כן, דכ' בסעי' ד' גבי כלי שמל"א דאסור לטלטלן, **חדא** משום דאדם **מוקצה** דעתו מהן מחמת איסורן, **ועוד** משום שמה יבא לעשות מלאכה בהן, וכן בהיתר טלטול לצורך גו"מ כ' דהטעם להתיר חדא משום **דהתירו** לצורך שבת, ולכך מותר לטלטל לצורך גופו כגון לפצוע אגוזים וכיוצא בו לצורך שבת, ועוד הוסיף טעם וכו' דלתשמישים אלו אינו מקצה דעתו מהם, מוכח מדבריו דכשמל"א אסור לטלטלו חדא משום מוקצה, ועוד משום שמה יעשה בו מלאכת איסור. ויש לעיין, הרי בסעי' א' הביא את טעמי הרמב"ם במוקצה, ואחד מהטעמים הוא בכש"ל משום שמה יעשה מלאכת איסור, א"כ אמאי כ' דאסור לטלטל כשמל"א משום מוקצה, ועוד שלא יעשה מלאכה, הרי טעמא של מוקצה לרמב"ם בכש"ל שמה יעשה מלאכה, מוכח דאיכא שתי סיבות לאסור, חדא משום **מוקצה**, שנית שמה יעשה מלאכה, ונגזרו בשני זמנים, בזמן אחד גזרו על טלטול מוקצה, ובזמן אחד על גזירת כלים שמל"א שמה יעשה בהם מלאכה בזמן נחמיה, דאז היו פרוצים באיסור מלאכה כדקתני שהיו דורכים בגת, ולכך לא התירו כש"ל"א, וכן משמע דס"ל בכלי שמוקצה מחמת ח"כ דאסור בטלטול משום תרתי, חדא מהגזירה, ועוד משום מוקצה, דבכלל ס"ה סעי' ג' (סק"ז) כ' מוקצה מחמת ח"כ דהיינו שמקצה אדם מדעתו מלהשתמש בהם, א"כ אסר משום מוקצה, ובכלל ס"ו סעי' ב' כ' גבי כתבי הקודש וכו' ומשקין אע"פ שיחדן לסחורה ואיכא ח"כ, כיון שהם לצורך שבת לא רצו לגזור. והוסיף: ולכן אפי' לא הזמנים לא במחשבה ולא בדיבור מותר לטלטלן, שהם דברים שמצוה לעסוק בהם או להתענג, משמע מדבריו דבא לומר דחדא אין לגזור עליהם, פי' בגזירת נחמיה דדבר שהוא לצורך שבת לא גזרו, ועוד דמוקצה נמי לא הוה ולא צריך להזמין, לאפוקי ממוקצה כיון שמצוה לעסוק בהם או להתענג לא מקצה ליה. ויל"ע אם כוונתו כן, מ"מ משמע קצת דס"ל דגם במוקצה מחמת ח"כ איכא תרתי, חדא גזירת נחמיה ועוד מוקצה.

ואם כנים דברינו אפשר ליישב את דברי הפרמ"ג בריש הלכות מוקצה שחידש דכלים המוקצים מחמת ח"כ חמורים מכל המוקצים, ויותר ממוקצה מחמת גופו, חדא דאפי' בשכח ממח"כ על הטבלא אסור נערה, ועוד בטלטול מהצד לצורך דבר המותר בח"כ אסור, וכן טלטול בגופו בח"כ אסור [ובמ"ב סי' ש"ח סק"ג י"ג מתיר לענין אימול טלטול בגופו], ודייק כן מדברי הב"י שכ' שמדברי הטור משמע דכלי שמוקצה מחמת ח"כ אין לו צד היתר לטלטלו. ודבריו מוקשים הם, האיך **כלי** אע"פ שמוקצה מחמת ח"כ חמור מאבן, דהוא מוקצה מחמת גופו בהקצאתו שיש בו את ההיתרים הנ"ל. ואי"ל לחלק דבאבן לא הקצהו הקצאה חיובית, אלא אבן מוקצה ועומד הוא, משא"כ בכלי שמוקצה מחמת ח"כ הקצהו, דהרי גם רגוגרות וצימקים משמשים ע"י דחיה בידים דינם כמוקצה מחמת גופו, ולא נאמר בהם החומרות של מוקצה מחמת ח"כ שהביא הפמ"ג.

ולדברינו יש ליישב קצת דבריו, דמשום איסור

דאתקצאי וכו', הרי הכא לא דחיה בידים, ובהא פסקינן כר"ש דלא אמרינן מיגו דאתקצאי, וכן כ' המג"א בפ"י דווקא במקום דחיייה בידים אמרינן מיגו דאתקצאי כסי' רע"ט ס"ק י"א, א"כ אמאי ס"ל הכא בכלי המוקצה מחמת ח"כ, כגון יתד של מחרישה שנשבר, ונסתלקה הקצאת הבעלים ממנו, דמ"מ אסור לטלטלו משום מיגו דאתקצאי לביהש"מ וכו', הרי לא דחיה בידים בביה"ש.

והנה יש לברר אמאי בעינן כלל לדחיה בידים, נימא מיגו דאתקצאי וכו' ללא דחיה בידים, דכיון שאינו מוכן או דמקצה ליה בביה"ש מוקצה הוא לכל השבת. ואפ"ל בזה ב' צדדים, האחד כיון שהאדם יושב ומצפה כגון בנר מתי תכבה נרו, וממילא נימא מוכן בביה"ש לזמן שיכבה, ולא נאמר מיגו דאתקצאי וכו', ומשום כן אמרינן דכיון דדחיה בידים א"כ אינו מצפה שנרו יכבה, ולא מכינו מער"ש לזמן שיכבה, דע"י שדחהו **בידים** סילק דעתו ממנו, ולצד הני"ל בזמן שאנו יודעים שלא יושב ומצפה נאמר מיגו דאתקצאי וכו' גם במקום שלא דחהו בידים, דהרי הא דבעי דחיה בידים לסלק את היושב ומצפה, ובמקום שלא מצפה לא בעי דחיה בידים. ואפשר לבאר צד אחר דבעי דחיה בידים גם במקום שלא יושב ומצפה, דאם לא דחיה בידים לא נאמר מיגו דאתקצאי וכו', והטעם דגם אם האדם לא יושב ומצפה, ומכינו בדעתו בביה"ש לזמן שיהיה מוכן בשבת, מ"מ כיון שלא הקצהו בדעתו והדבר יש לו אפשרות שתפסק הקצאתו, מוכן הוא ביהש"מ לזמן ההוא, משום דלצד זה לא בעי הכנה חיובית, כלומר שהאדם יכינו בדעתו, אלא סגי בזה הדבר לא הוקצה, וא"כ מוכן הוא בביה"ש לזמן ההוא, ולכך בעי דחיה בידים להקצותו בביה"ש, דמשום כן תפסק הכנתו ונאמר בו מיגו דאתקצאי וכו', דע"י הקצאתו לא מוכן הוא לכל השבת.

ונראה דבהא פליגי המג"א ורע"א, דהמג"א ס"ל דהא דבעי דחיה בידים לומר מיגו דאתקצאי וכו' הוא דווקא במקום שיושב ומצפה, ולסלק את ציפייתו צריך דחיה בידים, אולם במקום שלא יושב ומצפה גם ללא דחיה בידים נאמר מיגו דאתקצאי וכו', ולכך ס"ל דבכלי המוקצה מחמת ח"כ, אע"פ שנשבר בשבת ופסקה הקצאתו אמרינן מיגו דאתקצאי וכו', כיון שלא יושב ומצפה מתי ישבר הכלי, ואי"ז בדעתו כלל, ולכך במקום שלא יושב ומצפה לא בעי דחיה בידים לומר מיגו דאתקצאי וכו', אלא אמרינן אע"פ שלא דחיה, משא"כ רע"א ס"ל דגם במקום שלא יושב ומצפה בעי דחיה בידים לומר מיגו דאתקצאי וכו', ולכך ס"ל דבכלי המוקצה מחמת ח"כ דליכא דחיה בידים ונשבר ופסקה הקצאתו, לא נימא מיגו דאתקצאי כיון דלא דחיה בידים.

ומוכח דכן היא שיטת המג"א, דהנה כ' בסימן תק"א ס"ק ב' בהא דהתיר השו"ע בע"ח בריאים שמתו בשבת, והטעם משום דיושב ומצפה שמו ישחטנו חש"י בשבת, כדברי התוס' בחולין, משמע דאם לא יושב ומצפה אסור, אע"פ דבהמה לא הוי דחיה בידים, כדפסק השו"ע כסי' ש"י סעי' ב' דהשוטט לחולה אפי' שנחלה בשבת מותר לבריא, אע"פ דבער"ש החולה היה בריא, והבהמה מוקצה בביה"ש מחמת איסור, ונימא מיגו דאתקצאי, כ' המג"א שם ס"ק ד' דלא אמרינן מיגו וכו' משום דבהמה לא דחיה בידים, לכך לא אמרינן מיגו, מוכח דאע"פ דבהמה לא הוי דחיה בידים, מ"מ כ' בהלכות יו"ט דמותרים בע"ח שמתו מחמת שיושב ומצפה, משמע דאם לא יושב ומצפה, אע"פ דלא דחיה בידים הוי מוקצה ואסור, וכשיטתו אזיל דדחיה בידים בעי רק במקום שיושב ומצפה לסלק את היושב ומצפה.

[ואין להקשות דכמו בבע"ח יושב ומצפה אימתי תשחט אפי' ע"י חש"י, אע"פ דהוי לא מצוי, נימא גבי כלי המוקצה מחמת ח"כ דיושב ומצפה לכשישבר להשתמש בו לכל, זה אינו, דגבי בהמה דעומדת לשחיטה בחול, בשבת נמי יושב ומצפה, דמצפה כל היום לשחוט, דלכך עומדת, אבל פשוט דגבי כלי שלא עומד לישבר לא מצפה, דלא לכך עומד].

ובהבנת הדברים פליגי רע"א והמג"א בשורש הדין דאמרינן מיגו דאתקצאי, והוא דסמכו חכמים עה"פ והכינו, דהמוכן בביה"ש מוכן לכל השבת, ושאינו מוכן בביה"ש אינו מוכן לכל השבת, ופליגי בגדר המוכן, דלמג"א בעי שהאדם יכינו בדעתו ובמחשבתו בדבר שאינו עומד מוכן בביה"ש [פי

המוקצה הוא **אינו מוכן**, דכלי היתר מוכנים הם לתשמיש המותר בשבת וביו"ט, אע"פ שמקפיד עליהם על תשמיש שלא מיוחד להם, מ"מ בשם אינו מוכן אינו, אלא ס"ל דגדר המוקצה נקבע ע"פ האדם **בהקצאתו**, ולכך ס"ל דגם בכלי היתר כגון סכין של שחיטה ביו"ט אסור לטלטלו, אע"פ שמוכן לתשמישו המיוחד לו ביו"ט לשחיטה בהיתר, מ"מ בדעת האדם הוא מוקצה ומנודה בעיקרו, ולכך ס"ל דהוי בגדר **מוקצה** שאסרו חכמים לטלטלו שלא לצורך ביו"ט, ולצורך השחיטה הותר מוקצה לצורך או"נ].

ובמ"ב ס"י ש"ח סק"ח כ' דחפץ כבד שנוהר מלהניעו ממקומו בחול שמה יפסד ויתקלקל, הוי מוקצה מחמת ח"כ ואסור לטלטלו, אע"פ ששימושו של הכלי הם היתר אסור לטלטלו, ולכאורה נוכיח דס"ל דגם בכלי היתר אמרינן מוקצה מחמת ח"כ. ויש לחלק דכלי היתר כגון סכין של שחיטה ביו"ט, שאני מחפץ שלא מזיזו ממקומו בחול, דסכין של שחיטה **מטלטלו** בחול לשחוט בו, אלא דלשאר תשמישים מקפיד עליו, ומ"מ מטלטלו לצורך שחיטה, א"כ לא מקצהו לגמרי, משא"כ בחפץ כבד שלא מזיזו שמה יפסד, לא מזיזו **כלל** בחול מפני הפסדו, ואע"פ דמשתמש בו להיתר מ"מ לא מטלטלו כלל, ולכך כלפי טלטול לא מטלטלו לעולם, אלא מקצהו לגמרי מטלטלו, אלא דמ"מ חידש המ"ב דאע"פ שבשימוש שמשמש בחול ללא שמוזו ממקומו לא הקצהו, מ"מ כיון דמטלטלו הקצהו לגמרי הוי מוקצה מח"כ שאסור לטלטלו [פי' דחלוק שימוש הכלי מטלטול].

א"כ נתברר דפליגי מהו הגדר שעל פיו נקבע המוקצה שאסרו חכמים לטלטלו, יש דס"ל דמה **שאינו מוכן** הוא הקובע, ויש דס"ל דמה שאדם מקצה מדעתו, וכלי המוקצה מחמת ח"כ יש בו את שניהם, דמשום שאדם מקפיד שלא להשתמש בו תשמיש אחר חוץ מתשמישו המיוחד לו מחמת ח"כ, ותשמישו המיוחד לו אסור להשתמש בו בשבת מחמת איסורו, כגון יתד של מחרישה שאסור לחרוש בו, א"כ אין בו כלל שימוש, ו**אינו מוכן** לשום תשמיש, ומתקיים בו הגדר של אינו מוכן, וכן האדם מקצהו מדעתו מלהשתמש בו מהטעם הנ"ל דמקפיד על תשמישים אחרים בו, ולתשמישו המיוחד לו אסור בו בשבת מחמת חילול השבת. אמנם כ"ז שייך אם סיבות הנ"ל קיימים, ובגלגל מקצה מדעתו, אבל בזמן שאין הסיבות הנ"ל קיימים, כגון ביתד של מחרישה שנשבר בשבת, דאחר שנשבר לא מקפיד עליו אלא ישתמש בו כל תשמיש, יש לעיין האם נמשך לאסור לטלטלו בשבת, או דנימא כיון שפסקה הקצאתו נתיר לטלטלו.

ופליגי בהא רע"א והמג"א, דהמג"א ס"י ש"ח ס"ק י"ט פסק דכלים המוקצים מחמת ח"כ אפי' שנשברו בשבת אסור לטלטלו, ורע"א בהגהות שם הק' עליו דכיון דנשבר כבר אינו מקפיד עליו מחמת ח"כ ופסקה הקצאתו, ונתיר מעתה לטלטלו. ושורש מחלוקתם האם אמרינן בכלי שמוקצה מחמת ח"כ, מיגו דאתקצאי לביה"ש אתקצאי לכולי יומא, וכלשון רע"א שם דכ' דכיון שנשבר לא הוי מוקצה, אלא ר"י דס"ל מיגו דאתקצאי, אבל לר"ש דפסקינן כוותיה לא אמרינן מיגו דאתקצאי, ואזיל בזה רע"א לשיטתו דלא אמרינן מיגו דאתקצאי, וכ' בסי' ש"ח סק"א דבסכין של מילה אם באמצע שבת רצונו שלא להחזיקו עוד למילה, אלא להשתמש בו לשאר תשמישים, מותר לטלטלו, דנסתלקה הקצאתו, ומיגו דאתקצאי וכו' לא אמרינן לר"ש דפסקינן כוותיה. אלא דשם הק' דא"כ נתיר לטלטלו לצורך מקומו כיון דיש לו היתר טלטול ע"י שמבטל הקצאתו, ועוד כ' שם דמתוס' בביצה לא משמע כן, וסיים וצע"ג.

ולכאורה ק' על דברי רע"א שכ' דפסקינן כר"ש דלא אמרינן מיגו דאתקצאי וכו', הרי בנר שהיה דולק ביהש"מ וכבה בשבת אסור לטלטלו משום דאמרינן מיגו דאתקצאי וכו', וכדפסקו הטור והשו"ע ס"י רע"ט סעי' א'. וצ"ל דשאני נר **דדחיה בידים**, ובהא פסקינן דווקא דאמרינן מיגו דאתקצאי וכו', אבל במקום שאין דחיה בידים פסקינן דלא אמרינן, וכדבהיא ה"ב ס"י רע"ט סעי' ה' בשם הרשב"א, וכן כ' ה"ב"ח בשם התוס' בריש הסימן, ולכך ס"ל לרע"א בכלי המוקצה מחמת ח"כ, דכיון דלא דחיה בידים לא אמרינן מיגו דאתקצאי וכו'. אלא דלפי"ז צריך לבאר את שיטת המג"א דס"ל דאמרינן מיגו

המילה חזר להקצאתו, וכ' הטעם שמותר שאין מוקצה לחצי שבת, ובביה"ש מוכן הוא למול בו בשבת [אבל בשבת שאין לו מילה ודאי אסור משום דהוי מוקצה מחמת ח"כ, כ"כ שם]. ובמהרי"ל חלק עליו וס"ל דהוי מוקצה, וכן בט"ז ובגר"א שם כ' דהוי מוקצה, וביאר הט"ז דלא הוי בכלל מוקצה לחצי שבת, משום דלא הוי **ראוי** בביה"ש אלא לעשות בו מילה, משא"כ מוקצה לחצי שבת הוי ראוי לכל בביה"ש, וביותר כ' הגר"א דסכין מילה הוי **מוקצה**, אלא שמותר למול בו משום צורך מצוה. א"כ המהרש"ל ס"ל דגדר המוקצה דע"פ יקבע הא דאסור לטלטלו, הוא האם הדבר מוכן אם לאו, דחפץ שאינו מוכן בביה"ש מוקצה הוא ואסור לטלטלו, ולכך ס"ל בסכין של מילה כיון שמכינו למול בו בשבת זו, א"כ נקרא מוכן, וא"א להכלילו בגדר **אינו מוכן** דהוי מוקצה, דמ"מ הכינו, אע"פ דלשאר תשמישים לא הכינו, דהרי מקפיד עליו שלא להשתמש בו מחמת ח"כ, מ"מ א"א לקרוא לו אינו מוכן אם מכינו למול בו. והט"ז ובפרט הגר"א ס"ל דגדר המוקצה שע"פ יקבע הא דאסור לטלטלו, הוא ע"פ הקצאת האדם, דאם מקצהו אסור לטלטלו, א"כ אע"פ דהאדם מכין את סכין המילה למולו בשבת זו, מ"מ בודאי בדעתו של האדם מקצהו, פי' מנדהו מתשמישיו, דמקפיד עליו ביותר ומקצהו מכל דבר מחמת ח"כ, ונקרא **מוקצה**, ומה שהאדם מקצה אסור לטלטלו. ובקצת ביאור יותר, דלאדם איזמל המילה מוקצה בדעתו ביותר, דמקפיד עליו מאוד ומייחד לו מקום מסוים שלא יפגם, ובדעתו מקצהו ומנדהו, אלא דמל בו, ואעפ"כ בדעתו עדיין מקצהו, ומה שמל בו לא מוריד את הקצאת דעתו ממנו, ומחמת דגדר המוקצה הוא דמה שמקצה האדם אסור לטלטלו, לכך ס"ל דגם סכין של מילה דגדר המוקצה הוא שאינו מוכן, א"א לקרות לסכין שימול בו בשבת אינו מוכן כאשר מכינו למול בו. והמדקדק בלשונם יראה דהמהרש"ל שמתיר נתן בו טעם **דמוכן** הוא למול בו, והגר"א והט"ז כ' בלשונם דהוי **מוקצה**.

והנה פליגי הפוסקים, וכן יש לדקדק מדברי הראשונים דפליגי במוקצה מח"כ בכלי היתר, דהכלים שמוקצים מחמת ח"כ המוזכרים בגמ' הוו כלים שמ"ל, כגון יתד של מחרישה דהוי כלי שמלאכתו לאיסור לו, ולשאר תשמישים אינו משתמש בו כיון שמקפיד עליו, א"כ לאדם בשבת אין בו כל תשמיש, א"כ בודאי מקצהו, משא"כ בכלי שמלאכתו להיתר א"כ התשמיש שמיוחד לו הוי היתר, אלא שמקפיד עליו ביותר מלהשתמש בו לשאר תשמישים, כגון סכין שחיטה ביו"ט, בהא פליגי, דהמהר"י אבוהב ס"י ש"ח כ' כלי שהוקצה מחמת ח"כ יהיה מלאכתו לאיסור או **להיתר** כמו סכין של מילה או שחיטה, שבאלו לא התירו לטלטל בשום צד מפני שבראשון ימיחיד להם מקום ומוקצה מדעתו, א"כ כ' בפירושו דגם כלי היתר הוו מוקצים מחמת ח"כ, ובגר"ז ס"י ש"ח סעי' ד' כ' דכלים היקרים ביותר, אע"פ שלא עומדין לסחורה אלא שמלאכתם **לאיסור**, ומקפיד עליהם שלא להשתמש בהם תשמיש אחר שלא יפחתו דמיהם, אסורים משום ממח"כ, ומדכ' והתנה דווקא דהוו כלים שמ"ל, מבואר דס"ל דכלי היתר לא הוי מוקצים מחמת ח"כ.

ומהראשונים נמי יש לדקדק דפליגי בזה, דרש"י [שבת דף קכג: ד"ה ויתד] כ' גבי יתד דהוא מוקצה מחמת ח"כ דלא חזו **למלאכה אחרת**, משמע דווקא כלי שאין לו כלל שימוש אחר, ולתשמיש המיוחד לו נמי מקצהו דהוי איסור, ואע"פ שכ' דקפיד עליו, פי' דהוי מוקצה מחמת ח"כ, חזר והוסיף דלא חזו למלאכה אחרת, מוכח דדווקא בכלי שמלאכתו לאיסור ואין לו אפשרות למלאכה אחרת, אז הוי מוקצה, ולא בכלי היתר דיש בו שימוש כל שהוא. וברא"ה בביצה דף י"א ד"ה אמר אביי כ' וז"ל: דמוקצה מחמת ח"כ לא מיתסר בכלים שמלאכתו להיתר, א"כ כ' בפ"י דבכלי היתר לא אמרינן מוקצה מחמת ח"כ, ומתוס' [שבת דף מו: ד"ה והא כילת] מדוקדק מדברי הרשב"א דדימה מנורה וכליה דהם כלי היתר, לגמ' לקמן דף קכג. גבי סיכי ומזורי דהם כלים שמלאכתן לאיסור ומוקצים מחמת ח"כ, דלא שני במוקצה מחמת ח"כ בין כלי היתר לאסור, ע"ש בפני" דדייק כן.

ובודאי דהראשונים והפוסקים דס"ל דגם בכלי היתר שייך נמי מוקצה מחמת ח"כ, לא ס"ל דגדר

לטטול **מוקצה** מותר לטלטל מן הצד, וכן הותר לטטול בגופו כמו בכל סוגי המוקצה, אולם הכא בכלי המוקצה מחמת ח"כ שאני דנאסר גם משום גזירת כלים, ו**אפשר** דמשום גזירת כלים לא התירו לטטול אפי' מן הצד ואפי' בגופו, והטעם דבגזירת כלים בראשונה לפני שהתירו החמירו מאוד, דאסרו את כל הכלים ואפי' כלי היתר בטלטול חוץ מג' כלים, כדי לגדור איסורי שבת שהיו מקילין בהם, וכשחזרו והתירו התירו כלי היתר וכלי שמל"א באופנים מסוימים, אבל כלים שיש בהם ח"כ לא התירו, ובגזירתם קיימא, ולכך חמורים משאר מוקצה.

ואפי' ליישב את הגמ' הנ"ל שסותרות בדרך אחרת, דכלי שמקפיד עליו משום ח"כ איסור לטטולו רק משום מוקצה, דכן משמע מדברי רש"י שכ' דמקצי להו, וכי כן על דברי המשנה והגמ' בדף קכג: אע"פ דשם איירי בגזירת כלים דנחמיה, וכן כדמוכח מלשון הגמ' בדף קנז: דמודה ר"ש ב**מוקצה** מחמת ח"כ. והא דמשמע מדברי הגמ' בדף קכג: מדת"ר בראשונה וכו' והתירו וחזרו והתירו וכו', עד שאמרו כל הכלים ניטלין חוץ ממסר הגדול וכו', משמע דכלים שמקפיד עליהם משום ח"כ לא התירו, ובגזירתם קיימא, וא"כ איסור לטטולן משום גזירת כלים דנחמיה, צ"ל דהסיבה דלא התירו הוא משום **מוקצה**, ולא משום גזירת כלים, דהרי כלי שמקפיד עליו משום ח"כ כגון מסר הגדול הוי כלשמ"ל, והם התירו כלש"ל לצורך גו"מ, וא"כ אמאי לא התירו נמי מותר לצורך גו"מ, אלא צ"ל דטעמא דאסור משום **מוקצה**, ולכך אסור לטלטלו גם לצורך גו"מ (ולדרך הראשונה שביארנו משום גזירת כלים, טעמא שלא התירו צ"ל כיון שאין בהם שימוש, כיון שמקפיד על שימוש אחר חוץ מהשימוש שהכלי עומד, ולשימוש שהכלי עומד אינו יכול להשתמש בו, דהוי מלאכתו לאיסור, לכך אינו צורך שבת להתירו ולכך לא התירו), ומשום גזירת כלים לא התירו, דמצד גזירת כלים היה להם להתיר אלא משום מוקצה, ולכך טעמא דאסור לטלטל כלי שיש בו ח"כ מטעם מוקצה.

מ"מ מדברי הגמ' והפוסקים משמע דאיסור לטטול בכלים שמקפיד עליהם משום ח"כ משום מוקצה, וכדהובא לעיל מרש"י בדף קכג: ומלשון הגמ' בדף קכו: וכן לשון הטור בריש ס"י ש"ח שהיו כאילו **הקצב** כיון שמקפיד עליהם, וכן כ' במ"ב ס"י ש"ח ס"ק ב' **שמקצה** אותם מדעתו, וכן משמע בב"מ ס"י ש"י שמצריך לייחד לו מקום, וכן כ' רע"א ריש ס"י ש"ח. וגם לדרך הראשונה שביארנו משום גזירת כלים, מ"מ גם משום מוקצה נאסר, וכדברי הגר"א גבי סכין של מילה דהוי מוקצה, וכן בחי"א [כלל ס"ה סעי' ג' ס"ק ז'].

ב. אלא דיש לעיין בגדר המוקצה דח"כ, כלומר דאע"פ שכבר הובא ברמב"ם כמה טעמים שאסרו חכמים מוקצה, וכן ברמב"ד עוד טעם משום גדר לאיסור הוצאה, מ"מ מה דנכלל בגדר המוקצה נאסר מאחד מהטעמים הנ"ל, ומה שלא נכלל בגדר המוקצה לא נאסר, א"כ יש לעיין מהו הגדר דע"פ נקבע מהו בכלל המוקצה, ובפרט בכלל מוקצה מח"כ, ויש לחקור בגדר זה, דהנה כבר כ' בחי"א כלל ס"ו סעי' א' דחכמים נתנו גדר למוקצה, וסמכו דבריהם על הפסוק והכינו אפי' למ"ד דמוקצה לאו דאורייתא, סמכו שלא לטלטל אלא מה שהוא מוכן, או במחשבה או ממילא או ע"י מעשה בכל דבר לפי תשמישו, ומה שלא הוי מוכן הוי מוקצה ואסור לטלטלו, ולדבריו גדר המוקצה הוא כל דבר שלא מוכן בער"ש, ל"ש שלא מוכן משום דמקצהו אע"פ דהוי כלי מ"מ הקצהו, או שלא מוכן ללא שהקצהו אלא דלא הוי בפועל מוכן, כ"ז הוי בכלל מוקצה שאסרו חכמים לטלטלו (ואע"פ דכל דבר שלא מוכן ממילא מקצהו, מ"מ הגדר מה בכלל מוקצה נקבע האם הוי מוכן או לא). ואפשר דהקובע מהו בכלל גדר מוקצה שאסרו חכמים לטלטלו, הוא האדם אם מקצה את הדבר הוי בכלל מוקצה, ואם לא לא הוי בכלל מוקצה, ואין גדר המוקצה נקבע האם מוכן הוא בער"ש או לא. ו**בקצרה** דיש לחקור מהו הגדר דע"פ נקבע המוקצה שאסרו חכמים לטלטלו, האם הקובע חפץ שלא **מוכן** בער"ש או חפץ שבעליו **מקצהו**.

ונראה דפליגי בזה הפוסקים, דהנה במהרש"ל ס"י מ' הובא דבריו בט"ז יו"ד ס"י רס"ו ס"ק א', גבי איזמל של מילה מותר לטלטלו אחרי המילה, כיון שהיה **מוכן** מער"ש למול בו בשבת זו, אע"ג שאחרי

יושב ומצפה], כלומר דבעי הכנה חיובית בדעת האדם, ולכן אם האדם אינו יושב ומצפה אינו מוכן, אולם רע"א ס"ל דלא בעי הכנה בדעת האדם, אלא סגי בהא דשייך הדבר מוכן בשבת, וקיימת כזו אפשרות בביה"ש אע"פ שהאדם אינו מצפה, ולכן אע"פ שאינו יושב ומצפה לא אמרינן מיגו דאתקצאי, דנקרא הדבר מוכן עד שיקצהו בידים, דאז עשהו אינו מוכן.

ובאמת פליגי בהא הראשונים האם בעי דחיה בידים במקום שאינו יושב ומצפה, או דלא בעי דחיה בידים, כדפליגי רע"א והמג"א, דהנה הב"י ס"י ש"ח הביא דפליגי הראשונים בשוחט לחולה בשבת שמותר לבריא לאוכלו חי, האם דווקא בחולה שחלה מע"ש או אפי" בשבת, דהר"ן ס"ל דווקא שחלה בשבת, ולכן הבהמה לא מוקצה בשבת אסור לבריא משום מוקצה, דהבהמה מוקצה מחמת איסור בביה"ש, וכ"ה הב"י דטעמו דכיון דהיה לו אפשרות לשחוט בער"ש ולא שחט, חשוב כדחיה בידים כמו במוקצה דמחובר, והוסיף הב"י דא"י"צ לומר כן דשיטת הר"ן כהר"ז דס"ל דמוקצה דמחובר טעמו לא משום דדחיה בידים, אלא דלא יושב ומצפה, א"כ גם בהמה אינו יושב ומצפה שתשחט בשבת. והרא"ש והר"ף והרשב"א דפליגי על הר"ן, וס"ל דבהמה לא מוקצה לבריא גם בנחלה החולה בשבת, כ"ה הב"י דטעמם משום דהבהמה לא חשיבא כדחיה בידים מדלא שחטיה בער"ש, דשמא לא נודמן לו סכין או שוחט, מוכח דס"ל להרא"ש ולר"ף דאע"פ דלא יושב ומצפה מתי תשחט, וכדכ"ה הב"י הטעם לר"ן כיון דלא דחיה בידים לאו מוקצה היא, משא"כ הר"ן ס"ל דכיון דלא יושב ומצפה מוקצה היא, א"כ פליגי הרא"ש והר"ן באינו יושב ומצפה, לר"ן מוקצה הוי, ולרא"ש בעי דחיה בידים להקצות, ורבו של הרשב"א הביאו הב"י שם כ"ה בפ"י דבעי דחיה בידים ואינו יושב ומצפה, א"כ פליגי רע"א והמג"א בפלוגתא דהראשונים הנ"ל.

ואין להקשות על המג"א דפסק בשוחט לחולה אפי" נחלה בשבת דמותר לבריא, דלא כהר"ן דס"ל דאינו יושב ומצפה ולכן הוי מוקצה לבריא, והמג"א אויל בשיטתו דבאינו יושב ומצפה הוי מוקצה, ובשוחט כ"ה דלא הוי דחיה בידים, ולשיטתו הרי לא בעי דחיה בידים באינו יושב ומצפה, וז"א קשה, דהרי ס"ל דיושב ומצפה אימתי תשחט הבהמה ע"י חש"ו כדבריו בס"י תק"א, ולכן כיון דלא דחיה בידים אינה מוקצה.

אפרים פלמנבוים - קרית ספר

ביאור גרדי טלטול מוקצה

מצינו כמה סוגי טלטול שחז"ל הקילו בהם, ואלו הן מהקל אל הכבד: א. טלטול בגופו. ב. נייעור. ג. טלטול מן הצד. ד. טלטול איסור אגב היתר.

א. בבירור גדריהם נפתח בענין טלטול מן הצד, פסק השו"ע בסי"א ס"ח וז"ל: "טלטול מן הצד לצורך דבר המותר מותר, הלכך צנון שטמן בארץ ומקצת עליו מגולים נוטלו, אע"פ שבנטילתו מזיז עפר ממקומו". ניתן להבין שגדר ההיתר בטלטול מן הצד הוא מפני שמטלטל בשינוי, וכלשון רש"י בשבת דף מג: ד"ה מן הצד "כלאחר יד", ולכן ככה"ג שנוטל בידיו את הצנון כלפי העפר המוקצה ה"ז טלטול בשינוי, שהבא לטלטל עפר כדרך, מטלטלו ע"י שנוטלו באופן ישיר ולא ע"י דבר אחר. ובביאור הסברא שהקילו חז"ל בטלטול בשינוי, ביאר הגר"ש"ז אויערבאך זצ"ל [בהערה בסוף ספר שש"כ ח"א לגבי טלטול בגופו], שמכיון שטלטול מוקצה נאסר גזירה שמא יבוא לידי הוצאה, לכן כיון שאין חיוב על הוצאה כלאחר יד גם טלטול מוקצה כלאחר יד הקילו בו. אולם הרמב"ן [במלחמות בדף מח: מדפי הר"ף] הקשה היאך מותר לכבד הבית בשבת, והרי מזיז הוא עפר מוקצה, ותיירץ שלא התירו אלא במקום סעודה דהו"ל כגריף של רעי, ועוד תירץ דהתירו טלטול מן הצד שתהא להם דירה נאה לשבת. ולכאורה הרי כשמטלטל עפר ע"י מכבדות א"י"ז שינוי, שהרי גם בחול כך הוא מטלטלו. לכן נראה לומר גדר אחר בטלטול מן הצד, כלשון רש"י בשבת דף קכג. ד"ה ממטה למעלה "ודלטול עפר מן הצד הוא שאינו אוזוז ממש בידו", וכלשון המשנ"ב בס"י ש"ט ס"ק י"ד "שאינו מטלטלו להדיא", דהיינו שא"י"ז קל מפני השינוי שבמעשה, אלא שא"י"ז מעשה גמור של האדם, שאין טלטול המוקצה מתייחס אליו כ"כ

מכיון שאינו מטלטלו באופן ישיר. והט"ז [בסי" ש"ח ס"ק י"ח] פוסק דמותר להעביר מן השולחן קליפות מוקצה ע"י שיגררם עם סכין מעל המפה, וז"ל: "כיון דלא נגע בהם הו"ל טלטול מן הצד ומותר", משמע מדבריו שא"י"ז מחמת השינוי, אלא כנ"ל כיון דלא נגע בידים א"י"ז טלטול להדיא. ויש לדון לדברי הט"ז אם בא לטלטל מגש שעל גביו מונח דבר מוקצה, האם יחשב לטלטול מן הצד כיון שאינו נוגע במוקצה. ונראה שגם לט"ז נחשב הדבר כטלטול גמור, משום שהאדם הוא המעמיד והנושא של המוקצה, ואין כאן חסרון בהתייחסות המעשה אל המוקצה, דהמגש אינו אלא חוצץ בין ידיו אל המוקצה, והו"ל כמטלטל מוקצה עם כפפות על ידיו. לפי דרכים אלו מה שלא הותר טלטול מן הצד אלא לצורך דבר המותר ולא לצורך דבר האסור, ניתן להבין שלא הקילו חז"ל אלא לצורך שבת, אבל אם מטלטל לצורך דבר האסור א"י"ז צורך שבת, וכעין שמצינו בכלי שמלאכתו לאיסור שהותר לצורך גופו ומקומו ולא מחמה לצל, שמצד צורך האדם יתכן שהפסד הדבר חשוב בעיניו יותר מצורך גופו ומקומו, ומ"מ חז"ל התירו רק לצורך גופו ומקומו שזהו צורך האדם בשבת, משא"כ מחמה לצל שא"י"ז אלא שמירת ממנו, וכמו"כ בטלטול מן הצד הקילו רק לצורך שבת.

החזו"א [בסי" מ"ז אות י"ד] מעלה גדר חדש בטלטול מן הצד, שטלטול האדם מתייחס אל ההיתר ולא אל האיסור, ולכן מעשה האדם מקבל שם היתר, ולפ"י פשוט שלא הותר טלטול מן הצד אלא לצורך דבר המותר, ולא לצורך דבר האסור. ולפ"י"ז כותב החזו"א שחולק על היתרו של הט"ז לטלטל מוקצה ע"י סכין, דמכיון שעוסק רק באיסור הרי הטלטול מתייחס אליו [ואע"פ שמטלטל לצורך מקומו וה"ז למטרת היתר], ולא הותר טלטול מן הצד אלא באופן שמטלטל גם היתר וגם איסור, ומטלטל לצורך דבר המותר, אז אמרינן דהטלטול מתייחס אל ההיתר וכנ"ל (ולדברי החזו"א נקודת הקולא בטלטול מן הצד כגון בפוגלא יותר מטלטול אגב היתר, צ"ל דככה"ג ההתייחסות להיתר חזקה יותר משום שאוחז הפוגלא בידו ועוסק בו, משא"כ באיסור אגב היתר דשניהם עומדים באותו יחס כלפי צורת הטלטול, כגון כלכלה שיש בתוכה פירות ואבן, אלא שעיקר דעת האדם הוא לטלטל ההיתר וכמו שיתבאר). ויש לדון האם טלטול מן הצד לא הותר רק במקום שאי אפשר לנער, כמו שמצינו לגבי טלטול אגב היתר [בשו"ע סי' ש"י ס"ח], או דלמא הכא דהוא קיל טפי מותר אף שיכול לנער, וצע"ג.

ועלו בידנו ג' דרכים בהגדרת טלטול מן הצד, או שינוי בטלטול, או שאינו מטלטלו להדיא, או שהטלטול מתייחס אל ההיתר.

ב. ענין נייעור הוא באופן שפסק השו"ע בסי" ש"ט סי": "שכח אבן ע"פ חבית או מעות על הכר, מטה חבית על צדה האבן נופלת, ומנער הכר והמעות נופלים", ומצינו שנייעור קל מטלטול מן הצד ממה שהעלו הפוסקים צד שמותר אפי" לצורך דבר האסור [עי' משנ"ב סי' ש"ט סק"ד ובשעה"צ ס"ק י"ז], בהגדרת ההיתר בנייעור נראה לומר דכיון שמזיז המוקצה ע"י דחיה והפלה ואינו מביאו אליו, ניתן להבין שלפי כל הצדדים הנ"ל הרי הוא קל יותר, שזהו שינוי גדול יותר, וכן א"י"ז צורת טלטול כלפי המוקצה, וכמו"כ זו צורת התעסקות ברורה יותר בהיתר באופן שמנער לצורך דבר המותר.

ג. ענין טלטול איסור אגב היתר הוא באופן שפסק השו"ע בסי" ש"ט סי": "ואם היתה החבית בין החביות בענין שאינו יכול להטות אותה במקומה, יכול להגביהה כמו שהיא עם האבן למקום אחר להטותה שם כדי שיפול מעליה", ומצינו שהוא חמור טפי מטלטול מן הצד, כמשי"כ התוס' בשבת קכג. ד"ה האי, וכן מסיק הגר"א להלכה שאם הניח המוקצה ע"ג ההיתר ע"מ ליתלו בשבת, למרות שלא נעשה בסיס ומותר לנער, מ"מ אסור לטלטלו אגב ההיתר אפי" במקום שאינו יכול לנער, שלא היה לו להניח המוקצה בענין שיצטרך לטלטלו [והביאו הבה"ל בסי" ש"ט ד"ה כדן], בטלטול אגב היתר לכאורה אין שום שינוי, וכן מטלטל המוקצה להדיא כגון באופן המבואר במשנה בריש פ' נוטל, שנוטל כלכלה עם פירות והאבן בתוכה, וגדר ההיתר הוא כלשון התוס' בדף קמב. ד"ה ונשדינהו, דהאבן בטלה אגב הכלכלה והפירות, וכמשי"כ החזו"א [בסי" מ"ז אות ט"ו וכ"ב] שא"י"ז ביטול כמו בדיני תערובות, אלא שהטלטול מתייחס אל הפירות

המותרים כיון שהם העיקר ומטלטל בעבורם. ד. ק"י"ל דלא הותר טלטול אגב היתר אלא היכא דאין יכול לנער המוקצה, אבל אם יכול לנער מחוייב לנער, ובפשטות גדר הדין הוא שלא התירו חז"ל לטלטל חמור היכא שיכול לעשות חפצו ע"י טלטול קל, וכעין מה שפסק המשנ"ב [בסי" ש"ח סק"י"ב] שלא לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו היכא שיש לו כלי שמלאכתו להיתר שיכול להשתמש בו, אמנם החזו"א הנ"ל מבאר לפי דרכו דכל מה שהטלטול מתייחס אל ההיתר ה"מ היכא שאין יכול לנער המוקצה, ובעל כרחו הוא מטלטלו, אבל היכא שיכול לנער ואינו מנער אז מתייחס הטלטול גם אל המוקצה. ולכאורה בשני צדדים אלו מסתפק הגר"ע"א בחידושיו בשבת דף קמ"ב, שכתב לדון באופן שאינו יכול לנער לא מפני הפסד ההיתר או מפני צורך המקום, אלא שחושש שאם ינער יפסד המוקצה, וביאר שם ספיקו שאם החובת נייעור ענינה להגדיר את מעשה הטלטול, ככה"ג שאינו יכול לנער מפני הפסד המוקצה נמצא שרוצה בפועל לטלטל המוקצה כדי שלא יפסד, ואז הטלטול מתייחס גם אל המוקצה, וממילא אסור לטלטל אגב היתר, אבל אם הוא דין שלא הותר לטלטל חמור במקום שיכול לטלטל טלטול קל, ככה"ג שיגררם לו הפסד לא חייבוהו לנער, והותר לו הטלטול אגב היתר.

ופסק השו"ע בסי" ש"ט ס"א: "נוטל אדם את בנו והאבן בידו, ולא חשיב מטלטל לאבן, והוא שיש לו געגועין [פי' שיש לו עצבון כשאינו עם אביו] עליו, שאם לא יטלנו יחלה, אבל אם אין לו געגועין עליו לא", ומבואר בגמ' שהוא היתר מיוחד, וכפרש"י בשבת דף קמא: ד"ה בתינוק, "לא העמידו טלטול שלא בידים במקום סכנה" [וכבר נתחבטו הראשונים מדוע אין בזה הקולא של טלטול אגב היתר]. והתוס' בשבת קמב. ד"ה ונשדינהו, מקשים איך מותר לטלטל התינוק והאבן בידו, היה לנו להצריכו לנער האבן מיד התינוק, כמו שמצינו חובת נייעור בטלטול אגב היתר [וכיון שהתינוק כבר בידו שוב אין לו געגועין], ותיירצו שאם ישליכו מידו יצעק התינוק ויבכה, וצ"ב מה לי שיבכה התינוק, והרי סו"ס כבר אין זה מצב של סכנת חולי, ומה ההיתר לטלטל התינוק, וניתן לומר דלעולם יסוד היתר הטלטול הוא הסכנת חולי, ולכן מותר ליטול התינוק כמות שהוא עם האבן, ואין מחוייב לשנות המצב ע"י נייעור מפני הסיבה שלא יבכה התינוק, שכבר יש כאן ההיתר של געגועין. אולם המשנ"ב [בסי" ש"ט ס"ק ב'] כתב כדבר פשוט שאם נפל האבן מיד התינוק, שיכול להוריד התינוק מעל כתפו, ויגביה התינוק את האבן ויחזור ויטלנו. וצע"ג הרי כיון שהתינוק בידו כבר אין לו געגועין, ומה מתיר לו להכניס עצמו למצב של טלטול התינוק עם האבן. ולכאורה צ"ל דס"ל למשנ"ב שיצעק התינוק ויבכה זה סיבה להתיר הטלטול שלא בידים כמו געגועין [אולם זה קצת דחוק, שלכאורה אין בזה סכנת חולי כמו שנייעורין]. ויש שרצו לבאר ברעת המשנ"ב שמפני בכי התינוק מותר לו להוריד התינוק, שבעצם ההורדה לא מונח שום איסור, ואח"כ התינוק יטול מעצמו את האבן, ואז שוב יווצר מצב של געגועין ויהיה מותר לו ליטול התינוק, ונפ"מ בין שני הדרכים בדעת המשנ"ב, האם יהיה מותר לאב להתכופף ביחד עם התינוק כדי שיטול האבן תוך כדי שהוא מרימו.

ה. ענין טלטול בגופו הוא באופן שפסק השו"ע בסי" ש"י"א סי": "טלטול בגופו אפי" לצורך דבר האסור מותר, הלכך קש שעל המטה דסתמו מוקצה להסקה מנענעו בגופו", ומבואר שהוא צורת הטלטול הקל ביותר, שהרי הותר אף לצורך דבר האסור, וגדר ההיתר הוא שמטלטל בשינוי גמור בגוף מעשה הטלטול, וטעם ההיתר הוא שלא גזרו בזה אטו הוצאה, דהתם נמי פטור בשינוי [וכמו שנתבאר לעיל בענין טלטול מן הצד], ולפ"י פשוט שאם מטלטל ברגלו דבר שדרכו בכך, כגון נעל מוקצה, שאין בזה היתר של טלטול בגופו [וכ"כ הגר"ש"א זצ"ל בהערה בסוף ספר שש"כ ח"א]. אמנם כידוע החזו"א [בסי" מ"ז סק"י"ב ג'] חולק על כל ההיתר של טלטול בגופו, וביאר שכל מה שהתיר הרא"ש [שהוא מקור השו"ע] לטלטל הקש בגופו אף שכונתו לצורך דבר האסור, הוא מפני שאין על זה שם טלטול מוקצה אלא שם השתמשות של שכיבה, ולכאורה כונתו שחז"ל אסרו להתעסק עם המוקצה ולא סתם טלטול, וכאן שמתעסק בפעולה אחרת אין בזה איסור, אף שתוך כדי זה מטלטל

מוקצה, וכותב החזו"א שלפי דרכו לטלטל מוקצה בגופו ה"ז טלטול גמור, ואין בזה שום קולא, וזה גרוע יותר אפי" מטלטל מן הצד.

עלה בידנו בס"ד: א. **טלטול איסור אגב היתר** - לכו"ע גדרו הוא התייחסות הטלטול אל ההיתר ולא אל האיסור. ב. **טלטול מן הצד** - בתלת אנפי, או שגדרו הוא שינוי בטלטול, או שא"י"ז טלטול להדיא, או שמעשה הטלטול מתייחס חזק יותר אל ההיתר. ג. **נייעור** - כיון שמטלטלו בדרך דחיה, שייכים בזה כל ג' הצדדים שנאמרו בטלטול מן הצד בבחינה חזקה יותר. ד. **טלטול בגופו** - גדרו הוא שינוי גמור בגוף מעשה הטלטול.

יעקב ישראל אסטסי - קרית ספר

אי נעשה מוקצה מחמת שהוא אסור בשימוש

בסי" ש"ח סעיף י"ט בביאור"ל ד"ה סולם של עליה, הביא בשם הגר"א שסולם של עליה אף שאסור לטלטלו לשימוש (משום מראית העין כמבואר בסימן תקי"ח), מ"מ שרי לטלטלו טלטול בעלמא, ומבואר שלא נעשה מוקצה מחמת שהוא אסור בשימוש. ועיין בסימן תקי"ח ס"ק כ"ט שבלא טלטול מותר לעלות ולירד עליו, ולפ"י מטעם זה אינו מוקצה כיון שהוא מותר לשימוש בלא טלטול (וכך אמר הגר"נ קופשיץ שליט"א), ויצא לנו בזה דין חדש, שכל שהוא מותר בתשמיש בלא טלטול ואפשר להשתמש בו כך, אינו מוקצה ע"י שהטלטול שלו הוא אסור. וצ"ע מאי שנא מנר שהוא אסור אפילו שאפשר ליהנות ממנו, כיון שהטלטול שלו הוא אסור (לפי ביאור הפרישה שהחשש בנר הוא מחמת הטלטול שיבוא לידי כיבוי).

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

חובת נייעור כטבלא

כתב בביה"ל סי' ש"ח סכ"ז (ד"ה מנער): ודע דבמשנה אי' וכו' עד מקום התנור ומנערה שם וכו', והדבר הזה תלוי בב' תי' המובא ברשב"א בחידושי, ע"כ. הנה בתוס' ריש ביצה (ב. ד"ה וב"ה) מבואר דקליפין ועצמות חשיבי דליהוי בסיס (אם לא מטעם אחר ע"ש), ובתוס' במק"א (שם כא: ד"ה כנונא בתי' הב' וכן בתוס' שבת מז. ד"ה הוה) מבואר דשיורי כוסות אין חשיבי דליהוי בסיס אפי" מניח מדעת (משא"כ שברי עצים גרידא חשיבא, רק כשיש קיטמא דעדיפא אין נעשה בסיס לשברי עצים), ולר"ת (בתוס' בביצה כא:): גם שברי עצים אין חשיבי למיהוי בסיס, ומ"מ בעי נייעור רק אין יכול, ולא עדיפא משכח דחייב לנער כשיכול. וכן מש"כ המ"ב לק' (סי' ש"י סק"א) מהח"א דאין פרוטות חשיבי למיהוי בסיס, ג"כ היינו דאפי' הניח שרי לנער, אבל לא דאפשר לטלטל כשיכול לנער (שהרי הח"א למה דינו משיורי כוסות). וברשב"א שהביא הביה"ל כאן (והוא בדף קמג. ד"ה הא דמטלטלי שמואל וכו') הביא ד' תי' למה אין בסיס, אבל לכא' לא מבואר מידי מזה דשרי לטלטל כשיכול לנער, וא"כ מהו שכי' הביה"ל דתליא בב' תי' הרשב"א, ורק דברמב"ן במלחמות מבואר כד, וכן ברמב"ן (שבת מז.) כ' דבין שברי עצים ובין קיטמא אין חשיבא, ואין עושה בסיס כלל, ומותר לטלטל אפי' שלא לצורך, ואין חובת נייעור (צ"ל לפ"ז דמחתה כשמל"ה, דאל"ה למה שרי לא לצורך, ואולי דכוונתו רק על כוסות). וכן פשוט הרשב"א בביצה (ב.) בסו"ד דבעצמות וקליפין אין נה"י בסיס כלל, דהיינו שאין אפי' חובת נייעור, דלא חשיבי (ועדיפא משוכח), ואמנם ברשב"א (קמב.) לגבי בסיס לאיסור והיתר, והאיסור אין חשוב כלל, משמע דתלוי בב' תי' אי יש חובת נייעור או לא, ויתכן שבבסיס רק לאיסור יודה אף דלא חשיב, ובפרט שכי' שם (קמג.) לגבי קליפין ועצמות דעושה בסיס (לולי טעמים אחרים), וא"כ יל"ע מה כוונת הביה"ל כאן דתליא בב' תי' הרשב"א.

יחיאל שטרנפלד - נווה יעקב

האם שרי לטלטל בע"ח לצורך גופם

בשו"ת הלכות קטנות [לר' יעקב חאגיז - שאלה מ"ה] נשאל אם מותר לטלטל בהמה חיה ועוף לתינוק לשחק בו בשבת, והשיב דמדברי התוס' במציעא [לכא' כוונתו לתוס' בדף מ"ו ע"א ד"ה ופרי נמי עבדי חליפין] נראה דקרי לשרור כלי, דכל שעושיין בו איזה דבר ומיוחד לכך מיקרי כלי, והא דמדדין עגלין וסייחין, מדדין אין מגביהין לא, משום דלאו לצורך גופו ומקומו הוא אלא לצורך עצמו של איסור. ומבואר דס"ל דבע"ח הוי כלי שמלאכתו

לאיסור, וכל שמטלטלו לצורך גופו ומקומו שרי בטלטול. אולם בשו"ע סי' ש"ח ס"מ מייתי לההיא דינא דאסור להגביה בע"ח, וכתב שם בהגהות הגרעק"א דאסור לטלטל חיה ועוף לשחק בו התינוק שבוכה, כמבואר בתוס' בשבת דף מ"ה [ע"ב ד"ה הכא], וההלכות קטנות ח"א סי' מ"ה נראה דאשתמיט ליה דברי תוס' הללו, עכ"ד.

וכן העלה בברכ"י [סי' ש"ח ס"ק ד'] וז"ל: אסור לטלטל בהמה חיה ועוף וכו' - אפי' לצורך גופו ומקומו, דלא אתמר הך כללא אלא במידי דהוי כלי, אבל מידי דלא הוי כלי לא שרינן ליה. הרב מהר"ם בן חביב בעל גט פשוט בתשובותיו כ"י סי' י'.

ובחקרי לב [אוי"ח סי' נ"ט] כתב וז"ל: יש לחקור במאי דק"ל דאסור לטלטל בהמה חיה ועוף בשבת, כמ"ש השו"ע באוי"ח סי' ש"ח סעיף ל"ט, והוא מבואר בש"ס דשבת דקכ"ח, אם יהיה מותר לטלטל לצורך גופו ולצורך מקומו, כדק"ל דכל הכלים דניטלים לצורך גופו ולצורך מקומו, אם יש לבעלי חיים דין כלי או לא.

וראיתי להרב ברכ"י נר"ו שם בס"ד זה ס"ד שכתב בשם כת"י להרב גט פשוט דאף לצורך גופו אסור, דלא הוי כלי, יע"ש. ואכתי צריכא רבה, שראיתי להתוס' בב"מ דמ"ו בד"ה ופירי נמי, שכתבו דשור ופרה חיים הוי כלי חשוב, לפי שמשמש לטעון משוי ולחרוש, יע"ש, וא"כ י"ל דגם לענין שבת חשיב כלי, וניטל לצורך גופו ומקומו, דאע"ג דהוי כלי שמלאכתו לאיסור, דחרישה וטעינה אסור בשבת, לא אסור כי אם מחמה לצל, אבל לצורך גופו ומקומו שרי, כמ"ש השו"ע שם בס"ג יע"ש.

שו"ר בהלק"ט ח"א סי' מ"ה שכתב אם מותר לטלטל בהמה חיה ועוף לתינוק לשחק בו בשבת, תשובה: מדברי התוס' בב"מ נראה דקרי ליה לשור כלי, דכל שעושיין בו איזה דבר ומיוחד לכך כלי מיקרי, והא דמדדין עגלים, מדדין אין מגביהין לא, משום דלאו לצורך גופו ומקומו אלא לצורך עצמו של איסור, יע"ש. הרי דנקיט בפשוט דכל בע"ח כלי מקרי, ודברי התוס' דב"מ שהביא אין ספק שהן דברי התוס' שהבאתי.

ומ"מ ק"ל בדבריו, שהתוס' לא כתבו כן כי אם בשור דראוי לחרישה, אבל שאר בהמה חיה ועוף מני"ל, וכבר ראיתי להב"י בח"מ סי' קצ"ה שנסתפק בזה אי כל בעלי חיים חשיבי כלי כשור או לא, והביא מחלוקת הראשונים בזה, יע"ש. ומ"מ אף למ"ד דעושיין חליפין בכל בע"ח, לאו מטעם דחשיב כלי כיון שלא ראוי למלאכה, אלא דלא נתמעטו בחליפין כי אם פירות, ופירות לא חשיבי כי הם דברים דמתרקים ונפסדים, יע"ש בב"י באורך, וא"כ לדברי כולם לא חשיבי כלי כי אם שור וחמור וגמל וסוס שראויים למלאכה, משא"כ שאר בהמה חיה ועוף, היפך דברי הלק"ט שכתב בפשטות דכל בע"ח חשיבי כלי. ואף בשור אם עומד לטביחה ואינו עומד לחרישה, אין נראה שיהא חשוב כלי כיון שאינו מיוחד לכך וכו'.

ואף בעומד לחרישה אין דברי הרב מוכרחים להתיר, דאם אמרו גבי קנין דהוי כלי, אכתי צריכא רבה אי חשבינן ליה כלי לענין שבת. וראיה שהרא"ש בב"מ בדס"ט הביא תוספתא הנותן מעות לחבירו ליקח בו פירות, דכל דבר בכלל פירות הם ואפי' בע"ח, חוץ מכסות וכלים, יע"ש, ופסקו השו"ע ביו"ד סי' קע"ז סעיף ל"ח, הרי דלענין זה לא חשיב כלי כי אם פירות, וכיון שכן צריכה לפנים אי חשבינן לשור כלי להתיר בו טלטול, עכ"ל. ע"ש דנשאר בספקו ולא הכריע בזה.

ובגדולות אלישע [לרי' אלישע ניסים ששון דנגור - ראב"ד בבל] הקשה על דברי הלק"ט מהא דיתא בשו"ע [סי' ש"ה ס"יח] דאין רוכבין ע"ג בהמה ולא נתלים עליה, ואפי' בצידה אסור להשתמש, דאי נימא דחשיב כלי ושרי בטלטול לצורך גופו ומקומו, א"כ אמאי אסור אפי' להשתמש בצידה.

האם שרי לטלטל מוקצה משום צער בעלי חיים

לכאוי יש לפשוט האי ספיקא מדברי הגמ' בשבת [קכ"ח ע"ב] דבהמה שנפלה לאמת המים, וא"א לעשות לה פרנסה במקומה, מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, ואע"ג דמבטל כלי מהיכנו, מבטל כלי מהיכנו דרבנן, וצער בעלי חיים דאורייתא, ואתי דאורייתא ודחי דרבנן. וה"נ י"ל בשאר איסורי דרבנן, דכל שא"א להצילה מצער בענין אחר, אתי איסור דאורייתא דצער בעלי חיים ודחי איסור

דרבנן.

וכיוצ"ב מצינו בדברי הרא"ש שם [פ"י"ח סי' ג'] דמכאן התיר רבינו מאיר ללמוד לנכרי שיחלוב את בהמתו בשבת, שהבהמה מצטערת מרוב חלב שבדדיה, וצער בעלי חיים דאורייתא דחי שבות דאמירה לנכרי.

וכדברינו איתא להדיא בשלטי הגיבורים [נ"א ע"א אות ג'] משמיה דרי"א ז"ל, דאם א"א ע"י כרים וכסתות מותר להעלותה בידים, שצער בעלי חיים איסורו מן התורה, והתירו איסור של דבריהם מפני איסור של תורה.

איברא דברמב"ם [פכ"ה מהל' שבת הכ"ו] אחר שהביא ההיא דינא דגמ' דשרי לבטל כלי מהיכנו ע"מ להעלותה, כתב להדיא דאסור להעלותה בידו, וחזינו דס"ל דאין לדמות איסורים דרבנן זה לזה.

והנה המחבר [סי' ש"ה ס"ט] הביא ההיא דינא דגמ' דשרי לבטל כלי מהיכנו משום צער בעלי חיים, ומייתי נמי התם [ס"כ] ההיא דינא דרי' מאיר דשרי לחלוב בהמה ע"י נכרי משום צער בעלי חיים, אולם לא פי' מאי דינא בשאר איסורי דרבנן.

ובמג"א [שם ס"ק י"א] הביא דברי הרמב"ם [הנ"ל] דאסור להעלותה בידים, וכתב דמשמע דאע"ג דאיכא צער בעלי חיים אסור, דאין לנו לדמות גזירות חכמים זה לזה, דיש דברים שהעמידו אפי' במקום כרת. אולם פשוט דמותר לומר לנכרי להעלותה, כדמוכח מסעיף כ' [גבי חליבת פרה בשבת].

אולם בא"ר [ס"ק י"ח] כתב לחלוק על המג"א וז"ל: צער בעלי חיים וכו' - ולכך אם אי אפשר ע"י כרים וכסתות מותר להעלותה בידים, שגם זה אינו אלא איסור דרבנן (שלטי הגיבורים נ"א ע"א אות ג' ורי"א ז"ל ומז"ה), וכן כתב הב"ח סוף סימן ש"ח. ולפ"ז נראה לי מה שכתב הרמב"ם [סוף פכ"ה] דאסור להעלותה בידים, היינו כשאפשר ע"י כרים וכסתות, לאפוקי ממג"א [ס"ק י"א] שלא הבין כן, ואישתמיטתיה כל דברי הגדולים הנ"ל.

ובמשנ"ב [ס"ק ע'] כתב וז"ל: אבל אסור להעלות בידים, דכל בעלי חיים הם מוקצים, ואע"ג דאיכא צער בעלי חיים אסור, דאין לנו לדמות גזירות חכמים זה לזה [מ"א ותו"ש שכן מוכח מרמב"ם], ועיין בא"ר שהביא דיש פוסקים שמקילים להעלותה בידים אם א"א ע"י כרים וכסתות.

והנה במג"א [ס"ק י"ב] כתב דבתשובות הרמ"א [סי' ע"ט השני] מבואר דשרי לומר לעכו"ם להמרות האווזות פעם אחת ביום, משום צער בעלי חיים דאין יכולים לאכול, ומשמע שם דאי ליכא עכו"ם שרי ע"י ישראל משום צער בעלי חיים, וטוב לעשות ע"י קטן, עכ"ד. וצ"ב אמאי התיר הכא המג"א, ולא אסר משום טלטול מוקצה, אחר שהוא גופיה הביא בס"ק הקודם לזה את דברי הרמב"ם דאסור להעלות הבהמה בידים אע"ג דאיכא צער בעלי חיים.

ובאמת כבר עמד בזה הגרעק"א [בהגהותיו שם], וכתב דאולי י"ל דמיירי היכא דאין צריך ליקח האווזה ולטלטלה, רק שמונח האווזה במקומה והוא מכניס האוכלים לפיהן, והכי משמע לישנא דהרמ"א בתשובה שכתב שאין כאן מלאכה רק עובדא דחול.

וכיוצ"ב יש להעיר על דברי המשנ"ב, דאע"ג דבס"ק ע' הביא את מחלוקת המג"א והא"ר לענין להעלות הבהמה בידים, מ"מ בס"ק ע"א הביא בסתמא דברי המג"א דאי ליכא אינו יהודי שרי להמרות ע"י ישראל, משום צער בעלי חיים, ולא כתב לבאר דהיינו דוקא בדליכא משום טלטול מוקצה, וע"כ צ"ל דסמך על דבריו הנ"ל דהיינו דוקא בדליכא משום טלטול מוקצה.

[ובאמת הא"ר גופיה (סי' שכ"ד ס"ק י') החמיר בהאי דינא, ואחר שהביא דברי המג"א כתב דהוא אומר דמשמע בתשובות הרמ"א שם להחמיר ע"י ישראל. והמשנ"ב אע"ג דבסי' ש"ה ס"ק ע"א הביא דברי המג"א בסתמא, מ"מ בסי' שכ"ד ס"ק כ"ז אחר שהביא דברי המג"א, כתב דהא"ר ס"ל לאסור וכדעת המהרש"ל, וכן החמיר בזה בנתיב חיים, וכן משמע בחי' המאירי והר"ן כדעת האוסרים].

והנה במשנ"ב בסי' של"ב [ס"ק ו'] גבי ההיא דינא דמייתי שם המחבר, דאם אכלה כרשינין הרבה ומצטערת דיכול להריצה בחצר כדי שתיגיע ותתרפא, כתב דאסור לעשות בשבילה שום מלאכה דאורייתא או דרבנן אפי' היא מתה, ורק ע"י א"י מותר שהבהמה חולה [ח"א].

וצ"ב, דהלא חזינו להדיא בגמ' דאתי איסור צער בעלי חיים ומבטל איסור דרבנן, ופסק לה המחבר בסי' ש"ה ס"ט וס"כ, והמשנ"ב גופיה הביא שם מחלוקת המג"א והא"ר לענין איסור מוקצה.

איברא דדבריו יתבאר ע"פ דברי החיי אדם (סי' נ"ט ס"י - דהוא מקור דברי המשנ"ב), דכתב וז"ל: בהמה שנפלה לגומא שבחצר וירא שמא תמות, אפשר שיש לסמוך על הש"ג להתיר טלטול מוקצה דאין לו שורש מן התורה משום צער בעלי חיים, ואם הוא בכרמלית ופשיטא ברה"ר שיש שם איסור הוצאה אסור להעלות בידים. וע"י נכרים לכו"ע מותר להוציאה אפי' ברשות הרבים, משום צער בעלי חיים דהוי דאורייתא (עי' בשו"ע סי' ש"ה, בש"ג פ' מפנין מתיר להוציאה בידים אם א"א בע"א, ומדמה זאת לחולב ע"י נכרי, וצ"ע דהתם דוקא ע"י נכרי מותר), עכ"ל.

ומבואר בדבריו דיש לחלק בין איסור דרבנן דאין לו שורש מן התורה, לאיסור דרבנן שיש לו שורש מן התורה. וצ"ל דהיינו נמי כוונת המשנ"ב במ"ש לאסור בכל איסור דרבנן, דהיינו ככה"ג דיש לו שורש מן התורה.

ולענין נידון דידן מבואר בח"א דרק ככה"ג דאיכא חשש שמא תמות, אפשר דיש לסמוך על השלטי גבורים. ובחזו"א [סי' נ"ב ס"ק ט"ז] העלה לדינא דיש להקל באיסור מוקצה במקום דאיכא צער בעלי חיים והפסד ממון.

והנה ברב פעלים [יו"ד ח"א סי' א'] כתב להקשות דאי שביל ריוח האדן וצורכו התירו צער בעלי חיים (עי' שהאריך בזה), איך משום צער בעלי חיים עבדי איסורא לבטל כלי מהיכנו, כמבואר בשו"ע סי' ש"ה סעיף י"ט, וכתב לבאר דנראה דהתם שאני שיש לחוש שתמות מאותו הצער, ויש בזה נמי איסור בל תשחית כיון דיש לחוש שתמות, ומש"ה התירו בזה, וה"נ מ"ש השו"ע סי' ש"ה ס"כ דמותר לומר לגוי לחלוב בהמתו בשבת משום צער בעלי חיים, הנה מ"פ שם בספרן של ראשונים דהתירו בזה משום סכנת הבהמה שתסתכן מרוב חלב, וכמ"ש המחזיק ברכה סי' ש"ה וס"י רמ"ו ע"ש, עכ"ד.

ומבואר דס"ל דלא התירו לעבור איזה איסור דרבנן במקום צער בע"ח אלא היכא דאיכא חשש שמא תמות, ואיכא נמי איסור בל תשחית, ואיכא סייעתא לדבריו מלשון הגמ' בשבת דאמרינן התם בהמה שנפלה לאמת המים עושה לה פרנסה במקומה בשביל שלא תמות. ומ"מ מסתימות השו"ע משמע דמשום צער בעלי חיים גרידא נמי שרי.

שמעון פלולי - רמות

מאוורר אם חשוב כלי שמלאכתו לאיסור כיון שאינו פועל כי אם על ידי הדלקה

דנו רבותינו בדבר מאוורר וכלים חשמליים שעצם השימוש בהם אינו איסור, שהרי מותר ליהנות מהאיר שהוא מפיץ, אולם אופן הפעלתו הוא על ידי איסור, אם הוא נחשב כלי שמלאכתו לאיסור, וכן יש לדון אם הוא נחשב מוקצה מחמת איסור (הפוסקים דנו בעוד נידון מדין שלהבת, ואכמ"ל).

הנה לענין כלי שמלאכתו לאיסור נראה שני ראיות בזה, א. ממה שמבואר בסימן ש"ח סעיף נ"א: מה שמורה על השעות יש להסתפק אם מותר לטלטלו בשבת, ובמשנ"ב שם ביאר שהספק כיון שהוא נועד למדידה, והנה האיסור הוא רק כשממלאים אותו, אולם אח"כ אין איסור להביט ולהשתמש בו לידיעת השעה, שזהו תשמישו, ומבואר שהוא נחשב כלי שמלאכתו לאיסור.

ב. עוד יש להביא ראיה מדין מחובר לקרקע, והנה דבר המחובר לקרקע יש סתירות בזה אם הוא מוקצה, שבסימן ש"ב ס"ק י"ט מבואר במשנ"ב שאין איסור לטלטלו, אלא האיסור תולשו, אמנם בסימן ש"י ס"ק ג' כ' שדבר שהוא מחובר הוא מוקצה אפילו אחר שתלשו משום מיגו דאיתקצאי, והטעם מבואר בבי" כ' כי אסח דעתיה מיניה מאתמול מדלא תלשינהו מאתמול, ועכ"פ איך שלא ניישב מבואר בסימן ש"ב שאין הוא מוקצה בעצם מחמת עצם זה שהוא לא ראוי לשימוש אלא על ידי איסור תלישה (וגם בסימן ש"ה הנידון רק מחמת דחינהו בידים מדלא תלשינהו מאתמול), ולפי"ז אפילו מאוורר מכובה לכאורה אינו כלי שמלאכתו לאיסור, אלא שיש לדון בו מדין דחינהו מאתמול.

אמנם בדין הנתבאר בסימן ש"י ס"ק ג' במחובר דהוי דחינהו בידים, הנה בראשונים (הובאו בבי" בריש

סימן ש"ח) מבואר שהוא נלמד מנר שהיה דלוק מער"ש לרי"ש שהוא מוקצה מחמת האיסור, וגם דחינהו בידים, והנה נר הוא נפעל מחמת איסור, אולם הוא לא נצרך כסדר לאיסור (היינו אם ננקוט דלא כפרשיה שהאיסור הוא בטלטול עצמו מחמת שיכול להתכבות, שדבריו צ"ע, שא"כ מדוע ביו"ט מותר, וגם בגוי מבואר בסימן רע"ו שלא אסור אלא כשהוא רץ, שאז הוא פס"ר שיכבה, משמע דאל"ה אין איסור בכיבוי שמא יכבה), והוא דומה למאוורר דלוק, אלא שבגמרא מבואר שאנו נצרכים גם לסברא שהנח לנר ופתילה וכו' שכן נעשו בסיס לשלהבת, וזה צ"ע אם שייך במאוורר, כי בנר התכלית היא השלהבת, אבל במאוורר אמנם המנוע הוא עיקר המפעיל של הנר, אבל הוא לא היעד של הנר, שהרי הנצרך הוא הכנפיים המסתובבות, וצ"ע.

בדין פתיחת דלת מקרר כשיש בה קטניות או תרופות מוקצה

הנה ידוע שהגרי"ש אלישיב שליט"א היה מורה בזה להוציא את המוקצה מער"ש, וכן היה נוהג בעצמו בביתו שהוא עצמו היה מוציא את המוקצה, ואף שהוא טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, מ"מ הרי טלטול מן הצד אסור לכתחילה, עיין סימן ש"ח ס"ק י"ג בסופו שהוא רק במקום הפסד, וכן בס"ק פ"ב גבי ישיבה על חריות כתב בשם המאירי שבמקום שאין צורך ראוי לפרוש מזה (וכתב שם שהוא טלטול מן הצד, וצ"ע שהוא טלטול בגופו ואף שכאן הרי הדלת אינה רק מכילה דברים המותרים, אלא גם נועדה לדבר אחר, מ"מ צריך גיעור לכתחילה כמבואר גבי מכנסיים עם כיס שצריך גיעור לכתחילה, אף שהיעד של המכנסיים אינו להכיל את הכיס, וכן בנר שעל הדלת).

ונראה שהוא תלוי בהבנת הדין שטלטול מן הצד מותר רק במקום הפסד או צורך, אם הפשט בזה הוא שהוא סוג של היתר, ולא התירו אלא במקום הדחק, אזי נכון שלפי"ז אכן הוא הדין אם יוכל להסירו מער"ש יהיה חייב להסירו, וכדעת הגרי"ש שליט"א. אמנם בחזו"א מבואר שיסוד הדין מה שהתירו רק כשאי אפשר באופן אחר, הוא מחמת שיסוד ההיתר לטלטל מן הצד לצורך דבר המותר הוא מחמת שאין הוא עסוק באיסור אלא עסוק בהיתר, אולם כל זה הוא כשאין לו אפשרות אחרת, שאז הוא מוגדר שאין כוונתו אלא להיתר, והאיסור ממילא מיטלטל, אולם כשהוא יכול לטלטל את ההיתר ללא האיסור, ואע"כ הוא מטלטל את האיסור, אז ממילא הוא מוגדר כעוסק בטלטול האיסור גם כן ואסור, עכ"ד החזו"א. ולפי"ז הוא סברא רק בשבת עצמה, אולם בער"ש אם יכל להוציא את המוקצה מער"ש לא יהיה חייב להוציאו, כיון שעצם הדין מה שמותר הוא לכתחילה, וכל מה שכשאפשר יש למנוע הוא כדי להחשיב טלטול האיסור כמיטלטל ממילא, וכל שבשבת עצמה אינו יכול למנוע את טלטול האיסור, א"כ טלטול האיסור הוא ממילא.

השימוש בכף אשפה בשבת

הנה בדבר ההיתר לטאטא את הבית בשבת יש לנו כמה שיטות בראשונים, ונשנה הדבר בין רבותינו האחרונים, דעת הרמב"ן (מלחמות מ"ח ע"ב מדפי הרי"ף) או שהוא גרף של רעי דקא מצטערי מהבלא, או שהתירו טלטול מן הצד כדי שתהא להם דירה נאה לכבוד שבת.

ודעת המשנ"ב בביאוה"ל בסימן של"ז ד"ה ויש, שההיתר הוא משום טלטול מן הצד לצורך דבר המותר שמכוון לזה, וכל ההיתר הוא משום שהעפר טפל לקרקעית הבית, או משום דהוי גרף של רעי. והנה ביאור סברת טפל לקרקע הבית הוא על דרך שכתבו התוס' בביצה, שמותר לברור פסולת מתוך אוכל, ואין בזה איסור מוקצה בטלטול הפסולת כיון שבטל ברוב, וביאר החזו"א (שם בסמוך) שאין הכוונה ביטול ברוב כפשוטו (ר"ל שהרי ניכר), אלא שאינו דרך טלטול אלא דרך סילוק הפסולת, ומתעסק עם תיקון האוכל. והנה כוונתו צ"ע, שהרי התוס' כתבו ביטול ברוב, וכוונתו פשוטה שכיון שמדין ביטול ברוב הוא בטל אליו, ונהיה דבר אחד עימו, ממילא כשמסירו אפילו שנוגע בפסולת נחשב שהוא מתעסק עם האוכל שהוא הרוב, ולפי"ז הוא הדין כוונתו כאן בקרקע הבית היא כנ"ל, שהוא מתעסק עם הבית לתקנו ולא עם העפר, כיון שהעפר בטל לקרקע הבית.

והשתא ניחזי אנן, שלכל השיטות היתר זה לא שייך אחר שכבר טאטא את הבית, והעפר מונח בכף אשפה, דהנה דבר הרמב"ן שהבית מלא הבל, ובאופן שהוא בכף אשפה אינה שייכת כיון (ושמא גם לטאטא את הרצפה בבית מרוצף אינה שייכת), וסברתו שהוא גרף של רעי ודאי אינה שייכת כשהכף מונח בצד, וסברת המשנ"ב שהוא טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, לכאורה לא שייכת בכלי כמו כף אשפה שמטרתו להחזיק האשפה, הגע בעצמך המחזיק אוכל בכפית האם נחשב טלטול מן הצד. וסברת החזו"א שהוא מדין ביטול לקרקע הבית (שביארנו שרק באופן זה שייך סברת סילוק), לא שייכת באופן שהוא כבר מונח בתוך פח אשפה (וצ"ע אם בבית מרוצף שייך זה). וגם כשהוא בידו לפי דעת הגר"א שהמשנ"ב נטה אליה שבמוקצה מחמת גופו לא שייך היתר טלטול בעודו בידו, לכאורה ג"כ לא יהיה שייך בעודו בידו, וכן שמעתי להלכה מהגר"ן קופשיץ לאסור בזה באופן שמונח בצד החדר ואינו גורם למאיסות וגרף של רעי.

טלטול מכסה פח האשפה בשבת

יש שלושה סוגי מכסים: ישנם מכסים שניתלים בידים לגמרי, וישנם שמחוברים על ידי צירים וניתלים בידיים, וחלקם שנפתחים ע"י הרגל. וראשית לכל יש לדון באיסור פח אשפה עצמו, שבשש"כ כתב דאיסורו משום גרף של רעי, ולכן התיר בפלסטק שאינו בולע, והוא תמוה שתיכ"ל מדין בסיס לאשפה, וגם כשהוא ריק לכאורה דינו כמיטה המיוחדת למעות שנחשבת גם כלי שמלאכתו לאיסור (סי' ש"ק ס"ק כ"ד).

ומיהו המכסה שהוא אינו בסיס (שהבסיס הוא רק כשהוא מתחת למוקצה, אבל בלא"ה אינו בסיס אפילו הוא משמש לאיסור, כמבואר בדוכתי טובא), יש לדון כשהוא מחובר בצירים אם נחשב חלק מהכלי (ומה שאין אוסרים דלתות הארונות כדין חלק ממוקצה מחמת חסרון כיס, שהרי הארון הוא אינו ניטל שמה ישבר מחמת כובדו, שבכה"ג הוא חסרון כיס, כמבואר סי' ש"ח סוף סק"ח, מ"מ י"ל עפ"י המבואר בשו"ע הרב שרק כלי שמלאכתו לאיסור נאסר במוקצה מחמת חסרון כיס). ועיין בסימן ש"ב סעיף י"א בביאור"ל ד"ה ומקנחה, שאע"פ שהסוס הוא מוקצה, אפשר שזנבו אינו מוקצה, וחיזונו שדבר שהוא מוקצה אינו מוכרח שיהיה כל חלק ממנו מוקצה.

ומלבד זה יש לדון לפמ"ש בתהלה לדוד שדבר המסתובב על צירו אינו נחשב טלטול מוקצה, וא"כ יהיה מותר לטלטל המכסה. אמנם זה צ"ע מדין שאסור להעצים עיניו של מת (סימן ש"א סעיף ז'), גם מהאי דאם היה הזנב מוקצה היה אסור לטלטלו אף שהוא זו על צירו. גם מדין אסור להעצים עינו של מת מוכח שאם יש דבר שהוא כולו מוקצה, אסור לנענע מקצתו (עיין משנ"ב דרשו סימן ש"ח הערה 152).

ולענין לפתוח ברגל אם נחשב טלטול מן הצד או טלטול בגופו, יש לדון מחמת שזה דרכו, כמו שהובא מהגר"ש (שש"כ פכ"ב הערה צ"ט) שבדבר שדרך טלטולו כן אין היתר טלטול מן הצד, ולכן נאסר לטלטל תינוק שעליו האבן, ואינו נחשב מן הצד. וכן כתב במנחת שלמה ח"א סימן י"ד ענף ב' לענין טלטול בגופו, שאסור לילך בשבת עם נעל מוקצה אף שהוא בגופו על רגליו, כיון שזהו הדרך.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

ביישוב הסתירה בדעת מרן בדיון טלטול התפילין

בסי' ש"ח הביא הב"י מספר המקדש דאסור לטלטל תפילין בשבת, וראייתו מגיטין (דף ס' ע"א) דמבואר שם דספרא דאפטרותא אי לא דשרי למקרי ביה היה אסור לטלטלו, והוקשה לו מביצה (ט"ו ע"א) דמותר לטלטל תפילין ביו"ט, ותירץ דמה שהתירו שם מכיון שנהנה בשילוחן, משא"כ בשבת שאין משלחין ה"ה לטלטלן שיאסר. והסיק שמוותר לטלטלם לצורך גופו או מקומו, ופירש הב"י דכוונתו במש"כ שמלאכתו לאיסור היינו שאסור להניח תפילין בשבת, עפ"י הגמ' במנחות ל"ו ע"ב שיצאו שבתות ויו"ט שהם עצמם אות, וכתב ע"ז הב"י דאינו כן, וכמו שכתבו תוס' בביצה שם ד"ה הכי דאין הכוונה דיש איסור להניח, אלא שאין צורך להניח. וכ"ה דעת רש"י (שם ד"ה זוג) והר"ן (דף ח' מדפי הרי"ף ד"ה רב). ומסיק בדברי

התרומת הדשן סי' ע' שהיתר גמור הוא לטלטל תפילין אם יש שום צורך בדבר, עכ"ד.

ובשו"ע לא הביא דין התפילין, אבל הרמ"א בסעיף ד' הביא דין התרומת הדשן להלכה, ובפשטות כיון שכך הסיק בב"י ש"מ דנמי ס"ל כן להלכה דמותר לטלטלו כשיש לו צורך.

אלא שהט"ז (סק"ג) והמג"א ס"ק י"א הק' שהשו"ע עצמו פסק בסי' ל"א דאסור להניח תפילין בשבת ויו"ט, וכן ס"ל להרמ"א, וכן הסיק הב"י שם אחר שהביא דברי הזוהר, וז"ל: ומאחר שבתלמודא דידן לא נתבאר דין זה בפירוש, מי יערב ליבו לגשת לעבור בקום עשה על דברי רשב"י המפליג כל כך באיסור הנחתן, עכ"ל. ולכן כתב המג"א שם דאסור לטלטלו לצורך גופו או מקומו. ועיין בברכי יוסף לעיל סי' ל"א שג"כ ס"ל שאסור לטלטלו (כ"א לצורך גופו או מקומו), ולומד הברכי יוסף דלכן לא העלה מרן דין זה בשולחננו. ולכן כתב המשנ"ב כאן בסי' כ"ד שבמקום הדחק יש להקל כדעה הראשונה שהיא דעת הרמ"א, שמותר גם שלא לצורך גופו או מקומו רק שיהיה לו צורך.

אך דעת השתילי זתים דנקטינן כמו שכתבו כאן הב"י והרמ"א, ולכן לא השמיט דברי רמ"א, ובדבר הקושיא שהקשו הט"ז והמג"א מיישב (בסק"ק י"ז) וז"ל: וא"ת והלא פסק בסי' ל"א דאסור להניח, וי"ל דהתם טעמא כמו שנתבאר בב"י שם כיון שבתלמודא דידן לא נתבאר בפירוש דמותר להניחן פסק לחומרא כהזוהר, משא"כ כאן דאמרין בסוף פרק קמא דיו"ט דשרי לשדורי תפילין ביום טוב, וסבירא ליה ז"ל דכיון דההיא דפרק הניקין על סברת מ"ד דאסור להניח תפילין בנזיה, וההוא שינויא דשרי הספר הנקרא מקדש דחוי הוא, ועיין ב"י, עכ"ל. ופירוש דבריו דהנה יש להקשות ביותר על הב"י, כיון שמפורש בגמ' בגיטין דכל כמה שאסור לקרוא אסור לטלטל ג"כ, א"כ השו"ע שפוסק שאסור להניח תפילין בשבת בסי' ל"א, ממילא יאסר לטלטל עפ"י הגמ' בגיטין, וכמו"כ יקשה באופן אחר מהגמ' הנ"ל, דאם איסור הטלטול תלוי בהיתר השימוש, ומבואר בגמ' בביצה שמותר לטלטל התפילין, א"כ מבואר בתלמודא דידן שמותר להניח תפילין, ולמה כתב הב"י בסי' ל"א שאינו מבואר בתלמודא דידן. [והנה בעיקר הקושיא דשונה האיסור כאן שאינו מחמת איסור מלאכות שבת, שהרי שם בגיטין מבואר שאסור לקרוא, ושם האיסור אינו שייך כלל לענין שבת ואסור לטלטלו, וכתב ספר המקדש דידן הספר ככלי שמלאכתו לאיסור שמותר לצורך גופו ומקומו, והב"י לא פליג עליו רק שס"ל שאין איסור, ועיין].

ותירץ השתילי זתים דכל דין דהגמ' בגיטין כששאסור לקרוא אסור לטלטל, זהו דווקא אם הוא מפורש בגמ', שאז האיסור דינא דגמ', ודבר שהוא אסור מדינא דגמ' נמי אסור לטלטלו, אבל איסור הנחת תפילין אינו מפורש בגמ' אלא עפ"י המבואר בוזהר, א"כ נהי שאסרי' באיסור חמור להניח כמש"כ הזוהר, מ"מ כיון שאינו מפורש בגמ' אז דינא דגמ' אינו, וממילא שהגמ' בביצה אומרת שמותר לטלטל ביו"ט (וה"ה בשבת) אינו סתירה לזה שעפ"י הקבלה יהיה אסור, דאם הגמ' היתה מתירה בפירוש אז אמרי' דאין לחוש להקבלה, דאז מפורש דאין לחוש בכל ענין.

וזו כוונת השתילי זתים דההיא דפרק הניקין על סברת מאן דאמר דאסור להניח תפילין מדינא דגמ' כשהוא מפורש בגמ', וסיים שם שהב"י ס"ל דתירוצ' ספר המקדש על הגמ' בביצה דחוי, שתירץ שם ספר המקדש שיש הנאה בשילוחן, ובשבת שאין היתר אסור, והב"י סובר שמותר גם בשבת מגמ' זו. וכן צ"ל לפי המתבאר דזה מה שהשיב הב"י בסו"ד לספר המקדש, דכל ראייתו מגיטין כ' ע"ב סבר שאסור, וזה אינו, וכוונת הב"י היא שזה אינו שאין כאן איסור מדינא דגמ'. ולמעשה כדעת השתילי זתים הסיק ג"כ החי"א בכלל ס"ב שמותר לטלטל גם שלא לצורך גופו או מקומו אם יש לו צורך.

אליה קרואני - בית וגן

יחוד מקום לעפר בבית המרוצף כאבנים או נסרים
כתב השו"ע סימן ש"ח סעיף ל"ח: מכניס אדם מבעוד יום מלא קופתו עפר, ומייחד לו קרן זוית ועושה בו כל צרכיו בשבת, כגון ליטול ממנו לכסות צואה או רוק וכיוצא בזה, אבל לא יחד לו קרן זוית בטל אגב עפר הבית ואסור לטלטלו. והוא מהגמ' בשבת נ' ע"א אמר רב יהודה מכניס אדם מלא

קופתו עפר ועושה בה כל צרכו, דרש מר זוטרא משמיה דמר זוטרא רבה והוא שייחד לו קרן זוית. וברש"י שם פירש והוא שייחד לו קרן זוית, דהוי כמוכן ועומד לכך, אבל נתנו באמצע ביתו למדרס רגלים הרי הוא בטל לגבי קרקעית הבית ומוקצה ואסור.

והנה בביאור הלכה מביא מש"כ הגרעק"א בשם נזירות שמשון, שכתב דאם יש רצפת אבנים או נסרים שרי, וכתב ע"ז בביאור"ל: ולענ"ד יל"ע בזה טובא, א' דרש"י כתב דהוא בטל לקרקעית הבית כיון שנתנו למדרס רגלים והוא מוקצה, וא"כ אף שהקרקע מחופה ברצפת אבנים או נסרים גם הוא בכלל קרקעית הבית הוא ובטל לגביה, ובכלל מוקצה הוא כיון שהקצה אותו מדעתו. ואפילו להטור שכתב אגב עפר הבית, אפשר ג"כ דכוונתו כמו שכתבנו לפירש"י.

והיינו שמדייק מלשון רש"י דכל שאין מייחד לו קרן זוית הוא בטל לקרקעית הבית, משמע דאין הביטול ע"י שנתערב עפר בעפר, אלא כיון שהוא באמצע ביתו למדרס רגלים ולא בקרן זוית הרי הוא עצמו כקרקע והוא מוקצה, וא"כ לפי"ז אין נפ"מ בין אם יש רצפת אבנים ונסרים או לא.

ולכאורה י"ל דלייחד עפר מבואר בגמ' וברש"י, דמה דבעינן תרתי שיכניס לביתו מבעו"י וגם שייחד לו קרן זוית, הוא משום שיהא דעתו על העפר מבעו"י לצורך תשמישו, וגם בעינן שיהא מוכחא מילתא שהוא לצורכו, וכמש"כ רש"י בביצה ח' ע"א ד"ה והוא שייחד לו וכו', ולא מוכחא מילתא דלצרכיו קא בעי לה. וא"כ י"ל דסתם עפר שהוא לדריסת רגלים הרי הוא בכלל מוקצה מחמת גופו, ואם רוצה ליחוד צריך שייחד לו קרן זוית, שבזה מוכחא מילתא דאינו עומד לדריסת רגלים, אבל אם נותנו באמצע ביתו למדרס רגלים אין כאן יחוד המוכח, והוא נשאר בשם מוקצה.

אבל כל זה הוא בבית שמפורים בו עפר למדרס רגלים, א"כ כל מקום שמניח שם את העפר חוץ מקרן זוית חסר כאן מהיחוד המוכיח עליו שלתשמישו הוא, אבל בבית שיש בו רצפת אבנים או נסרים, ומביא שם עפר, שאין לנו לומר שפזרו למדרס רגלים, שאין עושים כן ואין צריך לזה, וע"כ שהביאו לצרכו, וא"כ יש בזה שפיר יחוד המוכח.

יצחק זאב טוקר - רוממה

בדין דלתות הכלים והבית

א. איתא במתני' שבת קכב: כל הכלים ניטלין בשבת ודלתותיהן עמהן, אע"פ שנתפרקו (בשבת), שאינן דומיין לדלתות הבית לפי שאינן מן המוכן. ומה הטעם שאין דומיים דלתות הבית לדלתות הכלים, כמה דרכים מצינו, רש"י כתב בד"ה ואע"פ שנתפרקו "ואין דומיין לדלתות הבית, לפי **שדלתות הבית אינן מן המוכן לטלטל שאינן כלי**, אבל אלו הן כלי אגב אביהם". אמנם לקמן קכו: איתא דאמר ר' יוחנן שכל כסויי כלים שיש להם בית אחיהו ניטלין בשבת, והוא שיש תורת כלי עליהן. ופי' רש"י בד"ה ואמר "ודלתות שידה תיבה ומגדל דתנא מתני' נוטלין, יש תורת כלי עליהן, דראויין לישב עליהן ולתת עליהן מזונות לקטן". ומבואר מרש"י דבעינן תרתי, שיהיה לכלים תורת כלי ויהיו ראויים לתשמיש.

והמאירי נראה שדרך בעיקר בדרכו של רש"י גבי דלתות הבית, שכתב שמחובר אין עליו שם כלי. ונראה שכל זה אינו אלא דבדר שכל עיקרו להיות מחובר להיות לבית, בזה אמרינן שבטל מיניה שם כלי מחמת חיבור זה, אך אם על דרך מקרה חיבר לו כלי אין מסתבר שיתבטל שם כלי ממנו. אך הרמב"ם כתב בפכ"ה משבת ה': "דלתות הבית אע"פ שהן כלים לא הוכנו לטלטל, לפיכך אם נתפרקו אפילו בשבת אין מטלטלין אותן". הרי מפורש לשונו שדלתות הבית שם כלים עליהם. וע"י נמי לשונו בפירוש המשניות כנ"ל. וכבר העיר הרב המגיד שם שרש"י פירש דלא כשיטת הרמב"ם. ולפי"ז כתב בביאור הלכה סי' ש"ח סעי' י' ד"ה אין ניטלין, דאיכא נפק"מ בין רש"י לרמב"ם, "דאלו היה על הדלתות שם כלי גם הם היו מותרים בטלטול". אך החזו"א סי' מ"ו סק"ד השיג עליו דאינו מסתבר, שהמשנה ודאי איירי בדלתות משופים ומתוקנים שיש עליהם שם כלי מצד תיקונם, ולכן כתב "ובפשטו לשון רש"י והרמב"ם חד הוא, דמש"כ רש"י שאינה כלי היינו משום דתשמיש מחובר לא חשיב כלי, ומש"כ הרמב"ם אע"פ שהן כלי שלא

הוכנו לטלטל, ג"כ כונתו דכלי מחובר לא חשיב מוכן [וכונת המ"מ עלומה מאתנן] "וע"י במאירי שתחילת דבריו בלשון הרמב"ם, וסיפא של דבריו הם כדברי רש"י, וכמו שהובא לעיל, ומשמע כהחזו"א].

ב. והנה המג"א סי' ש"ח סק"ט יליף מדברי הרמב"ם הנ"ל לכל כלים המוקצים מחמת חסרון כיס שנשבר בשבת, שאע"פ שהשתא אינו מוקצה מחמת חסרון כיס, מ"מ הוי מוקצה דומיא דדברי הרמב"ם, שהרי עכשיו כאשר הדלת יצאה ממקומה הרי שם כלי עליה ומדוע אסורה, וע"כ דכיון שאסורה עם כניסת שבת נשארת באיסורה, ה"ה גבי שברי כלי המוקצה מחמת חסרון כיס.

ורע"א בהגהותיו שם סק"ט נחלק עליו שאין לנו לאסור כלים אלו אלא מחמת מיגו דאיתקצאי בער"ש איתקצאי לכולי יומא, אך בשבת קי"ל כר"ש דלית ליה מיגו דאיתקצאי, ושאינו דלת של בית שעומדת לחזור למקומה הראשון, לכן לא פוקע שם כלי מינה.

ולפי דבריו של רע"א יש לנו תוספת הבנה בכוונת הרמב"ם, שהטעם שאין לטלטל אינו רק מחמת "שלא הוכנו לטלטל", דאי מחמת זה בלבד לא אמרינן מיגו דאיתקצאי אלא מחמת שעתיד לחזור למקומו, נמצא ששמו הראשון לא פוקע ממנו, ולכן "לא הוכנו לטלטל", והוא ברור.

ויש להסתפק לדעת הרמב"ם לפי דרכו של רע"א במחבר כלי לבית, האם אמרינן גם בכה"ג שאין מוכן לטלטל שהרי מחובר הוא לבית, או דילמא דווקא דלת שאפילו בשעה שמפורקת כל יעודה אינו אלא לחזור ולהיות חיבור לבית, בכה"ג אמרינן ששמה עליה והוי מוקצה, אך בכלי המחובר לבית שאחר התפרקו עומד לשימוש בפני עצמו, דילמא בכה"ג לא אמרינן ששם מחובר לבית עליו, ושמא הוא תלוי בדעת הרמב"ם, וצריך תלמוד.

סוגיא דשברי כלים וביחודם לכלי (ונפק"מ לגרעיני משמש למשחק)

א. איתא במתני' שבת קכד: כל הכלים הניטלין בשבת שבריהן ניטלין עמהן, ובלבד שיהו עושיין מעין מלאכה, שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית, שברי זכוכית לכסות בהן את פי הפך. רבי יהודה אומר בלבד שיהו עושיין מעין מלאכתן, שברי עריבה לצוק לתוכן מקפה, ושל זכוכית לצוק לתוכן שמן. ומסקנת הגמ' אלא אי איתמר הכי איתמר, אמר רב יהודה אמר שמואל מחלוקת שנשברו בשבת, דמר סבר מוכן הוא ומר סבר נולד הוא, אבל מערב שבת דברי הכל מותרין הואיל והוכנו למלאכה מבעוד יום.

ב' דרכים יסודיות מצינו בביאור מסקנת הגמ': הראשון הוא דעת התוס' דאמרין בסמוך אמר רבא חרס שנשבר ברה"ר מותר לטלטלו, כיון דחזי לכיפורי ביה טינא [עי' ברש"י ד"ה ורבא אמר שכתב "כיון דבחדר כלי הוא, בעלמא נמי לא פקע שם כלי מיניה", וע"ע בד"ה לדידי. ומבואר שרבא סובר דסגי במה שיש עליו שם כלי בחצר, וכל שיש שימוש כל שהוא ברה"ר מהני להשאר עליו שם כלי, ואכמ"ל במחלוקת האמוראים]. ובגמ' לא מבואר חרס זה מתי נשבר, וכתבו תוס' בד"ה ורבא "ובהני דנשברו בע"ש קאמר, דאי בנשברו בשבת האמר בפרק נוטל (קמב:): דרבא אית ליה נולד, וכש"כ נולד".

מבואר שתוס' למדו שמחלוקת ת"ק ורבי יהודה האם שברי כלים הוי נולד או לא, דת"ק סובר דלא הוי נולד כל זמן שעושה מעין מלאכה, ורבי יהודה סובר דהוי נולד אם אינו עושה מעין מלאכה הראשונה ממש. ומחמת כן ביארו שנשבר בער"ש, דאי נשבר בשבת הרי רבא ס"ל דהוי נולד ומוקצה, ואסור להשתמש בו [וה"ו מבואר בדברי תוס' חולין נה. ובריטב"א בסוגיין ובמלחמות ריש ביצה ומאירי בסוגיין וברשב"א בעבודת הקודש. והכי נקטו המג"א והגר"ז סעי' ג"ד והחזו"א. והכי נמי מוכח משיטת הרמב"ם והטור ע"מ ליישב קושיית הט"ז סק"ה בסתירת דבריהם, וכמו שעמדו בזה האחרונים].

וכדרך זו שהמחלוקת היא האם הוי נולד או לא, ס"ל למג"א סק"ד, וכן נוטה דעתו של החזו"א סי' מ"ג סק"ד.

ב. והנה הטור לא העתיק דבריהם, אלא פליג וכתב שאפילו בנשבר בשבת מותר ולא הוי מוקצה, והקשה הב"י שסתר משנתו, שאח"כ כתב "חתיכת

חרס **שנשברה בחול** מכלי, וראויה לכסות בה כלי, מותר לטלטלה אפילו במקום שאין כלים מצויין שם לכסותן בה, ותמוה מדוע היה צריך להעמיד שנשברה החתיכה מבעוד יום, והא הוא פוסק כת"ק שאפילו נשבר בשבת מותר.

ומחמת כן יצא הבי"ב לחדש "דהתם בכלים שנשברו, והכא בכלי שנשברה ממנו חתיכה, וכדרייק לישנא דרבינו דכיון שהכלי עדיין משמש תשמישו הראשון, וחתיכה זו שנשברה ממנו לא היתה ראויה לשמש בפ"ע קודם שנשברה, ועכשיו שנשברה היא ראויה לשמש בפני עצמה, הוי נולד".

וגדולי האחרונים הלא המה הבי"ח והט"ז סק"ה ומג"א סק"ז ושאר האחרונים, תמהו על דבריו מהיכן שאב מים טהורים אלו, ולא נזכר מחילוק זה כלל בדברי הגמ' והראשונים.

וכתב הבי"ח, ובעקבותיו הלך המג"א, שהטור כתב זאת אגב סיפא של דבריו דאיירי בחתיכת חרס שזרקה לאשפה מבעוד יום דבטל מינה שם כלי, ובוזה בעינן דוקא מער"ש, דבשבת לא בטל שם כלי בזרקו לאשפה כמבואר בגמ'.

אך הט"ז סק"ה כתב ליישב שת"ק ור"י נחלקו האם כלי שנשבר ועושה מלאכה שאין מלאכתו הראשונה ממש, האם נחשב כנולד או לא, וביאור הדברים שנחלקו האם כלי שעושה שום מלאכה ואפילו אינה מעין מלאכה ראשונה, האם אמרינן שמחמת שצורתה עשיית המלאכה אינה עשיית המלאכה הראשונה הוי נולד או לא, דת"ק סובר שלא הוי נולד [וע"י בבית מאיר סי' ש"ח שכתב הטעם דכיון שהכלי מתחילה היה ראוי למלאכה זו, עכשיו שעושה מלאכה זו בפ"ע מהני שלא יתחדש לו שם נולד], ורבי יהודה סובר דכיון שאינו מעין מלאכתו הראשונה הוי נולד.

וביאר הט"ז סק"ו דהטור ס"ל שיש חילוק בין כלי שנשבר בבית לכלי שנשבר ברה"ר, דכלי שנשבר בבית וראוי לתשמיש שהיה ראוי לו מתחילה, לא הוי נולד, משא"כ ברה"ר שאינו ראוי כלל לתשמיש שהיה ראוי בתורת כלי, הוי נולד, ומפני כן הוצרך הטור לאוקמי בנשבר בחול דאז לא הוי נולד. עוד הוסיף בסק"ה דה"ה היכא דעומדים השברים לשריפה, דבטל מיניה שם כלי, כו"ע מודו דהוי נולד. ובוזה כתב ליישב סתירת דברי הרמב"ם, דבפכ"ה מהל' שבת ה"יב פסק כת"ק, אך בהל' יו"ט פ"ב ה"ב פסק הלכתא כרבי יהודה לאיסור [וכן הקשה סתירה מדברי הטור סי' תקנ"א], ויישב לפי"ז שכל מה שנחלקו הוא רק במקום שעדיין שם כלי עליו, אבל אם עומד לשריפה דפקע שם כלי מיניה כו"ע מודו דאסור והוי נולד.

והנה האחרונים כבר תמהו על דבריו, דהא קיי"ל בריש ביצה ב: דהלכה כר"ש בשבת דחמירא, וכו' יהודה ביו"ט דקיל בעיני העולם, וא"ש פסקי הרמב"ם והטור, דגבי שבת הקילו, וגבי יו"ט החמירו, ע"י חזו"א סי' מ"ג סק"י"ד, ועיי"ש עוד בבית מאיר. ועוד יש לעיין בדבריו, דהא בגמ' מייחנן ג' ברייתות, ובחדא קתני שמותר להסיק בשברי כלים, ובחדא קתני שאסור, ומוקמינן האי ר"ש והאי רבי יהודה, ולדברי הט"ז הא בכלים שעומדים לשריפה כו"ע מודו דהוי נולד ואסור, וצ"ע [וכשיטת הט"ז שאין המחלוקת בדין נולד אלא האם הוי נולד בכה"ג או לא, משמע מרש"י ד"ה מר סבר מוכן, וכן מפורש בלשון ר"י מלוניל, ודו"ק בלשון הר"ד קכב: ובפסקי הר"ד בלשון הגמ'. ובבית מאיר סי' ש"ח סעי' ו' וכ"ה בחזו"א סי' מ"ג סק"ז הוכיחו דהכי ס"ל לרי"ף והרא"ש. וע"י לשון הבי"ב בקושיתו הנ"ל על הטור שמבואר שדרך בדרך זו. וכן נקט נמי הבי"ח. והחיי אדם כלל סי"ב ס"ד כתב את ב' השיטות].

ג. נמצינו עומדים במחלוקת גדולה בדעת הראשונים והאחרונים האם ת"ק ורבי יהודה נחלקו בדין נולד, או דנחלקו האם כל זמן שמשמש שום מלאכה הוי כלל נולד או לא. ונפק"מ לענין שברי כלים ביו"ט דקיי"ל כר' יהודה, כדאיתא בריש ביצה ב: דאי ת"ק ס"ל דלא הוי כלל נולד א"ש דגם גבי יו"ט שברי כלים מותרים, אך אי מחלוקתם האם נולד מותר או אסור, ביו"ט דקיי"ל כר' יהודה שברי כלים אסורים [עוד יש לפלפל לפי חידושו של הבי"ב בדעת הטור לחלק בסוג השברי כלי, אך כיון שהפוסקים כולם דחו דבריו, וגם הוא אינו מחוור האם כוונתו לפסוק כן להלכה, לא ננקטו דבריו בתוך הגדוץ].

והנה בגמ' לעיל כט. אמרינן אמר רב יהודה אמר רב מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים דברי

רבי יהודה, ור"ש מתיר. מסיקין בתמרון, אכלן אין מסיקין בגרעיניהן, דברי רבי יהודה, ור"ש מתיר. מסיקין באגוזים, אכלן אין מסיקין בקליפותיהן, דברי רבי יהודה, ורבי שמעון מתיר. והתם עביד צריכותא מדוע בעינן לכל הני ג' מימרות.

עכ"פ חזינן דגרעיני פירות דינם כשברי כלים. ולפי"ז יש לנו נפק"מ האם מותר להשתמש בגרעיני פירות שנאכלו ביו"ט למשחקי הילדים, דאי מחלוקת ת"ק ור' יהודה אי נולד מותר או אסור ביו"ט, קיי"ל כר' יהודה דנולד אסור, אך אם הנדון האם כלל הוי נולד לפסקינן כת"ק שאינו נחשב נולד ואפילו ביו"ט.

וביו"ט האם יהיה מהני מה שמייחדן לתשמיש מערב יו"ט אליבא דר' יהודה, הדבר עולה ברור מדברי הראשונים דהקשו תוס' שם בד"ה אכלן דלקמן קמב: דרבא ס"ל כר' יהודה, ואעפ"כ אמר לשמשו טויו לי בר אווזא ושדי מעיה לשונרא, ומקשינן מדוע אין המעיים מוקצה, ומתצינן כיון דמסרח דעתיה עילויה מבעוד יום. והקשו תוס' חזינן דמהני דעתו לייחדן מערב יו"ט, וא"כ מדוע גבי גרעיני פירות נחלק ר' יהודה, נימא דכיון שדעתו לאוכלם ביו"ט, ממילא דעתו נמי להסיר הגרעינים ולא יהיו מוקצה.

ותירצו תוס' יו"ט דהתם בר אווזא נשחט מעי"ט, ואין המעיים צריכים לאווי, וכיון דמבעוד יום דעתיה למיתביה לשונרא, אם יסריחו חשיבה הכנה מעלייתא, אבל הכא הגרעיני צריכין לאוכל, וחשיבי כאוכל עצמו עד שימלא התמרים, כך חשיב להו נולד, ולא מהני מה שדעתו עליהם מאתמול. ובעקבותיהם הלכו הראשונים כולם, ע"י רשב"א ותוס' הרא"ש וריטב"א ושאר הראשונים. חזינן שדרגות יש בנולד, ויש נולד שלא מהני להו יחוד, דכל מה דמהני יחוד הוא רק לדבר שישנו בעולם, אבל דבר שאינו כלל בעולם לא מהני ליה יחוד.

אך הנה בין הילדים נפוץ המשחק בגרעיני משמש (המכונים "אגואים"), ובוזה יש מקום מחמת ב' סברות לאוסרו ואפילו בשבת, חדא דכל ההיתר של גרעינים אליבא דר"ש הוא רק בגרעינים הראויים לאכילת בהמה, כנפסק להלכה סי' ש"ח סעי' כ"ו, וגרעיני משמש אינם ראויים כלל למאכל, שקשים הם טובא. ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה ישנה פט"ז הערה ל') כתב דכיון שילידים הגרעיני נחשב מאוד, אפשר שלגביהם נחשב כראוי לאכילת בהמה.

אלא שעוד צד יש לאסור, ומצאתי בשבות יצחק חלק המוקצה פ"ה א' ו' שהביא כן מהגר"ש אלישיב שליט"א, דכל המקומות שמצאנו בהם ייחוד הוא רק במקום שאין סילוק גמור של ההיתר, כגון גרעיני תמרה שמתחילה ראויים לאכילת אדם, ואחר אכילת התמר ראויים לאכילת בהמה, אך בגרעיני משמש אחר האכילה הרי הוא כאבן בלא כל שימוש, אלא שרוצים אנו להתיירו ע"י ייחוד חדש של כלי למשחק, ודילמא ככה"ג לא נאמר שיהיני ליה ייחוד להתיירו [אמר המב"ה"ר: מלשון השבות יצחק שהביא דברי הגר"ש שליט"א, נראה דהגר"ש לא היה ברור לו יסוד זה, והטעם דהא בשבת דקיי"ל כר"ש הטעם שאינו נחשב כנולד הוא דר"ש ס"ל דכל היכא שאין זה נולד, אי אפשר להחשיבו כדבר חדש שבעולם, וא"כ עד כמה שגבי שבת קיי"ל כר"ש שהגרעיני אינו נחשב כדבר חדש בעולם, דילמא יהיני ליה ייחוד מער"ש, דהא סו"ס כבר מער"ש נמצא בעולם. ותוס' שכתבו סברתם, בדעת ר' יהודה אמרוה. ואפשר שהוא הטעם של השמירת שבת כהלכתה שלא חש לסברת הגר"ש, ודו"ק].

סוף דבר בגרעיני משמש שנאכלו בשבת, יש מקום גדול להחמיר ולא להשתמש בהם למשחק אלא יניחם בצד, אך גם בוזה יזהר לא לטלטלם כי אם מדין גרף של רע"י.

הרב יוסף יצחק רוטנברג זצ"ל - אלעד

סימן ש"ט

בענין אבן שע"פ החבית • בדין בסיס באמצע שבת • סוגיית הנאה והשתמשות במוקצה בשבת ויו"ט • בענין בסיס לדבר האסור • בענין סוגיא דבסיס • גודי בסיס • בענין טלטול מן הצד • בגודי בסיס לדבר האסור

בענין אבן שע"פ החבית

בסי' ש"ט ביאור"ל ד"ה ואם כתב דאף שיש יין

בחבית, מ"מ כשיש אבן על גבה נעשית בסיס, דנעשית החבית בסיס לאבן ולא ליין, וצ"ע דהרי הוא כלי אחד, ושמא מה שמונח מעל הכלי חשיב שימוש בפנ"ע לעומת מה שמונח בתוך הכלי, ולא דמי להיתר ואיסור שמונחים על השולחן. ואכתי צ"ע ממש"כ המ"ב סי' ש"י ס"ק ל"א דתיבה שאפשר להוציאה לגמרי מן השלחן, ויש בתוכה מעות, כל השלחן נעשה בסיס למעות אם לא שהניח דבר היתר על השולחן, הרי אף דהמוקצה בתיבה, מ"מ מהני היתר שעל השלחן להתיירו אף בהשלחן, והתיבה הוא שימוש בפנ"ע, וצ"ע מ"ש מאבן שע"פ חבית.

עוד צ"ע בהך דינא דאבן שע"פ חבית, דהרי מיירי שמניח כדי לכסות את החבית, כמבואר בגמ' קכה:, אלא דלא מהני לאשווי תורת כלי דאין דרך אבן בכך וכמבואר שם פב., וא"כ אמאי החבית נעשית בסיס, הרי האבן משמש את החבית ולא החבית משמש את האבן, וכמש"כ המ"ב סי' רנ"ט סק"ט דצמר מוקצה שהטמין בו לא מחשיב את הכיסוי למוקצה, דאין הכיסוי תשמיש לצמר אלא אדרבה הצמר משמש לקדרה לחממה.

ומש"כ הפמ"ג (מובא בשעה"צ סי' ש"ט סק"ד) דרק מקום המפה שתחת הנרות הוא מוקצה, ולא כל המפה, צ"ע, דבסי' ש"ח סק"ל משמע דכיס התפור בבגד כל הבגד הוא בסיס למוקצה, עוד צ"ע לדבריו שלחן שנפתח ונרות על חלק אחד מהשלחן ולא כלו, יחשב בסיס.

דוד שיפרין - קריית ספר

בדין בסיס באמצע שבת

סי' ש"ט ס"ד: שכח וכו' ואם היתה החבית וכו' יכול להגביהה כמו שהיא וכו'. ברע"א כאן בגליון השו"ע כ' דברש"י משמע שמיד אחר שסילקה כשיכול לנער צריך לנער, ואין לו היתר להמשיך לטלטל משום שזה בידו, והק' ע"ז דהדין צריך להיות שמותר להמשיך לטלטל, יעו"ש. והביה"ל הביאו כאן, וכפי הנראה לא הכריע, ואולם לגבי דין בסיס לאיסור והיתר כ' בסק"י"ב שכיון שזה בידו יכול לטלטלה עד מקום שירצה וינער שם (וכדין כשמלא"א לעיל ס"ג, זהו כוונתו המוכרחת כמבואר בתו"ש להדיא). ואולי דיש לחלק בין שכח איסור גרידא על הכלי, דיותר חמור מבסיס לאיסור והיתר (דקאתי עלה מטעם ביטול, יעו"י בראשונים ריש נוטל, לבד דעת התוס' רי"ד שם), ויל"ע בזה.

עוד מבואר בתו"ש לחדש שאפי' (בבסיס לאיסור והיתר) נייער ההיתר ונשאר האיסור, שרי לטלטלה עד מקום שירצה, וברע"א בהגהותיו על אבן העזר (סו"ס רס"ו ד"ה ורא"י) מבואר לא כך, והיינו דשאני מהנ"ל שכ' רע"א דהדין צריך להיות מותר, דהתם אי"ז בסיס או משום ששכח או משום בסיס לאיסור והיתר, דאין איסור טלטול מוחלט, ולכן עכ"פ שבידו יכול להמשיך, משא"כ הכא נהי' רק בסיס לאיסור תוך כדי לטלטול, ומבואר מרע"א חידוש דאף שלא הניח השתא האיסור, מ"מ כיון שבע"ש הניחו עם היתר ונסתלק ההיתר, חשיב כמניח השתא האיסור ונהי' בסיס, וכ"כ הפמ"ג (בא"א סו"ס רע"ט ד"ה ויש) להדיא [ונר' דגם הישוע"י (סי' ש"ט ס"ב) דנסתפק בשכח מעות בע"ש, ובשבת כשראה אותם ה' ניח"ל שישארו אי נעשה בסיס בלא מעשה, אפשר דהכא מודה כשנפל ההיתר אף שלא הניח האיסור השתא, משום דבע"ש "הונחו" האיסור וההיתר]. וע"י בס' מנחת אריאל (שבת קמג. אות ג') מה שכ' להק' על הפמ"ג ורע"א מתוס' (ביצה ב. ד"ה ובי"ה), דבלשונם משמע שכיון שהי' היתר אף שנפל חשיב בסיס לאיסור והיתר, וע"י רש"ש שם.

ולכא"ו נפקותא בין התו"ש ורע"א בכל פירות וכדו' שיש קליפות וגרעינין, דכשזה בידו אין חשיב מוקצה מח"ג, ואח"כ כשקילף או נשאר הגרעיני בידו נהי' מוקצה מחמ"ג, והאם נימא שמיד צריך להשליך, או כיון שבידו יכול לטלטל עד היכן שירצה ולנער, דלהמבואר תליא בתו"ש ורע"א, ואפשר שדוקא התם התיר התו"ש (בגווני דנפל ההיתר ונשאר האיסור), או משום שאין בסיס באמצע שבת (ע"י להלן), או אפי' נהי' בסיס, מ"מ לא הניח עכשיו רק עם ההיתר בע"ש, ואולי כשוכח חשיב, משא"כ קליפות וגרעינין מודה, וכמש"כ אבן העזר (סי' רס"ו) לדייק מהרמב"ם (ולדינא הובא באר"ח שפ"ט סי' רי"ב ב' דעות).

והנה רע"א הנ"ל שכ' שכשנהי' בסיס לאיסור תוך כדי לטלטול אסור להמשיך לטלטל, הוכיח

דבריו מהירושלמי, ועוד כ' להוכיח מירושלמי זה דלא כשי' המ"א (סי' רס"ו סק"ד וסי' ש"ח סק"ג, והביאו ביה"ל סי' ש"י ד"ה מטה), שנקט כהרז"ה (קכג. לגבי מת וקנדי:) שאין בסיס באמצע שבת, ולכא"ו נר' דאף שכ' המ"א שלא נהי' בסיס, מ"מ רק נייער הותר ולא טלטול, ודומיא דמש"כ רע"א גופי' (בשו"ע סי' ש"ט ס"ד), דלדעות שאין נהי' בסיס כשדעתו לנער בשבת, מ"מ לא הותר לטלטול רק נייער, ודייק זה מתוס' שבת (קכג. ד"ה האי, וע"י בחי' רע"א שבת נ: שכ' לדייק מהתוס' מג: לא כך). ונ"ל רא"י לזה מהא דסי' ש"י ס"ז מטה וכו', ובמ"א שם למד מהשו"ע דאסור לטלטול, ובסי' ש"ח סק"ג כ' בדעת השו"ע שמותר נייער, ולפי"ז אין רא"י מהירושלמי דלא כמ"א, משום דאיירי לגבי לטלטול, וכן מהפמ"ג הנ"ל דבנסתלק ההיתר נהי' בסיס אין רא"י דלא כמג"א, משום דאיירי לטלטל (וקצת צ"ע מהפמ"ג סי' ש"י בא"א אות ד'). ובוזה ניחא דעת המ"ב שפסק (בסי' רס"ו סק"ו) כהמג"א, וכן נר' מדבריו בשעה"צ (סי' ש"ט אות ל"ה), ואילו בסו"ס ש"י (סק"ז) משמע שנקט דלא כמג"א, ע"ש היטב. ולהנ"ל א"ש, דלגבי לטלטול יודה המ"א לאיסור, ובסו"ס ש"י איירי המ"ב לגבי לטלטול. וכן הוכיח החזו"א (סי' מ"ח סק"ח) בדעת הרז"ה, שאפי' שאין בסיס באמצע שבת, לטלטול אסור, מקו' הגמ' (ביצה כא:): בשירי כוסות, ומה שהק' שם על המ"א דלא ס"ל כן, כבר תמה ע"ז במנחת אריאל (שבת קכג. אות כ"א).

ושו"ר במנח"א שם שכ' ששפיר הוכיח רע"א מהירושלמי, משום שאף שכ' שלדעות דאין נהי' בסיס בדעתו לנער שרי רק הנייער ולא הטלטול, מ"מ היכא דלא מסתייה דלא לינח, הלא כ' התוס' דמותר לטלטל, דמה"ט מותר לסלק הטבלא מעצמות וקליפין, וא"כ ה"נ ה' צריך להתיר גם הטלטול, באופן דאיירי הירושלמי בכוס עם תרומה טמאה שהיתה ביד ע"ה, דלא מיסתייה דלא לינח, ולכא"ו לפ"ז יקשה עדין על הרז"ה והמ"א מסוגיא דביצה של שירי כוסות, דהתם נמי יהי' מותר הטלטול משום דלא ליסתייה וכו', ובמנח"א שם נדחק בזה [ובלא"ה ילה"ק לדעת ר"ת, דבדעתו זה לנער אין נהי' בסיס, וא"כ לכא"ו שירי כוסות זה ע"ד לנער, וגם לטלטול יהי' מותר לפמש"כ התוס' (קכג). דבלא מסתייה דלא לינח שרי לטלטול. אכן י"ל דלא חשיב ע"ד לנער, וכמש"כ התוס' בביצה כא. משמ"י דר"ת שא"א לנער זה, ע"ש]. והי' אפ"ל ע"ד שכ' החזו"א שם, שאף לדעת הרז"ה שאין בסיס באמצע שבת, אם הוא מקומו המיוחד של המוקצה חל בו בסיס גם באמצע שבת, וא"כ י"ל ה"נ בסוגיא דביצה, ולכן שפיר נהי' בסיס אף להרז"ה, ויל"ע בכ"ז.

יחיאל שטרנפלד - נווה יעקב

סוגיית הנאה והשתמשות במוקצה בשבת ויו"ט
איתא בגמ' שבת קכ"ד ע"ב מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים, ביאר רש"י מסיקין בכלים ביו"ט שהרי ראויין לטלטל, ויטלטלם ויתנם לתוך האור, ואין מסיקין בשברי כלים דהוו להו מוקצים ולא חזו לטלטול, ומדייקים האחרונים (שער הציון סי' תקנ"א ס"ק ל"א, בית הלוי ח"א סימן י"ב, זכרון שמואל סי' כ"ד אות ב') שכל הנידון ברש"י זה לגבי איסור טלטול למוקצה, אבל להדליק במוקצה מותר, ואין איסור ליהנות ולהשתמש במוקצה בלי לטלטל. וכן הוא ברש"י ביצה ל' ע"א ד"ה אין מסיקין בשברי כלים, וז"ל: שנשברו ביו"ט, דהשתא לא חזי לטלטול, ואי משום דחזו להסקה אתמול לא להכי קיימי, עכ"ל. ש"מ שכל הנידון ברש"י זה לגבי לטלטול.

אמנם ברשב"א (דף כ"ט ע"א) ד"ה כי אדליק, דייק מקושיית הגמ' מסיקין בכלים, והא כי נשרף פורתא הוי שבר כלי, וכי קמהפיך ביה בשבר כלי קמהפך, והוא מוקצה, ומוזה שהגמ' דנה על טלטול מוקצה ש"מ ליהנות ממוקצה אין איסור, וזה כיון שזה הנאה שבאה ממילא, אולם כתב שמוקצה אסור בשימוש בידיים כגון להדליק במקומו ולסמוך בו כרעי המטה, אע"פ שאינו מזיזו ממקומו, והוא דלא כשיטת רש"י, והכריח זאת מדף כ"ה ע"ב שאסור להדליק פתילה בשיעור ג' אצבעות מצומצמות, וכיון שמדליקה נהיית שבר כלי, ש"מ שאסור השתמשות ואפילו בלי לטלטל, לכך כתב דהנאה ממילא מותרת והשתמשות בידיים אסור. והרעק"א כתב (שו"ע סי' שכ"ה ס"ק ט) שלדברי

הרשב"א הנזכרים ה"ה שיהיה אסור לשבת על האבן בשבת ויו"ט, דמה לי סומך כרעי המטה מה לי סומך עצמו עליה, והקשה לשיטת המג"א (סי' ש"ח ס"ק מ"א) דכתב דלכו"ע מותר לישב על אבנים אם אינו מזיזם ממקומם, כיון שאין מוקצה אסור בנגיעה, ולכאורה מה לי סומך כרעי המטה לסומך עצמו, הרי משתמש במוקצה, ואצלנו פסק כשיטת הרשב"א שאין אסור הנאה במוקצה, ויש איסור השתמשות במוקצה. (ועוד הקשה שלכאורה לדברי הרשב"א יצא שאסור להלך על הריצפה כיון שהיא מוקצה, ואסור ליהנות ממוקצה, שמה לי ישיבה מה לי הליכה, ולכאורה הוא תמוה, אם לא שנאמר שיש חילוק בין מחובר ללא, והוא תמוה, ויתבאר בעז"ה).

וברמב"ן (קכ"ב א') מצינו דלא כרעק"א, דכתב על הגמ' שאמרה נכרי שבנה כבש בשבת לירד בו מהספינה בשבת, יורד אחריו ישראל, ואין אסור מטעם מוקצה, דמשתמש בעלמא הוא, וכיושב על האבן דמי, ש"מ ששיבה על האבן מותרת.

וקשה לשיטת הרשב"א (ועי' קה"י ביצה סי' ד'), דהגמ' בביצה דף ד' ע"א כתבה לגבי ביצה שנולדה ביו"ט לא יטלטלנה לסמוך בה את כרעי המטה, ש"מ שבלי טלטול אלא לסמוך בה במקומה מותר, ואע"פ שמשתמש במוקצה (וזה היא ראייה לשיטת רש"י שלהשתמש במקומה מותר). עוד מקשה הבית הלוי דלעיל מהסוגיא בדף ל"ט ע"א שאסור להטמין ביצה בחול, ר"י אמר מטעם שמא יזיז עפר ממקומו, ולכאורה היה לגמ' לומר כיון שמשתמש במוקצה ונהנה ממנו, ש"מ שמתוך השתמשות. ועוד, דבסוגיא דף מ"ט ע"ב כתוב שמתמינן בניזי צמר, ואף מחזירין בשבת להטמין, אבל אין מטלטלין אותם כיון שהם מוקצה, ולכאורה אם הם מוקצה שיהיה אסור גם להטמין וליהנות מהם, אלא ש"מ להשתמש וליהנות ממוקצה מותר. ועוד מצינו בסוגיא בדף קמ"א דמותר לשכב על מטה של קש, אבל לא יטלטלנה בידו משום מוקצה, ולכאורה משתמש במוקצה, אלא ש"מ שאין אסור.

ובדעת רש"י מצינו שכן שיטתו, דבגמ' איתא (בדף נ"א ע"א) חריות של דקל צריך לקושרם מע"ש, ואם לא קשרם אסורין, וביאר רש"י שאסורים בטלטול דלא הוי יחוד במחשבה, ש"מ שלשבת וליהנות מזה פשוט שמתוך. וכן הוא ברש"י (קכ"ה ע"ב) רבי אמר לתלמידיו על נדבך של אבנים צאו ולמדום, וביאר רש"י שאע"פ שלא מועיל הזמנה אלא בשינוי מעשה, מ"מ תסדרו אותם בצורה שלא נצטרך לסדר אותם מחר ונוכל לישב עליהם, ש"מ שאע"פ שזה מוקצה מ"מ לישב ע"ז אין אסור.

ומקשים האחרונים (בית הלוי ושער הציון סי' תק"א ס"ק ל') דבסוגיא (כ"ח ב') כתוב נגד שיטתו של רש"י, שהרי מבואר שם שאסור להדליק פתילה בשיעור מצומצם של שלש על שלש כיון שנהיה שבר כלי מיד שמדליקו, וצריך להשאיר ידו שידלק הרוב, ונמצא מסיק בשבר כלי, ולכאורה ביארנו שלשיטת רש"י אין אסור להדליקו במקומו, וכאן שאינו מטלטל לישרי.

ולבאר שיטת הרשב"א נקדים, דהנה רש"י ביצה (ב' א') ד"ה קס"ד כתב דהגמ' הבינה בהו"א שנולד יהיה אסור גם לשיטת ר"ש שסבר שאין מוקצה, וביאר רש"י דאילו במוקצה סבירא ליה לא מקצי איניש מדעתיה מידי דחזי ליה, משא"כ נולד לא הוה ידע דנהוי דעתיה עלויה. וכן הוא בגמ' לכאורה להדיא בביצה (ל' ב') ר"ש סבר שמותר ליקח עצים מן הסוכה ביו"ט, ואמרה הגמ' ור"ש לטעמיה דלית ליה מוקצה, דתניא מותר השמן שבנר ובקערה ר"ש מתיר, ודחתה הגמ' דכל מה שאמר ר"ש זה בנר דאדם יושב ומצפה מתי יכבה נרו, ובין השמשות דעתו על מה שישאר, משא"כ בסוכה אין לומר שיושב ומצפה מתי תיפול סוכתו, ותירצה הגמ' הכא במאי עסקינן שר"ש מתיר בסוכה רעועה שדעתו ע"ז מאתמול, וכתב רש"י בד"ה הכא אדם יושב ומצפה אימתי תכבה נרו, שיודע שסופה לכבות, הלכך בין השמשות דעתיה על המותר. ובד"ה הכא אדם יושב ומצפה: בתמיה, וכי נביא הוא ויודע שעתידיה ליפול למחר. ובד"ה בסוכה רעועה וז"ל: דמסיק אדעתיה דנפלה ולמחר נפלה, הלכך לר"ש מוקצה ליכא, דאמרינן דעתיה מאתמול עלויה, ולתנא קמא לא אמרינן דעתיה עלויה בשום מידי דלא חזי בין השמשות, עכ"ל. לכאורה כתוב כאן שכל היסוד של אסור של מוקצה זה בדעת האדם, שהאדם מוקצה דעתו משימוש של החפץ,

ורק שר"ש סבר כיון שבשבת זה יכול להיות ראוי, ממילא דעתו ע"ז בין השמשות, משא"כ ר"י סבר בשביל שתהיה דעתו ע"ז צריך שיהיה ראוי לזה גם ביה"ש, דלר"י צריך חזי ביה"ש ולר"ש צריך דעתו ביה"ש, ולכן לר"ש מותר השמן שבנר מותר דעתו שדעתו ע"ז כשיכבה שיהנה ממנו (ובדף מ"ד ע"א הר"ן ועוד מהראשונים ביארו שדעתו על הנר, ומיגו שדעתו על הנר דעתו על השמן, ע"ש). וכן סוכה רעועה דעתו עליה, משא"כ גרוגרות וצימוקים ומוקצה מחמת חסרון כיס אדם מוקצה דעתו מהם לגמרי, שיודע שגם בשבת לא יהיו ראויים, וממילא כל שימוש בהם יהיה אסור, שהקצה דעתו מהם מכל שימוש, וא"כ סבר הרשב"א שגם להדליק שבירי כלים במקומם ולסמוך כרעי המטה יהיה אסור, כיון שדיבר על כלי שנשבר ביו"ט שלא היתה דעתו ע"ז שהוא נולד, לכך יהיה אסור שהקצה דעתו מהם מכל שימוש, ולכן גיזי צמר מותר ליהנות מהם, שהגם שהקצה את שימושם מטלטול, אבל מהמטנה לא הקצה דעתו, והראיה שטמן בהם, א"כ מותר השתמשות במוקצה. וכן בביצה בחול, כיון שגילה דעתו שמהמטנה של הדבר לא הקצה דעתו, ממילא מותר בהמטנה לולי האיסור של מזוז עפר ממקומו. וכן לגבי קש שע"ג המיטה, שהרי כשהניח זאת על המיטה ודאי שלא הקצה דעתו מלשכב עליו, וממילא ההשתמשות בו מותרת, אבל לטלטול הקצה דעתו שלא רוצה להשתמש בו, אלא משאירו ליעודו שזה שריפה. וזה מצינו במוקצה מחמת חסרון כיס כגון סכין של מילה שלמול בו מותר, שלא מוקצה דעתו ממנו, כיון שזה שימוש שיכול להשתמש בו בשבת, וא"כ מצינו שיש הקצאה מדבר לשימושים מסוימים, ויהיה מותר לטלטלו רק לדברים מסוימים, ולשאר דברים יחשב מוקצה.

וא"כ למד רע"א דגם לישב על האבן יהיה אסור, שמצינו במרן סי' ש"ח סעיף כ"א שכ' נדבך של אבנים אסור לישב עליו, וביאר המג"א דליכא דקאי לשיבה, וא"כ אין דעתו ע"ד כזה והרי זה מוקצה מדעתו, ולכך אסור לו ההשתמשות במוקצה, מה שאין כן לילך על ריצפה אין אדם שמקצה דעתו, דכיון שזה צורת תשמישו אדם דעתו על זה ולכך מותר. אמנם המג"א למד דהגם שאסור מוקצה זה תלוי בדעת ובהקצאה, ואבן אינה ראויה לשיבה, וממילא חשיבא מוקצה, מ"מ יש דין נוסף שבנגיעה מותר, אך א"כ קשה דמאי שנא ממה שכתב הרשב"א שאסור לסמוך עליו את המטה, ה"ה שאסור לאדם להיסמך עליה.

וצ"ל שהרי הביא את הרמב"ם בהמשך שכתב שאסור לישב ע"ג אבן בשבת, וכתב לבאר דבריו שכ"ז ודאי באבנים קטנות שיש חשש שיוזזו בישיבתו ומטלטל מוקצה, אבל באבנים גדולות פשוט הוא דלכו"ע שיהיה מותר, שאין אסור בנגיעה, וכך למד את הרשב"א שכל מה שהרשב"א כתב זה שימוש במוקצה שיש חשש שיזיז אותו, אע"פ שהרשב"א כתב אף על פי שלא מזיז, אבל כיון שיש חשש שיזיז אותו ממילא אסור, וזה שכתב אע"פ שלא מזיז, שיש אפשרות שיוזז רק נזהר שלא יזוז, אפילו הכי אסור שמה יזוז, וא"כ יודה הרשב"א לשיטת המג"א, וודאי שבאבנים גדולות יהיו מותרות בישיבה, שאין חשש של טלטול, ואין אסור בנגיעה שלא יכולה להביא אותו לאיסור טלטול של מוקצה. ואפשר שכך למד הרמב"ן שאין אסור בנגיעה אלא א"כ יש חשש שיוזז, ולכך מותר לישראל לירד בכבש שעשה נכרי, שהרי משתמש בעלמא, וכיושב על האבן בלי שיש חשש שיזיזנה. וליישב את שיטת רש"י מצינו שהבית הלוי רצה לומר ברש"י שפשוט שגם הוא לומר שיש אסור השתמשות במוקצה, והוקשה לו כיון שהגמ' בדף כ"ט הקשתה ממסיקין בכלים כיון דאדליק בה פורתא הוי שבר כלי ומהפך במוקצה, ומתרתא הגמ' דעבד כרב מתנה שמרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקין, וא"כ הוקשה לרש"י דגם בשבר כלי יהיה מותר להסיק ע"י שירבה עליהם, ומדוע אין מסיקין בשבירי כלים בשונה מכלי עצמו, ולכך כתב שאין מסיקין כיון שמדובר לטלטלם, ואסור לטלטל שבירי כלי, ומה שמותר לרבות זה אם נפלו מאליהם לתנור, אבל אם מדליקין זאת במקומו ודאי שגם רש"י יודה שאסור. וקצת קשה שמה הוקשה לרש"י, הא הגמ' דיברה אם מותר להסיק בכלי ושבר כלי לבד, ובזה יש הבדל שבכלי מותר ובשבר כלי אסור כיון שהוא מוקצה, ועוד שמצינו ברש"י לעיל כמה

פעמים שכתב שמתורת השתמשות במוקצה, כגון חריות של דקל ונדבך של אבנים ועוד, כדהוכחנו לעיל.

ונראה שצריך לומר שמרן בסימן ש"י כתב שמותר ליתן קערה ע"ג הנר, ובלבד שלא יגע במוקצה, וביארו האחרונים שכיון שדיבר בנר שיש חשש שיוזז ויטלטל מוקצה, לכך יזהר שלא יגע בו, אך במג"א סימן תק"ג אות ב' כתב שמרן למד כשיטת התרומת הדשן שסבר שיש איסור בנגיעה במוקצה גם בדבר שאין חשש שיוזז ממקומו, אם זה לצורך המוקצה, ומה שמותרת נגיעה זה דווקא בשלא לצורך המוקצה (וכן הביא הראש יוסף בדף כ"ח), וא"כ רש"י לעולם למד שכל השתמשות במוקצה מותרת, ולכך להבעיר שבירי כלים במקומם לצורך עצמו, כגון להתחמם או לחמם תבשיל וכל דבר שהוא, מותר, משא"כ לצורך המוקצה אסור להשתמש במוקצה. וממילא אתי שפיר קושיית הרשב"א לשיטת רש"י מפתיחה, שמה שהגמ' אסרה פתיחה להדליקה כיון שנהיית שבר כלי, כיון שזה שימוש במוקצה לצורך המוקצה, אבל לעולם כל השתמשות במוקצה במקומו בלי להזיז יהיה מותר, וכעת אתי שפיר חריות של דקל שזה השתמשות במוקצה לצורך המותר לאדם לישב ע"ז, ואתי שפיר מה שרבי אמר לתלמידיו לגבי אבן שזה השתמשות במוקצה לאדם, ולכן אין אסור בישיבתם, וכן ביצה להטמין בחול שהשתמשות לא לצורך המוקצה אלא לצורך האוכל, ומדין השתמשות במוקצה מותר, רק ששם יש חשש אחר שמה יזוז עפר ממקומו, וכן מטה של קש לישב עליה יזוז לצורך האדם ולא מוקצה, וכן להטמין בגיזי צמר מותר, שהשתמשות לא לצורך המוקצה אלא לצורך התבשיל שישמור חומו (והיה עוד מקום לומר לשיטת המג"א, שכל האיסור להשתמש במוקצה, אבל אין אסור לנגוע ולהישען וכדו' על מוקצה, וזה נחשב הנאה ממילא, וממילא לסמוך כרעי המטה חשיב שימוש, שעושה זאת רגל למיטה, וכן להדליק במקומו הרי משתמש בעצם החפץ, שמכלה אותו, ולכך כל שימוש במוקצה יהיה אסור, אבל להישען על המוקצה ולשבת עליו הלא לא משתמש במוקצה ולכך אין אסור, ולכך קש על המיטה וחריות מותר לישב, ששיבה זה לא השתמשות בגוף החפץ, וכן לטמון בגיזי צמר אין שימוש בצמר, או שאפשר שגם לסמוך כרעי המיטה אע"פ שקורא לו שם אחר ומשתמש בו שיהיה רגל המיטה, הוא גם נחשב הנאה ממילא, ובאמת יהיה מותר לסמוך כרעי המיטה, ומהרשב"א קשה שכתב שאסור, וזהי קושיית השער הציון והאחרונים, וצ"ל ב').

אברהם ברמי - הקריה החרדית בית שמש

בענין בסיס לדבר האסור

כ' השו"ע בסי' ש"ט סעי' ד' וז"ל: שכח אבן על פי חבית וכו', ואם הניחם עליהם מדעתו על דעת שישאר שם בכניסת השבת אסור להטות ולנער. ויש להקשות מ"ש ממש"כ לקמן בסי' ש"ט סעי' ח' דכלי שיש בו דבר המותר ודבר האסור, אם המותר יותר חשוב שרי בטלטול (כשלא אפשר לו לטלטל רק את ההיתר), וא"כ הוא הדין הכא דאיכא בחבית יין (כמבואר ברש"י בדף קכ"ה ע"ב), הרי דהויא בסיס נמי לדבר המותר הוא ניהו היין, והוא יותר חשוב מהדבר האסור שהיא האבן. ומתחילה אמרתי ליישב דהמגופה הינה בסיס רק לאבן, ושוב הוקשה לי דאעפ"כ הא החבית עצמה בסיס נמי ליין, ונהי דהויא בסיס נמי למגופה ולאבן דהוה דבר האסור, מ"מ כיון דהויא בסיס ליין לישרי. ושו"ר שהביאוה"ל נמי קא קשיא ליה, וכ' וז"ל: משום דפי חבית מלמעלה לא נעשה בסיס כי אם להאבן שמונח עליה, וצ"ע כדלעיל.

ובאופ"א י"ל ד"חבית יין" כשמה כן היא, שאינה נקראת חבית שיש בה יין, כי אם חבית יין כיחידה אחת כיון שעומדת כך לימים רבים, וא"כ אולי אפשר לומר דכל החבית (כולל היין) נעשתה בסיס לדבר האסור.

ועדיין יקשה מהסוגיא בדף נ"א ע"א דאיתא התם דקדירה שכיסה אותה בדבר האסור ואינה מגולה מקצתה, אסור לנערה מהדבר האסור, וכ' רש"י משום דהויא בסיס לדבר האסור, ושוב צ"ע כדלעיל הא הויא בסיס נמי לתבשיל, והכא אי"א לומר כדלעיל דהא אינה עומדת כך לימים רבים ואינה קדירת תבשיל, כי אם רק קדירה שיש בה תבשיל.

ובאופ"א חשבתי לומר ע"פ התרוה"ד שכ' (פסקים וכתבים סי' קצ"ג) דבהניח חפצים תוך תיבה וכו' הוי בסיס אע"פ שהוי באקראי, משום שכיון שיודע שיש מוקצה על הדבר המותר, מוקצה את דעתו ממנו, וחזי' דס"ל דטעמא דאיסור בסיס הוא נמי משום שאדם מוקצה את דעתו מהבסיס, כיון שיש עליו מוקצה, ובלאו הכי לא יוכל להשתמש בבסיס, וא"כ י"ל דה"ה הכא כיון שממילא לא יוכל להגיז אל היין או התבשיל, שהרי יש מעליהם מוקצה, לכן מוקצה דעתו, ושאינו מכל בסיס למותר ולאסור שאמר' דכיון שיכול להשתמש בדבר המותר, אינו מוקצה דעתו מלטלטלו ע"י הבסיס, ומה שיכול לנער את המוקצה צ"ל דס"ל לתרוה"ד דכיון דחשיב שלא כדרך, ע"כ האדם לא חושב ע"ז ומקצה דעתו מהבסיס. אמנם דברי הביאוה"ל עדיין צ"ע.

ואפשר דהנה בדף מ"ד ע"ב איתא דבמוכני שאינו מחובר לשידה ויש עליו מעות דאסור לטלטלה, והוקשה לי דהא הוי טלטול מן הצד כלפי המוכני, ושרי כשהוי לצורך דבר המותר. והראוני שכע"ז הקשה החזו"א, ות"י דכיון דבעי למוכני היכא שתהיה השידה, א"כ הוי נמי לצורך דבר האסור - פי' המוכני חשיב דבר האסור כיון שהוי בסיס, ואסור, וא"כ י"ל דה"ה להכא דבאמת החבית והקדירה שרו בטלטול כיון דהוה בסיס נמי לדבר המותר, אך כיון שכשמטלטלם, מטלטל נמי למגופתם, ובעי להם במקום שהיו החבית והקדירה (והמה הוה בסיס רק לדבר האסור), ע"כ חשיב נמי לצורך דבר האסור ואסור, ויוצא דאם לא בעי למגופתם כגון שרוצה לרוקן את כל החבית, שרי, וחידוש הוא (במיוחד שבד"כ כן הוי בקדירה). ומתבארים דברי הביאוה"ל.

שמעון פריג'ון - צפת

בענין סוגיא דבסיס

א. באחד ששם מנורתו של כסף בתוך פתחו עם בית של זכוכית, ורוצה להביא המנורה בתוך ביתו כדי לסגור דלתו, הלא המנורה וביתו בסיסים להשלהבת בביהש"מ, ואסורים לטלטלם כל השבת, כמו שמבואר סי' ש"ט סעי' ד'.

להלכה יוצא בכה"ג שכל שהמנורה וביתו עומד על דבר אחר מותר לקחת המנורה ע"י הדבר אחר בפנים כמו שהוא, כיון שדעתו היה לסלקו מעל הבסיס אחרי שנכבה הנרות, וגם הוא במקום פסידיא שיגבנו מנורתו ונפסק במשנ"ב סי' ש"ט ס"ק כ"א שבכה"ג אפשר לסמוך על הי"א בשו"ע שם של"ה בסיס. ועוד, כיון שבניד"ד א"א לעשות נייעור על המנורה וביתו שצריך מקומו לסגור הדלת (שו"ע סי' ש"ט סעי' ב'), ועוד הלא ישבר הבית והמנורה ע"י נייעורו, ובכה"ג מתיר שעה"צ לטלטלו מן הצד (שעה"צ שם ס"ק י"ט), ולכאורה יהיה מותר להכניס המנורה ע"י בסיסו.

אולם היתר זה יהיה תלוי במחלוקת האחרונים בתירוץ קמ' הרשב"א על ר"ת מגמ' שבת מ"ז הנח לנר שמו ופתילה הואיל דנעשה בסיס לדבר האסור, ורק מוסכם לפי הנהגה שלום ויד דברים שפמוט שאני שהוא דומה לקינה, ובכה"ג מודה ר"ת שאפילו למקצת השבת הוי בסיס, לכן כאן שיש עוד בסיס של"ה בגדר קינה, יהיה מותר לטלטלו ע"י, אבל שאר אחרונים נתנו עוד תירוץ לקושיא זו, ולפי דבריהם לא יהיה מותר בכה"ג לסלק המנורה ע"י הבסיס, ומובא דבריהם בביאוה"ל ד"ה אפילו בתחילת סי' רע"ט. ועוד, שהיתר זה הוא רק באופן שהוא לצורך דבר המותר, כגון שצריך מקומו, אבל להביא בפנים לצורך הצלת המנורה לכאורה יהיה אסור לטלטלו אפי' טלטול מן הצד, כמו שמבואר בשו"ע סי' ש"א סעי' ח'.

באופן שאין בסיס תחת המנורה, או שרוצה לסלק המנורה וביתו עצמם בלי הבסיס כמו שהוא, לכאורה יהיה אסור, כמו שמבואר במשנ"ב שם ס"ק כ"א שצריך דעת להדיא לסלק המוקצה, וכיון שהמשמעות היתה שרק חשב לסלקו ממקומו אבל לא להוציא אותו מהבית של זכוכית, הבית בסיס לכו"ע ואסור לטלטלו כל השבת. [ולקמן נרחיב להסביר שאפילו היה דעתו לסלקו צ"ע אם היה מועיל].

ודע דבאופן שהיה בערב שבת בתוך הבית דבר היתר ששוה יותר מהמנורה, מדברי החי"א סימן ס"ז ס"י ומסתמת דברי המשנ"ב משמע שיהיה מותר להכניסו בפנים, שהוא בסיס לאיסור ולהיתר, וההיתר יותר חשוב, ונחשב בסיס לדבר המותר

בסיס לדבר האסור אלא היכא שהניח את המוקצה על דעת שיהיה למשך כל השבת, אך אם דעתו ליטלו באמצע השבת לא הוי בסיס. ומהאי טעמא אם מגולה מקצתו שיכול ליטלו באמצע השבת, נמצא שהנחתו שם לא הוי לכל השבת ולכן אינו מוקצה. וע"י מהרש"א ומהר"ם שנקטו ב' דרכים לבאר מדוע אי אפשר ליטול את המוקצה באמצע השבת.

ועל דבריהם יש להקשות מהא דאמרינן לקמן מז. דר"ש נמי מודה בנר דהוי בסיס לדבר האסור, ומדוע הוי בסיס לדבר האסור, והא דעתו שיכבה באמצע השבת, נמצא שאין הנר עומד שם למשך כל השבת.

ויישב בביאור הלכה סי' רע"ט סעי' ב' ד"ה אפילו, דהא טעמם של תוס' דלא נעשה בסיס הוא דכיון שבדעתו לסלק באמצע השבת, אמרינן שלא נעשה בסיס לדבר המונח מתחתיו כיון שאינו משמש לו. ובזה חלוק היכא שיכול ליטול כל רגע ורגע, שאע"פ שאינו נוטל סו"ס יכול ליטול כל רגע, ולכן אומרים שלא נעשה לו בסיס, אך גבי נר הרי לעולם אין דעתו לטלטלו מע"ג הטבלא כל זמן שדולק, ולכן אמרינן טפי דנעשה בסיס.

ג. וברשב"א שם הביא דעת הראב"ד שחילק בין היכא שמכוסה כל הקדירה שנעשה בסיס לדבר האסור, לבין מקום שמקצתה מגולה, דהוי החבית בסיס לדבר האסור והמותר מחמת האוכל הנמצא בתוכה.

והקשה עליו הרשב"א שאפילו כאשר הכל מכוסה, הרי המוקצה מונח על הכיסוי, והכיסוי הוא שנעשה בסיס ולא האוכל שמתחתיו, וכיון דהכי האוכל לעולם נשאר מותר, ועדיין הוא בסיס לדבר האסור והמותר.

ושמא יש לבאר כוונת הראב"ד שחלוק אם מכוסה כולה, שרואים אנו את הכל כיחידה אחת כיון שאין יכול להסיר את האבן, ולכן הוי בסיס לדבר האסור, לבין אם מקצתה מגולה דבכה"ג אמרינן דכיון שיכול ליטול את האוכל הנמצא בתוכו, אינו נחשב כדבר אחד, והוי בסיס לדבר האסור והמותר.

וסמך לזו הסברא מצינו בדברי האור שמח, דהנה בדין דחבית שמונח עליה אבן הקשה רע"א סי' ש"ט סק"א בשם שו"ת מקור ברוך סי' ג', שתמה יין, וכמו שפירש רש"י לקמן קמב: ד"ה מטה על צדה והוי בסיס לדבר האסור והמותר. ועיי"ש מה שנדחק ליישב, ובאליה רבה סק"ט ובתוספת שבת סק"ד.

והאור שמח פכ"ה מהל' שבת הט"ו הקשה קושיא זו וכתב: "כבר פירשו משום דאי אפשר לקבל היין בלא סילוק האבן, ונעשה החבית בסיס לדבר האסור בלבד", ולכאורה כוונתו כמו שנתבאר בשיטת הראב"ד.

עוד הקשה הרשב"א על דינא דהראב"ד מהא דאשכחן לקמן כג. בשם ר' אלעזר בן תדאי דקיי"ל כוותיה, דפנה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים תוחב בכוש וכרכר ומוציא, ואע"פ שהתם הוא מכוסה לגמרי, ומדוע לא תיהוי בסיס לדבר האסור.

והנה סי' ש"א סעי' ח' כתב הרמ"א דאוכלים אינם נעשים בסיס, והיה מקום לבאר דמחמת חשיבותם של האוכלים אינם מתבטלים לדברים אחרים. ולפי"ז מיושב בפשיטות מדוע אין הפנה נעשית בסיס לעפר, משא"כ באבן המונחת מעל החבית החבית עצמה נעשית בסיס.

אלא שהמג"א שם סק"ג וכן נקט בביאור הגר"א סק"ו פירשו שהטעם כיון שלא היתה כוונתו שיהא האוכל משמש לעפר אלא להיפך, אך אין חילוק בין אוכלים לכלים. אלא שודאי הראב"ד פליג עלייהו, שהרי הוא סובר שבמכסה כולו הוי בסיס לדבר האסור אע"פ שטעם הכיסוי אינו אלא לצורך התבשיל, וע"כ דפליג עלייהו. וא"כ נשאר לנו ב' דרכים, או שמסכים לעיקר הדין שאין אוכל נעשה בסיס, וע"ד הראשון שנתבאר, או שחולק על עיקר הדין, וצריך תלמוד.

בענין טלטול מן הצד

ת"ר פנה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים, אם מגולה מקצתה מותר לטלטלה, ואם לאו אסור לטלטלה, ר"א בן תדאי אומר תוחבים בכוש או בכרכר והם מערות מאליהן, א"ר נחמן הלכה כראב"ת למימרא דסבר ר"נ דטלטול מן הצד לא

השבת, וצ"ע. ועיין בפוסקי זמנינו שכולם נוקטים שמגש שהנשים שמים פמוטים עליהם, כיון שהמציאות על פי רוב הוא שלא משתמשים בו לדברים אחרים בכלל, הוי כמו פמוט עצמו, וא"א לעשות אותו בסיס לדבר המותר והאסור, כיון שהוא בעצם הוי הבסיס להפמוטות, ואפילו הקצאת הבעלים ל"צ. (עיין בספר טלטולי השבת בשם הגר"מ פיינשטיין והגרש"ז אויערבאך ויבדלח"ט הגר"ש אלישיב).

ולהשלמת הענין, הנה הריב"ש בתשובה צ"ג מצדד לומר, ומובא להלכה במג"א הנ"ל, שעל השמן של שלהבת גם א"א לעשות אותו בסיס לאיסור ולהיתר, כיון שכל כח השלהבת הוא מהשמן, א"א שדבר אחר יהיה יותר חשוב ממנו.

לסיכום הדבר יוצא שיש ג' דרגות בבסיס של קינה: א) דבר הנעשה בשביל דבר מוקצה או דבר מותר שנותן כל הכח להפעלת דבר האסור, הוא ממש קינה, ול"צ הקצאה בכלל. ב) דבר שהוא מיוחד אך ורק לדבר האסור, ולא משתמשים בו לדבר מותר בכלל, פסקו פוסקי זמנינו שיש לו דין קינה. ג) דבר שהוא מיוחד לדבר האסור, אבל גם משתמשים בו לדברים המותרים, יש לו דין קינה ע"י הקצאת הבעלים. ונפק"מ בין סוג א' וב' לבין סוג ג', הוא עשיית בסיס לאיסור ולהיתר ובסיס באמצע השבת, לשיטת שא"י לעשות בסיס באמצע השבת.

וא"כ לענ"ד יוצא שדעת לסלק המוקצה באמצע השבת לא מועיל, ואפילו אם שם שעון זהב בתוך הבית של המנורה לא מועיל לעשות אותו בסיס לאיסור ולהיתר, כיון שנעשה הבית להמנורה, ולכאורה ההיתר היחיד לטלטל הבית עם המנורה הוא ע"י תנאי מערש"ק.

שאלו יעקב צרויה - ארזי הבירה

גדדי בסיס

א. איתא בתוספתא פ"ד ומייתנן בגמ' שבת נא. טמן וכיסה בדבר הניטל בשבת, או טמן בדבר שאינו ניטל בשבת וכיסה בדבר הניטל בשבת, הרי זה נוטל ומחזיר. טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת, או שטמן בדבר הניטל בשבת וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת, אם היה מגולה מקצתו נוטל ומחזיר, ואם לאו אינו נוטל ומחזיר.

ופי' רש"י ב"ה או שטמן טעם החילוק "אם אין מקצת פיה מגולה לא יטול, דאין לו במה יאחזנה, וא"ת יפנה סביבותיה הואיל ודבר הניטל הוא, ויאחזנה בדופניה ויטנה על צדה ויפול הכיסוי וכו', הא אוקימנא התם בשכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור, והיכא דמגולה מקצתו אי"ז טלטול, שמצדדו והכיסוי נופל מאליהו. משמע מרש"י שחלוק אם מכוסה כולו שאז נעשה בסיס לדבר האסור, לבין היכא שאין מכוסה אלא מקצתו. והקשו עליו תוס' בד"ה או, דמה מקום יש לחלק בין אם מכוסה מקצתו או כולו, לעולם הוי בסיס לדבר האסור. ובמגניני שלמה יישב דרש"י ס"ל שכל מה שנאסר בדין בסיס לדבר האסור, אינו אלא להגביה ולטלטלה, אך להטותה על צדה לא אסרו רבנן.

וכמה עדים יש לזה, האחד לשון רש"י לקמן קכה: על הא דאמרינן אמר רבה א"ר אמי א"ר יוחנן לא שנו אלא בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור, פי' רש"י לא שנו "דמותר לטלטל החבית והאבן", משמע שכל האיסור נאמר על טלטול בלבד, אך להטות את החבית מודו כו"ע שמוותר. עוד יישב בזה פי' רש"י בסוגיא דפוגלא לקמן כג. עיי"ש בתוס' ד"ה האי פוגלא מה שנתקשו, ורש"י ניחא ליה בפשיטות לפי דרך זו.

השני לשון רש"י לקמן כג. וראיה זו הביא האו"ז הל' ער"ש סי' ל"ג, דאמרינן התם נר שע"ג טבלא מנער את הטבלא והיא נופלת, ואם כבתה כבתה, ואמרי דבי רבי ינאי לא שנו אלא בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור. ופי' רש"י בד"ה אבל במניח "ואסור לטלטלה כדי לנערה".

אלא שלכאורה סתר רש"י משנתו לקמן קמב: דמייתנן שם מימרא דרב לא שנו אלא בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור, ופי' רש"י בד"ה לא שנו "מטה על צדה החבית", חזינן להדיא מדבריו שאפילו להטות אסור היכא דהוי בסיס, ועיי"ש במגניני שלמה מה שנדחק טובא ליישב. וברע"א האריך ליישב שיטת רש"י באופן אחר, ואכמ"ל.

ב. ותוס' מחמת קושיא זו ייסדו בשם ר"ת דלא הוי

ונחשב כחצי השני שלו, שהוא בעצם מקומו, ולכן אפילו שכח הוי בסיס שהוא בעצם בסיסו, ול"צ לעשות מצב של בסיס.

ולפי"ז מובן תירוץ הנהר שלום והיד אפרים המובא לעיל לתרץ שיטת ר"ת (מובא כ"א בסי' ש"ט סעי' ד'), שאפילו שר"ת סובר שצריך דעת לכל השבת לעשות בסיס, בקינה מודה שאפילו מקצת השבת מספיק, כיון שהפמוט בעצם הוי הבסיס של השלהבת, ל"צ הבעלים לעשות אותו בסיס, אלא בעצם נטפל לו, והוי חצי השני של דבר המוקצה אפילו בלי שיהיה שם לכל השבת, וכל התנאי של ר"ת שצריך כל השבת הוא באופן שצריך לעשות הבסיס לנטפל ולחצי השני של דבר המוקצה, וע"ז מחמיר ר"ת שצריך שיהיה מונח עליו לכל השבת, אבל באופן שהוא בעצם הבסיס של דבר המוקצה, אפילו ר"ת מודה שבין השמשות מספיק.

אבל עדיין צ"ע שלפי"ז יהיה אפשר לעשות בסיס אפילו באמצע שבת בדבר כמו קינה, כיון שהוא בעצם בסיסו, וזה לא מצינו. ועו"ק שבקינה לא יהיה שייך לעשות בסיס לאיסור ולהיתר. ועל כולם קשה שיוצא שיש שני דינים, בסיס אחד ע"י הקצאתו, ואחד אפילו בלי הקצאה.

ע"כ מוכח ומבואר כמו נוסח הראשון לעיל, שקינה צריך הקצאה, אבל תמיד הוי באופן של מניח, דהיינו אין חסרון של שכח שמקום זה הוי מקומו, ובאמת הבעלים רוצים מוקצה זה במקום זה, ולכן אפילו בשכח יש בסיס של קינה, ולכן לא שייך בסיס באמצע שבת, שלא שייך הקצאה באמצע שבת, ושייך בסיס לאיסור ולהיתר אפילו בקינה, ודו"ק בכ"ז.

ג. וכעת נתעוררתי שלכאורה יש סתירה בדברי המשנ"ב בדין של קינה כשהוא בסיס לאיסור ולהיתר, דעי' במשנ"ב בסי' ש"י ס"ק ל"א שמביא דברי החי"א בענין "טיש קעסטיל", ועיין בדברי החי"א עצמו סי' ס"ז אות י' שלכאורה ברור שם שאפילו שהוא מיוחד לדברים האסורים וכעין קינה, אם יש דבר האסור ומותר בתוכו בשבת, אם דבר המותר יותר חשוב ל"ה בסיס לדבר האסור. משא"כ המשנ"ב בסי' רע"ט סק"י מביא דברי המ"א שמסביר דברי מרן שנוקט להלכה לא לסמוך על ההיתר של שימת לחם על הפמוט לעשותו בסיס לאיסור ולהיתר, דכיון שהוא עשוי להשלהבת א"כ הלחם ודברים אחרים לא נחשבים יותר חשובים מן השלהבת, דהיינו כיון שהוא קינה לשלהבת א"א שיהיה בסיס לדבר אחר, ולא שייך לעשות בסיס לאיסור ולהיתר, וצ"ע.

ולענ"ד עומק כוונת המשנ"ב הוא שיש לחלק שהמ"א מדבר על פמוט שנעשתה להשלהבת, וע"ז י"ל כמו שאמרנו בתחלה שהוא בעצם חלק וחצי השני של דבר המוקצה, שאפילו הקצאה של הבעלים לא צריך, ולכן ל"צ מניח. ועוד, דלא שייך עליו בסיס לאיסור ולהיתר, ועוד שייך עליו בסיס באמצע השבת אפילו לשיטות שנוקטין שאין בסיס באמצע שבת. וראיה לזה מפורש בשיטה מקובצת בביצה, שמביא בשם הריטב"א כ"א ע"ב על הדין של שיורי כוסות דין זו, ובכה"ג אפשר לעשות בסיס באמצע השבת.

משא"כ דבר שלא נעשה אלא הוא רק מיוחד לכך, יש לו מקצת דין קינה ובסיס אפילו לדבר שמייוחד לו, והוא רק נעשה בסיס ע"י הקצאתו, ולא שייך שכח ותמיד נחשב מניח, לכן אפילו בשכח הוא בסיס ע"י הקצאתו, שהבסיס טפל לדבר המוקצה. ולפי הנ"ל א"א לעשות אותו בסיס באמצע שבת, להפוסקים שא"א לעשות בסיס באמצע שבת.

אחר כמה שבועות מצאתי את שאהבה נפשי בספר ארוחות שבת פי"ט ס"ק תקצ"ד, ששואל סתירה בדברי החזו"א, שבסימן מ"ד מתיר סל מתחת אפרוחים שנעשתה ע"י גוי, ובס"ק י"ב אוסר נר של נכרי אפילו אחר שנכבה. ומחלק ממש כדברינו, שבנר שהפמוט נעשתה לנר הגוי ל"צ להקצות, ובעצם הוא בסיס, משא"כ בסל שלא נעשתה לאפרוחים מותר אחר שנסתלקו האפרוחים שאין הכנה לגוי. ושמתתי.

אולם עדיין נבדק אני בדעת המשנ"ב, שבסימן ש"י סעי' ב' בביאור"ל ד"ה בשל, מביא בשם הפמ"ג שוכני שהדליק נר בשבת לצורך עצמו וכבה הנר, מותר לטלטלו, כיון שאין כח לגוי להקצות, אבל לפי דברינו הנ"ל הלא נר הוא נעשה לשלהבת, ול"צ הקצאה לעשות אותו בסיס, אלא כיון שהוא בעצם חלק השני של המוקצה, ממילא הוי בסיסו לכל

ומותר לטלטלו. אבל במג"א סי' רע"ט סק"ה משמע שכל ההיתר של בסיס לאיסור ולהיתר הוא רק כשהבסיס אינו מיוחד לדבר האסור, אבל באופן שהוא מיוחד לדבר האסור אינו מועיל זה, ששם דבר המותר ששוה יותר, ע"ש. וע"ע בפמ"ג א"א שם ס"ק י"ד אות ג' שדן בציור דומה, ע"ש. ויוצא מדבריו שבאופן שהוא מיוחד רק לדבר האסור כמו בית של מנורה, אסור אפילו עם דבר המותר, ובאופן שלפעמים שמים דבר המותר עליו מסיק בצ"ע. ובספר טלטולי שבת מביא מכתב מהגר"מ פיינשטיין ומהגרש"ז אויערבאך שבאופן שרק משתמשים בו לדבר האסור, אפילו עם דבר המותר אסור לטלטלו. לפי כל זה יוצא שלא נשאר רק ההיתר המובא בסי' רע"ט ס"ה שע"י תנאי לפני שבת מועיל שאחרי שנכבים הנרות יהיה מותר לטלטל הכל.

ב. ובפלפולי בדיבוק חברים ניתוסף לי הבנה חדשה במוקצה דבסיס, ובפרט בהיתר של בסיס לאיסור ולהיתר, דידוע לכל דינא דמשנה בפרק נוטל ועוד מקומות שיש כלי שמלאכתו להיתר שמוקצה בשבת מדינא דבסיס לדבר האסור. ולפום ריהטא מוקצה דבסיס הוא איסור טלטול על דבר המותר, דהיינו כיון שיש מוקצה על גבה אדם מקצה דעתו ממנו, שא"א לטלטל דבר המותר, שע"י טלטולו יטלטל גם דבר המוקצה.

אולם הבנה זו קשה טובא, שאם כן הבסיס יהיה מותר לטלטל אחר שנסתלק ממנו המוקצה. ואין לומר הלא מקצה דעתו ממנו ולכן חל מיגו דאיתקצאי, שלפי הנ"ל הלא הבסיס הוא דבר המותר, ולא שייך הקצאה על כלי שמלאכתו להיתר כמו שמבואר בפוסקים, שאפילו על כלי שמלאכתו לאיסור הוא נידון שלם. (עי' ביאור"ל סי' ש"ח סעי' ג' ד"ה קורדום וכו').

ע"כ צ"ל וכך המשמעות בלשונות הראשונים, שהבסיס בטל ונטפל להמוקצה שעל גביו, ונהיה לכלי שמלאכתו לאיסור או לגופו כיון שהוא טפל ובסיס לדבר המוקצה, וע"ז שייך מיגו דאיתקצאי והקצאה. וראיה לזה הוא מסוגיא דביצה ל"א בית שהוא מלא פירות וכו', והרמב"ן מסביר שהפירות אינם מוקצה מחמת איסור שהם רק איסור מחמת דבר אחר ולא מעצמם. מבואר בדבריו שבסיס הוא מוקצה מחמת איסור שהוא בעצם אסור, שאל"כ הלא כל בסיס רק מוקצה מחמת דבר אחר ולא הוי מוקצה, וע"כ שנהיה בעצם מוקצה. ולפי"ז מובן דברי הגמ' שדווקא במניח נהיה בסיס, שע"י דעתו אדם מקצה דעת מדבר המותר לעשות אותו נטפל ובסיס לדבר האסור. ושמעתי מאחי היקר בנימין שיחי' שכך מדויק בלשון הר"מ והטור שכללו דיני בסיס ביחד בכלים שמלאכתם לאיסור, שהכלי נהפך למלאכתו לאיסור ע"י התבטלותו לדבר המוקצה, והקצאתו עושה דבר המותר לבסיס של דבר המוקצה, ולכן דבר המותר עצמו מתהפך לדבר האסור.

אבל עדיין יש לעיין בדבר שמבואר בגמ' שדבר המיוחד לדבר האסור כמו קינה של תרנגולים, אפילו בשכח שבדרך כלל ל"ה בסיס, בכה"ג הוי בסיס. וצ"ע הלא מדובר בשכח, ואין הקצאה לבטל ולהטפיל דבר המותר להיות לדבר האסור, ולא שייך הקצאה ומיגו דאתקצאי כיון שנשאר כלי היתר.

אולם יש לומר על פי דברינו הנ"ל, כיון שיסוד של בסיס הוא שהבסיס רק אסור באופן שהוא נהיה חצי השני של הכלי, וזהו ע"י הקצאתו, שהכלי עכשיו נטפל, והוה חצי השני של 'דבר המוקצה', ולכן בכל בסיס צריך דווקא מניח, שהבסיס ל"ה בעצם המקום וחלק השני של דבר המוקצה, אלא הבעלים עשו בסיס זה לחצי השני של המוקצה ע"י הנחתם של המוקצה לבין השמשות ולכל השבת.

ובאופן ששכח דבר מוקצה על בסיס, כיון שהוא לא בעצם מקומו, ובאמת הבעלים לא רוצה שיהיה כאן בשבת אלא במקום אחר, לא מבטלים ומקצים מהבסיס, ול"ה טפל וחלק שני של מוקצה, ולכן כשנסתלק המוקצה ממנו אפשר לטלטלו, משא"כ בקינה כיון שהוא בעצם מקומו, אין מושג של שכח, ותמיד נחשב מניח שזה מקומו. ואין צד לומר שהבעלים לא רוצים דבר המוקצה זה כאן עכשיו בשבת, שזה בעצם מקומו, ובעצם חלק השני של דבר המוקצה. וביתר שאת אפשר לומר שבכה"ג ל"צ הקצאה של הבעלים בכלל, אלא בשעת שבסיס זה משמש כמו בסיס לדבר מוקצה, ממילא נטפל לו

שמה טלטול, והאמר ר"י האי פוגלא מלמעלה למטה שרי, ממטה למעלה אסור, הדר ביה ר"י מההיא. ופרש"י "פגה" שטומנים בתבן להתבשל, ותבן מוקצה הוא לטיט. "אם מגולה מקצתה" שיכול לאחזה במקום המגולה, אלא טלטול מן הצד ליכא שאין צריך להגביה התבן, אלא מגביה מקום המגולה והתבן נשטט ונפול, עכ"ל.

ולגבי הפוגלא פרש"י צנן תלוש שהטמינו בארץ ונתגלה ראשו. "למעלה למטה שרי" - אם היה העליון שלה למעלה והקצר למטה, וכשהוא שולפה חולצה מעליון שלה לתחתון שלה, ורוחב הצנן למעלה מותר, דליכא טלטול לעפר כלל שהרי נתגלה ראשו. "ממטה למעלה אסור" שמזיז עפר, כיון שהגומא קצרה מלמעלה ורוחב הצנן למטה, ואע"ג דטלטול עפר מן הצד הוא שאינו אוחזו ממש בידו, עכ"ל.

וצריך להבין לפרש"י מתי נחשב טלטול מן הצד, ומתי אפי' טלטול מן הצד אינו.

והנה לכאוי נראה שרש"י למד שהפגה כולה מלמעלה, ומשו"ה כתב שאינו מגביה התבן אלא רק נשטט ונפול, כלומר התבן שמונח לצדי הפגה והחררה נשטט ונפול לבור שנוצר. ולכן בפוגלא אין טלטול לעפר כלל שהרי נתגלה ראשו, כלומר כל ראשו, וא"כ נראה שדעת רש"י שאם אינו מזיז את המוקצה ממש, אפי' שגורם שיטמטט ויפול מאחר שלקח מה שהחזיקו, מ"מ לא הוא אפי' טלטול מן הצד ומותר, אבל אם מזיזו אפי' שאינו מזיזו בידים חשיב טלטול מן הצד ואסור.

אלא שלפי הגבנה זו נתקשה בדברי הריטב"א, שכתוב בריטב"א שמדברי רש"י משמע שרק לראב"ה חשיב טלטול מן הצד, ולכן רבנן אוסרים, אבל באופן שדיברו הם ליכא טלטול מן הצד. אבל אין לומר כן, דודאי אפי' לת"ק טלטול מהצד איכא כיון שנגערת התבן והגחלים כשנוטל מקום המגולה, וכדאמר"י בפרק כירה שהפוכו ממטה למטה הוא טלטול מן הצד וכו', והא דבעי ת"ק מגולה מקצתה משום דס"ל דכיון שאינה נראית כלל נתבטלה החררה בתוך הגחלים שהן אסורות בטלטול, וראב"ה לא חייש להכי, עכ"ל. והנה יש לתמוה היאך דימה בין דברי רבנן שהצריכו שיהיה מגולה ואינו מטלטל המוקצה, לבין מת שמטלטל המוקצה. וע"כ צ"ל שהריטב"א למד ברש"י אחרת, שמה שאמרו רבנן מגולה מקצתה אין הכוונה שמגולה כל ראשה, אלא שיש רק מקום לאחוז, וכשנדקדק ברש"י נראה שהנושא האם נחשב טלטול מהצד או לא, תלוי אם צריך להגביה את המוקצה או לא, שאם יש מקום לאחוז מותר כיון שאין צריך להגביה המוקצה, ומה שגורם לתזוזת התבן אין בכך כלום, וכאשר מכוסה כולה אסור, מפני שקודם שהתבן יכול להשטט לצדדים צריך להגביהו מעל הקרקע וזהו טלטול, משא"כ בשמגולה מקצתו א"כ מונח גם על הקרקע, ומיד נשטט מהפגה כאשר מגביה [אמנם כ"ז בדרכי, אבל יתכנו מקרים הפוכים].

אלא דלפ"י קשה מדוע הצנן אסור ממטה למעלה מחמת המוקצה שעליה, הלא כיון שמגולה ראשה הו"ל שמיטה ולא טלטול. וצ"ל שיש חילוק בין תבן שנשטט לעפר שנדבק ולא נשטט, ובכל גווני שיש מוקצה על גבה יגביהנה, ולכן חשיב טלטול מן הצד ואסור. כך נראה שלמד הריטב"א בדעת רש"י, ולכן נחלק עמו שאף שמזיז המוקצה בלי להגביהו חשיב טלטול מן הצד.

איתא בגמ' בדף נא. טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת, או שטמן בדבר שניטל בשבת וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת, אם היה מקצתו מגולה נוטל ומחזיר, ואם לאו אינו נוטל ומחזיר, ופרש"י טמן הקדירה בדבר הניטל - מה שנתנו סביבותיה הוי דבר מוכן, וכיסה על פיה נמי דבר המוכן כגון כלי, עכ"ל. משמע מדבריו שהכיסוי אינו הטמנה, אלא מכסה והטמנה נמצאת סביבות הקדירה. עוד פרש"י או שטמן בדבר שאינו ניטל וכיסה בדבר הניטל הרי זה נוטל ומחזיר, דהואיל והכיסוי ניטל מגלה הקדירה ואוחזה, אבל טמן בדבר שאינו ניטל, או אפי' טמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל, אם אין מקצתה מגולה לא יטול דאין לו במה לאוחזה. ואם תאמר יפנה סביבותיה הואיל ודבר הניטל הוא, ויאחזה בדפנותיה [ויגביהנה (ב"ח)] ויטנה על צידה ויפול הכיסוי, כי ההיא דתנן לקמן האבן שע"פ החבית מטה על צידה והיא נופלת, ואם היתה בין החבית מגביהה ומטה על צדה והיא נופלת, הא אוקימנא התם בשכח, אבל במניח

נעשה בסיס לדבר האסור, והיכא דמגולה מקצתה אין זה טלטול מן הצד, שמצדו והכיסוי נופל מאליו, עכ"ל.

ודבריו תמוהים לכאוי שפתח בבסיס וסיים בטלטול, ולא ביאר האם במכוסה כולו אין טלטול, והאם במגולה מקצתו אין בסיס. וגם לא ברור מה ההבדל במציאות בין המקרים, מדוע במכוסה כולה אין יכול להטותה על צידה כמו במגולה מקצתה, וביאר המהרש"א וז"ל: משום דלפרש"י דחשיב הך הטמנה כמניח, וא"כ ליכא בין מגולה מקצתה ובין שאינה מגולה מקצתה, אלא דבמגולה מקצתה יכול לאחוז למעלה בקדירה באותו מקצת מגולה, ומטה ומצדד הקדירה והכיסוי נופל מאליו, ואין זה מקרי טלטול, אבל באינה מגולה מקצתה כיון דלא יכול לאחוז הקדירה למעלה רק בדפנותיה, א"א לו להטות ולצדדו כ"א שיגביה הקדירה, עכ"ל. כלומר שלמד בדברי רש"י שבמכוסה כולה אין יכול להטות אלא ע"י שיאחזנה בשני ידיו בצדיה, ובכה"ג חייב להגביה, וההגבהה נחשבת טלטול, והרי היא בסיס ואסורה בטלטול, אבל כאשר מגולה מקצתה ואוחזה בפיה לא חשיב טלטול אלא צידוד המותר, ואמנם לא ביאר מדוע לא חשיב בסיס בכה"ג. ובמגיני שלמה מוסיף על דבריו ששיטת רש"י הוא שאין איסור להזיז בסיס לדבר אסור ע"י צידוד, ורק טלטול נאסר, ומוכיח כן מהאבן על פי החבית שמותר להטותה ומותר להגביה, ואמר"י בגמ' לא שנו אלא במניח, אבל בשכח אסור, ופרש"י בדף קג: שאהגבהה קאי, אבל במטה מותר אף במניח אע"ג דהוי בסיס, בגלל שאין איסור לצדד בבסיס לדבר אסור, וא"כ הכא נמי במכסה המגולה מקצתו אף שהקדירה היא בסיס, מ"מ הותר לצדדה.

והוא הטעם בנידון של פגה דלעיל שכאשר לא מגביה התבן מותר, אף למ"ד טלטול מן הצד אסור כיון דהוי רק צידוד וניעור, וצ"ל שרק בבסיס מתירים ניעור, אבל לא במוקצה עצמו, דא"כ ינער האבן והמכסה. אלא שק"ק שאף בחבית שמטה לכאוי אינו מטה עם יד אחת אלא בשתי ידיו מצדיה, א"כ חשיב הגבהה ואמאי מותר (באופן שמניח ולא שוכח). וש"י שיעמד בזה, וכתב דגם ברישא מיירי בהגבהה ובמניח אסור, ולא נזכר אופן מותר במשנה.

וראיתי שגם המאירי הוזקק לפרש דברי רש"י אלו, וכתב ומ"מ במגולה מקצתו אין בו דין בסיס, וטלטול אין כאן, שהרי מן הצד הוא, ואף באבן אמרוה כן שם שלא נאסר במניח אלא כשהאבן מכסה כל פי החבית, ואע"פ שבמעוט ע"ג הכר או המטה נעשית המטה בסיס, באלו דרכו בכך, אבל כיסוי אין דרכו אלא בכולו, עכ"ל. וכוונתו שבאלו שדרכו שהמוקצה מכסה את כל הכלי, אם מונח באופן שאינו מכסה כולו אינו נעשה בסיס לו כלל, ומ"מ אסור לטלטל את המוקצה בידיו, ולכך קאמר שטלטול מן הצד הוא.

הרב יוסף יצחק רוטנברג זצ"ל - אלעד

בגדרי בסיס לדבר האסור

א. דברי רש"י שיסוד דין בסיס הוא משום שהוא טפל אל המוקצה.

ב. סתירה לכך ממש"כ רש"י לגבי האבן שבקרויה שנעשית בסיס.

ג. קושיית הרש"ש בסתירת דברי רש"י מהא דאין הקדירה נעשית בסיס לשלחין.

ד. קושיית השבות יצחק בסתירת פסקי המשנה ברורה, מצנן שטמנו בארץ.

ה. יסוד דברי הרע"א בב' גדרים בדין בסיס, בסיס גמור, ובסיס לאיסור הגבהה.

ו. צ"ע בדברי רע"א, מה שייך בסיס שאינו גמור, שלכאורה הוי ממנ"פ.

ז. חקירת המנחת שלמה אם הבסיס הוא מוקצה מצד עצמו, או רק בגלל המוקצה שעליו.

ח. יבואר שגם ללא שהבסיס הוא מוקצה מצ"ע, אסור לטלטלו משום שנחשב לטלטול בידיים של המוקצה.

ט. ביאור עפ"י בדברי הרע"א, שיש בסיס גמור שהוא מוקצה מצ"ע, ויש בסיס שהוא מוקצה רק מחמת שנחשב לטלטול בידיים של המוקצה.

י. יבואר שניעור המוקצה מעל הבסיס נחשב תמיד לטלטול מן הצד.

יא. ישוב הסתירה בדברי רש"י.

יב. נידון חדש אם בסיס לגרף של רעי מותר בטלטול.

א. איתא בגמרא מסכת שבת (מז.) "הנה לנר שמן ופתילה - הואיל דנעשה בסיס לדבר האסור", ופרש"י שם: "לדבר האסור - לשלהבת, דבכי האי מוקצה מודה ר' שמעון שהכלי טפל לשלהבת בעודה בו, ולא משום דחייש לכבייה", עכ"ל. ומבואר בדברי רש"י שכלי המשמש בסיס לדבר האסור, נעשה הכלי טפל אל המוקצה, ונעשה מוקצה כמוהו. ולכאורה רש"י כאן שואל קושיא, שהרי ר' שמעון לית ליה מוקצה, וסובר שלא מקצי איניש מדעתיה מידי דחזי ליה, וסברא זו נכונה כלפי אוכלין וכלפי כלים שהם בשימוש, ואם כן מאי טעמא מודה בבסיס לדבר האסור שהוא מוקצה. ומתוך רש"י שהוא מדיני עיקר וטפל שהם לכולי עלמא, שמאחר וכלי ההיתר משמש את כלי האיסור, הרי הוא בטל וטפל אליו ונעשה מוקצה כמוהו.

וכן איתא עוד להלן שם ברש"י ד"ה הא ליכא פרי לא, שכתב **"וכלי נעשה בסיס לאבן וטפלה לו**, ובטל תורת כלי דידיה, והכי נמי נעשית מחתה בסיס לאפר, ור' יוחנן שמעינן ליה לעיל דכר' יהודה סבירא ליה". ומבואר כנ"ל שסיבת איסור הטלטול בבסיס לדבר האסור, היא מטעם שנעשה הבסיס טפל למוקצה.

ב. ולפי זה צ"ע בשיטת רש"י, שלכאורה נראה שדבריו סתרי אהדדי, דלפי מה שנתבאר כאן שסיבת איסור הבסיס היא מטעם טפל, היה צריך להיות הדין שבמקום שהוי איפכא, שאין הבסיס משמש את המוקצה אלא אדרבא המוקצה משמש את הבסיס, לפי הדין של בסיס לדבר האסור מאחר ואינו טפל אליו.

אמנם מאידך גיסא איתא במשנה (שבת קכה.) "האבן שבקרויה, אם ממלאין בה ואינה נופלת - ממלאין בה, ואם לאו - אין ממלאין בה", וברש"י שם ביאר דברי המשנה וז"ל: "האבן שבקרויה, דלעת יבשה חלולה, וממלאין בה מים, ומתוך שהיא קלה אינה שואבת אלא צפה, ונותנין בה אבן להכבידה. אם ממלאין בה ואינה נופלת, שקשורה יפה לפי הקרויה שויה כלי. ואם לאו - הרי היא כשאר אבנים, ואין מטלטל את הקרויה, **דשויה בסיס לאבן שנושאתה**", עכ"ל. הרי מבואר בדברי רש"י שאע"ג שאין הדלעת משמשת את האבן, אלא אדרבא האבן משמשת את הדלעת בכך שמכבידה אותה, וע"כ אפשר לשאוב מים על ידי הדלעת, מכל מקום הוי הדלעת בסיס לדבר האסור שהיא האבן שמונחת עליה, ואסורה בטלטול, וצ"ע.

ג. וברש"ש שם העיר עוד על דברי רש"י, שדבריו סותרים למה שכתב לעיל במשנה דף מ"ט. ד"ה נוטל כיסוי. וביאור קושיית הרש"ש, דהנה איתא במשנה (שבת מ"ט.) "טומנין בשלחין ומטלטלין אותן, בגיזי צמר - ואין מטלטלין אותן. כיצד הוא עושה, נוטל את הכסוי והן נופלות". וברש"י שם ד"ה נוטל כיסוי, כתב וז"ל: "של קדרה שיש תורת כלי עליה, ואף על גב שהן עליה לא איכפת לן, **דלא נעשית בסיס להן, שאין עשוי אלא לכסות קדרה", עכ"ל. ומבואר שמאחר ואין הקדירה משמשת לגיזי הצמר שהם מוקצה, אלא אדרבא גיזי הצמר משמשים את הקדירה שעשויים לכסותה, לא נעשית הקדירה בסיס לדבר האסור, ולכן מותר לטלטל את הכיסוי. ונמצא שוב שדברי רש"י סתרי אהדדי, וצ"ע ליישב דברי רש"י.**

ד. וראיתי כעת בספר "שבות יצחק" (בדיני מוקצה פרק י"ט אות ב') שהקשה מעין קושיא זו בסתירת פסקי המשנה ברורה, שבסימן ש"ט ס"ק ח' פסק שאם אין האבן קשורה נעשית הדלעת בסיס לדבר האסור ואסור לטלטלה, ואילו בסימן ש"א ס"ק כ"ט עמש"כ הרמ"א שאם טמן צנן בארץ מבעוד יום על מנת שיהיה שם כל השבת, לא נעשה הצנן בסיס לעפר שעליו, כתב במשנה ברורה הטעם, משום שאין הצנן משמש לעפר, אלא אדרבא העפר משמש לצנן, וצ"ע בישוב פסקי המשנה ברורה בזה.

ה. ועייין שם שכתב ליישב בזה וז"ל: "ונראה ליישב על פי דברי הגרע"ק"א במשניות סוף פרק נוטל, דשם כתב לדייק מרש"י בדף קכ"ה: דהא דאמרין שם אבל במניח [אבן על פי חבית] נעשה בסיס לדבר האסור, הוא דוקא לענין להגביה החבית עם האבן, אבל לנער האבן מהחבית שרי אפילו במניח, וזה תימה, דאם נעשתה החבית בסיס, גם הניעור אסור. וכתב הגרע"ק"א דרש"י סבירא ליה כמו שכתב בעל המאור בפרק כל הכלים, דאם מניח

האבן על החבית על דעת כיסוי, לא נעשית החבית בסיס, משום שהאבן משמשת לה ולא היא לאבן, ואם כן על כרחך האי דאמרין דבמניח נעשית החבית לבסיס, אין הכוונה בסיס ממש, אלא כמו שכתבו התוספות בשבת קכ"ג. ד"ה האי דאם הניח איסור על היתר לדעת, אף אם הניח על דעת ליטול באמצע השבת, דאז לא הוי בסיס לדעת התוספות, מכל מקום אסור לטלטל ההיתר עם האיסור על ידי הגבהה אפילו לצורך דבר המותר, אך לנער האיסור לצורך דבר המותר שרי. והכא נמי יש לומר דסבירא ליה לרש"י דבמניח אבן על פי חבית שהוא על דעת כיסוי, ההגבהה אסורה והניעור שרי, עכתו"ד הגרע"ק"א.

ונמצא לפי"ז, דהא דאמרין בגמרא המניח אבן על פי חבית נעשה בסיס, לאו בסיס גמור הוא, אלא בסיס במקצת דהיינו לענין הגבהה ולא לענין ניעור, ובבסיס זה לא איכפת לן דאין הבסיס משמש לאיסור, אלא כל שהניח איסור על היתר לדעת, הוי בסיס לענין הגבהה. ומעתה מיושבים גם דברי המשנה ברורה בשם רש"י לענין דלעת ממה שהקשה הרש"ש, והיינו דמה שכתב רש"י דנעשית הדלעת בסיס להאבן, אין כוונתו בסיס גמור, דזה אינו, משום שאין הדלעת משמשת לאבן, אלא כוונתו כמו שנתבאר, דכיוון דמכל מקום הניח האבן על הדלעת לדעת, נעשית הדלעת בסיס לענין הגבהה ולכן אסור לדלות בה. אולם בצנן שטמנו אתי שפיר מש"כ המשנ"ב דלא נעשה הצנן בסיס לעפר, לפי שאינו משמש לעפר אלא העפר משמש לו, ומשום דתתם אינו מטלטל על ידי הגבהה אלא על ידי ניעור, וכאמור לענין זה לא הוי בסיס.

ונמצא לפי"ז דמש"כ המשנ"ב דאם אין האבן קשורה לדלעת נעשתה הדלעת בסיס, אין כוונתו דהוי בסיס גמור דאפילו בניעור אסור, אלא דהוי בסיס לענין טלטול על ידי הגבהה. ומדוקדק בזה לשון המשנה לענין דלעת שכתבה ואם לאו אין ממלאין בה, ולכאורה כיון דנעשית בסיס הרי אסורה בכל טלטול, ולא רק למלאות בה. ולהג"ל א"ש, דבא לומר דלא הוי בסיס אלא לענין הגבהה דומיא דממלאין בה, אך בניעור מותר, עכ"ל. והדברים מאירים.

ו. ונראה לתת טעם בדברים, שהרי עדיין יש מקום להבין, שמאחר ודברי רש"י ברור מללו שיסוד דין בסיס הוא משום טפילות, אם כן לא שייך זה כלל במקום שאין הבסיס משמש את המוקצה אלא להיפך, ולכן לגבי אבן שבדלעת, שאין הדלעת משמשת כלל לאבן אלא האבן משמשת את הדלעת וכנ"ל, לא היה צריך להיות שום איסור כלל, ואפילו בטלטול גמור לישתרי. ובאופן שצ"ב איזו סברא יש לאסור גם בכה"ג. ואין מסתבר לומר שהוא מטעם קנס כיון שגרם לטלטול המוקצה, שהרי במניח אבן על פי החבית לשון הגמרא (קכ"ה:) הוא "אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור", ומשמע דמדון בסיס אתינן עלה, וצ"ע.

ז. ונראה לבאר בזה, דהנה יעויין בשו"ת מנחת שלמה תנינא סימן מ"ב שחקר ביסוד דין בסיס לדבר האסור וז"ל: "ויש לחקור בדין מוקצה של בסיס, האם פירושו שמקבל הבסיס את דין המוקצה בעצמו כמו דבר המוקצה המונח עליו, ולפ"ז גם הכא אפשר לומר שהכרך נידון כמו המעות, וממילא אסור הטלטול כדי להתיר המוקצה, או שדין מוקצה של הבסיס הוא רק משום דבר המוקצה המונח עליו, ואינו נעשה מוקצה מחמת עצמו", עכ"ל הנצרך לעניננו, יעוי"ש בדבריו עוד (ומ"מ אסור מדין מיגו דאתקצאי וכו').

ח. ויש להבין בדברי המנחת שלמה, דבשלמא הצד הראשון מובן שפיר, שמאחר והבסיס הוא בטל וטפל אל המוקצה, ממילא מקבל הוא את דין המוקצה בעצמו, והוי כחלק ממנו. אולם הצד השני צריך ביאור, שאם הבסיס אינו נעשה מוקצה בעצמו, מאיזה טעם אסור לטלטלו, והרי הוי טלטול מן הצד אם עושה כן לצורך דבר המותר שהוא הבסיס. ובכרח צריך לומר, שכאשר הדבר המותר משמש לבסיס לדבר האסור, אין זה נחשב לטלטול מן הצד, אלא לטלטול בידיים, שמאחר והניחו עליו מדעת, הוי הבסיס כחלק מן המוקצה לגבי זה שטלטול הבסיס לא נחשב לטלטול מן הצד לגבי המוקצה, אלא כטלטול בידיים.

ט. ועל פי ב' גדרים אלו בדין בסיס נראה לבאר את יסוד הדברים האמור לעיל בישוב שיטת רש"י, והיינו שהא"ג דין בסיס הגמור שהבסיס נהפך למוקצה

שלא יהא ראוי לאכילה, והוי מוקצה אף לר"ש. ולאחר שהאריך בספר מנחת שלום בדעת המשנה ברורה, כתב דמ"מ אחר העיון אין שום הכרח לדברי המ"ב, ואדרבה המדייק בלשון השו"ע יראה שכתב אין שום אוכל תלוש הראוי לאכילה מוקצה לשבת, ומסתמת דבריו משמע שכל אוכל הראוי לאכילה אינו מוקצה, ולכא"ו זה כולל גם גרוגרות וצימוקין שראויים עדיין לאכילה ולא התייבשו, ועל כרחך דמה שכ' בגמ' היה אוכל בתאנים או בענבים והעלן לגג לעשות מהן גרוגרות וצימוקין דהוי מוקצה, היינו שהתחילה הריעותא בהם לפני בין השמשות, אבל אם לא לא הוו מוקצה. ומה שכ' המ"ב היה אוכל מן הענבים עד שחשכה, וציין דין זה בשם הגמ', חיפשתי בכל לשונות הש"ס הן קמן והן במסכת ביצה דף כ"ו, ולא כתוב שם עד שחשכה כלל, וגם לא בקמאי ולא בבתראי מצאתי כלשון הזה הוא שכ' המ"ב, ולכן נראה עיקר דאם לא התחיל בהם שום ריעותא יש להתיר לאכול מהם, עכתו"ד. ואת הסתירה שהק' המג"א מחיטין שזרען לצנון ולפת, שזה לכא"ו ראה לחדוש של המ"ב שאם עשה דחייה גמורה אע"פ שחזו הוי מוקצה, כ' המנחת שלום שהרי הפמ"ג יישב באופן אחר את הסתירה, דחייטין לא יונקים מגוף הקרקע, אבל צנון ולפת מתווספין מחמת לחלוות העפר, ולכן בהם מהני כוונת זריעה להשוותם כזרועין, וביאר בספר בין המשפתיים דכיון שלפת וצנון דרכם גם להטמינם בקרקע לא לזריעה, לכן התירו לו לקחתם, והטמנה לאו שם זריעה היא, אך כשכיון לזריעה אסור דהרי מיד יונקים הם, אבל חטים הם יונקים ומתווספין ע"י הנחתן בקרקע, אלא הם תלויים בהשרשה, וכ"ו שלא השרישו לא נקרא שהם זרועים, ויוצא א"כ שהדיון מצד חשש זריעה, אבל מוקצה לא הוי, והטעם כיון שזה ראוי לאכילה. ומחמת כל זה הסיק המנחת שלום דלא כמשנה ברורה [אלא שלא ראיתי שם שהביא את החזו"א שכ' להדיא דאף שלא נתקלקלו אינם נחשבים מוקצה, דמסיח דעתו מהם כיון שסופו להשתבח]. עוד יישוב לדברי המשנה ברורה ראיתי שכ' בספר משנה הלכה, דבאמת המוקצה בעלמא רק כשלא חזי, וגרוגרות וצימוקין שאני דמשום לא פלוג אסרו כל גרוגרות וצימוקין שהעלם לייבשם.

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

החילוק בין בהמות לגרוגרות וצימוקין

בסימן ש"י סק"ה מבואר שדבר העומד לאוכל כדי שיהיה מוקצה צריך שיהיה שני תנאים, דחינהו בידיים ולא חזו. וצ"ע שלקמן בסימן תצ"ח ס"ק ט"ז כתב שבהמות שאינם נמצאים כל הקיץ בתוך התחום הוי כגרוגרות וצימוקין, אף ששם לא דחה בידיים (ואין לומר שבהמות גרע טפי שאפילו ביו"ט אינו חשוב מאכל, משא"כ גרוגרות וצימוקין שבעצם הוא מאכל, שהרי דימהו המשנ"ב שם לגרוגרות וצימוקין, וגם בראשונים שהתירו חליבה ביו"ט מדאורייתא כיון שהבהמה ביו"ט היא אוכלא דאפרת, מבואר לא כן).

החילוק בין פירות דחויים

לבהמה שהגיעה מחוץ לתחום

בסימן ש"י ס"ק י"ז העתיק לשון רש"י במי שחשב שהפירות היו דחויים בערב שבת, והתברר שלא היו דחויים, לא אמרינן דהוי מוקצה, שהרי לא הסיח דעתו מהם אלא כדי שיבשו והרי יבשו, ומבואר שמוקצה בטעות לא הוי מוקצה. אמנם בסימן תצ"ח בכיאוה"ל ד"ה אם באו ביו"ט, כתב שבהמה שהיתה מחוץ לתחום והגיעה בעיו"ט לתוך התחום, אם הוא לא ידע מזה אסור, וסתר משנתו (ויש לחלק בין מוקצה מחמת גופו למוקצה מחמת היסח דעת, ועדיין צ"ע. שוב שמעתי מהגר"ו קופשיץ שליט"א תירוץ הנ"ל בנוסח זה: שכשהוא מוקצה בעצם לא אכפ"ל דעתו, ואילו כשהוא מחמת דעת שהבהמה חזי אלא שאין דעתו עליה, כה"ג אפילו דעת בטעות (מהני).

ונראה לומר באופן נוסף, שהישוב מבואר כאן במשנ"ב, שכשהעתיק לשון רש"י כתב דהכא כיון שכל מה שהניחו בגג היה כדי לייבש, ממילא אמרינן שאם כבר התייבש אינו מוקצה, דסוף סוף דעתו עליה מעיקרא לזמן זה, משא"כ במדברית שאינה במדבר בכדי להכינה.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

עם תחילת היום אוסר לכל השבת, וטעמו כיון שפוסקים לחומרא כו' יוסי דבין השמשות כהרף עין, זה נכנס וזה יוצא, ובספר אורה ושמחה [להג"ר יוסף קדיש בראנדסדאפער שליט"א] על הרמב"ם פכ"ו כתב: יש לעיין מאימתי נעשו מוקצה, מאותה שעה שהעלן לגג לייבשן, ואע"פ דאכתי ראויין לאכילה כי לא הגיעו למצב של סרוחן, או דוקא משעה שהגיעו למצב של סרוחן יהיו מותרין, וכ"מ מטוש"ע סי' ש"י, וציין גם למה שפסק השו"ע דחייטין שזרען בקרקע ועדיין לא השרישו, וביצים שהושיבן תחת התרנגולת, אינן מוקצה אע"פ שגם הם סופן שיסריחו, מ"מ כיון שלא יסריחו בשבת עצמה מותרים אע"פ שדחאן בידיים, עכתו"ד. ומ"מ בדעת המשנה ברורה צ"ע.

וראיתי בספר שלמי יהונתן ובעוד ספרים שכ' ליישב את הסתירה במ"ב, דבאמת בהעלן לגג אע"פ שזה לא יתייבש בכלל בבין השמשות, אפ"ה זה מוקצה, והטעם דכיון שידוע שזה עומד להיות סרוח בזמן קצר מסיח דעתו כבר עכשיו, ומש"כ השו"ע וכיון דאיכא תרת"י, יש לפרש שהתרת"י היינו שדוחה בידיים מתוך ידיעה שיהא לא חזי. אך שוב כתב שלמעשה צ"ע, כיון שלשון המ"ב בסק"ט משמע שצריך בפועל שיהיה מיובש, ובספר משנה הלכה כתב ג"כ דהיה אפשר לומר כן, וכ' דכן משמע קצת מלשון השו"ע שכ' דכיון שידוע שיסריחו, אך כתב דלא נראה כן מהמפרשים. ובברכת אברהם שבת מ"ה. ג"כ כתב כן בעיקר הסוגיא, דלכא"ו כיון שדחייה בידיים לא עושה מוקצה לבד, ואינו ראוי לאכילה לא עושה מוקצה לבד, ומה ענין הצירוף שאע"פ כ' יחד שניהם אוסרים, וביאר דר"ש לעולם דעתו על כל הראוי והעומד להיות ראוי, בגדר של יושב ומצפה, ואע"פ שבחייטין וביצה אין כאן מצפה אחרי שיתקלקלו או נשרשו, מ"מ הם לא מתקלקלין מיד, ועדיין דעתו עליו שמא ירצה עוד להשתמש לפני שיתקלקלו, אבל בגרוגרות וצימוקין כיון שדרכן להתקלקל מהר מחמת מעשה דחייה בידיים בשעה שעדיין ראוי, נאסר מיד גם כל זמן שעדיין ראוי כיון שעומד מהר להיות אין ראוי, אין כאן עוד מצפה.

ובאמת החזו"א בס"י מ"ד סק"ו כ' דמשמע שאפ"י הניחן לייבשן בע"ש, ולא נתקלקלו עדיין בשבת, אסור אף לר"ש, וגרע מחיטין שזרען בקרקע וביצים שתחת תרנגולת, כיון דסופן להשתבח לאכילה מסח דעתיה מלמיכלן השתא, וא"כ לחזו"א גם בלא נתייבש כלל אסור לר"ש, אלא שלא כתב שהטעם מפני שזה דחייה בידיים חזק, שתיכף כבר לא יהיה ראוי, אלא כתב כיון שסופן להשתבח. ולמ"ב הבאתי שרוצים לדחוק שגם לדעתו כך הדין (אך לא מטעמיה דחזו"א), אבל א"ז ברור, והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי בדעת המשנה ברורה כמו שכתבו הספרים הנ"ל, דכיון שזה עומד תיכף להתקלקל, אע"פ שלא התייבש הוי מוקצה.

ובאמת שגוף דלון זה אם צריך שיתחיל להתייבש, או שסגי שהעלם אע"פ שלא התייבש כלל, ראיתי בספר פני השבת שכ' דלכא"ו הוא מחלוקת ראשונים, דבתוס' מה. ד"ה אלא הק' למה כ' אין מוקצה לר"ש אלא כעין שמן שבנר, למה לא אמרו אלא גרוגרות וצימוקין שזה דומה יותר לחיטין שזרען, דלא הוקצו לא מחמת מצוה ולא מחמת איסור, ולכא"ו אם בגרוגרות וצימוקין מדובר שכבר התחיל להתייבש ולא ראוי, א"כ א"ז דומה לחיטין שזרען ששם הם כן ראויים.

ומאיך בשיטה להר"ן ג"כ הק' כקושיית התוס', אך תירץ דגרוגרות וצימוקין שאני דאינן ראויים בינתים כלל לפי שהן מסריחות, וא"כ לשיטתו מדובר לכא"ו דוקא שכבר הסריחו, ולא סגי בזה שעומד להסריח. ומה שכתבו בדעת המשנה ברורה דאע"פ שלא התחיל להתייבש, מ"מ כיון שידוע שזה יתחיל להתייבש הוי דחיה בידיים גמורה, ועקר דעתו מהם, ראיתי בספר מנחת שלום שכ' להוכיח כן מהמשנה ברורה במקו"א, והוא בס"י ש"א ס"ח לגבי צנון שטמן בארץ ומקצת עליו מגולים ולא השריש, ולא נתכוין לזריעה, נוטלו, ובמג"א תמה על כך מחייטין שזרען ולא השרישו דמותו ללקטן, והרי נתכוין לזריעה, ובמ"ב סק"ז יישב מהמאירי דבחיטין מיירי שלא כיסו בעפר, וראים מהמ"ב דהחילוק בין צנון ולפת לחייטין הוא רק אם כיסו אותם בעפר או לא, ואע"פ שיש תורת אוכל גם כאן בחיטין וגם בצנון, אלא החילוק שאם כיסה בעפר עשה מעשה של דחייה גמורה, דעקר דעתו מהם, וא"צ

מוקצה, וכמבואר בגמ'. ויל"ע אמאי ל"ח כמוקצה מחמת סרוחן כ"ס, כיון שיחדם לכך שיהפכו לזרעים, ושוב לא ראויים לאכילה, וככל מוקצה מחמת חס"כ. ולכאורה החילוק דמוקצה מחמת סרוחן כ"ס כיון שלעולם זהו תשמישו בתורת הכלי שבו, א"כ הוי מוקצה לשאר מילי, משא"כ כאן שבתורת אוכל אינו מקצהו לדבר מסויים, אלא שרצונו שיפסיק להיות אוכל ויהיה מושרש בקרקע, א"כ כל זמן שהוא אכתי אוכל ולא נתקיימה מחשבתו ויחודו, א"ז מבטלו מתורת אוכל שבו, ול"ה כמוקצה מחמת סרוחן כ"ס שבעודו כלי בזה כבר יחדו וביטלו לשאר תשמישים, ודו"ק היטב. ואפשר לחלק עוד בין כלי שאוכלים, והוא דכ"ל"י מה שמתירו לטלטול הוא התשמיש שבו להיתר לגמרי ולאיסור וכו', וא"כ כיון שמקצהו מכל תשמיש בזה הוא מוקצה ואסור. אך 'אוכל' מה שמתירו הוא מה שבעצמותו הוא אוכל, ולא התשמיש שמופק ממנו, דאוכל הוא מצ"ע לא מוקצה, וממילא שפיר אע"פ שיחדו לבטלו מהאוכל שבו, מ"מ כל עוד שעדיין ראוי למאכל שוב איננו מוקצה, והיחוד של בעליו אינו גורם לשינוי בחפץ עצמו, משא"כ כלי שכל הגדרתו הוא לפי יעוד בעליו, ולכן כשמיועד לתשמיש מסויים שוב בטל ממנו שאר תשמישים, אלא שלפי המבואר בפוסקים דגם באוכל ישנו סרוחן של מוקצה מחמת חס"כ, י"ל כדרך הא' [ואכתי י"ל כדרך ב', וסחורה שאני שהדבר כבר לא נידון כאוכל אלא כסחורה, משא"כ בחייטין שזרען אכתי הוי אוכל, ודו"ק].

שמעון בן יגיי - רוממה

בדין גרוגרות וצימוקים שהעלן לגג ולא התחילו להתייבש

שו"ע סי' ש"י ס"ב: אין שום אוכל תלוש הראוי לאכילה מוקצה לשבת, דתמרים ושקדים ושאר פירות העומדים לסחורה מותר לאכול מהם בשבת, ואפ"י חייטין שזרען בקרקע ועדיין לא השרישו וכו' מותר לטלטלן, אבל גרוגרות וצימוקים שמניחים אותם במוקצה לייבשן אסורין בשבת משום מוקצה, שהן מסריחות קודם שיתייבשו, דכיון שידוע שיסריחו הסיח דעתו מהם, וכיון דאיכא תרת"י דחינהו בידיים ולא חזו הוי מוקצה. ובמ"ב סק"ט כתב דאע"ג דתמרים קודם בישולן שהכניסם לסל להתייבש מותרים באכילה, שם יש שעדיין אוכלים את התמרים כן, אבל בגרוגרות וצימוקים כשהניחן לייבשן ונשתהו מעט, שוב אינן ראויין לאכילה עד שיתייבשו, ובודאי הסיח דעתו מהם.

ומקשים העולם [וכן שאלני גיסי הג"ר אליעזר וילנר שליט"א, וכן הקשה החברותא הרב משה רפאל כהן שליט"א] מהמשנה ברורה בסק"י שכתב ואפ"י היה אוכל מן הענבים עד שחשכה, והותר והניחן במוקצה או העלן לגג לייבשן לעשות אותן צמוקין, אפ"ה שם מוקצה עליהן [גמרא], דהשתא כיון דהניחן לייבשן אסח דעתיה מנייהו, וצ"ע שהרי אם אכל עד שחשכה א"כ זה לא הוי **הספיק להתייבש אפי" מעט**, ובסק"ט כתב הרי דכיון שנשתהו מעט אינם ראויים ולכן מסיח דעתו, ובלי זה לא הסיח דעתו, וכן בלשון השו"ע מצד אחד כתב דכיון שידוע שיסריחו הסיח דעתו מהם, ומאיך כתב דחינהו בידיים "ולא חזו", משמע שא"ז ראוי ולא שעתיד להסריח. ובספר מנחת שלום [להרה"ג שלום יפרח שליט"א] ס"י ל"ט הוסיף עוד בקושיא, דלפי התהלה לדוד שסובר דהקובע למיגו דאתקצאי הוא סוף הבין השמשות, א"כ איך הספיק להתייבש ברגע זה, וגם אם נאמר שצריך שכל הבין השמשות יהיה שם, ג"כ קשה איך התייבש כ"כ מהר [שיטה זו שצריך כל הבין השמשות, היא דעת הפמ"ג בפתחה להל' יו"ט ח"ב פ"א אות כ', ודייק כן גם מהלשון בשבת מה: בשלא היו עליה כל בין השמשות, וכן משמע שסובר המשנה ברורה בסי' ש"ט סק"ט, שכ' שם ע"ד השו"ע שכ' שישארו בכניסת השבת "כל זמן בין השמשות", משמע דמקצתו אינו אוסר, אלא דהקשו ממה שכ' המ"ב סי' ש"ט סק"ב דאם חשב לסלק בבין השמשות של מחר הוי בסיס, כיון שביהשמי"ש ספק לילה, ואילו אצלנו אם לא היה איתקצאי כל הבין השמשות אלא חלק מקילים מספק, ואין לתרץ דמעמידים מספק על חזקה, דאי"כ אדרבה יצא שעדיין שבת הוא ולא יהיה בסיס, וצ"ע.

ובספר הלכות שבת בשבת ח"ב עמ' רס"ב כתב לדינא דאף אם היה מוקצה רק בסוף בין השמשות, בעצמו, הוא דוקא היכא שהבסיס משמש אל המוקצה ונעשה טפל וטפל אליו. אמנם גם במקום שאינו משמש את המוקצה, מכל מקום מאחר והונח עליו מדעת, לא חשיב טלטול הבסיס כטלטול מן הצד, אלא כטלטול בידיים של המוקצה. י. ובה יש לומר, שדוקא טלטול גמור נחשב לטלטול בידיים של המוקצה, אולם ניעור בעלמא גם בבסיס תמיד מתפרש כטלטול מן הצד. וכן מסתברא שניעור מוקצה מעל גבי דבר היתר נחשב תמיד לטלטול מן הצד, אע"ג שדבר ההיתר הוא כבסיס למוקצה. ומה שמפורש בסוגיות הגמרא וברש"י שבבסיס לדבר האסור גם הניעור אסור, זהו משום ששם מדובר בבסיס גמור, שדבר ההיתר משמש אל המוקצה, והוי בטל וטפל אליו ונעשה מוקצה בעצמו, ולכן גם הניעור בו אסור, כי סו"ס מטלטל בידיים את הבסיס שהוא מוקצה בעצמו, אבל בבסיס שאינו גמור, שאינו משמש את המוקצה, יש לומר שאינו נעשה מוקצה בעצמו, וכל איסורו הוא משום שנחשב לטלטול בידיים על המוקצה ולא לטלטול מן הצד, בזה יש לומר שניעור שרי, שהרי הבסיס אינו מוקצה בעצמו, והניעור נחשב לטלטול מן הצד. יא. ולפי האמור מיושב כמין חומר מה שהקשינו לעיל בדברי רש"י, שמאחר ורש"י ס"ל שאיסור טלטול הבסיס הוא מחמת טפלות הבסיס, אם כן מאי טעמא במקום שאין הבסיס משמש את המוקצה גם כן איתא לדין בסיס. והתירוץ הוא שגר שמן ופתילה דהוו בסיס לדבר בסיס, הוא דין גמור של בסיס ואסור אפילו בניעור, וכש"כ בטלטול גמור. משא"כ בענין האבן שבקרויה, ואין הדלעת טפילה אליה, לא הוי דין גמור של בסיס, ומותר לנער האבן מן הדלעת, ומכל מקום טלטול גמור אסור, וכמו במניח אבן על פי החבית כנ"ל.

ועל פי יסוד דברי המנחת שלמה הנ"ל, נראה לדין בנידון חדש, והוא בגרף של רעי המונח על גבי בסיס, וכגון פח אשפה שמונח על עגלה עם גלגלים כמצוי במקומות שונים ובפרט במוסדות, באופן שהעגלה היא בסיס לפח, האם מותר לטלטל את הפח על ידי העגלה שעליו, או דילמא אין היתר הטלטול אלא על הגרף עצמו, שאם נאמר שהבסיס הוא מוקצה מצד עצמו, מסתבר לומר שיהיה אסור לטלטלו, שהרי אין טלטולו הכרחי לפינוי הגרף, אמנם אם כל איסורו הוא מחמת המוקצה שעליו, בזה מסתבר שלא שייך לאסור את הבסיס אם המוקצה עצמו מותר בטלטול, ומאחר והמוקצה מותר בטלטול גם הבסיס מותר. ובאותו אופן יש לדין לגבי שאר דברים שהן מוקצה מצד עצמן, אלא שמותרים בטלטול מאיזה טעם, והם מונחים על גבי בסיס, אם היתר הטלטול שלהם חל גם על הבסיס או דילמא לא, וכגון הא דאיתא בסימן ש"י"ב שמוותר לטלטל אבנים שהן מוקצה לצורך בית הכסא, מה יהיה הדין אם מונחים האבנים על איזה בסיס כגון סל או קופה או מריצה עם גלגלים וכיוצא בזה, אם מותר לטלטל גם הבסיס, או דילמא כל ההיתר הוא על המה שהותר, אבל הבסיס שנאסר מדין בסיס אין עליו היתר טלטול.

וכן בכלי שמלאכתו לאיסור לשיטות שיש בו דין בסיס לדבר האסור, במקום שצריך לטלטלו לצורך גופו או מקומו, אם יהיה מותר לטלטלו על ידי הבסיס. לפי מה שנתבאר, שבמקום שהבסיס משמש את המוקצה, הוי בטל וטפל אליו, אם כן פשיטא שנעשה מוקצה מצד עצמו, ומה שיש כעת היתר לטלטל את המוקצה, אין זה סיבה להתיר גם את טלטול הבסיס, ויל"ע. ובענין זה דבסיס לגרף של רעי, יעויין בספר **"משנת השבת"** ענייני מוקצה עמוד רצ"ד, שתלו הדבר במחלוקת התוספות והרמב"ן, ואכמ"ל.

ועל פי יסוד דברי המנחת שלמה הנ"ל, נראה לדין בנידון חדש, והוא בגרף של רעי המונח על גבי בסיס, וכגון פח אשפה שמונח על עגלה עם גלגלים כמצוי במקומות שונים ובפרט במוסדות, באופן שהעגלה היא בסיס לפח, האם מותר לטלטל את הפח על ידי העגלה שעליו, או דילמא אין היתר הטלטול אלא על הגרף עצמו, שאם נאמר שהבסיס הוא מוקצה מצד עצמו, מסתבר לומר שיהיה אסור לטלטלו, שהרי אין טלטולו הכרחי לפינוי הגרף, אמנם אם כל איסורו הוא מחמת המוקצה שעליו, בזה מסתבר שלא שייך לאסור את הבסיס אם המוקצה עצמו מותר בטלטול, ומאחר והמוקצה מותר בטלטול גם הבסיס מותר. ובאותו אופן יש לדין לגבי שאר דברים שהן מוקצה מצד עצמן, אלא שמותרים בטלטול מאיזה טעם, והם מונחים על גבי בסיס, אם היתר הטלטול שלהם חל גם על הבסיס או דילמא לא, וכגון הא דאיתא בסימן ש"י"ב שמוותר לטלטל אבנים שהן מוקצה לצורך בית הכסא, מה יהיה הדין אם מונחים האבנים על איזה בסיס כגון סל או קופה או מריצה עם גלגלים וכיוצא בזה, אם מותר לטלטל גם הבסיס, או דילמא כל ההיתר הוא על המה שהותר, אבל הבסיס שנאסר מדין בסיס אין עליו היתר טלטול.

וכן בכלי שמלאכתו לאיסור לשיטות שיש בו דין בסיס לדבר האסור, במקום שצריך לטלטלו לצורך גופו או מקומו, אם יהיה מותר לטלטלו על ידי הבסיס. לפי מה שנתבאר, שבמקום שהבסיס משמש את המוקצה, הוי בטל וטפל אליו, אם כן פשיטא שנעשה מוקצה מצד עצמו, ומה שיש כעת היתר לטלטל את המוקצה, אין זה סיבה להתיר גם את טלטול הבסיס, ויל"ע. ובענין זה דבסיס לגרף של רעי, יעויין בספר **"משנת השבת"** ענייני מוקצה עמוד רצ"ד, שתלו הדבר במחלוקת התוספות והרמב"ן, ואכמ"ל.

ועל פי יסוד דברי המנחת שלמה הנ"ל, נראה לדין בנידון חדש, והוא בגרף של רעי המונח על גבי בסיס, וכגון פח אשפה שמונח על עגלה עם גלגלים כמצוי במקומות שונים ובפרט במוסדות, באופן שהעגלה היא בסיס לפח, האם מותר לטלטל את הפח על ידי העגלה שעליו, או דילמא אין היתר הטלטול אלא על הגרף עצמו, שאם נאמר שהבסיס הוא מוקצה מצד עצמו, מסתבר לומר שיהיה אסור לטלטלו, שהרי אין טלטולו הכרחי לפינוי הגרף, אמנם אם כל איסורו הוא מחמת המוקצה שעליו, בזה מסתבר שלא שייך לאסור את הבסיס אם המוקצה עצמו מותר בטלטול, ומאחר והמוקצה מותר בטלטול גם הבסיס מותר. ובאותו אופן יש לדין לגבי שאר דברים שהן מוקצה מצד עצמן, אלא שמותרים בטלטול מאיזה טעם, והם מונחים על גבי בסיס, אם היתר הטלטול שלהם חל גם על הבסיס או דילמא לא, וכגון הא דאיתא בסימן ש"י"ב שמוותר לטלטל אבנים שהן מוקצה לצורך בית הכסא, מה יהיה הדין אם מונחים האבנים על איזה בסיס כגון סל או קופה או מריצה עם גלגלים וכיוצא בזה, אם מותר לטלטל גם הבסיס, או דילמא כל ההיתר הוא על המה שהותר, אבל הבסיס שנאסר מדין בסיס אין עליו היתר טלטול.

וכן בכלי שמלאכתו לאיסור לשיטות שיש בו דין בסיס לדבר האסור, במקום שצריך לטלטלו לצורך גופו או מקומו, אם יהיה מותר לטלטלו על ידי הבסיס. לפי מה שנתבאר, שבמקום שהבסיס משמש את המוקצה, הוי בטל וטפל אליו, אם כן פשיטא שנעשה מוקצה מצד עצמו, ומה שיש כעת היתר לטלטל את המוקצה, אין זה סיבה להתיר גם את טלטול הבסיס, ויל"ע. ובענין זה דבסיס לגרף של רעי, יעויין בספר **"משנת השבת"** ענייני מוקצה עמוד רצ"ד, שתלו הדבר במחלוקת התוספות והרמב"ן, ואכמ"ל.

שלמה גבאי - אופקים

סימן ש"י

בהא דחייטין שזרעם בקרקע ל"ה כמוקצה מחמת סרוחן כ"ס • בדין גרוגרות וצימוקים שהעלן לגג ולא התחילו להתייבש • החילוק בין בהמות לגרוגרות וצימוקין • החילוק בין פירות דחויים לבהמה שהגיעה מחוץ לתחום • בענין דחינהו בידיים • בגדר האיסור דביטול כלי מהיכנו

בהא דחייטין שזרעם בקרקע ל"ה כמוקצה מחמת סרוחן כ"ס

סי' ש"י סעי' ב': ואפילו חייטין שזרעם בקרקע וכו'. מבואר בשו"ע דאפילו שזרעם לחייטין בקרקע אי"ו

בענין דחינהו בידיים

אייתא בב"י בסי' ש"י בד"ה והא דאין מוקצה לר"ש, דפירות מחוברים שתלשם נכרי בשבת אסורים אף לר"ש, וכי רש"י דחישב דחינהו בידיים כגורגרות וצימוקים, והביא דהר"ן הביא את הרז"ה דפליג וס"ל דאף אי לא הוי כגורגרות וצימוקים, ר"ש אוסר בכל מוקצה שאין דעתו עליו ככוס קערה ועששית. (והרמב"ן ס"ל כרש"י). וצ"ב בזה. ולשון הרז"ה צ"ב, דבתחילה כ' מסברא ואח"כ הביא ראייה, וצע"ג ראייתו הא התם דחינהו בידיים.

ונראה דהנה מבואר ברש"י בביצה כ"ו ע"ב דהאי דינא דמיגו דאיתקצאי ילפי' ליה מוהכינו את אשר יביאו, ולכא' בכוס קערה ועששית חזי' דר"ש מודה לזה, וא"כ אמאי בנר שרי. ואפשר לומר בתרתי, או דכל מה דס"ל לר"ש דשרי בנר הוא משום דיוכן מאליו, וא"כ ליכא ביה דינא דוהכינו, או אפשר דדינא דוהכינו נאמר היכא דאסח דעתיה משא"כ בנר, והנה האי סברא דדחיה בידיים שייכת רק להצד דתליא באסח דעתיה, וא"כ י"ל דבזה פליגי הראשונים, דרש"י ודעימיה ס"ל דתליא באסח דעתיה, וא"כ דילמא רק היכא דדחיה בידיים אסור, והבעה"מ ודעימיה ס"ל דתליא במה שיוכן מאליו, ומה שלא אסור, ואין משמעות לדחיה בידיים. ועכ"פ כיון שכוס קערה ועששית דחינהו בידיים, ע"כ אמר זאת מסברא, וכיון שהיה פשוט לו כן, הוסיף כגון כוס קערה ועששית שאסורים אף אם לא היה דחיה בידיים, וכאסמכתא בעלמא ולא ראייה מוכחת.

ויותר נראה באופ"א, דהנה יל"ע אמאי בגורגרות וצימוקים חשיב דחינהו בידיים, הא כתבו התוס' בדף מ"ה ע"א דנר ל"ח דחינהו בידיים כיון שכשכבה פסק דיחיו שלו, וה"נ נימא דכשיבשו פסק דיחויים, ובפשטות י"ל דשאני נר שאינו מויוז ממקומו, וכל דיחוי הוא הדלקתו, וכיון שכבה פסק דיחוי, משא"כ גורגרות וצימוקין הדחיה בידיים היא מה שהעלם לגג, והם עדיין שם גם כשיבשו וכחטים שזרעם. או אפשר באופ"א, דשאני מחטים שזרעם דעדיין נמצאים במצב של זריעה, שהרי אם ישאירם ישרשו, ולכן חשיב עדיין דחינהו בידיים, משא"כ גורגרות וצימוקין שכבר אין שום משמעות לזה שהם בגג, ול"ח משו"ה דחינהו בידיים, אלא משום דכשהעלם לגג אסח דעתיה מינייהו לכל השבת, ומשו"ה ל"ח שפסק דיחויים, שהרי הדיחוי מלכתחילה היה לכל השבת, משא"כ נר שהיה אמור ליכבות, דהיינו דיש לרדן בתרתי, א. אמאי חשיב תמיד דחיה בידיים, האם משום המעשה שעשה או משום המחשבה שחשב. ב. האם הכא מצד עצם היותם מונחים בגג חשיבי כדחויים, או דאין לזה משמעות כיון שיבשו. והנה רש"י ודאי ס"ל דתליא במחשבה, שהרי בפירות שתלשם נכרי לא עשה מעשה בע"ש, וא"כ ה"ה לכוס קערה ועששית דחשיב דחינהו בידיים, אע"פ שלא הזיזם ממקומם ואע"פ שכבו, והבעה"מ פליג וס"ל דתליא במעשה, וא"כ כוס קערה ועששית חשיב שפסק דיחויים, וס"ל דגורגרות וצימוקין חשיבי עדיין דחויין משום שהם נמצאים עדיין בגג, ואפשר דס"ל דבהא נמי לא צריכין לדחיה בידיים, אלא דאנו ביארנו דברי הגמ' דחשבי ליה כדחינהו בידיים, ויוצא דס"ל דפירות שתלשם נכרי ל"ח דחינהו בידיים, ולא כ"כ משמע כן מדבריו, ועכ"פ מובן מה שהביא ראייה מכוס קערה ועששית, והוסיף נמי דמסברא י"ל כן כיון שאסח דעתיה מיניה לגמרי, ועיין.

שמעון פרגיון - צפת

נגדר האיסור דביטול כלי מהיכנו

בטעם איסור ענין ביטול כלי מהיכנו, הביא בבאוה"ל סי' רס"ה את סתירת דברי רש"י, שבדף מ"ב ב' כ' רש"י שיסוד האיסור משום שהוא כמחברו בטיט ודמי למלאכה, וביאר בריטב"א שם שכונתו למעין מלאכת בונה, ומאיך בדף קמ"ח ב' וכן בדף קנ"ד ב' כ' רש"י שיסוד האיסור הוא משום דדמי לטותר. ועיין פנ"י מה שביאר דבאמת רש"י סבירא לי' לשניהם, היינו שמשני הטעמים יש איסור ביטול כלי מהיכנו, ורק בכל מקום ביאר רש"י כפי הענין הנוגע לו.

ולכאורה צע"ג כיצד למד רש"י שיש שתי סיבות לאיסור זה, דמנלי' לומר כן, אחר שחז"ל רק גילו לנו שהדבר אסור.

וביותר קשה, דלכאורה יש נפק"מ בין מלאכת בונה לטותר, דיטעם דברים שאסורים רק אם ביטול כלי

מהיכנו הוא משום דדמי למלאכת בונה, ומותרים אם זה משום מלאכת סותר, דהנה מצינו במ"ב בסי' ש"י סקל"ז בשעה"צ שהביא בשם הפמ"ג דאין מבטל כלי מהיכנו בדבר שאינו כלי, ונתקשה בדבריו דמה אכפ"ל שאינו כלי, כיון שהופך את הדבר המותר בטלול לאסור בטלול. ואמנם הפמ"ג עצמו ביאר דבריו, דכיון שההבנה בביטול כלי מהיכנו הוא משום סותר, הרי שאם אינו כלי מה שייך בו איסור סתירה, אלא דאם הוא משום בונה באמת צ"ל אסור כיון שבונה ומחבר את הדבר לקרקע, ומה אכפ"ל בזה שאינו כלי.

[ובאמת פליאת השעה"צ שם היא עצמה פלא גדול, דהא איהו גופי' נקט לעיקר במ"ב בסי' רס"ה את טעם איסור ביטול כלי מהיכנו מטעם סתירה, ומדוע נתקשה בדברי הפמ"ג, וצ"ע. ויבואר להלן]. (ועי' גם תוס' שבת סי' של"ה סק"י שנקט ציור דאפילו בכלי אם הוא מוסתקי אין בו ביטול כלי מהיכנו מסברא זו, דאם הוא משום סותר לא אמרינן במוסתקי איסור סתירה, אלא שהגרש"ז בשש"כ נתקשה בדבריו דמה בכך דהוי מוסתקי, הלא איסור סותר שייך גם במוסתקי, ועיין בתו"ד התו"ש שם ששם ליבו עדין, וכל דבריו שם בציור שאין סתירה במוסתקי).

עוד נפק"מ יש להביא בין אם הטעם הוא משום בונה או משום סותר, והוא לענין דברי התהלי"ד סי' רע"ז סק"א שאסר ליתן כלי במקום שכשיסירו יגרמו לכיבוי הרוח, ועיין גם באגלי טל מלאכת קוצר סי' מ"ז סק"ז שג"כ כ' ע"ז הדרך לענין שלא להניח חפץ ע"ג אילן, כיון שיש בזה ביטול כלי מהיכנו שאסור ליטלו מן האילן בשבת, ויש להקשות ע"ד דצ"ע מאי שנא מההיתר לשרות במים דרך כללך או בבגד נקי לגמרי וכדו', כמבואר בסי' ש"ב, הלא אחר שרייתו במים אסור לטלטלו כדון כל בגד רטוב לגמרי, וא"כ הוי לדבריהם ביטול כלי מהיכנו עכ"פ לזמן מחמת האיסור שמא יסחוט. ועי' תהלי"ד סי' רע"ז סק"א שג"כ נקט איסור כעין דברי האגל"ט, ושם מיירי לענין שלא ליתן דבר כנגד הרוח, שאם יזיזו יעבור על גרם כיבוי, וג"ז אסור משום ביטול כלי מהיכנו. ונראה לכאורה שכל דבריהם נכונים רק אם האיסור הוא משום בונה, אבל אם האיסור משום סותר יש מקום לומר שצריך סתירה בגוף הכלי, וכלשון רש"י בדף מ"ג א' "שעושהו מוקצה", והיינו שמשנה את עצם מהותו, וכשהאיסור הוא משום דברים אחרים א"ז כ"כ סותר את עצם מהות הכלי.

ונראה דא"ל לקבל הדברים כפשוטן דהאיסור הוא מלתא דבונה או סותר, דהלא לפי"ז צריך להיות **שכשם שלעשות דבר למוקצה יש בו משום בונה וסותר, הרי שלהפוך דבר ללא מוקצה גם בזה יש בונה וסותר**, דאם לעשות מוקצה הוא סותר, הרי שלבטל שם מוקצה צריך להיות בונה, ואם ליצור מוקצה זהו כבונה, הרי שלהסיר שם מוקצה הרי"ז כסותר, ולפי"ז היה צריך להיות שיאסרו חז"ל גם לבטל מדבר שם מוקצה בשבת, **ולא כן הוא**, דהא כאשר בא לטלטל מן הצד דבר האסור לצורך דבר המותר, ישנו חיוב לנער מהכלי שיש עליו גם דבר האסור וגם דבר המותר בשבת את הדבר האסור, ולא להזדקק להיתר דטלטול מן הצד, והלא בזה שמנער האיסור הופך את הכלי לראוי לטלטול, ומדוע אין בזה האיסור דבונה או דסותר. דוגמא נוספת להיתר לבטל שם מוקצה בשבת, יש להביא מדברי הט"ז בסי' ש"י בסופו שכתב להתיר להניח דבר היתר חשוב ע"ג כלי שיש עליו דבר איסור פחות חשוב ממנו, ע"מ שיהא מותר לטלטל הכלי מכאן ואילך, ומבואר דמותר להפסיק ממוקצה שם דבר, וצ"ע כנ"ל אמאי אין בזה משום בונה או משום סותר.

והנראה דבאמת עצם הדין דאיסור ביטול כלי מהיכנו אינו מתחיל מהדמיון למלאכת בונה או סותר, אלא דזהו איסור מאיסורי מוקצה, שכשם שאין לטלטל המוקצה כן אין ליצור מצב שחפץ אסור בטלול כמוקצה, וכן מדויק לשון רש"י גופי' בגדר האיסור שכ' בדף מ"ג א': "שמבטל כלי מהיכנו - שהיה מוכן מתחלה לטלטלו ועכשיו עושהו מוקצה", אלא שבונה וסותר הם כעין "טעם" לאיסור, דמשום מה אסרוהו משום הדמיון למלאכת בונה או סותר, ואולי מעין דברי הראב"ד בכל איסור מוקצה שהוא גדר למלאכת הוצאה, והכא הוא גדר לבונה או סותר, ויתכן שגם לשניהם, ומ"מ האיסור אינו מתחיל מן המלאכה, אלא זהו איסור שאסרו

חז"ל בגדרי איסור מוקצה, וסמכו הענין על הדמיון למלאכת בונה או סותר.

כך יש לדייק גם מלשון הגמרא בשבת מ"ב ב' מ"ג א' שכתבה: "אמר רב חסדא אע"פ שאמרו אין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה, אבל כופה עליה כלי שלא תשבר... א"ר יצחק כשם שאין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה, כך אין כופין עליה כלי בשביל שלא תשבר". ולכאורה מה ענין איסור ביטול כלי מהיכנו לאיסור טלול דבר הניטל לצורך מוקצה, ויתכן שרק הציור המציאותי דומה זל"ז, אך יתכן גם לומר דלמד ר' יצחק מהאיסור דביטול כלי מהיכנו גדר באיסורי חז"ל במוקצה, שאסרו כל עסק עם המוקצה, ולפיכך גם סובר שבכלל איסור מוקצה גם אסור לטלטל כל דבר הניטל לצורך דבר שאינו ניטל, ואילו רב חסדא פליג עלי' וס"ל דאפילו שאסרו ביטול כלי מהיכנו לא אסרו איסור זה. [ועי' במאירי שם שביאר בדברי רב חסדא שאין ביטול בכפיית כלי על הביצתה, כיון שיכול ליטלה מת' שירצה, ומבואר שיסוד הדמיון הוא אחד מה שמשמש למוקצה, והיה הו"א שזהו גדר האיסור, וקמ"ל שכיון שיכול ליטלה מת' שירצה לא חשיב כ"כ שמשמש למוקצה, ומבואר שהבין שגם ביטול כלי מהיכנו יסודו מצד האיסור לשמש למוקצה].

ויש להביא ב' ראיות לדבר שגדר הדין דביטול כלי מהיכנו אחד הוא עם גדר מוקצה, ותלוי בהם: ראשית - יש להוכיח כן מהמבואר בעבע"מ (דף ס"ו ב' מדפי הרי"ף) שאין איסור ביטול כלי מהיכנו כאשר מניח ע"ג המוקצה כלי שמלאכתו לאיסור, ויסוד דבריו שם שכיון וכל אפשר לטלטל המוקצה לצורך גופו או מקומו, אין בזה ביטול כלי. ולכאורה יש להקשות שאפילו מוקצה מח"ג נגמור, עדיין אפשר לטלטל הכלי שתחתיו לצורך דבר המותר, דהא אינו אלא טלול מן הצד, ומאי שנא היתר טלול מן הצד לצורך דבר המותר, מהיתר טלול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או מקומו. אמנם התירוץ הפשוט בזה, שבעוד שכלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או מקומו הרי"ז היתר גמור (עי' חזו"א או"ח סי' מ"ט סק"ח), הרי שהיתר טלול מן הצד לצורך דבר המותר אינו היתר גמור, דהא לכתחילה יש לנער את המוקצה, ורק בהיכ"ת שא"א לנער אז התירו מן הצד. ומבואר דמתחשבים בגדרי איסור מוקצה ע"מ להגדיר את האיסור דביטול כלי מהיכנו.

ראיה נוספת לכך שגדרי ביטול כלי מהיכנו תלויים בגדרי איסור מוקצה, יש להביא מדברי הט"ז בסי' ש"י בסופו שנתקשה בטעם שיש ביטול כלי מהיכנו בעשיית גרף של רעי, אע"ג שבדיעבד מותר לטלטלו, דמאי שנא מטביל שאין בזה ביטול כלי מהיכנו, כיון שאם עבר ותקנו הרי הוא מתוקן, וכתב שכיון שמדיני מוקצה נאסר לכתחילה לעשות גרף של רעי, מחמת כן נאסר בביטול כלי מהיכנו, הרי שחזינו גם מדבריו שגדר האיסור דביטול כלי מהיכנו תלוי בגדרי דיני מוקצה.

אמנם העומד לנגדנו בכל זה הם דברי האור זרוע בדיני ערב שבת (דף ז' ע"ד) שהביא את שיטת רש"י שהיסוד באיסור ביטול כלי מהיכנו הוא משום לתא דבונה, והביא לעומתו את דברי הרמב"ם שיסוד האיסור הוא משום סותר, ואח"כ שאל ע"ד הרמב"ם היאך מסיקין בכלים ביו"ט הלא סותר הכלי, וכ' שם שלדעת רש"י אינה קושיה, אבל להרמב"ם אמאי אין סתירה, ומבואר שהבין את הענין דסותר או בונה כפשוטו.

ואמנם באמת גוף דבריו קשים מאד, דמה התעורר לשאול שאלה זו אליבא דהרמב"ם, וכי כאן נתחדש הנידון אם יש סתירה בכלים או לא, והלא קושיא זו קשה בכל אופן כיון שאומרים שיש איסור סתירה בכלים קשה היאך מסיקין בכלים, ובאמת כבר עמדו האחרונים על קושיא זו, ותירצו דאין איסור סתירה כבה"ג מאי אלו טעמים, ומדוע שאל האו"ז דוקא כאן. ואולי י"ל שגם הוא הודה לדברי האחרונים שסתירה כבה"ג אינה נחשבת כסתירה, ואולי משום גרמא, ומ"מ בביטול כלי מהיכנו התחדש שכן נחשב סתירה גם באופן כזה, וע"כ חוזרת השאלה מדוע כבה"ג ג"כ אין סתירה. ולפי"ז אולי י"ל דבאמת אין זה דין סתירה מחודש, אלא זה רק גילוי על כל מלאכת סותר שגם כבה"ג דגרמא מיישך שייך לענין מלאכת סותר, וא"כ הוא הרי שכבר אין הכרח גמור מדברי האו"ז שבאמת מלאכת סותר היא סיבת החיוב כאן, אלא

דמהשייכות למלאכה זו ניתן להוכיח שבמקום דהוי סתירה גמורה, גם כבה"ג דגרמא הוי סותר.

מרדכי רוטנברג - קרית יובל

סימן ש"א

בדין בסיס במניח מע"ש בלי כוונה • בענין טלול מת בלא ככר או תינוק • בענין שמיטת הכר מתחת המת • בדין בסיס באמצע שבת • בענין טלול בגופו • בגדר ההיתר דטלול מן הצד לצורך דבר המותר • החילוק בין טלול מת מפני הדליקה לטלול מעות • גדר צורך דבר המותר • בענין טלול שקית אשפה כאשר משליכים הפסולת לתוכה • גדר המוקצה דשקית אשפה

בדין בסיס במניח מע"ש בלי כוונה

במ"ב סי' ש"א סק"ג כתב: אם מת בע"ש וסילקו בשבת מן המטה, הרא"ש אוסר לטלטל המטה, והמאור מתיר, ובנהר שלום ביאר שהרא"ש לשיטתו שהובא בסי' ש"ט דאף במניח באקראי, כל דלא הוי שוכח הוי בסיס.

ובשעה"צ סי' ש"ט סק"כ כ' דעת מהרא"י דבע"ש גם בסתמא חשיב כאילו כיון שישאר גם בשבת, והב"י חלק עליו דגם בהנחה בע"ש צריך דעתו בפירוש, וכ"מ ברש"י, אך מלשון הרמב"ם משמע יותר כדעת מהרא"י, ושם במ"ב כ' שמייירי במניח בכוונה בע"ש, אבל במניח באקראי לכא' לכ"ע שרי. ולהרא"ש כאן אסור, וגם המאור שמתיר נראה מהתו"ש בסימן ש"א שהוא כיון שלמת עדיף טפי שיהי' על הארץ, כמו ששינוי שומטין את הכר מתחתיו, אי"כ כל מת הוא אינו ע"ד שישאר כל השבת, וס"ל כתוס' שאינו נעשה בסיס אא"כ הניחו ע"ד שישאר כל השבת, מוכח דבלי סברא זו גם הוא מודה דאסור, והא דל"ה כאקראי לדידי' י"ל שאקראי היינו שהניחו מידו, ולא שם ליבו לחשוב על מקום ההנחה, אבל המת ה' במטה מכיון שהי' שם בחייו, ואז ה' מקומו שם דוקא, ולזה נחשב גם על אח"כ מניח, אבל הנהר שלום הבין שגם מת חשיב אקראי.

אליעזר וילנר - קרית ספר

בענין טלול מת בלא ככר או תינוק

א. כ' השו"ע סי' ש"א: "מת המוטל בחמה מטלטלו מחמה לצל באותו רשות ע"י ככר או תינוק, ואם אין לו ככר או תינוק לא יטלטלו כלל", וכ' ע"ז הביאור הלכה וז"ל: "ואפי' לדעת הרמ"א דמיקל בסמוך להוציאו לכרמלית משום כבוד הבריות, מ"מ לענין טלול באותו רשות לכו"ע אסור בלא ככר ותינוק, משום דהוצאה היכי דהוא מוכרח לזה אי"א בענין אחר, משא"כ לענין טלול אפשר לתקוני ע"פ רוב ע"י ככר ותינוק, ולכך לא פלוג אפי' היכא דאין לו. וי"א משום דאיסור טלול חמיר מאיסור הוצאה לכרמלית". והנה במ"ב עוז והדר המבואר ביארו [וכן נראה שהבין בס' חוט שני פרק ע"ו סק"ב], דכוונת הבה"ל להקשות דהרי הרמ"א מתיר להוציאו לכרמלית, וי"א דלכרמלית יוציא בלא ככר או תינוק, וא"כ מבואר דכשאין אפשרות מותר לטלטלו בלא ככר או תינוק [ותירץ דבהוצאה מוכרח לטלטל בלא ככר או תינוק, משא"כ טלול באותה רשות כיון שבד"כ אפשר ע"י ככר או תינוק אינו, דא"כ מה התירוץ השני דטלול חמור מהוצאה לכרמלית, ס"ס כשמוציא לכרמלית גם מטלטל בלא ככר או תינוק, ועוד, דלשיטה זו דעדיף בלא ככר או תינוק כדי למעט בהוצאה לכרמלית, לכא' ע"כ דכרמלית חמור ממוקצה [וכ"מ מהמ"א סק"ה והמחה"ש שם דאי מוקצה חמור מכרמלית, גם לכרמלית לא יוציא בלא ככר או תינוק], אלא פשוט שכונת הבה"ל להקשות מעצם הדין דמותר לכרמלית [ואפי' להי"א דיוציא עם ככר או תינוק], דמ"ש איסור הוצאה לכרמלית דמתירים לצורך מת המוטל בחמה, מאיסור מוקצה דלא מתירים בלא ככר או תינוק, ובזה א"ש הת"י ה', דמוקצה חמור מכרמלית, וכן הת"י הא' פשוט.

[אמנם אף שאין כוונת הבה"ל להקשות כהנ"ל, מ"מ זו אכן הערה, דלמ"ד דלכרמלית יוציא בלא ככר או תינוק אי"כ איך מותר, והלא איסור טלול מוקצה לא הותר בלא ככר או תינוק, וצ"ל על דרך הת"י הא' של הבה"ל (וכפי שהבינוהו בס' הנ"ל וכנ"ל במוסגר), דלכרמלית לעולם א"א בככר או תינוק משום איסור הוצאה ולכן מותר, אבל באותה רשות

דבד"כ אפשר לא פלוג, ואסרו גם כשאי אפשר]. והמקור לדברי הבה"ל הוא בס' תוספת שבת ובסדר הפוך, שתחילה תירץ ע"פ התוס' דמוקצה חמור מכרמלית, ואח"כ כ' דלרש"י דכרמלית חמור ממוקצה צ"ל משום דע"פ רוב אפשר ע"י ככר או תינוק (וכתי' הא' שהביא הבה"ל), ועיי"ש שהוסיף "ולכן לא חילקו חז"ל ואסרו בכל גווי בלא ככר או תינוק, ואפי' כשמוציא לכרמלית כמ"ש ס"ב", וביאור דבריו דהנה שיטת רש"י דגם כשמוציא לכרמלית יוציאנו ע"י ככר או תינוק, וא"כ לרש"י דכרמלית חמור ממוקצה קשה לא רק דא"כ מדוע כרמלית התירו במת, ומוקצה לא התירו אלא ע"י ככר או תינוק, אלא קשה יותר מזה, מדוע כשמוציא לכרמלית יוציא ע"י ככר או תינוק משום מוקצה, והלא כרמלית חמור, וא"כ עדיף למעט בהוצאה, לכן הוצרך התו"ש להוסיף "ואפי' כשמוציא לכרמלית", להדגיש שג"ז מתורץ בת' זה, דסברא זו דכיון דע"פ רוב אפשר בככר או תינוק לא חילקו אלא אסרו בכל גווי, נצרכת ומועילה גם כשעיי"ז נגרמת בפועל קולא באיסור הוצאה לכרמלית.

ב. בשו"ע ס"ב הביא מחלוקת האם כשמוציא לכרמלית יוציא עם ככר או תינוק, או עדיף בלא ככר או תינוק, וכ' המ"ב סק"ט ע"י בא"ר שהכריע כדעה הראשונה... ומ"מ נ"ל כשאין לו ככר ותינוק מותר להוציא אף בלא ככר ותינוק, דאף לדעה הראשונה אין הכרע שהוא לעיכובא, ע"י במ"א סק"ח ובא"ר סק"ז. והנה ז"ל המ"א "ומיהו אם אין לו ככר או תינוק שרי להרמב"ם, ולהטור אסור, דאיסור טלטול לא התירו בלא ככר או תינוק", וכונתו ביאר המחמה"ש דלהרמב"ם דס"ל דכרמלית חמור ממוקצה, כדחז"ל בדליקה שהתיר טלטול כשאין לו ככר או תינוק, ולא התיר לכרמלית [כן דעת המ"א אליבא דהרמב"ם, וכדיבאר הבה"ל בריש הסימן], א"כ ע"כ דבמת שהסריח דהתירו להוציא לכרמלית, כ"ש דהותר טלטולו גם בלא ככר או תינוק, וא"כ אף שלכתחילה יוציאנו ע"י ככר או תינוק גם כשמוציא לכרמלית [ולפ"ז נמצא דהמ"א דלא כהרמב"ן שכי' דמהרמב"ם משמע כדבריו דלכרמלית מוטב להוציא בלא ככר או תינוק, אלא כהב"י שכי' דמ"ל הרמב"ם אין הכרע, ואמנם להמ"א צ"ב הטעם בזה דהא כרמלית חמור (וא"ל כהתו"ש הנ"ל דא"כ יהיה לעיכובא), וע"י במחמה"ש], מ"מ אם אין לו ככר או תינוק מותר, [והא דמבואר בגמ' דמת המוטל בחמה אסור לטלטלו אי לית ליה ככר או תינוק, להרמב"ם לא איירי בהסריח אלא רק בקרוב להסריח, ולכן הבה"ל הנ"ל אות א' לא הקשה אלא להרמ"א, ולא הק' גם לשו"ע ובהסריח, די"ל דלשו"ע אה"נ דבהסריח גם מוקצה מותר גם בלא ככר או תינוק כשאין לו]. אבל להטור דגם בקרוב להסריח מותר לכרמלית, אף שלטלטלו אסור בלא ככר או תינוק ואפי' אין לו, ע"כ דס"ל דלטלטול חמור מכרמלית, וזו הסיבה דגם דמוציא לכרמלית אסור להוציא בלא ככר או תינוק, וא"כ אין שום סיבה שכשמוציא לכרמלית אם אין לו ככר או תינוק יותר לו לטלטלו. [וגם להתו"ש הנ"ל דביאר באופ"א, וכדמוכר לשיטת רש"י וכמשנ"ת, מ"מ אין סיבה להקל יותר באין לו כשמוציא לכרמלית, דהא אדרבה כ"כ החמירו בטלטול שלא לטלטל בלא ככר או תינוק, עד כדי שהצריכו ככר או תינוק גם אם עיי"ז ירבה בהוצאה לכרמלית שהוא חמור מטלטול, וא"כ ודאי דאין סיבה להקל כשאין לו].

והא"ר סק"ז כ' על המ"א הנ"ל: "ולענ"ד אפשר דהטור מודה בזה דמותר משום כבוד הבריות, ולא אמרו אלא בדאיכא ככר או תינוק מה דאפשר לתקוני מתקנינן, ולכא"ל כוונתו דגם להטור נהי דאין הכרח דבהסריח מותר לטלטלו גם בלא ככר או תינוק [דהא בקרוב להסריח אסור לטלטלו בלא ככר או תינוק, אף שלכרמלית מותר], מ"מ אין ג"כ הכרח שאסור, דגם להטור י"ל מסברא דהא דבגמ' מבואר דכשאין לו ככר או תינוק אסור לטלטלו, איירי רק בקרוב להסריח, אבל בהסריח דאיכא גם משום כבוד הבריות של החיים, י"ל דמותר גם בלא ככר או תינוק, ומש"כ הטור גם על מסריח דבעי' ככר או תינוק, היינו רק לכתחילה אם יש לו. [אמנם צ"ב מש"כ הא"ר "ולא אמרו" על מי קאי, דהא לדבריו הגמ' לא איירי בהסריח, ומסברא אמרי' דלכתחילה בעי' ככר או תינוק, ואולי קאי על הטור עצמו. ועי' באשל אברהם מבוטשאטש שכ' על הא"ר דדבריו מרפסן איגרי ושגיאה גדולה, דהא

לדעת רש"י ודעימיה שוה לגמרי עתיד להסריח והסריח כבר, וצ"ב מנין כ"כ פשיטא ליה כן. אמנם בדברי הטור עצמם אכן דוחק גדול לומר כהא"ר, דאח"כ כ' בסתמא "ואם אין לו ככר או תינוק לא יטלטלנו כלל", ובפשוטו קאי על ב' האופנים דכתב בתחילה "ואם הוא מוטל בחמה או בבית בבזיון כגון שהוא מסריח", דלהא"ר היה לו לחלק ולכתוב דאם אין לו ככר או תינוק ועדיין לא הסריח לא יטלטלנו כלל].

ונמצא דבין המ"א ובין הא"ר לא כתבו להקל באין לו ככר או תינוק אלא בהסריח כבר, למ"א רק להרמב"ם ולהא"ר גם להטור, אבל בקרוב להסריח אין כלל מקום להקל באין לו ככר או תינוק, וא"כ קשה על המ"ב שכ' בסתמא דכשאין לו ככר או תינוק מותר, ומשמע דקאי על כל מה דאיירי בסעיף זה, בין להשו"ע בהסריח כבר ובין להרמ"א בקרוב להסריח, ולכא"ל זה אינו, דבקרוב להסריח קי"ל בס"א להדיא דבאין לו ככר או תינוק אסור לטלטלו. [ואין לחלק משום דשם באותו רשות וכאן מוציא לכרמלית (וכ"מ קצת מ' המ"ב), דהא לדעה ראשונה דגם כשמוציא לכרמלית בעי' ככר או תינוק, אין שום סברא להקל בזה אם אין לו בכרמלית יותר מאשר באותו רשות, וכמשנ"ת לעיל בביאור דברי המ"א, ועכ"פ חילוק זה אינו נוגע למ"א והא"ר].

בענין שמיטת הכר מתחת המת

א. כ' השו"ע בס"י ש"א ס"ו: "מותר לסוך המת ולהדיחו ולשמוט הכר מתחתיו כדי שלא יסריח, ובלבד שלא יזוז בו שום אבר", וכ' המ"ב ס"ק כ"ב: "אבל אסור לשמוט המת מעל גבי הכר דהוא טלטול ממש". וצ"ב היכן נעלם ההיתר של ככר או תינוק, דהרי גם כאן הוא "כדי שלא יסריח", וכיון שיש חשש שיסריח מ"ש ממוטל בחמה דמותר לטלטלו ע"י ככר או תינוק, ויש מחברי הכולל שרצו לומר דאין להשוות חום הכרים והכסותות למוטל בחמה, ובחום הכרים אי"ז כ"כ חשש שיסריח, או דעכ"פ איירי בכה"ג דאין כ"כ חשש שיסריח, ולכן לא הותר לטלטלו ע"י ככר או תינוק, אמנם בכ"י מבואר לא כן, שכ' "כתבו הגהות בפרק כ"ו בשם הר"מ דמוטל בחמה לאו דוקא, דהוא הדין אם מוטל על כרים וכסתות וירא פן יסריח, עכ"ל, וכן כתב הכל בו בהלכות יום טוב, וצ"ל דמיי"ר כשהוא בענין שאי אפשר לשמוט הכר מתחתיו, דאם לא כן אסור לטלטלו, אלא שומט הכר מתחתיו כדתנן בפרק שואל", ומבואר דאפי' בחשש גמור שיסריח, מ"מ כיון שיכול לשמוט הכר מתחתיו לא הותר לטלטלו אפי' ע"י ככר או תינוק.

ובמ"ב שם המשיך "והעולם נוהגים להגביה אותו מעל הכרים ע"י ככר אף במקום שאין לחוש שיסריח, ויש למחות בידם, רק לשמוט הכרים מתחתיו מותר" [ומקורו במ"א], ומזה משמע לכא"ל כהבנה הא' הנ"ל, דמשמע דכל הבעיה היא רק במקום שאין לחוש שיסריח [ולפ"ז צ"ל דהכוונה כנ"ל דאי"ז כ"כ חשש סירחון שיתיר לטלטלו ע"י ככר או תינוק, אלא חשש קל יותר], דאילו להנראה מהב"י, גם במקום שיש לחוש שיסריח לא הותר לטלטלו ע"י ככר כיון שיכול לשמוט הכר מתחתיו. וצ"ל דאה"נ, אלא דהוסיף המ"א "אף במקום שאין לחוש שיסריח", משום דכך היה המנהג במציאות, דלא זו בלבד שטלטלוהו ע"י ככר גם כשהיו יכולים לשמוט הכר מתחתיו, אלא עוד עשו כן אפי' במקום שלא היה חשש כלל שיסריח. ויל"ע.

ב. ובהא דלא יזוז בו אבר והיינו משום מוקצה, צ"ב דהא ודאי דכששומט הכר מתחתיו זו המת ממקומו [וכ"כ בתפא"י "שומטין את הכר מתחתיו, אע"ג שעיי"ז יתנועע המת במקומו"], וא"כ הו"ל טלטול מן הצד לצורך המת שהוא דבר האסור, והביאור פשוט דאי"ז טלטול אלא נייעור, כמבואר לעיל ס"י ש"ט. והא דמשמע כאן דדוקא כדי שלא יסריח מותר, י"ל משום דגם נייעור לא הותר אלא לצורך, כדכ' המ"א שם והובא במ"ב שם ס"ק י"ד. [ולהבנה הא' הנ"ל באות א' צ"ל דהוא חשש סירחון ממוצע, דאינו מתיר טלטול גמור ע"י ככר או תינוק, אבל סגי כדי להתיר נייעור]. ועיי"ש בשעה"צ סק"ז שפקפק בזה, וצ"ל דמכאן אין ראיה, די"ל דכדי שלא יסריח אי"ז תנאי היתר, אלא רק ביאור המציאות מדוע עושה כן.

ובילקוט מפרשים בהוצאת הדרת קודש הביאו מש"כ בזה בס' דעת שלום וז"ל: "צ"ע הלא מההכרח

שיזוז, וי"ל פשוט דהוא דבר שאין מתכוון, וא"ת פסיק רישא הוא, הוא רק פסיק רישא בדברנו, ועי' ס"י שיי"ד מזה", וזה צ"ב, דהרמ"א והאחרונים שם ס"ל דלא התירו פ"ר בדברנו, ואולי משום כבוד הבריות התירו, ולכן דוקא "כדי שלא יסריח" וכנ"ל. אמנם ק' מדוע לא תני בפשיטות כנ"ל דהו"ל נייעור. [עוד יש להעיר דאפי' אם נאמר משום מה דאינו נייעור אלא טלטול מן הצד, אולי י"ל דלא מיקרי לצורך דבר האסור, כיון דאינו צריך כלל שיטלטל המת ממקומו ואין לו ענין בזה, וכל מטרתו היא לשמוט הכר לצורך המת, רק שממילא עיי"ז מיטלטל המת, ויל"ע].

שאל אסולין - גבעת שאול

בדין כסיס באמצע שבת

ס"י ש"א ס"ח: וטלטול בגופו אפי' לצורך דבר האסור מותר. הנה השו"ע נקט כדעת הא"ש, ולדעת הר"ן אסור לצורך דבר האסור, וכשאר טלטול מן הצד, ע"י ב"י כאן, והובא ב' הדעות במ"א (ס"י ש"ה) ובביה"ל שם. ובדעת המ"ב אי נקטינו להיתר לכתחילה או לא, נתחבטו בלשונותיו המפורזין, ע"י להלן, ונר' דהנה בדעת הרא"ש גופי' איכא למידק שאפי' שמותר לטלטל בגופו לצורך דבר האסור, מ"מ שרי רק משום שזה צורך שצריך לשכב, אבל בלא צורך גם הרא"ש מודה לאיסור, ולא דהותר לגמרי, דכ' הרא"ש (בפ' כירה ס"י י"ט) אבל בקש אינו מטלטל אלא בגופו כלאח"י, הלכך אע"ג דלקש שהו"א מוקצה הוא צריך, מדמה ליה לטלטול מן הצד שהוא צורך לדבר המותר, עכ"ל. ולכא"ל משמע שהדין כצורך דבר המותר, ועכ"פ בע"י צורך. ובזה א"ש הגמ' בשבת (קמא), שהביאה רא"ל להתיר טלטול מן הצד מהא דקש שע"ג המטה, והק' בס' מנחת אריאל שם דלהרא"ש מה דמיון, הרי בטלטול בגופו הותר גם לצורך דבר האסור, וכ' דמוכח דאי ה"י אסור טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, גם טלטול בגופו ה"י אסור, ולהמבואר א"ש טפי, דאי טלטול בגופו ל"ח טלטול והותר לגמרי, עדין יקשה, דיש לחלק מטלטול מן הצד, וע"כ דלא הותר לגמרי [ואמנם לשון הרמב"ן בשבת קנר: דלטלטול בגופו לא גזרו רבנן].

ומעתה נר' שכ"מ שכ' המ"ב להתיר היינו משום שיש צורך ואז שרי, וכפסק השו"ע, וכגון בסק"יג כדי שלא יבא לידי הפסד, ובסק"ל להסיר נזק, ובס"י ש"ט סק"ד כדי שלא יפסד המוקצה, ומש"כ בס"י ש"ח סק"ב כשמיטלטל בישיבתו במקום שאין צורך ראוי לפרוש, היינו משום שכשאין צורך ויש אפשרות אחרת ראוי לפרוש (וע"ד המבואר בסק"יב וסקנ"ז בכשמ"א), וכן מש"כ בשעה"צ ס"י ש"ב (אות ל"ה) אך דוקא וכו' שלא יתנדנד וכו', אפשר דאיירי בגוונא שאין צורך [ובאמת שיש לדון על כל טלטול מן הצד לצורך דבר המותר כשיש אפשרות לא לטלטל, כגון שיש לו כלי אחר וכדו', אי שרי, אין נדון בזה ככשמ"א, וע"ד שכ' המ"ב הנו"ן]. ומש"כ (בס"י ש"ח סק"ט) לגבי ספסל שנשטמ וכו', שבישיבה שרי אם אינו מטלטל, היינו משום שחכמים אסרו את הטלטול בעצם ובכל אופן שמה יתקן, ובכה"ג אפשר נמי דאיכא למיחש [ורק דלשונו בסוס"י רס"ו בביה"ל דע"י טלטול ברגל יש להקל צ"ב, דהרי איירי לצורך הפסד, וצריך להיות מותר מדינא, ועי' שעה"צ ס"י ש"ח סק"ז]. עכ"פ נתבאר דהמ"ב לא היקל במקום צורך משום המחמירין, אלא לדעת הרא"ש גופי' דינא הכי, והעד בזה השעה"צ (ס"י ש"ח סק"ז).

ומה שיש לעורר דלמה לא יאסר טלטול בגופו כשיושב משום שזה הדרך, ולא הוה כלאח"י (דהיתר טלטול בגופו הוא משום כלאח"י כמש"כ הרא"ש), וביאר הגרשז"א (בהע' בסו"ס שש"כ) דכיון שאין רגילין בטלטול כזה לצורך הוצאה, לא גזרו אף שאין שינוי (וא"ש השעה"צ בס"י ש"ב הנז' מטעמא דכתבנא, ולא משום שאין שינוי בטלטול), ולכן כ' שמה שהביא החזו"א ראי' לאיסור טלטול בגופו מהא דסנדל (סט"ו) שאסרו בחצר, ורק בכרמלית התירו אף דמטלטלו ברגלו, אין ראיה, דהתם שאני שזהו דרך טלטולו, ע"ש. ולכן גם דן (בשש"כ פ"כ הע' רמ"ט בנדמ"ח) ע"ד הגר"ז דנטול מעות בכיסו זהו טלטול בגופו יעו"ש. וראיתי בפמ"ג (ס"י של"ז במש"ז סוסק"ד) שכ' שהותר לילך על עשבים משום שזה טלטול ברגליו, וצ"ב דהרי זה דרך כך וליכא שינוי, ואפשר דאפ"ה הותר משום שזה דרך הילוכו, וכ"מ בחזו"א (ס"י מ"ז סק"ג) שכ' שמוכח

בגמ' כזו. שעושה שביל וכו' דדוקא בדרך הילוכו, הא בכוונה להזיז אסור, ע"ש [ובאמת להמבואר אין ראיה, דדלמא משום שאין שינוי בטלטול אסור, ורק משום "דרך הילוכו" וכנ"ל]. ובזה א"ש ד' המ"א (ס"י ש"ח סק"ז) שכ' להתיר טלטול ברגל מהא דעושה שביל וכו', ולכא"ל למה לא הביא דכן פסק השו"ע כאן דלטלטול בגופו לצורך דבר האסור שרי, ולהנ"ל א"ש, שהביא ראיה שאף שאין כאן שינוי, מ"מ הותר משום דרך הילוכו.

חיאל שטרנפלד - נווה יעקב

בענין טלטול בגופו

בס"י ש"א סעי' ז' כתב השו"ע דאם היה פיו נפתח והולך, קושר את הלחי בענין שלא יוסיף להיפתח, אבל לא כדי שיסגר מה שנפתח או קצתו, שא"כ היה מזיז איבר וכו'. וצע"ק אמאי לא כתב הכא לעיצה שכ' לקמן בסעיף הבא לענין כשיש לו קש על המיטה, שיכול לנענעו בגופו משום דהו"ל טלטול בגופו דשרי אף לצורך דבר האסור, דהכא במת טפי הו"ל להביא לעיצה זו משום כבוד המת, ובשלמא לשיטת החזו"א דאין היתר של "טלטול בגופו" כי אם של דרך הליכה או שכיבה וכדו', ד"ז לא שייך במת, אך הרי השו"ע כ' להדיא דהא דשרי במיטה הוא משום דלטלטול בגופו שרי, ואפשר דרבותא אשמעי' דאף שלא לצורך מת שרי (שהרי ע"י כיכר או תינוק לא התירו אלא למת בלבד).

שמעון פרג'ון - צפת

בגדר ההיתר דלטלטול מן הצד לצורך דבר המותר

נתבאר בסוגיית הגמרא דלטלטול מן הצד מותר לצורך דבר המותר, ובפשוטו היינו שאם לא מטלטל בידים אלא ע"י דבר אחר, הרי שאי"ז נחשב כל כך כטלטול, וממילא לצורך דבר המותר מותר. והנה יש לדון בגרדי"ז:

הנה נחלקו הגר"ז והפמ"ג האם מותר לטלטל ע"י דבר אחר לצורך שימוש בדבר האסור, דיתכן דצורך דבר האסור שבגיננו אסור לטלטל גם ע"י דבר אחר, היינו רק כאשר דואג לעצם הדבר האסור שלא יפסד. ומשמע מהמ"ב שהכריע שגם לצורך השימוש בדבר האסור מותר, ע"י ס' רע"ט סק"ד. והנה מתוס' שבת קמ"ב א' משמע שגם בתינוק שיש לו געגועין על אביו, שהתירו לשאתו כאשר מוקצה בידו, אם ניתן הדבר להעשות צריך לכתחילה לנער המוקצה מידו, ומשמע מתוס' שהבינו שגדר נשיאת התינוק הוא כמו טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, אלא דא"כ צע"ג למה צריך להגיע להיתר מיוחד של געגועין, תיפ"ל דהו"ל ככל טלטול מן הצד לצורך דבר המותר דשרי לגמרי היכא דא"ל לנער. ואיתא בחזו"א ס"י מ"ז סק"ב דבאמת טלטול התינוק נקרא לצורך דבר האסור, כיון שמעונין בטלטול האבן ג"כ כיון שצריך את האבן לשעשע בה התינוק. ועיי"ש שהתפלג על תוס' שלא הבינו כדבריו, ונראה דהיא היא השאלה הנ"ל שזכרנו האם כשמטלטל לצורך שימוש במוקצה, אם חשוב כטלטול מן הצד לצורך דבר המותר או לצורך דבר האסור.

ואמנם החזו"א ודאי צדק לשיטתו שהבין שגדר ההיתר דלטלטול לצורך דבר המותר היינו שדיינינו את עיקר טלטולו כעסק עם הדבר המותר, ולדבריו ודאי שכשמטרת טלטולו היא הדבר האסור אז עסקו עם הדבר האסור, וממילא פשוט שאיננו בכלל ההיתר. אמנם לשיטת הפוס' דלא סבירא להו כגדר החזו"א בהיתר טלטול מן הצד, לדבריהם יש לדון דמשמע ש"צורך דבר המותר" הינה סברא לקולא, וא"כ אף שיתכן שכל מה שהקילו הוא רק לצורך השימוש בדבר המותר, ולצורך שימוש בדבר האסור לא הקילו, מ"מ יתכן ג"כ שכל שלא דואג לעצם הדבר האסור ג"כ הוא בכלל קולתם להתיר טלטול מן הצד בכה"ג.

והנה יש לעיין מאי האי שהתירו טלטול מן הצד לצורך דבר המותר בדוקא, דמחד מוצאים אנו שכל ההיתר הזה אינו לגמרי לכתחילה, מהא שכשאפשר אנו מצריכים נייעור, ומאידיך נותן המ"ב עצה לניקוי השולחן באופן דלטלטול מן הצד, ומשמע דהבין דהוא היתר גמור לכתחילה, ולא משמע שצריך להגיע לצורך מיוחד כדי להתיר לטלטל, אלא שכאשר הוא בא לטלטל מוטל עליו לבדוק אם יש אפשרות לנער המוקצה, וצ"ב.

עוד צריך להבין דלטלטול בגופו מותר בשופי גם לא לצורך דבר המותר, והמקור מהרא"ש בסוגיית קש שע"ג המיטה שקוראת לו הגמ' טלטול מן הצד.

וצ"ע לשון זו והגמרא דמאי שיאטי' לטלטול מן הצד כלל, הלא שם הרעיון הוא שאינו טלטול כלל. וכ"כ המ"ב סי' ש"ח סקי"ג. ובאמת יעוין במ"ב בסי' שי"א סק"ל שכתב שטלטול בגופו הוא טלטול יותר קל, ושמשום כך מקילין בו גם לצורך דבר האסור. ואמנם המ"ב הביא בסי' ש"ח סקפ"ב מהמאירי שבאופן שאין צורך ראוי לפרוש גם מטלטול בגופו, וגם דבר זה צריך להבין, דאם אינו טלטול כלל למה ראוי לפרוש, וכן מבואר בסי' רס"ד בביאור"ל ד"ה פן, ולכאורה כן מבואר גם בסי' רע"ו סקל"א שלענין אמירה לעכו"ם לא אמרין שיש בידו טלטול בגופו, כ"א לצורך דבר המותר.

והנראה בכל זה ע"פ מה שמתבאר במג"א סי' ש"י סק"ג דגם נגיעה לצורך המוקצה אסורה, וכי שם הגר"א [מהתה"ג] דיסוד החילוק בזה הוא דומיא דטלטול מן הצד, שלצורך דבר האסור אסורה. והמובן הפשוט בנגיעה שכל שמתעסק עם המוקצה נחשב ג"כ בכלל איסור מוקצה, והצורך בדבר האסור הוא מחשיב הדבר כאילו טלטלו.

ולפי"ז גם בטלטול מן הצד בא ללמד ונמצא למד, שאינו חשוב טלטול כמו שהוא בנגיעה, ורק שהצורך בדבר האסור מחשיב את הדבר כאילו טלטלו. וכאשר הוא לצורך דבר המותר מגדיר את ההתעסקות שלו בדבר אחר, ולכן לא הוי טלטול. ולפי"ז א"ש הקשר לגופו, דבאמת יסוד ההיתר הוא אחד, דצורת טלטול כזו לא חשיבא טלטול כלל. ומה דנחשב הדבר לקולא, היינו שלמרות שסו"ס מזיז הוא את המוקצה, מ"מ כל כה"ג שאינו הזזה גמורה אינו בכלל האיסור, אא"כ ההתעסקות היא במוקצה.

השתא דאתינן להכי [ועכ"פ זו ההבנה במג"א], הרי שלפי"ז נראה לומר שרק היכא שההתעסקות היא לצורך עצם המוקצה דומיא דנגיעה, אז הוי כאילו מתעסק במוקצה, ואז הוי בכלל טלטול מוקצה.

והנה בענין טלטול ע"י קנה, בסי' ש"א בבאה"ט שואל סתירה בין קנה שמבואר בט"ז שאסור, לבין סכין שמבואר בט"ז בסי' ש"ח שמותר, ובמ"ב שם תירץ דכשצריך למקום המותר מותר, וצ"ע דמקור הט"ז מהאיסור לטלטול חמץ, וא"כ מדוע לא הוי לצורך דבר המותר.

ואפשר אולי לומר חידוש, שהבין המ"ב שכיון שלצורך דבר המותר צריך להגדיר שלא מתעסק עם המוקצה, אין לך התעסקות גדולה עם המוקצה כשצריך לבערו מן הבית, דמקיים בו מצות תשבתו, ואכתי צ"ע.

...

החילוק בין טלטול מת מפני הדליקה לטלטול מעות
כאשר ישנו חשש דליקה התיירו טלטול במת מסברא דאדם בהול על מתו, ומה שלא התיירו הוצאה במעות מטעם זה, ביארו התוס' בשבת דף מ"ד א' ד"ה מתוך, כיון שאדם בהול יותר על מתו ויש חשש שיבא לכבות במזיד, משא"כ במעות שאין חשש הוצאה במזיד.

אלא דנמצא קולו חומר, שכיון וחששו למזיד ומש"ה התיירו לו חז"ל הטלטול, לפיכך התיירו רק באופן של שלבים [טלטול מן הצד ע"י ככר ותינוק וכו'], ולעולם יש ענין של שלבים. ואילו לגבי מעות התבאר בשו"ע סי' של"ד ס"ב שכאשר יש לחוש לבהילות לא חז"ל התיירו, אלא אנו מתירים מסברא, ולפיכך אנו אין בכוחנו להצריכו הטלטול בשלבים, כיון ששלבים אלו הם חידושים של חז"ל, ובשאר הלכות מוקצה לא מצינו שיהיה בהם נפק"מ לקולא, כי הטלטול מן הצד כאן הוא לצורך הדבר האסור, ולא התיירו ככר ותינוק אלא למת בלבד, ומש"ה לגמרי אנו מתירין, ודו"ק.

...

גדר צורך דבר המותר

ידוע הנידון מהו גדר "לצורך דבר המותר" שהותר בטלטול מן הצד, ומפורסם שנחלקו בדבר הגר"ז והפמ"ג, דהפמ"ג בסי' ש"ח במ"ז סקי"ח סובר שגם לצורך השימוש במוקצה חשיב כצורך דבר המותר, ואילו הגר"ז בסימן רע"ו ס"י סובר שאין היתר לטלטול מן הצד לצורך שימוש בגוף המוקצה. ועיין בש"ש"כ שהביא מהגרש"ז שניתן לסמוך ע"ד הפמ"ג כיון שגם הבית מאיר בסימן רע"ו סעיף ג' סבר כן. ואמינא דבר שלא ראיתי שנתעוררו בו, שיש גם

להוכיח מדברי הגרעק"א דסבר כגדר זה דהפמ"ג, דעל דברי הרמ"א בסימן ש"ח סעיף ג' שהביא ממנהר"ל שמותר לטלטל מוקצה ע"י ניפוח, כיון דהוי כטלטול לאחר יד, והקשה שם הרעק"א בגליון השו"ע דאמאי כתב רק דהוי כטלטול כלאח"י שהתירו "לצורך גופו או מקומו", ולא כתב כפי דמוכח מהמנהר"ל גופ"י שזהו היתר גמור, כטלטול בגופו שמותר גם לצורך דבר האסור.

ומבואר שהבין הרעק"א שטלטול שהותר לא לצורך דבר האסור, גדרו כטלטול "לצורך גופו או מקומו", ודבר זה נקרא טלטול לצורך דבר המותר, והלא בכשמל"א גדר טלטול לצורך גופו היינו כשצריך להשתמש בגוף המוקצה, ומוכח דהבין שגדר צורך דבר המותר היינו כאשר בא להשתמש במוקצה, ואילו צורך דבר האסור היינו באופן שמתלטל לצורך שמירת עצם המוקצה.

...

בענין טלטול שקית אשפה כאשר משליכים הפסולת לתוכה

ראיתי אצל כמה יראים ושלמים, שמנהגם ביום שבי"ק כאשר באים להשליך הלכלוך אל פח האשפה, וצריכים להטי"ב החתימה של פתח שקית האשפה שעושים כן בידיהם, איבעית אימא דוחפים בידיהם הזבל שבפח, ואיבעית אימא מזיזים השקית אנה ואנה, ומעודי תמתי על נוהג זה מי התיר להם לטלטל בידיהם את שקית האשפה אשר היא לכאורה מוקצה גמור, ואמרת לשנות פרשתא דא, ולחזר אחר צדדים וצדדים למצוא איזה לימוד זכות בזה, וזה החלי.

גדר המוקצה דשקית אשפה

ראשית יש לדון מהו גדר המוקצה בשקית אשפה המצויה בינותינו, דלכאורה נראה פשוט שגדרה כגדר בסיס לדבר האסור, היינו העצמות והקליפין למיניהם, וכן הכלים החד פעמיים שהושלכו לתוכה.

אלא שבדרך כלל יש מקום למצוא זכות בדברים הללו, דבכלים חד פעמיים וכן בשקיות חלב ושאר אריות אוכל, אשר עדיין יש בהם איזו שהיא אפשרות שימוש, סבירא להו לכמה מפוסקי זמנינו דלא חשיבו כמחט שדרכה לזרוק בין הגרוטאות, ולפיכך הוו ככלים שנשתברו בשבת שאינם נהפכים להיות מוקצה בשבת, אם ראויים עכ"פ מדוחק לאיזה שהוא שימוש.

ובענין העצמות והקליפין הרי שברובם ראויים למאכל בהמה, ובדרך כלל מצויים בינותינו איזה בעלי חיים שמוזנותם על ישראל, ולכה"פ כלב שאף א"צ שיהיו מזונותיו על ישראל.

אלא דלכאורה נעלה ארוכה לקליפות פירות וירקות וכדו' שאינם ראויים לבעלי חיים המצויים בינינו, וכה"ג לא מהני מה שראויים לבעלי חיים בעלמא, כמבואר בסעיף כ"ט, אלא דאם יש קצת אוכל ע"ג הקליפות, הרי שהביא המ"ב בשם המאירי והרא"ז דעצמות ככה"ג אינם נהפכים למוקצה [וכ"ג דעת הרשב"א ביצה ב' א'], ומ"מ יתכן שאחר שכבר זורקן לאשפה שוב נמאסים, וכבר לא ראויים למאכל אדם, וגם אם במציאות לא נמאסו יתכן דיהיו כמחט שדרכה לזרוק בין הגרוטאות, אא"כ נימא שלעולם אוכלין לא מאבדין את חשיבותם. ומ"מ מה נעשה עם קליפות ביצים, גרעינין וקליפות רוב ההדרים שאין דבוק בהם אוכל, וגם אינם ראויין לכלום.

וא"כ בדר"כ יש לדון את השקית כבסיס לדבר האסור והמותר, אמנם בגוונא שהאיסור וההיתר שניהם שווים לרעה, דשניהם אינם חשובים לפניו לכלום, א"י בכלל ההיתר דבסיס לאיסור ולהיתר. ואין לומר שנלך אחר הרוב, ונאמר דכיון שרוב התכולה של השקית יש לצדד בו שהוא דבר המותר, מחמת כן תחשב השקית כבסיס לדבר האסור והמותר דשרי לטלטלה, דלא מצינו מי שיאמר כן, דישנו שיקול לרוב בשאלה זו [ואף שבאחד מחשובי השות"ם כתב כן, מ"מ מקורו מד' הפמ"ג בסימן רע"ט, ושם מיירי בכלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר, ושגה הנ"ל בזה].

אם לא היה מונח בה זבל בכין השמשות

אמנם כל דברינו עד כאן מיירו בשקית שיש בה מוקצה עוד מבין השמשות של ערב שבת, שאז

היא נהפכת לבסיס למה שבתוכה, אבל אם השקית היתה ריקה בבין השמשות, או עכ"פ חלק ממנו (עי' מ"ב סי' ש"ט סקי"ט), הרי שאז לכאורה יש לומר דלא הויא בסיס, וכ"ה במאור השבת ח"ד בשם הפוסקים.

אמנם בארח"ש חששו לדברי החזו"א סי' מ"ח סק"ח שכל היכא דהבסיס מיוחד למוקצה, הרי זה נהפך למוקצה גם אם לא היה מונח עליו בביהשמש"ש, וראייתו מקינה של תרנגולים - שבת מ"ה ב', ששם מיירי שהטילה עליו התרנגולת ביצה שיש בה אפרוח מת באמצע שבת, ונעשה הקינה בסיס, ולענ"ד צ"ע אי מסתימת הפוסקים יש להוכיח דלא סבירא להו כחזו"א בזה, דהא בכל מקום ציינו לענין קינה של תרנגולים כלפי התנאי דכוונה, שכשמיחד לזה א"צ כונה, ומדוע לא אשתמטי חד לבאר לנו שיש גם הבדל לגבי התנאי דמוקצה מביהשמש"ש, אם כי באמת לא נהירא מה יבארו בפשט הגמרא, ויתכן שכל דברי החזו"א אינם אלא לענין קינה של תרנגולים שמשמש מיוחד לזה, אבל אין לנו להקיש מזה למקרים אחרים כבשקית שיכולה להיות מיועדת גם לדברים אחרים.

ובאמת ישנה סברא לומר דיש גדר אחר של ייחוד לענין להפוך דבר למוקצה באמצע שבת, מגדר של ייחוד לענין דלא ניבעי כוונה ואפילו בשכח יהיה בסיס, דכדי שייחשב הדבר לכונה יתכן דסגי בכך שישנה רגילות להניח את הדבר במקום זה, שאז חשבינן להנחתו האקראית כהנחה מכוונת, וא"י חידוש של הלכה, אלא הסתכלות מציאותית, שהנחה במקום הראוי לא חשובה כהנחה "בטעות" אלא כהנחה מכוונת, אבל החזו"א מיירי לגבי יצירה מחודשת של מוקצה באמצע שבת, ושם יסוד הסברא בכך שהדבר מיועד לזה, היא שבבחינה מסוימת אנו רואים את הקינה כעלולה להיות מוקצה בכל ביהשמש"ש של ערב שבת, ויש בה קצת שם מוקצה מאז, אלא שבפועל נאסרת רק כאשר יש עליה הביצה, ומ"מ א"י מוקצה חדש לגמרי, ואז י"ל דרך דבר שהוא ממש מיועד למוקצה יש עליו קצת שם מוקצה מער"ש, אבל שקית אפילו שהיא מיוחדת לאשפה, כיון שמצוי הרבה פעמים שאין בה מוקצה גמור וכנ"ל, ממילא א"א לראותה כאילו שם מוקצה עלה מער"ש, ושוב חוזר הדין הרגיל שאין מוקצה מתחדש באמצע השבת, ואכתי צ"ע.

גדר "לצורך דבר המותר" בזה

אמנם גם בגוונא דלא הוי בסיס, מ"מ אכתי יש לזוהר שלא לגרום ע"י הזזת השקית לטלטול עצם הזבל שבשקית, דבכה"ג דיינינן לה בגדרי טלטול מן הצד ע"י השקית, ואז כל ההיתר הוא רק לצורך דבר המותר, וא"כ יש לעיין אם כאשר מזיז את השקית על מנת שיוכל להכניס מוקצה אל תוכה, אם חשיב כטלטול לצורך דבר המותר או האסור, דמחד י"ל שעיקר מטרתו הוא לסלק את המוקצה מידו, וא"כ אולי יש להגדירו כטלטול לצורך דבר המותר, אמנם מאידך מכיון הוא לצורך הכנסת המוקצה לשקית, ושמו נחשב הדבר כטלטול לצורך דבר האסור, ואינו דומה לניקוי השולחן (מ"ב סי' ש"ח ס"ק קט"ו), ששם מתעסק בניקוי של השולחן, אבל כאן לא מתעסק בניקוי ידיו אלא בהכנסת המוקצה אל השקית.

צדדי לימוד זכות בזה

הראינו לדעת עד כה שלכאורה הוא איסור גמור, הן מצד בסיס והן מצד טלטול מן הצד, שיש לזוהר בו שלא יהיה לצורך דבר האסור, והשתא נבוא לדון בלימודי זכות שיש ללמד כאן.

ראשית לכל נראה שישנו לימוד זכות גדול ע"פ דברי הרשב"א ביצה ב' א' שחידש גדר חדש בהלכות בסיס, דכל המושג בסיס אינו אלא בבסיס שמיועד לשמר את המוקצה, אבל אם מונח שם לא לצורך המוקצה אלא כדי שלא יהיה המוקצה במקום אחר ויטנף את הבית, בכה"ג לא חשיב הדבר בסיס, וז"ל: "ומסתברא שאין אומרין נעשה בסיס אלא בנר שיש לו חשיבות בסיסות קצת, כמעט שעל [הכר] שאדם רוצה להצניעם כדי שלא יאבדו, ואבן שעל פי החבית נמי לפי שהיא צריכה לבנין, ואדם חס עליה שלא תאבד, וכן שלא תתקלקל ותשבר אם תעמוד במקום כאבני גזית ודומיהם, וה"ה והוא הטעם לאבן שבכלכלה, וכן נר ושמן ופתילה שהן צריכים להיות בסיס לאור, וכל כיוצא בהם, והלכך במניח נעשה בסיס גמור,

ובשוכח נעשה בסיס קצת, והלכך אינו מסלק אלא מנער והן נופלים מאיליהן, אבל עצמות וקליפים דלא חשיבי, ואינו מצניעם כלל לעולם אין להם תורת בסיס, ואף על פי שהניחם על השלחן כדי שלא יטנף הבית, מ"מ לא לצורך עצמם הניחם שם ולא להצניעם מחמת חשיבותן, הלכך אין הטבלא בסיס להם כלל אלא מסלק את הטבלא ומנערה".

ואמנם לימוד זכות זה הוא דחוק מאד, כיון שכל הראשונים פליגי עליה דהרשב"א מדכתבו תירוצים אחרים מדוע בקליפות אין בסיס, ואף הרשב"א לעיל מינה כתב תירוץ אחר בזה, וא"כ אין דבריו מוסכמים, ובפרט שהשו"ע בסי' ש"ח בסעיף כ"ט חשש לבסיס בעצמות וקליפין, הרי שלא סבר כתירוץ זה דהרשב"א, ואמנם בבאה"ל שם כן ציין לתירוץ הרשב"א, אך סתימת הפוסקים אינה כן.

טלטול מוקצה לצורך גרף של רעי

עוד יש ללמד זכות שבאופן שמתלטל את השקית כחלק מצורת הפיניו של גרף של רעי מביתו, שאולי ניתן להכליל הדבר בכלל ההיתר דטלטול גרף של רעי בשבת. והנידון הראשון שיש לנו לדון בזה, האם בכלל מה שהתירו לטלטל גרף של רעי בשבת היינו רק טלטול עצף הגרף, או שהתירו כל טלטול מוקצה לצורך סילוק גרף של רעי.

ומצינו כבר בהר"ב (או"ח א' סימן קצ"ו) שהסתפק בזה האם מותר להביא מוקצה אל גרף של רעי, כשם שמותר לטלטל גרף של רעי עצמו, וז"ל: "וכע"ז נשאלתי ע"ד מנורת לוקס שנכתבה בליל ש"ק, ומכיון שהאור כבה נוטף הנפט ע"ג השלחן, אם מותר לתסום ע"י סכוב הבורג. ודנתי אם זה חשוב לטלטול מה שמסבב את הבורג במקומו, ואם זה חשוב לצורך גופו או לצורך מקומו, שטוב לו שיהא נשקע לתוך השפופרת יותר. עוד יש לעיין מכיון שהנפט עושה וגורם לו ריח רע, א"כ הו"ל כגרף של רעי דמותר לטלטלו. וצ"ע אם מותר לטלטל דבר של מוקצה כדי לכסות גרף של רעי, ד"ל דלא התיירו אלא גרף עצמו, או נאמר דכיון דמותר להוציא את כל הלוקס, מכ"ש דמותר לו לסותמו", עכ"ל.

וכתב שם בהר"ב בשדה ז"ל: "עיינן במשנה ברורה סימן ש"ח ס"ק קמ"ד שכתב שם לענין מכניס אדם מלוא קופתו עפר וכו', ליטול ממנו לכסות צואה או רוק וכיו"ב, אבל אם לא יחד לו קרן זוית בטל אגב עפר הבית ואסור לטלטלו, וכתב שם המ"ב: אפילו אם בעת שהנניס הקופה לביתו היה כונתו לכסות צואה ורוק, מ"מ כיון שפזרו וכו' הוא מוקצה ואסור, הרי דאסור לכסות צואה (שהוא כגרף של רעי) בעפר של מוקצה, ואולי הטעם התם משום דהוי שמוש במוקצה. ויש לעיין אם בגרף של רעי הותר גם שימוש (דשמוש במוקצה חמור מטלטול)".

וכן הסתפק גם במנח"ש (תנינא ב-ג) סימן י"ח ד"ה ב' וז"ל: "הסתפקתי תמיד (ולא כמו שכתבת שפשוט אצלי להיתר) אם ההיתר של גרף של רעי הוא רק הוצאת הרעי עצמו, אבל לא להביא עפר או מוקצה אחר לכסות בו את הרעי, דיתכן דשריותא של גרף של רעי הוא מושג דחשיב כהוצאת פסולת ממאכל דשרי ביום טוב (עי' סי' תק"י ס"ב), ולא אסור משום מוקצה אפי' בפסולת דלא חזי לבהמה, או הסרת נוצה ולכלוך מבגד וכלי בשבת ויו"ט, דמבואר בתוס' שבת קמ"ב ע"ב דאין זה חשיב כמטלטל מוקצה, רק רואים אותו כמתקן את המקום מלכלוך ומיאוס, ושאינן "צריך למקומו" דאסור בכל מוקצה (חוץ מכלי שמל"א), דכיון שאינו כ"כ מאוס רואין אותו כדבר חשוב בפני עצמו, ושפיר מיקרי טלטול מוקצה, ולפי"ז ההיתר הוא רק להוציא את הגרף של רעי עצמו, ולא להביא מוקצה ממקום אחר".

ובשש"כ פכ"ב הערה קכ"ד הביא את ספיקו דהגרש"ז בזה, ושם כתב הגרש"ז דהראוהו לדברי המאירי בשבת מ"ז ע"א שכי' וז"ל: "כשם שמותר לטלטל גרף של רעי, כך מותר לטלטל עפר לכסותו". ואעפ"כ מוסיף שם להסתפק בדבר. ויסוד ספיקו שם נראה שהוא ע"פ המ"ב הנזכר לעיל בדברי ההררי בשדה, שיתכן שהפוסקים לא סבירא להו כהמאירי.

ובמאור השבת הביא מה ששמע מהגר"ש ישלח ה' דברו וירפאהו, להתיר להביא פח אשפה אל הגרף של רעי, ושאי"צ דוקא להביא הגרף של רעי אל המוקצה, וכי שם שאמר לו דכיון שהתירו גרף של רעי אין צריך לחפש דרכים אחרות, עכ"ד.

ונראה בביאור דבריו, נראה שזה פשוט שגם הגרש"ז הבין שעיקר ההיתר דגרף של רעי הוא מחמת כבוד הבריות (וכפי שכ' הרשב"א בביצה ל"ו א', עיי"ש, ועי' גם ערוה"ש ס' ש"ח ס"ס וז"ל: "הטעם שהותר להוציא בידיו דגדול כבוד הבריות"), אלא דטען מסברא - דגם אם התירו טלטול משום כבוד הבריות, היינו דוקא בסוג כזה של טלטול מוקצה שאינו לגמרי טלטול, כיון שאנו רק "רואים אותו כמתקן המקום מלכלוך ומיאוס", וע"ז טען מרן הגרי"ש יבלחט"א שלגמרי התירו טלטול מוקצה מחמת גרף של רעי, ואין לחזור אחר היתר טלטול שהוא יותר "קל".

ואמנם כבר העירו על דברי הגרי"ש מדברי הערוה"ש ס' ש"ח סעיף ס' שכתב וז"ל: "ופשוט הוא שאם יכול לעשות ע"י אינו יהודי יעשה על ידו, וכן מוטב ע"י קטן מע"י גדול". והסכים ע"י באג"מ או"ח ח"ה ס' כ"א אות ט', הרי שיש להעדיף טלטול קל במקום טלטול חמור, וא"כ הכא נמי יתכן שיש להעדיף את הטלטול הקל דהיינו טלטול המוקצה עצמו, כדברי הגרש"ז.

ועפ"ז אין להביא ראיה מהמאירי שהתיר לטלטל מוקצה אל הגרף של רעי, שיתכן שדיבר בציוור שאי אפשר לטלטל את הגרף של רעי עצמו [וכב"רוק" שבו איירו דבריו], ואין להביא ראיה למקום שיש אפשרות לטלטל את הגרף של רעי עצמו, שאז אולי גם המאירי יודה שיש להעדיף לטלטל את הגרף של רעי אל המוקצה ולא להיפך.

[עפ"ז גם אין להביא ראיה מדברי השבות יעקב חלק ב' סימן מ"ה, שכתב לדון אי יש היתר ליתן סם המות בשבת לפני עכברים, ולא לחוש בזה לאיסור מוקצה, כיון שהוא לצורך גרף של רעי, דהיינו סילוק העכברים, ורצה בשש"כ שם להביא מדבריו ראיה דיש היתר לטלטל מוקצה לצורך גרף של רעי, וי"ל דשאני התם שאין לו דרך אחרת לסלק העכברים, משא"כ היכא שיש לו דרך אחרת, אין לנו ראיה שג"כ מותר לטלטל באופן כזה].

ולנידוננו נאמר דבאופן שבה לזרוק גרף של רעי לאשפה, הרי שפשוט שאם יכול לזרוק את הזבל בלי צורך לטלטל את השקית כלל, הא ודאי שאין היתר גרף של רעי בזה, דהא ודאי לא התירו לטלטל גרף של רעי יותר מכפי הצורך לפנותו משום כבוד הבריות, אבל אם א"א לפנות את האשפה מבלי לטלטל את השקית, או שעכ"פ קשה לפנות האשפה מבלי לטלטל את השקית, אזי יהיה תלוי בנידון הנ"ל דאולי שרי גם לטלטל מוקצה לצורך גרף של רעי, אלא דבכה"ג יש לעיין דאם יכול ליתן הגרף של רעי בשקית אחרת, מאן יימר לן דגם בכה"ג יותר לו לטלטל מוקצה זה לצורך הגרף של רעי, ואין להביא ראיה מכך שמסברא מותר לטלטל גרף של רעי גם לפח זבל רחוק יותר, דשם מיידי שכבר מטלטל את המוקצה, וממילא יתכן שמותר לו לטלטלו גם רחוק יותר, כל שהוא כדרך הטלטול הרגילה [ואיבעית אימא משום שבה שיש בהיתר (אמנם עיין במ"ב כ"ב) ש"ח בסק"ג ששם נראה שלמד שדברי הגר"א שההיתר דעודה בידו קאי רק על אתא לידו בהיתרא, הם כדברי הר"ן ריש ביצה דלמד שהוא סברת היתר מיוחדת, בעיקר מה דהתירו חז"ל לטלטל כשמלא"א לצורך מקומו, והנה בביאור הגר"א בסימן רס"ו כתב לכאורה סברא אחרת בזה, והיא משום מי שאכל שום יחזור ויאכל שום, ונפק"מ לכאורה בין הטעמים למקום שהגיע לידו בהיתר אחר, אמנם באמת נראה שגם כונת הגר"א היא כדברי הר"ן, דהלא ראיותיו שם הם ממי נטל מוקצה בהיתר בער"ש שצריך להשליך מידו, והתם הלא הגיע לידו בהיתר, ואעפ"כ אסור להמשיך לטלטל, וא"כ צ"ע בסברא אי שייך היתר זה גם בגרף של רעי]. **ואיבעית אימא** דיתכן שמותר לטלטל גרף של רעי גם יותר מן הצורך המינימלי, וגם אם עזבו כבר מידו מ"מ מותר כל עוד שעוסק בפינוי, וראיה לדבריו מ"ד החו"א ס"י מ"ז סק"א שסובר דהיתר כיבוד הבית הוא משום גרף, ולא ימלט שם שמטאטא בדיוק ע"פ כמות הצורך לפינוי הגרף אל השפה, ודו"ק], אבל לחדש טלטול מוקצה חדש כבנידון דידן מי התיר לו, אא"כ נימא שכל שהוא דרך הפינוי הרגילה של הגרף של רעי, כ"ז בכלל ההיתר דגרף של רעי, וצ"ע.

פי השקית כנפרד מהשקית

הנה בארחו"ש כתבו צד היתר בדבר, ע"פ מה שנחלקו האחרונים (עי' שעה"צ ס' ש"ט סק"ד

שהעמיד בזה מחלוקת הפמ"ג והלבו"ש) אם כאשר מונחות נרות ע"ג מפה, אם כל המפה נאסרת או רק מקום העמדת הנרות, וא"כ לשיטת הפמ"ג שרק מקום העמדת הנרות נאסר, הכא נמי נימא שאם שקית הפח איננה מלאה בזבל, הרי שהחלק העליון של השקית לא הוי כבסיס אלא כמכסה של השקית שעומד לפתיחה ולסגירה, עכ"ד.

והנה מלבד שלמוד זכות זה תלוי כנזכר במחלוקת האחרונים, לדידי עיקרו צ"ע, דיש חילוק גדול בין המקרים, ראשית יש לחלק חילוק מציאותי, דבמפה ע"י הזזת המפה בקצה אחד של השולחן, לא וזה המפה בקצהו האחר של השולחן, וממילא אפשר לדון על איסור ההזזה בצד אחד, אבל בשקית אשפה בדרך כלל א"א לצמצם שיזז רק את החלק שמעל האשפה ולא החלק שמקביל אליה, וא"כ נפל ההיתר בבירא (עי' כע"ז שש"כ פ"כ הערה רל"ד בשם הגרש"ז שחילק חילוק זה בנוגע לענין אחר).

עוד יש להעיר על דבריהם, דהנה לכאורה מצאנו חיזוק גדול לסברתם מדברי המקור ברוך שהביא הרעק"א בגליון השו"ע ס' ש"ט ס"ד, והביאו גם בביאור"ל שם, שכאשר מונחת אבן על פי החבית נחשב פי החבית כבסיס לאיסור, ואע"ג שיש אוכל בתוך החבית עצמה, וא"כ תהיה כל החבית כבסיס לאיסור ולהיתר, מ"מ לא דייננו לכל החבית כבסיס אחד, אלא פי החבית נידון לעצמו. וא"כ אולי גם כאן נימא הכי, שפי השקית נידון לעצמו, ואינו בסיס אחד עם השקית.

אמנם לכאורה יש להקשות על דבריהם מדברי הרשב"א בשבת נ"א א' ששם מבואר שכאשר יש גזי צמר על הקדירה אשר יש בתוכה אוכל, חשוב כבסיס לאיסור ולהיתר, עיי"ש, ואמאי לא נימא גם שם שפי הקדירה והקדירה עצמה הם שני בסיסין חלוקין.

[הקושיא עצומה בכפליים, ע"פ מה שנתבאר ברשב"א בקמ"ב ב' שסוגיית אבן המונחת ע"פ החבית מיידי באופן שיש בה יין, וא"כ להדיא ישנה סתירה בדעת הרשב"א, אם בכה"ג שיש אוכל בחבית או בקדירה, ויש מוקצה מונח על גבה, אם חשיב כבסיס לאיסור ולהיתר, או רק בסיס לאיסור לבד].

ונראה ליישב דיש לחלק בין פי חבית למכסה של קדירה, דפי חבית היה לו שוליים בפני עצמו, ולפיכך ניתן להגדירו כבסיס לעצמו, משא"כ קדירה רגילה שהמכסה מונח על גבה, והיא עצמה הבסיס למכסה שהוא הבסיס למוקצה, הרי שאין כאן מציאותית שני בסיסים, ולפיכך אין להגדיר כאן את הקדירה וכיסויה כב' בסיסין חלוקין.

על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בשקית אשפה שלגמרי אין כאן ב' בסיסין, שפי השקית איננו בסיס כלל, שכה"ג יש לנו לדון כבסיס אחד עם יתר השקית, ולכאורה יש לו להחשיבו כבסיס גמור לאיסור.

העולה לדינא

העולה לדינא דבוודאי יש להנמנע מלהזיז את שקית האשפה בשבת, ובוודאי אם היה מונח בה זבל מבעוד יום, שאז היא מוגדרת כבסיס לזבל שבתוכה שהוא מוקצה מח"ג, אלא דאולי יש ללמד זכות, שאם מפנה לתוכה זבל ואינו יכול להכניס הזבל רק באופן שיזיז השקית [ואין לו שקית אחרת], שאז יש מקום לצרף את שיטת הרשב"א שאין בסיס כלל בעצמות וקליפין, לצד הספק שכשם שהתירו לטלטל גרף של רעי, התירו נמי לטלטל מוקצה לצורך גרף של רעי, וצ"ע.

מרדכי רוטנברג - קרית יובל

סימן ש"ב

לפנות אחורי הגדר דשדה חבירו • בדין לקנח צואתו ופ"ר שיתלש נימין או יצא דם • בענין שימוש בנייר טואלט כשבת • בענין הנצרך לנקביו • הערות קצרות כסי' ש"ב • בענין אבנים שקנחו בהן

לפנות אחורי הגדר דשדה חבירו

בסימן ש"ב סעיף ה' כתב המשנ"ב בס"ק י"ז דאיתא בגמרא מותר לפנות אחורי הגדר דשדה חבירו, ומותר ליטול צרור לקנח וכו'.

ליקח צרור, אבל אין זה אלא שמצטט מלשון הים של שלמה בב"ק, דהגמ' בב"ק פ"א בעשר תנאין שהתנה יהושע וכו' ונפנין לאחורי הגדר ואפילו בשדה מלאה כרכום, אמרינן בגמרא אמר רב אחא בר יעקב לא נצרכה אלא ליטול הימנו צרור, אר"ח ואפילו בשבת, יעו"ש. וא"כ בהא דנפנין אחורי הגדר אין שום חידוש, וגם במג"א לא כתב רק הא דמותר ליטול צרור.

ובלהשתיין מסקינן בגמ' ב"ב י"ט ע"ב דצריך להרחיק מכותל של חבירו באופן שלא יזיק יעו"ש, ובחומ"מ סימן קנ"ה סעיף ו'.

יצחק זאב טוקר - רוממה

בדין לקנח צואתו ופ"ר שיתלש נימין או יצא דם

סי' ש"ב ס"ז: לא ימשמש בשבת כדרך שממשמש בחול, דהיינו שאוחז בצרור בכל היד משום השרת נימין, וכתב המשנה ברורה דאע"פ שאינו מכיין לזה פ"ר הוא.

ראיתי בספר משנה הלכה (הערות והוספות על המ"ב, ואי"ז משנה הלכות) שכ' דיל"ע אם הוא **בגוונא שהוא פ"ר ע"י הקינוח**, אם מותר משום כבוד הבריות, וכתב דאם משאל"ג מדאורייתא בודאי אין להתיר, ובמ"ב סוסי"י של"ד משמע דנקטינן דהוא דרבנן, וא"כ עכ"פ להסוברים דכל איסור דרבנן התירו משום כבוד הבריות, מותר גם בזה. ועי' במ"ב סק"ח דכתב דכן עיקר כ"א דאפי' מוכרמלית לרה"י מותר, וא"כ לכאו' לפי"ז **מותר לקנח גם כשהוא בגוונא דהוי פ"ר שיצא דם ע"י הקינוח**, דהרי לא הוי אלא פ"ר דלא ניח"ל דלכו"ע לא הוי אלא איסור דרבנן, כמ"ש במ"ב ס' ש"כ ס"ק נ"ג. אולם יל"ע אם מותר לקנח באופן זה גם כשלא ישאר משהו צואה שיוכל לומר דבר שבקדושה, אך כיון דבזה הוא גם מקלקל וכלאח"י, דבכה"ג י"ל דמותר אפי' שלא משום כבוד הבריות, עי' מ"ב ס' ש"ד סק"א דכ"מ שם, וא"כ בעניינינו בודאי דיש להקל, וצ"ע, עכ"ל של המשנה הלכה.

ומה שכ' בתוך דבריו דגם כשיצא דם בפ"ר יש להתיר, לפני כמה שנים שאלתי בעצמי את מרן הגריש"א שליט"א בזה, ואמר שאסור ולא הסכים להתיר, ושאלתי שזה לא ניח"ל ומקלקל וכו', ויש מקומות שהתירו, ואמר לי דרק מה שכ' שהתירו בפ"ר התירו, ואף שאמרתיו לו שגם יגיע ע"י כן לתפילה בזמן, אפ"ה לא הסכים להתיר. אך ראיתי בחוט שני להגרנ"ק שליט"א ח"ד פרק פ"ט סק"ח, שכ': מי שסובל מטחורים מותר לו לקנח בנייר טואלט לבן, דאף דהוא פסיק רישא של הוצאת דם, הוי פסיק רישא דלא ניחא ליה, ועוד גרע מזה שלא ניחא ליה כלל שיהיה כאן דם, ומשום כבוד הבריות מותר לקנחו, עכ"ל. ויתכן שיש לחלק בין אחד שכבר נהיה לו פצעים, לבין לעשות כן לכתחילה לעצמו ע"י קינוח חזק, שבזה אסר לי הגריש"א שליט"א.

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

בענין שימוש בנייר טואלט בשבת

בשו"ע סימן ש"ב בענין הנצרך לנקביו במה יקנח בשבת, וכ' במשנ"ב סוסק"ו "ואסור לקרוע הנייר בשבת" וכו', עיי"ש. ובאורחות שבת ח"א פרק י"א הערה ל"ב כתב "גם נחשב תיקון לגבי החתיכה שתיחתך בעתיד", עיי"ש. וכתב בשמירת שבת כהלכתה פרק כ"ג סעי' ט"ז ובהערה מ"ו שם, וזה לשונו: אין קורעין נייר טואלט בשבת וביו"ט. ואף כי יש לדון... סתמתי לאיסור עפ"י עצת הגרש"זא [זצוק"ל] שלא להכניס את עצמינו למחלוקת הראשונים והאחרונים בהסבר מהות מלאכת הקורע, וכן הוא בסי' ש"ב במשנ"ב סוסק"ו, עכ"ל.

ומבואר שיש לדון בזה הן משום תיקון מנא או שנראה כמתקן מנא, כמבואר בסימן ש"מ ס"ג, והן משום מכה בפטיש מהתורה לדעת רש"י, כמבואר שם בביאור"ל ד"ה "אין שוברין", ואם מתקן את שני חלקי הנייר כמבואר באורחות שבת הנ"ל יש בזה גם מלאכת קורע לכו"ע כמבואר שם בביאור"ל, מלבד דעת יחיד כמבואר שם בביאור"ל, ואם קורע במקום הניקוב יש בזה גם משום מחתך, וסיכסם זאת בשמירת שבת כהלכתה שם ובהערה מ"ג שם וז"ל: לא היה לו נייר טואלט מוכן... מותר להשתמש בנייר כתיבה, אף אם מוקצה הוא... ומותר לקחת בנייר כזה גם בכמות גדולה יותר... ואין להשתמש... בנייר שכתובות עליו אותיות או ציורים, ומיהו

עדיף להשתמש בנייר שכתוב עליו... ואל יקרע כלאח"י שהוא חמיר מאוד, ולא התירו אלא מפני כבוד הבריות, עכ"ל, והובאו דבריו בפסקי תשובות ס' ש"מ הערה 24. (ובאופן שנאלץ לקרוע כלאח"י אין כאן מקום להאריך, ונתבאר שם ובמהדור' דרשו ועוד).

לומדי כולל "היכל התורה" - חיפה

בענין הנצרך לנקביו

בסי' ש"ב סעי' א' כתב השו"ע דביש לו מקום מיוחד שרי להכניס אבנים מלא היד, ובשאיין לו מקום קבוע שרי רק כשיעור בוכנא קטנה, וביאר המשנ"ב דהא דאסור טפי משיעור בוכנא קטנה הוא משום דאסור להכניס יותר ממה שודאי יצטרך לו, ובשעה"צ כתב דהא דיועיל לאחרים, אין מתירין בשביל זה לבד לכתחילה, וא"כ צ"ע אמאי בשיש לו מקום קבוע שרי טפי משיעור בוכנא קטנה, הא לא שרי בשיש לו מקום קבוע להכניס מלכתחילה גם בשביל פעם הבאה (אי הוי שתי בוכנות טפי ממלא היד), וא"כ אמאי שרי עתה להכניס טפי ממה שודאי יצטרך בפעם הזו, וצ"ל דאף בשביל שיהיה לו בריווח חשיב צורך, וא"כ צ"ע אמאי בשאיין לו מקום קבוע ל"ח צורך (ואם ישאר לו יתברר שטלטל שלא לצורך, כלשון המשנ"ב בס"ק ב'). וצ"ל דשרי רק בצירוף שתי הסיבות, א. דאף אם ישאר, הוא עצמו ישתמש בזה (וצע"ק וכי ודאי שיכנס עוד פעם בשבת, ואפשר דסגי בהאי ספיקא). ב. דעתה חשיב קצת צורך לשיהיה לו בריווח (וצע"ק שהמשנ"ב לא הזכיר זאת, ואפשר דפשיטא ליה).

שמעון פרג'ון - צפת

הערות קצרות כסי' ש"ב

א. כ' השו"ע בסי' ש"ב ס"ב: "אם ירדו גשמים על האבנים ונטבעו, אם רישומן ניכר מותר ליטול כדי לקנח, ואין בזה משום סותר ולא משום טוחן", וכ' המ"ב סק"ט "על האבנים - היינו שהכניסן מתחילה לקנח בהן, ואח"כ ירדו עליהן גשמים ונטבעו בקרקע או בטיט", וצייין בשעה"צ דכ"מ מהרמב"ם וכ"מ מל' הגמ'. ואין כוונתו דהיינו שייחדן מבעו"י לקנח בהן, וכדכ' בסק"ו, אלא כוונתו שהכניסן לקנח בהן ואפי' בשבת, כן מבואר ברמב"ם שם. ובפפשות כוונת המ"ב בזה לדינא, דהיתר זה הוא דוקא אם נטבעו אחר שהכניסן, אבל אם בא לכתחילה לקחת אבנים לקנח לא יקח אבנים שנטבעו בטיט. וצ"ב מה הסברא לחלק בזה, הרי כיון דאין בזה משום סותר וטוחן, וגם טלטולם התירו, א"כ מדוע לא יקחם. וכ"ת דאסור מדרבנן, ורק משום כבוד הבריות התירו, א"כ עכ"פ כשאין לו אבנים אחרות יהיה מותר לו לקחתם לכתחילה אפי' עדיין לא הכניסן. ואפשר משום דבסתמא נראה כסותר, ורק כשכבר הכניסם לקנח בהם לא נראה כסותר, ויל"ע.

ב. כ' השו"ע בסעיף ז' דהנצרך למשמש בצרור, "לא ימשמש בשבת כדרך שממשמש בחול, דהיינו שאוחז הצרור בכל היד, משום השרת נימין, אלא ממשמש כלאחר יד, דהיינו שיאחז הצרור בשתי אצבעותיו וממשמש", וכ' המ"ב "וממשמש בנחת", ולקמן סוסי"י שכ"ח ביאר המ"ב דע"י שממשמש בנחת לא יבוא לידי השרת נימין. וצ"ב א"כ מדוע צריך לממשמש כלאחר יד, והלא יכול לממשמש כדרכו בכל היד, רק שימשמש בנחת, ותו ליכא משום השרת נימין. ואפשר דכדרכו אסור שמא ימשמש בחוזק כדרכו, ולכן צריך לשנות כדי שיזכור לממשמש בנחת, או דבאופן כזה שאינו אוחז הצרור בכל היד אלא רק בשתי אצבעותיו קשה לממשמש בחוזק, ומסתבר שימשמש בנחת. ועכ"פ הא ודאי דסעיף זה אינו מדין "שינוי", אלא עיקר ההיתר הוא משום שממשמש בנחת דע"ז לא ישיר נימין. וצ"ב לשון השו"ע, דלכאו' העיקר חסר מן הספר.

שאלו אסולין - גבעת שאול

בענין אבנים שקנחו בהן

סי' ש"ב ס"א דכיון שקנחו בהן הוכנו לכך. לכאו' זה א"ש רק לשי' הר"ן בשו"ע ס' ש"ח סכ"ב דבמיד' דאורח"י ליחודי, סגי ביחוד לשבת אחת, ועי' ביה"ל שם דה"ה נשתמש מבע"י, וא"כ ה"ו, אבל לחולקים יהי' בעי' יחוד לעולם, וצ"ב דלא נזכר זה.

יחיאל שטרנפלד - נווה יעקב

תשובות שהשיב הגאון רבי שמחה בונם לונדינסקי שליט"א (מח"ס סוכת חיים ז' חלקים, ועוד, ליקווד) על ענייני מוקצה

לכבוד הרב הגאון ר' גמליאל רבינוביץ שליט"א, בעל מחבר ספרים החשובים גם אני אודך, ואשתדל לבקשת הרב לענות שאלותיו.

א) שאלה: כלי שמלאכתו לאיסור שהתירו לטלטל לצורך גופו, אם יש לו ספק אם צריך כלי זה או אחר, האם מותר לטלטל מספק כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו, עכ"ל.

א. לא הבנתי שאלת הרב שליט"א, דאם כוונתך לשאול אם אפשר להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או מקומו, כשאפשר לו להשתמש בכלי שמלאכתו להיתר, זהו מבוכה גדולה בגדולי הפוסקים, וארחיב בזה קצת, איתא בגמ' (שבת דף ק"מ ע"ב) אמר רב חסדא האי כיתניתא [חלוק] משלפו לדידה מקניא שרי, קניא ממנה אסור. אמר רבא ואם כלי קיואי הוא מותר [פרש"י דתורת כלי עליו], וכן פסק השו"ע (סי' ש"ח סעיף ט"ז) וז"ל: חלוק שכבסו אותו ותחבו בו קנה ליבשו יכול לשמטו מעל הקנה, אבל ליקח הקנה ממנו אסור לפי שאינו כלי, ואם תחבו בו כלי מותר ליטלו מתוכו אפי' הוא מלאכתו לאיסור, עכ"ל. וכתב ע"ז בתורת שבת (סק"כ) דאף דפשיטא שמותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך

גוף, מ"מ הדין הזה איצטריך לאשמעינן דמותר לטלטל כשמלא"א לצורך גוף אף במקום שיכול לטלטל תחתיו כשמלא"ה. וכן מבואר דעת הט"ז (שם סק"ג), דכתב המחבר (סעיף י"ד) וז"ל: מנעל חדש מותר לשומטו מעל הדפוס ע"פ שמלאכתו לאיסור, כיון דשם כלי עליו מותר לטלטלו לצורך מקומו, עכ"ל. וכתב הט"ז וז"ל: ונראה דאם הי' רפוי א"צ שישמט המנעל ממנו, אלא נוטל הדפוס מן המנעל כמש"כ בסמוך גבי חלוק באם יש בתוכו כלי, עכ"ל. וכן מוכח מהב"ח (שם), שעל מש"כ

הטור מנעל חדש מותר לשמטו מעל הדפוס, כתב וז"ל: והא דקאמר שומטו מעל הדפוס, ה"ה דמותר ליקח הדפוס מתוכו כיון שהוא כלי, כמש"כ בסמוך גבי חלוק, אלא כיון דבמנעל דרכו לשמט מעל הדפוס ולא ליקח הדפוס מתוך המנעל, להכי קאמר שומטו מעל הדפוס, אבל בחלוק הוא איפכא דדרך הוא ליקח הקנה מתוך החלוק, לפיכך אמרו שם דאם אינו כלי אסור ליקח הקנה מתוכו, אלא שומט לחלוק מעל הקנה, עכ"ל. ומסתמית לשונו שכתב דמותר ליקח הדפוס מתוכו כיון שהוא כלי, משמע דגם באופן שהמנעל רפוי על הדפוס מותר. וכ"כ בתוס' שבת (הקדמה לסי' ש"ח) להדיא וז"ל: גם נתבאר בסימן זה דכלי שמלאכתו לאיסור דשרי לטלטלו לצורך גופו ומקומו, בזה התירו חז"ל אף אם אפשר לטלטל בענין אחר בהיתר גמור, עכ"ל.

הרי דגם אם אפי' להשתמש בכלי שמלאכתו להיתר אין צריך לעשות כן. אך בא"ר (סי' ש"ח סק"ב) אחר שהביא דברי הט"ז שמתיר בזה, כתב וז"ל: וצ"ע הא פרש"י סוף פרק תולין (דף קמ"א ע"ב ד"ה ברפוי) שהוא רפוי המנעל נשמט מאליו, וא"צ לטלטל האמנם, ע"כ. א"כ אמאי יטלטל האמנם בחנם, וצריך למקומו דמותר אפשר בא"א בענין אחר, ובהכי מיירי בחלוק. או דא"א לשמוט החלוק אם לא שיטלטל הכלי עמו, לכך מותר בהשמטת הכלי לחוד כיון דעכ"פ מטלטלה, עכ"ל. הרי דס"ל דבאופן שהמנעל רפוי על הדפוס מן המנעל, אף דהוי צורך מקומו, כיון שיכול לוותר על טלטלו ולשמט המנעל ממנו, ורק אם המנעל עדיין מהודק קצת להדפוס באופן שאף אם ישמט המנעל יצטרך לטלטל עמו הדפוס מן הצד, מותר ליטול הדפוס בידיים. וכן מבאר הא"ר דינא דחלוק הנפסק בשו"ע שמותר ליטול הקנה מן החלוק אף שמלאכתו לאיסור, והו"ל צורך מקומו, דדוקא משום דבלא הכי אם ישמט החלוק יצטרך לטלטל הקנה מן הצד.

והנה דעת המ"ב בזה הוא, דכתב (סי' ש"ח סק"ב) על מש"כ המחבר דמותר להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו, וז"ל: ומיירי שאין לו כלי היתר לתשמיש זה, דאי לאו הכי אין לו להשתמש בכלי זה, עכ"ל. ובשער הציון (סק"ג) כתב המקור לדבריו וז"ל: כן מוכח בשבת קכ"ד ע"א בגמרא דמשני, מקלות אפשר כדרי' אלעזר, הרי דאף שמוכנין היו לזה מערב שבת, דדקין וחלקין היו, ושם כלי שמלאכתו להיתר הוא, אפי' אסור כיון דשלא לצורך הוא וכדלקמן, וכ"ש בזה שהוא

כלי שמלאכתו לאיסור, עכ"ל.

וכתב בקצות השלחן (סי' ק"ח סק"ד) דלפי דעת המ"ב צריך לטרוח הרבה אחר כלי היתר. וכ"כ בשלמי יהונתן (ח"א עמוד צ', ח"ג סי' ט"ו) בשם הגר"ב ובר שליט"א. ועי' גם במגילת ספר (סי' מ"ו אות א').

אולם כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' כ"א אות י"ב) וז"ל: והנה מה שמוזכר במ"ב סימן ש"ח ס"ק י"ב דדווקא באין לו כלי היתר מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו, נראה שאין לטרוח הרבה בהשגת כלי היתר. ורק אם נמצא בקירוב מקום בלי טורח רב, יש לו לשמש בכלי היתר ולא בכלי שמלאכתו לאיסור. ומסתבר דאם אין לו כלי היתר, אף שיכול לשאול אצל אחר מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור. דלכן לא כתב המ"ב ומיירי שאין יכול להשיג, אלא כתב ומיירי שאין לו, עכ"ל. וכן פסק הגר"ש אלישיב שליט"א (הו"ד בס' ברכת משה או"ח עמוד צ"ב) דאין צריך לטרוח להביא כלי היתר, וכל דברי המ"ב הם אינם אלא כשהכלי של היתר של איסור לפניו. ועי' גם בשו"ת חשב האפוד (ח"ג סי' פ') שכתב וז"ל: מיהו ודאי אין להחמיר בזה הרבה, ואפי' יש לו רק צורך קצת לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך דבר המותר, יש להקל בזה, עכ"ל. וכ"כ בשו"ת שואלין ודורשין (ח"ד סי' י"ג), ע"ש.

והגר"ב קרליץ שליט"א (חוט שני ח"ג פמ"ה סוף סק"ב) כתב דלמעשה מותר להשתמש בכלי שמלאכתו להיתר אפי' כשיכול לעשות את הפעולה ביד, כיון שהדרך לעשותה נחלי דעת עמוד 3) כתב שליט"א (הו"ד בקובץ נחלי דעת בעמ"ד) שישנן דכוונת השער הציון להחמיר בזה רק כשאינו רגיל בשימוש. ועי' באבן ישראל (ח"ט סי' ש"ח סעיף ג') שכתב דאין צריך להחמיר כדברי המ"ב. ונמצא דרוב הפוסקים ס"ל דהיכא דאפשר לו להשתמש בכלי שמלאכתו להיתר או בכלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו, אין צריך להשתמש בכלי היתר.

ב. ואם מיירי שיש לו כלי, ומסופק אם ישתמש בו לצורך גופו, דנתי כעין זה בציוור בטלפון סלולארי שדינו בשבת ככלי שמלאכתו לאיסור, ואינו מוקצה מחמת חסרון כיס, כיון שלא מקפידים עליו כ"כ ומשתמשים בו לשעון מעורר וכדומה, וא"כ שרי לטלטלו לצורך גופו ומקומו, ויל"ע מה הדין בשבב אם כיוונו מבעוד יום להעירו בשבת בבוקר, האם מותר לטלטלו להניח ליד מיטתו ועל הצד שהוא מכוון יעירונו. ואפי' את"ל שבאופן זה יש להתיר, מה הדין באחד שיש לו שני מכשירים, וכיוון אחד מהם להעירו בשבת בבוקר, האם מותר לטלטל שניהם שהאחד המכוון יצלצל ויעירונו.

וכתב בזה בעל המנחת פרי (הובא בקובץ הישר והטוב עמוד רפ"ב) וז"ל: נראה דתלוי בגדר ההיתר של לצורך גופו בכלי שמלא"א, האם מוקצה זה הוא היסח הדעת כשאר מוקצה, ולגבי גופו ומקומו לא הקצה דעתו, דהיינו הקצה למחצה כדברי החיי אדם, או דאין הוא מוקצה אלא משום גזירת כלים, ולא גורו לצורך גופו ומקומו. ואפשר דכל שיש ספק אם מטלטלו לצורך גופו, לא נכלל בהקצאתו בתחילת שבת, ואף שאין סברא זו מוכרחת, מ"מ יש לצרפה להשי' הנ"ל דס"ל כהצ"ח דשייך לומר ספק דרבנן לקולא. כ"ז בנידון הראשון, אבל בנידון השני אין לומר ספק דרבנן לקולא, דהרי איקבע איסורא, ודמי לתערובת חד בחד, דגם באיסור דרבנן בתערובת אסורה, ואין להתיר לטלטלם, עכ"ל.

ולעני"ד מש"כ דזה תלוי בהטעם דכלי שמלא"א אסור, לכא"ו לא מובן, דאיזה נפק"מ יש בזה, דהא אם תלוי בהקצאתו, ג"כ זה הסיח דעתו ממנו כ"ז שלא כיוון המעורר. ויש להביא רא"י מדברי הר"ף להתיר, דאיתא בגמ' (דף קכ"ד ע"ב) רב מרי בר רחל הוה לי' ההיא בי סדיתא בשמשא, אתא לקמי' דרבא, אמר לי' מהו לטלטלינהו. אמר לי' שרי, אית לי' אחרינא, חזו לאורחין, אית לי' נמי לאורחין וכו', ע"כ. וכתב הר"ף (דף מ"ח ע"א) וז"ל: רב מארי בר רחל הוה לי' הנהו בי סדייתא בשמשא, אתא לקמי' דרבא, א"ל מהו לטלטלינהו, א"ל שרי דהא חזו לך, אית לי' אחריני, חזו לאורחין, אית לי' נמי לאורחין וכו', אלמא חזו למיתב עלייהו לכל דעייל ואתי, עכ"ל. ומשמע מסוף דבריו דאפי' אם לא יודע שיבואו האורחים מ"מ מותר.

וכן פסק בארחות שבת (פ"ט סעיף י') וז"ל: אף כלי שמלאכתו לאיסור, עכ"ל. וכתב ק"ח סק"ד) דלפי דעת המ"ב צריך לטרוח הרבה אחר כלי היתר. וכ"כ בשלמי יהונתן (ח"א עמוד צ', ח"ג סי' ט"ו) בשם הגר"ב ובר שליט"א. ועי' גם במגילת ספר (סי' מ"ו אות א').

אולם כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' כ"א אות י"ב) וז"ל: והנה מה שמוזכר במ"ב סימן ש"ח ס"ק י"ב דדווקא באין לו כלי היתר מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו, נראה שאין לטרוח הרבה בהשגת כלי היתר. ורק אם נמצא בקירוב מקום בלי טורח רב, יש לו לשמש בכלי היתר ולא בכלי שמלאכתו לאיסור. ומסתבר דאם אין לו כלי היתר, אף שיכול לשאול אצל אחר מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור. דלכן לא כתב המ"ב ומיירי שאין יכול להשיג, אלא כתב ומיירי שאין לו, עכ"ל. וכן פסק הגר"ש אלישיב שליט"א (הו"ד בס' ברכת משה או"ח עמוד צ"ב) דאין צריך לטרוח להביא כלי היתר, וכל דברי המ"ב הם אינם אלא כשהכלי של היתר של איסור לפניו. ועי' גם בשו"ת חשב האפוד (ח"ג סי' פ') שכתב וז"ל: מיהו ודאי אין להחמיר בזה הרבה, ואפי' יש לו רק צורך קצת לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך דבר המותר, יש להקל בזה, עכ"ל. וכ"כ בשו"ת שואלין ודורשין (ח"ד סי' י"ג), ע"ש.

והגר"ב קרליץ שליט"א (חוט שני ח"ג פמ"ה סוף סק"ב) כתב דלמעשה מותר להשתמש בכלי שמלאכתו להיתר אפי' כשיכול לעשות את הפעולה ביד, כיון שהדרך לעשותה נחלי דעת עמוד 3) כתב שליט"א (הו"ד בקובץ נחלי דעת בעמ"ד) שישנן דכוונת השער הציון להחמיר בזה רק כשאינו רגיל בשימוש. ועי' באבן ישראל (ח"ט סי' ש"ח סעיף ג') שכתב דאין צריך להחמיר כדברי המ"ב. ונמצא דרוב הפוסקים ס"ל דהיכא דאפשר לו להשתמש בכלי שמלאכתו להיתר או בכלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו, אין צריך להשתמש בכלי היתר.

ב. ואם מיירי שיש לו כלי, ומסופק אם ישתמש בו לצורך גופו, דנתי כעין זה בציוור בטלפון סלולארי שדינו בשבת ככלי שמלאכתו לאיסור, ואינו מוקצה מחמת חסרון כיס, כיון שלא מקפידים עליו כ"כ ומשתמשים בו לשעון מעורר וכדומה, וא"כ שרי לטלטלו לצורך גופו ומקומו, ויל"ע מה הדין בשבב אם כיוונו מבעוד יום להעירו בשבת בבוקר, האם מותר לטלטלו להניח ליד מיטתו ועל הצד שהוא מכוון יעירונו. ואפי' את"ל שבאופן זה יש להתיר, מה הדין באחד שיש לו שני מכשירים, וכיוון אחד מהם להעירו בשבת בבוקר, האם מותר לטלטל שניהם שהאחד המכוון יצלצל ויעירונו.

וכתב בזה בעל המנחת פרי (הובא בקובץ הישר והטוב עמוד רפ"ב) וז"ל: נראה דתלוי בגדר ההיתר של לצורך גופו בכלי שמלא"א, האם מוקצה זה הוא היסח הדעת כשאר מוקצה, ולגבי גופו ומקומו לא הקצה דעתו, דהיינו הקצה למחצה כדברי החיי אדם, או דאין הוא מוקצה אלא משום גזירת כלים, ולא גורו לצורך גופו ומקומו. ואפשר דכל שיש ספק אם מטלטלו לצורך גופו, לא נכלל בהקצאתו בתחילת שבת, ואף שאין סברא זו מוכרחת, מ"מ יש לצרפה להשי' הנ"ל דס"ל כהצ"ח דשייך לומר ספק דרבנן לקולא. כ"ז בנידון הראשון, אבל בנידון השני אין לומר ספק דרבנן לקולא, דהרי איקבע איסורא, ודמי לתערובת חד בחד, דגם באיסור דרבנן בתערובת אסורה, ואין להתיר לטלטלם, עכ"ל.

ולעני"ד מש"כ דזה תלוי בהטעם דכלי שמלא"א אסור, לכא"ו לא מובן, דאיזה נפק"מ יש בזה, דהא אם תלוי בהקצאתו, ג"כ זה הסיח דעתו ממנו כ"ז שלא כיוון המעורר. ויש להביא רא"י מדברי הר"ף להתיר, דאיתא בגמ' (דף קכ"ד ע"ב) רב מרי בר רחל הוה לי' ההיא בי סדיתא בשמשא, אתא לקמי' דרבא, אמר לי' מהו לטלטלינהו. אמר לי' שרי, אית לי' אחרינא, חזו לאורחין, אית לי' נמי לאורחין וכו', ע"כ. וכתב הר"ף (דף מ"ח ע"א) וז"ל: רב מארי בר רחל הוה לי' הנהו בי סדייתא בשמשא, אתא לקמי' דרבא, א"ל מהו לטלטלינהו, א"ל שרי דהא חזו לך, אית לי' אחריני, חזו לאורחין, אית לי' נמי לאורחין וכו', אלמא חזו למיתב עלייהו לכל דעייל ואתי, עכ"ל. ומשמע מסוף דבריו דאפי' אם לא יודע שיבואו האורחים מ"מ מותר.

וכן פסק בארחות שבת (פ"ט סעיף י') וז"ל: אף

אם אינו צריך את הכלי כעת, רק נוטלו עמו משום שיש אפשרות סבירה שיוזקק לו במקום אליו הוא הולך, גם זה חשיב צורך גופו, עכ"ל. ובהערות הביא הגמ"ב שהבאנו, דאיתא חזו לאורחין, ובודאי מדובר באורחים שלא ידוע שתמידים לבוא, אלא רק יש אפשרות סבירה שיבואו. ובעל האבני ישפה זצ"ל השיב לי בזה וז"ל: הטלפון הסלולארי נחשב לכלי שמלאכתו לאיסור, שהרי יש לו שימוש עיקרי של איסור, אבל יש לו גם שימוש היתר שיכול להכביד ניירות. ולכן כאן שיש לו ספק שמא הטלפון הסלולארי יפריע לו בשבת, ודאי שהוא יכול לטלטל, שהרי זה נחשב לצורך גופו. גם הספק נחשב לצורך גופו, כי הוא צריך את השימוש, עכ"ל. ולפי"ז נמצא דאם יש ספק בודאי מותר.

ג. ויש לדון עוד בזה, במי שמסופק אם ישתמש בהכלי שמלאכתו לאיסור לאחר זמן לצורך גופו, האם גם בזה מותר לטלטלו עכשיו מחמה לצל, או רק אם הוא בתורת ודאי. והנה הי' אפ"ל דמוקצה איסורו מדרבנן, וספיקא דרבנן לקולא. ועי' בשער הציון (סי' ש"ט אות כ"ד) שכתב דמוקצה הוא דבר של דברייהם, ושומעין להקל. אולם מאידך גיסא מצינו בשער המלך (פ"ב מהל' יו"ט הי"ח ד"ה ולעיקר) שכתב וז"ל: דאיסור מוקצה החמירו בו טפי, כיון דאין עיקרו אלא מדרבנן, חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, עכ"ל. א"כ קשה להקל בספק. ובפרט דכאן אינו אלא ספק חסרון ידיעה, ונתבאר בפוסקים דאין זה נקרא ספק. וכ"ש כאן דהוי ספק דאפשר לברורי, והיינו שיתיישב בדעתו אם צריך לגופו, וספק שאפשר לברורי לא מיירי ספק, ובזה יש להחמיר.

אבל בנידון דידן הרי משתמש עם החפץ מיד, ורק דאינו ברור לו אם יועיל למה שהוא צריך, ובזה בודאי יש להתיר.

ד. סיכום לדינא: טוב קודם להשתמש בכלי שמלאכתו להיתר, ואם לא יועיל לו בודאי מותר להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור.

ה. שאלה: היום יש על הכבישים בשבת מחסומים מברזלים שלא יסעו המכוניות על הכביש, האם זה מוקצה בשבת, עכ"ל.

לעני"ד פשוט דמותר לפותחו ולסגרו דזהו ההשתמשות שלו, ולא גרע מדלת הבית, דהרי לא עשוי רק להשתמש בו איסור. ואפי' את"ל דזה מוקצה, אבל לא גרע מכלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, וא"כ אם רוצה לפותחו או לסגרו מאיזה טעם שהוא מותר.

ו. שאלה: אם בשבת הי' כלי שמלאכתו לאיסור בכיור, ולא יכול ליטול שם ידיים, מפני שלא רוצה שיתקלקל הכלי, האם מותר לטלטל הכלי מדין כלי שמלאכתו לאיסור שמותר לצורך מקומו, או לא, מפני שדומה שמטלטל מחמה לצל [שלא יפסד הכלי], עכ"ל.

נראה דזה דומה למה שהביא הגר"ש"ז אויערבאך זצ"ל (בשש"כ) מס' ים יששכר על התוספתא ביצה, שמתיר להוציא תפילין מן החדר כדי להתיר תשמיש המטה, ע"ש. דמבואר דגם אם אינו צריך למקומו ממש, רק דזה מפריע לו להשתמש במקום זה, מותר לטלטלו וזהו נחשב צורך מקומו, ולא אמרינן דלא ישמש, וע"כ כיון דעכשיו הוא מפריע לו במה שהוא עושה מותר, וא"כ ה"ה כאן דזה נחשב צורך מקומו, ופשוט.

ז. שאלה: האם מותר להוריד כינה מהראש בשבת, או דהוי בורר או מוקצה, עכ"ל.

הנה זה פשוט דבעלי חיים הוי מוקצה, כדאיתא בשו"ע סי' ש"ח סעיף מ' ובמ"ב ס"ק קמ"ו. אך אע"פ שהוא מוקצה גמור, מ"מ כל האיסור לטלטלו היינו בנוטלו בידינו סתם בלא מטרת נקיון, אך באופן שמנקה אותו מעליו יש להתיר הדבר, וכמש"כ החזו"א (סי' מ"ו סק"טו) וז"ל: אוכל המעוכב על ידי מוקצה מותר להפריש המוקצה מהאוכל, ולא חשיב טלטול מוקצה אלא תיקון אוכל, ולא גזרו חכמים ע"ז משום מוקצה, עכ"ל. וה"ה כאן י"ל דהוא דרך נקיון ומותר. ועי' גם בתהלה לדוד (סי' שי"ט סק"ו וסי' ש"ט סק"ד).

ח. שאלה: האם סיבובן מוקצה בשבת או לא, עכ"ל. נראה דאם הוא מיוחד להשתמש רק עם כסף אסור, אבל אם משתמשים בו גם לשאר דברים אינו מוקצה.

ט. שאלה: קטלוג של ספרים שמפיצים מוכרי הספרים, וליד כל ספר רשום המחיר שעולה הספר, האם הוי מוקצה, עכ"ל.

יש לדון בזה מה היא מטרת הקטלוג, האם המטרה הוא לציין הספר, או המטרה הוא רישום המחיר. והנה כעין זה דנו הפוסקים במדריך טלפונים, דכתב בשש"כ (פ"כ סעיף י"ז) בשם הגר"ש"ז אויערבאך זצ"ל דמדריך טלפון הוי כלי שמלאכתו לאיסור, דעיקרו עומד לעיין בו למצוא מספר טלפון של אדם. וכן בס' טלטולי שבת הביא זה בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל. וכ"כ הגר"ש אלישיב שליט"א (שלמי יהודה פי"ב סק"ס).

אך בשו"ת רבבות אפרים (ח"ד עמוד תכ"ג, ריש אות ג') הביא מבעל הבאר משה דהוי כלי שמלאכתו להיתר, כיון דאינו מיוחד דוקא לצלצל אלא הוי ג"כ לאדרעססע. וכתב שם עוד סברא להתיר. וכן מבואר בפנ"י (דף מ"ה ע"ב על רש"י ד"ה אלא לתרגולין) שכתב וז"ל: דמה שכתב רש"י דהוה לי' מלאכתו לאיסור, אין כוונתו משום כלי שמלאכתו לאיסור, דלא שייך מלאכתו לאיסור אלא כשעושה מלאכה ממש עם הכלי, עכ"ל. וכן פסק הגר"ש וואזנר שליט"א דאינו מוקצה.

וכן נראה לענ"ד דהוי כלי שמלאכתו להיתר, והסכים לזה הגר"ר פיינשטיין שליט"א והגרא"יה ביק שליט"א.

י. שאלה: בשו"ע סי' ש"ח סעיף י"א כתב: מחט שלימה מותר לטלטלה ליטול בה את הקוץ וכו'. וכתב במ"ב (סקמ"ו) וז"ל: וה"ה שמותר לתחוב בה את המלבושים לחברן בעת הדחק, עכ"ל. וק' אמאי דוקא בשעת הדחק מותר, והרי כלי שמלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו, עכ"ל.

בס' בירור הלכה העיר בזה וז"ל: ברור שאין פירושו דדוקא בשעת הדחק מתירינן, אבל שלא בשעת הדחק לא, דאיך נתייר הדחק שעת הדחק איסור דרבנן וכו', וגם לשון בעת הדחק לא משמע כן, אלא שבא רק לומר דרך העולם דבעת הדחק כשנקרע כפתור וכדומה מחברין במחט וכו', עכ"ל.

ולעני"ד י"ל באופ"א, דמש"כ המ"ב דמותר בשעת הדחק, אינו משום איסור מוקצה, רק משום דהתוחבים במחט בשתי תחיבות כתב המ"ב לקמן (סי' ש"מ סק"ז) דאינם עושים כהוגן, א"כ חושש לזה, ולכן כתב דרק בשעת הדחק יש להשתמש בו. ועי' בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ג סי' מ"ג אות א').

יא. שאלה: הניח ככוונה מוקצה על השלחן בערב שבת, אולם הי' לו פשוט טעות, שרצה להניח המוקצה על שלחן אחר, האם הוי כמניח מדעת או כשכח, עכ"ל.

נראה פשוט דמותר, דכדי שיהא חל בסיס צריך שיהא דעתו להניח במקום זה.

יב. שאלה: אדם שקיבל מטבע לשמירה מאדמו"ר או מרב גדול או ממקובל וכדומה, האם מותר לטלטלו בשבת. ועוד אם ניקב המטבע באמצע והכניסו בתוך מחזיק מפתחות, האם מותר לטלטלו בשבת.

נראה פשוט לאסור, דהרי מעות הוי מוקצה מחמת גופו, אולם כתב במ"ב (סי' ש"ג סקע"ד) דמי שמייד מטבע לעולם לאיזה שימוש מהני לשווי' כלי, ומותר לטלטל, ע"ש. ולכן י"ל דכאן הרי מייד המעות לשם אוצר, וזהו שימוש, ולכן מותר. מיהו בחזו"א (סי' מ"ב סק"ג) כתב דרק באבן שהדרך לייחודה, וגם אין לה שימוש אחר, מועיל יחוד לעולם לבטל ממנה שם מוקצה, אבל מטבע כיון שיש לו תשמיש קבוע, הרגילות היא שאפי' כשמיידים אותו לשימוש (ככפתור לבגד וכדומה), חוזרים לאחר מכן ומשתמשים בו כמטבע, ולא מתבטל ממנו שם מטבע כשמשמשים בו לצורך הבגד, ולכן אפי' כשמיידו לעולם לא בטל ממנו שם מוקצה, ע"ש.

יג. שאלה: אדם נימא דיש לו הנאה מזה שיש לו מטבע זה, מ"מ הממון בעצם לא שווה יותר משאר מטבעות, ורק לו בעצמו חשוב זה עד מאוד, אבל אין זה שינוי בהכלי ואסור, וכן השיב לי הגר"א בנבצל שליט"א והגר"ש"ז שלזינגר שליט"א.

יד. שאלה: אדם עושה נקב באמצע, בזה י"ל דמהני יחודו, ומותר לטלטלו בשבת.

טו. שאלה: אם יש נמלה על השלחן בבית בשבת, האם מותר לקחת נייר שהנמלה תעלה ע"ז ולזרקו על הרצפה, עכ"ל.

טז. שאלה: האם הנידון הוא אם מותר לטלטלו באופן כזה, דהיינו האם זה נחשב כטלטול מן הצד, דמותר לטלטל מוקצה, לכא"ו פשוט דהוי טלטול מן הצד. ואם כוונתך משום איסור ביטול כלי מהיכנו, הרי כתב המ"ב (סי' ש"ח ס"ק קמ"ז)

דאם אפשר נענר המוקצה מע"ג ההיתר מיד, אין זה נחשב שביטולו מהיכנו, ולכן מותר לכפות סל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו בו, דהרי יכול להפריחם בכל שעה. והבעל המאור דף ס"ו ע"ב בדפי הרי"ף) ס"ל דרק כשדעתו בהדיא נענר אין בזה משום ביטול כלי מהיכנו [ובשו"ע הרב (ס"י רס"ו קונט"א סק"א) כתב דאפשר דס"ל להבעל המאור דזהו רק בדבר שמעשיו מוכיחים דאין בדעתו נענר, דאז צריך דעה חיובית לסלק ההיתר, אבל בעלמא סגי במה שיכול נענר. אולם החזו"א (ס"י מ"ח סוף סק"ח) משמע דנקט בדעת הבעל המאור דבכל אופן צריך דעתו נענר. ועיי' במגילת ספר (ס"י מ"ג אות ו') שהאריך בזה]. וכאן דדעתו נענר בודאי מותר.

(א) שאלה: נעל של עור ביוה"כ האם היא מוקצה, עכ"ד.

בס' שלמי יהודה (פ"ד סעיף ט') הביא מהגר"ש אלישיב שליט"א דנעלי עור ביוה"כ הם כלים שמלאכתם לאיסור, וביאר שאין להתיר מטעם שראויים ליולדת כל ל' או לחולה, כי אין אדם נועל נעלים של אחר, אבל אינם מוקצים לגמרי כי שייך בהם שימוש לצורך גופם, ע"ש. וכן הובא בס' שלמי תודה דשאל זאת לבעל הקהלות יעקב, והשיב בדמקום שאופני ההיתר שכיחים ומצויים מסתבר דהוי כלי שמלאכתו להיתר, אבל במקום שאופני ההיתר אינם שכיחים ומצויים, כגון במקומינו דמצוי נעלים שאינם של עור, דבכה"ג אסור ללבוש נעלי עור לחי' ולחולה וכדומה, מסתבר דנידון ככלי שמלאכתו לאיסור, עכ"ד.

אך נראה דיש להתיר, דהנה כתב בשו"ע (ס"י תרי"ד סעיף ד') וז"ל: מותר כל אדם לנעול סנדל מחמת עקרב וכיוצא בו כדי שלא ישכנו, אם מצויים שם עקרבים או דברים הנושכים. הגה, ואם ירדו גשמים ורוצה לילך לביתו מבית הכנסת או להיפך, והוא איסטניס, מותר לנעול מנעליו עד שמגיע למקומו, עכ"ל. וכן הוא דעת הגר"ח פ"י שיינבערג שליט"א (הו"ד שם) וז"ל: ולדעתי יש לפקפק ע"ז, שאפשר שכיון שנעל בעיקרו הוא מלאכתו להיתר, ורק ביוה"כ הוא לאיסור, הולכים אחר רוב תשמישו שהוא להיתר, וכמו בדבר שרוב תשמישו להיתר ומיעוטו לאיסור שהולכין אחר רוב תשמישו וכו', עכ"ל.

והסכים לדברי הגר"ש שלזינגר שליט"א וז"ל: לענ"ד לא הוי מוקצה, דמבואר בגמ' ביצה דף י"ח ע"ב דליכא מידי דמותר לשבת והוי מוקצה ליוה"כ, ע"ש. ועיי' הסבר הדבר לזה בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' ב' אות ל') שכל הימים טובים יונקים מהשבת, א"כ יש להם שייכות אחד, ומש"ה כתיב בתורה בריש כל המועדים מקודם פרשת שבת, משא"כ מיו"ט ליו"ט אחר אינו כן, ע"ש. ועוד דיש כמה אופנים דמותר לנעול נעלים של עור ביוה"כ, ע"ש בס' תרי"ד סעיף ג' ד', עכ"ל. אולם הגר"א נבנצל שליט"א השיב ל' דהוי כלי שמלאכתו לאיסור.

(ב) שאלה: למה תינוק שנולד בשבת אינו מוקצה מטעם נולד, עכ"ד.

תוס' בביצה דף ו' ע"ב מיישבים זה וז"ל: עגל שנולד ב"ט מותר, ותימה מ"מ הוי אסור משום נולד כמו ביצה, וי"ל דהא דאמר דשייך למיסר נולד היינו דוקא בדבר מאכל, דומיא דפירות הנושרין ומשקין שזבו, אבל בעלי חיים לא, עכ"ל.

(ג) שאלה: סכין שאינו חד ולא ראוי לחתוך בזה, האם זה מוקצה בשבת, עכ"ד.

כתב המחבר (ס"י ש"ח סעיף ו') וז"ל: כל הכלים שנשברו אפי' בשבת מותר לטלטל שבריהם, ובלבד שיהיו ראויים לשום מלאכה, עכ"ל. הרי מבואר דשבר כלי שנשבר בשבת מותר רק אם ראוי לשום מלאכה, ולכן בנידון דידן תלוי, דאם ראוי לשום מלאכה מותר, ואין מה להסתפק בזה. אך אם נעשה כן בערב שבת, ודעתו שלא להשתמש בה עד שיחדד אותה, בזה הוי כשברי כלים מקודם שבת דאסור לטלטל, ואפי' אם ראוי לשום דבר.

(ד) שאלה: עט שיוצא מתוכו דף שרשום עליו ברכת המזון, או ק"ש שעל המטה, או מנחה ומעריב, האם מותר לטלטל עט זה בשבת, עכ"ד.

נראה דיש ב' צדדים בזה, דהצד דהוי כלי שמלאכתו לאיסור הוא משום דכתב המ"ב (ס"י ש"ח סק"י) וז"ל: כשמל"א כלומר משום דכתב המ"ב (ס"י ש"ח סק"י) וז"ל: בשבת, ואפי' אם רק רוב מלאכתו לאיסור, הוא ג"כ בכלל זה, עכ"ל. וכתב עוד (סק"כ) וז"ל: וקדירה שמלאכתה הוא לבישול, ורק לפעמים משתמשים

בה למים ולפירות, היא בכלל כשמל"א, אם לא שיש בה מהתבשיל, עכ"ל. וכתב בבאור הלכה (ס"י ש"ח סעיף ג' ד"ה קרדום) דהמקור לדבריו הוא בפמ"ג וז"ל: ודע דכתב הפמ"ג והעתקתי במ"ב דכלי שרוב מלאכתו לאיסור הוא ג"כ בכלל כלי שמלאכתו לאיסור, והביא רא"י מרשב"א לענין קדירה, ע"ש. ולענ"ד ה' נראה דזה דוקא אם עיקרה הוא רק למלאכת איסור, ורק לפעמים משתמש בה להיתר, ולענין זה יש רא"י מקדירה דמשמע מרשב"א היא כלי שמלאכתו לאיסור, דעיקרה נעשה לתבשיל, אבל אם דרך הכלי להשתמש בה לשניהם, ורק שלאיסור משתמשין בה יותר, מנלן דמקצה דעת"י מיני', דהלא עשוי' למלאכת היתר ג"כ, וצ"ע, עכ"ל. והנה עט זה רוב שימושו הוא לכתוב, ולכן הוי כלי שמלאכתו לאיסור. וכ"כ בחוט שני (ח"ג פמ"ו סק"א) דדינו נקבע לפי רוב שימושו, ע"ש.

וכן הגר"ר פיינשטיין שליט"א השיב לי בזה, דכיון דעיקר תשמישו הוא לכתוב, הוי כלי שמלאכתו לאיסור. וכן השיב הגר"ח קניבסקי שליט"א. וכן הגר"א נבנצל שליט"א השיב וז"ל: מלאכתו לאיסור, אבל זה צורך גופו, עכ"ל. והאבני ישפה השיב וז"ל: מותר להשתמש בעט שיש לו ברכון בשבת, אם אין לו ברכון אחר, אבל אם יש לו ברכון אחר הרי אסור להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור אם יש כלי של היתר, עכ"ל.

אך לענ"ד נראה דהוי כלי שמלאכתו להיתר, דהדין דרוב שימושו נעשה לכלי שמלאכתו לאיסור, הוא רק אם הכלי יש לו שימוש אחד, ואפשר להשתמש בו לאיסור ולהיתר, ואם רוב שימוש הכלי הוא לאיסור, זה נקבע לכלי שמל"א. אולם כאן הרי הכלי יש לו ב' תשמישים, והכלי מורכב מכמה חלקים, חלקן לאיסור וחלקן להיתר, הו"ל כשני כלים, ומותר לטלטל כולו, דהחלק שטלטול חלק האסור, הוא טלטול מן הצד בחלק ההיתר. יעי' במנחת שבת (על קיצור שו"ע סי' פ"ח סקמ"א אות א') ובתולדות שמואל (ח"ג סי' צ"ט סק"ב ד"ה סכנים, דף קצ"ט ע"ב) ובש"ש (פ"כ סעיף פ"א).

(ד) שאלה: עט שיש עליו שעון, האם מותר לטלטלו בשבת, עכ"ד.

הארכנו בזה לעיל בשאלה י"ג, אבל בזה יש לחלק ואפשר דכו"ע מודים דהוי כלי שמלאכתו לאיסור, כיון דשעון אין זה שימוש אחר, רק דאם רוצה לידע השעה מראים בו, ועיקר תכליתו הוא לכתוב בו, ולכן דינו ככלי שמלאכתו לאיסור.

(ט) שאלה: אם משתמש בטלית של ימות החול, ושכח להוציאו מע"ש מנרתיק התפילין, האם מותר לו בשבת להוציא הטלית מנרתיק התפילין, עכ"ד. פשוט דמותר, דהנה בעיקר איסור בטלטול התפילין כתב הרמ"א (ס"י ש"ח סעיף ד') וז"ל: ותפילין אין לטלטלם כי אם לצורך, עכ"ל. הרי דס"ל דהוי כלי שמלאכתו להיתר. אולם כתב במ"ב (סקכ"ד) דהט"ו והגמ"א החמירו וס"ל דתפילין מיקרי כלי שמלאכתו לאיסור, דהרי אסור להניחן בשבת, ועל כן אין לטלטלם כי אם בצורך לגופן, היינו כדי שישמרוהו מהמזיקין, או למקומו, ע"ש. ולכן אפי' אם הוי כלי שמלאכתו לאיסור, הרי עכשיו משתמש בו להוציא הטלית, ולא עוד אלא גם אינו ודאי שיטלטל התפילין, ואיזה איסור יש בזה.

במנחת שבת (ס"י פ"ח אות ל"ח ס"ק ק"ט) כתב דאם שכח מלהוציא מערב שבת הטלית מתוך הכיס הגדול שמונחים בו גם התפילין, מותר להוציאו משם, אע"ג דמוכרח ע"ז לטלטל גם התפילין דזה נחשב כלצורך מקומו. ומשמע דלכתחילה יוציא הטלית משם מבעוד יום, שלא יצטרך לטלטל בשבת הכלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו.

1. ובאמת מכאן לא מוכח דס"ל דאם יש כלי שמלאכתו להיתר וכלי שמלאכתו לאיסור, דאפשר לטלטל הכלי שמל"א, דמיירי בגוונא דצריך לטלטל הכלי שמל"א, ורק דאינו צריך לטלטל באופן אסור, דאפשר לו לטלטל כלאחר די וכדומה, אבל מהיכי תיתי אם יש לו כלי שמל"א וכלי שמל"ה, דמותר לו לטלטל הכשמל"א. אך לקמן בסקמ"ז כתב להדיא כן, ע"ש.
2. ובביאור המחלוקת כתב לפרש בס' מגדנות אליהו (ס"י צ"ב) וז"ל: דהא מילתא תליא בחקירה אחרת, שיש לחקור דמה הוא הגדר שהתירו חז"ל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו, האם הכוונה שלגמרי ליכא שום ענין של מוקצה בהכלי שמלאכתו לאיסור כשצריך לגופו ומקומו, או שגם בכה"ג הוי הכלי מוקצה, אלא שבדוחק התירו חז"ל בכה"ג. וי"ל דחקירה זו היא מחלוקת של התוס' שבת עם המ"ב וכו', ואיכ' לדעת

המ"ב וסייעתו הנ"ל הא דהתירו חז"ל כשמל"א לצורך גו"מ הוא רק בדוחק, וגם כשצריך להכלי לצורך גו"מ יש בהכלי ענין של מוקצה, ורק שהתירו זאת חז"ל, אבל לדעת התוס' שבת שגם כשאפשר לו בענין אחר מותר לטלטל ולהשתמש בהכלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו, מה שהתירו חז"ל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גו"מ היינו דבכה"ג ליכא על הכלי שום גזירת מוקצה, עכ"ל. ויש לפרשו באופ"א, דהמ"ב אזיל לשי' דס"ל דכלי שמלאכתו לאיסור יש בו משום מוקצה, דהיינו דמקצה דעתו מיני', וקובע לו מקום שיהא מונח במקומו, ולא שרי לטלטלו אלא לצורך גופו ומקומו שבוה התירו חז"ל, ולפי"ז י"ל דלא דמי היתר טלטול בכלי שמלאכתו להיתר לצורך גופו ומקומו, להיתר טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו, דכשהתירו חז"ל כשמל"ה לא הצריכו אלא להתירו ממה שהי' אסור בטלטול מכח גזירת נחמי' שגזר מעיקרא על כל הכלים, משא"כ כשהתירו כשמל"א הצריכו בו היתר נוסף, דהיינו להתירו גם מאיסור מוקצה שבו. ולכן ס"ל שכשם שלא התירו טלטול כלי שמלאכתו להיתר לצורך גופו ומקומו כשאפשר לו לעשות חפצו מבלי לטלטל כלל, דאין זה היתר גמור, ה"ה שלא התירו לטלטל כשמל"א לצורך גו"מ כשאפשר לו לטלטל במקומו כשמל"ה, דהיתר נוסף שהצריכו כשמל"א אינו היתר גמור. וי"ל באופ"א, דהרי הרמב"ם (פכ"ד הי"ג) כתב דעיקר הטעם לאסור כלי שמלאכתו לאיסור הוא משום דאפשר שיתעסק בהן מעט ויבוא לידי מלאכה, ואיכ' יש היתר נוסף לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור, ולכן לא התירו רק כשאין לו כלי שמלאכתו להיתר.

3. עיי' באור החמה על המ"ב (סק"ב) שהעיר דלפי"ז ק' מאוד להשתמש בשום כלי, בין של איסור לצורך גופו ומקומו, ובין של היתר, דהרי ברוב פעמים שייך לעשות את התשמיש בעלדי הכלי. ועיי' מה שתי' לזה.

4. וי"לע' במש"כ, דראיתו מהגמ' לא מוכרחת, דשם מיירי באופן דלא צריך להכלי כלל, ולכן בכה"ג השתמשות הכלי לא נחשב כ"כ לצורך, וחסר בהצורך לגופו של כלי, אבל בציוור המ"ב דממנ"פ צריך לכלי לעשות הך תשמיש, אפשר דבכה"ג אין חסרון בהצורך אף ידיו להשתמש בכלי אחר. ועיי' בקצות השלחן (ס"י ק"ח סק"ד) שתמה עליו וז"ל: אבל יש לחלק, דטלטול כלי היתר שלא לצורך הוא מוקצה כמו טלטול כלי איסור, ועי"כ לא התיר ר"א המקלות דהוי טלטול שלא לצורך, דאפשר בלא טלטול כלל, אבל כשמטלטל כלי איסור לצורך גופו דשרי היינו אפי' כשאפשר לו להשתמש בכלי היתר, כיון שהכלי היתר ג"כ אינו מיוחד לתשמיש זה, אלא דמותר לטלטלו והוי טלטול לצורך, וגם בכלי איסור התירו לטלטל לצורך גופו, ושניהם שוים לענין זה, וכ"ש אם בכלי האיסור יוכל להשתמש בלא טורח, כגון לפצוע אגוזים בקורנס שקל יותר מלפצוע אגוזים במפתח או כלי היתר אחר, דאפשר דעדיף להשתמש בקורנס כדי שלא לטרוח בשבת, וצ"ע, עכ"ל.

ובש"ש (פ"כ הערה י"ט) העיר עליו, שהרי חכמים שם במתני' דמקלות חולקים על ר' אלעזר, וסבורים שאפי' אם י"ד חל בשבת מותר לטלטל את המקלות ולהניח על כתף חבירו ולהפשיט את הבהמה, הרי מוכח מכאן להיפך, שאם יכול להשתמש בכלי שמלאכתו להיתר ולא לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור, אינו חייב לעשות כן, אלא מותר לו להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור, ומדהביא המ"ב רא"י לאסור מדר' אלעזר, נביא רא"י להתיר מדבריו חכמים, ויש ליישב דטעם החכמים להתיר הוא משום שאין שבות במקדש, אבל ביסוד הדין שלא במקדש מודים חכמים שאם יש אפשרות שלא לטלטל כלי שצריכים להנע. ולכן למד מכאן המ"ב שכל שכן בכלי שמלאכתו לאיסור שאין לטלטלו אם יכול ליקח כלי שמלאכתו להיתר. ומקשים העולם על המ"ב, דהנה בסק"ז הביא מחלוקת הט"ו וא"ו"אם מותר לטלטל הדפוס מתוך המנעל אפי' שהמנעל רפוי על הדפוס, וסיים וז"ל: ובמקום שקשה להשמיט המנעל בודאי אין להחמיר, עכ"ל. וממש"כ בודאי אין להחמיר, משמע דדעתו להקל בזה כהט"ו אף באינו קשה, אלא שראוי להחמיר כהא"ר. ולכא"ו זה סותר למש"כ המ"ב לעיל, דכל שאפשר לטלטל כשמל"ה על פני כשמל"א צריך לעשות כן. ויש שתירצו דכל דברי המ"ב בריש הסימן לא נאמרו כי אם בצורך גופו, שתכלית האדם להגיע לפעולה מסויימת, בזה ס"ל להמ"ב דאם משתמש בכשמל"א כשיכול לקיים מחשבתו בכשמל"ה, מיקרי טלטול כשמל"א שלא לצורך, משא"כ בציוור המנעל שעי"ג הדפוס דהוי צורך מקומו, שתכליתו להגיע למקום המנעל, בזה אין חילוק איזה מהם מטלטל, דבכל אופן מיקרי צורך מקומו. וצ"ב בזה, שהרי סו"ס סובר המ"ב שבמקום שיכול לטלטל כשמל"ה לצורך גופו אסור לטלטל כשמל"א לצורך גופו, ואיכ' גם בנדון המנעל אף אם נאמר דבכל אופן שמטלטל מיקרי צורך מקומו, מ"מ כיון שאפשר לו לוותר על טלטולו וליטול כלי היתר בלבד צריך לעשות כן, דהיתר טלטול הדפוס דחוי כ"ז שאפשר לו בטלטול הכשמל"ה, ומאן מחלק בזה בין צורך גופו או מקומו, הלא זה גזירה על טלטול כשמל"א. ויש

לכאור החילוק בין צורך גופו וצורך מקומו, דאם הטעם לאסור בכלי שמלאכתו לאיסור משום גזירת כלים, הטעם בזה הוא דכיון שמשתמש עם הכלי יבא לעשות בו איסור, אבל כל זמן שלא משתמש עם עצם הכלי רק שמטלטלו לצורך מקומו בזה התירו, אבל לטלטלו לצורך גופו חמור כיון דעי"ז יבא לעשות דבר איסור ממש, ולכן כתב המ"ב דאין להשתמש בו כלל. ובשו"ת מחזה אליהו (ס"י מ"ה) כתב ליישב באופ"א וז"ל: ולכא"ו החילוק מבואר בהדיא בהא"ר שם סק"ב, דעי"ש שנוטה מאוד לשי' המ"ב שאם אפשר למנוע מלטלטל כשמל"א חייבים למנוע, ואעפ"כ כתב שם שאם בלאו הכי יהא טלטול מן הצד להכשמל"א, ורק דנים אם מותר לטלטלו בהדיא, בזה ס"ל להב"ח והט"ו דמאחר דבלאו הכי המוקצה מטלטל, ואין הקפדה במה שמטלטלו בהדיא, ודינו של הא"ר והמ"ב שאם אפשר למנוע טלטול מוקצה חייבים לעשות כן, הוא באופן שאפשר למנוע הטלטול לגמרי, ולכן בהני תרתי דהיינו נעל וחלוק שא"א למנוע נדנדו הדפוס והקנה עכ"פ מן הצד עיי' הסרת הנעל והחלוק, בזה ס"ל להב"ח והט"ו שיש להתיר הטלטול בהדיא ג"כ. והמ"ב לא החליט להקל כמותם, וכתב שרק במקום שקשה להוריד הנעל מע"ג הדפוס הוא שיש להקל לטלטל הדפוס, ובחלוק התיר לכתחילה משום שכבר העיד לן התוס' שבת שם (סקמ"ו) דחלוק אורח"י בכך להוציא הקנה מהחלוק, וקשה לעשות להיפך, עכ"ל. הרי דס"ל דהמ"ב מיקל כדברי הט"ו רק בגוונא שאם יטלטל את הכלי שמלאכתו להיתר, ממילא מטלטל גם כלי שמלאכתו לאיסור בטלטול מן הצד, ונמצא שלא מרוויח כל כך אם יטלטל כלי שמלאכתו להיתר, ולכן התירו לו בהדיא לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו. אבל באופן שיכול לטלטל כלי שמלאכתו להיתר לצורך מקומו, בלי לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור כלל, צריכים לטלטל דוקא כלי שמלאכתו להיתר. ולפי"ז נמצא דאין לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו, אם אפשר לעשות זה בכלי שמלאכתו להיתר, גם אם יצטרך לטרוח ולידחק קצת ע"ז. והא"ר שהחמיר כן בזה ס"ל דכיון שאם יטלטל על ידי המנעל יחשב כטלטול מן הצד, ולא הוי כטלטול גמור, עדיף מאשר יטלטל בידים. אך י"לע' בזה, דהרי קיי"ל להלכה שכל טלטול מהצד לצורך דבר היתר, שרי אפי' במוקצה מחמת גופו, וכגון שחפץ להשתמש במקום שמונח המוקצה שרי לטלטלו עיי' דבר אחר, ואין חולק בדבר, איכ' צ"ב אמאי ס"ל להמ"ב דמותר לטלטלו בידים, אף שיכול בטלטול מהצד, שהוא אינו טלטול האסור כלל. ועוד צ"ב, דבשו"ע (ס"י ש"ח סעיף ט"ז) כתב וז"ל: חלוק שכיבסו אותו ותחבו בו קנה ליבשו, יכול לשומטו מעל הקנה, אבל ליקח הקנה מתוכו אסור לפי שאינו כלי וכו', עכ"ל. וכתב המ"ב (סקמ"ד) וז"ל: לכא"ו הלא מטלטל עיי"ז גם הקנה, ובסעיף י"ד מוכח דהי' אסור לשמוט המנעל מפני דמטלטל עיי' הדפוס, אי לאו דדפוס הי' כלי, וקנה לאו כלי הוא. וי"ל דהכא מיירי שיכול לשמוט הכתונת בלי טלטול הקנה עמו, עכ"ל. וצ"ע טובא, דהלא הכא הוא טלטול מהצד דמותר לצורך דבר המותר, והכא הוא לצורך דבר המותר, שחפץ ללבוש את החלוק, ונראה ליישב דברי המ"ב באופ"א, דיסוד ההיתר דטלטול מהצד הוא באופן שמונח חפץ מוקצה על חפץ היתר, ועיקרו של טלטול חשיב טלטול בהיתר אלא שהאיסור נגרר עמו, ובזה הקילו לצורך דבר המותר. והטעם בזה הוא שאין הטלטול מוגדר כטלטול המוקצה, אלא שהמוקצה נגרר אחריו. וי"ל בנידון זה מנעל על הדפוס, ובחלוק על הקנה, שאני משאר טלטול מהצד, כיון שדרך הבגד והמנעל להיות חיבור ואחוז בקנה ובדפוס חשיבי כחפץ אחד, ולא שייך לדון את המוקצה כגריד בתר ההיתר ולמימר דהוי טלטול מהצד, אלא דכאן מיירי באופן שא"א לטלטל כלי שמלאכתו להיתר בלי שיטלטל עמו גם כלי שמלאכתו לאיסור עיי' טלטול בהדיא, או ס"ל להמ"ב שאפשר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור בידים לצורך מקומו, כיון שאינו מרויח כלום בטלטול של כלי שמלאכתו להיתר, מכיון שבין כך ובין כך מטלטל כלי שמלאכתו לאיסור בטלטול גמור. ומי"ש אם עושה טלטול עיי' נגיעה בידים ממש, או אם לא נגע בו ממש, שניהם אסור. ובשו"ת אז נברו (ח"ח סי' ל"א) תי' באופ"א, דלעולם לא נפקע לגמרי השם מוקצה, אלא דהתירו מה שלא אפשר באופן אחר, ולא חייבו חז"ל לטרוח יותר בשבת מבחול כדי לשלוף המנעל מעל הדפוס בלא טלטול הדפוס. ולכן לא קשה מהא דסעיף ט"ז דמותר ליטול הקנה מהחלוק אפי' הוא מלאכתו לאיסור, ולמה לא נאמר דישימוט החלוק מעל הקנה, אלא משום דכן דרכו בחול וקל ביותר, לא הטריוח לשנות מכפי שנהוג בחול, ואין זה דומה למה שפסק המ"ב באם יש לו כלי של היתר שלא ישתמש עם הכלי שמלאכתו לאיסור, דאינו מחוייב לשנות מכפי שנוח לו ורגיל בחול, עכ"י.

בברכת התורה

גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס גם אני אודך - בני ברק

תשובות מהגאון ר"ח קניבסקי שליט"א

בגדרי ההיתר בטלול כלי שמלאכתו לאיסור

שאלה: כתב החזו"א (סי' מ"ד סק"ג) וז"ל: לכאן נראה דבעי תנאי להשתמש בו ולא תנאי לטלול וכו', עכ"ל. ועולה מדבריו דכשמלא"א לא סגי שראוי לאיזה תשמיש, אלא צריך שישתמשו בו איזה תשמיש היתר, ונסתפקתי מהו הגדר בזה אימתי נחשב תשמיש חשוב ואימתי לא נחשב להשתמשות, וספק זה מצוי מאד במכשירי כתיבה, יש כלים כגון מנקב חורים או מהדק שאין להם שימוש מוגדר של היתר, מ"מ יש הרבה נוהגים להניחם ע"ג דפים שלא יעופו מחמת הרוח, האם גם זה נחשב לשימוש, וצ"ב. ויש להביא ראיה מהירושלמי, הביאו המ"א (שם ס"ק ח' ובמ"ב שם), לענין כשמלא"א, דאם חישב עליו גם לתשמיש מותר לטלול אפי' עיקר כונתו מחמה לצל, עכ"ד. והתם הלא איירי במצודות שאין הדרך לפרוס אותם לחמה, וצ"ע.

תשובה: לכאורה אינו נחשב לשימוש.

אם היתר טלול ע"י ניפוח הוא גם לצורך דבר האסור

שאלה: האם היתר טלול ע"י ניפוח המבואר ברמ"א (שם ס"ג ובשו"ע סעיף מ"ג) הוא גם לצורך דבר האסור, או שדינו כדין טלול מן הצד דשרי רק לצורך דבר המותר. והנה מסתימת המחבר בסעיף מ"ג משמע דשרי בכל גוונא, וכן משמע ממה שהסמיכו אחר סעיף מ"ג, אמנם מדברי הרמ"א בסעיף ג' מוכח שבדוקא נקטו הרמ"א לאורוי לן הך מילתא, דכל ההיתר דניפוח הוא רק משום טלול מן הצד, ושריא רק לצורך דבר המותר, והכי משמע נמי מלשון המהרי"ל. וצ"ב. ובינותי בספרי האחרונים ולא ראיתי מי שחילק זה, ונ"מ טובא לדינא בשכח שטרות של כסף על השולחן, וחושש להפסד, דמנפח בפיו למקום מסתור, ובעיקר צ"ב אליבא דהחזו"א דנחלק על המ"ב בטלול ברגליו לצורך דבר האסור, מה יסבור כאן.

תשובה (בע"פ): כו"ע מודו דמותר לטלול ע"י ניפוח פיו גם ממח"כ כיון דלא חשיב טלול כלל.

אם דפים המוקלדים ומחוסרים הגהה חשיבי מוקצה בשבת

שאלה: נסתפקתי האם עלי הגהה"ה (דפים מוקלדים שצריך להגיה אותם מטעויות) הם מוקצה בשבת, לפי שאסור לקרוא בהם בשבת, שמא יבוא לתקן השגיאות (כמבואר בשו"ת הרדב"ז, הובא בשע"ת ריש סי' ש"ז), או"ד כיון שיכול ללמוד ע"י שומר א"כ לא הוי מוקצה בשבת, וצ"ב.

תשובה: טוב לזוהר (אבל מדינא אין ראוי ללמוד מזה [אבל] אינו מוקצה).

האם מותר לטלול כשמלא"א עבור חבירו שמבקש ממנו בשבת

שאלה: נסתפקתי האם מותר לטלול כשמלא"א עבור חבירו שמבקש ממנו בשבת, או"ד עדיף טפי שיראה לו מקומו והוא יקחנו לבדו. והנה מדברי המ"ב (סי' ש"ח ס"ק ל"ד) משמע קצת דשרי לטלול

רק לצורכו, ומהגמ' בשבת (דף קכד): בעובדא דר' כהנא איקלע לבי רב, ואמר אייתו שותא לכהנא, ג"כ אין ראייה גמורה, די"ל דהתם כיון שרב כהנא אתי לבי רב הרי הוא מטלול הכלי לצורכו, ולא רק לצורך רב כהנא, וצ"ע.

תשובה: מותר.

טעם החזו"א לאסור כשמלא"א ונשבר בשבת ועכשיו מלאכתו להיתר

שאלה: כתב החזו"א (סי' מ"ג ס"ק כ"א) דכשמלא"א ונשברו בשבת, ועכשיו מלאכתו להיתר, הוי מוקצה משום מיגו דאתקצאי (אם לא שהיו רעועים מער"ש), ויש לעיין מהו טעמו של החזו"א בזה לאוסרו בטלול, הלא קיי"ל כר"ש (שבת דף מה.) דלית ליה מיגו דאתקצאי אלא בדחיה בידיים, ומה שייך ענין דחיה בידיים בכשמלא"א, מאחר שיסוד האיסור הוא משום גזירת נחמיה (כמבואר בגמ' שבת דף קכג:).

אבל מדברי הבה"ל (שם ד"ה כגון שברי עריבה) נראה שהכריע כפמ"ג, דכשמלא"א שנשבר בשבת וראוי עתה לשום מלאכת היתר, דמותר לטלול אפי' מחמה לצל, וע"כ טעמו דלא שייך סברת דחיה בידיים בכשמלא"א, והילכך לא שייך בו דינא דמיגו דאתקצאי, ולמעשה נראה שכן הוא דעת המ"ב (ס"ק ל"ה) שהעתיק דברי המ"א (ס"ק י"ט) לענין כלי שהוא רק מוקצה מחמת חיסרון כיס שנשבר בשבת, ודו"ק.

תשובה: מלאכתו לאיסור יש לומר דהוי ג"כ כדחיה בידיים.

אם פח אשפה הנמצא בבית חשיב מוקצה כיון שיש עליו שם אשפה

שאלה: כתב הבה"ל (סי' ש"ח ס"ז ד"ה לאשפה) וז"ל: נראה דלאשפה לאו דוקא, דה"ה אם זרקה מפתח ביתו לרחוב וכו', ואפשר דאם הניחו אחורי הדלת ג"כ בכלל אשפה הוא לענין טלול וכו', עכ"ל. קצת משמע מדבריו דדוקא אם זורקו מחוץ לבית, אבל כל זמן שהוא בתוך הבית לא נתבטל עדיין משם כלי. ונסתפקתי מה הדין בפח אשפה שלנו הנמצא בבית, האם דינו כאשפה כיון שלפעמים הדרך להוציא משם בקבוק פלסטיק שזרקו, ושוב נצרך לו וכיוצא, או"ד ס"ס כיון שיש עליו שם אשפה ה"ה מוקצה, וצ"ב.

תשובה: דינו כאשפה.

בדעת הביאווה"ל דס"ל דאם מוצאה ברה"ר או בכרמלית יש להקל

שאלה: בביאור הלכה (סי' ד"ה מבעו"י) הביא שהגרעק"א נסתפק באינו יודע אם נזרקה בע"ש או בשבת, וכי המ"ב דכל ספיקתו הוא כשמוצאה באשפה, אבל אם מוצאה ברה"ר או בכרמלית שלא במקום אשפה, בודאי יש להקל מפני דשמה היום נזרקה, עכ"ד. וצ"ע אם מיירי ברה"ר שאין בו עירוב למה נחשוד בישראל שטלול באיסור [ודוחק להעמידו במקום שיש רוב גויים].

תשובה: בעיר שיש עירוב.

בענין הנ"ל

שאלה (המשך): לעונג רב ולשמחה גדולה היה לי בעת שקבלתי התשובות האחרונות, אך אחר המחילה והבקשה

לא זכיתי להבין מקצתם כיון שיש מקום לעיין בהם.

והנה על מה ששאלתי פשט בדברי הבה"ל (סי' ש"ח ד"ה לאשפה) שהעמיד בנזרק בשבת, הלא מיירי באין עירוב, ולמה נחשוד שישראל טלולו באיסור, וכתו"ר השיבני "דמיירי ברה"ר שיש עירוב", וקשה טובא דא"כ מה יהיה הביאור בדברי השו"ע בס"ז דנקט להדיא דיש חילוק בין שברי כלים שבחצר לאלו שברה"ר או בכרמלית, דהלא אם נעמיד בעיר שיש עירוב שוב אין חילוק בין הדינים, ומה השמיענו השו"ע בס"ז יותר מס"ו, וצ"ב.

תשובה (בע"פ): מיירי בבגד שהוציאו בתורת מלבוש ונקרע.

[א.ה. בעודו ברה"ר].

בענין הנ"ל

שאלה: עוד יל"ע ע"מ שהוכיח הבה"ל (ד"ה מבעו"י) משמיעה דרבא דשקל חספא ברשות הרבים לקנח מנעלו של רבא, ולא חשש לשמא נזרקה מבעו"י, יש לדחות דלעולם זרקה מבעו"י, אלא שהיה שלו ולא בטלו מתורת כלי, דאלת"ה תיקשי טובא איך לא חשש ליטול כלי של אחרים, הלא שואל שלא מדעת גזלן, וצ"ב.

תשובה: סתמא מפקירין לה.

טלול מחט שלימה לתחוב בה את

המלבושים לחברן בעת הדחק בב' תכיפות

שאלה: כתב המ"ב (סי' ש"ח ס"ק מ"ו) מותר לטלול מחט שלימה לתחוב בה את המלבושים לחברן בעת הדחק, וקצת יל"ע ממש"כ המ"ב (סי' ש"מ ס"ק כ"ז) בשם הקרבן נתנאל דאסור בשתי תכיפות, ודוחק לומר שמדובר כאן בתכיפה אחת, דהלא אינו מתקיים כלל [ומלשון המ"ב שכי לחברן בשעת הדחק, משמע דלא ברירא ליה הך מילתא].

תשובה: בתכיפה אחת.

מנ"ל למ"ב דבמחט חדשה בע"י דוקא שיהיה נמלך לנטילת קוץ

שאלה: כתב הבה"ל (שם ס"א ד"ה וחדשה) וז"ל: נסתפקתי אם ה"ה באין לה חוד בעת חידושה ג"כ מותר בזה, או אפשר דעדיין לא חזיא אף לנטילת קוץ וכו' וצ"ע, עכ"ל. ולכאן יל"ע מנ"ל למ"ב דבמחט חדשה בע"י דוקא שיהיה נמלך לנטילת קוץ, אפשר דסגי גם בנמלך להניחה בצעיפי הנשים דמהני לזה אף באין לה חוד כמשנ"ת. (ומה שפירשי' ודעימיה לנטילת קוץ, שיגרא דלישנא נקט). ובאמת בפ"י רבינו חננאל (שבת קכג:) פי' להדיא הא דאביי דבגלמי עסקינן, דקודם שיחדדנה וינקבה נקראת אותה החתיכה גולם, וע"ז מסקי' דניטלין בשבת, הרי מפורש דגם בדליכא תרתי ס"ל דרשאי לטלולו בשבת כשהיא חדשה, וצ"ב.

תשובה: אין דרך להשתמש בהן.

בטעם דשיירי מטלניות לא חשיב מוקצה לפי שעומדים לטלאי בגדים

שאלה: בהך דינא יל"ע בדברי שו"ע הרב (סי' ש"ח ס"ב) שכ' שהטעם דשיירי מטלניות לא חשיב מוקצה לפי שעומדים לטלאי בגדים, ואף המ"ב (שם ס"ק קס"ט) כ' נמי כהאי לישנא דלא חזיין רק לעניים לאיזה טלאי, עכ"ד.

ולכאן צ"ב כיון שעומד להתחבר עם הבגד למה לא יחשב מוקצה כדין חוטי תפירה או כפתור, ולכל הפחות יחשב כלי שמלאכתו לאיסור כיון שרוב מלאכתו ע"י תפירה, וצ"ב.

תשובה: עיין סוכה י"ז ב'.

[דשם איתא: טפח על טפח למאי חזי, ואמר רבי שמעון בן לקיש משום רבי ינאי הואיל וראוי לטלאי ע"ג החמור (ע"פ גי' הערוך), ועיי"ש ברש"י ד"ה הואיל, ועצ"ב].

אם טלית של מצוה שלא תלה בה חוטים כלל תחשב מוקצה בשבת

שאלה: באותו ענין יל"ע עוד לסברת החזו"א (סי' מ"ג סק"ט) דכל חתיכת בגד העומדת לתפירה אין עליה תורת כלי, האם גם טלית של מצוה שלא תלה בה חוטים כלל, האם מכיון שבודל עצמו להשתמש עמה לשום דבר מלבד למצותו, האם תחשב מוקצה בשבת.

תשובה: הזמנה לאו מילתא.

טלית של מצוה שבלתה וכבר אינה ראויה ללבישה שתחשב מוקצה

שאלה: כמו"כ יל"ע להיפך בטלית של מצוה שבלתה אפי' שלימה, אך כבר אינה ראויה ללבישה שתחשב מוקצה, למבואר בשו"ע (סי' כ"א ס"ב) שהדרך לזורקו לאשפה [או לגניזה], וכל שהדרך לזורקו ה"ה מוקצה (כמו שמצינו במחט שניטל חודה וכיוצא"ב), וצ"ע.

תשובה: במ"ב כ' שיקח אותו לסימן בספר. [וז"ל המ"ב סי' כ"א סק"ח בשם מהרי"ל: דיניח הציצית בתוך הספר לסימן או לעשות בהן שום מצוה, דהואיל ואיתעביד בהו מצוה חדא וכו', עכ"ל. ומכאן תלמד דה"ה לענין טלית שבלתה].

האם בגדים מלוכלכים המונחים בסל כביסה ואינם ראויים ללבישה האם הם מוקצים

שאלה: יש להסתפק האם בגדים מלוכלכים המונחים בסל כביסה ואינם ראויים ללבישה, האם הם מוקצים, או"ד דחשיב כמי שדחינהו בידיים כיון שעדיין חזי' לקינוח וכדו' ל"ה מוקצה, ואפשר דמפני שאדם בודל מהם לקינוח יחשב מוקצה (דלא רוצה לקלקלם טפי, ויל"ע האם סברת אדם בודל שייך רק בדבר מצוה, כמבואר בראב"ד ומובא במ"ב שם ס"ק נ"ה, וצ"ע).

תשובה: מסתבר שאינו מוקצה.

האם ישיבה של ראובן מסייע לשמעון, או שצריך ישיבה של כאו"א

שאלה: בנידון הנ"ל יש להסתפק אם ישיבה של ראובן מסייע לשמעון, או שצריך ישיבה של כאו"א, וספק זה יש להסתפק בין בבית ובין בביהמ"ד.

תשובה (בע"פ): מסתבר דבבית אם ישב עליו אחד מבני הבית דשוב מותר בטלול לכולם, דכל בני הבית כאחד חשיבא, אבל ספסל המונח במקום של רבים צריך ישיבה של כאו"א.

אי איכא מוקצה במחובר

שאלה: כתב המ"ב (סי' ש"ח ס"ק פ"א) וז"ל: ואם הוא מחובר לקרקע, אפי' הוא קשה דליכא חשש שמא יקטום, אפ"ה אסור להשתמש בה א"כ היא קשורה

טלטול כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל

שאלה: כתב השו"ע (סי' ש"א ס"ג) אם נתן על המת אחד מהבגדים שהוא לובש, חשיב כנותן ככר או תינוק, והוסיף עליו המ"א (והובא במ"ב סקט"ו) דה"ה שאר כלים שמל"ה, ותמה עליו הפמ"ג (שם) וצ"ע הלא בשו"ע (סי' ש"ח ס"ד) מבואר דאסור לטלטל כשמל"ה שלא לצורך כלל, והכא חשיב שלא לצורך כיון שלא יצטרך למת במשך השבת, עכ"ד. וכזאת הק' ג"כ בספר בני ציון (סי' להגאון ר' ב"צ מיטוסקי הי"ד), וצ"ע.

ובשם החזו"א מובא שמותר לטלטל כשמל"ה להרגיע דעתו, וכל מילוי רצונו של האדם גם זה הוי לצורך, וא"כ לדבריו אין כמעט בנמצא ציור לאסור טלטול כשמל"ה שלא לצורך, ולכא"ו עפ"ד הפמ"ג ודעימ"ה הנ"ל קשה מאוד להקל במקרה הנ"ל. ובערוה"ש (שם סקט"ו) נתקשה כבר בענין זה, הלא כיון שמטלטלו ודאי שיש לו איזה כונה בזה, ות"י דאסרו היכא שאינו אלא מתעסק בעלמא, ואין לו שום כונה בטלטולו, עכ"ד.

ולכא"ו יש להביא קצת ראיה מהגמ"ש שלהי שבת (דף קנז:), להיפך, דאמר"י התם חזייה עולא לרבה דיתיב באונגא דמיא וקא משח ליה, א"ל אימר דאמר רבנן מדידה דמצוה, והני לאו מצוה נינהו, והשיב לו רבה מתעסק בעלמא אנא, ופירש"י שלא לצורך אלא לאיעסוקי בעלמא, עכ"ד. הרי משמע דשרי לטלטל חפץ גם בדרך מתעסק בעלמא, וצ"ב.

תשובה: אינו ראיה, דאוכלין ומשקין מותר גם שלא לצורך [כלל].

אם לדעת המשנ"ב שרי טלטול מוקצה בגופו אף שלא במקום הפסד

שאלה: דעת המ"ב (סי' ש"א סק"ל ועוד מקומות) דטלטול מוקצה בגופו אפי' לצורך דבר המוקצה מותר, דלא נקרא טלטול כלל, וקצ"ע דהמ"ב סתר עצמו, דבס"י ש"ח סק"ג כ' דאם מונח דבר מוקצה על הארץ מותר לדחפו ברגליו כדי שלא יבוא להפסד, ומשמע דרק למנוע הפסד שרי. וכן משמע לשונו בבה"ל (סו"ס רס"ו ד"ה פן) שכ' "וע"י טלטול ברגל יש להקל", משמע נמי דרק להפסד שרי, ומיהו (סי' ש"ח סק"ל) התיר המ"ב לדחות ברגליו שבירי חרס גם שאינו מונע הפסד.

ועוד תימא למה בבה"ל (סו"ס רס"ו) גבי מציאה כתב הלשון "יש להקל", הלא לשיטתו דלא חשיב טלטול כלל צריך להיות מותר לכתחילה, וצ"ב.

תשובה: אולי לא היה ברור כל כך ולצורך היקל.

בדעת החזו"א דטלטול ברגליו לא מקרי טלטול מן הצד

שאלה: דעת החזו"א (סי' מ"ז סק"ג) דטלטול ברגליו לא מקרי טלטול מן הצד אלא טלטול גמור, והוכיח כן מהגמ"ש ריש מפנין (דף קכו). דאמר"י עושה בו שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו, ומשמע דוקא דרך הליכתו ולא כשדוחף בכונה לצורך המוקצה.

וקצת קשה, דהתוד"ה מפנין (שם) כתבו בשם הירושלמי דשיעור הקופות כהוא דתנן ג' קופות של ג' סאין, ושיעור קופה

תשובה: מסתבר שכל המצות אינן מוקצה, ועיין עירובין דף ל' ב'.

[דשם איתא: כשם שמערבין לגדול ביה"כ כך מערבין לנוזר ביין ולישראל בתרומה, ופירש"י אע"ג דלמחר לא חזי ליה, הואיל וחזי לקטן שאינו בר עונשין]. שוב דנתי בזה לפניו דאין להוכיח מהא דעירובין מידי כיון דאינו מקפיד כלל, משא"כ הכא, וא"ל שאה"נ אם מקפיד מאד ולא מאכילו לקטן או ללחם משנה דינו כמוקצה.

קופסת שימורים שפתוחה בשבת

שאלה: בענין מה שנסתפקתי באוכל הנמצא בקופסת שימורים ופתוחה בשבת, שהורה החזו"א שהאוכל מוקצה, ושאלתי מהו הטעם, וכת"ר שליט"א השיבני "עיין תוס' ביצה ל"א ב' ד"ה ונפחת". והנה מפשטות דברי התוס' נראה דגם בנד"ד אם פתחו הקופסא באיסור, האוכל שבתוכו לא נאסר משום מוקצה, וכמש"כ המ"ב (סי' תקי"ח ס"ק מ"ה) דאין הפירות שבתוך הבית בכלל מוקצה כיון שלא היו מוקצין מחמת איסור עצמו, רק שהיו במקום שאין יכולין לילך ליטולן, וכ' עוד דלטעם זה אפי' היה הבית בריא מקודם שאין רגילות שיפחת מאליו, ג"כ מותר ליטול הפירות, עכ"ד. ואף שהנידון שם מיירי בנפחת מאליו, מ"מ משמע דגם אם נעשה באיסור ל"ה מוקצה, וכמש"כ הרמב"ן (שם) דאפי' בכותל גמור שנפחת אין אומרים מגו דאתקצא, לפי שאין מקצה דעתו מהן כל זמן שיוכל ליקח מהן, והוי דומיא דטבל דאם עבר ותקנו מתוקן. סוף דבר נראה דאם נתארח אצל אדם ופתח הקופסא בשבת, דיש מקום להקל לאכול המאכל שבקופסא, ורצייתי לדעת האם לזאת היתה כונת כת"ר.

תשובה: מחלוקת רש"י והתוס' כמבואר בבה"ל סו"ס תקי"ח.

[א"ה: ד"ה בית וז"ל: ואף דהרא"ש והטור העתיקו לדינא כסברת רש"י דלא התירו כ"א בבית שאינו בנין גמור, רק שהיו מלבנים סדורות בלא טיט, דאין בסתירה זו כ"א איסור דרבנן וכו', אבל בבנין גמור יש בו משום מוקצה מחמת איסור וכו'. ועיין בתוס' שהחמירו עוד ביותר מזה דאפי' באוירא דליבני אינו מותר כ"א לר"י וכו', ע"כ. נלענ"ד שאין להקל בזה ע"ש, ומיהו אכתי יש לחלק בין אם נתארח אצל אדם אחר, והוא מיקל לפתוח כדעת המתירים, דאין סברא שיהיה מוקצה לדידי, וכל הנידון לעצמו שהוא נוהג להקפיד לא לפתוח, דגם אחר שפתח יהיה אסור לו לאכול, ועצ"ב].

במניח על דלת המקרר מילי דמוקצה

וביציים חיים, האם אפשר להחשיב את

דלת המקרר בסיס לאיסור ולהיתר מחמת הביציים

שאלה: באותו ענין יש להסתפק במניח על דלת המקרר מילי דמוקצה וביציים חיים, האם אפשר להחשיב את דלת המקרר בסיס לאיסור ולהיתר מחמת הביציים, או"ד כיון שהוא במציאות אין דרכו לגמוע ביצה חיה, א"כ לא יחשב לדידי' כדבר היתר חשוב, וצ"ע.

תשובה: אינו מוקצה.

[א"ה: ר"ל דכיון שאינו מוקצה שפיר חשיב בסיס לאיסור ולהיתר].

(שם סק"כ) דהוי כשמל"ה [וכמו שמצינו אצל מכבדות שמכבדים בהם הקרקע שעומד גם לכבד קרקע מרוצפת וגם לעפר, ואפי"ה חשיב כשמל"ה, כמבואר בש"ג הביאו המ"א שם סק"ט ובמ"ב ס"ק כ'].

תשובה: מיוחד להרוג זבובים.

[א.ה. שו"ר שכבר עמד על כך בשו"ת שה"ל ח"ג סי' ל"ד, ולא ניח"ל להעמיד שכאן מיירי בכלי המיוחד להריגה, דמ"ש ממש"כ השו"ע סכ"ג דענף דקל להבריא זבובים כלי היתר גמור הוא].

מה דינו של מלח

שאלה: כתב הפמ"ג (ה"ל פסח סי' תמ"ד א"א סק"א) וז"ל: מלח י"ל דאין דינו כאוכלין, וזה שייך בכל שבת, עמ"ש בפריי שם, עכ"ל (ובפמ"ג בה"ל שבת לא מצאתי שחזר לכתוב בדין המלח), ודבריו תמוהים דלמה מלח לא יחשב כאוכלין לענין היתר טלטול שלא לצורך. ואף אם לא נאכל בפנינו, מ"מ הוא נאכל עם דברים אחרים, ועוד דבשו"ע (סי' קע"ט ס"ו) כ' אכל כל מאכל ולא אכל מלח ידאג מפני ריח הפה, ואף שאין אנו נוהגין כן, מ"מ אין איסור בדבר, וזהו עיקר הטעם למים אחרונים [ודוח"ל בין מלח העשוי למליחת בשר למלח דק קמח, דמ"מ גם הוא עומד לאכילה, וצ"ע].

תשובה: אין דינו כאוכלין כיון שאינו מקבל טומאה (עי' תוס' בבא בתרא כ' א' ד"ה והמלח) אבל דינו כחפץ.

[וז"ל התוס': משמע מהכא דאין מלח מקבל טומאה וכו', עכ"ל].

דין מצת מצוה בער"פ שחל בשבת

שאלה: א. כ' הפמ"ג (סי' ש"ח א"א סק"י) מצת מצוה בערב פסח בשבת אין לו דין אוכלין, עכ"ל. וצ"ע הא ראוי לקטנים כמבואר ברמ"א (סי' תע"א ס"ב) בשם תרומת הדשן, ועוד צ"ע למה לא יהיה ראוי ללחם משנה, כמש"כ החזו"א המובא בקובץ אגרות (ח"א סי' קפ"ח) שיצרך מצה בשביל לחם משנה.

ב. אגב יש לדון האם טעמו של החזו"א שיכול לצרפו ללח"מ משום שראוי לקטנים, ונ"מ כשאין לו קטן בביתו או שנמצא במקום שאין קטנים, וישנו איסור תחומין.

ג. עוד יש להסתפק האם ס"ל להחזו"א דחשיב כאוכלין גמורים שמותר לטלטלו שלא לצורך כלל, או דס"ל דשרי לטלטלו רק לצורך כגון לחם משנה.

ד. עוד נ"מ האם לדעתו יהיה מותר לטלטל כל המצות בשביל שצריך מצה אחת ללחם משנה, או"ד רק המצה שצריך ללחם משנה שרי ליה לטלטלו.

ה. ולכא"ו נראה שהדבר תלוי ביסוד הטעם שלא גזרו מוקצה באוכלין, דהנה בחיי אדם (כלל ס"ו ס"ב) כ' הטעם מפני שמצוה להתענג בהם, וא"כ לכא"ו בנד"ד אין מצוה להתענג בהם, וגם לקטנים אינו מצוה אלא רשות להאכילם, א"כ חזר דינו להיות ככל כלי שמלאכתו להיתר שמותר לטלטלו רק לצורך. אמנם בשו"ע הרב (שם סי"ז) כ' הטעם בסתמא דלא גזרו בימי נחמיה אלא על כלים, ולא על אוכלים וספרים, עכ"ד. וא"כ לדבריו אין מקום לחלק בין האוכלין, וצדקו דברי החזו"א, ודברי הפמ"ג צ"ע.

בדלי משום מוקצה, דמחובר לקרקע לא מהני מחשבה להוציאה מתורת מוקצה וכו', עכ"ל. ואילו במ"ב (סי' ש"ב ס"ק י"ט) כ' וז"ל: שלא יזיזם היינו שלא ישמוט אותם ממקום חיבורם משום תלישה, עכ"ל. ובשעה"צ (סי' כ"ד) כ' שהכריע בזה כא"ר וכתו"ש וש"א, ודלא כמג"א שאסר לטלטל העשבים המחוברים בקרקע משום טלטול מוקצה, הרי להדיא דנקט המ"ב דאין מוקצה במחובר, וצ"ע שסתר משנתו.

תשובה: צ"ע, וצריך להתיישב בדבר.

חילוק שבין חריות של דקל לאבנים

שאלה: כתב המ"ב (סי' ש"ח ס"ק כ"ב) מותר לישב ע"ג חריות שהם מוקצים כשאין מזיון, ואפי' כשמזיון ע"י ישיבתו מצדד המ"א להקל, אבל המאירי כתב דבמקום שאין צורך ראוי לפרוש מזה, וגבי נדבך של אבנים כתב השו"ע (סכ"א) שאסור לישב עליהם מפני שהם מוקצה, וכתב עליו המ"ב (סי' פ"ח) דכ"ז לענין טלטול, אבל עצם הישיבה שרי בכל ענין. וקצת תימא, הלא לעיל בחריות הביא דברי המאירי דבמקום שאין צורך ראוי לפרוש, ולמה כאן סתם דשרי בכל ענין, ואולי יש לחלק דבחריות יש חשש טפי שיבוא להזיזן ע"י ישיבתו, משא"כ באבנים, ולכן לא ציין לדברי המאירי, אמנם המאירי (שבת קכה:) לא נחית לחלק כלל ביניהם, ואדרבא כתב כן על אבנים וחריות בחדא מחתא, וצ"ב.

תשובה: אבנים אין זזים.

אם שרי למעבד לכתחילה בשבת טלטול

מן הצד לצורך דבר המותר

שאלה: כתב המ"ב (שם ס"ק פ"ב) וז"ל: מותר לישב ע"ג מוקצה כשאין מזיון ממקומן, ואפי' כשמזיון ע"י ישיבתו מצדד המ"א להקל, דטלטול מן הצד הוא כל זמן שאין מזיון בידיים. אך שוב הביא דברי המאירי שכתב דבמקום שאין צורך ראוי לפרוש מזה, עכ"ד.

יל"ד האם יש להוכיח מדברי המ"ב הללו דשרי למעבד לכתחילה בשבת טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, כגון לתלות מעיל ע"ג מוקצה, כשיש חשש שיזוז המוקצה, או"ד ראוי לפרוש מזה כדברי המאירי. ואולי יש לחלק בין לשבת ע"ג מוקצה שהוא כעין טלטול בגופו, לבין להניח על המוקצה שהוא טלטול בידיים, וצ"ב.

תשובה: לכא"ו היינו הך.

[א.ה. ור"ל דבתרווייהו ראוי לפרוש במקום שא"צ].

בטעם דמניפה להבריא זבובים חשיב כלי

שמלאכתו לאיסור

שאלה: כתב השו"ע (סי' ש"ח סמ"ח) מותר לטלטל מניפה בשבת להבריא הזבובים, וכ' המ"ב (סי' קס"ב) דחשיב כלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו רק לצורך גופו, וקצת תימא למה כתב המ"ב דהוי כשמל"א, והלא במשנה כלים (פט"ו) ובגמ' ב"מ (דף פו.) מבואר דמניפה חשיב כשמל"ה, כיון שהוא מיועד להביא את הרוח. ומה שעומד גם להבריא זבובים (ולפעמים נהרגים מחמתו), למה יחשב מחמת כן כשמל"א, הלא זה דומה לכלי שעומד גם לאיסור וגם להיתר, שכ' המ"ב

אחת היינו מעל ט"ו ליטר, ושיעור זה ודאי א"א לפנותו ברגליו בדרך הליכתו, אלא צריך כח הרבה לדחפו עד שיתפנה, ושוב נמצא שהדחיפה היא לצורך המוקצה, ואף שצריך למקומו כבר כ' החזו"א דאף לצורך מקומו אסור לטלטל מוקצה ברגליו, וצ"ע.

תשובה: בעל כח יכול.

[א.ה: ואחד מחשובי הרבנים שליט"א תי' דמייירי במקום מדרון, והוא דוחק].

גליל נייר טואלט העומד לקינוח אך א"א להשתמש בו בשבת דאסור לקרוע, אי לדעת החזו"א חשיב מוקצה מחמת גופו

שאלה: כתב החזו"א (סי' מ"ב סקט"ו) וז"ל: ומיהו דווקא מטפחת וכיוצא"ב דאיכא עלי' תורת כלי, אבל בגד העומד לחתיכה ולתפירה לא חשיב תורת כלי, ולא מהני מה שאינו מקפיד עליו, וכדין עצים אע"ג דחזיין למסמך בהו הדלת חשיבי מוקצה, עכ"ל. יל"ע האם יש ללמוד מדבריו אף לענין גליל נייר טואלט העומד לקינוח, אבל בשבת א"א להשתמש ממנו כי אסור לקרוע, האם הוא ממוח"ג כבגד העומד לחתיכה.

תשובה (בע"פ): אינו דומה, כי גליל בד עומד לחיתוך בחנות ונמכר כך ומקפיד עליו, משא"כ נייר טואלט אם אפשר להשתמש כמות שהוא אינו מוקצה.

אם קמח חשיב מוקצה מחמת גופו

שאלה: דעת המ"ב שקמח הוא מוקצה מחמת גופו, כמבואר בדבריו (סי' שכ"ה סקט"ו) לענין פת שאפה עכו"ם בשבת, וכ"ה מפורש בשו"ע הגר"ז (סי' ש"ח ס"ח). ולכאוי יש לדון ממה שמצינו בשו"ע (סי' ר"ח ס"ה) שהאוכל קמח מברך לפניו שהכל, הרי שהקמח ראוי לאכילה, ואין סכנה באכילתו, דאל"ה לא היו מתקנים עליו ברכה, אמנם י"ל דאין הברכה מפקיעה דין מוקצה, כי סו"ס לא נאכל כך אצל רוב בני"א.

תשובה: אינו עומד לאכילה.

שקו"ט בהא דמותר להסיר זבוב ושאר מוקצה מהכוס בשבת מפני שהוא תיקון האוכל

שאלה: בשונה הלכות (סי' ש"ח דין י') כתב בשם החזו"א (סי' מ"ז סקט"ו) דמותר להסיר זבוב ביד או שאר דבר מוקצה מהכוס בשבת, ואין בזה משום טלטול מוקצה אלא תיקון האוכל, ולא גזרו חכמים ע"ז משום מוקצה.

ובסוגריים נכתב שיש ראייה לסברא זו ממש"כ הרמ"א (ריש סי' ש"ב) דמותר להסיר נוצות מן הבגד בשבת, ומשמע אף בידי, והטעם מחמת הסברא הנ"ל שהוא תיקון הבגד, אך כת"ר שליט"א נשאר בצ"ע מדין העשבים המבואר במ"ב (סי' של"ו ס"ק כ"ד) דאסור ליטלו בידי בין מגופו ובין ממגעו, ולמה לא נתר מהטעם הנ"ל, וצ"ע.

ולא זכיתי להבין על מי הקושיא, האם על המ"ב או על החזו"א, דלכאוי יש ליישב בטוב טעם דלעולם החזו"א לשי' יסבור שגם בעשבים שרי ליטול בין מגופו בין ממגעו, מהטעם הנ"ל דלא נחשב לטלטול המוקצה אלא תיקון גופו או בגדיו, דאין שום סברא לחלק בין נוצות לעשבים, ואין לחלק בין גופו לבגדיו

דהא המ"ב נקט שם גם מנעליו. וגם אין לחלק בין היכא שהמוקצה מעכב את האוכל כזבוב בתוך הכוס, לעשבים שאין מעכבים את האדם מליילך, דאם נימא הכי אין שום ראייה מנוצות על הבגד, דגם שם אין הנוצות מפריעים את האדם מליילך לדרכו, ועל כן נראה דאליבא דהחזו"א גם בכה"ג שרי.

ומיהו בדעת המ"ב י"ל דהוא לא ניחא ליה עם היסוד הנ"ל דהפסולת בטל לאוכל, אלא הוא יסבור דשרי ליטלו בכף רק בשינוי שיחשב טלטול מן הצד, וכהא דס"ל (סי' ש"ח ס"ק קט"ו) דשרי לגרר המוקצה בסכין, דחשיב לה טלטול מן הצד, וכן התיר (שם סק"ג) לטלטל המוקצה ברגליו, ומעתה לא תיקשי עליה מידי, דבס"י ש"ב מייירי שמטלטל הנוצות כלאח"י, ומלשון הרמ"א אין להוכיח מידי, דמייירי שמטלטלו בידי ממש.

וכן בעשבים כ' המ"ב דאסור לטלטל המוקצה בידי, אבל לטלטל כלאח"י או ע"י דבר אחר שרי כהא דעצמות וקליפין, והא ראייה ממש"כ בשעה"צ (סי' של"ז סק"ז) דשרי לנקות הריצפה, ואין לחוש לטלטול המוקצה של עפר, משום דהו"ל טלטול מן הצד לצורך שבת.

אבל החזו"א א"צ לזה, דהוא ס"ל משום שמתבטל החול או משום גרף של רעי, והכל בא על מקומו בשלום. [אמנם יש לדון בדברי המ"ב מטעם אחר, למה גבי עשבים (סי' של"ו ס"ק כ"ד) כתב לחשוש למוקצה של עשבים שהיו מחוברים בבין השמשות, ולמה לא חשש גם לשאר העשבים שהיו תלושים מערש, הלא סתם עשבים הם מוקצים מחמת גופו. ואולי י"ל דסתם עשבים עומדים למאכל בהמה, כמבואר בשו"ע (סי' ש"ח סכ"ט), ובזמן המ"ב היו בע"ח מצויים בכל מקום, אבל באמת האינדא דאין בע"ח מצויים, לכאוי זה יהיה תלוי במחלוקת המ"ב והחזו"א הנ"ל].

תשובה: מה זה שייך לטלטול מן הצד.

אברהם שקלאר מודיעין עילית

בענין בהמה מורדת ושטבעה לברוח

שאלה: כתב המשנ"ב (סי' ש"ה ס"ק נ"ח) וז"ל: שאינה צריכה שמירה והוי משוי, ואם 'טבעה' לברוח נתבאר בסעיף ד' דמותר, עכ"ל. ומש"כ המשנ"ב ואם 'טבעה' לברוח כו', לכאוי לשון זה צ"ב, דהא לעיל ס"ק י"ז כתב המשנ"ב הלשון אם היא 'מורדת', דמשמע דאי"ז טבעה כן, רק עתה היא מורדת. וח"א העירני ליישב דמש"כ כאן המשנ"ב ואם 'טבעה' לברוח, נתבאר בסעיף ד' דמותר, כונתו לדברי המחבר ולא לדברי עצמו, והחכ"א הנ"ל הביא ראי' לדבריו דאל"כ מה הוסיף המשנ"ב בס"ק י"ז על דברי המחבר, ועל כרחק דהמחבר שם מייירי באופן 'שטבעה' כך תמיד, וע"ז קאמר המשנ"ב דה"ה באופן שהיא מורדת, וצ"ב.

(ושו"ר דכתב מרן שליט"א בשונה הלכות דין ד' לכן פרה אם היא מורדת וטבעה לברוח' כו', מיהו לכאוי ב' הלשונות הם תרתי דסתרי, ולכאוי נראים דברי הח"א

הנ"ל, אך מ"ל מרן בשו"ה כאן לא נראה כן, וצ"ב).

תשובה: שניהן כאחד.

האם צריך לזוהר שלא להחזיק ביד חוטי הציצית בראשם

שאלה: או"ח סי' ש"ה סעי' ט"ז. המוציא בהמה והוא מושכה באפסר, צריך לזוהר שלא יצא ראש החבל מתחת ידו טפח למטה, דדמי כמי שנושאה בידו, ולא מתחזיא מאפסר הבהמה כו', עכ"ל. יש לשאול, האם לפי"ז צריך לזוהר כמו כן בציצית שלא להחזיק ביד חוטי הציצית בראשם שלא יראה כמי שנושאה בידו, ואם יש חילוק בין טלית גדול לטלית קטן.

תשובה: אינו מוכרח.

הטעם שמדידת אזור לחולה

בשבת מותרת

שאלה: בטור או"ח סי' ש"ו כתב, דמדידת אזור לחולה שרי מדין מתעסק, ובשו"ע כ"ל לה במדידה של מצוה, וצ"ב מ"ט, ומה מצוה איכא בזה.

תשובה: מצוה להרגיע החולה.

בכי בשבת להסיר הדאגה

שאלה: כתב המשנ"ב (סי' ש"ו ס"ק ל"ח) וז"ל: מצוה שלא יחשב וכו', ומכל שכן אם יש לו ע"י ההרהור טרדת הלב ודאגה דזוהר בזה, עיין בב"י, עכ"ל. יש לשאול באופן שעי"י שיהרהר יסור ממנו טרדה ודאגה, האם מותר. (ולענין אבל איתא לעיל שאם ע"י בכי ירוח לו מותר אף בשבת, ואולי אין לדמות משם לכאן, ויל"ע).

תשובה: אולי.

עברו והכריזו בשבת אי שרי ליה בהאי

גוונא לומר שיש לו זכות בקרקע

שאלה: כתב המחבר (סי' ש"ו סעי' י"ג) וז"ל: להכריז בשבת על קרקע הנמכר שכל מי שיש לו זכות עליו יבא ויגיד, ואם לאו יאבד זכותו, אסור כו', עכ"ל. יש לשאול מה הדין באופן שעברו והכריזו, האם מותר לומר דיש לו זכות עליו או דאסור, דשמא כיון שכבר הכריזו אם לא יענה האמת שיש לו זכות שמא יוכל להפסיד זכותו. (והשאלה באופן שאחר שבת לא יקבלו טענתו דמה שלא ענה בשבת כי אסור לענות).

תשובה: לא יאמר.

מ"ט התירו לילך בכרמלית בסנדל שנפסק לו הרצועה

שאלה: בשו"ע או"ח סי' ש"ח סט"ו כ' דאם נפסקה הרצועה [בסנדל] בטל ממנו תורת כלי, ובסוף דבריו כ' דאם הוא בכרמלית מותר לכרוך עליו גמי לח, ובחצר שנשמר שם אסור, עכ"ד. ובמשנ"ב שם סק"ב כ' דהוא משום מוקצה, משמע דנפסקה החיצונה, וא"כ צ"ע מ"ט בכרמלית התירו.

תשובה: כיון שהתירו אינו מוקצה.

אם מותר לטאטות הבית בשבת כשיש

נמלים על הרצפה

שאלה: כתב המשנ"ב (סי' ש"ח ס"ק צ"ט) וז"ל: הזבובים - ובלבד שיזהר שלא יהרגם בעת ההברחה, עכ"ל. נתעוררתי לשאול כך, דבימות הקיץ מצוי נמלים על הרצפה, והנה מצד א' צריכין לכבד הבית אחר

סעודת שבת, ומאיך הרי יש נמלים על הרצפה, וכשמטאטין הרצפה מטאטין גם את הנמלים, וכמה פעמים שמתי לב שיש נמלים שמתים מזה, האם ישאיר פירורי החלה והאוכל שנפלו במשך הסעודה (וכגון בית עם ילדים קטנים שמצוי מאוד שנופל פירורים וכדו'), או"ד יטאטא. (ולכאוי זה פסיק רישא שהנמלים ימותו, רק דהוי פס"ר דלא ניחא ליה, וגם יל"ד מצד שהנמלים הם מוקצה, ואיך מזיזין אותם כשמטאטין הרצפה). מה יעשו.

תשובה: אינו פ"ר.

עצמות שנתפרקו מהבשר למה אי"ז נולד

שאלה: כתב המשנ"ב (סי' ש"ח ס"ק ק"י, ובשעה"צ ס"ק צ"ג) דיש מחמירים שאם העצמות נתפרקו מהבשר בשבת ה"ז נולד ואסור לטלטלם, עכ"ד. ויש לשאול למה הוי נולד, הרי הבשר והעצמות האלו עומדים לכך מער"ש שיאכלו הבשר וישארו העצמות, ועוד דכך הוא הדרך שאוכלים הבשר, וממילא נשארים עצמות, ולמה הוי נולד.

תשובה: לא הי' מגולה ונתגלה.

בהיתר טלטול מקצת בשר הנשאר על

העצמות

שאלה: כתב המשנ"ב (סי' ש"ח ס"ק קי"ד) וז"ל: לאפוקי אם נשתיר מקצת בשר על עצמות מותר לטלטל אותם אגב בשר, עכ"ל, ובשעה"צ (ס"ק צ"ד) ציין ריא"ז ומאירי ופשוט, עכ"ל. ולכאוי כיון שהבשר הוא מועט א"כ העצמות זה העיקרי, וכיון שכן מה שייך לומר 'אגב' שמותר לטלטל העצמות שהוא העיקר אגב הבשר שהוא הטפל.

תשובה: הבשר לעולם עיקר.

אם יציל את חברו מאיסור טלטול ע"י

עקירה והנחה ברה"י מבלי הנחה ברה"ר

אפילו באופן שיתכן להיות סכנה אם לא יעשה ההנחה

שאלה: או"ח סי' ש"ח. בענין טלטול היינו בדירת אירוח [המיוחדת לחדרים] ממול בנין בית החולים איכילוב בת"א, וכשהלכנו לביה"ח [וכן בהיפוך] הוצרכנו לחצות כביש ראשי [ומסופקני אם יש לו דין של רשות הרבים, כי עוברים שם הרבה מכוניות בכל יום, ויתכן שבסכ"כ עוברים שם ביום ס' ריבוא], והלך עמי אברך א' שסמך על העירוב העירוני שמקיף את כל העיר, ולקח עמו חפצים [שעון על ידו ויין לחולה וכו'], וכשהלכנו יחד מהבית לביה"ח רציתי להצילו מטלטול עי"כ שנלך מבלי לעצור בדרך, באופן שיהי' עקירה והנחה ברה"י מבלי הנחה באמצע, אבל כיון שהי' שם כביש ראשי עברו שם מכוניות רח"ל, ולכן לא הי' זה ודאי שיהי' אפשר לעבור הכביש מבלי שהמכוניות יצטרכו לעצור, והיינו שע"כ הי' הנחה [וכמו שבאמת הי' שעצרו בשבילנו, כי רציתי להצילו מהנחה שלא יעבור על איסור טלטול]. ונסתפקתי מה עדיף, האם להצילו מטלטול, או האם לעבור הכביש מבלי שהמכוניות יעצרו, ולא ינצל מטלטול, כי עי"כ מוכרח לעשות הנחה. ומ"ט.

תשובה: חשש פיקו"נ.

אהרן בהג"ר יעקב הלוי שליט"א גרנדש - זכרון יעקב

מכתבים ותגובות

א' שהאריך בזה בטוב טעם, שבספר רב פעלים לבעל הבן איש חי [א"ח ח"א סי' ל'] כתב להתיר, כיון דהוה כחוכא להתיר בכל שבתות השנה, ולאסור בשבת שחל ביו"ט, יעו"ש מה שהביא כזאת מדברי הצ"ח ר"פ אלו דברים, אכן בביאור הגר"א ס"ס תקפ"ח ובאו"ש פ"ב שבת מבואר דלא פלוג רבנן, ויעוין בקבא דקשייתא סי' ס"ד שצידד להתיר, יעו"ש, והדעה הרווחת בדעת האחרונים היא כדעת הגר"א הנ"ל.

ובשואל ומשיב מהדו"ח ח"א סי' ס"א הביא סמך מחודד מהא דאיתא בשבת [דף ל:] שדוד המלך מת בשבת, ושאלו שם את החכמים ביום זה האם מותר להאכיל נבילה לכלבים, וכפי הנראה שהספק היה האם קי"ל כר' יהודה דהוה מוקצה [לפי שבבין השמשות לא חזי לכלבים, הואיל ונתנבלה בשבת, והוה כנולד], והכריעו החכמים כר"ש דאין מוקצה, והרי בתוס' חגיגה [דף זי.] הביאו מהירושלמי דודו מת בעצרת, וא"כ חזינו דאף ביו"ט שחל בשבת קי"ל כר"ש, ובפשוטו י"ל דחומרא זו שהחמירו ביו"ט נתחדשה אח"כ בזמן רבי, ואכ"מ.

והנראה לדון להתיר עפ"י מה שהעלה באור שמח בשבת ויוה"כ חלות אחד של יום הוא של שבת ויה"כ, ועפ"י העלה דלא כדעת הגרע"א שכתב דבשבת יה"כ מי ששכח צריך לקדש, ובאו"ש כתב דמאחר דיום אחד של קדושת שבת יה"כ אין דין קידוש, וא"כ לפי"ז נראה דה"נ יש לדון דמאחר דשבת ויו"ט יום קדוש אחד הוא, אי"כ דינו ככל שבתות השנה דאין איסור מוקצה, זולת אם נימא לחלק, דלענין קידוש אנו דנים את עצם קדושת היום, וקדושת היום מתמוג בשבת עם יה"כ גם יחד, ודין הקידוש חל על קדושת היום, משא"כ איסורי מלאכה ודין מוקצה נתפס במסויים על דין השביתה של הגברא, ובזה יש ב' שביתות חלוקות, שביתת שבת לחוד, ושביתת יו"ט לחוד, ויש לפלפל.

ביקרא דאורייתא

מרדכי קרליבך - ירושלים

למע"כ מערכת "אליבא דהלכתא" בעיה"ק ירושלים תובב"א, שלום וברכה וכו"ס. בנועם קיבלנו את גליון ז' המפיק מזן אל זן אור יקרות מאורה זו תורה (מגילה דף ט"ז ע"ב), ואין די דיו בקולמוסי להביא את רגשי הוקרתי על האי גליונא המלא וגדוש באוצרות בלומים (עיין גיטין ס"ז ע"א) הנחמדים מזהב ומפז, וכדרכה של תורה אבוא בזה באיזה הערות שנתעוררתי לפום ריהטא.

חמין במוצאי שבת מלוגמא

ראיתי דנשאל מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ע"י רש"י בן שמעון שליט"א אם יש מקור או רמז למ"ש הסובל מעצבות ישתדל להדר בסעודת מלוה מלכה, וכתב לו מו"ר שליט"א וז"ל: "וסימנך המחבש לעצבותם, ר"ת מים חמים במוצאי שבת", ע"כ.

איברא דבספרי זבח משה (סימן ג') הבאתי בעזה"י מהכה"ח (סימן ש') דמייתי מספר דברי יצחק (אות ד') דפירש ר"ת דמחבש באופ"א, והיינו דלדעת"י פת חמה הו"א מלוגמא, והאוכלה ניצל מעצבות, ונרמז זה במ"ש ומחבש לעצבותם, מחבש ר"ת חמין במוצאי שבת מלוגמא, וזהו דנסמך לעצבותם לרמזו דהחמין רפואה לעצבות, עיי"ש. ומיהו אפשר דהא דנקט הדברי יצחק פת חמה לאו בדוקא הוא, דהא אי"י "חמין" הכולל אף מים חמים, וכמש"כ רש"י בשבת (דף קי"ט ע"ב). ועיין מה שכתבנו בגליון נ"ג מעיקר ענין חמין במו"ש.

והנני לכתוב בזה עובדא נפלאה שחזיתי אצל מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בסעודת מלוה מלכה דפ' וארא תשע"ב לפ"ק, דהנה בשבוע

ילד שנשבר לו משחק בשבת, והוא בוכה ורוצה שיחקנו לו, האם מותר לומר לו שאסור היום לתקן ומחר נתקן או שמחר נקנה

ראיתי מה שכתב הרב חיים קוגל ב"אליבא דהלכתא" גליון נ"ו עמוד קנ"א להתיר לדבר בשבת דברי חול שיעשה למחר מלאכה אם הוא נצרך לשבת עצמה, שלשיטתו יסוד האיסור שאסור להתעסק בשבת בשביל חול הוא משום כאילו כל מלאכתו עשויה, והביא ראיה מהא דסימן שכ"ג שמותר לומר למוכר בשבת נמדוד הכלי למחר. וראיה זו דחוויה, דשם מיירי המשנ"ב בענין אוכל שהוא מצרכי שבת בעצמם, והוא גדר של דחוויה בשביל צרכי שבת, ואין ראיה מזה לענייננו, ולפי דרכינו למדנו שילד שנשבר לו משחק בשבת, והוא בוכה ורוצה שיחקנו לו, אסור לומר לו שאסור היום לתקן ומחר נתקן או שמחר נקנה, והוא מצוי מאוד, ולא כדעתו של הרב חיים קוגל שהתיר בזה.

ב. ש. - ירושלים

לכבוד "אליבא דהלכתא" שלום וכו"ס. ראיתי בגליונכם הנכבד נידון אודות איסור סוחט בשימוש במגבוני בד בשב"ק, ותמוה מאד אחרי שהדבר מפורש ברמ"א (סי' תרי"ג סעי' ט') וז"ל: ואסור לשרות מפה מבעו"י ולעשות כמין כלים נגובים ולהצטנן בה ביוה"כ, דחיישינן שמא לא תתנגב יפה ויבוא לידי סחיטה, עכ"ל. ופשוטו כביעתא בכותחא דמגבונים שלנו שהם כלים שאינם נגובים, אסור באיסור דאורייתא דפס"ר דניחא ליה שיסחט, ואין מי שמתיר בזה.

הכותב למען קדושת שבת קדשנו

י. א. - מודיעין עילית

דבר השאלה בתשובות מרפסן איגרי גליון נ"ז אות ב' על השלטי גיבורים, איך יתכן שאשה תפשוט פאה נכרית שלה ברשות הרבים, ומהיכי תיתי לומר שיש לה כיסוי מתחת הפאה שאינה יכולה להוריד, והגר"נ קופשיץ השיב זו קושיא אלימתא. נראה לומר בדרך נכון ופשוט להצדיק דברי רבותינו האחרונים, שהנה זה ודאי דכבר בזמן חז"ל היו נשים מחמירות על עצמם חומרת הזוהר שלא לילך בגילוי ראש בבית, דאל"ה היו כל קללות הזוהר שגרמא עניותא ובניה לא מתחשבין בדרא, וגרמא לסטרא אחרא דלדבוקן בה וכו', אלא מוכרח שהיו נוהגים כקמחית (אלא שהיא דקדקה בזה ביותר), אמנם גם לזוהר פשוט בלשונו שבביתה אין דין כיסוי הראש אלא שלא יהיה מגולה, ולכן אף שאסור לילך ברה"ר עם מטפחת (ללא רדיד), כמבואר בשו"ע באבן העזר סימן קט"ו (ועיין בזה בביו"ט סימן ע"ה ד"ה מחוץ לצמתן בקטע ודע וכו'), שההולכת עם מטפחת לכד ברה"ר היא עוברת על דת יהודית ותצא בלא כתובה, מ"מ בביתה יש להקל לילך עם מטפחת, אבל כשהיתה יוצאת החוצה היתה מוכרחה ללבוש על המטפחת כיסוי, שהרי אסור לצאת ברה"ר עם מטפחת, ולכן לבשה פאה נכרית שלא תתראה ברה"ר עם מטפחת שזה אסור מדינא כנ"ל, ולכן חוששים שמא תסיר את הפא"נ שהרי לא תתבייש שממילא לא יראו שערותיה, שהרי היא מכוסה במטפחת.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

דבר מה שהעירו בדיון יו"ט שחל בשבת, לענין מוקצה, דהנה בביצה [דף ב.] מבואר דהלכה כר' שמעון בשבת דאין דין מוקצה, והלכה כר' יהודה ביו"ט כדי שלא יבוא לזלזל בזה, והאריכו האחרונים בדיון יו"ט שחל בשבת האם החמירו בזה משום יו"ט דלא פלוג רבנן, או דכל מה שהחמירו חכמים ביו"ט הוא כדי שלא יבוא לידי מכשול, ומאחר דגם שבת הוא חמור לא יבוא להכשל, ויעוין בשלמי תודה שבועות סי'

דהמהרי"ל גופיה מוכח דלא כן, שהרי הטלית דימי החול כיון דמשתמשין בה בכל יומא מתבליט טפי מדשבת, ואעפ"כ ייחד המהרי"ל ז"ל טלית לש"ק, ומוכח דלא חיישינן להא, עיי"ש. ומידידנו האברך המופלא מוהר"ר חיים דוד שבילי שליט"א שמעתי ליישב דבש"ק איכא גם להא דזה אלי ואנוהו, וגם להא דוכבדתו וכו', ע"כ.

ראיתי להביא מדברי מאור גולת תימן בספרו הבהיר "שתילי זתים", או"ח סימן י"ג, וז"ל: הא דאמרינן אם נודע לו וכו' ל"ש בין למי שלובשים אותו למלבוש וליכא ביזוי בהסרתו כגון במדינות אלו, לבין מי שאין לובשים אותו למלבוש וליכא ביזוי בהסרתו, דלא פלוג רבנן בין טלית לטלית (ב"י), ולפי זה יש ללמוד לדין [תימן] שלובשים שני טליתות גדולים זע"ז כיון דלא פלוג (נ"ל), ע"כ. וזהו מלבד הטלית קטן שאת זה נהגו ללבוש תחת הבגדים, וכמבואר ברבינו סימן ח' שכתב וז"ל: ומנהגינו ללבוש תחת הבגדים, וכ"כ מ"א בשם כתבי האר"י, וכ"ד שכ"ג ב' ל"ח, ע"כ. ומש"כ רבינו שלובשים שני טליתות גדולים זע"ז, מיירי בשבת דבזה איירי סימן י"ג, וזהו שהיו לובשים כל השבוע טלית במשך כל היום, ובשבת לא הורידו מעליהם אלא הוסיפו עליה טלית של שבת קודש, ואפשר דבכ"י אתי שפיר טפי. ומפי הגאון רבי יוסף צוביירי זצוק"ל שמעתי שטלית של חול עשו הקשרים והכריכות כדעת הרמב"ם, לפי שהיו משתמשים בטלית לצרכיהם כגון להניח בזה פירות וכדומה, אבל בשבת שלא היו משתמשים בטלית תשמיש של חול, עשו הכריכות והקשרים כמנין הו"ה, עשר, חמש, שש, חמש, ואפשר דגם משום כך הוצרכו טלית נוספת לשבת, ובין כך לא הורידו מעליהם טלית של חול. עוד ראיתי להעיר, דלכאורה עיקר דין וכבדתו מדברי נביאים, שמכבדו בכסות נקיה, וזהו בגדים שאדם לובש בהם, שאם לא עשה כן לא קיים עשה מדברי נביאים של וכבדתו, אבל טלית נראה דהוי בכלל וכבדתו, דהיינו אם עשה טלית מיוחדת לשבת קודש קיים וכבדתו, אבל אם לא עשה טלית מיוחדת לשבת לא ביטל מצות עשה מדברי נביאים וכבדתו, ואפשר דזהו גופא הנידון כאן אם ככה"ג שזה רק בכלל וכבדתו אם עשה כן, אם עדיף מדין זה אלי ואנוהו של כל השבוע. וענין זה מצאנו שנחלקו חכמי ורבני תימן גבי מה שנוהגים שלא להסתפר בימי העומר, שהנוהגים להסתפר בכל יום שישי לכבוד שבת קודש, דמותרים הם להמשיך במנהגם להסתפר כל יום שישי גם בימי הספירה, וכן דעת המהרי"ף זצוק"ל תלמידו המובהק של רבינו, וכן דעת רבינו השת"ז כפי שהעיד המהרי"ף זצוק"ל שימשיכו במנהגם להסתפר כל יום שישי גם בימי הספירה, אבל בספרו "שתילי זתים" סתם הענין, דמשמע דסובר שלא יסתפרו כלל בימי הספירה, וגם לכבוד שבת אין מסתפרין. ועיקר טענת המהרי"ף זצוק"ל, שדין וכבדתו עשה מדברי נביאים עדיף על מנהגא דאין מסתפרין, והחולקים עליו וכן משמע דעת רבינו בספרו "שתילי זתים", נראה דס"ל דכיון שאין זה עיקר כבוד שבת, אלא שאם מסתפר הוי בכלל כבוד שבת, אבל אם לא הסתפר לא ביטל עשה מדברי נביאים של וכבדתו, שפיר יש לנהוג שאין מסתפרין כלל בימי הספירה, וגם לכבוד שבת אין מסתפרין.

ומידידי הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך) שמעתי לומר, שגם הסוברים שיש על הטלית דין וכבדתו בשבת קודש, ובעי טלית מיוחדת לשבת, נראה דלא בעי טלית נוספת מיוחדת ליו"ט, והגם דאיתא דבגדי יו"ט יהיו יותר טובים משל שבת מדין שמחה, וזהו בעיקר הבגדים שאדם לובש בהם, ויש לעיין.

ביקרא דאורייתא

הרב חזקיה ברה"ר דחבש - רב ק"ק "שתילי זתים"

ראש העין, ומח"ס שתילי זתים עם פירוש באר

מרים ג' חלקים

בענין שתיית נשים מכוס הבלדה

בגליון נ"ז עמ' קע"ה הביא הרב שלמה ידידיה בן שמעון ששאל את הגר"ח קניבסקי שליט"א "מפני מה הקפידו שלא ישתו הנשים מיין הבלדה", והשיב הגר"ח ק"ק "שלא יצמח להם זקן". והנה בתחילה היה קשה לי להאמין שתשובה זו יצאה מתחת יד הגר"ח ק"ק שליט"א, וכן הגיבו אחרים כשהראתי להם זה, אך אח"כ ראיתי שכבר הביא זאת הרה"ג הנ"ל בגליון נ"ב עמ' קט"ז הע' 176, ובגליון נ"ג עמ' קכ"ו הוסיף ע"ז וז"ל: "וכעת שאלתי למורנו שליט"א מקורו מנין, והשיב - כך אומרים העולם". אמנם זה תמוה טובא מדוע נקט הגר"ח ק"ק את טעם "העולם" שאין לו שום מקור, כאשר ישנם לזה טעמים המפורשים באחרונים, וכפי שהביא הנ"ל בגליון נ"ב שם, ועי' ג"כ בדברי הגר"א דבורקס שליט"א בגליון נ"ב עמ' כ"ג שהרחיב בטעמי מנהג זה. ואציין שראיתי בשם גדול אחד ואינני זוכר מי, ששאלוהו האם נכון מה שאומרים העולם שמי ששותה בהבלדה צומח לו זקן, והשיב שההיפך הוא הנכון, שמי שצומח לו זקן הוא שותה בהבלדה.

שאל אסולין - גבעת שאול

בדין משקפיים שנתפרקו ונאבד הבורג

ראיתי בגליון האחרון שיש שכ' שזכוכית של משקפיים שנפלה, וכן ידית של משקפיים שנפלה, אם נשבר או נאבד הבורג מותר להשתמש במשקפיים, ולמדו כן מהא דהתירו בספסל דבנשבר הרגל או אבד מותר לטלטל.

יש לציין שבספר הלכות שבת בשבת ח"ב עמ' מ"ט כתב בשם הגריש"א שליט"א דאף אם נאבד הבורג אסור לטלטל שמא יתקע, ואין ללמוד כלל מדין ספסל דכל ההיתר של הט"ז הוא דוקא בספסל, דהנדון על הרגל עצמה שיחברנה, ובזה צריכים לאומן שיעשה חדש ולא גזרו, אבל כאן שנאבד הבורג יחברנו בבורג אחר כמו כל שמא יתקע במסמרים ויתדות, דאין נפק"מ באיזה מסמר יחברנו. וכמו"כ כ' שם ידידת שנתפרקה אסור להחזירה אפי' באופן רפוי [ע"י חוט וכדו'], גזירה שמא יתקע, לפי שדרך לתקוע הידית עם בורג, ואע"פ שאבד הבורג לא פלוג חכמים בזה, ובספסל הגזירה על הטלטול שמא יתקע, וע"ז כ' הט"ז דאיסור זה של טלטול שמא יתקע שהחמירו בו, שהרי הוא לא מתעסק בתקיעה וראוי הוא לשימוש בלא זה, בזה אם צריך אומן עד שיעשה רגל חדשה אין לנו לגזור על זה, דכולי האי לא טרח, ואפשר לטלטלו דראוי לסמוך על דבר אחר, אבל כאן הגזירה על חזרת הדלת או החלון שמא יתקעו במסמרים, מה לי מסמר זה או אחר, דאף אם מסמר זה נאבד חיישי' שיביא מסמר או בורג אחר, ורק בספסל דרגל אחר לא ראוי, ולעשות רגל אחר ל"ג, בזה התיר הט"ז, וכ' דכן שמע גם מהגריש"א בפשוטו דלא פלוג רבנן בזה. יעו"ש עוד מה שהראה מלשון הט"ז. והרי זה כאור חדש בענין זה במה שדימו רבים כל דבר לספסל.

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

אם יש לייחד טלית לשבת קודש

בגליון תשרי-חשוון תשע"ב בעמוד פ"ט, ראיתי להרב משה חליוה שליט"א שכתב וז"ל: הנה יש לדון בעיקר הא דנהגו העולם לייחד טלית לשבת קודש, ולעיל דהבאנו דלמהרי"ל היה טלית לשבת, אכן לא נתפרש בזה אם הטלית צריכה להיות מהודרת טפי מהטלית בימי החול וכו', איברא דחזי הוית למרן הגרש"ז אויערבאך זלה"ה בספרו הליכות שלמה (תפילה), פ"ג בדבר הלכה אות כ"ד) דכתב דאם אפשר טוב שיהיה לו טלית אחרת לשבת, והביא להקשות ע"ז ממרן הגר"י סרנא זלה"ה, דאם נימא דהטלית דשבת קודש בעי שתהיה מהודרת טפי מדחול, א"כ אמאי יחדיה לש"ק לבדה, הא אחז"ל התנאה לפניו במצוות טלית נאה וכו', וכתב הגרש"ז זלה"ה דמעובדא

זה הי' מו"ר מרן שליט"א בביה"ח ר"ל, ובשלהי השבוע חזר לביתו, וראיתי דבאמצע הסעודה ביקש כפית, ולקח עמה מעט משקה מכוס התה דנוהג לשותת הימנו מעט בכל סעודת מלוח מלכה, ורחץ בזה ידיו, ושאלוהו למו"ר שליט"א לבאר פשר דבר, ואמר מו"ר שליט"א חמין במוצאי שבת מלוגמא ברחיצה ושת", וכוונתו לרש"י הנ"ל ע"ש. ומאז החל מו"ר שליט"א לנהוג כן בכל שבוע, ושאלתי למו"ר מרן הגר"ח שליט"א אם צריך רחיצת כל הגוף, וכמדוי' דהשיבני דאין לזה שיעור, ושאלתי אם אפילו בקצת סגי, והנהן בראשו דכן (ובאמת דבאותה העת רחץ במעט חמין כדי כפית וכו', ואעפ"כ שאלתי זה להעמיד השמועה על מכוונה). ומאי דלקח מו"ר שליט"א המשקה בכפית ולא שפך מן הכוס לידיו, אפשר דהוא לפי דאין שותין משיורי רחיצה, והרי הדרך בביתו דמו"ר שליט"א דאחר ששותה מכוס המלוגמא טועמין ממנו המסובין דשם. ובעיקר הך דינא דאין שותין משיורי רחיצה, עיין הוריות (י"ג ע"ב), ובמה שהאר"ק בכ"ז בספר שמירת הגוף והנפש לר"ח לרנר שליט"א (סימן מ"ט), ע"ש. ושבו שאלתי למו"ר הגר"ח שליט"א אם מה דלקח בכפית הי' בכדי שלא יהי' הנותר שיורי רחיצה, ואמר לי דכן.

בהא דאין הנשים טועמות מיין הבדלה

עוד ראיתי דנשאל מו"ר מרן הגר"ח שליט"א ע"י הרש"י בן שמעון שליט"א בטעם הענין דאין הנשים טועמות מיין הבדלה, וכתב לו מו"ר שליט"א "שלא יצמח להם זקן".

הנה עיין במשנ"ב סימן רצ"ו (סק"ו) דמיייתי מהמג"א (סי' רצ"ו סק"ד) דנהגו הנשים שלא לשתות מכוס דהבדלה, וע"ע משנ"ב (סק"ק ל"ה), ומקור דברי המג"א ממ"ש בשל"ה הק' (מסכת שבת תורה אור אות צ"ט) דכתב וז"ל: עוד כתב (תולעת יעקב, סוד מוצאי שבת, אות כ"ב) וזה לשונו: וכבר ידעת מה שאמר רובתינו ז"ל בברכות (מ' ע"א) בסוד העץ שחטא בו אדם הראשון, גפן היתה, ואמרו (בראשית רבה פי"ט ס"ה) מלמד שסחטה ענבים ונתנה לו, והם "סורי הגפן נכריה" (ירמיה ב' כ"א), "קִבְּצַת כּוֹס הַתְּרַעְלָה" (ישעיה נ"א י"ז). כוס חמתו, וכנגד זה בא לאשה דם נדות סוד הוזהמה שהטיל הנחש בחוה (שבת קמ"ו ע"א), ולפי שנתכונה להבדל מאדם על ידי היין, אין הנשים טועמות יין של הבדלה, ע"כ.

ולפום פשטי' משמע דכל הקפידא דאינה טועמת מכוס דהבדלה, הוא דוקא כשמבדיל על יין, אך אילו לא הי"ל יין והבדיל על שכר (שלא הופק מענבי גפן) דשפיר שרי להאשה למיטעם מיני, וצ"ע.

ובספר נתיבות המערב לר"א ביטון שליט"א (מנהגי ש"ק אות ר"א) מיייתי טעם נוסף להא דאין הנשים טועמות מכוס דהבדלה במו"ש, משו"ת קרית חנה דוד להגאון רבי דוד הכהן סקלי זלה"ה (ח"ב סימן ל"ז), דחווה סחטה ענבים ונתנה לאדה"ר, ובוזה גרמה לתערובת טוב ברע, ובהבדלה אנו מבדילין בין האור לחושך ובין הקודש לחול, ומשום שהיא גרמה לתערובת אינה טועמת מן היין, ע"ש. ועיין בספר טעמי המנהגים (עניני שבת אות ת"ז) דנקיט בטעמא דמילתא לפי דחווה כיבתה נרו של עולם, ע"ש [ובס' נתי"ה הנ"ל כתב דיש נשים שכן נהגו לשתות מכוס דהבדלה, אכן טרם מצאתי מקור לזה וצריך חיפוש].

ומספקא לן לפום האי טעמא דכי' הקרית חנה דוד, היכי הוה דינא בהבדלה דמשבת ליו"ט, אי מותר לאשה לשתות מכוס דהבדלה כיון דהיא הבדלה מקודש לקודש, או"ד דכיון דמתחילה מזכירין המבדיל בין קודש לחול וכו' לא תשתה אף הכא, והי' מקום לדון בזה דבמתני' חולין (כ"ו ע"ב) אי גבי יו"ט דחל להיות במו"ש דמבדילין בין קודש לקודש, ובגמ' איפלגו היכא אמרינן המבדיל בין קודש לקודש, דלר"י ור"נ הוא בחתימתה, ולרב ששת ברי' דרב אידי אמרינן לה אף בפתיחתה, ולית הלכתא כוותי', ופירש"י ז"ל: ולית הלכתא כוותיה - שהרי למנות סדר

הבדלות הוא בא בתחילה, ע"ש. וע"ע ברש"י ד"ה סדר הבדלות. ומן האמור נמצאנו למדין דאין בהזכרת החול בריש נוסח ההבדלה משבת ליו"ט קישור לעצם הבדלת היום, רק דסדר הבדלות הוא מונה, וא"כ ההבדלה דמשבת ליו"ט כולה קודש, ולפי"ז תוכל האשה לשתות מכוס דהבדלה משבת ליו"ט. ומ"מ יל"ע, דאפשר דכיון דסו"ס מזכירין בפה הנוסח המבדיל בין קודש לחול, והוי מטבע ונוסח ההבדלה, אין ראוי שתשתה מכוס שהזכירו עליו מה שגרמה איהי, ואכתי צ"ע.

ועיין בספר לקראת שבת להר"ש ברוך שליט"א (ח"ב פרק ל"ג עמוד ת"ז) דנקיט עוד ב' טעמים למה דאין הנשים שותות מיין דהבדלה, ע"ש, ובשלהי דבריו מיייתי מספר מעשה איש (ח"ה עמוד צ"ג) משום מרן החזו"א זלה"ה דמה דהעולם אומרים שאשה שתשתה מיין דהבדלה יגדל לה זקן, צ"ל להיפך, והיינו דרק מי שיש לו זקן (ר"ל איש) שותה מיין דהבדלה.

אמנם כששאלתי מהגה"צ רבי שריה דבליצקי שליט"א אם יש מקור למחל שאומרים שאשה שתשתה מיין דהבדלה יצמח לה זקן, אמר לי הגה"צ רבי שריה שליט"א: "כך מקובל, אבל זה דברים בטלים". ולענ"ד הגם שאיני ראוי וכדאי נראה להוסיף טעם לשבח בהא דאין הנשים טועמות מיין דהבדלה, והוא בהקדים מה שכתב מרן הגר"ח זלה"ה בבן היודע עמ"ס שבועות, אמ"ש בגמ' שם (י"ח ע"ב) ארחב"א אר"י כל המבדיל על היין במוצאי שבתות הווין ליה בנים זכרים וכו', וכתב הבן היודע ז"ל: "נראה לרמוז בס"ד אותיות יין המילוי שלהם [י"ד יו"ד נו"ן] כמו אותיות הפשוט, שהם גם כן עולים יין, דהוא"ו שבתוך נו"ן אינו יוצא במבטא, ולכן זה הבדיל על היין שתוכו דומה לברו, יזכה מדה כנגד מדה דהולד היוצא ממנו יהיה לו זכר כמותו. והא דזוכה לדבר זה בין של הבדלה, מפני דיין של הבדלה הוא נתקן לכבוד שבת, **שהוא בסוג זכר שמשפיע להבדילו מן ימי החול שהם בסוג נקבה**, שמשפיעים מן השבת שהוא זכר, כי כל משפיע נקרא זכר וכל נשפע נקבה, ולכן זוכה לבנים זכרים שהם משפיעים, ולא נקבות שהם נשפעים, עכ"ל, וע"ש בכל דב"ק. המורם מדברי הגר"ח ז"ל דקישור היין שייך לזכר ולא לנקבה, ולהכי י"ל דאין הנשים טועמות מיין דהבדלה לרמוז לבחינת ההבדלה הנוכרת, והה"ב (הא דשותות מיין קידוש דש"ק יש לחלק, וק"ל).

ומיהו כל הא דכתיבנא דאין האשה טועמת מיין דהבדלה, זהו דייקא ככה"ג דיש לה ממי לשמוע הבדלה, אכן בדלית לה ודאי דתבדיל לעצמה ותשתה, וכ"כ האחרונים ז"ל. ויתירה מזו כתב הבן איש חי (ש"א פרשת ויצא אות כ"ב) ז"ל: מיהו נראה לי דאם האשה יודעת לברך, טוב שתברך ותבדיל לעצמה, דאין הנשים בני סמכא לשמוע הברכה מתחילה ועד סוף מפי המבדיל, עכ"ל. ובעיקר חיוב הבדלה בנשים, עיין מה שהאר"ק בזה מרן הגר"ח ז"ל בברכי יוסף סימן רצ"ו (סק"י), ובמחזיק ברכה (שם אות ה'), ובספרי דרבנן הרחיבו בהא טובא, ואכמ"ל.

אם בבהמ"ז דמלוח מלכה אומרים מגדיל או מגדול

בגליון נ"ג כתבנו בין השיטין לדון אם בבהמ"ז דמלוח מלכה אומרים מגדיל ישועות מלכו או מגדול, ע"ש מה שהבאנו ממו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ובעז"ה דמצאתי עתה דרך העברה בספר קמח סולת להגאון רבי יהודה עלי זלה"ה דכתב בדיני הבדלה (אות כ"ט) ז"ל: ובברכת המזון יאמר מגדול ישועות מלכו כעין של שבת, עכ"ל.

ושאלתי זה להגה"צ המקובל רבי שריה דבליצקי שליט"א היכי אמרינן, ואמר לי: "אינני יודע, כנראה מגדול", ושאלתי איך איהו גופי' נוהג, ואמר לי: "אני לא מגיע עד לשם, אני מסיים לפני כן, אבל כנראה מגדול", ובפעם אחרת ביאר לי הגה"צ רבי שריה שליט"א כוונתו דסיום הברכה הוא באל יחסרנו, ואח"כ זה רק מנהג (אך לגופו של ענין הורה לי להמשיך כפי שאני נוהג).

ומו"ר הגה"צ רבי יעקב אדלשטיין שליט"א אמר לי דיש נוהגים כך ויש נוהגים כך. ושאלתי איך מנהגו, ואמר לי מו"ר הגר"ח שליט"א "מגדיל".

גר קטן שמל וטבל ומיחה לכשהגדיל, אם כשרוצה לחזור לדת ישראל צריך הטפת ד"ב

אפריון נמטי' להר"ח הלוי בירנבוים שליט"א שהאר"ק עינינו במה דנסתפקנו בגליון נ"ה בגר קטן שמל וטבל ומיחה לכשהגדיל, אם כשרוצה לחזור לדת ישראל בעי' הטפת דם ברית או לא, ומיייתי מיידו רש"ז כהן שליט"א דבמנ"ח (מצוה ב' אות כ"ג) כתב להדיא דאין צריך, ע"ש.

ובאמת דבגליון שם הבאנו דמו"ר מרן הגר"ח שליט"א אמר לן אהאי ספיקא "יכול להיות", אמנם מצאתי עתה דלפני כו"כ שנים כבר שאלתי זה למו"ר מרן הגר"ח שליט"א במכתב, וכתב אלי ז"ל: "כמדומה שכתבו שא"צ הטפת דם ברית", עכ"ל. ונראה דכוונתו לדברי המנ"ח הנ"ל, וע"ע במנ"ח הנדמ"ח (ע"י מכון ירושלים) מ"ש בהגהות בשולי המנחה, ע"ש.

שוב ראיתי בספר משנת הגר להגאון רבי משה קליין שליט"א (ברי' דהגה"ק בעמח"ס שו"ת משנה הלכות זלה"ה) [פי"ז ס"ק כ"ח] דפסק לדינא עפ"ד המנ"ח דאין צריך הטפת דם ברית, והרחיב בזה טובא בסימן נ"ז מספרו הנ"ל, ע"ש בכל דבריו.

הגבהת לחם המוטל ברחוב

אגב דכתבו לדון מענין איבוד פירורין וזלזול בהן, הנני לציין דשאלתי למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אם רואים לחם המוטל ברחוב על הארץ אם יש להגביהו, ואמר לי: כן, ובפ"א שאלתי אם יש חילוק בין כזית לפחות מכזית, ואמר לי מו"ר הגר"ח שליט"א: יש אומרים שגם פחות מכזית חייבים. אולם מו"ר מרן הגר"ח ז"ל שטיינמן שליט"א אמר לי דאם יש בזה כזית כנראה שכן, ואם לא אז לא.

ויש לדון בלחם המוטל ברחוב בש"ק אם יש להגביהו. ולפנ"ד יש לן בזה צדדים להכא ולהתם בדיני מוקצה, ואי מקרי ראוי והמסתעף, וצ"ע. וכששאלתי זה מהגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א ג"כ נסתפק בזה, ואמר לן דצ"ע. (וכמדוי' שמעתי דדעת מרן רשכבה"ג הגר"י"ש אלישיב שליט"א דכהאידיא אי"צ להגביה לחם המוטל ברחוב, דיש מחלות וכו', ולע"ע לא מצאתי היכן מובאים דבריו, ויל"ע).

אם יש גילוי משקין במי נטילה וברוטב שבאוכל

במ"ש הג"ר יוסף משדי שליט"א בענינא דגילוי משקין, הנה גבי מי נטילה שמניחים ליד המיטה יל"ע אם צריכין כסיו, ושאלתי זה למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ואמר לי: צריך להיות מכוסה, וכששאלתי זה ממו"ר מרן הגר"ח ז"ל שטיינמן שליט"א אמר לי דמי שמקפיד על גילוי משקין צריך לכסות את זה, ומי שלא מקפיד לא צריך לכסות את זה, ושאלתי לדינא אי בעי לכסות, ואמר לי מו"ר מרן הגר"ח ז"ל שליט"א דכדאי, וכעין זה אמר לי מו"ר הגאון הצדיק רבי יעקב אדלשטיין שליט"א דמי שמקפיד כהגר"א צריך לכסות, והוסיף מו"ר שליט"א דרובם אינם מקפידים.

ברם עיין בספר שמירת הגוף והנפש להר"ח לרנר שליט"א (פרק מ"ד סק"ו) דכתב דיש מהאחרונים (ארה"ח, כה"ח למהר"ח פלאגי ז"ל, מור וקציעה, שו"ת לב חיים) דס"ל דגם בזמן הזה אין להשתמש במים מגולין לנט"י דשחרית, אך הפרי תואר סימן קט"ו (סק"ב) והברכ"י כתבו דאף המחמירין בגילוי בזמן הזה, במי נט"י דשחרית א"צ להקפיד אגילוי, ע"ש.

ובבחרותי שאלתי למו"ר מרן הגר"ח ז"ל שטיינמן שליט"א אם יש גילוי משקין ברוטב שבאוכל, ואמר לי מו"ר מרן הגר"ח ז"ל שליט"א "מסתמא כן, אנחנו לא מחמירים היום", ושאלתי ולא מחמירין כהגר"א, ואמר לי מו"ר הגר"ח ז"ל שליט"א דרוב העולם לא מחמירים (והוסיף בחיוב דלבחור קשה לבצע את זה, ושאלתי אם את הגילוי משקין, וא"ל דכן).

אם סביבון הוי מוקצה בש"ק

במאי דנסתפק הרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א אם סביבון הוי מוקצה בש"ק, יעויין בספר לוח המוקצה השלם להגר"ר יהונתן בן צור שליט"א בעמח"ס שלמי יהונתן (אות מ' משחקים בערך סביבון), דכתב דסביבון מלאכתו להיתר, אך אם הוא סביבון דמאיר ומנגן ומצייר וכיוצא בזה הוי מלאכתו לאיסור שאין בו היתר. ושורר דעמד בזה בשו"ת מקדש ישראל על הלכות חנוכה להגר"ר ישראל דוד הארפענעס שליט"א (סימן עד"ר), וע"ש שהאר"ק בכמה פרטים בזה. אכן נלע"ד דכאן בא"י דאין המנהג לשחק עמו במעות וכיו"ב, רק סתם משחקין בו הנערים להנאתו, שפיר הוי מלאכתו להיתר כמש"כ בלוח המוקצה, ודוק.

אם ביצה חיה הוי מוקצה בזה"ו והמסתעף

במדור שיח הלכה הובא דנסתפק הר"א שקלאר שליט"א במ"ש בשו"ע או"ח סי' ש"י (סעיף ב') דביצים שתחת התרנגולת שרי לטלטלן, אם גם בזמן הזה נחשב ביצה חי' לאוכל, או"ד דכיון דרובא דאינשי מאים עליהו לאכלן חיים, אי"כ נימא דדמו לבשר ודגים חיים דהווי מוקצה מחמת גופו לפי שאינם עומדין לאכילה, ושאל זה למו"ר מרן הגר"ח שליט"א, והשיבו מו"ר שליט"א "אינו מוקצה".

ובענייני לא זכיתי להבין מעיקרא מאי מספקא ליה להשואל עד שכתב להסתפק אם דינו דהשו"ע אף האידנא, הלא פשיטא וברירא דאף בזמן השו"ע גופי' רובא דעלמא לא אכלו ביצים חיות וסלדו מהם, דעיין שו"ע יו"ד סימן קי"ג (סעיף י"ד) דכ' ז"ל: ביצה אף על פי שראויה לגומעה חיה, אם בישלה גוי אסורה, ע"כ. ובט"ז (סק"ק י"ד) כתב הטעם דאכילה ע"י הדחק היא, ע"ש. ובביאור הגר"א שם (סק"ק ל"ז) פי' בכונת השו"ע דכ' אע"פ שראויה וכו' ז"ל: כמו שכתוב בפרק קמא דיו"ט (ביצה ד' ע"ב), וכוונתו למ"ש שם בביצה דבימא נמי חזי לגומעה וכו', וברש"י שם כ' בתו"ד שיש בני אדם גומעין כן, ע"ש, ומבואר דאף בזמן רז"ל רובא דעלמא לא אכלו ביצים חיות, רק דהיו שגמעו כן.

וכזאת מבואר בעירובין (דף ל' ע"א) אמר רב שימי בר חייא מערבין בביצים חיות וכו', וכתב הריטב"א (שם ד"ה מערבין) ז"ל: פי' חיים ממש, דזימנין דסועדין בהם ע"י הדחק, עכ"ל. וברשב"א כתב וביצים חיות ראויים הם לאכילת כל אדם, והאוכלן כשהם חיות לא בטלה דעתו, ע"כ. וכהנה וכהנה איכא לאוכוחי מדוכתינן סגיאינן. עכ"פ המבואר מזה דאף בזמן חז"ל ורבותינו הראשונים היו הביצים חיות נאכלות ע"י הדחק בלבד, וכיון דסו"ס ראויין לאכילה, ויש האוכלין אותן כן, לא הווי מוקצה.

ולענין ברכת דביצים חיות, בכתבי הארכתי בעז"ה טובא מספרי דרבנן דשקלו וטרו באורך וברוחב בהאי הלכתא, ולדינא שאלתי זה מקמי רבותינו הגדולים מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ומו"ר מרן הגר"ח ז"ל שטיינמן שליט"א ומרן הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א, וכולם פה אחד השיבוני דיש לברך הן על החלמון והן על החלבון, והסברא בזה דכל דבר אוכל שייך בו ברכה, אולם בספר פסקי תשובות כתב מדנפשיה דעל חלבון ביצה אין מברכין, רק על החלמון, דהחלבון מעורר סלידה. ובמכתב שקבלתי מהגאון האדיר רבי יוסף ליברמן שליט"א בעמח"ס שו"ת משנת יוסף, כתב אלי ז"ל: בחלבון הביצה (הלובן) לבדו בלי החלמון (הצהוב), כשהביצה חיה מסתבר לכאורה כהפסקי תשובות (סי' ר"ד אות ג') שהוא דבר מאוס שאין מברכין עליו, שהרי הוא דַבְּקָ, שאפשר להדביק בו נייר, ולא נבלע ויורד טוב לקיבה, ורק בביצה חיה שלימה מצלילים הקול של בני אדם - וצריך לנסות זאת, עכ"ל דהגאון בעמח"ס משנת יוסף שליט"א, ודוק בזה.

בבבוקי שתיה שפתחום בשבת אם מותר לשתותם

במה דהביא במדור שי"ח הלכה לדון בבבוקי

תשובות למדור "שאלות מרפסן איגרי" גליון נ"ה

בענין יציאה וטבילה בחוטי שיער

כתב השו"ע סי' ש"ג סעי' א' שאסור לצאת בחוטי צמר ופשתן שבשערה, והטעם דילמא מתרמי לה טבילה של מצוה ושלפה להו משום חציצה, ואתיא לאיתויי ד"א. ואם הם רפויים מותר משום שאינם חוצצים ולא תסירים, והגיה הרמ"א שגם ברפויים אסור אם הם מטונפים, ועיין במשנ"ב ובשע"צ מה הטעם.

וקשיא לן עד שאנו חוששים משום חציצה, נישחש מצד שרייתו זהו כיבוסו, וכ"ש במטונפים, וע"פ טעם זה אין חילוק בין רפויים למהודקים.

תשובה: לכאורה דוקא בבגד אמרי שרייתו זהו כיבוסו, ולא בחוטים.

יציאה במחט הנקובה שמעמדת בה קישוריה

שו"ע סי' ש"ג סעי' ט', לא תצא במחט הנקובה, ואם יצתה חייבת חטאת, ע"כ. ולא חילק בין מעמדת קישוריה או לא. וצ"ב מ"ש מהא דסכ"ב דפורפת על המטבע אסור רק משום מוקצה ולא משום הוצאה, וכגון שיצאה בו מערב שבת, וחזינן דמתבטל לבגד אע"ג דהוא דבר חשוב, וא"כ כ"ש שמחט תבטל לבגד כשמעמדת קישוריה, שהרי גם נקובה אינה דבר חשוב, ולא מסתבר לומר שמפני שהיא כלי אינה מתבטלת אע"פ שאינה דבר חשוב, יותר ממטבע דאע"פ שחשוב נימא שאינו כלי, וצ"ע.

תשובה: מחט הנקובה מבואר דאי"ז דרך, והוי ככל כלי שנוטלתו לצורכה דהוי משוי, משא"כ מטבע דרך הוא בכך בהכרח לשמש ג"כ כחלק מהמלבוש על אף חשיבותו.

יציאת אשה בשבת במחט נקובה

במשנה ברורה סימן ש"ג ס"ק כ"ב כתב דאשה היוצאת במחט נקובה, אפילו מעמדת בה קישוריה ותוחבת המחט בצעיף או סוגרת בה מפתחי חלוקה חייבת, משום דאין דרך להעמיד ולסגור בנקובה, ולכן הוי משוי, ודרך הוצאתה כן בחול ליתן מחטים תחובים בצעיפה או בבגדה.

והנה אמנם בשע"צ הערה מקורו ממרן הבית יוסף ושאר אחרונים, מ"מ צריך להתבונן בחידוש זה, דאכן כתב להלן ס"ק כ"ה דבמחט שאינה עשויה כעין תכשיט אפילו אם צריכה לה המחט לאיזה צורך שיהיה, כגון לחלוק בה שערה וכיוצא בהן, מ"מ הרי הוא משוי גמור, שאין אדם יכול לצאת בכל החפצים הצריכים לו כשאין לא מלבוש ולא תכשיט, עיי"ש. הכא אינו דומה, דאכן מובן מסברא דמה שיש לאדם איזה צורך בהוצאה זו להשתמש כל מיני שימושים עתידיים באותו חפץ, אין זה מצילו מאיסור הוצאה וחשיב הדבר כמשוי גמור, אבל הכא הרי היא משתמשת במחט מתחילת ההוצאה כל רגע ורגע להחזיק בה קישוריה, וא"כ איך נימא דמכיון שאין הדרך בכך הרי זה משוי, הא עכ"פ יש כאן שימוש תמידי בפועל, ובפרט אילו יצויר שלא מצאה מחט אחרת ויוצאת עם אותה מחט נקובה להחזיק קשוריה, יוצא דאפילו הכי הוי משוי, ואין לה לצאת מביתה אלא א"כ תחזיק קישוריה בידיה [ואמנם ראה בביאור הלכה סימן ש"א (ד"ה ובשאינה נקובה פטור) שכתב טעם נוסף דבמחט נקובה אין דרך להעמיד משום דמישתליף עיי"ש, ולפי"ז ניחא מעט], וצ"ע.

תשובה: לא מובן כ"כ, דמהיכ"ת דשימוש תמידי בחפץ שאין עומד למלבוש היפכנו למלבוש, דמה השייכות בין תשמיש למלבוש, וכיון שהדבר לא אורחיה בכך אי"ז חלק ממלבושו, ולא מהני צורך בו אע"פ שהוא ככל הוצאה.

מדוע כוליא לא נחשבת כחכשית

שו"ע סי' ש"ג סעי' י"א: לא תצא בכוליא, עיין משנ"ב דבמשנה איתא דחייבת חטאת, ופי' דכיון שאינה סוגרת בו מפתחי חלוקה הוי משאי, אע"ג דהוי בצורת מלבוש, דכיון דאינו אלא להראות עושר הוי משוי. וק"ל דכיון דהוא דרך הנשים לצאת כן [פשוט דאלי"כ תתבייש בזה], א"כ יאה

כפתורין דוגמתו, טוב להחמיר, וכפתור חדש לכו"ע הוי מוקצה.

אכן יעויין בספר פניני רבינו הגרי"ז הנדמ"ח להגרמ"מ הלוי שולזינגר זלה"ה (עמוד ס"ד), דכ' דהוי עובדא דראה רבינו הגרי"ז זלה"ה בש"ק ילד קטן המשחק בכפתור, ואמר לו: זרוק את הכפתור, זה מוקצה (ועיי"ש בהמשך העובדא), ועכ"פ שם לא חילק באיזה כפתור איירי, ומשמע דלדעתו דרבינו הגרי"ז ז"ל כל כפתור דאינו מחובר לבגד הוי מוקצה, ודוק.

הנני כאן קנצי למילין הגם שהי' בדעתי בל"ג להאיר ולהעיר בעוד איזהו מקומן של שבחים, אך כידוע מה שהלב חושק הזמן עושק, ואחתום בברכת הדיוט שתזכו להוסיף להגדיל תורה ולהאדירה עד ביאת גוא"צ ועד בכלל.

בהוקרה ובהערצה

משה חליוה - מח"ס ענפי משה וש"ס - אופקים

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא" שלום רב.

בענין אי שתיית נשים מיין הבדלה

בגליון נ"ז עמוד קע"ה הובא שנסאל הגאון ר"ח קניבסקי שליט"א מפני מה הקפידו שלא ישתו הנשים מיין הבדלה, והשיב "שלא יצמח להם זקן", עכ"ל. ותמהני שלא הזכיר שהמגן אברהם בסימן רצ"ו סק"ד, וכן הא"ר ותו"ש, הזכירו "שהשלה" הקדוש" כתב טעם לדבר, וז"ל בספרו (בסוף מס' שבת פרק תורה אור ד"ה ומברך המבדיל): וכבר ידעת מה שאמרו רז"ל בסוד העץ שחטא בו אדם הראשון גפן היתה, ואמרו מלמד שסחטה ענבים ונתנה לו וכו', וכנגד זה בא לאשה דם נידות וכו', ולפי שנתכוונה להבדיל מאדם ע"י היין "אין הנשים טועמות יין של הבדלה" וכו', עכ"ל עיי"ש.

כמה ספיקות בהלכות מוקצה

בגליון נ"ז עמוד קס"ה הובא מהרה"ג גמליאל הכהן רבינוב"ץ שליט"א כמה ספיקות בהלכות מוקצה, ונססה לענות על חלקם בעזה"י.

א. שאל על מחסומים מברזלים שלא יסעו המכוניות על הכביש, האם הוי מוקצה. לענ"ד אין שום סיבה שיהי' מוקצה, וכמו שמצינו בסימן שט"ו שדן השו"ע בענין "עשיית מחיצה" רק משום איסור בנין, משמע להדיא שבאופנים המותרים משום בנין, כגון שאינה מחיצה המתרת אלא העשויה לצניעות בעלמא, מותר לגמרי ולא נחשב מוקצה, והטעם פשוט שכל דבר שנצרך לשימוש בנ"א לא נחשב מוקצה, וכמו שולחן וכסא, כך מחיצה שנצרך האדם להפריד בין אנשים לנשים וכדו', וא"כ גם מחסומים אלו הם נצרכים לצורך בנ"א שלא יכנסו מכוניות למקומות מושבותיהם של שומרי שבת, והוי ככל הכלים שנצרכים לשימוש בנ"א שאין נחשב מוקצה [אמנם צריך לזיזר משום איסור בונה שלא לחבר בשבת עם ברגים וכדו' באופן האסור, המבואר בסימן ש"ג סעיף ו' עיי"ש].

ג. שאל האם להוריד כינה מהראש הוי בורר או מוקצה. דבר זה כתוב מפורש בשו"ע להיתר, וז"ל המחבר בסימן שט"ז סעיף ט': אבל המפלה ראשו [-היינו מכינים] מותר להרגם, עכ"ל. הרי להדיא שמותר לפלות היינו להוציא הכינים מהראש [ואפי' מותר להרגם, עיי"ש]. והטעם שמותר כנראה שלא נחשב בורר משום שאינו מעורב עם הראש, אלא נמצא על הראש בנפרד. והטעם שמותר משום מוקצה, נראה לענ"ד שזה על פי דברי הרא"ש בשבת פרק י"ד סימן א' לענין פרוש וז"ל: "ואין בו משום איסור טלטול, מידי דהוה אקוץ ברה"ד שרינן בפרק כירה לטלטלו" וכו', עכ"ל עיי"ש. וכנראה דמשום צער לא גזרו רבנן בפרעוש שמצערו וכמו בקוץ עיי"ש, ונראה שגם בכינה שייך טעם זה. ופשוט.

ד. שאל האם סביבון מוקצה בשבת. לענ"ד אינו מוקצה, כיון שכהיום עפ"י רוב אין משחקים ע"מ להרויח, אלא או לשם קיום ה"מנהג ישראל תורה" לשחק בסביבון בחנוכה, או סתם לשם הנאת המשחק גרידא, וככל שאר המשחקים, והוי ככלי שרוב מלאכתו להיתר.

מאיר פרידמן - חיפה

דמכבודתא, ויסודתם בהררי קודש כמ"ש בגמ' שבת (ק"ט ע"א) ועוד, וכמדו' יש בהא דברים בשו"ת משפט וצדקה ביעקב להגאון רבי יעקב אבן צור זלה"ה מחכמי המערב, ואינו לפני לעיוני ביה, ועיין בספר מנהג ישראל תורה להר"י לעווי שליט"א (חלק ב' סימן רס"ב) מאי דכתב במנהגי ישראל בזה, ואכמ"ל.

כתבי יד עתיקין אם הוו מוקצה

הנה אם כ"י קודש מגדולי ישראל זלה"ה מדורות קודמין הוו מוקצה, עיין מ"ש בשו"ת אז נדברו להגה"צ רבי בנימין יהושע זילבר זלה"ה חלק י"א (סימן כ"א), ובספר שלמי יהודה להר"י הלשטוק שליט"א (פ"ב סעיף א') דכ' דכ"י יקרי ערך אע"פ דקפיד עלייהו אינם מוקצין, כיון דיכול ללמוד בהו בש"ק דאינו נפסד ע"י כך, ע"ש. אכן יל"ע אם מותר לעיין באגרות שלום גדולי ישראל זלה"ה, דכשם שמצינו דשרי לקרוא ספרים וסיפורים על גדולי ישראל המחזקין לתורה ויר"ש, כמו"כ הרי במכתבי גדולי ישראל כידוע ומפורסם אף במילי דעלמא גנוזים לימודים והוראות עד אין ספור, והרי דבסוכה (כ"א ע"ב) א"י כי האמר רב אחא בר אבא אמר רב, מנין שאפי' שיחת תלמידי חכמים צריכה לימוד, שנאמר ועלהו לא יבול וכו'. ועיין במסכת ע"ז (י"ט ע"ב), ושם פירש"י (ד"ה שיחת חולין של ת"ח) וז"ל: כדי להתלמד לדבר בלשונם שהוא בלשון נקיה ועושר ומרפא, עכ"ל. ועיין במהרש"א. ועכ"פ דחזינן דמצינן למילמד מדברי קדשם טובא.

[ולשם דוגמא אציין דראיתי במכתב כ"י מהגה"ק רבי מנשה קליין זלה"ה מאונגוואר, דכתב מכתב ברכה לא' לרגל נישואי צאצאיו, ורצה לשגר ברכתו לבעלת הבית (ואפשר דהיו קרוביו), וכתב זה בלשון מליצה וחיוד בזה"ל: "ונשים מברכות לעצמן", וכמדו' הוא על משקל מ"ש בברכות (מ"ה ע"ב), ע"ש. וכן ראיתי במכתב טיטה מכ"י מרן הגאון החסיד רבי משה שמואל שפירא זלה"ה דכתב מכתב תנחומים לנדיבה א', והגיה ומחק וליטש הלשון שיהי' כפי ההלכה הצרופה].

ודכרינא דפ"א באתי לשאול להגה"צ חסידא קדישא רבי ישראל אליהו ווינטרויב זלה"ה איזה שאלה בלימוד, והקדים ואמר לי הגה"צ מהר"א זלה"ה: "אני בידיים בלתי נקיות", ופוק חזי דלא אמר כלשון המקובלת ועמא דבר, רק שינה בלישני' לאמר בלתי נקיות, ודוק (ומ"ש בברכות ד' ע"א) גבי דהע"ה דאמר ואני ידי מלוכלכות וכו', שם ל"ש לומר באופ"א, וק"ל. ומלבד זה שם הלכלוך כתוצאה ממצוה ול"ה גריעותא, ודוק). וכהנה וכהנה ה"י מקום להאריך מעוד אלפי דוגמאות, ובפרט דה"י מצוי זה בדורות קודמים, ואף נדפסו מזה איזה ספרים, ואכמ"ל. ולפי"ז יל"ד דישתרי לקרוא במכתבים דוגמת אלו בש"ק, ועיין בארחות שבת ח"ב (פכ"ב ס"ק מ"ה עמוד שצ"ה) דכתבו דספרים דיש בהם מוסר השכל, והם מחנכים הקורא ליר"ש ומדות נכונות, מותר לקרוא בהם, וכש"כ דמותר לקרוא ספרים על תולדות גדולי ישראל, עיי"ש. ולפי"ז הני אגרות דאיירינן בהו, לכאורה לא גריעא מהא, ושפיר מצינן למילמד מהם וכו'. אכן קבלות צדקה וכיו"ב שחתומין עליהם גדולי ישראל, לכאורה ל"ש לדון להיתר בהו. ומהגאון רבי אביגדור נבנצאל שליט"א שמעתי דאם אין בזה דברי קודש, לכאורה לא כדאי להשתמש בזה בשבת (ואמר לי דהוא חושב שזה מוקצה), ומהגה"צ רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דבחיודשים אפשר, אך בקבלות וכיו"ב לא, ושאלתינו אם זה מוקצה, ואמר דאולי, ועכ"פ עדיין יל"ע במאי דכתבינא גבי מכתבים מגדולי ישראל המחנכים לתורה ויר"ש, וצ"ע לדינא.

אם כפתור הוי מוקצה בש"ק

במדור הוראת הלכה הביאו לדון אם כפתור הוי מוקצה בש"ק, וכתבו דבנפל בשבת או אפילו מערי"ש העיקר להלכה כדעת המתירין, ובאופן דאין לו כ"כ צורך בו, דבלא"ה אית ליה הרבה

שתי' שפתחום בש"ק, אם מותר לשותותם ואי מקרי מוקצה והמסתעף, ייטיב נא לעיין במה שכתבנו בגליון נ"ד ונ"ו באורך וברוחב, מהא דזכיננו לשאול מקמי' רבותינו הגדולים זלה"ה ושיבדלחטי"א בהאי ענינא, עיי"ש. וע"ע בשו"ת אז נדברו ח"ג (סימן מ') ושו"ת רבבות אפרים (ח"ג סימן ר"כ), ע"ש.

הזות ודיאטור בשבת

שאלתי למרן הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א אם מותר להזיז דיאטור בש"ק, ואמר לי מרן הגרנ"ק שליט"א: לדעתי כל כלי חשמלי אסור להזיז, ושאלתי למרן שליט"א כשהדיאטור כבוי אי שרי להזיזו, ואמר לי מרן הגרנ"ק שליט"א: אם זה מכובה כלי חשמל אז זה מצד כלי שמלאכתו לאיסור, ושאלתי למרן שליט"א דלפי"ז (בכל גווי) אסור, ואמר לי מרן הגרנ"ק שליט"א: לא בכל האופנים אסור, יש אופנים שמותר [לצורך גופו ומקומו]. וע"ע בספר חוט שני למרן הגרנ"ק שליט"א הלכות שבת (כרך ג' עמוד ס') כו"כ פרטים בענין כלים חשמליים ודינם בשבת.

וכששאלתי זה ממור"ר מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א אמר לי "מסתמא לא, אני לא בטוח, אבל מסתמא לא", ושאלתי למור"ר הגרא"ל שליט"א בהיכא דהוא כבוי, ואמר לי מור"ר הגרא"ל שליט"א דאז זה מוקצה מחמת איסור, ולצורך גופו ולצורך מקומו מותר. והגאון רבי שלמה זלמן אולמן שליט"א חבר בי דינא רבא דמרן הגר"ש הלוי ואזנר שליט"א, אמר לן דאם זה דלוק אז (מותר) רק עם הרגל, ושאלתינו בגוונא דהוא מכובה, ואמר לי דלצורך גופו ולצורך מקומו מותר.

בענין בגדי שבת

הנה כבר הרחיב בזה ידידנו הר"א אפשטיין שליט"א בספרו בגדי שבת ע"ש כל הדינים והפרטים השייכים לזה, ובכאן אציין לאיזהו מקומן שדיברו בזה ע"ד פרד"ס מידי חופשי אגב ריהטאי, עיין בספר רזא דשבת להגה"צ רבי ישראל אליהו ווינטרויב זלה"ה (עמוד שע"א) שעמד לפרש ענין בגדי שבת בעומק, ובריש דבריו כתב דענין לבושי ש"ק ולבושי יו"ט המה מגדר עיצומו של קדושת היום, ומגדר כבוד שבת ויו"ט, וע"ש מ"ש בהך דהנפש נקראת כבוד, כמ"ש בקהלים אל תחד כבודי, פי' נפשי, עיי"ש בראב"ע, וביאר הא דהמלבושין איקרו מכבודתא, ע"ש בכל דבריו (ולפי עומק דבריו שם תבין לאשורו מה שנדפס בזכרונות נדפסים בריש ספר הזכרון למרן הגר"י הוטנר זלה"ה הוצאת מוסד גוי"א עמוד ס"ה: "לא בכדי היה שואל מדי פעם בפעם בשבועות האחרונים לבגדי שבת שלו וכו', וכשהלבישוהו בשטריימל נשתנה מאור פניו והצהיר גוט שבת דן וכו', וע"ע שם (עמוד ק"ה) ביאור משמו במאי דלא מצינו ענין דנעלי שבת (עיין ירושלמי שבת פ"ו ה"ב) והם הם הדברים, ובמק"א הארכנו).

וע"ע בספר תפארת שבת לרד"י רזנוולד (עמוד י"ז), ובמ"ש בספר דבר בעתו להגה"ק רבי ששון מרדכי משה זלה"ה (דף נ"ו ע"ב מדה"ס ואילך), ע"ש ע"ד פרד"ס.

ומלבד זה איקלע לידן קובץ ישן ספר שיחות תלמידי חכמים אשר י"ל בהמשכים ע"י הר"ש שומר ז"ל (חוברת חמישית תשי"א עמוד ס"ג), דכתב דזהו דנהגו החסידים ללבוש כובע אדרת שיער עפ"י מ"ש דלא יהי' לבושך דשבת כלבושך בחול, ובהערה שם הביא מהג"ר שמואל מאיר הולנדר ז"ל אבי' דרבן, דמייתי מהרה"צ רבי צבי ורבי אייזיק מזידיטשוב זלה"ה שהזהירו לאנשי שלומם לילך בשטריימל בש"ק וביו"ט, דר"ת שבת הוא שטריימל במקום תפילין, ובש"ק ויו"ט דאין מניחין תפילין יש ללבוש השטריימל, ומספרים דהי' להם שטריימל מיוחד לישן בו בליל שבת, לבד השטריימל שהי' להם בעת התפילה, כדי שלא יסוהו דעתם משבת, ושכן היו נוהגים חסידי בעלזא, עיי"ש.

ובודאי דנהרא נהרא ופשטי' ובכל אתר ואתר מקדם קדמייתא הוי מכבדין השבת במאנין

תכשיט דהא הוא מזהב [וכמו שעון דעשוי זהב הוי תכשיט]. גם אי נימא דאינו יפה 'כלל' [ומי מחליט מה הוי יפה], ועיין בשש"כ פי"ח סכ"ב שהתיר לצאת בסמל שנושאים לכבוד [כגון חיללים ותנועות נוער], דאע"ג דאינו יפה כיון דהוי לכבוד אינו משיי [וכ"כ בארחות שבת], ולכאורה הו"ל לחייבו חטאת, וצ"ע.

תשובה: לכאורה מכאן יש להוכיח למתירים שעון משום תכשיט, שאין להתיר שעון שכל יוקרו הוא משום המותג של היצרן, שהמבינים יודעים ששווי רב, אך אין בזה יופי בפני"ע, דכל כה"ג הוא לא תכשיט, וזהו כוליא דהתם, ויש לדון טובא אם הוא סותר לפסק המובא לענין אות כבוד.

מדוע התירו לצאת באיצטמא לחצר שאינה מעורבת

כתב השו"ע בסימן ש"ג סעיף י"ח: כל שאסרו חכמים לצאת בו לרה"י אסור לצאת בו לחצר שאינה מעורבת, חוץ מכבוד ופאה נכרית. והוסיף המשנ"ב בס"ק נ"ט "והוא הדין איצטמא". ולענ"ד צ"ע, שהרי הטעם שהתירו תכשיטים אלו כתב המשנ"ב בהמשך דבריו שם "כדי שלא תתגנה על בעלה אם לא תתקטט כלל", והרי בסעיף ג' מבואר שאיצטמא אינו תכשיט שעשוי לקישוט ולנוי אלא להפריח הזכובים, וכמו שביאר המשנ"ב שם ס"ק י"ג שאינו לא תכשיט ולא מלבוש אלא כמשה, וביתר ביאור כתב שם בשעה"צ ס"ק י' שלהב"ח הוי ממש משוי, ולפי הרי"ף אף שאמנם אינו משוי ממש, אך כתב השעה"צ שגם לשיטתו אינו תכשיט, וא"כ איך שייך לומר שהתירו זה כדי שלא תתגנה על בעלה, הרי אין המטרה של האיצטמא שלא תתגנה אלא שלא תצטער מהזכובים, וכלשון הרי"ף [מקור פירוש זה באיצטמא דלא כרש"י עי"ש] "שאם יעמוד זכוב על פניה מתביישת לטרדו ומצטערת בו", ולא כתב ומתגנה בו, וצ"ע.

תשובה: ברור לכאורה דמהאי טעמא שלא תתגנה לא גזרו הוצאת תכשיטין כלל בחצר, ואיצטמא זה דינו לענין טלטול הוא משום תכשיט [ולא מלבוש או משוי], ולכן הוא בכלל היתר זה, ולא דנים על כל תכשיט אם תתגנה בהעדרו.

בדין ההיתר לצאת בזמנינו עם תכשיט לרחוב

בסימן ש"ג סעיף י"ח הביא המחבר ההיתר של בעל התרומה שבזמנינו מותר לצאת בתכשיטין, וז"ל: ויש שלימדו זכות לומר שהן נוהגות ע"פ סברא אחרונה שכתבתי, שלא אסרו לצאת לתכשיטין לחצר שאינה מעורבת, והשתא דל"ל רה"ר גמור הו"ל כל רה"ר שלנו כרמלית, ודינו כחצר שאינה מעורבת, עכ"ל. משמע מזה שרק להמתירין בחצר שאינה מעורבת מותר בזמנינו לדעת בעל התרומה, וכן משמע קצת במשנ"ב ס"ק ס"ב. ולכאורה קשה מנין הוציאו זאת שמותר רק להמתירין בחצר שאינה מעורבת, והלא בטור מבואר ברור שאפי' להאוסרין בחצר, מותר בזמנינו בכרמלית, דהא כותב "כל דבר שאסור משום דינא שלפא ומחויא, ואסרו אפי' בחצר" אטו רה"ר, לדין דל"ל רה"ר שרי, וכן מבואר בבעל התרומה מקור החידוש שסובר ההיתר אפי' להאוסרין בחצר, וצ"ע.

תשובה: בתוס' בשבת ס"ד ע"ב ד"ה רבי והובא בב"י, משמע להדיא שכל ההיתר של בעל התרומה (רבינו ברוך שבתוס') הוא רק למתירים בחצר, וזה מה שהביא הב"י ולכן פסק כן. [וביאור הדברים לכאורה דהאוסרים כרמלית הוא משום דדמיה לרה"ר, משא"כ חצר שאינה מעורבת לא גזרו, ולכן מתירים האידנא דליכא רה"ר, אך לאוסרים בחצר (אע"פ דל"ל לרה"ר), ע"כ שאסרו לגמרי ההוצאה משום לא פלוג, גם כשלא דומה לרה"ר, ולכן האידנא נמי אסרי' ההוצאה לגמרי. ואף שהטעם הוא משום הוצאה ברה"ר, מ"מ בסיבת הגזירה, והגזירה גופא הוא לאסור לגמרי, ולא רק כהרחקה לרה"ר, ודו"ק].

איזה מלאכות שייכות בגוף האדם ואיזה אינם שייכות בו

יש לעיין במה דמצינו דיש מן המלאכות שלא שייכות בגוף האדם ויש ששייכות, ומה יסוד החילוק בזה, דהנה לענין מלאכת צובע פסק המ"ב בס"י ש"ג סקע"ט מהמג"א דאין בגוף האדם איסור צובע מדאורייתא, כמו"כ לענין איסור אריגה מבואר במ"ב שם בסקפ"ב שאין שם מלאכת אורג בשיער המחובר לגוף האדם, וכע"ז מצינו ג"כ לענין מלאכת מלבן בביאה"ל סי' ש"ב סעיף ט' ד"ה אסור, דאין מלאכת מלבן בשיער המחובר לגוף האדם, לעומ"ז מצינו בהדיא לגבי מלאכת גוזז שיש בגופו מגופו משום מלאכה מדאורייתא בס"י ש"מ סעיף א', וכן במפרק בס"י ש"כ סל"ד, וכן מלאכת חובל שם סמ"ח משום צובע או משום הוצאת נשמה, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, וכן בכותב בס"י ש"מ במ"ב סק"ב. וע"ע בשש"כ פל"ה הערה ס"ו בשם הגרש"ז לחשוש למלאכת תופר באדם, ומשמע שם שנחלק בזה עם הגר"י אברמסקי זצ"ל, ומאידך בפ"י הערה פ"ג בשם הגרש"ז כתב דאין ממוח ומעבד בגוף האדם. וע"ע בשש"כ שם הערה צ"ז שהוכיח דאין מוליד ריח בגוף האדם. וע"י נשמת אברהם ח"א בסוף הספר מדברי הגר"י זילברשטיין לענין מלאכת מכה בפטיש באדם, וצ"ב יסוד החילוק בכל זה.

תשובה: לכאורה ה"ה צובע, אורג, מלבן עם דברים שעשו במשכן בבגדים, ובאדם ל"ש גדר המלאכה דאינו משתנה ע"י צבעו ואריגתו וכו', והוא מלאכה שונה בטיבה מאדם לבגד, ואורג הרי נעשה במשכן בבע"ח, וגדרו באדם הוא אותו גדר מלאכה, וכן חובל ושאר הדברים, כל דבר לגופו תלוי אם הוא אותו גדר מלאכה כבמשכן.

בבירור היתר ביטול כלי מהיכנו על בהמה שנפלה לאמת המים לדעת הרמב"ם והמג"א

פסק מרן סי' ש"ה ס"ט דבהמה שנפלה לאמת המים ואינו יכול לפרנסה במקומה, מביא כרים וכסתות ונותן תחתיה משום צעב"ח, אע"פ שמבטל כלי מהיכנו, ובטעם דהוי ביטול כלי מהיכנו אפליגו רבוותא, דרש"י בשבת (ק"כ"ח): על האי דינא כ' "דמשנהיחם תחתיה א"י לטלטלן, דדומה לסותר בנין", ומתבאר דעצם אי יכולתו לטלטלן משוי ליה ביטול כלי מהיכנו, אמנם הרמב"ם (שבת פכ"ה הכ"ו) נקט "ואע"פ שמבטל כלי מהיכנו שהרי משליכו לבור לתוך המים", וביאר במג"מ דהיינו שאינם ראויים להשתמש בהן בעוד המים עליהם.

והמג"א (סי' ש"ה סק"יא) נקט דדברי הרמב"ם הוו דווקא בכרים וכסתות, אבל בגדי מלבוש ראויים להשתמש אף בהיותם רטובים, וכדמוכח בס"י ש"א סעי' מ"ה (מי שנשרו כליו במים הולך בהם ואינו חושש שמא יבוא לידי סחיטה) ובס"י ש"ב סעי' א' ("וכ"ש שאסור לנער בגד שנשר במים או שירדו עליו גשמים, ודוקא בבגד חדש שמקפיד עליו", ומשמע דאם אינו מקפיד, היינו שלובשו כך בלא נייעור, דאי אסור - הרי בכל גווי הו"ל מקפיד לענין שבת). ובעניתי, לא זכיתי להבין דבריו, חדא, דא"כ אמאי שרו לבטל כלי מהיכנו וליתן כרים וכסתות, הרי יכול למנוע הצעב"ח ע"י נתינת בגדים בלא לבטל כלי מהיכנו, ועוד - בעצם הרא"י שהביא לדינו מההיא דסי' ש"א, הרי כבר פ' להדיא הרמ"א (שם סעי' מ"ו) דבגדים השרויים במים אסור לטלטלם אם מקפיד על מימיו שמא יבוא לידי סחיטה, וע"ש מג"א (ס"ק ח"ן), וע"ע מ"ב (סי' ש"ח ס"ק ס"ג) שבגדים רטובים הוו מוקצה, וברטובים מתחילת השבת אמרי' בהו מיגו דאיתקצאי לביהשמי"ש איתקצאי לכולי יומא, ודו"ק, וצ"ע.

תשובה: ממני"פ תקשי אמאי לא ישים לה קורות עץ המותרות בטלטול, או קש ותבן וכדו' שאינם נפסדים ונאסרים ע"י מים, וע"כ דהכא איירי ששיג התועלת רק ע"י כרים וכסתות שמגביהים, ולכן לא סגי גם בבגדים, אא"כ מצוי בידו כמות גדולה של בגדים. וגם לענין האיסור

לטלטל בגדים רטובים, הא בהדיא מבואר דדוקא במקפיד על מימיו, ולא בכל גוונא אסרי', וע"ז איירי המג"א.

תשובות למדור "שאלות מרפסן איגרי" גליון נ"ו

איסור הכנה במחשיך על התחום

בס"י ש"ו ס"א מבואר דמותר להחשיך על התחום להביא בהמתו כיון שאפשר ע"י בורגנין, וצ"ע נהי דמצד איסור ממצוא חפצך אין בזה, מ"מ לאן נעלם איסור הכנה משבת לחול, שהלא כאן מכין א"ע למוצ"ש שיהיה מוכן מיד על קצה התחום להביא בהמתו.

תשובה: היכן מצינו איסור הכנה כשאינו עושה שום עשיה, אלא מכין את עצמו.

למה אסור להחשיך בסוף התחום

בביאור הלכה סימן ש"ו סעיף א' ד"ה וכן אין, וכן בסימן ש"ו ס"ק מ', כותב המשנ"ב שהטעם שאסור להחשיך בסוף התחום "משום דהחשכה גופא מסתמא מורה שהוא חושב לעשות דבר שאסור לעשות בשבת", וקשה למה מראה ההחשכה דוקא שהוא רוצה לעשות איסור, הא לכאורה זה אינו מראה רק שהוא רוצה לצאת מחוץ לתחום, וזה מותר כיון שהיה אפשר ע"י בורגנין.

תשובה: רק בדיבור של העתיד שיעשה כן ויכול להיות בהיתר, א"כ אי"ז דיבור אסור, ואי"ז דבר דבר, אך כעת שמחשיך על התחום ואין בורגנין, והוא מוכח כן ממעשיו, שהרי מחשיך על סוף התחום, דהיינו שאין בורגנין כעת ולכן מחשיך ולא ממשיך, ל"ש להתיר.

הזכרת סכום מעות

כתב השו"ע סי' ש"ו ס"ו שמותר לפסוק צדקה ולומר את הסכום שנתן, משום דהוה חפצי שמים, אבל אסור לשכור מלמד ולומר לו שבשכירות מלמד הכסף רק גורם למצוה, אבל אין בפסיקתו ובנתינתו מצוה, משא"כ כשפוסקין צדקה שזה מחייב לתת, עצם הפסיקה היא מצוה.

והנה הרמ"א ממשיך ואומר שנהנה להזכיר סכום מעות כשעושים מי שברך, וכדין פסיקת צדקה שמותרת. וכתב המשנ"ב שגם אם החזן שמקבל את הכסף הוא עשיר, מ"מ חשיב צורך מצוה, כיון שבשכר זה הוא מתפלל לפני העמוד. וקשה דבכה"ג אין זה אלא גורם למצוה, והו"ל כפסיקת מעות למלמד שאסורה.

תשובה: החילוק לכאורה דבהשכרת מלמד נתינת פסיקת המעות אי"ז מצוה אלא הלימוד, משא"כ הפוסק מעות לחזן א"כ מצוה קעביד מטעמא דהמשנ"ב, ועצם נתינת המעות הוא כעוד אופן של צדקה. משא"כ שכירת מלמד אף אם נתינת המעות ג"כ חשיב מצוה, מ"מ קביעת פסיקת השכר אי"ז מצוה, שהרי לא נתן בכך את המעות, אך בחזן הרי ע"י הכרזת המעות הוא הנתינה גופא [דזה מחייבו אח"כ ליתן], והוא גופיה הצדקה. ודו"ק.

האם מותר לשכור מלמד בשבת

בסימן ש"ו סעיף ו' כותב המחבר "ללמדו ספר או אומנות, ודוקא לדבר אם רוצה להשתכר, אבל לשכרו ולהזכיר לו סכום מעות אסור", והביאור הלכה ד"ה ודוקא, כתב דמלשון לשכרו משמע דאף בלא להזכיר סכום אסור, ומלשון להזכיר סכום משמע דדוקא באופן זה אסור, וכ"כ בבגרי"א ובב"י דקאי על סכום מקח, וצריך עיון, עכ"ד. ולכאורה קשה שלגבי לשכור החזן שאף שם הוי מצוה, כותב המשנ"ב ס"ק כ"ג "ומ"מ אסור לשכור החזן בשבת גופא רק מער"ש", ומפורש שאסור אף לשכור בשבת עצמו, וצ"ע.

תשובה: כוונתו שאסור לשכור באופן האסור, והיינו או בעצם השכירות או בסכום המעות, וכמו שכל בעמוד ו', והכא אי"ז עיקר הדין אלא איסור דשכר שבת, ולא האריך המשנ"ב כאן בזה.

בענין רומז לגוי קודם השבת על עשיית דבר בשבת

כתב המשנ"ב בס"י ש"ז בס"ק ט"ו בשם הט"ז: "וכן אם אמר לו הישראל ראה שאני צריך לילך לדרכי במוצאי שבת, הוי גם כן כמזכיר יום השבת בפירוש" וכו', ולכאורה מאי שנא מסעי' ב' דכתב השו"ע שמותר לומר לו למה לא עשית דבר פלוני כדי שבשבת הבאה יעשה, דהיינו שבשני המקרים אוקמינן קודם השבת ואומר לו דרך רמז על השבת, וכי יש הבדל אם זה קצת זמן קודם השבת או הרבה זמן, והרי כיון ששניהם מדבר על השבת עצמה בדרך רמז בעינן לדין שווה. ואם הט"ז פליג על דינו של המחבר, א"כ גם בסעיף ב' פליג על המחבר, והא לא כתב המשנ"ב כך, וצ"ע.

תשובה: באופן שאומר שאני צריך לילך וכו' הוא ממש ציווי, דהרי עסקי' באופן שנתן לו מעות מע"ש שמותר לו אם לא מזכיר שבת, אך בכה"ג דהמשנ"ב א"כ מזכיר לו את השבת בכך שמזרזו שבמוצ"ש צריך כבר שיהיה עשוי, וממילא הוא בכלל ציווי שנתן לו המעות למלאכה [ואף את"ל דנחשב שהזכרת השבת הוא ברמז, מ"מ עצם הציווי הוא לא ברמז].

מה נכלל בממצוא חפצך

במשנ"ב סי' ש"ז ס"ק כ"ה כתב על הדין שהביא המחבר דאסור לחשב כמה שכר נשאר חייב לפועל, דהאיסור הוי משום "ודבר דבר", ולכא"ו אין מדויק כ"כ, דלפי המבואר בכלל הסוגיא כאן, נמצא דזה הוי בכלל "ממצוא חפצך", וכמו שכבר מבואר לעיל במשנ"ב סעיף ב' דהסעיפים דלקמן אסור משום "ממצוא חפצך", וצ"ע.

תשובה: לכאורה כל שאינו עושה שום פעולה במעשיו או ע"י דיבורו כמו שכירות פועל, אלא רק מדבר על חוב כספי, הוי איסור של דבר דבר.

גדר שטרי הדיוטות

סי' ש"ז סעיף י"ב לגבי הכתב שכתוב עליהם שם האורחים והמגדים, אסור לקרות בשבת, ומביא שם במשנ"ב דטעם אחד משום שמא יקרא בשטרי הדיוטות, ובסעיף י"ג מביא הב"י בשם רש"י דאגרות שלום הוי שטרי הדיוטות, ויש חולקים וסוברים דהוי רק גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות. וקצת צריך ביאור לרש"י למה כתב שכתוב שם אורחים לא הוי שטרי הדיוטות ממש.

תשובה: לכאורה גם לרש"י דוקא כשישנו סיפור דברים הניכרים מתוך השטר הוי שטרי הדיוטות כמו אגרת שלומים, דאע"ג שאי"ז ממש מקח וממכר, מ"מ יש כאן תוכן מסויים, אך ברשימה של אורחים שהוא שמות של אנשים, ומצד מה שכתוב הוא רק שמות, אי"ז שטרי הדיוטות.

האם מותר לרמוז לגוי ברמז שאינו צווי

סימן ש"ז סעיף י"ט: "סחורה הנפסדת וכו' מותר לקרות לגוי, אף על פי שיודע שהגוי יציל ממונו", ומסביר המשנ"ב דמתוך שאדם בהול על ממונו, אי לא שרית ליה אתי להציל בעצמו, ולכן התירו לו להביא גוי ולהראות לו, ולא יאמר לו כלום, והגוי מעצמו יבין ויציל ממונו. וקשה שאם אינו אומר לו כלום, אפי' שלא בהפסד מותר, ואפי' אמירה מותר אם אומר לו ברמיזה שאינו צווי כמו שכתוב בפירוש בס"ק ע"ו. וכן קשה על מה נחלקו הראשונים אם מותר לומר כל המציל אינו מפסיד, שלכאורה זה ג"כ דמי לרמז שאינו צווי שמתיר המשנ"ב בהדיא, וצ"ע.

תשובה: החילוק הוא דהיכא דבקריאת הגוי לחודיה סגי בשביל שיבין הגוי מה עליו לעשות, א"כ בזה הקריאה גופא הוא הציווי ולכן אסור, אך באופן שגם כשקורא לו עדיין צריך לומר לו מה לעשות, א"כ אין איסור על הקריאה אלא על הציווי של אח"כ, ואם זה בדרך רמז א"כ אין כאן ציווי.

שמעון בן גיגי - רוממה

ספרים חדשים בהוצאת מכון "אהבת שלום"

ספר שמן ששון

חדושים, ביאורים וצינונים על הספה"ק

עץ חיים

חלק ראשון

מאת

גאון הקבלה, סיני ועוקר הרים, הרב החסיד המקובל

כמוהר"ר ששון בכ"ר משה זלה"ה

ראש מדרש חסידים בית אל

נדפס מחדש מוגה ומתוקן בתכלית ההידור

עם פירוש שערי ששון

ובו הבאת המקורות וביאור כוונתו

וציון דברי חכמי הדורות הזנים בדבריו

ובסופו נדפס לראשונה מכת"י ספר

אגן הסהר

להרב החסיד המקובל רבי אברהם גאלאנטי זלה"ה

סובב הולך על ספרי עץ חיים ושמן ששון

ספר דרך חיים

שיר גדול מלא תוכחות מוסר

והוא אצבע רביעי מן החיבור הכולל

שתי ידות

מאת

אביר בתורה, גדול דעה,

חסיד ומקובל, כולל כל החכמות,

דמיונו כארי בנגלה ובנסתר,

עיר וקדיש הרב האלהי

רבינו מנחם די לונזאנו זלה"ה

נדפס לראשונה בקושטא שנת של"ג

ועתה יוצא לאור עולם מחדש בתכלית ההידור

מוגה ומתוקן ע"פ 'עותק מוגה' בכת"י ק המחבר

עם הערות, מבואות ומפתחות

ספר יקהל שלמה

מערכות וזכרונות בהלכה ואגדה

מאת

זקן הרבנים, גאון הגאונים, סיני ועוקר הרים

שר התורה, יחיד בדורו, איש אלקים קדוש למאד נעלה

סבא קדישא חסידא ופרישא

רבינו שלמה אליעזר אלפנדארי זלה"ה

אב"ד קושטא, דמשק, צפת

ובסוף ימיו בעה"ק ירושלם ת"ו

יוצא לאור עולם לראשונה מכת"י ק

סדר עבודה עבודת הקודש מורה באצבע, צפורן שמיר, קשר גודל, כף אחת, יוסף בסדר, סנסן ליאיר, שומר ישראל

לג"ע החכם השלם והכולל, סיני ועוקר הרים,

גדול מרבן שמו

רבינו חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א] זלה"ה

יוצאים לאור מחדש ברוב פאר והדר

מוגהים ומתוקנים בתכלית ע"פ דפוסים ראשונים

כולל מאות ציוני מקורות והפניות לשאר כתביו

לא בא כבושם הזה

הגדה של פסח עם פירוש

מנחת יצחק

חידושים ורמזים על סדר ההגדה

עם פסקים הלכה למעשה והנהגות נחוצות

ליקוטי סוגיות וענייני הלכה

מאשר הניח אחריו ברכה

רבינו הגאון הגדול, מרא דארעא קדישא

מרוך רבי יצחק יעקב ווייס זצוק"ל

רב ואב"ד לכל מקהלות האשכנזים

מהדורה חדשה מפוארת

ספר תהלות ישראל

דרושים ורמזים על ספר תהלים

מאת

הגאון רבי יצחק ב"ר אברהם שלמה מג'לד זלה"ה

אב"ד בגדאד

[תקצ"ה-תר"פ]

יוצא לאור עולם מחדש

ע"פ דפו"ר בגדאד תרע"ג

בתוספת מרובה וברוב פאר והדר

להשיג במשרדי מכון "אהבת שלום" טל' 02-5370970 פקס: 02-5370088

אהבת שלום

Gabriel Bildirici Cohen
Halachah Center

בית הוראה

מרכז להלכה
ע"ש גבריאל בילדיריגי כהן ז"ל

8- הרכב רבני בית ההוראה "אהבת שלום" לימי בין הזמנים ניסן תשע"ב

ראשון - ט"ו ניסן, כ"ג ניסן	שני - ג' ניסן, י' ניסן, כ"ד ניסן	שלישי - ד' ניסן, י"א ניסן, כ"ה ניסן	רביעי - ה' ניסן, י"ב ניסן, כ"ו ניסן	חמישי ו' ניסן, י"ג ניסן, כ"ז ניסן	שישי - ז' ניסן, י"ד ניסן, כ"ח ניסן
רבי אשר חנניה שליט"א	רבי אשר חנניה שליט"א	רבי אשר חנניה שליט"א	רבי אליעזר כהן שליט"א רבי מרדכי פרחים שליט"א	רבי מנשה שוע שליט"א רבי דוד פניני שליט"א	רבי אשר חנניה שליט"א
רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי נתנאל סאפרין שליט"א
רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א	רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א	רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א	רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א	רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א	רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א
רבי יצחק כהן שליט"א	רבי יצחק כהן שליט"א	רבי יצחק כהן שליט"א	רבי יצחק כהן שליט"א	רבי יצחק כהן שליט"א	רבי יצחק כהן שליט"א
רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א	רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א	רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א	רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א	רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א	רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א
ביום א' ט' ניסן בין השעות 16:00-17:00 ישב הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א	ביום א' ט' ניסן בין השעות 16:00-17:00 ישב הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א	ביום א' ט' ניסן בין השעות 16:00-17:00 ישב הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א	ביום א' ט' ניסן בין השעות 16:00-17:00 ישב הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א	ביום א' ט' ניסן בין השעות 16:00-17:00 ישב הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א	ביום א' ט' ניסן בין השעות 16:00-17:00 ישב הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א
רבי משה מרדכי קארפ שליט"א	רבי משה מרדכי קארפ שליט"א	רבי משה מרדכי קארפ שליט"א	רבי משה מרדכי קארפ שליט"א	רבי משה מרדכי קארפ שליט"א	רבי משה מרדכי קארפ שליט"א

8- הרכב רבני בית ההוראה "אהבת שלום" לימי חול המועד פסח תשע"ב

ראשון - ט"ז ניסן, א' דחוי"ט	שני - י"ז ניסן, ב' דחוי"ט	שלישי - י"ח ניסן, ג' דחוי"ט	רביעי - י"ט ניסן, ד' דחוי"ט
רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א	רבי יעקב שילוני שליט"א
רבי יצחק כהן שליט"א	רבי יצחק כהן שליט"א	רבי יצחק כהן שליט"א	רבי יצחק כהן שליט"א
רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א	רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א	רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א	רבי יעקב בן שמעון שליט"א רבי אברהם זכותא שליט"א

רח"ו רבי נחמן מברסלב 7 טל': 02-6255567 פקס: 02-6255568 ת.ד. 5515, ירושלים. ahavatshalom@012.net.il

הופיע

קובץ חידושי תורה

מקבציאל כרך ל"ח

אסופת מאמרים וחידושי תורה מחכמי ורבני בתי המדרש
שע"י מוסדות ישיבת חברת אהבת שלום
עם גנוזות מתורתם של קדמונים
הנדפסים לראשונה מתוך כתבי יד נדירים

ביניהם:

פירוש הרא"ה למסכת ברכות - שריד שנתגלה בגניזת גירונה שבספרד • סבוב רבי פתחיה מרגנבורג, מהדורה מוערת ע"פ כתבי יד • ספר נועם ה' מכת"ר רבינו אברהם ב"ר אליעזר הלוי, בעל משרא קטרין • קונטרס אמרי אמת מכת"ר רבינו מנחם די לונזאנו בעל שתי ידות, רבינו אברהם מוסקון אב"ד ור"מ מצרים • ליקוטי דינים וחידושי הלכות מכת"ר רבי יעקב נויס ואיס, אב"ד ור"מ ליוורנו • שו"ת להגאון רבי רפאל ישעיה אזוריא, בן החיד"א • רבי נתן גייאן מתלמדי סאן - תולדותיו וקורותיו • דרוש לשבת הגדול וביאור אגדתא דסבי דבי אתונא מכת"ר רבינו יוסף חיים, ריש גלותא דבבל • חידושי מסכת כלה מכת"ר הגאון האדר"ת זצ"ל • דרוש לנישואין מכת"ר רבי יחזקאל עזרא רחמים, בעל עצי היער • ליקוטי דינים ע"ס שו"ע יו"ד מכת"ר רבינו חנוך חסון ה"ד, אב"ד חברון • פסקי תוס' מסכת חולין מכת"ר רבי משה אברהם מוינשטער, בעל גנון והציל • דרוש לחנוכה הבתים בשכונת שמעון הצדיק מכת"ר רבי בן ציון קואיניקה, עורך המאסף • ספר נו המערב ח"ב מכת"ר רבי יעקב משה טולידאנו • תולדות חכמי הדורות וחבוריהם מכת"ר רבי יצחק כדורי, זקן המקובלים

אהבת שלום

Gabriel Bildirici Cohen
Halachah Center

בית הוראה

מרכז להלכה
ע"ש גבריאל בילדיריגי כהן ז"ל

מכירת חמץ שע"י בית ההוראה "אהבת שלום" תתקיים בשעות פעילות בית ההוראה, ובבתי הרבנים הגאונים שליט"א

זמני קבלת קהל בבית ההוראה לימי בין הזמנים של חודש ניסן תשע"ב:

ימים א'-ה' בין השעות 9 בבוקר עד 8 בערב רצוף @ יום ו' בין השעות 9 בבוקר עד 1 בצהריים
ימי חול המועד פסח: ימים א-ד בין השעות 12 בבוקר עד 8 בערב רצוף.
ברח"ו רבי נחמן מברסלב 7 (מול ישיבת חברת אהבת שלום) ירושלים ת"ו (כניסה נפרדת לנשים)

ניתן להפנות שאלות בהלכה בכל שעות היום והלילה בטלפון:

02-6255567 (רב קווי)

או בפקס: 02-6255568 ובדואר אלקטרוני: ahavatshalom@012.net.il

הגליון הבא יעסוק בדיני בניין וסתירה סימנים שיי"ג-ש"ט"ו

רשימת כוללי הערב "אליבא דהלכתא"

- רמזות בית שמש - בביהכ"נ "משכן רפאל" רח"ל שורק 20
- בית וין - בבית המנסת "מנחם אברכים" רח"ל חיד"א 21
- רמת שלמה - בבית המנסת "אודל יוסף" רח"ל הרב זולטי 8
- ברכפלד - בבית המדרש "משכן תורה" רח"ל רבי נקיבא 30
- אלעד - בבית המנסת "בית אליהו" רח"ל הלל 24
- רוממה - בבית המדרש הגדול "משכן יצחק" רח"ל ראש פתח 6
- ביתר עילית - בבית המנסת "דרכי תבונה" רח"ל פחד יצחק 12
- רמזות - בבית המנסת "מגן אבות" רח"ל שירת הים 5
- תל ציון - בבית המנסת "בני תורה" רח"ל אהבת אמת 17
- נה יעקב - בבית המנסת "היכל ניסים" חניכי הישיבות רח"ל חוין
- נה יעקב מרכז - בבית המנסת חניכי הישיבות רח"ל ויקטור וילוס
- גבעת שאול - בבית המדרש "משכן באב" רח"ל בעל השאלות 20
- גאולה - בבית המדרש "עני הדלים" רח"ל בני ברית 18
- בני ברק - בבית המדרש חניכי הישיבות רח"ל עזרא 60
- רמזות - בבית המדרש קמורת תמיד רח"ל הדקל 36
- קריית ספר - בבית המדרש מאור חיים רח"ל תנ"כית המשפט 2
- רמת אשכול - מרכז תורני - מעלות הפנה 128
- תנ"כית - בבית המנסת "בית יצחק" רח"ל שלום בוניך
- אופקים - בבית המדרש רמת יעקב רח"ל תרשיש 23
- חיפה - בבית המדרש היכל התורה רח"ל מקור ברוך 2
- אשדוד - בבית המדרש שבט הלוי ר' אליעזר בן הורקנס 8
- קריית יובל - בבית המדרש לתורה ולתפילה גאומטאלה 18
- צפת - בבית המדרש זוהר הגליל רמז דוד 91
- מעלה אדומים - במרכז שלום לעם רח"ל צמח השדה 33
- הקריה החרדית ב"ש - בבית המדרש "היכל אברהם" רח"ל חוון איש
- קריית הרצוג - בבית המדרש "אבן ישראל" רח"ל חי טיכב 6